

Et folium eius non defluet. Psal. 1

A SVMMO COELO EGRESSIO EIVS

Pendula quam fragilis consistit Gloria mundi:
Pompa decus laus vis stemma triumphus honor.

CATALOGVS GLORIAE

Mundi, laudes, honores, excellentias, ac pręeminentias omniū fere statuū, plurimarumq; rerū illius continēs: à spectabili viro Bartholomęo à Chassenęo, humanorum Iuriū doct. fiscali Heduēsis pręsidatus patrono, ac demū Prouinciæ pręsidis, editus. Vnà & typis materias resoluentibus, cum Indice illustratus.

REVERENDISSIMO AC ILLVSTRI DOMINO, DOMINO ANTONIO DE PRATO SENONEN. CARDINALI, QUÆSTORI, SEU PRÆFECTO PRÆTORIO, CĀCELLARIO FRANCIÆ, NŪCUPATO, TOTIUSQ́ LITERATURÆ GALLICANÆ PRIMARIO, BARTHOLOMÆUS DE CHASSENEUZ. S.

CVM RES SIC SE HABEAT, ILLVSTRIS QVAESTOR, virtutum & literarum dux & auriga, vt ego versatilem Heduæ praxim exercens, per nonnulla solis curricula, varijs negotiorum curis inuolutus, huc & illuc incedens: Venit in mentem dea quędam, nominis sui immemor, obijciens mortales (audeo omnes dicere) circa honorū, gloriæ, ac laudis exigentiā hallucinari, & penè ebetes fieri. Id enim natura (si antistiti philosophorū assentiamur) accepit, vt quilibet ad honores (& si fortè immeritos) anhelet, aspiret. Et frequēter dissidia, cōtentiones, iurgia, & bella super his agitari compertum habui. Ideo meditans meditabar, an id ex veterna inscitia elimari, de doctrinarū pigmentis celebriter depingi, aut ex oculis mortalium euelli, ac extirpari possit. Vt vnicuiq́, tum cœlestis militiæ potentibus, tum principibus, tum sacri palatij domesticis, tum iustitiæ cultoribus & peræquatoribus, tū nobilibus, tum armatę militię pugilibus, tū literatis, tum deniq́ plebeis & artificibus innotescat, qua pręeminentia, quo honore, quavè quis dignitate præmietur, dignū se sentiat. Ridiculum enim est, indecentes, & vanos honores venari. Ideo vtile & perq́ necessarium fore duxi, cuilibet ferè statui ascriptitiū honorem asciscere, vendicare, vt quisq́ quod suum est, sectetur: & quod est alienū, refutet, & postponat. Quāuis tamen intolerabilis negotiorum cura nos oppresserit, pro decreto habui festiuis diebus ocio nō solutis, hunc Catalogū Glorię mūdi in vnum volumē absoluere, & consarcinare, vt literarum curiosi, aut saltē amatores, à peruigili laboris lucerna immunes, & penè ociosos redderet, non vt docēdi viam adaperiam. Cūm potissimum sim nouitius, atq́ literarū tyrunculus. Cuius humiles, angustæ, tenuesq́ sunt vires, qui ex iustitiæ tenebris, aut ignorantiæ volutabro, vix pedem amoui. Iulianū Iureconsultum insequutus, vt quā graphicè cauetur in l. apud Iulianum. ff. de fideicōmissa. libert. Cuius sciētiæ pera nullo temporis curriculo repleri nequiuit, etiam cū in cymba Charontis, aut peculio Proserpinæ annumeraretur. Commentarijs igitur nostris ad consuetudines Burgundiæ in lucem emissis, diebus ocio nōn solutis, reliquum tēporis in hoc volumen congerendo applicui, mundanos omnes penè status amplectēs. Quibus detentus, ordines, ac sedes cœlestis curiæ (vt ingenioli vires admittunt) congerere non erubui. In magnis (vt infit Propertius) & voluisse sat est. Cui astipulatur perelegans Lucij Columellæ dictum. Rei (inquit) magnę quātulumcūq́ possederis, fuisse participem non parua est gloria. Importunis tandem amicorū precibus vndecūq́ fatigatus, verbisq́ lacessitus, vellicantibus hominum iudicijs, lecturiendum inconsultè exposui. Vereor tamen eorum ascribi numero, qui dicta sua politioris literaturæ cādidatis naso suspendenda exponunt, & euentilant, naturamq́ sui partus pœnitere faciunt, ac deletiles censorū spongias perferunt. Nec sum adeo tamen delirus, aut rerum imprudens, vt non facilè videam, nihil non maturum & incoctum curiosis hominū ingenijs committi oportere. Quum enim quæq́ scriptorum opera, & labores criticis lectorum vnguibus plerunq́ vapulent, vt q́ veridicè profitetur Hiero. in epistola xxxiij. in secunda parte, & in prooemio Paralipomenon, qui scribit. Multos sibi sumit iudices, quorum aliqui detrahunt in publico, alij verò postica sanna illudūt, ac ociosa garrulitate cōfabulantur, postea verò libenter in angulis legunt. Si igitur Hieronymus (primæ in dicendo celebritatis antistes) tanta sanctitate, tantaq́ eruditione & eloquentia pollens, tam grandiq́ religionis & vtilitatis reipublicæ Christianæ zelo accensus, scribens, ex huiusmodi conatu, & officio maledicas linguas effugere, cēsoriamq́ talium virgulam euitare non potuit: Quid ego semiuir, semidoctus, & syllabarius faciam? (Asta quæso deus fautor, & adiutor) oblatrent liuidi canes, mundi gloriam obliguriant, laniēt, potissimum, cūm videar rem mouisse dè musca, aut asello, aut euphorbio, aut raphano, aut ptisana, aut rapa, aut vrtica, aut musto, & similibus paruis rebus, vt plures scripserunt. (Maior tamen gloria, liuide, si apud te volutes & perpendas.) Et ni ad te magnifice Cancellarie, tanq́ ad Mœcenatem mihi propitium, & fautorem aduolam, velut ad iustitiæ et iuris aquilam, nō iniuria aquilam dico, quę pullos calido ex ouo radijs prolatos solaribus obijcit: si non conniuente pupilla intuitum suffigant, in nidum referuntur, et vt fœtus legitimus, non spurius educantur. Si verò oculorum acies offensa perstringatur, quasi fœtus alienus et nothus exponuntur. Sic tu pater patriæ, iustitiæq́ antistes, iustitiæ cultores tibi non absimiles iudicio non conniuente intuitum in iustitiam suffigentes, tanq́ legitimos, & naturales pullos enutris, foues. Ideo meritò tibi tanquam togatorum archetypo meritus honos impenditur, qui imprimis iustitiæ filum, et æquilibrium adeo perpendis, vt nullo suasu, nullis precibus, nullo illicio, abstrahi potes, quominus veritatē foueas, vt te docuit Pallas, et sapientia tibi fautrix. In quoquidem sapientiæ studio, quia abundè seminasti, ampliter messuisti, vt astutus, & prudens agricola, vsq́ adeo, vt omnis togatorum cœtus ad te velut ad asylum, ad iustitiæ aquilam conuolant, præcipites eunt. Subticeo excellentiam, magnanimitatem, constantiam, probitatem, animi dotes tui, cuius tanta est viuacitas, vt reconditiores Meandri anfractus adaperias. Vtinam is esset meæ mentis captus, vt pro meritis, de te dignè sentirem, & ea dicendi vis (vt quod de te sentio) verbis assequi possem.

Quare gloriosissime Quæstor, hunc excellentiarum, laudum, seu honorum, & Glorię mundi libellum, tibi dicamus, deuouemus. Parua sunt quæ dedico, magna quę voueo. Generosi enim est animi voluntatem dantis & non munus exosculari, ait Plutarchus ad Traianum scribens. Persuasum enim profecto habeo, q́ si tuæ autoritatis columna liberis firmetur, à sagitta volante, ab arcu æmulorum protenso, rabiosisq́ eorum dentibus illæsus euadet. Si quid tamen incoctum, aut ieiunum comperias, flammis non parcas, quæso. Si verò quid commendatione dignum offendas, quod lectoris stomachum ad lecturiendum prouocet: iube, ne cum blattis & tineis in studiolo rixetur, sed in publicum emittatur. Meliora fore spero, quæ deinceps scribam. Vale eximium doctrinæ decus, & iubar. Heduæ. Anno incarnatæ deitatis. Millesimo quingentesimo vigesimo nono. xij. Kal. Iunias.

EIVSDEM PROOEMIVM, siue ad Lectorem, Præfatio.

VETERVM NOS monet autoritas, patrum vestigia (si à scopo veritatis & virtutis non deuiarint) imitari debere, & aliquo genere exercitationis animum pellicere. Cùm plurima mortalibus cõmoda per exercitationem, dãna verò per segnitiẽ eueniant. Nam si fidei Platonicæ non dissentiam, qui diu ab instituto opere desuescũt, & feriãtur, ocij cõsuetudinẽ plerũq; induũt, quã postmodũ nisi grauatim exuere nequeunt. Ideo Apium Claudiũ dicere solitũ accepimus (Valerio teste lib. vij. tit. de sapiẽter dictis. c. ij.) Negociũ populo Romano potius quã ocium cõmitti debere, qm̃ quidẽ exploratum habebat ingenuos hoĩes agitatione rerũ, & excitatione ad capessendã virtutẽ excitari. Contrà verò ocio & quiete in desidiã, torporẽ, & socordiã resolui, prolabi. Emollit eñ vires (vt inquit Menander) sicut rubigo ferrũ. Propterea Alexãder Macedo, quo die nihil gesserat, se nõ regnasse existimabat. Ideo recẽset Guillielmus Leporeus Heduẽn. in tracta. suo artis memoratiuæ, in c. ociũ. lib. iiij. Athenienses ignauos hoĩes & lãgore marcescẽtes, qui vitam in ganeis & popinis, alijsq; illecebrosis locis silentio trãsigebant, in forũ ꝑtrahere solitos esse, eosq; vt facinorosos plectere iubet. Quod, teste Quintiliano, Memoriã exercitatione redigẽdam cõuenit, ne nobis discamus ignoscere. Nã memoria nisi exerceatur cõfestim tabescit, solitoq; vigore destituitur. Et teste Cassiodoro. xj. variarũ. in prologo. Egrescit ingeniũ, nisi iugi lectione reparetur, cito expẽdunt horrea, quæ assidua non fuerint adiectiõe fulcita: thesaurus q̃ facilè profunditur, si nullis iterũ pecunijs cõpleatur. Sic & humanus sensus si cũ alieno non sarcit inuento, cito potest attenuari de ꝓprio.

Hanc rem igitur (spectatissimè lector) apud me anxiè volutans laborẽ humeris, licet viribus imparem, imponere non veritus (Ad hoc etiam me adhortante Ouid. ad Rufinum dicens) Vt desint vires, tñ est laudanda volũtas. Hunc gloriæ mũdi Catalogũ, vt vires ingenij excitarem, congerere nõ erubui. Sicut eteñ diligenti cura precia prædiorũ ampliãtur, ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, vt asserit Iuriscõsultus Calistratus, in l. nõ intelligit. §. diui fratres. ff. de iure fisci. & vitiũ fouet ipsa suũ cessatio iugis ab opere, aut studio, amatq; lõga ocia culpã. Diligẽtia ergo præferenda (cũ mater oĩm virtutũ, & operũ sit) desidia verò est valde animis ꝑiculosa, atq; miserabilis. Animũ eñ corrũpit, teste Cicero. iiij. rhetori. Et oĩa lædit, vt in auth. de quæstore. §. hęc oĩa. coll. vj. & l. pe. C. de annali excep. Etiã nouerca eruditionis dicit. cano. nihil. lxxxiij. di. Exercitatione itaq; valere solet ingeniũ, virtus studiorũ augetur, memoria cõseruatur, & remissi, oscitantesq; animi fiũt vegetiores. Vñ per exercitiũ lectionis qs reperit sciẽtiæ margaritã. text. in c. post translationẽ. §. verum. versi. itẽ si qs. de renũciatio. & legẽdo libros, melior & doctior qs efficitur. l. pe. in fi. ff. ad exhibendũ. Et oẽ artificiũ per exercitiũ recipit incremẽtum. tex. in l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legatis. iij. & l. milites. C. de re militari. lib. xij. vnde moraliter Ausonius poëta Gallicus hominẽ pigrũ in suis epigrammatibus sic increpat.

Sanus piger febriente multò est nequior.
Potat duplum, dapesq; duplices deuorat.

Etiã diuus Hierony. q̃ptum ociũ sit fugiẽdũ, his verbis ostẽdit. Semper facito aliquid boni operis, vt te diabolus occupatum inueniat. relatus in c. nũq̃. de consecra. di. v. & ibidẽ. Scribantur & libri, & manus operetur cibos, & anima saturetur lectione: in desiderijs autem est omnis ociosus.

Quapropter (lector attente) ne vitio illo desidiæ arguerer, & excusso negligẽtiæ somno, post cõmentaria nostra sup cõsuetudinibus ducatus Burgũdię, iãdiu absoluta & in ꝑpatulo conspersa, huic operi animum applicui, in quo quædã nõ modica de prærogatiuis, præeminẽtijs, præstantijs, & excellẽtijs, q̃ circa honores, laudes, gloriã, dignitates, cõmẽdationes, etiã statũ & ordinem non solũ cœlestiũ, verũetiã terrestriũ & infernorum versantur, deo autore tẽtare nõ erubui. Maximè circa ea quæ oĩ ferè statui mortaliũ cuiuscũq; cõditiõis fuerint ornamẽtũ, & decore afferre possent, in hoc opus cõieci. Eoq; paulò audacior factus, q̃ ad hæc tpa mortaliũ nemo scriptis redegerit. Tũ qa in gymnasijs, tum etiã quia in foresi vsu (vt spero) probabitur: licet hoc opus nostrũ nõ assero tale, vt eruditum & venustũ habeat: sed ea est nostri satietas, si nõ solũ circa iura patriæ, verũetiã pro cõmuni vtilitate (cũm honor oẽs tangat) elaborasse videamur, & si apud rediuiuos eloquentię camellos oblectamẽtũ, nedicã adiumẽtum reputet. Cũ diuersos diuersa iuuãt, non oĩbus horis oĩa cõueniant. Et nihil vtilius in vita cõperiet quisq;, q̃ noscere ordinẽ & fines sui status, de quib⁹ est nobis hoc opere explicandũ, ac propter inopinatũ & præposterum (qđ sæpe moribus & actib⁹ nocet) nõ erretur, curãdum est. Vñ non immeritò dicit Cicero in Paradoxis. Cũm q̃cquid peccat, perturbatione peccat ratiõis, atq; ordinis. Perturbata autẽ semel ratione atq; ordine, nihil possit addi quo magis peccari posse videatur. Et scribit primæ ad Corin. xiiij. Oĩa honestè, & secũdùm ordinẽ fiant in vobis. Et vulgò dici solet. Vbi nõ est ordo, ibi est confusio. gl. in verbo, cõfusum. in §. inordinatum verò. in aut. de hęredib. & Falcidia. coll. j. Ideo his rebus quę tractãtur in vita, modũ quẽdã adhibentes, & ordinẽ, honestatẽ, & decus cõseruabimus. Et licet oẽs natura simus æquales, culpa tñ exigente, alij sunt superiores, alij inferiores. cano. de Cõstantinopolitana. xxij. di. vt superiores culpas puniant, & subditos ad cõcordiã ducãt. c. licet. xlv. di. & cano. fi. q incipit, ad hoc. lxxxix. di. vbi inquit textus. Ad hoc dispẽsationis ꝓuisio gradus diuersos & ordines cõstituit esse distinctos, vt dum reuerẽtiã minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionẽ impenderẽt, vera concordia fieret, & ex diuersitate cõtentio, & rectè officiorũ gereret administratio singulorũ. Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi hmõi magnus eam differẽtię ordo seruaret. qa verò quęq; creatura in vna eadẽq; qualitate gubernare, vel viuere nõ põt, cœlestiũ militiarum exẽplar nos instruit, qa dũ sunt angeli, sunt archangeli: liquet, quia nõ sunt æquales, sed in potestate, & ordine differunt alter ab altero. etiã ordo naturalis & hæc iustitia est, vt minor seruiat maiori, vt dicit tex. in c. est ordo. xxxiij. q. v. Et verè quisq; seipsum agnoscere poterit, si nulli suũ officiũ, seu ministeriũ subtrahat, si vnicuiq; sua iurisditio seruet, & ordo rerum non cõfundatur: nec superiores officia inferiorũ sibi vẽdicent, nec inferiores ditionẽ, directionẽ, atq; correctionẽ non refugerent: qa tunc vniuersale bonũ optimè gubernaret. & nullus est, qui non teneat alicui obedire, aliàs acephalus esset. c. nulli. xciij. dis. cũ c. seq. Etiã absurdũ est, si ꝑmiscuis actibus rerũ turbent officia. l. repetita. C. de epi. & cle. l. consulta. §. ab-

surdũ.C.de testa.& c.esto subiectus.xcv.dis.Et sicut inde corũ est, vt in corpore humano alterum mẽbrum alterius fungat̃ officio, ita nimirũ noxiũ est, si singula rerũ ministeria personis totidem non fuerint distributa.c.j.lxxxix.dis.

Sed hodie, prohdolor, cõplures eò præsumptiõis, ac temeritatis fumo caligãt, inanis glorię cupidi, honorũ, magistratuũ, dignitatũ, & officiorum ambitiosi, nõ vt prosint, sed ad hoc vt præsint. Cõtra quos c.fi.xl.dis.quicũꝗ desiderauerit primatũ, inueniet cõfusionem in cœlo, nec inter seruos Christi cõputabitur. Nõ em̃ qui maior fuerit in honore inter hoĩes, ille est iustior: sed q fuerit iustior, ille maior: qa nõ gradus elegãtior, sed vitæ melioris actio cõprobatur.c.sicut.xxiij.q.iij.& c.sunt nõnulli.xvj.q.j.& nemo sibi honorẽ assumere debet.tex.in ca.in scripturis.§.j.viij.q.j. Saltẽ qui honore alios pręstat, ita sciẽtia præcellere debet, aliàs vilissimus est.tex.in c.vilissimus.j.q.j.

Sed qm̃ nemo etiã reperitur adeò constãs, fortis, & magnanimus, quin aliqñ honoris & gloriæ stimulis exagitetur. Cũm null⁹ exaltari, aut reuereri renuat, aut ob bene & præclarè gesta, administrationẽ, literaturã, corporis elegãtiam, vel ex altera naturæ largitate, seu fortunæ, vel gratię donis, & huiusmodi: vt pręclarè disseruit Policraticus lib. viij.ca.ij. Qm̃ virtus comitẽ secum semp̃ trahit honorẽ, velut corpus vmbrã, vt ait Franci. Patritius. & teste Cicero. in Paradoxis, vt quisꝗ est maximè boni particeps, ita & laudabilis maximè. Neꝗ est vllum bonũ, de quo nõ is q id habeat, honestè possit gloriari: & qui negligit famã suã, seu dignitatis statũ, crudelis est. text.in c.nolo.in prin.xij.q.j.& habetur j.ad Corin.ix.& refert tex.in c.sacerdos.j.q.ij. expedit mihi magis mori, ꝗ̃ vt gloriã meã quis euacuet. Et Tullius in primo Officiorum. Negligere qd de se quisꝗ sentiat, nõ solum arrogãtis est, sed etiã omnino dissoluti. Et idẽ. Nõ minus promptiores esse debem⁹, atꝗ parati dimicare de honore & gloria, ꝗ̃ de cõmodis nostris.

Nec etiã quis ita humilis, telegonus, seu inglorius esse debet, vt cõtemni se patiatur, nec plus subijci, ꝗ̃ expediat. tex.in c.admonẽdi.ij.q.vij. Maximè contẽni solet magistratus, ac regendi frangitur autoritas, dum nimium seruatur humilitas.tex.in ca.quando .lxxxvj.dis.sed augere debet ex ingenio dignitatis statũ & autoritatẽ, ne contẽptibilis videatur.l.nec quicꝗ̃.§.circa.ff.de officio procõsulis & legati.l.obseruandum.de officio præsidis.ff.ideo mediũ tenendum est.glossa in verbo, aduocatos.in dicto §.circa. & glossa in verbo, modum.in c.secundo, de officio custodis. quæ id comprobat his versibus.

Cum media semper gaudebam ludere forma:
Maior enim medijs, gratia rebus inest.

E iterum.

Inter vtrumꝗ vola, medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus, dummodo declinemus ambitionem: sed cauendum est ne virtutis specie decipiat nos vitium, quia pauci hodie honores contẽnũt. Cũ tria maximè solent homines affectare, opes, voluptates, & honores. & gentes ambulant in vanitate sensus sui, Ad ephesios.iiij. Et volunt seu amant (prout dicit Christus de scribis & pharisæis, Matthæi xxiij. Marci duodecimo. & Luc.xj.) in stolis ambulare, in primis cathedris sedere in synagogis, & primos recubitus in cœnis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi. Et multi ex principibus magis dilexerunt gloriã hominum, ꝗ̃ gloriam dei. Ioannis xiiij. Et vnus petit sedere ad dexteram, & alter ad sinistram in gloria, vt habetur Marci decimo. de filijs Zebedæi. Et esse in honore placet. teste Ausonio in Egloga de vita humana. Et quemadmodum res penè contra naturam est, vt quis sit sine peccato, textus est in ca.vnum.§.nomine.xxv.distinc.ita dicendum est, ꝙ rara auis est quæ non tendat in altum, nullusꝗ respuit gloriam aut honorem. Et si quis reperiatur, quis est ille, & laudabimus eum? Ecclesiastici xxx. Felix ille tamen, coruo quoꝗ rarior albo, ait Iuuenalis satyra vij. Imo omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in præliũ. Iere.viij. Ipsi etiam philosophi in frontibus librorum quos de contẽnenda gloria scribunt, nomẽ suũ inscribunt. In illo enim in quo prædicationẽ, gloriamꝗ despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. ita inquit Cice. in suis orationibus. Et quia etiã honores quis interdũ consequitur ex fortuna, & non ex virtute, sicut verè dicere possumus cum Virgilio in suo Opusculo de fortuna.

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Ita nec minus verè dicit Ouidius lib.iij.de arte.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem primo Fastorum.

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiꝗ iacet.

Et nõ solũ omnia venalia Romæ, sed vbiꝗ. & sicut de moribus vltima fiet quęstio (ait Iuuenalis Saty.iij.) sic & de sapientia, literatura & virtutibus. vnde emanauit Adagiũ. Corchorus inter olera. Cõtra eos qui magnis honoribus inhiant, cũm ipsi sint nihili. Sed non me rapit admiratio, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. Aristoteles in libro de bo.fortu. & Boëtius de consolatione philosophiæ.lib.j.metro v.

At peruersi resident celso mores solio,
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modestiæ partibus vtemur, si nimias libidines honoris, pecuniæ, similiumꝗ rerum vituperabimus, si vnamquamꝗ rem certo naturę termino definiemus, si quod cuique satis est ostendemus, & si nimium progredi dissuadebimus, & modũ vnicuiꝗ rei statuemus, vt inquit Cicero.iij.rhetorices nouæ. & Horatius j.libro sermonum sic ait.

Est modus in rebus, sunt certi deniꝗ fines,
Quos vltra, citraꝗ nequit consistere rectum.

Et Martialis.

Illud quod medium est, atꝗ inter vtrumꝗ probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

Nam sæpe ex laudis præconio innascitur superbię inflatio.c.sunt plurimi.vj.q.j. Et nemo plus ęquo alium laudare debet, ne sibi debitũ subtrahat cum infert indebitum. c.nullus.xcix.dist. Nemo tamẽ nisi vanus falso lætatur honore. Et hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, ait ille moralissimus Cato. Cũm stultus honores sæpe dat indignis (inquit Horatius primo sermonũ.) Ideo cauere debemus in his, ne aretalogi, aut arguti esse videamur. vñ Aristoteles (vt refert Laertius in libro de vita & moribus philosophorum) dicebat de duobus hominũ generibus vehementer admirari: de illo scilicet, in quo bona non sunt, & hæc si de ipso dicantur acceptat, & gaudet. Et de illo de quo mala proferuntur, quæ in eo non sunt, & inde turbatur. Natura quippe fermè omnium promptior est, ac paratior ad culpã dum ea quę minus rectè agi arbitramur, ꝗ̃ ad laudandum ea quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab hoc istituto ope qspiã verborũ buccinator reuocare potuit, verbis me lacessãs: qd te dieb⁹, noctibusꝗ ĩ tot scriptis torqueas, & vexes, cũ tota penè mũdi machina turbetur

na turbetur per innumerosa interpretum & autorũ volumina? Adeo ꝙ ea inoleuit consuetudo, vt si quis syllabarius, aut semiuir literarũ opus aliquod (qđ aiunt) rudi minerua compegerit, magis ꝙ̃ fabrefecerit, dignũ statim existimemus, quodq́ lecturiant omnes & empturiant, quẽadmodum & antiquis factũ est tẽporibus. vt in l. j. §. nostrã. ibi, nullis iurisperitis. & in. l. ij. §. hęc autẽ. C. de veteri iure enuclean. & iuxta dictum Horatij.

Scribimus indocti, doctiq́ poëmata passim.

Quia in primis respõsum patet, ꝙ multorũ hortatu & persuasionibus, quæ permissę sunt, saltẽ in opere ordinato ad bonũ, vt voluit Ioã. Faber Cãcellarius Franciæ, & quidem meritissimus, in §. cũq́ hoc. in ꝓœmio institutionũ. vt hoc opus iã inceptũ perficere, cõpletũq́ & absolutum in apertũ referre stimulatus sum. Nec vltra ꝓtelare, nec diẽ de die ducere valui, quin in lucẽ prodiret. Ad hoc etiã me hortante Ausonio epigrãmatista. dum sic inquit.

Gratia quæ tarda est, ingrata est, gratia namq́
Cùm fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiã quis ignorat (nisi iners) ꝙ sciẽtia qualis est in hoĩe publicanda licite venit, vt per eundẽ Cancellariũ in d. l. ij. C. de veteri iur. enucl. cõprobando prout habet̃ Prouerb. xj. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. pro quo facit tex. in l. annonã. ff. de extraor. crimi. & per d. Senecæ. In hoc gaudebo aliquid addiscere, vt doceã, nec vlla res me delectat, licet eximia, & salutaris, ꝙ̃ mihi vni sciturus sum. Et ecclesiasti. xxiiij. Videte ꝙ nõ solum laboraui mihi, sed oĩbus exquirentibus disciplinã. Sapientia eñ dando fit largior, retinendo minoratur. Ideo dicit Hieroñ. ad Rusticũ monachũ. Ama scientiã scripturarũ. vt in c. nũquã. & de cõsecra. dis. v. Et longo tpe disce, quæ postmodum doceas. c. sic viue. & c. si clericatus. xvj. qõ. j. & plus proficit doctor docẽdo, quã curatus sacramẽta ministrando. vt colligitur in c. cum ex eo. de elect. in vj. & nõ sufficit tantũ studuisse, sed & opera studij facere oportet. argu. ca. cauete. xxij. q. v. Sicut nec prodest triticum seminare, & fructum eius nõ tollere: & domũ construere, & non illic habitare. vt ait tex. in c. quia sanctitas. l. dis. Et quis plantat vineã, & de fructu eius nõ edit? & quis pascit gregẽ, & de lacte gregis nõ mãducat? vt habetur j. ad Corinth. ix. Et pręclarè, inquit Bal. in proœ. decretaliũ. Quẽadmodum turpe est diuiti decedere sine hęrede, ita miserrimum habenti gratiam intellectus posteris & studiosis nihil scriptum, tanquam hæreditarium, relinquere.

Etiã multa chartis cõmendanda sunt, cũ oĩa simul memoria retineri nõ possint. vt in d. l. ij. §. si qd autẽ. C. de veteri iure enucle. Cùm labilis sit. l. peregre. circa prin. ff. de acquiren. poss. Et nisi antiquorum dicta & gesta scriptis demandata fuissent, in hominũ memoria nullatenus versarẽtur. Ideo scriptura, rerum oĩm conseruatio dici potest. Ea tamen precipuè scribenda & legenda sunt, atq́ mentibus infigenda, quæ memorabilia sunt. iuxta dictum Ausonij ad nepotem de studio, vbi ita inquit. Perlege quodcunque est memorabile. et rursus prima monebo. Perlege quodcunque est memorabile.

Nec putet quispiã nos velle vti verbis antiquarijs, inusitatis, aut obsoletis (quod & vetat Aulus Gellius noct. Atticarum lib. xj. c. vij.) vt lectorẽ vnoquoq́ verbo suspẽsum teneant. Nescius videor si incultum & inusitatũ antiquarij sermonem, cuiquã gratum existiment (sciant tamẽ tantũ mihi displicere quantum literatis complaceat Cicero) ideo Phauorinum imitabor consulentem, verbis præsentibus vtendum, & moribus præteritis viuendum. Ideo claro & familiari calamo intelligibilibusq́ & inelaboratis sermonib⁹ (insequẽdo Senecã in lib. v. epłarũ. xxxviij. epła) procedemus. Adeo ꝙ elemẽtarij iuuenes in dicendorum cognitionẽ deueniant. Non autẽ grauiore aut seuero stylo, vt noster Budęus, aut Alciatus (quibus audeo eloquentiæ brauium asciscere.) Quia nos factis & sentẽtijs potius ꝙ̃ verbis intendimus. (Absit tamẽ dictis eorũ contra niti.) Et teste Ambrosio secundũ Ioã. fab. in §. his itaq́. in proœmio institutionũ. Melius est vt intelligant nos populi faciliter loquendo, ꝙ̃ si cõmendẽt grãmatici obscurè loquendo. & doctrina prudẽtum facilis est. Prouer. xj. Et verbis sentẽtię ꝓponẽdę sunt, vt anim⁹ corpori ꝓponitur. c. sedulo. xxxviij. dis. Nam euãgelium nõ cõsistit in verbis seu folijs scripturarũ, nec sermonum, sed in radice rationis, & sensu. tex. in ca. Marchion. j. qõne prima.

Breuitate etiã (qua gaudent moderni, vt ait glos. in. l. j. ff. de eo quod met. cau.) in hoc opere vti voluimus. iuxta tex. in d. l. ij. §. cõtrariũ. C. de vet. iu. enu. vbi inqt. Meli⁹ est pauca idonea effundere, ꝙ̃ multis inutilib⁹ hoĩes pręgrauare. & vt doctoris est, nõ superfluos nec verbosos cõmentarios facere, vt in l. j. ff. de origi. iur. ita aduocati cauere debent verbosis vti assertionibus, vt vult tex. in l. fi. §. in refutatorijs. C. de appel. pro quo etiã facit tex. in §. j. ibi: ne verbosa fiat disputatio. instit. quod cũ eo qui in aliena potestate est &c. Quia prolixitas seu superfluitas, & cõfusionẽ et difficultatẽ generat. vt est tex. in §. sane. & ibi gl. in proœmio Grego. Frustra etẽm fit per plura qđ ꝑõt fieri per pauciora. l. fi. C. de dona. vñ venustè & veridicè breuitatẽ laudat Ausonius in epła ad Paulinum suum, vbi ita inquit:

Est enim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cùm multa loquaces
Ambiguis sererent verbis, contra omnia solum
Est, respondebat, vel non. ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil est, nec plenius isti.
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgò dici solet.

Omnia longa solent cunctis fastidia ferre,
Quæ comprehensa breui sunt, bene culta placent.

Non tñ eam breuitatem insequar, de qua Horatius dicens. Dum breuis esse volo, obscurus fio. quod dictũ refert glo. in verbo, compendiũ. in §. illud autẽ. in proœmio digestorũ. vnde Sceuola iuriscõsultus & pontifex reprehẽditur per glos. in verb. summoueri. in l. cũ maritus. §. titius. ff. de pactis dotalibus. ex eo quòd plerũq́ nõ respondet, aut saltem minus clarè quæstioni propositæ.

Vereor tñ ne parũ cumulatè recensuerim, quę in laudẽ & pro illustratiõe & celebritate stat⁹, aut dignitatis cuiusq́ verissimè dici posse videbatur, sed ea relinquo eloquẽtioribus, qui copiosè & ornatè cogitationes suas mãdare literis possunt. Ego eñ mulierũ more quarũ subita cõsilia prudentiora habentur, in hoc ipso negotio quicquid in mentem venit primo cõceptu expressi, relinquens alijs vberiorem, si voluerint, scribẽdi facultatem, cùm facile sit addere inuentis. l. j. C. de veteri iure enuclean.

Nouerint posteri cum quanta diligentia & labore materiã variã, miscellaneã, & vndequaq́ respsam & cõfusam conquisiuerim, & in vnum redegerim, & quã difficultatẽ materia respersa ingerat, vt dicitur in proœmio Gregoriano. Et quòd maximus labor est in libris scribendis, vt cauetur in proœmio sexti. §. penultimo. iuncta gloss. in

verbo, laboribus. Et ex his quæ inordinatè acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, vt in capitu. qualiter & quando. j. de accusa. Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, iuxta doctrinam Imperatoris in procemio institutionum.

Idcirco studiosè lector, aïaduertēs q vacare vanis, ocio aut fabulosis libris seu romātijs (vt ita loquar) incūbere, aut legere, vetitū est. vt dicit Io. Fab. in d. §. cūcq. ver. vt liceat. ibi, nō ab antiquis fabulis. in d. pœ. insti. ita q iuuenibus comœdiæ & fabulę turpes & amatorię legi nō debēt, quia sunt incentiuæ libidinum. Etiā sophorū callida, arsq rhetorū, & figmēta vatū nubilant, qui corda falsis atq vanis imbuunt, tantūq linguas instruunt, nihil afferētes qđ ad salutē cōferat, aut qđ veritatē detegat. Cū multa sine ratione proferāt: vnde, Irrita ventosę rapiāt talia verba pcellę. Et prius debemus quærere (teste Hugo. de scō Victo.) quæ mores informāt ad virtutes, q quæ sensum amant ad subtilitatē, magisq velle pceptis scripturarū informari, q qōnibus impediri. Et ait diuus Bernar. Multi multa sciūt, stulte cognosce teipsum: quia multò laudabilior & melior es si teipsum cognoscis, nec te qsiueris extra (teste Persio) q si te neglecto cognosceres cursus siderū, vires herbarū, cōplexiones hoïm, naturas aïaliū, oïm cœlestium & terrestrium scientiā obtineres. Meritò ergo & absq reprehēsione ad opus hoc cōdendū elaboraui, qđ mea quidē opinionę eiusmodi est, q lectores ad bonū, ac ad omnē vitę honestatē extollēdā, & turpitudinem abijciendā inuitare, vnūquēq in suo statu informare, cupidos & ambitiosos honorū, magistratuū, aut officiorū refrenare, deterrere, dissuadere, suipsiusq notionē habere, ad virtutē incitare, adhortari, ac inflāmare poterit: & cognito suo statu bene, recteq viuere valeant cōtenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hoïm corrigatur. gl. in verb. nō sęquentis, in c. odio, lxxxvj. dis. Etiā quia materia hui⁹ operis est multum cōmendabilis, necessaria, vsitata, & practicata, cū frequens & assidua circūstrepit qstio de honoribus, pręcedētijs, maioritate, superioritate, ac titulo dignitatum, aut nobilitatum, aut super ordine sessionū: tā in concilijs, cōgregationibus, collegijs, cōuiuijs, in foro prætorio, & in alijs locis: etiā per vicos deambulādo, seu super statu quorumcunq, & cuiusuis cōditionis sint. Imo interdū inter magnates grauē contentionē de honoribus inter eos subortā, etiā iudicio gladiatorio dirimūt. Ideo summopere circa materiam istā honorariā attendēdum est, iuxta doctrinā legislatoris in l. legaui. ibi, & plenius rogo, quæ ad hoc spectant attingas, quotidiana eñ sunt. ff. de liberatio. lega. concordat tex. in l. j. in prin. ibi, his verbis appellādi vsus q sit verus, frequens, qq necessarius, nemo est q nesciat. ff. de appellatio. tex. est etiā in l. j. ibi: & vis eius in vsu quotidiano est. ff. ad exhibendum. iura etem cōstituenda & adaptanda sunt ad ea quę quotidiana sunt. tex in l. iura. j. & l. ex his, et l. nam ad ea. ff. de legibus. & in d. l. j. §. sed & si. ibi: hęc obtinere tantūmodo volumus, quę vel iudiciorū frequētissimus ordo exercuit, vel lōga cōsuetudo approbauit. C. de veteri iure enucleando. & in proœ. sexti. §. nos, ibi, & plurima in iudicijs & extra frequētata dubia deciduntur. Etiā quia materia præsens aliquali eget explanatione, iuxta id quod in simili voluit textus in clemē. sæpe contingit. iuncta gloss. in verbo, sæpe. de verborum significatio. Ideo vt melius attingamus veritatē, terminorum necessariorū, pręmittimus declarationē in principio. iuxta l. j. in princ. ff. si cer. pet. & in l. j. i prin. ff. de iustitia & iure. Et, vt recēset Pōponius post Quintū Mutium in l. ij. §. Seruius autē Sulpitius. de origine iuris. ff. turpe esse patritio, & nobili viro, & causas oranti, ius in quo versaretur ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia. & ad cognitionem particularium debet pręcedere cognitio generis, vt notatur per doctores in d. l. j. Esset q inconueniens omissis initijs, atq origine nō repetita, interpretatio nem promittentibus protinus materiā aggredi. Cū ipsæ præfationes & libentius nos ad lectionē propositæ materiæ perducāt, & eius euidentiorē intellectum præstent, vt in l. j. de origine iuris. ff. Et in primis cùm diuisio animū legentis incitet, mentē intelligentis præparet, & memoriam artificiosè reformet, secundū gl. in verbo, eadem. in §. igitur. in proœ. institutionū. & in l. j. in princ. vbi notatur de doli mali except. ff. & dicit Bal. in proœ. ffōrū. §. j. in prin. allegādo Ambros. Scire quid facias, nescire quo ordine id facias, non est perfectæ cognitionis. & subiungit. Ideo bene est priusq ad scientiā perueniatur, modum docendi & ordinē præscribere, quo per ordinem res intellectæ magis delectāt animos, mētes nutriunt, sensus magis illumināt, & memoriā reddunt clariorem. Et, vt dicit Bal. in consilio schismatis, posito in rubrica, Si quis aliquem testari prohibuerit. C. opus nostrum vitiaret, si ordo amitteretur. Sicq vtilis diuisio secundū Barbatiā in rub. de iudicijs. col. ij. & ea quæ diuisim traduntur, cōmodius & facilius intelligun tur, vt in §. sed ne. insti. de lega. Ideoq præsens opus diuidendo duodecim cōtinet partes. Terminos tñ de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia teste Cicero. in primo officiorum. Omnis quę à ratiōe de aliqua re suscipitur institutio, debet à diffinitiōe proficisci, vt intelligatur quid sit id de quo disputetur. Etiā aliquas ad materiā instructiones generales anteponemus. Et hæc erit Prima huius nostri operis pars.

Secunda verò dignitates, laudes, honores, gloriā, excellentiā, & decoramenta, tam viri q mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium spirituum, & locorū infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiā, honorē, laudem, & gloriā viris ecclesiasticis attribuēdas super oēs alios status humanos, et ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sunt honorandi, atq honores inter eos elucidat.

Sexta postmodum officiarijs sacri palatij domesticis, dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates officiariorum iustitiæ, tam consistorij, seu auditorij, tribunalis prætorij, q aliarum sedium, & præcedentias inter eos impartietur.

Octaua laudes, honores, & pręcedētias nobilium, tam inter se q quo ad alios cuiuscunq status, continebit.

Nona excellentias, prærogatiuas, præeminentias laudum, gloriæ, & honorum militum adaperiet.

Decima dignitates, præstantias, & præeminentias scientiarum, tam inter se, quàm ad alias res, & ordinē præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia plebeiorum & artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum, & tam cœlestium quàm terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROOEMII.

Index Argumentorum Primæ Partis.

ARGVMENTA

duodecim partiũ istius voluminis (in quibus reconditas materias ad cuiuscꝫ artis cõsideratiõnũ numeros inuenies) ordine isto inserũtur.

RGVMENta primæ partis, lxxx. considerationes continentis sequuntur.

i Est de honore, & eius descriptione.

ij Honor cũctis reb⁹ præferendus est.

iij De differentia honoris à laude & reuerentia.

iiij Honorem conferre est principis.

v Honores consequimur multis modis.

vj Diuersa personarum genera mandantur honorari in sacra scriptura.

vij Subditi honorem, reuerentiam, & seruitium domino præstare tenentur.

viij Honor debetur prælatis, & superioribus ratione dignitatis & excellentiæ.

ix Honores ęqualiter & gradatim distribuẽdi sunt.

x Honorandi sunt homines varijs modis.

xj Diuersa sunt signa, quibus cognosci potest honorem adhiberi alicui.

xij Dicitur magis honorari, qui sedet prope dñm.

xiij Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.

xiiij Etiam honorari dicitur, qui sedet in principio, siue in capite.

xv Plus dicitur honorari qui parieti est proximior.

xvj Qui ꝓxime & immediate sedet, & subscribit primo loco post episcopũ, dicitur magis honorari.

xvij Qui prius nominatur, dicitur honorari.

xviij Honor est illi qui primo offert.

xix Maximum signum honoris est in eo qui primam vocem habet.

xx Honor est illi cui reuerentia exhibetur, quam minor maiori impedere debet, & sic minores maiores honorare debent.

xxj Superiores etiam inferiores honorare debe ,si ab eis expectent beneuolẽ honorari.

xxij Honor cõsistit in melioribꝫ & delicatioribꝫ cibis.

xxiij In vestibus pręciosioribus adhibetur honor.

xxiiij Honor fit in legati prestatione.

xxv Honor fit in hæredis institutione.

xxvj Quis honorari dicitur in salutatione.

xxvij Maioritas consistit in pręrogatiua ordinis.

xxviij Maioritas cõsistit in pręrogatiua cõsecrationis.

xxix Maioritas habet in ꝓgatiua administrationis.

xxx Maioritas seu honor cõsistit in eo qui recumbit.

xxxj Honor debetur ei qui est magnę autoritatis.

xxxij Honor cõsistit in cõmendatione noui præsidis.

xxxiij Quis collaudandus est de his quę bene meruit in exercitio officij.

xxxiiij Honor est in adeundo principem.

xxxv Honor consistit in erectione statuę, & ibi describuntur qui statuas meruerint.

xxxvj Honor cõsistit in triũphi receptione, & ibi leges, triumphi, & triũphatores plures ascribuntur.

xxxvij Honor cõsistit in bibẽdo i auro, esse secũdus post regẽ, vestiri purpura, & cognat⁹ principis vocari.

xxxviij Honor consistit in delatione armorũ & insigniorum, ad cuius cõprobationẽ, & in ipsa materia armorum & insigniorũ fiunt centum cõclusiones, quarum seriatim sequuntur argumenta.

ARGVMENTA IN IPSAS centum conclusiones.

i Insignia regum Romanorum describuntur.

ij Diadema, corona, & sceptrum, sunt imperatorũ et regum insignia, & de diuersis coronarum generibus, & quibus dabantur.

iij Insignia seu ornamenta pontificum & sacerdotũ legis Mosayce, & quibus loco illorum hodie põtifices vtantur.

iiij Insignia patriarcharũ, cardinaliũ, & archiepiscoporũ, vt sunt crux, galerum rubrum & pallium.

v Mitra episcopale insigne est, vt & dalmatica, chirothecę, anulus & baculus.

vj Pastores ecclesiastici quare habent virgam, seu baculum, & quare datur principibus.

vij Latusclau⁹ erat insigne senatorũ, & de insignibus cõsulum, Augurũ, Saliorũ Martis, sacerdotũ, seu fratrũ Arualiũ, & principis iudicũ Aegyptiorũ.

viij Insignia militaria literatorum, & aliorum diuersorum ordinum.

ix De insigni Ducum, Comitum, & Marchionum, vt est pileus dignitatis.

x Arma originem habuerunt loco imaginum.

xj Arma seu insignia ad perpetuã hominũ memoriam in plerisꝫ locis apponi solent.

xij Honor est portare & habere arma.

xiij Arma alicuius in opere eius sumptibus & liberalitate cõstructo affigi aut pingi possunt, nec abradi debent vt alterius arma ponantur.

xiiij Arma seu insignia sunt triplicia.

xv Arma singularis dignitatis nemini alteri licet assumere seu deferre, nec in suo depingi facere, nisi in signum subiectionis.

xvj Arma seu imago principis in opere publico poni debet, & an priuato liceat sua ibi apponi facere inconsulto principe.

xvij Subditus vsurpãs arma sui principis incurrit crimen lęsę maiestatis, & quomodo Iulius Cęsar habuit Aquilã pro armis: quibus vtũtur imperatores Romanorũ. Et ibi de excellentia coloris nigri cuius est Aquila, & quibus armis vtebatur Carolus magnus. Et de armis regũ Christianorũ. Et qbus signis vtũtur in bello Franci, Burgũdi, Angli, Scoti, Veneti, Sueui, & Neapolitani.

xviij Violator armorum principis pœna criminis lęsę maiestatis tenetur.

xix Dicta de armis supremorum principum, habent locum in armis inferiorum principum.

xx Nobiles ex origine habent arma certa & distincta, nec licet alteri illa deferre, etiam si sint de eas

In armis

SECVNDAE PARTIS argumenta, xlj. considerationes continentis.

QVINTAE PARTIS argumenta,lvj.consideratiões continentis.

SEXTAE PARTIS argumenta, xxxvij. considerationes complectentis.

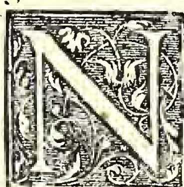
Illegitimus

SEPTIMAE PARTIS argumenta, lj. considerationes amplectentis.

OCTAVAE PARTIS argu. l. cõsideratiões cõtinẽtis.

ONAE PARTIS argumenta, xlviij. cōsiderationes complectentis.

ECIMAE PARTIS argumenta, lij. cōsiderationes comprehendentis.

VNDECIMAE PARtis argumenta, liij. considerationes amplectentis.

DVODECIMAE ET VLtimæ partis argumenta centum considerationes continentis.

FINIS INDICIS.

PRIMA huius operis Pars,

QVÆ TERMINOS declarat & diffinit, aliquasq; doctrinas ad præsentis materiæ cognitionem necessarias, demonstrat.

Octoginta considerationes continet.

RIMA consideratio est de honore, cum secundùm beatum Thomã ij.ij.q.ciij.Honor testificationem quãdam importat de excellẽtia alicuius. Vnde homines qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu vltimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anto. Florẽtinus in sua summa.in iiij.parte.titu.v.ca.x.§.j.quòd honor consistit in signis exterioribus. Et secundùm Philosophum iiij.Ethicorum. Honor est maximum bonorum exteriorum. Et secundùm eundem ij.Ethico. honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: vt ibi dicit Anto. Florentinus.facit tex.in l.si honore.ff.de mune.& honori.allegata per Barba.in addi.ad Bal.in c.j.de feudis datis minimis valuas.in vsibus feudorũ.Sed est error in illa apostilla, quia voluit allegare l.honor. quæ infra allegabitur. Aristote.lib.j.Rheto.Honor est benefactiuæ gratiæ indicium.vel etiam est cuiuslibet virtutis præmium, secũdùm eundem, viij.Ethico. & secundùm Thom.ij.ij.q.cxxviij. arti.iiij.& quolibeto cxxxj.& Lucam de Penna in l.j.C. de veteranis.lib.xij.vbi dicit etiam, quòd honor est administratio reipublicæ cũ dignitatis gradu, siue cũ sumptu, siue sine sumptu.l.honor.ff.de mune.& honori.in princi. Notat Io.de Platea post glo.j.in l.sicut.C.eo.lib.x.& ibi dicit tex.in d.l.honor.quòd honor municipalis est reipublicæ administratio cum dignitatis gradu, siue cũ sumptu, siue sine erogatione cõtingens. Vel etiam honor est propriè reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virgilius. Haud equidem me tali dignor honore. Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero lib.j.ad Cæsa.iuni. Tu cum ea quæ es è senatu summo cum honore consecutus.facit l.decurionatus.ff.de vacatio.mune. Et honor administratio magistratus dicitur.vnde cõsulatus & prætura honores dicũtur, & ius honorarium ius prætoris, vt l.curiales qui honorariam. C.de decu.lib.x.& in aut.vt ordinariæ præfecturæ.per totum.colla.v. & Ouidius lib.j.fastorum. Verbaq; honoratus libera prætor habet. Quandoq; etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem. Et alibi idem. Et lætos oculis afflarat honores. Aliquãdo pro præmio. Vnde idem Virgilius. Ipsis præcipuè ductoribus addit honores. Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur in l. si mandauero.in princ.ff.mandati. Et quandoq; exponitur honor.i.salarium.l.j.§.proinde. ff. de varijs & extraord.cogni.& inde dicitur honorariũ. eadem l.j.§.in honorarijs.& in l.j.ff.si mensor falsum modum dixe.& in l.properandum.§.in honorarijs.C.de iudicijs. Quandoq; ponitur pro sepultura, vt Virgi. Cernit ibi mœstos, & mortis honore carẽtes. Aliquãdo pro obseruantia & cultu, vt apud eundem Virgi. Semper honore meo semper celebrabere donis. Aliquando pro pudicitia, vt ibidem. Et rapti Ganimedis honores. Aliquando pro amore, vt apud Ouidiũ. Per si quis amatæ tangit honos animum. Et ex hoc descendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificẽtia, honorabile, & honestus: de quibus per Calepinum in suo dictionario, in verbo, honor & honos. quæ cum nõ sint ad propositum nostrũ seu materiæ nostræ, ad ibi dicta me remitto. Et vt dicit Anto. Floren. vbi supra. Reuerẽtia est idem quod honor. sed ex vna parte est principiũ motiuum ad honorãdum, inquantũ scilicet aliquis ex reuerentia quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, inquã tum scilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerẽtia ab alijs habeas. Propriè tamen honor est in se ab alijs, & est quædam protestatio alicuius præeminentiæ in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Et vt dicit Augustinus lib.v.de ciuitate dei. Honorem non debet sequi virtus, sed virtutem honor. Et istud bonum honoris & gloriæ multum appetitur. Vnde August. de ciuitate Dei allegans Cicero.in j. offi. Honos alit artes, omnesq; incendimur ad studia gloria. De quo Florenti.in sua sum.parte j.tit.vij.ca.iij.§.j.in medio.ibi, bonum honoris. & statim dicam amplius.

Ecunda consideratio. Honor cunctis rebus præferẽdus est.l.Iulianus.vbi notatur.ff.si quis omissa causa test. quam ad hoc allegat do.meus Iason in l.reprehendenda.vbi illud idẽ not.C.de institutio. in iij.notabili. Barba.in consi.xlvij.col. xix.in primo volu.& dicit Bald.in c.j.de vita & honesta. cle.quòd honor nõ potest nummario precio æstimari.& idem Bal.in c.ex tenore.in ij.col.de appellat. Vnde quod plus est, honor affert vtilitatem.l.si longius.in fi. ff.de iudicijs. Et vbicunq; est quæstio honoris, dicitur esse ardua causa, per textũ in ratione sui.in l.si inimicitiæ.in fi.ff.de his quibus vt indignis. Intantũ quòd pro tuitione & defensione honoris est permissum duellum de iure, prout tenet Bal.in ca.j.circa prin.v.col.de pace tenenda.in vsibus feudorum. Vnde dicit tex.in l.miles.§.socer. ff.de adulte. verecundum esse honorem suũ inultum relinquere. Et dixi in commentarijs nostris super consuetu.ducatus Burgundiæ, in titu.des iustices.§.v.in gl.sil n'a grace.nu.clxv. Et dicit tex.in ca.nolo.xij.q.ij.quòd is crudelis est, qui famam suam negligit. Et adeo honor & honestas precio habendi sunt, vt pari passu cum vita ambulent. l.iusta. ff.de manumis.vindicta. Faciunt quæ dicit idem d.meus Iason in repetitione l.admonẽdi.in xcv.col.versi.tertiò ex prædicta conclusione.ff.de iureiur.vbi satis amplè commendatur fama, ex qua quis consequitur honorem. Inde est q id quod non potest fieri nõ seruato honore, fieri non po-

test.text.in l.in eadem causa.ff.ex quibus causis maiores. Notat plenè Petrus Geraldi in suis singular.singu.lxxxij. Et de honoris commendatione vide per Bonum de Curtili in suo tract.nobilitatis.in ij.parte. nu.xlij.vsq; ad nu. xlviij.Dicit tamen Felin.in rub.de maio.& obedi.quod non dicitur pati præiudiciū in redditibus,cui alius præfertur, per ca.cum olim.extra de consuet.& dicit Barba.in cōsil. xxix.in xj.col.in j.volu.quod interesse huiusmodi est minus omni alio interesse.Et etiam apud Deum non gradus elegantior,sed vitæ melioris actio approbatur.xxiij.q.iiij.c. sicut excellentiam.circa mediū.& xl.dist.c.non loca.quia non in sublimitate graduum,sed in amplitudine charitatis acquiritur regnum Dei.extra de tēpori.ordin.c.ad aures. Et non qui maior est,sanctior est,sed qui sanctior est, maior est.xl.distinc.c.multi. Alberic.de Rosa.in l.nemo. C. de officio magistri militum. & Lucas de Penna in l.j. C.de præpositis sacri cubiculi.libro xij.

Quicquid sit teneas, quòd interesse honoris est maius omni alio interesse. Nā vt dicit Cice.de amici. Vbi enim istum inuenies qui honorē amici anteponat suo? & vt ait Aristo.lib.Oeconomicorum. Multò grauius fert aliquis si honore suo priuetur,quàm si bona sua ei auferantur.Et huiusmodi honores terreni plus cupiūtur,quàm celestes. extra de renun.c.nisi.§.pro graui. Lucas de Penna in l.filios.C.de decurio.lib.x.Imo vt dicit idem Lucas de Pēna in l.fi.C.de locatio.prædiorum ciuilium.in viij.& ix.col. lib.xj.quod honor publicus publico commodo præferēdus est.Imo etiam pro honore iudicij,seu eorum quæ aguntur in iudicio,iniquitas toleratur:& sic pro honore principis potest tolerari iniquitas,prout ibi dicit idem Lucas.

Et pro honore sustinendo,etiam agendum est actione iniuriarum,vt dicit Bal.in l.obseruare.§.antequam.ff.de offi. proconsul.Et dixi amplè in cōmentarijs nostris super cōsuetu.ducatus Burgundiæ.in titu.de feudis.§.iiij.in gloss. j.in versicu.aduerte ad illud.cum seq.& in titu.des enfans de plusieurs lictz.§.iiij.in gl.j.versic.qui dicantur.Imo vt dictum est,potest resisti armata manu.Imo etiam aliū occidere,prout pro defensione corporis:vt tenet Petrus Geraldi in suis singularibus,singulari xxxiij.quem vide.

Aduerte quòd etiam non administrans honorē cui debetur,puniendus est,vt sunt textus ad literam in l.singuli.& in l.sciant.C.de offi.diuersorū iudicum.vide in proxima parte,in consideratione xxxvij.

TErtia consideratio. Virtutis vberrimum alimentū est honor,vt ait Valerius li.ij. de institutis antiquis. & facit tex.in.§.cumque.&.§.fi.in procemio instit.ideo dicit Aristo.honorem esse reuerentiam & dignitatis collationem,quæ datur in testimonium virtutis. & dicit Aristo.viij.Ethicorum. quod honor est præmium virtutis.& in iiij.Ethicorum dicit,quod virtuti perfectio non fiet vtique dignus honor.Lucas de Penna in l.per singulas.C.de decurio.lib.x.Præmia autem honoris ponit Plutarchus in sua politica.& Textor in sua officina.in c.præmia virtutis & doctrinæ.fo.cxiiij.de quibus alibi dicam. duo tamen elemēta virtutum esse reor,honoris spem,& pœnæ metum. Illa quippe ad honesta studia alacriores reddit,hic deprauatos impetus hebescere cogit,tardioresque facit ad ea quæ à rationis libra visuntur semota.Hinc ad terrorem increscētis audaciæ pœnarum genera,octo legibus sanciri M. Tullius scribit.damnū,vincula,verbera,talionem,ignominiam,exilium,mortem, seruitutem. Et vide infra ista parte.in quinta & lxiiij.consideratione.

Differunt tamen honor & reuerentia,cùm reuerentia ex vna parte sit principium motiuum ad honorandum, inquantum scilicet aliquis ex reuerentia quā habet ad aliquem,eum honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, inquantum scilicet quis ad hoc honoratur,vt in reuerētia ab alijs habeatur.Honor ergo,vt dictum est,est exhibitio reuerentiæ in testimoniū virtutis, secundùm Philosophū ij.Ethico.reuereri est actus timoris.ita dicit Antonin.Florent.in iiij.parte suæ summæ.titu.v.§.j.dixi ante in prima consideratione.& dicturus sum infra amplè de reuerentia in hac parte,in lxxj.consideratione.

Et etiam differt honor à laude,quia honor est propter se & in se,sed laus ordinatur ad aliud.Ideo honor est excellentior laude,vt dicit S.Tho.in expositione super Psalteriū.psal.xl.col.vij.& in expositione eius super libros de anima.Et secunda secundæ questione ciij.j.distinct.supra numerum tertium.& iij.dist.q.j.arti.ij.& vt dicit idē Thomas ij.ij.quolibeto j. Sed honor est testimonium excellentiæ quæ est in homine, sed maximè secundùm virtutem, ideo secundùm virtutem & dignitatem dantur honores, nec indignis debent dari,cum vt dicat Aristo.iiij.Ethico. Prauus honore non est dignus,& conuersus in tyrannidē tendet ad noxam.c.licet.xlv.dist. Lucas de Penna in d.l. per singulas in fi.C.de decurio.li.x.& in l.j.C.de veteranis.lib.xij.& in l. ij.in iiij.col.C.de dignita.li.xij.

QVarta consideratio. Cum honorem conferre principis sit.l.iij.C.de consulibus & non spargendis.li. xij.ideo honorandus est quem princeps honorat. tex.in l.restituendæ.in fi.C.de aduoc.diuerso.iudicū.facit tex.in l.j.ff.de albo scribēdo.ibi,nomina ante scribi oportet qui dignitatē principis iudicio sunt consecuti.Hinc dicit glo.in c.qui autem. in verbo,dignus.xvij.q.iij. quod quē princeps iudicat dignum,nos iudicabimus. allegat cap.j. xciiij.dist.&.ff.de re iudica.l.quidā.facit tex.in l.j.§.his cunabulis.ibi,credidit eū princeps.ff.de offi.præfec.præto.

Sic etiam dicitur,quem papa approbat,nemo improbare potest.c.hæc est fides.xxiiij.q.j.& ibi notat glo.& c. vina.xxxv.q.ix.in ver.nolite.Nam nullus debet esse tantæ superbiæ fastigio tumidus,vt regalem sensum contemnat.l.si imperialis.C.de legibus.& sacrilegij instar est,diuinis super quibusdam administrationibus vel dignitatibus promulgandis obuiare beneficijs,vt est tex.in l.sacrilegij instar.C.de diuersis rescriptis.l.lege repetita. C. de eroga. milita.annonæ.lib.xij.& in l. fi.C.de priuilegijs eorū qui in sacro palatio militant.& l.j.C.vt dignitatū ordo seruetur.& d.l.imperator.in l.j.C.de domesticis & protect.lib. xij.quod pœna sacrilegij est,si his honorificētia non deferatur,qua contingere nostram purpurā digni sunt estimati. ita dicit & tenet Bartho.Veronen.in suo tracta. de imperato.eligen.in verbo,pro imperatore.in ij.col.

QVinta consideratio. Ad honorē peruenitur multis alijs de causis. Primò deuenitur ad honorem ex virtute: quoniam vt dicit Aristote.viij.Ethico. Honor est præmium virtutis.& iij.Ethicorum dicit.Virtuti perfectæ non fit condignus honor.& iiij.Ethicorum dicit,secundùm veritatem solus virtuosus est honorādus. vnde vt ait August.de ciuitate dei.antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro dijs. vnde duo templa construxerunt sic sita:quod nullus intrare poterat templū honoris,nisi prius pertransisset templū virtutis. Ad significandum,quod nullus honoraretur,nisi meruisset honorē aliqua virtute. dicā infra de huiusmodi virtute in hac parte, in lxij.

in lxiȷ.confidera. Et sic vt etiam recitat Textor in sua officina.c.de deis. Veteres Honorem in numero deorũ ascripserunt, & eidem templum dicauerunt, authore Plinio.

Secundò quis honoratur propter imaginẽ Dei, secundũm quã creatus est. sic omnes homines honorandi sunt, & quibuscunq; rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet. l. iustissimè. in princi. iuncta glo. in verbo, dignitatem. ff. de edil. edic. & eius gratia omnia inuẽta sunt. l. in pecudum. ff. de vsur. vnde etiam j. Petri ij. Omnes honorate. & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

Tertiò quis honorandus est propter diuinam maiestatem & æternam gloriam, vt est Deus & sancti eius. & de his dicam infra in tertia parte.

Quartò quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt principes, prælati, & habentes officia & dignitates à principe. & de his dicam in iiij. v. vj. & vij. partibus huius libri: vbi ponam de principibus, prælatis & alijs officijs ecclesiasticis & tẽporalibus, & dicitur j. Petri. ij. Regem honorificate.

Quintò honorandi sunt seniores propter antiquitatẽ, vt habetur Leuitici xix. Coram cano capite consurge, & honora personam eius. de quo infra dicam in xj. parte, in xvij. consideratione.

Sextò honorãdi sunt aliqui propter ministerium quod habent, vt sunt sacerdotes & religiosi, quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam in iiij. parte. in prima, ij. iij. iiij. v. & vj. considerationibus.

Septimò honorãdus est quis propter maiorem locum quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse cõmunitati quàm alius. de quo infra dicam in xj. parte. in v. consideratione. Et ponitur in sermone discipuli xxviij. vbi ponit causas quare quis sit honorandus.

Octauò vt dicitur ibi, quis honorãdus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam vt dicit, sic honorandi sunt parentes qui repræsentant Dei honorem & dignitatẽ eius qui est pater omniũ, & à quo sunt omnia. vnde vt dicit parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi xx. Honora patrem & matrem, vt sis longęuus super terram. de quibus infra dicam in xj. parte. in xvj. considera.

SExta consideratio. Secundũm Anto. Florenti. in sua summa. iiij. parte. tit. v. c. x. §. ij. diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primò enim (vt dicit) rectores. Ecclesiastici x. In medio fratrũ rector eorum in honore, & multò magis prælati ecclesiæ quàm seculares personæ. j. ad Timot. v. Qui bene pręsunt præsbyteri, duplici honore sunt digni, arg. ad hoc xcvj. dist. c. duo sunt. Maximè qui in verbo laborant, vt dicit Petrus abbas Cluniacẽ. in j. lib. epistolarum. vbi dicit, q̃ est honor qui tantũ creatori debetur, & honor qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secũdò vt dicit, sunt honorãdi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem spiritum sanctum, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Thobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertiò honorandi sunt sacerdotes. Ecclesiastici vij. Honorifica sacerdotes. vj. q. j. cap. sacerdotes. Exemplo beati Martini præferentis sacerdotem Imperatori. reliqui etiam ministri sunt honorãdi secundũm gradum ordinis. xciij. distinct. dixi ante. & dicam infra in quarta parte.

Quartò vt dicit, honorandi sunt medici. Ecclesiastici xxxviij. Honora medicum. & si corporum, vt dicit, multò magis animarum, cum cõfessores dicantur medici animarum. c. cum infirmitas. extra de pœni. & remis.

Quintò honorandi sunt dono sapiẽtiæ prædi ti. Sapiẽ. viij. propter hanc, scilicet sapientiã, habebo honorẽ apud seniores. Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosor honorati fuere. dicam infra in x. parte. vbi amplè de viris literatis & sapientibus.

Sextò missi à superioribus ad aliqua officia exercẽda, vt oratores & legati, & vicarij principiũ. ad Philip. ij. Eũ cũ omni honore habetote. & loquitur de Epafrodito missõ ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartho. Cepolã in tract. suo de imperat. militũ eligẽdo. in verbo, pro imperatore. iij. & iiij. col. & dicam infra in vij. parte. in x. cõsidera. vbi loquar de locumtenentibus regijs. Vnde quia missi à Nabuchodonosor reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem: vt habetur Iudith ca. j. & vt habetur Paralipo. xxxvj. quia illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantq; prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimò honorãdi sunt religiosi. Augu. in regula. Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis. Templũ materiale honoratur: quasi Deo dicatũ, quantò magis rationale dicatũ Deo per votum religionis. & dixi supra in consideratione præcedenti. ibi, sextò honorãdi.

Octauò vt dicit honorandi sunt senes, vt etiã dixi ante in præcedenti consideratione. versi. v. honorandi sunt seniores. & habetur Ecclesiastici xiiij. Honora personam senis. Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone.

Nonò omnes vniuersaliter inuicem. Rom. xij. Honore inuicem præuenientes, quoniam vt ait Aristoteles vj. Topicorum. Omnes honorem appetunt. & j. Petri ij. scribitur. Omnes honorate.

Decimò tu adde, q̃ etiã medici sunt honorandi, vt habetur Ecclesiastici xxxviij. Honora medicũ, cum propter necessitatatem creauerit eum Dominus. dicam infra in x. parte, vbi describam de scientia medicinæ.

Vndecimò honorandus est Deus. Prouerb. iij. & psal. xxviij. j. Regum ij. imo habetur j. ad Timoth. j. Soli Deo honor & gloria. & Deutero. vj. Dominũ Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Et, honora Dominũ de tua substãtia. &, gloriã meã alteri non dabo. Eccle. vij. honora Deũ ex tota anima tua. & dicturus sum infra amplè in iij. parte in j. ij. & iij. consideratio. & in vltima parte. in j. cõsidera.

Duodecimò honorandus est maritus ab vxore. Ester j. vxores deferant maritis suis honorem, quia maior dignitas est in sexu virili. l. j. ff. de senat. Inde vxor Philonis philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronã auream sicut cæteræ nõ ferret, respondit: q̃ vxor satis habet ornamenti, viri virtutem & honorem.

Decimotertiò, seruus debet honorare dominum suum. Malachiæ ij. dicam etiam infra in xj. parte.

Decimoquartò. Honor debetur operantibus bonum. ad Romanos ij.

Item, honora patrem tuum, & matrẽ tuam. Exodi xx. Deuter. vj. Mat. xv. & Mar. vij. Ecclesiastici vij. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. De quo Antoninus in d. sua summa. in iiij. parte. titu. v. c. ix. & Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij. sermone xx. in litera L. de quo infra in xj. parte. in xvj. consideratione. & supra in præcedenti consideratione, in fine.

SEptima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorē & reuerentiam domino. l. j. C. de offi. præfecti vigilū. l. potiores. C. de officio recto. prouinciæ. Bal. in l. cum plures. C. de condi. institu. dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. Le vassal. in glos. j. quasi per totū. Quibus autē causis homines subijciuntur alijs ponit Lucas de Pēna in l. vnica. C. de magistris scriniorum. lib. xij.

OCtaua consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellentiæ. Cultus autem consistens in obsequio obediētiæ & beneficij ratione gubernationis etiā debetur prælatis ex debito legali. Alijs autē in dignitatibus cōstitutis ex debito morali, vt amplē declarat sanctus Tho. ij. ij. q. cij. j. dist. supra secundum nu. & vt ibi dicit ij. dist. supra tertiū numerū, Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ, timor autem ratione potestatis, obedientia verò & tributū ratione gubernationis. Et ille honor qui debetur ratione excellentiæ est diuersus secundūm diuersitatem excellētiæ. idē sanctus Thomas ij. ij. q. lxxxj. iiij. dist. per totum. & idem alio modo prosequitur quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriā vt virtuosi: vel propter virtutem alterius scilicet Dei. vel comitis, vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis, ita dicit ij. ij. q. lxiij. iij. distinct. per totum.

Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id quod debent nō impendant inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendāt. frustra enim exigit debitū, qui quod debet non impēdit, arg. c. esto. xcv. dist. xxij. q. v. c. de forma. ita dicit de Turre cremata in c. cum beatus. xlv. distinct.

NOna consideratio. Honores sunt æqualiter distribuendi. l. & cū. §. præses. ff. de mune. & hon. & etiā gradatim sunt cōferendi. l. vt gradatim. ff. de mune. & hono. & nō maiorem honorem, nisi prius minorem susceperit gerere potest. l. honor. §. gerendorū. ff. de mune. & hono. Per gradus enim est ad ordines ascendendum, c. sicut. xlviij. dis. Casum enim appetit qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. nō autem descēdendū est. l. nulli. C. de numerarijs. vbi Lucas de Penna. li. xij. In singulis autē gradibus ordinū & honoribus cōferēdis interstitia sunt seruāda. c. in singulis. lxxvij. dist. & c. seq. & in C. de muneribus nō continuandis. li. x. Et genus humanū quidem consistere non posset, nisi quidam maiores, quidā minores existerent. c. ad hoc. lxxxix. dist. sicut etiā in angelis. d. c. ad hoc, & notatur in c. de Cōstantinopolitana. xxij. dist. in fi. & gradus diuersi & status in ecclesia cōseruant ecclesiæ vnitatem. d. c. ad hoc. & hoc plenē tractat Ambrosius in iij. de offi. c. iiij. sine tamē suffragatione tēporis, aut merito laboris ad mundi honores indignum est perueniri. c. miramur. ante fi. lxj. dist.

DEcima consideratio. Diuersis & varijs modis honorandi sunt homines. Primus modus est diligenter præstare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ viij. dicitur: Loquente me respicient. Secundus est loqui reuerenter. Ecclesiastici v. Honor est in sermone sensati. Tertius est, assurgere venienti. Leuitici xix. Coram cano capite consurge. Vnde iudices debent aduocatos in consistorio & auditorio recipere, & reuerentiā cum salutatione deferre, & sedēdi locū tribuere. l. fi. C. de offi. diuer. iudicū. Et obsequium est in assurgendo, vt notatur in l. si non sortē. §. libertus. in glo. magna. ff. de condi. indebiti. & in l. etiam. ij. C. de obseq. patrono prǣstan. Vnde refert Aul. Gellius noct. Atticarū lib. vj. ca. ix. ꝙ Cn. Flauius Annij filius dicitur ad collegā venisse, visere ægrotum, & in conclaue postq̄ introiuit, adolescentes ibi cōplures nobiles sedebant: ij cōtemnētes eum (forte quia patre libertino natus, aut quia scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cn. Flauius Annij filius edilis id arrisit. Sellam curulē iussit sibi afferri: eā in limine apposuit, ne quis illorum exire posset. vtiq; ij omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedentem. Et imperator Antoninus Augustus cognomento Pius à præfectis prætorio salutatus, paulum eis assurgit, vt in l. j. C. de sent. pas. & reges episcopis assurgere debent. ca. solitæ. de maio. & obedi. vbi est textus. Quartus est decēter assurgere sedenti. Isaiæ vj. Vidi Dominū sedentē, & postea seraphin stabant &c. Quintus comitari incedentē. ij. Regū. xv. Vniuersi serui eius ambulabāt iuxta eum, scilicet Dauid, imitantes eum cū fugeret de Ierusalem à facie Absalonis Virg. Ipse vno graditur comitatus Achate. & ibi: magna comitante caterua. Idem est in his de quibus Cice. in Cato. ait. Hæc enim ipsa honorabilia quę videntur leuia atq; cōmunia salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli. Idem in lib. de Oratore. Cumq; maior natu & cōsularis Sergius Galba affectaretur. Et Gellius lib. ij. c. xiiij. Scriptū est in antiquitatibus, vt à conuiuio seniores à minoribus domum reducebantur, eumq; morem Romanos accepisse à Lacedęmonijs traditū est, qui Licurgi legibus vteretur. Sextus in signis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Ecclesiasti. iij. Ab humilibus honoratur, scilicet Deus. Septimus in exhibitione seruitiorū, vt lotio pedum & manuum, & huiusmodi. Ecclesiasti. iij. Qui timet Deum honorat parētes. Hæc allegatio ad istud propositū non videtur aliquid facere, quicquid dicat Anto. Florentinus: sed melius dictū est hic ante in vj. conside. Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, q̄ laicos fluxit ab instituto Christi, vt habetur Ioan. xiij. de quo Polido. de inuētoribus rerum. lib. iiij. c. x. Octauus in rerū honorabilium collatione, vt honorabilius ferculū, & huiusmodi. vnde Numeri xxiiij. dicit Balach Balaam. Decreueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore. Nonus in propriæ magnificētiæ depositione, vt depositio caputij & huiusmodi. Apoca. iiij. Cum darent illa quatuor animalia sedēti super thronum, & viginti quatuor seniores deponebant coronas &c. Magistratibus verò & alijs potentioribus caput aperimus, tanq̄ omnia nostra illis parere debeant, ait Plutarc. Hinc haud dubiē nobis mos est, & orare nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, habetur j. ad Corinth. xj. Omnis vir orans velato capite deturpat caput suum, licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquendo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decē modos honorandi ponit Anton. Florentinus in sua summa, in quarta parte. titu. v. c. x. §. ij. in fine.

VNdecima consideratio. Alij modi honorandi aliquem ponūtur per doctores nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest ꝙ honor adhibet: & aliqua ponit Felin. in rubri. de maio. & obed. vbi primò dicit, ꝙ inter alia signa honoris est, ꝙ quis sedeat. Quoniā qui sedet dicitur magis honorari, q̄ stans. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi. per illū tex. in verbo, sedendi quoq;

quoq; in alia parte. vbi vir in dignitate constitutus litigās coram iudice non debet stare, sed sedere paulò inferius. & arguit Bal. ad episcopū accusatū qui non debet stare corā iudice, sed sedere: quod tamē videtur esse intelligendū, dū eorum causa nō agitatur, aliàs secus, secundùm glos. ibi, in d. verbo, sedendi. & etiā qui recumbit, maior est q̄ qui ministrat. Lucæ xxij. Secundò dicitur maior & honoratur qui sedet à dextris. Bal. in l. decernimus. in iij. notabili. C. de sacrosanc. eccle. glos. in c. quàm periculosum. vij. q. j. Facit ad hoc illud quod dicitur in euāgelio: vnū à dextris, & alium à sinistris. & est tex. in c. solitæ. in versic. hoc autē si prudenter. ibi, in sinistra parte sedere. de maio. & obe. dicit enim Bar. in suo tract. de insignijs & armis. in iiij. colum. q̄ dextera pars est principiū motus. & infra ista parte, in xxxviij. considerat. in lxxxviij. cōclusione. Et plenè declarat Iacobus Bonaudi in glossis suis ad Io. de terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesiæ. artic. ij. primi tractatus. in iiij. conclusione. in verbo, à dextris. Quid autē dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Bartho. Veronen. in suo tracta. de imperato. eligendo. in verbo, ratione dignitatis. q̄ istud intelligendū est maximè, quādo insignia, literæ, vel figuræ in clypeis, coóperturis, vestibus, parietibus, vel vitrinis, vel in loco ad similitudinē cœli pingūtur: & in alijs etiam casibus, vt habetur plenè per Bart. in d. suo tract. de armis. & in tract. de insula. xiij. col. cum seq. quęstione vltima & penul. ante primā figuram, vbi omnino est videndum. & ponit Bartho. Veron. in loco hic ante alleg. Exemplum de Venetis, qui malè ponunt in sigillis leonē in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectū ad contrarium. Quoniā vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciēdo est respectu lateris sinistri nostri, sicuti si quis faciē suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistrum, secundùm Bart. in d. suo tract. Idem si imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis celata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga nō faciem inspicimus.

De primogenito, quomodo sedet ad dexteram, dicam infra in quinta parte, in xlj. consideratione.

DVodecima cōsideratio est. Quis dicitur magis honorari: qui sedet prope dominū, & tanto maior, dignior dicitur, & altior. gl. notabilis in. §. aliā. in verbo, altiori. instit. de bono. possess. & ibi per Porcū, & Angel. & per Io. de Imol. in l. qui soluēdo. la ij. ff. de hæred. instituē. Bal. in l. obseruare. §. anteq̄ verò. iuxta finē. ff. de offi. proconsulis & leg. Et ideo vt dicit Veronen. in loco supra allegato, Adam & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini. & de hoc honore sedēdi iuxta principem habetur ij. Esdræ. iij. c. & vide Io. de terra rubea in loco allegato in præcedenti consideratione.

DEcimatertia cōsideratio. Dicitur honorari quis, ex quo est in medio duorū vel plurium: quoniā vt ait Salustius in Iugurthino. Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veronen. in loco supra allega. dux Venetiarū stat in medio sex consiliariorum. quod intellige, quando omnes sunt æquales aliquali qualitate: sed si nō esset aliqua æqualitas, semper maior debet esse in eminētiori & altiori loco. Sicut videmus q̄ cū æqualis pater, æqualis filius, ęqualis spiritussanctus: ideo pater stat in medio, filius ad dexteram patris, & spiritussanctus ad sinistrā, vt dicam in iij. parte. in j. ij. & iij. consider. Facit, quia mediocritas in electione loci maximè probatur: quoniā in confinio boni maliq; posita est. Et Cicero lib. j. officiorum. eadem ratio est habenda vestitus, in quo sicut in plerisq; rebus mediocritas optima est.

DEcimaquarta consideratio. Dicitur honorari qui sedet in pricipio, siue in capite & altiori loco: quod probatur, quia à dignioribus est inchoandū, vt est tex. cū gl. in. §. fi. instit. de iure nat. gen. & ci. vnde Virg. in buco. A Ioue principiū musæ. facit ad hoc illud: In capite libri scriptū est de me. & ad hoc videtur tex. in l. ij. §. seruius autē Sulpitius. ff. de orig. iuris. vbi sic dicit. Seruius autē Sulpitius cū in causis orandis primū locū, aut certè post Marcum Tulliū obtineret. & tex. in c. quia tua. l. dist. ibi, à capite incipientes. Et ita per hæc tenet idem Veronen. in loco hic ante allegato. facit quod scribitur de Saule lib. j. Regū. ix. cap. sic: Assumens itaq; Samuel Saulem, & puerū eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati.

DEcimaquinta consideratio. Magis dicitur quis honorari, qui parieti magis est proximus, vt probatur in tex. cū gl. in d. §. aliā. & probatur in c. episcopos. xvij. dist. vbi dicitur, q̄ episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorū sublimior sedeat: quia locus ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiā tenet idem Veronē. in loco prædicto. Ex quo etiā dicit, q̄ incedēdo ille qui est iuxta parietem, dicitur esse in digniori & nobiliori loco: quod cōmuniter obseruamus, nisi tres essent personæ simul, vt dictū est: quia tunc esse in medio est magis honorabile, si tamē omnes tres sint eiusdē qualitatis, ne dicatur q̄ vltimus sit inferior aliorū vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: Et si tres incedant, vnus præcedere debet. Veneti tamen seruant, q̄ esse à latere dextro, est honorabilius, vt dicit Veronen. vbi supra.

DEcimasexta cōsideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco. Felin. in rub. de maio. & obed. Card. in cōsi. xxxij. dicam infra in quarta parte. Et qui primus est post principē. ij. Esdræ. iij. c. Item qui primò deambulat dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorē facere illi quem comitantur, vt dixi ante in consideratione præcedenti. & faciunt quæ dicunt Io. de Imo. & Ange. in l. qui soluēdo. ff. de hæred. instit. & facit tex. in c. sedes apostolica. in verbo, mitiores & viliores. extra de rescrip. & qui præcedit, maior est illo qui subsequitur. tex. in l. j. in fi. C. de præpositis sacri cubic. lib. xij. Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior, locus cōspectior; decernendi loquendiq; facultas antiquior & vetustior. l. j. & ibi gl. in verbo, anteire. C. de consulibus. Melior tex. in l. ij. C. de præfectis prætorio siue vrbis &c. lib. xij.

DEcimaseptima consideratio. Qui prius nominatur dicitur honorari, prout dicit Bal. in auf. hoc amplius. in vlt. col. C. de fideicōmis. & probatur in ca. si quis iusto impedimēto. ibi, is qui primò. de elect. lib. vj. & in l. seruus cōmunis ita. & quod ibi not. Bar. ff. de stipul. seruo. & faciunt quæ dicit d. meus Iason in l. j. in princ. in v. col. ff. de verb. oblig. vbi dicit, q̄ denominatio debet fieri à digniori, quod ibi cōprobat per multa. Facit, quia in cōcionādo maiores præponi debent, & in omnibus facit tex. in auf. de defens. ciuit. §. vl. dum inquit: quia & maximorum, & mediocriū, & paruulorum nobis cura est. & ibi gl. in verbo, maximorū. colla. iij. & q̄ ordo scripturæ vel nominationis titulū conferat prælationis, scribit Guil. Benedicti in repet. ca. Raynutius. in verbo, testamentū. ij. nu. xxviij.

extra de testamentis. Consului in casu emergenti in nominatione filiorū primi gradus & secundi, in consilio meo incipiente: Le cas est tel, en pays de droit escript.

DEcimaoctaua consideratio. Honor est illi qui primò offert, & ideo primogenitus primò ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazarijs in trac. de primogenitura, ex quo dicit Io. sanxon in suo cōmetario cōsuetu. Turoñ. in tit. de succes. feud. art. iij. ꝙ secūdogenitus in oblationibus & processionibus cedere debet primogenito. & ita dicit se semel respōdisse cuidā nobili Pictauēsi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria ducatus Burgundiæ, vbi nō est dabilis primogenitura, taliter ꝙ omnes filij æqualiter succedūt. Si tamē fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suā partem hæreditariā in tāta iurisdictione quāta alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdē parochiæ: est tamē deferendū per alios iuniores & minores annis primogenito in oblationibus, & processionibus, & alijs actibus, in quibus potest adhiberi honor, ita ꝙ etiā vxor primogeniti pręcedere debet aliam, & in oblationibus & processionibus, in danda & osculāda pace, in deambulationibus, in conuiuijs, & pluribus alijs actibus: secundùm quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fabri in d. §. aliam. instit. de bonorum possessio.

DEcimanona cōsideratio est. Maximū signū est honoris in eo qui primā vocē habet, & debet primò loqui. Eccles. xxij. Loquere maior natu, decet enim te &c. Et dicit Præposi. in c. episcopos. xvij. dist. col. ij. ꝙ qui dignior est, primò votū dare debet. facit quod dicit Bal. in c. j. in tit. de cōtrouer. feu. apud pares termi. & Ludo. Roma. in sing. suo lxxxj. vbi dicit, ꝙ licet de iure in cōsilijs dādis senior primò loqui debeat, per tex. in d. c. j. & Bald. ibi, in j. col. & facit tex. in l. fi. C. de tyro. li. xij. & in l. ij. C. de primicc. & in l. ij. C. de præfec. præto. e. lib. xij. tamē iste vsus apud do. de Rota nō seruatur, quia ætate minores in consilijs dandis primò loquūtur. Et dignior dicitur interdū propter antiquitatē, puta si primò fuit adeptus dignitatē, iuxta not. per Inno. in c. tua. extra de maio. & obed. & per Bart. in l. j. ff. de albo scrib. & sic in capitulis, collegijs, seu vniuersitatibus dignior semper est pręferēdus, vt antiqor canonicus facit cōgregare capitulū. Aliquādo dicitur dignior qui clarioribus fulget virtutibus. tex. est in auț. de monachis. §. pe. col. j. Et sic quando vna res est cōis inter plures, & nō potest stare nisi penes vnū, vt sunt tabulæ testamēti seu aliud instrumentū, digniori est cōcedenda, vel apud seniorē deponēda, vt l. fi. ff. de fide instr. Et sic frater maior natu debet habere & custodire claues castri. Itē testibus deponētibus in pari numero, digniorib⁹ est credēdū. l. ob carmē. §. j. ff. de testi. Et de materia dicam infra, in x. parte. in xxix. cōsideratione. de doctoribus qui primò vocem & opinionē dare debeant, an seniores an iuniores.

VIgesima consideratio. Honor est illi cui reuerentia exhibetur: vt probatur in l. potioris. C. de offi. rec. prouin. & in c. statuimus. & ibi gl. & doct. de maio. & obed. & per gl. in l. j. §. si vicinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc. de qua dixi supra. Nā reuerentiam debet minor maiori impēdere. gl. fi. in l. nihil omnino. C. de palat. sacr. largit. lib. xij. & inferiores iudices superioribus reuerētiā tribuere debēt: vt est tex. in d. l. potioris. & in l. j. in fi. C. de offic. præfec. vrb. & minores maioribus debent honorē. l. ij. & fi. C. de offi. diuer. iudic. dixi infra ista parte, in lxxj. considera. incip. reuerentia est honor. in fi. cum sequenti. maximè salutādo. Iaco. Rebuffi in l. ij. C. de proxi. sacrorum scrin. lib. xij. de quo infra.

VIgesimaprima consideratio. Nō solum semper & indeterminatē honor ab inferioribus debetur superioribus, sed etiā quandoꝗ superiores honorare debēt inferiores. l. potioris. §. j. C. de offi. rect. prouin. quoniam vt ait Hiero. de quo habetur in c. esto subiectus. xcv. dist. Episcopi honorēt clericos quasi clericos, vt ipsis episcopis à clericis, quasi episcopis honor deferatur. Subiungitꝗ: scitum est illud oratoris Domitij. Cur ego, inquit, te habeā in principē, cum tu me non habeas vt senatorem. de quo glo. circa initiū, in c. frustra. de reg. iur. in vj. Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hieronymus forte memoria lapsus nominibus mutatis scripserit, illud L. Crassi senatoris ad L. Philippū consulē. Non es mihi Philippe consul: quia nec tibi senator sum. quod à Valer. maximo traditū est lib. vj. c. ij. & Quintil. lib. viij. oratoriarū institutionū. tit. de ornatu, ad finem. & lib. xj. tit. j. Et ante eos Tullius lib. iij. de Oratore. Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum. Si nostra tibi placent, nos quoꝗ honorare debes. Nunc autē tanꝗ ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem, cōquiescam. Ad quod optimè facit tex. in c. cum beatus. circa initiū. xlv. dist. ibi, nedum incautē subdita percutiat membra: ipse quoꝗ debitā sibi subditorum reuerentiā subtrahat. Ex quo notatur ꝙ si prælatus non seruat reuerentiā subdito, nec subditus tenetur ei seruare. etiam tex. in c. significasti. in fi. de elect. in c. ad decorem. de institu. & quod not. gloss. in verbo, me. in d. c. esto. per tex. illū ibi, Frustra petit debitū, qui quod debet non impendit. & facit dictū Plutarchi in lib. de pręceptis nuptial. ꝙ senes hortabatur Plato, vt iuuenes venerentur, vt & illi erga ipsos verecundiam cōseruarent: vbi enim in iuuenes pudorē senes abijciunt, nulla in eos verecūdia iuuenibus residet, ait Plato. Facit glo. in c. si ductu ri. xxxij. q. vj. vbi etiā ait text. & quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniāt: & si intactā quærimus, intacti simus. de quo amplè per Tyraquellū in suis legibus cōnubialibus. in lege xiij. Et aduerte in hoc, ꝙ gl. suę seu cōmentarij ponūtur ante tex. & ibi scribit materiā: si amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoꝗ vicissim amemus: quod multis rationibus cōprobat. Et facit tex. in l. si nō fuerit. ff. de iureiur. per quē not. gl. & doc. ibi, ꝙ si nō facio quod debeo: si tamen non facis quod debes, nō obtines. Et per illum tex. dicit Bal. in c. j. in verbo, vel non. in tit. qualiter do. propriet. feudi priuetur. ꝙ qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. quod & ipse Bald. dicit in l. post legatū. ff. de his quib. vt indig. & vt voluerūt Innoc. & Io. And. Cardin. & Panor. in c. suā. de pœnis. ꝙ cū aliquis tenetur aliquid dare, aut facere ad hoc vt aliquid cōsequatur, nō potest illud petere, nisi totū dederit aut fecerit. alleg. Panor. tex. in l. meuius. & in l. cui fundus. ff. de condi & demōst. facit etiā tex. in auț. dos data. C. de donat. ante nup. vbi not. Bal. ꝙ qui differt facere quod debet, nō potest petere quod ei debetur. & in l. in testamēto. ita erat scriptū. ff. de condi. & demōst. quē ad hoc propositū facit singularē Bal. in d. c. j. qualiter do. propr. feudi priuetur. & tex. in l. quæro. §. inter. ff. locati. per quē dicit Bal. in c. j. §. vlt. in fi. in tit. de forma fidel. in vsi. feu. ꝙ qui fidem non pręstat, eam sperare non debet. Faciunt tex. in d. ca. frustra sibi fidē quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se præstitā seruare recusat. & ibi gl. & doct. de reg. iur. in vj. Faciunt etiā dicta Panor. in consil. lxj. incip. videtur

detur

detur primò.col.ij.lib.ij.& Roma.consil.cciiij.incip.pro discutiẽda veritate.col.ij.versi.secundò idem probatur.& cõsi.ccccxvij.incip.in casu propositæ consultationis. & Barba.cõsi.cccvj.incip.sapiẽter scripsit propheta.col.xij. versi.præterea.& col.xv.& seq.in ij.volu.& consil.lxxiij. incip.omnia quæ facitis.col.xj.& seq.eod.volu.Corneus cõsi.cccxliij.incip. in causa vertente.col.ij.versi.his tamẽ nõ obstantibus.in j.volu.Anto.Corsetus in repeti.c.grã di.charta vij.versi.nota ibi fidelitatẽ.de supplẽ.negli.prę lato.& ita aliàs dixi in facto contingenti. Et facit,quia maior & superior etiam iudex minorem benignè & sine iniuria audire debet:cum possit vnius forsan & deterioris sententia,& multos & maiores in aliqua parte superare. tex.in l.j.§.sed neq̃.C.de vete.iure enucl.& quandoq̃ reuelatur minori,quod maior nescit.c.ad audiẽtiam. iuncta glo.j.circa finem.de consuetudine.vide infra ista parte,in xxvj.consideratione.

VIgesimasecunda cõsideratio. Honor cõsistit in melioribus & delicatioribus cibis cõferendis. Quia inferiori nõ sunt tales cibi conferendi,quales sunt superiori. Quoniã alimenta debentur secundùm qualitatẽ personarum.glos.in verbo,victus.in c.episcopus.x.q.iij. Ex quo dicit Florianus in l.sed & si quid.§.mancipiorũ.ff.de vsu fruc.ꝙ alimenta sunt præstanda secundùm ordinẽ dignitatũ.Faciunt quæ dicit Alex.cõsil.lxx.in iij.volu.Maiora enim & delicatiora debẽtur domicellis,q̃ ragatio vel famulis:maiora officialibus q̃ domicellis,& maiora monachis q̃ conuersis.facit tex.in l.seruis vrbanis.in prin.iũcta glo.in verbo,cibarijs.ff.de leg.iij.vbi dicitur ꝙ rustici nõ debent vti pullis,vel alijs delicatis cibarijs, sed caseo,cepe,fabis,& lardo: etiam grosso pane & non albo,vt ibi dicit gloss.in verbo,ex libellis.

VIgesimatertia consideratio. In vestibus preciosioribus adhibetur honor,vt habetur per Florianum in d.§.mancipiorũ.Hinc dicit Specul.tit.de aduocato.§.sequitur videndũ de vestibus.col.mihi ij. ꝙ aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gl. in l.j.C.nulli licere in frenis.lib.xj.ꝙ chlamys militẽ,purpura regẽ,stola sacerdotẽ,toga aduocatũ,cuculla monachum demõstrat.quod dictum refert Bal.in c.causam.extra de proba.Faciunt quæ dicit Barba.in c.cũ omnes.nu. xlix.cũ quatuor seq.extra de constitu.vbi etiã plura de victualibus refert:& dicã infra in vij. parte,in xliij.consideratio.vbi dicitur,ꝙ aduocati honestioribus vestimẽtis induti,sunt preferendi.Et facit etiã dictum Senecæ ad vxorem Neronis.Indue te charissima vxor delicatè,nõ propter te, sed propter honorẽ imperij. de quo dicto meminit Spec. vbi s̃.alleg.tex.in c.j.xxj.q.j.& in c.ij.de cust.euchar.subiũgẽs ꝙ vestis debet esse cõueniẽs statui,ordini,& officio. pro quo facit tex.in arg.in l.id vestimentũ. ff.de pecul. Et facit ij.Esdr.c.iij.vbi apparet ꝙ vestiri purpura est honor.

VIgesimaquarta cõsideratio. Honor fit in legati prestatione.l.amicissimos.in prin.& ibi Bar.ff.de excu sat.tuto.hinc est ꝙ dicitur,quem nõ honoro,in præstatione legati,scilicet,aut in institutione,nõ onero.de quo plenè per Guil.Benedicti in sua repetit.c.Raynutius. in verbo,si absq̃ liberis moreretur.in materia substitutionis fideicommissariæ.numero xxv.extra de testamentis.

VIgesimaquinta consideratio. In heredis institutione fit honor:quoniã maximus est honor filio succedere patri titulo & iure,seu nomine institutiõis,tanq̃ sit hæres.ob quod dicit text.in l.j.in fi.C.de his qui sibi in testa. ascri.ꝙ pater filium instituẽdo,& hæredẽ scribẽdo,dicitur fungi duplici officio,quod tendit in honorẽ & fauorẽ filij. de quo in d.repeti.c.Raynutius.in verbo,in eodẽ testamẽto relinquẽs.j.nu.xxxj.xxxij.& xxxiij.de testa.in antiq.

VIgesimasexta cõsideratio. Quis dicitur honorari in salutatione:quoniam ex quo quis salutatur,honoratur,vt dicit Iacobus Rebuffi in l.in sacris.C.de proximis sacrorum scriniorum.lib.xij.vbi etiam dicit,ꝙ salutando videtur fieri reuerentia,per l.fi.C.de officio diuersorũ iudicum.& per l.peculium. C. de proximis sacrorum scriniorum.Ideo vt dicit Specul.in titu.de aduocato.§.v.Iudex est reuerenter salutandus:imo per salutationem videtur esse remissa iniuria.c.cum Adrianus. lxiij.distinc.c.omnis qui.xxiiij.q.j.& ex non salutatione presumitur quis inimicus,vt tenet glos.finalis in dicto c.cum Adrianus.& allegat ca.cum super.de officio delegati.extra.& dicit dominus meus Iason in l.apertissimi.colum.ij.C.de iudicijs.

Videtur tamen,ꝙ maior etiam porrigat salutem minori,vt pater filio:vt in c.j.in princi. de feudi cognitione. vt etiã videmus in literis regijs, rex dirigendo literas suas exequendas,etiam nuncio seu seruienti porrigit salutem, sic dicẽdo: Franciscus Dei gratia Francorum rex tali &c. salutem. Vnde Traianus imperator (vt Eutropius scribit) persæpe amicos salutationis gratia visitauit.Quippe ipse omnibus in omnia se equalẽ exhibuit.Cuius persepe tale erat dictum. Talẽ priuatis imperatorẽ esse oportere, quales priuatos sibi optat habere.Item,Antoninus imperator,cognomento Pius,tantum detulit senatui,quãtum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit:vt ait Iulius Capitolinus in eius vita,maximè iurisperitis.Nam ipse à præfectis prætorio tunc amicis & principalibus officiorum & vtriusq̃ ordinis viris salutatus,eis aliquantulũ assurgit,vt est text.in l.j.C.de sentẽtiam passis.dixi supra in xxj.consideratione.Et quando papa scribit inferiori,puta episcopis aut regibus,quomodo debeat eos salutare ponit Ioannes de Montholono in suo promptuario iuris,in versicu. salutare.articulo,salutate Priscum & Aquilam.

Item etiam par pari.l.Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius.ff.depositi. Etiam inferior superiori mandat salutem,excepto principe:quia ab inferioribus non salutatur,exceptis quibusdam quibus in priuilegiũ conceditur, de quibus in l.ij.C.de proxi.sacr.scriniorum.lib.xij. & in l.j.C.de silentiarijs.eod.libro.Et post salutem datur potestas osculandi,excepto papa & Imperatore qui osculãtur in pede.l.j.C de domesti.& protect.dicam infra in xxxiij. considerat.quartæ partis.Vnde fluxit mos deosculãdi pedes papæ aut Imperatoris,& osculo salutandi:vide Polido.de inuento.rerum.lib.iiij.c.x.vbi etiam dicit,ꝙ cæteri presules dextrã manũ auersam adeũtibus osculandã porrigũt,& viri dextrã dextræ iungere solẽt salutationis causa.

Aduerte tamen,ꝙ inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus,vt dominis de parlamento,non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres. text. est in l. singuli.C.de officio diuersorum iudicum.

VIgesimaseptima consideratio. Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.Nam presbyter maior est diacono.c.legimus.in fine.xciij. distinct. & c.statuimus. extra de maioritate & obedientia.

VIgesimaoctaua cõsideratio. Maioritas etiã cõsistit in prerogatiua cõsecrationis.vnde episcopus est maior presbytero,ideo magis honorandus est.c.olim.& ca. episcopus in ecclesia.xcv.dist.& c.manus.de cõsec.dist.v.

& c.perlectis.versic.ad episcopum.xxv.distinctione.

Vigesimanona consideratio. Maioritas habetur in prerogatiua administrationis:vnde archidiaconus maior est archipresbytero,& ei obedire debet. d.c.perlectis,versic.archipresbyter verò.xxv.dist.

Et cum ad præcedétia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur,honoratur & reueretur,videatur plenè in quibus consistit hæc maioritas per Felin. in rubri.de maioritate & obed.per Alberic.in suo dictionario,in verbo,maior & maioritas.de quibus suis locis dicetur:ideo circa ea aliter hic non insisto.

Trigesima consideratio. Etiam maioritas cōsistit & præeminentia in eo qui recūbit,nō in eo qui ministrat. Lucæ xxij.quod tamē Christus noluit esse inter suos discipulos,inter quos ministrabat. Lucæ eodē loco.& Matthæi xx. vbi inter illos ordinauit,quod maior esset minister.Et inter istos recumbentes digniores sunt qui in primo scāno honoris recūbunt: vt communiter videmus in scanno quod est versus ignē, vel à latere dextro,ita quod dignior est secundus illius scanni quàm primus alterius,vt alibi dicam.

Trigesimaprima consideratio est. Honor etiā debetur & deferē illi qui est maximæ autoritatis,seu quis consequitur laudē & honorē ex autoritate. facit text.in c. dudum ad audientiā.circa medium. ibi,inuenimus quod pro preposito sanctorum apostolorū autoritas faciebat.extra de elect.& in l.Quintus.§.Pōponius. ibi,sed ad autoritatem meam conseruandā.& ibi,ad autoritatē scribentis.& ibi,sed ad autoritatē defuncti cōseruandam id pertinebit. ff.de annuis leg.& in l.iij.§.j.versic.quæ argumenta. ibi, aliàs dignitas & autoritas confirmat rei de qua quæritur fidē.ff.de testib.& in l.ij.§.post hos Quintus Mutius. ibi, ex quibus Gallum maximæ autoritatis.& in.§.ex his auditoribus.ibi,plurimum autoritatis.& in.§.post hunc.in princi.& in.§.primus diuus Augustus.ibi,vt maior iuris autoritas haberetur.& ibi,sed plurimum in ciuitate autoritatis habuit.& ibi,sed Proculi autoritas maior fuit.ff.de origi.iuris.& in l.penul.§.Papinianus, ibi,& huiusmodi sententiæ subtilissimum testem adducit Saluium Iulianū, summæ autoritatis hominē.C.de condic.indebiti. & hoc modo assumitur autoritas hoc casu pro quadā reputatione siue ęstimatione,vt probatur in l.cognitionum.§.j.& ibi gl.in verbo,æstimatio. ff.de varijs & extraor.cognit. Sicut dicimus,quod hi maioris autoritatis sunt qui habēt potestatem seu dignitatē.l.j.ff.de albo scrib. & d.l.Quintus, §.j.cum similibus.Et hæc autoritas siue æstimatio(quam vulgo reputationem appellamus) multis modis acquiritur,de quibus suis locis dicetur.& de his scribit aliqua Bartho.Cepola in suo tract.de Imperatore eligendo.in versi. autoritatis,vbi multū cōmendat autoritatē.& autore Iosepho,ordo in Romanorū militia hic erat,vt milites ad cēturiones,illi ad tribunos (quos Græci chiliarchos vocāt, hoc est,qui mille prǽerant hominibus) mane cōuenirēt salutatū:& sic ordo dignitatū & autoritatū obseruabatur.

Trigesimasecunda consideratio. Consistit etiā honor in commendatione noui præsidis prouinciæ,in suo nouo & iucundo aduentu ingredientis aliquā celebrē ciuitatē,vel prouinciæ caput:vt est text.in l.si in aliquam celebrē ciuitatē,vel prouincię caput aduenerit,pati deberet se cōmendare,laudesque suas cū grauitate audire,cum id prouinciales honori suo sibi vendicent.ff.de offi.procōs. & lega.& illud cōmuniter obseruatur in Italia in aduentu noui potestatis:& apud nos non solū in aduentu noui regis,sed & gubernatoris noui alicuius patriæ,& nouorum balliuorū in suis prouincijs.vide quæ dixi infra ista parte in xlvij.considera.incip.ex quo ex laude. & dicit Bald.in consil.ccccxviij.in prima parte, quod honor est quādo in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia,caritiæ,seu blanditiæ,quæ fiunt pro ipso visitando vel misso ab eo,& similia.& ad istam honorificentiā pertinēt omnes operæ obsequiales & reuerētiales.quod videtur esse cōtra id quod dicit cōsil.suo cccxxxv.in j.parte: vbi dicit,quod honoris noīe cōtinetur id quod est sine onere.

Trigesimatertia cōsideratio est. In eo quod quis ratione maioritatis meruit laudē & honorē de bonis operationibus seu beneficijs in republica exhibitis & impensis,collaudandus est publicis vocibus, ne per silentiū bonū quod fecit videatur incognitū: vt est tex.& doct.in l.vnica.C.de quæsto.& magist.offic.lib.xij.Et in hoc delectatur princeps,cū audit officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officij:& hoc casu admittit voces populi exclamantis,viuat talis,qui in officio se bene gessit,sicut faciunt Romani de papa,vt dicunt gloss.& Io.de Platea in d.l.vnica.C.de quæstoribus.Et licet voces populi in collaudādo sint admittendæ.d.l.vnica.& l.iustissimos.C.de offi.rect.prouincię.&.§.renouamus.in aut.vt ordinariæ præfecturæ.colla.v. faciunt quæ dicta sunt infra ista parte,in xlvij.consideratio.incip.ex quo ex laude. Non tamen in eligendo vel puniendo.l.si cōstat.ff.de appel.l.decurionū.C.de pœnis.c.ij.de elect.& in c.in literis. de exces.prela.& plenè declarat G.Benedicti in sua repet. c.Raynutius.in verbo,mortuo itaque testatore.j.nu.cxcj. & cxcij.vsque ad nu.cxcvij.dixi supra in xxxij.cōsiderat.

Trigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo principem & alios iudices reuerenter salutando consistit, vt dicit Ioannes de Platea in rubric.C.de præpositis sacri cubiculi.libro xij.

Trigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicū.Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum,inter quos enumerat Textor Niuernēsis in sua officina xlix. qui fuerunt honorati ex erectione statuarū. Et intantum cōsistit honor in statua alicuius,quòd si ipsa statua rumpatur,datur actio iniuriarum. l. si statua.& ibi doctores.ff.de iniurijs.

Qui statuas meruerint teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris.	j.	Horatius Cocles.	xvij.
Aristogiton.	ij.	Demosthenes.	xviij.
Armodius.	iij.	Conon.	xix.
Astylus.	iiij.	Euagoras.	xx.
Autolycus.	v.	Mercurius.	xxj.
M.Porcius Cato.	vj.	Polydamas.	xxij.
T.Corruncanus.	vij.	Cylon.	xxiij.
Demetrius Phalereus.	viij.	Octauus orator.	xxiiij.
Eunomius.	ix.	Vestritius.	xxv.
Fauorinus.	x.	Nerua imperator.	xxvj.
Verrius Flaccus.	xj.	Archias.	xxvij.
Isocrates.	xij.	Claudianus.	xxviij.
M.Claudi9 Marcellus.	xiij	Iunius rusticus.	xxix.
Mutius Scęuola.	xiiij.	Virgilius.	xxx.
Ptolemæus Philopator. xv.		Berosus.	xxxj.
		Antonius musa.	xxxij.
Oppianus.	xvj.	Tanaquil.	xxxiij.

Pausanias.

Pauſanias.	xxxiiij.	Numa.	xlij.
Phyrne.	xxxv.	Seruius.	xliij.
Claudiꝰ imperator.	xxxvj	Gorgias Leontinus.	xliiij.
Epicurus.	xxxvij.	Plato.	xlv.
Ioſephus.	xxxviij.	Chelia.	xlvj.
Minutius augurinꝰ.	xxxix	Porſena.	xlvij.
Trebius.	xl.	Phocion.	xlviij.
L. Actius.	xlj.	Lucullus.	xlix.

Mulieres etiam olim forte habuerunt ſtatuas, cũ Hyppiades ſtatuæ mulierum æqueſtres vocabantur, cuiuſmodi fuiſſe videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum ſcandere auſæ ſunt, ſi Lyſiæ oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primò ſtatuas inuenerint, ponit Polidorus de inuentoribus rerum, lib. ij. ca. xxiij. & ibi ponit quomodo aliàs fuerunt prohibitæ. Et de vſu imaginum, quomodo & in quibus olim vtebatur imaginibus, & qui poterant, ſcribit Budæus in ſuis annotationibus, in l. fi. ff. de origine iuris. dicam ſtatim, ex quo dixit, ꝙ hodie loco imaginum poſteriora tẽpora vtuntur armis. Hodie apud nos loco iſtarum ſtatuarum in inferioribus à principibus, fiunt monumenta, ſeu ſepulchra eleuata: alij faciũt ea extra & ſupra terram eleuari ex altitudine trium pedũ vel circa, & ſupra magnũ & latum lapidẽ, vel marmorem poni: nonnunꝗ in medio chori eccleſiæ, vt ſunt patroni & fundatores eccleſiarum, puta principes, duces, barones, & huiuſmodi. Reges autem noſtri faciunt ſibi erigere ſtatuas, & ex more cuiqꝫ regi poſt eius mortẽ erigitur ſtatua in palatio Pariſienſi: & fit talis ꝙ per eam demõſtratur qualis fuerit regiminis: quoniã ſi fuerit bonus, prudens, & verus rex, ſic ꝙ ſuo tempore iuſtitiã adminiſtrauerit, habet manus eleuatas & in altũ tendẽtes: ſi verò malè, aut vnicã vel ambas habet depreſſas & baſsè tẽdentes: & per hæc denotatur ꝙ fuit malus adminiſtrator iuſtitiæ: quod timẽs Ludouicus xj. ne in ſtatua eius poſt mortem fieret hæc depreſſio manuũ vel manus, eius vita durante fecit fieri ſuam ſtatuam, & ſunt numero lxij. vſqꝫ ad Franciſcum primũ qui hodie regnat: & quilibet illorũ habet ſuum epitaphium, per quod oſtẽditur quot annis vixerit ſeu regnauerit. Et licet ad me nullo modo deuenerint, tamen alia hic ex chronicis & Francorum geſtis calculando illorum tempora deſcripſi.

De regibus Franciæ Carmen.

Aſpice quo Franci regnarunt tempore reges:
Quis prior & regum Gallica ſceptra tulit.

Pharamondus.

Prima Pharamondus decimo ſi iungeris vnum
Occupat, & Saliquæ legis origo fuit.

Clodio.

Clodio ſuccedit, pacis ſeruator honeſtæ:
Quattuor incolumi corpore luſtra videns.

Meroueus.

Meroueus ſequitur, toto qui iuſtior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childricus poſſidet annis,
Cum coco ſubitæ carpitur enſe necis.

Clodoueus.

Et Clodoueus fidei ſeruator & æqui,
Gallica terdenis meſſibus arua tenet.

Childebertus.

Iamqꝫ quater decies nonus ſuperadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinqꝫ ſuo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immenſum contexit vrna caput.

Chilpricus.

Chilpricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuiſſe viro.

Gontranus.

Hunc celeri ſequitur Gontranus tramite princeps,
Biſterna imperium ſeruat olympiade.

Childebertus ſecundus.

Poſterior dictus Childebertus præſidet annis
Biſſeptem, dura ſed iacet alter humo.

Theodebertus.

Mox Theodebertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc verſa ſorte relictus abit.

Theodoricus.

Vix vnum addideras cum tu Theodorice tandem
Imperij celſa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndecieſqꝫ quater poſitis Clotarius armis,
Inſignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionyſææ Dagobertus conditor ædis,
Biſſeptem æſtates tradidit imperio.

Clodoueus.

Clodoueæ tibi decimo coniungere ſextum
Non datur, in fatum tendere nemo poteſt.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur
Clotari, quartus reſpuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus ſeptem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit enſe decus.

Theodoricus.

Atqꝫ nouem decimo Theodoricus iunxerat annos,
Aethereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus ſola trieteride regnans,
Saucius incertæ cuſpide mortis abeſt.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phebus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica ſceptra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum ſoboles Dagobertus regna miniſtrat,
Sed ſua ſub quarto lilia ſole cadunt.

Clotarius.

Inſignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volet.

Chilpericus.

Vix adit imperium Chilpricus, fata repente
Vertuntur, lapſu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theodorice viuere luſtro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adeſt, belli cui firma poteſtas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus paruus.

Quinqꝫ ter atqꝫ tribus Gallis Pipinus habetur,
Maxima cui paruo corpore virtus erat.

Carolus magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,

Per binas hyemes lustraq́ iure nouem.
Ludouicus pius.
Bis denisq́ pius Ludouicus quinq́ peractis
Imperat,& mortis vulnere pulsus obit.
Carolus caluus.
Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.
Ludouicus balbus.
At Balbus binis Ludouicus præfuit annis,
Gallica non modico robore sceptra tenens.
Ludouicus tertius.
Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere,cum lustro tollitur vmbra breui.
Carlonus.
Vix totidem regno Carlonus traditur,ecce
Syderea tenuis spiritus arce iacet.
Ludouicus iners.
Mox Ludouicus adest,Lachesis cui bina repente
Tradidit immitis stamine lustra suo.
Carolus simplex.
Bisseptemq́ tribus regnauit Carolus annis,
Ex humili simplex pectore dictus erat.
Radulphus.
Ter quater insignis dominatur laude Radulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.
Ludouicus quartus.
Ter numerant bis sex Ludouici tempora regis
Robore,cui subsunt parta trophęa suo.
Lotharius.
Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.
Ludouicus.
Cui soboles nulla est,primoq́ extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui sunt data sceptra die.
Hugo capetus.
Virtus ipsa patet nono cum viuitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.
Robertus.
Bis deciesq́ quater dominatur iure Robertus,
Qui prius hostilem terruit ense manum.
Henricus.
Ter tribuunt decades Henrici fata,nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.
Philippus.
Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.
Ludouicus grossus.
Iam Ludouicus adest,morti sed ille propinquus,
Altera cum neuit bis tria lustra soror.
Ludouicus iunior.
Hincq́ quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atq́ tribus victo victor ab hoste manet.
Philippus Augustus.
Gallorum totidem moderatur regna Philippus
Nobile,cui valido corpore robur erat.
Ludouicus octauus.
Florida quàm celeri truncantur stamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.
Ludouicus sanctus.
Sancte quater decies annis cum quinq́ peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.
Philippus posterior.
Vixit inaudita regno probitate coruscans
Posterior,septem lustra Philippus habet.
Philippus pulcher.
Iamq́ quater septem pulcher coniungerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.
Ludouicus hutinus.
Per binas hyemes regni vix sceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.
Philippus longus.
Insignis sextum longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.
Carolus pulcher.
Carolus hinc sequitur,bina trieteride Gallis
Præsidet,& pulchro gratior ore fuit.
Philippus Valesius.
Felici valida moderaris sorte Valesi,
Bis deciesq́ tribus sceptra tenere datur.
Ioannes.
Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.
Carolus.
Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.
Carolus.
Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesq́ quater binaq́ cernit hyems.
Carolus.
Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Ter tria ter decies Carolus ecce tenet.
Ludouicus xj.
Ast Ludouicus adest clarus,nec iustior illo,
Bis tria,si memini,nunc sua lustra ferunt.
Carolus viij.
Hostibus hic victis victor remeauit in orbem
Carolus,& victus post tria lustra cadit.
Ludouicus xij.
Bisseptemq́ tribus Ludouicus præsidet annis,
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus.

Iam Franciscus adest Gallis,generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello(lustris vix quinq́ peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetios dextro domuit qui marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Imposuitq́ potens Anglo qui frena feroci
Sedulus,hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petijt,Francum remeauit in orbem
Sæpius,& pulsis hostibus vltor adest.

Trigesimasexta consideratio est. Etiam honor consistit in triumphi receptione,cum duces belli,aut principes victoriam cõtra hostes & inimicos obtinuissent,de victoria triumphabant:hoc est in introitu ciuitatis auratis currubus vehebantur,quos albi trahebant equi,capite lauro coronato.Pompeij tamen currum in triũpho Africo traxerunt elephanti. Quem imitatus Cæsar vectus est elephantis quadraginta,dextra leuaq́ lichnos gestãtibus, autore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephãtorum decretæ sunt triumpho Persico.habuit & Aurelianus currum cum quatuor ceruis iunctum.

Morisq́

Morisq; fuit vt in triumphantum curru sederet eorum filij. vnde & Aemilius Paulus speciosissimo triũpho filiũ duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantẽ sequebantur laureati milites triũphãtis, vt quia laurus semper viret, signũ esset rempub. florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: Dij quorum nutu & imperio nata & aucta est res Romana, eandem placati propitiatiq; seruate.

Item moris erat consules ad cœnã inuitari à triumphãte: deinde rogari, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperij & autoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulachra, omniumq; victorum simulachra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit imperatores belli ciuilis victoria quantumuis magna non triumphare, quia ciues nõ hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quiq; triumphalem currum sequentes diuersis conuitijs triumphantes incesserẽt, ne prospera illa fortuna plus æquò superbirent & insolescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem. Item, Romani, seruate vxores, Mœchum caluum vobis adducimus.

Ventidium quoq; bassum Parthico triũpho secuti milites decantarunt. Qui mulos fricabat, factus est consul.

Porrò lege cautum erat, ne dux triũphaturus ante triũphi initium vrbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus quàm quinq; hostium milia vna acie superasset.

Nulli item licuit triũphare, qui nec dictator, neq; prætor, nec consul res gessisset. Nec pro instaurato sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius discernebatur triumphus, quàm regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat cõstituta, ei qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemq; è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei, sceptrumq; gerebant.

Qui autem de diuersis regibus & populis triũpharunt (vt scripsit Textor in sua officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Calatinus triumphauit de Sardis.

Gn. Domitius de Aruernis & Batulo eorum duce.

Liuius salinator de Illyrijs seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius libro xxxviij.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Aemilius iunior de Liguribus & Perseo Macedonum rege, cuius triũphi ordinem pulchrè recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum.

Meneuius Agrippa Lanatus de Sabinis.

Marcus Antonius triumuir de Armeniæ rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico rege.

Iunius Bubulcus Brutus dictator Equos subegit, ac die octaua de eisdem triumphauit.

Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphi contigerunt.

Marcus Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius iunior de Samnitibus.

Gneius Duilius primus de nauali victoria triũphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Vmbris, Marsis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis, Aethruscis, Samnitibusq;, & alijs multis nationibus triũphos quinq; egit.

Gneius Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius nobilior ouauit de Etolis, triumphauit de Ambraciensibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Theutonibus & Iugurtha.

Propertius libro iiij.

Dij melius, quantus mulier foret vna triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q. Ce. Metellus de Iugurtha & Numydis.

L. Mumius de Acheis.

M. Horatius cõsul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papyrius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius magni Pompeij pater de Picentibus.

Pompeius magnus de Iarba Mithridate, Aristobolo rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. posthumus Tubero de Volscis.

L. Aemilius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale & Scyphace Numidiæ rege: cuius triumphi formã Apianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquijs Brenni.

L. Valer. Valesij filius de Veientibus & Sabinis.

Valerius Coruinus, qui sexies fuit cõsul, de Sãnitibus.

L. Valerius petitus de Volscis, & Equis sine autoritate senatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho & Etholis.

Aurelianus imperator, de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimius Seuerus imperator de Arabibus & Adiabenis.

Dagobertus rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corsis.

Iulius Cæsar confectis bellis quinquies triumphauit. primum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexãdrinum, deinde Ponticum, huic proximum Aphricanum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit vectus Indico elephanto, vt scribit Diodorus, & Diadema regum ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinis.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus currules triumphos tres egit. Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis & Catis.

Papyrius cursor de Corsis in monte Albano.

Paulus Orosius, & cum eo Blondus Foroliuiensis scribunt Romanos triumphos numero fuisse cccxx.

Vltimus omnium triumphauit Probus imperator de Germanis & Bennijs omnium gentium ferocissimis.

Qui triumphabat triplici iudicio honorabatur. Primò exercitus de triũpho discernendo duci iudicabat, secundò senatus, tertiò populus. Erat autem triumphus omniũ honorum qui à populo Romano dari solebat maximus. Nã illa põpa solennis erat, quæ fiebat redeuntibus in vrbem cum victoria, vt dictum est. Et quemadmodũ Romani victoribus Imperatoribus suis magnum honorem, & triũphum psallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romam rediissent. Sic etiam j. Regum xvij. legitur de Dauid, quod postquam Goliam quinque lapidibus occidit, & populum eius vicit, reuersus cũ magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes. Saul percussit mille, & Dauid decem milia. & Exodi xv. c. dicitur, quod quando Dominus liberauit Israël de manu Aegyptiorũ, & viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, tunc Moyses cecinit carmen hoc Domino. Cãtemus Domino, gloriosè enim magnificatus est: equũ & ascensorem proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem &c. Similiter Maria soror Moysi & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris præcinentes & dicentes. Cantemus Domino &c. Sed maior victoria & triũphus, & de quo maior laudis honor impẽdi debet, est de gloriosa, & triũphanti resurrectione Imperatoris nostri Iesu Christi, qui magnificè triũphando ab inferis ad nos reuersus fuit, vt perpulchrè scribit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui Rosarij. sermone xvij. in princip. Similiter Iudas Machabeus superatis hostibus, epinicia. i. solẽnitatem, festiuitatem, & gratiarum actionem celebrauit prò parta victoria, vt habetur ij. Macha. viij. ibi, Et cum epinicia agerent in Ierosolymis. Et habetur Apocali. iij. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebò nomẽ eius de libro vitę, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Ideo triumphantes indui debent & ornari vestimentis albis, vt fecit Ludouicus xij. habita victoria cõtra Genuenses, dum ingrederetur Genuam. Anno M.D. viij. dixi infra ista parte xxxviij. considera. in lxij. conclusione. Legitur & Iudith ca. xv. quod postquam Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrij victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus & virginibus & iuuenibus in organis & cytharis. & c. seq. scribitur quod tunc cantauit canticum Domino dicens: Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius &c. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum, & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas. Erat autem populus iocundus secundũm faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis verò primus apud Romanos triumphũ aut ouationẽ duxerit scribit Polido. lib. ij. c. xvj. de inuentoribus. & ibi de multis qui triumphauerunt. Plinius verò vij. naturalis historiæ inter plura alia de laude Ciceronis ait, quod primus in toga triumphum, linguæque lauream meruit.

Macrobius in Saturnalibus dicit Bullam esse insigne triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi portabatur hæc Bulla, vide Calepinum in suo dictionario. in verbo, Bulla. Toga regia quæ erat auro & purpura intexta qua reges vtebãtur à Liuio inter insignia triũphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiã alia ornamenta triũphalia, vt Liuius tradit li. xxx. aurea corona, aurea patera, sella currulis eburnea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

TRigesimaseptima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundus post regẽ, vestiri purpura, & cognatus principis vocari: vt habetur ij. Esdræ. iij. c. maximè (vt dicit ibi textus) propter sapientiã. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapientes, & scientiæ præcellentes, parentes principis vocantur, per tex. & glo. in l. ex diui Pij. C. de locato. vbi Domicius Vlpianus qui erat præfectus prætorio ab Alexandro Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, per text. in. §. cumque. & ibi notatur per gloss. & docto. in procemio Institutionum.

TRigesimaoctaua consideratio. Etiã honor consistit in delatione insigniorum & armorũ. Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocari debẽt. Faciunt quæ dicunt doctores in c. vt apostolicę. de priuilegiis. in vj. & in c. j. xlj. dist. cum textu. in c. penul. extra de vita & honest. clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua, vt dixi infra in quarta parte. in xxxij. consideratione. ibi, duodecimo Abbates. Et quælibet dignitas habet sua insignia. Nam papæ imponitur frigiũ, Imperatori Diadema seu Infula, Regi corona, Episcopo mitra. Archiepiscopo pallium, Doctori biretũ, vt dicit Lucas de Penna in l. murileguli. in prin. C. de murilegulis. lib. xj. de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic describã de insignibus diuersorum statuum mũdi & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes: remissiuè tamen interdum ad loca sua in præsenti opere tacta: & primò faciam decem de insignibus, & alias de armis.

PRima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam vt refert Polidorus de inuentoribus rerum. lib. ij. c. iij. Romanorum regum insignia erant, fasces cum securibus, corona aurea, sella eborea, trabeæ currules, falere, anuli, paludamenta prętexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodecim Tusciæ populis (quos Tarquinius priscus subegit) originẽ habuere, quibus Tarquinius simul atque id senatus permisit, primus vsus est. Verũm Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorũ, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabãt, antea duodecim lictores assumpsit. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderãt, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesque virgarum alligatos cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betulla arbore fieri consueuerant, quæ est arbor Gallica mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis, secundũm Pliniũ lib. xvj. ca. xix. naturalis historiæ.

SEcunda conclusio est. Etiã Diadema & corona sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt infra habetur in quinta parte, in xix. consideratione: vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primũm eas inuenerint. Polidorus de inuẽtoribus rerum lib. ij. c. xvij. refert Liberum patrem coronarum repertorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo

coronam ex hedera. Moyses tamen qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit secundùm Iosephum in iij. & viij. antiquitatũ. Aegypti regum (teste Celio lectionũ antiquarũ lib. xiij. c. lxj.) mos fuit peruetus Diademata serpentis aspidis imagine distincta gestare. Principio ex arborũ ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florum mixtura componi cœperũt. has Glycera primò adinuenit. Paulòpost subiere quæ vocatæ sunt Aegyptiæ siue Hybernæ, factæ ebrateis, ligneis siue eburneis, varijs coloribus infectis. Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatẽ corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus suis ludis coronã aureis argenteisq́ folijs dedit, & alij alias. Hinc deniq; multifariè coronę repertę sunt, & in maximo pretio habitæ, pręcipuè apud Romanos & tẽpore consulũ. Erant enim militares coronæ, puta Triũphalis qua donabantur, seu coronabantur in triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniã ea arbor pręcipuę est lętitiæ, victoriarumq́ nuncia: sed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantq́ eiusdem & virtutis & honoris præmia.

Muralis dabatur ei qui primus murum hostium subierat, seu in oppidum hostium per vim ascendisset. hæc etiã aurea erat, muri pinnis decorata.

Castrensis (quæ & vallaris dicitur, quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat. hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei qui primus maritimo prælio vi & armis in hostium nauẽ transilibat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympico donabãtur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quę & myrtea dicebatur, dabatur his qui vrbẽ intrabant ouantes, quando bellum leuiter & sine cruore perfecissent deditione facta: aut cum bella non rectè indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut pyratarum.

Obsidionalis dabatur duci qui exercitũ suum ab obsidione hostiũ liberasset, & dicta est graminea, quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat vbi obsidebantur. hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit secundo bello Punico, quòd vrbem obsidione liberasset. & hanc Plinius libro xxij. alijs nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset, testem vitæ salutisq́ perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plinius lib. xvj. meminit, appellans eam militum virtutis insigne clarissimum. Vnde preclarè Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis recolendã sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, q̃ mille hostes occidere. Hanc consuetudinem ciues claros coronis dandi secundùm Valeriũ li. ij. de institutis antiquis Athenienses primi omniũ introduxerunt, hoc honore laudatissimo virtutis alimento primum Periclem decorãtes, & coronantes. L. Gel. vir Censorinus censuit Ciceronem consulem hac ornandum corona, quòd eius opera, atrocissima illa Catilinæ coniuratio deleta vindicataq́ fuisset.

Hederalis dabatur poëtis.

Populea dabatur iuuenibus virtutem imitantibus. & has coronas posuit etiã Lucas de Penna in rubr. C. de auro coronario. lib. x. Et dicit idem in l. iiij. C. de vestib. olo beris. lib. xj. q̃ legitur in historia scholastica, q̃ quatuor sunt insignia regalia, scilicet purpura, fibula aurea, sceptrũ & Diadema. vel secundùm Hug. lib. ij. de sacramentis, sex sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostẽditur, & sacramentũ iustum figuratur, puta Anulus, per quẽ designatur fides. Armilla, per quam bona operario. Sceptrũ quo iustitia. Gladius, quo vindicta. Purpura, per quã reuerentia: & Diadema, per quod designatur in rege gloria.

Tertia conclusio est de rationali, quod erat olim insigne supremi seu maximi sacerdotis: vel secundũ Beroaldum in Apuleium. Galerus, id est pyleus rotundus in modum galeę factus, erat insigne pontificum: hodie verò est thyara. Guillelmus verò Durandi in suo rationali diuinorum officiorũ lib. iij. c. de indumentis legalibus, seu veteris testamenti. dicit, q̃ secundùm Mosaicam legem erãt quatuor indumenta legalia tam minoribus sacerdotibus, q̃ principi sacerdotũ cõia: de quibus legitur Exo. xxviij.

Primũ dicebatur Manastasim, quod Græcè braccæ, latinè verò fœminalia linea dici potest, de bysso retorta cõtextum: quo vtebantur pro eo quod legitur Exo. xx. c. in fine. Non ascendes ad altare meũ per gradus, ne reueletur turpitudo tua. & Ezechi. xxiiij. Fœminalia linea erunt in lumbis eorum.

Secundum Cathemone siue linea, quod nos subuculã vel albam, eratq́ bissinum & duplex.

Tertium Baltheus. i. zona vel cingulum, latum quasi digitis quatuor, contextũ de bysso, croco, purpura & hyacintho, per quæ quatuor elementa significantur.

Quartum est Thyara, quod nos infulam vel mytram appellamus, à Tydari pontificali plurimũ differens, quasi formam rotundæ cassidis repræsentans.

Super hæc quatuor cõmunia, quatuor proprijs indumentis pontifex vtebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ latinè talaris dicitur, quæ habebat pro fimbrijs malagranata cum octuaginta tintinabulis aureis intercalari modo disposita, vt audiretur sonus, cum pontifex ingrederetur sanctuarium ne fortè moreretur.

Secundũ erat Ephot. i. superhumerale de quatuor prędictis coloribus, auroq́ contextum sine manicis ad modũ colobij habens aperturam in pectore quandã ad magnitudinem palmi, in qua longion eiusdem mensuræ inserebatur. In cuius parte superiori, videlicet super humeros infibulati erãt auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israël erant insculpta, sex in vno, & sex in altero. Samuel autẽ & Dauid induti legũtur ephot. illud erat lineum: & propriè quidem Ephorar dicebatur.

Tertiũ dicebatur Hesen, grecè logion, latinè verò rationale vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. dictum est autẽ rationale iudicij, quia ibi erat lapis in cuius splendore sibi Deum esse propitiũ cognoscebant. Erat autẽ rationale quadrangulũ duplex in modum vnius palmi, de quatuor predictis coloribus auroq́ contextũ, habẽs duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardiũ, Topazum, & Smaragdũ. In secũdo Carbunculũ, Sapphirũ, & Iaspidẽ. In tertio Liguriũ, Achaten, & Amethystũ. In quarto Chrysolithũ, Onychinũ, & Berillũ: in quibus erãt scripta duodecim nomina filiorũ Israël. in singulis singula iuxta ordinem suæ natiuitatis. erant enim in eo scripta

hęc duo nomina, hurim & thumim.i.veritas & disciplina.

Quartum & vltimū erat capitis ornamentū, videlicet Tiara seu Tydaris in acutū procedens, habens circulum aureum cū malogranatis & floribus: ex qua supra frōtem pendebat aurea lamina, quam petalū dicunt, ad modū lunę dimidię, in qua scriptum erat, Anoth Adonai.i.sanctū nomen Domini tetragrāmaton.i.quatuor literarū.ne verò cū mouebatur pōtifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta seu iunctura hyacinthina perspicua, quę summitates posterius diffundebat.

Noster ergo pōtifex pro fœminalibus habet sandalia: pro linear, albam: pro baltheo, cingulum: pro poderim, tunicam: pro Ephot, amictum vel stolam: pro longion, pallium: pro Tydari seu Tiara, mitram: pro lamina, crucē.& quędam ex his diuersam habent formam ab illis, sed eandem figuram. hæc ille. Et post historiam ibi per eum positam, vide quomodo declarat secundùm Allegoriā, & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vtitur baculo, sed tantum inferiores prælati, vt infra dicetur.

Aduerte etiam, ꝙ chlamydē purpuream, tunicam hyacinthineam, coronam, frigium, lorum, & superhumerale habet ex cōcessione Constantini imperatoris: vt dicit ipse Durandus in dicto libro iij.ca.de mitra.& de hoc habetur in Cano. Constantinus ij.xcvj.distinctione.

QVarta cōclusio erit de insignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporū. Nam Patriarchæ & Archiepiscopi habēt crucem quam ante se deferri faciunt, vt habetur per Cardinalem in clementina ij.in principio, de priuilegijs. habēt & pallium, & etiā nonnulli episcopi. de quo dicturus sum in quarta parte, in xxvj.consideratione.

Innocentius quartus in concilio Lugdunensi Cardinalibus insigne dedit, quod capite perpetuò deferre debēt, hoc est rubrum galerum. Idq́ꝫ diligenter seruatur secūdùm Gaguinum in suis chronicis super Francorū gestis, in vita diui Ludouici.

QVinta conclusio. Episcopi verò habent mitrā quę habet duo cornua ad denotādum, quod debent scire vetus & nouum testamētum: vt habetur per Archidiaconum, & Ioannem de turre crema. in c. disciplina. xlv. distinctio. Et quòd mitra sit episcopale, & pyleus regale insigne, textus est & ibi Baldus. notatur in c. inter dilectos. §. sed contra. extra de fide instrumētorum. etiam mitra episcopalis dicitur Cidaris.

Hęc verò mitra est loco Tiarę seu cidaris, vt dicit Durandus in loco prædicto. Sed & alia sunt ornamenta prælatorum, vt sunt Dalmatica, chirothecę, anulus, & baculus, de quibus hic infra, & isto non vtitur Papa. capit.j. de sacra vnctione, ad fi. sed vtuntur episcopi, & compagis sandalijs. xciij. distinctione. c. cum nonnulli. §. compagis. & c. sequenti. & anulo. c. clerici. de vita & honestate cleri. extra. Et de his omnibus vide per dictum Durandum in prætacto loco vbi amplè.

Sed vsus talium pōtificalium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi: & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officij dantur quādo conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus. & ideo dicit Geminianus in ca. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. quòd hæc operantur pontificalia in istis, quòd genitalia in mulis.

Ne tamen scādalum in ecclesia generetur, Abbates & inferiores prælati exempti ab episcopis si habeant priuilegium portandi mitram, possunt tantum vti in concilijs, & synodis episcopalibus, non tamē aureas vel argenteas laminas habētibus. Non exempti verò simplicibus & albis ac planis vtantur. Ita est textus ad literam in dicto ca. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj.

Aduerte quòd exempti non possunt talia deferre in presentia episcopi suæ diœcesis, nisi hoc habeāt ex speciali priuilegio, vt dicit ibi text. & Geminianus ex illo textu. per hęc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, ꝙ exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plenē.

SExta conclusio ex premissis est, ꝙ & isti principes seu pastores habent aliud insigne quod dicitur virga seu baculus, quo vtūtur maximi viri ecclesiastici. Vnde dicit textus in cap. inter dilectos. §. sed contra. & ibi Bal. extra de fide instrumentorum. ꝙ baculus est pastoris, & sceptrū est regis: & vt dicit Augustinus Dathus libro iij. suarum orationum, oratione xxxviij. bonus pastor qui iuxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quintuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam disciplinę, per quam audacium & improborum hominum insolētia compescatur. Virgam potestatis, per quam iustē præsit. Virgam cognitionis & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatē, pacem & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quā tenuioribus & iniuria laborantibus piē misericorditerq́ꝫ subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summā regendi potestatē.

Datur senioribus, in quibus sapientię munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus, ad māsuetudinē & clementiā exercēdā.

Datur Imperatoribus, ad hostilem impetum coërcendum, atq́ꝫ iniuriam propulsandam.

Et vt ibi dicit, assumpsit Zacharias proph. virgas duas ac pauit gregem suum: ac duę virgæ quidē duæ sunt præclaræ eximięq́ꝫ virtutes: altera iustitia, altera verò mansuetudo, per quas possit qui imperat parcere subiectis, & debellare superbos. de quibus per prophetā Dominus. Visitabo, inquit, eos in virga ferrea. Virgam aureā tenebat Assuerus rex, eamq́ꝫ flectebat ijs qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi, vt liquidò pateat populos ad obsequia atq́ꝫ obediētiam principū erudiri oportere. Radamāthus & Aeacus, Platone testāte, virgā tenēt dū iudicant. Minos verò considerans sedet solus, habens aureum sceptrū, vt de eo inquit Vlisses apud Homerū, vidisse sceptrum tenentē, iura mortuis dantē, & magistratus quoq́ꝫ & rectum iudicij examē dispicere, & iustum iudiciū debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiā designat & potestatē. Virga directionis, inquit propheta, virga regni tui. & virga quidem corripit delinquentes, quemadmodū & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. Virga tua, ait propheta, psal. xxij. & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Hæc virga, inquit, velut demissa cœlitus hostium vim arcet, ac deuitat insidias, dicente propheta, psal. cix. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorū tuorū. Quòd si arca fœderis in veteri testamēto duo continebat, scilicet manna & virgam, satis argumenti esse debet, magna in hoc preclaro insigni mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinē exhortationis ad bonū quo ad bonos: & virgā, vt deno-

vt denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiã q̃ lex hoc cõtingere debet secundum philosophũ x. Ethicorum: vt refert & sequitur Ioannes de turre cremata in c. disciplina. xlv. distinctione. in prima colum. pro quo facit textus in ca. omnis autem lex. iij. distinc. & in c. factæ sunt autem leges, iiij. distinc. & in l. j. §. nam vt eleganter. ff. de iustitia & iure.

Has duas virgas solent deferre & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines seu statuę fiunt & eleuantur. Quoniam vnam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgę, est vnũ lilium quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alterã verò gerit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio manus, quod habet vim iustitię, & illius administrationis: & modo quo iustitiam administrauerint, & regnũ gubernauerint habent prędictas manus. Quoniam si benè, habent manus eleuatas: quia iustitia de cœlo prospexit, quã manu demonstrat. si malè, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitię. Et sic illa manus posita super virgam denotat autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem quam debet habere princeps in subditos in virga pastorali.

Quęreret forsitan aliquis, quare summus pontifex nõ vtitur virga pastorali, & tamen alij inferiores ea vtuntur? Guillelmus durandus in dicto tertio libro in ca. de baculo ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniã beatus Petrus apostolus Martialẽ discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnũ cælorum) misit cum quibusdam alijs ad prædicandum Germanis, quo in via ad viginti dietas, defuncto collega eius rediit ad nunciãdum hoc Petro. cui Petrus. Accipe hunc baculum, & tangens eum, dic: surge in nomine domini, & prędica. Ille verò in vigesimo die à tempore mortis illius tetigit eũ, & surrexit, & prædicauit. & ita Petrus Baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius verò papa tertius in speculo ecclesiæ scripsit, q̃ beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuerorum episcopo: quem vnà cum Valerio & Materno ad prædicandum euangelium genti Teuthonicę destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculũ Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cũ magna veneratione Treuerẽsis ecclesia seruauit & seruat, ideo papa in illa diœcesi vtitur baculo & nõ alibi.

Mystica verò ratio est, quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum, quod in Romano pontifice necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Hęc ratio mihi videtur friuola, cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes & errantes à fide catholica, quàm alij prælati. Cum ex quo est caput ecclesię catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, q̃ ad membra. Et dicit beatus Thomas, q̃ papa nõ habet coartatã potestatem, quæ denotatur in curuatione baculi, vt dicit Felinus in rubrica de constitut. colum. ij. versic. bene facit quod notat beatus Thomas.

Præterea vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coërcio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiũt, ideo à suis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus verò põtifex, quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi videtur consona, eo quia etiam Romanus pontifex potestatem saltem secundariò accipit ab electoribus, secũdũ textum in ca. vbi periculum. de electionibus. in vj. Imo potius videretur, q̃ virgam & baculũ potius deberet habere q̃ alij. Quoniam cum capiti, scilicet Christo, conuenit: deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psalm. xliiij. Virga recta siue directionis, virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatẽ. Propter quod alibi dicitur: Reges eos in virga ferrea. duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanq̃ vas figuli peccatores confringet. Verùm potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia nõ solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psalm. xxij. iam superius alleg. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Sic exẽplo Christi summus pontifex tanq̃ eius vicarius nõ debet esse sine baculo, saltem si non vult eo vti pro coërcione: quòd denotaret consolationem. Sed hodie non video nostros summos põtifices esse multum consolatiuos, nisi in concessione indulgentiarum, mediantibus illis, & non gratis, quod facere deberent: aut saltẽ pecunias ex eis prouenientes applicare & conuertere in defensionem Christianitatis, quę iam his nostris temporibus tanta passa est, vt de expugnatione & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non esse sine magno periculo, q̃ multa patietur propter guerras & dissentiones Christianorũ, quæ nunc sunt inter principes Christianos: quas deberet summus pontifex suo baculo sedare & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, sed potius se immiscet & confederat cum illis, vni auxiliũ & fauorem tam in pecunijs q̃ hominibus armatis præstando. Ecce quomodo baculo suo vtitur: Deus omnipotens in oĩbus prouideat.

De insignibus verò principum, Imperatoris scilicet & regum, ponitur infra, in v. parte: in xix. considera. cum sequen. vbi ponitur de Diademate & Corona, quę sunt insignia Imperatorum & Regum: etiam de sceptro, vt iam prædictum est.

Septima conclusio. Insigne senatorum seu ordinis senatorij erat Latusclauus secũdũ Suetonium in vita Cæsaris dictatoris, & Calceus lunatus, qui tamẽ communis nobilitati fuisse putat̃. Iuuenalis de Quintiliano. Appositam nigræ lunam subtexit alutæ. Cicero Philip. xiij. Est etiam Asinius quidam senator volũtarius lectus, ipse à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est, id est lunatos calceos sumpsit.

Latusclauus, quod etiam laticlauium dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: vt ius anulorum aureorum pro equestri ordine, vt dicit Budæus in l. vlti. de senatoribus. ff. vbi etiam refert q̃ Latusclauus est tunica purpura prętexta, latior & longior tunica vulgari, ac discincta, cui toga superinduebatur vt tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius primus è regibus Romanis vsus est. Credo quòd hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus quem deferunt præsidentes in consistorijs seu parlamentis, cum reddunt ius seu pronunciant arresta curiæ populo. Qui loco lictorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum in proble. q̃ lictores cũ securi & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum secundũ Ciceronem j. de diuina. Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius lib. j. ab vrbe condita. Spicea corona & alba infula fratrum

Arualium, teste Gellio libro vj.c.vij. Principis iudicum Aegyptiorum aurea catena è collo suspensa qua pendebat signum quod veritatem dicebant, autore Diodoro, libro secundo.

Octaua cõclusio. Insignia militaria sunt plura, ensis scilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi in nona parte, in pluribus considerationibus. & quemadmodum hasta est signum belli, ita caduceum est pacis.

De insignibus verò literatorum, infra dicam in x. parte: in xxxvj. consideratione. Nota tamen, ꝙ sicut purpura est regum, vt dixi, & probatur per totum titulũ, de vestibus oloberis. lib. xj. C. & in l. fi. C. qui militare nõ pos. lib. xij. ita chlamys militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cuculla monachorum appellatur: vt in glo. in verbo, fibulis. in l. vnica. C. nulli licere in frenis. lib. xj. de quo meminit Bald. in ca. causam. colum. j. extra de probationibus.

Nona cõclusio. Reperitur ex communi vsu, etiam aliud insigne quod est Ducum, Comitum, & Marchionum: & est pyleus circundatus quadam corona rotunda non erecta nec ascendente, in modum zonæ circũdantis pyleum, & apud nos ita seruatur, ita quòd licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout reges.

Et de huiusmodi pylei ducalis inuentione seu introductione pro insigni seu infula non video originem, nisi eo quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebatur ducem in triumpho, & post eum deferebant pyleum: vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illũ sequendo deferebat pyleum in triumpho ipsius tanꝙ ducis, vt refert Quintilianus in gladiatore. de quo meminit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. Ex quo postmodum in signũ huius triumphi duces acceperunt pro corona pyleum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, ꝙ huiusmodi mos gerẽdi pyleum per duces, vel comites est introductus ex eo, ꝙ sicut olim flamines gentilium inter alios tanꝙ duces & pastores suorum, portabant pyleum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus in suo dictionario: in verbo, flaminis. ita hodie ille mos remansit nõ solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces & principes, ꝙ gerũt pyleum in quo est zona circundans eum in signum dignitatis & præeminentiæ inter alios: quia non deferunt coronam quæ solum regibus competit. Et hoc, quoniam in eodem dignitatis gradu videntur esse duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabit.

De iure reperio, ꝙ pyleus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, vt ait glos. in clementi. ij. de vita & honest. clericorum. apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, vt dicit ipse Lucas in dicto loco. Tamen quo ad duces, cardinales, episcopos, protonotarios, licet diuersimodè, est multũ in vsu. Et sicut pilos tegit, stringit, & gubernat, ideo etiam videtur ꝙ dux suos subditos tegere & gubernare debet. Et est etiam insigne libertatis, quia magis debẽt esse liberi apud principem supremũ, ꝙ alij: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pyleum raso capite. facit l. vnica. §. sed & qui. C. de latina libertate tollenda.

Hic verò pyleus istorum ducum designat præeminẽtiam supra alios, & est in modum coronæ non erectæ, vt dixi, & tali insigni solent vti duces in signum excellentiæ & dignitatis: quia excellentiorem & digniorem gubernationem habent cæteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos præsidentes parlamentorum, quia habent certum pyleum ex nobili panno rotundum foderatum, vt ita dicam, & vulgò dicitur, vng mortier (Cum graues illi debeant esse) qui habet circũcirca vnam zonam ex panno aureo, & supra filos sericeos & auratos, ad denotãdum excellentiam illius status & officij. Et istud ornamentum, seu insigne propriè dicitur fasciale: de quo plenè infra in septima parte, in xxiiij. considera. incip. generalis est. versic. intantum est. j.

Decima cõclusio. Deueniendo amplius ad materiam armorũ, & vnde originem habuerint, quæ hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dico, ꝙ tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet, eorũ scilicet qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespasia. Flauia gens, inquit, obscura: illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaꝙ pœniteda. Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicero de lege agraria significare volens se nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit. Quemadmodũ cum petebam, nulli me vobis autores generis mei cõmendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecẽtur. Idem in Pisonem. Obrepsisti ad honores errore hominum, cõmendatione fumosarum imaginum, quare simile nihil habes prꝫter colorem. Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stẽmata, vt legi omnino debeat apud Iuuenalem: Fumosos equitum cum dictatore magistros.

Hoc autem ius quæsisse se ab ędilitate gesta his verbis refert Cicero vltima in Verrem actio. Ob earum rerũ laborem ac solicitudinẽ fructus illos datos antiquiorem in senatu sententiæ dicendę locum togam prætextam, sellam curulam, ius, imagines ad memoriã posteritatemꝙ prodendam.

Ex quo loco apparet ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariæ. Et hoc in more positum quirites institutoꝙ maiorum, vt hi qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni, maiorum loco reperiuntur. Pleriꝙ autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur redundaret.

Qui autem ius gentilitatis & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filij, & à sese orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cicero in vij. epistola. Cornelius quidẽ tuus familiaris summo genere natus terræ filius. Summo autem genere natus, ab eo per ironiam dicitur. & Persius: Præsto est mihi Manius hæres, progenies terræ. Iuuenalis. vnde fit vt malim fraterculus esse gigantum.

Hæ imagines etiam stemmata vocantur, vt per Satyricum. Stemmata quid faciunt?

Cerea autem erant simulachra per armaria disposita. vnde illud eiusdem.

Tota licet veteres exornent vndiꝙ ceræ:
Atria nobilitas sola est, atꝙ vnica virtus,

Mos

Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de oratore. Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis? de anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Plinius libro xxxv. ca. ij. Apud maiores, inquit, in atrijs imagines erant quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperq; defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnq; fuerat populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina verò codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostiũ spolijs, quæ nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, vt dicit Plinius.

Pro ijs, vt opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerũt, quæ arma vulgò vocantur, quæ ipsa quoq; primũm, vt simile est veri, virtutis pręmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie atq; etiam pleriq; moribus ac vitæ instituto hoc certè perficiũt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur redũdaret, vt Cicero dixit. hactenus Budæus in l. fina. ff. de orig. iuris.

Ex quibus cognoscimus vnde habuerũt originem insignia seu arma, de quibus præsens est quæstio. Nam etiã Alexander maximus insequendo vestigia antiquorum & prædecessorum, & volẽdo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, vt magis atq; magis animarentur ad decertandum contra hostes, & vt præmiarentur in honore sicut in præmio: statuit consilio Aristotelis eius præceptoris donare & tribuere militibus suis benè & validè certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nam donis & gratijs quis inuitatur ad bonum. notat Petrus de Anchara. in clement. vnica. §. nos itaq;. in fine. de reliquijs & veneratione sanctorum. Item blandimẽtis & honoribus. cap. qui syncera. xlv. distinctione. & cap. quam pio. j. q. ij. notatur in l. iiij. ff. de inofficio. testamen. Item muneribus. capit. nimium. cum cap. sequen. & cap. penult. xxiij. q. iiij. facit l. j. ff. de iustitia & iure. ibi, bonos non solum metu pœnarum, verumetiã præmiorum exhortatione efficere cupientes. concordat ca. non vos. circa initium. xxiij. q. v. Hinc ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur Cottes d'armes. Ex quo fit ex obseruantia, quòd milites principis, & alij portant sua insignia seu arma, vt inter alios cognoscantur, maximè in bello quum ibi intersunt cum eorum principe. facit l. stigmata, in his verbis. ad imitationem tyronum. de fabricensibus. libro xj. C.

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuam hominũ memoriam in multis locis, vt in sepulturis: vt habetur j. Maccabęorum xiij. capit. ibi: Aedificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapideo polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus, & his circumposuit columnas magnas, & super colũnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Et j. Regum xxxj. cap. ibi: posuerunt Philistijm arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus verò eius suspenderunt in muro Bethsan.

DVodecima conclusio. Non est dubium de iure, q̃ honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum & suorum prædecessorum: textus est in l. prima. & ibi Ioan. de Platea. & in l. fina. C. de præpositis sacri cubicu. lib. xij. & in l. vnica. C. de honora. vehicu. lib. xj. & dicit Baldus in l. generaliter. §. fina. C. de institutio. & substitutionib. quòd portare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis. Et sicut nomẽ decorat. §. sed nos. institu. ad Tertulianum. ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserẽdi materiam armorum hoc est insignium, non armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus infra, in nona parte: vbi describam de arte militari: sed hic ponam quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis seu scutis suis, secundũm quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem & honorem seu laudem in illis.

Et hec materia armorum generat arma: quoniã vt dicit Ouidius. Bella mouet clypeus, de armis arma ferũtur. quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium, in xij. & xiij. Metamorph. inter Aiacem & Vlissem pro armis ipsius Achillis. dicã latius infra, in xlviij. conclusione.

DEcimatertia conclusio. Donans seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta templum, ædes sacræ, hospitale, imagines &c. nomen, vel arma sua in eodẽ inscribere, ponere, seu depingi facere potest: nec debet abradi seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. textus in l. qui liberalitate. in princip. & fi. ff. de oper. publi. Notat Albericus in l. legatam. per illum textum. in fine. ff. de administratio. rerum ad ciuitatem pertinentium. facit textus in l. fina. in fine. C. de statuis. vbi ait: sed eius cuius ad honorem petitur expensis proprijs statuam collocari præcipimus. Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa multa, per dictum text. qui liberalitate. Amplia procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit, quia talis donans, etiam arma sua apponere poterit per dictũ textum. & l. fina. ff. eodem. vide infra, in xxj. conclusione, vbi amplius.

Aduerte tamen, quòd ponentes arma sua in ecclesijs quas faciunt, aut in ornamentis quę donant ecclesijs, perdunt meritum, vt tenet Geminianus in cap. duæ sunt. circa medium. xlv. distinct. quem refert & sequitur Bernardinus de Landriano, in cap. dilecta. in apostillis ad Panormita. de excessibus prælatorum. extra.

DEcimaquarta conclusio. Insequendo doctrinam Barto. in suo tractat. de insignijs & armis est, quòd quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia quæ quilibet habẽs illam dignitatem vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare nisi habeat illam dignitatem seu officium. pro quo allego gloss. in verbo, dignitatum. in c. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. facit text. in l. j. & ibi per doctor. C. quæ res vendi non poss. vbi habetur q̃ vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis, nemini assumere licet.

Exemplificat Barto. in insignibus proconsularibus &

legatorum, de quibus in l. prima. ff. de officio proconsulis & legati. & l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuisio. vbi procōsul insignia sua, etiam extra iurisdictionem suā portare potest. Nam sex fascibus tantum vtebatur. l. proconsules. ff. de officio proconsulis. Et etiam legati Romani populi portabāt verbenas (fortè saturegias secundūm gloss. in dicta l. sanctum.) id est herbas seu frondes sacratas, ne violarentur à populo vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita q̄ dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. in l. fin. in principio. ff. de legationibus.

Similiter legati Græcorum ferre solebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur ceritia, vt inquit textus, in dicta l. sanctum.

Item Archiepiscopus vti potest pallio in tota sua diocesi & prouincia, vt dicit textus in capit. cum sis. extra de autor. & vsu pallij. Sicut hodie videmus in clientulis seu seruientibus regijs, qui si offenduntur in exequendo man data regia, habendo & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, & sunt in saluaguardia regis natiua, ita quòd grauius puniuntur qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporū, quæ si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. l. eos. §. fina. ff. de falsis. vbi habetur, quòd portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in pœnam falsi. Et idem dicendum est de quacunq; alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi in nouem primis conclusionibus.

Et dicta Barto. in hac conclusione sequitur Panormi. in cap. dilecta. in vltimo notabili. de excessibus prælato. extra. Et Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, parte ij. vbi dicit, quòd quædam sunt arma seu insignia dignitatis vel officij in vniuerso, vt episcoporum, doctorum, rectorum, & similium, & talia solum deferri debent ab illis habētibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur reges, principes, duces, comites, & cæteri potentiores. Quædam verò sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicetur.

Decimaquinta cōclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam rex Frāciæ vndecunq; sit habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator verò habet Aquilam nigram in cāpo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur, in xvij. cōclusione de regibus Christianis, de principibus Franciæ, & multis alijs.) Et talia nemini alteri licet deferre seu assumere, vt tenet Bald. in l. prima. C. quæ res vendi non possunt. quia vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parē facere Deo, & ideo deiectus fuit de paradiso. Nec etiam suis rebus depingere. l. j. C. de his quæ pœnæ nomine. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. collatio. iij. & in l. prima. C. vt nemo priuatus &c. vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Albericus quòd vidit seruari, & quòd quotidie seruatur contrarium. Ideo Barto. in dicto tractatu dicit, q̄ hoc intelligendum est principaliter, sed accessoriè potest, puta in signū subiectionis supraponere insignibus proprijs insignia regis, comitis, domini, seu principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bartolus. & ita etiam tenet Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis. in secunda parte. numero clxx. quod intellige dommodo non sit vilis persona, vt infra, in decimaoctaua conclusione dicetur.

Sed vnde hoc quòd videmus multos principes in Gallia & Francia, qui vtūtur lilijs sicut Christianissimus rex noster, & tamen soli regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto suo: etiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione fienda, quod tamen alijs q̄ regi non competit. dicam infra, ponendo illos qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent, cum magis approximent sua arma, armis supremi principis, & quantò magis sunt conformia & in minus differētia, tantò magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, q̄ si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino: & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus & Cardinalis Alexander, in canone, quæcunq;. trigesima distinctione.

Decimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætorijs iudicum, & domibus publicis seu vniuersitatum, poni & inscribi debent, per textum in l. opus nouum. in fine. ff. de operibus publicis. & in l. si qui iudices. C. eodem. Quod etiam procedit in eo cuius pecunia id opus factum sit, per textum in dicta l. opus: sed non supra arma principis. Quia nec præsidis liceret nomen vel arma superscribere seu superponere. l. nec præsidis. ff. eodem. Cum in opere publico nulli iudicū licere debet sua arma apponere inconsulto principe, aliàs reus maiestatis efficeretur. dicta l. si qui iudices.

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundūm Salicetum in dicta l. si qui. & Albericum de Rosate in l. qui liberalitate. ff. eodem. Nam hodie videmus, quòd quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi in precedenti conclusione. Dicit etiam textus in l. basilicam. C. eodem. quòd in basilica, quæ est domus regia, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige prout supra, in xiij. conclusione. nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata: quia tunc talis, arma seu nomē suum in eadem inscribere vel depingi facere potest.

Decimaseptima conclusio. Arma principum distincta & separata ab alijs ratione suæ dignitatis nō solum non possunt tanquam propria ab alijs assumi, imo quod plus est, etiam non licet ea in domibus proprijs impingere, & assumentes ea & portantes incurrunt & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra, in xiiij. cōclusione. Imo quod plus est, dicerem q̄ assumentes propria arma supremorum principū, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen læsæ maiestatis: eo quia talis assumit sibi honorem & potestatem quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. l. j. §. si intelligatur. ff. de edil. edicto. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricensibus. libro xj. Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotāt insigne seu arma regis Franciæ. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regē: quapropter

quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Ioannis xxij.cap. Cum enim quis in se accipit iurisdictionē aut potestatem vltra quàm habeat aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna in l.prima.in x.& xj.columnis.C.vt nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos.libro xj. De isto scuto regio plura alibi dixi, ideo non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendū in omnibus alijs scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in imperio romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerūt primò arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atq; hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est. Hanc Iouis alitem poetæ confabulantur vario quidem colore, quem Mercurio ascriptum ferūt obductum quadam nigredine superfuso: quod cum augures animaduertissent, vi quadam belloq;, dolisq; & calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imperatores Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt prætactum est.

Legi tamen quòd C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus propriè dicauit: vt autor est Plinius libro x.ca.iiij.de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius non ferè apud legiones Romanorum vnquā hybernatum esse in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeant, volens referre omitto: & de ea in finali parte, in lxxx.consideratione dicetur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, vt infra patet, in lxvj. conclusione. Crederem tamen, quòd inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aquila nigra quàm alterius coloris: eo quia à maiori & potentiori portatur: & etiam quicquid dicant alij, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nā licet de omnibus alijs coloribus possit fieri nigrum, ita q̄ nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamen alij colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios: & sic videtur esse maioris potētiæ & effectus quàm alij: eapropter magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus magnus tanquam Imperator & rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur: sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila, latius infra in vltima parte.

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in cāpo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducē Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur & habet vnum: & hos tres simul copulat seu accumulat & ponit ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere & gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor pallis rubeis, & alijs quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in alijs duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex verò Cypri vtitur pro armis & habet in parte superiori dextra vnam crucem potenciatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra alio Leone rubeo in campo argenteo cotissato, quatuor cotissis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchię vtitur tribus Leopardis azureis in cāpo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Scotiæ vtitur Leone rubeo in campo aureo cum bordatura azurea circundata lilijs aureis.

Rex Portugalliæ vtitur quinq; paruis scutis argenteis in campo azureo bordato bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrigiæ (quam Frisiam vocant) vtitur pro scuto campo argēteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato ex benda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur cruce aurea potenciata, cum quatuor crucibus seu croisetis aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Lilijs seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris cāpo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra tigno seu cheurono rubeo in campo rubeo: & sunt hodie arma quibus vtuntur duces Lothoringiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniæ, licet quandoq; sit vsus multò magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assumūt in duabus partibus lilia aurea seminata & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarū vtitur quatuor pallis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus verò superiore sinistra, & inferiore dextera hominem argenteum super equo argenteo.

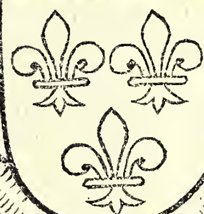
Rex Hungarię in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hyberniæ habet regem aureum tenentem lilium in maiestate sedentem in campo nigro.

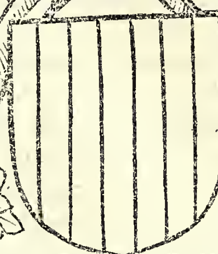
Presbyter Ioannes seu Ianus rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum cum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potentia, infra in finali parte, in vigesima considera. in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

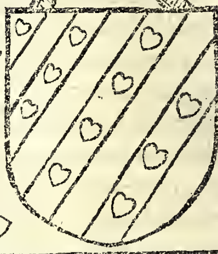
Et vt manifestius res liqueat, sequitur
arbor in qua præcedentia
arma figurantur.

·REX·FRANCIE·

·IMPERATOR·ALEMANIE

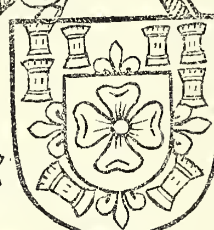

·REX·ANGLIE·

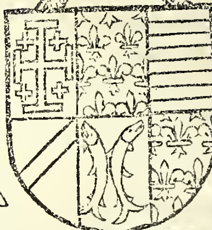

·REX·ARAGONIE·

·REX·FRISIE·

·REX·CYPRI

·REX·HISPANIE·

REX·PORTVGALLIE

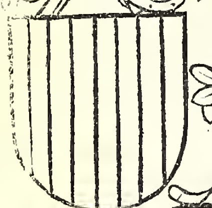

·REX·SICILIE·

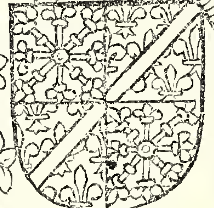

·REX·DACIE

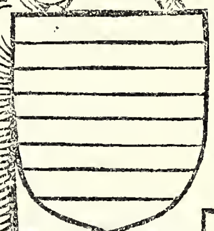

·REX·SCOTIE

·REX·NORVEGIE

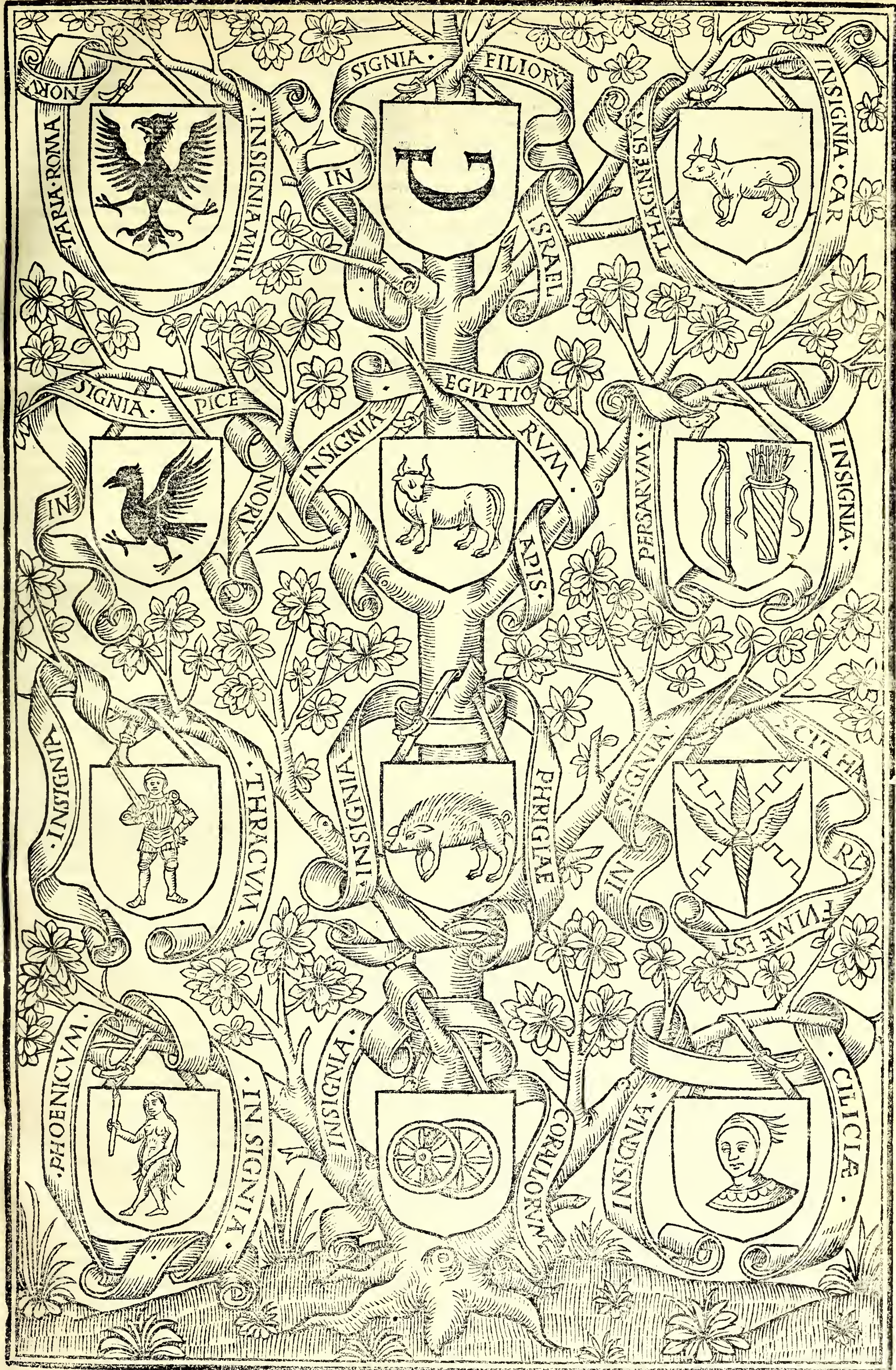

·REX·POLONIE·

EX·MA
ORICARV

REX·NA
VARRE·

REX
HVGARIE

·REX
·HYBERNIE
REX·INDIE·PRESBITER·IOHANES
·REX·HIRLANDIE·

INSIGNIA MILITARIA ROMANORV
IN SIGNIA · FILIORV ISRAEL
INSIGNIA · CARTHAGINESIV
IN SIGNIA · PICENORV
INSIGNIA · EGVPTIORVM · APIS ·
PERSARVM INSIGNIA ·
· INSIGNIA · THRACVM ·
· INSIGNIA · PHRIGIAE
IN SIGNIA · SCITHARV FVIME EST
· PHOENICVM · IN SIGNIA ·
INSIGNIA · CORALLORV
INSIGNIA · CILICIÆ

SIc legimus ꝙ certa sunt insignia diuersarũ gentium, vt Romanorũ Aquilę, Scytharum Fulmen, Filiorum Israël signũ Thau, de quo infra xcviij. conclusione. Aegyptiorum Apis, hoc est Bos, Sus Phrygum, Geminæ rotæ Corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetræ Persarum, & ita de alijs, vt in arbore præcedenti patet. Deis attributa fuere etiam insignia, vt Fulmẽ Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines anteibant: sed Marius ea in totũ abdicauit, sola Aquila pro signo relicta. testis est Plinius lib. x. c. iiij. scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quã aquilifer portat. Idem Draconarios appellat signiferos à Draconibus, qui per singulas cohortes ferebantur ad præliũ. Franci verò vtuntur in prælio, pro signo Cruce alba: Burgundi, Cruce sancti Andrææ rubea: Scoti verò alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

DEcimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locũ imaginũ quæ olim fiebant sint subrogata, vt supra dixi in x. cõclusione: ideo infertur ꝙ sicut violator statuæ & imaginis principis tenetur crimine lesę maiestatis. l. qui statuas. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Lucas de Penna in l. si qua. col. j. C. de spectaculis. lib. xj. & in l. prædia. C. de locatio. prædiorum ciuilium &c. eodem lib. in xij. col. Ita etiam violator armorũ principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius in cuius locum subrogatur, vt habetur plenè per doctores, maximè d. meum Iasonem, in l. si eum. §. qui iniuriarũ. ff. si quis cautio. quod dicit esse verũ idem d. meus ibi in notabilibus, etiam si subrogatũ in aliquo discreparet. & idẽ d. meus in l. possideri. col. ij. ff. de acquiren. possessio. dicit habere locum etiam in correctorijs. Facit etiam: quia statutum extenditur ad subrogatũ. glo. singularis in clemen. & si principalis. in verbo, principalis. in fine gloss. de rescrip. Iacobus Butrigarius in l. placet. C. de sacrosanct. eccles. Antonius de Butrio in cap. fina. extra de consuetu. d. meus Iason in l. j. col. ij. ff. de vulga. & pupilla. dixi in conclusione consuetudinum ducatus Burgundiæ: in gloss. in verbo, interpretées. versi. xiiij. conclusio. Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere. dicta l. si qua. ita iuxta arma principũ non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarũ apponere: secus de armis nobilium, vt infra in xxv. conclus. incip. licet vasallus. & superius in xv. cõclu.

DEcimanona conclusio erit talis, ꝙ duæ cõclusiones præcedentes extenduntur in omnibus alijs dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ: vt in ducatibus, marchionatibus, & comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali cõuenientia: quoniam debent à pari iudicari, eo quia tales dignitates habent iura regalia, maximè quãdo in eis succeditur prout in alijs dignitatibus, prout amplè dixi de ducatu Mediolani in cõmento nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiæ. titu. Des successions des bastardz. articu. v. in consilio ibi posito: quo tenui ꝙ duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis sicut in alijs principibus de quibus ante dictum est.

VIgesima conclusio est quo ad arma nobilium. Nam certũ est, ꝙ nobiles ex origine, lõga serie, & prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia, & communiter à tali tempore cuius initij memoria nõ extat in contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines, vt ita loquar, habẽt & gerũt sua arma & insignia distincta & separata: nec vnus pateretur ꝙ alter portet arma sua, etiã si esset de sua familia, domo, & nomine, nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet, ꝙ primogenitus familiæ suæ domus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctione vel additione. Alij verò posteriores, quilibet cũ quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine quæ valet in his, vt in descendẽtibus omnibus, præterꝗ in primogenito, velut in capite ponatur aliqua differentia, qua mediante ab alijs discernatur & cognoscatur: vt in l. j. C. quæ res ven. non pos. & ibi per docto. & sic illæ differentiæ siue signa inducta sunt per regni consuetudinem: & talis consuetudo tenet secundũ Bar. in tract. de insignijs & ar. quę cõsuetudo viget & vsitatur etiã in omnibus nobilium domibus regni Franciæ, vt tenet Guillelmus de Montserrat in tracta. suo de successione regũ, in secundo dubio. nu. xviij. in fine. exemplificat in domo Dalbret, & domo Daruaļ, & sic de singulis. Quę insignia & arma licet sint omnibus & singulis de illa agnatione, etiam nobili, cõmunia. l. vel quæ pater. in prin. & l. familiaria. ff. de religiosis & sump. fune. tamen illa differentia de consuetudine inducta (cum de iure arma vnii per diuisionem vel differentiam assignari nõ possunt, l. sepulchra. C. de religiosis & sump. fune.) non est communis, sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquisꝗ de illa agnatione dignoscitur, in qua linea descendentium de illa nobili agnatione fit: an in linea primogenitorum, secundogenitorum vel tertiogenitorũ, vt dicit ibi idem de Montserrat. numero xx. Vt videmus apud nos, domini Trimolij habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubeo, quæ sunt integra, plana, & originalia arma illius domus, quę primogenitus habet & portat: nec licet alteri ea portare, etiam si sit frater, nisi cum quadam distinctione, quę fit multifariam, vt hic infra videre poteris, in lxxvj. conclusione. & sic de singulis. Et ista sunt & fiunt ad conseruationem agnationis & domus, in hoc ꝙ nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo & familia: cũ agnationis seu familiæ dignitas semper debet esse salua: vt plenè infra in sequenti cõclusione: & vt per istam differentiam in insignijs & armis positam vnus de agnatione vel familia ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt nomini additur prænomẽ: vt in l. vnica. C. de mutatione nominis. faciunt notata in procemio Clement. in glos. & in l. secunda. ff. de liberis & posthumis.

Sed quòd ignobilibus non liceat quouismodo arma, seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata deferre, dicã infra in vigesimatertia conclusione, incip. Non licet ignobili. Dixi remissiuè post Bonum de Curtili in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. Des enfans de plusieus lictz. §. iiij. in prima gloss. versicu. additio. in fine.

VIgesimaprima conclusio. Quæ dicta sunt hic ante in principibus, idẽ est in nobilibus ex antiqua prosapia habentibus in sua progenie & familia certa arma distincta ab alijs ratione antiquitatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi sunt & morantur, posset eis esse

dedecus,

dedecus, quod inferiores & minoris cōditionis gestarēt talia arma, ex quo eis prohiberi posset, ne talia portēt instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma, qui non esset de domo & casata, posset prohiberi à superiore: vt si quis vellet assumere arma Trimoliorum (qui fortè à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timoleo monte Lydię, vt in vltima parte, in consideratione quæ tractat de excellentia vinorum, dicetur) posset ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela. & idem de cæteris magnatibus, seu magnificis potentioribus, & nobilioribus in vna patria. Quoniā alijs non licet portare talia arma, nisi sint de casata & domo illorum: & si portarēt aliqui, possunt prohiberi, quoniam ex hoc iniuriarentur quòd inferiores qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur in dicto cap. cum dilecta. extra de excessib. prælato. imo dicit Bal. in l. ij. C. quæ res vendi non possunt. quod si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis lōgo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt sæpe allegatum & comprobatum est supra. Ita etiam tenet Ioannes de Montholono cōciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, arma. Maximè si sit talis qui in sua agnatione habuisset, vel cōuictus fuisset quodam vituperio & ignominia, posset ex hac ratione prohiberi, argumento l. mimę. C. de episcopali audientia. Et non solū principalis de casata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius etiam tertius, vt dicit Barto. in dicto tracta. de armis. argumen. l. primę. C. de his qui potentiorū nomine titulos prædijs affigunt &c. & ibi notatur, in verbo, titulos. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. colla. iij. Et facit ad hæc ratio Angeli de Perusio, in consilio suo lxxix. & consi. cclxxxj. in penul. columna. vbi dicit, quod grauissimum & iniuriosissimū est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, quod domus antiquorum in quibus sunt arma prædecessorum, & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam vt dicit text. in l. lex quæ tutores. §. nec verò domum. C. de administrat. tuto. satis lugubre est, aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorū imagines intuerentur, vehemētissimè sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modicè succurrebat effigies maiorū, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorū virtutes posteri non solùm legerent, verumetiam imitarentur, & semper audire videātur poëticum illud dictum. Te pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferūt stimulis virtutum agitatū, & ob id noctes inquietas exigētem: quærenti quid ita ex tēpore in publico versaretur, respondisse: quia me trophæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. j. Itaque homines eorum simulachra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium. Et de materia amplè infra in octaua parte, in vj. consideratione. versic. dicit tamen.

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia & casata antiqua, qui videāt arma suorum prædecessorum depicta, aut aliàs insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo, etiā ædificando nouū opus, quod potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua: vt dicit Barto. in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum textum. ff. de oper. publicis. Vbi infert contra religiosos qui capellas seu capellanias defunctorum aliquorū antiquorum fundatorum, vbi sunt eorū arma, attribuunt alijs nouis, quod malè faciunt: vt etiam dicit Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiiij. & refert Ioānes de terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. iij. articu. vj. in octaua conclusione. super gloss. in verbo, damnabilis.

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Heduensi remoueretur quidam lapis magnus in modum tumbę, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigneyo: conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione quia dominus ipsius loci Dautigneyo, quàm ea ratione, quia erat de agnatione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, quod in loco vbi construebatur capella noua, quod arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat tex. ad hoc expressus. quem etiam ad hoc allegaui in l. fin. §. si quis. ff. de operibus publicis. Ad quod facit textus in l. si quando. C. eodem. vbi habetur: quoties opus publicum vt palatiū, ædes sacræ, vel porticus, reparatione indiguerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominū, vel arma quorumcunque deponere: sed refectis ædificijs, vnaquæque remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit, quia satis absurdum est origine rei sublata, eius imaginem derelinqui seu remanere. text. in l. vnica. §. j. C. de latina libertate tollenda.

Ex dictis tamen Barto. in prædicto tractatu, in secūda colum. sublimita illud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distātia de vno loco ad alium, quòd primus lædi non posset: puta si Italus assumat arma Teuthonici, vel Anglici & econtra: vel Italus arma Hispani, certè, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panormita. in capitulo, dilecta. de excessib. prælatorum. & amplè infra, in xlviij. conclusione. Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa. l. penultima. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico. Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quòd amplius dici nequeat, quòd sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabāt, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari: Les neuf preux. quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabeus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani: Hector, Alexander magnus, & Iulius Cæsar: & alij tres Christiani fuerunt: Carolus magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorumquidem arma infra in xxviij. conclusione videre poteris. Item vt sunt arma militum (quos mensæ rotundæ vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur: Gyron le courtoys. in principio. Et si quis velit videre, aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua Canticorum iiij. cap. Cum in ea erant mille clypei pendentes. de qua infra in lix. conclusione. versiculo, quandoque.

Vigesimasecunda cõclusio. In casu in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est interesse quod potest contingere vnumquemq; in casu, scilicet quãdo quis odijs plenus cuius vitę multi insidiantur assumeret arma seu insignia hominis quieti & pacifici: certè illius interrest, & poterit facere eum prohiberi, si vituperiose portet vt dictum est: multofortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorũ alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Idem dicendũ est si ex hoc pudor primi aliquo modo lędatur, argumento dictæ l.mimę.C.de episco.audientia. & l.Iudęos quosdam.C.de Iudæis.

Et hęc fieri debent per iudicis officium ad quę spectat quies popularis.l.prima.§.quies.ff.de officio prefecti vrbis.maximè si videat hoc ad scãdalũ posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorũ, etiam ex officio suo potest, vt.C.de lati.liber.tollen.l.j.§.sed & qui domini.vbi circa eos qui pyleati incedunt lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressius in c.in nõnullis.extra de Iudeis.

Vigesimatertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis, & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniẽdus est quàm si solũ assereret se nobilem, quo casu tantũ falsum committit. & potest tanquã falsarius puniri. Tex.est & ibi Barto.in l.eos.§.qui se pro milite.quem textum ponderat ibi Barto.contra illos qui se asserunt doctores cum non sint.ff.de falsis.vbi dicit tex. quòd ille qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est insignibus, falso puniendus est. & videas Felin.in capit.tertio loco.columna prima, de probatio.dixi alibi.& ille tex. multum facit pro hoc casu, & in his etiam vbi quis illicitis vsus est insignibus. Facit quod notat Bal.in l.fucãdæ. quæ est l.prima.C.quę res vendi non possunt. dum allegat illud vulgare: q; qui non est Lupus, non debet assumere eius pellem.amplè per Bonum de Curtili in tracta.nobilitatis, secunda parte, numero clxviij.vbi dicit q; vbi in aliqua patria est discretio seu differẽtia in forma, & in modo pingẽdi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis nõ potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium & popularium, vt infra patebit in vigesimaoctaua conclusione, non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum quòd ignobilis, & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam Tymbratam, quod vulgò dicitur Heaulme, cum quadam eleuatione, quã faciunt nobiles magnifici, supra quod ponunt quoddam signum eleuatum quod videtur solis nobilibus attribui, quodvulgariter dicitur Tymbre, de quo amplè, infra in quadragesimanona conclusione. Aliàs etiam prohibere & impedire posset nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen, vel arma immaculatorũ assumat: quia cuiusq; de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. ita tenet Guillelmus Benedicti in repetitione capituli Raynutius.in verbo, & vxorem nomine Adelasiam.nume.dcccccxcvij. & plenè in verbo, Raynutius de Clera.numero lvij.& lviij.extra de testamentis.

Vigesimaquarta conclusio. Limitantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui non portãt arma domus nobiliũ, cum non sint nobiles, vt dicit Bald. in l.cum legitimæ nuptiæ.ff.de statu hominum.idẽ Bald. in l.generaliter.§.fina.C.de institutio.& substitutio. dixi amplè in commento super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titulo, Des successions des bastards.§.tertio.in glos.prima.versicu.iuxta prædicta.cum sequen.ideo non possunt assumere arma domus, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione cap.Raynutius.in verbo, Raynutius de Clera.nume.xxxj.de testamentis.vbi tamen concludit, q; istud non obseruatur in Francia: quia Bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram: tendens & transuersans per medium scuti seu campi armorum. & ibi plenè videas de bastardis, & infra in lxxv.conclusione.versicu. item arma &c. Cum supradictis concordat commentum Cosme Guymier, in verbo, filij, titulo, de numero & qualitate cardinalium.§.sint viri. Quid autem de legitimatis, vide infra, in lxxvij.conclusione. Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur infra in vndecima parte, in xv.consideratione.

Vigesimaquinta conclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua & quæ potest vbiq; portare, & depingere: nõ tamen ea potest depingere, aut insculpere, seu depingi, aut insculpi facere in locis vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum, saltem ita altè, sed cũ aliqua depressione, aut diminutione. Puta si tãtum cum suis sint arma sui domini, tenetur arma domini ponere in loco superiori, sua verò in loco inferiori: aut arma domini à dextris, sua à sinistris. Et si sint duo arma seu insignia ponẽda vel insculpẽda cum armis domini, debent poni arma domini in medio, vt dicam infra, in xcvj.conclusione. Quia talia sunt signa & loca honoris, vt dixi supra in hac prima parte, in xiij.consideratione, cum duabus sequẽ. Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita q; aliqui habent cõsuetudines particulares de his, vt est in patria Turonensi: de qua per Io.Sanxon, titulo, Des droitz de Chastelenie.c.primo.in consuetudinibus patriæ Turonensis. vbi ponit, q; vasallus non potest ponere sua arma, nec facere littram, seu ligaturam funebrem in ecclesia castellaniæ, quod est rationi congruum, vt minores maioribus deferant, iuxta glo.fina.in l.nihil omnino. C.de palatinis sacrarum largitionũ.libro xij. Etiam in delatione & prælatione armorum in quibus cõsistit honor, vt hic ante dictum est in xij.conclusione. & dicit Bald.in l.generaliter. §.fi.C.de institu.& substitut.q; portare arma est honor.

Aduerte tamen, q; arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora. facit, quia qui admittuntur ad latus principis, ex eo illustrantur. textus est in l.vnica. ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpositis laborum.libro xij.& ibi notat Bal.illum textum pro collateralibus, quia illustrantur ab eo cui astant. & Felin. in c.pastoralis.de offic.deleg.

Vigesimasexta conclusio. Cognatis & affinibus nõ licet assumere, nec portare arma domus illius vnde cognationem solam habent, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos competat ius & facultas portandi arma domus.textus esse videtur in l.ius familiarium.C.de religio. & sumptibus funerum, quem ad hoc Ioannes Sanxon allegat in dicto cap.primo supra proximè allegato. dicam latius infra in xl.conclusione. Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competũt nobilibus. de quibus adhuc dicã quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus alijs conclusionibus.

Vigesimasep-

VIgesimaseptima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex cõcessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bartolus qui habuit à Carolo quarto imperatore, vt ipse & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bartol. in dicto suo tractatu armorũ, in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate principis est sacrilegium. l. secũda. C. de crimine sacrilegij. Facit in rubro & nigro. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate signa imprimere rebus quas alius detinet. optimus textus in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis. vbi notant Bal. & Paul. ꝙ imperator, seu princeps supremus, vt rex Franciæ, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunq; vult: & instar sacrilegij est reputare aliquem indignum quem princeps approbauit, vt in dicto textu, cum sit Deus in terris. notatur in l. iubemus. j. C. de sacrosan. eccle. de laude huiusmodi armorũ & vtilitate, infra dicetur, in xxxvj. conclusione, incipiente, circa vtilitatem.

VIgesimaoctaua conclusio. Etiã populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, vt dicit Barto. in dicto loco. Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. l. ad recognoscendos. C. de ingenuis manumissis. ita etiã ista insignia ad hoc inuẽta sunt, vt l. sanctum. §. j. ff. de rerum diuisione. Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. dicta l. ad recognoscendos. & l. falsi. in princip. ff. de falsis. Ita etiam ista insignia cuilibet licet portare & impingere in suo, nõ tamen in alieno: vt l. ij. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate &c. & ibi notatur per gloss. in verbo, aliquis. facit cap. dilecti. extra de concessio. prębendæ. & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud cap. dilecti, sub titulo, de concessione præbendæ, allegatum per Barto. sed bene reperio cap. dilecta. extra de excessibus prælatorum. quod bene videtur facere ad hoc cũ glos. fi. Et ibi Panor. & Petrus de Ancharano ponunt istam quæstionẽ cum sequenti, & ibidem tractatur ista materia.

Videretur ꝙ Barto. in hoc multũ extensè locutus fuerit, & quòd istud non sit indistinctè verũ, maximè in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præeminentiã aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo quòd talibus nõ sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma, cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quę sunt plures, vt infra videtur, in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma alijs, non propter vsitatam & obseruatam inuiolabiliter cõsuetudinem à tempore immemoriali quo talibus solum competit vsus armorũ, & non villanis & rusticis.

Item & vt statim dicetur, si adhuc tales sibi assumant arma, cauere debent ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis & portantis: quoniam tunc posset prohiberi, vt dictum est supra, in xxiij. conclusione.

Sed bene verum est, ꝙ tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res: sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum. & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videbitur, in xxxj. conclusione.

Communiter tamen tenetur secundũm Panor. in d. c. dilecta. vt quilibet assumere possit sibi certa insignia siue arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus cum dicãt, arma sunt villanorum, quia sumpta sunt ad placitũ, prout Accursius glossator iuris ciuilis in l. hæres. in glos. fina. ff. de petitio. hæreditatis. de domino Martino sic dicit, ꝙ scutum suum albo nigroq; variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Verũtamen vt dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoscatur iuribus præallegatis. quibus addo. §. si quis in nomine. institu. de legatis. ita & arma potest quis assumere, vt vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobiliũ seu rusticorum non habeant galeam seu cassidem tymbratã, vt supra tactũ est, in xxiij. conclusione. & expedit ita fieri vt familiæ distinguantur, & distinctæ cognoscantur, vt dictum est: & non sit idem de magistro Ioanne grammatico, & Accursio iurisperito, vt vult glos. fina. in l. vnica. C. de professoribus qui &c. lib. xij.

Si quis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis cõformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiam antiquioribus, & secundũm quod videre potest & cognoscere ꝙ eis magis cõueniunt, & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, ꝙ vrbi, seu suæ qualitati & conditioni, & de multis alijs vt infra dicam. Vnde referam, quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midę opulentissimi Phrygũ, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regnũ peruenit: quo potitus Gordium ciuitatẽ inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & nõ immemor, nec veritus originaria conditione, nec eã celans, in eo aratrum (tanꝙ fortè propria arma & insignia) quo aliquãdo vsus fuerat, posuit, & ex loris seu funibus quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexuit miro artificio, vt neq; principium, neq; exitus deprehenderetur in eo, eumq; Ioui consecrauit, donec qui eum soluat occurreret: vt recitat Guillel. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxv. de testamentis. & ibi reprehendit illos qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatũ dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita, occupent, de quo vide ibi plura exempla.

Et ita vt magis communiter videmus, assumentes de nouo arma, assumunt ea quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo vocabulo cognominis, vt nomina sint cõsonantia rebus. vulgato §. est & aliud. instit. de donatio. & siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua à parte rerũ, vt Petrus, quia firmus vt petra. text. & ibi glos. in anthen. de defensor. ciuitatũ. in princ. colla. iij. & Lucius, Lucilius, & Lucullus à luce. Puta si quis cognominetur, de quercu, assumit pro armis quercum: vt in papa Iulio ij. qui dicebatur, de rouere, & assumpsit pro armis quercum. Et rouere in vulgari Italico, est quercus. Et illi qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrũ seu castellũ. qui verò cognominatur, le Loup, accipit lupũ, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamẽ ab aliqua proprietate imponi solent, vt dicit Bald. in procemio instituti. allegans l. si quis in fundi vocabulo. ff. de legatis. j.

Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re quã optimè sererent, vt Fabij à faba cognominati, Cicerones à cicere, Lentuli seu Lentini à Lente, Pisones à Piso, & sic de

huiusmodi.& ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis: vt Frondicio, militi illi qui preclara facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus, ait Q. Cincinatus cũ suum agrum & araret, & sereret, dictatura ei à populo Romano delata est. Qui cõtra Samnites profectus victor extitit, qui à serendo, Seranus appellatus est. A pincendo Pilũnus, qui primus pinsendi frumẽti vsum inuenit: & pilũ, i. instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, vt Lacticinij, à lactucis dicti. Itẽ à piscibus, vt Murena, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo pisce deductum. vnde Ciceronis extat oratio pro Murena. Item Orata, quod cognomen fuit Sergij viri Romani, quod ab hoc pisce sortitus est. Cognomina etiã, vt inquit Varro, habẽtur à maiori & à minori pecore. à maiori, vt Equitius, Taurus: à minori, vt Saprilus, Scropha, Porcius: quod cognomen fuit Catonis censorij, à porco tractum. Quidam etiam à vestimento, vt Antonius Caracalla.

Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos se inuicem respicientes in campo rubeo, que fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo, quę fuerũt arma Dauidis. Tres psittacos virides in campo aureo, quę fuerunt arma Iosue. Draconem rubeũ in campo argenteo, quę fuerũt arma Iudę Maccabęi. In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri magni. In campo azureo tres coronas aureas, quę fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint aliqui de parẽtela illorum, & ita de alijs similibus, dę quo latissimè infra in xlviij. conclusione.

Vigesimanona conclusio. Si quis impediat ne arma sua aliquis ponat in loco in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni qui decerni potest, non tenetur actione iniuriarũ, vt est textus ad literam in l. iniuriarum. j. §. si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, vt puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma. ff. de iniurijs. quamuis, vt dicit textus, hoc contumeliæ causa faciat. Intellige si fiat impedimentũ antequam sint posita: sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoueantur, credo actionem iniuriarum esse ortam. Quoniã turpius eijcitur, ꝙ nõ admittatur hospes. tex. in c. quemadmodum. §. alioquin. de iniurijs. extra.

Ex quo dixi in casu emergenti, de quo infra xlix. conclusione, in fine. cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem seu funebrem in dicta ecclesia: ꝙ ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filij alterius prędefuncti fecerãt fieri pro sepultura eorum patris, ꝙ in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, vt est gloss. in d. §. si quis. in verbo, quid faciat. Idem dicendum est de eo qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrasit, quoniã hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis qui illa posuit non poterat prohiberi illa ibi ponere: quoniã si potuit prohiberi per aliũ, videtur ꝙ si ponat sine eius autoritate & licẽtia, possint per dictũ qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri & abradi. Quoniã ex quo per illũ textum in d. §. si quis. potest impediri ne vtatur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quòd nõ potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multò ergo fortius si quis vtatur honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illũ cui pręiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, vt est in appositione armorum.

Et ideo dic, ꝙ si quis in re litigiosa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari, excidi & arripi, per textum in l. ij. C. vt nemo priuatus titulos prędijs suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendet. & ita tenet Vincentius Cicault in quodam tractatu quem fecit de factis principium. in capitu. de autoritate ecclesiæ. folio quinto. sed pro hoc vltimo dicto allego formaliorẽ textum in l. prima. etiam in l. secunda. C. vt nemini liceat sine iudi. autori. signa impri. rebus quas alius detinet.

Trigesima conclusio. Non solum habẽs proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam vsufructuatius in re in qua habet vsumfructum. l. equissimun. §. sed si ędiũ vsufructus legatus sit. Nerua filius & lumina immittere eũ posse, ait. sed & colores, & picturas, & marmora, poterit & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. & nota ibi, sigilla. ff. de vsufructu. & ibi Angelus de perusio, & Florianus. Quia per hoc nõ efficitur deterior conditio rei, neꝗ mutatur eius substãtia, quoniam aliàs secus esset, vt l. monumẽtorum. C. de religiosis. & l. repeti. §. rei mutatione. ff. quibus modis vsusf. vel vsus amittatur. Ex quo dixi in casu emergenti, ꝙ vidua post mortem mariti quæ habet doharium in aliqua domo, seu in aliqua terra & seignoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite: sed tamen zona funebris in ecclesia pro ea fieri nõ potest. argum. d. l. monumẽtorũ.

Trigesimaprima conclusio est circa merchas & insignia mercatorum & artificum: & hoc casu dicendũ videtur, ꝙ vnicuiꝗ liceat tales merchas, seu signa portare & habere. Quoniã talia fiunt ad recognoscendas res suas, & opera sua, seu artificia. vnde notat Baldus in authenti. dos data. in magna lectura. C. de donati. ante nuptias. ꝙ ballę mercatorum recognoscuntur ad signum, sicut supra dictum est in xxviij. conclusione. ꝙ nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines. C. de ingenuis manumissis. & §. si quis in nomine. instit. de legatis. Et licet vnicuiꝗ nomẽ suũ mutare, & accipere ad placitum, dummodo absit fraus. l. vnica. C. de mutatio. nomi. Ideo videtur ꝙ etiam signum, seu mercham mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Geminia. in procemio sexti. in tertia columna. & Angelum in dicto. §. si quis in nomine. & per doctores in dicta l. vnica.

Sed quid de armis, an liceat ea variare & mutare pro libito? Videtur ꝙ non: quia vt sępe dictum est, bonum est argumentũ de nomine ad arma. Modo sic est, ꝙ mutatio nominis videtur prohibita, vt in l. prima. §. qui in rationibus. ibi, vel rem amouerint. & l. falsi nominis. ff. de fal. & l. Titio. in principio. ff. ad municipales. Ideo nec arma mutare licet. Facit, quia nemini licet titulum semel assumptum variare, saltẽ sine scitu principis. ex ratione l. eos. §. qui se pro milite. & ibi Bald. ff. de falsis. Item mutatio nominis nõ fit in imperatore, vt tenet Bal. in procemio Gregoriano. col. j. igitur nec in alio inferiori permissa esse videtur, cũ dicat se dominũ in terris, & eius dignitas alta est, vt per Bal. ibi. Item notarius non debet mutare nomen, nec signum, vt in proxima sequenti consideratione dicetur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis,

tionis, vt tenet Bal. vbi supra. & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, quod sicut nomina bene possunt mutari, dummodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tunc prohibetur tanquam etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest, vt dicit ibi Bal. in ij. col. & pro vtroque casu est tex. in d. l. vnica. C. de mutatione nominis.

TRigesimasecunda cõclusio erit pro limitatione prędictæ conclusionis, que fallit multis modis. Primò quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus & bene famatus, qui in gladijs suis seu alijs operibus aut artificijs facit certa signa, vel merchã ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendãtur, & auidius emantur.

Et ideo vt dicunt Bal. in d. suo tractatu armorum. Panor. & Pet. de Anchara. in d. c. dilecta. extra de excessibus prelatorum. si alius faceret tale signum, posset prohiberi, quia ex hoc cõmune bonum, seu respublica læderetur & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt sæpe fit) pro opere alterius, argumento l. primę. C. de latina libert. tollen. & c. ã nonnullis. extra de Iudęis.

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodã fabro cultellorũ, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo signo pro sua mercha operi suo imprimenda. Nam si alius vsurpasset illud signũ, potuisset ille & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudicem prohiberi eidem vsurpanti, potuisset etiam cęteris ne tali signo vterentur quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus & ingeniosus, qui cæteros in operis sui bonitate excellebat. Nam si aliquis signum suum accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi ne quisque alius vsus fuisset, & sic de singulis. faciunt ad prædicta quæ tetigi infra in xxxiiij. cõclu.

Sic vt videmus in Burgundia, Dolia vinorũ fiunt diuersa, & distincta ab alijs totius Galliæ: ita quod nulla prouincia est in Gallia quæ vtatur dolijs, seu vasis vinarijs ad mensuram, & sub forma & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altissiodoreñ. tamen ad ęmulationem voluerunt facere similia vasa & dolia, vt carius & citius venderent eorũ vina, & pro vinis Burgundiæ, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendet processus Parisius (vt audiui.) Et pro certo iustè possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neque fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum propter excellentiã vinorum Belnensium & totius Burgundiæ, quia aliàs euenire posset, quòd alia vina venderentur & exponerentur venalia pro vinis Burgundię. & diffamaretur seu minueretur fama & celebritas vinorum ipsius Burgundiæ, etiã decipi possent multi emptores: ideo interesse tam publicum, quam priuatum considerandum est.

TRigesimatertia conclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis, quæ fallit secundò in signis quibus vtuntur notarij, qui semper vno signo vti debent, & mutare non debent nec nomen, aliàs tenerentur de falso. Bal. in l. cõparationes. col. fi. C. de fide instrumẽto. & in prima constituti. C. & Lanfrancus in c. quoniam contra. versi. instrumenta. col. ij. extra de probationibus. Quia nullus potest assumere signum alterius notarij, nec eo vti: & si id faciat, incidit in crimen falsi. notatur in l. nemo. quæ est l. fi. §. nec calidis. C. de accessoribus. in §. item lex cornelia. insti. de publicis iudicijs. & in authent. de instrumentorum cautela & fide. §. oportet autem. & quod ibi notatur, collatio. vj. vbi si quis signũ alterius accipiat, potest prohiberi. Ita etiã tenet Io. de Platea in l. stigmata. C. de fabricensibus. lib. xj. Quia aliquando posset diffamari primus signãs tali signo, si secundus non bene vteretur eo. argumento d. c. dilecta. de excessibus pręlat. extra. Et ibi Bernardinus de Landrino in apostillis ad Panor. allegans Bald. in sua disputatione, quæ incipit, accusatur de vi turbatiua.

TRigesimaquarta cõclusio erit pro tertia limitatione præcedentis conclusionis, in ordine xxxj. quę fallit tertiò in signis quibus vtũtur fabricatores omnium rerũ: quoniam etiam tales possunt ad requestam eorum inhiberi facere, ne alij illo signo vtantur, vt supra dixi in conclusione xxxij. Quia si sit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non esset ita peritus in arte vteretur suo signo, posset ille bonus artifex qui primò vtebatur tali signo diffamari in opere suo. Eius enim interest ne alius imperitus artifex tale signum assumat, ne confusio operum inducatur, & sic esset primi boni & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bal. in l. ij. C. quę res vendi non poss. Et dicit Bal. in c. quanto. col. ij. de iureiuran. quod vnus mercator nõ potest apponere signum alterius mercatoris in ballis suis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero lix. de testamentis. in hospite tenente diuersorium, seu hospitium, qui si primò acceperit signum aliquod, seu intersignium, potest prohibere ne in illo loco alius accipiat illud: quia sua interest, si in illo loco, seu ciuitate vbi habet tale signum, vel quia forte propter eius famã & diligentiã seu prouidentiã, cuncti viatores & hospites ad ipsum currebant, & nunc diffamaretur, saltem fama talis hospitij diminueretur, si alius non ęquè idoneus, fidelis, & seruitialis intersignium illud assumeret: quod non est tolerãdum in præiudicium primi occupantis & habẽtis tale signum, seu intersignium.

Vel quia forte vnus mercator, vel alius artifex habet in sua domo ex pręscriptione aliqua insignia, quibus semper sui prędecessores vsi fuerunt per triginta annos & vltra, vt dicit Bal. in l. j. quę incip. fucandę. in fi. C. quę res vendi nõ possunt. quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc l. monumentorum in fine. C. de reli. & sump. funerũ. Et prædicta intelligo vera, nisi esset magna distantia loci de vno intersignio ad aliud, aut vnus vicus multum distaret ab alio, quia tunc in illis vicis longè distantibus, etiam in eadem ciuitate sępe similia intersignia (vt Parisius) videntur esse appensa, licet plerumque in aliquibus differant vt vnum fiat paruũ, aliud magnum: vel cum aliqua dissimilitudine & discrepantia. pro quo faciunt dicta infra in xxxix. conclusione.

Et ex hac conclusione infero, quod cauere debẽt aduocati ne se subsignẽt scripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniã ex hoc si deueniant ad manus expertorum & doctissimorum virorum, posset eorũ fama attenuari: quia in his inspicitur signum aduocati se subscribentis, quod male obseruant aduocati Heduenses, qui vt plurimum subsignant scripturas per procuratores

factas, quod tamen semper facere renui, & vidi multos in hoc decipi & pœnitere, cum eorum scripturę declarabantur inadmissibiles, inciuiles, impertinentes, ineptę, & nullę, quod in eorum dedecus redūdabat: ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Caueāt ergo decetero ne signeta eorum talibus scripturis apponant nisi ex fontibus proprijs processerint. & facit quia inciuile est (nisi tota lege perspecta) de aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere. l. inciuile. ff. de legibus. facit etiam l. de his controuersijs. in his verbis, inspectis cognitisq́ꝫ verbis testamenti. ff. de transac. & plerunq́ꝫ principium per finem corrigitur. l. si tibi. in fine. ff. si certum petatur.

Et ampliando prędictam fallentiam videtur ꝙ apponere signum alienum, seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum. l. j. C. de nauibus non excusandis. lib. xj. imo quòd perdat rem suam. d. l. j. & l. sacrilegij. §. qui cū. ff. ad legē Iuliam peculatus. cum alijs allegatis per Lucam de Penna in l. stigmata. C. de fabricensibus. lib. xj. Et sic vnus mercator non potest nec debet apponere signū alterius mercatoris in ballis suis vt dictum est hic ante.

Trigesimaquinta conclusio erit de insigni, signo seu mercha mercatoris, an probet. Ioannes de Platea in d. l. stigmata. & Guillelmus Benedicti in dicta repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. de testamētis. dicunt ꝙ talis mercha sufficit ad probandum rerū dominiū. facit c. displicet. xxiij. q. iiij. ibi, & vos oues Christi estis, characterem dominicum portantes, secundūm Lucā de Penna in dicta. l. stigmata. Eius enim res esse videtur cuius signo signata est. l. quod si neq́ꝫ. §. fi. ff. de periculo & commodo rei venditæ. & c. si iudex. de sent. excōmunicationis. in vj. Ad idem bene facit j. q. j. ca. quod quidam. in fine. & xxiij. q. vij. c. quemadmodū. de consecratione dis. iiij. c. postea signatur. xxiiij. q. ij. c. sanè profertur. extra de voto. c. magnæ. & c. fi. ibidē. & Ezechiel. c. ix. Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau super frontes virorum gementiū & dolentiū super abominationibus quæ fiūt in medio eius. Et Lucæ xx. Ostēdite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionē? Et respondentes dixerūt: Cæsaris. & ait illis: Reddite ergo quod est Cæsaris Cæsari &c. Et Gene. iiij. Posuit Dominus signum in Caym. Ad idem Exod. xij. quod verum dicit esse Lucas de Penna si probetur impositio merchę. l. iij. C. de bonis vacātibus. lib. x. & d. l. quod si neq́ꝫ. Quod videtur etiam esse verum, quo ad possessionem & dominium, argumēto d. l. iij. & l. monumentorū. C. de relig. & sump. funerum. & facit quod notatur in c. quanto. in gloss. in verbo, patris. de iureiuran. extra. & in l. vnica. C. de nautis tyberinis. lib. xj. Ita dicit Lucas de Pēna in d. l. stigmata. & dixi in meo monologio, in verbo, mercha mercatoris. Dicit tamē Bal. in auē. dos data. C. de donatio. ante nuptias. ꝙ facit tantum pręsumptionem, vt in ballis mercatorū, sic ꝙ facit pręsumi esse illius cuius est signū. De impressione armorum, inscriptione nominū, & imaginum an probent, vide infra in lv. cōclusione.

Trigesimasexta conclusio circa vtilitatē armorū quæ quis habet à principe versatur: de quibus. s. in xxvij conclus. incip. circa populares. an plus prosint, & an afferant aliāvtilitatē q̄ si alius ea nō habeat à principe. In quo cōcludit Bar. in suo trac. de armis, ꝙ magis prodest & magis releuat habere arma à principe q̄ à seipso in multis.

Primò, quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à principe, vt in l. omniū. C. de testamē.

Secundò, quia non possunt prohiberi ab alio illa portare. l. ij. C. de iureiurā. & ff. de minor. xxv. annis. l. minor autem magistratus. in prin. & §. ij. qui tex. bene facit, cum dicat, ꝙ aduersus sententiā principis non admittitur quis ad petēdam restitutionem in integrū, cum solus princeps restituat aduersus suam sententiam. Quia nullus eo maior sit. l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu.

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse veram, dūmodo princeps non cōcessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus aut casatæ antiquæ: quia tale priuilegium concessum à principe, intelligitur sine pręiudicio tertij. text. in l. ij. §. merito. ff. ne quid in loco pub. & l. ij. C. de precib. imper. offerē. Ideo si princeps concederet arma alicui noua, quæ quis non solitus est habere, non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis & gestare à tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & ꝙ princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic ad instantiam illius prohiberi, nisi princeps diceret, Non obstante &c. quia tunc princeps posset cōcedere, argumen. notato. in l. fi. C. si contra ius vel vtilitatem publ.

Tertiò quia si duo assumpserint eadem arma seu insignia, nec de prioritate nec posterioritate appareat, pręfertur ille qui à principe habuit. l. si duas. in pri. ff. de exc. tut.

Quartò, quia si in exercitu esset vel alio loco, & quæreretur quis deberet pręcedere, debēt pręferri illius arma quę à principe sunt concessa. l. fi. ff. de albo scrib. l. j. C. de cōsulibus. lib. xij. c. per tuas. extra de maio. & obed. & argu. d. l. si duas. in prin. ff. de excusa. tut. Et dixi in pluribus locis, ꝙ inter eiusdē qualitatis pares, semper pręfertur qui à principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. text. est ad hoc in l. restituendæ. in fine. C. de aduoc. diuers. iudicū. & meritò illis est deferendum, cum ratio priuilegij sit habenda. l. iij. ibi, nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod cum eo qui in alie. potes. &c. Et sic intelligit Bar. prędicta procedere cæteris paribus, scilicet ꝙ aliàs illi qui habēt arma sint æqualis dignitatis, aliàs præferri debēt arma illius qui esset in maiori dignitate, argu. ll. superius allegatarum, & quæ ibi notantur. allego tamen tex. expressum in l. j. ff. de albo scrib. Exemplifico, si aduocato fiscali alicuius alterius prouincię in Burgūdia princeps daret arma hodie, & ego cras assumerem propria autoritate: cum vterq́ꝫ sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis, ille qui haberet à principe præferretur. Sed si Cācellarius Francię assumeret sibi arma de nouo hodie, & princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus, imo ille qui est maioris dignitatis, vt latius infra dicetur in xlix. conclusione.

Et ideo cum arma donata à principe maiorem autoritatem præstent & prælationem, q̄ arma sumpta propria autoritate: nimirū si Bartolus gloriabatur in hoc ꝙ arma sibi fuerant cōcessa à Carolo quarto imperatore, qui sibi donauit & cęteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare: vt dicit in d. suo tract. & dixi supra in d. xxvij. conclu, vbi de materia.

Trigesimaseptima conclusio attingendo materiā circa transmissionem armorum ad successores est, ꝙ arma vnius domus, familiæ, vel casatæ remanēt & transeūt integraliter ad filium primogenitū tanq̄ digniorem: quiquidem illa debet & potest portare integra, plana, sine aliqua additione vel diminutione, vt infra dixi in lxxvj. cōclusiōe. Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus & alijs multis, de quibus infra in v. parte, in xlj. cōsideratio, & portare

& portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra. & dicit Bald. in l. fin. in fine. C. pro socio. q arma & nomen nobilium remanent apud principalē domus. Cum in illo tanq̄ in capite splendor geniture sit & permaneat, argumento l. cum scimus. in fine. C. de agricolis & cēsitis. lib. xj. quem allegat Vincentius Cigault in suo tracta. de potestate ecclesiæ. Cum deterioris conditionis non sit quàm pater. l. cum satis. C. eodem titulo & libro.

Trigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, q transeunt in successores vnius domus seu agnationis. l. familiaria. cum l. sequenti. ff. de religiosis & sumptibus funerum. & hoc secundùm prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius in lxxvj. cōclusione. in fine. & amplè Guil. de Montferrat in tractatu de successione regum. in ij. dubio. numero xix. & supra in xx. conclusione. Facit, quia filius familiā sequitur & agnationē patris. §. j. ibi, quia qui nascuntur patris non matris familiam sequūtur. institu. de legiti. agnat. tutela. concor. tex in c. ij. & ibi glo. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidelium. & sic de iure à patre & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionē patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem & honores. Item nationem patris, vt probat & tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in principio. de testamentis.

Trigesimanona cōclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes verò cū aliqua diminutione, aut cū appositione, seu additione alicuius rei, sic q possint discerni ab armis principalibus integris & planis. Quòd quomodo hoc fiat infra dicturus sum in lxxvj. cōclusione.

Et dicit Bar. vbi supra, q istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut aliud inter duos eiusdē nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdē nominis dicitur vnus Ioannes iunior vel paruus, alter vero Ioannes antiquior vel magnus &c. Et istud semper operatur antiquitas seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prerogatiuam: & ex cōmuni obseruantia in Gallia in quocūq gradu sit, semper habet istam præeminentiā in armis, q ea portat integra: sequētes verò cum aliqua adiectione, vt dixi supra in xx. conclusione. & amplè declarat Guillelmus de Montserrat in tractatu, de successione regum. in secundo dubio.

Vadragesima conclusio. Arma non transeūt ad cognatos & affines. l. ius familarium. C. de religiosis & sump. funerum. Et facit, quia cognati descēdentes ex fœmina nō sunt de familia. l. cum in adoptiuis. C. de adoptio. Sozynus in cōsi. suo xxx. col. iij. Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, vt dicit idē Sozy. in d. cōsi. per me allegato in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. tit. des droitz & appartenances a gēs mariez. §. j. in glo. en puissance de son mary. & in titulo, des successions. §. xij. in gl. j. vbi dicitur quòd agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc quòd honor debet remanere apud agnationē, & sic cū arma sint honor domus, vt prędictū est, ad cognatos transire nō debent. Faciunt etiā ad propositum quę dicit Ang. in consi. clxix. & in consilio cclxxxj. supra allega. Ita etiam tenent Bart. in dicto tractatu de armis. Petrus de Ancha. in dicto c. dilecta. de excessibus prelatorum. & Ioannes Sanxon in dicto c. j. titu. des droictz de chastellenie. in cōsuetudinibus patriæ Turonensis.

Ex cōmuni tamē obseruātia & vsu arma domus seu familię transeūt ad cognatos & affines vno modo, videlicet cū adiūctione in vna parte armorū alterius familię ex parte sinistra: maxime in descēdentibus ab illis, quia solēt depingere aut depingi facere arma sua diuisa & bipertita, ita q in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat. l. assumere etiā nomen & arma matris vel alterius ponit Guillelmus Benedicti, in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xliiij. de testamentis.

Quadragesimaprima conclusio. Sicut identitas cognominis inducit presumptionem agnationis. l. cū precum. C. de liberali causa. ita etiam identitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam sicut nomina imponūtur & reperta sunt ad cognoscendos homines. l. ad recognoscēdos singulos nomina comparata. C. de ingenuis manumis. &. §. si quis in nomine. insti. de legatis. Ita etiā arma, signa, seu insignia fiunt & adinuenta sunt ad cognoscēdas familias & agnationes, quia per signum cognoscitur signatum. facit text. in l. j. §. si intelligatur. ff. de ædil. edict. facit l. quod si neq. §. fi. ff. de periculo & commodo rei vend. & l. stigmata. & ibi Ioannes de Platea. de fabricensibus. lib. xj. C.

Quadragesimasecunda conclusio. Arma non trāseunt ad hæredes rebelliū, proditorum, seu falsariorum, eo quia quod fortius est, si tales delinquētes iā haberent arma ante rebellionem, proditionem, aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, vbicunq essent depicta, seu affixa: vt dicit Bar. per textum singularem in l. eorum. ff. de pœnis. ita tenet Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiiij. incipiente, eorum arma. & singulari. dclxvj. & do. meus Iason in §. pœnales. in iij. col. numero ciiij. instit. de actio. & Ioannes de Terra rubea, in suo opere de vinea ecclesię, tractatu iij. l. iij. ff. de interdictis. idem de bannitis. articu. vj. in materia rebellionis: qui impunè possunt occidi, cū dicantur hostes. Bart. in l. amissione. §. deficientium. ff. de capitis diminu. Multò fortius ergo impeditur translatio, seu transmissio armorum predictorum in eorum hęredes, cum memoria eorum etiā destrui potest & debet. l. fin. C. ad legem Iuliā maiestatis. Et turpius eijcitur q̄ nō admittitur hospes. text. in c. quemadmodū. §. alioquin. extra de iureiurando. Facit pro præsenti cōclusione: quia patre dānato de crimine lęsæ maiestatis, admittit filius iura sepulchrorum. vt de hoc est casus specialis in l. j. §. interdum. ff. de suis & legitimis hæredib. & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare nō potest. tex. in l. quisquis. §. j. ff. ad legem Iuliam maiestatis. quę lex est canonizata in c. penulti. vj. q. j. & satis videretur absurdum illos admitti quorum repellerentur autores, vt in ca. licet. j. de testibus. extra. In alijs verò delictis secus. l. ij. §. nullum patris delictū innocenti filio pœnę est: ideoq nec ordine decurionū aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decurionibus. cum pluribus concordan. in glo. ibi allegatis.

Quadragesimatertia cōclusio. Insignia & arma domus non transeunt ad fidecommissarium. ita tenet G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, si absq liberis. ij. de fidecommissaria substitutione. numero cciiij. & ccv. de testamentis. vbi in simili arguit de iurepatronatus tam spirituali q̄ tēporali seu seculari,

cui equiparat in hoc talia iura armorũ & insigniũ. Licet iuspatronatus ad quoscũq; heredes, etiã extraneos trãseat. glo. in verbo, heredes. in clemẽ. ij. de iurepatronatus. & gl. in cano. cõsiderãdum. xvj. q. vij. Notat plenẽ Panor. in c. j. & in c. cũ seculũ, de iure patronatus. Nõ tamẽ (vt dicit) transeunt talia iura ad fideicõmissariũ, vbi est substitutio fideicõmissaria & obliqua: imo hec omnia remanẽt penes heredem directum. l. quia perinde. vbi Bar. singulariter, & Alexan. ff. ad trebel. do. meus Iason in l. precibus. col. xij. C. de impuberum & alijs substi. allegans Imolã & Bal. in dicto loco per dictum G. Benedicti allegatum.

Dicit tamen Guido Pape quæstione lvij. q tale ius patronatus seculare trãsit ad fideicõmissariũ facta restitutiõe, sed ante restitutionẽ remanet penes hæredẽ. Ideo videtur idẽ dicẽdum in armis & insignibus, quę cõpetũt alicui ratione familiæ aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum aut monumentornm, q etiã transit in fideicommissariũ: imo etiã quod plus est, in legatarium. text. est in l. monumenta. C. de legatis.

Ex predictis & ex dictis Panor. in d. c. cũ seculũ. extra de iure patronatus. dicẽtis, ius patronatus vendi nõ posse simpliciter aut alienari, sed bene cũ vniuersitate, vt in d. c. cum seculũ. infero sequentia.

Vnũ videlicet, q vendendo totã hæreditatẽ alicuius seu successionem, q in emptorem hæreditatis vniuersalis transibũt arma & insignia, sicut transiret seu transferretur iuspatronatus, cũ de his fiat argumentum de vno ad aliud ex dictis G. Benedicti in d. c. Raynutius.

Aliud verò erit, q sicut nõ potest vendi ius patronatus de per se, nec legari, vt dicit Alb. de Ros. in d. l. monumẽta. ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate, q tamen de vtroq; an sit verũ, in sequẽtibus videbitur.

QVadragesimaquarta conclusio ergo erit talis. An arma seu insignia sint in bonis, ita q alienatione omniũ bonorũ cõprehendãtur, cũ transeant ad successores vt supra dictum est in xxxvij. cũ duabus seq. conclusionibus? videtur q sint in bonis. Ista conclusio erit tãtummodo de armis & insignijs principũ supremorum, An videlicet possint vendere, donare, aut alio modo cõcedere arma suę dignitatis supremę, aut insignia in parte, vel in toto alijs suis inferioribus nõ habentibus facultatẽ illa portãdi, aut ratione agnatiõis, aut aliàs quouismodo. Do exẽplũ in Imperatore qui gestat Aquilã nigrã, in rege nostro qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de alijs. An possint alijs cõcedere q sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciãt, an principes de eorũ sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamẽ diminutione possint de hoc cõqueri & impedire ne deferantur.

De armis autẽ regũ Francię, inter alia arma principũ q fuerint Clodoueo primo regi Frãcorũ Christiano cœlicus demissa in baptismo illius & coronatione, videtur q non possint alijs cõcedi, nec q sint in cõmercio ipsius, & q solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alij verò de sanguine reali cũ aliquali diminutione: & si cõcedat alijs aliquid ex eis, videretur facere iniuriã & inferre interesse & commodũ dignitati regali, & illis de suo sanguine & prosapia regali: & cũ sit incorporale concernens non personam ipsius tantum, sed regnum & illos de sua agnatione ex quo non percipitur cõmodum, videtur q non possit alteri dare, aut alio modo alienare, cum pignori talia iura, dari non possunt, vt dicit Bar. in l. si is qui. §. fi. ff. de pignoribus. do. meus Iason in §. itẽ Seruiana. numero cix. cum seq. insti. de actio.

Imo & quod minus est, vestes regales nõ possunt vẽdi nec per alios assumi, vt est tex. in l. j. & ibi Bal. C. quę res vẽdi nõ possunt. & l. iiij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. & amplè declarat Guillelmus de Montserrat in tractatu allegato, de successione regum. in ij. dubio. Et de his iuribus regalibus, quę non possunt concedi per principem, vide Lucã de Penna in l. cõtra publicã. C. de re militari. lib. xij.

Hic tamẽ super pręsenti dubio causa disputationis & veritatis indagandę ex doctrinis doctorũ aliquid dicendũ videtur arguendo ad vtrãq; partẽ, & tandem omissis disputationibus concludam.

Primò pro parte affirmatiua q possit princeps cõcedere alicui, etiã inferiori, q arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubiũ, quin sit ad instar sacrilegij de potestate principis disputare, vulgata l. ij. C. de crimine sacrilegij. & quia omne quod vult princeps facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? Eccl. c. viij. c. in memoriã. xix. distin. domi. meus Iason in l. rescripta. col. j. C. de precibus imperatori offerendis. Et quod vult fieri, pro facto habetur. l. apud eũ. ff. de manumissio. & est apud eum pro ratione volũtas. l. j. ff. de cõstitutione principũ. Mutat rerũ naturas. l. j. C. de rei vxo. acti. Nec de facto eius est dubitãdum, quia dicitur habere numen diuinum ad exemplum diuinę maiestatis. l. quicũq;. C. de fundis patrim. libro. xj. Diuinatio nãq; in labijs regis est. Proue. xvj. Et ideo sicut mentiri Deo vel papę est sacrilegiũ. c. serpens. iuncta glo. de pœni. dist. j. ita de principe falsum referre temerariũ, & periculosum est. Quia tamẽ circunscripta autoritate principis de principe disputare licet, argumen. l. Aemilius. vbi notat Bald. ff. de minoribus. Salua in omnibus autoritate eius. Pro elucidatione dubij adducuntur sequentia.

Primò, q possit princeps cõcedere inferiori delationẽ suorũ armorum satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet principẽ multò maiora posse, ergo hoc quod minus est potest, per regulã iuris. Cui licet quod est plus, licet vtiq; quod est minus. c. cui licet. de regulis iuris. lib. vj. Nec debet cui quod plus est licet, quod minus est non licere. l. non debet. ff. eodem titulo.

Secũdò, de eo iure quod quis habet, potest ad libitum disponere. l. si domus. §. fi. in final. verbis. ff. de leg. j. l. qui tabernas. ff. de contrahen. emp. & vendi. facit l. in re mandata. C. mandati. vbi dicitur, q rei suæ quilibet est moderator & arbiter. Et nihil tã couenięs est æquitati naturali, q voluntatẽ domini volẽtis rem suã in alium transferri, ratam haberi. §. per traditionem. instit. de rerum diuis. Ex quibus sequit, q princeps suis armis vti potest ad libitũ, & sic eorũ portum inferiori, & cui volet cõcedere potest.

Tertiò, cuilibet licitũ est assumere arma prout vult, vt supra dixi in xxviij. conclus. dũmodo non cedat in iniuriã, aut præiudicium alterius. decisio est Bar. in suo tracta. de insignijs & armis. Et Panor. in c. dilecta. de exces. prælato. Tenet Paris de Puteo in tract. quẽ fecit de re militari & duello. lib. vj. c. antepe. Bonus de Curtili in tract. nobilitatis. nu. clxxij. tertię partis. Ergo & mutare arma propria, & ea ad aliũ transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus: verùm iure cõmuni vtitur vt priuatus. l. iustas. C. de iure fisci. lib. x. l. j. C. de peti. hæredit. l. cũ hæredes. C. qui testa. face. pos.

Quartò, nomina possunt assumi & mutari ad placitũ. l. vnica.

l.vnica.C.de muta.nomi.possunt etiam concedi & transferri.l.hoc iure.§.fi.ibi,si iurasses te nomen meum laturũ.ff.de dona.l.facta.§.si sub conditione.in illis verbis: nihil mali est honesti nominis nomen assumere.ff.ad Trebelli. Ergo & arma seu insignia possunt cõcedi & transferri. tenet consequẽtia,ex eo ꝙ valet argumentũ de nominibus ad arma seu insignia: quia sicut nomina inuẽta sunt ad recognoscendum,vulgata l.ad recognoscendos.C.de inge.& manumis.§.si quis in nomine.insti.de legatis.ita & insignia.l.sanctum.ff.de rerum diuis.& ita tenet Bar.in tractatu suo de insignijs & armis.colũ.ij.& dictum est supra in d.xxviij.conclusione,incip.etiam populares.

Quintò,faciunt pro hac parte quæ ponunt feudistæ in tit.quæ sunt regalia.vbi tenent ꝙ princeps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte Andreas de Isernia in d. titu.in summa.vbi dicit ꝙ si princeps generaliter & indefinitè concedit regalia, videtur concessisse omnia quæ personæ principis cohærent: & sic concedere potest delationem armorum suorum,quæ dicuntur esse de regalibus principis: sunt enim insignia regalia.

Sextò,condere leges est de precipuis pertinentibus ad principem solum.l.fi.C.de legibus.Et tamen senatus legẽ facit de autoritate principis.l.nõ ambigitur.ff.de legibus. Idem præfectus prætorio.l.ij.C.de officio præfec.præto. orientis.si hoc maximũ imperij & potestatis signũ concedit princeps: similiter portum armorum suorũ concedere potest: cum non possit assignari cõgrua ratio differentiæ.

Septimò, ad idem potest princeps comiti & alij inferiori cõcedere quòd monetam faciat,ita tenet Hostien.in summa.de sensib.sed hoc nõ est minus ꝙ deferre insignia principis vt clarũ est,ergo portum suorum armorum cõcedere potest,iuxta regulã iuris iam alleg. quæ vult ꝙ qui potest plus,potest minus,& tantũdem.l.cui pacto.ff.de seruis exportã.l.non debet cui quod plus est.ff.de reg.iur. & c.cui licet.de regulis iuris.in vj.

Octauò,facit quod scribitur Ester vj.c. Homo quem rex honorare cupit debet indui vestibus regijs,& imponi super equũ qui de sella regis est,& accipere regiũ diadema super caput suum: quod factum fuit Mardochæo ex regis Assueri precepto.Ex quo probatur principem cõcessisse inferiori portum suorum armorum,& sic nunc concedere posse.facit tex.in c.antiqua.de priuilegijs.§.dominice.vbi summus pontifex concedit legato suo, ꝙ vtatur insignijs pontificalibus,scilicet veste rubea,palafreno,albo freno ,& calcaribus deauratis.

Nonò probatur arguendo de nominibus ad arma qđ est validum,vt deductum est.Duo enim eodem nomine vocari possunt.l.duo sunt Titij.ff.de testa.tute.l.si quis seruum.§.si inter duos.ff.de legat.ij.Ergo duo eadem arma deferre possunt: & sic cum principe alius eadem arma ferre potest.Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione & illud ferre.d.l.hoc iure.§.fi.ff.de dona.& l. sed sciendũ.in fi.ff.ad treb.ergo & arma,cũ parificantur.

Decimò,facit quia vt dicit Bal.in c.quanto.de iureiur. Nemo potest portare arma principis sine speciali priuilegio.allegat l.iij.C.vt nemo priuatus titulos prædijs suis vel vela regia suspendat.& l.j.C.vt nemini liceat sine iudicis autoritate signa imprimere rebus &c.Ergo videtur ꝙ cum speciali priuilegio potest,quoniam hoc casu non est sublata potestas principi quin possit facere,& princeps potest omnia,vt dictum est.

Vndecimò scribitur de multis imperatoribus,ꝙ sibi sociũ & comitẽ imperij delegerunt.Assumpsit enim Gratianus imperator Theodosium secum,qui cum eo & Valentiniano imperauit,vt apertè testatur l.j.C.de sum.trin. iuncta superscriptione eiusdem legis,vbi loquuntur Gratianus,Valentinianus,& Theodosius imperatores. Similiter Archadius filius Theodosij assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniorẽ secum assumpsit in administratiõe imperij: & multi alij imperatores ita fecerunt,vt perscrutanti historias,& superscriptiones legum apertum est.Et fuerunt simul imperatores Diocletianus & Maximianus,vt probatur in c.nunc autẽ.xxj.dist.in illis verbis: si quidẽ tempore Diocletiani & Maximiani Augustorũ.iuncta gl.j.ibi: in verbo, Diocletiani.& in l.si soror tua. iũcta superscriptione illius. C. de colla.pro quo facit clemẽt.Romani.in gl.in verbo,reges.in fi.de iureiur.Bal.in auẽ.ex testamẽto.col.fi.d.tit.de colla.& in c. non autẽ.& ibi gl.magna.vij.q.j.vbi etiam apparet,ꝙ duo possunt esse episcopi in eadem diœcesi.

Ex quibus patet Imperatorem assumpsisse cõsortem, & ei concessisse iura imperij, ergo multò magis arma & insignia: & ideo nunc posse portum suorum armorũ concedere,argumen.auẽ.multò magis.C.de epis.& cleri.

Vltimò,certum est ꝙ apud populũ primò fuit imperium,sed transtulit populus omne ius imperij & dignitatem in principem,vt de hoc sunt text.in l.ij.§.nouissime. ff.de orig.iuris.in l.j.in princi.ff.de constit.principũ.& in §.sed & quod principi.vbi sunt eadem verba.instit.de iure natu.gentiũ & ciui.& firma manet talis translatio: cum itaqꝫ res de facili redeat ad suam primæuam naturam,cano.ab exordio.cum glo.in verbo,ad a.xxxv.dist.vulgato.§.pactus ne peteret.versic.quoties.in l.si vnus.ff.de pactis. Si potuit populus omne ius imperij principi cõcedere,videtur modo principẽ aliquid de pertinẽtibus ad imperiũ in aliũ trãsferre,seu alteri concedere posse: & sic portũ suorũ armorũ inferiori,& cui voluerit cõcedere potest.

In oppositum facere videntur quę ponunt Ioan. Andræ,& Innocentius in c.inquisitioni.de sententia excommunica.vbi dicunt non esse obediendum principi præcipiẽti aliquid,vnde sequi potest turbatio reipublicę: & eos sequitur Panor.in c.si quãdo.de rescrip.& Felin.in c.quæ in ecclesiarum.col.xvij.in fine.de cõstitu. Sed si princeps concederet alteri portum suorũ armorũ,turbari posset status sui imperij,& dignitas decresceret.Nã plures de principatu sequerentur deferẽtem arma principis quasi suum principẽ, propter signum quod reprę̃sentat signatum.l. decernimus.ad finem.C.de aquæductu.lib.xj.l.dos data. C.de donatio.ante nuptias.c.ad audiẽtiam.de falsis. & c. si iudex.de senten.excõmunicationis.in vj.§.idem esse.& habetur ad Galath.vj.Stigmata Domini mei Iesu in corpore meo porto.Omissis vulgaribus,& quia possessio dignitatis probatur per insignia,vt dicit Bal.in l.si quã.C. de seruitu.& aqua.arbitrarentur ꝙ plurimi deferẽtem insignia principis esse principẽ: vnde quasi principẽ eũ sequerẽtur & venerarentur,& exinde deciperẽtur & turbarentur: ex quo sequeretur factio & diuisio in populo,& ex consequenti turbatio principatus, quare hoc non potest princeps.Faciunt quæ voluit Innocentius in titu.qui filij sint legitimi.§.qualiter & à quo. circa finem. vbi vult ꝙ princeps non potest facere aliquid vnde turbetur populus,& sequatur scandalum in populo.

Item ꝙ rex illud facere non possit,tanqꝫ contra publicum & vniuersalem regni & coronę statum,& eius dime-

brationem seu decolorationē, probat glo. in verbo, dispēsare. in c. literas, de restitutiōe spoliatorū. & glo. in verbo, supra ius. in c. proposuit. de conces. prębendę. quæ glo. ab omnibus approbantur: nec valet dispositio seu cōcessio ex qua sequit̃ difformatio & decoloratio cōmunis & publici status, per tex. in c. & si illa. ibi, illa tamen magnopere præcauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta decoloratione non possunt. j. q. vij. Ad hoc facit dictum Innocē. in c. innotuit. de electio. quem sequitur Panor. in c. ad hoc sumus, de rescrip. in fi. vbi dicit papam sine causa non debere vti plenitudine potestatis: nec tolerandus est princeps sine magna causa sibi & alijs manifesta aliquid contra vniuersalem statutum ecclesiæ, vel regni faciens, vt clarè decidit idem Innocen. in c. quāto. de cōsuetudine.

Confirmatur per id quod ponit Bart. in dicto suo tractatu de armis. versi. tertiò iudex. vbi dicit iudicem posse prohibere, ne aliquis ferat arma alterius, si hoc in scandalum, dissentionem seu deceptionem subditorum viderit fieri. & allegat pro hoc c. in nonnullis. de Iudæis & Saracenis, vbi habetur quòd error, confusio, & scandalum, oritur ex eo ꝙ Iudei & Saraceni non discernuntur habitu à Christianis, Quod dictum Barto. corroboro ex eo, quòd ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorū à professorum habitu distingui debet. tex. in c. penul. de regularibus. Et per habitū meretrix à matrona, & virgo ab ancilla discernitur. c. in audientia. extra de sentē. excō. l. itē apud Labeonē. §. si quis virgines. ff. de iniu. l. mime. C. de episcop. audientia. & in authenti. de sanctissimis episcopis. §. penultimo. collatione ix.

Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali. d. c. in audientia. c. clerici. de vita & honestate clericorū. prout & in coma discerni debent. c. si verò aliquis. de sententia excōmunicationis. c. si quis, & c. clericus. de vita & honestate clericorum. Et per habitus dissimiles monachi & religiosi diuersarum professionum seu regularum cognoscuntur. c. Deus. dicto titu. de vita & honestate clericorum. Item viri à fœminis per crines, vestes & ornamenta. c. si qua fœmina. j. & ij. xxx. distinct. c. mulier. xxxiij. q. v. & c. fucare. de consecratione dist. v. prout etiā liber à seruo distinguitur per pyleum. l. vnica. §. sed & qui domini funus pyleati incedunt, qui tunc illico manumittebantur. vt dicit ibi textus & glo. in verbo, additis. §. fi. inst. de libertinis. Et dicti sunt serui pyleati qui pyleo imposito vendebātur. Nam teste Budæo in suis annotationibus in pandectas, in l. fi. ff. de origine iuris. Gellius scriptum reliquit libro vij. his verbis. Pyleatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret. Celius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, ꝙ huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi nō possent, neq; lex vendendi operiunda esset, sed oculis perciperent quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta venibāt, & idcirco dicebantur sub coronis venire. Nam vt ea corona signum erat captiuorum venalium, ita pyleus impositus demonstrabat eiusmodi seruos vennūdari, quorum nomine emptori vēditor nihil pręstaret. Quomodo quis talis esse pręsumitur prima facie, qualem eū indicant vestes, & qualiter ex vestibus & ornatu pręsumatur pro & contra aliquem. Et quòd ornamenta debent esse conuenientia statui, ordini, & officio, tractat Specula. titulo de aduocato. §. ij.

Conclusio itaq; ex prædictis à simili, si arma principis non differrēt ab armis alterius, oriretur cōfusio, error & scandalum in populo. vnde nō videtur hoc posse princeps facere qui suos subditos congregare & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi & pacifici qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos & eos congregare quēadmodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id quod dicit glos. in c. fi. in verbo, ad nos. ix. q. vlti. quæ habet ꝙ papa non potest omnes episcopos deponere, quia sic vniuersalē ecclesiam turbaret. & glo. fi. in c. apostolica. viij. q. j. quæ dicit ꝙ papa nō potest sibi facere successorē: quia hoc esset immutare statutum ecclesiæ, quæ videtur multum singularis pro decisione pręsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum, sequeretur inde immutatio status imperij aut regni, quare hoc non videtur posse princeps.

Item ex tali concessione videretur communicata & diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis & indiuisibilis est. c. prętérea ducatus, marchia, comitatus, decætero nō diuidatur. de prohibita feudi alienati. per Friderichū. in vsibus feudorum. & ita tenet Cyn. in l. si viua matre. C. de bo. mater. Bal. in authen. hoc amplius. C. de fideicō. qui etiā dicit in c. cum nostrū. de elect. ꝙ regnū nō potest esse commune, cum certa prouincia seu regnum vnū regē habet, vel habere debet. c. iij. vj. q. iij.

Item si admitteretur dicta concessio viderētur duo esse principes, signum enim, vt dictū est, repręsentat signatū, & hoc esse nō potest. Nā vt dicit Philos. xij. metaphysicę. Entia nolunt male disponi, pluralitas principatuū mala, vnus ergo princeps. concordat c. in apibus. vij. q. j. pōderatis illis verbis, Imperator vnus, & regnū nō capit duos: vt eleganter scribit Celius libro lectionum antiquarum xiij. c. xj. Facit c. nō autem. iuncta gloss. fi. eadem causa & quæstione. quæ dicit monstrū esse, vbi sunt duo capita. & l. non sunt liberi. iuncta glos. in verbo, prodigiosum. ff. de statu hominum. & formalis tex. in c. quoniam, de officio iudicis ordinarij. vbi est tex. prohibemus autem omnino ne vna eademq; ciuitas siue diœcesis, diuersos pontifices habeat, tāq; vnū corpus diuersa capita quasi monstrum.

Ex quo infertur ꝙ duo Cæsares esse nō possunt simul & eodem tēpore, ne sequatur inde euidens reipublicę status perturbatio & confusio. Facit quod dicit Bal. in c. si quis. quo tempore miles inuestituram petere debeat. in vsibus feudorū. vbi dicit ꝙ princeps nō potest partem ciuitatis alienare, & partē retinere, propter perturbationē populi. Cum ergo nō possint verè esse duo principes, nec repręsentatiuè. Quoniā fictio non potest plus operari ꝙ veritas. l. legem. C. de locato. & l. qui ad certum. ff. eodem.

Facit ad hoc elegans decisio Bal. in c. in generali. si de feudo defuncti contentio sit inter dominū & agnatos vasalli. in vsibus feudorum. vbi determinat in specie, ꝙ rex Franciæ nō potest alienare vnam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. allegat Hosti. in c. dilecti filij. de maioritate & obedi. & ibi Ioan. an. in nouella. quos sequitur do. Ias. in. §. itē Seruiana. nume. cv. institu. de actio. ideo à fortiori, nec arma regni inuitis principibus alienare poterit: & subditis interest non perdere dominum. Panormita. in cōsilio iij. in iij. quæstione. in ij. volumine.

Itē non potest princeps difformare principatū. c. intellecto. de iureiu. dicto cano. in apibus, pōderatis illis verbis, & omnis ordo suis rectoribus nititur. Vbi enim singuli

singulis dignitatibus præsunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati preponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentū est, vt reipublicę per vnū consulatur. l. ij. §. nouissime. ff. de origi. iuris. quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur, si nulli suū officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuiq; sua iurisdictio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atq; correctionem non refugerent. Etiam absurdum est si promiscuis actibus rerum turbentur officia. l. repetita. C. de episcopis & clericis. & l. consulta. §. absurdum. C. de testamentis. & c. esto subiectus. xcv. distinctio. & indecorū est, vt in corpore humano, alterum membrū alterius fungatur officio. Sed ex cōcessione suorum armorum princeps induceret difformitatē in populo & republica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorū commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. c. imperialem. in principio. de prohibita feudi alienatio. per Fride. in vsibus feudorum. Faciūt quæ ponit dominus Præpositus, in tit. qui feud. dare possunt. col. quinta. in vsibus feudorum. vbi dicit, ꝙ remissio facta per principem, si noceat reipublicæ non valet. allegat pro hoc dictum c. imperialem. & Bald. in c. cum causam. de probatio. vbi tenet ꝙ non licet principi exuiscera re viscera imperij. & cum sequitur Barbatia ibi, dicens in quinta col. ꝙ princeps non potest subuertere imperij maiestatē, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & nō spoliator. l. qui fundū. §. si tutor. ff. de vsucapi. pro empto. Ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni. faciunt quæ ponit Oldrad. consilio ccxxxj. Et quæ ad plenū differit Lucas de Penna in l. quicunq;. de omni agro deserto. libro vndecimo. C.

Præterea pro hac parte videtur multū stringere quod dicit Martinus Laudensis in suo tractatu de principe. versicu. cccv. videlicet, ꝙ bonæ & naturales cōsuetudines ligant principem. allegat Bald. in c. primo. qui feuda dare possunt. in. §. fina. vbi ita tenet: quia vt ipse inquit, potentius est ius naturale ꝙ̄ principatus. Vnde infert post glos. ꝙ non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa. facit quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. authent. quod locum. C. si mulier secundo nupserit. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio.

Facit etiam quod scribitur Deutero. capit. xxj. Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam & alterā odiosam, non poterit filium dilectę facere primogenitum. supple: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine, non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma quę annexa sunt dignitati primogeniturę. habet enim accessoriē primogenitus arma domus, & ea cōseruare debet, vt dixi supra in xxxvij. conclusione.

Modò verum est, ꝙ princeps ex naturali consuetudine defert arma dignitatis suæ, scilicet principatus, ergo alteri cōcedere non potest immutando dictā consuetudinē.

Maximè rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sępe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cœlo missa: quibus ipse, & qui secuti sunt reges Franciæ pro armis, seu insignijs ab illo tempore vsi sunt loco trium bufonum, & vtentur imperpetuum.

Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt, quia solus cęteros omnes antecellit. rex enim super omnia præcellit, vt scribitur iij. Esdræ. ca. iiij. Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur cōsortem, arma sua, quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pati, ꝙ aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli. Gloriam meam alteri non dabo. maximè quia faceret præiudiciū reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum, honorem debent.

Et facit. nam sicut videmus, quòd nō licet priuatis deferre vestes oloberas, auratas, seu sericas, aut purpureas. l. j. ij. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis. libro xj. Et hoc, vt dicunt ibi doctores, ne priuati parificent se principibus, ita ꝙ talia facientes incidunt in crimen læsæ maiestatis. dicta l. iiij. Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignijs & armis suæ dignitatis, quàm in vestibus, non licet alicui alteri inferiori arma & insignia principis deferre: quod credo esse verum sua autoritate: sed quia cum concessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatior sit cum eo deferre tales vestes, vt in dicta l. secunda. & ibi Ioannes de Platea. Ideo videtur quòd idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre cum recedit ab eo ministrans, argumento l. id vestimentum. ff. de peculio. & notatur in l. in his. §. primo. in gloss. finali. ff. soluto matrimonio. Ergo videtur, ꝙ si princeps alicui concedat talia arma, quòd tamen poterit eidē auferre quādo voluerit, vt statim dicetur.

Facit vltra quod dicit Baldus in capit. licet causam. de probationib. quòd licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ, ciuitates & castra, non tamē claues imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certè maius videtur tradere arma quàm claues: quia arma sequentur subditi, qui etiam clauibus obsistere possent.

Etiam facit, quia rex vendens oppidum cum mero, misto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transtulisse in emptorem ius regium, vt tenet Iacobinus de sancto Georgio in l. imperium. in prima lectura. colum. iij. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Albericus in l. fina. in fine. C. eodem titulo. de quo vide Guillelmum Benedicti in repetitione capit. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero cccxvj. in fine. cum duobus sequentibus. de testamentis. sed nihil magis potest esse ius regium, quàm arma, præsertim regis Franciæ, cū ei diuinitus tanq; regi fuerint demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. consilio ccvij. incip. ego puto. lib. iij. ꝙ super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.

Item vt decidit de Rosellis in suo tract. de potestate imperatoris & papæ. fol. xx. col. iiij. circa medium, Papa nō potest sedem Romanam mutare, & alibi caput cōstituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamētum facere quo ad papatum, vt probat glo. sing. in c. apostolica. viij. q. j. secundùm Francū, in rubri. de testa. in vj.

Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiam primogenitum, cui debetur, hæredē instituendo: cum primogenito debeatur ex sola cōsuetudine regni, quæ hoc introducit in.

honorem & fauorem regni, vt integrũ permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guillelmus Benedicti in repetitio. ca. Raynutius. in verbo, in eodem testamẽto relinquens. nume. cxlvij. cum tribus seq. extra de testamentis. & regnum est quid indiuisibile. Cyn. in l. si viua matre. C. de bonis maternis. Bal. in authẽ. hoc amplius. C. de fideicom. & in successione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuisio regni. glos. in c. licet. de voto & voti redemp.

Ergo à simili sicut nõ potest princeps dignitatẽ suam immutare, ita nec signa ipsius dignitatis, sed nec alteri cõcedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod esset monstrũ, vt iam dixi allegando text. pro hoc in c. quoniam. §. j. de officio iudicis ordinarij. & in l. non sunt liberi. iuncta glo. fi. ff. de statu hominum.

Adhuc instãdo pro hac parte possent adduci quæ per Lucam de Penna amplissimè traduntur in l. contra publicam. de re milita. lib. xij. C. vbi per multa decidit, regẽ nõ posse cõmittere alij insignia regalia. col. vij. Cui decisioni assentire videtur Guillelmus de Montferrat, in suo tracta. de successione regum. in conclusione secundi dubij. cum quibus videtur decidendũ pro hac parte secunda, nõ obstantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facilè responderem, si hanc secundã partem negatiuã tenere vellẽ. Sed quia in hoc passu nolo deuiare ab eo quod diu obseruatum est: cum vt dicit Alexan. in consi. suo xxvij. incip. viso libello. col. iiij. in primo vol. Non est recedendum à cõmuni obseruantia: & minime mutanda sunt, quæ certã interpretationẽ habuerũt. l. minime. ff. de legib. Nec facilè discedi debet ab eo quod diu visum ęquũ est. l. in rebus. ff. de constit. princi. & quia aliàs sic practicatũ extitit. Lapus allegatio. lij. & faciunt quæ dixi in cõmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. Des confiscations. §. j. in glos. j. ibi, pro hac secunda parte.

Ideo insequẽdo id quod vsque nunc cõmuniter factum est in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vsque in hodiernum diem obseruatum, videlicet quod principes etiam supremi possint etiam inferioribus suis concedere licentiam, seu potestatem deferendi, saltem cõmunicare aliquid de armis suis. Non tamen priuatiuè ad suam dignitatẽ, in totum ea alteri dare. Et quod princeps arma sua omnino à se non debeat abdicare, & in aliũ transferre, sed retinere debet integra & plana, patet argumento l. pe. ff. de offic. præsidis. & per notata in glo. in verbo, ad aliũ, in c. præterea ducatus. de prohibita feudi alienati. per Friderichũ. in vsib. feudo. Teneo primã opinionem.

Et pro certo si vsque nunc non fuisset obseruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellet facere de nouo, ego dicerem quod rex Francie non deberet, nec posset permittere, aut concedere, quod aliquis in suo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo plana & integra pręter ipsum, aut illos qui essent de agnatione & prosapia regali, & tales qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cœlitus demissa regi Clodouæo in assumptione coronæ & diadematis, vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alias, ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo quo ad illam deuenitur, scilicet per successionẽ.

Sed quia aliter obseruatũ est vsque nunc, & multa facta tenent, quę si fienda essent, nõ permitterẽtur. vulgata l. patre furioso. ibi, Nam furiosus. cũ multis concord. ibi in gl. in verbo, retinere. ff. de his qui sunt sui vel alie. iuris. & ibi amplè per d. meum Iaso. cõcord. c. dilectus filius. de spõsa. & c. neque furiosus. xxxij. q. vij. dico quod eo modo quo obseruatur, nõ videtur esse diminuta autoritas & excellẽtia regalis dignitatis. Mos namque retinendus est fidelissimæ vetustatis, quẽ si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur. iuxta l. testamẽta. C. de testa. Nec patitur in hoc detrimentũ in honore & gloria quã habere debet & potest ex delatione dictorum armorũ, sicut nec patitur damnũ & interesse in cõcessione aliquorũ iuriũ regalium aliquibus particularibus facta: cum etiã princeps iura regalia alteri cõcedere possit, nõ priuatiuè in totum, sed secũ accumulatiuè. Nec vniuersaliter omnia iura regalia regni, sed solũ alicui particulari in aliquo loco, vt dicit Andre. de Iser. in rub. quæ sint regalia. ibi, sed quomodo potest donare. quoniã si alienaret in totũ, aut ab se iura regalia in totũ abdicaret, esset in præiudiciũ regni, & cõtra regni & regis honorẽ, quod fieri nõ potest, vt dicit tex. in c. intellecto. extra de iureiuran. vbi alienatio facta in præiudicium regni, & cõtra regis honorẽ non valet, nec tenet: & sic ibi parificantur præiudicium regni, & factum cõtra honorem regis. Si ergo rex in totum cõcederet arma sua, ita quod amplius illa deferre non posset, esset sibi in dedecus maximum, abdicando à se ea quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi cœlitus demissa, vt dixi supra, & amplè infra in quinta parte: vbi de rege Franciæ & eius excellẽtia, seu dignitate. Sed sicut aliquibus sui regni comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum, & honorẽ regni zelantibus aliqua regalia concedere potest, non vniuersa: ita etiam aliquibus sui regni Christifidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi cõmissæ in delatione dictorum armorum associando, vt firmiores sint, & in fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest: particulariter eisdem impartiendo aliquid de honore quem vult eis tribui, concedere quod deferant partẽ armorũ suorũ. Sicut fecit Assuerus rex (qui regnauit ab India vsque Aethiopiã super centũ vigintiseptẽ prouincias) de Mardochæo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando quod indueretur vestibus regis, & diadema regium super caput suum imponeretur. de quo habetur Ester vj. capit. & octauo. in fine.

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit concessum, quod deferrent lilia in armis suis: an rex successor possit illas concessiones reuocare? Videretur quod non, cum deceat priuilegium principis esse mansurum, & beneficio principis nos iuuari oportet, nõ decipi. Cogita ex his quę ante dicta sunt in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, Des iustices, articulo quinto, in glossa, Si n'a grace, quasi in fine. ibi, vlterius quero. vbi posui, an priuilegium principis possit reuocari.

Crederem tamẽ, quod cessantibus prædictis causis, videlicet, aut quòd non essent principes, aut de illis quos sibi associare potest ad fidem Christianam, vt sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possint & debeãt de honestate, vt sunt magnates, quòd honestius & melius faceret si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis. In alijs verò est dubium ex dictis Felin. & aliorum in cap. nouit. de iudicijs. per me allegatum in loco hic ante citato: vbi videntur concludere, quod priuilegia extraneis cõcessa, non possunt reuocari.

QVadragesimaquinta conclusio erit de armis inferiorũ à principe, an possint vendi, an alio quocũque titulo per hęredem, vel aliũ habentẽ certa arma

domus aut familiæ alienari, ita ꝙ eius hæredes nõ possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, ꝙ aut sunt arma, quæ competunt alicui ratione suæ personæ, & officij eidẽ concessi, & tunc videtur ꝙ non, eo quia quis vendendo arma sua & signa, videtur incidere in vituperium, argumento l. quædam. ff. de pœnis. & l. ij. in fine. ff. de captiuis & postlimi. reuers. per quos textus ita videtur tenere Alberic. de Rosate in l. si vt certo. §. vsq; adeo. in quæstione, An vendito equo, videatur vendita sella. ff. commodati. vbi dicit, ꝙ si arma patrisfamilias sint in sella, non videtur sella vẽdita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quàm equi, ex quo non videtur vendidisse, argumento l. decernimus. §. vniuersos. C. de aquæductu. libro vndecimo. vbi signa hydrophilatorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in prę iudicium eorum successorum. & in l. stigmata. de fabricẽsibus. eodem libro vndecimo. C. vbi puniuntur qui à fabricensibus talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt, ex quo videntur talia signa respicere personam habentiũ ipsa, aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortẽ eorum transire debent ad eorum successores, ita quòd non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut verò competunt alicui tanq; existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuiq; agnationi seu familiæ, quod nõ videtur posse transire extra illam. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos. sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis. & communis vsus vtendi in talibus est, ꝙ gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione, cũ distinctionibus quas supra dixi in xxxix. conclusione.

Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolato, quod intelligitur ordine successiuo, vt dicunt Angelus & dominus meus Iason in l. finali. C. de verborum significatio. & Barto. in l. si cognatis. ff. de rebus dubijs. col. fi. Barbatia, consilio xxvij. in xj. colum. in primo volumine.

Et quòd communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Barto. in l. Labeo. ff. de supellectili legata. Quoniam ab eo quod solitum est fieri, bonum est argumentũ. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de ędilitio edicto. notatur plenè per dominum meum Iasonem in l. certi condictio. §. si nummos. ff. si certum petatur. Barbatia & Felin. in c. cum M. Ferrarieñ. extra de constitutio. & idem Felin. in ca. ex literis. in versiculo, septima & vltima. de fide instrumentorum. & dicit Baldus in l. si prædium. columna iiij. C. de ędili. actio. ꝙ frequẽtia actus multum operatur. Imo illud quod in obseruantia, & moribus vtentium obseruatur, est tantæ efficaciæ, quòd tollit statutum in cõtrarium. dominus meus Iason in l. rem non nouam. in prima & secũda colum. C. de iudicijs.

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia det istud ius agnatis successoribus, nõ potest tale ius eis tolli per hominẽ, cum quod consuetudo dat, homo tollere nõ potest. authen. quod locum. C. si mulier secundò nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio. Consuetudo enim in vnaquaq; regiõe est omnium dignitatũ, & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt in l. missi opinatores. ibi, dum dicit: cõsuetudine seruata regionum. de exactoribus tributorum. libro x. & l. j. ibi, sicut plectendi consuetudo criminis habet. de peti. bono. subla. eo, libro. C. l. obseruare. §. hoc etiam. ibi, Magni enim faciant prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prerogatiuas. & l. si in aliquã. ibi, & ferias secundũm mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit dare. ff. de offi. proconsulis & legati. & l. vt prophanos. ibi, secundũ veterem consuetudinem. C. de paganis & sacrificijs eorum. l. nullum. ibi, & consueta deposcant. C. de officio rectoris prouinciæ. l. testamenta. C. de testamentis. Et consuetudinis vsusq; longæui non vilis autoritas est. l. ij. C. quæ sit lõga consuetudo. Concordat c. cum consuetudinis. & c. fin. extra eodem. & cano. consuetudinis. xj. distinct. Et si quid contra consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. l. prima. in fine. C. quæ sit longa cõsuetudo. l. si manifestè. C. de seruitut. & aqua. cano. cõsuetudo. xij. distinctio. Ex quo æquè puniri debet trãsgressor consuetudinis sicut transgressor legis, cano. in his. xj. distinctio. Et ꝙ antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur in titulo, de pace Constãtiæ. §. nos Romanorum. ibi, sicut ab antiquo habere cõsueuistis. & c. ad apostolicam. extra de simonia. Et maximè in Francia, vt dicit textus in c. dilecti filij. ibi, iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbit.

Ex ante deductis sequitur, ꝙ sicut per testatorẽ si esset aliquid relictum indistinctè non nominando personas familiæ, ꝙ transiret ad omnes de familia gradatim, ita quòd non possit per aliquos alienari: vt notat Barto. in l. peto. §. fratre. ff. de legat. ij. faciunt quæ dicit Barbatia in dicto consilio xxvij. col. xj. in primo volumine. Alexan. consilio clv. in ij. volumine. & in consilio lvj. in fine. in primo volu. Imo quod plus est, ibi dicũt: hoc casu prohibetur hęredis institutio. & ita decidit d. meus Iason, in l. nõ dubiũ. in prima col. C. de testamentis. vbi prohibita alienatione simpliciter prohibetur hęredis institutio. Sic ergo cũ prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtẽdi, quæ habẽt vim legis. §. ex non scripto. instit. de iure naturali gentium & ciuili. notatur in l. de quibus. ff. de legibus. & cano. consuetudo. j. distinctio. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de legatis. j. vbi Barto. & alij, sequitur necessariò dicendum, ꝙ stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quòd talia arma nõ possunt vendi, nec alienari quocunq; titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut verò loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ & agnationi, est acquisitũ ius familiæ & agnationi, vt satis probãt iura allegata per Barbatiam in dicto consilio xxvij. in duodecima colum. Sicut etiam videmus de feudo cõcesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia: quoniam transit successiue ad posteros absq; eo quòd possit alienari in prędiudicium successorum, vt per Baldum in ca. primo. §. hoc quoq;. de feudi successione. & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest præiudicare liberis, vt notat Bar. in authẽ. si quas ruinas. col. penul. ver. iuxta hoc quęro. C. de sacrosanct. eccle. Petrus de Ancha. in consi. cxlij. incipiẽ. pro domina Paula. in princi. Imola in capitu. potuit. de locato. Romanus in consilio xxxv. incip. visa facti

ferie.in fine. Paulus de Castro in consilio clxj.incipiente, in causa quam magnificus.columna quinta.& in consilio ccviij.incipiente, pretermittendum est. Sozinus in consilio ccv. incipien. dominus Franciscus.in quarta & quinta columnis. Philippus Corneus in consilio cxcix. incip. in presenti consultatione. colũna xviij. in secunda parte. & in consilio cc.incipiente, visa dicta copia.in quarta parte.& idem Romanus in consilio ccij.incipiente, pro propositæ consultationis habenda veritate. quem allegat dominus meus Iason in l.secunda.in lxxxix.columna.versicu.quid autem in themate predicto.C.de iure emphyteu. Cum enim talibus liberis fuit ius quæsitum per huiusmodi concessionem, tolli non potest ab eis.l.quodcunque.§. si quis ita.ff.de verborum obligati. vbi Bartolus.& idem Bartolus in l.quod dicitur. colũna penultima. de verbo. obligatio.& in consilio lx.incipiente, quæstio ista.in secundo dubio.no.Bal.in l.si constante. in vltimo notabili.C.de dona.ante nuptias.dicens, quòd ius quesitum tertio etiam in spe tolli non potest.facit textus in l.finali.ff. de pactis.& in regula, id quod nostrum est. ff. de regu.iuris.& dicit Alexander in consilio suo clx.in fine.in quarta columna.hoc est verum, respondendo ad dictum Bartol. in l. qui Romę.§.Flauius.ff.de verborum obligati.& etiã Corneus in consilio lxviij. incipiente, ardua quædam.in tertia columna.in tertia parte.

Cum ergo cõmunis vsus loquendi in appellatione familiæ sit in talibus, quòd extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Barto. in l.cum ita.§.fina.ff.de legatis secundo. dominus meus Iason in l.finali.C.de verborum obligatio. qui hoc casu in talibus armis iungitur cum cõmuni vsu vtendi, qui attẽdendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) præiudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex cõcessione principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione: vt in Bartolo qui habuit arma à Carolo quarto imperatore, pro se, & sua agnatiõe. Quoniam in preiudicium suæ agnationis, cui ius fuit quesitũ, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit pro se & sua posteritate, quoniam posteri dicuntur tantũ ex linea masculina, & sic de agnatione. l. prima.§.primo.ff.de iure immunitatis.

Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familię, aut ratione concessionis à principe ex quo sunt transmissibilia ad hæredes, vt supra dictũ est, videtur etiam ꝙ sint cessibilia: cũ quicquid trãsmissibile, censetur & cessibile, vt l.ex pluribus.ff.de administratione tutorum. Bart. vtitur hoc fundamento in l. prima.§.vsufructuarius. ff. de operis noui nunciatio. sed ibi dominus meus Iason, & in l.cum secundũ.C.de legatis. dicit quòd tale fundamentum non habet locum affirmatiuè, imo adhuc hic alia ratio reformat pactum scilicet, quia videtur esse priuilegium familiæ & agnationis, de cuius præiudicio agitur in alienatione, cum ei sit ius quæsitum in prædictis vt sępe hic ante dixi: igitur.

Sed an arma agnationum accrescant alicui secundũ quod dignitati, aut dominio succedit, sic quòd etiam succedat in armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis. vide Guillel.de Montferrat in tractatu de successione regum, in ij.dubio.numero clxx. sed ad priorem materiã redeo.

Aut verò loquimur de armis quę quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quę emit ab alio in casu in quo potuerunt vendi: & tunc non est dubium, ꝙ talia possunt vẽdi & quocunq; titulo alienari. Quia ex quo sunt in cõmercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest, vt supra dixi in ccviij.conclusione, potest illa aliẽnare, vẽdere, aut quocũq; alio titulo trãsferre prout dicit, Emerat ille prius, vendere iure potest.

Aut verò loquimur de armis, seu de insignijs quę quis habet ratione sui artificij, vel suæ artis: & tunc aut habet quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit & de per se sine socio, tunc vendere potest cuicunq;. Aut cum socio, & tunc non potest in preiudicium socij, eo non consentiente. Aut verò habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dantur certis artificibus aliqua insignia quibus vti debeant in eorum artificijs, seu operibus, non possunt talia signa, seu insignia vendere, aut in alios transferre, argumen. eorum quæ dicta sunt in principio huius conclusionis de fabricensibus, & hydrophilatis.

QVadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suæ familię, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui relinquẽdo eidem bona in casu in quo poterit de alijs bonis testari aut disponere de armis, etiam & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum: imo quod plus est, hæres, aut fideicõmissarius, cui est iniunctum onus de assumẽdo nomen & arma domus, tenetur adimplere volũtatem testatoris, si velit cõsequi commodum, vt notatur in l.facta. §.si sub conditione. versiculo, in danda. ff. ad trebellianũ. & hæc verba, quòd hæres meus portet nomen meum & arma, important conditionem secundũm Guidonem Papę, quæstione cclj. suarum decisionum, per textum quem ad hoc allegat in l.mulieri.§. si quis hæreditarium seruũ. per hæc verba, iussus est manumittere & hæres esse.ff.de conditionibus institut.& sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt hæres esse possit, sicut in materia conditionis, de qua amplè notatur in cap.verum.extra de conditionibus apposi.& ita vidit determinari & practicari ipse Guido Papę, vt refert in loco prędicto. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suæ agnationis antiquæ dimittere, & arma magnifica suę agnationis; imo si sit antiquæ domus, habens arma magnifica nõ potest minora assumere, cum reipublicę intersit vt ordinum dignitas familiarumq; salua sit. l.prima.§. sed & si seruus.ff.de ventre inspiciẽdo. Ne fortè alienę sordidę stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant sub rogari, vt dicit textus in l.super statu.C.de quęstionibus. & discretio personarum est habenda, atq; dignitas & autoritas obseruanda: vt in l.prima, in princip.ff.de postulando. Ob quod dicit textus in l.hoc iure.§.finali.ff.de donationib. ꝙ donatio alicui facta vt nomen portet donatoris cum sit causata, non dicitur propriè donatio, de cuius substantia est, quòd ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa: quia donari id videtur quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quædam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus nõ est modicum, scilicet nomẽ suscipere alienum, vt clarè demonstrauit propinquus Ruth, cui successio & ius sanguinis competebat cũ onere gerendi nominis, qui respondit: Cedo iuri propinquitatis, neq; enim posteritatem familiæ meæ delere debeo.& vt dicit ibi textus. Istud est suscitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus & populo deleatur, quod est cõmodũ & honor

defuncti

nor defuncti vt familia sua,& nomen,& arma sua maneant & non deleantur. Cùm reipublicę intersit,vt dignitas familiarum salua sit,vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex,sed remuneratoria,non indiget insinuatione,argumẽto.l. Aquilius.ff.de donatio.ita dicit & tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione.capi. Raynutius.in verbo,Raynutius de Clera.numero xliiij.& l. de testamentis.

Quod intelligendum est fieri posse,vbi non esset alius de familia iure successorio,cui nomen & arma deberẽtur, quia ex quo(vt in præcedẽti consideratione dixi)ex communi vsu nomen & arma domus antiquę seu familię debẽtur ordine successorio,ita quòd in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu,quæ est realis,hoc est in rem, respiciens & nomen,& arma,& familiam, non personã Titij scilicet Petri,aut alterius.

Intellige tamen,quòd in dicto legato,seu fideicõmisso veniunt arma,quæ licitè & sine vituperatione portare potest:puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibebãtur portare,si legauerit equum suũ,omnia ornamenta,& arma sua,seu insignia,intelliguntur solũ ea legata,quæ honestè & sine vituperatione portare poterat legãs,vel quæ eidem competebant ratione personæ tãtũ: vt voluit Bal.in l.j.C.de verbo.signi.per tex.in l. vestis. §.muliebria.ff.de auro & argento legatis. Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita,deueniunt ad successorem & gerentem dignitatẽ vel officium huiusmodi,& non alium,vt supra dixi in xiiij.xv.& præcedenti cõclusionibus,& infra.in lij.conclusione.

QVadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus,scilicet in delatione armorum,seu insigniorũ:& in casibus in quibus possunt alienari arma,in talibus cadit præscriptio:& satisfaciunt quę dicit Bal.in l.fucandæ.in fi.C.quæ res vendi non possunt. vbi dicit,q̃ in præscriptis per vsum longi temporis,q̃ alius talia signa accipere nõ potest,quia ius causa habendi quæsitum est primò,quod tamẽ dicit esse verum,nisi hoc alicui obesset,quoniã ille cuius nõ interest non habet ius prohibẽdi. Vnde concludit,q̃ ad æmulationẽ & damnũ pręscribendi alteri non licet accipere idem signũ. Vnde videtur concludere,q̃ in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationẽ,vel damnum alterius: quo casu nõ licet accipere idẽ signum,per tex.in l.si iniuriæ.fi.de iniurijs. Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in cõtrarium,præscribuntur,etiã aduersus principem in parte,tamẽ non in totum,vt in iure inductions gabellarum,quæ cum nõ possint imponi nisi per superiorem.l.vectigalia.ff.de publicanis. Tamẽ exactio gabellarum præscribitur tanto tempore,cuius initij memoria nõ extat in contrarium,vt tenet Bar.in.l.si publicanus.§.vectigalibus.ff.de publicanis. Bal.in consilio.cxij.in secũda parte. Panor.in consi.xx.incipiente.super quæstione vertente.& idem de iure nauigãdi.& per plura dixi in cõmento meo super consuetudinibus ducatus Burgundię.titulo. Des iustices.§.ij.in glo. Et la preuue.q̃ ea quæ competunt principi acquirũtur,aut ex priuilegio,aut ex pręscriptione tãti temporis &c. Cum ergo(vt dictum est)princeps possit cõcedere ius & facultatẽ alicui arma sua portãdi,ita etiã istud præscribi potest. Dicere tamẽ hoc posse esse verum in capace & habili ad tale ius,puta in vectigalibus in alio inferiori principe,& nõ in simplici priuato,& sic à simili in iure deferẽdi arma in nobili & nõ in ignobili:quoniã talis etiã nõ posset præscribere tale ius deferendi arma principis,prout in simili videtur tenere Felin.in c.dilecto. de testibus.& dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus lilijs datis per Carolum regẽ Frãcorum octauum Cosmæ de medicis Florẽtino nummulario,qui tunc nõ reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur,q̃ non sufficeret,q̃ esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur q̃ esset nobilis,puta dux,princeps, Marchio,comes,aut Baro:& q̃ alius nobilis inferior non posset arma principis præscribere,nec etiã ex priuilegio,cum videãtur esse solis principibus concessa,prout & alia iura regalia,quę per inferiores præscribi nõ possunt. Maximè illa quæ sunt in signum vniuersalis recognitionis,vel supremæ potestati reseruata,vt dictum est,& etiam vt declarat Io. Frãciscus Balbus in suo tractatu,de præscriptio.in ij.parte quintæ partis principalis,in tertia quæstione. Sic à simili,quòd vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis,etiam superioris,dummodo nõ sit princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem,ex antedictis,cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc,quia supra positi sunt casus in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis,possunt & præscribi:sed in casibus in quibus nõ possunt alienari,nõ possunt etiã præscribi:quia procedit regula,q̃ quæ non possint alienari,nõ possint & præscribi,vt per Bar. Bal.& Salice.in l.fi.C.in quibus causis in integrum restitutio nõ est necessaria.de qua regula amplè per dictum Ioannem Frãciscũ in dicto tractatu,in quinta parte quintæ partis principalis,in quarta quæstione illius quintę partis,vbi amplè de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Sozinus,de maioricatu inter consanguineos & collaterales,qui potest præscribi,vt dicit in consilio suo,cxlviij. nume.xiiij.in tertio volumine.

QVadragesimaoctaua conclusio erit circa duellum. An pro insignijs & armis possit duellũ indicit ponamus. Videmus q̃ rex Angliæ se asserit regẽ Franciæ,& portat tria lilia Frãciæ in vna parte scuti suorum armorum,an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ,& eidem duellum pręsentare,& sic de singulis.

Ista cõclusio habet magnã materiã:sed cum clarũ sit,q̃ tria lilia Franciæ integra cũ corona nõ debẽtur,nec deferri possunt nisi per regẽ Frãciæ,cum eidem cœlitus fuerint demissa,vt dictum est supra pluries,ideo rex Angliæ non potest illa portare,nisi asserẽdo se regẽ,ex quo cõtradicit in hoc Christianissimo regi nostro,ideo eidẽ facit iniuriã, pro qua licitum est eidem indicere bellum & duellum. Et latius solui poterit ista quęstio ex deductis per Paridẽ de Puteo,in tractatu,de re militari & duello.in vna quæstiõe, vbi quærit: An ratiõe insigniorũ vel armorũ procedi possit ad pugnã. Et vt dicit,nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare.& pro hoc(vt dicit)facit,quoniã arma,seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portãda & non aliàs.l.j.C.de mutatio.nominis.& possunt alteri cõmunicari.l.hoc iure.§.fi.ff.de donatio.sicut etiam nomẽ dignitatis suę potest alteri concedi.notatur in l.facta.§. sub conditiõe.ff.ad Trebellia. Bal.in c.ij.extra de fide instrum.in vlti.col.vbi dicit,q̃ in aliquibus æquiparat sigillum armis,& sic rrequirit concessio illius cuius sunt arma vel insignia ipa,vt per aliũ portari possint,argumẽto.l.j. C.de his qui potẽtio.nomine.& in authẽ.de mãdatis prin

cipit. §.penul.colla.iij.secundum Bart.in suo tractatu,de armis.supra allega.& Bal.in c.quāto.de iureiur.& si quis gestat insignia sibi prohibita,videtur cōmittere falsum.l. eos.in fi.ff.de falsis.Insignia enim dignitatis faciunt eum haberi pro tali.l.ego.cum glo.ibi.ff.de manumis.vindicta.l.itē apud.§.si quis virgines.ff.de iniurijs.c.si verò aliquis.& c.in audientia.extra de senten.excommu.& c.si iudex.de senten.excōmu.in vj.facit.l.mimę.C.de episcopali audientia.Ideo nostra interest,q̄ nemo deferat insignia nostra vel arma,propter multa scandala,quæ occurrere nobis possent,vt dicit Bar.in dicto tractatu,& supra dixi in pluribus locis.Quia si aliquis portaret insignia nostra,& haberet inimicos capitales,possent nos offendere,putantes illum esse.Nā nostra insignia faciūt nos & nostros revereri.l.j.§.casum.ff.de postulādo.& dicit Bal.in.l.j.C. quæ res vendi non possunt.quòd insignia deputata alicui magistratui,vt sunt insignia procōsularia.l.j.ff. de officio procōsulis & legati.l.milites.C.de locato.nō licet propria autoritate assumere:& idē in signis præscriptis lōgo vsu, vt dixi in cōclusione præcedente:quoniā in talibus ius est quæsitū primo,& ille cuius nō est tale signū, nō habet ius vtēdi ad æmulationem,iniuriā,seu æquiparationem alterius:puta se volendo dicere habere illā dignitatē,vt si aliquis diceret se esse regem,& vellet portare arma data regi Franciæ,in hoc committeret crimen lęsę maiestatis si esset inferior eo,& esset illi subditus.Alius verò non subditus faceret ei iniuriam,argumēto l.nec magistratibus.§.quod si ex minoribus.cum seq.ff.de iniurijs.Et in talibus casibus quando quis defert arma alterius,aut ad æmulationē, aut iniuriam ei potest indici duellum:vt videtur tenere Paris de Puteo in dicto loco.

Ponit tamen ibi multos casus in quibus etiā sumendo arma alterius non potest bellum neq; duellum indici,de quibus iam supra dixi in xxviij.conclusione.in fi.

Primus est in eo qui defert arma illius qui cōmisit crimen læsæ maiestatis,quia propter hoc crimē possunt eius arma & insignia abradi.l.eorum.ff.de pœnis. Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiiij.&.cccccclvj.dixi supra in xlij.conclusione.Imo quando miles male se habuerit in bello,potest iudex scutum illius perforari facere,vt hoc exemplo,alij milites in prælio sint fortiores,vt est casus in l.quod reipublicæ.ff.de iniurijs.

Secundus est in capitaneo armorum qui standardum suum seu vexillum perdidisset:quoniam hoc casu occupator,vel dux exercitus posset illum deferre,nec perdēs posset postea prouocare capientem ad duellum,quia ista efficiuntur occupantium de iure.l.hostes.ff.de captiuis.l.j.§. item in bello.ff.de acquir.pos.l.naturalem.§.fi.ff.de acquirendo rerum dominio.

Tertius in casu quādo duo eadē arma portarēt,nec appareret de prioritate & posterioritate:si tamē vnus illorū habuit à principe,præfertur,vt dixi supra in xxxvj.cōclusione.quod est verum,quando illi qui portant talia sunt ęqualis dignitatis:secus si vnus sit maioris dignitatis,quia præferretur,vt dicit Bar.in dicto tractatu de armis.per.l.j. C.de consulibus.lib.xij.dixi supra in dicta conclusione.

Quartus casus in duobus habentibus similia arma ab antecessoribus suis:quoniā licet sint similia ex quo nō apparet de prioritate inter eos,non est locus pugnæ,quoniā licet habeant omnimodā similitudinē:tamē non sunt eadem,quoniā nullū simile est idem.l.quòd nerua.vbi Bar. ff.depositi.l.ad similitudinē.C.de epis.& cler.& alias, videtur q̄ inter similia non potest dari ratio cōsequētiæ similitudinaria.l.fi.ff.de calumniato.l.iij.§.nihil cōmune.ff.de acqui.pos.& dicit Bal.in l.Gallus.§.nunc videndū.ff.de liberis & posthu.quòd non omne quod est simile,est idem: quia similitudo est inter diuersa habētia in se conuenientiam aliquam.& facit l.qui liberis.§.j.ff.de vulg.& pup. sed vt dicit do.meus Iason in l.j.in ij.col.C.de iure emphy.dicitur propriè similitudo,vbi plures sunt cōuenientiæ q̄ differētię:& valet tale arg.à simili,licet nō sit omnimoda similitudo.Idē d.meus in l.creditori.in ij.colū.ff.de no.ope.nun.vbi est materia similitudinis.Et hoc casu poterit dicere iudex qui super pugna adiretur,vti possidetis, ita possideatis.l.j.§.j.& l.fi.& l.si duo.ff.vti pos. Nam nō apparēte prioritate & posterioritate vsus,vel cōcessionis huiusmodi insigniorum vel armorum,nemo eorū dicere poterit ab alio iniuriam vel vim sibi fieri:quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum,argumēto.l. etiam.§. si quis.ff.de petitio.hęredi.Nam ambo possunt assignare causam suæ possessionis,scilicet antiquitatem antecessorum,propter quod nemo dicitur prædo,per Inno.in c.cū venissent.de restitutio.in integr.& antiquitas multa operatur.l.j.§.penul.ff.de aqua pluuiali arcen.& per notata in authen.quas actiones.per Bald.C.de sacrosan.eccle.& cum sint pares,in hoc vnus non impedit alterū.l.cū quidam.§.j.ff.de acqui.hæredi.& obligationes paris potentiæ non se tollunt.l.si reus.ff.de duobus reis.

Quintus casus est:si inter eos appareret prioritas,tunc ille qui esset posterior in delatione istorum insigniorum deberet cedere priori,qui ratione prioritatis temporis esset prior,argumento.l.ij.l.prior.& l.si fundum.C.qui potiores in pignore habeantur.& l.qui prior.ff.de iudicijs. & in l.operis.ff.locati.& in l.quoties.C.de vsufructu.& de albo scribendo.l.ij.& l.j.de consulibus.lib.xij.Melior enim est conditio occupantis.l.pluribus.ff.de procu.& l. si quis à multis.ff.de noxalibus.Bar.& Bal.in rub.ff.de rerum diuisione.

Sextus casus est,in pluribus seruitoribus portantibus eadem arma & insignia à domino eis data,quia tunc inuicem non possunt cōqueri:quòd vnus solus illa debeat portare,vt est in pluribus armigeris vnius societatis:eo quia in hoc consideratur voluntas domini dantis,vt dicit Paris de Puteo in loco iam allegato.

Septimus casus est vbi insignia & arma essent similia in pictura vel signo,differrēt tamen in nomine,tunc data nominis dissimilitudine viderentur diuersa,quia nominis diuersitas inducit diuersitatem rei.l.si idem.C.de codicillis.vbi Cy.& l.sunt duo Titij.ff.de testa.tute.c.cleros.xxj. dist.& c.j.xcix.distin.Quia nomina sunt rerum significātia,vt in authen.de defensoribus ciuitatum.in prin.colla. iij.& l.j.ff.de officio præfecti vrbis.& l.ij.§.exactis.ff.de origine iuris.& l.facta.§.in danda.ff.ad Trebellianum. Vnde si vnus deferret pro suis insignijs caput bouis,& alter caput vaccæ,data tantū dissimilitudine nominis nō esset tūc locus pugnę:vel si deferret caput porci & alius simile caput,& illud appellaret caput suis.Nā in istis nō est vna qualitas,nec vna substātia,quæ requiritur vt quid sit simile.Bal.in l.j.C.quę sit lōga cōsuetudo.autoritate Aristotelis:licet aliàs dicatur quòd illud dicitur idē in quo nō mutatur res,persona,vel causa,licet aliqua qualitas vel accidentia alterentur.l.cum queritur.& l.cum de hoc.& l.an eadem.§.idē corpus.ff.de exceptionibus rei iudicatæ.& Lapus allegatio.lxxvij.Tamen aduerte quòd qualitas nō

facit

facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet do. meus Iason in. l. iij. §. ex contrario. in. iij. col. ff. de noui operis nũcia. de quo late in cõclusione sequenti. versic. aduerte tamen. ex quo videretur q̃ illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem, & sic cum essent similia q̃ esset locus pugnæ. Sed conclusiue tene cum Paride, q̃ illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem quæ est potens ad duellum impediendum, eo quia vt dicit, nominis expressio multa operatur, vt l. adhuc. §. quæstionis. ff. de vsufruc. l. si communis seruus ita. ff. de stipula. seruorum. l. si cui balnei. ff. quibus modis vsusfruc. amittatur. & facit xxix. q. j. §. j. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium. Finaliter ad corroborationem præcedẽtium adduco Pogium Florentinum in suis facetijs (quæ nonnunq̃ & in factis contingunt) de duorũ contentione pro eodẽ insigni armorũ: & eius verba sunt. Ianuẽsis onerariæ nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutum in quo bouis caput depictum erat. Conspicatus hunc Gallicus nobilis, cũ illud armorũ insigne sibi vendicaret: orta altercatione, Gallicus Ianuensem ad certamen prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu descẽdit: alter multis impensis ornatissimus in campũ cõstitutum venit. Tum Ianuẽsis. Quid est, inquit, propter quod certaturi hodie inuicem sumus? Ille: assero, inquit, tua insignia, mea, meorumq̃ priusq̃ tuorum fuisse. Cum Ianuensis quænam sua esse diceret. Caput bouis, ait. Hic Ianuẽsis, non est opus certamine aliquo, inquit. Nam hoc quod porto, non bouis, sed vaccæ est caput. Faceto dicto inanis Gallici iactantia est elusa. Faciunt quę dixi supra in xxj. conclusione. in fi. vbi est casus permissus, in quo duo possunt habere arma similia, puta Anglus & Italus, propter locorum distantiam.

Octauus casus est in quo licet sit paritas in signo, tamẽ est disparitas in colore: vt si vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi vel turchino: vel vnus gestaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera verò argenteum. Vel si alter faceret leonem in banderia qui respiceret versus hastam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad hastã. Nam sunt dissimiles: quia leo qui respicit hastam venit, & ille qui terga vertit ad hastam vadit: & idem si quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem sedentem vel deambulantem: vel si quis faceret leonem caudam gestantem per terram, & alter caudã leuantem & erectam habentẽ: vel si leo vnius aspiceret in cœlum, & leo alterius caput in terrã inclinaret, vel si quis faceret stellam cum octo radijs, alter verò cum septem. Aut stella vnius esset cum radijs paruis, & alterius cum radijs longissimis: vel cum radijs pro parte lõgis, & pro parte paruis. Vel si quis faceret lunam crescentem, alter decrescentem. Vel si quis faceret arma vel insignia in colore viridi claro, alter verò in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedẽtem, alter Aquilam strictis alis sedentem: vel si Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam. vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeã cum frondibus. vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus, vel si quis faceret arma vel insignia consimilia, tamen aliqua lista esset in scuto, vel per trãsuersum, quę non esset in alio, & sic de similibus. Quia data vna dissimilitudine etiã parua iudicabuntur diuersa: quia sufficit q̃ arma vel insignia mea differat à tuis tali signo vel demõstratiõe, q̃ detur diuersitas. Nam si vnus faceret equũ album qui ęqualiter se moueret in altum cũ pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altũ cũ pede sinistro: vel si equ9 vnius esset cũ freno, alter sine freno: vel alter equus haberet balsana, alter nõ: tunc non erũt æqualia arma vel insignia. Vel si arma vel insignia consisterent ex listis albis & rubeis, & in vno precederet lista rubea quę esset de cãpo, & in alia precederet lista alba que esset similiter de cãpo, & essent eo casu quo ambo haberẽt vetustatem temporis, nec appareret quis primo habuerit: tũc si vnus diceret pugnemus quis primo debeat deferre & vti talibus insignijs, nõ debet audiri: quia nemo tenetur se submittere viribus fortunę in rebus certis. l. ij. ff. de cõditio. & demõstratio. Quia vt dicit Paris de Puteo, quęstio facti non est forte dirimenda.

Fuit aliàs similis quęstio in hac ciuitate Heduẽsi inter nobilem virum Guillielmũ de Cluny, & honorabilẽ virũ Antonium Charuot huius ciuitatis receptorẽ, qui cõtendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat q̃ nõ licebat alteri deferre duas claues aureas in cãpo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur q̃ poterat illas in scuto quartelato portare cũ armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia & cognatione de Cluny &c. Pluraq; alia hincinde allegabant: tandẽ venerabilis & sciẽtificus vir magister Ioannes Charuot, qui tũc erat cõsiliarius parlamẽti Diuionensis, canonicus Heduensis, & præpositus nostrę dñę Hedueñ. subtilis & cautus dicit claues quę erãt in armis suis & sui fratris nõ esse similes clauibus existẽtibus in armis illorũ de Cluny: quoniã suę erãt perforatę, alię verò nõ: ex quo erat differẽtia & dissimilitudo inter easdẽ. Tandẽ quia prædictus Guillielmus de Cluny fregerat vitrinas existẽtes in ecclesia sancti Pancratij, vbi erãt depicta arma dicti Charuot, fuit condẽnatus ad illas reficiendũ, & suis expẽsis fuerunt refectę put prius erãt cũ armis, in quibus sunt adhuc duę claues, sed si sint perforatę aut non, ignoro.

Nonus casus vltra casus positos per Paridẽ, est qñ essent duo eiusdẽ cognominis, cui cognomini ambo arma adaptari possent: ex quo idẽtitas cognominis inducit pręsumptionẽ agnatiõis. l. cum precum. C. de liberali causa. Ideo videtur q̃ ipsi possint eadem arma deferre, vt. s. tactum est in xlj. conclusione.

Quadragesimanoua cõclusio. Sicut arma & insignia recipiũt in se differẽtiã seu diminutionem, etiã licet proueniãt ex eadem domo & familia, puta per bordaturã, lineaturã, bendã, barram, lãbẽtia. aut aliàs huiusmodi, vt dictum est supra in xx. cõclusione: & latius inferius dicetur in lxxvj. cõclusione. Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus & familię, aut aliàs, recipiunt excellentiã & augmentũ decoris & honoris ex officio, aut dignitate deferẽtis talia arma, & sic ex personis ea gestãtibus, vt supra dixi in xxxvj. cõclusione. ver. & dixi q̃ multis modis cõtingit. Ita q̃ plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiquitate, vel omnibus alijs modis quibus quis fit honoratior, & pręcellit aliũ, sic & arma ex eisdẽ excellẽtiam recipiũt & augmẽtũ honoris: vt si sint plures habẽtes similia & cõformia arma, tamẽ vni aliquid addi põt in augmentũ ex dignitate personę, seu officio, quod alteri nõ liceret: puta si vnus sit simplex nobilis, qui in Frãcia dicitur scutifer,

à scuto ferẽdo: qui certa arma seu scutũ armorum simpliciter deferat. Alter verò qui cõformia arma ex origine vel aliàs gerat, si efficiatur maior dignitate vel officio, vt inter plures fratres vnus sit imperator, põt tymbrare arma sua triplici corona. Si verò rex armis suis licitè superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrũ extraordinarium & voluntariũ. Sola tamẽ corona super regalia insignia & arma posita nullã denotat & demõstrat aliarũ regalium domorum, & à sanguine regio descẽdentium differentiã vel diuersitatẽ: sed potius denotat & demõstrat illarum principiũ & caput, & easdem eiusdẽ capitis fore & esse mẽbra, vt in l. cum in diuersis. ibi, mihi autẽ videtur illum religiosum esse, vbi quod principale cõditũ est, id est, eius caput &c. ff. de religiosis & sumptibus funerum. ita tenet. G. de Mõtserrat in trac. de successione regum. in ij. dubio. nume. xviij. Aut si sit dux, comes, vel marchio, tymbrum ex pyleo dignitatis suæ: vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pyleo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopus ex mitra & baculo pastorali, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pyleo nigro duplicato viridi colore, & oẽs milites etiã si sint principes, vtuntur supra arma galea exornata cum quadam nota seu diuisa, quæ fit aut per signũ alicuius animalis, aut aliàs extraordinariè & voluntariè, vt eis expedit: sic ꝙ ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus: & istud est auctariũ quoddã, quod & inuentũ est, prout fortè corolarium olim apud Romanos. Solent tamẽ etiã aliqui propter ipsorum multiplicationẽ & augmentationẽ de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentiã aliquam in suis armis apponere, non ad hoc vt cõpelli valeant, vel ad hoc vt propter talem differentiam in armis appositã aliquid iuris alicui de agnatiõe vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt nomini prænomẽ additur, vt in l. vnica. C. de mutatione nois. vt plenè per. G. de Montserrat titu. de successione regum. in ij. dubio. nume. xix. Ad minus ad hoc vt quis possit addere tymbrũ ad arma sua, requiritur ꝙ habeat aliquã dignitatem, vltra nobilitatem, aut ꝙ saltem sit miles, hoc est eques auratus: &, vt cõmuniter videmus, in duellis & torneamẽtis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma, nisi sit saltem eques militaris, vulgò Cheualier: & ita se habet vsus ꝙ soli scutiferi nõ solent tymbrare arma sua: & vt cõiter videmus tymbrum tale sumitur ex voluntate capientis: sed magis communiter sumitur ex aliqua parte quæ continetur in armis: puta imperator tymbrat galeam suã ex Aquila, Rex Frãciæ ex lilio: plures tamẽ diuersa animalia circũposuere. Nam recitat Gaguinus in sua chronica super Frãcorum gestis, in vita regis Caroli sexti, ꝙ accidit quodã die, vt Siluanectum Carolus venãdi causa se cõtulerat, canum latratibꝰ excitatus in fugã ceruus, æneam torquem collo gerere visus est, quem venabulis aut ferro appeti rex prohibens, in casses & rhetia cõpellit, erat in torque latinis literis inscriptũ: Hoc me Cæsar donauit. Ex eo tẽpore Carolus ceruũ alatum aureã coronam collo gestãtem pro insigni habuit, & regijs insignibus (quæ lilijs aureis tribus constãt, vt sæpe dictum est) hinc atq; hinc cerui duo apponi consueuerunt: hæc ille. Saltem Carolus vij. Ludouicus xj. & Carolus viij. reges Frãcorum scutũ regium duobus ceruis lateraliter illud tenẽtibus circundatum, & etiã vela regia eodem modo ornata gestarunt, & meritò, cum ceruus Gallis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem noĩe Adelasiã. nu. ccccccccxciiij. cum duobus sequẽtibus. extra de testamẽtis. Ludouicus verò xij. Frãcorum rex, scutum regium histricibus ab vtroq; latere ornabat, vel scuto histricẽ supponebat. Nam histrix animal est habens piunas aculeatas, & porcus pungens seu spinosus appellatur, vnde Calphurnius.

Venit & hirsuta spinosior histrice barba.

Franciscus verò rex nunc imperans ex salamãdris duabus, & cõmuniter habentes in suis armis lilia tymbrãt ex lilijs quadratis, vt olim fiebat in armis ducũ Burgundiæ.

Aut verò ornatur aliquo alio insigni, & tunc aut ordinario, puta in rege Frãciæ & alijs militibus ordinis sancti Michaelis, qui vulgò apud nos dicũtur Les cheualiers de lordre, qui gestãt torquẽ aureũ circundãtem eorũ arma, in quo sunt coclearia, Coquilles Galicè, affixa: & in infima parte imago seu repræsentatio sancti Michaelis aurea est appẽsa (quẽquidem ordinem militarem in honorem Michaelis archãgeli protectoris regni sui rex Ludouicus xj. instituit & perpetuò fundauit.)

Milites verò ordinis velleris aurei à Philippo ij. duce Burgundiæ instituti, gestãt torquẽ aureum, in quo vellus aureum, hoc est aries lanam aureã ferẽs, pendet: & dicitur apud nos la Thoison dor, vt publicè videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Anglia verò milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt quã dicunt, la Iarretiere, & sic de alijs. Et talia insignia nõ possunt deferri nisi ab illis qui descripti, recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus plꝰ decorãtur arma talium, maiorẽq; laudem & excellẽtiam merẽtur. Et sic licet duo habeãt paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præeminentia cõceditur, & sua arma modo prædicto exornata sunt, præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut verò extraordinario insigni seu ornatu arma illustrantur, vt cõmuniter fit in alijs nõ habentibus talem ordinem, ex quo possuut ferre ornatum extraordinariũ, qui tãtum sunt cõstituti in magna dignitate, etiã vsq; ad clarissimatum, & tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad volũtatem cuiusq;, vt iam prædixi, ex quibusdã varijs & diuersis signis quæ magis cõformãtur, aut eorum armis seu dignitatibus & officijs. Nempe aliqui sibi assumunt arborẽ circundãtem arma, alij laqueum amoris, alij angelos, quidam homines siluestres, aut puerulos nudos, aut alia signa, & hæc solum competere vidẽtur magnis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis: ita ꝙ si simplex scutifer deferat arma cum tymbro, videtur ꝙ à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicẽ nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requestã per superiorem prohiberi põt, ne portet tymbrata, seu vt ferat tymbrum.

Sed si superior non habens iurisditionẽ in talem scutiferum deleret arma scutiferi sua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum? vide suprà in conclusione, xxix.

Aduerte tñ ꝙ per hæc augmenta nõ est dicendum, ꝙ sint arma alterius speciei, nec ꝙ differãt specie. Ita ꝙ si simplex scutifer tãto tẽpore quo fuerit scutifer portauerit sua arma sine tymbro: si postea ratione & ex causa dignitatis aut officij superuenientis tymbrauerit, nõ propter hoc dicentur noua arma, ita ꝙ in se differãt aliqua specie, ex quo nõ est augmẽtum in parte substãtiali, sed est tantũ additio & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie, vt est gl. notabilis in verbo, anno. in l. fi. §. quoties. ff. de publica-

ff.de publicanis. notat Bar.in l.ius ciuile.ff.de iusti.& iur. & Ang.in l.& an eadem.§.j.aliàs in prin.ff.de except.rei iudi.vbi dicit ꝙ differentia penes solā qualitatē nō facit rē esse aliā,& dixi in præcedenti cōclu. versi.septimus casus. Dūmodo vera rei essentia nō sit immutata,notat Bart.in l.j.col.iiij.versi.iij.ff.de actio.& oblig.facit quod habetur in c.cum Marthe.§.quæsiuisti.de celebratione mis.extra. vbi dicitur ꝙ accidentia possunt miraculosè & nō aliter, mutare subiectū. Ad prædicta facit bonus textus in l.pacta cōuenta.in principio.ff.de cōtrahen.empt. vbi dicitur ꝙ augmentum,vel diminutio circa accidētalia cōtractuū nō reponunt cōtractum in diuerso esse,nec per ea intelligitur ab eo in substātialibus recessum:de quo etiā per Bar. & alios in l.in conuentionalibus.ff.de verbo.oligati.dum tangunt an si per cōtrahentes addatur stipulationi prætoriæ,vel stipulatio prętoria alteretur,desinat esse prætoria, vel conuētionalis.Et ex hoc infert Ang.in.d.l.& an eadē. §.j.ad quæstionem quæ fuit de facto.Nam productū fuerat quoddā testamentum animo insinuādi quod habebat adiectionem certarum qualitatū: aduersarius autem recursum habuit ad protocollum,& fecit testamentū punctualiter extrahi prout scriptum erat in protocollo, & quia scriptura reperiebatur diuersa ratione dictarū qualitatum, dicebatur insinuatio nulla:quia nō fuerat requisita,prout scriptura emanauerat.Contrarium dicit Angelus,ꝙ valuerit insinuatio,quia illa variatio circa illas solas qualitates non facit aliud esse,vel censeri testamentum,per illū textum quē in simili allegat Speculator in titu.de iuramēto calumniæ.§.sequitur.vers.quid si moueo.facit quod dicit Bar.in l.si fundus.§.si res.per illum tex.ff.de pign.Quòd additio qualitatis non extinguit hypothecam,facit quod dicit Bal.in l.fundi.ff.quibus modis vsusfru.amittatur.ꝙ mutata forma in accessorijs nō perit substantia per illum textum.facit textus in l.iiij.§.modum.ff.de serui.titulo generali.vbi modus adiectus seruituti nō facit desinire seruitutē:quod est intelligendum in qualitatibus accidētalibus non substātialib⁹,vt sunt prædictæ in armis,scilicet tymbrum,littra,& zona,licet secus sit de qualitatibus substātialibus,quæ sunt in ipsis armis,vt videmus in armis aliquorum principū Franciæ ex prosapia regali qui habent tria lilia sicut rex: tamen quia habent qualitates substātiales additas eorum armis vltra arma regis,vt in duce Borboniorum,qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in medio scuti tendentem à parte dextra ad sinistrā.In duce Aurelianensi qui habet tria lambentia cum tribus lilijs:& sic de singulis.Et talia sunt arma distincta & diuersa speciе ab armis regis Frāciæ,licet omnia habeāt tria lilia aurea in scuto azureo:quoniā talia superuenientia reponunt prædicta arma in diuersa specie:& etiā idem dicendum est de alijs diminutionibus aut augmentis quæ fiunt in quibusdā armis ad cognoscendum quis sit primogenitus,& sic quis portet arma plana,qm̄ alij postea geniti ea gestare debēt cū aliquali distinctione,vt suprà pluries dictum est.

Intellige etiā dūmodo ex adiectione qualitatis nō mutetur forma primi actus,quoniam hoc casu adiectio non mutat id cui adijcitur:sec⁹ verò si fiat mutatio formæ,tūc reponit rem in diuersa specie,v per Inn.in c.j.de cōsecra. ecclesiæ vel altaris.dum dicit ꝙ si augeatur altare non desinit esse altare,nec perit cōsecratio.Et est ratio hui⁹ dicti: quia vbi mutatur forma,noua forma dat nouū esse.l.Iulianus.§.si quis.ff.ad exhibendū.sed vbi nō mutatur,sed aliquid exterius additur; licet illa adiectio faciat differre in plus aut minus,ita ꝙ vna sit maior aut minor propter adiectionem,nō tamē dicitur alia à prima:vt videmus de illo qui promisit dare scachū matum cū pedona,quòd pōt dare cum pedona facta domina,vt tenet Bar.in l.senatorē. ff.senatoribus.& in l.seruis legatis.§.j.ff.de leg.iij.

Sequeretur ergo ex prędictis ꝙ si hæc adiectio nō mutet substātiā speciе,sed sit eadē,quòd idem erit dicendū de vna sicut de alia:& sic ꝙ sicut illud quod est principale, scilicet arma simplicia,competent omnibus de familia in qua sunt,etiā si sint tātum scutiferi,quòd etiā adiectio oīb⁹ cōpetat,cum sequatur naturā sui præexistētis seu eius cui accedit.l.etiā.vbi Bar.Bal.& doctores.C de iure dotium. l.quod in rerum.§.si quid potest.ff.de legatis.j.vbi idem iuris est in augmēto dotis & rei legatę,quod & in ipsa dote,faciunt plura quæ ponit Albertus Brunus in tractatu de augmento.in v.conclusione principali.quod ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu,vbi ista augmēta nō accedunt armis,tanꝗ̄ illa contingentia,sed tanꝗ̄ re & cōsensu separata,& nō ipsi rei simpliciter de per se accedunt,sed in fauorē tātū personæ,qua extincta extinguitur & adiectio. Sicut in simili dicitur de castro cōcesso in quo non venit iurisditio personæ cohęrēs,sed illa tantum quæ castro cohæret,vt dicit Bar.in l.si aliena.§.j.ff.de vsuca.& patet in l.si titio.§.fi.ff.de vsufr.& in l.interdū.ff.de vsufr.accresc. & in l.iij.§.j.ff.queadmodū vsuff.amittatur.vbi pars vsusfructus vacās accrescit etiā illi vsufructuario qui portionē suam iudicialiter vel aliter amisit, & non proprietati,eo quia vsusfructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo quòd si baro, comes, dux, aut rex,qui dignitatis ratiōe,vt dictum est,tymbrare possunt & littrare,decedat relictis pluribus filijs,si primogenitus habeat solus illā dignitatē,quæ ratione eius personæ tribuat illam adiectionem,puta quia baro solus,comes sol⁹ &c.poterit solus illā adiectionem deferre,& nō alij (licet etiam habeant principale,scilicet arma domus & familiæ) possunt illa adiectione vti. Cum tantū (vt prædictū est) videatur esse data ratione dignitatis personæ.Et ita videtur tenere idem Albertus in dicta v.conclusione principali.in iiij.limitatione illius. Et hoc, quia illa dignitas non extinguitur cum persona,sed si esset dignitas quę extingueretur cū persona,vt in milite, capitaneo, siue principali,siue præposito laborum,de quo proximè dicā,tūc extincta persona,licet principale,scilicet arma trāseant ad successores & filios,non tamē illa augmēta,sed extinguūtur cum persona,& in hoc non sequuntur naturam præexistentis:quod est verum in his quæ fiunt aut fieri debēt in vita,sed in his quæ fiunt in sepulturis illorum etiā filij aut parentes pro pompis funeralibus eorū possunt gestare arma tymbrata & littrata,& eis zonā facere lugubrē in loco sepulturæ,quæ cōsueuit fieri existētibus in dignitate.

Sed videre restat,an oībus habētibus tantū iurisditionē omnimodā,altam.s.mediam & infimam,nō tamen honoratis seu cōstitutis in dignitate aut officio:in armis suis tymbra aut littra,seu in eorū pompis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulturæ,ad ponendū arma eorum vbi habent omnimodam iurisditionem.In hac patria ducatus Burgundiæ antea pauci vsi sunt hac zona seu littra in pōpis funeralib⁹.Sed à certo tēpore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisditionem vti volūt dicta zona circundādo ecclesiam aut capellā,in qua inhumantur intus & foris zona nigro depicta,& super ea fiūt

& pinguntur eorum arma tymbrata & ornata: quod an fieri possit, aut ex eo solū ꝙ iurisditionem habeant omnimodā, aut quòd requiratur quòd sint & fuerint in aliqua dignitate constituti, saltem militares equestres.

Nam cum de his nihil scriptum reperiatur in volumine nostrarum cōsuetudinum, ideo ad ius cōmune recurrēdum est. Sed cum de iure pauca reperiatur, ideo videretur dicendum ꝙ sit recurrendum ad cōsuetudines vicinarum puinciarū, vt notatur per gl. magnā in. c. cōsuetudo. j. dis. quæ ad hoc allegat textū in. c. super eo. extra de censibus.

Cū ergo sit consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouincijs Frāciæ (cui Burgundia subijcitur, cū sit de feudo & paritate Franciæ) quòd etiā vasalli castellanorū simplices dummodo habeāt iurisditionē supremā, sine aliqua dignitate, aut habeāt aliquod ius in ecclesia seu ex cōsuetudine vel ex antiqua fundatione, etiā inuitis castellanis possunt littram & tymbrum facere in eorum armis, vt habetur in cōsuetudinibus patrię Turonēsis. ti. de iuribus castellanię. §. iij. Ideo videtur dicēdum, ꝙ hæ pręeminētię seu prærogatiuę & facultates debentur nō solum ratione dignitatis aut officij, verùm etiam ratione & ex causa altæ iustitię, cum iurisditio tribuat dignitatem. dictum est singulare Bal. in c. vnico. §. cęteri. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. & dixi infra in xj. parte, in septima consideratione.

Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates & præeminentiæ competere habētibus tātummodo iurisditionem, & vasallis castellanorum: multò fortius competere poterunt vasallis principum habētibus iurisditionem altam: & si in illis locis, multò fortius in Burgundia, vbi dn̄i habentes altam iurisditionem habent etiā in multis iura regalia, quoniā percipiunt cōfiscatiōes dānatorum, vt in ti. des cōfiscations. articu. j. in libro cōsuetudinario ducatus Burgundiæ. Habēt & ius bānizandi, faciēdi proclamata, tenēdi forestas & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdē sunt cōcessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates & pręeminentias quæ nō reperiuntur esse expressè reseruatę principi, & cū solum fiant ex cōsuetudine, aut ex quadā laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatū, & aliorum dominorum: ideo dicendum est ꝙ nō tantum sunt permissę, imo etiam vtiles & honestæ, & ꝗplurimū laudandę, vt dixi inferius in ij. parte, in cōsideratione, vbi fit mentio de honoribus exhibēdis in sepulturis & funeralibus mortuorū. Et cum talia nō reperiantur dominis habentibus altā iurisditionem prohibita, quare non videatur illis permissa, cum quod non est prohibitū permissum esse censetur. l. necnon. §. sed quod eis. ff. ex quibus causis maiores. in l. scientiam. §. qui cū. in gl. permittunt. ff. ad legē Aquil. notatur in l. certa forma. in gl. fi. C. de iure fisci. lib. x. & cui licet plus, licet & minus. c. cui licet. de regu. iur. in vj. & l. nō debet, cui plus licet. ff. eodem. facit. l. j. §. j. ibi: & hi quibus nō interdicitur testimoniū, nec vlla lege à dicēdo testimonio excusantur. ff. de testibus. & quod nō mutatur, stat. tex. in l. sancimus. §. j. C. de testamētis. & l. pręcipimus. in fine. C. de appellationibus.

Maximè etiā cū tales zonæ non sint de reseruatis principi, imo ex cōmuni vsu, qui in his multum attenditur, vt dixi, in multis locis principes & magnates in dignitate cōstituti nō solent has zonas facere, verū loco illarum cingūtur & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pānis, aut laneis, aut sericis nigris intus & foris. Inferiores tamen à principibus qui non possunt cōmodè cingere ecclesias ex dictis pānis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra vbi sepeliuntur dūmō ibi habeāt iurisditionē oīmodā, aut sint patroni & fundatores in illis. De ratiōe iurisditionis dixi, de iure verò patronatus patet, eo quia habet ius honorificū & debetur ei honor: & si in vita (vt clarè probat Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus. in verbo, honorificum.) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra in ij. parte, in v. consideratione.

Et cum aliàs fuissem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisditionem in cācello cuiusdam ecclesię parochialis, eo quia circūcirca dictum cācellum & in ambitu illius iurisditionē habebat: ideo ex cōsequenti ecclesia quæ est in finibus suę iurisditionis existentis ex illa parte cācelli erat etiam in sua iurisditione, argumēto notatorū in c. si diligenti. & ibi Hosti. Panor. & Henricus Bohic, extra de foro cōpetenti. Quiquidē nobilis etiam erat in dignitate cōstitutus: quoniā erat Prępositus laborum vnius societatis cētum militum armatorū, quē in vulgari dicunt Porteur denseigne dune bande. qui sunt in dignitate seu ordine clarissimatus, vt est textus in l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de præpositis laborum. dixi eo casu ꝙ vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præeminentia & prærogatiua faciendi zonā in dicta ecclesia: cum notorium sit etiam ex generali cōsuetudine Francię, ꝙ capitanei belli (qui etiā tantum in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus & facultatibus: imo maiori, cum ante se deferre faciāt & galeā & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idē ergo erit dicēdum de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem ꝙ tales præpositi laborum etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officium seu dignitas, quæ non cōceditur ab ipso capitaneo, sed à principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiā si nō esset eques aurat⁹, nō dubito. Militibus autē equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ensis, calcaria, manicæ, les ganteletz, & cætera huiusmodi. dicam. j. in dicta secunda parte, cū tales habeāt dignitatem, vt habetur in l. j. & ibi notatur. C. de equestri dignitate. libro. xij.

Et aduerte ꝙ littra & zona idem sunt, sed zona non cingitur nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: & hāc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maximè vtuntur.

Quinquagesima conclusio. Insignia seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis capitaneum vel magistrū debēt remanere penes illū. Bar. in d. tractatu de annis, allegat pro hoc textum in simili in l. peculiū. §. j. ff. de legatis ij. sed melius facit tex. in ratione sui in c. dilecta. de excessibus prælatorum. extra. vbi apud illū qui est caput, sigillū remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum, argumento l. fi. ff. de fide instrumētorum. facit. l. si quæ sunt cautiones. ff. familiæ erciscundæ.

Et si sint plures magistri, seu capitanei, aut dn̄i alicuius societatis, insignia illus trāseunt & deueniūt in illū qui est magister maioris quātitatis sociorū. l. actione. §. Labeo. in fi. ff. pro socio. & d. l. si quæ sunt cautiōes. in prin. ff. famil. erciscundæ. & minor pars maiori cedit, argumēto. l. in rē. §. itē quęcunqꝫ. ff. de rei ven. l. queritur. ff. de statu homi. &

dicit

dicit tex.in c.quę cōtra.in fi.viij.di.ꝙ in potestatibus societatis humanę,maior ptās minori ab obediēdū pręponitur,& maior numer⁹ trāscēdit minorē.notat gl.in verbo, sniam.in aut.vt iudices nō expectēt &c.§.j.collatione ix.

Si verò sit societas vbi oēs sunt æquales, nec vnus sit maior altero,tunc sorte dirimendū est apud quē insignia illius societatis remanebūt,dicta l.si quæ sunt cautiōes.§.j.vnde queri posset,an sors sit permissa:sed de hac materia me remitto ad Bald.& do.meū Iasonē in l.fi.C.communia de legatis.cum non sit præsentis speculationis.

Si autē in totum sit finita societas alicuius negotiationis,si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eū signū illius societatis. Primò, quia aliorū nō interest,etiā ꝙuis sit dissoluta societas,tamē negotiatio remanet penes illū.Ergo iniquū esset quòd signū quod erat accessorium negotiationi,dissoluatur & separetur ab eo:argumēto l.possessionum.C. cōia vtriusq; iud. & vide Bald.in l.j.versi.item quero.C.pro socio.

QVinquagesimaprima cōclusio.Vbi sunt aliqua signa vnius artificij in quibus principaliter operatur & attēditur qualitas loci ex beneficio seu priuilegio, apud illū remanebunt insignia seu signa apud quē remanet locus siue ex beneficio,seu ex priuilegio,siue iure proprietatis,siue iure cōditionis,siue in mala fide ibi remaneret toto tēpore vitę quo ibi remanebit: ita ꝙ ibi illo signo vti prohiberi non pōt,quod videtur eidē cōpetere, sicut in cæteris iuribus realibus quæ adhærēt rei,argumēto l.oīa constituti.§.fi.ff.de serui.rusti.prædiorum.l.ij.§.fi.&.l.seq.ff.si seruitus vēdicetur.l.vsusfructus.& l.seq.ff.queadmodū seruitus amittatur.Ponit exemplum Bart.in quodā castro,cuius nomē est Fabrianū,vbi artificiū faciēdi chartas viget principaliter, ibiq; sunt ędificia multa deputata ad hoc,& ex quibusdā ædificijs meliores chartę veniūt:quia,vt dicit Plinius,spectātur in chartis tenuitas,dēsitas,cādor,leuor hoc est leuitas,cōplanatio,seu ersitudo.

QVinquagesimasecunda cōclusio.Si ratione alicuius officij debeātur aliqua signa seu insignia alicui,si eidem cōducatur officiū tanto tēpore quo durabit cōductio officij,tāto tempore durabunt et remanebūt apud illum insignia illius officij:argumēto.l.sed addes.§.illud.ff.locati.Exemplum do in officio maioris Sinemuri in Auxeto.Nā apud eos cōducitur,& cū sint ibi insignia illius officij,quæ seruiunt cōmunitati,seu vniuersitati illius loci,tanto tempore quo conducitur maioritas,tanto tempore remanēt apud eum illa insignia quæ cōpetunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa quibus signantur & marcantur mensuræ tam vinorum, ꝙ bladorum,& alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia ratiōe officij quędam insignia: pone sigilla,vestem, cappā, seu mātellū,aut caputium,massam quæ deseruiūt officio, quia durāte officio remanebunt apud tales officiarios,& finito illo transeunt ad successores officiarios,siue habeāt ex concessione principis,siue ex electione siue ex conductione,siue aliàs quouismodo.

QVinquagesimatertia cōclusio.Quædam verò sunt insignia artificij in quo principaliter bonitas artificij operatur,& isto casu si stant plures in vna statione illius artificij,omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, vt in authētico.de tabellionibus.§.nos autem.& ibi notatur in gl.in verbo,ipsis per se.collatio.quarta.Bar.in dicto tractatu exēplificat in signis quæ apponūtur in spatis,gladijs,& alijs operibus metallorū.In argēto tn̄ & auro duo signa,seu marce cōiter apponuntur,saltē apponi deberēt: vnū quod esse debet cōe omniū ad denotādum & demonstrādum oībus,quòd opus est argētum,vel aureū. Alterū verò signū illi⁹ operatoris seu artificis,ad designādū quòd opus est factū à tali artifice,inter quos vtplurimū lata est differētia,vt dicit textus in l.inter artifices lōga differētia est,& ingenij,& naturæ,et doctrinę,& institutiōs.ff.de solutionibus.Facit,quia sępe opera vnius plus valet,ꝙ alterius,vt in.§.nam & ita.insti.de societate.

QVinquagesimaquarta conclusio. Si sint plures in vna statiōe vtētes vno signo,si separētur,remanebit signū penes magistrū illius statiōis,vel illū qui principalis & maior erat inter eos,argumēto l.fi.ff.de fide instrumentorū.quod intellige verū qn̄ est disparitas inter eos,ita ꝙ vnus est maior alijs.Secus si sint æquales, quia tunc sorte dirimēdum esset,apud quem remanere debeat. d.l.si quæ sunt cautiones.ff.familiæ erciscundæ.

Hæc autem maioritas consideratur ex multis,vt quia pater cū filijs,vel quia frater antiquior cū iunioribus, vel quia vnus erat prīo solus qui vocauit alios secū in illa societate,vel alijs pluribus modis quibus pōt arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures,de quibus in.d.l.fi.

QVinquagesimaquinta conclusio. Arma depicta in muro probāt murū esse illius,saltē ꝓ illa parte vbi sunt sua arma depicta.l.qui liberalitate.& ibi Bar.in fi.ff.de ope.publicis.Et ibi dicit Bar.nota cōtra illos qui abradunt arma alicuius.& ita dicit Boerius in consilio suo incipiente,duo habent parietem communem.posito post commentaria cōsuetudinum septene Bituricen̄.

Et vidētur arma aliquo mō ꝓbare iurisditionē et dn̄iū, qm̄ etiā vt videm⁹,mēsurę locorū debēt signari armis dn̄orū.l.ij.C.de frumēto Alexādrino.li.xj.Licet olim signabātur noībus dn̄orū,hodie verò armis.Cū arma sint addimenta ad recognitionē agnationū,dominorū,& nobiliū, vt añ dixi in xx.cōclusiōe.circa fi.Et vt cōiter obseruatur in rebus in quib⁹ quis habet autoritatē facit nomē suū scribi et apponi,vt dicit Iaco.Rebuffi in d.l.ij.vt in monumētis,in eccl'ijs,capellis,ædificijs,& palatijs,loco quorū nominū hodie apponūtur per nobiles arma,vt dicitur hic,& etiā per Guid.Papę q.sua xlix.& Bal.in tit.qualiter feudū alienari possit.circa finē principij.ex quibus cōstat,ꝙ probari possit in hoc & dominiū,et iurisditio per appositionē armorū in locis publicis.Sed vsus se habet vbi plebei & ignobiles apponūt nomē,nobiles & dn̄i apponūt arma sua. Sed an tales inscriptiones probēt,videatur amplè per gl.in verbo,patris.& ibi doc.extra de iureiur.Felin.in c.cū cām.col.iij.ad finē.de proba. Ang.& Iason in §.pœnales.col.iij.insti.de actio.Bar.in l.monumētorū.C.de religiosis.vbi tenet ꝙ sic,quādo cōtinet quid possibile.facit gl.singularis in verbo,scribebat.in c.pulsatus.iij.q.vij.& in c.sanè.ij.in gl.dicticius.xxiiij.q.ij.& de imagine impressa in nummo,vide hic ante in xxxv.conclusione.

QVinquagesimasexta cōclusio. Perstringēdo paucis materiā armorū circa maioritatē,dignitatē,seu excellētiā ipsorū est,ꝙ ī vnoquoq; principatu et potētatu seu regno sunt arma principis certa et determiata,q̄ sunt illi data et attributa ī signū pręeminētię,dignitatis,et autoritatis,et quę nemo ali⁹ illo mō quo portat ille princeps gestare pōt nec debet:vt in regno Frāciæ sunt tria lilia aurea in cāpo azureo,q̄ sunt arma regis Frācię cœlit⁹ de

missa, vt dixi supra in xv. conclusione. & dicam infra.

Et habētes arma sua quę magis illis approximātur, & aliquid habent ex illis lilijs, dicuntur esse digniores, & habere arma digniora. Istud probatur argumēto textus in c. perlectis. xxv. dis. & per gl. in verbo, altiori. in §. aliā verò. institu. de bonorum possessionibus. per quā gl. probatur ꝙ maior est & altior alijs qui proximior est domino, & magis stat prope dominum. facit tex in l. j. ibi: pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificētia non deferatur, qui contingere nostrā purpuram digni sunt æstimati. Et ibi nota. in gl. fi. ꝙ quē princeps honorat, ab omnibus est honorādus. quæ pro hoc allegat multos textus. C. de domesticis. lib xij. Itē ad prædicta facit tex. in l. vnica. C. de prępositis laborum. C. eo. lib. vbi dicit: Nā & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat.

Cum ergo arma alicuius magis approximātur seu assimilātur armis principis, dicitur ille esse maior in armis, et digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in cāpo azureo: sed ad denotandum ꝙ est principe seu rege nostro minor & inferior, habet cū illis bēdā rubeam tendētem à dextra ad sinistram.

Sed vnde hoc ꝙ habet talia arma cum descenderit ex rege Francię, scilicet. S. Ludouico, à quo descendit Robertus eius fili⁹, comes Claromōtē. et ab ipo Roberto Ludouicus de borbonio primus dux Borbonij. A quo quidē Ludouico descēderunt Petrus secundus dux Borbonij et Ioannes comes, de la Marche, & ab illo Ioanne descendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo descēdit Ludouicus comes Vindocinēsis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua distinctione: quia in benda sunt tres leones argentei, qui sunt tantummodo positi, ad denotādum ꝙ nō sunt primarij, seu principales de dicta domo Borbonia: sed iam sunt descēdētes, & filij secundogeniti, quia secundogenitus nō portat arma plana, seu integra domus principalis à qua descendit, vt dixi s. in xx. conclusione.

Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ descēdit Philippus tertius eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus est Ludouic⁹ comes Eboraceñ. ex quo descēdit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte scuti suorum armorum lilia cum benda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Similiter ex prædicto Philippo descendit Carolus comes Alenconiē, & ex isto Carolus, & alij vsq; nunc, ratione quorum quia sunt de prosapia, & sanguine regali portabant tria lilia aurea, in campo azureo circūdata seu bordata vna bordatura rubea seminata ex besanis argenteis.

Eodem modo ex ipso Ioāne rege Frāciæ descēderunt duces Aurelianeñ, ex quo portabāt pro armis tria lilia aurea in campo azureo habētia desuper tria lābentia argentea, troys lambeaulx dargent, in vulgari.

Et quia ex domo Aurelianensi orti sunt comites Angolismenses, ideo arma illa portant cum ista distinctione seu additione: scilicet quia cum lambentibus habent tria crescentia rubea, hoc est, troys cressans de gueulle aux lambeaux. de quibus meminit amplè Guillelm⁹ de Mōtserrat in tractatu suo de successiōe regū. i secūdo dubio. nu. xvj.

Sic dicendum est de comite Niuernensi, qui pro armis etiā vtitur tribus lilijs aureis in cāpo azureo, cum bordatura composita ex auro & rubeo, & quæ participiat de vtroq;, & tantum de vno q̄tum de altero.

Pariter in comite Dunēsi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: sed cum banda composita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad sinistram.

Plures sunt alij principes qui in suis armis apponunt lilia tanq; existētes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgundiæ descēdentes ex Philippo le hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgūdiæ, filio præfati Ioānis regis Frāciæ. Item duces Bituriceñ. Andegaueñ. & Nemortij. Item comes Artesij. Nec alij talia arma portāt nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen ꝙ oēs domus à stirpe regia masculina descēdētes signatæ & differētias, characteres, & accidētia cōtinētes in armis suis, vt s. visum est, cū eis differāt, sunt separatæ: quia cū in armis sit quędā differentia siue signū, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnius ab armis alteri⁹: ideo denotat separationē & diuersitatē, vt in l. quod si nec. in §. materia. ibi, quas emptor signasset. ff. de periculo & cōmo. rei vēditę. & illud signū demonstrat aliquid præter id quod in se est, scilicet domū in quib⁹ apponit, & dicitur quoddā accidēs, quod per se nō stat, vt in l. pacta couēta. ff. de cōtrah. emp. & in l. Valerianus. ff. de pretor. stipula. & in d. §. materia. cū igitur differāt sunt separata, vt in c. susceptū. in fi. de rescri. li. vj. & in l. fi. ff. de calūniato. & plenè de materia per. G. de Mōtserrat, in tracta. de successiōe regū, in secūdo dubio. nu. xvij.

Reperio tñ, ꝙ dñi de Turnone de Delphinatu, licet nō sint principes, nec de principib⁹ Frāciæ portāt & habent arma bipertita, & in media parte cāpi à parte dextra habent leonē radentē que sunt arma Troiæ: in altera verò parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, vt refert Io. le maire in Illustratiōibus Gallię li. iij. c. incipiēte. touchāt la cite de Troię. Ex quo cōstat eos esse ortos à nobili, & antiqua progenie, scilicet à Troianis, vt ibidem dicitur & describitur, etiā præsumendum est ꝙ dicta lilia à regibus Franciæ eis concessa fuere: quod an fieri possit supra videre potes in xliiij. conclusione.

Similiter Florentini habēt ꝓ armis & insignibus suis vnū liliū, quę arma (vt legi) habēt ab anno dñi millesimo ducētesimo lxv. & eisdē tūc donati sunt à Carolo, tūc comite Andegauēsi, Prouincię, & Cenomani, fratre diui Ludouici Frācorū regis, tū quia benignè recept⁹ in eorū ciuitate, tū quia sibi fauerēt, dū iter faceret vnà cū exercitu copioso ad Siciliā, causa dicti regni adipiscēdi, quod sibi donauerat Vrbanus quartus papa: quia detinebatur à Naufredo hoste & persecutore ecclesiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus magnus Francorum rex à liliorum floribus Frācorum insignibus.

QVinquagesimaseptima cōclusio. Excellētia armorū etiā denotatur & designatur ex cōcessiōe principis primęua rōne officij, aut dignitatis, de quo s. in xxvj. cōclusiōe. vt fuit in Carolo magno qui constituit, creauit & ordinauit xij. pares Frācię, & vnicuiq; dedit & attribuit arma ꝓpria, rōne paritatis, vt in paribus viris ecclīasticis, quibus cōcessit vt in armis eorū vteretur lilijs aureis. Maximè quinq; paribus ecclīasticis habētib⁹ cāpū armorū eorūdē azureū, cui adaptari pñt lilia aurea: sed quia cāpus armorū epī Beluaceñ. vnus ex sex paribus ecclesiasticis est aureus, in quo nō possunt adaptari lilia aurea, ne sit metallū supra metallū, aliàs falsificarentur arma eiusdem, ideo nō habet aliqua lilia, prout archiepiscopus Rhemensis, & cæteri alij episcopi pares Franciæ.

Cæteris

Cæteris verò paribus Franciæ.f.sex laicis dedit & cõcessit ipse Carolus magnus arma etiam distincta & separata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter eos ratione paritatis.

QVinquagesima octaua conclusio. Primò enim duci Burgundiæ (cui nomen Sanxon erat) dedit pro armis suis in campo azureo vnã cotissam auri ex tribus petijs, seu partibus separatis & diuisis cum vna bordatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicitur, à vne cotisse dor a troys pieces borde de gueulle, vt asserunt nõnulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerunt portare duces Burgundiæ, artione ducatus Burgundiæ existentis de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis armis præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse prosapia ducum Burgundiæ, sicut est videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habebãt, cũ aliquali tamẽ distinctiõe.

Nonnulli tamẽ aliàs mihi retulerũt, quòd ista bordatura (vt ita loquar) non debet apponi in armis principalibus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura est quædam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cũ nulla alia reperiantur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur ꝙ talis bordatura seu circũpositio ex colore rubeo non debeat in eisdẽ armis apponi: sed quòd fuit quædã additio in armis alicuius descendentis è domo ducũ Burgundiæ, ad denotãdum differentiã inter principalia arma domus ducis Burgundiæ quæ debent esse plana, & descendentis, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit ego credo, ꝙ arma ducis Burgundiæ, quæ habuit & habebat Sanxon dux Burgũdiæ tempore ipsius Caroli magni Frãciæ regis, erat cotissa sex petiarũ ex auro & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonare veritati.

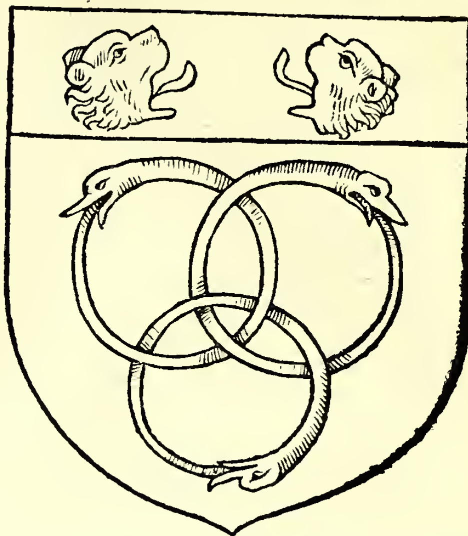
Et ista arma sunt & cõpetunt duci Burgundiæ, nõ ratione originis, sed ratione paritatis, seu dignitatis, cum sit primus par Frãciæ, & parium decanus. Et ideo videretur, ꝙ descendẽtes ex eis nõ deberẽt vti talibus armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sic esset ꝙ essent donata ratiõe dignitatis paritatis. Sed potius videtur dicẽdum, ꝙ sint arma patriæ seu principatus Burgundiæ, & ꝙ principes Burgũdiæ, etiã ante tẽpora Caroli magni talia arma portabant, & istud credo verius.

Nos verò Hedui habemus nunc & à tẽpore ducũ Burgundiæ in armis nostræ ciuitatis Heduẽsis pro capite scutum seu arma ducatus Burgundię, ad denotandũ nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subijci & obedire. Cum in signum superioritatis sint superposita arma principis, prout suprà dixi in conclusione xxv. quæ incipit, licet vasallus habeat arma &c. Et pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamẽ à maioribus nostris, ꝙ aliàs Hedui vtebãtur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in cãpo aureo: & hoc ante tẽpora Philippi le hardi ducis Burgũdiæ. Licet tamẽ ante aduentum Christi vterentur alijs armis, vt statim dicam.

Nam eo tẽpore quo ciuitas Heduorũ erat principalis ciuitas & caput Celtarũ, & quo Druides regnabãt, & ipsi Hedui principatũ ferè totiꝰ Galliæ obtinebãt, in capite armorũ eorundẽ ipsi Hedui habebãt duo capita leonũ aurea, in cãpo azureo, & in inferiori parte habebant in cãpo rubeo tres angues argẽteos in modũ triũ anulorũ, seu circulorũ inter se colligatos & reuolutos, habẽtes & ponẽtes in ore eorum caudas cũ tali rotõditate, ꝙ erant in gyrum, seu in figuram orbis, prout sequitur.

Antiqua Heduorum insignia.

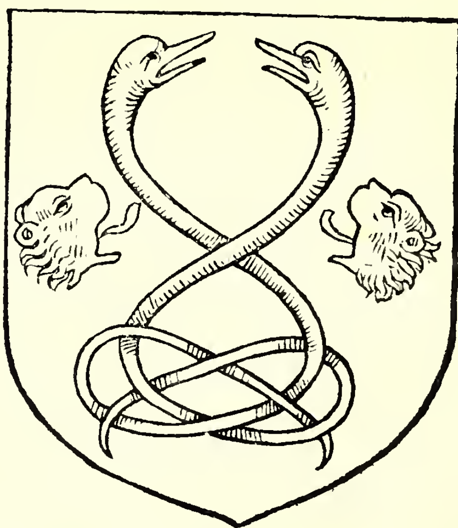

Cleonarum fauciumq́, ac serpentum disticha apostrophe

Nos Drius Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta stetit, vincla soluta ruit.

Fuerunt & tũc temporis multi ex Heduorũ cõfœderatis, qui anguibus vtebãtur. Maximè Bibractẽses (qui erãt ex vrbe Bibractæ, quæ erat vrbs Heduorũ & de clientelis eorũ) & habebãt in campo azureo duos angues argẽteos in medio simul colligatos, & viperinis orbibꝰ se implicãtes in modũ laquei amoris, dung lacz damours gallicè, & capita eorum eleuata quasi simul colligata curuantia à capite vsq; ad colligationẽ, & à colligatione media vsq; ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues pendentes, & in fine retortas, & in medio campi à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea Leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.

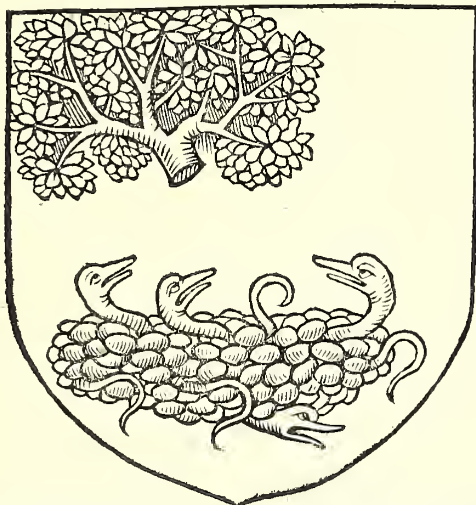
Insignis huius ad Heduos disticha Apostrophe.

Angustuduneis cognatos anguibus angues,
Cerne bibracteam dum liquet esse fidem.

Druides verò Heduorũ, qui tunc habitabant in quodã loco, hodiernis tẽporibus mõs Druidũ dictus, distãs à nostra ciuitate Heduẽsi per vnũ milliare, vbi adhuc restãt

vestigia loci habitatiōis eorū: de quo latius infra dicam in vltima parte, in xvij. & lix. considerationibus. vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo. habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei. vng rameaul de guyg de chasne, & in parte inferiori vnum cumulum paruorum anguium, seu serpentiū argenteorum, quasi tunc nascentium, qui vulgò dicitur couhée de serpens dargent, vt hac forma, seu pictura demonstratur.

Augustudunensium Druidum insignia.

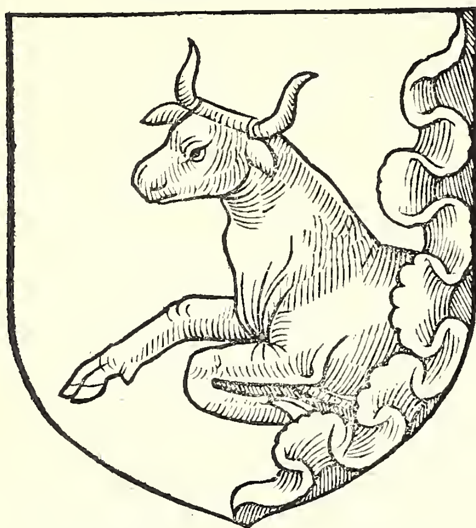

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.

Querimur in omnes Druidis insignia casus.
Anguinum visco religione subest.

Alexienses etiam tunc babebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium insignia.

Effigiati bouis apostrophe disticha.

Deis pater ista suo posuit monumenta popello.
Cui statui sedes nomina cuiq; modos.

Sed non mihi videtur habere apparentiā veritatis prædicta arma Alexiēsiū. Cum Hercules Lybicus qui Alexiā construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radēte & coronato, vt refert Io. le maire in Illustrationibus Galliæ libro j. c. xj. in fine, post Io. Annium in v. ij. libro commētariorū ad Berosum. Vel potius dicerem ꝙ Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bribractenses in armis eorū vti solebant, cum Hercules dictus sit anguifer, serpentarius, anguitenens, siue ophiuchus.

Insequēdo verò modū Heduorū, & tanq̃ ciuis & alūnus huiusce ciuitatis, balliuatus, & diœcesis Heduensis, pro armis habeo leonē, & eo in eisdē vtor: sed diuersimodè. Q̄m leo in armis nostræ ciuitatis est rubeus in cāpo aureo, vt supra proximè dixi: ego verò eū bipartitū habeo: scilicet in parte superiori aureum in campo azureo, & in parte inferiori ꝓ alia media parte, azureū in cāpo aureo, habentē per mediū vnū filetū argentū, & in dicta parte superiori rapientē seu radentē super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et nō mirum si leonem assumpsi in armis, cum tanq̃ Heduus insequor naturā Heduēsiū, qui habent tertiā leonis faciē pro horoscopo suo, quę est martis: sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat ꝙ leonibus delectātur, eosq; pingūt in vexillis, tesseris, peristromatibus auleis, & id genus, vt iam dixi in commentarijs nostris super procemio cōsuetudinum ducatus Burgundię, in glos. messire Ferry de Clugny. vbi cœlestes influxus siderū ciuitatis Heduensis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgūdię sunt arma ducatus Normandię, quę sunt in campo rubeo duo leopardi aurei, & est secundus dux in regno par Franciæ, secundūm institutionem regis Caroli magni.

Et maior videtur in Normandia qui habet leopardū pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normandiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelagio, seu quadripartito superiori & inferiori à sinistris Lilijs aureis, cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori & dextra inferiori ratiōe dignitatis & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tātum, cum aliquali discrepātia, vt dictum est supra, aut per Bordaturā, bēdā, aut aliàs, vt infra dicetur. Et quomodo talia arma accrescant filijs regū Franciæ cū dignitatibus, vide Guillelmū de Montserrat in suo tractatu in successione Regum, quęstione secunda. ibi, & descendēdo ad aliā partē hmōi dubij, an arma eidē Frācisco accrescant.

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de precedēti.

Item similiter dicendum est, de tribus comitibus secularibus paribus Frāciæ, videlicet de de comite Flādrię, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potenciam contra potenciam auream, potence contra potence dor gallicè. cum benda argentea.

Item & de comite Tholosano qui habet in campo rubeo vnam crucem auream, & supra illam aliam crucem rubeam.

Ex prętactis infertur, ꝙ habentes aliquid de dictis armis in patria, post arma principis illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundūm ꝙ approximantur maioribus, maiores reputantur per gloss. notabilem in dicto §. aliam. in stitu. de bonorum possessionibus. & magis honorari & priuilegiari debent, vt in dicta l. vnica. C. de prepositis laborum. libro. xij.

Sunt

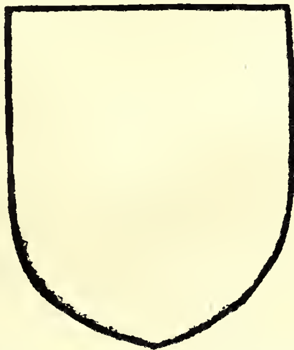
Sunt & fuerunt plures alij principes in Gallia habentes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorũ domus & familiæ, vt sunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, de foyes gallicè, & habebãt pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in pria parte superiori & vltia inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerãtes, seu trãseũtes, & in alijs duab⁹ partib⁹ palos aureos & rubeos.

Et sic nobiles qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prędicti coloris magis approximari, seu attinere videntur domui illius principis ꝙ alij, & sic maiores censendi sunt.

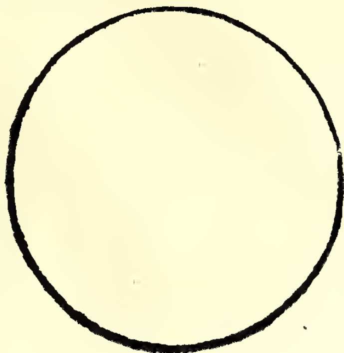
Etiã comes Arminiaci scutum quartelatũ argento & rubeo pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior & vltima inferior erant argēteæ cum duobus leonibus azureis. Alię autem duę partes scuti erant rubeę, cũ duobus leopardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua parte contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores alijs in illo loco esse dicuntur.

Sic etiã in ducatu Mediolanensi vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo tenens in ore puerũ nudũ rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtũtur in armis, de primoribus illius ducatus, & de familia ducum ortũ habere dicuntur, vt sunt vicecomites.

QVinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoꝗ fiunt, pingũtur, aut figurantur in scutis, nonnunꝗ in clypeis, interdum in parmis, quãdoꝗ verò in tesseris, aut alijs. Sed fiunt scuta diuersis modis, aliquando in forma trigonali, triquetra, seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur quòd scuta fieri debeant in forma rotũda ad modum scutellæ, quæ fit rotunda & concaua, vnde videmus, quòd moneta aurea quę est rotunda, in qua imprimuntur arma principis dicitur & vocatur in vulgari nostro scutum, quia est rotũdum: & olim arma (vt videre est) nullibi fiebant nisi prius facta rotunditate in qua intrò pingebantur, & scuta armigerorũ quibus se defendũt fiebant antiquitus, & adhuc vtplurimum fiunt rotunda, ideo in gallico dicuntur rondelles, & sic fiunt orbiculata.

Quandoꝗ verò fiunt non rotunda, sed ex vtroꝗ latere recisa, ita quòd nullus angulus videri potest, & summũ infimumꝗ eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij describunt aliter ancilia scuta, & dicuntur secundum eos quæ oras. i. extremitates habēt in similitudinem labiorum, seu cubiti in quo est decens flexura, seu curuatura brachij. Fertur regnante Numa Pompilio breue scutum de cœlo lapsum, quod pestilentiæ remedium fuit, qua ciuitas laborabat tunc: de quo Ouidius libro iiij. Fastorum.

Ecce leui scutum versatum leuiter aura
Decidit, à populo, clamor ad astra venit.

Et libro quinto.

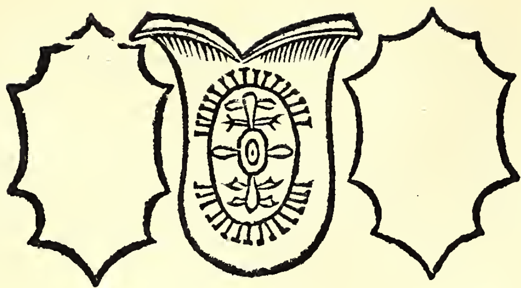
Atꝗ ancile vocant quod ab omni parte recisum est,
Quaꝗ oculis spectes, angulus omnis abest.

Consulti deinde aruspices responderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi scutum illud seruaretur. Licet alij dicant vnam ęditam vocem de cœlo de hoc, quo accepto responso & honoris gratia, & quo idem tutius seruaretur, ne ab hostibus surripi, seu internosci posset, Numa Pompilius duodecim alia ad similitudinem cœlestis illius à Mamurio fabricari iussit, quæ fuere in tēplo Martis reposita. Et cũ duodecim sacerdotes ex patritijs spectatissimos iuuenes Numa ipsi Marti gradiuo delegisset, illisꝗ dedisset insignia, tunicas pictas, & super tunicas æneũ pectori tegmē, iussit ipsa cœlestia arma, quę ancilia nominauit, suspensa collo ab illis per vrbem portari, cum saltu atꝗ tripudijs carmina decantari: & salij dicti sunt à saltu. vnde Ouidius.

Iam dederat salijs à saltu nomina dicta,
Armaꝗ & ad certos verba canenda modos.

Hi autem salij omnes iactatores quidam erant, & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino soli Romani potiti sunt, sed & Franci qui habent sua arma cœlitus demissa, quę sunt lilia: & etiam vexillum, seu signum militare, quod auriflammam vocant. de quibus Gaguinus super gestis Francorum libro primo in vita regis Clodouei ita refert. Non præteribo adijcere quod nullo certo autore, sed perseuerante ad hanc meam ętatem fama, vulgatum accepi, fuisse regibus Francis bufones tris nobilitatis quidem insigne, sed Clodoueo Christianis sacris hortatu Clotildis Burgundæ eius vxoris Christianæ initiato demissum cœlo esse id, quod nunc reges gestant lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quem azureum Franci dicunt. Huius miraculi fons testis ab incolis ostenditur, qui prope diui Bartholomęi monasterium (quod gaudium ballis appellatur) habitant: de quo scuto amplius infra in quinta parte, in xxxj. consideratione. Traditum quoꝗ est pannum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum, miro fulgore splendentem, diuinitus esse exceptum, quo in expeditionibus contra fidei Christianæ hostes pro signo Franci reges vterentur, huicꝗ vexillo nomen auriflammam hactenus permansisse, diuꝗ à Dionysianis cœnobitis asseruatum esse. Sed abutentibus signo aduersus Christicolas regibus, illud euanuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse, quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt tamen qui hoc cœleste beneficium Carolo magno collatum fuisse contendunt: sed hactenus de his. ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri poterunt.

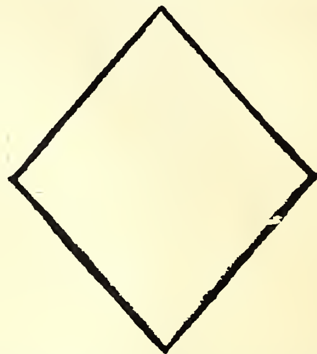

Quandoqꝫ etiam fiunt in forma quadrangulari, seu tetragoni, & fiunt in modū tesserę. Cū tessera grecè, latinè, quatuor dicitur: vnde & id dicitur quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunqꝫ etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis armatura fortium: vt habetur Canticorum iiij. Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerint: & credo ꝙ fuerunt insignia & arma mille magnatū, tam parētum, quàm amicorum, aut sibi subditorum, quæ posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & suffi ceret mihi habere sensum literalem, in quo explicarentur arma seu insignia cuiusqꝫ clypei, & relinquerē sensum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certò tamē omnes ignorāt, & dicunt quòd nunqꝫ fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuisset facta mentio ad cōparationem alterius. Nec istud est mirum. Nam teste Plinio libro xxxv. c. iij. Ap. Claudius qui cōsul cum Seruilio fuit, suorum clypeos in sacro, vel publico priuatim dicare primus instituit. Posuit enim in Bellonę æde maiores suos, placuitqꝫ in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res vtiqꝫ, si liberorum turbæ paruulis imaginibus, seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales clypeos nemo non gaudēs fauensqꝫ aspicit. Post eum M. Aemilius collega in consulatu Q. Luctatij non in basilica modo Aemilia, verùm & domi suæ posuit: id quoqꝫ Martio exemplo. Scutis enim qualibus apud Troiam pugnatum est (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomē habuere clypeorū) nō vt peruersa grāmaticorum subtilitas voluit à cluēdo, origo plenā virtutis faciē reddi in scuto cuiusqꝫ qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere, & clypeos & imagines, secumqꝫ in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor. Isqꝫ clypeus supra fores capitolinæ ædis vsqꝫ ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio. Q. Fuluio consulibus. M. Aufidius tutelæ capitolij redēptor docuerint patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabātur. hęc Pli.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum. vnde Liuius li. vj. Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postqꝫ stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere: dicti clypei, ꝙ celent totum corpus, & possunt dici in vulgari, targe ou espauoir. vel à glypo & melius, idest sculpo deriuatur, quasi glyptos, hoc est sculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorū, vt testis est Plinius loco præallegato: & fiunt sub quacunqꝫ figura.

Vmbo verò dicitur media pars clypei eminentior licet quādocunqꝫ pro toto, Parma vero scutum rotundum dicitur, ꝙ è medio in omnes partes sit par, & est breue, quo pedites & expediti milites vtebantur. apud nos dici potest, bouclier. Pelta vero scutum breuissimum in modū lunæ iam mediæ, aliàs verò & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.

Sexagesima cōclusio. Arma pinguntur & fiūt, aut ex metallo, aut ex coloribus, aut ex pennis, de pēnes gallicè secundū armoristas. Et quantū ad metalla tantum sunt duo: ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argentum, quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis: & sunt alij quatuor colores, primus quem azurum vocant azur, secundus est rubeus gueules, sinopis sinoble, alij sinople qui est viridis coloris, tertius & quartus est niger qui dicitur sable: & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui armoria dicitur purpureus. Sunt & in armoria duæ pēnę, scilicet hermines & vair, & à nōnullis balius color dicitur: & de vnoquoqꝫ in conclusionibus sequentibus dicam.

Aduerte tamē prius ad vnū, ꝙ aurū secundū Polydorum Virgiliū de inuētoribus rerum lib. ij. c. xix. in prin. & vt Plinio placet. Cadmus Phenix ad Pāgeum mōtē inuenit, secundum alios Thoas & Eaclus in Pāchaia, aut Sol Oceani filius. Argētum vero Erichthonius Atheniēsis aut Ceacus: sed magis placet Polydoro ad Pangeū montem Thraciæ hec metalla primùm inuēta fuisse: cum ibi, teste Herodoto lib. vij. aurum & argentum maxime abundāt.

Colores verò primùm inuenit Cleophantus Corinthius, secūdùm eundem Polydorum eodem lib. c. penulti. circa finem. Et de excellentia colorum scribitur. j. in vlti. parte. in xciij. consideratione.

Sexagesimaprima cōclusio. Ex metallo quod aurum dicitur, quia preciosissimū est, fit color aureus, qui est nobilior cęteris respectu rei quā repręsentat secundū se: per eū enim repręsentatur lux. Si quis enim vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum, hoc nō posset cōgruētius facereqꝫ per radios aureos. Cōstat aūt quòd nil luce nobilius, epistola inter claras. C. de summa trini. nihil est quod lumine clariore præfulgeat. & authen. habita. C. ne filius ꝓ patre. ibi: totus mūdus illuminatur. Et ideo in sacra pagina pro re maximę excellentiæ figuratur, vt Matthæi vij. Fulgebūt iusti sicut sol. & Matthęi xxiij. Resplendet facies eius sicut sol. & propter eius nobilitatē nulli licet portare vestes aureas, nisi principi. l. ij. C. de vestibus oloberis & auratis. lib. xj. & habetur psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. & paulò post: Omnis gloria eius filię regis abintus in fimbrijs aureis circum amicta varietatibus.

Vnde

Vnde secūdum Isidorum aurum dicitur ab aura, idest splēdore, vt dicit lib. xvj. c. xvij. vel habetur de natura rerum, quod aurum est in corporibus sicut sol inter stellas. Sol autē dicitur rex stellarū & lumē earū. Sic aurū est rex corporaliū rerum, & mēsura omniū. Et plenè de eius excellētia ponit G. Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias, à nume. c. vsque ad numerum cvij. de testamētis. & dicam j. in v. parte. in xxxj. cōsideratiōe. & in finali parte in xcv. cōsideratiōe. Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazie qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiā à xxv. annis. In virtutibus theologalibus fidem, sapientiam, fidelitatē, & multas alias quæ declarat ipse G. Benedicti in loco supra allegato. Et refert Celius lib. suarum antiquarum lectionum iiij. c. xxiiij. in fi. aurum esse sapiētiam, argentum verò naturalium notitiam. porrò inquit: Illud aurum est omni cēsu maius, quo ab Hebręis Aegyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt literę. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionē intelligūt. Vt argētum symbolicè sciētiam rerum à Deo cōditarum signare tradunt. Porrò in Apocalypsi Ioannes theologus & diuinitatis intimus, & sine pari cōtemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurū ignitū. censet emēdū, nō aliud quàm ipsum hoc intelligēdū prudētibus reliquit. Sed & magicū illud aurū infanti oblatū Christo nō aliū (vt opinatur Celius) habuerit sensum. pro quo allego tex. in c. legimus. versic. magi quoque. xxxvij. di. & ibi Archi. qui ait, quod in auro ostenditur regis potētia, & inter dies dominicā diē, atque vt finiam, inter alia aurū cunctis corporibus nobilius est, & rex eorū ac dominus: quia nec terra, nec aqua nec aēre, nec igne corrūpitur aut minuitur, nec comburūt illud sulphura, quæ alia comburūt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex quo maximè in hoc denotat & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

Sexagesimasecunda conclusio. Inter colores in compositione armorū accipimus pro secūdo metallo argētum, quod argyrion grecè dicitur: vnde argyraspidas dicimus eos qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspidas ab aureis clypeis. Lāprid. Alexander imperator Romanus non solū fecit chrysaspidas sed & argyraspidas, per quod argētum repręsentatur color albus seu candidus, per quē figuratur aqua, quæ est post aērem nobilius elementū: eo quia in armoria approximatur rebus lucentibus seu magis oppropinquat luci, vt dicit Bar. in tractatu de armis. in v. colū. & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab alijs. l. iij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. Et denotat victoriam, ex quo triūphantes vestiri debent indumētis albis, vt dixi ante in xxxvj. cōsidera. vnde sancti qui per fidē vicerūt visi fuere à Ioanne stātes ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, Apoca. vij. Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sunt alba sicut nix, Matth. xvij. Marci ix. & Lucę ix. & in c. quod quidā. j. q. j. Et cū hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur Matthei vlt. vbi dicitur de Christo, quod apparuit in resurrectiōe in vestimētis albis vt nix, vt purus, innocēs, & victor. & Ioā. vlt. c. dicitur quod Maria vidit duos angelos in albis, sedētes in monumēto, vbi positū erat corpus Iesu. & Actuū x. dicitur, quod angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prętereūdum, argētū, autore Plinio, quàm aurum militaribus signis fuisse familiarius, quod longius fulgeat. Et licet sit alius color nobilior, tamē ponitur hic pro secūdo, eo quia est metallum ex quo non videntur arma esse bene conuenientia imo falsa, nisi sit in scuto armorū vnum ex metallis, prout statim dicetur.

Hic color comparatur cōchis, vnionibus, margaritis exaluminatis, hoc est perlis, que sunt lapides preciosi. Denotat infantiā à vij. annis vsque ad xv. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunę, & in cōplexionibus significat hominem flegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color syncerus, candidus, purus, & minimè inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. c. legimus. versicu. legitur. xxxvij. dist. de quo in præcedenti consideratione.

Sexagesimatertia cōclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elemēta, & nobilius elemētū est, & corpus post solē secūdariò luminosum, & propter eius nobilitatē nulli licet portare vestes cōptas seu tinctas eius colore, vt l. ij. iij. & v. C. de vestibus oloberis. lib. xj. vbi expressè dicitur, quòd dictus color est nobilior alijs.

Hic color rubeus multos colores cōprehēdit. s. sanguineum, croceū, aureum, austrinū, fuluum, flauū, rubidum, pheniceū, rutilum, luteū, spadycum, hi enim colores rubei seu ruffi coloris sunt, vt acuentes eum quasi incendētes, aut cum colore viridi miscētes, aut nigro infuscantes. Gel. libro. j. Sed cūm aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: has singulas ruffi varietates latina oratio singulis proprijsque vocabulis nō demonstrat, omnia ista significat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi precioso qui dicitur rubeus, rubis gallicè, significat audaciam, altitudinem, virilitatem, in homine à xxxv. annis vsque ad l. æquiparatur colericis, denotat charitatem. Marti comparatur & diei martis. Alij dicunt diei sabbati: de quatuor elemētis igni, de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

Sexagesimaquarta conclusio. Tres colores supradicti multū placent & sunt cōmendabiles in armorijs, quoniā vt habetur Canticorū v. Dilectus meus cādidus & rubicūdus, caput eius aurū optimū. Ecce ergo quomodo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiori loco, scilicet in capite, vt dixi s. in lxj. conclusione. Sed an color azureus sit præferendus argēteo seu colori albo, vide in conclu. sequenti.

Sexagesimaquinta cōclusio. Nobilior color post rubeū est azureus, qui fortè ceruleus dicitur. Per eū enim figuratur nobilis aēr, qui est corpus transparēs & diaphanum, & maximè receptiuum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilius alijs. Vnde prædicti colores propter id quod repręsentant, dicūtur nobiliores.

Cōparatur iste color sapphiro qui est lapis preciosus habens multas virtutes & singularitates in se: de quibus per G. Benedicti in d. sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias. nume. cxiiij. & cxv. de testamētis. & dicam infra in v. parte. in xxij. consideratione.

In virtutibus verò denotat pulchritudinē, castitatē, humilitatē, sanctitatē, & deuotionē, vt dicit ibi G. Benedicti: puritatē à xv. annis vsque ad xxv. Aequiparatur sanguini seu homini sanguineo, figurat Iouē tanquam sit color cœli, & denotat iustitiā. Hæc oīa sunt dilucidanda in laudādo aliquē in armis suis. Alij aliter dicūt in metallis & cōplexionib⁹. capias diuersitates secūdū varietates morū hominū.

De colore tamē azureo & eius excellētia scribit Ioan. Ludouicus Viualdus in suo trac. de pugna animę sensiti-

ūę.artic.de laudibus ac triūphis triū liliorū Franciæ.q.j.& G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, duas habēs filias.nume.cxiij.vsq; ad numerū cxiiij.vbi di cit,quòd prædicti tres colores,aureus.i.rubeus,& azureus sunt nobiliores colores in armorijs & insignijs.

SExagesimasexta cōclusio. Color niger est infimus à prædictis,quia magis appropinquat tenebris:ex quo per cōtrarium colores qui magis appropinquāt luci,sunt nobiliores,vt dicit Barto.in d.trac.de armis,qm̄ vt dicit Aristoteles in lib.de sensu & sensato.Colores sunt aut magis aut minus nobiles,secundū q; magis appropinquant albedini aut nigredini:ex quo sequitur q; color niger est infimus ab alijs omnibus.Et niger propriè fuscus dicitur: est enim cōtrarius albo,per trāslatione tamē qnq; ponitur pro malo:vnde Iuueñ.Nigrū in candida vertūt.Solebāt enim prisci qđ bonū & laudabile erat creta vel alba linea notare.cōtra:quod turpe fuisset nigro signabāt.vnde Persius.Quæcunq; sequenda forent & quæ vitanda vicissim,Illa prius creta,mox hæc carbone notasti.

Et dicitur in cōmēto Valerij Maximi,in tit.de his qui ex inimicis iūcti sunt amicitia.super c.j.vt color niger tristē,ita cādidus lætū facit.Funesti homines atra,hoc est nigra veste induūtur,quæ sine dubio tristitiā repræsentat:cōtra dignitates petētes cādidati erāt.i.cādida veste induti.dicitur tamē Cāticorū v.qđ ad laudē virginis Mariæ intelligi pōt:Comę eius sicut elatæ palmarū,nigræ quasi coruus.Nā ibi Cantic.j.habetur.Nigra sum sed formosa.Ad hæc faciūt dicta in xvij.cōclusione.§.ver.& licet color niger.Hic enim color assimilatur adamāti,a vng dyamant, qui est lapis preciosus,& significatur per hūc colorē melācholia,simplicitas,& decrepitus,siue mors,& inter planetas denotat Saturnū,inter virtutes prudentiā,inter dies diem veneris,inter metalla ferrū,ex quo cōficitur nigrum, inter elemēta terram:hinc est quòd in armoria dicitur sabulum,quod armoristæ vocant sable.

SExagesimaseptima cōclusio. Ex quo viridis color nō multū participat de nigro,nō est ita infimus sicut color niger,licet nō sit ita nobilis sicut alij colores:præter nigrū.Tamē,vt quidā volūt,quia nō numeratur inter quatuor elemēta,est minus nobilis color:sed solū significat ligna,prata,plātas,campos,arbores,herbasq; viridātes.Cōparatur lętitiæ & iuuentuti,& est similis smaragdi lapidi precioso.Et dicitur à vigore,vnde dicimus virides plantas,quæ nondū aruerūt,& in vigore suo sunt:& qm̄ in his herbaceus color est:eū etiā colorem viridem dicimus.Hic color in armoria dicitur synoble,seu synople.Apud nos significat in virtutibus honorem,amorē,amicabilitatem, & seruitium,Ex planetis Venerem,ex metallis argentum viuum,ex quo fit color viridis,ex ætatibus iuuentutem à xxxv.annis,ex diebus diem Iouis.

Olim & tēpore Iulij Cæsaris quo Alexia vrbs florebat,nō distās à nostra ciuitate Heduēsi nisi per xxv.milia ria,ipsi Alexiēses habebāt in eorū armis campū viridē,& in dicto cāpo erat bos aureus exiēs de nube argētea,vt supra videre potes in figura armorū eorūdē.Nūc tamē paucos videmus,q talibus vtātur coloribus:& est quasi color qui minus practicetur inter colores,saltem in armis.Licet vtplurimū signa quę dicūtur besans,sint ex viridi colore,

Vnde domini de Triuultio Mediolañ.vtūtur palis ex viridi,cōtra palos aureos,& erāt tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacobi de Triuultio,qui tēpore suo fuit vir magnæ autoritatis in Italia:& magnam gessit administrationē pro rege Ludouico xij.in ipsa Italia,quo tēpore erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia, magnus magister Frāciæ,& locumtenēs generalis regius in dicta Italia,qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo:& sunt arma illorum de Ambasia.

SExagesimaoctaua cōclusio. In armoria ex omnibus sex coloribus supradictis simul ꝓ æquali portiōe mixtis fit alius color qui vocatur Pourpre,& fortè dici potest purpura,& quidā tenēt eū pro colore,quidā verò nō: hac fortè moti rōne,q; sub simplici cōprehēdatur mixtū, de quo amplē per do.meū Ial.in §.omniū.nu.xxviij.cū quinq; seq.insti.de actio.& si sit color est minimus & infimus inter alios,cū sit factus & cōpositus ex alijs,& non habet virtutē nisi illā quā accipit ab alijs.Cum subrogatū sapiat naturā illius in cuius locū subrogatur.§.fuerat.ibi, merito.insti.de actio.& l.si eū.§.iniuriarū.ff.si quis cau.

Alij verò tenēt eū nobiliorem ,quia de omnibus alijs participat & cōmunicat.& dicit Lucas de Pē.in l.negotiantes.C.de excus.munerū lib.x.q; purpura est color roseus, nimiū speciosus,dicta à puritate lucis:& fit ex prima tinctura cōchilij,lucetq; obnigra rubedine ,crocus ex secūda & magis rubet,& cū sit tincta cōchilio nemo portare poterat nisi esset princeps:& prohibebatur.Primus autem qui eam portauit fuit Tullius Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exēplificādo testatur in sermone de assumptione beatę Marię virginis,in vj.lect.quæ incipit:Cogis me ô Paula &c.ibi,cū dicit,ad Mariā autē cū venisset spiritus sanctus,quasi ipsa lana cū inficitur sanguine cōchilij vel muricis vertitur in purpuram,versa est,& ipsa sola salutatione in matrem. Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus.j. variarum epistolarū.epistola.ij.alleg.per Lucā de Penna in l.tēperēt.col.ij.C.de vestibus oloberis & auratis.li.xj.

Alij dicūt purpurā esse piscē ex concharū genere septē annis viuentē.Cōgregatur verno tēpore,mutuoq; attrita lentorē quēdā veluti ceræ emittit,sed nobilem illū succum ad tingēdas vestes,in medijs faucibus habet.Reliquo tempore ferè sterilis cū vita succū emittit,& ideo viuas capere oportet.Hinc purpureus color dicitur qui nigrantis rosæ splēdore sublucet:cæterorū omniū colorū gratissimus,& tingēdis vestib⁹ maximè expetitus:hinc purpureę vestes dictæ sunt Tyriæ à loco vbi purpura fit.Purpureus tamē niger color est præcipuè de mari,quod ex altitudine nigrum accipimus.Virgilius.iiij.Georgicorum.
In mare purpureum violentior influit amnis.

Inde purpurascit.i.purpureum fit.Cice.lib.ij.Acade. Quid mare nōne ceruleū,aut eius vnda,cū est pulsa remis purpurascit.Ambros.Quid igitur describā purpurascētes violas,candida lilia,rutilātes rosas.Sciendū autem est,vt Vitruuius inquit,purpura pro solis propinquitate colorem habet.Et puniceum quidem procreat Aphrica.i.quasi violaceum colorem.Tyros autem rubeum.Purpura in viole colorem tendens,violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem,abūdantiam,& diuitias.Inter planetas Mercurium,inter lapides preciosos lebalaim,qui balagius seu berillus dicitur,inter dies diē Iouis,inter metalla stannum,etiam per eum denotantur nubes,vt volunt aliqui armoristæ.

SExagesimanona cōclusio. Arma sic fiūt & cōponuntur:quia aut scutū seu campus scuti est de metallo,aut de vno ex coloribus supra nominatis,quando scutum nō est bipartitum nec quadripartitum,seu quartelatum.Aut

fiunt

fiunt ex pennis de Pennes: quæ sunt duę, Hermines, & varium Vair, vt de his statim dicam.

Sed in his quę fiūt de metallo aut colorib⁹, si scutū sit de colorib⁹, ꝙ supra scutū erit debebit esse de metallo. Si verò scutū sit de metallo, arma s̄. posita debēt fieri ex colorib⁹. Rō qnia nec metallū supra metallū, nec color s̄. colorē in armis seu insignijs poni debet: & ista est vſis in armoria.

Quæ tñ fallit & recipit limitationē in armis regis Hierusalē, in qbus licet scutū sit ex argēto, tñ supra scutū est crux aurea potēciata cum quatuor croisettis seu cruciculis aureis. sed rō istius est. Nā cū Godofr. Billonius victoriosè terrā sanctā recuperasset, fuit tūc cōclusum & ordinatū per se, suosq; principes strenuos & cōsiliarios q aderāt cū eo in ipsa victoria, ꝙ ipse rex vteretur talib⁹ armis, vt differrēt à cōi cursu aliorū: & vt multi cogitātes illa vidēdo: ad qd & cur ita fierēt, & an eēnt falsa necne, scirēt cām rei & inquirēt quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputādū nec improbādū ꝙ fecit, ne crimine sacrilegij notati simus, iuxta. l. ij. C. de crimine sacrilegij. Vbi autē alius portaret metallū supra metallum, aut colorē supra colorē, reputarētur arma sua falsa, vt dictum est.

SEptuagesima conclusio. De duabus pēnis, de deux pēnes gallicè, quę sic nominātur in armoria, vna dicta est vulgariter Vair, hoc est variū, altera hermines. Vair verò habet quēdā colorē qui dicitur Bleu, & aliū colorē albū (quia ex argēto & azureo fit.) Hermines est in modū albi & nigri (qa ex argēto & nigro fit:) sed magis participat de albo ꝙ de nigro.

Reperio ꝙ herma capitur pro statuis & sigillis precipuè trūcis, & quorū capita ꝑmutari pñt. Cicero ad atticū lib. vj. Hermæ illi tui pētelici cū capitibus æneis: de quib⁹ ad me scripsisti, iā nūc admodum me delectant. Probus in Alcibiade. Id cū appareret, priusq; classis exiret, accidit vt vna nocte oēs hermæ quæ in oppido erāt, ahenis dejcerētur, prẹter vnā quæ ante ianuā erat, Suidas dicit, hermas statuas dictas, ꝙ plurimū Mercurij statuę deliniarētur. Hę enim hermę viriles statuæ ad ꝓpagādā defuncti memoriā sepulchris erigebātur. Solebāt autem Romā Mercurij ac Mineruæ statuas cōiungere gymnasijs, dicarisq;, quas hermathenas Cicero noīat. Quòd ad me de hermathena (inquit) scribis, mihi pergratū est ornamētū, academiæ proprium meæ, ꝙ & hermes cōe oīm, & Minerua singulare insigne eius gymnasij. Et quō reges Alexādrię & Pergami, idētidē & Romani posuerūt imagines virorū literatorū in bibliothecis ad eorū memoriā & decorē, vt earū specie ad virtutes & literas magis incitarētur, vide per Plinium lib. xxxv. c. ij. Et ista satis cōueniūt his quæ iā supra dicta sunt in x. cōclusione de imaginibus, in quarū locū hodie sunt adinuēta arma. Sic & aliud gen⁹ armorū est in locū dictarū hermathenarum, prout forte sunt signa illa quæ retinuerunt istud nomen vulgatum apud nos, Hermines.

Et i armoria qñ arma sunt ex dictis pēnis, nō aliter nominantur ꝙ hermines simpl'r, aut vair: posito ꝙ in his sit tm̄ de vno suo colore ꝙ de alio: & nō pōt sup his poni metallū, sed bñ color: & tūc si sit ali⁹ color, debet dici variatū ex ipsis coloribus: & si ponatur puta bēda fessa, trabes, seu tignū hoc est cheuronū aut aliud hmōi, prout ī. dicet, debet illud noīari seu blasonari scd'm ei⁹ colorē. vt ī. patebit.

SEptuagesimaprima cōclusio. Quādo arma fiūt ex signis simplicib⁹ aut ex varietatib⁹ colorū, nobilior color poni debet in nobiliori loco. arg. l. j. C de offi. prefect. vrb. & l. potioris. C. de offi. rectoris proui. & l. j. C. de cōs. & non spargen. ab his pecu. lib. xij. ita Barto. in d. trac. de armis. ibi circa secundum. & ibi dicit, ꝙ locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore seu inferiore iuribus præallegatis: & dixi amplè supra in xiij. cōsideratione. Nā qui prior est in ordine, dignior cēsetur. c. antiqua. extra de priuilegijs. & ꝙ digniora præcedāt & sint præponēda, facit. §. fi. iuncta gl. fi. instit. de iure naturali gentium & ciuili. & l. sancimus. C. de sacrosan. eccle. & c. statutum. §. j. de rescriptis. in vj.

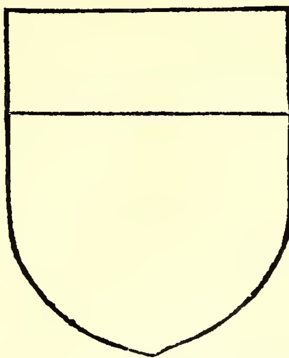
SEptuagesimasecunda cōclusio. Arma qñq; variātur per mediū, vt quia qs portat banderiā duorū colorū, tunc aut diuiduntur per mediū ante & post, & in istis color nobilior debet esse supra, id est, in ea parte quę respicit cœlum: vel ante, id est, in ea parte quę respicit hastam.

Si verò variētur per quarteria, tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori & anteriori prope hastā.

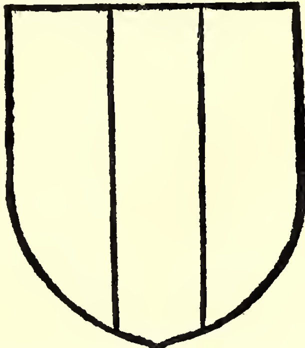
Si verò varientur per listas directas, tunc lista colorum nobiliorū debet esse prope hastā. Si verò fiat variatio ꝑ listas transuersales, lista nobilioris coloris debet esse versum cœlū. Si verò listæ vel bēdæ sint pēdētes, tūc cum hasta habet se tanq; ꝑs prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastā. ita dicit Bar. in dicto trac. versi. hoc præmisso dico. Et sic infertur ꝙ qñ scutum est ex metallo seu aliquo colore vel pluribus, & est integrū, primò debet noīari à capite, qd' in vulgari dicitur, à la pointe. Facit in argumentum l. argentarius. §. j. ff. de edendo. vbi dicitur quòd ratio à capite edenda est Quādo verò est partitum seu diuisum, debet fieri & incipi nominatio à parte quæ tendit ad dextram. Si verò sit quadripartitum seu quartelatum scutum armorum: etiam prius nominetur quarterium seu pars superior & dextra.

SEptuagesimatertia cōclusio. In armoria sunt nouem signa, quæ si apponātur in scuto faciunt, occupāt, aut tenere debēt tertiam partē ipsius scuti, quæ sunt sequētia.

Primū qd' dicit caput, vulgò chief, fit sic ex trāsuerso.

Secundum verò vocatur palus, pal in gallico, & decurrit à summo ad imum scuti, forma sequenti.

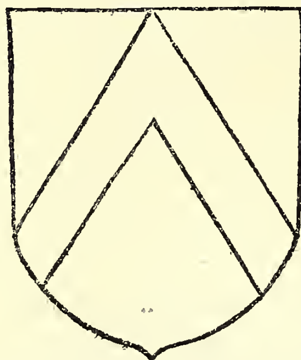

Tertium nominatur benba, bende gallicè, licet Barto. in sæpè allegato tractatu de armis, vtatur hoc vocabulo banderia, tam pro ea que fit ex directo siue ex transuerso, quàm ex pendenti, & fit, vt infra demonstrabitur.

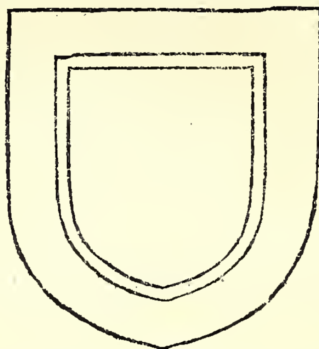
Quartū dicitur fasca seu fessa, in vulgari fesse, & fortè fastigium, & apud Barto. ibidem videtur esse lista, sed etiā vtitur diuersimode: & fit fessa sub figura infra posita.

Nota ꝙ domus Austrasiæ basse, D'aultriche, portat pro suis armis vnam fessam argenteam in campo rubeo: & prędictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austrasię, quę dicitur, & est nunc ducatus de Lotrhic. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo, primus dux Brabantiæ, vt refert Ioannes le maire in illustrationibus galliæ, li. iij. c. incipiē-te, Iulianus Cęsar. in fine.

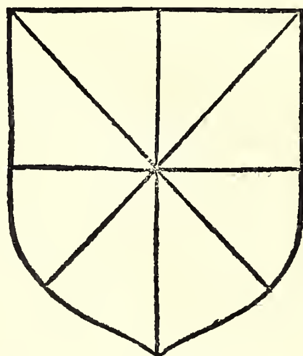
Quintum appellatur tignum, trabes, seu cheuron in vulgari, & sic fit.

Sextum vocatur orla, orle gallicè (quam fortè flexurā fimbriarum voco) & fit taliter secundūm nonnullos.

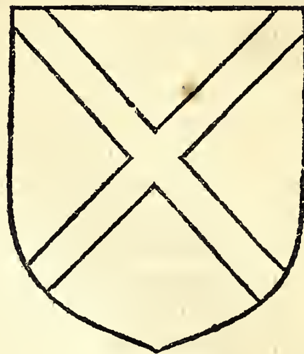

Septimun gironum, hoc est gyron lingua Gallica, & fit modo sequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit.

Nonum est quod vocatur saultoir, & ponitur in armis episcopi & ducis Lingonensis, paris Franciæ, & ita formatur,

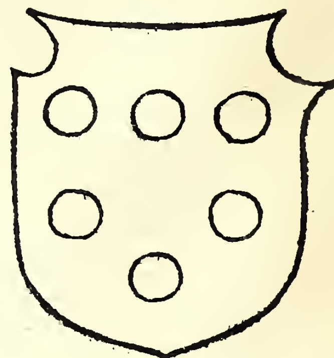
Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septē nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus: hodie tm̄ sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de saultoir coloris aurei in cāpo azureo. Alius est dominus de Monteioco, habens prędictum signum azureum in cāpo aureo. Alius est dominus de Perreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

SEptuagesimaquarta conclusio. Si ponatur aliquod existis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum, diuise gallicę.

Et ex dictis nouē signis sunt sex, benda. s. palus, fessa. gironum, cheuronum, & orla, quādo sunt ex pluribus petijs, quæ debēt blasonari vno nomine cū tot petijs, sic dicēdo. Talis dominus habet in suis armis vnā bendā seu fessam de quinq; aut sex petijs, & sic de singulis. Sed de alijs tribus. s. cruce, capite, & saultoir, est semper vnū, qd' facit tertiā partē scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent oēs nominari, & dici debet, sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debēt, secūdūm earū numerū.

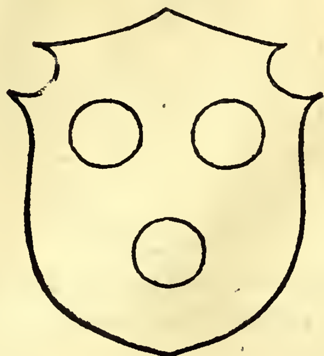
Et aduerte ꝙ blasonare est dictio armoristarum, quæ tātum importat quātum recitandæ aut cōmemorandę alicuius virtutis gratia, sub quibusdā signis quempiā abundè, & verè laudare, aut decorum dicere: quod est, teste Tul. in offi. Id quod cōsentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur referre.

SEptuagesimaquinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ex quibus fiunt arma: vt patet ex sequentibus, puta ex basanis, de besans: & sunt hæc signa rotunda, ex auro tamē vel argento, & numerātur vsq; ad octo (qui numerus octonarius ogdoas dicitur.) Post verò dicūtur besandæ, & si sint ex auro non dicitur, secus si ex argento, & figurantur sub hac forma.

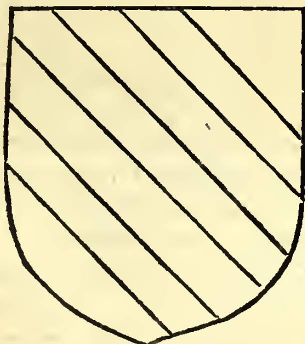

Aut verò

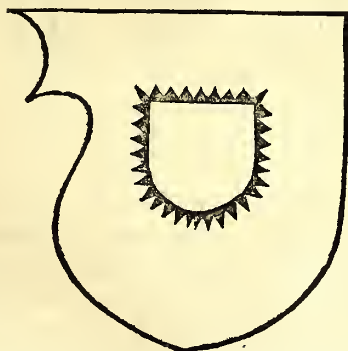
Aut verò fiunt arma ex tortellis, de torteaux, & sunt hęc signa grossiora besanis, & semper fiunt ex coloribus, & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur hic patet intuenti.

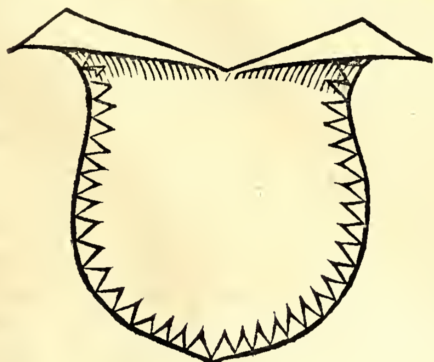
Aut ex cotissis cōpacta sunt arma, de cotisses. Cotissa enim est in triplo minor q̄ benda, & vadit per transuersum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant vsq; ad octo, & ponūtur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Cāpaniæ, & do. de la Roche Guyon, & sic figurant.

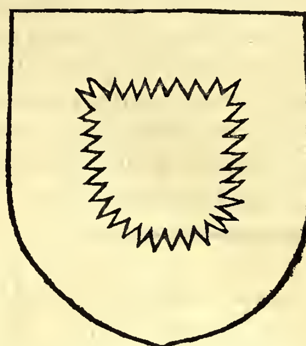
Etiam ex denturis, endentez gallicè: hoc est tanq̄ dentata vel dentosa fiunt arma, vel de engrellez, quę quasi idē sunt: sed dentatura est maior, & fit isto modo.

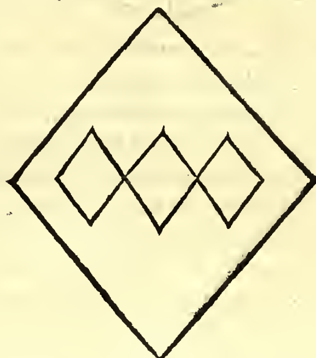
Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

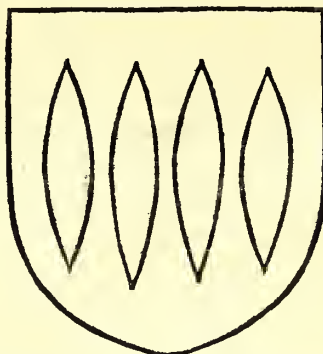
Engrelatura verò est minor endentura, & fit sub hac specie.

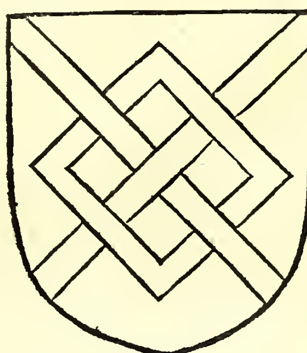
Item ex lozangijs, lozenges, factis ad modum lozangiarum, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadranguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, q̄ aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longæ sunt q̄ largæ: & numerantur vsq; ad xxvj. aut ad xxv. secundum alios, vt sunt arma ducis Bauariæ, & fiūt hoc modo.

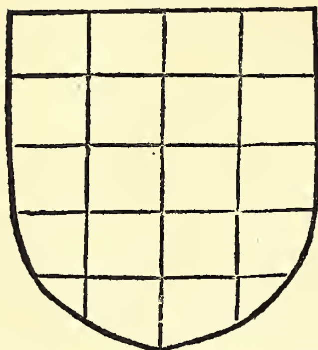
Item ex fusis, de fuzées, & sunt acutę in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex vtroq; latere: & fit de eis numerus, prout de lozangijs, & sic depinguntur.

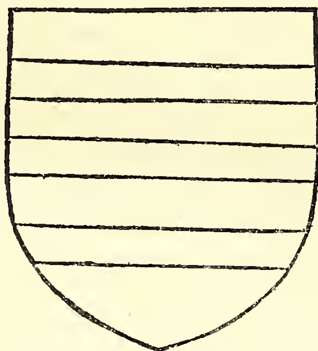
Item ex fretura, de frettes, quæ fit sicut cotissa, sed recotissatur seu recruciatur, recroisé Gallicè, ex contrario vna alteri, hac forma,

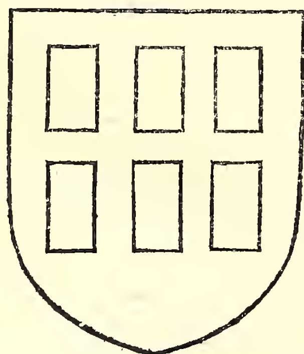
Item ex ſcachis, de eſchequier, qui fiũt ſub forma tabulati luſorij & conuenientis ludo ſcachorum, & numerãtur puncta ſcachi: & ſi ſint tot puncta ex vno colore ſicut ex alio, dicetur ſolum ſcachoſatũ, eſchequetté, de coloribus quibus erit. Si verò excedat numerũ xxv. punctorum, & tres cuſpides ſcuti, les troys pointes, ſint eiuſdem coloris aut metalli, dicetur ſcutum talis coloris ſcachotatum, eſchequetté ex tali colore, & tali colore: & numerãtur ſicut lozangiæ, & cum figura ſit hic expreſſa.

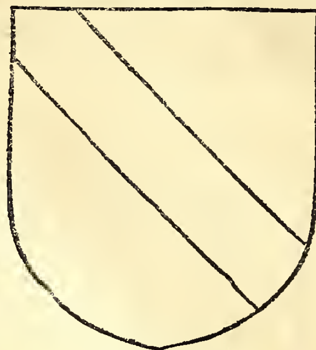
Item ex gemellis, de gemelles, & ipſa eſt in triplo minor quàm feſſa, & debet poni in medio ſcuti, ſicut feſſa, & ſunt prout cotiſſæ, vna prope alteram, in modum tamen feſſæ: & inter eas in medio debet eſſe tantum ſpacij quantum vna eſt groſſa: & quando ſunt tres ſeu triplicatæ, vocantur tierces, & fiunt modo hic ad oculum oſtenſo.

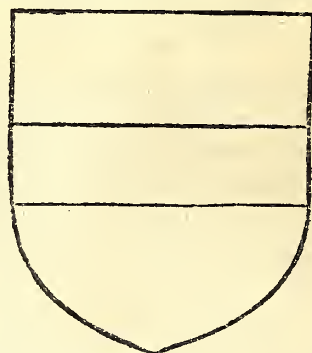
Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ ſunt modicum longæ & ſtrictæ, & non ſunt ita largæ ſicut lõgæ, & numerantur vſq; ad xvj. & ſic effigiantur.

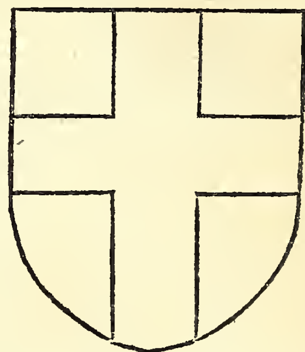
Item ex faſca ſeu feſſa, & interdũ ex benda, quæ quandoq; ſunt ſimiles, quando ſuper ſuis coloribus ſunt figuratæ ex aliquibus beſtijs, aut auibus, prout ſi diceretur diaſpres. & ſunt arma domini de Clera in Normannia. Eſt tamen differentia inter faſcas & bendas: quia benda eſt maior & longior, & interdum dicitur compoſita ex diuerſis coloribus, ſeu metallo & colore, vt in armis comitis Dunẽn. Itẽ fit cũ engrelatura ſeu crenelatura, aut cũ aĩalibus, vt in armis ducis Vindocinenſis, & fit benda hoc modo.

Faſca verò ſiue feſſa fit, vt hic videre potes.

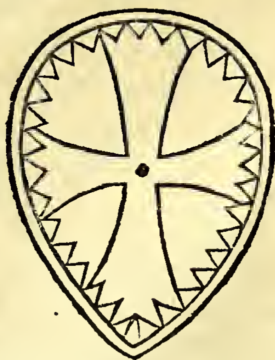
Item ex crucibus quæ fiunt pluribus modis, & cũ differentia. Nam quãdoq; fiunt ſimpliciter, & dicitur ſimpliciter à vne croix, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiſcopi & ducis Rhemenſis, epiſcopi & comitis Cathalaunenſis, epiſcopi & comitis Beluacenſis: quiquidem tres ſunt pares Franciæ, & ſic fiunt.

Vnde tamen habuerint originem talia arma ducũ Sabaudiæ, legi in quadam oratione Petri Care iuriſconſulti, deſcripta in libro ſuarum orationum, quam habuit tanquam legatus ad Alexandrum ſextum pontificem maximum: q; extincto Rhodiorũ principe vrbe à Turcis obſeſſa, rebus Chriſtianorum vndiq; trepidantibus, Amadeus vnus Sabaudiæ princeps Chriſtiani exercitus Imperator, barbarorum impetũ non modo ſuſtinuit, verũm excelſo infractoq; animo fudit, fugauit, oppreſſit: vrbẽ Rhodum, inſulam omnem, Chriſtianos cunctos, ea obſidione illis periculis liberauit. Hinc communi Chriſtianorũ omnium principum cõſenſu, ſummo Rhodiorum applauſu Chriſti vexillo donatus eſt, decretoq; illo auctus, vt in militaribus ſignis crucẽ albã, crucẽ candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophæo, glorioſoq; inſigni, omnes poſtea Sabaudiæ principes, relictis Cæſareis aquilis (quod priſcũ & gentile illius antiquiſſimæ familiæ inſigne fuerat) in hũc vſq; diẽ inſigniri exornariq; videmus.

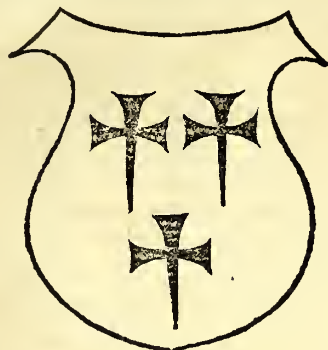
Vel alio

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur quòd potius dici debeat pattée, vt infra patet.

Et ista forte fuerũt insignia Flauij Cõstantini magni qui anno domini (vt referũt historiographi) ccx. regnare cœpit in bellis victoriosus, in gubernãdo rẽpub. prudens: liberalitate & gratia omniũ beneuolẽtiam sibi cõparauit: iturus ad bellum, non alio quàm crucis signaculo vsus est, de quo ad radicem inferius dixi, in xcviij. conclusione.

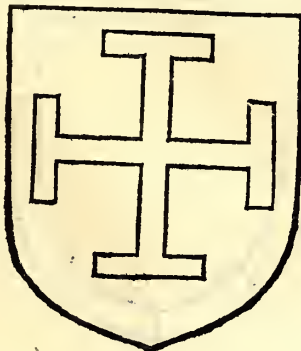
Quandoq; cruces dicuntur fixæ, fichées, & sic fiunt.

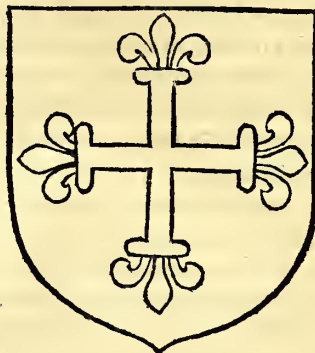
Quandoq; fiunt pattées, sic quòd extremitates eorum vndiq; sint patulæ.

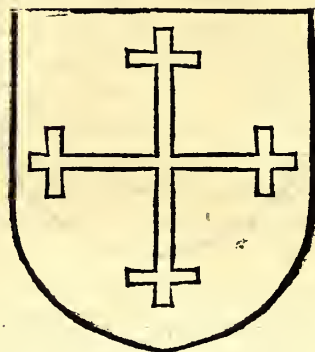
Etiam fiunt potenciatæ, potencées, sub proxima forma, & forte ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

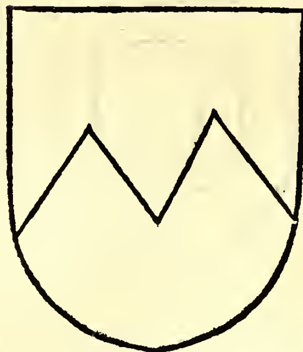
Interdum dicuntur Florentiatæ, Florencées, & ita depingũtur vt sequitur. & forte tales cruces floratæ seu floridæ dici possunt: quia instar florum resparsæ sunt.

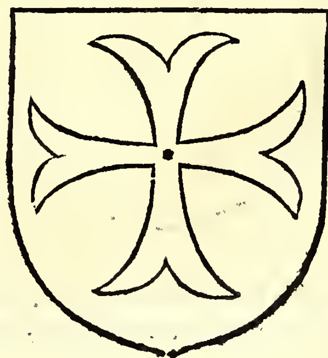
Aliàs fiunt, seu dicuntur cruciatæ, croisées, hoc modo.

Item etiam arma dicuntur emmanché, quæ sic fiunt.

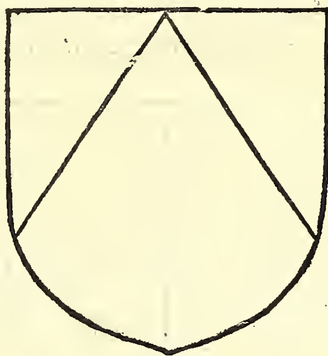

Item fiunt cum nilo, vng nyle, in vulgari: & est ferrum inuersum seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.

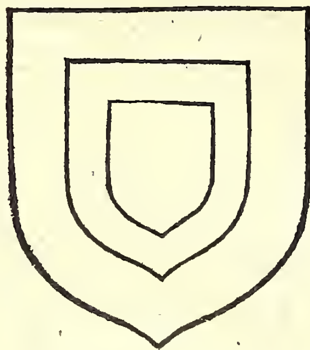

Fiunt arma dominorum de capitulo Heduensi, qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia est color supra colorem. Dicitur tamen quòd ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quòd si ponatur filetum, vng filet, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quòd prædicta ecclesia habet talia arma, vt de eis fiat quæstio & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiã tolerantur, vt supra dixi in sexagesimanona conclusione.

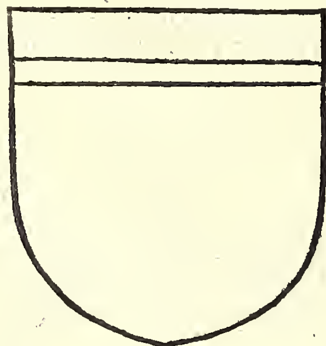
Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendẽte, & se contingente in superiori parte, deux pointes l'une contre l'autre dressées, & sic videtur esse medietas cheuroni, & sic fit.

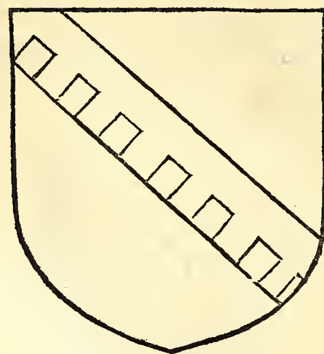
Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, vng filet, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis comitis Arthesij.

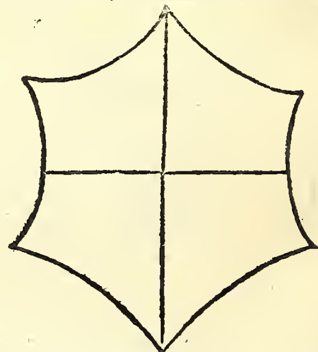

Item alias fiunt cum crenelеura, creneleure, quæ si ponatur in benda, sic fit.

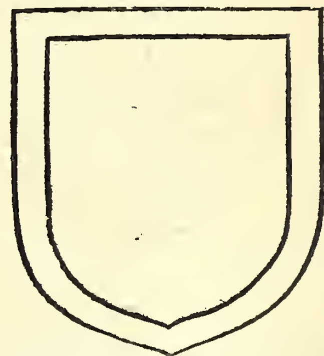

Notabitis, quòd benda simplex potest figurari & colorari seu depingi sub diuersis coloribus seu metallis, vt fit in armis dominorum de Cabilone, de Nouo castro, & de Giury de Burgundia, qui omnes solam habent bendam pro armis, sed sub diuersis coloribus: ex quo apud nos facilè discernuntur cuius illorum sint.

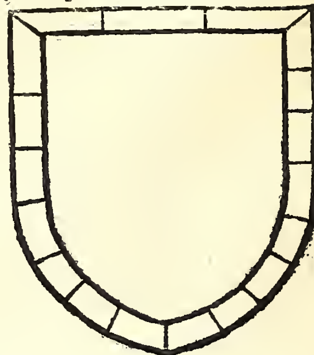
Item & vltra etiam fit scutum armorũ diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum, quod dicitur esquartelé, vt in armis Dalphini regni Franciæ, ducis Aurelianeñ. ducis Nemortij, comitis Fuxi, Fouez, comitis Armigniaci, & quàmplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit aut simplex, vt in armis ducis Andegauensis, puta.

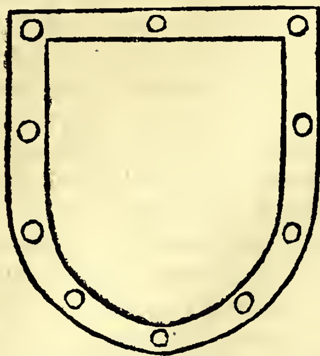

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comitis Niuernensis, vt supra dixi, & taliter fit.

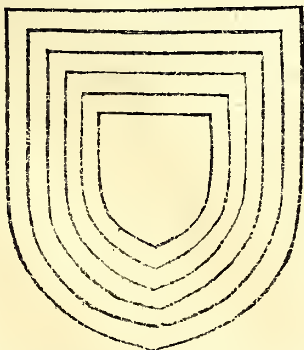
Aut cre-

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis ducis Bituricen. vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata besanis, vt sunt arma ducis Alenconij, Delençon, quam sic depingemus.

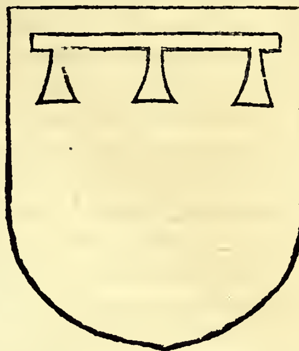

Item arma etiam non rarò fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quòd gerens talia arma apud nos est naturalis tantum. Si verò à dextra ad sinistram secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plenè per Guillelmum Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxxj. extra, de testamẽtis. & in cõmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. des successions des bastardz. arti. iij. versi. iuxta prædicta. cum duobus sequen. in quibus locis cõprobatur, ꝙ bastardi nõ possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddũt tamen barrã per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextrã, vt etiã tenẽt Guido Pape. q. ccccclxxx. cõmentum Cosmæ Guymier. in verbo, filij. titu. de numero & qualita. cardinalium. & Nicolaus de Vbaldis in tract. successio. parte prima. Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computetur inter præcipuos. Maximè in participatione priuilegiorum & honorum filijs delatorum, & propter bonos mores custodiendos, dixi s. in xxiiij. cõclusione, quæ incipit, limitantur etiam præcedentes. Quid autem de legitimatis. vide. j. in xlvij. conclusio.

Item interdum arma fiunt in quibus apponitur orla, orle, & quandoq; fit ex pluribus petijs, vsq; ad sex: & id quod est album seu argẽteum est scutum, & illius coloris cuius erit nominatur. Alia verò quæ sunt intra scutum & extra, dicuntur orle, & ita figurantur.

Item similiter in armis apponuntur quædam signa vulgo dicta, lambeaux, hoc est labantia, vel lambẽtia, seu appẽdix, vt in armis ducis Aurelian. ducis, Andegauen. & comitis Angolismensis isto modo.

Item ponuntur etiã in armis tractus, trectz, & sunt minores benda, ita ꝙ est tertia pars bẽdæ, seu fasciæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur tractus vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bandæ, seu fasciæ.

SEptuagesimasexta cõclusio. Sunt multa signa ex prędictis etiam denotãtia & importãtia in armis diminutionẽ, vt sunt lambentia, hoc est ea signa quæ vocamus lãbeaux, quæ solent poni & addi ad differentiam armorum principaliũ domus, seu casatæ principalis. Nã apud nos, vt etiã supra in xx. conclusione dixi, & in xxxvij. ex consuetudine regni quilibet primogenit⁹ solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione. Alij verò posteriores & postea geniti descẽdẽtes portant cũ aliqua differẽtia, diminutiõe & distinctiõe, videlicet vt cõmuniter secũdogenitus portat & addit cũ armis principalibus, les lãbeaux. Tertius verò bordaturã simplicem. Quartus bordaturã cõponatã, aut alio modo distinctam per endenturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alij verò, aut per bendã, seu barrã, seu aliãs quouismodo per aliquã distictionẽ, vt cognoscãtur de armis primogeniti, cui tanq̃ antiquiori in familia deferendũ est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur ps. lxxxviij. Et ego primogenitũ ponam illũ excelsum prę regibus terræ. hoc est, honorabilẽ, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanq̃ in capite remanet & stat splẽdor geniturę, arg. l. cũ scimus. in fi. C. de agricol. & cẽsit. li. x. & in l. cũ in diuersis. ff. de religiosis. Ideo arma domus nobilis remanẽt apud primogenitũ, tanq̃ caput & imaginẽ domus secũdũm Bal. in l. fi. C. ꝑ socio. & ea quę acquirũtur primogenito, acquirũtur titulo vniuersali. Itẽ acquirũtur vt cõstituto in dignitate, vt tenet gl. in c. q̃ periculosum. vij. q. j. ideo arma debẽt penes eũ remanere: quæ dignitas & titulus vniuersalis nõ reperiũtur in alijs filijs secũdogenitorũ vel tertiogenitorũ. Aliãs primogenitus põt alijs prohibere ne ea integra portẽt ex generali vsu & cõsuetudine Frãciæ. facit in argumẽtũ ad prædicta. c. omnes filij. si de feudo defuncti cõtentio sit inter dominũ & agnatos vasalli. in vsibus feudorum.

Primogenito tamen sine liberis decedẽte secundogenitus poterit portare arma domus seu familię integra, & sic cõsequẽter. Facit ad hoc in argumẽtum. c. quidam habẽs filiũ. de filijs natis ex matrimonio ad morganaticã cõtracto. c. mulier. & c. filij nati. & ibi gl. in verbo, filij. si de feu. defun. conten. sit &c. in vsibus feudorũ. Facit, nam in iure primogeniturę attẽditur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successionibus ab intestato inspicitur ordo proximorum. l. ij. §. j. ff. de suis & legi. eodem modo & in portu armorum, vt s. tactum est in xxxix. conclusione.

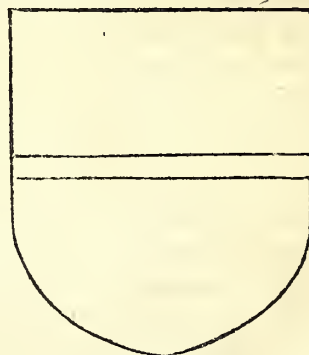
Septuagesimaseptima cõclusio. Quia supra in pluribus locis, vt in xxiiij. & lxxv. cõclusionibus de armis bastardorum dictum est: nunc verò quæri posset, an legitimati à principe per rescriptum possint portare arma plana domus vnde descenderunt sine aliqua barra in medio per trãsuersum. Primò videtur ꝙ non, cũ non includũtur, nec succedũt tales in feudis, text. est in c. naturales filij. licet postea fiant legitimi ad successionẽ feudi: nec soli, nec cum alijs admittuntur. si de feudo defuncti cõtentio sit inter dominum & agnatos vasalli, facit c. quidã. de filijs natis ex matrimo. ad morga. cõtracto. in vsib. feud. Ergo eodem modo dicendum est de armis. Quia quemadmodum feudum est beneficium & honor qui non intelligitur sentire de reprobatis. l. Lucius. §. Lucius. ff. de leg. ij. ita etiam portare arma est honor, vt supra dixi. Secũdò nõ comprehẽduntur in dispositione emphyteuticaria, secundũm Spec. tit. de emphyteu. §. nunc aliqua. versic. clxxij. ergo etiã videtur, ꝙ nec in portu armorũ, cum eadẽ militet ratio in vno sicut in alio, ergo idẽ ius cõstituendũ in vtroꝗ. vulgata l. illud. §. j. ibi, eaꝗ ratio similiter & c. cũ pluribus concord. allegatis in glo. in verbo, æstimari. ff. ad l. Aquiliam. Prædicta duo fundamenta posuit Bal. in l. generaliter. §. cum autẽ. C. de institu. & substitu. & post eum G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nu. xxiij. & xxiiij. de testamentis. & ibidẽ, in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam. nu. cj. Tertiò facit, quia legitimatus etiam expresse ad quamlibet dignitatem nõ intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bal. in l. eam quam. col. ix. in fine. C. de fideicommissis.

In oppositũ facit, quia existentia sui hæredis habet locum in legitimatis secundũm Bal. in d. l. eam quã. col. ij. & d. meum Iaso. in l. qui se patris. in iij. & iiij. col. C. vnde liberi. & in l. moribus. col. v. ff. de vulgari. dixi in cõmento meo super consuetu. ducatus Burgundię. tit. des successiõs des bastardz. §. iij. in gloss. ab intestat. versicu. quomodo autem. & plenius in eodem titulo. §. v. in consilio ibi posito: vbi fiunt de materia multa argumenta.

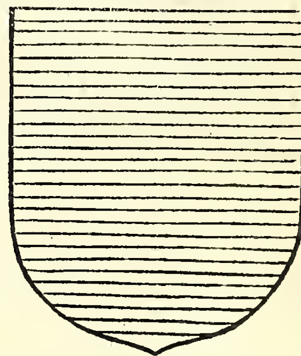
Pro concordia prædictorum breuiter dicẽdum est, ꝙ prima opinio procedit, vbi simplex interueniret legitimatio. Secunda autem etiã est vera in casu in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successione regni succedẽt, & hoc fuerit expressẽ & nominatim dictum in rescripto legitimationis, prout tenet glo. in verbo, legitimi. in d. c. naturales. quam sequitur ibi Bal. & in d. l. eam quam. col. ix. in fine. Quia hoc licet principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit G. Benedicti in sua repetitio. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero clxxxix. de testamentis. vbi dicit, ꝙ talis legitimatio quo ad honores & cætera filijs legitimis post vel antea susceptis non præiudicialia perpetuò durat, & suum semper continuat effectum. pro quo facit l. quoties. C. de precib. imperatori offerendis. Tamen quo ad regnum, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio non potest fieri, saltem in regno Franciæ, vt tenet idem G. Benedicti in loco prædicto. numero cxcij. & cxciiij. in fine.

Legitimati verò per subsequens matrimonium habẽt intrepidè ius & facultatem deferendi arma plana domus & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in c. tanta. in prin. & ibi glos. j. ad hoc ferè expressa, saltem quo ad honores, extra qui filij sint legitimi. Ex eo quia habẽtur pro suis & habent iura suitatis. dixi in dicta glo. ab intestat. versi. primò enim legitimatur. etiam ꝙ succedunt sicut alij filij legitimi & naturales etiam in feudo & in emphyteusi, prout etiam tenet Panor. in c. innotuit. col. vij. & in c. cum V incẽtocinẽ. de electio. & in c. lator. & dicto c. tanta. extra qui filij sint legitimi. Imo etiam si sit consuetudo ꝙ succedat primogenitus, iste taliter legitimatus, si sit primò natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, aliàs secus. Faciũt ad hęc notata Bal. in dicta l. eam quam. ibi, denuo dubitatur. & ibi, Sed pone quòd est nominatim C. de fideicommissis.

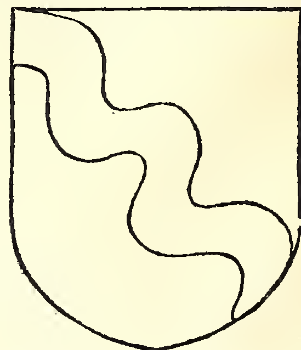
Septuagesimaoctaua conclusio. Reperitur & alius color seu species signi in armis secundũm nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum burle, & est tertia vnius fascæ; & ponitur fasca per mediũ scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe burle, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argẽto & azureo. Et eius proprius color est sicut balius color, vair gallicè. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari cuius coloris sit: & fit seu fieri debet isto expresso modo, quando est vnica tantum.

Quando verò sunt plures quàm dena, seu decem, modo sequenti.

Item etiã fiunt arma per vndaturã, hoc est ad typũ vndæ fluentis: vt est in armis illorũ de la Baulme, qui gestãt in campo aureo vndam azuream, forma hic designata.

Item in

Item in armis ponuntur planetę, vt Luna, puta in parte per modum crescentis lunę, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secũdum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.

Itẽ arma depingũtur per membra hominis, vt manus, caput: & si manus dextra passis digitis apponatur, libertatem designat, vt habent domini de capitulo ecclesiæ Lingonen̄. Si verò sinistra compressis, tenacitatem. Si verò oculus, interpretatur iustitię seruator & corporis custos. Vel etiã cũ manꝰ hominis pingitur, hominẽ laboriosum significat, cũ manus omnia opera perficit: vt describitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci.

SEptuagesimanona conclusio. Licet supra abundè viderimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, ꝙ multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus, seu alijs animalibus & bestijs, seu piscibus: aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

OCtuagesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicã s. in xij. parte. in lxxviij. cõsideratione: vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendũ, ꝙ arma ex talibus animalibus sint digniora illis quæ sunt ex auibus seu piscibus, data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auibus digniora sunt, ꝙ̃ ex piscibus. Cum aues ex quo magis participant de aëre & igne ꝙ̃ de aqua & terra, ideo videntur digniora, cum aër sit dignius elemẽtum aqua & terra, vt in dicta parte, in xij. consideratiõe dixi. quod facit etiam pro armis ex auibus, ꝙ sint digniora, ꝙ̃ si essent ex alijs animalibus, vt sunt arma imperatoris, quæ sunt alijs digniora.

OCtuagesimaprima cõclusio. Si fiant ex auibus, notandum est ꝙ de omnibus auibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore ꝙ̃ sit corpus ipsius auis, dici debent in blasono talium armorũ tales aues mẽbratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterꝙ̃ in merula, quæ si apponatur in armis, nõ debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armoria.

OCtuagesimasecũda cõclusio. Si in armoria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero, tunc numerus illorũ numerari, nominari, seu blasonari debet si sint vsꝙ ad sexdecim, vt est in armis illorum de Laual, aut de Montmorancy: vbi dicitur, ꝙ habẽt sexdecim aquilas, propterea dicitur in campo aureo cũ xvj. aquilis azureis. Si verò sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel aliàs prout erit: sunt aquilæ seminatæ ex azureo, vt est in armis illorũ de Peulle, vbi non dicitur nec fit numerus, sicut nec in omnibus alijs vbi est maior numerus ꝙ̃ xvj. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

OCtuagesimatertia cõclusio. Auis in armoria est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, aliàs arma sunt & dici debẽt falsa, cũ ars imitetur naturã inquantũ potest. §. minorem. instit. de adop. & in l. si paterfa. in fi. ff. eod. Panor. in c. debitũ. de baptismo. & Bar. in d. trac. de armis. in iij. col. Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter nõ posset stare, nõ videtur bene collocata. Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pictauẽsi, qui habet accipitrẽ super lilio seu flore lilij. Cum istud sit impossibile, ꝙ accipiter stare possit naturaliter super flore lilij. Ideo videtur ꝙ male collocetur in talibus armis. Sic etiã qui depingeret in armis auem nõ aquatilẽ in aqua, nõ esset bene collocare: sicut si piscis collocaretur aut depingeretur in arbore vel in aëre vel super terra, vbi non solet viuere nec stare. Aut etiã si figuraretur bos in aëre, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, ꝙ arma antiqua Alexien̄. (de quibus supra in quadragesimaoctaua conclusione) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene cõposita, quia non est de natura bouis, ꝙ exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, ꝙ bos volet, aut volare possit. iuxta prouerbium comune quo dicitur. Dum piscis arabit, & bos volabit, omnia erunt in pace.

Aduertendũ est quòd, vt refert Lucius, dictus de Tyngres, inuẽtio armorũ ex auibus cõpositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Et denotationem, seu designationem plurium auium vide in ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatiũ de Græcis translata: & post eum in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis: vbi dicunt Pellicani formã designare insidiantẽ, Cuculæ effigiẽ gratitudinẽ, Ciconiam parentum amãtes designare. Columbã ingratitudinẽ. Apis effigiem regem indicare. Vulturem geniũ & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rẽ denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos authores.

Legitur apud Ioã. le. marie in illustrationibus Galliæ, li. iij. c. ici. Semiramis, ꝙ ipa Semiramis regina Babyloniorũ portabat in suis armis vnã colũbã. Itẽ ramus aureus in cãpo viridi cũ duabus colũbis argẽteis erãt arma Aeneæ, de quo meminit Virgilius in vj. Aenei. sic inquiens:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.
Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ.
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes.
Et viridi sedere solo. De quarũ colũbarũ geminarũ interpretatiõe, vide Celium lib. antiquarũ lectionum i x. c. xl. vbi etiam declarat quid denotent geminæ alæ.

OCtuagesimaquarta cõclusio. Inuẽtio armorũ depictorũ ex bestijs, puta ex Leonibꝰ, Leopardis, Vrsis, Lupis, Apris, Ceruis, & alijs, puenit ex Hunnis, seu Hungaris, Saxonibus, & Pãnonijs secundũ eũdẽ Luciũ, & vt scribitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus in suis fragmentis. Aegyptij vtebantur notis animalium & auiũ, vt supra propè dictũ est ad quid significandum: quoniã serpẽs caudam sibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum supra positis) annum, astra, eorũꝙ discursus significabat. Figura leonis furorẽ. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem, Formica cognitionem & prouidentiam, Caput leonis vigilantes aut custodes, Vipera mulierem, viro in

sidiantem, Hyena picta inconstantē hominē, Pellis hyenæ fortunę, & calamitatis contemptorem, Capræ figura optimē audientem, Camelus pigrum, Bouis figura terrā, Hippopotami vngulę deorsumversæ impium, iniustumq́ significant, Crocodilus malum notat.

OCtuagesimaquinta conclusio. Circa bestias & animalia bruta, illud etiam est attendēdum q secundū eorum naturam & conditionem meliorem seu actum nobiliorem in armis poni & designari debent. Ita tamen q pars anterior semp præcedat, & sit in anteriori parte quę est nobilior: vt dicit Angelus in l. quod cōclaue. & ibi Alexander in apostil. ad Bar. ff. de dam. infe. Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsum, ad quem vexillum destinatur seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillū sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cū de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bar. in d. tractatu de armis. in iij. col. ibi, de natura autem vexilli, quòd idem est in omni re & figura, quæ habet partes quæ denotantur per ante & post, tunc semper anterior debet esse & vergere versus hastam, aliàs videretur retrocedere tanquam monstrum, & non esset bene cōpositum vexillum.

Dicit tamen ibi Bart. q si sit alicuius rei pars anterior quæ solum portetur pro armis, vt sunt multi qui faciem arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei pro suo signo & armis portant, tunc nō potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

OCtuagesimasexta conclusio. Non tantum animalia picta & posita in armis in eorum nobiliori actu, & eo quo magis suum vigorem ostendunt, designari debēt. Pro quo facit l. quæritur. ff. de statu hom. l. quicquid. §. cum partes. ff. de acquir. re. do. & l. & si non sunt. §. fi. ff. de auro & argē. leg. sed vt dicit Bar. in prædicto tracta. sic vsitatum esse videmus ab antiquo, q princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depinguntur & designātur, & sic de singulis secundūm suos nobiliores & cōuenientes actus, in quo possent esse: hoc est quod cōmuniter dicitur, Chascun à son attour. & q quis debet ornari secūdūm ordinem & qualitatē dignitatis, & prout conueniens est statui, ordini, & officio. facit tex. in l. sed & si quid. §. sufficiēter autem alere & vestire debet secundūm ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statū secundūm expositionē glos. ibi). ff. de vsufruc. & plenè per Spec. tit. de aduocato. §. sequitur videre de vestibus aduocatorū. de quibus & pluribus alijs vide supra in viij. conclus. Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. Indue te delicatē charissima, non propter te, sed propter honorē imperij. pro hoc alleg. tex. in c. j. ibi: propter necessitatē, hoc est honestatē, secundū gl. ibi. xxj. q. iiij. & in c. fi. de custo. eucha. extra. facit etiam c. vestimenta. de consecra. dist. j.

Ex prædictis sequitur, q animalia quorum natura fera est, vt l. j. §. bestias. ff. de postul. debēt designari & figurari in actu feroci, vt leo, vrsus, tigris, leopardus & similia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus seu eleuatus, mordax ore, & radēs pedibus, quod in vulgari nostro dicitur, Rampant. Quia morsu & vnguibus sæuit. Et Leopardus trāsiens, passant, gallicè. & idem in similibus animalibus vt lupus qui de sui natura dicitur Passant: & ex illis actibus magis suum vigorem ostendunt, pariter & naturam.

OCtuagesimaseptima cōclusio. Animalia non ferocia etiā in nobiliori eorū actu, designari seu depingi debēt in armis: vt Equus in currendo aut saliēdo, Agnus in ambulando planè per terram, & sic de cæteris huiusmodi animalibus in sua specie.

OCtuagesimaoctaua cōclusio talis est, q semper pes qui antecedit sit pes dexter, quoniā, vt supra dixi in xj. cōsideratione, pars dextera est principiū motus & principalior seu dignior pars, aliàs signaret talem figuram leuam esse quod vitium sonat. l. qui clauum. §. item sciendum. ff. de ædilitio edicto.

Et de huiusmodi parte dextra an sit nobilior, vide Ioan. Sanxon ad hoc propositū in cōmentis suis super consuetudinibus Turonię. titu. des droitz de chastellenie, artic. ij. vbi ponit conclusiones de præsenti materia. Et ibi dicit quòd in Normannia pars sinistra in ecclesijs est nobilior & dignior.

OCtuagesimanona cōclusio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur esse pes sinister, tamē in vexillo inspicitur pars quę respicit portātē, & nō alia. Cum illud quod videtur ex alia parte nō ex principali proposito cōtingit, sed per accidēs. Et vexilla portantur in hasta, cuius natura est qđ portetur recta & eleuata, vt l. qui sella. ff. de seruitu. rusticorum prædiorū. Sicut vidēmus in scribēte literas, respicitur enim illa pars quæ respicit scribentē, non pars quæ est ex conuerso, quę non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum quod in se dextrum est, in speculo sinistrum apparebit. ita dicit Bar. in d. tractatu suo de armis.

NOnagesima cōclusio. In vexillis seu vehiculis quæ affiguntur & portantur in tubis, quarum natura propriè est, vt ad os tubarum posite quasi per planum gerētis positum: tūc facies rei vel designatę pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Nō enim tuba est pars anterior sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ planè iacentis portare: ita Bar. vbi supra.

NOnagesimaprima cōclusio. Vt dicit idē Bart. loco prædicto, supradicta habent locum quando est tm̄ vnū animal in armis, seu vexillis pictum. Si verò sint duo animalia seinuicē respicientia nō est amplius quę pars sit quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & nō est locus (vt dixit) precedēti inuestigatiōi seu speculationi. Quia in incertis nō certis locus est coniecturis. l. continuus. §. cū ita. ff. de verborum obli. notatur per glo. in l. tres denūciationes. C. quomodo & quādo iudex. c. ad audientiā. & ibi gl. ij. de homicidio. extra. Quod intellige nisi essent duo animalia diuersę naturę seu generis diuersi: quoniā si esset leo cū alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis verò à sinistris: & ita dicēdū de quibusuis alijs animalibus quorū vnū cōparari non posset cū alio, vt obseruetur illud generale sępius repetitum, qđ semper digniora & nobiliora precedere, & in loco priori seu digniori poni debeant.

NOnagesimasecunda conclusio. In armis portatis, etiā super vestibus hominum (puta en cottes darmes) protractis seu fibulatis, illud qđ in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis, q verò vt inferior, versus pedes. Et qđ depingitur in anteriori parte hoīs vt in pectore, pars nobilior armorū debet respicere latus dextrū: est em̄ illa pars nobilior & principiū motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bart. vbi supra.

NOnagesimatertia cōclusio. Si verò arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sic à tergo illa pars quæ se habet vt anterior vel nobilior, debet

lior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt sicut facies illius respiciens rectè illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo comprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinstrum ex parte posteriori, erit dextrum. Idem Barto. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæstionem de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tēdimus ad dextrum. Apud Iudęos autem fit econuerso, quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit ęquior & ratio nabilior. Videretur dicendum ꝙ modus Iudęorum. Dicunt enim Iudęi ꝙ modus seu mos noster non est rationabilis, eo quia illud quod debet esse principiū motus & actionis, est terminus & finis: & illud qđ debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per consequens modus eorum scribendi est rationabilior, cū incipiāt scribere à latere dextro & traducūt versus sinistrū.

Sed Bar. ad tollendam illam eorum friuolam rationē dicit, ꝙ aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis ad quē ordinatur. Ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hęc naturaliter sunt vera: &, vt dicit, probatur istud per regulam. Nam & si intellectus operātis finis sit rationabilis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari. l. sed an vltro. §. j. ff. de nego. gest. sed scriptura fit vt legatur. Legere autem est oculis inspici, & videre quæ scripta sunt. text. est in l. j. §. j. ff. de his quæ in testamento delentur. Et sic legi fit per visum, videre autē est facti, vt physici dicunt, scriptura autem repręsentata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet, quia ex hoc læduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripturę, quia illud latus est principium motus seu actionis: sed latus dextrum scripturę, quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo voluat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic infertur ꝙ nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, si vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundùm modum Iudæorum incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Barto. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeant rationabiliter à parte superiore sup veste hominis, prout hic proximè decisum est: & ibidem vlterius fortificat Bar. prędicta, ponendo aliquem velle scribere latinè in speculis alicuius, quòd absq; dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo respectu legendo erit dextra, vt aplè demōstrat & supra ostensum est.

Nonagesimaquarta conclusio. Secundùm eundem Bar. loco quo suprà literæ & arma semper debent incidi in sigillis per cōuersum, quando fit sigillum ad finē imprimendi in ceram vel aliam materiā, & remanet rectū, & sic inspiciendus finis ad quem fit, non id quod fit: & sic fit in eo quod vulgò dicimus vng cachet, aut in signeto cuiusuis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamē in aliqua re incideretur, insculperetur seu conflaretur, non ad sigillandum, sed vt sic esset & remaneret: tunc directè incidi, insculpi, seu conflari debet.

Nonagesimaquinta conclusio. Arma quandoq; depingūtur in clypeis, & tūc etiam pars clypei quę secundùm naturam portādi respicit latus dextrū, Illa enim assumitur vt potior, ita ꝙ dignior pars armorum debet illam partē respicere, vt ex his quæ supra dicta sunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertorijs equorum seu phaleris, & tunc siue sit à dextra parte siue sinistra, pars nobilior respicere debet caput equi. Mōstruosum enim & abhorrendum esset, ꝙ vnus, caput equi respiceret, & alius caudam. Hoc autem quod nulli liceret magis accideret, & cum deberēt stare in fronte vel in croppa seu cauda, tunc latus dextrum respiceret secundùm ea quæ supra posita sunt.

Nonnunq; arma depingūtur in coopertis siue operimentis tectorum domus, vel quorumcūque ædificiorum: & tūc debet inspici ea res in qua debet depingi cum stat in suo proprio esse.

In coopertorijs lectorū sunt quędam partes quę circa lectum iacent, quædam quę planè iacent suprà, & in parte iacenti forma pingendi sumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte verò pēdēti in loco assumiur forma pingēdi arma à forma hominis rectè iacentis seu extantis, vt fit ī peristromatib⁹ siue auleis, cortinis, conopeis, tētorijs, siue velis, & papilionibus lineis, vel laneis, seu bombycinis, qui toro cricūdantur ad arcendum culices & muscas.

Nonagesimasexta conclusio. Arma etiam quādoq; insculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris, parietibus, & alijs locis stabilibus & firmis: & tunc secundùm eundem Bar. in loco sæpè allegato: aut locus in quo depinguntur se habet vt paries, & tunc consideratur ꝙ paries voluat faciem suam versus nos, & sic latus dextrum parietis cognosceris, & sic facies pars nobilior armorum voluatur versus partem dextram.

Quod tamē limitat Bar. ibi, nisi ex causa: puta si in medio vnius parietis depinguatur statua principis aut eius arma vel alterius magnifici: tunc alię imagines, vel arma, quæ ab vtraq; parte depinguntur, debent illam statuam vel illius arma respicere, nō inspecto à dextris vel sinistris voluatur, ad similitudinem trium hominum circa dominum existentium: homines enim se voluūt versus eum, pro quo vide suprà in xxv. conclusione. quæ incipit: licet vasallus. Et practica istius limitationis cuiq; rectè intuenti patet apud Diuionem in ingressu & supra portam hospitalis sancti spiritus, vbi arma Ducū Burgundiæ in medio sunt collocata & picta, pluraq; alia arma magnatū & heroum à duobus lateribus circunstant depicta.

Nonagesimaseptima conclusio. Si locus vbi pingitur habet se vt cœlum, veluti cameræ vel aulæ, tūc cognoscendū est vbi dicatur caput aulæ seu cameræ: postea finge hominem iacentem & vultum versus nos voluentem: ex quo consideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur & ingressus. Si verò locus depingendus babet se vt terra, tūc eodem modo cōsidera caput & pedes, & effinge hominē iacētem ibi, & voluentē vultū versus nos, & tūc cognoscetur dextra & sinistra: ex quo inuenietur modus depingēdi rationabilis. ita dicit Bar. in dicto tracta. de insignijs & armis. in fine.

Nonagesimaoctaua conclusio. Non licet alicui signum, seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, vt in rubro & nigro. C. nemini licere signū saluatoris Christi humo, vel in silice, seu marmore, aut insculpere, aut impingere. per quē textū extendit Bart. in suo tract. de armis. in fine. idē esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere

torum arma in sepulturis suis supra lapidē seu tumulum.

Crux verò dicitur signum saluatoris Christi, & istud signum portāt Christiani. Signum enim distinctiuum est seruorum dei Iesu Christi domini nostri. Vnde Damascenus. Hoc nobis signū datum est super frōtem, per ipsum enim fideles ab infidelibus distamus & cognoscimur: hoc certè est signum dei viui, quo signantur serui dei, de quo Ioan. ait Apocalypsi. vij. Vidi angelum ascendentem ab ortu solis habētem signum dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terrę & mari dicens: Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus, quoad vsq; signemus seruos dei nostri in frontibus eorū. Et in omnibus negotijs nostris semper præponimus signum crucis, etiam in bello. vnde Eusebius libro Ecclesiasticæ historię ix. author est, Constantinum imperatorem eo die quo cum Maxentio tyranno & sæuissimo christianorum persecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma confixit, sereno puroq; cœlo crucem vidisse, eamq; adorasse, ac auditam supernè vocem: Constantine, in hoc signo vinces: vel, vt alij volunt, tunc de cœlo missum est ei vexillum in quo erat crux pro signo, & erat scriptum: In hoc signo vinces. Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hostem insigniter: tū cæteris quæ deinceps bella gessit, par felicitas adfuit, & vt dicit Lucas de Penna in rub. C. de præpositis laborum. libro. xij. Ipse credit quòd sit auriflamma cœlitus demissa regi Francię.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo & pectore super tunicis militaribus crucē albam, vt se cognoscant, & cognoscantur ab aduersarijs: nec defuit ille mos apud eos à tempore quo effecti sunt Christiani. Sicut Angli in bello gestant crucem rubeam. Burgundi verò crucem beati Andreæ: & sic de alijs, de quibus dixi suprà in xvij. conclusione. in fine.

Crux olim supplicium noxiorum seu pœna & tormētum reorum, vt habetur ij. Regum xij. c. vbi dicitur, quòd Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis illata, septem viros de genere suo crucifixerunt: & id quidem infamè fuit supplicum: de quo meminit Vlpianus in l. sacrilegij. in prin. ibi: alios verò in furcas suspendisse. ff. ad legē Iuliam de sacrilegijs. & Callistratus in l. capitalium. in prin. ff. de pœnis. Summū (inquit) supplicium esse videtur ad furcā damnatio. Et satis probatur in passiōe domini nostri: qd' ideo saluator noster subire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opē ferret, & in omnibus spē salutis ostenderet. Proinde (teste Lactātio) eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi solent, ne quis esset omnino qui eum non posset imitari. Et dicitur à cruciatu. text. est in c. nulli. iij. q. j. Huic autē rei postea honor accessit, & est hodie gloria & exaltatio bonorū, & ipsorū protectio aduersus insidias & machinamenta diaboli, vt est tex. in c. postea signatione. de consecra. dist. iiij. vbi dicitur. Signatur baptizandus signaculo sanctæ crucis, tam in corde q; in fronte, vt ab eo tempore apostata diabolus in vase suo pristino suæ interemptionis cognoscēs signaculum iam sibi deinceps illud sciat esse alienum, vt dicit ibi textus. Et propterea omnia sacramēta ecclesię crucis signaculis perficiūtur. tex. in c. nūquid. de cōsecra. dist. v. vbi dicitur: nunquid non omnia crismata sacerdotalis mysterij crucis figura perficiantur: nunquid baptismatis vnda, nisi cruce sanctificata peccata relaxet: & vt cetera prætereamus sine crucis signaculo quis sacerdotij gradus non ascendit: tutamē est illius qui tali signo se munit, maximè contra dæmones: cū, & vt ait Ioannes de Turrecremata in c. ecclesiasticarum. xj. distinc. Crux est armatura fortis ad pugnādum cōtra dæmones. Vnde beatus Chrysostomus inquit. Vbi crux Christi est, nullus stare potest immundorum dęmonum, videns ensem in quo plagam accepit: videns gladium in quo pestiferum vulnus accepit. Vnde Augustinus in quodam sermone. Signum crucis à nobis expellit exterminationem, si tamen cor nostrū habeat habitatorem. Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoq; prodest. Facit quod dicit gl. in c. postq;. in verbo, interemptionis. de consecra. distinc. iiij. de Iudæo qui se signauerat, seu supra se posuerat signum crucis, cui diabolus nocere nō potuit, sed dixit. Inueni vas vacuum sed signatum. de qua historia loquitur Panor. in c. quod quidam. de pœnitē. & remissio. Alias duas virtutes signi crucis ponit Ioan. de Turrecremata in d. c. ecclesiasticarum. quia virtus est contra vitiorum tentamenta, & vt diuinæ benedictionis dexteram homo cōsequatur. Sicut Effrayn consecutus est cancellatis manibus Iacob, in modum crucis super eum. de quo infra in sequenti conclusione. Et de benedictione crucis Christi habetur Sapiētię xiiij. in principio. & de eius inuentiōe eleganter scripsit Polydorus de inuentoribus rerum. libro v. c. vj. in fine. Helena (inquit) mater Constantini imperatoris religione insigni ac pietate mulier, per quietem monita Ierosolymam petijt quęsitum dominicam crucem, vnde humana salus pependisset. Ita fortè accidit, vt Veneris simulachrum eò esset loci ab impijs orthodoxę fidei persecutoribus collocatū, quò omne dominicæ passionis monimētum aboleretur: Christianiq; Venerem loco saluatoris adorarent. Cæterūm loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cū illa duæ alię, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille, Iesus Nazarenus rex Iudęorum, & si vetustate propemodum abolitus, indicio fuit vt crux vera agnosceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico restituit. His & in victoriæ sibi partę retributionem Constantinus princeps motus, edicto vetuit quēquam deinceps eo crucis supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probrò fuerat, venerationi atq; honori esse & haberi cœpit. Idem postea voluerūt Theodosius & Valenti. seruari, qui (vt supra in principio dictum est) lege prohibuerunt signum saluatoris in solo, vel in silice, aut in marmore humi positis insculpi, ne scilicet hominū pedibus calcaretur. Vnde importunū & cōtra religionem videre est passim hodie in templis signum illu, id est nomen ipsius saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum. Itē cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium vestigijs obtrita latè resplendent.

NOnagesima nona & penultima conclusio sit talis, quòd crux Christi multipliciter figurata fuit in veteri testamento.

Primò reperitur figurata in signo Thau, de quo dicitur Exodi xij. q cum angelus primogenita Aegypti deberet occidere, præceptum est filijs Israël, vt de sanguine agni vtrūq; postem linirent in modum Thau literæ, quæ facta est in modum crucis. Nā & Thau Gallicum positum inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quā ad eum construere modum Galli consueuerant. Author est Cęlius libro antiquarum lect. vj. ca. viij.

Itē secūdo Ezechielis ix. vbi propheta legitur audiuisse dominū dicentē ad virum vestitū lineis, habentē atramentarium scriptoris in lumbis suis. Transi per mediam ciuitatem

ciuitatem,& signa Thau in frontibus eorũ virorũ dolentium & gemẽtium. Post hæc dicit septem viris. Transite per mediam ciuitatẽ,& percutite omnem super quem nõ videritis Thau,nemini parcent oculi vestri.

Tertiò figurata fuit in cancellatione manus Iacob super Effrayn & Manasses. Legitur enim Genesis xlviij. ꝙ cum Ioseph applicuisset Manassen & Effrayn ad Iacob, statuens maiorem ad dextram,& minorem ad sinistram, vt eis secundũm ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modũ crucis cancellãs dexterã super caput Effrayn minoris, & sinistrã super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porrò quia de cruce mentio est,non grauemur promere hic,quę imprimis studiosorum digna auribus arbitramur ex monumentis excerpta clarissimis, præcipuè ex Cælio loco superius citato. Siquidem traditum est(inquit Cęlius)ab Arabibus crucis figuram videri cæteras quotquot sint præstare,quoniã superficies prima cruce describatur. Sic enim imprimis lõgitudinem habet atq; latitudinem: primaq; hæc figura est & omnium recta ꝙ maximè,constansq; rectis angulis quatuor. Effectus verò cœlestium,maximè per rectitudinem angulorũ radiorumq; resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet,quando cœli quatuor habeãt angulos vel cardines potius orientis videlicet, occidẽtisq;,& medij vtrinq; cœli. Sic verò dispositæ radios ita conijciunt in seinuicem,vt crucem inde constituãt. Propterea esse crucem veteres dicebant,tum stellarum fortitudine factam,tum earundem fortitudinis susceptaculum. Ideoq; habere sũmmã in imaginibus potestatem,ac vires & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Aegyptijs initia duxit,cõfirmataq; vel præcipuè est,inter quorum characteres crux erat insignis,vitam eorum more futuram significãs. Proinde figuram eiusmodi Serapidis seu Osyris pectori insculpebant. Adijcit Hieronymus, aues in surrectum seattolentes crucis exprimere figuram,quod adorãs homo & natãs item facit: sed & nauis antemna cruci assimilata sufflatur. Scribit porrò Sudas Theodosio imperante,cum æquarentur solo Græcorum templa in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas,quæ crucis præferrent formam. Cæterũm quod ad crucis pertinet & excellentiam, apud Aegyptios ante Christum humanæ salutis autorẽ nenarrabilem: non tam muneris stellarum testimonium fuisse contenderim,ꝙ virtutis præsagium, quam à diuinissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina,vt equidem reor agente vi,fuisse in adoratione veterum crucis,item figuram summè religiosam. Quoniam in veneratione supplici,dum ori dextram admouerent, indicem super pollicem residentem,quod & tempestate hac ferè à plerisq; fit exosculabantur. Quod Plinius quoq; significasse videtur. In adorando(inquit)dextrã ad osculum referimus,totumq; corpus circum agimus. Et in apologia item Apuleius. Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia,manum labris admouere. Hinc factum opinantur,vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculationem ponant pro veneratione. qđ Hieronymus aduersus Ruffinum notatum reliquit. hęc Cęlius.

De laudibus sanctæ Crucis scripsit egregiè & deuotè Rabanus episcopus Maguntinensis libros duos, partim metricos,partim prosaicos,quos habeo non impressos. De quibus laudibus aliquid recitat Antoninus in secunda parte suarum historiarum,titu.xiij.c.v,§.ij. Et de crucis gloria & laudibus copiosè & sanctè scribit Petrus abbas Cluniacẽ.lib.j.epistolarũ: interpretans dictum Matthæi xxiiij. dum ait. Virtutes cœlorum mouebuntur, & tũc apparebit signũ filij hominis in cœlo. & illud Esaiæ v. dũ dicit. Et leuabit dominus signum in nationibus. vbi hoc scribit. Signũ leuatum in nationes crux est,& apparens signũ filij hominis in cœlo crux est,quæ quia & hic in signum à Christo leuata,nationes totius orbis ad fidẽ salutis æternę à quatuor ventis congregat. quia,vt ait propheta Esaiæ v. Et congregabit profugos Israël & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis. Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternã salutem & gloriam à quatuor vẽtis,vt habetur Matthæi loco pręallegato. Et mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna,& cõgregabit electos eius à quatuor vẽtis,hoc est,de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat,summo ab eis honore colenda creditur,dicitur,& prędicatur. An enim(vt ibi ait)dignum sit vt quam ad salutis humanæ causam commendãdam cœlum exhibet,terra respuat? An dignum sit vt eam homines abijciãt,quam angeli honorant? An nõ honorant,quando cõmotis ad iudicium cœli virtutibus, ipsam mundo iudicãdo,secum pariter repręsentãt? Nam qui dixit, virtutes cœlorum mouebũtur,ipse subdidit: Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo. Cumq; hoc signum crux Christi sit cum virtutes cœlorum, hoc est ordo totus cœlestium spirituum desuper veniẽs apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo,vt discant terrigenę non posse sibi conscensum esse ad cœlos,nisi per ipsam se posse fieri socios angelorum. Nõ est igitur honorãda ab hominibus,quę angelicũ eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalibus, quæ immortalem eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda,quæ vitam mortuis beatam,quæ salutem perditis conferet æternam? Et planè velint nolint hæretici vitalis,quia vitam: salutifera,quia salutem: honorabilis,quia honorem: amabilis,quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix,quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatem: beata,quia beatitudinem: gloriosa,quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem odiunt, quia dominum torsit: diligant eam,quia non solum nobis,sed & ipsi gloriam peperit. Peperit enim ei gloriã,de qua habetur ad Hebrę.ij. Vidimus Iesum propter passionẽ mortis gloria & honore coronatum. Peperit inquam gloriam crux crucifixo: sicut scribitur ad Philip.ij. Factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à deo assumpto peperit,& nobis insuper vitam & gloriam æternã contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honorãda,collaudãda,& à Christianis glorificãda probatur. Sed quærit ibi Petrus an sit adoranda? Et dicit quòd non adoratione latriæ,quæ dicitur cultus soli deo competens: quia habetur Deuteronomi vj. Dominũ deum tuum adorabis,& illi soli seruies. Ratio, quia sicut ordine ipso creatiõis creator creaturæ quã creauit meritò iusteq; præfertur: sic decebat vt prælatio ipsa aliquo signo cõgruo signaretur. Signatur igitur pręlata creaturis deitas sacrificiorũ signo: signatur isto,signatur multiplici quod nũc agitur Christiani populi sacramẽto. Nisi intelligatur ꝙ adorare idẽ sit,& tantũ importet qđ venerari honore deo debito: & hac adoratione adoramus Christũ,nõ tantũ dei sed & hominis filiũ. Adoramus,& crucem,imo in cruce ipsum(qui deus & homo est)crucifixũ. Neq; quantum in ipso est, aut lignũ colimus, aut lignum adoramus:

quia soli deo est seruiendum ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dū crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixū dominū deū meū esse, mecꝫ illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istum intellectum ecclesia catholica laudabili deuotione se adorare pronunciat non solum crucem domini, sed & passionē eius, mortem, ac resurrectionem, atcꝫ ascēsionem. Sic cum dicimus mortem domini, resurrectionem, ascensionē adoramus: hoc est dominum mortuū, resurgentē, ascēdentē: aut dominū qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus ibi, cꝫ hoc priuilegium cruci dominicæ datum est, vt in creaturis sola post filium hominis, qui & filius dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte domini, quam in cruce passus est, finē sūmamcꝫ salutis humane constitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis modus quo humana hominibus impendenda reuerentia tantū signatur. Et ista adoratio dulię vocatur, & impēditur homini vel angelo. Hoc magnus ille patriarcha Abraham adorauit populū terrę, filios videlicet Heth. de quo Gen. xxiij. Hoc Loth (testimonio quocꝫ Petri apostoli) iustus, subuersores Sodomorū angelos adorauit. ij. Petri ij. & Genesis xix. Hoc fratres Ioseph cum prostrati adorauerunt. Genesis l. Hoc Iosue principem militiæ domini angelum. Iosue. v. Hoc propehta Natham Dauid regem. iij. Regum j. Hoc forsaſſis, & si malus Nabucodonosor propheram Danielem adorauit, vt Dani. ij. scribitur. Necꝫ enim credendū est sanctos homines vel sanctos angelos cultū soli deo debitū, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modū hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communē exhibitionem honoris. Sed speciale illud, omnem creaturam refugit: generale istud, tam creatori cꝫ creaturę rationali inseruit. Nam irrationali honorē vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamē vel sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus, vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor & reuerētia defertur, nō quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, preciosa, vel quolibet modo corporaliter hominibus accommoda fieri creditur, sed quia deo vel sanctis eius perpetuò cum eo victuris, in his honor congru⁹ exhibetur. Si igitur & hoc modo crux domini adoranda, id est, honorāda suscipitur, nec impiū est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Pium, quia à rectę fidei tramite non discordat. Salutiferum, quia salutem pijs adoratoribus seu veneratoribus cōparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucē domini adorare, vt in primo nō tam ipsa cꝫ deus adoretur, in secundo non tā ipsa cꝫ deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius: illo cultus diuinus, ipsi deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucem eidem deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

Entesima & finalis conclusio edocet quomodo signum crucis fieri debeat. Circa id imprimis scitu dignum est, quòd ex notatis per Hugo. in suo apparatu, & Guillelmum Durādi in suo rationali, Ioannē de Turrecremata in c. ecclesiasticarum xj. di. colligit tres differentias in signo crucis faciēdo.

Quidam enim (vt dicit) signant se à frōte ad dextram, & inde in sinistrā: propter tres personas trinitatis, quæ in ipsa signatiōe crucis nominantur. Et ita isti signum crucis in forma quadam triangulari perficiūt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij verò in figura quadrangulari signant, & muniūt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis: ad designandum descensum filij ad terrā, secundūm illud. Inclinauit cœlos & descendit. Deinde transeunt in dexteram, & de dextera in sinistram terminando ibi signū crucis, tum ad designandum quòd æterna quæ per dexterā, temporalibus, quę per sinistram significantur, anteponēda sunt. Tum ad demonstrandum quòd Christus de Iudeis ad gentes transiuit.

Alij verò signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ patrem signat: deinde descendunt ad inferiorem, quæ mūdum designat: postea à sinistra, quæ infernum significat, producūt ad dextram, quæ cœlum denotat, & ibi signum terminant, fulti autoritate illa. Egressus eius à patre, excursus vscꝫ ad inferos, recursus ad sedē dei. & est versiculus hymni: Veni redemptor gentium. à diuo Ambrosio compositi. Nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mūdo in infernum, de inferno ascēdit in cœlum, vbi sedet ad dexteram patris: & isto modo dicunt signum crucis debere fieri Archidya. Geminianus & Cardi. Alexandrinus in d. c. ecclesiasticarum. & ibi Ioannes de Turrecremata probat hunc modum signandi se signo quadrangulari esse meliorem quincꝫ rationibus, & etiam quòd terminari debeat in dextram comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis alijs duobus primis modis se signandi signo crucis tancꝫ non bonis nec vsitatis, tertium modum tancꝫ communem & ab omnibus approbatum, religionicꝫ nostrę conuenientem, dico esse insequendum.

TRigesimanona consideratio, continuādo materiam nostram honorariam (cum satis de armis & honoribus causa eorūdem impensis disceptauerimus) sit talis. Si inferior temerè intrudat se in loco maioris, maiorem honorem cꝫ ei debeatur assumendo seu vsurpādo, debet suo honore priuari, & à loco propio expelli, vltimuscꝫ post alios in opprobrium poni. c. præcipimus. xciij. dist. facit l. neminem. C. de officio magistri officiorum, quod limitat Felin. in rub. de maioritate & obedien. Nisi minor esset substitutus maiori, quia tunc in actu in quo est vicarius suus sedebit in loco maioris: quem textum in hoc extollit Ludouicus Romanus singulari cccxl. quoniam vicerector honoratur vt rector. dixi infra in sexta parte, in consideratione vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: ideo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet. glossa in summa xciij. distin.

Vadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. j. q. j. c. non est. Ad honores autem sine labore nō peruenitur. l. j. C. de excusationibus artificū. libro decimo. Imo etiā si digno conferatur, cū metu suscipiēdus est. lxiij. dist. c. Valentinianus. & dicto c. nō est. Et nemo debet sibi honorē assumere, sed qui à domino vocatur, quēadmodū Aarō. c. qualiter. extra de electio. c. in scripturis. viij. q. j. verū contēnenti & fugiēti offerēdus est. d. c. in scripturis. & c. sicut. j. q. j. & l. si quecꝫ. C. de episco. & clericis. ita dicit Lucas de Pēna in l. filios C. de decurio. lib. decimo. Sicut tamē scietiæ cupiditas non est arguēda, sed cōmendāda, l. apud Iulianū. ff. de fideicommissarijs libertatibus.

bus. vbi Pomponius ait. Nã ego discendi cupiditate, quã solã viuendi rõnem optimã in octauũ & septuagesimum annum ętatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulianus. Et si alterũ pedem in sepulchro haberẽ, adhuc addicere quidem vellem. Sic & honoris, secundũm quod notatur per Lucam de Penna in l. ij. per illum text. C. de his qui spõte munera publica subeũt eodẽ li. decimo.

QVadragesimaprima consideratio. Nullus ita honorandus est, ꝗ per huiusmodi honorẽ excessiuũ vni alteri detrahatur. xxix. distinc. c. nulli in fine. & c. ecclesiæ. Nec honorabilius quid exhibẽdum est vni, vnde alij scrupuloso corde moueantur. c. decimas. xvj. q. vij. & faciunt notata in c. statuimus extra de maiori. & obedictia. Speculator in titu. de legato. §. ij. ante versiculum, patet ergo. & in titu. de disputatio. & allegatio. §. vj. incipiente, satis clarè. in principio. Quia quando aliquem excessiuè quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat, argumento. §. sed quia. in procemio ff. orum. & l. nec quicꝗ. §. obseruare. ff. de officio proconsulis & legati. c. qualis. xxv. distinc. & c. nonne. extra de præsumptio. Vnde Egisippus de bello Iudaico. Vos honore congruo prosequimur, vt neq; immoderatus, neq; infimus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quodcũq; suæ portionis vnicuiq; suppetit, impartiatur. Nõ enim quis delectat tantum eum quem supra mensuram honorat, quantũ lædit, cum cui debitum negat, & plerũq; vterq; eorum offenditur, vbi prælationis adulatio est. & Aristote. dicit v. Politicorũ, Quòd inhonorati alios videtes honoratos faciũt, & rursus inhonorationem amatores honoris grauiter ferunt. Et qui dehonorat paruipendit secundũm eundem in rhetorica. videatur c. ecce. & c. nullis. xcix. dist. quę allegat Lucas de pẽna in l. ij. col. ij. C. de proximis sacrorũ scriniorum. lib. xij. Turpius tamẽ est frigidè laudari, ꝙ acerbius vituperari, ait Aul. Gellius lib. noctium atticarum xix. c. iij. Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut inquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, ꝙ pauca dicere, saltem vbi non pauca commemoranda essent.

QVadragesimasecunda consideratio. Praui nõ sunt honore digni: quia honor est præmium virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristote. Ethicorum iiij. Benemeritis igitur & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante ꝙ in honorato, ait Aristo. Ethicorũ primo. & Bal. in procemio feudorum. Et dicit Cice. in libro orationum. Is magis gloria excellat, & honoretur, qui virtute plurimũ præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimos honores inhiare audent, dicetur in eos adagium Polidori. Nihil cum fidibus graculo: nihil cum amaracino sui. & habetur Prouerbiorũ xxvj. Quomodo nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic indecens est stulto gloria: & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia status, peccator honoratur. c. nemo. lxxxiij. distinct. Nec hinc debet minor irasci, si maior prælatus est. c. qui resistit. xj. quæstione iij. Ex quibus videtur, ꝗ infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, vt dixi infra in vndecima parte, in xv. consideratione.

QVadragesimatertia cõsideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nã maior dignitas procedit ex ea. l. digna vox. & ibi notatur in verbo, principatum. C. de legibus. subiungens versus.

Si fortuna volet fies de rhetore consul:
Si volet hæc eadem, fies de consul e rhetor.

Notat Iacobus Rebuffi in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum. lib. xij. vel quia constituti in dignitatibus maximis vtplurimum prosperãtur, & magis honorantur. facit l. ad splendidioris. & ibi Lucas de Penna. C. de diuersis officijs. li. xij. tamẽ fortuna quãdoꝗ dat honores immeritis. vnde Virg. in suo opusculo de fortuna, ait.

Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos clauibus afficit.

Nec minus verè dixisse videtur Ouid. libro iij. de arte.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum.

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiꝗ iacet.

¶Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbiꝗ. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura & prudentia: sed non est mirandum, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. Aristo. de bono fortunæ. & Boetius de consola. philosophiæ, lib. j. metro v.

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, ꝗ dignitates & honores à Deo & non ex casu & fortuna prẽstentur, cum à Deo est omnis potestas, ad Romanos viij. cap. quid culpatur. xxiij. q. j. & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. Ecclesiastici xj. Vnde Romanum imperium non fortuna, sed diuinitate propitia defertur. text. in l. fi. in principio. C. de officio magistri militum. Vnde reges nostri in suis rescriptis semper dicũt: Talis Dei gratia Francorum rex. de materia tamen plenè per Lucã de Penna in dicta l. vnica. C. de comiti. & trib. schola.

QVadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decẽ sunt consideranda, quæ scripta sunt in glossa rubricaria. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur. lib. x. & etiam refert Bartholomæus Cepola in tracta. de imperatore. in fine. versic. circa hanc. & Io. de Platea in dicta rubrica. vbi plura alia addit.

Primum ergo est, scilicet persona indicentis, vt habeat iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt in l. ij. C. de decurionibus. eo. lib. x. & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt l. super creandis. de iure fisci. C. eodem lib. Item decuriones, hoc est consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarchã (hoc est quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait tex. in l. vnica. C. de Irenarchis. libro xj.

Secundum modus & ordo, vt persona eius cui indicitur non grauetur vltra modum, sed secundũm ęqualitatẽ, vt l. fi. C. quemadmodum ciuilia munera, & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, ꝙ filius: & primogenitus, ꝙ secundogenitus. l. in successione. & l. neminem. C. de decurio. & l. iij. §. de filijsfamilias. & quemadmodum pater pro his teneatur. eodem libro x. C.

Tertiũ est habilitas, scilicet an persona cui iniungitur sit habilis & idonea, vel non. tex. in l. honor. §. de honoribus. & in l. vt gradatim. in princ. ibi, sciendum est hoc esse obseruandum, si idonei sint. ff. de muneri. & honoribus.

Quartum eius origo. text. in d. §. de honoribus. vt si nõ sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorũ non concedantur ei, nisi impetrasset ius anulorum aureorum, aut restitutionem natalium, aliàs incidit in l. iuliam Viscelliam, vt in l. prima. C. si seruus aut libertus. libro x, & in l.

vnica.C.ad legem Visselliam.& intellige de origine propria,vel paterna,vel ex priuilegio,vel etiam incolatus.l.j.& l.ciues.C.de incolis.& l.in filijs.& l.exẽplo.C.de decu.lib.decimo. Attendi etiam debet,an sit masculus vel fœmina,an sit minor,vel infirmus,vel aliam inhabilitatem habeat,vt dicit Ioannes de Platea in d. rubrica. C. quemadmodum ciuilia munera &c.

Quintum considerandũ,scilicet facultates,an iniuncto muneri sufficere possint. text. in d. §.de honoribus.aliàs si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniũctum suscipere non debet.vnde dicitur:

Qui sua metitur,pondera ferre potest.

Et facit dictum Horatij.

Sumite materiã vestris qui scribitis æquã Viribus.Quòd si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorũ seu officiorum,rectè sentis:vt etiam innuit textus in l.ad subeunda.cũ pluribus concordantijs. C.de decurionibus.

Sextum consuetudo.Nam in delatione officiorũ seruanda est consuetudo loci,vt vult §.de honoribus,superius allegatus.& tex.in d.l.super creandis.C.de iur.fisci.& in l.non tantum.ff.de decurionibus.

Septimum,vt potiores & idoneiores eligantur.d.l.ad subeunda.l.honores in prin.ff.de decurio.l.vt gradatim.in prin.ibi,si idonei sint.& l.honor.§. finali. ff. de muneribus & honoribus.

Octauũ cõsiderãdũ,scilicet ordo graduũ,vt quis prius vocetur ad minores,quàm ad maiores. d.l.vt gradatim. in principio.& l.honor.§.gerendorũ.ff.de muneribus.& l.secunda.C.quemadmodum ciuilia.lib.x.& l.quę vtiliter in principio.ff.de negotijs gestis. & ibi deciditur, ꝙ expensę consuetę & rationabiles factę pro alio,vt honores assequeretur,peti possunt. cum prædictis ll.concordãt tex. in c.si officia.lix.distin.& in c.legimus in fi.xciij.distincti. Alioquin casum appetere videtur, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. c.sicut.xlviij.distinctione,& est tex. ad literam in l.nemini ad subli.C.de consulibus & non spargendis.lib.xij.

Nonũ vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ,cum non debet quis eodem tempore habere plura officia. c.singula.lxxxix.disti.& in l.j.C.quemadmodum ciuilia munera &c.Sicut non potest esse monachus vel abbas in pluribus monasterijs.c.fi.extra de religiosis domibus. Sicut etiam de iure nullus potest præfici in diuersis ecclesijs secularibus.c.de multa.extra de præbẽdis.& officia ecclesiastica singula singulis personis sunt distribuenda.c.j.lxxxix.distinctio.c.cum ex iniuncto. & ca. sicut.de hæreticis.extra.

Decimum,vt quis non cogatur continuare illud idem vel aliud officium,sed habeat vacationem,& interualla legitima.l.penul.eadem rubri.C.quemadmodũ ciuilia munera.& l.j.& ij.C.de muneribus & honoribus non continuandis &c.Et de interuallis.eodem lib.x.& hoc verũ nisi necessitas aliud exposcat.d.l.penult.& l.vt gradatim.§. quoties.& l.honor.in fine.ff.de muneribus. ita ꝙ propter necessitatem quis admittitur,qui aliàs non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioannes de Platea in dicta rubrica.C.quemadmodum ciuilia munera indicũtur. quòd etiam consideratur morum honestas,& vita laudabilis,& laboris prolixitas,& stipendiorum merita.Hi enim ad honores,seu dignitates eligendi sunt,quos morum honestas commendat.l.magistros.infra de professoribus & medicis.libro decimo.& l.vnica.C.de professoribus qui in vrbe Constantin.libro duodecimo.Et ad honoris augmentum,non ambitione,sed labore conuenit peruenire.l.contra rempublicam.C.de re militari.& l.fi.C.de tyronibus. eodem libro duodecimo.Labores enim & stipendia dignitates tribuunt,non suffragia mendicata.l.scrinijs.C.de palatinis.l.prima.C.de castrẽsianis.dicto libro duodecimo. l.nemo.C.de officio magistri officiorum. & l.& virtutũ. C.de statuis & imaginibus. de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & opportunè liquet & liquebit.

Quadragesimaquinta consideratio est circa laudem. Et pro eius declaratione dico,ꝙ laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis,secundũm Aristotelem libro primo & tertio Rheto. & beatum Thomã super psalmo xvij. Et dicitur à laudo verbo, quod verbũ extollo aliquando significat,vt apud Horatium.Laudabunt alij claram Rhodon,aut Mithilenam. Aliquando idem,quod nomino. Plautus.Id vt scias Iouem supremũ testem laudo.

Et laus & laudatio differunt: quia laudatio est oratio ipsa laudantis,laudes continens ipsius laudati. Laus verò est virtus ipsa non aliunde proueniens,sed suis nixa radicibus.vnde Virgilius.Primam merui qui laude coronam. Dicta laus à populo, ꝙ propriè laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primò,quia laus consistit in solis signis verborum:honor autem in quibuscũꝙ signis.& secundũm hoc laus includitur in honore.

Secundo modo, quia per exhibitionem honoris redimimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolutè:sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, sicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem est etiam optimorum quæ non ordinantur ad finem,sed iam sunt in fine,vt dicit Florentinus in dicta sua summa.parte quarta. capitu.x.titulo v. §.primo.

Quadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero,contingit quadrupliciter. Primò, prout Deus honoretur,& hoc est bonũ. Sic sacerdos summus Ioachim laudauit Iudith de occisiõe Holofernis, & liberatione populi,dicens:Iudith xv. Tu gloria Ierusalem,tu lætitia Israël,tu honorificentia populi nostri,eo ꝙ dilexeris castitatem.

Secundò laudatur quis virtuosè,vt non deficiat in tribulatione positus,sed consoletur.Sic laudata fuit Noëmi, & Ruth Moabitides afflictæ & depauperatæ à Booz, vt consolarentur.Ruth iij.

Tertiò vt virtus in proximo augeatur,& in bono proficere conetur: quoniã virtus,secundũm Senecam,laudata crescit.& Iuuenalis Satyra prima. Probitas laudatur & alget.Et vt ait Iulius Celsus de gestis Cæsaris.Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Aristoteles libro tertio suæ Rhetoricæ nouæ.Neꝙ solum laudis causa rectum sequi conuenit,sed si laus cõsequitur, duplicatur recti appetendi voluntas. & Ouidius de Ponto,libro quarto Elegiarum.

Excitat auditor studium,laudataꝙ virtus

Crescit,& immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus de qua intendimus tangere principaliter.

Quartò,vt quis ferat mitius correctionem. Sic apostolus laudabat mirabiliter Corinthios in prin. suæ epistolæ,

primæ,

primæ, dicẽs. In omnibus diuites facti estis in illo, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia. & paulò post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum Anto. Florentinus in ij. parte suæ summę. titu. x. c. ij. §. j. & ibi dicit, quod etiam quatuor modis contingit aliquem inordinatẽ laudare quod non est bonum: sed quia non est materia pręsentis speculationis ad illũ ibi recurre, sed solũ de laude quæ debetur, de qua Aristo. ij. Ethicorũ.

Ad magnam enim laudem consequendã quatuor requirũtur, scilicet quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Anto. Florẽtinus in sua summa. quarta parte. titulo xv. in Cantico beatę Mariæ virginis. §. iij.

QVadragesimaseptima consideratio. Et quo ex laude virtuosi homines disponuntur, amplius ab bene agendum, & ad virtutem, quòd si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publicè commendãdus est, facit dictum psalmistæ xxxij. Rectos decet collaudatio. & textus in l. iustissimos C. de offic. rectoris prouinciæ. & quæ dixi. s. in xxxij. consideratione. Sicut enim ignis aura flante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius in registro, libr. vj. c. cix. vnde Cassiodorus primo variarũ epistolarum, xiij. Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestrę comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & in sonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas appetatur, quantò magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus? Hinc etiam Hiero. in xv. epistola ad Marcellam. Nemo reprehendat, quòd in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguẽdis malis sit corectio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agãt propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Lucas de Pẽna in l. fi. C. de numerarijs, libro xij. & faciũt ad prædicta dictum Ouidij in ponto. Laudataque crescit Virtus, & immẽsum gloria calcar habet. dicam infrà ista parte, in lxxiiij. consideratione.

QVadragesimaoctaua consideratio. Sanctus Augustinus in sermone de die suæ cõsecrationis dicebat. A male viuentibus nolo & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus, si dicam nolo, mẽtior: si dicam volo, timeo ne sim humanitatis appetentior quam soliditatis. Quid ergo dicam, nec plenè nolo, nec volo, nõ plenè nolo in laude humana periclitari: non plenè volo, ne ingrati sint quibus prædico. facit quod notatur xxxj. distinc. c. tenere. vbi patet, quòd licet iusto se laudare. prima questiõe vj. capi. sicut is. & c. in scripturis. viij. questione j. & Lucas de Penna in l. j. C. de agentibus in rebus, in fine, libro xij. vbi ponit proprietates ambitiosi, & in l. fi. C. de coartalibus, libro xij. dicam infra in secunda parte.

QVuadragesimanona cõsideratio, Quòd ex quo sępe ex laudis præconio innascitur, superbię inflatio. capitu. sunt plurimi. vj. quæstione prima, nullus plus æquò debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat cũ infert indebitum, capitu. nullus. xcix. distinctione. Nemo tamen nisi vanus falso lętatur honore, & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum. Stultus, honores sæpe dat indignis. vnde Aristote. vt refert Laërtius de vita & moribus philosophorum, dicebat de duobus hominum generibus, vehementer admirari, scilicet de illo in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicatur acceptat & gaudet. Et de illo de quo mala proferũtur quę in eo non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est ac paratior ad culpandum ea quæ minus rectè agi arbitramur, quam ad laudãdum illa quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis in libro de Amore. c. ij. vbi dicit, quod perfecta laudatio est quæ pręcedentẽ, rei recenset originẽ, presentẽ formã narrat, sequẽtes ostendit euẽtus. Ab antecedentibus res quęque laudatur vt nobilis, à pręsentibus vt magna, à sequẽtibus vt vtilis: quare ex tribus illis tria hęc in laudibus cõcludũtur, nobilitas, magnitudo, atque vtilitas, & ex illis trib⁹ multũ ibi laudat amorẽ, de quo infra dicã in vltima parte. Et vt infra dicã in d. parte. in xxxviij. cõsideratiõe, à pręterito præsenti, vel futuro quęlibet res debet laudari, quod idem est, vt s. dictũ est.

QVinquagesima prima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem, & laudem de ea dicẽdum est. Et est, effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc quod testificamur de bonitate alicuius clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, vt dicit Antonius Florentinus in prima parte. titulo iij. c. j. §. iij.

Dicitur enim gloria quasi clara. vnde beatus Ambrosius super epistola ad Romanos. Gloria est clara, cum laude notitia, vt refert Anto. Florentinus in quarta parte suę summæ, titu. v. c. x. §. j. Et secundũm Cicero. in rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cũ laude. vel secũdũm eundem in oratione pro. M. Marcello, est illustris & promulgata multorũ, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. vel etiam secũdũm eundem, est consentiens laus bonorũ, incorrupta vox bene iudicantiũ de excellente virtute. vel secundũm Augusti. est iudiciũ hominũ bene de hominibus opinantium. & vt ait Lucas de Pẽna in l. qui publici. C. de his qui spõte munera subeũt, li. x. quod gloria dupliciter sumitur. Vno modo impropriè pro vana gloria. Alio modo propriè sumpta est frequẽs fama cũ laude notitia, secũdũm Ambro. vt. s. vel gloria quasi glarea. i. gerẽs laureã secundum etymologiã, quã, vt dicit facit Catholicum, sed secũdũm Tuliũ iij. Tuscula. quæstionũ, gloria est solida quædam res & expressa non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantiũ de excellente virtute, ea virtuti reponat tanquam imago gloriæ quæque rectè factorum plerũque comes est, non est bonis viris repudianda &c. vt ibi.

Differũt tamẽ gloria & honor, quia propriè gloria est in se ad alios, honor verò in se ab alijs: & secũdũm beatũ Thomam ij. ij. q. cxxxij. arti. iij. quod sicut magnanimitas est circa honorẽ, ita & circa gloriã. Vñ & sicut magnanimus moderatè vtitur honore, ita et moderatè vtitur gloria: gloriatur tñ magnanimus circa res magnas nõ circa modicas vt dicit Antonius Florẽtinus in prima parte suę summæ, titulo iij. ca. j. §. iij. & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellẽtiã cõsequitur quãdo est appetitiua ad bonũ quod naturaliter amatur, & honoratur à cũctis: & ideo sicut per gloriam quæ est apud deum consequitur homo excellentiam in rebus diuinis, ita per gloriam quæ est apud homines consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quę multum est euitanda.

QVinquagesimasecunda consideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas. quoniam vt habetur Iob.xxij.in fine. Qui humiliatus fuerit erit in gloria. & Prouerb.xxxix. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Penna in l.humilioribus. C.de suscepto.libro x.

QVinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est freques & quotidiana, ita quòd nemo est qui eam non desideret, teste Valerio lib.viij.dicente, Neminem esse tam humilem tamque abiectæ cōditionis quem gloriæ dulcedo nō demulceat & tangat. quem refert Lucas de Penna in l.ij.in ij.col.C.de his qui spōte munera publica subeunt. vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat. & etiam Cicerone in Tusculanis questionibus, asserente, quod honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriæ laudis, & ex j.officiorum.libro eiusdem. Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis non quasi mercedē rerum gestarum desideret præter hanc gloriæ, & laudis. & Balbus in suo dialogo post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maximē cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius satyra prima, & Horatius in sermonibus, libro.j. Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis. vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximā esse & quasi compendiariā: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, aliàs fortis est & magnanimi, viri gloriam non appetere: sed sola suorum rectē factorū conscientia contentos esse. vnde cōmuniter dicitur. Sępe viris maior gloria spreta redit, vt dicit G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius, in verbo condidit. primo. nu.lj. de testa. & propterea dicit, Chrysostomus homelia iiij. Si gloriari cupis, gloriā despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit gloria, & honor sunt de genere delectabilissimorum, quia fit fantasia vnicuique qui honoratur, quòd sit talis, vt dicit Aristoteles ij.rhetoricorum. allegatus per Lucam de Penna in l.ij.C.de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. dixi suprà.

QVinquagesimaquarta consideratio. Hinc Beroaldus in suo tract. de felicitate vbi quærit, An gloria sit summū bonū, sic ait. Quantò honestior videri debet sentētia illorum qui summū bonum felicitatemque in honore & gloria collocauerūt videtur fermē hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorū, Grecorum, Barbarorū, qui voluptates omnes cōtempserūt, qui dies noctesque in laboribus militaribus exanclauerūt, qui vigilarūt, sudarūt, alserūt ob hoc solū vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerētur, de quibus illud est poëte Satyrici. Ad hæc se Romanus grauisque & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris, Inde habuit, tantò maior famę sitis est quàm virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius. Laudis auidi, pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant. Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissimē dilexerunt, propter hanc viuere voluerūt, propter hanc & mori non dubitarunt, cęteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis Fabios, Marcellos, Africanos, Cæsares, incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. de hac cecinit Valerius flaccus.

Tu sola animos mentemque pararis gloria.

Hanc Sillius Italicus facē honestæ mētis, appellat, cū ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honestæ
Gloria. Et vt ait idem Sillius.

Mortales ad laudem & gloriam geniti sunt.
Ad laudes genitum capiat si munera diuūm.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quòd Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quòd somnum oculis capere non posset: quærentibusque huiusce vigiliæ causam, respondebat. Melciadis Tropheis, & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valdē lætatus est glorię susurro, quando anus Athica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, hic est, ille Demosthenes.

Alexandri qui ex rebus gestis nomen magni sibi inuenit pectus insatiabile laudis fuit, qui plusque par sit sititor gloriæ Anaxagora referente innumerabiles esse mundos ex authoritate Democriti præceptoris. Heu me miserū, inquit, qui ne vno quidem mundo sum potitus. Hinc exijt illud.

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata. Alexāder orbi terrarū magnus est, orbis, Alexandro angustus est. Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum astitisset. O fortunate, inquit, Adolescens, Qui tuæ virtutis præconem Homerū inueneras. Quòd apud Sillium, versibus modulatis sic expressum est.

Felix Aeacida cui talis contigit ore,
Gentibus ostendi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) cōtēplaretur in pictura, ingemuit illachrymauitque veluti ignauiā suam pertęsus, quod nihil tū memorabile à se actum esset in ea ętate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Penorū ille inclytissimus Imperator apud Sillium, alloquens milites in pugna, Cannensi mercedē laborum suorum solā gloriam esse vult. Sic enim inquit: Mihi magna satis sat vera superque bellandi merces sit gloria, cætera vobis vincantur.

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregij in administratione reipublicæ ciues gloriam inhiant & amplexantur, sed etiā scriptores fermē omnes hāc gloriam veluti præmiū vberrimum suarū lucubrationū spectare videntur. Illi quoque philosophi qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nōne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari volūt? vt de Phydia infra dicemus, in ij.consideratione post istam, qui nomen suum in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produ̅tur tēpla octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tamen alio modo vsurparunt, in colūnarum enim epystilijs, insculpserunt Ranā atque Lacertā tanque nominū eorū argumenta. Sauros enim Grecē Lacerta, & Batrachos, Rana significatur.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat illud Horatianum assumendo.

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquentem.

Hinc est quòd etiam alios insequēdo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit & fieri possit tractat amplè. Io. Andræ.

Andræ, in suis mercurialibus, in vltima quæstione, quæ est multum notabilis, & singularis, & quã statim in fine huius ice partis positurus sum.

Plures alij sunt qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitiõe, quos enumerat Textor Niuernẽsis in sua officina, in c. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi: quos vide, et ibi inuenies quosdam, sed non omnes, quoniam pauci sunt qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamẽ concludit ipse Beroladus vbi supra, ꝙ hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quęrimus, cum sit res caduca & intra breue seculũ flauescat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nephas est: magis enim in laudantibus, ꝙ in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quàm opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, ꝙ philosophi &, cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerũt, hinc illud Horatianũ. Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, non credam.

Et illud:

Sed recti finemꝗ extremumꝗ esse recuso.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, O doxa, O doxa, O gloria, O gloria? Quid aliud est quàm aurium inflatio magna?

Hinc Democritus Adderites philosophus lætatus est ꝙ Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vrbi. Veni, inquit, Athenas, & nemo me nouit.

Anneus Seneca decẽter ait, Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi. Et ab Horatio luculẽter dictum est. Nec vixit malè, qui natus moriensꝗ fefelit.

Neminem tamen sanorum dicam virorũ, qui aliquãdo gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnꝗ caruit? Quis vnꝗ summus imperator, aut quis clarus miles extitit qui gloriæ amonitu quicquid arduũ ausus est nõ gesserit? Quis tam Platonem ad tanta tamꝗ ardua discenda animauit? Gloria. Quis illius discipulum Aristotelẽ post tam multa tamꝗ præclarissima à se fermè in omni scibiliũ genere conscripta magistro & ei à quo filij loco & honore semper habitus fuisset contrariari & magistri aduersari opinionibus coëgit? Gloria. Inuidit profectò tantus gloriæ zelus ei à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenẽ (vt ad Cynicos & qui summã sordidãꝗ inopiam pati videri volũt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit ꝙ viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exẽplis, Epicurũ summæ & continentissimæ vitæ hominem coëgit quo doctior appareret, de voluptate ita differere, vt in illa summũ bonũ esse constitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, Scęuolam regis occidendi cupidum cum in cęde errasset, manum vrere coëgit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Circium in hyatũ se proripere? Quis Marium cõsuli à quo obseruabatur inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarem armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Cathonem sibi manus inferre? Quis Hannibalẽ transire Alpes? Quis Philenem fratres viuos se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tãta subire belli discrimina? Quis Zophirum Persam sibi aures & nasum secare induxit? fatebimur profectò, gloria.

Nec illud tantum à vera abhorrentes lege egerũt. Nępe pleriꝗ cum Iudæi, tum Christiani simile eadem glorię auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est, cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoꝗ ætatis literati omnes eadẽ via pergere videamus.

Diuus Thomas plerunꝗ à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quã theologiã appellant) carpitur. Identidem fecisse Thoman in Albertum, quem ob excellentiam magnum appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ętatis scholastici quid aliud in suis gymnasijs agunt, ꝙ vt clariores ingenio & doctrina se demonstrare possint? De cõcionatoribus ad populum quãta sit ob gloriam controuersia, ita vt illa adeo ardescere conspiciamus, vt pro minimis quibusꝗ suæ opinioni aduersantibus si paululum refellantur longissimum, & penè immortalem subeant sermonem. Quid verò de vtriusꝗ iuris doctis aliud intuebimur, ꝙ omnia ad gloriam, & laudis appetentiam conari, & facere? Vnde non paruas, verũm immanissimas, & penè immortales inter se simultates exercere & habere consueuerunt.

Quinquagesimaquinta cõsideratio. Gloria quæ ex virtute procedit non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum xlij. Gloriam meã alteri nõ dabo. & Archi. in c. cauendum. in fine. de pœni. dist. iij. & Baruch iiij. Ne tradas alteri gloriã tuam, & dignitatẽ tuã genti alienæ. & Apostolus j. ad Corin. ix. Bonum est mihi mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. c. sacerdos. circa fi. j. q. ij. & vulgò dicitur. Honorem meum nemini dabo. &, qui non diligit honorem suum fur est ipsius, & homicida. Et qui negligit famam suam crudelis est. xij. q. j. c. nolo. Cepola, in tracta. de Imperato. militum eligendo. in verbo, autoritatis. Quod intellige, vt dictũ est, dummodo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis. Vberrimum alimentum virtutis est honos, eximiusꝗ virtutis minister est, vt ait Aristoteles viij. Ethicorum. & Iustinianus in authen. de monachis. §. ordinatione verò abbatiæ. colla. j. in quam sententiam incidit Ouidi. in Pontho.

Laudataꝗ virtus.

Crescit & immensum gloria calcar habet.

Et Cicero in libro Orationum, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atꝗ honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atꝗ exilij, parui esse ducenda. Et Valerius libro iiij. titulo de Abstinentia & continentia. De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administranti officij accedere debet, vt ibi de Paulo æmilio exẽplum patet, qui præclarè actum secum existimauit, quòd ex victoria cõtra Xerxem Macedonum regem parta alij pecuniam, ipse verò gloriam occupasset, memoriamꝗ nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, vt refert Cæsar in suis commentarijs, libro vij. & vt ait Cicero in orationibus. Est in virtute ascẽsus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimũ præstet. Igitur rectè ex sententia eiusdem Ciceronis ij. officiorũ dicebatur sic. Pręclarè Socrates hãc viam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quòd si qui simulatione & inani ostentatione & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriã consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta

omnia celeriter tanq̃ flosculi decidūt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum, dixi hic ante.

QVinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauēda est, vt ait Cicero j. officiorū. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt sapiens ait: Quid valet hic mūdus, quid gloria, quidue triumphus: Post miserum funus, puluis & vmbra sumus. Et vt Laërtius in libro de vita & moribus philosohorum testatur, Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse, & maiorem, quàm gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamē honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sępè extitisse videmus. Sitq̃ glorię cupiditas, stultitia, teste Cicerone lib. veteris rheto. Et, vt habetur libro ix. Quinti Curtij de gestis Alexandri. Auaritia glorię & insatiabilis cupido famæ nihil inuiū, nihil remotum videri sinit. Auidi milites sunt & pecunię, & glorię simul: fortuna rebus famam preciumq̃ constituit, & militiæ probrum plerunq̃ vertit in gloriam. Absit ergo gloria vulgi, vt dicit Tibullus in Elegia x. lib. iiij. quę quantacunq̃ sit, tota est breuis planeq̃ inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore. secūdùm Policratum de nugis curialium in suo prologo. Audi sententiam. F. Petrarchæ. Guadeo magnam inueni gloriā, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo, si temporum, si locorum anguistias metiare, magnam hic gloriā non posse esse fateberis. Nā & liquidò cernitur, quænam sit hęc mortalis atq̃ terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria. gaude, nō quod habeas, sed quod meruisti: miserrimaq̃ est omnino ambitio, bonorumq̃ contentio, quoniam nihil laudabilius, nihil magno atq̃ præclaro viro dignius placabilitate atq̃ clementia, vt ex Cicero. j. officiorum secerni potest.

QVinquagesimaseptima consideratio. Ipsa glorię cupiditas & honoris cōcupiscentia multos pessundedit, seu decepit. Nonnullos enim legimus qui à parentum inclyta nobilitate degenerarūt, & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius tit. viij. de cupiditate gloriæ, de Quinto Fabio Romano, qui derelicta clara, & nobilissima Fabiorum secta, pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingēs faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios verò qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerūt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium eisdē lib. & tit. & apud Ciceronē lib. j. tuscula. quæstionum. qui clypeo Mineruæ effigiem suā inclusit, ita inseparabiliter: qua cōuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans luciferum qui dixerat. Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altissimo. de quo Esa. xiiij.

Alios verò qui seipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor in sua officina, c. arrogātes, superbi, gloriosi, ambitiosi. & in c. qui se occiderunt, & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Textorem in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.

Cæteros verò qui cum virtute gloriā, & famā assequi nō possent, sceleribus insigniq̃ maleficio innotescere nō dubitarūt: vt de Pausania nobili adolescente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexādri magni patrem interfecit, vt tali patricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegia seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate tēplum Dianæ incendit & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset, atq̃ perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco quo supra: & multa alia ibi videre poteris, quæ demonstrant nō solum in magnis viris, sed etiam in alijs affectus gloriæ affuisse. vide Textorem in loco supra allegato.

QVinquagesimaoctaua consideratio. Nihil apud dominandi & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur & ostenditur.

Et primò Cayn libidine dominandi & præsidendi, & vt solus dominaretur & præesset cæteris, ac prædam suā liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur Genesis iiij. vnde Proba mulier in suo centone ait.

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cędis:
Alter in alterius prelato inuidit honore.

Etiam habetur Paralipomenon xxj. c. Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda gladio sex fratres suos occidit, vt bona eorum possideret, & regnum suū ampliaret, solusq̃ dominaretur, atq̃ illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius quòd Romulus fratrem suum Rhemum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet. Et etiam habetur j. Maccabæorum j. & ij. c. ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium. vbi habetur quòd Iesu & Ioan qui de principatu futuro & dominatione præ cęteris habenda cogitantes ex eo quòd Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israël penitus derelicto ad Antiochum regem Assyrię se contulerit, ritum prophanū in ciuitate dei initiātes: ex quo tanta successit tribulatio, vt ibi habetur plenè.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum dimisit: verùm cum Etheocles maior natu, anno peracto fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi, motum fuit propterea bellum: cōtractis denique vtriusq̃ copijs, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice.

Ac discordantes Cadmeo sanguine fratres:
Iam truculenta fuerunt infesta lumina, corpus
Alter in alterius iamq̃ aduersatur, vterq̃
Impia germani manat pro sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus ē Gallia Budam fratrem (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adijceret regno: vsq̃ adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britāniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoq; non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tēpore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Cansignorus veronentium princeps moriens Antoniū & Bartholomeū filios reliquit heredes, quorū Bartholomęus Antonium fratrem ē medio sustuluit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nūtius adesse, dicens Mergidem fratrē solio sedere regio, qua ille

visione

visione consternatus Prexaspem persam ad eum interimẽdum misit. Trogus & Herodotus authores.

Canis grandis Veronentium princeps fratrem Erigamũ (qui dum abesset Veronã inuaserat) foris reuersus obsessum vicit, victum morti dedit.

Perinus fregosus Genuensium princeps, Nicolaum fratrem doctrina moribusq; insignem ob suspicionem principatus affectati interficit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missus. author Volaterranus.

Ptolemęus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indixit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrẽ simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad fascinus inuidia moti, q Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Frotho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roẽm, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit regnãdi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio susceperit. autor Saxo grammaticus.

Feugo quoq; Horuẽdilium Danorum regem fratrem suum insidijs circunuenit, atq; vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Berthariũ fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius & securius apud Thoringos liceret regnare. autor Gregorius Turonensis.

Orta inter Dardanum & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorũ copijs instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaq; victoria interfecit victum.

Thiphõ Aegyptius fratrem suum Osyridem peremit inuidia accensus. autores Berosus & Seneca de sacris Aegyptiorum. Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Aegypto iustè regnantem à Thiphone fratre impio ac nephario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum qui tanti sceleris participes fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesq; regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captũ, oculis primum auulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedore & inedia ibidem emori fecit. Volaterranus.

Ludouicus vndecimus Francorum rex contra ducem Aquitaniæ fratrem suũ bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorũ rex, Mithridatem secundum fratrem suum obsedit Babiloniæ, factaq; deditione in cõspectu omnium q̃uis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæq; securum à nato non sinis esse patrem.

Iugurtha Manastabalis filius nothus, fratres suos Adherbalẽ & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfecit, vt solus Numydis imperaret. autor Salustius.

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, cũ annos duodecim regnasset. hæc exempla ponit Textor in sua officina, in c. parricidæ. versic. interfectores fratrum aut sororum. vbi multos ponit fratres qui occiderunt fratres & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautũ occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boẽmorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Heraclius Focam interfecit, vt solus imperaret.

Constãtinus imperator Irenen matrem expulit, vt solus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor in sua officina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.

Refert etiam Gaguinus lib. j. ca. antepenul. q in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incõmoda & dãna & angelicæ naturę, vt habetur de Lucifero qui voluit fieri similis altissimo, vt habetur Isa. xiiij. & de humana natura Gen. iij. Eritis sicut dij scientes bonum & malũ. ex quo videtur q gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est. Ne glorieris in crastinum, ignorans quod superuẽtura pariat dies. Prouerb. xxvij. Et hoc quoniã homo cum in honore esset non intellexit, cõparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis. psal. xlviij. notat Archidia. in c. principium. de pœnitẽ. dist. ij. Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. psal. ciij. & est tex. in c. fi. §. charitas. de pœniten. distin. ij. Sicut vmbra sunt hominis dies. Iob xiij. Et quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. Iob xiiij. cap. Nec plus glorietur vnus q̃ alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitã, & similis exitus. Sapien. vij. & habetur Ecclesiastes v j. q sicut egressus est de vtero matris nudus, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo cõprehenduntur, sic capiũtur homines in tempore malo, cũ eis extemplò tempus superuenerit. Ecclesiastes x. ca. Et vt ait Cice. lib. iij. de oratore. O fallacem hominum spem fragilemq; fortunã, & inanes nostras conceptiones, quæ mediocri spacio sæpè franguntur, corruunt, & cum ipso cursu ante obruuntur, q̃ portum conspicere valuerint: & semper habenda est prouidentia & consideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita beati Ioãnis eleemosynarij, antiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum dicentes eidem: De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum? ei insinuãtes, q cum sis homo corruptibilis & transitorius, curam habeto tuijpsius, & piè regnum dispone. & habetur Ecclesiasti. xiiij. Cum enim morietur homo hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut fœnum veterascet. Ecclesiastici xviij. Et vanitas vanitatum & omnia vanitas. Ecclesiastes c. j. Vniuersa enim vanitas omnis homo viuẽs. psal. lxxxviij. Vnde vt habetur in lib. de contemptu mundi.

Quid valet hic mundus, quid gloria, quid ve triumphus?
Post miserum funus, puluis & vmbra sumus.

Et amplissimè de huiusmodi gloria fugienda, vide Petrum Antrarienen. in sua summa, de fuga vitioru. de quinto vitio superbiæ. vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbiæ per. l. folia vel circa, ad quem recurre in omni statu, sed quia extra propositum, non insisto. Maximè etiam gloriari nō debet se iactando & sic seipsum laudando, quoniā, vt ait Aristoteles iiij. Ethicorum. Iactator maximè vituperādus est. Et Cice. li. j. officiorum ait. Turpe est de seipso prædicare. Et, vt ait Quintilianus lib. viij. de oratoria institutione. Vitiosa est iactatio, infertq; audiētibus non modo fastidium, sed etiam alijs plerūq; odium. Ideo dicitur q iactator nocet non solum ipsi, sed etiā alijs. Et habetur in c. si quis. j. q. ij. Et in cōmuni prouerbio dicitur. Laus in ore proprio sordescit, de quo habetur in c. si quis verò non obediat. xj. q. iij. & Ioā. de Platea in procemio instit. §. quorum. Et etiam habetur per apostolum ad Roma. j. Dicētes se esse sapientes stulti sunt. Ait enim Bernardus in lib. de improbatione vitiorum. c. ij. Vana superborum vacuat iactantia mentē. Et ideo inquit Seneca lib. ij. de beneficijs. Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus. quoniā, vt habetur in glo. in procemio institu. §. cumq; hoc. & in aut. de monachis. §. sancimus. ibi: & experimento eorum tolerantiam. colla. j. & in aut. de quæstio. circa princi. ibi: vtilissimè ex ipso rerum experimento. colla. vj. Opus laudat magistrum. Et Paulus ij. ad Corinthios x. in fi. ait. Non enim qui seipsum cōmendat, ille probatus est, sed quem deus commēdat. Et vnusquisq; sequi debet consilium Ambrosij, de quo vj. q. j. c. imitare. q nemo debet se iactare, vt docet de Petro qui se iactauit dicendo: Et si omnes scādalizati fuerint in te &c. & tamen Christum negauit. & de Dauide qui dixit. Ego dixi in abundantia mea, nō mouebor in æternum. Et tamē hanc fuisse iactantiam dicit, cū dixit. Auertisti faciē tuam à me, & factus sum cōturbatus. Ideo nos hortatur Sapiēs prouerbiorum xxvij. Laudet te alius, & nō os tuum: aliena labia, & nō lingua tua. Nam etiā iactans se bono gratiam dei effundit, quoniam vt habetur Eccl. xx. Et omnia bona perdit. quoniam vt ait Gregorius in moralibus. O q miseri sunt qui affectant laudes hominū in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumq; se alienis oculis ostendere appetunt, damnāt qd' agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesijs & intuitu pietatis & ecclesię faciunt, in eis arma sua aut insignia ponūt: quoniam ex hoc videntur consequi præmiū scilicet glorię & laudis mundi: & amittunt fructum quod à deo percipere deberent, vt notatur per docto. in apostill'. ad Panor. in c. dilecta. extra de excessibus præla. vbi allegatur Gemi. in c. duæ sunt. xlv. distinc. qui dicit: Nota contra illos qui cū in ecclesijs quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.

QVinquagesima nona consideratio erit: q etiā qnq; licitum est se iactare & cōmendare de bono, secundum Ioan. de Platea in procemio institu. & ibi Angelus in §. quorum. faciendo distinctionē inter commendationem necessariam, vtilem, & voluntariā, notoriā aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vt puta in eo qui veniam ætatis impetrat, qui nō aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemq; animi vitæ honestioris edoceat. l. omnes. C. de his qui veniam ætatis impetra. & nisi commendatio sit intētio quærentis aut petentis, vt in l. vnicuiq; C. de proximis sacro. scrinio. li. xij. Vtilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. l. solent. §. ante omnia. ff. de offi. proconsul. & legati. xxxj. distinc. c. tenere debet. Voluntariam etiam notoriam permittūt legistę, vt in §. quorum. in procæ. institu. & C. de nouo codice cō po. in princi. Non notoriam, dum tamen modica sit etiā permittunt, iuxta illud: Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse. Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis. Ista est doctrina legistarum, in dicto. §. quorum. s. allegato. & vide etiam Albericum de Rosate in l. j. C. de nouo codice compo. Theologi verò aliter sentiunt, & dicunt quod iactare, laudare, seu commendare cōtingit pluribus modis, q tres ponunt permissos.

Primò videlicet quando quis se laudat seu cōmendat propter bonum propriæ famę, vt scilicet homo possit saluare suam bonam famā. Sicut Samuel se laudauit postq; senuit coram filijs Israēl, vt habetur j. Reg. xij. dicens ad filios Israēl. Itaq; conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsq; ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, loquimini de me coram domino & corā Christo eius vtrū bouem cuiusq; tulerim vel asinum, si quempiam calūniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusq; accepi, & contemnam illud hodie restituāq; vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi dominus, quia non inuenietis in manu mea quippiā mali. Sic etiam simili modo cum quis inculpatur iniustè, vel etiam timet iniustè inculpari, posset in tali casu in quo inculpatur, seipsum laudare ad conseruandum bonam famam suam, imo hoc casu tenetur ad conseruandam bonam famā suam, alias crudelis esset: cū crudelis sit qui famam suam negligit. xij. q. j. c. nolo. & glo. in procemio decreta. in verbo, prodiga. & habetur Prouerb. xxij. Melius est nomen bonum q diuitiæ multæ. & Hugo de sancto Victore. Nō sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit August. q sunt duo necessaria. s. cōsciētia & bona fama. Cōscientia propter teipsum: & fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoq; est necessitatis: quando scilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur de purga. cañ. per totum.

Secūdò potest quis se laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias sibi à deo concessas: nō ad se, sed ad dei honorem referendo. Et de hoc inquit Cypria. *in* epistola ad Donatum. Odiosa iactatio non est, q uis non iactatum esse possit sed gratum quicquid nō hominis virtuti ascribitur, sed de dei munere prædicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria quæ cecinit Lucæ j. Magnificat anima mea dominum &c. Et sequitur. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatā me dicent omnes generationes.

Tertiò potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentiū: quoniam, vt dicitur in c. sunt plurimi. vj. q. j. Sunt plurimi qui vitam moresq; bonorum amplius q debēt laudāt: ideo permittit deus malos in obtrectationem & obiurgationem prorumpere: vt si qua elatio ab ore laudātium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malorum diffamationibus scandalizantur, licitum est quādoq; virtutes aperire, sicut fecit beatus Augustinus, qui in sermone qui legitur in festo eius dicit: Charitati vestræ de nobisipsis hodie sermo reddendus est. Quia enim, vt ait apostolus. Spectaculum facti sumus mūdo, angelis & hominibus: qui nos amant, quærunt quid laudent in nobis. Qui verò nos oderunt, quærunt quid detrahant nobis.

Nos

Nos autem in vtroq; medio constituti adiuuante deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt nõ erubescant de detractoribus, laudatores. Cuius doctrinam se qui volentes debent seruare doctrinam quam ponit author Rudium libro ij. dicens.

Atquisquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic studeat gratus adesse bonis.
Sit mitis cunctis tractabilis atq; benignus,
Subleuet vt nomen prospera fama suum.
Et si displiceat prauis non sollicitetur,
Quis nisi sit prauus nemo placere potest.
Verum profiteor simul omnibus opto placere bonis:
Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quartò etiam licitum est se laudare pro ędificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum beatus Paulus haberet de se prędicare Corinthis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis qui Paulo detraxerãt vt eius prædicationẽ contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitate salutis eorum ductus mirabilia de se refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur ij. ad Corinthios xj. & xij. capitulis, vbi dicit se nihil minus fecisse à magnis apostolis. Et alio loco dicit, quòd abundãtibus his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his quę passus est: postmodũ dicit se raptum fuisse, vsq; ad tertium cœlum, & vidisse que non licet homini loqui. & dicit etiam se habere spiritum sanctum. xxviij. q. j. c. sic enim. circa finem, & multa alia in sui cõmendationẽ, de quo habetur & alijs hic ante dictis per Antoniũ Florẽ. in sua sum. ij. parte. ti. iiij. c. iiij. §. ij. & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam beatus Augustinus dicit se parem prophetis. xxiij. q. iiij. c. ecce. & deus se ore proprio commendauit dicendo se sanctum. c. tenere debet ecclesia. xxxj. distinctione. Ita dicit Albericus in d. l. j. C. de nouo codi. compo. & Christi actio nostra est instructio. c. legitur. lxxxj. distinc. ergo & nos commendare possumus.

Quintò licitum est alicui se laudare & commendare, quãdo est in tribulatiõe & oppressione de benefactis suis, ne in desperationẽ incidat. Vnde Iob turbatus & ab amicis calumniatus se laudauit, vt habetur xxix. c. Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de sancto Antonio, q; cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sextò licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus qui se ciuem Romanum dixit, propter quòd fuit demissus liber qui tenebatur captiuus. Actuum xxv. c. Imo etiã quo ad deum licitum est se laudare coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculũ, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur Esa. xxviij. ca. vbi dicitur. Egrotauit Ezechias, vsq; ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tue, quia morieris & nõ viues. Et conuersus Ezechias faciem suã ad parietem orauit ad dominũ, & dixit. Obsecro domine memento quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim. Et vide ad hoc eundem Antonium in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quòd semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & nõ iniuriatur nec deo nec proximo: sed aut quia non est nec necessarium nec vtile, sed cum aliquali inani gloria: & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Gregorius in xxxj. ca. moralium. Et ista iactantia magis minuit laudes pręconium si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciũt, vt dicit Valerius. Et iste est septimus modus iactantię. De his dicetur prout Cato. Nec te collaudes &c. hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Octauò contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem dei, vt fecit Sennacherib dicens, quòd deus nõ posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur iiij. Regum xix. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt deum nõ posse facere, quin talia per eos fiant.

Nonò contingit aliquando quòd quis laudat se in cõtumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo Lucæ xviij. & Golias dicens. Ego exprobraui agminibus Israël hodie. qui suo proprio gladio à Dauide capite trũcaus est, vt habet j. Reg. xvij. c.

Decimò quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter vt laudem humanam habeat quam preponit deo, peccat: & ex hoc potest dãnari, vt habetur de quodam Pharisæo Luc. xviij. ca. Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomada ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare. vnde Isido. de sum. bo. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriã mercedis in futurum nõ recipit. vnde Chrysosto. super Matthæum. O insipiẽs quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris non lauderis? Vnde non solum cauere debemus ne bona opera iactãter proferamus, sed etiam diligẽter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplo de quo habetur in sermonibus discipuli sermone cvij. vbi quędam ex supra dictis extraxi, de quo amplè infrã dicam.

Vndecimò cũ quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon prouerb. ij. c. Qui gloriantur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et Dauid psal. lj. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. iij. Peccatũ suum quasi Sodoma prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu quomodo sit de iure puniendum notatur in c. q; sit. de excessibus præla. vbi dicit Petrus de Ancha. q; de crimine laudari est crimẽ graue, vnde allegat Senecam de quatuor virtutibus. Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, q; si lauderis ob turpia. & maximè reprobatur in clericis vt ibi. Imo etiã sapiẽs in sapientia sua non debet gloriari, vt habetur Hiere. ix. Nõ glorietur sapiẽs in sapiẽtia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues i diuitijs: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimò cum quis se iactat & laudat, vt aliquem decipiat, vt puta dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna fecisse, alliciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno, & periculo eorũ. De talibus loquitur Aristoteles iiij. Ethicorũ. Turpior est, qui causa lucri se iactat, quàm qui causa glorię vel honoris. Et ibidẽ dicit Philosophus. Iactator fingit de se maiora existere, quãdoq; nullius gratia, id est, ex vanitate, quãdoq; honoris, & glorię, quandoq; gratia argenti: & hoc casu si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maximè quædam simulatio, cum iactator simulat ea sibi aliqua inesse, que non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora q; sint, vt ait Aristoteles vbi suprã. Si tamen dicat veritatem & non deroget alijs, licitum est laudare se apud eos qui-

bus quis est ignotus, vt dicit Bernardinus de bustis, in ij. parte rosarij. sermone ix. parte ij. in litera E. vbi in dicto sermone multa ex prædictis dicit.

Decimotertiò dic ꝙ huiusmodi vana gloria seu iactātia est euitanda tribus de causis, vt amplè dicit Antonius Floren. in sua summa. ij. parte. ti. iiij. c. j. §. fi. & in §. j. ij. & iij. ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anto. eadem parte. titu. x. c. ij. §. j. ꝙ alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

Sexagesima consideratio. Homo nō debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio: quæ nō est permissa, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni, & amplitudinis dignitatis. c. miramur. in fi. lxj. distinctione. Et ideo, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. cxxxj. arti. ij. & Alexander de Alis in ij. parte summæ, in tractatu de ambitione, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis. Aristoteles iiij. Ethicorum. Ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis: & per consequens non sibi. Imo etiam si esset sanctus, ex ambitione fit indignus. j. q. j. c. principatus. Nimirumq; est omnino ambitio honorumq; cōtentio, vt amplè habetur per Lucam de Penna in l. omnium. in fin. C. de decurio. libro. x. Refert Cicero libro. j. officiorum. vnde dicitur Ecclesiast. vij. Noli quærere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris. Et ratio potest assignari quæ habetur Sapientiæ v. Iudicium durissimum his qui præsunt fiet. & dicit text. in c. multi. xl. distinctione. Quicunq; desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo: nec inter seruos Christi computatur qui de primatu tractauerit. & in c. principatus. j. q. Principatus quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamē initij est pernitiosus exemplo. c. sicut is. j. q. vj. & habetur in c. in scripturis. viij. q. j. Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est sacris altaribus remittendus: sic qui vltrò ambijt vel importunum se gerit, procul dubio est repellendus. Et dominus Iesus Christus contra ambitionem pharisæorum inquit, Mar. xxij. Amāt primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum ferè mundū cōturbat, deniq; ecclesiam destruit. c. nihil. de electio. Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatū mortale, vt dicit Cardi. in clemē. j. in iij. & iiij. notabili, de regulari. & est reprobanda per eundem Cardi. in dicta clemen. j. & in clemen. fin. de elec. Imo dicit Albericus de Rosa. in rub. C. ad legem Iuliam de ambitu. ꝙ dispositio vniuersi quæ in prædictis vsurpat tam in brachio seculari quàm ecclesiastico mundum in malo statu in quo est, ponit. & dicit tex. in c. omnes hui⁹ seculi. xlvij. distinctione. Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsq; ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, vt ibi amplè. Et dicitur per Ambrosium super Lucā. Sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaq; auaritia facit ambitio curiosos. Et ait Augustinus super psalmo j. Non est ferè quisq; qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. dixi supra in præfatione. Imo etiam & ambitio de iure ff.orum, & C. est reprobata. ff. & C. ad legem Iuliam de ambitu. Et ideo de iure nostro videndum est nunquid liceat appetere officium, vel dignitatem. Salyce. in d. l. vnica. C. ad legem Iuliam de ambitu. examinando hanc materiam dicit. Aut est quæstio de iam præsidente, & habente officium aut dignitatem. Et tunc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud continuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe: vt d. l. j. Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret, tunc illud continuare & exercere posset, vt glo. ibi in d. l. j. Quoniam, vt dicit ibi Salyce. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam, & subditos lædere, cum non sit credēdum principem cuius est proprium subiectorū commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigēte suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possent illum etiam motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, in authentica. de defenso. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fina. ff. de mune. & hono. & in l. nemo. C. de offici. assesso. & tales qui talia officia petunt per ambitionem sibi cōtinuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio & pœna deportationis. d. l. j. quod male obseruant officiarij nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officijs faciunt: etiam, vt plerosq; vidimus vsq; ad decennium, licet officia sint annalia ex quo nō aduertūt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut verò loquitur in non præsidente seu non habente officium illud, tamen aut dignitatem appetente, & tūc appetit solum moribus & virtutibus quæ operantur in illo, & hoc est permissum. l. ij. C. de offi. recto. prouinciæ. l. liceat. C. de assesso. l. magistros. C. de professo. & medicis. & facit l. contra publicam. C. de re milita. libro xij. vbi dicit. Ad honoris augmentum non ambitione sed labore vnum quenq; conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius quòd soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert Augustinus iiij. de ciuitate dei. & Bernardinus de Bustis in secūda parte sui rosarij, sermone ix. litera. H.

Aut quis appetit dignitatem, verbo & procuratione, & tunc aut solum vt præsit & reparet qd' cadere videbat: & ei licet, & commodandus est. viij. q. j. c. qui episcopatū. & notatur in l. si quęq;. C. de epis. & cleri. & habetur ad Timo. iij. vbi habetur. Qui episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. Aut vt pręsit tātū, & tūc si dignitas est spiritualis, non licet nedū pretio, sed nec prece nec verbo. d. l. si quęq;. Ratio, qa pręesse animabus nō licet, quas deus omnes fecit ęquales, vt in aut. de monachis, in prin. colla. j. Non tamē est, dicit Saly. ꝙ de iure canonico sit simonia eus qui tātū preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatū aliter sentit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxv. arti. j. vbi dicit, ꝙ in episcopatu tria possunt desiderari.

Primū est principale & finale, scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorū attenditur secūdum illud Ioā. vlt. Pasce oues meas. Et hoc secundūm se est laudabile & meritorium: verūm, quia talis actus episcopalis habet

habet annexam celsitudinem: hodie præsumptuosum videtur quòd aliquis præcisè appetat ad hoc, vt subditis prosit nisi manifesta necessitate vrgente: quia locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita administretur, vt decet, tamen indecenter appetit. viij.q.j. dicto c. qui episcopatum.

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excellentie gradus, quia episcopus super alios constituitur, ac reuerentia, & honor ei exhibetur. Et ista appetere est præsumptuosum. vnde inquit Chrysostomus sup. Matthæũ. Opus quidem desiderare bonum, bonum est. Primatũ autem honoris concupiscere, vanitas. Dicit tamen Angelus de Perusio in l.j.C. de ambitu. quòd si aliquis fuerit electus ad episcopatũ, potest petere se confirmari, vt dicit Ioan. Andræ in c. cupientes. versic. post obtentum. de electio. in vj. Et si tales qui per ambitionem habuerunt prælaturas remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bono peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis principio. j.q.j.c. principatus, cum etiam ille casum quærat, qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta cõscẽdit. c. sicut. xliij. distinctione. & c. sicut. j.q.vj. Quid dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarum ad prælaturas eliguntur, aut alio modo promouẽtur? taceo & ex causa. Redeundo vnde digressi fueramus: aut verò quis appetit dignitatem, aut officium temporale, aut publicè & palam, aut occultè & clam. Et quia hęc distinctio non placet Salyceto, nõ insisto. Ideo prosequendo dic, aut dignitas nõ habet iurisditionem annexam, et tũc non prece sed etiam pretio publicè & palam petere, vel etiam clam mediante suffragatore. l.j. in principio. & l. toties. §. j. ff. de pollicita. Et istud bene obseruatur in francia. Quoniam officia temporalia & nõ habentia iurisditionem annexam sunt venalia, sicut officia papæ in curia Romana, vt dicit Angelus in d.l.j. Aut verò habet officium dignitatem & iurisditionẽ annexam, & tunc non potest ab inferiore à principe peti prece aut pretio, quia præsumeretur subditos grauare, vt in aut. vt iudices sine quoquo suffragio. colla. ij. A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. l.j. in princi. ff. ad legem Iuliã de ambitu. Quinimo & pretio de eius potentia absoluta, vt dicit Bald. in l. Barbarius. ff. de offi. præto. Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tãtum ciuili, cui princeps supremus non subest. l. princeps. ff. de legibus. vnde papa etiam si officia temporalia vẽdere potest, prout vendit, vt dictum est ante, igitur &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionẽ iustitię præsumptiuè dicitur tolerare, in aut. vt iudices sine quoquo suffra. fiant. vbi est pulcher tex. prohibẽs venditionẽ huiusmodi officiorũ, ex cõsilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, quod decætero officia iudicaturæ non vẽdantur. Imo iudices deinceps faciũt sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici beati, de qua mẽtionem fecit Gaguinus libr. vj. c. ij. Et Ludouicus xij. ordinatiõe sua xl. quæ est approbatiua & cõfortatiua aliarum ordinationum regiarum, videlicet Caroli vij. ordinatione sua xcvij. Et Caroli viij. ordinatiõe sua lxviij. de quibus per dominũ Guillelmũ Benedicti in sua solẽni repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias. vbi ponit multa alia excẽpla, quæ causa breuitatis nõ infero. Et facit, quia iurisditiões & honores venales esse nõ possunt. d. aut. vt iudices. & l. quisquis. C. si cer. pet. Nec iustitia venalis esse non debet. Quinimo res malè agitur, cũ qđ virtute fieri debet, pecunia tractatur, vt dicit Tullius Cicero. quę refert Bald. in dicta l. Barbarius. in ij. col. vbi in vnaquaque lectura amplè tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam in l. bacchij. C. de murilegul. li. xj. Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi gl. illud esse simoniacum. facit tex. in l. lege Iulia. & in l. fin. j.q.j. & est casus in c. j. iuncta glo. ibi super verbo, cõsuetudines, de magistris. quæ dicit quod talia emere est quasi simoniacum. facit glo. in dicta l.j. ff. ad legem Iuliam de ambitu. vbi Barto. dicit quod illud quod canonistæ vocant simoniam, legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, quod quicquid de iure cõmuni ordinationibus regijs & alio modo sit prohibitum hodie non instamus in istis, quia temporale, & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecunię obediunt. Ecclesiastici x. prout dicit Lucas de Penna in dicta l. bacchij. vbi dicit quod de hac materia parum scribit, quia omnibus pontificibus, regibus, & principibus nota est plus exercendo quàm in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa, de quibus in dicta aut. vt iudices sine quoquo suffragio, & peiora, vt videmus quotidie in oculis nostris.

Imo, quod plus est, multo minus licet emere talia officia & dignitates, & ad illa ambire per pecuniã: cum etiam non licet sola voluntate dignitatem vel officium appetere, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et vt dicit Augustinus libro nono de ciuitate dei. Locus (inquit) superior & si administretur, vt decet, indecẽter tamen appetitur: vnde sine causa & ratione Hala magister equitũ, Spurium melium regnum Romanorum affectantem occidit, vt refert Valerius libro v. titulo, de ingratis. quod sibi fuit reputatum ad maximã reipublicæ gratitudinem & obsequium. & vt idem Valerius libro vj. titulo, de seueritate. ait, Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium cassium erupit, cui plus suspicio cõcupitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici consulatus ac duo speciosissimi triũphi profuerunt. Senatus enim populusque Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere, interempto domum superiecit, vt penatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem telluris fecit: itaque quod prius domicilium potentissimi fuerat, nunc religiosę seueritatis monumentum est. hæc dicit Valerius vbi suprà. Et dicit textus in l.j. C. de comitibus, & tribunis scholarum, libro xij. quod dignitates, & dominationes dependẽt à casu & fortuna: quod dicit esse verum Ioannes de Platea in dicta l.j. prout isti adhærent aut illi, sed non in abstracto, quoniam à deo emanauerũt, in aut. quomodo oporteat episcopos. in principio. collatio. j. & in c. solite. de maioritate & obediẽtia. extra. Vnde dicit Bernardus. Quoties hominibus preesse desidero, deum meum preire contendo, & tunc non sapio quæ dei sunt. Pariter dicit Chrysostomus super Matthęũ. Quicunque desiderauerit primatũ in terra, inueniet confusionem in cœlo. c. multi. xl. dist. & dixi suprà. quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt. Ioan. vj. ob quod dicit Apostolus ad Hebræos v. Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit sicut Aaron. sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt põtifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ergo hodie genui te. quẽadmodũ & alibi dicitur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Et de multis qui regna, & dignitates respuebant, refert

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, extra de testamentis, vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius libro iiij. titu. de moderatiõe animi, qui recusauit statuas & stemmata in comitio, in rostris, in sella denique Iouis capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius libr. ij. Oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia cõtempsit. Denique Caius Claudius Nero, secundùm Liuium libro vij. decados. iij. Triũphum à senatu decretum cum Liuio consule recusauit, Liuiumque triumphãtem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste in vita eius) nullam sibi passus est statuam poni, inquiens, malle vt posteri interrogarẽt, cur Catoni nõ posita esset statua, quàm cur posita esset. Et de Labeone qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret & honorem susciperet, vt. l. ij. §. post hunc. ff. de origine iuris. vnde Valerius titu. v. de indulgentia patrũ in liberos. Læti erant qui regna deponebant, & tristes cũ dabantur. de quibus ibi per eum amplè.

De huiusmodi materia ambitionis amplissimè per Antonium Florentinum in sua summa parte secunda. libro iij. ca. v. vbi amplè & alio stylo tractat hanc materiã: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. §. j. & ij. & in §. iij. an sit licitum appetere episcopatum, vbi declarat c. qui episcopatum desiderat. supra allegatũ. & in §. iiij. vtrum licitum sit appetere honores & alias dignitates ecclesiasticas seu officia vel beneficia curata infra dignitatẽ episcopalem, & in §. v. & quid de officijs & dignitatibus secularibus.

Sexagesimaprima consideratio. Licet vt hic ante dictum est, non liceat ambire seu appetere dignitatem aut officium, tamen etiam aduertendum est, quòd vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad literam in l. j. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur, libro x. & habetur in l. quisquis. C. de cohartalibus, principibus &c. libro xij. Vbi Bart. dicit, quòd duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuffi in dicta l. j. C. quemadmodum ciuilia munera. & in l. æternam. C. de murilegulis, libro xj. & l. vnica. vbi idem Iacobus. C. quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet. libro xj. Nec etiam duos honores. l. libertus. §. præscriptus ad munera, & l. fina. C. de assessoribus. & l. quisquis. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. Nec etiam duas militias. l. his quidam. §. imposterum. C. qui militare non possunt. libro xij. Et dicit Lucas de Penna l. j. C. de primicerio. libro xij. Quia vnum solum officium vix dignè quis potest implere. c. j. de consuetudine. libro vj. & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plenè per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciæ, quòd quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij auditor homo quæstorius noluit vltrà proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. l. ij. §. Seruius autem. versicu. fuit eodem tempore. ff. de origine iuris.

Et apud Francos Gaguinus, libro ix. c. iij. refert quòd cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus & iustus duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, nõ inscius quãtæ solicitudinis erat vtrique officio inseruire, regem Carolum sextum adiuit, enarrans curas quæ bino magistratu incumberent, alteri, vix se satis posse, orare vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioannes Iuuenellus inter parlamenteos aduocatos boni nominis & probitatis vir. hæc recitat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias. extra de testamentis.

In spiritualibus autem quomodo non licet appetere plura beneficia, vide in c. de multa. de præbendis. extra in clementina, cum plures. eodẽ titulo. in extrauaganti execrabilis. eodem titulo. non insisto: quia non est præsentis speculationis.

Sexagesimasecunda consideratio circa virtutem erit, quòd virtus vocata est ex eo, quòd suis viribus nitens nõ superetur aduersis, secundũ Boëtium, tertio de consolatione. prosa vltima. Vel virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur ij. Ethico. vel vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de metropo. Beryto. in iij. col. dicitur etiam virtus, vt habetur in lib. de spiritu, & anima: mentis habitus bene institutus. vel virtus est bona qualitas mentis qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, qua deus qui nobis sine nobis operatur. Et vt ibi dicit sunt septem virtutes, tres theologicæ: scilicet fides, spes, & charitas: & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperãtia, de quibus ibi videre poteris per eum. & j. in fi. in xxv. consideratione dicetur.

Sexagesimatertia consideratio. Virtus est effectrix vitæ beatæ. hinc Horatius. Ad summam sapiens vno minor est Ioue, Diues, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum. Et, vt ait Seneca in libro ad Galionem de vita beata. Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentẽ manus. huic sententiæ subscribit Sillius à quo virtus ita describitur.

Frons hirta, nec vnquam composita mutata coma,
Stans vultus & ore:
Incessuque viro propior lætique pudoris.
Celsa humeros, niueę fulgebat stamine pallæ.

Et ait Ouidius. Inuia virtuti nulla est via. Horatius verò virtutem sic diffinit. Virtus est vitium fugere, & sapiẽtia prima stultitia caruisse. Lucilius satyrę conditor, virtutem his versibus enarrat.

Virtus est homini scire id quod quæque habeat res.
Virtus scire homini rectum vtile quid sit honestum.
Quæ bona quæ mala, itẽ quid inutile turpe inhonestum.
Virtus quærende rei finem scire modumque.
Virtus diuitijs pretium persoluere posse.
Virtus id dare quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atque inimicum hominum morũque malorum.
Contra defensorem hominum morumque bonorum.
Hos magnifacere his bene velle his viuere amicum.
Commoda præterea patriæ sibi prima putare.
Deinde parentum, tertia iam postrema nostra.

Et vt ait Plautus in amphitryone.

Virtus omnibus rebus anteit: profectò libertas, salus, vita, res, parentes, patria, & prognati tutãtur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona quę penes est virtus. Seneca lib. Epistolarũ ix. ad Lucilium. Virtus (inquit) est recta ratio. & Augustinus. Virtutem artem esse bene viuendi. vnde Horatius. Vilius argentum est auro, virtutibus aurũ, virtus est mediũ vitiorũ, & vtrinque redactũ. Cicero putat in Tuscula. quęstionibus ad benè viuendũ satis posse virtutem, cui astipulatur Sillius. Ipsa quidẽ virtus sibimet pulcherrima merces. & Claudianus decenter his

ter his versibus virtutem describit, cum ait.

Ipsa quidem virtus pretium sibi solaq́ȝ late,
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitijs animosa suis immotaq́ȝ cunctis
Casibus ex alta mortalia despicit arce.

Et ait Horatius.

Virtus repulsæ nescia sordide Intaminatis fulget honoribus. hæc Beroaldus in sua declamatione de excellẽtia Philosophi, medici, & oratoris. & ibi, an virtus sit summa felicitas de per se: quomodo virtutes naturaliter appetuntur, & de multis alijs circa virtutem vide in Sophologio Sapientiæ c.j.ij.iij.& iiij.

SExagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor, teste Valerio de Institutis antiquis libr.ij.& Aristote.viij.Ethicorũ. & in authen. de monachis. §. ordinatione. collatio.j.& vt ait Franciscus patritius lib. iiij. de institutione reipublicæ titulo vj. virtus secum semper habet comitem honorẽ, veluti corpus vmbram, laudataq́ȝ crescit. vide quę supra dixi in iij.& v. considerationibus. Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione consentaneus, habens in se plures partes, vel est affectio constans conueniensq́ȝ, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vtilitate laudabilis & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus, vt habetur Sapientiæ c.iij.

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulã ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est quæ extollit hominem, & super astra mortales collocat. Seneca epistola sua lxxxviij. Imo homines dij dicũtur fieri propter virtutum excellentiam. Aristote.iiij.Ethicorũ. Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristote. Ethicorum viij. Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosis danda sunt. l.ij.C. de statuis & imagi.

SExagesimaquinta consideratio. Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnũ peruenerũt, vt habemus de Saul qui pascebat asinas.j.Regũ ix.& Iosephus libro vj. antiquitatum, ca.iiij.& Dauid oues, vt ibi.xvj. capitulo. Iosephus eodem libro. capi.ix.& tamen iuuenes ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullij Hostilij, vt Valerius ait, libro iij. titu. de his qui infimo loco nati clari euaserunt, nunq́ȝ nisi agreste tugurium habuit, cuius parẽtes penè incogniti sunt, illiq́ȝ diu pecoris pascendi cura fuit, postea verò Romanũ Imperium rexit.

Vendidius bassus adeo sordido natus est loco, vt victum ægrè sibi quæreret adolescens, demum tamẽ cum in Caij Cæsaris beneuolentiam introrepsisset, eius patrocinio, & fauore factus est primũ tribunus plebis, mox prætor, inde pontifex, & consul ad extremum: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit glorię & autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triũphauerit, cui eius gloriæ vsq́ȝ adeo inuidit populus Romanus, vt sequentes in eum versiculi vulgò iactati sint.

Concurrite omnes augures, aruspices.
Portentum inusitatum, conflatum est recens.
Nam mulos qui fabricabat, consul factus est.

Author Gellius lib.xv. capitulo iiij.

Quintius Cincinatus cum agrum coloret, sudore deserto prætextatam accepit togam, & ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoq́ȝ Seruius, verna & ancillæ filius Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Atthilius ab aratro vocatus, & Constantinus ex pauperrimo postq́ȝ Helenam duxit in vxorem, ac Theodosius primo stabularius, Imperatores virtutis, ac vitę merito facti claruerũt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius loco supra allegato, qui apud Tusculanum vicum agresti Tugurio natus, illius tanta fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoq́ȝ Senatus maiestatem suo splẽdore decorauit. Orosio referente nonnunq́ȝ Caium Marium humi super crepidine iacẽtem, à parentibus infimis penè sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secũdum Romæ triumphum egit.

Telephanes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Ausonium sic inducitur loquẽs.
Rex ego qui sum Sycaniæ, figulo sum genitore satus.

Tamburlanus à tenera ætate Porcarius, Scytharũ rex effectus fuit. refert. P. Bergomensis, libro xiiij. sui supplementi chronicarum.

Lamissio infans in Piscina repertus Lombardorum rex fuit

Narces eunuchus è Chartulario patritiam consecutus est dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt refert Bergomensis, libro x.

Ptolemæus filius Largi ex Gregario Alexandri milite factus est rex Aegypti, refert Bergomẽ. libro vij.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes terquentem.

Mauritius Cappadox è famulo & excubitore Imperium adeptus est post Tyberium secundum. refert idem Bergomensis, libro.x.

Primissaus rex Boëmorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chremidis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principatus est.

Darius Histaspis filius Cyri primũm extitit Pharetrophorus, & lictorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus natus est Symiche matre serua.

Mandro fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator. hinc adagium fuit: & Mandroni ficulna nauis.

Bonosus Imperator filius fuit Pædagogi literarij, authore Vopisco.

Gordius ab agricultura ad Imperium euectus est.

Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre expositi, & à Tilipho pastore nutriti, Archadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro dux Aquitaniæ.

Cornelius Scilla ex Nicopolis meretriculę sinu assumptus, super Cymbricos Marij triumphos septemq́ȝ cõsulatus Imperijs, dictaturisq́ȝ affecit.

Ioannes Zymiscens prius ludi magistrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus est.

Rhemus & Rhomulus ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Rhemus. Bergomẽsis lib.

iiij.& hi omnes ex infimo loco & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cepolam in tractatu de Imperatore milit. eligendo. versiculo, pro Imperatore. col. xij. vbi ponit inter cęteros de Petro & Iacobo qui piscatores fuerũt, vt notat Ioannes Andreæ in c. venerabilis. de præbendis. in nouella.

Cœlestinus quintus ex Anachoreta factus est põtifex maximus. refert Bergomensis, lib. xiij.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix, Romanus. iij. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero. & Osius, Bonifacius, Agapitus, & alij de quibus habetur lvj. distin. ferè per totum. & in c. Osius. ibidem.

Nicolaus quintus natione Lunen. seu Genuen. patria Sarranen. humili natus loco, & professione medicus, ad summum tãdem pontificatum peruectus. refert idem Bergomensis, lib. xv.

Innocentius octauus ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari: & inter Alphonsi Siciliæ regis ministros victum sibi comparare: mox tamen Sixto quarto in pontificatu successit: &, vt dicit Bergomẽ. lib. xvj. inter cardinales erat etiam pauperior.

Pius secundus ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victũ emendicare, prouectior factus successit Calisto iij.

Sixtus primus pastore patre natus, post Alexandrum pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis, libro viij.

His annumerãdi sunt Iulius papa ij. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiã Adrianus huius nominis vj. qui Caroli Austriaci archiducis Austrię & Imperatoris pędagogus fuit, nõ ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à cardinalibus incognitus, spiritusancto inspirãte in summum pontificem electus est. Hic vir doctissimus & probissimus reputatur: & vidi, & legi quolibeta ab eo composita, quę mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini M. D. xxiij. in mense Septembri, migrauit in cœlis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales, & põtificales ex sola eorũ virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit philosophus. vnde Sydonius. Fabro progenitus, spreto cui patre polita eloquijs plus lingua fuit. Idem. Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.

Aesopus tragœdus cum hystrionicam artẽ exerceret, ea tamen euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus & Marcus Antonius principes Arrianũ historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panapolyta beneficio Theodosij imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Corruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ędilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascendis ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij ij. presul factus est.

L. Tarius Ruffus natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est, autore Plinio.

Euripides ex matre olerum venditrice, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerũt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supra dictis enumerat Textor Niuernensis in sua officina, in c. qui ex humili fortuna clari & diuites euaserũt. Alios verò enumerat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, condidit primo. nu. xxxviij. extra de testamẽtis. ꝙ cum talia ex virtute consequantur, est vndiq; appetenda, & amplexãda: & illa quę in radice rationis non in folijs verborũ cõsistit. j. quęstiõe. j. c. marchio. & c. Basilides. quoniã, vt dixi supra, illius laus in actione consistit, & meritò: quoniam ex ea sperãdum est præmium. l. vt virtutum. C. de statuis & imaginibus. cle. cupientes, de pœnis. gl. in c. in ecclesiasticis. xij. q. ij. Nec carere debet effectu. ca. vltimo. de clerico excommuni. ministran.

Aliam verò diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione ponit amplissimè Antoni. Florentinus in sua summa. parte quarta. titu. primo. per totũ. & quędam per Dominicum Nanum in polyanthea. in verbo, victus, Et de cõmendatione virtutis dicit Lactantius, ꝙ nos facit immortales, & pares dijs. vt amplè declarat Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. in secunda parte. numero xlvij. dicã latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis. Imo ex multis cõprobat P. Beroaldus in opere de felicitate, quòd virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniã (vt ait) seuerissimi sanctissimiq; philosophorũ summũ bonũ in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerũt: existimantes solum sapiẽtẽ esse omnia, vt supra dixi in lxiij. cõsideratiõe.

Sexagesima sexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatq; hominem gloria decorari. l. nullus. C. de decurionibus. libro x. & Lucas de Pẽna in l. obsistere. C. de anno. & tribut. li. x. sitq; materia huius tractatus principalis circa ordinẽ dignitatum intẽdẽs. vidẽdũ est quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt cõferẽdę, quę sunt priuilegia dignitatis.

Primò enim dignitas secundùm Tullium secundo rhetori. est autoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pẽna in l. obsistere. C. de anno. & tribut. libro decimo. & in l. murilegulі. C. de murilegulis. libro xj. Vel dic etiam, ꝙ dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex l. nemo perfectus. C. de dignita.

Hinc dicitur, ꝙ cocus principis habet dignitatem. Romanus singulari suo cccccxc. licet aliãs sit officium. text. est iuncta gloss. in l. legatis. in gloss. j. ff. de legatis iij. siue artificium si sit cocus optimus. l. si quid venditor. §. venditor qui optimum. ff. de ędil. edict. bene facit quæ dicit Ange. in §. fi. in j. col. instit. de exceptio. per textum in l. prima. C. de mandatis principum. & in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudi. ꝙ secretarij principis habent dignitatem. sequitur Felin. in c. fraternitatis. colum. ij. de hereticis. sic etiam licet medici simpliciter de per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bart. in l. omnes. la

iij. C.

ij. C. de decurio. libro decimo. Imo omnes famulantes principi, vt notatur in l. vnica. C. de comiti. & archia. lib. xij. eo quia tales habent aliquod onus eis iniūctum à principe. ita videtur sentire Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in tertia parte, nume. cliij. vsq; ad numerum clviij. & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem: in quo multum ponderat consuetudinem, vel statutum. dicam infra in viij. parte, in xix. consideratione. ideo non aliter nunc insisto.

Et ista dictio dignitas quandoq; ponitur pro fama. l. iij. C. de re militari. lib. xij. Quandoq; pro conditione. l. nepos autem. in fine. ff. de verbo. significatio. interdum pro potestate. l. j. ff. de officio quæstoris. quoniam is qui potestatem gerit eam dignè gerere debet, ipsaq; dignus esse. Imo etiā potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria. l. fi. C. de dignita. l. fi. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. Imo etiam quandoq; ponitur pro publico honore. l. generali. C. de decurio. libro x. & l. fin. C. qui milita. non possunt. libro xij. l. penulti. §. fi. ff. qui milita. non possunt. Aliquādo pro bona opinione vel statu. l. si quid. ff. de vsufructu. & l. iiij. ff. de ventre in possessio. mittendo. glo. in l. maiorem. in verbo, dignitatis. ff. de pactis. Quandoq; sumitur pro ordine ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor. j. q. j. c. reperimur. in fine. Quandoq; pro ordine. iiij. distinctio. c. deniq;. Quandoq; pro officio quod habet dignitatem annexam, vt in titulo, de præbendis & dignita. & in c. de multa. eodem titulo. & ita loquitur glos. in l. j. ff. ad l. Iuliam de ambitu. quę dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoq; etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo sit dignior omni creatura. l. iustissimè. ff. de ędilicio edicto. dicam infra in prima consideratione secundę partis. Quandoq; sumitur pro singulari potestate, quia seculares potestates dicūtur. xxiij. q. v. c. administratores. & in l. j. in principio. ff. de officio quęstoris.

Vnde omnis qui pręest cognitioni villæ vel castelli dicitur habere dignitatem, argumento notatorum extra de præbendis. c. cum olim. in nouella. & Bald. in c. j. in titulo, quis dicatur dux, marchio, comes. Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argumento c. ius naturale. l. j. distin. & l. magisteriæ. & quod ibi notatur. C. de iurisditio. om. iudicum. Quandoq; etiam sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archidiaco. in c. j. de consuetu. libro vj. vnde Oldradus consilio clxiij. dicit q; dignitas est quædam præeminentia cum administratione. Quandoq; etiam accipitur pro quadam qualitate quæ facit personā differre à plebis, & ista est nobilitas, de qua dicam infra in octaua parte amplissimè. Et magis digni, maioribus pręmijs sunt extollendi. c. dicat. xxiij. q. v. notatur in c. de multa. in fi. de præbendis. c. statuimus. de maiori. & obediē. & hoc siue in militibus cœlestis militiæ siue armatæ, vt notat Petrus de Ancha. in c. vnico. per illum tex. de reliquijs & venerat. sanctorum. in vj.

Alio modo consideratur prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio. l. spurij. in princi. ff. de decurio. & esse militem & presbyterum & similes. l. ne quis. C. vt nemo priuatus.

Alio etiam modo vt sunt dignitates quæ nomen habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt sunt superillustres, illustres, spectabiles, clarissimi, & infimi. de quibus Lucas de Penna, in rubrica de dignitatibus. ponit versus sequentes.

Illustris primus, medius spectabilis, imus
(Vt lex testatur) clarissimus esse probatur.
Et superillustris præponitur omnibus istis.

Et etiam istas quinq; dignitates ponit Io. de Platea, in l. fi. C de decurio. lib. x. vbi etiā ponit xij. dignitates: videlicet superillustres, vt sunt Imperator, Papa, & quilibet rex in suo regno nō recognoscens superiorem, vt est Rex noster qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius, & Consul, loco cuius sunt duodecim Pares Franciæ. Illustres, vt sunt præfectus prætorio qui dicitur pręsidens. Senator, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij enumerantur. Præfectus vrbis, loco cuius est hodie præpositus Parisieñ. Comes donationum quæ sunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annone. Procōsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos est magister domus. & Comites prouincias regentes, qui hodie apud nos sunt gubernatores prouinciarum. de quibus infra dicetur suis locis. Et sunt etiam quæstores sacri palatij, qui dicuntur generales, seu thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum scriniorum, præsides prouinciarum, aduocati fiscales, principes agētium in rebus. Quandoq; etiam dicuntur clarissimi.

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum seu defensores qui habent merum & mixtum imperium: vt sunt potestates Italiæ, & alij potestates apud nos qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus locis.

Infimi verò sunt iudices pędanei, magistratus municipales cognoscentes vsq; ad certam summam, aut certam rem: & isti infimi licet non habeant merum imperium, tamen possunt causas delegare & vicarios seu locumtenentes constituere. no. glos. fin. in l. fi. C. de senten. ex periculo recitandis. Quod facit contra scabinos nostrę ciuitatis Heduen. qui dicunt q; virgobretus noster, hoc est maior, non potest committere vicarium in sui absentia: imo q; antiquior eorum debet iurisditionem exercere. De supradictis omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis quinq; gradibus, vide amplissimè j. in septima parte, in principio.

Aliquādo etiam sumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel superiore collata, vt est dignitas ducatus, marchionatus, comitatus & similes: de quibus per totū titulum C. de dignita. vsq; ad titulū de re militari. li. xij. Et de his quomodo assumatur videatur per Lucā de Penna in loco supra allegato. & Cepolam in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, dignitatis. vbi allegat plura alia loca quæ videre poteris.

Sexagesimaseptima consideratio. Lucas de Penna in d. rubri. C. de dignita. libro xij. dicit q; ad dignitates assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, optimè sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua fide ac industria, nec fallant, nec fallantur, tam moribus optimis præditi, q; scientiam peritiamq; rerum habētes. Et ibi ponit, quòd ad dignitates minus idonei non sunt assumēdi, quem vide, quia est extra propositum, ideo non insisto.

Sexagesimaoctaua cōsideratio. Dignitas habet multa priuilegia quę ponit Cepola in tracta. de Imperatore eligendo. in verbo, dignitas. vbi ponit triginta priuilegia: & duo alia ponit Lucas de Penna in l. obsistere. C. de annonis & tributis, li. x. Vnū videlicet q; facit hominē gloria decorari. l. nullus. C. de decurio. lib. x. Letitiam gaudiumq; in eo generat. l. iij. §. his addimus. C. de silentia. libro duodecimo. Tertiò vltra per eum ibi posita dignitas

superueniens operatur, quòd excusare facit quem ab eo quod prius promiserat, secundùm Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episco. & cleri. Hinc per hoc Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in tertia parte. numero cxxiij. dicit ꝙ homo manusmortuę qui tenetur ad coruęas si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis coruęis, per textũ quẽ ad hoc ponderat in l. interdum. ff. de operis libertorum. & dicit Felin. in c. quoniam abbas. in v. col. versiculo, quærit hic abbas. de offi. deleg. quòd dignitas mutat conditionẽ personæ. faciunt quæ dicit Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episco. & clericis. quod intellige non diminuendo, sed pullulando & augmentãdo: quoniam, vt ait G. de Montserrat in tract. de successione regum. in principio. numero v. honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat neq; extinguit, sed potius illam pullulat & augmentat. l. falsa demonstratio. §. sed si cui. ibi, Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. ff. de conditio. & demonstrat. & in l. pe. ff. de senatoribus. & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immutatur ei cor aliud, vt j. Regum x. c. vbi dicitur. Num & Saul inter prophetas? faciunt quę dicit do. meus Iason in l. non solũ. §. morte. in xvij. col. ff. de no. oper. nunciatione, vbi dicit ꝙ verecundia excusat acsi quis esset obligatus. faciũt etiã quæ dicit Barba. in consilio lx. in prima col. & seq. in primo volumine. & idem dominus meus Iason. in §. quadrupli. in x. col. institu. de actio. & Felin. in c. cum omnis. in vij. colum. extra de constitutionibus.

Et his diebus mihi euenit casus de quodam notario regio qui terras suas & hæreditagia in loco manusmortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuari & laborare faciebat: dominus volebat eũ cogere ad faciendum corueas. Dixi attenta eius qualitate, cum illi fuisset verecundum & inhonestum tales corueas facere, quòd nõ tenebatur ad illas, & ꝙ erat immunis: imo solum tenentur ad tales corueas qui sciunt illas facere ex natura sui artificij, & secundùm naturam illorum, & adhuc pendet processus.

SExagesimanona cõsideratio. Quòd dignitatem acquirendo & regendo consequimur laborem, studium curam, miseriam, vigilias, & calamitatem secundùm Lucam de Pẽna in l. prima. C. de vetera. libro xij. vnde Gregorius in registro. libro iiij. c. lxviij. Quomodo autem suscepto pastorali onere habere serenitatẽ cogitationũ possetis, cũ scriptum sit. Ecce gigãtes gemũt sub aquis. quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, ꝙ dignitas habet onera annexa. l. prima. §. nec castrense. ff. de colla. bonorum. l. continet. ff. quod metus causa. facit xl. distinctio. c. ante. & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipenda. Lucas in l. prima. C. de metallarijs. libro vndecimo.

Eptuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est, honor longus, id est diuturnus etiã post mortẽ æternus sine honore, id est magistratu publico, vt dicit & refert Guillel. Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, testamentum primo, numero xlv. de testamentis. sed tamen quicquid dicat cadit in principe, vt in procemio institutio. in princi. & in rege. vt in l. reginę. C. vt nemo priuatus. & in prætore, vt in l. penultima. in fine. ff. de iusti. & iure. & in quolibet iudice, vt in C. & ff. ad l. Iuliam maiestatis. Et dicitur maiestas, id est maior status. c. felicis. de pœnis, libro sexto. clemen. prima. eodem titulo. cum ibi notatis. c. secundo. de statu monacho. c. pastoralis. de sententia & re iudicata. per Valerium libro secundo. c. de maiestate. vel maior potestas. Lucas de Penna in l. vltima. C. de delato. libro decimo. vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas sacra quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, vt in §. arripiat. ibi, quæ meritò post supernum honorem secundo loco posita sunt, in authentica. vt omnes obediant iudicibus prouinciarũ. collatio. v. Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo horror inde non afferatur rationi naturali: quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum esset, vt in l. Marcellus. in fin. ff. de regulis iuris. In publica verò autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæquidem increpatio sacræ autoritati summè non congruit, cui etiam dedit deus leges esse subditas, vt ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, vt in authenti. de consulibus. in fi. collatio. iiij. Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primò imbuti esse debent, vt ex eorum prudẽtia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primò summæ prudentię, deinde summæ autoritatis, vt in l. ij. ff. de nũdinis. Princeps autem qui maiestatẽ habet, primò autoritate fulget, quia à deo secũdus in terris habetur, allegato. §. arripiat. & secundò prudentia in ipso pro eximio ornatu & illustri decore apparet.

An autem duces & barones habeant maiestatem, vide j. in v. parte. in fine. in consideratione incipiente. Alij autem inferiores. quæ est in ordine lvj.

SEptuagesimaprima consideratio. Reuerentia est honor qui exhibetur cũ pauore, vt dicit Archi. in c. ij. de offi. dele. in vj. & ibi Dominic⁹ de sancto Geminiano, & est inter maiores & minores, vt no. Io. And. in c. nõ est sine culpa. de regularibus. in vj. Et alicui exhibetur rõne dignitatis, vel potestatis. c. visis. xvj. q. ij. & vt dicit Tullius in rhetori. reuerẽtia est virtus aliqua prælatiõe sublimatis debitę honorificationis cultũ exhibẽs. Sed veneratio est virtus qua reuerẽtiã exhibemus maioribus in corporis humiliatiõe, gestu, nutu, & verborũ emissione. Ita dicit Lucas de Pẽna i l. j. in ij. col. C. de collegiatis. li. xj. & de hmõi descriptionibus reuerẽtiæ & veneratiõis, vide Io. de Terrarubea cũ gl. Iacobi Bonaudi i suo trac. de vinea ecclesię, arti. iij. tertij tractatus. in verbo, honorificate. Dicit tamen sanctus Tho. ij. ij. q. ciij. j. di. supra numerũ primũ, ꝙ reuerẽtia nõ est honor: sed motiuũ honorantis & finis aliorũ. & ibidẽ quęstione ciiij. ij. di. supra numerũ quartũ, dicit ꝙ reuerentia directè respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ diuersę sunt species eius, vt de pluribus ponam in hoc libro secundùm ordinem dignitatum in quolibet suo statu & ordine. & de hac reuerentia vide Polycraticum, libro v. capitu. quarto.

Vel etiam dic, ꝙ reuerentia est honor exhibitus in testimonium virtutis, & est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiã confusio. i. erubescẽtia. secũdũ Thomã super psal. xxxiiij. Et ideo cum nec dęmones, nec dãnati, nec irrationabiles nullam habeant virtutem, eisdem nulla debetur reuerẽtia, nec honor: prout dicit sanctus Thomas in iij. parte. di. ix. q. ij. hinc Boëtius de philosophica consolatione, libr. iij. Non possumus ob honores

honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat, vt dicit Greg. super Ezechielem. Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. l. potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. c. statuimus. extra de maioritate & obedientia. nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei præfertur. xj. q. iij. c. qui resistit. vide Lucam de Penna in l. j. C. de consulibus. libro xij. dixi supra amplius in xx. consideratione incip. honor est illi.

SEptuagesimasecunda consideratio. Subditi prælatos reuereri debent, eis affectũ dilectionis impẽdendo. xcv. distinctione. c. esto. ij. q. v. c. habet. ipsis obediendo. xciij. distinctione. §. j. & c. sequenti. & ij. q. vij. c. sacerdotes. eis communicando & subsequẽdo. xcv. distinctione. c. non oportet. eorum officium temerariè nõ vsurpando, eadem distinctione. capitulo presbyter. eorum statuta seruando. vij. q. j. c. quia. & c. si quis. extra de maioritate & obedientia. eos temerariè non arguendo vel iudicando. xxj. distinctione. capitulo nolite. & eorum defectus non reuelando, sed potius contegẽdo. xcvij. distinctione. c. in scripturis. & dicit textus in c. regum. xxiij. q. v. ipsis autem principibus & potestatibus fidẽ & reuerentiam seruari oportet, quam qui non exhibuerit apud deum præmia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam præstare. xxxiij. q. v. c. est ordo. ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. libro xj. Imo etiam reuerentia debetur inutili prælato quandiu sustinetur. c. si fortassis. xvj. q. vj. Nec dignitas regia vel imperialis vituperanda est, si rex aut imperator tyrannicè sæuiat, vt est textus in c. neq;. xiij. q. v. Imo etiam reuerentia debetur ab exẽptis. Baldus in l. fina. per illum textum. versiculo ibi per hunc. C. de bonis libertorum. & dicam ĩ. in iij. parte. & ibi etiã Baldus in versiculo. vltimo nota. dicit quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Baldus in l. liberti. in ij. columna. pone ego promitto. C. de operis libertorum. Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui non potest vocare talem in ius sine venia, vt dicit Speculator in titulo de actore. in xj columna. in fine. versicu. sed nunquid edictum. quod non credo indistinctè verum. Cum princeps reuerẽtiam exhibeat iurisperitis ob finem meritum. l. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. & tamen non est verum quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen quod princeps hoc facit, non quod teneatur, sed tantum ex vrbanitate & ob finem meritum, & propter honorem sciẽtiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. vt in l. si pure. ff. de fideicõ. libert. & hoc studiorũ labor iustè meretur. l. j. C. de asses.

SEptuagesimatertia consideratio. Reuerentia quæ debetur à vasallo domino remitti potest, cum videatur deberi ratione cõtractus secundùm Bal. in l. j. in lij. q. ff. de rerum diui. & in c. si cautio. de fi. instru. Secus autẽ in reuerẽtia quæ debetur ratione personæ, vt est illa quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, vt dicit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias. nu. ccxxxiiij. de testamẽtis. & idẽ de illa quæ debetur episcopo. de quo per cano. in c. cũ venerabilis. de testibus. & dicturus sum infra in iij. parte. in xxviij. considera.

SEptuagesimaquarta consideratio. Reuerentia quæ debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. in l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de excep. ibi: semper enim reuerentia ei adhidenda est tam viuo quàm mortuo. & ibi, namq; cõuenit tam viuo quàm mortuo patrono à liberto honorem exhiberi. de quo honore exhibendo circa corpus mortuũ seu reuerentia infra dicam in secunda parte, in quinta consideratione, vbi amplè.

SEptuagesimaquinta consideratio. Pro reuerẽtia quã quis facit alteri, datur ei præmium, cum ei accedat bona gratia, vt habetur Ecclesiasti. xxxij. Audi tacẽs, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namq; discretumq; est reuerentiam & honorem exhibere prioribus, dicit tex. in c. sicut inquit. in prin. ij. q. vij. facit text. in c. ex ore. in fi. de priuilegijs. etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur. dixi ante. & videatis conciuem & contemporaneum nostrum Ioannem de Montholono, in suo promptuario iuris. in verbo, reuerentia.

Aduerte ad id quod dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. an faciendo reuerentiã, vt præposito ei cũ quo de præpositura litigatur, iuri suo propterea renũtiare videatur. videatur notata in c. ex ore. extra de his quæ fiunt à maiori parte capi. vbi videtur dicendum quod sic.

SEptuagesimasexta consideratio. Excellentia propriè cadit in principe, vt notatur in c. j. de probat. vbi imperator scribit regi Angliæ, & vtitur his verbis: tua excellẽtia. Tamen etiam præfectus vrbis dicitur excellẽtissimus, vt in l. tam dementis. C. de epis. audi. & etiam quæstor dicitur excellentissimus, vt in l. si quãdo. C. de appel. Ex quo non indistinctè excellentia cadit in principe: & ratione excellẽtiæ quis præfertur qui aliàs nõ præferretur, vt dicit gl. in l. j. C. de ãno. ciuil. lib. xj. vbi dicit, quod si scholaris sit excellẽs, debet præcedere doctorẽ. d. meus Iason in l. cũ quid. in prima lec. in iiij. col. ff. si cer. pet. Et etiã minor excellens debet præcedere seniorẽ, vt plenè habetur per G. Benedicti in sua repet. c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. nu. ij. de testamentis. Et alia quæ fiunt ratione excellentiæ per sonæ ponit Spec. in tit. de arbitris. §. ij. versi. j. & Alexan. in dicta l. cum quid. & dicam infra in x. parte. in xxx. consideratione. vbi ponam quod iunior doctor excellens, præfertur antiquiori indocto.

SEptuagesimaseptima cõsideratio est. Quòd vt cognoscatur quis honor, quæ laus, quæ gloria, dignitatẽ habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruãdus ordo: & quoniã vnusquisq; agnoscere debet ordinem suũ, & quid dignũ sit eo ordine quẽ suscipit intelligere, & ita actus suos, sermonẽ, incessum, habitũ moderare. Ideo videndũ est quid sit ordo. Vnde, vt ait August. de ciuitate Dei, lib. xix. Ordo est pariũ dispariũq; rerum sua cuiq; loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur: quod idẽ est quod dispono, quasi ore pronuncio quis cuiq; loc⁹ esse debeat. A quo ordo dispositio gradus & ordinariũ in quo ordo seruatur, & maximè ordo in dignitatibus est seruãdus. l. fi. C. de primice. & secũdice. & toto tit. vt dignit. ordo seruetur. C. lib. xij. & bonũ cõsistit in ordine secundũ Aug. in lib. de natura boni. & ordo dat rei perfectionẽ. vij. q. j. c. nihil. Nullius quippe vniuersitatis administratio gereret, neq; subsistere posset, nisi eã magnus ordo differẽtiæ seruaret. c. ad hoc. lxxxix. dist. vbi habetur quod ecclesiæ militãtis & triũphantis duplex est ordo: & sicut in ecclesia triũphanti sunt nouẽ ordines designati per nouẽ lapides. de pœni. dis. j. c. principiũ. ita in ecclesia militanti, quos habes c. cleros. xxj. distinctio. cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum. lxj. distinctio. cap. miramur. Et ideo quantò aliquid ordinatius est, tantò id melius & perfectius est. l. secunda. §. j. ff. ad Velleianum. Ita

dicit Lucas de Penna in rubrica.C.vt dignitatum ordo ser uetur.libro xij. Et propriè ordo dicitur,cum diuersarum rerum vel personarum,vnaquęque proprium locum te net. Archi.in c.decernimus.in principio.x.q.j. graduum enim & ordinum distributio vnitatẽ in ecclesia conseruat. d.c.ad hoc.vbi glos.& Archi.lxxxix.distinctione.per c.licet.xlv.distinctione.quod amplissimè & eleganti stylo declarat Iudocus Clictoueus in suo Antiluthero.c.ij.& iij.in ij.libro. Ratio autẽ ordinis obseruandi inter personas ponitur in c.finali.in principio.lxxxix.distinctione.vbi dicitur. Ad hoc dispensationis prouisio gradus diuersos,& ordines constituit esse distinctos,vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent,& potiores minoribus dilectionem impenderent,vera concordia fieret,& ex diuersitate contentio,& rectè officiorum gereretur administratio singulorum. Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere,nisi huiusmodi eam magnus ordo differentiæ seruaret.& ibi glos.allegat Apostolum dicentem.Dum mundus iste durabit, homines præsunt hominibus, dæmones dæmonibus,angeli angelis.Cum enim deus erit omnia in omnibus,cessabit omnis prelatio,non tamẽ ordo vel maioritas. Aliquis enim maior erit alio:quoniam in domo patris mei multę mansiones sunt.c.in domo,de pœnitẽtia distinctione iiij.

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo,& vtitur secundùm ordinem secundùm Aristotelem iij.Ethicorum.Et ideo vbi sunt plura ordinata in vnũ,oportet esse aliquod vniuersale regimen supra particularia regimina, & ad hoc est facta prelatio inter ministros,vt notãt glossa & doctores in c. legimus.xciij distinctione.Et etiam dicit Tullius libro j.officiorum.q ordo propriè est cõpositio rerum in aptis & commodatis:prout etiã dicit Lucas de Penna in l.his quidem.C.qui militare non possunt.in ij. columna.libro xij.

Potest autem ordo multipliciter considerari,vt ĩ.dicã. Nam vt habetur in c.conuenit.de consecratione distinctione v.Conuenit ordinem ęqualiter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum.l.quisquis.in fine.& ibi glossa finalis.C.de postulando.

Et ordo est etiam vniuscuiusq; rei figura substantię,vt inquit Baldus in cõsilio schismatis.quod posuit post rubricam.si quis alteri vel sibi.&,vt testatur diuus Ambrosius,quẽ recitat Baldus in.procemio fforum.in principio. & dixi satis amplè supra in prooemio huius libri. Vdalricus Zasius in repetitione l.ij.ff.de origine iuris.in §.post hunc maximę autoritatis.in gl.in equestri ordine. dicit q est discretio status,hominum conditioni accommodatus. Et Origines in Leuitico.c.xxiiij.ordines duodecim rationalis creaturę esse ex xij. tribubus collegit.de quibus infra dicam in sequenti parte.

Ordo etiam rem decorat.l.numerarios.& ibi Lucas de Penna.C.de apparitoribus magistrorũ militũ.libro xij.

SEptuagesimaoctaua consideratio. Duplex est ordo, temporis,scilicet & qualitatis.De ordine temporis habetur in l.j.C.de consulibus.libro xij.& de præpositis sacri cubiculi.l.j.C.libro eodem.& de proximis sacrorum scriniorum.l. vnicuique.& de tyronibus.l.finali.C.eodẽ libro.de quo infra in pluribus locis dicam,& maxime in vltima parte.De ordine qualitatis seu maioritatis,de quo est nũc quęstio in partibus sequentibus quasi in omnibus: & de quo habetur in rubro & nigro.vt dignitatum ordo seruetur. C.libro xij.& hic ordo potior est primo:quia vbi habet locum ordo qualitatis,de ordine temporis,non curatur,vt in d.l.j.de consulibus.in fine.& C.qui accusare possunt.l.j.in fine.Vnde immutatio operis,prefertur origini carnis.xxij.quęstione ij.§.itẽ opponitur q Iacobus. ita dicit Lucas de Pẽna in rubrica.C.vt dignitatum ordo seruetur.Et ideo dicit Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de consulibus,libro xij.q ordo temporis seruatur tantũ inter existentes in dignitate ęquali:sed vbi sunt inæquales dignitates,nõ seruatur ordo temporis: sed ille est prior alijs qui meruit maiorem dignitatem,vt ibi amplè per eum.

SEptuagesimanona consideratio,q adhuc alio respectu triplex est ordo.

Primus est vnius rei ad seipsam in esse producendam, vt in sententia,ad quam rectè faciendam seruandus est ordo iudicij præcedentis.l.prolatam.C.de sententijs & interlocu.omnium iudicum.

Secũdus ordo est temporis,vt quia vna res est prior tẽpore quã alia,tũc in honoribus ordinandis non prefertur prior sed potior.l.honores.ff.de decurio.l.ad subeũda.C. de decurio.lib.x.sed in iam ordinatis inuicem præferendis seruatur ordo,tam tẽporis q qualitatis,vt dixi in præcedenti consideratione.dicam infra in vlti.parte.

Tertius est ordo qui non attenditur,quando constat de mente contraria.l.nec enim.ff.de solutio.quoniã quandoq; verba transposita,& vtplurimum idem significant. l.j.C.qui accusare non possunt.l.quidam.ff.de peculio lega.l.præposteri.C.de testamentis:vbi do.meus Iason l. cum pater.§.si fidei tuæ.ff.de leg.ij.& hoc quia sensum & non verba spectamus.l.iij.§.cum domino. ff.de adimen. legatis,& declaratur quandoq; mens ex conceptione sermonis & personarum affectione,vt vult glo.in dicta.l.cũ pater.§.à te rogo.ff.de legatis ij.Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ.l.j.§. is qui nauem. versicu.in re igitur dubia.ff.de exercitoria. & ita dicit Ioan.de Platea in l.ij.C. vt dignitatum ordo seruetur. & dicam plura ĩ. de hoc brocardico,an ordo scripturæ attendatur,videatur Felin.in rub. de maioritate & obediẽ.& in c.cum dilecta.de rescriptis.vbi ponit quinq; limitationes.& do.meus Iason in l.ij.§.prius.ff.de vulgari & pupilla.Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in verbo,testamentum.ij.numero iij.de testamentis.dicit q præcedere contingit tribus modis.s.tempore,ordine naturæ,& iuris fictione,seu ingenio intellectus.vide ibi.

OCtuagesima consideratio. Quia licet ordo in dignitatibus sit seruandus,q etiam in alijs est seruandus. Primò in subeundis muneribus.l. si,quemadmodum ciuilia munera indicuntur, libro x.C.& l.j.C.de muneribus patrimo. eodem libro.

Secundò in debitoribus fisci cõueniẽdis.l. quoniam Augerio.C.de cõueniẽ. fisci debito. libro x.& quo quis ordine conueniatur. per totum.

Tertiò in libertatibus.l.generaliter.§.si quis alienum. versi.si quis ergo.ff.de fideicommis.libertatibus.

Quartò in pignoribus.l.ij. C. qui potiores in pigno. habeantur.

Quintò in petitionibus à diuersis in iudicio propositis.l.qui prior.ff. de iudi. Sextò in executione rei iudicatæ.l.ordo.C.de execu.rei iudi.& l.à diuo Pio.§.in venditione.ff.de re iudic.qui si nõ seruetur,actus est nullus. Felin.in c.cum dilecta.in vj.col.extra de rescriptis. Ioan. de Imo.in d.§.in venditione.& maximè quãdo executio fit ab executore,vt dicit Alex.in cõsi.v.in iij.col.in ij.volu.

Septimò

Septimò in petitionibus ab eodem propositis. l.ordinarij.C.de rei vendicatione.

Octauò in testamētis.l.qui soluendo.ij.ff.de hęre.insti. l.ij.§.prius.ff.de vulga.& pupilla.substi.ista ponit Ioan. de Platea in l.ij.C.vt dignitatum ordo seruetur.lib.xij.

Nonò in visitatione fienda per episcopum vel alium habentem ius visitandi.c.j.de censibus.in vj.

Decimò in electionibus fiendis.c.quia propter.& ibi notatur, extra de electionibus.ita ꝙ non debet fieri præposteratio requisitorū ad electionē, vt notant Ioannes Andrę.& Panormitanus in d.c.quia propter.in v.& vj.colū.

Vndecimò in confirmatione electionis: quoniā prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem, quàm electus confirmetur, aliās cōfirmatio non teneret.c.prouida. & c.fina.de electionibus, in vj.& ibi Dominicus & Philippus Frācus, & amplè de his duobus per Petrum de Braxio in suo directorio electionum.iij.parte. c.xxxviij.vbi multa de materia ordinis.& ibi ponit triplicem esse ordinē, de quibus dixi in pręcedēti cōsideratione.

Duodecimò in euangelijs vbi primo in ordine ponūtur euangelia Matthæi, quia primus scripsit euangelium in Iudæa, vt habetur in argumento in euangelium secundùm Matthęum, & ibi Nicolaus de lyra.

Decimotertiò etiam Deus præcepit nomina filiorum Israël scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum. Exodi xxviij.& habetur per Lucam de Pēna in l.iij. in prin.C.de tyronibus.lib.xij.

Decimoquartò, in oneribus ordo est seruandus.l.ordine.ff.de legatis iij.l.iij.§.præses.ff.de muneribus & honoribus.gloss.in l.vnica.C.de potioribus ad munera nominandis, libro decimo.

Decimoquintò, ordo seruādus est eorum quę lege ponuntur, vt l.fi.C.de officio præfecti vrbis.secundùm glo. j.in l.ij.ff.de adoptionibus.& sic vbi legalis paternitas cōtrahitur, primò interrogatur pater quàm filius. dicta l.ij. vbi quia is qui adoptatrogatur.i.interrogatur. ff.de adoptioni.per quem text. dicta gloss.j.infert, ꝙ sponsus primò debet interrogari in matrimonio contrahendo, quàm sponsa. & ad illud propositum illam gloss.singularizauit ibi Baldus.

Decimosextò in iudicijs, vt in l.prolatam.C.de sentē. & interlocutionibus omnium iudicum.& C.de ordine iudiciorum.& de ordine cognitionum.& in his si ordo non seruetur an actus sit nullus. Albericus de Rosate in l.j.in v. columna.C.de nouo codice componendo.

PRIMÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

Oia subiecisti sub pedibus eius,
Os homini Iussit, & erectos
sublime dedit, ad sidera
cœlumq; videre tollere vultus.

SECVNDA Catalogi Gloriæ

Mundi Pars, à Bartholomæo à Chassenæo humanorum Iuriũ doctore, Patrono Heduorũ fiscali, editi: dignitates, laudes, & excellẽtias hominis, præcipuè mulierũ, cõplectẽs. Diuisa in vnam & quadraginta Considerationes.

Imprimis pro clariori subsequentium intellectu, duas primas præmitto considerationes, tanquam ferè vniuersales ad huius operis materias.

IT ERGO PRIMA. Omnium entium, quatuor sunt genera.

Primum est earum rerũ, quæ habent esse tantũ, & harum multiformis est differentia. Nam etsi in hoc vno cõueniant quòd habent esse, recipiũt tamẽ hoc esse: ista quidem clarius, ista verò obscurius. Inter elemẽta enim aqua dignior est terra, & ignis supra aquã & aërem multò præclarior. Dixi inferius in vltima parte, in xij. consideratione. Iste gradus complectitur cuncta quæ generantur in visceribus terræ, vt sunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrũ, cuprum, stannum, argẽtum, & aurum. Quod autem istorum altero sit præstantius, etiam narraui in dicta parte, in xcv. consideratione. In hoc gradu est lasurium, quod aurũ pretio superat: sulphur, saphetra, salgẽma, & cuncti lapides pretiosi, vt sunt carbũcul⁹, hyacinthus, smaragdus, ametistus, topazius, corallus. Hi omnes magni sunt pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid in dicta parte vltima, in xcj. consideratione. In hoc prȩterea gradu sunt omnes cœli, omnia corpora cœlestia, omnes sphæræ, sidera, & septena planetarum lumina. De quibus etiã in dicta finali parte. Artificialia quoq; ad istũ referuntur gradum, quæ etsi inter se de nobilitate compugnent, vt infra dicturus sum in vndecima parte, in hoc tamen cuncta cõueniunt, q̃ esse tantũ habent, & nõ viuere.

Secundus gradus est earum rerum quæ habent esse, & viuere, cuiusmodi sunt omnes planetȩ, arbores, & herbæ. Hic nempe vitam suam oculis nostris insinuant, dum videmus eas sursum, deorsum, ante & retro, ad dextram sinistramq; moueri. Attrahunt & habent è terra suum vnde se nutriunt elementum, crescunt, augmentãtur, & flores, frõdes, fructus, seminaq; producunt. Habẽt enim intra se virtutem quandam, qua facilè ista perficiant. Sub isto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum species: quarũ inter se fructus, sapores, odores, virtutes, coloresq; longissimè separantur. Omnibus vna viuendi ratio, sed nobilitas dignitasq; non vna, prout etiã in dicta parte dicetur, in lxxxviij. lxxxix. & xc. considerationibus.

Tertius gradus est eorum entium quæ habent esse, viuere, & sentire: & in hoc sunt cuncta animãtia. Ad sensum enim visus, requiritur & auditus, gustus, odoratus, & tactus. Ad istum gradum referuntur cuncta quæ mouentur in terris vel in aquis, vel quæ in liquido aëre peruolitant. De his infra, in lxxviij. lxxx. & lxxxj. considerationibus dictæ vltimæ partis.

Quartus gradus est eorum quæ habent esse, viuere, sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præter esse, viuere & sentire, subest etiam intelligere, discernere, velle & nolle liberè. Solo enim arbitrio ascendit homo supra cætera animãtia: qui põt iudicare, ratiocinari, & susceptibilis fieri experientiæ, artis, scientiæ, atq; doctrinæ. In hoc etiã sunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dęmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dęmonis veteribus honestum, vt ait Celius lib. antiquarum lectionum primo. c. xxiij. & c. sequẽti. Vbi & Platonicorũ schola asserit rationalis naturæ gradus esse tres, non dignitatis tantum maiestate interpunctos abiunctosq;, sed etiam locorum intercapedine. Nam immortalibus dijs summam attribuunt sedem, hoc est cœlestem. Sed horum aliosq; dici, & esse intelligibiles ab omni materię contubernio semotos, quorum parens princepsq; is sit, quem rerũ conditorem opificemq; veneramur maiestatis amplitudine vltra mundana, sanctum & humano sermone inenarrabilem, sed ne mente quidem facilè apprehensibilẽ. Quisquis est is aut quantuscunq; vnus est, verus, bonus, veritas vna, bona, bonitas, vna, vera. Cæteri non tam dij, q̃ ministri. Visibiles deos intelligunt cœlestia corpora, atq; hic gradus vtiq; vnus qui & primus. Imum verò tenet numinis ma precelsę diuinitatis. Eximium homo, cuius eminentissimam naturam cœlitibus ferè comparem cõtendunt. Medium verò inter hosce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vsq; expansum iam habent, quos à scientiæ magnitudine prisci dæmonas vocarunt. Hos tanq̃ interpretes quosdam & salutigerulos arbitrati sunt priores: qui concepta à nobis vota ad deos deferrẽt, & illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres medioxumos nuncuparunt: quòd insiti ex sui ratione ac loco & potestate dijs summis sint minores: hominum natura velut complacitum est antiquis, vtiq; maiores. Hæc Celius. Et de isto tertio gradu, & primo dicam in tertia parte. De secundo verò, qui est hominis, in hac parte discutitur.

Ecunda & principalis consideratio huius secũdę partis quæ est generalis ad omnes sequẽtes, & ex qua omnes dependent, est, q̃ cum homo honorari naturaliter appetat. Specula. in tit. de citatio. §. v. versiculo, porrò si sunt plures delegati. & dixi supra. Ideo dic q̃ homo est animal honorandũ. Hoc enim in naturam dei transit, qua ipse sit deus. Hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cum ijsdem ortum se esse cognoscat. Hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. Et, vt ait Trimegistus. Miraculum est homo ad similitudinem dei factus. Genesis j. & ix. capitulis. text. in c. hæc imago. xxxiij. q. v. & in l. si quis in metallum. C. de pœnis. Intantum vt ipse pater ar-

chitectus deus omnipotens omnium creaturarum creator cunctis rebus creatis, vltimum diuinum hominem creauit ad imaginem & similitudinē suam: vt postquam ipse deus hanc quam mundanam domū videmus, diuinitatis templum augustissimum archanæ legibus sapientiæ fabrefecerat, supercœlestem regionem mentibus decorarat, ethereos globos æternis animis vegetarat, excrementarias & feculentas mundi partes omnigena animalium turba cōplerat: opere consummato desiderabat aliquē esse qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpatū videmus: vt cum magnificam & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe absoluta imaginem suam omnibus visendam in medio illius, spectandamq́ꝫ constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium deum, qui tota mundi machina cōstructa, postremum omnium hominem in medio illius statuit, ad imaginem & similitudinem suam formatum. Res ergo & supra fidē mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virgilio, & comprobante Ouid. in suo lib. Methamorphoseos.

Pronaq́ꝫ cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cœlumq́ꝫ videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

De quo habetur in glos. in §. partus. insti. de rerum diuisione. & in l. iustissimē. ff. de ędili. edicto. & in §. fin. insti. de iure naturali gentiū & ciuili. Vnde etiā Syllius italicus.

Nonne vides hominem celsos ad sydera vultus,
Sustulerit deus, ac sublima finxerit ora.
Cum pecudes volucrumq́ꝫ genus formasq́ꝫ ferarum
Segnem, atq́ꝫ obscœnam passim strauisset in aluum.

Huncq́ꝫ gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum. habetur Psal. viij. Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues vniuersas, insuper & pecora cāpi, volucres cœli & pisces maris. Psalm. xxxviij. Et super vniuersas terrę creaturas contulit ei dominij principatum nobilitando etiā & sublimando hominis dignitatem ex ministris spirituum superiorum. text. in clemē. si dominum. de reliquijs & vene. sanc. Hinc etiam Apostolus ad Hebręos ij. dicit, q̄ deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit Plinius lib. vij. naturalis historiæ. c. j. q̄ homo est animal cunctis imperans, & etiam cęteris animantibus excellens. Aristo. lib. ij. de animalibus. Nobilissimumq́ꝫ & altissimū animal est homo. eodem li. de animal. lib. j. Et, vt dicit Lucius Apuleius de deo socratis. Prętantissimum animal est homo. Ita ab ipso Deo magnificatus. Iob vij. vt paulò minus ab angelis sit diminutus. Psal. viij. Hoc enim in naturam dei transit: quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cum ijsdem ortū se esse noscat: hoc humanę naturæ partē in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. O hominum quanta est natura tempera ta, felicius ac dijs cognata diuinitate coniunctus, partem sui qua terrenus est despicit. Cætera omnia quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit nexu secum charitatis astringit, sicq́ꝫ suspicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt, diligat. Ipse autem à superioribus diligatur, elemētis velocitate miscetur. A cumine mētis in profundo maris descēdit. Omnia illi lucent, non cœlum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius caligo aëris non confundit. Non densitas eius operū impedit. Non aquæ altitudo profunda, aspectum eius obtundit. Omnia idem est, & vbiq́ꝫ idem est. Hoc satis probat dictum Aristotelis in iij. libro Politicorū dicētis. Animal hoc prouidum, sagax, ac tutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est. Non solum famulantur terrestria, imo & angeli serui hominis sunt, vt habetur Apoclypsis xix. Vbi Angelus non fuit passus se adorari ab homine. Dixit enim homini: nequaquam, cōseruus tuus sum & contrarium tuorū habentium testimonium Iesu. Et dicit glos. in l. cognitionum. ff. de varijs & extraordina. cogni. q̄ angelica natura seruit homini. Omnium enim animantium dominus habens ad sui custodiam angelos quasi satellites aut pædagogos posuit. Quoniam vt dicit Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum. in ti. quomodo cognoscitur de maleficijs quādo crimē est notorium. Virtus angelica est hominis seruitio deputata. Cœli insup, nisi deū offendat, hæres futurus: dæmonibus, hoc est angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes Trimegistus dicit hominē tantæ sublimitatis esse, vt deos faciendi habeat facultatē. Dij enim estis & filij dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura dicitur, cum, vt habetur Marci xxvj. Euntes in vniuersum mundum, prædicate euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ euangelium prædicatur, cum homini prædicatur, vt dicit Greg. in homilia euangelij pentecostes. & in glo. ad Romanos. ibi, Inuisibilia. Et hoc est etiam, quia cum omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in se admittit. Habet enim cum herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. de his duobus Gandinus in loco hic ante allegato, allegat tex. in l. qui vas. §. ex furtiuis. ff. de furtis. & in l. in pecudum. ff. de vsuris. Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis vt deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. Omniū enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis, in tit. ex quibus causis infamia irrogatur. in principio. & in authentica, de nuptijs. §. quia verò. & gl. in l. emptori. ff. de euicti. & facit. §. per edictum. in d. l. emptori. & institu. de rerum diuisione. Hominis etenim gratia omnis fructus rerum natura comparauit. §. partus. & d. l. in pecudum. Hinc Plinius j. c. libri vij. naturalis historiæ. q̄ causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominē etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quòd quodammodo est finis omnium, teste Aristotele ij. Ethicorū. & omnia cōtinere dicitur vti deus, sed diuersimodè. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo verò omnia continet vti omnium medium: quo fit vt in deo sint omnia meliore nota, q̄ in seipsis. In homine inferiora nobiliori sint conditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aër, & terra, per verissimam proprietatem naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substantia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta præstò sunt, vt famulentur. Huic militat cœlum, salutem bonumq́ꝫ procurant angelicæ mentes. vt siquidem verum est, quod scribit Apostolus, esse omnes administratorios spiritus missos, propter eos qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus ad Hebręos vj. transumptiuè in clementi. si dominum. de reliq. & venera. sanctorum. Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. Ad Hebrę. v. Et transumptiuè in d. clemen. si dominum.

Imo

Imo se tradidit contumeliis afficiendum pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. in c.suggestū.vij.q.j. Sic etenim huic mācipātur terrestria, fauent cœlestia, quia cœlestium & terrestriū vinculū est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissimè ponit Antonius Florentinus in sua historia. parte prima. libro j.ca.j. Vbi dicit hominem à deo fuisse sublimatum honore, & excellentia quo ad animam in tribus, scilicet in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amœnitatem, & quo ad honorem dominij vt præesset omnibus. Quæ omnia amplè declarat quę non trāsporto cum sint clara, & clarè posita. Vnde ergo meritò dicit Hermes Trimegistus ꝙ miraculum est homo, prout amplè recitat Picus Mirandula in sua eleganti oratione in cœtu Romanorum per eum recitata, vbi dicit legisse in monumentis Arabum, Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandum spectaret: qui nihil homine admirabilius spectandum, respondit. Et dixi in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabilium. in ij. parte. in iij. & iiij. fundamento illius partis. vbi alias dignitates, & excellentias hominis posui, quem composui in scholis me existēte in studio Ticineñ. Et vide etiam in sermone Discipuli xxxij. nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerū xxv. numerari. Et inter alia priuilegia hominis inter cætera animalia, quòd licet omne animal ictuū fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissimè, vt de Anchise apud Virgiliū legitur, vt recitat Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. de testa. Vbi ponit ꝙ inter aues nunꝙ aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia vitulus seu bos marinus, inter ramos laurus, & ibi tam in dictis ꝙ̄ in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto ne sim nimis prolixus: quæ prolixitas quādoꝗ, & vt plurimum inducit desperationem & fastidium legētibus. Sed amplius vide de dignitate primi hominis Ioannem Chrysostomum qui librum vnum fecit, incipientem: Dignitas humanæ.

Aduertendum est etiam, ꝙ in corpore humano sunt multa admiratione digna quæ amplè ponuntur per Celium, libro j. suarum antiquarum lectionum. c.xij. & de omnibus quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, ꝙ̄ in corpore, ponit amplè idem Celius libro ij. per totum. vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principaliora & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculos, de quibus eodem libro. c.xxxix. & j. in vltima parte. vbi quæritur quod membrum humanum est dignius & excellentius.

Tertia consideratio. Homo est, dignior angelis propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo ꝙ̄ angelus propter multa.

Primò quia deus non solum fecit hominem de progenie sua, quia eum ad imaginem suam creauit sicut & angelū, sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quādo verbum caro factum est. Ioannis j. & in symbolo. Et homo factus est. Maxima quidem esset hominum cuilibet dignitas, & gloria atꝗ nobilitas, si Imperator aut quilibet alius princeps supremus de eius se faceret prosapia & parentela. Multò autem maior nobis & gloria atꝗ nobilitas, ꝙ deus se de nostra fecit prosapia progenie, & cognatione.

Secundò quia angelus attinet Christo ex parte patris qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum per temporalem creationem: sed homo attinet Christo etiam ex parte matris, quæ non est angelicæ naturæ sed humanæ. Ad Hebræos ij. Nusꝗ enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et ait Bernardus. Puto ꝙ iam me spernere non poterit, ꝙ os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.

Tertiò quia deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quādo scilicet filiam suam, id est imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius, videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quartò quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi in quam desiderant angeli prospicere. j. Pet. j. & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quintò quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sextò quia ipsa humana natura est, super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi et matris eius. Cū exaltata sit sancta dei genitrix super choros angelorū ad cœlestia regna: & etiam Christus qui assumpsit in se humanitatē sedet ad dexterā dei patris. qd' quomodo intelligatur, dicit Augustinus in libro de symbolo, & dicam infra.

Septimò quia deus dedit potestatem homini deum faciendi & corpus suum consecrandi. Clemen. si dominū. de reli. & vene. sanc. & tamen non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrecre. in c. quid sit. de consecra. distinctione. ij.

Octauò quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati, vt habetur per Psalmistam, psalmo xc. Angelis suis deus mandauit de te. Et dixi hic ante in prima consideratione. Dicit tamen Ioan. de Turrecre. in loco hic ante allegato imo angelica natura seruit homini, vt dicit glos. in verbo, dignitatis. in l. cognitionū. ff. de varijs & extraor. cog. Quia angeli sunt maiores homine, natura, gratia, & officio: & quomodo, vide Benedictum de Bustis in ij. parte sui Rosarij. in sermone x. in ij. parte, litera L. vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias ex quibus angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, ꝙ quilibet homo debet honorare angelum suum in quocunꝗ loco fuerit. vnde Bernardus. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec præsente auderes facere. Et semper dic & sero, & mane, & omni hora.

Angele qui meus es custos pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende guberna, amen.

Et subiunge de beata virgine Maria.

Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam, ꝙ principes etiam habent duos angelos: vnum scilicet ratione suæ singularis personę sicut habēt cæteri homines, vt habetur Matthæi xviij. ibi: Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico au-

tem vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum verò angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis aut prælaturę, vt de Eliseo legitur. iiij. Regum. iiij. c. Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat. quod quomodo intelligatur, vide G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. extra de testamētis. Et ibi ponit quomodo Michaël est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus q̃n̄doq; impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo, vt habetur Danie. x. vbi Gabriel dixit Danieli. princeps, id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam infra in iij. parte sequente. in xvj. consideratione, versi. iiij. adiuuit.

QVarta consideratio est, q̃ homo præ cæteris honoratur anima, mente, memoria, intellectu, & quinq; sensibus, vltra alia animalia mundi, de quibus singulariter dicemus: & de anima quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima amplè probat Cęlius libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xliij. xliiij. xlv. & xlvj. De mente quæ est vice luminis & instrumenti & visus, eodem lib. c. xliiij. De memoria & eius excellentia habetur libro iij. c. xxj. & libro ij. c. iij. De intellectu habetur eodem lib. ij. c. j. & ij. De quinque sensibus habetur per eundem Cęlium libro j. c. xlviij. xlix. l. lj. & lij. & ibi quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam infra in vltima parte, in xliiij. consideratione.

QVinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est, ita etiam in morte, & eius sepultura exemplo Christi, qui deus & homo, licet se pro homine contumelijs afficiendum dederit, ignominiosaq; mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur Esaiæ xj. c. Et erit sepulchrum eius gloriosum. prout sepulchra Adæ Abrahæ Esaac & Iacob & eorum vxorum, & aliorum plurium patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hieronymus in libro Hebraicarum quæstionum. & recitat amplissimè Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ, in prin. in ti. de officio pietatis in defunctos. habetur in c. Ebron. xiij. q. ij. & etiam de Thobia ibi habetur. Thob. iiij. Cuius Christi & patriarcharum actiones & exempla sequi debemus: cum Christi actio, nostra sit instructio, ca. significasti. leg. ij. de electio. ij. q. j. c. deus. Petrus de Ancha. in c. nos. extra. de sepulturis. quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus, prout Iustinus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera Scythæ illud diligentissimè obseruabant, q̃ sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, nō minus venerantur q̃ sacra deorum. Et etiam multum fuerunt commendatę sepulturæ mortuorum tempore antiquo. Quoniam, vt habetur Ecclesiastici vij. Mortuo non negabis gratiam, id est sepulturam. transumptiuè in c. ecclesiastico. xj. q. ij. & Dauid Psalmo lxxviij. in principio. Inter horribilia ponit, eo q̃ non erat qui sepeliret. Et ille bonus Thobias mortuis, & occisis sepulturam exhibebat. Thobiæ j. Et de vtilitate sepulturæ ponit amplè Anto. Florentinus. in iij. parte suæ summæ. titulo x. ca. j. §. iij. & amplè etiam per Bernardum de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone. j. vbi ponit q̃ exequiæ & cerimonię mortuorum prosunt in xij. Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nā perungendi cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in rogis multa simul aromata cum cadaueribus cremabantur. Vnde de Sylla legimus maximam multitudinem aromatum in eius rogo fuisse assumptam. Refert idem Viualdus in loco hic ante allega. Hic mos etiam apud Aegyptios obseruabatur, vt habetur Genesis l. de Ioseph, qui præcepit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem suum: quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur Deuteronomi xxxiiij. de Moyse quem populus Israëliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valerius in titu. de seruata religione. c. fi. quòd Senatus Romanus post Canensem cladem decreuit ne matronę vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti vsque ad tertium diem, apud alios vsque ad septimum, apud alios verò usque ad quadragesimum: de quibus moribus in c. quia alij. xiij. q. ij. Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per officialem Heduensem quòd domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locumtenentis regij generalis in Burgundia, citata coram ipso super certis promissionibus matrimonialibus per verba de præsenti, instante procuratore domini episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Ioannis de la Baulme domini de Pesme, & filij illustris domini comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio nec exire domum ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo Genesis l. c. circa tria. Primò ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundò fletus solennis super mortuum. Tertiò honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis & amicos, ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum: quæ hodie etiam obseruantur apud nos, quoniam in executione sepulturæ & funeralibus defunctorum præcipuè magnatum & diuitum interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus, tedis, & luminaribus cereis ardentibus: vbi domus & aulæ, equi & sepulchra nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad xl. diem quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra aut sepulchris eorum. Alexander verò & Cæsar imperatores se in eorum testamento in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernensis in sua officina, in titu. de vario inhumandi ritu. vbi dicit. inexpiabile quondam scelus creditum est sepulchra violasse: adeo vt lex sacrum esse iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, diceretur q; minxisse in patrios cineres cui omnia cadebant sinistrè & inauspicatè. ac de materia sepulchri & monumenti quomodo apud leges habeatur, sunt tituli de religio. & sumptibus funerum. ff. & Codice: & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dicit, apud nos quoque, Christianis damnatur ceremonijs, qui aut lotium in sepulchris egesserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neque apud nos solum religiosum est. Nam nulla

prope

prope tam efferata gens est, quæ non nouerit habere sepulchrorum rationem præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degant, nihil mirum si aliorum vestigiis nequaquam insistant. Nunc de vtrisque loquendum, his scilicet quibus nulla est funerum cura, & illis quibus maxima.

Lotophagi suos mare defunctos abiiciunt, asseuerantes parum interesse humo ne an aqua aut absumantur. Hunc modum reprobat iurisconsultus Modestinus in. l in suo. ff. de conditio. institu. vbi dicit quòd laudandus est magis quàm accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundùm ipsius voluntatem abiecerit, sed in memoriam humanæ conditionis sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni philosopho, qui Cympro moriens, hæredibus mãdauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur Ecclesiastici ij. Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. xiij. q. ij. c. in ecclesiastico.

Sabæi corpora defunctorum eo quo stercus modo ducebant, quinetiam reges reiiciebant inter sterquilinia, videtur quòd istud esset apud eos eo quia homo quasi putredo consumendus est. Iob xiiij. c. & Iob xxxiiij. homo putredo & filius hominis. & facit Ecclesiastici x. Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Bernardus in libro meditationum. Homo nihil aliud est quàm sperma fœtidum, saccus stercorum, & cibus vermium: vnde post hominem vermis, post vermen fœtor & horror. sic in hanc speciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatus, cum, vt dicit tex. in. d. c. in ecclesiastico. quòd cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. Ecclesiastici iij. & Genesis iij.

Troglodytæ mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis & risu efferebant, nullaque habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum verò mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicendum est longè deterior, vt de his & aliis habetur per Hiero. contra Iouinianum c. xxxvj. & habetur per Cælium libro nono suarum antiquarum lectionum. c. xlvj. vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. & in c. xliiij.

Hyrcani non ad alium vsum nutriebant canes, quàm vt eis functos vita vorandos obiicerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo aut auium aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magos non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ senio confectos in frusta cædunt, & cum ouilis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur deuorandi feris obiiciuntur, vt refert Iustinus. Et hos modos etiã ex supradictis reprobare debemus, prout reprobat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaque testatore. primo. numero liiij. in fine cum sequenti. vbi reprobat tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium verò modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capite plecteretur.

Macedonibus verò nullum fuit tam solenne militiæ munus, quàm suos sepelire.

Aegyptii in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu superbaque magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereque prodigiosæ pyramides, quòd existimarent defunctorum domos sempiternas iidem mortuos condunt, & eos domi seruant, vt refert Cicero libro primo quæstionum Tusculanarum.

Hic mos olim apud nos Heduos seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens & magnæ altitudinis quæ non potest ad aliud iudicari nisi quòd esset monumentum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus rex noster Franciscus primus, magnus Historiographus: qui illam ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator post orationem per me ei habitam in introitu huius suę ciuitatis Heduensis, in qua de illa ad demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduensis mentionem feci, videre voluit. Et statim oratione audita ad illam accessit, & amplissimis disputationibus cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit esse monumentum cuiusdam primatis seu domini huius antique ciuitatis Heduensis, & fuisse constructum & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis mulieres conducticias (præficæ vocabantur) comparare, quæ in eorũ morte lugerent quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maximè Tuscanos & Romanos & etiã Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombardia.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus gentilis etiam rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quàm fauendum sit sepulturæ, licet Paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosque defunctos, licet hostes, honorificè sepeliuit. Sic & Cæsar caput Pompeii hostis sui, vt refert Valerius li. v. de humanitate. c. xvj. Et primꝰ qui funerare corpora in bello docuit fuit Hercules. Et tales pulchrè commendauit Propheta eximius ij. Regum. c. ij. Vos benedicti à domino qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et Maccabæus inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, vt habetur ij. Maccabæorum x. & xij. Alexander Darii interfecti corpus matri Tumbrudini præbuit. Pauli Aemilii cadauer Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor in sua officina in loco hic antè allegato. Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes sepeliuit, vt refert Valerius lib. v. de humanitate. Et vt etiam refert idem Valerius titu. j. de somniis. quòd Symonides poëta ad litus applicans maris, corpus quod vidit inhumatum sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi & in sequenti titulo de miraculis. Constat etiam quòd periculum terræ euasit. Expedit enim reipublicæ non minus mortuos humari, quàm viuentes conseruari, secundũm Bal. in l. fi. Codice de nego. gest. prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri Alexandri & Cæsaris imperatorum, qui se suis mãdauerunt in testamentis in nuda terra humari, vt refert Leonardus

Aretius, epistola xcxiiij.

Pleraque Assyriorũ corpora in locis palustribus fuisse cõdita feruntur, quod nõ fuit honestũ, nec defuncto in talibus obtemperandum est: exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui Cympro moriens heredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnẽ prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guillelmus Benedicti in dicta repetitione. in loco hic ante allegato. numero lxix. Aliquos ex his ponit Volaterranus in suo iij. tomo. libro xxxj. de philologia, ca. penulti.

Alios modos & ritus sepeliendi corpora ponit Textor in sua officina, in loco supra allegato. Et dicit Syllium Italicum, libro xiij. varios funerandi ritus his versibus describere.

Tumuli & cinerum sententia discors.
Tullere (vt perhibent) is mos antiquus Ibera
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora: & a mensis exanguem haud separat vmbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui seuo sepelire profundo.
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis forte peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadauera truncis
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ quantum sit appetenda ostendit Innocen. in c. cum liberum. de sepulturis, vbi dicit quod sacerdos spoliatus corpore iam sepulto non est ante omnia restituendus, vt vexatio vitetur corporis humani. Et idem si ageret per viam attentati, secundum Innocen. & alios in d. c. cum liberum. de sepultu. quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicunt in decisionibus suis, decisione 854. in antiquis. Hanc tamen Innocen. opinionem reprobant plures per. l. esse. ff. de relig. & sump. fune. vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo quia non videtur esse iuste sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere. l. diui. ff. de relig. & sumpt. fune. Et adeo vexari non debet corpus sepultum, quod nec vexabitur corpus infidelis Iudæi. c. sicut. de Iudæis. facit l. ij. ff. de sepul. vio. & l. fin. C. eodem tit. & semel sepultos decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco ad locum transferri. l. nemo. C. de relig. & sumpt. fune. sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & decem librarum auri vltra. l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulchris vio. præsertim si beati existũt, exemplo Iosue regis qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri dei qui venerat de Iuda, ait. Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius: & mãserũt ossa eius intacta cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria. iiij. Regum xxiij. c. quod etiam ordinatum est per imperatores. l. nemo. C. de sacro san. ecclesiæ. quod male obseruauit Clodoueus Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iiij. apponẽdo feretrũ beati Dionysij, ex quo male successit, vt ibi. Imo etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. d. l. qui sepulchra. Quod pulchre demonstrauit Ludouicus xj. qui corpus Agnetis pulchræ concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, prout refert Gaguinus in suis chronicis, lib. x. c. j. & ij. De priuilegio & fauore, quantum sit accurate fauendum sepeliendis cadaueribus, ponit Ioan. Andreæ in rubrica de sepultu. & ibi etiam Cardin. Zabarella. Et vide quæ dicit do. meus Iason in l. furiosum. in ij. colũ. C. qui testa. facere possunt. quod cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis & cantibus psallentium. text. in c. qui diuina. xiij. q. ij. & in c. vbicunque. eadem causa & quæstione. Alexan. in l. si cum dotem. §. si maritus. in vltima col. ff. soluto matrimonio. Dicit tamen Paulus de Castro in l. non oportet. C. de his quibus vt indig. quoddam testamẽtum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, quod eo mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur vide Do. meum Iaso. in d. l. furiosum. Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti in loco supra allegato, vbi ample. & Cælium, libro ix. suarum antiquarũ lec. c. xliiij. vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, quod intantum sunt honorandi defuncti, quod eis nõ debet fieri iniuria, vt dixi in meo monologio. in verbo, iniuria, & in verbo, defunctus. & quod reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est s. in prima parte, in lxxiiij. consideratione.

Sexta consideratio erit de pompis funeralibus, quæ hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fiunt multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarij assistunt, & ante deferũt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes & amici, præcipue in quadragesimo die post obitum, quo die fieri solent exequię funerales. Ideo videndum est vnde tales pompę habuerunt initium.

Legitur enim Genesis l. c. iam allegato. quod cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filijs suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israël, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitque seruis suis medicis vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus trãsierunt quadraginta dies. Iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Fleuitque eum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis, in hec verba: Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo quod pater meus adiurauerit me, dices. En morior, in sepulchro meo quod fodi mihi, in terra Chanaam sepelies me. Ascẽdã igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitque ei Pharao. Ascende & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique maiores natu terræ Aegypti: domus Ioseph cum fratribus suis, absque paruulis & gregibus atque armentis, quæ de reliquerunt, in terra Iessen. Habuit quoque in comitatu currus & equites, & facta est turba non modica. Veneruntque ad

areami

aream Achad, quę sita est trans Iordanem, vbi celebrantes exequias magno planctu atque vehementi, impleuerũt septem dies. Et sequitur: Et portantes eum in terram Chanaam sepelierunt eum in spelunca duplici quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephrõ Etheo contra faciem Mambre. Ex quibus facilè deprehendi potest, quod iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus, etiam in ædificijs & sepulchris, vt habetur j. Maccabæorum xiij. cap. pompæ funerales fuerũt permissæ, vbi dicitur: Et ędificauit Simon super sepulchrũ patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro & ante, & statuit septem pyramides, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Etiam habetur de Christo, quod Ioseph ab Arimathia & Nicodemus sepelierunt eum honorificè, vt habetur Ioan. xix. in fine. vbi dicitur. Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autẽ in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est in præcedẽti conclusione, in principio. Ideo videntur tales pompæ permissæ, ita quod non peccant eas facientes, prout tenet Ioan. de Turrecremata, in cap. animæ defunctorum. colum. iiij. xiij. quæstio. ij. & eadem causa & quæstione. in capit. cum grauis. dicit quòd tales pompæ in luminaribus, pannis, & alijs sumptibus prosunt animabus defunctorum: si non per se, saltem per accidens, inquantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, & inquãtum pauperes inde fructum & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, vt habetur Thobiæ xij. Sepelire mortuos est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, vt dixi infra in vltima parte, in xxix. cõsideratione. & prout tenet Io. de Turrecremata in dictis locis, accumulans aliquas cõclusiones, quas vide.

De huiusmodi põpis funeralibus, cura sepulchrorũ, & laudãdis defunctis, scripsit Volaterranus in philologia, lib. xxxj. capit. finali. & in principio damnat funeris ac sepulchri pompam, quam præcipuè (vt ait) inter Christianos sacerdotio dicati expetere non debent. Augustinus de ciuitate Dei. Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris magis viuorum consolationem dicit esse, quàm defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. Quid proficit (inquit) sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuẽtium, quàm subsidia mortuorum. Et Gregorius, vt recitatur in dicto cap. animæ defunctorum. ait: Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quàm subsidia mortuorum. Tu tamen tene, quòd prosunt aut prodesse possunt modo supradicto: & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defuncti, vbi fit maior concursus populi, vt est text. in cap. vbicunque. xiij. quæst. ij. & notatur in dicto cap. cum grauis. vbi videtur assignari ratio, quia quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundũt. De laudibus funerarijs (de quibus infra) quo modo fieri debent, scripsit Blondus in secundo libro, de Roma triumphante. Et quomodo fit honor corpori sepeliendo in appositione florum & odoramentorum, in funeribus, etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare verò defunctos vetus est (vt ait ibi Volaterranus) consuetudo, cœpitque apud Græcos. Iam inde à Pericle, qui teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco pro concione laudauit. Gullelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaque testatore, primo. numero lxij. extra de testamentis. ait, quòd à Solone ortum habuit, qui ẽ septem sapientibus vnus vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem, moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, vt clarissimorum virorum laudes in funere prædicarẽtur. Qui teste Gellio lib. xvj. Tarquinio prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit. Et sic huius rei autor (vt Anaximenes orator dicit) ante extitit. testis Plutarchus in vita Valerij. Apud Romanos verò Valerius Publicola primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata iucundaque Romanis fuit, vt ex eo consuetudo manserit, vt qui strenue pugnando obijsset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho in vita Camilli, cum mulieres ornamenta aurea quibus circa corpus vtebantur ad conficiẽdam pateram in Delphũ mittendam cõtribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmodum pro viris, ita etiam pro fœminis in funere orationem haberi liceret. testis est Polidorus de inuentoribus rerũ, libro iij. c. x. in fine. Liuius tamen scribit de auro collato, cũ in publico deesset aurum, ex quo pacta merces Gallis areẽ oppugnantibus conficeretur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Propterea que institutum, vt earum quoque sicut virorum post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, vt ferè in toto regno Franciæ die sepulturæ laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium & matronarum, seu burgentium.

Modũ verò funerandi principes, vide apud Herodianum in commodo: quem morem hodie in summis pontificibus & Cardinalibus seruari dicit Volaterranus in loco supra allegato. cap. de modo funerandi. Et est mirabilis & ferẽ incredibilis excellentiæ apud nos Christianos, saltem in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa pro regibus & principibus, tam in delatione insigniorum ante corpus per officiarios & domesticos, in vestibus tetris, in tedis & cereis ferẽ innumeris, in equis paludatis, seu palliofrenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturę & domus defuncti decorantur. In comitiua & associationibus corporum per dictos officiarios & subditos, in cantibus & psalmis pijs, & in prædictis orationibus & declamationibus ex quibus magnũ honorẽ præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrãdos, de origine nouẽdialis, septimanique sacrificij: quod primum à funere fit. Itẽ de ordine & modo apud priscos efferẽdi funeris ad sepulchrũ, & de funebri põpa, vide Polido. in d. loco, li. vj. c. x. Legitur quod Alphõsus patrẽ suũ Ferdinandũ decẽ ac septẽ aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander intantum coluit Ephestionem, vt eo mortuo propugnacula vrbium diripi, equos mulósque

tonderi, plerosq; gregarios homines interfici ad meroris argumentum iusserit, idq; vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoq; exequijs decem milia talentum profudit secundum Plutarchum & Arrianum.

Septima cõsideratio. Cum fœmina seu mulier sit adiutorium simile homini, Genesis secundo. & masculũ & fœminam creauit eos Dominus. Genesis primo. & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius. Genesis secundo. Ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mũdi. Cum omnia quæ dicta sunt de homine in genere, quòd ad imaginem & similitudinẽ Dei creatus est homo, ita & fœmina. Masculum enim & fœminam creauit eos, vt habetur Genesis primo. & vt habetur Ecclesiastici xvij. loquendo de excellẽtia hominis masculi & mulieris: consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitãdi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculum ipsorum super corda illorum ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos, testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiã & iudicia sua ostẽdit illis: & magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari ab eis, vt habetur Esdræ iij. cap. iiij. Verũm, vt ibi dicitur, fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamẽ Apostolus j. ad Corinthios xj. transumptiuè in cap. hæc imago. & ca. penult. xxxiij. q. v. quòd mulier debet velare caput: quia non est gloria aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli quomodo intelligatur, vide loã. de Turrecremata in dicto cap. hæc imago. Item mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione capit. Raynutius. in verbo, Cuidam Petro tradiderunt. nume. xxxviij. de testamentis, extra. Vbi dicit q mulier habet duo. Vnũ, quia cupit laudari. Secundò, q semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

Octaua cõsideratio. Mulieres laudari possunt ex multis: ex magnanimitate scilicet, fortitudine, sapientia, industria, ex pudicitia & honestate, & pulchritudine & clemẽtia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omniũ: prout habetur Esdræ iij. c. iiij. supra allegato. Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres, vt ibi: vbi tandem concluditur, q super omnia vincit veritas, vt alibi dicam. Imo sunt excellentiores viro, cum vir sit ex limo terræ, & mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item Adam fuit factus extra paradisum scilicet in agro Damasceno, vt dicunt docto. super Genesim ij. Eua verò in paradiso facta est. Ita dicit Bernardinus de Bustis in. ij. parte sui Rosarij. sermo. xxviij. secũda parte. in litera E. Et habetur in c. illud. xl. di. De fortitudine hic parum dicam, sed me remitto ad ea quæ dicturus sum infrà in vltima parte. in xxvj. consideratione. vbi ponam quæ res sit fortissima.

Ex magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prælia commisit. De qua Augustinus de ciuitate dei, libr. xviij. capi. viij. dicit. Anno lviij. ætatis Isaac ibim apud Tritonidem lacum apparuisse. Ipsam enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes quibus eatur in pugnam edocuisse fertur, vt attestatur Cicero in iij. de natura deorum. Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem in suo supplemento chronicarũ, lib. iij. Vbi dicit quinque fuisse mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berosus dicens, quòd virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnẽ militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore, quam Cicero libro eodem de natura deorum præcipuam inter alias Dianas & nominatissimam asseruit. In pretio enim fuit non modico, vt refert idem Philippus eodem libro. Orionem vero Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quæ virili robore, & audacia, ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis maiestatem sui nominis exornauit, quoniam post viri mortem ad tempus sepositis lachrymis bis arma suscepit. Primò vt patriæ salutem tutaretur. Secundò vt socialem fidem requisita seruaret, Rhodios nauali prælio superauit, & Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam libro ij. epitomatum dicit Arthemisiam in auxilium Xerxi contra Græcos venisse, & inter primores duces acerrimè bellasse. hæc dicit Philippus Bergomensis, lib. v. Hec Arthemisia Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur xxv. cubitis: cingebatur columnis xxxvj. patebat ab austro & septentrione lxiij. pedes: toto circuitu cõtinebat pedes ccccxj. ipsum ab oriente cęlauit Scopas, à septentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occasu Leocares. hæc dicit Textor in sua offi. c. septem orbis miracula.

Semiramis magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petijsse fertur à marito Nino, vt quinq; tantum dies imperaret & sceptro vteretur: quod cum exorasset, satellitibus iussit Ninum vt interficeret. Hoc itaq; modo regnum consecuta Assyrijs dominata est, & quadragintaduobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito cum iuuencula admodum haberetur, eiusq; vnicus filius nomine Ninas puer tenellus esset, non æstimans tutum esse imperium tam grande filio tenello committere, cum esset animo ingenti quodam muliebri astu malitia excogitata, vt Iustinus in primo epitomatum ait. Hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquisitos terminos tueri, Aethiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam & magnum Alexandrum nemo vnquã intrare præsumpsit. Multasq; ciuitates alias condidit, & femoralium vsum primò excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomensis, libro tertio. Et habetur in historia scholasti ca. & secundùm Lyram Genesis nono capit. super verbo, & ingentia facta peregit. Et quædam ex supra dictis dicit Textor in sua officina, c. mulieres bellicosæ. Et Guilielmus Benedicti in sua repetitione capit. Raynutius. in verbo, duas habens filias. in initio. extra de testamentis. Vbi etiam dicit, quòd Pythadoris Ponthi regina suscepto regno multa in Pontho gessit prælia, cui ob eius virtutes Tyberini & Caldæi vsque in Colchidem sese vltrò subdidere. Hæc quippe fuit insignis mulier, vt describit

Philippus

Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarũ, libro vij. quem tamen nõ allegat Benedicti in loco hic ante allegato.

Dicit etiam de Cleopatra Aegypti regina cum Antonio eius viro in Attico bello fuit, imo cum mortuo iam Cæsare Antonium lasciuientibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, preter Syriæ & Arabię regnum ausa est imperium quoque Romanum sperare. Quum ergo magis atque magis indies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis, in Augustum eiusque generis Agrippam copias duxit, mouitque bellum, cuius fortuna anceps aliquãdiu pependit. hæc Textor in sua officina, loco hic ante allegato. & Bergomen. in libro vij.

De Marthesia, Marsepia & Lampedone quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomensis, libro ij. Et ibi ponit quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, quod relicto virorum & principatu, & cõmercio solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Manica Aegyptiorum habetur, quod ante Christum ccclxxvij. regnauit in Aegypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi pręstantiam viribus auctis, Romanis quàm maximè formidabilis fuit, & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorũ & Arabum limites, oppida vastauit. hoc dicit Philippus Bergomensis, libro ix. & Benedicti in loco supra allegato. tacendo autorem.

Penthesilea Amazonum regina muliebrem aspernata molliciem, operibus semper quæ virum decet innutrita est. Troianis fauit contra Grecos: fuitque vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Propertius lib. iij. sic ait.

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Penthesilea rates,
Aurea cui postquam nudauit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virgilius libro j. Aeneidos.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis,
Penthesilea furens, mediisque in milibus ardet.
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, auditque viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus.

Non probo peltatas inter quæ tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hęc Textor vbi suprà. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis, libro iiij. & Benedicti in loco hic ante allegato, tacens autorem.

De Camilla Volscorum regina dicit Textor, quod cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt. Nam ab ipsa iam tum infantia non molliculis inuoluta est pannis, non à blandientibus nutriculis educata, sed à patre Metabo in mediis siluarum latebris ferino lactæ pasta est. Relictis demum crepundiis paulò prouectior facta, neque tractandis insueuit lanis, nec fusos, aut pensa manibus accepit, sed ferinis amicta pellibus fundas cœpit circumagere, complicare arcus, sagittas torquere, ceruos, & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginitatis. Orto demum inter Turnum & Aeneam bello Rutulis adhæsit, fuitque ductrix copiarum: quam eius virtutem Virgilius in fine septimi sic describit.

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas
Bellatrix, non illa colo, calatisve Mineruæ,
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuque pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc Textor vbi suprà.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro quarto. & Benedicti in dicto loco, tacendo semper autorẽ, scilicet Philippum Bergomensem.

Tomyris regina Scytharum cum audisset suorum cædem, & filij vnici mortem, fœmineis postpositis lachrymis, Cyrũ primum regem Persarum ad montium angustias perduxit, ibidemque cum ducentis milibus obtruncauit. hæc Benedicti vbi suprà.

Zenobia Palmireorum regina, post mortem Odenati mariti sui imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianum imperatorem, à quo victa, & in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quòd de ea triumphasset. Nihil (inquit) me pudet de fœmina triumphasse, quæ virtute plusquàm virili sit prædita.

Vnde Pontanus.

Qualis Aethiopum quondam sitientibus aruis,
In fuluum regina gregem sese armat, & audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insignisque arcu & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi suprà.

Et de ea amplè per Philippum Bergomensem libro octauo. quem recitat G. Benedicti in loco hic ante allegato, illum tacendo.

Calepinus verò in suo dictionario dicit, quòd hęc Zenobia fuit mulier quæ à Ptolemæis originem ducens Gręcis ac Latinis literis ornatissima, necnon & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra Syriæ vrbe regnauit. Hæc cum Saporum Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Augusto victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe summo in honore consenuit, à qua Zenobia familia nuncupata est.

De Chlelia virgine Romana habetur, quòd Porsena vrbẽ obsidente cum Aethruscis, quorũ rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obses regi data: quo facinore Porsena rex à Romanorum obsidione destitit. de qua Valerius libro tertio de fortitudi. cap. ccl. vbi dicit illam puellam lumine virtutis præferendam viris. vt dicit & refert Benedicti in loco hic ante dicto.

De Iudith habetur Iudith xiij. quòd abscidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum sacerdotem fuit ei dictum. Benedicta es tu filia à Domino deo tuo excelso, præ omnibus mulieribus super terrã &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum &c.

Et etiam habetur Iudicum quarto capit. in fine. quòd Iahel interfecit Sysaram, infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, vt ibi.

Hippolyte Amazonum regina quum instar cæterarũ bello insuesceret, ausa est arma capere in Theseum, à quo expugnata & in vxorem ducta est.

Propersius.

Felix Hippolyte nuda tulit arma capilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamẽnone, videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi spolium & sagittas.

Valasca Boëmorum regina facta, cum cæteris mulieribus coniuratione de excutiendo virorum principatu, copiarum ductrix bellum mouit, interfectisq; viris fœminas omnes asseruit libertati, adeo vt Amazonũ instar multos annos principatæ sint sine viris.

Atalanta venatrix fuit Archadica, vibrandis iaculis & arcubus complicandis assuefacta, quæ inusitatę magnitudinis Aprum vniuersæ formidilosum Aetholiæ prima aggressa est, & vulnerauit vnà cum Meleagro. Pontanus lib. iij. de stellis, de hac puella, eiusq; virtute sic meminit.

Qualis in Aetholum campis Meleagria virgo
Strauit Aprum, primamq; manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro.
Mox lęta & spolijs, famosa & sede superba.

Athalia mater Ochozię regis Iudęorum tumultu concitato per tyrannidem regnauit annis septem. iiij. Reg. xj. c. & tandem populo in eam acclamante ad portã mulariam perductam ibi interfecta est. Paralipomen. c. xxij. Bergomensis, lib. iiij.

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israëlitis, quos ab incursionibus vicinorũ plerunque tutata est, quorumq; rempublicam & imperium varijs auxit honoribus. De hac ponit Bergomen. lib. iiij. vbi eam inter prophetissas & sanctas nominauit, & ibi dicit q̧ iudicauit Israëlẽ cum omni gloria annis quadraginta.

Virtutẽ Hasbites fœminę bellis exercitæ, sic describit Sillius lib. j. vbi sic ait.

Hæc ignara viri, vacuoq; assueta cubili,
Venatu & syluis primos defenderat annos,
Non calathis mollita manus, operatave fuso.
Dictynnam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac strauisse feras immitis amabat.

Et idem lib. ij. ait Tyburnam Sagunthinam fuisse fœminam Murrhi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortissimis imperauit, & Romanorum vires fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna Iani filia mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitq; viris sine viri auxilio.

Candace regina apud Meroẽm principata est & imperauit Aethiopum genti. hæc refert Textor in sua officina. in loco hic ante allegato.

Idem Textor ponit de Amazonibus quę solæ sibi imperauerunt, suamq; libertatem armis defenderunt. & vltra supranominatas fuerunt quàmplures alię, videlicet, Harpalice, Antianyra, Lãpedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Othrera, Thalestris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strõgylios, Euriale, philippis, Celenno, quæ fuerunt vltra supra dictas. Et de his refert Curtius lib. v. de gestis Alexandri his verbis. Vestis non toto Amazonum corpori obducitur. Nam lęua pars est ad pectus nuda, cætera deinde velantur. nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit, altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant. Aduritur dextra vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.

Stroza pater lib. j. Eroticõ, de quibusdam sic meminit.
Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,
Magnum orithyiæ contribuere decus.
Lampedon Hyppolitem, Menalipem Iane videmus
Illustres inter nomen habere viros.
His quoq; se comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur in margarita poëtica, parte ij. tracta. ij. de commendationibus, oratione xvij. vbi multum amplè laudantur mulieres.

Hinc & vlterius dicit idem Textor q̧ Lacenæ mulieres virorum obibãt munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres inclinatam aciẽ & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacę mulieres à Carolo Burgundorum duce longa obsidione fatigatę mœnia defenderunt, & obsessorem è scalis in fossas vrbis detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum libro viij. quòd cum Maximinus imperator Romanorum Aquileiam obsedisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cũ nerui & funes, ad iaciendas sagittas viris suis deessent, sibijpsis capillos capitis pręciderunt, & ex ipsis funes arcuũ fecerunt. vnde postea in earum gloria templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergomensis libro xij. q̧ in captione Calcidis Eubœę ciuitatis quę nũc dicitur Nigropõs, cuius est episcopus quidam noster canonicus Heduensis, suffraganeus episcopi Heduensis. qui dicitur magister Philippus Brunet doctor in theologia, vir quidem doctissimus & literatissimus. Fuerunt repertę multę mulieres armatæ mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi M. ccccl xxj. vt ibidem refert Bergomensis.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgũt, ministeriaq; domus obeunt.

Margareta Henrici sexti Britannię regis coniunx, aciẽ viri deficientem restituit.

Porcia autem cum apud Philippos Macedoniæ campos Brutum maritum mortuum intellexisset, quia ferrum non dabatur, ore ardẽtes carbones hausit. Margarita poëtica vbi supra.

Lesbia puella murorum parte machinis Turcharum deiecta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primã impetui & iaculis inimicorum pro tutandis ipsis muris.

Amalasumpta Gothorum regina principata est apud Rauẽnam, Burgundiones & Alemanos Liguriam populantes Italia pepulit: adiuuante Theodato quem regni consortem susceperat. hæc & plura alia Bergomensis, lib. ix.

Maria Puteolana à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maximè floruit ætate Francisci Petrachæ. Erat laborum apprimè patiens. Ab ipsa iam inde adolescẽtia, abstinebat vino. Erat parca cibi & verborum. Rejciebat colos, pensa, fusos, & lanas, & cætera quæ muliebrem decẽt molliciem. gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat, nec dormiebat nisi coacta. Idq; subdio, & humi reclinans caput in scutum pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ specię præferat, nihil tamen vehemẽtius curauit quàm studium virginitatis, in qua permansit ad mortem vsq;, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona Lõgobarda bellatrix, itidem puella floruit anno domini

domini 1468. nupsit Brunorio Parmensi egregio bellatori. A teneris annis lustrabat siluas venatricibus stipata canibus. Maritum in omni discrimine cōcomitabatur, quē quū Alphōsus res Sicilię aliquando certa de causa in vincula coniecisset, miserta captiui fœmina ad diuersos principes instar Pegasarij cursor cucurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioāna pucella Franciæ habetur apud Guaguinū, ꝙ gladio in bello vtebatur, quē nacta erat in templo diuæ Catharines existente in agro Turoneñ. vtraq; parte lilijs insculpto, quem petijt sibi afferri, licet nunq; eo in loco fuisset, & regnāte Carolo vij. de quo per Guaguinum in suis chronicis, libro x. cum Angli omnia populādi causa passim irrūperent, & iam prospero fortunæ zephyro adiuti nihil sibi nō pollicerētur, desperatis Gallorū rebus, adfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animās ad vltionē, & libertatis gloriam: prima belli campū ingressa nō prius suos hortari, & ipsa certare desijt, ꝙ hostem in fugam verteret reportata victoria. De ea etiam habetur per Bergomensem, li. xv. vbi dicit ꝙ Carolus vij. Francorum rex auspicio & ductu huius puellæ regnū perditissimum recuperauit. & Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas hābens filias. nume. xiiij. extra de testamē. vbi ponit verba Guaguini. Et vide etiam Textorem in loco hic antè allegato.

De Elisabetha autem Ferdinandi regis Aragonū vxore, & Hispaniarū regina, quāta fuerit circa arma, quantū pro fide Christiana debellauerit Granatarios, & alios populos finitimos subiugādo, & ad fidem Christianam reducendo, attestatur Bergomensis, libro xvj. vbi amplè.

His posset annumerari Ioanna Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: vt refert Bergomensis, li. xiij.

Ioanna etiam regina Neapolitana soror regis Ladislai huius nominis secunda, virilem animum in pectore gerebat, vt dicit idem Bergomensis, libro xiij.

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus Lucæ xxiij. quæ sequebantur dominum euntem ad passionē plangentes & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorū militum furiosa sæuitia. & etiam habetur Ioan. xx. vnde de illis potuit & potest dicere dominus illud Boetij.

Has saltem nullius potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot milia mulierum conuertendus est animus quæ sæuissima tormēta crudelissimasq; cædes pro Christi amore fortiter & cum magna fortitudine & patientia tolerauere: vt patet de Vrsula & vndecim milibus puellis eius, & de pluribus alijs, vt habetur per Bernardinum de Bustis in secunda parte sui Rosarij, sermone xxviij. in principio.

NOna consideratio. Mulieres etiam ex sapientia & scientia quandoq; laudē meruerunt, prout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum. Prouerbiorū xiiij. Et multæ mulieres fuerunt doctæ quæ in multis scientijs claruerūt. & Textor in sua officina, in c. mulieres doctæ. enumerat lxiij. & vltra quæ multū doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus alijs.

Primò secūdum numerum illius ponit tres Corinnas, quarū vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cū charissima illi poëtę fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procratiæ filia, & Myrthidis discipula, quæ Lyricorū principem Dyndarū quinquies vicisse, & epigrammatū quinq; libros ædidisse fertur. Et de hac Propertius, libro ij.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinnæ.

Statius, libro v. Syl.

Sophronaq; implicitum tenuisq; archana Corinnæ.

Baptista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna Lyram.

Idem.

Non tres dulciloquio pręstent sermone Corinnæ.

Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poëtria risit.

Secunda fuit Thespia veterum quoq; monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poëtę clarissima: de hac Martialis.

Norat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide Politianus in Nutritia facit mentionē, de qua infra dicam. & Franciscus patritius in li. iiij. tit. vj. de institutione reipublicæ. vbi dicit qđ habuit magnam laudem, sed longè fuit præstantior eius discipula Corinna, de qua hic ante.

De Erinna poëtria Teia aut Thelia (est enim Telos insula prope Guydon) floruit Dyonisij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poëma trecentis versibus absolutum. Alia item epigrammata ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatē. mortua est annos xix. nata. de hac Propertius, libro ij.

Carminaq; Erinnes non putat æqua suis.

Baptista pius.

Erinnam credet Græcia docta suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus. Quantò Erinna in Lyricis Sappho præstātior, tantò Sapphus gloriam Erinna hexametris pręcellit.

Sappho Lesbia Lyrica floruit temporibus Alcæi & Stesichori poëtarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros nouem. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam, poëtriam quoq;, quæ adolescētem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se demiserit. vtracunq; fuerit, vnā tantum cōmendant latini poëtę.

Statius. libro v. Syl.

Stesichorusq; ferox, saltusq; ingressa viriles,
Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sydonius.

Aut quod composuit puella Lesbi.

Baptista Pius.

Mascula quæq; suos cantat moritura calores,
Leucadij Sappho crimen, honorq; freti.

Philippus, Bergomensis verò, libro iiij. sui supplementi chronicarum, dicit quòd Sappho Erixea diuini ingenij poëtrix, anno mundi 4576. claruit, & plectrum prima inuenit: hęc viro ditissimo nupsit, ex quo Didā filiū suscepit, habuitq; discipulas Anagorā, Mylesiā, Cōgillā, Colophoniā, Euthemiā, & Salamynā: quas etiā Lyricos quosdā versus docuit: scripsit autem hęc modulos, lyricos, epigrammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoq; vates nobilissima. Et ex his dictis à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus

non meminit Textor: videlicet prędictæ Anagora, Milesia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex supra dictis iam cōnumerabis xij. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro xiij. ergo annumerabis Pollam Argentariā, quæ Lucani fuit vxor, vt testatur Martialis.

Hęc est illa dies quę magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt maritū iuuerit in emē dandis tribus primis libris Pharsalię.

Statius libro ij. Syl.

Huc castę titulum decusq Pollę.
Iucunda dabis alloquutione.

Sidonius.

Quid q duplicibus iugata tedis argentaria Polla dat poëtas. Eadem inceptos à marito permultos versus perficiebat pari grauitate & elegantia.

Pro xiiij. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiā quę doctrinę fama claruit. Periclis magistra, & tādē vxor fuit: in studijs philosophicis abunde promouit, rhetoricem exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quędam nō pudeat confiteri, vt habetur in margarita poëtica ij. parte, tractatu secundo, oratione xvij.

Cleobulina Cleoboli Lyndij (qui fuit vnus ex septē sapiētibus Gręcię) filia, scripsit enigmata quædam exametris versibus, quorū hoc vnum adhuc extare fertur.

Est vnus genitor, nati bona pignora, bis sex,
Triginta cuius natę sed dispare forma.
Hę niuee aspectu, nigręq coloribus illę
Atq immortales omnes moriuntur ad vnam.

Et de ea etiam facit mentionem Bergo. libro iiij. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro xvj. inuenies Cornificiā sororē Cornificij poëtæ quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tēpore suo, quod fuit anno xxxiij. ante Christi aduentū, tanto poëtico effulsit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri æquè esse gloria illustris: hæc quippe non contēta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helycō carmē describeret, atq plurima & insignia descripsit epigrāmata, quæ tēpore diui Hieronymi, vt ipse testatur, extabāt: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomē. hæc Philippus Bergomensis, libro vij.

Lelia Lelij filia reddidisse dicitur in loquendo paternā eloquentiam elegantiorem.

Hortensia Hortensij Romani oratoris filia post patrem nō solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronunciandi splendorem seruauit, quem scilicet opportunitas exquisiuit, & qui sępissimè in viris doctissimis deficere consueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis, libro vij. Eiusdem oratio apud triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, libro viij. titu. de mulieribus causidicis, in fine.

Liciniæ quoq Lucij Crassi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Mutiæ duæ filiæ, ab vtroq parente eloquentiam didiscere.

Pro xx. annumerabis Corneliam vxorē Africani & matrem Gracchorum, quæ epistolas reliquit ornatissimè scriptas; vnde & filiorum fluxit eloquentia. vnde Quintilianus. Nam Gracchorum eloquentiæ (inquit) multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo in posteros quoq est epistolis traditus.

Anastasia illustrissima Romana mulier, Publij Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo torum euitauit. Scripsit epistolas ad Grisogonum. Hęc enim bonarum literarum eruditissima fuit, vt refert Bergomensis, libro viij.

Damophila Græca quam hic ponam pro xxij. vxor Pamphili, socia Sapphus poëtriæ, poëmata scripsit amatoria & laudes Dianæ.

Hyptathia mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isidori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandrię varia disciplinarum genera, magno, & frequenti auditorio, conuolantibusq turmatim & vndiq discipulis.

Leontium Græca adolescētula inter prædictas mulieres doctas erit, cum philosophicas disciplinas adeo sectata fuerit, vt etiam non dubitauerit cum magna sui nominis laude in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere.

Pamphila scripsit commentarios in gramatica. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia fuit poëtria quæ in suis carminibus Adoniden induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit. respondere solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole cōponere, fluxit inde prouerbium. Stultior Praxillæ Adonide in homines nullius iudicij.

Phemone prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmēq Heroicū inuenisse dicitur. author Textor vbi supra.

Sosipatra vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano mulier fuit apud Locros in Lyricis pręcellēs, alia fuit Metapontina seu Cressa genere, mulier Pythagoręa vxor Brotini crotoniate, quæ scripsit commentarios in philosophia, poëmata quoq & apophthegmata pythagorica.

Pro xxx. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictum est, quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum est, tamē Gręci Aegyptijq sermonis eruditissima fuit, & latini nō ignara: scripsit epitomen in orientalem, alexandrinamq historiam, Herennianum, & Tymolaum filios literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunq habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergomen. li. viij. fuit Aegyptiarum ac Græcarum literarū nō mediocriter erudita, quarum suffragio omnes historias tam Latinas q Græcas & barbaras summo studio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo cum religionem magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit scripturæ sacræ, bibliorumq sensum percipere.

Quid de Catharina Seneū. dicemus. Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum theologorū doctrina conferendos, & maximę sanctitatis fuit, vt refert Bergomen. libro xiiij.

De Delbora quā, numero xxxiij. annumerabimus, dicemus, cum Bergomensis, libro iiij. quòd propheta fuit Hebræorū de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hyldegardis virgo Germana, quæ fuit abbatissa, vt refert

refert Bergomen.libro xij.patria Maguntina spiritu quodam imbuta prophetico, multa predixit de futuris, scripsitq; aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epistolis suis dignatus est beatus Bernardus. Scripsit super Benedicti disciplina triginta theologas quæstiones, eruditissime absoluit. Excellentium virtute virorum vitas scripsit, de altaris sacramẽto, Homilias in euangelijs: præterea in medicina quæ simplicia & quæ composita tollendis egritudinibus prosint. Item carmina & epistolas testimonio apostolicæ autoritatis cõprobatas, quo factum est, vt Eugenius tertius, Anastasius quartus, Adrianus quartus põtifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cęsares ad eam plerũq; scripserint. Plures alios libros scripsit, quos enumerat Bergomensis, in loco supra allegato.

Ioanna Anglica ab Ephebis virum mentita Athenas se contulit, vbi studiose literis adeo operam impartiuit, vt Romam rediens paucos haberet doctrina pares, & sacris literis: vnde tantum apud omnes beneuolentiæ & autoritatis sibi demeruit, vt artibus illis pontificatum sit adepta post Leonem quartum, cum vir esse crederetur. de ea etiam meminit Bergomensis, libro xj.

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in scena pronunciauit.

Lastheniam Mantineam, & Axiotheam Phliasiam Platone vsas præceptore scribit Plutharcus, ornatuq; interim virili auditorium ingressas. hæc Textor vbi supra. ex quibus iam connumeratæ sunt xxxvij. mulieres doctę & prudentes.

Pro xxxviij. annumerabitur Michale centaura, quæ docuit Thessalas remedium amoris.

Dyotima & Aspasia mulieres in philosophicis ꝓmeruerunt disciplinis, vt alteram Dyotimã appellare magistram, alterius lectionibus interesse non erubuerit Socrates philosophorum omnium optimus.

Lactantus ait philosophos nullas vnq; mulieres philosophari docuisse, prętervnam ex omni memoria, Themistem. Sed quænam hæc & cuias fuerit, non docet.

Arete mulier eo doctrinæ conscendit, vt filium etiam institueret qui appellatus est Aristippus, fuit Cyrenaica, & Aristippi patris Socratici dogma secuta est. Mortuo patre scholam rexit in philosophia magno & frequenti auditorio.

Pro xlij. hic annectimus Nicostratam vaticinatricem clarissimã mulierem, quæ Archadica de carminibus carmẽtis cognominata est. Ostia Tyberis intrans in palatino mõte, vbi nunc Roma habetur, consedit, in quo Euandro eius filio rege constituto, cũ ipsa Gratiarũ literarũ doctissima esset atq; versatilis ingenij, incolasq; siluestres cõperisset, nouos literarum characteres inuenit, eosq; canere coniunctionem, atq; sonos edocuit: cuius admirati rudes posteri, eam non mulierem humanam, sed Deam arbitrati sunt: vnde Virg. viij. ęneidos.

Tum rex inquit Euandrus Romanæ conditor arcis
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.
Me patria pulsum pelagiq; extrema sequentem
His posuere locis, matrisq; agere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & deus autor Apollo.

Et hoc idem Ouidius libro Fastorum affirmat: vide etiam margaritam poëticam oratione qua suprà. Et ibi etiam fit mentio de Iside filia Inachij, quæ non solum terræ cultu & lini vsum, sed & quod pręstantius, apud Aegyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores assecuta est, teste Philippo Bergomensi, libro iij. vbi amplè de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultum excogitauit, vt refert idem Bergomẽsis, in loco hic ante allegato, & in margarita poëtica, in oratione hic ante dictã: & vt dicit sophologium sapientiæ, libro j. ca. iij. Fœminæ omnes artes inuenerũt. & etiam habetur in margarita poëtica in loco hic antè allegato.

Quid de Amesia quam eo ꝙ sub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concursu causam egit, & prima actione à mentis penè iudicijs liberata est, vt habetur in oratione supra dicta.

Et pro xlv. addemus Gayam Afranniam Lucij senatoris vxorem, quæ ita litibus & causis apta fuit, vt apud plures magistratus sæpissimè orasse dicatur.

Dama Pythagore filia & ipsa philosophiæ sectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis paternis sentẽtiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoq; fœminam sola illustrauit philosophia.

Ferunt & Muscam poëtriam fuisse Lyricam, quæ & epigrammata scripserit, & Lyricos nomos.

Semyamira Heliogabali imperatoris mater sapiens fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis grecis, & latinis docta fuit, vt dicit Salustius in catilino. G. Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderũt. numero lxiiij. de testa. Sed quoniam hę duæ mulieres inhonestæ fuerũt & luxuriosè vixerunt, non ponam eas in numero illustriũ & probarum mulierum.

Refert Textor vbi supra in sua officina, ꝙ multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Aristophanes cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunũ hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illustris in arte grãmatica, cui inuentum pilæ nonnulli ascribunt.

Telesilam in poëtica illustrem celebrat Pausanias, cui etiam apud Argos ante Veneris templum statua sit erecta. hanc Fulgosus Theselidem vocat.

Pro liij. ponemus Oldam prophetissam Sellum summi sacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quę anno mundi 4576. fuit, & Iosiæ regi vaticinando multa prædixit, & præsertim Ierosolymorum euersionem, populi ipsius captiuitatem, vt patet iiij. Regum, ca. xxij.

Heryna poëtrix anno mundi 4864. claruit & multa laude digna conscripsit, quæ Nactanabo regi Aegypti vsq; in Aethiopiam expulso, reditum suum prædixit. de his duabus Philippus Bergomensis, in libro iiij. & v. meminit: & Benedicti in loco supra allegato, tacendo autorem.

His adijciemus Didonem Phœnicam Lelij Phœnicũ regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtutę Virgilius j. Aeneidos, cum dicit.

Iura dabat legesq; viris.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro iiij.

Hiparchia mulier Gręca, philosophicis disciplinis valde excelluit.

Cassandra Priami filia vaticinio & doctrina illustris habita est.

Aliam Cassandram Venetam puellam Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinasq; epistolas scripsisse. Sic enim de ea in principio cuiusdam epistolę meminit. O decus Italiæ virgo quas dicere grates, quasve referre parem, q etiam honore me tuarum literarum non dedignaris? & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Claudiam, magno ingenio doctrinaq; non vulgari præditam.

Eudozia Theodori iunioris vxor pręter egregiam formam, singularemq; pudicitiam, etiã literis excelluit, adeo vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur j. Regum xxv. c. q mulier prudẽtissima fuit, & ob eius prudentiam maritum suum Nabal à morte eripuit.

Ystrina Scytharũ regina Aripythis vxor, Sylẽ filium Gręcam linguam literasq; edocuit. author Herodotus.

Themistoclea soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisq; in locis vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam Centonã vocat Margarita poëtica, in oratione qua supra, numero lxix. fuit Græcis latinisq; literis eruditissima, truncatos Virgilij versus ad fidẽ & mysteria catholicæ religionis cõuertit. Fecitq; de Christi gestis & de eius morte opus nobilissimum, quod Centones appellauit. hinc Centona dicta est. Et de ea Bergomensis, libro ix.

Pro lxv. ponemus Elizabetham abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui cõuentus sorores conscripsit, opusq; de vijs quibus ad deum itur.

Baptista prima Galeatij Malatestę Pisauriensis principis filia, & Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium comiti matrimonio copulata, cũ doctissimis viris plerunq; magna sui laude disputauit. Libros quoq; de humana fragilitate & de vera religione conscripsit.

Isota Nouarolla Veronen. Philosophiam verbo, & opere professa est: scripsit quandoq; ad Nicolaum quintum, & Pium secundum pontifices. Scripsit quoq; dialogum quo disputatur vter grauius peccauerit, Adam ne, an Eua. quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia Mediolanẽsis virguncula, annos non amplius xiiij. nata, iam cepit eloquentiæ insuescere, bonasq; imbibere disciplinas, adeo vt nouũ in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latinè vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam si quem vel publicè concionantem aut declamantem audisset, reuersa à consessu omnia ad vnguem verbatim, syllabatimq; repetebat: Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas vsq; ad promptum & peculiarem didiscit sermonem. Et de hac multa dicit Textor in loco supra allegato, vbi ponit versus sequen. de ea.

Quid facis in terris Damisella Triuulcia? cœlum
  Ingenijs debet talibus esse domus.
At scio, quid facias, flores cum coniuge ditis
  Non legis, ad stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
  Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua Iouis primi filia non aliam ob causam in numerum deorum, q propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam; vnde & veteres illæ Athenæ sui nominis immortalitatem mutuatæ sunt, & vt habetur in margarita poëtica, parte ij. tracta. ij. oratione xvij. fuerunt plures Mineruę. Aduertendũ est etiam, quoniam, vt habetur in sophologio sapientię, libro iij. Omnes ferè artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his libera sse patriam, & fecisse ea quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Neuizan in sua silua nuptiali. & dicit gl. in verbo, instrueretur. in l. qui filiũ. ff. vbi pupillus educari debeat. Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomẽ indidit) doctrina quoq; & vaticinijs claruit: adeo vt ex pecudum fibris extorumq; intuitu futura præsentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo Costi Alexandriæ regis filia sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndiq; doctissimos viros & philosophos ad persuadendã idololatriam, refellendamq; vnius dei religionẽ viuacissimis terruerit argumentis, sueq; opinioni attraxerit, nedũ non succubuerit eorũ rationibus. Et, vt dicit Bergomen. lib. viij. Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia præditã legimus, vt mirabile visum sit, q in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis susceperit.

Fuit & alia Catharina ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, libro suo xiiij. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissimè reuoluebat, vt iterata plerunq; lectio amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehemẽtius: vnde & beatus Hieronymus librum de veste sacerdotali eidem nuncupauit.

Marcella Romana propter sacras literas (quas egregiè callebat) frequentibus epistolis à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decẽ nominibus quibus apud Hebræos dicitur deus, de fide nostra & hæreticorum doctrina, de blasphemia in spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alerãdrini, & alia id genus permulta.

Eustochium Paulæ mulieris Romanæ filia Latinarũ, Hebraicarum, & Græcarum literarum studijs plurimum excelluit. vnde & suo tempore nouum orbis prodigium vocata est: ingenium sacris literis deuouit. maximè atq; adeo, vt psalmos Hebraicè legeret cursim & mira celeritate, qua in re amorẽ beati Hieronymi multũ sibi demeruit.

Genebria mulier natione Veronen. tempore Pij secũdi pontificis Romani sua egregia eruditione meruit nomẽ immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refertas doctrina, recitabat decoro gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia Alexandri Sfortiæ vxor numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hic pro lxxvij. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo vt imperata quoq; disertissimè loqueretur, habebat assidue præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis ex tempore carminibus non sine magna multorum admiratione, q sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germẽ simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tãta doctrina, vt doctissimos quosq; sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionẽ

Politianus

Politianus in nutritia.

Non illi Praxilla suos prædoctaq; Nossis
Contulerint, myrthisq; modos non dulcis Agacles
Non Anyte, non quæ versus Erimna trecentos
Castaliio seu melle rigat, non candida Myto,
Non Telesilla ferox, non quæ canit Egida sene,
Pallados effusum crimen vittata Corinna.

Pro lxxix. his adiungimus Mariam, Aaron & Moysi germanam quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergomensis, libro iij.

Consilio & sapientia Clotildis (quæ filia regis Burgundiæ erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus pro christianus baptismi lauachrum promeruit, vt refert Guaguimus, libro j. c. viij. & Benedicti amplè in sua repetitione. in verbo, duas habens filias. numero lxxx. & lxxxj. quem non repeto.

Refert etiam idem Benedicti vbi suprà, numero xv. q Boëtius habuit vxorem prudentissimam nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri mul toties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundùm Panormitanum c. cum inter vniuersas. in fine. de electionibus.

Item & Philippus apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur Actuum xxj. Et de alijs quibusdam per Benedicti in libro hic ante allegato.

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poëtæ fingũt esse Iouis, & memoriæ filias, quòd doctum oporteat esse fœcunda memoria. Et carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor in loco suprà allegato.

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tyburtina, Lybica, Erythrea, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygea. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticino spiritu afflatæ, & futura præsagientes, quas sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse Varro. Cumana proprio nomine vocatur, Amalthea à Virgilio Deiphobe, libris huius nõ secus ac diuinis ora culis in imperij administratione populus Romanus semper vsus est. Tyburtinam veteres Albuneam appellarunt. Politianus in Nutritia quasdã enumerat his verbis.

Quin & veteres prompsere sibyllæ
Carmen, Amalthea & fati Marpesia diues
Herophileq; Idea genus prædoctaq; Sabbe.
Demoq;, Phygoq; & veri gnara Phaënnis.
Et Camenta parens & Manto, & Pythia longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor vbi supra ponens nomina plurium fœminarum illustrium nos remittens de reliquis ad Plutarchum, & ad Strozam qui his versibus quasdã enumerat.

Magnanimam Tomyrim fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilea tuæ.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sorores,
Respice Carmentam, respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaq; Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
At rapidum nando transmittere Choelia Tybrim
Ausa, suis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit attoniti vindice fratris honos?
Quisve tuum dignis nomen Cornelia tollat
Laudibus? aut animum Portia casta tuum?
Quis te prætereat generosi pectoris Ester?
Non bene damnatos protinus vltra Syros.
Quisve Palestina genitam te stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumq; tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seq; sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti in iam dicta sua repetitione, in loco supra allegato, dicit q plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsq; ad Hieronymi tempora, quibus omnia fermè scripta & editiones dicauit suas, vt visus sit Paulam, Blessellam, Aletam, Asellam, Celantiam, multasq; alias non minus q̃ illius temporis viros dignas, meritasq; duxisse: quibus suos dedicaret libros, suumq; desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus, magnus in suo sophologio sapientiæ, libro primo. capi. iij. vbi ponit fœminas quæ inuenerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius libro viij. antiquarum electionum c. j. Vnde multum inuehit Franciscus patricius, libro iiij. titulo vj. de institutione reipublicæ. q nunc tanta desidia torpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur si quas primoribus labris literas attigerint, licet tãta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiã inuehit Benedicti in loco supra allegato, volentes inferre dolendum, q hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes quas dicere possem. Sed inde tacebo cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quæ faciant ad deducus, vituperium aut opprobrium alicuius, sed alio fortè loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Neuizan in sua silua nuptiali, in octaua ampliatione suæ quæstionis, vbi ponit: an sit licitum ducere vxorẽ doctã. Nescio si his debeã adiũgere Semyamirã matrẽ Heliogoballi, quæ semper in senatu interfuit cũ alijs senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita q nihil ferè nisi ea disponẽte, senatus peragere poterat, sententiamq; suã more cæterorũ de agendis dicebat: qđ mulieri nunq; contigisse legitur. Conuentum mulierũ ordinauit, quibus potestatem præbuit & præstitit, vt senatorio more de moribus circa statum tractarent. Et huic senatui principissa fuit, vt dicit Philippus Bergomensis in suo supplemento, libro viij. quæ anno Christi ccxxiiij. regnabat. Refert etiam Textor in suis epithetis: in verbo, Galli. Quia apud gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quæ secundũm morẽ antiquum quum de pace bellove consultaretur adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisq; ab vllo Gallorum iniqui quippiã passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: & alibi de his dictum est.

Ecima consideratio. Non solum mulieres laudantur ex sapientia, verùm etiam ex consilio: quoniam etiam in his quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium: vt exẽplis & doctrinis Augusti & Iustiniani imperatorum probatur. Nam Augustus (vt ait Seneca libro de clementia) Liuiæ vxoris cõsilio vsus est, etiam in magnis rebus, atq; eius opera innatam quandam seueritatem exutus, clementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiã negotijs, & ad summam rerum pertinentibus vxorem cõsilij participem fecit: vt ipse fatetur in authentica, vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collatione ij. & ibi Accursius annotat in verbo, reuerẽdissimam. sumendum esse ab vxore consilium. & illum textum etiã ad hoc ponderat Ioannes Andreæ in capi. qui prior. de regulis iuris, libro vj. in mercurialibus. do. meus Iason in l. j. colum. ij. ad finem. ff. de legibus. Albericus in l. aduersus. C. de crimine expilat. hæredita. & Hostiensis in summa, titulo de matrimonio. §. j. colum. ij. versicu. sed & in eo habet. facit etiam textus in l. bene à Zenone. §. penult. in fine. C. de quadrien. præscriptione. vbi Iustinianus dicit, qui enim suis consilijs suisq; laboribus pro toto orbe terrarũ die, noctuq; laborãt, quare non habeant dignã sua prerogatiua fortunã. quem textum ad hoc allegat Barbatia in clementi. j. in sexta charta. in paruis. de electio.

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentiũ Abraham, cum durè excepisset consilium Saræ vxoris monentis vt Agar ancillam & filium eius ejceret, statim audiuit à domino. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius. Gene. xxj. c.

Sesostrates Aegyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria & rerum magnitudine excessit, vxoris consilio vsus, se vxorẽq; suam & liberos partim graui inopinatoq; periculo liberauit. Nam cum illũ frater, à quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domũq; sicca exterius materia circunstipasset, re intellecta extemplò cum vxore deliberauit. Nã & vxorem secum duxerat, eaq; suadente, vt duos ex sex liberis super ardẽtem pyram extẽdens pontẽ faceret, super quos ipsi transeuntes euaderent, ita fecit: & duobus tantum filijs ita incensis, cæteri cum patre, matreq; fuere seruati. Testis Herodotus in Euterpe.

Plutarchus in libro de virtutibus mulierum narrat historiam de Pythei vxore, quę Xerxis temporibus claruit: de qua etiam meminit Plinius, libro xxxiij. c. x. quæ viro omnium per id tempus ditissimo auro semper inhianti & auri fodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu, iam abundè satiatus, præcepit cibum afferri. Verũ mulier cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit, Cũq; ille iracundia percitus, fames namq; & bilis nasum conciunt, esurire se vociferatur, neq; se aurum id temporis exposcere. Sapiẽter, inquit vxor, Tu nullius rei præter hanc vnam habẽdæ facultatem prębes. Omnis enim virorum cura, omnisq; ars tuo iussu in auro fodiẽdo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet. Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haud quãquam penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos tum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit.

Aurelius victor, quo loco Constantij imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe maritos iuuare. Namq; (vt de cæteris taceam) Pompeia Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores cum prouincias calumnijs agitarent, adeo vt vnus ex his diceretur locupletissimum quęq; ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atq; increpans, q laudis suę esset incuriosus talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, q eo crescẽte, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis Gothorum Rex in animo habuit Romam à se receptam funditus euertere, diuersoq; vrbem loco statuere, Gothiãq; pro Roma nominare, ac Cæsarum Augustorũq; memoria prorsus abolita, Ataulphi appellationẽ in posteros transmittere. Verũ Placidæ coniugis seu Placidiæ Honorij sororis suasu adeo est mutatus, vt breui nõ hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator sit vocatus: de quo meminerunt Paulus Orosius c. cxxiij. & Paulus diaconus de gestis Romanorum, lib. xiij.

Dominica vxor Valentis imperat. Gothos ad euertendam Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina Iulianum impe. maritum suum auertit ab extorquenda populo pecunia, & colligendo fisco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quę maximi quandoq; boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca libro j. de clemẽtia. c. v. q quum quidam rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium. Fac domine quod medici facere solent, quia vbi vsitata remedia minimè prosunt, tentant cõtraria: si seueritate nihil profecisti, tũc tenta quomodo cedat tibi clemẽtia: ignosce illi. Quod ille gauisus annuit, factoq; adimpleuit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimũq; hæredem. de quo j. dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoritum, in tripartita historia, libro ix. c. xxxj. ad Theodosij imperatoris sanctitatem multum contulisse vxorem, quæ virum sępius diuinas leges admonebat, eiq; frequẽter dicebat: Oportet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis autorem.

Saxò grammaticus in historia Danica, libro ix. tradit Regnerum Danorum regem sexagesimũsecundum Vnitherici filij mortem adeo molestè tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor virilem supergressa fiduciam imbecillitatis increpitum virili adhortatione firmauit, reuocatumq; à mœrore, animum arma impentius tractare perdocuit: affirmans fortissimum patrem cruentos filij cineres iustius armis, quàm lachrymis expiaturũ. Ad cuius monitum Regnerus discusso mœsticiæ habitu, depositisq; doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuiq; hostem, qui filium interemerat comprehendit: adeo (vt inquit Saxò) interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgundiæ,

diæ,consilio cuius Clodoueus Rex Franciæ eius maritus Christianus effectus fuit,vt refert Guaguinus libro.j.c. viij.de gestis Francorum.& post eum G.Benedicti ample in sua repetitio.c.Raynutius.in verbo,duas habens filias.nume.lxxx.& lxxxj.& dixi in præcedēti cōsideratione,vbi etiam de vxoribus Ioan.And.& Calderin.

Iuguldis soror Childeberti,Hermogillum Lemigildi Gothorum regis filium,& maritum suū ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ Longobardorum Reginæ viris suis,cum sua ipsius opera & pia suasione Eutharim priorem maritum multò mitiorem fecisse scribitur,ad veram pietatem amplexandam longè proniorē. Sed & Agilalphū maritum posteriorē præferocē virum dexterę monēdo,veritatisq́; lucē oculis admouēdo,eò traxit,vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum dęmonum cultu,detestandaq́; hæresi sese vindicandi.

Quo etiam tēpore Brunechildis pari studio Childebertum Francorū regem ipsius virum,eò quoq; impulit, vt Tassilonem Bauariæ Regem ea lege constitueret,vt à Sclauorum gente bello insectanda non prius desisteret, quàm ad Christi fidem amplectandam subegisset.

Lacedæmonij etiam non minus publica q̃ priuata cōsilia cum mulieribus communicabant,vt scribit Plutarchus:tum in comparatiōe Numæ ac Licurgi,tum in vita Agidis.& Aristo.Politico ij.c.vij.multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoq; Athenienses non minus famigerabilē Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse,suffragiaq́; ferre solitas,testis est Varro.

Germani item inesse sanctum aliquid & prouidū fœminis putant,nec aut consilia earum aspernantur,aut responsa negligunt,vt Cornelius Tacitus scribit in libro de moribus Germaniæ.

Apud Gallos gentem nostram,olim consuetudo fuit, vt quoties de bello eis esset,aut pace cōsultandum,mulieres quoq; eiusmodi cōsultationibus admitterētur. Præter ea si qua aduersus socios incideret cōtrouersia,eā ex mulierum sententia componere cōsueuerāt,vt refert Plutarchus libro de virtutibus mulierum.dixi ante in præcedenti cōsideratione,vbi de sapientia & prudentia mulierum. Et de cōditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, q̃ mulieres iudicabant de commissis per Gallos,dixi in finali parte in xviij.consideratio.incip.aliam orbis diuisionem.versiculo,vnde & apud &c.cū versiculo sequēti.

Socrates in libro de republica quinto,dicit non omnino esse arcendum mulierū genus ab administranda republica,si qua modo reperiatur idonea:quin præcepit non magistratus tantum sed omnia & publica & priuata,tum pacis,tum belli studia mulieribus cum viris communia fieri. Sed in ea re illum reprehendit Lactantius libro diuinarū institutionū iij.c.xxij.Et hæc nō sine ratiōe dicūtur,quoniā,vt in precedēti cōsideratiōe dixi,aliquid iudicij & discretionis habēt,prout facit tex.in l.cum prætor. §.penult.ff.de iudicijs.concordat text.in c.infamis.iij.q. vij.& probat illud Prouer.xiij.Sapiēs mulier ædificat domū suam.& Prouer.xix.Domus & diuitię dantur à parētibus,à domino autē vxor prudens:vt refert Io.Fabri in rubri.institu.de nuptijs.& Lucas de Penna in l.ij.col.pe. C.quādo & quibus quarta pars debetur.lib.decimo.& dixi in commentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdię.titulo,Des droictz & appartenāces a gens mariez.in rubri.& etiā Regum xx.c.fit mentio de quadam muliere sapienti.facit etiam tex.loquens de mulieribus,in c.viduas.le premier.ibi,maioris sapientiæ & consilij existunt.xxvij.q.j.& in c.si aliquid.xxij.q.iiij.vbi prudentis quoq; fœminæ fit mentio.

Ex quibus cōcludit Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus,in l.xj.quæ est,q̃ in his etiā quę ad virorū curam pertinēt,ab vxoribus ipsi consiliū sumant:q̃ cum fœminæ sint non omnino expertes sapientie,consilij,& prudētiæ,possunt salubre quādoq; dare cōsilium.facit tex.in l.si quis decedēs.§.Papinianus.ff.de administra.tutorū.ideo admodū scitē dicit Corneus cōsilio xxxvj.incip.quo ad primū consultationis articulum.col.vij.ver.& constat q̃ illud statutum.libro iij.q̃ non semper spernitur mulieris consilium,prout nec spreuit Io.Andr.consilium suę vxoris Milanciæ,cum illud referat in c.cum secundùm apostolum.de præbendis.vbi dicit se ab ea didicisse,q̃ si nomina (vt pleraq; alia) in foro venderentur pulchra quidem parentibus esse magno pretio emenda,vt filijs imponerent.Eandemq́; vt doctam se aliquando consuluisse asserit in c.prior.col.penulti.de regu.iuris in vj.in Mercurialibus.Nec etiam spreuit Io.Calderinus consilium suæ vxoris:cum,vt inquit in c.fi.de renuncia.& post eū Panor.in c.cum inter vniuersas in fi.de electio.ipsum Calderinum consuluisse vxorem,an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas,vt veniant:quæ satis æquè respondit ad fœminas & forenses esse mittendum,qui se facilè non ingerunt:non etiam ad alios nisi essent graues personæ,de quo etiam per Collecta.in c.à crapula.de vita & honesta.clericorum.& Bal.in procemio Gregoriano.col.v.ver.quæro quidam scholaris.

Aduerte ad dictū Philippi Decij in l.fœminæ.col.ij. ver.tertio postulare.ff.de regu.iuris.q̃ licet mulier prohibeatur postulare,potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus in quibus cōsilia mulierū fuerunt salubria:ideo in talibus aut similibus videtur esse illis credendū.Et inter alia aduerte ad consiliū Sarræ,quoniā exemplo illius,si vxor tua cōsuluerit te aggredi ad ancillā,crede illi,si sit pulchra,aliàs non:sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos,in quibus credēdum est vxori,& non vltrà.

Primus,si cum volueris egredi extra locum tuę habitationis,& vxor tua tibi dixerit,& consuluerit bibendū esse anteq̃ exeas,crede illi.

Secundus,si cum vxori tuæ quādoq; dixeris,illi te velle dare vestem pretiosam causa ornatus similem eius vicinæ,& dixerit alio tempore reseruandum,crede illi.

Tertius,si cū noctu aut diu in palestra venera illā amplexatus semel fueris,& iterum concūbere velis,si dixerit tibi vxor tua sat esse,crede & illi,quoniam in his tribus optimū erit eius cōsilium:quoniam verò videtur de raro contingenti euenire,ideo videtur charius & vtilius: cum quæ rara sunt chariora videntur.

Et pro certo nisi esset intētionis nostrę in hoc opere recēsere tantū quę laudē concernūt,libēter adducerē in nullo alio casu cōsilijs mulierū esse credēdum,cū sit fragile & debile,vt satis declarat Tiraquellus in dictis legibus cōnubialibus,in prima lege,ad quē te remitto,tanq̃ ad solitū de ipsis mulieribus malè dicere ferè in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur & honorari debet ex virginitate.Cum virgi-

ginitas ipsa dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundum Augusti. de ciuitate dei libro ij.c.xxvj. tantaq; est vis probitatis & castitatis, vt pene omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comiteq; secum habet fortitudinē. xxxij.q.v.c. ita ne aliqui. Et de laude, excellentia & priuilegijs virginū diffuse in proxima sequenti parte, in xxxix. consideratione scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur in Margarita poëtica, ij. parte, tractatu ij. oratione xvij. in princ. Et de huiusmodi virtute satis ample habetur in Rosario B. de Bustis, in ij. parte. sermone xxviij. vbi de virginitate ponit in litera, B C D E F G &c. Et in litera Y. antea ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquę quæ fuerūt laudatæ ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum omnes pudicas & virgines enumerare non insisto: cum non sit ita nouum sicut de doctis & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor in sua officina ponit quasdā virgines vestales. De laude etiā virginum vide Iacobum Nigrum in suo sophologio sapientiæ, libro x. cap. xvj. vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra quæ dicit Panor. & alij in c. causam matrimonij. extra de probatio. & Ludo. Romanus in cōsilio suo ccccc. incipiēte: vos estis lux mundi. vbi est oratio per eum facta in concilio Basilien. Quæquidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum Augusti. vt dicit gl. in l. j. C. de rapto. virg. Cui concordat Ouidius, libro epistolarum. Nulla, inquit, reparabilis arte lesa pudicitia est, & castitas præfertur vitæ. text. in l. ij. §. initium. ff. de origine iuris. Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris: in signum cuius virgines Laureolam portant. c. si Paulus. xxxij. q. v. imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes Penei filia tota in Laurum conuersa fingitur. libro j. metamorphoseos: vt ex ea Laurea corona triumphantes imperatores Ioui pro victoria in capitolio sacrificaturi in posterum ornarentur,

Cui deus, at quoniam coniunx mea non potes esse,
Arbor eris certe dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cytharę, te nostrę Laure pharetrę.
Tu ducibus lætis aderis cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoq; perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xlvj. de testamētis. Et de laude virginitatis videas Osium episcopum Cordubensem qui fecit librum vnum. & Iulianus episcopus ecclesiæ Tholetanæ fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit ample Iudocus Clichthoueus in suo Antiluthero. c. xxxix. Et dicit Guillelmus Benedicti in loco hic ante allegato, triplicē esse castitatē, virginalē scilicet quę proprie virginitas appellatur, de qua hic & in locis supra allegatis, vbi multę enumerantur virgines, quę plura egerūt p earū virginitate cōseruanda, vt etiā de filiabus Scedasi (quę Hippo & Miletia dicebātur) in Leuctris oppido Bœtiæ quo ore laudandæ sunt, quas traditū est (vt ait Hieronymus contra Iouinianū) absente patre duos iuuenes Spartanos prætatereuntes iure hospitij suscepisse, q multū vino indulgētes, vim p nocte intulere virginibus: quę amissa pudicitia nolētes superuiuere, mutuis concide rūt vulneribus. Et, vt refert Celius libro antiquarū lectionum vij. cap. xxviij. maxima virginitas, & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium neq; illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodijsse.

Legitur quod Britona nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoq; virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinādum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Theoxena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis effugiū videret, in mare se deiecit, idq;, ne in regis potestatē veniret. & vide Plutar. in ij. tri. castitatis. & August. libr. j. de ciuitate dei. c. xxvj. vbi fit mentio de his quæ se necauerunt, & in fluuiū proiecerunt, vt insectatores suę pudicitiæ deuitarent: sed ibi cōmentator dicit se nullibi legisse de virginibus Christianis quæ sic se occiderint, quia deus præbuit auxilium virginibus, vt suę virginitatis seruarent decorē. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apolloniā? Quis Catharinā? vere Christus Iesus ob gratiā virginitatis. Virginitatē omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendā omnes inuitat Petrus abbas Cluniacen. lib. vj. suarū epistolarum, epistola xl. quæ est exhortatoria & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diocesi Heduensi supra Ligerim) vt in virginitatis fœlici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum & martyrum.

Secunda verò castitas, dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope, in xx. consideratione, & ample in iij. parte sequente. in xl. consideratione.

Tertia est, quę pudicitia appellatur, quę est in legitimē coniugatis, de qua faciā considerationē sequētē. Et de istis tribus scilicet, virginibus, cōtinentibus, & cōiugatis facit tres ordines in ecclesia dei glo. finalis, in decretali, firmiter credimus. in fine. de summa trini. & c. Christus tamen, vt ibi ait, plus amat virgines q̄ alios, quia spōte tribuūt, qđ sibi nō fuerat imperatū. Continentes etiā plus deo placēt, q̄ cōiugati: quia nō expedit homini ad regna cœlestia tendēti accipere vxorem. text. est in capi. qui sitit. xxxiij. q. v. & ea sunt in nostris officijs gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamē causa dilectionis impendimus: vt est text. in c. iam nunc. xxviij. q. j. dicit tamen text. illius decretalis. in fine. Non solum virgines, & continentes, verūm etiam cōiugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo ad æternā merentur beatitudinem peruenire.

DVodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas, ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat textus in ca. Nicena. ibi, honorabiles confessus nuptias, & castitatem, dicens esse cum propria coniuge concubitum. xxxj. dist. facit. l. mulier. §. cum proponeretur. ibi, quod & mulieris pudicitię, & patris voto congruebat. ff. ad Trebellianum.

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimū laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia totius pudicitiæ & castitatis gemma à Tarquinio superbo, licet vi oppressa, proximis & Collatino eius marito, cum dignitatem toro violato fœdare noluit, simul conuocatis gladio se transfixit.

De Penelope Vlyxis regis cōiuge pulcherrima legitur, q ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandā fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias, tamen nulla

vnquam

vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit. Lanificio & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur noctu retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penolope hæc venusta iuuenis, solatio viri in Troiano decennali bello persistentis destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quàm pudicitiæ effectus. vnde Tibullus.

Casta precor coiunx maneas, sanctique pudoris:
Nec sis casta metu quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. l. qui iniuriæ. ff. de furtis. hinc teste Cœlio libro antiquarum lectionum septimo. c. xxvij. scribit Hieronymus: doctissimi viri esse sententiam pudicitiam in primis esse retinendam, quoniam ea amissa omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformē redimit, exornat pulchram, viros quidem consulatus illustrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gētibus arreptus triumphus parem quodammodo deo facit. Multa porrò sunt quæ ingeniorū fertilitati nobilitatem adoptent præsignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia censetur. Hęc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit, quoniam Brutus non posse seruitutē pati à fœmina commotus edidicit. Hæc æquauit Corneliā Graccho. Hæc parem alteri Bruto Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patauinas in verecundia, dicens. Durant etiā in virginibus priscæ castitatis vestigia, quando non nisi operta facie prodeunt visendæ in publicum, velut dicent subinde illud Hieronymi in epistola ad Demetridem virginem. Cuius dictūm qui coniugari cupiunt, bene considerent. Illa inquit, sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum non pectus & colla denudat, nec reuocato pallio ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur. In hoc dignum scitu illud occurrit: quod in Græcorum historia obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptę in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem, quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem quos compararint custodire. Obseruatū & illud Calcedonias mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros, & magistratus potissimū inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo prorepsit, & in eas quæ iunctæ viris forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari vidimus. Mulier autem in signum verecundiæ subiectionis & reuerentiæ debet velare caput suum: vt habetur primæ ad corinth. xj. & recitatur xv. q. iij. in principio. & ca. hæc imago. & c. pe. xxxiij. q. v. vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite templum ingrederetur.

Imperator etiā pudicitiam semper esse colendam censuit. Tex. est in l. si qua illustris. ibi, ipsi pudicitiæ, quā semper colendam censemus. Maximè in ingenuis & nobilibus seu illustribus, quibus castitatis obseruatio precipuū debitum est, vt ibi dicit tex. C. ad Orficianum. etiam Imperator castitatis est amator. text. in authenti. quibus modis natura. efficiuntur legiti. §. nouimus. collat. vj. de quo per G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero lxix. cum tribus sequētibus. extra de testamentis, vbi dicit, quod libido in potente & honorato est deterior, & quod ob vitium luxurię plures reges fuerunt interfecti & expulsi à regno: & ibi vide pulchra exempla de castitate & pudicitia antiquorum principum.

Decimatertia consideratio, quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bernard. de Bustis eodem sermo. xxviij. in princ. in ij. parte. in litera z. & de liberalitate reginę Sabbę exēplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei cxx. talenta auri. & Aromata multa, gemmasque preciosas, vt habetur iij. regum x. c. Et quędam fœmina nomine Busa ditissima Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum in suam domum reduxit, vt refert Margarita poëtica in oratione xvij. supra alleg. Et vnum actum clementiæ narrat Seneca libro j. de clementia. c. v. quod cum quidam rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit cōiugem suam, quæ tale regi dedit consilium. Fac domine quòd medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minimè prosunt, tentant contraria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta quomodo cedat tibi clemētia. ignosce illi. quod & factū est, vt de hoc attestatur Benedicti in d. repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. nume. xix. extra de testamentis.

Decimaquarta consideratio. quod mulier timens deum ipsa laudabitur, vt habetur prouerbio. vlti. & Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij, sermone xxviij. in ij. parte illius. in litera E.

Adde etiam, quod mulier timens maritū consequitur honorem, quoniam scriptum est ad Ephe. v. vnusquisque vxorem sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum. de quo à nobis dictum est in rubri. Des droictz & appartenances a gens mariez. in commētarijs consuetudinū ducatus Burgundiæ. Laudem etenim consequuntur si viris se subiecerint, dicit Plutarchus in pręceptis cōnubialibus. dicam alibi, & hic ante in cōsideratione ante proximam.

Decimaquinta consideratio. Laus mulierum cōsistit etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idē Bernardinus de Bustis in dicto sermone xxviij. in ij. parte sui Rosarij. Et ibi ponit de multis quæ pietate & clementia motæ multa seruitia impenderunt sanctis. & etiam habetur per Albertum de Eyb in sua margarita poetica. in dicta ij. parte. tractatu ij. oratione xvij. vbi ponit de Antigona Oedippi filia, de Claudia vestali virgine, & de Aemilia virgine vestali, & virginibus Spartanis. Vide Franciscum patritium, libro iiij. titulo v. de institutione reipublicæ: vbi amplè commendat laudem mulierum in virginitate. de qua suprà.

Decimasexta consideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate, quoniam, vt habetur Prouer. xj. mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quę propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. Ester j. & ij. & dicā infra. Et hæc gratiositas cōsistit in modestia, quę multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in enchyridione. c. lv. vbi de officio viri erga vxorem dicit, Monendæ igitur sunt apud nos mulieres in honore esse nihil ob aliud, nisi vt modestę sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attēditur. & est pulcherrima virtus: vnde Horatius.

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus,

Et ita vulgare prouerbium, En drap couleur, En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance. Ediue.sō si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudij, vt habetur Deuterono.xxiiij.c.

DEcimaseptima consideratio. Quòd etiam mulieres ex misericordia laudantur potiusq́ viri, quoniam, vt ait Aristoteles viij.lib.de animalibus, Mulier viro misericordior est.ita dicit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij.sermone xxviij.ij.parte.litera E. Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. Ecclesiastici xxxvj.in fine.

DEcimaoctaua cōsideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur Prouerbio.xij. Mulier diligens corona est viro suo.

DEcimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ, quoniam sunt sagaciores viris, gloss.fi.in l. si à sponso.C.de donatio.ante nup, in l.ij.C.de his qui veniam æta.impetr. Ioan.de Montaigne.in tractatu suo de bigamia.prima quæstione.col.xx, & sequenti. Et prudentia mulieris, multū solet mederi vitijs maritorū, vt Vbertinus super epistola Ciceronis xxv.incipiente, nō potuit. & habetur Prouerbio.xiiij. Mulier sapiens ædificabit domum suam. Et propter mulierem bonam saluatus est vir malus. Et sagacitas seu sapientia earū ita antiquitus apud Gallos reputabatur, q cum discordia esset, adhibebatur mulieres pro pace componēda. Et mos antiquus erat, q si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cū Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliqua iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus, sin Carthaginensium quisq́ ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: vt refert Textor in suis epithetis, in verbo Galli. & in hoc constat q etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiniano qui quæsijt consilium à Theodora eius vxore, vt habetur in authen. vt iudices sine quoquo suffragio.in §.cogitatio.versicu.sed neq́ sufficiemus. vbi glo.in verbo, coniugē.allegat Cathonē. Barbatia in clemen.j.col.xiiij.de elect.do.meus Iason in l.j.in ij.col.ff.de legib.vbi etiā allegat Io. Andr.dicentē se ab vxore sua didicisse bona nomina magno pretio esse emenda.

Igesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres in seruanda viduitate propter signū charitatis, vt scilicet ostendat vxor quantū amauerit virū. vnde, vt refert Virgilius in iiij. Aeneidos, dicebat Dido vidua,

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores
Abstulit, ille habeat secum, seruetq́ sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in l.mulier est.xj.col. C.de incolis. vbi amplè commendat viduitatem. & Hieronymus contra Iouinianum scribit de Valeria nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo nulli nubere volebat. Cūm rogaretur secundum virum accipere, respondit se non posse hoc facere, quia primus adhuc viuebat. Quā diu enim vixero, vir meus per amorē viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi quem animo gestabat, à cuius memoria ne mors quidem eum eripere poterat. O sententiam singularem & excellentissimam matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia, quæ quamuis virgo esset, cum audiuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quamq́ intacta esset corpore, tamen si alterum cogeretur accipere, secūdum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius, libro iiij. titulo v. de institu. reipublicæ. vbi dicit q licet maioris amoris vinculum sit & ingenui esse animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunq́ alterius commixtionem quærere. Et etiam quoniam vetustissimi Romani ea fœminam corona pudicitiæ honestabant, quæ vno cōtenta matrimonio tātum fuisset, perpetuaq́ viduitate incorrupti animi synceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa quæ rursus nubit, & præcipuè si liberos habet matrimonij pignora: & mortuū virum facie ac nomine exprimentes. Quā quidem sententiā Elice verbis elegantissimè exprimere videtur Maro Mantuanus cum se viduam ac desertam quereretur, his versibus,

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta & deserta viderer.

Quid quòd ea quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunā experiantur, à qua semel deceptæ vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarij ei suaderent, vt alteri nuberet, cūm integra adhuc ætate & facie optima esset: inquit enim se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero vt antea habui, nolo perpetuo formidare, ne perdā. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapiēter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Seb Portia minor Cathonis filia firma ac consona sententia declarauit quid pudicam fœminam dijudicat. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur mulier quædam, quæ rursus nupta est, tacete inquit. Nam neq́ felix, neq́ bene morata, aut pudica esse potest fœmina, quæ secundò nubit. Laudat summopere Plutarchus Corneliæ Grachorum matris viduitatem. Ad hanc ferè sententiā Cornelia filiorum & familiæ cura suscepta post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi regis nuptias respuit. Et cum ille regnum & communionem diadematis sibi offerret, vidua quàm regina esse maluit. Hæc Patritius vbi suprà. Et Hieronymus narrat in loco supra allegato, quòd Martia Cathonis filia cum nollet nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ. Et, vt ait Bernardinus de Bustis in sermone vigesimooctauo. in litera T.V.X.Y.Z. Viduitas in multis alijs commendatur. Et commendationem huius viduitatis, etiam amplè ponit Lucas de Penna in l.mulieres. supra allega. Et ista castitas continentialis quæ dicitur viduitas, si longo tempure continuetur, non procul distat à virginitate. §.optimum itaq́ est.in authenti.de non eligendo secundò nubentes.

Sed vt

Sed, vt dicit Patricius in loco supra allegato. Tolerabilius agunt qui in primo ætatis flore ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namq; singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius quam libidinis, æquius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro castè degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat quã pudicitię. Illa enim sine ignominia ac turpitudine, hæc autem non sine probro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutũ est, ꝙ insequendo dictum apostoli j. ad Corinthi. vij. in fine. Mortuo viro mulier nubat in domino. c. cum secundùm. & c. super illa. extra de secundis nupt. dixi in rubrica. Des enfans de plusieurs lictz. in cõsuetudinibus nostris. & nõ est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum, ideo facio considerationem sequentem pro laude mulierum secundò nubentium. Sed quoniã hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide amplè Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xlviij. de testamẽtis. & ibi in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. vbi & viduitatis priuilegia ponit. numero 806. cum sequenti. Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti meritò relucet. & dicit Bal. in l. pignoris. C. de pignora. actio. ꝙ vidua alicui⁹ relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi j. in sequente parte. in xl. consideratione, de statu viduali, & de eius laudibus, & ꝙ præfertur ante statum coniugalem.

Vigesimaprima consideratio. Quòd ita mulieres sunt laudandę propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt quæ familias, quæ respublicas, quæ totam deniq; conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita poëtica, in ij. parte. tractatu ij. in oratione xvij. hæc Romanæ vrbis conditor intelligens quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius in hoc tractatu, in xj. parte. in xij. consideratione: vbi ponam ꝙ coniugati tanq; existentes in dignitate præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudãda est. Quoniã, vt ait Albertus de Eyb. in sua margarita, in ij. parte. tractatu j. c. iiij. de auctoritatibus Lucij Appulij: virgo formosa, & si sit opidò pauper, tamen abundè dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cęlium libro xiij. antiquarum lectionum. c. vij. viij. & ix. vbi amplè laudat & extollit pulchritudinem, maximè in muliere. notatur in l. si volũtate. C. de dotis promissio. Dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in rubrica. Des droictz & apparteñ. a gens mariez. Vbi dixi ꝙ mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, ꝙ ab ea non possunt separari, vt habetur iij. Esdræ iiij. c. vbi habetur. Mulier pulchra & fortis & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari. de quo per Antoñ. Florenti. in sua summa, prima parte. li. primo. c. ij. §. ij. vbi ponit quomodo anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendũ est, ne quis si tali nubat quandoq; legat titulũ ad Cornelianum: qm̃, vt ait Albertus in loco hic ante alleg. in x. c. illius secundæ partis & primi tractatus. Mulier speciosa & pulchra templum est super cloacam ædificatum: cum lis sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij miseros trepidosq; parentes
Semper habet, rara est adeo concordia formæ
Atq; pudicitiæ sanctos habet horrida mores.
Tradiderit dominus.

Et formosis lenitas semper amica fuit. Et difficilè est custodire quam plurimi amãt, vt satis colligitur ex dictis Ioãnis Nenizani Astensis in sua silua nuptiali, in ampliatione vij. in versi. quæro iuxta prædicta si sint duo. vbi ponit quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit ꝙ debet habere trigintaquatuor, ad hoc vt sit pulchra quę his versibus ibi positis continentur.

Triginta hæc habeat quæ vult formosa vocari
  Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria & totidem nigra, & tria rubra puella,
  Tres habeat longas res, totidemq; breues.
Tres crassas, totidemq; graciles, tria stricta, tot ampla.
  Sint ibidem huic formæ sint quoq; parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albiq; capilli,
  Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra genę atq; vngues rubri, sit corpore longa,
  Et longi crines, sit quoq; longa manus.
Sintq; breues dentes, auris, pes, pectora lata,
  Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum, stringũt vbi cingula, stricta:
  Sint coxæ & cullus vuluaq; turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis.
  Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nullæ aut raræ sint heæ, formosa vocari
  Nulla puella potes, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia cum satis & vltra quã decens sit ponatur in dicta silua nuptiali.

De his tñ supradictis, & alijs quæ faciunt ad corporalem pulchritudinẽ mulieris, etiã habetur Cantico. iiij. vbi primò commendatur mulier ex pulchritudine. Secũdò ex simplicitate aspectus, quod multũ facit ad gratiositatẽ mulieris. Tertiò ex pulchra membrorũ dispositiõe, & hoc est quod dicitur: habet pulchrũ corpus. facit l. vel proterui. ff. de ędil. edicto. Quartò ex capillis ordinatè dispositis & compositis, vnde habetur j. ad Corint. xj. Mulier si comã nutriat gloria est illi. Quintò ex dentibus albis bene ordinatis: quia dentes seu vngues nõ debent esse scabri seu sordidi. Sextò vbi superiores dentes decẽti ordine correspondent inferioribus, sicut Gemelli aduinuicem. Septimò vbi nõ est dentium fractus, putrefactio, seu commotio. de quo laudatur Moyses Deute. xxxiiij. quia cui os olet ex corporis vitio, morbosa est. l. qui clauum. §. fi. ff. eo. Octauò vbi est rubedo in labijs, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nonò vbi mulier habet eloquium dulce & gratum omnibus audientibus ipsum. Nam si balbascit, non placet. facit l. j. §. sed sciẽdum. ff. eo. Vndecimò vbi habet collũ rectum & decenter eleuatũ. Duodecimò vbi habet vbera cõformia non nimis eleuata, sed decenter inquantũ facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tñ aduertaẽ, quę sint mulieres & fœminę memoria dignæ propter earum pulchritudinem: fuerunt sequentes.

Amaryllis puella. Virgilius.

Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Aegle nympha. Virgi. Eglo. vj.
Aegle Nayadum pulcherrima.

Atalanta puella fuit in Archadia & Iasij filia liberali admodum forma. Ouidi. libro viij.

Venit Atalante Schenei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem.
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum.
Talis erat, cultu facies, quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne filia Mynois forma fuit elegante, quã propterea Bacchus duxit in vxorem, eiusq; coronam stellis ornatam in astra retulit. Catullus de ea & Theseo loquens, sic inquit.

Hunc simul, ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues expirans costus odores.
Lectulus in molli complexu matris alebat,
Quales aurore perpingunt fluminat Myrthos.
Aurave distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit lumina,
Quàm cuncto concepit corpore flammam.

Anthiopa filia Nyctei & vxor Lyci regis Thebarum speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum & Amphionem suscepit.

Propertius.

Tu licet Anthiope formam Nycteidos, & tu,
Sparthanam referas laudibus Hermonem.

Argia Adrasti Argiuorum regis filia & vxor Polynicis fuit itidem mirum in modum speciosa.

Statius libro secundo Thebaidos.

Egregiam Argiam nec formę laude secundam Deiphilē.

Aeginam Asopi regis Beotiæ filiam ob excellentem pulchritudinem adamauit Iupiter: iacuitq; cum ea in specie ignis. Ouidius.

Aureus vt Danaën Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthenis filiam adeo formosam extitisse scribit Herodotus, vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula & certamina, quo speciosissimi quiq; Gręcię adolescentes confluxerunt.

Barynes meretricis formam commendat Hora. libro ij. car. dicens. Vlla si iuris tibi peierati Pœna Baryne nocuisset vnq;. Dente si nigro fieres, vel vno Turpior vngui, Crederem, sed tu simul obligasti Perfidum votis caput, enitescis Pulchrior multò, Iuuenumq; prodis publica cura.

Bryseis fuit adeo formosa, vt Achilles amore eius cõflagrauerit, eamq; quamuis ancillã, plusq; puellas omnes adamauerit. Hora. Prius insolentem Serua Bryseis niueo colore Mouit Achillem. Proper. libro ij.

Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepto seuit amore dolor.

Credibile est Bersabeam Vrię vxorem eleganti fuisse forma, quę sapientissimum illum regem & prophetã sanctissimum Dauidem vsq; adeo titillauerit, vt solitę religionis oblitus, adulterio & homicidio (Vriam enim deuouit morti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Stroza pater.

Ille sacri vates operis Iesseia proles,
Prefecit populo quem deus ipse suo.
Bersabeę captus forma, libi magne, Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.

Refert Philippus Bergomẽsis, libro suo quinto chronicarum, q̃ Ester Hebręa Abiachil, Mardochæi fratris filia ex tribu Beniamin mulier fuit speciosissima, & omnium oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cũ rege Assuero matrimonio coniuncta est. habetur Ester ij. de qua dixi in §. j. in gloss. En puissance de son mari. in titu. Des droictz & apperten. in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.

De Chione Dedalionis filia, Idem Ouidi. libro ij. Metamor.

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis puella Thessala à Neptuno compressa pulcherrima fuit. Idem Ouid. lib. xij. Meta.

Clara decore fuit proles Elatea Cenis,
Thessalidum virgo pulcherima.

Calisto. Idem Ouid. libro j. Fastorum.

Fœdera seruasset si non formosa fuisset.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. lib. iiij. Fasto.

Neptuno Alcyonem & te formosa Celeno.

Calypso Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit. Ouidius de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson,
Equoreæq; fuit concubuisse deæ?

Idem libro secundo de Arte.

Littore constiterant illic quoq; pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouidius in Epistolis.

Aut esses formosa minus, peterere modestè,
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculiq; tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quasq; precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus sine rusticitate pudentes,
Et Thetidis quales vix reor este pedes.
Cætera si possem laudare, beatior essem,
Nec dubio, totum quin tua pars sit opus.
Hac ego complexus, non est mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla. Martialis lib. viij. Formosissima quæ fuere, vel sunt. O quàm te fieri Catulla vellem. Formosam minus, aut magis pudicam.

Propertius formam suæ Cynthię sic commendat.

Et quascunq; tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinat.

Idem.

Illic formosæ veniant chorus heroinæ,
Quas dedit Argiuis Dardana præda viris.
Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
Gratior. Idem.
Fulua coma est, longæq; munus, & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror. Idem.
Lilia non domina sunt magis alba mea. Idem.
Post Helenam hæc terris forma secunda redit,
Hac ego non mirer si flagret nostra iuuentus,
Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat in ante meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorẽ fœminarum omnium fuisse pulcherrimam.

Deiopei

Deiopeia Nympha. Virgi. Aeneid. j.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam:
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.
Dido. Idem Virgil. Aeneid. libro secundo.
En regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit.
Deianira Herculis vxor. Ouid. lib. ix.
Nomine si qua suo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorum quæ fuit spes inuidiosa procorum.
Deiphile vxor Thydei, Adrasti filia. Statius libro ij. Thebaid.
Egregiam Argiam nec formæ laude secundam
Deiphilem.
Eurydice Orphei vxor. Quintianus libro secundo Orpheos.
Hæc sata mercurio Eurydice formosa puellas
Tam visa est superare pares cœlestibus aulis,
Quã iucunda Venus dominas supereminet omnes. Idem.
Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia vultus
Syderei, incerto rubris candore papillis.
De fabulla. Martialis libro secundo.
Bella est nouimus & puella, verum est,
Et diues, quis enim potest negare?
Galathea Nympha. Ouidius libro xiij.
Candidior folio niuei Galathea Ligustri,
Floridior prato, longa procerior aluo,
Splendidior vitro, tenero lasciuior hœdo,
Leuior assiduo detritis ęquore conchis.
Solibus hybernis, estiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior vua,
Mollior & cycni plumis, & lacte coacto,
Et (si non fugias) riguo formosior horto.
Glycera. Horatius libro primo Car.
Vrit me Glycere nitor Splendentis Pario
Marmore purius, vrit grata proteruitas.
Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulosè confinxerunt Gorgonem propter eximium venustatis decus mentis inopes & stupidos reddentẽ spectatores in saxa deformasse. Cęlius lib. antiquarum lectio. xiij. cap. ix.

Celebratur etiam Hermiones Menelai filiæ pulchritudo. Vnde Propertius, libro primo.
Tu licet Antiope formam Nicteidos,
Et tu Spartanam referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hyppodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata sint certamina Procorum. In quibus quum victor euasisset Pelops, puellam duxit vxorem. Propertius.
Nec Phrygium falsò traxit candore maritum,
Aduecta externis Hyppodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apelleis est color in tabulis.
Idem libro ij. Hyppodamiam vocat Hyscomachen, q͏̃ propter eam ortum sit bellum Centaurorum.
Qualis & Hyschomache Lapithe genus heroinæ
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Prothesilaus vidit) maximam & pulcherrimam.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerisque in locis legimus, sicuti in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. Cęlius libro antiquarum lectionum xiij. ca. ix.
Hypsipyle. Statius libro iiij. Theba.
Errantes subito pulchram in mœrore tuentur
Hypsipylẽ. Fuit Thoãtis filia, à quo Thoãtias appellat.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Aeneam & Turnum, quorũ vterq; eam sibi vxorem dari volebat. Virgi. li. xij. Flauos eius crines, & roseas appellat genas. vbi ait.
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas.
Catullus de sua Lesbia sic inquit.
Lesbia formosa est, quæ quum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit veneres.
Laodomia. Catullus. Quo tibi cum casu pulcherrima Laodomia.
Lais Corinthia meretrix fuit speciosissima. Oui. j. Ele.
Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multis Lais amata viris.
Lycoris Cornel. Galli amasia. Martia. libro vj.
Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori. Proper. li. j.
Et modo formosa quàm multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis monumentis vbiq; celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec solùm ob eximiã pulchritudinem, verũetiam ob castitatem, quòd vim Tarquinij gladio sit vlta.

Lycaste Priami filia tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas Anthenoris ex Theano Hecubæ sorore filius, illã ex concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lycaste, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit speciosissima à Demetrio adamata, quæ & tibijs optime cecinisse dicitur. Hæc primò canendi modulandiq; suauitate gratiam sibi apud omnes comparauit.
Maia Atlantis filia. Ouidius libro v. Fastorum.
Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.
Omphale regina Lydorum fuit facie adeo præstanti, vt ei se submiserit Hercules. Propersius libro iij.
Omphale in tantum formæ processit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.
Vt qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.

Plutarchus in Lucullo scribit Preciam quandam fuisse in vrbe Roma fœminam venustate formæ nulli secundam: quæ sua pulchritudine Cethegum sibi adeo deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iussisset.

Panthea vxor fuit Acradate viri nobilis apud Persas, quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris duxerat captiuam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos legatum agente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inuẽtam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiæ formam commendat Tibullus libro quarto, dicens
Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim, subsequiturq; decor.

Seu soluit crines, fusis decet esse capillis,
Seu compsit, comptis est veneranda comis.
Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo, & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsq; ad prouectam filij ętatem. Ouidius li. j. Elegia.
Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse. Dicitur.

Sisigambis vxor Darij nulli suę ætatis fœminę pulchritudine cessit, Teste Curtio. Quam tamen victo Dario Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, ne quis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historię scribit Suauildam reginam tātæ fuisse pulchritudinis, vt quū vincta loris exposita esset equinis calcibus obtereńda, ipsis quoq; iumentis horrori fuerit artus eximio decore prædi tos, sordidis lacerare vestigijs.

Thysbe amasia Pyrami. Ouidius lib. quarto Metamor.
Pyramus, & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter.
Altera (quas Oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habuere domos.

Thetidem deam maris poëtæ niueam, & formosam faciunt, q; perpetuis aquis abluatur. Catullus. Te ne Thetis tenuit pulcherrima Neptunine.

Tyro puella Salmonei filia ob formam à Neptuno adamata est. De hac Propertius libro secundo.
Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Bap. Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pagasæa puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam Stellæ poëtę vxorem multis verbis cōmendat Statius libro primo Syl. sed maximè vbi Venerem sic inducit loquentem.
Hanc ego formæ
Egregium mirata decus, cui gloria patrum
Et generis certabat honos, tellure cadentem
Excepi, fouiq; sinu, nec colla genasq;
Comere, nec pingui crinem deducere amomo.
Cessauit mea nate manus, mihi dulcis imago
Prosiliuit, cellæ procul aspice frontis honores
Suggestumq; comæ, Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo præit, quantumq; egomet, Nereidas exto.

Idem paulò post.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito possessa marito.

Sunt & aliæ permultę puellę, in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur, vt Pasiphaë Ariadne. Berenice, Hermione, Briseis, Penelope, Daidamia, Ersilia vxor Romuli, Ero, Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethusa, Arsinoe, Polixena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelia, Ilia, Sibyllæ Vestales, Heroinę & aliæ propè infinitæ. Quas qui scire volet, authores reuoluat. Stroza pater libro vj. Eroticō de quibusdam sic meminit.
Talis erat virgo Ceneia, talis & altum
Per mare dicteo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine nymbi,
Et quam sub falso lusit olore deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,
Talis & ideo rapta Lacena proco. Item Pamphilus.
Oebalides, Cyparissus, Hylas, Diadumenus atys
Phryx puer, & ficto Parthenopeus equo
Cuius & in gremio posuit miserabilis ora.
Quum Stygiæ vates iret ad antra domus.

Helenæ forma poëtis omnibus cantatissima laudem meruisset maximā, nisi ea Troiæ ruinam belliq; decēnalis causam attulisset. At nemo est, cui non sit odio, quum tantæ cladis & calamitatis venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat, dicens:
His similes vultus (quantum reminiscor) habebat,
Venit in arbitrium, quum Citherea meum.
Si tu venisses pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconia fecit,
Nullaq; de facie nescia terra tua est.
Nec tibi per totam Phrygiam, nec solis ab ortu,
Inter formosas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,
Famaq; de forma penè maligna tua est.

Propertius libro secundo.

Post Helenam hæc terris forma secunda redit.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli causa probanda fuit.

Pamphilus.

Cui modo cedebat formoso Tyndaris ore.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata lacena,
Qua quondam in cineres Troia superba ruit.

Isocrates orationem scripsit de laudibus Helenæ; vbi cumulatissimè formam eius commendat.

Textor Niuernen. in sua Officina volens denotare & describere pulchritudinem mulieris, finxit se habere Damisellam pulchram, quam his versibus commendat.
Floricomo quid adhuc Damisella quiescis in horto?
Et roseum pubens occulit herba caput.
Egredere, atq; animos populosi pasce theatri,
Vt Phrygias taceat publica fama deas.
Fatiloquis aufer palmam, pretiumq; Sibyllis:
Liuor erit formæ buccina magna tuæ.
Nec timeas, quòd sis in agro generata nucoso,
Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.
Namq; tibi similem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Præterea nunquid Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidius nato Myrrha decora tuo?
His placuere tamen syluæ, montesq; supini,
Et placuit violis luxuriosus ager.
Vrbanas alij mirentur, amentq; puellas,
Tu mihi præ cunctis ô Damisella places.
Sic inquam Damisella places, vt sordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultusq; decorq; Dianæ,
Atq; cerebrigenæ forma venusta deæ.
His oculis si quando tuos contemplor ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt.
Cycnigenam præ te iuro nihil esse puellam,
Qua Danais cecidit Troia superba rogis.
Vror, & in modicas soluit me flamma fauillas,
Atq; animo vires deficiente cadunt.

Nec solum

Nec solum tantis vigilem me concremat æstus,
Lampade sopitum me quoq; torret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicemq; malus me facit esse sopor.
Verùm ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lachrymas,& quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroq; fluit.
Vis dicam Damisella,thymo mihi dulcior hyble,
Suauior atq; tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus torretur in Aetna,
Vt tua me facies,vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graiæ speciosior ansere Lædæ,
Pulchrior es prima, candidiorq; niue.
Blanda tibi ceruix fragrat,quòd & Attica cera,
Et quòd virginea lilia secta manu.
Leuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiue teneres,
Plus tibi q̃ cœlum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipomæ ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis eat?
Quas ego quum video (libitinam afferte ministri)
Mammarum intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exangui si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen,qui teget ossa,lapis.
Non iaculis,nec aquis perijt,bibitoq; veneno,
Quem breuis angusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Etheis ô Damisella rogis.
Cætera quid memorem venerandę insignia formæ?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inq; genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hybleis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui,mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris,sedet in tenero tibi suada labello,
Cecropijs vngens omnia verba fauis.
Dum rides,lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum vt facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras,
Auriti veniunt ad tua verba dei.
Est in fœmineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet?
Nec minor est forma morum præsignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota deo incumbens,mitis,simplex,sine fastu,
Sermone atq; ipso tota pudica thoro.
Tam tua te virtus,q̃ regia forma venustat,
Quicquid agis,cœlum totaq; terra probant.
Ah caueas,ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignoti subdola forma dei.
Fecit olorinæ Lędam succumbere pennæ,
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaen lusit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen,in Satyrum Asterien.
Te quoq; (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos hæc tua forma deos.
Vrit,& ipse suo Neptunus in ęquore feruet,
Teq; cupit Nymphis præposuisse suis.
Nomine cur ficto Damisellam te voco? fallor,
Verus amor nomen dissimulare nequit.
Nysia nomen habes,q; Nysum & Nirea vincas:
Quodq; tibi flaua,cedat vterq; coma.
Nulla tulit similem,ventura nec afferet ætas,
Quam tibi præponat,non habet Aula Iouis.

Addo & alias mulieres,quæ venustę & decorę perhibentur.

Maria verò vxor Herodis regis pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus libr. antiquitatum xvj.c.ix.& Aegisippus,de excidio Hierosolymitano,libro x.c.xxxviij.

Rachel vxor Iacob,virgo decora fuit facie, Genensis xxix,& ob eã causam Iacob,eã sibi delegit,vt tradit Magister sentẽtiarũ in iiij.dist.xxx. & Bonauẽtura ibi,in expositione illius tex.& Petrus de Palude: qui etiam asserũt hominẽ quidẽ nec venialiter peccarę qui vxorẽ ducit propter pulchritudinẽ,modo nõ sit causa principalis & præcipua ipsius matrimonij,sed secũdaria: &, vt loquũtur, inductiua,vt illã scilicet potius assumat q̃ aliam.& sequitur Ang.de Clauasio in sua summa,in verbo, matrimoniũ, versi,penult.Anto.Florẽtinus in j.parte tertiæ partis suę summę.tit.j.c.xix.§.quarta conclusio est.& Astesanus in sua summa,libr.viij.titu.ix.arti.j.in fine.Collecta.in c.ad dissoluẽdũ. extra de despõsa.impuberum.glo.in summa. xxvij.q.j.Panor.in c.tua nos.in tertio notabili.de sponsalibus.Imo S.Tho.in d.dist.xxxj.etiam super textu sentit nõ esse mortalę peccatũ,etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis,modo non sit immoderata,& vt inquit effrenata.Et facit,quoniã,vt habetur Deuteron. xxj.Si videris in numero captiuorũ mulierem pulchrã & adamaueris eã, volueris q; habere vxorẽ,introduces eã in domum tuã.& facit illud Cãticorũ ij.Ostẽde mihi faciẽ tuam.Facies enim tua decora.& habetur psal.xliiij. Concupiscet rex decorem tuũ.& Ecclesi.xxxvj.Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducet desiderium.& eodem Ecclesi. xxvj.c.sicut sol oriens mundo in altissimis dei, sic & mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.

Et vt cõcludatur,vnũ certò scias,q; mulieres in forma & pulchritudine felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posset esse, nihilq; magis cupiunt q̃ esse, & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur,neq; illis quicq̃ gratius eo laudis genere pręstari põt. Vñ vulgò veridicè dicitur.

Vulpes amat fraudẽ,lupus Agnũ,fœmina laudẽ.maximè in pulchritudine.Horatius primo carminum. Ode xvj.vt se Tyndaridi quam carminibus lęserat cõciliaret, ab eaq; beneuolẽtiam captaret,nihil habuit ad cõsequendũ efficacius,q̃ vt formosam eã vocaret. Sic enim suam Palinodiã exorditur.O mater pulchra,filia pulchrior.idẽ libro iiij.Ode xiij.exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit,vt inibi annotatur.Mulieres enim in pulchritudinę summum bonum reponunt. vnde Ouidius libro j.de Arte amandi.

Nec faciem,nec tę pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos,exiguumq; pedem.
Delectant etiam castas præconia formæ.

Virginibus curæ grataq́ꝫ forma suæ.

Faciunt & notata per Io. And. in c. j. de clerico venatore. Idem quoq́ꝫ Ouidius in li. de Medicamine faciei ita ait.

Virginibus cordi, grataq́ꝫ forma sua est.

Idem, libro ix. Metamor.

Nimiumq́ꝫ cupit formosa videri. & Virgi.

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt propè dixi) proposita fuere, & inter alia celebratissimũ est illud (de quo in proxima cõsideratiõe dicetur) inter Iunonẽ, Palladẽ & Venerẽ factũ. Etiam fœminæ vel circa mortẽ anxiæ sunt, ne pulchritudinẽ amittant, optantq́ꝫ prius mori, q̃ desint esse pulchræ: vt decãtat Horatius, libro carminum iij. Ode xxvij. inducens Europam moribundam sic dictantem:

O deorum: Si quis hæc audis, vtinam inter errem
Nuda leones, Anteq́ꝫ turpis macies decentes
Occupet malas, teneræq́ꝫ succus
Defluat, prædę speciosa quæro, Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodijsse, q̃ fœminæ suapte natura illis inuidẽt, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouidius li. meta. ix. concordans ita enunciat.

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in secũda leg. vbi laudat pulchritudinẽ, dũmodo nõ sit excessiua, sed mediocris, & media, & multũ vituperat deformitatẽ, attamẽ inquit pulchritudinẽ mulierũ illis afferre superbiã, & præsumptionẽ libidinis & appetitum inordinatũ veneris: & sic magnã partem vitæ eis adimere: quod multis ostendit rationibus, quas nõ refero, cum huic operi nõ quadrẽt. Et de commẽdatione pulchritudinis scripsit Celius libr. antiquarũ lectionũ xiij. c. vij. cum pluribus sequẽtibus. à quo multa trãstulit ipse Tiraquellus, illũ tamen tacendo: & ab Guillelmo Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. vt amplè de materia. extra de testamentis.

Vigesima tertia cõsideratio erit subsecutiua ad præcedentẽ de iudicio Paridis inter tres deas Venerẽ, scilicet Iunonẽ & Palladem (qui respondit. Vtraq́ꝫ forma me iudice sunt venerãdæ) fuerit verũ & iustũ iudiciũ, ita q̃ vtraq́ꝫ ęqualiter sit extollẽda, vel etiã si (vt aliqui volũt) malũ aureũ, hoc est victoriã Veneri adiudicauerit, in hoc errauerit, necne. Primo de hac cõtẽtiõe decãtatissima, quæ inter Iunonẽ, Palladẽ, & Venerẽ fuit, cuius Paris arbiter victoriã Veneri tribuit, qđ egerrimè tulerunt Iuno, & Pallas, non tã iratæ, q̃ essent victæ à Venere, q̃ q̃ sua forma sumpta fuisset, vt mirè expressit Virg. circa initiũ Aeneidos. cum inquit de Iunone loquens.

Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq́ꝫ dolores
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Iudicium paridis. & subdit. spretæq́ꝫ iniuria formę

Quasi per illud iudicium Paridis non satis expressisset id quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset Spretæq́ꝫ &c. sed & Homerus li. xxiiij. & vltimo Iliados narrat Iunonẽ ipsam & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id q̃ Paris Venerẽ illis in forma pretulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab ea iniuria remoti, corpus nequaq̃, vt cæteri dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioannes le maire in illustrationibus Galliæ. libr. j. c. xxx. xxxj. xxxij. & xxxiij. vbi cõcludit, q̃ adiudicauit malũ aureũ, id est victoriã Veneri, de pulchritudine. Sed paulò remotius recitat ista historiam Cælius, lib. antiquarũ lectionũ. c. lix. vbi ita ait. de Paride allecto inter deas de formæ prestantia certãtes, iudice varia pro ingenij capiu afferri solere, vel inter eos, qui vulgares, vilesq́ꝫ nuncupari solent, & sunt, non me fallit, illud iure Latij donauit Cælius ex Græcorum Thesauris excerptum. Parui videlicet hũc Priani filiũ educatũ patris iussu, in loco quem Amandrũ dixere, mox verò & Parion de ipsius nomenclatura, tribus ferè annorũ decadibus. Atq́ꝫ inibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarum studia ineptus, Græcis imbutũ disciplinis, in quibus vbi nõ parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes oratione ędita prolibauit. In eaq́ꝫ Palladi, ac Iunoni præstare contendit. Quando vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atq́ꝫ voluptates, sicut etiam meminit Atheneus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluenti exęstuantis more affundant. Atq́ꝫ hinc fabellæ occasionem datam, inter disceptãtes deas, captum iudicem, datũq́ꝫ Veneri malum, id est victoriam: quæ historia multum differre videtur à sentẽtia poëtarum: sed qualitercũq́ꝫ sit, finis vtriusq́ꝫ tendit ad hoc, q̃ Paris voluerit præferre voluptatem diuitijs, & sapientia, quod an bonum fuerit eius iudicium paululum disceptabitur.

Et prius videtur quòd sic, quoniam Aristippus conditor sectæ Cyronaicæ voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti, pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissimè Seneca, vbi audiant laudari voluptatem, nec fortassis immeritò. Nam si teste Aristotele, id bonũ est, quod omnia appetunt, omnia autem appetunt voluptatem, effici videtur vt voluptas sit id bonum.

Eudoxus quoq́ꝫ philosophus, Astrologiæq́ꝫ cõsultissimus voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat rationalia, irrationaliaq́ꝫ vniuersa voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus voluptatem asserere credebatur, sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestũ hoc esse ex contrario censebat. Etenim cum cõtrariorum contraria sint cõsequẽtia. Si dolor est, inquit, per se omnibus fugiẽdus tanq̃ summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanq̃ summum bonum.

Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptarij, qui in voluptuate, summũ bonum, felicitatemq́ꝫ constituebat: habet hæc secta sectatores penè infinitos, quorum (vt inquit Apostolus) deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

Hinc Philoxenus summum bonum collocans in voluptate gustatus optabat sibi dari gruis collum, vt videlicet diutius illa voluptate bibendi edendiq́ꝫ frueretur.

Hinc Sardanapalus Assyriorũ rex, gulæ, & ventri deditissimus, natusq́ꝫ heluationi, voracitatiq́ꝫ, scripsit in Epitaphio se illa tantum habere quæ edisset, & quæ per libidinem expletã percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento.

Ede, Bibe, Lude, & cũ te mortalẽ noris pręsentibus exple
Delitijs animum, post mortem nulla voluptas.
Namq́ꝫ ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam.
Hæc habeo quæ ędi, quæq́ꝫ exaturata libido
Hausit, at illa manent multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum.

Hinc

Hinc Xerxes ille maximus Persarũ rex repertori nouæ voluptatis constituit præmium. Claudius Tyberius, Nero tertius Cæsarum, nouũ instituit officiũ, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiã vini auiditatem pro Tyberio, Biberius, pro Claudio, Caldius, pro Nerone, Mero vocitatus est, qui noctem continuumq; biduum epulando, bibendoq; consumpsit.

Quid memorẽ ingluuiẽ Vitellianã, Heliogabali & Saleni imperatorũ, multorũq; aliorum asotiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à domino: vtpotè Heluones, & Gulones maximi, quales græco vocabulo asoti nũcupãtur. Et ex ista voluptate gulæ, & delitiarũ plerũq; paratur esca voluptaria libidinis, & sicut voluptas cõsistit in his quæ delectãt, & maximè volumus, ita libido in his quę libẽt & placent: & licet sint multæ & multifariæ quæ huic accumulari possent, tamen de his subticeo.

Deniq; inuẽtę sunt ciuitates, & populi, qui voluptatẽ veluti summũ bonũ amplexarẽtur, quales fuere Milesij, Sibaritę, & Tarẽtini. Olim Milesij luxu diffluentes eiecerũt è ciuitate Hermodorũ virũ clarissimũ, quia frugalitatis, cõtinẽtię, & modestię erat amator egregius. dixerunt enim: Nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.

Apud Græcos maximè apud Aristophanem in Pluto prouerbium est, de Milesijs vsitatum: olim fortes fuere Milesij, tanq; Luxuria & nequitia omne robur virilitatis perdidissent.

Sibaritæ verò in Italia quibus, vt ait Quintilianus in tertio, odio erat frugalitas, adeo delitijs & Luxuria intẽperantes diffluebãt, voluptatem veluti deam amplexantes, vt intra dies septuaginta à Crotoniatis deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomẽ ipsum ostendit, Molles delicatiq; & voluptuosi supra cũctos mortales fuerũt. Nãq; Tarentũ etiã Sabinorũ lingua molle significat, teste Macrobio iij. Saturnaliũ. vnde Tarẽtini dicti sunt secundũm M. Varronẽ. & concordat dictũ Horatij, cum ait. Et Molle Tarentũ. Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptates illicibiles intantum inualuerunt propter fortunas nimium secundas (quia, vt ait Tibullus)
Luxuriant animi rebus plerunq; secundis.

Vt plures Ludos, festasq; celebritates, q̃ reliquos anni dies agerent, vt author est Strabo. Præterea, vt tradit Plutarchus, Balneis, conuiuijs, Gymnasijs Tarentini indulgebant: potum & Lasciuias & id genus genialia immodicè percolentes, ex quo Satyricus dicit.
Atq; coronatũ, & petulans, madidũq; Tarentum.

Hęc Beroaldus in suo opusculo de felicitate circa principium. Et licet prope infinita cõgerere possemus de vita voluptaria hominibusq; voluptarijs, qui hoc fine voluptatem metiuntur: tamen aurium satietati citra fastidium studendum est.

Solent deniq; (vt ait Beroaldus) philosophi, qui voluptatem per seipsam tanq; summum bonum existimant appetendam, verbis pingere tabulam quandam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eiq; virtutes veluti famulæ subijciantur obseruantes eius nutum, vt faciãt quicquid illa imperauerit: & hæc voluptia, id est voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium paridis fuisse bonum, cũ victoriam veneri, hoc est voluptati adiudicauerit, maximè cum voluptas habere videatur virtutes, penè famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperiũ voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamẽ sit veritas contrariũ suadet, vt voluptas nõ est dicẽda summum bonũ & à plurimis philosophis reprobatur voluptas, vt q̃ verè scribit Beroaldus, vbi supra. Et Celius lib. v. antiquarum lectionũ. c. xxxiij. circa quæ non insisto, quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate quæ maior est in venere, & sic in voluptate.

De excellentia verò Iunonis satis potest perpendi & cognosci ex his quæ inferius dicuntur in finali parte, in liiij. consideratione: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ, quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia verò Palladis & sic sapientiæ, sciẽtiæ, artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cũm eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptũ est infra in decima parte, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris plura fundamenta ad laudem ipsius vltra diuitiàs, & voluptatem: & de virtute satis dixi in præcedenti parte, in lxij. lxiij. lxiiij. & lxv. considerationibus.

Vigesimaquarta cõsideratio. Laudãtur etiam mulieres si ex bonis parentibus fuerint ortę & progenitę, maximè ex muliere proba & honesta, seu bonis moribus inbuta. & istud satis expressit Io. Fabri in rub. insti. de nuptijs. qui inter cætera quæ mouet, attẽdenda esse in vxoribus ducẽdis. Illud non prętermisit vt vxorẽ ducamus boni, pacifici, & fidelis generis, quia frequẽter videmus (vt ipse dicit) nõ solũ labem sanguinis, sed & morũ quoq; ad posteros deriuare. Quam sentẽtiam dicit esse verissimam Tiraquellus in suis legib9 cõnubialibus, in lege tertia, vbi ita ait. Futuræ vxoris parẽtes, patriam, mores cõspicito, & hanc rationem adducit. Nam licet sua cuiq; mens est diuino creata arbitrio, plereq; tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura cõparatũ est secũdũm Ficinũ, vt corpus & anima proportione quadã armonica congruant, motusq; corporis in animã sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillimè & vehementissimè penetrent. Ideoq; q̃q̃ non educitur anima filij, aut à corpore parentis, aut ab anima, tamen corpus tale, & cum tali quadam procliuitate à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur Iere. xxxj. c. Porrò procliuitatis illius corporis anima ob cognationem quandam affectumq;, erga corpus proprium particeps quodammodo redditur, præsertim secundũm vim eius inferiorẽ quæ corpori propinquat, plurimumq; consentit: deinde vis superior animæ naturali quodam amore inferiori sæpè obsequitur, fermè sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter, sed non æquè: motus autem qui in anima actio est fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus atq; compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti ad eorũ cõsuetudinẽ moresq; deducũtur. Nã cum omnia adolescẽtes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitãtur, ita fit vt quocunq; à parentibus, maximè quorũ prę sentior est, & assiduior couersatio, fieri viderint, ad vnguẽ etiam facere nituntur, & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefactis (tanta est vis cõsuetudinis) perpetuò, ita vt primò imbuti quasi secretiore quadam vi agente perseuerant. Cũm cõsuetudo videatur esse altera natura, ita quòd vincit ingenium & artem. Lucas de Penna in l. missi opinatores. C. de exacto. tributorum, libro x, gloss. in l. si quis posthumos. in verbo, consuetudo. ff. de liberis & posthumis. quã

glo.allegat Iacobinus de sancto Georgio in l.de quibus. in fi.ff.de legibus.& dixi in commentis nostris super con suetudinibus ducatus Burgundiæ,in procemio.in j.glos. & in finali parte huius operis, in lj.consideratione.Et diu seruatur,id quod in iuuentute assuefactum est,iuxta illud Horatij.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Et vulgò alijs verbis dicitur:

Quod noua testa capit,inueterata sapit.

Et quòd procedat in filijs,dicam in xj.parte,in l.consi de.Sed cum hic discurratur in materia quæ tangit fœminas,ideo dico istud potissimum obtinere in fœminis,quę plerũq; mores matrum repræsentant.Neq; enim verisimi le est,vt filia statim ab ineunte ętate turpibus matris moribus imbuta,honestatem in grandiori ætate sectetur,ad quam tantum absfuit,vt mater cohortaretur,vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur & verbo:id quod intellexit Iuuenalis Saty.vj.

Scilicet expectas,vt tradat mater honestos
Aut alios mores,ꝙ quos habet.Et sequitur:
Vtile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta c.xvj.ait. Sicut mater ita & filia eius.Et in hanc sententiam glos.in c.si quis.vj.q.j.in verbo,metiuntur.adducit versiculum vulgatum.

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur Esdrę iiij.ca.ix.Qualis ager,talia & semina:& quales flores,tales & tincturę: qualis operator, talis & creatio:& qualis agricola, talis & cultura. Hinc prodijt prouerbium vulgare Gallicũ.De bon plant,plan te ta vigne.Et de preude femme,prens la fille.Vnde Horatius libro carminum iiij.Ode iiij.

Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in iuuencis,est in equis patrum
Virtus:neq; imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ideo Libanius ad Solonicũ scribẽs:Vxorem,inquit, cognitam ducas,cuius parentes & matrem præcipuè bonis moribus prestantem noueris.Et Hortat.libro carmi. iij.Ode xxiiij.

Scythas eo nomine laudat ꝙ illis
Dos est,magna parentium Virtus.

Vigesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo ꝙ magis se continent domi,plus honorantur,& sunt laudabiliores secundũm Thucydidis sententiam, qui optimã esse fœminam censet,de cuius laude aut vituperatiõe quã minimus apud exteros, forisq; sermo habeatur: existimans probę mulieris nomen itidem atq; corpus,domesticis parietibus contineri oportere: licet huic sententiæ Plutarchus dissentiat in libro de claris mulieribus,in initio,dicens sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam,qui putat mulieris non formam solum sed & egregium nomen, atq; famam debere apud ꝙplurimos esse vulgatam.Sed pro opinione Thucydidis accedit, quòd dominus noster Exodi xj.c. monet viros Hebræos vt ab amicis, mulieres autem vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat sint cognoscendæ: nulliq; illis amici præter vicinos sint comparandi,nec earum fama longius, quàm ad eos deferri debeat:quod & ibi Nicolaus de Lyra,licet obscurè annotauit.

Parthi,teste Iustino, libro xlj.Fœminis non conuitia tantũ virorum,verũ etiam conspectũ interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant.ad hoc facit dictum Psalmistæ,psal.cxxvij.Vxor (ait) tua sicut vitis abundans,in lateribus domus tuę.Et Chrysostomus in quadã in Ioannem Homilia.Mulieris est domi philosophari.Et Ambro.in Lucam,li.ij.Discite(inquit) virgines non circũcursare per alienas ędes,non demorari in plateis,nõ aliquos in publico miscere sermones. Vnde Euripides in Iphigenia de fœmina loquens. Maneat (inquit) domi,pudicam enim decet pudor. Et Plutarchus in pręceptis connubialibus scribit. Egyptijs mulieribus non vti calciamentis patrium morem fuisse, vt se domi cõtinerent.Et ait Xenophon in œconomic. Deus vxorem pulchriorem condidit,vt formam cum pudicitia se domi continendo tueretur.

Et sanè ex historijs Romanorum patet Romanas mulieres ex institutione patrię sese domi continere solitas. Quod facilè coniectari possumus:ꝙ C.Sulpitius Gallus vxorem dimiserit,quoniam eam capite aperto foris versatam cognouerat.

Et Q.Antistius,ideo repudiasse vxorem suam dicitur, ꝙ illam in publico,cum quadam libertina vulgari loquẽtem viderat.

Publius quoq; Sempronius sophus coniugem repudij nota affecit,quoniã se ignorãte ludos spectasset,vt testis est Valerius li.vj.ti.de seueritate.c.629.cum duobus sequen.Et hoc clarè manifestauit Cornelius Tacitus,libro de claris oratoribus,cum de antiquis Romanis loquens: Iampridem (ait) suus cuiq; filius ex casta parente natus,non in cella emptę nutricis,sed gremio ac sinu matris educabatur:cuius pręcipua laus erat tueri domum,& inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdam Claudiæ Romanę inter vetera monumenta repertum,in quo quidem inter alia pleraq; quę ad ipsius honorem dicuntur,illud postremo adiectum est,quòd domum seruauerat:veluti cætera parui essent ponderis,nisi & hoc quoq; adfuisset, epitaphium autem est huiusmodi.

Heus hospes asta paululum,& pellige:
Hic est sepulchrum haud pulchrum pulchrę fœminę,
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suum maritum corde dilexit suo,
Natos duos habuit,horum alterum
In terris liquit,alterum sub terra locauit.
Sermone lepido tum incessit commodo,
Casta vixit,lanam fecit,domum seruauit,
Dixi,abi.

Et ꝙ laus sit mulieribus domi se continere, facit text. in l.j.C.de officio diuerso.iudicum.in illis verbis: quæ intra domum considerato sexu semet contineat.Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earũ,& in publicũ trahẽtes puniuntur pœna capitali.& facit tex.in authentica,vt liceat matri & auiæ.§.quia verò plurimas.col la.viij.Vbi inter paucas causas repudiandi vxorem,hæc vna est,quando vxor nolente viro extra domum manserit.Et dicit Specul.ti.qui filij sunt legit.§.j.versi.quid si viro absente.ꝙ vir potest cogere vxorem,vt se domi contineat,per text.in l.ij.ff. de liberis exhibendis.facit.d.l.j.& text.in d.§.quia verò.versi.item si nolente marito. & in l.ij.C.de his qui veniam ætatis impetra.vbi fœminas cœtui publico sese demonstrare nõ decet.& in c.indemnitatibus.

tibus.§.porro.de electio.libro vj.& in c.ij.in prin.de iudicijs.eodem libro.vbi mulieres vagari nõ conuenit,nec virorum cœtibus immisceri.quod extractum est ex.l.maritus.C.de procura.facit etiam tex.in l.optimam.C.de cõtrahen.& commit.stipula.vbi naturalis pudor nõ permittit mulieres sese omnibus passim manifestare.& in c.mulier.xxiij.di.in hęc verba. Mulier quis docta & sancta,in conuentu docere non præsumat.In quibus potissimũ notãdum illud verbum,sancta:ad hoc videlicet,vt ne sanctimonia quidem nullum huic sententię afferat præiudicium, quin obseruanda sit.facit item c.mulieres.& c.de monialibus.& c.quis incidens.extra de senten.excom.vbi si mulieres inciderint in canonem,si quis suadente.possunt ab episcopo absolui,nec opus est,vt adeant summum pontificem sicut viri.quoniam,vt dicunt Panor.& alij in d.c. mulieres.Periculosum est mulieres peregre proficisci,& se virorum cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis alijs cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in lege decima,q laus est mulieribus se cõtineri domi,& ex cõtrario more ignominiosum est mulieribus euagari,vt ibi vide.

Vigesimasexta consideratio. Mulieres & fœminæ laudantur & ornantur ex verecũdia,vt habetur Ecclesi.c.xxvj.Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.& c.vij.Gratia verecundiæ mulieris est super aurum. Et Virgil.qui cum Didonem ante Aeneæ aduentum veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam depinxisset,illam maximè verecundia adornauit isto versu.

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Facit text.in l.in coniunctione.ibi:& si puella cultu verecundiæ.C.de nuptijs.vbi notat Bald.quod naturale est mulieri propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella quæ præ verecundia de nuptijs suis interrogata tacet.Et de puellarum natura est tex.in c.honorantur.ibi: non est virginalis pudoris quærere maritum. xxxij. q.ij. Pudor autem & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ & castitatis. Quorum primum affirmat diuus Ambro.libro j.officiorum.Secundum Accur.in l.ita nobis.in j.glos.C.de adulterijs.Ideo Ouidi.in epistola Sappho ad Phaonem ait.

Non veniunt in idem pudor atq; amor.

Et sanctus Thomas lib.de regimine principum iiij.c. vj.scribit,q natura fœminis multa fræna imposuit:inter quæ verecũdiam annumerat.Cuius etiã sententiæ est Aegidius de Roma lib.eo.parte prima.tit.ij.quem refert Lucas de Penna in l.vnica.col.j.C.de mulie.in quo loco & c.li. x.& Tiraquellus in suis legibus connubialibus,lege ix.ex quibus concludit mulieres,quò viris sunt frigidiores,atq; verecundiores,eò quoq; esse pudicitiores.

Ob hãc verecundiam laudauit Valerius Spurinam,li. iiij.c.438.& Bapt.Fulgosius,tit.de pudore.lib.iiij. Laudauit vxorem Panthij Lacedęmonij.Olympiã Alexãdri magni matrem.Alexandrinam virginem Aegyptiam,& quandam abbatissam & monachas à Saracenis captas.

Vigesimaseptima cõsideratio. Etiam nonnunq mulieres laudantur ex constantia seu patientia.Imprimis commendatur ex historicorum monumentis Leena meretrix, quæ vsq; ad mortem cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodij & Aristogitonis de tyrannicidio.Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere,atq; vt intelligeretur causa honoris,in opere linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt, vt refert Plinius,libro vij.c.xxiij.& libro xxxiiij.c.viij.Et de ea etiam meminit Eusebius dum ait.Harmodius & Aristogiton Hipparcum tyrannum interfecerunt.Leena meretrix amica eorum,cum tormẽtis cogeretur,vt socios proderet,linguam suam amputauit.& Tertulianus in Apologetico,c.xlvj.& c.vl.& in libro ad martyres: & Bapt. Fulgosius,libro iij.de patientia.

Epicharmis Libertina mulier in coniuratione aduersus Neronem nominata nullis cruciatibus,nullisq; tormẽtis peruinci potuit,vt coniuratos proderet:tantaq; fuit fœminæ constantia,vt illam non verbera, non ignes, non ira,eo acrius torquentium ne à fœmina spernerentur,peruicerit cum obiecta denegaret:priusq spiritum compressit,q vocem ad detegendam coniurationẽ,vt refert Cornelius Tacitus,libro historiæ Augustæ xv. & Ber.Landrianus in additione ad Albertum de Gaudino,in tractatu de maleficijs.in rubri.de quęstionibus,& tormentis.& Angel.in tractatu maleficiorum.in verbo, fama publica. colum.xxxiiij.versicu.nunc videamus de tortura.

Sempronia quoq; fœmina in concionem producta, vt osculo attestaretur quendam ignobilem,vt Authore Tribuno plebis sese asserebat esse filium Tyberij Gracci, nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit. testis est Valerius,libro iij.titu.de constantia.ca.ccclxix.

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis,quę cũm ab Aristotimo immani tyranno vnà cum filijs,multisq; alijs fœminis in carcere obseruaretur: ipsius & aliarum mulierum viri, parentesq; à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemq; simul repeterent,fretus posse exules ad pacem redigere tyrannus, si vxores filijq; eorum id per literas petijssent,carcerem ingressus mulieres captiuas,vt de pace scriberent humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersę,respondendi curam ei detulerunt. Magistona verò minimè tyranni præsentia mota,non solum quod petebat negauit,sed ne assurrexit quidem,aut alio honore tyrannum dignata est, pariterq; cæteræ mulieres captiuæ idem fecerunt.Qua re adeo commotus est Aristotimus,vt statim in carcere Magistonæ filium ad occidendum perquiri præciperet.Sed ne hoc quidem Magistonam flexit,vt à sententia diuerteret: verùm ipsa manu apprehensum filium his tradidit, qui tyranni iussu eum quęrebant,qq verò ita tyranni ira ob hoc succenderetur,vt vix qui manu sua eam interimeret temperare sibi posset,efficere tamen nequit vt Magistonam comitesq; propositi pœniteret,atq; vel vnum verbũ vt cupiebat scriberent,cum plus apud eas induta semel constãtia q carcer,tyrannisq; minæ valerent. hæc Baptista fulgosius,libro iij.tit.de constantia.Sed an potius fuerit pertinacia & obstinatio q magnitudo,non iudico,cum laudare potius q vituperare hic studeo.

Quintilia quoq; fœmina iussu Caij Caligulæ torta cruciataq;,vt vi tormentorũ coacta cõfiteretur conscios cõiurationis eius,quæ dicebatur in Caligulã parata fuisse,cũ ad tormẽta duceretur,vnius ex cõscijs pedem calce premẽs significauit eos cõfidere debere,& nihil de tormẽtis eius penitus timere:& qđ significauerat euẽtu cõprobauit,vt quæ tormẽtis tã deformata(cũ ob pulchritudinem amabilis,amicaq; multorum esset)vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur,nihil omnino manifestauit,ex quo Caligula eam absolutam dimisit,pecuniarumq; dono munerauit,vt testis est Iosephus, libro anti-

quitatum xix.ca.j.in fine.

Diuus Hieronymus ad Innocentium de muliere septies icta, refert iuuenem quendam imparem tormentis mentitum fuisse adulterium se commisisse, & ita morte multatum: mulierem verò constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupias veram constantiam mulierum, videas Constantiam diuæ Catharinæ, Barbaræ, Agathæ, Margaretæ, Apolloniæ, & penè infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo sanctorum, & per Baptistam Fulgosium, libro iij. titulo de patientia. vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare nec quidem sufficeret volumen.

VIgesimaoctaua consideratio. Mulieres laudantur & honorantur, si maritos eorũ honorauerint. Vnde Ignatius in epistola quam ad Antiochẽses scripsit. Mulieres (inquit) honorificent viros suos sicut carnem suã, & non audeãt eos proprio nomine vocare: & quo nomine vocabũtur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquẽs. Dominus (inquit) meus vetulus est, vt scribitur Genesis xviij. & in epistola Petri j. ca. iij. his verbis. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se subiectæ proprijs viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans. Quibus adstipulatur, & illud Virgilij, libro iiij. Aeneidos.

Connubia nostra
Repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominũ aliquãdo pro marito accipi, prout etiam capitur in l. penul. ibi: consentiente domino. i. marito, secundũm glo. ibi. C. de inoffi. donatio.

Quæ cum ita habeant prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominãt: de quibus in l. ea quæ. in princ. ff. de dona. inter virum & vxo. & in l. Lucius. §. quę marito. ff. de legatis. ij. & ita etiam notat ad hoc illum tex. Alberi. de Rosa. in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæreditatis. Etiam Bersabee Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. iij. Reg. j. Domine (ait) mi rex tu iurasti &c. Et Lucretia, de qua Ouidius lib. ij. Fastorum de marito loquens ait.

Mittenda est domino nunc nunc, properate puellæ
Quàmprimum nostra facta lucerna manu.

Etiam Maridia diui Clementis mater, quæ Faustinianum maritum dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, libro recognitionum ix. ca. vlti.

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum dominum vocabat, vt testis est Iacobus de voragine.

Item Plutarchus lib. de claris mulieribus laudat Megistonã Timoleonis vxorẽ (de qua in præcedenti cõsideratiõe dixi) q Aristotimo Aeliensium tyrãno præcipiẽti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nũtios cũ literis ad maritos, qui Aelidẽ obsiderant, emittere, eosque vt obsidione desisterẽt rogare, alioquin se paruos natos in earũ conspectu prius, ipsas deinde omnes verberibus cæsas interfecturum minitabantur. Talibus verbis respondit: Si quid in te virilis prudentiæ, aut consilij resideret, non vtique mulieres iuberes quæ facto opus essent suis viris præscribere, sed nos ad ipsos tanquam dominos nostros permisisses proficisci.

Et ait diuus Hieronymus ad Celantiam de ratione rectè viuendi, vbi ita scribit. Præcipuè autem in coniugio venerabili, atque immaculato apostolicæ regulæ, ordo teneatur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaque à te discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra, tantò ipsa honoratior futura, quantò illum amplius honoraueris. Caput enim (vt ait apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominibus honorari cupiunt & laudari (quod sic, vt alibi dicitur) maritos imprimis honorẽt, sibique dominari facilè patiantur, nec molestè ferant. Cũ omnis penè eorum honor ac dignitas, ex honore dignitateque virorũ pendeat: vix aut nunquam vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, existimationeque fuerit. Honoris enim maritorum vxores sunt participes. l. fœminæ. ff. de senato. l. cum te. C. de nuptijs. l. fi. C. de incol. lib. x. l. j. & l. mulieres. C. de dignita. libr. xij. in aut. de consulibus. §. hæc itaque. colla. iiij. & infra dicitur ista parte, in xl. cõsideratione. & dicit gl. magna in l. j. C. de in ius vocan. q vxor propter maritum honoratur. Econuerso verò fœminæ quæ maritis dominari volunt, vilipendũtur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habẽtur. Cy. in. l. ij. C. de testibus. Alexã. cõsi. clvj. inci. viso processu causę vertẽtis. in v. volu. versi. secũdò respõdeo. Et Per. de Bellapertica in l. curatorem. C. de inter. matri. mi. & amplè scribit Andræas Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prin. in. j. lege. sed cũ sint extra metas operis, nõ in ea re discurrimus.

VIgesimanona cõsideratio. Etiam mulieribus danda est præeminẽtia in administrãdis his quæ in domo sunt, & quæ domestica dicũtur, ita q vxori debemus vltro relinquere domus principatũ, vt maritus foris, sub dio, in agro, in foro, in republica omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasque comparet, quæ tectis recondantur: vxor verò domi, rebusque domesticis conseruandis, & præparãdis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon in œconomico Aristote. libro ij. politic. c. iij. & libro iij. c. iij. & œconomico. libro j. c. iij. & Plato in Menonone dicit esse vxoriam virtutem domum rectè gubernare, dum custodit domestica, viroque obedit: hinc dominæ domus vocantur, vt ait Bart. in l. Titia cum testamento. §. vlti. col. ij. versicu. quæro quid si dixerit testator. iuncto versicu. sequen. ff. de lega. ij. quod & idem dicit ipse Bart. in consi. lvj. inci. in nomine domini amen. Bar. fecit testamentũ in secundo dubio. Ang. cõsi. cxliiij. ad primũ dico. Petrus de Anch. cõsi. ccxxxvij. inci. quia in primo quæsito. col. ij. & Roma. consil. cxviij. inci. quo ad primũ. Pau. consi. iiij. in. v. col. in iij. & iiij. dubio. in ij. volu. & consi. lxxviij. col. fi. eodẽ volu. Ideo cura domus illis est relinquẽda, cui pręesse debent. & facit illud ad Rom. vlti. c. vbi declarat, q mulieres debent domum bene regere. Facit etiã q legitur de filia Raguelis cum fuisset missa ad Thobiam eius maritum, inter cætera præcepta quæ illi data fuerũt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur diuus Paulus ad Titum c. ij. monẽs fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserũt Io. Andr. & Panor. in c. literas. extra de resti. spolia. scribentes vxoris esse proprium custodire res mariti: in qua sententia est Aristo. li. ij. œconomico. c. j. probam ait mulierem omnibus quæ sunt intus dominari oportet. & paulò infrà. Et si quid intus accidat, ipsi notum fit soli. & paulò post. Viro quidẽ indecens videtur ea scire, quę intra ędes fiũt: in ceteris verò omnibus parere mulier viro contendat. Atque iterum, turpe est viro quicquam eorum quæ

quæ domi sunt, facere. Et licet apud aliquos aliud sit in obseruantia, vt apud Aegyptios & Getulos, tamen apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, cæterosq; omnes ferè populos lege naturæ viuentes domesticus labor, matronalis atq; vxorius fuit, & domestica negotia & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt, & ex his dominæ à maritis & aliis domesticis & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem, ita & mulieris ad domesticam diligentiam & curam. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege nona.

Et sic dicunt doctores nostri quod si testator aliquis habẽs liberos, vxorem suam dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantũ: cũ ea præeminentia in domo, quã & ante mortẽ testatoris habuerat. De quo etiã per Bar. & alios in aut. hoc locũ. C. si secundò nup. mulier. & Bar. in cõsi. ix. inci. super eo qđ quæritur. & p docto. in d. l. Titia. §. fi. supra alle. cũ pluribus aliis allegatis p me in cõmẽtariis nostris super cõsuetudin. ducatus Burgundiæ, tit. des droictz & appartenances à gens mariez. §. vj. in textu ibi: pour en iouyr &c. in princ. & per eundem Tiraquellũ in loco supra alleg. vbi satis ostendit mulieres non debere euagari, nec exire domũ, nisi iusta ex causa: & quantò magis se cõtinent domi, tantò magis laudantur & honorantur.

Trigesima consideratio. Mulieres honorantur & in hoc, quod si ex eis sit habendũ testimonium, aut aliud cũ eis à iudicibus agendũ, mittẽdum est ad domũ earum: & in hoc priuilegiis egregiarum personarũ vtuntur, vt est glos. optima, & ibi doctores, maximè do. meus Iason in l. ad egregias. ff. de iureiurando. nec mulieres cogũtur in iudicium personaliter accedere. c. mulieres. de senten. excom. extra. Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciã ire cogatur. l. j. C. de officio diuerso. iudicum. cum authẽ. seq. Et vetus mos fuit cum virgines vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, quod ad eas mittebatur, & domi interrogabãtur, vt dicit Cornelius Tacitus, lib. ij. historiarum, vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniã periculosum est eas euagari & peregrè proficisci. Cũm mulierum honor consistat in hoc si se magis domi contineant, vt supra prope in xxv. consideratione enarratum est.

Trigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiã laudantur & honorantur, quod vocantur & vocari debent dominæ, exẽplo illorũ qui vxores suas dominas vocabant, vt scriptũ est à iuriscõsultis. j. in l. vxorem. in prin. ff. de leg. iij. Peto (inquiebat Bald. ille) à te domina vxor mea. & in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legat. vbi vir quispiã nescio qua ratione motus, non solũ vxorem suam quis ibi vocauit dominã, sed & sanctissimã. & in l. fina. §. vxori. ff. de auro & arg. leg. & in authẽ. quibus modis natu. effi. legi. §. illud quoq;. ibi: quia vir vocabat dominam &c. colla. vj. Et id fit gratia honoris, vt dicit Bart. consil. ccxvij. incip. fuit quidã de Assisio. col. vlt. & Lucas de Pena, in l. quicunq;. col. iiij. C. de re militari. lib. xij. Bar. in l. penul. C. de dona. inter virũ & vxo. Panor. in c. ex parte. in fi. extra, de foro cõpe. Do. meus Iason in l. cũ filio. in positione casus. ff. de legatis. j. Sic & Claudius Cæsar homo stupidi ingenij, nõ modo Messalinam vxorẽ dominã vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, Autore Suetonio. Et istud à Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homero, li. iij. Odysseæ, cum loquitur de vxore Nestoris sic. Cui domina vxor lectum strauit. & lib. vij. in fine. in his verbis. Alcinous in interiore domo, lecto quem suis ipsa manibus vxor domina constrauerat, cubitum se recepit. Et ait Menander in Plocio seu comœdia secũdũm Gellium libro ij. capitu. xxiij.

Tum me cunctis notum sit faceret vxor Hera.

Et tradit Epitectus philosophus in eo libro, cui est titulus, Enchiridion. c. lv. vbi de officio & cura viri erga vxorem disserens: Mulieres (inquit) à decimoquarto anno dominæ vocantur. & subdit: Monendę igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virũ reuereantur. & apud poëtas plerisq; in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virgil. vj. Aeneid.

Hi dominam ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouidium, lib. iij. Tristium.

Nunciet huc aliquis dominam venisse, resurgam.

Et paulò post.

Nec dominæ lachrymis in nostra cadentibus ora,
Accedent animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem.

Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam dominam vocare solitus erat, sicut & illa ediuersò virum dominum. Et Io. Andr. Milantiam vxorem dominam vocabat, in c. cum secundũm. colum. j. de prębendis. & in cap. qui prior. col. penulti. de regu. iur. lib. vj. in mercurialibus. Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) vt matronas vulgò damas vocemus, vt infra patet. Etiam Plinius libro xxxiij. cap. iij. fœminas dominas appellat, cum ait. Et incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia. Item Accursius in l. si ignorans. ff. locati. in l. ad egregias. ff. de iureiurando. in l. medicos. in verbo, deduci. & in verbo, exhiberi. C. de professoribus & medicis, libro x. in quibus locis de domina loquitur, hoc est muliere: quę inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet, per tex. in l. j. C. de offi. diuer. iudicum. Etiam gloss. decreti vocãt mulieres dominas, vt est glo. in ver. sed suas. in c. odi. xxiij. q. j. cum dicit. Nota contra scholares qui vadunt ad ecclesias, vt videant dominas. quam glo. singularizat Barb. in prooemio Clemen. in verbo, salutem. col. iiij. Etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit sermo: vt Bald. consilio xxxix. incip. tam profundè, & tam copiosè. colum. fin. lib. ij. & Ange. in l. vsufructuarium venari. ff. de vsufruct. Etiam viri sancti, vt Ioannes euangelista, in secunda sua epistola vocauit mulierẽ quandam nomine Electam, dominam. Et Hierony. in regula sanctimonialium, cap. xvj. vocauit Eustochiam quãdam mulierem, dominam. Et statuta Italiæ, vt cõmuniter mentionem facientes de mulieribus, vocãt eas dominas, vt refert Barto. de quodam statuto Pisano, vt refert Bartol. in l. inficiando. §. infans. in fine. & ibi etiam Ange. in fi. ff. de furtis. & Ioan. de Anania in c. fina. col. x. versicu. ex prædictis refert. extra, de collusione detegenda.

Non tamen credo hoc indistinctè esse verum, quòd omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid audaculè sentire voluerit Tiraquellus, fretus (vt ait) autoritate Plinij, in loco supra allegato. Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de aliis indiscriminatim intelligi debet. Sed tãtummodo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari

possunt domini, aut de iure vt sunt in dignitate constituti, aut de cōmuni obseruātia, & cōmuni vsu vtendi & loquē di, qui in his attendi debet, vt videmus in Italis & Hispanis, & maxima parte Gallorū, qui matronas (vt dixi) dominas seu donas vocant. Apud nos verò vt cōmuniter videmus, omnes mulieres (exceptis artificū viliū & pauperum vxoribus) dominæ vocātur, cū adiectione quadā. s. si sint mulieres mercatorū, diuitū, aut burgensiū nō habētium officiū aut dignitatē cū adiectione nominis proprij: puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si verò mariti eorum dignitate aut officio titulati fuerint, vocantur dominę cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secū dūm l. primam. ff. de senatoribus. scilicet domina balliua, si sit vxor balliui: domina locūtenens, quando est vxor locumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati fiscalis, & sic de singulis.

Sed an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut simpliciter aut cum adiectione officij, aut dignitatis, quam habent ex earum maritis: Bart. in l. pe. C. de dona. inter virum & vxo. & in l. si iudex. ff. de minoribus. & in l. si post. §. vlti. in penul. quæstio. ff. de bonorum pos. contra tabul. dicit ꝙ non: cum, vt ait, beneficio quod à te habeo, contra te vti non possum te inuito. Idem tenent Panor. in fi. & Felin. in c. ex parte B. col. j. extra, de foro compe. de qua regula etiam Sozin. in l. omnes. ff. de exceptio. & Barb. in c. vlti. de ordine cognitionum. do. meus Iason in d. l. cum filio. supra alleg. Felin. in c. super eo. le second. extra, de testibus. Decius in regula, fœminę. col. ij. ff. de regu. iuris. Anto. Corsetus in tractatu suo de potestate regia. in xxx. quæstio. mouet hāc quęstionem in rege, vbi videtur tenere, ꝙ non tenetur rex vocare vxorem suā dominam, nisi in duobus casibus. Primò scilicet, nisi aliter se habeat cōsuetudo, seu cōmunis obseruātia, quoniam illa tenenda est, vt ibi dicit. Secūdò nisi vxor sua haberet aliam dignitatem, ex qua de per se sine eo vocari possit domina, vt in filia regis, aut regina quę habet etiam regem in maritum, aut in filia alicuius existentis in dignitate quę despōsatur alteri in dignitate cōstituto, quoniam si ex se & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, vt ante discussum est.

TRigesimasecūda cōsideratio. Quoniā mulieres ornari desiderāt, vt ait. G. Benedicti in reper. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderūt. nume. xxxviij. extra, de testa. Et Germanorū prouerbium est seu dicterium, ꝙ mulieres affectāt quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari, pollere plurimis filijs, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus in c. veniens. de accusat. ꝙ hac potissimū voluptate, scilicet cultus & ornatus gaudent fœminæ. Imo naturaliter appetunt ornatum, quippe Romani nulla alia re magis ꝙ̃ auro, argēto, purpura, & cetero ornatu vxores in suā ipsorū sententiā traducere, sicq; abstemias atq; honestiores efficere melius potuerūt: probè quidem mulierū cupiditates nouerunt, quarū affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus preciosis, & ornamentis extrinsecis gloriam ponit, vt scribit diuus Hiero. in regula sanctimonialium. c. xxviij. & idem ad Gaudentium de educatione Pacatulæ infantulę, inquit, studiosum amāsq; ornatus fœmineum genus est, multasq; etiam insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Ideo ex his dicendum est, ꝙ seipsas ornare possint. textus est rotumdus in l. sed si vir ex lana. §. si vir vxori munus. ff. de donat. inter virum & vxo. vbi permissa est impensa quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornet: & in l. quod autem. §. j. & d. l. sed si vir ex lana. §. nō videtur. permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo fœminę vngi possunt, ex quo fiunt elegantiores, ac mundiores in conspectu duntaxat dico maritorum. l. in argento. §. vnguentis. ff. de auro & argen. lega. Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, ꝙ̃ statuto. c. quod deo patri. c. manifestum. & c. hęc imago. xxxiij. q. v. Io. de Platea in l. vel lera. C. de vestibus oloberis, libro xj. ita edisserit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xlj. de testamentis. Ideo vestes auratæ & sericæ non prohibentur fœminis, sicut viris. l. j. & ij. C. de vestibus oloberis, libro xj. & ibi glossæ & doctores, vt refert Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in tertia lege. Imo leges expressè permittunt fœminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, vt dicitur infra in xxxvij. cōsideratione huiusce partis: viris autem hoc expresse prohibent. C. nulli licere in frenis, libro xj. vbi Bar. Bal. Ange. & Io. de Platea. secūdūm quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas vēdidit, muliebre esse existimans gēmas possidere, quæ neq; militi dari possint, neq; à viro haberi. Ideo Bald. in l. qđ non ratione. ff. de legibus. dicit ꝙ statuta quę quotidie fiūt contra dominas ne margaritas deferant, & similia, sunt prẹter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpola in tractatu de seruitu. rusticorum prædiorum. titu. de seruitute aquæ haustus. col. penul. & idem voluit Marianus in d. c. veniens. col. xiij. de accusati. vbi ait huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius libro quinto. titu. secundo scribit: Sancitum fuisse à Romanis, vt fœminæ purpurea veste & aureis segmētis vti possent. Et idem libro secundo, titu. j. inquit, vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotū, ne in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam venerem esse consueuit. Cæterūm vt non tristis earū & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundāti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suā concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissimè cultus & ornatus voluptate gaudent fœminæ, vt supra dixi. Hinc est quòd fœminis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius Celsus libro sexto. cap. quinto. Et sunt duæ res quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus in penulo.

Etiam habetur apud Titum Liuium lib. xxxiiij. Munditiæ, ornatus & cultus fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur. facit dictum Sallustij cum ait, Audiui sæpenumero à sanctis viris munditias mulieribus, laborem viris conuenire. Hunc, mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus in l. argumento. §. mundus. ff. de auro & argento legat. ita ait: mundus muliebris est, quo mulier mundior fit. & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem & ornamentū. Mulier enim potest esse munda, non tamen ornata, vt fit in his quæ se mundauerint lotæ in balneo, neq; se ornauerint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata. & amplè de huiusmodi differētia per Tiraquel. in d. l. iij. cōnubiali. §. est & Valerij. & in d. l. satis cōprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori.

testis est Macrob.lib.ij.Saturnal.loquens de Iulia Augusti filia, quæ cum aliquando propter profusiorem seu licẽtiorẽ vestitũ offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morem & lætum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum hic ait in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocinio suo Iulia his verbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri. Ideo dicit Bal. in consilio xxx. incip. viso testamento excelsi. circa fin. in v. volumine. ꝙ viduę (quoniam maritis carent quibus sint gratæ) non debent tam preciosa atq; nitida vestimenta ferre, quàm quę maritos habent, quasi hoc omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri. l. si vt certo. §. interdum. ff. com modati.

Etiam iste cultus & ornatus mulierũ ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca Genesis xxiiij. quæ à seruo Abraham accepit inaures aureas appendẽtes siclos duos, & armillas totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noëmi sancta illa mulier dũ Ruth doceret, quonã pacto sibi maritũ Booz aduocaret: lauare inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, vt scribitur Ruth capitulo tertio.

Ezechiel capi. decimsexto introducit dominũ his verbis mulierem alloquentem. Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuũ, & dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.

Daniel vir æquè sanctus ac doctus scribit c. xiij. Susannam illam insignem castimonia fœmimam pręcepisse ancillis afferri sibi oleum & smigmata, quibus scilicet faciem abstergeret & emacularet.

Cũ Andræas Tiraquellus & Guillelmus Benedicti in locis pręallegatis ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his secundùm omnes & theologos, canonistas, & legistas est, quòd ornatus muliebris, & cultus moderatus & cõsuetus est laudabilis. Immoderatus verò & excessiuus est vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc ꝙ cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatę sit ad hoc, vt viro placeat, eiusq; amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur, & ex quo apparebit formosior, maritum à vago faciet abstinere coitu. Et ait Hieronymus ad Demetriadem de virginitate seculi, virgines vt sponsis placeant, eosq; in amorem sui magis incitẽt, mira se solicitudine formare studẽt, & naturalẽ corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & Cœlebs se ornare, vt virum sibi facilius quærat. Nulli verò istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinẽ prouocet, in suum amorem inconcessum alliciat, animos iuuenum solicitet, incẽdat: quoniã id semper peccatũ. Fucare autẽ non licet, vt naturę lineamẽta corrũpat, sed vt occultet deformitatẽ, quã morbus aut aliud quippiã aduentitiũ pepererit, nulli id esse ob noxiũ crimini, cõprobatur autoritate Apostoli j. ad Corinth. xij. Quę putamus ignobiliora mẽbra corporis esse, his honorẽ abundantiorẽ circũdamus. Et G. Benedicti in d. verbo, cuidã Petro tradiderunt. & Tho. secũda secũdæ. q. clxix. artic. ij. & in suis commentarijs in Esaiam. c. iij. Et Alexand. de Hales in secunda parte suæ summæ. q. clj. mẽbro iij. & in quarta parte. q. xlviij. membro ix. & vltimo. Astesanus in sua summa, libro ij. titulo liiij. versicu. vtrum ornatus mulierum. Angel. de Clauas. in sua summa. in verbo, ornatus. Antoninus Florentinus in sua summa, in secunda parte. titu. iij. ca. v. Bernardinus de Bustis, in secũda parte sui Rosarij, sermone xx. parte iij. ca. iij. Martinus magistri in lib. de temperantia, in loco de virginitate. quęstione vj. per totum: vbi dicit vnum memoratu dignum, ꝙ quemadmodum in hac re mulieres errare possunt in excessu & exuperatiõe modi, finiumq; ornatus legitimi atq; honesti, sic & in defectu. Nam antiquitus mulieres quę nõ se ornabãt, multabantur, vt Iulius Pollux, libro viij. scribit olim Athenis fuisse muliebris ornatus præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipsarum scribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocration autẽ teste Hyperide oratione secũda aduersus Aristagorã inquit, dragmis mille multabantur mulieres in vijs inornatæ: & interdum res expostulat, vt alter ex cõiugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationẽ prouocet. In ea sententia fuerunt Io. Andr. & Philippus Francus, in regula, ea quæ fiunt. de reg. iur. lib. vj. vbi ipse Io. Andr. amplè differit hanc materiam. & post eum Alberic. in l. factũ à iudice. ff. de regulis iur. & in suo dictionario. in verbo, ornatus. Hostien. & Panormi. in cap. j. ne clerici vel monachi. Barba. in procemio clement. colum. penult.

Aduerte tamen in hac ornatus cultusq; ratione morem cuiusq; regionis, eorumq; cum quibus versaris, esse maximẽ obseruandum. Quisquis enim, vt ait Augustin. libro tertio de doctrina Christiana, & repetitur in ca. j. xlj. distinctio. rebus prætereuntibus restrictius vtitur, ꝙ sese habẽt mores eorum, cũ quibus viuit, aut intemperans, aut superstitiosus est. Quisquis verò sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et habetur eadem distinctio. c. finali. Quisquis contemptis his, cum quibus viuit lautiora sibi vel austeriora præ cæteris indumenta quęrit: aut intemperans sui, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. in ca. si quis virorum. xxx. distinct. & in ca. j. xxj. q. iiij. In vestibus & ornatu inspiciendũ esse regionis cõsuetudinẽ: quod & volunt glos. & Panor. in ca. pe. in verbo, deauratis. extra de vi. & ho. cleri. Bald. in rub. de consuetudine. colum. fi. versic. consuetudo debet seruari. & Hierony. in epistola ad Heliodorũ Nepotianũ laudat ꝙ cultus ipse prouinciæ morem sequeretur. & de materia infra, in vij. parte dicitur, in xlv. consideratione. vbi aduocati ornatiori vestitu induti laudantur & honorantur.

Aduerte etiã ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus est, Cum sit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honestum, iuxta illud Horatij.

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines,
Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.

Et text. est in authẽt. de referendarijs. colla. iij. & plenè scribit Iacobus Bonaudi in glos. suis ad Ioannem de terra rubea, contra rebelles suorum regum. artic. ij. primi tractatus. in secunda conclusione. in verbo, vestem.

Trigesimatertia consideratio. Mulieres etiam laudãtur ex taciturnitate, silentio & breuiloquentia: & ex his plurimũ commendantur, vt habetur Ecclesiasti. vigesimosexto. vbi mulierem sensatam, & tacitam laudat sapiens. & facit j. ad Corinth. xiiij. Nõ ius facit mulieribus,

vt vel in ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent. & j. ad Timotheum xiij. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Aristo. lib. j. Politicorum. c. viij. & fina. Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheniensis tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silentium affert. Et Democrates, Ornamentum breuiloquentia mulieri. Et facit id quod Pinacium mulier pudica apud Plautum in Stico Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat, Respondit: vt per vrbem cum ambulant omnibus os obturent, id est occludant, ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoq; in rudẽte Trachalio. Tacita (inquit) bona est mulier semper, q̃ loquens. Et Pontanus lib. j. de amore coniugali, ita vxorem monet. Pauca loqui studeas. & Alberi. de Rosate in l. generalis. ff. de adoptio. scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id quod etiã natura ipsa omnium parens aperte docuit: qua ducemasculæ solum cicadæ canent. Mutum verò est fœminarum genus, vt Aristoteli placuit libro de natura animalium v. c. xxx. Sicuti & Lusciniæ item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis, & caladrijs, & pluribus alijs auibus, vt merulę, & quę vulgò, Lunotte, apud nos dicuntur, quarũ fœminæ non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quid aliud admodum ornare, vt etiam amplè monuit Cælius libro lectionum antiquarum ix. c. xxxj.

Trigesimaquarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici & Gregorij Nazanzeni sententia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domestica negotia administrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fusum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easq; si quid aliud q̃ maximè decent. Salomon in Prouerb. cap. xxxj. de muliere forti & pudica loquens, Quęsiuit (inquit) lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Et Hieronymus instruẽs virginem Demetriadem. Habeto (inquit) lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito: vel ad torquenda subtegmina in alueolis fusa vertantur. Et alibi ad Lætam de institutione filiæ. Discat & lanam facere, tenere colũ, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina police ducere. Ex veteri Romanorum more Tallasij nomen in nuptijs crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouę nuptæ, exhortarenturq; ad opus & lanificium, quod Græci Tallasiani dicunt, vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus cxxix. & Festus Põpeius tradiderũt. Sed & sponsæ (vt scribunt & Plutarchus in postremo loco, & Plinius, libro viij. c. xlviij.) colum secum inferebant & fusum, virorumq; fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoq; obseruantia nuptiali iudicantes lanificiũ à nuptijs in domo maritali exercendum esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta consedere, & reponi solebat: quòd testaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert Pompeius. Quum ipsi Romani apud Caiæ Cęciliæ statuam æream in templo Marci Anci sitam colum, lanam, & fusum confixerunt, pudicitiæ industriæ suæ certa monumenta, authores M. Varro & Pli. vbi supra, & Plutar. in problema. c. xxviij. Ea est autem, vt dicit Festus, quę anteq̃ Romam venisset Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum regis, quæ tantę probitatis fuit, vt id Caiæ nomen boni ominis causa frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri, ab vrbe cõdita, signũ probitatis fuit reputatum in Lucretia, quòd sera nocte lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritũ iuuenesq; Tarquini fuit inuenta: quam historiam recẽset etiam Ouidius, libro ij. fastorum dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum Calathi, lanaq; mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant &c.

Harum Tanaquilis Lucretię & aliarum exemplo monet Pontanus lib. j. de amore coniugali, vt filias in ea re instrueret, ita dicens:

Tum colere antiquas artes maternaq; iussa,
Atq; agili discant carpere pensa manu.
In digitis acus, ante pedes intexta quasilli,
Viminaq; & fuso stamina torta leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat
Philacidæ hos coniunx Telemachiq; parens.

Theano Pythagoræ vxor interrogata quã potissimè vxorẽ cõmẽdaret. Respondit illud Homericum, libro j. Iliados.

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, vt apud eundem libro iiij. Odysseæ probatur.

Mercurius Calypso Nymphã Athlantis filiã texentẽ reperit, vt lib. v. Odysseæ habetur. Et libro vj.

Arete regis Phæacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausicaa ipsius filia.

Eadem Arete paulò post videt Vlissem indutum vestẽ atq; tunicam, quas ipsa sua manu cõfecerat, quibus Vlisses donatus fuerat à Nausicaa.

Et libro eiusdem operis decimo. Vlisses Circem texẽtem comperit.

Et libro xv. scribit Penelopem non frequenter domũ relinquentem, sed in ędium conclaui telam texentem.

Idem Homerus lib. v. Iliados refert, Mineruam super pauimẽtum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat, quodq; suis ipsa manibus artificiosè neuerat, texuerat: vt hinc quoq; ostenderet omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoq; Hectoris vxor, teste libro ij. *Iliad.* Telam orditur, dum lamẽta, eiulatusq; è turri ob mortem mariti audit. Et apud Virgilium libro viij. Aeneidos.

Proba castaq; fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuiq; minerua,
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasq; ad limina longè
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educare natos.

Herodotus in Calliope tradit Xerxem illũ maximum regẽ ab Amestri vxore donatũ amiculo qđ ipsa texuerat.

Curtius lib. v. tradit Alexandrũ vestes Macedonicas ad eũ ex Macedonia missas, cum his qui eas conficerent, tradi Sisigãbri matri Darij iussisse, eamq; admoneri pręcepisse, vt si cordi quoq; vestes essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem, cum lachrymæ obortæ prodidissent animum, aspernantis id donum, quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quàm admouere lanę manus. Alexander ea re cognita ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem qua indutus sum, sororum nõ solũ munus, sed etiam opus vides, nostri decepere

memores.

me mores. Caue obsecro, ne in contumeliā accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facilè ostendit in suis legibus connubialibus, lege x. quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisse, & honestum: quod maxime obseruāt matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitiē tamen, ex quo seipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addiditq; & idem Tiraquellus Virgili. loquentem de Didone, quæ Aenæ vestem donauerat, li. Aenei. quarto.

Tyrioq; ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, libro iij.

Andromache Phrygiam Ascanio chlamydem donat,
Manuum monumenta suarum.

Et denuo, libro xj.

Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas descreuerat auro.

Tranquillus etiam lib. ij. memorat Augustum Cęsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio asuefacerer. Et alibi testatur illum ipsum non temere alia veste, quàm domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusq; confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum magnum fecisse Guaguinus in suo compendio de gestis Francorum, libr. iiij. capitu. j. circa finem attestatur, dum inquit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit. Iuxta illud Prouerbiorum vlti. Quæsiuit lanam & linum, digiti eius aprehenderetuut fusum & operata est consilio manuum suarum. quod prophetatum fuerat de virgine Maria: quæ secundūm Hieronymum, acu & colo acquirebat vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert Guillel. Benedicti in sua repetitiōe cap. Raynutius. in verbo, dotem quam ei dederat. nu. xlix. extra de testamē.

Plutarchus testimonio Bibuli asserit Brutum ad bellū exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicunt, cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector Andromachen vxorem ita propemodum alloquens in vj. Iliad. rapsodiæ. Tu verò quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt circa telam & colū, ancillasq; exerce, & vt operi domestico incumbant iube: hoc officium munusq; tuum est, viris autem suū relinque, vt curent bella. Item Claudianus in lib. j. de raptu Proserpinæ, ita de Proserpina dicit.

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu
Irrita texebat rediture munera matri.

Et Sillius Italicus, libro vij, post principiū inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantia.

Huc ades ô regina deûm, gens casta precamur,
Et ferimus digno quæcunq; est nomine turba.
Ausonidum pulchrumq; & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquellus, quod Accursius in l. si paterno. in verbo, magistris. C. de negotijs gestis. scribit proprium esse mulierum suere vel texere. & in l. cum quęreretur. §. lana. in verbo, in lana. ff. de legatis iij. dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

Trigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quam habent erga maritos, si perfectè & verè eos adamauerint: quoniam, vt habetur ad Titum c. ij. pręcipitur adolescentulis, vt viros suos amēt: & dilectio in matrimonio est multum commendabilis: quoniam, vt inquit Philosophus viij. Ethicorum. Amicitia viri & vxoris est secundūm quandam excellentiam. & istud significatur per anulum quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur in capit. nostrates. & in cap. fœminæ. xxxv. distinctio. quiquidem debet esse aureus, rotundus, & in quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam in vltima parte, in xcv. consideratione de metallis. ita iste amor omnes amores excellit. Rotūdus, quoniam forma rotunda est nobilior forma, vt etiam in dicta parte vltima, in quinta consideratione de cœlis dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquam finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione ecclesiæ, vt ostēdatur, quòd ille amor debet habere pręcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, quod quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur in c. fœminæ. xxxv. q. v. ad finem. Vnus autem anulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per consummationē matrimonij efficiuntur vna caro. notatur in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæreditatis. cum socij sint diuinæ & humanæ domus, vt ibi, & dixi latius in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, Des droictz & appartenances a gens mariez. Vbi satis descripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Aristotelem viij. Ethicorum. cap. ij. dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia consistere secundūm naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cūm licet dicatur quòd nullus amor vincat paternum. l. finali. C. de curato. furiosi. Et dixi amplè in dicto nostro commento. in rubr. Des iustices. in gl. & droictz dicelles. versicu. item quia dictum est. Tamen vt habetur Genesis ij. Relinquet homo patrem & matrē, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Et hęc amicitia cōiugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptoribus. Nam Valerius Maximus de ea, libro quarto. tit. de amore coniugali scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia Caij Cæsaris filia, quæ cum ędilitijs comitijs Pōpeij magni coniugis sui vestem cruore respersam sanguine quorundam, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, cōsternata atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) exanimis concidit, partum quem vtero cōceptum habebat, subita animi consternatione & graui dolore corporis ejcere coacta, atq; ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento. autor Plutarchus.

Et de Portia Catonis filia vxore Bruti, quę cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exurentibus, spiritum exalauit.

Pamphilus.

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gētis Cariæ regina, quæ post mort

Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide. Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra in vltima pte, in lxxv. cõsideratiõe, de sepulchris.

De Hypsicratea regina, quę Mythridatem virum suũ effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gẽtes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atq; difficilium rerũ Mythridati maximum solatium & incundidissimum lenimentum fuit. Cum domo enim & penatibus ferè vagari se credidit, vxore simul exulante.

Et eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum quo ad eorum vxores, quę videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guillelmi greffier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ, quæ cùm repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam à Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eum salutãdo amplexata est, quòd cunctis videntibus, qui aderant, spiritum emisit. & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valerium libro ix. titulo. de morte non vulgari. genus casus inusitatum quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Baptista Fulgosius in suo libro quarto de coniugali charitate, multa exempla accumulauit de charitate vxorum erga maritos, vt de Panthea vxore erga Abradotam eius virũ, cuius tantus amor fuit, ꝙ cum is in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, postea quàm ab vxore gentis more deploratus ornatusq; fuit, neq; aliud iam funeri nisi vt sepeliretur superesset, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoq; magnitudinem coniunctam habuit. Nam cùm eum accepisset, prælio victum in Cassandriã amissis regnis se recepisse, neq; ferre posset regno priuatũ videre, quem regem victorijsq; insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno seipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani quæ mori cupiens cum marito dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea trium virorum lege mori debere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eã audire voluisset, domũ reuersa cibo abstinuit, atq; in magno mœrore, fame, & lachrymis vitam finiuit.

Idem de Paulina vxore Senecæ: cùm enim Senecę Nero generis mortis arbitrium obtulisset, ipseq; desectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoq; ipsa decreuerat, vt non minus in morte, ꝙ in vita viro comes fidissima esset. Ceterùm cũ rem Nero pręsciuisset, misit qui sanguinem sisterent, atq; eã in vita retinerent. Itaq; cũ iam multum esset sanguinis effusum, palida semper mansit, atq; in vultu pudici amoris sui, signa semper retinuit.

Idem de Triara L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quę Hypsicratę vxori Mythridatis comparanda est, de qua non longè dictum est.

Hæc coniugalis flamma Anniæ Romanæ prudentiam inspirauit, cùm hortanti vt vidua iuuenis, formosaq; iterum nuberet. Respondisse fertur nolle, si bonum virum vt primum habere cõtigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quòd si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habiturã illud malum, quod nulla necessitate cogente sibijpsa peperisset.

Persimile quoq; Valeria maior Messallarum fratrum soror ꝙq; alijs verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruiũ qui eius vir fuerat, & si alijs mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoq; veri coniugalis amoris experimentum illud fuit quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cùm vrbe à Persis obsessa, verita est ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaq; cum iam accepisset hostes vrbẽ ingressos esse, atq; non longè abesse vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusq; eius quãtum pro tempore potuit decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. Vna enim re simul & coniugalis charitatis & animi sui magnitudinem atq; insuper honoris quoq; curam (cum ne viui in hostium manibus indigna paterẽtur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cui⁹ dolore morbi turbata amoris animiq; plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe prę cipitem in laicum misit.

Et de Arria Romani senatoris coniuge, quæ cùm maritum suum Petum nomine ex coniuratione captum in Illyrico Romam naui deferri vidisset, vt cũ eo moreretur rogauit, quod cum obtinere nõ potuisset, seipsam gladio iugulauit, & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans vulnus quod fecerat nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoq; animaretur, atq; in hæc verba dum virum hortaretur, mirabunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re quę obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nominę Pãdoërus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimũ non excedebat annum, à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoërus ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi nollet, petijt vxor vt ante prælium saltem eam occideret, ne post eum vitã ageret. Id quoq; recusante prælium inijt, in quo victus occisusq; fuit, vxore eius captiua, & postremo militarium ducum vni à rege donata. Cùm verò is eam in matrimoniũ ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cùm ad extremũ vim parari cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunq; ferent homines Pandoëri vxorem diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facilę cõstat de amicitia coniugali, tanꝙ arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis in sua officina aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum regem Thessaliæ tanto amore

dilexit,

dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laboret, cõsultaq; oracula respondissent futurum eum incolumen, si quis amicorũ pro eo mori vellet, sola vxor recusantibus pietate illã cęteris amicis, pro viri salute morti se deuouerit: propterea Poëtæ fabulati sunt reuiuiscendi munus ei à dijs concessum. Admetus verò beneficij memor, perpetuas defunctæ nęnias instituit. Hiero. Alcestem fabulæ ferũt pro Admeto sponte defunctam.

Tantus deniq; fuit Penelopes in Vlyxem amor, vt eo absente per annos xx. castitatem seruauerit impollutam, nullisq; procorum blandimentis succubuerit.

Propertius, libro ij.

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyxis. Stroza pater.
Adde fidem quam nec coniunx Itaceia vincat.

Capanei apud Thebas mortui dum celebrarentur exequię, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino, seu Lynceo.

Protesilaus primus Græcorum interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quum resciuisset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mortui vmbrã videret, qđ quũ impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quũ superasset Augustus, Cleopatra animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier, quæ quũ videret exequias Asmundi mariti sui, spiritum ferro sibi surripuerit, hæc Textor. Huc adde, vt plurimum vxores eorum maritos amãt, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multũq; desiderant ab eorum maritis pręamari: vsq; adeo vt non curent qua via amari possint, quo item modo in virorum amorem allicefacient, inducanturve: id quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatorijs, cibis, gẽmisq; preciosis, alijsq; id genus vt opinantur conciliantibus, de quibus sigillatim explicat Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege xiiij. in princ. de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouidius in libro de medicamine faciei hæc scribit.

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis æque:
Nec medię Marsis findantur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem lib. ij. de arte amandi negat caruunculam (quę in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cum ait.

Fallitur Aemonias si quis decurrit ad artes
Datq;, quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient vt viuat amor medeides herbę,
Mistaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeę, & Circes comprobat, subiungendo.

Pharsias Esonidem Circe tenuisset Vlixem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerunt pallentia Philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimq; furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quinetiam idem probat, libro j. de remedio amoris.

Viderit Aemonię si quis mala pabula terrę
Et magicas artes posse iuuare putat.

Ideo ex his & pluribus alijs ipse Tiraquellus, in d. l. cõnubiali xiiij. friuolum reputat & fabulosum posse huiusmodi pocula ad amorem inducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius lib. ix. appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum alijs rationibus comparandas esse.

Et inter cęteras, vt ait, nihil est ad hoc efficacius, nihilq; in id plus habet roboris, q̃ si fundum vxorium diligenter, nõ modicè frequenter colas. Id enim faciens licet fueris horridus, deformis, scallidus, ab vxore tamen vnicè insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantũcunq; eã amaueris, castũq; atq; aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cũm miles miraretur Phronesiam mulierem Rusticum quędam ardenter amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret: hęc dicentem, q̃q; scallidus est, q̃q; hic horridus, citus bellum init. Contra apud Apuleium, libro v. de asino aureo. Fœmina quędam virum exitiali odio prosequitur: quia rarẽter palęstram veneream exerceret, suamq; in ea re fortunam dolenter ac miserè deplorat. Ego verò inquit maritum rarissimè Venerem meam recolentem sustineo. Et, vt idem Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciuè in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullaq; re magis ad amãdum allici: & ideo vt magis in lasciuiam profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem virilius & frequentius cõprimet. Adducit in testimonium glo. in c. quicquid. xxxij. q. ij. & Innocen. in c. fraternitatis. super verbo, cõmiscetur. colum. ij. extra de frigidis & maleficiatis. Bald. in c. à crapula. extra de vita & honestate clericorum. Plinius, libro xxvj. ca. x. & libro xxviij. ca. xix. ad finem. & Galenum, libro v. de simplicibus. distinctione vj. ca. ij. & plures alios medicos ibi citat: tandem concludit medium in hoc esse tenendũ, prout & in alijs rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus ferè rebus optima existimatur: cum ex excessiuo & immoderato coitu multa mala & incõuenientia sequantur, etiã ex abstinentia & dimissione coitus tam in viris q̃ in fœminis. A quo dicit, non omnino abstinendum esse, cũm sit vtilis, sicut labor si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres coitus appetentissimæ: ita q; ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum mariti quandoq; coguntur immoderatè vti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum. Primò enim, vt inquit, monet vt è boue siluestri, nigro sanguine Rhicini lumbi perungantur, vt illi tædium veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam in libro xxviij. dicto c. xix. vbi & ipse Plinius subdit. Amoris quoq; tædiũ fieri, pota Hirci vrina ammixto propter fastidium nardo. Idẽ rursum eodẽ, libro ca. viij. dicit. Hippopotami pellẽ è sinistra parte frontis in inguina adalligatam venerem inhibere. Aspersu quoq; cineris, qui ex Lincũ corio & vnguibus exustis fit fœminarum libidines inhiberi. Idẽ Plinius, lib. xxx. ca. vj. scribit. Puluerem in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Idem, libro xxxij. ca. iiij. dicit. Magos dicere, q; harundine transfixa ranæ natura per eos si surculus in menstruis de-

figatur à marito, adulterorũ tedium fieri: quę si vera sunt, vt ille dicit, multò vtiliores vitæ existimantur ranę quàm leges. Idem quoq; eodem cap. in princip. Squammæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, venerẽ cohibent. Dioscorides lib. medi. mathe. ij. c. lxxj. tradit, Scincum decoctum cum lẽte ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, veneris cupiditates inhibere.

Albertus magnus, libro xxij. de anim. testis est, quòd si quis testiculum dextrum Lupi oleo mixtũ mulieris vuluæ cum lana imponat, remouet ab ea coëundi desideriũ, etiam si fornicaria fuerit.

Idem paulò ante dixerat (vt ait Tiraquellus) quæ an sint vera, viderint alij, q̃ si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria.

Aliud quod mirum esse dicit, veterũ monumentis scriptum reperitur, fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontem quoq;, & in propinquo fluuium Seleninum ab adolescente dictum, qui Argyræ Nymphæ obla queatus amore, ac desiderio extabescens sit à Venere in eũ deformatus. Vnde Selenini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros quàm fœminas: quod si verum est, multis pecunijs preciosior est hominibus aqua Selenini. de quo dixi in vltima parte, vbi de excellentijs aquarum fit consideratio.

Sed & medici multa passim ad inhibendam venerem conscripserunt, vt Auicenna in xx. tertij. tracta. j. ca. xxv. & plures alij quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quàm nugacibus præallegatis: & admonet coniuges non tepestiuius eos voluptati venereæ operam dare, quàm cum aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerũ esse, quod eos ocius faciliusq; ad amicitiam reuocet, apertè insinuat Homerus, apud quẽ lib. xiiij. Iliados Iuno de Oce. & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atq; in coitũ reducturam profitetur. & Plutar. in preceptis cõnubialibus: cum ira, ait, dissidioq; vir & vxor vexantur, tum maxime venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sanè ego efficacius in eam rẽ forè existimo, q̃ fuerit olim Romæ sacellum, illud deæ Viriplacę: id quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quę voluissent: contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio maximo in tit. de insti. antiquis dicitur. Quamq; illud verisimile est virum & vxorem in eo Sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ira redire. Neq; hoc absurdũ omnino videri debet, cum teste Hiero. in Euter. ceteri ferè mortales præter Aegyptios ac Grecos coëant in templis, putantes hominem esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet & pecudes omnes & volucrum greges coire in deorum templis, atq; in Phanis: q̃ si nõ esset dijs gratum, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in ceteris templis nõ satis honestum fuisse videri potest, nec etiam probat Hiero. vt & improbat Ecclesia catholica in c. significauisti. de adulterijs. in c. proposuisti. & c. fi. de consecra. eccle. in hoc tamen quod Deæ viriplacę dedicabatur, nõ intantum vituperandum fuit.

TRigesimasexta consideratio. Mulieres laudem consequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus, li. vj. c. vij. vbi plures vxores commendat ex earum fide, quã habuerunt erga maritos. Imprimis de Chilonia Sparthana Leonide filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Sparthano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cũ Cleombrotus vir Leonidam eius patrem in exiliũ misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata verò fortuna, pari opera apud patrem restitutionem eius mariti impetrare non valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen vt cum eius viro exilij comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthæi Lacedæmonij, cum expulso Cleomene Spartharum rege, ab Antigono Macedonum rege, cùm is Aegyptum ad Ptolemeum regem se recepisset, ac Panthæum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingẽti adinuento equo ad mare noctu se contulit, atq; incognita nauem conscendens, in Aegyptum ad virum peruenit, amboq; illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara vxore Abraham: cuius modestiam, fidem, atq; amorem admirari debent omnes: de qua habetur Genes. xij. & xvj. quæ cum se virumq; iam grandes natu orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Aegyptia concumberet, tentaretq; si ex ea filios procreare posset: quod cũ Abraham fecisset, natusq; esset Ismaël, non aliter ac filium ex se natum Sara eũ sustulit. Nam præter aliarum morem prudens atq; viri sui amans fœmina zelotypiæ graui in mulieribus malo propagandæ viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica Deiotari Galatarum regis vxor suo beneficio nec frustranda est, quæ cum aduersante valetudine cũ viro filios se concipere non posse videret, qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt liberè cũ alia operam daret, genitosq; sibi supponeret. quod cùm is negligeret, ad eum deduxit virginem nomine Electram cubicularem suam ministram, moribus atq; forma insignẽ, ex qua Deiotarus aliquot filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem amanter non secus ac suos aluit, atq; in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Aemilia, prioris Aphricani, quę cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortem viri manumissam ab ea ancillam in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit. testis est Valerius lib. vj. c. vij.

Longè etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atq; indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam magna diligentia perquisitas secreto ad eũ deduci curabat, præ nimia fide amoreq; id marito concedens: cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atq; idcirco tantò magis laudanda, quantò eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamẽ est Liuia Tertiæ Aemilię (de qua proximè dixi) fidei erga Scipionem: verùm quantò maius est rem ipsam sponte agere, q̃ cõtra ipsius mentem ab alio facta perferre.

Rachel quoq; cum se sterilem animaduerteret, Balam ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiẽs, super genua mea, & habeam ex illa filios: vt scribitur Gene. xxx. & ibi similiter dicitur q̃ Lya Zelphã ancillam suam marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauia M. Antonij vxore loquamur, quam cum ipse Antonius Romã remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat, ne in Antonij domo

domo habitaret (cœptum enim iã inter eos bellum erat) ei igitur Octauia respõdit, se nunquam adduci posse, vt in alia domo habitaret: quobrẽ eodem animo Antonij amicos quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit acsi ex ipsa procreati essent, conata quantum permittebatur fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus quod alter sorori suę amicam anteferret, alter autem nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade Herodis tetrarchę vxore, quę ingentem quoque fidem viro ostendit, cum ad vrbem Romã cum eo profecta vt Agrippam fratrem accusaret, rem in contrarium cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatũ in Galliam misso, licet multum à fratre ac fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus partẽ quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quã sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoque de Arcolia flacilla Prisci vxore, quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patrię atque opib⁹ exiliũ cũ marito Pisonianę conspirationis cõscio prętulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacillæ exemplum imitata, omnibus relictis virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillę maritus conspirationem damnatum.

Sed singulare & vltimũ fidei vxoris erga maritum recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quæ cum propinquorũ cõspiratione, & eorum quidẽ qui ipsius factionis erant ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit. Inter conspiratores autem cũm vxoris frater Rolandus Roscius esset, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa, proditorem eum compellans, respondit. Dij faxint ne me profanẽ eius domus ingressu, quæ in propinquũ suum adeo perfida fuit, neque eo pane vescar, quẽ canes quoque ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura suum, quem nuptiarũ mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam, vt hanc tuam iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis, nudis pedibus, passisque capillis ad Castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolãdo fratre iniuriam vlcisceretur. hæc Fulgosius in loco allegato.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem, vir infidelis sanctificatus est, vt ait primæ ad Corin. vij. & in summa. xxviij. q. j. ad finem, & in c. iam nunc illud. concordat tex. in l. eum qui. in fine. C. de epis. & clericis. vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi notat Bald. quod bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille tamen, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim quod Publius Rubrius Celer vixit cũ Caia Ennia vxore sua annos xliij. menses viij. sine vlla querela. Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiana annos xxv. sine vllo iurgio.

Trigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in vijs eis cedẽdo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam cũm antiquitus nullus vel modicus honor vsque ad tempora Veturiæ præstaretur: sancitum fuit à Romanis propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in vijs eis cederent. de quo Valerius, libro v. titul. de gratis. & Philippus Bergomensis, libro quinto, Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioannes Calderinus de consilio suæ vxoris: quem refert, & sequitur Panor. in c. cum inter vniuersas. in fine. de electione. vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris. in l. optimam. C. de contrahen. stipulatione. Imo mulieres inter egregias personas numerantur. glos. & docto. in l. ad personas. ff. de iureiur. Bald. in l. si qui testium. de testibus. &, vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita supra allega. parte ij. tractatu ij. oratione xvij. Vlpianus iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam, in authen. vt iudices siue quoquo suffragio. §. sed neque. & serenissimã. l. bene à Zenone. C. de quadrięn. præscriptione.

Imo etiam maritus debet vocare vxorem suam dominam, vt est text. in l. vxorem. ff. de legatis. iij. Bart. in l. pe. C. de dona. inter vir. & vxo.

Sed quæreres an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam. q. tetigit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, in eodem testamento relinquens. j. extra de testamentis. & dicit, quod si ex persona & facto mariti militis aut doctoris vxor vocetur domina, non tamen maritus miles, vel doctor eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio. & refert quod ita decidit Bart. in d. l. penul. Ratio assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti est domina: ideo non potest eo vti contra maritum vel eo nolente. argumento l. si iudex. ff. de minoribus.

Et vtrum pro tali honore eisdem debito competat eis aut interdictum aut officium iudicis, dicam infra amplius.

Sed videatur Ioannes Fabri & alij in §. aliam. insti. de bonorum posses. & Bal. in l. obseruare. §. anteq. in fi. ff. de offi. procõsul. & Bald. in c. licet causam. in iiij. col. per illũ tex. de causa posses. & proprie. Et vide Panor. in c. abolendæ. in ij. col. de sepulturis. dixi in præcedenti par. & in ij. consideratio. incip. honor cunctis rebus.

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si nõ deferatur eis in assurgendo aut in cedẽdo, ponit Benedicti in loco suprà allega.

Et quod mulieres in multis sint melioris conditionis, ponit Decius in regula fœminæ. ff. de regu. iuris. vbi amplẽ per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomẽsis, in suo supplemẽto chronicarum, libro viij. quod anno Christi ccxxiiij. & tempore Heliogaballi imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data autoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogaballus, à qua senatusconsulta plurima ridicula manarũt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuique assurgere deberet &c.

Dixi hic ante quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ fuit sancitum in senatu quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro & purpura veste aureisque fibulis &

armillis. Et rationem ponit Valerius, libro ij. de institutis antiquis. facit tex. in l. j. iuncta deci. Bartho. in l. j. C. de vestib. oloberis, libro xj. & in l. j. C. vt nemini liceat in frenis equestrib. eo. libr. Et in dictis locis Lucas de Penna & Iacobus Rebuffi, & Ioannes de Platea: vbi vestes & iocalia nimis preciosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita: sed viris solis, nisi de mulieribus expressè diceretur: adeo q͂ in statuto perlas portari prohibēte, mulieres non comprehenduntur, secundùm Bart. in l. j. ff. de fonte. prout dicit Benedicti in dicta repetitione. in verbo, duas filias. Sed parcat mihi, quia Bar. hoc non dicit in d. l. j. sed solum dicit q͂ statutum prohibens ne mulieres portent perlas intelligit de portantibus perlas naturales & nō fictas. Videntur tenere cōtrarium multi, vt per Barba. in consilio suo xxix. in ij. volu. Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio tribuno lex Romæ lata fuisset, q͂ neq; mulieres aliam q͂ semiunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, nec vehiculo per vrbem vterentur, tamen expost lex illa mulieribus dura per Marium Catonem & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquēs. Et quoniam amplè per eundē Benedicti in dicta sua repetitione de ornatu mulierum fit mentio in glos. cuidam Petro tradiderunt. & quia esset nimis extrauagare materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eūdem Benedicti, in dicto loco.

Trigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiā sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem. Circa maritos verò, quoniam vbi non est mulier, ingemiscit egens. Ecclesiastici xxxvj. dixi in consuetu. nostris ducatus Burgundię. in rubri, Des droictz & appartenances à gens mariez. ibi, Primò enim. vbi dixi de felicitate hominis habētis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales sunt rarò felices. Quæ in hoc meruerunt obtinere, q͂ matrimonium assumeret nomen à matre, & non à patre. c. ex literis. de conuersio. infidelium. secundùm doc. in rubri. de sponsa. Io. Fab. insti. de patria potestate. in princi. Et hæc solicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristo. viij. Ethico. Matres plus diligunt pueros q͂ patres, quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum propter obsequia quæ viris præstāt, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem: dicit tex. in l. assidue. C. qui potio. in pigno. habeantur. plus laborat mater erga filios, q͂ pater in pluribus. Primò eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundùm aliquos, q͂ sicut ædificium latius & grossius est inferius, & magis subtile superius, ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde, vt dicit Ambrosius super Lucam ij. c. Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina &c. Alia tamen est ratio quam ponit Nicolaus de Lyra Gene. ij. in verbo, ædificauit. vbi dicit hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti de qua fit mutatio & augmentum remanet in inferioribus partibus. Et vide Lucam de Penna in l. j. C. de agricolis & censitis, libro xj. Et minor pars superius eleuatur, quod contrarium est in masculo.

Secundò magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertiò magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. in dicto cap. ex literis. de conuer. infidelium. de quibus vide per Guillelmum Benedicti, in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore. le secund. numero xxvij. xxviij. & xxix. de testamentis. vbi dicit q͂ propter labores quos matres habētin filios, plus diligunt filios, q͂ patres. Quoniā, vt dicit, sunt certiores: vt dicit Aristoteles in loco suprà allegato. Et etiam vt dicit Benedicti in dicto loco, numero xxiiij. mater in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cùm naturaliter illam rem magis diligamus, in qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substātia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis est velut fides ad citharā, id est instrumentum ad materiam circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi martila in generatiōe: vel *quasi* mamma, quia mamillas terit. propter quod confunditur opinio aliquorum erroneè dicentium, q͂ mulier non dicitur generare filios, sed solus pater habita nominatione ab agente non à patiente, quod fatuum est dicere, secundùm Paul. de Castro in l. j. C. de conditio. insertis. vbi dicit q͂ ęquè principaliter generat mulier sicut masculus, cum generatio fieri non potest sine vtroq;. Quia cum secundùm naturales pater præbeat formam & mater format materiam in re generata, æquè principalis est materia sicut forma: imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi nō posset nec esse forma, sed econuerso sic.

Trigesimanona consideratio. Laudandę sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum aut ex partubus multa remedia salubria in medicina inueniuntur: vt plenè narrat & ponit Pli. in suo libro natu. histo. libro xxviij. c. vij. vbi dicit q͂ ex capillis, lacte mulieris, saliua & menstruo multa singularia remedia fiunt.

Quadragesima cōsideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeāt, vt est tex. in l. mulieres. C. de dignitatibus, li. xij. vbi amplè Lucas de Penna. l. fi. C. de incolis, lib. x. ibi, honore mulieres maritorū erigimus, genere nobilitamus. in l. fi. C. de nuptijs. ibi, vxor marito cōcrescat & sentiat eius fulgorem. in authentica, de cōsulibus. §. si autem. ibi, decet enim frui eas & coniugis claritate. & sequitur, quoniam vxores choruscant radijs maritorum. collatio. iiij. Facit ratio, quia sunt vna & eadē caro. c. nec illud. xxxiij. q. v. & c. Martinus. cum similibus. de cognatio. spirituali. c. debitum. extra de bigamis. ca. Agathosa. in fi. xxvij. q. ij. faciunt quæ dicit Felin. in c. super eo. ij. de testi. vbi dicit, q͂ honor est, incrementūq; vxori si nubat se potentiori. faciunt quæ dicit Bonus de curtili in suo tractatu de nobilitate. parte iij. numero 186. dicam alibi amplissimè, & iam dixi in consuetudinibus nostris ducatus Bungurdię. in titulo, Des mains mortes. §. viij. in gloss. j. Addetamē quia Paulus j. ad Corin. xj. dicit q͂ mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, q͂ licet mulier habeat dignitatē à viro, est tamen dignitas quę est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere non possunt. l. ij. ff. de regu. iur. quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus, de quibus. in l. fi. C. de arbi. & in c. dilecti. de arbitris. Et in abbatissis quæ habēt administrationem in suas monachas: vt no. per Bar. in repe. l. j. in ij. oppositione. C. de digna. lib. xij. & per Cyn. in l. fi. C. de arbitris. dicit

dicit tamen Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de dignitatibus.ꝙ dignitas generis filię quæ venit à patre est excellentior & præferri debet dignitati mulieri obuenienti ex parte mariti. Et propterea, vt dicit, si filia regis nubat alicui duci vel comiti, dicetur regalis. Et etiam si filia ducis nubat alicui militi simplici, dicetur ducissa: & probatur, vt dicit per.d.l.j. Si tamen dignitas mariti sit maior ꝙ̃ dignitas quę eidē obuenit ex parte patris, ꝙ tunc vti poterit nobilitate viri, vt si filia ducis nubat regi, dicetur regina. Et si filia militis nubat comiti, dicetur comitissa. Et vxor nobilioris minus nobili vxori præferetur.l.j.ff.de senatoribus. & notat glo.in verbo, coniugis.in authen.de consulibus.§. hęc itaq;.collatio.iiij. Et dicit Bald.in l.fœminæ.ff.de senatoribus.ꝙ fortior est nobilitas quam habet filia ab origine, ꝙ̃ illa quam habet à marito: quia proprio radio & nō alieno choruscat. Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres de quibus taceo, cum non sit intentionis nostrę aliquid tangere hic, nisi concernat honorē: dicam latius infra in v. parte, in xxxix. consideratione. in muliere tamen dignitas esse non potest, licet radijs maritorum aut suorum parentum choruscant. Sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero lib.j.officiorum. Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrunq; est dignitas dicit Cicero eodem, libro j.officiorum. Augustinus verò fecit librum vnum de honestate mulierum.

QVadragesimaprima cōsideratio. Mulieres etiā dicuntur (sicut & viri) nobiles. primò probatur, actuum xvij.ibi, & mulieres nobiles nō paucæ. Secundò iure canonico per textū in c.j.quod incipit, de Francia quidā nobilem mulierem.extra de spōsalibus. & dixi aliquid ī.in viij.parte, in xxxix.cōsideratione inci. Nobilitati in beneficijs. & non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum.tex.in l.mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus.C.de dignitatibus, libro xij. Nam liberi originem paternam sequuntur.l.cum legitimæ nuptiæ.ff.de statu hominum.etiā quo ad dignitatem & honores.l.fœminæ. ibi, parentes verò.cum duabus ll.sequētibus.ff.de senatoribus. & l.exemplo.C.de decurionibus, libro decimo.

Item fœminæ dicuntur præcellentes, vt est textus in c. dilecti.de arbitris, extra.

Item ingenuę & illustres, textus in l.si qua illustris.C. ad Orficianum.

Item comparantur excelsis dignitate viris, per textū in l.optimam.§.cum itaq;.C.de contrahen. stipulatione.

Item grauibus comparantur personis, vt s̄.propè, in xxxvij.consideratione.

Item sicut ad personas egregias propter eorum dignitatem mittitur ad iuramentum pręstandum, vulgata l.ad personas egregias.ff.de iureiurando. Sic pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat glo.) propter honestatem & reuerentiā secundūm Bal.in c.qui testium. extra de testibus. Quia non decet eas cœtibus virorum cōmisceri, quas sexus pudicitia ab eorum consortio fecit alienas.l.fi.C.de arbitris. Nec omnibus perperam naturalis pudor sese manifestare cōcedit.§.cū itaq;.supra allegato.

Item, vt testis est Papinianus in l.vxorem.in principio.ff.de legatis tertio. maritus quidam (qui beneficio affectionis & pietatis semper motus fuerat erga eam) vxorem suam dominā appellat in suo testamēto: & Ouidius.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit. id est amicam, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore sicut dominus pro marito. Virgi.libro iiij. Aeneidum. Connubia nostra repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit. vt supra satis propè dixi.

Item, Scęuola iureconsulto argutissimo autore. in l. Titia.§.qui Marco.ff.de annuis legatis. vxor à marito domina sanctissima nuncupatur, vt supra amplè dictum est ista parte, in xxxj.consideratione. incipi. mulieres ex hoc etiam laudantur.

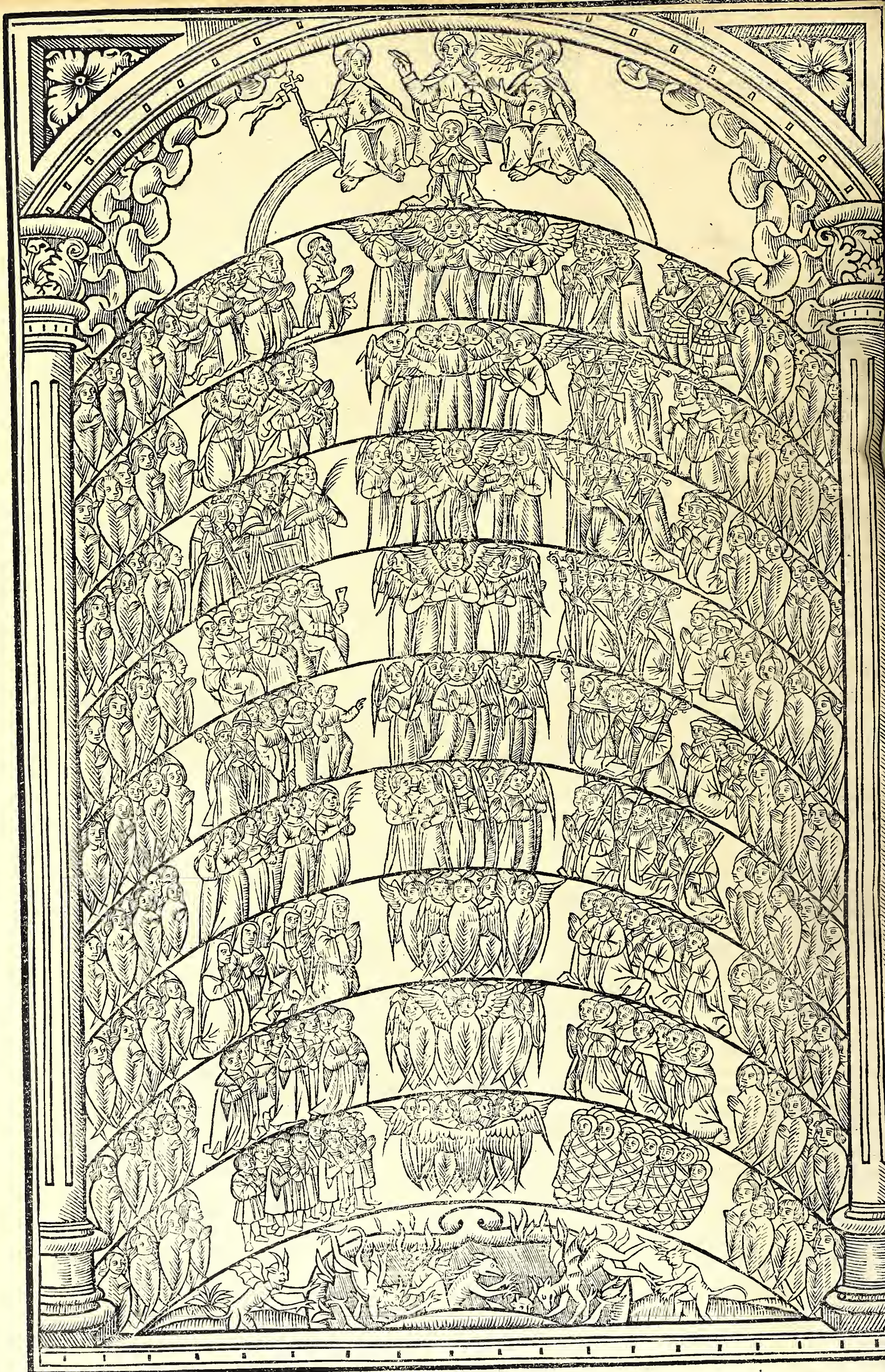
Item Iustinianus imperator coniugem suam nomine Theodoram (cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) reuerendissimam intitulat: vt patet in authentico, vt iudices sine quoquo suffragio.§.hæc autem omnia.collatio.ij.de quibus paulò ante dictum est in xxxvij.consideratione.incipi.honor. defendus est.

Et non solum vxor regis (licet regnum sibi non pertineat) regina vocabitur, vt est casus secundūm Panor. & alios in c.dilecti.extra de arbitris. cuius radijs choruscabat.l.fœminæ.ff.de senatoribus. Et rationabiliter regina appellatur, etiam secundūm communem vsum loquēdi, quo vxores dignitate mariti in honorem decorantur: verūm etiam vidua regis relicta durante viduitate vocabitur regina. videtur pro hoc tex.iuncta suprascriptione.in c.cum deuotissimam.cum c.seq.xij.q.ij. & hoc modo loquendi etiam vtimur, vt quandiu vidua permanet dignitate mariti defuncti post illius mortem sicut in vita decoretur. Cūm vidua sit mariti mortui imago ipsum repræsentans, secundūm Bald.in l.pignoris.C.de pignoratitia actione. pro quo est textus in capi.ex parte.extra de foro competenti.

Aduerte tamen, cūm vxor tali priuilegio vtatur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta vel commissa vxori regis vel comitis, licet sub nomine dignitatis regiæ vel comitalis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem ipsa mortua: quod secus esset in rege. casus est in l.quod principio.cum l.seq.ff.de legatis.ij. vbi Bart. & alij.

FINIS
SECVNDÆ
Partis Catalogi Gloriæ
Mundi.

TERTIA Pars Catalogi GLORIÆ MVNDI, erit de ordine Cœlestium corporũ, & de locis spirituum etiam Infernalium.

Quinquaginta Considerationes habet.

PRo expeditione ergo huius tertiæ partis quę est de ordine cœlesti, ad quem omnes alij ordines sumunt exemplũ, vt dicam in sequẽti parte: & cœlestibus ordine sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniã licet ratione naturali istud nõ sit bene cognoscibile, aut scibile, secũdùm illud Iob xxxviij. Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationẽ eius in terra? quasi dicat non, sed per reuelationem diuinã aliquid scitum est. vnde Paulus sciuit per reuelationẽ diuinam. A quo beatus Dionysius, qui in vj. c. cœlestis hierarchiæ distinguit tres hierarchias angelorũ, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi & quæ infrà dicentur, videtur dicẽdum principaliter ꝙ sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet sedes ipsius trinitatis & deitatis. Sedes filij respectu humanitatis. Sedes beatissimę virginis Mariæ. Et nouem alię sedes nouem ordinum. Ioannes verò vidit sedes multas positas in cœlo, vt habetur Apocalyp. iiij. de quibus statim dicam.

CONSIDERATIO ergo prima erit, ꝙ cùm deo sedes per sanctos prophetas attribuuntur, vt Esa. lxvj. Cœlum mihi sedes est. Et Dan. vij. Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: ꝙ deus noster sedet super thronum, & agno. Vnde habetur Apocalyp. vij. Vbi dicit Ioãnes, ꝙ vidit turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gẽtibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronum in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmę in manibus eorũ. Et clamabant voce magna dicentes. Salus deo nostro, qui sedet super thronũ & agno: & omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum & quatuor animaliũ &c. Et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deũ dicentes: Benedictio, & claritas, & sapiẽtia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo deo nostro in secula seculorum amen. Et habetur Esa. vj. Vidi dominum sedentẽ super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ea quæ sub ipso erãt replebant templum, seraphin stabant subter illud, sex alę vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius &c. Et volabat alter ad alterum, & dicebãt. Sanctus sanctus sanctus dominus exercituũ, plena est omnis terra gloria eius. Et procidebant vigintiquatuor seniores ante sedẽtem in throno, & adorabant viuentẽ in secula, & emittebant coronas suas ante thronũ dicentes: Dignus es domine deus noster accipere gloriam, & honorẽ, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erãt & creata sunt: vt etiã habetur Apocal. iiij. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedẽs, & in circuitu sedis sedilia xxiiij. Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autẽ sint huiusmodi sedilia xxiiij. Et etiã quia dicitur, & supra thronos xxiiij. seniores sedẽtes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorũ coronas aureas, qui sint isti xxiiij. seniores sedẽtes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existẽtes super thronum illius: vide in locis prædictis per doctores ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere ad propositum materiæ meæ. In specie tamen de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon in suo promptuario iuris, in verbo, vidi. in secundo articulo, quæ cùm non faciant sedes distinctas ab his quæ infra dicentur, non aliter insisto.

Sed etiã aduertendũ est, ꝙ theologi multis nominibus nũcupatum deũ laudant, cũ ipsum omniũ authorem multis prædicant nominibus, ex omniũ creaturarũ cõsideratione sumptis. Vt bonum, Lucæ xviij. Nemo bonus nisi deus. Vt pulchrũ, Canticorũ j. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut sapientẽ, Iob ix. Sapiẽs corde est, & fortis robore. Sicut diligibilem, Cãticorũ v. Guttur eius suauissimũ & totus desiderabilis. Vt magnitudine excedentem omnibus. Ipse enim deus excelsior cœlo est. Et quid facies profundior inferno, Iob. xj. Et vnde cognosces, lõgior terra mensura eius, & latior mari: vnde ipse deus in spiritibus, & in cordibus vestris est, secũdùm prophetas, Sapiẽ. vij. Et per nationes in animas sanctas se trãsfert, & in corporibus, primæ ad Corinh. vj. An nescitis quoniã mẽbra vestra tẽplũ sunt spiritussancti, qui in vobis est? Et paulò post. Glorificate & portate deũ in corpore vestro. In cœlo, Psal. x. Dominus in tẽplo sancto tuo, domin⁹ in cœlo sedes eius. In terra, Ieremię xxiij. Nũquid non cœlũ & terrã ego impleo dicit dominus? & simul in eodẽ, hoc est in eadẽ natura, & secũdùm idẽ aut eũdẽ esse. In mũdo, Ioã. j. In mũdo erat & mundus per ipsum factus est. Circa mũdũ, Sap. j. Spiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ, & hoc ꝙ cõtinet oĩa scientiã habet vocis. Supra mũdũ, Esaię lxvj. Cœlũ mihi sedes est, terra autẽ scabellũ pedũ meorũ. Supercœlestẽ, Psal. cxij. Excelsus super oẽs gentes dñs, & super cœlos gloria eius. Supersubstantialẽ, Mat. vj. Panem nostrũ supersubstãtialẽ da nobis hodie. Solẽ, Malac. iiij. Vobis timẽtibus nomen meũ orietur sol iustitię Stellam, Apocal. xxij. Ego sum genus & radix Dauid, stella splẽdida & matutina. Ignẽ, Deute. iiij. & Paul. ad Heb. xij. Deus noster ignis consumens est. Et ideo dicitur Exodi iij. Apparuit dominus Moysi in flamma ignis de medio rubi. Aquam, Io. vij. Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Spiritum roris, Oseæ xiiij. Ero quasi ros. Nubem, Oseæ vj. Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Lapidem, Psalmo cxvij. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Petram. j. ad Corinthi. x. Petra autem erat Christus. Electrum. Ezechie. j. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri. Existentem, Iob xiiij. Nonne tu qui solus es. Vt seculorum Authorem, Ecclesiasti. xxiiij.

Ego feci in cœlis vt oriretur lumen indeficiens,& ficut nebula texi omnem terram. Rurfum eiufdem libri,ca.xviij. Qui viuit in æternum creauit omnia fimul. Lucem,Ioan. j.Deus lux eft. Vt indultorem vitæ, Actuum xvij. In ipfo enim viuimus mouemur & fumus. Vt fapientiam,Sapié. v. Et tecum fapientia tua quæ nouit opera tua. Vt mentem, Iob x. Licet hæc cæles in corde tuo,tamen fcio quia vniuerforum memineris. Vt verbum,Pfal.xxxij.Verbo domini cœli firmati funt,& fpiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt fcientem, Ad Hebre.iiij.Omnia nuda,& aperta funt oculis eius,nec eft vlla creatura inuifibilis in cōfpectu eius. Vt thefauros omnis totius fcientiæ in fe eminentiffimè continentem, Ad Colloffen.ij.In quo funt omnes thefauri fapientiæ & fcientiæ abfconditi. Vt virtutem,primę ad Corinthi.j. Chriftum dei virtutem & dei fapientiam. Vt protectorem,Quoniam,vt ait pfal.xvij.In deo meo transgrediar murum,deus meus impolluta via eius. Protector eft omnium fperantiū in fe.Et dei eft adiuuare, ij.Paral.xxv. Vt potentem,Pfalmo xxiij,Dominus fortis & potens,dominus potens in prelio. Vt antiquū dierum, Danielis vij. Afpiciebam donec throni pofiti funt,& antiquus dierum fedit.Vt infenefcibilem. Et habetur amplè per Dionyfium & Fabrum Stapulen.in commentarijs in dicto loco.c.x.Et immutabilem,Pfalmo cj.Tu autem idē ipfe es,& anni tui non deficient.Et Malachi.iij. Ego deus & non mutor. Vt falutē,Pfal.lxxxiij.Conuerte nos deus falutaris nofter. Vt iuftitiam,vt iuftificationem,vt redemptionem,primæ ad Corinthi.j.Qui factus eft nobis fapientia,& iuftitia,& fanctificatio & redemptio. Vnus enim deus eft,Deuteron.vj. Audi Ifraël,dominus Deus vefter vnus eft. Et Pau.ad Ephefios v. Et nihilominus trinus, vnus ergo in fubftantia,trinus in perfonis,vt dicit Aug. in libro de trinitate.tranfumptiuè in c.fi.de confecra.dift. iij.vbi dicit Aug. Omnes quos potui legere,qui ante me fcripferunt de trinitate,qui deus eft diuinorum,librorum veterum & nouorum catholici tractatus hoc intenderunt docere fecundūm fcripturas. Quia pater,& filius,& fpiritusfanctus,vnius eiufdem fubftantiæ infeparabili æqualitate diuinam infinuant vnitatem.Ideoq́ non funt tres dij, fed vnus eft deus,quamuis pater filium genuerit. Et ideo filius nō fit qui pater eft,filiufq́ à patre fit genitus,& ideo pater non fit qui filius.Spiritufq́ fanctus nec pater fit nec filius,fed tantummodo patris & filij fpiritus, & patri & filio ipfe coæqualis,& ad trinitatis pertinens vnitatem.Nō tamen eandem trinitatem natam de Maria virgine,& fub Pontio Pilato crucifixam & fepultam,tertia die refurrexiffe,& in cœlum afcendiffe:fed tantūmodo filium. Nec eandem trinitatē defcendiffe in fpecie colūbæ fuper Iefum baptizatum, aut die Pentecoftes poft afcenfionem Domini fonitu facto de cœlo,quafi ferretur flatus vehemens & linguis diuifis velut ignis,fed tatūmodo fpiritum fanctum. Nec eandem trinitatem dixiffe de cœlo: Tu es filius meus dilectus,fiue cum baptizatus fuerit à Ioanne,fiue in monte,quando cum illo erant tres difcipuli. Aut quando fonuit vox de cœlo dicens:Clarificaui & iterum clarificabo.fed tantūmodo patris ad filium vocem fuiffe factam, quamuis pater filius, & fpiritufanctus ficut infeparabiles funt,ita infeparabiliter operentur. Hæc funt verba tex.in loco fupra allegato,qui de hac dei virtute in effentia,feu fubftantia,& trinitate in perfonis ita loquitur. Loquitur etiam in c.j.in princ.extra de fum.tri.& fi.catho.vbi dicitur:Firmiter credimus & fimpliciter confitemur,q̄ vnus folus verus eft deus ęternus,immenfus,& incōmutabilis, incomprehenfibilis,omnipotens,& ineffabilis,pater & filius, & fpiritusfanctus. Tres quidem perfonæ,fed vna effentia,fubftantia,feu natura fimplex omnino. Pater à nullo,filius à patre folo,ac fpiritusfanctus pariter ab vtroq́,abfq; initio,femper ac fine fine. Pater generans,filius nafcens,& fpiritusfanctus procedens confubftantiales,& coæquales,& coomnipotentes,& coęterni:vnum vniuerforum principium,creator omnium vifibilium & inuifibilium,fpiritualium & corporalium. Hæc funt quæ dicit tex.in dict.c.j.fupra allegato.Et etiam tex.in l.j.circa prin. C.de fum.trini.& fide catho.de eadem vnitate & trinitate loquens fic dicit.Secundūm apoftolicam difciplinam euāgelicamq́ doctrinam patris & filij & fpiritusfancti vnam deitatem fub pari maieftate & fub pia trinitate credamus. Sed eft tex.multum notabilis in c.damnamus.verfic. nos autē.de fum.tri.& fi.ca.vbi dicitur.Sacro approbāte concilio credimus & confitemur cum Petro,q̄ vna quædam fumma res eft,incomprehēfibilis quidē & ineffabilis,quę veraciter eft pater filius & fpiritusfanctus,tres fimul perfonę,ac figillatim quęlibet earūdem.Et ideo in deo folummodo trinitas eft,non quaternitas,quia quęlibet illarum triū perfonarū eft illa res,videlicet fubftantia,effentia,feu natura diuina.quę folum eft vniuerforū principium,pręter quod aliud inueniri non poteft:& illa res non eft generans,neq; genita,nec procedens:fed pater qui generat,& filius qui gignitur,& fpiritusfanctus qui procedit,vt diftinctiones fint in perfonis,& vnitas in natura.Licet igitur alius fit pater,alius filius,alius fpiritusfanctus:non tamē aliud,fed id quod eft pater eft filius,& fpiritusfanctus. Idem omnino vt fecūdūm orthodoxam & catholicam fidem cōfubftantiales effe creduntur. Pater enim ab ęterno filium generando fuā fubftantiā ei dedit.Iuxta qđ ipfe teftatur. Pater qđ dedit mihi maius eft omnibus. Ac dici non poteft,q̄ partē fubftātiæ fuæ ei dederit,& partē ipfe fibi retinuerit,Cūm fubftantia patris indiuifibilis fit,vt potē fimplex omnino:fed nec dici pōt,q̄ pater in filiū trāftulerit fuā fubftātiam generādo,quafi fic dederit eā filio, q̄ non retinuerit ipfam fibi:alioquin defijffet effe fubftātia.Patet ergo q̄ fine vlla diminutiōe filius nafcendo fubftantiā patris accepit.Et ita pater & filius habēt eādē fubftantiā.Et fic eadē res eft pater,& filius,necnō & fpiritusfanctus ab vtroq; procedēs.ita tex.s̄.alle.Et in hoc fequēdo textus fciētiæ noftrę nō tranfcēdo metas,ne videar falcē in meffem alienā ponere.Sed plenius me remitto ad doctores theologiæ de q̄bus videri pōt Dionyfius in loco hic ante allegato,& poft eū Faber & Anto.Florē.in fumma fua,ti.xxx.c.ij.vbi dicit & ponit de deo trino & vno.

Dionyfius etiā,& poft eū Faber Stapulēfis in fuis cōmētarijs,fuper ca.j.de diuinis noībus dicūt q̄ diuinæ fapiētię ftudiofi laudāt deū in formis humanis circūdando ei formas humanas.Qñq; ipfius oculos. Ad Heb.iiij.Omnia aūt nuda & aperta funt oculis eius.Et dicit Aug.fuper pfal.cxxxvj.Deus totus oculus eft,qa oīa videt. Totus manus eft,qa operatur. Totus pes eft, quia vbiq; eft. Qñq; aures.Pfal.cxlij.Dñe exaudi orationē meam,auribus percipe deprecationē meā.Quādoq; caput & crines. Can.v.Caput eius aurum optimū,comæ eius ficut elatę palmarum, nigræ quafi coruus.Et Dan.vij. Veftimentum eius candidum quafi nix,& capilli eius capitis quafi lana munda.Vultus feu facies,Pfal.xxxiij.Vultus autem domini fuper facientes mala,vt perdat de terra memoriā eorum.

eorum. Et psal. l. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Manus, Psal. cxviij. Manus tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum vt discam mandata tua. Scapulas siue humeros, Psal. xc. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et Deutero. xxxij. Assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Brachia, Esaiæ liij. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatũ est? Etiam psal. xcvij. Saluauit sibi dextera eius, & brachiũ sanctum eius. Posteriora, Exod. xxxiij. in fi. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes, Deuterono. xxxiij. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina illius. Etiam Esaiæ lxvj. Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas. Psal. xvj. Sub vmbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam Deuterò. xxxij. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas. Et etiã coronas illi applicãt seu attribuũt, Esa. lxij. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Et Esa. xviij. &c. Dicunt etiam theologi Deum esse omnia quæ sunt secundùm quandam eius ad omnia conuenientiam atque cõgruentiã, quod quęcunque proprietates particulariter & contractæ sunt in rebus cõditis, eodem supereminenter, & absolutæ sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua & exemplari. Ipse enim est super omnia, neque omnium debet nuncupatione aut ambitu comprehendi, neque nominis illius vniuersalitate cõcludi. Omniũ enim causa est super omnia existens. Et omniũ re vera est regnum, dominatio & principatus: quod sapiẽtissimè & cœlestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod est omnia in omnibus, vt amplè declarat Dionysius in dicto lib. de diuinis nominibus. & Cõmentator in cõmentario primi cap. libri primi: vbi dicit quod laudatur in decẽ & nouem nominibus vltra supradicta, vtputa quod sit:

j Sacræ totius illustrationis principiũ oĩa illuminans.
ij Omnium causa cuncta ad esse producens & formãs.
iij Initium rerum omnium à quo vniuersa suum habẽt exordium.
iiij Substantia omnium per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
v Erigens & reuocãs eos qui vita spirituali exciderũt.
vj Reuocans & reformans eos qui diuinam in se imaginem corruperunt.
vij Confirmans eos & consolidans qui impura vexatione agitantur.
viij Stantes corroborans, vt in bono perseueranter permaneant.
ix Accedentes ad se quasi porrecta manu subleuans ac promouens.
x Eis qui spiritualiter illuminantur fulgor intimus & lucidus.
xj Illis qui perficiũtur consummationis perfectionisque princeps.
xij Eorum qui in Deum assumuntur summa diuinitas, & deifica virtus.
xiij Illorum qui simplices sunt, vera & singularis simplicitas.
xiiij Eorum qui in vnum trãseunt summa virtus & vnifica virtus.
xv Principi totius vniuersi omnia superans substantiale principium.
xvj Occulti suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
xvij Viuentiũ vita omnibus pro suo gradu vitam elargiens.
xviij Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.
xix Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia & multò plura ponit ille vir diuinus, incomparabilis, & omnium viuẽtium doctissimus & excellentissimus magister Iacobus Faber Stapulensis, in commentarijs suis ad diuũ Dionysium de diuinis nominibus in j. c. vbi dicit vltra prędicta diuinitatem esse laudãdam scilicet vna, trina, causa, sapiens, & pulchra summeque benigna, quæ ibi explanat & declarat post Dionysium: cuius dicta declarat ad demonstrandum quæ sit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorificãda, maximè in nominibus: vbi etiam dicit quod theologi dicũt ipsam deitatem carere nomine. Cum deum ipsum aiunt respondisse Iacob eum interrogantem de nomine, vt Genesis xxxij. dic mihi quo appellaris nomine. Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et Iudi. xiij. Et nesciebat mane quod angelus domini esset. Dixitque ad eum. Quod est tibi nomen, vt si sermo tuus fuerit expletus honoremus te. Cui ille respondit. Cur quęris nomen meũ quod est mirabile, & est supra omne nomen? Hinc dicitur Exodi capi. iij. Si dixerint mihi quod est nomen eius, quid dicam eis? Dixit dominus Moysi. Ego sum qui sum. Sic dices filijs Israël. Qui est, misit me ad vos. Et eodem c. paulò ante. Ego sum deus patris tui, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Et se dicit viam, vitam, & veritatem, vt habetur Ioan. xiiij. Et lucem. Io. viij. Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitę. & c. xij. Ego lux in mundũ veni vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobat dictus Faber post dicta Dionysij in loco hic ante allegato, vbi etiã comprobat quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum apostoli primæ ad Corin. xv. Cum autem fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Mat. xj. Et habetur ad Ephesios iiij. c. quod deus pater est omniũ, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à philosophis describatur ponit Archi. Floren. in sua summa, in tertia parte. tit. xxx. §. j. Augustinus etiã super illud Pater noster, dicit quod deus in seipso est sicut Alpha & o. In mundo, sicut rector & author. In angelis, sicut sapor & decor. In ecclesia, sicut paterfamilias in domo. In anima, sicut spõsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pauor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur. Genesis c. xvij. Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo quia ipse omnium rerum est firmitas, & vigor qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabilens & cõsolidans. Et hoc totum mundi opificium indisruptum atque indissolutum sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omni capax quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuinciens, omnia superans, & omnibus quæ prouidentia reguntur mirè imperans. Et, vt dicit Faber in dicto loco post Diony. ca. x.

Onerosum nimium esset velle adducere quoties in sanctis eloquijs deus omnipotens appellatur.

Et etiam bonus appellatur. Marci x. Nemo bonus nisi vnus deus: vt perpulchrè declarat ipse Dionysius eodem libro. Et Anto. Floren. in sua summa, parte prima, titulo xiij. ca. ij. §. vj. & §. vij. vbi amplè de eius bonitate.

Sanctus etiam sanctorum, rex regum & regnātium in seculum, & in æternum & vltra: dominus dominorum, & deus deorum dicitur, vt dicit idem Dionysius in dicto suo libro, de diuinis nominibus. c. xij. Quia laudare eum conuenit infinitis nominibus preditū. Itaq; sanctitas quidem est, vt secundū nos loquamur omni scelere libera perfectaq; & penitus coinquinata mundititia. Et habetur Dan. ix. cap. Tu autem animaduerte sermonem & intellige visionem &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus alijs locis sacræ theologiæ dicitur. Sanctus sanctorum: sed longum esset colligere.

Rex regum dicitur. Porrò, vt dicit Diony. Regnum est omnis termini & ornatus legisq; & iuris ordinisq; distributio. Et habetur Psalmo cxliiij. Regnum tuum regnūm omnium seculorū, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Et Psalmo cxlv. Regnabit dominus in secula, deus tuus Syon in generatione & generationem, regnans in æternum & vltra. Et Exodi xv. c. Sanctuariū tuum domine quod cōfirmauerunt manus tuæ: dominus regnabit in æternum & vltra. Et Apoca. xix. c. Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: rex regū & dominus dominantium.

Et æternus dicitur, Baruth iiij. Exacerbastis enim eū qui fecit vos deum æternum. Et Lucæ x. Dominus deus vnus est, ipse deus viuens & rex sempiternus, qui iure humano appellatur. ca. j. de sum. tri. & fi. catho. l. lege Iulia. ff. ad leg. Iul. pecul.

Dominus dominantium. Dominatio verò non modo inter deteriores eminentia, verūm quoq; honestorum ac bonorum perfecta possessio, veraq; & incommutabilis firmitas, vnde & à libera potestate dominandi facienda. Et dominatio, & dominus, & dominans, & dominus dominorum dicitur, vt comprobat Psal. cxxxv. Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et Apocal. xix. vt ante dictum est.

Deus deorum. Quia prospiciat cuncta prouidentia bonitateq; mirabili, & circum omnia currat, cunctaq; contineat & se omnia repleat atq; vniuersa transcēdat, quę prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionysius.

Et q deus deorum dicatur, habetur Psal. xlix. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et psalm. cxxxv. Confitemini deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur Deu. x. Dominus deus vester ipse est deus deorum & dominus dominantium.

Et etiam magnus dominus dicitur, & laudabilis nimis, Psalmo xlvij. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. Psalm. lxxj. & Esaiæ liiij. Dominabitur tui qui fecit te dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus israël, deus omnis terrę vocabitur. Et dicit Alberi. de Rosa. in suo dictionario, in verbo, deus. allegando Dionysium. Quia deus varijs nominibus nūcupatur.

Quandoq; enim dicitur hely, id est fortis. Quandoq; eloy, id est dominus deus noster. Quādoq; elon, id est excelsus. Quandoq; sabaoth, id est dominus exercituū. Quādoq; adonay, id est robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoq; emanuel, id est nobiscum deus. Quandoq; tetragrāmaton .i. dominus. Quandoq; theos vel atheos, quod est videre vel currere, quia omnia videt & percurrit. Et hoc vltimum ponit Archi. in c. æstimant. in princi. xj. q. iij.

Quandoq; etiam deus absconditus & saluator. Esa. xlv. & incomprehēsibilis. c. j. de sum. tri. & fide ca. Iustus iudex, fortis & patiens. Psalmo vij. De patientia cuius est bonus text. in c. horum. §. econtra. j. q. iij. Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis epistola viij. Dionysij ad Demophylū monachum. & ibi Faber stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam. Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in cōmentarijs suis.

Licet enim deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in trac. de cognitione electorū. in iij. no. ponit xxiij. aut xxv. diffinitiones dei, & postmodum dicit q excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit, omnem sensum & omnem naturam supergreditur secundūm Augustinum ibi allegatum. Et vide etiam Lucam de Penna in l. j. C. de veteranis, libro xij. Vbi ponit quid sit deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur Psalmo cxliiij. cxlv. cxlvj. cxlvij. cxlviij. cxlix. cl. & in pluribus alijs locis, & dicam infra in vltima parte, in prima consideratione.

Quomodo autem sit laudādus, videantur Dionysius & Faber in libro de mystica theologia. Quæ cum sint nimis alta, relinquo theologis.

Quomodo glorificādus & honorandus, Psal. xxviij. Afferte domino gloriam & honorē, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificandus, dicitur Deuto. xxxij. Date magnificentiam deo vestro. Et j. Paral. xxiiij. Tua est domine magnificentia, & tua est gloria. & Psalm. lxviij. Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide Thobiæ c. iiij. vbi habetur. Omni tempore benedic deum.

Quomodo etiam honorandus, ponit Erasmus in sua precatione dominica, in prima parte, quæ est pars dominicalis. Et etiam facit tex. & quæ ibi no. in clemen. si dominum in sanctis. de reliquijs & veneratio. sanctorum. dicam infra in vltima parte. Solus enim adorandus est, & soli sibi sacrificium est faciendum, dicit Innocen. in ca. ij. de celebratio. missa. & Lucas de Penna in dicta. l. j. C. de veteranis, libro xij.

Quomodo autem deus sit adorandus, videatur Psalmo lxxj. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus deus adoratione latriæ, quę eidem tantum debetur. Et sibi sacrificium fit quod pertinet ad latriam, quod est sacrificium verum secundūm Augustinum de ciui. dei, libro x. c. vj. Et est omne opus quod agimus, vt sancta societate inhæreamus deo. Et vt dicit Antonius Floren. in sua summa, tertia parte, cap. ix. §. iij. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huiusmodi latria græcè, dicitur seruitus latinè, vt dicit Ioannes de Turrecremata in c. ius autem. in xj. colū. j. distinctione. Quæ latria sic describitur. Latria, est cultus

Deo debitus, vel exhibitus: vel est voluntas impendendi Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt dicit Ioannes de Turrecremata in cap. nos autem. de consecra. distinct. ij. & in cap. venerabiles. de consecra. distinc. iij. Et hanc adorationem latriæ commendat nobis scriptura sacra. vnde Psal. xciiij. Venite adoremus & procidamus ante Deum. & Psal. xcv. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item, Adorate eum omnes angeli eius. Et in infinitis locis, & vt supra dictum est Psal. lxxj. & Matth. iiij. Dominum deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur Lucæ xxij. Quòd positis genibus adorabat, dicens: Pater &c. Et dixi supra in principio, quando dicitur Apocalyp. iiij. de vigintiquatuor senioribus, & alijs qui adorabant viuentem in secula seculorum. Et Apocal. xv. Quatuor seniores ceciderũt in facies suas, & adorabãt. Et eiusdem vij. Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum dicentes: Amen. Benedictio & clarit. &c. Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porto, quòd centies flexis genibus in die orabat Deum, & cẽties per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur, quòd tantum iacebat super genua sua orans, quòd genua habebat vt calcaneum, similem duriciem habens in eis duriciei camelorum.

Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur Esa. xlij. Gloriam meam alteri non dabo. Et Ecclesiasti. xxv. Bono animo redde Deo gloriam, & non minuas primitias manuũ tuarum. Et hæc gloria significata per thymiama. de quo Exo. xxx. in fin. Sanctum sanctorum nobis est thymiama: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunq; fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placẽs deo. Ecclesiasti. xxxv. Qui adorat deũ in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsq; ad nubes appropinquabit.

Et aduertendum est, q; licet hęc adoratio latrię soli deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini qui est filius dei: sed non inquantum est homo, sed inquantũ est deus. de consecra. distinctione ij. cap. accesserunt. & notatur in cap. venerabiles. de cõsecra. distinctione iij. ex quibus patet q; cultus deo debetur.

Quiquidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter glo. super illud Exodi xv. non adorabis ea neq; coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare. potest enim inuitus adorare: vel adulãdo regibus idololatris, vel tormentis victus, cum sciat quia idolum nihil est. Colere verò est toto his affectu, & studio mancipari. Et iste cultus cordis qui dicitur interior, requirit tria secundùm Isidorum, libro viij. etymologiarum: scilicet fidem, spem, & charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Augustinus in enchiridion. Fide, spe, & charitate, deum colimus. Et dicit Augustinus q; iste cultus consistit in cognitione dei, & dilectione, & debita subiectiõe. Et super illud primæ ad Corinthios xij. Alij per spiritum datur sermo sapientię, alij sermo scientiæ. Dicit glo. de illo verbo. loquens Iob secũdùm vnam literam. xxviij. Ecce pietas cum sapientia. vbi litera nostra habet. Timor domini ipse est sapientia, inquit. Et habetur Psalmo cx. Initium sapientię timor domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus in dictis locis.

Secundus cultus oris, est quædam vocalis professio maiestatis diuinę, quam fideles faciunt frequenter orando, laudando, deum benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus qui dicitur operis, est cùm aliquis opere recognoscit, dicens. Tu solus dominus. Et dominiũ istud quantum ad personas nostras recognoscimus genuflexione, & prostratione. Esaiæ xlv. Mihi curuabitur omne genu. Et Micheæ vj. Curuabo genu deo excelso.

Et tale sacrificium quod fit opere, soli deo debetur, vt dicit Augustinus, libro x. de ciuit. dei. cap. xix. & dicit tex. in cap. sacrificium. de consecra. distinctione ij. Quia sacrificium est sacrum signum sacrificij inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificij spiritualis. Primum sacrificium dicitur cordis contriti. vnde psalmo l. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despicies. Et Augustinus vbi suprà. Non vult sacrificium deus trucidati pecoris, sed cordis contriti.

Secũdum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammati, de quo Augu. Deo suauissimum odorem adolemus, cùm in eius conspectu pio sanctoq; amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter deum mortificati. ad Rom. xij. Obsecro vos per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro deo proprio sanguine cruentati. vnde Augustinus. Deo cruentas victrices damus, quando vsq; ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis. Psalmo xlix. Immola deum sacrificium laudis. Clemen. prima, in prin. de celebra. missarum.

Sextum sacrificium est misericordiæ quo proximo subuenimus. ad Hebrę. vltimo. Beneficientiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretur deus.

Sacrificium septimum est iustitiæ, id est cuiuscunq; boni operis. Psalm. iiij. Sacrificate sacrificium iustitiæ.

Octauũ sacrificium est volũtatis, de quo Lucę ij. Et in terra pax hominibus. Grego. Ante dei oculos nunq; est inanis vacua munere, si arca cordis plena est bona volũtate. Nil quippe offertur deo dignius, voluntate bona. Et Augu. vbi suprà dicit: Sacrificium res diuina est, & opus misericordię propter deum: ipsa verò misericordia quæ homini fit, si non propter deum, non est sacrificium. Etiã ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectum nostrum integrè dirigendum esse in deum.

SEcunda cõsideratio. Iesus Christus filius dei sedet ad dexteram patris. Et istud potest referri ad humanam, vel diuinam naturam. Si ad humanam, tunc dicendum est secundùm Augu. in libro de symbolo, q; non est intelligendum, vt deus pater humanitatẽ Christi ad dexteram suã collocauerit: quoniã deus mẽbra non habet, vt possit dici eũ habere dexterã vel sinistrã, sed est sermo metaphoricus. Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud regem vel aliquẽ dominũ dicitur præstatior & honoratior, q; qui ad dexteram eius sedet: prout dixi infra in v. parte, in v. consideratione illius v. partis. Et vide s. in j. parte, in xj. consideratione, incipiente: alij modi. Sic etiam deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dexteram virtutis dei patris. Id est illa humanitas est sic apud deum exal-

tata, quantum est possibile aliquam creaturā exaltari, ita quod nunquam alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista psal mo viij. Deus pater gloria, & honore coronauit deum filium suū, & constituit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, Act. vij. Ecce video coelos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis dei. Et etiam ipse Christus dicebat, Math. xxvj. A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei.

Sed si dextera referatur ad diuinam naturam, tunc per dexterā intelligitur, æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet dei filium, propter assumptā humanitatē, esse minorē patre secundūm diuinitatē. Ideo filius dicitur sedere ad dexteram patris: id est ad ęqualitatem patris. Ideo dicit Pau. ad Collo. iij. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens. Et ad Heb. j. dicit. Qui cum sit splēdor glorię, & figura substantię eius portans omnia verbo virtutis suæ sedet ad dexteram maiestatis in exelsis, tantò melior angelis effectus est, quantò differētius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu &c. Et ibi, Et adorent eum omnes angeli dei.

Vel aliter & quasi in idem, sedere à dextris dei secundūm diuinitatem, est esse æqualem deo, vt dictum est, sed sedere secundūm humanitatem est frui potioribus bonis dei prę cęteris creaturis, id est in maiori beatitudine. Et cū hoc, vt dictum est, habēs iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. c. episcopus. xcv. distinctione. dixi infra in vij. parte: in xxiiij. consideratione: in cip. generalis est &c.

Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. in epistola vlti. §. alleg. ad Heb. In ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi, quia deus est & homo. Diuinitatē dum ait, nouissimè locutus est nobis in filio per quē fecit & secula. Qui cū sit splēdor gloriæ & figura substātię eius, portans omnia, id est sustentans verbo virtutis suæ &c.

Excellentiam humanitatis eius demōstrat dicēs, quem fecit hęredē vniuersorū. i. dominum. purgationē peccatorum faciens, scilicet humani generis per passionem suam. sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: scilicet resurgēs, & ascendens ad maiorem gradum gloriæ, vt prędic. ca. §. alleg. amplè declarat Anto. in sua chronica, libro j. tit. vj. c. v. §. iij. Et Christus nemini fuit subiectus. xxiij. q. iij. in princ. vt ait glos. in ver. omnis anima. in ca. magnum. xj. q. j. sed habetur Luc. ij. Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filij dei & vnigeniti, videatur Carolus Bouillus super euangelium Ioannis, in versi. Et vidimus gloriam eius. Ipse enim constitutus est ad dexteram patris in coelestibus super omnem principatum & potestatem, virtutē & dominationem, & omne nomen quod nominatur nō solum in hoc seculo, sed etiā in futuro &c. vt habetur per Pau. ad Ephe. j.

Aduertendū tamē est ad illud quod dictum est hic ante. Cūm apud omnes nationes vsitatissima sit cōsuetudo, vt qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius obtinet locū priorem. Quęrit Antonius Nebrissensis in sua tertia quinquagesima questiōe seu annotatiōe xxxix. qd sibi vult quod in Psalmo cix. legitur. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Nam cū psalmus ille, in sensu etiā literali de Christo intelligatur, sintque verba patris ad filiū, quid incongruētius dici pōt, aut quid magis indecorū quam quod filius priorem occupet locū? Neque solū ibi, sed mille alijs in locis scriptura sacra testatur Christum ad dexteram patris sedere; qui tametsi natura patri est æqualis, qua tamen filius, & qua homo est, cedere debuit patri primā sedē. Sed, vt dicit, iste locus à theologis exponi solet à dextris. i. in bonis potioribus: sed eodē teste, certè expositio nimis violenta atque malè cohærens. Quòd si ad dexterā sedere honorificentius est, cur in eodem psalmo subiungitur: dominus ad dextris tuis, aut quid sibi vult hęc dexterarum permutatio, quod & Augustinus subdubitauit.

Legimus præterea iij. Reg. ca. ij. de Bersabee, cū venisset ad Salomonē filium nuper regno potitum, quod sedit rex super thronum suū, & quod positus est thronus matri regis, & sedit ad dexteram illius. Illud quoque ex psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Neque enim tātum reuerētiæ filius debet matri, aut sponsæ spōsus, vt si ad publicū magistratum peruenerint, matri aut sponsę in aliorū maximè conspectu priores sedēdi partes concedāt. Iure igitur factum est quòd Quintus Fabius maximus cō sul, cū pater procul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit lictori, vt iuberet patrē ex equo descendere, qui iussu paruit, filiūque collaudauit, quòd dignitatem imperij retinuisset. Et ideo, vt dicit idem Nebrissensis, cum hanc ordinis sedendi indignitatem secum sæpius reputaret, subijt sibi quędā suspicio alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem quam qui sit nostris tēporibus: vt videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo qui sederet ad dexteram, id quod postea fuit multis argumētis sibi exploratū, quod sic cōprobat. Principio, quod illi qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdemque apud authores dici aut tegere latus, aut claudere latus, aut cingere latus. Horatius in ij. sermonum.

Vt ne tegam spurco Damæ latus. Iuuenalis.
Diuitijs hic serui claudit latus ingenuorum.
Ouidius quarto de ponto.
Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoque intectum siue nudū dicebatur illius quē nemo comitaretur. Ambrosius in sermone de obitu fratris sui. Quòd si quādo sine altero prodeundū fuit intactū latus putares. Seneca li. iij. epistolarum. Nudum erit latus incomitata lætitia. Is præterea qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui verò præstaretur comitatus ire interior. Horatius vbi supra. Ne tamen illi.

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus. Vt ne tegā spurco Damæ latus. Haud ita tria me gessi. Ouidi. lib. v. fastorum. Et medius iuuenum ipsis. Ibat & interior si comes vnus erat. de sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Et, vt idē Nebrissensis dicit, atqui restat probandum quòd exterior is dicatur, qui sit ad dexterā alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius grammaticus enarrans illud Vergilij ex, v. Aeneidos. Radit iter læuum interior. exponit pro sinisteriore. Citatque Ciceronem dicentē: in quem omnia intus. & Salustium in ij. historia. Introrsus prima Asiæ Bithynia est. vbi Cicero intus, & Salustius introrsus pro sinistrorsus seu sinistro acceperūt. Horatius quoque in ij. sermonum ait. Interiore diem gyro trahit ire necesse est. vbi interiore pro sinisteriore ponitur. Quòd meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucanus in ij. Pharsaliæ.

Ignotum

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras. id est meridionales, etiam in æstate. Ouidius quoq; in secundo Metamorphoseos.
Neu te dexterior tortum declinet ad anguem.
Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem sitam esse, nullus poëtarum sed neq; astrologorum ignorat. Colligit ergo Nebrissensis ex his quę dicta sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut tegere latus, atq; eidem ire exteriorem, hoc est ad dexteram illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur, ire interiorem hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

Et præterea non contemnenda quędam ratio sumpta ex eo quòd legimus Paulum apostolum datum comitem ad dexteram Petri, quod ad illorum imaginibus disponēdis pictores obseruant, & in diplomatis pontificum sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanq; in potiori loco, absit, vt apostolorū principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille quem Paulus habet strictum, nisi q; est Petri comes, stipator, atq; satelles. Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud apostoli ad Gala.j. Qui suscitauit eum à mortuis, cùm non haberet quid diceret, ad commētum illud confugit, quia presens, inquit, vita significatur per sinistram. Futura verò per dexteram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa verò tēporalis. Ideo Petrus qui vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla parte in sinistra. Paulus verò quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextera parte. Diximus amplè infrà ista parte, in xxxj. consideratione. Reliquum est vt ad quæstionem Augustini de permutatione dexterarum respondeatur. Ille nanq; vt est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis academiæ imitator, videtur illum non penitus explicasse, sed, vt dicit Nebrissēn. ex his quę superioribus dicta sunt respondendum est, quòd aut pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à dextris, hoc est in secundo loco sedere, aut præstat se filio tanquam stipatorem protectoremq;, & tunc reponit filium in primo, hoc est in tutiori loco, & sic dictum est, dominus à dextris tuis. vnde subdit: Confregit in die irę suæ reges. atq; iterum in Psal. xv. Prouidebam domino in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne cōmouear. Faciunt quæ dixi supra in prima parte, in xxv. conclusione, quæ incipit: licet vasallus. & in xcvj. conclusione incipien. arma etiam. xxxviij. consideratione.

Tu dic vltra Nebrissēn. concordando omnia prædicta, quòd aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in digniori loco est, & qui à dextris eo dignior qui à sinistris, vt patet in dictis conclusionibus. Quando verò est quæstio de duobus tātum, quórum vnus comitatur alterum, tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus & in priori loco, cum latus cingat, claudat, aut tegat: vt supra dictum est. Intellige scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut tegitur latus: quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus & cingenti, seu claudenti & tegenti: & ita credo esse intelligenda dicta Nebrissēn, ex dictis etiam supra in prima parte, vbi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quòd sedere filium à dextris nihil aliud est, quàm conregnare patri: sicut ille qui considet regi ad dexteram, assidet ei in regnando & iudicando secundùm Augusti. & Thomam in vltima parte. q. vij. allegatos per Io. de Terrarubea, ī tractatu suo, Vinea ecclesię intitulato, arti. ij. primi tracta. in iiij. conclusione: quæ expositio mihi videtur verior & sanior.

Tertia consideratio erit de spiritusancto, cuius est vna deitas, & essentia cum patre & filio. Ita quòd ratione deitatis pater non est maior filio, filius non est maior spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cum sint tres personæ, ratione personæ sedebit ad sinistram patris, eo quia filius sedet ad dexteram. Nō per hoc quòd spiritussanctus sit minor: quia, vt dixi, nulla est maioritas, & minoritas inter patrem & filium, & spiritum sanctū. Sed vt secundùm sedes naturales si essent tres æquales qui vellēt sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dexteram, alter ad sinistram: ideo etiā hoc modo dicemus in trinitate vbi sunt tres personę ęquales, q; sedebunt hoc modo. Et vna quæq; persona in sua sede æqualiter operatur effectū deitatis, non q; vnus sit melior altero, sed æqualis: & procedit spiritussanctus à patre & filio, ca. j. de sum. tri. & fi. catho. habetur in ca. de spiritu. & in c. saluator. de cōse. dist. v. & in c. fi. de conse. dist. iij. Et dicitur in Credo in vnū deum, quod in missa cātatur, ibi: Qui ex patre filioq; procedit. & in psal. Quicūq; vult. Et propter multos effectus dicitur spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, & omnia prospiciens, vt per Bernardinum de Bustis in ij. parte rosarij, sermone xxxviij. in litera xx.

Quarta consideratio. Sancta dei genitrix virgo semper Maria est supra apostolos, angelos & archangelos, vt dicit glo. in. l. omnes dies. in ver. apostolicæ. C. de ferijs. Et canit mater ecclesia, quòd exaltata est super choros angelorum: quòd probat Albertus. Omnes chori angelorum sunt de aliqua hierarchia: sed ipsa exaltata est super choros angelorum, ergo ipsa est super omnem hierarchiam. Et facit, prout dicitur, quoniam beata virgo Maria plus distat à seraphin dignitate & gloria, quàm seraphin à cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordinatur seraphin super cherubin vno ordine, ergo beata virgo Maria erit super seraphin vno ordine, ergo super hierarchiā angelorum. Et etiā quia mater dei, ideo thronus eius poni debet iuxta thronū dei, vt habetur iij. Reg. ij. c. Positus est thronus matris eius iuxta thronū regis. Et à dextris dei sedere debet, iuxta Psalmistam psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et q; sit super hierarchias omniū angelorum, & super choros, satis probatur p Barth. sibillā in suo speculo quæstionū peregrinarū: in c. x. secūdę decadis. ver. secūda quęstiūcula est. Et amplissimè cōprobat ex multis Anto. Floren. in sua summa. iiij. parte. tit. xv. §. xv. vbi ponēdo duodecimū priuilegiū illius, dicit Mariam vltra omnes creaturas mundi esse honorandam & priuilegiatam duodecim priuilegijs. Et ibi cum beato Aug. De te ô virgo Maria quid dicam pauper ingenio? Cùm quicquid dixero, minor laus est q; tua dignitas mereatur. Et quibus te laudibus efferā nescio. Si cœlum appellē, altior es, & quē cœli capere nō poterant, tuo gremio cōtulisti. Si matrē gētiū dicā, excedis. Si formā dei appellem, digna existis. Si dominā angelorum vocem, per omnia cōprobaris, quia do-

mina angelorum es, ergo super omnes angelos exaltata.

Petrus Comestor cōpilator historię scholasti. hos sequētes versus in laudē virginis eleganter cōposuit: vt refert Anto. in tertia parte suarū historiarū, tit. xviij. c. viij.

Si fieri posset quod arenæ, puluis, & vndę,
Vndarum guttæ, rosa, gemmæ, lilia, flammę,
Aethera, cœlicolæ, nix, grando, sexus vterque,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Siluarum rami, frondes, auium quoque pennæ,
Gramina, ros, stellæ, pisces, angues, & aristæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, dracones,
Linguæ cuncta forent, minimē depromere possent
Quæ sit vel quanta virgo regina Maria:
Quæ tua sit pietas, nec litera, nec dabit ætas.

Si ergo tot & tales viri laudem sufficientem & condignā dicere nec referre possint, quid ego miserrimus paucissimi ingenij faciā? nihil aliud, nisi de his ad illos me remittā, maximē ad dicta ipsius Ant. in d. iiij. parte, in li. x. c. xliij. in sermone de assumptione: vbi ponit quomodo habet omnes proprietates omniū ordinū cœlestiū hierarchiarū, & illas omnes excedit. Et post dicta Anselmi de laudibus Mariæ dicam sequen. O fœmina mirabiliter singularis & singulariter mirabilis, per quam elemēta renouātur, angeli reintegrantur, inferna eneruantur, homines saluantur. O fœmina plena & semper plena gratia, de cuius plenitudinis exundātia respersa resultat omnis creatura. O virgo benedicta per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & nō solum creatura à creatore, sed etiā creator à creatura laudatur. O maria dulcissima semperque beatissima, si omnis peccator ad te cōuersus, & à te sit despectus, necesse est vt intereat: si omnis peccator ad te cōuersus & à te cōspectus, impossibile est vt pereat. Et idē Anselmus de cōceptu virginali. c. xij. & xiij. Nihil domina est æquale, nihil cōparabile. Omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est: quod supra te est, solus deus est: quod infra te est, omne quod deus non est. Ideo dicam cū Baptista Mantuano, libro primo Parthenices, cap. ij.

Nulli à deo viuax animi solercia, nulli
Tam felix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ possit laudes æquare loquendo.
Quæ data sunt illi nunquam mortalibus vllis
Antea concessit, nec postea concedet olympus.

Et ideo etiam Diony. videns Mariam ait:

O quam te memorem virgo, nanque haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum sonat, ô dea, certē
An phœbi soror, an nympharum sanguinis vna
Sis felix, nostrique leues quemcunque laborem.

Idcirco ego minimus aduocatorum & scribentium te Mariam omnium Christianorum aduocatam salutando, supplex dico.

Humanæ cum sis tutrix pia virgo cohortis,
Quam sterilis genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humili conuerto mente salutes,
Quas pius excelsa Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fusas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sydus, tu lumen honoris,
Per quam Iessei stipitis vmbra nitet.
Tu decoris speculum, nostræ spes sola salutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abest.
Tu regina poli, cunctique medela reatus,
Diceris & celsæ ianua certa domus.
Quæ fuerat vetito virgo castissima morsu,
Clausa prius iussu panditur illa tuo.
Non opus est tenui præconia ludere versu,
Pro tantis nostras laudibus ecce preces.
Fac quæso portus veniant ad vela secundos,
Nostra nec immenso fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus per saxa per hostes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuersus stygiæ nō cęca charybdis,
Antraque nec dura corruat hoste timet.
Quid memorem nostro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaque nostra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistræ,
Nec mea sordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes,
Nec careat salubri debile pectus ope.
Et corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege quæ cecini gressu sed ille citato,
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.

Et cum ecclesia catholica deuotē dicam.

Tu spes certa miserorum. Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppressorum. Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia. Te rogamus voto pari.
Laude digna singulari. Vt errantes in hoc mari.
Nos in portu salutari. Tua sistat gratia. Amen.

Quinta cōsideratio. Post supradictas personas ponuntur angeli: quoniam ex quo dicit sanctus Thomas in prima parte summę. q. lxvj. articulo iij. Angeli sunt in cœlo collocati, non solum vt æternaliter contēplantes, sed etiā vt generaliter pręsidētes, quia pręsunt omni corporeæ naturæ, ideo in supremo loco debēt collocari, post Christū tamē, qui pręest omnibus. Principatibus, Potestatibus, Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulū ad Ephe. j. c. quorū collectio distincta est in triplicē Hierarchiam, & quęlibet Hierarchia in tres ordines. vnde Grego. in moralibus. Nouē sunt ordines angelorū, cū per sacra eloquia, Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur. Et supernorum ciuium quantę sint distinctionęs ostēditur, de poe. dist. ij. c. principium. §. nouem.

In prima igitur & suprema Hierarchia ponūtur Seraphin vt supremi, deinde Cherubin, & Throni. In media ponūtur Dñationes, Principatus, & Potestates. Et in tertia Virtutes, Archāgeli, & Angeli, secūdūm Gregorium. Et in huiusmodi ordine relucet mysteriū trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchię inuenitur vnitas diuinę essentiæ. In tripartito ordine ostēditur trinitas personarū, & ipse quidem deus trinitas, qui omnia operatur in singulis diuidēs prout vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Cherubin, vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dñationibus, vt maiestas. Regit in principatibus, vt principiū. Tuetur vt virtus, in Virtutibus. Reuelat vt lux, in Archāgelis. Assistit vt pietas, in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrē, cognitio veritatis in Cherubin ad filium, ardor amoris in Seraphin ad spiritum sanctum. In secunda Hierarchia maiestas dominationis ad patrē, rectitudo principandi ad filium, salus intuendo potestatem ad spiritum sanctum. In

tertia

tertia operatio virtutũ ad patrem, reuelatio lucis ad filiũ, inspiratio intellectus ad spiritum sanctum.

In quolibet etiam angelo relucet vestigium trinitatis. Nam in quolibet est tria necessario indistincte reperiri, secundum Dionysium, scilicet essentia, virtus seu potentia, & operatio: & tamen in vno sunt, & sic omnes angeli benedicunt dominũ, trinitatem, & vnitatem insinuantes. s. eorum conditionibus. ita dicit Anto. Floren. in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. vj. §. j.

Et, vt dicit Thomas. j. parte per totũ. & ij. dist. q. j. Hierarchia est diuinus ordo secũdum scientiã, & actionem in assimilatiõe dei. & ibi amplè ponit ꝙ in qualibet Hierarchia sunt tres ordines, & in quolibet ordine sunt multi angeli, & angeli vnius ordinis nõ sunt æquales: & ibi etiam ponit ꝙ homines assumũtur ad oẽs ordines angelorũ. Angelus tamen inferioris ordinis non assumetur ad superiorem. Etiam dicit ibidem ꝙ minimus ordo angelorum est superior supremo nostræ Hierarchię: quod quomodo intelligatur, vide ibi ne sint contraria ea quæ hic dicuntur, inquantum dicitur ꝙ in quolibet ordine assumuntur homines vt infra etiam dicturus sum.

Et, vt dicit Raymundus Sebnudius in suo dialogo quarto. c. xlij. omnino necesse est credere in maximo atq; incõprehensibili numero angelos esse: in multitudine em ministrorũ dignitas principis, & in paucitate plebis, ignominia principis. Ideoq; milia milia ministrant ei, & decies milies centena milia assistũt ei. Itaq; si in natura corporea sunt innumeræ species lapidũ, herbarũ, arborum, pisciũ, auiũ, quadrupedũ, & innumera indiuidua hominũ, erunt etiã infinitæ species angelorũ. At ne putemus hãc multitudinem cõfusam esse, ideo oportet scire ꝙ inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iocũdissimus. Videmus em̃ ꝙ in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt em̃ quædã superiora, quędã inferiora, & quędã his media. Elementata & oĩa inanimata sunt infima, vegetatiua media, sensitiua suprema. Super hęc oĩa est homo oĩm sublimissimus. Habet tñ etiã humana natura multiplicẽ statũ secundũm superius & inferius. In hominibus em̃ sunt agricolæ mercatores, burgenses, nobiles, milites, barones, comites duces, reges: & vnus oĩm imperator. In statu ecclesiastico sunt rectores, diaconi, archidiaconi, decani, prępositi, abbates, episcopi, archiepiscopi patriachæ: & super oẽs papa apostolicus. Si igitur tã decorus est ordo in his rebus inferioribus, multò amplius in illis nobilissimis altissimisq; spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iocũdus. Sũt enim inter eos tres hierarchię. i. tres sacri principatus, & in qualibet hierarchia sunt infimi, sunt medij, sunt supremi: & hęc ordinatissima cuiuslibet hierarchię multitudo ad vnũ tendit oĩm supremũ. In elementis, vt videmus, ignis est dignior, in gñe piscium Delphin, in auibus Aquila, in bestijs Leo, in hominibus imperator: omnia tendunt ad vnum caput. Ita quoq; in angelis æstimandũ est.

Sexta cõsideratio. Seraphin tanq; excellentes sunt in primo loco ac supremo ordine angelorũ, & in prima hierarchia & superiori, cum tres sint hierarchiæ cœlestes quas distinguit Dionysius in sua hierarchia, lib. vj. in supremam, mediã, & infimã, vt hic ante dictũ est. Et dicitur hierarchia à hierar qđ est sacrũ, & archos princeps, quasi sacer principatus. Et, vt dictum est, sunt tres hierarchię, in quarũ qualibet sunt tres ordines, & sic in toto sunt nouẽ ordines angelorũ seu spirituũ beatorũ chori. Et in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt Dñationes, Virtutes, & Ptãtes. In infima sunt Principatus, Archãgeli, & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanq; superiori & excellẽti, cũ tales excellunt in hoc qđ est oĩm supremũ ipsi deo vniri. Quia nomẽ Seraphin nõ imponitur tm̃ à charitate, sed à charitatis excessu, qm̃ importat nomẽ ardoris, vel incẽdij, vt inquit Dionysius, relatiuè per Bartho. Anglici in suo lib. de proprietatibus rerũ, lib. ij. Pulchrè inquit prima cœlestiũ hierarchiarũ excellẽtissimis essentijs sanctificat ordinem habens omnibus circa deum immediatè collocatum.

Et isti nouem ordines qui sunt in ecclesia triumphãti designãtur per nouẽ lapides, de quibus in c. principium. de pœni. dist. ij. Sic etiam in ecclesia militãti sunt nouem ordines, de quibus in c. cleros. xxj. dist. Et sic ecclesiæ duplex est ordo, vt dicit Lucas de Pen. in l. ordinem. C. de cõsulibus & non spargendis, libro xij. Et primus ordo ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

Dionysius enim exponit nomẽ Seraphin secundũm proprietates ignis in quo est excessus caliditatis: in ipso em̃ igne tria sunt. Primò ꝙ semp tẽdit sursum & ꝙ est cõtinuus: per quod significatur ꝙ ille ordo indeclinabiliter mouetur in deũ. Secundò eius virtus actiua est, qa calidus cũ quadã acuitate, & est maximè penetratiuus in agendo, & pertingit vsq; ad minima cũ quodã excedenti feruore. Et ꝑ hoc significãtur actiões angelorũ huius ordinis quas in subditos potẽter exercẽt eos ĩ similẽ feruorẽ excitãdo, & totaliter eos per incẽdium purgãdo. Tertiò est in igne claritas, & hi angeli habẽt in se inextinguibilẽ lucẽ etiam alios perfectè illuminando. vnde Gregorius. Seraphin vocantur illa agmina quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittũtur ad cordiũ nostrorum inflãmationẽ, vt dicit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone x. in litera H. vt patet iiij. Reg. ij. ca. In angelis qui in curru igneo, equis igneis apparuerũt Elię, quẽ trãstulerũt in cœlum tanq; vnum de Seraphin. & Esaiæ vj. vbi dicitur. Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incẽdunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas, duas quibus volãt, duas quibus se tegunt superius, & duas quibus se tegunt inferius, vultum habentes igneum & rubrum, & in amore diuorũ inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos & quomodo, vide Anto. Floren. in summa, in tertia parte, tit. xxxj. c. vj. §. iiij.

Ad hũc ordinẽ transferũtur homines in hoc mũdo rapti ad diuina, oĩa exponẽtes propter amorẽ diuinũ, cupiẽtes oẽs saluos fieri in dilectione proximorũ, & de eorum salute tanq; de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo dei desiderio ita anhelantes, ꝙ omnia huius mũdi propter deũ ita cõtenunt, qui ad hũc ordinẽ assumũtur, teste Gregorio. Qui supernæ contẽplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelãt, nihil in hoc mũdo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascũtur, terrena quæq; abijciunt, cũcta temporalia mente conscendũt, imo transcendũt, amant & ardent, atq; in ipso suo ardore requiescunt: amando ardẽt, loquẽdo accẽdunt, & quoscũq; verbo tangunt ardore, protinus in dei amore faciunt qui intra Seraphin numerũ sortem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellẽtiores oĩbus alijs de propè diuina secreta cognoscẽtes, quibus ipsi inflãmati alijs

reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personæ charitate diuina inflāmatæ super omnes alios, quia maior horum est charitas.j.ad Corin.xiij. Quia sicut lucerna ad ignem liquescit, & cera fluit, sic tales sunt intantum in dei amore ardētes, ꝙ statim qñ de deo cogitāt, ꝗ magna opera eius, ꝗ magna virtꝰ, misericordia, & miseratio eius statim fluūt in lachrymis cōsiderādo eius bonitatē, & quāta eis cōtulit, & pro eis fecerit delectabiliter sustinent oēs labores: qui in hoc ordine collocantur & solenniter coronantur, deo propinquiores inter ciues cœlestes.

Ad hūc enim ordinē assumētur legis naturæ prophetę, legis Mosaycæ, & apostoli seu eremitę aut eis succedētes in lege gratię, qui vitā propriā contempserūt ex nimia charitate propter salutem propinquorum, summi pontifices, & supremi principes. Quoniā, vt dicit sanctus Thomas in libr. ad regem Cypri. Veri reges & principes supremum gradum tenēt in beatitudine cœlesti. relatus per Ioan. Ludouicum Viual. in suo opere regali, in prologo tractatus, de cognitione electorum.

Sed ad declarationē sequentiū notandū est, ꝙ qñ creauit deus cœlū, statim angelis repleuit: qa simul creati sunt angeli, & cœlū angelis repletum, imo oīa creata sunt simul, vt ait glo. in verbo, simul. de summa tri. & fi. catho. in princi. extra. Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouē choros siue ordines secundūm illud Io. xiiij. In domo patris mei multæ māsiones. & in c. nouit. & c. in domo. de pœni. di. iiij. Quoniam in quolibet ordine sunt sex mille sexcētæ & sexaginta sex mansiones. In qualibet māsione pñt esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot natiōes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot sedes seu loca. s. sex mille sexcenta & sexaginta sex. Et in qualibet sede seu loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna aīa. Et qñ omnia illa loca replebūtur, tūc (vt opinantur nōnulli doctores deuoti hāc calculationem piē ponētes & credētes) tūc adueniet extremū iudiciū. Et in quarū qualibet cōstituit vnū principē, & in primo isto ordine seraphin cōstituit luciferū, & in quolibet alio posuit aliū tanꝗ capitaneū, vt infra dicetur. Quiquidē lucifer suā pulchritudinē cōspiciēs inde superbiuit, dicens: Ponā thronū meū in aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentū inferioribus notum fecit, qui quantò plus ei cōsenserunt, magis peccauerunt: ita ꝙ traxit secum tertiam partē de quolibet ordine, imo numerum nobis infinitum seu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michaël.

Et ab hoc ordine cecidit vsꝗ ad vltimū & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer princeps omniū prędictorū, secundūm magistrū sententiarū, lib. ij. qui eminētiā suæ naturę & profunditatē suę sapiētię perpendens, in suū creatorē superbiuit, & vt deus esse voluit. Nō quidē per imitationē iustitię, sed per ęqualitatē personæ: & quātò deo factori suo contradixit, & cęteris erat altior & pulchrior, tantò factus est cæteris inferior, turpior & miserior, & descēdit in profundū inferni, secūdūm illud Lucæ ix. Videbā satanam tanꝗ fulgur de cœlo cadentē. Et istud rationabile fuit: cūm in quo qs peccat, in eo torqueri debet. gl. fi. in c. si qs. xciiij. di. & maximè in illo qui sedē sibi nō cōuenietē petit, & in supremo loco se ponere vult qui sibi nō debetur, in eo punitur ꝙ ponitur in remotiori, vt habetur. l. j. C. vt dignitatū ordo seruetur. li. xij. facit tex. in c. pręcipimus. xciij. di. & Bal. in cōsi. ccxxxvij. in j. volu. licet tex. in l. neminē. C. de offic. magist. offi. vtatur maiori benignitate, vt supra dixi, in prima parte.

Et ideo ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur & in loco inferiori: cui loquitur Esa. xiiij. dicēdo admiratiuē. Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? qui dixisti in corde tuo. In cœlū conscendā, super astra cœli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundū laci. Qui te viderint ad te inclinabuntur, teꝗ prospicient. s. qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos qui tibi consenserunt.

Ad quē descēdēt superbi, inflati, nequissimi, blasphematores dei sui creatoris, & oēs in statu supremo in hoc mūdo existentes, vt sunt reges, imperatores, papa, & alij superiores principatus, si cōtingat eos ad inferna descēdere, erūt in dicto inferiori carcere cum lucifero & suis complicibus qui erāt illius ordinis seraphin. Et à lucifero corā deo accusabūtur, secundūm qđ scriptū est Ezech. xxij. de quo Bernardinus de Bustis in j. parte rosarij, sermone x. in j. parte. in litera L. De pluribus autē principibus dubitare possumus de eorū saluatiōe, imo plus credendum & presumendum est de eorum dānatione, cum malè vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam infra in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic verò ponam de alijs qui malè vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: vt de Nerone habetur, qui fuit oppressor & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao rex Aegypti ignorās deum idololatra & oppressor decies cōtumax domino deo & seruo suo Moysi, in mari rubro submersus est cū exercitu suo. Exo. xiiij. & c. Nabuchodonosor. xxiij. q. iiij. De pluribus aūt alijs ī. dicā, in v. parte. in prin. Sed qm̄ hic ante dictum est quòd Lucifer descēdit ad infimum locū inferni, ex quo videtur ꝙ in hoc sit ordo, aduertēdum est ꝙ in inferno est ordo triplex secundūm aliquid, & secundūm aliquid nō est ordo in inferno. Est ergo ordo primò diuinæ iustitiæ, quia, sicut dicit Paulus ad Rom. xiij. ibi: que à deo sunt ordinata sunt. peccatores in supplicijs ordinātur, vt nunꝗ sit decus culpæ sine decore iustitię, vnde ita pulchrè & ordinatè stat peccator in inferno, sicut in anulo gēma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secūdò ordo est culpę: quia illi qui fuerūt similes in culpa, sociabūtur in pœna. vnde super illud Matthęi xiij. Alligate ea in fasciculos ad comburēdum. dicit Grego. Fasciculos ad cōburendum ligare est, hos qui ęterno igni tradēdi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, par etiam pœna constringat, iuxta textum in l. si quemꝗ. in fi. C. de episco. & clericis. Tertiò est ibi ordo pœnę: quia nō omnes ęqualiter punientur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicij, Deutero. xxv. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. & in cap. penu. xj. q. iij. & in c. frater. xvij. q. iiij. & plenè in c. si qui episcopi. j. Et hæc dixi vt intelligantur ea quæ hic dicūtur de locis infernalibus, & de illis qui in illis collocātur. Sed tamē nullus est ordo in inferno quo ad elemēta, quo ad loca, & quo ad actiua & passiua, vt declarat Ioannes de sancto Geminiano in suis sermonibus funebribus, distinctione iiij. sermone vij. in litera E.

Septima consideratio. Chorus cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur qui superemìnenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt. Et hoc, vt ait Grego. quantum ad quatuor.

Primò quãtum ad perfectam dei visionem, qua etiam cætera cognoscunt. Ait enim Grego. quid est quod nõ vident, qui videntem omnia vident?

Secundò ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vident diuinam essentiam. vnde Psalmista. In lumine tuo videbimus lumen. species enim gloriæ domini super cherubin erat. Ezech. x.

Tertiò quãtum ad hoc quod in ipso deo cõtẽplantur pulchritudinẽ omnium rerũ à deo deriuatã, quoniã ipse deus est causa omniũ rerũ productarum. vnde Gen. ij. Et vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quartò quantum ad hoc ꝙ ipsi pleni existẽtes huiusmodi cognitiõe rerum & primę causę quæ deus est, ipsam copiosè in alios effundũt. vnde ait Gregorius. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina cherubin vocata sunt, quãtò perfectiori plena sunt scientia, tantò claritatem dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittũtur ad sciẽtiarum eruditionẽ, vt patet Apocal. x. in angelo qui habebat librum in manu. & Apoca. xviij. in angelo à cuius claritate terra illuminata est. i. homines sunt in doctrina eruditi. & Apocal. xxj. dicit Ioannes. Sustulit me angelus in spiritu in montẽ magnũ & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctã Ierusalẽ. & Actu. x. Quomodo angelus illuminauit in fide Cornelium cẽturionẽ. & Apoca. j. habetur ꝙ deus per angelum suum reuelauit Apocalypsim seruo suo Ioanni. Et habetur hæc per Bernardinum de Bustis in sermo. xj. in ij. parte sui rosa. in ij. parte illius sermonis, in litera H. Et hi illuminant sanctos ecclesiæ doctores, & tẽpore preterito illuminauerunt prędicatores & apostolos quibus dicebatur. Ante reges, & pręsides ducemini propter me, & eritis illis & gẽtibus in testimoniũ: sed data est eis sapiẽtia, ita ꝙ resistere nõ poterãt spiritui qui loquebatur in eis. Et omnes isti assumentur ad illum ordinẽ. Et etiam doctores iurium qui ad iustitiam erudiunt, tanꝙ sedantes contẽplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. authen. habita. C. ne filius pro patre. l. leges sacratissimæ. C. de legibus. Quę per ora principum diuinitus est promulgata, eas, s. scientias docendo, addiscẽdo, tam in consulendo ꝙ in prædicando habentes claritatẽ intellectus cæteros illuminantes, vt est sciẽtia iuris ciuilis per quã totus mũdus illuminatur. d. authen. habita. §. j. De quibus etiam Dan. xij. Qui docti fuerunt fulgebũt quasi splẽdor firmamẽti, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellę in perpetuas ęternitates. Et euãgelicum verbũ ait. Qui fecerit de his mãdatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit magnus vocabitur in regno cœlorum. Hi sunt qui pro sciẽtia acquirẽda omnia postposuerũt, totaliter inferius illuminati ad expositionẽ sacrarũ literarum vacauerũt: diuitijs renũtiãtes mũdanis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam suam multis periculis exponentes, à vilissimis personis etiam pluries iniuriam patiẽtes, soli deo eius doctrinæ & sapientiæ vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem assumuntur cardinales & patriarchæ, cùm in ecclesia militante faciant secundùm ordinem, videlicet primum post pontificẽ: cum ordo ecclesiæ militãtis regulari debeat secundùm ordinem ecclesiæ triumphantis. Et etiã quia tanꝙ proximiores summo põtifici in officio sacerdotali eidem tanꝙ fratres coadiutores existunt. c. fundamenta. de elect. in vj. Ideo tanꝙ digniores & maiores in ecclesia militanti, sic etiam in ecclesia triumphãti. Et sic etiam quia reges alios superiores recognoscentes, hoc est nõ existẽtes supremi in eorũ regnis cum tales non sint superillustres sed tantum illustres ęquiparantur cardinalibus & patriarchis, vt dicit do. meus Iason in l. j. in iij. col. de offi. eius cui man. est iur. ff. Ideo etiã erunt in hoc ordine si bene agãt & fuerint tales ꝙ fuerint scientia & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomõ, de quo Sap. ix. de quo tamen dubitatur, an sit damnatus an saluatus. De quo videatur Ioan. Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali, & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vsꝙ ad octauum locum carceris inferni quidam dæmon nomine Satan seu Satanas, qui aduersarius interpretatur: qui penitus humano generi aduersatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur Zach. iij. Et Satã stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis cherubin. Et cum his dãnabũtur omnes patriarchæ & cardinales ignari scientiæ diuinę: & qui nõ erũt saluati, & omnes hęretici: de quibus habetur in c. quidam hæretici. xxiiij. q. iij. Et qui sequuntur opiniones illorum, & aliorum hæreticorum: & alij literati qui male sanctas scripturas interpretabũtur, diuersos introducẽtes errores, & omnes illis adhærẽtes. Ac tempore nostro dubitãdũ est, ꝙ quidã Lutherus Alamanus qui infinitos resuscitauit & seminauit errores & hęreses non fuerit causa dãnationis plurimorum: tanꝙ Antichristi erunt præcones & prędicatores malam doctrinam seminãtes. Doctores etiam iuris qui malas opiniones contra ius & æquitatem dederunt, & contra determinationem ecclesiæ consuluerũt. Vnde dubitandũ est de Dyno, qui ex quo contra ecclesiam semel consuluit fuit dãnatus, vt cuidam eremitæ viro sancto fuit reuelatum, vt refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo testamentum. j. numero vj. de testa. extra.

Cum his etiam collocabuntur principes illustres damnati, vt sunt reges nõ supremi, sed superiores recognoscẽtes & existẽtes immediate post supremos à paritate loci eorum in mundo, & , vt dictum est, in ordine cœlesti.

Octaua cõsideratio. Tertius ordo angelorũ seu beatorũ spirituũ descẽdẽdo, & septimus ascendẽdo, est ordo thronorũ qui à thronis ordo dicitur à dono iudicij, eo ꝙ deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat, & cuncta subiecta p illos disponat: vt dicit Isido. & per cõueniẽtiã dicitur ad sedes materiales in quibus quatuor cõsiderãtur. Primò situs, qua sedes super terram eleuatur, & sic throni eleuãtur vsꝙ ad hoc qđ in deo immediate rõnes rerũ cognoscũt. Secũdò firmitas, qa in sedib⁹ materialib⁹ aliquis firmiter sedet, sed throni à contrario firmãtur in deo. Tertiò susceptibilitas, quia sedes suscipit sedentẽ & in ea deferri potest: sic throni suscipiũt deum in seipsis, & eum quodãmodo ad inferiores deferũt. Quartò capacitas, quia sedes ex vna parte est aperta ad suscipiẽdũ sedentẽ: sic throni per promptitudinem sunt aperti ad suscipiendum deũ & ad sibi famulandum. vnde ait Greg. Throni dei sunt hi qui tanta deitatis gratia replentur, vt in eis sedeat dominus, & per eos iudicia sua discernat. Throni enim nobis mitti dicuntur ad iudicij informationem: habent enim informare iudices vt legem intelligant, vt dicitur Actuum viij. Accepistis legem in dispositione angelorum. Et ad Galat. iij. Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. de proprie. rerum, libro ij. versi. Tertius ordo est, ꝙ illi angeli in quibus singulariter relucet certitudo iudicij diuini, throni nuncupantur. Et ideo à

beato Diony. sedes altæ & altissimę dicuntur. Altæ, quia propter diuinam autoritatē quasi ad iudicandum ordinātur. Altiores, quia secundum iustitiæ diuinæ regulā incitamur ad iudicādum. Altissimę, quia immediatius altissimo deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiā dicuntur, quia aptæ & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Cōueniens enim est, & aptum, vt ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis qualitatem retributionis quilibet sortiatur. Vnde conuenit & aptè cohęret pœna culpę, & gloria iustitiæ. l. capitalium. §. famosos. & l. aut facta. §. fina. ff. de pœnis. Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem adinuicem non haberent: compactio itaq; sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hūc em̄ ordinē assumūtur archiepiscopi & episcopi tanq̄ iudicātes duodecim tribus Israël, cùm in partē solicitudinis sint vocati. c. cū ex eo. de aucto. & vsu palli. ca. decreto. ij. q. vj. Et oēs principes qui obtinēt secundā sedē post maiorem: vt sunt duces, comites, & marchiones, qui solum habēt regem recognoscentē superiorem, cū sint tales in tertio gradu: & etiā primi magistratus, vt sunt cancellarij, qui prefecti pretorio simpliciter dicūtur, & etiam quæstores & oēs habētes primā cognitionē iudicādi, hoc est supremā. Qm̄ tales æquiparātur & sunt etiā illustres, vt latus declarat amplè do. meus Iason in l. j. col. iiij. de offi. eius cui mā. est iuris. ff. Et generaliter oēs pastores ecclesiæ habētes oues sibi cōmissas, qui bene eorū ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primū erūt collocati in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsq; ad septimū inferni carcerē cecidit quidā principalis capitaneus dęmō, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur sine dn̄o; qui cū suis socijs tētat de ira, qua nititur peruertere iustū iudiciū, quod quatuor modis corrūpitur, timore scilicet, pręmio, odio, et amore. c. quatuor modis. xj. q. iij. Et etiā tētat iudices & ecclesiasticos prelatos q nō curāt de subditis, populū nō erudiūt, fidē catholicā perire permittūt, suis pōpis ex bonis ecclesiæ gloriātur & incedūt, infinita & innumerabilia possidēt beneficia, & lanā gratāter accipiūt, in bonis deducunt dies suos, & in pūcto ad inferna descēdūt cū simoniacis & schismaticis, & talibus cæteris, quos ad veritatē ecclesię per suā negligentiā nō reducunt: & cum eis patientur oēs tales principes & iudices superiores, de quibus hic ante dictum est ad instar similitudinis iam factæ.

Nona cōsideratio. Media hierarchia cōtinet tres ordines. s. dominationū, potestatū, & principatuum. Et primus ordo istorū qui dicitur quartus habendo respectū ad hierarchias, & sextus locus habēdo respectū ad supradictas sedes dicitur Dn̄ationum chorus, ad quos pertinet diffinire ea quæ agēda sunt, dicēte Gregorio: Quædā angelorū agmina, pro eo q̄ eis cętera ad obediendū subiecta sunt, Dominationes vocātur. Nomē em̄ dn̄ationum tria significare dicitur. Primò em̄ significat quandā libertatē, quæ est à seruili cōditiōe sicut plebs subijcitur, & à tyrannica oppressione, quā etiā interdū maiores patiūtur. Secūdò significat quandā rigidā & inflexibilē gubernationem, quę ad nullū seruilē actum inclinatur, neq; ad statū aliquē seu actū subiectorū vel oppressorū à tyrānis. Tertiò significat dominatio appetitū & participationem veri domini, qd' est in deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperāt diuina mysteria alijs angelis. Zacha. ij. vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: Curre, & loquere ad puerum istum.

Et secundum Isidorū, horū angelorum ministeriū est seruili timore deposito in deū moueri, & absq; reflexione ad cōmodum tēporale et incessanter famulari, quæ singulari excellentia inuisibilem annunciationem in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et, vt dicit Greg. in bello spirituali, officium eorū est instruere qualiter oporteat homines prelationis officiū exercere. Suggerūt etiā prelatis qualiter sine tyrānide & subiectorū oppressione debeant se habere. Et, vt dicit Bern̄. de Bust. in ij. parte sui rosarij. ser. xj. ij. parte. litera H. Operantur ad senium sub dominio rationis subiugationū. vnde Gene. xvj. Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt liberè ad summum eleuētur, & nulli infra summum subijciātur. Vnde ita deo subsunt, q̄ nulli inferiori subijciūtur & p̄ vniuersalē excellentiā supra omnē subiectionē eleuātur: ita tamē q̄ per nullā violētiā aut tyrannidē ad oppressionē inferiorū inclinantur. vnde dicit Diony. in sua hierarchia, q̄ secūdùm dissimilitudinē tyrannidis dominiorū exercēt seueritatē. habēt in ptāte & cū seueritate liberalitatē in benignitate: & dū à dn̄ationibus ptās exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istā tamē liberalitatem eorū potestas nullo modo minoratur, imo deo se confirmantes regulā & legem suæ præsidentiæ quantum possibile est imitantur, vt ait Bartholomęus Anglici in dicto libro ij. de proprie. rerum.

Ad hunc ordinē assumuntur alij inferiores prælati ab episcopo, qui nulli alij subijciuntur q̄ supremo principi, vt sunt abbates exēpti ab omni iurisditione: qui licet non sint immediati ad summū pontificē, in ordine tamē nulli alij superiori q̄ supremo subijciūtur. Et etiam à simili inferiores principes, vt sunt comites, qui licet nō sint immediati post supremū principē, tamen nulli alij principi, puta duci aut regi superiorē recognoscēti, prætereq̄ supremo principi, puta imperatori aut regi nō recognoscēti superiorē subijciūtur. Cū tales dominētur inferioribus eisdem iustitiā administrādo, & eos ab oppressionibus, violētijs & tyrannide præseruāt. Et etiā hi qui non permittūt in se vitia dn̄ari, sed vitijs dn̄antur: ita qd' non permittūt turpia in se, sed oīa honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rōni dominatur, sed econtra rō ipsa dn̄atur sensualitati: quæ quidē ratio refrenat ī mortali corpore omnē appetitum inordinatum, quē reducit ad debitam regulā pœnitentiā agētes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales principes supradicti qui in omni iustitia & æquitate vitam suam præsiderunt neminem lædentes, nihil alienum vsurpantes, vnicuiq; quod suum erat reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitię, & reipublicæ vtilitati q̄ proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutriuerunt & defenderunt, non aliena rapientes, sed suis iuribus & redditibus neminem læserunt zelo iustitiæ feruentes.

Quibus etiā comparādi sunt oēs præsides parlamentorum & supremarum curiarum, qui licet non sint primi in ordine post principem, nulli tamen alij subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine cecidit vsq; ad sextum inferni carcerē quem inhabitat cum socijs suis quidam dæmon nomine Astaroth seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis,

de multis, vt habetur Iob. xlj. Vbi dicit quod nō est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia & pigritia: & de malitia eius ponitur Iob xl. & xlj. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictū est, existentes superbi, quorum est rex, accidiosi & pigri, qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati & impinguati, quod ex sua consuetudine ad vitia ipsis resistere & obuiare nesciunt aut nolunt, sed ipsis longo tēpore inuoluti & dormientes sicut porcus in volutabro, iā ex consuetudine ducti eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prędicti prælati inferiores qui suos inferiores non bene regunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prędicti principes temporales qui populum suum per suos officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes, iustitiæ non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendētes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præsidentes in curijs supremis, qui iustitiam non administrant & retardant.

De isto dæmone quos tentabit, amplè ponit Bernard. de Bustis in j. parte sui Rosa. in sermo. x. in litera P. vbi dicit quod tentabit clericos, presbyteros, episcopos, archiepiscopos, cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro angelorum dicitur Principatus, qui est octaua sedes, habēdo respectum ad supradicta. Et hic ordo secundùm sanctos docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vtpute regibus, principibus, & prelatis. De angelis istius ordinis dicit Diony. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ductiuum ad Dei similitudinem: quia isti angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deum, & doceant ipsum reuereri in seipso & proximo, specialiter in prelato: qui secundùm Diony. ideo dicuntur principatus, quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium. s. deum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & quantum fas est in presidendi officio principi assimilantur: &, vt dicit Isido. li. vij. Principatus sunt qui angelorum agminibus presunt, qui pro eo quòd subditos angelos ad explendum mysterium ordināt & disponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistunt. Milia enim milium administrabant, & decies centena milia assistebant. Daniel. vij. Hęc dicit Bar. angli. in loco hic ante alle. Et, quoniā, vt dicit Grego. Principari est inter reliquos esse prior: quia primus est in executione eorum quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existētes principes dicūtur & vocantur. Iuxta illud Psalmistę: Pręuenerunt principes coniuncti psallentibus.

Quomodo autē capiatur princeps, videatur gl. in ver. regū. in clemen. vnica. de baptismo. Et hi etiam angeli qui bonis spiritibus principantur dicuntur principes, & ad loca determinata, vel negotia regis deputātur, per modum legatorū mittuntur ad ista inferiora ad principū instructionem, eruditionem, protectionem seu defensionē: vt habetur Iosue ix. Ego sum princeps exercitus. & Dan. x. Vbi ponuntur tres principes. s. Persarum, Medorū, & Grecorū, quos omnes angelus domini instruxit: vt dicit Bernardi. de Bustis in ser. xj. iam supra alle. Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ seu eorū cōmunitati, maximè principali personæ illius cōitatis, vt patet Daniel. x. vbi dicitur quod princeps Persarū. s. angelus illius regni resistit angelo Danielis viginti duobus diebus, de quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur prælati inferiores, vt sunt abbates subditi episcopis, & abbatibus exēptis, qui suos religiosos instruūt & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana & catholica viuendū, & quę sint obseruanda. Et prælati inferiores seculares, vt sunt decani, præpositi, & alij in ecclesijs collegiatis, qui docēt & instruunt inferiores in eorū modo viuendi, & secundū eorū regulas eis datas à superiore. Et principes inferiores, vt sunt comites, marchiones, & alij habentes superiores, & existentes administratores vnius prouinciæ ad illam instruendam, vt viuat secundùm regulas & ordinationes supremi principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorū & omnium aliorum subditorum: inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populū eis commissum: timendum est tamen ne ille locus sit diu vacuus & non repletus nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem & gubernationem, vt habetur Malachię capit. ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Et etiam viri deuoti & charitate fœcundi de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerīt illud preceptum: Diliges dominum deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiā administrādo ex mādato principis supremi cui sub sunt. Ex quo consiliarij parlamentorum existentes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus quibus comparantur, vt dicam ī. in v. parte, ad hunc ordinem assumuntur, & in ordine collocabuntur si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine vsque ad quintum inferni carcerē cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan, cum omnibus suis complicibus, qui omnes tentat tam de superbia ira, quàm auaritia, cum quibus collocabuntur omnes prelati inferiores, qui ob eorum superbiam malè tractant suos subditos & inferiores eis à superiore commissos, principes suos subditos non custodientes, instruentes nec defendentes, nisi ad eos excoriandum & opprimendum, qui tales sunt similes cete in mari, quę alecā defendit ab alijs piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur dominus Esa. xxvij. In die illa visitabit dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan serpentem veterem & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est, & presertim vbi domini & principes subditos in personā offendūt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundùm Bartolum in l. cum satis. C. de agricolis & censitis. libro xj. Nec aliàs opprimi aut bonis damnificari vel iniuriari, per textum in lege, cum satis. §. caueat. & ibi Ioannes de Platea. C. eodem. vt ait Catilina in secunda responsione contra Ciceronem. Nec vllam potest illustribus viris in abiectis hominibus vltrò laudem afferre.

O deus omnipotens quid hodie dicendum est de principibus huius seculi, de quibus omisi dicere in iiij. consideratione, cum ibi tantum collocantur supremi principes, & in illo carcere inferni vltime iuxta luciferum collocantur. Nonne reperientur qui potestate abutuntur in subditos eos opprimendo, quos defendere debẽt? Nõne sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant? vt olim fuit quidam rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zacharias summus pontifex suo regno priuauit, de quo in c. alius. xv. q. vj. iuncta gl. ibi in ver. inutilis.

Refert etiam Gaguinus, libro j. historiarum. Chilpericum ob illam rem regno fuisse pulsum.

Aduertendum est tamen ꝙ etiã deus ob punitionem peccatorum subditorũ dat populis regem effœminatum, vt habetur Esa. iij. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et Iob xxxvj. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de principibus deprędantibus suos subditos, & abundant tabernacula prędonũ, dicit Iob xij. & Esa. iij. Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra. & tales deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophetæ Esa. xxxiij. Vę qui deprędaris, quoniam tu ipse deprędaberis. & Psalmistæ. Et qui deuorant escã meam sicut panis &c. Quoniam etiam

Non habet euentus sordida pręda bonos. Nec immerito, cum inter cætera quæ clamant ad deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud Iacobi v. & quod vulgariter & communiter dicitur.

Clamitat ad cœlum vox sanguinis & oppressorum.

Tales enim populi oppressores sunt causa, ꝓpter quã bella fiunt, secundũm tex. & glo. in c. ad apostolicæ. de re iudi. lib. vj. Vt qui iustitia propter potentiã reprimi non possunt, bello clade cum sonitu in hoc seculo pereãt. Cũ de talibus concludatur Iob. xxvij. Hæc est pars hominis impij apud deum, & hæreditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui relinqui fuerint ex eo sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Et etiã habetur amplius Esaiæ xiij. Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta illud apostoli j. ad Corin. vj. Neq; auari, neq; rapaces regnum dei possidebunt: imo iudicium durissimum his qui præsunt fiet, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, Sapi. vj. & Psalm. vij. concluditur. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab angelo fuit Carolo Caluo Francorum regi diuinitus mõstratum. De quo Gaguinus lib. v. c. j. Prout refert etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo cõdidit. j. in fine. de testamẽtis, extra.

Vndecima consideratio. Ordo sextus chori angelorum dicitur potestatum, & est nona sedes habendo respectum ad supradicta. Et dicuntur potestates secũdũm Isidorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coërcentur.

Ad rationẽ enim gubernatiõis pertinet ordinare qualiter ea quæ pręcepta vel diffinita sunt impleri possint, vt alij exequãtur: & hoc pertinet ad potestates. Nomẽ enim potestatis quãdam ordinationẽ designat, secundũm illud apostoli ad Rom. xiij. Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Et ideo Dionysius dicit, ꝙ nomẽ potestatũ quãdam ordinationem significat circa susceptionẽ diuinorũ, & circa actiones diuinas quas superiores in inferiores agunt eas sursum ducendo. Ad ordinẽ ergo potestatũ pertinet quomodo à subditis sunt agẽda. Et horum officium est secundũm Gregoriũ, illos qui in bello spirituali desudãt cõfortare, & per hos arcẽtur mali spiritus, & ne violẽtiam inferant. Et vt boni victoriam obtineant, eos ab aduersarijs defendant, sicut per potestates terrenas malefactores arcẽtur, ne violentiam aut vim bonis inferant. vnde Gregorius. Potestates vocantur hi qui hoc potentius præ cæteris præceperint, vt eorum ditioni potestates aduersæ subiectę sint. Et mittũtur nobis ad dęmonum & tẽtationum repressionem, vt patet Exod. xiij. Vbi angelus domini interposuit se inter Aegyptios persequẽtes filios Israël & ipsum exercitum. Sicut etiam Thobię viij. dicitur. Quia Raphaël religauit dęmonem in deserto superiori, ne noceret Thobiæ. Quę autem dicat de his potestatibus Bartholo. Anglici in suo libro ij. de proprietatibus post Dionysium vide eundem.

Ad hũc ordinem sextum in ordine angelorũ & nonũ in ordine supradicto, post hãc vitã assumuntur homines, in hac mortali vita degẽtes in omni castitate vitę: qui aliquando à corporibus à dęmone obsessis dęmones expellũt, peccata purgãt suis sanctis orationibus, & alijs sanctis operibus, à mentibus hominum dęmones arcent, homines suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumũtur sancti & sanctæ virgines & alij casti & in castitate viuẽtes in omni morũ honestate & sanctimoniæ vitę: quoniã virginitas replet cœlum. c. nuptiæ. in princ. xxxij. q. j.

Ab hoc ordine cecidit quidam dęmon vocatus Belphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, q est deus hortorum, qui cum suis cõplicibus tenetur in carcere inferni. Et est capitaneus omnium dęmonum qui tentant de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxurosi & omnes lubrici, vt puta corruptæ virgines, adulteri: vt habetur j. ad Corin. vj. Adulteri regnum dei non possidebunt. & Appocaly. xxj. Erit pars eorum in stagno sulphure & igne vinct. & Osee vij. Oẽs adulterãtes quasi clibanus succensus. Pessimũ est enim vitiũ alterius vxorẽ adulterari, secundũ Ange. per illum tex. in §. ij. in authen. de mona. imo abominabile est in muliere seu fœmina plus ꝙ in viro: quia maior castitas etiam secundũm mores hominum exigitur à fœminis. l. palã. §. qui in adulterio. vbi glo. ff. de ri. nup. l. penul. C. de Orfi. & satis no. Deute. xxij. vt per plura comprobat G. Bene. in sua repe. c. Raynu. in ver. cuidam Petro tradiderunt, nume. liij. de testa. extra. & ibidem nu. lxviij. ꝙ ꝗuis omnibus libidinis amor turpis sit, nunꝗ tamen deterior ꝙ in honorato, quia ꝗtò nobilior tantò nocibilior, secundũm Alber. mag. Licet enim in serico & lana eadem libido versetur: dignitas tamen personę habet libidinis aggrauare delictum. c. cum quidã. de iureiu. l. presbyteri. C. de episc. & cleri. Illustribus enim, vt dicit, castitatis obseruatio præcipuum debitum est, & ob vitiũ luxurię plures principes fuerunt à regno remoti.

Sichem princeps magnus, quia opressit virginẽ Dynã à filijs Iacob cum esset in dolore circuncisionis interfectus est. Genesis xxxiiij.

Rex Salomõ dñi amantissimus plenus sapientia, diuitijs, & potẽtia sup oẽs reges, in senectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & recessit cor à dño ꝓpter mulieres, & secut⁹ est deos alienos, & factus est idololatra, mulierũ taliũ amore. Habuit eñ lxx. sicut reginas, & tercẽtũ concubinas:

concubinas: & ideo suscitauit sibi deus aduersarios Adad Idumæum, & Ieroboam suum seruum, qui afflixerũt eum vehemẽter, & in senectute sua mulieribus deprauatus mortuus: & sic scriptura de eo malè sentit. iij. Reg. xj. & xxxij. q. iiij. ca. Salomon. de pœniten. distinctio. ij. capit. si enim. versic. Salomon.

DVodecima cõsideratio. Post illos sex ordines chori angelorũ contentos in duabus primis hierarchijs, est tertia hierarchia quæ dicitur Epyphonia, tres continens ordines inferiores, scilicet virtutes, archangelos, & angelos. Et hęc inferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia est diuinum participium naturæ legibus occurrens, secreta reuelans, pro capacitate discreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes quæ potestatem habẽt faciendi miracula, & curandi morbos & lãguores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discreta: hoc pertinet & refertur ad archangelorum differentiam & angelorum: quia maiores vt archangeli, maiora, minores vt angeli, minora reuelant. Per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora secreta, vt illud. Ecce virgo concipiet & pariet filium &c. Per angelos autem minora. Vt illud Dauid. Episcopatum eius accipiet alter.

DEcimatertia consideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supra posito, dicitur virtutum. Virtutes enim sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes & miracula facienda, vt habetur amplè per Bartholom. Anglici, in secundo libro de proprietatæ rerum. versi. septimus est ordo. Et sicut ad rationem pertinet prębere facultatẽ adimplendi, sicut præsidentes, balliui, & alij potestates dant mandata adimplẽdi legum pręcepta, quod ad virtutes pertinet, secũdũm quod virtus importat quendam excessum fortitudinis: & sic dicit Dionysius, ꝙ nomen virtutum significat quandam virilem & inconcussam fortitudinem ad omnes operationes diuinas eis conuenientes, & ad suscipiendum diuina, ita ꝙ significat ꝙ sine aliquo timore aggrediuntur omnia quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinẽ pertinere. Isti enim sunt iustitiarij in domo regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Gregorius. Virtutes vocantur etiam illi spiritus per signa & miracula, quæ frequenter fiunt & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet Thobie xj. vbi dicitur ꝙ angelus Raphaël Thobiam seniorẽ illuminauit, cuius filium à piscis deglutitione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundi inter leones rapidos ab eis liberauit, & viuũ pręseruauit, vt habetur Danielis vj. Deus meus misit angelũ suum, & conclusit ora leonũ, & non nocuerunt mihi, quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendũ est, ꝙ omnes iustitiarij inferiores mandata iustitiæ adimplentes & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et, vt dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi omnibus virtutibus prępollentes, ita ꝙ tantum à deo illuminari ꝙ ex eorum sanctitate vitæ faciunt miracula suis præcibus deo fusis, & operibus virtuosis adhibitis, in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Beelzebub, qui interpretatur princeps muscarum: quia illi idôlo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscæ adherent sibi: quod idôlum primus adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Quiquidem cum suis collegis tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius erũt in tertio carcere inferni cum ipsis, & etiam iustitiarij, non cum virilitate & fortitudine iustitiam administrantes, & indeuoti doctores, & confessores, seu prędicatores, aut quicũꝗ alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis in prima parte Rosarij, sermone decimo. in litera O. Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi amplè.

DEcimaquarta consideratio. Octauus ordo angelorum qui est vndecimus in ordine nostro supra posito, dicitur ordo archangelorum: qui secundũm Isidorum summi nuntij, vel principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter angelos. Cum dicitur ab archos, quod est princeps, & angelus, quasi angelorum princeps. Sunt enim duces & principes sub quorũ ordine vnicuiꝗ angelorum officia deputata sunt. Nam archãgeli angelis pręsunt, vt patet in Zacharia, vbi angelus maior dicit minori: Vade, & doce puerum istum.

Horum enim officiũ est maiora Dei secreta nobis hic inferius nuntiare, sicut Gabriel nũtiauit beatæ Mariæ virgini incarnationem filij Dei. Et etiam mittuntur ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam pontificem, & ipsum docuit, ꝙ esset pater Ioannis Baptistæ, vt canit ecclesia.

Nuntius celso veniens olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen & vitæ seriem gerendæ
Ordine promit.

Et Raphaël etiam tanquam medicina Dei, ad Thobiã missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit, & cæcitatem abstulit & detersit, vt refert Isidorus libro octauo. Et secundũm Dionysium, officiũ archangelorum est etiã prophetias prophetis reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lædant. Archangeli etiã angelis superpositi eis sunt digniores, & annuntiatione sunt priores cæteris, quia sunt perfectiores, vt pulchrè declarat Bartholomæus Anglici in loco hic ante allegato. Et tales dicũtur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vt puta vnius familiæ domus, vnius prosapiæ seu prolis: vnius villæ seu parochiæ, cum tamen angelis singularum personarum de illa multitudine. Nam misericors Deus humanam fragilitatem cognoscens esse inexpertam & ineptam ad bellandum & resistendum dæmoni infernali, de quo veritas diuina in euangelio dicit, quòd nõ est potestas sub cœlo quæ comparetur illi, quem alibi vocat principem huius mundi, dicens: Venit enim princeps mundi huius, scilicet diabolus, & in me non habet quicꝗ: ne à tanto & tam forti principe, qui est leo rugiens quærens quẽ deuoret, natura humana in aliquo decipiatur, dedit vnicuiꝗ hominum vnum angelum magistrum, directorem & conseruatorem, scientem omnia necessaria pro humana salute, & de primo qui datur omnibus de primo ordine, dicam in consideratione sequenti.

Sed quia etiam habenti dignitatẽ datur alius angelus de maiori ordine secundũ dignitatẽ illius cui datur, ideo in hoc tantũ insistendo dico, ꝙ archangeli dantur cõitati, familiæ, domui, prosapię, aut principi seu gubernatori: vt de Eliseo iij. Reg. iiij. ca. ꝙ angelorum multitudinẽ habuit ad sui defensionẽ. Habuit enim vt singularis persona

vnum,& vt propheta alium,& secundũm suas dignitates alios. Et,vt ait Bernardus in quodam suo sermone. Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit ad sui protectionem & custodiam,& qui ei tanquã dominæ deseruirẽt,vt ei cõueniret qđ habetur Psal.xc. Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodirẽt te in oĩbus vijs tuis.

Singulis enim regnis & præsidatibus,seu principatibus supremis præsunt, angeli de superiori ordine inferioris hierachię ad custodiã solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Et ideo aliquando accipiũtur pro regibus & regnis quibus præsunt,eo quia rationabiliter procurant bonũ gentiũ sibi cõmissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert deo merita suæ gentis cui præest,propter quod videntur tales angeli sibijnuicem quandoq; contrariari & resistere, quoties duo regna quibus præsunt diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est quod dicitur Danielis decimo: vbi Danieli dicit Gabriel, Princeps,id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. Et permanẽt illi angeli in tali resistentia, non ꝙ inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter,sed quia futura ignorant,donec sciant determinationem diuinę voluntatis de futura istius vel alterius gentis subiectione. Sed quãprimũ sciunt diuinam voluntatẽ per reuelationem vel effectus positionem,tunc concorditer approbant diuinam sententiam,cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati,vt declarat beatus Thomas in prima parte, quæstio.cxiij.articulo viij.& idem Thomas in ij.sententiarum:distinct. xj.& Nicolaus de Lyra Apocalyp.decimo. In verbo, & angelus. & in verbo,audiui angelum.& ibidem xvj.c. & clarius Danielis decimo.& Gregorius libro iiij.moraliũ. c.xxxj.& lib.xvij.cap.vij.

Et huius regni & regis Franciæ custodia & protectio attribuitur Michaëli archangelo qui olim princeps fuit synagogæ. Sed nunc constitutus est à deo in principem ecclesiæ, cuius supra cæteros seculi principes brachium dextrum & præpotens fuit vsq; nunc,& ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus rex noster Franciæ,vt dicam infra in v.parte, in xxxj.consideratione,vbi ponam quomodo reges Frãciæ semper profuerunt in ecclesia:multaq; pro ecclesia fecerunt,quæ alij principes Christiani non fecerunt. Ideo datus est eis Michaël pro custodia sua & sui regni. Nõ ergo immeritò & sine causa regnum Franciæ vsq; ad hæc tempora floruit & augmentatum fuit, tanq; ab ipsomet deo institutum,protectum,& custoditum vsq; ad hæc tẽpora, vt satis declarat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo,duas habens filias. de testamentis, extra.

Nam,vt ait Gregorius,quoties miræ virtutis aliquid agitur,Michaël mitti perhibetur.vt ex ipso actu & nomine detur intelligi,ꝙ nullus facere potest quod facere præualet deus. Idcirco eidem Michaëli plura quæ sunt miræ virtutis attribuuntur, vt de pugna ei data cum dracone, de qua Apocalypsis xij. ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur. Ita ꝙ quoties de ipso fit festum,de omnibus angelis etiam solennizatur.

In signum cuius regis & regni Franciæ protectionis post primam Michaëlis in terra ecclesiæ Romanæ in monte gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suiq; honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ in loco qui Tumba dicitur iuxta mare,sex millibus ab vrbe Abriacensi circa annũ domini septingentesimum decimum,vbi Michaël episcopo prædictæ ciuitatis apparuit,iubens vt in prædicto loco ecclesiam construeret, & sicut fit in terra ecclesiæ,scilicet in monte Gargano:ita & ibi in sui memoriam cœlebraret,qui locum incolere, regnumq; tutum seruare statuerat. De quo meminit Guaguinus, libro tertio. c.iiij. Eodem,inquit,propè tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaëlis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus. Quæ omnia prudenter considerans Ludouicus vndecimus pater Caroli octaui rex Franciæ in honorem Michaëlis archangeli protectoris sui ordinem militarem sancti Michaëlis dictum,cum sit princeps & præpositus cœlestis militiæ: quia pugnauit cum dracone,& data est ei talis potestas,instituit perpetuo & fundauit,certo militum numero quorum rex primus est decreto & determinato,de quibus infra dicturus sum.

De quo Michaële dicere potuerunt reges Christianissimi,quod habetur Danielis x.c. Ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutoriũ meum. & eodem c.in fine. Nemo est adiutor meus in omnibus his,nisi Michaël princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur oẽs eleemosynarij & sobrij, qui sua bona in eleemosynis erogauerunt,qui pauperibus subuenerunt, ęgrotis,peregrinis & indigentibus, hospitalia visitauerunt, ecclesias reparauerunt de suis bonis,& pro defunctis orauerunt & orare fecerunt.

Assumuntur etiam domini temporales,habentes custodiam suorum subiectorum,& inferiores curati,& viri ecclesiastici habentes custodiam animarum,& eis annunciantes verba dei,decem præcepta legis, & euangelia,& prædicationes, qui sunt nuncij dei & verborum ipsius.

Ab hoc ordine cecidit ille dæmon qui Asmodeus alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhærentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula,ita ꝙ gulosi, tabernarij,ebriosi,& sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carnium voraces, qui mane surgunt ad ebrietatem,& sunt potentes ad bibendum. de quibus habetur Esa.v. Vę qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tandem vsq; ad vesperum,vt vino æstuetis,quoniam,vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur in c.vnum orarium.§.aliàs ea demum. xxv.distinctione.& Hosti.in summa,de tempo.ordi.col. vj,versiculo,tertia regula.

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati,qui subditis non nunciant quæ habent in mandatis,tam in administrando eis iustitiam,seu iurisdictionẽ,quàm in prędicando & annunciando verbum diuinum diebus festiuis,sed sunt negligentes:aut aliàs non ita nuntiãt prout tenentur,in hoc carcere collocabuntur.

Decimaquinta consideratio. Nonus ordo chori cœlestis,seu spirituum cœlestium dicitur angelorum, & est vltima sedes habendo respectum ad ea quæ dicta sunt hic ante in tertia parte. Et iste ordo angelorum est deputatus ad voluntatem domini, populis nuntiandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturæ. Nam angelus semper est spiritus,sed quando mittitur,tũc primò angelus nuncupatur,vt dicit Archid.in c. fatendum.

fatendum.xiij.q.ij.& iuxta illud: Qui facis angelos spiritus,& ministros ignem vrentem.

Angelis verò pictorum solertia pennas fingit, vt eorum discursum celerem significent,sicut & iuxta poëtarũ fabulas venti pennas habere dicuntur,sicut dicitur. Qui ambulat super pennas ventorum.& hęc secundùm Isidorum. Dionysius autem dicit, ꝙ angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participãt cum ipsis,sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt,qui & primi nuncij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos,vide Antoni. Florentinum in sua summa, in tertia parte.titu. xxxj.c.vj.§.iiij. versicu.quantum ad quartum.vbi exponit illud Esaię vj. Et volauit ad me vnus de seraphin, qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi,homines ad diuinam cognitionem adducunt, & subleuant,& vt iuste viuant,informant.Vnde,quamuis isti inferiores angeli, & si non habent alios angelos sub se inferiores,quibus pręsunt,habent tamen sub se hominum ordines, quibus præsunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur,per dilectionem dei in semetipsis formantur, per custodiam sub se progrediuntur,per illorũ tutelam,quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis,vt dicit Archidiaconus in c.fatedum .xiij. q.iij.Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anto. Florentinus in sua summa,parte tertia.c.vj.§.iiij.vbi dicit ꝙ Antichristus habet etiam bonum angelum,& in §.v.dicit,ꝙ iste angelus non est in ventre matris,sed statim postꝗ ortus est ex ventre matris, secundùm Iacobum de Voragine,& secundùm Thomam.

Quod etiam cognouerũt gentiles: vnde Aristoteles in libro de secretis secretorum ad Alexandrum. Nescis, inquit,ꝙ teste Hermogene duo sunt spiritus,qui te custodiunt,quorum vnus stat ad dexteram,& alius ad sinistrã, custodientes & scientes opera tua,& referẽtes factori tuo quicquid feceris?Hoc solum in veritate debet te,ô Alexãder, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum qui stat ad dexteram, & aliũ qui stat ad sinistram,scilicet angelum Satanę quærentem hominem tanꝗ leonem deuorare. Vel qui erat rex & pręlatus,duos habebat bonos angelos custodes,vt dicit Bernardi.de Bustis,in ij.parte sui Rosarij.in sermone xj.parte ij.in litera D. Quia certũ est imperatores & reges duos habere angelos custodes.Vnum,videlicet ratione singularis personæ,sicut habent cæteri homines. De quo habetur Matthæi xviij.ibi: Videte ne contemnatis vnũ ex his pusillis.Dico enim vobis,quia angeli eorum semper vident faciem patris mei,qui in cœlis est.

Et isti angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus,vt statim dicã. Et iste angelus custodit,vt alij angeli.

Alterum verò angelum habẽt ratione dignitatis,vel officij regalis,vt de Eliseo legitur iiij.regum.iiij.capitulo, ꝙ angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam.Et iste secundus angelus,qui datur ratione dignitatis,illuminat, vt tenet sanctus Thomas ij. distinctione.xj.q.xij.

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierirchæ,qui dicuntur secundùm aliquos Principatus,& secundùm alios Virtutes.Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum.Ideo aliquando accipiuntur pro regibus & regnis quibus præsunt,eo quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis,vt infra dicam.

Et,vt dicitur Ad Hebræos primo.Omnes administratorij spiritus sunt,missi in adiutorium eorum,qui hæreditatem capiũt salutis:propter septem, quæ Deus circa nos operatur,quæ ponit Antoni.Florentinus in sua historia, prima parte.titu.vj.capit.j.§.primo. vbi ponit circa quæ operantur angeli apud nos.

DEcimasexta consideratio. Istorum angelorum etiã multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis,in secũda parte sui Rosarij allegati,in sermone xj. in secunda parte, in litera C D E F,vsq; ad literam M. vbi ponit duodecim officia quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus,in suis sermonibus, in sermone de angelis,sermone xxxvij. vbi dicit,ꝙ propter illa officia quæ habent apud nos,debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglici, in suo secundo lib.de proprieta.rerum. Etiam Bernardinus de Parẽtinis,in suo elucidario,in quarta parte.ibi:Quæritur quarto.& Anto.Florentinus,in loco supra allegato.§.v. Ego autem alio stylo,vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succincte & clare ponam effectus custodiæ angelorum,quam habent in nobis.Et dico,ꝙ angelus noster datus est nobis ad custodiã ad multos effectus sequentes.

Primò ab insidijs diaboli nos præseruat,vt satis notatur Iudith xiij.Viuit dominus, quia custodit me angelus eius,& hinc euntem,& ibi commorantem,& inde huc reuertentem.Et Genesis xxxij.Cum Iacob Esau valde timeret,angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait:Castra Dei sunt hæc.

Secundò custodit nos contra dęmonum tentamina,velut pastor solicite custodit oues suas à luporũ morsibus. Christus enim est verus pastor,qui cùm mittit oues suas, id est animas in hæc inferiora,mittit custodes angelos ad custodiendum eas.Vnde angeli dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum.Genesis xix.

Tertiò nos quandoq; à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ,quem angelus à morte liberauit. Genesis xxij.

Quartò nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur Danielis tertio:vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis,& etiam à morte.Et dicit ibi textus. Angelus domini descendit de cœlo cum Azaria & socijs eius in fornacem,& excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis,quasi ventum roris flantem.

Quintò bonus angelus orationes nostras Deo repræsentat,vt dicitur Thobiæ xij. quando orabat cum lachrymis,& sepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo.& Danielis ix.dicebat angelus Danieli.Ab exordio precum tuarum,egressus est sermo: ego autẽ veni,vt indicarem,quoniam vir desideriorum es:sed angelus Persarum resistit mihi xxj.diebus. Vnde Bernardus. Discurrit angelus medius inter dilectum & dilectam,vota offerens, referens dona: excitat istam,placat illum.

Sextò nos in tristitia positos confortat, & corruentes releuat:Thobiæ quinto capit.Forti animo esto,in proximo est vt à domino cureris.Vnde cũ Daniel corruisset in

terram, tetigit eum angelus domini, dicens: Noli timere, pax tibi, confortare & esto robustus vir desideriorum.

Septimò bonus angelus nos à dæmone tentatos, consulit & protegit: imo contra multos dæmonum insultus nos defendit: vt patet de beato Michaële tẽpore legis Moysi, & ante patet, qui princeps synagogę eam quandiu durauit, fortiter defendit. Danielis primo. Nemo mihi adiutor est, nisi princeps Michaël. Circa quã synagogam eam protegendo, primò miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus qui plagas Aegyptijs intulit. Qui mare diuisit. Qui in columna nubis, & ignis populum Israëliticum antecessit. Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secũdò fecit stupẽda: sciens enim diabolus Iudęos ad idololatriã proruptos, volebat corpus Moysi honorificè sepeliri, vt Iudęi suas idololatrias exercerẽt: sed Michaël victoriam obtinuit cõtra diabolum, & corpus Moysi ab omnibus abscondit. Vnde in epistola canonica Iudæ, & transumptiuè in c. si igitur. xxiiij. q. iij. Cũm Michaël archangelus condisputans altercaretur de Moysi corpore, non ausus est iudiciũ inferre blasphemiæ: sed dicit, imperet tibi deus.

Tertiò protexit illos de synagoga, vt patet ij. Reg. vj. c. Et habetur in c. reuera. de consecra. distin. ij. vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samariæ: tunc dixit Eliseus. Plures nobiscum sunt, quàm cum illis. Et loquebatur de angelis, quorum erat Michaël qui percussit Syrios cęcitate, quos Eliseus duxit in medium ciuitatis in Samariam ipsis non videntibus.

Quartò adiuuit eos q erant de synagoga. Dicitur enim Danielis x. ca. ex persona Gabrielis archangeli. Princeps regni Persarum resistit mihi xxj. diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutorium meum. Et in fine illius c. Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester. Gregorius verò lib. xvij. Moralium dicit, ꝙ princeps regni Persarum erat bonus angelus, custodiæ illius regni deputatus (cũm quodlibet regnum, natio, aut prouincia habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielẽ archangelum, cui populus Israël in Perside erat commissus, qui laborabat pro populi deliberatione, quem toto posse angelus Persarum impedire nitebatur. Et vide infra in ix. parte, in xlv. consideratione.

Sed quomõ hoc ꝙ vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi cõmissis? Nam vt dicit sanctus Thomas in prima parte. q. cxiij. relatus per Anto. Florentinum in sua summa, in tertia parte. titulo xxxj. ca. vj. §. vij. Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos qui in suis actionibus, seu operibus regulantur secundũm diuinam sententiam. Sed aliquando contigit, ꝙ in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri subdatur, vel pręferatur. Quid autẽ super hoc ordo diuinæ prouidentiæ habeat disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, ꝙ super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hoc volũtatem, quã cognitam adimplere studeant.

Ex quo patet, ꝙ inquantum de contrarijs meritis, & sibi repugnantibus diuinam consulunt voluntatem, dicuntur sibijnuicem resistere. Non quia sint eorum voluntates contrariæ: quia in hoc omnes concordant, ꝙ dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogæ tantum quantum durauit, post illam sepultam, fuit dux & custos ecclesię catholicę & Christianæ, & huius regni, & regis Francię dicitur data custodia & protectio attributa tanꝗ supra cęteros seculi principes brachium dextrum ecclesiæ catholicæ tenẽtis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendenda prępotentis. Nam, vt ait Gregorius. Quoties mirę virtutis aliquid agitur, Michaël mitti perhibetur, vt ex ipõ actu, & nomine detur intelligi, ꝙ facere pręualet deus. Ideo eidem Michaëli plura quæ suntmerę virtutis attribuuntur: ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, in signum cuius & reges Franciæ protectionis post primam Michaëlis in terra ecclesię Romanæ: scilicet in mõte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suiꝗ honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Francię, in loco qui Tumba dicitur, iuxta mare sex milibus ab vrbe Abriacensi, circa annũ domini septingẽtesimũ septimũ. vbi Michaël episcopo prædictę ciuitatis apparuit, iubens, vt in pręd icto loco ecclesiã construeret, & sicut fit in terra ecclesię in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret: qui locum incolere, regnumꝗ tutum seruare statuerat, vt plenè habetur in eius legenda: de quo etiã meminit Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iiij. Eodem, inquit, propè tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaëlis cœnobium exędificauit: cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus: vt hoc refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. nume. xlvj. A quo tempore apprehendit serpẽtem antiquũ, qui est diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eũ in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni. Apocalypsis xx. A quo quidem tempore vsꝗ nũc semper floruit regnum Franciæ in fide Christiana plusꝗ alij principatus. Ita ꝙ, vt ex historijs & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum reperiuntur, adhuc plures principes, & plura regna in quibus sunt Iudæi, manẽtes, & residentes, & plures sunt hæretici, qui non arcentur, neꝗ puniuntur à principibus, sed tolerantur. Imo, quod plus est, sustinentur: vt nũc est de quodam Luthero Alamano, qui multas hęreses in Alamania seminauit: quę adhuc nisi fuissent acriter eius sectatores puniti per curias nostras parlamẽtales, in quibus viget omnis excellẽtia iustitię, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirpatæ huiusmodi hęreses, ꝙ non est amplius tam audax qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquod eius dictum propalare. Et nimirũ si tales hæreses nõ possunt pullulari in Frãcia, quia diabolus ligatus est per Michaëlem, vt non seducat amplius gentes donec consumẽtur mille anni.

Hic enim Michaël si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille qui ampulam oleo plenam in baptismo Clodouęi regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ regis Burgundiæ, quo adhuc hodie liniri solent reges Franciæ cũm sacrantur & vnguntur, vt dicit Guaguinus, libro j. capitulo viij. quod creditum est spiritus dei ministerio id perpetratum. Et ideo per Michaëlẽ, cum sit princeps ecclesiæ catholicæ: cui tunc credidit dictus rex Clodouęus. Secundò Alemanos fugauit ministerio dei. Ex quo creditum est angelum Michaëlem ibidem adesse,

adesse, vt de eo dici potest illud quod dicitur iiij. Regum vj. Plures nobiscum sunt, quam cum illis. Ipse fuit ille qui ceruum duxit ad transeundum vadum, cùm Clodoueus dolens exercitum suum debellare volentem contra Gothum hæreticum, orationem deo habuit in hunc modũ.

Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodoueum non est aspernatus deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è silua nemine inclamante in conspectum se prorupit, qui magnis inde militum vocibus exitus fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem deus conducere faciebat per Michaëlem tanquam protectorem & defensorem ecclesiæ catholicæ, cui tunc Clodoueus credebat, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali, ordinis prędicatorum, in tractatu de triumpho trium filiorum Franciæ, regi Ludouico xij. directo: quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias, numero lxxxvj. vsque ad numerũ cxvj. & per xx. col. & vltra, extra de testamentis. vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta regum Francorum contra infideles, contra quos fuerunt protecti & adiuuati pro fide catholica sustinenda, & defendẽda, augmentanda per Michaëlem archangelum principem ecclesiæ catholicæ: quod ita credendum est, cum talia sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & regis Franciæ.

Item idem Michaël pluries & multoties protexit reges Franciæ vsque ad hæc tẽpora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedicti in loco hic ante allegato, quæ essent nimis longa & fortè tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter reges Franciæ, quod omnes hęreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudæos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictum Viualdum in prædicto suo tractatu: & eundem Benedicti in iandicta repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, numero xciij. vsque ad numerum c. Et de huiusmodi illuminatione Michaëlis, dicam infra in sequenti effectu angelorum.

Octauò ergo bonus angelus noster nos illuminat in dei & fidei catholicæ secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit. Intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cœlestia, sicut oculus noctuæ ad lumen solis: tunc angelus noster secretò illuminat intellectum nostrum, & manuducit in cognitionẽ diuinorum arcanorum per fidem, & cognitionem. Vnde Zachariæ iiij. Reuersus est angelus qui loquebatur in me, & suscitauit quasi vnum qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angeli, qui plura de arcanis cognoscunt, quam inferiores, illuminant ipsos inferiores secreta diuina quæ eis nouerunt reuelando, & eis manifestando talia secreta quæ hic inferiora vsque ad diem iudicij concernunt, dicuntur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta diuina si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores quæ erga nos gerentur referunt. Et sic superioribus loqui dicuntur, vt dicit Thomas in prima parte suæ summæ. questione cxiij. Vnde virgo Maria à Gabriele fuit illuminata cum prius diceret: Ecce virum non proposui cognoscere, turbata de angelico sermone, statim post adiunxit: Ecce ancilla domini &c. vt habetur Lucæ j. Similiter Iacob videns scalam in qua ascendebãt & descendebant angeli, in cuius cacumine erat dominus innixus, per quam significatur descensus dei in mũdum, & vnitas trinitatis in tribus lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis, ilico illuminatus dixit: Terribilis est locus iste, non est in eo nisi domus dei & porta cœli, Genesis xxviij.

Nonò nos ab aduersis inimicis defendit, & aduersos inuisibiles deuincit. vnde habetur Apocalypsis xij. Prælium factum est in cœlo, & Michaël & angeli eius pręliabantur, & pugnauit Michaël cum dracone, & fecit victoriam. Et, vt dicit sanctus Thomas in loco suprà allegato, sanctus Michaël in prælio habito cum Lucifero fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine Principatuum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de cœlo in hunc caliginosum aërem, & in profundum abyssi deuixit: vnde cãtat ecclesia. Collaudemus venerãtes omnes cœli milites, sed præcipuè primatem cœlestis exercitus Michaëlem in virtute conterentem zabulon. s. luciferum.

Quiquidem Michaël erit etiam destructor Antichristi, prout destruxit luciferũ: vt dicit glossator super illud Apocalypsis xiij. Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latens postea apparebit, dicens se esse suscitatum. Et ferentibus eum dæmonibus in aëre ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt eum, tandem dum stabit in papilione suo in monte Oliueti, Michaël eum occidet, vt dicit Glo. super illud ij. Thessaloni. ij. Quẽ deus interficiet spiritu oris sui.

Decimò bonus angelus nos consolatur nobis panem & vinum ministrando tempore necessitatis. De hoc habemus iij. Regum xix. vbi dicitur, Quòd cùm Elias dormiret in vmbram iuniperi, fugiẽs à facie idololatræ Iezabel, deus misit sibi angelum dicẽtem: Surge, & veni, comede, grandis enim restat tibi via. Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsque ad mõtem dei Oreb. Et habetur Dan. xiiij. Quomodo angelus domini portauit Abacuch à Ierusalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ suis messoribus in agro deferebat Danieli inter leones existenti detulit, vt ex illo reficeretur qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est: & habetur Lucæ xxij. & Genesis xvj.

Vndecimò docet orare, pœnitentiam agere, dæmonẽ ligare, & compescere vxorem. Vt habetur Thobiæ quinto, & xij. quomodo angelus Raphaël docuit Thobiam iuniorem prædicta. Et ideo cum inter alia quis vult vxorem ducere, debet consulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem, cum à domino detur vxor prudẽs, & dotes & diuitię à parentibus, vt habetur Prouerb. xix. Et dixi in rubri. Des droictz & appertenances à gens maries. in cõsuetu. Burgundiæ.

Duodecimò impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum Gen. xxj. Quòd angelus reuocauit Agar fugientẽ dominam suam, & ad humilitatem & bonum reduxit. Et Exo.

xij.vbi angelus percussit primogenita Aegypti,vt tolleret eis occasionem mali.

Decimotertiò excitat nos à somno culpæ,vt habetur Zachariæ iiij.De angelo qui excitauit Zachariam,vbi dicit. Angelus domini excitauit me quasi hominem qui excitatur à somno.& Actuū xij.quando angelus percusso latere Petri excitauit eum,dicens:Surge velociter.

Decimoquartò à cōtrarijs potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo. Psal.xxxiij. Immittit angelus domini in circuitu timētium eum,& eripiet eos. & iiij.Regum xix.Venit angelus domini & percussit in castris Assiriorum lxxx.milia.Et contra hostes nos adiuuant,Gen.xxxj.& ij.Maccabæorum penultimo.

Decimoquintò peccata præterita increpat,vt ab eis recedamus.Numeri ij.vbi cū angelus filios Israël de præuaricatione increpasset,ipsi eleuauerunt vocē cum fletu.

Decimosextò à peccato præsenti nos eripit bonus angelus,vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis,id est de peccati cōsuetudine,Genesis decimonono.

Decimoseptimò impedit angelus peccatum futurum ne fiat,vt patet Nume xxij.In Balaam,qui ad maledicendum Israël pergens, ab angelo est impeditus.

Decimooctauò purgat labia nostra ad cōsolationem angelus noster bonus, Esaiæ vj. ibi: Et volauit ad me vnus de seraphin,& in manu eius calculus quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigi labia tua,& auferetur iniquitas tua,& peccatum tuum mundabitur.

Decimononò secreta dei reuelat.Thob.xij. Dicit Raphaël angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abscondam à vobis sermonē occultum,& instruit in ambiguis vt certificemur,Danielis ix.& x.

Vigesimò bonus angelus increpat malos,ne amplius malum cōmittant,& de malis commissis, Numeri xxij. Cur verberasti tertiò asinā tuam?& Apocalypsis xviij. Angelus increpat Babylonem & multitudinem eius, eiq; comminatur. Exite,exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimò gaudent angeli de satisfactione & reductione ad pœnitentiam, vt habetur Lucę x. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundò concupiscentiam debilitat,vt patet Genesis xxxij.vbi angelus tetigit neruum femoris Iacob & emarcuit.

Vigesimotertiò memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimit,vt patet Ezechiæ.ix.Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem,& signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquartò angeli orant pro nobis,imo totam terram circuiendo compescunt,Zachariæ c.j.Omnis terra habitatur & quiescit.Illic erat angelus,& luctuosam ad deum fundit precem.Domine exercituum (inquit) vsq; quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est. & meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquintò angeli etiam nostris duris casibus, calamitatibusq; spiritualiter compatiūtur.Esaiæ c xxxiij. Ecce videntes clamabunt,angeli pacis amare flebunt,dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum &c.Et dicit Iacobus Fabri in commētarijs diui Dionysij epistola .viij. vbi ponit de benigna cura prouidentiaq; angelorum circa gentes.

Vigesimosextò & vltimo bonus angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo,& eas sibi secundūm sua merita collocat in loco eis debito, secundūm quod dicitur. Nomina eorum scripta sunt in cœlis. & habetur Lucæ xvj.Factum est vt moreretur mēdicus,& portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.vnde archangelus Michaël multa habet officia in cœlis,vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in ecclesijs pingitur ponderans animas: quia Danielis v.dicitur.Appensus est in statera,& inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas & collocandi in paradiso.vnde cantat ecclesia.Venit Michaël archangelus cum multitudine angelorū, cui tradidit deus animas sanctorum,vt perduceret eas in paradisum exaltationis: quia data est ei potestas super animas sanctorum.Cūm enim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes,& quando inuentus est dignus,tunc bonus angelus valdè reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum,præsentans eā deo altissimo creatori suo,vt de tāto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones:& deinde defert eam ad locum sibi ab æterno assignatum,quia nomina saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum est quod nostra mater ecclesia cantat. Gaudent in cœlis animæ sanctorū, qui Christi vestigia sunt secuti.Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt,& multa alia passi sunt,ideo cum Christo regnant sine fine & exultant.Ex quorum salute gaudet tota cœlestis curia, imo cum magno gaudio egrediuntur,Esaiæ lv.In letitia egrediemini, & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantūm eam diligit deus,quādo talem in vita sua assignat sibi custodem, & in morte securum directorem,cui tota applaudet cœlestis curia:vt dicitur Esaiæ vbi supra.Montes & colles cātabunt coram vobis laudē,& omnia ligna regionis plaudent manu:id est angeli maiores & minores gaudent & exultabunt in aduentu sanctarum animarum in gloria,ita q; accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsq; ad diem iudicij.

O q; solicitè & diligenter omni die,omni hora,& omni loco nos tali et tam potenti custodi debemus commendare,& nos & omnia bona nostra temporalia & spiritualia committere: fructus,agros,pecora,gesta, actus, opera,liberos,ac totam familiam.Imo & nutrices sero & mane:& quando lactantes pueros in cunis decubant & reponunt,debent deo, virgini Mariæ, suo bono angelo, patrono,& omnibus alijs sanctis dei pro posse diligenter & deuotè cum crucis signaculo committere,ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immeritò de eo cantat ecclesia. Quo custode procul pelle rex Christe pijssime omne nephas inimici corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clemētia.Et propterea mihi visum fuit,& consului multis,q; quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis qui vult habere aliquem lectum seu torum triumphalem, q; triumphum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videlicet q; in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor euangelistis in forma

quatuor

quatuor animalium à quatuor lateribus secundùm quod figuratum est Apocalypsis iiij.& in capite lecti sint hæc scripta.In manus tuas domine commendo spiritum meū, redemisti me domine deus veritatis. Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat.

Ore tuo Christe benedictus sit torus iste:
Dormiat in Christo, qui toro iacet in isto.

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus.

Vt me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commendo Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisq; in angulo: in medio quorum erūt hi duo versus sequentes.

Angele qui meus es custos pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.

Quos omnes versus vnusquisq; bonus catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maximè cum vadit ad dormiendum cum Pater noster, & Aue maria. si saltem vacare non possit pluribus alijs orationibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta vt aliquid mereatur, cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est.c.de forma.xxij.q.v.concordat text.in c.cupientes.de pœnis. in clementinis. notatur in l.in illa stipulatione.ff.de verborum obliga.

Decimaseptima consideratio. Redeundo vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimū assumuntur omnes pueri baptizati qui in merito passionis Christi & fide parentum in gratia baptizati decedūt: quia, vt dicitur Matthæi xxij.Erunt homines sicut angeli dei in cœlo: quia per donum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, q; etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim Augustinus super Ezechielem. Sunt nonnulli qui parua capiunt, sed tamen hoc nūciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerū cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamē verbo, & exemplo quantum possunt alios ædificāt, qui inter angelos collocabuntur.

Item sunt nonnulli qui hic bene regunt seipsos, vxorem, totam familiam, liberos, singulaq; negotia, cuncta ordinantes ad dei honorem, timorem, & amorem, sicut faciebat Thobias: Fili pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus si timuerimus deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita inter angelos collocabūtur: & etiam simplices qui pœnitentiam egerunt carnem suam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dæmō qui vocatur Mammonæ, cum pluribus, alijs suis cōplicibus, qui tentant de auaritia quos dominus paupertate percussit, Matthæi vj. Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari, vsurarij, & eis similes. Et de quibus tentet huiusmodi dæmon, vide Barnardinum de Bustis in prima parte sui rosarij, sermone decimo, in litera M. vbi amplè.

Ex quibus patet, q; sicut in cœlo scilicet cœlesti sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt, ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis secundùm eorum grauitatem, & secundùm quod supra dictum est: vt recitat amplè Vincentius in suis collationibus. Et alij præsunt alijs: cum dæmones præsint dæmonibus, vt etiam suprà dixi.

Decimaoctaua consideratio erit talis. Cum in paradiso sint nouē ordines, & in quolibet ordine sint sex milia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex milia sexcēta sexaginta sex: & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omnia illa loca replebuntur, tunc, vt opinantur nonnulli doctores deuoti hanc calculationem piè ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium: sed quia ista non sunt præsentis speculationis, nec etiam, vt dicit Bernardinus de Bustis in ij.parte sui rosarij, sermone xix.ij.parte.in litera L. non potest dari nec dici certus numerus angelorum ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni q; mali, prout habetur Parali.xxxij. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, sermone lxxxviij. q; certus numerus angelorum dari nec numerari potest. & ibi amplè ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo & qualiter animę collocantur in illis ordinibus secundùm dignitatem illarum.

Quia tamē dictum est, q; etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quęrit Robertus de Licio in sermone xj.ca.j.in feria iiij. septuagesimę. ver.ij. Vtrum mali angeli sint in inferno. Et respondet secundùm Bonauenturam, distinctio.vj.artı.ij.q.j. libro ij.cum Alexandro de Halis in ij.volu.summę.q.xcvj. q; locus dæmonum post lapsum vsq; ad diem iudicij, non est locus subterraneus quem vocamus infernum, sed aër caliginosus, in quo generaliter dæmonum habitat multitudo: & vtrum aliqui sint detrusi in inferno, dicit se nescire nec inuenire determinatum à sanctis: dicit tamen bene credere q; aliqui descendunt ad torquendas animas, secundum q; habent in se deputata maledictionis officia. Si etiā in prædicto aëre puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt q; sic, licet minus intensè q; post iudicium. Alij autem dicunt q; talis pœna eis differtur vsq; ad iudicium, & interim grauem pœnam suscipiunt ex eo q; sunt in isto aëre caliginoso: quia locus in quo conditi sunt erat cœlum empyreū, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad doctores theologos (quorum est talia nosse) quoniam, melius est tacere q; malè loqui: & in reliquis ab articulis fidei, in quibus firmiter credimus & simpliciter confitemur, credo prout sancta mater dei ecclesia credit. Et quæ hic ante dixi intelligo me dixisse sub benigna correctione dominorum theologorum, & sub protestationibus, q; si quid sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit bene dictum, quòd habeatur pro nō dicto nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum dominorum theologorum.

Decimanona consideratio erit per modum quæstionis: An possit dari decimus ordo angelorum in pa

radiso? Et pro decisione huius dubij vidēdum esset quod dicit Ioannes de Turrecremata in cap. hi duo. de consecratio. distinctione prima. vbi innuendo ex illo textu dicit videri, ꝙ sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item, vt dicit magister Sentētiarum in secūdo. distinctio. ix. testatur quòd scriptura testatur decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum, ergo ita est: quia, vt dicit Augustinus: Maior est scripturæ autoritas, ꝙ̄ omnis humani generis perspicuitas, & ibi arguit in oppositum, tandem concludit secundūm mentem theologorum, quæ doctrinis sanctorum est magis consona, ꝙ omnes electi assumuntur ad ordines angelorum: quidam scilicet ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super oēs, vt dixi supra in hac parte, in iiij. consideratione.

Et istud comprobat diuersis rationibus. Primò, vt dicit, ad hoc est glossa super illud Psalmo xliiij. Constitues eos principes super omnem terram. quæ dicit: elegit pauperes vt exaltet ad ordines cœli qui sunt ex hominibus & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundò ad idem est glo. Deutero xj. super illud. Omnem locum quem calcauerit pes vester, vester erit. quæ dicit, si diabolum vincere potero, si meruero vt deus conterat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius habebo in cœlo.

Tertiò hęc idem glo. Deutero xxxiij. super illud. Eijciet à facie tua inimicum, dicetq́ contere. Et super illud ad Roma. xj. Dominus conteret satan sub pedibus vestris velociter.

Item beatus Dionysius dicit in primo cap. de diuinis nominibus, ꝙ homines angelorum gloriam sortientur. Item Grego. in omilia de centum ouibus dicit, ꝙ homines secundūm diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrecremata vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bartholomęus Sibilla in speculo peregrinarum. q. in j. quæstiuncula: decimi c. secundę decadis: vbi dicit ꝙ opinio dicentium posse dari decimum ordinem videtur sapere heresim: dicit tamen ibi in fine vnum singulare, ꝙ meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

Vigesima consideratio. Nedum angeli habent sedes & loca in cœlo, sed etiam beati: & ibi honorātur, glorificantur, & laudātur, ita ꝙ vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero. Non ꝙ vnus sit supra caput alterius sicut in solario, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mons rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt de quibus dicitur Psalmo lxxxiij. Beati qui habitāt in domo tua domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius. Psalmo cxlix. Qui sunt ciues sanctorum & domestici dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisq; ita gaudet de reuerentia alterius sicut de sua, vt dicit Augusti. in epistola ad Cyrillum. Noueris ꝙ reuerentia quæ singulis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes ꝙ in cœlo sit aliqua inuidia vt in mūdo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præesse magis vellet ꝙ̄ subesse: ita in cœlo per charitatem ineffabilem qua seinuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorum ita alterius gloria gaudet sicut sua, quoniam vellet quisq́ maior vt quisq́ minor sibi esset ęqualis & penè maior, quia gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gaudet sicut si eā haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi impartiret: vnde gloria singulorum est gloria cunctorum. hæc ille. Et hæc recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xix. in ij. parte, in litera N.

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloriæ, quoniam, vt ait Augustinus in sermone de martyribus. Sanctorum societate cœlum exultat, quorum patrocinijs terra lætatur, quorum triumphis ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionum genere adornatur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cœlesti potest sic imaginari, ꝙ deitas est in supremo culmine, & post eam beata virgo Maria, vt dixi suprà: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descriptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum, quia angeli sunt in superiore loco ante sanctos, vt dicit sanctus Thomas in prima parte suæ summę, quęstione lxvj. articulo iij.

Aduertendum est etiam ad id quod dicitur Ioannis xiiij. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de xlij. mansionibus. & Ambrosius vnum, & Richardus de sancto victore.

Altitudinem autem cœli & magnitudinem si quis cōtemplari voluerit, debet primò considerare magnitudinē terræ & aliorum elementorum, quæ singula excedunt seinuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudinem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elemētis simul. Quæ cuius sint magnitudinis ponit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone x. parte secunda, litera Y.

Deinde extendere considerationem suam vsq; ad cœlum empyreum, discurrendo mente magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum singuli excedunt inferiores omnes in decuplo secundūm mathematicos: & sic aliqualiter intelliget magnitudinem & altitudinem ipsius decimi cœli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & similiter poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, cōsiderando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo quo ad formositatem & speciositatem: tunc intelliget ꝙ inexplicabilis est pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur sancti in visione gloriæ. Ecclesiastici xliij. De cuius excellentia amplè Bernardinus de Bustis in dicto sermone xix. supra allegato, & in litera S. ponit quomodo ibi collocantur patriarchæ, apostoli, martyres, confessores, & virgines, quæ cū sint nimium prolixa, nihil aliud de collocatione illorum & prælatione hic dicam, nisi fortè statim de duobus, videlicet de Ioanne baptista vtrum præcedat Adam, & de Petro ꝙ pręcedat omnes apostolos tāq́ princeps illorū, & primatum habens inter eos.

Vigesimaprima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Raymundus Lullius in suo introductorio artis generalis in arbore apostolicali: vbi dicit ꝙ deus creauit mūdū cū magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientiæ, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita sua magnitudo est, ita ratio ꝙ deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ratione bonitatis. Est ergo finis mundi ita magnus per gloriam sicut per bonitatem: sufficit ergo veritas ad glorian-dum homines in gloria, vt magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ sicut fini bonitatis. Est ergo probatum, ꝙ deus

ꝙ deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus bonis. Et, vt dicit idem Raymundus Lullius ibi. Iste passus est placens ad intelligendum, quoniã intellectus gaudet in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nouo modo probatiõis quam, vt ipse dixit, dat secundum tabulam generalem hoc modo, videlicet: In deo est gloria, & ipse est sua gloria: & si non daret gloriam illis qui suam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorũ qui suam gloriam diligunt, & sic esset iniustus & auarus amabilitati suæ & amatiuitati illorum qui suam gloriam diligunt. Et idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria est impossibilis. Dabit ergo deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in statu bonitatis, virtutis, & veritatis, & qui ipsum diligunt & suam gloriam sperãt. Et ibidem amplius ponit, an deus glorificabit hominem cum medio vel sine medio, & cum pura concordantia & sine cõtrarietate, vt ibi per eum.

Vigesimasecunda cõsideratio. Sancti etiam sunt honorandi & venerandi in terris prout in cœlo, & festiuitates eorum sunt solennizandæ: quod probatur ratione, autoritate, & exemplo. Et primò ratione probandum est: quia secundũm Ioannem de Turrecrema. in c. j. de consecra. distinctio. iij. allegando Guillelmum Altisiodoren. in sua summa de officio, propter sex causas festiuitates sanctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuinæ maiestatis. Cũm enim honorem sanctis impendimus, deum in sanctis honoramus, & ipsum in eis mirabilem prędicamus: quia qui sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat qui eos sanctificauit.

Secũda est propter auxilium nostrę infirmitatis. Quia enim per nos salutem habere non possumus, ideo sanctorum intercessionibus indigemus: à quibus vt adiuuari mereamur, meritò ipsos honorare debemus. Legitur enim iij. regum j. ꝙ Bersabeę quæ interpretatur puteus satietatis, id est ecclesia triumphans, filio suo, id est ecclesiæ militanti regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est propter augmentum nostræ securitatis ad spei nostrę subleuationem, vt per sanctorum gloriã quæ nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes & securitas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, constat quia nos similiter poterimus: cũm manus domini breuiata non sit.

Quarta est propter exemplũ nostrę imitationis. Cũm enim eorum festiuitates recelentur, ad eorũ imitationem prouocemur, vt. s. eorum exemplo terrena cõtemnamus, & cœlestia desideremus, vbi sunt collocati. Quoniam cũ ipsorum virtutes in die solennitatis eorum nostræ mentis oculis obijciuntur, ardenter accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo papa in quodam sermone de martyribus. Quotiescunq; fratres charissimi sanctorum martyrum solennia celebramus, ita ipsis intercedentibus expectemus à domino consequi temporalia beneficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna. quoniam, vt dicit Paulus ij. ad Corin. j. Si fuerimus socij passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutuę vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cœlo festum faciunt, quia gaudium est angelis dei & animabus sanctis super vno peccatore pœnitentiam agente: vt igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cœlis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est propter procurationẽ nostri honoris. Cũm enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas, est nostra dignitas. Nã cũm honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Vnde apostolus. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem præuenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: vt dicit apostolus ad Romanã xij. Dicit etiam Ioan. de Turrecremata, ꝙ alias rationes ponit Damascenus, libro iiij. cap. vij. quare scilicet sancti & eorum corpora seu eorum reliquiæ debeant honorari: quarũ quædam sumuntur quo ad eorum dignitatem, quædam quo ad eorum preciositatẽ corporum. Dignitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est, quoniam ipsi sunt amici dei, & filij dei, hæredes dei, & duces nostri: quantum verò ad corporum eorum preciositatem ponit etiam idem quatuor, & Augustinus addit quintũ, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum fuerũt promptuarium dei, templum Christi, alabastrum spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organũ spiritussancti: propter quæ sancti meritò veniunt colendi: & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, ꝙ in signis eminentia virtutis & sanctimoniæ qua hic vitam agentes mirificè claruerunt, debet nos mouere ad venerandum & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est qui non norit virtuti honorẽ deberi, & his qui virtute sunt præditi. l. fi. in princi. C. de statuis & imaginibus. & dixi suprà, & dicam infra in multis locis: quantoq; excellentior fuerit virtus, tantò præclariore afficienda est honore.

Atqui nullus est sanctorum ordo & gradus, & in quouis ordine nullus reponitur sanctus qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quiq; non miro bonorum operum ornatu refulserit: quoniã, vt dicit Paulus ad Hebræ. xj. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiões, fortes facti sunt in bello: non corporali tantum sed & spirituali contra dæmonem, mundum & carnem: quem triplicem hostem virtute dextra fuderunt. Et Paulus in eadẽ epistola, antiquos veteres instituti patres claro celebrauit encomio: illustresq; eorum virtutes & nomina catalogo quoq; sacro recensuit. Et habetur Ecclesiastici xliiij. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes mox subnectit. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus, qui de illis nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum & gloria eorum non derelinquetur. & ibi, & in cap. sequen. Eccle. c. xlv. ponit laudes antiquorũ patrũ.

Vigesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorãdos laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ scripturæ, ecclesiæ catholicæ, constitutionis summorum pontificum & principum secularium, doctissimorũq; scriptorum comprobatur.

Primò enim autoritate sacræ scripturæ, cũm, vt habetur Psalmo cl. Laudate dominum in sanctis eius. & Psal.

xxxij. Rectos decet collaudatio. Et habemus Ecclesiastici xx. & xliiij. Laudemus viros gloriosos & patres nostros in generatione sua. Et habetur Ioan. xij. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus qui est in cœlis. Cùm ergo sancti honorentur à deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cùm is gloria & honore dignus sit, quem princeps honorat. text. in l. restituendæ, in fi. C. de aduocatis diuersorum iudicum. vbi sic dicit text. Qui à nobis digni iudicati sunt, hi multò magis in anterioribus quoq; iudicandi sunt. dicam plenius infra in vltima parte. Quem ergo dominus honorificat, æquum est & seruos eius eundem honorare, vt eo ipso cõformes sint domino suo, bonitatiq; eius respõdeant. Improbus enim videtur qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. c. j. xciiij. distinctio. l. j. C. de domesti. & protecto. Et perinde atq; rebellis censetur regi necnon iniurius qui amicum eius summo affectum honore à regia maiestate recusat honorare, facit. l. si imperialis. C. de legibus. & l. finali. in fine. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, libro xij. & dixi amplè alibi.

Cùm ergo deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur voluntati dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur: iuxta illud Damasceni in libro iiij. de fide orthodoxa. Honor erga gratos & benignos conseruos beneuolentiæ erga cõmunem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit propheta Psalmo cxxxviij. Mihi autem honorati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Vbi vocat eos amicos dei, quos dominus in euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cùm inquit: Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et etiam habetur Ecclesiasti. xliiij. Laudemus viros gloriosos & parẽtes nostros in generatione sua. dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur gloriam & honorem inuenient, ad Romanos ij.

Secundò probatur autoritate ecclesiæ quæ hac consuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa & festiuitates sanctorum introduxit & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur in c. fina. & alijs capitulis. de ferijs. & in c. j. de consecra. distinc. iij. vbi habetur ex cõcilio Lugdun̄. Et sic est sancta mater ecclesia in spiritu sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomẽ ecclesiæ erat populus, iuxta illud. Vbicũq; duo aut tres in nomine meo erũt congregati, ibi in medio illorum ero. Matthæi xviij.

Tertiò probatur autoritate summorum pontificum, vt habetur in cap. fina. de ferijs. Vbi ponit multas festiuitates sanctorum quæ honorari debent. & probatur c. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratione sanctorum. in vj. Vbi ponitur constitutio Bonifacij octaui, qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum. facit clemen. si domini. de reliquijs & veneratio. sanctorum. vbi Clemens quintus in concilio Vienen. approbauit & cõfirmauit ordinationẽ Vrbani quarti de celebritate sacramenti eucharistæ. Eusebius etiam solennitatem sanctæ crucis, quę ipso sedente in pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. c. crucis domini. de consecra. distinctio. iij. Et ibi Ioannes de Turrecremata ponit rationes quare adoratur crux. & Antonius Florentinus in sua summa, parte iij. titulo cix. §. v. vbi allegat sanctum Thomam.

Etiam Sergius primus, festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis & sacerdotali ordine consecratis celebrandum sanxit.

Et Innocen. quartus octauas natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solẽnitati præcipuæ adiungendas statuit.

Et sacrosancta Basilien. synodus in decreto quadragesimæ sessionis festum sanctæ conceptionis eiusdem virginis statuit.

Quasquidem constitutiones vniuersalis ecclesiæ consuetudo & omnium Christianorum approbauit. Cuiusquidem consuetudinis nõ leuis est autoritas, imo magna. cap. in his. & c. consuetudinis. xj. distinctio. Panor. in c. consuetudinis. extra de consuetu. Et ibi aposti. Bartho. & Corseti. Et quantum consuetudini tribuendum sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur in cap. ecclesiarum. in xj. distinctio. & in cap. catholica. eadem distinc. vbi dicitur. Ecclesia catholica per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, aut autoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria & particularis instructio &c. Et dicit text. in dicto c. in his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi dei & instituta maiorum pro lege seruanda. Cùm ergo hic in hac veneratione sanctorum non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis & summorum pontificum, nõ est dubium, q̃ illa vniuersalis cõsuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos vltra rationes supra dictas, in pręcedenti cõsideratione adductas.

Quartò etiam solẽnitates sanctorum sunt celebrandę, & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus autoritate principũ secularium, videlicet Valentiniani & Theodosij imperatorum, qui ordinauerunt commemorationẽ duodecim apostolorum esse celebrandam, vt in l. omnes dies. C. de ferijs.

Quintò & vltimò probatur autoritatibus pluriũ doctorum, qui tenẽt decisiuè sanctos esse venerãdos, honorãdos, & glorificãdos. Imprimis dicit Ambrosius in quodam sermone de sanctis martyribus. Cùm omnium sanctorum martyrum fratres deuotissimè natalem celebrare debemus, tum eorum præcipuè solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domicilijs proprium sanguinem profuderũt. & ibi: Cũcti igitur martyres percolẽdi sunt. & statim post. & ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro. & dicit Hierony. in epistola ad Ripariũ alle. per Anto. Florentinũ in sua summa, parte iij. tit. xij. c. ix. in prin. Honoramus autẽ martyrũ reliquias, vt eũ cuius martyres adoramus, honoremus seruos: & honor seruorũ redũdet in dominũ. & idem Hieron̄. in sermone de assumptione beatæ Mariæ virginis dicit. Si deum fratres charissimi ore prophetico in sanctis suis laudare iubemur, multò magis in veneratione beatæ Mariæ. Et Augu. in sermone de natiuitate beati Ioãnis Baptistæ dicit. Post illum sacrosanctum domini natalis diem nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Ioannis Baptistæ. In alijs sanctis & electis dei nouimus illum diem coli quo illos post consummationem laborum & deuictum triumphatumq;

tumq; mundum in perpetuas æternitates pręsens hæc vita parturit: in alijs cõsummata vltimi diei merita celebrãtur. In hac prima dies & ipsa etiã hominis consecrãtur, eo quia per hunc dominus aduentum suum, ne subitò homines insperatum non agnoscerent, volunt esse testatum. Et idem Augusti. in sermone de assumptione beatę Mariæ dicit illum diem venerabilem cunctis alijs honorandum: hunc dicit satis præposterum iudicandum esse, vt cùm sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus quæ huic mundo ędidit principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitę suscipere. Et etiam dicit Florẽ. in sua summa, parte iij. tit. xij. ca. vij. §. ij. q̃ sancti sunt adorandi, non ea adoratione qua adoratur deus, scilicet latriæ: id est non eos adorantes vt creatores vel datores gratiarum, sed vt participantes dei bonitatem per gratiam vel gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham angelos adorauit, Genesis xviij. Et Cornelius centurio Petrum, Actu. x.

Sanctus Dionysius etiam in sua ecclesiastica hierarchia c. iij. tertia parte dicit verba sequentia. Enimuerò sanctorũ post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio attollit, qui piè sanctéq; vixerunt, & ad finem vsq; virtutis vitam constanter nusq; ab ea deflectendo tenuerunt. Nos quidem ad imitandum beatissimũ illorũ habitum, atq; ad diuina appetenda præmia prouocãs ac ducens: illos autẽ veluti viuẽtes prædicans, qui (vt theologia ait) non mortificati, sed in diuinã penitus vitã ex morte translati sunt. Et dicit etiã S. Bernardus in sermone de solẽnitate omniũ sanctorũ, in prin. Festiuitas omniũ sanctorum hodie celebratur, & dignũ est vt cum omni deuotione celebretur. Et amplè Io. Damascenus in lib. de fide orthodoxa. c. xvj. dicit & tenet sanctos esse honorãdos, vt amicos Christi. Io. xv. Vos amici mei estis, vt dictũ est suprà. Vt filios & hæredes dei, vt habetur Io. j. Quicunq; autem receperunt eũ, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et habetur ad Romañ. viij. Si autem filij, & hæredes quidem dei, cohæredes autẽ Christi. Et ibi amplè declarat Damascenus sanctos esse venerandos per singulos sanctorum ordines apta progressione, deiparem vt propriè & verè dei matrẽ honoremus, de qua supra dixi. Pręcursorem Ioannem, vt pręcursorem & baptistam & missum & martyrem: de quo infra dicam. Apostolos vt fratres domini, & inspectores & ministros in passionibus eius: videatur ibi amplè Damascenus. & de laudibus sanctorũ fecit Rupertus de Licio librum vnũ.

Vigesimaquarta consideratio. Etiam quòd sancti sint honorandi demonstrabitur quibusdam exemplis, quę posuit Iudocus Clicthoueus in suo tractatu de veneratione sanctorum compositus ad reprobandum errores aliquorum, & maxime Lutheri Alamani, & quorundam sequacium.

Et imprimis adducit exemplum de sancto patriarcha Ioseph, qui, vt habetur Genesis xlj. Vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis regis Aegypti, suggesseritq; consilium quo futuræ fami septenni occurreretur, dixit ei Pharao: Tu eris super domũ meam, & ad tui oris imperiũ cunctus populus obediet, vno tãto regni solio te præcedã: ecce constitui te super vniuersam terrã Aegypti. Tulitq; Pharao anulum aureum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitq; eum stola byssina. & collo torquem aureum circumposuit, fecitq; eum ascendere super currũ suum secundũ clamante pręcone, vt omnes corã eo genuflecterent, & prępositũ esse scirẽt vniuersę terrę Aegypti.

Certè ergo, vt dicit idẽ Iudocus Clicthoueus, Ioseph ob nimiam animi sagacitatem & prudẽtiam à Pharaone in excelsum dignitatis culmen à carcere sublatus non absurdè sanctorum quemlibet nobis significat ob vitæ sanctimoniam præclaraq; opera ex huius mũdi ergastulo in sublimem thronũ regni cœlestis euectũ à deo, & super omnia bona domini sui constitutum, quòd seruus fidelis & prudẽs in vita fuerit, iuxta illud Lucę xij. Nunc deus splẽdida immortalitatis adornatum stola, coronaq; rutila decoratum publico ecclesiæ præconio vult à cunctis etiam pia veneratione coli, vt celsitudo gloriæ eius ac sublimitas omnibus innotescat, quemadmodũ Pharao ipsum Ioseph à cunctis regni sui incolis voluit sublimem regio curru honorari.

Pro secundo exemplo adducitur historia Mardochęi, de qua habetur Ester vj. Qui ob detectas insidias duorum eunuchorum regis Persarum, qui conspirauerãt in necem Assueri indutus stola purpurea, & impositus equo regio, circũductus est iubente rege per plateas ciuitatis ab Amã vno ex primoribus eius clamante in propatulo. Sic honorabitur quemcunq; rex voluerit honorare. Ecce Mardochęus vir spectabilis probitatis ac fidei, non solũ stolam accepit regiã & splẽdidis vestibus magnificè est amictus, sed & equo regio inuectus sui honoris: publicum habuit præconem palã buccinantẽ: Hoc honore condignus est, quem rex voluerit honorare. Quod, vt dicit Iudocus Clicthoueus, planè nobis insinuat sanctos ipsos propter ineloquibilem illã gloriam qua exaltãtur in cœlis, etiam diuino beneplacito & ordinatione in terris honorãdos esse, quo alijs patescat magnitudo honorificẽtiæ quã obtinẽt in cœlis: de qua statim aliquid dicam summatim.

Pro tertio exẽplo huius nostræ materiæ adducitur illud Danie. ij. quod ponit Iudocus in dicto loco de Daniele, qui postq̃ Babylonis regis somniũ, qđ eius animo exciderat enarrauit, & sapienter vt cœlitus fuerat sibi inspiratum interpretatus est: Rex ipse nouitate referationis tãtorum mysteriorum attonitus pariter & permotus, illũ in sublime, vt dicit scriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectũ & magistrũ super omnes sapiẽtes Babylonis. Nimirũ hæc Danielis sublimatio à rege, aptè nobis significat exaltationẽ illam sanctorum in regno cœlesti, qua ob actæ vitę sanctitatẽ subuehũtur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia de qua supra, clarè nobis innuit præclarum honorem ex dei decreto & sanctione à mortalibus exhibendum sanctis, qui ita à deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exẽplo insequendo prænominatum Iudocum inseremus quæ est Danie. v. qui cum scripturã manus apparẽtis regi Balthasar in cõuiuio, diuinitusq; exarantis quæ ventura erant, legisset & interpretatus fuisset, rege iubente indutus est purpura, & circundata est torques aurea collo eius, vt sacra refert historia: prædicatumq; est de eo, q̃ haberet potestatẽ tertius in regno. Et, vt dicit ibi Iudocus, hæc etiã Danielis honoratio secundũ regis pollicitanẽ, cuiusuis sancti in cœlestẽ translati curiã designat glorificationẽ. Pręcicatio verò illa de principatu eiusdẽ prophetæ tertio post regẽ loco obtinẽdo in regno, nobis publicã insinuat venerationẽ, qua sanctũ quẽlibet iã in cœlo glorificatũ vult deus etiã in terris piè honorificari. Et de huiusmodi veneratione sanctorũ, vide eundẽ Clictho. in suo propugnaculo ecclesiæ aduersus Lutherañ. li. j. de forma

missæ.c.xiiij.& xv.

Vigesimaquinta consideratio. Festa sanctorum celebrantur ab ecclesia die qua mortui sunt, & non die qua nati sunt: quia illa die qua moriũtur, nascũtur ad gloriam. glos. in l. cum quidam. ff. de annuis legatis. Glo. institutio. de ingenuis, in fine. Ludouicus Romanus singulari suo xxxiiij. adde & aliam glos. in capi. non licet. xxxiij. q. iiij. Et vide Panor. in c. licet. in vij. notabi. de ferijs. Et hoc est quod intendit Ecclesiastes vij. Vbi in principio dicit, q melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, q̃ dies natiuitatis. Propter quod vetus Gallorũ mos fuit pecunias aliquãdo credere & mutuo dare sibi reddẽdas apud inferos: quia cum ex doctrina Druydum pontificum suorum de quibus Cæsar in commentarijs suis de bello Gallico, libro vj. plenè meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est Græcus pallio more Græcorum indutus credidit: & sic maius præmium ex charitate à dijs immortalibus conse qui sperabant post mortem perpetuò viuituri. De quibus Valerius lib. ij. de institutis antiquis. & sic nõ abs re, quinimo prudentissimè & catholicè prospexit ecclesia, quòd mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundùm Lyram vbi suprà. In cuius vestigium cygnus cantat dum est moriturus secundùm Martia. ibi.

Dulcia defecta moderatrix carmina lingua:
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari cum moritur melius viuiturus, vt amplè declarat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. numero xiiij. de testa. Fallit tamen in virgine Maria, & beato Ioanne baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor qui fuerunt sanctificati in vtero à vẽtre matris, vt Iob, Ieremias, Beata virgo Maria, & Ioannes baptista, vt ait Petrus de monte episcopus Brixien. in suo dictionario, in verbo, sanctitas. §. quatuor. allegat c. nisi. in glos. ij. extra de renunciatione.

Vigesimasexta consideratio. Credo q Adam tanq̃ pater omniũ & primus patriarcha sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bartholomeus Veronensis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis. vbi allegat Dãtem xxxij. c. paradisi hoc ponentem. Quei due che segioulasu piu fœlice pro essere propinquissimi ad angusta son desca rosa quasi due radice columbe, dasinistra elsa iusta el padre per colui ardito gusto lhumana specie tãto amaro gusto del dextro, vedi quale padre vetusto dy sancta chiesia à cui Christo le chiaue recommando dy questo su vetusto.

Vigesimaseptima consideratio. In ordine sanctorũ in paradiso videtur q patriarchæ seu prophetę sint præferendi, & omnibus alijs sanctis anteponẽdi: cùm, vt videmus in actibus ecclesiasticis maximè in letanijs præponuntur apostolis, & inter illos Ioannes Baptista videtur esse maior: quoniam, vt habetur Matthęi xj. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. quod testimonium est ipsius Iesu qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim patriarcha fuit, & propheta, & plusq̃ propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mundo, & de alijs patriarchis & prophetis videatur amplè Anto. Florentinus in sua summa, in iij. parte. titu. xxxj. c. vij. per totum: ad quem recurras in materia laudis & excellentię patriarcharum, prophetarum, & Ioannis Baptistæ. & in fine illius. c. ponitur quomodo fuit propheta de præterito præsenti, & futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesimaoctaua consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette in sermone pro festo sancti Ioannis Baptistæ, qui quærit de dubio. Vtrum iuxta verbum Christi, Matthæi xj. & Lucæ vij. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Ioannes Baptista sit omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicẽ opinionem.

Prima est, vt dicit q apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis qui abundantius super omnes habuerũt spiritum sanctũ, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thomas super illud Romano. viij. Nos ipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerũt. Ideo prima parte. q. xliiij. articulo vij. in primo sententiarum. distinctione xvj. articulo ij. Ioannes Scotus in iiij. & Durãdus eiusdem ordinis Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanq̃ abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opinio q Ioannes euangelista, & si nõ sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ quæ sunt Ioanni Baptistæ concessæ, etiam Ioãni euangelistæ. Et secundùm Petrum Damianum sunt quinq̃.

Prima, quia Ioãnes fuit virgo, & Ioannes euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda, quia Ioannes Baptista fuit germanus Christi, filius Helizabeth cognatę virginis Mariæ. Ioannes euangelista in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, vide licet filius Salome sororis matris.

Tertia, quia Ioannes Baptista fuit sanctificatus in vtero matris, Lucæ j. spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris: & Ioannes euangelista licet non fuerit sanctificatus in vtero matris, tamen accepit spiritum sanctũ tempore Pentecostes cum alijs apostolis.

Quarta, quia Ioannes Baptista fuit propheta. Ioannis j. Post me venturus est, qui ante me factus est. Et etiã prophetizauit in vtero, Luc. j. Exultauit infans in vtero meo. Et plus quàm propheta, Ioannis j. Ecce agnus dei. Ioannes euangelista fuit propheta in Apocalypsi, quia futura pronunciat. Et plus quàm propheta, quia fuit apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit spiritum sanctum. Et apostolus, id est missus. Vnde Ioannis j. Fuit homo missus à deo.

Quinta, quia Ioannes Baptista fuit martyr, ab Herode decollatus, Ioannes euangelista fuit martyr mentaliter: quia, vt dicit Petrus Damianus, ille qui pforauit cor Mariæ, illemet cor Ioannis euangelistæ perforauit: vnde videtur quòd ad minus æqualis erit Ioanni Baptistæ: & sic Christi verba, Inter natos &c. non essent vera. Istas etiã rationes & cõparationes refert Robertus de Litio in quodam sermone de sancto Ioanne euangelista: & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cùm bene concordes sint in cœlis, ideo non est disputandum de eis in terris: pro quo recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Ioannem Andr. in capit. vnico, de reliquijs & veneratione sanctorum, in vj. Periculosum est de meritis sanctorum disputare.

Tertia

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, quod Moyses fuit eximius prophetarum: quia Ecclesiastici xliiij. dicitur. Nō est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi.

Quarta opinio est, quod fuit Adā, qui creatus, est nō genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, quod est primus post virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronensis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis. sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non cōprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub venia nos erimus) vt dicit Barlette in dicto loco, quia vera: cū qua opinio, est Tho. ij. ij. q. clxxiiij. artic. iiij. quod inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, vt habetur Matthæi xj. Quam conclusionem comprobat idem Barlette in dicto loco triplici ratione, quæ extrahuntur à doctoribus.

Primò ratione diuinalis prænominationis: quoniā, vt dicit S. Thomas iij. parte. q. xxvij. articu. v. quod diuina prouidentia quoties mittere voluit aliquem sanctum virū in mundo pro vniuersali præparatione, voluit illū prius mūdo ostendere duplici modo. Primò verbo prophetico. Secundò signo diuino: quod patet triplici lege. Primò in lege naturæ, quādo misit Noē in impositione nominis. Gene. v. dicit. Pater eius Lameth, vocabitur nomē eius Noē. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit dominus. Secundò in lege scripturæ de Moyse per signum diuinum quando in terram proiecit coronam regis. Tertiò in lege gratiæ tempore Christi quando missus est Ioannes baptista qui ostensus est verbo prophetico per angelum, Lucæ j. Erit magnus coram domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus. s. circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius quam habuit ab ipso Christo qui eum laudauit in constantia, in austeritate, in prophetia, & in perseuerantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundò, quod fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes & magnificentiæ ipsius, quas ponit idem Gabriel in dicto loco. versi. Secundum dicitur.

Ex quo & tertiò sequitur, quod infusæ sunt & fuerunt in Ioanne infinitæ gratię: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & plusquam propheta magnus coram domino. Apostolus, martyr, confessor, virgo, eremita, & ibi concludit illū omnibus cęteris præpositū: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, quod post Mariā est primus in cœlo, & habet proximiorē sedem, & sedet ante omnes & quoscunque: quia magis dilectus à deo propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem: quæ tria ibi amplè explicat & declarat idem Gabriel in fine. ibi: Tertiū dicitur &c.

Et de eodem & eius excellentia videatur etiam Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuæ. in iiij. notabi. vbi etiam amplè. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omnium patriarcharum & prophetarū, quos videre poteris cū de vnoquoque veniet ad propositum.

Legimus & de Ioāne Baptista, quod triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primò gratiam qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus quā natus, in quo cum Ieremia conuenit. Secundò gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit; quoniam in vtero matris exultans deum adesse cognouit. Tertiò gratiā habuit, qua suis meritis matri prophetiæ spiritum tradidit. De quibus ample G. Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, & soboles quam gestabat. numero xxij. extra de testa. vbi concludit ex verbo Christi quod nullus surrexit maior Ioanne Baptista inter natos mulierum corruptarum.

Vigesimanona consideratio. Ex primoribus ecclesiæ tam militantis, quàm triumphantis censentur apostoli, qui etiā videntur præferri debere patriarchis & prophetis. Quoniā, vt habetur ad Ephesios iiij. ponit apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationē corporis sui, id est ecclesiæ. Primò ponit apostolos, deinde prophetas & euangelistas. & in ca. ij. eiusdem, de fidelibus omnibus loquens, ait: Estis ciues sanctorum & domestici dei superędificati supra fundamentū apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu. s. doctrinam eorum vtrunque siue testamentum, siue populum Iudæorum & gentium. Christus lapis angularis dictus, quia vtrunque in se coniungit: & ideo se excusat, & rationem reddit Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ. titu. xxxj. ca. viij. quod prius de prophetis quàm apostolis scripserit, & eos in ordine suæ scripturæ præposuerit, reddens rationem solam, eo quia tempore præcesserunt apostolos.

Sed videtur quod sunt præferendi tanquam principes populorum, vt habetur Psal. xlvj. Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham. & Psal. xliiij. Constitues eos principes super omnē terram. Et de his habetur Apocalypsis vltimo, cùm dicitur. Quòd murus ciuitatis, scilicet supernæ Ierusalem est habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apostolorum & agni, & post cherubin & seraphin incessabili voce clamantia, Sanctus &c. dominum laudat in cœlis gloriosus apostolorum chorus, quorum dignitas est veneranda: quoniam, vt canit ecclesia. Ecclesiarum sunt principes, belli triumphantis duces, cœlestis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum sibi a deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam Andræas fuit princeps populi Achaiensis in Græcia.

Iacobus maior, princeps populi Hispanię, & quod sibi defuit honoris in mundo, quia in capite anni à passione Christi in Iudæa decapitatus est, hoc deus suppleuit post mortē, quia in maiori veneratione est corpus eius, quàm alicuius apostoli.

Thomas princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor Ierosolymorum populum regēs primus ibi archiepiscopus fuit, & primus missam cantauit seu legit, vt in cap. fina. lxvj. distinctione.

Philippus Syriam seu Scythiā specialiter gubernauit.

Bartholomęus (cuius nomen porto) Armeniā & Licaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Anto. Florentinus in sua historia, parte prima, titu. vj. c. xij. cuius verba hic inserere volui ad laudem & decorē ipsius & nominis eiusdem. Dicit enim, quod Bartholomęus interpretatur filius suspendentis me, vel filius suspendentis aquas. De eo dicit Diony. in lib. de mystica theologia. Diuus Bartholomęus dicit multā esse theologiam & minimā, & euangeliū latū esse & magnū, & rursus concisum: vult dicere quod vna cōsideratione oīa possunt de deo affirmari, & alia magis propriè de deo negari. Euangeliū est cōcisum. i. breue quo ad finē, qui est fides Christi & charitas. Latū autē & magnū

ratione materiæ propter innumera documenta & mysteria comprehensa.

Hic vnus fuit ex senatoribus ecclesiæ apostolis Christi, vt patet Lucæ ix. & vj. Marci iij. & Matthæi x. & dicã infra in consideratione sequenti: & post aduentum Christi intrauit in Indiam quæ est in fine orbis, & ad quandam ciuitatem deueniẽs habitare cœpit in tẽplo vbi colebatur deus Astaroth. Diabolus autem habitans in illo idôlo ita decipiebat homines, immittens quasdam infirmitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione sacrificia idôlo offerrent: quo facto diabolus ab illa passione illata cessabat. Cùm autem templum Astaroth languentibus esset plenum, & quęrentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idôlum daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eũ quare deus suus eis nõ daret responsa, Berith respondit: Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo apostolus dei ciuitatem vestram ingressus est. Aiunt illi. Quis est iste Bartholomeus? Inquit: Amicus dei omnipotentis est, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes deos Indiæ. At illi: Da nobis signum eius, in quo valeamus eum discernere inter tot milia hominum, & cognoscere eum. Quibus dęmon ait. Capilli eius nigri & crispi, caro candida, oculi grandes, nares æquales, & directę, barba prolixa habẽs paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti sex anni sunt ex quibus vestimenta eius & sandalia nec veterascunt, nec sordescunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli dei eum comitantur, qui nec eum sinũt fatigari, semper eodem vultu & animo lætus & hilaris perseuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarum notitiam habet: & quod nũc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cùm eum quæsieritis, si volet ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cùm eum inueneritis, deprecemini eum ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Euntes ergo, cũ per duos dies solicitẽ quęsijssent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus ambulans iuxta eum clamauit, dicens. Apostole dei Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. Cui Bartholomæus: Obmutesce, & exi ab eo. Qui subitò liberatus est. Audiens autem hæc rex illius prouinciæ nomine Polemius, cùm haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans, vt veniret & sanaret filiam suam dęmoniacam. Apostolus verò accedens ad palatiũ regis cùm vidisset illam cathenis ligatam, eo ꝙ appropinquantes sibi morsibus lacerabat, iussit eam solui: cùm ministri timerent hæc agere, dicit: Ego dæmonium illud ligatum teneo, & vos timetis, quam solutam subitò à diabolo liberauit. Misit autem rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento, & lapidibus preciosis, vt quærentes dei apostolum ei prædicta ex munere regio offerrent. Cùm ergo inuenire non potuissent, reuersi sunt ad regem. Ipse verò apostolus mane sequenti cùm rex solus esset in cubiculo apparuit ei, dicens. Vt quid per totam diẽ hesternam me fecisti quærere cum auro & lapidibus pręciosis? Hæc necessaria sunt his qui terrena & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro. Tunc apostolus loquens ei de mysterio nostræ redemptionis, ostendit ei Christum diabolum vicisse per mirabilem congruentiam, potentiam, sapientiam, & iustitiam. Quibus declaratis, dicit apostolus. Si baptizari disponis, ego tibi & populo dabo deum vestrum catenis religatum. Quod cùm affirmasset se facere paratum die sequenti, congregatis sacerdotibus Astaroth & populo ad templum, cùm sacerdotes ei immolarent in præsentia regis & populi, dęmon in statua clamare cœpit, & dicere. Cessate miseri mihi sacrificia offerre, ne peiora, ꝙ ego patiamini tormenta. Qui catenis igneis religatus sum ab angelis Iesu Christi, qui crucifixus est à Iudæis putantibus eum à morte detineri: ipse autem Iesus per mortem regiam nostram deuicit, & principem mortis dominum nostrum vinxit. Statimq́ʒ omnes miserunt funes vt simulachrum euerterent, sed nõ valuerunt. Apostolus autem præcepit dæmoni, vt idôlum illud comminueret, & omnia illa simulachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est, & omnes infirmi qui erãt in templo sanati sunt orante pro eis apostolo, qui & templum Christo dedicauit. Sed & angelus domini circumuolans templum in humana specie apparens, in quatuor angulis templi signum crucis insculpsit, dicens. Sicut sanati sunt infirmi ab apostolo à languoribus suis, ita sit hoc templum mundatum ab immundicijs & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum (quo apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem quem videatis, non timeatis, sed signum illud quod insculpsi in templo frontibus vestris imprimite. Tunc viderunt omnes Aethiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba prolixa, crinibus vsq́ʒ ad pedes protẽsis, oculis igneis scintillas vt ferrum ignitum emittentibus, flammas sulphureas ex naribus spirãtem, catenis igneis vinctum retrò manibus. Et dicit ei angelus domini. Quia apostolo obediens omnia idôla templi cõfregisti, soluam te, & perge in desertum locum, vbi nullus hominum moratur, ibi mansurus vsq́ʒ ad diem iudicij. Qui cũ magno strepitu & vlulatu disparuit, angelus cunctis videntibus ad cœlum ascendit. Rex verò Polemius cum vxore & filijs & omni familia baptizatus est, multus ꝙ populus cum eo: qui etiam Polemius relicto regno apostoli discipulus effectus est. Pontifices verò idôlorum ad Astyagem regem fratrem dicti Polemij conuenerũt, & de deorum suorum iniuria ac templi mutatione, ac fratris sui per artem magicam deceptione cõtra apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehemẽter iratus, misit mille viros armatos ad quęrendum apostolum, & captũ ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se, ait Astyages. Tu es ille qui euertisti fratrẽ meum? Cui Apostolus. Ego non euerti, sed cõuerti fratrẽ tuum. Et Astyages. Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te deum tuum deserere, & meum adorare. Apostolus verò ait ad eum. Ego deum quem adorabat frater tuus ligaui, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego verò deos tuos comminuam, & tu crede deo meo. Hæc eo dicente nũciatum est regi, ꝙ deus suus Baldach comminutus cecidisset in terram. Quod audiẽns rex præ tristitia scidit purpuram qua erat indutus. Et apostolũ iussit fustibus cędi, & cæsum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicq́ʒ per martyrij palmam ad cœlũ volauit. Fideles autem corpus apostoli accipientes honorificẽ sepelierunt. Astyages autem & põtifices idôlorum arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius verò factus episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiã rexit, & virtutibus plenus in domino requieuit.

Quia

Quia verò de morte eius varia est opinio. Nā beatus Dorotheus dicit, ꝙ Bartholomæus in Albano ciuitate magna Armeniæ crucifixus est capite deorsum, Beatus verò Theodorus, ꝙ fuit excoriatus, ab aliȷs asseritur ꝙ fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, ꝙ fuerit primò excoriatus, exinde crucifixus, demum nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tēpus corpus beati Bartholomæi ad insulam Liparitanam circa Siciliam translatū est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annos domini cccxxxj. ossa apostoli per plateā sparserunt: sed iussu ipsius apostoli apparentis vni sancto viro in somnis, & designata quę essent ossa, scilicet splendentia vt ignis, collecta sunt: & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Anto. Florent. in sua historia, parte j. titu. vj. c. xij. sed in parte ij. titu. xiiij. ca. iiij. §. v. dicit illam translationem fuisse tempore imperij Caroli, qui fuit dccvj. ab incarnatione domini: & ibi ponit amplè modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregaret, qui bis recusauit: & ꝙ miraculosè nauis vbi ossa eius erant, euasit ab incursu infidelium. Redeundo ergo ad propositum vnde digressi fueramus, dignitates apostolorum conscribamus.

Mathæus Aethiopiam nigram, candidam doctrina fidei effecit.

Simon prius Mesopotamiam.

Thadęus eius germanus Aegyptum simul ambo Persidam illustrarunt.

Mathias Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per apostolos. text. & ibi glo. in c. cleros. xxj. distinctione.

Ioannes euāgelista Asiam, cuius septem ecclesiȷs Apocalypsim scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinatè creditur in paradisum terrestrem trāslatus, vt cum Enoch & Elia contra Antichristum prædicet, vt de statu legis euāgelicæ habeatur testis Ioannes, sicut de statu legis naturæ Enoch, & de lege Mosaica Elias habentur: quod tenet dominus Ioannes Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anto. Florentinum in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. viij. §. j. vbi prædicta de apostolis dicit: subiungens tamen quòd communius creditur in patria cum cęteris in corpore & anima, quia corpus eius non inuenitur, vel in anima tantum, exponentes illud: Sic eum volo manere donec veniam. Ioan. vltimo. quia non ad aduentum ad iudicium refertur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius ferè orbis prædicando.

Sed Petrus nō solum pontifex Galatiæ, Cappadocię, Antiochiæ, vbi prædicauit & Romæ, sed absolutè princeps fuit totius ecclesiæ autoritate & iurisditione plenaria sibi tradita, non ab apostolis cæteris vel concilȷs, sed à domino Iesu Christo, vt infra plenè in sequenti consideratione dicam.

Principes ergo apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à domino Iesu Christo, vt ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellādo hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent: quod quomodo fit amplè demonstrat Anto. Florentinus in sua summa, parte iij. titu. xxxj. ca. viij. §. j. vbi amplè per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam iudices duodecim tribus Israël, sedentes cum filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim apostoli qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, vt habetur Matthæi xix. & Lucæ xxij. Et isti habent iudicium approbationis, vt dicit Archidiaco. viij. quæstio. j. capit. vereor. Et debent omnes alios præcedere, quoniā iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi infra in vij. parte. in prima consideratione. vbi dixi ꝙ iudices debent habere sublimiorem locum. facit cap. episcopus. xcv. distinct. Ex quo ergo apostoli fuerunt & principes nostri constituti & iudices, debēt quoscunqꝫ præcedere, vt dictum est, igitur &c.

Et iste numerus duodenarius apostolorum per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à domino consecratus.

Primò per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos. Genesis xxxv. & iterum xlij. c.

Secundò per duodecim fontes aquarum, quos in deserto Elim inuenerunt filij Israël. Exodi xv. & Numeri trigesimotertio capit.

Tertiò per duodecim lapides pretiosos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veste Aaron. Exodi, vigesimooctauo capit.

Quartò per duodecim principes electos de duodecim tribubus Israël, singulos per singulas tribus. Iosue, tertio capitulo.

Quintò per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria. Iosue quarto capit.

Sextò per duodecim panes propositionis qui ponebatur super mensam in conspectu domini. Leuitici xxiiij. ca. & Exodi xxv. cap.

Septimò per duodecim exploratores quos misit Moyses ad considerādam terram, quam daturus erat dominus filijs Israël. Nume. xiij. cap.

Octauò per duodecim boues qui sustentabant mare æneum. iij. Regum. vij. cap.

Nonò per duodecim præfectos quos posuit Salomō super omnem populum Israël. iij. Reg. iiij. cap.

Decimò per duodecim lapides quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Israël, & ædificauit de lapidibus altare in nomine domini. iij. Reg. xviij. cap.

Vndecimò per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet ecclesiæ. Apoca. xij. cap.

Duodecimò per duodecim portas ciuitatis Ierusalem, quas vidit Ioannes. Apocaly. xxj. cap.

Tertiodecimò per duodecim fundamenta supernæ ciuitatis quæ vidit Ioannes, & in ipsis nomina apostolorum & agni, de quibus iam dixi supra, & habetur Apocalypsis xxj. capit.

Decimoquartò per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid, Psal. octuagesimotertio. Melior est dies vna in atrȷs tuis super milia. Hic autem dies habet duodecim horas, scilicet apostolos. Vnde ipse Ioannis vndecimo, ait: Nonne duodecim horæ sunt diei? In quo verbo dominus Iesus non Iudam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectualis, in quarto nota. vbi plenè ponit de excellentia omniū apostolorum in genere & in particulari, ideo cum videas ibi.

Rigesima consideratio. Petrus apostolus qui fuit inter apostolos domini primus, obtinuit primatum in ecclesia, & constitutus fuit princeps totius ecclesiæ: & ideo primatum & primum locum in ecclesia triumphante, hoc est in cœlo empyreo. Et quod constitutus fuerit princeps totius ecclesiæ & apostolorum, probatur autoritate sacræ scripturæ in duodecim locis.

Primò Matthæi xvj. vbi dicitur: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: petra enim dicitur quòd primus in nationibus fundamenta fidei posuerit, & tanquã saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. c. fidelior. l. distinctio. faciunt hæc verba textus, vt in beatissimo Petro omniũ apostolorum summo principaliter collocaret. Et in c. præceptis. xj. distinctione ibi: Cura & totius ecclesiæ principatus committitur. & in c. considerandum. ibi: Et tunc præposuit cæteris. l. distinctio. Et ideo dicitur Romanã ecclesiã caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab apostolis sed à summo deo primatum obtinuit. c. in nouo. cũ c. sequen. xxj. distinctione. c. sacrosancta. xxij. distinctio. & c. cum beatissimus. xxiiij. q. j. & probatur in c. rogamus. xxiiij. q. j. quod Petrus fuit caput ecclesiæ, cuius sedes iussu dei ab Anthiochia fuit translata Romæ: & vt dicit tex. in c. cuncta per mundũ. ix. q. iij. Petrus voce domini principatum ecclesiæ tenuit. probant etiam text. in c. relatum. xj. q. j. & in c. audiuimus. versic. vnde cũ omnibus. xxiiij. q. j. & in c. Paulus. & c. Petrus. ij. q. vij.

Secundus locus sacræ scripturæ Ioannis vltimo, vbi dicitur, Pasce oues meas, Ex quo dicto probatur primatus & principatus seu prælatio Petri ponderando verba. pro quo in cap. significasti. in principio. & ibi glo. de electio. extra & glossa fi. in cap. considerandum. l. distinctio. & glossa in verbo, tu es. in c. in nouo. xxj. distinctione. Quamuis enim dominus noster Iesus Christus omnibus apostolis in communi claues dederit, vt habetur Ioannis xx. & Matthæi xviij. similiter omnibus discipulis præcepit prædicare: Marci vltimo & Matthæi vltimo. In his tamen non fuit datum regimen sicut per hæc verba, Pasce oues meas, vt in c. in nouo. xxj. distinctione. quoniam reges dicũtur pastores. iij. regum xxij. Vidi cunctum populum Israel dispersum in montibus quasi oues non habẽtes pastorem. & Esa. xliiij. qui dico Cyro pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis. Nemo non nouit Cyrum potentissimum fuisse regem, qui Astiage auo materno interfecto transtulit regnum à Medis in Persas. & probatur Esa. xlvj. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. vbi taxat pastores velut maiores regentes, non solum superintendentes. & Ieremiæ ij. Sacerdotes non, dixerunt vbi est dominus, & tenentes legẽ nesciuerunt me, & pastores præuaricati sunt in me. & in c. seq. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Ipse quoque cui data est potestas in cœlo & in terra, & qui est rex regum & dominus dominantium, vt habetur Psalm. cxliij. dixi supra in parte præcedenti, in j. cõsideratione, est pastor bonus, vt habetur Ioannis x. cuius Petrus dicitur vicarius in terris, vt est text. in c. iij. §. j. de translatione epico, Similiter papa gerit vicem dei in terris, ca. ij. circa principium de translatione episco. extra. & c. ad apostolicæ. §. nos itaque. de sentẽtia & re iudica. in vj. & clementi. j. §. ideoque. de magistris. & Iesus dedit Petro claues regni cœlorum, vt habetur Matthæi xvj. ca. in nouo, cum c. seq. xxj. distinctione.

Et quando in sacra scriptura fit mẽtio de pastoribus, indubitatè intelligitur loqui de regentibus & principibus, vt xxij. c. Ieremiæ dicendo. Omnes pastores tuos pascet ventus. & eodem loco. c. xxiij. Væ pastoribus qui dispergunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit dominus. Ideo hoc dicit dominus deus ad pastores qui pascunt populum meum. Vos dispergistis gregem meũ, & eiecistis eos, & non visitastis eos. in quibus omnibus locis apparet eos pastores appellatos, qui alijs præfuerunt in regimine & dignitate: quare Petro constituto pastori primatus prælationis & regiminis ei datus est.

Istud etiam probatur Ezechielis xxiiij. quẽ ad hoc allegat Cyprianus in episto. xiij. ad Sthephanum papam, lib. iij. Ait dominus: Fili hominis propheta de pastoribus Israel, propheta & dices pastoribus. Dicit dominus deus. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos: nõne greges à pastoribus pascuntur &c. Et habetur etiam Zachariæ x. Ex quibus constat, quod cum soli Petro fuerit data potestas pastoris, nec dictum fuerit alijs, pasce oues meas, quod ipse fuit prælatus apostolorum: quod comprobatur in c. hi qui. l. distinctione. & in c. si post. eadem distinct. & in c. solitæ. de maiori. & obed. in c. significasti. de electio. in c. fundamenta. de electio. in vj. & in c. fidelior. l. distinctio. Et canit ecclesia catholica, cui credẽdum est. Tu es pastor ouium, princeps apostolorum, tibi tradidit deus omnia regna mũdi, & ideo traditæ sunt tibi claues regni cœlorũ.

Tertius locus sacræ scripturæ est Lucæ xxij. vbi sic dicitur. Ait dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autẽ rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus cõfirma fratres tuos. De intellectu quorum verborũ Augustinus in q. lxxv. de quæstionibus veteris & noui testamẽti, & facit tex. in c. j. xxj. distinctione. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata ponit potestatem summi pontificis & prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam tex. in c. maiores. de baptismo. vbi etiã ponitur, quod Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides eius: quæ verba bene ponderata denotant, quod Petrus habuit primatum omnium à deo. Primò enim nominatim eum appellat Simon, quasi ex alijs eũ vocando, & disiunctim alloquendo, Simon ait. Deinde quod communem futuram prædixit eorum tentationem, expetiuit vos: deinde tertiò reuertitur specialiter dicendo. Ego rogaui pro te, nõ dixit, pro vobis. Et iterum, vt non deficiat fides tua: non vestra. Et ne aliquid dubitationis subesset, addit. Et tu, in præsentia aliorum apostolorum: & vt indubitatissimè ab alijs esset distinctus, addit: confirma fratres tuos. qui erant discipuli & apostoli, ac si apertissimè diceret Christus: Ego tui, tu, aliorum curam habeas.

Quartus locus euãgelicus pro primatu Petri inter apostolos est Matthæi xvij. vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro domino & pro se, cum dicatur: Et cum venerũt Capharnaum, accesserunt qui didrachma amputabant ad Petrum, & dixerũt ei. Magister non soluit didrachmam. Et ibi, Et cum intrasset domum, peruenit ad eum Iesus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscẽ qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies stateram, illam sumens da eis pro me & te.

& te. Ex quibus verbis, & eo quia apostoli statim in his verbis dixerũt. Quis putas maior est in regno cœlorum? Beatus Hieronymus declarans prędicta verba, & sensum literæ dixit, ꝙ etiam hæc fuit mẽs apostolorum. Et etiam beatus Ambrosius, de quo habetur in ca. est aliud. xxiiij. quęstio. j. & etiam Augustinus in quæstionibus veteris & noui testamenti. q. lxxv. vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter apostolos.

Probatur & vlterius ex trina nominatione apostolorũ per tres euangelistas facta, videlicet Matthęi x. vbi ij sic nominantur.

Petrus, Andręas, Philippus, Bartholomęus, Iacobus Zebedęi, Ioannes, Thomas, Matthęus, Iacobus Alphęi, Thadęus, Simon Cananeus, Iudas Scariothis.

Marci iij. Petrus, Iacobus Zebedęi, Ioãnes, Andręas, Philippus, Bartholomęus, Matthęus, Thomas, Iacobus Alphęi, Thadæus, Simon cananeus, Iudas Scarioth.

Lucæ vj. Petrus, Andręas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacobus Alphęi, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamẽ semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis, quia Andræas fuit primò vocatus. Et dicitur in sermonibus discipuli, sermone xxxviij. de sanctis Iacobo & Philippo. & in sermone de sanctis Petro & Paulo. Et semper doctores theologi intellexerunt de primatu ratione pręlatiõis & principatus, ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est Ioannis xxj. vbi habetur. Simon Petrus cũ audisset, quia dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rhetia &c. quod singulariter declarat & ita intelligit Bernard. de Bustis, libro ij. de consideratione ad Eugenium.

Septimus habetur Lucæ v. quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum xxiiij. q. j. c. non turbatur. deniq;, vt dicit text. & si alijs imperatur vt laxent rhetia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, ꝙ altitudinem diuitiarũ videre, scire filium dei, & professionẽ diuinæ generationis assumere, licet mens humana plenę rationis non queat inuestigatione cõprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur. Et ibi dicit Ioannes de Turrecremata, ꝙ licet dederit omnibus potestatem prædicandi, non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quęstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur Matthæi xviij. quem ibi declarat Chrysostomus.

Nonus habetur Marci xiiij. Cũm soli Petro dixerit Christus. Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi dominus voluit ostendere ipsum præ cęteris ex commisso sibi officio debuisse vigilasse.

Decimus habetur Ioannis vj. dum multi discipulorũ abijssent retrò, dixit Iesus ad duodecim. Nunquid & vos vultis abire? Respondens ei Simon petrus. Domine ad quem ibimus? & dicit glo. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur Lucæ xxvj. de amputatione auriculæ Malchi à Petro facta: quod declarat Grægorius papa relatus per Gratianum. c. si Petrus. xxiiij. q. j.

Duodecimus & vltimus locus est Ioãnis vltimo, vbi dominus dicit ad Petrum. Amen amen dico tibi, cũm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cũ autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet te quo tu non vis. Et infra dicit ei. Sequere me. quod non modo intellexit de genere martyrij, sed & ordine magisterij, vt ait Theophilus. Inde quidã recẽtior ait. Sequere me gerendo vices meas, & in officio pastorali & martyrio. Et hæc sunt quæ satis probant ꝙ Petrus inter apostolos obtinet primatum, tãquam pastor inter eos. Et quoniam summi pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in ecclesia militãte, prout Christus: cuius vicarij sunt, in ecclesia triumphante. Dicam infra in parte sequenti. Et nota ꝙ Christus simpliciter magis dilexit Ioannem euangelistam ꝙ̃ Petrum ex pluribus priuilegijs ei concessis, vt ait Anto. Florentinus in quarta parte suæ summæ, titu. x. c. iiij. §. iij. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

Trigesimaprima consideratio. Ambrosius recitatus in c. beati. ij. q. vij. dicit. Beati Petrus & Paulus eminent inter vniuersos apostolos, & speciali quadam prerogatiua præcellunt: verùm inter ipsos quis cui prępponatur incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione: & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Nõ eñ sine causa factũ putamꝰ, ꝙ vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, vt ad Christum pariter peruenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrumq; constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute &c. Et etiam Pelagius papa in c. quamuis. xxj. dist. Sic quamuis vniuersæ per orbẽ catholicæ & apostolicę cõstitutæ eccelsię vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Roma. ecclesia catholica & apostolica nullis synodicis constitutis cæteris ecclesijs prælata est, sed euangelica voce domini & saluatoris nostri primatũ obtinuit. Tu es, inquit, Petrus, & super hãc petram ędificabo ecclesiam meam. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicut hæretici garriunt) sed vno tempore, vna eadẽq; die gloriosa morte cum Petro in vrbe Romana sub Cæsare Nerone agonizans coronatus est, & supradictam pariter Romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, eamq; omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua presentia ac venerando triumpho, prętulerunt.

Ex quibus videtur dicendum ꝙ Paulus fuit æqualis Petro, & sic ꝙ Petrus solus non fuit princeps apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta. Ioan. de Turrecremata in c. vereor. viij. q. j. Et Ant. Florentinus in sua historia, in j. parte. titu. vj. c. iiij. ponũt hanc æqualitatem: sed dicunt illam fuisse in merito & prę mio & potestate ordinaria, sed nõ quo ad iurisditionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Paulo, vt in c. in illis. in fine. lxxx. distinctio. & glossa in verbo, pari. in c. in nouo. xxj. distinctione. Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula: & idem Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xxxj. capi. viij. §. j. Attamen Ioãnes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuę. in iiij. notabili. versic. Paulus apostolus, dicit ꝙ Paulus fuit Petro sublimior in quibusdã: hinc est ꝙ in bulla siue sigillo plũbeo ponitur Paulus à dextris & Petrus à sinistris. Aliam tamẽ rationem quare hoc fiat retulit Ioãnes de Selua, in suo tractatu de beneficio, in prima parte. quęstio. v. scilicet quia sinistra est pars mortis quã Christus habebat tẽpore quo Petrus venit ad Chri

stum ante passionem. Dextera verò denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tẽpore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra in hac parte, in ij. consideratione, vbi dixi de Christo quomodo sedeat ad dexteram. Et in dicto quarto notabili ponit ipse Vialdus de omnibus apostolis: sed dicit ꝙ Paulus pręcellit alios apostolos sex rationibus. Et etiã de omnibus alijs apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florẽtinus in dicta sua historia, in prima parte, in vj. titulo a. iiij. c. vsq; ad finem ponit de apostolis & euangelistis, post quos ponit de discipulis, & solũ ponit de tribus, videlicet de Lazaro, Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Bartholomæus Veronen. in tractatu de imperatore eligendo, in verbo, ratione dignitatis, ꝙ Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, ꝙ de iure appellatione apostoli simpliciter, intelligitur de Paulo, vt ait glo. in verbo Virgilius. de iure naturali gentium &c. in institutio. quę glo. à doctoribus approbatur. Cui concordat glossa iuris canonici in verbo, parte. in c. forus. de verbo. significa. quæ allegat pro hoc cano. apostolus. xxxij. q. vij.

Trigesimasecunda consideratio. Lazarus post apostolos discipulus Christi huius nostræ ciuitatis Heduen. patronus, protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demõstratur, summa gloria, summa laude, summo honore est glorificãdus, laudandus & honorandus. Hic enim, vt dicit Florentinus in dicto sexto titulo. xix. c. frater erat Marthæ & Magdalenæ, à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur Ioãnis xj. Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens ex populo Iudeorum patre Syro nũcupato, & matre Eucharia, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonij diuitias sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalena nuncupata est) in partem cõtigerit. Marthæ verò castellum Bethanię, quod erat propè Ierosolymam ad duo miliaria: Lazaro autem militię vacanti pars non modica Ierosolymorum, & eum quatriduanum à mortuis suscitauit Christus. Post passionem domini lapsis aliquot annis, Iudęi fugatis apostolis de partibus illis insurgentes contra Lazarum, Mariam & Marthã sorores eius, Marcellam pedissequam Marthę quæ Christo disputante contra Phariseos clamauerat, Beatus venter qui te portauit &c. & Celidonium quem à natiuitate cæcum Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex lxxij. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quàmcitissimè submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum, princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idòla ciuitatis confregit, ecclesias cõstruxit, fidem & baptisma plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum præfecerunt: deinde populum Prouincię ad fidem induxerunt. Reliqua verò vide infra in vltima parte, in consideratione quę de laude ciuitatum tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribũtur: & meritò, cum sit numen tutelare Heduorum.

Trigesimatertia cõsideratio. Post apostolos & prophetas dominum deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosij & Augustini. Vnde Ioannes apocalypsis vij. dicit se vidisse turbã magnam in ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & populis, & tribubus, & linguis, stantes ante thronum & in cõspectu agni amicti stolis albis & palmę in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum & agno: & omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium laudantes deum: & qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus, sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerũt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitabit super illos: de quo in prima consideratione huiusce partis. Et non esurient amplius neq; sitient, vt de his dicit Antonius Florẽtinus in sua summa, parte iij. titu. xxxij. ca. ix. vbi plenè de martyribus quos ponit post apostolos & prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cùm sufferre martyrium sit actus maximę perfectionis: quod probat sanctus Thomas ij. ij. q. cxxiiij. articulo iij. duobus modis, vt ibi per eum.

Ex quibus concluditur, ꝙ martyres sunt perfectiores doctoribus: quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus. vnde Augustinus, in libro de virginitate facit cõparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis: & etiam sanctus Thomas in quarto, distinctione xlix. inquit: ꝙ licet vna aureola sit maior altera, secundùm quid, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum est potior aureola doctorum & virginum: quia cum martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse & excellentior aureola, quæ martyribus datur. Vnde glossa super illud Matthæi quinto. Beati qui persecutionem patiuntur &c. dicit quòd omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista. Ecclesia quoq; in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præeminentiam eorum respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirãs sancta mater ecclesia, inquit deo: Quę vox, quę poterit lingua retexere quæ tu martyribus munera pręparas. q. d. nulla. ideo canit Dauid propheta, psalmo cxv. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, id est secundùm Alexandrum des Hales, ibi: Chara & grata est deo mors martyrum. Cùm enim ipsi ostenderint operibus arduis, ꝙ super alios deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam omilia paschali, ꝙ probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, ꝙ deus in cœlesti curia illis præcipui amoris signa ostendet, eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis in suo rosario, in prima parte, sermo. xxxix prima parte. litera z. a & b. & in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioan. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ: in iiij. notabili, ꝙ triumphus dignitas, magnificẽtia, honor & gloria totius Christianæ religionis est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum, videas ibi.

Trigesimaquarta consideratio erit de doctoribus ecclesię, qui etiam sunt de numero beatorum: imo etiã ad ecclesiastici corporis integritatem & consummationẽ cõstituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, doctores

tes, doctores qui veritatem palam edoceant, & populum recte instituant, quemadmodum testatur beatus Paulus in prima ad Corinthios epistola.c.xij.dicens. Et quosdã quidem posuit deus in ecclesia, primò apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores, deinde virtutes &c. & ad Ephesios iiij.c.idem affirmat his verbis. Et ipse Christus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas: alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi. Ex quibus etiam videtur, ꝙ precedant martyres, cũm ibi per apostolum ponantur in tertio gradu post apostolos & prophetas: sed parũ (vt credo) hic curatur de ordine literæ. de aureola doctorum dixi in precedenti consideratione: de quibus Daniel.xij. dicitur. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. & vide per Anto. Florentinum in iij.parte suæ summæ.titu.xxx.c.viij.§.ij. Et nota ꝙ in paradiso sunt tot ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & fiunt tales differentiæ pro maiori concordia tantæ multitudinis, quę non posset alia ratione subsistere.c.ad hoc.lxxxix.di.& c.licet.ij.xlv.distin.

TRigesimaquinta consideratio erit de euãgelistis qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus alijs inferioribus ab apostolis, imo inter apostolos simul connumerãtur.c.vnico.de reliquijs & veneratio. sanctorum.in vj. Sed quis illorum sit præferendus? Videtur ꝙ sit Ioannes, tum quia apostolus, tum quia ecclesia canit ꝙ inter cæteros magis dilectus, tum quia dicit glo.in verbo miraculo.in c.per baptismum.de conse.distin.iiij.ꝙ beata Maria & Ioannes apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo ꝙ quatuor euangelistę figurãtur per quatuor elemẽta: videlicet per terram, aquam, ignem, & aërem.

Primò Mattheus figuratur per terrã, quia primò fuit valde terrenus deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam Ezechielis primo, & Apoca.iiij.per hominẽ figuratur, cui cõmissa est cura terræ, vt in ea operaretur.Gen.ij. Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundũm carnem, quam à terrenis traxit, incipiens euangelium, Liber generationis.

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate quę fundata est in aquis, scilicet Venetiarum elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo ꝙ multo humore abundat. Aqua summè nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu secundũm suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud Ecclesiastici xv. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit euangelium suum in aquis Iordanis dicens. Mox post exordium fuit Ioannes in deserto baptizans.

Lucas autem est vt aër. vnde euangelium scripsit ea lingua quæ melius vtitur aëre, in formando vocem ꝗ̃ alij. Dicit Isido.in Aety.libro, ꝙ orientales frangunt aërem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipuè Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius ꝗ̃ alij loquuntur vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundũm ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit euangelium secundũm Hieronymum, vnde seculari quadam redolet eloquentia: hic figuratur per vitulum, qui in veteri testamento figurabat mortem Christi, quæ in aëre facta est. Vnde & principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata. Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio, quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus. Nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & meritò, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat spherã ignis, vbi exustis plumis ad terram veniens iterum iuuenescit. Igni rectè comparatur, cuius verba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit quemodo sic deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis: id est, In principio erat verbũ, & deus erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exijt omnis flãma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt quæ dicit Antonius Florentinus prima parte suæ summæ, titulo iij.c.iij.§.ij.

Ex quo, vt dixi suprà ista parte, in xij.consideratione, ꝙ inter quatuor elementa dignius & excellẽtius est ignis: ideo etiam cũm euangelia Ioannis igni comparentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum, de Lyra, & alios scribẽtes in procemio seu argumento euangeliorum Matthæi, ex quo primus scripsit euangelium in Iudæa, sed propter hoc euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia, videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per Leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur Ezechielis primo. Et declarant de Lyra, & alij doctores theologiæ in dicto procemio euangeliorum.

TRigesimasexta cõsideratio. Post hos sunt quatuor doctores pręcipuè catholici, quatuor columnæ ecclesiæ, videlicet sanctus Gregorius papa, sanctus Hieronymus presbyter cardinalis, sanctus Ambrosius archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptum verò baptisma Episcopus Hypo. per totum mundũ celebris doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et, vt testatur Romanus pontifex in c.vnico.de reliquijs & veneratione sanctorum, libro vj. Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo domini positas errorum tenebris profugatis, totum corpus ecclesiæ tanquam sydus irradiant matutinũ. Et, vt iam prædixi ista parte, in xxij.consideratione, vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus, Hieronymo in historijs & translationibus. Gregorius verò in moralibus præponitur: vt notatur in verbo Græci.in c.vt veterum.ix. distinctione. & sic sensus historicus Hieronymo, tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio, Anagogicus verò Augustino attribuitur. Historia verò docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia

appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicū in c. vnico, de reliquijs & venera. sanctorum. in vj. vbi probat quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.

Trigesimaseptima cōsideratio erit de Innocentibus, quo loco collocātur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Litio in sermone de Innocentibus recitat tres opiniones, quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilem, alteram verò veram. Et est quòd martyrij gloriam quam in alijs propria volūtas meretur, illi paruuli occisi dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum vicē gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam, vt j. ista parte, in xlij. consideratione dicitur, sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes, dum inquit. Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat Christi. Non habebatis ætatem in qua in passurum Christum crederitis, sed habebatis carnem in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. hæc ille. Nec est dubium ipsos sanctos innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cū primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint, ideo mirum immodum in terra glorificari debent. Vnde Augusti. in sermone Innocētium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit. Hodie fratres charissimi natalē illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo rege interfectos esse euangelij textus eloquitur. Ideo cū summa exultatione gaudeat terra nostra cœlestium militum, & tantarum parens fœcunda virtutum. Ecce prophanus hostis nunquam beatis paruulis tantū prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut pręsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abūdauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. hæc ille. Sed in quo loco sint in paradiso, si vis facere cōparationem ad sanctos qui præcesserūt eos, & ad sanctos qui sequuti sunt, essent collocandi post prophetas & patriarchas, & ante apostolos, quemadmodum & in letania descripti sunt.

Trigesimaoctaua consideratio de confessoribus sit, qui sunt in quadruplici differētia. Quidā sunt pastores, quidam scripturatā doctores, quidā eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: vt de his scribit Anto. Florētinus in sua summa, parte iij. titulo xxxj. c. x. §. j. ij. iij. iiij. & v. Et de his dici potest id quod habetur psal. lxxxviij. Cōfitebūtur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorū. Et meritò prælati cōfessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, cœlos, & planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis, & elementatis fiunt generatio & corruptio, mutatio, & omnis motus, sic ex dispositione prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operādum, ad Hebræos. v.

Etiam doctores cœli dicuntur propter lumen sapientię, vt dicitur Ecclesiastici xxiiij. Ego feci vt in cœlis oriretur lumen. quia propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem. Iacobi v. Cœlum dedit pluuiam, scilicet æreum, & hi maximè confitentur mirabilia cœli, & veritatem, Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Gregorius ij. moralium tractans illud Iob xxxviij. Quis dedit Gallo intelligentiam? exponit de doctoribus & prædicatoribus ecclesiæ, quibus deus dedit intelligentiam sicut gallo, & non alijs. & ibi ipse Anto. scribit de natura galli, vbi dicit quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Aestimatio enim sensitiua quam habet gallus secundūm quam operatur prorumpens ad cantum dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis secundūm instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensuram, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit. Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire faciet doctores? Ergo ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat, & quia vocem in cantu variat, & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primum gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas accipiat, & tunc demum vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur désuper, quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit quibus, quid, quando, vel quomodo diuinitus ministratur. Non enim vna eademque cunctis exhortatio conuenit, quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sępè enim alijs officiunt, quæ alijs prosunt: & pleræque herbæ quę aliqua animalia reficiunt, alia occidunt: pro qualitate ergo audiētium sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchrè ostēdit gloriosus doctor Hiero. in epistolis suis. hæc ille. Vbi etiam amplè declarat quomodo capienda sit illa intelligentia Galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt de quibus agitur in vitis & collationibus patrum. S. Anachoritę scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, qui tantę perfectionis fuit, vt beatus Antonius animam eius egressam de corpore in choro angelorum viderit collocari. Additi sunt eis Cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam cōtēplationi dediti, vt Monachi omnes, de quibus j. in proxima sequēte parte, quasi circa finem in pluribus considerationibus, & hi cœlo meritò cōparantur: quia sicut cœli exaltantur à terra, Esaiæ j. & valde, ita prędicti eleuati fuerūt in altissimis cōtemplationibus, à terra separati, id est effectu terrenorum, confessi sunt & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum conuersatione & contemplatione dicitur Iob xxxix. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solutione domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit. Quæ verba ibi exponit Anto. Florētinus post Grego. in moralibus, libro xxx. Et iste status religiosorū excedit statum virginum, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxvj. artic. viij. alleg. per Fel. in c. causam. col. ij. extra de probationi.

Quarti sunt cōfessores, qui vt cœli confitebūtur mirabilia dei, qui deum confessi sunt sanctis operibus, glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt, quia sicut mouentur continuò à primo mobili omnes alij cœli, sic & isti à deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandū: propter quod dicitur Esaiæ xxvj. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur,

tatur, quòd est nobis datus ad merendum & bene operandum, ideo dicit apostolus ad Galatas vj. Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit autem Salomon xxviij. tempora diuersarum operationum, in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur Ecclesiastes iij. Omnia tempus habent &c. s. opera & tempus sibi congruum. De vna ad aliam expositionem moralem assumit Florentinus in loco ante allegato, & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam pœnitentes, quidam proficientes, & quidam præsidentes: quemadmodum ibi amplè declarat in d. §. v. Etiam amplissimè de istis quatuor gradibus confessorum ponit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. Et quomodo varijs tentationibus, ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine verò istorum & aliorum scribit Robertus de Litio in suo tractatu de beatitudine sanctorum.

TRigesimanona consideratio de virginibus tractat, quibus datur aureola in cœlo, de quibus visus est loqui Ioannes in Apocalypsi vij. cap. cum ibi ostẽdat illas vidisse ante thronum dei per numerum determinatum, scilicet centum quadragintaquatuor milia, vt dicit Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ, titu. ij. capi. j. §. viij. vbi amplè collaudat, extollit, & commendat virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur aureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de virginum statu & laude tetigi in præcedenti parte, in xj. consideratione.

Sed cùm & ad regnum cœlorum perueniãt & viduæ: quæ sint in digniori, seu altiori loco, an virgines, an viduæ. Dicit enim Antonius Florẽ. loco pręallegato, ca. ij. §. viij. ꝙ quãuis status virginalis melior sit q̃ coniugalis, tamen & in statu viduali, vel coniugali potest quis perfectior esse virgine, & maioris meriti: scilicet quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita quòd in perfectiori loco collocari debeat. Et videtur ꝙ vidua sit eiusdem qualitatis, cùm ita commendetur viduitas, sicut virginitas, vt de commendatione eius ponit ipse Anto. in d. iij. parte suæ summæ, titulo ij. c. iij. §. ij. vbi dicit commendatam fuisse viduitatem autoritate diuina, & canonica. Cùm etiam castitas viduarum multum commendetur, de qua supra in ij. parte, in xx. consideratione.

Imo etiam videtur ꝙ virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primò ex dictis Augustini in libro de bono coniugali. Non impar meritum continentiæ est in Ioãne qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham qui filios generauit. c. si enim. ver. cæterum. le second. de pœnitent. distin. ij. sed maioris virtutis maius est meritum, ergo virginitas non est potior virtus q̃ castitas coniugalis.

Secundò sic. Ex virtute dependet laus virtuosi, si ergo virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur ꝙ quælibet virgo esset laudabilior qualibet coniugata, sed hoc est falsum, vt dictum est: ergo virginitas non præfertur coniugio.

Tertiò sic. Bonum commune potius est bono priuato, vt patet x. Ethi. tex. in §. pe. & ibi not. in l. vnica. C. de caducis tollendis. c. scias. vij. q. j. Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. l. in bello. §. medio. ff. de captiuis & postli. reuer. l. j. & ibi glo. in verbo reipublicæ. & docto. ff. soluto matrimonio. Lucas de penna in l. fi. col. v. C. de incolis, libro x. vbi etiã videtur tenere ꝙ matrimonia sunt necessaria pro conseruatione generis humani: dixi j. in xj. parte, in x. consideratione, vbi scripsi ꝙ vxoratus præfertur non vxorato, sed virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quartò, quoniam videtur quòd virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ. s. cum dicat Aristote. in libro v. de animalibus. in primo de cœlo & mundo, & in secũdo de anima, ꝙ natura appetit generationem indiuiduorum propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreãdam, & ad multiplicandum genus humanum. Hiero. c. nuptiæ. xxxij. q. j. & est ad Paulam. Nuptię replent terrã, virginitas verò cõtrariatur, igitur: & eam seruantes in veteri lege & non relinquentes post se semen erant maledicti, maledictione opprobrij, vt patet de Ioachin &c. quod figuratur Matthæi xxj. quando Christus maledixit ficulneæ: quia sine fructu. Item contrariatur legi diuinæ, cùm præceperit deus homini, Genesis j. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et dicit Pau. j. ad Corinthios v. Volo iuniores nubere, & filios procreare. Et ad Timoth. ij. dicit. Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex quibus videtur, ꝙ matrimonium sit laudandum, & pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem: & qui vitam cœlibem ducebant, teste Valerio. & veteri lege, Deutero vij. prohibebatur seruare virginitatẽ. Ioannes de Turrecremata in c. integritas. xxxij. q. j. in iij. dubio. Et Bernadi. de Bustis in suo rosario, parte ij. sermone xxviij. in litera D. Et Gabriel Barlette in sermone pro festo sanctorum Innocentium. faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, ꝙ virginitas sit præferenda, quia virginitas est in consilio, & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio, quia apostolus consuluit virginitatem, tanquã melius & perfectius. j. ad Corin. vij. Quia bonum animæ pręfertur bono coporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuę vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonũ animæ diuinum, & vitæ contemplatiuę. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare quæ sunt mundi, vt patet j. ad Corin. vij. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundò facit, quia ille status dignior qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Lucas de Penna in l. quoties. quæ est finalis. C. de priuilegijs scholarium, libro xij. ꝙ cùm sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum & trigesimum fructum euangelia doceant, & centenarius pro virginitatis corona primum gradum teneat, sexagenarius pro viduitatis labore, & trigenarius pro cõiugio, vt patet per parabolã Matth. xiij. Vt tenẽt theologi: quod etiã tenet & sequitur Berna. de Bustis in dicta ij. pte sui rosarij, sermo. xxxviij. in princip. Et ipse Gabriel Barlette in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium. Vnde Ambrosi. libro de virginitate. Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertiò, ille status est dignior, de quo Christus nascivoluit, sed Christus non de coniugata, sed virgine nasci vo-

fuit. & hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet praeconium virginitatis, & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Ioannem euangelistam, & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thomas in iiij. distinctio. xxxv. q. iij. articu. iij. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quartò, ille status est nobilior qui primò est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit quàm matrimoniũ, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati quàm homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo coelo. Praeterea & Adam positus est virgo in paradiso, & de terra virginea creatus, igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud deũ maiori praemio, & corona premietur & coronetur quàm viduitas: & viduitas quàm coniugium. Et hoc multis decisionibus, autoritatibus doctorum & rationibus probatur.

j Quoniam primò, vt inquit Hiero. ad Natalium, tria praecipuè sunt genera metallorũ, ferrum, argentum, & aurum. Ferrum est castitas cõiugalis, Argentum est viduitas, Aurum verò est virginitas. Cũm ergo aurum sit inter caetera metalla excellentius & preciosius, vt dicitur in vltima parte, in xcv. consideratione, ideo virginitas cui comparatur est excellentior.

ij Vt dicit, virginitas est vt regina, viduitas vt domina, coniugalitas vt ancilla.

iij Virginitas vt patria, viduitas vt portus, coniugalitas vt pelagus.

iiij Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus margaritis refertus.

v Sicut aquilia inter volucres, lucifer inter stellas, & gemma inter lapides, ita excedit matrimoniũ & viduitatem virginitas.

vj Augustinus in libro de viduitate dicit, quòd bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

vij Dicit Cyprianus, quò virginũ sublimior est gloria, melior est vita.

viij Dicit Cassianus in libro collationum. Maior est virtus castitatem tenere quàm demones expellere.

ix Dicit Damascenus, libro iiij. Quantò angelus homine est superior, tantò virginitas est nuptijs honorabilior.

x Hieronymus ait. Qui immundiciam luxuriae perfectae continentiae subijcit, sanctior Dauid existit, & fortior Sansone.

xj Inquit Bernadus. Virginitas est sicut lux solis, viduitas sicut lux lunae, & matrimonium sicut lux stellarũ.

xij Idem Bernardus. Sola virginalis castitas est quae in hoc mortalitatis loco & tempore statum quẽdam immortalitatis & gloriae repraesentat. Nam quod sancti habebunt in coelo, scilicet integritatem, & mũdiciam corporis & animae, hoc iam virgines obtinẽt ex gratia in terra.

xiij Ex quo, vt ait Plinius in suo libro xxj. naturalis historiae. c. iiij. viij. & xix. Flos rosae inter omnes flores obtinet principatum: cũm sit iucundus, gratus odore, & colore commendatur, cũm nihil gratius tradatur aspectu, & ex rosa plures medicinae fiunt, & dixi in vltima parte: in xciiij. consideratione. Ideo non immeritò si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernardinus de Bustis, in ij. parte sui rosarij: sermo. xxviij. in litera B.

xiiij Hieronymus ait. In omni sexu & gradu virginalis pudicitia obtinet principatum.

xv Cyprianus dicit in libro de virginitate. Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, regina virtutum, possessio omnium bonorum, quae tenet in coelo, aureolam, & in terra principatum.

xvj Facit id quod supra dixi, scilicet quia virginibus datur fructus centesimus, viduis sexagesimus, coniugatis trigesimus.

xvij Augustinus dicit in libro de virginitate. Certa ratione, & scripturarum autoritate, nec peccatũ nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono virginalis, vel vidualis, continentiae aequare praesumimus.

xviij Facit, cuius finis melior est, ipsum quoque melius, secundũm Philosophum ij. & iij. Physi. Quia sic est, quod secũdũm Philosophum x. Ethicorũ, & dixi infra in xxxiij. consideratione, duplex est vita, actiua scilicet & contemplatiua: & perfectior sit secundũm Philosophum omnis vita contemplatiua quàm actiua. Castitas virginalis est perfectior quàm coniugalis, quoniam virginitas ordinat hominem ad finem vitae contemplatiuae: vsus autem matrimonialis ad vsum vite actiuae, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. clij. articu. ij. in corpore quaestionis, & hic ante iam aliquid dixi.

xix Facit, quoniã vt dicit Apostolus j. ad Corin. vij. Mulier innupta, & virgo cogitat quae dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quae autẽ nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro.

xx Facit, quoniam vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui nõ iungit, melius facit.

xxj Facit quod habetur Apocaly. iij. Qui nõ inquinauerunt vestimenta sua, ambulabũt mecum in albis: & ibi doctores intelligunt de virginibus.

xxij Facit, tantò aliquid perfectus est, quantò habet maiorem conformitatem cum suo principio. Et, vt dicit Philosophus v. Metaphy. Melius est simpliciter quod primo principio propinquius est: cũm igitur deus sit principium & finis omnium. Apocaly. j. Et ipse sit actus simpliciter purissimus secũdũm Philosophũ xij. Metaph. Ideo castitas virginalis, quae est purior omni actu matrimoniali, perfectior est matrimonio, quia deo est cõformior, qui est ab omni libidine alienus.

xxiij Facit, nam virtus simpliciter circa bonum & difficile, secũdũm Philosophum ij. Ethic. Cũm igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus venerei, sicut fit in virginibus, quàm abstinere solum ab alijs delectationibus extra matrimonium, ergo magis merentur virgines quàm aliae.

xxiiij Facit, id quod dicit Ambro. relatus in c. nuptiae. xxxij. q. j. Nuptiae implent terram, virginitas paradisum. Intellige facilius, vt ibi glo. j. declarat. Et istud est priuilegium virginitatis maximum secundũm glo. vlti. in c. causam. extra de proba. Vel quia, vt ait, virginitas est soror angelorum, vbi omnes erunt virgines vel continentes, neque nubent neque nubentur.

xxv Facit quod Hiero. ad Eustochium in sermone assumptiõis virginis Mariae ait: Bene angelus ad virginem mittitur, quia angelis semper est cognata virginitas, profecto in carne praeter carnem viuere nõ terrena vita est, sed coelestis: vnde in carne coelestẽ vitã acquirere maioris est meriti quàm habere. esse enim angelum felicitatis est: esse verò virginem virtutis, dum haec viribus obtinere nititur cũ

gratia,

gratia,quod habet angelus ex natura.

xxvj Facit quod dicit Ambro.in lib. de viduis.Supergreditur virginitas conditionem humane naturæ,per quã homines angelis assimilãtur:maior est victoria hominum q̃ angelorum.Angeli enim sine carne viuunt,virgines autem in carne triumphant.

xxvij Facit quod inquit Chrisostomus super Matthęũ. Licet omnes virtutes sint res angelicæ,specialiter tamen castitas angelica virtus est.

xxviij Facit quod dicit ibi Augustinus. Quæ maior gloria super terram,quàm in carne corruptibili ducere vitam angelicam?

xxix Facit quod dicit Augustinus. Qui virginitatem seruant,sicut angeli dei in terris sunt,immo & angelos transcedunt.

xxx Facit id quod dicit idem Bernardinus de Bustis in dicta secũda parte,sermone xxviij.in litera E.vbi dicit virginitatem esse ante matrimonium.

xxxj Facit id quod idem ait ibi sub litera F.Quòd à Christo in propria persona cõsecrata est virginitas,quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone,cùm inquit: Christus virginitatis est filius,verùm super omnia quę dici possunt hanc virtutem commendabilem reddit: q̃ ipse saluator humani generis de mundissima virgine nasci voluit,vt hic ante dictum est,versi.iij.Ille status &c. Et quòd ipse virgo permansit,& præ cæteris illum discipulũ amauit,quem virginem de nuptijs carnis abstraxit.In tantum enim ei virginitas placuit,q̃ speciali arbitrio vterum virginalem accepit,in quo sibi naturæ assumptæ nuptias celebrauit.

xxxij Facit quod dicit Cyprianus in libro de virginitate. Flos est enim virginitas,ecclesiastici germinis decus, atq; ornamentum gratiæ spiritualis,illustrior portio dominici gregis. Ideo dicitur Esaiæ liiij. Lætare sterilis quæ non paris,exulta quæ non parturis:quoniã multi filij desertæ magis,quàm eius quæ habet virum.

xxxiij Facit,quoniam Christus semper est cum virginibus,& ipsi cum eo. Vnde Apocalyp.xiiij.Virgines enim sunt,& sequuntur agnum quocũq; ierit.Et canit ecclesia. Quodcunq; pergis virgines sequuntur,atq; laudibus post te canentes cursitant.

xxxiiij Facit quod dicit Hiero.in epistola ad Eustochiũ, vbi ostendit quomodo Christus dilexerit virginitatem: quoniã,vt dicit,statim vt filius dei ingressus est mundũ, istam nouam familiam sibi instituit,vt qui in cœlis habebat angelos,haberet proximè in terris virgines.

xxxv Facit quod habetur Apocalyp.xiiij.vbi virgines suauius canunt in cœlo quàm alij sancti,cum dicat: Cantabant quasi canticum nouum ante sedem agni: & nemo poterat dicere canticum illud,nisi hi qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

xxxvj Facit,quoniam sunt ministri dei.hinc dicere possunt illud Ecclesiasti.xiiij. In habitatione sancta corã ipso ministraui,sine macula enim sunt ante thronum dei. Apocalypsis xiiij.

xxxvij Facit,quoniam Iesus Christus est corona virginum,vt cantat ecclesia.

xxxviij Facit,quoniam,vt ait Hieron.contra Iouinianũ: Nuptias quidem recipimus,sed virginitatem pręferimus, sicut ramo præferuntur poma & fructus.

xxxix Facit quod dicit Bernardus, Virginitas est gẽma virtutum,germana angelorum,& lux animarũ. Ipsa calcat libidinem,vincit diabolum,contemnit seculum,& deprimit omne periculum:ipsa est lampas ecclesiæ,& semita cœlestis patriæ.

xl Facit,quoniã,vt habetur Sapien.iij. Felix sterilis & incoinquinata,quæ nesciuit thorum in delicto,habebit fructũ in respectione animarũ sanctarũ. Et Ecclesi. xxvj. Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et habetur in c.tunc saluabitur.xxxiij.q.v.q̃ non solũ prodest virginitas illam obseruantibus,sed etiam parentibus confert ad salutem proles in virginitate perseuerans.

xlj Facit quod dicit Hierony.ad Natalium.Virginitas purpura est regalis,qua quisquis indutus fuerit,cũctis eminentior erit.

xlij Facit quod dicit Ambro.in li.de virginitate.Pulchritudinem non potest quis maiorẽ æstimare decore virginitatis,quæ amatur à rege,probatur à iudice,dedicatur à domino,consecratur à deo.

xliij Facit,quoniã,vt dicit text.in aut. de lenonibus.§. sancimus.colla.iij. Sola castitas est potẽs animas hominũ deo præsentare.quẽ tex.recitat gl.in ver.pudicos.in prooemio decreta.& eum intelligunt glos.vlt.in c.causam.de probat.extra.& ibi doct.& etiam gl.fi.circa finẽ.in c.cùm ad monasteriũ.extra de statu mo.& glo.vlt.in c.j.extra de voto & voti redemp.q̃ sola est de per se sine alijs virtutibus:sed non q̃ aliæ virtutes hoc nõ possint,quia hoc esset falsum. Cùm etiam & viduæ seu continentes & cõiugati virtuosè viuendo: & per rectã fidem & operationẽ bonã placentes deo,vitã æternã acquirere possunt,vt ait tex.in c.firmiter.§.fi.extra de sum.trini.& fide catho.

xliiij Virginitas est principium & fundamentum aliarum virtutum.tex.in aut.quomodo oporteat episcopos. §.neq; autem secundas.colla.j.glo.vlti.in dicto c.causam. extra de probatio.

xlv Facit,quia in incessu etiam virgines sunt viduis & coniugatis præferendæ,vt dicit Bald.& post eum Barba. & Feli.in d.c.causam.extra de probat.

xlvj Facit,quia etiam testimonio vnius virginis magis creditur q̃ viduarum & coniugatarum,vt dicũt Barba.& Feli.in d.c.causam.col.ij.de probat.extra.

xlvij Et vltimò,quoniam solæ virgines laureolam consequuntur,quæ solis virginibus datur,vt in dicta gloss. fi. in d.c.causam.tex.in c.si Paulus.§.j.& ibi glos.in verbo, suscitare.in fine.xxxij.q.v.

Et de hac aureola dicit Io.de Imol.in d.c.causam. q̃ dicitur sertum siue gyrlanda quæ fit de lauro,qua olim vincentes alios in aliquo actu virtutis,in signum laudis coronabantur.Ideo virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebũt. Erit antẽ,vt dicit,quædam corona laudis,& quidã splendor,quo mediãte virgines discernentur ab alijs: & hæc corona fit à lauro,quæ semper est virens,vt dicit Cardinalis Zabarella,in d.c.causam.& ait S.Thomas in iiij.sent.dist.viij.q.j.art.ij. circa medium,q̃ laureola nõ cuilibet datur,sed illis tantum qui sunt in statu perfectionis:sed etiã,vt dixi ante in præcedenti consideratione,status religiosorum excedit statum virginum.

Et vide plures quęstiones quas ponit sanctus Thomas de laureola in iiij.senten.dist.xlviij.qõ.v.articu.j.ij.iij.iiij. & v.vbi ponit,vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud præmium ab essentiali,& vtrum differat à fructu,& vtrũ fructus debeatur soli virtuti cõtinentię,& vtrũ cõuenientẽr

assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, & vtrum ratione virginitatis debeatur laureola, & vtrum martyribus, & vtrum Christo, & an angelis, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes questiones, & de laureolis in generali & speciali tractat Antonius Floren. iij. parte suæ summæ, titu. xxx. c. viij. per totum.

Et aduertendum est quòd præeminentia dignitatis ex huiusmodi laureola considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnæ, ex parte permanētię, & ex parte materię.

Primò modo aureola illa est potior quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo aureola martyrum aliis aureolis supereminet, quia ibi est difficilior pugna.

Secundò modo considerari potest aureola ex parte permanentiæ: & sic aureola virginum aliis aureolis supereminet, quia pugna carnis periculosior est inquantum est diuturnior, & magis nobis eminet ē vicino.

Tertiò potest aureola considerari ex parte materię, de qua est pugna: & sic aureola doctorum & prædicatorum inter omnes est potior. Omnis ratio est, quia pugna doctorum vel prædicatorum versatur circa bona intelligibilia: aliæ verò pugnæ, scilicet virginum, & martyrum versantur circa passiones. Quamuis autem vna aureola sit secundùm quid maior altera, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum inter omnes est potior, vt ante probatum est in xxxiij. cōsideratiōe, autoritate, ratione, & obseruatiōe. Vide etiam in hoc per speculum humanarū. q. Bertholomæi Sibyllæ c. iij. primę decadis. in ix. quæstiuncula. ij. quæstionis.

Qvadragesima cōsideratio. Post virgines collocabuntur viduæ, quę si longo tempore fuerint viduæ, non procul distant à virginibus, vt inquit tex. in authenti. de non eligendo secundo nubentes &c. §. optimum. colla. j. Et beatæ atq; felices dicuntur, vt in authen. de nuptiis. §. saluto. colla. iiij. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, text. in d. §. optimum. Et pulchra de his tradit Nicolaus de Lyra Matth. xiij. ibi: & dabant fructum. vbi ponit tres gradus in qualibet virtute. Exēpli gratia, in virtute castitatis primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licitè tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus est castitas vidualis, per quem euitatur decætero omnis concubitus, vt animus possit decętero liberius deo seruire, licet possit licitè matrimonium cōtrahere.

Tertius est castitas virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter euitatur, vt mēs ipsa tanq; sponso suo soli deo per amorem copuletur, secundùm quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur & declarat Guillelmus Benedicti, in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt numero xlvj. vsq; ad numerum l. extra de testamentis. vbi etiam dicit, q; viduæ adeo non distant à virginitate, q; si priuilegium detur alicui & suis descendentibus, tam masculis q; fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebunt filiæ viduæ, vt notat singulariter Bart. in l. quoties. quē sequuntur ibi omnes doctores. C. de priuile. scholarium. lib. xij. & dominus meus Iason in l. j. in fi. ff. de constitu. principum. & in l. cum quędam puella. colun. mihi ij. post Ludo. Romanum. ff. de iurisdi. omnium iudi. licet Alexā. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum. l. mulieres. ff. ad municipales. ita & viduæ.

Nam etiam iste status vidualis est à deo acceptus, vt probat Bernard. de Bustis in suo sermone xxviij. secunda parte sui rosarij, in ij. parte illius sermonis, sub literis t v. vsq; ad literā C. vbi amplè laudat & extollit viduitatem.

Primò, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis, quoniā deus viduas gratiosissimè visitauit. Vnde habetur iij. Reg. xvij. Tempore famis missus est Elias ad viduam Sareptanam, quæ postq; dedit comedere Eliæ: hydria farine eius nō defecit miraculosè, & lecythus olei nō est imminutus omnibus illis diebus

Secundò patet de Iudith regina Iudæorum, quę, vt legitur eiusdem lib. c. xiij. erat grata omnipotēti deo: cui viduæ tantam gratiam contulit deus, vt populum suum ab impetu & furore inimicorum liberaret.

Tertiò etiam probatur, quoniam habetur Lucæ secūdo. Erat Anna prophetissa vidua vsq; ad annos octogintaquatuor, quæ vixerat cum viro suo annis septem à virginitate: & hæc non discedebat à templo ieiuniis & obsecrationibus seruiens deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Symeoni prębuit se videndum, illamq; dignatus est visitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redēptionē Israël.

Quartò etiam legitur Lucæ vij. q; dominus Iesus consolatus est viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quintò probatur commendatio viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam Lucæ xxj. scribitur, quòd accepta fuit Deo oratio viduæ pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes viduarum. Vnde Ecclesiasti. xxxv. dicitur: Lachrymę viduæ ad maxillam descendunt; & exclamatio eius super deducentem eas. A maxilla enim ascendunt vsq; ad cœlū, & dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur in cap. fina. lxxxj. distinct. q; viduæ quæ stipendio ecclesiæ sustentantur, debent meritis & orationibus suis ecclesiam adiuuare.

Sextò probatur earum commendatio, ex eo quòd à deo fuit commendata viduitas. Dedit nanq; deus præceptum omnibus regibus, principibus, iudicibus, & aduocatis, omnibusq; hominibus vt viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent vel molestarent.

Septimò quoniā Esa. j. dominus ait: Quærite iudiciū, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduā. & Exodi xx. ait. Viduæ & pupillo non nocebitis: si leseritis eos vociferabūtur ad me, & ego exaudiam clamorē eorū, & indignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ & filij vestri pupilli.

Octauò probatur Iere. xxij. cùm dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi opressum de manu calūniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristrare, neq; opprimatis iniquè.

Nonò facit id quod etiam habetur Iere. v. vbi dn̄s de his qui viduas spernunt & abiiciunt, sic loquitur. Preterierunt sermones meos pessimè, causam viduæ non iudicauerunt: nunquid super his nō visitabo dicit dominus, aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimò facit id quod habetur Iob xxij. vbi dicitur: Viduas

Viduas dimisisti vacuas,& lacertos pupillorum comminuisti:propterea circundatus es laqueis,& cõturbat te formido subita.

Vndecimò facit dictum Iacobi v.c.suę canonicę,dum ait:Religio munda & immaculata apud deum & patrem hęc est,visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimò facit quod dicit Pau.j.ad Timotheum v. Viduas honora,quæ verè viduę sunt. facit tex.in authen. de non eligendo secundò nubentes.§.optimum.ã.alle.in principio huius considerationis.

Decimotertiò facit,quoniam etiam viduæ tanq̃ afflictæ debent consolari,& magnum meritum est eas consolari:quoniam,vt ait Iob xxix.ca. Cor viduæ consolatus sum.& xxxj.capitulo.Oculos viduæ spectare non feci.

Decimquartò,sancta mater ecclesia præcipit defendere & adiuuare viduas:quoniam,vt habetur j.ca.lxxxvij. distinctio.præcipitur prælatis,vt viduis suum prestent auxilium,& presidium,& protectionis patrocinium cõtra improborum violentias.

Decimoquintò etiam precipitur principibus facere iudicium,& ministrare iustitiam,maximè viduis,liberando eas de manu potentum,à quibus faciliter calumniãtur & opprimuntur,vt habetur in c.regum.xxiij.q.v. Ideo imperatores & reges volunt eas esse sub protectione eorum,& prohibẽt ne opprimãtur,vt habetur in l.vnica.C.quãdo imperator inter pupillos vel viduas vel miserabiles personas cognoscat.& ne exhibeantur,facit text.in c. ab imperatoribus.Vniuersis iustum est auxilium postulandũ propter afflictionem pauperum,aduersus potentias diuitum.xxiij.distinctione iij.

Decimosextò faciunt pro laude viduarum multa quæ in precedenti consideratione dixi de virginibus,quæ habent locum in viduis propter earum continẽtiam habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur,quę cum virginibus ad regnum cœlorum perueniũt:quoniã,vt habetur in c.firmiter.in fi. extra de summa tri.& fide catho. Nunquid enim ad regnum cœlorum solæ virgines perueniunt,perueniunt & viduę. Ex quibus constat,q̃ status viduarum habet locum post virgines,& ante coniugatos,data in reliquis paritate meriti. Et de laude viduarum dixi in precedenti parte,in xj.& xx. considerationibus.vbi dixi quòd mulieres laudãtur ex cõtinẽtia,& in seruanda viduitate.

QVadragesimaprima consideratio,de cõiugatis subsequitur.Nunquid etiam habeant locũ in paradiso? Et videtur q̃ nõ:quoniam, vt habetur in c.qui sitit. xxxiij.q.v.alle.per glo.fi.in c.j.in fi. extra de summa trini.non expedit homini ad cœlestia regna tendenti vxorem accipere.Sed contrarium est verius:quoniam,vt constat ex decisione consilij Niceni,de quo in c.j.in fine.extra de summa trini.& fide cat.in præcedenti sępe alle. non solum virgines & continentes,verùm etiam coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo,ad æternam merentur beatitudinem peruenire.Et tales etiam dicuntur seruare castitatem,quæ dicitur pudicitia,quę est in legitimè coniugatis,vt in c. Nicena.xxxj.distinctione. l.mulier. §.cùm proponeretur.ff.ad Trebellianum. quæ quidem pudicitia etiam laudanda est,vt in precedenti parte dixi,in xij.consideratione.& quam etiam obseruauerũt plures sancti prophetę & patriarchę,vt Iacob, qui Lyam secum iacẽtem,non illam esse cognouit,putans tenere Rachelem,vt habetur Gene.xxix.seundùm Lyram,ibi.Possent hic adduci omnia connubia seu matrimonia antiquorum patrum, prophetarum, & patriarcharum.s.primò illorum qui fuerunt ante diluuium,vt Adam,Seth,Enos, Caynan,Malalehel,Iared,Enoch,Mathusalem,Lamech, Noë,Sem,Cham & Iaphet.Et pòst diluuium Abraham, qui tres vxores habuit,Isaac,Iacob:qui quatuor vxores habuit,Ioseph,Iudas,Cath,& Amram, Moyses,Aaron, & Maria eorum soror,Delbora,Barach,Sisaram,Iahin & Iahel. Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz,& Ruth, Iesse, & omnis eius generatio. Dauid, Salomon, Elias, Eliseus, Ezechias, Iosias,Daniel,Zacharias, Petrus,& apostoli,& Ioannes euangelista,qui omnes fuerunt coniugati,vt satis declarat Iouinianus contra Hieronymum, altercantem cum eo de præexcellentia virginitatis & matrimonij:de quibus connubijs sanctorum amplissimè Augustinus Dathus in suo tractatu de connubijs sanctorum,vbi exellentias illorum connubiorum satis denotat laudando castitatem matrimonialem:de qua etiam libro ij.contra aduersarium legum & prophetarum deus inquit: Masculum & fœminam propagandi generis cum nuptiali castitate coniunxit.Ad quod facit doctrina Bedę sic dicentis.Bona est castitas coniugalis,melior continentia vidualis,& optima perfectio virginalis:quæ tria Christus patenter approbauit.Primò statum virginalem in eo q̃ de virgine nasci voluit,statũ viduale,in eo q̃ ab Anna vidua benedici dignatus est,Lucę ij.& statum cõiugalem, in eo q̃ in Chana Galileæ nuptijs interfuit,quarum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculũ inter cætera inchoauit,Ioannis ij.

Similiter vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret,s.à cõiugatis,virginibus,& viduis matrẽ eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit,scilicet virginem coniugatam,& viduam post eius mortẽ. Ex quibus sequitur q̃ etiam coniugati possunt mereri & æternam beatitudinẽ consequi:vt dictum est ante,& plenè comprobat G.Benedicti in sua repetitio.c.Raynutius.in verbo,cuidam Petro tradiderũt.numero xlix.l.lj.& lij. extra de testamẽtis. vbi per eũ,de castitate & pudicitia coniugali,& de laude matrimonij dixi in cõmẽtario nostro ad cõsuetudines ducatus Burgun.in tit.Des droitz & appartenñ.a gens mariez.

Et aduerte q̃ secundùm Gabrielẽ Barlette in sermone pro festo S.Innocentiũ,q̃ status cõiugatorũ fuit maioris meriti quàm abstinentiũ, & status ille præferebatur statui virginitatis,quia erat tẽpus multiplicãdi genus humanũ, ideo status virginitatis prohibebatur hoc habẽdo respectũ ad tẽpus legis scriptę siue naturæ. Si autem referatur ad tẽpus legis euangelicę quia est tẽpus multiplicationis fideliũ per generationem spiritualem, status virginũ est maioris meriti q̃ status cõiugatorum.Ideo virginitatis status est dignior & excellentior matrimonio, quod ibi cõprobat triplici ratione:sed vide hic ante in ij.cõsidera.vbi longè plura alia media adinuenta sunt ad laudem virginitatis.

QVadragesimasecũda consideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptismate suscepto decedunt anteq̃ mereantur,vbi collocabũtur in paradiso,& an ex solo baptismo possit vnus plus habere gratię quã alius:hoc est:an plus possit operari baptismus in vno q̃ in alio quo ad remissionẽ culpę & pœne,quo ad diminutionẽ pœnę,& quo ad effectũ gratię.In hoc Io.de Turrecre.in c.cũ tantũ.de cõse.dis.iiij.ex dictis S.Tho.sed prius aduertatur,q̃ nemo põt saluari,nec vitã cœlestẽ cõsequi, nisi fuerit baptizatus, vt hr̃ Io.iij. Nisi quis renatus fuerit

ex qua & spirituſancto nõ põt introire in regnũ dei.& habetur in c.nõ põt.de cõſe.diſt.iiij.& ibi Io.de Turrecremata:& oẽs baptizati ratiõe remiſſionis culpę originalis quę baptiſmo purgatur,gratiã dei cœleſtis accipiũt.c.nõ põt.& ibi Ioan.de Turrecremata,de pœni.di.j.& in c.per baptiſmum.& in c.nõ licet.de cõſe.di.iiij.& in hoc cõcludit duabus cõcluſionibus in d.c.cũ tantũ.ꝙ æqualiter operatur effectũ remiſſionis culpę & pœnæ in omnibus,& cõtinet perfectionẽ ſalutis,ad quã deus oẽs homines vocat,vt dicit Io.de Turrecremata in c.ex quo.de conſe.di.iiij.infundit etiã gratiã,vt per eũdẽ in c.propriẽ.loco præalleg.Sed nũc videndũ eſt,quomodo hęc gratia infundatur an plus in vno quã in alio.idẽ Ioã.de Turrecremata in c.cũ tantũ.ſ.allegato.diſtinguit inter adultos & pueros,& dicit qđ inter adultos nõ ęqualiter ſe habet,ſed ſecũdũm maius & minus:prout qdã cũ maiori fide & deuotiõe accedũt ad ipſum ſacramentũ baptiſmi ſuſcipiẽdũ ꝙ alij,& hoc cõprobat ex dictis Dam.dicẽtis ſic.Peccatorũ remiſſio cũctis ęqualiter in baptiſmo datur:gratia aũt ſpiritusſancti ſecũdũm proportionẽ fidei & purgationẽ,ſed non oẽs cũ ęquali fide,nec æqualiter pręparati ad baptiſmũ accedũt,ergo nõ oẽs ad baptiſmũ accedẽtes æqualiter gratiã conſequuntur,& iſta eſt alia ex ſuis concluſionibus.

Alia eſt cõcluſio in pueris,in quibus concludit ꝙ baptiſmus de cõi lege æqualẽ effectũ gratiæ habet: qđ probat ex dictis S.Tho.in iiij.ſentẽ.di.iiij.cũ ait.In pueris baptizatis nihil ex parte eorũ requiritur,ſed habẽt pro diſpoſitiõe ad ſalutẽ fidẽ eccleſiæ,& pro effectiuo ſalutis virtutẽ paſſiõis Chriſti quę operatur in baptiſmo:ſed hęc duo æqualiter ad oẽs pueros ſe habẽt,ergo ipſi pueri nõ differũt quãtũ ad effectũ baptiſmi ſuſcipiendũ,ſed oẽs æqualẽ gratiã ſuſcipiũt.Ideo inter iſtos nõ eſt diſceptãdũ de prioritate aut poſterioritate,cũm omnes ſimul ſimili gratia & æquali fruantur.

QVadrageſimatertia cõſideratio erit de pueris decedentibus ſine merito & abſq; baptiſmate,in quo loco in iudicio vniuerſali collocabuntur:an à dextris,vel ſiniſtris comparebũt.Sanctus Tho.in iiij.ſentẽ.diſt.xlvij.arti.iij.& beatus Vincẽtius in ſuis ſermonibus,dicũt ꝙ in iudicio dñi tales pueri cõparebũt:ſed non ſedebunt neq; à dextris,neq; à ſiniſtris(cũ electi boni erunt à dextris,& dãnati mali à ſiniſtris)ſed tales pueri cũ peccato originali mortui non ſunt ſimpliciter mali nec boni,ideo in medio inferius collocabũtur,& videbũt gloriã iudicis,& vindictã exquirent eorũ qui cauſam eis dederunt perditionis gloriæ & diuinę viſionis:& oẽs huiuſmodi paruuli ſiue ſint filij Chriſtianorũ,ſiue Iudæorũ,ſiue gentiliũ,ſiue in vtero,ſiue extra vterum deceſſerint ſine baptiſmate,reſurgẽt cũ corporibus integris in mẽſurã ætatis plenitudinis Chriſti triginta annorũ vel circa,vt habetur ad Epheſios iiij.ſicut & alij mortui:& ita refert & tenet Bartholomeus Sybillę in ſuo ſpeculo peregrinarũ quęſtionũ,in ſexta quęſtiũcula quintę.q.tertij capitis primę decadis.ſed in loco ſeu receptaculo limbi collocabũtur,in quo eſt carẽtia gratiæ,& pœna damni æternalis,ſed nõ pœna ſenſus,ſecundũm Petrũ de Taranta.& Tho.in iiij.diſt.xxxj.

Sed altius iſta repetẽdo quæreres,cũ ſint in limbo,& non in paradiſo,an puniantur aliqua pœna,& qua.Et in hoc dicendũ eſt ſecũdũm Tho.in loco inferius allegãdo,ꝙ pœna conueniens puerorũ qui ſine baptiſmate cũ ſolo peccato originali deceſſerũt,eſt ſubſtractio gratiæ:& per conſequẽs carẽtia diuinæ viſionis,vt dictũ eſt,ad quã homo p gratiã ordinatur.Sed vlterius videdum eſt,an tales pueri ſentient aliquẽ dolorẽ vel afflictionẽ interiorem ex carentia viſionis diuinæ.Reſponderi põt ſecũdũm quod aliqui dicũt,ꝙ tales pueri in limbo ex carẽtia viſionis dei nullã afflictionẽ interiorẽ ſentiunt:rationẽ aſſignãt.Quia vbi nulla eſt cognitio & cogitatio boni propter ſe facti,ibi nulla eſt afflictio:ſed animæ puerorũ cũ ſolo orignali decedentiũ ſunt in tantis tenebris ignorãtiæ conſtituti ꝙ neſciunt ſe ad beatitudinẽ creatos,nec aliquid de beatitudine cogitãt,ideo dicunt nullã illos pati afflictionem.Sed ſanctus Tho.dicit hãc rationẽ non valere.Primò quia cognitio naturalis magis viget in anima ſeparata,quàm in anima hic coniuncta.Ergo cum in pueris illis nõ ſit peccatũ perſonale,nõ debetur eis vt detrimentũ aliquod patiatur in naturalibus.ſ.in naturali cognitione.Itẽ(vt dicit)ſecundũm hoc illi qui ſunt in inferno,eſſent melioris cognitionis,quantum ad intellectũ,quàm pueri in limbo.Nã qui ſunt in inferno,nõ ſunt in tenebris ignorantiæ,pueri autem ſecundũ iſtos ſic:& ita dãnati melioris cõditionis forent quã pueri huiuſmodi,quia nullus eſt(vt ait Augu ſti.)qui non mallet dolorẽ pati cũ ſana mente,ꝙ gaudere inſanus.Ideo aſſignatur alia ratio,quare pueri in limbo ex carẽtia viſionis diuinæ nõ habeant interiorem dolorem,vel afflictionẽ,quæ talis eſt.Duplex cognitio de beatitudine põt haberi,naturalis.ſ.& ſupernaturalis.Animæ aũt infantiũ in limbo cognitione quadã naturali non carent,quæ debetur animę ſeparatæ ſecũdũm naturã ſuã:imo augetur cognitio eorũ naturalis,cũ intrẽt mediũ cognoſcẽdi intellectuũ ſeparatorũ.Ideo de deo,& de creaturis magnã ſcientiã habẽt naturaliter,& maiorẽ ꝙ vnq; philoſophus in mũdo habuerit.Cognoſcũt eñ naturaliter ſe ad beatitudinẽ factos,& ꝙ beatitudo cõſiſtit in adeptiõe perfecti boni:ſed nõ ꝙ tale bonũ ſit gloria quã ſancti in cœlo poſſidẽt.Id aũt qđ per naturã habetur,poſſidetur abſq; dolore:ex hac igitur parte pueri in limbo non dolent.Eſt autẽ & alia cognitio de beatitudine,quæ habetur ſupernaturaliter,quæ hic in nobis per fidẽ plãtatur:quæ eſt de gloria & fruitione ſanctorum in cœlo:quã nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hoĩs naturaliter aſcẽdit.j.ad Corũ.ij.Quã deus nobis reuelauit per ſpiritũſanctũ.ad Ro.j.quę quidẽ reuelatio habetur per fidẽ in nobis hic plantatã in ſacramẽtis,vel frequẽtatis actibus Chriſtianis.Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt,nec ſacramenta fidei ſuſceperunt,nec per reuelationẽ:ergo nec de carentia eius dolent.Nemo enim dolet de eo,quo ſe priuari neſcit:vel de perditione eius quod ad ipſum non tangit aut pertinet.Quia tamen pueri in limbo nõ impediũtur à perfecta cognitione naturali primæ cauſę,& dei,& aliarum rerũ ex immerſione & afflictione pœnarũ,ſenſus,ignis,& vermiũ cõſcientiæ & dæmonũ,vt fit in damnatis,ideo de cognitione tali naturali ipſius dei & craturarum,gradum aliquẽ delectationis habent.Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur:vnde & in hac delectatione pueri laudant & laudabunt,reaſſumptis corporibus,deum cauſam cauſarũ omniũ rerum ab eis naturaliter cognitarũ,quod dãnatis non accidit,nec accidet:quia vermis eorũ viuit & nõ morietur,nec vnq; ab inferno deerunt dæmones,nec ignis ibi à torrẽdo in æternum deficiet.hæc S.Tho.in q.diſputatis de malo.& in ij.ſentẽ.diſt.xxxij.q.ij.Et ad prædicta facit text.in c.firmiſſimẽ.de conſecra.diſt.iiij.vbi Io.de Turrecrema.etiam diſputat,an tales pueri puniantur pœna ſenſibili.

Quadrageſi

QVadragesimaquarta consideratio de reliquijs sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandæ, vt habetur in rubro & nigro, de reliquijs & veneratiõe sanctorũ in antiquis, & in libro sexto, & in clemẽtinis. Et, vt dicit sanctus Thomas in tertia parte. q. xxv. articulo vltimo. Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorum. Nam, vt ait Antoninus Florẽtinus in iij. parte suæ summæ, titulo xij. c. ix. in principio. Qui habet affectum ad aliquem, etiã ea quæ de ipso post mortem reliquuntur, venerãtur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes & huiusmodi. Nam, vt author est Herodotus, Mycerinus rex Aegypti, filiam quam habebat vnicam, adeo dilexit, vt mortuæ cadauer incluserit aureo bouis simulachro: quod in templis proximè deos posuit, floribusq; ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item Attedius melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Blesi mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis libro viij.

Pręstas hoc melior sciente fama.
Qui solennibus anxius sepulti.
Nomen non sinis interire Blesi.
Et de munifica profusus arca,
Ad natalicium diem colendum,
Scribarum memori, piæq; turbæ.
Quod donas, facies ipse Blesianum.

Item Vrbinum in agro Reatino delitescentem, cũm milites ad mortem inquirerent, seruus eius domini ornamentis inductus in eiusdem cubile se reclinauit, vt irruentes hostes Vrbinum esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularẽt. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item idem facit in hoc Arthemisia, quæ Mausolo marito mortuo sepulchrum memorabile fecit, vt ĩ. in vltima parte, in lxxv. consideratione dicitur.

Item Iulius Cęsar Syllanę factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta eius trophęa restituerit, statuasq; noctu erexerit in capitolio.

Item Phydias statuarius Agorantum Parium discipulum suum adeo dilexit, vt nomen eius suis operibus plerunque inscripserit.

Item Nicomedes rex Bithyniæ tam propenso fuit in Romanos animo, vt raso capite pyleũ sumpserit & se Romanorum libertum vocauerit.

Cũm autem sanctos dei in veneratione debeamus habere tanquã membra Christi Dei filij & amicos, & intercessores nostros, vt supra ista parte dictum est: ideo eorũ reliquias qualescunq; honore congruo in eorum memoria venerari debemus, præcipuè eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei, & organa Spiritussancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum pręsentia miracula faciendo. Et, vt dicit Hiero. ad Riparium. Nos nec martyrum reliquias nec angelos adoramus .s. adoratione latrię: honoramus autẽ martyrum reliquias, vt eum, cuius martyres adoramus honoremus seruos, vt honor seruorũ redundet in dominum. Et habetur psal. lxxv. Et reliquiæ cogitationis diẽ festum agẽt tibi: quoniam grata est apud deum ea quæ à nobis sic habetur præteritorum nostrorũ bonorũ recordatio, vt de his nõ in bonis, sed in domino gloriemur. Et ita remunerantur à deo bonorum reliquię & vtilis est ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicimus in iure humano, ꝙ memoriæ seu reliquiæ pristinæ qualitatis bonę multum operãtur, vt per multa comprobat Fel. in. c. quæ in ecclesiarum. col. xxix. versi. fallit quinto. extra de constitutio. dicam latius ĩ. in iiij. pare. in xxxvij. cõsideratio. vbi de huiusmodi memoria pristinæ dignitatis scribitur. Et ad illud propositum Io. de Montholon ciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, reliquię. adducit decisiones Feli. in d. c. quę in ecclesiarum. Non tamen, vt dicit, sunt in publico venerandę, nisi fuerint prius approbatæ per summum pontificem, & per sedem apostolicam canozatatæ: quod quomodo fiat, & quæ requirantur, habetur in ca. j. de reliquijs & vener. sanct. in antiquis. de qua materia canonizationis sanctorum fient aliquæ considerationes in sequentibus.

QVadragesimaquinta consideratio. Non solũ sancti venerandi & honorandi sunt, sed etiam eorum imagines venerandæ sunt propter illos. c. perlatũ. & c. venerabiles. de conse. dist. iij. & ibi gl. in ver. fregisse. & in ver. cultu. & per glo. in ver. indeuotionis. in c. si canonici. de of. ord. in vj. Et, vt scribit Ouid. de põto. lib. ij.

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,
Quiq; deum coram corpora vera vident &c. Et sequitur:
Sic homines nouere deos quos arduus æther
Occulit, & colitur pro Ioue forma Iouis.

Et videatur Cardi. in cle. vnica. ver. O excellentissimũ. de reliq. & venerat. sanctorum. & in duobus canonibus supra allegatis satis probatur, ꝙ licitum est in ecclesia dei facere imagines Christi & sanctorum, quæ sunt venerandæ: & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam hęretici insequẽtes damnabiles opiniones Lutheri hæterici, quem deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum & annhilandum.

Et amplè per Io. Damascenum & commentatorem, ibi in suo opere theologali, lib. iiij. c. xvij. vbi dicit quomodo imagines sanctorum etiã antiquo tempore fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis tertij imperatoris, & Gregorij ij. summi põtificis. & per Anto. Florẽ. iij. suæ summæ parte. ti. xij. c. ix. §. j. ij. & iiij. vbi expresse scribit de veneratiõe imaginũ.

QVadragesimasexta cõsideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorũ, sciendũ est qui dicãtur sancti, & in hoc sic distinguẽdũ est: aut consideramus hanc ecclesiã militantẽ, & sic in hoc seculo viuentes. Aut ecclesiam triumphantem, & per cõsequens eos qui de hac vita migrauerũt, & cũm ambo sint laudandi & venerandi de ambobus dicetur.

Primò de his qui in hoc seculo sunt viuẽtes, qui videntur esse omnes mundè ac virtuosè viuentes, qui merito sancti dici possunt. & ita intelligitur quod habetur in c. tenere debet. xxxj. distinctione, & Leuitici xj. & j. petri c. j. vbi dicitur. Sancti estote quoniam ego sanctus sum dominus deus vester. & in c. proposuisti. & c. plurimos. lxxxij. distinct. & est text. in c. non oportet. lxxxj. distinct. & ibi Archidi. & facit tex. in c. Maximianus. ibi: quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. ea. distin. quẽ ita intellexit Archid. in d. c. tenere. facit etiam tex. in c. non vos. ver. quis enim sanctum dubitet. iiij. distincti. & psal. xvij. Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud. Nõ enim loca sed vita & mores sctõrũ faciũt sacerdotẽ. de quo in prin. iiij. dis. & in c. multi. & in capitu.

non est facile, ea. distinct. Et ecclesiastici xxvij. Cum viro sancto assiduus esto. & facit tex. in c. sancta quippe rusticitas. ij. q. vij. Et facit satis tex. in l. sanctum. ff. de rerum diuisione. vbi sanctum dicitur quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitū. Facit tex. iuncta gloss. in verbo, sanctificetur. de successio. ab intesta. Et dicit Geminia. in c. non decet. de immunita. eccle. in vj. quod loca sacra sunt sancta, id est firmata pœnis & statutis contra delinquētes in illis: vt in authen. vt liceat matri & auiæ. §. penul. inci. quia verò. colla. viij. & in §. sanctę. institu. de rerum diuisione. & l. si quis in hoc genus. C. de epis. & cle. & per id quod habetur in c. imprimis. ij. q. j. Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes id quod dicit sanctus Thomas ij. ij. q. viij. arti. vltimo. quòd nomē sanctitatis duo importare videtur. Vno modo mundiciem, & huic significationi cōpetit nomen Gręcum. Alio modo importat firmitatem: vnde apud antiquos sancta dicebantur, quę legibus erant munita, vt violari non deberēt. Vnde aliquid dicitur esse sanctum, quia est lege firmatum, vt dicit Vlpianus in l. sacra. §. propriē. ff. de rerum diuisione. vel etiā (vt dicit sanctus Thomas in loco ante alleg.) hoc nomē sanctus secūdùm latinos ad mūdiciā pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus: eo quod antiquitus illi qui volebant purificari, sanguine hostiæ tingebantur, vt dicit Isidorus in lib. x. etymologiarū. c. inci. Sapiēs &c. & vtraque significatio competit, vt sanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur, ita quod nō solum homines, sed etiā templū, vasa & alia huiusmodi sanctificari dicūtur, ex hoc quod cultui diuino applicantur. Hinc etiam dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Panor. in c. j. de vita & honesta. cleri. Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod oēs deo applicētur: nā mens humana inquinatur ex hoc quod inferioribus rebus coniungitur, sicut quęlibet res ex immixtione peioris sordescit, vt argentum ex immixtione plumbi: oportet autem quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia deo applicari non potest. Vnde ad Hebræos penul. dicitur. Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum.

Firmitas etiā exigitur, quod mens deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi aūt oportet, maximè immobilia esse. Vnde dicebat Apostolus ad Ro. viij. Certus sum, quod neque mors neque vita separabit me à charitate dei. sic ergo sanctitas siue sanctimonia, quod idē est, per Archi. in c. victor. iij. di. dicitur per quā mens homini seipsam & suos actus applicat deo, ideo Iurisconsultus in d. l. sanctū. ff. de rerum diuisione. quod sanctum dictū est à sagminibus. Sunt aūt sagmina herbę quędam quas legati populi Romani ferre solebāt, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorū ferunt ea quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl. in verbo, violaret. legati dicuntur sancti per. l. fi. in principio. ff. de legatio. hinc descēdit verbū, sanctio inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statuitio. & ita intelligitur. l. sanctio legum. ff. de pœnis. & sumitur multipliciter, vt habetur in prima glos. in procemio ffor ū. & notatur per Archidia. in c. statutum. de rescriptis, libro vj. & vide Dionysium de diuinis nominibus c. xij. Et ista sanctitas in multis honoratur, id est priuilegiatur, vt infra in vltima consideratione.

Aut verò consideramus ecclesiā triūphantē, & sic oēs habitantes in cœlesti patria nō solū animas beatorum, sed etiā ipsas intelligētias, hoc est angelos sanctos dici debere, cū omni refulgeant mūdicia: imo non possent esse immundi, aliàs essent imperfecti: quæ imperfectio, in cœlo nō admittitur, vbi est deus, qui est summū bonum, & ens perfectissimū, quo oēs beati fruūtur. Vnde meritò eos sanctos appellamus, imo deus ipse dicitur sanctus, vt amplè dixi supra ista parte, in j. consideratione, & habetur psal. xv. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Aduerte tñ, quoniā apud nos sanctus & beatus differūt: quoniā beatus dicitur cuius nec dies mortis, nec officiū in eius memoriā celebratur. Nec etiā sibi ecclesia dedicatur. Sanctus verò nō dicitur nisi præcedente canonizatiōe inducta ab ecclesia, & secūdùm formā ab ecclesia traditā, de qua j. dicetur. & ita cōis vsus loquēdi obseruat, quod in multis attēditur. l. librorū. §. quod tamē Cassius. ff. de legatis. iij. & ibi Bar. & in l. cum de lanionis. §. asinā molendinariam. ff. de fundo instructo instrumentoque legato. Fel. amplè post Anto. de Butrio in procemio decretalium.

Quandoque tamen etiam canonizati dicuntur beati, vt in c. j. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero. xxij. di. & in c. non nos beatum Petrum. xl. dist. vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non ècontra.

In vita verò quis non potest dici beatus secundū Thomam in j. parte. q. xij. arti. x. & xj. & ij. ij. q. ccxxxiij. ar. ij. & in iiij. di. xlij. Nam beatitudo idem est quod vita æterna, quod est pax, & regnum cœlorū, secundū Tho. in iiij. di. xlix. arti. vij. viij. & ix. Et secundùm Albericum de Rosate in suo dictionario, in verbo, beatitudo. nihil aliud est beatitudo, quam reuelatio magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, vt in c. ieiunium. de consecra. di. v. de quo etiā per Tho. ij. ij. q. clvj. in vltimo arti. vel secundùm Boëti. in iij. libro de consolatione philosophiæ. c. iij. Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus. & ibidem beatitudinē summū bonū esse diffinit. ad hoc potest allegari illud Oui. metamor. Dicique beatus

Ante obitū nemo, supremaque funera debet.

Beare em̄ est beatū facere. i. prodesse. tex. est in l. bonorum. ff. de verbo. sig. impropriè tñ in hac vita dici pōt beatitudo, prout loquitur. d. l. bonorū & l. iniquū. C. qui accusare nō pñt. vbi dicit litera. Iniquū & lōgè à beatitudine seculi vestri esse credimus. & ita intelligitur illa beatitudo, quæ summis pōtificibus attribuitur. & tex. in c. legi. in fine. ibi: beatitudo tua. xvj. q. j. etiam in vita dicimus sanctitatem, vt ante dixi, etiam dicitur de papa, qui & sanctissimus dicitur, & de episcopo & de principe, vt j. in iiij. & v. partibus, vbi de papa, episcopo, imperatore, & rege nostro Frācorū dixi. Sed prout in hac parte intelligimus sanctus dicitur, qui est ab ecclesia canonizatus, aut canizatiōe ecclesiastica confirmatus & approbatus, secūdùm quod accipitur in c. sanctorum. in prin. lxx. di. & in rubri. & textu, de reliquijs & veneratione sanctorum. in decretalibus: & libro sexto. & habetur in c. j. de vita & honestate clericorum. in antiquis. Sic quòd non licet aliquem venerari pro sancto, nisi sit approbatus à summo pontifice, & sic canonizatus, vt statim dicam.

QVadragesimaseptima cōsideratio. Nūc ad materiā canonizationis cōdescendamus, in qua dico solus papa pōt canonizare sanctum, & ista est opinio Panor. & Imo. in ca. fi. de ferijs. per tex. in c. j. in fi. de reliquijs & veneratiōe sanctorū. extra. vbi expresse cauetur quod sine speciali licētia papę quis canonizari nō pōt, Idē Imo. in c. venerabili. de testibus. extra. Host. in summa eodem titu. de reliquijs & venera. sanc. Antonius Floren. in iij.

In iiij.parte suæ summæ,tit.xxij.ca.v.§.v.& pro hac opinione Ioan.And.in c.vnico.in verb.sedis.de reliquijs & venera.sanc.in vj.adducit quinq; rationes post dictã glo. quæ ibi videri possunt:quibus accedat quòd papa repræsentat deum in terris,& tenet eius vices.ca.quãto.de trãslatione episcopi.c.vt nostrũ.vt ecclesiastica beneficia sine diminutione cõferantur.c.fundamẽta.§.docet.de electio. lib.vj.clemẽ.j.§.j.de magistris.Speculat.titulo de legato. §.nũc est sciendũ.versi.lxxxix.& gl.in verb.quod deo.in c.serpens.de pœniten.dist.j.Et fuit de mente Thomæ in tractatu suo cõtra Grecorum errores.q.lxxj.inquantũ allegat Chrysostomũ super omil.di.lxxxv.dicentẽ de Christo.Iacobũ localiter in loco terminauit,Petrum autẽ totius orbis magistrũ & doctorem:vbi latius per ipsum,& dixi ante:& idem voluit in ij.parte summæ.q.viij.arti.j. & in iiij.senten.dist.xv.dicẽs papam esse caput vniuersalis ecclesiæ.facit c.in nouo.cum c.sequẽ.xxj.dist.Et idem in tractatu contra impugnãtes religionẽ.& Scotus in tractatu de perfectione statuũ.q.ix.dicit q; Papa est vicarius Christi,nõ solũ inquantũ Christus fuit ecclesiæ prelatus, sed inquantũ fuit totius mũdi dominus,& quòd iustè de statu & bonis hominũ potest ordinare.Et dicit Thomas in iiij.senten.dist.xix.quòd papa habet plenitudinẽ potestatis in vniuerso,sicut rex in regno.Et idẽ in tractatu de errore Græcorũ,cõsilio lxij.tenet quòd de necessitate salutis est subesse Romano põtifici:& allegat Cirillum in lib. thesaurorũ,& Maximianum in epistola directa orientalibus.vnde dicit Hosti.in d.c.quanto.quòd deus & papa faciunt vnũ & idem tribunal.& dicit Bal.in l.Barbarius Philippus.ff.de officio prætoris.quòd papa est supremus dei vicarius,& qui cõtrariũ dicit,mentitur:& in finalibus verbis dicit,q; papa est omnia,& super oĩa in spiritualibus.dixi supra,ista parte xxx.consideratiõe.versi.secundus locus,circa fi.& infra in v.parte,in vij.consideratione.Ex quo cũ sit vicarius supremus dei,& sit in locum eius in hoc mũdo subrogatus,tanq; sapiat naturã eius qui canonizat sanctos in ecclesia triũphante,sic canonizabit in ecclesia militante.& ista est communis sentẽtia,vt dicit Imola in d.c.fi.extra de ferijs.Et ita etiã tenet Ioan.de Turrecremata.in c.j.de cõsecra.dist.iij.vbi dicit q; canonizatio sanctorum rationabiliter reseruatur summo pontifici triplici ratione,quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur cõsensus cardinaliũ.gl.in verb. cõtingeret.in d.c.fundamenta.in §.decet.de electio.in vj. ita etiam tenet Ioan.And.& Dominicus in c.super eo.de hereti.li.vj.Salice.in rub.C.de legibus.allegãs notata per Archi.in c.quæ ad perpetuã.& in c.sunt quidã.xxv.q.j.& in c.quãuis.de officio ordinarij.in vj.Cũm hoc pẽdeat ex illa dubitatione,an papa possit ardua sine cõsilio cardinalium:de qua amplè Barbat.in cõsilio j.in j.volu.& in tractatu de præstantia cardinalium.Cũm canonizare sanctũ sit quid arduum,vt dicit Ioan.And.in d.c.vnico.de reliquijs & veneratione sanctorum.in vj.hanc etiam partem tenet Antonius Florenti.in sua summa,in ij.parte tertiæ partis.in xiiij.charta.

Martinus Laudensis in tractatu de cardinalibus.q. lxxviij.videtur tenere contrarium:& istud idem tenet Ioan.Monachi in dicto c.super eo.Cardi.Florentinus in c. petitio.& ibi Ioan.de Anania,de homicidio.idem Cardi. in cap.ij.de clericis non residentibus.Bald.in l.cum nulla. C.de bonis quæ liberis.& in l.fi.C.de diuersis rescriptis. Et pro certo istud est mare magnum:sed ad propositũ, bonum est,quòd papa faciat ex consilio,non quòd teneatur ad hoc,nec illud sequi.

Quadragesima octaua consideratio. Episcopus an possit decernere in sua diœcesi aliquẽ sanctum venerari & feriari seu solennitatẽ illi celebrari sine populo?Videtur q; sic,prout visus est aliquãdo tenuisse Anto.de Butrio in c.fi.de ferijs.extra.sed post mutauit opinionẽ:sed istam etiã opinionẽ tenet Panor.in d.c.fi.per textum ibi,& in c.j.de consecra.dist.iij.vbi expresse dicũt textus:Cæterisq; solennitatibus quas singuli episcopi in suis diœcesibus cũ clero & populo duxerũt solenniter venerandas.Et ita etiã tenet ibi Barbat.vbi dicit q; Anto.de Butrio nõ bene dicit dicẽdo q; ille textus habet duas lecturas:quia,vt dicit papa in d.c.fi.ponit verba d.c.primi.& sic declarat qualiter debeat intelligi ille textus:alias si esset dubius nõ mereretur ad hoc allegari:qm̃,vt inquit Philosophus,Qđ multipliciter exponitur,eius veritas ignoratur.Refert Bal.in l.nec quicq;.§.vbi decretũ.ff.de officio procõsulis.Et facit qm̃,vt ait gl.in verb.vsuris.in clemẽ. dispẽdiosam.de iudicijs.Papa non põt tollere ordinẽ iudiciariũ in foro seculari,sed bene põt in foro suo.quã gl. pro singulari allegat Bal.in l.eos.§.fi.C.de vsuris.Ideo licet episcopus possit decernere aliquẽ sanctum in suis ecclesijs venerãdum sine populo,non tñ populo præcipere,vt veneretur abstinẽdo ab operibus,sine eius cõsensu, cũ de eius præiudicio agatur.Quoniã in his in quibus versatur præiudiciũ populi,aut subditorũ, non põt statuere episcopus,sine eius cõsensu,vel saltẽ eis præsentibus, vt dicit Imola in c.vestra.extra de locato.& in c.fi.de officio legati.& cõfirmat Federicus de senis cõsilio xvij.allegato per Imolã in d.c.vestra.Ita etiã tenent ipse Imo.in d.c. fi.& Archid.in d.c.j.de cõsecra.dist.iij.Dicit tñ Abbas in dicto c.fi.quòd si populi cõtradictio non sit ex iusta causa,& episcopus moueatur aliquibus iustis causis q; poterit hoc facere nõ obstãte contradictiõe populi:puta(vt dicit)si decernat quem sanctũ venerandum qui fuerit ortus de loco,prout videtur sentire gl.vlti.in d.c.j.de consecra. dist.iij.& quod in simili dicit Arch.in c.vt animarũ.de cõstitu.in vj.& tex.in c.j.de his quæ fiũt à maiori parte cap. Et idẽ etiã dicit Barba.in dicto c.fi.q; si episcopus habeat iustã causam,puta quia sanctus sit oriũdus de loco,q; põt etiã inuito populo decernere illũ venerãdum:qm̃ propter sanctimoniã recedimus à legibus cõmunibus:quia dicitur esse gloria patriæ suæ.Allegat in argumentũ textum singularem,iuncta doctrina Bald.in l.sed & reprobari.§. fi.ibi:valde tamẽ disciplinatos.ff.de excusatio.tutorum.

Quicquid tñ dicant Panor.Imola,& Barbatia,videtur q; opinio Anto.de Butrio sit verior per rationem per eum allegatam.Cũ in his quæ tendunt in fauorem animæ quilibet est subiectus episcopo.c.cũm sit generale.de foro cõpe.c.nouit.de iudicijs.c.per venerabilẽ.qui filij sint legitimi.extra.Et huic rationi non respondet Panor.

Facit,qm̃ quo ad actus spirituales peragendos,cõsensus laicorum nõ debet esse in cõsideratione:sicut videmus in electionibus faciẽdis de prelatis ecclesiarũ,vt in c.Messana.c.sancrosancta.de electio.cũ pluribus alijs.facit qđ habetur in c.ij.de institutio.& in c.fi.de rebus ecclesiæ nõ alienandis.& in c.ecclesia.de cõstitutio.Ergo in hoc casu vbi est quæstio de actu spirituali non est necessarius consensus populi tanq; laicalis

Et ad textus allegatos pro opinione Panor.& sequacium respõdeo,q; textus nõ dicũt,q; veneratio sanctorũ

sit inducēda & decernenda per episcopum cū clero & populo: sed dicunt, ꝙ festiuitates sanctorū sunt venerandæ per episcopum cū clero & populo, quod aliud est, prout dicit ibi Bal. qui hoc cognouit, cū dicit: non intelligas, ꝙ isti possint has festiuitates inducere, sed inductas possunt feriare. s. clerici respectu officij celebrādi in ecclesia, & populi respectu artis non exercendę illo die.

Vel aliter dici pōt ꝙ dictio, cum, ibi posita, cūm dicit quas singuli episcopi in suis diœcesibus cū clero & populo, nō coniungit principaliter, sed accessoriè. l. j. & ij. ff. de penu legata. notatur in §. si quis ancillas. insti. de legatis. facit quod dicit Bart. in aut. ingressi. col. pen. C. de sacrosan. eccle. vbi facit differentiam, an quis dedicat se cū suis bonis, an se & sua bona: quia dictio, &, cōiungit principaliter: & dictio, cum, accessoriè. d. l. j. & ij. Ex quo cū in illo textu illa cōiunctio cleri & populi nō fiat principaliter sed accessorie, non est dicēdum quòd consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessariò, sed solū per quandam consequentiam tanquā accessoriè ad ipsum episcopum, qui in spiritualibus est caput, & principalis omnium in sua diœcesi. c. omnes basilicæ. xvj. q. vij. & in c. regenda. x. q. j.

QVadragesimanona cōsideratio. Duo requiruntur ad hoc vt quis possit sanctus canonizari, vitæ scilicet sanctitas preteritæ, & ꝙ deus in eius ꝑsona, siue in vita, siue in morte operatꝰ fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vitæ quo ad actū canonizādi nō sufficit, qm̄ pōt esse ficta vel simulata, & non ad bonū finē, sed potius appetitu inanis glorię. s. vt diceretur bonus, licet nō esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum Matthęi vij. Incedūt induti pellibus ouium, intus verò sunt lupi rapaces. Vnde huiusmodi vita nō est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Pau. in epistola v. Vide quantū bonū est charitas, si ita martyriū ferimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionē vulgi sectātes intrepidi sanguinē fuderimus, & substātiam nostram vsq; ad medietatē propriā dederimus, huic operi nō tam præmium q̄ pœna debebitur, & perfidiæ magis tormēta sunt q̄ corona victoriæ. de quo transumptiuè in c. vide. j. q. j. Ideo dicit ibi gl. j. quòd dare eleemosynā ad vanā gloriā peccatū est, arg. c. militare. xxiij. q. j. & c. odi. xxiij. q. j. Vñ dicitur in euāgelio Matth. j. Cūm facis eleemosynā, noli tuba canere ante te. Et eodē loco in fine. Nesciat sinistra qd faciat dextera. Et hæc bonitas vitæ cōsideratur in multis laboribus, in moribus castis, in strenuis actibus. c. miramur. lxj. dist. in. Et hoc oportet præsenti testificatione prædicari, & bonæ famę præconijs non taceri. c. quatuor. xij. q. ij. Maximè quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Iacobi iiij.

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. c. omnis qui. vij. q. j. & an passus ex charitate. c. fi. inci. ibi adunati. in loco ante alle. & d. c. vide quantū bonū. Ista probantur per doctores in c. j. de reliquijs & venera. san. extra. per Io. And. & alios doc. in c. vnico. eo. ti. in vj.

Et ad probationē vitæ laudabilis canonizandi in confessoribus adduci pōt, quod dicitur de episcopo cōfirmādo secūdūm Hosti. in summa de electione. §. quis eligitur. versi. canon tñ antiquus. dicens, ꝙ debet esse natura prudens, docilis, moribus tēperatus, vita castus, sobrius, suis negotijs semper cauēs, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege domini instructus, in scripturarū sensibus acutus, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, & ante oīa sic dei documenta simplicibus asserēs. s. patrem, & filium, & spiritū sanctū & c. c. qui episcopus. xxiij. di. & c. fi. l. dist. In martyribus enim nō fit tāta examinatio, sed quæritur tm̄ de miraculis & causa propter quā passi sunt. argumēto. c. catechuminū. & c. baptismi vicē. de cōsecra. dist. iiij. secundūm Hosti. in summa, de reliquijs & veneratione sanctorum. versi. & hæc intelligas. Sufficit tamē ista sanctitas vitæ ad meritū animæ canonizandi secundūm Augistinū in c. teneamus. j. q. j.

Secundò (vt dixi) requiritur vt ad sanctum canonizādum sit miraculum, vt notant doctores in loco s. allega. & in hoc requiruntur quatuor.

Primò ꝙ ex deo, nō ex arte vel diabolo cōtingat, quoniā aliquando etiā miracula fiūt per malos: ideo necesse est martyres à deo impetrasse quæ mādat. c. si quis prępostera. l. dist. & hoc casu procedit illud qd' dicitur, ꝙ facere miracula est donum spiritussancti, vt in c. quærendum. de pœni. dist. ij. & ibi notatur. aliàs nō est miraculum, sicut fecerunt magi Pharaonis qui fecerūt ranas, & serpentes cōuertentes eorum virgas, sicut faciebat Moyses. de quibus in c. nec mirum xxvj. q. v. & illud propriè dicitur præstigium. c. re vera. & ibi Archi. de conse. di. ij.

Secundò requiritur ꝙ sit cōtra naturam, sicut dictum est de virga Moysi mutata in serpentem, & de asina loquēte ad Balaam: de quibus in d. c. re vera. & in c. cum ex iniuncto. de hæreticis. & in d. c. re vera. ponitur de virtute dictæ virgæ. de qua etiam habetur Exo. vj. viij. xiiij. xvj. xvij. & Iosue iij. & iiij.

Tertiò requiritur ꝙ nō vi verborū, sed ex hominū merito illud contingat. Nam panis & vinū potestate, & virtute verborū transsubstātiatur in corpus & sanguinem. c. cū Marthe. extra de cele. mis. & sic requiritur ꝙ miraculū sit euidens, nō aūt latens & credibile, vt est eucharistia.

Quartò requiritur ꝙ sit ad coroborationē fidei. Herba enim ministerio hominis trāsit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei: ideo ad canonizationē nisi hæc quatuor cōcurrerent in miraculo, non prodessent, quia nō esset miraculum, sed potius miraculosum, vt dicit Io. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorū. in verbo, sedis. circa finem. & Hostiē. in summa supra alleg. versicu. item quærendum est de miraculis. Archid. in d. c. teneamus. j. q. j. Hostien. Io. And. & alij in c. venerabili. de testibus. extra.

QVinquagesima consideratio, in qua de forma canonizationis sanctorum scribitur, & sequēdo doctrinas doctorū in dicto c. j. de reliquijs & venera. sanc. in antiquis. reperio ad hoc duodecim esse requisita, quæ seruari debent, secūdūm ordinem infra scriptum.

Primò debet expectari ꝙ aliquæ personæ honestæ, & authenticę denūcient factū Romano pōtifici, & supplicent pro canonizatione faciēda, & hoc non semel, sed pluries & instanter: sicut notatur de cessione & petitione pallij. c. quidā cedendi. extra de renūciatione. c. cūm post petitam. de electio. Non em̄ consueuit statim moueri ad cōmittēdam talē inquisitionem Romanus pōtifex, sed potius expectare q̄diu pulsetur, & famā accedere, & vtrum miracula crescāt & cōtinuentur, anteq̄ inquisitionem cōmittat, & bene, cūm miracula seu miraculosa quandoq; fiant per malos. c. teneamus. & c. nec mirum xxvj. q. v. glo. & doc. in c. cūm ex iniuncto. de hereticis. Bald. in c. venerabili. de testibus.

testibus.extra.Vnde cauendū est ne populus decipiatur, vt in c.fi.extra de reliquijs & veneratiōe sanctorū.& quia circa maiora, maius periculum vertitur, ideo cautius est agendum, cap. quiescamus.xlij.distin. c.miramur.lxj.dis.c. nuper.vij.q.ij.c.vbi periculum.in prin.de electio.in vj.& in l.j.§.sed & si quis.ff.de Carboniano edicto. dicunt tamen aliqui, ꝙ si fiat elusio, vix possunt continuari miracula vltra quadraginta dies.

Secūdum est requisitū, quòd si cōtinuetur supplicationum instātiæ,& fama & miraculorū cōtinuatio perdurare dicatur, cōsueuit Ro.pontifex hoc proponere inter fratres,& aliquibus episcopis patriæ illius qui dicitur sanctus, vel cōuiciniæ, vel alijs personis honestis & incorruptibilibus committere vt inquirāt de fama,& deuotione populi,& de miraculis,& alijs, quę sunt eidē nunciāda in genere & nō in specie,& quo ad famā,& non quo ad veritatem,& quòd scribāt quæ inuenerint,& an eis videatur quòd super veritate eorundē sit inquisitio committenda.

Tertium est, si tales rescribunt talia per quæ videatur ꝙ inquisitio veritatis sit committenda, requirit iterū summus pontifex fratrum consilia,& diffinit, vtrum sit inquisitio committenda vel non.

Quartum, ꝙ si inquisitio ei committenda videtur iterum rescribit eisdem, vel alijs, quòd iterum veritatem requirant, primò de fama, secundò de vita, tertiò de miraculis exactē, diligenter, fideliter,& prudenter, secundùm articulos & interrogatoria, quæ sub bulla sua transmittit: de de quo notatur in c.venerabili.de testibus.extra.& quod inuenerunt remittant suis sigillis inclusum.

Quintum, quòd remissa inquisitione cōmittatur examinatio in curia aliquibus capellanis vel alijs personis authenticis & discretis, quæ etiam forment rubricas.

Sextum, ꝙ rubricæ sic factę exacta diligētia examinētur per dominum papā & eius fratres,& requirat papa cōsilia eorundem, an scilicet videātur probata talia propter quæ sit canonizatio non immeritò facienda.

Septimum, ꝙ si videtur papæ ꝙ sit facienda, hoc secretè diffinit inter fratres: pro hoc facit quod in simili dicitur de substantia ex forma electionis, vt notant doctores in c. quia propter.de electio.& ibi glo.in verbo, maior.

Octauum, quòd coadunatis episcopis qui sunt pręsentes in curia narret publicè in consistorio ea quę acta sunt,& probata, secreta diffinitiōe iam facta suppressa,& requirat consilium prælatorum: facit glo.in verbo, consilio.in c. Anastasius.xix.dist.quę dicit ꝙ papa tenetur requirere consilium episcoporum vbi de fide agitur: quam glos.sequuntur ibi Dominicus & Cardi.etiam facit quod dicit Panor.in c.significasti.de electione.

Nonum, ꝙ assignatur certa dies, vt omnes conueniāt ad certā ecclesiam, in qua accendētur cerei multi,& sternitur tapetis ecclesia & paratur: & illuc cōueniunt papa, fratres,& totus clerus,& facit sermonem summus pontifex processum recitans & probata, inducens populum ad orādum ꝙ deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, ꝙ flexis genibus fiat deuota oratio,& cantetur: Veni sancte spiritus. vel alius hymnus siue antiphona conueniens.

Vndecimum, ꝙ surgat papa ab oratione,& diffiniat illū de quo agitur sanctū esse,& sanctorum catalogo conscribēdum,& festum suū tali die colēdum, inquantū dicitur sanctorū catalogo cōscribendū. Facit pro hoc gl.notabilis in l.eos.in verbo, qui.C.de officio magistri militū.quæ dicit quòd qui nō sunt scripti in matricula, sunt tanꝙ priuati. Ideo dicit Ang.in au.de mādatis principū.§.pe.inci.siquidem.post gl.ibi in d.verbo.colla.ij.ꝙ solū militibus scriptis in matricula dāda sunt priuilegia militaria. Vnde dicit Bal.in l.diximus.i fine.ff.de excusatio ne tutorum.ꝙ mercator non descriptus in matricula non gaudet priuilegio mercatorum.facit.c.si Romanorū.xix. dist.vbi probatur ꝙ qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non præsumitur esse de vniuersitate.

Duodecimum & vltimum requisitum est, quòd cantetur, Te deum laudamus.& celebret papa missam solēniter in honorē eiusdem sancti. Et in hoc ꝙ dicit ꝙ cātatur, Te deum laudamus. facit, quia ecclesia quotidie in officio in fine horę matutinę cantat illud canticum. Idem fit peracta episcopi electione, secundùm Specula.titu.de electio §.j.versi consequenter. In fine enim cuiuslibet operis laudandus est deus,& gratiæ sunt ei agendæ: sicut facit tā in fine celebrationis missæ ꝙ in fine horarum canonicarū, dum dicitur: Deo gratias. facit.c.de hymnis. de consecra. dist.j.& ibi glo.in verb.& hymno.vult ꝙ clerici post assumptionem cibi debent agere gratias deo.allegat.c.vlti. §.edent.xliiij.dist.facit quod notatur in glo.fi.in c.firmissimè.xv.q.j.

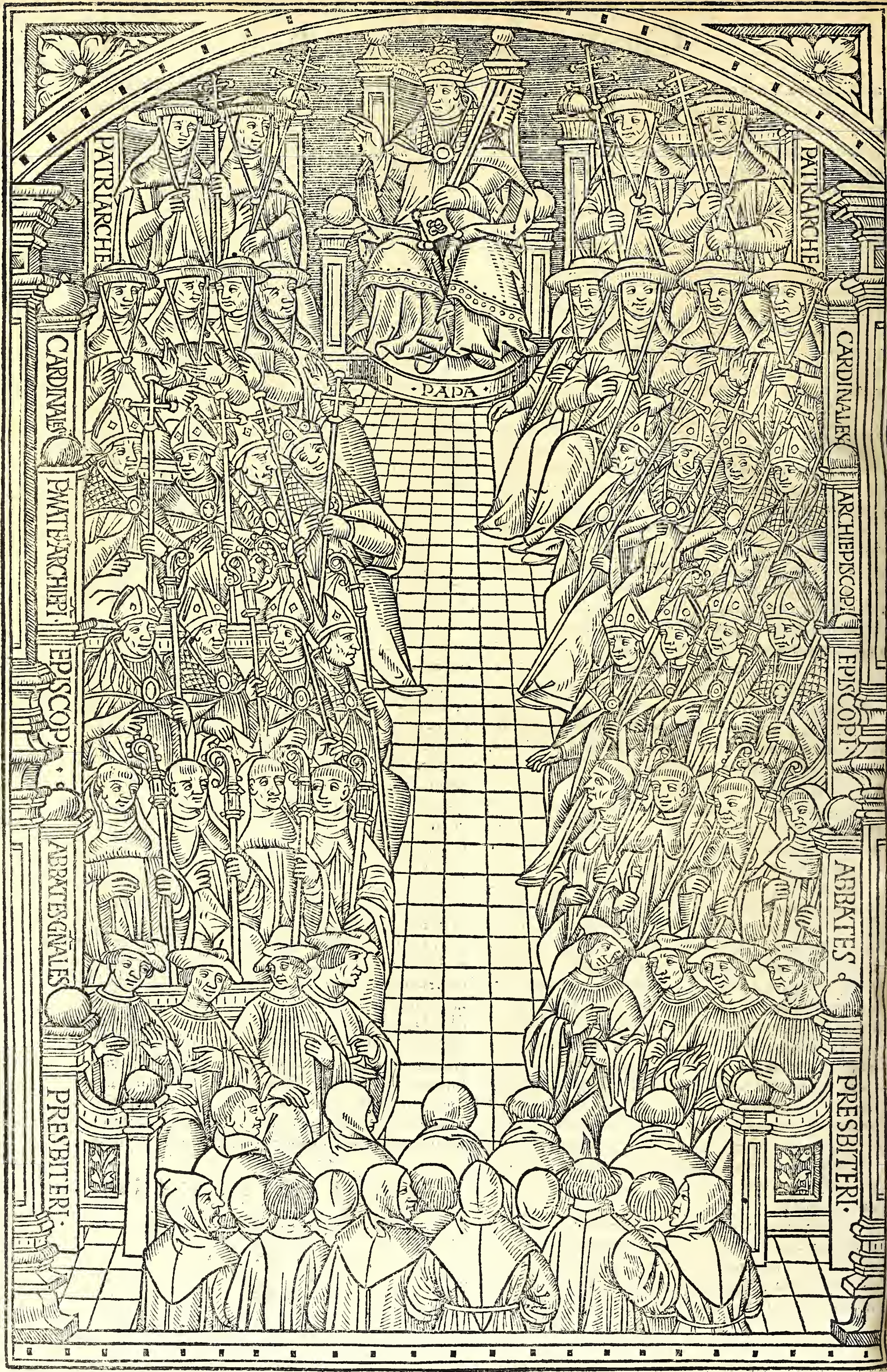
Dicit tamen Ioan. And.in d.c.vnico.de reliquijs & veneratione sanctorū.in vj.quòd hic ordo hactenus nō semper vsq ad vnguē est seruatus, maximè quādo agebatur de martyrizatis pro fide. Nā tales consueuerūt facilius & leuius expediri: & ita dicit tenere Hostien. Ex quo videtur concludere ꝙ hæc forma (licet congrua & honesta) per papam de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex prædictis apparet, probitas vitæ & legalitas seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam, quæ quidem sanctitas seu probitas aut legalitas maxima operatur in multis. Primò vt hic ante dictum est.

Secundò, ꝙ licet aliàs electio, nec actiuè, nec passiuè cadat in laicum in spiritualibus, vt de hoc sunt text.in c.sacrosancta.& c.Messana.de electio.extra. tamen laicus vitæ sanctitatis & legalitatis maximę potest eligi in episcopum, tex.est in c.statuimus.§.his omnibus.lxj.dis.& dat exemplū in beatis Seuero, Nicolao,& Ambrosio: & illū textum ad hoc magni facit Andreas Barb.in c.cùm adeo. in gl.penul.de rescrip.col.v.& ibi Felin.& in c.super his. in vlti.col.extra de accusationibus.

Tertiò facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ęgritudine non possit presbyter ordinari, tamen fallit ratione sanctitatis vitæ.tex.est singularis in c.j.lvij.dis.Ludo, Romanus singulari suo ccccxxiij. Multa ad hoc sunt cumulata per doctores modernos, videlicet per Felinum in c.super his.in fi.de accusatio.& in d.c.cum adeo.& in c.causam.ij.extra de officio delegati.& per Barba.in c.insinuante.col.j.extra de officio delegati.per do.meum Iasonem in l.iubemus.col.ff.C.de iudicijs.& in repetitio.l. admonendi.ff.de iureiurādo.& in l.sciendum. col.viij.ff. de verb.obli.quæ cùm ibi satis sint congesta, non repeto.

TERTIÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

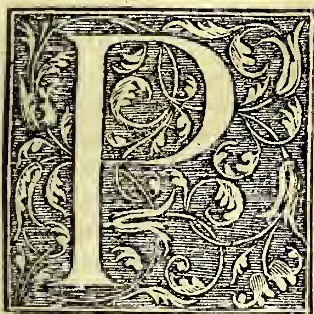

PATRIARCHE
PAPA
PATRIARCHE
CARDINALES
CARDINALES
ARCHIEPISCOPI
EPISCOPI
EPISCOPI
ABBATES
PRESBITERI
PRESBITERI

QVARTA huius libri pars erit

DE LAVDE, GLORIA, Honore, & ordine Ecclesiasticarum personarum inter se: & ad omnes alios huiusmodi status.

Vnã & octoginta Considerationes habet.

PRO CVIVS expeditione præmitto. Cùm hę & omnes huiusmodi hierarchiæ spirituales & tẽporales seu ordines huius mũdi, loquendo grosso modo, possunt illo modo distingui quo distinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, scilicet per tres hierarchias cum suis ordinibus: & aliquomodo per simile videri potest in terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno principe. Triplex est differentia, hoc est triplices sunt hierarchię seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa personam principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen principatus in communi. Quidã verò ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secũdæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres ordines, quorum sufficientia sic potest haberi. Quia videmus, ꝙ inter ministros qui circa principis personam operantur est triplex differentia, in statu scilicet spirituali, id est ecclesię militantis.

Quidam sunt sicut assessores, vt sunt domini patriarchæ, & his similes: sunt illi de ordine superiori scilicet Seraphin, quod interpretatur ardens in amore.

Quidam sunt sicut consiliarij, vt sunt domini cardinales, & his similes sunt illi de secundo ordine qui dicuntur Cherubin, quod interpretatur plenitudo scientiæ: quoniã sciunt omnia quæ fiunt in ecclesia militãte triumphante.

Quidã sunt cubicularij & seruiẽtes in domo principis, & his similes sunt illi de ordine qui dicũtur throni. In statu verò tẽporali sunt in regno nostro pares Franciæ in primo ordine, in secũdo Duces & alij principes, in tertio verò sunt camerarij & alij officiarij regis immediatè personam eius seruientes, vt sunt magister domus & alij supremi huius ordinis, sub quibus multos cõnumerabimus in discursu huius libri suis locis. Vel in iurisditiõe sunt Cancellarius & Connestabilis in primo ordine, in secundo cõsiliarij magni consilij & magistri Requestarum, in tertio præsides & consiliarij curiarum parlamentalium: & isti etiam possunt poni in secunda hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam sciendum est, ꝙ inter illas quæ deputantur ad regimen communem totius principatus est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc quòd regimen alicuius communitatis bẽnè & pacificè dispensetur, sunt aliqui tanꝗ sententiantes quid vnicuiꝗ debeatur. Veruntamen quia sententia debet esse efficax & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuãte: ideo sunt alij sententiã exequẽtes & executionẽ facientes, vt nihil sit impossibile qđ p̃ sententiã determinatur.

Item sunt alij vt sententia sit recta tanꝗ dirigentes cõsulentes & imperant primis, assimilatur tertius ordo secundæ hierarchiæ qui dicũtur potestates, sunt Comites & alij inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari possunt Abbatibus & alijs dignitatibus immediatè sequen. post episcopales: in statu verò temperali sunt Comites & alij inferiores Barones.

Secundis verò secundus vel medius ordo qui dicitur principatus. Et isti in statu spirituali sunt episcopi, in statu verò temporali sunt duces, alij supra comites & marchiones.

Tertijs assimilatur primus ordo secundæ hierarchiæ qui dicitur dominationes, quibus attribuitur dirigere & imperare omnibus ministerijs diuinis. Sic in statu spirituali Archiepiscopi in suis prouincijs qui dirigũt & imperãt in omnibus ministerijs ecclesiasticis, reges & alij principes inferiores à supremo principe qui suas prouincias gubernant, inter quos sunt multi, vt dictum est suprà, & dicam infrà.

Quantum ad tertiam sciendum est, ꝙ inter illos qui habent potestatem limitatam & determinatam ad aliquam partem principatus triplex est etiam differentia. Quidam ad vnam prouinciam sunt in statu spirituali Archidiaconi & alij inferiores prælati habentes administrationem, de quibus infra dicam: & in statu temporali Barones habentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in statu spirituali curati, in statu temporali Senescalli & Balliui, & his similes.

Quidam autẽ ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantum ad bonum commune multorum quod expletur per vnam personam, sicut conceptio virginis, vel sicut in statu spirituali sunt religiosi prædicatores, in statu tẽporali, vt sunt inferiores omnes habentes administrationem à superioribus iudicibus.

Aut quantũ ad ea quę pertinẽt ad ipsum tantũ, vt quilibet simplex sacerdos in statu spirituali: & in statu tẽporali quilibet simplex homo. Primi, scilicet virtutes q̃ sunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi suprà nominati: secũdis, scilicet archãgelis assimilãtur secũdi, & tertijs tertij, vt dictũ est. Hæc oĩa videri poterũt clarius in discursu duarũ partiũ sequentiũ. Et hãc ęquiparationẽ & assimilationẽ in quibusdã videtur facere Bernar. de Placẽtinis in suo Elucidario missę, in pręfatiõe generali: & vt dicit Hostien. in summa de ordinatis ab episcopo qui renũciauit episcopatui. §. j. ꝙ sunt noue ordines in ecclesia militãte ad instar ecclesiæ triũphantis, vbi sunt nouẽ ordines angelorũ. facit tex. in c. ad hoc. lxxxix. di. & de diuersitate graduum & ordinũ in ecclesia dei quomodo sit conueniens ponit Iudocus Clicthoueus in suo Antiluthero, libro ij. c. ij. & iij. vbi ampl̃è.

R O secunda consideratione pręmittendum est, q̃ status ecclesiasticus in omnibus statui temporali est praeferendus: cũm sacerdotes sint honorãdi ab omnibus ex quinq; causis, seu ex quinq; rationibus.

Primò ratione institutiõis, quia instituti sunt in terris non ab homine, sed ab ipso deo, imo tanq̃ veri Christi vicarij, non solum in lege euãgelica, sed etiã in lege veteri. Primus enim sacerdos qui, iubẽte domino, victimas obtulit in veteri testamẽto dicitur fuisse Aaron, vt patet Genesis xiiij. Similiter & Melchisedech in lege naturę, dictus rex Salem dicebatur sacerdos dei altissimi, qui primò panem & vinum obtulit, vt patet Ge. xiiij. & notatur xxj. distinc. c. deniq;. Sed in lege nostra Iesus Christus volẽs exire de hoc mundo rediens ad patrem suum die Iouis sancta sacerdotes instituit, & suos vicarios in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: Ite in vniuersum mundum docentes omnes gentes, & baptizãtes eos &c. Quos regibus & principibus totius orbis praeesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet beatum Petrum in tota ecclesia catholica, quando dixit ei Ioannis. ij. Simon Petre amas me? Respondit ei Petrus. Domine, cũm scis omnia, tu scis quia amo te. Et dixit ei dominus: Pasce oues meas. Quia tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunq; ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis. Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas sacerdotibus & maximè eius vicario, dicam infra in cõsideratione vj. vbi ponam de praecedentia, excellẽtia & honore summi pontificis supra alios huius mũdi homines. Sed redeundo ad propositum, magna est ergo dignitas sacerdotalis quę vicẽ domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atq; regẽdis in terra habet & obtinet à sui prima institutione: ideo Ecclesiastici vij. ad eorum honorem hortatur sapiẽs dicendo. In tota anima tua time deum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica. Et contra eos spernentes ait dominus, Lucae x. Qui vos spernit me spernit. Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo quantò spiritus nobilior est corpore, tantò sacerdotalis dignitas nobilior est quacũq;. c. inter corporalia. extra de transla. episcopi. Et hoc est qđ notatur xcvj. distinct. c. duo quidem. vbi sic habetur. Aurum non tam preciosus plumbo q̃ regia potestate sit ordo sacerdotalis altior. de quo per Albe. de Rosa. in l. gloriosissimo. C. de summa tri. & fide catho. Barba. in c. nouit. nume. cxlj. cxlij. cxliij. de iudi. Prępositus in c. adverũ. xcvj. distin. Et etiam habetur eadẽ xcvj. di. c. quis dubitat sacerdotes Christi regum & principum, omniumq; fidelium patres & magistros censeri: imo per sacerdotium iubente domino regalis dignitas est ordinata. Vnde primi Regum viij. dicit dominus ad Samuelẽ sacerdotem. Audi vocem eorum, scilicet filiorum Israël petentium habere superiorem, puta regem. Et constitues super eos regem. Inde est, q̃ spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare si bona non sit: quod probatur per apostolum dicentem ad Corinthios vj. Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quantò magis secularia. Quod etiam notatur in c. per venerabilem. extra, qui filij sunt legiti. & ix. q. iij. c. nemo. de qua quidem dignitate ait Petrus, prima Petri secundo. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius qui vos vocauit in admirabile lumẽ suum Christus Iesus de tenebris. De quo dicto ciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris. in verbo, sacerdos.

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedũ temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum & magnorum magistratuũ nulli Imperatores aut reges fuerunt nisi sacerdotes. vnde distinc. xxj. c. cleros. Ante autem qui pontifices & reges erant, dicitur. Nam maiorum haec erat consuetudo, vt rex esset & sacerdos & pontifex: vnde & Romani imperatores & pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de nobilibus & burgensibus, qui de presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratę sanctum sanctorum corpus dominicũ quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima. Contra quos dicit apostolus, q̃ nemo militans deo secularibus negotijs se implicet. Et Esaiae lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri domini dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotijs. Et habetur xj. q. iij. c. absit, vt quicq; sinistrum de vobis arbitremur qui apostolico gradu succedẽtes Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes ante iudicij diem iudicant. Ita q̃ in veteri lege habetur. Quòd quicunq; sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Deuterono. xvij. xvj. q. j. cap. si clericatus dicitur: Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tẽpore ministrat domino deo tuo & decreto iudicis, morietur homo ille &c. Et habetur ĩ c. sacerdotes. vj. q. j. vbi Hieronymus dicit. Non est humilitatis meae neq; mensurae iudicare de caeteris, neq; de ministris ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Et habetur in c. sacerdotibus. ij. q. iij. Quòd sacerdotes qui proprio ore corpus domini conficiunt ab omnibus sunt timendi non dilacerandi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Manutio imperatori sic scribit, dicens. Sacerdotibus non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti cõsideratione propter eum cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiã debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquijs sacerdotes aliquando dij, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est Exo. xxij. Dijs nõ detrahes: id est sacerdotibus, vt exponit text. in c. sacerdotibus. xj. q. j. & in c. cũm ex iniuncto, circa medium. de haereticis. & in c. futuram. xij. q. j. Et propheta Malachiae ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vocantur etiam ministri dei: vnde dicitur Esaiae lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri dei. Alijs nominibus vocantur, quae colliguntur in c. j. xliij. distinctio. Pastor enim est, quia pastor dum lupum videt venientem non debet aufugere: id est loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur: quia latratu praedicationis debet lupos arcere à gregibus, ne cadat super eas. vnde illud Esaiae lv. Canes muti non valentes latrare. Propheta etiã dicitur, quia ministeria sacrae scripturae exponere debet, hoc est enim prophetare, vt glos. prima ad Corinthios xiiij. Et plura alia vide per Ioannem de Turrecremata in

summa,

ſumma, diſtinctio.xliij.verſicu.hæc autem.& dicit Arch. in c.quiſquis. xij.q.iij.quòd ſacerdotes quandoq; vocantur Chriſti, id eſt vncti, quandoq; dij, quandoq; angeli, quandoq; vicarij ſeu miniſtri dei.xxxiij.q.v.c.vltimo. quandoq; ſucceſſores apoſtolorum.c.abſit.xj q.iij.quandoq; ſucceſſores diſcipulorum.capitu.cor epiſcopi.lxviij. diſtinctione. Ex quo ergo ſunt multum honorandi & reuerendi, quos non ſolum reueriti ſunt principes fideles, vt infra dicam, imo etiam infideles.

Recitat enim magiſter hiſtoriarum, quòd cùm Alexãder capta Gaza iret Ieruſalem, ſacerdos orabat pro gente ſua: cui dominus apparens in ſomnis ait, ne diffideret, ſed in deo altiſſimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret, & pontificalibus indutus, Alexãdro obuiam pergeret. Quo adueniente ſic fecit, cum ſacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cùm Alexander magnus videret pontificalibus indutum, & laminã deſuper caput eius videret, in qua erat ſcriptum nomen domini Tetragrammaton, deſcendit de equo, ſolus cum ſacerdote abijt in ciuitatem ſanctã, & in Salomonis templo nomen domini dei cœli & terræ adorauit, cuius principatũ ſic indutus ſacerdos ſacris indumentis tenet: & quærentibus ſuis militibus cur ſic feciſſet in hac ciuitate & huic ſacerdoti, & non alijs, ſic reſpondit: Quia in ſomno deum in tali habitu vidi, qui mihi principatum Perſarum daturum ſe promiſit. Et de hac hiſtoria aliquid recitat Benedicti in ſua repetitione cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero cclxxxiiij. de teſtamentis. Ex ſupradictis enim ſatis patet, q; ſacerdotes ſunt honorãdi ex ſui inſtitutiõe, cùm ex illa ſint ſubrogati in locum paſtorum Chriſti animarum, & ſic repræſentant perſonam Chriſti. Ideo dicitur in c.ouis. vj.q.j. Oues paſtorem ſuum non reprehendant, plebs epiſcopum ſuũ non accuſet, nec vulgus eum accuſet: quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum. Vide Bernardinũ de Buſtis in ij.parte ſui Roſarij, ſermo.xxv. in litera M. vbi etiam recitat hiſtoriam prædictam.

Tertia conſideratio, q; ſacerdotes ſunt honorandi ratione mediationis: quoniam, vt ait ſanctus Thomas in tertia parte, relatus per Ioannem de Turrecremata in c. ſacerdos. de conſecra. diſtinctio.ij. Proprium ſacerdotis eſt eſſe mediatorem inter deum & populum, inquantum ſcilicet diuina populo tradit: vnde ſacerdos dicitur quaſi ſacra dans, ſecundùm illud Malachiæ ij. Legem requirent ex ore eius, ſcilicet, ſacerdotis. Et iterũ inquantũ preces populi deo offerũt, & pro peccatis populi deo aliqualiter ſatisfaciunt. Vnde Apoſtolus dicit ad Hebræos. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus cõſtituitur in his quæ ſunt ad deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Et etiam, vt dicit ſanctus Thomas in iiij. diſtinc. xiiij.& xxv. Sacerdotes orãt pro nobis, vt deus noſtri miſereatur, & nobiſcum pacificetur: vt patet de celebra. miſſa.c.presbyter.xxj.diſt.c.j.& ij. & habetur plenè per Bernardinum de Buſtis in ij.parte Roſarij, ſermone xxv. in litera N. Et vt practicè loquamur, ſacerdotes ſunt quaſi os commune populi, quo plures deo loquuntur. Et ideo ſemper in ſuis publicis orationibus dicunt, quæſumus, & non quæſo: oremus, & non oro &c. Sunt enim tanq; publica perſona, ſemper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim angelus eſt medium inter deum & animam ſeu populum, ſic & ſacerdos huius mediationis tenet officium atq; exercitiũ. Vnde, vt dixi, ſacerdos dicitur quaſi ſacra dans, ſacra doces, ſacer dux, vt dicit Antoninus Florentinus in tertia parte ſummæ, titulo xiiij. capitu. vij. §.j. & continentur hæc in his verſibus.

Sacris dotatus, vel ſacris deditus, atq; ſacra dans,
Sacra docens, ſacra dos, vel dux ſacer eſto ſacerdos.

Etiam licet ſit peccator, tamẽ ex officio in alios transfundere debet, vt dicit Magiſter ſententiarum in quarto, diſtinctione nona.

Quarta conſideratio. Sacerdotes ſunt honorandi ratione principalitatis & vtilitatis: quia principales ſunt apud homines pro eorum ſalute procuranda. Sicut enim officium capitis eſt influere ſingulis membris vitam & ſenſum quibus corpus regitur, & in ſuo eſſe manutenetur: ſic & ſacerdos ſacræ ſcripturæ ſenſum in verbo dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ & ſalutiferæ licet dei populo ex officio ſibi credito diſpenſare & adminiſtrare. Ideo dicitur ſacerdos, quaſi ſacra dos, aut ſacra dans, vt dictum eſt.

Et ideo vtilitatis: quia vtiles ſunt in populo Chriſtiano, quem à manibus peccatorum, & ſordibus conſcientiarum immundarum purgant, & tanquam ſpirituales medici à varijs ſanant languoribus. Sunt enim ſummi regis ſeruitores, & filij excelſi, Pſalmo dicente: Dij eſtis, & filij excelſi omnes. ſuper quibus deus, & ſuper faciem eorum imponit honorem ſuum. Eccleſiaſtici, capitulo quarto.

Et, vt quidam dicunt, legitur beatum Franciſcum dixiſſe, quòd ſi obuiaret ſimul angelo & ſacerdoti, plus debitam reuerentiam viro ſacerdoti inferret, quàm angelo dei. Multi tamen ſunt mordentes ſacerdotes propter vitia aliquorum: ſed vadant ad Gregorium, de quo in capit. multi ſecularium.j.quæſtio.j.

Sed quicquid ſit, aut quid de eis dici poſſit, periculoſius & damnoſius eſſet non habere ſacerdotes, quàm habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit ſanctus Thomas, tertia parte ſummæ, quæſtione octuageſima ſecunda. quòd etiam oratio ſacerdotis peccatoris prodeſt populo, cùm orat tanquam perſona publica.

Quid enim modernis temporibus ſequeretur, ſi ceſſaret verbum dei à populo, quod à multis eccleſiaſticis, licet peccatorib9, quotidie in eccleſijs populo proponitur, qui velut ſpina roſam producunt? Igitur verbũ dei à ſpina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid ſi ceſſarent etiam tantæ miſſæ à malis eccleſiaſticis fortaſſis quotidie celebratæ?

Quis tam, tãta, & etiam tot traderet quotidie populo Chriſtiano ſanctiſſima ſacramenta, quibus ad dominum poſt offenſam reuertimur, & ab eo tam benignè ſuſcipimur, & ideo lucem debeant coram hominibus exhibere? Matthæi quinto. Ita q; non auaritiæ ſtudere debent, nec alijs vitijs. Contra quos inuehit Hieremias vj.

Veruntamen quantũcunq; ſint mali, tamen quia miniſtri dei ſunt, & perſonam eius repræſentantes, præcipuè in baptizando, in abſoluendo, in confitendo, in adminiſtrando ſacramenta eccleſiaſtica, ſunt ſemper honorandi. Cùm enim mittitur à rege, non attenditur ad qualitatem eius, ſed ad dignitatem mittentis. hæc dicit Anto. Floren. in tertia parte ſuæ ſummæ. titu.xiiij.cap.vij. §.j. in fi. vbi ponit quomodo ſunt honorandi, & maxime propter neceſſitatem, cum ſacerdotium fuerit neceſſarium pro vtilitate reipublicæ, vt dicit Ioã. de Turrecre. in cap. ius publicum.j.diſtinctio.

QVinta cōsideratio. Sacerdotes sunt honorandi ex emplo sacerdotum paganorum & infidelium. Si enim tales honorabantur & venerabantur propter figuram sacrificiorum quæ suis manibus tractabant, quantò magis nunc sunt honore digni propter dignitatē verorum sacramentorum quę veraciter ministrant. Vnde & dominus noster, Lucæ xvj. cùm decem leprosos curasset, dixit eis. Ite, ostendite vos sacerdotibus. & xciij. distinctione, dicitur. Dominus noster Iesus Christus rex, iudex & deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorem pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorē dei, nec agnitionem seruassent. Nam cùm leprosum mundasset, dixit illi: vade, & monstra te sacerdoti & offer munus tuum. Nam humilitatem humilis nos docuit. Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nónne infidelissimus qui deos ligneos & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudęorum in Aegypto educari de suo ęrario publico. c. non minus. de immunita. eccle. De huiusmodi honore sacerdotibus attribuendo dicit Ambrosius. Honor, fides & sublimitas episcopalis, imo & sacerdotalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori compares & principum diademati. i. regię potestati, longè erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorē compares, cùm videas regum colla & principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorū dextra credunt eorum orationibus se communicari & posse iuuari: de quibus ait Gregorius xcvj. distinctione. c. Quis dubitet sacerdotes Christi regum & principum, omniumq; fidelium patres & magistros censeri? Ideo qui eos accusant & dānant, dei ordinationem accusant, vt habetur in c. in scripturis. xcvj. distinctio. de Constantino imperatore fidelissimo, qui cùm cōcilium sacerdotum in ecclesia congregasset seu conuocasset, tantum eos reueritus est, q̄ nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum comiscere sedibus, sed nouissimā occupauit. Consiliationes verò & rationes quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cū ei fuissent scriptæ accusationes contra episcopos, libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant episcopos conuocans, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: Vos causas vestras iudicate & disponite, quia non est dignum, quòd nos iudicemus deos. de quo suprà dicit in scripturis. Et non est dubium, quòd in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quòd non licet eos tangere nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus, cùm sint amplissimè tractata, quomodo rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide amplè Guilielmum Benedicti in sua repetitione capitu. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, in quinq; amplissimis decisionibus seu conclusionibus ibi positis, de testamentis. quæ cùm sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi in commento consuetudinum ducatus Burgundiæ. in tit. Des iustices & droictz dicelles. §. vj. in glo. S'il n'a grace du prince.

SExta consideratio est, q̄ sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mūdi propter eorum potestatem quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatē corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creaturæ pōt conuenire, cuiuscunq; ordinis vel dignitatis existat, vt declarat Io. Scotus in iiij. dist. xiij. Alexander de Hales in iiij. parte summæ, in tractatu de eucharistia. Bonauentura in iiij. senten. distin. xiij. Richardus ibi articu. j. q. ij. tex. in c. j. §. vna verò. extra de summa trinitate & fide catho. c. perlectis. xxv. distinctio. Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, q̄ omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quàm omnes homines mundi. Quoniam secundùm doctrinam Scoti, in ij. vnus minimus angelorum siue bonorū siue malorū, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, domino permittente. Et tamen vnus minimus sacerdos habet maiorem potestatem omnibus illis. Nituntur enim dęmones cœlum claudere peccatoribus: sed postq; clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentiæ ministrādo, cœlum per confessionem aperit, ita q̄ quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, tot⁹ infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum cùm sacerdotes ab episcopo ordinantur, potestas clauiū cum eodē gradu sacerdotali ministratur, vt habetur iiij. sent. distin. xix. Quod & Petro dn̄s annuit cū dicit. Tibi dabo claues regni cœlorū, & portę inferi nō pręualebūt aduersus eā &c.

Secundò sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia, vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere, tamen nō potest vnū ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito & subitò corpus Christi verum trahit à cœlo summo ad terram in altari tanta temporis breuitate & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur in iiij. sententiarum. distinc. xix. imo verè superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius in angelica hierarchia: sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram cùm dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum de suis cœlis manibus tractādo facit descēdere, vt dicitur in quarto senten. distinctio. xj. Agnoscens Augustinus & vidēs hāc dignitatem in li. de ecclesiasticis dignitatibus, inquit: O sacerdos dei si altitudinem cœli contemplaris, altior es. Si pulchritudinem solis, lunæ & stellarum reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es. Bernardus quoq; in sermone de octaua parte, ait: O quantam dignitatem & quantam nobilitatem quātumq; donum contulit vobis deus.

O sacerdotes prærogatiuā enim ordinis vestri prætulit deus omnibus regibus & imperatoribus terræ, prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi: imo, vt altius loquar, prætulit vos deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ. Sicut enim nō angelos sed sinum Abrahæ apprehendit ad faciendam redemptionem, sic non angelis sed hominibus, solisq; sacerdotibus commisit dominici corporis & sanguinis cōsecrationem.

Item etiam excedunt potestatem virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt amplè denotatur per Bernardinum de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xxv. in litera O P Q. vbi ponit de potestate sacerdotū, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali. O igitur veneranda sacerdotis dignitas in terra, in cuius manu velut in vtero beatæ Mariæ virginis filius Dei incarnatur.

carnatur. O cœleste mysterium, per quod pater, & filius, & spiritussanctus tanta mirabilia operatur, ita quòd subito idem dominus qui in cœlis residet, in manibus sacerdotis sacrificatur. De quo angelus admiratur, horret infernus, contremiscit diabolus: quem revereri etiam plurimū debet omnis humana atq; mundana celsitudo. Hæc sunt verba Bernardi quæ recitat Bernardinus de Bustis, in suo Rosario, in secunda parte, in sermone xiij. in principio illius sermonis. Et dicit, ꝙ quantum sint venerandi sacerdotes, apparuit ex visione cuiusdam pueri Mantuani, qui à septem annis usq; ad duodecimū, quasi quotidie in missa vidit sacerdotē post cōsecrationem corporis & sanguinis dominici circūdatum à duobus angelis, qui in capite eius tenebant unam pulchram coronam, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Io. Gerson libro iiij de imitatione Christi. c. v. Quando sacerdos celebrat, deū honorat, angelos lętificat, ecclesiam ædificat, vivos adiuvat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quę omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Benardinum de Bustis in quadam epistola sua directa capitulo generali scripsit fratribus suis dicendo. Audite fratres, si beata virgo Maria sic honoratur, ut dignum est, quia Christum portavit in utero, & si beatus Ioannes contremuit, & non ausus est contingere dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquot tempus iacuit sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viventem, & glorificatum, in quem desiderāt angeli conspicere contrectat manibus, corde & ore sumit, & alijs ad summendum præbet? Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote, quoniam dominus deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Imo etiam fuit sacerdos ex xxij. deputatus in templo Salomonis, prout dicit Lactantius referēdo quoddam dictum mirabile de quodam Iudęo quē tentabat quidam Philosophus Christianus ad fidem alicere Christianam. Quodquidem mirabile refert etiam quidam nouus doctor in suo tractatu de doctoribus qui dicitur Petrus de Lesuanderie, in iiij. parte, quęstione lxxxvj. sic dicens.

Tempore Iustiniani imperatoris Christianissimi factus est homo quidā inter Iudęos princeps, & nomen Theodosius erat. Is & cūm imperatori & plerisq; notus esset, tum vel maximè Philosopho cuidam amicus atq; familiaris, cūm & sępè à Philosopho adhortatus fuisset Theodosius ut Christianam fidem missa Iudaica perfidia sequeretur: tum verò impensius die quadam ad eum sic est locutus. Quamobrem, inquit Theodosi, cūm vir sis sapiens & apprimè peritus legis & prophetiarum, sciasq; omnia legis & prophetiarum in Iesu domino consummata fuisse, Christianam veram religionem non sequeris, quæ te ad salutem recta via perducere potest? Mihi enim persuadeo quòd ignorantia scripturarum te non teneat. Propterea crede in salvatorem dominum nostrum Iesum Christum, ne in perfidia permanens, reus efficiaris æternæ pœnę. Ad quem Iudæus. Gratias, ait, ago habeoq; tibi Philosophe, quòd salutem meam quæritans magnopere me Christianum efficere. Quapropter tanquā si coram deo essem, qui novit secreta cordiū, syncere ac sine dolo cū omni veritate verba hæc tibi faciam. Quòd itaq; Iesus à lege prophetisq; prophetizatus, etiam à vobis Christianis adoratus advenit certus admodū sum, tibiq; tanq; vero amico profiteor. Sed humana quadam opinione detentus Christianus non fio. Et ob hoc memet cōtemno Nunc enim cūm sim Iudęus princeps sum Iudęorū in maximis honoribus, in plurimis facultatibus, in omnibus deniq; quę ad vitam bene degendam pertinent, cōstitutus. Factus autem Christianus omnibus his privarer quę in vita humana iudicātur bona. Nam & si patriarcha universalis ecclesię essem, non me putarem tot tantisq; fruiturum bonis. Ne igitur præsentibus bonis priver, futuram contemno vitam, & malè quidem agens, ut verè verbis meis fidem faciam, confisus in nostra perpetua benivolentia, aperiam tibi maximum arcanum inter nos Hebræos absconditum. Ex quo certè scimus Christum à vobis adoratum, illum esse quem lex atq; prophetæ præconizaverunt: non solum ex his quæ de illo scripta sunt, etiam ex scripto inter nos ministerio absconditum.

Mysterium itaq; hoc est.

Antiquis temporibus, cūm templum in Ierusalem construebatur, mos erat Iudæis viginti duos sacerdotes in templo constituere, scilicet tot numero, quot literas habemus: unde & divinos codices viginti duo numeramus. Erat igitur in templo codex, in quo uniuscuiusq; nomen sacerdotis, cognomenq; scribebatur: item patris atq; matris. Mortuo verò aliquo sacerdote, reliqui in templo conveniebant, eligebantq; alium in demortui locum, numerum sacerdotalem adimplentes, electumq; in codice scribebant. Verbi gratia: Calendis Septembris decessit Isaac, Beniamin, Abrahæ Saræq; filius: subrogatus est in eius locum Samuel Ezechiel Salomonis Urięq; filius. Hac itaq; consuetudine inter Hebręos durante, evenit eo tempore quo Iesus in Iudęa erat unum ex xxij. sacerdotibus diem suū obijsse antequam cœpisset se notum facere, doceretq; ut in sese crederent. Convenientibus itaq; sacerdotibus ad electionem, & unoquoq; ex sententia digniorem proponente, reliquisq; non approbantibus, ꝙ neminem ad integram perfectamq; sacerdotalem virtutem inveniebant. Quippe aut prudens erat, bonisq; moribus, vitaq; modesta probatus, sed ignorantia legis, ac prophetarum indignum sacerdotio iudicantes: aut è diverso vir eruditus, sed haud probatæ vitę. Hoc itaq; modo multis improbatis unus ad electionem assurgens, sic est locutus: Multos (inquit) patres nominastis, sed dignum neminē iudicastis. Ego verò Iesum filiū Ioseph propono, eligoq; ætate quidem iuvenem, cæterūm & vita honestissima, & bonis ac integerrimis moribus & doctrina perfecta, egregiè ornatū. Mea enim sententia nemo unq; par huic visus est, ut in scriptuarum eruditiōe, aut in vitę morumq; integritate, quod omnibus Ierusalem habitantibus clarum ac magnifestum est. Hac oratione audita reliqui sacerdotes sententiam probaverunt, Iesumq; in sacerdotem receperunt dignissimum omniū sacerdotio iudicantes. Dicebant tamen quidam eum non esse de genere Levi, sed ex tribu Iuda, credentes filium esse Ioseph, qui ex tribu Iuda erat. Non enim licebat cuiquam sacerdotalem dignitatem assequi nisi esset ex tribu Levi. Sacerdos verò qui eum proposuerat respondens, mixtum affirmavit genus esse. Multis enim antea seculis mixtionem quandam factam fuisse duarum tribuum, & exinde genus Ioseph descendere. Hoc dicto approbantes reliqui sacerdotes Iesum in defuncti sacerdotis locum sacerdotem constituere: consuetudine itaque existente, non solum nomen creati sacerdotis in codice scribere, verùm etiam patris atq; matris, oportuit eos parentes vocare, & ab ipsis

sua nomina scire. Sacerdos qui Iesum proposuit patrem eius Ioseph decessisse dixit, solumq; matrem viuere: matre in consilio accersita, rogataq; nomen proferre, testariq; an Iesus eius filius est, & quo patre genitus. Maria respondit, Iesum filium esse meum fateor, ego enim perperi eum, cuius rei testes fidedignos adducere possum eos qui in partu meo affuerunt. Quia autem patrem in terris nō habet vel in hoc dignoscere potestis: virginē enim me existentem in Galilæa angelus domini non dormientem, sed vigilantē inueniens euangelizauit mihi ex spiritu sancto me concipere filium, cuius nomen iussit vocare Iesum. Virgo itaq; cōcepi, virgo peperi, & virgo permāsi. His auditis accercitisq; obstetricibus fidelissimis, iusserūt sacerdotes, vt q̄ diligenter perscrutarentur si Maria virgo esset. Obstetrices re vera inuenta affirmarunt virginem esse: hi etiā adducti qui in partu testificati sunt Iesum Mariæ filium esse. Stupentibus itaq; sacerdotibus de his quę de partu Mariæ testificabāt, iterum rogata est ab eisdem, qui dixerūt: face, age, cōfidenter ore tuo Maria, cuius ac cuius est filius, vt sic eum scribamus. Quos enim nobis dixeris parentes, illos & non alios conscribemus. Maria autē respondens verē ait. Ego enim peperi inscia in terra de patre eius. Sed ab angelo audiui esse filium dei. Filius est ergo mei innuptę Mariæ virginis & filius dei. His dictis codicem adduxerunt & conscripserunt. Die tali, talis sacerdos decessit, filius talis ac talis. In eius locū omnibus suffragijs subrogatus est sacerdos Iesus filius dei viui, & Mariæ virginis. Hic codex in destructione Ierusalem diligentia principum Iudęorum saluatus est, & nunc est Tyberiade paucis admodum Iudęis, & illis quidem fidelibus hanc rem scientibus. Mihi verò tanq; principi magistro gētis reuelatum est. Non enim solum ex lege atq; prophetis cognoscimus, certiq; sumus Christum à vobis Christianis adoratum filium esse dei viui, qui propter salutem mundi in terram descendit: verùm etiā ex scriptione quæ vsq; ad hodiernum diem permanet in Tyberiade.

His à Iudęo relatis, mox Christianus diuino zelo commotus ad sacratissimum imperatorem proficisci voluit, eiq; omnē rem pandere, vt supradictum codicem ex Tyberiade missis illuc legatis acciperet ad arguendum Iudęorum perfidiam. At Iudæus: rem, inquit, prorsus impossibilē aggredi conaris. Omnia enim Iudęi magis patiētur, q̄ huiusmodi codicem tradant. Quòd si vis maior eos superauerit, codicem corrumpent. Noli igitur esse causa magnorum malorum. Ego enim tibi huiusmodi rem tanq; vero amico cōmunicaui, vt cognoscere posses me fidem Christianam non ignorantia relinquere, sed vana quadā gloria. Philosophus itaq; vera esse credēs quæ à Iudæo audiuerat, imperatori quidem nunciauit nihil, ne imperator Christianissimus frustra graue susciperet bellum: plerisq; verò amicorum rem omnem ordine narraui, quibus referentibus nos quoq; omnia accepimus. Curauimus ergo perquàm diligenter inuestigare cui veram narrationem Iudæus retulerit de huiusmodi scriptione sacerdotis, & inuenimus Iosephū in historia de captiuitate Iudæorum, cuius sæpè meminit Eusebius Cæsariensis in ecclesiastica historia de captiuitate, dicētem in cōmentarijs suis, quòd Iesus in templo cum reliquis sacerdotibus sanctificabat. Hoc itaq; apud Iosephum inuenietis virum antiquum, & parum post apostolos florentem. Quæsiuimus etiam inuenire hunc sermonem in sacra scriptura confirmatum: inuenimus igitur in sanctissimo euangelio Lucæ, quòd cū esset ingressus Iesus synagogam Iudæorū, datus est liber, & legit Esaiam prophetam dicentem. Spiritus domini super me, cuius gratia vnxit me, & euāgelizare pauperibus misit me. Quare animaduertimus, quòd nisi ordinem aliquem sacrum habuisset Iesus inter Iudæos, sibi datus non fuisset liber, vt in synagoga legeret ad audientiam populi. Nam neq; nobis Christianis licet in ecclesia sine aliquo sacro ordine legere. Quam ob rem credere licet veram esse Iudæi narrationem. Hæc sunt quæ dicuntur per Lactantium, & narrantur de verbo ad verbum. Qui etiam de Christo vltra ea quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad senatum Romanum. Altera Pilati, ad Claudium Tyberium imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodā modo extra propositum.

Prima videlicet Lentuli ad senatum Romanum hæc est. Apparuit istis tēporibus, & adhuc est homo magne virtutis nominatus Christus Iesus, qui dicitur à gentibus propheta virtutis, quem eius discipuli vocant filium dei, suscitans mortuos, & sanās omnes languores. Homo quidem staturæ procerę, mediocris, & spectabilis: vultum habens venerabilem, quē intuentes possunt diligere & formidare, capillos habēs coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos ferè vsq; ad aures, ab auribus verò cincinos crispos aliquantulum ceruleiores & fulgentiores ab humeris vētilantes, discrines habens in medio capitis: iuxta morē Nazaręorum. Frontem planam & serenissimā, cum facie sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, barbam habens copiosam & impuberem, capillis concolorem non longam, sed in medio bissurcatam. Aspectū habens simplicem & maturum, oculis glaucis, varris & claris existentibus: in increpatione terribilis, in admonitiōe blandus & amabilis, hilaris seruata grauitate, qui nunq; visus est ridere, flere autem sic. In statura corporis propagatus rectus, manus habens & brachia visu delectabilia, in colloquio grauis rarus & modestus, speciosus inter filios hominū. Et in hoc vltimo concordat cum propheta Dauid, psal. xliiij. Speciosus forma præ filijs hominum. Ista pro certò est singularis & admirabilis descriptio illius & multum honoranda. De qua vide etiā Benedi. in repe. in c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore. le premier. numero cclvij. de testa.

Alia est epistola Pilati ad prædictū Claudium Tyberium quę talis est. Pontius Pilatus Claudio Tyberio salutem. Nuper accidit q ipse probaui Iudæos per inuidiam se suosq; posteros crudeli damnatiōe peremisse. Cùm enī promissum haberent patres eorum, q deus illorum mitteret illis per virginem sanctum suum filium, qui rex eorum meritò diceretur, hunc me præsente misit in Iudeam. Quē cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones effugasse, mortuos suscitasse, ventis imperasse, pedibusq; siccis super vndas maris ambulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis populus Iudæorum dicit eum esse dei filium, principes sacerdotum inuidiam passi sunt contra eum. Hunc itaq; mihi tradiderunt, & alia pro alijs mentientes eum magum esse ac contra legem eorum agere dixerunt. Ego autem ita esse credidi, eumq; flagellatum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhiberunt: at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit.

Intantum

In tantum verò nequitia Iudæorum contra eum extarsit, vt ipsis custodibus pecuniam darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus: sed illi quod factum erat tacere non valentes, testati sunt eum resurrexisse, seq; visionem angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendacijs Iudeorum. Hec sunt que in dicta epistola scripta sunt: sed ex dicta epistola, & ex dictis euangelistarum clarè constat, & constabit, q; Pilatus male processit cõtra Christum, & q; male eum ad mortem condẽnauit, imo q; sententia eius fuit nulla pluribus de causis.

Quoniam, vt dicit in sua epistola, Iudei mentientes eũ magum esse, & contra legem eorum agere dixerũt, quod vt dicit, ita esse credidit: & tamen euangelistæ attestantur contrariũ. Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis euangelistarum credendũ sit, potius q̃ excusationi falsæ Pilati, non credidit eum magũ esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: aliàs aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti iudicis.

Secundò peccauit Pilatus in huiusmodi prolatiõe sententiæ contra Christũ, quia ad furorẽ populi & clamorẽ lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poëtæ Aeneidos j.
Sæuitq; animus ignobile vulgus.

Et habetur Lucæ xxiij. At illi clamabãt dicentes: Crucifige, crucifige eũ. Et instabant vocibus magnis postulãtes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorũ. Nec aduertens Pilatus, q; sicut fauore populi liberari nõ debet. l. ad bestias. ff. de pœ. ita nec ipsius furore innocens erat dãnandus, adiudicauit fieri petitionem eorum dicentium: Si hunc dimittis, nõ eris amicus Cęsaris. Nec q; vanę voces populi nõ sunt audiẽdę. l. decurionũ. ff. de pœnis. Ex quo male fecit condemnando Christum, vt dicit glos. in dicta l. decurionum.

Tertiò peccauit, quia nõ zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cũm dictum ei fuerit: Si hũc dimittis, non eris amicus Cæsaris, quia se regem facit. Et timor est vnũ de quatuor quæ peruertunt verum iudicium. cap. quatuor modis. xj. quæstione iij. Iuxta illud:
Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,
Sępe solent hominum rectos peruertere sensus.

Quartò, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eã proferendo peccauit Pilatus propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestã vocem sacerdotum ipsum accusantiũ, contra l. fi. C. de accusat. Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis, ideo cũm nulla vnq; de morte hominis longa cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus, q; vix decem durauit horis, contra tex. in clemẽ. pastoralis. de re iudic. vbi nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Salustij in Iugurthino. Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quintò, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sentẽtiæ & notoria iniustitia, cũm sæpius dixisset Iudæis: Nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Et iterũ: Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo, Lucæ xxxiij. cap. quod & cæteri euangelistæ testantur, q; sæpe hoc dixit Pilatus, ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocẽtia non fuisse erroneam. Non enim præsumitur de errore alicuius confessionem reiterantis. Ideo valet cõfessio reiterata etiam extra iudicium absente parte facta tanquã vera, & ex certa scientia procedens, secundũm Bart. in l. cũm scimus. C. de agrico. & censi. lib. xj. pro quo est text. quem ipse non allegat: vt dicit Benedicti in loco statim allegando, in l. j. C. de plus petitionibus. ibi, secundis confessionibus. Et etiam præsumitur cum beliberatione facta, quia reiteratio præsupponit deliberationem. glos. in ca. si quis iratus. ij. q. iij. Curtius consilio lv. in vj. colum. Et si perfidi Iudæi euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo: qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia Tyberio Cęsari scripsit epistolam hic ante positam, quam Tyberius cum suffragio magnifaciens retulit ad senatum Romanũ; & postulauit vt Christus deus haberetur. At senatus recusauit, indignatus, q; sibi secundũm morem epistola fuisset sibi delata, cũm esset mos Romanis, vt prouinciarum iudices senatui scripto renunciarent, si quid noui in his quas regebant prouincijs accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus salutem. De Iesu Christo quẽ tibi planẽ postremis meis declaraueram, nutu tandem populi acerbum me quasi inuito & subtimente supplicium sumptum est, virum hercle ne pium & seuerum nulla vnquã ætas habuit nec habitum est, sed merus extitit ipsius populi conatus, omniumq; scribarum, principum & seniorum cõsensus, suis prophetis more nostro sibyllis contra præmonentibus hunc veritatis legatum cruci, signis etiã supra naturam apparentibus, dum penderet & orbi vniuersorum philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vrgent illius discipuli opere & vitę continentia magistrũ non mentientes, imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionẽ populi æstuantis exoriri pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus q̃ voluntate mea adductus, pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, verũm hominum malignitate iniquè in eorum tamen, vt scripturæ interpretantur exitum, pati & vęnundari. Vale. v. Calendas Aprilis.

O gloriosum & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimoniũ Christum innocentẽ profitentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mortis qua scripsit titulum Pilatus, in quo scriptum erat: Iesus Nazarenus rex Iudeorum. pariter & post mortem, vt in prædictis epistolis cõtinetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruãs: quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi excellẽtis Iudæorũ historiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate & innocentia xviij. antiquitatũ libro. c. ix. de illo tempore loquentis sic ait. Fuit autẽ hisdem temporibus Iesus vir sapiens, si tamen eum virũ nominare fas est. Erat enim mirabiliũ operum effector, ac hominũ, maximè qui quę vera sunt libenter audiuit. Hãc ob rẽ multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus sibi adiunxit, Christus hic erat. Hunc autẽ cũ Pilatus à principibus nostræ gentis instigatus in carcerem agendum cẽsuisset, non tamen hi deseruere qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortẽ viuus apparuit, quẽadmodum diuinitus inspirati prophetę, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prędixerant perseuerat: & vsq; in hodiernum diem celebre Christianorũ nomen, ab ipso sumptum, perseuerat & gens. Hęc ille. Ex quibus constat de vera innocentia Christi.

Sexto q sententia Pilati fuerit nulla & iniqua constat, quia fuit condẽnatus ad dictum falsorum testium, quorũ testimonia nõ erant cõuenietia, imo varia, cõtraria & manifestè vacillãtia. Mar.xiiij. ad instar testium Susannæ, de quibus habetur Dan.xiij. & gl. in l. ad testium. C. de testi.

Septimò, peccauit Pilatus, & est eius sententia nulla, quia Pilatus expressit errorẽ in sua sentẽtia. Quia videns, q nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus corã populo, & sedendo pro tribunali dixit; Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Ac protinus Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Mathæi xxvij. Quia in mũdo maior iuris error in sententia nunq̃ fuit, q̃ in fatẽdo aliquẽ fore innocentẽ ipsum condẽnare ad mortẽ, sicut fecit Pilatus Christũ: non aduertens, q in mente iudicis debẽt esse duo sales, sal scilicet scientiæ, aliàs est insipida, & sal securæ conscientiæ, aliàs est diabolica, vt dicit Bal. in l.ij. circa finẽ. C. de senten. ex periculo reci. Apices enim iuris in foro cõscientiæ nõ excusant, quia forus conscietiæ est forus boni & æqui simul coniuncti, & est tribunal veritatis & non fictionis. Nam quãdo bonũ æquo opponitur, diuina iustitia potius amplectitur æquũ, q̃ id quod ius ciuile vocat bonum: cũm perfecta iustitia requirat hæc duo simul. Bal. in l. vnica. C. de confes. Istos denique apices distinctionum iuris ciuilis simplicitas naturalis ignorat, secundũm Bal. in c. fi. col. xij. de consuetudine. De his quomodo autem multò magis attendẽdum est quod conscientia persuadetur q̃ quod autoritate legum ordinatur, vt perpulchrè declarat in hoc casu Benedicti in sa repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaque testatore. le premier. numero ccl. cclij. ccliij. de testamentis. & do. meus Iason in §. æquè. xxj. colum. insti. de actio. vbi multum amplè declarat quomodo in conscientia est iudicandum, & quomodo scientia sine conscientia diabolica est. Et, vt dicit Benedicti in loco hic ante dicto, iudex debet potius sequi conscientiam suam q̃ conscientiam partium, maximè conscientiam suam quæ nemini nocet: qđ si Pilatus fecisset. i. conscientiam secutus fuisset, & non Iudæorum latratum crucifige clamantium, rectè iudicasset in foro conscientiæ, quæ secundũm Bal. in l. fi. C. de pœna iudi. qui male iudic. ita excusat iudicem, q iudex faciendo secundũm cõscientiam licet faciat contra scriptam iustitiam, non incidit in pœnam. c. cum æterni. de re iudi. in vj. Et, vt ibi dicit, est triplex, scilicet ligata rebus visis, & ligata rationibus legum: necnon est motiua cõscientia & adhærens quibusdam machinationibus intellectu, prout alibi dicit Bal. in c. nisi cum pridẽ. iiij. col. de renũ. Quòd conscientia est animi motus sibijpsi perfundens & sese cõcernens, vt pariter dicit in c. j. §. sacramentum. de consuetudine recti feudi. vnde licet hæc vltima non obliget animam iudicis, cum sit conscientia impulsiua & non arctatiua, tamen infelix Pilatus sciens Christum omni ratione legum postposita, & quod deterius est, cõtra motiua imaginationibus sui intellectus adhærentia (sciebat enim qđ per inuidiam tradidissent eum) contra veritatem & æquitatem iudicauit illum; quod non fecisset Bal. qui in c. quoniam contra falsam. de probat. dicit veritatem & æquitatem esse duos lapides iustitiæ angularis, vt probat ibi tex. dum dicit ne falsitas veritati præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati. facit. l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præsidis. & l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudicijs. Nam scientia est verorum duntaxat, secundũm Bal. in c. fi. de consuetu. not. in l. si paterfamilias. ff. de hæredi. instituen. igitur sententia Pilati non fuit bona iure ciuili, nec tenuit in foro contentioso, fuitque minus æqua: nec valuit in foro conscientiæ iure diuino, quinimo fuit nulla ex tali expressione erroris. c. j. de re iudica. l. cum prolatam. C. de senten. & interlo. omnium iudi. l. ij. C. quando prouocare non est necesse.

Octauò fuit sentẽtia dicti Pilati nulla & processus nullus, & male processit Pilatus, q a pro vno actu inflixit eũ quinque sentẽtijs pœnalibus, & tres sentẽtias corporales cõtra eũ exequi facit, cũm illum alapis cædi fecit, deinde flagellari, coronamque spineam in capite eius apponi, deinde illudendum Iudeis tradidit dicendo: Ecce homo. deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta immanitas tantaque seueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim se filium dei fecerit, in quo peccauit? Si enim dixerit in triduo hoc templum destruam, & in triduo ædificabo illud, in quo reprehendendus? Si enim cæcos illuminauerit, leprosos curauerit, aut plura alia miracula fecerit, cui præiudicium intulit, aut cui authoritati, aut potestati præiudicauit? Nonne ipse solus est qui mirabilia magna fecit, aut facere potest?

Nonò peccauit in acerbitate pœnæ insolitæ, cõdẽnando eum crucifigendum. Crudelissima enim morte affecit eum, vt iam prophetatum, Sapientiæ ij. Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam dei habere, & filium dei se nominat, cõtumelia & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Et deinde sequitur: vt cognoscatur nullitas iniquitatis sententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. Excæcauit enim illos malitia eorum, neque mercedẽ iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarũ.

Decimò peccauit, quia dicta sententia non fuit in forma sententiæ diffinitiuæ, sed in forma simplicis sententiæ interlocutoriæ & nudi precepti. Non enim condemnauit eum aliquo ordine seruato, sed simpliciter ac præcipitanter Iudæis tradidit illum vt crucifigeretur. Ioan. xix.

Quinque aut sex causas cum supradictis ponit Guil. Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius. in verbo, mortuo itaque testatore. le premier. numero ccxxxvij. vsque ad numerum cclvij. de testamentis. vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

Septima cõsideratio est, q Papa omnes dignitates mũdi præcedit, & est superior: vt habetur in clement. pastoralis. de sententia & re iudicata. & de iureiurando. clementi. prima. facit text. in cap. patet profectò. xj. q. iij. ca. nemo. & cap. aliorum. & alijs sequentibus. & xl. distinct. c. si Papa. & ibi gloss. Et est prima dignitas in ecclesia dei. in authent. de ecclesiasti. titulis. in principio. & xij. distinc. cap. primo. Ita q est maior imperatore, vt plenè per Barba. in cap. nouit. numero cxlj. cxlij. & cxliij. extra de iudi. vbi plenè Præpositus dictus Cardinalis, in capit. cũm ad verum. xcvj. distinctione. ita etiam tenet Albericus de Rosate in l. gloriosissimo. de summa trinitate & fide catholi. vbi tamen videtur concludere, q vnus præsidere debeat in spiritualibus, scilicet Papa, & alter in temporalibus, scilicet Imperator. Et est dominus dominantium. Et habet ius regiminis regum in subditos, dicit Baldus in capit. ecclesia sanctæ Mariæ. in iij. colum. de constitutio. & apud eum est suprema potestas, in qua non habet parem. Bald.

in c. j.

c.j.in prima col. de proba.prout per plura declarat dominus meus Iason in l.rescripta.in ij.colun.C. de preci. impe.offe.

Imo Papatus videtur esse prior Imperio,cùm sacerdotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos dei summi,vt habetur Gene.xiiij.Et hūc tradunt Hebrei fuisse Sem,primogenitum Noē.Dominium verò tēporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à deo,postq̃ secuti sunt iudices, vt habetur in libro iudicum per totum.licet Augustinus de ciuitate dei,libro xv.c.j.dicat primum dominium incepisse à Cayn,& Nemroth,& dicā infra in parte sequen. in prima consideratione.Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa,in tertia parte,libro xxij.c.v.§.xiiij.dicit illud fuisse dominium tyrannicum: aliud verò quod incipit à Moyse,fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum,sic etiam autoritas & dignitas papæ excedit imperialem.c.duo sunt.xcvj.distinctio. Sicut etiā sol dicitur pater omnium planetarum & dominus,ita papa est pater omnium dignitatum: cūm papatus, seu papalis dignitas assimiletur soli,& regalis seu imperialis lunæ.Et sicut luna recipit lumen à sole,ita imperialis dignitas à papa.c.solitæ.de maiorita.& obedi.vbi notatur. Et dicit Augustinus de Anchona in suo tractatu.de potestate ecclesiæ,q̃ sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur cuiuscunq̃ status essent, sic omnes Christiani maiores & minores Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur.Et de obedientia exhibēda summo sacerdoti Leuitici generis & punitione inobedientiæ habetur Deutero.xvij.& amplè per eundem Archiepiscopū in sua summa,tertia parte,libro xxij.§.xvij. & in dicto libro xxij.c.primo.ij.iij.iiij.v.& vj.amplissimè ponit de honore,gloria,& potestate Papæ,ad quem recurre.

De obedientia quomodo sit papæ per reges præstanda,vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Felin.in c.si quando.vbi per eum.extra de rescriptis.Et aduertendū est ad id quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait.Huiusmodi regni mysteriū,vt à terrenis spiritualia essent discreta, nō terrenis regibus,sed sacerdotibus est commissum:ita præcipuè summo sacerdoti Christi vicario Romano pontifici,cui omnes reges Christianos oportet esse subiectos sicut ipsi domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allega.c.vj.§.iiij.

Imo etiam videtur,q̃ summus pontifex & sacerdotes secundi ordinis,& alij inferiores sint subiecti regi & principi:cūm,vt habetur iiij.Regum xxiij.præcipit rex Helchiæ pontifici & sacerdotibus secundi ordinis & Ianitoribus,vt proijcerent de templo domini omnia vasa quæ facta fuerant Baal.& facit quod habetur iiij. Regum xij. c.vbi habetur.Prohibitiq̃ sunt sacerdotes.& ibi ponitur verbum principis ad sacerdotem imperatiuè. Nolite ergo &c.Ex quibus etiam videtur dicendum,q̃ etiam sacerdotes debent obedire principi reciprocè.

Sed tamē dic,q̃ Papa est primus & maximus omniū Episcoporū & Patriarcharum, in totā ecclesiam Christi vniuersalem prelationem habens. Refert sanctus Thomas in tractatu suo quem fecit contra errores Grecorum, c.lxvj.& lxvij.Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouiū Christi per hæc verba:Pasce oues meas. vt tenet Ioannes de Turrecremata.in c. cùm ad verum. xcvj.distinctio. licet prohibeat se propter humilitatem vocari vniuersalem episcopum,aut patriarcham:re vera tamen est vniuersalis episcopus & patriarcha,vt tenet idē Ioan.de Turrecremata in c.nullus.xcix.distinctio.Et primum locum in consistorio obtinet.c.j.& ij.xxij.distinctio. & Præpositus in c.episcopos.xvij.distinctio.Imo intantum est honorandus,q̃ debet osculari in pede,vt dicit gl. & Ioannes de Platea in l.j.C.de domesti.libro xij.Imo videtur idem consistorium facere cum deo.Innocen.& Hostien.in c.iiij.de trāsla.prælato.ideo post deum præ omnibus debet honorari.Abbas siculus in consilio xxj.libr.j. vide etiam Bernardinum de Bustis in sermone xxxj.secūdæ partis sui Rosarij.in litera G.

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota ecclesia,& quomodo sit summus pontifex,vide etiam Archiepiscopum Florentinum in dicta summa,tertia parte,libro xxij.c.vj.§.j.& ij.Et est supra omnia iura mundi.c. cuncta per mundum.ix.q.iij.c.proposuit.de concess.præbendæ.ita etiam q̃ est superillustris: imo quasi talis dici non debet,cūm sit supra dignitatem & culmen omnium dignitatum.ita tenet Bald.in c.cūm accessissent. extra de constitutio.do.meus Iason in l.j.colun.j.de offici.eius cui mandata est iurisdi. & ibi amplè Purpuratus,qui ponit quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit Zodericus Zamoren.in suo Speculo humanæ vitæ,li.ij. c.j.quòd hui⁹ summi pōtificis tanta est sublimitas & eminentia,tanta immensitas,vt nullus mortalium nedum cōprehendere aut satis exprimere, sed nec cogitare possit: quod multis comprobat rationibus,quas non transporto,cūm habeatur in impressione:& ibi vsq̃ ad octauum capitulum ponit de miserijs summorum pontificum & breuitate eorum vitæ plures causas assignando. Supremus enim dei vicarius est,& qui contrarium dicit,mentitur,vt dicit Bald.in l.Barbarius Philippus. ff.de officio præto.& idem Bald.ibi in finalibus verbis dicit q̃ est omnia,& super omnia in spiritualibus.& allegat Bernardum de contemplatione ad Eugenium.& idem Bald. in procemio Gregoriano in princi.dicit,q̃ papæ commissa est tota machina spiritualis:& thesaurus omnis dignitatis est in eo,ita vt nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica cui non præsideat.& idem Bal.in l.rescripta.C.de precibus impera.offerē.dicit q̃ omnes dignitates omnēq̃ potestatem quam habuerunt omnes patriarchæ solus Papa habet.Et maior est autoritas Papæ q̃ sanctorum.c.de libellis.xx.distinctio. de cuius autoritate Petrus de Ancharano in repetitione c.j.circa secundam chartam.de cōstitutio.& per Panor.in c.nouit.in glo.ij.de iudicijs.

Octaua consideratio. Cardinalis Hostien. ex priuilegio & ex merito,quia Papam consecrat & imperatorem inungit, obtinet secundum locum in consistorio Papæ.Ita tenet Hostiensis,Petrus de Ancha. & Cardina.Zabarella in c.antiqua.de priuilegijs. Cardin. Alexandrinus in c.episcopos.xvij.distinctio.& sic est primus post Papam,ideo dicitur honorabilior cæteris: cūm ille honorabilior dicatur qui est proximior domino, vt est glos.in §.aliam.institu.de bono.posses.& dicam j.in iiij. consideratione incipiente,ex prædictis fundatur.Et iste Cardinalis episcopus licet sit tantū episcopus vtitur pallio,vt dicam j.xxvj.consideratione. incipien. Episcopus Heduen.Et q̃ iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & præ

eminentia sacri magni concilij.in prima opiniõe pro magno concilio.

NOna consideratio. Quatuor patriarchæ, scilicet Constantinopolitanus, Alexandrinus, Anthiochenus, & Hierosolymitanus obtinent primum locum post apostolicum. Patriarcha verò lingua græca summus patrum interpretatur.c.cleros.versic.patriarcha.xxj.dist.Et secundũm ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in ecclesia. Primum videlicet Constantipolitanus. Secundum verò Alexandrinus. Tertium aũt Antiochenus.& quartum Ierosolymitanus. secundũm quem ordinẽ ponuntur in c.antiqua.extra de priuilegijs.& in authen.de ecclesiasticis titu.post prin.colũ.ix.Et ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt verè patriarchæ, seu primates: cũm primas idem sit ꝙ patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia sed vocalis.xcix.di.c.j.vocantur tamen prędicti patriarchę.

Et isti quatuor repręsentãt quatuor euangelistas in ecclesia dei, vt est tex.in c.scriptũ est.de electio.Et dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor euangelia incessabili tuba didiscimus, & ꝙ per orbem terrarum illũ illustrantes prædicamus & agimus, vt dicit text.in c.huius.lxxv. dis.& per Ludo.Roma.in consilio suo.cccccxxiiij. incipien. Vos estis lux mundi.in vj.col.

Et isti patriarchę sunt spectabiles: quia redacti sunt ad instar regum ex quo multas prouincias regunt. Bald.in l. prima.§.primo.ff.de offi.præfec.præto. do.meus Iason in l.prima.col.iij.ff.de offic.eius cui manda.est iurisditio. imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres: quem vide post dominum meum Iasonem.Et dicuntur sanctissimi, in authẽtico.vt determinatus sit numerus.saltem vt dicit Purpura.in dicta.l.prima, post Cardinalem Hostiensem, in consistorio sedent immediatè.

Alij autem de quibus habetur per Archidiaconum in c.periculoso.de statu monacho. libro vj.& in c.ij.& iij. xcix.distinctio.& in c.primo, & ij.lxxx. distinctio. non sunt propriè patriarchæ, sed primates, vt tenent Aluaro. & Præpositus dictus Cardina. Alexan.in titulo, episcopum, vel Abbatem.§.primo.colũ.vj.Et de his primatibus vide etiam quæ dicunt Cardina. Zabarella & Petrus de Anchara.in dicto c.antiqua.vbi dicunt, ꝙ si episcopus Hostien. Cardinalis sit pręsens, ꝙ sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt, quia Papam consecrat, Imperatorẽ vngit, & est palliatus, & ideo videtur esse maior dignitate patriarcha Constãtinopolitano: quia, vt dicũt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci.c.ex ore.de priuile.c.j.& c.statuimus.de maio.& obedien. Dicit tamen Lucas de Pẽna in l.vnica.C.de metropoli.Berito.in fi.lib.xj.ꝙ in Constantinopoli præest patriarcha.

Alia de his patriarchis & primatibus, vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Monthelono in suo promptuario iuris, in verbo, patriarcha.& in verbo, Dauid. Actuũ ij.vbi Dauid, Isaac, & Iacob patriarchas appellat: vt etiam habetur in c.Ebron.xiij.q.ij.Et hos quatuor credo pręcedere debere omnes cardinales præter episcopũ Hostien. cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem patriarcharum ponitur per Aluarotum & Præpositum in dicto titulo episcopum vel abbatem, hic ante alleg.& per Florentinum in iij.parte suæ summæ, libro xx.c.iiij.vbi amplè.

An autem alij patriarchæ seu primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedant aut præcedere debeant cardinales, vt sunt Aquilegien. Granden. Tolentinus, Cãtuarien. Biturien. Pisanus, dicã infra in xix.cõsideratione.

Sed quia, vt dicit Aluaro.in d.titu.episcopum vel abbatem.ꝙ patriarchę seu primates nihil iuris vel priuilegij præ cæteris episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit: ideo cum iure non dicatur, ꝙ alij vltra prædictos quatuor teneant primum locum post papam, ideo stabunt in suis locis post cardinales. Cũm cardinales etiam diaconi præcedant quoscunꝙ episcopos & archiepiscopos, vt infra dicam in xj.consideratione, incipiente, sumitur ex prædictis.& in consideratione supra allegata.

Aduerte tamen ad vnum quod dicit Gemi.in c.quanquã.in fine ij.q.vij.quem allegat Felin.in rubri.de maio. & obedien.v.col.ꝙ dignitas cardinalatus est maior post papam quacunꝙ alia dignitate, cũm cardinales post papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur. ix.q.iij. c.nemo.cum alijs per eum ibi allegatis.Et etiam voluit tenere Antonius de Butrio in quodam consilio quod est inter consilia Pauli de castro: consilio ccccxij.incipiente, viso puncto transmisso.ꝙ cardinales post papam primum locum obtinebant.c.per venerabilem.§.rationibus.extra qui filij sint legitimi.

DEcima consideratio. Sicut primo summo põtifici domino nostro Iesu Christo in triũphali ecclesia tres patriarchæ angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera cardinalium obsequẽtium ipsis vicarijs fuerũt instituta. Quiquidem cardinales sunt vocati in partem solicitudinis.c.ad honorẽ.extra de vsu pallij.ij.q.j.c.de cætero.& quorũ cõsilio summus põtifex agenda ordinat & disponit.c.fundamẽta.§.docet.de electio.libro vj.& sunt sibi collaterales.c.j.& c.penul.de offi.legati.libro vj.Et pars corporis.c.verum. vj.q.j. Laurentius. & Cardi. Zabarella in clemen.j.de celebratione missarum. Speculator in titulo, de legato.§.sequitur.post principium.in versicu.laterales.Et interpretãtur cardinales, id est columnę ecclesiæ.c.ministerum.de offic.archipresbyteri. Oldradus consi.xlvj. Cardinalis Alexan.in c. in nomine domini.xxiij.distinctio.Imo papa est de numero cardinaliũ. Archidiaconus in c.sacrosancta.de electio. Et inter papam & cardinales dicitur esse vnio idẽtitatis, secundũm Ioannem Andreæ in c.requisisti.in fi.de testamentis. Philippus Francus in c.j.de offi.legati.& faciunt vnũ corpus cum papa, & iudicant totũ orbem.c.per venerabilem.qui filij sint legitimi.Ita ꝙ præferendi sunt cardinales episcopis.ij.q.vij.c.quãꝙ. Cardi. Zabarel.in clemen.ij.§.irritum.tertia questione.de electio.do. Alexan. in rubri.ff.de iurisdi.om.iudi. Eo quia cardinales habent maius officium ꝙ̃ episcopi. Bart.in l.j.§.si quis.ff.de appellat. Panor.in c.ecclesia vestra.le dernier.de elec.& in c. ij.de clericis non residentibus.licet tamẽ episcopi sint maiores ordine.d.c.quamꝙ̃. ij.q.vij.

Faciunt ad hoc quæ dicit Felin.in rub.de maioritate & obedien.in v.colum.vbi ponit ꝙ etiam cardinalis nõ episcopus præcedit episcopum non cardinalem. dicam infra in sequenti consideratione.& vide ibi Felin.in dicta rubri. An episcopatus cardinalatus, & papatus sit culmẽ dignitatũ, & quomodo intelligatur, & de prælato vero, & de numero cardinalium, & quot sint episcopi, quot presbyteri,

presbyteri, & quot diaconi vide per Aluarotum & Præpositum in dicto titu. episcopum vel abbatem. Forte dicam alibi, licet & tales cardinales æquiparentur regibus. do. meus Iason in l. nemo potest. in ij. colum. ff. de lega. j. Ioan. Andr. in c. j. de offic. legati in nouella, ponit vndecim prærogatiuas seu maioritates cardinalium quas vide. Et ex vnaquaque posset fieri vna consideratio de per se, quas vide: & de his tangã in considerationibus sequen. Et quomodo cardinales regibus æquiparentur: & quòd sint illustres, ponit Purpuratus post Alexãdrum in rubri. ff. de iurisdi. omnium iudi.

VNdecima consideratio sumitur ex prædictis, videlicet maior officio, minor verò ordine præfertur. Et quia cardinalis etiam non episcopus præfertur episcopo, vt tenet Panor. post Cardinalem in c. ecclesia. le second, in vltima colum. extra de electio. Idem Abbas in c. quod super his. in lectura Parmensi. de fide instrumentorum. & ibi de Bellonzinis in xx. colum. allegando Bart. in l. j. §. si quis in appellatione. circa princi. ff. de appellationibus. vbi dicit, quod cardinales non habent maiorem dignitatem quàm episcopi, licet habeant maius officium. vide Feli. in loco hic ante in præcedenti consideratione allega. Ita etiam tenet Florent. in iij. parte suæ summæ, libro xxj. c. ij. & in illo lib. plenè habes materiam status cardinalium.

DVodecima consideratio. Cardinales episcopi præferuntur alijs non episcopis. Ita tenet Cardi. in cle. ij. §. irritum. de elec. Ratio est, quia habent duplex vinculum. Habẽt enim officium vltra episcopos, & vltra id habent etiam episcoporum ordinem. Ita tanquam habẽtes duo vincula sunt cæteris præferendi, argu. eorum quæ infrà dicam in xv. consideratione: nec valeret consuetudo quod diaconus cardinalis præferretur presbyteris. Felin. in c. statuimus. extra de maioritate & obedi.

Et aduerte quod sunt septem cardinales episcopi, videlicet Hostiensis, qui propter papæ consecrationem, vt iam supra dixi in ij. consideratione, dignior est alijs. Episcopus Portuen. Episcopus Albanen. Episcopus Sabinensis. Episcopus Palestinus. Episcopus sanctæ Ruffinæ. Episcopus Tusculanus. Et isti episcopi tanquam vicarij domini papæ: in dominicis diebus, festis & pręcipuis solennitatibus in altare sancti saluatoris Lateranensis ecclesiæ debent deseruire, vt dicit Aluaro. & Præpositus in locis s. allega. Et isti cardinales succedunt in locum alterius per optionem, ita quod si moriatur cardinalis Hostiensis, cardinalis Portuen. accipiet locum cardinalis Hostiẽ. & sic deinceps: ita quod nouiter creatus cardinalis episcopus, erit in loco cardinalis Tusculani, qui est vltimus illorum. Non sic in alijs cardinalibus, quia sunt cardinales secundũm titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundũm prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alij cardinales supernumerarij, qui sint episcopi, non tamen habeant alium titulum ab episcopatibus, debeãt præferri alijs cardinalibus, presbyteris, aut diaconis numerarijs, secundũm quod est eis numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia sint ccxxxvj. prout fuerunt tempore Pontiani papæ, vt refert Cardinalis Zabarel. in d. clemen. ne Romani. §. porrò. in ij. notabili. de electio. Et de illis cardinalibus supernumerarijs sint centum episcopi cardinales: an debeant tales præcedere alios presbyteros & diaconos numerarios secundũm titulos eorum & eis impositos, de quibus in locis hic ante allegatis.

Licet sit quidam numerus cardinalium taxatus secundũm numerum discipulorum Christi, vt habetur in locis hic ante allegatis: potest tamen summus pontifex vltra illum numerum tot quot voluerit creare de suę plenitudine potestatis, & oẽs tales numerarios facere si velit, notant docto. in locis pręallegatis. Si tñ aliquos faciat quos velit esse supernumerarios, tales supernumerarij nõ dicuntur veri cardinales: cũm qui super numerum militat, quasi nec militare dicatur. l. fi. C. de apparito. magistri militũ. & vt dicit Bart. in l. vnicuique. C. de proximis sacrorũ scriniorum. tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locorum. Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios. Et dicuntur supernumerarij, qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos alijs supernumerarijs. Et sunt numerarij cardinales, videlicet septem episcopi supra nominati. Presbyteri verò cardinales sunt xxviij. numero qui diuisi per numerum septenarium quatuor patriarchalibus ecclesijs vrbis Romæ sunt intitulati. Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam sancti Petri, videlicet cardinales sanctę Mariæ trãstyberim, sancti Grisogoni, sanctæ Ceciliæ, sanctæ Anastasię, sancti Laurentij in Damasco, sancti Marci, sancti Martini in monte.

Alij autem septem qui sunt intitulati ad ecclesiam sancti Pauli, qui debent in altari maiori deseruire: sunt isti, videlicet Cardinales sanctæ Sabinę, sanctæ Priscæ, sanctæ Balbinę, sanctorum Nerei & Achillei, sancti Sixti, sancti Marcelli, sanctę Susannæ.

Alij autem presbyteri cardinales sanctæ Marię maioris, sunt isti: videlicet Cardinales sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum, sed per Basilicam, & in eo est speciale, vt notatur in c. cũm olim. de priuilegijs. & de re iudicata. c. apostolicæ, libro vj. & tenet Io. And. in tit. de libellorum conceptio. §. nunc iam videdum. post princi. Cardinales sancti Cyriaci in termis, sancti Eusebij, sanctæ Potentianę, sancti Vitalis, sanctorum Marcelli & Petri, sancti Clementis.

Alij verò presbyteri cardinales sancti Laurentij, sunt isti: videlicet sanctæ Praxedis, sancti Petri ad vincula, sancti Laurentij in Lucina, sanctæ crucis in Ierusalem, sancti Stephani in celio monte, sanctorum Ioannis & Pauli, sanctorum quatuor coronatorum.

Diaconi verò cardinales sunt. xvj. videlicet sanctæ Mariæ in donica. Et iste est archidiaconus aliorũ, & ideo cęteris pręferri debet, sanctæ Luciæ in cirro palatij iuxta septifolium, sanctæ Marię nouę, sanctorum Cosme & Damiani palatij, sancti Adriani palatij, sancti Gregorij palatij, sanctæ Marię in schola gręca, sanctę Mariæ in porticu, sancti Nicolai in carcere, sancti angeli, sancti Eustachij, sanctę Mariæ in aquario, sanctæ Marię in via lata, sanctę Agathæ, sanctę Lucię in capite Sabinę, sancti Quiriaci. Et istos titulos sic enumerat Speculator in titu. de legato. §. sequitur. & Aluarotus in dicto titulo, episcopum vel abbatem. vbi ponit quomodo intitulentur. Et dicit quod possunt esse ex supradicto nume. quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum, quod si sint vltra illum numerum & titulos supradictos, quod sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundũm ordinem creationis si velint: aliàs possunt

subrogari pro secundo vel tertio, argumento notatorum per Bartolum in dicta l. vnicuiq;. supra allegata.

Et intellige, q; iste supernumerarius subrogatur quantum ad incorporationem, vt scilicet sit incorporatus vt numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos qui prǽferuntur ei in honoribus & alijs prǽlationibus, & sic non per omnia subrogatur loco illius, vt in d. l. vnicuiq;. & in l. comperimus. C. de proxi. sacro. scriniorum. Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet vt hic supernumerarius subrogandus nō praecedat socios supernumerarios priores eo: item etiam vt non praecedat numerarios etiam posteriores illo in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea in dicta l. vnicuiq;. in ij. colum.

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Heduen. in canonicis supernumerarijs, quos prǽcedunt numerarij etiā posteriores. Et dicuntur canonici in albis, quia praebendae eorum sunt in albo descriptǽ: & tales nullis canonicorum priuilegijs gaudere deberēt. Sunt tamen exempti à iurisditione episcopi Heduen. & subijciuntur iurisditioni venerabilium virorum dominorum decani & capituli Heduē. Quod an debeat fieri, non insisto, & ex causa.

Decimatertia consideratio. Inter cardinales in cancellaria praefertur vicecancellarius: nam cūm olim de pari contendere voluisset cūm papa ex gloria propter excellentiam tantae dignitatis qui cancellarius erat, fuit statutum pro lege, q; non amplius cancellarius, sed vicecancellarius à cetero vocaretur, quod & hodie seruatur, vt dicunt Guillelmus & Zabarella in clemen. ne Romani. de electio. Et ita etiam vocatur in procemio sexti. in §. sanè. olim vocabatur bibliothecarius. c. Adrianus. lxiij. distinc. secundūm glo. ibi.

Et inter officiarios curiae Romanae post papam dicitur maior. Notat Zabarella in d. clemen. ne Romani. versicu. eo ipso. ibi: quarto quaero. Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem bullarū, regulas apostolicas regit, cuius dispositione in curia dantur, & extra cum subscriptione duorum abbreuiatorum, & capit certam partem de registro bullarum, quia tenetur de omnibus ibi contētis reddere rationem, secundūm glo. in procemio regularum cancellariae Innocentij octaui. Et est praeses iustitiae in curia, ponens decretū, irritans & alias clausulas: de quo per glo. in c. statutum. de rescript. libro vj. §. j. in verbo, literarum. Et sedere potest & stare cum auditoribus Rotae in decisionibus causarum, etiam in praesentia papae: quoniam, vt dictum est, est prǽses iustitiae secundūm gloss. in dicto procemio. Sicut videmus de cancellario regni Franciae, qui tanquam primus post regem praesidet in omnibus parlamentis regni, sicut Moyses in regno & synagoga Iudaeorum pro deo verus cancellarius fuit: sic papa in ecclesia dei cancellarius vocatur, cuius & dei vnum & idem dicitur esse consistorium, secundūm Hostiensem in c. quantò. de transla. praela.

Decimaquarta consideratio. Camerarius sedis apostolicae habet dignitatem vltra alios ratione iurisditionis quam habet. Eo tamen quia semper solet esse cardinalis, extra locum camere sedet in suo loco, vt cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur camerarius, qui recipit & custodit bona. c. ad audientiam. de praescriptionibus. Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota decisione clxxiij. in fine. in nouis. & iurisditionem exercet circa omnes debitores camerae. Et papatu vacante nihil ab eo recipiunt cardinales. c. vbi periculosum. §. prouisionis. de electio. in vj. Ioan. Andreae in clemen. ne Romani. §. eo tamen. de electio. Et habet iudicem qui dicitur Auditor camerae, qui de causis appellationis ad papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerunt per vicecancellarium cōmitti & tractari, vt dicunt domini de Rota decisione cccxxxvj. in nouis.

Et ad officium camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare. gloss. in dicta clemen. ne Romani. versiculo eo tamen. iam suprà allegato. in verbo, camerarium. quod bene obseruauit beatus Laurentius respondendo tyranno. Thesauros quos quaeris manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare, dicto. c. ad audientiam. Et duabus rationibus non expirat eius officium morte papae. Prima, vt non negligantur redditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. j. q. iij. si quis abiecerit. c. ex officij. de prǽscriptio. c. cūm secundò: de praebendis. Secunda propter sustentationem pauperum ne interim fame moriantur. lxxxvj. distinctio. c. pasce. vt tenet Zabarella in dicto versic. eo ipso. iam supra allegato.

Decimaquinta consideratio. Cardinales presbyteri praeferuntur diaconis cardinalibus ea ratiōe solum, quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios praecedere debent, notatur in c. cleros. xxj. distinctio. dicam infra in xv. consideratione. ideo non insisto. facit tex. in c. placuit. xviij. distintio. & c. oportebat. & c. si quis ex episcopis. lxxix. distinctio. & in c. cūm redemptor. xij. quaestione. ij.

Et aduerte, quia isti cardinales & patriarchae equiparantur praefectis praetorio, vt dicit Albericus de Rosate in rubrica. ff. de statu hominum. Ioannes de Platea in l. curialibus. in ij. & iij. colum. C. de decurio. libro x. Intellige praedicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit gl. in c. legimus. xciij. distinctio. De consuetudine Romanǽ curiae diaconi cardinales praeferuntur presbyteris cardinalibus: & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Prǽpositus in c. episcopos. xvij. distinctione. in fin. vbi dicit q; indies vidit contrarium obseruari in presbyteris cardinalibus. Et poterat scire, quia erat cardinalis tempore suo. Et credo q; non valeat ex dictis Hostiensis, in c. j. de maio. & obedi. vbi dicit q; non valet consuetudo q; minor praecedat maiorem.

Decimasexta consideratio. Cardinales manentes in curia sunt digniores alijs. Bald. in rubrica. ff. de offici. procōsulis. quoniam praesentia principis illustrat eos l. vna. C. de praepo. labo. libro xij. Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à principe, non tamen aequaliter splendet qui abest ei qui praesens est: sed vt infert domi. Nicolaus Boërij in suo tractatu de praeeminentia magni concilij & parlamentorum regni Franciae in prima ratione pro magno concilio. in fine. quòd simplex cardinalis in curia residens debet in honoribus prǽferri cardinali legato. Et facit vna ratio: nam quando consul qui est illustris, quando mittebatur extra vrbem, erat tantum spectabilis. gloss. in rubrica. ff. de offici. consulis. & rubrica. ff. de offi. proconsulis, quod tamē dicit

dicit nunquam posse practicari. Cùm eoipso quod legatus ingreditur vrbem, deponit officium & officia legationis. l.j.& vlti.ff.de officio proconsulis, iuncto c. legatos.de offic.legati, libro vj.notat glo.in c.excommunicationis, eodem tit. Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus cardinalis vltra cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet preeminentiam, cùm tanquã legatus summi pontificis eidem honor debet adhiberi. notat Philippus Francus in c.grandi.de supplen.negligen. praelatorum, in vj. Dixi suprà, infra sic, videtur quod cardinalis legatus propter autoritatem sui magistri ratione legationis precedit alios. Sed solue, dic quod intrando vrbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio praedicta. Et istud etiam videtur tenere do. meus Iason in l.j. in iij.colum.ff.de offic.eius cui mandata est iurisditio.& de dicto Bald.in dicta rub.vide Felin.in c.clerici.in vlti. colum.extra de iudicijs.& vide de hac materia quae dixi in prima consideratione sextae partis.

Decimaseptima consideratio. Poenitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatẽ. Et secundum stylum curię solet esse cardinalis, notatur in clemen.ne Romani.de electio. Et istud officium non expirat morte papae propter periculum animarum euitandũ, argu.c.primi:ne sede vacante.& c.primi: de sepulturis, libro vj. Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine, quia non agitur de praeiudicio alicuius, cùm non habeat potestatem, nisi in foro poenitentiali: quod etiam procedit quo ad minores poenitẽtiarios, quia quo ad maiorem videtur esse eo quia cardinalis quibus de obseruantia curiae creditur, notat Zabarella in dicta clemen.ne Romani.§.eoipso.

Decimaoctaua consideratio. Legati cardinales sunt digniores & excellẽtiores, pluribusque prerogatiuis decorati alijs legatis missis vel natis.c.j.& c.excommunicatis.& c.nolentes.de officio legati.c.j.eodem titu.libro vj. Et tales dicuntur de latere, vt dicit Philippus Francus in dicto cap.j.de officio delegati.vbi etiam dicit, quod etiam cardinales, si non sunt legati, sunt caeteris praeponendi & honorandi: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine, tamen isti sunt minores ordine, cùm sint pars corporis papae.vj.q.j.cap.si quis.& de poenis, in vj.c.felicis. Et cardinales legati aequiparantur proconsulibus & sunt illustres, vt dicit Bald.in cap.penul.de officio legati. Alij verò legati praesidibus prouinciarum, vt est tex.glo. & docto.in c.ij.de offi.deleg.in vj.

Decimanona consideratio. Primates, seu patriarchę etiam alij quam supra nominati in ix. consideratione, incipiente: quatuor patriarchae precedũt archiepiscopos & episcopos, cùm maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent praeferri presbyteris cardinalibus. probatur ex subscriptione c.cõstitutus.le premier.de appellationibus.vbi patriarcha Grandens. praefertur presbytero cardinali, quae subscriptiones attendendae sunt: imo ad huiusmodi preeminentias multum faciunt nota. glos.in verbo, prędicatorum.in c.quorundam.de electio. libro.vj.& gloss.penulti.in clementi.ij.de rescriptis. Si tamen sit cõsuetudo, seruanda est, vt dicit Praepositus dictus cardinalis Alexandrinus in dicto c.episcopos.xvij. distinctio. Quia est cõsuetudo Romę quod cardinales preferuntur, ideo seruanda est: & sunt alij patriarchę inferiores à supra nominatis, vt dicit ibi Praepositus, Aquilegiensis, Bituricensis, Grandensis, & Pisanus: de quibus per glos.& Archidiaco.in c.cleros.xxj.distinctio.& in c.fina. xxij.distinc.& per Florentinum in iij.parte suę summae, libro xx.c.iiij.per totum.

Igesima consideratio. Archiepiscopus praecedit episcopum in loco vbi ambo habẽt administrationem, cùm sit maior in dignitate, vel etiam in ordine. Et sic etiã presbyter prefertur diacono. De his est text.in dicto.c.placuit. xviij.distinctio. suprà proximè allegato. Et isti archiepiscopi preferuntur praesidibus prouinciarũ. Albericus de Rosate in l.j.ff.de offic.eius cui mandata est iurisditio. Et ibi domi. meus Iason & alij, qui faciunt aliquas cõparationes seu aequiparationes de praelatis ecclesiasticis ad principes & officiarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate & excellẽtia patriarcharũ, archiepiscoporũ, & episcoporũ, vide Zodoricũ Zamorẽ.episcopũ in suo speculo humanae vitę, libro ij.c.x.vsque ad c.xiij.ponit etiam de miserijs & periculis eorum, vide etiam de archiepiscopis per Florẽtinum in iij.parte suę summę, libro xx.c.iij.vbi amplè.

Vigesimaprima consideratio. Archiepiscopus Mediolanensis precedit Rauenatẽ, illique ante ire debet, argumento sumpto ex tex.in c.bene quidem.xcvj.distin. per gloss.ibi: & glos.in l.decernimus.C.de episco.& clericis. Albericus de rosa.in epistola, inter claras.C.de summa trinitate & fide catho. Martinus Lauden.in tractatu, de dignitate, articu.x.eo quia prior ibi nominatur: de quo per Philippum Decium in consilio clxj.colum.j.ad fin. vbi tractatur ordo scripturę. Faciunt quae dicit Alexander in consilio cxij.versicu.non obstante.in ij.volumine. dicam infrà in hac parte, in lxxiij.consideratione. Bituricen.etiam praecedit Senonen.& Lugdunensis, archiepiscopos qui sunt in Francia, secundũm Albericum de Rosate: in rubrica.de statu hominum. Et licet asserant se Galliarum primates, non est tamen de iure cautum. Praecedit etiam Burdegalen.archiepiscopum, vt de hoc est textus in capi.fina.de maioritate & obedientia.& in capi.fina. de dilationibus.& tenet Albericus de Rosate in dicta rubrica, qui dicit quod Bituricen.est primas in Burdegalensi prouincia, & etiam Narbonen.prout facit text.in c.conquestus.ix.q.iij.& de predictis vide Boërium in dicto suo tractatu, de preeminentia sacri concilij. & Iacobum Bonaudi in additio.ad Ioan.de Terrarubea in suo libro, de vinea.in articu.ij.primi tractatus.in iiij.conclusio.in glo. in verbo, à dextris.vbi tamen dicit quod Lugdunensis & Senon.Bituricen.archiepiscopum de facto in concilijs generalibus Franciae precesserunt.

Vigesimasecunda consideratio. Archiepiscopus in terra episcopi debet honorare episcopum, gloss.in l.nihil.C.de palatijs, libro xij.& ibi quod reuerentia non solum ab inferioribus debetur superioribus, imo quandoque à superiori debetur inferiori. facit gloss.in l.apud eum.ff. de manumissio. quod quando sunt duo aequales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero. faciunt quę dicit Cepola in suo tractatu de impera.mili.eligendo.versicu.pro imperatore.colum.xij.

Vigesimatertia consideratio. Episcopi in sessionibus & subscriptionibus in concilijs illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: vt qui primò ordinatus fuerit primum locum, & qui secundò secundum sibi vendicet, & sic de caeteris.lxxiiij.distin

ctio.c.episcoporum.& xxv.distinc.c.vlt.& c.j.& Felin. in rubrica,de maiori.& obedien.& c.episcopus.xvij.distinctio.vbi Ioan.de Turrecremata,post alios.Et sublata prioritate promotionis quomodo episcopi archiepiscopi & primates sedere debeant,vide amplè per Albericum de Rosate in rubrica,ff.de statu ho.quoniam,vt dicit Felin.in dicta rubrica:de maio.& obedientia.debent sedere secundũm illum ordinem ibi per eundem Albericũ positum & descriptum.Et de huiusmodi prioritate promotionis est text.ad literam in l.j.C.de consulibus & non spargendis ab his pecunijs.in l.j.C.de prępo.sacri cubiculi,libro xij.dicam infrà amplius:sed vide Lucam de Penna in l.ij.C.de pręfec.prætorio.vbi dicit tamen hoc posse limitari,& non esse verum in loco in quo ecclesiæ concessum est priuilegium in contrarium, vt est in c.cũm antiqua:de priuilegijs.de quibus supra dixi.& etiam quia iste ordo est ordo temporis cui prçfertur ordo qualitatis.xvj. q.vij.capi.laicis.dixi.s.in j.parte. De episcopis & potestate eorum.amplè Florentinus in iij.parte suæ summæ, libro xx.cap.j.& ij.

VIgesimaquarta consideratio. Episcopi exempti, hoc est immediate subditi papæ debent in concilio generali sedere in altiori loco q̃ non exempti.facit.c.per tuas.cum gloss.j.extra de maio.& obedien.Ita dicit & tenet Ioannes Montaigne,in suo tractatu de præeminentia & autoritate sacri magni concilij,in secunda ratione primæ partis.Ex quo videretur dicendum,ꝙ episcopus de Podio cũm immediate sit subiectus summo pontifici,ꝙ omnes episcopos suę prouinciæ præcedere debeat.sed in concilijs generalibus Gallię post primates attenditur semper prioritas promotionis, non habendo respectum ad alia,quæ facere possent ad habendum altiorem locum.

VIgesimaquinta consideratio. Episcopus debet præcedere quoscunq; suæ diœcesis cũm sit culmen dignitatum.notatur in c.j.de præben.& per Felin.in rubri. de maiori.& obedien.Abbas in c.cũm Vintonen.in iiij. colum.de electio.& in c.venerabilis,in vl.colum.de præbendis.& in c.dilectus.in primo notabili.de cõcessio.præbendarum.Do.meus Iason in l.imperium.in iiij.colum. ff.de iurisdi.omnium iudi.Et episcopatus dicitur honor, id est honorabilis dignitas,notat Zabarella in c.episcopatui.de priuilegijs.Imo dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum per.c.innotuit.de electione.Ita ꝙ cũm est in ecclesia debet in sublimori loco sedere in concessu presbyterorum.xcv.distinctio.c. episcopus.ij. Et dicit Bald.in addi.ad Specu.in titu.de iurisdi.omnium iudi.in verbo, superillustres.ꝙ episcopus dicitur illustris,& ita etiam tenet in l.nullus qui nexu.C.de decurionibus,libro x.& in l.ad similitudinem.C.de episcopis & clericis.Ita etiam tenet domi.meus Iason in l.j.in colum.iiij.ff.de officio eius cui manda.est iurisditio.Et ibi Purpuratus qui multum amplè disputat,an sint illustres an spectabiles.Barto.in l. omnes populi.in iiij.quæstione.in princip.ff.de iustitia & iure.Imo etiam dicitur summus pontifex.tex.in c.si officia.& in c.qui ecclesiasticis.lix.distinctio.& c.si episcopus.xviij.distinctio.& vide amplè per Bertachinum de Firmo,in suo tractatu de episcopo.in princi.& etiam in iiij.libro in j.parte illius quarti libri dicit ꝙ portat crucẽ antẽ se,secundũm gloss.in c.fina.vt lite pendente. Et aduerte,ꝙ princeps seu rex debet ei prębere honorem in assurgendo in aduentu ipsius,& ei iuxta se venerabilem sedem assignare, & sic ad dextram.Ita dicunt Panormita. & Ioannes Andreæ in c.solitæ.de maioritate & obedientia.& Corsetus in tractatu de potestate regia.q.lvij.vbi dicit,ꝙ quãdo accusatur,debet sedere & non stare. dicam infrà in vij.parte,vbi ponam effectus illustrium personarum,& est in iij.consideratione.Imo etiam dicitur serenissimus in clemen.in plerisq;.de electione.Imo dicitur dux, marchio,comes,& rex.notat Speculator.in tit.de rescrip. præsentatione.§.fin.versicu.sed nunquid expresso.Et est caput sue diœcesis etiam si alij sint in dignitate positi.notatur in c.cũm nõ liceat.de pręscriptionibus. Imo etiã est caput capituli.extra de verborum significatiõe.c.cũm clerici.notat Innnocẽ.in c.cũm dilectus.in prin.glo.de maioritate & obedient.& de offici. ordinarij c.irrefragabili. intelligant quando non est priuilegium in contrarium: dicam infrà.

Et licet sint multi ordines & dignitates in ecclesia dei. c.cleros.xxj. distinctio. tamen papa appellat se episcopum: eo quia in ecclesia dei nullus est maior ordo episcopali,vt dicit gloss.in prooemio sexti.in verbo,episcopus. & facit gloss.in c.quamq;.ij.quæstione vij.quæ dicit ꝙ episcopus est maior presbytero cardinali: de quo tamen vide text.in c.si abbatem.de electio.in vj. & Gemini. in dicto.c.quamq;.& in c.j.in ij.colum.de officio delega.in vj.Barto.in l.j.§.si quis appellationum.in j.colum.ff.de appella.Domini.meum Iaso. in dicta.l.imperium.in iiij. columna.vide Cursium seniorem in consilio suo lxxix. in ij.columna.

Aduerte tamẽ,ꝙ episcopus debet,honorare l legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti,de quo in c.ego. de iureiurando.& tenet Specula.in titu.de legato.§.j.versic.honorãdus.Hinc dicit Bertachinus de Frmo,in j.tractã.de episcopo.in j.parte quarti libri,ꝙ inoleuit consuetudo ꝙ episcopi assistentibus dominis cardinalibus non portant rochetum saltem discoopertum,nec domini cardinales assidente papa: nec prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt assidente præside prouinciæ.Quem autem locum habere debeat in capitulo: dic ꝙ si est vt canonicus,non præcedit capitulum,sed habet secundum locum in capitulo.Panor.in c.postulasti.de conces.præben.Felin in rubri.de maio.& obedientia.in iij. colum.dicam.j. latius in xlv.consideratione.

VIgesimasexta consideratio. Episcopus Heduen.debet præcedere alios episcopos prouinciæ Lugdunensis,cũm habeat pallium quod est signum & autoritas archiepiscopi,in quo plenitudo pontificalis officij continetur.c.nisi.extra de vsu & autoritate pallij.Ita ꝙ post receptionem pallij potest se archiepiscopũ nominare.Notatur ibi quòd priuilegium habuit episcopus Heduen. à summo põtifice tempore sancti Syagrij tunc episcopi Heduẽ.vt habetur in c.rationis ordo,& c.in ea synodo.c. dist.Vtũtur etiam pallio episcopus Ipodiẽ.episcopus Hostiensis: primus cardinalis episcopus omnium cardinalium,vt dixi supra in ij.consideratione,& etiam episcopus Arelaten.c.pallium.c.distinctio.

Et aduerte,ꝙ palliũ est de candida lana cõtextum,habẽs desuper circulum humeros contegentẽ,& duas lineas ex vtraq; parte,videlicet ante & retro pẽdentibus.A sinistris est duplex,& à dextris simplex,& quatuor cruces purpureas añ & retro à dextris & à sinistris,& añ et retro insigũtur.In pallio tres acus,quorũ nullum vacat à mysterio,

sterio, vt dicit magister Alexander de Halis in iiij. & omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacris, vt dicit Guillelm⁹ in rationali. & plenissimè Io. de Turrecremata, in c. episcopos. dicta c. distinc. & post eum Cardi. Ale. de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecremata, illum tamen tacendo. Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xx. c. iiij. §. ij. dicit ꝙ pallium est quoddam ornamentum ad modum stolę sacerdotalis cum quibusdā crucibus nigris contextis, qđ defertur supra alia ornamēta, circūdans pectus & humeros ad modum coronæ ante dependens, & ibi ponit dies quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponemdis. Et quomodo sit petendum pallium, & infra quod tempus, vide in c. quoniam. & c. cum instantia. eadē distinctione. & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis ecclesię romanę pręstādo in receptione pallij, in c. optatum. eadem distin. & in c. significasti. de electi. Nec potest quis pallium alij accommodare, imo cū eo sepeliri debet. c. ad hæc. c. ex tuarum. extra de autoritate & vsu pallij.

Et ideo ex pręddictis inferrem, ꝙ si episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo pontifice, ex quo tunc poterit se nominare archiepiscopū, ꝙ pręcedet omnes alios episcopos non vtentes pallio: sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictū est ante in xxiij. consideratione, incipiente, episcopi in sessionibus &c.

Vigesimaseptima consideratio. Exempti & habentes iura episcopalia in diœcesi tenētur pręstare reuerentiā episcopo. Bal. in l. fin. C. de ope. liber. Feli. in c. conquerente. extra de offi. ordi. nota in c. cūm non liceat. de pręscrip. Imo etiam canonici exempti ad reuerentiam pręstādam diœcesano episcopo tenētur, & possunt cogi. Nam non est dubium, ꝙ episcopus est maior dignitas, ꝙ̄ sit in ecclesia, imo est culmen dignitatum. notatur in c. j. de pręben. dixi supra in xxv. consideratione.

Ideo est maior canonico etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanꝙ̄ digniori debent exhibere. C. de offi. rectoris prouinciæ. c. statuimus. extra de maio. & obedien. Nec debent irasci minores ꝙ maiores præferantur, & ꝙ eis reuerentia exhibeatur. xj. q. iij. c. qui resistit. Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeant reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna in l. sacri. C. de præpositis sacri cubiculi. glo. in l. j. §. si vicinus. ff. de aqua plu. arcen. in verbo, seruitutem. facit l. iij. ff. de alie. mutan. iudicij causa facta. & canonici debent appellare episcopum patrem, sed episcopus debet eos vocare fratres. Panor. in c. nouit. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. in ij. notabili.

Hinc ex his episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos canonicos, qui tempore quo ipse benedictionem dabat populo nolebant assurgere, nec ei reuerētiam præstare in flectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare, licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per curiam parlamentalem Franciæ.

Crederem ꝙ decisio Bald. in d. l. fi. C. de oper. lib. esset vera in exemptis per pactū inter episcopum & monasterium factum, secus autē esset in exemptis per summū pontificem ex priuilegio. Ita aliàs dicebat do. meus & præceptor do. Thomas Cusenier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui: quem postea audiui esse aduocatum fiscalē in parlamēto Burdegalen. de quo semper in mente habui, ꝙ non erat eo maior & subtilior in iure nostro in tota Gallia. Nihil tamē tunc mihi pro hac distinct. allegauit, sed sicco pede trāsijt. Sed videtur ꝙ pro opinione illus sit, eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. l. alia. §. eleganter. ff. sol. matr. Et ibi dicunt Ange. & Imola, ꝙ licet ecclesia sit exempta pacto, tamē tenetur ad reuerentiā episcopo, de quo per canonistas in ca. cū venerabilis. de testi. in c. pastoralis. de donatio. & etiam per Bal. in l. fina. per illum text. C. de bonis liberto. & in dicto c. cūm non liceat. de præscriptio.

Vigesimaoctaua cōsideratio. Episcopū honorare debet princeps quantūcunq; maximus. text. est & ibi Abb. in c. solitæ. de maio. & obed. & in c. omnes. & Martinus Laudē. in tracta. de dignitatibus. versi. x. Imo etiā, vt videmus in concilio Niceno, Cōstantinus Romanus imperator primū locum tenere non ausus est, nec se presbyterorum consessibus, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Policratus in libro de nugis curialium & vestigijs philosophorum, libro iiij. c. ij.

Aduerte tamē, ꝙ rex præfertur & pręsidet quibuscūꝙ pręlatis feuda tenentibus ab eo, secundùm Panor. in c. cū virum. in fi. de foro cōpe. maximè rex noster Franciæ, eo ꝙ oleo sancto vnctus est: de quo latius vide infra in sequēti parte. in xxxj. consideratione. Imo episcopi regni debēt ei iurare fidelitatem seu reuerentiam: quam reuerentiā in cōcilio sibi reseruasse declarat Theodoricus rex. c. cōcilia. §. hinc etiam. xlij. dist. quod intellige verū ratione feudorum & rerum temporaliū, vt tenet Panor. in c. nimis. extra de iureiur. quo casu tenētur pręstare fidelitatē. c. nimis. & ibi Panor. & alij, de iureiur. Bal. in præludijs feud. Henricus Bohic in c. fi. extra de re iudic. no. in c. solitæ. & in c. dilecti filij. extra de re iudica. & in talibus reb⁹ feudalibus prælatus efficitur subditus regi: in alijs autem nō, sed reuerentiæ debitor. dicit Bal in d. c. nimis. Sed etiam quo ad alia tēporalia licet non sint feudalia subijciuntur regi, imo constitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bal. in c. cūm venissent. de eo qui mittitur in possessionē causa rei ser. Et ideo videtur ꝙ si princeps aut rex exigeret collectas nouas super omni temporalitate sui regni pro necessitate defensionis suæ patriæ, ꝙ etiam bona temporalia clericorum & maximè feudalia essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Petrus de Ancha. in d. c. nimis: quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam quia regens etiam in his quæ concernunt negotia ecclesiæ potest præcipere sacerdotibus primi & secūdi ordinis, vt habetur iiij. Regum xxiiij. vbi rex præcepit Elchiæ pontifici & sacerdotibus secūdi ordinis. Dicam infra in quinta parte quando ponam de excellētia & præeminētia Regum, in xxxij. considera. incip. quilibet rex seu princeps in suo regno. vbi posui de reuerentia præstanda regi per prælatum anteꝗ̄ administret.

Vigesimanona consideratio. Protonotarij participātes, cūm habeant officium in curia, præferuntur omnibus officiarijs post vicecancellarium, camerarium, pœnitentiarium, & referendarium, post tamē episcopos: & si sint episcopi præferuntur ratione dignitatis officij cæteris episcopis. Quoniam Protonotariatus est dignitas, cūm sint notarij papæ. xij. q. ij. capitu. ij. & capitu. cūm redemptor. v. q. j. capit. quidam. notatur in capit. cupientes. de electio. in vj. gl. j. in c. scriptum. de elec. Et dicūtur Pro-

tonotarij, id est primi notarij apostolicæ sedis, à protos græcè, quod est primus latinè: inde dicitur protomartyr, id est primus martyr, vt declarat gl. in authenti. de tabellio. §. illud quoque. colla. iiij.

Ex quo ergo habent dignitatem. l. maximum. C. de excusatio. munerum, libro x. l. j. C. de māda. principum. l. præclaram. C. de primipila. libro xij. l. j. C. de præposi. labo. libro xij. l. neque Dorothæum. C. de decurio. lib. xij.

Istud tamen nomen Protonotarius nunquā ponitur in Bulla, nec in alijs dispositionibus apostolicis, sed tantum notarius. Licet in regulis cancellariæ ponatur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit commentator vbi suprà.

Et istud officiū in principio ecclesiæ primitiuæ à beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atque scribenda fuit institutum, vt legitur in historia sancti Clementis papæ & Fabiani. Et sunt septem ordinarij, qui dicuntur participantes, qui expediunt hodie bullas ecclesiarum, & monasteriorum, & habent bonum lucrum: hoc est intelligendum ante bullam papæ Pij, & solebant præcedere episcopos vsque ad tempus papæ Pij: sed ipse Pius mandauit sub bulla contrarium, & sic seruatur hodie, vt dicit glo. regularum cancellariæ apostolicæ, in regulis papæ Iulij ij. in iij. parte. Et, vt dicit Lucas de Penna in rubrica de magistris scriniorum. C. libro duodecimo. tales hodie sunt secretarij domini nostri papæ, qui sunt maiores post vicecancellarium, & sunt similes magistris scriniorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij præferuntur quibuscunque clericis secularibus cùm dignitatem habeant, vt hic ante dictum est, & rochetum portare possunt, duntamen vigesimum annum habuerint, aliàs non: nec possunt ante fieri Protonotarij, prout statuit Paulus secundus. Et etiam quòd post annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinarentur, vt ponit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. nu. xiij. Et dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum excessiuum, vt dicit Abb. Panor. in c. j. de priuilegijs.

Videtur tamen dicēdum, quòd etiam ante prædictos Protonotarios sint alij officiarij sedis apostolicæ qui præferantur illis, vt sunt referendarij, qui debēt esse octo, vt ista patent ex ordine literæ: de quo per commentatorem regulæ cancellariæ Iulij papæ ij. in iij. parte. de quibus referendarijs dicam infra in vij. parte in xj. consideratione.

TRigesima consideratio. Post prædictos officiales curię Romanæ sunt alij qui ex ordine literæ sedere aut præcedere debent, secundùm quod habetur in regulis cācellariæ, post quos Protonotarios est corrector literarum apostolicarum, cuius officium est magnum & valde honorabile in curia Romana: quia corrigit minutas rescriptorum iustitiæ, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit sua autoritate ad plumbum nomine Papę: & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum vicecancellarius & scribit hoc modo, scilicet. mandetur ad plumbum: puta in sua nobis & similibus, & iste habet bonum lucrum, quia habet vnam taxā rescrip. Et de potestate ipsius refert Speculator in titu. de rescripti præsentatio. & in titu. de appella. & ibi Io. And. in additionibus, vbi multa alia de huiusmodi officiarijs, & vide commentatorem regularum cancellariæ Iulij papæ secūdi, in tertia parte principali, vbi amplè: ad quem te remitto. De officiarijs curiæ Romanæ cùm non multum viderim eos in practica, sed intellexi & cognoui per tres menses quibus fui in ciuitate Bononiæ tempore quo Iulius papa ij. illam recuperauit medio Ludouici xij. Frācorum Regis: pro quo erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia locuntenens regius in Italia & magnus magister Franciæ qui illam subiugauit, & in subiectione Iulij papæ ij. nomine regio posuit, expellendo Ioannem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro auditore seu magistro requestarum, & semper illū concomitatus sum: & illa patria Bononiensi subiugata, ibidem remansi in curia apostolica per tres aut quatuor menses pro negotijs dicti illustrissimi domini de Ambasia apud Iulium papā expediendis, tam ratione officij cardinalatus eius fratris huius ciuitatis Heduen. episcopi, quàm multis alijs, vbi aliqua de prædictis officiarijs intellexi.

TRigesimaprima consideratio. Sumendo argumentum à titulis ecclesiasticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet sancti benedicti Cluniacensis, Cistercien. & Præmonstraten. præferri debere omnibus alijs abbatibus, cùm dicantur reuerendi patres in Christo: alij verò tantum reuerendi patres. Et sic etiam præferri debere omnibus protonotarijs etiam ordinarijs: licet protonotarij deferant rochetum, quod non faciunt abbates: & tanquā quilibet sit caput in suo ordine, vt Abbas Cluniacen. qui facit caput in ordine Cluniacen. vt tenet Oldradus consilio cciiij. quod incipit: Prima quæstio est, vbi mouetur tribus fundamētis, quæ videas, cùm sint optima pro autoritate abbatis Cluniacen. qui est vnū caput in toto ordine, & tanquam exeptus in ordine debet pręcedere omnes quoscunque alios Abbates. notatur in c. ad apostolicę. de priuilegijs, lib. vj. & in c. per tuas. extra de maiorita. & obedient. dicā infra in lv. consideratione. Et exempti Abbates possunt in concilio generali vti Mitra auri friziata, sed non exempti debent deferre albam & planam. notatur in dicto capitu. vt apostolicæ. Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & præeminentia sacri magni concilij, in prima parte, in secunda ratione. dixi supra, in vigesima consideratione huius partis. Abbates tamen Cistercienses non sunt exempti, quin secundùm formam suæ iurisditionis teneantur reuerentiam & obedientiā suis episcopis exhibere, seruata regula sua: vt habetur in capit. ne dei. & ibi gloss. & docto. extra de simonia. Audiui aliquando dici à quibusdam, quòd abbates Cluniacē. & Cistercien. ordinum, qui sunt duo capita in ordine, in curia apostolica stant ad pedes summi pontificis in illa sede, in qua sedent protonotarij participantes & episcopi: qui in hoc videtur præcedere episcopos, eo quia sunt viciniores principali prælato & superiori, scilicet summo pontifici, arg. tex. in ca. perlectis. xxv. distinct. de quo infra dixi in lvj. & lviij. considerationibus.

Et aduerte quòd Abbates habentes terras in quibus exercent iurisditionem, habent magnam dignitatem, cùm æquiparentur præsidibus prouinciarum, & sic sunt clarissimi, secundùm Bald. in l. prima. §. his cunabulis. circa medium. ff. de officio præfecti prætorio. Crederem tamen istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparari comitibus propter generalem administrationem in inferiores, quam habent.

TRigesimasecunda cōsideratio. Abbas regularis prę fertur, cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus, sed alijs constitutis in dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo. Abbas in c. decernimus. & post eum Philippus Decius de iudicijs. Gemini. in c. fin. in prin. per illum tex. de offi. dele. in vj. vbi dicit, ꝙ Abbas præfertur canonicis ecclesiæ cathedralis: idem etiam tenet Bal. in c. pastoralis. in ver. extra quęro. extra de offi. delega. dicens, ꝙ magis est deferendum vni abbati foraneo q̄ in canonico cathredalis ecclesiæ, quia est in dignitate, cūm præsit capitulo. Et canonicus cathedralis ecclesię non dicitur habere dignitatem. Dominicus de sancto Gemi. in c. statutum. in prin. per illum text. de rescriptis in vj.

Sed intellige prædicta, nisi canonici collegialiter procederent, quia tunc ecclesiam cathredalem repręsentant, quę plus alijs honorari debet, vt notanter dicit idem Dominicus de sancto Gemi. in c. q̄uis. in prin. §. quamq̄. in tertio notabili. de pręben. in vj. & Felin. in c. postulasti. col. vij. extra de rescriptis. & in c. meminimus. in fine secundę col. de accu. vbi dicunt, ꝙ canonici ecclesię cathredalis pręcedunt abbates in processionibus. Ad quod bene facit quod not. domi. Ab. in c. cūm non liceat in prin. de præscri. vbi dicit ꝙ ecclesiæ inferiores debent reuerentiam episcopo, & sic ecclesiæ cathedrali.

Ex quibus constat, ꝙ fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin., quōdam bailliui Hedu. volendo tunc vltimum locum tenere cum cappa in eorum ecclesia etiam post episcopum & canonicos ecclesię cathedralis: cūm etiam si fuisset ibi abbas non potuisset prætendere maiorem locum in pręsentia episcopi & canonicorum ecclesię cathedralis collegialiter procedentibus, vt hic ante dictum est.

Et ꝙ abbatia alijs dignitatibus inferioribus secularibus ab episcopo præferatur, facit tex. in c. penul. de off. vica. in c. insinuāte. de offi. dele. in c. ij. de renuncia. in c. cūm dilecti. de electi. in c. ex parte. in princip. de verbo. signific. & in d. c. decernimus. de iudi. ibi, abbates archidiaconi. vbi ex priori nominatione pręfertur abbas archidiacono & prior nominatur, et ex priori nominatiōe maior dignitas arguitur, notatur in c. bene quidē. xcvj. distinctio. & in c. quorūdam. de electi. in vj. & in c. pręsenti. in prin. de off. ordina. in vj. & in c. fi. de offi. delega. in. vj. dicam infra latius in lxiij. consideratione.

Ex quibus supradictis infert Barbatia in d. c decernimus. ꝙ abbas pręfertur archidiacono cathredalis ecclesię. Pro quo est deci. Panor. in c. ex ore. in iiij. notabili. per illū tex. de priuilegijs. Faciūt tex. ꝙ pręferatur abbas archidiacono cūm prior etiam nominatur. in c. fi. de dilati. in c. dilectas. de offi. dele. & in c. fi. de confirma. vtili vel inutili. & in c. cūm oporteat. de accusationibus.

Faciunt quæ dicit Andrę. siculus, dictus Barba. in d. c. decernimus iā supra pluries allegato. in iij. & iiij. col. vbi etiam abbas præfertur Duci, cū prior sit in nominatione. aut. habita. C. ne filius pro patre. ibi tn̄ dicit Felin. ꝙ videtur ꝙ abbas non habeat dignitatem, imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum, vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primō ponam argumenta pro vtraq; parte, & responsiones ad argumenta vtriusq; partis, tum ponam quasdam conclusiones.

Primō ergo videtur dicendum, ꝙ Abbates debean pręcedere capitula ecclesiarum cathedralium ex eo, quia tex. in c. fi. de maiori. & obedien. ibi, pręlatorum Burdegalen. prouinciæ & cathedralium capitulorum. vbi tex. pręponit prelatos capitulis cathedralium ecclesiarum: modo Abbates dicuntur pręlati. c. ij. de iudi. & ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. l. quoties. ff. de vsufr. l. generaliter. §. & siquidem. ff. de fidecom. liberta. l. moribus. §. prius. vbi dominus meus Iason post alios. ff. de vulga. & pupil. substi. l. cūm pater. §. penul. ff. de lega. ij. c. mandato. de pręben. c. penulti. in princi. de electio. in vj. xliiij. distin. c. sit rector. in fi. Felin. in c. cūm dilecta. col. iij. de rescrip. Are. in consi. ciij. Faciunt plura allega. per do. Præpositum cardi. in c. nicolao. in pe. col. de appella. per Angelum Areti. in §. licet. ex quibus causis manumit. non pos. & in §. ante hæredes. institu. de legatis. & in. §. siquis. instit. de inutilib. stipula. & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ, igitur &c.

Secundō sic probatur. Nā, vt videmus, ex eodem ordine abbates post episcopos nominantur, vt est tex. in c. decernimus. de iudicijs. & in c. in nomine domini. in princi. xxiij. dist. & in authen. habita. C. ne filius pro parte. vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatij. facit tex. in c. fi. de off. deleg. libro vj. & in rubro & nigro episcopum vel abbatem. & in c. j. in prin. de his qui feudum dare possunt. & per illum tex. in d. c. decernimus. in iij. col. dicit Barbatia hoc esse sine dubio ꝙ Abbates præferuntur canonicis ecclesiæ cathedralis: imo videtur ibi tenere ꝙ præferantur archidiaconis, & digniores sunt illis: imo, vt ibi dicit, consuluit ꝙ prior perpetuus & abbas pręferuntur archidiaconis, decanis, & canonicis ecclesię cathedralis. Cōsuluit tamen & dicit, ꝙ in processionibus ecclesię cathedralis pręfertur abbatibus.

Tertiō facit, quoniam abbas obtinet dignitatem. c. vt apostolicæ. de priuil. li. vj. ibi: quibus nō competit ex propria dignitate. not. glo. fi. in c. exposuisti. de corpore vitiatis. c. indemnitatibes. §. verum. de electi. lib. vj. Sed canonici ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi, notatur in c. statutum. in prin. de rescri. lib. vj. ibi: habentes dignitatem, & habentes personatum. & canonici ecclesiæ cathedralis ponuntur vt diuersi. ad idem c. j. §. hoc autem. ibi, dignitatibus & canonicatibus. de iudicijs. cum similibus. Inno. in c. fraternitatem. de sepulturis. Hostien. in summa, tit. de filijs presbyterorum. §. fi. Barba. in c. quęsitum. in j. col. de rerum permutatione. Sed habentes dignitatem debent alios in sessione, sententijs, vel opinionibus, & in subscriptionibus, & alijs similibus præcellere. l. j. & ij. ff. de albo scribendo. xvij. distincti. §. hoc quoq; notandum. c. episcopos. vbi prępositus, de Turręcremata, Gemini. & alij xvij. dist. & digniora præponenda. insti. de iure natu. gentium & ciuili. §. vlti. glo. in §. alia. insti. de bono. posses. Ad istud posset respōderi ꝙ nō videtur esse bene determinatum, ꝙ abbatia sit dignitas: sed potius officiū, vt videtur tenere. Felin. in c. ij. de iudicijs.

Quartō facit, quia Abbas est de maioribus ecclesiæ, & alij dicuntur inferiores. c. si quis deinceps. coniungendo principium cum fine. xv. q. vij. per quem tex. dicit Archidiaconus in c. ij. in verbo, dignitates. de præbendis, libro vj. ꝙ in odiosis appellatione dignitatis non venit episcopatus, vel Abbatia, eo quia sunt dignitates primi gradus. Alię verō dignitates dicūtur inferiores, & refert hoc tenere

Ioannes Monachi Cardinalem in c.inquisitoris.de hæreticis,lib.vj.idem tenet glos.ordinaria in d.c.ij.glo.j.in fine.q sub illo c.continentur episcopatus vel Abbatiæ & ita seruat Romana curia,quæ huiusmodi dignitates in ipsa curia vacantes suę dispositioni specialiter & expresse reseruat.

Quintò Abbates habent iurisditionem ordinariam in suis Cœnobijs & Monasterijs,ita q possunt subditos suspendere,interdicere,& excommunicare.c.quãto.vbi gl. no.in glo.penult.de offic.ordi.c.ad nostram.iuncta subscriptione.& c.reprehensibilis.in fi.de appel.c.sicut tuis, cum subscriptione.& glo.in verbo,anathematis.in princi.de simo.optimè tex.in cap.nullũ.in cap.abbates.xviij. q.ij.per Barbatiam in c.cũm contingat.xxxij.col.de fo. compe.Abbatem in repeti.c.si quis contra clericum.eo. titu.de foro competen.Et quod amplius est,etiam abbatissa habet iurisditionem.c.dilecta.de maio.& obedien.& in c.detecta.de excessi.prælatorum.non tamen potest excommunicare.vt ibi notatur,imo & prior maior siue cõuentualis habet aliquam iurisditionem.c.cũm in ecclesijs. eodem titu.extra de maiori.& obedien.& ibi doc.Et taliter dicitur habere dignitatem per text.in c.nisi essent viri. de præben.ita q poterit esse delegatus.clemẽ.ij.de rescriptis.quod non habet capitulum seu collegium ecclesiæ cathedralis,cũm nõ habeat iurisditionem in singulos canonicos de iure communi,imo episcopus habet illorum excessus corrigere,& de eorum causis cognoscere.c. irrefragabili.§.excessus.de offi.ordi.nec etiam dignitatem. notatur in c.statutum.de rescriptis,in vj.

Sextò abbates debent esse sacerdotes.c.j.de ætate & qualitate.ita q ordo presbyteralis est annexus dignitati abbatiali aptitudine non actu:hoc est nõ est necesse q tẽpore promotionis ad abbatiã sit presbyter,sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita,& q primũm illum ordinem recipere,not.Panor.in c.cũm in cunctis.§.inferiora.penulti.col.circa medium:de electio. post glos.valde notabilem in verbo,annexi.clemẽ.vt hi qui.§.j.de ætate & qualita.Ioan.Andr.in nouella in c.ei cui.in fi.lecturæ.de præben.in vj.

Sed canonicatus & prębendæ etiam cathedralium ecclesiarum nullum habent ordinem actu vel habitu præter psalmistatum aut primam tonsurã adiunctum.c.quęris:de ætate & qualita. cum ibi notatis per Io.And.& Anto.de butri.bonus text.in cle.ij.in prin.de ætate & quali. vbi dicitur,q tales canonici non existen.in sacris ordinibus hoc solo puniuntur,q priuantur voce capitulari:ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates pręponi capitulo vel canonicis.c.statuimus.de maio,& obedi.c.fi.de constitu.c.cũm olim.de consuetu.iuncto c. ad hoc in princi.de offi.archi.& c.j.de offi.archipresbyteri.dicam infra in consideratione incipiẽ.minor ordine. vbi dicam de archidiacono qui præfertur archipresbytero,eo q est maior administratione,licet archiprsbyter sit maior ordine.

Septimò abbates assumuntur per electionem fratrum vel religiosorum suorum.c.ij.& iij.& c.abbatem.ij.c.quã sit.§.aliàs.versi.defuncto.xviij.q.ij.c.fi.xvj.q.vij. Adeo q omnes solennitates requisitæ in electione episcoporum debent interuenire in canonica vocatione abbatũ,c.quia propter in princi.de electio.Honorabilius est autem assumi per viam electionis aut postulationis,q per prouisionem aut collationem:vnde in gratia generali per quam mandatur alicui de dignitate ad alicuius præsentationem, institutionem,collationem,vel aliam dispositionem quamlibet,non includitur dignitas electiua siue ad quam quis consueuit per electionem assumi,vt est text.in c. cũm in illis.§.j.de pręben.libro vj.clemen.j.§.ad hæc.& ibi gloss.multum notabiliter in verbo,quamuis.eod.titu.canonicatus verò & præbendę vacantes replentur per collationem episcopi & capituli,alterutrius illorum secũdũm diuersas cõsuetudines.c.cũm in ecclesijs,de præben. libro vj.no.Panor.post glos.in c.cũm ecclesia Vulterana.de electio.gloss.in c.fi.de supplen.negli.prælato.xxj. distinc.in summa,in glo.in princ.& in c.irrefragabili.§. excessus.circa medium gl.vnicæ,de offi.ordi.facit.c.nulla.§.j.de concessione prædendę.li.vj.& c.ea noscitur.de his quæ fiunt à prælatis.

Octauò abbas dicitur prælatus ecclesię.c.ij.de iudi.c. cũm ab ecclesiarũ.cum ibi no.de offi.ordina.c vt apostolicæ.de priuilegijs,li.vj.cle.prima.in verbo pręsidenti.de rescri.c.quanto.in fi.de offic.ordina.c.fin. de regularibus in prin.quasi prę alijs dilati,vel lati,secũdũm Panor.in d. c.cũm ab ecclesiarum.primo notabili cum diuersis cõcordantijs ibi allegatis.Et pastor ecclesiæ dicitur,ita q per eius obitum dicitur monasterium viduatũ.c.ne pro defectu.in princi.de electio. in d.ca.sicut.in prin.vbi glos.notabilis.in verbo,pastores. qui ponit allusionem bonorũ & malorum pastorum.

Item pater dicitur.capit.vltimo.ibi,patres abbates.de regulari.gloss.in l.secunda.in clemen.abbates.de rescript. vnde abbas nomen Hebraicũ secundũm aliquos,vel Syrum,secundũm alios,interpretatur pater.ad Galatas iiij. iuncta gloss.ordinaria.& ad Romanos viij.capit.xxiij.q. iiij.cap.hæc autem.aliàs §.ex his omnibus.in fine.sub d. cap. Archimandritæ Græcè,hoc est principes ouium vel monachorum,qui sunt quandoq lupi rapaces.Not.Accursius in epistola,Inter claras.in verbo,archimandritæ. circa medium.C.de summa trinitate & fide catholica.& in authent.de monachis.§.illud. Quæ nomina non inueniuntur imposita capitulo vel canonicis,nec illorum officio conueniunt.Et cũ sint nomina dignitatis & honoris,maximè cũm sint appellatiua ab eis augmentum sumere licet,vt facit text.in §.est & aliud.institu.de donationibus. & l.decernimus.ibi,& ipsorum monachorum nomen exposcit.vbi gl. ponit interpretationẽ verbi monachus.C. de episcopis & clericis.& l.j.in fine.C.de officio pręfecti vrbis.ibi,vt sciat ex ipso nomine quid præfecto debetur annonæ.& l.defensores,ij.ibi,nominis sui tantum fungantur officio.C.de defensoribus ciuitatum.xvj.q.j.capit.si cupis.in principio.ex quo videtur dicendum,quòd cũm sint maioris dignitatis & honoris quàm canonici,q illos præcedere debeant.

Nonò abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa,quę non cõpetunt capitulo ecclesiæ cathedralis nec canonicis:inter quæ dispensant in pluribus articulis contra regulas iuris communis.ex quibus Spec.in tit.de lap.& disputa.§.sunt quoq nonnullæ alię personę.versi. alias quoq enumerauit xxxv.casus.

Item possunt conferre primam tonsuram & minores ordines vsq ad lectoratum inclusiuè subditis suis,in quibus iurisditionem habent quasi episcopalem.lxix.distinctione.c.j.iuncta gl.in verbo,alia.de supplen.negli.prela.

c.cũm

c.cūm contingat.& de ætate & qualitate.c.abbates.in fi. iuncta glo.penul.de priuile.lib.vj.facit c.j.cum gl.in verbo,à non episcopis.de ordinatis ab episcopo qui renunti. episcopatui.duobus tamen concurrentibus vt copulatiuè interuenien.videlicet,ꝙ sint presbyteri,& ꝙ benedictionis munus susceperint.d.c.cūm contingat.aut saltem per eos nō steterit quominus receperint per dictū c.primum.

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione pro violenta manuum iniectione in personam ecclesiasticam incursa iuxta determinationem c.ij.c.canonica.& c.cum illorum. de sentētia excommunicationis.

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur secundūm glos.ordinariam in verbo priuilegiatum .in c.accusatus.§.sanè.de hereticis.lib.vj.facit c. volentes.de offi.legati.l.fi.ff.de offi.procon.xxj.distin.c.denicꝙ.facit de priuilegijs credi.per totum.ff.& C.& qui potiores in pigno.habeantur.l.assiduis. cum duobus authē. sequentibus.& etiam facit C.de officio fisci.& de priuilegio dotis .per totum.

Decimò,abbas benedicitur ab episcopo: dicitur primo cap.& cap.cūm contingat,supra alleg.cap.quoniam. lxix.distinc.c.meminimus.de accusatio. cap.inter monasterium.de sententia & re iudicata.vbi etiam plenè tractatur,maximè per Panormita.& Feli. an electus & confirmatus ante benedictionem debeat appellari abbas vel electus.& idem Feli.in cap.eam te.colum.v.versic.tertio restringūtur.de rescriptis.

Intantum ꝙ ista abbatis benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatoriam & simplicem mediū tenens: tamē plus participat ordinatoria quàm simplici,eo quòd per illum potestas conferendi certos ordines & benedicēdi abbates subditos confertur,prout no.Io.andr.in versi. ad sacros.post Hostien.ibi in c.tuam de æta.& quali.in c. meminimus prætallegatis.in verbo,benedictionis. glo.ordinaria plenior de iure in verbo,benedici. clement.attendentes.§.statuimus.de statu monachorum. ratione cuius benedictionis possunt benedicere ornamēta ecclesiæ,imagines,crucem,libros,&similia.notant Stephanus, Guilielmus de Lauduno,&Cardinalis in dicto §.statuimus.& in dicto cap. Abbates.vbi Ioan. Andr.in nouella.Dominicus de sancto Geminiano, & Philippus Francus de priuilegijs,lib.vj. Angelus de Claua,in sua summa,in verbo benedictio.§.primo & secundo.

Vndecimò, Abbates dicuntur sponsi vel mariti spirituales suorum monasteriorum,non sic canonici.not.glo. j.post Innocen.in cap.quia propter.de electio.non tamen ita propriè sicut episcopi ecclesiarum cathedralium. notatur in ca.vltimo.de postulatio.prælatorū.iuncto capitu. si abbatē.de electio.lib.sexto. vbi probatur quòd episcopus non potest eligi ad aliā prelaturam,sed bene Abbas.

Duodecimò, Abbates vt plurimum ex priuilegio aut consuetudine vtuntur insignijs pōtificalibus,scilicet anulo,baculo,mitra,sandalibus, & benedictione solenni. ca. abbates.de priuilegijs, libro vj. & capi.vt apostolicæ. eo.titu.de priuilegijs,libro vj.quæ non inueniuntur concessa simplicibus canonicis vel alijs inferioribus, saltē ita communiter.Et hæc dignitas summè est attendenda,cūm illa tendat ad gloriam & honorem maximum ratione delationis prædictorum pontificalium:de quibus plene per Specula.in titu.de priuilegijs.§.j.ver.abbas.Et propterea dicebat Geminia.in d.cap.vt apostolicæ.ꝙ plus debet honorari prælatus qui potest vti talibus insignibus pontificalibus,quàm qui non potest vti:subdens quòd ex maioritate ornatus quo quis potest vti,colligitur etiam maioritas dignitatis:& hoc dicit esse notandum pro ordinādis abbatibus in actibus qui per eos geruntur: quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus & maioribus præfulgent honoribus,etiam debent in digniori loco collocari.facit glos.xlj.distinctio. cap.parsimoniam.cum text.in §.j.institu.de iniurijs.& in capi. penulti.& cap.quoniam. de vita & honesta.clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Lucas de Penna in l.vnica.C.nulli licere in frenis.libro xj.in iij.colū.ꝙ inferiores non possunt præsente maiore dignitate aut potestate,vti ornamento eius qualitatis & decoris quod maiori conuenit: quod no.per textum in d.cap.vt apostolicæ.quoniam vidi de hoc dubium.& vide Geminia.in dicto cap.vt apostolicæ. vbi ponit quando & quomodo, & quibus mitris abbates possint & debeant vti,& in quibus locis.

Decimotertiò,maior idoneitas exigitur in abbate quā in canonico.Promouendus enim in abbatem,debet habere vigintiquincꝫ annos.notat Panormitanus per illū tex. in cap.cūm in cunctis.§.inferiora.de electio.Maior autem septennio,licet minor quatuordecim, potest esse canonicus ecclesiæ cathedralis.c.super inordinata.cum ibi notatis.de præbendis.bonus text.cum gloss.in ca.ex eo. de electio.lib.vj.facit cap.ex ratione.& cap.indecorum.de ætate & qualita.Ac etiam moribus.xviij.q.ij.c.si quis abbas. in authen.de monachis.§.j.collatio.j.& in authen.de sanctissimis episcopis.§.iubemus.colla.ix. in maioribus autem dignitate,maior idoneitas & sufficientia requiritur.d. cap.cūm in cunctis.in principio. prima.q.j. capit. vilissimus.facit l.qui indignus.ff.de senato.facit quod not.glo. in verbo,præsumptione.in cap.scriptum.de electio.Et ex istis fundamentis tenent multi, ꝙ abbates sunt canonicis ecclesiæ cathedralis & ceteris inferioribus dignitatibus ecclesiæ cathedralis præferendi.Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montagu, post tractatum de bigamia, qui hanc materiam disputauit.Et licet aliqua fundamēta pro parte contraria faciat,ad illa tamen respondet, & videtur in hanc partem inclinare:ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua pro parte contraria, & tandem quid tenendum dicam.

Et primò pro capitulo ecclesiæ cathedralis facit: quia episcopus & canonici ecclesiæ cathedralis constituunt vnū corpus spirituale & mysticum, cūm episcopus sit caput, canonici qui simul capitulum efficiunt alia membra: vnde episcopus sine sui capituli consilio, nihil de spectantibus ad regimen ecclesiæ suę tractare vel concludere debet. c.nouit.& cap.quanto.de his quæ fiunt à prælato sine cōsensu capituli.nisi consuetudo legitimè præscripta haberet contrarium.c.non est.de consuetudi.lib.vj.Modo mēbra caput sequuntur.cap.non liceat.in principio. de præscriptioni.l.cūm in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerum.

Et quidam doctor me existente in studio male interpretans illam legem,allegauit eam ad istud propositum, ꝙ vbi est caput,cēsetur esse totum:quod adhuc peius pro doctore intelligentes scholares, ceperunt eius capones,& dimiserunt capita. Et cūm conquestus fuisset doctor de suis caponibus,accesserunt ad eum scholares & dixerunt. Domine,vos interpretando legem, cūm in diuersis. ff.de religiosis & sumptibus funerū. dixistis ꝙ illa lex faciebat

ꝙ vbi erat caput censetur esse totum: ideo illam volendo deducere ad effectum accepimus panes, & dimisimus capita. Sed quia videmus ꝙ nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui censentur esse in loco in quo sunt capita secundũ illam legem: ideo videtur ꝙ aut illa lex hoc non dicat, aut ꝙ nostræ leges sunt fraudulosæ, aut ꝙ interpretatio vestra non est bona, aut ꝙ indebitè conquesti fuistis de dictis caponibus: & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respõdit, ꝙ illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaueris mortui & non in caponibus: & ꝙ interpretatio scholarium erat nimis larga, & vltra quàm intellexisset dictus doctor.

Secundò pro hac parte canonicorum & capituli facit, qa maior est cõmunio inter episcopũ & suũ capitulũ seu ecclesiam, ꝙ̃ cũ alijs corporibus, vel ecclesijs inferioribus. c. requisisti. §. si verò in fi. de testamen. adeo ꝙ qcquid acquirit præsul, suę ecclesię vł capl'o acquirit, vt ibi, & c. j. ĩ fi. e. ti. c. ij. & iij. de peculio clerico. & c. vnico. xvij. q. j. ĩ fine.

Tertiò canonici dicuntur fratres episcopi. d. cap. & c. quanto. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. xxv. distinctio. c. esto subiectus. sicut cardinales omnes dicuntur fratres pontificis. c. licet tertiò de testi. c. j. cum glo. de offi. legati. c. fundamenta. in prin. iuncta glo. in verbo, fratres. de electi. lib. vj. sic & episcopi ac superiores fratres Romani pontificis appellãtur. c. ꝙ̃ graui. de crimine falsi. Quia ergo episcopus vt maior ordine & dignitate abbates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & capitulum suum ratione dictarum conuentionis & fraternitatis: cùm videamus dignitatem & honorẽ paternum ad filios transire. l. fœminę. l. filium & l. liberos. ff. de sena. l. cum legitimè. cum ibi notatis. ff. de statu hominum. c. ij. de conuersi. infideliũ. Et facit, quia connexitas & coniunctio operatur ampliationem priuilegij, vt tenet do. meus. Iason. & ibi ostendit per multa in l. j. C. de trãsa, & dixi in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię. in ti. Des iustices & droictz dicelles. §. iiij. in glos. Et sur ses hommes subiectz. ibi, Additio. Et aduerte. Sic etiam, vt videmus, ratione cõiunctionis siue dignitatem siue nobilitatem defendit in vxorem, etiam post eius mortem, quandiu vidua manserit. dicta l. fœminæ. l. prima & vlti. ff. de senatoribus. l. mulieres. ff. de incolis. l. mulieres. C. de dignita. lib. xij. c. ex parte. vbi gl. fina. Panor. & Feli. de foro cõpe. bonus tex. in ca. is qui. §. fina. de sepulturis. lib. vj.

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respõdere idẽ Ioannes Montaigne, ꝙ communio & fraternitas existens inter capitulum & episcopum non transfert honorem debitum episcopo ad capitulum, sicut frater aut socius non transfert honorem aut nobilitatem seu dignitatem ad fratrem vel socium, maximè quando episcopus nõ est de capitulo, vt in pluribus, vt dicã in xlv. consideratione. quoniam, vt etiam dicit, episcopus nõ venit appellatione capituli. probat rubrica de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. vbi prælatus & capitulum ponuntur tanꝙ̃ diuersa. & dicit esse glos. magistram & singularem in cle. ij. §. illi verò. in verbo, in eisdem. de æta. & qualita. facit c. vnicum. ne sede vacante. lib. vj. c. postulasti. de concessio. præben. c. à collatione. de appel. lib. vj. quod not. glo. in c. causam. de electio. Tamen suæ responsiones non stringũt ad prędicta, in casu, maximè in quo episcopus vadit processionaliter & est in capitulo cum canonicis, quia tunc cũ sit canonicus. Panor. in c. postulasti. de conces. præben. & ibi est tanꝙ̃ caput, & canonici membra, repræsentantes simul ecclesiam cathedralem. Non enim liceat à capite membra discedere. Ideo statim post episcopum debẽt esse canonici, tanꝙ̃ mẽbra immediatè sequentia caput, & hoc tenet Gemi. & alij in c. ꝙ̃uis. §. quemꝗ̃ in tertio notabili. de præben. in vj. & alij supra allegat. in principio huius considerationis.

Et licet dignitas nõ transferatur ratione cõmunionis aut fraternitatis, tamen ratione communionis & connexitatis quis sortitur priuilegium seu consequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante: & faciunt infinita quę adduci possent, de quo plura per do. meum Iaso. in d. l. j. C. de transactio. Vltra eum faciunt, ꝙ ratione connexitatis quis sortitur seu consequitur priuilegium. glo. in c. postulasti. quasi in fi. de conces. præben. Hinc videmus, ꝙ si plures delinquunt quorum aliqui sint clerici, ꝙ ratione priuilegij clericatus non solum clerici delinquẽtes sunt remittendi coram iudice ecclesiastico, verũ etiam laici delinquentes cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri in l. ij. ff. quæ sententię sine appellatione rescindũtur. allegatum per Felin. in c. j. de prę scriptio. pro hoc facit dictũ Bar. in l. præcipimus. §. eodẽ obseruando. C. de appella. dixi plenè in consuetu. nostris ducatus Burgũdiæ. in ti. Des iustices & droictz dicelles. §. v. in gl. S'il n'a grace du prince. ver. anteꝗ̃ tamen ponam illos casus, numero lxx. Nã nulla maior esse connexitas potest, ꝙ̃ sit inter caput & membra, cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis idem debet esse iudicium de vno cõnexorum ꝙ de alio. Felin. in c. translato. in ij. col. & in xvij. consequenti. Hinc est ꝙ sententia generalis extẽditur ad connexa. Idẽ do. meus in l. si de certa re. in ij. col. C. de transactio. & ratione connexitatis ecclesia cognoscit de causa prophana. Panor. in c. licet ex suscepto. in v. col. extra de foro compe. Et ratione connexitatis iudex impetratus super petitorio cognoscit de possessorio. Panor. in c. ex conquestione. extra de resti. spoliato. Imo dictio taxatiua non tollit cõnexa. do. meus Iason in l. actionem. C. de procura. & si quis se extendat vsꝗ̃ ad connexa dicitur obseruare fines mandati. do. meus Iason in l. si procurator ad vnam speciem. C. de procurato. Et ratione etiã fraternitatis quis etiam consequitur priuilegium, vt dicit Bar. in l. qui iurisditioni præest. in fi. ff. de iurisdi. omniũ iudicum. vbi ponit de duobus fratribus feudum cõmune habentibus, & vnus committit felloniam propter quam priuari deberet feudo, alter verò nõ, ꝙ neuter priuabitur: quam decisionem sequitur Corsetus in singularibus suis, in verbo, cõmunitas, & do. meus Iason in d. l. j. C. de trãsactio. allegat Bald. in c. j. quib. modis feudum amittatur. sed non allegauit Bar. in dicto loco.

Quartò pro hac parte facit, quia capitulum sede vacãte episcopo succedet in omni iurisditione episcopali siue exercitio eiusdẽ in libera spiritualium & temporalium administratione. c. his quæ. & c. cùm olim. in fi. de maio. & obedi. c. vno. eo. ti. lib. vj. c. si episcopus. & c. fi. de supplẽ. negli. prælato. lib. vj. clemen. statutũ. de elec. cum concor. Et licet ad istud fundamentũ respondeatur, ꝙ illud priuilegium est temporale durante vocatione sedis episcopalis tantum: & ideo ꝙ sit honor ratione priuilegij impendendus, eodẽ tempore finiri debet quo ipsum priuilegiũ: ex quo, vt dicitur, quãdo sedes vacat, & capitulum gerit vices episcopi, pręferri debet abbatibus & inferioribus prælatis, per c. præcipimus. xiiij. distinctione. c. sane. le. ij.

de offi.

de offi.delegati.quæ no.Felin.in rubri.de maio.& obedi. col.v.in princ.adducuntur not.per Ioa.Andr.in nouella. in c.deliberatione.super glo.ij.de offi.legati,libro vj.vbi dicitur ꝙ præpositura ecclesię Taurinen.sit ibi maior dignitas post episcopalem seu pontificalem,eo ꝙ immediate sedet post episcopum,conuocat capitulum,& similia, quæ sunt signa maioritatis:licet archidiaconus dictæ ecclesię mortuo episcopo gerat vices episcopi de iure speciali.& ibidē Dominicus & Philippus Francus & Felin.in d.rubrica.penulti.col.in princ.Sed prædicta nihil faciunt ad propositū,quia ea tantum ratione in hoc casu de iure communi capitulū sede episcopali vacante gerit vices episcopi,quia est maior quo ad administrationē ecclesiæ cathedralis,quæ est magistra totius diœcesis post episcopū cum sit membrum immediate inhęrens capiti: ideo tanꝗ habens maiorem dignitatem iura dant ei administrationē de iure communi.In casibus autem alijs allegatis sunt casus speciales qui habent dicta priuilegia ex speciali cōsuetudine,locorum,ex quo non debent trahi in consequentiam,nec ex illis arguendum est,ad quod ex iure communi dispositum est.Faciunt ad predicta.l.quod verò.cum l. sequenti,& sequē.ff.de legibus.vbi ea quæ sunt singulariter & in fauorem alicuis introducta contra rationem iuris non debent in consequentiam trahi,ex quo in hoc casu si ex priuilegio speciali competat maioritas præposito, ergo non est dicendum ꝙ vacante sede episcopali competat eidem administratio:quod secus est in casu nostro,cū maioritas in hoc casu competat iure communi: ergo etiā ratione maioritatis est extendenda ad administrationem vacante sede episcopali.& in his responsionibus ad prædicta argumēta nō ambulat recto pede dictus Ioānes Mōtaigne,qui voluit fauere abbatibus,in his maximè quę cōcernūt ea quę fiunt cū episcopo,vt infra dicetur amplius.

Quintò pro hac parte facit,quia cathedralis ecclesia quam capitulum constituere videtur,maiori gaudet prærogatiua ꝙ ecclesiæ inferiores,& amplius debet honorari,ita ꝙ in odiosis appellatione ecclesiarum ciuitatis vel diœcesis non venit,nec includitur,capitu.quamuis.in §. quamꝗ.de pręben.libr.vj.vbi Dominicus de sancto Geminiano colligit,ꝙ in processionibus generalibus canonici debent præcedere Abbates ciuitatis vel diœcesis, & esse proximiores episcopo.de quo dicto suprà dixi in principio.Est enim matrix ecclesia,hoc est maior vel mater aliarum ecclesiarum totius diœcesis.lxiij.distinctio.§. ex his constitutionibus. aliàs est §.cùm ero.capitu.venerabili.in fine.de verborum signific.capitu. videntes.xij. quęstione prima.& est generalis parochia,vnde possunt diœcesani pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere ad ipsam.capitu.apostolicæ.vbi Hostiensis,Ioannes Andr.Panormita.Zabarella,& Ancharа.notant de donatio.capitu.fi.de sepulturis.& ibi Panormita.in primo notabili.idem Panormita.in capitu.ij.de parochijs.bonus tex.in capitulo vltimo.ix.quæstione ij. in cap.sicut alterius.Archidiaconus & Geminia.in iij.notabili.vij.quæstione prima.in capitu.presbyteri.& quod ibi notant Geminia.& Præpositus.xxiiij.distinctio.capi. bone.xij.quæstione ij.capitu.videntes.xij.quęstione prima.capitu.licet.iuncta subscriptione de ferijs.capitulo si episcopus.iuncta glos.ij.de pœniten.& remissio.libro vj. gloss.notabilis in capitu.officium:de offic. archipresbyteri.gloss.fin.Panormita.& alij in capitu.omnis:de pœnitentijs & remissio.Cardina.Floren.in clemen.dudum. §.statuimus,de sepulturis.imo est ita mater & maior, ꝙ etiam non est necesse in expressione illius exprimere nomen sancti sub quo est dicata:quod tamē secus est in alijs, vt tenet Præpositus.in dicto capitu.presbyteri.

Nec obstat,ꝙ capitulum solum non constituit ecclesiam,sed simul cum prælato:ita ꝙ episcopus censetur esse in ipsa ecclesia,& ecclesia in ipso,vt est text.in capitu.scire.vij.quæstione j.vbi gloss.notat quot modis dicatur ecclesia,& plenior in capitulo querelam. gloss.fin.ne prælati vices suas.Vnde mortuo episcopo ecclesia dicitur vacans.capitu.cùm ecclesia.de causa posses.& proprie.c.ne pro defectu.c.cùm Vinton.c.Messana. de electio.c.primo & ij.ne sede vacan.libro vj.capitu.quia sæpe.de electio.libro vj.quia verum est ꝙ capitulum non constituit solū,nec episcopus solū,sed simul cōstituunt ecclesiam, Episcopus tanquā caput, & canonici facičtes capitulum tanquam mēbra:ex quo mortuo episcopo ecclesia cathedralis non est extincta,nec mortua,sed solum viduata pastore,id est capite,cuius potestas propter connexitatem remansit penes capitulum tanquā proximius & magis attingens episcopo,ex quo ratione huius maioritatis, & cōnexitatis seu propinquitatis dicitur maior esse omnibus alijs ecclesijs:& ideo in maiori dignitate sunt qui proximiores sunt episcopo,& dicuntur maiores & digniores. dixi supra in hac parte,in lviij.consideratione quæ incipit,querendum est de ratione.

Sextò facit pro hac parte,quia canonici maioris ecclesiæ dicuntur clerici primi gradus.Alij autem secundi gradus vel ordinis.notat Innocen.in c.sedes.in j.gloss.de rescriptis.& in c.fraternitatem. de sepulturis.vbi dicit ꝙ maior est honor esse canonicum vnius ecclesiæ cathedralis, ꝙ alterius inferioris etiam collegiatæ.facit c.statutum.in princ.de rescriptis,libro vj.vbi canonici ecclesiæ cathedralis possunt esse delegati à summo pontifice.

Hinc est etiam,ꝙ minor quatuordecim annorum nō potest esse canonicus in ecclesia cathedrali ,licet maior septennio possit esse in ecclesia collegiata.regula cancellariæ xvij. & Baldus in margarita in verbo, canonicus. imo infamis non potest esse canonicus ecclesiæ cathedralis:notant Innocen.& Panormita. in dicto capitulo fraternitatem.ex quo videtur esse dignitas, igitur &c. Et licet dicatur ꝙ abbates non sint simpliciter clerici,sed prę lati,pastores & in dignitate constituti,tamen non est negandum quin canonici sint maiores ordine ex pręmissis, cùm sint primi ordinis, & quia etiam sunt maiores administratione,cùm administrent ecclesiam cathedralem,quę est maior quacunꝗ alia, vt dictum est:ideo & sic sunt maiores & ordine & administratione,& etiam quia in administrando sunt proximiores episcopo,ideo etiam in digniori loco,vt ex pręmissis satis demonstratum est.

Septimò cœtus clericorum secularium est dignior & honorabilior ꝙ religiosorum, not.gloss.fin.in capitulo qualiter,le second.de accusationibus.dixi suprà amplè in hac parte in quinquagesima consideratione.nec obstat ab hoc ꝙ illud erat tempore quo Abbates & monachi erant solum laici:hodie autem sunt clerici sicut canonici, ideo præferuntur omnibus clericis secundùm gloss.in ca capitulo à subdiacono. decimaquarta distinctione. quia non illa ratione clericus secularis pręfertur religioso,quia clericus,sed quia clerici seculares fuerunt primò introdu-

cti, & quia fuerunt primi q̄ religiosi. Et quia licet vita cō templatiua sit fructuosior q̄ actiua, tamen vita actiua est melior, vt dixi in dicta consideratione hic antè allegata.

Octauò facit, collegium & quælibet congregatio vel vniuersitas videtur honorabilior, & dignior q̄ persona singularis. facit capitu. statutum. de electio. libro sexto. vbi appellatione ecclesiæ parochialis in odiosis non venit ecclesia collegiata, licet aliàs sit parochialis. per quod dicit Panormitanus in rubrica, de vita & honestate clerico. quòd in materia restringibili sub nomine clericorum non comprehenduntur canonici, nec habentes dignitatem tanquam habentes quandam qualitatem super alios simplices clericos. idem notatur in capitu. bonæ. extra de postu. prælatorum. in primo notabili. & in capitulo primo. de iuramento calumniæ. Ad principale dictum facit capitulum nobis: de iure patronatus. non habet ius præsentādi prælatum in ecclesia collegiata, sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura, & plures prærogatiuas, quia potest statuta facere. capitu. cūm omnis, & capitu. quæ in ecclesiarum. cum ibi notatis. de cōstitutioni. capitu. cūm dilectus. de consuetudine. notant Innocen. Ioannes Andr. & Panormitanus in capitu. cūm consuetudinis. eodem titulo. gloss. notabilis, in capitulo constitutionem. de verbo. significa. libro. vj. in versi. statutum. l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. instit. de iure naturali gentium & ciui. §. j. vbi amplè notatur materia statutorum & per totum. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et habent alia priuilegia, de quibus quod cuiusq; vniuersitatis nomine. & de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. & ad municipales. & in l. ciuitas. ff. si certū petatur. Quæ non habet singularis persona.

Nec obstat si dicatur, q̄ illud procedit in singulari persona priuata cæteris paribus: sed Abbas habet dignitatem, & præest corpori hoc est monasterio siue congregationi monachorum: & sic licet argumentum prædictum bene concludat, q̄ capitulum est dignius & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte, facit capitu. finale. de sponsa duorum. ibi: turpis est pars quæ suo non congruit vniuerso. cap. in toto. cum concordan. de regulis iuris, in sexto.

Quia ad hoc respondetur, q̄ quemadmodum præest pluribus q̄ abbas, & quia etiam maiorem habet administrationem in ecclesia: quia maiora administrat, & in maiori loco quod dignius & maius q̄ abbas: qui licet præsit aliquibus, sunt tamen illi quibus præest minores q̄ canonici ecclesiæ cathedralis qui sunt honorandi, & dicuntur habere dignitatem, adminimus æquiparantur habentibus dignitatem, quod non est dicendum in monachis, quibus præsunt abbates.

Nonò, capitulum siue ecclesia cathedralis dicitur vxor siue sponsa spiritualis episcopi: contrahit enim quasi matrimonium cum dicta ecclesia vel capitulo, quod initiatur per electionem, roboratur per confirmationem, & consummatur per cōsecrationem: sicut carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro, robur & firmitatem in prolatione verborum de præsenti, & cōsummationem in carnali commistione. c. cūm inter canonicos. circa medium. de electio. iuncto c. inter corporalia. post principium. de translatio. episcopi. c. sicut vir. vij. q. prima. dixi in consuetudi. ducatus Burdundiæ. in titulo. Des droictz & appertenan. à gens mariez. §. primo. in gl. Apres la consummation. Modo vxor vel sponsa de præsenti coruscat radijs mariti vel sponsi. l. mulieres. C. de incolis, libro x. & l. mulieres. C. de dignitati. libro xij. Sicut ergo episcopus præcedit abbatem, ita & capitulum vel ecclesia cathedralis. Nec obstat quod dicit, q̄ illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non sunt extendenda in matrimonio spirituali: quia aliàs sequeretur, q̄ ecclesia dispensaret in casibus in quibus episcopus dispensat, quia istud est absurdum: quoniam cūm hoc, scilicet dispensare, & alia quæ concernunt dignitatem episcopalem seu officium episcopale, competant episcopo ratione officij episcopalis, non extenduntur ad eius vxorem, seu sponsam. Sicut nec etiam in matrimonio carnali quæ competunt marito ratione officij, non competunt eius vxori: cūm fœminæ ab omnibus officijs sint exclusæ, sed solum ea quæ competunt ratione honoris & præeminentiæ in quibus non est dubium q̄ hæc competant vxori, ergo de similibus ad similia arguatur, & idē erit in matrimonio spirituali: vt idem honor & reuerentia quæ debetur episcopo ratione præeminentiæ, post eum debeatur suæ vxori, seu suæ sponsæ. Et quicquid dicatur, bonum est argumētum de matrimonio carnali ad spirituale, cū æquiparentur. Panormita. in c. innotuit. in v. colum. in gloss. prima. de electione.

Decimò, & vltimò. Abbas est monachus. c. cūm ad nostram. c. cūm causam. & c. officij. & c. cūm in magistrū. de electio. c. nullus. de electio. lib. vj. & venit appellatione monachorum. capi. fi. de simonia. sed monachus per ingressum religionis amittit nobilitatem & dignitatem, secundūm glo. in c. scripsit. xxvij. q. ij. in c. fi. in verbo. personarum. de statu monacho. c. j. in glos. fi. de purga. canonica. & vbiq; Abbas. Felin. qui approbat in c. inter dilectos. col. iij. ver. & ista limita. de fide instrumē. c. super literis. col. vij. ver. secunda regula. de rescriptis. in c. sanè, le secund. in fi. de offi. delegati. & in c. cūm deputati. j. colū. de iudi. do. meus Iason in l. præscriptione. in iij. col. C. si contra ius vel vtili. publi. licet non perdat iura sanguinis, vt in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat q̄ ille glo. sint reprobatæ, quia veritas est in contrarium: licet quodāmodo ex eo quòd istud est iuris, excusatus fuerit quidam monachus qui dixerat se nobilem: quoniam ex hoc non fuit sua impetratio subreptitia, cūm in his quæ sunt iuris, si papa hoc non obstante cōcedat videtur dispensare, vt dicit Ludo. Roma. in singulari suo xxxvij. incipien. vtrum nobilis. allegatus per do. meum Iaso. in dicta. l. præscriptione. suprà allegata.

Ex quibus concludo, q̄ Abbates debent supersedere canonicis ecclesiæ cathedralis, nec debent eos præcedere, maximè quādo processionaliter incedunt. Maximè cūm etiam nomen abbas est potius nomen solicitudinis q̄ ordinis vel honoris. glo. fin. circa medium in capi. tuam. de ætate & qualitate. & ibi originaliter dictum Innocentij in fine sui apparatus. Non debent ergo curare Abbates vel religiosi de honoribus vel prælationibus, sed humilitatis excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent, secundūm ea quæ notat gloss. fi. in clementi. prima. de religiosis domibus. Et istam tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius in suis consilijs, consilio clxv. in secūdo volumine. vbi sunt quinquagintaduo tantum consilia. Et hāc credo esse veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita quasi vniuersaliter seruatur,

maximè in regno Fräciæ, vbi semper ecclesiæ cathedrales prẹferũtur in quibuscũq; processionibus, & alijs actibus ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus habent locum in cõmendatarijs cum sint eiusdem dignitatis, sicut Abbates & Priores. ex quo hodie (vt cõmuniter videmus) habẽt administrationem perpetuam, & sunt administratores: ita quod de fructibus liberè disponere possunt, prout veri Abbates & titulati: & quibus (vt cõmuniter) committitur cura monasterij in spiritualibus & temporalibus plenariè. Et hoc modo iura loquentia de Abbate habent locum in commendatario, vt dicit Panormita. in cap. querelam. de electio. in primo notabili. ita tenet per plura Barbatia in consilio ij. in secundo volumine. & dixi in casu emergenti in commentarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundiæ. titulo Des successions des bastardz. §. v. in consilio ibi descripto. versicu. sed nunc ex quo bona. & ita etiã videtur tenere Purpuratus in l. j. nume. cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisdit.

TRigesimatertia consideratio. Sicut abbas debet prẹferri cæteris dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo, ita præpositus qui est loco Abbatis, cũm idem de præposito iudicetur quod de Abbate, vt notatur per Panormi. in c. cũm illorum. cum glo. in verbo, abbatum. extra de senten. excommuni. secus verò si præpositus nõ sit loco abbatis: quia simpliciter consideratur, quoniam tunc archidiaconus præposito præfertur, no. Bal. in consilio suo cccxxxj. incipiẽ. Archidiaconus. in tertio volu. quod tamen nõ obseruatur in hac nostra ciuitate Heduẽ. in ecclesia cathedrali, quoniam etiam præpositus illius ecclesiæ cathedralis prẹcedit archidiaconos prẹdictẹ ecclesiæ, vt infrà videri potest in xlj. consideratione, incipien. præpositura videtur maior.

Sed aduerte, quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo ecclesiẹ, vt dicit Petrus de Anchara. in c. secundo & fi. de statu monacho. & Barba. in consilio v. in secundo volumine.

TRigesimaquarta consideratio. Abbas si deposuit dignitatem abbatiatus (quia remanet monachus illius monasterij. Panormi. in c. sicut ex literis. in princi. de iureiur. & in c. cũm ad monasterium. & ibi Anto. de Butri. de statu regularium. Federicus de Senis in cõsilio suo xix. incipiẽ. quidam monachus. Felin. in dicto capi. sicut ex literis. in versic. tertij dicunt) debet habere primum locum in choro & in conuentu. Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xxxiiij. versic. fallit quintò seu declaratur. de cõstitutio. & hoc in memoriam pristinæ dignitatis: de qua etiam per eundem Felin. in c. super literis. in xviij. col. de rescriptis. & do. meus Iason in l. iij. in iij. col. ff. de acqui. posses. Purpuratus in l. j. col. vij. ff. de officio eius cui mãdata est iurisditio. quod intellige prout intellexit Felin. in dicto loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio, quia hoc casu non teneret primum locum.

TRigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de abbate, idem dic de abbatissa, cũm etiam habeat dignitatem. c. indemnitatibus. de electio. in vj. ca. primo. de ætate & qualitate. cũm Abbatia dicatur dignitas. Geminia. in c. ij. col. iij. versi. super ij. dubio. de prẹbẽ. in vj. Ioan. monachi in c. inquisitores. de hæreticis, in vj. legistæ habent text. in l. generali. C. de sacrosan. eccle. Felin. in c. meminimus. in ij. col. versicu. vlterius quæro. de accusa. non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ionnes de Turrecremata in c. verbum dei. de pœniten. disti. prima. etiam si esset consuetudo. Felin. in c. dilecta. col. ij. ver. amplia etiam. de maioritate & obedientia. maximè si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisditionem exercet, quoniam in administratione æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bal. in c. j. qui feudum dare possunt. col. v. & iurisditionem exercere potest. Panormita. in c. dilecta. in ij. notabili. de maiorita. & obedien. & comprobat Decius in c. cũm dilecta. de confirmatio. vtili vel inutili. col. vj. & in l. fœminæ. ff. de regu. iuris. Et quæ dicta sunt de Abbatissa, idem in priorissa, vt in sequenti consideratione patet.

TRigesimasexta consideratio. Quẹ dicta sunt de Abbate, habent etiam locum in priore qui habet locum abbatis, & est principalis prælatura in ecclesia regulari collegiata: & prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gloss. notabilis in clementina prima. in princ. in verbo, Lateranen. de supplen. negli. prælato. Imo prior conuentualis dicitur habere dignitatem. c. nisi essent. in fi. de præben. & clemen. ij. cum glo. in verbo, conuentualem. de rescriptis. Et sunt apud nos, prior sancti Symphoriani Heduen. prior sancti Saturnini de Bosco, prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur & efficiuntur ibi priores, quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares, & canonicos ecclesiẹ cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab episcopo. Intellige tamẽ semper, vt dixi suprà in consideratione xxxij. incipi. Abbas regularis. dũ tamen tales canonici ecclesiæ cathedralis non incedãt collegialiter, sed sint in cõcilio prouinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in priorissa, quemadmodum prætactum est suprà in Abbatissa, quoniam tota vis cõsistit an prẹsit monasterio habẽti iurisditionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. in dicto cap. j. qui feudum dare possunt. Et facit, quia dispositio loquens de prẹlato, quẹ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in priorissa, vt tradit Fulgosius in consilio cxxj. incip. prẹsupposita bulla sanctissimi. quem ad hoc allegauit Purpuratus in l. prima. numero cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio.

TRigesimaseptima consideratio. Decanus in ecclesia est maior dignitas post põtificalem dignitatẽ secundũm Calixtũ, quẽ allegat Zodericus Zamorẽ. in suo Speculo humanæ vitæ, lib. ij. cap. xiij. vbi amplè loquitur ad propositũ de decano ecclesiæ cathedralis, dicit q; decano post pontificẽ maior & principalior cura & collegij administratio cõgruit, & proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in concilio & assistentia. Ipse collegiũ necnõ personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo, iudicãtes vniuersitatẽ decanus constitui iubetur: ex quo, vt dicit, sacri canones venerãdã eẽ dignitatẽ decreuerũt. Est enim caput collegij, de quo scriptum est. Cõstituit eum dñs in caput nõ in caudam, quòd cẹteris corporis mẽbris autoritate & iudicio prẹcellit, idq; primitus loci in ecclesia iudicat. Habet deniq; decanus in collegio & capitulo primã vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici qui postmodũ ponit eius calamitates & miserias, quas vide: & intellige prædicta de decano pontificalis ecclesiæ qui alius est ab archipresbytero, vt dicit Ioannes & Turrecremata. in

cap.in capite.I.dist.& tales habent primum locum,vt dicunt domini de Rota deci.ccccxlvij.incipien.fuit dubitatum.in nouis.dicam infra.

De his dignitatibus sequen.quomodo vna praeferatur alteri,multum attenditur consuetudo,quoniam,vt dicit Boërius in suo tractatu de autoritate & praeeminentia sacri magni concilij,cōsuetudo in hoc multum operatur, secundūm Felin.in rubrica de maiori.& obedientia.in v. col.& videatur Cardi.Florenti.in consilio suo xxxiij.& in consilio suo lxiij.& quid de iure, ponit diuersos text. Boërius in loco hic antè allegato.

TRigesimaoctaua consideratio. Priores,rectores,seu preceptores,praepositi,thesaurarij, & alij seculares habentes iurisditionem,& qui praesunt ecclesiae collegiatae dicuntur habere dignitatem,ita q̄ caeteris clericis secularibus sunt praeferendi.Paulus de Leazarijs in clementina prima.de elec.& in clemen.ne in agro.de statu regularium.domini de Rota decisi.clxxiij.secundūm meā cotationem in nouis:imò etiam canonicus ecclesiae cathedralis cūm non habeat dignitatem,vt supra dixi in xxxij.cōsideratione.incipien.Abbas regularis.Et tamen tales habent dignitatem,imo etiam dicuntur praelati.capitu.cūm ab ecclesiarum.ibi bona gloss.in capi.ij.de iudi.

Ex hoc infertur q̄ praepositus nostre dominae Heduēsis,decanus nostrae domine de Belna,decanus sanctorum Andochij,Tyrsi,& Felicis de Sedeloco,decanus sanctae capelle Diuionensis,debent praecedere canonicos ecclesie cathedralis:intellige semper non procedentes collegialiter,sed de per se,quoniā si collegialiter procedant,quoscunq; alios totius dioecesis praecedūt,secundūm quod iā suprà dictum est in xxxij.consideratione,incipiente:Abbas regularis.

TRigesimanona consideratio. Archidiaconus in ecclesia tanquam oculus episcopi est maior post episcopum de iure cōmuni:vt est textus in capitulo ad haec. & capitulo mandamus.de officio archidiaconi. &,vt dicit Zodericus in suo Speculo humanae vitae,libro secundo.capitulo xiiij.dignitas huius nec prerogatiua est,nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit praeeminentias illius,de quibus amplè in iuribus hic antè allegatis.Intellige tamen,nisi sit consuetudo in contrarium,vt infrà dicam in sequenti consideratione. & vide Boërium in tractatu suo de autoritate praeeminētia sacri concilij magni,vbi dicit multum esse attendendam cōsuetudinem loci in talibus officijs,vt suprà dixi.

QVadragesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in ecclesia,si habeat administrationem rerum aut praelationem & praerogatiuā in choro & capitulo:seclusa tamen consuetudine & reputatione ecclesiae,de iure communi non sonat in nomine dignitatis:sed archidiaconatus & archipresbyteratus etiam si nullā habeant iurisditionem sonant in dignitatem, secundūm Innocentium in capitulo,de multa.de praeben.Qui archidiaconus de iure communi est immediatus post episcopum in cathedrali ecclesia,tanq̄ oculus episcopi, & in multis gerens vices illius.capitulo ad haec. & capitulo mandamus.de officio archidiaconi.Ita tenēt domini de Rota deci.clxxiij.in nouis.& dixi hic ante.Et de statu huius thesaurarij & eius miserijs,oneribus, calamitatibus,& afflictionibus ponit Zodericus in dicto suo Speculo humanae vitae,libro ij.capi.xvj.

QVadragesimaprima consideratio. Praepositura videtur maior dignitas de iure q̄ decanatus,quia alijs praeponitur.capitu.quamuis.de verborum significa.Dicit tamen Innocē.in capitulo de multa.de prebendis.& Archidiaco.in capitulo primo.de consuetudinibus,libro vj.q̄ de iure non est dignitas,nec etiam decanatus.domini de Rota deci.ccccxlij.in nouis.

Si tamen praepositura ecclesiae collegiatae habeat preeminentiam in stallo chori,ac loco,ac voce capitulari,& administrationem,censetur ibi principalior dignitas:vt videri potest amplius in deci.Rotae,decisio.ccccli.vbi amplè ponit signa ad cognoscendum quam dignitatem habeat praepositus,& quam decanus,& quando vna dignitas est maior,quod cognoscitur ex praemissis, videlicet ex praerogatiua,iurisditione vel administratione,ex praecedentia in choro seu in capitulo & processione.

Et potest etiā ita se habere consuetudo,q̄ dignitas prepositure in aliqua ecclesia sit maior archidiaconatu:vt tenet Ioan.And.in c.fi.de offic.delegati,in vj.qui dicit se ita consuluisse.& in addi.ad Specu.in rubrica,de preben. & ita refert & sequitur Barba.in cōsilio v.in secundo volu. Et istud est adhuc in ecclesia Heduen.vbi dignitas prepositurae est tertia post decanatum & cantoriam, quae sunt duae prime post pontificalem dignitatē.Olim tamen fuit prima,quia non erant dignitates decanatus & cantoriae tempore sancti Leodegarij episcopi Heduen.quo tempore dignitas praepositure erat prima post pontificalem, vt constare potest ex creatione octo canonicorum per eum ibi facta, & fundatione eorundem.

QVadragesimasecunda consideratio. Dignitas cantoriatus est prima post decanatum in ciuitate Heduen. & hoc tam ex consuetudine q̄ ex statutis eorum & ordinationibus illius ecclesiae: quod potest introducere consuetudo,vt hic ante in duabus aut tribus cōsiderationibus precedētibus,& Felin.in c.statuimus.de maio.& obedi.Et, vt dicit Zodoricus in suo Speculo humanae vite,lib.ij.c.xv.Cantor siue primicerius singulari honoris & dignitatis prerogatiua in ecclesia fungitur,cuius ministerium ad coelestes laudes,ad cultus diuini augmentum ordinatur hic,vt canonica tradit institutio.Acolitos & caeteros ecclesiae inferioris gradus ac ministros ad diuina dirigit officia canēdi,legendi hymnos,& psalmodiā preuidet atq; instruit.Et quicquid in diuinae laudis in communi choro decantatur,per eum solicitè preordinatur:psallendi ordinem,orandi modum, ipse cōmittit: negligētes aut discolos,punit:& eius oneri incumbit vt diuina officia gnauiter & ordinatè altissimo persoluantur, vt iuxta apostolum,omnia secundūm ordinē fiant in ecclesia.Tantò igitur cantoris dignitas apud deum dignior acceptiorq; est,quātò principalibus coelestibus laudibus occupatur.Ex quo videtur q̄ cūm cantor Heduen.solum exerceat officium in festis principalibus,& solum quādo episcopus & decanus faciunt officium,q̄ dignius est eius officiū.Et quae alia cōpetant cantori Heduen. vide Oldr. in consilio suo clxvj.incipien.factum est tale.vbi dicit q̄ scholas ciuitatis & maioris partis dioecesis cōfert.Alia de officio cantoris vide per Zodoricum vbi suprà.

QVadragesimatertia consideratio. Maior autoritate praefertur:& ideo decanus,cantor, thesaurarius aut praepositus, vel archidiaconus praefertur canonico,

canonico,etiam antiquiori propter eius dignitatē,licet sit posterior promotione,ordine,vel ętate: quia claritas tituli denotat claritatem & pręeminentiam honoris.Io.de imo.& Ang.in l.qui soluēdo.ff.de hæredi.insti.facit quod dicit Archidia.in c.quoniam.xvj.di.vbi infert,ꝙ vna synodus licet posterior tēpore pręfertur alteri propter maiorem autoritatem.facit tex.in c.placuit.versicu.propter. & ibi notat glossa,eadem distinctio.

Hinc videmus ꝙ licet aduocatus fisci sit posterior tempore in pluribus locis,& in promotione, & etiam ætate iunior,tamē ratione autoritatis,quia clarissimus,imo spectabilis,præfertur omnibus alijs aduocatis existen.in sua sede & prouincia,etiā si sint antiquiores,& prius promoti,vt dicā infra in septima parte,in consideratione xxxiij.

Quadragesimaquarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in archidiacono,qui ratione administrationis censetur maior archipresbytero .glo.in capi.deliberatione.de officio legati,in vj.Et ideo dicit Dominicus de sancto Geminiano in c.episcopus.xvij.dist.ꝙ archipresbyter in diuinis archidiaconum præcedit,non autem in alijs.c.primo.de ætate & qualitate.c.primo,secundo & tertio.lx.dist.ca.primo.de officio archipresbyteri.

Vnde extra missam pręcedit archidiaconus in loco,in voce,in iurisditione,& similibus. Et sic intelligenda est gloss.prima,& ibi tex.in c.primo.de officio archipresbyteri.Ioan.de Anania in cap.ad liberandam.de Iudęis.col. x.Et de hoc vide plenē per Barba.in consilio suo quinto. in secundo volumine,vbi amplē disputat hunc casum.& j.in septima parte,in xxxix.consideratione.

Sic etiam videmus in rectore studij,qui præcedit episcopum scholarem in ipso studio,vt dicit Abb.Panormita.in capitulo auditis.col.iij.de concessio.præbēda.quod intelligendum est in his quæ tangunt administrationem sui officij,puta sedendo in collegio, sed extra collegium, semper episcopus debet præcedere rectorem.

Quadragesimaquinta consideratio. Existens in maiori dignitate ꝙ sit locus vbi est,non præcedet oēs de illo loco, maximē quando est ibi vt vnus de loco. Abb.Panormita.in capitulo postulasti.de concessio.præben.qui ponit exemplum de episcopo existente in capitulo vt canonicus,quia nō pręcedit capitulum: debet tamen habere secundum locum:intellige si sit episcopus illius capituli,aliàs sedere debet in suo loco.Hinc est etiam,ꝙ licet canonicus alicuius ecclesiæ cathedralis sit vicarius episcopi eiusdem ecclesiæ, tamen sedebit in choro & capitulo ipsius ecclesiæ in loco aliàs suo.Geminianus in capitulo à collatione.ad finem.de appellationibus,in sexto.Quando autem episcopus est in capitulo,vt prælatus,aut vt canonicus,vide glossam in dicto capitulo à collatione.vbi dicit quòd quando est in primo loco, & ei primò scribitur,tunc est in capitulo vt episcopus & caput capituli.Quando verò non est in capitulo in secundo loco & scribit post aliū,tūc est ibi vt canonicus:vt est in ecclesia Heduensi, vbi non scribitur,episcopus & capitulum,sed decanus & capitulum,& ideo est ibi vt canonicus:de qua gloss.vide Panormita.in capitulo postulasti.de conces.præben.vbi dicit,ꝙ episcopus est canonicus de iure communi.& vide Felin.in capi.irrefragabili. §.excessus.de offi.ordi.in vj.vbi ponit,an episcopus habeat iurisditionem in canonicos.

Quadragesimasexta cōsideratio.Q. vicarius episcopi existēs in actu in quo est vt vicarius,sedebit in loco maioris.d.c.pręcipimus.xciij.dist.quē tex.in. hoc extollit Ludouicus Roma.singulari suo cccxl.inci.& dicit.Panor.in cōsilio xxij.incipi.fuit à me postea quęsitū.in primo volumine.quòd nō valet consuetudo ꝙ Archidiaconus pręcedat vicariū episcopi.& in consilio xxj. ponit ꝙ Archidiaconus nō est maior vicario, imo vicarius est maior:qm̄, vt dicit,est in maiori iurisditione,ideo pręferendus in sessione.c.statuimus.xvij.dist.§.fi.& c.sequē.& etiā dicitur associari episcopo in iurisditione,vt dicit tex.in c.innouatiōe.xvj.q.vij.ergo pręferēdus est post episcopū omnibus diœcesanis,arg.in c.recolentes.de statu regula.c.cùm in tua diœcesi.de sponsalibus.Et etiā quia quātò quisq; pręest melioribus,maior est & honestior,vt dicit tex.in authentico de defen.ciuitatū.§.nos igitur:sed vicarius episcopi pręest melioribus,quia etiam vicario & omnibus de diœcesi,vt dictū est,& habet iurisditionē ordinariam,& archidiaconus nullam nisi ex cōsuetudine in duobus,vt ibi dicit,cū ergo sit maior Archidiacono pręferendus est:& ideo ,vt concludit in cōsilio sequenti,non valeret cōsuetudo quòd Archidiaconus præferatur vicario episcopi,tanq; omni iuri cōtraria.Primò iuri diuino, vt colligitur ex c.ad hoc.lxxxix.di.& ordini naturali,vt colligitur in c.est ordo .xxxiij.q.v.& iuri canonico,cùm maior in administratione pręferendus sit.iure ciuili,vt colligitur ex l.vt gradatim.ff.de muneribus & hono.& l.j.ff. de albo scribēdo.ergo impræscriptibilis,& potius dicitur pestis ꝙ cōsuetudo,iuxta ea quæ habētur in simili in c.ad nostram.in textu & glo.de probatio.& etiā contra honestatem:& ideo non valet.c.cùm decorem.extra de vita & honesta.clericorum.& etiā contra rationē & contra primum gradum humilitatis,vt probat Panor.in d.consilio xxij.quem sequitur Felin.in c.statuimus.extra de maio.& obedi.Hęc tamen cōsuetudo est in diœcesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt vicarium & officialē episcopi,nisi habeat aliam dignitatem.

Quadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdē dignitatis & nominis præferūtur qui in maiori loco habent dignitatem & nomē:vt inter plures canonicos præferūtur qui sunt canonici in ecclesia cathedrali canonicis ecclesię collegiatæ,no.Inno.in c.fraternitatem.in fin.de donatio.facit c.statutū.de rescrip.in vj.Felin.in rubrica,de maio.& obe.facit c.quāuis,le premier.de præben.lib.vj.& facit dictum Inno.singulare in c.sedes apostolica.in prima sua gl.de rescriptis.vbi dicit ꝙ canonici cathedralis ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus,alij autem dicuntur clerici secundi gradus.Rationē huius assignat Nicolaus Boerij in suo tractatu de autoritate & pręeminentia sacri magni cōcilij.in secūda ratione primi articuli, eo quia,vt dicit,ecclesia cathedralis est matrix & cōmunis omnium diœcesanorū,adeo ꝙ ad illā singuli vtriusq; sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere possunt sine proprij curati autoritate:& sine iniuria & licentia,cū tota diœcesis sit ipsi episcopo parochia,& episcopus cōcurrit cum omnibus curatis suis diœcesanis in curæ animarum excercitio,licet nō in iuriū parochialiū perceptione totali,sed bene particulari,inspecto iure communi, quo episcopus habet quartam omnium decimarum intra suæ diœcesis fines obuenientium.Hęc omnia,vt dicit,probātur in dicto c. quamuis.§.quamq;.de præben.in vj.in c.

apostolicæ.in princ.de donatio.c. parochiano vtrobiq;. Abb.de sepulturis.iuncto c.vltimo,& ij.de parochijs.c. cùm contingat.de deci.c.conquerente.de offi.ordi. Et intellige prædicta, ꝙ tales canonici præcedunt omnes alios canonicos, etiam si sint æquales in redditibus, etiam si sint canonici capellæ regiæ seu palatij regalis, & si simul incedant canonici ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram, & alij manum sinistram, vt dicit Nicolaus Boërij in loco suprà allegato.versicu. Et deinde seculares. Sed his temporibus nostris Christianissimus rex noster Franciscus primus, impetrauit à summo pōtifice Leone papa x.priuilegium tale, ꝙ canonici suæ cappellæ ordinariæ præcederent omnes canonicos totius regni, etiam ecclesiarum cathedralium & metropolitanarum.

Et aduerte, ꝙ canonici ecclesiarum Cathedralium in Francia in hyeme habent tegmentum in capite pro ornamento eorum, quod dicitur almutia, quæ fit diuersis modis, vt dicit Cardina. Zabarella in clemen.j.col.ij.de statu monachorum. quasi in tota Gallia fiunt ex pelle grisea desuper, & intus ex pelle varia, quę apud nos dicitur, Menu vers. In ecclesia verò cathedrali huius ciuitatis canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle seu penna: alij vero canonici ecclesiarum collegiatarū ex pelle quæ vulgò dicitur, Dung escorieulx, ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingonen. portāt ex pelle nigra: & dicunt ꝙ omnes ecclesiæ cathedrales fundatę à Carolo magno ita portant.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur qui merito vitę, nobilitate, aut scientia alios antecellit. no.gl.in c.placuit.in prin.in glo.in verbo, præponimus. xvj.di.vbi archidiac. Et ideo episcopus doctor præfertur episcopo nō doctori. Dn̄icus de sancto Gemi.in c.Isidorus.xvj.di. Feli.in rub.de maio.& obe.& dicit Bal.in ca. cùm olim.consue.in princ.ꝙ doctor etiam tardius receptus præcedere debet.& dicit Bald.in l.nemini.C.de aduoca.diuerso.iudicio.de meliori sanguine præfertur cæteris: & de episcopo doctore qui pręcedit alium, vide Cardinalem Alexan.in capitu.Isidorus.xvj.dist.& Barba.cōsilio lviij.in fine.in ij.volumi.& ita limitat Felin.d.c.episcopos.suprà allegatum.

Sic etiā videretur ꝙ canonicus doctor, & sic de singulis similibus pręcedere deberet nō doctorem primò receptū, quod tn̄ non obseruatur. Et videtur hoc esse, eo quia prioritas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur, vt dixi ante in xxiij.consideratione, inci.episcopi in sessionibus &c.& maximè inter personas, vt tenet glo.in c.sacrosancta.in verbo, presenti sessione.circa medium.de autoritate sacrorum cōciliorum.vt ibi Guymier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die, quia tunc isto casu merita personarum debent attendi, per l.j.& ibi Bar.& Alex.ff.de obsequijs prestā.de duobus doctoribus eodem tēpore factis, de quo infrà dicā. Et ita etiam tenet Nicolaus Boërij in suo tract.de autoritate & pręeminentia sacri magni concilij.vbi dicit ꝙ ita fuit obseruatum in congregatione Turoni & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

QVadragesimanona cōsideratio. In habentibus eādem dignitatē in vno eodemq; loco, præfertur qui à maiori recepit dignitatē, vt in canonico à summo pōtifice, qui prefertur canonico ab alio inferiore creato: intellige data paritate tēporis creationis. Faciūt quę dicunt Panormi. Cardi. Zabarella, Petrus de Ancha.& Anto.de Bu.in c.per tuas.extra de maio.& obedien. Dicam latius infrà in prælatione dignitatum temporalium, maximè quando ponam præeminentiam militum quæ erit nona pars huius tractatus, in xxvj. consideratione: & in septima parte, in xxxviij.consideratione. incipien.quoniam inter istos.

QVinquagesima consideratio. Officialis principalis episcopi cūm dignitatem habeat, alios clericos seculares pręcedere debet.notatur per Cardina.in cle.ij.de rescri. Intellige tamen dūmodo tales nō sint in dignitate maiori cōstituti: imo etiā si sit canonicus ecclesiæ cathedralis non præcedet ipse officialis alios canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, vt dixi supra in xlv.consideratione.incipien.existens in maiori dignitate. Dicit tamen Panor.in consi.xxj.in j.volu.ꝙ officialis generalis episcopi debet præcedere omnes totius diœcesis post episcopum, cūm faciat idem consistorium cum episcopo.c.ij.de consuetudini. lib.vj. Sunt & alij duo post officialem qui habent aliquam præeminentiam, vt est vicedominus, qui præest rebus vel iuribus episcopalibus: de quo Speculator in titu.de vicedomino.& habetur lxxxix disti.c.volumus.& c.seq.& Oeconomus qui preest rebus capituli, de quo infra dicam.

QVinquagesimaprima consideratio. Clericus secularis præfertur regulari & pręcedit regularem.notatur in c.legi epistolam.& in §.alia.xvj.q.j.Ioan. Andr.in regula delictum, libro vj.in Mercur.col.iij.& glo.fi.in c.qualiter, le second.de accusatio.quæ dicit ꝙ dignior est cœtus clericorū ꝙ̄ monachorum. Et anterior est status clericalis, ergo honorabilior. glo.in c.quorundam.versi.predicatorum, lib.vj.& c.fi.de pactis, lib.vj.cū de his mentio habeatur in psal.cix.ibi: Tu es sacerdos secundūm ordinem Melchisedech.& ad Heb.vij.in princi.& vj.in fi. Religio verò propriè dicta post Christum successit authoribus Basilio, Benedicto, & Augustino: de quibus Ange.de Claua.in sua summa.in verbo, religiosus.in princ. De antiquitate tamen monasticæ religionis quomodo etiā fuit ante Christū, dicā alibi. Et plenissimè per Iudocum Clicthoueum in suo Antiluthero, libro iij. c.v.& vj.& in toto illo libro multum extollit & magnifacit vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin.in d. rubrica.de maio.& obedien.incidere in dubium: An vita actiua sit dignior ꝙ̄ contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Penna in l.ij.C.de digni.libro xij.& in l.j.C.vt dignitatum ordo seruetur, libro xij.& Bernardinū de Bustis in ij.parte sui rosarij: sermone viij.in litera O.vbi ponit ꝙ vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commēdauit vitam anachoritarū, eremitarum, seu religiosorum: de qua commendatione amplissimam fecit mentionē Io. Ludouicus Viualdus de monte regali in suo libro, quem opus regale intitulauit, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. Et etiam Ang.in consilio suo clxxix. incipiente: visis prædictis.colum.iiij.ꝙ vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen & domi.meus Iason post eum in l.j.in iiij.colum.ff.de iustitia & iure.referentes Hostiēsem in procemio summæ, in iiij.columna. referunt & dicunt ꝙ vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferūt, ꝙ recti iudices & aduocati vtētes recto

recto iure, prout debēt plus merentur & meliorem vitam, faciunt ꝙ fratres prędicatores & alij religiosi. Et idem etiā tenet idem Albe. in l. per diuersas. C. mandati. quod dicit esse verum Menizani in sua sylua nuptiali, si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi praecepti diuinis, & nō gratia lucri vel ambitus. Nam deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Gene. iij. & ca. in capite. l. distinctio. Et istud etiam tenet idem Alberi. in l. si qui desideria. C. de suffrag. Vbi etiam dicit, ꝙ officiū aduocatorum apud deum non implicat peccatū. de quo dicā infra, in parte septima, in xxix. consideratione, incipien. officium aduocationis. Et de huiusmodi vita actiua & cōtemplatiua dicam infra in xij. parte, in xlviij. consideratione, vbi ponam etiam de mista vita seu communi.

QVinquagesimasecunda cōsideratio. Quo ad pręeminentiā vnius religionis ad aliā sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxviij. dicit ꝙ excellentia vnius religionis quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundūm hoc inter religiones illa quae ordinatur ad docēdum & praedicandū tenet summum gradum. Et ratio est, quia quamuis praedicare & docere sit actus vitae actiuae, procedit tamen ex plenitudine contemplationis, secundūm Gregorium: vnde pręfertur simplici contemplationi, sicut maius est illuminare ꝙ lucere solum: &, vt ait Euāgelista: Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regnum cœlorum. vt dicitur de Ioanne, Lucae j. qui fuit praecursor & praedicator illius, dicit. Ego sum vox clamantis in deserto &c. Propterea dictum est de eo per angelum. Et erit magnus coram domino. Tales enim sunt doctores praedicātes euangelium dei, qui ante fulgere debēt, Daniel. xij. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamēti. facit etiā. c. licet. de regularibus. vbi dicitur: Sicut maius bonum minori praeponitur, ita vtilitas communis speciali. Et quia in his est maior latior & prolixior, ex quo maiora stipendia saltem honoris & praeeminentiiae sunt adhibenda. l. nemo. C de officio magistri officiorum. Et in hoc rectè praeponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religio sissimè ad ista deputatę sunt propinquissimę perfectioni episcoporum, ex quo videntur tenere primū gradum, & secundum gradum tenent illi qui ordinantur ad contemplationem. Tertium qui occupantur circa exteriores res. Ex quibus videretur inferendum, ꝙ sunt praeferendi, cūm principaliter in his attendant. s. praedicando & docendo, vt sunt prędicatores, minores, carmelitę, sancti Augustini eremitę: & quòd deberēt dici digniores alijs religiosis ex rationibus praedictis.

Secundò attenditur exellentia vnius religionis ad aliā secundūm quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum ꝙ altera: puta si religionum quę ordinantur ad contemplatiuam vitam ordinetur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendum, erit perfectior prima: quia altioris cōtemplationis est oratio ꝙ lectio, licet dicatur secundūm Augustinum: Cum oras, loqueris deo: cum verò studes, deus loquitur tibi &c. Et inter opera vitae actiuę potius est redimere captiuos ꝙ recipere. Et ideo religio quae ordinatur ad redimendum captiuos erit excellētior, ꝙ quae ordinatur ad hospites suscipiendos cęteris paribus. Potest etiam attēdi ista excellentia si vna illarum ad plura ordinetur quā alia: vnde si ordinetur vna ad legendum & ad orandum, potior erit ꝙ illa quae solū ad legendum. Et ita tenent canonistae in c. quod dei timore. de statu monachorum. & in c. nisi cum pridem. extra de renun. & Archidi. in c. si quis vult. xxxvj. distinct. vel etiā si cōuenientiora habeat statuta ad cōsequendum finē propositum, dicetur perfectior alia quae huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in concilio Bononien. edito in materia prelationis monachorum & canonicorum regularium, in prin. & prima parte, in vj. & vij. fundamento: quę melius haec declarant. Hinc per hoc deueniemus ad dispositionem canonistarum, quae habet, ꝙ illa quae habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione statim dicemus.

Tertiò, dicitur praeeminentia religionis vnius ad aliā ex parte exercitij, non quidem quantum ad quantitatem, sed quātum ad proportionem eius ad finem intentū. Vnde in colla. ij. Moysi beatus Antonius praeposuit discretionem, quę omnia moderatur vigilijs, ieiunijs, & alijs huiusmodi. Ex quibus vult inferre Anto. Flo. post Thomā supra alleg. in sua summa. parte iij. titu. xvj. c. §. ij. ꝙ nō, ex hoc ꝙ religio aliqua habet arctiores obseruantias debet iudicari potior, sed ex hoc ꝙ maiori discretiōe sunt eius obseruantiae ordinatae ad finem intentū religionis: sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi & potus, efficacius ordinatur ad continentiam, ꝙ per substractionem vestium, vel corporalem laborem. Et has praeeminentias ponit Io. Andr. in c. sanè. de regularibus. in nouella. Sed postꝙ illas posuit, subdit. Nos canonistae, non ponderatis his subtilitatibus, solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior, vel fortior modus viuendi. Vnde in c. licet. de regula. & transeun. ad religio. dicitur de arctiori vita & sanctiori, ad quam licet transire ex latiori licentia petita. Et sic cū omnes religiones sint ordinatę ad summū finē, qui est charitas, per quam coniungimur deo, vt in extrauaganti Ioannis xxij. ad cōditorem dicitur. Et sic cūm finis sit idem, solum ponderamus arctiorem modum viuendi. vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili, tamen sine deficiendi periculo, non admittimus transitum ad religionem in qua esset contemplatio & actio, etiam praedicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi: quod tamen theologi admittunt secundūm notata per Thomā ij. ij. q. vlti. articulo viij. in corpore articuli. & addit Ioannes Andr. post Thomam, ꝙ paupertas religionis ex hoc ꝙ post maior, non facit religionem perfectiorem alijs. haec dicit Ioan. Andr. vbi supra: & hoc refert & recitat Anto. Floren. in loco supra allega. paucis additis per nos.

Sed reperio, ꝙ canonistae nostri habent alios modos & alias causas ad cognoscendum & inducendum, an vna religio sit excellentior altera. Et sic vltra praedictos quatuor modos suprà tactos, ꝙ alio modo cognoscitur, an vna religio sit dignior altera & excellentior.

Quintò ergo modo vna religio dicitur excellētior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam in sequenti consideratione, & ad quam multum attendendum est, Quoniam qui prior est tempore, potior est in iure. regula qui prior. de regulis iuris, libro vj. c. antiqua. de priuilegijs. c. renouātes. xxij. distinctione. l. qui prior. ff. de iudici. §. singulorum. institu. de rerum diui. quae regula habet locū in honoribus & sessionibus, text. in l. honores. ff.

de decuri. & in l.fi. & ibi Bar. C. de tyro. libro xij. vbi dicit Bar. textum illum esse contra iuuenes doctores qui volunt locum celsiorem habere. Ad idem tex. in §. ordinationem. in authē. de monachis. & in §. quibus. in prima constitu. C. dum tex. dicit, vt ordo temporū earumq́ constitutionum, non solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa cōpositione clarescat. Primis quidē in primo loco, posterioribus verò in secūdo ponēdis. Et ibi dicit Bal. ꝙ qui prius est tempore, prius est in situationis ordine. Et dicit Feli. in rub. de maio. & obedi. in iij. col. ꝙ inspicitur anterior origo per glo. in c. quorūdam. de elec. in vj. Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorūlibet ordinū, tam in institutione ꝙ̄ in confirmatione, vt infra videri potest, quod quomodo sit consideranda, cogita ex infra dicēdis.

Sextò, excellentia & præeminentia consideratur in illis qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiā si sit posterior tempore. c. quia sæpè. c. si eum. c. si à sede. c. hi qui. de præben. lib. vj. ca. per tuas. de maiori. & obediē. & dicam infrà.

Septimò cōsideratur ꝙ vna religio sit excellentior altera ex approbatione, vt notatur in c. fina. de religi. domibus: & ideo vna religio approbata est excellentior altera, & si primò approbata, ideo quia vtraq; approbata, prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior: quæquidem approbatio multa operatur, vt habetur in concilio Ferrarien. in xiij. colum. ibi: item non obstat inquantum dicebatur regulam beati Benedicti nō requirere approbationem &c. & plus attenditur ꝙ̄ institutio, vt habetur in concilio Bono. in vj. colū. & concilio Ferrarien. in iiij. colum. infra allega.

Octauò consideratur excellētia & præeminētia vnius religionis ad aliam: ex quo vna habet plures religiosos ꝙ̄ alia. Qui enim præest pluribus, maior est. aut. constitutio, quæ de dignita. §. generaliter. vbi glo. dicit. nota nobiliorem propter subiectos. Est enim præmium dignitatis habere plures subiectos. dixi alibi.

Nonò consideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera & in scripturis, vbi fit de eis mentio, quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ, dignitatis & maioritatis: quoniam qui primò nominatur, dicitur dignior, & honorari dicitur. Bal. in authē. hoc amplius. in vlti. colum. C. de fideicommis. & probatur in c. si quis iusto impedimento. de electio. in vj. & in l. seruus communis ita. & quod ibi notat Bar. ff. de stipu. seruorū. & de huiusmodi ordine literę latissimè per Feli. in c. cūm dilecta. extra de rescriptis. vide Imolam in rubri. extra de præben. do. meum Iason. in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substitu. de quo infra dicam in consideratione xxxiij. quando ponam ꝙ prius nominantur monachi nigri quā canonici regulares: de qua in c. auaritiæ. de præben. vbi Panor. Felin. in rub. de maio. & obe. in iij. & iiij. col.

QVinquagesimatertia consideratio est, ꝙ antiquitas religionis est etiam multum attendenda, quoniā est maxima, cūm reperiatur monachos & religiosos etiam fuisse in veteri testamento: quoniam, vt habetur in volumine scholasticæ historiæ, in rubrica: de signis in morte domini; de sancto Scarioth qui abbas monasterij fuisse dicitur: quo mortuo eius monachi & sub eius obedientia degentes inconsolabiliter doluerunt, ex quo comprehenditur ꝙ Scarioth abbas fuit & non simpliciter abbas, sed sub se monachos habuit. Legitur etiam in eadem historia, sub rubrica: de sectis Iudęorum. ꝙ Essei in omnibus ferè vitam monasticam ducebant, omnia habentia communia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes, post ortum solis vsq; ad quintam horam operantes, silentium obseruantes, consortio suo neminem adhibentes, nisi sub probatione anni: mortem pro iustitia immortalitate meliorem iudicantes. Probatur etiam ex l. j. §. religionis causa. ff. de collegijs illicitis. vbi etiam non prohibebantur fieri collegia religionis causa: & sic in veteri testamento cūm ante Christum, eo quia libri digestorum sunt ante Christum, vt est gloss. in verbo, in nomine. in rubrica. ff. de iustit. & iure. & allegat pro hoc l. j. §. j. ibi: reperimus autem. & §. cumq́ hoc. in fin. C. de veteri iure enucle. Nicolaus de Neapoli in rubri. institutio. propè fin. & dicit Bart. in l. multum interest. ff. de verbo. obli. ꝙ condentes iura digestorum erant pagani, cūm leges fuerunt factæ per tercentum annos anteq; Christus veniret vel plus. facit gloss. vlt. l. pridie. de ferijs. ff. & in l. Titia. §. fi. in verbo, dei. de auro & argento lega. ff. dicit tamen Io. Fabri in §. restituta. col. ij. in glo. j. institu. de fideicō. hæredita. ꝙ iura digestorum & iuriscōsultorum fuerūt post passionem domini, & tempore gratiæ. tex. in l. nō distinguemus. §. sacerdotio. ff. de arbitris. Dic tamen ꝙ plures fuerūt gentiles, licet post Christū fuerint, & maximè quia est lex Martiani, qui fuit tempore Iuliani tyrāni imperatoris qui erat infidelis, & regnauit post Helium pertinacem, & ante Seuerum imperatores. Ex quibus cōstat ꝙ religio fuit etiam ante Christum. Imo etam refert historia tripatita, libro j. ca. ij. & Isidorus titulo de officijs. c. xv. ꝙ Elias & Eliseus vitam monasticam duxerūt: plures etiā alij ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt, quos amplè ponit Volaterranus in sua antropologia, libro xxj. vbi ponit amplè initium anachoritarum & ordinum omnium. Postmodum à sanctis apostolis ordo monachalis initium habuit: quoniam eorum vitam sectantes, omnia in cōmuni ponebāt, propriorumq́ bonorum dispensationem apostoli, sipsis, vtpotè patribus & superioribus relinquentes discipuli, vt apud Cassianū libro collationum suarum. colla. xviij. c. v. apertissimè legitur. Probatur etiam ex autoritate Niceni cōcilij, de quo fit mentio in c. qui verè. xvj. q. j. vbi hęc verba de cænobitis & monasteria inhabitantibus inscribuntur. Probatur etiā ex textu Calixti papæ, qui habetur xxviij. dist. c. presbyteris. qui Calixtus fuit anno domini ccxxvij. Et idem Calixtus facit mentionē, de quo in c. interdicimus. xvj. q. j. vbi abbatibus & monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare, vnctiones facere, & publicas missas cātare interdicit. Fit etiam mentio de monachis ab Eutichiano papa, q fuit anno domini cclxxvij. de quo in c. si quis episcopus aut abbas. Fit etiam à Felice papa, qui fuit anno domini cclxviij. de quo in c. eos quoq;. de consecra. di stinct. iiij. Fit etiam mentio à Syluestro papa, qui fuit anno cccxix. de quo in c. à subdiacono. xciij. distin. Fit etiā mentio à Syricio papa, qui fuit anno ccccxc. vt habetur in c. monachis quoq;. xvj. q. j. Fit etiā mētio per Innocē. primū, qui fuit anno dñi ccccxj. vt habetur in c. de monachis. xvj. q. j. Et per concilium Nicenum, de quo supra: quod fuit anno dñi cccxlj. quæ omnia iura sunt añ Benedictū, cū Benedictus fuerit anno dñi cccccxxxvj. vt habetur per Archiepiscopū florentinū in sua historia, li. xv. c. xiij. per totū, in ij. parte. licet quidā alij dicāt, ꝙ fuit anno domini ccccclxxv. Sed veritas est, ꝙ fuit anno domini cccccxx. Et de eo etiam fit mētio in concilio Calcedonē. c.

iuxta Calcedonẽ.xvj.q.j.& sic quicquid sit reperietur ꝙ antiquitas religionis est maxima.Imo Bernard⁹ in sermone,quem apologeticum appellat,in c.de intemperantia vestimentorum,monachalem ordinem primum in ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui,ꝙ monachi deberent præcedere clericos seculares,cõtra id quod dictum est s̃.in lj.consideratione.

QVinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo Benedicti fuit primus ordo monachorũ post Christum institutus ab eo,insequendo vitam antiquorum monachorum: sed ante eum fuit Basilius,qui fuit in oriente,& Benedictus in occidente,vt refert Anto.Florenti.in ij.parte suæ historiæ,tit.xv.c.xij.in fine. Ex quo concludendũ est,ꝙ hic ordo omnes quoscunq; alios excedit seu precedit,etiam canonicos regulares,vt dictum est. Et ista est opinio omnium doctorum canonistarum & scribentium,videlicet primò Felin.qui multos allegat in d.rubri.de maio.& obe.videlicet omnes scribentes in c. quorundam. de electi.in vj.& in c.auaritiæ.de præben.in c.deus qui.de vita honestate cle.in c.sanẽ.de regularibus. in c.ꝙ dei timorem.de statu monachorum.in c.intelleximus.de ætate & qualita.in c.nimis,le second.de excess.prelato.in c.episcopos.xviij.distinct.in c.alia.xvj.q.j. Et ista est communis quam omnes tenent,de qua multũ amplè per consilia Paduana & Bononiensia,quæ sunt nimis prolixa, ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris cũm sint impressa:& per Volaterranũ in sua antropologia.in ij.tomo,libro xxj.Et sub hoc ordine sancti Benedicti quibusdam constitutionibus additis sunt plures ordines,de quibus sigillatim & particulariter dicam,videlicet ordo Cluniacẽ.monachorum nigrorum,sanctæ Iustinæ,ordo Camaldulensium,ordo Vallis vmbroſę,ordo Cisterciensis, ordo Gradimontẽsium,ordo Cœlestinorum,ordo Mõtis oliuarum,ordo Montis sani,Siluestrini,& plures alij.

QVinquagesimaquinta consideratio. Post ordinem sancti Benedicti primus orgo qui est in regula & sub dicto Benedicto est ordo Cluniacen.qui fuit institutus anno domini.913.vt refert Vincentius in speculo historiali,libro xxv.Nam,vt dicit Berno,abbas moriturus Odonem olim musicum constituit abbatem Cluni. cœnobij ea cõditione,vt ecclesia Cluniacen.solueret annuatim ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum.Et,vt dictum est,in eo monasterio à Bernone cõstructo seruabantur instituta patris Eutichij,qui fuit temporibus Ludouici magni,vir charus regi,omnibusq; amabilis. Nam cũm esset laicis & peregrinis studijs eruditus,deferens ea vnde superbire solet humana fragilitas,totum se patrum regulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit,vnoq; volumine colligauit. Nec multò post monachus effectus est,& in tãto amore apud regem habitus,vt intra palatium suum,monasterium ei construeret.Decurso autem vitæ stadio, circunstantibus fratribus spiritum emisit. Et cũm ab eius discipulis exequiæ pararentur viuus redijt,illisq; attonitis & admirantibus ait: deo gratias.Sciatis,ꝙ in his xl.annis vnum tantum diem non memini me cibum cœpisse,nisi prius fleuisse: hodie autem sublato mœrore me cõsolatus est deus,& inter choros angelorum tribuit mihi dominus requietionis locũ. His dictis perpetuò requieuit.Ipse fuit institutor consuetudinum quæ in monasterijs hactenus seruantur.Tandẽ abbas Berno exitiali morbo decumbens,vicinos episcopos accersiuit,& ab ordine se deponens flebili voce clamabat se reũ & indignum tali monasterio præfuisse: tunc manibus fratrum,frater Odo captus coram abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus vt ordinaretur: & cũm nec sic vellet cedere vt locum pastoris subiret,superatus est tandem episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata,& beati Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit, reparata. Hic verò ordinem Cluniacen.instituit,quibusdam regulis,traditionibus & constitutionibus additis.

Quiquidem ordo Cluniacen. non est amplius sub ordine sancti Benedicti,sed est vnum caput de per se in toto suo ordine,vt dicit Oldra.in consilio cciiij. Dixi supra in xxxj.consideratione.Et sunt diuersi ordines habentes qui libet de per se vnum caput,vt tenet Aegidius de Bellamera in consilio suo xxxij. Sed quandoq; isti deuiauerunt à regulis eorum postq; incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasterijs,vt dicit idem Anto.eodem libro, capi. xxiij.§.ij. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum domini Millesimum cccc.in abbatia sanctæ Iustinę,vt ibi per eum.

QVinquagesimasexta consideratio. Sed cũm sit magna altercatio inter monachos nigros,cuiusmodi sunt monachi sancti Benedicti,& Cluniacen. ordinum,& canonicos regulares,qui eorum precedere debeant,cũm sit cõmunis inter omnes scribentes,quòd monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis,quæ non habent locum in alijs ordinibus infra dicendis & ponendis: ideo stabit ad minus firma conclusio, ꝙ post monachos nigros erunt canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscũq; alios religiosos,siue sint non mendicantes,siue mendicantes: & hoc,quia licet teneant omnes, quòd ordo canonicorum regularium initiũ habeat à Marco euangelista,& postea à beato Augustino ante Benedictum,& qui fuerunt maiores Benedicto,vt satis demonstratur in concilijs dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum,tamen antiquitas monasticæ religionis est ante Marcum & Augustinum, cũm sit etiam in veteri testamento,vt dictum est.Et etiam sunt plures rationes hincinde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo cũm sint plures rationes pro eis militantes,vt in prædictis cõcilijs,ad minus post dictos monachos nigros,& ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

QVinquagesimaseptima consideratio. Post ordinẽ tamen Cluniacẽ. ponit Antoninus Florentinus in dicta ij.parte suarum historiarum,titulo xv.§. xvij. ordinem Vallis vmbrosæ, qui fuit institutus anno domini M.xl.sub regula sancti Benedicti,quibusdam cõstitutionibus eorum superadditis: quę religio fuit instituta seu ordo fuit institutus à Ioãne Gualberto,& habet multa monasteria in Tuscia & in Lõbardia sub habitu griseo: quod quomodo fuerit,ponit idem do. Anto. in dicto loco. Dicit tamen idem Anto. in titulo xv. eadem parte historiali,cap.xxiij.§.ij. ꝙ ipsi claudicauerũt à semitis Gualberti eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Benedicti,vt vix esset qui faceret bonum.Sub eodem habitu & regula quidam Siluestrini dicti,eo quòd Siluester dictus est primus autor eorum, qui talem ordinem intrauit in monte Phano propè Fabrianum in Marchia Anchonitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quòd iam quasi defecit ex toto dicta religio ex carentia fratrum,vt ibidem

videre poteris. Et isti non sunt præferendi religiosis Cistercien. licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cistercien. & strictior est eorum vita, ex quo illis præferendi, vt infra dicam. Tamen eos hic antè posui, cùm ordo eorum sit prior institutus quàm Cistercien.

QVinquagesima octaua consideratio erit de ordine & fundatione ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eũdem Anto. Floren. in ij. parte suæ historiæ, titu. xv. §. xviij. vbi dicit quod initium habuit anno domini M. xcviij. sub quodã abbate Stephano: sed paulò post mirabiliter dilatatus per beatum Bernardum, & (vt dicit) fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugonis Lugdunen. ecclesiæ archiepiscopi sedis apostolicæ tunc legati, & religiosi viri Vulterij Cabilonen. episcopi, necnon & clarissimi principis Odonis Burgundiæ ducis freti consilio, & autoritate roborati, inuentum eremum in abbatiam construere cœperunt, præfecto Roberto abbate ab illius diœcesis episcopo, videlicet Cabilonẽ. curã virgamque pastoralem, ceterisque in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At verò post non multum temporis factum est, vt idem abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molismensibus papæ Vrbani secundi iussu Vulterij episcopi Cabilo. licentia & assensu Molismum reduceretur, & Albericus vir sanctus & religiosus in ipsius loco substitueretur: hoc sanè inter vtranque ecclesiam fœdere pacis retento gratia & autoritate apostolica seruato, vt ex eo iam tempore neutra illarum vtriuslibet monachũ ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto, nouum monasterium noui patris solicitudine & industria breui non mediocriter deo cooperante in sancta religione ac conuersatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Anto. Florenti. allegans Vincentium in speculo historiali, quod tempore Guilelmi secundi regis Angliæ cœpit religio Cistercien. &, vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, quod talem virum genuit Anglia, qui huius religionis & author fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui aliàs Stephanus à puero Surburnæ monachus postea pannos illos perosus Scotiam, mox Franciam, contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalteriũ cantitabant. Deinde Burgundiam regressus in Molismo nouo & magno monasterio se totondit. Ibi quum ei proponerentur obseruanda quæ non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem de quibusdam superfluis cum vno & alio disputauit, vt abbatem ipsum & alios xvij. in suam sentẽtiam induceret. Igitur Cistercium venere, locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio archiepiscopi Viennẽ. qui postea factus est papa. Abbas tãdem qui cum eis venerat à suis monachis requisitus, ad eos redijt quasi coactus. Sed omnes qui cum eo venerant de Molismo cum illo regressi sunt, preter octo qui sibi abbatem constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem verò Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit quod ad Vincentium plenius recurrendum est & titu. xvj. c. j. §. ij. eodem libro, dicit quod Cistercien. vtique fuerunt magna columna ecclesiæ sub beato Bernardo &, postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigijs patrum, inutiles facti sunt. Circa autẽ annos domini M. ccccxxxvj. quidam ex monachis abbatiæ Florentinæ sub Eugenio iiij. transierunt ad ordinem Cisterciensium in obseruantia regulari, collato eis monasterio septem propè Florẽtiam dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium hoc procurante reuerendissimo domino Cardinali Firmani & ex pusillo grege adauctus est. Sed si bene consideremus illud fuit tantum in Italia, quia semper Cistercien. apud nos, & in Gallia fuerunt semper decorati scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, & etiam Carthusienses reputantur sanctimoniæ vitæ: ita quod non est aliqua sinistra supicio præsumenda cõtra eos. Ita etiam quod ex hoc possunt esse iudices in causa propria vel suorum, vt dicit domi. meus Iason in authen. iubemus. C. de iudic. in ij. colũ. ibi: secundò facit. & Felin. in c. super his. in fi. extra de accusationibus.

Sub hoc habitu Cisterciẽ. est alius ordo apud nos, vbi sunt tãtum priores, qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum ordine, & habet multos prioratus sub se, vt est prioratus Vallis sancti Benedicti, iuxta Heduam, & prioratus Vallis Crescẽ. qui dicitur Vaultcroissant propè Sedelocum, & plures alij qui sunt modici prouentus, & in quolibet prioratu sunt pauci religiosi. Et melius esset, quod reducerentur in totum sub habitu Cistercien. cùm habitum eorum deferant.

QVinquagesima nona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensium, qui fuit institutus à Rõmaldo viro magnæ sanctitatis & sanctimoniæ: & fuit institutus anno domini M. xxx. Et sic ante ordinem Vallis vmbrosæ, & Cistercien. de cuius institutiõe habetur per Antoni. Florenti. in suo libro historiali. ij. parte. tit. xv. c. xv. Qui licet fuerit institutus ante Cistercien. non tamen habetur in tanto honore nec in tanta extimatione, cùm vita Cistercien. sit arctior & strictior quàm vita illorum: & ideo in maiori prærogatiua, excellentia & præeminentia, secundùm quod dicit Ioann. And. in c. sanẽ. de regularibus. quã doctrinam refert & sequitur Florentinus in sua summa. iij. parte, titu. xvj. c. j. §. ij. vbi dicit quod canonistæ non ponderatis subtilitatibus theologorum solent solum pro præeminẽtia religionis ad aliam, quod vna sit arctior, strictior, durior vel fortior in modo viuendi. Ex quo inferendum est quod ordo Cistercien. est præferendus, cũm vita eorum sit arctior, strictior, & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, qui degenerantes alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasterijs & eremi reclusis. Sed circa annos domini M. ccclxx. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in diœcesi Aretina, sed territorio Senen. episcopus Aretinus tunc temporis dedit habitum similem & regulam ipsius beati Benedicti, ex quibus crescentibus, in gratia dei, & numero cõstitutus est ordo Mõtis oliuarum dictus ab ecclesia, & ipse approbatus, & in monasterijs per Italiam multiplicatus ac priuilegiatus, & à diœcesanis exemptus factus. Qui religiosi super capita sua ponunt generalem vnum ex eis abbatem de triennio in triennium. hęc Anto. Floren. vbi suprà, in ij. parte, titu. xvj. c. j. §. ij.

SExagesima consideratio. Sub eadem regula sancti Benedicti fuit ordo humiliatorũ, qui licet habuerit primũ initiũ anno do. M. xvij. tñ in processu tẽporis fuit tripliciter variatus in mõ viuẽdi. Sed vltimꝰ eorũ viuẽdi modus fuit approbatꝰ anno

anno domini M.cc.& per Innocentium tertium confirmatus. Et postmodũ per successum à diœcesanis exemptatus & priuilegijs multis munitus, & sub regimine vnius principalis & generalis præpositi cõstitutus. Sumpserunt enim in tertio modo viuendi pro norma partem regulæ beati Benedicti non totam, superiores eorum præpositos nominantes: multiplicatiq; valde fabricauerunt sibi multa monasteria, tam fratrum q̃ monialium per partes Tusciç & Lõgobardiæ, maximè Mediolani. Hi inter alia priuilegia habent, q̃ in sabbato paschæ celebrant eorum officium illius diei de sero post meridiem in introitu noctis, ita quòd missa illius diei de nocte in vigilia paschç cantatur. Et de institutione, approbatione, & conseruatione prædicti ordinis, habetur per eundem Antoni. Florentinum in suo libro historiali, secunda parte. titulo xv. cap. xxiij. vbi amplè.

SExagesima prima consideratio. Sub regula beati Benedicti adhuc sunt quidã apud nos qui dicuntur Cœlestini, de quibus est notabilis conuentus in ciuitate Parisiensi, & in multis alijs locis Franciæ. Et isti sunt obseruãtes, sub regula beati Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diœcesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusien. præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia tamen non sunt omnino mendicantes, ideo omnibus alijs mendicantibus præferuntur. Et quòd sint sub regula beati Benedicti, dicit Antoninus Florẽtinus in tertia parte suæ summç, titulo xvj. capit. primo. §. xviij. in principio. vbi dicit. q̃ talis ordo fuit institutus à beato Petro de Murrone. qui fuit papa Cœlestinus, sed renunciauit papatui.

SExagesima secunda consideratio. Crederem, q̃ licet ordo Carthusientium non sit sub regula beati Benedicti, nec aliquarum quatuor regularum ab ecclesia approbatarum: sed habent sua statuta pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab ecclesia, vt dicit idem Antoninus Florentinus iij. parte suæ summæ, titu. xvj. c. j. §. vj. Et est venerabilis religio. quæ vsq; ad presentem diem seruat rigorem suarũ obseruentiarum per annos circiter quatuor centum, vt dicit idem Florẽ in suo libro historiali. ij. parte, ti. xv. c. xxij. §. ij. Austera, vt dicit, siquidẽ est in multis, in abstinentia quidẽ, quia prolixa ieiunia & sextis omnibus ferijs in pane & aqua, ab esu carnium semper abstinẽt, etiam in grauissima infirmitate, ita vt qui eis vesci voluerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad vestitum, quia semper silicio induũtur ad carnem. Quo ad solutionem, quia nunq̃ exeunt exceptis priore & procuratore: & in sellis suis soli manent cum arcto silentio: vigilias magnas habẽt propter prolixitatem officij. Vnde Bernardus qui epistolã ad eos scripsit, quia dicitur ad fratres de Monte dei, multum commendat inter cætera dicẽs. Vestrum est frui deo. in fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorũ: & magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset, maximè quo ad conuentum Papientium, qui distat à ciuitate Papien. duabus leucis seu quatuor aut quinq; miliaribus, vbi est talis sumptuositas in ędificijs, q̃ vix vltra dici possit. Et etiam apud Diuionem est conuentus Carthusiẽsium valde sumptuosus in ædificijs, & apud Parisien. Et cõuentus principalis dicti ordinis est in delphinatu, iuxta Gratiõnopolim ciuitatem. Et ex dictis Ioan. Andreç in dicto cap. sanè. de regularibus. Hic ordo, cũm propter eius nimiam austeritatem sit cæteris præferendus, maiorẽ preeminẽtiam deberet habere: tum etiam quia fuit institutus anno domini M.lxxxvj. secũdũm quod habetur per Antoninum Florentinum in sua historia, secunda parte. titulo xv. cap. xxij. vbi amplè, iam supra allegat. Et Iacobus Bergomensis in suo supplemento chronicarum, libro xij. Et etiam propter eorum antiquiorem institutionem præferri debent ordini Cistercien. & Præmonstraten. Et Bernardo teste, primatum obtinet inter omnes ordines ecclesiasticos, non ratione temporis, sed ratione religiositatis. Et etiam Policratus libro suo septimo. cap. xxj. incipiente, licet autem. ponit de laude & origine istius religionis, & aliarum religionum, quem hic non insero, quia est impressus. De laude huius ordinis etiam Sebastianus Brant scripsit.

SExagesima tertia consideratio. Alius est ordo, qui dicitur ordo sanctæ trinitatis, cuius caput est in ciuitate Parisiensi: qui dicitur, Es Maturins: qui sunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debẽt omnes alios religiosos, saltem post monachos nigros, præcedere: saltẽ præcedet religiosos sancti Antonij, qui sunt deputati ad suscipiendum hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordinati ad redimendum captiuos, ideo religio eorum est excellentior, vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa, tertia parte, tit. xvj. c. j. §. ij. Et de his & certis alijs facit mẽtionem idem Florentinus in sua historia. ij. parte, titu. xv. cap. j. §. iij. in fine.

SExagesima quarta consideratio. Post ordines supra dictos non mendicantes sub regula beatorum Basilij & Benedicti, sunt alij ordines religiosorum non mendicãtium sub regula diui Augustini: vt sunt ordo sancti Ioannis Ierosolymitani, qui dicuntur cruciferi, & sunt milites Rhodiani seu templi, de quibus dicam infra in ix. parte, in iiij. consideratione. quibus assimilantur milites sancti Iacobi de Spata militãtes pro fide, qui sunt in Hispania, qui sunt milites regis Hispaniç: de quibus infra dicam in illa ix. parte: de eo hic non insisto.

SExagesima quinta cõsideratio. Alij sunt hospites sancti Antonij, qui dicitur ordo hospitalariorum sancti Antonij, qui sunt in diœcesi Vienen. qui ex consuetudine & vsu videtur sumpsisse principium. Et etiam extensum fuit ad hospitale curie Romane: quoniam sicut in secularibus in vrbe Romana legitur duos fuisse prætores, vnũ qui prçerat, alterum verò qui Romanis iustitiam exhibebat, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. & cũm placuisset. & de iudicijs. l. ij. §. j. sic in spiritualibus dignum & rationi consonũ fuit vbicunq; est ipsa vrbs, id est Romana curia, diuersos esse superintendẽtes curæ animarum. Quosdam Iacobos & parochiani sunt & religiosi quantum ex dispensatione sedis apostolicæ permittitur. Quosdam verò peregrinis siue curialibus: vt sunt fratres. sancti Antonij, vt satis clarè probatur c. quoniam in plerisq;. extra de offi. ordinarij. c. cũm secundũm. de temp. ordinan. Rationabiliter ergo Romana ecclesia voluit & in vsum deduxit q̃ essent in curia fratres sancti Antonij, qui pro pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundẽ interesse deberent. Ita dicit Oldra. in consilio suo ccxj. vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in curia Romana, de quibus aliter pro nunc non dico, cũm quo ad præeminentiam eorum cum alijs, standum est consuetudini locorum.

SExagesima sexta consideratio. Alij sunt ordinis Præmõstratensium, sub regula beati Augustini, quorum

ordo fuit & incepit anno Domini M. cxx. cuius ordinis fundator fuit vir dei Northbertus ex partibus Lothoringiæ oriundus. Et dicit Anto. Florenti. in dicto libro histo riali, titu. xv. c. xix. Quiquidē est vnus apud nos de princi palibus ordinibus. Et abbas illius in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnum caput, sicut abbas Cluniacē. in toto suo ordine, ideo cæteris, alijs abbatibus nō facientibus caput in ordine, in cōgregatione generali præferēdus est, tanq̄ faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cūm vltra illum locū vbi est caput pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia aut præeminentia.

Sexagesimaseptima cōsideratio. Alij sunt qui sunt de ordine Grandimontensi, qui fuit institutus anno Domini M. lxxvj. sub patre Stephano viro nobilissimo, de Aruerniæ partibus, filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigesimū ætatis suæ annū agens, habitare cœpit eremū, in ieiunijs, vigi lijs, & orationibus continuis seruiens deo. Cibus eius pa nis & aqua, & interdum ex farina siligine sorbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtiq; seruit non voluptati. Incedebat quoq; armatus lorica ferrea contra car nis tentamenta & mētis lasciuiam, quousq; toto corpore exsiccato, plenam de seipso obtineret victoriam: indumenta quibus super loricam induebatur nullo tempore augebantur, sed hyeme & æstate ad repellendum frigus & cauma semper erant ęqualia & eadem. Et plura alia de eius vite austeritate & miraculis ponit Antonius Florentinus in suo libro historiali, ij. parte. titulo xv. c. xxj. quæ hic non transporto, cūm sint ibi clara, nec faciant ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate & arcto modo viuendi: ex quo videretur, q̄ in hoc essent pręferendi, si illum modum viuendi obseruant, quod nō credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt & collocantur præcedere debeant alios vel non.

De austeritate verò aut arcto modo viuendi pręd ictarum religionum non credo q̄ hodie possit fieri fundamētum de vna ad aliā, cūm omnes supradictę ita hodie relaxatę sunt & tepefactę, vt apertè dici possit Ieremię Threnorum cap. j. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniacē. religiosos monachos relaxatos, videlicet. Vnde inter monachos tanta intemperantia in cibis, in potationibus, & vestimentis, in lectisternijs, in equitatiuis, & construcdis ędificijs mollescere potuit, quatenus vbi hæc studiosius, voluptuosius atq; effusius fuerint, ibi ordo melius teneri dicatur, ibiq; maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas, austeritas creditur, silentiū, tristitia reputatur. Econtrà remissio, discretio dicitur. Effusio, liberalitas: loquacitas, affabilitas: cachinnatio, iocūditas: mollicies vestimentorum, equorum fastus, honestas lectorum, superfluus cultus: munditia. Quidq; hęc alterutrum perpendimus charitas appellatur. Ista certè charitas destruit charitatem: hęc discretio discretionē cōfundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. & vt dicit Anto. Florēti. in suo libro historiali, secūda parte. titu. xvj. ca. primo. §. primo. sub hac abusione iam ferè vbiq; pro ordine ista tenetur: ferè iam ab omnibus sine querela & irreprehēsibiliter obseruantur, quāq; dissimiliter, vt ibi declarat & demonstrat: quæ multò cūm plus intentionis nec sit dicere & declarare quę laudanda veniant, q̄ quæ vituperanda: sed hæc dixi vt cognoscatur, q̄ non est multum insistendum quo ad pręeminentiam vnius religionis ad aliam in arcto & stricto modo viuēdi, cūm in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio in vita & modo viuendi datis à regulis in quolibet ordine, de quibus suprà dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum pręeminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mēdicantium.

Sexagesimaoctaua consideratio. Post omnes ordines supradictos qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij generales mendicantium, inter quos (vt sæpissimè vidamus) est contentio qui illorum debeant pręcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum alijs religionibus vel etiam quandoq; & sæpius cū ecclesijs cathedralibus, aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis aut sanctimonię semper tamen appetunt aliquid gloriæ, laudis & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet, ordo pręd icatorum, ordo minorum, ordo carmelitarum, & ordo eremitarum sancti Augustini facientes contra dictum Christi, de quo Lucæ xxij. Et omnes istos tres ordines præcedit aut pręcedere debet ordo pręd icatorum. Et, q̄ pręcedere debeat fratres minores, dicam infrà. Et aduerte, q̄ isti pręd icatores fuerunt sub regula sancti Augustini: sed quibusdam cōstitutionibus additis fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissimè per Anto. Floren. in tertia parte historiarum. titulo xxiij. per totum, vbi habetur q̄ habuit initium Anno domini Millesimo ccxvj. vt dicit idem Antonius sub Innocentio primo. Et anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio iij. vt dicam infrà sequēti consideratione. Et refert idem Anto. Floren. eodem titulo, capi. iij. quomodo pręd ictus ordo reuelatus fuit sancto Dominico à virgine Maria, à Iesu Christo eius filio commendatus: cui datus fuit socius, videlicet Franciscus pro alio ordine instituendo ad instructionem totius vniuersalis ecclesiæ in sermonibus & pręd icationibus, vt ibi videre poteris.

Sexagesimanona consideratio. Ordo minorum sub regula sancti Francisci fuit institutus, circa annum domini Millesimum ccviij. de cuius vita & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione habetur plenè per eundem Florenti. in suo libro historiali. titulo xxiiij. per totū: & de eius confirmatione quo tempore fuerit confirmatus pręd ictus ordo, infrà patet.

Sed cūm sint minores, vt nomem sit consonans rei, debent esse in minori loco: ideo tanq̄ humiliores, quia minores non debēt pretendere contra aliquos de aliqua præcedentia, quia aliàs videretur, q̄ facerent cōtra eorum ordinem & statum, qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ debet esse minor: imo quod plus est à certo tempore voluerunt vocari minimi in vim cuiusdā reformationis, sed video q̄ illud est tantū verbo & nō opere, quia volūt nō solū cōtendere de paritate cum alijs religiosis, sed etiā cum ecclesia cathedrali, prout vidi in hac ciuitate Heduē. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia, cadauer subleuando voluerunt non solum esse in vltimo loco etiā ante canonicos ecclesię cathedralis, imo etiam guardianus dicebat se debere habere vltimum locum etiā post episcopum ibi pręsentem & existentem:

stentem: quod quantę & qualis fuerit derisionis, & prout etiã debuit esse, cogitẽt omnes. Ex quo videri potest quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate etiam cum infimis agere deberent, volũt tamen cõtendere de paritate. Et ideo nõ potest magis superbia eorũ operari, ꝙ cum superbia luciferi qui voluit fieri similis altissimo. Sed tũc illud euenit ex superbia cuiusdam guardiani, qui multum fuit reprehensus in capitulo generali tunc sequẽtis per ministros & alios correctores totius ordinis, qui actum illũ in capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt & retractauerunt, & prædictum guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum inceperit prius ꝙ ordo prędicatorum, cũm ordo minorũ inceperit Anno domini Millesimo ccvj. Et ordo prædicatorum Anno domini Millesimo ccxvj. vt refert Albertus de Eib in sua margarita poëtica, in primo secundæ partis tractatu. c. x. in fine tamẽ prædicatores præferũtur minoribus, vt not. glo. in c. quorũdam. de electio. in vj. & in cap. fi. de pactis. & Archidiaco. in cap. j. de decimis in vj. Ioannes de Turrecremata in cap. episcopus. xvij. dist. plenè per Felin. in rubr. de maio. & obedien. in ij. & iiij. col. Et hac ratione, vt dicunt, quia ordo fratrum prædicatorum, licet primò nõ fuerit institutus, fuit primò approbatus, cũm fuerit approbatus sub regula diui Augustini, Anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio papa tertio, & ordo beati Francisci sub eodem Honorio, Anno domini Millesimo ccxxiiij. vt refert Iacobus Philippus Bergomen. in suo supplemento Chronicarium, libro xiij. faciũt quæ dicit Philippus Decius in consilio clxj. col. j. ad finem.

Septuagesima consideratio. De ordine carmelitarũ qui sub ordine sancti Basilij sunt, vt dicit Anto. Flore. in sua summa, in iij. parte. titu. xvj. c. j. §. viij. quo tempore habuerint initiũ, dicit Anto. Florenti. in sua tertia parte historiarum, libro xx. c. v. §. primo. ꝙ tempore Honorij quarti, cũm fratres ordinis carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris religiosis, videlicet capam circulatam largis virgis albis & griseis: quem habitũ asserebant fuisse Eliæ prophetę habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamẽ, vt dicit Anto. neq; in sacra scriptura, neq; in authẽtica scriptura reperitur (licet in historia triparti ta, libro primo, capitulo ij. & ex Isidoro in tit. de officijs. cap. xv. reperiatur scriptum, ꝙ vita religiosa fuit in Elia & Eliseo) Honorius iiij. propter maiorem honestatem mãdauit habitum illũ dimittere, & désuper cappas ex toto albas & tunicas subtus griseas cum scapularibus assumere. Hi habuerũt initium sub quodam patriarcha Ierosolymitano, cũm in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis alijs ciuitatibus: degebant autẽ in monte Carmelo vt eremitæ & sub regula beati Basilij, vt etiã dicit idem Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ, in titu. xvj. ca. j. §. viij. vbi dicit, ꝙ anno domini M. ccxlvij. dominus Innocẽtius iiij. addidit quasdã ordinationes per modum regulę traditas eis à dicto patriarcha Ierosolymitano dicto Alberto, extractas ex regula Basilij, cum quibusdam additis declarãtes & mitigantes regulã illam per dominũ Hugonem cardinalẽ ordinis prædicatorũ dictatas. Sed Honorius iiij. cõfirmauit ordinẽ illum, & postmodum papa cõmisit Hugoni cardinali ordinis prædicatorum, vt adderet quasdã constitutiones quas imposterum obseruarẽt. Sed in processu tẽporis occupantibus Saracenis ex toto partes Syriæ, recedentes carmelitæ de locis illis dispersi per orbẽ in terris Christianorũ ędificauerũt plurimos cõuẽtus ex eleemosynis fideliũ collatis propter eorum deuotã conuersationẽ exemplarem. Aliqui tamẽ referunt, ꝙ Soldanus Saracenorum qui prius eos habebat in reuerentia propter Eliam prophetã, mutato habitu eis dato per papã, in contẽptum papæ & fideliũ fecit eos expelli de mõte Carmelo, vnde Carmelitę dicuntur, non quod ab Elia habuerint initiũ. Et isti præferẽdi sunt & fratribus prędicatoribus ordinis sancti Augustini, & minoribus, cũ primò fuerint instituti, cũm fuerint sub regula beati Basilij quæ prius fuit ꝙ regula beati Augu. sub qua erãt prædicatores, & regula beati Francisci quæ fuit solũ anno domini M. ccviij. vt dixi suprà. In multis tamẽ locis in processionibus vidi eos præcedere & esse in loco digniori: in alijs verò vidi & fratres prædicatores & minores pręcedere, & esse in digniori loco. Vnde tãta discordia & diuersitas, videtur esse ex cõsuetudine loci, aut ex prioritate institutionis, aut fundationis conuentus in loco qui sibi ratione prioritatis temporis vsurpauerũt locum. Sed quid de iure fiendum, dicam postꝙ declarauero prioritatem institutionis ordinis & confirmationis.

Vtrum autẽ Carmelitæ sint mendicãtes, notat & declarat Lapus allegatione sua xlvj. vbi plenẽ in princ. & ibi etiã ponit de fratribus seruorum, qui dicũtur seruitę, ꝙ tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis in c. j. §. cæterũm. de religiosis domibus, in vj. & ponit Angelus in consi. xij. incipien. sancta carmelitarum religio. vtrum possint habere propriũ. Et de laude huius ordinis Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

Septuagesimaprima cõsideratio. Sunt & alij mendicantes qui dicuntur eremitæ sancti Augustini, qui, vt dicit Antoni. Florentinus in sua summa. iij. parte. titulo xvj. ca. j. §. viij. aliàs fuerunt sub regula beati Basilij, nũc autẽ, vt dicit, militant sub regula beati Augusti. Sed quæ sint præcepta sub regula dicti beati Basilij vel non, extra essentialia religionis dicit se nõ inuenisse à quoq; declaratum. Et ꝙ isti sint mendicantes, est text. & ibi doctores in c. vnico. §. cæterũ. de religiosis domibus. in vj. Et Ludouicus Romanus in consilio ccxxxv. ponit, an possint habere immobilia: vbi etiã ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadã consuetudine & pręscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitę, vt supra dictum est, tamẽ debent pręcedere minores cũm sint instituti à digniore, videlicet ab Augustino q fuit dignior Frãcisco. Quòd sint digniores, eo quia à digniore instituti, facit gloss. in l. restituendę. C. de aduoca. diuerso. iudi. & in l. ij. ff. de albo inscriben. & in c. per tuas. de maioritate & obediẽtia. vbi data paritate tẽporis pręfertur ille qui est à digniore coronatus & laureatus, vt dicã infra in. x. parte. Meritò ergo ꝙ institutio ordinis sancti Augustini sit ante Franciscũ, de quo sunt prędicti eremitę, qui etiã, quòd plus est, etiã videntur habuisse initium ante Augustinũ. Sed tũ sine dubio sunt ab eo approbati & reformati, & sic dignior Frãcisco, & ratione tẽporis, & ratiõe dignioris instituentis debẽt pręcedere minores: & etiã qa ecclesia Romana primò approbauit Augustinũ & eius acta & opera ꝙ Franciscũ, vt habetur in c. sancta Romana ecclesia. xv. di. vbi opera Augustini approbata fuerũt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honoriũ tertium, cũm Gelasius fuerit anno domini M. ccccxc. Et Honorius tertius fuit anno domi. M. ccxvij. Ex quo cõstat multipliciter de multiplici causa pręceden-

tię fratrum eremitarũ sancti Augustini quo ad fratres prędicatores & minores, quę etiã considerari possunt ex dicẽdis in cõsideratione sequenti, vbi ponam in genere causas pręeminentię vnius religionis ad aliam.

Septuagesimasecunda consideratio, de excellentia & antiquitate monialiũ seu sanctimonialiũ tractat, quarum institutũ est excellẽtius, cũ sit multò vetustius, ꝙ quęuis alia monachorũ religio. Quippe nulla (vt ait Augustinus de bono virginali) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si harum quęritur mater, ecclesia est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa quę despõsata est vni viro casta exhiberi Christo, vt scribit Polidorus de inuentoribus rerũ, lib. iiij. c. x. vbi dicit Apostolos primò, deinde Pontifices exemplo vestalium virginũ introduxisse fœminarũ religionẽ, vt vterq; sexus domino in castitate famularetur, & in collegia coiuere, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis vitã virginitate dignam agere cœperunt. Nam Mattheus apostolus in Aethiopia, cui ea prouincia obtigit, posteaq; regẽ (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto regno ad fidẽ conuerterat, item illius filium à morte suscitauerat, filiam postremo virginem nomine Ephigeniam sacro velamine cõsecrasse dicitur, ex quo apparet iam tunc cœpisse fœminas per hũc modũ deo dicari. Sunt tamen qui tradant (quę cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse id institutũ Romę profiteri. Alij asserunt Helenam Constantini matrem virgines sacras primitus legisse, quę publico stipẽdio nutrirentur, seu quę puritate vitę, ac precibus indesinenter laudem dei prædicarent. hęc Polidorus: vbi & plura alia de constitutis summorum pontificum circa prędictam religionem.

Septuagesimatertia cõsideratio ex supradictis fundatur. Ex eo quia cũm monachi primò nominãtur ꝙ canonici regulares, vt in c. deus. de vita & honestate clericorum. & in rubrica, de statu monachorum & canonicorũ regularium. & in c. ij. de supplenda negligentia prælatorum, & in c. perniciosam. xviij. quęstione ij. vbi Papa enumerans quasdã regulas approbatas, incepit à regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat Augustinũ. ideo præferri debent monachi canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiaconus in c. primo, de decimis, in vj. infert prædicatores præferendos minoribus. De quo etiam ordine literæ vide Felinum in hac materia, in rubrica de maioritate & obedien. & in dicto c. cũm dilecta. versicu. ordo scripturæ. vbi plures decisiones adducit. & etiam dominum meũ Iasonem in dicto §. prius. Et quinq; limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Felinus, & inter alias dicit prædictam regulam non habere locum in actu denotante vitia nominatorum, quia tũc primò nominantur minores, vt per Abbatem in ca. auaritiæ. de præbendis. Et facit pro hac opinione tex. in c. irregularibus. extra de simonia. vbi in vitio simoniæ prænominantur canonici regulares. Et ex his notat idem Felinus in dicto c. cũm dilecta. ꝙ in ingressu carceris vel simili actu debent pręcedere minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, ꝙ illa declaratio ad c. auaritiæ. per Panormitanum & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Felinus in dicta rubrica non omnino firmat illam, nec illi assentit in totum, imo dicit, ꝙ illud non semper obseruatur: vt patet in cap. j. de decimis, in vj. vbi fratribus prædicatoribus & minoribus qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant scribitur reprehensoriè, & tamen præmittuntur prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur minores. c. ij. de supplenda negligentia prælatorum.

De præcedentia istorum inter se satis amplè disputauerunt plures, de quibus sunt consilia Bono. Paduanã, & Ferrariẽ. & Baptistæ Cassialupi, de quibus supra feci mẽtionem in pluribus locis, quæ cũm sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum: conclusiuè tamen tenendo, ꝙ monachi cæteris paribus præferuntur canonicis regularibus.

Septuagesimaquarta consideratio. Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio. Nã vt in pluribus monasterijs vidi maiores demane præcedere. Ad vesperas verò sequuntur, & in pluribus alijs contrarium obseruatur. Cur tam variè, videtur ꝙ istud sit ad demonstrãdum ꝙ quo ad seruitium diuinum nulla est maioritas inter eos: sed credo, ꝙ in hoc quo ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felinum in c. statuimus. extra de maioritate & obedientia. & dixi suprà.

Septuagesimaquinta consideratio. Quęrendum est de ratione diuersitatis quare est ꝙ in actibus ecclesiasticis maximè in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & tẽporalis sequitur. Et quod plus est in statu ecclesiastico minores præcedunt, & maiores sequuntur. Et ediuersò in statu temporali, in eadem cõgregatione maiores præcedũt, & minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, ꝙ credebant, ꝙ in hoc sit tantummodo cõsuetudo locorum quæ in honoribus deferendis inspicienda est, vt dicit Baldus in l. obseruare. §. anteq;. ff. de officio proconsulis, in prima lectura. Dicit tamen ibi, ꝙ vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora secũdũm qualitatem personarum, vt dixi ante, quę attendenda est, quo ad loca sedendi, maximè etiam in Francia: meminit Bald. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt.

Mihi tamen videtur, ꝙ alia & melior potest dari ratio, ex eo ꝙ qui sequuntur quo ad statum ecclesiasticum sunt in honorabiliori loco, quia minores episcopo, vt dicit Præpositus in c. episcopos. xviij. distinc. Bene tamen facit textus in c. perlectis. xxv. distinct. vbi in officio facíẽdo vicinores episcopo sunt honorabiliores & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores episcopo. Et cũm iam statim sequantur episcopum, ideo maiores præcedere debent, quoniã qui stat proximior post dominum dicitur maior, vt dicit glos. in §. aliam. institu. de bonorum possessione. in verbo, altiori loco. Et episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio doctorum &c. Lucæ ij. Et iste est honor sedere in medio, quoniã locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, vt dicit Cassiodorus, libro iij. variarum epistolarũ. Et apud Numidas erat honor sedere in medio, vt refert Salustius in Iugurtino. Et ita dicit & refert Lucas de Penna in l. quisquis. C. de præfectis prætorio siue vrbis, libro xij. & etiam episcopus tanquã pastor adducit oues ante clericos, docens eos modum eundi & incedendi, laicos verò post, vt exemplo clericorum incedant. Ex quo hac ratione vt cunctorum habeat respectum ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij prælati in processionibus semper capiunt medium locum, tanq; honorabiliorem in talibus.

Septua-

SEptuagesimasexta consideratio. Antiquiores clerici & doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Baldus in cap. cùm olim. per illum textum. extra, de consuetudi.

De antiquioribus & doctoribus quomodo sunt præferendi notant doctores, maximè Alexander & dominus meus Iason in l. cùm quid. ff. si cert. pet. Dicam latius infra in statu temporali, in pluribus considerationibus, vbi dicam quòd in opinionibus dandis iuniores debent habere prima vota, maximè dicam in xj. parte.

SEptuagesimaseptima cōsideratio. A subdiacono vsque ad lectores omnes subditi sunt diacono in ecclesia, repræsentantes ei honorem prout pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolitus, acolito exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus. intellige in abbate non clerico, vt erant antiquitus. ca. generaliter. xvj. quæstione prima. sed hodie abbas præfertur alijs clericis, vt dixi suprà in xxxij. cōsideratione. & prædictam considerationem vide in c. à subdiacono. xciij. dist. vbi est text. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

SEptuagesimaoctaua consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica. c. solitæ. de maioritate & obe. dixi suprà in princi.

Vnde simplex sacerdos militi seculari preferri debet, vt dicit Ioannes de Turrecremata in capitulo episcopus. xvij. dist. quia si ille miles est imperatoris, iste Christi. ca. quoniam omnia. xl. dist. miles Christi præponitur. xj. quæstione iij. c. Iulianus. Ita etiam tenet Ioannes And. in cap. eo libentius. de seruis non ordinandis, & facit quod dicit Spec. in titulo de rescripti præsenta. §. iiij. versi. vt autem. vbi dicit, quòd militi præferendus est presbyter in scribendo. dicit tamen Panormita. in ca. Nicolao. de appellatio. quòd miles prefertur monacho in honoribus, non tamē præfertur clerico qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panormita. Et, vt habetur Ecclesiastici vij. In tota anima tua time dominum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deū ex tota anima tua, sacerdotes illius honorifica. c. sacerdotes. vj. quæstione prima. exemplo beati Martini præferētis sacerdotē imperatori in porrigendo. dixi suprà in principio huius partis.

SEptuagesimanona cōsideratio. Filius sacerdos præcedit patrem nō sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre in illo actu tantum, vt tenet Hostien. in cap. primo. de officio archidiaconi. quem refert Barba. consilio v. in tertia col. in secundo volu. & facit de filio episcopo qui præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in ecclesia tamē pater tenetur prestare reuerentiam filio episcopo: vt dicit Hostien. in capitulo Iudeorum. de ætate & qualitate. dicā alibi. Et ideo quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione. facit tex. in c. olim. de re iudica. & in c. à collatione. de appella. in vj.

OCtuagesima cōsideratio. Patronus in ecclesia præ alijs est honorandus. c. piæ mētis. xvj. quæstione vij. & c. Frigentius. Ita dicit Rofredus Beneuētanus in suis libellis, in tractatu de iure canonico, in quinta parte, titulo, quem honorem debeat habere patronus in ecclesia, vbi dicit, quòd habere primum locum est magnus honor, vnde Pharisæi primos accubitus desiderabant in cœnis, vt dicit. & facit text. in capi. nobis. extra de iure patronatus. & Abbas Panormi. & alij in rubrica, de iure patro. & dicit Petrus de Anchara. in dicto capitulo, nobis. in tertia col. quòd in processionibus tenet primū locū, & honorabiliorē in ecclesia. Et si princeps est, ei in processione eundū est obuiam, vt dicit exemplū esse in duce Venetiarum patrono sancti Marci, qui obtinet primum locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est vsque ad portas ecclesiæ, nō autem vsque ad portas ciuitatis, quia hoc solum fieri debet Papę & Cardinali. & dicit ibi Antonius, quòd non semper est illi occurrendum, sed ei occurritur rarò. Et idē dicendum est de rege Francię in omnibus suis ecclesijs cathedralibus & metropolitanis, cùm sit patronus omnium, tanquam princeps supremus. Archidia. in c. lectis. lxiij. distin. facit quod dicit Bal. in c. quātò. de iudi. & in procemio decretalium. Sed, vt dicit dominus Rochus Curtius, quem aliàs audiui, in tractatu suo de iure patronatus. in verbo, in ecclesia, in secunda col. hoc iure non probatur. Et contrarium tenuit dominus Præpositus in dicto capitulo lectis. & in capitulo imperium, x. dist. vbi dicit quòd prædicta decisio Archidiaconi & Bald. debet intelligi quantū ad protectionem, non autē quantum ad electionem vel præsentationē. Tu dic, quòd etiam principes habēt istud ius patronatus in ecclesijs cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatione, siue ex dotatione, siue ex priuilegio: quibus casibus etiam habet ius præsentandi, vt dicit Præpositus in capi. hortamini. in prima col. lxxj. disti. Dicit tñ Prępositus, quòd si habeatur ius patronatus in ecclesia cathedrali, non tamē per hoc cōpetit ius præsentandi clericos ad beneficia particularia. Ita dicit Præpositus in dicto capitulo imperiū. x. di. ratione cuius ius patronatus dicit quòd rex Franciæ in omnibus suis ecclesijs cathedralibus & metropolitanis pro suo iucundo aduētu habet ius nominandi & præsentandi ad primam prębēdam vacaturam, post eius introitum. Et ita vtitur in regno suo, ita quòd vult prętendere, quòd in talibus etiam Papa non potest prępuenire, eo quia est ius sibi debitū in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidi in facto. De rege vero Hispaniæ quòd habeat istud ius ponitur amplè per Ioānem Lupi. in repetitione rubricę, extra de donatio. inter virum & vxorem. in principio, in tertia præuidentia, vbi etiam de rege Franciæ.

OCtuagesimaprima consideratio. Rector vniuscuiusque parochiæ, ibi pręferendus est & honorandus. Ecclesiastici decimo. In medio fratrū rector eorum in honore. Et, vt dicit Anto. Florē. in sua summa. iij. parte, tit. v. capitulo decimo. §. ij. Multò magis prælati ecclesiæ, quàm seculares personæ. prima ad Timotheum v. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumento ad hæc c. duo sunt. xcvj. distinctio.

Hic inserendus esset ordo Alberici de Rosate, quē posuit in rubri. ff. de statu hominum, quem posuit etiam Nicolaus Boerij post tractatum suum: de preeminentia sacri concilij, qui talis est, vt per eos videre potes.

QVARTÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi.
FINIS.

REX·
FRACORV
REX·
HISPANIE
IMPERATOR
REGESSIPLICES·
REGESSIMPLICES
·DVCES·
DVCES
·COMITES·
MARCHIONES·
PRINCIPES
·BARONES·
VICECOMITES

QVINTA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, declarans laudes, honorem, gloriam, & excellentias Principum secularium.

Quinquagintasex habet considerationes.

CONSIDERATIO, ergo prima, vt intelligatur id de quo est quæstio, erit quomodo à principio reges & alij principes dominia habuerunt. Nam ab initio post peccatū ex quodam fastu superbiæ dominiū per vsurpationē incepit, sicut in lucifero volente super alios exaltari: Ezechie. xxxviij. & de pœnitē. di. ij. c. principiū. & Esaiæ xiiij. Et hoc argumento notorio demonstratur, quoniam soli reprobi in principio mundi dominiū acceperūt, vt ante diluuium primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit Augu. libr. xv. de ciuitate dei. c. xx. qui ciuitatē ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch, vt habetur Gene. iiij. Post diluuium verò qui dominiū acceperunt fuerūt de malefacto genere Cham, filio Noë, vt habetur Gene. ix. c. &, vt dicit Iosephus in libro j. antiquitatū, primus accipiēs dominiū fuit Nembroth de genere Cham, Gene. ix. & di. vj. §. fi. Cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt ad dominādū. In cuius signū legitur Gene. ix. ꝙ volebant ꝙ cacumē eius in cœlum ascenderet, ignorātes altitudinē cœli innumerabilē, ad significandū cordis ambitionē in preeminēdo alijs: propter qđ deus ad suam displicentiā ostēdendam scissuram eorum dominij confundēdo, eorum linguas diuisit, cùm vnius labij omnes essent, vt prædicto c. Gene. xj.

De Nembroth descēdit Belus rex Babylonię, de quo natus est Ninus rex Niniue, qui fuit primus Monarcha Assyriorum, arte magica procreatus, vt habetur in historijs. Et hic primus statuam erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam censuit, quæ fuit occasio idolôrum, quę primò vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundùm diuersitatem linguarum.

Ex quibus supradictis satis apparet, ꝙ dominium in principio mūdi consideratis personis quę illud assumpserunt, corrupta processit intentione, scilicet fastu superbiæ & tyrānidis. Vnde primus qui imperauit post diluuium fuit Nembroth, non rex, sed tyrannus erat, quia homines opprimebat: vnde venator rubustus corā deo dicebatur, Gene. x. & distinctio. vj. §. fin. Et ideo non placuit deo. In cuius signum Cayn primus imperans fratricida occisus est à Lamech, Gene. iiij. xxxj. q. j. c. quomodo. Primus verò rex in Barbaria occisus est à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat & familiarem habebat. Et cōclusiuè omnes antiqui Monarchæ quia tyrāni, dura morte interierunt, vt Pharao contra dominum induratus rex Aegypti, in mari rubro submersus est, vt habetur Exodi c. ix. & xxiij. q. iiij. c. Nabuchodonosor. Dathan & Abyron principari volētes absorpti à terra. Nume. xvj. de consecra. distinctio. ij. c. & dicit. ij. q. j. capi. deniꝗ. Sennacherib à filijs iugulatus. iiij. Regum xix. Antiochus à vermibus cōsumptus. ij. Maccabæorum ix. dixi supra in tertia parte.

Saul primus rex in Israël prius humilis, in regno superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & domino & famuli ministro dei & prophetæ inobediens, insuper Phitonissam consulens & diabolum loco Samuelis adorans vulneratus à sagittarijs in bello Philistijn, & vehementer arripiens gladium proprium, incubuit super eum, primi Regum, vltimo capitulo.

Absalon filius Dauid insurgens contra patrem & se regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab transfixus est, & sic à decem armigeris Ioab hærens quercui interfectus est. ij. Regum xiiij. xv. xvj. xvij. & xviij. c.

Adonias filius, contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est. iij. Regum ij. c.

Achab impijssimus rex Israël, quia vineam Naboth occupauit & consensit vt occideretur Naboth iustus, per cussus sagitta inter stomachum & pulmonē in curru suo mortuus est, & canes linxerūt sanguinem suum. iij. Regum xxj. & xxij. c.

Ochozias rex Israël consulens deū Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. iiij. Regum primo c.

Ioram rex Israël malum agens corā domino percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. iiij. Regum ix.

Azarias rex Iuda, licet aliàs bonus, quia tamen permisit populum sacrificare in excelsis cōtra dominum, lepra percussus mortuus est. iiij. Regum xv.

Zacharias rex Israël ambulās in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam, à Sellon coniurante contra eum interfectus est. iiij. Regum xv. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariā qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahē mortuus est: & idem de Phaceïa rege Israël in Samaria, quia ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. ibidem iiij. Regum xv.

Sennacherib rex Assyriorum venit contra Ezechiam regē in Ierusalem: & quia dominū Israël blasphemauit, & in superbia grādi sua dicit, ꝙ nō erat deus ꝗ posset liberare Iudæos & regem eorum de manu sua: ideo egressus angelus domini, interfecit de castris Assyriorum clxxxv. milia. Cumꝗ Sennacherib reuersus esset in Niniuē ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nesrach deum suum & idôlum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. iiij. Regum xix.

Amon filius Manasses fecit malum in conspectu do-

mini ſicut fecerat Manaſſes pater eius.Ideo fuit à ſeruis ſuis in domo ſua interfectus.iiij.Regum xxj.& ibi habetur de Manaſſe.& ij.Paralipo.c.vltimo.

Rex Ioachin fecit malum coram domino,ex quo fuit ductus captiuus in Babylonẽ per regem Babylonis Nabuchodonoſor.iiij.Regum xxiiij.&Sedechias fuit captus à rege Babylonis,qui eidẽ oculos eruit,& filios occidit. iiij.Regum xxv.

Ochozias rex Ieruſalem,quia fecit malum in conſpectu domini,interfecit eum Iehu.ij. Paralipomenon xxij. Et habetur ij.Paralipo.xxj.de Ioran,quia malum fecit in conſpectu domini,fuit ægrotus infirmitate,de qua mortuus eſt, & in languore vitam ſuam finiuit.

Alexander monarcha orientis,quia cor eius eleuatum eſt,& gloriam deo non dedit de potẽtia quam ei dederat: & vt tradunt hiſtoriæ victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito monarchiam perdidit,regnans annis xij. primo Maccab.

Quomodo autem rex Aegypti Antiochus propter multa mala quæ fecit mortuus ſit,habetur j. Maccab.vj. & ij.Maccab.ix.c.

Quomodo autem Herodes Aſcalonita rex in parte Iuda qui innocentes pueros interfecit in vita pœnam ſuſtulerit,& tandem quomodo obierit,narrat hiſtoria ſcholaſtica,& etiam Remigius qui dicit,ꝙ gladio quo pomũ purgauerat, ſe occidit.Et habetur per Philip.Bergomenſem in ſuo ſupplemento Chronicarum.

Alter Herodes qui deſpexit Chriſtum in paſſiõe, qui erat rex in Galilæa à vermibus conſumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria ſua.Actuum duodecimo.

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, ꝙ omnia ferẽ volumina ſunt repleta: niſi ꝙ Romani eius inſaniam non ferentes in eum impetum fecerunt:& vſq; extra ciuitatem perſecuti ſunt eum:qui videns ꝙ non poſſet euadere,fuſtem dentiũ morſibus exacuit,& ſe per medium palo tranſfixus eſt,alibi tamen dicitur,ꝙ à lupis deuoratus ſit: ſed Boẽtius in libro ij.de conſolatione, dicit ꝙ gladio confoſſus eſt.

Maximianus rex Romanorum ob ſuam nequitiam à populo Romano interfectus eſt.& Diocletianus eiuſdẽ conſors à regno fuit expulſus.

Multi alij reges & principes & ferẽ omnes mala morte perierunt,ac dies ſuos finierunt.Ex quo dubitandũ eſt de regibus noſtri temporis,qui tot & tanta crudelia committere permittunt ſuis armigeris,& ſatellitibus ſeu auanturerijs.Ita ꝙ non poteſt aliud dici,niſi ꝙ mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus iſtorum militum peditum,qui vulgò dicuntur Auãturiers,quod principes permittũt & ſub ſilentio pertranſeũt,& pluſq; inſupportabilibus exactionibus,tallijs,ſubſidijs, & impoſitionibus nouis & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitãdum eſt,ꝙ non pereant & dies ſuos finiant,prout alij principes & reges qui malè vixerũt,ac ſuos ſubditos malẽ rexerunt.Vnde paucos videmus ſanctos reges, & hoc ex eo:quia,vt dictum,eſt faciliter delinquũt propter eorũ ambitionem dominandi quam habent: vt fiant nõ ſolum reges & principes & in ſtatu eorũ permaneant, ſed vt fiãt maiores,ex quo in eis eſt tam magna & tam execrabilis ambitio dominãdi & dominationes eorum ampliandi & augmẽtandi,ꝙ totus populus ſub eis cruciatur. Vtinam deus in manibus cuius cor eorum eſt,corda eorum ad bonum diuerteret,& ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi,tanq; eidem ſit multum odioſa.

Dici tamen poteſt,ꝙ quamuis ambitio dominandi deo eſſet odioſa,dominorũ tamen ambientium regimen ad refrenãdam hominum malitiam & ad conſeruandum vnũquenq; in ſua iuſtitia,& ad diſponendum ciues in cõcordia,permiſſum eſt à deo dominium & prouiſum.

Permiſſum quidem ad punitionẽ malorum.xxiij.q.v. §.habere notandum.diſtincti.iiij.§.ſancte. Vnde non eſt poteſtas niſi à deo.Vnde Chriſtus ad Pilatum.Non haberes poteſtatem aduerſum me vllã, niſi datum tibi eſſet deſuper.Ioannis xix.xxiiij.q.j.c.paratus.

Prouiſum etiam eſt à deo dominium ſiue conſiderata natura entis, ſiue motus, ſiue finis. Primò ratione entis, quia omnis res per participationẽ habet ſe ad ens per ſe: ſed illi qui habent dominium plus vigent in natura entis quã priuatæ perſonę, quia gerunt vices quaſi totius entis, cui preſunt. Vnde & benẽ præſidẽtes & regentes merentur quaſi diuinos honores & duplicatos ſecundũ Auguſtinũ: propter quod dicit Apoſtolus j.ad Timoth.v.Qui benẽ præſunt duplici honore digni ſunt:quò ergo magis appropinquãt ad ſuum principium, & plus participant. Vnde regentes,de diuina influentia ratione ſui regiminis participãt.Hinc de Saule ſcribitur, quòd aſſumptus in regem per Samuelem ex hoc influentiã meruit prophetiæ: vnde inſiluit in eum ſpiritus domini & cũ prophetis prophetauit,primi Regum x.capitulo.Et de Salomone legigitur, ꝙ ordinatus in Regẽ meruit ſapientiam.iij.Regum iiij.Et Caiphas cõtra dominum impius concionator,contra dominũ prophetauit.Ioan.xj.Hinc etiam videmus ꝙ reges noſtri poſt regnum adeptum virtutem habere dicũtur,vt de Rege noſtro Franciæ,qui tanq; rex vnò morbo curat qui dicitur morbus regũ:de quo infra dicam. Rex Hiſpanię,vt quidã dicũt fugat demones à corporibus humanis:& de pluribus alijs dicã fortẽ infra,& iſta eſt ratio prima,ſcilicet ratione entis:ꝙ principes ſunt cæteris præferendi & honorandi,cum à deo ſint inſtituti.

Secunda ratio eſt,ratione motus: quoniam,vt ait Philoſophus viij.Ethicorum,in mouentibus & motis nõ eſt in infinitum abire:ſed eſt venire ad aliquod mouẽs quod non moueatur, & hoc eſt deus,iuxta illud.Immobiliſq; manens dat cuncta moueri.Cũm ergo reges & principes in gubernando ſint motores orbis,ergo oportet motum ſui regiminis in deum ſicut primum motorem reducere. Vnde Iob ix.Sub eo curuantur qui portant orbem.Hãc rationem ponit Auguſtinus de ciuitate dei, libro iij.vbi ordinem motoris & mobilis ponens ab inferiori corpore,id eſt terra ꝑ ſubtiliora & virtuoſiora dicit moueri gradatim aſcendendo ſecundũm ordinem elementorum vſq; ad ſupremum mouens, quod eſt deus,in quo cõſiſtit tota ratio motus.vnde Apoſtolus Actuum xvij.In ipſo vniuerſi mouemur & ſumus.

Tertia ratio,quia omne dominium quodcunq; ſit, à deo ſumitur ex parte finis.Diuina enim prouidentia omnia in debitum finem deducit, inquantum mouet vnaquãq; creaturam in ſuũ finem diſtinctũ, ſicut ſagittarius ſagittã ad determinatũ finem:qua ratione dicit Augu.iij.de trinitate,ꝙ deus quibuſdã ordinatiſſimis motibus,primò ſpiritualibus,deinde corporalibus ſuper cuncta deſcendit,& vtitur omnibus ad incõmutabile arbitriũ ſententiæ ſuæ, ſicut ad finẽ congruum.Si ergo alias creaturas debito & ordinato

ordinato fine concludit, multò magis creaturam rationabilem vt hominem, quod apparet quando ipsum gubernat, dispensat per suos dispensatores, vt sunt reges & principes. Hinc est, ꝙ cùm dixisset apostolus ad Roma. xiij. Non est potestas nisi à deo: subdit. Quę autem à deo, ordinata sunt, itaqꝫ qui potestati resistit, ordinationi dei resistit, quia ad hoc deus de eis huic mundo prouidit, vt vnusquisque statum suũ prosequatur in debitum finem. Hinc dicitur Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, Propterea quantò quęlibet natura nobilem finem apta est consequi, tantò habet magis mouentia disposita ad conseruationem finis, sicut manifestè in corruptibilibus patet. Sicut etiam in corpotibus cœlestibus & spiritibus angelicis qui sine agente cõtrario mouentur ad suum finem, puta corpus cœleste ad dominium sui motus. Angelus autem ad diuinorum cognitionem & suum ministerium adimplendum. Cùm ergo creatura rationabilis ordinata sit & producta, vt sit dei capax, & hoc est finis eius pręcipuus, vt dicit Augusti. xiiij. de trini. & idem Augu. Natus est homo ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullũ bonũ præter summum bonum possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum & si homo adiuuetur à diuinę lucis gratia, maximè verò manutenetur per mundi gubernatores, tum per bonæ vitæ exempla, tum per quotidiana documenta, tum per correctionem continuam: qua ratione Paulus vocat rectores coadiutores dei dicens. j. ad Corin. iij. Dei enim adiutores sumus. Sũt enim rectores mundi & principes, sicut instrumenta dei principaliter agentis.

Ex quibus constat. ꝙ principatus non potest esse sine magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, ꝙ non est sine magno labore, studio, cura, miseria, vigilijs & calamitate: vt dicit Lucas de Pennain l. iubemus. C. de proxi. sacro. scriniorum, libro. xij. Bald. verò in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. videtur dicere ꝙ dominia sint de iure gentium instituta & ordinata: quod recitat Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cõdidit, primo. numero xxix. & xxx. de testamentis. dicam alibi.

Quomodo aũt dominia processerũt ponit etiã Anto. Florentinus in sua summa, parte iij. libro iij. capitulo ij. vbi satis amplè, sed meliori modo et stylo. & amplè ponit Petrus de Ancha. in consilio suo cccxxxix. incipiẽte. Pro maiori intelligentia. ꝙ Reges etiã iure diuino cœperũt, vt in Dauid, Salomone, Saule & plurib⁹ alijs approbatis à deo. ca. j. de sacra vnctione. Imo etiam in lege noua habetur de regib⁹. j. Petri. ij. Deũ timete, Regẽ honorificate. & alibi: Subditi estote omni potestati, siue regi &c. dicã etiã alibi & quomõ ꝓcessit, à primo violẽtia ponit Alberi. de Rosate in. l. j. in. v. col. C. de summa trinita. & fide catholica. Cardin. Zabarel. in cap. venerabilẽ. §. verũ. de electio. extra. col. ij. & sequeñ. dicit, ꝙ ardua est inter doctores antiquos disceptatio de imperij origine & initio monarchię terrestris: & ibi demonstrat ꝙ omnes monarchię habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchię, nunꝙ tamẽ reperietur ꝙ fuerit monarchia vniuersalis, vt ibi dicit. & dixi infra. & etiã Bertrãdi episcopus Heduen. in suo tractatu de iurisditionũ origine. q. j. satis demõstrat per processum sacrę scripturę, ꝙ quatuor monarchię fuerunt per violentiam vsurpatę. dicam infra.

SEcunda cõsideratio. Honor & gloria est boni regis pręmiũ. argumẽto c. ius militare. j. distinct. veluti cùm corona vel torques donatur & lxj. dist. c. miramur. ad finem. ibi, nec potest de eius prouectione dubitari cui laboribus multis pro moribus castis, pro actibus strenuis celsioris loci pręmium debetur.

Ex quo quibusdã visum est regis pręmiũ nõ esse aliud ꝙ honorẽ & gloriã: & Tullius de republica diffinit principẽ ciuitatis alendũ esse gloria, tanꝙ id sit pabulum suauissimũ, vt dicit Beroal. in tracta. de felicitate. vbi quęrit, an gloria sit summum felicitatis. quem Ciceronem refert amplissimè Patritius in suo libro ix. de regno & regni institutione. titulo xix. vbi amplè de huiusmodi gloriæ & honoris pręmio. Cuius rationẽ Aristoteles iij. Ethicorũ assignat, quia princeps cui non sufficit honor & gloria, cõsequenter tyrannus efficitur. Cùm si non sit contentus gloria & honore, quęrit voluptates & diuitias, & sic ad rapinas & iniurias conuertitur subditorũ: quod intellige, ꝙ intentio regis nõ debeat esse talis, sed quia tolerabilius est, si gloriam quęrat, ꝙ si pecuniam quęrat vel cupiat vel voluptates sectetur. hoc enim vitiũ virtuti propinquius est. Cùm gloria quam homines cupiunt nihil aliud sit (vt Augustinus diffinit) ꝙ iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur glorię aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem quęrit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus tolerabilius videtur si pręferatur ad regimen qui vel iudicium hominum metuens à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera via per virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbetur vel saltem dolis ad hoc tendit atque fallacijs aut per apertissima scelera quęrit obtinere quod diligit: vnde bestias superat siue crudelitatis siue luxuriæ vitijs, sicut in Nerone Cęsare pater, cuius, vt Augustinus dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuẽdum, tantę crudelitatis, vt nihil mole habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id quod Aristoteles in Ethicis dicit de magnanimo, ꝙ non quęrit gloriam & honorem: nec aliquid magnum est quod sit virtutis sufficiens præmium.

TErtia consideratio. Non solum pręmium regis est gloria & honor mundanus, sed etiam gloriam à deo consequuntur reges pro pręmio regiminis & administrationis. conueniens enim est & fidele, vt rex bene regens expectet à Christo rege regum & domino dominantium præmium, Apocalip. xix. Minister & cuius est merces magna nimis. & Genes. xv. & Matth. v. ibi: Merces vestra copiosa est in cælis. vnde Augustin. quod Deus præparauit diligentibus se non capitur, spe non accingitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur: acquiri potest, opinari non potest. Rex autem populum gubernando minister Dei est, ad Roma. xiij. Omnis potestas à dño Deo est. xxij. q. j. c. mouet. xxiij. q. j. c. quid culpatur. & demum in apostolo. Nam principes nõ sunt timore boni operis sed mali. Vis autẽ nõ timere potestatem, bonũ fac &c. si aũt malefeceris, time. nõ enim sine causa gladiũ portat: dei enim minister est & vindex in iram ei qui operaꝛ malũ. xxiij. q. iiij. c. si nõ ex fidei.

Renumerat autem deus interdum pro suo ministerio bonis temporalibus. xxiij. q. §. hinc notandum sicut alios. xxij. q. ij. sic quęlibet. & Exodi primo. de obstetricibus reseruantibus pueros Hebręorũ quibus domin⁹

construxit domos. & Ezechi. xxix. dominus dedit. Nabuchodonosor rex seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces nõ est reddita ei neq; exercitui eius de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam, ea scilicet seruitute, qua scilicet potestas secũdum apostolum Roma. xiij. dei minister est, vt proximè dictũ est, & postea de primo subditur. Propterea hæc dicit dominus deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercituum eius.

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam. prime Petri v. ibi Pascite qui in vobis est gregem domini, vt cũm venerit princeps pastorũ, scilicet Christus, percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam. xcv. di. c. esto. de qua corona Esaiæ xxviij. Erit dominus sertum exultationis & diadema gloriæ, populo. Ista corona est beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum comprehendens omnia desiderabilia: tale autem non est bonũ terrenum, quod nunquam satiat, xiij. q. iiij. c. quid dicam.

Cũm ergo nihil terrenum quietare possit animã, neq; terrenũ aliquod beatum facere potest, vt esse possit regis cõueniens præmiũ. Itẽ nihil est quod hominẽ beatũ possit facere, eius amplitudo desideriũ tuũ. Tãtæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summũ ei sufficere possit, vt habetur Psal. lxxij. Quid ẽm mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Et sequitur: Mihi aũt adhærere deo bonũ est, & ponere in dño deo spẽ meã. Ipse est qui dat salutẽ regibus. Psal. cxliij. nõ solũ tẽporalem, quæ communiter saluat homines & iumenta, Psal. xxxv. Homines & iumenta saluabis domine, sed etiã salutem: de qua habetur Esaiæ lj. Salus autem in sempiternum est, quia homines saluat perducens eos ad æqualitatem angelorum. de consecra. distinctio. j. c. hi duo. dixi supra in secunda parte, & in tertia.

Sic ergo iustificari potest, q; Regis præmium sit honor & gloria, quis enim mundanus & caducus honor huic honori similis esse põt, vt homo ciuis sit & domesticus dei: ad Ephe. ij. & inter filios dei cõputatus, & hereditatem regni cœlestis assequitur cũ Christo heres dei, cohæres Christi. Rom. viij. De hoc honore habetur Psal. cxxxviij. Nimis honorati sunt amici tui deus, quos constituisti principes super omnem terram, & gloria & honore coronasti eos, Psalmo viij. & hæc est gloria de qua prime ad Corinthi. iiij. & Lucæ xiiij. Gloria enim hæc est omnibus sanctis eius, quã qui quærũt inueniũt: & qui eam non quærunt humanã cõsequũtur. Qui enim officiũ regium laudabiliter exequuntur, hanc gloriã consequuntur, cũm se & alios regant, & vltra alios eminenter, tum quia bonũ multitudinis diuinius est q̃ vnius, tum quia à deo datur præmium cuiq; priuatę personę, si egẽti subueniat. Mat. xxv. lxxxvj. di. c. pasce. si discordias pacificet. xc. di. c. j. & c. præcipimus. si oppressum à potente eripiat. Psal. lxxj. qa liberabit pauperem à potente. c. ab imperatoribus. xxiij. q. iij. quãtò magis laudandus est ab hominib⁹, & præmiandus à deo, qui totam prouinciam facit pacẽ gaudere, violẽtiã cohibet, iustitiam seruat, & disponit quid agendum sit ab hominibus suis legibus & preceptis. Tũ quia magnitudo Regiæ virtutis præcipuè dei similitudinẽ gerit, dum hæc agit in regno, quod deus in mundo. vnde Exodi xxviij. iudices multitudinis vocantur dij, facit glos. in l. iubemus nulli. C. de sacro. eccle. & dicit Bald. in authen. hoc amplius. versi. an filij regis. C. de fideicommis. & vicarij dei in terris dicuntur ab instar imperatoris. Bal. in l. j. C. de iure aureorũ annulorum. & dicit Fran. Patritius in lib. de regno & regni institutione. titu. xviij. q; vetustissimi poetę, Hesiodus imprimis, multis in rebus reges similes dijs faciũt, & in hoc præcipue q; cũ maxima ipsi quotidie mortalibus elargiãtur, paruo thure, tenuiq; hostia cõtenti sunt: sic reges magna dãdo parua aũt accipiẽdo, lætari debent. Parthorũ reges sine munere nemo adire poterat: hoc iniquũ admodũ extitisset, nisi parua quęq; munera lęto animo accepissent. At qui sicut numina non aurũ neq; argentum ab hominibus voluit, sed synceram mẽtẽ, liberamq; volũtatem, sic etiam reges satis esse ducant, si ciues bene animati in eos sunt, dictis audiunt, & mandatis prompto animo obsequũtur. Hęc ille. Illosq; sacrosanctos appellat idẽ Patritius eodẽ libro, titu. v. in fine: & ideo Persæ suos reges vt deos venerabantur. Idem Patritius libro primo, titulo septimo. de regno & regni institutione.

QVarta cõsideratio. Ex veritate etiam multum laudãtur principes: qm̃, vt ait Fran. Patritius lib. iiij. titulo primo. de regno & regni institutione. Socrates vir sapientissimus, veritatẽ idẽ esse dicebat, sicut ẽm illa nec crescit nec minuitur, sic virtus semper eadẽ inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tẽpore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus & cantu, in quibus si quid dissonat, armonia omnis peruertitur: sic veritas ipsa paruo non nunq; iudicio ostenditur, nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa ẽm veris & cõcinnata semper seipsa indicãt. Hinc, vt ibi dicit, Isocrates regẽ suũ monet, vt veritatem añ omnia colat, idq; manifestissimẽ semper & indissimulatẽ agat, adeo vt cuncti cognoscant iniurato potius regi q̃ priuatis omnibus iuratis fidẽ adhibendã esse: dicit tamẽ Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in ver. testamentũ. ij. nume. xliij. de testamentis. q; hodie principes promissionem etiã iuratam non verentur tergiuersari, vbi multum exclamat contra tales. & etiã Franciscus Patritius in loco suprà allegato multũ inuehit contra mẽdaces principes: sed cũm non assumpserim nisi materiam laudis gloriæ & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xxiiij. parte ij. litera F. q; primum documẽtum quod dat principibus est documentum obseruationis, scilicet veritatis, vt nunq; dicant falsitatem. Inquit enim sapiens, Prouerbiorum xvj. Non decet principem labium mendax. & Prouer. xx. Veritas & misericordia custodiunt regem.

QVinta consideratio. Cũm iustitia sit maior ex quatuor virtutibus cardinalibus, ex quibus principes magis laudãtur, cũm inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat principatum, adeo q; Aristot. in v. Ethicorum, in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quę quidem virtus necessaria est nostræ saluti, vt satis ostẽdũt Theologi in iiij. dist. xlvj. Quantum autem sit vtilis, ostẽdit Salomon, Sapien. v. Iusti autem in perpetuum viuent, & apud dominum est merces eorum. & Psal. cxj. habetur. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Et habetur Prouerbiorum xv. Abominatio est domino vita impij, qui autem sequitur iustitiam, diligetur ab eo. & Actu. x. dicitur. Acceptus est deo quicũq; iustitiã operatur. & de vtilitate illius & laude dixi in ru. Des iustices & droictz dicelles, in consuetudinib⁹ ducat⁹ Bur. vbi dixi iustitiã de cœlo ortam, secundũm quod habetur.

Psal.lxxxiiij. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Vnde, vt refert Franciscus Patritius in lib. de regno, lib. viij. titu. j. Nigidius cognomēto Figulus philosophus peregregius, & in Astronomię sciētia, Romanorū peritissimus: cū de poëtarū figmentis quæ in signifero cœlo fingūtur scriberet, ait ad aspectum Bootis inter Leonē & Librā, Virginem esse quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominū cœtus versari, eisq; præcipere ne à recto atq; honesto discederēt: quibus monitis donec paruerūt securi sine anxietate, aut sollicitudine victitarunt. Ex quibus satis demōstratur, quòd iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostēdit Homerus, cū ait. Reges, discipulos summi regis Iouis esse, à quo iustitiā imprimis ediscant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omniq; diligētia tueātur. Plato etiā philosophorum summus, Iustitiā bonorum omnium maximum esse ait, à deo hominibus datum: proinde deum ipsum iustitię authorē, causam ac principium multis in locis asserit, & pręcipuè in libris de republica, & etiam de legibus: quod etiam asserit Patritius, vbi suprà: cuius, vt differit, duę sunt partes: deum pietate omni honorare, & hominem diligere vti fratrem: & titulo sequen. in quatuor iustitias diuidit, scilicet diuinam, naturalem, ciuilem, & iudicialem. de quibus ibi per eum cūm satis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo de iustitia principum: diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem scilicet, & liberalitatem: vt habetur in morali dogmate philosophorū. Est autē seueritas virtus debito supplicio coërcens iniuriam. xlv. distinc. c. disciplina. versi. moueri. xxiij. q. v. c. prodest. dicam alibi. De liberalitate verò dicam infrà, in consideratione viij. huius partis.

Quæquidem iustitia maximè est in principe necessaria, cūm per eam regnent reges: vt habetur in epistola, inter claras. C. de summa trini. & habetur Esa. xxxj. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes eius præerunt. Propriū enim regis officium est facere iudicium & iustitiā. xxiij. q. v. c. regis est. Vnde dicitur iij. reg. x. de Salomone. Constitui te regem, vt faceres iudicium & iustitiam: & honor regis iudicium diligit. Et habetur Sap. vj. Audite reges & intelligite, & discite iudices finium terræ. Et, vt dicit Macrobius libro x. Iustitia est vnicuiq; seruare quod suum est. l. j. ff. de iustitia & iure. notatur in proœ. decret. & de ea veniunt concordia, innocentia, amicitia, pietas, religio, affectus, humilitas, ex quibus omnibus laudantur principes: & inter cæteros principes semper reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia tam ex ipsius iustitię statu, vt in vij. parte huius libri ponam, vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione parium, parlamentorum, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum & aliorum inferiorum, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super cæteros seculi huius principes dilexit iustitiam, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum deus deus suus oleo lætitiæ prę consortibus suis. Psal. xliiij. Ex quo maximā meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, lib. ij. de officijs. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs.

Secundò ostenditur iustitia regum Francorum ex regiorum stipendiorum cuilibet sufficientiū imperuertibili assignatione, quæ reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur quòd scribitur in l. nemo. C. de offi. magistri officio. cūm nihil rationabilius, quā vt is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quòd stipendia quæ à rege nostro capiunt singulis annis sui officiarij in toto regno, ascendunt ad summam ducentum millium librarum Turonen. & secundūm G. Benedicti ascendere valent ad viginti centum mille libras Turonen. & vltra, præter statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam in vj. parte & ix.

Tertiò, quoniam licet papa solus & imperator de causa propria & non alius inferior cognoscant. c. cūm venissent. de iudicijs. & l. proximè. ff. de his quæ in testamento delentur. tamen reges Franciæ iudicio suorum officiariorum nedum curiarum parlamenti, sed etiam senescallorū seu balliuorum suorum sponte se submiserunt, & quod iudicatū est cōtra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatoq; obediunt, imo illud proprijs patentibus literis exequi mādant. facit c. nos si cōpetenter. ij. q. vij. & l. est receptū. ff. de iurisd. om. iudi. ad instar Romanorū & Sparthanorū regum, qui tribunos plebis seu ephoros. i. magistratus eligebant ad moderandā regiam potestatē, et qui de causis regum & consulum loco regum existētium cognoscebant, illorumq; potestatē moderabantur: prout narrat Valerius lib. iiij. titu. de moderatione animi, vt refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verb. & vxorem nomine Adelasiā. nume. 598. 599. 600. vsq; ad numerū. 603. de testamentis. vbi prædicta dixit inferēdo, q; sic pariter salubri exēplo supradictorū reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et, vt ibi dicit, virtus suos habet numeros, vt iustitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionē, pietatem, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationē: quæ dotes præcipuæ regū in moderationem suę potestatis considerantes, q; faciles motus mens generosa capit, vt dicit Ouidius, & etiam Salustius in Iugurtino. Plerunq; (inquit) regis voluntates vt vehementes, sic mobiles sæpè ipsę sibi aduersę, vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud reges Franciæ: vt ex ordinatione pluriū regum ac verbali præcepto officiarijs Franciæ sæpius fuisse iniunctū literas regias iudicialiter & publicè posse impugnari de nullitate ac subreptione, & vt tales per iudices quibus diriguntur posse declarari, etiā de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curijs Franciæ seruatur, insequendo ordinationē regis Caroli vij. super hoc ęditā in ordine lxxiij. incipien. Item, & que souuētesfois plusieurs obtiennēt de nous & de noz chācelliers. Et idē ordinauerat Philippus sextus eius prædecessor: de qua meminit Affrerius in suo tractatu ordinat. titu. de rescriptis. c. quia sæpè contingit. Quæquidē sunt multū laudanda in rege Franciæ, quia de iure cōmuni vbi rescripta non sunt falsa nec subreptitia nec contra bonum reipublicæ, licet iniquitatē contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram iudice inferiori, sed debet iudex rescribere principi. ca. si quando. de rescriptis. tamen in regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori cui diriguntur redargui, & inciuilia declarari. & hoc est quod dicebat Cassiodorus loquendo de cancellario regis: Pro ęquitate, inquit, seruanda, nobis quoq; patimur contradici. De quo idem Benedicti in dicta repetitione. in dicto verbo, & vxorem. in fine secundæ decisionis.

Ex quibus prædictis tanta regum Franciæ fama intemeratæ iustitiæ per vniuersum orbem euolauit, quòd plures eisdem nō subditi, etiam infideles eorum iudicio se

submiserunt, vt in eis verificatum sit quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, quod tanta est virtutis vis & tam magna apud omnes gẽtes, cũm non solum bonos sed etiam improbos ad se amandum alliciat: quod exemplũ fuit in pluribus Francorum regibus cõpertum, qui si acceptare voluissent, extraneas nationes regerent in eos consentientes, præsertim in personam Dagoberti regis Franciæ huius nominis primi. de quo Guaguinus, libro iij.c.ij. Sic de duce Sabaudię qui Francorum regis iudicio sponte se submisit, consuluit Bal. in iij. parte consiliorum, consi.cccxviij. incipien. petita venia flexisq; genibus loquar &c. vbi ponitur tenor submissionis, quod consilium videndum est cũm sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos reges cultus iustitię acceptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, quod de ipso Christianissimo rege dicere verisimiliter possumus, quod per Psalmistã dictum fuit, psal.xcv. Iudicabit orbem terre in ęquitate, & populos in veritate sua. & iterum Psal.xcvj. Iudicabit orbem terrarum in iustitia. Et sequitur retributio, psal. xliiij. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextera tua. Quoniam notoriè videmus Francorum reges supra omnes principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit in eis quod Cicero, libro iij. de officijs dicit. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs: quoniam, vt dicit Seneca in libro de quatuor virtutibus: Iustitia est diuina lex & vinculum societatis humanę, quisquis hãc desiderat sectari, deũ prius amet, vt ametur à deo: quod in Francis regibus vidistis adimpletũ, quibus rectè & iustè appropriari poterat illud & pariter eorum subditis quod de rege iustissimo scribitur. Lętentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Sed timeo quòd hodie non sit verificatum illud de quo habetur per Augustinum de xij. abusionum gradibus, cuius dictum retuli in rubrica, Des iustices & droictz dicelles, in initio. in consuetudinibus nostris ducatus Burgũdiæ, vbi scripsi per cõtrarium quid operetur iniustitia: quod cũm non sit meæ intentionis in hoc meo opere aliquid tangere aut parum, nisi de his quæ tãgunt laudem gloriam & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, quod iustitia est, quædam turris fortissima triangularis quodam triangulo contenta, vnus angulus est honestè viuere, alius alterum non lædere, tertius ius suum cuiq; tribuere: cuiusquidem iustitiæ sex sunt partes principales seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentionem Benedicti in loco hic ante allegato.

Bernardus verò in sermone quarto de aduentu assignat alias partes iustitię, vbi ait: quod iustitia est virtus quod suum est vnicuiq; tribuens superiori, æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia & reuerentia, scilicet prælato & principi. de hoc xxiij. dist. per totum. Aequali siue pari cõsilium & auxilium: vt consilio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundũm illud ij. Corinth.xij. Quis infirmatur & ego nõ infirmor? Inferiori debetur custodia & disciplina. s. vt nõ regnet in eo peccatũ, & vt dignos fructus pœnitẽtię faciat. xlvij. dist. c. omnes. quibus omnibus debet adiungi rectum iudiciũ, quę septẽ possunt significari per septem columnas quas excidit Sapientia in domo quam ædificauit. Prouerb.ix. prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immeritò si principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequentur: quoniam Augustinus libro vij. de ciuitate dei. c.xij. sapientum sententiam recitans cõcludit hoc verissimum esse, rempublicam cuius princeps est maritus, secundũm Lucã de Penna in l. quicunq;. in iij. & iiij. col. C. de omni agro deserto. & cuius cõmissionem habet à deo. in authen. vt differẽtes iudices, in prin. colla.ix. Ad cuius etiã vtilitatem respicere debet, in authẽ. vt iudices sine quoquo suffra. colla.ij. & eius sustentationem. in prima cõstitutione C. §. ideoq;. quã debet cunctis præponere. Bal. in authẽ. de heredibus & falcidia. in ij. colũ. colla.j. sine iustitia cõseruari nõ posse nec regi. Et, vt ait Macrob. libro j. de somno Scipionis: sine iustitia non solum respublica, sed nec exiguus hominum ictus, nec quidem parua domus cõstabit. Et, vt ait Cyprianus libro de xij. abusionibus. Iustitia regis est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentũ gentis, gaudiũ hominum, & meritò. Nam respublica per iustitiam tẽpore pacis & belli optimè gubernatur, vt habetur in procemio Insti. Per iustitiam nanq; mali terrentur, & boni conseruantur. l. capitaliũ. §. famosos. & l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis. Nam per ipsam cũ punitur vnus malus, reliquis incutitur metus, & isto modo pax & tranquillitas conseruatur. l.j. C. ad legem Iul. repetundarum. l. diuus. ff. de custod. & exhibitio. reorum. dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ: in dicta rubrica, Des iustices.

Ex hac iustitia maximã etiã gloriã cõsecutus est Traianus. Vnde Helinãdus in gestis Romanorũ narrat quod cũ ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehẽso pede eius miserabliter lugens sibi fieri iustitiã petijt de his qui filium eius bonum & innocentem occiderãt, dicens: Tu (inquit) Auguste imperas, & ego tam atrocem iniuriã patior. Cui imperator. Tibi satisfaciam cũ rediero. Cui illa dicit: quid si nõ redieris? Successor (inquit) meus tibi satisfaciat. Et illa, quid tibi prodest si alius bene fecerit, tu mihi debitor es, secundũm merita recepturus, et fraus vtiq; est nolle reddere quod debetur: successor tuus iniuriã patiẽtibus pro se tenebitur, te nõ liberabit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit. His verbis victus imperator descendit statim de equo, & causam exaudiuit præsentialiter, & cõdigna satisfactione viduã consolatus est: & inde statua Traiani in foro posita fuit, repræsentãs quomodo in expeditiõe posit⁹, viduã liberauit, & in senatu exclamatũ fuit: Nõ alter felicior Augusto: nec melior Traiano. Vnde & de eodẽ legitur, quod cũ filius eius equitaret in durũ equum, ex eius pedibus filius cuiusdã viduæ interfectus est: & ideo eidẽ viduæ sibi conquerenti, filiũ suũ pro filio illius viduę mortuo tradidit, & hæreditatẽ cum eo. Iste Traianus Hispanus fuit clemẽtissimus & iustissimus: sed quia paganus, dãnatus erat. vnde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate quæ est pars iustitiæ audiẽs, orauit pro anima eius, ante altare beati Gregorij, & ex priuilegio singulari & inaudito, oratione eius liberata est anima Traiani de inferno: de quo testis est totus mundus secundũm Damascenum, vt scribitur in legenda beati Gregorij: facit de eo mentionem Lucas de Penna in l. ij. in. iij. colum. C. de exacto. tributo. lib.x. Io. Fabri in procemio instit. Bened. in repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, nume.602. de testamentis.

Vsque adeo iustitia in rege laudanda est, ita quòd melius est regi iusto rege seu principe, quã iusta lege, cũm ipse in

ipse in singulis causis iudicat secundum æquitatem quæ sibi videtur, vt not. Bar. & post eum Pau. in l. præsenti. in sui initio per illum text. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Nam ipse est supra ius, & lex viua seu animata in terris dicitur. text. in autheñ. de consulibus circa fi. & ibi glo. in verbo, legem, hoc expresse not. colla. iiij. Et ipse solus iudicat de causa à iure non diffinita, vt j. ista parte scribitur, in consideratione in qua specialia solis principibus cōpetentia describuntur. ver. lxix. & de hoc vide Corsetū de potestate regia. q. lxvij.

In quibus autem consistat iustitia regis ponit Cyprianus de xij. abusionibus dicens. Iustitia verò regis est neminem iniustè per potentiam opprimere, sine acceptione personarum inter se & proximum suum iustè adiudicare: aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, cohibere furta, adulteria, & omnem mœchiam punire. xxiij. q. v. c. regum. & c. rex. debet iniquos deprimere & bonos exaltare, impudicos verò & histriones non nutrire. ad hoc lxxxvj. distinctione. c. donare. impios de terra perdere, parricidas & periurātes viuere nō sinere. prædicto. c. rex debet ecclesias defendere. d. c. regū. pauperes eleemosynis alere. lxxxvj. distinctione. cap. non satis. & cap. pasce. & de pœni. distinctione j. cap. quamobrem. iustos super regni negotia constituere, senes, sapientes, & sobrios consiliarios habere. j. q. j. ca. estote. Magorū & aliorum phitonissarum superstitionibus non intendere. xxvj. q. vj. nec mirum. & j. ij. iij. & iiij. q. eiusdem causę. iracundiam suam differre. xj. q. iij. c. cùm apud. & c. illa. & c. summo. patriam fortiter & iustè contra aduersarios defendere. xxiij. q. ij. c. iustū. cum c. sequen. & quęstione. in c. fortitudo. & q. viij. c. vt pridē. & q. j. c. militare. & c. noli. & per omnia in deum confidere. vt Psal. cxxiiij. Qui confidunt in domino & c. de consecratione, distinctione j. c. omnis Christianus. prosperitatibus animi non eleuare, sicut fecit Nabuchodonosor rex. de pœni. distinct. j. c. voluissent. versi. Nabuchodonosor. cuncta aduersantia patienter tollere. xxiij. q. j. §. j. & c. paratus. fidem catholicam in dominum habere. xcvj. distinctione. c. si imperator. l. epistola inter claras. C. de summa trinita. filios suos non sinere impiè agere. xxiij. q. v. c. rex. certis horis orationi insisterevt rex Dauid. Psa. cxviij. Septies in die laudem dixi tibi domine. & c. & c. j. de celeb. missarum. & ante horas congruas non gustare cibum. Et subdit Cyprianus. Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt, & regē ad cœlestia regna deducunt. sermonē accusantium inuestigare, quoniā vt habetur Prouer. Gloria dei est cęlare verbum. & gloria regū inuestigare sermonē.

SExta consideratio. Multum laudātur principes ex pietate seu clementia: quoniam, vt dicit Iudocus Clicthoueus: trac. de nobiritate. qui hac virtute insignes floruerūt perpetua celebrantur laude, nullaq; ætate obsolescet eorū gloria, maximè quæ iunata est principi. l. monēte. qui militare non possunt. libro xij. C. §. quoniam verò. in authē. de exhiben. reis. colla. v. Dominus enim constituit Moysen super populū, cum esset super omnes mitissimus, Numeri xij. & iij. Regum xx. Et habetur Ester iij. q͂ reges Israël clementes erant: vbi dicit. Volui petentem nequaquā abuti magnitudine, sed clementia & bonitate gubernare subiectos. & Esa. xvj. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Et de Christo habetur Matthæi xx. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim, pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, beneuolentia, preciosa sunt monilia regiæ maiestatis. Hinc Demosthenes ad Alexandrū. Nil (inquit) habes rex vel fortuna tua maius quàm vt possis, vel natura tua melius quā vt velis seruare plurimos. Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, vel admirabilior clementia, nec per aliud propior deo accedere potes q͂ vt salutem conferas hominibus, vel dando si eguerint, vel parcēdo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cùm enim vincamur à dijs in omni munere, sola clementia est quæ nobis deos reddit æquales. facit l. imperialis. C. de nupt. Tullius quoq; libro j. de officijs. Nil (inquit) laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia. quoniam, vt inquit poëta. Sola deo æquat clementia. Nā si egregium est hostem abijcere, non minus tamē laudabile infelicis scire misereri: quoniam, vt dicitur Prouerb. xx. Misericordia & veritas custodiunt regē & roboratur clementia: thronus illius bonitatem & principis & populi confirmat. Prouerb. xvj. Clementia regis quasi imber serotinus, sicut imber temporaneus est & c. vt ibi, & habetur Prouer. xj. Clementia præparabit vitā, operatur malorum mortem. & Seneca, lib. j. de clementia ad Neronē. Magni certè animi est placidum esse, tranquillum & iniurias atq; oppressiones semper despicere. Muliebre autē est furere in ira. Nam de Cæsare legitur, q͂ omnium memoriam habebat, præterq; iniuriarū reminisci. Pariter Octauianus detrahentibus ei, in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. & cū in testem produceretur libentèr obiectus etiā contra personā suā tolerabat: nec contra obijcientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti in repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero lxxxix. de testamentis. Et, vt dicit Beroaldus in tracta. de felicitate. clemētia est prima dos regū, authore Vopisco. hinc apud Claudianū Theodosius Honerio filio salubriter præcipiēs. Sis pius imprimis. Nam cùm vincamur in omni munere, sola deos æquat clemētia nobis. Et vt dicit videtur opifex rerū ac parens natura demonstrasse clemētiæ insigne principibus potissimū conuenire, quæ regem Apum sine aculeo exarmatū esse voluit, vel si spiculum dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse principes, vt dicit ibi Beroaldus, quem videas. Ideo imperator dicit se clementē, in auth. de trien. & se. §. consideremus. col. iij.

Lucas verò de Penna in l. monente. C. qui militare nō possunt. lib. xij. ponit duodecim exēpla, ex quibus docet quomodo clementia est multum laudanda in principe, et etiam scripsit de clementia in l. duos. C. de suscep. & arca. Plinius libro vij. clementiam Cæsaris commendat, vt habetur in officina Textoris. in verbo, clemētes & humani. vbi enumerat trigintasex qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam de clementia Romanorum per Valerium, lib. v. titu. de humanitate & clementia. ponit Bernardinus de Bustis in sua ij. parte rosarij. sermone xxiiij. parte ij. litera b. ibi: quartum documentum. commendat etiam & multum laudat Albertus in sua margarita poëtica. ij. parte. tracta. j. ex v. libro Valerij. Et etiam ex pietate laudatur cùm congruat principi qđ subiectos debet diligere vt coniunctos, imo vt filios. Est enim communis pater omnium, vt in auth. neq; virum quod ex do. ad finem. colla. viij. vt dicit Lucas de Penna in l. j. C. de thesauris, lib. x. & de huiusmodi dilectiōe principū in subditos, ponit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij. sermone xxiij. parte ij. in litera L. Et vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in cœlo, quę multum seruāda est in correctione. xxiij. q. iij. c.

quod Christus.c.licet.xlv.distinc.& amplissime demonstratur ex quadam mirabili & singulari epistola Ignatij missa ad Thymophilum monachum inserta in libris Dionysi de diuinis nominibus, quam videas, cum questio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ reges vnguntur, vt sint alijs clementiores & dulciores, notatur in ca.j. de sacra vnctione. Et plura ponit Benedicti in sua repetitione c.Raynutius, in verbo, condidit, j.numero lvij.lviij. & lix. de testamentis. quem videas: & Iudocum Clicthoueum in tracta. suo, de vera nobilitate.c.xiij. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendam.

Septima consideratio. Principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis: quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriam quis inter mortales consequatur. Respondit: Optima dixerit, necnon pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cum primis est, & in principe longe speciosissimum exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benigne & comiter desideria adeuntium. Nam, vt dicit Clicthoueus in trac. de vera nobilitate.c.xij. Nihil enim æque animos hominum deuincit, gratiamque ducit & allicit atque morum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in omnes affabilitas. Enimuero hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitque vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturque in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate miro præconio Pompeius magnus extollitur a Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatem: de quo dixi supra in prima parte, in xxvj. consideratione, vbi de salutatione fit mentio. Hoc & iurisconsulti in proconsule ac præside, veluti officium necessarium deposcunt: vt scilicet omnium desideria audiant, & in adeundo se facilem præbeant. l.nec quicque.§. obseruare.ff.de offi.proconsulis & legati. Et, vt refert Beroaldus in suo libello de optimo statu, Philippum Macedonum regem olim adiuit anus paupercula rogans, vt causam audire vellet, qui cum respondisset ociosum se non esse: exclamauit anus. Etiam ne regnes. tamque imperare non debeat qui adeuntes adire contenit. Verbum hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, & cæteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis & facilis admissionis nobis est etiam exemplo Alexander magnus a suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla ediuerso quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa scribunt Beroaldus & Clicthoueus vbi supra. Ex quibus lucide apparet, quod princeps debet obseruare illud Ecclesiastici xxxij. in princi. Rectorem te posuerunt noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri documentum euangelicum. Nolite in sublime tolli.

Octaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur & commendantur quæ multum conuenit principi. l.cum multa.C.de bonis quæ liberis. vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit F. Patritius titulo nono, libro iiij. de regno & regni institutione: quod liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bal. in l.& in legatis, in fi.C.ad.l.Falcidiam. quod proprie proprium principis est, quod debet esse liberalis & gratiosus. l.j.in fi.C.de caducis tollendis.l.si quis rogatus. §.vltimo.ff.ad Trebellianum.& de huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui Rosarij, sermo. xxiiij. secunda parte, litera I. Facit quod habetur Prouerb.xxij. Gloriam & honorem acquirit qui dat munera. & c.xviij. donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit. Imo donare quod est liberalitatis laudatur, etiam si non præstetur: vt facit tex. in l.cedere.§.munus.ff.de verbo.significa. vt dicit Lucas de Penna in l.vnica.C.de castrensi omnium palati. peculio. libro duodecimo. & Artaxerses Xersi filius aiebat: beneficium addere longe magis regale, quam auferre.

Et hec liberalitas viguit in Tito imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia sine re aut spe habendi. Et interrogatus ab amicis cur plura polliceretur quam præstare posset. Respondit, quoniam non oportet quemque a facie & sermone principis triste recedere. Et recordatus super cœnam, quod nihil tota die illa dedisset, dixit: Hunc diem perdidi. Et, vt ait Seneca, libro ij. de beneficijs, quod Alexander cuidam petenti vnum denarium, ciuitatem dedit: ille vero dicit, tantum donum non couenire fortunæ suæ, cui Alexander. Non quæro, inquit, quid te accipere oporteat, sed quid me dare. Et de eodem narrat Seneca epistola iiij. quod respondit cuidam ciuitati dimidium omnium suarum rerum eidem promittenti: Ego inquam proposito veni in Asiam, non quod acciperem id quod dedissetis, sed vt haberetis id quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri ponit Ioannes Lupus in sua repetitione rubricæ, de donationi. inter virum & vxo.§.ix. vbi ample de liberalitatibus nobilium.

Nona consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate & magnificentia. tex. est in l.j.C.de thesauris, libro x. ibi, & vt imperatoriæ magnanimitatis videatur præuenire liberalitas postulando. & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cum magnanimitas sit in honore, magnificentia in expen. vel magnanimitas sit in aggressione, magnificentia in consummatione. Et dicit Lucas de Penna in l.j.C.de veteranis. libro xij. quod in principe magnificentia circa duodecim præcipue versatur, quæ ibi ponit. & de huiusmodi magnanimitate, & magnificentia ample Aristoteles iiij. Ethicorum.c.ij.& iij. vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam secunda secundæ de magnanimitate. & per Egidium de regimine principum.c.xxiiij. quod incipit, amatores. & c. xix. hæc enim virtus solis regibus ac principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patritius in suo libro, de regno & regni institutio. libro vij. titulo x. vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar Porsenna fuerunt laudati de magnificentia.

Decima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quæ maxime requiritur in principe. l.penulti. C.de his quibus vt indignis. ibi: ne princeps philosophiæ plenus. & habetur Ecclesiastici x. Principatus sensati stabilis erit, rex autem insipiens perdit populum suum. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitantes in ea. Ecclesiastici x. Salomon enim ad regendum populum non diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. iij. Regum. iij. Et de Christo dicitur Ieremiæ xxiij. Et regnabit rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Aegyptiorum? Actuum vj. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? ij. Regum. xiiij. cap. Nam regale opus est sapere & dijudicare, vt ait Tullius libro primo de diuinatione: & refert Iacobus in suo

suo sophologio Sapientiæ, libro j.c.ij. vbi narrat multos reges qui dilexerunt sapiẽtiam: & ibi maximè de Alexandro qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicã infra in x. huius libri parte, in prima cõsideratione. Et refert etiã Antonius Florẽtinus in sua chronica. parte. ij. tit. xvj. c. ij. §. v. ꝙ Olfredus rex Angliæ iam duodenus expers omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plenè & ibi multũ cõmendatur propter eius literaturã, per quã magis ꝙ viribus regnum suum optimè rexit. Et, vt dicit Aristoteles in Ethicis, Nemo iuuenes eligit in duces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens Ecclesiastici x. Ve tibi terra cuius rex est puer. & dicit Boëtius de consolatione, in ij. & Valerius libro vij. titulo. de sapienter dictis aut factis. & recitat Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, duas habens filias, numero cij. de testamentis, in additione, Platonẽ dicentem beatas esse ciuitates si aut Philosophi regnarẽt, aut reges Philosopharentur: &, vt inquit Seneca, seculum esse aureum si sapientes regnarent. ideo Sapientiæ vj. dicitur. Concupiscentia sapientiæ deducet ad regnum perpetuum. Si ergo delectum in senibus & sceptris ô reges populi, diligite sapientiam, vt imperpetuum regnetis: diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis. Multitudo enim sapientium est sanitas orbis terrarum, & rex sapiens populi stabilimentum est. Et ex prædictis Bernardinus de Bustis in loco supra allega. in litera H. dat documentum principibus, vt sint sagaces: ex quo dicendum est, ꝙ in huiusmodi sapientia laudari debent. Ad quæ faciunt quæ dicit Lucas de Penna in l. omnes. C. de decurio. libro x. in xij. col. vbi dicit. Impossibile est enim vt salubriter disponat principatum, qui non agit consilio sapientum. Ecclesiastici ix. Et Policraticus, libro v. c. vj. de his pauca dicenda sunt, cũm pauci tales reperiãtur. Legitur enim in Policratico, libro iiij. ꝙ Traianus rex Romanorum hortatus est regem Frãcorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens ꝙ rex illiteratus, quasi asinus coronatus.

Et ideo principes debent habere in honore doctores, & nõ ignaros: quoniã, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaũ quintũ. Vbi doctrinarũ cessant exercitia, ibi nullũ inter doctores atꝗ indoctos discrimẽ viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. vitia ibi regnãt, torpescunt ingenia, principatus & regna decidunt, rerũꝗ omnium dominetur confusio necesse est, & prouenit talis ruina: quia imperia & dominatiões sanguinem sequũtur & non virtutes, vt dicit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius in verbo, condidit, primo. nume. xxxiiij. de testamentis.

Et sapiẽtia in regibus est multum necessaria, quoniã, vt ait Vegetius libro j. de re militari. Nullus, inquit, est cui sapientia conueniat ꝙ principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Policraticus libro iiij. & vij. Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus in suo Sophologio sapiẽtiæ, lib. j. c. v. dicam infra in x. parte. quomodo scientia & sapientia sit necessaria vtilis & laudabilis.

Vndecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur, ex castitate & continentia. Cũm, vt ait Imperator in l. si qua illustris. C. ad Orficia. illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitũ est, imo Imperator pudicitiã semper esse colẽdam censuit. Hinc per illum textum dicit Io. Andreæ, in q. fi. de filijs presbyterorum. ꝙ nõ valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mẽtio, per Feli. in c. postulasti. in iiij. colũ. de rescriptis. Hãc pudicitiã & castitatem præ oculis habuit Abimelech Palæstinorum rex, qui visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, precepit omni populo, dicens. Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. Gene. xxvj.

Hannibal Carthaginẽsium dux inuictissimus, qui, vt Trogus refert, nunꝗ inter innumeras captiuas miræ pulchritudinibus puellas, castitatem perdidit.

Et Marcus Claudius Marcellus Romanorum consul, teste Augustino libr. j. de ciuitate dei. c. vj. ante captã vrbẽ Siracusanam eius ruinam fleuit, & priusꝗ ciuitas inuaderetur edicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexãder, vt Vegetius lib. ij. de cõtinẽtia Alexãdri narrat. Licet diues & potentissimus rex esset, cũ ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidã tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit, libro iiij. de abstinentia & continentia. Cũm in Hispanias profectus esset, capta Carthagine virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellęꝗ pretium dotis nomine condemnauit, vbi prius omnem carnis voluptatem è castris amouerat, ita ꝙ duo scortorum milia leguntur ab eius tunc exercitu abijsse, vt idem refert Valerius, libro ij. de disciplina militari, & dicam j. in vij. parte. Id idem Totilam ferocissimum regem Gothorum fecisse cũm Romam vastaret, vt nulla ingenua mulier virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur præcepisse, idꝗ seuere custodiuisse recitat Anto. Florentinus in historia. ij. parte tit. xij. c. v. hæc dicit Benedicti in d. sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cuidam Petro tradiderũt. nume. lxxj. & lxxij. & ibi videatur quid etiam eueniat principibus effœminatis, quæ cũm non sit materia nostra: quia tantum ea quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta me remitto.

Et non solum principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulæ dicitur de Alexandro, libro iiij. Vegetij de re militari, ꝙ in itinere ambulans cum amicis accepto pane vesci solitus erat. Item legitur de Scipione Aemiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubolo rege Barbarorum qui deuicit Romanos legitur fuisse contentum, ꝙ ante noctem non requiescabat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat: vt ibi Vegetius, qui narrat de alijs, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur ꝙ Cęsar erat minimi cibi atꝗ vulgaris, & tantum vescebatur loco & tempore quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam cõcupitam aquam effudit. ij. Regũ xxiij. & xlj. dist. c. deliciæ.

Et Alexander, qui cũm in inaquosam terrã & inuiam potum inuenire minimè poterat siti laborabat cum suo exercitu fugiens, aquam inuentam à Cophino milite in aurata galea oblatam, volenti plus regi ꝙ sibi etiam sitienti cõsulere, effudit, ne bibente corã, alij magis sitirent: laudauit tamen & remunerauit militis beneuolentiam.

t

Ex quibus patet, ꝙ antiqui principes non quærebant lauta vel preciosa alimenta, nec epulis vel commessationibus vacabant. xliiij. distinctio. c. commessationes. §. j. & de consecra. distinctio. v. c. ne tales. xvj. distin. per totū. & xxxv. distinc. §. vj.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in principibus, ex qua laudati fuerūt. vnde narrat Valerius lib. iiij. Cūm Scipio accusaretur apud Senatum Romanū de pecunia, respōdit: Cū totā Africam vestræ potestati subiecerim, nihil ex ea quod meū diceretur præter cognomen retuli. Et iterū addidit, non me Punicę. i. Africanæ, nec fratrem meū Asiaticæ gazę auarum reddiderūt.

Narrat etiam Valerius, libro iiij. de prædicta continētia principū, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cūm enim legati Sannensium venissent ad eū in agresti scanno assistentem foco, atq; in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent vt auro vti vellet, vultum risui dissoluit, dicens: Superuacuē enim, ne & dicā ineptē aurū obtulistis: dicite Sannitibus Marcū Curium malle locupletibus imperare, ꝗ̄ ipsum fieri locupletē: atq; istud vt preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse. Hęc ille. & ibi ponit alia de eo: & de Fabricio Lucinio, & de pluribus, quos vide. sed multū facit quod dicit Tul. li. ij. offi. Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in principibus rempublicam gubernantibus, vt refert Lucas de Penna in l. professos. C. de muneribus patrimoniorum, libro x.

DVodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, habens in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit. Habet plures partes potentiales, de quibus habetur amplè in l. vnica. C. de metropoli Berito, libro xj. vbi amplè ponit de septem virtutibus, quarum tres sunt theologicæ. s. fides, spes & charitas: & aliæ quatuor sunt cardinales. s. iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. & istæ sunt multum in principe necessariæ, & ex his laudantur & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. & tantum hic tetigi & tango ea quę faciūt ad laudem & honorem principum, cūm hic sit locus de his quæ concernunt alias virtutes non maximè necessarias, licet tamen omnes vtiles videantur. Lucas de Pēna in d. l. vnica. C. de metropoli Berito. Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco in septima parte discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia quæ est alia virtus cardinalis, ideo aliter hic nō insisto, & etiam quia satis in discursu huius partis tangā, ponendo alias laudes & honores principum.

Et de temperantia quomodo sit necessaria in principe, & non declinet in virtutis excessum. i. ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optimè differit Policra. lib. iiij. c. ix. vbi dicit ꝙ iniuriam non admittit. & vide Aegidium de regimine principum, li. ij. de temperantia. c. xv. Et de huiusmodi fortitudine, vide Martinum magistum qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

DEcimatertia cōsideratio. Etiā principes ex fide, gloriā & honorē consequuntur, quoniā nihil est quod lumine clariore præfulgeat, ꝗ̄ recta fides in principe. l. epistola inter claras. C. de summa trini. & , vt ait Tul. libr. j. offi. neq; enim vlla res vehemētius rempublicā cōtinet, & est fundamentū iustitiæ. Quoniā vbi nō est sana fides, ibi nō potest esse iustitia. c. vbi. xxiiij. q. j. & dicit Lucas de Pēna in l. quoties. C. de ponderato. & auri illato. libro x. ꝙ fides præfertur prudentiæ, & ibi multum amplè cōmendat fidem: & dicit tex. in c. in quęlibet. xxiij. q. viij. ꝙ rempublicam magis ꝗ̄ sudores corporales gubernat, vt dicit Lucas de Pēna in l. probatorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. vbi ponit multiplices effectus fidei. Fraci. verò Patritius in libro de regno & regni institutione, lib. viij. tit. xx. in principio dicit, ꝙ fides in principe tanto splendore fulget, vt sine ea omnes regū ac principū virtutes obscuriores fiant: ab ea singulæ sic lumē accipiunt, vt à sole luna, sydera ac stellę omnes. Vnde, vt dicit, prudentia sine fide vana ac mendax esset, & vasta quædam versutaq; calliditas temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius ꝗ̄ fidem fallere, promissa non pręstare, conuentisq; non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, ꝙ cūm cœnātibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio apud Sextū Pompeium magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem iniuerant, Menodorus Pompeianæ classis præfectus per internuncium Pompeio significauit tunc tempestiuum esse parentis ac fratris iniurias vlcisci: quòd si occasionem sumere vellet se operam daturum, vt è nauibus euadat nemo. cui Pompeius, refer, inquit, Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esset qui fidem fallere nescio. quęquidem vox & decora fuit & magni Pompeij filio digna.

Parmenoni quoq; suadēti quidpiam Alexādro quod præter fidem ac decorum esset, respondit. Facerē id quidē si Parmenon essem: verūm Alexādro neutiꝗ̄ licet. nec id iniuria dicebat Alexāder. Nouerat enim vir animi tā excelsi qui sibi orbis terrarū polliceretur nihil esse posse qđ magis gloriā suam obscuriorē redderet, ꝗ̄ si promissam fidē aliqua ex parte falleret. hęc Patritius ibi: & ibi ponit de fide Romanorū & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiā in sua officina ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium regulum, qui maluit ad suppliciū redire ꝗ̄ datam Carthaginēsibus fidem violare. de quo etiā Benedicti in d. sua rep eti. c. Raynutius in verb. testamentū, tertio. nume. xviij. de testamētis. de quo etiā in l. postliminij ius. in §. captiuus. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & etiam Sillius libro vj.

Seranus clarum nomen tua regale proles,
Qui longum semper fama gliscente per æuum,
Infidis seruare fidem memorabere pœnis.

Et non est mirandū si Textor ponat paucos fidelissimos: qm̄, hęc virtus est valde chara & valde rara. Vnde Prouerbio. xij. Virum fidelē quis inueniet? & j. ad Corin. iiij. Hic iā quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, quæritur inquā, & vix inuenitur. Tēpore em̄ Christi inter duodecim apostolos inuētus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie verò duodecim, & plus inueniūtur infideles, quàm inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti cōmittit dominus bonorū suorum dispēsationē, Mat. xxiiij. Quis putas est fidelis seruus & prudēs? Et huic virtuti dat deus gloriam suam, Mat. xxv. Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui. Et etiā huic virtuti dat deus augmentum gratiæ, Lucæ xix. Euge serue bone & fidelis, quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates.

tates,insequẽdo stylum Textoris propter paucitatem talium,pauca dicam.

Et talis fides maximẽ in principibus est seruanda,quãdo est cum iuramento,prout seruauit Alexander(contra tamen eius velle)prout narrat Valerius,qui cũ iret ad dissipandum ciuitatem nomine Lapsacũ,obuiã habuit Anaximenem præceptorẽ suũ: quod ferens Alexãder,ꝙ pro ciuitate eum interpellaret,iuramento præuenit dicens se non facturũ quod petijsset:quod vidẽs Anaximenes postulauit,vt prælibatam ciuitatẽ destrueret,quod audiens Alexander suæ paci reliquit:quod hodie nõ faciunt principes,sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia,videatur de hoc Guillelmus Benedicti in sua repe.c.Raynutius.in verbo,testamentũ tertio.numero xlij.& xliij.de testamentis.

Decimaquarta cõsideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus,& adhuc apud oẽs laudatur principatus Romanorũ:ex quibus etiã omnia cõprehendi possunt ex quibus principes possunt laudari,quæ sunt:scilicet syncerus amor pro patria,traditio legũ sanctissima,& morum beneuolentia.Nam,vt ait August.tertio libro de ciuitate dei,plures causę ex quibus Romani claruerũt,primitus & ex eis tanꝗ mercedem cõdignã dominiũ meruerũt.Hinc dicitur xxviij.q.j.§.ex his.Romani virtutibus promeruerunt imperium:sed inter illas post supradictas quas declarauimus tantum ponemus tres,quæ multas ex prædictis comprehendunt,quæ omnia faciebant ad honorem,laudem,& gloriam consequendam.

Quantũ ad primũ patet ex exẽplis Romanorũ,quoniam tota eorũ intẽtio erat in regimine ipsorũ,& administratione dominij,ad conseruandã rempublicã,vt eiusdẽ consulerẽt pro sectibus.vnde Augu.de ciuitate dei.dicto libro quinto.c.xij.& xiij.inducens verba Salustij de bello Catilinæ sententiã Cathonis in dicto libro cõtentã de virtutibus Romanorum veterũ attollit:vnde respublica diuina prouidentia facta est,magna dicens.Nolite,inquit Catho,maiores nostros armis rempublicã magnam fecisse:si ita quidẽ esset,multò pulcherrimam nos haberemus,quippe sociorũ atꝗ ciuiũ,præterea armorũ & equorũ maior copia est nobis ꝗ ipsis:sed alia sunt,quæ viros illos magnos fecerunt,quæ nobis nulla sunt:domi industria,foris iustũ imperiũ,animus in cõsulẽdo liber, nec delicto nec libidini obnoxius.Pro his nos habemus luxuriã & auaritiã publicẽ:egestatẽ,priuatã opulentiã,laudamus diuitias:sequimur inertiã,inter bonos & malos nullũ discrimẽ:omnia virtutis præmia ambitio possidet,vt ęrarium esset locuples res priuatæ egebant,nunc econtra.

Et hic syncerus amor pro republica fuit apud Romanos,ꝙ Romani pauperes erant in rebus priuatis,vt vtilitati publicæ consuleretur,vt narrat idem Augusti.dicto quinto libro.c.xviij.de Lucio Valerio defuncto in suo cõsulatu,qui adeo pauper fuit,vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius de re militari, de Attilio Regulo,qui cũm summis rebus præfuisset,adeo pauper fuit,vt coniugem liberosꝗ in agello collocauerit,qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici nisi possent proficere:vt legitur de Aelio qui noluit ꝙ filius suus eligeretur imperator post eum,dicendo principatum deberi meritis & non sanguini:prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset.c.Moyses.viij.quæstione prima.

Vtilitatem & salutem reipublicæ propriæ vitæ præponebant,prout narrat Aurelius Augusti.libro j.de ciuitate dei.c.xv.& Tul.de officijs,libro j.& iij.ꝗ cũ Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus,& missus Romam sub iuramento redeundi pro commutatione captiuorum,ille Romam veniens in senatum venit,& captiuos reddi vel commutari negauit esse vtile:ꝙ adolescentes & boni duces,ipse autem senectute confectus. Et cũm retineretur à propinquis & amicis,redire maluit, magis ꝗ hosti fidem datam frangere.Nam secundũm Augusti. fides quando promittitur,etiam hosti seruanda est.xxiij. q.j.c.noli.quod quomodo intelligatur notatur ibi,& in Clementina Romani.§.porro.de iureiurando,& per Alexan.in l.j.ff.de dolo.Nam graue est fidem fallere.l.j.ff.de constitu.pecunia.Narrat etiam idem August.libro xviij. de ciuitate dei.c.xviij.& Tul.in lib.de Senectute.de Theodoro rege Atheniensi: cũm enim instaret bellum inter Athenienses & Peloponeum,& accepissent in reponsis, ꝙ illi essent victores,quorum dux occideretur:hoc audiẽs Theodorus in habitu pauperis transiuit ad hostes,seꝗ obiecit eis,necem per iurgium prouocando.Maluit enim mori dum vicerent sui,quàm viuere sub superatis.Seruauit autem iste Theodorus verbum domini,sed non propter deum.Maiorem charitatem nemo habet,ꝗ vt ponat animam suam pro amicis suis.Ioan.xv.& Ioã.iij.Ille pro nobis animam suã posuit & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere.& j.Maccab.ix.Moriamur in virtute ꝑpter fratres nostros.Sed qualiter hoc intelligatur habetur vj.q.j.§.hoc tunc.de hoc etiam de pœniten.distinctio.ij.c.qui vult facere.& c.si quis tantam.&, vt ait Tull.libro j.offic.ex scientia Platonis fuerunt duo pręcepta volentibus proficere reipublicæ seu prodesse: vnum,vt vtilitatem ciuium sic tueatur,vt quæcunꝗ agãt ad illam referant,obliti commodorum suorum. ad hoc viij.q.j.c.sunt in ecclesia.Alterum,vt totum corpus reipublicæ tueantur,nedum partem aliquam tueantur:vt quæcunꝗ agant ad illam referant,obliti commodorum suorum reliquas deserant.& ideo Augusti.eo.libro narrat de Marco Curio qui se armato equo sedentem in abruptum terræ hyatum pręcipitem dedit,vt pestilentia cessaret ab vrbe.Idem de Marco Regulo qui consulendo saluti vrbis,à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filijs pro republica,prout narrat Valerius libro v.& Augusti.libro v.de ciuitate dei.c. xviij.de Bruto qui filios comprehensos pro tribunali virgis cęsit,& post ad palum religatos securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinij à se expulsam reducere voluit.Exuit enim patrem,vt ageret consulem:orbatusꝗ filio,quàm publicæ vindictæ deesse maluit.de quo poëta laudator ait.

Natosꝗ pater noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate locabit.
Infelix vtcunꝗ ferent ea facta minores,

Sed versu sequẽti consolatus est infelicem,sic dicendo.
Vicit amor patriæ,laudumꝗ immensa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi supra in princi.

Narrat etiã idẽ Aug.vbi.s̃.de Torquato qui filiũ nõ quia contra patriam,sed etiam pro patria pugnabat:quia tamẽ cõtra imperiũ suũ,licet vicisset,occidit,vt plus mali in exẽplo cõtempti imperij,ꝗ gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul,rege qui Ionatham filiũ suum,qui contra hostes strenuissime dimicarat,quia con-

tra edictum suum fecerat de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter & ignorans edictum patris: occidere voluit, nisi populus obstitisset. j. Regum xiiij. c. xxij. q. ij. §. Item opponitur. versicu. Ionathas. facit etiam pro hoc xxiij. q. v. c. si audieris. Deutero. xvj. c. disciplina. distinctio. xlv. ibi: Ite & redite. & Exodi xxxij.

Narrat etiam ibi Augustinus multa alia exempla de laude Romanorum ratiōe amoris quem habebant in rempublicam. Ex quibus sic cōcludit. Talibus, inquit, dominandi potestas non datur nisi summi dei prouidentia, quādo res humanas iudicat talib⁹ dominis esse dignas, prout & dicēdum est, de quolibet dominio & principatu, maxime nostro, vbi tot miranda deus regibus nostris concessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia & principatus habuerūt fuit traditio legum sanctorum, per ora principum diuinitus promulgatarum. l. leges sacratissime. C. de legibus. xvj. q. iij. c. nemo. ad conseruandū vnumquenque in sua iustitia. Vnde, vt dicit August. libro xviij. de ciuitate dei. c. xxij. q̄ deo placuit orbē terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem reipublicæ legum perductum longe lateque parare. Vnde idem Augustinus in v. libro. c. xv. dicit q̄ quia Romani auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libero, neque delicto secundū suas leges, neque libidini obnoxij, sed his omnibus artibus tanque vera via nisi sunt ad honores imperium & gloriā: honorati sunt in omnibus fere gentibus, imperij sui leges imposuerūt multis gentibus, hodieque literis & historia gloriosi sunt pene in omnibus.

Ex traditione autem legum & iustitiæ administratio nequāto tempore viguerit regnum Franciæ ex Chronicis satis patet, & satis dixi ante, & dicā infra: & inter alia regna mūdi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo Cęsarem appellante, de quo Festus pręses ait: Cūm essem Ierosolymis adierunt me principes & seniores postulātes aduersus Paulum damnationem. Ad quos respondi, quia non est consuetudo Romanis damnare priusque habeant accusatores, literas defendendi, accipiendi ad abluenda crimina accipiat, vt habetur Actuum xvj. & c. si in adiutorium. x. distinctio. & in pluribus alijs chronicis quas longum & fastidiosum esset recitare, cūm iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio propter quam Romani laudem & gloriā meruerunt, fuit morū beneuolentia in conseruando amicitiam. Est autem secundūm Senecam animus hominis generósus, qui magis suauitate verbi & operis ducitur, q̄ rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis, & præcipua laus in eis erat parcere subiectis, & debellare superbos: & accepta iniuria ignoscere mallebant, quàm persequi, vt dicit Augusti. lib. j. de ciuitate dei. c. vj. & propter eorum morū strenuitatem Iudæi cōfœderati sunt cū eis, primi Maccabęorum viij. & refert Augustinus plura exempla de benignitate morum Romanorum in dicto c. vj. supra allegato.

Ex quibus debēt etiam aduertere principes Christiani, q̄ si Romani qui non verum deū colebant, ex talibus laudē & gloriam meruerūt, q̄ si prædicta habeant, q̄ nō solum gloriam humanā, quæ sunt merces Romanorum, vt habetur per Augustinum, libro v. de ciuitate dei. cap. xv. sed etiā mercedem sanctorū, quæ alia est, habebunt, eo dem lib. c. xvj. vt etiam dixi supra in iij. consideratione.

Decimaquinta consideratio. Reges & principes etiā ex lata gente gloriam consequuntur, vt habetur j. quæstione iiij. cap. ecclesia. §. hic itaque. Nam gloria regis in lata gente, quoniam quantò quis maioribus preest, tantò maior ipse & honestior est, in authen. de defenso. ciuitatum. §. nos igitur. colla. iij. & quātò maiora quis tractat, tantò maior est. de conse. dist. v. cap. de his verò. Hinc etiā Grego. in moralib. & Salustius in Iugurtino, maximam gloriam in maximo imperio putauere, vt declarat Lucas de Penna in l. ij. in iiij. col. C. de dignitati. libro xij. & facit quod dicit idē Lucas de Pēna in l. ij. in ij. col. C. de his qui sponte munera publica, libro xij. & dicit tex. in authenti. constitutio quæ de dignita. §. volumus. q̄ præmium dignitatis est habere subiectos, & in §. generaliter. dicit glo. no. nobiliorem propter subiectos. & probat hoc Baptista Cacialupus in suo consilio. de pręcedentia & præeminentia monachorū & canonicorum regularium. in xviij. col. versi. nec per vos. vide j. in iij. consideratione sequen.

Aduerte tamē quòd princeps non potest esse sine multis, vt in l. omnium, in principio. & ibi notatur in verbo, inter tot. C. de testamentis.

Decimasexta consideratio. Honor regis & principis in pace subditorū consistit, quoniā, vt ait Cassiodorus libro primo epistolarum, episto. xxij. decet apicis regalis curam generaliter custodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid enim est quòd principem melius prædicet q̄ quietus populus, concors, sanatus, & tota respublica morum honestate vestita? & libro ij. epistola xxix. etiam inquit. Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquillitas. & libro iij. epistola xxxix. dicit principis opinionē longe lateque distentat subditorum custodita tranquillitas. & libro v. epistola xxix. ait. Quies suauissima populi, & dispositio tranquilla regionum, præconium probatur esse regnantium. Anchises quoque dicit filio suo Aeneæ vt refert Virgilius vj. Aeneidos.

Hę tibi erunt artes pacique imponere morem.

Et principes semper eam commendare debent secundūm quod fecit Federicus imperator in titulo de pace tenenda. sed amplissimē per Bald. in suo commento super titulo, de pace Constantiæ, in gloss. finali. vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, q̄ sunt tres bonæ matres quæ generant tres pessimos filios, veritas, scilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum: & pax vitium seu ocium: ex quo vitium, dicitur etiam q̄ communitas generat discordiam, vt est text. in l. cūm pater. §. dulcissimis, in fine. ff. de lega. ij.

De laude pacis amplē videatur per Bernardinū de Bustis in sermone xxxiiij. suæ secundæ partis sui Rosarij. Priuilegia pacis ponit Anto. Corsetus in tracta. suo de potestate regia: vbi ponit tractatum particularē de priuilegijs pacis. Est aūt pax, vt inquit propheta Esa. xxxij. ca. opus iustitiæ. & dicit Bal. in procemio Gregoriano, in iij. col. q̄ pax est animi tranquillitas naturā seruās: & temperantiā non relinquens. secundūm verò Augusti. in libro de sermone domini in monte sic diffinitur. Est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hec simultates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit

ſcit extolli, neſcit inflari, hanc qui accepit teneat, qui perdidit repetat, qui amiſit acquirat. Sine tamen iuſtitię adminiſtratione pax reſiſtere nequit. vnde Sapien. xviij. c. In diſponenda concordia eſt lex iuſtitiæ. Vnde de aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſcriptũ eſt Pſal. lxxj. Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundabit pax. Ideo dicitur Pſal. lxxxiiij. Iuſtitia & pax oſculatę ſunt. Sex modis cauſatur pax, & ſex cauſæ prohibent eam, per Guillelmum le Rouille in ſuo compendio iuſtitiæ. c. xv. de pace. Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum eſt. tex. in c. j. xxxiiij. q. j. & dicitur, Odia pax pellit, caſtum pax nutrit amorem.

Decimaſeptima conſideratio. Etiam principes temporales huius ſeculi maiorem gloriam, honorificentiam: & excellentiam apud creatorem habere nõ poſſunt ꝙ ſi per eos eccleſiarum diſperſarum potuerit ſocietas reſtaurari, tex. eſt in. c. ſicut excellentiam. xxiij. q. iiij. & etiã ſcriptum eſt in c. fi. xcvj. diſt. boni principis eſſe & religio ſi eccleſias contritas atq; conciſas reſtaurare: nouaſq; ędificare, imo etiam poteſt rex reparare eccleſias in negligentiam ſacerdotum ex proprijs redditibus eccleſię, exemplo Ioiadis Iſraëlitę regis, qui negligentias videns ſacerdotum captis redditibus templi, autoritate ſua ipſum reparari fecit. iiij. Regũ xij. & xxij. c. & ij. Paralipomenon xxiiij. Cogere enim & facere & reparare eccleſias ac religionẽ exequi eſt miſti fori, pertinens nedum pontificibus, ſed etiam principi ſeculari, per tex. in l. hæreditas, in fine. ff. de petitio. hæredi. facit. l. ſi in aliquam ædes ſacras. ff. de officio proconſulis. vbi hoc principi pertinet & ſuis maioribus officiarijs, quales ſunt conſules, qui apud nos ſunt gubernatores patriarum, & præfecti prætorio, id eſt præſidentes in parlamento, principem repræſentantes. Præterea dicit textus in c. j. ne ſede vacante. ꝙ rex cum proceribus regni multum poteſt & operatur circa ſtatum eccleſiæ reformandum. habemus etiam textum apertum in c. filijs vel nepotibus. xvj. quæſtione vij. vbi prælatis diſſipantibus bona eccleſiæ adiri poteſt dignitas regia. Ita dicit & tenet Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, ſi abſq; liberis moreretur, de fideicommiſſa. ſubſtitutione. numero xxxiiij. & xxxv. de teſtamentis.

Ex quibus dictis poteſt ſuſtineri, ꝙ rex noſter Chriſtianiſſimus potuit facere reformationes monaſteriorum tam monachorum ꝙ monialium in ſuo regno etiam exemptorum & exemptarum de conſilio & conſenſu ſuorum prælatorum regni, etiam abſq; autoritate ſummi pontificis. Fuerunt tamen in huiuſmodi reformationibus multi abuſus, qui non fuerunt de voluntate & ſcientia Chriſtianiſſimi regis noſtri. Et vtinam eſſet mihi data facultas ſcribendi ea quæ hic poſſent ſcribi, vt cæteris cederet in exemplum: ſed diſtinguenda ſunt tempora, & ſic vno tempore vna lex eſt bona quæ non eſt alio, vt dicit Bald. in l. vnica. in princi. C. de caducis tollen. ita vno tempore ſcribenda eſſent aliqua, quæ alio tẽpore ſcribi nõ poſſunt. Cũm, vt dicit Bal. ibi, ſicut medicus obſeruat tempora, ita iuriſperitus, quia vno die dant vnam medicinam alio die aliã &c. vide eundem ibi. ſed eccleſiaſtici iudices & prælati deberent aduertere ne ſi videant etiam tempus bene diſpoſitum ad faciendum ea quæ in eorum voluntate habent, diuertant à veritate & recta proſecutione iurium eorum: & ne ea quæ facere debent per eorum iuriſditiones ſpirituales, attemptent facere per potentiam ſecularem, quoniam ſi pro varietate tẽporũ veritas immutetur, inuẽta opportunitate reſecanda eſt potius ꝙ obſeruanda, tex. eſt in c. illa autem. xij. diſtinctione.

Decimaoctaua conſideratio. Principes & reges laudantur ex pulchritudine. Cũm, vt ait Strabo de ſitu orbis, libro xv. Indi qui Catheam incolunt, adeo pulchritudinem excoluerunt, vt regem eligerent qui forma præ cæteris pręſtaret, & ceterorum eſſet pulcherrimus. Et idẽ Strabo libro decimoſeptimo, ſcribit Aethiopes regem cõſtituere ſolitos, qui forma eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam quæ apes etiam docuit reges ſibi deligere inſignis formæ, diſſimiliſq; cæteris, tũ magnitudine, tum nitore, vt teſtis eſt Plinius libro naturalis Hiſtóriæ xj. capitulo xxj. in fine. & Columella libro ix. capitu. decimo. etiam Baſilius magnus in Examerõ viij. vbi de apibus loquens à natura, inquit, principatum omnium obtinet magnitudine, forma, mãſuetudine, cæteris omnibus antecellens. Et, vt dicit Cepola in tractatu de impera tore militum eligendo. charta penultima. in decima concluſione. in dubio eligendus eſt pulchrior in imperatorẽ exercitus, & dixi infra in nona parte. in xvij. conſideratione. Neq; immeritò, quoniam pleriſq; gentibus in corporum maieſtate & dignitate veneratio eſt, & reuerentia, magnorumq; operum non alios capaces putant, quã quos ſpecie eximia & egregia donare natura dignata eſt: vt ſcribit Curtius libro quinto. Et Proculus Lycius philoſophus in commentarijs quos in Alcibiadem Platonis de anima & dęmone ſcripſit, ita pulchritudinem eſtimauit, & tanti fecit, vt iuſtitiæ anteferret, & multis comprobat omne pulchrum à natura eſſe bonum: omne verò turpe, malum. Conſtat enim pulchrum eſſe amabile ſua natura, quandoquidem & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginem ferens eſt amabilis, primoq; aſpectu animos ad ſe mouet. Et pulchrũ dicitur ſiue quia prouocat animos, ſiue quia permulcet intuentes, certè ſecundũm naturam eſt amabile. Quapropter & amor ad pulchrum dicitur amantẽ ducere. Quicquid autem eſt amabile eſt appetibile. Omne verò appetibile eſt, & bonum, ſiue re vera bonum, ſiue apparens, & conſequenter omne pulchrum eſt bonum. Item omne pulchrum precioſum, vt inquit Maximus Tyrius Platonicus, ſermone xj. vbi etiam dicit, ꝙ pulchrum eſt, id neq; exitioſum vnquam, neq; lubricum, neq; flagitium aliquod efficit, neq; quęq; ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neq; in pœnitentiam deſinit, & ſi amabile ſit, pulchrum eſſe oportet. Et ſubiungit. Et ſi vnq; pulchrum verſatur in terra, nõ alibi magis, id ꝙ in homine pulcherrimo intelligentiſſimoq; cunctorum terreſtrium corporum participiq; animi ipſius pulchri affinis cernere licet.

Et in vniuerſum Platonici oẽs diffiniunt pulchritudinẽ eſſe gratiã quandã viuacem, & ſpiritualẽ dei radio illuſtrante, angelo primũm infuſam, inde & animus hominũ corporũq; figuris & vocibus quę per rationẽ viſum, auditũ, animos noſtros mouet atq; delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corporis confert ad felicitatem in hoc mundo, ſecundũm Bal. in procemio ff. in verbo, Flauius. in additiõe. Et tantũ exiſtimatur pulchritudo, ꝙ ſi iuuenis formoſus nubat mulieri nobili & diuiti ſed tñ rugoſæ, aut aliàs turpi, licet ſit pauper & inops, nõ dicitur mulier nubere indigno. Cũm mulieris nobilitas, & diuitiarũ copia cum forma viri cõpenſari debeant, per notata in ſimili per Bald. in c. ſuper eo, le ſecond. de teſtibus. dixi ĵ. in vndecima parte. Apuleius

quoq; libro ij. de magia, ait etiam virginem formosam, & si sit oppidò pauper, abundè tamen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouidius cõsonat. Dos est sua forma puellis. hæc Celius, libro antiq. lectionum xiij. c. vij. & ix.

Decimanona consideratio. Docet Bal. in c. intellecto. col. fi. de iureiurãdo, q; honor regis augetur per dignitates subditorum, & fit status regis magis potens & magis honorabilis & timendus. facit tex. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter autẽ. collatio. vj. dixi. s. in iij. cõsideratione præcedenti. & j. in cõsideratione incip. videtur q; rex Hispaniæ, quæ est xxxvij. Maximè ad decus regis & regni spectat plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potiusq; redditus feudorum manu sua percipere & militibus conductitijs erogare, quorum nõ par est fidelitas nobilium vasallorũ fidelitati, quia vt plurimũ qui pecunia redimuntur in necessitate deficiunt. Vnde cũm Alexander magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valerius libro vij. tit. de sapienter dictis & factis, vbi inquit: q; probabilis epistola, qua Alexãdrũ quorũdam beneuolentiam & seruitiũ largitione ad se attrahere conatũ sit, increpauit. Quæ te filij ratio in hãc tam vanã spem induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorẽ tuum cõpulisses. A charitate istud probatur, scilicet amor & beneuolẽtia quæ inter principẽ & vasallos suos cõsistit ratione feudi & fidelitatis, & nõ q; pecunia redimatur, qua cessante amor esse desisteret. vt dicit Guil. Benedicti in sua repet. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam in materia successionis ab intestato. nume. 859. Hinc dicit Bal. in d. §. generaliter. q; principi licitũ est infeudare ducatus & comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium prestent contra hostes: dummodo nõ infeudet vltra modum consuetum aliorum regum. Alienare tamen non potest nec iura regni, nec ea quæ tendunt cõtra honorem coronæ, aliàs ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Bal. qui parificat iura regni & honorem coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu si alienatio sit contra honorẽ coronæ, aut in perniciem reipublicæ: quoniã, vt inquit, quia facta hosti non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum. notatur in l. prima. §. non fuit. ff. de dolo, quoniam in malis promissionibus fidem non seruabis, vt dicit Præpositus in c. ius militare. prima col. prima distinctio. do. meus Iason in l. prima, in principio. ff. de iureiurãdo. & Archidia. in c. valens. xxij. quæstione ij. & facit in terminis talium alienationum tex. in dicto c. intellecto. qui dicit alienationem factam per regem contra honorem coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiã cum iuramento non tenet nec valet. faciunt quę dicta sunt supra in prima parte, in quadragesimaquarta conclusione. versi. in oppositum. vsq; ad finem.

Hic non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem de ducatu Burgundiæ, & comitatu Flandriæ: qui licet sint de corona regni & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerãt cum Carolo Austriaco in imperatorem electo, q; eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato, quod an fieri potuerit, videtur quòd non ex deductis per Guil. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiã, in secũda decisione. nume. cccclxvj. vbi fit mentio de tractatu de Bretigniaco: etiam in verbo, in eodem testamento relinquens, primo. nume. clj. extra de testamentis. & per Ioannem Igneũ in sua repetitione l. donationes. C. de donationibus. & fortè alibi sparsim dicam, cũm tẽporis opportunitas nunc non patiatur, semestreq; opus ex hac re compilari posset.

Igesima cõsideratio. Ex seueritate laudantur principes & honorãtur, qm̃ secundũm Tul. ij. rhetoricorũ. Seueritas est p quã iudiciaria potestas vel vindicta in aliquẽ districtius exercetur. Hęc perutilis est reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. viij. Politicorũ. & vt dicit Tullius primo officiorũ, ita probãda est mansuetudo atq; clementia, vt adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris delictorum iniquitas quã legum æquitas, vt in authenti. vt non fiant pignoratio. in princip. Collatio. v. Tanta est etiam in republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, dicit Cassiodorus xij. variarum. epistola. ij. & Augusti. xxiij. q. v. c. prodest, in princip. Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, q; ad reparationem reipublicæ conquassatæ expedit potius seueritas q̃ remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur qui punitur, ex remissione offenduntur lex, rex, & grex, imo omnis res: per lenitatem rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: & per grauitatem & seueritatem rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna in l. fi. C. de his qui ex publica collatione illata sunt nõ vsurpan. libro x.

Vigesimaprima cõsideratio. Gloriosum est optimo principi habere rationẽ studiorũ, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria & asilum (vt ita dicã vtẽdo verbis Beroaldi in suo tracta. de felicitate) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndiq; cõueniant multijugæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi principis beneficiũ amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatẽ emolumentaq; sapiẽtię doctoribus impartiri. Est em̃, vt inquit eleganter Simachus, hoc specimen florentis reipublicæ, vt disciplinarũ processoribus pręmia opulenta pẽdantur. Hinc Traianũ omnes scriptores meritò laudãt q; ingenuas artes earũq; processores in complexu oculis, auribus habuerit: quòd studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, deniq; q; sub ipso spiritum & sanguinem & patriam studia receperint. Quoniam verò sunt studia necessaria, ponit Iudocus Clichoueus in suo Antiluthero, libro ij. c. xxix. & xxx. vbi inuehit cõtra Lutherum studia & gymnasia reprobantem.

Vigesimasecũda cõsideratio. Honorãtur in hoc principes, qa coronantur maximẽ reges, quibus datur corona pro gloria seu victoria glorię, notatur in l. j. C. de athletis, li. x. Nec debet rex se sine diademate. i. corona aurea regẽ nominare. not. Lucas de Penna in l. vnica. C. de reis postulatis, lib. x. vbi dicit q; diadema siue corona nõ tribuit regnum, sed est signũ honoris & designat plenitudinem imperij, nõ tñ tribuit imperiũ: & corona regũ quæ olim erat in vsu, erat magni põderis, puta vnius talẽti, ex auro &

auro & gemmis preciosissimis,& vocabatur Diadema.ij. Regum xij.ca.in fi.tulit Dauid didadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens & gemmas preciosissimas:& impositum erat super caput Dauid.& idem Paralipomenon xx. Et hanc coronam auream protabat etiam reginę. Ester vij. Coronam auream portans in capite.Et,vt infra dicam,reges Franciæ,& regina Franciæ coronis aureis coronantur gemmis preciosissimis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides preciosi.Et aurea esse debet corona regis,vt sicut aurum preciosius & grauius & splendidius cæteris metallis est,quæ omnia ex terra sumuntur,sic rex grauitate morum,spendore vitę ac preciositate intellectus cunctos homines tenetur excellere: neq; enim est rex qui non per se sufficiens est ac omnibus superexcellens.viij.Ethicorum:ex quo ergo infertur,q corona solū regi virtuoso debetur.l.fi.C.de statuis & imag. l.j.C.de Metropoli Berito,libro xj.

Et ad huius significationem & demonstrationē quòd vltra alias margaritas & lapides preciosos qui in corona ponuntur debent apponi xij.lapides preciosi.

Primò em in summitate ipsius diadematis debet poni Sardius rubræ terrę speciē habēs,quo monetur alijs sublimior esse in rōne loci quo ponitur.i.in regio solio pręcipuę dignitatis,suam tamē terrestreitatem agnoscere.Cūm terra sit,filius Adę,& ad terram iturus.

Alij verò lapides suis locis collocātur secundū ordinē, scilicet primò Topazius lapis nimiū preciosus,q oīm colores lapidū in se habet:quo moneri debet prīceps seu rex oēs in se habere virtutes.Reges em̄ illi solū dici merentur,q se & alios virtutū plenitudine regunt.xij.q.j.c.duo sunt.

Deinde Smaragdus qui preciosissimus lapis est,adeo virens,vt omniū herbarū virorē superet,& facies aspiciētiū reddat virides:per quē designatur vera iustitia,quę semper in eo debet esse virentior sicut Christ⁹,iuxtà Malachię iiij.Vobis timentibus nomē meū orietur sol iustitię,vt intantū vireat,q etiā aspiciētes sibi subditos potissimè magistratus faciat esse iustos.Hęc virt⁹ in regibus debet esse pręcipuè,quoniā secūdū Aristotelē ad Alexādrū. Iustitia regnātis vtilior est subiectis q̄ fertilitas temporis:dixi supra in v.consideratiōe huius quintę partis:& de mala iustitia regis,qūo noceat,vide ibi.& per Lucā de Pēna in.l. iudices.C.de dignitat.lib.xij.& de Smaragdo habetur in l.pediculis.§.pe.ff.de auro & argento legatis.

Iaspis etiā in corona regis debet apponi,& est coloris viridis,sed terrestris:& licet sit parū preciosus,tn̄ designat in principe q debet ꝓcurare pabula subditis q̄ à terra ꝓueniūt & per viriditatem ipsius designātur,famēq; repellat.

Crisopassus qui aurei & viridis est coloris,hoc monetur sapiētię intendere quę designatur auro & viriditate catholicę fidei ad cœlestem patriam aspirare.

Calcedonius qui fortissimus est natura q̄uis modicum preciosus,hoc instruitur vt in obseruatione iustitię ac totius regiminis sit fortissimus:ne frangatur in aduersis,nec erigatur in prosperis.Habet etiā ipse lapis in colore similitudinem lucernę pallētis quo monetur,vt anima eius sit referta prudentia & vitę sanctitate conspicua,vt sicuti lucerna lucens in obscuro lumen alijs prębet,sic rex in consilio quod in obscuro.i.in secreto agendū est sibi assistentes illuminare tenetur.In hoc monetur,vt sit fortis per substantiam,prudens per colorem.Nā prudentia latet in anima priusq; in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est qui similis est aquę solis radio perfusę, quo mouetur per aquā,vt in cūctis tēperatus incedat:per solis radios,vt diuinis illuminatus effulgeat:& sic hic lapis monet principem seu regem debere esse temperatum, & habere debere temperantiam,quę est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus,de qua habetur in l. vnica.C. de metropoli Berito,libro xj.

Amethystus,hic tribus coloribus,purpureo,violaceo & roseo decoratur:hoc monetur ꝑ purpurā vt onus regię dignitatis attēdat postq; soli sibi purpurę prærogatiuam vendicauit.l.temperent. C.de vestibus oloberis,lib.xij. per violam,quæ herba est satis humilis,pulcherrimum tamen florem & iocūdū odorem exhibens, hoc instruitur,vt florem morū regalium odoreq; famę seu vitę laudabilis indesinenter ostendat.Per roseum suadetur q tanta charitate flamescat:vt vsq; ad effusionem sanguinis pro iustitia & turba seu populo & suis fidelibus nō lentescat.

Beryllus hic viridem & pallētem colorem habet, quo dirigitur ęternorum contemplationi inhęrere:vt ita curā subiectorum habeat:q plerunq; nimia laborum solicitudine redeat cūm expediens fuerit ad pallorem.

Chrysolithus qui velut aurum fulget,quasdā ferè scintillas ardentes emittens:hoc monetur luce sapientię refulgere,suasq; virtutes atq; sententias cū verbo exhortatiōis & exēplo actiōis in subiectos effūdere,& in cūctis bonis operibus omnes sibi subditos pręsertim magistratus similes sui facere.Nam facilius est(si dici fas est) errare naturam,q̄ principem sui dissimilem formare posse rempublicam,dicit Cassiodorus in variarum epistolarum.xij.

De chrysolitho:smaragdo & amethysto habetur ff.de au.& argē.leg.l.& si non sunt.§.proueniamus.

Sardonix compositus ex sardio & onice,cuius preciosior subtus est niger,medio rubicundus, superius cādidus & ita sardonix appellatur in l.fi.§.species.ff.de publica. vel aliàs sardonica dicitur,vt habetur in l.diuus Adrian⁹. ff.de bonis damnatorū.Hoc docetur rex, vt per humilitatem sit niger.i.terrę similis vel humilis: per candores, idest per virtutes,irradietur:per ruborem inflammetur, vt si necesse fuerit charitatis officio ꝓ iustitię debito sanguinem quoq; fundat.

Sapphyrus de quo habetur & de aliquibus ex supradictis in l.fi.§.diui quoq; Marcus,& Commodus,versi. species.ff.de publicanis.vltimo loco ponendus est,qui licet non sit multum preciosus,in ministerio tamen est valde pręclarus.Hic colorem habet aëreū alijs lapidibus in nullo participans:hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare non se libidinis ventilabro volutare,vnde plerunq; sequitur offensa dei,& decurtatio vitę.Eius colore monetur sic se regimine implicare,vt postq; se populo in cunctis iuxtà sibi debitum exhibet,cœlestia nihilominus mente petat, iuxta apostolum dicentem.Nostra autem conuersatio in cœlis est.Exemplo Moysi, qui post sui debitum quod populo temporaliter exhibebat,ingressus tabernaculum diuinę contemplationi vacabat,extra de renuncia.c.nisi.§.nec putes,prope finem.Hęc omnia dicit Lucas de Pēna in rubri. de auro coronario,libro x.C. vbi sic ponit, prędictos xij. lapides eo modo,vt dictum est.

Sed de sapphyro & eius natura,& quid denotet,dicā latius infra ista parte, in xxxj. consideratione,de rege Francię.

Aduerte,quia etiā in veteri testamēto rationale summi sacerdotis Israël.xij.lapides preciosos, quatuor distinctos

ordinibus significans, quod pontifex cuius exemplo etiam rex quatuor principales debet habere virtutes, scilicet iustitiã, fortitudinẽ, prudentiã, & tẽperantiã: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significãs, quod põtifex in primo debet habere fidem, spem, & charitatẽ. In secundo modestiã, mãsuetudinem, & benignitatẽ. In tertio pacem, misericordiã, & largitatẽ. In quarto vigilãtiam, solicitudinẽ, & longanimitatẽ. Per lapides enim preciosos figurãtur virtutes, iuxta illud: Alij ędificãt aurum & argentum & lapides preciosos. ita notat Archidia. in c. qui ecclesiasticis. xxxvj. di. & videatur Exo. xxviij. vbi dicitur. In rationale summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapidis sardius, topazius, & smaragdus. In secũdo carbunculus, sapphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & ametist⁹. In quarto chrysolith⁹, onychin⁹, & beryllus. Inclusi erũt auro per ordines suos, habebũtq; nomina filiorũ Israël duodecim nominibus &c. Et de virtutibus supradictis quomodo ex his honorantur reges & principes satis suprà dixi, maximè de his ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et propriè hæ coronæ dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur imperatoribus ob honorem triũphi, vt dixit Textor Niuernensis in sua officina, in c. diuersæ coronæ. & in c. sequenti scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharũt: de quibus diffusè supra in prima parte, in xxxvj. consideratione.

Et aduerte quoniam, vt dicit idem Lucas De Pẽna in d. rub. C. de auro coronario, lib. x. tale diadema regi cũ constituitur imponendum est. Necnon & liber legis in manu eius. ij. Parali. xxiij. c. Eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntq; in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem. & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus. Deutero. xvij. &, vt inquit Lucas in loco ante allegat. Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur, & coronatur. text. in c. venerabilem. ibi. est enim. extra de electio. & ibi Inn. & alij.

Per hæc excellentia regiæ potestatis descẽdere à Christo significatur, vt ipse regnet sub Christo & in populo Christiano, vt ait sanctus Thomas de Aquino in iij. parte suæ summæ. q. cviij. arti. iij. Et sicut episcopus in capite ac manibus cũ vnctione debita cõsecratur, ex quo ea quę spectãt ad solũ ordinẽ intelligitur cõsecutus, vt notatur in c. penul. extra de cõsecra. eccle. vel altaris. ita & rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur & benedicitur. c. vnico. de sacra vnctio. versi. vnde in veteri. Et ex hoc iustum est, quod ea quæ sunt pręcipua regiæ dignitatis, intelligatur ex potestate seu cõcessione diuina assecutus: & etiã ex hoc confertur sibi gratia, & virtutis augmẽtum. Nam cor eius ad prudentiã & cõstantiã dilatatur. c. j. de consecra. dist. v. Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos, puta vitia, eadẽ dist. c. ij. Ideo inungitur, vt potestas in eo plenior ex dei benedictione descendat, iuxta illud Esa. ix. Factus est principatus super humerum eius. & d. versi. vnde in veteri. Vnde rõne tãtæ dignitatis in eo existẽtis dici potest illud quod habetur dist. xl. c. non nos. Quis enim sanctũ dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attolit? in quo si desint bona acquisita per meritũ, sufficiunt quæ à loci prędecessore testantur: aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui erigũtur illustrat. Ideo inquit sanctus Thomas in opusculo de regimine principum, lib. ij. in fi. Omnes reges soliciti ad reuerentiam dei, habuerunt felicem exitum: qui autem neglexerunt fuerũt infelices: de quibus aliquid ante dictum est.

Diuersas coronarum species describit ipse Lucas in dicta rubrica, quæ olim erãt apud Romanos, puta athletarum, oleagena, laurea, graminea, quernea, myrthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus in prima parte: in xxxvij. consideratione. versicu. secunda conclusio est, dixi.

Vigesimatertia cõsideratio. In sceptro etiã honoratur rex, quod signat iustitiã, c. Cõstãtinus. xcvj. di. ibi: cõferentes ei etiã imperalia sceptra. & c. regum. xxiij. q. v. vbi dicit tex. in fi. Ipsis aũt principibus fidem & reuerẽtiã seruari oportet. & in d. c. Cõstantinus. scribũtur signa quibus honorãtur principes, & per Anto. Corsetum in tra. suo de potestate regia. q. xxxj. puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificẽtia, & iurisditione super inferioribus, in possessionibus, diuitijs, lata gẽte diuersarum regionũ & nationũ: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & alijs indumẽtis, quæ principẽ decẽt, & in diuersorum ordinũ officialibus sibi seruinetibus & alia hmôi. Et quomodo sceptrũ datur regibus & sacerdotibus, differit Aug. Dathus in suis oratiõibus, oratione xxxviij. lib. iij. vbi etiam dicit quod virga datur principibus.

Vigesimaquarta cõsideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorãtur & priuilegiantur, quippe multa iura eis cõpetunt, & sunt reseruata in vim regaliæ & superioritatis, quę alijs non: de quibus & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt oĩa aut saltem maiorẽ partẽ priuilegiorũ eorundem cõprehendere possim, istam tamen considerationem pro his describam principum priuilegia cõtinentem. maximè regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

j Habetur in titulo quę sint regalię: in vsibus feudorũ, quod principes habent plura iura vltra alios in subditos, vt sunt armandię, quod exponitur per aliquos, quòd est ius faciẽdi fieri arma, vt in authẽ. de armis. colla. vj. &. C. de fabricensib⁹, lib. xj. Vel, vt alij volũt, sunt litora, quæ sunt publica & regalia, vt dicit Andręas de Isernia: quo ad defensionem et protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquid si vsus litoris & publicus impediatur l. litora ff. de acqui. rerum domi. & §. litora. insti. de rerum diuisione.

ij Sunt vię publicæ de regalibus, vt dicunt tex. in prin. & Io. de Isernia in d. ti. quæ sint regaliæ. ideo tenẽtur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorum commissorum in vijs publicis spectat ad officiarios regios: cùm ipse viæ publicę sint de regalibus, & idẽ dicas de portu armorũ, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię, in rub. Des iustices. circa finem. versi. aduertendum est, numero cj.

iij Flumina nauigabilia, & quomodo scribit in dicto titu. Io. de Isernia. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pædagium.

iiij Portus, idest redditus seu vectigal: port⁹ hoc est redditus qui prouenit ex his quæ ĩ portu vel ex portu vehũtur, quia sunt publica vectigalia stricto modo, i. in patrimonio regis, vel cęsaris vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. l. inter publica. ff. de verb. & rerum signi. Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum pręcedenti pręscribi possint contra principem, vide eundem de Isernia in dicto titu. in verbo, flumina nauigabilia.

v Ripatica sunt de iuribus regalibus, hoc est redditus &

tus & prouentus ex ripis percepti. Et ipse Andręas dicit hęc supra dicta principes vsurpasse: sed cùm sit de his tex. sto illi, quicquid dixerint qui malè sentiunt de fide, volentes aliter interpretari euangelium q̃ debeat intelligi.

vj Vectigalia hoc est octaua pars eius quod vehitur vel vẽditur solui debet. tex. in l. a pręstatione. & l. à legatis. C. de vectigalib⁹. vt ferè in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur, & sunt octonarij hoc est firmarij & constituti ad hoc qui octauas recipiunt: de quo verbo vtitur tex. in dicta l. à legatis.

vij Ius faciendi & cudendi monetam competit cuilibet regi in regno suo, vt est tex. in d. titu. quę sint regalię. & ibi Andręas de Iser. tex. in c. quanto. ibi: patris tui cõseruare monetam. & ibi notatur in verbo, defraudata. & ibi in tex. alia sub nomine patris tui moneta cudatur. & ibi glo. & in verbo, patris. extra de iureiurando.

viij Multarum & pœnarum compendia, hoc est lucra competunt iure speciali principibus. tex. est etiam in l. multarũ. C. de modo multarũ. Hodie verò etiam hęc iura competunt nobilibus in Gallia habentibus iurisditionem, vt dixi amplè in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię. ti. des confiscationis. §. j. per totum.

ix Bona vacãtia cõpetũt principib⁹, vt est in multis casibus: de quibus habetur in l. j. & ij. ff. de iure fisci. & in ti. de bonis vacantibus, lib. x. C. & dixi in loco ante alleg. & vide per eundem de Isernia. in dicto titu. quę sint regaliæ.

x Principibus competunt bona eorum quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedantur. ff. & C. de his quibus vt indignis.

xj Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. l. qui contra. C. de incest. nup.

xij Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundùm quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur in titu de bonis proscriptorum seu damnatorum. C. quod quomodo intelligendum sit scribit Andręas de Isernia in dicto ti. quę sint regalię. in verb. condemnatorum.

xiij Competunt angariarum perangariarum plaustrorum, & nauium præstationes. vt eodem titu. quæ sint regalię. & hic possent fieri quatuor specialia, secundùm quod sunt quatuor iura quę competunt principibus: de quibus recurre ad ipsum de Isernia in dicto loco.

xiiij Competit principibus indicendi seu super indicendi extraordinariam collationẽ ad felicissimam eius exercitus expeditionem, & pro certo ista habent magnã declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omniũ extraordinariarum collationũ quæ fiunt per principes: de quibus dixi in tractatu meo de muneribus. & nunc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superq; est apud nos practicatũ, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia in dicto titu. versi. & extraordinaria collatio. Dixi etiam aliqua in commento nostro super cõsuetu. ducatus Burgundię. ti. Des iustices. §. iiij. cuius initium est, le droit de indire &c. Et aduerte, q ipse solus princeps imponit superindictum. l. ij. C. de superindic. lib. x.

xv Competit principibus potestas faciendi seu cõstituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendã. Quia lege regia popul⁹ Romanus trãstulit hanc potestatem in principẽ. l. j. in prin. ff. de consti. principũ. in. §. sed & quod principi. in prin. institu. de iure natu. gen. & ciuili. l. vnica. circa initium, ibi: regimẽtis reipublicę ad imperatores translatis. ff. de officio prefecti prętorio & in l. j. §. cũ enim. C. de veteri iure enucleando. Princeps enim iudex est iudicũ, in authẽ. cõstitutio quæ de dignitatib⁹ &c. §. j. coll. vj. & vt dicit Bal. in c. j. quis dicatur dux, marchio comes. in verb. à prĩcipe. Omnes magistrat⁹ & dignitates à principe profluũt & deriuantur tanq̃ à fonte, quia in eo sunt omnes dignitates, & in eo sunt omnes dignitatũ thesauri reconditi: & dixi infra, versi. lxxj. & in prima consideratione septimę partis. versi. imprimis tamen. & vide de materia per ipsum Andream de Iser. in d. ti. quę sint regalię. in verbo, potestas constituendorum, & sequenti.

xvj Argentarię competũt principibus, & intellige de quolibet metallo, vt declarat Andręas in d. tit. in verbo argentarię. & quantum solui debeat fisco de metallo, habetur in. l. j. et. iij. C. de metallarijs & metallis, & procur. metallorum, lib. xj.

xvij Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt propriè domus principum, quę solis principibus competunt, vt in dicto tit. que sint regaliæ. & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorũ. & infra in vltima parte, in lxxvij. consideratione dictum est.

xviij Principibus solis competunt redditus piscationum & salinarum: vt est tex. in d. tit. quæ sint regaliæ: de cuius materie intellectu ipse Andræas ibi explicat in verbo, redditus piscationum.

xix Ipsis etiam competunt bona cõmittentium crimen lęsę maiestatis, in quos committitur tale crimẽ, vt est tex. in d. ti. Et ibi Andręas in verbo, & bona committentium crimen lęsę maiestatis, & in l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis.

xx Competit dimidiũ thesauri inuenti in loco Cęsaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totũ ad prĩcipem pertinet. tex. in loco sæpè allegato, & ibi ipse Andræas: & dixi in commentarijs nostris super cõsuetutudinibus ducatus Burgundię, ti. Des iustices. §. j. in glo. espaues. versi. sed circa: & consului pluries.

xxj Princeps ĩ hoc priuilegiatur & honoratur, quòd non tenetur seruare ordinem iudiciarium, vt habetur per Felin. in c. ĩ causis. extra de re iudic. & in c. ad petitionẽ extra de accusat. ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tractatu feudorũ ĩ verbo, princeps. in prima specialitate principis. & p do. meũ Iasonẽ in. l. certũ. col. pe. C. vñ legitimi.

xxij Princeps in hoc honoretur & priuilegiatur vltra alios, quòd potest adire hæreditatem per procuratorẽ, quod non potest priuatus. l. pupillus. aliàs incipit, per procuratorem. ff. de acquirẽda hęreditate. & hoc vult Bar. ibi, & Bal. in. l. j. C. qui admitti.

xxiij In hoc honoratur princeps, quòd ipse creat tabelliones, & statuit quòd eius scripturę fides adhibeatur, vt habetur in l. generali. C. de tabularijs, lib. x. Per Innocẽ. & alios in c. cum P. tabellio. extra de fide instru. Specu. in titu. de instru. ęditione §. restat. Sed vtrum tales tabelliones habeãt iurisditionẽ? vide Andręã de Isernia. ĩ ti. q̃ sint regalię. in vsibus feudorũ. in verbo, ad iustitiã expedieñdã.

xxiiij Solus princeps creat aduocatos, aut concedit potestatem creandi, vt in l. quisquis. §. vlti. ibi: quos agere permisimus. C. de postulando. & in l. nemo. C. de aduocatis diuersorum iudicum.

xxv Solus princeps approbat medicos,& dat eis potestatem curandi egros,vt voluit Lucas de penna in.l.cotra publicam.versicu.x.C.de re militari.lib.xij. vbi dicit de hac esse constitutionem in regno Sicilię,vbi fuit consiliarius:& (vt credo)cancellarius regis Sicilię bonum pro certo esset vt ita obseruaretur apud nos,sic quòd medici non possent exercere eorũ artem sine speciali licentia (vt ita loquar)principis:propter multa inconuenientia quę ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in pręsentia officiariorum regiorum.

xxvj Solus princeps restituit ad famam.l.j.§.de qua.ff.de postulando.per Barto.& alios in l.infamem.ff.de publicis iudicijs, Lucas de penna in d.l.contra .in xxvj. priuilegio.Et notant canonistę in c.cũm te.extra de sententia & re iudicata.vbi Felin.& quomodo, vide Lucam de penna in d.l.contra.versi.xxvij.C.de re militari. dicã j.versi.lxxiij.& dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię,titulo.Des iustices.§.v. in gl.S'il na grace.versi.restitutio.numero vij.& ibi etiam patet,ꝙ non solum restituit ad famam,sed etiam dat gratiam ad vitam.

xxvij Solus princeps vniuersalem legem condere potest.l.fi.§.pe.& fi.C.de legibus.ipse enim supra ius est,ac solutus legibus.l.princeps.ff.de legi.

xxviij Solus princeps legem dubiam vel inter ęquitatem & iuris rigorem interpretatur.l.j.C.de elegibus. & p Lucam de penna in l.j.in verbo interpretandi.C.de professo.qui in vrbe,libro xj.Et etiam testamentum voluntatis interpretatur princeps,vt dicit Bal.in l.cũm apud.C. de communi seruo manumisso.vt tenet Franciscus lucani in tract.de priuilegio fisci.in cxxxix.priuilegio.

xxix Soli principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Anto.de Butrio in c.licet Eli.extra de simonia. Panor.in c.cũm super.extra de confessis,in fi.ij.col.vbi dicit ꝙ si reus fateatur defectum iuris sui,& tamen actor nihil probauit,si causa ventilatur coram inferiore à principe reus erit absoluendus.Si verò ventilatur coram principe,ex eadem instantia sine noua petitione poterit priuare reum qui confessus est defectum iuris.allegat Specula.in titul.de actio.& petitio.§.super actionibus. versicu. sed quid si reus.Iacobinus de sancto Georgio in d. tract.de feudis.in verbo,princeps.in quinta specialitate principis addit Bald.in repetitione.l. Aemilius .col.xviij.ff.de minoribus.vbi dicit,ꝙ princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram principe non attenditur ineptitudo libelli , & potius attenditur causa ꝙ̃ conclusio,sed coram delegato attenditur conclusio:& ita intelligitur quod notat Innocẽ. c.super literis.extra de rescriptis.

xxx Princeps mutat substantiam quantum ad inducta per ius ciuile.l.j.in princ.C.de rei vxoria actione.glo. singularis in c.j.de capellis monachorũ. Franciscus Curtius consi.xlix.col.xix.

xxxj Instantia in curia principis nõ currit.faciũt quæ dicit Felin.in c.in causis.extra de re iudi.

xxxij Solus princeps ratificat id quod ipso iure nullũ est.l.adoptio.la.ij.ff.de adoptionibus .l.ij.ff.de rebus eorum.& c.quippe.iij.q.v.& vide infrà versiculo lxxvij.

xxxiij Solus princeps de inhabili facit habilem .l.quidam consulebat .ff. de re iudica.& de indigno facit dignum in authen.quibus modis naturales efficiuntur sui. §.discretis.colla.vij.Franciscus Curtius consi.xlix.colũ. xlv.vbi,plenè.

xxxiiij Honoratur in hoc princeps,quoniam in eo omnis pœna est arbitraria,vt dicit Bald.in l.cunctos populos.in lectura ordinaria,circa viij.col.C.de summa trini.

xxxv Solus princeps facit gratiam iurisiurandi.l.fin. in princ.ff.ad municipales.no.Lucas de Penna in l.j.C. qui militare possunt vel non,libro xij.

xxxvj Solus princeps approbat militem,ad ipsumq́ꝫ spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum.l.neminem.C.de re militari,libro xij.& Lucas de Penna in d.l.j.C.qui militare possunt.&, vt dicit,hoc patet j.Regũ xiiij.in fine,dum dicitur.Nam quemcunqꝫ viderat Saul virum fortem & aptum ad pręlium,sociabat eum sibi.dicit tamen tex.Ierem.vlti.quòd princeps militiæ probat tyrones:vbi circa finem dicitur. Et de ciuitate tulit &c.& scribam principem militum, qui probabat tyrones. Sic enim Abrahã approbauit & numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo,Gene.xiiij.qui erant habiles ad militiam,vt habetur in l.si militi.in fine.ff.de castrensi peculio.

xxxvij Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur in l.licet.ff.de iudicijs. Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia principis non possunt ratificari per dominum.ita dicit Bald. in l.falsus.col.j.C.de furtis.allegat notata per Innocen.in c.ex parte decani.extra de rescriptis.

xxxviij Princeps potest iudicare secundũm conscientiã, vt dicit Bart.in l.j.in fine.C.vt quæ desunt aduocatis partium &c.Felin.in c.in causis.col.ij.extra de re iudica.do. meus Iason in l.siue nostrum.ff.de in litem iurando.Barba.in consilio xxiiij.in ij.volu.col.j. Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci,priuilegio cxxxix.& dixi infra in vij.parte.in iij.consideratione.versi.octauum effectum addit.

xxxix Solus princeps concedit immunitatem à munere publico,vt habetur in l.vnica.C.de his qui à principe vacationem acceperunt,libro x.& l.immunitates. C.de agricolis & censitis,libro xj.

xl Solus princeps immunitatem tribuit à tributis. j.Regum xvij.vbi dicitur.Et dicit Dauid:vnusquispiam de Israël qui percusserit Goliam,ditabit rex diuitijs magnis,& filiam suam dabit ei,& domum patris eius faciet absqꝫ tributo in Israël.Nam & pluribus ciuitatibus imperatores remisere tributa.l.j.& fi.ff.de censibus.de quo Lucas de Penna in l.medicos.post glo.in verbo,muneribus. C.de professo.& medicis,libro x.

xlj Si princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis,pręcipiendo sibi aliquod iustum,si ipse vasallus nõ obediat:illa verba sub pœna indignationis importaut quòd poterit eum priuare feudo.ita tenet Bal.in c.j. §.porro.in tit.quę sit prima causa beneficij amittendi,in vsibus feudorũ.vbi dicit ꝙ qñ in literis apostolicis apponuntur ista verba,indignationẽ Petri & Pauli & beatorũ apostolorũ se nouerint incursuros.talia verba comminatoria important ꝙ inobedientes possunt priuari eorum beneficijs . Et de ista pœna indignationis loquitur idem in l.cunctos populos.C.de summa trinitate . & in authẽ. statuimꝰ.in q.de questiõe Flandrẽsi.C.de episco.& cleri. vbi videt velle,ꝙ ille q incurrit indignationẽ superioris potest

potest puniri arbitrio ipsius superioris. allegat Iacobi. de sancto Georgio in d. verbo, priceps. in ix. specialitate. tex. in l. ij. ibi: indignationem nostri numinis sustinebit. C. de petitis bonorum sublatis, lib. x.

xlij Citatus à principe, etiam die feriata tenetur cōparere, vt dicit Bar. in l. ij. §. fi. quasi in fine. ff. si quis in ius vocatus non ierit. quoniam (vt inquit) feriæ sunt de iure ciuili, cui princeps derogare potest. l. digna vox. & ibi notatur in glo. j. C. de legibus. l. princeps legibus est solutus. ff. eodem. vide infra versi. cxx.

xliij Princeps committit causas suas cui vult. l. j. & ij. C. vbi causæ fiscales. notat Innocen. in c. ex parte. extra de verborum significatione.

xliiij Solus princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salariū de iuribus reipublicæ tribuatur. tex. in l. vnica. C. de præben. sala. lib. x.

xlv Princeps quod vult fieri habetur pro facto. l. apud eum. ff. de manumissionibus. vt comprobat Lucas de Penna in dicta l. contra. in xvij. priuilegio. C. de re militari, lib. xij.

xlvj Sol⁹ princeps remittit pœnā merētī. l. ad bestias. ff. de pœnis. & §. planè ibi: nā quod ob meritū idulsit alicui. & ibi glo. inst. de iure natu. & vide ī. versi. cxxvj.

xlvij Solus princeps potest augere pœnam à lege statutam, vt est tex. in d. §. planè. ibi: vel si cui pœnam irrogauit. iuncta glo. in d. verb. irrogauit. Et hoc sine causa, quoniā cū causa potest etiā inferior augere, vt dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgūdiæ. titu. Des iustices. §. v. in glo. a larbitrage. Sed in his sola voluntas principis (quæ habetur pro causa) sufficit, vt dicit Lucas de Penna in d. l contra. versic. xxvij. C. de re militiari. libro xij.

xlviij Solus princeps instituit noua vectigalia. l. iij. C. de vectigalibus. c. innouamus. extra de censibus. notāt doctores in c. super quibusdam. extra de verborum signi. Et idem de tributis, muneribus & collectis. l. iij. C. de annonis & tributis, lib. x. dixi hic ante in xiiij. priuilegio.

xlix Solus princeps restituit siue dispensat super natalibus. l. qui in prouincia. ff. de ritu nuptiarum. l. quæris. ff. de natalibus restituendis. l. imperialis. §. itaq;. C. de nuptijs. & ius aureorum ānulorum tribuit. l. j. & ij. C. de iure aureorum annulorū, & natalibus restituendis. & ibi Bald. in l. j. numerat quędam specialia seu priuilegia principū: & in l. rescripta. C. si contra ius vel vtilitatem publicam.

l Solus princeps legitimat illegitimos, in authēti. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. illud tamen. versicu. si quis ergo filios. ibi, hoc agat per nostrum rescriptū. colla. vij. Imo etiam filium proprium tanq; subditum. c. per venerabilem. §. videbatur. versi. insuper. extra qui filij sint legitimi. ita dicit & tenet Lucas de Penna in dicta l. contra. C. de re militari. versic. xxviij. Et q; rex Franciæ solus in suo regno legitimat, scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico: vnā cum opere Ioannis de Terrarubea impresso

lj Ipse solus princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex. in dicta l. imperialis. §. similes. C. de nuptijs.

lij Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex. in dicta l. contra publicam vtilitatem. ibi nisi hoc angusta. C. de re militari, lib. xij. quoniā, vt dicit ibi tex. honoris augmentum, non ambitione sed labore ad vnumquenq; conuenit deuenire.

liij Ipse solus potest auferre ius alterius. l. quæris. ff. de natalibus restituendis. notant doctores in l. fina. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. Et solus potest rem priuati dare militibus. l. item si verberatum. §. j. ff. de rei vendica. Et plenè Lucas de Penna in l. fi. in verbo, donauerit. C. de locatio. prediorum ciuilium, libro xj. sed hoc est de plenitudine potestatis, secundūm Bal. in l. ij. col. vj. versiculo item nota. C. de seruitut. & aqua. dixi infra versiculo cxxxij.

liiij Ipse solus dat commeatum & remeatum ab exilio. l. relegati. in fine. ff. de pœnis. & restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sententias criminales. lege diui. ibi: vel eorum pœna imminuta est, vel in integrum restitutio concessa est, quod duntaxat à principibus fieri potest. ff. de pœnis. & dixi plenè in commentarijs nostris super consue. ducatus Burgundiæ. ti. des iustices. §. v. in glo. s'il. na grace.

lv Solutus à militia propter delictum. i. remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eandē admittitur. l. ij. C. de diuersis officijs, libro xij. facit. l. si quis ex grege. C. de cohartalibus, eodem lib. quę. ll. expresse faciunt, quòd priuati dignitate vel officio sine expressa licētia principis rehabilitari non possint.

lvj Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, vt dicit Bal. in l. ij. col. vj. versi. item nota. C. de seruit. & aqua. Ita dicit Felin. in c. nouit. col. ix. in fi. extra de iudicijs. vbi scribit regulā, quando princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non, ad quem recurre. In dubio tamen princeps nō præsumitur vti plenitudine potestatis, vt dicit do. meus Iason in. l. quā ꝗ. col. ij. C. de testamento militis.

lvij Solis principibus competit autoritas belli indicendi, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. l. vnica. C. vt armorum vsus inscio principe interdictus sit, lib. xj. & in c. quid culpatur. xxiij. q. j. ibi: ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atq; consilium penes principes sit. & ibi glo. in verbo, principes.

lviij Solus princeps magnas dignitates confert. l. probatorias. C. de diuersis officijs, libro xij. & vide infra in versicu. lxj.

lix Disputare de potestate principis incurritur crimen sacrilegij. l. ij. C. de crimine sacrilegij. & an dignus sit quem ipse elegerit. d. l. ij. & ibi glo. fi. & l. restituendæ. in fine. ibi: nam qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi notatis in glo. vlti. C. de aduocatis diuersorum iudicum.

lx Solus princeps liberat à curiali fortuna. l. fi. C. de decurionibus, lib. x.

lxj. Nullus assumitur ad officium principis, etiam si sit apparitor sine literis probatorijs principis. dicta l. probatorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. Alexander consilio suo cvij. in vij. volumine. Et istæ literæ signari debent manu propria principis, vt dicit ibi tex. quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit vt signentur vno ex quatuor secretarijs præceptionū, de quibus infra in vj. parte dixi in x. consideratione. & sint sigillatæ sigillo regio, quod est penes cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo regni requiritur sigillum, aliàs fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatæ manu regia, eo quia ita se habet cōsuetudo, vt dixi in cōmentarijs nostris super consuetudines ducatus Burgundiæ: in conclusione, in vltima glossa. Et aduertendum est, quòd actus non

dicitur perfectus nisi quando est appositum sigillum in talibus apponi solitum, vt dicit Io. riminaldus in l. pacta nouissima, in fi. C. de pactis.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, hic se offert casus in quo necessaria est scriptura etiam authentica, vt patet ex textu in d. l. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio prçstandis: & quòd dignitates & officia conferantur & concedantur per literas, tex. est in l. filiussa. insti. quibus modis ius patrię potestatis soluitur. & ibi expresse notat Ange. per illa verba, imperialibus codicillis prçstitis. Alios xxviij. casus scribit glo. in verbo, inscriptis. in cap. j. de censibus. in vj. Quinque alios vide per do. meũ Iaso. in l. non solum. §. morte. col. xj. ff. de noui ope. nuncia. & vide alios per eundem do. meum in l. cũ proponas. C. de de pactis. vbi dicit ꝙ omnibus casibus in quibus requiritur scriptura si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, vt dixi in cõmentariis nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ. tit. Des iustices. §. vj. in gl. sont creuz. ver. additio &c. ibi: clericatus debet. & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam, vt ibi dixi.

Alius est casus in extrauaganti iniunctæ. de electione. in extrauagãtibus communibus, scilicet in prælatis habẽtibus prouisiones à sede apostolica, qui non possunt se in illis intromittere sine literis apostolicis. Ex quo videtur, ꝙ literæ beneficij in prelatis habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficiis, vide per Ioannem de Selua in tractatu de beneficio, in iij. parte. q. xxij. vbi discutit, an in collatione beneficij requiratur scriptura. Et licet videatur concludere ꝙ non, ego tamen dixi & consului in contingentia facti de præpositura ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. ꝙ in collatione beneficij requiratur scriptura: nunc pendet processus, postea videbitur consilium.

lxij Nemo potest dicere principi cur ita facis, vt habetur Ecclesia. xliij. & in c. in memoriam. xix. distinctio. do. meus Iason plura ad hoc allegat in l. rescripta. col. j. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. & in l. j. ff. de consti tu. principum. vbi etiam dicitur quòd apud eum est pro ratione voluntas. facit glo. in verbo, inuestituit. in c. proposuit. extra de concessio. præben. & in c. si gratiose. in verbo, à Romano. de rescriptis, in vj. in l. releganti. in gl. fin. ff. de pœnis. & in l. j. §. pueritiam, in verbo, ratus. ff. de postulando. & §. quod principi placuit. institu. de iure naturali. & l. non omnium quæ à maioribus. ff. de legibus. facit c. in memoriam, in princip. & l. prospexit. circa princi. ff. qui & à quibus manumissi liberi. vbi dicitur sufficit ita scriptũ esse, quamuis illud durum sit. vide. j. ver. cxxxv. & versicu. ccviij.

lxiij Solus princeps reuocat benẽ statuta ꝑ prædecessores. notat Archidia. in c. ita dñs. §. hæc autẽ. xix. dist.

lxiiij Solus princeps tollit priuilegia cõcessa per quẽuis. l. j. §. j. C. de indictionibus, libro x. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, vt dicit Federicus de Senis in cõsil. xlvij. incipiente: habita super casu prædicta collatio. Paul. de castro in l. j. ff. de constitu. principum. & in l. si mihi & tibi. ff. de lega. j. Imol. in l. licitatio. §. earũ, in fin. ff. de publicanis. Si tamen sint scripta in corpore iuris non sufficit clausula generalis, non obstante, sed requiritur quòd de eis fiat in specie mentio. §. si quæ verò. vbi Bald. in ij. constitutione. C. & est tex. in l. decurionibus, in prin. ibi: non preiudicatura quacunq; generalitate pragmatica. & ibi glos. j. C. de silentiariis, libro xij. Alexan. consi. cj. incipien. visis exemptis. col. ij. in j. volu. cum pluribus aliis allegatis per do. meum Iason. in l. j. col. vltima. ff. de constitu. principum. & per Felin. in c. j. colũ. viij. in iij. fallentia. ibi: vnum in proposito. extra de rescriptis. Imol. in consil. cvij. & vide eundem Iason. in l. sunt certi. C. de testamento militis. col. penul. imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud. c. suborta. extra de re iudicata.

lxv Solus princeps imponit vel mãdat imponi pœnam capitalẽ alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis l. diui fratres. §. de decurionib⁹. ff. de pœnis.

lxvj Solus princeps inuito patre liberat filium à patria potestate. l. fi. C. de cõsulibus, libro xij. & in authẽ. cõstitutio quæ de dignitatibus in princi. collatione vj.

lxvij Solus princeps cognoscit de causa, præscriptione temporis non obstante. l. ij. §. fi. ff. si libertus ingenuus esse dicatur. Et quomodo & quando princeps tollat præscriptionem, scripsi in commentariis nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, titu. fi. §. pe. versiculo sed quæro nunquid &c.

lxviij Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latã in eum sententiam, etiam sine appellatione vel in integrum restitutione. l. j. in fine. ff. de quæstionibus.

lxix Solus princeps causam quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit prout sibi videtur. l. cùm de nouo. C. de legibus. l. itaq;. ff. de fideicommissa. libertatibus.

lxx Solus princeps tutorem ante finitam tutelã absoluit ab ea. l. idem. §. sunt enim. ff. de excusa. tutorum. Et idem si assumpsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iurisperitos. ff. eodem. de quo dixi in iij. consideratione vij. partis. versiculo addo alium effectum.

lxxj A solo principe tanq; à capite in omnes velut reipublicę membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita. dominus. xix. distincti. c. fundamenta. §. j de electio. lib. vj. Ab eius enim potestate omnes aliæ progrediuntur: dicit Lucas de Penna in l. contra. versi. lxvij. C. de re militari, lib. xij. Et vide hic ante. versi. xv. & infra ista parte in xxxv. consideratione.

lxxij Princeps soli deo de peccato habet reddere rationem. c. totam. de pœniten. dist. iij. Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem. c. aliorum. ix. q. iij. & sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo. dominus est qui me iudicat. ita Barb. in c. cùm venissent. col. iiij. extra de iudiciis.

lxxiij Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura. ita dicit Albe. de Ros. in authẽ. nisi breuiores. C. de senten. & inter. omni. iudi.

lxxiiij Solus princeps restituit in integrũ ad famã (dixi s. hic ante. versi. xxvj.) ad primos natales, ad ordinẽ propriũ & ad honores. l. j. C. de sentẽtiã passis. Quod est verũ si specialiter ad hoc & expresse restituit, aliàs aũt si solã indulgentiam facit, infamiam non tollit. l. indulgentia. C. de generali abolitione. l. cùm patrem. C. de sententiam passis & restitutis. l. cùm tutor. & l. generaliter. C. eodem titu. notatur in c. cùm te. in glo. fi. extra de sent. & re iudi. & in l. j. §. an autem. versi. pro qua. in verbo, eximi. ff. de postulando. Et solus ipse princeps propter honorẽ domus suæ concedit abolitionem generalem in criminibus, & alicui specialem

ſpecialē:& facit vt quod erat vindicandum,aliàs transeat impunitū.l.ſi interueniente.ff.ad Turpillianū.& l.ſequēte.in fi.& l.ij.& fi.C.de generali abolitiōe.Intellige tamē quod remittit infamiā.i.infamię pœnam,vt ſic infamia ſibi opponi non poſſit,&hoc modo dicitur demi pœna,tamen culpa perēnis erit.d.l.fi.quę incipit,indulgētia. & ibi notatur.Talis em̄ infamia dicitur hominē vrere,& in eū iniigere notam.i.cicatricē,quę quantū ad rei veritatē nulla medicina ſanatur.tex.in l.oēs iudices.C.de decurio.lib.x.Ideo in textu illo dicitur.Nec imperiali ſeu ſpeciali quidem reſcripto notā elidere ſeu eruere mereatur.concordat tex.in l.fi.in fine.C.arbitriū tutelæ.quaſi dicat principē nō poſſe infamiā tollere,ſed fingere ipſum nō eſſe infamē. Quoniam huiuſmodi criminoſi & infames ſemperj habēt vulneris cicatricem.ca.ventū.circa initiū j.q.j.quia & ſi pœniteāt,remanet tamē macula,quæ per pœnitentiā nō deletur.c.illud.l.diſt.c.ſi quis omnem.j.q.vij.c.Euthemiū §.j.& ibi glo.in verbo infamiā.ij.q.iij.& notatur in c.per tuas.in verbo,debilitarent.extra de ſimonia.

lxxv Solus princeps obligationem pignorum,quæ nulla eſt,roborat per reſcriptum ſuum .l.ij.in fine.ff.de rebus eorum qui ſub tutela &c.

lxxvj Solus princeps tranſactionem,quæ nulla erat, vt ſit aliqua vel vt non retractetur,validat.c.j. extra de tranſactio.& c.veniens.in glo.in verbo,confirmatam.eodem tit.vide.ſ.verſi.xxxij.

lxxvij Solus ipſe princeps id,quod aliàs de iure nō tenet re integra nō exiſtente,confirmat.c.quia Ioannes.xij.q.v.vide hic ante verſic.xxxij.

lxxviij Solus princeps tollit poteſtatem domini quam habet in ſeruum quæ eſt de iure gentium.l.pe.& fi.C. qui militare poſſunt vel non,lib.xij.

lxxix Solus princeps facit,vt per adoptionem homo liber tranſeat in alterius poteſtatem.l.ij.§.vlti.ff.de adoptio.& hoc per reſcriptum ſuum.

lxxx Solus princeps contra libertatem iam conceſſam dat beneficium in integrum reſtitutionis.l.niſi.ff. de minoribus,& ibi amplè notatur,& in l.j.in verbo,reuocari.C.ſi aduerſus libertatem.

lxxxj Licet in integrum reſtitutione petita aduerſus ſētētiam nō debeat pendēte tali iudicio ſententia executioni mandari.l.ſi cauſa cognita.C.de tranſactio.tamen fallit quando poſtulatur reſtitutio in integrum aduerſus ſententiam principis,quia tūc non ceſſabit manus executoria.c.ſuſcitata.extra de in integrum reſtitutiōe.& ita vult Bal. in l.vnica.C.in integrū reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat.& idem Bal.in d.l.ſi cauſa cognita.

lxxxij Princeps poteſt cōtrahere compaternitatē per procuratorem,vt dicit Bal.in l.vnica.§.ne autem.col.iij. C.de caducis tollendis.Et an ipſa cōpaternitas poſſit per procuratorem contrahi ſcribit amplè Ange.de Aretio in §.illud.inſtitu.de nuptijs.

lxxxiij Quādo quis ſe ſubmittit gratiæ & miſericordiæ principis per talia verba,nō videtur contuliſſe abſolutū arbitrium in ipſum principē,ſed debet benignè tractari ab eo,quia talia verba debēt intelligi ciuiliter.Ita dicit Ange.in l.ſi cui.ff.de ſeruitu.ti.generali.allegat textū & Inno. in c.veniens.extra de renunciatio.facit quod habetur in c.ſanè.eodem titu.Guido Pape,quæſtione cccxcv. Alexan.conſi.lxx.col.penul.in primo volumine.

lxxxiiij Solus princeps concedit veniam ætatis.l.j.& ij. C.de his qui veniam ætatis impetrauerunt.

lxxxv Ipſe ſolus princeps apponit decretum in arrogationibus.l.ij.ff.de adoptionibus.

lxxxvj Solus princeps interponit decretū ſuper emācipatiōe infantis.l.iubem⁹.C.de emācipationibus liberorū.

lxxxvij Solus princeps poteſt facere ſtatuta ſuper lite pendente,& non inferior.in authen.vt cùm de appellatione cognoſcitur &c.in princ.colla.viij.notatur per canoniſtas in c.fi.extra vt lite pendente.

lxxxviij Solus princeps liberè delegat merū & mixtum imperium.l.vnica,in fine.C.qui pro ſua iuriſditione iudices dare &c.

lxxxix Principis præſentia ſupplet omnem defectum ſolennitatis.textus eſt in l.omnium, in prin.& ibi notatur per dominum meum Iaſo.poſt alios.C.de teſtamentis.vide ſ.verſic.cxxiiij.

xc Ipſe ſolus deſignat inſulā deportatis à pręſide, vt habet in l.illicitas.§.q vniuerſas.ff.de officio pręſidis.

xcj Princeps ſolo verbo creare poteſt quē doctorē, vt dicit Ange.in l.j.C.de ſententiam paſſis.Ad iſtud propoſitū audiui aliàs do.meū & præceptorem meum do. Iaſonem referētem ſe vidiſſe ſemel (cū fungeretur officio legationis apud Maximilianū electū in imperatorem) quendam qui voluit doctorari in medicina ab ipſo imperatore:& cū ipſi imperatori præſentatus fuiſſet genibus flexis,ait illi imperator Maximilian⁹,Eſto doctor in legibus,quod audiēs talis,dixit:Sereniſſime imperator volo doctorari in medicina.Et ſtatim reſpondit idem Imperator.Et in medicina,& ſic in vtroq; ſcibili fuit doctor,& nō ſine cauſa,quoniā tantū ſciebat de vno ſicut de altero.

xcij Quando princeps aduocat ad ſe cauſam,nullus inferior iudex debet eſſe ita audax,vt ſe intromittat de illa cauſa.ita dicit Bald.in c.vt noſtrū.extra de appellatio. notatur per docto.in c.cùm M.Ferrariē.in fin.extra de cōſtitutio. Et quomodo & qualiter debeat ad ſe aduocare cauſam,declarat Bal.poſt Inno.in d.c.vt noſtrum.& idē Bal.etiā de aduocatione cauſæ per cognitionē principis in ti.de pace iuramento firmanda.§.ad hoc in iij.colū.de vſibus feudorum.& Calcaneus conſilio viij.col.xij.Dixi aliquid in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ,in rubrica,Des iuſtices.circa finem. verſicu.vnde quæri poſſet &c.numero xcviij.& ſeq.& numero cj.verſi.& ideo pro tertio.& in d.rub.§.v.in gl. S'il.n'a grace.verſi.pe.inci.additio.

xciij Princeps contractui celebrato in magnum dānū ſui principatus non tenetur ſtare.Ita dicit Alberi.in l.j. ff.de off.procuratoris Cęſaris.& Bal.in c.intellecto.extra de iureiurando,& hic infra dixi in xxxvj.conſideratiōe, cuius initium eſt,docet Bal.in c.&c.

xciiij Si princeps cōpellat aliquem ad emēdum bona alicuius,puta Sēpronij:talis cōpulſio principis excuſat emptorē à mala fide,ita quòd poterit rē illā præſcribere quantūcunq; ſciat illā eſſe alienam : ita dicit Nicolaus de Neapoli in l.nouiſſimè.verſic.quod em̄.& per illū textū. ff.quod falſo tutore autore geſtum eſſe dicetur.quod eſt notandum ad limitationem eorum quæ habentur in c.fi. extra:de præſcriptio.& in c.poſſeſſor.de regu.iur.lib.vj.

xcv Licet inferior à principe non poſſit quem cogere ad pacem ſeu concordiam , ſed bene hortari : tamen princeps quando partes diu litigauerunt poteſt eas cogere ad pacem & concordiam.Primum dictum probatur in l.furti.§.qui iuſſu.& ibi glo.in verbo,qui iuſſu.ibi,videtur tamen cōtra quia nec ordinarius poteſt iubere tranſi-

gere,sed hortari.& ibi Barto.ff.de his qui notantur infamia.secundum dictū probatur ex his quæ decidit Panormi.in c.cūm inter R.seniorem.extra de electione.& vide Corsetum: de priuilegiis pacis. versicu.lix.incipien.rex seu princeps.

xcvj Licet in criminalibus sentētia debeat statim mādari executioni,vt habetur in l.cum reis.C.de pœnis.c.sicut.ij.q.j.tamē si princeps ira seu furore ductus ferret cōtra aliquē sentētiam capitalem,nō erit statim exequenda, sed differēda per xxx.dies.Ita est textus multū singularis in l.si vindicari.C.de pœnis.& dicit do.meus Iason in l.puniri.C.si contra ius vel vtilitatem publicam.ꝙ sanctus fecit hanc legem constitui,& fuit sanctus Ambrosius.& vide etiam glo.vnicam in c.cūm apud Thessaloniam.xj.q.iij.vbi enumerat casus in quibus differtur executio sententiæ capitalis,quos etiam recēset Cepola in suis cautelis,cautela j.& dixi in commētariis nostris super cōsuetu.ducatus Burgundiæ,ti.des iustices.§.v.in glo.S'il n'a grace.versi.sunt alij casus.cum tribus seq.nu.cxxiiij.

xcvij Solus princeps remouet officialem quem ipse probauit l.ij.C.de agētibus in rebus,lib.xij.Itē ipse princeps potest minuere numerum suorum officiariorum,vt dixi in d.cōmentariis nostris in eadem rubri.des iustices, versi.additio.aduerte,nume.xcvij.vide.j.versi.clxxxix.

xcviij Solus princeps prorogat bimestre,aut trimestre tempus ad inueniēdam pecuniā ad quam fisco quis tenetur.l.in fraudem.§.fiscalibus,in fine.ff.de iure fisci.

xcix Princeps est patronus ecclesiarum cathedraliū, & metropolitanarum & maiorum sui regni.notāt Archidiaconus,Prępositus,Dominicus & Ioānes de Turrecremata in c.lectis.lxiij.di.Bal.in c.quanto.de iudiciis, in fine.Marti.Laudensis in tracta.de principibus.arti.lxxiiij. & Corsetus de potestate regia.q.xxxiiij.

c Promissio facta per principē sine causa pręsumitur facta in dubio ex causa donatiōis: quia propriū principis est donare.c.j.extra de donatio.Quod tamē intellige,nisi ex tali pręsumpta donatione enormiter lęderetur, vt notatur per Innocētium & Ioan.And.in capi.grandi. de supplen.negli.prælatorum.Quid autē in priuato,habetur in l.ij.§.circa.ff.de doli mali & metus exceptio.& in l.a Titio.ff.de verbo.obliga.& per canonistas in capitulo si cautio.extra de fide instrumentorum.

cj Persona ignominiosa nō debet stare coram principe.Ita dicit textus ī l.ij.§.ignominię.ij.& ibi Angelus. ff.de his qui notantur infamia.

cij In hoc honorantur principes, ꝙ subditi tenentur eis iurare obedientiam.gloss.optima in l.non videtur data.§.qui iussu.& in l.velle non creditur.ff.de regulis iuris.Marti.Laudensis in tracta.de principibus.articu.xix.

ciij Princeps in hoc priuilegiatur,ꝙ licet non appelletur nisi de inferiori ad superiorem,text.in authen.de appellatio.& infra quæ tempora.§.illo videlicet.collat. iiij.tamen de ipso male informato ad eundē bene informandum de veritate licitum est appellare.l.j.in fine.C.de relationibus.l.j.§.quæsitū est.ff.de appellatio.facit quod notat Bald.in l.fi.dicto titulo de relatio.Martinus Laudensis in dicto tracta.articulo xlij.& Frācíscus Lucanus de Parma in tractat.de priuilegio fisci.priuilegio cxxxix. Suppetit in hoc exemplum quod refert Cęlius libro antiquarum lectionum xij.capi.xlvj.dum ait.Machetas causam agebat apud Philippum:intendebat is minus eis quę dicerentur,dormitabatq; interim.Mox aduersus Machetam pronūciauit.At ille vociferans,& rei indignitate intonans altius:prouoco,inquit.Tum Philippus iam vigilantior,sed & cōmotior,& ore serio.Ad quem obsecro te?Et Machetas.Ad te,inquit,sed vigilantem,intendentemq;.At is excitatior etiam & ad se amplius rediens cūm audisset iniuria affectum Machetam,non rescidit quidem iudicium,sed iniunctam ipse exoluit multam.Facit quia a papa male informato ad seipsum bene informatum bene appellatur.c.apostolicæ.& c.sententiam.xxxv.q.ix.c. cūm apud.xj.q.iij.c.tum ex literis.de in integrum restitutione.extra.& peccaret Papa si talem appellationem non admitteret,iustitiam enim denegaret.ad hoc notatur per docto in c.consultationibus.de officio delega.Cardina.in clementi.pastoralis.de re iudicata.

ciiij Epistola missa per principem habet vim legis, in omnibus causis,tex.& ibi Ange.in l.item veniunt.§. pe.ff.de petitio.hæredita.quod dictum Angeli declaratur per notata in l.ij.C.de legibus,& in l.nemo.C.de senten.& interlocu.omnium iudicum.Marti.Laudensis in d.tract.articu.lviij.

cv Licet imperator aut alius princeps nō recognoscens superiorem non habeat ordinem,potest tamen officium subdiaconatus episcopo ministrando exercere.glo. vlti.in c.Valentianus lxiij.distinctio.Marti.Laudensis, articu.lxxxiij.dicti tractatus.

cvj Contractui roborato per iuramentum nominis principis non potest cōtraueniri,sine incursione infamię. textus in l.si quis maior.§.fina.C.de transactionibus.

cvij Pro principe præsumitur,quōd est bonus & iustus:proinde rescripta eius sunt secundūm iustitiam intelligenda.Bald.in l.prima.ff.de constitutionibus principū. Ideo voluntas principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure,vt notat Bald.in capitulo ex facto.in iiij.notabili.ff.de vulgari & pupil.& in capitulo licet in corrigendis.de officio ordinarij.& in præludiis feudorum,in xiiij.col.& in l.omnes populi.col.xvj.ff.de iustitia & iure.Imo plus etiam si princeps scribat cum clausula motu proprio,eius intentio non præsumitur quōd aliquis grauetur vel iniuriam patiatur secundūm Bald.in c.ad aures.de rescrip.Panormita.in cap.j.col.xiij.de re iudicata.canonistæ in capitulo causam,secundō.de testibus. Imo adhuc fortius dicit gloss.solennis quæ est tertia in ordine in capi.paratus.xxiij.q.j.quōd verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati,licet etiam verba non patiantur,& ibi plura ad hoc iura adducuntur:sequitur Oldra.in consilio cclxviij.incipiente.quæstio est per priuilegium &c.ad fin.ita domi.meus Iason in l.iustitia. col.j.ff.de iustitia & iure.& idem in l.causas.colū.ij.C.de transactio.;& in l.fi.col.iiij.ff.de constitutio.principum. Et ꝙ in principe præsumatur iusta causa vide amplē Curtium consilio xx.& quomodo illud intelligatur,in colū. iij.& consi.xlix.in xix.xx.& xxj.col.vbi scribit,an cōtrarium probari possit:& quōd in principe præsumatur iustitia seu iusta causa,vide Hippolytum de Marsiliis singulari suo vj.quod limitat nisi rescribat ad postulationē partis.Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis:ideo intelligit prædicta quando rescribit generaliter, vel motu proprio.Et talis præsumitur intētio principis, qualis legis & rationis naturalis.Bald.in c.j.in titu.apud quem vel quos controuersia feudi debet dici seu diffiniatur.refert Cęlius libro antiquarum lectionum xij.c.xlvj. in fine Antigoni illud memorabile.Nam asserente quædam

dam esse regibus honesta, omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris. Nobis verò ea modo honesta quæ honesta, & iusta quæ iusta: & illud possumus quod de iure possumus. c. aliud. xj. quæstione j. & cap. faciat. xxij. quæstione ij. Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. tex. in l. nepos proculo. ff. de verbo. & rerum significatione.

cviij Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione principis. Textus est in l. fi. ff. ne quid in loco sacro fiat. refert Marti. Laudensis in tracta. de principibus. articulo cclj.

cix Prædia principis data in emphyteosim non soluunt extraordinarias præstationes seu superindicta. text. in l. priuatæ, & ibi glos. j. C. de excusatio. munerum, libro x. Quod dicit Marti. Laudensis in tracta. de fisco. artic. ix. esse notandum, vide j. versicu. cxciij.

cx Licet ad interrumpendam præscriptionem requiratur saltem citatio partis, vt habetur, in l. cùm notissimi. in principio. & ibi glo. in verbo solam. C. de præscriptione xxx. vel xl. annorum. tamē hoc fallit in principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per canonistas in c. nihil prodest. extra de præscriptio. Marti. Laudensis in tractatu de principibus, articulo cxlij.

cxj Licet testimonium vnius notarij sit præstantius quàm alterius qui non esset notarius, vt notat Bald. in authentica, sed cùm testator. circa iij. col. C. ad legem Falcidiam. tamen testimonium principis plus valeret, dūmodo non ageretur de facto suo. Ita dicit Andræas de Isernia in cap. sancimus. titulo, quo tempore miles, in vsibus feudorum. & post eum ita tenet Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum, in verbo, princeps. in xxxviij. specialitate. & Martinus Laudensis in tractatu de principibus. articulo cccclxix.

cxij Licet coram inferiore à principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, vt notant omnes doctores in l. ędita. C. de edēdo. tamen coram principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. ita dicit Angelus in l. omniū, in principio. C. de testamentis.

cxiij Supplicatiōe principi porrecta & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur acsi lis contestata fuisset: vt habetur in l. j. & ij. C. quando libellus principi datus &c. & ibi do. meus Iason dicit illud tantum habere locum in principe non recognoscente superiorem.

cxiiij Quando princeps vēdit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium habet regressum contra principem, seu fiscum. l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadriennij præscriptione. quam tamen l. limitat septem limitationibus Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis. in verbo, princeps. in quarta specialitate principis. & vide etiam limitationes ad illam. l. per Felin. in c. cùm olim. col. iij. de senten. & re iudicata. & per eundem Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xiij. extra de constitutionibus.

cxv Licet partes de iure possint renunciare ferijs, tamen si feriæ sint introductæ in fauorem principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. glos. in verbo, ob necessitates, in clementina sæpè. de verbo. signifi. ita refert Marti. Laudensis in dicto suo tracta. de principibus. arti. ccccx. Ideo videtur quòd illa die quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pōpæ pro victoria principis, vel pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisditionales.

cxvj Principes in hoc etiam honorantur, quòd eis obuiā iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iocunda receptione: & debet honorari in sua receptione. Nam tota ciuitas Ierusalem exijt obuiam Iesu, sciderunt que ramos de arboribus dicentes, & clamantes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, vt scribitur Mat. xxj. Marci xj. Lucæ xix. & Ioan. xij. Et die qua ingreditur debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima & decora. ij. Regum xix. in medio. teste Vincentio Cigault in tractatu suo de bello Italico, in iiij. cap. regali. versicu. viuamus. & dixi in cōmento nostro super consuetudi. ducatus Burgundiæ titu. de iustices. articulo iiij. in glo. j. versi. additio. itē etiam adde. Et quòd obuiandū sit principi etiam cū psalterio, tympano, tibia, & cithara clamādo viuat rex, & munera sint offerēda, scribitur clarè de Saule. j. Regum x. c.

cxvij Magis est obediendum principi, quàm patri. Quia princeps est anima reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius quàm patri, vt amplè dicit Albe. de Rosate in l. veluti. ff. de iustitia & iure. & aliquid vide per do. meum Iaso. in l. j. §. fi. ff. eo. titu.

cxviij Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad principem, vt dicit Cy. in l. absentem. C. de accusatio. & refert Marti. Laudensis in suo tractatu de principibus, arti. ccccciiij. Hinc pro tuitione subditorū principes habent suas saluasguardias, quę impetrantur à principibus ab his qui timent lædi & offendi in corpore, vel in bonis: de quibus scripsi in sępè allegato nostro cōmento, in rub. des iustices. circa finem. versicu. secundus est. ibi, & ideo pro tertio. vbi scripsi quomodo ista saluaguardia principis est intantū priuilegiata, quòd trahit ad se totam causam: & vide j. versi. clxix. & plenius, versi. cxcv.

Et talis secularitas altero de tribus modis conceditur. Vno modo per personæ publicæ adhibitionem, argu. l. ij. & l. fi. C. de erogatio. militaris annonæ.

Secundo modo per tituli appositionem. i. per signa, aut flores lilij vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo. vt nemo priuatus, titu. prædi. C. faciunt notata per Barto. in l. sanctum. ff. de rerum diuisione.

Tertio modo per promissionem & iuramētum, quòd nil mali faciet ei qui timet sibi de illo. l. præsenti. ibi, de sua conscientia. C. de his qui ad eccle. confugiunt. in authenti. de monachis. §. si verò intra triennium. ibi, debere iurare quòd nihil mali faciet. & hoc fit per traditionem byrreti, nasitergij, aut alterius rei similis in manu eius à quo timētur verbera aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio nō obseruatur apud nos, sed hoc fit prehabito iuramento per iudicē ab eo (qui dicit sibi timere) quòd illum timeat, atque timet: & tūc à iudice præcipietur sibi sub pœna alardi seu mortis: aut arbitraria secundūm communem vsum & obseruantiam diuersorum magistratuum & etiam locorum, ne illi habeat dæcetero iniuriari verbo, neque facto: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi in suo panegyrico impresso post opus Ioannis de Terrarubea.

cxix Principes honorantur à suis vasallis & subditis, maximè in quatuor casibus, in quibus princeps habet ius

indicendi suos vasallos,vltra casus supra positos,vt dicit Spec.in tit.de feudis.§.qm.versi.& no.q̃ vasalli comitũt &c.in antepe.col.vbi primò scribit,q̃ tenẽtur cõferre pro exercitu imperatoris (hoc est cum dñs vocatur per regẽ aut imperatorẽ ad bellũ) secundùm qualitatẽ & quantitatẽ rei feudalis,quam à principe tenent & recognoscunt. Alia scripsi in cõmentarijs nostris super cõsuetu.ducatus Burgundiæ,tit.des iustices.arti.iiij.in glos.j.& vide Guil. Benedicti in sua repeti.c.Raynutius.in verbo,& vxorem nomine Adelasiam.in iiij.decisiõe.nume.ccccliiij. extra de testamentis.& in d.decisione inserit quomodo talliæ imponi possint per principes.

Sed quia,vt dicit Spec.in loco ante allega.vasalli tenẽtur etiam pro redemptione dñi ab hostibus capti: iuxta hoc quæri posset,an Christianissimus rex noster Franciscus pro sua redemptione,aut suorũ filiorũ nũc obsidum pro redemptiõe eorũ patris,possit indicere subsidium in ecclesiasticos & nobiles sui regni? Quo ad ecclesiasticos expeditum est à nobis in d.commentarijs.in loco supra allegato.

Sed quo ad nobiles videndum esset,an princeps possit etiã eis indicere subsidiũ pro prædicta redẽptione, prout hoc anno dñi millesimo quingẽtesimo vigesimoseptimo fecit:sed reuocatũ fuit in dubiũ,an potuerit:& multi dicebant quòd nõ,eo quia nobilitas prębet immunitatem & excusationẽ à muneribus,collectis,tallijs,indictis,seu muneribus tam realibus q̃ personalibus,vt tenet And.de Isernia.in titulo,quæ sunt regalia.in verbo,& plaustrorum & nauium pręstationẽ.colũ.ij.Iacobinus de sancto Georgio in trac.suo feudorum.col.pe.in princi.imo licet immunis aliàs à collectis & tallijs non excusetur tempore belli & necessitatis,vt dicit do.meus Iason in l.si ex toto.in prin. colũ.ij.& seq.ff.de legatis primo.

Nobiles tamen excusantur etiam tempore belli, cùm seruire debeãt personaliter in bello,& non debent duplici onere grauari pro eadẽ re,argumento l.Titia cũ testamento.§.qui inuita.ff.de lega.ij.l.nauis.§.cùm autẽ.& § quid ergo.ff.ad l.Rhodiam de iactu.& l.pe.ff.de dote prælegata.Ita q̃ nobiles & vasalli non debent etiam tẽpore guerræ subuenire domino de pecunia,ita tenet Io.de Anania. in consilio suo.vij.incip.visis & ponderatis his quæ narrantur in themate,col.iij.per textum in tit.si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli.§. licet.in ij.responso.Et est bona ratio,quia isto casu militat ratio duplicis grauaminis,cùm eo tempore & casu domino seruire tenentur in persona sua.

Limitat tamen illud dictũ suum Io.de Anania in vno casu,puta si est magna necessitas vel dominus sit in euidẽti periculo propter bellum,& vasallus sit diues,tunc tenetur subuenire domino de pecunia:ita dicit teneri & concludi per Iaco.Ardizo.in summa feud.ti.quomodo negligen.feud.perda.§.item quæritur.versicu.item quæro.refert & sequitur do.meus Iason in dicta.l.si ex toto,in prin ci.col.penulti.in fine.ff.de legatis primo.

Ex his videtur concludendum quòd nobiles Franciæ non potuerũt indici pro subsidio redemptionis regis aut suorum filiorum.Sed si nondum factum esset,consulerem q̃ non fieret:sed ex quo factum est,opinor non esse erratũ in hoc,& q̃ nobiles non possunt conqueri.

Cùm primò ad tollendã consuetudinẽ quam possunt allegare in his obstat,id quod tempore Ioannis regis Franciæ captiui in Anglia factũ fuit,cùm esset quæstio de eius redemptione:quoniã,conclusum fuit in Parlamẽto Parisiensi (vbi Carolus dalphinus Franciæ primores regni & plures alij conuocati erant) quòd etiam nobiles collectarentur,& indicerentur,etiã pro eorum parte:vt recitat Guaguinus in chronicis Francię,libro ix.c.j.cùm ait.Hic nobis (inquiunt) optima factu visa sunt,si à clero atq; nobilitate decima & semis omnium prouentuũ anni vnius exigatur,& reliqua.Quæ sententia confirmata est,vt tandem patet in his verbis ibi descriptis,dũ ait:De subsidio quidem pecuniario,atq; militum copijs (ita vt supra memoraui) sancitum est.Et idem etiam refert ibi post longa verba:Clerus decimam,nobilitas ex cẽtum librarum annuo prouentu solidos centum ponderet &c.Imo ipse Ioannes ante eius captiuitatem subsidium in tota Gallia acceperat:vt idem refert in princi.dicti capi.primi.folio ij. vbi inquit.Nec fuit quispiam in omni Franciæ regno annuum vel ex suis operis,vel ex prouentibus censum percipiens,qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam,vt ante dictum est,istud est de iure,q̃ dominus potest vasallos suos collectizare,etiam nobiles & tenentes in feudum ab eo,quãdo vrget magna necessitas,& talis quæ nõ posset supportari per alios subditos: puta quãdo est ita magna pecuniarum summa imponenda & contribuenda, q̃ possidentes allodialia & bona ruralia non possent (aut nõ sine maximo discrimine & scandalo) in totum supportare onus,tunc etiam licitum est imponere & indicere bona feudalia,vt satis probant antedicta.

Maximè pro illo anno in quo non seruiunt personaliter,nec pręliantur pro principe & republica:vt hoc anno & à pluribus annis retroactis nullum seruitium præstiterunt regi nostro nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum) quoniam licet multi prælia sequantur & in diuersis locis,non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi & tanquã vasalli,sed tanquã stipẽdiati à rege,prout & sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia quæ adduci possent pro hac parte descripta per Lucam de Penna in l.fi.C.de mãcipijs & colonis patrimo.libro xj vbi probat,q̃ tandiu durat priuilegiũ quandiu durat in priuilegiato illud propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est,quamuis nobiles Franciæ in maiori parte habentes altam iustitiã habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos,hoc tamẽ nõ est de iure,sed ex cõsuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorem tolerata & approbata ex priuilegio ipsius principis: & cùm talia habeãt ex priuilegio principis qui ea potius sibi reseruare debuisset,& non cõcedere inferioribus,ideo non debent ęgrè ferre nobiles si semel casus aliquis ex quatuor prædictis principi euenerit,ad eidem succurrendum contribuent,prout ipsi tenentur,vt tenet Specul.in casu præallegato,qui loquitur de vasallis,& nõ de alijs.Vide quæ dixi infrà in viij.parte,in xlviij.cõsideratione:cuius initium est,notabilitas in hoc honoratur &c.

cxx Nulla lex potest coartare curias principum quo ad ferias,quin possint quolibet tempore ius reddere secũdùm Specu.titu.de ferijs.§.j.circa fi.versicu.item nota.& pro hoc allegat l.præsenti.in principio.ibi: præsentanea constituta.C.de his qui ad ecclesiam confugiunt.Et per hoc infert,q̃ valet consuetudo curiæ regis Franciæ,vt tẽpore parlamẽtorum omnibus diebus,etiam feriatis red.

daturius;

datur ius: maximè venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Marti. Laudensis in tracta. de principibus, arti. xliij. quod tamen intelligerem quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis dictæ l. præsenti. vide ante versi. xlij.

cxxj Præfertur princeps in emptiōe metallorū. l. j. C. de metallis, li. xj. dixi in cōmentarijs nostris. in cōsuetudines ducatus Burgundiæ, titu. des retraictz. in rubrica.

cxxij Princeps pōt mandare suo officiali, vt sic iudicet vel pronūciet, vt dicit Bal. in l. j. in vltima col. C. quomodo & quādo iudex. dicit tñ Marti. Laudēsis in d. trac. articu. ccccv. quòd princeps cauere debet ne quid iniustū mandet. pro quo allegat c. j. de re iudicata, libro vj.

cxxiij Ad solum principem spectat creare comites palatinos cum potestate, ꝙ possint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Bald. in l. rescripta. C. de precib. imperato. offerendis.

cxxiiij Vbi est princeps non præsumitur dolus. Bar. in simili in l. j. C. de prędijs decurionū seu curialium, libr. x. vbi dicit, ꝙ vbi est interpositum iudicis decretum, ibi præsumitur dolum abesse. Bald. in l. rescripta. C. de preci. imperato. offerendis. allegat. l. probatorias. C. de diuersis officijs, libro xij. vbi gloss. in verbo, dolus. vbi expressè notat, ꝙ nullus dolus potest cōmitti cum principe, nec ambitio. allegat l. j. ff. ad l. Iul. de ambitu. nec deficere solennitas. l. omnium. in principio. C. de testamentis. dixi hic ante, versicu. lxxxix.

cxxv Vbi est princeps ibi est securitas, & nulla formido nisi vana, quæ nō patrocinatur formidoloso. Ista sunt verba Bald. in l. j. C. de his qui per metum iudicis non appellauerunt.

Hinc videmus Palatia principum importare talē securitatem, ꝙ offendētes aliquem in illis capitaliter puniūtur: & istud obseruatur in omnibus Palatijs, etiam summi pontificis, qui tamen præ alijs misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij papę cūm exercitus Christianissimi regis Francorum Ludouici duodecimi capta Bononia, & dicto Iulio liberè restituta, recessisset: ibi plures Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensationibus concessis per ipsum Iuliū in recōpensam seruitiorū. Et ipse ibi remāsi à festo sancti Martini hyemalis ad Epiphaniā domini subsequentem in prosecutione Cardinalatus domini Ludouici Damboise, fratris germani illustris domini, domini Caroli Ambasiaci Magni magistri Frāciæ locūtenen. generalis in Italia pro ipso rege Ludouico cuius eram tunc auditor seu magister requestarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iulium. Et inter alios cūm remansisset ibi quidam Gallus ex comitiua domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidā in Palatio Papę, & statim fuit captus à birrerijs, & ductus ad præpositum, qui ex mandato Papę illum furca suspēdi facere volebat, & nisi pro certo citò ad Papam accurrissem pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset, solum pro illa alapa, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum Palatium tali gaudet priuilegio, sed etiā confinia Palatij: vt per plura tenet & comprobat Alber. in l. præsenti. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero quemadmodum nemo potest portare arma ad Palatium principis. Textus in titulo, de pace tenenda. §. si quis rusticus. in fine. ita nec in confinibus Palatij seu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt domini de parlamento Parisiensi contra quendam tonsorem & alios qui contra Grauille admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Parisiensis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

cxxvj Solus princeps potest remissionem pœnæ facere post sententiam diffinitiuam, vt dicit Bald. in c. at si clerici. de iudicijs. facit l. j. §. vltimo. ff. de quæstionibus. vide hic ante, versicu. xlvj. Potest etiam solus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum à furcis, vt dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundie, titu. Des iustices, articulo v. in glo. du principe. versicu. primo. in fine.

cxxvij Assistentes principi consequuntur & dignitatē, & nobilitatem, & immunitatem, vt ĩ. dicitur in proxima parte, circa finem. vbi multa priuilegia curialium seu aulicorum describuntur. & in viij. parte, in xix. consideratio. cuius initiū est: Adhęrentes lateri principis &c. & per Frāciscum Lucani de Parma in suo tractatu de priuilegio fisci. priuilegio cxxxix. vbi inter cætera dicit, ꝙ ratione excellentiæ principis medicus principis dicitur fungi dignitate principis, qui etiam æquiparatur comiti. l. j. C. de cōmitibus & archiatris, libro xij. Cūm aliās esse medicum nō sit dignitas, cūm interdum obstetrici equiparetur. tex. in l. si duobus. §. si autem. C. communia de legatis. & in c. fi. in glo. secunda. xiiij. q. v. & ibi ipse Franciscus de cubicularijs principum curialibus & negociatoribus qui propter excellentiam principis immunitatem consequuntur, de quibus in d. proxima parte dixi.

cxxviij Cūm princeps ex certa sciētia posset tollere oīa pædagia nobilibus quæ acquisiuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, ex certa scientia: multò magis posset illa moderari & taxare propter immoderatas extorsiōes quę fiunt. Ista sunt verba Bald. in c. fi. in vltima charta. extra de consuetudine. & ex hac vltima ratiōe dicerem vnum quod multum laudarem si fieret à principe (quod facere posset) vt infinitas paruas iurisditiones quas habent plures domicelli reuocaret: cūm optime faceret propter infinitas & immoderatas extorsiones, ne dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos tales iurisditiones habentes erga suos subditos in exigendis emendis seu multis ex paruis & minimis rebus: quod an fieri possit dixi in commētarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iustices. circa fi. versi. vnde nemo. nume. xciiij.

cxxix Rex potest donare filijs suis etiam non emancipatis propter autoritatem Regiam. Bald. in c. j. §. item sacramenta. in tit. de pace iuramento firmanda. Et sic l. ij. C. de inoffi. donatio. non habet locum in principe. Corsetus de potestate Regia, quęstione vj.

cxxx Proditorem principis reuelare & manifestare debemus. l. Metrodorum. ff. de pœnis. Andreas de Isernia in c. j. §. præterea si vasallus. per illum textum in titulo, quæ fuit prima causa beneficij amittendi. Istud satis amplè declaratur per Bart. in l. vtrum. ff. ad l. Corneliam de sicarijs. & per Felin. in c. j. de officio delegati. vbi amplè Panor. in ca. primo. de restitutio. spoliatorum. & Paulum de Castro in l. fi. C. de institu. & substitu. sub conditione factis. vbi tenet opinionem Barto. in dicta l. vtrum.

cxxxj Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere possit cum ecclesia de rebus immobilibus ecclesię, licet nō sit nec intendatur vtilitas ecclesiæ, dūmodo

non intendatur praeiudicium.c.j.de rerum permutatio. in vj.in alijs secus: quia in quocunque cōtractu cum ecclesia celebrato, attenditur vtilitas ecclesiae, aliàs non valet.c.tua. extra de his quę fiunt à pręlato &c.Ita dicit Anto.de Butrio in d.c.j.quem refert Mar.Laudensis in dicto tractatu, de principibus.articulo ccccxlvj.

cxxxij Solus princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis. Bal.in commento suo super tractatu, de pace Constantiae.§.vasalli nostri.in verbo, libellarię.circa finē. Et ex hoc infertur, quod licet ipse princeps creauerit comitem Palatinum cum potestate quod possit legitimare illegitimos, tamen ille comes Palatinus non posset legitimare in pręiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum quibus esset iam ius quęsitū: quia est speciale priuilegiū principis, vt de plenitudine potestatis possit ius vnius auferre, & dare alteri, dixi.s.ver.liij.& tenet Bal.in prooemio decreta.col.ij.in medio.& hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in comitem Palatinum.oporteret ergo quod spaciliter fieret mentio in concessione de tali potestate.ita dicit notabiliter Bald.in l.ij.col.mihi.vj.versi.Item nota quod si Papa &c.C.de seruitu.& aqua.& istud refert & sequitur Iaco.de sancto Geor.in d.tracta.suo de feudis in xlviij.specialitate.Et quid sit plenitudo potestatis, & quòd tamen à deo concedatur, vide Bal.in loco ante allegato.

cxxxiij Princeps non subijcitur alicui necessitati.c.ij.de arbitris, libro vj.& per Alexan.consilio lxxx.incipi.viso & diligenter animaduerso.col.v.in primo volu.& consilio xij.cuius initium est diligenter visis, in secundo volu. do.meus Iason in l.nemo potest.col.viij.ff.de leg.j.& Frāciscus Curtius in consilio suo ij.incip.vasallus habens castra.col.j.ideo dicit Bald.in l.ij.C.de seruitut.& aqua.col. vj.versi.item nota.ibi, dicitur enim tribus modis aliquid liberū, quòd in principe est sedes libertatis, & quòd potest praeferre aequum magis ęquo, & minus bonū maiori bono: quod probat Franciscus Curtius senior consilio xlix. cuius initium est, recolendę memoriae.col.xij.

cxxxiiij Princeps potest ferre sentētiam non conformē libello, vt dicit Bar.in l.aemilius.circa finem.ff.de minoribus vigintiquinque annis.& ibi reddit rationem dicens, quod imperator vt finem litibus imponat potest hoc facere veritate inspecta potius quam rigorositate.& idem tenet Alexāder in l.vinum.colū.vltima.ff.si certum petatur.

cxxxv Princeps potest tollere leges positiuas, quia nō subijcitur illis, sed ille sibi.c.ij.extra de concessio.praebendae. Alexan.consilio suo ij.col.v.versicu. comprobatur, in primo volu.ideo dicit Bald.in tit.de alienatione feudi. quòd deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest.de quo per Felin.in c.j.col.vij. versi. quartò limita.extra de cōstitu.Curtius consi.xlix.in xix. col.& vide supra.versi.lxij.& per Bal.in prooemio Gregoriano in.ij.col.versi.& adde quod notatur in prooemio sexti.

cxxxvj Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior qui recognoscit superiorem.l.proxime. ff.de his quę in testamento delentur.l.& hoc Tyberius Caesar. ff.de haered.instituendis.optimus & clarus tex.in c.nunc autem.xxj.dist.notatur per Innocen.in.c.cūm venissent. post glo.extra de iudicijs.& ibi amplè per Barba.Et quòd princeps non recognoscens superiorem possit, notatur per Bald.in c.j.in titu.de inuestitura in maritum facta.& in l.fi.ff.de rerum diuisione.& per Bal.in.l.vnica.C.ne quis in sua causa iudicet.& de materia vide Felin.in c.j.col.iiij. in ij.notabili.de probatio.Alexan.& post eum dominus meus Iason in l.qui iurisditioni pręest.ff.de iurisditione omnium iudicum. Alexander consi.j.colum.iij.in v.volu.& consi.xxiiij.in ij.volumine.Antonius de Pratouetere in consilijs Barbariae.in fine primi voluminis.

cxxxvij Princeps potest rescindere sententiam quae trāsiuit in rem iudicatam, vt tenet Panormi.in c.qualiter & quando.col.ij. extra de accusa.duntamen dicat, non obstante tali sententia, vt dicit glo.vnica in l.fi.C.sententiā rescindi non posse.notatur in c.nōnulli.in §.j.in verbo, fecerint.extra de rescriptis.&, vt dicit Angelus in l.j.C.de sententiam passis.potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

cxxxviij Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab episcopis tenentibus feuda ab eo.c.verum.extra de foro cōpeten.notat Panor.in c.veniēs.extra de accusa.Corsetus de potestate regia.q.liiij.& Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Francorum, in x.priuilegio.Quomodo autem personae ecclesiasticae tenentur ad fidelitatem, obediētiam, & reuerentiam principi seculari, & an possint, & quomodo committere crimen lęsae maiestatis in eum & puniri possint, scribūt amplè Io.de Terrarubea in suo lib. de vinea ecclesię.& ibi Glossator in v.arti.tertij tractatus, vbi ponuntur xviij.conclusiones.

cxxxix Licet in cōtractibus regulariter non habeat locū ius accrescendi.l.si mihi & Titio.ff.de verborum obliga. in donatione tamen facta à supremo principe habet locū ius accrescendi.l.vnica.C.si liberalitatis imperialis socius sine hęrede decesserit, lib.x. Cynus in l.vnica.C.quando non petentium partes &c.& M.Laudensis in tractatu de principibus, articulo ccxcvij.vbi dicit quòd ius accrescēdi habet locum in iurisditione ordinaria non delegata, vt dicit Bal.in dicta.l.vnica.C.quando non peten.Et in hoc articulo Iacobinus de sancto Georgio in tractatu de feudis: in verbo, princeps.in l.j.specialitate disputat, nūquid hoc procedat in feudo concesso à principe duobus in eodem instrumento & coniunctim: & concludit quod sic.

cxl Princeps transfert dominium sine traditione, quia non subijcitur legibus exigentibus traditionem: vt dicit Ang.in l.officium.ff.de rei vendica. Alexā.consi.iij. incipien.ex his.col.penul.in v.volu.do.meus Iason in l. traditionibus.C.de pactis.Purpuratus in l.imperium, numero lxxxiiij.ff.de iurisditione omnium iudicum.

cxlj Ex pręcedenti articulo infero, quod si princeps donat vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit, tamen primus cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur l.quoties. C.de rei vendica.non habere locum in principe, prout cā sic limitat do.meus Iason in dicta.l.quoties.colū.viij. Ludouicus Roma.cōsi.cclxxxviij.inci.circa praemissum dubium.& hoc est, quia prima cōcessio principis est pręferenda secundae, etiam facta cum clausula motu proprio, nisi sit clausula, non obstante concessione alteri facta: vt dicit Bart.in l.j.C.de locatione praediorum ciuilium vel fiscalium, libro xj. Faciunt & plura alia, quae adducit ad istud propositum Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis.in verbo, princeps.in lij.specialitate, vbi adducit ad istud propositum viij.decisiones.Sed cum eo conclude quod istud est verum in priuilegijs per eum concessis: sed in contractibus praesumitur contrahere de iure cōmuni, nisi expressè dicatur, quod intendit transferre dominiū

sine

sine traditione: quod facere potest, prout & lex: vt in l. vltima. §. pe. & ibi glo. in verbo, sine. & in verbo, donata. C. de sacrosanctis ecclesijs.

cxlij Princeps potest retrahere ab episcopatu episcopum promotum ad episcopatum per simoniam, prout etiam si commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in l. si quemcų. C. de epis. & cle.

cxliij Causa spiritualis potest committi principi per summum pontificem, licet princeps sit laicus: vt in c. prę̃ter. §. verum. in glo. ducibus. in fi. xxxij. distin. & in c. valde. in glo. prçcipimus. xciiij. dist. & in c. bene quidē. xcvj. dist. & in c. Mennam. in verbo, arbitrio. ij. q. iiij. & in c. ij. incipieñ. decernimus. in verbo, non præsumant. & ibi doc̃to. extra de iudicijs. dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titu. Des iustices. articu. v. ĩ glo. S'il n'a grace. versic. fallit ista regula. numero xlviij. & eodem titu. articulo. iiij. in glo. sur ses hommes. versicu. nunquid autem. circa finem. Ioannes de Selua in tractatu suo de beneficio, in ij. parte. q. iij. colum. v. & in eadē parte. q. xxiij. vbi amplè. & in eadem parte. quæstiōe xix. colum. ij.

cxliiij Omnis contractus celebratus cum principe habet naturam bonæ fidei contractuum. Ita dicit Bal. in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententiæ quoque. versic. si qua verò. in dicto verbo. Curtius consi. xlix. in lxxiij. col.

cxlv Quando seruitium debet fieri personę principis non debet fieri per substitutū. Bald. in c. j. §. mutus. col. fi. in ti. episcopū vel abbatē. in vsibus feudorū. nisi de volūtate principis. l. si quis ex corpore. C. de murilegul. lib. xj.

cxlvj Donatio facta à priuato in principem non indiget insinuatione. tex in authē. itē. C. de donati. & in authē. vt nō fiant pignorationes. §. ij. aliàs §. aliud quoque. vnde sumitur. colla. v.

cxlvij Supremus princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo, si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei prouidere de alio cum simili beneficio. Ita dicit Bal. in c. j. incipien. ad hoc. & est sub titu. de allodijs. in vlti. q. sed ipse Bal. posuit sub titu. de pace iuramento firmanda & seruāda, in vsibus feudorum. & idem Bal. in c. j. §. cùm autem. super verbo, cambium. de controuersia inuestituræ. aliàs si de inuestitura feudi cōtrouersia fuerit. dicit quod princeps pōt accipere vtile dominiū vasalli, & dare sibi directū, & sic permutare dominiū directū cū vtili. Et quomodo papa possit priuare episcopū episcopatu suo: vide Feli. in c. q in ecclesiarum. col. xiij. extra de constitutionibus.

cxlviij Princeps omnem dilationem potest abbreuiare, etiā sine causa. ita dicūt Petrus de Ancha. & Io. de Imo. in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. mouentur per illum textum, iuncto c. ij. de cōcessio. præbendæ. & notatur per Barto. & alios in l. ij. ff. de re iudicata.

cxlix Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andreas de Isernia in c. j. §. si quis de manso. in penul. col. in d. titu. de controuersia inuestiturę. aliàs si de inuestitura feudi cōtrouersia &c. Lucas de Pēna in l. cōtra. C. de re militari. in vij. priuilegio, lib. xij. & in l. vnica. C. de metropoli Berito, lib. xj. & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundię, in rubrica. Des iustices, circa finē. versicu. vnde nemo. numero xcvj.

scilicet quod princeps noua officia creare potest.

cl Palatia principum non sunt parietibus, & ædificijs priuatorum coartanda. tex. in l. quicunque in principio. ibi: quòd priuatorum nō est parietibus coartandum, hoc est constringendum. C. de operibus publicis. facit c. nulla. & ibi glo. xij. q. j.

clj Licet regulariter quis non possit stipulari alteri. tex. in l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verbo. obli. & in §. alteri. institu. de inutilibus stipulatio. tamen hoc fallit in supremo principe. vt voluit glossa notabilis in procemio decretalium. in verbo, seruus seruorum.

clij Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bal. in l. si quis filium. C. de liberis præteritis.

cliij Licet regulariter donatio facta per patrem filio in potestate existenti non valeat. l. j. & ij. C. de inofficio. dona. tamen hoc fallit in rege seu principe donante filio in potestate, quia talis donatio valet, dūmodo exprimat se donare velle autoritate regia. Ita Bal. in c. j. §. item sacramenta. col. mihi pe. ibi: secundò vtrum rex &c. in titu. de pace iuramento firmanda & seruanda. & pro hoc allegat in arg. l. bonorum. C. qui admit. ad bonorum posses. possunt. Et Curtius in consilio lxv. col. vj. vbi amplè.

cliiij Princeps donans aliqua filiofamilias, in illis pater non habet vsumfructum. tex in l. cùm multa. C. de bonis quæ liberis &c. refert Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum. in verbo princeps, ĩ pe. specialitate.

clv Autoritas principis dat causam, vt præsumatur bona fides. Bal in l. j. C. furtis.

clvj Solus princeps deportatū aut in metallum damnatum ex sua lege priuat iure ciuili sibi aliàs competēti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus, & libertis: quem si restituit, omnia in eum reintegrare censetur. l. j. in fi. ff. de bono. possessione cōtra tabulas. l. siue. in prin. ff. de iurepatronatus. l. ij. §. si deportatus. ff. de bonis liberto. l. ad successionem. ff. de interdictis. & relegatis.

clvij Solus princeps per suum decretum ligat ignorātes. c. j. de concessione prębē. in vj. notatur per Archi. in c. si apostolicę. de pręben. eo. libro.

clviij Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem secundūm Hostiēsem & Ioan. Andr. in c. in nostra. extra de procura. Bald. in l. fi. versi. extra opponitur. C. de fructibus & litiū expēsis. imo absque clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationē. glo. in. l. antepe. quæ incipit, is qui reipublicæ. ff. ex quibus causis maiores. Curtius consi. xlix. col. xxj. vbi amplè.

clix Princeps difficillibus finē imponit. in authē. de instrumētorū cautela & fide. tex. in §. qa igitur. colla. vj. & factū pro non facto haberi. facit c. is qui fidē. extra de sponsalibus & matrimonijs. & scitū pro nō scito. clemē. j. de cōcessione prębendæ. & constitutionē antea obseruatā facit haberi pro infecta. glos. in clemen. j. in verbo, pro infectis. de immunit. ecclesia. vt dicit Frācíscus Curtius consi. xlix. col. xix. quod tñ vltimū non opinor verum, eo quia hoc solo priuatur deus, quod facta infecta haberi nō possunt. tex. in l. in bello. §. factæ. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & in c. in prępsentia. extra de probatio. Quia ad prçteritū nō est potētia. & facit tex. in l. vnica. in prin. & ibi glo. in verbo, restitui. C. de raptu virginū. & ĩ c. si Paulus. xxxij. q. v.

clx Diuinatio in labijs regis est, & in iudicio nō errabit cor eius. Prouer. xvj. Nutu em̄ dei agere prçsumitur.

Curtius consi.xlix.colum.xxj.Et ideo tanta est eius celsitudo,quòd non potest ei imponi lex in suo regno,vt dicit Curtius in consi.lxv.colum.vj.ad finem.Maximè in rege Francorum,qui super omnes reges est,quia tanquam stella matutina in medio nebulę meridionalis imminet,& cùm ipse sit in regno suo,tanquam quidam corporalis deus:verba sunt Baldi in c.j.in §.fi.in fi.de prohibita feudi alienat.per Federicum.in vsibus feudorum.Sicut dicitur de papa qui obtinet vicem dei viuentis in terris.c.inter hæc hyrcum.de poeni.distin.iij.

clxj Sicut mentiri deo vel papę sacrilegium est,vt in c.serpens.in medio c.& ibi glo.in verbo,quod deo.de poeniten.distin.j.ita & mētiri principi:vt dicit Lucas de Pēna.in l.contra.col.v.C.de re militari,lib.xij.Et ibi scribit quòd magna est potestas regia.Esdrę iij.c.viij.Quoniam omnia præcellit.Et qui scrutator est maiestatis,opprimetur à gloria,Prouer.xxv.

clxij Princeps habet iura in subditos de quibus habetur j.reg.viij.c.vbi scribitur quòd ius regis q imperaturus est vobis,filios vestros tollet,& ponet in curribus suis,facietque sibi equites & pręcursores quadrigarum suarum,& constituet sibi tribunos & centuriones,& aratores agrorū suorum,& messores segetum,& fabros armorum,& curruum suorum:filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & focarias,& panificas.Agros quoquę vestros,& vineas & olíueta optima tollet,& dabit seruis suis.& plura alia quæ sequūtur &c.Et,vt dicit ibi Nicolaus de Lyra,princeps habet hęc iura tempore necessitatis iure diuino,vt refert Lucas de Penna in l ij.C.de quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare,lib.x.vbi tandē cōcludit quòd princeps potest imponere collectā,etiā clericis tēpore necessitatis.& ita etiā tenet G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo,&vxorē nomine Adelesiam.numero 1036.extra de testamen.Maximè (vt dicunt)quando tenent terras & possessiones:& in hoc non faciunt dubiū.Pro quo facit tex.iuris diuini j.regum viij.c.supra alleg.cùm ī ordine sequatur textus,scilicet.Sed& segetes vestras,& vinearum redditus addecimabit.in quibus etiā comprehenduntur clerici,cùm deus alloqueretur ad populū Israël per os Samuelis prophetæ,qui petebat regem sibi dari,ex quo comprehenduntur clerici,cùm cōtineātur appellationę populi,vt est tex.in cano.si.qui incipit:si forte.lxv.dist.Ex quibus satis apparet de iuribus regum in quibus honorari & priuilegiari debet vltra alios,& ex his elicio aliud priuilegium sequens.

clxiij Princeps etiā pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris ecclesiasticis pro rebus eorū temporalibus,vt amplè scripsi in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundię,ti.Des iustices.§.iiij.in gl.j.versi.aduerte tamen,vsque ad finem illius glossę.vbi fit mentio de Bonifaciana quam rex Frācíscus hodie regnans voluit executioni demandare,Anno domini millesimo quingentesimo vigesimosecundo,vt ibi dixi.

clxiiij. Reges habent prædicta regalia,& ita seruat totus mundus,& dicit Bal.in l.iij.C.ad Trebel.ita etiam dicit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorū,in lviij.specialitate,imo etiam habent imperium,& dici possunt imperatores,vt dicit textus j.regū viij.c.cùm inquit:Hoc erit ius regis,qui imperaturus est vobis &c.Et de rege nostro Francię,quod sit imperator in suo regno,Corsetus in suo tractatu de potestate regia.q.xlv.&dicitur infra ista parte,in xxx.consideratione,quæ de excellētia regis Franciæ describitur.Etiā principes perpetui habent iura imperij.dixi in commentarijs nostris super conclusione consuetudinum ducatus Burgundiæ,in verb.nous auons.& in titu.des successions des Bastardz.articulo iij.in gloss.& ab intestat.versic.nūquid rex Francię &c.Aduerte tamen quod comites & alij principes inferiores à regibus non possunt habere talia iura regalia,etiam ex concessione supremi principis,vt tenet in terminis Lucas de Pēna in l.contra.col.vij.C.de re militari,libro xij.Imo non potest princeps talia iura inferiori concedere,vt dicit Lucas de Penna in l.an respublica.C.de iure reipublicæ,libro xj.Ideo si reperiantur inferiores à principe supremo habētes talia iura,possunt eis inhiberi per supremum principem,cùm talia habeant per vsurpationem,quæ non est in hoc toleranda:nec videntur posse præscribere ea,cùm sint incapaces talium iurium,cùm incapacitas respectu personę reddat eam inhabilem ad præscribentum,vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgūdiæ,ti.des iustices,arti.ij.in gl.& la preuue.versicu.contra &c.vide etiā Bal.cōsilio ccj.in ij.parte,vbi ponit an regalia ab inferiore à principe præscribi possint.

clxv Principi non est maledicendum,Exo.xxij.dicitur.Principi populi tui non maledices.& in l.vnica.C.si quis imperatori maledixerit.& glo.rubricaria.C.de præpositis laborum,libro xij.

clxvj Princeps dicitur maritus reipublicæ,iuxta illud Lucani poëtæ in ij.vbi patet:vrbisque maritus.Nam sicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & œconomicum,sic inter principem & rempublicam matrimonium morale,& politicum.Item sicut inter ecclesiam & pręlatum matrimonium spirituale contrahitur& diuinum,c.scire.vij.q.j.quam ipse prelatus castè regere debet.c.sicut.xxj.q.ij.ita princeps in republica & respublica in principe:vnde ecclesia comparatur congregationi hominum politicę,in iij.parte summę sancti Thomæ.q.cx.articu.j.& papa est quasi rex in regno propter plenitudinem potestatis.eadem q.articu.iij.&princeps dicitur.c.corpora.de cōsecra.distinctio.j.facit c.in apibus.vij.q.j.vbi comparantur rex,imperator,& episcopus.Ita sicut vir est caput vxoris,vxor verò corpus viri.c.si qs.xxxiij.q.j.& c.manifestum.§.ex pręmissis.xxxiij.q.v.ita princeps caput reipublicæ,& respublica eius corpus,secundū Plutarchum in institutione Traiani.Ita dicit Lucas de Pēna in l.quicūque.col.iij.C.de omni agro deserto,libro xj.et in l.nemini.C.de consulibus,libro xij.

clxvij Licet non sit licitum baptizare pueros(casu necessitatis secluso)in cameris,filij tamen regum & principum possunt in aulis vel cameris baptizari.tex.in clemē.vnica.§.j.de baptismo & eius effectu.& ibi Cardinalis,& Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris,in verbo,princeps.in glo.multi.

lxviij Ad solum principem spectat conferre honorē,& licet honor sit præmium virtutis,est tamen in arbitrio principis cui & quando conferre placuerit:vt dicit Lucas de Penna in l.nemini.C.de consulibus,libro xij.dixi hic ante in j.parte,in iiij.consideratione.

clxix Princeps est dominus omniū rerum sui regni.l.bene à Zenone.circa princ.ibi:cùm omnia principis esse intelligatur.& ibi gl.in verbo,omnia.C.de quadriennij prescriptione.quod quomodo intelligatur,scripsi in nostris commentarijs ad cōsuetudines ducatus Burgūdię,ti.Des fiedz.arti.iiij.in glo.apres ledict hōmage.versi.nunquid

quid autem rex.& vide Corsetum in tracta.de potestate re gia.q.lix.vide.s.versi.cxviij.

clxx Licet de iure quid non valeat,si tamen princeps de facto mãdat seruari,perinde est ac si de iure valeret quo ad subditos,vt tenet & probat Albericus in l.cunctos po pulos.C.de sum.trini.dixi in dictis commentarijs nostris. titu.Des droictz & appartenãces a gens mariez .arti.j.in glo.ne aussi par testament.versi.j.

clxxj Princeps potest facere,q; priuilegium suum:aut aliorum sit ius commune quo ad omnes:notatur in l.fi.C. de iure dominij impetran.& in l.Cæsar.ff.de publicanis. dixi in dictis nostris commentarijs:titu. Des iustices.arti. iiij.in glo.sur ses hommes,versi.quia hic ãte,numero lxv.

clxxij Princeps potest facere q; munera quæ sunt extra ordinaria fint ordinaria:vt tenet Calderinus consi.vij.in rubri.de cõstitu.& in cõsi.ij.in rubri.de cẽsib⁹.& dixi in d. nostris cõmẽtarijs,ti.& arti.ãn allegatis.in gl. indire,in fi.

clxxiij Veniens contra pręceptũ principis peccat mortaliter,vt notant doctores in c.cũ contingat.extra de iure iurando.dixi in dictis commentarijs,titu . Des droictz & appertenances &c.in glo .suppose.versi.& istam partem &c.Et principi obediendum est sub pœna peccati mortalis .c.ij.de maiorit.& obediẽ.& i titu.Des iustices,arti.viij. in glo.congiẽ & licence.versi.vltimò est vidẽdum.& Corsetus in tracta.de potestate regia.q.xxxiij.

clxxiiij Princeps pręsumitur scire consuetudines multũ vulgatas:ita dicit Bal.in l.ij.in fi.C.quæ sit longa consuetudo.Ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tracta.de feudis.in verbo,princeps.in xlv.specialitate.etiam dicit Alexan.consilio xxiiij.in v.volumine,quòd princeps pręsumitur scire vulgatos vsus.

clxxv Princeps potest dare rescriptum reparationis,desertionis,appellationis,cum clausula non obstante vel cũ alia clausula ęquipollente,ex qua appareat de pręcisa intentione principis.Ita dicit Bald.in l.impetrata.circa finẽ. C.sententiam rescindi non posse.

clxxvj In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas principis & superioris:& hoc multis com probat do.meus Iason in l.fi.ff.qui satisdare cogantur. ad quem recurre.melius Corsetus in trac.de potestate regia. q.xxvij.

clxxvij Principes possunt conferre beneficia ex priuilegio apostolico.Corsetus tract.suo de potestate regia.q.xj. Ioan.de Selua in tracta.suo de beneficio.in ij.parte.in q. xxiij.circa principium.& per totum:vbi dicit,q; rex Franciæ iure regali & ex priuilegio confert pręb endas sede epi scopali vacante,maximè in ecclesia Carnotensi.& Specu lator in terminis de rege Franciæ,in titu.de legato.§.nunc tractemus.versi.sed nunquid legatus.vbi dicit q; rex Franciæ habet ius vendicãdi regalia in quibusdam ecclesijs sui regni vacantibus: quia habet collationem beneficiorum ad illas spectantium,& illo tempore vacationis etiam temporalia illarum ecclesiarum recipit:& quę sint illę scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico descripto post opus Ioãnis de Terrarubea,vbi ãplè põit de istis iurib⁹ regalib⁹.

clxxviij Literę geminatę principis habent vim & effectum motus proprij.Bal.in l.nec damnosa.& ibi do.meus Iason.C.de precibus imperatori offerendis.& Corsetus in dicto suo tractatu de potestate regia.q.xvj.vbi ponit tractatum de geminatis.

clxxix Principes non recognoscentes superiorem : vt sunt papa,imperator,reges Franciæ,& Hispaniæ sunt perillustres,alij verò illustres.Corsetus in dicto tractatu.q. xxj.vide s.in vij.parte.in ij.cõsideratione.versi.tertio &c. saltem remissiuè:& in iij.consideratione sequenti:vbi effectus & priuilegia illustrium describuntur.

clxxx A sententijs principum appellari non potest,vt dicit Bal.in l.j.in fi.versi.vltimo nota.ff.de officio prefecti pretorio.& in c.cũm venissent .colum.ij. extra , de eo qui mittitur in posses.causa rei seruandæ.Corsetus in d.tracta.q.xxij.

clxxxj Omnes reges dicuntur clerici.vt dicit Corsetus in dicto suo trac.de potestate regia.q.xl.

clxxxij Princeps est lex animata in terris,vt est tex.in authẽ.de consulibus,circa finem.& ibi expressè notatur in verbo,legem.colla.iiij.& in authẽ.quibus modis naturales efficiũtur legitimi.§.sat igitur licentia .colla.vj.& glo. fi.in l.more.ff.de iuris.omnium iudicum.Dixi in commẽtarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundię,tit.des iustices.articulo v.i glo.S'il.n'a grace.versi.hic est ergo.nume.xiiij.& Corsetus de potestate regia.q.xlv. Franciscus Curtius consilio xxxv.

clxxxiij Nomina regum & principum debent apponi in instrumentis,secundùm Speculat . in titu.de instrumentorum ęditione.§.ij.cuius initium est,breuiter.versi.ij.incipien.sunt autem.& versi.post diem &c.& Panor.in c.j.in prin.col.iij.extra de fide instrumentorum.vt in authẽ.vt preponatur nomen imperatoris documentis &c.& quod ibi notatur in glo.iij.collatio.iij. vide Corsetum in dicto tractatu de potestate regia.q.xlvj.

clxxxiiij Ad reges & principes spectat custodia ecclesiarum saltem maiorũ sui regni vacantiũ,& hoc iure regalię, argu.c.generali.de electione,in vj.Ita dicit & tenet Ioãnes de Selua in suo tracta.beneficiali.in ij.parte.q.xxiij.col. viij.circa fi.& Corsetus in d.tractatu.q.lvj.

clxxxv Soli verbo principis propter excellentiã dignitatis statur.c.nobilissimus.xcvj.distin.facit clemen.literis, de probatio.& c.si papa.de priuileg.lib.vj.Quod quomodo apud nos intelligitur,scripsit Cosmas Guymier in suo commento super sublatione clemen.literis.de probatio. & Corsetus in dicto suo trac.q.xxxviij.& dixi super con cordatis in d.titu.de sublatione.clemen.literis.

clxxxvj Sententia principis potest per eius scripturam suo sigillo sigillatam probari,etiam si sit lata ad eius vtilitatẽ,vt tenet Petrus de Bellapertica,quem refert ibi Bal. in l.exemplo,circa finem.C.de probatio.ita etiam tenet referendo Bald.Corsetus in d.tract.q.xlvij.quoniam,vt dicit,ex quo potest pro se iudicare,vt dictum est, ergo etiam pro se iudicatum sigillo suo approbare,argu.l.proximę.ff. de his quę in testamento delentur.

clxxxvij Verbum principis debet esse firmissimum,vt tenet Innocẽ.in c.ad apostolicæ.extra de sentẽtia & re iudi.in ore enim principũ debet esset firmior veritas:vt dicit Frãciscus Curtius consilio suo xlix.in lxxiiij.colum.

clxxxviij Illud quod dependet à sola voluntate principis dicitur apud nos impossibile.Solet ad hoc allegari tex.in l.apud Iulianum.§.fi.ff.de lega.j.& in l.iiij.in prin.ff.de fideicommis.libertat . Quod quomodo intelligatur,vide Iacobinum de sancto Georgio in suo tractatu de feudis:in verbo,princeps,in xliiij.specialitate.quę cùm non mihi videantur bene ad hoc adaptari,non insisto.

clxxxix Solus princeps potest diminuere numerum officiariorum,vt dicũt Bart.& Iacobus Rebuffi in l.compe rimus.C.de proximis sacrorum scriniorum,lib.xij.Bald.

consilio cccxxvij.in j.parte,incipien.pridie enim consului.in j.& ij.col.dũ modo nõ afferat præiudiciũ officiarijs iam electis,vt dixi in commentarijs nostris super consuetu.ducat⁹ Burgũdiæ,i rubri.des iustices.in glo.& droictz. versiculo.additio.aduerte etiam quia princeps.vide supra versicu.xcvij.

cxc Restauratio murorum ciuitatis destructæ non potest fieri inconsulto principe,vt est tex.in l.sacra.§.vlti.ff.de rerũ diuisione.& ibi glo.in verbo,reficere.dicit idẽ in constructione Iacobus Rebuffi in l.restaurationi.& ibi gloss.j.C.de diuersis prędijs,lib.xj.Barto.in d.l.sacra.& in l.opus.ff.de operibus publicis.& idem Rebuffi vbi suprà,scribit quomodo solent concedi in Francia ciuitatibus certę impositiones pro reparatione murorum.Et quo modo circa hoc debent attendere principes,vide Lucam de Penna,in d.l.restaurationi.

cxcj Pro re ecclesiastica potest cognoscere princeps, quia peculiari studio principis debet defendi res ecclesiæ, Istud notatur argu.l.vniuersi.ij.C.de fundis rei priuatę,li. xj.quod argumentum multis est incognitum,vt dicit ibi Iaco.Rebuffi.

cxcij Licet accipiens rem in emphyteosi à priuato,teneatur ad tributa prętērita.l.imperatores.ff.de publicanis. tamen si accipiat ab officiali principis ,non tenetur ad prętērita.l.hi quos.C.de fundis rei priuatæ,libro xj.Iacobus Rebuffi allegans alia iura.

cxciij Emphyteotæ principis non debent pro muneribus extraordinarijs fatigari,& sic quis non debet duplici onere prægrauari.Ita est tex.& ibi Iacobus Rebuffi in l.patrimoniales.C.de collatione fundorum patrimonialium, & emphyteoti.lib.xj.quod,vt ibi dicit,facit in vineis pro quarũ fructu seu vino soluitur quartũ principi,& etiã salinis,pro quarũ fructu soluitur certa quota principi,debeant esse immunes à solutiõe aliarũ indictionũ,vt patet ibi:& dixi hic ante versi.cix.q̃ emphyteotę principis nõ soluunt superindictum,vt etiam tenet Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci.

cxciiij In electionibus pręlatorũ debet requiri consensus principis,ita q̃ si non præstet assensum nõ debet electio confirmari.tex.est singularis in ca.Adrianus.lxiij.di. Panor.in c.sacrosancta.c.cũm terra.& c.qđ sicut.de electione.& in c.j.de cõsuetudine.Imo põt introduci cõsuetudine,q̃ nõ valeat electio,donec mors prælati fuerit principi nunciata,& fuerit requisitus cõsensus regis de procedendo ad nouã electionem:& si fieret confirmatio est cassanda.c.abbatẽ.le ij.& ibi glos.xviij.q.ij.ita q̃ si eligatur suspectus principi,põt appellare,vt dicit Bal.in d.c.qđ sicut.& añ cõfirmationẽ se põt opponere,si dubitat de proditiõe patriæ,vel reuelatiõe secretorũ,vt dicũt præfati doctores dictis iuribus:& Innoc.in c. super his.de accusa.Ita dicit Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Frãcorũ.in ix. priuilegio.& etiã Guymier in suo cõmẽto super decretis Basilien.in ti.de electio.§.verũtamen.in verbo , põtifex. & Ioannes de Salua in suo tractatu beneficiali.in ij.parte. q.xxiij.col.vj.versicu.ij.prædicta conclusio &c.cum seq.

cxcv Ad solũ principem spectat dare custodiam siue saluãguardiã, vt videtur facere tex.in l.vltima:quæ incipit,cum sæpè.& ibi Io.de Platea,de rege Francorũ.C.de erogatio.militaris annonę,li.xij.& hoc maximè cũ saluaguardia generali.Cũm nulli liceat generaliter loqui,nisi principi,vt dicit Bal.in commento pacis Cõstantiæ.c.j. versi.dispensationem.Etiam quia tales saluęguardiæ fun dantur pro æquitate generali seruanda,& sic soli principi reseruanda,arg.l.primæ.C.de legibus.Et in hoc cognitio seu coactio iudicibus principum reseruatur , argũ.l.ij. C.vt nemo priuatus titulos prędijs &c.Et licet inferiores à principe dent aliquas saluasguardias,illę sunt speciales, & de certa persona,aut de certa re,& cum aliquibus requisitis,de quibus per Ioannem Ferrault in dicto tractatu de priuilegijs regni Francorum,in xvj . priuilegio, quibus non subijciuntur saluęguardiæ generales principum : vide hic ante,versiculo cxviij.

cxcvj Nulla communitas etiam bursam communem habens potest se congregare,& pro suæ ciuitatis vtilitate disponere sine expressa licentia principis obtenta.Ita dicit Ioannes Fabri acutissimus doctor & practicus Franciæ in §.vniuersitatis.institu.de rerum diuisione.qui dicit istud obseruari in regno Frãciæ.Ad prędicta facit qđ dicit Bart.in l.fi.ff.de collegijs illicitis.& in l.j.C.de metropoli Berito,libro xj.vbi dicit communitates ciuitatum non posse seipsas diuidere in plures sine licentia eius cui subsunt.facit text.& quæ ibi notantur in c.cũm tempore.extra de arbitris.notat Feli.in c.dilecti.extra de maio.& obedien.& domi.meus Iason in l.debitorum pactionibus.C.de pactis.Quoniam de facili possent fieri illicitæ conuentiones.Bart.in l.actor.ff.rem ratam haberi.ex quibus monopolia sequũtur & seditiones,vt ibi:ex quo sequitur regni quãdoq; sectio,seu diuisio.Dixi satis amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,titu.vltimo .articulo vj.incipien. gens de poëte &c.

cxcvij Non est orandum coram principe seculari,nisi cum habitu honesto,gestu decenti,prolatione non præcipiti,mente distincta & attenta,verbisq; compositis:vt recitat Alber.de Ferra.in tract. de hor.cano.dicen.& amplè declarauit Guymier in suo cõmento decreti Basilien. in tit.quomodo diuinum officium sit celebrandum.

cxcviij Princeps potest facere numerare populum suũ, vt habetur de regẽ Dauid ij.Regum xxiiij.c.qui fecit numerare populum Israël,vt sciret numerum eius.& habetur Lucæ ij.in prin.q̃ exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.de quo meminit gloss.in verbo,descriptiones.in l.j.C.de apochis publicis.

cxcix Securitas data à principe quo ad debita nõ extenditur ad debitum suum,& sic ad debitum sui fisci , nisi expresse dicatur in securitate,vt habetur in authẽ.de man. prin.§.publicorum.collatio.iij.vt tenet Franciscus Lucani de Parma in tracta.de iure fisci : in j.parte.arti.xxxij. allegat duo consilia : vnum Bald. alterum Angeli, quæ nõ potui reuoluendo volumina inuenire.Facit istud pro istis quinquẽnalibus aut dilatorijs ad annũ quæ impetrantur à principe,vt non extẽdantur ad debita principũ cõcedẽtiũ talia rescripta.& etiã dicit Guido Papę q.ccccxx. q̃ non impediunt executionem sententiæ parlamenti.Ego tamen vidi in curia parlamenti Burgundiæ fuisse aliàs impetrata & interinata per curiam contra arrestum illius.

cc Soluẽs camerario seu thesaurario principis,non liberatur nisi inquantum Camerarius aut Thesaurarius principis est soluendo.notatur per Iacobum Rebuffi in l. securitates.C.de suscepto . præpositis & arcarijs,libro x.

ccj Ponens signa principis in domo sua vel bonis, videtur illa incorporare dominio principis , secundùm Bart.in l.facultas.C.de iure fisci,libro x.aliàs illa.l.incipit defensionis facultas.vide.s̃.in j.parte, vbi tractatur de insignijs

de insignijs & armis.in xvij.conclusione.

ccij Conseruator priuilegiorum alicuius non potest esse de suis subditis,nisi sit rex,vt est tex.in c.hac constitutione.de officio delegati,in vj.

cciij Priuilegium concessum per papam quòd quis excommunicari interdici vel suspendi non possit,non extenditur ad sententias ordinariorum,nisi sit rex:quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad reges,vt est tex.in c. ne aliqui.de priuileg.in vj.

cciiij Soli principi cõpetit portare vestes deauratas, oloberas,seu fortè de scarlata.l.auratos. quæ est prima l. Velleia.& l.tẽperent.C.de vestibus oloberis,lib.xj.dixi alibi.& idem de ornamentis equorum,in quibus non debẽt appõi hyacinthi,margaritæ,& smaragdi,nisi in frenis equestribus,& sellis principum:vt est text.in l.nulli licere in frenis & equestribus sellis &c.libro eodem xj.

ccv Cor regis in manu dei est,& quocunq; voluerit inclinabit illud,vt habetur Prouer.xxj.& est tex.in epistola inter claras.C.de sum.trini.

ccvj Rex qui iudicat pauperes in veritate,thronus eius in ęternum firmabitur,vt scribitur Prouer.xxix.

ccvij Reges honorandi:quoniã,vt habetur j.Petri ij. c.Deũ timete,regẽ honorificate,in licitis & honestis obediendo:vt habetur in c.si dominus.& in c.Iulianus.& in c.qui omnipotẽtem.xj.q.iij. Nã,vt ait Paulus ad Roma. xiij.Qui resistit potestati,dei ordinationi resistit.

ccviij Et vltimò,nunc in his pedẽ figendo,nec omnia sit nostrę curæ recensere,sed aliquis ociosus & curiosus indagator alios casus post me addat est,quòd principis magna est potestas & prærogatiua,& quod ipse facit,nos facere debemus.c.in causis.de senten.& re iudi.notatur in c.j.de tempore ordinã.in vj.& magna est eius potẽtia.Esdræ iij. ca.iiij.dicitur ẽm.Rex super omnia pręcellit & dominatur eorum,& quodcunq; dixerit illis, faciũt,& verbum regis nõ prętereunt,& omne quod voluerit, faciet,& sermo illius potestate plenus est,nec dicere ei quisq; potest,cur ita facis?Ecclesi viij.Quid plura?Temerariũ est maiestatẽ regiã velle terminis limitare,iuxta illud.Prouer.xxv.Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Hęc dicit Lucas de Penna in l.cõtra.col.iiij.in fi.C.de re militari,lib.xij. vide hic ante versi.lxij.Potest enim mutare quadrata rotundis. Hosti.Ioan.And.& post eos Barba.& alij in c.cùm venissent.extra de iudicijs.Franciscus Curtius cõsilio suo.xlix. in xix.colũ,vbi multa scribit & allegat de potestate principis.Et de ei⁹ excellentia & multis casibus supra enũeratis dixi ista parte.xxxv.consideratione.Ipse ẽm est omnia & super omnia,& princeps facit vt deus.Bal.in c.j.de noua forma fidelitatis,habet enim cœleste arbitrium.l.j.C.de summa trini.& fide catho.Est enim iudex ordinarius ordinariorũ,& legatus dei,teste Curtio in dicto cõsilio.colũ. xxj.dixi hic ante.Principes etenim ministri dei sunt.c.licet de so.compe.& principes Romanorum diui vocabãtur, secundùm sanctum Thomam lib.ij.c.ix.de regimine principum.& in multis legibus sic inscribuntur.Franciscus de Parma in suo tract.de priuilegio fisci,in prima parte,artic.cxxxvj.Et,vt testis est Cęlius lib.antiquarum lectionum xj.c.lxvij. natum est,vt reges & imperatores perinde ac dij haberentur colerenturq; ex vi benefica aut pręclaro inuento.Vnde Cęsar apud Romanos primus,viuensq; dei nomen est sortitus:sed & eiusdem filius Augustus ne dominum quidem se dici patiebatur,est enim hoc dei cog nomen.Et ex Appiani Alexandrini historia constat templa Iulio Cæsari veluti deo publicis statuta decretis,atq; insuper commune ipsi clementięq; conditum vnũ.Lysandro item sed primò Græcorum templa fuisse erecta. Cyro mortalium primò adorationis cultum fuisse delatum scribit Arrianus.Quam humilitatem Persę postea seruarunt & Medi.Quando vt Curtio etiam credimus,inter deos recensuere reges,tanq; maiestas imperij salutis sit tutela.Porrò cùm legimus fastigium imperatori decretum,intellige, vt ait Cęlius,dignitatem humano fastigio celsiorem,aut templum fastigio inclytum,vel etiam consecrationem.

Sed quia pricipes multum priuilegiantur in suis fiscis, non esset fortè absurdum hic inserere priuilegia fisci:sed quia amplè describuntur à Francisco Lucano de parma in suo tractatu de priuilegio fisci,vbi centum quadraginta fisci priuilegia enumerat,ideo non repeto,sed ad illum(licet corruptè impressum)recurre.

Si verò velis scire & accumulare multos casus sedi apostolicę reseruatos,& in quibus solus papa absoluit,vide primò Hosti.in summa,de senten.excõmuni.§.iij.in prin. vbi enumerat xxx.casus.Secundò per Ioan.And.in d.titu.de sent.excom.c.eos qui.lib.vj.vbi recẽset xxxij.casus. Tertiò sunt alij xvj.casus papę specialiter reseruati, quos ipse Ioan.And.scribit in clemen.j.in verbo,excommunicationis.eodem ti.& vide Io.de Selua in trac.suo beneficiali,in ij.parte.q.iij.vbi sexaginta duos casus ponit soli papę competentes.

Vigesimaquinta consideratio.Rex seu princeps etiã consequitur gloriam & laudem in construendo ciuitatem si eligat regionem temperatam,quia multum confert ad sanitatem,& longam vitam,animositatem,& ciuilem vitam.Sed nimis calida facit vigere ingenio,& deficere sanguine,frigida autem ecõuersò.Ita dicit sanctus Thomas in opusculo de regimine pricipum ad regem Cypri. c.xiij.li.ij.vnde Homerus appellat reges ornatores populorũ.Hinc dicit Beroaldus in opere de felicitate(vt opinatur)principis officium sit ornare ciuitates,& ornatu, cultuq; magnifico se prębere monstrabilem. Maximum (vt ait)haud dubiè ornamentum est,& ornatissimo principi dignissimum extructio ędificiorũ. Olim gloriatus est Augustus se vrbem marmoream relinquere,quam lateritiam accepisset.Et,vt inquit,in laudem Domitiani dictũ est,vt autumat Plutarchus,ędificare gaudes. Atticus Marcus quartus Romanorum rex ędificator cum laude nominatur.Ideo christianissimus rex noster Franciscus huius nominis primus,ob oppidũ à paucis annis ab eo constructũ in Normania quod Frãcisiam a suo nomine nominari voluit:& ibi est portus maris mirabilis & multum regioni conueniens,laudandus est,& magnam gloriam consecutus est.Maiorem tamen consequeretur si ciuitatem nostram Heduensem antiquã restauraret,& in pristinum statnm reduceret:quod eidem persuadere conatus sum in oratione quam coram eo habui in suo iocundo aduẽtu & aditu huiusce ciuitatis,Anno domini M.ccccxxj.

Vigesimasexta consideratio. Honor principis multum exaltandus est,quando sicut pro vtilitate publica potest rex capere bona cum precij solutione,vt amplè scribit Lucas de Penna in l.ij.col.ij.in medio.ibi:quid autem.C.vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur,lib. xj.ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere,alijq; concedere potest,quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur.l.fina.C.de quadriennij pręscriptione. imo etiam rigor iniustus propter

honorem principis sustinetur, quoniã etiã pro honore iudicij seu eorũ quę aguntur in iudicio etiã iniquitas toleratur.l.eleganter.§.si quis post.ff.de cõdictio.indebiti.Fortius pro honore principis qui iudices constituit,& facit.l.cùm plures.§.j.ff.de administra.tutorum.sic & aliàs sustinetur iniquitas in casu in quo nõ tãta subest ratio ęquitatatis & honoris reipublicę,vt in l.cũ in eo.ff.de pactis.honor enim publicus publico cõmodo pręferendus est.C.de institutio.& substitutio .etiã si cũ honore seueritas misceatur.l.miles.§.socer.ff.de adulterijs . Quinimo in dolo esse pręsumitur,qui commodum pręfert honori.l.Iulianus.ff.si quis omissa causa testamenti.ita dicit Lucas de Penna in l.pręd ia.C.de locatiõe prędiorum ciuilium vel fiscalium,col.viij .versic.xxiiij.lib.xj.

Vigesimaseptima consideratio. Imperator inter oẽs principes seculares mundi videtur esse primus,cuius magna est authoritas & præeminẽtia,cũ sit vicarius dei in temporalibus.Bal.in l.j.C.de iure aureo.annulorum.& põtifex appellatur:notatur in c.de capitulis.x.dist. Card.in cle.ij.de iureiu.sanctissimus eñ dicitur & nobilissimus.tex.in l.quęris.ff.de natalibus restituendis.& nil ei honorificentius,ꝙ quòd dicatur filius ecclesiæ.c.conuenior,ad finẽ.xxiij.q.viij.& Christianissimus appellatur . epistola inter claras.C.de summa trin.Et supremus omniũ dicitur.l.pe.& ibi Bal.C.de bonis quę liberis.Sed non regis Fråciæ.Specula.tit.de appel.§.iij.post principium.dicã ĩ.nec regis Hispaniæ.c.Adrianus.lxiij.dist.& Cardi.in cle.j.in prin.de iureiu.oẽs verò alios reges coronare debet.gl.in c.in apibus.vj.q.j.dominus eñ est & superior omniũ prouinciarum.d.c.Adrianus.& omniũ rerũ.c.quo iure.lxxx.dist.c.conuenior.xxiij.q.viij.& l.bene à Zenone.in principio.C.de quadriẽ.pręscriptio.Card.in cle.j. de summa tri.gl.in c.per venerabilẽ.de electio.& etiã Iudæorũ.l. Iudęi.C.de Iudęis.& nulla ciuitas quãtũcunq; pręscribat merum imperium,etiã reseruata imperatori potest excutere iugũ subiectionis,quominus eũ recognoscat. Panor.in c.cùm nõ liceat.col.fi.de pręscriptio.& cõtra Senarum ciuitatem.Decius cõsilio cccvij.col.ij.versic.respondetur.adducens Ange.in l.hæc autẽ.ff.de seruitu.vrba.prędiorum.dicit ꝙ iurisditio & imperium possunt præscribi cumulatiuè cum imperatore,sed non priuatiuè,vt quis ab eo sit liber:quod an sit verum de rege Fråciæ ĩ.patebit.Et etiam est superior regum.c.in apibus.vij.q.j.& omnium nationum.c. volumus .xj.q.j.& totius mundi.l.deprecatio.ff.ad.l.Rhodiam de iactu.quod an sit verum dicam in consideratione sequente.Solutus est enim legibus.l.princeps.ff.de legibus.& est supra ius ciuile.c.proposuit.extra de concessione præbendæ.quod tollere potest,notatur in c.quæ in ecclesiarum.de cõstitutio.& in l.fi.C.si contra ius vel vtilitatem publicam.Minister enim dei dicitur,& seruus.Bald.in authen.habita.in vj.notabili.C.ne filius pro parte.Et lex animata in terris.textus in authẽti.de consulibus.circa finem.colla.iiij.& in authẽ.quibus modis naturæ.efficiuntur legitimi.§.igitur licentia.colla.vj.& glo.in l.& quia.ff.de iurisditio.omnium iudicum. Speculator in titu.de ferijs.§.j.in fine.Solo verbo illi creditur.xcvij.distinctio.c.nobilissimus.etiam in facto proprio sine die & cõsule.Bal.in l.ex his . in vlti.col.C.de testamẽ.militis,& etiã dicitur philosophiæ plenus,vt dicit tex.in l.cùm Syllanianum.C.de his quibus vt indignis.& ibi do.meus Iason:quæ omnia dici possunt de quolibet summo principe,vt de rege nostro.

Et omnes iurisditiones deriuantur ab; eo,sicut à fonte. Bal.in c.primo,in primo notabili.titulo,qs dicatur dux, marchio,comes.de quo per do.meum Iaso.in l.j.col.ij.C.de summa trinita.Serenissimus etiam nũcupatur.ad quod facit c.Salonitanæ.lxiij.distin.& l.j.C.vt nemini liceat in emptio.specie.li.x.& de celsitudine & maiestate Imperiali est textus in l.fi.C.de cõsulibus,lib.xij.& de celsitudine in §.j.insti.quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.& videatur in c.solitę in suprascriptione & nigro:vbi intitulatur illustrissimus & præcellens:& de eius sublimitate videatur ibi.Præest eñ vniuersæ ditioni quæ videt ascendẽtem & descendẽtem solem,& quæ ex vtroq; latere est ,vt dicit textus in authẽ.vt omnes obediant iudicib . prouinciarum.§.hæc cõsiderantes,in princ.colla.v.& est dominus oriẽtis,occidentis,meridiei,& septẽtrionis.Bal.cõsil.ccclix.li.iij.& dicit Barba.cõsi.xxxviij.in j.volu.& consi.xxiiij.li.ij.quod licet sint aliqui principes & reges qui in eorũ territorio ęquiparãtur imperatori,vt de rege Fråcię,vt infrà patebit, tñ nullus esse videtur qui tanto titulo sit honestãdus sicut Imperator:quod; nõ assentit Bal.in d.cõsi.ccclix.nec Barbatia in cõsilio suo xxxiiij.in ij.vol.& dicit Barba.in c.verum,de fo.compe.in fi.quòd non credit quod leges apponẽtes pręcipua priuilegia Imperialis culminis extendãtur ad regem: quoniam,vt dicit,Imperator æquiparatur deo.l.si quis maior.C.de trãsac.& ideo dicit ibi Bal.quod illa lex nõ habet locũ in rege,vt dicit ibi Barba.quod credere esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorẽ in superiorẽ,secus verò de rege nostro Francorum qui est monarcha in suo regno,vt infra dicam.

Et licet omes alij principes vna tñ corona coronentur,tñ imperator triplici coronatur.notatur in cle.j.de iureiur.& ibi glo.dicit,ꝙ prima est ferrea quã recipit ab archiepiscopo Coloniẽsi Aquisgrani eiusdẽ diœcesis:ferrũ autem fortitudinẽ desinat,qua vincere debet rebelles,& infideles conculcare.

Secũda est argentea,quã ingressus Italiã recipit ab archiepiscopo Mediolanẽsi in villa Modinensi eiusdẽ diœcesis:tamen Henricus recepit illam Mediolani in ecclesia sancti Ambrosij.Argentum autem mundiciam & claritatem significat,& ipsum principẽ talem esse debere.est cõtrarietas in hoc,vt statim dicam,quia aliqui dicunt ꝙ prima est argentea,& secunda ferrea.

Tertia est de puro auro,qua coronatur per Papã in ecclesia sancti Petri ad altare sancti Mauricij,& designat aurũ quod oĩbus metallis est excellentius ipsum Imperatorem alijs regibus & principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa,vnde fuit indictio,quæ est terminus quindecim annorum cõtinens tria lustra,& quodlibet lustrum cõtinet terminum quinq; annorum:vt probatur in l.item quæritur.§.qui impleto.ff.locati.Et indictio dicta est,eo quia in singulis quindecim annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis quinq; annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis,in secũdis argentũ pro stipendiarijs,in tertijs aurum pro republica:& de hoc.l.vnica.in fi.C.de iustinia.codice confirmando.& gloss.in authenti.vt præponatur nomen imperatoris.in verbo,indictionis.colla.quinta.Panor.& Cardi.Florentinus dictus Zabarella in cap.inter dilectos.in gloss.indictionis.extra de fide instru.vbi dicunt,ꝙ ad similitudinem huius dantur tres coronæ Imperatori.

Et cùm

Et cūm corona imponatur capiti propter honorē, vt dicit Bar.in l.sed & reprobari.in ij.col.in princ.in versicu. Raynerius.ff.de excusatio.tutorū.inducit ff.de excusatio. tutorū,in lectura Neapoli,nō tamē ita clarē loquitur.melius facit textus in l.vnica.C.de athletis,li.x.vbi dicit corona.i.gloria victoriæ.& facit.l.commodius.ff.de re iudi. & quilibet rex ratione vnius regni tantum habet vnam: Imperator verò tres,ideo à maioritate honoris etiam eidē maior honor debetur ꝙ cæteris principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Alberi.in suo dictionario,in verbo,corona.vbi dicit, ꝙ Imperator accipit tres coronas ad denotandū tria,quæ debēt esse in eo.Primū,quia inquantū est rex vniuersi orbis debet habere puritatē cōscietiæ,honestatis & cōtinentiæ. Nam,sicut refert Tullius,cū Pericles & Sophocles philosophi colloquerentur,contigit puerum iuuenē inde transire,cuius pulchritudinem laudauit Pericles,& ait Sophocles.O Pericles,nō solum prætoris manus à pecuniæ lucro,sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent.Et ideo Imperator primò corona argentea coronatur,qua continentiam notat.Secundò debet Imperator habere virtutē & conscientiā.Vnde Salomon Ecclesi.vij. Noli quærere fieri iudex in prouincia,nisi valeas virtute disrumpere iniquitates.& ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallū,& omnia domat.Tertiò debet habere scientiam & prudētiam discernendi bonum à malo:& ideo coronatur tertia corona aurea.Vnde Salomon.Da seruo tuo cor docile,vt sciat discernere inter bonum & malū.Sicut enim metallū auri est preciosius omnibus,ita etiā & sciētia preciosior est omnibus quæ possunt desiderari.Et istæ coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem saluatoris nostri qui fuit rex vniuersalis, & ideo sacra scriptura eum dicit coronatum his tribus coronis,Zacha.v.Sumes,inquit,argētum, & pones in capite Iesu.De corona ferrea figurata est ī Sedechia qui fecit sibi coronā ferream & mitrā ornatam:de quo habetur ij. Regū c.xxij.Fecit quoq; sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea.& ij.Paralipo.c.xviij.Sedechias vero fili⁹ Chanana,fecit sibi cornua ferrea.De corona aurea habetur Apoca.xliiij.Vidi,inquit,supra nubē similem filio hominis habentem in capite suo coronā auream.Hanc coronā auream etiā figuratā reperimus in Aaron,vt Ecclesi.xlv. Et propria corona aurea dicitur diadema,vt not.gloss.in clemen.j.de iureiuran. faciens differentiam inter coronā & diadema:de quo etiam vide per Io.de Platea in proœ. institutio.Idem Alberi.in dicto loco dicit se inuenisse in quodam sermone in festo sancti Stephani hoc modo,videlicet.Imperator recipit tres coronas,primam in Alemania ab archiepiscopo Argentino,& est argentea:& quando dat ei archiepiscopus dicit,ꝙ Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus,sicut argentū quod est purum inter alia metalla.Secundam recipit in Mediolano ab archiepiscopo Mediolani in ecclesia cathedrali,& est corona ferrea,& recipit eam genu flexo:& dicit ei archiepiscopus.Istam coronam mihi defendes:non intelligens de illa corona materiali,sed quia sicut ferrum est metallum,de quo fiūt infiniti labores & est durissimū & fortissimum metallū,ita Imperator debet esse paratus ad sustinēdū omnem laborem corporalem pro posse,& constans debet esse in iustitia exhibēda,maximè pupillis & viduis & miserabilibus personis.Tertiā coronam recipit Romæ à summo pontifice vel ab alio eius vices gerente,& est aurea:& quando Papa ponit sibi supra caput dicit.Esto fidelis vsq; ad mortem,& dabo tibi coronam vitæ,Apocalipsis ij.& ista designat fidelitatem & prudentiam sciēdi discernere bonum à malo.dicit tamen Hostiēsis in capitu.antiqua.de priuilegijs,ꝙ episcopus Hostiensis qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronādi Imperatorem.Et ideo,vt videmus,cūm tres habeat coronas,honorandus est vltra alios principes & reges huius seculi,qui tantum habent vnam,scilicet vnius regni:quia habēs duo regna,potest habere duas coronas, vt dicit ibi Albericus.

Cūm ergo rex Hispaniæ habeat septem regna, videtur ꝙ habere debeat septem coronas,& sic quòd maiorē gloriā habere debeat:cūm corona seu diadema detur pro gloria,vt dicit Lucas de Penna in l.temperent.C.de vestibus oloberis & auratis,lib.xj.dicā.ī.ista parte,in xxxvij. consideratione.

VIgesimaoctaua consideratio. Videndum est an Imperator sit dominus totius mundi,ita ꝙ etiā reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores,& sic an sit maior totius orbis.Et in hac consideratione recitabo opiniones sequentes,& adducam rationes hincinde,vt intelligantur ea quæ hic ante dicta sunt de imperatore.

Prima opinio est Italorū, qui tenent ꝙ imperator est dominus titius orbis,maximè glossatorum:vt est gl.in l. bene à Zenone.C.de quadriē.præscriptio.glo.in c.per venerabilē.qui filij sint legitimi.glo.in c.super specula.extra de priuile.glo.in c.in apibus.vij.q.j.gloss.in c.Adrianus. lxiij.dist.glo.in c.venerabilem.de electio.glo.in c.conuenior.xxiij.quæstione viij.glo.in c.futura. xij.q.j.glo.in c. si imperator.xcvj.dist.gl.in c.vltimo.l.distin. facit textus in l.deprecatio.ff.ad legem Rhodiam de iactu.& in l.bene à Zenone.C.de quadriē.præscriptio.facit tex.in l.cūm multa.C.de bonis quæ liberis.vbi dicitur summus superior.facit tex.in l.ij.C.de offi.præfecti pretorio Africæ.in prin.ibi:& omnia quecūq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ siue Francorum agūtur.facit tex.in l.si duas.§.j.versi. vniuerso autē orbi conueniens est cuius subiectum est capitulum hoc.ff.de excusatio.tutorum.facit tex.in l.j.versi. nostri orbis.C.de raptoribus virginum.facit tex.in extrauaganti ad reprimendam.ibi,omnia esse principis.

Hanc opinionem sequuntur canonistæ,videlicet Hostiensis,Ioan.Andr.& Anto.de Butrio in d.c.per venerabilem.qui filij sint legitimi.Cardi.Zabarella in c.pastoralis.de senten.& re iudi.Andræas Siculus in c.nouit.de iudicijs.idem Hostien.in summa.de offi.ordinarij.§.j.ver. sed & imperator.

Hanc etiam opinionem tenuit Bar.& omnes Itali & vltramontani in l.j.C.de summa trini.& fide catholica. Bulga.& Alberi.in d.l.bene à Zenone.C.de quadriē.præscriptio.& Martinus ibi dicit etiā quo ad proprietatem, quod dicit esse verum coram Federico imperatore,quod Bulgarus negauit.vñ successit illud:Bulgarus dicit æquū, sed Martinus habuit æquum.& cum Martino tenuit Barto.idem Bar.etiam in l.j.§.per hanc.ff.de rei vendi.idem in extrauaganti ad reprimendam.in verbo, totius.ibi,omnia esse principis.idem in l.si duas.§.grammatici.per illum text.in verbo,vniuerso.ff.de excusatio.tuto.idem gl. & Bald.in c.j.de pace iura.firman.colla.x.vbi plus dicit Bald.ꝙ cūm rex Franciæ sit de comprehēsis in l.ij.C.de offi.præfecti prætorio Africæ,ꝙ peccant Francigenæ & multi alij reges qui ex consuetudine dicūt se non esse sub-

ditos imperio: sed dominus Bal. non bene dicit & ignorauit veritatē in hoc casu, vt statim dicetur. idē tenet Bar. in l. hostes. col. ij. ff. de captiuis & postli. reuersis. vbi dicit nō agnoscens veritatē in hoc casu & errans notoriē, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, ꝙ fortè si quis diceret imperatorē non esse dominum & monarcham totius orbis, ꝙ esset hereticus: quia diceret contra determinationem ecclesię, videlicet contra textum euangelij. Exiuit edictum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, Lucæ ij. & ꝙ ita Christus vt populus recognouit imperatorē vt dominum, idem notat Ange. Areti. in l. j. ff. à quibus appella. non licet. & in §. j. in expeditione gloss. in verbo, Romanorum. insti. de patria potestate, sed in hoc omnes errauerunt & non intellexerunt quomodo sit capiendum istud verbū vniuersus orbis, quia debet intelligi cū restrictione, scilicet subiectus populo Romano & imperatori, vt infra dicam: quia si assumeretur vniuersaliter in genere vniuersali & generalissimo esset falsissimum, cùm nunꝗ vniuersus orbis generaliter fuerit subditus ĩperio. Et etiā Bar. assumpsit istud verbum hereticus nimis generaliter, quia pro tam simplici casu non debet dici quis hereticus, cūm istud non sit contra decem pręcepta decalogi, nec cōtra symbolum.

Et si hoc dicunt iura imperatorum, affirmāt de seipsis quod alij non dicunt: ad quod alij principes non consenserūt nec fuerunt vocati. Istam eandē opinionē etiā tenent ferè oēs qui scripserunt moderno tēpore in l. j. C. de summa trini. & fide catho. & inter alios ibi do. meus Iason qui videtur tenere istam: sed salua etiā eius pace errauit, & hoc maximè, quia tunc tēporis erat subditus duci Mediolani, qui dicit se esse subditū imperatori, cùm quo dux ipse habebat confederationē, maximè cū Maximiliano imperatore, qui tūc prætendebat auxiliū ab ipso imperatore cōtra Ludouicū duodecimū Francorū regē, qui pretēdebat dictū ducatū Mediolani cōtra Ludouicū Sforciam, quem dictus Ludouicus duodecimus expulsit à dicto ducatu, & illum in Franciā adduxit captiuum, vbi mortuus est, ita ꝙ dictus Ludouicus gauisus est ipso ducatu, & post eū Franciscus primus Francorū rex eius successor, maritus Claudiæ reginæ filiæ dicti Ludouici: & timuisset fortè ipse do. Iason aliquid scribere contra Imperatorem, ne fortè dux Mediolani egrè tulisset: sed aliàs credo ꝙ nisi fuisset timor prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodum fuerit stipendiatus sub rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere, tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiā opinionem tenuerūt Cy. Bal. Paul. de Castro & Saly. in d. l. j. & Nicolaus de Neapoli in d. l. si duas. §. j. ff. de excusatio. tutorū. Eādē opinionē tenet Bar. in l. fi. per illum text. C. in quibus causis coloni censibus, lib. vndecimo. & eādem tenuit Bertachinus in suo tractatu, de solutiōe vectigaliū. in secūda parte. eandē tenet Bar. in proœ. ffōrū. & Bal. in l. j. in princ. ff. de offi. præfecti vrbis. Oldradus in consilio suo lxix. incipi. cōsueuit dubitari. Bal. in l. cùm multa. per illum textū. C de bonis quæ liberis. & in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. eandem etiam tenet Ioan. de Imola in l. infamē. circa finem. ff. de publicis iudicijs. vbi dicit, ꝙ aliqui sunt reges qui nō recognoscūt superiorem: de quibus in ca. per venerabilem. extra qui filij sint legitimi. quod dicit verum esse de facto, quare videtur magis delinquere: & idem Ioannes de Imola in l. imperatores, in principio. ff. de appellatio. & Ange. in l. si retentus seruus. ff. de legatis j.

Alia est opinio contraria, quā doctores citramontani tenuerūt, videlicet ꝙ imperator nunꝗ fuit dñs totius orbis: & ita tenuerūt Iac. de Rauēna, Petrus & Ioānes Fabri in dicta l. j. C. de summa trinitate. & in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. & in l. prima. C. de summa trinitate & fide catholica. vbi adducit testimonia antiquarū scripturarum veteris & noui testamenti ad probandum ꝙ fuerunt alij qui habuerunt dominia omni tempore vt fuerunt: & hoc iure diuino, humano, & ciuili probatur.

Et primò videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: quoniam in veteri testamento nō reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tēpore quo populus Romanus in eū transtulit potestatē. l. ij. ff. de origine iuris. Vñ deus qui cūcta creauerat, vt habetur ij. c. Gene. secundùm vetus testamētū dominus erat omnium. vñ Psal. xxiij. dicitur. Dñi est terra, & plenitudo eius: orbis terrarū, & vniuersi qui habitant in eo. Ipse enī à principio per seipsum rexit & iurisditiōnē exercuit, sicut factor rem suā gubernat & regit: & homini dedit pręcepta & prohibitiones, Gen. ij. & ipsis transgredientibus pœnā imponit, Gene. iij. & iiij. c. quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech, Gen. iiij. & v. & multos alios etiā, & hoc ante dicunt Inno. Hostien. Io. Andr. & Abbas in c. licet ex suscepto. extra de foro competenti. & sic deus rexit mundum per seipsum vsꝙ ad Noē.

Tamē quia propter hominē tanta creauerat, Gene. j. l. in pecudū. ff. de vsuris. ea ipsi homini cōcessit, vt habetur Psal. cxiij. Cœlum cœli dño, terrā autem dedit filijs hominum. Et quia cōmunio parit discordiā. l. cùm pater. §. dulcissimis. ff. de leg. ij. voluit ꝙ occupāti cōcederetur, vt habetur Deu. xij. c. vbi dicitur. Quācūꝙ terrā calcauerit pes tuus, tua sit. & à lege ista promissa fuerunt regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus alijs approbatis à deo: vt habetur in c. j. de sacra vnctione. §. vnde in veteri. & j. Regum xviij. c. vbi enumerantur aliqui reges vncti mādato domini. Et dicitur Prouer. viij. c. Per me reges regnant. & in epistola inter claras. C. de summa trinita. & Psal. lxxj. Deus iudicium tuum regi da. & per libros regum per totum fit mentio de regibus.

Ex quibus constat, ꝙ dignitas regalis potius saltem prius est introducta à deo ꝙ imperium, cùm illo tempore nulla mētio esset de imperio & imperatore, vt dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in procemio: in glo. du sainct empire. & meritò si nulla tunc fieret mentio de imperatore, cùm nullū adhuc esset imperium: sed postea per multa tēpora & post nouā legem, id est post testamentū nouū incepit, cū tempore testamēti noui adhuc nō fiat mentio de imperio, bene fit mētio de regibus, cùm habeatur, prima Petri ij. c. Deū colite, regē honorificate. & illud: Subditi estote omni potēti, siue regi tāꝗ precellēti, & ducibus ab eo missis. vt extra de maio. & obedien. c. solitæ. imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructę & reprobatę. Fuit ille lapis sine manibus abscissus qui statuā percussit in pedibus & contriuit: per quā statuam ille quatuor monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit regnū Babylonicū, quod fuit orientale & sub rege Nino primo introductum. Alij sub Belo tempore Thare patris Abrahæ, & ab illo tempore non desit, nec intercidit nomen regum, vt testatur Iodocus Clicthoueus in suo libro, de officio regio. cap. ij. Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est Tyrānus, sub quo fuit principium regni Babylonici,

lonici, vt habetur Genesis decimo.

Et de Assyrijs translata est ad Medos & Persas sub Cyro et Dario, vt habetur amplè Danielis quinto: & hoc propter superbiam Balthasar regis, & iniustitiam, et quia vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexandro magno. & à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano magno: quod dominium demum subiugatum est & subditum Christo. Et illis temporibus vtrum essent reges & principes apud alias nationes, dicit archiepiscopus Florentinus in tertia parte suæ summæ, libr. xxij. c. v. §. xiiij. ignotũ esse apud eũ saltem, sed apud Historiographos non est ignotũ: cùm tempore Nini primi regis Assyriorũ Aegialeus erat rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis in suo supplemẽto Chronicarum, libro ij. & Augustinus de ciuitate dei, libro lxxxj. sic dicens. Sicyoniorum regnũ admodũ paruum erat, et tale regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum regnum ortum habuit à Thubal Iaphet seu Phaleæ filio, testante Isidoro, vt refert idẽ Philippus Bergomen. eodem libro.

Hoc eodem tempore fuit Zoroastes artis Magicę inuentor primus Bactrianorum rex, teste eodem Philippo, loco quo supra. Erant et plura alia regna, vt Boẽmorũ, Scytharum, Thessalorum, Aegyptiorum & Amazonũ fœminarum vsq; ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumęa regio quæ habuit regem, et Ogyppus in Athica prouincia Achaiæ rex.

Hoc tempore fuit regnum Frãcorum, vt habetur per eundem Philippum, libro iiij.

Et erant tunc temporis reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à deo approbati, vt videri potest amplè in libris Regum.

Erant etiam reges in Lydia, quorum regnum habuit finem tempore initij Persarum regni, vt refert ibi idem Philippus.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunũ, qui nulli subijciebantur: de quibus amplè Iulius Cæsar in suis cõmentarijs.

Ex quibus constat et ex his quæ videri possunt per supradictos, ꝙ vsq; ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc imperiũ seu illa monarchia mille ccxl. annis secundùm Augustinũ, libro quarto de ciuitate dei: sed vt habetur Genesis decimo, illo tempore non erat monarchia, quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noẽ.

Tempore verò Cyri Darij primi regis Persarum, qui habuit secundam monarchiã, erant plures alij reges apud alias nationes. Nam talis monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij regis filius, qui rex fuit apud Romanos, & regnauit annis xxxv.

Balthasar Caldæorum rex, Zorobabel apud Iudæos princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno regni sui erãt reges Romani qui tunc exacti fuerunt et consules creati: qui rexerunt Romanos vsq; ad annum nonum post exactos reges, quo tempore fuit institu ta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decẽ virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictę monarchiæ Persarum regnum Atheniẽsium, & tẽpore Darij cognomẽto notus, Alcibiades Atheniensium imperator: etiã post eum Zenophon, & Horestes tertius Macedonum rex, & Amynthias xv. Macedonum rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia et regna, de quibus per eundem Philip. Bergomensem in suo supplemento chronicarum, libro v.

Ex quo constat, ꝙ licet Persæ & Medi obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis Danielis v.

Tempore verò primi regis Græcorum qui fuit Alexãder, in quẽ translatum fuit regnũ Persarum, licet se nominari fecerit terrarũ regem & mundi principẽ, non tamen fuit vniuersalis, cũ suo tempore Pyrrhus fuerit rex Epyrotarum, Brutus rex Anglorum, & Suardus rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergomen. lib. vj. sui supplemẽti chronicarum. j. arti. de quo tamen Suardo non facit mẽtionem Guaguinus in chronicis Frãciæ, nec eum inter reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brenus Gallorum Senonẽsiũ dux, qui totam Asiam subegit, ita ꝙ reges Asiæ lacessiti ingenti pecunia pacem mercati fuere. Ptolemæus verò Macedoniæ rex ausus illi occurrere victus est, et multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum regnum.

Sed regnũ Alexandri post eius mortẽ fuit in duodecim ptes diuisum, anno mũdi ante Christi aduẽtũ cccxij. vt habetur li. j. Maccabęorũ, in prin. tempore cuius fuerũt & multa alia regna, multę dominatiões et principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi, eodem libro vj. Maximè regnum Syriorum, regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander Antipatri filius rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabãt: Tarentini verò & Carthaginenses tunc etiam principes habebant. Cùm essent potentes & bellum gerebãt in Romanos & Romani in eos. His etiã temporibus fuit regnũ Parthorum, cuius regni fuit primus rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodẽ verò tempore erãt reges in Aegypto & etiã in Asia & Syria, et plures alij principatus & dominatiões, de quibus supra dictũ est, quæ nõ erant extinctæ, vt erant in Anglia, & Francia reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo regna scilicet Macedonũ & Aegyptiorum post Alexandrũ fuerũt per multa tempora simul, & eodẽ tẽpore diuersa post Alexãdrũ magnũ, tempore cuius erãt plura, vt supra dictũ est: & fuerunt etiã pro maiori parte temporis vsq; ad imperium Romanum, & tempore Octauiani imperatoris. Et durauit regnum Macedonum annis sexcentum quadraginta quatuor: sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi deniq; reges, vt supra dictum est vsq; ad Octauianum: imo iam incœptum erat regnum Romanorum quod mutatum fuerat in consules, dictatores, deinde & decemviros, post modum & consules iterum vsq; ad tempora Octauiani.

Ex quibus cõstat, ꝙ per hæc tempora illa monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini legistæ vltramontani, & archiepiscopus Florentinus in loco supra allegato, qui non viderat nec legerat chronicas historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prędictorum regnorũ alias nationes habuisse reges. Et ex his cõstat prędicta regna dñationes & imperia

originem habuisse à violentia, vt perpulchrè examinat Petrus Bertrandus huius nostræ ciuitatis & diœcesis Heduen. Cardinalis episcopus in suo tractatu de origine iurisditionum, in prima quæstione.

Tempore verò Octauiani imperatoris in quē plures dicunt translatū fuisse imperium, credo ꝙ in hoc est error, quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimoprimo anno ante Christi aduētum, fuit imperator Romanus, qui imperio Europe tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomas, libro vij. & cūm in Græciam traiecisset, vniuersi orientales reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulij Cęsaris imperium Romanum initium habuit, & nō fuit dictus rex Romanorū, sed Cæsar. Hinc est, ꝙ non dicebātur reges, quòd id nominis Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tempore nō reperitur ꝙ plura alia regna principatus & dominationes de quibus supra fuerint subiecta imperio, imo tempore suo erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum in suis cōmentarijs: nec reperitur ꝙ tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicā: nec Hispaniam & Gręciā, nec regnum Macedonicum, Parthorum, Syriæ, & alia de quibus supra in totum, maximè sine controuersia & bello, quoniam tam breui tempore quo imperauit tot regna obtinere non potuisset. Cūm à tempore adepti imperij, quod fuit anno quadragesimooctauo ante aduētum Christi, tantū vixerit quinqꝫ annis, & sic mortuus est ante Christi aduentum anno quinquagesimoprimo, quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquagintasex, menses sex: quo tempore erant multi reges, & principes, multa etiam dominia & principatus, quę nō subijciebantur imperio Romano, de quibus infrà.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Octauiani frater Asiam, Ponthum & orientem tenuit.

In Germania etiam Iolianam, & Varianam cladem perpessus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus, cui data erat potestas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem suam occidi iussit, eo ꝙ accusata fuisset ꝙ ad Octauianum effigiem suam trāsmisisset, vt in sui desideriū prouocaret: & vsqꝫ ad illū diem non defuerūt principes Iudęis. Tēpus quippe erat vt veniret ille cui promissum erat, quo nouo promissum est testamēto, vt ipse esset expectatio gentium, ex quo cessauit eorū vnctio, hoc est imperium: quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, & ideo Herodem in alienigenā habuerunt. Cui postea successit Herodes antipas Herodis filius: & Archilao è regno pulso Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id est partes diuisum est, & huic Galilæa obuenit, quę est regni Iudęorū quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx regina Iudęorum, & post eam Agrippa magnus Aristoboli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodē Calcidis regem.

Et tempore quo regnare incepit fuit anno ante Christi aduentum xxxj. & Burgundionum regnum initiū habuit post Christi aduentum anno xxxv. quod nō habuit finem nisi post Christum cccclxxxviij. & sic nec tempore Octauiani erat monarchia vniuersalis.

Plures etiam tunc temporis erant principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam imperium à tempore Iulij cęsaris, & etiā in Hispania et Aphrica, de quibus supra: de quorum annihilatione & euersione nō constat, & si hoc fuisset factum, esset ex violentia & rapina, nō ex debito modo.

Quodquidem imperium, quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiugatum & subditum Christo, vt habetur in visione Danielis c.ij. signatum per lapideam statuam illam in puluerem redigentem: & hoc dignum fuit, quia dignum est, ꝙ propter iniustitias regū & diuersos dolos regnum de gente in gentem transferatur, Ecclesiastes x.c. & ostensum est Octauiano imperatori per Sibyllā Tyburtinam die qua natus est Christus dominus dominantiū, vt dicit idē Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allegato. Et factum est regnum huius mūdi domini nostri Iesu Christi: cūm, vt habetur Apoca.xj.c. sibi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra, Mat. vlti. cap. vt impleatur illud Ezechielis. Faciam eos gentem vnam, & erit vnus rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes. vnde glo. Danielis ij. dicit, ꝙ sicut à principio nihil fortius imperio Romano, sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat nunquā ante Christi aduentum fuisse aliquem de iure monarcham & dominum vniuersi orbis, cūm, vt dictum est supra, fuerūt plura regna etiam à deo permissa & instituta, vt de rege Dauid, Salomone, & sic de alijs. Nec licuit imperatori ea sibi appropriare prohibente lege naturali & diuina quæ habet: quod tibi nō vis fieri, alteri ne facias. Mat. vij. & in prooemio. decreta. Nec licuit eis transgredi terminos quos posuerunt patres antiqui, Prouer. xxij. c. in fi. & in pręceptis decalogi, Non cōcupisces rem proximi tui, Exodi xx. in quo omnis rapina & violentia prohibetur. xxiiij. q. v. c. pœnale.

Et prædicta faciunt, quòd de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum prout regna, & sic quòd nunquā imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Imo etiam imperium Christi nunquā fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cūm ipsemet dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo, Ioā. xviij. & suo tempore fuerūt principes, vt Octauianus Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari dicens. Reddite quæ sunt Cæsaris Cęsari: & quę sunt dei, deo. Marci xij. Matthæi xxij. & Lucæ xx.

Et tunc tēporis erant plures principes in Gallia, Asia, Affrica, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Calcide, & Iudęa. Et statim post incœpit esse regnum Burgundionū, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi xxxv. vt refert idem Philippus Bergomen. libro viij.

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Darium regem Persarum à Scythia turpi summouere fuga. Cyrum cum omni exercitu trucidarūt. Alexandri magni ducem cum copijs vniuersis deleuerūt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure verò humano siue naturali adhuc minus, quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus, & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt l. j. ff. de iustitia & iure. §. ius naturale. & prima distinctio. c. ius naturale. & de iure gentium, quod etiam naturale vocatur, institu. de rerum diuisione. §. singulorum. per occupationem dominia sunt distincta & regna condita. l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure.

Et sic constat, ꝙ iure illo naturali seu iure gentium solum erant reges, cūm non dicat imperium, nec tunc erant imperatores, vt ante dictum est: reges tamen erant imperatores,

ratores cùm dicit tex.j.Regum viij.c.hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis.notando verbum,imperaturus: ex quo quilibet rex potest hoc respectu dici imperator.

De iure verò ciuili dicit Albericus in loco supra allegato,ꝙ duplex est propriũ:scilicet propriũ cuiuscũq; ciuitatis,vt in l.oẽs populi.ff.de iustitia & iure. Aliud est propriũ ius ciuile Romanorũ per excellentiam.§.sed quoties. insti.de iure naturali.Et tunc sic,si ius ciuitatũ vel prouinciarũ consideremus,multæ ciuitates & prouinciæ nõ subsunt imperio.Nam,vt dicit,in Hispania,vt dicũt doctores in c.causam,le second.extra q filij sint legitimi.& Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio.ab intesta.cxij. charta.versi.vltimus modus legitimãdi.quicũq; allegaret legem imperatoris,capite punitur.Veneti verò & multi alij non seruant iura imperatorũ,nec etiã Galli & Franci. quia non subijciuntur legibus imperatorum,nec eas allegant,nisi inquãtum fulciuntur ratione,& nõ aliàs,vt dicit Bal.in l.nemo.C.de senten.& interlocu. omni.iudicum.

Si verò cõsideramus ius ciuile Romanorũ,& isto possemus nos de facili expedire,quia nõ est credẽdũ illis quorũ repellerentur actores.c.fraternitatis.de hęreticis.c.licet ex quadam.de testibus.l.mathematicos.C.de episco.audien.Et non plus creditur mortuæ voci ꝙ viuæ:sed leges sunt mortuæ voces principis,ipse autem est vox viua,in authenti.de consulibus.§.fin.colla.iiij.Cùm itaq; populo Romano nõ esset credẽdum in facto propio,vt.l.nullus. ff.de testibus. ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiuẽ tenet Alberi.loco quo suprà,ꝙ nunquã imperator fuit dominus totius orbis,& hoc etiã tenetur à multis,maximè ab omnibus doctoribus Aurelianẽsibus & citramõtanis cõtra sentẽtiam glossarũ iuris ciuilis,& canonici.Hãc etiam opinionẽ tenuerunt Iacobus de Rauenna,Petrus,& Io.Fabri in d.l.j.C.de summa tri.& fide catho.& in l.bene à Zenone.C.de quadri.præscriptio.per eosdẽ in §.j.insti.de patria potestate.per eosdem etiam in proœ.ff.orum.quos secuti sunt Raphael Fulgo.Guillel.de Castillio,& Bernardus de Castillio in dicta l.j.supra allegata.Et istam etiam opinionem tenet Cardinalis Zaba. in c.venerabilem.§.verũ.in ij.col.extra de electio.vbi dicit ꝙ in hac materia multa ingenia laborauerunt inuestigando initium monarchiæ terrestris,& prodierunt plurimi libri de monarchia,nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim,vt dicit,ꝙ imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum,& sic etiam in alijs regnis quæ habuerunt monarchiam,vt fuit Assyriorum,quod dicitur Babylonicum. item Macedonum, quod floruit sub Alexandro.item Carthaginense,quod maximè viguit tempore Hannibalis,vt in Tito Liuio,de secundo bello Punico.Hæc tamen regna pręter Romanorum dicuntur monarchiæ,non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem,sed ad magnam partem:imo etiam Romani nunquã habuerunt totum,sed ferè totum, vt dicit Zabarel.ibi.

Et,vt dicit Albericus,hanc opinionem tenendo legibus eorum sunt conuincendi,argu.text.in c.qui syncera. xlv.distinctio.sic.Nam imperator non est mundi domini,quoniam secundùm legem imperatorum,qui dicit se dominum de iure gentium vel ciuili,habet hoc probare.l. in rem actio.ff.de rei ven.

Imperator enim duas solas causas dominij allegat,q; scilicet habuit à populo Romano,vel quia per iustũ bellum occupauit ab hostibus imperij,ff.de captiuis & postlimi.reuersis.l.postliminium.& l.hostes.ff.eodem titulo.

Sed ad primum respondetur,ꝙ populus non potuit plus in eum transferre ꝙ habuerit.l.traditio.ff.de acqui. rerum dominio.sed non habuit dominium super alias nationes,vt.s.dictum est,& demõstratum fuit,& adhuc infrà demonstrabitur:ergo nec ipse quod populus non habuit.Et si populus Romanus allegaret se habuisse,incumberet ei probatio:tamen onus probationis assumendo cõstat satis fuisse probatum ex supradictis, & infra adhuc per chronicas Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissimè probari.

Notorium est enim ꝙ ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemũ fratres:notatur in l.ij.ff.de origine iuris,in prin.& notatur in l.fi.ff.de rerum diuisione.& habetur etiam in chronicis,lib.iij.prædicti Philippi Bergomensis, quoquidẽ tempore erant multa regna,de quibus ibi plenissimè:quoquidem tẽpore,vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit,Romani non dominabantur toto orbi, imo etiam minimę parti orbis,& tunc habebant solum reges,& sic eorum regnum erat distinctum illo iure ciuili,quo dictum est supra & tantum iurisditionem habuerunt cùm locum ędificauerunt,vt in §.si verò forsan.in authen.de quęstore.colla.vj.Vnde populus ille pro prædictos reges expellendo videntur contra se dei iram prouocasse.vij.q.j.c.deniq;.& sic nec dominium nec iurisditionem de iure habuerunt.Nam ius dicitur quod iustum est.j.dist.c.ius naturale.& per vim & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt.notat Inno. in c.super his.de voto.ita ꝙ propter vilitatem initij cõnubia fuerunt eis à Sabinus,Albanis,& cõfinitimis partibus denegata,quod cùm hoc nouisset Romulus finxit se velle ludere ludos,idq; publicare fecit: qua nouitate allecti populi vicini,vt noui populi spectaculum viderent,asciuerũt,ductis vxoribus & filiabus, quas cùm tenerent rapuerunt:exinde ortum bellum in Albanos,quos suę ditioni addiderunt,& paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt:nec prescriptione se iuuare possunt, cùm semper malam fidem habuerint, tam ipsi ꝙ habentes causam ab eis:& de violentia eorum constat per iura quæ sunt certa.l.& hæc ignorantia.ff.de iuris & facti ignorantia.ideo est ignorantia iuris quę eos non excusabit.l.nunq;.ff.de vsucapio.l.iuris ignorantia.ff.de iuris & facti ignorantia.

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prędicta nunc reassumendo monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsq; ad tempora hodierna: demonstrãdo ꝙ semper fuerũt alij principes,reges,& dominationes per vniuersum orbem in pluribus & diuersis partibus mundi,maximę tẽpore illorum qui dixerunt se ipsos mũdi dominos,& faciendo in hoc casu fundamentũ pro opiniõe cõtraria à Iulio Cęsare qui primus imperator et nomẽ tale sibi assumpsit,eo ꝙ Romanis imperabat, vt tradunt historiographi:de quo gl.in l.j.ff.ad le.Iul.de adulterijs.aliquid sentit, vbi dicit Iulium Cæsarẽ auunculum Gaij Augusti fuisse primũ imperatorẽ:cùm an tantũ dominiũ haberent Romani,vt dictũ est,per rapinã vsurpatũ,& in sua origine per vim violentiã & rapinã inchoatum,ex quo ergo initiũ seu origo nactę possessiõis de iure inspicienda sit.l.clã possidere.in prin.ff.de acqui.possessio.l.nam origo.ff.quod vi aut clam.quæ cùm sit vitiosa nunq; prodest violento.l.autoritatem.C.vnde vi.l.si qua

loca.C.de fundis & saltib.limitro. libro xj. Et maximè etiam de iure canonico.c.fi.& c.vigilanti.extra de prescriptio.in regula possessor.de regul. in vj.& regula peccatum,eodem tit.quia semper requiritur bona fides etiam si desierit titulus,& sit tempus immemoriale.cap.j.de praescriptio.in vj.in l.vnica.C.de vsucapio. transforman.ita φ tale vitium transit ad successores.l.an vitium.ff.de diuer.&temporali.praescriptio.l.Pomponius,in principio. ff.de acqui.posses.§.fina.institu. de vsucap.l. hæres.ff.de vsucapio.Ideo cùm non potuit primus scilicet Romulus terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiã Iulius Cæsar, vt dixi & dicam statim, ideo nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus,& sic si de iure gentium hoc licuit Iulio Cæsari.d.l.ex hoc iure.licuit & Gallis suo tempore,qui etiam quasi ab initio vrbis conditæ ferè totã Italiã etiã vsq; Romam ipsa euersa dempto capitolio, prout refert Titus Liuius in quarto primæ decadis,& Iustinus,libro xxiiij. qui etiam imperium Romanum per multos annos tenuerunt,ita φ fuerunt septem aut octo reges Franciæ imperatores Romanorum,cùm à principio de Græcis translatum fuerit in francos, videlicet in Carolum magnum: quod fuit anno Christi dccccj.vsq; ad Coraldũ primum successorem Ludouici tertij in imperio Gallorum:qui omnes reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum vsq; ad annum domini dcccccx.quo tẽpore fuit translatũ imperium in Germanos, quoquidem tempore semper erat alius imperator in Grecia, qui dicebatur imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum quod potest esse est de Iulio Cesare,qui dicit se Gallias deuicisse,quod non est verum in totum,cùm semper Aluernia,Britannia,& plures aliç ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunq; sine continuis querelis paruerunt Romanis, vt constat ex chronicis historiographorum: vt etiam dicit Oldradus consilio suo lxix.incipien.consueuit dubitari.imperatores Romani nunq; fuerunt in pacifica possessione orbis,cùm de his,vt supra dictum est, nunq; gauisi fuerint pacificè.

Vnde sub Valentiniano vniuersa Gallia defecit,exinde coacti sunt Romani viuere contenti sedibus suis,& legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica,vt satis patet ex chronicis:quequidem etiã allegandç sunt in decisionibus causarum,& credendum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bald.& Anto.de But.in c.inter dilectos.extra de fide instrumen.glos.in verbo,transtulit. in c.venerabilem.de electio.glo.j.circa medium.in c.ex literis.extra de in integrũ restitut.Bar.in l.j.col.vj.& ibi do.meus Iason & alij.ff.si certum petatur.glo.& Geminia.in c.placuit.xvj.distinc. glo.ij.& Geminia.in c.in nomine domini.xxij.distinctio. & glo.iij.& Geminia.in c.j.xxvij.distinc.& idem Geminia.in c.absit.l.distinc.& glo.in procœ.fforum.§.hæc autẽ tria.in verbo,vrbibus.

Et idem de libris historiarum quo ad facta antiqua. Geminianus in c.quamuis.ante finem.xxj.distinc. Felin. in c.cùm causam.extra de probatio.& in dicto c.inter dilectos.in viij.col.extra de fide instrumentorum.

Si igitur ex prçdictis propter vim illatã populis Galliæ debeãt dicere se dominos,prout dixi suprà post Inno. in d.c.super his.in fi.extra de voto & voti redempt.clarũ est,φ ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura quç eis prodesse possint,nec etiã titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta pro opinione dicẽtium & tenentiũ nunq; fuisse vniuersalẽ monarchiam in mũdo,nec imperatorem vnq; fuisse dominũ totius orbis adduco fundamẽta sequẽtia quæ faciant cõtra illos,maximè qui se dixerunt dominos totius orbis:prout fecerũt quidã imperatores,de quibus sunt leges in libris Codicis & digestorum. Primò tpe Iustiniani,qui qñq; se dicit dñm totius orbis, vt supra dixi in legibus allegatis,maximè in l.ij.C.de officio præfecti pretorio Affricç.Nã illud nõ est verisimile: cũ,vt habetur in authẽ.vt prçponatur nomẽ imperatoris. col.iiij.vbi vtiẽ his verbis.Qui sub imperio nostro sunt, aut quos nostrũ regit imperiũ.& ibi:post in qua nos deus Romanorũ supposuit rebus.& in §.sed hoc tẽpore.instit. de his quæ sunt sui vel alieni iuris.ibi:nullis hominibus quç sub imperio nostro sunt.& in l.j.C.de sum.tri.& fide catho.ibi:quos clemẽtiç nostrç regit imperiũ.quos textus nõ intellexerũt,& nimis crudã interpretationẽ ad illos fecerũt doctores vltramontani,qui voluerũt illud verbũ relatiuũ vltra suam naturã extendere:cũ de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedẽtis.notãt doctores in d.l.j.

Tempore verò Theodosiani & Honorij,qui fecerunt l.mercatores.C.de cõmercijs & mercatoribus.erant plures non subditi imperio.Et tempore etiã Alexandri quarti imperatoris,vt satis constat ex l.omnibus ciuitatibus, quç sub imperio nostro.ff.ad Trebel.Et quod plus est,ex chronicis cõstat,φ tẽpore Antonini xij.& Cõmodi Lucij Antonini,& Marci Antonini plures erãt nationes nõ subditç imperio.Ex quo cõstat φ relatio Iuliani cõditoris illius legis deprecatio.nõ est vera,& quòd nõ est verisimile,φ imperator ita respõderit,quoniã veritas erat in contrarium.Nec etiam est credendum Iuliano,cũ fuerit male vitæ & modicç æstimationis & tyrannus:& sic nõ omni exceptione maior,& vocatus fuit Didius Iulianus,qui tyrannicè imperauit per aliquod tempus,& pauci eũ inter imperatores enumerant:& sic non multum facit illa lex, deprecatio.cùm conuincatur dictus Iulianus de mẽdacio, eo quia tẽpore Antonini xij.Parthi non erãt subditi imperio, cùm Marcus Antoninus qui eidem successit eosdem debellauerit.Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute vnà cũ filio Commodo Antonino superauerit,tẽpore cuius Commodi Antonini Britones non erant subditi imperio,nec etiam Arabes.Nã illo tempore regnabat Lucius rex Anglorum.

Et sic constat,φ illis temporibus nunq; aliquis Antoninus fuerit mũdi dominus,saltem vniuersalis, quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo satis responsum est ad illã legẽ deprecatio.& ad omnes leges Iustiniani & imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratã per chronicas historiographorum,vt dictum est.

Item etiã dicta.l.deprecatio.cũ extrauagãti:ad reprimendũ.laborant eodẽ morbo,φ ab indignato principe factæ sunt.Prima ab Antonino propter piratas.Idem secundùm Bar.in d.extrauaganti:in Henrico qui indignatus hoc dicit propter principes qui terras imperij occupabãt,& maximè propter Robertum Siciliæ regẽ, propter quẽ fuerunt factæ duæ extrauagãtes,scilicet ad reprimendũ,& qui sint rebelles:quæ tñ postea fuerũt reuocatç per Clementẽ quartũ.clemẽ.pastoralis.de sentẽ.& re iudi.vnde à principe irato factum nõ disponit.l.j.ff.de cõsti.principum.

cipum.§.ſed quod principi.inſtitu.de iure natu.l.metum.§.ſed cùm prætor.ff.quod metus cauſa.

Imo quod plus eſt,ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium clarè oſtenditur contrarietas omnium imperatorum & iuriſcõſultorum,cũ Iuſtinianus in §.ſed ſi ab hoſtibus.inſti.quibus modis ius patriæ po.ſol.dicit imperiũ Romanum debere habere limites & fines:ſi enim imperator haberet vniuerſale dominiũ ratiõe ſui imperij, nõ haberet limites nec eſſent aliqua limina imperij,& quæ caperentur de facto,non cenſerẽtur redire poſtliminio,vt patet in l.à poſtliminio.§.à piratis.ff.de captiuis & poſtlimi.reuerſis.& in l.qui à latronibus.ff.de teſtamentis. Et ſic cùm limina habeat imperium à limitato loco non orbe,neſcio quomodo dici poſſit imperatorem eſſe dominum orbis.

Et faciunt adhuc vltra prędicta contra eos leges ipſorum quæ dicunt imperatorem ſeu populum Romanum habere hoſtes.l.j.C.de offi.præfecti præto. Africæ.§.j.in authẽ.de hæredi.& Falcidia.colla.j.ff.de collatio.l. in bello.l.poſtliminium.&.l.hoſtes.ff.de captiuis & poſtli.reuerſis.& ille tex.in d.l.poſtliminium.facit multũ inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos regeſq; moribus & legibus conſtitutum,& ibi:regem ſocium aut amicum. cùm populus aut rex liber dicatur, qui nullius alterius populi poteſtati ſubiectus eſt,vt eſt text.in l.non dubito.ff. de captiuis & poſtli.reuerſis .& glo.in dicta.l. hoſtes.vbi tex.in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hoſtib9 Romanorum,quos antea ſocios & confœderatos appellauerunt.d.l.non dubito.& d.l.poſtliminiũ.quæ quidem leges poſtliminium.& hoſtes.fuerunt conditæ ab Vlpiano & Paulo iuriſconſultis tempore Alexandi imperatoris,qui ſtatim regnauit poſt Antoninos, qui inceperunt anno Chriſti cliij.& fuerunt quinq; aut ſex,& finierũt in Baſſiano Antonino & Aurelio Antonino, poſt quos fuit dictus Alexander,anno Chriſti ccxxiij.

Et ſic conſtat,ꝙ ille Iulianus,de quo in d.l.deprecatio. nõ dixit veritatem:& per hæc ad illam legem pleniſſimè conſtat eſſe reſponſum.

Albericus verò ad illam.l.vlterius reſpondendo dicit, ꝙ licet imperator in vno loco dicat ſe mundi dominum, tamen alibi fatetur multos eſſe qui non erant imperio ſubditi.Alij enim erant hoſtes,alij fœderati,alij reges,alij amici:vt in d.legibus hic ante allegatis.& dicta.l.mercatores. C.de commercijs & mercatoribus.

Ad ca.in apibus.facilis eſt reſponſio:quia licet dicatur ꝙ in vno regno debeat eſſe rex,non ſequitur ꝙ nõ poſſint eſſe diuerſa regna:imo ꝙ plus eſt,deus ordinauit à principio plures reges,& in vno quoq; regno vnũ regem. Nec hoc prohibet d.c.in apibus. nam vnus apes non eſt rex omnium apum de mundo,imo in quolibet vaſe apum eſt vnus rex,nec oẽs grues de mundo ſequuntur vnã,ſed vna congregatio ſequitur vnam,& alia aliam,& ſic in quolibet regno erit rex,vel in qualibet ciuitate vnus rector:quãꝙ tamen reperitur duos fuiſſe imperatores.l.imperatores. de pactis.& l.diui fratres.ff.de pœnis.& ita illum tex. declarat Ioannes de Turrecremata.in d.c.in apibus. vbi reſpondet ad iura pro parte contraria allegata,tenendo etiã quòd nunq; fuit monarchia vniuerſalis.

Ex quibus conſtat reſponſio generalis ad omnia iura dicentia,quòd imperator eſt dominus totius orbis,& habet monarchiam: eſt verũ,orbis,ſcilicet ſubiecti Romano imperio, cùm tempore quo tranſlatum fuit imperium per populum in principem,tranſtulerunt ei omne imperium,quod habebant in toto orbe. Cùm ergo totus orbis vniuerſaliter non tunc ſubijceretur ipſi populo Romano, ſed tantum vna pars,debet intelligi illa pars eſſe vniuerſaliter illum totum orbem,& non vltrà.Quia ſi extenderetur ad patrias etiam tunc non ſubditas imperio,ſequerentur,tot inconuenientia,quòd in menſe ſcribi non poſſent. Sequeretur enim quòd tranſtuliſſet in eum plus iuris ꝙ habuiſſet:ſequeretur etiam quòd poteſtatẽ habuiſſent tollendi ea que de iure diuino erãt introducta, vtputa regna & dominationes,de quibus ſupra dictum eſt.Et ſic illa generalitas ſeu vniuerſalitas reſtringitur ad habilitatẽ.l.eũ. ff.de iudicijs.notatur plenè per do.meum Iaſonem in l.j. §.nunciatio.col.iiij.ff.de noui operis nuncia. & ne ſequatur abſurdum,notat Felin.in c.cognoſcentes.col.vj.extra de conſtitu. Abſurdum enim eſſet & contra iuris diſpoſitionem,quòd populus Romanus transferẽdo omnem poteſtatem quam habebat in principem,plus iuris ei dediſſet ꝙ habuiſſet:& ideo illa vniuerſalis locutio ſeu generalis debet ad partem mũdi ſubditam Romano imperio reſtringi, & non ad alias partes eidem non ſubditas extendi,ad euitandum incõuenientia & abſurda,de quibus ſupra dictum eſt:& ne incidant in mendacium, quod facerent vt notoriè conſtat ex omnibus chronicis mundi.Et etiam ad id quod eſt poſſibile reſtringuntur.Florianus in l.eum debere.ff.de ſeruitut.vrba.prædiorum.& non ad impoſſibile,quod eſſet hoc caſu.

Non obſtat vlterius quod voluerunt dicere multi tenentes partem contrariam vltra ſolutiones prædictas ad textus ſupra allegatos,maximè ad c.conuenior.xxiij.q. viij.vbi dicitur ꝙ imperatori licent omnia & ipſius ſunt vniuerſa,quia vltra reſponſionem quæ dari poteſt,ꝙ hoc poſſit eſſe verum in ſuo imperio,& infra fines & limites ſui imperij:quia nõ ibi dicitur deciſiuè,ſed ſolum erat vna allegatio partis,vt ibi patet.

Et ad.c.quo iure.viij.diſtin.reſponſio eſt in promptu: quia ibi loquitur tam de regibus ꝙ imperatoribus:domino enim ſunt(dixit ille tex.quibus principaliter hic mundus regitur)autoritas ſacra pontificum, & regalis poteſtas:non enim dicit imperialis,vnde nec regularitas orbis quieſceret in eo,quia tũc nec eſſet opportunum eccleſiam dei in ſua regularitate quieſcere,quæ mundum vniuerſum regit,& ſub qua omnis ſpiritus requieſcit.c.ſolitæ.de maio.& obedien.in c.conuenior.xxiij.q.viij.in c.ſi imperator.xcvj.diſtin.qui nec priuilegium à ſede apoſtolica ſibi indultum conſeruare potuit.Ideo propter defectum imperatoris neceſſe fuit,ꝙ reges Franciæ ſubuenirent eccleſiæ afflictę:quibus & à deo hoc donatum eſt ſemper.c.hortatu.xxiij.q.viij.c.Adrianus.lxiij.diſtinc. & ideo ille tex.in d.c.quo iure.melius intelligi debet de rege Franciæ,ꝙ de imperatore, cùm plus reges Franciæ ſubuenerint eccleſię ꝙ imperatores,vt ſupra dixi:& etiam ille tex.in dicto c. quo iure.non loquitur deciſiuè & præciſè,ſed tantum exemplatiuè,vt ſatis ibi confitetur gloſſa.

Et pro reſponſione l.ij.ff.de offi.præfec.præto. Africæ.quæ lex fuit Conſtantini,quo tempore tranſlatum eſt imperium in Gallos,ſcilicet in Carolum magnũ, de quo ante dixi in terminis illius legis non probat ꝙ imperator fuerit dominus vniuerſi orbis,nec ꝙ habuerit vniuerſale dominium,imo nec habuerit dominium in Gallia in his verbis ponderatis ab omnibus tenentibus partem contrariam, ſcilicet in partibus Hiſpaniæ & Galliæ ſiue

Francorum: & nota verbum, in partibus: non enim dicit ꝙ Gallia subesset imperio, verū est bene ꝙ aliquę partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, vt patet in l. ñ. ff. de censibus. & quę forsitan obediebant imperio Romano, vt erat Massilia, Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ quæ allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de regno Franciæ, & de facto à Romanis imperatoribus occupabantur, quę etiam de facto per Theodobertum regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij regis recuperatæ sunt, & denuo Francię regno additę, & vsq; ad hæc tempora conseruatę.

Vnde ergo bene dicit text. quę in partibus Gallię seu Francorum, quia & illę partes sub Gallia Aquitanica, vel secundūm Pliniū Lugdunēsi, cōprehenduntur: vnde nec per hoc cōcludit Gallias vniuersas subesse tunc imperio.

Ad. l. si duas. §. j. ff. de excusa. tutorum. ibi: vniuerso orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulū. Nam ille textus nihil facit, & etiam sunt verba Antonini Pij, de quo in l. deprecatio. iam pluries s. allegata, & nō sunt ibi decisiuè posita, sed allegatiuè: allegādo quandā epistolam illius Antonini Pij missam comiti Asiæ solū. Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuersalitas seu generalitas, scilicet vniuerso orbi Asiæ, & sic ista vniuersalitas hic limitatur & distinguitur in illo casu, cūm sit dictū ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asiæ, quod fit de iure. notat do. meus Ias. in l. si conuenerit. col. vlti. ff. de iurisditiōe omnium iudicū. per textum in l. quoties. C. familiæ herciscū. per quem Bal. notat ibi ꝙ verba generalia indefinitè prolata recipiunt à verbis specialibus intellectum: & plura alia ad propositū adducit idem do. meus Iason in l. si de certa re. & in j. & ij. col. C. de trāsact. faciūt quæ dicit Alex. in consi. suo xxij. in fine. in j. volu.

Cūm ergo prędicta epistola fuerit solum missa comiti Asiæ, non extendetur vniuersalitas sequens vltra districtum cōmissum dicto comiti, quia etiā extra territorium ius dicenti non paretur: & cūm comes Asiæ solum haberet administrationem in Asia, vt sonant verba, scilicet comiti Asiæ, non extendetur illa vniuersalitas vltra suam administrationem.

Et etiam facit, quia epistola non probat nec ligat non recipientes, vt satis probat Barto. in l. filiusfamilias. ff. ad Macedon. Ex quo ergo non constat ꝙ alij receperint prædictam epistolam & tacuerint, nō eos ligauit. Cūm etiam epistola nō probet, notant Bal. & alij in l. nō nudis. C. de probationibus. & etiam satis supra demonstratum est ꝙ nūquam Antoninus fuerit dominus vniuersi orbis, imo suo tempore erant plures reges & principes, qui nō erant tunc subditi Romano imperio.

Ad dicta Bar. & aliorum dicentium reges peccare, qui negant imperatorem esse dominū orbis, & dicentes contrarium esse hereticos, & etiā eos esse hęreticos fundantes se ex dicto Lucæ ij. c. Exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, cūm hoc non probet necessariò ꝙ ergo Cæsar fuerit dominus vniuersi orbis, pro ut in veritate rei nō erat. Nam nō sequitur, exiuit edictū, igitur est dominus: nec per hoc probatur in imperatore esse dominiū. Nam ergo sequeretur. Cūm turcha magnus dicat se dominum orbis, ꝙ hoc sit verum: sępè em̄ gloriātur domini principes in assumptione titulorū generaliū, quos tamen nō habēt, nec vnquam habuerunt, nec in æternum habebunt, vt de illo Turcha magno, & satis demonstratum est in pluribus alijs.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur, ꝙ per hoc qs efficeretur hęreticus, nā istud nō est nec de pręceptis ecclesiæ, nec de præceptis decalogi, nec de cōtentis in symbolo, vt supra dixi in prin. huius secundi tractatus: & licet sit in euangelio, non tamen est ibi pręceptiuè, sed solum narratiuè.

Ex quo etiam, quod plus est, reperio contrariū fuisse determinatū per summos pōtifices, qui dixerūt & ordinauerunt regē Frācię neminē recognoscere in spiritualibus & tēporalibus. d. c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. qui tex. loquitur de iure, & nō de facto: quia nūq; summus pontifex loquitur in facto, sed in iure tantū. gl. est in c. cōsultationi. in glo. fi. extra de tempo. ordinā. quā glo. in terminis nostris reputat singularē Felin. in c. cū nō liceat. extra de pręscrip. vbi addit ꝙ illā glos. notat Cardi. Alexan. in c. quę in ecclesiarum. in verbo, videbatur. extra de cōstitutio. & illam glo. & interpretationē firmat Panor. in c. nouit. & ibi Felin. extra de constitutio. & facit tex. in l. mora. in prin. ff. de vsuris. ibi: neq; constitutiōe vlla, neq; autoris iuris quæstione decidi posse, cūm sit facti magis ꝙ̃ iuris. & facit tex. in l. eum quem. in fi. versi. de facto autem cōsulētibus. ff. de iudicijs. Cū tanq; habens omnia iura in scrinio pectoris nunq; de facto loquitur, sed de iure: quod etiā ex pluribus rationibus ex illo textu ponderari potest, maximè in prin. in versicu. insuper. ibi: sine iuris alterius lęsione in eo se iurisditiōi nostræ subijcere potuit. Ad quæ verba aduertendum est, cūm si verum fuisset ꝙ rex Frāciæ fuisset subiectus in temporalibus imperatori de iure, *non potuisset* ipse rex Franciæ sine magna læsione iuris alterius scilicet imperatoris se subijcere alienæ iurisditioni, scilicet pontificis, maximè cū tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione regni & alijs feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus specialis ipsius imperatoris in istis feudis maioribus, per textum in c. naturalis. vbi oēs notāt. si de feudo fuerit controuersia. vbi glo. & oēs feudistæ post eam in vsibus feudorum. imo papa in talibus in iurisditione imperatoris non potest se intromittere, vt tenent omnes in c. cæterūm. de iudicijs. & legistæ in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de libe. & posthumis.

Et facit tex. in l. ij. ff. de natal. restituē. p Bal. & Paul. de Cast. in l. j. C. de iure aureo. annulorum. per illū tex. quod tamen intellige, nisi concerneret materiam peccati. glo. in c. si duobus. extra de appella. Innocen. in c. licet. extra de foro compe. Abbas in c. nouit. extra de iudicijs. Felin. in c. j. extra de constitu.

Et si dicatur, ꝙ in dicto c. per venerabilem. magis tractatur de efficacia & validitate matrimonij quā de legitimatione filiorū, ex quo poterat ad summū pontificē spectare cognitio. Cūm causę matrimoniales debeāt corā iudice ecclesiastico terminari, & per summū pontificē super talibus est dispēsandum, & nō per alium. notatur in c. lator. qui filij sint legitimi. & in dicto c. p venerabilē. & per Bar. in l. Titia. ff. soluto matri. Ex quo dixerunt quidam ꝙ papa potest incidenter filios naturales in tēporalibus legitimare, licet nō principaliter: quod tamē multi dicūt, non affirmant in dicto c. per venerabilem.

Ad prædicta respōdetur, ꝙ ille textus loquitur in legitimatione vera & expressa, quia aliàs non fuisset opus dicere, ꝙ potuerit rex subijcere se iurisditioni summi pontificis, quia si fuisset tātū causa matrimonij ipso iure iā fuisset subiectus: & iō lex nō loquitur in casu arido sed viridi,

vt patet

vt patet in l. Arriani. C. de hæreti. & in casu non dubitabili. l. labeo. ff. de Carbo. edicto.

Et etiam ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, vt ibi dicit tex. & glo. in verbo, videbatur. & ideo filij erant naturales tantum, & non legitimi, ex quo requirebatur legitimatio filiorum natorum ex illo matrimonio quam rex petijt, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo erat princeps neminem recognoscens, & non subditus imperatori: quia si fuisset illi subditus non potuisset legitimare quo ad feuda, vt dicunt omnes in dicto §. naturales.

Et cùm dicatur quod potuit tanquam princeps, ergo de iure, cùm istud dicatur per summum pontificem, cùm verba illius diriguntur ad ea quę de iure fieri possunt & non ad ea quę de facto. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. substi. c. eam te. de rescrip. l. fi. C. de testa. milit. l. ij. C. de noxal. & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur quod papa voluisset sustinere regem Francię contra imperatorem in his quæ facere non posset, & sic in male gestis quę videtur illicita: vnde ex eo fonte ex quo iura proueniunt sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. in d. c. per venerabilem. loquitur de iure & non de facto contra gl. ibi, contra quam etiam tenent Innocen. Abbas, Felin. & plures alij in dicto c. nouit. extra de iudicijs.

Et facit textus in d. c. nouit. extra de iudicijs. pro huiusmodi interpretatione, quod ille textus in d. c. per venerabilem. debeat intelligi de iure & non de facto, secundùm glo. ibi, sic inducendo. Dicit enim ibi tex. non enim intendimus de feudo, cuius ad ipsum spectat iudiciū, loquendo de rege Franciæ: in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim rex Franciæ habuisset superiorem imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter ipsum & regem Anglię, tunc suum vasallum occasione comitatus Pictauen. cùm ageretur de causa feudali, sed debuisset imperator cognoscere. c. j. apud quē vel quos quęstio feudi terminetur, in vsibus feudorum. & faciunt quæ dicit Bal. & Iacobus de Beluiso & alij in c. j. de inuestitura in maritum facta. quod si est quęstio inter maiores, vt sunt duces, comites, & reges, in quibus non potest faciliter haberi iudicium, imperator est iudex, & non alius. c. j. de lege Corradi, in vsibus feudorum. idem Bal. in l. j. ff. de rerum diuisione. Cùm ergo ille tex. in d. c. nouit. dicat quod illa quęstio feudi debuit determinari per regem Franciæ dominū feudi, cùm ad eum spectet & non ad alium, patet quòd de iure imperatori non subiacet. & hoc ibi tenet Panor. duabus rationibus quas vide, imo nec vnquam iugum imperij suscepit, vt tenet Lucas de Penna in l. vnica. C. de colonis Palestinis, libro xj.

Ex quo sequitur, quod si rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse imperator non est mundi dominus, quod indubitāter teneo verum ex supradictis & multis alijs rationibus quæ hic possent adduci: sed cùm ex euidentia rei & per existentiam aliorum regnorum quæ semper fuerūt in esse tēpore imperij Romani, dicendum est indubitanter quod nunquam fuit vsque ad hęc tempora aliquis imperator qui fuerit vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen regiū odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum principe post reges, consules & dictatores, nomen imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi principes ratione illius dignitatis esse primus & cęteris excellentior: non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alij propterea eidem subijciantur, quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à deo, neque eius vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici imperator in suo regno, prout infra dicam, prout rex Romanorum in suo regno dicitur imperator: & quod tale imperium est, ita in rege Francorum sicut in rege Romanorum. Cū, vt habetur in chronicis Eusebij imperiū fuit translatū de Græcis ad personam Caroli magni regis Frācorum. & facit. lxiij. distin. c. ego Ludouicus. & ibi nota. in vlt. glo. Et virtute istius translationis Carolus magnus & sui successores receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis prouincijs & terris, pręsertim occidētalibus, quę nō erant ante tempus dictę translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi a regibus & principibus regnorū, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatem transtulit in imperatorem, vt patet ff. de origine iuris. l. ij. §. nouissimè. insti. de iure natu. gentium & ciui. §. sed & quod principi. ff. de constitu. principum. l. j. Et postmodum ex diuisione ipsius imperij quæ fuit facta per Carolum magnum Aquisgrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius regni, Ludouicū filium suum Aquitanię regem cunctorum consilio sibi totius regni & imperialis nominis hæredem sub anno domini 800. constituit, impositoque capiti eius diademate imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum verò nepotem suum filium Pipini filij sui Italię prefecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus qui Pius est cognominatus, mortuo parte suo generalem conuentum Aquisgrani sub anno domini 817. habens, filium suum primo genitum Lotharium nominis atque imperij sui constituit, & cæteros reges appellatos, vnum Aquitanię, scilicet Pipinum, alterum Bauarię, scilicet Ludouicū prefecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas imperialis apud Francos, imo primò habuerunt nomen imperatoris, cùm dicto Ludouico fuerit impositum diadema & imperator & Augustus ex iussu Caroli magni vocatus fuerit. Et licet postmodum āno domini 842. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolū, & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud Pagum Antissiodoreum, in loco qui dicitur Fontaines, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundùm Eusebium, & imperium remanserit apud Lothariū, qui appellatus fuit imperator: tamen potestas imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit regnum occidentale Frācorum, à Britannico mari vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit rex Gallię: sed tamen cum potestate imperiali in suo regno quam semper vsque nūc exercuit, & adhuc exercet faciendo ea omnia quæ imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici quod præscriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat in contrarium, ei prodest. Dicit tamē Bal. in titu. de prohibita feudi alienatione per Federicum. §. fi. col. pe. in fi. quod licet dictus rex Francię sit super omnes reges, & quo ad subditos suos sit in regno tanquam corporalis deus, non tamen, vt dicit, est alter imperator.

Sed quia tamen postmodū ab ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas imperatoris: & propter approbationem quam fecit ecclesia Romana de imperio illud transferendo de Francis seu Gallis in Germanos

in personam Othonis: de quo legitur in c. in synodo. lxiij. distin. ꝙ regum: in omnibus locis indifferenter extra regnum Franciæ semper imperator sedet à dextris, & rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit regem Frāciæ propter autoritatem & præeminentiam quam habet ab ecclesia, ex vnctione & coronatione quam recipit ab ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur in c. per venerabilē. extra de electio. & notatur in pluribꝰ locis. De huiusmodi trāslatione est magna altercatio: sed cùm non sit magnæ vtilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum Ioannis le Cirier de primogenitura, in xij. quæstione secundi libri: vbi per vij. aut viij. colum.

VIgesimanona consideratio. An etiam si electus in imperatorem nondū sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tātum rex Romanorum, præcedere debeat regem Franciæ. Hæc quæstio fuit hoc anno domini 1521. in mense septēbris, in oppido Caleti, vbi fuerunt ambassiatores & legati Caroli illustrissimi electi in imperatorē & regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & præstantissimus vir dominus Mercurinus cancellarius electi in imperatorem, & legati Francisci Christianissimi regis Franciæ, inter quos erat nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de prato cancellarius regis Franciæ: inter quos fuit quæstio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius ea ratione, quia prædictus Carolus licet fuisset electus in imperatorē, non tñ erat adhuc vnctus & coronatus, & sic tātum erat rex Romanorū, qui tanꝗ rex Romanorū non vngitur nec coronatur ab ecclesia: & etiam licet esset rex Hispaniæ, tñ quia nō vngitur, ideo dictus cancellarius Franciæ debuit præcedere cancellarium prædicti electi in imperatorem: eo quia rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus verò electus in imperatorem & rex Hispanorum non erat vnctus nec coronatus.

Ex parte verò dicti domini Mercurini cancellarij electi in imperatorem multa in contrarium dicebantur: & ꝙ prædictus electus erat vnctus & coronatus ab archiepiscopo Colonien. ad quem pertinet eidem regi primā vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. in c. venerabilem. extra de electio. dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in regem seu in imperatorē à principibus habentibus potestatem eligendi vel à maiori parte, possit statim ex ipsa electione licite nomen regis assumere, ac bona regni & imperij, tanꝗ habens eandem potestatē quam imperator in Italia & in alijs prouincijs regno & imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primò dicendum, ꝙ electus in imperatorem non potest sibi assumere nomen regis, nisi post approbationem suam ab ecclesia factam: quod sic probatur. Examinatio personæ electi in regem Romanorum pertinet ad ecclesiam Romanam. c. venerabilem. §. verum. extra de electione. clemen. Romani. versi. præfatis itaq. de iureiuran. & non solum examinatio imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. quæquidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius vel saltem persona eiusdem electi approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates ecclesiasticas regulariter obseruatur: vt patet in c. nosti. extrà de elect. & in c. qualiter. eodem titulo. & c. auaritiæ. eodem titu. libro vj. Ergo videtur ꝙ approbatio electi in regem Romanorum, etiam si sit electus à principibus in cōcordia peti debet ab ecclesia Romana antequā administret, nec nomen imperatoris assumere, vt dicit glo. in dicta clemen. Romani. in verbo, futurus. ibi: ego enim. quem ad hoc allegat Felin. in c. eam te. in ij. col. extra de rescriptis. vbi amplè ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem seu confirmationem.

Secundò sic: Si rex Romanorum ex electione cōcordi vel à maiori parte principum electorum facta posset statim administrare iura & bona regni & imperij, ergo vnctio & coronatio quæ regi Romanorum Aquisgrani per archiepiscopum Colonien, & vnctio & coronatio quæ per archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notatur per Ioan. And. in dicta clemen. Romani. viderentur superfluæ & inanes, & de nihilo viderentur seruire: quod est absurdum & inconueniens, cùm tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertiò sic: Rex Romanorū nō habet eandē potestatē quam imperator, qui non dicitur imperator nisi post vnctionem & coronationem: cùm, vt habemus in l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscriptio. in fi. vbi imperator nō concedit priuilegiū ante infulas imperiales susceptas, per quarū susceptionē intelligimus coronationē imperialem: & sic videtur ꝙ rex Romanorum non habet eandem potestatem quā postea factus imperator. & facit text. in l. athletæ. ff. de excusa. tutorum. quem ad hoc allegat Barba. in c. eam te. in ij. colum. extra de rescriptis.

Quartò faciūt tex. in c. in nomine dñi. versi. eligatur autē. ibi: & futurus. xxiij. dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi: eligendū in regem, in imperatorem postmodū promouēdū. extra de electio. & in cle. Romani. versi. priusꝗ. de iureiurādo. vbi dicitur. Ego enim rex Romanorum, futurus imperator. Ex quibus omnibus patet quòd primò quis efficitur rex, & postmodum futuro tempore imperator, & sic rex non videtur habere eandem potestatem quā imperator: cùm rex prius existens postmodum promoueatur in imperatorē, vt sic aliquid importet plus promotio in imperatorem, quàm in regem.

Quintò sic probatur, nam nihil operatur anteꝗ sit. l. j. ff. de collatio. bonorum. §. si impuberi. vbi dicit, præmatura est enim collationis species, cùm adhuc viuat is cuius de bonis quarta debetur. l. j. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre inspiciendo. l. quoties. ff. de nouatio. Sed imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. l. omnes. C. de ferijs. ibi: vel ortus imperij protulerūt. & ibi in glos. quæ exponit: id est coronatus, ergo ante hoc non operatur quæ ad imperatorē pertinēt, vt de hoc dicit Io. An. i data, li. vj. in gl. q̄ incipit, scire debes. Et tribꝰ corōis coronari debet, vt notatur per eū in cle, Romani. de electio. & dixi supra.

Sextò ꝓbatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus qui exercetur in re præter volūtatē dñi vel custodis, etiā si exerceatur per eū cui traditio fieri debet. l. si ex stipulatiōe. ff. de acqui. possessio. l. nec ex vera. C. de quadriē. præscriptio. sed per Christū beato Petro & successoribus tradita sunt vtriusq; regni gubernacula, cœlestis scilicet & terreni. xxij. dist. c. oēs. xv. q. vj. c. alius. & c. nos sanctorū. & c. iuratos. j. q. iiij. c. quia prælatus, in principio. & c. ad apostolicæ. de re iudicata. in vj. Quicunq; ergo sine volūtate successoris beati Petri terreni regni gubernaculum assumit, rem illicitam facit: quod optimè probat Innocentius, per rationes in c. licet ex suscepto. de foro competenti. & probatur in d.

tur in d.ca.per venerabilē.extra qui filij sint legitimi.quod etiam probatur Psal.cxxxv.vbi dicitur.Qui fecit lumina ria magna.Solem in potestatem diei, Lunā & stellas in potestatem noctis.in quo transumptiuè significatur sacerdotium & imperiū: vt per solem sacerdotiū significetur,per lunam imperium demonstratur.c.solitæ.extra de maiorita.& obedien. Luna autem nō lucet nisi per influentiā solis,ergo nec imperator nisi per influētiam à Papa.& cum hoc bene facit d.l.bene à Zenone,supra in quarto fundamento allegata in fine,dum dicit:imperiales suscepimus infulas,vt dicatur infula,quasi influa siue influentia:de quibus iufulis habetur in l.fi.C.de Iudęis.& in authē.vt omnes tam milites q̃ militares iudices,in prin.

Septimò probatur sic:nullum imperfectū operatur perfectè,alias perfectum ab imperfecto non dignosceretur.l. ædificia.§.perfectissimè.ff.de ędili.edicto. perfectum autē non est cui aliqua particula deficit.l.cùm Silleianum.C.ad Silleianum.Probat Philosophus v.metaphysicę. c.de perfecto.& hoc etiam probat lex dicens:neq; balneum,aut theatrum fecisse intelligitur,qui ei propriam formam quę ex consummatione contingit,non dederit.l.si is qui quadringenta.§.quędam.ff.ad.l.Falcidiā.Hinc dicit do.meus Iason in l.si pro fundo.& in l.sub prætextu,secunda.in ij. col.C.de transactio.q; imperfectum & nullum idem sunt: sed constat q; ante approbationem,vnctionem & coronationē aliqua pars imperiali dignitati deficit,alioquin esset superflua:quod nemo sanę mētis probabit,vt.l.si ita quis stipulātē.ff.de euictio.l. posthumius.ff.de captiuis & post l.reuersis.ergo non est perfecta,& sic non potest perfectè imperialia operari,quod posset si ea que sunt iurisditionis liberè exercere posset,cū tota sua potestas in hoc cōsistat.

Octauò probatur sic: quoties sunt duo gradus successiui adinuicem ordinati,existens in vltimo non debet attingere ea quę sunt primi,sicut diaconus ea que sunt episcopi vel presbyteri.c.diaconus.& c.sequenti.xciij.dist. ne vni commissum alius surripiat.l.consulta diualia.C.de testa.Et in electo in imperatorem est cōsiderare duos gradus,vnum inc̄ptum est rex,alterū inc̄ptum promouendus est imperator,vt.d.c. venerabilem.de electio.& clarius in d.ca.in nomine domini.xxiij.dist.ibi.dilectissimi filij nostri habeant.existens ergo in primo gradu scilicet regis,nō vsurpabit quę sunt secundi,scilicet imperij.

Nonò probatur sic:præceps & præmaturè vtitur quis gladio ante efficacem commissionem eiusdem.l.obseruare.§.fi.ff.de officio proconsulis.arg.l.j.C.de executio.rei iudicatæ.& quis administrationi imprudēter se immiscet ante administrationem decretam.l.fi.C.arbitrium tutelæ. & in authē.vt hi qui obliga.habe.se perhibēt res minorū. sed sic est,q; vterq; gladius est apud ecclesiam,quod notatur per verba apostolorum in quorum persona ecclesia designatur:Ecce duo gladij hic.scilicet i ecclesia:& Christus dicit nō superflua esse,sed dicit sufficit:& ideo cùm Petrus gladium exercuit,nequaq; vt abijceret iussit,sed vt in vaginam conuerteret,quasi exercitium prohibens,non imperium auferens.Exercitium autem imperatori committitur in approbatione,vnctione & coronatione.argu.ff. de milita.testa.l.ex eo.& l.si Titius.& in authē.de defenso. ciuitatum.§.interim. collatio.tertia.ergo ante hanc commissionem administrare non potest.

Decimò probatur:electus ad militiam nō prius miles est q̃ stigmata receperit,& in numero militum sit descriptus.l.ex eo.& l.si Titius.ff.de testa.militis.l.stigmata.C. de fabricensibus,li.xij.sic etiam imperator licet sit in imperatorem electus,donec habeat stigmata & insignia imperatoris,non debet dici imperator.

Vndecimò:nam cùm post eius electionem requiratur confirmatio papæ & ingressus officij per coronationem iuribus supra allega.sequitur q; ante non habet plenariā potestatem,ergo nō potest officium in inuitum exercere. l.Publius.ff.de conditio.& demonstratio.in authē.de cōsulibus.§.hec autem.colla.iiij.& in authē.de defenso.ciuitatum.§.interim.& l.post duos.C.de aduo.diuerso.iudicum.& c.pe.extra de transla.prælato.

Duodecimò:cùm,vt ante dictum est,ante cōfirmationem,consecrationem,& vnctionem,non dicatur imperator,sed tantū rex Romanorū,ergo potestatē imperatoris habere nō debet:cū carētia nomine carere debet & effectu. l.a nullo.C.de ferijs.& ista tria vltima motiua facit Sali. in d.l.bene à Zenone.C.de quadrien.præscriptio.

Contrariam tamē opinionē.s.q; statim electione facta possit administrare tenent Bar.Bal.post gl.& Cy.in d.l. bene à Zenone.Bar.in extrauaganti ad reprimendam.in verbo,regibus.& idem Bar.in l.ex eo.ff.de testa.militis.& in l.sed & reprobari.in princi.ff.de excusatio. tutorum.& in prima constitutione ffeudorum.in fine principij.gloss.in c. legimus.xciij.distinc.Innoc.in c.cùm M.Ferrarien.extra de constitu.Collecta.in c.nosti,in fine.& ibi in apostillis. in versi.sic nec imperator. extra de postula.prælatorum. Panor.in c.venerabilem.extra de electio. Felin.in c.cā te. col.ij.versi.similiter.extra de rescriptis.Oldr.cōsil.clxviij. & cōsil.cxcx.Alberi.de Rosate & Sali.in d.l.bene à Zenone.qui mouentur rationibus sequentibus.

Primò,quia sicut matrimoniū mutuo consensu perficitur.ff.de regu.iuris.l.nuptias cum similibus,ita mutuo consensu eligentiū & electi acceptantis debet dici esse perfectum,& est similitudo bona:quia sicut maritus vxorem tenetur defendere,vt institu.de iniurijs.§.patitur.ita & imperator rempublicam in vniuerso & in particulari,vt in d.l.bene à Zenone.& C.de nouo codice componen.in prin.Sed videtur q; ista similitudo non sit bona,cùm,vt dicit Rofredus Beneuentanus in libellis iuris canonici,sub titulo de sponsalibus.in j.col.sicut matrimonium per spōsalia initiatur,per verba de pręsenti completur,& per copulam carnalem consummatur,ita matrimonium per electionem post consensum initiatur,in confirmatione ratificatur,& in consecratione consummatur.c.licet.& c.inter corporalia.extra de transla.prælatorum.& etiam dicit Lucas de Penna in l.mulier,in prin.C.de incolis,lib.x.q; matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia,& consummari per copulam carnalem.allegat iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendū,q; ista similitudo nō est sufficiēs ad æquiparandū vnū ad aliud.ita q; sit verū argumētū,cū etiā si similitudo esset vera quòd nō tantū cōcludit idētitatē,nec habet eandem rationem:& ideo nō valet argumētū.Panor.in c.qm̄ frequēter.§.fi.in pe.col.extra vt lite nō cōtestata.quasi similitudo nō sit cōmoda,in rōne nihil operatur,vt dicit idē Panor.in c.cū dilectus.in iij.co. extra de ordine cognitio.& ideo cùm hic sit alia ratio in matrimonio carnali,eo quia solus consensus facit matrimonium non concubitus,vt dictum est,& nihil vltra requiritur ad perfectionem,non est hoc casu arguendum ad hunc casum:cùm sola electio etiam cum consensu illius nō faciat eū imperatorem,imo requiritur consecratio,vnctio & coronatio iuribus supra allegatis,igitur &c.

Secunda ratio Salic.& aliorum pro hac opinione est talis: quoniã, vt dicit, eiusdẽ virtutis & potestatis debet esse electio facta à principibus Alamaniæ cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cũ subrogatũ sapiat seu assumat naturam subrogati.l.si eum.§.qui iniuriarum.ff.si quis cautionibus.l.j.§.hæc actio.ff.si quis se liber esse iuss.Sed electio olim facta à populo Romano acceptatiõe secuta, erat tantę potestatis φ omnẽ iurisditionem trãsferebat in principẽ seu imperatorẽ.l.ij.§.nouissimè.ff.de origine iuris.& §.initio.& postea in imperatorẽ. l.ij.§.cũm enim.C.de veteri iure enucleando.& l.j.ff.de constitutio.principum, ergo & electio facta per illos principes Alamaniæ subrogata loco populi Romani.c. venerabilem.de electio.idẽ debet operari: & sic sequitur φ virtute suæ electionis præest legi, vt.ff.de legibus.l.princeps. & C.de legibus.l.digna vox.& per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud argumentũ etiam nõ militat hoc casu, cũm licet sit verum, φ ex electione facta per populum Romanum omnis iurisditio & potestas quæ erat penes populum Romanum fuerit translata in electum, non tamen fuit trãslatum imperium in eum, cũm tunc nondum esset imperium saltem specialiter aut specificẽ: sed erat solũ potestas, quæ fuit translata in consules, reges, & dictatores, qui non fuerũt imperatores nec iura imperij habuerũt, nisi quia tanq̃ habens administrationem regalem etiam dici potest imperator.ij.Regum viij.c.ibi: iura regis qui imperaturus est vobis, vt.s.dixi. Et solum imperiũ habuit initium à deo, ex quo potestas imperij assumi debet ab eius vicario: cũ eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur Mat.xxviij. c.Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiã illa potestas quæ erat in populo Romano non est in electoribus, cũm iurisditio integralis esset penes populũ iuribus supra allegatis: nõ sic in electoribus qui nullam iurisditionẽ nec potestatẽ imperij habent, sed solũ facultatem eligẽdi, dicto c.venerabilem.& c.Romani.supra alleg. Et etiã quia dicta potestas quæ data fuit per populũ Romanũ nõ potest extẽdere effectum suũ extra iurisditionem populi Romani, & quã tũc habebat, cũm extra territorium ius dicenti non paretur.l.fi.ff.de iurisditio.om.iudicũ.& ideo licet electores habeant illã potestatẽ quã habebat populus, non potest extẽdi nisi quo ad regnũ Romanorum, ex quo, vt videmus, per illã electionem dicitur solum rex Romanorũ, cũm, vt dicit textus in locis supra allegatis, postmodũ sit futurus imperator scilicet per coronationẽ, vnctionẽ, & consecrationẽ, vt dicunt textus iuris canonici, & textus iuris ciuilis, scilicet in d.l.bene à Zenone, in fi.ibi: ex eo tẽpore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus infulas. Et etiam vt constat ex iuribus supra allegatis, electio quę fit simpliciter per electores imperij nõ est simpliciter subrogata in locũ alterius electiõis quæ fuit facta per popolũ, cũ in hac sint additæ aliæ solẽnitates, & fuerit alio modo limitata & qualificata, & ideo cũ suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantũ fiat rex Romanorũ et postmodũ per coronationẽ vnctionem & consecrationẽ futurus imperator.

Tertiò arguit Salicetus sic. Negari nõ potest, quin ante coronationẽ rex Romanorũ appelletur, &, vt dicit verè, d.c.venerabilẽ.de electio.& in c.in nomine domini.xxiij. di.& si sic, φ pręposítus est ad regẽdũ Romanos & rẽpublicã Romanorũ, vt in authẽ.vt pręponatur nomẽ imperatoris.in versi.mox authore deo &c.collatio.v.ergo omnem potestatem quã reges Romani habebant habet, & quæ illi facere poterant, potest.d.§.initio.igitur &c.

Ad hoc est clara responsio, φ Salicetus satis fatetur, quòd nõ est imperator, sed solũ rex Romanorũ, ergo par uã habet potestatẽ: cũm reges Romanorũ sint exacti, ita φ nulla potestas penes eos remãsit.l.ij.§.exactis.ff.de origine iuris.& etiã qa regnũ Romanorũ est hodie penes aliũ, scilicet penes summũ pontificem, per donationẽ factã per Constantinũ: igitur nullã iurisditionẽ habet, & si habeat, dicitur tantũ habere habitu & nõ exercitiũ: quod idem est acsi nullã iurisditionẽ haberet, vt in simili videtur tenere Barba.in c.nouit.in iij.col.in iij.notabili.extra de iudicijs. imo si fuerit exactũ nomẽ regũ fieri potuit, cũ etiã nomen imperatoris possit per populum tolli. Quoniam, vt dixit Guillelmus de Cugno & ibi Barto.qui eum refert in l.nõ ambigitur.ff.de legibus.posset hodie adhuc degradare imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto an sit verum, vide Barba.in d.c.nouit.in iij.col.in secundo notabili.extra de iudicijs.

Quartò arguit idem Salic.sic. Hoc est in Papa, φ ex sola electione, acceptatione secuta omnem habeat iurisditionem.extra de electio.cap.licet de vitanda.xxiij.distinctio. c.in noĩe domini.ergo & idẽ in imperatorẽ. Cũm vtrũq; scilicet sacerdotium & imperium deus de cœlo constituit, vt in authen.quomodo oporteat episcopos, in prin.collatio.ij.& de fide instrumentorum.§.j.colla.vj.nec imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio, φ cũ imperator se subiecerit iurisditioni summi pontificis, in hoc φ teneatur ab eo cõsecrari: vngi, & coronari: vt dixi supra, φ papa est eo superior, & si non in temporalibus nisi habitu, saltem in spiritualibus, cuius etiã imperator est protector quo ad defensionẽ, cũ adiuuare debeat papã in conseruatione suę iurisditionis.notatur per Barba.in d.c.in secũdo notabili. extra de foro cõpeten.& cũm acceptat electionẽ de se factam per principes Alamaniæ, cũm fiat autoritate summi pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatẽ approbare: & ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cũm quod approbo, non reprobo: ex quo ergo cũm in constitutione facta per summum pontificem sit expresse cautum & statutum, φ ex electionę fiat rex Romanorum, & postmodum imperator per vnctionem, coronationem & consecrationem, sequitur φ Papa in hoc est eo superior: & sic non est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant ex pluribus rationibus, φ licet imperator quandoq; requisierit tales vnctiones, coronationes & consecrationes, quòd tñ non tenetur illas petere & accipere necessariò, videtur tñ dicendũ contrariũ: cũm qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris, debet illud in totũ approbare: nec potest in eo in quo ius assumit approbare & in alio reprobare: quoniã cũm, vt dicit textus in c.venerabilem.de electio.& in cle.Romani.de iureiuran.principes Alamaniæ habent potestatem eligendi regem in imperatorem promouẽdum: videtur φ nõ possunt illum eligere nisi sub illa conditione & qualitate eisdem data, quoniam vnum approbando, scilicet actum electionis, aliud reprobare nõ possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, vt satis facit tex.in l.in causę.ff.de procura.& l.Aurelius.§.idem quęsijt, vbi Bar.ff.de libera.legata.vbi dicit φ quis non potest approbare pro parte scripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc

per

per Felin.in c.venerabilis in vj.col.versic.limita ij.extra de exceptio.& in c.capitulũ.in xj.col.extra de rescriptis. per Alexan.in consilio lxxxvij.in primo volu.

Trigesima cõsideratio. Rex Franciç in suo regno imperator dicitur,vt dicit Bal.in l.exemplo.C.de probatio.& est tanq̃ stella matutina in medio nebulç meridionalis,vt dicit Bal. in tit.de feudi alienatione per Federicũ,in vsibus feudorum.in vlt.col.Sitq̃ quidã corporalis deus in regno suo. Bal.in authẽ.hoc amplius.versi.quæro an filij regis.C.de fideicõmissis.Qui lege intellectus regitur,& est apud nos polus antarcticus.Bald.in cõsilio ccccxvj.in prima parte.in temporalibus nullum superiorem recognoscens.c. per venerabilem.extra qui filij sint legi.

Et licet Bonifacius octauus per suã constitutionẽ missam Philippo Pulchro regi Francorũ declarauerit regnũ Frãcorũ eidẽ subesse in tẽporalibus:tñ Clemens quintus eius successor eam reuocauit,prout liquet ex extrauaganti meruit.de qua per Io.de Monthelono conciuẽ & contẽporaneũ nostrũ in suo promptuario iuris.in verbo,Gallus.in his verbis:vel quis dedit Gallo intelligẽtiã.quç verba adaptat ad regẽ nostrũ Christianissimũ,ponens illam extrauagantem in his verbis. Meruit charissimi filij nostri Philippi regis Frãcorũ illustris syncerç affectionis ad nos & ecclesiã Romanã integritas,& progenitorũ suorũ præclara merita meruerunt. Meruit insuper regnicolarũ puritas ac deuotionis synceritas,vt tã regem q̃ regnum fauore beneuolo prosequamur.Hinc est q̃ nos regi & regno per diffinitionẽ & declarationẽ bonæ memoriæ Bonifacij papæ octaui prçdecessoris nostri,quæ incipit:vnã sanctã.de qua.s.oẽs integrẽ subesse apostolicæ sedi declaratur, nullũ volumus vel intẽdimus prçiudiciũ gñari,nec q̃ per illã rex,regnũ,& regnicolæ prçlibati amplius ecclesiç sint subiecti Romanæ q̃ antea existebant:sed oĩa intelligãtur esse in eo statu in quo erant ante diffinitionẽ præfatã,tam q̃tum ad ecclesiã,q̃ etiã ad regẽ,regnũ & regnicolas superius nominatos.Ita dicit textus in d.extrauagãti Clemen. de priuilegijs,habẽs immediate regnum à deo,cũm oleo sancto vngatur super oẽs Christianorum reges,coronã libertatis & gloriæ obtinet.Ita q̃ super vexilla prima inuictissimi regis Frãcorũ nemo prçsumere debet honorem. Bal.in tit.de prohibita feudi alienatio.per Federicũ,in vsibus feudorũ.& in consilio j.in primo vol.Cuius vmbra totus mundus regitur.Bal.in c.j.de renũciatio.supremã iurisditionẽ in suo regno habẽs.Frãciscus Curtius in cõsilio xlix.col.xxxiij.& xxxiiij.ibi:nono ostenditur. Anto.Corsetus in apostillis ad Panor.in c.quæ in ecclesiarum.in ij. col.extra de cõstitutio.Ita q̃ etiã prçlati non possunt confirmari,nisi ab eo laudentur & inuestiantur.c. Adrianus, le prmier.lxiij.dist.Nec bona temporalia clericorum alijs legibus & cõstitutionibus decidi & determinari seu subijci,q̃ suis ordinationibus & cõstitutionibus.Bal.in c.cũm venissent.de eo qui mittitur in possessionẽ causa rei seruãdæ.habens eandem potestatẽ & maiorem in suo regno,q̃ imperator i imperio.Cardi. Alex.in c.j.quæ sunt regalia, in vsibus feudorum.hinc monarcha in suo regno dicitur. Sozinus consi.suo lxxvij.in j.colũ.& consi.suo clxxv.in ij.col.Qui etiã inter cæteros excellentissimus dicitur.c.excellentissimus.xj.q.iij.Et etiã gloriosissimus nũcapatur. c.hoc quippe.iij.q.vj.& dixi de aliquibus ex prçdictis in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdiç,in ti.des successions des bastardz.§.iij.in glo.ab intestat.versi.nunquid autẽ.Et etiã magnificus dicitur.c.nouit.de offi.dele.& illustris.c.nouit.de iudicijs.& qui etiã Christianissimus dicitur,vt habetur i extrauagãti Io.xxij.quç incipit:prodiẽs. cuius nominis magna est dignitas promissa à propheta, Esaiæ lxij.vbi dicitur.Vocabitur nomine nouo,quo dñs vocauit eũ,& eius corona gloriæ in noĩe domini,& diadema regni in nomine dñi dei tui.de quo Ignatius epistola ij.in libris Dionysij ad Magnesianum ex Smyria.Ita q̃ nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani imperatoris,qui etiam Christianissimus dictus fuit,vt in epistola inter claras.C.de summa trini.& fide catholica.qui est super oẽs reges. Bal.in tit.de prohibi. feud.aliena.per Federicum.§.fi.in pen.col.& aliquos ex his titulis ponit Iaco.Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cũm opere Io.de Terrarubea vulgò vinea ecclesiæ nuncupato,in ix.& x.col.vbi ponit priuilegia regis Franciæ,& etiam in xij.col.dicit q̃ licet non sit ex Alamania, eligi tamen potest in imperatorem.

Et dicit sanctus Thomas in quarto sentẽtiarum,disti. xix.articu.iij.in solutiõe vltimi argumẽti,q̃ orans pro rege Franciæ habet cẽtum dies indulgentiarum cõcessarum à Clemente,& decem ab Innocentio quarto,ex quo laudandum est hoc:cũm ita dicebat esse faciendum Baruch primo.ibi:Et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis,& pro vita Balthasar filij eius,vt sint dies eorũ sicut dies cœli super terram &c.

Habet multa iura & singularia priuilegia quæ non habent alij principes:de quibus plenẽ per Ioannem Ferrauldum in suo tractatu,de iuribus & priuilegijs regni Francorum:quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa,ex aurea flamma,quæ est vexillum regis,ex apertis miraculis quæ reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus,sanando infirmos ex illa infirmitate qua miraculosẽ tres reges qui adorauerunt Christum sanant in locis vbi venerantur:& dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ in procœmio,in verbo,du sainct empire. & per Ioannem de Selua in suo tracta.de beneficio.in ij. parte,in xxiij.q.colum.ij.vbi scribit decem priuilegia regi Franciæ concessa.Et amplissimẽ de priuilegijs regis Franciæ,ipsi soli specialiter concessis,& quæ solus facere potest,scribit Iacobus Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cũm opere Ioan.de Turrarubea,vbi inter alia in xviij.col.dicit quòd præcedit omnes alios reges Christianos.

Ideo non debet sequi imperatorem,tanquam non eidem subditus:imo si conuenirent simul,ambo lateraliter pergerent,secundũm quod recitat aliàs audiuisse ita fuisse factum Guido Papę decisiõe sua ccxxxix.& prout refert Guaguinus libro x.c.ij.de Carolo Romanorum imperatore & Carolo quinto Francorum rege simul transeuntibus,qui lateraliter per portam trãsiuerunt simul.Dicit tamen Guaguinus in loco supra allega.q̃ rex Romanorũ tunc à dextris sedebat & deambulabat,rex verò Frãciæ à sinistris,sed sic est quòd qui sedet à dextris est in digniori loco,vt infra dicam.Igitur videtur q̃ imperator sit in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici,quòd de duobus contendentibus de paritate,qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatẽ per illũ qui prætẽdit se esse æqualem:& ideo quia non solũ imperator prætẽdit çqualitatẽ cum rege Franciæ imo maioritatem:& rex Franciæ præ-

cendit cum eo æqualitatem potestatis in suo regno, ideo nimirũ si permittit ꝙ illi detur dextra simul deambulãdo.

Et aduerte etiam, ꝙ imperator Sigismundus assistens in parlamento Parisiensi, anno domini millesimo quater centesimo xv. die xv. mensis Ianuarij curia tacente creauit militem, quod egrè tulit rex & eius magnum cõciliũ, sub silentio tamen præterijt, vt refert Enguerranus de Mõstrelet in suis chronicis, volu. j. c. clv. sed tamen sine ratione, cũm prædicta non arguant superioritatem, nec præeminẽtiam, vltra potestatem regiam. Cũm etiam vnus ex paribus Franciæ si ibi tunc astitisset in absentia regis creare militem potuisset: cũm creatio militis nõ importet collationem dignitatis, quia militia nõ est dignitas, vt notatur per do. meum Iaso. in l. fi. C. de testamento militis. & dixi infra in ix. parte, in xxvj. consideratione: vbi dixi ꝙ militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, vt dicit Bart. in l. j. in x. col. ver. quartò infertur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignitatibus, lib. xij. & vide Corsetum in tractatu de potestate regia. q. lxxx.

TRigesimaprima consideratio. Rex Franciæ tanquã imperator in suo regno solus in temporalibus omnibus tam laicis ꝙ̃ clericis præesse debet: notatur per Innocẽ. in c. nouerunt. de sentẽtia excommunicationis. Et ideo bene dicit Panor. in c. cũm verum. in fine. de foro compe. ꝙ rex præfertur & præsidet quibuscunq; prælatis feuda tenentibus ab eo, maximè rex noster Franciæ, eo ꝙ oleo sancto vnctus est cœlitus demisso in persona Clodouei regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris filiæ regis Burgundionũ, imo in eo habet locũ c. solitæ. de maio. & obedientia, de quo murmurant plures contra principes huius seculi præcedentes episcopos & cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, ꝙ in suo regno omnes quoscunq; præcedit, imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes quoscunq; huius mundi reges Christianos præcedit, cũm primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Albericum in rubrica, de statu hominum. Anto. Corsetum in tracta. de potestate Regia. quæstione xxj. & xxij. Boërium in suo tractatu, de autoritate & præeminentia sacri magni concilij, in prima parte. & dicit Bald. in §. fi. penulti. col. de prohibita feudi aliena. per Federicum, ꝙ est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit aliàs dictum per multos summos pontifices, quòd legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunq; alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui catholicus dicitur: & meritò, cũm reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar imperatoris qui sic dicitur. epistola inter claras. C. de summa trini. & c. ecclesiæ meæ. xcvij. distinctio. imo etiam sanctissimus dicitur. l. iij. ff. de natalibus restituendis. Et hoc ex multis seruitijs sedi apostolicę impensis: vt habetur in pluribus & diuersis locis per Guaguinum, quæ potius laboriosum esset inuenire, quàm subtile.

Et licet reges Francie fuerint inuictissimi pugiles pro ecclesia dei, ecclesiæ christi, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus tempore Stephani papæ fuit Pipinus contra Gayfirum Aquitaniæ ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Lõgobardorum regẽ: quem cum suo exercitu fudit & dominia per eum occupata in Italia ecclesię Romanæ, cuius erant, restituit, illiusq; tyrannidem deleuit. Et de eo etiã fuerat prophetizatum per Io. in Apoca. xiiij. c. vltra medium. ibi: Et ecce nubem candentem. per quam secundũm Lyram ibi intelligitur regnum Francię moribus & fide prę cæteris cãdidatum. & super Pipinum Franciæ regem habentẽ in capite suo coronam aureã, cũ reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est potestate sua. falcẽ acutã, id est exercitum summè bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maximè pro ecclesia Romana contra dictũ Astulphum regẽ graui tributo Romanos prementẽ. Et etiam Bononiã & Romãdiolam ecclesię Romanæ dedit, vt refert Speculator in tit. de rescrip. præsenta. §. nono. versi. item quia obtentũ. & insequẽdo textũ Apoca. de quo suprà. Et alius angelus scilicet Papa Stephanus exiuit de templo, scilicet Romanæ ecclesię. clamans voce magna, id est deprecans ex magno affectu. ad sedentẽ super nubem, id est super Pipinum regẽ. mitte falcem tuã & mete, scilicet dirigẽdo tui exercitus potẽtiam cõtra Astulphum tyrannizantẽ. quia venit hora vt metatur, id est vt eius tyrãnis per tuã potẽtiam tollatur. qm̃ aruit missis, id est ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate. & misit qui sedebat super nubẽ falcẽ suam in terra, qm̃ Pipinus valida manu intrauit & messuit terrã, quia cõtra Astulpum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere cõpulit quæcunq; sui iuris erant. Hæc ita interpretatus est dictum Apoca. Nicolaus de Lyra in d. xiiij. c.

Et de retributiõe Pipini ponit Guaguinus in suis chronicis, lib. iij. c. iiij. quoniã Stephanus eidem & suæ posteritati benedixit, & eũ qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communione Christiana interdixit.

Alius verò Carolus magnus rex, in numerum sanctorum relatus, qui ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem quartũ summos pontifices ab omni tributo & molestia liberauit. c. Adrianus. & c. in synodo. lxiij. dist. Et imperator factus est, eo quia imperium primò de Græcis in Frãcos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc secundũm gloss. in c. ego Ludouicus in fine. lxiij. dist. Et refert Archiepiscopus Florentinus in sua summa, in tertia parte, titu. xxij. §. xiiij. & iuxta dictum Alexandri maluit se disciplinis antecellere, ꝙ̃ opulentijs. Et quem etiam Ioan. in Apocalypsi xiiij. c. ecclesiam liberaturum pręuidit, dũ dicit: Et alius angelus, scilicet Carolus magnus. exiuit de tẽplo, scilicet Nouiomensi in quo fuit coronatus. habens & ipse falcem acutam: id est exercitum fortem, imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. & alius angelus scilicet papa Adrianus exiuit de altari, ad quod pro missę celebratione, vt vellet deus ecclesiã protegere venerat. & clamauit voce magna, id est affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. mitte falcem tuã acutam, id est exercitus tui potentiam. & vindemia botros, id est Longobardos eorum auferendo potentiam. quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est Longobardi sunt destructione digni. Et misit angelus, scilicet Carolus magnus falcẽ suã, id est exercitus potentiam, & vindemiauit vineam terræ, scilicet auferendo potẽtiã Longobardorũ de terra Italię. Et misit in lacũ irę Dei magnũ, quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem, quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scilicet ex multa Lõgobardorum occisione quę terribilis fuit vsq; ad fręna: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati: vt in talibus bellis fieri solet per

stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longè lateq; diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra in d.c.xiiij. licet glo. in c.venerabilem. de electio. videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur imperium fuisse translatum de Græcis in Francos: quia videtur dicere quòd translatũ fuit de Græcis in Germanos: sed illud reprehēdit Zabarella, cùm Carolus fuerit rex Franciæ, & fuit imperator ipse & eius successores reges Francorum per annos centum tres & amplius vsq; ad Astulphum: cuius tempore, cùm ecclesia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem ducē Saxoniæ qui eum succurrit, & ob id per Leonē papã octauum constitutus fuit Imperator, & deinde remansit imperium apud germanos: sed, vt dicit, primò fuit trãslatũ de Græcis in Francos in personam Caroli qui dicebatur magnus, de cuius statura vide Vincētium in suo Speculo Historiali, libro xv. c.j. & de eius moribus & actibus eodem libro in capitulis sequentibus. & per Guaguinũ in suis chronicis libro iiij. cap.j. vbi plenè, qui etiam feruore fidei Christianę plurima templa extruxit, & quæ dirupta cognouit, mandauit per locorum sacerdotes restitui atq; restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes ferè Francorum reges, qui secuti sunt magnis atq; excellentissimis factis dignitatem fidei Christianæ & religionis eiusdem conseruarunt, atq; ampliauerunt: de quibus amplè per Ioannem Ferrault in suo tractatu. de iuribus regni Franciæ, quos plus laboriosum est discutere, q̃ subtilē.

Cùm hic Carolus magnus tantę amplitudinis & integritatis vir fuerit, vt postea neminem parem nedum superiorem Gallia habuerit. Inter alios mihi visum fuit illũ non fuisse silentio pręterundum. Ex quibus simul collectis potest indubitanter dici, ꝙ rex Franciæ propter eius claritatem & synceram fidei deuotionem inter omnes reges mundi est pręferendus. Eo etiam quia regnum Franciæ vnica ecclesiæ vniuersalis fuit & est: de quo vaticinatum est Esa.v. Vnica facta est dilecto meo in cornu filio olei: & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. de quo Ioannes de Terrarubea in suo tractatu supra mentionato. & secundùm Lyram intelligitur regnum Franciæ, qui etiam dicit regnum Francię esse nubem candidam quam præuidit Io. in Apoca. xiiij. c. cũ sit moribus & fide prę cæteris candidatum ac relucens. Et potest etiam dici ciuitas illa quam pręuidit Io. in Apoca. xxj. c. vbi ait, & vidi sanctam ciuitatē nouam descēdentē de cœlo à deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo, & audiui vocē magnã de throno dicētem: Ecce tabernaculum dei cũ hominibus, & habitabit cum eis: & ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum eis erit eorum deus.

Et etiam quia regnum Frãcię super cæteros obtinet, ꝙ semper reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugãdo & eijciendo Iudęos & sectas Iudęorum & hęreticorum, ideo vnxit eos deus præ cõsortibus eorum: ex quo inter cæteros reges huius seculi prędominantur. Quoniam Christianissimus rex Francorum inter cæteros quoscunq; reges oleo sancto cœlitus demisso in coronatiōe regis Clodouei primi Christiani regũ Frãcorum ad instigationē Clotildis eius vxoris filiæ regis Burgũdorum inungitur, vt habetur in vita beati Remigij: cui in baptismo Clodouei fuit cœlitus demissa phiala, quæ dicitur ampula plena oleo sancto per columbam, ex quo adhuc hodie reges Francię vnguntur, & sacrantur in coronatione, vt refert Guaguinus in suis chronicis, libro j. quę adhuc est in Abbatia sancti Remigij, in ciuitate Rhemēsi, & in qua solum apparet oleum tempore quo sunt coronandi reges Franciæ: quo tempore oleum & non alio tempore apparet, vt est notorium in tota Gallia, & sic licet sint alij reges qui vngantur, non tamen oleo cœlitus demisso, vt est rex Franciæ, ideo prę cæteris pręferendus est.

Et aduerte ꝙ sunt tantum quatuor reges qui vnguntur, scilicet Ierosolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, vt habetur in libro censuali Romanę ecclesiæ secundùm Alberi. de Rosate super gloss. rubri. ff. de statu hominum. Alij autem non nisi ex priuilegio vel consuetudine hoc ius habent, per Hosti. & Goffre. in summa. de sacra vnctio. Archidia. tamen in c.quoniam. x. di. dicit ꝙ olim & hodie principes vngebantur & vnguntur per nota ta in d.c.j. de sacra vnctio. Aluar. tamen in c.j. in tit. quis dicatur dux marchio, comes in x. col. versi. qui reges vngãtur, & qui non, in vsibus feudorum, dicit. Imperator vngitur & coronatur tribus coronis, & cęteri quatuor reges supra nominati, scilicet Ierosolymitanus, Francorũ, Anglorum, & Siculorum, de quibus fit mentio in iure in pluribus locis, maximè de rege Francorũ in locis ante allegatis. De rege verò Anglię, in c.nouit. de iudicijs. & in c.nō est. extra de spōsa. vbi etiam fit mentio de rege Britãniæ.

Cęteri verò nec vnguntur nec coronantur, quiquidē sunt Castellę siue Hispanię qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure, in c.quanto. de iureiu. rex Legiōis, Portugalię, Aragonũ, Nauarrę, de quibus etiam fit mētio in c.ad nostram. de iureiur. & in d.c.quanto. de rege Vincestrię in subscriptione c.j. de probatio. rex Daciæ, Boëmię, rex Armeniæ, rex Cordubiæ, rex Cypri, rex Conachię, rex Numianię, rex Vichonię, rex Catholicus, rex Nauarchię, rex Colen, rex Mamię, rex Voloēgamæ, rex Maioricarum, rex Minoricarũ, rex Poloniæ, rex Scotiæ, & omnes supradictos nominat Anto. Corsetus in tractatu suo, de potestate regia. xiiij. quęstione. & de rege Scotię fit mētio in c.charissimus. de conuersio. coniugato. & in c.venerabilem. de electio. de rege Vngariæ, habetur in c.licet & in c.non est dicendum. de voto & voti redemptio. & in c.intellecto. de iureiuran. & in c.j. de sacra vnctio. de rege Gothorũ. xvij. di. ca. cōcilia. §. hinc etiã. de rege Apuliæ, & Siciliæ, habetur in c.veritatis. de iureiur. de rege Scotiæ, habetur in c.inter alia. extra de immunita. ecclesiarũ. & hęc dicit Iac. Aluarotꝰ in loco hic ãn allegato.

Aduerte tamē, quia fuerũt alia regna, vt regnũ Burgũdionum, vt refert Guaguinus in suis chronicis, libro j. cũ dicit, Clodoueum regem desponsasse Clotildem neptem Gondebaldi regis Burgundorum. & de his fit mentio in iure, in l. in Lusitania. ff. de censibus. in cano. si gens Anglorum. lvj. distin. & in c.volumus. xj. q.j. & Iaco. Bergo. in suo supplemento, libro viij. vbi ponit initium regni Burgundionum, quod fuit anno domini post Christum trigesimoquinto. & etiam libro ix. ponit finē qui fuit post Christum, anno domini quadringentesimo lxxxviij.

Et etiam est regnũ Iuetoti, de quo fit mentio per Guaguinũ in suis chronicis, li. ij. vbi ait: Fuit inter familiarissimos Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus, agri Rhotomagen. apprimè nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor esset. Hic pro sua integritate de Clotario cùm melius meliusq; in dies promereretur, reliqui aulici

inuident, deprauātes quodlibet ab eo gestum, nec desistūt donec irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiunt. Quamobrem iurat rex se hominem necaturum: percepta Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cedere regi irrito cōstituit. Igitur derelicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus, ratus Clotariū simul cum tempore mitiorem effectum Romam imprimis ad Agapitum pontificem se contulit: à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Suessione agentem, se protinus confert veneris die, quæ parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verùm literis pontificis exceptis cùm Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanq̃ recenti liuore percitus rapto à proximo sibi equite gladio hominem statim interemit. Tam indignam insignis atq; innocentis hominis necem religioso loco & die ad Christi passionem recolendam celebri pontifex inequanimiter ferens, confestim Clotariū reprehendit, monetq; iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus consilio Galtheri hæredes, & qui Iuetotum deinceps possiderent ab omni Francorum regum ditione atq; fide liberauit, liberosq; prorsus fore suo singrapho, & regijs sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessor regem se Iuetoti hactenus sine controuersia nominaret. Id autem anno Christianæ gratiæ dxxxvj. gestum esse indubia fide inuenio. hæc Guaguinus in loco hic ante allegato.

Aliud etiam ante fuit regnū Persarum, de quo supradicti nullam faciunt mentionem: de quo fit mentio in l. mercatores. C. de cōmercijs & mercatoribus. sed istud regnum non est de his quæ sunt sub registro Romanæ curiæ, quod tamen aliquando fuit regnū Bungundiæ, cùm Burgundi fuerint Christiani ante Gallos & Francos per multos annos & vltra, cùm Galli effecti fuerint Christiani anno domini cccclxxix. post Christum, vt cōstat ex Iacobo Bergomensi, lib. ix. quando ponit tēpus quo baptizatus fuit Clodoueus post Christū, qui effectus fuit Christianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filię Chilperici regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacobus Bergomēsis. Et de dicto regno Persarum & pluribus alijs, vide Iacobū Bonaudi in suo panegyrico xix. col. vsq; ad xxvj.

Et vt plenius declarentur excellentię, claritates & pręeminētię regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam Ioannis Ludouici Viualdi in suo opere regali, in tractatu de laudibus ac triumphis triū liliorum Franciæ. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habēs vxores. à nume. lxxix. vsq; ad numerum cxxvj. de testamentis. Et recitat Enguerranus de Monstrelet, quòd anno domini 1420. cùm rex Franciæ & rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatē, rex Franciæ equitabat à dextris & primus osculatus est reliquias sanctorū. Et vide per eundē in primo volumine chronicarū eiusdē, ca. ccxxxij. in princ. Dico q; claritas, nobilitas & excellētia regū Frāciæ ex multis supra om̄es alios reges perpēdi & cognosci potest vltra superius dicta: maximè ex scuto cœlitus demisso, in quo plura comprehenduntur: quoniā perseuerante vsq; ad hanc ætatē fama vulgò dicitur, q; olim reges Franciæ pro scuto tribus buffonibus vtebantur, quod tamē non erat sine ministerio; & hoc credo fuisse, eò quia sicut de natura buffonis est in quacunq; parte terræ sit semper se collocare in meliori & pinguiori loco: & ideo cū rex Frāciæ ex vniuersali mūdo meliorē, pinguiorem & vtiliorem terram teneat & habeat, ideo insequēdo naturam buffonis pro armis assumpserant reges Frāciæ ante Christianitatem tres buffones, habendo respectum ad ea quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturā in aliquibus. Nūc verò tēpore Christianitatis & à tēpore quo reges Franciæ effecti fuerunt Christiani mutata est natura, quia insequendū est id quod tēdit ad finem & effectū illius Christianitatis, cuius nomen, fidem & protectionem assumpsit: quod deus aduertens & volēs illi prouidere secundùm quod decēs erat, postq; Clodoueus Christian⁹ effectus fuit, demissum fuit ei è cœlo scutum, id quod reges Franciæ nunc gestant, cōtinens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quē asuri Franci dicunt: in quo sunt quatuor consideranda.

Primò q; in scuto lilia depinguntur,
Secundò q; depinguntur aurea,
Tertiò q; in numero ternario,
Quartò q; in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, q; lilia fuerunt à superis multiplici ratione regibus Francis data.

Primò, q̃a sicut liliū plerūq; de spinis oritur, inter spinas moratur, & q̃tò magis spinis pungitur, tantò vehementius odor eius sentitur: sic Frācorum reges licet à spinis & infidelibus originem duxerunt vsq; ad tēpora pręfati Clodouei, qui quatuor reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamūdum, Clodionem, Meroueum, & Childericū dicti Clodouei patrē, nihilominus postq; nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem & odorem illibatæ fidei retinuerūt, vt nil eis dulcius, nil clarius q̃ gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundò, quia lilium plantam habet rectā, quę ad vnā partem non inclinat nec ad aliā, sed recto tramite tēdit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternū ante dominum. Sic rex animi magnitudinē habere debet, cùm nihil honorabilius existat in regia maiestatę q̃ rectitudo voluntatis, sicut per oppositum nihil execrabilius in eo q̃ simulatio aut duplicitas, vt suprà dixi in prin. huius partis. Ideo pristini Francorum reges duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate seipsos ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum regem, vt supra dixi in hac consideratione, vbi de his duobus regibus dixi.

Tertiò, quia inter lilia quiescere & cōuersari Christus q̃ plurimū delectatur. Vnde in cāticis cāticorū, liliū ipse, qui sapiētia diuina est, se nominat. Ego (inquit) flos cāpi & lilium conualliū. ita q; spiritus sanctus in persona ecclesiæ Cāticorū ij. ait. Dilectus meus, scilicet Christus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia. Et iterū: Dilectus meus descēdit in hortū suū, vt ibi pascatur & lilia colligat. Amat em̄ valde Christus & delectatur lilijs. i. personis puris & mundis à peccato: q̃a cū sit summa puritas, mentes puras diligit: sic reges Christianissimi semper delectati fuerūt in lilijs. i. secum habere & amare personas doctas, puras & mūdas ab omni peccato & vitio, veritatē sequētes.

Quartò, quia lilium sui natura, teste Plinio libro xxj. c. v. est nobilissimum, quo nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & nō

sufficiens

sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Est etiã Christus sedens à dextris virtutis dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Tantò melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit, vt ait apostolus ad Heb.j. Qui tanquam fons humilitatis cœlos inclinauit, descendẽs in vtero virginis: humiliauitque semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem, teste Apostolo ad Phil.ij. & tandem inclinato capite tradidit spiritum. Ioan.xix. Cuius fragrantia alijs est odor vitę in vitam, alijs verò odor mortis in mortem.

Sic rex Franciæ cũm sit Christus, scilicet oleo sacro diuinitus emisso vnctus & sacratus, omnibusque celsior atque maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatẽ, & ad audiendum singula caput inclinatũ, nihil de seipso præsumẽs: & odoris suauitatem per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat famá in suauitatẽ odoris, & nõ exemplum cuiusquam sceleris. Quia cãdidũ & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur Exodi xxv. Quòd in cãdelabro tabernaculi erant lilia sex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba, & opera pura, & cãdida tanquam lilia: quoniam virtutes sunt candidæ & lucidę, peccata verò & vitia nigra sunt & obscura.

Quintò, lilia in scuto regis nostri Christianissimi sunt apposita, quia liliũ multas habet virtutes. Nã virtute suæ naturæ, radix eius secundũ Physicos valet contra duriciẽ splenis & neruor, ũmaximẽ sub prunis cocta, & cũ oleo roseo trita vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cũ sit exiccatiua, mollitiua, abstersiua, & consolidat. Valetque lilium incisionibus neruorũ, & splenis apostemata maturat: &, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cũ melle decoctus veteribus vlceribus medetur. Sic rex noster Christianissimus (quasi virtute lenitatis liliorũ prouocatus) vltra modũ horrere debet tumorem arrogãtię, discordię, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas reipublicę ægritudines correctiõe, & (cũ opus fuerit) punitiõe malorum salubriter curare. Et insuper totum se cõferat ad regias virtutes, ad pietatem, clemẽtiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolẽtiam: quæ preciosa sunt monilia regiæ maiestatis, vt supra hac parte, in vj. consideratione dictum est. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum vsturas sanat, ita misit deus lilium cum oleo, vt dictũ est, ad denotãdum reges Frãciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciũt: quoniam, vt videmus, notoriẽ ipsi sanant quasdã vsturas, quę in vulgari nostro dicũtur les escruelles, vel aliàs morbus regius.

Sextò, vt dicũt dicti Ioan. Ludo. Viualdus & Guillelmus Benedicti in locis antẽ allegatis, in scuto dicti regis sunt lilia, quia lilij oleũ est resolutiuum & aperitiuum: cõuenit etiã dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem. Sic rex Christianissimus in aperto esse debet, & copiã sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de oĩbus informetur, & singulis prouidere possit, ne assistentes eidem faciliter eum decipiãt proprijs cõmodis inhiantes in reipublicæ destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorũ officialiũ autoritas vilesceret. Vnde imperator in l.ij.C. de officio vicarij. Relationes (inquit) omnium, præsertim officiariorum libenter audimus, ne administratorum decrescere videatur autoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi principes susurronibus & detractoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi & excæcati, vt nihil veritatis, & eorum quæ prauẽ gerũtur sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdũ personas subditorum perdant: quod & aliàs contigit in hoc regno Franciæ tempore Theodorici regis Franciæ, vt refert Guaguinus, libro iij. ca. iiij. de Francorum gestis.

Septimò lilia in scuto regis figurantur, quia lilium sua virtute saniem & immunditiã purgat. Quo demonstratur, quod ad regem pertinet immũditias & labes hæresum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab ecclesia dei diligẽter abstergere, & repellere. Quia hæresis fundamẽtũ oĩm bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet ecclesię dei. Estque omniũ peccatorum grauissimum, vt ait Thomas iiij. sentent. dist. xiij. q. xxij. per totum. facit text. in l. Manicheos. & in authen. Gazaros. C. de hęreticis. & inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus magnus qui barbaras gentes, Saxones, Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsos ritus sequebantur, in potestatem subegit.

Et etiã Philippus tertius Frãcorum rex, qui Petro Aragonum regi bellum intulit, eo quod varijs erroribus fauerat: vt refert G. Benedicti in loco ante citato, nume. lxxxiij.

Octauò Frãcorum regi lilia data sunt, quia lilium suæ naturæ virtute morsum serpẽtis, & similiter eius folia, vexationẽ serpentum curãt, eiusque radices, vt Plinius attestatur dicto lib. xxj. c. xix. valent contra serpentũ ictus. Et secundũm Auicennã lilium confert puncturæ vermiũ venenosorũ atque scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscorides) potui datum ad serpentũ morsus facit. Ideo, vt enarrat G. Benedicti, Reges Frãcorum ter religionem Christianã à morsu Machometi serpentis venenosi sanauerunt & restaurauerunt: & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianã sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminauit, quę fuerunt extirpatę à rege nostro Francisco Christianissimo, qui nõ cessat insudare, vt Clemens summus pontifex à sua sede eiectus restituatur, quẽ Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in imperatorem in vrbe obsederat hoc anno domini 1527. die vj. maij, in qua obsidione ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa verò Roma ab Hispanis & Alamanis tũc depopulata fuit, & ipse Clemẽs captiuus extitit, cum maximo dolore Christianitatis, maximẽ Gallicanę, quod rex noster Christianissimus ęgreferens, motus pia deuotione, & pro honore sanctæ sedis apostolicæ (quam semper reges Franciæ venerati sunt, & defensarunt) aduersus illius hostes misit copiosum exercitum Francorum in Italiam, vt summus pontifex in sua sede reponeretur, expellerenturque dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur papa) & à tota Romania saltem terris sedi apostolicæ subditis.

Secundò in scuto regis lilia figurantur aurea, & non argentea vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsis regibus necessaria, propter octo singulares naturas & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus alijs, vt ĩ. dicam in vltima parte, in cxv. consideratiõe. Et ad istud propositum videatur G. Benedicti in dicto loco, numero c. vsque ad numerum cvij. vbi

dicit, quod primò aurũ est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet: & inde dicitur aurũ ab aura. i. splendore, vt ait Isidorus, lib. etymologiarum xvj. c. xvij. quod repercusso aere plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorũ plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auroræ nomẽ traxisse putãt. Et aurum in corporibus est sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur dñs stellarum & lumen earũ, vt dixi j. in vltima parte, in viij. consideratione. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omniũ. Ex hoc auro prouocatur rex Christianissimus ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est & splendidior. Imo omne aurũ in cõparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Sapien. vij. Comparatur enim auro sapientia ratione puritatis & splendoris in cõspectu æterni iudicis, vt dicit ibi Guil. Bene. & Cęlius libro antiquarũ lectionũ iiij. c. xxiiij. Et aurũ pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt in c. multi in fi. de pœnitẽ. dist. ij. & pro sapientia, vt in c. principiũ. loco prçallegato: quæ sapientia est regi necessaria, vt hic ante scripsi in x. consideratione, quæ viguit in multis regibus Franciæ, vt ibi declarat Guil. Benedicti.

Secundò aurum habet proprietatem lætificandi, quã non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundũ Thomam. Vnde limatura auri, vt dicit Auicenna, ingreditur medecinas melãcholiæ & alopecię. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Necnon timori animæ, & data cum succo boraginis auxiliatur sincopizantibus. Ex quo instruitur rex Christianissimus, quod gaudens sit & lętus, quia animi lętitia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia verò humanę vitæ ęmula est, & passio mortifera: iuxta illud Prouerbio. xvij. Animus gaudens floridam ætatem facit, spiritus tristis desiccat ossa.

Tertiò, quia verum aurum ponderositatem habet, & soliditatem: ideo dicit Arnaldus de Villa noua, in libro de vino. Vinum extinctionis auri sua soliditate cõfortat. Et in libro de natura rerum dicitur, quòd in duplo ponderosius est argento, ęre, aut stanno, habetque ex sua soliditate puritatem & generositatem super omnia metalla: ideo est preciosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cæteros sensus. Ex quo regi Francię datur salubre documẽtum, vt tanquam aureus sit solidus, maturus, secretus, & grauis in discutiendis rerum causis, ne leuitate aut furore ductus, feratur in pręceps.

Quartò, quia aurum secundùm Physicos temperatius est omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & cęteros sensus, vt dicit Arnaldus de villa noua, in loco hic ante citato. Non quòd incorporetur, aut membra nutriat, sed quia alteratiua virtute corpus immutat: & ideo confortat, quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit naturę, vt medici dicunt, tamẽ eius caliditas est modici excessus, ob quod non locatur in gradu, licet alij locent. Sic rex Christianissimus quasi aurũ erit temperatus, calidus quidẽ per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, exẽplo Moysi, qui Exo. xxxij. Aut (inquit) dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Similiter Apostolus ad Rom. xj. loquens. Optabam ego anathema esse pro fratribus meis. Et hic syncerus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante, in xiij. consideratione scripsi. Et præ oculis debent illud habere principes: quoniam, vt ait Sene. Si vis amari, ama, quia ita decet viuere principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligat, vt pro ipsis etiam mori nõ timeat. Sicut Codrus Atheniensium rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valerius Maximus, lib. v. tit. de pietate erga patriam. Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur j. Petri ij. vnde princeps ita agẽdo, à suis mirum in modũ diligitur.

Nam dux, vt dicere solebat Cęsar, qui non laborat vt militibus charus sit, militẽ amare nescit. Legitur de Alexandro magno, qui videns militem Macedonẽ pre nimia senectute frigore stupefactũ, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Aliàs princeps qui à suis non diligitur, tã quam tyrannus dominatur, nec securitate vbi est, fruetur. Sicut de Dionysio tyranno legitur, cui cùm corpus suũ iuberet à multis militib⁹ custodiri, Plato dicit, quod inquit malum fecisti, vt à tot militibus custodiri habeas? Quapropter dicit Claudianus. Non sic excubiæ, non circunstantia tela, quem tutatur amor. Hoc est, qui amatur, non indiget custodia. Ob id dicere solebat Traianus Romanorum imperator. Talem priuatis imperatorem esse oportet, quales priuatos sibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, sed & fœminas gloria belli pollere, regnisque potiri, vt de Amazonibus, libro iij. de gestis antiquis refert Diodorus, dicens eas omnium subditorũ beneuolentiam iusto æquoque imperio adeptas. Quibus sententijs datur intelligi, quod tota pastoralis cura, amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia incumbit ad subditorum vtilitatem & consolationem. iuxta illud Ouidij. Regia crede mihi res est succurrere lapsis.

Regum profectò est omnibus prodesse, nulli nocere: quod in beluis clarè monstratur, quoniam sic viuũt apes, quod rege amisso totũ dilabitur examen. Et cũ sint animalia iracũdissima, ac pro corporis captu pugnatissima, quæ aculeos in vulnere relinquũt: rex tamen apum aculeo caret, aut saltem eo non vtitur, teste Plinio, libro ix. c. xvj. Nec voluit illum natura sæuũ esse, à quo telũ detraxit, sed maiestate armatũ: quod regibus & principibus dignũ exemplũ est, vt & ipsi ab exiguis animalibus discãt turbas populorũ sine aculeo seueritatis in debitũ finem dirigere, & tunc velut aurea lilia aureę veræ charitatis erũt radiantes.

Quintò, vt ait idẽ G. Benedicti post Ioannem Ludouicum Viualdũ, aurum sub malleo nõ resistit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terreum: nec resonat, vt cymbalum: sed si malleo percutiatur cedit, & in omnem partem dilatatur. Et sicut in libro de rerum natura dicitur, licet aurum sit gratiosissimũ super omnia metalla, nihilomin⁹ est maximẽ ductibile & tractabile. Ex quo plura documenta regi Christianissimo ostenduntur patientiæ, hilaritatis, cõstantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in principe, vt hic ante de pluribus huiusmodi qualitatibus dictum est.

Sextò, quia verum aurum diutius & durabilius in sua operatione permanet, quam aurũ sophisticatum, teste beato Thoma, quoniam aurũ sophisticatum non habet aliquas virtutes, de quib⁹ hic ante: vt dicit Arnaldus de Villa noua in loco supra allegato, &, vt ait G. Bene. aurũ cunctis corporibus nobilius est, & rex eorũ ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrũpitur aut minuitur, sed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ita quòd in eo nõ est additio neque diminutio. Et iterũ, aurum in igne positum non

non comburitur,sed probatur & purgatur.Nec aurum rubigo vlla,nec erugo eius bonitatem consumit,pondusve minuit.Ex cuius auri proprietate animari debet rex Christianissimus ad perseuerantiam diuinæ legis.Quia hęc virtus sola.s.perseuerantia meretur coronam,estq; vnica ęterni regis filia,ac cunctarum virtutum finis,sine qua deũ nemo videbit.Natura enim(teste Valerio lib.iij.tit.de constantia,in prin.)sic comparatum est,vt quisquis se aliquid ordine ac recte mẽte complexum confidit,vel iam gestum si obtrectetur acriter tueatur,vel nondũ æditum si interpellетur sine vlla cunctatione ad effectum perducat,profectò in vanum bonum agitur secũdùm Gregorium in moralibus,si ante vitæ terminum deseratur.Et frustra velociter currit,qui priusq; ad metas venerit,deficit:vt repetitur in c.incassum.de pœniten.distin.iij.Tolle perseuerẽtiam, ait Bernardus.Nec obsequium mercedem habet,nec beneficium gratiam,nec laudem fortitudo:deniq; non qui incœperit,sed qui vsq; in finem perseuerauerit,hic saluus erit:vt habetur Mat.x.& xxiiij.& recitatur in c.non reuerebantur.c.mirandum.& c.apostolus.de pœniten.distinc. ij.quemadmodum inclyti Francorum reges fecere, qui à Clodoueo primo Francorum rege catholico nunq; in fide defecerunt,vnde Christianissimi nuncupantur.

Septimò,verum aurum cæteris metallis est preciosius,virtutem habens conseruatiuam, nec vnq; putrescit, sed putrida resoluit & corrigit:adeo q; secundùm Auicennam. Cauterium melius & velocius sanabile quod fit ex auro,nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores, imo vsturæ factæ ex aureo instrumento meliores sunt q; ex alio metallo,quia non cauterizantur nec erisipilantur. Et dicit Arnaldus de Villanoua in dicto tractatu de vino, c.incipien.vinũ extinctionis,&c.q; scissura facta cum eo non tumescit:& propter suam perennitatem est quasi stella cœli,quoniã ipsum est impassibile.Et,vt ibi ait, aurum est res archana perfectissima temperamento æquali,compositum mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compositis non est simile,& iuuentutem cõseruat, & virtutes mineralium perseuerare facit in earũ operationibus. Et multi modernorum (eodem teste) de nobilioribus,maximè pręlatis faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij recipiunt in pãnellis cum electuarijs,&c. alij in limatura,sicut in cõfectione quę dicitur diacamerõ, in quam intrat vtraq; auri scilicet & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo frustum auri in ore,& saliuam deglutire.Et quidam alij cõuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile,& sufficit modica quantitas in vice,& in anno,& est conseruatiuũ sanitatis & prolongatiuũ vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur rex Christianissimus ad veram humilitatem,quæ virtus est aurea,cæterarũ virtutum cõseruatiua,teste Hieronymo in epistola ad Celantiam,vbi humilitas,inquit,est præcipua conseruatrix, & quasi quidam custos virtutum omnium. Nihilq; ita est quod nos hominibus gratos esse deo faciat,q; si vitæ merito magni humilitate infimi simus.Et Isidorus lib.iij.c.xlix.Qui rectè vtitur regni potestate,ita se pręstare omnibus debet,vt quantò magis honoris celsitudine claret,tantò semetipsum mente humiliet:quoniam fundamentum gloriæ est humilitas,vt in j.parte.in lij.consideratione scripsi.Et hoc patet exemplo Dauid,qui de suis meritis nõ tumuit,sed humiliter se deijciens dicit:Vilis incedam,&vilior apparebo ante deum.

Octauò & vltimò,aureis lilijs ideo decoratur scutum regis Franciæ,quia verum aurũ fistulas & hęmorrohidas sanat,vlcera putrida & tetri odoris emẽdat,corporiq; humano maximè cõgruit.Ita quòd in cibo sumptum,iuuat multum,ac vinum in quo extinctę fuerint laminæ aureæ candentes spleneticos iuuat:vt hic ante dixi ex dictis Arnaldi de villanoua. Hęc profectò virtus medicinalis auri prouocat regem Christianissimum ad iustitię amplexum, quæ virtus sola magna est & mater omnium,quos magnos facit. Est enim iustitia virtus confortatiua & corroboratiua,quæ sui splendore reges & regias sedes magnificat.Quibus dictũ est Sap.j.Diligite iustitiã qui iudicatis terrã.Vnde Hiero.inquit.Iustitia quasi aurea virtus curatiua est morbidarũ ęgritudinũ:qa puniẽdo tollit scelera & peccata,atq; putridas carnes ac scabrosas curãdo abradit. Et qũo ex iustitia principes laudãtur,dixi hic ante in v.cõsi. Faciũt q̃ dicit G.Bñd.in loco hic ante dicto:vbi ait,q; rex Francorum de seipso & alijs ita fecit, & dilexit semper iustitiam,& odiuit iniquitatem,vnxit eum deus oleo lętitię præ consortibus suis. Ad quorũ differentiam nomẽ Christianissimum adeptus:ita quòd propter veritatem & mãsuetudinem & iustitiam deduxit eum mirabiliter dextera sua. Cuius sedes in seculum seculi virga directionis virga regni sui,psal.xliiij.dixi in antedicta consideratione.

Tertiò principaliter,in scuto Francorum regum aurea lilia in ternario numero & non maiori nec minori figurãtur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis:puta principium,medium & finem.Nam secundùm chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebantur numero ternario ad sacrificationes deorum:vt habetur libro j.de cœlo & mundo,super quo beatus Thomas in commẽto. Sicut(inquit)natura perficit omnia in ternario numero, ita gentiles qui diuinum instituerunt cultum volẽtes deo tribuere omne quod perfectum est, attribuunt ei ternariũ numerum in sacrificijs & laudibus ipsorum.Legimus pręterea in scripturis sanctis numerum ternarium multipliciter consecratũ,eo q; opera mirabiliora dei in eo facta & ordinata sunt.Vnde si mysterio triũ liliorũ regis Christianissimi explorare quis conet,tãtò magis exuberabit ratio disserendi,quãtò plura mysteria in ternario nũero elucescũt.

In primis ergo redolẽtia lilia quę in scuto regis figurãtur,odoramẽta catholicę fidei in beatissima trinitate afferũt:scilicet q; patri in diuinis attribuitur potẽtia,filio sapientia,& spiritui sancto clemẽtia. Quę tria attributa sicut sanctissimã trinitatẽ ornant,ita regiã maiestatem magnificant.Quæ sacratissimæ trinitati debet pro viribus cõformari.s.vt sit rex primò clarus potentia patris ad tyrannos debellãdum,& barbaras gentes ac Turcorum perfidiam extinguendum.Secundò conuenit vt ornatus existat sapientia filij in discutiẽdis rerum causis.Tertiò q; sit clemẽtia plenus,quæ quãtò in eo maior fuerit,tantò in conspespectu dei & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secũdò,vt ait Guil.Bened.principaliter tria lilia quæ in scuto regis figurãtur,tres substãtias in psona Christi denotãt.Sicut eñ in diuinis est trinitas personarũ in essentię vnitate,ita in Christi persona est trinitas essentiarũ seu naturarũ i vnitate personę,deitas scilicet aĩa,& caro:& sicut in diuinis per diuersas personas nõ distinguitur esse,sic in xpo per diuersas naturas nõ distinguitur persona. Pariter tria lilia tres Christi natiuitates ostẽdũt.Pria dicitur,quia ęternaliter nascitur ex patre,secunda qa nascitur tẽporaliter ex mr̃e,tertia quia in mẽte nascitur spũaliter: licet ista bñ cõueniãt Christo,tñ nihil faciũt ad ꝓpositũ,ad denotã

dum aliquid in rege ex eius natiuitate. Sed dici posset, q̃ sicut hæc trinitas essentiarum est in Christo, ita trinitas præceptorum iuris debet esse in principe, pro iustitiæ administratione & complemento, prout tria iuris sunt præcepta. s. honeste viuere, alterum non lædere, & ius suũ vnicuiq; tribuere, quæ omnia debent esse in principe, de quibus in vltima parte, in xxxvj. consideratione dixi. Aut aliter per illa tria lilia significatur. s. per medium fides Christiana, per dextrum clericatus, & per sinistrum militia.

Tertiò, tria lilia tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem dei creata est. l. si quis in metallum. C. de pœnis. patenter ostendunt. Nam sicut deus est vnus in essentia, & trinus in personis, sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potẽtia. Quia habet in se memoriã, intellectum, & voluntatem. Memoria quidem repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis regis, sed attribui deberent tribus modis regẽdi rempub. qui debẽt esse in rege nostro, vt verè sunt in se & in suo regno: de quibus infra in vlti. parte, in lv. consideratione scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quartò, tria lilia in scuto regis posita, tres angelorum hierarchias significãt, in quarũ singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante in iij. parte. & per Isidorum libro vij. Etymologiarũ. c. v. & in libr. de summo bono. c. xij.

Quintò, tria lilia in scuto regis depicta, tres virtutes theologales, fidem scilicet, spem, & charitatem significãt, quæ tres virtutes debent esse in principe, & aliæ virtutes ex his denotantur in principe: de quibus per Guillelmum Benedicti in loco supra sæpè allegato.

Sextò, vt dicit, tria lilia in ipso scuto regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ire compellunt, videlicet ad contritionem, confessionem, & satisfactionem: sed cũ parum quadrent, non insisto.

Septimò, vt ait Benedicti, tria lilia regem Christianissimum ad tria salutifera concilia, in quibus cõsistit omnis perfectio Christianæ religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauò, tria lilia in scuto regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ necessariò requirũtur ad conseruãdam veræ Christianæ religionis dignitatem, & habendã bonorũ morũ honestatẽ: de quibus Apostolus ad Ephe. iiij. Vnus dñs, vna fides, vnũ baptisma. Hæc tria sunt quæ verũ perhibent testimoniũ de excellentia fidei catholicæ: vnde sunt laudabilia oĩa catholicæ fidei opera, quæ rex explere debet, pro suæ dignitatis ac totius religiõis Christianorũ salute, nullum maius, nullũ honorabilius, nullũ deniq; gratius deo offerri potest, q̃ barbaras gẽtes, & Turcorum perfidiã, cæterosq; populos qui falsos ritus ac deos colũt alienos expugnare, atq; ĩ fræna submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Frãcorum reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissimè laudãtur insignia regis Franciæ per Ioannem Ludouicum Viualdum. in tract. de triumphis ac laude trium liliorum Franciæ. vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra in vlti. parte: in xxxvij. consideratione.

Quartò principaliter & vltimo, lilia aurea ponũtur in scuto regis Christianissimi sapphirino, id est colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo) conuenientissimè depicta, multiplici ratione.

Primò, quia cùm rex sit paranymphus ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei primi inter Frãcorum reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriã Christianæ religionis extollere & magnificare: decentissimũ fuit insignia maiestatis suæ sereno cœlo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex regum & dominus dominantium, Apocal. xix.) quodammodo pro scuto habet cœlum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decoratum, sic rex Frãcorũ Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra ĩ sereno cœlo affixa fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur quanta sit suæ dignitatis sublimitas: tanta est autem altitudo cœli, q̃ à mortali homine non potest mensurari, vt habetur Eccles. j. Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? quasi dicat nullus. Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminẽtiori, atq; inter omnia corpora altius eleuatum, ita etiam, vt habetur Esa. liiij. promissum est illi, q̃ esset fundatus in sapphiris tanq̃ pater Christianitatis. Cùm etiã idem propheta vbi s. loquẽs in persona Christi dixerit. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, hoc est te Christum, & ecclesiam tuam, & filios tuos, & ecclesiæ tuæ protectores: prout est inter alios rex Christianissimus, qui tanq̃ filius Christi, & pater Christianitatis habet arma sua fundata in sapphiris. Sic rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis dignitate, potentia, diuitijs, ac nobilitate est sublimior atq; admirabilior, & ad sustinendam ecclesiam potentior & pronior.

Secũdò, vt inquit G. Bene. campus scuti regij *nedum* cœlo, sed etiã sapphiro lapidi in colore assimilat *rationi*bus sequẽtibus. Quia sapphirus colore videtur trahere regem ad cœlestia desideria per rectã fidẽ, cũ nihil sit quod lumine clariore præfulgeat, q̃ recta fides in principe. Nã dicit Grego. li. xviij. moralium. c. viij. Sapphirum tenere similitudinem coloris aërei, per quod designant appetitũ languẽtis animæ tẽdentis ad cœlestia. Vnde dicit Helimãdus, q̃a sapphir⁹ cœlo sereno similis est, castè portari vult, gemmaq; gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo in libro de natura rerũ dicitur. Qui sapphirum portat, expedit vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tantò dicitur preciosior & melior, quãtò colori cœlesti est similior. Sic rex Christianissimus tantò magis erit deo & angelis gratior & charior, quantò magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic quantũcunq; excellat in dignitate, potentia, diuitijs, vel adundantia tẽporalium, nihilominus felicitate prosperarũ rerum huius seculi nõ debet corrumpi aut deprauari: sed magis ac magis oculos mentis cõuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ac delectationes æternas. Ex quo infert ibi G. Benedicti, q̃ rex suam regiam dignitatem in Christo regere, quem in speculo limpidissimo cõtẽplari debet, vt quod in se prauũ deprehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, cõponat, quod pulchrũ, seruet, quod sanũ, excolat, quod infirmũ, assidua meditatione corroboret, præcepta diuinæ legis efficaciter impleat, & quid sibi cauẽdũ, quidve sectãdum sit, agnoscat. Decẽs quippe est, vt rex se totũ ĩ vita & moribus cõponat: q̃a quãtò mirabilius præ cũctis regibus vniuersi orbis excedit honoris dignitate: ita cõuenit vt cæteros transcendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulgeat maiestate. & subdit ibi G. Benedicti pulchra notatu digna de excellẽtia sapphiri, de qua infra in vltima parte, in xc. consideratione dixi.

Tertiò tria lilia in cãpo sapphirino aurea depingũtur. Quia

Quia sapphirus animum hominis pium & deuotũ efficit ad deum, atq; in bonis firmat, & pacem conciliat, ita vt inter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem hominẽ disponit. Ob id legitur Exo. xxviij. & xxxix. q; Moyses ad præceptum domini vestem sanctã fecit Aaron summo sacerdoti in gloriã & decorẽ, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphirus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum iiij. Destructionem Ierusalem ruinam templi & sacerdotum recogitans eorum pulchritudinem assimilauit sapphiro, dicẽs. Cãdidiores Nazaręi eius niue, nitidores lacte, rubicũdiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Cõuenit itaq; vt maiestas regia sit tota siderea & sapphirina per reuerentiã & beneuolentiam ad omnia quæ diuinum cultum concernunt: vt sicut in dignitate & potentia cæteris est eminentior, ita expedit vt in amore rerum diuinarum sit amicabilior, & conformior, sicut eius fuerunt prædecessores. hæc Benedicti vbi supra.

Quartò, sapphirus secũdũm Arnaldum corpus humanum vegetat, ac mẽbra integra conseruat, curat dolorem frõtis, & sudorẽ restringit, corpora prębet integra, boniq; coloris, torsiones ventris tollit, & omnia vlcera cum lacte sanat. Præterea in libro de natura rerum, & in ortu sanitatis dicitur in tractatu de lapidibus. c. cix. quòd sapphirus morbum illum horribilem, noli me tangere appellatum, fugat. Ex quo instruitur rex Christianissimus, vt vigilans sit & solicitus ad corpus mysticum. i. ecclesiã, protegendum. Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus, quæ secundũm apostolum ad Roma. xij. non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo: huius autem corporis mẽbra tenetur rex vegetare ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerẽtur, & ne morbida ægritudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac eleemosymas largiri, quibus recreatur tanq; membra corporis mystici, quia sicut sapphirus membra corporis conseruat & recreat, sic conuenit vt rex qui tria lilia in sapphiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuios sequatur effectus. hec etiã Benedicti.

Quintò (vt idem ait) sapphirus est gemma preciosa sereno cœlo similis, quæ percussa à radijs solaribus ardẽtẽ emittit fulgorem. Præterea dicit Isidorus lib. A etymologiarum xvj. c. ix. q; sapphirus pulueres habet aureos sparsos. Ex quo hortatur regia maiestas, vt solicita sit gratias deo reddere in tanto cumulo beneficiorum: quia quantò plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia, tantò magis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et econuersò, tantò grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo, quantò magis multiplicatis beneficijs ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chrysostomi. Quãtò maiora beneficia sunt hominibus cõstituta, tantò grauiora peccantibus parantur iudicia.

Sextò, sapphirus est gemma valde delectabilis, lęta, & pulchra. vnde lapidarius ait.

Sapphiri species digitis aptissima regum.
Aegregia & fulgens, puroq; simillima cœlo.
Vilior est nullo virtutibus atq; decore.
Hic & syrtites lapis est à plerisq; vocatus.
Quia circa syrtes libicis permixtus arenis.
Fluctibus expulsus feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen asseritur nunq; transmittere visum.
Quem natura parens tanto ditauit honore.
Vt sacra & meritò gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, nec vlla fraude necatur.
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos.
Obstructasq; fores, ac vincula tacta resoluit.
Fertur & ad pacem bonus esse conciliandam.

Ex quo instruitur rex Christianissimus, vt delectabiliter & cũ gaudio, pulchritudinem ac decẽtiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt reges nostri, qui in cũctis locis habẽt iudices ad punięda peccata, maximè blasphemias, quod & facere debẽt, alias nõ diceretur veri reges: vt scribit Guillel. Benedicti in loco sępè alleg.

Septimò, in colore sapphiri extẽdũtur aurea lilia, quia sapphirus suo valore & precio vires acuit regis Christianissimi ad cogitandum sumptuositatem cœlestium ædificiorum. Nam, teste Isidoro vbi suprà, Sapphirus inter gẽmas purpureas computatur, habet pariter excessum valoris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus videns excellẽtiã cœlestis patrię dicit portas ei⁹ esse ex sapphiro cõstructas: vt scribitur Thobię xiij. Pariter Io. Apoca. xxj. ait fundamenta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphir⁹ erat secundum fundamẽtum. Ex quo instruitur rex totus sapphireus, vt omnino inclinetur, & sit memor cœlestis patriæ, & excellentissimorũ ædificiorũ supernæ ciuitatis, & sanctę Ierusalem, de qua scriptum est per prophetam, psalmo lxxxvj. Fundamenta eius in montibus sanctis. & sequitur: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.

Octauò & vltiò, scutũ regis Christianissimi in sapphiri colore figuratur, q; sapphirus sua significatiõe eũ incitat ad cogitandũ nedũ ædificia supernę ciuitatis, sed etiã prę eminẽtiã glorię ęternę. Nec solũ sapphir⁹ significat gloriã ęternã, verũ suo colore animũ hominis ad cœlestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodẽ G. Benedicti) quia cũ omne simile naturaliter appetat suũ simile, & sapphir⁹ inter oẽs gẽmas similis sit sereno cœlo: vnde rex sapphiro nõ cõueniret, nisi ad cœlestia inclinaret, ac superna appeteret. Sapphirus etiam in sacra scriptura, ęternã gloriã significare videtur: vt habetur Exo. xxiiij. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israël deũ viderũt, sub cui⁹ pedibus erat quasi op⁹ lapidis sapphirini, & quasi cœlũ cũ serenũ est. Pariter Ezech. x. c. legitur, q; species glorię domini super cherubin erat quasi lapis sapphir⁹: quę verba quomodo intelligãtur scribit in dicto loco Guillielmus Benedicti.

Ex quibus tandem concludit insignia regũ Frãciæ esse excellentiora alijs, cũ in eis sint duo colores nobiliores, Aureus scilicet, & Azureus: de quibus dixi ante in prima parte, in liiij. & lv. conclusionibus. xxxviij. consideratio nis. Et de laude Sapphiri aliquid scripsi j. in vltima parte. in xcij consideratione.

Nõ mirũ ergo si reges Frãcię plura priuilegia habeãt vltra alios reges, de quib⁹ antè dixi, & quę etiã scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico posito post tractatum Io annis de Terrarubea, contra rebelles suorum regum.

Trigesimasecũda consideratio. Quilibet rex seu princeps in suo regno in culmine sedere debet, cũm princeps sit regni dominus. l. deprecatio. ff. ad l. Rhodiã de iac. & regale culmen appellatur. l. bene à Zenone. C. de quadriennij præscriptio. ca. principes seculi. xxiij. q. v. & culmen appellatur locus altus super omnes gentes ad curiam suam conuocatas, regnum suum & terras repræsentantes.

& dicitur precipuum.l.pe.ibi:vt enim imperialis fortuna oẽs supereminet alias,ita oportet principales liberalitates culmẽ habere precipuũ.C.de bonis quę liberis. Vel principale dicitur.l.iij.§.si nautem.C.de iure dominij impetrãdo.quòd dicitur cathedra existens in altiori loco,sicut ædificia domus dicuntur culmina quòd culmis teguntur:& in dicto culmine,id est altitudine sedet rex supra cathedram quæ est alta vel excelsa sedes,secundùm glos.in cle. dudũ. de sepulturis.Vel in solio sedere debet,hoc est armario ex vno ligno facto in quo reges ob corporis sui tutelam sedebant,extra de electio.c. quorundam, in principio. & ibi per Archi.Et dicitur thronum græcè,quod latini solium dicunt.de quo habetur Gene.xlj.ibi:Vno enim solio regis te præcedam.Et est etiam sedes Romani pontificis tanquam excelsa.c.fundamẽta.§.ne autem,in fine.de electio.in vj.& glos.in d.cle.dudum.facit differentiam inter solium,cathedram,& tribunal.& ponit hunc versum.

Rex solium,doctor cathedram,iudexq́ tridunal
Possidet,ac sedem pręsul,prætorq́ curule,

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitię:de qua in c.multi.xl.distinctione.Et rex & dominus & præexcellẽs in solio alto super omnes principes sedere debet:cùm scriptum sit Prouerbiorum xx.Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.& j. Regum ij.ibi: Et solium gloriæ teneat.& iij.Regum j.Viuat rex Salomõ, & sedebit super solium.& Esaiæ ix.Super solium Dauid, & super regnum principis terræ surrexerunt de solio.& Iob xxxvj.Et reges in solio collocat imperpetuum,& illic eriguntur.& in plerisq́ alijs locis probari posset.& habetur j. Regum x.vbi de Saule rege loquitur.Stetitq́ in medio populi,& altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et princeps dicitur quasi primum locum capiens,secundũ gl.in c.fundamenta.§.proinde. de elect.li. vj.& Lucas de Penna in rubrica.C.de principibus agẽt. in rebus,li.xij.vbi amplè ponit quis propriè sit princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetũ sedendi,qui multum attendendus est in hoc,cùm consuetudo in hoc multum attendatur.Bald.in c.j.§. marchio.in tit.qui feudum dare possunt.videndum est ꝙ sunt aliquę congregationes in Francia quæ fiunt ordinariè,vt est coronatio regis,& in ista coronatione est datus certus ordo quo ad illos qui interesse debent in ipsa coronatione,qui est talis:videlicet quòd duodecim pares Francię precedũt omnes alios principes regni:de quibus ĩ.ista parte.xliij. cõsideratione.licet videatur de primogenito regis ꝙ oẽs quoscũq́ precedere debeat,quod intelligerem esse verum in alijs actibus q̃ in coronatione:quoniã est dubiũ ꝙ tũc non habeatur pro primogenito regni,tanq́ natus anteq́ esset rex.De eo etiã dicam infra in xlj.consideratiõe,& de alijs quos ponã infra suo ordine,secũdùm quod debet sedere in dicta conuocatione faciẽdo distinctionem suis locis de alijs congregationibus extra illam,in quibus seruãdus est alius ordo,prout infrà dicetur.

Trigesimatertia cõsideratio erit prosequẽdo materiã & nõ excedendo terminos honoris regis,cũ ab eo procedant oẽs dignitates tẽporales,vt notant Bar.& Io. de Platea in l.j.de dignita.li.xij.C.idẽ Io.de Platea in l.j. in fi.C.de silẽtiarijs,lib.xij.Aluaro.in c.j.in princi.quis dicatur dux,marchio,comes.& in c.j.in principio.de feudo marchiæ.qui allegat tex.in l.sacrilegij.C.de diuersis rescriptis.meritò debet illis præesse, & ab illis honorari : imo quod plus est adorari,non tñ adoratione quæ deo debetur,sed regia subiectione debet salutari:vt probat text.in l.j.C.de silentia.lib.xij.ibi:vt tam in adorãda nostra serenitate.& ibi gl.quam sequitur Io.de Platea in l.primiceriũ.C.de fabricẽ.lib.x.& Lucas de Penna in l.euectionũ. per illum tex.C.de cursu publico,lib.xij.vbi dicit,ꝙ ipse meretur venerari,adorari,coli,sibi supplicari,& gratiarũ impẽdi munera.facit tex.in l.si quis seruũ.ibi:nostrã purpurã adorãtes.C.qui militare nõ possunt,libr.xij.Et ideo dicit Io.de Platea in d.l.j.C.de silentiarijs.eodẽ lib.xij. ꝙ nullus debet se genuflecti corã alio,q̃ coram principe vel maiestate regia.Et ideo errat quidam Cardinalis Dehyer Anglus,qui tanta elatione vtitur,ꝙ suos domesticos & famulos patitur talia,aut quod deterius,cogit eidẽ ministrãdo etiam in cibarijs deferendis & alijs actibus domesticis & familiaribus,imo etiã nobiles patriæ genuflecti,prout cõmuniter dicitur,quod ridiculosum dici debet, cùm nõ sit nec papa,nec rex : imo quod plus est (vt communiter fertur) nõ est nobilis origine,ex quo deberet contentari honore sibi debito,non assumere honorem debitum regibus secularibus,imperatori,aut papæ.

Et,vt dicit idem de platea,tantus honor debetur papæ,ꝙ in pede osculatur,vt dicit glos.in l.j.C.de domesticis,libro xij. & ibi dicit, ꝙ etiam imperator osculatur in pede sicut papa.

Imo etiam,quod plus est,quilibet nõ admittitur ad salutandum principem,vt dicit glos.in l.j.C.de veteranis. & Io.de Platea in d.l.j.C.de silentia.& in l.j.C.de domesticis,& protectoribus,libro xij.

Et corã eo est eũdũ,& illi est obuiã eundũ cũ barba tõsa & veste pulcherrina,prout habetur ij.Regũ xix.c.illicq́ est honor deferẽdus in introitu ciuitatis in salutatiõe,quæ nõ debet fieri sine munere,ad instar regis Parthorũ qui salutari nõ poterat sine munere,vt refert Petrus Candidus in proœ.Apiani Alexandrini,in principio.de bellis.

Imo etiã reuerẽtia debetur principi per quoslibet viros ecclesiasticos,vt dicit tex.in c.Regũ xxiij.q.v.et c.si apud. pro quo prima Petri ij. vbi dicitur, regem honorificate.

Trigesimaquarta consideratio. Principi obtẽperandũ est,cũ generale sit pactũ societatis humanæ obtẽperare principibus,c,quæ cõtra mores.viij.di.in summa. xciij.dist.c.quid culpatur.xxiij.q.j.& dicit Hieronymus. Principibus & potestatibus fidẽ & reuerẽtiã seruari oportet,quã qui nõ exhibuerit,apud deũ pręmia habere nõ poterit.xxiij.q.v.c.reg.c.sicut apud carnales.facit qđ notatur in l.fi.C.de exactio.tributorũ,li.x.Et dicit Apostolus ad Titũ iij.Admone illos principibus & ptãtibus subditos esse,dicto obedire,ad oẽ opus bonũ paratos esse.& ad Roma.xiij.Omnis creatura ptãtibus sublimioribus subdita sit,qui aũt resistit ptãti,dei ordinatiõi resistit.facit qđ habetur Esdrę iij.iiij.ca.vbi dicit tex.O viri nũ præcellũt hoĩes qui terrã & mare obtinẽt,& oĩa quę in eis sunt?Rex aũt super oĩa pręcellit,& dominaẽ eorũ,& oĩe quodcũq́ dixerit illis faciũt.Et sequitur:Et oĩs plebs & virtutes eũ obaudiũt.imo etiã sacerdotes etiã primi & secũdi ordinis eidẽ obediũt,cũ eis pręcipere põt princeps,vt habetur iiij. Regũ xxiij.ibi:Et pręcepit rex Elchię põtifici & sacerdotibus secũdi ordinis.imo principes sacerdotes constituebant iure diuino,prout habetur Exodi xxviij.de Moyse Hebræorum duce,qui cõstituit Aaron fratrẽ suum sacerdotem:& de Iuda Maccabæorum duce, qui elegit sacerdotes qui purgarent sancta.primo Maccabæorũ.iiij.imo prælatus electus & confirmatus non potest administrare,

donec

perlectis.lxiij.dist.& in c.abbates.xviij.q.ij. & per Compostella.in c.quod sicut.de electio.col.antepe.versi.principi præsentari.prout recitat Henricus in c.nobis.de iure patro.& ita obseruatur in Francia,& in Hispania,vt dicit Ioannes Lupus in repetitio.rubricę,de donatio.inter virũ & vxorem, in principio.in iiij.prçuidentia.princeps tamẽ debet honorare episcopũ.dixi supra in iiij.partẽ.in xxviij. consideratione.

TRigesima quinta cõsideratio.Pro rege etiam orandũ est exemplo Baruch primo,qui dicit esse orãdũ pro rege Nabuchodonosor,& Balthasar eius filio,& maximẽ pro rege Franciæ:cùm etiam orantes pro eo lucrentur cẽtũ & decẽ dies indulgentiarũ.dixi ante.Imo intantum est honorandus princeps,ꝙ pro cõseruatione sui honoris toleratur iniquitas:& præferendus est honor principis commodo publico,vt dicit Lucas de Pena in l.fi.in viij.& ix. col.C.de locatio.prædiorum ciuilium,libro xj.& in dicta l.in vj.col.ponit quedã de potestate eius mirabili,ex quo multum honorandus est.

Quæ autẽ sint iura regis,& cuiuslibet alterius supremi principis esset hic inserendũ,vt magis cognosceretur præeminentia illorum:sed videri potest in ti.quę sunt regalia, in vsibus feudorum.& per Iacobinum de sancto Georgio in tractatu feudorum,verbo princeps.& de quibus plenẽ ante in xxiiij.consideratione.

Quid autem dicemus de iuribus regis,de quibus habetur primi Regum octauo capitulo,cũ dixerit deus per vocẽ Samuelis populo.Iura regis qui imperaturus est in eis quod erit tale:filios vestros tollet,&ponet in curribus suis facietꝗ sibi equites & prçcursores quadrigarum suarum: & cõstituet sibi tribunos,& cẽturiones, & aratores agrorum suorum,& messores segetum,& fabros armorum & curruum suorum:filias quoꝗ vestras faciet sibi vnguentarias,& focarias & panificas,agros quoꝗ vestros & vineas& oliueta optima tollet,& dabit seruis suis,sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit.

Notãdum est istud verbum addecimabit,quod est ibi dupliciter positum:quoniam ex hoc videtur ꝙ rex habeat ius decimandi,& sic ꝙ etiã non videntur peccare nobiles Franciæ qui dicunt se habere decimas infeudatas à rege: cùm si rex habeat potestatem addecimandi,ergo etiam illas dare in feudum.

Dicemus solum,ꝙ talia ibi specificata non sunt iura regis ex diuina institutione introducta,sed magis per prophetam pronunciata ex eorum tyrãnica vsurpatione,qui postꝙ reges sunt ius iniquum constituunt,in tyrannidem degenerantes,subditos opprimentes,& sine causa deprædantes secundùm Andreã de Isernia in proœ.feudorũ.& in titu.de capitaneo qui curiã vendidit.in vsibus feudorũ.

Et ne transcendã materiã nostram relinquo nũc deprędationes & exactiones principum,fortè alibi dicam: sed etiã ibi dicit,ꝙ talia possunt esse iura regis ex diuina institutione,quãdo rex est in extrema necessitate positus,quòd etiã nõ solum illa sed & maiora facere & maiores exactiones:& solũ imprçsentiarũ sufficit mihi ꝙ Guillelmus Benedicti doctor Gallus illas prçuidit,& multum bene descripsit in sua solẽni repetitione ca Raynutius.de testa.in verbo,cõdidit,le premier.incipiendo in medio illius vsꝗ ad finem amplissimẽ:ad quem semper de his est recurrẽdum,

Et etiam est aduertendum ad illũ textum, ibi hoc verbo,ius regis qui imperaturus est in eis.ꝙ quilibet rex põt dici imperator per illũ textũ,qui hoc verbo vtitur in rege.

Et,vt semel finiam,à principe tanꝗ à capite in omnes inferiores honorum & potestatum munera diffunduntur. xix.dist.c.ita dominus.c.fundamenta.§.j.de electio.intantum,ꝙ lex animata in terris dicitur.tex est in authẽ.de cõsulibus.in fi.& in authẽ.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.§.igitur licentia.glo.in l.& quia.ff.de iurisditio.om.iudicum.dixi in consuetu.nostris ducatus Burgundiæ,in titu.des iustices.§.v.in glos.S'il n'a grace.in princi. ibi:hic est ergo.& supra in prin.xxxij.considerationis. Et quicquid statuit aut sentẽtiam dãdo decreuit,pro lege seruatur.§.sed & quod principi.insti.de iure naturali.gent.& ciuili.Ipse enim sicut est solus legibus solutus,solus legem condere potest.l.princeps.ff.de legibus.& pro dispensatione habetur,quod probatur principem voluisse.c.cùm nostris.de concessio.prçbendæ.maximẽ vbi ei exponitur defectus quem videt ex expositione l.quidam consulebat.& ibi Alex.& alij ff.de re iudicata.l.Vlpianus.ff.excusatio. tutorum.& sanctio principis nihil habet imperfectum.l. fi.C.qui militare non possunt,lib.xij.l.fi.C.de his quibus vt indignis.Nemo enim potest ei dicere.Cur ita facis.Bal. in proœmio feudorũ,in.xij.co. & isto dicto sæpius aduocati in palatijs vtũtur:quod dictũ est Speculatoris in titu. de legato.§.nũc ostendendũ.versicu.lxxxix.per tex.in c. ꝗuis. de pœniten.distinc.iij.ibi:quis tamen audet dicere deo,cur huic parcis?& gl.ibi in verbo,deo,dicit idẽ in papa.& ideo idem dicẽdum in quolibet principe supremo, cũ sit deus in terris.Bald.in authẽti. hoc amplius.versicu. quæro an filij regis.C.de fideicommissis.& dicit Bald. in c.ecclesia sanctę Marię.in penulti.col.vt lite pendente. ꝙ cùm princeps sit causa causarum non est de eius potestate inquirẽdum,cùm primæ causæ nulla sit causa. Cùm id quod primum est,ante se aliud habere non potest.Hęc & plura alia vide quæ dicit dominus meus Iason in l.rescripta.in prima col.C.de precibus imperato. offeren.& in l. j.ff.de constitutio.principum. vbi ponit quædam quę solus potest princeps,ita ꝙ principis verbo eiusꝗ narrationi super rebus per se vel in sua præsentia gestis creditur, etiam si solus testificetur,per c.cùm à nobis.de testibus. quod & in his quoꝗ quæ ante principatum se prçsente gesta sunt locum habet.glos.singularis in c.primo.in verbo, statuit.de renunciatio.libro vj.glo.in c.apostolicę.in verbo,promisissent.de re iudic. lib.vj.dicit tamen Andræas de Isernia in c.fi.in titu.quo tempore miles.in vsibus feudorum.quod late examinat ibi Prçpositus,ꝙ princeps in re propria testificari nõ potest.Nulla etiam iuris solennitate princeps astringitur.l.apud eum.in fi.ff.de manumissio.imo sola prçsentia principis solennitates iuris suplet, actumꝗ qui defectu solennium nullus est instaurat & reponit.l.adoptio.ff.de adoptio.l.ij.ff.de rebus eorum.glossa post tex.in authenti.vt non fiant pignoratio.colla.v. facit.l.sancimus.§.exceptis.cùm authenti.ibi posita.C.de donatio.Bald.in l.omnium.C.de testamẽtis.Ad hęc princeps iudiciorum ordinẽ obseruare non tenetur.Sola enim veritatis inuestigatio coram eo fit,qua cognita diffinit etiam,si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omissus:causę tamen cognitio exigitur.Ita Baldus in l.finali.C. de legibus.idẽ in c.j.§.finali.de noua forma fidelitatis:ad finem.in vsibus feudorum.& est tex.in c.ad petitionem. in fine.de accusatio. Et ideo illud quod dicit Paulus de Castro in lege si testamentum.C.de testamẽtis.quòd princeps sine causæ cognitione concedere possit,non est intelligendum in his in quibus litis diffinitio expectatur.

Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiã abolet. Andræ. de Isernia in titulo. quæ sit prima causa. §. prçterea. in vsibus feudorum. remittit infamiam & ad honores pristinos omnino restituit. l. j. §. deinde, le second. ff. de postul. l. fi. C. de senten. passis. remanet tamen cicatrix. argumento c. ventum. j. q. j. c. illud. l. distinc. argumento. l. ommes iudices. C. de decurio. libro x. Largiendo magistratum, dignitatem donando: imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum. l. imperialis. §. nam omni macula. C. de nuptijs, l. Barbarius. ff. de offi. prætoris. d. l. quidam consulebant. ff. de re iudicata. imo etiam princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. l. j. C. de deserto. lib. xij. de innocentia etiã damnati sine appellatione cognoscit. l. j. in fine. ff. de quæstionibus. Alia principi reseruata ponũtur per Bal. in d. l. rescripta. & in l. j. C. de iure aureorũ annullorum. & de multis casibus & specialibus principi cõpeteñ. dixi s. ista parte. xxiiij. cõsideratiõe. vbi iã quędã ex antedictis posui.

Trigesimasexta consideratio erit. Et licet subieceril principi deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita ꝙ deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula quæ iurisgentium naturaliq́ ratione consistunt: & ꝙ non est communis omnium iurisperitorum doctrina, in l. princeps. ff. de legibus. Cy. Bal. & docto. in l. digna vox. C. de legibus. & in c. j. de probatio. vbi doctores canonici, qui ita communiter tenent. do. meus Iason in l. si ciuitas. in iij. colũ. ff. si certum petatur. & in l. j. ff. de pactis. Alexan. in consilio cj. in. ij. col. in primo volu. & idem Iason in l. j. ff. de constitutio. principum. & in l. si testamentum. C. de testamen. Felin. in c. quæ in ecclesiarum. in xxij. col. de constitutio. Barba. in consilio j. in iiij. col. in primo volu. in xliij. tamen col. dicit casum esse vbi potest resilire à contractu: & etiam aliũ ponit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum in prin. videlicet ꝙ possit reuocare feudũ inuito vasallo. allegat Bal. qui hoc non dicit nec etiã hoc placet Vdalrico Zasio in repetitio. l. ij. §. eodem tẽpore. in gl. ratum esset. ff. de origine iuris. vbi plura ex prædictis dicit: & ibi dicit ꝙ licet absoluta potestate legibus nõ ligetur, ea tñ potestate abuti nõ debet. dixi alibi.

Trigesimaseptima consideratio. Videtur ꝙ rex Hispaniæ sit omnibus alijs regibus prçferendus, cùm plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam rex est Aragonum, Castellç, Legionis, rex Granatiæ, rex Maioricarum, rex Cordubç. & etiam catholicus dicitur, rex Galliciæ, rex Andelosiç. Et sic dicitur habere septem aut octo regna, & sic septem coronas: ex quo videtur ꝙ ratione multiplicationis coronarũ debeat cæteris regibus præferri: sicut videmus, ꝙ ille qui est marchio & comes præfertur marchioni, cùm duo vincula sint fortiora vno. Bal. in l. sed & milites, in princ. ff. de excusa. tutorum. vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroq́ iure, qui præcedit doctorem in vno tantum secundùm Bal. in dicto loco: & dicam infra in decima parte, & faciũt quæ suprà dixi in hac parte, in xxvij. consideratione in fine. incipiente, imperator inter omnes principes. vbi dixi, quòd magis honorandus est imperator cùm tres coronas habeat, q̃ alij reges qui de per se non habent nisi vnam. & in xix. consideratione cuius initium est, docet Bald.

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi supra in prima parte, & in quarta parte, in lj. consideratione. versic. viij. vbi allegaui glo. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter. quæ dicit, nota nobiliorem propter subiectos. Et habetur Prouerbio. xiiij. in fine. In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis, ignominia principis.

Trigesimaoctaua cõsideratio erit de rege Angliæ, eo etiã quia est etiã monarcha in suo regno, & ab eius sententia nõ appellatur, quia præfectus est multorũ prçlatorũ sui regni, vt ff. de offi. prçto. l. prima, prout dicit Bal. in c. cùm venissent. ij. col. extra de eo qui mittitur in possessione causa rei seruãdç. Refert & sequitur Felin. in c. causam quæ. in xx. col. in fine. extra de rescrip. & per Io. Lupi in repetitione rubricæ, de dona. inter virum & vxorem. qui licet videretur præferẽdus regi Hispaniç qa vngitur, vt supra dictum est, tamen rex Hispaniæ præfertur, vt ante dictum est. De alijs verò regibus Christianis, dic eos esse collocãdos secundùm numerũ positũ in Martiniana: de quo fit mẽtio per Albericũ de Rosate in rubrica, de statu hominũ. & dixi. s. in pluribus locis. Et de excellẽtia plurium regnorũ vide infra in xij. parte, in cõsideratione lvj.

Trigesimanona consideratio. Quoniam mulieres radijs maritorum coruscant & honorantur. l. fœminę. ff. de senato. in authenti. de cõsulibus. §. hęc itaq́. colla. iiij. facit l. fi. in prin. C. de incolis, libro x.

Ideo regina Frãciæ tanq́ excellens inter omnes, tanq́ dilecta illi qui pascitur inter lilia, cæteros quoscũq́ huius regni post regẽ præcedere debet, cùm etiã vltra quoscũq́ ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno præter regem portare aut deferre potest: imo *regina* appellatur. c. dilecti. de arbitris. & in suprascriptione c. cùm deuotissimam. xij. q. ij.

Et eadẽ priuilegia quæ habet imperator habet & Augusta: vt est tex. in l. princeps. ff. de legibus. & in l. cubicularios. C. de prçpos. sacri cubicu. li. xij. vbi Lucas de Pẽna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur Psal. cxxvij. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuç. Regina in hoc priuilegiatur, qa sedere debet à dextris, vt habetur Psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato &c.

Et dicit tex. in l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. præscriptio. ꝙ Augusta vtitur eadẽ prærogatiua qua vtitur imperator. facit. l. fiscus. in fi. cũ. l. seq. ff. de iure fisci. & plenè per Lucã de Penna in l. iij. C. de prçpositis sacri cubicu. libro xij. vbi dicit ꝙ etiã ministri Augustç eodẽ quo & ministri principis priuilegio gaudẽt. Augusta tñ nõ gaudet oĩbus priuilegijs imperialibus, sed his quæ nullũ præiudiciũ parãt, aut modicũ: & tribuitur ei etiã priuilegiũ in non præstandis vectigalibus. l. licitatio. §. fiscus. ff. de publicanis. & tribuũtur ei priuilegia quç cõueniũt mulieri, sed nõ omnia. Vñ non põt condere legẽ & similia, quæ tributa sunt principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prçdicta ad quæstionem, de qua ibi per Lucam, an si regina lædatur possit in integrum restitui vt princeps.

Faciunt etiã ad prædicta, ꝙ gratiæ quæ dãtur per reginam in regno in quolibet suo iocundo aduentu sint validæ, cùm habeat eadẽ priuilegia quç & rex: quod ius habet ex cõsuetudine in Frãcia, de qua dixi ĩ cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdiæ, ti. de iustices. §. v. in gl. du prince.

Aduerte quòd si regina sit filia ducis aut comitis, tamẽ dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia regis maioris præeminentiç retinet illam dignitatem quam habet à patre. Iacobus Rebuffi & alij in l. j. C. de dignita. libro xij. vide supra in ij. parte. in xl. consideratione. Ex quo cùm nobilissima domina Claudia de Francia regina

Franciæ sit filia regis Ludouici xij. & nūc vxor Christianissimi regis Francisci primi, debet præcedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem prædicti Francisci primi, cūm tantū ex quacunq; parte nō sit dicta Loysia nisi ducissa: & ita vidi obseruari hoc Anno domini Millesimo quingentesimo vigesimoprimo in hac ciuitate Heduen. quoniam semper regina præcedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco, & eam sequebatur mater, licet sit maximæ autoritatis apud filium, & maioris autoritatis quā legatur fuisse quandoq; aliqua mater apud filium: imo etiam excedit autoritatem Vetruriæ apud Coriolanum eius filium, de qua infra in sequenti consideratione.

QVadragesima consideratio. Mater regis videtur esse cunctis alijs pręferenda: cūm, vt habeatur iij. Regum ij. ca. positus est thronus matris iuxta thronum regis: prout allegat Antonius Florentinus in quarta parte suæ summæ, in titu. xv. c. xx. vbi ponuntur gratię priuilegiorum beatę Mariæ. §. xv. & dicit textus in dicto loco, ꝙ rex Salomon iuit in occursum matris suę venientis ad eum, adorauitq; eam, & fecit poni thronum ad dexteram suam: quod credo verū si regina nō adesset, quia si esset pręsens, sederet ad dextrā, vt ante dictum est in præcedenti consideratione, & ita videmus obseruari.

Imò etiam est textus in c. iiij. Esdræ iij. ꝙ concubina regis sedebat ad dexteram suam: sed ille textus non est ibi nisi ad denotandam fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur ꝙ illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Speculator in tit. de testibus. § iij. versic. illud quoq;. ꝙ licet matri nō sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerētia, honor & pietas. & ideo habetur Exodi xx. & Deutero. iiij. Honora patrem & matrem, si vis longęus esse super terrā. Filij tamen debēt esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, Luc. ij. Et erat subditus illis. Habemus & tertio exēplū de Coriolano, qui tantum honorauit matrē, ꝙ Romanos & patriā liberauit precibus matris: de qua per Valerium in libro quinto, in rubrica de pietate erga parētes. Et de his tribus exemplis vide Bernardinum de Bustis in secunda parte sui Rosarij, in sermone xx. in prima parte, in litera M. & vide Prouer. primo, vbi dicitur. Et ne dimittas legē matris tuę, vt addat gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui vt sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur colla dedere iugo loco equorū, vt Argias equo ascenderet. refert Cicero libro j. Tuscula. quæstio. Claudianus etiam sic inquit.

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, ꝙ non est bonum semper credere matri: & ideo, vt refert Guaguinus, libro suo decimo, vbi loquitur de rege Ludouico xj. in suo testamento ordinauit Carolo octauo eius filio, ne matri suę crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo cuius mater in tanta veneratione fuit, ꝙ vix credi posset: prout habetur per Philippum Bergomen. libro viij. in verbo, Marcus Aurelius. & in verbo, Semiamira.

QVadragesimaprima cōsideratio. Post regem & reginā in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris secundū gl. in c. quam sit. vij. quæstione j. & in l. decernimus. C. de sacrosanc. eccle. vbi Bal. dicit, ꝙ primogenitus regis sedet à dextris regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: vt ante dixi in prima parte, in xj. cōsideratione. Et in regno Frāciæ dicitur Dalphinus, eo quia dalphinatū habet pro suo statu, etiam viuente rege. Imo etiam viuente rege pōt dici rex per textum, & ibi gl. in c. fin. xxiiij. quęstione j. & habetur de pace Constantię, in procemio, & in c. Adrianus. lxiij. di. & Bal. in l. in suis. ff. de liberis & posth. per Lucam Pēna in rubrica de auro coronario. in rubrica de comitibus consisto. lib. xij. Cardina. Alex. in c. j. quis dicatur dux, marchio &c. in vsibus feudorū. Iacobinus de sancto Georgio in tractatu suo feudorum. in verbo, comites. & per Oldradum cōsilio xciiij. incipiēte: eleganter circa negotium. Cūm etiam, vt habetur iiij. Regum xv. c. Azaria rege impedito Ioathan eius filius quādiu pater eius vixit, regnum gubernauit, licet minor esset: cūm postea mortuo patre rex effectus esset solū xxv. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, ꝙ Christus xij. annorum existēs dicit, Lucæ ij. c. in fi. Nescitis quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse?

Et ꝙ sit dignitas tenet gl. in c. q̄ periculosum. vij. q̄ne j. & est prima dignitas post paternā, ita ꝙ filius regis primogenitus habet primā dignitatem, scilicet primogenituræ post patrem regē, secundū Bal. in l. ex hoc iure. versic. sexto quęritur. ff. de iusti. & iure. Et ad dextrā regis sedere debet secūdum Bal. in l. decernimus. C. de sacro. ecclesijs. pro quo est textus de Christo filio dei in Symbolo. qui sedet ad dexterā patris. & etiā habetur Gen. xxv. c. & Gene. xxj. notatur per Lucā de pēna in l. tyrones. C. de tyroni. lib. xij. & Psal. cix. vbi dicit dn̄s, scilicet deus pater, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tā ꝙ primogenitus. Mat. primo. c. in fine. vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo quia primogenitus sanctificatus fuit, vt habetur Exodi xiij. Sanctifica mihi omnē primogenitū, quod aperuit vuluā in filijs Israel. & Luc. ij. habetur, ꝙ omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiā certum est in regno Franciæ apud nos, ꝙ primogenitus filius in regno præfertur quibuscunq; suis fratribus & omnibus alijs principibus regni: & hodie in Frācia habet dignitatem annexā cū primogenitura, quæ dicitur Delphinatus, & Delphinus vocatur, & ex cōmuni vsu loquēdi in Francia vocatur dn̄s sine cauda, seu sine adiūctione. Secus autem de fratre regis primogenito quo ad alios, secūdo tamē genito quo ad regem, vt infrà dicā.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam, quia tamen iā satis est examinata tā per Martinū de Cazarijs, q̄ per plurimos alios, maximè per quendam nouitium le Cirier, qui plures alios cumulauit nihil de suo addendo: sed solum dicta aliorum in vno cumulando, se plumis alienis vestiēdo, prout ipse de alijs dicit: ex quo de alijs silere debebat, cūm hoc morbo laboret, vt videri potest per expertos in arte: & turpe est doctori, cūm culpa redarguit ipsum. & cum de alijs iudicat, in se fert sententiam. Vnde Lactan. libro iiij. Anteq; mores aliorum corrigas, tuos corrige.

QVadragesimasecunda cōsideratio erit, an sicut primogenitus pręfertur, ita etiā filius primogeniti præferatur secundogenito, & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit auunculū, quæ est quæstio

magna & ardua: & quæ aliãs fuit decisa iudicio gladiatorio, & aliãs aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniã materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioã. And. in additio. ad Speculũ super rub. de feudis. col. v. & Old. in cõsilio suo ccxxiij. inci. istæ sunt allegatiões. vbi ponuntur eadẽ fundamẽta, quæ ponuntur per Io. And. & sic credo ꝙ prima opinio fuerit Oldradi, cũ additiões Io. And. ad Speculum sint de verbo ad verbũ in suis locis in cõsilio Oldradi. Et in hãc opinionem inclinat Bal. in l. liberti. versi. sed hic quęritur si filius. C. de ope. libertorum. vbi dicit ita fuisse determinatũ illis diebus in regno Angliæ. idẽ tenet Cyn. in l. imperialis. C. de nuptijs. idẽ tenent Pet. de Ancha. Cardi. Zabarella, & Panor. in c. licet. de voto. idẽ tenet Bal. in l. cũm antiquioribus. C. de iure deliberãdi. motus decem rationibus, vbi dicit hãc opinionẽ inualuisse in maximis regnis Francorũ & Angliæ. idẽ Bald. in l. ex hoc iure, in vj. q. ff. de iusti. & iure. vbi etiam narrat ita fuisse obseruatũ in regno Angliæ in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secũdogenitus princeps de Gaules: subiungens ibidẽ ita sæpè iudicatũ fuisse per inclytũ regem Francorũ. idem Bal. in l. si viua. C. de bonis maternis. Pau. de Castro in l. maximũ vitium, C. de liberis pręteritis, & in l. is potest. ff. de acqui. hæred. Alberi. de Rosate in proœ. ffōrum. idem Pau. de Cast. in cõsilio clxj. inci. in pręsenti causa. idem tenet Panor. in cõsilio suo lxxxv. incip. in pręsenti quæstio. in prima parte, & in cõsilio iij. in secunda parte. idẽ tenet Franci. Areti. in cõsilio suo clxiij. incip. diligenter & maturè discussis, in decisione secundi dubij. idẽ tenet Barba. cõsilio xj. inci. sapienter scribitur. in xiij. col. in ij. volu. idẽ tenet Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio. ab intestato. xxvj. col. ita etiã tenent Iaco. & Aluarotus, & Prępositus Mediolanen. in c. j. in fi. de feudo marchię, in vsibus feudorũ. idẽ tenet Pet. de Anc. cõsilio lxxviij. inci. dicta facti narratio, & in cõsi. lxxxij. Felin. in c. prudentiã. de offi. delegati. & in c. auditis. in vj. col. extra de pręscriptio. idẽ tenet Io. Fabri in §. cũ filius. versi. sed quid dices. institu. de hæredi. quæ ab intesta. decisio. capellæ Tholosanæ ccccxxxiij. Io. de Anania in cõsi. lxxxix. Romanus cõsi. xxix. Sozynus in cõsilio suo cclij. in xiiij. col. versic. ad secundum, in prima parte, & in cõsilio iij. in secũdo vol. & tenet pro hac parte Iacobinus de sancto Georgio in tractatu suo feudorũ. in prin. in verbo, quid si rex. col. ij. ver. sed pone &c. versi. sed pone decessit rex. &, vt dicit do. meus Ias. in l. maximũ vitiũ. C. de liberis pręteritis. ꝙ Otho imperator supra rhenũ apud Treuerim existẽs cũ baronibus, dũ hæc q̃stio de facto accidisset inter patruũ & nepotẽ, voluit eã decidi iudicio gladiatorio, ꝙ vix nepos vicit: quod cũm extimaretur iudicio dei processisse, ordinatũ fuit, vt abinde in antea nepos præferretur. Pręd ictam etiam opinionẽ tenere videtur Nicolaus Boërij in cõmentarijs cõsuetudinũ septenę Bituricen. in titu. de testamẽtis. §. ij. hanc etiam opinionẽ videtur tenere do. Ioãnes de Monthelono conciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, primogenitus. vbi dicit hãc opinionẽ pro nepote esse ęquiorẽ & melioribus rationibus comprobatã, hãc eãdem tenet Lucas de Penna in l. iij. C. de tyro. lib. xij. & in l. j, C. de priuilegijs eorũ qui in sacro palatio militant, lib. xij. Io. Bertachinus in suo repertorio. in verbo, nepos. versicu. nepos regis. & miles in suo repertorio. in verbo, filius. versi. filius primogenitus. hãc etiã opinionẽ seruauit Lycurgus Lacedęmoniorũ princeps ac legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat, qui pro suo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo, vt refert Philippus Bergomen. in suo supplemento chronicarum, libro quarto.

Et hæc quęstio fuit etiam nostris temporibus de comitatu Niuernensi inter vxorem dominam de Oruallo, filiam secundogenitam comitis Niuernensis, & filios primogenitę dicti comitis & vxoris domini Gilberti de Cleues, quę longo tempore durauit: fuit tamen in curia parlamẽti Parisien. terminata pro nepotibus, vt refert Boërius in loco supra allegato.

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotẽ, quam tenent Cy. & Richardus Malumbrę in l. si viua matre. per illum textũ. C. de bonis maternis. & Bal. more solito sibi cõtrarius in l. si tutela. §. si duo. ff. de legitimis tuto. & Barto. in authen. post fratres. & ibi Alexand. in additio. C. de legitimis hæredibus. Andreas de Isernia in c. j. §. pręterea. in ij. col. de prohibita feudi alienatio. per Federicum. & in c. j. de successio. feudi. & in c. j. de eo qui sibi & hæredibus suis. Imola & Geminia. in c. grandi. de supplen. negli. prælato. Cumanus in l. cũm ita. §. fi. ff. de legatis secundo. Frãciscus de Aretio in cõsilio ciij. incipiente: diligenter & maturè discussis. Archidia. in c. fi. xxiiij. q. j. Salice. in d. l. si viua matre. M. Lauden. in trac. de primogenitura. Alexã. in consi. cxxix. in v. volu. & idem Alex. in consi. cxxiij. in j. volu. Et idẽ Alex. in consi. iiij. in iiij. volu. incip. ponderatis verbis testamenti. vbi dicit, ꝙ semper secutus est *hanc* opi. tãq̃ melioribus rationib⁹ probatã & cõmunẽ: & pro ea iudicauit ecclesia. vt in clemẽ. pastoralis. de re iudi. licet Bal. in l. liberti. C, de operis libert. dicat ꝙ papa fuit in hoc partialis. Vnde refert ꝙ licet tũc fuerit pro rege Roberto iudicatũ, tamen ipse rex Robertus cũ similis causa fuisset sibi cõmissa in ciuitate Auinionensi iudicauit pro nepote contra patruũ, vt etiã referunt Paul. & do. meus Ias. in d. l. maximũ vitiũ. Hanc etiã opi. pro patruo tenuit Oldradus etiã sibi cõtrarius cõtra morẽ suũ in cõsi. suo xcix. inci. circa negotiũ. Ioan. Fabri in §. cæterũ. institu. de legit. agna. succes. Lucas de Penna in l. nepotes. col. j. cum seq. C. qui numero liberorum. & plenius in l. j. C. de priuile. eorum qui in sacro palatio militãt. & in l. j. C. de tyronibus, libr. xij. & in l. si quis. col. j. vers. & faciũt. C. de professo. & medicis, lib. x. ita etiam consuluit Petrus de Ancha. pro hac parte, in consi. lxxviij. Antonius de Butrio in cõsil. xlvij.

Fuit etiã iudicatum pro patruo cõtra nepotẽ in regno Castellæ cũ de ipso esset quæstio inter secũdogenitum & nepotem ex primogenito. In regno etiam Franciæ & imperio post Carolum magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Bertrãdo filio Pipini primogeniti: vt refert Guaguinus, libro iiij. c. ij. & habetur in mari historiarum. Sed non mirum, quoniam etiam videmus quãdoq; in regno secundogenitum expulisse primogenitum: vt refert Guaguinus, libro ij. suarum chronicarũ de Gondoaldo secundogenito Franciæ qui Gotrannum eius fratrem primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bal. in l. vt intestato. C. de suis & legi. hęredi. quæ videtur esse concordatiua duarũ pręcedẽtium, qui sic distinguit, ꝙ aut patruus & sic filius secũdogenitus est natus ante nepotẽ, id est ante filiũ primogeniti, & succedit tunc filius secundogenitus, nõ autem nepos ex primogenito filio, aut nepos ex filio primogenito nascitur ante filiũ secundogenitũ patruũ suũ, quod esse põt quandoq;, & tũc si consuetudo est per hæc verba, ꝙ filius

primogenitus

primogenitus succedat, præfertur patruus, & sic filius secundogenitus. Aut verba consuetudinis non dicunt, quod filius primogenitus, sed dicunt simpliciter quod primogenitus succedat, & præfertur nepos ex filio primogenito præmortuo non iure alicuius transmissionis: quia filius qui decessit viuo patre suo nihil trasmittere potuit ad filium suum, cùm quasi caduca nõ transmittuntur nec incerta. l. vnica. §. pro secundo. & §. sin autem sub conditione. C. de cadu. tol. Si autem non appareat de verbis, tunc natura plus influit in filio quàm in nepote, & ita seruatũ fuit in rege Roberto secundũ Bal. in loco. sũ. alle. qui dicit hãc suã distinctionem cõsuetudinis: & secũdùm hanc refert Alex. in consi. iiij. in iiij. volu. semper se cõsuluisse. Quid in hoc sit dicendum, vide Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, in eodẽ testamẽto relinquẽs. à numero clxxxviij. vsque ad numerũ cxcix. de test. vbi ponit prędictas tres opinio.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competẽt primogenito me remitto ad Martinũ de Cazarijs dictum Laudẽsem in trac. suo de primogenitura: quẽ postea quidã nouitius le Cirier, assumpsit ĩ tra. suo de primogenitura, quẽ allegaui in fi. præcedẽ. cõsiderationis, & etiam vide Io. de Terrarubea in suo tractatu de vinea ecclesiæ, in primo tractatu, articulis ij. iij. & iiij. vbi amplè.

QVadragesimatertia cõsideratio. Licet consuetudo sedẽdi quo ad nobiles & principes iuxta regẽ attendi debeat, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feu. dare pos. in vsibus feudorũ. & generalis cõsuetudo in hoc attendatur, vt etiã tenet Felin. in c. statuimus. extra de maio. & obedi. &, vt ibi dicit, iste honor appellatur priuilegiũ: tamen sunt aliqui principes & nobiles in Gallia & Francia, qui nõ solũ attendunt cõsuetudinẽ, imo etiã prętendũt prima loca eisdem deberi ex præeminẽtia & ratiõe officiorũ seu dignitatũ: ita quod etiã si nõ sint principes ratiõe officiorũ, prætendũt pręcedentiã ante principes, vt infra dicetur in pluribus dignitatibus regni Frãciæ, quas primò discutiendo dico oẽs pares Franciæ esse cæteris principibus regni pręferendos. Cũ, vt ait Guaguinus lib. iiij. c. j. suarũ chronicarum, Carolus fidei Christianæ charitate adductus exercitũ in Hispaniã duxit: prius tñ quàm expeditionẽ produceret, rem tãto principe ordinat. Ex omni præcipua Francorũ nobilitate duodecim selegit, quos secũ in militia produceret, eos pares appellãs, quia. s. æquali inter se dignitate regi cõstãtes perpetuò essent, nec cuiusque nisi parlamenti tm̃ senatus iudicio obnoxij teneretur, qui cõseruãdis itẽ coronãdisque regibus adessent, & fuerũt tunc instituti in Frãcia duodecim, ad instar duodecim apostolorũ quos Christus in fidei propalationẽ, conseruationẽ, & perpetuã confirmationẽ, necnon ad iudicandũ duodecim tribus Israël elegerat, secundũ apostolũ ad Ephe. j. ibi: Benedictus deus & pater &c. Vel instar Arualiũ sacerdotũ quos Romulus primus instituit, seque duodecimũ fratrẽ appellauit inter illos, vt ait Plinius lib. xviij. c. ij. Inter quos erant sex ecclesiastici, & sex laici: & ex ecclesiasticis tres duces, videlicet Archiepiscopus Rhemẽsis, episcopus Laudunen. & episcopus Lingonen. & tres comites, scilicet episcopus Bellouacus, Nouiomẽ. & Cathalaunensis: & sic etiam ex laicis tres duces, scilicet Burgũdiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ duces: & tres comites, videlicet Flandrẽsis, Tholosanus, & Cãpanus. Hodie verò oẽs ducatus & comitatus laicorũ sunt vniti coronæ præter comitatũ Flãdrẽsem qui est ĩ manibus Caroli nũc regis Hispaniæ & imperatoris Romani. Guaguinus tñ in dicto loco dicit hãc pariũ institutionẽ processisse ab Arthuro Anglorum rege, vt quidam asserunt: sed dicit hoc nõ esse verum. Hi enim iudicãt de causa domini, & quantum ad hoc sunt superiores: vt est tex. i c. j. de causa feudi apud pares terminãda. & de l. Corradi. circa prin. & de prohibita alienatio. per Federicum. §. præterea. ita tenet & refert Oldrad. in consi. suo cxxvij. in col. ij.

Qui aũt dicãtur pares curię Panor. Ant. de But. & Barba. in c. cæterũ. de iudi. dicũt quod pares sunt q habẽt cõsimilia feuda: vel etiã dicit Alex. in consi. suo lxxix. in ij. col. in j. volu. quod pares dicũtur similes vasalli ab eodẽ dño sine fidelitatis iuramẽto feudum tenẽtes. c. j. si de inuestitu. inter do. & vasal. lis oriatur. & de controuersia feudi apud pares terminanda. c. j. & §. præterea. de prohibit. feudi alie. per Federicum in vsibus feu. Et isti cognoscũt de materia feudali, notatur in locis præalle. & per Panor. in cõsi. lxxxij. inci. conditoris omnium, in j. volu. & Old. in cõsi. cclxxij. incip. reuerendissime pater. Areti. consil. xiiij. & eundem Alex. in consi. suo j. in v. volu. Et pares curiæ habent iurisdictionem ordinariam de iure, vt dicunt Anto. de Butrio, Panor. & Barba. in d. c. cæterùm. extra de iudi.

Hodie verò in Francia pares Francię sunt de parlamẽto Parisiẽsi, & possunt assistere, imo pręcedũt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco ducis Burgũdiæ est Alenconiẽsis, loco ducis Aquitaniæ dux Borbonij, loco ducis Normaniæ dux Vandesmi, loco comitis Tholosani & loco comitis Campaniæ, comes Niuernẽsis: qui quidẽ in locũ aliorum fuerunt subrogati in coronatione regis Ludouici xij.

Esset tamẽ dubiũ an præcedere debeant præsidẽtes in parlamẽto, & cancellariũ in cõsilio regis: sed videmus quod non in loco parlamẽti, & in auditorio, in alijs aũt locis in deãbulando vidi eis deferri, & per cancellariũ & præsidẽtem in parlamento Parisiensi, sed credo hoc esse propter excellentiam ducatuum aut comitatuum, quia vt plurimum sunt de sanguine regali. & dicam latius infrà.

QVadragesimaquarta cõsideratio. Inter alias dignitates mũdi temporales post reges reperio solũ vnã quæ dicitur Archiducalis, & est dignitas archiducatus Austriæ, & qa de ea in specie nõ reperio tactũ, dico eã præferẽdã oĩbus ducibus, sicut archiepiscopi præferũtur episcopis arguẽdo ex assumptiõe huius vocabuli archiepiscopalis ad episcopalẽ. Nã sicut archiepiscopus dicitur ab archos. i. princeps quasi princeps episcoporum. xxij di. c. cleros & viij. dist. per totũ. & facit gl. in ru. C. de comitijs & archiatris, lib. xij. q dicit quod archos. i. princeps. Ideo videtur, quod sicut duces debent poni & sedere post reges, ideo etiã, quia anteponũtur archiepiscopi episcopis, vt s. parte præcedenti. consideratione xx. ideo etiam archidux omnes duces pręcedere debet.

Audiui aliquos dicẽtes, quod istud nomẽ archidux in Alamania tm̃ vsitatur, & est ex cõsuetudine introductũ inter plures fratres q sunt filij vni⁹ ducis, qm̃ post mortẽ patris primogenitus habet maiorẽ partẽ, & inter eos vocat archidux. i. primus dux fratrũ habentiũ ius in ducatu patris in quo succedũt, & est nomẽ prioris dignitatis seu primogeniturę ducũ: sicut in Gallia habens maiorem dignitatẽ filiorũ regis dicitur Dalphinus, nihil aliud legi. ideo non insisto, cùm de ista dignitate vltra duces nulla fiat mẽtio in iure. Et ideo iste præferendus est alijs suis fratribus aut ducibus, qui omnes sunt duces, sed quilibet habet suã portionẽ: sed inter alios nõ video, quod assumptio huiusmo-

di nominis inter eos faciat,nisi q̄ iste precedat alios duces,sicut archiepiscopi praecedunt episcopos.

QVadragesimaquinta cōsideratio. Dux Burgūdiae in coronatione regis & in loco vbi principes regni cōgregātur quoscunq; alios principes & duces precedit,& primū locū iuxta regē habere debet tanq̄ primus par & pariū Frācię decanus sit,vt ait Guaguinus,li. ix.c.j.his verbis.Rege consecrato cū ad cōuiuij locū ventū est,id em̄ in aedib⁹ archiepiscopi apparatū erat,principibus incidit de sessiōe,ordine atq; praelatiōe cōtrouersia. Nā Andegauus aetate grādior Philippo anteire cōtendebat.Philippus parē & pariū decanū se esse,atq; propterea primā sibi post regē deberi sedem argumētabatur. Eā litē cōsultatiōe procerū habita rex negotiū diremit,& Philippo recubitū primū quaten⁹ ad presens negotiū attinebat, decernit:quare offensus Andegauus regi,p̄ximū nihilominus locū vsurpat.At Philippus nihil cūctatus medius inter regem Andegauūq; insilit,recubuitq;:quo vel facto vel audaci temeritate,audacis cognomen adeptus est.

Et,vt refert Philip.Bergo.li.viij.Dux Burgūdiae caeteros duces Christianos antecellit,& primū locū post reges obtinere debet his verbis.Burgūdionū prouincia in Frācorū cessit ditionē:hos aūt reges cōstat per multa tempora regnasse in Celtica Gallia,vbi fuerant hae ciuitates; Senonis,Lugdunum,& Vienna:hi populi aliqn̄ Hedui, qn̄q; Burgūdiones,& interdū Sequani sunt appellati:hodie verò regia dignitate omissa,ducatus titulū tātummodo retinēt.Quorum dux caeteros principes Christianos atq; duces praecedit:&,vt dicit Alex.in cōsi.suo ccxxxv. in vij.volu.est magnus princeps in suo territorio.

Et cū cōtrouersia fuisset in cōsilio Basiliēsi de sessionis ordine atq; praelatiōe inter electores imperij primū locū ante ducē Burgundiae seu eius ambasiatores sibi deberi praetendētes pluribus de causis tūc per dictos ambasiatores allegatis,fuit per cōcilium generale dictū & pronūciatum ambasiatores ducis Philippi Burgūdiae debere praecedere electores imperij rōne ducatus Burgundiae:eo etiā maximè,quia erat primus par regni Frāciae,& de familia regum Francorū ex parte patris,& imperatoris & ducis Bauariae ex parte matris,& etiā quia plura fecerat pro ecclesia Romana q̄ electores imperij,etiā quia electores habebant solum nomen officij,& dux Burgundiae nomen dignitatis,& fuit dictum q̄ esset primus post reges.

Et doctores vtplurimū de eo mētionem facientes nomināt eum illustrissimū:vt habetur per Alex.in cōsil.suo vj.in iiij.volu.Et licet videatur q̄ duces sint tantum spectabiles,vt videntur tenere doctores in l.j.ff.de offic.eius cui man.est iurisd.& Specula.in ti.de iuris.om.iudi.versi. medij.tamen quo ad nos duces in Gallia sunt illustres, cūm sint perpetui & non temporarij,vt tenet Purpuratus in dicta l.j.in xxvij.col.

QVadragesimasexta cōsideratio. Oēs etiā alij duces semper sunt praeferēdi comitibus,ex quo ex ordine literae est prior quis,ideo maior:vt habetur in rub.quis dicatur dux,marchio,comes.c.fundamenta.de electio.in vj.c.clericis.de immu.eccle.in vj.

Quis dicatur dux,vide in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundię,in proœ.in verbo,duc.

Et aduerte q̄ licet quis sit dux tātum praefertur comiti & marchioni,licet,habeat duas maiores dignitates:eo q̄a nulla de per se sufficit ad praecedēdum alium,vt tenet Ludo.Rom.in consi.suo cccxxxiiij.inci.quo adprimū.versi. quo ad secundum.eo quia vbi in aliquo concurrit duplex dignitas,quia est dux,& comes,vel dux & marchio,attenditur maior dignitas,& ab eo denominatur,secūdūm Innoc.in c.solitae.de maio.& obe.facit quod habetur in c.inter dilectos.de maio.& obe.do.meus Ias.in l.imperiū. in iij.col.ff.de iur.om.iu.& melius in l.j.in v.col.ff.de ver. obl.q̄a à maiori & digniori fit denoīatio.l.quaeritur.ff.de sta.ho.& l.cū ex aliqua.ff.de acqui.re.dn̄io.dicam infra.

Et inueni quendam ordinē ducū & comitū in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis,inter quos primò sunt duodecim pares Franciae:de quibus s̄.dixi in xliij.consideratione.qui sunt sex duces,& sex comites:vltra illos erant duces vndecim,& xiiij.comites:duces verò erant sequentes.

Dux Britaniae.	Dux Aurelianensis.
Dux Borbonij.	Dux Narbonae.
Dux Andegauensis.	Dux Bituricensis.
Dux Aluerniae.	Dux Turonensis.
Dux de Valesio.	Dux Nemortij.
Dux Alenconiensis.	

Hodie verò ex istis xj.sunt.vij.ducatus in manibus regis,videlicet ducatus Britaniae,Aurelian̄.Narbonae,Andegauen.Bituricen.Turonen.& de Valesio:sed dedit ducatum Aurelianen.in appanagium secundo filio suo, & secundò dedit ducatum Andegauen.eius matri, & tertiò dedit ducatum Bituricē.dominę Margaretę sorori eius & vxori ducis Alenconien.Alios aūt ducatus tenēt,videlicet Carolus de Borbonio ducatus Borbonij & Aluernię, quos pretendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi regis nostri tanquam proxima Suzannae de Borbonio mortuae absq; liberis,quae fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa & praefatus Carolus in parlamento Parisiensi: & ex aduersò multa per dictum Carolum proponuntur,videlicet q̄ ipse est de domo de Borbonio & masculus ex masculo,& est ducatus in quo fœminę nō succedunt.dixi in commenta.nostris super cōsue.ducatus Burgundię,in ti.des fiedz.§.v.versi.quid de ducatu Borbonij.ideo non insisto,quia nō est materia presentis speculatiōis.Et etiā quia hoc anno 1527.vj.Maij decessit ab humanis:& fuit interfectus in obsidione contra Romam quae crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alamanis,Carolo de Borbonio duce exercitus pro Carolo Austriaco rege Hispanorum & electo in imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis,ex quo quaestio est decisa.Et Carolus de Alēconio tenebat ducatum Alenco.qui precedebat omnes,tum quia de sanguine regali & proximior,tum quia honoratur à principe,eo quia sororem eius germanam desponsauit,sed ab humanis decessit anno domini 1524.Ducatum verò Nemortij tenet domina Maria de Sabaudia amita regis per donationem eidem factam per regem.

Comites verò qui tunc interesse debebant aut intererant in dicta coronatione,erāt sequentes.

Comes Darthois.	Comes de Vermendoys.
Comes de Guysae.	Comes de Sanlys.
Comes Carnotensis.	Comes Montisfortis.
Comes Dampmartin.	Comes de Bellomonte.
Comes Melunensis.	Comes du Perche.
Comes Blexensis.	Comes Dreuxensis.
Comes Destampes.	Comes de Dunois.

Et isti omnes comites tenent praedictos comitatus à rege in feudū,& rex tenet hodie multos comitatus ex illis.

Plures

Plures sunt alij comites sub ducatibus supradictis, videlicet sub duce Burgundiæ sequentes.
Comes Niuernensis. Comes kadrellensis.
Comes de Charny.
Sub ducatu Aquitaniæ sequentes.
Comes Pyctauensis. Comes de Rodardz.
Comes Armigniaci. Comes de la Marche.
Comes de Perdriac.
Comes Angolismensis. Qui fuit effectus ducatus tempore patris regis nostri Francisci nunc regnantis.
Comes de Perigourt. Comes de vantadourt.
Comes de Benon.
Sub ducatu vero Normaniæ nulli subsunt comites.
Sub ducatu verò Narbonæ sequentes.
Comes de Rouissillon. Comes de Nysmes.
Comes de Castres. Comes de Leon.
Comes Carcassone.
Sub ducatu Britaniæ sequentes.
Comes de Pontyeure. Comes de Nantes.
Comes de Parreuel.
Nulli sunt comitatus sub ducatu Aurelianensi.
Sub ducatu Aluerniæ sunt comitatus sequentes.
Comes Claromontensis. Comes de Mont pensier.
Comes de Boys.
Sub ducatu Borbonij sunt comitatus sequentes.
Comes Foresij.
Comes Claremonten.en beauvoysin.
Nulli sunt comitatus sub ducatu Turonensi.
Sub ducatu verò de Berry sunt sequentes.
Comes Vendomy. Comes de Blasmont.
Comes de Vigny, seu de Ligny.
Sub ducatu Andegauen.sunt comitatus sequentes.
Comes du Mainne. Comes Vendomi.
Comes de Beaufort. Comes de Laual.
Nulli etiam sunt comitatus sub ducatu de Valesio.
Nec etiam sub ducatu Nemortij.
Sub comite verò Campaniæ sunt sequentes comites, qui tenent in feudum à dicto comitatu quem tenet rex in manibus suis, videlicet.
Comes Barry. Comes Altissiodoren.
Comes de Tonarre. Comes Porciensis.
Comes de Bryanne. Comes de grand pre.
Comes Ruthelen. Comes de Malle.
Comes de Vertum. Comes de Vienne.
Comes de Bussy. Comes de Brye.
Comes de Ioigny.
Et aduertendũ est, quod hic comitatus potius deberet dici & esse ducatus, quàm comitatus: quoniam sub se habet decẽ & ultra comitatus. Sicut enim rex debet habere sub se decẽ duces, ita dux debet habere decẽ comites seu marchiones: & comes seu marchio decẽ barões, & baro decẽ feudatarios.
Sub comitatu verò Tholosæ, qui est vnus è tribus comitibus parium Franciæ sunt comitatus sequentes.
Comes de Fouez. Comes de Comminges.
Comes de Bigorre. Comes de Lustrac.
Comes de Lisle. Comes de Guercy.
Nulli verò sunt comites sub comite Flandriæ qui est vnus de paribus Franciæ, imo est primus inter comites, vt dixi in commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titu. de feudis. §. v. versi. quantum ad comitatus est considerandum.
Sub comite Darthoys sunt sequentes.
Comes de Ponthieu. Comes sancti Pauli.
Comes de Guynes. Comes Bononiæ.
Comes de Faulcomberge.
Et ordo supradictus aliàs fuit obseruatus in Frãcia in coronatiõe regis Frãciæ, inter principes Frãciæ, licet sint alij officiarij, qui etiã debẽt interesse & habere locũ in loco vbi sedet rex, videlicet in cadaphali in quo sunt multi gradus: quod quidẽ cadaphale est ad modũ throni lignei, vt habet de simili Esdræ c. vi. Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneũ tribunal, & soliũ regiũ stat in loco superiori in quo collocatur paratũ more regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis secundùm Bal. in consilio cccIxxxvij. incipiente: Archidiaconus habet &c. volumi. primo.
In congregatione verò generali trium statuum totius regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus & obseruatur, qui est talis.
Primò in superiori loco post regem erant cardinales.
In secundo principes, & illi qui de sanguine seu prosapia regali sunt, & cum eis connestabilis.
In tertio pares Franciæ ecclesiastici.
In quarto prælati secundùm ordinem promotionis.
In quinto capita quatuor ordinum principalium.
In sexto quatuor principales officiarij & milites ordinis: de quibus.j.dicam, ideo aliter non insisto.
In oppositum prælatorum erant multi comites & magnates, videlicet.
Comes de Candalles & de Benandes.
Comes de Ponthyeure.
Dominus de La tremoille comes de Benon.
Dominus de Pons. Comes de Sanxerre.
Comes de Roussy. Comes de Brayne.
Dominus de Leitrac & comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Castillon comes de la Vaur.
Franciscus dominus de Luxẽbourg comes de Martigny.
Dominus vicecomes de Polignac.
Domin⁹ de clermõt de Lodeue vicecomes de Nebousan.
Dominus vicedominus de Chartres.
Comes de Ioigny. Vicecomes de Thuraine.
Vicecomes de Combert dominus de Trignac.
Dominus de Montmorency primus baro Franciæ.
Dominus des granges filius comitis de Vantador.
Dominus destouteville. Dominus de Crony.
Dñs Diury præpositus Parisien. & sic de singulis. Et in hoc loco ponũtur & poni debẽt omnes comites vicecomites & magnates seu barones qui nõ sunt neque de paribus Franciæ, neque de principibus & sanguine regali.
Post eos fuerunt collocati consiliarij magni consilij regis: & in hoc nõ est sine dubio an debeant præcedere quatuor generales seu magnũ thesaurarium regni, dicã infra.
Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerũt duo scamna nobilium: primum scilicet & secundũ, & ibi nullus fuit datus ordo inter eos propter multiplicitatem & multitudinem eorum.
Et hæc omnia habẽtur in quodã paruo volumine vulgo nũcupato, les trois estatz tenuz à Tours. vbi etiã ordo ciuitatum & patriarum ibi conuocatarũ ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi & delegati ducatus Burgundiæ tanquam existentes de primo pari Franciæ, & decano parium: in quibus fuerunt comprehensi Heduen. & aliæ patriæ de ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem videre potes tu ipse quo ordine ibi positi fuerint & vocati: & ibi ponuntur illi de comitatu Burgūdiæ: eo quia tunc erant subditi regi Franciæ, imo adhuc nō est sine dubio an sint sub regno, eo quia sunt de feudo ducatus Burgundiæ: cùm ita sit q̄ anno domini 1307. Philippus comes Pictauen. filius secundogenitus Philippi le bel regis Franciæ ratione Ioanne primogenitæ Othelini comitis comitatus Burgundiæ præstitit fidem & homagium Roberto duci Burgundię pro terris, quę tenebat in comitatu Burgundiæ causa dictę Ioannę suæ vxoris: & multa alia dici possent pro fundamento & comprobatione huius dicti quę forte alio loco dicentur: sed nunc de his taceo: cùm præscriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat in contrarium posset ad prædicta obijci.

Qvadragesimaseptima cōsideratio. Videtur etiam dicendum, q̄ marchio comitem pręcedere debet, argu. literę in rubrica. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. &, vt dicit Bal. in c. j. de feudo marchiæ est dignitas regalis. & habetur in commen. nostris super consue. ducatus Burgundię: in procemio. in verbo, marquis. & vide Iacob. de s. Geor. in suo tractatu feudorum. in verbo, marchio in Italia. do. meus Iason in l. v. in princ. col. ff. de verbo. obli. dicit quòd marchiones perpetui ęquiparātur imperatori in suo marchiona. & dicit Bald. in l. donationes. C. de dona. inter virum & vxo. q̄ sunt multi duces & marchiones qui in eorum territorio non magis ligātur legibus q̄ imperator. & ideo tales debent dici illustres. Et de marchione Mantuæ & Ferrariæ, vide Bald. in consi. cxcv. libr. ij. vbi vocat eos illustres. & Sozi. vocat illustrissimum in consilio. lxvj. libro iij. colū. vj. quoniam, vt dicit Bal. in consi. ccclix. libro iij. imperiū non est eis commissum sed in eos translatum. vide Purpuratum in l. j. in xxix. col. ff. de officio eius cui man. est iurisdi. Consuetudo tamen Francię se habet, q̄ comes pręcedit marchionem, maximè quando sunt de comitibus qui sunt pares Franciæ, aut qui sunt de sanguine regali. Cùm sanguis regalis semper cęteris præferatur, vt dictū est s. in xxxij. cōsideratiōe. Cū oēs dignitates à principe tanq̄ à fonte defluāt, vt dicit Bal. in c. j. ī prin. quis dicatur dux, marchio, comes. Ex quo ergo semper iura sanguinis & naturalia sunt fortiora accidētalibus, dicendū est q̄ comites ex sanguine regali sunt cæteris pręferendi: & hęc consuetudo est etiā in Alamania, vbi comites pręcedūt marchionē. In Italia verò marchiones pręcedunt comites, vt dicit Lucas de Pē. in rub. de comitibus cōsistorianis, lib. xij. C. vbi amplè ponit quis dicatur comes: de quo statim dicā. dicit tamē ibi q̄ in diuina scriptura maior erat dignitas comitatus: nā is qui erat princeps militię dicebatur comes regis. ij. Regum c. xx. Ecce qui voluit esse pro Ioab comes Dauid. vnde Ioab princeps, & dux nominatus est j. Para. c. xj. cuius successor comes dictus. d. c. xx. Hodie autem seu propter personas indignas, quæ ad dignitatē hanc indifferenter aspirant, seu propter multitudinem excrescētem ad vilitatem hęc dignitas est redacta: sed hoc potest esse in Italia, sed in Francia secus vbi pauci sunt & in competēti numero, & ideo suo gaudent ibi honore. In Italia verò hę dignitates multitudine effusæ honestate ꝓpria muniūtur, argu. tex. in authen. de referendarijs, in prin. de quibus Lucas in dicto loco. Et cùm comites sint perpetui, apud nos sunt illustres, vt per plura tenet Purpuratus in l. j. ff. de offi. eius cui man. est iuris. in xxviij. col. & vide quæ dixi infra in viij. parte, in xv. consideratione.

Qvadragesimaoctaua consideratio. Ille qui est marchio & comes simul, prefertur ei qui est marchio tātum: vt notat Bal. in l. sed & milites. in prin. ff. de excusa. tut. quia duo vincula vincunt vnū. insti. de tu te. in prin. vt in simili dicitur de doctore ī vtroq̄ iure, qui pręcedit doctorē in vno tm̄, secūdū Bal. in d. loco, & Alexan. in apostil. ad Bar. ff. de obsequijs. præstādis. do. meus Iason in l. cohęredi. §. qui discretas. ff. de vulg. & pupil.

Qvadragesimanona consideratio. Dux, marchio aut comes expulsus à ducatu, marchionatu, vel comitatu retinet dignitatem, ita q̄ sedere debēt in loco ducum, marchionum vel comitum. Bald. & Cardi. Alexā. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. quoniam ex quo inuestiti fuerūt de ducatu, marchionatu, vel comitatu, retinent dignitatem, vt tenet Iacob. de s. Geor. in tractatu feudorum. in verbo, comes. facit tex. in c. Nabuchodosonor. xxiij. q. iiij. ibi: regnum quod perdiderat rursus accipit. & facit cle. j. de fo. compe.

Qvinquagesima cōsideratio. Comites palatini vel comites sacri palatij qui creātur à principe ad legitimādū & ad creādum tabelliones, licet nō sint propriè comites cū non habeāt territoriū, vt dicunt Bal. & Cardi. Alex. in d. c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. tm̄ quia habēt volūtariā iurisditionem & dignitatē, pręferūtur quibuscūq̄ alijs nō habentibus comitatum cum territorio, vt tenet Iacobinus de sācto Geor. in dicto trac. feudorū. in verbo, comes. de his & abusibus etiā in Io. de Ter. rub. in proce. in glo. sepiuit.

Qvinquagesimaprima cōsideratio. Comes qui habet dignitatē comitatus à iure & non à principe, vt est doctor qui legit vinginti annis secūdùm glo. in l. j. C. de profes. qui in vrbe Constantinopoli. li. xij. Cardi. in d. c. j. col. j. Bar. in l. Alexādrinis. C. de decurio. lib. x. & in l. j. in iij. quęstio. C. de dignitatibus, lib. xij. & in j. cōstitutiōe codicis. pręcedit aut pręcedere debet milites & barones: cùm pari passu ambulent lex mortua & lex viua. Cū ergo comes sine territorio à lege viua, videlicet à principe creatus pręcedere debeat alios nō comites, sic etiam comes à lege mortua creatus.

Qvinquagesimasecūda cōsideratio. Comes nō recognoscens superiorē ęquiparatur principi: si verò superiorē recognoscat, ęquiparatur pręsidi, vt dicit do. meus Ias. in l. stipulationū. in v. col. ff. de ver. obl. vbi etiā ponit q̄ ędicta eorū & statuta sunt ius pretoriū & non ciuile, quando maximè superiorē recognoscūt: secus si superiorē nō recognoscunt, qa tūc sunt ius ciuile, vt ibi.

Qvinquagesimatertia consideratio. Comes est nomē dignitatis, qn̄ profertur simpliciter, qui nūq̄ debet ornamēto carere. Nam inornati moribus & virtutibus nedum à comitatiua principis debēt arceri, sed etiā nequeūt iuxta eius palatiuum habitare. l. quicūq̄. C. de operibus publicis. Ad idē de cōse. di. v. c. fucare. vnde sicut indecorū moribus nō decet pallio decorari, vt c. dist. c. contra morem. ita non decet comitatus titulo insigniri: absq̄ virtutibus enim comes sicut & rex eo deformior, quo illustrior patet. Nūquid potest abscōdi ciuitas supra montem posita, desolatio, aut latere fumus extinctę lucernæ super candelabrum. Simia in tecto, rex fatuus in in solio sedens: vt ait Bernar. de consideratione, libro ij. & indignum ad honores promoueri, nihil aliud est q̄ decipere. lxj. dist. c. quid proderit. hoc dicit Lucas de Penna in rub. C. de comitibus cōsistoria. libro xij. sed quandoq̄

est nomē officij tantum, vt quando profertur sub istis nominibus comes largitionum, comes domorum, comes horreorum, comes laborum, comes cōsistorianus, comes scholarum, comes palatij: de quibus infra dicam in parte sequen. vbi ponam de officiarijs principum.

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quę suo speciali nomine dicitur principatus, vt dicit Iacobinus de sancto Geor. in suo trac. feudorum. in verbo, princeps Pedemontium. vbi dicit ducem Sabaudię esse principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de principe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in gallia qui habent hanc dignitatem, vt est princeps Oriengię, princeps de Thalmōt, princeps de la Roche sur yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponit principatum ante comitatū, indiscriminatim tamen pręcedunt barones: vt j. dictum est in viij. parte. in xv. consideratione. Et Iacobinus de sancto Geor. in dicto loco: quid veniat appellatione principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus principū ponit vsq; ad lxvj. specialitates, quę sunt in principibus ratione principatus: ex quibus in hoc cognoscitur excellentia principum in multis, vltra alias priuatas personas: de quibus hic ante in xxiiij. consideratione.

Aduerte tamen, quia, vt dicit Ioan. de Imol. in rub. ff. de verb. oblig. in versi vij. nota. dicit ꝙ imperator intelligit principatum esse dignitatem post dignitatē regiā, facit illud Exo. xxij. Non maledices populo tuo. de quo vide Iacobum Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in prooe. Ioan. de terrarubea, in lib. intitulato, vinea ecclesię.

QVinquagesimaquinta consideratio. Est adhuc alia dignitas, puta quandoq;, vt videmus, sunt qui dicuntur vicecomites. & dicit Specu. in d. c. de vicecomite, ꝙ vicecomes est is cui dominus castri cōmittit vices suas seu executionē iurisditionis in castro: & ibi ponit quomodo sit cōstituēdus vicecomes: apud nos tamen vicecomes non est nomen officij, prout vult & intendit Specu. sed est nomen dignitatis, quę est quodāmodo maior dignitate baronię, sed minor dignitate comitatus: & quasi sit apud nos minor ꝙ̃ comes, sed maior ꝙ̃ sit baro: & sunt plures apud nos: vt erat dominus gubernator Burgūdię, qui dicebat᷑ vicecomes de Thouars, vicecomes de Thuraines, & vicecomes de Combert. Apud nos etiā habemus maiorē Diuionen̄. qui dicitur vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij ꝙ̃ dignitatis, cūm ex quo Diuio fuit olim tantū castrum, nūc est oppidū, & ex quo est maior illius castri Diuionen̄. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur vicecomes ratione custodię illus castri: denotat tamen aliquā maioritatē & pręeminentiā inter maiores ciuitatum esse in illo plus ꝙ̃ in alijs. Ex quo etiam alios pręcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatū, & sunt officiarij ciuitatū, & ipse est tātum officiarius castri seu oppidi: eo quia officiarij maioris ciuitatis præferuntur alijs officiarijs minoris ciuitatis, vt dicit Decius in c. clerici. in vj. col. extra de iudicijs. dicam alibi.

Fuit aliās quęstio inter vicecomitē de Talardo & marchionem de Transio in prouincia Prouincię qui olim erat baro tātū, & fuit creat⁹ marchio à rege Ludouico xij. Et dicebat dictus vicecomes ꝙ nō poterat creari dict⁹ marchio, quoniam ante erat baro in præiudicium sui qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus marchio: sed cūm omnes dignitates à principe procedant, cūm dignus honore sit quem princeps vult honorari, dixi amplè alibi. Ideo potuit de barone facere marchionem, qui cūm marchio sit, pręcedere debet vicecomitem: & ita fuit dictū per arrestum parlamenti Aquen. anno domini 1511. vt refert Iacobus Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in prooemio Ioannis de Terrarubea. in tractatu intitulato, vinea ecclesiæ.

QVinquagesimasexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cūm non habeant omnimodam potestatem principis, tantum inter nobiles computantur: præcedunt tamen quo ad nos simplices nobiles, eo quia ratione baroniæ habent sub se vasallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita vt eorum subiecti in eos conspirantes dicātur crimine lęsę maiestatis teneri. Ioannes Fabri in procemio institutionū, in prin. super verbo, maiestatem. post Azonē in summa videtur tenere quòd nō, sed Aegidius de Bellamera in consilio xv. in versi. iuxta quod ad propositum. videt᷑ tenere quòd sic. c. si quis. ij. q. j. & c. & imprimis. & v. q. iij. c. iij. & ita videtur tenere Archidia. in c. felicis. de poenis, in vj. quē ibi allegat Aegidius. Et qui habet caput baronię magis est honorandus, cūm videatur ꝙ ille solus nō alij habētes partē in baronia debeat reputari baro, argu. l. peculiū. §. quadrigæ. ff. de leg. ij. l. cū quidā. ff. de fun. instr. & l. quesitum. §. si quis. & ff. de officio procon. & l. si in aliquā. in princ. & ff. de re militari. l. qui cōmoratus. §. arena. & quod notatur in l. cūm diuersis. ff. de religio. & sumptibus funerum. vbi habetur: ꝙ vbi est caput censetur esse totum, licet in contrarium videatur facere text. in l. ij. ibi, aliquid ordinare. C. vt dignitatum ordo seruetur. & ibi Ioannes de Platea. Sed de intellectu illius legis quomodo scholares eam intellexerunt, videatur supra in iiij. parte, in xxxij. consideratione. Et baro habēs iura imperialia æquiparatur comitibus, licet comitatus & baronia differant: quia comes cæteris paribus præfertur baroni, vt tradit Curtius iunior in tractatu feudorum in ij. parte. colum. xxviij. versicu. sed quia. gloss. per text. in c. fundamenta. de electio. in vj. vide Purpuratum in l. j. in xxix. colum. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Et in supraseriptione tex. in c. grandi. de supplēda negligentia prælatorū, in vj. præponit barones comitibus. Ideo videretur ꝙ essent maiores: dic tamen ꝙ baro præcedit militem, vt in c. venerabilis. de confirma. vtili vel inutili. dicam infra in viij. parte.

QVINTÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

 SEXTA

Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, est de officiarijs principum.

Et habet triginta & octo considerationes.

OFficiarij nanq; principū sunt in quadruplici differētia. Quidam sunt circa personam principis. Quidam etiam circa ærarium principis: & de his omnibus in hac parte dicetur. Quidam verò circa iustitiā administrandā: & de his dicetur in sequēti parte. Quidam verò circa militiā: & de istis infrà in nona parte dicturus sum. Et in his comprehēduntur omnia officia principum.

PRIMA CONSIDERatio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce sextæ partis, & sequentium, de præsuppositione. l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. quæ est talis. Omnes priuilegia dignitatū hoc ordine seruanda esse cognoscant, vt primo loco habeantur hi qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secūdo veniant vacantes, qui pręsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium verò ordinem eorū prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorariorū, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis addepti sunt. Quintum eorum quibus absentibus similiter sine singulo mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorarijs anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorarijs credimus præponendos: sed eos vacantes illi honorarijs qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, non quæstorius prefecto quæstorio præponatur. Pariq; modo quæstorius questorio: non vacans comes thesaurorum vel comes rei priuatæ honorario quæstorio vel magistro officiorum pręferatur. Et inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis vel ante commisimus, vel postea committemus peragendum: verbi gratia, si vacantium magistro militum belli cura committatur, cur enim aut vir magnificus germanus magister militum vacans appellatur cui bellum contra hostes mandauimus, aut cūm excellentissimus Propentadius non egisse dicitur pręfecturam cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ pręfecturę miles in expeditione copia commeatuum abundauit?

Ex qua lege collige principaliter, q; sunt tres principales ordines dignitatum officiorum, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorū: inter quos ordines administrantes præferuntur omnibus, vacantes vero præferuntur honorarijs in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrantes computantur non solū quibus à principio committitur dignitas cum administratione, sed etiam illi qui cūm essent vacantes, iterato vocatur ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu hoc continet tota illa lex, quę licet faciat quinq; gradus, tamen gloss. ibi: in verbo, vacantibus. reducit ad tria membra, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorum: quorum duo membra, scilicet vacantium & & honorariorum subdiuiduntur inter pręsentes & absentes.

SEcunda cōsideratio ex dicta lege est, q; licet textus in prædicta lege connumeret istos tres ordines solum in illustri dignitate, tamen etiam idem ordo maioritatis habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus alijs dignitatibus, vt dicit Io. de Platea in d. l. omnes. & etiam in omnibus positis per eum in l. fi. C. de decurio. libr. x. Et, vt dicit, etiā effectus istorū ordinum est, vt sit inter eos prior sedes, locus cōnspectior, decernendi, loquendiq; facultas, vt in l. ij. in fi. C. de præfectis prætorio. & alię prælationes de quibus per eum in l. j. C. de prępositis sacri cubiculi: & de omnibus dixi in prima parte.

TErtia consideratio ex dicta lege etiam infertur, q; maior honor administrantibus, vacantibus, & honorarijs pręsentibus q; absentib⁹ debetur. Et dignitas collata pręsenti est honorabilior & prælatior ea quę confertur absenti, siue vtraq; sit dignitas cum administratione: vt quia vnus administrat Romę, alius in prouincia, nam prefertur administrans Romę propter excellentiam ciuitatis. Ideo prefectus vrbis seu ciuitatis est in maiori dignitate, quia illustris, vt notatur in rubri. ff. de officio prefecti vrbis. q; alij præfecti alibi administrātes, qui sunt spectabiles, vt dictum est per Io. de Platea in l. fi. C. de decurio. li. x. & facit l. j. C. de silētiarijs, lib. xij. & l. vnica. C. de prepositis laborū, lib. xij. siue vtraq; sit dignitas honoraria sine administratione, quia prefertur dignitas collata in præsentem dignitati collatæ in absentem, siue vtraq; fuerit ad postulationē, siue vtraq; motu proprio principis. Et hoc facit presentia principis qui actum extollit, argumento l. omnium. C. de testamentis. & de silentiarijs. l. j. C. eo. lib. Ex quo dicit Ioā. de Platea in d. l. omnes. quę est l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. q; maioris est honoris electio facta presente cancellario principis, q; si mittatur sibi ad domum, arg. d. ll. & iurium supra allegatorum. & dixi in xvj. consideratione quartæ partis, & fortè etiam infrà dicam. Quia hęc possunt adaptari ad omnia officia eiusdem status in hoc, q; prouisus præsentialiter est maior q; in sua absentia, data paritate in reliquis.

QVarta consideratio ex prędicta lege, q; inter vacantes, illi qui priori tempore vacauerunt prę feruntur. l. fin. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, lib. xij. ita dicit Io. de Platea in d. l. ij. C. vt dignitatum ordo &c. &, vt dicit, vacātes sunt in duplici genere: quidam qui deposuerunt dignitatem & administrationem, vtputa dici potest de illis qui certa habebant officia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt, vel quia aliquo tempore fuerunt officiarij alicuius loci seu vrbis, vbi non sunt amplius talia officia: vt de illis qui fuerunt consiliarij in senatu Mediolanensi sub rege Franciæ, & nunc (quia ipse rex non tenet ducatum Mediolani) non amplius sunt consiliarij.

Quidã verò quibus est data vel missa dignitas, sed nõdum habent administrationem: puta quia quis est creatus consiliarius ad primam vacaturam, vel creatus secretarius vel magister hospitij seu domus ad primam vacaturam, & isti sunt vacantes qui inter eos præferuntur secundùm prioritatem temporis vacationis, sed ex quo habent administrationem, semper præferuntur.

QVinta cõsideratio. Ex ante dicta lege, ꝙ semper habens administrationem præfertur honorario, etiã in dispari dignitate: secus autẽ in vacante, quia vacans eiusdem dignitatis præfertur honorario, sed non præfertur maioris dignitatis honorario: quoniam procurator fisci qui dicitur comes thesaurorum vel procurator Cæsaris, id est comes rei priuatæ nõ præfertur honorario quæstorio vel exmagistro officiorum, scilicet honorario qui habet dignitatem magistri officiorum sine administratione. Non enim habet locum prælatio, quia sunt dissimilis qualitatis. ita dicit Ioannes de Platea in dicta l. secũda, in fine ij. col. C. vt dignitatum ordo seruetur. vbi dicit ꝙ honoraria dignitas tanꝗ extraordinaria non impedit quin possit quis acceptare aliud officium stante statuto, ꝙ quis non possit habere duo officia: quod etiam est de iure hac parte. C. de proximis sacrorum scriniorum. & ibi Ioannes de Platea, libro duodecimo.

Honorarij enim sunt apud nos, qui tantum habẽt nomen officij & dignitatis, & non administrationem nec salaria assueta, vt sunt plures magistri requestarum domus regis, qui dignitatem illam honorariam tantum habent, sed tamen adhuc licet non habeant administrationem, tamen debent preferri omnibus alijs inferioribus dignitates inferiores & minores habẽtibus: & ideo dixi in casu emergenti tales debere præcedere oẽs aduocatos simplices, & si talis cum hoc esset aduocatus regius, præferendus esset cæteris aduocatis regijs, & si locũtenens, cæteris locũtenẽtibus. Ego autem aliàs tales literas obtinui à Christianissimo rege Ludouico xij. sub domino Guidone de Rupeforti cancellario Franciæ dignissimo & meritissimo in regressu meo ab Italia, qui sua beneuolentia voluit me promoueri facere in consiliarium magni cõsilij regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & disponendum de negotijs meis, vt infra duos menses redirem ad curiam cum libris: sed statim infra mẽsem decessit ab humanis, nec amplius prosecutꝰ sum quoduis officiũ, sed me ad hanc nostram ciuitatem Heduen. retraxi, vt scribere & componere possem commentaria super consuetudinibus ducatus Burgundiæ (quod & factum est deo authore) & plura alia quæ tandem in lucem mittentur. Verũm cũm Christianissimus rex Franciscus hanc ciuitatem Heduen. primò ingressus fuisset, ei orationẽ nomine ciuitatis habui, & habita oratione me alloqui fecit per R. d. Archiepiscopum Senonen. & episcopum Siluanectẽ. qui mihi parte regia iniunxerunt, vt sequerer eius magnum consilium, eo quia intendebat ipse rex, & volebat me esse consiliarium in dicto consilio: quod recusaui, ex quo tale consilium non est firmum nec stabile, sed potius cursorium seu deambulatoriũ, quia semper vadit & currit cum curia principis: & istud me retraxisset à reuolutione librorum & cõpositione aliquorũ tractatuũ quos iam inceperam. Nec à tempore quo decessit dictus dñs Guido intentionis meæ fuit vsꝗ nũc habere aliquod officiũ, quod me retrahere seu auocare potuisset à studio, prout nec prosecutus sum, licet stimulatus fuerim à multis: forte cũm ero quinquagenarius prosequar aliquod si video esse mihi vtile & facilis prosecutionis. Si videro nõ posse ad id peruenire, nisi eo modo quo hodie peruenitur, scilicet cũ pecunia, stabo cũ opinione Labeonis de qua in l. ij. §. post hunc. ver. ex his. ff. de origine iuris.

SExta cõsideratio erit alia, ꝙ officiariorũ existentium circa personã principis, & sic officiariorum palatij seu hospitij domus regalis, quidã sunt qui habẽt cogitare de epulis dicti palatij, qui & præpositi & tribuni scholarum de iure vocãtur: vt in l. vnica. C. de comitibus scholarum, lib. duodecimo. Et hoc per quãdam similitudinẽ, qa sicut scholaris in studio addiscit & studet, sic studiũ est istis parare epulas regales seu imperiales: vnde huiusmodi paratores dapũ regiarum tribuni ac præpositi scholarum dicti sunt de iure. de his dicam infrà suo loco.

Sunt etiam quidã in dicto palatio qui comites sacri stabuli dicũtur, vt in dicta l. vnica: quia stabulum regale aut imperiale custodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iste apud nos vocatur grandis scutifer. dicam infra in x. consideratione.

Reperiuntur etiam alij qui comites curæ palatij dicuntur, id est qui curant de ornatu scilicet culcitris, linteaminibus & vtensilibus domus imperialis seu regalis: & prædicti omnes habẽt diuersos ordines inter se. Quia nõnulli sunt in primo ordine, id est maius & nobilius seu primarium habẽt officium, vt est inter cambellanos regios primus cãbellanus, qui in Gallia hodie est dominus Ludouicus de la Tremoille, gubernator Burgundię pro rege Frãciæ. Alij sunt in secundo ordine, alij in tertio, & alij consequenter in quarto, & sic de singulis: & credo ꝙ omnes alij à primo sunt æquales, nisi ꝙ qui prior est promotus ad tale officium, prior est in ordine, & sic de alijs.

Et generaliter in quolibet ordine & statu officiariorũ principis est vnus qui est præpositus ordinis de ordine suo, & prouidet etiam vt quilibet de tali ordine diligenter probè & benè faciat quod ordini suo incũbit. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum, libro duodecimo.

Sunt etiam quidam qui prouidẽt de medicinis, vt sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

SEptima consideratio. Veniendo ad praxim nostram quam hodie habemus in Gallia, & qua vtuntur curialistæ & Aulici est, ꝙ inter omnia officia domestica palatij, seu hospitij domus regalis maius officium & dignius inter omnia est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, le grant maistre, & in Cicilia dicitur magnus senescallus, & in Aragonia maior domus, prout dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum. Et ita etiam tenet Nicola. Boẽrij in suo tractatu de præeminentia sacri magni concilij: quando ponit ordinem sedendi in regno: sed, vt mihi videtur cũm esset curialista & Aulicus, eo quia erat consiliarius in magno consilio regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cũm in palatio regis officium magni magistri sit aliud à magno senescallo, & illa duo officia sint penitus distincta & diuersa, & de vtroque dicetur infrà. Dominus verò Guillelmus Budæus qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitij regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cũm dicat in lege vltima. ff. de senatoribus. in suis annotationibus, quòd primiores regiæ dignitatis ministrales sunt Cancellarius, magister

magister equitũ, camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore officium huius magni magistri secundũm mentem ipsius domini Budæi, cùm sit talis de primoribus, & non potest sub alĳs vocabulis comprehendi: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita esse, cũ sit alius qui dicatur pincerna maximus, de quo etiam j. patebit.

Sed quantum ad huiusmodi officium magni magistri potest & debet dici magnæ autoritatis & præeminentiæ, honoris atq; excellentiæ inter alia officia, cùm hoc nomine appelletur, & ei addatur magnus, ad maiorem expressionem & denotationem magisterĳ, eo quia decens est nomen esse consonans rei. §. vulgato. est & aliud, instit. de donatio. & est bona argumentatio in iure ab etymologia, seu significatione vocabuli. institu. de tutelis. §. primo. & in §. tutores. & institu. de testamentis, in principio. & notatur in cap. ĳ. in principio. extra de testamentis. & ita habetur tex. in l. ager. §. fina. ff. de verborum significatio. vbi tributum à tribuendo, & donum à donando. l. inter donũ. ff. de verborum significatio. & iudex, quasi ius dicens. cap. forus. §. iudex. extra de verborum significatio. & similiter de verbo possessio, quasi pedum positio. l. j. in principio. ff. de acquiren. possess. & similiter in mutuo, quasi de meo tuum. l. secunda. §. appellata. ff. si certum petatur. etiam in verbo, excommunicatio, dicitur quasi extra communio, vt notatur in capitu. placet. de sententia excõmunicationis extra. vt de pluribus alĳs similiter dici posset. Sed ad propositum nostrũ dicitur, quia maior est in statione: steryon gręcè, statio latinè dicitur secundũm Papiam. Et dicitur is cui totius rei gubernatio est commissa. l. j. §. j. ff. de exercitoria. l. item magistri. ff. de pactis. l. actor. ff. rem ratã haberi. vel magister dicitur à monendo vel monstrando, quòd alios monere & eis monstrare quid acturi sint, debet. Et etiam magister militiæ dicitur princeps militum. ĳ. Regũ x. cap. de quo verbo magister, ponit Hostiẽ. in summa de magistris. §. j. Ioan. Andr. in clemen. ĳ. eodem titu. de magistris. Nec huiusmodi nominatio alicui debet esse molesta, cùm Christus vt à suis discipulis sic vocaretur Io. xiĳ. acceptauit. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis quàm cæteri diligẽtiam & solicitudinem rebus quibus præsunt debent, hi magistri appellantur: quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. l. quibus. ff. de verborũ significatio. idcirco magistri & iudices eodẽ præcepti ordine ponuntur, Deuterono. xvj. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio. & dixi infra, in nona parte, in quarta consideratione. versiculo, prædicti. & hic magister, de quo hic, dicitur comes illustris. l. iĳ. C. de cursu publico, lib. xĳ. vbi iam cõstat, quòd præest cursoribus publicis, quos vulgò, postes dicimus.

Item pręest translationi seu euectioni armorum. l. j. C. de fabricensibus, lib. xj. Et ipsi fabricenses eidem subsunt. l. penul. & vlti. C. eodem. de fabricẽsibus, in duabus glossis, vbi imperator vocat magistrum officiorum, sublimẽ. Item etiam ad eum spectat curare ne arma fiant à priuato, neq; vendantur, neq; reponantur alibi quàm in publicis armamentis, vt in authen. de armis. in superscriptione, & in fine, & per totum. collatio. vj. Et, vt dicit Lucas de Penna in l. iĳ. C. de castrẽsianis, lib. xĳ. hoc est officium de quo sæpius in legibus Codicis fit mentio. Cassiodorus vj. variarum epistolarum in formula ipsius officĳ sic describit: cuius verba hic inserere volui, prout etiã inseruit ipse Lucas modo sequenti. Reuerendum honorem sibi assumit, quisquis magistri nomen acceperit: quia hoc vocabulum semper de peritia venit, & in nomine cognoscitur, quid sit de moribus æstimandum. Ad eum nimirum pertinet palatĳ disciplina. Ipse insolentium scholarium mores procellosos moderationis suæ terminis prospere disserenat: tã multi ordines sine aliqua confusione componũtur, & ipse sustinet onus omnium quod habet tutela discretum.

Sic nominis sui grauitate perfunctus ornat actibus principatum: per eum senator veniens nostris præsentatur obtuitibus, amouet trepidum, componit loquentem.

Sua quinetiam verba solet inserere, vt nos decenter omnia debeamus audire, aspectus regĳ haud irritus collocutionis nostræ gloriosus donator: aulitici consistorĳ quasi quidam lucifer. Nam sicut ille diem venturum promittit, sic iste desiderantibus vultum nostræ serenitatis, attribuit. Causarum præterea maximum pondus in eius audiẽtiæ finibus, maxima securitate reponitur. Verẽdorũ quinetiam opportunam velocitatẽ, quorum status semper in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit: vt solicitudines nostras, quas consilio iuuat, beneficio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem reipublicæ nostrę celsitudinis ordinatur hũanitas, & nolentes redemit, quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quãuis festinantiũ, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & isti principaliter creditur, quod tam necessarium esse sentitur. His etiam laboribus æstimatis potestatem maximam huic decreuit antiquitas: vt nemo iudicum per prouincias fasces assumeret, nisi & hoc ipse fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudicia, vt ad ipsum rediret, quod alteri visus est pręstitisse: molestias quidem non habet exigendæ, sed latę bono fruitur potestatis adeptæ. Credo quòd ex diuersis titulis deflorraretur dignitas ob leuamen principis instituta.

Peręquatores etiam victualium rerũ in vrbe regia propria voluntate constituit, & tam necesse rei iudicem facit. Ipse enim gaudium populis, ipse nostris temporibus pręstat ornatum: quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium verò eius tanta ingenĳ prærogatiua decoratur, vt militię perfunctus muneribus ornetur nomine principatus, miroq; modo inter prætorianas cohortes, & vrbanæ præfecturæ milites videatur inuenisse primatum, à quibus sibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauorem magni honoris iustitia quædam à legibus venit, dum alienis excubĳs proponitur, quod alibi militasse declaratur. Adiutor etiam magistri nostris obtuitibus præsentatur, vt vicariæ sorte beneficĳ, nos eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot insignibus opulentam per indictionem illam gubernandã tibi congrua grauitate committimus: vt per omnia quæ gesseris, qua nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur. Hæc sunt verba ipsius Cassiodori, loco quo supra: quem Cassiodorum in dictis epistolis, minimè inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuersitatibus, & alĳs locis huius regni: sed, vt dictum est, verba supra scripta sunt relata per Lucam de Penna in dicta lege tertia. quæ incipit: hi qui.

C.de castrẽsianis,libro xij.per quę clarẽ cognoscitur qualesit & fuerit huiusmodi officium,& cuius dignitatis,honoris & praeeminentiae fuerit tempore Cassiodori.

Istud verò officium aliàs fuit tantę autoritatis & pręeminentiae in Francia,ꝙ omnia tanquam rex expediebat talis magister sub nomine regis.Hodie verò non est eius authoritas tam magna nec excellens: quoniam in omnibus quae tangunt iustitiam(saltem quo ad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit,sed solum Cãcellarius,de quo dicam in sequenti parte.Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea quae cõcernunt hospitium regis,& etiam circa prouisionem regni in prouidendo militibus est satis ampla: licet propriè eius autoritas concernat principaliter administrationem & superintelligentiã officiariorũ hospitij regis.Et maximè illorum qui prouident circa epulas,& est propriè officium magistri officiorum:de quo habetur rubrica,de officio magistri officiorum.C.& propriè cognoscit de causis officiariorum principis etiã cubiculariorum,vt est textus in l.cubicularios.C.de praepositis sacri cubiculi,libro xij.& sub eius cognitione & punitione sunt omnes officiarij hospitij regis,vt dicit Iacobus Rebuffi in rubrica de quęstoribus,libro xij.C.vbi dicit eos esse illustres.l.eos.C.de principibus agentium in rebus.eodem libro.

Et etiam cognoscit de causis principum agentium in rebus,& ipsorum agentium in rebus.l.ex eo.C.de agentibus in rebus,lib.xij.& ibi Iacobus Rebuffi,qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus,licet videatur esse textus in l.j.C.de principibus agentium in rebus.eodem libro.& ibi idem Rebuffi,ꝙ princeps agentium in rebus,cognoscit de causis agentium in rebus:sed ipse Rebuffi ibi dicit ꝙ est verum quando sunt centenarij aut ducentenarij,de alijs verò qui non sunt centenarij,aut ducentenarij cognoscit magister officiorum,vt ibi per eum dicam latius infrà.

Cognoscit etiam de causis Fabricensium, vt supra dixi.l.penultima,quae incipit,eos.C.de fabricensibus,libro vndecimo.Similiter de causis silẽtiariorum.l.ne ad diuersa.C.de silentiarijs,libro duodecimo.Item de castrẽsianis.l.iij.& iiij.C.de castrensianis,libro xij.Item de decanis.l.ij.C.de decanis,eodem libro:vt declarat Ioan.de Platea in rubri.C.de quaestoribus & magistris officiorũ,libro eodem xij.vbi quęstores,magistri officiorum,& comites sacrarum largitionum,& rei priuatae aequiparãtur,& sunt illustres.

OCtaua consideratio. Videtur,ꝙ post istum magnũ magistrum sit praepositus sacri cubiculi,qui dicitur magnus Senescallus secundũm vulgare Gallorum,vt dicit Lucas de penna in rubri.C.de praepositis sacri cubiculi,& de omnibus cubicularijs,& priuilegijs eorum,libro xij.vbi dicit ꝙ post debilitatum imperiũ cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus,notitia tamen,vt dicit,est necessaria.c.fuerunt.§.paulatim.vij.distinctio.Et illum vocat Marescallum Io.de Platea in d.rubri.sed errat quo ad nos,quia Marescalli in Gallia sunt alij,vt dicam alibi.

Sed quia apud nos alludendo vocabulo videtur ꝙ sint Cabellani.i.custodes vel fabricatores lecti qui habẽt sub se plures,vt sunt illi qui vocantur les chambriers,ou varletz de chambre,vel etiam aulae,vel camerae,vbi cubat princeps,dicuntur custodes camerae,quae debet esse sancta,id est immaculata,& ad cuius custodiã boni,probi,& electi sunt cubicularij assumendi.l.quicunq.C.de operibus publicis.Et,vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta rubri.de praepositis sacri cubiculi.allegando Odofredum,isti praeposito sacri cubiculi imperatoris aequiparari potest magnus Cambellarius regis Franciae vocatus,le grãt Chambellam,qui praeest cubiculo,hoc est camerae regiae.Alij autẽ cubicularij,de quibus loquitur ille titulus,in illa particula,ibi:& de omnibus cubicularijs,aequiparãtur alij cambellani regis qui sunt sub magno seu primo cambellano:& hunc honorem cõmuniter volũt habere Senescalli & alij officiarij regij maiores laici,qui hoc sibi reputant ad magnũ honorem quãdo sunt Cambellani regis,& nõ immeritò,vt statim videbitur.Hic verò tempore Constantini dicebatur paracemomenus cubilis,vel praefectus cubilis.i.curam habens cubilis imperialis:& hic pręfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus.Vidi etiam arresta parlamẽti Franciae vbi fit mẽtio de domino Ludouico de Trimollia(qui erat primus Cambellanus) & vocatur ibi protocambellanus.Olim etiam talis erat subditus paracemomeno,id est magno senescallo,pręerat tamẽ omnibus cubicularijs,hoc est qui in cubiculo ministrabãt:& hic praepositus sacri cubiculi.i.magnus senescallus,secundũ Lucam de Penna vbi suprà,aequiparatur in dignitate,immunitate,vel honore,non tamẽ excellentia vel potestate praefecto pretorio.i.cãcellario,vel melius praesidẽti.Cũm nullus praeter Cõnestabilem Cancellario sit aequiparãdus vel praefecto vrbis qui potest dici praepositus Parisiensis,vel magistro militũ,qui põt dici Marescallus,vel verius Capitaneus:& aequalis honor est eis seruãdus in sedendo iuxta principẽ & sedibus collocandis,vt qui praedictorum prius promotus ad officiũ reperitur,primũ locum obtineat in sedẽdo.Ita est tex.cũm notatis per glo.doct.& maxime per Lucam de Penna,in dicta l.j.C.de praepositis sacri cubiculi.

NOna consideratio erit in hoc.Quoniam,vt dicit Lucas de Pẽna in rubri.C.de prępositis sacri cubiculi,lib.xij.In cubiculo principis quidam magnificentissimus gerebat officiũ,qui chartularius vocabatur:& huius forte inter caetera erat officiũ,vt codicilli,id est literae cõmissionis officiorum,quae diuersis magistratibus mandabãtur,& quae erant subscribendae manu seu chirographo principis,per eum expedirentur:& hi erant maiores primicerio,vt dicit Lucas de Penna in d.rub.C.de praepositis sacri cubi.lib.xij.Et hi secundũm eundẽ hodie secretarij(vel elegãtius à secretis,hoc est cui secreta cõmittũtur) dicũtur:quia secretiora,quae vel nullis vel paucis cõmunicãtur,scribũt,dictant,& explicant,quę scilicet princeps secretò,puta in cubiculo(quod vulgò dicimus,le cabinet)iubet,ordinat,& disponit:libellosq;,puta epistolas,& petitiones secretè principi legunt & explicant:& hodie apud nos dicuntur,les secretaires des commandemens: & sunt quatuor ordinarij,scilicet do.Robertet,Gedoyn,de Neufville,& Doruet:sed inter omnes semper fuit & est praecipuus,& maximae autoritatis apud reges Franciae ipse dominus Robertet.Et hi sunt maiores omnibus alijs secretarijs regis,& omnibus praeferendi. Et isti sunt de magna camera,seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Petrus Cotereau,in suo schedulari magistratuũ ciuilium,titu.de quęstore.Alij autem sunt,qui sunt de parua,& sunt clarissimi,qui verò de magna,spectabiles,& magistri sacrorum scriniorum dici possunt.l.vnica.C.de proximis sacrorũ scriniorum.

niorum.& toto titu.de proxi.sacro.scri.lib.xij.C.de quibus infra dicam: vbi forte statum consistorij principis descripturus sum.

Decima consideratio. In palatio seu hospitio principis est alius officiarius qui comes sacri stabuli (vt iam s.in hac parte, in vj.cōsideratiōe dictum est) vocatur, & apud nos magnus scutiter dicitur: hic verò plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicti sunt stratores, hoc est qui præsunt equis ferrandis, & sellis, & frenis, de quibus habetur titulus de stratoribus, lib.xij.C. Et eundem, comitem sacri stabuli appellat text.& ibi Iacobus Rebuffi in d.l.vnica.C.de comitibus & tribunis scholarum, eo.libr.xij. Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundùm quod principi placet in suo statu ordinare. Apud nos verò tales dicuntur Escuyers descuerie. Et talis dicitur vnus ex primoribus regiæ maiestatis officiarijs, quem Budæus in suis annotationibus, in l.fi.de senatoribus.ff.magistrū equitum vocat.

Et de ordine istorū & eorum præeminētia seu autoritate videri potest in breuiario principis, seu in quodam libello qui dicitur status Franciæ qui fit singulis annis: & in eo apponūtur & describūtur seriatim omnia noīa officiariorū, sub quibus subsunt, taxa eorum stipēdiariorū, quid tenentur facere & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quibus, & per quæ & quot tempora deseruire: quem forte succincte alibi ponam eidem adaptādo & conferendo officia antiqua de quibus in iure fit mentio.

Vndecima cōsideratio. Alij reperiūtur officiarij hospitij principis, qui dicuntur domestici & cōmensales, seu protectores & custodes personæ principis: quorū quidā sunt qui eum sequūtur, quidā verò qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorum vnum præpositum, qui princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarij, aut ducentenarij, vt sunt in curia Christianissimi regis Franciæ illi milites qui dicūtur vulgò, Les cent gentilz hommes de cheux le roy. qui habēt capitaneū qui potest dici primicerius, seu princeps agentium in rebus. Et illi etiā sagittarij equestres, qui hyppotoxatæ dicuntur, seu forte pilati, dicti Les deux centz archiers, qui etiam habent capitaneum quem primi pilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores seu custodes corporis principis, qui vulgari nostro dicūtur La garde du roy (vt sunt cōmuniter quidā Eluetij) & propriè eos stipatores, laterones, & somatophylacas dicemus, & gerūt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant vicarios præfecti.i.locūtenētes capitanei ianuæ principis, vt dicit tex.in l.j.C.de domesticis & protectoribus, libro xij.

Et hic aduerte, quia princeps dicitur adorari. Alij verò salutari.gl.fi.in l.j.C.de silētiarijs, eo.lib.& ꝙ princeps dicatur adorari, text.in l.vnica.C.de comitibus & tribunis scholarū, illo eod.lib.licet ibi gl.verbū adorandi exponat i.salutandi.sic in l.sancimus.de consulibus.C.eod.li.& in l.ij.ibi: æternitatē nostram adoraturus.C.de fabricēsibus, lib.xj.sed etiam ibi gl.dicit ꝙ est impropriè, cū solus deus adoratur. Imperator verò seu princeps cum reuerētia adiri & honorari debet. Et ꝙ solus deus est adorandus, & soli sibi sacrificium est offerendum, dicit Innoc.in c.ij.de cele.missarū.de salutatiōe dictū est in j.parte, & plenè in præcedēti parte, in xxxiij.cōsidera.inci.prosequendo materiā &c. & infra ista parte, in xxij.consideratione. Et ꝙ alij à principe dicentur salutari aut reuereri, tex.est in l.ij.& v.C.de proximis sacrorum scriniorum, eodem libro.

Duodecima cōsideratio. In palatio seu regia principis sunt & alij qui de persona eius curāt, vt sunt medici, & sunt in hoc officio tres ordinarij, primus videlicet, secundus, & tertius: & quilibet ordo habet vnū præcipuū etiā summū medicum & superiorē qui vocatur princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, vt in l.medicos. in prin.C.de professoribus & medicis, libro x.

Et tales habent tātam dignitatē quantam habēt duces & vicarij principis qui administrauerūt, qui apud nos dicuntur gubernatores patriarum, vt dicit Ioan.de Platea in rubri.C.de comitibus & archiatris sacri palatij, libro xij.vbi etiam dicit post Bartho.ꝙ medici principum qui meruerunt esse in primo ordine medicorum nobilitātur, vt efficiantur Palatini Comites, & sunt in dignitate spectabili: & ibi sunt tres dignitates, scilicet Archiatrorum, i.medicorum principis, Vicariorum, & Ducum, quę adæquantur. Et non est differentia nisi in prioritate temporis, vt dicunt ibi tex. Iacobus Rebuffi, Ioan.de Platea, & Lucas de Penna.

Decimatertia consideratio. Alij sunt Archiatri, qui dicuntur ostiarij palatij, seu hospitij principis. Et Archiatrus est princeps eorum, quasi princeps atrij principis. Et atriensis hoc est ianitor seu ostiarius, aut is cui credebatur cura atrij id est primæ partis domus, cùm de atrijs intramus domum. Vnde Vitru.libro vj. In vrbe atria proxima ianuis esse debent. Vnde in Euangelio dicitur. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.

Et iste Archiatrus est in magna dignitate, cūm equiparetur vicario & duci, vt in l.j.C.de comitib.& archiatris sacri palatij, li.xij.& ita exponit Lucas de Pēna in d.rub. vbi dicit ꝙ in regno magni viri consueuerunt hoc officiū pro magno munere gerendū suscipere. Hodie verò deficiēte iustitia, huius sicut & cæterorum claritas est deleta: sed quicquid dicat hoc pōt esse in regno Siciliæ, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui cūm ibi tum resideret. Sed in regno Franciæ est in magno honore, & solet concedi nobilibus, & his quos princeps fauore & beneuolentia prosequitur.

Idē tn̄ Lucas de Penna in rub.C.de comitibus cōsistorianis, in fi.lib.xij.dicit ꝙ Magistri ostiarij in curia regis sunt comites cōsistoriani. Cuius officium est cōuocare ad preceptū principis, vel questoris iurisperitos aut alios, illosq; cum necesse esset introducere in cōsistoriū principis. Et hic post questorē & magistrum officiorū præerat in cōsilio principis: & hic dicitur comes consistorianus.

Dicit enī Pyrrhus in lib.j.de magistratibus Romanis. ꝙ comites consistoriani sunt qui principis consistoriū & tribunal comitantur. Hiq; sunt illustres, cuiusmodi sacri cōsistorij regij, qui regem aut ipsum consistoriū, cui præest Cancellarius, sequūtur. Sed credo illud esse generaliter ad omnes: sed specialiter comes consistorianus dicitur ille qui habet curam, & gerit officium cōuocandi ad præceptum principis omnes de consilio & cōsistorio eiusdem. Dicit vlterius Pyrrhus ꝙ admissionales sunt quos ostiarios Galli vocant. Alij archiatros dicunt ab atrio custodiendo, nonnulli atrienses, vt dictum est. Cōsistoriani verò ab Ambrosio dicuntur qui senatorij ordinis vel am

plissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

DEcimaquarta cõsideratio. In domo principis sunt plures comites qui semper principẽ comitãtur. Cũ comes à comitãdo vel sequẽdo dominum. l. itẽ apud. §. comitẽ. ff. de iniurijs. l. j. §. fi. ff. de extraordinarijs criminibus. Et habẽt officia in domo principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris, sunt nomina officiorum tantum. Secus quando cum adiectione patriæ aut prouinciæ, quoniam tunc sunt nomina dignitatis, vt suprà in præcedenti parte plures nominaui in xlvj. cõsideratione. Sunt etiã quandoq; sine comitatu, vt in authen. vt ab illustribus & qui super eam dignitatẽ sunt &c. in prin. iuncta glo. ibi in verbo, comites. colla. v.

Et, vt in hac parte dixi suprà, est comes sacri stabuli. de quo in x. consideratione. etiã comes scholarũ, vt in vj. cõsideratione. Sunt tñ alij comites: primò Comes largitionũ, & est, vt dicit Pyrrhus in suo tractatu de togatis seu palatinis, lib. j. qui largitiões principis in comitatu faciebat: quis aũt hodie fungat huiuscemodi officio, fortè scribam infrà, vbi officia deputata circa ærariũ principis enumerantur, & est propriè thesaurarius secretus principis, q dicitur, Le tresorier des menuz plaisirs. Vel fortè crumenarius (quẽ argẽtarium vocãt) qui etiã fortè rationarius, i. accepti expẽsiq; librũ cõficit, aut eleemosynarius principis, de quo statim dicam. Nam dona facit & liberalitates exercet princeps, vt in l. vnica. C. si liberalitatis imperialis socius sine hærede decesserit, li. x. Et liberalitas seu munificentia est propriũ regis, & ex ea plurimum laudatur: vt dixi in præcedenti parte, in viij. consideratione.

Est & comes domorũ, qui teste Pyrrho vbi suprà, est qui præfecturã in domesticos principis habebat secundũ Iustinianũ. Fortè dici posset hodie Pręposit⁹ domus principis (qui vocatur vulgò, le preuost de l'hostel) cũm habeat iurisditionem & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiã videtur habere officium irenarchæ, cũm habeat cognitionem causarum criminalium, & pacem procuret inter domesticos & aulicos principis: imo in omnes curiales facinorosos animaduertit, quod videtur esse officium irenarchæ, vt in l. vnica. C. de irenarchis, libr. x. Et ab isto hodie deputantur in prouincijs irenarchę, seu liminarchę, hoc est præpositi mareschallorum.

De alijs verò comitibus suis locis dicetur, maximè de comite stabili, qui erat primus inter oẽs, & omnibus pręerat: loco cuius hodie est conestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqui volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio regis nostri, quę ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statum curiæ Christianissimi Francorũ regis, vt oĩa officia dictæ curię adaptare satagerẽ officijs antiquis & in iure descriptis: sed cũm ad me nõ deuenerint aliter nõ insistã, nisi in iure & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ vsitata fuerint, in alijs me remittẽdo ad Pyrrhũ, ad Fenestellam, & Põponiũ Letum.

Aduerte etiam q; olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio principis deputata, vt ait text. in l. fi. in prin. C. de castrensianis & ministerianis, lib. xij. sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum officiariorum) non habemus, vt dicit ibi glo. j.

Quę enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent, vt ait Budæus. A Gręcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem status regis Salomonis, habetur compendiose iij. Regum iiij. ca. vbi sic dicitur. Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israël. & principes & præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describitur, vt & multi alij eiusdem officiales.

Primò nominantur tres, quos pro scribis habuit, quos dicimus à secretis.

Secundò vnus nuncupatur, qui à commentarijs dicitur, & fortè talis cõmentaria componebat: loco cuius subrogari videtur in francia Cancellarius.

Tertiò vnus solus qui super exercitum dominabatur, vt hodie apud nos est Conestabilis Franciæ.

Quartò tres erant super eos qui assistebãt regi, & fortè hodie loco istorũ sunt electi secreti, aut stricti cõsiliarij regis.

Quintò vnus erat amicus regis.

Sextò vnus nuncupatur, qui erat præpositus domus.

Septimò vnus erat super tributa, quem voco generalem finantiarum seu magnum thesaurarium.

Octauò duodecim præfectos habebat super omnẽ Israël, quorũ nomina ibi describũtur, & quibus regionibus prǽerant: & hi præbebant annonam regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temerè fortè crediderim à Carolo magno Frãcorum rege instar istorum duodecim præfectorum olim fuisse institutos duodecim pares Franciæ.

Ibi etiã de expensis seu sumptibus & cibis mẽsæ ipsius Salomonis dũ scribitur. Erat autẽ cibus Salomonis per singulos dies triginta chori similæ (hoc est farinæ albę, seu floris farinæ triticeæ) & sexaginta chori farinæ (quę erat ex omnibus frugibus & leguminibus. Chorus verò medimnos atticos xlj. capiebat. Medimnus verò sex modios continet.) Item decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum atq; bubalorũ, & auium altilium. Item habebat quadraginta milia præsepia equorum currilium, & duodecim milia equestrium, nutriebãtq; eos supradicti regis præfecti, sed & necessaria mensę ipsius regis cum ingẽti cura præbebant in tempore suo.

Et de officiarijs diuersorum ordinum, tam pontificalis dignitatis, q; imperialis fit mentio in c. Constantinus. xcvj. distin. & ibi videtur q; militiæ clericalis officia sint adinuenta instar secularis.

Sed longè ante Salomonẽ, cũm iam sexaginta anni & vltra elapsi erant cũ regnare incepisset Salomon, Samuel sanctissimus dñi propheta Hebræorũ magnus põtifex & iudex leges seu iura regni Hebræorum, iussu dñi dederat Sauli in regem Hebræorũ assumpto, quæ descripta erant in libro, vt habetur j. Reg. viij. & x. ca. in fi. vbi satis elici potest de statu regis Saulis: de quo in præcedenti parte, in consideratione de priuilegijs principum. versi. clxij.

DEcimaquinta cõsideratio. Aliud est officiũ domesticum principis, quod dicitur Comes horreorũ pistrini principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus in suo trac. de togatis & palatinis.

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquẽdoq; pani principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

DEcimasexta cõsideratio. Est & aliud officiũ domesticũ principis, quod dicitur officiũ comitis sacri palatij, secũdũm Lucam de Penna, vt ĩ. dicetur. Sed secundũ Põponiũ Letũ dicitur officiũ præfecti fabrorũ: qm̃ vt ait,

Sunt

Sunt artifices qui castra sequuntur, vt fabris lignarijs, ferrarijsq; præsint. Et is magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene prouidere, præsertim qui in vrbium expugnatione cuniculos subterraneos facere, atque id genus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia: qui (teste Polidoro de inuentoribus rerum libro iij. c. viij.) fuit primus qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio fortè latius infra dicetur in ix. parte. Et talis ꝓpriè apud nos dici posset magister operum.

Dicit tñ Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarũ. lib. xij. ꝙ comes sacri palatij erat præpositus custodiæ, conseruationi, & ornamento imperialis palatij. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus incedens, auream virgam ferens in manu. hic peruigili cura vigilabat circa decorẽ palatij, vt antiquum nitorem in pristinum cõuerteret, & noua simili antiquitate produceret.

Crederem autem potius, ꝙ talis præfectus fabrorum, seu operum esset sub comite qui habet curã sacri palatij, cũ hic comes curæ sacri palatij sit de primoribus, & æquiparetur comiti & tribuno scholarum, etiam comiti sacri stabuli, vt est tex. in d. l. vnica. & sit in maxima dignitate in qua nõ est præfectus fabrorum: licet ad similitudinem huius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc iurisditio magistri operũ seu latomorũ, qui cognoscere habet de operibus & ædificijs factis pro principe, & potest ille magister latomorum adaptari huic præfecto fabrorũ. Et ꝙ tales magistratus habeant iurisditionẽ super prædictis corroboro sic. de iure em̃ magistri militum habent iurisditionem inter suos milites. casus est in l. magisteriæ potestati inter militares viros. C. de iurisditio. om. iudi. Secũdò sic. ratione professionis vel negotiationis quis subijcitur iurisditioni illius qui præest talibus, & de his quæ pertinent ad eius artem seu curam. l. fi. in prin. vbi est propria officina. C. eodem. Hodie tñ de consuetudine regni Franciæ centum milites regis, de quibus. s. dixi ista parte, in xj. consideratione. litigant coram dominis requestarũ in parlamento Parisiensi, prout & alij domestici principis si velint, & hoc virtute literarum regiarum ab eis impetratarum, quas Committimus vocamus.

Decimaseptima consideratio de alijs officiarijs principis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet principi & alijs quibuscunq; magistratibus, necessarij, & sunt ærarij qui ærarium principis administrare habent, & in recipiendo, & in distribuendo, & tales inter cæteros sunt laudandi: & retroactis tẽporibus, & de iure & de facto fuerũt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est pecunia: quoniam olim æs fuit in precio magis, aurumq; iacebat, vt ait Lucret. Nunc (versa vice) iacet æs, aurum summo successit honore. Et primò ex ære pecunia signata fuit. vnde Ouidius in fastis.

Aera dabant olim melius, nunc nomen in auro est.
Victaq; concessit prisca moneta nouæ.

Aduerte, ꝙ in hoc ærario plures sunt officiales. Sũt em̃ primò generales, secũdò magistri cõputorũ, tertiò thesaurarij, quartò receptores. Sed quomõ hi possint ad officia olim in iure scripta adaptari videndũ est: imprimis apud nos in Frãcia quatuor sunt generales finantiarũ, scilicet generalis Franciæ, Normãniæ, Britãniæ, & Linguæ Occitanæ. Hic etiã prius præmitto ꝙ apud nos principes singulis annis faciunt breuiarium in quo describunt statum eorum generalem: & in illo statuũt tam de ærarij pecunia ꝙ de fiscali quid eo anno fieri velint: quã summam instrumẽto ministerioq; omni aulico ferri placeat, quam argentariã nunc & officiales domesticos vocant. Quã etiã rei militari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quã stipendijs: qm̃ & officiarijs & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur Lucæ iij. Neminem concutiatis, estote cõtenti stipẽdijs vestris. Quam liberalitatibus, quã venatico apparatui, ꝙ auitio equitioq; id est falconariæ scutariæq;, vt verbis nostris vtar. Quibus etiã vsus est ille elegãs vir dñs Guillielmus Budæus in suis annotatiõibus in pandectas, super l. vnica. ff. de officio quæstoris. sed ad rem redeo. Quam deniq; in euentus varios, & ad incerta rerum casuũq; (quo nomine præfecti ærarij immanes summas suæ potestatis faciũt) in legationes dimittendas, admittendasq;, atq; etiã in lautitiam destinari, hoc est munera & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam augeri, quædã circuncidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut archetypo quini quotannis veluti traduces ducuntur. Quorum vnũ præfecti fisci communem inter se sumunt & sunt thesaurarij. Reliquos præfecti ærarij (& sunt generales finantiarum) habent suum quisq; cũ suo tribuno ærario (hoc est receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ: hoc est receptoribus particularibus faciũt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias varijs nominibus exponũt & erogant. Nomina intellige capita breuiarij hoc est rationis argentariæ, titulisq; earum rerum & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autẽ velut subbreuiarijs fiunt rursus, quæ pyctacia, breuiaq; dicuntur, & breues vulgò borderellos appellant. i. commentariolos summã rerum continẽtes, de quo exempla sunt in l. actuarij. l. excellentia. & l. iubemus. ij. in fine. C. de erogatiõe militaris annonæ. lib. xij. Attributæ aũt pecuniæ (teste Budæo) ab antiquis dicebantur, quas nũc assignatiões dicimus. Tributũ dictum est à tribubus, ꝙ ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portiõe census exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, attributum dictũ. Ab eo verò quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant, tribuni ærarij dicti sunt. Id quod attributũ erat, æs militare dictum. Tribuni igitur ærarij secundũ Asconium ea officia gerebãt, quæ nũc generales receptores obeunt exequũtur, attributã pecuniam quæstoribus prouincialibus (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tñ secundũ Varronẽ lib. primo de lingua latina, in fi. Tribuni ærarij dicti erãt qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nũc thesaurarij sunt bellorum. Nec immeritò forte hi officiales ærarij inter domesticos & palatinos principis adnumerãtur, cũ sint officiales generales ad omnem statũ principis, tam suippsius, suorum officiariorum domesticorum, ꝙ iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit mentio. Etiam generales rectè apud nos dicũtur, cum eorum officium, scilicet illorum qui sunt digniores in ærarij administratione, habeãt officium generale ad omnes circa rempublicam versantes.

Nũc ergo ad hos deueniamus qui qñq; dicti sunt quæstores seu præfecti ærarij (vt dicũt Budæus & Pyrrhus) & tales sunt illustres, vt voluit Purpuratus in l. j. col. xiij. ibi: illud aũt recipi põt. ff. de officio eius cui mandata est iuris-

ditio. Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis post quatuor primores domus regiæ, de quibus antè dixi, nõ tamen præferantur cancellario & præsidentibus in parlamento in cõgregatiõe generali, nec magistris requestarũ & cõsiliarijs, vt dicit Boërius ĩ tractatu Ioãnis Mõtaigne. de autoritate magni concilij: vbi vide modũ sedendi in cõsistorio Christianissimi Frãcorũ regis. Imo dicit idem Ioãnes in d. tract. in secũda ratiõe, ꝙ tales questores olim ex plebeis & ignobilibus eligebãtur. l. ij. §. deinde cũ ærariũ. ff. de origine iuris. & l. vnica. ff. de officio quæstoris. & ibi glos. in verbo, plebeios. vbi glossa tria genera questorũ declarat. & etiã gl. in procœ. institutionũ. §. cũq; hoc. in verbo, exquestori. sed videret̃ dicẽdũ per glossam in d. l. vnica. ꝙ tales questores sint tm̃ spectabiles vel clarissimi, illustres tñ nominãtur, per tex. in l. ij. C. de offi. quæstoris. & Ioãnes Montaigne vbi suprà dicit, ꝙ sufficit vt sint humilioris ordinis. q̃bus nõ assentit Purpuratus in l. j. nume. xliij. cũ quinq; seq. ff. de offi. eius cui mãdata est iurisditio. et infra in parte seq. in xv. cõsidera. inci. eũm vt. Sed cũm Budæus & Pyrrhus tales questores dicant eos esse quos magistros seu dños cõpotorũ vocamus. Ideo eos insequẽdo videret̃ dicendũ, ꝙ tales generales finantiarũ sint illi, qui præfecto ærarij comparantur. de quo fit mentio in l. senatus. ff. de iure fisci. & per Pyrrhum plenè in libro de quæstorijs magistratibus. vbi dicit, ꝙ talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi in l. precepit. & in l. j. C. de canone largitionaliũ titulorũ. lib. x. videtur tales administratores ærarij alio nomine vocare, qm̃ eos nominat comites. Nã (vt ait) princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernatiõnẽ istorũ preponebãtur duo comites, scilicet Comes sacrarũ largitionũ, & Comes rerũ priuatarum, & habebãt idẽ priuilegiũ, vt in l. vlti. C. de palatinis sacrarũ largitionũ. li. xj. Nã quilibet erat illustris, vt de comite rerũ priuatarũ ꝓbatur in l. vnica. C. de offi. comitis rerũ priuatarũ. iũcta l. fi. ante finẽ. C. de assesso. Probatur de comite sacrarũ largitionũ. l. siue ex pretoriano. C. de executo. et exact. li. xij. & l. j. §. ideo. C. de nouo codice cõponendo. & l. vnica. C. de offic. comitis sacrarũ largitionum. & l. viros deuotos. C. de palatinis sacrarũ largitionũ & rerum priuatarũ. eodẽ lib. xij. Vñ officium comitis rerũ priuatarũ erat, vt gubernaret res fiscales quæ appropriabãtur ad cõmodum principis, nec cõuertebantur in vtilitatẽ publicã. de quo Lucas de Penna in l. iij. quæ incipit, si qñ. C. de bonis vacãtibus. lib. x. & in l. ij. de petitis bonorum sublatis. C. eodẽ libro. vbi refert ea que pertinebant ad eius officium. Et iste cõstituebat procuratorem Cesaris qui sibi reddebat cõpotum. l. penul. C. de iure fisci. lib. x. & licet glo. in d. l. vnica. C. de officio comitis rerum priuatarum. vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris, tamen contrarium est verum vt notatur in dicta l. penul. C. de iure fisci. & in l. si quis intra. C. de bonis proscriptorum. & in l. si quando. ij. C. de bonis vacantibus. eodem libro x.

Officiũ verò Comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt paulò antè dictũ est) nec cõuertebatur in vtilitatẽ principis: tñ isti comites habebãt diuersa officia, vt probatur in l. in prouincijs. C. de numerarijs & actuarijs. libro xij. Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri, & reddebat rõnem prefecto prætorio, vt in authen. de collatoribus. §. eos autem. colla. ix. & l. fi. in fin. C. de exact. tribu. libro x. & omnes collatores & exactores reddebant sibi compotum, & ipse præfecto pretorio vt dixi. Ex quo videtur dicendum, ꝙ generales prædicti æquiparari possunt dictis comitibus, quia nõ reddũt alicui compotum nec subijciuntur, nisi præfecto pretorio, hoc est cancellario. Licet videantur aliqui dicere, ꝙ tales sint thesaurarij Franciæ, sed potius credendum est, ꝙ tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres. Cũ sint in maximo honore, & semper fuerint magis ꝗ thesaurarij & receptores qui subsunt eis, & tenentur reddere compotum eisdem: & hæc dixi ad sustẽtationẽ opinionis Purpurati, in hoc quod dicit ipsos generales esse illustres in quo multum extolluntur, cũ officium eorum in extraordinarijs pecunijs & subsidijs querendis & conseruandis versetur.

Vnde et de questoribus sentit Guillielmus Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ noĩe Adelasiam. nume. ccccix. de testamentis. vbi ita ait. Quæstores sunt gñales & receptores talliarũ, quas rex annis singulis indicit pro necessitatibus regno occurrẽtibus secũdũ maius & minus pro modo necessitatum, quæ tallie leuantur à nõ priuilegiatis pro valore rerũ, et bonorum ruralium, quas quisq; plebeius habet et possidet: & ibi ponit quomodo talliæ seu collectæ dictorũ subsidiorũ indicunt̃, leuãtur & exigũtur, & per quos, saltẽ in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorũ, quia vt refert Budæus in d. l. vnica. ff. de officio quæstoris. & Pyrrhus in loco ante allegato, tria pensitationum genera seu solutionũ, fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur canon, & est hodie id quod domaniũ dicitur. exemplificat Budæus, in portorijs, vectigalibus & huiusmodi.

Secundũ dicitur oblatio, & est id quod nunc auxilia dicimus, Aydes in vulgari: vt octauini heminatim, hoc est per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cuppatim culeatimq; venit, reliquarum mercium, quæq; à solidarijs negociatoribus venduntur (quos grossarios appellant) quæq; à minutarijs & venditoribus, qui & propolæ dicũtur, hoc est non sua vendẽtes, sed à negociatoribus preempta, vt postea pluris vendant.

Tertiũ est indictio (quã talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationũ est differentia, teste G. Benedicto in loco supra allegato: quoniam thesaurarij administrant domaniũ quod est ordinariũ, generales verò talliã, quæ dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habent iurisditionem in palatio Parisiensi, in qua sunt duo præsidentes, octo consiliarij, aduocatus, procurator, graffarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes emissæ à sententijs & iurisditionibus electorum & grenetariorum deuoluuntur ad eorum iurisditionem & curiam: quiquidem electi cognoscunt de auxilijs seu subsidijs, & grenetarij, seu mauis granarij vel horrearij de gabellis salis.

Decimaoctaua cõsideratio ad thesaurarios se offert, relinquẽdo magistros compotorũ in parte sequente, cum sint officiarij iustitie. Hi thesaurarij (qui sunt quatuor generales in Francia) præfecti fisci vocari possunt. Autore Budæo in l. vnica. ff. de officio questoris. & tales etiã possunt dici illustres, vt ait Purpuratus in l prima. colũ. xiij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. per textum quem dicit ad hoc facere in l. fi. C. vbi senatores vel clarissimi.

clarissimi.in princ.ibi:cui sacros nostri nõis thesauros,aut res priuatas nostræ pietatis,vel serenissimæ Augustę nostræ cõiugis gubernandas iniunxit nostra serenitas.& ibi facit differentiã inter generales & particulares, de quibus infrà.Videretur tñ dicendũ ex rationibus deductis in pręcedenti cõsideratione de generalibus,ꝙ sunt tãtum spectabiles,& sufficit ꝙ tales sint: cùm etiam magistri militum (qui vocãtur marescalli Franciæ aut capitanei)sint tantũ spectabiles,vt dicit Specu.in ti.de iuris.om.iud.versi.medĳ.& dicam ĩ.in ix.parte,in xvĳ.consideratione.

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo,& vxorem noĩe Adelasiam.nume.cccccvj.vsq; ad numerum lix.de testamẽtis.ponit originem istorũ thesaurariorum seu quæstorũ,vbi dicit ꝙ huiusmodi quęstores seu thesaurarĳ à populo Romano originẽ seu ortũ habuerunt in principio nascẽtis ciuitatis.Cùm ærariũ populi auctũ esse cœpisset,in quo pecuniæ publicæ reponebantur:qa vt essent qui ęrario thesauri pręessent,cõstituti fuerũt quæstores,qui pecunię præsiderẽt, & dicti sunt ab eo quòd inquirẽdæ & cõseruãdæ pecunię causa creati erant. Verba sunt l.ĳ.§.hisdẽ tẽporib⁹.ibi:deinde cũ ęrariũ &c. ff.de orig.iur.ob quod dicit tex.in d.l.vnica.ff.de offi.quęsto.qđ origo quæstoribus creãdis antiquissima est,& penè ante oẽs magistratus.Habuerũt eñ Romulus conditor vrbis,& Numa Põpilius binos quæstores,quos ipsi non sua voce sed populi suffragio,hoc est cõsensu & electione crearũt.Et in hoc videtur dictus G.Benedi.quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalib⁹:& in Frãcia sunt quatuor principales qui de causis inter fiscũ & priuatos cũ pręsidibus.i.senescallis aut balliuis cognoscũt.l.ĳ.C. si aduer.fiscũ resti.postu.& hoc fit Tholosę, teste eodẽ G. Bñdi.vbi simul cognoscũt:& horum officiũ est(vt dicit) quærere & exigere oĩa quæ domanĳ regis & de patrimonio seu de mẽsa sunt,& debẽt discurrere prouincias & visitare domanium,illud cõseruãdo,& si iuste fieri posset augẽdo,& occupatũ ac perditũ recuperãdo auxilio præsidũ,vbi de redditu vigintiquinq; librarũ turoñ. & infra quęstio fiet.Si autẽ de maiori summa ageretur,curiæ parlamenti in cuius ressorto est,cognitio pertinet.Et tñ,vt dicit,officiũ generaliũ in pecunĳs extraordinarĳs & subsidĳs quærendis versatur,vt etiã dictũ est in præcedenti cõsideratione.Dicti etiam thesaurarĳ in hoc videntur laudãdi,cùm administratio eorum versetur circa ordinarium munus,generalium verò circa extraordinarium.

Decimanona cõsideratio. Generales receptores Franciæ tribunis ærarĳs cõparari dicũt Budæus & Pyrrhus.Qui verò dicãtur tribuni ęrarĳ,dictum est suprà ista parte,in xvĳ.consideratione,vbi dixi post prædictos,ꝙ ea munera obibãt quæ nunc generales receptores obeũt, assignatam pecuniã thesaurarĳs bellicis adnumerãtes ex ærario promptã.Sed teste Varrone,hi erant qui militibus ipsis protinus,hoc est omnino vel longe à finibus adnumerabãt,qui hodie thesaurarĳ bellici vulgò dicti sunt, Les tresoriers des guerres.Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendĳs.

Tribuni nõ tã ærarĳ ꝗ̃(vt appellãtur)ærati.Aeratos tribunos Cicero pro oberatis dixit,id est ęre alieno obrutis & implicitis.Gallia verò memoria nostra (vt ait Budæus)alterius generis ęratos,huiusmodi tribunos,oẽsq; argẽtariam factitãtes,hoc est pecunias numerãtes,semper habuit,id est bene nummatos.Refert tamẽ Nicolaus Boerĳ in suo cõmento super cõsuetudinibus septenę Bituricẽ. tit.de cõsuetudine matrimonĳ.§.v.quòd clerici finãtiarũ ab initio magnã faciunt pragam seu bragã,& per exteriora apparent diuites,sed in fine mittrãtur,& in exiliũ mittũtur,vt ait factum fuisse tẽpore Ludouici duodecimi Frãcorum regis.Sed peius est hoc anno 1527.die nona Augusti:quidã generalis Franciæ detentus incarceratus Parisius in arce,quæ vulgò Bastille dicitur,fuit condẽnatus per iudices commissos à dño nostro Rege,vt in patibulo Mõtisfalconis suspenderetur & strãgularetur(quod & factum fuit die lunæ.xĳ.eiusdem mẽsis sequente) oĩa bona sua cõfiscando:& in dicta sententia cõtinetur,ꝙ dicti iudices declarauerũt dictum generalẽ astrictũ & cõuictum de furtis,falsitatibus,abusibus,interuersionibus:hoc est callidis surreptiõibus & malis administrationibus finãtiarum regis mẽtionatis in processu,& priuatũ ab omni honore & statu,pro reparatiõe dictorum criminũ & delictorum: ordinantes insuper summã tercentũ milium Parisiensiũ, super dictis bonis,& cõfiscationibus accipi pro restitutione summarum & partium malè captarum per dictũ generalem super finantĳs regis & alĳs dãnis & interesse in eis factis,dictam summam adiudicantes regi pro restitutione prædictorum.

Istud verò deinceps cedat alĳs in exemplũ, vt sint inculpati,nulliusq; culpę notatiõe digni.Inculpabiliter eñ, teste Cassiodoro,necesse est viuat,etiam qui solã sui præsentiã nouit principibus offerendã.Quomodo tamẽ parcendum sit honori & verecũdiæ domus regiæ,& his qui pro domo & parentibus regĳs laborarunt,vide per Guillelmum Benedicti in repetitiõe c.Raynutius,in verbo,& vxorẽ nomine Adelasiã.numero 808.extra de testamẽtis.Allego pro hoc textum in c.sed & quod principi,ad finẽ,ibi:nã quod ob meritũ.iuncta gl.in verbo,ob meritũ. quam seq.ibi docto.instit.de iure naturali &c.& ibi notat Ange.per illũ tex.ꝙ iusta causa minuendi vel remittendi pœnã alicui delinquenti est propter multa seruitia quę cõtulit principi vel reipublicę.Plures etiã alĳ referuntur detenti ob supradicta delicta in carcerib⁹ Parisianis,de quorũ vita dubitatur,quæ cũ vitiosa sint stirpitus(vt nulla radix inde remaneat)eruenda sunt,vt vtar verbis l.ĳ.C.de peritis bonorũ sublatis,lib.decimo.licet hodie talia potius radices effundãt,cùm essent omnino tollẽda,quia ex mala radice procedũt.Et huiusmodi ærarĳ administratores,vulgò in Frãcia porci regis dicũtur,tanq; vitã in ocio & sine solicitudine degentes.ꝑ quo bene faciũt ea quę dicit Lucas de Pẽna in d.l.ĳ.post Policra.lib.v.ca.ĳ.Hi autẽ(vt ait) in republica ventris & intestinorũ imaginẽ ferunt: q̃ si immensa auiditate rapta cõgesserint, & cõgesta tenacius reseruauerint,innumerabiles & incurabiles morbos corpori reipublicæ generant,& vitio eorũ totius corporis ruina immineat.Et secũdũ Hippocratẽ crassa & obesa corpora,cũ crescẽdi modum impleuerint, necessariã esse sanguinis diminutionẽ,& nisi fiat,in paralysim & plurima genera morborũ pessima erũpere:vt refert textus in c.ne tales.de cõsecra.dis.v.Vñ non sine causa oĩm talium & similiũ raptorum hęres in præsenti seculo est fiscus,qui eos bonis alienis impinguatos minuit:qđ fieri necesse est, ne æternaliter pereãt,saltẽ expediẽs est,vt quod vi, clam vel aliàs iniustè perdidit, proximus capiat fiscus. Cuius oĩa digerendi & rapta deuorandi est capax stomachus,vt ait G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiã.nume.938.& ibi vide numero præcedenti, quomodo exclamat contra cupiditatem

Gallorum,maximè contra collectores,custodes seu gardiatores portuum & pædagiorum: quos scoriatores, ne dicam tortores vocat.& per eundem in dicto c.in verbo, condidit primo.circa finem.contra oppressores huiusmodi,& eos qui ad opprimendum iniquis vectigalibus populum auctores extiterunt.

Vigesima consideratio. Etiam inter tales administratores ærarij,seu fiscalium pecuniarũ principis,sunt multi inferiores,qui respondent supradictis & magistris cõputorũ:vt sunt apud nos receptores particulares balliuatuũ, seu senescalliarũ, quos Pyrrhus & Budæus vocant coactores:& coactio argentaria pro ipso munere cogendi pecunias quam nunc receptã vocant,de quibus infrà in sequenti parte,in xxxv. consideratione.

Et pecuniæ collectæ per eosdẽ ad præpositos thesaurorum seu generales receptores deferri debent.l.diu.C.de susceptoribus,lib.x.Et ipsi receptores particulares singulis annis rationem de susceptis reddere debent. textus in l.neminẽ.C.eo.titu.de susceptoribus.& hoc fit apud nos coram præsidẽte & magistris computorum Diuione denariorum receptam ordinariam concernentibus.

Itẽ thesaurarij sub se habent plures clericos, qui actores seu procuratores dici possunt.Nã procurant executiones fieri cõtra inferiores receptores prouinciarũ pro pecunijs per eos debitis.pro quo facit l.fine.C.de executori.& exactoribus,lib.xij.& l.missi opinatores.C.de exactoribus tributorũ,li.x.& exactores particulares thesaurarijs reddere rationẽ tenentur de omĩ pecunia per eos percepta & collecta,vt in l.j.C.de canone largitionalium titulorũ, libr.x.Et omnes supradicti,tam quatuor thesaurarij quã quatuor generales tenentur annis singulis reddere regi cõputa & rationes de receptis & administratis,seu his qui ab eo deputati sunt:vt dicit G.Benedicti in repetitio.c.Raynutius.in verbo,& vxorem nomine Adelasiam.numero ccccccx.extra de testamentis.

Vigesimaprima cõsideratio. Sunt & inter prædictos administratores ęrarij quidã obseruatores, quos hodie cõtrarotulatores dicunt,quos dicunt Budæus & Pyrrhus cõparãdos esse antigrapheis,hoc est, ꝙ acta prædictorũ antigraphant,hoc est contra scribãt.Et tales etiã custodes appellãtur,secũdũ Ciceronẽ,teste Budęo,in l.vnica.ff.de officio questoris.allegãs etiã Vlpianũ in l.iij.§.j. in fine.ibi:dati sunt emĩ quasi obseruatores actus eius & custodes.ff.de administratio.& periculo tutorũ.De antigrapho ait Aristote.in politicis.Ne interuertãtur pecunię publicæ institui oportet,vt palàm oĩbus ciuibus tradantur, antigraphaq; earũ fiant per phratrias,& tribus singulas: id est phratriatim,tributimq;,quod collegialiter dicimus.

Et isti habent officia & administrationem,& sic dignitatem,sed non sunt in tam magna dignitate q̃ præcedentes,cũm eis subsint,& omnes eisdem generalibus & thesaurarijs seu receptoribus generalibus subsunt.

Supradictorũ administratorũ munera nunc diuersissima sunt q̃ olim fuerint.Erat emĩ,teste Budęo alia prorsus ratio apud eos ærarij administrãdi,atq; nunc apud nos. Pecunia emĩ publica vno in loco cõdita erat,quod ęrariũ dicebatur.(de quo alibi dixi) quã tribuni ęrarij cũ opus erat,promebant.Nunc autem priuatim asseruatur,priuatimq; eius ratio constat,quo fit vt ærarium nostrũ dispersum in potestate sit paucorũ:cæterũm imperatores exercituum ex prouincijs decedẽtes,rationes suas ad ærarium referebant,id est computos reddebãt,vt nunc loquimur. hæc Budæus in l.vnica.ff.de officio quæstoris.

Vigesimasecunda cõsideratio.Quia in hac parte potissimum de officiarijs principum,qui curiam principis sequuntur,vt eidẽ in suo & pro debito officij obsequantur,vnde curiales dicti sunt,ex quo cum cura esse debent:ideo pro merito obsequij aliqua in quibus honorantur & priuilegiantur ipsi curiales,non incongruè hic inserere curaui,& quæ plerisq; in locis iuris respersa erant, in vnum coẽgi,vt studio & labori parcatur.

Imprimis curiales in hoc honorantur, quòd adorare possunt & salutare principem,etiã sine munere,quod tamen alijs non permittitur.Nã nemo adire potest principem,nec ipsum salutare absq; dono,instar regis Parthorum,& refert Petrus Candidus in proœmio Apiani Alexan.in prin.de bellis ciuilibus.Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,tit.des iustices.§.iij.ad initium.versi.Additio.item etiam &c.

Tamen curialistæ possunt quãdocũq; adorare principem & salutare,vt de pluribus ante dixi suis locis: & habetur in l.j.C.de silentiarijs,lib.xij.& ibi Iacobus Rebuffi dicens,ꝙ princeps adoratur,cæteri autem salutantur.Et non debet quis genuflectere,nisi coram principe:& à quibus salutetur vide in l.j.C.de veteranis,lib.xij.Et sola regia maiestas adorari debet.Cæteri verò vt barones & alij salutari debent,vt ibi inquit Rebuffi.Et dixi suprà amplè in v.parte,in xxxiij.consideratione.inci.prosequẽdo materiam &c.Et in prima parte,in xxvj.cõsideratione.inci. quis dicitur honorari in salutatione.Et in xxxiiij.consideratione.incip.honor etiam in adeundo.Et ista eadem parte,in xj.consideratione,cuius initium est:Alij reperiuntur officiarij.Et ꝙ curiales sine munerum exhibitione letentur honore curiæ,videtur tex.iuncta gloss.in verbo,functione.in l.iij.C.de silentiarijs,lib.xij.

Vigesimatertia cõsideratio. Honorantur curiales in hoc,quòd q̃uis priuatis nõ liceat deferre vestes oloberas,aureas,paragaydas,hoc est broscatas sericas,& murice tinctas: cũm tales sint vestes principum.l.ij.iij.& iiij. C.de vestibus oloberis,lib.xij.tamen curialibus principi ministrantibus (vt ornatiores fiãt coram principe) licitũ est & permittitur tales vestes ferre,vt dicit Ioannes de Platea in dicta l.ij.Potest tamen princeps eis auferre cũm recedunt,vt ait Lucas de Penna in dicta l.ij.& dixi infrà in vltima parte,in xcv.consideratione.

Vigesimaquarta consideratio. In hoc etiam honorãtur curiales, ꝙ illegitimus seu naturalis per traditionem seu oblationem curiæ à patre factam (hoc est si fuit curialis) legitimatur,& legitimus efficitur.text.est in l.communium.& l.si quis.C.de natural.liberis.in auth. quibus modis naturales efficiuntur sui.§.primus.& §.si quis igitur.& §.et quoniam.& §.filium.vsq; ad.§.tribus. collat.vij.in authen.de monachis.§.si verò relinquẽs.collatio.j.§.vl.& ibi notatur ĩ verbo,curiæ.insti.de nuptijs. in c.per tuas.& ibi gl.in verbo,filium.& per docto.extra qui filij sint legitimi.in l.fi.& ibi notat Lucas de Penna colũ.iiij.C.de his qui sponte munera publica,libro x.& per eundem in l.si cohartalis.col.iiij.de cohartalibus, li.xij. Et tales succedũt parẽtibus ex testamẽto & ab intestato.l. qm̃ desideria.C.de naturalibus liberis.Sed quoniam,vt dicit Angelus in §.j.in authent.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.colla.vj.hodie talis legitimatio non est in vsu,non aliter insisto.Sed vide ea quæ dixi in commento

mento nostro super consuetudinibus ducatus Burgūdię, titu. des successions des bastars. §. iij. in glos. ab intestato. versiculo, secundus modus. vbi modi legitimandi describuntur.

Vigesimaquinta consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur ꝙ prædia eorum non possunt alienari sine solennitate, de qua in l. fi. C. de prædijs decurionū seu curialium, lib. x. Et istud est in fauorem ipsorum curialiū, vt respublica habeat diuites curiales, vt in l. ij. illius. & in tantum in hoc priuilegiatur res curialium, quantum res minorum & ecclesiæ: & in hoc pari passu ambulāt, vt notatur per Purpuratum in l. mandata. ff. de officio eius cui mādata est iurisditio. Et aduerte in hoc ad singulare, quòd quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debēt causæ sigillatim exprimi, nec sufficeret generalis expressio causæ, vt si dicatur, vendo propter æs alienum exoluendum, sed oportet singulariter & sigillatim exprimi causas, hoc est vt nominentur creditores, & quantum cuilibet debentur, vt habetur in l. j. C. de prædijs curialium, li. x. & ibi Iacobus Rebuffi dicit idem obseruandum in rebus minorum & ecclesiarum vendendis. allegat l. magis puto. §. si es. ff. de rebus eorū. facit ad hoc l. si quis mihi bona. §. iussum. versicu. sed vtrum. ff. de acquiren. hæreditate.

Vigesimasexta cōsideratio. Curiales principis in hoc honorantur vltra alios, ꝙ debent habere pro legitima sua nouem vncias, licet alij filij non habeāt nisi trientem, vel semissem, vt in auth. de triente & semisse. §. j. collatio. iij. Quod bene notare debent cortesani principis, vt dicit Martinus Lauden. in tracta. de officiał. dominorū. articu. xxxiiij. vbi tamen dicit hoc esse verū in legitimis, & non in naturalibus legitimatis, secundūm Iacobū Butriga. & notant moderni in authenti. nouissima. C. de inofficio. testamento.

Vigesimaseptima consideratio. Curiales etiā in hoc honorantur, & sequentes curiam principis, quòd ignobiles efficiuntur nobiles, & consequenter nobilitantur assistendo seruitio & obsequio principis: vt dicit Angelus in §. fi. colū. j. insti. de exceptio. per tex. in l. vnica. C. de mandatis principum. & do. meus Iason post eum in l. omnium. in primo notabili. C. de testamentis. Purpuratus in l. j. colū. xviij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Dixi infra in viij. parte, in xix. consideratione. vbi deciditur ꝙ adhærentes lateri principis & eidem in officio quocūꝗ minimo, nobilitantur. Pro isto dicto Angel. in dicta l. omnium. allegat l. quam dicit notabilem in l. vnica. C. de præpositis labarum, seu laborum, lib. xij. vbi dicit tex. Nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat.

Vigesimaoctaua consideratio. Etiam curiales, & famulantes principi consequuntur dignitatē in quocunꝗ seruitio sint deputati, etiam si sit cocus principis, vt dicit Barbatia in tractatu de præstantia cardinalium. q. j. colum. xxij. dixi infra in viij. parte, in xij. consideratione. & in xj. parte, in xxxv. consideratione. vbi constat omnes artifices principū præferri cæteris, & gaudēt multis immunitatibus, quibus carent alij artifices, per l. ij. C. de excusatio. artificum, lib. x. & vide quę supra relata sunt in prima parte, in lxvj. consideratione. cuius initium est: cūm ergo ex virtute &c.

Vigesimanona consideratio. Illustriores dicuntur curiales qui seruiunt principi respectu aliorum etiam illustrium qui non resident in curia, vt probat Barbatia in consilio suo lvij. incipiente: præclare scribitur apud Iob. colum. viij. in ij. volumine. ꝙ præferuntur in eadem dignitate constituti illi qui sunt in curia & qui seruiunt & assistunt principi, per textum in l. prima. in versiculo, quos lateris nostri decus illustrat. C. de præpositis laborum, seu labarum, libro xij. vbi omnis ordo recipit splendorem à principe, sed non æqualiter: quia non ita resplendet ille qui abest à curia & latere principis, sicut ille qui est in pręsentia principis. tex. est ibi. Et facit quod dicit Bald. in rubrica. ff. de officio procōsulis. vbi inquit ꝙ principis pręsentia seu papæ cardinales illustrat. allegat d. l. j. dixi s. in quarta parte, in xvj. consideratione. cuius initium est: cardinales manentes &c. adducit Barbatia in d. consilio rationem textus in l. bene à Zenone ad finem. C. de quadriennij præscriptio. ibi: qui enim suis consilijs suisꝗ laboribus pro toto orbe terrarum, die noctuꝗ laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam? Vbi est textus mirabilis, ꝙ illi qui sunt in seruitio principis debent esse præmiati. Et licet textus loquatur in imperatore, tamen quia ratio generalis est dispositio, dispositum ampliatur ad amplitudinem rationis legis, vt voluit glo. in verbo, factam. in c. j. de electio. in vj. probatur in l. pater filium. §. fundum. ff. de legatis iij. & in l. cūm pater. §. dulcissimis. ff. de lega. ij.

Faciunt ad præcedentia, quæ dicit Angelus in l. j. ff. de testamen. militis. quòd doctor qui est ad latus principis præfertur militi. Ita refenset Purpuratus in l. j. colū. xviij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Pars enim corporis principis familiares eius seu curiales esse censentur. textus in l. quisquis in principio. C. ad legem Iuliam maiestatis. canonizata in c. si quis. circa principium. vj. q. j. & recitatur per glo. in verbo, cūm familiares. in c. cūm dilectus. extra de clericis non residentibus.

Trigesima consideratio. Curiales in hoc priuilegiantur, ꝙ non possunt conueniri coram iudice ordinario loci, vbi habēt domicilium: sed debent conueniri in curia, & ibi causæ eorum tractari debent. Maximè pro negocijs curialibus coram magistro officiorum, aut magno præposito domus principis, de quibus supra in hac parte dictum est. In alijs verò causis non concernentibus eorum statum curialem, sed negotia priuata seu particularia, & suarum rerum habent in Gallia omnes curiales iudices eorum destinatos qui Parisius in palatio habent cameram iudiciariam (quæ dicitur camera requestarum) & istud impetrant à principe curiales in vim quarundam literarum regiarum (quæ vocantur literę de committimus) in vim quarum causæ ipsorum curialium committuntur, deputantur, assignantur talibus iudicibus pro earū decisionibus, & sunt pars dominorum de parlamento habentes cameram separatam. Ab his tamen ad curiam magnam appellatur, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in secunda decisione. numero 480. in fine. de testamentis.

Et prædicta satis probantur in l. fi. C. vbi causæ fiscales, vel diuinæ domus, hominumꝗ eius agantur. vbi etiā coloni principis conueniuntur in ciuili negocio coram præposito sacri cubiculi (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) vt supra ista eadem parte, in viij. consideratione. cuius initium est, videtur ꝙ post istum &c. dixi.

Etiam facit extrauagans Eugenij quarti incipiens,

diuina.& textus concordatorum in titulo de appellationibus. quo ad curiales summi põtificis, qui alibi q̃ in ipsi⁹ curia conueniri non possunt. Et, vt dicit' cõmentator regularum cancellariæ super regula sexta, capellanus honoris papæ est exemptus ab ordinario, etiã si non exerceat actu officiũ suũ: pro quo allegat glo. in verbo, videatur. in authen. vt ordinariæ præfecturæ &c. col. v. & ibi idem commentator dicit idem esse in cubiculario.

Trigesimaprima consideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur, quoniã excusantur à tutela. text. in l. iurisperitos, ibi: cũ dicit in consilium principũ assumptos. & ibi: qm̃ circa latus eorũ ageret, & honor delatus sinẽ certi temporis ac loci nõ haberet. ff. de excusa. tuto. concordat l. fi. ibi, circa latus nostrum militãtes. C. eo. titu. dixi in ꝓxima sequente parte, in iij. cõsideratione, versicu. addo alium effectum &c, concordat etiam text. in l. verum. §. ex facto. ibi: vel hi qui circa principem sunt occupati, vt in consiliarij Menandri persona est indultum. ff. de minoribus.

Trigesimasecunda cõsideratio. Curiales & domestici principum excusantur ab hospitijs militũ, seu exempti sunt ab onere hospitandi milites, textus in. l. decurionibus. ibi: domos quoq; . C. de silentiarijs & decurionibus eorum, lib. xij. & licet ibi tantum videatur loqui de silentiarijs (hoc est qui excubias faciebãt in palatio principis, apud nos vulgò dicti, les archiers du guet) idem tamen dicendum de alijs, vbi eadẽ ratio militat. facit etiã text. in l. in sacris. ij. C. de proximis sacrorũ scriniorum. & in l. ij. C. de præpositis sacri cubiculi, eod. lib. xij. & l. archiatros. (quę medicos sacri palatij molestia hospitali liberat.) C. de metatis & epidimeticis, lib. xij. & in l. penulti. illius tituli plures enumerantur, vt consulares, & patritij, cõsules, prefectorij, magistri militum, Magistri officiorũ vel quęstores, Comites domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & primicerius notariorum istam habentes immunitatem, diuerso tamen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam tantum immunes à prędicto onere. Similiter tribuni ex primicerio illa potiuntur libertate, vt in l. fi. illius tituli. Plures etiam alij excusantur, vt doctores legum, & comites: vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des iustices. §. iiij. in glo. j. versi. sed quæritur, cum versi. sequente.

Trigesimatertia consideratio. Curiales in hoc honorantur, cũm, vt communiter videmus in Gallia, & apud nos excusantur à tallijs & collectis, exactionibus & impositionibus principum, & donis, aut alijs muneribus extraordinarijs, quæ fiunt & conceduntur principi & regi, vt apud nos fit in fenagijs: quoniam communiter in literis regijs triplici statui huius patriæ directis dicitur qđ ab his sint reseruati & exempti. Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarij domestici principis.

Sed an ista exemptio, seu immunitas eis competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali consuetudine. Quãtum ad nobiles dixi ꝭ. in viij. parte, in xlviij. consideratione, cuius initium est: nobilitas in hoc honoratur.

Quantum verò ad huiusmodi officiarios de iure plures excusantur à prædictis ratione dignitatis aut officij: vt in toto titulo, de excusationibus munerum, libro. x. C. vt in l. maximarum. illius tituli: enumerãtur superillustres comites, consistorij, notarij, cubicularij, & excubicularij. Item in l. fina. illustres comprehenduntur. Item in l. eos. omnes comites, vt præsidum, procõsolum, & procuratorum Cæsaris & magistri scriniorum, memoriæ, & sacrarum epistolarum vel libellorum, & qui signabant responsa imperatoris. Item in l. certis. protectores, & præpositi laborum. Item in l. negotiantes. Purpurarij, & vestiarij, quiquidẽ omnes habent immunitatẽ à muneribus ciuilibus & extraordinarijs, vt in d. ll. patet: & non solum habent illam prærogatiuam quãdiu principi seruiãt, sed quãdiu vixerint. l. eam legẽ. C. eo. tit. & de pluribus habemus titulos particulares, de quibus fit mentio de eorũdem immunitatibus, vt in l. j. & ij. C. de primicerio, lib. xij. l. in sacris, secunda. & l. iubemus. C. de proximis sacrorum scriniorum. & l. ij. C. de priuilegijs eorũ qui in sacro palatio militant. l. ij. C. de prepositis sacri cubiculi. & de omnibus cubicularijs. l. prima. C. de palatinis sacrarum largitionũ. & idem dicendum in alijs vbi eadem ratio militat. textus in l. fi. C. eodem ti. lib. duodecimo. & dicit imperator in l. vnica. C. de præpositis laborũ, lib. duodecimo. Nã & immunitate digni sunt quos nostri lateris comitat⁹ illustrat.

Et cũm senatores excusentur, vt l. iiij. C. de dignitatibus, libro duodecimo. ideo à fortiori curiales & familiares principum. Nec ex eo eorum cõditio deterior fieri debet, cũm circa principem se obsequiales exhibent vniuersis. tex. in l. cũm dilectus. & ibi glo. fi. extra de clericis non residen.

Facit, quia docentes in vrbe Romana (quę est communis patria sicut & curia regia) non minus priuilegiantur quã docentes in propria patria. tex. in l. sed & reprobari. §. penulti. ff. de excusatio. tutorum. vbi dicit textus. Quoniam communi opinata & existẽte patria regia vrbe decẽter vtiq; tanquam in propria patria vtilẽ seipsum tribuẽs & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officium nemini debet esse damnosum, nec ad compendium. l. videlicet. ff. ex quibus causis maiores. c. peruenit. extra de fideiusso. & l. si seruus communis. ff. de furtis. Facit etiam quia curiales (vt forenses & peregrini) mereri possunt indulgentias in anno Iubilei: vt in extrauagan. Bonifacij viij. incipien. Antiquorum. de pœnitentijs & remissionibus.

Trigesimaquarta consideratio. Etiam curiales sunt exempti à vectigalibus, & pædagijs, quæ imponuntur pro rebus eorum vehendis & transportandis ad curiã, aut sequendo curiam. l. iubemus. C. de proximis sacrorũ scriniorum, libro duodecimo. l. ij. C. de silentiarijs & decurionibus eorum, eodem lib. sic & senatores. l. quarta. C. de dignitatibus, eodem libro.

Istud optimè probari potest pro omnibus ex generali cõsuetudine, quæ in hoc obseruatur in toto regno, & quę in talibus est obseruanda, vt dicit textus in l. si publicanus. §. fin. ff. de publicanis & vectigalibus. & ibi gloss. in verbo, municipum. in dicta l. in §. de rebus. enumerat plures casus in quibus quis excusatur à solutiõe gabellarum & vectigalium, quod Ioannes de Imola dicit esse intelligẽdum in quatuor, scilicet quòd in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personę, aut ratione priuilegij, aut ratione consuetudinis. pro quo facit. l. maximarum. circa initium. C. de excusatio. munerum, libro decimo. & crederem tales curiales esse exemptos, tam ratione priuilegij, q̃ personæ & consuetudinis & præscriptionis, cũm liberatio à vectigalibus seu non præstatio prescribi possit. tex. in l. licitatio. §. earum. ff. de publicanis. Et consuetudo pro immunitate cõsequenda inspici debet, text. in l. negotiantes.

ciantes: ibi, secundū veterem consuetudinem. & in l. maximarū. ibi, vetusto more durante. C. de excusationibus muneruм. lib. x. l. vlti. §. penulti. cuius initiū est, sed: ea. ibi, vel more. ff. de muneribus & honoribus.

TRigesimaquinta consideratio. Subiecti ad residētiā alicuius officij vel beneficij, si efficiantur curiales, excusantur ab illa residentia, & non obstāte absentia, salaria et stipendia officiorū huiusmodi percipere debent, argu. c. cum dilectus. extra de clericis nō residentibus. Et est ratio secūdūm tex. quia familiares circa principem se obsequiales vniuersis exhibent, vt suprà in ij. proxima cōsideratione dixi. & principi & omnibus prosunt. & qui in seruitio & familiaritate principis sunt, pro præsentibus habentur, secundū glos. vlti. ibi. facit ca. decætero. extra eo. tit. & seruire officio intelliguntur. dicto ca. cū dilectus. c. ad audientiam. cod. titu. arg. c. scire. vij. q. j. & c. similiter. xvj. q. j. et c. hoc huius placiti. xij. q. ij. & intellige curiales, hoc est existentes in seruitio principis, vel officiales curiæ trahentes ibi moram ex præcepto ipsius principis. Nam satis tunc dicūtur abesse causa reipublicæ. vt dicit Panor. in dicto c. cum dilectus. ibi, sed quæritur. & pro hoc alleg. l. sed & si per prętorem. in fi. & l. reipublicæ. ff. ex quibus causis maiores. Et, vt dicit cōmentator regularū Cancellariæ super regula v. Illi potissimè curiales dici debent, per quorum curam & cōsilia respublica expeditur, hoc est extollitur, vel vtilis fit, vel reipublicæ negotia explicātur. Et curia sic diffinitur in cōmento Valerij, lib. ij. de institutis antiquis. in c. vbi de Eumene rege Asię fit mētio: sic quòd nihil aliud est nisi fidū pectus & altum reipublicæ. et quemadmodum ea quorum animus noster conscius est secreta in pectore nostro seruantur, ita archana cōsilia reipublicę in pectore curiæ reponi atque seruari debent. & ibi vide duo exempla de secretis curiæ non reuelandis.

TRigesimasexta cōsideratio. Curiales laudātur apud principē, qui sunt præditi virtutibus, industria prouidi, moribus honesti, in ministerijs experti. Et tales erant curiales & ministri Salomonis. iij. Reg. x. c. vbi dicitur: Videns regina Sabba omnē sapientiam Salomonis, habitacula seruorū et ordines ministrantium, vestesq́ eorum, nō habuit vltra spiritū. et Canti. iij. c. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenētes gladios & ad bella fortissimi. Et vt tales sint debet princeps sollicitè studere. Secundū enim iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, tales et habitantes in ea. Ecclesiasti. x. in princ. Et in hoc exaltari debet curia principis, quòd semper multę nobiles, probatęq́ personæ sunt astantes: vt in l. omniū. in princi. & ibi notat Angel. C. de testa. & in §. j. illius l. dicit per illum §. quòd ideo princeps habet omnia iura in scrinio pectoris, & totā philosophiā: quia in curia sua sunt & esse debent prętnotabiliores homines mundi, in quacūq; facultate, pro quo allegat procemiū C. sed particularius est in prima constitutione C. in §. ideoq;. & in secunda. in §. sed cūm. ibi, et electis viris. iuncto §. incipien. ad istum enim laborem. facit procemium institu. in §. cunque.

TRigesimaseptima cōsideratio. Si videas semel curialem carentem septem vitijs sequentibus, laudes eum vsque ad extremum.

Primò ꝙ non sit ambitiosus dignitatum: ideo laudabimus Priscatum Millenum, qui tādiu imperium sustinuit quādiu cum Atheniensibus bellum gerendum fuit. postq̄ verò pax ex victoria facta est, deposuit imperium, ne vltra q̄ reipublicæ necessitas exegerat, dñs ciuium permaneret, vt dicit Valerius lib. vj. cap. v. Et vltra laudabimus illum qui gratias egit, quando consulatum amisit. de quo Valerius libro iiij. cap. tertio.

Secundò ꝙ non sit adulator.

Tertiò ꝙ caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quartò ꝙ nō sit officiorū, vel cōmodorum venditor.

Quintò ꝙ nō sit simulator exterior amicitiarū, nec fingat se amicū donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

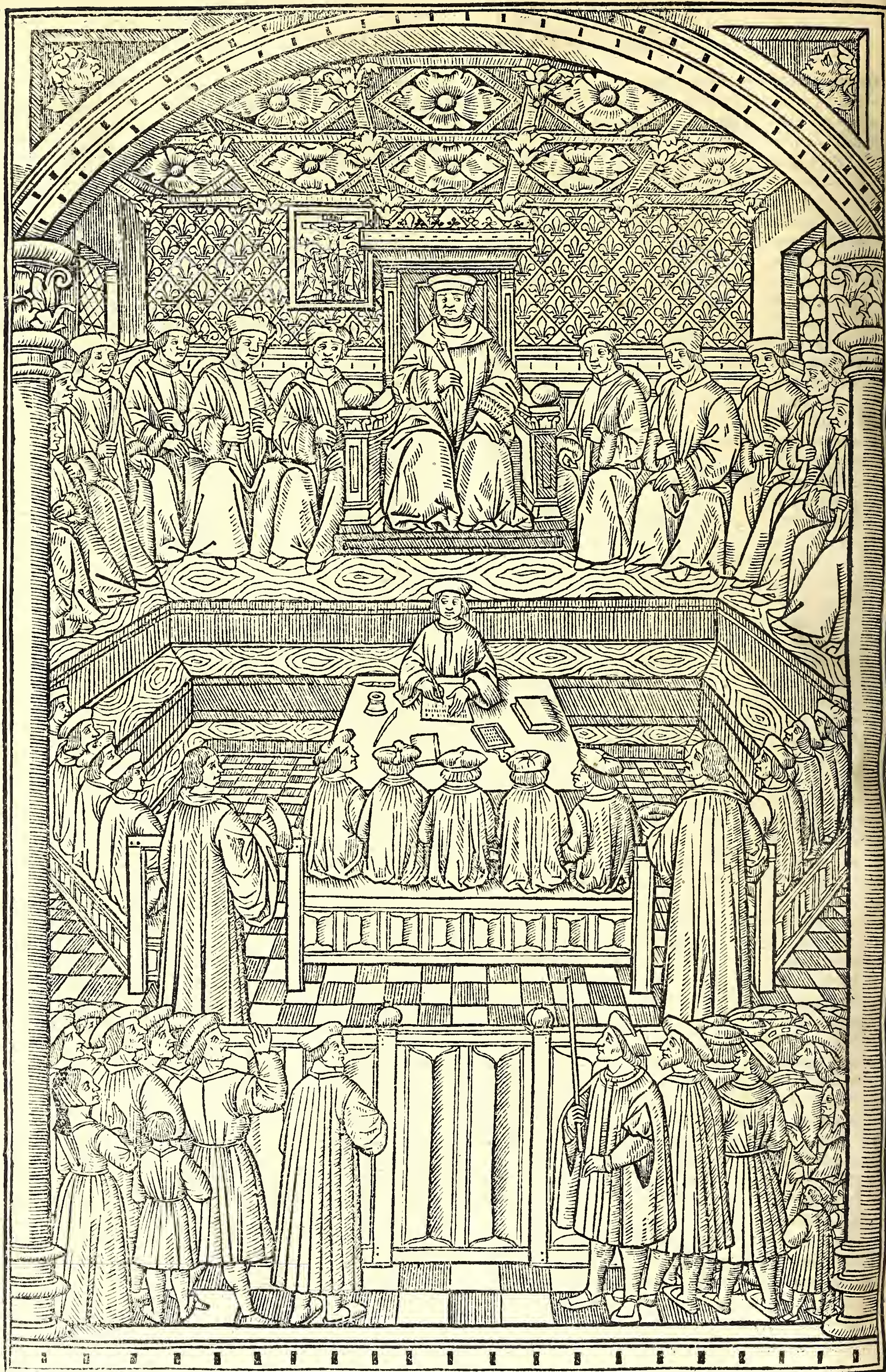
Sextò ꝙ non sint astuti & sophistici machinatores ad calumniandū vel illaqueandū: & ex consequenti ad excoriandum, vel spoliandum populum, iniquas leges statuendo, vel eis fauendo, peruersas consuetudines allegando, vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimò ꝙ comessationibus, & ocijs & vanis ludis nō vacent, de die nō faciāt nocte, nec de nocte diem. Tales em̄ qui talia vitia nō habent insigniter sunt laudandi & commendandi, & vsq; ad cœlum extollendi: sed cum pauci tales reperiantur, ideo aliter non insistam, cūm etiā sit vltra intentū nostri operis. sed de miserijs curialium, & de his septem vitijs te remitto ad Ioan. Valensem in sua summa de regimine vitæ humanæ seu cōmuniloquio. pte j. viij. dist. ca. j. ij. iij. iiij. v. vj. & vij. vbi amplè. & ad Policraticum de nugis curialium, ferè in toto suo tractatu. potissimè vide in libro quinto. cap. decimo.

TRigesimaoctaua consideratio. Curiales seu aulici in hoc priuilegiātur, ꝙ eis facilius parcendū, seu mitius agendū est q̄ alijs. glos. j. in fi. in c. quādo. lxxxvj. dist. c. si verò. j. in initio. extra de sent. excō. c. qualis. in fi. xxv. dist. Iō teste G. Bene. in sua repe. c. raynutiꝰ. in verbo, & vxorē noīe Adelasiā. in materia successionis ab intestato. nume. 808. Ista fuit causa propter quā Ioānes et Paulus fratres, Iuliani Imperatoris primicerij ad fidē cōuersi, nō fuerūt publicè, sed in carcere decollati, ad quos Terentianus ad eos decollandos missus. Non (inquit) decet vos intra aulā regiam nutritos, vt publicè occidamini: sicut habetur in eorum legenda. Et ratio videtur, quia tales pro rege, domo, et parētibus regis laborare solent. Ex quo Abiathar (licet esset morte dignus) veniā obtinuit à Salomone, vt scribitur iij. Reg. c. ij. ibi, Abiathar quoq; dixit rex. Vade i agrū tuū, & qdē vir mortis es: sed hodie te nō interficiā, qa sustinuisti laborē in oībus, in quibus laborauit pater meus. Et pro ista parte adduco glos. optimā in verbo, ob meritum. §. planè. insti. de iure natu. quæ glos. ab oībus approbatur. et dicit ꝙ fit remissio pœne, quando quis multum seruierit principi, et sic iusta causa minuēdi vel remittendi pœnam alicui delinquenti est, propter multa seruitia quæ contulit principi vel reipublicæ. Et dixi hic ante, in xix. considerati one. incipiente, Generales receptores &c. versicu. quomodo tamen parcendum &c.

CATALOGI GLORIÆ
Mundi Sextæ Partis,
FINIS.

SEPTIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, OFFICIA

iuſtitiæ & iuriſditionum continebit: deputata tam circa conſiſtoria, parlamenta, quàm tribunalia ſeu prætoria, & alias ſedes regales inferiores. Et fiet de his vna cōmixtio ſecundùm quòd eſt quæſtio de omnibus officiarijs iuſtitię: ſed tamē de dignioribus primò fiet mētio, & ſecundū eorū dignitates, & prout vnus præcedere debeat aliū.

Vnam & quinquaginta conſiderationes complectens.

GENERALIS EST hæc prima conſideratio ad omnes dignitates ſeu magiſtratus, quoniam Alij ſunt maximi, vt ſuperilluſtres. Alij magni, vt illuſtres. Alij medij, vt ſpectabiles: vt probat text. in §. pe. ibi: et medias habentes adminiſtrationes, quos ſpectabiles vocant. in auth. de non alienandis aut permu. colla. ij. Alij minimi, vt ſunt clariſſimi.

Et alij infimi, pro quo facit tex. in l. raptores. §. ſinautem. primo. ibi: Necnon alij cuiuslibet ordinis iudices. C. de epiſco. & clericis, vt ſunt defenſores ciuitatū vel locorum, & iudices municipales ſeu pedanei. Et hoc ordine iſtos quinque gradus ſeu genera magiſtratuū poſuit Spec. in titu. de iuriſd. omniū iudi. in princi. quæ diſtinctio probatur per gloſ. in verb. poſt magnificentiſſimos. in authē. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatē &c. §. penul. colla. v. & per gloſ. in verb. illuſtribus (quā ibi ſequuntur Ang. Aret. & Io. de Platea) in §. cūque. in pœmio inſtitutionū: vbi gloſ. expreſſe ſpecificat gradū infimorū, licet ab initio notat quatuor eſſe ordines dignitatū: & de his aliquid ſupra dixi in prima parte, in lxvj. cōſideratione.

In primis tn̄ ſciendū eſt, quòd oīs poteſtas eſt à ſolo deo, ſiue iubente, ſiue ſinente: vt ait text. in ca. quid culpatur. xxiij. q. j. poteſtas nanque dei pręcellit oēm hominū poteſtatem, vt in c. quę cōtra. viij. diſ. Et qui poteſtati iudiciariæ obſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. text. in c. qui reſiſtit. xj. q. iij. Niſi pręcipiatur illicitū, quia tunc poteſtas potius eſt condemnanda, vt ibi.

Item ipſa poteſtas iudiciaria regēdi hūc mundū eſt duplex, videlicet pontificalis & regalis: vt eſt tex. in ca. duo ſunt. xcvj. di. & c. principes. xxiij. q. v. & , vt dicit Bal. in c. j. quis dicatur dux, marchio &c. omnes dignitates & iuriſditiones à papa & imperatore deriuātur, & ad curā principis magiſtratuū creatio tantū pertinet. tex. in. l. vnica, in prin. ff. ad le. iul. de ambitu. dixi ſupra in v. parte. in xxxij. conſideratione incip. quòd quilibet. & xxiij. conſideratione. verſic. xv. verſic. lviij. & verſi. lxxj. Et ius vtriuſque poteſtatis Chriſtus actibus ſuis diſcreuit. c. cūm ad verum. eadē diſtinctio. vtraque tamē poteſtas mutuo ſe iuuare tenetur. dicto ca. princeps. & cap. inceſtuoſi. xxiij. quæſtione v. c. primo. & ca. quoniam. & ibi notatur in gloſſis finalibus. extra de officio ordinarij.

Et ſicut excellunt diuina humana, cœleſtia terrena, & ſpiritus carnem, ſic pontificalis poteſtas regalem excellit. textus in c. ſuſcipitis. decima diſtinctio. c. ſolitę. de maioritate & obedien. & c. nouit. de iudicijs. Imperator quippe poteſtati papę ſubeſſe debet. c. ſi imperator. & c. ſicut. xcvj. diſtin. hæc Lucas de Penna in l. ij. C. de ſilentiarijs, lib. xij. ſed è diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur ſunt ſuperilluſtres. exemplifico ſecundùm Specu. vbi ſupra, vt ſunt papa & imperator, qui ſupra omnes ſunt. d. c. duo ſunt. xcvj. diſtinctio. c. in apibus. vij. q. j. c. cuncta per mundum. ix. q. iij. l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. & de iſtis duobus, quomodo ſint ſupra omnes alios, dixi ſupra in quarta & quinta partibus, ideo aliter non inſiſto. Sed an ſint ſuperilluſtres, & an ſuperilluſtris ſit gradus, an adiectio qualitatis ſeu dignitatis ad primum gradum, amplè diſputant doctores, maximè Purpuratus poſt Decium, & dominum meum Iaſonem in l. prima in principio. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſditio. Alciatus tamen libro tertio diſpunctionum. c. iiij. tenet intrepidè hunc non eſſe gradum, & reprehendit hanc diſtinctionem officiariorum ex pluribus, vbi etiā cōprobat illos quos dicimus, & illuſtres & ſpectabiles ſępè fuiſſe dictos clariſſimos, vt infra in xvij. cōſideratione patebit, ex quo non bene ſtat cum hac diſtinctione: ſed ad iſtud vltimum ſatis reſpondet Purpuratus vbi. ſ. numero clxij. & clxiij. Specular. in dicto titulo etiam inter ſuperilluſtres ponit conſules, & patritios, & Bar. in dicta l. prima, etiam adnumerat ſenatores: ſed quibus hi comparentur, & an inter tales ſint ſituandi, vide Purpuratum in d. l. prima. verſicu. ſecundò circa ſenatores. vbi amplè de vnoquoque poſt domi. meum Iaſo. & Decium. Et hæc de primo gradu, ſcilicet de ſuperilluſtribus, ſi gradus dici poſſit, in quo non inſiſto, cūm ſatis de his per ſupradictos doctores ſcriptū ſit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt vtar verbis Lucæ de penna in l. fi. C. de petitis bonorū ſublatis. libro decimo) tamen quia delectabilia ſunt, viſum eſt occupare membranas.

Et de ſingulis infra fiet mentio ſuis locis, referendo officia iuſtitiæ, & quos ex magiſtratibus noſtris ęquiparare poſſimus antiquis: verùm teſte Purpurato in dicta l. prima. verſicu. ſed circa hoc exemplum, ſi ſimilitudinem per omnia queramus, vix erit ſimiles inuenire. Vnde dicit Pyrrhus libro ij. de magiſtratibus, quòd nunque eadem omnino huius tēporis magiſtratuum cum antiquis cōparatio fiat.

SEcunda conſideratio ſit de illuſtribus, inter quos primò eſt præfectus prætorio, vt probat textus in l. præcipimus. §. primo. C. de appella. & in. l. de ordinario. C. de officio præfecti prætorio orientis &c. etiam textus in §. illo. in authen. de appella. & infra quæ. collatio. iiij. probat eum poſſe dici illuſtriſſimum. Et verum eſt, quia hoc ſuperlatiuū nō mutat gradū, ſed quādam maiorē præeminētiā deſignat ad alios qui illuſtres ſunt, ſiue honorarios, ſiue adminiſtrationē habētes. Nā accidētia denominant ſubiectū, not. Bald. in c. vnico. §. cæteri. quis dicatur dux,

marchio &c.in vsibus feudorum. Et istius loco hodie subrogatur Franciæ cancellarius, de quo inferius in hac parte dicet, & de eius excellētia ad oēs alios officiarios pricipis.

Secundò inter illustres est præfectus vrbis secundūm do. meum Iaso. in d.l.j. cum quo transeunt cæteri post Specul. in d. titu. de iurisdit. om. iudicū. versic. magni. pro quo tex. est in l. vitos. C. de palatinis sacratū largitio. lib. xij. & huius magistratus magnum erat imperium, vt patet in l.j. ff. de officio præfecti vrbis. & in l. tertia. vbi dicitur: præfectus autem vrbis, cunctis quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus. C. eodem.

Tertiò sunt reges, & cardinales, vt ponit pro exemplo do. meus Ias. in d.l.j. & post eū ibi Purpuratus, vbi amplè disputat, an rex Francorum sit illustris, aut superillustris. dixi de eo supra in quinta parte. De cardinalibus verò etiā superius tactum est in quarta parte, & etiā de patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doctores in d.l. j. & hos ponunt pro sexto exemplo illustrium. Item consiliarij principum sunt illustres, de quibus etiam infra videbitur. Et doctores, qui perviginti annos legerūt, vt ibi per Purpuratū, de quo ī. in x. parte. in xxvj. consideratione.

Tertia consideratio. Quia circa gradum illustrium & excellentiam illius dignitatis deuentum est, ideo priuilegia seu effectus illustriū, qui sunt multiplices, hic referre curaui. Et circa eos (studiose lector aduerte) quia poterunt tibi honorē afferre coram magnis dominis. Primus est, quoniā illustres litigantes, debent necessariò compare re per procuratorem, aliàs puniuntur in amissione causæ, tex. est in l. penul. quæ incipit: quicunq;. C. de procurato. Sed tex. in authen. vt ab illustribus, & qui super eā dignitatem sunt &c. collat. v. hoc restringit solum procedere in magnificentissimis illustribus, qui differunt à simplicibus illustribus (cūm illustrium multa sint genera. l. ij. C. vt digni. ordo ser. lib. xij.) quamuis cōmuniter in omnibus illustribus intelligatur. pro quo facit generalitas rubr. dicti authen. Quod procedit teste Purpurato in d.l.j. nume. cxlv. etiam si esset causa talis in qua pœna corporalis posset imponi, secundūm Salice. in l. reos. col. mihi v. C. de accusat. Felin. in c. cūm te. col. iij. de re iudicata. Maria. Sozi. in ca. veniens. col. x. de accusatio.

Secundus effectus est, quia illustres personæ non possunt ducere vxorem sine confectione dotalium instrumētorum. tex. in authen. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò. le premier. colla. viij. Sed istud de iure canonico nō est necessarium (videtur tamen honestum, & tutius est ita fieri) teste Purpurato in l.j. numero cxlvj. ff. de officio eius cui manda. &c. qui pro hoc allegat Panormita. in cap. tanta, in princ. qui filij sint legitimi.

Tertius effectus, quia illustres possunt per alios legere suas sententias. tex. in l. ij. C. de sententijs ex periculo recitandis. qui probat hoc verum in omni illustri: imo idem si quis solum sit redactus ad modū illustris, & propter dignitatis prærogatiuam, vt in episcopo. tex. est in c. fi. de re iudicata, libr. vj. & hoc procedit etiam si nullum verbum proferat, cūm in alio sufficeret q; diceret: & ita cōdemno, vel absoluo, vt in potestatibus Italiæ secundūm Speculat. in titu. de sententia. §. sequitur. circa principium. Barto. in l. certi iuris. ff. de iudicijs. & ita hodie obseruat per omnes iudices secundūm Io. Andr. in d. c. fina. & Accursiū in glo. j. in l. fi. C. de senten. ex pericu. recitā. & tres prædictos effectus posuit dominus meus Iason in l. j. sæpè allegata. ff. de officio eius &c.

Quartus, quia illustris non potest citari nisi per literas. tex. in l. quoties, in fine. C. de dignitatibus, libro xij. Felin. in c. ij. de iudicijs. col. xiij. ideo nō sufficeret citatio hoc casu facta per nunciū sine cōmissione expressa, & in hoc ille tex. est singularis secundū Purpura. in d.l.j. nu. cxlviij.

Quintus est, quia si datur iurisditio alicui vicario, seu officiali in tali iurisditione non comprehenditur persona illustris. Decius in d.l.j. ff. de officio eius. alleg. tex. in c. ij. in fine. de officio vicarij, in vj. (& bene meo iudicio, saltem iuncta glo. j. in fine, quę docuit allegare textum sequentē) sed Purpuratus vbi suprà, dicit q; ille tex. nihil facit, sed voluit allegare tex. in c. j. in fine. de officio ordinarij, eodē lib. vj. qui tamen secundūm eum non concludit: quia ratio ibi assignata, scilicet ob reuerentiam pontificialis officij specialis videtur esse in episcopo, qui eo respectu videtur transcendere illustres, etiam si non sit illustris: de quo dixi supra in quarta parte. Et tenendo hunc effectum habere locum, adducit pro eo similem tex. in c. inquisitores. de hæreticis, libro vj. & ibi glos. in verbo, expresse: quæ etiā pro ista parte allegat c. quia periculosum. de senten. excōmunicationis, eodem lib. Sed talia iura nō extenduntur vltra casus in eis expressos, vt voluit Decius in c. præterea. versic. quintò limita. de officio delegati. quia, vt dicit tex. in ca. ij. de offi. delega. eo. libro vj. pōtificali dignitate præditis ob reuerentiam sacri officij quod exercent, plurimum deferri conuenit, & eos plus alijs honorari decet.

Sextus, quia illustris dignitas liberat à patria potestate, vt tenet Barbatia in tractatu de præstātia cardinalium, in prima questione prime partis. pro quo facit textus per totum in authē. cōstitutio quę de dignitatibus. & episcopatus filiū liberat à patria potestate. collatio. vj. quod an sit verum, vide per d. meum Iaso. in l. qui se patris. col. iij. versi. alios casus. C. vnde liberi.

Septimus, quoniam si mulier vt illustris, spurius filius ei in aliquo nō succedit legitimis stantibus. tex. in authē. si qua illustris. C. ad Orficia. Sozi. tamen limitat illum text. in consilio cxlviij. inci. memini me, & secundūm illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, scilicet quando coitus non est accusabilis aut punibilis de iure ciuili: vt est, vt dicit in simplici coitu, quo casu, vt inquit, spurij succedūt patri & matri, & istud dicit procedere G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiā. nu. cccccxcviij. extra de testamen. s. in casu istius fallentiæ vbi talis mulier esset cōcubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et aduerte ad ea que dicit Sozynus in lege Gallus. §. quid si is. ff. de liberis & posth. vbi dicit, q; coitus per vxoratum cum soluta non est punibilis nec accusabilis de iure ciuili. & dicit de hoc esse casum in l. j. C. de adulterijs. dicit tamen G. Bened. vbi suprà, nume. ccccclxxiij. cccccclxxiiij. & cccccclxxv. quòd hodie omnis actus fornicarius, & quicunq; cōcubinatus quātūcunq; simplex & occultus multipliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus. Idem etiam tenet Barba. in c. per tuas, in principio. extra de probationibus.

Octauum effectum addit Purpuratus in dicta l. j. vt dicit vltra omnes scribentes: quoniam, vt dicit, illustres iudices possunt iudicare secundūm eorum conscientiam, iuxta ea quæ ponit Bar. in l. j. circa finem. C. vt quæ desunt aduocatis. vbi dicit q; papa iudicare debet secundūm conscientiam suam. & dixi supra in v. parte, in xxxij. consideratione. versicu. xxxviij. princeps potest iudicare, quod inferiores facere non possunt: qui præcise tenentur iudicare secundūm

secundũ allegata & probata.tex.in l.illicitas.§.veritas.ff. de officio præsidis.& ibi do.meus Ias.& in c.iudicet.iij.q. vij.Et si conscientiam deponere nõ possint,causam alteri delegare debẽt,vt tradũt doctores ibi:& Angelus de Clauasio in sua summa Angelica.in verbo,iudicare.§.vij.aut aliàs se exonerare à iudicãdo,vt per Abbatẽ in c.pastoralis.§.quia verò.col.penult.extra de officio delegati.Et ita in dñis de parlamẽto secũdum decisio.Guidonis Papę.q. xxix.quod nõ placet Purpurato in d.l.j.Nec etiam crederem esse verũ in casu,vbi reperiri posset decisio iuris in cõtrariũ.Quoniã non possunt facere legẽ contra ius,multominus iudicare,cũ secundũ iura sit iudicandũ.c.j.de constitutio.& c.paratus.ibi:percutiat te.xxiij.q.j.& c.summopere.xj.q.iij.Sed in casu dubio,vbi non esset decisio iuris, sententia eorum,seu arrestum etiam in cõscientia factum haberet vim legis.Et dicit M.Laudẽsis in tractatu,de principibus.ꝙ licet princeps possit iudicare secundũm veram & iustam conscientiam suam,caueat tamen (vt dicit) ne sua conscientia sit malẽ informata.pro quo allegat c.j.de re iudica.libro vj.

Nonus est in tutorum forma & excusatione quæ speciales reperiuntur in pupillis illustribus Romanis,vt in l. prima & ij.C.de tutoribus vel curatoribus illustrium,vel clarissimarum personarum.

Decimus,quia princeps ab illustribus vt à præfectis prętorio salutatus assurgit aliquantulum,vt est tex.in l.j. iuncta glos.in verbo processisset.C.de sententiam passis. Ita dicit Feli.esse in omnibus illustribus,in rubri.de maioritate & obedientia.col.iiij.dicens,ꝙ ex hoc arguitur maior honor:quod an sit verum scribit Purpuratus in d.l.j. numero clxij.ff.de officio eius &c.

Vndecimus,quia si illustres sint in ius vocati,habent ius sedẽdi,etiã si sint accusati & propriã causam defendãt, per tex.in l.fi.§.sedẽdi.& ibi Bal.C.vbi senatores &c.vbi infert ad episcopum accusatũ,quod tñ alijs nõ illustribus non cõceditur.l.j.C.de officio ciuiliũ iudicum.& ibi gl.in verbo,honorati.exponit:id est aduocati.quẽ textum Felin.in rub.de maioritate & obedi.col.iiij.nimis extẽdit ad oẽs cõsistoriales principis.Et dicit idẽ Felin.in rub.de magistris.col.fi.ꝙ quilibet iudex tenetur doctorem ad se venientem inuitare ad sedendum,allegando l.finalem.C.de aduocatis diuersorum iudicum.Nisi quando est hora causæ propriæ.d.l.j.C.de officio ciuilium iudicum.vel pro alio causam egerit.l.quisquis.in fi.C.de postulãdo.quod quomodo prædicta intelligantur explicat Purpuratus in dicta l.j.numero clxvij.clxviij.& clxix.ff.de officio eius &c.Et dixi alibi de episcopo & doctore.

Duodecimus,statur iuratoriæ cautioni illustrium, tã in causis criminalibus,quàm ciuilibus,nec aliam dare cogi possunt in iudicio.textus est in l.quoties,in principio. C.de dignita.libro duodecimo.

Decimustertius,in pœna corporali magis defertur illustri seu nobili ꝗ̃ plebeio.Purpuratus dicit hoc probari in l.properandum.§.sin autem vtraq;.C.de iudicijs,& dixi in commentarijs nostris super consuetu.ducatus Burgundiæ,tit.des droictz & apparten.à gens mariez.§.xx. in glos.descẽdre.numero v.& j.in viij.parte,in xxxiij.cõsideratione.

Alium scribit effectum Purpuratus:illustres palatini siue officiales principis si sint perpetui possunt emere res subditorum.allegat pro hoc Alexandrum in l.principalibus.ff.si certum petatur.

Sed ad vltimum effectum quem pro decimoquinto ponit Purpuratus deuenio,in quo dicit ꝙ illustres in hoc priuilegiantur:ꝙ si legati sint missi ex parte illustris in aliquã ciuitatem,possunt expelli hospitati in hospitio si sint inferioris conditionis,vt suscipiantur tales legati.Ita tenet Marti.Laudensis in tractatu,de legatis principũ.c.ij.incipien.superuenientibus legatis.argumento textus in l.iubemus.C.de sacrosanc.eccle.credo ꝙ sit secunda in §.scientes,ibi:ea enim quæ ad beatissimæ ecclesiæ iura pertinẽt, vel posthac forte peruenerint,tanꝗ̃ ipsam sacrosanctam ecclesiam & religiosam intacta cõuenit venerabiliter custodiri.Licet aliàs hospitatus non debeat expelli.l.vnica. §.caupo.& ibi Angelus.ff.furtim aduersus nautas,caupones,stabularios.

Addo alium effectum, scilicet ꝙ illustres excusantur à tutela vel cura, etiam iam suscepta. textus est in l.spadonem. §.scire.versiculo si autem quis.ff.de excusatio. tutorum. & in l.iurisperitos,in principio.ff.eodem.& in l.verũm.§.ex facto.ff.de minoribus.Corroboro prædicta: nam propter officium procura.fisci à tali munere excusatur. textus in §.item diuus.institu.de excusatio.tutorum.Item silentiarij principis.l.finali.C.eodem.& l.finali.C.de silentiarijs,libro xij.Item præsides & magistratus ciuitatum.l.athletæ §.primo.& §.remittuntur.Item administrantes res principum,præfectus vigilum vel annonæ propter magistratum excusantur.l. administrantes,in principio.ff.de excusatio.tutorum.qui tamen sunt in inferioribus ordinibus: ergo à fortiori, qui in superioribus constituuntur.Item sacerdotes.textus in l.penultima,in principio.ibi:vel qui sacerdotium.ff.de vacatio.& excusatio.munerum.& c.generaliter.xvj.q.j. facit quia iudex seu arbiter effectus sacerdos non cogitur sententiare,& soluitur compromissum,ait iureconsultus Paulus in l.non distinguemus.§.sacerdotio.ff.de arbitris. Et ratio ibi assignatur,scilicet quia id,non tantum honori personarum,sed & maiestati dei indulgetur,cuius sacris vacare sacerdotes oportet:ita dicendum est in illustribus personis qui maximam dignitatem habent,& nõ cessant laborare pro maiori reipublicæ munere & commodo ꝗ̃ sit tutela,ideo à tutela vel cura exempti sunt.Et ꝙ deferẽdum sit dignitati & personæ,text.est & ibi concordan.in glos.in verbo,superioribus.in c.pastoralis.in §.j.extra de officio delegati.

Adde & alium effectum,ꝙ illustres personæ ad munera sordida,& extraordinariæ necessitatis dãna non tenentur.tex.in l.fi.quæ incipit:ab illustribus.C.de excusationibus munerum,libro x.

QVarta cõsideratio sit de medijs,q spectabiles dicuntur,inter quos primò ponit Specu.tit.de iurisditio. om.iudi.versi.medij.magistros militũ.allega. l.ij.C.de officio magistri militũ.de isto latius infra in nona parte,& paulò inferius vbi de conestabili,qui adaptari potest magistro militum.Et inquantũ iste magister militum posset capi pro conestabili dicerẽ illum esse illustrẽ, secũdum quod etiã voluit esse & nominat talẽ imperator in l.j.& ij.C.de officio magistri militũ.sed inquantũ caperemus magistros militum pro capitaneis guerrarum, videretur dicẽdum ꝙ essent tantum spectabiles.pro quo voluit allegare Specul.l.ij.C.de comitibus rei militaris,lib. xij.licet etiam Purpuratus in d.l.j.nume.cclij.vbi de spectabilibus exemplificat,videatur quodammodo dubitare dicendo illos posse dici etiam illustres.

Secundò exemplificat Specula.vbi suprà de prætore, qui dicitur spectabilis, secundùm tex.in authen.de appellatio.& ſ.quæ.§.similiq; modo.colla.iiij.& in §.Præconizamus.in authenti.de lenonibus.colla.iij.Item præfectus vigilum.text.in l.iij.ad principum.ff.de officio præfecti vigilum.Item proconsul, vt probatur in præallegato §.similiq; modo.& in authen.de non alienan.aut permutādis rebus.§.hæc omnino.versicu.dicimus autem.colla.ij. Item præfectus Augustalis.§.supra allegato.& l.vnica. C.de priuatis carceribus.

Item præfectus Aegypti vicarij,& duces.text.in l.raptores.§.sinautem primò.C.de episco.& clericis.& de ducibus etiam text.est in ca.anteriorum.§.penultimo & fi. ij.q.vj.

Item comes rerum priuatarum.procu.fisci,& comes orientis (non tamen comites Italiæ,& Alamaniæ quia clarissimi sunt) comites verò prouincias regētes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Campaniæ, spectabiles sunt, vt præallegato.§.similiq; modo.& d.c.anteriorū.§.similiq; modo.hæc sunt exempla spectabilium posita per Specu.vbi supra.do.meus Iason & post eum Purpuratus in d.l.j.ff.de officio eius.ponit alia exempla.s.episcopum & archiepiscopum, de quibus ante dictum est.

Item capitaneos guerræ,& ciuitatum. Itē marchiones & barones: & ibi Purpuratus probat q; quandoq; duces, comites, marchiones,& barones illustres dici possunt. vide amplè per eum,& de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio insequendo Specular.in d.titu. de iurisditio.om.iudicum .versicu.minimi.de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primò ponit præsides prouinciarum, pro quo tex.in l.vnica.§.j.& ibi notatur in verbo, rectoribus.C.de priuatis carceribus.& in authenti.de nō alienandis aut permutandis, ad fi.ibi: dicimus autem.collatio.ij.melior tex.in l. ij.C.si aduersus fiscum.Item ciuitatum & prouinciarum rectores, vt in l.raptores.§.sinautem primò.ibi: & viri clarissimi rectores prouinciarum.C.de episco.& clericis.do. meus Iason & post eum Purpuratus in d.l.j.ff.de officio eius &c.ponunt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic non discutiam: sed suis locis in hoc opere dicemus ne peruertamus ordinem & intentum nostrum, eò etiam maximè, quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus quas gerunt in administrando secundū diuersa tempora, præcipuè constitutionū huiusmodi officiariorum,& tempora hodierna secundū quę administrāt in effectu: & insequendo Alciatum in lib.iij.dispūctionum.c.iiij. dicam q; hæ claritates terminorum potius fuerūt datæ ex voluntate principum, q̃ ex necessitate officij, cū talia non necessitant, ex quo in his nō multum insistere intendo. Ponunt tamen do.meus Iason & Purpuratus in dicta l.j.de isto gradu abbates, cōmēdatarios, abbatissas, priores,& priorissas, in casibus in quibus præsunt monasterio.dixi suprà in quarta parte. Etiam procuratorem Cæsaris, iuridicum Alexandriæ, doctorem legentem inter scholares, auditores sacri palatij, gubernatores,& barones, memoriales, propositores consistorij imperialis: etiam videtur ponere magistros scriniorum, quos voluit comparare magistris requestarum, sed in vtroq; errat, ideo non insisto, sed latius & clarius infrà dicetur, cùm de vnoquoq; suo loco fiet mentio,& pro certo in hoc gradu & in his multū errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis. Et sic de quinto gradu secundùm Specula.quem etiam videtur sequi do. meus Iason & Purpuratus in d.l.j.ff.de officio eius cui mandata est iurisditio.&, vt exemplificat Specul.isti sunt defensores ciuitatum, vel locorum,& magistratus municipales qui nō possunt cognoscere vltra summam.ccc. solidorum, vt in authenti.de defenso.ciuitatum.§.& iudicare.collatio.iij.in authenti.de iudicibus.§.audient.collatio.vj.l.magistratibus.ff.de iurisditio.omnium iudicū. Item pedanei iudices (vt putat) qui non possunt cognoscere nisi de paruis,& in duobus aureis punire.l.fi.C. de pedaneis iudicibus.c.ei qui.§.item cùm certa.ij.q.vj. Item fortè secundùm eundem duūuiri.l.fi.C.qui admitti ad bonorum possessio.l.dies.§.si fortè.ff.de damno infecto. Item rationalis qui cognoscit de causa libertinitatis & seruitutis, non tamen ingenuitatis.l.penulti.C.vbi causa status agi debeat.

Et omnes supradicti sunt officiarij iustitię ordinarij habentes iurisditionem & sic dignitatem: & de his vide Petrū Cothereau in suo schedulari magistratuū ciuiliū, in titu.de magistratibus municipalibus. Et quicūq; in magistratu sunt, dicuntur esse in honore.l.honor, in princ.ff.de muneribus & honoribus.c.penulti.& fi.xlj.dist.vt notat Decius in c.vt debitus honor.extra de appellatio.& in c. licet causam.in ij.notabili.extra de probatio. Ideo tales honorandi dicuntur.facit tex.in §.pe.ibi: eo q; honorare nobis placet dignos.in authen.de cōsulibus. colla.iiij.

De delegatis verò nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, in xviij.consideratione.cùm etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus alijs excellentiora & principaliora, quorum vnum est primum & prius in iustitia. Aliud autem in re militari.pro quo facit tex.in authen.de nō alienandis aut permutandis.ad finem.ibi: seruabunt autē eam nostrę reipublicæ iudices maiores,& minores, ciuiles,& militares. colla.ij.vt à priore & excellentiori incipiamus. Cùm oēs alij subsunt eidem in iurisditiōe & iustitia,& deinceps ad sequentes in ordine prosequamur fiet initium à quæstore seu præfecto pretorio, qui hodie apud nos est dignior, maior,& excellētior, qui Cancellarius dicitur,& apud quem est omnis potestas præfecti prætorio & quæstoris: vt dicit Purpuratus in l.j.nume.xciij.ff.de officio eius cui mandata est iurisditio. vt statim dicetur.

In Gallia verò post pares Frāciæ in coronatione & sacratione regis Franciæ duo sunt habentes officia qui præcedunt omnes principes,& semper adsunt ad latus principis: puta Cancellarius regni Franciæ & conestabilis, de quibus cùm nunc quadret ad rem, videndum est quis istorum sit præferendus: & imprimis de Cancellario,& qualis sit eius officium, vt cognoscatur in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à regia maiestate in iustitia distribuenda magistratū à cancellando dictum, obtinet. Et officium eius est rescripta & priuilegia per regem concessa aut concedenda sigillo regio muniri, sed apud se est q; priusq; eo muniantur, corrigit & cancellat: de quo Polycraticus in initio sui libri ita.

Hic est (inquit) qui leges regni cancellat iniquas,
Et mandata pij principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus est inimicum,
Quicquid obest per eum desinit esse nocens.

Et talis

Et talis cancellarius dicitur quæstor,vt habetur in gl. vniuersos.C.de diuersis rescrip.ita dicit Lucas de Penna in l.neminē.C.de decurionibus,libro.x.Et,vt dicit Guil. Benedicti in sua repetitione c.Raynutius,in glos.& vxorem nomine Adelasiam.in ij.decisione. versicu.habemus pariter in Francia.numero ccccclxxxv. Adhuc cācellarius loco quæstoris in Francia habetur:de quo in l.præcipimus.C.de appellatio.secundūm gl.super verbo,quæstor. in l.ij.C.de petitis bonorum sublatis,libro x.& in l.fi.C. de diuersis rescriptis.pro qua glos.est,textus in authentic. vt diuinæ quoq; iussiones.colla.viij.

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones sicut & Logothera in regno secūdūm ipsum Lucā de Penna in dicta l.ij.C.de petitis bonorū sublatis. quas signabat,& in eis se subscribebat,vnde archigrammateus.i.scribarum princeps dicitur, vulgò verò cancellarius vocatur,teste Calepino in suo dictionario, quem sequitur in hoc Beroaldus:& eum etiam nominat auricularium principis,& hic ad latus principis sedere debet,& est illustris, vt dicit Bald.in dicta l.ij.in iij.notabili.

Hodie tamen secretarij regis in subleuamen cancellarij propter multitudinem negotiorum in cācellaria & curia regis affluentium se in talibus subscribunt.facit glo.in §.cūq;.in procemio institutio.secundū vnum intellectū. Et Bald.in dicta l.ij.dicit duos alios esse quęstores,de quibus ad eum me remitto,cūm nihil de his ad rē.Et de præeminentia dignitatis ipsius satis patet in l.j.ff.de officio præfecti præto.Est enim principis vicarius & præpositus auditorio principis,sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Aegypto,Gene.xlj.Creat præsides & alios magistratus vice principis,in authen.vt iudices sine quoquo suffragio,post principum.colla.ij.Etiam proconsules,& rectores consulares.C.de officio præfecti prętorio Africæ.l.j.§.deo itaq;.& de eius autoritate infra latius dicturus sum:prędicta tamen scripsit Lucas de Penna in rub.C. de præfectis prętorio siue vrbis &c.lib.xij.

Budæus verò in suis annotationibus,in tit.de officio pręfecti prætorio .ff.dicit hunc cancellarium dici posse prefectum prętorio,vel etiam dicit q loco dictatoris est: & inter alia dicit q hodie eius partes primæ sunt videre vt nulla principis cōstitutio,nulla sanctio,nullum diploma,nullum rescriptum, nulli codicilli regij non ē republica,atq; etiam ē dignitate reipublcæ principaliq; exeat. Cuius censurę aut stylo principum maiestas acta sua eximi nunq; voluit:deniq; qui principis præsentis vicarius & peregrè agente principe interrex quodammodo esse cēsetur iure,ac propriè (vt idē Budæus arbitratur) nomophylax.i.legum præsidium,iuris asylum(id quod de Papiniano quondam dictum est) morum,institutorūq; ara, æqui boniq; columen appellari potest:atq; etiam esse debet id quod etiam credere me cogit consensus ferè hominum institutūq; quoddam quasi per manus traditum,caput eum ac verticem iustitiæ appellantium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet.Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi:Comperit anno M.cxj.Stephanum quendam cācellarium diplomati subscripsisse à Ludouico rege cognomento Grasso monachis diui Dionysij indulto.

Et,vt dicit,multò antiquius legit diploma Caroli cuiusdam in quo hæc verba addita erant.Ganzelinus notarius vice Rogerij archiepiscopi,summiq; Cancellarij recognouit indictione viij.anno xxviij.regnante Carolo rege glorioso .Videtur autem fuisse Carolus ille magnus. Anno etiam millesimo centesimo quinquagesimoseptimo.Hugonem alterum cācellarium subscripsisse comperit ipse Budæus diplomati cuidam quo Ludouicus,qui Pius cognomento dictitatus est,ius regaliorum antistiti Aurelienſi remisit,quatenus ad supellectilem elegantiorem & instrumentum fundorum episcopalium attinet. Aliumq; item Bartholomęum anno centesimo quadragesimoseptimo eiusdem generis beneficio principali subscripsisse.Et,vt dicit ibi idem Budæus paulò post:Cancellarij nomen apud nos vereor, vt iam consentaneum tātæ rei esse possit.Quę est enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atq; apud alias gētes proculcata, significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certè nomen non est, nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis festiuum nomen fuit. Cancellarij diploma quoddam legimus comitis Viromāduani,in quo addita hæc verba erant. Ego cancellarius scripsi ac subscripsi. Fuit apud alios honoratioris scribæ nomen,qui græcè archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt,quasi princeps scribarum. Apud nos verò iam inde ab initio magnum huic magistratui honorem habitum esse. Pręterea,quæ diximus etiam ex eo coniicere possumus,q anno M.ccxxv.Guarinus quidā antistes Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo (qui Augusti cognomētum meruit,& annis quatuor & quadraginta imperauit) diu nullus cancellarius apparuit .In codicillis enim regijs illis temporibus indultis additum ferè legimus,vacante cancellaria. Anno autem millesimo trecentesimo vigesimo constitutione Philippina interdictum esse comperitur consiliarijs parlamenti,vt ne ab vrbe abnoctarent, duntaxat quominus omnibus consessibus curiæ interessent citra commeatum,aut regium,aut cancellarij cum principe curę, qui tum supremus appellabatur. Nunc verò cūm in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi cancellario licet,tum verò à principe curię primo ei loco ceditur,quasi magistratuū omnium antistiti.Itaq; cācellariatus summum est hodie honorum fastigium,vltra quod nihil sperare licet homini quidem priuato & togato,quasiq; quoddam summa quęq; ambiētis animi solstitium.Ab eo iam progressus nullus,sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc qui norma est omniū iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ reipublicæ principis vicem implere aut certè obtinere creditur. Cuius ore facundi reges moribus nostris esse solent.Cuius oculis velut emissitijs circumspicere omnia ac perlustrare creduntur,ne quid vsq; subsultet non suo loco positum . Cuius auribus , vt dicitur perpurgatis , plenā ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt.Qui caput est sanctioris interiorisq; consilij.

Hunc deniq; qui promus condus clementiæ, benignitatisq; principalis factus est.i.qui illius ęquitatis officinæ, quam cancellariam dicimus,liberam administrationem habet.Qui morū legūq; regimēn perpetuū recepisse videtur,quod munus primus omniū Augustus imperator Romanus accepisse sibi delatum,non ipse sumpsisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium,multiplicis ac

variæ prudentiæ fiducia subnixum esse necesse est: in hoc vno acumen dialecticorum, sententias philosophorum, verba oratorum, memoriam iurisconsultorum, ingenium poëtarum, pariter ad omnia versatile, acre, impigrum indefessum esse oportet.

Hunc omnia quæ ætas ista capit complecti & perdiscere conuenit, quæ modo ad instituẽdũ, excolendũq; politicum virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regẽdę reipublicę ratio & scientia tanq; muneris huius materies quædam subiecta esse debent, quasiq; in numerato condita.

Hunc deniq; id autoritatis esse oportet cui oẽs magistratus honorũ suorũ fasces submittere non indignentur. Cæterorũ magistratuum imperiũ suis ac certis finibus circũscrib'tur, sub huius iure imperioq; oẽs nostrę prouincię sunt vt olim oẽs erant Romanæ sub consulis. Itaq; domũ eius totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atq; adeo oraculum esse par est, veluti quandã iuris æquitatisq; officinam. Eius ianuam ac vestibulũ omni postulãti, omnibus horis patere, nulli tamẽ hiare. i. à nullo quicq; poscere oportet. Imouerò non claudi veluti perfugium ac portum districtis & leges iuraq; implorantibus, quæ ipse tuenda suscepit. Aram atq; asylum his qui contra vim aut improbitatem ius suum obtinere nequeunt.

Hunc deniq; qui tantã tã augustam personã ab optimo principe impositam sibi sustineat omnibus numeris, grauitatis, constantię, seueritatis, prudentiæ, temperãtiæ, fortitudinis, integritatis absolutum esse virum, vndecũq; doctum, vndiq; placentem, omnium deniq; horarum hominem esse oportet. Earũq; rerum seueritatem multis condimentis humanitatis, comitatisq; commitigare. Hũc eũ esse decet, in quem bonorũ suorum sinũ natura mira benignitate effuderit, qui magistratui non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, vt inquit Plinius. Eaq; perpetua ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperio opus est q; exemplo. Euius tot tantæq; sint animi dotes, vt cuius esse plurimę maximæq; videntur profectitiæ illę quidem & dominicæ (quas gratias vulgò vocant) non hominum peculiares. Est planè vir qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atq; omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentię conscientia gloriaq; virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus cuius res in vtrãq; partem gestæ minimè in tenebris latere, aut quoquomodo abditę esse possint, quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est Galliæ in auribus tot tantarũq; gentium sit positus. i. finitimarũ nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se veluti in medio amplissimi imperij theatro positum omnibus conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coëuntibus non modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullũ habitum absurdũ, nullum motum incocinnum, nullum flexum indecorum ędiderit. Huic porrò nonmodo optimatibus atq; sibi. i. conscientiæ inseruiendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo & scenæ. i. multorum existimationi quantum per naturam rerum licet. Arduum sanè opus & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotẽtissimis ceptis quorũdam opibus atq; aulicis factionibus præpollentiũ obsistere. Principem ira nõnunq; aut alio vehemẽtiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare cautè & circũspectè fortem & intrepidum, cũ opus est ita esse, ne fortitudo in neruũ erũpat. Postremò in comitatu regio physicũ animũ, integrum ac sartũ (vt dicitur) & tectum ab insidijs assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nonnunq; intentantium conseruare. Mira em blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sępè consopita conniuere visa est. Hęc Budęus in loco suprà designato: ad illius magistratus festiuitatẽ decorem, ne dicam instructionẽ. Et idẽ in tractatu suo de asse. in fi. Est em ille magistratus (vbi de cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylaciũ dicitur) iuris custodia, legũ ac cõstitutionum præsidiũ, oppressorũ asylum, flagitiosorũ scopulus, æquitatis officina, ara supplicũ, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet: nullis prope finibus munia eius circunscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerum munerũq; trahat, cũm principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic cancellarius Franciæ apud Gallos patritius vocabatur: de quo in c. j. de dona. iuxta suprascriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate, vt §. ij. instit. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. & in l. fi. C. de consulibus, libro xij.

Inter pręclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur, in Gallia decoratus & functus est Iacobus de rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secũdũm Bart. in l. j. C. de sententijs, quę pro eo quod interest proferuntur.

Etiam Petrus de Bellapertica Burgũdus doctor regẽs Aurelianen. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro ecclesiæ cathedralis Parisius palàm visitur sepultus insignisq; decoratus.

Fuit etiam Ioãnes Fabri vir vndequaq; literatus, & in iure peritissimus ac summ⁹ practicus, regni Frãcię Cãcellarius, vt habetur in prima epistola ad breuiariũ eiusdẽ super C. vbi ita ait: Affirmãt pretereà summũ in Gallia gessisse magistratum, neq; his dissentio hoc argumento, q; ciuitatum ac populorũ locales consuetudines, quæ plerũq; etiã doctissimos (vt iura testãtur) latent, viro inter literas atq; à reipublicæ regimine viuenti notę fieri non soleant: quas tñ sępius refricat ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Emardus, qui fuit Cancellarius Caroli magni, & scripsit epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & historiam temporum, & de monte Dulphi diœcesis Angolismæ Burdelgalen. Et flauus fuit, vt habetur in suis commentarijs: in proœ. instit. in verbo, flauus.

Fuit & ille inter alios pręstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineq; nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (post fratrẽ suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit sibi similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guil. Benedicti in dicta sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 498. vbi plurimum laudatur. de testamentis. Et prædictus Guido etiam laudatur à Ioãne de Gradibus in apostillis ad Petrum de Rauẽna, in alphabeto aureo, super verbo, iudex. & accumulatius per Budeum in trac. suo de asse. in fi.

Fuit & tempore suo Tribunianus Iustiniani imperatoris Cãcellarius, de quo vide Guidonẽ Papę, quæstione cccccxxvj. versic. xxxij. quæro. & est tex. in l. j. in fi. versi. ex his. ff. de officio quæstoris.

Fuit

Fuit & Ioseph Pharonis regis Cancellarius. Nam cũ Pharao rex Aegyptius de periculo futuræ famis marridis somnijs vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset reuelare consiliũ, Ioseph vir beatus inuentus est qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissimè subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas cõsecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit: ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo nanque patriarcha, & nũc pater appellatur imperij, vt habetur iudiciũ Gene. xlj. &, vt ibi habetur, vno tantum regni solio rex eum pręcedebat, ex quo est primus post regem, & secundus in ordine: & de eo ponit Lucas de Pẽna in dicta rubrica de præfectis pretorio, libro xij.

Fuit & Moyses dei cancellarius, vt habetur Numero. xij. & Iosaphat regis Dauid cancellarius. ij. Regum viij. secundũm interpretationem Lyræ, de qua per eundem Benedicti in dicta sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam. nume. cccxcj. extra de testamentis.

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Benedicti vbi supra. & fuit etiam Cancellarius in ecclesia Romana, vt dixi supra in iiij. parte, in xiij. consideratione. Plutarchus verò scribit Eumenẽ Cardianum fuisse archigrammatea, hoc est cancellarium Alexandri magni. Et Antoninus in ij. parte historiarum, tit. xj. c. xiiij. dicit Cassiodorum fuisse cancellarium Theodorici regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus præfectus pretorio simpliciter sine adiectione loci, & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est æqualis, vbique vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui autoritate præscribit, excepto magistro militum, de quibus per Lucam de Penna in l. duos. C. de suscepto. præpos. & arcarijs, libro x. Circa latus principis stat, & in eius comitatu semper est. l. præcipimus. §. huic. C. de appellatio. ibi tamẽ textus facit differentiam inter præfectum pretorio, & quæstorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Speculator in titu. de iurisditio. omnium. iudic. versicu. magni. quòd iste est illustris & præest omnibus iudicibus alijs, & excellentior est magistratibus omnibus alijs, & trina specialitate lętatur. Primò, quia ab eo nõ appellatur. Secundò, habet potestatem condendi legem. Tertiò, quia minores cõtra eius sententiam non restituuntur. l. vnica. in fi. ff. de officio præfecti pretorio. nisi à principe. l. in causę. & l. fi. ff. de minoribus, & talis est illustris. §. illo in authentica, de appellationibus. collatio. iiij. qui probat eum dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. l. ij. C. de sententijs ex periculo recitandis. Et gloriosissimus dicitur. §. fi. in authenti. de non alienandis. colla. ij. Et præfecti prætorio dicitur sublimissima sedes. l. apertissimi. C. de iudicijs. Et magnifica sedes. l. fin. C. vbi senato. vel clarissimi. Et ipse magnificus appellatur. l. præcipimus. C. de appel. Et ad eum nomine magnificentiæ rescribit imperator. l. sancimus. la premiere. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. & aliàs de eius laude & excellentia, vide Purpuratum in l. j. in xj. col. ff. de officio eius cui man. est iurisdi. allegando Budæum vbi s.

Cuius consilio & directione vniuersalia regni & summe ardua, statum regni, aut si aliquod sit inter pares vel principes bella mouentes iurgium, aut parlamenta de limitibus aut prerogatiuis disceptent, rex audit, gubernat & discutit. facit tex. in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. hæc omnia. colla. ij.

Hinc princeps dicit se legem facere apud eum. in authent. de priuilegijs dotis mulie. hæreti. nõ præstan. §. quę igitur. in fi. colla. viij.

In omni enim pater est, princeps & dominus vniuersę domus suæ, ac princeps in toto imperio. Gene. xlv. Hæc dicit ipse Lucas de Penna in d. rubrica. de præfectis prætorio, li. xij. & p eũ amplius in d. l. duos. à quo omnia prædicta excerpsit dictus Benedicti in loco suprà allegato.

Et hic cancellarius omnes alios huius regni officiarios quicunque sint, siue sit in consilio regis, siue in omnibus alijs parlamentis pręcedit, & primus post regem sedet, prout dicit idem Benedicti. & dicit Cassiodorus, libro vj. variarum quæstionum sic. Si honoris alicuius est origo laudabilis, si bonum initium sequentibus rebus dare potest, præconium tali autoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentissimus & diuinitati probatur acceptus. Et ibi amplè ponitur per Cassiodorũ de potestate, autoritate, dignitate, & officio cancellarij, & qualis esse debeat, qui est relatus per Lucam de Penna in d. l. duos. vbi etiam amplissimè per eum.

Sed an Cancellarius Conestabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulum expressum de pręfectis prætorio siue vrbis & magistris militum in dignitatibus exęquandis, libro xij. vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt est cancellarius & magistri militum, vt sunt magni marescalli in Francia, qui sunt sub principe militiæ. i. conestabili adæquantur, ita quod prior incedit qui primò promotus ad officium inuenitur, etiam ipsis depositis ab administratione officij, vt in l. j. eodem titulo. ergo multò fortius conestabilis dicitur maior. Tamẽ ipse Lucas de Penna doctor celeberrimus in rubrica dicti tituli dicit quod præfectus pretorio cæteris dignitatibus antefertur, & repręsentat reuerentiam principis, & est eius vicarius. notatur in l. j. C. de officio. vica. Ex quo ex hac consideratione possumus dicere cancellarium debere pręcedere Conestabilem.

Aduerte tñ, quod vbi filius regis primogenitus est, sedet ad dexterã, & cancellarius ad sinistram, vt tenet Nicolaus Boërij in tractatu Ioannis Mõtaigne, de autoritate magni consilij ibi: nunc condescendo ad aliam partem.

Octaua cõsideratio. Alia tamen ratione dici posset conestabilem debere præcedere cãcellarium & anteferri ex ordine literæ. Quiquidem ordo in talibus facit, vt qui primò nominatur à principe, prior sit & dignior. dixi suprà amplè in prima parte, in xvij. consideratio. Quoniã, vt habetur ij. Regum viij. Ioab qui fuit Conestabilis Dauid, qui dicebatur princeps & præpositus militum, fuit primò nominatus à Dauid in creatione, quàm Iosaphat qui fuit eius cancellarius, vt suprà dictũ est. Et etiam in l. si quãdo. C. de appella. primò vir sublimissimus magister officiorum nominatur, quàm vir excellentissimus quæstor, qui dicitur Cancellarius. Et etiã tex. in l. j. C. de nouo codice componendo. & in multis alijs locis semper præponũt arma legibus. Ex quo videtur, quod Conestabilis qui circa arma versatur, cancellario præferatur qui circa iustitiam intendit. Et conestabilis nomen eius est qui militie apud Francos primus post regem præficitur.

Et videtur, quod primum officium creatum à deo fuit tale officium, eo quia cũm post creationem angelorum prælium factum fuit in cœlo, & Michaëli fuit data potestas

pugnãdi cũm angelis eius quibus fuit prępositus & tanq̃ princeps illius exercitus, vt habetur Apocal. xij. Ex quo constat, q̃ cũm fuerit factus princeps militum seu exercitus, vt dicatur præpositus paradisi, qui dicitur dux belli, vt dicit glo. in l. ij. in fi. ff. de re militari. quod idẽ est, quòd conestabilis, q̃ tale officiũ fuit institutum ante officium cancellariatus.

Et sicut arguitur, q̃ matrimoniũ est dignius cęteris sacramentis ex tribus, primò propter institutorẽ & autorẽ: quia deus fuit autor & institutor, & quia fuit institutũ in statu innocentiæ, & in paradiso terrestri. Alex. consi. lvj. in iiij. volu. & dixi in rubri. des droictx & appertenãces à gens mariez. in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũdiæ, sic etiã dicendum est de officio Conestabilis, q̃ fuit institutum in paradiso à deo & in statu innocentię quo ad eos qui præliabãtur in vim potestatis cõcessæ à deo, vt cõstat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, q̃ Conestabilis præcedere deberet oẽs & quoscunq̃ aliosofficiales regni propter excellentiam illius officij, quę cõsistit in illis tribus, vt dictum est.

Et, vt refert Budęus in suis annotationibus super titulo de officio prefecti prætorio. ff. in celeberrinno triũ ordinũ conuentu (quos status dicimus) vidit & nouit magistrum militum (quem cõstabularium vocat) principis vbiq̃ legatum in re quidẽ militari, primo loco inter magistratus sedisse, proximeq̃ eum Cancellarium. Sed etiam iij. Regũ iiij. c. in statu regis Salomonis viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendũ est, q̃ videtur q̃ isti duo pręcedere debẽt Duces, cũm de sententia ducũ apud tales appellatio sit terminanda. l. si quãdo. C. de appella. Imo quod plus est, dicit Guido Papæ, q̃ de sententia Delphini ad Conestabilem, vel Cancellarium appellatur per illũ textũ, vt in quæstione sua ccccxxxvj. versi. lxxiiij. Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. c. non putamus. de consuetudine, in vj.

Et de materia, q̃ de inferiori ad maiorem sit appellandũ amplè per Præpositũ in rub. de appellatio. in vj. colũ. quod an sit verũ de iure ciuili vide Bal. in sua Margarita, in litera S. ibi: sentẽtia. versi. xv. de quo vide in l. à consulibus. & in l. præcipimus. C. de appellatio. Et Anto. nicellum in concordantijs glossarum iuris ciuilis & canonici, in sexta concordia. versi. xlj. & xlij.

Et quia omnia regna gubernantur tam per iustitiã, q̃ bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita adinuicem coadunantur, q̃ vnũ est ita necessarium sicut reliquũ, notatur in procemio Insti. Et dicit textus in l. j. C. de Iustinia. codice cõponendo. q̃ summa reipublicæ tuitio de stirpe duarũ rerũ, armorũ, atq̃ legũ veniens vimq̃ suam exinde muniens felix Romanorũ genus anteponi nationibus omnibusq̃ dñari tam præteritis effecit tẽporibus, q̃ deo propitio in æternũ efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legibus in tuto collata est, q̃ ipsæ leges armorũ præsidio seruatę sunt, & intra se est per iustitiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus & stabilimentum totius imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusq̃ beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius libro ij. titu. de disciplina militari. in princi. Ob quod mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cũm de Lucio Quintio cincinato loquitur, cuius militiæ director in pręsenti regno est Conestabilis, qui ad res bellicas secundus post regẽ est, teste Gaguino suarum chronicarũ lib. iij. c. vltimo. vt refert G. Benedicti prædicta in dicta sua repetiti. c. Raynutius. in gl. & vxorẽ nomine Adelasiã. de testamentis. qui, vt dicit, ibi olim tribunus celerum (id est militũ qui celeres equos habẽt) vocatus, de cuius initio, nomine, & officio ac potestate habemus in l. ij. §. quod ad magistrat⁹ attinet. ff. de origine iuris. vbi habetur, q̃ fuit creatus tribunus celerum qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Romanos. Huius Iunij Tarquinius superbus ex cuius cognatione erat patrẽ & fratrem interfecit: Iuniũ verò Brutũ (quòd stultitiã simularet) vita donauit, eiq̃ fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnaseũ de se enarrat) magistratũ dedit, vt præfectus celerum esset, fortè ne nullo diceretur honore à cognato rege affectus. Hic Brutus cũ & ingenio excelleret & prudens, autor erat regiæ tyrannidis ejciendæ. hinc in d. l. ij. §. ex actis. deinde regibus tribunitia lege regias leges exoluisse dicatur.

Hunc Brutum tribunum celerum ibidẽ intelligendũ est, vt dicit Vdalricus Zazius in d. l. ij. in §. q̃ ad magistratus. in sua singulari repetitione. In veteri testamento princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum rege qui regnabat in Niniue magna. Iudith j. c.

Et Nabuzardã sub rege Babylonis etiã princeps militię vocatus est, & post regem secundus, Ieremiæ vltimo.

Et sub Saule primo Iudęorum rege fuit Abner. j. Regum xvij. c. in fine. Et sub Dauide Ioab: vt dictum est ij. Regum v. & viij. cap.

Et sub rege Syriæ Naamã. iiij. Regũ v. c. Et sub Salomone Banaias. ij. Regum xxiij. c. & prædicta dicit ipse G. Benedicti in pędicta sua repetiti. c. Raynutius. vbi suprà, vbi dicit vltra q̃ habet quatuor Marescallos sub se, qui olim Romę magistri equitũ ac peditũ. i. militũ dicebãtur: & de his infra plenius dicam in nona parte, in materia laudis & glorię militum, an sit officium potius respiciẽs militiam, q̃ gubernationem domus regalis.

Nona cõsideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt pręferendi præfecti prætorio aliorũ locorum, vt sunt Præsidentes parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secundũ institutionẽ locorũ vbi sunt pręsidentes: & isti dicũtur cum adiectione locorũ prætorij, vbi sunt pręfecti.

Et quoniã parlamentũ Parisiense est primũ & primò institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscũq̃ alijs secũdũm ordinẽ illorum præponuntur & anteferuntur: ita q̃ etiam ex quatuor pręsidentibus, vltimus pręcedere debet primum aliorum parlamentorum.

Et q̃ parlamentũ Parisiense primò fuerit institutũ & erectũ, refert Gaguinus in chronicis Frãciæ li. iij. c. finali. propè finẽ. vbi ita inquit. Parlamentũ publicũ ad iustitiã ministrandã conuentũ Frãci vocãt, cuius instituẽdi autor ab historijs nõ traditur. Id enĩ cuiusq̃ anni definito tẽpore loco quẽ rex designasset habebatur. Verũ qa hæc generalis ex toto regno coitio impẽsis & laboribus cõuenientes afficiebat, obseruatũ postea est, vt ex maioribus ciuitatis & prouincijs periti iudiciorũ & cõsuetudinis hoĩes ad id munus delecti ius cuiq̃ per prouocationẽ litigãti dicerẽt. Quæ institutio cũ vaga interdũ incertaq̃ cõmutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes in qua iudices designati iugiter sisterent perpetui prouoca-

prouocationum definitores. Qui octoginta sunt annua ex regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsum cōsidunt, suosq́ presidentes habent. In prima quam Franci cameram vocant præsidentesquatuor, & consiliarij triginta causas & lites audiunt, dilationes & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus cameris decem & octo inquisitionibus presunt, qui enquestarum. i. inquisitionum cōsiliarij dicūtur, quibus presidētes quatuor preficiuntur.

Horum omnium pars ex clero, parsq́ ex laicis cōstituitur, sententias dictant, quas statutis diebus alter præsidentium in prima curia palàm enunciat: idq́ arrestum, id est fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare possit: qui verò reus sententiam in se excipit, librarum sexaginta Parisiensium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio error admissus videbitur, errorem proponendi & in iudicium eiusdem curie deducendi potestatem habet: nec prius auditur, q̃ duplicatam multam deposuerit.

Quarta curia est eorum quos requestarum, id est supplicationum Palatij magistros vocant, apud quos causa eorum tantum agitur qui regis obsequijs deputati vel priuilegio donati sunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo sunt, prouocare ad parlamentum licet.

At cūm in decidendis iudicijs nodus aliquis & anceps in causa difficultas surgit, omnium curiarum & camerarū consiliarijs conuenientibus sententia fertur.

Eius parlamenti tanta semper fuit apud Francos autoritas, vt quæ rex ipse de republica, deq́ iure, & prouentibus regni statuerit, ea sine huius senatus decreto nō procedant.

Sunt preterea ipsius parlamenti cōiudices dum adesse volunt Franci pares, de quibus supra in quinta parte, in xliij. consideratione incipiēte, licet consuetudo sedēdi &c.

Atq́ vt huius sacrosancte concionis regē autorē certū sit, regia singulis quibusdam annis rescripta eduntur, quibus ad diui Martini diē festum parlamentum inchoandi iudicibus autoritas datur.

Ad hoc præterea parlamentum spectant alij supplicationum magistri, qui regij Hospitij peculiari nomine appellantur, qui regi frequentius assistunt cancellariam sectantes: & hi post primæ curiæ præsidentes omnium primi sedēt. Hec sunt verba Gaguini in suis chronicis, li. iij. c. fin. quæ refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. de testa. vbi dicit q̄ sunt tantum octo magistri requestarum domus Regiæ, prout nec erant tempore suo: sed hoc anno do. millesimo quingentesimo vigesimosecūdo Christianissimns Rex noster Franciscus addidit & creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiusmodi parlamentum fundatū ad instar senatus Romani à Romulo vrbis conditore, Tito Liuio primæ decadis lib. j. teste instituti, in quo erant centum Senatores. l. fina. C. de petitio. hæredi. notatur in rubri. ff. de senato. & l. j. C. de caducis tollendis. & vocabantur venerabilis cœtus. l. leges. C. de legibus. & patres cōscripti. C. de emendatio. Iustiniani codicis, in principio. & horū potestas erat amplissima, vt dicit Albe. in d. l. fi. & de his parlamentis fit mentio in c. decet. de immuni. ecclesia. & in c. fundamenta. de electio. & de eius potestate & præeminentia in iurisditione, q̄ sit æqualis cū rege, ita q̄ Rex ex sua ordinaria potestate nōn potest tollere ea quæ acta sunt per eius parlamenta: imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit dominus meus Iason in quodam consilio, quod fecit, quod alias vidi & legi in suo studio, sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum, seu consiliariorum illius adæquatur principi, cūm in necē eorum machinantes tenentur l. Iulia maiestatis. Cūm censetur pars corporis principis. l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis. quod tamen contrarium tenet ibi Salice. & Guido Pape, quæstione sua cccxliiij. in fine. Et rebellantes iniustè in his quæ ad eorum officium spectant, vt rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: quoniam & sicut à sententia senatus non appellatur. ff. à quibus appellare non licet. l. j. l. præfecti. ff. de minoribus. c. anteriorum. ij. q. v. Nec etiam ab arresto parlamenti. Specula. titulo de appellatio. §. videndū. circa finem. facit quod notat Bal. in procœ. ffœrum. & Panor. in rubri. de appellatio. Guido Pape quæstione. l.

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter regem in suo regno, vt videtur tenere Bar. in l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hæredibus instituen. & melius in l. ij. circa finem. in penul. notabili. ibi: harencum tamen illud seu parlamentum. vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, est de regalibus. c. j. quæ sunt regalia.

Et præsidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, sed cum adiūctione, sicut olim dicebatur, prefectus prætorio Africæ. Et tales sunt in eadem potestate qua sunt magistri militum, vt dictum est suprà. Et præferūtur omnibus alijs post cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, q̄ solus Rex potest habere parlamētū in suo regno, vnde ergo istud q̄ dux Philippus Burgundie, & post eū Carolus eius filius etiā dux Burgundiæ habuerunt parlamenta in ipso ducatu Burgundiæ, vt patet ex consuetudinibus nostris compilatis ab ipso duce Philippo in prœmio illarū: & ibi glo. nostra ponit quid dicatur parlamentum, & multa de his que hic ante dicta sunt.

Sed cūm prædicta sint de regalibus. s. cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, vt notatur in d. c. j. q̄ sunt regalia. qūo potuit cognoscere de talibus dux Burgundiæ, cūm sit vnus ex paribus Frāciæ, imo decanus, & sic recognoscit regem Franciæ in superiorem, saltem in ducatu. Nisi dicatur, q̄ hoc fuerit ex priuilegio regio, sed videtur q̄ hoc non possit cōcedere rex in suo regno: cūm quæ sunt de regalibus alteri committi non possunt, nec alteri concedi, vt tenet per plura Lucas de Penna in l. cōtra publicam. in vj. col. C. de re mili. Nisi dicatur q̄ rex de facili reuertitur ad suam primæuam naturam. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ver. idem dicemus. in fi. ff. de pactis. Et ideo cūm olim Burgundia fuerit regnum, & sic iura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomēsis, in in suo supplemento chronicarum, libro viij. circa principium. vbi ponit multos reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnū, & habuit finē, eo quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarij post mortē eorū patris, & Clotildis filiæ regis Burgūdiæ eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed non esset sine dubio, an potuerunt supprimere illam dignitatē regalem, & deducere eam ad ducalem: super quo nō insisto, nec aliud dico nisi q̄ ex quo rex Fráciæ

adiuncta sibi patria potuit supprimere illam dignitatem regalem, ideo etiam si quodammodo exierit extra manus regis Franciæ, posset ipse rex facere & consentire quod fuerit & sit cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæ ditiones & diuisiones principatuum sunt de iure positiuo, quibus possunt derogare principes, & in hoc non est dubium.

Et post prędictos pręsidentes, pręsidētes aliorū parlamentorum pręsident in suis locis tanquam pręfecti pręrorio: in parlamento verò Parisiensi etiam pręferuntur consiliariis illius loci post tamē alios pręsidentes, secūdūm eorū gradum & dignitatem quæ inter primos aliorū parlamētorum attenditur, secūdūm dignitatem parlamenti illius in quo pręsident, quæ dignitas in hoc consideratur secūdūm prioritatē institutionis parlamenti, ita quod pręsidens parlamenti Tholosæ pręcederet alios, & sic deinceps, & postmodū habebitur respectus quo ad alios secundū prioritatē promotionis aut dignitatis loci secundū cōsiderationes superius positas de prioritate loci & promotionis secundūm quas prędicta declarari possunt.

Posset tamen dici, quod si fieret vna congregatio generalis omniū pręsidentiū regni, quod pręsidētes Burgundię alios à parlamento Parisiensi præcedere deberet, eo quia in cōgregatione principum dux Burgundiæ tanquam primus par Franciæ & decanus alios pręcedit: vt dixi supra in quinta parte, in xlv. consideratione. Et ibi etiā dixi, quod in concilio seu congregatione vniuersali totius regni Frāciæ quæ fuit facta Turonis tempore Caroli octaui regis Franciæ, gentes trium stratuum ducatus Burgundiæ habuerūt locum incontinenti post præpositum Parisien. & meritò etiam cæteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi qui fidem christianā & sacrum sal susceperūt, & medio quorum ferè tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere deberet prioritas institutionis in aliis, eo quia ex quo est ordo qualitatis, nō est curandum de ordine temporis. l. j. C. de consulibus, libro xij. & dixi supra in prima parte, in lxxviij. consideratione. Etiam facit, quia si bene inspiciatur, aliàs fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam supra dixi in quinta parte, in xlv. consideratione: & ideo in memoriā pristinæ dignitatis deberent esse & collocari in primo loco & ordine post parlamentum Parisiense, ante parlamenta aliarum prouinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsidentes sunt præferēdi domini locūtenentes regii seu gubernatores patriarū & prouinciarum, qui pręcedūt in auditorio omnes cōsiliarios post primū pręsidentē, & tales rectores, legati, vicarii, viceregeș vocari possunt etiā pręsides secundūm Budæū in l. si in aliquam. ff. de officio proconsulis.

Licet videretur in hoc esse dubium, ex quo locūtenenti regio, seu vicegerēti qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ talis honor & reuerentia debeatur, qualis domino, & sic videretur, quod sicut princeps & rex noster pręcedit prefectos pretorio etiā in auditorio, quod etiā eius vice gerens seu locūtenens, per ea quæ dicit Philippus Francus in c. grandi. in quinto notabili. de supplenda neglig. prælatorum.

Sed licet tales quādoque dicātur in suis literis institutionis locūtenentes regii, tamen officiū eorū propriè dicitur esse officium procōsulis, quod est supra oīa alia officia post prefectū pretorio. Cū talis dicatur spectabilis, vt habetur in l. præcepit nostra serenitas. versi. illud etiā generali. C. de canone largitionaliū titulorū, lib. x. Et tales laudabiles vicarii dici possunt, & sunt tales qui apud nos locūtenentes regii in prouinciis sibi decretis vocantur. Et horū officium magnum est, & pręfecti prętorio vice fungūtur in sibi commissis. Nam si præfectum cęteris dignitatibus antefert, vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere indicat portionem, dicit l. j. C. de offic. vica. & habetur per Lucam de Penna in. d. l. pręcepit. in. d. ver. illud. Et dicit tex. in. d. l. j. quod talis repręsentat reuerentiam domini.

Sed videtur, quod illę textus loquatur solum de vicario pręfecti prętorio, prout videtur sentire Lucas de Penna in l. eos qui. C. de comitibus qui prouincias regunt, libro xij. ideo secus de his qui sunt vicarii principis, cūm tales vna & eadem persona reputentur. c. j. de officio vicarii, libro vj. & hi ordinariam iurisditionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt, in vicario repetita intelliguntur. l. diffinitio. ff. de peculio. xciij. distinc. c. vltimo. vbi est hoc verbum, locumtenens. facit text. in ca. primo. de officio vicarii, in vj.

Et tales qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio vicariatus, vt est text. & ibi Lucas de Pennā in l. j. C. de comitibus qui prouincias regunt, libro xij. Personam enim principis tales repræsentāt. l. etiā eos. ibi: qui imaginem principalis. C. de appella. vnde cū tales personam principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiā exhibere. tex. in ca. pręcipimus. xciij. distin. & ibi glos. ordinaria de hoc, & glos. ij. in cap. cūm olim magister. extra de offic. delegati. quæ dicit per d. ca. præcipimus. & per ca. primū. xciiij. distin. quod delegatos honorare debemus tanquā ipsum delegantem, vt notat Gofredus in summa, de maiorita. & obedien. §. reuerentia debetur, in fine. & notat Specula. in titu. de legato. §. j. versi. honorandus autem est legatus. & probatur in ca. sanè. ij. in princip. extra de offi. delega. facit totus titulus, de offi. eius qui vicem alterius gerit. & maximè l. ij. quæ est fi. & in d. iuribus habetur, maximè in dicto ca. præcipimus. quod omnis legatus est honorandus & plus & minus secundū locum illius cuius legatione fungitur. & vide ante in prima parte, in vj. consideratione. versi. vj.

Et ideo legatus principis maioris præcedere debet legatum principis minoris, licet ipse vt priuatus esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominū honorare, vt dicunt Andr. de Barrulo, & Ioannes de platea in l. fina. in fine. per illum textum. C. de re militari, libro xij. & Cepola in tractatu suo, de impera. militum eligendo. in versi. pro imperatore. in iij. & iiij. col.

Ideo videtur dicendum, quod prędicti domini gubernatores seu locumtenentes regii in suis prouinciis sibi deputatis præcedunt præsidentes præterquā in sede iudicandi in auditorio parlamenti, propter rationem positam infra, in xxiiij. consideratione. incipiente: gerētes magistratum. De potestate tamē seu autoritate proconsulum quibus videntur adaptari gubernatores patriarum videatur Purpuratus in l. prima, in xxvj. colla. ff. de officio eius cui mandata.

Vndecima consideratio. Post hos præsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in ij. consideratione proximè posita, qui regi frequentius assistūt cancellariā sectātes, & hi propriè magistri requestarum

ſtarum hoſpitij regis vocantur, qui poſt primę curiæ parlamenti Pariſienſis præſidentes omnium primi ſedent in ipſa curia parlamenti, vt dicit G. Benedicti in repetitio. ſua c. Rayuntius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. extra de teſtamentis.

Hi enim pręcedunt omnes conſiliarios totius regni in quacunque curia parlamentea aſſiſtant, & in omnibus aſſiſtere poſſunt, tam in curia parlamentali Pariſienſi, Diuionenſi, Tholoſana, Burdegalenſi, Rothomagenſi, Aquenſi, que Grationopoliten. quę omnes curiæ habent præſidentes poſt quos aſſiſtunt dicti magiſtri requeſtarũ qui dicuntur referendarij. i. aduocati ſacri palatij, cùm petitiones ſupplicantium coram principe proponant, & referant: vt dicit glo. & Iaco. de Beluiſo in authen. de referendarijs. collat. iij. & tales magiſtros requeſtarũ vocat Iac. Rebuffi in l. eos. C. de excuſatione munerum. lib. x. referendarios. & vide etiam ſpeculato. in titu. de ſupplicatio. §. j. poſt principium. vbi ponit qui ſint referendarij.

Et non debent eſſe vltra octo, vt dicit tex. in d. authẽ. ex quo ex illo textu fuerunt antiquitus in Gallia ſolum ordinati & inſtituti octo, nunc verò (vt dixi in præcedente conſideratione) ſunt nouem. Et licet inhibeatur ne fiat vltra octo, ſi tamen fiat, deponi non debet ſupernumerarius: vt dicit ibi textus & Angelus de Peruſio, & gloſſator ſeu commentator regularum cancellariæ Iulij papæ ij. in tertia parte.

Et, vt dicit ibidem tex. tales ſunt ſpectabiles, prout eſt præſes prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in alijs locis & prouincijs ſeneſcallus) vt eſt glo. in §. cumque hoc. in gl. in verbo, ex quęſtori. in proœ. inſtitutio. qui licet maius imperium omnibus poſt principem habeat, vt dicit tex. in l. præſes prouincię maius. ff. de officio pręſidis. l. & ideo. ff. de officio proconſul. & legati. imo nec quicque eſt in ſua iuriſditione, quod nõ per ipſum expediatur: tamẽ prædicti magiſtri requeſtarũ præferũtur illi & præſident ante eum in ſuis iuriſditiõibus. Et hoc eſt quia, vt dicũt quidam, pręſides prouinciæ ſunt ſolum clariſſimi, vt eſt textus in l. fi. C. de decurio. libro x.

Et obſeruatur in tota Gallia in quibuſcũque locis ſint, ſi velint tenent locum præſidis. i. balliui ſeu ſeneſcalli, expediunt cauſas ſui præſidatus ſeu balliuatus aut ſeneſcalliæ: & ita vidi ſæpè fieri per nobilem ac ſapientem virum dominum Dionyſium poillot, iurium doctorẽ & magiſtrum requeſtarum quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. cauſa habitandi & ſuos parẽtes viſitandi poſtque tres menſes in curia ſeruierat, vt moris eſt.

Et tales poſt longã exercitationẽ taliũ officiorũ vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea in d. l. eos. C. de excuſatio. munerum, lib. x. & in l. fi. de decurio. C. eo. libr. vbi ipſe Io. de Platea ponit duodecim dignitates quæ liberant quem à decurionatu, curia, & patria poteſtate, inter quas eſt dignitas referendariorum, quorum officium eſt reponſa principum peragere & ſignare, vt ibi.

Et tales ſunt exempti ſeu eximuntur à muneribus, ſubſidijs, impoſitionibus ſeu tallijs. d. l. eos. & Io. de Platea in locis præallegatis. Budæus tñ & poſt eũ Pyrrhus in ſuo tractatu de magiſtratibus Romanis, li. j. magiſtros requeſtarũ & proximos ſacrorũ ſcriniorũ comparauerũt, quod non credo tales eſſe, ſed potius eſſe, les ſecretaires des cõmandemẽs, qui ſunt quatuor tantum, aut tres ordinarij.

Tales etiam hodie apud nos habent iuriſditionem ordinariam, quam tenent ſeorſum à curia in qua de officijs regijs cognoſcunt, ab eis tamen appellatur ad parlamentum. Et ita deciſum fuit arreſto, anno domini milleſimo cccIxxxiiij. vt refert Aufrerij, in tractatu arreſtorũ. c. xliij. & G. Benedicti proximẽ dicta repetit in repetitio. c. Raynutius. in glo. & vxorem nomine Adelaſiam. in additio. extra de teſtamentis.

Duodecima conſideratio. Poſt prædictos præſidẽtes, & magiſtros requeſtarum ſunt cęteris alijs quibuſcunque officiarijs dominis & principibus præferendi conſiliarij curiæ parlamenti in ſuo auditorio & curia, cũ diſtinctione ſeu modificatione quadam: videlicet, quoniã in parlamento principis ſolent eſſe conſiliarij eccleſiaſtici & ſeculares, vt eccleſiaſtici à dextris, & ſeculares & laici à ſiniſtris, & quilibet in ſuo loco & ordine ſeſſionis ſecundũm ordinem promotionis, vt qui primò promotus ad tale officium, primò ſedeat in ſuo loco & altiori, dixi ſupra in pluribus locis.

Et quo ad hanc conſiderationem, quod conſiliarij tales pręferantur alijs patet, quoniã ſunt ſenatores, & loco ſenatorũ ſunt, vt ſupra dictũ eſt in ix. cõſideratione huius partis. Cùm ad inſtar ſenatus Romani fuerint inſtituta parlamenta in quo ſunt ſenatores ſeu conſiliarij, & tales ſunt propriè curię maximę, vt parlamentorum principis: ex quo cùm quælibet ciuitas habebat ſenatum ſuũ, vt in authen. de natura. liberis in curia deputa. in principio. vt dicit Lucas de Penna in rubri. & in l. omnes. la premiere. iij. col. de decurio. C. libro x.

Et tales in corpore reipublicæ obtinent locum cordis ex quo imperator iter ſenatores cõnumeratur, vt eſt tex. in l. ius ſenatorum. & ibi Lucas de Penna. C. de dignita. libro xij.

Et de corpore reipublicę quomodo regaẽ, & per quos regi debeat, vide eundem Lucã in l. ij. C. de apparito. proconſulis & legati, eodem libro xij.

Et talibus nõ poſſunt indici munera per quoſcunque iudices cuiuſcunque autoritatis ſint, imo ſi quid eis eſt mandã dum, hoc ſolũ per principẽ fieri debet. l. nemo pręfectus. C. de dignita. lib. xij. Nec bona eorum cõtribuere debent in ſumptibus operum publicorũ, quæ pręſides prouinciarum in ciuitatibus iubent fieri vel ædificari. l. quoniam diuerſi iudices. & l. ſenatorum ſubſtantias. C. de dignita. ex quo malè faciebant ciues Diuionenſes, qui volebant cõpellere ſenatores ſeu conſiliarios parlamenti Diuionenſis ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et ſub his ſenatoribus cõprehenduntur patritij & conſules vſque ad omnes illuſtres, quia hi ſoli poſſunt dicere ſententiam in ſenatu. l. fi. §. primo. ff. de ſenato.

Aduerte tamen, quod appellatione populi continentur etiam ſenatores. notatur per Inno. & alios, in c. ſedes. de reſcriptis. Et horum magna eſt autoritas, vt l. humanum. C. de legib. glo. in §. cõſtat autẽ. in verbo, ſed & plebiſcita. inſti. de iuſtitia & iure. Et hi poſſunt facere legem. l. nõ ambigitur. ff. de legib. & ſenatuſcon. notatur per Ioan. Fabri in l. fi. C. de ſenatoribus. hodie tñ cùm condere legẽ ſit vnũ de reſeruatis principi, & ſic ſolus rex in ſuo regno leges cõponit: ipſi verò conſiliarij bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant ſtylum curiæ, aut addunt.

Decimatertia conſideratio erit, quia offendentes tales cõſiliarios principis cõmittũt crimen læſę maieſtatis. l. quiſquis. C. ad legẽ Iuliã maieſtatis. & vidi Guidonẽ Papæ. q. cccxliiij. in fine. & dixi ſupra in ix. cõſideratione huius partis. Quæritur ſi dicatur vni ex talibus con-

siliariis, si non esset ob reuerentiam officii tui & regis, bene te castigarem. dicit ille, non respicias regem: nec cures de officio, sed defendas te si potes, & depone vestes & insignia regis. iste eum acriter verberauit, nunquid in pœnam verberatis senatorem aut officiarium regis incidat? Videtur quod non, argumen. l. quāuis, ff. de in ius vocan. & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo & regis. l. ii. ff. si quis in ius vocatus non ierit. & hanc opinionē tenet G. de Cug. in dicta l. quamuis.

In contrariū videtur facere l. ii, §. vsque adeo. ff. de iniuriis. eo quia ille a se abdicare non potuit officiū regis. l. legatus. ff. de offi. procōsulis. l. fi. C. de defenso. ciuitatum. & hanc opinionē tenet Io. Fabri in l. seruus. C. de pœnis. & ita tenui in cōmentariis nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdię, in titu. des iustices. §. viii. in gloss. simple rescousse. versicu. septima conclusio. hanc quæstionē examinauit Alberi. in suis statutis, q̄ōne xliii. sed nescit in quā partem inclinare.

Et senatores dicūtur à senio, eo quòd soli senes ad tale officiū eligi debent, quorū institutionē Romulus Romanæ vrbis cōditor primò inuenit: vt supra dixi in. d. ix. cōsideratione huiusce partis. Et ideo sapienter dicebāt Innocen. & Bal. in c. j. de renū. quod plus valet vmbra senis quàm ensis iuuenis. De quorū seniū preeminentia vide G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verb. adiectę impub. de testamen. & dicam latius infrà.

Et ideo nescio quid dicendū de quibusdam consiliariis nostri temporis nouiter institutis & creatis in parlamentis, quos video ad dignitatem promoueri in ætate xx. aut xxv. annorū mediante pecunia, aut alia via nescio quali, nisi quod difficile sit quod quæ malo inchoantur principio, vix bono peragātur exitu. ex quo si malè oīa gubernētur nō potest aliud dici nisi quod, Consilium iuuenum Roboam fecit egenum. iii. Regū xii. c. mihique propono versus sequentes morales.

Roma vetus veteres cūm te rexere quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Et quòd consilium senum sit consilio iuuenum præferendum & magis laudandum, vide Guill. Benedicti in loco hic ante allegato, cuius dicta & temporis nostri gubernacula taceo, cūm omnibus sint nota: & melius est in his tacere quàm male loqui, cūm ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinariè, ideo non aliter insisto.

Ex duabus proximis cōsiderationibus infero vnum, quod curia parlamentalis Franciæ est prima & principalis omnium curiarum, & sic si per modum curiæ congregatæ & conuocatæ incedat, & in actu in quo tota curia representantur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ, aut presidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quàm cōsiliarii de per se, cūm sint primi, & præsidentes in eorum curia, non tamen in congregatione prædictarum curiarum debent præcedere consiliarios curiæ parlamenti: imo nec grapharios eiusdē curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes curialistæ seu ministeriani illam sequuntur, & sic pręcedunt etiā ipsos præsidentes computorū, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt in quarta parte, in xxxii. consideratione. vbi dixi quod canonici ecclesiæ cathedralis, qui nō sunt in tanta dignitate de per se, quantū abbates, si tamen incedāt processionaliter in congregatione ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedūt abbates, & quæcunque alia collegia cuiuscunque preeminentiæ, exemptionis, aut priuilegii fuerint, cūm sint de primo loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini cōputorū si vellent incedere ęqualiter cū curia parlamētali errarent, cūm vellent attētare id quod nocuit lucifero, quia vellent fieri similes altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc non est sine dubio, an debeāt pręcedere præsidem prouinciæ, vt j. in secūda proxima consideratione sequenti dicitur. Ex quo adminus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se non possunt precedere dictos consiliarios, cūm consiliarii sint illustres, prout & quæstores: sed hodie sunt de priori loco honoris in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequentis.

DEcimaquarta consideratio. Inter hos consiliarios, quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur cōsistorium, alii sunt in parlamētis, quæ dicuntur tribunalia, est magna altercatio de preeminētia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi: & quia Ioannes Mōtaigne, & Nicolaus Boërii satis super hoc insudauerunt in tractatu quem fecerunt de autoritate magni consilii, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisque cogitare potest, & clarè decidere, quis illorum sit preferendus, & in quibus locis.

DEcimaquinta consideratio. Cūm, vt satis claret, in hac parte fit mentio de statu iustitiæ sine qua regnū in se durare nō potest: cūm, vt ait Augu. libro iiii. de ciuitate dei. Quid enim sunt regna, nisi latrocinia vbi non est iustitia? & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam & decoratam: vt habetur in procemio institutionum, & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum iustitiæ, scilicet & militiæ sine pecunia consistere potest. Vnde Philippus animam reipublicę esse dicit pecuniam (de qua plenè in finali parte, in liiii. consideratione) cūm nummus profectò pro his omnibus quibus homo indiget fideiubeat, & de publicis pecuniis officiariis iustitiæ salaria & militibus stipēdia assignari debēt, de quibus viuūt, ne subditos cōcutiant, aut deprædentur, secundūm quod dictum est Lucæ iii. Neminē concutiatis neque calūniam faciatis, sed estote cōtenti stipendiis vestris. Ideo introductus est tertius status in Francia, & in omni parte mundi, qui est status thesaurariorū: qui à querendis & conseruādis pro reipublicę vtilitate pecuniis olim questores nominabantur, vt suprà in precedēti parte, in xviii. consideratione incip. ad thesaurarios. & olim primus honoris gradus questoris erat, vt dicit Cicero in orationibus, & hodie tales apud nos sunt generales Francię, qui habent sub se thesaurarios, qui tamen omnes sunt sub camera computorum, vt refert G. Benedicti in repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. numero ccccccx. extra de testamentis.

Sed quoniam hic solūm intendo facere mentionem de magistris computorum (cūm tales sint iudices & officiarii iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicendum videtur, quòd præsidentes computorum hodie sint subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicando. l. ii. C. si aduersus fiscum. & qui cognoscit de rebus tangentibus, & de venditionibus fiscalibus

fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur in rubrica vbi causæ fiscales. & in l. ii. C. si aduersus fiscum. Et iste dicitur comes rerum priuatarum. l. si quis. & l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales. Ex quo textu sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidente computorum. facit l. iiij. C. de officio præsidis. imo per illum textũ, in dicta l. procurator. non habent potestatem condemnandi aliquẽ ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cùm sint illustres, vt l. ij. C. de officio quæstoris. etiam comes rerum priuatarum, vt est tex. in dicta l. si quis. & præsides prouinciarum tantũ clarissimi, vt supra ista parte, in quinta consideratione, quod debent præferri illis, sed illi textus loquũtur tantum de quæstoribus qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales pręferri possent pręsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi in pręcedenti parte, in xvij. consideratione incip. de alijs officiarijs. ex quo sunt loco procuratoris Cęsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: quia procurator Cæsaris est ille qui administrat redditus prouenientes ex bonis quæ princeps habet tanquã bona priuata, vt est domaniũ. Procurator autẽ fisci est ille qui administrat bona principis, quæ cõuertuntur in vsus publicos: vel, vt dicit Pau. de castro in l. prima. C. vbi causæ fiscales. quia officium procuratoris Cæsaris est quod consistit in iudicãdo, dicta l. ij. C. si aduersus fiscum. vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus. l. j. ff. de officio procura. Cæsaris. & iste est de quo hic ante dictum est, qui est præsidens in camera computorum, qui aliquãdo officio præsidis vtitur, prout dicit tex. et ibi Salice. in l. procurator. C. vbi causę fiscales. Procurator verò fisci est qui causas fisci agit & procurat, & quandoque vocatur curator reipublicę. l. curator. C. de modo mulctarum. quãdoque logista, id est rationalis. dicta l. curator. & de isto infra dicemus in hac parte, in xxxiiij. consideratione. vbi fit mentio in quo loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de pręedictis magistris computorũ videatur Budęus in titu. ff. de offi. quæstoris. & illos pręfectos ratiociniorum vocat. Iacobus Rebuffi vocat eos magistros scriniorum, vt habetur per eum in rubri. C. de magistris scriniorũ, li. xij. & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus verò in tractatu de quæstorijs magistratibus dicit, quod Imperator eos vocat præsidentes sacris ærarijs per text. in l. vlti. C. de aduoca. fisci. Ab eorum tamen sententijs appellatur ad parlamentum, ex quo sunt inferiores dominis de parlamento. Cùm nõ oporteat ad cõpares iudices appellationes referri: sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit tex. in authen. de appella. & infra quę tempora. §. illo videlicet. collatio. iiij.

Et in ista camera computorum sunt alij officiarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus) de quibus per Iacobum Rebuffi in l. instar. C. de iure fisci, libro decimo.

DEcimasexta consideratio. In supremis curijs, tam cõsistorialibus quàm parlamẽteis sunt grapharij, hoc est scribę, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium, & inter hos primi sunt, cùm spectabiles dici possunt, & sic videtur quòd pręcedere debeant pręsides prouinciarum, hoc est Balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisditionis, sed nõ in loco iurisditionis magistratus dictorum Balliuorum, quoniam ibi quoscunque pręcedere debent. pro quo l. iiij. ff. de officio pręsidis. & ∫. hac parte dicetur, in xxiiij. consideratione. vbi dicitur quòd gerentes magistratũ generaliter in suis iurisditionibus, cæteris sunt pręferendi. Et, vt dicit Iacobus Rebuffi in rubri. C. de magistris sacrorũ scriniorum, lib. xij. secundũ Bar. & Andr. de Barrul. magistri scriniorum sunt notarij magnę curię principis, quibus potest æquiparari magnus notarius magnę curię parlamenti Parisius, qui vulgò vocatur grapharius vel notarius principalis principis, qui tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuff. in l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro duodecimo. vbi dicit quod tria sunt scrinia, siue camerę in quibus reponũtur scripturæ principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponũtur epistolę seu literę quæ per principem alijs mittuntur, seu ab alijs mittuntur principi. Et istud est officium secretariorum principis, de quibus supra dixi in parte pręcedente.

Et licet plures in curia principis secretarij instituãtur, tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur pręepositus huius sacri scrinij: quia præponitur alijs scriniarijs, hoc est alijs secretarijs. Etiam vocatur proximus, quia plus se approximat & appropinquat principi, quàm alij secretarij: & qui habet principalem custodiam vnius scrinij seu cameræ, vbi tales sunt scripturæ, & literæ reponuntur, cùm talis sciat arcana, & secreta principis, vt l. proximos. C. de proximis sacrorum scriniorũ. & est apud nos hodie & à multis annis, scilicet à tempore Caroli octaui vsque nunc dominus Robertet, qui pręest & semper præfuit in talibus omnibus secretarijs regni, & meritò, cùm non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi, erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundùm scriniũ suæ cameræ, vbi tales sunt scripturæ & literæ positę, cùm talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus vbi solent libri vel chartæ recondi, tanquã cancelli quidam, vt in l. librorum. §. libris. ff. de legatis tertio. Et sic cùm in palatio summo erant duo latercula, puta magnum & minus, id est duæ cameræ, magna & minor, & istud erat minus laterculum, seu minor camera, in quo vnicum erat scrinium, in quo sacræ dispositiones recondebantur: hoc est principum legales constitutiones, seu ordinationes, quæ vnà cùm codicillis, hoc est literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur: vt facit textus in. §. primo. in authenti. de mandatis principum. collatio. iij. vbi optimus textus. Et quòd codicilli militarium officiorum ad solicitudinem pertineant quæstoris in eodem minori laterculo, vide textum in l. prima, iuncta l. secunda. C. de officio quæstoris. Et quòd cum legalibus libris codicilli, id est literæ officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide tex. in dicto §. primo. ibi: vnà cùm codicillis. in authen. de mãdatis principum. quod quidem laterculum de quo in illo. §. primo scribitur, erat minus, quod apparet ex l. j. C. de officio quæstoris. & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia, quę pro vno habebãtur,

vt dictum est. In laterculo verò maiori erãt tria scrinia, vt statim dicetur, & in hoc laterculo minori erat vnũ quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet vt videtur tenere Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuũ, in tit. de quæstore palatij, & cancellario Franciæ, qd' non distincti essent scriniarij librorum principis, & codicillorum: sed permixti essent tantum quatuor scriniarij libris & codicillis deseruientes in scribendo & dictando, & reuoluendo, & excipiendo, seu registrando, qui quatuor antiquarij (vt putat idem Cothereau) sunt, de quibus loquitur text. in l. hac parte. C. de proximis sacrorũ scriniorũ, lib. xij. Mouetur, nam ibi dicitur φ quatuor antiquarij scriniorum, seu secretariorum memoralium segregabantur à generali scrinio memoriæ, & ei nõ obsequebantur: sed specificè erant istorum antiquorum quatuor scriniariorũ partes. Et isti quatuor antiquarij habent permixtũ munus ad obsequẽdum libris & codicillis: quiquidẽ antiquarij dispositionũ adequantur nostris cõmendatorijs secretarijs, quibus dictatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarũ incumbit. Alij verò sunt secretarij Libelleñ. Alij memoriales. Alij epistolares: de quibus ibi amplè per Petrũ Cothereau. Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cũm tantum apud principem & in aula ipsius ad illi deseruiẽdum seu obsequendũ sint prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur, les secretaires des commandemens.

Alij verò obsequuntur, & deseruiunt tantũ consistorio, & sic cancellario (qui est principalior illius) & in his quæ concernunt iurisditionem seu iustitiam, non in his quæ concernunt res priuatas principis. Et isti sunt de magno laterculo seu de magna camera, in qua sunt tria scrinia memoriæ, scilicet epistolarum, & libellorum. Ista probantur in l. prima. ij. iij. & iiij. C. de proximis sacrorum scriniorum. Et de primo scrinio vbi reponebantur literę, dixi hic ante: de secundo verò vbi reponebantur scripturæ libellorum & cognitionum potest poni exemplum. Parisius in camera parlamenti vbi reponuntur tales scripturæ qui magistri parlamenti dicuntur sunt ibi plures, sed sunt ibi quatuor præsidentes, qui præponuntur alijs magistris parlamenti, & habent ibi præsidentiã, qui possunt appellari vno respectu prępositi huius sacri scrinij, hoc est cameræ parlamenti, & hoc etiã iure vocantur proximi: quia magis se approximant principi. Sed quia istud exemplum non est bene conueniens, ideo aliud ponit magis quadrans, scilicet in graphario curiæ parlamenti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curiæ, & sunt tres principales: vnus qui dicitur grapharius ciuilis. Alius criminalis. Alius præsentationũ: & sub eis sunt alij quatuor qui in absentia eorum signant, & quilibet illorum principalium habet suum scrinium seu suam cameram, quam burellum vocant.

Et ibi vocantur præpositi dictæ cameræ, seu magistri dicti burelli, seu proximi sacrorum scriniorum: vt dicit Iacobus Rebuffi in dicto loco.

De tertio verò scrinio, in quo sunt magistri computorum prępositi, non hic repeto, cũm ante dixerim.

Aliud est scrinium in palatio regio Parisius seu camera, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates, & notabiliora facta regni, quod scrinium vocatur camera thesauri: & destinatur ibi vnus principalis præpositus, seu præsidens pro gubernatione seu custodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & præponitur alijs etiam habentibus alias claues illius, & qui etiam proximus vocari potest, cũm se magis appropinquat regi φ alij. Et tales proximi seu præpositi sacrorum scriniorum eisdem honore & dignitate funguntur, quibus vicarij principis, & ex eo tempore quo officium proximatus sunt adepti. l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorũ, libro duodecimo. Et isti possunt salutare principem, & sedere in iudicio cum iudicibus. l. in sacris scrinijs. la prima. de proximis sacrorum scriniorum. C. eodem libro.

Et aduerte φ isti secretarij propriè sunt adiutores cancellarij, vt dicit Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum. c. de auditorio principis. & debent esse septem, vt ibi dicit, vt facit textus in l. comperimus. C. de proximis sacrorum scriniorum, quorum primus inter omnes est audientiarius apud nos, qui æquiparari potest mello proximo, de quo in. l. peculiari. C. de proximis sacrorum scriniorum. qui dicitur prior illorum qui erant adiutores quæstoris.

Decimaseptima consideratio. Post principaliores officiarios supremarum curiarum videndum est de alijs pluribus iudicibus ordinarijs, qui sunt apud nos. Et primò de præfecto vrbis, qui à quibusdã adaptatur præposito Parisiensi, & Tholosani eum volunt adaptare viguerio Tholosę, quod non credo: sed inquãtum possit adaptari præposito Parisiensi videtur φ sit magnę autoritatis, dignitatis & excellentię, cũm prefectus vrbis sit illustris, vt supra ista parte, in secunda cõsideratione dictũ est. Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem, & talis ęquiparatur de iure prefecto pretorio. l. j. C. de præfectis prætorio siue vrbis &c. libro xij. dicit tamen Purpuratus in l. j. numero xcvj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. φ huius prefecturę simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisditionẽ ad pretorẽ translatã esse autor est Fenestella. Capitanei tñ ciuitatũ, qui apud nos videtur, quorum tanta nõ est potestas, vt tradit Iaco. Rebuff. in l. j. col. ij. in fine. C. de mulieribus in quo loco &c. lib. x. huic prefecto vrbis non sunt æquiparãdi. Ego autẽ dico φ huic posset ęquiparari capitaneus iustitię Mediolani, cũm prefecto pretorio ęquparetur: cũ ab eo, prout nec à prefecto pretorio appellat: et ita vidi tpe quo assidebã magnifico do. Roberto de Pardines capitaneo institię Mediolani, tempore quo illustris dñs Carolus de Ambasia erat locũtenens generalis in Italia pro Christianissimo Francorum rege.

Decimaoctaua consideratio de prætoribus tractat, qui sunt spectabiles, vt supra ista parte, in iiij. consideratione dixi: & tenent omnes in l. j. ff. de officio eius cui mãdata est iurisditio. sed quibus adaptari possint incertũ est, cũm tales prætores potestatem haberent legem condendi, seu ius quod honorarium appellabatur. §. pretorũ. instit. de iure naturali, gentiũ & ciuili. Et in vrbe pretor à preessendo nominatur, cui consulũ insignia cõcessa sunt, vt tradunt Pompon. letus & Fenestella, libro de magistratibus, ca. xix. Et, vt Varro scribit, prætor dictus, quia iure præiret: qui iura condere, vt iam dixi, & abrogare institu. solus poterat, & in causis ciuilibus, criminalibusve summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius in l. ij. §. cumq; consules. ff. de origine iuris. Ideo dicit purpuratus in dicta l. prima. numero cciiij. φ Bar. meritò eum æquiparat senatoribus & præfecto prætorio in l. omnes populi. iiij. questione j. principalis. ff. de iustitia & iure. & ideo non videtur, φ omnes alij essent similes,

miles, cũm solũ ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit dominus meus Iason in dicta.l.prima. ex quo male videtur æquiparari ducibus, marchionibus, comitibus, & episcopis, qui non possunt eo modo statuere. c. cũm inferior. extra de maio. & obedien. & hoc nisi essent vicarij principis vel præscripsissent iurisditionẽ, merũ & mixtum imperiũ, & principi reseruata: vt declarat Aretinus in l. stipulationũ aliæ, in prin. col. pe. ff. de verborũ obliga. quo casu tales essent illustres, vt dicit idẽ Purpuratus in dicta l. prima. numero ccv. vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Bald. in l. receptitia. C. de non numerata pecunia. Et ideo (vt idem Purpuratus ibi, in sequenti numero voluit) difficile videtur reperire inter magistratus nostros qui æquiparetur huic prætori, quicquid de potestatibus nostri temporis dicant Bald. & Barbatia in rubrica. C. qui admitti. Maximẽ quia nullam habẽt autoritatem nisi quatenus eis est attributa per statuta seu rescripta constitutionũ, vt tradit Bal. in authẽ. cassa. colla. prima. C. de sacrosanctis eccle. quamuis largẽ omnis magistratus possit dici prætor, vt dicit Bald. in l. fi. in prima quęstiõe. C. de ędilitijs actio. & Decius in l. vbicunq; per illum textum. ff. de reg. iuris. Huic prætori vrbis ita possunt adaptari præpositus Parisiensis, & viguerius Tholosanus, sicut pręfecto vrbis: nisi in hoc quod non habent autoritatem cõdendi ius, nisi in his, quæ respiciũt stylum iurisditionis eorum.

DEcimanona consideratio. Præsides prouinciarum per Specula. in rubrica de iurisditio. omniũ iudicũ. versicu. minimi. & per Bar. in l. prima. à quo. ibi nemo discrepat. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. tãtum clarissimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur minimorũ ponuntur. Et q pręses prouincię sit clarissimus, est textus in l. ij. in fine. C. de delatoribus, lib. decimo. Et talis etiam est rector prouinciæ. bonus tex. in l. nemini. §. j. C. de aduoc. diuerso. iudiciorũ. & qui apud nos dicitur Balliuus, & i multis locis Fracię Senescallus, quiquidẽ rector prouincię dicitur clarissimus, vt est tex. in l. vnica. §. finaut ẽ post. C. de raptu virginũ &c. & dixi supra ista parte, in v. cõsideratione. Nec tenuis est hic titulus, vt dicit Purpuratus in d. l. prima. nume. cclviij. maximẽ in superlatiuo positus. Cũ dictio clarus sit figuratẽ posita & pro insigni atq; excellenti accipiatur, eumq; denotet, qui veluti fulgore quodam famæ resplendet, ita vt perinde sit, ac si dicatur excellẽtissimus præses prouinciæ, & dicitur iudex ordinarius. textus in l. eos, in principio. C. de modo multarum. & in l. omnes. §. primo. C. de episcopis. Et licet multa iura dicant præsides clarissimos, per hoc tamẽ non excludunt quin esse possint in superiori gradu. Nam etiam senator dicitur clarissimus. textus in l. ij. C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt. qui tamen in primo gradu supersillustrium positus est supra in hac parte, in prima consideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clarissimus appellatur, & pro hoc Purpuratus allegat authenti. de Bilisario vicario consulis. colla. iij. sed puto voluisse allegare in authent. de mensura ordinandorum, in fine. colla. iij. quem tamen fore illustrem nemo vnq; dubitauit, vt etiã dictum est in hac parte, in ij. consideratione. Et prætor dicitur clarissimus in l. j. in prin. C. de tutoribus vel curatoribus illustrium &c. qui tamen inter spectabiles ponitur, vt in consideratione præcedente dixi. Etiam proconsul dicitur clarissimus, vt in l. & si seuerior. C. ex quibus causis infamia irrogatur. & tamen spectabilis est, vt superius ista parte in dicta iiij. cõsideratiõe probatur. Similiter Comites dicũtur clarissimi, vt in l. j. C. de aduocatis diuersorũ iudicum. & tamen prædictos monstrauimus esse spectabiles supra in v. parte, in xlvij. cõsideratione. & in supradicta iiij. cõsideratione. Ideo Alciatus in l. j. C. de perfectissimatus dignitate, lib. xij. & lib. iij. dispũctionum. c. iiij. bene se resoluit in his altercationibus, dicens non fuisse firmas magistratibus ipsis dignitates: sed solitas concedi secundũ merita personarum, & considerata plerũq; loci cui præerant qualitate. Licet non neget hoc crebrius fuisse verũ, quod à doctoribus tradit, & post eũ Purpuratus in d. l. j. nume. cclxiij. sic cõcludit, q cũ appellatio præsidis generalissima sit, sic q largissimẽ accipitur pro eo q præest alicui rei, vt per textũ in l. j. & ibi glo. j. ff. de officio pręsidis. Largẽ qñ dicitur pręses prouincię, & sic præses secundũ varias potestates diuersimode põt in his magistratuũ gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri possit, q inter illustres cõnumeretur: vt in præsidibus seu pręsidẽtibus parlamẽtorũ, de quibus supra ista parte, in ix. cõsideratiõe. Et hoc propter concurrentẽ quo ad quædã autoritatẽ præfecti pretorio, & q a specialiter principis est cõsiliarius, ex quibus illustratur. Sed quicquid sit, pręses prouinciæ maius imperiũ habet oĩbus post principẽ. text. in l. pręses prouincię, quę est tertia. ff. de officio pręsidis. Etiã quandoq; perfectissimatus dignitatẽ dicitur habere, vt dicit Purpuratus in dicto loco, nume. cclxv. cũm tribus sequentibus. Et q pręsidis nomẽ generale sit ad om̃es magistratus prouinciarũ rectores, vide Petrũ Cothereau in suo schedulari magistratuũ ciuiliũ. c. de pręsidibus prouinciarũ. vbi amplẽ de his. Dicit tamen Budęus in l. si in aliquã. ff. de officio procõsulis, q balliui seu senescalli dicũtur pręfecti aut etiã iuridici, & non cõtinentur nomine proconsulis nec pręsidis, quia in Gallia nõ sunt prouincię sed prouinciolæ. Itẽ quia ab his appellatur ad curias parlamentorũ. Sed tuẽdo communẽ videtur, q vocari possint præsides prouincię, nec est respicienda multitudo terræ, sed potestas. Itẽ à sentẽtia pręsidis & proconsulis appellatur. l. ij. & fi. C. de tẽporibus & reparatio. appellationũ. & in l. j. ff. quis & à quo appelletur. Et aliqñ prouincia capitur pro territorio, siue districtu, vt in authen. qua in prouincia. C. vbi de crimine agi oportet. Et aliqñ vnus pręsidatus dicitur vna prouincia, pręses enim erat caput prouincię, & ei suberant plures ciuitates, vt in oĩbus. ll. quę faciunt mentionem de præside prouincię. Et si fuerint facti duo præsides in eadẽ prouincia, censentur duę prouinciæ. l. si eadẽ. ff. de officio assessorum. & non capitur hic, vt appellatione prouinciæ veniat regnum seu regio, vt est Francia, Hispania, Germania, Italia, & huiusmodi. de officio pręsidis, & q iudicem oportet habere iuris & ęqui notitiam, voluntatem boni, & potestatem exequendi: & q iuramento debet esse legibus alligatus, & à sordibus munerum alienus, vide in Policratico, libro v. c. xj.

Igesima consideratio. In patria nostra ducatus Burgũdię habemus & alia officia seu magistratus, qui dicuntur iudices Cancellarię cõtractuum ducatus Burgundiæ, quibus dicitur præesse, qui apud nos dicitur gubernator Cancellarię contractuum ducatus Burgundiæ, quod est officium ordinarium, & cuius iurisditio ordinariẽ exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones seu præfecturę balliuorum exercentur) per se, si velit, aut suos locũtenentes, & ab eorum sententijs ad supremam curiam appellatur: & de isto

etiam infra ista parte, in xxxviij. cōsideratiōe dicetur. Sed videndum est, quæ sit eius autoritas, & vtrum sit æqualis præsidi prouinciæ, seu balliuo, an verò inferior: & si sint in loco indifferēti, quis istorū præcedere debeat. Nam, vt videmus, sua est cognitio tantū ad cōtractus receptos sub sigillo cancellariæ ducatus Burgūdiæ, qui habent executionem paratam, ex quo videtur delegatus à principe ad vniuersitatē causarum. Ex quo ergo est delegatus à principe, videtur esse maior præsidi prouinciæ, & sic balliuo qui est ordinarius. Cùm delegatus à principe sit maior quocūq; ordinario, vt est casus in c. studuisti. extra de officio delegati. melius probatur i c. pastoralis. de offi. ordinarij. & in c. sanè quia. de officio delegati. vt dicit Alexā. in rub. ff. de offic. eius cui mandata est iurisditio. col. j. & hoc communiter tenetur. Ratio est, qa delegatus repræsentat ipsum principem delegantem. c. sanè, le second. de offi. delegati. Abbas in c. decernimus. col. ij. de iudicijs. extra. Ideo eius volūtati se conformare debet. c. super literis. de rescriptis. limitando vt ibi per Decium v. notabili. & consil. cxliij. colū. ij. Ideo Alciatus in paradoxis, libro ij. c. xij. disputat vter in iudicando dignior esset delegatus, an verò ordinarius iudex, & cōcludit delegatum: &, vt dicit, licet doctores qui de hoc disputant nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat tex. in l. j. C. de officio vicarij. vbi si vicarius & comes simul cognoscāt de causa, vicarius tanq; à principe delegatus præferēdus est. facit doctrina Bart. in l. duo. ff. de re iudicata. vbi si ordinario iudici fuerit adiunctus delegatus à principe, qui aliā sententiam tulerit quàm ordinarius, quòd sententia delegati vim obtinet, potiusq; ordinarij, cùm delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, q; cùm in causis concernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellariæ receptis datus sit delegatus à principe, siue tanquā collega siue etiam per modum priuationis iurisditionis, q; videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alexan. consi. lxxix. inci. circa primū. col. iij. versicu. quis igitur. in j. volu. q; delegatus papæ est maior episcopo, & delegatus ab episcopo est maior vicario episcopi in illa causa: vnde ab eo ad vicarium nō posset appellari. Romanus singulari cccclviij. incip. tu habes titulū & communem. tenet Guido Papę q. cclxxij. & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem causarum, vt per plura tenet Alexan. in l. more. ff. de iurisdi. omniū iudicum. & Decius in c. cùm causam. extra de appel. in fine.

Contrarium tñ mihi videtur esse de iure dicendū hoc casu, videlicet q; dictus gubernator non sit maior nec dignior pręside prouinciæ, & sic balliuo, cùm præses prouinciæ in ea prouincia in qua est, maius imperiū habet oībus post principem, vt dicit tex. in l. pręses prouinciæ. iij. ff. de officio pręsidis. & dixi in pręceden. consideratiōe. & talis gubernator cācellariæ est tantū iudex ad certas causas, creatus à principe in priuilegiū alteri. s. Philippo primo duci Burgūdiæ concessum, eo quia dux Burgūdię nō erat supremus, nec habebat talem potestatē, q; executiōes factæ virtute sigilli sui haberent executionē paratā, quod obtinuit à rege, vt videlicet haberet iurisditionē cancellariatus, quæ videtur depēdere à Cācellaria Frācię, quę tantæ potestatis est, q; instrumenta sub sigillo regio recepta, habēt executionem paratam, ideo hoc casu nō videtur q; fuerit solum delegatus, imo fuit creatus talis iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere rex, cùm noua officia creare possit, vt dicit Alberic. de Rosate in l. studentibus. quæ est prima. C. de officio pręfecti vrbis. Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica. des iustices. versicu. Vnde nemo potest. & in hoc quando esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ex quo est perpetuus, & non tēporalis dicitur habere iurisditionem ordinariā, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem causarum, tamen quia sunt perpetui habent iurisditionem ordinariam: quoniam quando cōmittitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisditio ordinaria. Ita Alexan. & domi. meus Iason, & post eos Purpuratus in l. more. col. vij. & viij. ff. de iurisdi. om. iudi. Ex quo maximè hodie talis gubernator instituitur tanq; ordinarius, & nō tanq; delegatus, ita quòd loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere autoritate concedentis. s. regis, sed tanq; ordinarius loquitur, ita q; pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cùm ordinario in illo genere causarū prouenientium ex virtute sigilli, & sic videt, q; possit æquiparari magistro cēsus, qui dicitur clarissimus, vt in l. cōsulta diualia. C. de testamentis. Ex quo videndum est an sit datus accumulatiuè cùm ordinario, an verò priuatiuè, ita q; ordinarius possit semper se intromittere de huiusmodi causis si per partes primò adeatur. Et videtur in hoc si ęquiparatur magistro cēsus, q; nō, vt est tex. in l. testamenta omnia. C. de testamētis. vbi Angelus multū se extendit circa huiusmodi dubiū, & dicit istū articulum multum esse intrincatū, sed tandē sic distinguit. Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio causarū alterius ad eandem causam, quod omībus alijs intelligitur denegata. l. cùm prętor. ff. de iudicijs. alias nil vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem si post tale præceptū alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiuè constitutis æquiparando mandata adinuicem, vt dicit glo. in l. iudicium. ff. de iudicijs. coniuncta l. si quis cùm procuratorio. §. fi. ff. de procurato. & in c. j. de procurato. libro vj.

Quandoq; sunt plures habentes iurisditionem vniuersalem ordinariam, & vna causa contēta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinarijs, & tūc idem vt intelligatur delegata alijs: de quo dicit esse casum in terminis in dicto c. studuisti. extra de officio delegati.

Quandoq; plures habēt iurisditionem vniuersalem, & vnus habet iurisditionem in certa specie causarum contēta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicē habentem in ea specialem cōmissionē, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimatur. & de hoc dicit esse textum in dicta l. j. C. de officio præfecti vrbis.

Quandoq; contingit q; plures habent iurisditionem ordinariam vniuersalem, & certum genus causarum indeterminatè vel determinatè, quo ad certum genus personarum committitur alijs, & tunc aut constat de intentione vtrum voluerit auferre habenti vniuersalē iurisditionem vel non, & tunc stamus sub certo. Aut verò non constat, & tunc cōmissio specialis fit fauore personarū, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut fit fauore reipublicæ, aut dubitatur: si fauore personarum, tunc aut fauor est eis, quòd intelligatur adempta omnibus alijs iurisditio, & intelli-

& intelligitur adempta: dat exemplū. si monachi vnius monasterij impetrent à papa certum determinatū visitatorē, quia ille solus visitabit & nō alius, sic intelligit quod habetur in l. quod in rerū. §. si quis. ff. de legatis primo. & ibi per Iacobum de Arena, vt in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur quod habetur in l. fi. C. de apparito. magistrorum militū, li. xij. vbi apparitores eorum habent certos iudices, & nō alios. l. fi. C. de iurisdi. omniū iudi. Si verò fauor est eis habere plures iudices, vt in scholaribus, & tunc non intelligitur alijs adempta iurisditio, vt in authen. habita. C. ne fi. pro patre.

Si verò eorum iurisditio attributa est, vt in inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate, & tunc nihil detrahitur iurisditioni ordinarij, vt in c. per hoc. de hæreticis, libro vj. & in c. statuimus. iuncta glo. Innocen. de offi. delegati, eodem libro vj. Ita dicit Angelus in d. l. testamenta omnia. C. de testamētis. si fauore reipublicæ sit data alicui aliqua potestas seu iurisditio in aliqua specie causarum fauore reipublicę: quoniam nō videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali, eo quia expedit plures habere potentiam cognoscendi, & determinandi causas tam ciuiles quàm criminales, in authen. vt differentes iudices. & l. ij. C. vbi de crimine agi opor. Ista est distinctio Angeli in d. l. testamenta. ex qua videtur quòd cùm hæc potestas sit tam in fauorem ducis Burgundiæ, & suorum, etiam reipublicæ: & quòd in concessione illius iurisditionis nō est expresse adēpta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem reipublicæ, quòd talis potestas iudicis Cancellarię non est data priuatiuè ad iudicem ordinariū, & sic ad balliuū, qui ante huiusmodi cōcessionem etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus pręcisis, sed tantū accumulatiuè, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur quàm iudex dictæ Cācellarię: & ita se obseruat consuetudo apud nos. Non tamen pręses valet eius iurisditionem impedire, vt in simili dicitur de defensore ciuitatis, in authē. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collatione iij.

Et de materia amplissimè Barba. in d. c. studuisti. extra de offic. delegati. ad quem vltra alios recurre: & in c. cùm contingat. col. iiij. extra de foro competēti. vbi plures decisiones & remissiōes ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid sit, concludendum est quòd semper balliuus est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordinarius in certo genere causarum, & balliuus maius imperiū eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia. & allego textum ad prædicta multum clarum in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionum. vbi dicit: reuerentia non solum ab inferioribus sed etiam à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum debetur atque defertur.

Vigesimaprima consideratio. Apud nos etiam sunt aliæ diuersę & penitus distinctę iurisditiones à iurisditionibus ordinarijs balliuatus, & cancellarię contractuū supra nominatis, qui etiam habent omnimodam iurisditionem in certo genere causarum: vt sunt gruarij duo in Burgūdia, quorum vnus dicitur gruarius Burgundiæ, & habet cognitionem in sua gruaria in tribus balliuatibus Diuionensi, scilicet Auxeti & montis. Alter verò est Heduensis, qui cognitionem habet in balliuatibus Heduen. Cabilonen. & Cadrellē. Et cognitio seu iurisditio eorum se extendit circa forestas, ligna & nemora principis, & de forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediate subsunt curiæ supremę, ita quòd ab eorum sententijs immediate ad supremam curiam appellatur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisditionem in auditorijs publicis: sed an tales debeant præferri balliuo semper, vsque nunc non prę̄fuerunt balliuis, sed balliui eos præcedunt in quibuscunque congregationibus. Sed ex pręcedenti consideratione cogita an balliuus posset cognoscere de forefactis, seu emēdis factis in lignis seu nemoribus & stagnis regijs, cùm isti habeant iurisditionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiui aliàs magnum gruarium Franciæ, qui dicitur magnus magister aquarum & forestarum dicentem, quòd isti gruarij erant sub eo sicut sunt alij in Francia, & quòd volebat constituere locūtenentem generalē in Burgūdia, qui nō subijcerentur eis, sed nō credo quòd potuisset fecisse, ideo aliter non insisto. Et tales gruarij possunt dici præfecti lignorum, seu forestarum, & aquarum. Et hac dictione foresta vtitur tex. in c. cùm dilecti. extra de donatio. & ibi gloss. j. exponit, quòd foresta est locus in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venandi, sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ, & vix illa loca carēt feris. Sed gruarij vocantur ad similitudinem illorum qui antiquitus gruarij dicebantur, qui aucupio principis præerant, hodie qui custodię & gubernationi forestarum & aquarum præsunt & pręficiuntur, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. des forestz & riuieres. articu. vij. in fi. Et sic videntur esse præfecti, & in dignitate seu ordine spectabilium, secundùm quod sunt communiter alij præfecti, vt dicit Specula. in rubrica. de iurisdi. omnium iudicum, ad principium. versic. medij. Sed si hoc esset verum, videretur quòd præferēdi essent balliuis seu pręsidibus prouinciarum, qui videntur esse clarissimi, vt sæpè suprà dictum est: licet etiā spectabiles dici possint, saltem hi à quibus non appellatur. Nec credo quòd gruarij nostri sint spectabiles, sed in inferiori gradu collocabuntur: verùm bene crederem magnum gruarium Franciæ debere præcedere balliuos & senascallos præter Præpositum Parisiēsem, qui æquiparatur præfecto vrbis, vt supra hac parte, in xv. cōsideratione. Et iste est maior omnibus alijs, & habet iurisditionem in palatio Parisiensi in mēsa marmorea.

Alia tamē vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius libro antiquarum lectionum xiiij. c. vj. in fi. qui ingenium exercuit in laudabili tantę materiæ descriptione: & ibi syluarum præfecturam consulibus iniungi solitam cōprobat, & pro hoc primum citat Virg. illud ex Buccolicis.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimus poëta) morē respicit veterem, quo consulibus syluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus materia vnquā deesset, quæ sanè prouincia minor diceba tur, vt à maioribus distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datā scribit operam, vt prouinciæ futuris consulibus minimi negotij. i. syluæ collesque decernerentur. Apud iureconsultos de prouincijs minoribus mentio est, in quibus syluarum statuitur cura. hæc ille. Opinor, quòd voluerit intelligere, & allegare rubricam cùm duabus eius ll. de cupressis, &c. libro xj. C. sed in l. ij. interpretes, vt Lucas de Penna, & Ioan. de Platea, ex illis verbis insertis in d. l. ij. ibi: sciant absque permissu magnitudinis tuæ arborē præcidendi vel

transferendi licentiam denegandam: referunt ad permissionem praefecti praetorio, & non consulis, sed hoc non arguit inconcussè, quia non constat cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletiua à dictis interpretibus, in casus illius legis positiōe: & si ita esset forestarij nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est ꝙ super illa l. secunda fundatur constitutio seu ordinatio regia qua cauetur, vt de forestis regijs nulli sit licitum incidere arbores, non merchatas ad mercham regis, nec eas collapsas alibi transferre absq; permissione forestariorum sub certa poena, vt in simili notat ibi Bart. & post eum Ioannes de Platea: pro quo gloss. optima in verbo, saltui. in l. si serui vestri. C. de noxalibus actio. & hoc ex identitate rationis.

Etiam dicitur, quòd quaedam possunt cōcedi per istos forestarios seu praefectos syluarum, quae non possunt cōcedi per alios: vt etiam in simili ibi notat Ioannes de Platea, qui & ibi notat vnam arborem aestimari ad valorem vnius librae auri, & multa alia, puta quando quis dicatur incidere arborem, & sic poenam incurrisse: & si inciderit tantum partem arboris & non totam, an incidat in poenam incidētis arborem: & qui incidit geminam arborem vna copula cōiunctam, an punietur pro vna vel duabus. de quibus q. ad eum ibi recurre.

Vigesimasecunda consideratio. Idem à simili vt in praecedenti consideratione dicendum esset de Granatarijs, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici praefecti salis. Sicut dicitur de praefecto annonae, & de alijs praefectis, de quibus in praecedenti cōsideratione: aut fortè comites horreorum, vt in simili vtitur his verbis text. in l. vnica. C. de pistoribus, libro xj. Sed cùm haec officia non sint principalia officia praefecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalibus Franciae: quibus data est omnimoda cognitio, potestas & iurisditio de sale, tanquam sit de his in quibus rex habet plura iura, commoda, indictiones seu gabellas, ideo tales sublaterni officiales non sunt in tanta dignitate quanta principales: prout etiam videmus de receptoribus particularibus prouinciarum seu praefecturarum, qui dicūtur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & thesaurarij generales, & receptores generales, de qbus supra dictum est in parte praecedenti.

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisditionem & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas curias parlamentorum, prout de balliuo seu praeside prouinciarum.

Et de his memorat Guaguinus in suo compendio super Francorum gestis, libro vij. c. ij. vbi ait. Cùm multa & grauia bella inter Philippum Valesium Francorum regem, & Edoardum Angliae regem mota essent. Cùm Philippo parum pecunia sufficeret, nouam exigēdae pecuniae formam excogitat, qua sine cuiusq; conditionis discrimine omnes regnicolae tenerentur. Sal quo nemo facilè abstinet cōparari aliunde ꝙ ex publicis, quae instituerat prō ptuarijs vetat. Quod autem à mercatoribus aut emptum hactenus, aut posthac emendum esset id ab ijs quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum praetio indicto distribuendum fore. Id tributi genus, & si graue multis visum est, ad hanc tamen vsque aetatem penditur, ingeniosum profectò (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens rebus pecunia quotannis venit.

Vigesimatertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de electis franciae, qui habent suas certas & distinctas prouincias in regno, & cognoscūt de tributarijs, capitationibus seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante preses prouinciae: vt tenet Petrus Cotherau in suo schedulari magistratuū ciuilium, titulo de praesidibus prouinciarum. Et ibi scribit quomodo nomē praeses est generale ad omnes magistratus, prouinciarum rectores, ex quo videretur dicendum, ꝙ etiam tales iudices particulares habentes cognitionem & potestatem in certo genere causarū vltra balliuos & senescallos possent etiam dici praesides, quod non est dicendum ex ante deductis in praecedentibus considerationibus, cū talibus non sit attributa iurisditio priuatiuè: sed accumulatiuè, ex quo (vt saepè dixi) videntur iudices dati ad certum genus causarum.

Vigesimaquarta consideratio generalis est, in qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus & iurisditionis caeteris paribus ratione magistratus praeferēdi sunt omnibus alijs & in sedendo, cùm honor debeatur in sedendo. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi. Iacobus Rebuffi in l. ij. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. Et debet iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimior. c. episcopus xcv. distinc. Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primū videlicet & supremum, in quo debet sedere ipse magistratus seu iudex ad ius reddendum. Secundum & inferiorem, vbi recipiendi sunt viri illustres, cùm personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium & infimum, qui reliquis altercantibus deputatur, vt patet in d. l. quoties. §. sedendi. vbi est tex. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati secundùm eorum gradus prerogatiuam, vt infra dicam. facit. l. fin. C. de officio diuersorum iudicum. non autem in primo. l. j. C. de offi. ciuilium iudicum. vt sit delectus aliquis inter eos secundùm Speculat. titu. de aduocato. §. v. incipi. hic dicendum. in princ. pro quo facit tex. in c. fin. incip. episcopos. xvij. distinctio. Et quantumcūq; quis sit maximus & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. in authen. vt ab illustribus. §. sancimus. iuncta gloss. in verbo, indignè. collatio. v. Ita dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de apparitoribus praefecti vrbis, libro xij. Et de laude & honore huiusmodi iudicum amplè scribit Rodericus in suo speculo vitae humanae, libro j. c. xiij. ꝙ tales sunt honorandi à cunctis mortalibus, imo etiam apud gentiles plurimum honorabātur, vt ait Valerius. Quoniam Apollo requisitus de iustis magistratibus, respondit se nescire, vtrum deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit vt illud omni potentatui praeferrent. Quod enim, teste Cicerone, praeclarius dignius ꝙ inter mortales exercitium excogitari potest, ꝙ vnum hominem in republica reperiri qui communi vtilitati seruiat, qui communia pro suis, sua pro cōmunibus habeat, qui velit & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem, decus sustinere &c. vt ibi. Et non solum tales honorari debent, imo beati dicuntur, vt habetur Psalmo cv. qui faciunt iudicum & iustitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorandi. c. vt debitus. in gloss. j. extra. de appella. Specula. in tit. de aduocato. §. v. in prin. vbi dicit ꝙ iudex debet sedere propter honorē, & aduocatus stare. tex. in l. quisquis. in fi. C. de postulando. & idē

Specula.

Specu.ti.de disputatio.& alleg.aduocatorũ.§.vj.in prin. Imo iudices sunt nobiles,& acquirũt nobilitatẽ ex officio iudicis:intellige tamen de iudicibus principis,in loco vbi sunt iudices,vt est tex.& ibi Bar.in l.iudices.C.de dignitatibus,lib.xij.dixi in cõmento nostro super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ,tit.des enfans de plusieurs lictz. §.iiij.in glo.j.versi.& ideo etiam.& ĩ.latius dicam.

Aduerte,ꝙ iudicis appellatione venit maior iudex,in authen.de iudicibus.colla.vj.& in authen.vt omnes obediant iudi.prouinciarum.collatio.v.Bald.in l.j.in ij.lectura.in prin.ff.de iurisdi.omnium iud.& etiam ordinarius, vt in d.authen.vt omnes obediãt.§.si verò alter.& ibi notat gloss.in verbo,iudex.Et intantum honorandus est iudex in loco suæ iurisditionis, ꝙ debet sedere in cathedra præ omnibus alijs.tex.est in authen.de iudicibus.§.sedebant.colla.vj.Imo,vt dicit Ange.ibi,coguntur sedere in cathedra.facit tex.in dicta authen.vt ab illustribus.§.sancimus.colla.v.& in d.l.j.C.de officio ciuilium iudicum. & d.l.fin.C.de officio diuersorum iudicum.d.l.quisquis. §.fin.C.de postulando.& d.l.fi.§.sedendi.C.vbi senatores &c.Specula.tit.de sententia.§.iuxta.versi.item est nulla ratione modi.

Et talis sedes dicitur sapientiæ & scientię secundùm Hierony.in tractatu de fide & credulitate.Et ad hoc legitur ij.Esdræ viij.c.ꝙ Esdras stetit super gradum ligneum quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moysi.Et qui bene sederit super cathedram,honorem accipiet cathedræ:qui verò malè sederit,iniuriam facit cathedræ.tex.in c.multi.xl.distinctio.

Intantum est etiam honorãdus,ꝙ inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto,serico,vel alio nobili panno:in circuitu cuius est circulus aureus, quod ornamentum propriè dicitur fasciale:dictũ fasciale, eo quia olim fasces erant lanistæ.i.falciolæ purpureæ, quibus redimebãtur coronæ lauri,quas qui gestabant in summis fascibus.i.dignitatibus & magistratibus positi dicebantur. Et aliquãdo dicũtur fasciæ & non fasces,vt in l.argumento.ff.de auro & argen.lega.Et tales deponebant iudices finito officio in aduẽtu successoris.tex.in authẽ.vt iudices sine quoquo suffragio.§.necessitatẽ.in prin.colla.ij.Et tales olim iudices fasciati præerant oĩbus alijs, quorum præsentia terrorem oĩbus inducebat.Hodie verò apud nos & in parlamento Parisiensi,& in alijs parlamentis Francię, tale ornamentum dicitur mortarium:vt dixi supra in prima parte,in ix.conclusione,in fine.

Intantum etiam tales iudices honorantur,ꝙ doctorali cappa induuntur,quæ infula dicitur,de qua in l.j.C.de tẽpo.& reparatio.appella.& in l.fin.C.de primicerio,libr. xij.& in l.fin.in princip.C.de decurio.libro x.Et infula propriè dicitur ornamentum honoris,& est magna adiectio honoris deferenti:& dicitur infula quasi influa,secundùm Cy.in l.fi.C.de quadrię.præscriptione. ex quo in ea influit dignitas,qua ornantur iudices & consiliarij.d.l.fi. C.de decurionibus.

Intantum est etiam honorandus iudex,ꝙ filius iudex præfertur patri,vt refert Aulus Gellius in secundo noctiũ Atticarum libro.c.j.vbi ait,ꝙ filius in gerendo magistratu præferendus est patri,& eidem pater cedere ac præstantiorem locum dare debet.Recitando historiam de clarissimo viro præside Cretæ prouinciæ,qui cùm ipse & eius pater Athenas ad visendum cognoscendumꝗ Taurum Philosophum adijssent,ac inter eos qui potius sederet, ac potiorem locum obtineret, disceptaretur, hanc super ea re Taurus perpense & ponderate tulit sententiam.In publicis locis atꝗ muneribus, atꝗ actionibus patrum iura cum filiorum qui in magistratu sunt potestatibus collata, interquiescere paululum & conniuere.Sed cùm extra rempublicam in domestica re, atꝗ vita sedeatur, ambuletur,in conuiuio quoꝗ familiari discumbatur, tum inter filium, magistratum & patrem priuatum publicos honores cessare,naturales & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur historia de filio Quinti Fabij maximi existente consule, qui patrem equo descendere iussit:de qua etiam apud Valerium maximum in titu.de institutis antiquis. Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentem ad consulem veni re debere,sed honoris gratia antequã consuli appropinquasset,descendere.Cuius Valerij verba sunt hæc.Idem Fabius à senatu legatus missus ad filium Consulem Suessam postquam animaduertit eum ad officium suum extra mœnia oppidi processisse,indignatus quoꝗ quòd ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset,plenus iræ sedere perseuerauit:quod cùm filius sensisset,proximo lictori vt sibi appareret, imperauit.Cuius voci Fabius continuò obsecutus. Non ego (inquit) fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires consulem agere:nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur,verùm publica instituta priuata pietate potiora iudico.Facit quia contemni solet magistratus,ac regendi frãgitur autoritas,dum nimium seruatur humilitas.tex.in c. quando.lxxxvj.distinctio.Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum & autoritatem,ne contemptibilis videatur.l.nec quicꝗ.§.circa.ff.de officio proconsulis & legati.& l.obseruandũ.ff.de officio præsidis.& dixi in procemio huius libri.

Aduerte tamen quòd omnia post religionẽ sunt ponenda,etiam in his in quibus summæ maiestatis decus cõspiciendum videtur,vt in imperio,ita ꝙ nullus ratiõe officij honoris seu magistratus seu consulari aut prætoria dignitate fungatur,consequi debet immunitatem,aut vacationẽ,seu excusationẽ prætendere debet ab officio & labore circa sacra impendendo,prout recitat Valerius, titu.de seruata religione.Exemplum de L.Furio Bibaculo,viro pij simul ac religiosi animi,qui prætor à patre suo collegij saliorum sacerdotũ magistro iussus sex lictoribus præcedẽtibus,arma ancilia tulit,quamuis vacationem huius officij honoris beneficio haberet.Et ibi reddit rationem Valerius,quia nunꝗ dubitauerunt sacris imperia seruire, ita se humanarum rerum futura regimen existimãtia,si diuinæ potentiæ benè & constanter fuissent famulata.Et sic non est dedecus magistratibus,dum deferunt & portant capsas sanctorum,aut pallium,seu velum corporis Christi in festo eiusdem,dum itur processionaliter per vicos vrbis,apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte,ꝙ iudices seu officiales principis,quoties contigerit celebrari festum vel congregationem in honorem principis,vel fieri focos publicæ lętitię, ob partam victoriam contra hostes,vel natiuitatem liberorum,vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam,debent huic actui interesse,per textum ad literam in l.si quãdo.C.de statuis & imaginibus.Et ideo cùm ibi sint ob reuerẽtiam principis,vt ornamentũ actui præbeatur,debent alios præcedere.

Iudex etiam aduocatis in sua curia seu auditorio po

ſtulantibus præcipere poteſt,vt dent ei cõſilium in cauſis tãgentibus principem,vt dicit Iacobus Rebuffi in l.in ſacris.j.per illũ tex.C.de proximis ſacrorũ ſcriniorum,lib. xij.Et idem ibi notauit gloſ.per tex.in l.ſancimus,in fine. C.de aduocatis diuerſorũ iudiciorum.& c.paſtoralis.§.j. extra de officio delegati.quod extende etiam in cauſis criminalibus ſecundũ Ioannẽ de Platea ibi,per.l.cuſtodias. ff.de publicis iudicijs.Et licet hodie aduocati non percipiant ſalaria ex publico,tamen ſalaria ſeu honoraria,quę percipiunt à clientulis ſuccedũt loco ſalariorum publicorum,ſecundũ Bar.in l.prouidendũ.C.de poſtulãdo.cũ illa percipiant autoritate principis,& ad poſtulandũ admittantur cũ licentia principis,ſeu ſuorũ iudicum.l.petitiones in prin.C.de aduocatis diuerſorũ iudicũ.l.nemini. & l.petitionẽ.C.de aduocatis diuerſo.iudi.Scias tamẽ ꝙ Paris de Puteo in tractatu de ſyndicatu .in verbo, poteſtas.charta xxv.poſt longam diſputationem concludit, ꝙ nõ poſſunt cogi aduocati & iuriſperiti conſulere etiam pro fiſco ſine aliquo ſalario,& ibi multum ſe extendit circa huiuſmodi materiam.Apud nos ſeruatur,ꝙ coguntur dare conſilium in cauſis criminalibus,quæ decidi nõ poſſunt per iudices ſine conſilio quatuor peritorum,ſecundũ ordinationes & conſtitutiones regias.

Et quia hic ſe ingerit occaſio,pertractare libet quod recitat Cælius poſt Ariſto.lib.xij.lectionũ antiquarum.ca. xlvj.Ire verò ad iudicẽ ait,eſt ire ad ipſum ius,quia iudex eſſe debet veluti animatum ius.i.ſanctus,inadulabilis,inexorabilis,erectus,terrificus.Nã Cicero in legibus,Magiſtratũ eſſe dicit legẽ loquentem:Legem verò mutũ magiſtratũ.Et ibi Aegyptium iudicẽ vice adagij intelligi ſcribit ſanctum,nihil pręmio,nihil metu à iuſtitiæ ſemita digredientem:& planè eum qui gratiæ nihil prorſus tribuit. Nã tu quis es,qui iudicas? Mala vtiq; audita te nõ moueant,aut paſſim dicta abſq; certa probatione nunq; credas,ſed ante audita diligenter inquiras,nec præcipitando quicq; agas,vt ait tex.in c.nullũ.xxx.q.v.Eſtq; talis iuſtitia ipſa iuſtior,& vel Stachane ęquior.Eſt autem doribus trutina.Non aberrabit vtiq; is à vero.Et,vt in veterum monumẽtis reperitur, Aegyptijs regibus ex præſcripto legis antiquæ fuit iudices mox futuros iureiurando adigere, ne ſi rex quidem iniuſti quippiam iniunxiſſet à virtutis medio non declinaturos, nec lineam omnino,quod dicitur moturos:quia patienter(vt ait Romanus pontifex.in c.ſi quando.extra de reſcriptis.)ſuſtinebimus,ſi nõ feceris,quod praua nobis fuerit inſinuatione ſuggeſtum. facit c.licet.xvj.q.iij.& l.nemo.C.de ſenten.& interlocu. omnium iudicum.Etenim quandoq; per nimiam importunitatem petentium princeps nõ concedenda concedit. tex.in l.j.C.de peti.bonorum ſubla.libro x.& c.cũm in iuuentute.extra de purgat.canonica.quæ res omnium cẽſetur excellentiſſima,quãdo neq; heſperus neq; lucifer ita nitet,ſicut iuſtus vir.

Vigeſimaquinta cõſideratio. Quæ dicta ſunt de balliuis ſeu ſeneſcallis in ſupradictis cõſiderationibus, habent locum in eius locumtenentibus,qui ſunt magiſtratus iuſtitiæ,& exercẽt iuriſditionem omnimodam:& eiſdem honor talis & reuerentia debetur,quæ & domino. tex.in c.vlt.xciij.diſtinctio.vbi eſt hoc verbum,locumtenens.dixi ſupra iſta eadem parte,in x.conſideratione.ver ſicu.ſed videtur.

Intellige tamen de locumtenentibus generalibus, qui reſident & præſunt in loco principaliori ſedis balliuatus ſeu ſeneſcalliæ,cũm habeant officiũ à rege qui eſt lex animata in terris,vt dicit tex.in §.fi.in authẽ.de cõſulibus.col la.iiij.& vigor iuſtitiæ ſecundũm tex.in l.prohibitũ,in fine.C.de iure fiſci,lib.x.quoniam tales habent eandẽ poteſtatem,quam ordinarius ex codicillis hoc eſt literis officij,& per ſtatuta ſeu ordinationes regias.Secus autem de locumtenentibus particularibus ſeu localibus in aliqua ſede balliuatus qui eſt ſolum commiſſus ab ipſo balliuo: quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia,vt tenet P.Francus in c.grandi.in v.notabili.de ſupplenda negligentia prælatorum.tamen non habet eandem poteſtatem,quia non habet cognitionem cauſarum meri imperij.Ita dicit Bald.in authen.ſed nouo iure.in princ.C. de ſeruis fugitiuis.& ſic locumtenens autoritate hominis non poteſt imponere pœnam ſanguinis,ſed locumtenẽs autoritate legis vel principis ſic.gloſ.fi.& ibi per Bart.in l.ij.C.de officio eius,qui vicem alicuius iudicis vel præſidis obtinet.Bart.in l.j.§.hi quibus.ff.de legatis iij.dixi in commento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgũdiæ,in rub.des iuſtices.in glo.& droictz.in additione incipien.concorda prædicta.

Sed an tales balliui ſeu ſeneſcalli habentes locumtenẽtes poſſint exercere iuriſditionem in abſentia ſuorum locumtenentium aut commiſſorum,vel etiam in præſentia:dic quòd ſic,quando ambo ſunt à lege.Nam locumtenentes generales,vt ante dixi,conſtituti & ordinati ſunt à principe,qui eſt lex viua,& habent iuriſditionem vniuerſalem,ſecus in alijs.Ita tenet Cardinalis Alexandrinus in §.ad hoc.verſiculo pone capitaneus.colũ.ij.titulo.de pace iuramento firmata tenenda, in vſibus feudorum.Et ex dictis illius videtur quòd dominus gubernator cancellariæ contractuum ducatus Burgundiæ (de quo ante in xvij.conſideratio.) ex quo habet commiſſos locumtenẽtes ſub ſe per ſeipſum ad exercendam iuriſditionem ſuæ gubernationis,ꝙ in eorum abſentia non poteſt exercere illam iuriſditionem.

Vigeſimaſexta conſideratio erit de iudice locũtenente criminali ſeu maleficiorum,qui in iure dicitur latrũculator:vt eſt textus in l.ſolemus dicere.§. latrunculator. ff.de iudicijs.ſic dictus,quia de latronibus iudicat,vt ibi dicit glo.fi.hic iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & poteſtatis eſt, nam de cauſis criminalibus cognoſcit:& quia præerat capitalibus cauſis & ſententijs, ideo quęſtor dictus eſt ſecundũm gl.pe.in l.vnica.ff.de officio quęſtoris.Vnde Budęus in l.ij.ff.de origine iuris.dicit: quęrere enim eſt informationẽ facere,& legibus vindicare.A quo quęſtio pro publico iudicio:accipitur etiã pro tormẽtis & inquiſitione,vt in l.itẽ apud Labeonẽ.§. quęſtiõis. ff.de iniurijs.l.j.§.quęſtionẽ.ff.de ſenatuſ.ſyllaniano.& toto titulo de quæſtionibus.ff.& C.vnde decernere quęſtionem dicimus:& iudex quęſtionis prætor dicebatur ſecundũm Budæum,vel fortè præfectus vrbis,cuius magna poteſtas erat in criminalibus,vt in l.j.ff.de officio præfecti vrbis.Idem qui & quæſitor,qui publicis iudicijs exercendis & maleficijs puniendis præerat. Virgi.quæſitor Minos vrnam mouet.& Claud.quęſitor in alto conſpicuus ſolio pertẽtat crimina Minos.Et propriè cum hoc habet poteſtatẽ præfecti vigiliũ, cũm de nocte etiã per ſe & ſuã familiã circuit ciuitatẽ ad obuiandum criminibus,quę cõmuniter fiunt de nocte.l.pe.ff.de offi.prefecti vigilum.In vrbe verò Romana eſt iudex ordinarius in hoc,qui dicitur barizellus,ſeu biliſarius . Mediolani verò dicitur capitaneus

pitaneus iustitiæ, sub quo aliàs assidebam. Parisius verò præpositus Parisiensis, & habet vtrãq; cognitionem quo ad se: sed habet locumtenentes diuersos, iurisditiones suas in Castelleto Parisiensi exercentes. Quippe vnus est, qui de causis criminalibus cognoscit. Alter verò de ciuilibus, & re pecuniaria. pro quo facit textus in dicto §. latrũcula tor. In pluribus alijs ciuitatibus, & balliuatibus, seu senescallijs fuerunt etiam de nouo creati tales iudices seu locumtenentes, qui solùm cognoscunt de dictis causis criminalibus.

Ex quo in hoc suboriri posset altercatio, quis istorum præcedere debeat: an iudex criminalis, an verò iudex ciuilis & ordinarius. Et videretur q iudex criminalis, quoniam indifferenter de his cognitionem habet quæ sunt de mero imperio, vt est animaduertere in facinorosos homines. l. imperium. ff. de iurisditio. omnium iudicum. & quę versatur in pluribus alijs casibus, quos enumeraui in cõmento nostro super consuetudinibus ducatus Burgũdię. in rubrica, des iustices. Ex quo cùm merum imperium dignius sit & excellẽtius alijs, quia officio iudicis nobili expeditur, & ad vtilitatem publicam, intersitq; reipublicæ ne delicta remaneãt impunita. tex. in. l. ita vulneratus, ad finem. ff. ad legem Aquiliam. & in cap. vt famæ. §. primo. extra de sententia excõicationis. cũ pluribus alijs cõcord. per glo. in verbo, impunita. vtrobiq; adductis. Et ita etiã tenent doctores, maximè Purpuratus, nũc. ciiij. in d. l. imperiũ. vbi expresse dicũt q merũ imperiũ cõcernit ea quę respiciunt publicam vtilitatem, vbi expressè dicunt q merum imperium concernit ea quæ respiciunt publicam vtilitatem. Alia verò duo, scilicet mixtum imperium & iurisditio concernunt ea quæ respiciunt priuatam vtilitatẽ, ex quo præferendum est: & dicitur dignius merum imperium, cùm publica seu communis vtilitas præferatur priuatæ, vt habetur primo Ethicorum iij. & l. vnica. §. penulti. C. de caducis tollendis. l. vtilitas. & ibi Lucas de Pẽna. C. de primipilo, libro duodecimo. & per eũdem in l. ex omnibus. C. de decurio. libro decimo. Et dicit dominus meus Iason post alios in dicta l. imperium. quòd ex quo imperium est dignius quàm iurisditio, ideo mixtum participans de vtroq; assumpsit nomen ab imperio & nõ à iurisditione, ex quo dicendum est, quòd merum imperium est dignius alijs. Et ideo iudices criminales videntur esse digniores iudicibus ciuilibus, & quòd in loco indifferenti ipsi iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes ciuiles. Et vidi Mediolani iudicem maleficiorum (qui dicitur vicarius capitanei iustitiæ) præcedere potestatẽ Mediolani, & omnes quoscũq; alios iudices à senatu inferiores, ita etiam quòd tempore meo non subijciebatur senatui, cùm ab eo nec eius sententia appellaretur: quod videmus hodie etiam in Gallia obseruari, cùm à magno præposito seu generali domus regiæ, & à præpositis mareſcallorum Frãciæ non prouocatur, & tamen nullus est iudex in tota gallia quicunq; sit in ciuilibus à quo nõ appelletur ad supremas parlamentorum curias.

Possent tamen aliqui dicere, q locumtenentes generales, & ordinarij qui cognoscunt de omnibus causis ciuilibus sint digniores & præferantur istis locumtenen. criminalibus: quoniam isti non videntur esse ordinarij sed delegati ad vniuersitatem causarum, cùm de illis tantum cognoscere possint, nec de alijs se intromittere possint. d. l. solemus. §. latrunculator. ff. de iudicijs. Et dantur tales tantum in subsidium ordinarij, & non priuatiuè, sed accumulatiuè. Cùm omnis iurisditio & criminalium & ciuiliũ causarum sit penes præsidem prouinciæ seu balliuum, seneſcallum, aut præpositũ: vt toto titulo ff. de officio præsidis. qui habent vicarios seu locumtenentes sub se distinctos. Sed istę rationes non mihi videntur veræ: quia huiusmodi locumtenentes non sunt delegati, nec habent iurisditionem accumulatiuè ad alios locumtenentes, sed priuatiuè. Et etiam dicebatur cùm maior cognitio sit causarum ciuilium, q criminalium, cùm plures sint & in maiori numero, ex quo plures sub se habent, ideo videntur esse maiores, & digniores dicuntur qui plures habent subiectos, & gloria est in lata gente: dixi supra in quinta parte, in decimaquarta cõsideratiõe. vbi posui plura, & in quarta parte, in. iij. consideratione. versi. Octauo, quæ possunt facere pro hac parte, quæ non repeto.

Saltem debẽt præcedere assessores & alios cõsiliarios nouiter creatos à principe: quia tales non habent tantam potestatẽ & autoritatem, q habet iudex seu locumtenens criminalis, qui est iudex de per se, & qui in personam suam format sentẽtiã, quod facere nõ potest assessor, nec alij cõsiliarij, licet assessores de iure sint antiqui officiarij, & de nouo nũc creentur dicti iudices criminales in illa potestate & præeminentia in qua erat iudex ordinarius, seu locũtenens ordinarius alicuius districtus seu balliuatus, vel seneſcalliæ, qui etiam in criminalibus & quomodocunq; sit, semper erat maior assessore, & suis consiliarijs. Ergo etiam alius, qui est creatus eiusdem potestatis in illo genere causarum, tanquã socius ipsius locumtenentis ciuilis: cùm etiam talis assessor videatur esse illius iudicis criminalis assessor, sicut & alterius locumtenentis. Etiam tales consiliarij videntur esse consiliarij illius iudicis criminalis, sicut & alterius iudicis ciuilis: pro quo textus optimus in authen. vt defuncti seu funera eorum &c. §. illud. colla. v. & in authen. de iudicibus. §. primo. collat. vi. vbi non sit distinctio an ordinario vel delegato iudici assessor seu consiliarius assideat.

Vigesimaseptima consideratio de assessoribus erit. Quoniã aliquos habemus in Gallia ordinarios in plerisq; curijs regijs, qui habent tantũmodo consulere in presentia iudicis ordinarij & maioris: & in aliquibus locis vocantur assessores, vt in seneſcallia Pictauiensi, vbi est assessor, & etiam sunt consiliarij nouiter à paucis annis à rege nostro Francisco creati, sine quibus assessore & consiliarijs non potest iudicare locumtenens seneſcalli, imo nec assessor in absentia locumtenentis sine consilio dictorum cõsiliariorum iudicare põt. Et q assessores in absentia locumtenen. sint iudices, tex. in authẽ. de iudicibus. §. j. ibi: nostris enim administratoribus. collat. vj. Et licet habeat solum assidendi præsidi potestatem, tamen præside per absentiam vel aliter impedito præsidere potest & prę sidendi potestas ad illum transfertur. dicto §. primo.

Et licet de iure assessor nullam habeat iurisditionem. Bar. in l. præcipimus. §. q si à duce. C. de appellatio. & in authen. ad hec. C. de iudicijs. vbi etiam dicit, q subdelegare non potest, apud nos nulli sunt assessores, sed potestates in Italia habent assessores, & tales sedent incõtinenti iuxta potestatem aut eius vicarium: prout in Gallia in locis vbi sunt, sedent iuxta locũtenen. & continuò post eos & ante oẽs alios aduocatos, & hoc maximè quando tale officium datur à principe, quoniam hoc casu habet dignitatem etiã illam & eandem iurisditionẽ quam habet locũ-

tenens in eius absentia ex generali obseruātia: ideo apud nos sunt maiores & in maiori dignitate q̄ in Italia, qui tantum iurisditionis habent, quātum tribuit eis statutum, & apud nos quantum cōmunis obseruantia ex ordinatione & institutione regia. Et propriè assessor est collega iudicis ordinarij, & consuluit ei quid agere debeat de iure, prout etiam sunt alij consiliarij ordinarij, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare nō potest: quoniā ex quo tales consiliarij sunt à principe instituti & ordinati, & habent dignitatē vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infrà dicam de examinatoribus qui apud nos vocantur, Les enquesteurs, & inter hos cōsiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu in prima eorum institutione deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de cōsiliarijs consistorij, & parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quòd propter eius excellentiam esset alijs præferendus, quod fieri potest & debet probata eiusdem excellentia, eo modo quo supra probatum est in prima parte, in lxxvj. consideratione. & infrà in decima parte, in xxx. consideratione, vbi scriptum est, q̄ iunior doctor excellens etiam præferendus est antiquiori, non tamen credo, q̄ iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed imperrādum est à principe à quo omnis honor & excellētia prouenit: & ab eo tanq̄ excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et nō potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine principis licentia. l. fina. C. de crimine sacrilegij. l. in consiliarijs. C. de asseßo. & l. si eadem. ff. eodem.

Et quoniam hic fit mētio de officio assessoris, ex quo pauci intelligunt quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primò q̄ assessor secundùm Specula. titulo de assessore. dicitur esse is quem ille qui iudicandi potestatē habet sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad rectè causam decidendam instruat: & sequitur in pulchro casu Philippus Decius in consilio viij. colū. iij. versicu. sed his non obstantibus. Nam officium assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habentibus ordinariam vel delegatam iurisditionem legibus ignaris, & sic defectus eorum supplerent, ita probatur in l. prima. ff. & C. de officio assessorum, seu de assessoribus. secundùm quod ponderat Angelus consilio cclxxij. incipiente: punctus. Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex. l. certi iuris. C. de iudicijs, debet habere assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cy. Bald. & do. meus Iason: ideo dicit Geminia. in c. statutum. §. assessorem. de rescriptis, in vj. quòd in iudice sufficit peritia causarum, quoniam defectum scientiæ supplet assessor, vt tradit Felin. in c. sciscitatus. col. v. de rescriptis. Non tamen negatur quin peritus habere possit assessorem, dicto §. assessorem. prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui aliàs locumtenētes esse non possunt, iuxta textum in authenti. de iudicibus. §. primo, ibi: Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximè legum intentorum, deinde neq̄ causarum habentium experimentum. collatio. vj. & nisi sint graduati ex ordinatiōe regia, tamen adhuc habent assessores ex consilio quorum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, q̄ deberet esse in hoc differentia, quoniam de iure iudex peritus habens assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui assessoris: secus in iudice imperito, hoc est, qui non est graduatus, quoniā si sit graduatus, presumptio est, q̄ est peritus. Ista differentia ponitur per Antonium de Butrio in capi. cùm olim. col. fi. de arbitris, & per Alexandrum in l. si conuenerit. colum. fi. ff. de re iudicata.

Et aduertendum est, q̄ varijs nominibus appellatur assessor. Nam secundùm dominum meum Iason. in rubri. ff. de officio assessorum. corrupto vocabulo dicitur vicarius. Et aliqn̄ dicitur comes. l. prima. §. sed & si comites. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Et socius & particeps consiliorū iudicis, cui assidet. l. prima. C. de assessoribus. & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo in tractatu de syndicatu. charta xxiiij. in verbo, assessor. vbi multa ponit de assessore. Et aliquando dicitur consiliarius. l. consiliarios. iuncta gl. prima. C. eo. de assessorib. ideo qui non pōt esse assessor, nō potest esse cōsiliarius. l. nemini. & ibi Bald. C. de aduocatis diuersorū iudiciorū. non tñ consiliarius & assessor idem sunt, qm̄ licet omnis assessor possit dici consiliarius, nō tamen ē diuerso omnis cōsiliarius dici potest assessor, vt dicit Bal. in dicta l. nemini. & idem Bal. in l. nō dubium. col. iiij. versi. sed petrus addit alia. C. de legibus. quē sequitur Anto. de Prato inter cōsilia Alex. lib. iiij. cōsilio lix. incipien. paucis vtar. Ex quo fortè hac ratione Specula. fecit duos titulos, vnū de assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie isti assessores dicuntur & sunt consiliarij & iudices in absentia locūtenentium, & sunt etiam collegę & comites iudicum seu locūtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt iudices in absentia eorum. Et cū sint tales à principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales principis, videntur habere dignitatem. Dominus meus Iason ī dicta rubrica, de officio assessorū. ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt assessores, vt fuit Vlpianus, vt probat, & dicit de se in l. metū autem præsentem. §. sed quod prætor. versic. sed ex facto. ibi: prætorem me assidente interlocutū esse. ff. de eo quod metus causa.

Etiam Sabinus iureconsultus. l. lex Cornelia. §. hac lege. ibi: sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi glossa. ff. de iniurijs. & Cynus fuit assessor domini Ludouici de Sabaudia senatoris. & refert Angelus in dicta l. metū. quòd Raymūdus de Forliuio multum gloriabatur, q̄ fuerat assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti. & vtrobiq̄ fuit Bartolus assessor, vt refert ipse Angel. in l. prima. C. de iudicijs. & refert Ioan Andr. in additio. ad Specula. titu. de iuramen. calum. §. sequitur. versicu. sed quid de causa. magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui assessor seu vicarius capitanei iustitiæ *Mediolani* triennio.

Aduerte etiam, q̄ idem honor debetur assessori, qui debetur ei cui assidet in causis peragendis. dicta l. prima. ff. de officio assessorum. quia, vt ante dictum est, est collega, & consiliarius, dicta l. prima. C. de assessoribus. quę (vt dicit Paris in prædicto loco) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à principe eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à principe. Ideo in absentia iudicis formant sententias in personas eorum. Baldus in lege prima. C. qui accusare non possunt. ideo ait Paris in dicto loco, quòd in magna curia intitulantur in sententia, & iudices ap

ces appellãtur. Maximè quãdo dati sunt à superiore, quod fieri debet. l. nullus. C. de assessoribus.

VIgesimaoctaua consideratio. In loco vbi redditur iurisditio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, vt hic ante dixi in xxiiij. consideratione. Et tale officium nobilitat hominem, vt est textus, & ibi Albericus in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & ibi: ꝙ aduocationis officium est honor & laudabile, vt dicit dominus meus Iason in rubrica C. de procuratoribus. vbi ponit sex differentias inter aduocatum & procuratorem. & septimam vide in l. si procurator ad vnam speciẽ. C. eodem. de procuratoribus. & in dicta rubrica dicit, ꝙ ex quo officium aduocati est honor, aduocatus nõ potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vilitatem, secundũ Bartol. in l. vniuersos. & in l. si quis procurationem. C. de decurionibus, libro decimo. & in. l. prima. C. de primicerio, libro xij. & glos. magna in. l. generali. C. de tabularijs. libro decimo. dicam infrà. Imo aduocati quandoq; honorati dicuntur. text. in l. prima. & ibi glos. prima. C. de officio ciuilium iudicum. inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, vt in l. prima. §. in honorarijs. ff. de varijs & extraordina. cognitio. l. si sub specie honorarij. C. de postulando. & in dicta l. prima. §. est enim. in glos. honor ponitur qua re dicitur honorarium. & pro modo litis, facundia aduocati, fori consuetudine & iudicij in quo aguntur causæ debetur, vt dicit tex. in dicto §. in honorarijs. Sic ꝙ licitè pro singulis causis centum aureos recipere potest, vt in dicta l. prima. §. si cui. ibi: licita autem quantitas. Et dicuntur non minus militare ꝙ̃ qui gladijs, clypeis, & thoracibꝰ militãt. l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorũ. imo etiã sacerdotes dicuntur. textus in l. prima. §. nam vt. ff. de iustitia & iure. & togati. dicta l. laudabile, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & multis alijs modis nuncupãtur secundũ Albericum in l. quisquis. columna prima. C. de postulando. Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ deniq; eloquentia, ac dicendi suadendiq; artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui nõ minus prouident humano generi, ꝙ̃ si prę̃lijs atq; vulneribus patriã, parentesq; saluarent. dicta l. aduocati.

VIgesimanona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cũm non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam iure diuino, ex quo de sui natura peccatum nõ implicat licitè potest exerceri, vt colligitur super illo Ioannis xxj. Vado piscari. quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio quod dicitur licitum, cũm sui natura peccatũ non implicat. Nam eiusmodi officium non implicat peccatum, cũm regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuiq; quod suum esse prætenditur. institu. de iustitia & iure. quod iustum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum omnibus generaliter prohiberetur, seu interdiceretur. Sicuti ars necromantię: & tamẽ est generaliter cõcessum & specialiter, interdum certis ex causis. l. j. ff. de postulando. & per totũ. & C. eod. ideo sequitur ꝙ licet aduocato vendere rectum patrociniũ, & iurisperito iustũ & verũ consilium. tex. in c. nõ licet. xj. q. iij. & in c. fi. xiiij. q. v. & ibi per Ioã. de Turre cremata, & Anto. archiepm Florentinũ in sua summa, in iij. parte. titu. vj. §. iiij. vbi amplè. & ibidẽ in. §. v. ponit vitia aduocatorum, quę reticeo, cũ hic quæ ad laudem, & honorem, & nõ ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specu. titul. de salarijs. §. sequitur. in princip. dicit tamen F. Patritius, libro iij. titu. vj. de institutione reipublicæ, ꝙ præmium aduocatorum debet esse bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orãdi pretiũ donũve accipere, vt l. Cynthia cauebatur. Turpe quidẽ & inhumanũ est linguam hominibus in dicẽda ea quæstui esse, & vt dicit, Antipho Ranusius primus omniũ ob defensam causam, mercedẽ accepit. Cuius exemplũ multis temporibus græci ac latini secuti sunt: longe pluris linguã quã quæstuosam quãuis mercaturã dictitabãt. Sed Romani à quibus exempla probitatis atq; virtutis sumenda sunt, lege Cynthia oratorũ auaritiæ modũ statuerũt, & ne iuuenes præmij spe sublata negligentius causas orarẽt, Appij Claudij rogatione legem Cynthiã temperari passi sunt, qđ & hodie apud nos statutum & ordinatũ est, cũ sit ordinatione regia certũ pretiũ determinatũ pro salario aduocatorũ in placitando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Etiam ꝙ tale officiũ aduocationis sit licitũ, patet per exempla Christi, qui multoties officiũ aduocationis exercuit in hoc mundo, & cõtinuè exercet in cœlo. Fuit enim aduocatus diuæ Mariæ Magdalenes in tribus causis. Primò cõtra Marthã sororẽ suam, vt in euãgelio habetur, Lucæ x. in fi. dum pro ea excusanda dicit, Martha martha solicita es, & turbaris erga plurima &c. Maria optimã partem elegit, quæ nõ auferetur ab ea. vbi dicit Augustinus, Dñs pro Maria respondit Marthę, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundò fuit eius aduocatus cõtra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo ꝙ vnguento vnxerat caput, & pedes Christi, allegauit eñ pro ea dicẽs: Quid molesti estis huic mulieri? bonũ opus operata est in me. Nam pauperes semper habebitis vobiscũ, me autẽ nõ semper. vt habetur Io. xij. Matthęi xxvj. & Marci xiiij.

Tertiò cõtra Simonem leprosum pharisęũ, qui ipsam despiciebat tanq; indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa dominus dicens: Cui multũ remittitur, multum diligit. Lucæ vij.

Item etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi dicentes eam debere lapidari secundũm legem, vt patet Ioannis capitu. viij. vbi Christus allegando pro ea excepit contra accusatores quòd non erant idonei, quia infames & peccatores, dicens: Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.

Fuit etiã aduocatus discipulorum suorum multoties, Matthęi xij. in princip. vbi dicitur, ꝙ discipuli euellebant spicas & comedebant, & cũm arguerentur à pharisæis, excusauit eos dicens hoc eis licere in vltima necessitate, vt etiam habetur Marci cap. ij. in fine. & Lucæ vj. in principio. & cap. discipulos. de consecratio. distinct. v. & gloss. magna in l. neminem. C. de sacrosanctis eccle. Et cũ Pharisæi & Scribę dixissent discipulis Christi. Quare cũ publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? hoc audito Iesus respondit illis. Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.

Et, vt habetur ad Hebræos ix. in fi. introiuit Christus in cœlũ: vt appareat vultui Dei pro nobis. & dicit Beda super illud qđ legitur primo sabbato quadragesimę. Cũ sero factum esset. quod est Marci vj. vbi dicit, Filius ve

formam hominis impleret obsecrādum patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus ipse est. Aduocatū enim (vt habetur primę Io. ij.) apud patrem habemus Iesum Christum iustum. & est tex. in c. si enim. de pœniten. distinctione ij. quem textum nō allegat Albericus in l. vnica. C. de suffragio. vbi ponit argumenta supradicta, ad probandū officium aduocationis esse licitum.

Fuerūt etiā plures aduocati sancti, & inter alios vnus ex quatuor doctoribus ecclesiæ, videlicet Ambrosius, qui per vndecim annos causas Romæ in palatio splendidè perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Liphardus frater beati Leonardi, in honorem cuius est ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi.

Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quòd aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij quos longum esset enumerare, & plus laboriosum q̃ subtile.

Trigesima cōsideratio. Officium aduocati etiā vtile est, cùm, vt dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. ambigua facta causarum dirimūt, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus præuident humano generi, q̃ si prælijs, ac vulneribus patriam parentesq; saluarent, & qui laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

Trigesimaprima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto, vt dicit Rodericus in suo Speculo humanæ vitę, libro primo. c. xvij. vbi dicit q̃ cùm hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat vt veritatem agnoscat, teste philosopho, ex quo ad ipsum in rebus agilibus auidius humana properat inquisitio, præsertim cùm ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quę à iusto plerūq; diuertere cogunt propter rerum humanarum varietates, difficile quidē veritas ipsa & iustitia agnosci potest. Hinc per Esaiam prophetam de iustitia humana dicitur: Tanq̃ pannus mēstruatę vniuersæ iustitiæ vestræ. vt humanam iustitiam difficulter attingi & cognosci posse liquidò demōstraret. Auarius enim q̃ iustius homines lites & iurgia mouent: quia, vt inquit sapiens, Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se infinitis quęstionibus. Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia eas sine bellorum fragoribus quæstiōes deciderent, quas humana peruersaq; auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & meritò diuersis honorum titulis illustrantur iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit explicant, atq; è tenebris ad lucem vsq; deducunt, quorum tanta vis est, vt non vnq̃ eas veritates quas vel natura vel industria, verius astutia humana in damnū simul & pœnam peccati humani generis occultas fecerit. Ipsi iurisperiti sui ingenij subtilitate ad reipublicę quietem atq; nostrā commoditatem reuelent. Plurimę siquidē veritates incognitę, plurimæ iniustitiæ impunitę manerēt, si iurisperitorū cessaret sapientia: & sua quærendarū rerū studiosa sagacitas, contemptui aut nō vsui haberetur. Deniq; nemo vnq̃ dubitauit verū & iustum multò esse meliora q̃ falsum & iniustū. Esset enim rationi dissonū si verū à falso, iustū ab iniusto vinceret. Qđ vtiq; funestū in republica sæpè accideret, si iuriscōsulti deessent, quorū id præcipuū studiū est, iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quòd etiā sit necessarium, est tex. ad literam in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudicum. Dicit enim laudabile vitæq; hominum necessarium aduocationis officium. Rursus q̃ necessarium humanæ reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: quoniam, vt Philosophus inquit in Ethicis: Sunt nō nulli homines pessimè quidem persuasibiles, qui nō facilè credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimū sunt cōmendandi, qui virtute scientiæ iuridicæ certissimas vel propinquas, imo fortissimas persuasiones eliciūt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasq; violentias & iniustitias. Et paulòpost sequitur: vt paucis agamus, summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana quę generalibus atq; indeterminatis verbis statuūtur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorū subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legū ad causas particulares mentē legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officiū insontes defendūtur, oppressi releuantur, & vt paucis multa comprehēdamus, iustitia periret, si deesset qui iustitiā allegaret. hęc Rodericus vbi suprà, cum quibusdā alijs, de quibus infrà in decima parte, in xix. cōsideratione, vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam cōmendantur aduocati per Prophetam, Psal. lxxxiij. cùm inquit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur deus deorum in Sion. Etiā habetur Daniel. xij. c. Qui docti fuerint, fulgebūt quasi stellę firmamenti, & qui ad iustitiā erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates. transumptiuè in c. fin. de magistris, extra.

Trigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorium est apud deum non modicum, prout dicit Alberic. in d. l. vnica. quæ incipit: si qui deside ria. C. de suffragio, qđ sic probat, præsupponendo q̃ duo sunt genera operū misericordiæ seu eleemosynæ: quædam enim sunt corporalia, quę sunt septem, visitare scilicet infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus. vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absq; dubio q̃ temporalia, vt dixi infrà in vltima parte, in xxix. consideratione. Cùm igitur per dicta opera misericordiæ seu eleemosynæ multum mereamur, vt habetur Matth. xxv. Venite ad me benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirm⁹, & visitastis me: in carcere erā, & venistis ad me. Sequitur q̃ homo plus meretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impēdere consilium dubitāti, & cōsolari & adiuuare tristes & miserabiles personas, quę adiutorio carent (cùm desolatis & tristibus sit consulendum. l. vnica, in fi. C. de his qui ante apertas tabulas

bulas hæredit.) & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, quod faciunt aduocati iustè & debitè exercentes officiū eorum, ideo non parū apud deum merentur. Vnde dicit Hostiēsis in summa sua decretaliū. col. iiij. ꝙ vita bonorum aduocatorum est melior ꝗ fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum. dixi alibi.

Et aduerte ex his quæ dicit Alberic. ibi, quia consulit aduocatis, vt patrocinium præstent pauperibus gratis, quoniam hoc faciendo multum merentur, non tamen dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plenè vide per Anto. Florentinū in tertia parte suę summæ, li. vj. & per Specu. in rub. de aduocato. ad quos vos remitto. Cùm hic tantū tractauerim de huiusmodi officio, & de his quæ tangūt honorem, vtilitatē, & necessitatē eiusdem, & quomodo sit honestum, licitū, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare esset transcēdere materiam huius operis, sed de his habetur per supradictos, maximè Rodericum in dicto libro j. c. xviij. per Anto. Floren. in dicta parte tertia, libro vj. & per Alberi. in d. l. vnica. C. de suffragio.

TRigesimatertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus prę ferendus est aduocatus fisci illius loci. pro quo allego tex. in l. ij. quæ incipiet, aduocatos. in fi. ponderando ibi verbum, germanas. C. de aduocatis diuerso. iudi. & l. iubemus. & l. restituendæ. §. j. in verbo, primatibus. C. eodem titulo. cùm etiam inter clarissimos numeretur, per text. in l. laudabile. & l. restituendę. C. de aduocatis diuersorum iudi. Lucas de Penna in l. j. C. de dignitatibus, libro xij. dixi in commentis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des droictz & appertenances à gens mariez. §. xix. in gloss. entre gens nobles. versicu. aduerte. & titu. des enfans de plusieurs lictz. articulo iiij. in gloss. j. versicu. & ideo &c. Imo etiam spectabilis dicitur. text. est in l. in sacris. iij. §. modum. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum. & in authenti. de iudicibus. §. vetus, in fi. ibi: id est Apione viro spectabili & fisci aduocato. collatio. vj. Et tales aduocati fisci possunt ex literis principis illustri dignitate decorari. l. restituendæ. §. sacras. in verbo, illustrãdos. C. de aduocatis diuersorum iudicum. Verùm vnum ex filijs tali dignitate decorari facere poterunt, secundùm text. ibi. Comites etiam merentur appellari. l. j. C. de aduocatis diuersorum iudicum. Lucas de Penna in dicta l. j. & l. mulieres. col. penultima. C. de dignitatibus, libro xij. Et olim erant duo aduocati fisci (vt & hodie sunt duo in parlamento Burgundiæ.) vt de hoc text. in l. binos. C. de aduocatis diuersorum iudi. Vnus generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat l. j. & ij. C. de aduocatis fisci. nisi in casibus. l. fin. ff. de postulando. s. in causa propria, filiorum, parentum suorū, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt aduocati fisci in balliuatibus seu senescallijs, qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra principem, tamen videtur per d. l. ij. esse secus in alijs. Ex quibus videbatur dicendum, ꝙ si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema parlamenti, ꝙ si aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulās, vt est apud nos aduocatus in balliuatu Diuionensi, posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamē apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici xij. nume. xxxiiij. quę prohibet aduocatis ne postulare aut consulere habeant contra regē & iura ipsius: vnde melius erit quòd se abstineat si sit causa quæ tangat factum regis, vt in l. ij. in fin. C. de aduocatis diuersorum iudi. Etiam est text. dicens quòd aduocatus & procurator fisci pro priuatis postulare non possunt. l. penul. iuncta glo. & ibi Bal. C. ne fiscus vel respubli. & Pau. in l. cùm allegas. C. eodem titulo. Et istud esset verum, si esset stipēdiatus, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ percipiebat ab ęrario publico pro salario. l. per hanc §. sexenti autem aurei. C. de aduocatis diuersorum iudic. quoniam si hodierno tempore quo solum habent aduocati fisci in balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras turonen. prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur, & egeni efficerentur, quod est contra text. in dicto. §. sexcenti. & officia eorum essent eis damnosa. Et cùm labor in damno est, crescit mortalis egestas, ait ille moralis Cato. Nec reperiretur, qui vellet talia officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationes regias ne consulant contra regem: imo non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus, prout iudicibus & pro curatoribus regijs: vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici xij. articu. xxxiij. xxxiiij. & xxxv.

Olim verò tale officium erat annale. l. cùm aduocatio. ibi: annumꝗ completum. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & post prorogatū vsꝗ ad duos annos. l. sancimus. ij. C. eodem titulo. Hodie verò in Francia omnia officia regia sunt perpetua, quia venalia: vt infrà dicam, ita ꝙ habeatur in vita officiariorū pro patrimonio, vt dicit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero xxxviij. extra de testamētis. & ibi numero xl. ait ꝙ officiarij Franciæ creati quādiu regi placuerit, non possunt reuocari, & rationem ibidem assignat. Et cùm hodie, vt iam bis vidimus à quatuor aut quinque annis citra, stipendia integraliter officiarijs non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas fisci deserere: vt dicit textus in dicta l. j. C. de aduocatis fisci.

Aduocatus verò fisci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo in suis annotationibus, in pandectas, titulo, de officio quæstoris. ff. Et intellige, vt dixi, ꝙ pręcedit quoscunꝗ aduocatos, etiam eo antiquiores, quoniam maior est autoritate. argumento eorum quæ dicuntur per Archidiaco. in ca. quoniam. xvj. distinctio. vbi infert, ꝙ vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit quia claritas tituli designat claritatem & præeminentiam honorum. Ioannes de imo. et Angelus in l. qui soluendo. ff. de hæredibus instituendis. dicam latius infrà.

Et aduerte, cùm hodie (vt dixi) in curia parlamentea sint duo loco vnius, ꝙ tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter: & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet si esset. textus est in dicta l. binos. & l. post duos, in principio. C. de aduocatis diuersorum iudicum. grauiores tamen causæ placitantur per primum: verùm etiam multò plura negotia per eum expediuntur, & quisꝗ mallet esse primus quàm secundus etiā in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiã ante omnes alios aduocatos simplices non habentes aliam dignitatẽ: cũm procurator fisci aduocatus dici potest. glo. est notabilis in verbo, restituũtur. in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure fisci. facit glo. rubricaria C. de procuratoribus. vbi dicit ꝙ procuratores sunt similes aduocatis, imo procurator dicitur aduocatus. Specu. in rubri. de salario. §. nũc de procuratorum. ver. sed nunquid salarium procuratoris. facit tex. in l. j. §. aduocatos. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. quod intellige verum de larga significatione, vt dicit dom. meus Iason in dicta rubri. C. de procuratoribus. vbi ponit aliquas differentias inter eos, ergo sequitur ꝙ in aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maximè procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere, cũm habeat dignitatem, secundũm Areti. §. fi. col. fi. insti. de exceptio. & ibi Ioannes Fabri allegat textũ in l. j. C. de mandatis principum. & in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudi. Idem voluit Romanus singulari 805. per textum quem dicit singularem ad hoc in l. nemo perfectus. C. de dignitatibus, libro xij. Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. in tertia parte. num. cxlij. Et ibi ante ponit, ꝙ doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licẽtiati possunt. Rationem ibi assignat de doctoribus, quia officium procuratoris priuati est vile, secus dicit in officio procuratoris principis: quia tale officium confert dignitatem, & est nobile officium, vt dicit do. meus Iason in d. rubrica. & Iacobus Rebuffi in l. si quis procurationẽ. C. de decu. lib. x. dicit tamen etiam Ioannes de Platea in l. vniuersos. C. eodem titu. de decurio. ꝙ aduocatio est dignitas, sed quia officiũ procuratoris immediate procedit à principe, ideo maior videtur esse illa dignitas ꝙ̃ aduocatorum quæ non procedit à principe, nisi mediate & nõ immediate. Ideo ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci est ipse princeps, à quo omnes dignitates descendũt, vt dictũ est suprà ista parte, in j. cõsideratione. & princeps in aduocato nõ est causa proxima nec immediata, sed remota & mediata, ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci ꝙ̃ simplicis aduocati, cũm causa immediata sit potius in cõsideratiõe ꝙ̃ causa mediata, vt elegãter notat Bal. secundũm Nicolaũ de Neapoli in l. j. colũ. iij. in fi. ff. sol. ma. & Cepola in consi. ij. in suis consilijs criminalibus.

Et aduertendũ est, ꝙ fiscus est duplex, vniuersalis, scilicet & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores fisci, vnꝰ generalis, qui semper residet in parlamẽto. Alius est particularis, vt in hoc balliuatu Heduẽsi, vel in balliuatu Diuionensi, & in alijs balliuatibus: & his diebus vidi in curia parlamẽti Burgundiæ, ꝙ fuit per eã ordinatum & arrestatũ procuratori fisci in dicto balliuatu Diuionẽsi, ne decęterò intitularetur procurator generalis in prædicto balliuatu, sed solũ procurator regius in ipso balliuatu Diuionensi. Cũm tantũmodo ad procuratorẽ dicti parlamenti spectet se intitulari facere procuratorẽ generalem simpliciter in tota patria & ducatu Burgundiæ. Et de huiusmodi diuisione facit mentionẽ Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in titu. de pace iuramento firmãda. §. ad hęc. in vsibus feudorũ. col. ij. versi. quæro vtrũ apud fiscũ. vbi dicit ꝙ̃ talis fiscus nullã habet iurisditionem & nulla est iurisditio penes ipsum, & ex hac distinctione generalitatis & specialitatis infero ꝙ fiscus generalis seu procurator generalis est præferẽdus specialibus, cũm species subalternetur generi. Et, vt videmus apud nos obseruatur, ꝙ procurator generalis sedet in curia parlamenti inter duos aduocatos fiscales. Et tales fiscales habẽt locum superiorẽ & supereleuatum atq; distinctum ab alijs aduocatis simplicibus postulantibus in dicta curia, & in alijs curijs & auditorijs huius patriæ & ducatus Burgundiæ: puta balliuatus & cãcellarię procurator fisci semper pręcedit alios aduocatos simpliciter graduatos, quod tamen recusarunt aliàs Cabilonenses, licet ex prædictis constat ꝙ errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burgundię, ꝙ si procurator balliuatus Diuionensis interdum assisteret in ipsa curia, ꝙ sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi pręcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem ꝙ̃ aduocationis simplicis, etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertẽdũ est, ꝙ procurator generalis principis in aliqua prouincia est illustris, vt tenet Martinus Laudẽsis in tractatu suo, de officialibus dominorũ. Et specialis in aliqua prouincia est spectabilis, vt supra ista parte dixi, in iiij. cõsideratione. per tex. & ibi glo. rub. in l. vnica. C. de officio comitis orientis. Eadem ergo & maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mãdata est iurisdi. col. v. & vj. Istud esse in procuratore generali illustrissimi ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta cõsideratio sit de coactoribus regijs (de quibus aliquid dixi in præcedẽti parte, in xx. cõside.) qui vulgò dicũtur receptores particulares in aliqua prouincia, seu in aliquo balliuatu, qui etiam multas pecuniarias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiũt: & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budęo super titulo de officio quæstoris. ff. differt fiscus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & imperij. Fiscum verò pecuniam imperatoris quã domanium vocamus: vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quã priuatę, factum est vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur secundũm Asconium.

Aduerte tamen, ꝙ indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundũ tex. in l. penul. quæ inci. nemo. C. de aduocatis diuersorũ iudi. Et hodie quæstores & coactores fiscis pecuniã publicã deferũt, binos fiscos singulis clitellarijs equis imponentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis, & in hoc obseruant dispositionem l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduocatis diuersorũ iudi. scilicet vt soluantur in calendis mensis Octobris: & calendis Aprilis: & quitantiæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeãt præcedere in auditorio aduocatos etiã simplices? Et videtur ꝙ sic, cũ habeant dignitatẽ ab ipso principe, vt dictũ est in præcedẽti consideratione de procuratore fisci: pro quo etiam facit textus in l. restituẽdæ, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & l. fi. ff. de albo scribẽdo. vbi dicitur, ꝙ promotus ad aliquam dignitatẽ à principe potius honorãdus est ꝙ̃ alius, & dixi suprà in prima parte, in xxxvj. conclusione.

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij seu sedis iudicialis, pręferuntur in loco indifferẽti habẽtes aliam dignitatẽ nõ habẽti, eo quia dignitas istud operatur inter alias ęquales, ꝙ pręfertur habens dignitatẽ non habenti, maximè in sedẽdo, textus est in c. episcopus xcv. dist. facit quia dignioribus

bus dignior locus debetur.viij.q.j.c.istud lxiij.dist.c.metropolitano.c.statuimus.extra de maioritate & obedient. Albericus de Rosate in l.nemo.C.de officio magistri officiorũ.vbi allegat Inno.c.j.de maioritate & obediẽ.& xij.q.ij.c.Vulteranæ,& ibi glo.fi.c.fi.& ibi gl.optima.& per Archidiaco.xvij.distinctio.in c.cũm olim.extra de consuetudine.facit tex.in authẽ.de cõsulibus.§.si verò forsitã.ibi:eo ꝙ honorare nobis placet dignos.& ibi glo.in verbo,dignos.colla.iiij.& tex.in §.fi.& ibi gl.fi.quæ notat.ꝙ digniora præponenda sunt.institu.de iure naturali gentium & ciuili.cui concordat l.sancimus.C.de sacrosanc.ecclesijs.& c.statutum.§.j.de rescriptis,in vj.& ille potius debet antecedere,qui magis potitur honore ac dignitate.l.fi.ff.de fide instrumẽtorum.facit textus in l.potioris.C.de officio rectoris prouinciæ,qui dicit potioris gradus iudicibus,ab inferioribus competens reuerentia tribuatur.faciunt quæ dicit Alberibus in epistola,inter claras.C.de summa trinitate.plura alia ad hoc allegat Cepola in tractatu de imperatore militum eligendo.in verbo,ratione dignitatis.qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis,quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tãtummodo graduati & non aliàs qualificati exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis:quoniam licet aduocati simplices,vt ita loquar,sint in dignitate,cũm aduocatio sit dignitas,vt dicit Ioãnes de Platea in l.vniuersos.C.de decurio.libro x.tamen quia officium iudicis,aut aduocati fiscalis est maior dignitas ꝙ̃ sit simplex aduocatio,ideo talibus honor exhibendus est ab alijs.Facit l.iij.in prin.ff.de alienatio.iudicij mutandi &c.& est textus,qui ad hoc multũ facit in cano.fi.qui incipit:ad hoc.lxxxix.distinctio.ibi:vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.Ex quo videmus,ꝙ in parlamento huius patriæ est ordo talis in sedendo quo ad aduocatos non fiscales postulantes in curia,ꝙ in priori loco sedent iudices regij si qui sint,aut interdum assistant,& post eos aduocati fiscales balliuatuum patriæ,& sequenti ordine alij aduocati simpliciter postulãtes secundũm quod infra dicetur.

Dixi tamen in casu ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitij regis,licet ad honores tãtum,vt sunt multi,ꝙ debeat alios aduocatos præcedere,p tex.ad literam in authen.vt ordinariæ præfecturæ.ibi:si verò solo eos participare voluerit honore &c.collat.v.vbi est tex.ad literam,ꝙ etiam princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis,sed etiam honoris tantum,vt sunt tales magistri requestarum,prout & glos.ibi in verbo,videatur.exemplicat de capellanis domini papæ.

TRigesimaseptima consideratio. Cũm minor ordine,maior tamẽ administratione in loco administrationis præferatur maiori ordine.gl.in verbo,electiõis.in c.deliberatione,in princ.de officio legati.in vj.dixi suprà in quarta parte,in xliiij.cõsideratione.ideo aduocati fiscales cũm habeant administrationem apud nos in curia cancellariatus contractuum sicut & balliuatus,causas regis placitando in dicta curia cancellariatus præcedere debent oẽs alios iudices eiusdẽ dignitatis,puta spectabilitatis,ideo præcedere debent locũtenentes balliuatus,si ibi assistant vt aduocati.Secus verò vbi comparerent & assisterent aliquando pro causis suis,aut pro aliquo negotio tangente factũ regis,seu reipublicæ:quia tũc honor esset eis deferendus.Et de hoc est quæstio inter aliquos aduocatos fiscales huius patriæ & locũtenẽtes in balliuatibus,nõ insisto,cũm ex supradictis & inferius deducendis videri potest,quid iudicãdum sit.In quocunq; tamen actu assistant maiores dignitate,puta illustres,semper spectabiles debent eis præstare reuerentiam & dare locũ,si cõmode fieri possit absq; impedimento administrationis fiendæ per spectabilem,vt dixi suprà in quarta parte,in xxvij.conside.

Addo tamẽ pro cõplemento huius cõsiderationis insequendo cõmunem decisionem illius dubij,quis præferatur,an doctor vel miles in honoribus,sedendo,ambulando,vel opinãdo:quæ est,ꝙ in actibus militaribus miles doctori præfertur,quia ibi non librorum sed armorũ certamina exercentur:in actibus verò scholasticis & eorum locis doctor militi præfertur.l.nemo clericus vel militaris.C.de summa trinitate.vt plenè dixi ʃ.in nona parte,in prima consideratione. Quod nobis exemplo patefecit Actius poëta antiquus in Iulio Cæsare in collegiũ poëtarum venieñti,non assurrexit:de quo Valerius lib.iij.tit.de fiducia sui.Magno,inquit,spatio diuisus est à senatu ad poëtã Actium transitus:is Iulio Cæsari amplissimo & florẽtissimo viro in collegiũ poëtarum venienti nunq̃ assurrexit,nõ maiestatis eius immemor,sed ꝙ in cõparatione cõmunium studiorũ aliqñ superiorem se esse consideret:quapropter insolentiæ crimine caruit,quia ibi voluminũ non imaginum certamina exercebantur.faciunt quæ scribuntur in xj.parte,in xij.consideratione,in fine.

TRigesimaoctaua consideratio. Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem insurgit sæpè contentio de præcedentia seu prælatione,maximè euenit his diebus inter aduocatum fiscalem balliuatus Diuionensis,& locumtenentem cãcellariæ in dicto loco,etiam inter duos locumtenentes in dicta curia cãcellariæ,de quibus primò dicturus sum.

Et pro intellectu horum locũtenentium ad sciendum an debeant præcedere extra locum suæ iurisditionis aduocatos fiscales,præmitto,ꝙ tempore quo dux regnabat in Burgundia,& quo ducatus Burgundiæ non erat additus coronæ,ipse dux Burgundiæ habebat ex priuilegio regis dictam cancellariam contractuum,in qua erat deputatus & commissus vnus gubernator,de quo suprà ista parte,in xx.consideratione dixi,ad regendum dictam cancellariam,qui in singulis locis & sedibus vbi sunt apud nos curiæ balliuatus committebat locũtenen.ad exercendum iurisditionem,quę tantum se extẽdit circa cognitionem instrumentorum guarentigiatorum,& sub sigillo dictæ curiæ receptorum.Nunc verò à tempore quo Christianissimus rex Frãciæ tenet dictum ducatum Burgundiæ semper etiam remãsit gubernator dictæ cãcellariæ,qui propriè videtur delegatus ad vniuersitatẽ causarũ,qui solitus est cõmittere cũm suis locumtenẽ.particularibus,seu localibus vnum locumtenen.generalem,qui ex quadam vsantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus cãcellarius Franciæ dicit ꝙ à seipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli cancellariæ,cuius est fons & origo,alij autem locumtenẽ.dicti gubernatoris,& ipse gubernator,sunt tanq̃ riuuli & iudices particulares ab eo dependentes:ex quo constituit & ordinauit locumtenen.particulares,etiam locumtenen.generalem,prout & gubernator.Et licet fuerit inter prædictos locumtenen.particulares ipsius gubernatoris cancellariæ,& locumtenen.domini cancellarij quæstio de potestate & præeminentia,& quis illorum maior esset,tãdem arresta-

D

tum est per curiam parlamenti Burgundiæ, ꝙ locumtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locum tenen. præfati gubernatoris: & hoc quia licet habeant eandem dignitatem, in vno & eodem loco, tamen locumtenentes domini cancellarij receperunt dignitatē à maiori, ideo præferēdi, & in maiori loco collocandi sunt, vt satis notatur in c. per tuas. extra de maioritate & obediē. & ibi per Felin. & ibi ponuntur multa exempla quæ videri possunt. Facit & pro hac decisiōe text. in c. præcipimus. xciij. distinctio. quia substitutus à maiori debet esse in loco maioris, quem tex. ad hoc ponderat Ludo. Romanus singulari suo cccxl. incipien. Bartho. in l. si filius. etiam facit quia delegatus à papa est maior delegato ab imperatore, cùm papa maior sit imperatore, vt tenet Purpuratus in rub. de officio eius cui mandata est iurisditio. ff. col. vj. ibi, sexto. & dixi supra in quarta parte, in xlviij. consideratione. ex quo cū istud sit decisum quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere in contrariū, de quibus forte in sequentibus dubijs dicetur.

Ex his infero vnum, quòd cùm ita fuerit decisum per dictam curiam supremā, quòd frustra prætendebatur prælatio aut superioritas per locumtenē. generalē gubernatoris dictæ cancellariæ contra locūtenentē generalē domini cācellarij in dicta cācellaria, cùm nō maior videatur ratio in vno ꝙ̃ in alio: & tantæ virtutis & potentię est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specula. in titulo de locato. §. tertio.

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia quæstio suborta est ex istis locumtenen. sedis huiusmodi cancellariæ in senatu seu parlamento Burgundiæ, ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuionē. voluerunt præcedere aduocatum fiscalem in balliuatu Diuionen. & alios aduocatos fiscales balliuatuum huius patriæ. Mouebantur primò ea ratione, quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, ꝙ ipsi sunt iudices, etiam maiores, cùm de his immediate appelletur ad curiam parlamenti: imo quod plus est, prędicti aduocati fiscales comparent & assistūt in suis curijs & auditorijs tam pro procuratore regis quàm alijs, & ibi assistūt vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis iudicibus, ex quo videtur nunc inconueniens, ꝙ in alio loco indifferenti in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares ꝙ̃ præfati locumtenen. ꝙ ipsi aduocati eosdem pręcedere debeant.

Quicquid sit credo ꝙ sit error, & ꝙ non debeant pręcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suę iurisditionis, quoniam constat ꝙ tantum dici possint clarissimi, vt satis ante hac parte, in xvij. cōsideratio. dictum est: ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic antè dixi ponendi sunt, quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra in prima considera tione. & per tex. in §. illo videlicet. & ibi glo. in illo verbo, & in verbo spectabiles. in authen. de appellatio. & ĩ. quæ tempora. collatio. quarta.

Facit etiam quia aduocati fiscales habent autoritatem à principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumtenē. ab inferiori à principe, ergo sunt digniores, vt in præcedenti consideratione dixi. & facit quod dicit Lucas de Pēna in l. in albo. C. de decurio. libro x. ꝙ Romani in albo prius scribebāt, q dignitates & honores iudicio principis cōsecuti essent, pro quo facit l. prima. ff. de albo scribēdo.

Item aduocati fiscales habent stipendia à rege, prenominati verò locumtenentes nulla habēt stipendia, ergo maior honor debetur eis, argumento textus cum glo. pe. in c. si officia. lix. distinc. vbi dicit textus: & meritum probitatis stipendia ante acta testentur. & notat ibi illa gloss. ꝙ magis præsumitur pro illo qui plura stipendia habet. allegat ad hoc textū in l. nemo. C. de officio magistri officiorum. vbi ait textus: is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. concordat c. miramur, ad finem. lxj. dist. vt ĩ. plenius dicetur in x. parte, in xxvij. consideratione.

Item tales locumtenen. sunt solum delegati ad vniuersitatem causarum ab alio ꝙ̃ à principe, ideo solum iudices pedanei censendi sunt, prout dicit Specula. in titulo de iudice delegato. §. ij. versic. primo, in fine. Sed pedanei iudices sunt infimi, imo etiam post clarissimos situantur, vt supra in prima consideratione huiusce partis. & per eundē Spec. in rub. de iurisdi. om. iudicum. §. j. versic. infimi. Qui tales magistrastus municipales cū habeant solū cognitionem seu iurisditionem vnius rei limitatæ, vt sunt tales locumtenētes qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellariæ prędictæ, & in hoc tantum sunt cōmissi à domino Cancellario Franciæ, vel gubernatore huiusmodi Cancellariæ, qui est in hoc delegatus à principe, igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferiores à spectabilibus. Ex quo ergo cū aduocati fiscales sint spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur. Imo propriè sunt iudices Chartularij, qui habent potestatem præcipiendi vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellarię executioni demandentur præcisè in vim pręcepti: quod faciunt cùm recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Bazis in suo libello de guarētigia. colum. j. & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vlterius, quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fisci est maior autoritate extra locum iurisditionis dictæ Cancellarię cùm sit spectabilis, & iudices huiusmodi curiæ, & sedis Cancellarię prætactę sunt infimi, eo quia pedanei ad plus nō possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cùm claritas tituli designet claritatem & honorē loci. Ioannes de Inola, & Angelus in l. qui soluendo. ff. de heredibus instituendis.

Et licet locumtenētes in sua sede præcedant aduocatos fiscales, tamen non sequitur vt extra illa loca debeant eos pręcedere. Sicut dicitur de archipresbytero qui præcedit archidiaconum in missa, vt dictum est ante in quarta parte, in xliiij. consideratione. non tamen in alijs locis: sic idē de locumtenente Cancellariæ contractuum Burgundiæ in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales, quia ibi habet administrationem: non tamen in alijs locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quæ scribuntur in xj. parte, in xij. consideratione ante finem.

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis alijs locūtenentibus ordinarijs aliorum iudicum ordinariorum: puta locumtenētibus gruarij, hoc est magistri forestarum Heduen. aut Diuionen. qui habent illud officium à principe, an tales in sede Balliuatus aut Cancellariæ contractuum seu etiam in curia parlamēti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes non habentes aliquam dignitatē præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de locūtenentibus

tenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo quæri posset, an tales locumtenentes gruariorum in aliis sedibus quàm Cancellariæ præcedere debeant locumtenẽ. prædictæ Cancellariæ. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium quàm officium Cancellariatus, videtur quod tales locumtenentes gruariorum præcedere deberent locumtenen. ipsius Cancellariæ, eo etiam quia creati sunt officiales à rege, alij verò non. Consulerem tamen in hoc quòd attẽderetur prioritas promotionis in officio, & qui primò constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro locumtenen. seu iudicibus dictæ Cancellariæ, quod iurisditio eorum maior est, & circa plures & maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur: quantò enim quilibet præest melioribus, tantò maior ipse & honestior est. verba sunt in authen. de defensoribus ciuitatum. §. nos igitur. colla. iij.

QVadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in auditorio iudicis, post officiales in sedẽdo nobiles plebeis præferendi sunt, ita quod debet sedes eorum esse paulò iudicantium inferior, & contẽdentium altior. l. fi. vbi glos. notat in verbo, sedẽdi. C. vbi senatores vel clarissimi. Idem probat tex. in l. fina. in fine. C. de officio diuersorum iudicum. dicam in sequenti parte, in xxxviij. consideratione. vbi de priuilegijs nobilitatis tractatur.

QVadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis creati sunt noui officiarij in regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes loco iudicũ ordinariorum, qui dicũtur in vulgari nostro inquestarij, hoc est examinatores seu æquatores & iudicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à principe, sed à partibus secũdùm ordinationes regias habent summam denariorum taxatã secundũ vacatiões per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur qui illa emunt, & qui nõ sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret an in sedibus iudiciarijs, vbi tales inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos etiam simpliciter graduatos. Credo quod nõ, quia cũm circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionẽ iudicandi, licet aliquã talem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à principe, prout etiam de coquo principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in xviij. consideratione dicitur: tamẽ non est æquum quod præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem, vt supra dictum est, & quod ratiõe gradus tanquàm graduati cæteris non graduatis præferri debent.

Super huiusmodi præcedentia post ante scripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus inquestarium seu examinatorẽ in balliuatu isto Heduen. ita vt ab eius priuigno seu filiastro fuerunt impetratæ literæ regiæ in cancellaria Diuionen. quibus mandabatur balliuo nostro, vt graduatos anteponeret dicto inquestario, & eundẽ sedere faceret in ordine & gradu procuratorum dictæ curiæ: & cũm hæc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum ex quo (vt tactum est) dictus inquestarius habeat dignitatem à principe immediatè dependentem à dignitate & potestate iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cũm iudices præcedere debeant aduocatos, vt hic antè dixi in xxiiij. consideratione, & dicti inquestarij censentur subrogati in locum iudicis quo ad examinationem testium, quæ competit iudicibus, vt est textus qui multum bene facit in l. iudices, & in authẽ. sequente, apud eloquentissimũ. C. de fide instrumẽtorum. ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius in cuius locum subrogantur. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. sed multi dicunt, quod ille textus nõ probat, sed est bonus textus in c. ecclesia sanctæ Mariæ. extra, vt lite non cõtesta. probat tamen ille textus stipulationem accessoriè positam ad cõtractum regulari, secundùm naturam illius contractus. Ampliat tamen etiã illum textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet: quia in alijs assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paulus in consilio cxxxj. cuius initiũ est, licet ista differentia visa. col. vltima. quem allegat do. meus Iason in dicto. §. qui iniuriarum. Ex quibus concludendum, quod siue inquestarij præfati sint accessoriè dati ad iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in alijs discrepant, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorũ etiam in accessorijs: ideo sicut iudices præcedunt aduocatos, ita etiam inquestarij præcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et fortè hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliarijs parlamenti huius patriæ & ducatus Burgundiæ executioni demandando quoddam arrestum curiæ posuit inquestarios balliuatus Auxeti, eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgundia non debere præcedere graduatos & practicantes in curijs ante eos, quoniam clarum est eos esse creatos instar inquestariorum præpositurae Parisien. in Castelleto & aliarum sedium regalium in Francia, vt satis constat ex creatione illorum: nec istud denegant, sed sic est quod expressè disponitur ordinationibus regijs tales examinatores non debere sedere in sede iudicis præpositi. Nec sunt aut reputantur pro aduocatis, aut notarijs, ex quo tales sedes scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibitæ observanda est ordinatio regia, quæ optimis fundatur rationibus. Nõ enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: quia nullã habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissæ, scilicet examinationis testium, quæ etiã alteri quàm iudici cõmitti potest, vt notatur per Albericũ & alios in authen. sed iudex. C. de episco. & clericis. Ex quo cũm tabellio sit capax & habilis ad recipiendam cõmissionem examinationis testium, etiam à iudice, & recipiendo, non mutat dignitatem, quia non efficitur maior quàm esset: ideo idẽ videtur in principe cõmittente examinationẽ testium, quoniã videtur illam cõmittere, cum illa qualitate quã potest habere. Secus si talis examinatio alicui non possit cõmitti, præterquàm graduato, aut aduocato, quia hoc casu committẽdo alicui licet non esset graduatus, videretur eidem cõferre dignitatem ad hoc necessariam, & cũm eo super hoc dispensare. l. quidam cõsulebat. ff. de re iudicata. l. Vlpianus. ff. de excusatio. tutorum. Sed cũm nõ eidem hoc casu dat maiorem dignitatem, quàm habeat ille cui committi põt talis examinatio testium: quoniã princeps nõ videtur vno instãti tot specialia cõcedere, videlicet quod cõmittat ei talem examinationẽ priuatiuè ad iudicẽ (cui deberet cõpetere) & vltra hæc, det ei dignitatem vltra aut præter naturam actus, quem cõmittit fieri, cũ tot specialia non præsumuntur concurrere, argumento glo. in l. prima. C. de dotis promissione. arguendo de lege mortua quæ talia nõ admittit ad legem viuam (quæ est princeps)

quæ debet illam sequi inquantum potest.

QVadragesimatertia cõsideratio. Licet aduocati præfecturæ quæstorianæ, qui dicuntur aduocati in camera computorum sint vt alij aduocati fiscales priuilegiati, vt dicit Ioannes de Platea in l.fi.C.de decurio.lib.decimo. tamen cũm apud nos & in camera computorũ nulla aut modica habeãt stipendia, ideo extra locum suæ præfecturæ, questorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præsidatuum: quoniã, vt prædixi supra ista parte, in xxxix. cõsideratione præferũtur qui maiora stipẽdia habent data paritate, ergo multò magis præferri debẽt, qui habent stipẽdia his qui nõ habent. Ex quo licet patronus cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos, tñ non debet præcedere alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede præsidis prouinciæ, qui dicitur balliuus, aut senescalus.

QVadragesimaquarta cõsideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatus, & qui honestioribus vestimẽtis indutus erit: vnde vt dicit Spec.tit.de aduocato.§.sequitur videre. quẽ iudex magis ornatum inspiciet, maioris existimabit esse autoritatis, & ei assurget salutatione debita & honorifica dicẽs ei sede à dextris meis: ad quod quidem tenentur.l.fi.in fine. C.de officio diuersorum iudicum. & eum præ alijs honorabit.l.penultima.C.eodem titu.quod fortè procedit de ignotis & alienigenis. Sæpè etenim maximè ignotis vestis est causa honoris, iuxta illud.

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.
Et iuxta illud metricum.
Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honestè,
Nullius es laudis, quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu. (quẽ videas) ꝙ aduocati gerant vestem suæ professioni congruenti, & ibi scribit quibus vestibus vestiri, & quibus carere debẽt: de quo latius infrà. Et ꝙ honor est in habitu & vestibus dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna in l.ij.C.de vestibus oloberis, libro xj. & dixi suprà in prima parte, in xxiij.consideratione.

QVadragesimaquinta consideratio. Post prædictos videtur astruendum ꝙ inter aduocatos simpliciter graduatos præferẽdus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede, vbi aliàs oẽs alij cũm eo sunt eiusdem qualitatis. textus videtur esse ad literam in l.laudabile.§.primo.C.de aduocatis diuerso.iudicum. & in l.nemini.§.filios. & l.petitionem.§.filijs.C.de aduo.diuerso.iudiciorum. & ꝙ alijs etiam æquè bonis præferantur secundũm textũ & gl.in verbo, sumptibus.in l.iubemus. C.eo.titu.facit quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, secundũ Martinũ de Laude, in tractatu de dignitate.conclusione xvij.vbi refert ita aliàs dixisse propter dictum Bald.in l.Gallus.§.quidam rectè.ff. de liberis & posthumis. vbi etiam dicit, ꝙ tales debẽt gratis doctorari, & cæteris paribus præferri alijs.allegata gl. in d.l.iubemus. de quo etiam vide per eũdem in tracta.de priuilegio.arti.xcviij.intellige tamen prout dicit Lucas de Penna in l.vnicuiqꝫ.C.de proximis sacrorum scriniorum, libro xij.col.prima. si solito tempore legum doctrinam meruerũt.d.l.nemini.§.si verò.& d.l.iubemus.§.nec decæterò.& l.petitiones.§.nec decæterò.C.de officio diuerso.iudicum. & si sunt facundia & studijs eruditi & cõspicui.eo.titulo.l.per hanc, in principio. vel si per principem subrogentur.l.fi.§.penulti.C.de officio magistri officiorum. & l.neminem.C.de re militari, libro xij.aliàs non, cũm in honoribus simpliciter nõ succedatur iure hæreditario.l.iij.§.quæri.ff.de legiti.tutori. & potius sunt acceptanda merita & virtutes.c.Moyses. & c.si ergo.viij. quæstiõe prima. & l.honor.§.de honoribus.ff.de muneribus & honoribus.l.si quis.C.de professoribus & medicis, libro x. & l.qui cũm vno.§.grauius autem.ff.de re militari. & vnusquisqꝫ secundũm labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet.tex.in l.fi.§.quoniã ideo.C.de officio præfecti prætorio Africæ &c.concordat tex.in l.nemo.in fi.C.de officio magistri officiorum.

QVadragesimasexta cõsideratio. Inter plures aduocatos eiusdẽ sedis cæteris paribus præferuntur primò promoti.tex.est in l.prima.& ibi Bart.C. de consulibus & non spargendis ab his &c.& l.prima.in fine.C.de præpositis sacri cubiculi, libro xij.& dixi suprà in quarta parte, in xxiij.cõsideratione. Cũ etiã sint anciani supra alios, vt vtar verbis gl.primæ in l.iubemus, in principio.C.de aduocatis diuerso.iudicum. & secundũm tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia, gradum sibi vendicare & in matricula inscribi debent.l.petitionem, in princ.C.de aduocatis diuerso.iudiciorũ.& l.fi. C.de aduocatis diuerso.iudicum. & qui primo matriculatus est præferri debet posterius matriculato, secundũ textum in l.fi.ibi: locum iuxta matriculæ ordinem obtineat. C.de officio præfecti vrbis. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati.notatur in l.eos.C.de officio magistri militum.

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis: vt dicit Lucas de Penna in rubrica.C.vt dignitatum ordo seruetur. & dictum est suprà in dicta quarta parte, & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet in x. parte, in xxix.consideratione.

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, autoritate, aut scientia etiam quãdo sunt eiusdem facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoto. notat glo.in verbo, præponimus. & ibi Archidia. in c.placuit.in principio.xvj.dist.facit c.in canonicis.xix.dist.ideo episcopus doctor vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Geminiano in c.Isidorus.est versi.sub dicto.c.placuit. Felin.in c.primo.extra de maioritate & obedientia. & secundũm Barbatiam in c.cũm olim, in principio.de consuetudine. doctior etiam tardius receptus præcedere debet prius promotum: ego verò allego tex. in l.prima.C.de annonis ciuilibus, libro xj.& ibi gl. prima quæ facit pro scholaribus optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen ꝙ prædicta non faciant quẽ maiorem cũm extrinsecus veniet, vt per prædicta.remissiuè do. Felin.in dicto.c.primo.de maioritate. maximè cũm ista excellẽtia & melioritas debet probari per quindecim testes. textus est singularis in l.vnicuiqꝫ.& ibi notat glo.in verbo, superatus.C.de proximis sacrorũ scriniorum, lib.xij. do.meus Ias.in l.cũm quid.col.quarta.ff.si cer.pet.in prima lectura. Et ista excellentia est multum consideranda, quoniã in multis propter excellẽtiam hominis receditur à regulis iuris. do.meus Iason in l.iubemus.C.de iudicijs.

& in

& in repetitio.l.admonendi.in lxvij.col.ff.de iureiurādo. Felin.in c.super his.de accusatio.dicā infrà amplissimè.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter aduocatos doctores preferēdi sunt licētiatis, & licentiati baccalarijs, qm̄ doctoratus est dignitas, dixi.j.in x. parte, in xxvj.cōsidera.& maior est illius autoritas q̄ licētiati, cū licentiatus tm̄ habeat potestatem docēdi, regēdi, & publicè legēdi, notatur in l.vnica.C.de professoribus qui in vrbe &c.libr.xij.& in l.vnica.C.de studijs liberali. vrbis Romę.lib.xj.notat Ioānes Fabri in §.responsa.institu.de iure naturali.secundū gl.in c.primo.in verbo, interpretatus.extra de postulatio.prælatorum.& Panor.ibi qui dicit quòd doctor potest interpretari dubia illius facultatis in qua est doctor, per d.l.vnā.C.de professo.& quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si detur licētia alicui scholari hoc faciēdi, potius fit vt addiscant, quàm vt doceant. Ex quo magis est credendū doctori q̄ licentiato, nā licentiatus nō habet dignitatē, sed tātum licentiam cōsequendi dignitatem: & dignius est quod est in actu q̄ quòd in prosecutione actus, sicut dignior est qui est cinctus q̄ cingendus, licet qñq; habeatur pro cincto, & de his scripsi, & de præcedentia doctorū ad licentiatos, & licentiatorū ad baccalarios, in commento nostro super concordatis.in titu.de collationibus.

QVadragesimanona cōsideratio. Aduocati ex pulchritudine laudē consequi videnť, & propter eam cōmendabiles fiunt, exemplo Iustiniani q̄ Papinianū iuriscōsultum acutissimum (prætermisso oī alio laudis genere à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis pręconio cōmendauit, pulcherrimū ipsum nūcupans in proœmio ffor ū.§.tertij.versic. vobis aūt.Et licet Albericus & Angelus ibi ad decorē scientiæ & animi referant, tñ ad corporis pulchritudinem & elegātiam referri pōt, cūm & ipsa plurimū pollet ad felicitatē habendā, qa, vt ait Aristote.lib.j.Ethycorū c.viij.Non satis est ad felicitatē idoneus qui deformis est aut ignobilis. & refert Bal.in superscriptione dicti proœmij.in verbo, Flauius.in additio.q̄ decor corporis confert ad felicitatē in hoc mundo.& tanti fecit Alexan.pulchritudinem, vt in consilio ccix.incipien.ponderatis his.colum.ij.lib.vj. consuluerit nobilem diuitemq; mulierem deformem, quæ pauperem quēpiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupsisse indigno, cum debeat mulieris nobilitas, & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notat in simili Bald.& alij in c.super eo.le second.de testibus.& de pulchritudine dixi in v.ix.xj.& in secunda partibus huius operis.

QVinquagesima consideratio. Sciendū est quòd in quolibet auditorio, vbi reddiť iurisditio per magistratum, debet esse notarius seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absq; notario seu scriba, cōmodè exerceri non pōt, probat tex.in c.quoniam cōtra falsam.de probationibus. extra.& ibi doctores. Persona eñ publica est, vt dicit ibi textus & Panor.& dicitur habere officium honoris, vt est textus in l.j.& ij.C.de primicerio.libro duodecimo.& habetur Ecclesiastici ix.In manu dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponet honorem. Guillelmus le Rouille.in libro de iustitia & iniustitia.lib.iij.c.iiij.

Et q̄ diuersis nominibus in iure vocentur.vide Ioānē de Platea in rubrica, de tabellionibus.libro decimo. Et in curijs supremis apud nos sunt officia regalia, vt suprà dixi ista parte, in xiiij.consideratione. In alijs verò curijs regijs inferioribus, cūm emolumēta quæ proueniūt & percipiuntur ratione scripturæ soleant dari ad firmā pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia regalia.

De notarijs verò simplicibus, qui sunt iudices chartularij, vt dicit Bartolus ī l.iubemus.§.sancimus.circa finē. C.de sacrosanctis ecclesijs. Quod an sit verum vide amplè per Benedictum de Bazis.in suo libello guarentigiarū.in prima quæstione, vbi plura ad hoc. Et licet dicāt plures, q̄ notarius sit iudex chartularius, quòd illud non pōt esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo qa sibi conceditur à principe, quòd possit facere pręceptum de cōsensu partium, ideo solum habet iurisditionē voluntariam, & non cōtentiosam. Hodie verò apud nos in hac patria iudices chartularij sunt locūtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciūt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cācellarię: de quibus hic ante in xx.consideratione.

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit Vdalricus Zazius in repetitione l.ij.ff.de origine iuris.§. postea cum Apius Claudius.in verbo, scriba. Et dixi in parte præcedente, in ix.consideratione.vbi posui de primicerio, qui est scriba principis, & infrà in xj.parte, vbi laudaui scribas.

QVinquagesimaprima consideratio. Etiā in auditorio cuiuslibet magistratus & iudicis sunt necessarij apparitores seu executores, qui dicūtur esse milites, vt est in l.oībus.C.de sportulis.ibi, quatenus militia exuti pœnas luant corporales.maximè tales apud nos in curijs regalibus dicuntur habere dignitatem. Cūm solum hodie creantur à principe, & secūdūm Ioannē Fabri in §. igitur.colū.j.instituta, per quas personas acquiritur.dicuntur seruientes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenētur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss.in l. non dubito.in verbo, cliētes.ff.de captiuis & postliminio reuersis.hoc verbum clientes, id est seruientes: & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculū in manu depictum, vt tenet Speculator in titulo, de citatione.§. sequitur videre.versiculo, quandoq; per nuncium.& versiculo, solutio.dicunt quidam quòd obseruant seruientes nostri, quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum & ornatum armis regis, hoc est lilijs, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.titulo Des iustices.articulo vj.in glo.prima.vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss.sequente inferitur, an eis credatur.

Sed aduerte quia apparitores propriè sunt de curia ecclesiastica, & tales nuncij ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum siue laicum viua voce in via publica, prout recitat Ioānes Galli in suis arrestis, in arresto pronunciato Anno domini Millesimo trecentesimo quadragesimo sexto: quod tamen solent facere nostri apparitores Heduen.& malè, licet habeant etiam statutum in suo foro in cōtrarium, nisi sint notarij causarum, quod est intelligēdum in causis iam incœptis, & in quibus iam sunt notarij seu grapharij.

FINIS.

OCTAVA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS,

Nobilium seu gentilium ordinem extollit: præcedentiasq́ tã inter se, q̃ quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITVR PRIMA sit de descriptione nobilitatis. vnde secũdũm authores nobilitatem diffinientes dicitur esse generis, vel alterius rei excellentia, ac dignitas, vt ait Iudocus Clicthoueus in suo tractatu nobilitatis in principio c. primi. Et licet Barto. in l. prima. C, de dignitatibus, libro xij. multum amplè disputet, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit quòd non, sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis quæ est apud deum, vt in authẽtico, vt iudices sine quoquo suffragio. §. itaq́. collatio. secunda. l. prima. & l. in nomine domini. C. de officio præfecti prætorio Africæ. & l. imperialis. in principio. C. de nuptijs. Sicut ergo ille apud deum est nobilis, quem deus sua gratia gratum sibi fecit: ita in foro nostro ille est nobilis, quem princeps sua gratia vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamẽ, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quę est apud deum, theologis. Nobilitatem verò, quæ est apud nos, sic diffinit.

Nobilitas, est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur, & ibi amplè examinat illa verba diffinitionis: sed nõ amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequẽtib[9] dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit vndecunq́ procedat, siue per principatum tenentem siue aliàs, ex quo non recito opiniones per Barto. relatas in dicta l. prima. de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bart. & stet cũ illa supradicta quæ adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi sicut prima. Boetius etiam in tertio de consolatione prosa sexta, diffinit alio modo, dicens quòd est quædam parentum laus de meritis veniens. & ita etiam diffinit Lucas de Penna in l. mulieres. C. de incolis. col. quarta. libro vndecimo. sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis, quia oẽs nobilitates (de quibus infrà dicetur) non comprehendit. sed Landulphus in clementina secunda. de sententia. excommunicationis. hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas, est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio quàm diffinitio. ita etiam diffinit Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in secunda parte circa finem. vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi & mixtam, de quibus statim dicam in tertia consideratione.

SEcunda cõsideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est, quòd nobilitas à nosco dicitur, idem significans quòd noscibilitas. hinc nobilis idem est quod notus, & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgilius.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis. & Martialis.
Prostratum nemees vastaq́ in valle leonem
Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosq́ verbum hoc nobilis, & ad eos qui vel deploratissimis moribus nominatiores facti sunt relatum legitur. Hiero. in Heluidium hæreticum. Nobilis factus es in scœlere. Et Laidem illam Corinthiam cui decem milia nummorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans, se pœninere tanti non emere, ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum. testatur Aulus Gellius in suis noctibus atticis, libro primo. c. viij. idẽ & de re quæ summo eius exitio in omnium notionem deuenerit, Liuius de strage Cannensi. Nobilis ille clade Romana locus est. & Martialis.
Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinde ratiõe eos qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt seu vulgatiores, & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit. quem non opes, non generis excellentia, sed ingenij mores, virtutesq́ nobilitauerunt. & Hiero. ad Principiam virginem de obitu Marcellæ. Nihil in ea laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius. quòd ex opibus, & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior. & ibidem. qui virtutes, non sexui sed animo iudicamus, contemptæq́ nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.

Etiam apud legistas & canonistas nobilis nuncupatur qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insignitus, etiam capitur pro præeminentia quadam, quæ nos à plebeis differre facit. text. iuncta glo. in verbo, species. ad finem. in §. plebiscitum. institut. de iure naturali. in §. interim. ibi, vniuersi nobiliores. & in §. fina. ibi, conuenit enim vnumquenq́ nobilium. in authen. de defensoribus ciuitatum. collatio. iij. textus in l. quæris. ibi, sanctissimus & nobilis imperator. ff. de nata. restituen. per quem textum satis probatur, quòd etiam imperator dicit se nobilem. etiam text. in capitulo venerabilis. ibi. Non generis sed virtutum nobilitas. extra de præbendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de commercijs & mercato. quę quidẽ præeminẽtia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, vt in plerisq́ locis in sequentibus dicetur.

TErtia consideratio. Cùm nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, gentilz hommes, & magis se existimant vocari, gentilz hommes, quàm nobiles, ideo dicit Budæus in suis annotationibus in pandectas, in l. fina. in fine. ff. de origine iuris. quòd non temerè

lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellat: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruierit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budęus in loco prædicto, nihil videt Sceuolam pontificem ad hanc diffinitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sunt qui eodem nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valesij, Borbonij, Vindocinij, Trimollij, Viennenses, & similes: quod si serui sint nulla gentilitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur, quod si rursus in familiam gentis suæ non manserint, gentiles iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero lib. primo de Oratore, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumuiri iudicauerunt, cùm Marcelli Auli liberti filij stirpe Claudij Patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent redijsse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iure dicendum. Tria fuerunt iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse Gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: eorum, scilicet qui imagines generis sui proferre poterant, vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpè solent, & erant insignia Gentiliũ, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius supra in prima parte, vbi posui de armis centum conclusiones.

QVarta conclusio. Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. primò Barto. in l. prima. colũ. septima. C. de dignitatibus, libro xij. dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quam Barto. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam iudicis apud quem nulla est obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud deũ est nobilis omnis, qui est in gratia faciente gratiam vel gratum, & sic omnis qui est virtuosus, & in statu virtutis, deus facit eum felicem & gratum sibi. intelligit Barto. de illa virtute quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet si est in charitate, vt habetur per fratrẽ Bonauenturam de balneo, & sanctum Thomam in prima. ij. quæstione. cx. & quæstione. l. quos Barto. allega. & per magistrum sententiarum libro ij. distinctio. quem Bonus de Curtili in dicto tractatu de nobilitate in secunda parte, etiam allegat. & hoc est verum, vt dicit Barto. & probatur primi Regum secundo capi. vbi dicitur. Quicunq; honorificauerit me glorificabo eum, qui autem cõtempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barbatia in capi. primo. colũ. j. de donatio. relatus per Bonum de Curtili in dicto loco. Et dicit Bart. quòd istos nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi per reuelationẽ. dicitur enim Ecclesiastici decimo. Nescit homo vtrũ amore, an odio dignus sit, & multi sunt prædestinati qui apud nos reputantur ignobiles: vt patet ex apostolo ad Corinthios. iiij. & xx. cap. Et de his nobilibus nobilitate theologica, ponit tex. in cap. nouit. cum duobus sequen. de pœniten. distinctio. iiij.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bart. primò prout congruit animalibus etiam irrationalibus & alijs etiam sensu carentibus, & isto modo dicuntur nobilia secundũm bonitatem operationum, vt in brutis patet. videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles. exemplum in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, vt dicit idem Bar. in tractatu de Falcone. & Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali, in verbo, & cũm venationibus. colum. secũda. Idem dicit Bonus de Curtili vbi suprà de leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facilè testantur nobiliorem. de quo meminit Ouidius lib. de tristibus, Elegia. iiij.

Quo quisq; est maior magis est placabilis ire,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cũm iacet hostis habet.
Et lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curtili, quòd exemplo itidem sunt duo canes Laconis vnico ventre ęditi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt testatur Erasmus in moria. & in chiliadibus. & idẽ nos docet experiẽtia in arboribus, in fructibus, in metallis, & ferè in omnibus rebus, etiam sensu & intellectu carentibus, etiã inanimatis, nec aliquam animam etiam vegetatiuam habentibus: & in his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus in dicto loco, vt de pluribus in finali parte patet, de excellentia nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundò modo considerari potest nobilitas, prout cadit in hominibus ista nobilitas naturalis: & tũc debet intelligi naturalis, id est ratione naturali inducta, quòd nos iuristæ appellamus de iure gentium primæuo, quòd apparet, quia solis hominibus congruit, & de ista nobilitate loquitur philosophus primò Ethicorum. capit. iiij. vbi dicit, quòd nil aliud q̃ virtus & materia determinant seruum & liberum. nobiles, & ignobiles. Hoc autem nõ est intelligendum de omni virtute, sed de ea quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea prout apti sunt subijci, vt patet per philosophum. primò Politicorum ix.

Ex quo etiam dicit Bonus vbi supra post Bartolum quòd hoc modo sumpta naturalis nobilitas est quidam habitus electiuus in medio consistens, circa quæ pertinẽt ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur in capi. nunq; de vitijs. distin. lvj.

Tertia verò nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secũdũ quod accepimus apud nos & in foro nostro, & de qua principaliter hic est quæstio, quam magis discutere intẽdo, & de eius laude & excellentia declarare, & est proprie illa de qua suprà in prima consideratione dixi illam diffiniendo. quòd est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus ostenditur.

Panor. verò in c. venerabilis. col. ij. post principiũ. de prębẽdis, aliter distinguẽdo nobilitatẽ q̃ fecerit Bar. in d. l. j. C. de dignitatib⁹. dicit duplicẽ esse nobilitatẽ, generis, scilicet et animi, de q̃bus cũ alijs statim dicetur. sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus, quoniã nõ oẽs cõprehendit.

Bald. verò in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

catoribus. quem refert & simpliciter sequitur Felin. in ca. super eo. ij. extra de testibus. dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secūda virtutis, & hāc veram nobilitatem philosophus amplectitur, praecedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraq; ex praecedētibus speciebus partem capiens. Et hanc verissimā cęteris, & omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato verò diuidit nobilitatem quam dicit esse quadrifariam. Vnam enim earū asserit quibus clari, boni, iustiq; parentes fuere. Alteram parentis qui potentes, aut principes extiterunt. Tertiam cùm nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eamq; praestantissimam omniū scribit eorum quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatē donauit: quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur. ita dicit & refert Pogius Florentinus in tractatu de nobilitate. & hanc vltimā laudat Lucas de Penna in l. mulieres. col. iiij. C. de incolis, lib. x.

Aristoteles verò in quarto Politicorum, dicit etiam quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum, scilicet generis, virtutis & disciplinae. Nihil quoq; prohibet, vt à patrię soliq; natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriae antiquūq; decus plurimum valet ad laudem gloriamq; comparandam: sed ea perq; exigua est modiciq; momenti, vbi virtutis quoq; praestantia accedat, quae vel sola verè hominē nobilitat. Proinde Themistocles cùm esset patria Atheniensis Scriphio cuidam in contentione obiectanti, q; non propria virtute, sed patriae splendore gloriosus factus esset, rectè respondisse fertur. Neq; tu si Atheniensis esses clarus extitisses, neq; ego si Scriphius essem ignobilis. significans hisce verbis se rerum gestarū magnitudine & gloria clarum factum, neq; patriam solum ad id quicq; contulisse.

Sic Anacharsis philosophus exprobranti sibi Attico, q; Scitha esset, authore Laërtio pręclarè respondit. At nihil quidem mihi probro est patria, sed patriae tu. Verùm praetermissis alijs rebus vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantum de duabus eius speciebus, duabus partibus ex quibus humana coalescit substantia, corpori inquam & animae congruenter respondentibus, scilicet nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à maioribus & proauis deducta generis excellentia, & praestabilitas: & haec sanè corporis conditionem naturamq; respicit, quandoquidem idipsum nascentes ex parentum propagine traducimus.

Virtutis verò nobilitas est ob insignem animi virtutem, morumq; probitatem comparatas excellens gloria & dignitas: quāquidem ad animum pertinere nemo dubitet, cùm vsu & assiduo bonę operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrysostomus ait. Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet, si dedignetur seruire vitijs, & ab eis superari. Vtranq; autem specierum complexus est Apuleius, cùm de quodam dicit, quem nō excellentia generis, sed mores virtutesq; nobilitauerunt.

Porrò ex hisce duabus coniunctis atq; vnà connexis, tertia oritur nobilitatis species vtranq; supradictarum complectens, scilicet nobilitas generis atq; virtutis, quę est tum generis, tum virtutis in vno eodemq; homine praecellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quaedam proueniens à coruscatione sanguinis à parentibus originem sumens, virtutibus inde probis, ac commēdatis moribus illustrata: & haec, vt praedixi, caeteris tanquam praestantior, excellentior, elegantiorq; anteferenda est autoritate notatorum in authenti. itaq;. C. communia de successionibus. & in cap. primo. de treuga & pace. Et quomodo inter se differant, quomodoq; inter eas adinuicem sit habitudo, vide per Iudocum Clicthoueum in suo tractatu de nobilitate. capi. primo, & secundo. & in tertio capi. ponit etiam quomodo hęc vltima est praestantior alijs, vt infra amplius dicetur. & per Bonum de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in secunda parte, vbi amplè. Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infrà ista parte, in vltima cōsideratione.

QVinta consideratio. An dabilis sit vera nobilitas, quę dici possit de numero laudabiliū. Videtur quòd non, quoniam ea quae sunt, aut sunt bona, aut mala, aut media: in malis nobilitatem nullus vnq; posuit. Absurdum enim esset rem à deo laudatam atq; appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel exterius, aut corporis situm erit. Nam in fortunae bonis minimè consistit, quae qui adipiscuntur non nobiles, sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quae sunt valitudo & forma egregia, illam largiuntur: nam si qua in vllo horum bonorum inesset, deficientibus opibus forma & valitudine, nobilitas quoq; cessaret, ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi quę virtutis dicuntur, eas aūt in intellectualibus & moralibus distinguūt, an vlla sit inquirēda: sed prudētia prudentē, sapientia sapientē, iustum iustitia, tēperantia temperantē, ita ex reliquis virtuosum nō nobilem fieri certū est. Nulla quippe est vna virtus, quae ex se nobilitatem producat, neq; omes illam generabūt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his quę media dicūtur, cùm nūc bona, nōnunq; mala ferantur pro varietate vtentium: si nobilitas ita esset, ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeret, vt boni maliq; pariter nobilitate potirētur: quod cùm sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitatis comparari posse.

Hoc & alia ratiōe videtur esse probabile, vt dicit Pogius Florētinus in tractatu de nobilitate. Nam si quid ea est: aut in expetendis, aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculū sanè videtur, cùm nullus sanę mentis fugienda appetat. In expetēdis verò multò minus: ea nāq; appetere debemus, quę ratio pręscribit & sapientia: haec sunt honesta & quęcūq; nos beatos ac felices pręstāt. Sed nobilitas cū neq; virtutes aliquas, neq; bonū quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetēda sit non intelligo: ergo ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neq; in vituperabiliū numero adscribetur. Non enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, at multò minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Siquidem benè, hoc est virtuosè agitur, laudabile est, & id secundùm aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quae vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur, neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit, ergo in laudabilium cōsortio non erit.

Pręterea si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa re collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas, tunc

omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operãdo cõtinget, at ex actionibus operationibusq́ boni, mali, prudẽtes, docti industrĳ & similes redduntur, non nobiles. neq́ est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua nobilitas excudatur.

In rebus verò si esset posita, hę absq́ studio nostro in quęcunq́ inciderent, nobilem veluti diuitiæ diuitem rederent, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæpius cũm ipsis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterũ tanq́ in antiquum hospitium sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Pogius in loco ante dicto) apparet nihil esse hanc præter iacturam quãdam quæ nos deliros efficiat. Etenim absq́ illa affectione cogitans (vt inquit) non videt cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid boni vel vtilitatis habeat hæc quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur.

Sed tandem post multa hincinde argumenta ex dictis Aristotelis & Platonis laudat illam veram nobilitatem, quam dicit esse splendorem quendam ex virtute progredientem, qui suos possessores illustrat, ex quacũq́ conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui non ad vulgarem nobilitatem quæ dicitur generis attendunt, sed ad illam quæ ex virtute procedit, hi vt alia multa, ita & hoc verissimè videntur dixisse, Nobilitatem ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato qui quadrifariam nobilitatem ponit, vt in præcedenti consideratione dixi: & ex dictis Pogĳ videtur q̃ nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium q̃ nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione sequenti facilè cognosci poterit, quòd quęlibet nobilitas sit de numero laudabilium.

Sexta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicetur, tamen ob illam non est animo intumescendum, nec est inaniter & vanè gloriandum de generis nobilitate: quoniã, vt dicit Boëtius in tertio libro de consolatione philosophiæ: Alienum est bonum atq́ à parentibus deriuatum etiam, quoniam laus à parentibus emanãs, ipsos quidem parentes claros reddit, filios verò nequaquam, nisi propriam habeãt virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur nanq́ esse nobilitas quędam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudinem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicãtur, quare splendidum te (si tuam non habes) aliena prędicatio non efficit: quòd si quod est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem est, me meis rebus gestis florere, q̃ maiorum opinione niti & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exẽplum, vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius in Iugurthino in oratione Marĳ allegatus per Lucam de Penna in l. mulieres. columna iiĳ. C. de incolis, libro decimo.

Dicit tamen Baptista Mantuanus magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentibus. Solent enim iuuenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur maiorum suorum dignitatem æmulari, & ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomẽ Alexandrum, sic maioris Aphricani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulĳ fama Octauianum excitauit, sic deniq́ Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris: & hoc amplè declarat Iudocus Clicthoueus in tractatu nobilitatis, capit. quinto & septimo, vbi etiã ait. Quia verò nullam maiorem hæreditatem possunt filĳs parentes tradere, q̃ rerum bene gestarum gloriam, & integritatis anteactæ vitę laudem: quia teste Cicerõe in officĳs, optima hæreditas à patribus traditur liberis, omniq́ patrimonio præstantior, gloria virtutis rerum gestarum, cui dedecori esse nefas & vitium iudicandum. Cui concordat illud Pla Platonicum. Gloria parentum natis est præclarus magnificusq́ thesaurus. Ideo filĳ illam hæreditariam traditionem libenter amplecti debent, ardenter sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulò accommodare, atq́ ex adita huiusmodi hæreditate id capere commodi, vt inuentario & contemplatione virtutis & glorię paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationem. Quisquis enim (nisi iners) cũm maiorũ suorum res præclarè gestas animo diligenti contemplatur, non parum ad dignam earum imitationem prouocatur. Cũm authore Salustio, Publius Scipio, & Q. fabius, cũm maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicerent, quàmmaxime ad virtutem se inflammari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexandri magni imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus est. Qui etiam (vt scribitur) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totũ ferè orbem suæ ditioni subegerat: ita Alexandrum ipsum liberi patris triumphi tanquã admotis stimulis ad decus & famam, deniq́ ad nominis sui immortalitatem comparandam impulerunt. Sic Themistocles quoq́ post pugnã Marathoniam (in qua Milciades dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per vrbem ferebatur vt amens: interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos, quia, inquit, trophea Milciadis me excitãt, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuerò prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat quonam pacto tale quidpiam pro patria præstaret: de quo supra in j. parte, in xxj. consideratione. versi. hinc est. vnde Faustus poëta regius accommodatè ait.

Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,
Illud posteritas æmula calcar habet.
Scilicet, vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta mouent.
Ceu tenet instantem catulus cũm viderit vrsum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio libro ĳ. c. de institutis. maiores natu in conuiuĳs antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenum animi ad ea imitanda alacriores redderẽtur: & vlterius ait. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? Quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prętulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricĳ, Marcelli, Fabĳ. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis se adhuc adolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Petrarchæ insignis poëtæ imaginem, in cubiculo quo detinebatur captiuus repositam, eiusq́ contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniũcti, suarum magnitudine virtutum infigunt

aculeos

aculeos generoso animo ad virtutis amorem, quid prodc rit viua & spirans vox, pariter & facies atq; acta parentum? Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acrius incitari debeant ad rectè honesteq; viuẽdum. Proinde Aeneas Ascanium filiũ suum ad virtutem incitat verbis sequeñ. vt ait Virgilius.

Disce puer virtutem ex me, verũq; laborem
Tu facito, mox cũm matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Verũetiam ad propositũ faciunt sacræ literę. Nam habetur Exodi xxv. q iussit dominus Moysi fabricaturo tabernaculũ fœderis. Inspice, & fac secundũ exemplar qđ tibi in monte monstratum est. Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis considerare vtrum quępiam, in monte sublimitateq; perfectionis vitæ constitutũ, in quo omnigenum virtutum exemplar eminentissimè diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde Sapiens, vt scribitur Ecclesiastici xliiij. nos hortatur sic. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerũt nomen narrandi laudes eorum: non vtiq; ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matathias inclytus legis Mosaycæ propugnator & vindex, Maccabæorumq; pater, prope moriturus filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur: exemplo maiorum & antiquorum patrum qui iustitiam sectati, diuinaq; iussa complentes, eximiam consecuti sunt laudem. Nunc ergò ait (vt habetur j. Maccabęorum ij.) O filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam & nomen æternum. Item dñs ipse virtutum & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus qui eius discipulatum suscepimus contestatur: scribitur Ioan. xiij. Exemplum dedi vobis, vt quẽadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & imitari Deum debemus qui facit oriri solem super bonos & malos. ca. vlti. xxviij. distinc. & imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. ca. dominus. lxvj. distin. & c. proposuisti. lxxxij. distin. Nam si filij dei sumus, quæ ipse fecit imitari debemus. capitu. dominus. lxxxvj. distin. Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis in patientia & humilitate. cap. dominus. xciij. distinct. Quinimo nihil æquè clarissimos nostrę religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, q̃ ut audita aut cõspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. hęc Iudocus vbi suprà.

Sed quid, quibus unus idemq; pater est præcipuus & primus, ij nullũ habent originis discrimen atq; diuersitatem. Omnibus autẽ hominibus, idẽ est pater cœlestis, ad quem diuina institutione edocti cũ oramus, dicimus: Pater noster qui es in cœlis. Pater inq; animarũ nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suã fecit: ipse enĩ fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobat Boëtius in iij. consolationis philosophicæ, quem etiã allegat Lucas de Penna in dicta l. mulieres. C. de incolis, lib. x. sed nõ omnia eius dicta, prout Iudocus in dicto tracta. de nobilitate. cap. v. & ita inquit.

Omne hominũ genus in terris, simili surgit ab ortu,
Vnus enĩ rerum pater est, vnus cuncta ministrans,
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ,
Ille homines etiam terris dedit, & sydera cœlo.
Hic clausit membris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & idem Iudocus, q ignobiles animo sunt qui degenerant à sua origine, quicũq; à Deo omnium authore per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducẽtesq; nebulam illi: vnde rectè degeneres dicuntur & ingenerosi, quemadmodum Boëtius in loco prętacto subcinit.

Quid genus & proauos strepitis? si primordia vestra
Autoremq; Deum spectes, nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens, proprium deserat ortum.

Sicut etiam per scripturã loquitur nobis dominus j. Rgum ij. Qui contemnnut me erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. capit. domino sancto. l. distinctio.

Quid si ad corporũ originem cõsideremus & illã comperiemus in omnibus eandem, vtpote terrã & lutum, ex quo formatus est homo: vnde Geñ. ij. Fecit deus hominẽ de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ. & Iob xxv. Homo putredo, & filius hominis vermis. & iterum Iob vij. Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contemptũ superbiæ, quam egregij maiorũ tituli, aut stẽmata clara parentum, aut alia quæuis extollentię materia suggerit, inquit Ecclesiasti. x. Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoq; nostrum nimirũ dicitur, vt habetur Gene. iij. q puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profectò sunt omniũ nobilitatis insignia, cinis, inquã puluis & terra quæ nobiscũ vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assiduè meditari contueriq; debemus, more nobiliũ huius mundi qui maiorũ suorũ insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetisq; intexunt, aut splendidarũ domorũ parietibus insculpũt, vt supra in prima parte dictũ est vbi de armis fit mẽtio. Cũq; ad extremos dies peruenerimus, morte resoluti communem omnium matrem, terramq; repetemus, quæ nobilium huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnésque sine deletu suo sinu recepta in fauillámque redigit. Perit enim morte atq; intercidit clara nobilitas, gloria neq; suos post funera comitatur alumnos. sicut grauiter & præclare libro ij. dicit Boëtius.

Licet remotos fama per populos means,
Diffusa linguas explicet.
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit, altam gloriam.
Inuoluit humile pariter, & celsum caput,
Aequatq; summis infima.
Vbi nunc fidelis ossa fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.

Demum vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundũm carnem originem reducimus omnes in Adam primũ parentem nostrum. Nam, teste scriptura, Actuum xvij. Fecit deus ex vno omne genus hominũ, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cũm itaq; omnibus secundũm corpus idem sit primarius author & pater, quid effe rũtur, insolescũt, & turgidi inflãtur, qui specimẽ & decus

nobilitatis habent, super cæteros ignobili domo progna tos, quid intumescũt more vtris vento distenti? Salomon quoq; singulari sapientia decantatissimus, & generis itidẽ nobilitate insignis attestatur, idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordiũ, de seipso ita verba faciens, Sapiẽ. vij. Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensiũ tempore coagu latus sum in sanguine, & semine hominis & delectamen to somni cõueniente. Et ego natus accepi cõmunem aërẽ, & in similiter factam decidi terrã, & primã vocem similẽ omnibus emisi plorans: in inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiui tatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quòd si hęc cõmunis omnibus origo, & nouissima vitę meta altius animo insigatur atq; inhereat, salutaris erit medicina ad elationẽ superbiãq; (quæ ex car nis nobilitate succrescit) è mente hmõi nobiliũ euellendã, expurgãdã, non aliter ac pauo cũ deformes suos spectat pedes, caudã pennis stellantibus explicatam illico demit tit & inuoluit ad ima. hæc Clictoueus in dicto ca. v. etiam vide quæ dicit ibi in cap. xij. quæ recensere volui, licet ad depressionem, & humilitatẽ, & nõ ad fastigiũ glorię & lau dis tendant, cũ hodie nobiles sint satis superq; pręrumidi, et nihil est in quo de se gloriam & laudem non quærãt & vendicent: quippe ait Lucas de penna in l. militantibus. C. de decurio. lib. x. Nobiles vt plurimũ sunt superbi, & li cet habeant quatuor bonas cõditiones: quia sunt magna nimi, magnifici, dociles, & industrij, politici, & affabiles: tamen sunt nimiũ honoris appetitiui, & progenitorum despectores: vt ait Lucas de pẽna in l. ij. C. ne rusticani ad vllum officium deuocentur, lib. xj.

SEptima consideratio. Inter plures eiusdem qualitatis, scientię & dignitatis præferuntur nobiles vbi non est maior dignitas, q̃ nobilitas simplex, de quibus suprà di xi. Ideo ista est firma cõclusio, ꝙ nobiles simplices præfe runtur quibuscũq; alijs simplicibus plebeis in quocunq; actu, vbi comparent aut assistunt cũ eis. Probatur in l. ho nor. §. de honoribus. ibi: origo nataliũ. ff. de mu. & hono. et in l. prouidendũ. in verbo, nobilissimos. C. de postul. & in l. j. & fi. & qđ ibi notat Bar. ff. de albo scribẽdo. facit l. fi. ff. de fide instru. & in l. j. C. de conditis in pub. horreis. in verb. nobilis, lib. x. & ibi Ioan. de Platea, qui dicit per il lum text. ꝙ in electione officialis consideranda est nobili tas. Et apud nos verbum nobilis capitur pro quadã pręeminentia, quæ nos à plebeis differre facit. text. iuncta gl. in §. plebiscitum. in verb. species. ad finem. institu. de iure naturali, gentium & ciuili. in §. interim. ibi: vniuersi nobi liores. & in §. si qua verò. ibi: conuenit enim vnumquẽq; nobilium. in authen. de defenso. ciuitatum. colla. iij. text. in l. quæris. ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator. ff. de natalibus restituendis. & in cap. venerabilis. ibi: non generis sed virtutum nobilitas. extra de præbendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de natalibus restituendis. & in capitu. ex literis. ij. in principio, ibi: duo nobiles. extra de sponsalibus.

Et de hac pręeminentia nobilitatis ad plebeios dixi in commentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. Des droictz & appartenãces à gens mariez. articulo xix. in glos. ij. & titu. des enfans de plusieurs lictz. articu. iiij. in glos. prima.

Aduerte, quoniam, vt dicit Iudocus Clictoueus in suo tractatu de nobilitate, capitu. ix. generis nobilitas semper apud homines præstantiam quandam dignitatis habuit, & super cæteros pręeminentiam testantur omnes histo riæ, quòd ea virtuti (vt debet) coniuncta semper esse exi stimetur, & ob præstabilem virtutis excellentiam singu lari splendore præfulgens. Potissimum verò sacræ scri pturæ testimonio eius excellentia probatur, vt habetur Deuterono. j. vbi Moyses de tribubus populi Israëlitici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & ij. Regum ix. cap. Samuel vocatur nobilis ob prophetiæ dignitatẽ. & iij. Regum xxiij. vbi Abisai frater Ioab inter tres nomi natus dicitur nobilior. & Prouerbiorum xxxj. vbi vir cõ mẽdatur ex titulo nobilitatis. ibi: nobilis in portis vir eiꝰ, quando sederit cũm senatoribus terræ. & Ecclesiastes de cimo, vbi rex laudatur eo quia nobilis, cũm dicat. Beata terra, cuius rex nobilis est. Cõmendatur etiam Ioseph ab Arimathia ꝙ nobilis esset, Mar. xv. etiam Lucæ xix. Cõ mẽdatur homo à nobilitate, ex quo ei datur ibi titulus no bilitatis. Et non ab re dictum est Actuum xvij. ꝙ ad Pau li prædicationem conuersa est ad dominũ de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Aristo. iij. Politi corum, cap. vj. post aliquam commendationem ait, ꝙ no bilitas apud omnes in honore habetur: insuper quia con sentaneum est ex melioribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas. vnde rectè à Seneca dictum est. Habet hoc proprium generosus animus, quòd concita tur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant, & sordida: quod lepide à Fausto poëta regio ex pressum est hoc disticho.

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,
Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de nume ro laudabilium & commendabilium.

OCtaua consideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primò, vt ante dictum est, ex nobilitate progenito rum, & de ista primò pertractabimus, deinde de ea quę est virtutis: in qua dico ꝙ nobilitas causatur ex genere proge nitorum, quoniam, vt habetur Sapiẽ. iij. Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia filij pater sine hono re: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis. facit quod habetur Prouerbiorum xvij. vbi dicitur. Gloria filiorum, parentes eorum. & quod di cit Iob. de quo Osee nono. Gloria eorum à partu, ac ab vtero & conceptu honor illius. & habetur Deuterono. j. De vtero vestro sapientes & nobiles constitui principes. & satis facit textus in §. primo. institu. de ingenuis. Et ta men intellige hoc casu quòd non ex vtero simpliciter, sed ex nobilitate patris non matris. ita dicit Baldus in l. finali, ad finem. C. de seruis fugitiuis. Et Iacobus de Aluarot. in in capitu. primo, titu. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. Ita quòd Barto. & post eum Ioannes de Platea in l. exemplo. per illum textum. C. de decurio. libro decimo, dicunt quòd non valeret statutum quòd quis censeretur nobilis vel ignobilis ex progenie mater na. ad quod facit l. prima. ff. ad municipales. Quod est cõ tra consuetudinem Comitatus Campaniæ, qua cauetur quòd si ex patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit ma ter, filius sequitur conditionem illius: de qua consuetudi ne seu statuto aut simili fecit mentionem G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in princip. in verbo, Raynu tius. numero xv. extra de testamentis.

Et quòd

Et quòd nobilitas consideretur ex parte patris non matris, dicit Bar. in l. j. col. vij. versicu. videndum est vtrum. C. de digni. lib. xij. pro quo facit dictum Ciceronis in suis officijs, vbi ait. Optima autem hæreditas à patribus traditur liberis, omniq; patrimonio præstantior gloria virtutis, rerumq; gestarum. Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti in loco hic ante allegato, vbi ponit amplè materiam cū regula & limitationibus, & an licitū sit alicui se denominari facere à matre relinquendo nomē patris: quæ vide ibi per eum, numero xxv.

Sed dictam opinionem Bartoli, & Ioannis de Platea in d. l. exemplo. impunant dominus Philippus Decius in regula fœminæ. de regulis iuris. in ix. col. in fi. ff. & in c. nouit. in vj. colum. de iudicijs. & domi. Rochus de Curte in c. fi. in xvj. col. extra de consuetudine. & post eos Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in iiij. parte, numero xxviij. dicentes q̄ si à principe imperatore vel populo qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo introducatur valet: quoniam q̄ nobilitas sit à patre hoc est iure ciuili introductum, sicut ius ciuile agnatiōis, quod tolli & mutari potest. §. fin. institu. de legitima agnato. tuteda. Vnde in totum nobilitas à statuto induci potest, vt notat Bart. in d. l. j. in charta finali. versiculo iij. ex prædictis. & in versic. iiij. infertur. C. de dignita. libro xij. Paulus de Castro in consi. cxxvj. incipien. dubitatur primo, in iiij. dubio, in nouis.

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra tales, qui fastu superbiæ se denominari faciunt à matre, cessante prædicta consuetudine, de quibus etiam per eundem G. Benedicti in loco supradicto: & contra tales, qui dicunt se nobiles ex vtroq; parente, & contra quosdam qui habent statutum, q̄ nemo in ecclesia eorum sit canonicus, nisi sit nobilis ex vtroq; parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insisto cūm sit vltra materiam nostram, & propria officina sit in c. pe. quod incipit, venerabilis. extra de præbendis. vbi etiam tex. innuit aliquem fore nobilem & illustrem ab vtroq; parente.

Et, vt ad propositum redeam, ista nobilitas generis est illa quæ apud nos vsitatur & practicatur, de qua amplè etiam per Lucam de Penna in l. mulieres. in iij. col. C. de dignita. libro xij. & ista generis nobilitas est qualitas quędam siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parētibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata. Ita diffinitur per Landulphum & Cardinalem in clemen. ij. in princ. de senten. excommuni. Et vide de hac nobilitate generis Cepolam in suo tractatu de imperato. militum eligendo. in iij. & xxij. opinionibus. vbi amplè: dicit tamē Iudocus Clicthoueus in suo tractatu de vera nobilitate. c. x. quòd hæc nobilitas generis vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

Nona consideratio. Secundò causatur nobilitas ex sapientia, quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. Sapientiæ vij. Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. & vt habetur Prouer. viij. Melior est enim sapiētia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam reges regnant, & legū conditores iusta decernunt: per eam principes imperant, & potentes decernūt iustitiam. & , vt habetur Ecclesia. ix. Melior est sapientia quàm arma bellica. & ibi x. c. Preciosior est sapientia paruaq; gloria ad tempus stultitia. & de hac sapientia cūm pauci illam habeant, vide Ecclesiastici xxiiij. xxv. & xxix. vt amplè per Ioannem de Montholono in suo promptuario iuris. in verbo, sapientia. Et hāc habuit Salomon quam petijt à domino, iuxta ea quæ habentur Sapien. ix. vbi dicit. Deus patrum meorum, & domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapiētia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudiciū iudicet: da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam &c. Et subiungit. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam quid acceptum sit apud te.

Decima consideratio. Quo ad nos ex scientia nostra quis consequitur nobilitatem. Vnde vt dicit tex. in l. prouidēdum. C. de postulando. meritum scientiæ ciuilis iuris ipso iure reddit peritum nobilissimū. vnde Vlpianus dictus est nobilis. l. ij. §. fi. in fi. ff. de excusa. tutorū. & nobilissimus. l. dicimus, in fi. ff. de excusa. tutorum. Item dictus fuit clarissimus. l. custodias. ff. de publicis iudicijs.

Hinc est q̄ princeps iurisperitis reuerentiam habet. l. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. Ex hoc dicūtur iurisperiti à principe præhonorari secundūm Angelum in l. cūm salutatus. C. de sententiam passis.

Hinc etiam est, q̄ doctores legū sunt ab omnibus honorandi nec debent ab alijs quantumcunq; maximis fratres appellari, sed domini. l. ij. C. de offic. diuerso. iudicio. faciunt ad prædicta, quæ dicit Felin. in c. cūm à deo. in iij. col. extra de rescriptis. vbi dicit, q̄ sola literatura quē nobilem facit. & pro hoc etiam facit text. in l. j. §. est quædam sanctissima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Ita voluit Angelus in l. sed & si susceperit. §. j. ff. de iudicijs. Alexand. in additio. ad Bart. in l. j. C. de dignita. libro xij. & faciunt, quæ dicit in l. quisquis. C. de postulando. faciunt quæ dicit Barba. in rubrica, de officio delegati. in iij. col. & in consilio lvij. col. viij. in ij. vol. imo ex tali scientia nō solum quis consequitur nobilitatem testante Cassiodoro libro ix. epistola viij. & Roderico in speculo vitæ, libro j. c. v. sed etiam honor & vtilitas testante imperatore Iustiniano in §. summa. in procemio instit. ibi: & vosmetipsos sic eruditos ostendite, vt spes vos pulcherrima foueat, totoq; opere legitimo perfecto posse etiam nostram rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari. hinc dicit tex. in §. fi. in finalibus verbis, in authen. de hæredi. & falcidia. colla. j. neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili in dicto suo tractatu nobilitatis, in iij. parte, numero xcvij. dicit q̄ Bart. in l. iudices. C. de dignitat. libro xij. videtur sentire, quòd non solum scientia sufficit ad nobilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis, qui tamen exuti dignitate inter priuatos habentur. Idem videntur sentire Cyn. in dicta l. prouidendum. & Alexan. in consilio xciiij. col. ij. versicu. sed ita. in j. volu. dum dicit quòd sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis. allegat text. in l. ij. §. fin. ff. de excusa. tutorum. Idem sequitur Romanus in l. si vero. §. de viro. in quinta fallentia. ff. solu. matrimo. Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo quòd aut loquimur de nobilitate animi, quæ virtutibus causatur atq; scientia secundūm Philosophos: & tunc verum est quod dicit gl. in d. l. prouidendum. scilicet sciētiā nobilitare suū possessorē, nulla alia adiecta dignitate.

Aut verò nos loquimur de politica nobilitate seu ciuili, & tunc procedit quod dicit Bar. in dicta l. iudices. & alij suprà allegati.

Rationē ibi diuersitatis assignat, ex quibus cōcludit, q̃ ratione scientię simplicis acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: eo quia doctoratus est dignitas quę datur in remunerationem & compensam laborum exactorum, iuxta l. j. C. de assessoribus. & l. fi. C. de statuis & imagi. Et scientia confert vnam nobilitatem quæ est animi. Aliam verò confert doctoratus quę est politica, aliam iudicatura: de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quòd nobilitas causatur ex iudicatura: quoniam, vt dicit Bar. in l. iudices. C. de dignitatibus, libro xij. Iudices sunt nobiles. dixi amplè in cōmentarijs nostrarum consuetudinum. in titulo. Des enfans de plusieurs lictz. §. iiij. in glo. entre gens nobles. Imo, vt ibi dixi, videtur quòd officiarij principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis aut clarissimatus, cùm habeant dignitatem, & dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bar. in l. j. C. de dignitatibus, libro xij.

DVodecima consideratio. Quia cū doctoratus sit dignitas. c. quāto. de magistris. Bar. in prima cōsti. C. iij. col. versi. quęro circa. vbi cōmuniter doc. Alex. in cōsi. xv. xviij. & xxiiij. in j. volu. Felin. in rub. de magistris. & in c. quanto. Areti. in c. super eo. col. ij. versi. quartò nota. de testibus. infinita per eūdē Bonū de Curtili in d. iij. parte, nume. xcix. & dicit Iacobus Bonaudi in gloss. ad Io. de Terrarubea in verbo, officia. artic. j. tertij tractatus, quòd magisterium & doctoratus sunt honor & dignitas, & dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. in d. l. j. C. de dignita. libro xij. Et ista est magis honorabilior inter plebeios & coram populo, q̃ nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili in d. suo trac. iij. parte, nume. cij. q̃ virtuosus & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica seu ciuili, secūdūm q̃ Bart. sumit nobilitatē politicam in d. l. j. C. de dignita. Et benè dicitur politica seu ciuilis eo quia dicitur satis conferri per principem seu principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur, arg. tex. in l. j. versicu. omnia enim. C. de vete. iu. enuclе. vbi dicit se omnia facturum, quæ per iureconsultos facta sunt, quia ab ipso omnis eis impartitur auctoritas. facit tex. in c. apostolicæ. de præbē. in vj. & quę dicit Felin. per illa iura. & in c. cùm accessissent. in rub. de consti. dum loquitur de principe confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quàm doctoratus satis practicatur in voce & loquela, maximè apud Diuionenses: quia omnes aduocati & doctores Diuionen. dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes, nō tamen per hoc à muneribus, prout nobiles origine qui excusantur ab omnibus subsidijs, impositionibus, & fenagijs principis: dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo q̃ cæteris quibuscunq; est præferenda propter multa quando ponam ordinem literatorum inter se.

DEcimatertia consideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute q̃ ex supradictis causatur, & sic generaliter ex quacunq; virtute, vt ait Salustius in Iugurthino: quamuis virtus & sapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur. Hiero. ad Celantiam. Et summa apud deum nobilitas, est clarū esse virtutibus: vnde ille apud deum maior est qui iustior, nō econtra. xl. dist. c. multi. in fine. Io. And. in c. venerabilis. circa mediū. de præben. in nouella. & exteriora virtutum opera viros eminentes in hac vita constituunt. xxiij. q. iiij. c. si non ex fide. ad hoc etiam c. ex studijs. extra de præsumptio. Vnde, vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. nobilitas nihil aliud est quàm habitus operatioq; virtutis in homine, vt in hac specie: illa etiam nobilitas quæ ex bonis moribus procedit includatur, iuxta illud.

Degenerant homines vitijs fiuntq; minores:
Exaltat virtus nobilitando genus.
Vnde etiam Ouidius de Pontho libro. j.
Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit. Et alibi.
Nobilitas sola est animum quæ moribus ornat,
Exaltare velis si quos insignat honestas.
Quos sublimet apex morum licet ampla facultas,
Et patriæ desit & gloria sanguinis alti.
Virtus nobilitat animum virtute remotus.
Migrant in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi sola est atq; vnica virtus.

Et, vt dicit Bald. in l. ij. C. de commer. & merca. quicunq; est virtute præditus, est nobilis. &, vt dicit Hostien. in summa de institu. §. si quis institui. circa princip. Non genus nobilitat hominem, sed virtutes. & videntur hæc probari in l. j. C. de cond. in hor. publi. ibi: nobilis prudens. & ibi Bart. & Io. de Platea, libro x.

Et hæc est vera nobilitas, quę plus est cōmendanda q̃ illa quæ habetur à parentibus, vt dicā infra: imo hęc progreditur ad parētes. Vnde Tullius iij. de offi. Marcus Cato sententiam dixit. Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus, sic hic qui illud meruit ex filio est nominandus. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres. in ij. colum. C. de dignita. lib. xij. Et facit quod supra dixi in parte præcedente, vbi dixi, quòd filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

DEcimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex quacunq; dignitate: & de ista habetur plenè in l. j. C. de dignita. libro xij. quoniam, vt amplè dicit Bar. in d. l. j. dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoq; maximè accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua loquitur in d. l. j. & etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic. Sola dignitas est illa quæ facit quem à plebeis differre. l. j. in fine. & l. iij. §. tutores. ff. de suspectis tuto. vbi Iacobus de Arena ponit, quòd omnis carēs dignitate est plebeius, aliàs qui est in dignitate desinit esse plebeius, probatur in l. ne quis. C. vt nemo priuatus. illud ergo quod secundùm mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas, quæ facit quem non esse plebeiū. Propterea, vt dicit Bart. hoc videtur esse expressum in §. plebiscitum. institu. de iure naturali gentium & ciuili. vbi dicit gl. q̃ plebs cōtinet oēs, exceptis nobilibus. & in tex. dicti. §. appellantur nobiles patritij & senatores, qui habent dignitatem. facit. l. plebs. in prin. ff. de verborum significatio. & ita cōcludit ibi Bar. licet quodāmodo videatur arguere intelligēdo alio modo dictū. §. plebiscitū. quę videas. & vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. ista nobilitas extēditur etiam ad liberos, vnde susceptus ex patre clarissimo, ob dignitatem retinet nobilitatē, per d. l. j. C. de digni. Et, vt dicit, hoc progreditur etiā in ascendētes: vn̄ pater nobilitatē ex nobilitate filij, in authen. cōstitutio quę de dignita. §. generaliter. Et idē dicit esse de nobilitate quę prouenit ex virtute & scientia, de qua hic ante dixi.

Decima-

DEcimaquinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex ducatu, comitatu, baronia, vel dominio huiusmodi: & quantò maior est dignitas, tantò magis est nobilis: & de his maioribus dignitatibus dixi suprà in parte præcedente, vbi posui de ducibus, comitibus, marchionibus. Hic verò tantum loquar de baronijs, & alia dignitate simili vel inferiori.

Sed quia suprà promisi hic loqui de baronia & principatu, videndum est quis baro, & quis princeps dicatur. Nam Franciscus de Curte iunior in suo tractatu feudorum, in ij. parte, col. xxviij. versicu. sed quia gloss. & doctores. dicit post Barbatiā in repetitione extrauagan. volentes. illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen Baro, & subijcit, ꝙ tex. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. videtur tacitè exprimere hoc nomen dum dicit: Qui verò à principe vel à plebe aliqua aut plebis parte per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui propriè valuasor magnus appellabatur. Nam, vt dicit, si ille textus rectè ponderetur, importat hominem inferiorem à comite: & sic videtur intelligendus de Barone. & ad hoc adducunt Bald. in c. j. in prin. qui feudum dare possunt. dū dicit. Sunt quos vulgò barones appellamus. & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Addit Franciscus vltra Barbatiam, quòd illud probatur in illo tex. iuncta gloss. & eo quòd voluit Dominicus de sancto Gemi. in c. fundamenta. circa fin. de electio. in vj. Nam tex. ibi facit mentionem de barone. & gloss. declarat quis dicatur dux, marchio, comes. non autem declarat quis dicatur baro, sed bene declarat quis dicatur capitaneus: & tamen Dominicus de sancto Geminia. ibi dicit quòd differentia sit inter principem & baronem, vt in gl. ergo sentit expresse ꝙ capitaneus dicatur baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluarotus in d. c. j. in ij. colum. quis dicatur dux marchio. &, vt dicit idem Franciscus ibi, baro dicitur à bares, latine verò grauis. Et et ā dicit Albericus de Rosate in suo dictionario. in verbo, baro. quòd barones dicuntur graues personæ, à græco vocabulo baria, quod idem est ꝙ autoritas grauis. & Calepinus in suo dictionario. in verbo, baro. ponit ꝙ baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum barunculus.

Et licet supra dixerim ꝙ ex ordine literæ ex suprascriptione. c. grandi. de supplen. negligen. prælato. barones videntur debere præferri comitibus. tamen est fortis tex. in contrarium in d. c. fundamenta. de electio. in vj. vbi pręponuntur comites baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ, & maior est autoritas scripturæ dispositionis quā subscriptionis. Et de his vide supra in v. parte, in xlvij. cōsideratione. Mihi videtur quicquid isti boni patres dixerint, ꝙ hodie baronia sit quædam dignitas inter nobiles habens quandam præeminentiam inter solos simplices nobiles post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodā modo vtendi diuersimodè secundūm diuersas patrias. Et apud nos propriè barones dicuntur tales qui habent præeminentiam aliquam vltra simplices nobiles, & subsunt sub ducibus aut comitibus. Cūm vt veraciter dux dici possit, debet habere decem comites sub se, sicut archieps debet habere decem episcopos sub se, & rex debet habere decem duces sub se, seu decem ducatus dignitatem habentes: vt notatur in c. constitutus, le. ij. in ij. nobilita. extra de testibus. & facit text. in capit. scitote. vj. q. iij. dux verò comites, & consequenter comes barones, qui inquantum habet maiores sub se, intantum est maior: sic etiam baro inquantum sub se plures vasallos seu feudatarios habet, sic maior dicitur. quantò enim quisq; maioribus præest, tantò ipse maior & honestior est. in authen. de defenso. ciuitatū. §. nos igitur. vnde & illud: Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio principis. j. q. iiij. §. his ita. versicu. Item Dauid. & quantò maiora quis tractat, tantò ipse maior est. de consecra. dist. v. cap. de his verò. & Salustius in proœmio cathilinarij. Maximam gloriam in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius qui dicitur, banneretus: hic dicitur Baron banneretz, qui videlicet tales dici debent ꝙ banneriam, quæ apud nos dicitur vexillum antè eorum dominum portare possunt. Et tales barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quàm simplices domini habentes solum iurisditionem omnimodam: quoniā etiam in patibulis seu furcis eorum demonstratur diuersitas, eo quia eorum patibula possunt facere ædificari cum quatuor pillaribus & summitate ascendente: simplices verò nobiles hæc patibula faciunt cum duobus pillaribus seu columnis, aut cūm vna columna seu potentia. Et tales barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & balliuos qui sunt iudices ad quos ab eorum castellanis seu præpositis appellatur, & de huiusmodi balliuis ad balliuum principis.

Apud Neapolitanos verò omnes quasi nobiles habētes iurisditionem in suis oppidis & castellis dicuntur barones, & de his me remitto ad totalem vsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infrà dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur baronia, nisi habeat quatuor castellanias sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam cūm sigillo authentico: & hoc modo cūm tales inueniantur, credo eas esse dignitates pręcipuas antè simplicem nobilitatem, & post comitatum.

De dignitate verò principatus specialem, credo eam etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorē baronia, quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex priuilegio: vt est principatus Orengiæ, Pedemontium, & Achaiæ, quæ habent iura regalia, vt videmus, & dixi s̄. in v. parte, in liiij. consideratione. Cūm habeant parlamēta & alia regalia: & apud nos quicquid sit ex cōsuetudine nostra excedunt dignitatem baroniæ & quasi adęquātur comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit, cūm in talibus multum operetur, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt. & dixi supra in pluribus locis quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id quod dicit Iacobinus de sancto Georgio in tract. de feudis. in verbo, princeps. vbi aliqua ponit quæ hic non transporto. Et vide etiam quę posui in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in titulo. des iustices & droictz dicelles. in §. v. in glo. du prince. vbi ponitur diffinitio huius dictionis, princeps.

Et redeundo ad propositum vnde digressi sumus, ex baronia vel dominio huiusmodi quod dominus habet in homines & fideles suos, censetur habere dignitatem etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis prę fertur omnibus alijs nobilibus.

Hinc videmus, ꝙ in hac diœcesi Heduen. in introitu episcopi Heduen. si assistāt nobiles, pręferuntur omnibus

quattor qui dicũtur barones,videlicet baro de Sullyaco, baro de Luxiaco,baro de Motha sancti Ioannis,& baro de mõte Petroso,qui tanq̃ primi huius diœcesis,eo quia barones præferuntur quibuscunq; nobilibus,& obtinent primũ locum,tam in ambulando cũ episcopo,aut iuxta episcopum,q̃ in portãdo cathedrã seu tangendo,aut pallium portãdo:ex quo denotatur,ꝙ ista baronia habet aliquid præeminentiæ vltra alios nobiles.

Et,vt dicit Lucas de Penna,hæc nobilitas nõ quęritur ex alio feudo q̃ in quo sunt vasalli & fideles secundũ Andreã de Isernia in tit.de capita.qui curiam vẽdidit.in c.j. in fi.in vsibus feudorum,ita quidẽ ꝙ non sint modici numero,sed multi,vt notat ipse Andr.in vsibus feudorum. in tit.quibus modis feudũ amittatur.imo etiã in numero copioso,eo quia prēmiũ dignitatis seu nobilitatis est habere subditos.in authẽ.vt iudices sine quoquo suffragio. §.nolumus diuites & locupletes.eo.ti.§.j.& quãtò quisq; maioribus præest,tantò maior est,vt dixi hic ante.

Et,vt dicit Lucas de Penna in dicta l.mulieres.non dicitur vero nobilitas ex infeudatione,nisi sit à principe,vt in c.j.quis dicatur dux marchio.& in l.j.C.de domesti.& protectoribus.& quod ibi no.& in l.j.C.de præpositis laborum,libro xij.& in l.vniuersos.C.de decurio.libro x. in medio glo.illius,ibi:cùm enim tale officium sit à principibus.

A rege enim emanat origo dignitatum tẽporaliũ,vt sentit Orosius ad Augusti.ad hoc c.ita dominus.xix.dist. tamẽ dicit etiam Bal.in consi.cxxix.in ij.col.in ij.volu.ꝙ qui ex priuilegio vel aliàs iurisditionẽ habet,dicitur nobilis:de quo dixi in cõmentarijs nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiæ,in titu.des droictz & appartenen.à gens mariez.§.xix.in gloss.entre gens nobles.versicu.vel quarto.vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est,ꝙ feudũ nobile nobilitat suum possessorem. Aluaro.& Iacobus de Beluiso in prælud ijs feudorum.in in prin.in x.col.tit.qui feudum dare possunt.

Et dicitur feudũ nobile feudum antiquũ,quod est infeudatum nobili à principe,secus si alteri,quoniam nobilitas ictu oculi non nascitur,secundùm Bald.in prēludijs feudorum.in decima diuisione.allegat.l.stemmata.ff.de gradibus cognatio.sequitur Decius consil.liij.col.ij.post mediũ.de quo amplè per Bonum de Curtili in suo trac. nobilitatis,in tertia parte,nume.cc.& ccj.

Aduertendum est tamẽ etiam ad id quod dicit Lucas de Penna in l.cùm neq;.C.de incolis,libro x.ꝙ si rusticus emat feudum nobile nõ ex hoc fit nobilis.res enim à persona sumit conditionem & honorem & non econtra.l. iustissimẽ.ff.de ędilitio edicto.l.j.C.de imponẽ.lucra.descriptio.libro x.

Aduertendum est etiam ad huiusmodi barones,ꝙ prę cedunt milites.c.venerabilis.de cõfirmatio.vtili vel inutili.in subscriptio.& Barba,in consi.lvij.col.ij.in fine.cùm seq.in ij.volu.

Et Lucas de Penna in l.fi.C.de mãcipijs & colonis patrimo.lib.x.vbi dicit,ꝙ cùm reges haberent plures filios nec omnes reges facere possent,eo ꝙ regnũ sectionem nõ patitur.Innocen.& alij in c.licet.de voto.& vni administratio regni est committenda.Archidia.ij.q.vij.§.idem obijcitur.donabãt eis ampla castra cũ iurisditione & imperio,inde vocabãtur barones.i.filij alijs excelsiores secũdùm eũ.& pro hoc est bonus textus in extrauagãti,volẽtes.versi.comites,barones & nobiles.& ibi Andr.Barbatia in sua eleganti repetitio.Et licet tex.in subscriptione c. grandi.supra allega.præponat barones comitibus,tamen comites sunt præferendi:vt dixi suprà in quinta parte,vt etiam tenet Fran.de Curte in tractatu suo feudorum.in ij. parte principali.versi.ij.principaliter videndũ est.nisi tamen tales barones essent filij principum,quia etiam præferri debent comitibus,sicut comites filij regum præferũtur alijs ducibus.dixi suprà in quinta parte.

Decimasexta cõsideratio. Causatur interdum nobilitas ex cõmuni opiniõe,puta si aliquis communiter pro nobili habeatur.l.cũ de laniõis.§.asinam.ff.de fundo instructo instrumentoq; legato.l.j.§.j.ff.de fluminibus.l. fi.ad finem.C.si seruus aut libertinus ad decurio.aspira.& C.mandati.l.si pro ea.in principio.

Et horum nobilium infinitus est numerus,& tales nõ sunt veri nobiles,sed asserti tales:vt dicit Lucas de Penna in d.l.mulieres.in iij.colũ.C.de dignita.libro xij.Nihil enim stultius est quàm sentire opinione vulgi aliquem esse beatum,vt ait Tullius de legibus.sed huiusmodi assertiones quandoq; sunt mendosæ,vt facit text.in l.si priuatus.in ij.responso.ff.qui & à quibus.& ff.de officio prætoris.l.Barbarius.sic etiam falsa erat assertio quam de Iesu turbæ faciebant: nam alij dicebant ipsum esse prophetam ,alij Ioannem baptistam,vt dicitur Lucæ ix.dicit tamen Felin.in hoc in c.super eo.de testibus.colũ.iij.quòd inhærẽdo communi opinioni vulgarium secundùm quã verba intelligi debent cùm de nobilitate fit mentio,intelligitur de nobilitate generis.nor. Matthæus Matthesillanus notabili suo ciij.incipi.nota quòd si capitulum.quod an sit verum,vide Bonum de Curtili in d.suo tractatu.in iij.parte,numero clxxix.& clxxx.vbi arguit in cõtrariũ, eo quia verba sunt intelligenda secundùm modum loquẽdi peritorum,& videatur ibi,non insisto.

Et ideo hoc casu dicit Sozi.consilio suo ccxlvj.col. ij.versicu.prima ratio.quòd non sufficit in tali casu dicere,quòd talis est nobilis,imo etiam dici debet quòd talis reputatur. Faciunt quæ dicit dominus meus Iason post Barto.& alios in l.j.C.de testamentis.vbi dicit, quòd non sufficit ꝙ dicatur ꝙ testis est infamis aut excõmunicatus,sed etiam requiritur,quòd dicatur ꝙ talis tenetur & reputatur,idem tenet Barto.in l.si arbitro.C.de sententijs.& in l.cùm ad testium.§.primo.& in l.cùm lege.ff.de testamentis.

Et ad prædicta faciunt quæ dicit Paulus de Castro consilio cvij.col.secunda,& tertia.alleg.per Archidiaco. in capi.primo.de cõsuetudine,libro sexto.Philippus Decius in capitulo nouit.in sexto notabili.de iudicijs.& in l. fœminæ.in ix.col.ff.de regulis iuris.Rochus de Curte in repetitione capitu.fi.col.xvj.versiculo,septimò infertur de consuetudine.Albericus de Rosa.in prima parte statutorum,quæstione cxxxvij.facit text.in l.prima.§.quotidiana.ff.de aqua quotidia.& æstiua.facit quod dicit idem Decius in c.ad aures.in prin.extra de rescriptis.faciũt quę dicunt Hostien.Anto.de Butrio & Abbas post alios in c.illud.de præscriptio.Bald.in l.siue possidetis.in iij.oppositione.C.de probatio.cũ similibus per domi.Decium adductis in consilio cxviij.col.j.ad finem.& do. Franciscum Balbum in suo tractatu de præscriptio.in ij.parte, in xvij.col.in fine.versic.tertiò præmissa.vbi dicunt ꝙ si quis longo tempore fuit reputatus clericus & in possessione beneficij etiam curati,habet intentionem fundatam,& clericus præsumitur & rector beneficij.

Et ideo hęc nobilitas probari poteſt per famam,ꝙ fama eſt,ꝙ talis reputatur nobilis.Bal.in l.prouidēdū.C.de poſtulādo. Alex.in additio.ad Bart.in l.de minore.§.tormenta.col.pe.ff.de quæſtionibus.ſequitur idem do. Decius in c j.in iiij.col.in princ.verſi.ſecundus caſus.extra de appellatio.

De hac materia quomodo ex cōmuni opinione & reputatione quis probatur nobilis,vide Bonum de Curti. in tracta.ſuo nobilitatis,in iij.parte,nume. clx.clxj.clxij. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Cardi. Alexand.in c.per venerabilem.§.quod autem.col.xxij. cūm ſeq.extra qui filij ſint legiti.

Faciūt & vltra quę dicit Bartho.Cepola in ſuo tracta. de imperato.mili.eligēdo.in verbo,nobilitatis.verſi.xj. fuit opinio.vbi dicit ꝙ ſtatuta & cōſuetudines loci faciūt quem eſſe nobilē qui aliàs nō eſſet,q̄a ibi ratiōe ſtatuti aut cōſuetudinis reputatur talis,vt eſt apud Venetos & Florētinos,apud quos ex eorū ſtatutis & cōſuetudinibus reputātur nobiles tales q̄ aliàs de iure nō eſſent:& hoc dicit probari in l.j.§.pe.ff.de muneribus & honoribus. & hoc ſentit Bar.in l.vnica.C.de mulieribus.in quo loco.li.x.in ij.col.ver.ſed quero quę dicātur. verſi.venio ad ſecundū. vbi dicit ꝙ honor eſt ille qui ſic reputatur i loco,& ſic officiū in vno loco reputatur honor,alibi nō.allegat.l.numerum.circa principiū.ibi:calēdarij quoq̧.ff.de muneribus & honoribus.vbi hoc optime ꝓbatur.& faciūt quæ dicit Ioā.de Imola in c.de multa,in fine.extra de præbendis.ꝙ ad diſcernendā dignitatē ſecularē attendēda eſt conſuetudo ſicut attenditur in beneficijs eccleſiaſticis, per ea quæ habentur in c.cūm olim.extra de conſuetudine.

Et ideo,vt dicit Cepola in loco ſupra alle.cū apud exteras gentes ſint in hoc diuerſæ conſuetudines,neceſſe eſt, vt diuerſis modis nobiles cenſeantur.& in caſu prędicto, vt dicit ibi nobiles ſunt ex ſtatuto vel cōſuetudine qui admittūtur ad cōſilia & officia,non cōprehendūtur baſtardi & ſpurij,vt notat Bal.in l.cū legitimè.ff.de ſtatuis & imaginibus. Aluarotus in c.j.in antepe.col.in prin.quis dicat̄ dux,marchio,comes,in vſibus feudorū.dixi in cōmentarijs noſtris ſuper cōſuetudinibus ducatus Burgūdiæ.titulo des ſucceſſions des baſtardz.§.iij.in gloſſ.j.in fine.vbi dixi ꝙ ex conſuetudine Franciæ baſtardi retinent nobilitatem,& poſſunt portare nomē & arma domus.pro quo etiam videatur Bonus de curtili in d.tracta.in quarta parte,numero xlv.& xlvj.vbi amplè.

Vnde,vt dicit text.in l.gn̄aliter.§.ſpurios.ff.de decurio.ſpurij ad honores & decurionatus nō admittūtur, nec etiā ad beneficia.c.cū in cunctis.de electio.propter tn̄ ſua merita,virtutes & cōmēdatos mores nedum ad beneficia ſimplicia imo etiam ad maiores dignitates & pōtificatus ſedē admittūtur.c.j.ſed & hoc intelligendū lvj.diſt.prout fuerūt Felix tertius natione Romanus,qui ex Felice patre presbytero fuit.Gelaſius natione Apher ex patre epiſcopo Valerio natus eſt. Agapitus natiōe Romanus ex patre Cordiano presbytero originē duxit,&q̧ plures etiā alij fuerūt qui ex ſacerdotibus nati apoſtolicæ ſedi pręfuerūt, de quibus in c.Oſyris.lvj.di.dicit tamē ibi Io.de Turrecremata,ꝙ licet tales fuerint filij ſacerdotū,non tn̄ erant ſpurij,quia fuerāt ſuſcepti in laicali ſtatu parentum,& anteq̧ ad ſacros ordines fuiſſent promoti.

Hinc & vlterius idē Cepola in dicto tracta.in verbo, nobilitatis.in xviij.opinione,ꝙ cōſuetudo & ſtatuta Venetorū faciūt aliquos nobiles,qui aliàs de iure non eſſent nobiles:qm̄,vt dicit,licet mercatura impediat nobilitatē tn̄ apud eos ſi fuerint de ſenatu eorū vel de certis familijs, etiā ſi exerceant mercaturā,non perdūt nobilitatem ex ſtatutis & cōſuetudine illorū:quod dicit eſſe verum,ſi exerceant mercaturā magnam & copioſam,ſecus ſi eſt tenuis & vilis,vt ſentire videtur M.Tullius Cicero in lib.de officijs,tamē quicquid ſit mercatura eſt contraria nobilitati, cūm eis ſit interdicta.l.nobiliores.C.de cōmercijs & mercatoribus.Et de hac nobilitate Venetorū non obſt.eorū mercatura etiam meminit Bonus de Curtili in dicto ſuo tractatu.tertia parte,numero cxxxiiij.& cxxxv.

Decimaſeptima conſideratio. Nobilitas cauſatur & inducitur ex principis conceſſione ſiue priuilegio, quod poteſt facere princeps ſecundū Bald.in l.ſacrilegij. C.de diuerſis reſcriptis.facit tex.in c.cūm redemptor.xij. quæſtione ij.& in l.ij.& fi.ff.de natali.reſtituen.

Et talis ſic nobilitatus à principe non perdit iura popularium.Bar.in l. Alexandrinus.C.de decurio.libro decimo.facit l.quod fauore.C.de legibus.cum vulgaribus. nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem.Alexāder in conſilio xxxvij.in quinto volu.Bald.in l.per adoptionem.ff.de adoptio.

Contrarium tamen in hoc videtur deciſum in tractatu intitulato Speculum humanæ vitę,libro primo.ca.octauo.dicens non rectè dici poſſe principem ſua voluntate eos efficere poſſe nobiles,qui ex plebeis orti ſint parentibus.Vnde requiſitū quadā die plurimūq̧ laceſſitum pręcibus Sigiſmundum Cæſarē à quodā plebeio ſibi admodum dilecto,vt illum nobilem faceret, reſpondiſſe quidē non indoctè,ſed prudenter ac facetè.Refert diuitem quidē aut exemptum te facere,nobilem verò minimè.

Sequor tamen opinionem Bal.in d.l.ſacrilegij. quam etiam opinionem ſecutus eſt Bonus de Curtili in ſuo tractatu nobilitatis,in iij.parte,nume.cxxvj.cxxvij.cxxviij. & cxxix.vbi amplas ponit remiſſiones quomodo intelligitur ſtatutum,ꝙ nobiles æquiparentur popularibus.de quo per Alex.in conſi.cvij.col.iiij.in ij.volu.& per eundem in l.ſub conditione.ff.de liber.& poſthu.

Et an ſtatutū ſeu conſuetudo faciēs mentionem de nobilibus cōprehēdat tales,licet Felin.in c.ſuper eo.de teſtibus. in ij.col.dicat ꝙ inhęrendo cōmuni opinioni vulgariū,ſecundū quā verba debēt intelligi cūm de nobilitate ſit mentio,intelligitur de nobilitate generis,prout notat etiā Matheſillanus notabili ſuo ciij.incip.no.ꝙ ſi capitulum.& Pau.de Caſtro conſilio ccxxviij.& dixi ſuprà.

Cūm aūt cōſuetudines in ducatu Burgūdię habeamus dantes quædā priuilegia nobilibus tam in §.xix.in titu. des droictz & appertenā.à gens mariez.q̄ in ti.des enfans de pluſieurs lictz.§.iiij.cū ſequē.eo quia ſunt factæ à viris doctis & literatis,vt patet in proœmio illarū.ideo debēt intelligi de quacunq̧ nobilitate iuridica,eo quia verba à doctis prolata ſunt intelligēda ſecundū loquēdi modum peritorū.gl.vbi Bar.no.in l.quid ſi nepotes.quam Bar.legit cū.l.ſi quis filiabus.ff.de teſta.tutela.Alex.cōſi.lxxxij. in j.volumi.& ita in ſimili caſu arguit Barba.in repetitione extrauagantis volentes.in verbo,nobiles.& in conſil. lvij.in iij.& v.col.& conſil.cxxxv.j.colū.ij.volu.de quo plenè per Bonum de Curtili in d.ſuo tracta.de nobilitate in iij.parte,numero clxxix.& numero clxxx.vbi amplè de materia,quæ nobilitas comprehendatur in ſtatuto mētionem faciente de nobilitate:in caſu tamen noſtrarū conſuetudinum ſupra mentionato quædam dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, quod si quis nobilitetur à principe gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobilitatis, & non aliàs. Ex quo dixi in casu de quodam populari alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus à principe, tamen quia actus nobilium nō exercebat, imo semper cum popularibus morabatur more popularis: & ipse & vxor eius vestibus popularibus semper vestiebantur, debebant reputari populares & non nobiles, eo quia in hoc quo ad tales est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobiliū solēt portare in capite toreta ex veluto, mulieres verò populariū portare solēt caputia ex pāno laneo, & ista est notoria & manifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: nā eo qa habitus demonstrat qualitatē & dignitatē personæ deferētis, vt ex multis colligitur in l. murileguli. C. de murilegulis, libro xj. facit tex. in c. si iudex laicus. de senten. excōmunicationis, in vj. & mouebar argumēto eorum quæ dicit Anto. de Butrio in c. cū desideres. extra de sen. excōicationis. Bal. in l. j. C. de iuris & facti ignorā. & in l. militē. C. de procurato. Saly. in l. non prohibētur. C. qui accusare nō possunt. quod milites non exercentes militiā nō gaudent priuilegijs militū. facit tex. in l. fi. ibi: pristinum exerceant. ff. de excusatio. tutorum. faciunt quæ dicit Cardi. Florenti. in c. j. in ix. quęstio. extra de celebra. missarum. dixi in prædictis nostris commentarijs in §. xix. supra iam allegato.

Faciunt & alia quæ dicit Bonus de Curtili in prædicto suo tractatu. parte tertia. numero lxxxvij. vsq; ad numerum. xcj. vbi dicit tales qui gratia principis nobilitatē acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium, si tamen non agant actus nobilium, non gaudent priuilegijs nobilium nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

Decimaoctaua consideratio. Nobilitas etiam causatur ex loco, quoniam ciuis ex vrbe splendida oriūdus nobilis est. facit c. nos qui. xl. dist. & c. illud. & c. Adā. facit. l. non tantū. §. j. ff. de excusatio. tutorū. facit. l. seruos. C. ad. l. Iuliam de vi publica. facit l. in vrbe. ff. de stat. hominum. &, vt dicit Bal. in l. j. C. de Alexan. primat. libro xj. quod melius est esse popularem nobilis ciuitatis, quàm nobilem esse mediocris ciuitatis. & ibi etiam Iacobus Rebuffi & Io. de Platea. & facit textus in authen. de hæredibus & Falcidia. in principio. collatio. prima. & sequitur Ludouicus Romanus in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio. in xj. fallentia primæ partis. licet glo. in l. prima. C. de colonis Palęstinis. dicat quòd natus in terra in qua Christus est natus, nō gaudet priuilegio maiori, quàm coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte quia, vt dicit dominus meus Iason in §. itē Seruiana. in iiij. col. institu. de actio. nobilis inhabitans villam siue rus non censetur propterea rusticus, quia nobilis à rustico non loco sed genere distinguitur: quamuis textus in l. prima. C. vt rustic⁹ ad nulla obseq. aduocetur, libro xj. dicat quod omnes illi censentur rusticani qui habitāt extra muros ciuitatis. quem textum ita refert Bar. in l. cōficiuntur. §. codicilli. ff. de iure codicillorum. & etiam Lucas de Penna in dicta l. mulieres, in iij. col. de dignita. vbi etiam ad hoc allegat textum in l. cùm scimus. prope finē. C. de agricol. & censitis, libro xj.

Et quamuis Raphaël Fulgosius in l. fi. C. de testa. dixerit illum cēsendum rusticum qui per totam diem, vel pro maiori parte stat in rure, quamuis sit nobilis: sed, vt dicit dominus meus Iason in dicto §. credit quod loquatur quantum ad hoc vt dispositа in rusticis in eis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cyn. Raynerius, Ange. & Salyce. in dicta l. fi. & in locis ibi per eum allegatis. bene dixit, quod leges pluris existimant & faciunt nobilem habitantem in ciuitate, quàm habitātem in villa. Ita probat textus in authen. presides. in verbo, nobiliores ciuitatum habitantes. C. de episco. audien. & textus vnde sumitur in. §. interim. in verbo, nobilioribus. in authenti. de defenso. ciuitatum. colla. iij.

Apud nos Gallos tamen nobiles vtplurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum (saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per familiam vacant: curam circa gregem atq; armenta gerentes suam, redditus suos sibi annu. debitos pecuniaria re non mercimonia quærentes, quandoq; venationibus intendunt. de quibus latè & verè inferius dicetur ista parte, in xlix. consideratione. Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. iij. parte, numero cxliiij. dicit, quod vbi quis prædicta obseruat capax est, & si recenti compertus sit familia, hoc tamen viuēdi modo lucriq; genere eidē patescit aditus. &, vt dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hęc habent, quod omnes suo reddito aut etiam quæstu non vili sere putant nobiles licet habitent in ciuitatibus, quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam infra in xj. parte de plebeis, in xxvij. consideratione. sed tamē vide in l. ne quis. in verbo, officijs. & in verbo, stationarijs. & ibi Bart. Iacobus Rebuffi, & Ioā. de Platea. C. de dignitatibus, lib. xij. Cepola in tract. de imperato. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. col. v. Et tales exercentes tales artes viles & mœchanicas non possunt esse nobiles, vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

Videmus tñ apud nos, quod cuiuscunq; conditionis sint homines nostræ ciuitatis Heduen. oriundi, habētiura nobilitatis, eo quia habent facultatē & priuilegiū acquirendi & tenēdi feuda nobilia acsi essent nobiles: & tale priuilegiū habent etiam Diuionenses, quod impetrauerūt à rege Ludouico. xij. cuius anima requiescat in pace, quia erat zelator pacis, iustitiæ & tranquillitatis suorum subditorū, nec credo fuisse à quingentis annis regem in Francia qui magis dilexerit iustitiam & odierit iniquitatem: & in priuilegijs eorum est appositum, quòd possint vti tali priuilegio, prout ciues Heduen. & Cabilonen.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu facultas extendatur etiam ad vilissimas artes exercentes, cùm dignitatem habere non possunt. Et nobilitas & dignitas idē sunt, vt dixi suprà in lxxvj. consideratione primæ partis, ergo nec iura nobilitatis.

Decimanona cōsideratio. Adhęrētes lateri principis & eidē in officio quocūq; minimo seruiētes, nobilitant & nobiles efficiunt. faciūt quę dicit Ang. Aret. in l. §. fi. in. j. col. insti. de exceptio. per textū in l. j. C. de mādatis principū. & in l. laudabile. C. de aduoca. diuerso. iudicio. quod secretarij pricipis dicunt in dignitate cōstituti. sequit Felin. in c. fraternitatis, in ij. col. extra de hęreti. facit quod dicit Ang. in l. j. C. de prępositis sacra. larg. per illū tex. quē refert & sequit do. meus Ias. in l. omniū. in ij. col. C. de testamentis. & quod dicit Barto. in l. j. C. de mulieri. & in quo loco, libro xij. vbi dicit cubicularios principis esse in dignitate & honore constitutos. & quod dicit Barba. in tracta. de præstantia cardinalium. quæstione. j. col. xxij. vbi dicit

dicit coquum principis esse in dignitate,& habere dignitatem:imo,vt dixi suprà in prima parte,in lvj.consideratione.& in vj.parte,in xxvij.cõsideratione.omnes famulantes principi sunt in dignitate,& ideo nobiles,cũ dignitas & nobilitas idem sunt.Bar.in l.j.C.de dignita.lib.xij.& dixi suprà.

Igesima consideratio. Nobilitas etiã causatur ex vsu tanti temporis cuius initij memoria nõ extat in contrariũ,cũ hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ,priuilegij & veritatis. Barbatia consil.ix.in j.col.in j.volu.& operatur etiam circa ea quæ sunt regalia,vt per canonistas in c.super quibusdã.§.præterea.de verb.sig.& tantũ potest quãtum Imperator cum causa. Andr.de Isernia in titu.quæ sint regalia.in versi.flumina nauigabilia.col.ij.circa medium.

Et multa de effectu huius temporis immemorialis dixi in cõsuetudinibus ducatus Burgundiæ.titu.de iustices.§.ij.in glo.& la preuue.& in multis alijs locis.& adde plura cumulata per Alex.in cõsi.vj.in ij.col.in prin.in j.vol. per do.meũ Iaso.in authẽ.si quis in aliquo. C.de edendo. & in §.omniũ.in xiiij.col.instit.de actio.& in l.ex his verbis.C.de milit.testa.in reper.l.admonendi.in xc.col.ff.de iureiurã.per do.Philip.Deciũ cõsi.lxxxv.col.ij.& consi. xlij.col.j.cõsi.xxxv.col.ij.cõsi.clxxiij.col.ij.& in c.j.charta vij.extra de fide instrumen.de qua plenè per Bonũ de Curti.in suo tracta.nobilitatis.iij.parte.nume.cxxxij.vbi dicit ꝙ licet talis nobilitas nõ habuerit principiũ ab origine ꝓgenitorũ,dicitur tamẽ generis nobilitas:& quãtò antiquior tantò nobilior:& magis relucet à parentibus relicta ꝙ̃ à principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur:quoniam in eis antiqua fuit virtus,& de his multos habemus apud nos qui hodie magni nobiles,& de nobilissima domo nati reputãtur & habentur,qui tamẽ descenderunt ab antiqua familia,quę nobilitatẽ acquisiuit virtute,& habuerũt antiquos prędecessores,qui suis virtutibus,prudentia aut scientia,non origine nobilitatem acquisiuerunt,quorum nunc nulla aut parua extat memoria:& ista est nobilitas de qua Aristo.ij.Rheto.dicens nobilitatem esse maiorum quandam claritatem honorabilem progenierum secundũm virtutem generis.& dicit Boëtius de consolat.philosophię.prosa sexta.Nobilitas est quędam laus prouenięs de merito parentum.

Vigesimaprima consideratio. Nobilitas dependet & causatur ex materno vxoris ꝑsona cõsiderata.Vxores nanq; dignitatibus,nobilitatibus ac virorum pręeminẽtijs fulgẽt,& ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili,efficit̃ nobilis.test est in l.mulieres.C.de digni.lib. xij.& in l.fi.C.de incolis.lib.x.ibi:honore mulieres maritorũ erigim⁹,genere nobilitamus.& in l.fi.C.de nup.ibi: vxor marito cõcrescat & sentit eius fulgorẽ.dixi in cõmẽtarijs nostris sup cõsuetudinibus ducatus Burgũ.in titu. des mains mortes.§.vij.& s.in ij.parte.in xl.cõsiderat.& plura amplè per Bonũ de Curti.in suo tracta.nobilitatis. nu.184.& 185.vbi dicit ꝙ si nobilis qui nõ tenetur ad tributa soluẽda cõtraxit matrimoniũ cũ plebeia siue villana quæ habebat bona patrimonialia pro quibus solita erat cõtribuere cũ alijs vicinis in collectã,cui nobili ipsa bona in dotẽ dedit,nõ tenetur ad munera patrimonialia,mixta vel extraordinaria.alleg.notata per Iaco.de beluiso in l.Lucius.§.idẽ respõdet.ff.de muneribus & honoribus. quæ reassumit Petrus Antiboli in tractatu de muneribus. charta lxxij.& etiam dixi in tertia parte.

Tamen in cõtrariũ tenet Lucas de Penna in d.l.mulieres.in j.col.in j.notabil.C.de dignita.lib.xij.quòd solum personæ decorantur honore virorũ,non tamen res earũ consequũtur priuilegia,quæ habent res maritorum.l.spadonem.§.liberti.ff.de excusa.tutorum.

Ex quo arguit,ꝙ si vir est immunis à collectis ratione propriæ dignitatis,nõ trahitur hæc immunitas ad bona vxoris.Cogita si casus eueniat, cũm hic sint duæ opiniones cõtrariæ non insisto,cũm latius in tractatu de muneribus insistam,vbi est materia:& in loco suprà allegato ponitur quomodo ista nobilitas tantum durat quantum matrimonium aut viduitas vxoris,aut castè & pudicè viuat, secus si luxuriosè:& quòd non habet locum econtra.dixi suprà,& dicam infrà.

Aduerte tamẽ ad prędictã decisionẽ ꝙ̃ pro opi. Lucę de pẽna adhuc magis faciat dictũ cõmentatoris regularũ cancellariæ Iulij ij.in vj.parte,allegando in fiñi quod dicit Bal.in l.nec filiũ.C.de nup.ꝙ si nobilis contrahat matrimonium cũ plebeia perdit nobilitatẽ:quia,vt dixit,dehonestauit nobilitatẽ,sed nõ credo hoc esse verũ:eo quia mariti nõ acquirunt nobilitatẽ ex parte vxorũ,& per consequens nec perdere debent,diminuitur tamẽ quodãmodo de honore illius apud probos & graues viros.

Vigesimasecunda consideratio.Nobilitas ex diuitijs causatur,maximè vetustis quæ ab antiquis progenitoribus obuenerũt.l.ad subeũda.C.de decurio.& de prędijs curialiũ.l.ij.in fi.lib.x.l.rescripto.in prin.ff.de muneribus.l.j.in prin.ff.de custo.reorũ.vbi æquiparantur honor & amplissimæ facultates.Ad idẽ text.in authẽ.de defen.ciui.in prin.diuites em̃ ob diuitias celeberrimi fiunt.l. si res.ff.de admi.tu.dum tamẽ sint honestis rationibus,& iustitia,& bonis operibus cõquisitę.Et facit quoniã personæ vilitas ob diuitias tegitur.l.eos qui.in fine.ff.de decur. vnde Cassiodorus iij.variarũ epistolarũ.xvij.Tãtũ quis nobilior est quãtum & moribus probus,& luculenta facultate reluxerit.Ita dicit Lucas de Penna in dicta l.mulieres.in iij.col.C.de dignit.lib.xij.vbi tenet ꝙ hæc nobilitas nõ est vera nobilitas,quoniã ad pecuniã dignitas non mensuratur,vt habetur ix.Ethicorũ.In homine enim,vt ait Seneca ad Lucillum,id laudãdum est quod ipsius est, familiã formosam habere,& domũ pulchrã,multũ fert, multũ fœnerat,nihil horũ in ipso est sed circa ipsum:laudo in ipso qđ nec eripi potest,nec dari quod propriũ est honoris.ꝙ̃ꝙ hodie,vt ait Ambr.ij.de offi.ita incubuerũt mores hominũ admiratione diuitiarum,vt nemo nisi diues putetur dignus honore:vnde solet dici.

In pretio pretium nunc est,dat census honores,
Census amicitias,pauper vbiq; iacet.

Et,vt dicit Bonus de Curtili in dicto suo tracta.nobilitatis.numer.cxix. Nobilitas sine diuitijs penè mortua est:hæc tamen nobilitas diuitiarũ est fluxa & fragilis:& quomõ hęc cũ nobilitate generis generẽt superbiã,dicam infra in xxviij.cõsidera.in hac parte,& in xj.parte in xxvj.considera.dicam amplè de diuitijs,quomodo faciunt quem inter plebeios preferri.

Vigesimatertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione:quoniã,vt dicit Ioan.Raynaldus Gallus in suo cõprehensorio feudali.in trac.nobilitatis.fili⁹ adoptiuus vel arrogatus per patrẽ nobilẽ efficitur nobilis.l. liberos.& l.senatoris filiũ.ff.de senato.vbi adoptatus à senatore,senatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt.in d.suo trac.in iiij.parte tenet cõtrariũ & mouetur,quia cui nõ cõueniunt diffinitionis verba,nõ cõuenit & diffinitum.l.quod cõstitutũ.vbi Bar.in specie notat,ff.de testa.milit.& in.l.ita autẽ.in prin.& ibi Bar.etiã notat,ff.de admi.tut.& in.l.iiij.§.pretor.versi.toties.ff.de dã.infec.Faciunt quæ dicit Alex.in cõsi.xviij.in col.j.in j.vol.& Barba.in cõsi.ij.in v.col.in j.volu.sed his filijs adoptiuis nõ cõueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis,quæ est qualitas q̃dã siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis,à parentibus originem sumens,& in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitũ. Quòd autẽ non cõueniant patet:quia in illis nulla clari sanguinis per carnẽ cõtinuatio fit,vt patet ad oculũ.Dicit tamen ꝙ nõ negat quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiores magis reddantur cæteris:& ita procedunt iura in cõtrarium allegata,quę de nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere,fateor ꝙ cùm adoptiui nihil habeant de genere patrũ adoptiuorum,vt plenè notatur in l.si arrogator.ff.de adoptio.per G. Bened.in sua repe.c. Raynutius.in verbo,& vxorẽ nomine Adelasiã,ꝙ nec habent nobilitatem generis:si tamẽ adoptio seu arrogatio fiat autoritate principis,de qua ibi,videtur ꝙ etiã illã dignitatẽ habere possint,vt hi qui habent à principe seu principis concessione:nõ tamen principaliter vt illi,sed consecutiuè & accessoriè: de qua nõ est multũ insistendum cũ pauci tales reperiantur apud nos.Etiã quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat,licet quãdoq; viderim plures acceptos fuisse in filios secundũ l.quidã cũ filium,ff.de verb.obliga.imo quãdoq; tales voluerũt se dicere saisitos secundũ cõsuetudinem nostrã & generalẽ in toto regno,scilicet ꝙ mortuꝰ saisit viuũ &c.eo quia erant filij ciuiles,& ciuilitas seu fictio ciuilis habet locũ in statutis,vt dicit Bar.& do.meus Iason in l.si is qui pro emptore.ff.pro emptore.sed dixi ꝙ hęc erant somnia,& scripsi in casu emergẽti,sed non vltra circa hoc remoror,cùm in Gallia tales nõ succedũt,put nec naturales simplices: vt dicit idem Benedicti in loco supra allegato.

Vigesimaquarta cõsideratio. Nobilitas etiã causatur in filios nepotes & descendẽtes in infinitũ,quando causa nobilitatis existens in parẽtibus transit in eos. Abbas in c.licet.de censibus.dicit tñ glos.in l.j.C.de dignita. lib.xij.ꝙ nobilitas ciuilis durat & cõtinuatur vsq; ad nepotes inclusiuè,nec vltra eos extẽditur:quod est verũ qñ causa nobilitatis nõ transit in posteros,vt dicit Bar.in d.l.j.C.de digni.vbi sic distinguit. Aut enĩ illud ex quo causatur nobilitas transit ad posteros vt regnũ,ducatus,comitatus,& similia:de quibus suprà dixi in viij.cõsiderat. huius viij.partis:& tunc vsq; in infinitum nobilis erit ille ad quẽ transit ipsa nobilitatis causa,nec ex parentũ quidẽ persona,quia ipse id habet ex quo nobilis est,scilicet feudum nobile,& ideo in promptu adest.ex quo enim durat causa nobilitatis,scilicet ipsum feudũ nobile,durat etiam effectus illius & sic nobilitas ipsa,arg.notatorũ in ca.ad hoc.v ersi.sepelierunt.de priuilegijs.

Aut enĩ illud nõ trãsit,vt dicit Bar.& tunc de iure cõi ex parentũ persona nõ transit vltra pronepotẽ nobilitas politica siue ciuilis,& ita ꝓcedit glos.in d.l.j.C.de dignit. In istis tñ vt dicit Bar.cõsuetudo multũ attendẽdą est,& apud nos extẽditur in infinitũ:cũ inter nobiles originis,& inter quos qui per tantũ tẽpus cuius initij memoria nõ extat in contrariũ,tales fuerunt reputati,de quibus in ista parte iam suprà dixi.Et de hac nobilitate trãsitoria ad successores,vide Bonũ de Curti.in d.suo tracta.in iiij.parte. quæ cùm non sit materia nostra principalis,sic transeo.

Vigesimaquinta cõsideratio. Nobilitas etiã causatur ex militia,de qua dixi in cõmentarijs nostris super cõsue.ducatus Burgũd.in ti.des enfans de plusieurs lictz. §.iiij.& pro hoc videtur facere tex.in ca.cũ esset.extra de simonia. Hoc tñ,vt dicit Lucas de Pẽna in d.l.mulieres. C.de digni.lib.xij.nõ videtur esse tutũ,qm̃ simplex militia,vt dicit dignitatẽ nõ habet:quod latius alibi dicã,maximè infra in ix parte,in xxvj.consideratione.

Vigesimasexta cõsideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura,ex eo ꝙ quis est clericus efficitur nobilis.ita dicit Io. And.in ca.libẽtius.de seruis non ordinã. facit quod suprà dixi in xij.cõsider.huiusce viij.partis,ꝙ adherentes principi etiã in quocũq; minimo officio dicũtur nobiles,ergo multò fortius istud procedit in istis clericis seruiẽtibus summo principi,cui etiam principes cæteri seruire debent.Si enĩ de quo minus inesse videtur inest, multò fortius& de quo magis.auth.multò magis.C.de sacrosan.eccle.faciũt & plura alia quæ ponit Bonus de Curti.in suo trac.nobilitatis.in iij.parte.in fine.

Et hęc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur,& in pluribus locis huiꝰ patrię vbi clerici excusantur,seu sunt exempti à pluribus muneribus à q̃bus alij ciues & incolę nõ sunt imunes,vt in hac ciuitate Heduẽñ.à quodã iure quod dicitur ius franchisię,& in oppido Diuionẽñ.& Beluẽsi à quodã iure qđ dr̃ les martz,à q̃bus sunt exempti & immunes clerici etiã simplicis tonsurę cõiugati,& etiã in pluribus alijs locis & villagijs vbi tonsurati excusantur à quibusdã coruẽis debitis dñis tẽporalibus dictorũ locorũ,& in casu emergenti aliàs cõsului, ꝙ simplices clerici cõiugati viuentes mecanicè,prout alij rustici & rurales nõ deberẽt tali iure gaudere,& ita fuit dictum & pronũciatũ per curiã pro dño de Berjono cõtra suos subditos dicti loci de Berjono:tñ quicq̃d dixerim & cõsuluerim in causa Abbatis sancti Ioãnis Reomẽsis contra suos subditos fuit iudicatũ cõtrariũ in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiã Bonꝰ de Curti.in iij.parte sui tractatus nobilitatis,in fi.& vlti.col.

Vigesimaseptima cõsideratio.Intrando materiã præcedentiæ & prelatiõis habẽdo respectũ ad septimã consideratione huius materiæ ꝙ nobiles præferũtur plebeis,& quia multi sunt nobiles ĩter se,hmõi erit ordo prelationis,ꝙ primò qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti cæteris singularibus speciebus decoratis preferuntur quo ad honores:vnde doctor genere nobilis aliũ inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bal. in.l.nemini.per illũ tex. C.de aduoc.diuer.iud. Abbas in in c.venerabilis.col.ij.de prebẽn.& in ca.j.de dona.quos sequitur Felin.in ca.clerici.col.fi.in prin.de iudicijs.& in rub.de maio.& obe. Barba.in cõsi.lvij.in viij.col.& seq. in ij.volu.Decius consi.suo clxj.

Quod tamen intelligẽdum est data paritate temporis, vt tenet Inno.in ca.statuimus.de maio.& obe.& Decius in d.ca.clerici.& dicam latius infrà.

Hinc infert Sali.in.l.societates.ff.pro socio.quòd si in canonicatibus assumendis æquiparãtur nobiles & literati,nobilis & literatus preferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald.in l.sed & si milites.in prin.ff.de excu.tuto.ꝙ Comes & Baro debet preferri comiti tantum,

vel

vel Baroni tantũ: Dux & Comes prefertur simplici Comiti, & in his attenditur maior dignitas. dixi s. & dicam infra quando dicam q̃ à digniori fit denominatio.

Faciunt ad predicta q̃ miles & doctor preferẽdus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexan. in l. centurio. in prin. in iij. col. ff. de vulg. & pupil. subst.

Hinc etiã dicit Cy. in l. puidendũ. C. de postulãdo, q̃ nobilis moribus præferendus est nobili genere tm̃, sed si quis sit nobilis moribus & genere præferendus est ei qui est nobilis moribus tm̃: quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorũ. Et illud dictum Cy. sequitur Bal. in l. cũ plures. §. j. ff. de admi. tutorum.

Faciunt quæ dicit do. meus Iason in l. cohæredi. §. qui discretas. ff. de vulga. & pup. vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas authoritatem vnius. Et facit regula geminatorũ actuum siue verborum, de qua in l. balista. ff. ad trebel. Bar. in. l. cũm scimus. C. de agrico. & censi. Pau. de Cast. in l. j. C. de legit. hæred. Barba. in ca. ex literis. in xxxiiij. col. de rescrip. & in consi. xxvij. in xxv. col. in j. volumi. & in consilio primo, in xxvj. & xxx. col. in j. volumi. vbi de geminatione peccati. & per Rochum in ca. fi. in prin. extra de cõsuet. Feli. in cap. si quãdo. de rescrip. do. meus Iason in l. nec damnosa. C. de precibus imper. offeren. plura alia allegat ad hoc Bonus de Curti. in suo tracta. nobilitatis. in iij. parte. nũe. xxiiij. vbi alleg. do. meum Iaso. in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cumulaueram in d. l. nec damnosa. ad Iaso. meum, & plura alia quæ alibi dicturus sum.

Vigesimaoctaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus, ac bonis moribus prehonorantur, cũm præferendi sunt his qui ex genere & diuitijs seu loco aut priuilegio nobilitatis decorantur. Ita tenet Lucas de Penna in l. mulieres. in iiij. col. in prin. C. de dignita. libro xij. quod sic probat in ij. col. Cũm hæ tres species nobilitatis ex sapientia, sciẽtia & virtute sint in anima: spirituales, cœlestes, pariter & ex deo, sunt in omnibus præferendæ his quę sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima præfertur corpori. l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. & sol lunæ. c. solitæ. de maio. & obedien. sic & nobilitates quæ sunt spirituales in anima pariter & ex deo cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est preciosius plumbo. xcvj. distinctio. c. duo sunt. tantò hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur v. Politico. & ij. Rhetori. vbi dicit Aristo. quòd ille est generosissimus qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium. Sanctius est me meis fulgere moribus, quàm maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exẽplum. Et contra eundem: quod deficit, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea proluxi, vt si prius noti nõ fuerint à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat q̃ Salustius degenerabat & nobilitatem maiorum perdebat, ipse verò proprijs virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates cũm Cerdonis esset filius ad Hermiodium qui sibi ignobilitatem exprobrauit. Meum (inquit) genus à meipso initium sumit, tuum autẽ in te finit. vt refert Plutarchus in Apophthegma. Melius est enim de cõtemptibili genere clarum fieri, quã de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis.

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcanaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Vt no. glo. in c. vndecunq; lvj. distinctio. & facit text. & quod ibi notat glo. in c. nunquã. eadem dist. Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis nõ est eius solius sed etiam generis. Vnde idem Iuuena. Miserũ enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi.

Tota, licet veteres exornant vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Et alibi.

Stemmata quid faciunt, quid prodest pontice longo Sanguine censeri?

Vt notat glo. in l. stemmata. in prin. ff. de gradibus cognatio. vnde Cælius lectionum antiquarum, libro xj. c. xxviij. refert Licurgũ prædicare solitum qui ciuibus suis comprobare nitebatur, nil profuturã illis nobilitatem, & quòd ab Hercule videretur propagati, nisi ea facerẽt mereditarẽturq;, quibus ille hominũ summus euasisset. Catulõrũ etiã argumẽto quos isdẽ natos parẽtibus educationis dissimilitudine, moribus etiã lõgẽ diuersis ostẽtabat, cũm lucernarius foret vnus, alter venaticus. & ibi vide cur Romani qui nobilitate præstarent lunulas in calceis gestare soliti essent, quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute q̃ si essent genere: & de his amplè suprà in ista viij. parte, in vij. considera. & per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligẽdo. in verbo, pro imperatore. in xj. col. vbi amplè. à quo Bonus de Curtili excerpsit quicquid boni in hoc dixerit.

Neq; etiam nobilitas generis sed virtutum quem deo gratum facit. c. venerabilis. extra de præbẽ. vbi Panor. & alij. Christus quidem nõ multos secundũm carnẽ nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia nõ est personarum acceptio apud deũ, vt ibi per doc. Et faciũt quæ dicit Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, nume. liij. vbi dicit q̃ apud deum nõ gradus elegantior, sed vitæ melioris actio cõprobatur. c. sicut excellentiam xxiij. q. iiij. & quis iustior. c. non loca. c. nulli. xl. distinctio.

Et facit quod notatur in l. j. in fi. C. de cõsulibus, libro xij. & dicit Bernar. ad Euge. Genus apostolorũ est nõ aliũde nobile, quàm morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tñ videtur & sit incidẽter dictũ, q̃ ex duodecim apostolis si bñ inspiciatur eorũ gñatio, erant septẽ nobiles gñe. Nã, vt est gl. & doc. in d. c. venerabilis. Paulus & Bartholomæus erãt nobiles. & habetur Ioã. xix. q̃ Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus Iacobus maior, & Maria Zebedęi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioannes, & Simon: & sic erant cõsanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cũm esset ex semine Abrahę, & ex progenie regali, sacerdotali, & prophetiali. Cũm, vt canit ecclesia, Natiuitas beatę Mariæ orta est à semine Abrahę clara ex stirpe Dauid: & etiam regali ex progenie Maria exorta refulget & c. vt amplè demõstrat Antoninus Florẽ. in sua summa, parte vlti. titu. xv. §. iij. vbi ponit de eius cõceptione: imo etiã, vt ibi dicit Elizabeth, quę erat cognata virginis, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu regali: cũm tribus sacerdotalis & regalis tãtum possent tunc inter se contrahere cõiugia, & nullę alię tribus secundũ legem, & tñ ex his descendit diuus Ioannes baptista, & sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet

quod etiam nobiles genere fuerunt in magna æstimatione apud Deum cum eos præ omnibus præposuerit; dicam latius infra quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus, nobilitas virtutum quæ dicitur animi, præfertur omnibus alijs, etiam eo quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo qui proauorum nobilitate subnititur: hæc autem tantum præsumpta. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edic. Cyn. in l. prouidendum. C. de postulando. Iaco. Aluar. in ti. quis dicatur dux, marchio, comes. in vlt. charta, in vsibus feud. & faciunt dicta Ouidij.

Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipsi
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouidius alibi.

Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumque facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria & propria, vt dicit Bonus de Curtili in prædicta parte, in j. & ij. col.

De huiusmodi etiam nobilitate animi & virtutum, vide amplè Zodericum Zamoren. in suo Specu. humanæ vitæ, li. j. c. vj.

VIgesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boetij ij. de cosolatio. Dignitatibus ex virtute, non virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres, in iiij. col. C. de dignit. lib. xij. & in l. vnica. C. de comitibus & archiatris. lib. xij. Imo quod plus est, cum minus idonei promouentur ad dignitatem, fit iniuria dignitati. §. sed hæc quædam. in authen. de sanctiss. episc. imo & ipsi eidem cui tribuitur, cum illa indignus sit. vnde Prouerb. xxvj. Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe. & Valerius li. iij. c. ij. Ignominiæ loco apud indignum est dignitas, & deforme est quos dignitate præstas ab his virtute superari. De hoc etiam Hiero. ad Eliodorum episcopum. Aliàs est ad Pamatium de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ipsa dignitas quam multi indigni possident: vnde egregiè de Cæsare Tullius. Dum quosdam (ait) ornare voluit, non illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: & infra latent in multitudine laureæ & triumphi, & interdum triumphantem sordibus polluuntur. Quod ante per manus patritijs tradebatur, & sola nobilitas possidebat: quo Marius victor inuidia & Teuthonum atque Cymbrorum nobilitate familiæ putabatur indignus, quod Scipio vltra annos per virtutem meruit, nunc sola militia possidet, & agrestia dudum corpora nunc fulgens palma circundat. hæc dicit Lucas de Penna in rubr. C. de digni. li. xij. in ij. col. Et hæc omnia hodie videmus apud nos, quod officia & dignitates nolda ntur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunque, dummodo habeant pecunias, & emant pretio appretiato.

Ex quo videmus multos indignos ad officia publica assumptos: nimirum ergo si respublica periclitetur cum periclitari dicatur, vbi dignitas indigno confertur. c. Cenomanensem, in fi. lxj. dis. Ita Lucas de Pena in loco hic ante allega. vbi dicit quod dignitas facilius crescit quam incipiat. allegat Senecam epistolarum libro xix. epistola centesima.

TRigesima consideratio. Si quis animi solum nobilitate illustratus reperiatur idoneior ad susceptionem conferendi regiminis, ille est cæteris quantumcunque nobilioribus præferendus. arg. eorum quæ voluit Bar. in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substi. Panor. Felin. & Decius in c. clerici. in v. col. de iudi. per tex. in l. honores, in princ. ff. de decurio. & in l. vnicuique. C. de proxi. sacrorum scri. li. xij. facit text. in §. ordinatione. in authen. de monachis. facit tex. in c. sed ergo. viij. q. j. & in c. constitutus. extra de appel. vbi in promotione dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligitur: & faciunt infinita quæ dicit Cepola in suo trac. de impera. militum eligen. in verbo, pro imperatore. in xj. col. Et in huiusmodi idoneitate inspicitur qualitas personæ: vnde legitur Saul post asinas in regem assumptum fuisse. j. Reg. c. ix. & meminit Iosephus antiquitatum Iudaicarum li. vj. c. iiij. dicens Saulem virum moribus nobilem & nomine laudabilem, quasi ipsum sentiat non genere sed moribus tamen nobilem fuisse: in regem tamen Iudaici populi à deo electum per os Samuelis prophetæ: quod virtus in eo prælucens non generis nobilitas egit. Idem de Dauid rege habetur j. Reg. x. c. qui post fœtantes in regem Hebræorum est constitutus. & refert hoc Iosephus vbi suprà.

TRigesimaprima consideratio. Nobiles nobilitate generis cæteris sunt anteponendi, arg. tex. in c. de multa, ibi: circa sublimes tamen & literatas personas. extra de præbendis. Sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundum quod ibi communiter sumunt canonistæ attento ordine literæ qui attendendus est, præponuntur ibi nobiles genere nobilibus nobilitate animi, quales sunt vt plurimum literati viri, quorum doctrina mundus illuminatur, vt ait imperator in authen. habita. C. ne filius pro patre. & Hiero. in epistola ad Paulum. & Felin. in c. nonnulli. in xxj col. in versi. & fauore publicæ. extra de rescriptis. vbi etiam inter cætera literatas personas stellas cœli appellat. dicam infra in x. parte. Et quod valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi suprà in prima parte, in xvij. consideratione.

Et quod nobiles genere præferantur, facit tex. in §. interim, ibi: vniuersi nobiliores ciuitatum. & in §. fi. post prin. ibi: conuenit enim vnumquenque nobilium. in authen. de defen. ciui. Et ita tenet Bonus de Curtili ex prædictis in d. suo tractа. in iij. parte, ibi: secundò elicio. & Zodericus Zamoren. in suo speculo humanæ vitæ, libro j. c. vij.

TRigesimasecunda consideratio. Omnes penè virtutes nobilitati famulantur: vt dicit Zodericus Zamoren. in suo speculo humanæ vitæ, lib. j. c. vij. hic ante allegato.

Primò quidem nobiles humiles & mansueti assistunt, elationem fugiunt, pro eo maximè quia eorum progenitores potentia & diuitijs rectè & moderatè vsi fuere: quo fit vt non facilè superbia inflentur quemadmodum qui nuper atque recenter ditati sunt, qui vt communiter sunt elati & superbi. de quibus amplè per Lucam de Pen. in l. militaribus. C. de decurio. lib. x.

Secundò nobilitati deseruit magnanimitas, quæ res agit vt contumeliosi minimè existant. Hi enim cùm ad magna suspirent parua iniuria nunquam commouentur: parcunt, indulgent, sufferunt, tantò facilius imbecillibus quantò resistunt fortius superbis, & maximè hoc est in magnis nobilibus, vt sunt principes, cui multum conueniunt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Lucas de Pena in l. vnica. C. de thesauris, lib. x. & in l. fi. C. vt rustici ad nullum obsequium. quod nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatem, magnificentiam, & affabilitatem, docilitatem & industriam, de quibus infra dicetur.

Tertiò, vt dicit idem Zodericus vbi suprà, nobilitatem conciliat temperantia: sunt enim nobiles vt plurimum reipublicæ cura occupati, ea de re assueti sunt temperatè viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in principibus, vt tenet Lucas de Penna in l. nempe. C. de fabricensibus, libro xj. vbi amplè de ea.

Quartò

Quartò, vt dicit idem Zodericus, nobilitas est plurimum honoratiua nec aliorum despectiua. Non enim reputāt nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas in d.l.ij.C.vt rustici ad nullum obsequium. sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores.

Quintò nobilitatem ipsam prudentia & industria comitatur, subtiliter enim generosi inuestigāt quid eos agere oporteat: vnde dicit tex.in l.omnia.C.de cōditis in publicis, lib.x.ꝙ certa officia pro vtilitate reipublicæ cōmittuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, ꝙ prudentia comitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sextò nobilitas affabilis est & plurimum curialis, cōmuniter eñ versantur in regum domibus & principū curijs, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Lucas in d. l.ij.C.vt rustici ad nullū obsequium. Nobiles sunt politici & affabiles, quod secus est in rusticis qui sunt solitarij, rudes & siluestres, & in campis vitītant: & ob eā rem (vt Philosopho placuit) nequaꝗ̄ sunt bene cōuersatiui: vnde solet dici.

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimò, quia nobiles spontè promittunt & exoluūt & in beneficijs crescūt.c.j.de donatio.l.cūm plures.§.pe. ff.de admi.tu.l.filiusfami.ff.de dona.§.si minus.in authē. de nō aliena.& §.sed neq;.in authē.de māda.prin.ibi: custodiens datū ei verbū.vnde Prouerb.xxv.ventus, & nubes, & pluuia nō venientes, dicitur vir gloriosus promissa nō complēs. Nam & interdū est qui pre cōfusione promittit amico, & lucratur eū inimicū gratis, scilicet nō implendo promissa.ita dicit idem Lucas in l.mulieres.in v. col.C.de dignitatibus, lib.xij.vbi ponit xxxv.priuilegia nobilitatis.plura etiā ponit Cepola in tracta.suo de imperato.militū eligendo.in verb.nobilitatis.vbi ponit xlvij. priuilegia nobilitatis.& in finalib⁹ verbis dicit, ꝙ tot laudes habet nobilitas, quot in ethere sidera fulgent.& Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in quinta parte. vbi ponuntur lvj.priuilegia nobilitatis.

Octauò ergo laudandi sunt nobiles in hoc & priuilegiantur, quia nobili reuerētia debetur ab ignobili sicut seni à iuuene. Esaię ij.& Maccab.ij.c.vj.quasi in fi.ideo ex his infero ꝙ nobilitas quę virtutibus est adornata est perfecta, & cūctis alijs pręferēda, vt ait Iudocus Clicthoueus in tractatu de nobilitate.c.decimo.

Et isti nobiles genere lingua vernacula gentiles homines vocantur quasi ingenui, ab origine gentis & quorū maiores seruitutē nullam prorsus seruierunt, videlicet ab ascriptitijs & conditione quadā obnoxijs, distinguere eos volens qui ob id eadē lingua villani dicuntur, vt dicit Budęus in suis annotationibus in l.ij.ff.de orig.iur.ibi: ex eadem l.paulò post vindicias &c.in fin.& ibi dicit, ꝙ apud antiquos tria erant genera hominū: agnationis, gentilitatis, & stirpis.& ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines terræ & cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiā in pœnis honorātur, quia mitius puniūtur.c.fi.vbi glo.& dicto.extra de pœnis.vbi habetur. Mitius punitur nobilis quo ad pœnā corporalē, ꝗ̄ ignobilis: qđ intelligendū est vt per Felin.in c.pastoralis.in prin.de offi.delegati.& ibi limitat hoc in sex, aut septē casibus, videlicet in ꝓditore, in hęretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contumacia, in illo qui delinquit in officio suo.dixi in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ.in tit.des droictz & appartenā.a gēs mariez.§.xx.inci.entre toutes aultres gens.in verbo, descendre. Alias tres limitationes ad hoc ponit idē de Curtili in sæpè dicto tractatu, in quinta parte, in primo priuileg.vbi dicit ꝙ hoc fallit quādo ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti & principis mādatum contēnitur, secundū Bal.in c.j.§.si quis verò temerario.de pace iura.firmāda.qui casus satis cōprehenditur per Felin.quādo dicit in proditore, & in officio delinquente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eum, & istud priuilegium describit pro quarto Cepola in supradicto loco.

Hinc est, ꝙ nobiles nō torquētur in casibus in quibus aliàs plebei torquerētur.ita dicit Cy.in l.diuo Marco.C. de qōnibus.de quo plenè etiā per eundē de Curti.vbi s̄. in secūdo priuileg. Sed quia, vt dicit Benedicti in sua repe. ca.Raynutius.in verbo, mortuo itaq; testatore primo.in octaua fallen.nu.ccxxij.extra de testa.hęc non habēt locū in Francia, cū quilibet torqueatur indistinctè casu exigente. Cūm reatus omnē honorē excludat.l.j.C.vbi senato. vel clarissimi.ideo aliter non insisto, cūm satis plenè examinet idem de Curtili vbi suprà.

Hinc etiam est, ꝙ ex consuetudine nobiles nō suspenduntur, sed decapitātur. Bar.in l.capitalium.§.serui cæsi. ff.de pœnis.& in l.desertorē.§.pœna militum.post glos. ibi.ff.de re milita. Bald.in ca.j.§.si rusticus.in fine.de pace tenenda.in vsibus feudorum.& istud priuilegium posuit Cepola in loco suprà allegato in sexto priuilegio.& Bonus de Curtili in primo etiā iam s̄.alleg.vbi ponit ꝙ pœna suspensionis est ignominiosior ꝗ̄ decapitationis. Secūdūm tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionē de consuetudine Frāciæ, in qua pœna suspēsionis nō est ignominiosa, vt dicit G.Benedicti in loco suprà allega.& etiam Bonus vbi suprà, dicit pœnam suspēsionis esse grauiorem extensiuè pœna decapitationis, secūdūm quod cōprobat cōsulendo Decius in consil.suo lxv. incip.& pro tenui mea facultate

Hinc etiā est, ꝙ mulier nobilis non dānatur in metallū imperpetuū vel ad tempus, licet aliàs si nobilis nō esset damnari posset.tex cū glos.in l.aut damnū.§.in ministeriū. ff.de pœnis. Et istud est sextū priuilegiū Cepolę in loco suprà alleg.positū per Bonum in xxvij.priuilegio.

Hinc etiā est ꝙ magis ignoscitur alicui propter nobilitatem, teste Cicero.lib.ij.rhetoricorū.vbi de deprecatione docens ait. Hęc ignoscēdi ratio quęreretur ex his locis, si plura aut maiora officia, ꝗ̄ maleficia videbūtur constare, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo qui supplicabit.& facit text.in.l.splendidioris.C.de diuersis officijs.lib.xij. vbi habetur ꝙ crimina nobiliū facilius occultātur. Lucas de Pēna in l.mulieres.in xx.priuileg.C.de dignit.lib.xij. Et istud est septimū priuilegiū Cepolæ, & Boni xxix.in locis iam sæpè suprà allegatis.

Et istud priuilegiū multū facit pro gratijs impetrādis, quoniā etiā si possint aufugere nobiles nō tenentur, vt tenent Bar.& alij in l.vt vim.ff.de iusti.& iure. Et ideo eis facilius cōceditur gratia ꝗ̄ rustico & ignobili qui aufugere debet si potest.& faciūt etiā ad prædicta quę supra dixi ꝙ intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiā, ꝙ si nobiles in adulterijs deprehendātur, nō ita faciliter vt plebei deprehēsi occidūtur, notatur in l. Gracchus.C.de adulter.& in l.marito.ff.eod.titu.& hoc

pro priuilegio ponit idem Lucas in d.l.mulieres.in xviij. priuilegio.& Bonus de Curtili vbi s.ꝓ primo priuilegio.

Trigesimaquarta cōsideratio.In promissis nobilium maior fides adhibetur,quia promissa nobiliū pro factis habentur.arg.tex.in l.nemo.ff.de in integ.resti.ita ad hoc illū tex.allegat Andr.de Ilernia in c.j.§.hoc intelligēdum.in tit.qui successores teneātur.in vsi.feudo.plus dicit Corsetus in repeti.c.grandi.de supplē.negli.pręla.col.xij.li.vj.per tex.in c.j.de donatio.ꝙ promissa nobiliū sunt debita,cū dicat ille textus nobilitas legē ponit,vt debere le quod spōte tribuit.i.retribuere promisit existimet.& istud est tertiū priuilegiū,qđ Bonus de Curtili in loco supra allegato interuit.Ratio prędictorū est,quia in nobilibus maior creditur fides inesse ꝙ ignobilibus,& in ipsis tutior ꝓpter decus nobilitatis,pro qua pręsumitur secundū glos. singularē in c.illud.xl.distin.quā dicit esse singularē Romanus singulari suo.dccxxij.incipien.scis hoc.

Ex quibus inferunt doctores,ꝙ excusatur quis nobili cōfidendo,puta de eo qui castri custodiā habebat,& in locum sui subrogauit nobilē,fuit excusatus:quia verisimiliter credere potuit,ex quo nobilis nō facturū proditionē. de quo per Io.Andr.in additio.ad Spec.in tit.de locato. §.j.qđ posuerat Oldr.ante eos in cōsi.xciij.& Barba.in cōsi.xxxv.incipien. praeclarè.in ij.vol.& in extrauagāti, cupientes.in sua repetitio.in verb.nobiles.Et de potestate qui nobilē incarcerauit tm̄ in palatio.de quo per dn̄m meū Iaso.in l.iubemus.in ij.col.de iudicijs.& in repetitione l.admonēdi.in lxv.& lxviij.col.ff.de iureiuran.cum pluribus concord.allegatis per Bonum in dicto suo tracta.in v.priuilegio.

Hinc est ꝙ nobiles vocātur ad nuptias,vt dicit Alberi.de Rosate in suo dictionario.in verbo,nobiles.& Cepola in dicto loco,in xij.priuilegio.& Bonus in quinquagesimo priuilegio.

Trigesimaquinta cōsideratio.In multis casib⁹,in quibus non licet plebeio donare,tn̄ licitū est nobili donare,& ei permittitur cū propriū nobilitatis sit donare.c. j.vbi Panor.de donat.facit quod notatur in d.c.grādi.in verb.liberā.de suppl.negli.pręla.facit l.filius.§.j.ff.de donatio.Et hoc quia debēt esse liberales,vt amplè per multa deducit Bonus de Curtili in d.tracta.in iiij.priuilegio.& ibi ponit quomodo in multis pręsumitur donatio fauore nobilitatis quae aliàs nō praesumeretur,vt in marito nobili & potēte qui pręsumitur donasse bagas & iocalia quae trāsmisit vxori secundū Bal.in c.iurauit.de ꝓbatio.quod aliàs nō praesumeretur secundū Bar.in l.si vt certo.§.interdum.ff.cōmodati.& etiā si maritus sit nobilis pręsumitur donare ea quae cōcessit vxori,vt vult glos.in.l.vxori.ff. de lega.iij.& ibi Bar.notans ad hoc illā glo.& Bal.in.l ij. post princip.C.de iure dotiū.& in c.j.ad fi.qui feudū dare pos.& facit qđ dicit idē Bald.in l.si paterno affectu.C. de nego.gest.ꝙ si vitricus faciēs expēsas priuigno sit nobilis,facilius praesumitur donare ꝙ ignobilis.

Faciunt & alia quae ponit idē de Curtili in dicto loco vbi per eū amplè,dicēs ꝙ liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria,quae cū sit extra propositū nō insisto.Et etiā duos alios casus ponit in vij.& viij.priuilegio, in qbus aliàs potius pręsumeretur fatuitas seu stultitia ꝙ donatio,secundū Bal.in l.generaliter.C.de nō nume.pecu.Tamē ibi fauore nobilitatis pręsumetur donatio quae sub hoc comprehendi potest.& de hoc etiam vide per Ioannē Lupum in repetitione rubricae,de donatio.inter virum & vxorem.in §.ix.

Hinc est quoniā licet maritus de iure cōmuni confitendo plus recepisse ab vxore ꝙ receperit,nō sibi praeiudicat talis cōfessio ad id quod plus est cōfessus,quin ad illud agere possit.l.si volūtate.C de dotis promissione.ita ꝙ sibi competat exceptio non numeratae dotis.l.j.C.de dote cauta nō numerata.Et etiā hoc habemus ex consuetudine nostra ducatus Burgūdiae in tit.des droictz & apparten̄. à gens mariez.§.le mary & la femme.& in pluribus locis Franciae:tamē si plebeius vel aliàs nō nobilis in vxorem ducat nobilē mulierē,& se plura recepisse ab vxore confiteatur,ꝙ in veritate receperit,nō poterit agere ad id quod pluris est,nec em̄ excipere de nō numerata pecunia fauore nobilitatis:praesumitur em̄ id ei donare voluisse in recompēsam seu remunerationē honoris sibi per ipsam impensi eū despōsando,siue etiā in recōpensam damni,qđ patitur ipsa nobilis mulier accipiendo eū in maritum,cū propter id sua nobilitate priuetur.l.j.& l.mulieres. C.de dignita.lib.xij.ita dicit Bar.in.l.si voluntate. C. de dotis promissione.dicens esse suū nouū dictum,& de cōsuetudine seruari.& in.l.si diuortio.quē sequūtur ibi Alexan.do. meus Iason & alij.ff.de verbo.obli.cum pluribus alijs allegatis per dictū de Curtili in loco suprà allega.in vj.priuileg.vbi dicunt ꝙ Romanus in d.l.si diuortio.& do.Sozi.in l.j.in xij.col.ff.solu.matri.dicunt cōtrariū de iure esse verius in puncto iuris,quos allegat idem do.Ias.in d.l.si diuortio.vbi amplissimè tractat,& idem do.Ias.in.l.fina. in iij.col.C.de verb.sig.& in.l.ex hoc iure.ff.de iusti.& iure,& in.l.si nō sortē.§.libertus.ff.de cōdictio.indebiti.

Quicquid sit de iure,ego semper tenui & teneo ꝙ haec non habent locum apud nos constante matrimonio per consuetudinem nostram ducatus Burgundiae,in titu.des droictz & apparten̄.a gens mariez.§.vij.incipiē.le mary & la femme. & si haec essent vera,esset magna limitatio ad consuetudinem nostram,quae non limitatur,ideo cautius est vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio quam voluerint:quia aliàs nō esset valida,ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego tamen vidi in casu emengenti inter quondam nobilem virum dominum Claudium de Spiry,fratrem & haeredem quondam nobilis viri Ioan.de Rabutin domini de Bourbilly,ꝙ Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eūdem dominū de Bourbilly,quae fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis,vbi cōfessus fuit se habuisse ab eius vxore bona immobilia vsq; ad summam duorum mille francorum,& fuerūt super illa confessione facta per eum adiudicati mille franci per modum prouisionis,quod videbatur durum stante dicta cōsuetudine:cùm etiam,quod plus est, vterq; esset nobilis in pari gradu nobilitatis,ex quo cessare debebat praedicta praesumptio secūdùm Bar. in dicta l.si voluntate.& in dicta l.si diuortio.vbi ita intelligit dictam l.primā. C.de donationbus ante nuptias. & ita amplè etiam limitat Cepola in dicto tractatu de Imperato.milit. eligendo. in verbo,nobilitatis.in xxxiiij. priuilegio nobilitatis.

Hinc est,quoniam ex praedictis simul iunctis elici potest: nam licet de iure cōmuni duo specialia circa vnum concurrere non possunt.l.prima. C.de dotis promissio. de quo per dominū meum Iasonem in §.fuerat.in xij.col. institu.de actioni. tamen fallit in praedictis casibus nobilitatis remunerandae causa,vbi concurrunt duo specialia, videli-

videlicet præsumptionis donationis, cōtra l. cùm de inde bito. ff. de probatio. & validitatis donationis inter virum & vxorem. contra titulū. C. & ff. de donatio. inter virū & vxorē. Et istud priuilegiū ita collegit Bonꝰ de Curtili i d. suo tractatu, in nono priuilegio. sed qa hoc nō haberet lo cū apud nos stante consuetudine nostra, nō aliter insisto.

TRigesimasexta cōsideratio. In electionibus debēt nobiles anteferri: in dubio em̄ præsumit̄ pro nobilitate ad officia regēda. tex. est in §. interim. in versi. vniuersi nobiles ciuitatū. in authē. de defenso. ciuitatū. & in §. audiēt. ibi: conuenit em̄ vnūquēq; nobiliū. eo. aut. & in authē. de referēdarijs. §. fi. coll. ij. & satis etiā probatur xxiiij. dist. c. q̄tō episcopus. i versi. genus. & notat Bar. in l. j. in iij. col. ibi. Nā plebeius. C. de dignit. & Io. de Pla. in l. j. per illum tex. C. de conditis in horreis publicis, lib. xij. dū dicit ꝙ in electione officialis cōsideranda est nobilitas. Amplè per Cepolā in d. tract. in primo priuilegio nobilitatis. & per Bonum in suo trac. in x. priuilegio. vbi dicit, ꝙ interest reipublicæ gubernari per nobiles, & non per plebeios. Non enim secundūm numerū siue ordinē, sed secundūm hominum qualitatē seu dignitatē sunt honores conferendi: vt. l. honores, in principio. §. is qui. ff. de decurio. & amplè dicitur in locis hic ante allegatis.

Et habet etiā istud locum in electionibus beneficiorū. c. officij. ibi: quendam virum nobilem. extra de electio. Cepola in loco. s. allega. in xv. priuilegio.

Hinc est, quia si in electionibus & alijs actibus voces sint æquales, & hincinde numero pares, nobiles præferūtur, argumento. ff. de pactis. l. maiorem. ibi, qui dignitate inter eos præcellit. & ibi domi. meus Iason notat & etiam Bar. in l. j. in xij. col. C. de dignit. libro xij. argumento d. l. maiorem. & l. iij. §. j. ibi: cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. fi. ff. de testibus.

Et facit quod dicunt Innocen. & Abbas in c. dudum. de electio. vbi Abbas Panor. dicit, quòd maioris autoritatis est vox nobilis quàm plebei.

Etiam facit quod dicit Archi. in c. hæc autem scripsimus. in fine. xxx. dist. vbi dicit, ꝙ in electionibus habenda est ratio. & istud est secundum priuilegium quod posuit Cepola in d. suo tracta. & decimum tertium Boni de Curtili in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est quòd in eligēdo marito pro puella cōsensus nobilis est præferendus. c. primo xxxij. q. iiij. quem text. ad hoc allegat Lucas de Penna in d. l. mulieres. in vj. col. C. de dignita. libro xij. in xxvj. priuilegio.

TRigesimaseptima cōsideratio. Nobiles honorantur q̄tū ad testimonia, qa in dubio in testimonijs ferendis nobiles præferūtur l. iij. in prin. ff. de testibus. l. ob carmē. §. fi. ff. eo. Specu. in ti. de teste. §. circa prin. ibi, quartò fallit. vbi dicit ꝙ si quærit̄ an matrimoniū sit vel nō sponsa fortè dicēte cōtractū, spōso negāte, si ipē sit nobilior vel honorabilior, pr̄ & mater spōsæ non admittunt̄ ad testificādū: si verò par vel inferior, sic in fauorē mr̄imonij. c. super eo. extra de testibꝰ. & c. super lr̄is. extra de spōsalibus. ita dicit Cepola in d. trac. in tertio priuilegio nobilitatis. Maior em̄ fides præsumitur ī nobili ꝑpter eius nobilitatē. firmat gl. in c. si testes. §. testiū. in versi. quis decurio. iiij. q. iij. Bal. in l. testiū. in iij. col. C. de testibus. & ibi Bar. dicēs, ꝙ magis credit̄ duobus testibꝰ nobilibus q̄ pluribus plebeis seu rusticis. sequitur do. meus Ias. in l. maiorem. in prin. ff. de pactis. & Alex. in consi. xxviij. col. iij. in j. volu. repetito in cōsi. xxxj. in ij. volu. & istud cōsi. Alexādri allegat Bonus in loco supra alleg. in xiiij. priuilegio. sed nō facit ad propositū, cū solū dicatur ibi p Alex. ꝙ dictū notabilis viri inducit iustissimā credulitatem, quod procedit etiā in multis alijs qui sunt notabiles licet nō sint nobiles: de quo dicto plenè per do. meū Iason. in l. properādum. §. sin autem alterutra. in iiij. col. C. de iudicijs. in repetitione l. admonēdi. in lxxiiij. col. ff. de iureiurādo. per Felin. in c. cūm contingat, in ccxxxiiij. col. extra de re iudi. & in c. de quarta. in vij. col. versi. prima doctrina. extra de præscriptio. & per eundē do. meū Iason in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de noui ope. nunciat. Vnde statur interdū dicto vnius nobilioris. viij. q. iij. c. finali. Lucas de Penna in d. l. mulieres. in ix. priuilegio.

Hinc est, ꝙ testes vilis conditionis contra verè nobiles seu in dignitate positos non admittuntur ad testimonium, vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. in xxv. priuilegio. & in l. j. C. de reis postulatis.

TRigesimaoctaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores, quo ad salutationē, & sedis inter iudices assignationē. tex. est in l. fi. §. sedēdi. C. vbi senatores vel clarissimi. & in l. ij. & fin. C. de offi. diuer. iudicio. facit quod no. gloss. in c. necesse. in verbo, quantumcunq;. in q. x. & in §. aliā verò. insti. de bonorum possessio. in verbo, altiori. & istud est vnum ex priuilegijs Boni numero xij. in dicto suo tractatu. & in xlv. priuilegio eiusdem. & sic de vno facit duo.

Hinc est ꝙ si qs alicui nobili tenetur reddere rōnem, debet accedere ad eū. tex. est iūcta gl. in verbo, æstimādū. in l. pe. §. fi. ff. de cōdi. & demō. & istud est xxv. priuilegiū Cepolæ in loco supra allegato. & boni de Curtili xvj.

Hinc est etiam ꝙ circa res publicas maior eorum est autoritas. l. ij. in fine. C. de prædijs curialium. Lucas de Pēna in dicta l. mulieres, in v. priuilegio.

Hinc est, qa etiā circa legatiōes est maior eorū autoritas & præferunt̄. l. pe. ff. de legatio. & istud posuit idē Lucas in d. l. mulieres, in vj. priuilegio. & in rubr. C. de legatio. vbi ponit quę requiruntur in legato seu ambasiatore.

Hinc etiā est, q̄m ad eos mittit̄ tanq̄ ad egregias ꝑsonas. ita tenet Ludo. Ro singulari suo clxx. inci. Itē quęro. vbi dicit ita fuisse determinatum per dn̄os de rota Romæ dū casus cōtigisset de facto: & intellige de nobili paupere, qui ꝑpter verecūdiam nō potest venire ad iudiciū, vt videntur tenere gl. in c. si qui testiū. de testibus. & ita videntur tenere Cepola in d. trac. de imperatore militum eligēdo. in verbo, nobilitatis. in xxxij. & xxxiiij. priuilegijs. & Bonus de Curtili vbi s. in xvij. priuilegio.

Istud tñ non placet do. meo Ias. in l. ad egregias. in ij. col. ff. de iureiu. qa istud priuilegiū nō conceditur egregiæ personę ꝑpter paupertatē, aut ꝑpter verecūdiā, imo propter excellētiā personarū & earū dignitatē. Et mihi vr̄ verior ista opinio dn̄i mei in magnatibus & magnis nobilibus, ad quos etiā solet mitti, q̄n maximè sunt ī ciuitate: & ita practicatur apud nos. De paupere aūt nobili licet illa glo. sit in d. c. si qui testium. tamen nihil quo ad nos practicatur, quoniam cogūtur venire ad iudicium, quicquid dicat Bonus in prædicto loco, in xviij. priuilegio.

Hinc etiā est, qa ad imperatoris, pricipū, dn̄orū & potētū latus nobiles stare debet, non aūt plebei, seu populares. l. oīm. circa principū. ibi: inter tot nobiles. C. de testa. & ibi Bal. in prin. q dicit, ꝙ vbi est princeps, & ibi astant nobiles: quē sequit̄ do. meus Iason post Angelū in primo notabili, vbi etiā plus infert, ꝙ p̄ntia principis nobilitat

hoīem,ita q̄ eo q̄ quis adest principi seu ipsum comitat̄,
præsumitur esse nobilis.l.j.C.de prępo.labo.libro xij. Et
istud est tertiū priuilegium Cepolæ in d.tracta.de impera
to.militum eligendo.in verbo,nobilitatis.vbi dicit,quòd
hac ratione,quia nullos nobiles iuxta se habebat,sed illos
à sua curia expulerat,expulsus fuit à regimine ciuitatis Ve
ronen.& etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curtili
in xxj.priuilegio.in loco s̄.allegato.

Hinc etiā est,quia nobiles debent mitti obuiā princi-
pi cū veste pulcherrima & decora,& barba tonsa.ij.Reg.
xix.de quo Vincentius Segault in suo opere in iiij.c.rega
li.& istud priuilegium ponit Cepola in dicto tractatu,in
xxx.priuilegio.nihil tamen allegat.

TRigesimanona cōsideratio. Nobilitati in beneficijs magis est ꝓuidēdū,vt no.Goffre.in summa,in ti.de tēpo.ordinādo.§.sed circa hospitalitatē.in fine.ibi, in secūdo casu.lxxxj.dist.c.nō.versi.irē cōsiderādo. faciunt regulæ cācellariæ Innocētij viij.in regulis l.lj.& lij.& in regulis cācellariæ Iulij ij.in ij.& iij.parte.& ibi cōmentator Hispanus q multa accumulauit de hmōi priuilegio.& ibi fit mētio de triplici genere nobiliū,scilicet i secūda de illustribus,vt sunt nobiles de ducū,comitū,marchionū genere:& in tertia de alijs magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Innocentij.& postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatis.

Et etiā,vt dicit idē cōmētator allegādo quēdam suum tractatū,Nobilitas generis est sextuplex: magna vt baronū,maior vt ducū comitū & marchionū, maxima vt regū & imperatorū.Parua,vt nobiliū magnatum nō habētium dignitatem baroniæ seu aliam superiorē: vt sunt isti nobiles apud nos qui habent castra magna cum castellanijs,aut præposituris & simplicib⁹ iurisditionibus absq; sigillo & balliuatu.Minor,vt inferiorū à magnatibus,vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex redditibus eorū simpliciter viuūt cū statu fortè duorum aut triū equorum.Minima, vt sunt plures q habēt aliqua bona ex quib⁹ viuūt & contētantur vno equo,& in suis domibus faciunt colere & laborare suas terras:& sunt fortè illi de quibus s̄.dixi in xviij.consideratione istius partis.& tales latius distinguit dictus commentator in dictis locis,quia etiam in beneficijs obtinendis habentur in consideratione.

Aduertat̄ tñ ad vnū,q̄ etiā in bñficialibus rōne nobilitatis spectat̄ gen⁹ maternū(qa mulieres etiā dicunt̄ nobiles,vt s̄.i fi.cōsideratiōe scd'ę partis.)& ita fuit iudicatū p rotā,vt ibi refert dict⁹ cōmētator.ꝓ quo facit c.nouit.de iudicijs.& qd' ibi notat Hostiē.Io.And.& Panor. & facit gl.iūcto textu in aut.de incestis nuptijs.§.j.in verbo,generi.col.iij.& ibi Ang.in alijs tñ sec⁹.l.j.ff.ad municipales.Dy.in regl'a generi.de regulis iuris,in vj.& prędicta faciūt pro cōcordatis nostris in tit.de electione.versi. quinquenniū verò.ibi:in qbus &c.vbi loquit̄ de nobilib⁹ ex vtroq; parēte,qui priuilegiātur & dispēsant̄ de minori tpe studij vltra alios.Et de ista materia qn̄ nobilitas ex pte pr̄is,aut matris attēdatur ponit amplè G.Benedicti in sua repetiti.c.Raynutius.extra de testamētis.in primo verbo,scilicet,Raynutius,in prin.dicā latius alibi.& aliquid tetigi supra ista parte,in ij.consideratione.

Hinc est qa solius nobilitatis fauor est sufficiēs ad causandā dispēsationē sup pluralitate bñficiorū scd'm Inno.i c.dudū.ad finē.de electio.ibi:Itē si papa.vbi sentit q̄ sola nobilitas est sufficiēs ad causandā dispēsationē sup pluralitate bñficiorū ēt sine lratura.facit tex.& q̄ ibi notat̄ i c.de multa.extra de pb.facit tex.in extraua.Io.xxij.quę incipit execrabilis.ibi:q ꝓpter ipsorū sublimitatē & gn̄is claritudinē.&vidi aliquas dispēsatiōes impugnari & illas nō hr̄e effectū,eo q̄ qui īpetrauerat dispēsationē de quarto asseruerat se nobilē ex vtroq; parēte,& tñ non erat nobilis,nisi ex vno parēte.Nā i hoc ex quo asserit qs se nobilē ex vtroq; parente,cū nō sit nisi ex vno,cōmittit mēdaciū,ex quo carere debet īpetratis.l.& si legibus.C.de pci. imp.ofte.canonizata xxv.q.j.c.& si legib⁹.& tales ēt incidūt in falsum,& tāq; falsarij sunt puniēdi,nisi vulgò reputētur nobiles.tex.i l.eos.§.q se ꝓ milite.ff.de falsis.vbi ille q se ꝓ milite gessit,qui nō erat,punniēdus est tanq; falsarius.quę Bar.no.cōtra illos qui se doctores appellāt,cū non sint.idē Bar.in l.reddatur.C.de professo.& medicis,libro x.Petrus de Ancha.in c.ad aprīcæ.de priuilegijs.in vj.Io.de Anania in rub.de magistris,in vj.col.& in rubr. de crimine falsi,in vj.col.Felin.in proœ.decretaliū.in xij. col.versi.iij.conclusio.cū alijs allegatis per Bonū de Curtili in suo tracta.nobilitatis in ij.parte.nume.clxv.ex quo sequitur,q̄ vnde puniri debent priuilegiū consequi non possunt:dolus enim & delictum alicui patrocinari nō debent.c.pe.extra de concessione præbendæ.

Vlteri⁹,q̄ ī bñficialibus gen⁹ maternū cōsideretur,patet:qa,vt dicit Io.And.in c.fi.de filijs presbyterorum.nō valeret dispēsatio facta p papā cū nato ex coniugato nobili,& soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mētio,vt plenè per Felin.in c.postulasti.col.iiij.extra de rescriptis.Nā nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima cōsideratio.Nobili defert̄ in bonis,qa propter nobilitatē viri maior & latior dos est ab vxore cōstituēda:qm̄ iuxta viri nobilitatē dos cōstitui debet,secūdūm gl.j.iūcto textu in c.nullum.xxx.q.v.facit tex.in l.quæro.& in l.cū potest.§.gener.& §.sequē.ff.de iure dotiū.& in l.si filiæ pater.ibi:ex dignitate.ff.de legatis tertio.faciunt quæ dicit Decius in cōsilio suo clxxx.in iij.col.in princ.quod est etiam limitandum,nisi mulier esset pulchra:quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur. notatur in l.si voluntate.C.de dotis promis.dixi in commen.nostris super consue.ducatus Burg.in rubr.des droictz & apper.à gens mariez.& amplè s̄.in ij.parte huius operis, in xxij. considera.Istud priuilegium enarrat Bonus de Curti.vbi suprà in xix.priuilegio.& per Cepolā vbi suprà in xxxv. priuilegio.in quibus locis prædicta allegant præter limitationem præcedentem.

QVadragesimaprima consideratio.Licet aliàs pater plebeius dotās filiā habētē bona materna siue aduētitiū peculiū,si cōstituat filiæ suę maiorem dotē attenta cōditione sua,q̄ tenet̄ seu q̄ cōpelli possit iudicis officio dotare,iuxta.l.liberos.ff.de ri.nup.& in l.obligamur.§.lege.ff.de ac.& obli.vt qa plebeius attenta sua qualitate nō debuisset eide vltra florenos mille cōstituere: verū qa diues & opulētus cōstituit sibi duo mille in dotē, nō ꝓpterea poterit allegare se illa mille excedētia cōditionem sui status constituisse de bonis filiæ suę maternæ seu aduētitijs,quinimo totā dotē cōstitutā de pr̄imonio suo soluet,non imputando in illa bona materna.text.est in l. fi.ad fi.versi.si verò.& ita intelligit ibi illum tex.in glo.in verbo,idoneā.C.de dotis ꝓmis.Si tñ fuerit aliquis nobilis & de nobili ꝓsapia ortus,habens filiam bona materna tenentem seu aduenticiū peculium,illamq; dotando simpliciter constituat sibi mille scuta solis, dotem quippe

nimis

nimis excessiuam attẽtis facultatibꝰ ipsius pr̃is, cũ sit satis paup. & tenuis in bonis, sed atteto statu suę cõditiõis, nobilitatis & familię cõpetẽtẽ & cõdecentẽ, poterit ĩputari sibi id qđ plus cõstituit attẽtis facultatibus, iuxta quas dos est cõmẽsurãda, iuribus hic in pcedẽti priuilegio allegatis: videlicet ĩ bonis ipsius filiæ maternis, & tũc partẽ dotis constituisse de bonis filię, partẽ de bonis suis. text. est in d. l. fi. versi. vbi aũt. C. de dot. pmis. Et hoc operaṫ status & conditio nobilitatis. Et rõnẽ diuersitatis assignat idẽ de Curtili in d. loco, in xx. priuilegio: qa secũdo casu pater dr̃ fecisse conditionẽ filię meliorẽ, & vtiliter gessisse negotiũ suũ, attẽto nobilitatis statu ipsius filię, primo casu nõ, ita dicit declarasse do. Carolũ Ruinũ in l. j. ff. solu. matr. & vt dicit, facit in arg. tex. in l. ius alimentorũ. ff. vbi pupillus educari debeat. & text. in l. cũm plures. §. nimium. ibi: respectu æstimationis pupilli. & §. seq. ibi: pro dignitate nataliũ. & in l. tutor secundũm dignitatem. ff. de admi. tu.

Ego volui de verbo, ad verbũ hic inserere hmõi priuilegiũ ad demõstrandum ꝙ ille tex. in d. l. fi. nihil facit ad ppositũ, ꝙ in hoc plus priuilegieṫ nobilitas in secũdo casu ꝙ̃ in primo, nec ꝙ hoc faciat statꝰ nobilitatis in secũdo casu pluſꝙ̃ in primo: imo ꝙ ita dici põt ꝙ in primo casu erat nobilis put in secũdo, vt clarè videri põt, & sic probatur. Nã, vt dicit ibi tex. etiã in primo casu liberalitas autẽ p̃ria dotẽ vel ante nuptias donationẽ dare suggessit. & decidẽdo primũ casum dicit: Liberalitas itaq; talis remaneat vera & irreuocabilis, vt puro noĩe liberalitas & debitam suã sequaṫ fortunã. quęquidẽ liberalitas cõuenit nobilibꝰ. tex. in. §. hoc amplíꝰ. insti. de rerũ diui. & in l. fi. C. de cõsulibus. li. xij. Ludo. Ro. singu. suo 644. inci. nobilitas. ergo in vtroq; casu est nobilis, sed in vno cõsiderata est inopia, & in alio abundãtia bonorũ, & hoc ne pater deueniat ad inopiã, quę est sola cõsideratio secũdi casus & diuersificationis à p̃io, & nõ nobilitas in secũdo vltra ꝙ̃ sit in primo casu. Et ita mihi videtur contra opi. Caroli Ruini & prædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout nec etiam posuit Cepo.

Hinc etiam est, ꝙ nobili ad paupertatem redacto debet dari gratis soldata, vt tenet Bartholo. Cepola in d. suo tractatu, de impera. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xxxj. priuilegio.

QVadragesimasecũda cõsideratio. In cõstitutione dotis, aut donatiõis pter nuptias furiosorũ, in qbus nõ solũ curatores sed etiã hi q sunt ex eo gñe nobiliores adhibẽdi sunt, vt est casus ĩ l. tã demẽtis. C. de epi. aud. Ideo dicit ibi Alberi. ꝙ nobiliores de gñe puellę sunt vocãdi, cũ agiṫ de dote sibi restituẽda. & idẽ Raph. Ful. in §. qui dicit idẽ in filijs maritãdis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est xj. priuiľ. in loco sæpè alleg. positũ, & xxxiij. quod posuit Bonus de Curt. in suo trac. de nobilitate. vbi affert rõnẽ, ex eo quia multum præsumitur pro nobilibꝰ, quę est multũ generalis ad plures casus.

QVadragesimatertia consideratio. Nobiles noĩa sua apponi solẽt facere in instrumentis aut inscribi. tex. est in l. si pupillus. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tu. & probatur in l. optimam. in verbo, optimas. C. de contrahen. & cõmit. stipu. & istud est xiij. priuileg. Cepolæ in loco suprà sæpè allegato.

QVadragesimaquarta cõsideratio. Nobilitati defertur in priuilegio condendi testamẽta, vt est casus in l. oĩm, in prin. C. de testa. ibi, tot nobiles. Sed nõ video ꝙ in hoc nobilitas sit causa istius priuilegij sed præsentia principis, vt dicit Cepola ĩ d. loco in xiiij. priui. Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bene. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore. j. numero ccxxj. extra de testamentis.

QVadragesimaquinta cõsideratio. Nobilitas in hoc honoraṫ, ꝙ si aliqs sit incola duarum ciuitatum, & ab vtraq; parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendũ. arg. in authen. & hæred. & Falci. §. si quis autem. colľ. j. in authen, de defen. ciuita. §. interim. colľ. iij. & in l. fin. ff. de fi. instru. & l. si quis. C. de natu. libe. & hoc no. glo. in l. j. C. de mune. patrimo. in glo. magna circa finem, libro x. Et istud est xviij. priuilegium Cepolæ in loco suprà allegato.

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fenagiorum, sed semper fuit decisum ꝙ teneatur ad fenagia illius loci in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendo respectum ad nobilitatem loci.

QVadragesimasexta consideratio. Nobiliũ appellatiõe comites & marchiones cõprehenduntur. c. grãdi. ibi: nobilẽ virũ comitẽ Bononiẽsem. de sup. negli. præla. in vj. & c. constitutis. ij. ibi: sororis nobilis viri marchionis Misinẽ. extra de testi. qđ scđm Dñi. de sancto Gemi. ĩ d. c. grãdi. in p̃ri. in iij. notabili. facit ad priuilegia quę comitibus palatinis cõcedũtur, vt possint legitimare illegitimos exceptis filijs nobiliũ, qa cõprehẽdunṫ filij comitũ & marchionũ in illa exceptiõe. & istud est xl. priuiľ. Cepolæ in loco. s. relato, & Boni de Cur. xxiij. vbi dicit, ꝙ idẽ in ducibus, excepto tñ vno casu, videlicet vbi ageretur de derogatione aliquorũ suorum iuriũ, vtputa in derogatione iurispatronatus laicorũ etiã nobiliũ facta à sede ap̃lica: qa in hac derogatiõe nõ cõprehẽderentur iurapatronatus regum, ducum, comitũ, & marchionũ, vt dicit Felin. in suo trac. quando literæ apostolicæ præiudicent patronis. in v. col. versi. ampliatur octauò.

QVadragesimaseptima cõsideratio. Nobiles laudanṫ ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, policia, & affabilitate: vt de his s. in v. parte dictũ est in multis cõside. Ita dicit Lucas de Pẽna in l. si q. col. ij. C. vt rusticani ad nul. obse. deuocenṫ, lib. xj. Et ibi addit ꝙ etiã cõmercia fugiũt. Et multis alijs laudantur nobiles si euitauerint iniustã rapinã, & iustitiam in oẽs seruauerint, vt amplè Iudocus Clicth. in suo trac. de vera nobilitate. c. xiij. Ex religione in deũ & diuini cultus reuerẽtia. eodẽ trac. c. xj. Si cõsortia virorũ pborum colant, & luxuriã euiteṙ. eodẽ trac. c. xx. Ex abstinẽtia à deieratione dei & sanctorũ. Clicthoueus ibi c. xv. Si à ludis inhonestis se contineãt. ibidem c. xvj. Si talia euitauerint, quę recenset ibi Clicthoueus c. xviij. & xix. sed cũm videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti & assuefacti sunt vt plurimum saltẽ tempore belli ingruẽtis, non aliter insisto, cũm etiam esset vltra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

QVadragesimaoctaua cõsideratio. Nobilitas in hoc honoraṫ, ꝙ nobiles excusanṫ à muneribꝰ tã realibꝰ ꝙ̃ personalibus sordidis, & à tallijs, & collectis: primo de iure, vt tenet Guido Papę in decisio. Dalphina. 384. & post eũ Io. de Mõthelono ciuis & cõtẽporaneus noster ĩ suo promptuario iuris. in verbo, tributum. in gl. reddite. ad fi. ibi: quartò collectã &c. & pro ista parte allegant l. iij. §. j. ff. de mu. & hono. & l. à muneribꝰ. ff. de vaca. mune. sic inducendo illos tex. quòd milites qui actu militant, & veterani qui à militia missi sunt: & sic militare de-

fierunt, excusantur à collecta, ergo & nobiles, cùm nobiles vel militent, vel militare desierunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secūdò & fortius qa ꝑpter nobilitatē solet qnq; à principe tribui immunitas etiā à tutela, vt est text. quem oēs singularizant in l. non tm̄. §. j. in prin. ibi: & propter inclytā nobilitatē. ff. de excu. tu. & ibi hoc no. Bal. & Nicolaus de Neapoli dicentes, ꝙ nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendæ.

Itē nobiles excusanē apud nos à collectis ex priuilegio principis. Nā rex Carol⁹ sextus anno dñi 1408. ordinauit nobiles ad contributionē Galliarū non teneri ꝓ bonis etiā ab ignobilibus quoquo mō acquisitis, ꝗdiu illa i suis tenebūt manibus, imo cēseri debēt nobilia, & sic exempta quouismodo eis obuenerint: & istā ordinationē refert & sequiē G. Bene. in sua repe. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiā. in iiij. deci. in fi. illius. ff. de testa. & Aufrerius in tit. de tallijs. & est posita in ordine duodecimo apud eundem.

Item etiā ex præscriptione cùm immunitas præscribi potest, vt tenet Iacobinus de sancto Ge. in trac. suo de hom ag. in verbo, & promiserunt. col. pe. ad medium.

Itē etiā ex cōsuetudine gnāli, vt dicit Iac. Rebuffi in l. j. C. de indictionibus. li. x. & Ioā. de Mōthelono vbi s̄. & Guido Papæ in d. decisione. innuēs ꝙ ex cōsuetudine, in cōfessiōe triū statuū patriæ Dalphinatus, quę fit ꝓ subsidijs indicēdis excipiūtur nobiles nobiliter viuētes. Lucas de Penna in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis, li. xj. Et dixi in commento nr̄o sup̄ cōsue. ducat⁹ Burg. ti. des iustices. §. iiij. in gl. & sur ses hōmes. versi. additio. Lucas de Penna nu. lx. & ꝑ Bonū de Curtili Brixiēsem ī suo trac. nobilitatis, in v. parte, nu. xliij. vbi dicit ꝙ ita seruari solet in sua patria Breissie: & ibi amplè per eū discutiēr in versi. vigesimū secūdū est. nu. xliij. an nobiles excusentur à muneribus ꝑsonalib⁹ & realibus. vbi tenet ꝙ nō excusentur de iure, sed quia ex rōnibus ante deductis hodie in Francia & apud nos aliter obseruatur, ideo eius fundamēta recitare esset superuacaneum, & præter propositum & intentum huiusce operis: dixi tamē s̄. in v. parte, in xxiiij. considera. incipi. principes vltra alios in multis. versicu. cxviij. incip. principes honorantur & c. ibi: sed quia vt dicit Specu. ꝙ nobiles tenentur pro redemptione regis captiui, & pro magna necessitate communi, & euidenti periculo. & vide Iaco. Rebuffi in loco ante allegato.

Quadragesimanona cōsideratio. Diuersi reperiūtur ritus & mores nobiliū secundū diuersas patrias & ꝓuincias, qm̄ quęlibet patria ī ritu viuēdi quo ad nobiles suo sensu abūdat. Et ita inter nobiles habeē & consideraē laus nobilitatis diuersa (cū multiplex & varia sit obseruatio illi⁹) secundū diuersos vsus & mores patriarū, vt scribit Pogius in trac. suo de nobilitate, & quantum inter se differant, vt etiam ex sequentibus patescit.

Neapolitani verò qui pręcæteris nobilitatē pręse ferre videtur, cùm in desidia ac ignauia cōstituere videntur. Nulli etenim preterꝗ inerti & in experto ocio intēti, sedēdo, atq; oscitādo ex suis possessionibus vitā degunt. Nephas est (vt opinantur) nobili, rei rusticæ, aut suis rōnib⁹ cognoscendis operā dare. Sedētes in atrijs in hemicyclis, aut in equitādo tēpus terunt. Etiam si improbi absurdiq; fuerint, dūmodo priscis domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturā vt rem turpissimā vilissimamq; exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atq; inops citius fame interiret, ꝗ filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret, mauultq; furtis & latrocinio, quàm honesto quæstui vacare.

Venetorū cōsuetudo huic absurditati, inertiæ, ineptitudini & obseruatiōi cōtraria est: inter quos nobilitas, veluti factio quędā ab reliquo ppl'o discreta, mercaturā oīs exercet: ea quoq; quæ equestris ordinis insignio potitur, neq; mercaturā à nobiliū exercitio existimāt alienā. Oēs em̄ qui reipublicæ muneribus fungūtur, quiq; (vt dicūt) ex ordine sunt senatorio, nascūtur atq; appellantur nobiles. Adeoq; hac vulgari aura inflantur nonnulli, vt etiā si quis parente absurdo, stulto, insulso, inopi, ipse quoq; aut dissimilis patri fuerit, tn̄ si in popularē virū inciderit quāuis doctū & sapientem, eū præ se contēnet tumore seu rumore nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apulei se esse asinum, quàm vt talis esset, aut ortus ex eo cui minimus quàm asello sensus, aut prudentiæ inest.

Romani qui appellantur nobiles, mercaturam vt rem vilem, atq; abiectā contēnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atq; armentorū curā gerere, re pecuaria opes quærere, quęstū honestū & viro nobili dignū putāt. Idq; eis qui possunt agere, etiam si recenti sint familia, hoc lucri genere pateēt aditus ad nobilitatem. Est apud eos (vt ait Pogius) honesta, licet rusticana nobilitas, longē distans à Neapolitana.

Sed secundùm eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habetur em̄ & apud omnes dicuntur, & esse nobiles affirmantur, orti seu originem trahentes antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti functi honore officijs aut dignitate ciuitatis in reipublicæ administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturā confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, venatu, & aucupio oblectatur.

Ianuēsibus idē quod Venetis vsu venit, negociationi deduntur omnes, præsertim maritimæ, nobiles atq; ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidā in castellis montanis dispersi Caci more, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et itē tractat⁹ seu distractus oīs Venetorū qui dicūtur nobiles viuūt ex prędiorū fructu, & paterna hæreditate, nullo præterꝗ venādi aucupandiq; studio ducti: his sola origo & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani atq; Alemanni quibus cēsus patrimonij ad victum suppetit, & his qui procul vrbibus, aut qui castellis & oppidulis dn̄antur, quorum magna pars latrocinio dedicatur, nobiles cēsent. Quibus humanius ingeniū natura dedit, hærent principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitæ, rudes tamen & moribus asperi.

Galliæ oīs vna est nobiliū norma. Nā rura & prædia sua (dicā potius castra) incolētes vrbes fugiunt, in quib⁹ habitare nobilē turpe ducitur: qui in illis degūt ignobiles habētur à nobilibus. Mercatores aspernātur, vt vile atq; abiectū hoīm genus. Prædijs suis (hoc est censibus, redditibus seu prouētib⁹) cōtentū ac ꝓdigū esse (vt eis à natura inest) neq; futura quicꝗ pensi habere, signū nobilitatis volūt. Ea quotidie augetur, vel pecunia vel famulatu. Nā mercatorū aut quorūuis opificū filij, qui diuitijs præstāt (quos burgenses vocamus honestiori vocabulo) aut empto prædio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe relicta atq; eius fructu contenti, seminobiles seu nobilitati euadūt, suisq; posteris nobilitatē præbent. Aut famulātes principibus aliquo prædio collato ꝓ nobilibus honorātur. Ita

tur. Ita plus illis rura & nemus cōferūt q̄ vrbes atq; ocij aut negotij rō ad cōsequēdā nobilitatē. Salua pace Pogij, quia nō bene intellexit nobilitatē Gallorū. quippe illi apud nos habetur nobiles, & tales reputātur qui origine antiqua & imemoriali sunt nobiles, aut eorū prædecessores, ex priuilegio principis, & tales vt cōiter morātur in rure, vbi hn̄t sua castra, hoc est casas altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris, & vallis, atq; etiā sua dn̄ia seu domania habēt quibus victū percipiūt, cū cēsibus super ruricolis sibi assignatis: super quibus hn̄t iurisditionē & venationib⁹ & aucupijs cōtinuē occupanī. Qui verò ēt si nobiles forēt, in villis seu vicis ruralib⁹ (vbi sunt ædificia sine muris, vel vallo) habitēt, à nobilib⁹ reprobātur et dedignātur. et de ritib⁹ Gallorū nobiliū iā dixi. s̄. i xviij. cōsider. ver. apud nos Gallos. Et quòd nobiles Galli sint optimi venatores, multūq; eis venatio couēniat, satis scribit G. Bened. i sua repe. c. Raynuti⁹. in verbo, & vxorē noīe Adelasiā. in materia successiōis ab inte. nu. 885. vbi inquit: est em̄ Gallicæ nobilitatis vana cōsuetudo, ad feras venatu deprehēdēdas se cōuertere. c. quorūdā. 34. di. vbi dicitur q̄ germani & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus multū cōfert, q̄ canes, qui leporarij vocātur, leues & agiles hn̄t, de quibus insigniter meminit Ouidius lib. j. Metamor.

Ipse amor admisso (hoc est veloci) sequitur vestigia passu.
Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo
Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem.

Præterea dulcis & naturalis venatio poti⁹ fit cā spatij et exercitij, q̄ commodi aut lucri, quia non tam gaudēt nobiles de magna præda, q̄ de volatu & cursu, quæ animos recreant, præsertim Gallorum.

Hos Britāni sequūtur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ciuitatibus morari ignominię loco putāt, rura siluis ac pascuis seclusa inhabitāt, nobiliorē ex cēsu iudicāt, rē rusticā curāt, vendētes lanā & armētorū fœtus: neq; turpe existimāt admisceri quęstui rusticano, & vt refert Pogius: vidit hoīem relicta mercādi cura, cū prædia preciosiora emisset, atq; in ea cū familia vrbe relicta se cōtulisset, authorē nobilitatis filijs extitisse, et ipsum nō reiectū à nobiliū cœtu. Multos hmōi hodiē videmus in Gallia, qui à plebeis orti cū eorū prędecessores vrbe posthabita possessiōes iurisditionales sibi cōpararint, ex qbus vitā degūt se nobiliū cōsortio immiscere, & pro nobilibus reputari volūt, quòd absurdē fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod prętans in bello facinus acceptis à principe donis nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtit̄. Nā & q̄ in suis ciuitatibus antiquo gn̄e orti cæteris p̄sunt, diuitijs p̄diti, & qui in cāpis commorātes nutriūtur ex p̄diorū censu cū ornatiore quodam viuendi ritu, quæ cęteris præstant, nobilium nomē tenēt. Inter omnes illos equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Grecos q̄cūq; ad īperatoris aulā vocati seruitio ei⁹ insistūt, quantūuis abiecti gn̄is, ob principis cōsuetudinē ac famulatum nobilitatis titulo potiuntur, appellāturq; deinceps nobiles: & de ista nobilitate dixi. s̄. ista parte: in xix. conside.

Hodie verò apud principes is mos inoleuit nobilitandi, vt quilibet princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita illi (quod risu dignū est secundū Pogiū) vsu & obsequio est, scriptura & cera nobilitatem adipiscuntur. & de hac dixi. s̄. in xvij. considera. huiusce partis.

Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilitatis mores.

Aegyptijs ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodum prefecturas equitum prouinciarumq; sortiti, vsq; adeo fortunæ beneficio efferuntur, vt ex eis potentior regnum occupet, viribus armorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitāt. Nā q̄ ordines ducunt, ditati prædijs nobiles dicunt: & ipsi quoq; ex seruitio maiori ex parte ad militiā asciti, pueri em̄ empti p̄tio militiā cōdiscunt, in qua excellere parit nobilitatē, & de ista nobilitate quæ causat̄ ex militia, habetur. s̄. ista parte: in xxv. cōsideratione.

Sed quæ istarum sit certa & vera nobilitas, disputat Pogius in dicto opere de nobilitate, & tandem concludit, q̄ sola nobilitas animi, & quę virtute procedit, est vera nobilitas & excellentior alijs: de quibus diffusē ista parte dixi, pręcipuē in v. consideratione: ideo non repeto.

Quinquagesima cōsideratio. Ex oībus superius deductis bene pensatis infert̄ illud vulgatū (quod solēt nobiles qn̄q; dicere) ie suis gentil hōme cōme le roy: & quod inferior nobilis dicit superiori. Ie suis gētil hōme cōme vous: nō esse verū imo falsum: & p̄ hoc fit iniuria superiori. Cū vt hic ante scriptū est i xv. cōside. etiā rex, dux, marchio, & comes dicātur nobiles, & sint in alia dignitate q̄ inferiores. Et rex sit in maiori dignitate q̄ dux, & dux q̄ comes, & sic de singulis. Cū dignitas & nobilitas idē sint, vt dixi ante in prima p̄te, in lxvj. cōsideratiōe. Sicut ergo dignitas capit augmētū vel diminutionē secundū qualitatē eidē adiectā, ita & nobilitas secundū dignitatē ei adiectā. Quia nobilitas non pōt esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic antē dixi in vij. cōside. quod nobilitas dr̄ eo, q̄ secernitur, & differt à plebe siue plebeis, q̄ sunt sine aliqua dignitate. Ideo conclusiuē oēs nobiles habētes annexam dignitatē principatus preferūtur om̄ibus inferioribus. Et tales dici possūnt eē in primo gradu meræ nobilitatis. Quoniā sicut iurisditio diuiditur ī tres, in merā, mixtā, & infimā. Et merę iurisditiōis sunt sex gradus, vt dicit Bar. in l. imperiū. ff. de iuris. om. iud. aut tres scd'm Bal. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. in d. l. imperiū. de qbus per Purpuratū ibi, nume. ccvj. qui sequit̄ diuisionē Bar. Sed q̄a de his. s̄. dixi in v. parte hic nō repeto, cū in hac parte etiā discutiat̄ de alia nobilitate, quæ non est in mero gradu sed in mixto, scilicet post principes. Et licet de hoc gradu mixti imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species, secūdū quod Bar. facit sex gradus, tn̄ do. meus Iason facit tm̄ tres, & sunt maximi, medij, & minimi: & hic erit idē in nobilibus, q̄a erūt maximi vt barones, medij vt castellani, & alij minimi vt minimi valuasores, seu alij dn̄i habētes tm̄ omnimodam iurisditionē, & nullos vasallos sub se habētes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate preeminētię & iurisditiōis, & ex maiori reputatiōe, & quis ex his pōt dici maior & maiorē habere nobilitatē. In infimis qui sunt tertij gradus, etiā sunt tres species, vt dicit do. meus Ias. in d. l. imperiū. in pe. colū. & sunt isti parui nobiles, q̄ habent aliquā paruā iurisditionē, & qui nō possunt mulctare delinquentes, nisi vsq; ad lx. solidos. alij vsq; ad septē solidos tātū, quę dicit̄ iurisditio seu iustitia sub solato, hoc est sub laicte. Alij q̄ habēt aliquod dominiū nobile & frācum, nō subiectū alicui, sine aliqua tn̄ iurisditione: & isti etiā dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Ex his pōt cōsiderari in vna quaq; p̄sona secundū eius qualitatē cui⁹ gradus sit nobilis, & an sit verū dicere, q̄ existēs in vltimo gradu infimę nobilitatis possit dicere existēti in primo genere & gradu nobilitatis, q̄ est ita nobilis sicut & ille: qm̄ ex prędictis cōstat q̄ nō: & sic q̄ fit iniuria superiori, qui pōt ornare suā nobilitatē ex multis qualitatibus supradictis, ex qbus diuersificabitur ab alia. Ideo erit verū dicere, q̄ vnus est magis nobilis q̄ alius: vide hic ante in xxvij. cōsidera. Et tali, si dicat̄ per inferiorē q̄ sit ita nobilis, fit iniuria vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quòd vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriā, vt. s̄. in prima parte, in xv. xx. xxj. xxiij. & plerisq; alijs conclusionibus. xxxviij. considerationis. Sic hoc casu, si inferior & minus nobilis vsurpet nobilitatē maioris & superioris & suā inferiorē adęquare voluerit maiori, & istud facilē cognosci pōt ex multis quę elici possunt ex antedictis in hac parte: quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

FINIS.

MARESCALLI
CONESTABILIS
MARESCALLI
CAPITANEI
VEXILLIFERI
ARMIGERI
CAPITANEI PEDESTRES SIGNIFERI
CAPITANEI
VEXILLIFERI
ARMIGERI
CAPITANEI PEDESTRES SIGNIFERI
AVANTVRIEZ

 NONA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, laudes & honores militum declarat.

Quadraginta & octo habet Considerationes.

CVm militiæ summa laus sit, vt habetur in c. summa. in initio. & in fin. xxxiij. q. j. & Seneca in Hercule furēte Tragœdia prima. Omnis (inquit) in ferro est salus. ideo dicitur bellū omni iure diuino, naturali, & gentium pro tuitione rerū suarum permissum esse, secundùm Paulum de Cast. consilio suo xxxiij. & dicit text. in c. militare. xxxiij. q. j. quòd militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit deus. Inueni hominem secundū cor meum. & de pluribus alijs de quibus habetur Regum primo. ij. iij. & iiij. & Macha. j. & ij. dicam infra in iij. & xj. considerationibus.

ERIT EX EO PRIMA consideratio: quia hic ponitur ordo militum ante ordinē literatorū, propter quòd quæri posset, quis præcedere debeat, an doctor, an miles.

Et imprimis reperio inter alios dominum Signorolum de Homodeis legū doctorem, qui hanc quæstionem disputauit, Anno domini millesimo cccxl. & quæsiuit, An doctor insignis honoris & præcellentiæ militem præcedere debeat, vel econuerso. & post eum Ludouicus Bologninus, qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustrē ac excellentissimum in toto terrarum orbe iurisconsultum domi. Franciscum de Accolitis dictum de Aretio, pro parte doctorum tuenda loquētem. Et inuictissimum, ac iustissimum principem armorumq; ducem & totius Italiæ capitaneū benemeritū dominū Federicum Vrbinum pro parte militari defendēda loquentem. & vltimo loco pro omniū concordia introduxit do. Alexā. Tartaginnum Imolen. cuius sentētiæ oēs acquieuisse attestatur. Cuius etiā sniæ acquiescendo, dico prout Alex. omisso tñ primo loco sedēdi inter milites & doctores, quē credo dādum esse militibus, quicquid dicant oēs doctores, vt satis ꝓbaui in octaua cōsideratiōe septimæ partis hui⁹ operis.

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, ꝙ in omnibus ferè locis iuris ciuilis, vbi fit mentio de armis & legibus, semper præferuntur arma, non solum in legibus Imperatorum, vt in l. j. in prin. C. de iustinia. codice componendo. & in l. j. C. de veteri iure enucleādo. & l. tanta. eo. titu. & in procœ. institutio. in princi. verumetiam in legibus iurisconsultorū. l. his honorib⁹. ff. de vacatio. munerū. vt supra dixi in viij. consideratione septimæ partis: etiam iure diuino, vbi fit mentio de officiarijs militaribus & iustitiæ, præponuntur militares in ordine literæ seu scripturæ: quiquidem ordo seruandus est. l. qui soluēdo. ff. de hæredi. insti. & dixi. s. in quarta parte. in lxxiij. cōsideratione, vbi amplè. in alijs autem locis præter illum primum insequendo doctrinam Alexandri in l. centurio. ff. de vulgari & pupi. substitutio. dico in hunc qui sequitur modū.

Post prædictum primum locum quem dimitto suo loco, vt suprà dictum est in actibus doctoreis, sine dubio doctor præfertur militi. l. nemo clericus vel militaris. C. de summa tri. & econtra, in actibus militaribus, milites doctoribus præferuntur. l. ciuilibus, C. de officio vica. sed in actibus promiscuis seu neutralibus primò preferentur doctores existentes ad latus principis: & hi habent primum locum post supremum quem omitto. Secūdum verò locum tenent milites qui militant ad latus principis, vel qui sunt equites Romani. Tertium verò locum habent doctores excellentes qui nō sunt ad latus principis. Quartū verò locum habent simplices milites. Quintum verò & vltimum locum tenent doctorelli: & ita dicit se aliàs tenuisse in lectura in l. cēturio. in ij. col. ff. de vulg. & pupil. substitutio. in versi. puto ꝙ in actibus militaribus. Et quicquid dicant, & d. Alex. & alij, ego sum huius opinionis, ꝙ semper in actibus doctoreis præferuntur doctores, in actibus militaribus milites: sed in actu indifferēti data paritate militum & doctorum, videlicet in magistro militum primò qui dicitur apud nos cōnestabilis: & in præfecto prætorio seu quæstore, qui etiā vulgo cancellarius nuncupatur, ꝙ semper miles præfertur doctori. & sic de singulis de gradu in gradum: quia in ordine literæ præponuntur arma legibus, ex rationibus superius per me deductis in dicta septima parte. in viij. consideratione. ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SEcunda consideratio. Plura militum genera reperiuntur quoad nos. Quidam enim sunt milites militiæ ecclesiasticę, qui etiam licet sequantur arma, tamen sunt milites ecclesiæ seu militię ecclesiasticę, qui dicū tur Hierosolymitani, & participāt de vtraq;: tñ quia plus attingūt dignitatē ecclesiasticā quàm temporalem, ideo eos præponendos cēsui cæteris militibus: quemadmodum ecclesia seu spiritualitas temporalitati præfertur, cùm à digniori fiat denominatio. dixi suprà in quarta parte.

Alij sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus principis: qui propriè & maximè habent in vim illius ordinis quandam dignitatem seu prærogatiuam particularem vltra militiam simplicem de per se.

Alij sunt milites armatæ militiæ simpliciter, & de per se, de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, præeminentia & dignitate.

TErtia consideratio. Inter omnia exercitia mortaliū nihil excellentius, nihil præclarius armata militia. ea enim exercitatio vtilitate, & honore cætera præstat. Per militiā em̄ & armorū exercitiū reipublicæ quies, atq; salus queritur & cōseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cui⁹ exercitij laudes et vtilitatē ipa hūana indigētia demōstrat & extollit. vt em̄ antiqui voluerunt, militia rectè manibus cōparatur, quę naturę īperio parata est ad

corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutę ad repellendũ nociua, ad percutiẽda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaq; augenda, sic milites ad ista conficienda in rempublicam pernecessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris imperio Romano, ponit Valerius in suo libro ij. in titu. de disciplina militari. Et meritò dicitur, q summa militiæ laus sit, vt habetur in c. summa. xxxiij. q. j. in princ. & in fine. & Seneca in Hercule furente, Tragœdia j. omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, q bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt amplè scribit Ioã. de Terrarubea in opere de vinea ecclesiæ, articu. x. tertij tractatus in glo. in verbo, sufficiant.

Imo & nos de regno Franciæ dicere possumus illud quod scriptum est in l. j. C. de Iustiniano. C. componendo: quod dicebat Iustinianu. summa reipublicæ Francorum tuitio de stirpe duarum rerum armorum atq; legum veniens, vimq; suam exinde muniens. Felix regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus q̃ deo propicio ineternum efficiet, vt de his infrà dicetur, & primò de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda. l. mulierem. ff. de accusatio. hinc Plato de republica. Cùm cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longè cæteris anteposuit, qui arma teneret, ciuesq; alios ab hostibus defenderet, quib⁹ mirifica priuilegia tribuit: honoreq; & dignitate cæteros voluit antecellere, quòdq; si minimè honorarentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Aristotelis sententiam. apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quiq; honorantur, & secundùm Ciceronem iacent semper & parum vigẽt, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo respublica tyrãnidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minimè honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponet, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur: hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in republica deessent, virgines passim raperentur, matresfamiliæ ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana pollueręntur, tandemq; cũcta cœdibus & incendijs misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atq; innocentes pati oporteret. Et ideo Hipodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate, primam quidem agricolarum, de quibus infrà dicturus sum in xj. parte. secundam artificum, tertiam pro pulsatorum belli & arma tenentium.

Quòd videntes nostri Hedui & huius nostræ ciuitatis incolæ post habitas literas regias in forma ędicti generalis de fugando, dejciendo, & inuadendo quosdam ribaldos dictos, auanturiers, qui se absq; licentia principis insurrexerant, omnia deuastando & quasdam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nephanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & deuastationibus illorum, secundùm mandatum & edictum domini regis nostri, in eorum ciuitate hoc anno domini 1523. statum militarẽ ordinauerunt decernẽdo capitaneos, decẽnarios, & cẽtenarios. ita q per huiusmodi ordinationem militarẽ populum & vicinos ex mandato regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarũt, quòd nec ausi fuere attentare aliæ quęcunq; ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduę. in huiusmodi fascinorosos homines, quos ita castigauit & disrupit hæc nostra ciuitas, q quoscunq; potuit interfecit, & laqueo suspendi fecit: quòd fuit gratissimum regi & toti reipublicæ, & plusq; fructuosum & necessarium: aliàs totã Galliã deprędassent, non habendo respectum ad nobiles quos spernebant, virgines quas violabant, & matronas quas adulterabãt, omnesq; alios quos cruciabant & bona eorum deprędabant.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, has vitæ militaris vtilitates Aristoteles conspiciens, in septimo Politicorum ait, quòd meritò bellicis artibus vacantes propriè sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat. subdit enim quòd prædicti Bellici homines. Item consiliatiui, iudicatiui, ac etiam sacerdotes sunt verè partes ciuitatis. Mercatores verò inquantum tales & Agricolæ, ac artifices mecanici & mercennarij (quãtumcunq; sint diuites licet necessarij sint in ciuitate,) non tamẽ sunt verè partes nec ciues illius. rationem ibi assignat quam etiam posuit Zodericus Zamorensis in suo Speculo humanæ vitæ, libro j. c. ix. vbi per eum vide de laude militaris exercitij.

Et hęc exercitatio militaris fuit primò inuenta à Publio Rutilio. vt refert Valerius libro ij. de institutis, & ibi dicitur, quòd Neuius centurio inuenit vsum velitum, id est, des archiers. Virgilius polidorus libro. ij. de inuentoribus rerum c. x. dicit quòd primo fuit inuenta à Tubal caym. & ibi postmodum ponit de pluribus alijs, qui inuenerunt artem ciuilitatem. dicit tamen in princi. q tãto literis pręferenda videtur, quanto facta dictis pręstant.

QVarta cõsideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum, qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodienses, eo quia principalior locus eorum religionis est constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Collossenses tempore Pauli, ad quos scripsit epistolam, & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomẽ accepit, quorum ordo est sancti Ioãnis Hierosolymitani: & incepit Anno millesimo. cxx. ab incarnatione, prout refert Vincentius. libro xxvij. c. xxvij. hi degunt sub regula beati Augustini habentes habitum nigrum modo laicali, sed cũ cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide suprà in quarta parte, in lxiiij. consideratione. Et licet firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locũ religionis: sperandum tamen (deo auspice) seditionibus principum semotis ipsam insulã recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsunt magno magistro Rhodiensi, quod nomẽ est sibi impositum instar illius, qui habet regimẽ & administrationem plurimorum militum. de quo est rubrica. C. de officio magistri militũ. Et, vt denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuum magnus, ad denotandum maioritatem & superioritatẽ vltra illam quam habet magister militum, qui dicitur illustris, vt habetur prędicto ti. l. vltima. in superscriptiõe cũ dicitur. Imperator Iustinianus Zitę viro illustri magistro militũ. Et magister dicitur, quia maior est in statiõe. stero gręcè, statio latinè dr̃ secũdũ Papiã. vñ & magister militũ dicit̃ princeps militũ. ij. Reg. x. c. habet̃ per Hostiẽ. in summa. de magistris. §. j. & Ioan. Andr. in clemen. ij. de magistris

magistris.qui dicit quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta,cũ Christus sic à discipulis vocaretur,Io. iij.quod etiam ipse acceptauit,Io.xiij.Vos vocatis me magister &c.sum etem.Et est propriè is cui totius rei gubernatio est cõmissa.l.j.§.j.ff.de exercito.actio.& facit l.itẽ magistri.ff.de pactis.& l.actor.ff.rem ratam haberi.vel dicũtur magistri à monendo.Nam quibus pręcipua rerum omnium cura incumbit,& qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt,debent hi magistri appellari:quinetiã ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominãtur.l.quibus.ff.de verbo.signi.idcirco & iudices & magistri eodem ordine præcepti ponũtur,Deutero.xvj.Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis:vt iudicent populũ iusto dei iudicio.imo magistri sunt maiores,eo quia dictio,&,est augmentatiua.do.meus Iason in l.ij.in §.v.de successo.edicto. Et etiã quandoque dicitur comes.l.iij.C.de cursu publico,lib.xij. vide ad prædicta Lucã de Penna in l.hi qui.C.de castrensiarijs,lib.xij.vbi ponit de officio magistri.dixi suprà in sexta parte,in vij.consideratione.

Et quoniã,vt hic suprà dixi,iste magnus magister & milites Rhodij non amplius habent insulam,nec vrbem Rhodiensem,habent tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria,quæ multa sunt & opulenta.Sed quia pauci eorum sunt clerici, licet sint religiosi,vt dictum est suprà,& gaudeant priuilegio personali & reali clericorum,ideo commmuniter dicunt horas suas seu officium ex oratione dominicali,id est Pater noster.

Bernardus autem in suis sermonibus talem religionẽ militum cõmendans docet quales mores habere,& à quibus abstinere debeant.Sic em̃ dicit ad milites templi scribens.Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in terris,& inexpertum omnibus seculis:quos gemino pariter conflictu atque infatigabiliter decertatur,tum aduersus carnem & sanguinem,tum cõtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.Quid autẽ viuens vel moriens timeat,cui viuere Christus est,& mori lucrum?Gaude fortis athleta,si viuis et vincis in dño:sed magis exulta & gloriare si moreris & iungeris dño.si beati qui in domino moriũtur,multò magis qui pro domino moriũtur.O vita secura vbi pura cõscientia.O verè sancta & tuta militia,atque ab illo duplici periculo prorsus libera,quo id hominum genus solet frequenter in militia seculi periclitari, vbi Christus non est causa militãdi.Quoties nanque congrederis qui militas militia seculari timendum omnino,ne aut occidas hostem quidem in corpore,te autem in anima:aut tu forte occidaris ab illo in corpore simul et anima. Ex cordis nanque affectu non belli euentu pensatur, vel periculum vel victoria Christiani.Viuunt enim hi milites in cõmuni sub vnius obedientia absque vxoribus et liberis,& absque omni proprio.Nullo autem tempore,aut ociosè sedent,aut curiosè alicubi vagantur: sed semper dum non procedunt, ne gratis panem comedant armorum seu vestimẽtorum, vel scissa resartiunt, vel vetusta reficiunt,vel inordinata componunt,& quęcunque postremò facienda magistri eorum voluntas & cõmunis indicit necessitas. Persona inter eos minimè accipitur,meliori non nobiliori defertur: verbum insolens,opus inutile,risus immoderatus,murmur vel tenue siue susurrus nequaquam deprehẽditur,inemẽdatus relinquitur.Scacos & aleas detestantur,abhorrent venatione,nec ludicra illa auium rapina, vt assolet, delectantur.Mimos & magos & fabricatores scurrilesque cantilenas atque ludorum spectacula tanquam vanitates & insanias falsas respuunt & abhominantur, capillos tondent, scientes iuxta apostolum ignominiam esse viro si comã nutriat:nunquã compti,raro loti,magis autem neglecto crine hispidi,puluere fœdi,lorica & caumate fusci. Porrò imminente bello intus fide,foris ferro,non auro se muniunt,quatenus armati & nõ ornati hostibus metum incutiant,non auaritiam prouocent:equos habere cupiunt fortes & veloces,non tamen coloratos & phaleratos,pugnam quippe nõ pompam,victoriam sed non vanã gloriam cogitantes,& studentes magis esse formidini quàm admirationi. At vbi ventum fuerit ad certamen pristina leuitate deposita(tanquam sibi diceret,Nonne qui oderant te domine oderam &c.)in aduersarios irruunt velut oues eorũ reputantes,quia non de suis viribus pręsumere nouerũt, sed de virtute dei sabaoth victoriam sperare,cui facilè esse confidunt,iuxta Maccabęi sententiã,cõcludere multos in manus paucorũ.Quia non in multitudine exercitus victoria belli,sed de cœlo fiducia est.Ita miro & singulari quodã mõ cernũtur & agnis mitiores,& leonibus ferociores, quibus nec deest monachi mansuetudo,nec militis fortitudo:de qua re quid dicendũ est,nisi quia à domino factũ est istud,& est mirabile in oculis nostris.Tales enim elegit sibi deus & collegit à finibus terrę ministros ex fortissimis Israël,qui viri lectulum Salomonis,id est sepulchrum vigilanter fideliterque custodiant,omnes tenentes gladios in manib⁹ & ad bella doctissimi. Hęc Bernardus vbi suprà relatus per Anto.Florentinũ in secunda parte historiarũ. titu.xv.c.xx.vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in pompis eorum & cupiditatibus,dicens.Quis hic ô milites tam stupendus error & furor tantis sumptibus & laboribus militare, stipendijs verò nullis nisi aut mortis aut criminis? Operitis equos sericis,& pendulos nescio quos panniculos loricis superinduitis:depingitis hastas, clypeos,& sellas,fręna,& calcaria auro & argento circũ ornatis,& cum tanta pompa pudendo furore & impudenti stupore ad mortem properatis:militaria sunt hęc insignia,an potius muliebria ornamẽta?Nunquid fortè hostis mucro reuerebitur aurũ,gẽmis parcet,serica penetrare nõ poterit?denique ipsi sępius certiusque experimini,tria esse præcipuè necessaria præliãti:vt scilicet strennuus,industriusque & circunspectus sit miles ad se seruandum,& expeditus ad discurrendum,& promptus ad feriendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmineo comam nutritis,longis ac profusis camisijs propria vobis vestimenta obuoluitis,delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis. Nec aliud inter vos bella mouet litesque suscitat,nisi aut irrationabilis iracundię motus,aut inanis gloriæ appetitus,aut terrenæ qualiscunque possessionis cupiditas. Talibus certè ex causis neque occidere neque occumbere tutum est. At verò milites Christi securi præliantur prælio domini sui, nequaquam metuentes de hostium cęde peccatum,aut de sua nece periculum:quandoquidem mors pro Christo ferẽda sit vel inferenda. Hæc Bernardus vbi suprà,relatus per Antonium Florentinum in loco prællegato.

Nescio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec solum inuectiua Bernardi potest eis applicari, imo et multo maiora, quàm si tales fuissent prout dicebat

Bernardus, quòd erant tempore suo, fortè Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiã quandoq; dicta fuit ebrya: sed cùm iudicia Dei abyssus multa, ideo tacere melius & vtilius q̃ male loqui: maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ fortè temporibus eorum qui amiserunt non recuperabitur: & vtverisimile est, si pecunias quas in suis negotijs particularib⁹ et in pompis, & alijs quæ satis notoria sunt (quæ iam nõ dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his quæ erant ad illius tuitionem necessaria exposuissent, melius Christianitati cessisset.

Crederem q̃ iste magnus magister Rhodi post Papã præcederet omnes patriarchas, cardinales, & alios pontifices ecclesiasticos.

Et cùm videatur esse tantæ dignitatis cuius est patriarcha, quòd post imperatorem & alios principes habentes iura imperij, vt sunt reges Franciæ, & Hispaniæ, q̃ præcederet omnes principes recognoscentes superiorem, et non habentes iura imperij, puta reges subditos imperio, et quoscunq; duces.

Sub se habet multos milites qui dicũtur priores, & habent aliqui adiectionem huius verbi magni in qualibet prouincia: vt in Francia est vn⁹ qui dicitur magnus prior Franciæ, & habet ille magnus prior multos alios commẽdatarios. Est etiam vnus magnus prior Aluernię, alius magnus prior Cãpaniæ, & sic de singulis quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundũ eorũ ordinem, & secundùm antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polidorus Virgilius de inuentoribus rerũ, lib. vij. c. v. Hierosolyma antequã à nostris postremò circiter annum salutis millesimum nonagesimũnonum recepta fuisset, à saracenis obtinebatur. Christiani Latini nominis qui inibi degebant ab illis impetrauerũt, vt sibi liceret iuxta saluatoris sepulchrum habitare, vbi cœnobium diuę genitrici construxere, quod latinorum appellabatur, cui Abbas præerat: huius erat in primis officium hospites excipere latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum cœnobium diuæ Magdalenæ iuxtà dedicarunt, qđ item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cùm locorum non caperet angustia hospitalem domum propè etiam constituerunt, quod diuo Ioanni baptistæ dedicarunt, admoniti Zachariæ patris memoria quòd eo loci sæpè ad meditandum conueniret. Sunt tamen qui scribant Ioanni eleemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes quas pauperibus dabat eleemosynas.

Huic etiam domui vnus præficiebatur, quare procedẽte tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum socijs, crucem in nigro pallio candidam affixit, et eũ assumpsit ritum quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes quæ virginum cœnobio præerat professa est: res postea per pontifices Romanos, & patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas principum liberalitate sint assecuti.

Ramundus autem primus creatus est magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censentur diui Augustini ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cùm militiam deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, demum Rhodum insulam (vt testatur Platina) à Turcarum imperio armis vindicarũt, quam Clemens quintus illis attribuit: qui fuit annus millesimus humanę salutis trecentesimus octauus. Sunt qui tradant eam insulã à Gotthofredo rege vrbis Hierosolymæ primò concessam: plures tamen quibus assentio, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodianæ militiæ milites ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infestant, sæpè & ipsi bello petiti oppugnatiq; acriter nostra præcipue, vt dixi supra memoria & ætate, cũ eam male defensitasse notũ sit, ita quòd nunc exulant.

Aduerte etiam, quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, vt in consilio suo clxx. incipien. ad euidentiam præmittendum est. in secunda parte.

Vlterius aduerte ad dictũ Oldra. cõsi. suo cxxvij. incipien. quoniam ad inuestigationem sapientię. q̃ conuentus prædictorum militum est superior magistro & maiorem potestatẽ habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem conuentus, & ipsum conuentum esse sũpra magistrũ seu superiorem magistro, videas eum, quia ibi amplè per eum de illius potestate differit.

QVinta consideratio. Fuerũt & alij milites, qui templarij dicebantur, & circiter annũ dñi millesimum cxvij. sub põtifice Gelasio secũdo Hierosolymis initium sumpserunt: vt refert idem Polidorus in loco suprà allega. & Philip. Bergomẽ. in suo supplemento Chronicarum, lib. xij. hi quia in parte ędium templi habitabãt, templariorum nomen inde habuerunt. Hi primũ deuotionis gratia non longe à sepulchro domini habitantes Christianos peregrinos hospitio cũ charitate suscipiebãt, atq; eos per sacra loca & templa armati deducebant & comitabãtur, vt omnem terram sanctam tutò inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reducebant. Fuerũt huius charitatis officij autores viri pietate insignes nouem numero: quorum principes Hugonem, Paganum & Gaufredum de sancto Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atq; incedebant mantellis albis cũ cruce rubea, durauitq; hæc religio fermè ducentos annos, & maximas facultates et oppida q̃plurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Verũtamen conuicti demũ impietatis, quòd qui Hierosolymis agebãt ad Saracenos defecissent, essentq; in fœda vitia propter rerum abundantiam, à Christianis comprehensi tanquã infideles & hæretici pontificatu Clementis quinti exterminati sunt. Et etiam qui apud Gallos stabant, cùm vbiq; ignominiosè nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum rege pontifice Roma. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis templarijs Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, vt excommunicati per suum priorem qui sacerdos erat, absoluerentur: vt in capitu. canonica. de sententia excommunicationis. extra.

SExta consideratio. Alij reperiuntur milites Theutonici & eorum religio ex vtraq; priorum mixta est, cùm hospitio suscipiunt peregrè illuc profectos, & cùm res exigit pro Christianitate & fide armis certãt. Initium fecit vir natione Theutonicus, qui post Hierosolymam recep

receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ nationis ibi remanserat:is vxorem & facultates habens motus suorum popularium (qui sepulchrum domini quotidie visitabant misericordia) qui neq; linguam nouerant, neq; diuersorium inuenirent, domum suam hospitalem illis cõmunem fecit, ac inibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fideliũ, tã pro infirmis curãdis & solicitãdis, quã ꝑ tuẽda fide dicauit: vñ deiparę Mariæ virgi. milites sunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra crucę subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Theutonicus illius militiæ esse potest, atq; idem claris ortus sit natalibus, & cui proponatur ante receptionem vt contra fidei hostes & sacratissimæ crucis domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisq; nutriat præter eos qui sacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Theutonicæ militię origo, & est multum laudanda, cùm eam Romani pontifices postmodum approbarint.

Hi post Hierosolyma iterũ amissa reuersi sunt in Germaniam, & terram Prusiam subegerunt & occupauerũt, et prius castellum ad visulam fluuium construxerunt, et mox successu temporis oppidum freques cultu apparet, Mariemburgum vocant, caput atq; sedes eorum qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundãt diuitijs: nec minor q̃ regibus est illis potentia: vnde nullus ambigere potest quantus, & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

SEptima consideratio. In Hispania sunt milites sancti Iacobi sub regula diui Augustini instituti, & sub Alexandro tertio pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit magister Petrus Ferdinandus.

OCtaua consideratio. Alios esse milites quos Calatranenses à loco sic dictos ponit ipse Polidorus in dicto suo libro. Istius militiæ fuit autor rex Sanctius in anno millesimo centesimo sexagesimo, nigrum amictũ cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania quam Portugaliam vocamus milites Iesu Christi (quos teste Platina) Ioannes vigesimus secundus sub Dionysio rege anno domini millesimo tercentesimo vigesimoquinto instituit, vt essent qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterẽt: crucem rubram affigunt pallio seu mãtello. Huius ordinis est gubernator abbas Alcohasiani monasterij, Cisterciensis congregationis, Vlysbonensis diœcesis, qui & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

NOna consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in regno Castellæ milites, de quorum initio parum recitant scribentes. Iacobus rex Aragoniæ duos etiam ordines militum circiter annum salutis millesimum ducentesimum duodecimum ordinauit: quorum alteros sanctæ Mariæ de redemptione captiuorum siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites rubra cruce munitos nuncupauit: vtranq; militiam Gregorius ix. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam & ordine eorum ponit Volaterranus in sua antropologia, libro xxj. c. ordines militares, quem videas.

Ecima consideratio. Alij sunt milites particulares qui habent certum ordinem regularẽ, inter eos vltra milites simplices: & isti in Frãcia dicuntur milites ordinis: quod aptè & accommodatè fit, eo quia militia potest dici ordo, cùm milites laudabiliter & virtuosè viuere debeant, vt dicit Lucas de Penna in lege. his quidem in ij. colũ. C. qui militare possunt, libro xij. Et ideo meritò dicuntur milites ordinis: habent tamen inter eos aliquod signum particulare propter quod dicũtur habere dignitatem militarem particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. in c. ius militare. j. dist. vbi dicit tex. q̃ ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendiq; nexus signo dato, egressio in hostem vel pugnę commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: item stipendiorum modus dignitatum gradus, primorum honor veluti cũ corona vel torques donatur: &, vt dicit Ioannes de Turrecremata ibi: illo iure militari habetur in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium precedat, vt puta in quo gradu comitẽ dux, marchio marchionem, dux ducem: & vt dicit, princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus comes ab alio comite, & dux à duce, & marchio à marchione, & princeps à principe: dixi supra in v. parte vbi etiam posui de istis militibus & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in regno Franciæ per Ludouicum regem xj. in honorẽ sancti Michaëlis archangeli certo militum numero decreto & ordinato, inter quos rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorum millium librarum annuorũ pro status augmentatione assignata regia pẽsione. Et isti milites de ordine regio vocantur portãtes auream torquem, & diui Michaëlis, regium insigne aureum pendens, vt publicè videri põt. Vnde secundùm Budęũ in suis annotationibus super l. vlti. ff. de senato. torques aurei militibus ob rẽ strẽnue gestam donari ab imperatoribus solebant. Vnde torquati dicti. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgò cochleati dicuntur, quos rex noster gestamine suo regioq; insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui rex cõcesserit instar Ionathę cui Anthiochus dedit potestatẽ bibere in auro & esse in purpura, & fibulam aureã ferre, Maccabæo. xj. & figurata est Gene. xlj. Vbi Pharao rex Aegypti in signum præmij & fauendo Ioseph præpositum sue domus, insigne militiæ & dignitatis dedit ei torquẽ auream. & Daniel. v. vbi etiã per regem Balthasar circundata est collo Danielis torques aurea, quod est signum pręeminentiæ militaris in domo principis. Cui adiunxit Christianissimus rex imaginem diui Michaëlis, cùm nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michaël princeps fidei Christianæ in locum synagogę subrogatæ, vt dixi s. in iij. parte huius tractatus.

Et ideo cùm sanctus Michaël sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentiss. potest dicere rex noster Christianissimus illud Daniel. x. Ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutoriũ meum. & eodem c. in fi. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, & quomodo alios præcedere debeant, dixi suprà: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedendi, quæ est talis.

Item & pour oster toutes erreurs, doubtes, scrupules & difficultez qui porroient venir touchant la priorite & posterite des honeurs, estatz & degrez dentre lesditz cheualiers cōpaignōs & freres de l'ordre. Attēdu que vraye et fraternelle amour ne doibt point auoir regard à telles choses. Nous voulons & ordōnons que tant en aller, venir, seoir en leglise, ou chapitre, à table, nōmer, parler, & escripre, & en tous aultres faictz & choses quelconques depēdans regardās & touchans la situation en l'ordre present, les freres & compaignons dicelluy ayent & tiennēt maniere lieu et ordre selon que auant ou apres ilz auront receu l'ordre de cheualerie. Et si plusieurs en y auoit qui en vn mesme iour eussent estez faictz cheualiers. Ordonnōs que le plus ancien deulx ait premier lieu en ce que dit est, et les aultres ensuyuant. Et quand à ceulx qui cy apres seront mys à l'ordre par election du souuerain & desdictz freres de l'ordre: ordonnons qu'ilz auront le lieu selon le temps qu'ilz serōt entrez en l'ordre. Et si plusieurs en y auoit d'un mesme iour ilz l'auront selon leur eage comme dit est. Excepte, empereurs, roys, ou ducz: lesquelz pour la grandeur & haultesse de leurs dignitez auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ilz auront receu l'ordre de cheualerie sans en auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur de seigneuries, offices, estatz, richesses, ou puissances.

Philippus verò dux Burgundiæ in suo ducatu Burgūdiæ & in vrbe Diuionensi hūc ordinē militarē ordinauit, et pro hmōi ordine instituēdo accepit signū velleris aurei pendulum cū torque aurea. Aliȷ verò principes habentes tales ordines alia & alia habēt signa quæ eis relinquo. Sed an quilibet princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insisto.

Sed quicquid sit hi milites præferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices non existentes de hmōi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cęteris nobilibus, cū vltra nobilitatem quo ad nos habeant illam dignitatem à principe, & sunt aggregati consortio seu societati principis: ita ꝙ liberū ad eum habent accessum, in negotiȷsq; regni pertractandis assistūt, & sunt de cōsilio secreto ipsius principis. Et, vt dicit Lucas de Pēna in l. vnica. C. de equestri dignitate, libro xiȷ. plus laudandus est qui militiam à rege suscipit, quàm is qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus in l. j. col. xj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. patritȷs, sed nō video eius bonam adaptationem.

VNdecima cōsideratio. Aliȷ sunt milites simplices & cōmunes, de quibus in iure loquitur & laudantur in pluribus, dūmodo habeant ea de quibus in gl. in l. penult. ff. ex quibus causis maiores. cui addo gl. in §. fi. in verbo, siquidem. in authen. de mandatis principum.

Et ideo Cy. & Salic. post eum in l. j. C. de iuris & facti ignorantia. & post eos do. meus Iason dicunt, ꝙ milites nostri temporis nō gaudent priuilegȷs militum, eo quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar. in l. filiusfamilias. §. veteranus. ff. de procurat. & in l. militibus. C. de procuratoribus.

Quæ autem sint illa priuilegia militum, & vtrum extendantur ad doctores & clericos qui sunt milites cœlestis militiæ, ponit Alexand. in l. centurio. in prin. ff. de vulga. & pupil. substi. & fortè ea ponam infra, & etiam priuilegia doctorum in suo loco.

Militiæ huius summa laus est cōmuni vtilitati intendere, vt dicit tex. in summa xxiȷ. q. j. Lucas de Pēna in l. vnica. in ȷ. col. vt armorum vsus, libr. xj. Instituta est em̄ propter duo, scilicet propter iniuriā propulsandā, & vindictā inferendam. xxiȷ. q. j. c. j. Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceātur, & boni sublimentur. xxiȷ. q. j. c. apud & c. sequenti. Nanq; & pleriq; sancti patres ex militia laudem acquisierunt: vt propheta Dauid, qui militasse legitur j. Regum xxviȷ. c. & Centurio, vt in c. noli. xxiȷ. q. j. & de pluribus aliȷs, vt infrà dicam suis locis: ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militādum est, ꝙ nil vltra stipendia quęratur. c. militare. eadem causa & quæstione. & vide Lucā de Penna in l. j. in j. col. C. qui militare possunt vel non. & in d. l. vnica. C. vt armorum vsus.

Miles em̄ procedens ad bellum si occidat aliquem nō est reus homicidȷ, quia legitima superioris autoritate occidit. c. miles xxiȷ. q. j. Militaris quippe est disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus trāquillusq; beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valerius, libro ȷ. c. ȷ. in prin. Disciplina siquidē militaris acriter retēta principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarū vrbium, magnorum regnum, validissimarum gētium regimen largita est, fasces Pontici sinus patefecit, Alpium Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit, ortusq; & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. hęc vbi s. Et refert Lucas de Penna in l. tam collatores, in ȷ. col. C. de re mili. libro xȷ.

DVodecima cōsideratio. Duplex est militia secularis. s. equestris & pedestris. l. à caligato milite. in gl. C. de nuptȷs. & pedestres milites dicūtur qui habent caligas de corio. Et equites qui in equis vadūt. & notatur etiā in l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re militari. inde magister militum dicitur equitū & peditum magister. l. j. & ȷ. C. de officio præfecti prætorio. & l. j. C. de officio magistri militum. Et, vt dicit Titus liuius de bello Macedo. libro iȷ. Equestres milites dicūtur equi milites. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. in j. colū. C. qui militare possunt vel non. Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate. i. ordine post clarissimos, vt est tex. & ibi idem Lucas in l. vnica. C. de equestri dignitate, lib. xȷ. & infrà amplius dicturus, vbi ponā eos post cōstitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria verò loca in theatro xiiȷ. gradibus concludebantur qui & ipsi ordines dicuntur. Sępè em̄ apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de xiiȷ. ordinibus mentionem fieri inuenies, per quos equestria loca xiiȷ. gradum nomine intelligi conueniet, vt dicit Vdalricus Zasius in repetitione l. ȷ. §. posthunc. maximè ff. de origine iuris. in verbo, in equestri dignitate.

Et aduerte, ꝙ secundūm Budæum in suis annotationibus super lege fi. ff. de senato. dignitas equestris quæ hodie à regibus & regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militię, & ius annulorum donare apud antiquos erat, id fermè quod equitem facere dicimus. Et dicit idem Budæus in dicto loco ꝙ insigne militis equestris erat olim annulus aureus, hodie verò calcar aureum. & hoc accipiendo militem pro illo qui habet illam dignitatē, quod tamen in iure non reperitur, sed pro milite simplici tam equestri quam pedestri.

DEcimatertia consideratio. Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate, vt sunt duces seu principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgò dicitur Conestabilis, de quo supra

quo supra dixi in vij. parte huius operis, in vij. in fi. & in viij. considerationibus: vbi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post principem, ita (vt ibidem dixi) videtur quòd pręcedere debeat cancellarium.

Et tales duces sunt qui præsunt exercitui à ducendo dicti, licet fortè melius dicerentur gubernatores, argumento eius quod notatur in l. quemadmodum. §. si nauis. ff. ad legem Aquil. vt dicit Lucas de Penna in l. tam collatores. in ij. colū. C. de re militari. & ibi dicit, q̄ tales duces debēt ordines instruere, tempora ostēdere, & tramites per quos sit eundum manifestare, vt in proœmio fforum. §. ij. vt nihil ex militari arte relinquitur incognitum: his autem cessantibus, & exercitus & populi corruunt. l. item quæritur. §. ij. ff. locati. & Prouerb. xj. Vbi non est gubernator populus corruit, salus autem vbi multa consilia. Hi ergo duces, vt dicit, verius & vtilius pugnant. Vnde Ouidius xiij. Metamorphoseos.

Quippe manu fortes, nec sunt tibi marte secundi.
Consilijs cessere meis, tibi dextera bello
Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostro.
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
Eligit atrides, tu tantum corpore prodes.
Nos animo, quantoq; ratem qui temperat anteit.
Remigis officium, quanto dux milite maior:
Tantum ego te supero, necnon in corpore nostro.
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.

Et, vt ibi dicit Lucas de Penna pro his & eorum salute etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est, q̄ quādo creatur talis tribunus. s. primus qui dicitur Conestabilis debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus, & dici: Accipe sanctum gladiū in quo deijcies aduersarios populi mei. prout olim fiebat, vt habetur ij. Maccabęorum c. vlti. De officio huius multa reperiuntur scripta, tam in sacra scriptura, iure canonico, quàm ciuili, & in dictis historiographorum & poëtarum: ex quibus multa ponit Lucas de Penna in l. tribuni. C. de re militari, libro xij. quæquidem ad simplicium iuristarum notitiam (cùm multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis) hic inserere volui. Nam, vt dicit, secundùm sacram scripturam debent milites ad pugnam præparare, instruere, & pręcepta dare, vt formidolosi etiā corde pauidi, & plures alij ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum: & ista habentur plenè Deutero xx. vbi instruuntur duces exercitus quid habeant agere ante conflictum belli.

Adde tamen vltra Lucam, quòd debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis, & terræ expugnandę, sicut fecit Moyses pro terra Chanaam, qui misit xij. exploratores, vt habetur Numeri. xij. Similiter fecit Iosue, vt habetur Iosuæ ij. & habetur j. Regum xxvj. c. vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure verò ciuili plus in obseruanda disciplina quā in præcipienda eius consistit officium. l. officium. ff. de re militari. Debent autem parcissimè commeatum dare, equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere. (Istud optimè practicant Hispani, cùm non permittūt, quòd equi eorum qui sunt multum agiles nostris armigeris Gallicis vendantur.) Ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere (quod malè obseruant Galli) cùm sint plus dediti venationibus q̄ exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationibus commilitum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coërcere, delicta huiusmodi secundùm suam autoritatem castigare, principijs frequenter interesse, querelas commilitonū audire, valetudinarios inspicere, vt eadem l. officium. per totum. Et adde quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure verò canonico debent duces exercitus milites monere & instruere, vt parati sint ad laborem, in hostes etiam à dorso excurrere, & vt viros fortes condecet laborare, quatenus eorū opinio ex laboris qualitate amplius in republica deo auxiliante proficiat. Scultasq;. i. exploratores mittere, quicquid hostes faciant, indagare. Ita q̄ in aliquo reprehendi nequeunt, nec vtilitas reipublicæ intelligatur. Iuxta monita Gregorij xxiij. q. viij. c. vt pridem. vtq; omni timore & terrore deposito cōtra inimicos sanctæ fidei seu reipublicæ omnium religionum aduersarios viriliter agere studeant: adijcientes, q̄ si quis eorum morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à deo cœleste præmium cōsequetur, eadē quæstione. c. omnium. debent quippe duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinē, sed tantum causa dilatandæ reipublicæ (in qua deus colitur) affectare, eadem causa. quæstione iiij. c. si non ex fidei. vt sic nomē Christi per subditas gentes fidei prædicatione circūquaq; discurrat: ibidem & forensibus bellis debent aduersarijs catholicæ ecclesiæ pro Christiano populo vehementer obsistere, & ecclesiastica prælia sicut decet bellatores domini fortiter dimicare, eadem quæstio. c. sicut excellētiam. non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio, vt mali coërceantur & boni sublimentur. eadem causa, quæstio. j. c. apud. & hæc est summa militiæ laus. Inter alia bona merita, obedientiā reipublicę vtilitatibus exhibere, quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare, eadem q. in summa. Hęc Lucas vbi s̄.

Secundùm verò poëtas & scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur. Nam secundùm Salustiū in Iugurthino de Metello & Mario referentem, debent trāsuersis itineribus castra mouere, iuxtà ac si hostes adessent vallo fossaq; munire, vigilias crebras ponere & eas ipsi vel per alios circuire in agmine: interdum in primis, modo in postremis, sæpè in medio adesse, ne quisq; ordinē egrediatur, sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant diligenter explorare.

Sed adde, q̄ hanc explorationem multum commendauit Vegetius de re militari, libro iij. titulo. xxvj. dicens: Difficile vincitur qui verè potest de sui aduersarij copijs iudicare. Et Frontinus libro j. titu. ij. laudat Scipionem Aphricanum qui misit exploratores in castris aduersariorum ad scrutandum de eorum viribus, & de situatione castrorum: redeundo ad eundem Lucam, vbi cū opus est cunctam militiam secum habere, ac vt formido & fuga hostiū latius crescat, diuersa castra agitare simul acsi nullo proposito omnia prouidere, apud omnes adesse, laudare & increpare mœrentes. Item prælijs interesse: nam ob pudorem suæ præsentiæ augetur audacia pugnatoribus, non tn̄ se certamini faciliter ingerat. Nam in milite vnius sors est, in imperatore. i. duce exercitus, periculum vniuersorum, dicit Egisippus de bello Iudaico, libro, vj. secundū

G

Quintilianum in milite Mariano: debet tribunus milites continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallo fossaq́ꝫ scutis innixi cingant exercitum, cibūq́ꝫ stantes capiāt. Et, prout ait Petrus Blesenen. in quadam epistola. Nihil damnabilius est in milite quàm ociū, per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immūditiæ actus animus occupatur. Item debent continere militiam castrēsis disciplinæ, percipere seueritatem, imperatore vel rege curis maioribus districto delicta militum coërcere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt ff. de re militari. in pluribus locis: quia non solum militibus, sed etiam centurionibus præpositi partem quandam imperatoriæ obtinent potestatis, secundūm Quintilianum ibidem. Plenius in hoc Egisippus de bello Iudaico, libro iij. Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere muros, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosq́ꝫ & bello promptissimos adscire sibi impigrè curabat, regiones latrocinijs defendere, quotidie in castro militem Romanæ militię more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur, ne quemq́ꝫ lateret quæcunq́ꝫ munera propria deseruisset. Instruebant etiam vt agnoscerēt excitationes tubarum & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerēt, vt murali vice, si fortè vis hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defensarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militię docere, sed etiam ante bellū quæ amplius ante bellantes iuuarent denunciare, vt miles sibi cibū & arma portaret, vallo & fossa sese muniret, castrisq́ꝫ ponēdis præueniret, hostem obtemperare præceptis, furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret si nihil dispēdij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus qui ipse hostium modo auferat, & tam socios quàm aduersarios spoliat? plerunq́ꝫ in bello valere bonam conscientiam, eo ꝙ amplius de diuino auxilio pręsumeret, qui se nulli affinem crimini recognosceret. Hæc ille de Penna in loco vbi suprà, & de singulis omnibus infrà dicam.

Franciscus etiam Patritius in libro de institutione reipublicæ, libro nono. titulo secundo, ponit huiusmodi officium ducis exercitus secundūm quod de iure ciuili ponitur in dicta l. officium. vbi etiam ponit quomodo coërcēdi sunt milites, scilicet per mulctam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationē, gradus deiectionem, ignominiosam missionem. l. desertorem. ff. de re militari. & per capitis truncationem. l. qui commeatus. §. arma. ff. de re militari. & l. omne delictum. ff. eodem.

Missionum tamen triplex est causa, vt in l. milites. ff. de re militari. & duo sunt genera. l. ij. ff. de his qui notantur infamia.

Dicit etenim F. Patritius vbi suprà, quòd nihil rarius, aut difficilius optimo duce exercitus, seu imperatore inueniri posse: ex quo Alexander Macedo admirabatur, quòd Athenienses singulis annis nouos imperatores, seu duces exercitus eligerent, cūm ipse in omni vita non nisi vnum ducem bonum Parmeniona inuenisset. Et cūm de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegātissimus haberetur, eum prætulit qui de Agamennone est hic. Vtrunq́ꝫ fuit bonus & rex miles & Acer. quasi manus & mens in duce sunt necessaria, consilium & robur, quæ duo in Parmenione pręcipua extiterant. Nam manu strennuus & prudentia præstantissimus habitus est: quinetiam septuaginta annos natus iuuenis ducis & egregij militis munera sępè implebat, quem dicunt scriptores multa sine rege Alexandro prosperè egisse.

Et refert Ciceronem dicentem, in imperatore, id est duce exercitus existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, autoritatem, & felicitatem. & deinde addit: Virtutis imperatoriæ sunt labor in negotijs, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, vbi multas virtutes ducis exercitus seu imperatoris ponit laudando eas.

Et huic duci, imperatori, seu gubernatori tenentur oēs obedire, quę obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mādato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quo modo sit tali obediendum ponit amplè Bartholo. Cepola in tractatu suo de imperatore militum eligendo. in verbo, pro imperatore. vbi amplissimè.

De huiusmodi duce, officio ipsius, & de dictis ducum vide Raphaëlem Volaterranum in suis commentarijs vrbanis, libro xxx. c. iiij. cum seq. vbi multa præclara ponit quæ hic nō sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quòd Agesilaus dicebat oportere ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem.

Epaminondas videns pulchrum exercitum sine duce, video (inquit) pulchram bestiam sine capite.

Philippus solebat dicere se malle habere exercitū ceruorum, cui pręesset leo, ꝙ leonū cui præesset ceruus. Alia verò egregia dicta ducum videre poterit quisq́ꝫ ibi.

Decimaquarta consideratio. Locumtenentes regij in aliquo actu eis commisso habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedūt omnes & quoscunq́ꝫ alios principes in illo actu, eisdemq́ꝫ debetur per omnes alios quoscunq́ꝫ (etiam si fuerint maiores) obedientia, quæ consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit in hoc vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt notat gl. notabilis in summa xciij. distinctio. & notatur per Goffredum in summa, in titulo de maio. & obedientia. in §. reuerentia debetur. per illam glos. quæ vult, ꝙ minori cui maior administratio est commissa, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cepolam Veronen. in tractatu suo de imperato. militum eligendo. in verbo, pro imperatore. in viij. col. & ibi probat hoc esse verum per plura, etiam si alij sint maioris autoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis, magis diuites, aut quomodocunq́ꝫ sint post principem, qui eidem administrationem dedit. de quibus omnibus suis locis dicemus. & dixi suprà in vij. parte, in x. consideratione.

Decimaquinta consideratio sit ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis, seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cepola posuit xlvj. conclusiones in suo tractatu de imperatore militū eligendo, in fine. quas in procinctu suę materię optimè probat,

probat,& ne sim tędiosus solum illas conclusiones referã.

Prima conclusio. In imperatore, seu duce belli, aut exercitus quinq; requisita sunt, fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, autoritas, & felicitas. hæc singula probat in d. tractatu. in principio, quando arguit pro illo qui contendebat contra electum,& etiam pro imperatore electo. versiculo, pro imperatore verò &c.

Secunda conclusio. Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Cepola in versiculo, pro imperatore. ibi: hæc autem fides. col. vj. illius versiculi. vbi plura ad hoc allegat.

Tertia conclusio. Infidelitas præsumitur ex inimicitia,& auaritia. ex quo sequitur correlarium, quòd sine fide præsumitur inimicus, & auarus: probat in dicto versiculo, pro imperatore. col. vj. ibi: Item ex amicitia. & ibi: Item præsumitur infidelitas.

Qvarta. Quòd inimicus, vel auarus non eligatur in principem, ducem, seu gubernatorem militiæ. probatur in loco prealle gato.

Qvinta. Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia,& in cognitione omnium rerum ad vsum militarem pertinentium. probatur ibi in verbo, scientia.

Sexta. Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam & lectionem librorum de re militari,& per omnes reliquas partes virtutis rei militaris: de quibus satis probatur ibidem in d. verbo, scientia: & in verbo virtutis,& amplè in pluribus considerationibus sequentibus.

Septima. In milite præsumi potest & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore,& experientia. de singulis declarat Cepola ibi in verbo, scientia. & in verbo, natione.

Octaua. Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, Consilium in prouidendo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo, siue exequẽdo, Astutia, siue Sagacitas in stratagematibus, hoc est astutijs rei militaris, solertia,& vigilantia cum assiduitate & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo,& contemptus periculorũ. Fides etiam adiungi potest, sed eam non vt partem virtutis, imo vt necessarium & primum in principe tenet Cepola: vt ait in prima conclusione suprà posita,& ibi dixi in dicto ver. pro imperatore. Nam quantò magis valeret miles in cæteris, quę in imperatore necessaria dicuntur, tantò magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

Nona. Potius eligatur prudentior, quàm formosior. Ex quo sequitur, quòd in duce exercitus præhonoranda est prudentia fortitudine,& sic potius attendi debet prudentia siue scientia, quàm fortitudo, vt probatur clarè in d. tractatu. in verbo, virtutis.

Decima. Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in imperatore exercitus eligendus est. probatur ex infrà dicendis. & ibi per Cepolam.

Vndecima. In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, tẽperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atq; iustitia.

Dvodecima. Autoritas acquiritur propter virtutẽ, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam,& per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur amplè in d. tractatu. in verbo, autoritatis,& dixi suprà in prima, & infrà in vndecima partibus.

Tertiadecima. Quæ ex prædictis infertur in eligendo duce, seu imperatore exercitus, consideranda est in primis persona quæ eligitur, si possit esse Dux vel Imperator exercitus. Secundò ętas illius. Tertiò natio, siue origo. Quartò nobilitas. Quintò dignitas. Sextò facultates, siue diuitię. Septimò fides. Octauò scientia rei militaris. Nonò virtus. Decimò autoritas. Vndecimò felicitas: de quibus omnibus explicat ibi Cepola,& infra particulariter dicetur.

Qvartadecima. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt cõsideranda, quæ ponit glo. rubricaria C. quemadmodum ciuilia munera, lib. x. & ibi Ioã. de Platea, de quibus in prima parte, in xliiij. consideratione dixi, ideo hîc non repeto.

Qvintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi quæ habentur in libro Leuitici: de quo c. licet. viij. questio. prima. scilicet qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui deniq; in omni virtute eminentior, ille ad ducatum siue gubernationem eligatur exercitus: & satis probatur ex his quę dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima. Non debet, nec potest de iure eligi in duce exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior,& si diu non militauerit. & hoc probatur ex dictis Cepolæ in d. tracta. in principio. vbi dicit seniores,& antiquiores esse prępo nendos.

Decimaseptima. Si exercitus Imperator, seu dux electus, vel constitutus est alijs fidelior, indistinctè oẽs militum duces sub eo de iure militare tenentur. probat hãc conclusionem Cepola amplè, in d. versicu. incip. pro imperatore &c. & infrà dicetur.

Decimaoctaua. Si electus est magis dignus,& sufficiens, quàm alij, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio,& possent de iure cogi sub eius potestate militare,& manere, quamuis alij sint eo nobiliores,& digniores. probatur hæc cõclusio in dicto versiculo, pro imperatore. in distinctione magna.

Decimanona. Item si Imperator, seu dux,& cæteri militum duces sunt pares fide, virtute, præstantia, & sic sunt æquè sufficientes ad regendum exercitum, non possunt duces armorum de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores,& aliàs nobiliores & digniores: quæ conclusio est verissima,& necessaria. & probatur in dicto versic. pro imperatore. in tertio casu principali distinctionis magnæ.

Vigesima. Quando est dubium quis sit melior & præstantior, potest princeps gratificare cui vult in prępo nendo vnum alteri,& alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur in dicto versiculo, pro imperatore, in quarto casu distinctionis prædictæ.

Vigesimaprima. Si exercitus Dux electus est dignus & sufficiens illi gubernationi & ducatui, & si alius esset eo dignior & magis sufficiens satis est, quia cogitur ei de iure subesse, etiam si aliàs dignior dici possit.

Vigesimasecunda. Princeps non tenetur eligere de iure gentibus, seu militibus suis Imperatorẽ, seu Ducẽ

exercitus seniorem, nobiliorem, digniorem, ditiorem, ac pręstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat. probatur in dicto versiculo. in dicta distinctione.

Vigesimatertia. In dubio potius eligi debet ille qui est de ciuitate, vel prouincia, vel regno principis, q̃ alienigena, nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci principis. probãtur ista in dicto tractatu, in versi. propter nationem, in fine.

Vigesimaquarta. Non debet imperator eligi, nisi qui assiduè militauerit, & pręponendus est in electione qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt ibidem, in versi. dignitatis ratione comprobatum est.

Vigesimaquinta. Etiam nati ex damnato coitu possunt eligi & creari duces & imperatores exercituũ, dummodo sint virtute præstãtes. probatur vbi suprà. versi. pro imperatore. col. x. ibi: vnde dicitur.

Vigesimasexta cõclusio. Electus vel creatus imperator, vel dux exercitus ĩ dubio pręsumitur dignus, & sufficiẽs. pro quo faciunt ĩ. dicẽda, in xxxviij. cõclusione.

Vigesimaseptima. Non detrahitur honori alterius si ipse subijciatur imperatori siue gubernatori generali exercitus: digno inquam & sufficiẽti, licet ipse aliàs esset senior, nobilior, dignior, atq; pręstantior.

Vigesimaoctaua. Si electus in imperatorem seu ducem exercitus per principem non est pręstantior & dignior alijs, detrimentum & deducus est principis eligẽtis seu constituentis, non autem alterius sub eo militantis: vt constat in d. versi. pro imperatore. in distinctione.

Vigesimanona. A principe, seu populo, vel senatu non à militibus imperator eligi, & ab ipso cõstitui solet & debet: vt per dictum Cepolam in d. versi. pro imperatore, in principio.

Trigesima. Imperatori seu duci belli non benè nec legitimè constituto non est obediendum, vt habetur vbi suprà.

Trigesimaprima. Quando duo vel plures duces, seu capitanei exercitus electi sunt, pares in vocibus, seu suffragijs, in dubio præferri debet qui est fidelior. dictum est suprà.

Trigesimasecũda. Si electi sunt pares fidelitate, pręferri debet qui est alijs virtute præstantior. versi. virtutis. & versi. pro imperatore. in d. tractatu Cepolæ.

Trigesimatertia. Si electi sunt pares virtute, præferri debet dignior honore: vt si est vnus dux, comes, vel marchio, alter nõ. argumẽto l. ille à quo. §. tẽpestiuum. ff. ad Trebellianum. probatur in l. fi. ibi, amplioris honoris inferiori. ff. de fide instru. probatur & s̃. in v. parte.

Trigesimaquarta. Quãdo imperatores sunt pares virtute ac dignitate senior debet anteponi, licet alter sit nobilior, quia senior in dubio præferri debet, etiã si sit minus nobilis. d. l. fi. de fide instru. vbi arguẽdo ab ordine literæ, quod fieri potest, videtur præferre seniorem maiori in dignitate seu honore. Faciũt ad hoc dicta Cepolę in d. tracta. in principio, vbi posuit priuilegia antiquitatis. & amplè per eundem in hac sua conclusione. & dixi ĩ. in xj. parte, vbi posui de antiquitate & senectute.

Trigesimaquinta. Duobus electis ducibus belli virtute ac nobilitate paribus, præponi debet senior iuniori. Cepola ibi, & in principio illius tractatus.

Trigesimasexta. In præferendo vnum alteri in actu militari, primò inspiciatur fides, secundò scientia rei militaris, tertiò virtus, siue præstantia, quartò autoritas, quintò fidelitas, sextò dignitas & honor, septimò ętas & tempus, octauò nobilitas, nonò natio siue origo, decimò diuitiæ. adde multa quę ĩ. dicam ex quibus laudantur milites, & quę dicta sunt suprà in iij. & xiij. conclusionibus, cum sequenti.

Trigesimaseptima. Si imperator eligatur indignus fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum duci, vt probat Cepola in d. versicu. pro imperatore. in sexto casu principali distinctionis magnæ, in principio.

Trigesimaoctaua. Si electus dux belli non est sufficiẽs neq; dignus, licet alij reperiantur digni & sufficientes, si tamen facta est electio per principem ex certa scientia, alij nõ possunt obedientiam denegare ratione personę indignæ vel insufficiẽtis: quia reputabitur dignus & sufficiens. Vide supra in vigesima conclusione. & in d. versic. pro imperatore. & ĩ. in xl. conclusione.

Trigesimanona. Imperator belli creatus præsumitur scire gubernare exercitum. facit quod dictum est suprà in xxv. conclusione.

Quadragesima. Si princeps elegit vnũ ducem belli ignorãs de sua sufficientia & dignitate, potest vnus dux militię recusare venire vel ei sub esse, donec principi hoc significauerit. Facit p hoc c. si quãdo cũ ibi, notatis: de rescriptis. extra. & ibi per Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato vel executore, qui iubetur per principẽ quòd exequatur. Nã si habet cõscientiã læsam debet supersedere & rescribere principi opinionẽ suam, & expectare prius secundã iussionem anteq̃ aliud faciat: vt de hoc est glo. in verbo, nuncians. in §. si tibi. in authen. de mandatis principum, in principio. colla. iij. & plures alias remissiones ad hoc allegat Cepola in d. tractatu. in hac conclusione.

Quadragesimaprima. Si princeps videt ducem sui exercitus non esse sufficientem, neq; militibus gratum, debet si potest cautè mutare.

Quadragesimasecunda. Caueat princeps, ne eligat indignum & insufficientem ducem, & minus gratũ militibus suis. Facit quod dicit ibi Cepola ĩ xj. articu. de diuitijs.

Quadragesimatertia. Si princeps vult omnino aliqua ex causa (forte fidei) vnum ducem constituere qui nõ videatur dignus neq; gratus alijs, eum nõ eligat, nisi cũ consensu & volũtate aliorum: sicut fecit (vt ait Cepola) excelsum ducale dominium Venetorũ, qñ cõstituit magnificũ gentilẽ Leonissam totius exercitus sui gubernatorem generalem, de quo ibi erat quęstio, & pro quo Cepola fecit prædictum tractatum.

Quadragesimaquarta. Si data notitia principi de maiori alicuius dignitate, aut præstantia, vult omnino quòd electus sit dux exercitus, quilibet ei subesse tenetur, nisi iuste timeret pro se & militibus suis. Istã cõclusionem probat Cepola vbi suprà. versicu. circa hanc. in sexto casu principali distinctionis magnæ.

Quadragesimaquinta. Aduertat quis ne procuret incautè electum vel creatum ducem non admitti, ne sub eo fortassis postea inimico clandestino militare cogatur, vt ait idem Cepola in dicto sexto casu principali, in fine.

Quadragesimasexta & vltima conclusio. Cautus sit quilibet miles, vel dux siue princeps armorum, vt quando conducitur cũm gentibus suis, faciat sua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitatiões. Hę sunt

unt conclusiones quas dictus Cepola ex prædicto suo tractatu illum recapitulando extraxit, quæ sunt multum vtiles & singulares principi, & duci exercitus.

DEcimasexta consideratio. Post locūtenen. generalē, seu gubernatorem, aut ducem belli apud nos admiralis præferri videtur, qui habet & dicitur habere maximam dignitatem post conestabilem, pręcipuè in mari, cui pręest. Et isti admirales antiquitus apud Romanos non leguntur fuisse creati, sed solum tempore Constantini erecti sunt isti admirales magistratus: vt inquit Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuilium, titulo de præsidibus prouinciarum &c. Purpuratus in l.j. colū. xxx. in nono exemplo. ff. de officio eius cui mandata &c. dicit quòd hic admiralus comparari potest comiti rei militaris, qui mittitur extra mare, ex quo habet iurisditionē sibi mandatā in prouincia sibi decreta, quæ est in his quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illustris: cūm, vt ait text. in l.j. C. de comitibus rei militaris, libro xij. ea reuerentia altissimarum dignitatum subiugantur, vt his locum præstent, qui procōsulatus insignibus adornantur. Et non cōprehenditur in statuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat.

Antiquitus in Gallia erant tres. vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: sed hodie hæc tria officia habet illustris dominus Philippus Chabot dictus de Brion gubernator & locumtenens regis generalis in Burgundia pro Christianissimo rege nostro Francisco. Et iste admiralus habet iurisditionem apud nos, quæ exercetur in palatio Parisiensi in mensa marmorea.

DEcimaseptima consideratio. Post hunc ducem exercitus & admiralū sunt alij quatuor sub eo, qui olim dicebantur magistri militum: loco quorum hodie apud nos sunt quatuor marescalli in Francia, qui etiam tales sunt tribuni, & duces belli etiam dici possunt, vt dicit Lucas de Pēna in l. tribuni. C. de re militari, libro xij. Hi em̄, vt dicit, præerant equitibus, & secundum locum à regibus obtinebāt. l. ij. §. in initio. ff. de origine iuris. & isti quatuor fuerunt ordinati & instituti instar quatuor magistrorum militum qui erant Romæ, vt habetur in l. ij. §. sancimus. C. de officio magistri militum.

Marescallus enim est nomen officij eius qui parte aliqua bellicis rebus præest, vt dicit Guaguinus in suis chronicis, libro vij. de quorum origine, institutione, officio & potestate est text. in d. l. ij. §. post deinde. versicu. populo deinde aucto. ff. de origine iuris. & in l. milites. C. de officio magistri militum.

Et sic sicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor principales magistri militum. dicta l. ij. §. sancimus. sic etiam in regno Franciæ sunt quatuor marescalli, & fuerūt simul cum dictatoribus, quorum loco sunt hodie præfecti prætorio. d. §. post deinde. & in Francia præsidentes & magistri in parlamento. Nam præfecti prętorio. i. magistri in parlamento & magistri militum non modicam inter se habent connexitatem, quæ apparet ex l. j. loquens de præfectis prętorio. & ex l. ij. loquens de magistris militum sub eodem titu. positis. C. de offi. præfecti prætorio Africæ. & tex. expressè eos iungit in l. j. ff. eo. titu. imo respectiuè sunt ęquales & origine & potestate in his quę eorum incūbunt officijs. & facit rub. C. de præfectis prætorio siue vrbis, & magistris militum in dignitatibus exequendis. & ibi Lucas de Penna, libro xij. vbi ponit aliquā disparitatem.

Sed ex suprà deductis in quarta parte vbi posui de cācellario, dixi esse differētiam inter pręfectum pretorio simpliciter (qui dicitur cācellarius, & pro certò est maior magistris militum, & est æqualis connestabili, qui est supra magistros militum. i. marescallos) & præfectum prætorio cum adiectione loci, puta Parisiensis, Tholozę, Burdegalen. Diuionen. &c. qui tales (vt credendum est) adæquantur magistris militum, & magistri militum illis. Et tales magistri militum non subijciuntur talibus præfectis prætorio cum adiectione. s. præsidentibus parlamentorū. Hinc videmus ꝙ in signum huius & memoriam sub eodem tecto præsidentes in parlamento & marescalli qui sunt sub connestabili in palatio Parisiensi curias tenēt diuersas, vicinas tamen & contiguas. s. præsidentes & domini de parlamento in magna camera auditorij, & marescalli in magna Aula eiusdem palatij super tabula marmorea in alto capite dictę aulę sita, solum de actionibus & quæstionibus bellicis cognoscentes, supra quos dictatores nunquam fuerunt pares in potestate existentes, nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratię causa voluntariè dictatori se subiecerit. l. est receptum. ff. de iurisdictio. omnium. iudi. vt Romę semel contigit, ꝙ Minutius equitum magister seu marescallus Fabio dictatori pro subsidio ei impēso gratificauit: de quo Valerius, libro v. titu. de gatitudine. aliter enim & aliàs marescalli præsidentibus & pręfectis pretorio locorum ęquales semper fuerunt.

Tales etiam marescalli habēt iudices qui dicuntur prępositi marescallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coërcent, à quibus non appellatur ad curias parlamētales: & si ab eis appellaretur, appellatio esset deuoluenda coram marescallis in palatio Parisiensi super tabula marmorea, & non in curia parlamentea.

Et dicit G. Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. nume. liij. de testamentis. ꝙ tales marescalli non subijciuntur quæstoris seu cancellarij iudicio, nec pręfecto pretorio, secundūm Cassiodorum, si pares Franciæ non essent pręsentes: sed solum regem habent vltorem. l. fin. C. vbi senato. vel clarissimi. vel eum cui rex ipse commiserit: vt ibi tex. & in l. j. C. de offic. magistri militū. Sed nō credo, ꝙ istud sit verum quo ad cancellarium, per ea quæ dicta sunt suprà de cancellario & eius autoritate, dignitate, præeminentia & excellentia.

Et etiā isti mareschalci secundūm Budęū in suis annotationibus super l. posteriore, de origine iuris. ff. fortè hodie dici possunt tribuni militum, aut certè pręfecti militū.

Et aduerte, ꝙ pręfectus vrbis, & pręfectus pretorio, & magister equitum & peditum sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit qui primò fuit dignitatem adeptus. l. j. & ij. C. de præfectis pretorio siue vrbis, & magistris militum exequendis, vt dicit Ioan. de Platea in l. fi. ibi: quinta dignitas est. C. de decurio. libro x. &, vt ibi dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illustres. l. j. & ij. C. de officio magistri mili. & l. ij. C. de comitibus rei militaris, libro xij.

DEcimaoctaua cōsideratio. Post istos marescallos seu mareschalcos, sunt capitanei qui dicūtur quandoqꝫ tribuni, qñ scilicet pręsunt mille hoibus: quandoqꝫ centuriones. i. centū militibus præfecti, sicut erat ille de quo in euāgelio Mat. viij. & Lucæ vij. Alij quinquagenarij, qui

præsunt quinquaginta militibus. Alij decani, qui decem.

Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietro niscognati seu Soceri, vt habetur Exodi xviij. Cùm dicit, prouide autem de omni plebe viros sapientes & timẽtes deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

Fuit etenim ordo castrẽsis (autore Liuio libro viij. ab vrbe condita) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicũtur comites rei militaris. Lucas de Pẽna in l. j. C. de comitibus rei militaris, li. xij. adornantur tñ insignibus proconsulis, id est gubernatoris patriæ, dicta l. j. imo ducibus seu administratoribus prouinciarũ adęquatur, qñ illuc mittũtur pro defensione patrię. l. ij. C. eodem. & dicit Lucas de Pẽna, in d. l. j. cũ venerint ad cõsistorium assurgendũ est eis, & præstari eis debet locus. & dicit Io. de Platea in dicta l. j. ꝙ tales capitanei guerrarũ qui mittuntur extra patriam sunt pares proconsulibus in dignitate: imo videtur ꝙ sint maiores, cũ proconsules sint tantũ spectabiles. l. j. C. de comitibus cõsistorianis. notatur in rub. ff. de officio procõsulis. Purpuratus in l. j. nume. cclij. vsq; ad numerum cclvj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. videtur intelligere dictam l. j. de illo capitaneo qui mittitur vltra mare, & qui habet iurisditionem, & sic videtur ille tãtũ, qui apud nos dicitur admiralus: de quo antè dixi, qui, eodem teste, vt alij capitanei guerræ sunt tantũ spectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ, & ciuitatum.

Et istorum plures sunt ordines: quidã sunt in primo, quidã in secundo, quidã in tertio, & sic de singulis, & sedent inter eos secũdum eorũ ordines. vt dicit Iacobus Rebuffi, in dicta l. j. C. de comitibus rei militaris.

Decimanona consideratio. Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducentũ balistarij, seu velites, sagittarij, aut rorarij, vulgò dicti archiers: sed sunt equites, quiquidem sunt domestici, custodes & protectores personæ regis nostri. & isti sunt honorandi, ita quòd postquam salutauerint vicarios principis, possunt eos osculari. l. j. C. de domesticis & protecto. libro duodecimo. Et habent primicerium qui est eiusdem dignitatis cuius sunt duces, vt est textus in l. primicerius. C. eodem. & qui sub primicerio sunt, inter clarissimos collocãtur. dicta l. primicerius. vide ante in sexta parte, in xj. consideratione.

Vigesima consideratio. Post hos supradictos capitaneos sunt alij milites habentes dignitatem, qui etiam ab alijs militibus sunt honorãdi, qui dicuntur in vulgari nostro, les porteurs Denseignes, & des Guydons. & isti in iure vocantur primipilarij, & sunt hi qui primum vexillũ portant ante Regem, vt per Lucam de Penna in rubri. C. de primipilo. li. xij. & etiã hi habebant pecuniæ & stipẽdiorũ suorũ militum administrationẽ, vt per eũdẽ Lucã de Penna in l. vtilitas. C. eo. Et isto officio fungitur propriè ille qui portat vexillum in societate cẽtum nobilium, seu militum regis (qui dicũtur apud nos) les centz gentilz hõmes du roy.

Alij verò qui sunt in alijs societatibus militię dicuntur præpositi laborum, qui clarissimi sunt, & sunt digni tali immunitate quali gaudent qui circa latus principis committuntur. l. prima. C. de præpositis laborum. libro duodecimo. Et vt dicit Lucas de Penna in rubrica, quòd legitur in j. libro. tripartitæ historiæ, quòd Constantinus in somno signum crucis vidit in cœlo, & angelos astantes & dicentes Constantino. In hoc signo vinces. & extunc signum crucis ante se præferri fecit in acie, & in signum vel vexillum crucis transformari fecit signum victoriale quod vocabatur labarum, quodq; ante ipsum consueuerat in acie prius ferri: &, vt dicit, tale fortè est aurea flãma regis Francorum. Signum autem Imperij Romani etiam ante Cæsarem est aquila, vt patet ex Valerio, libro vj. c. j. ibi, libidinosi. & lib. j. c. de prodigijs. ibi, non sinit nos, & quare, dixi s̃. in v. parte.

Vigesimaprima consideratio. Etiam in exercitio sunt alij habentes officium vltra militiam, vt sunt marescalli hospitiorum, qui in iure dicũtur epidimetici. ab epi, quod est suprà, & metis, id est metatis seu militibus in terminis castrorum existentibus, quasi supra milites demetiantur. i. diuersis diuersa assignent hospitia secundũm gl. in rubrica. C. de metatis & epidimeticis, libro xij. vbi & in l. j. ibidem. Ioan. de platea vocat eos marescallos. Et hi epidimetici secundum gloss. in l. ij. C. eo. titu. habent Mẽsores sub se, quos lingua nostra Forrerios appellamus, qui cũm proficiscitur principis exercitus, vel cũm princeps hospitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, mensurant hospitia militibus assignanda. de quibus habetur in rubri. C. de mensoribus. lib. xij.

Et hi Forrerarij metati dicuntur à meatis. i. hospitijs. vt in l. omnes. C. eod. titu. & est propriè metari. i. diuidere castra, vel mutare, vel ponere, secũdũm Hugutio. quia incertas metas castra constituebant & fossis circundabant. l. omnia. C. de episcopis & clericis.

Metator autem est qui locum præparat aduẽtui potestatis, dictus quia castra designat à metiendo secundũ Papiam, vt dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de metatis & epidimeticis. libro xij. vbi dicit, quòd in regno assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad marescallos, quibus generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra, & facere explanari vias, & pontes cõstrui, vt exercitus transeat salubriter & habiliter, id est aptè, constituere custodias: primò pro regis persona, secundò pro toto regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat, & ideo habet aliquam præeminentiam & excellentiam vltra simplices milites, ex quo inter milites est honorandus.

Cauere tamen debet, ne postquam sua manu scripserit super hospitis domus nomen illius militis, cui tali domus est pro hospitio assignata, illud nomẽ postea deleat, aut variet: quia aliàs incideret in falsum, & instar falsi teneretur. l. j. cum sua glo. C. eodem titulo.

Et etiam si alicui assignatum fuerit hospitium & in illo posuit aliquod signum, fortè scutum suum seu nomen, vt solent facere milites, & aliquis illud signum substulerit, quòd tanquam falsarius puniri debet. ita ipse Lucas de Penna in dicta lege prima. & Ioannes surgetes in suo libello (qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur) in prima parte. & aliqua dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in titulo. des iustices, in §. le droict de indire. in gloss. prima. Et de istis marescallis hospitiorum ponit etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero liiij. de testamentis.

VIgesimasecunda cõsideratio. Adhuc vltra simplices milites habemus castrensiarios in iure, qui habent curam castrorũ, id est tentoriorum quæ sunt in castris. sic dicuntur atrienses serui, qui custodiunt atriũ ff. de verbo. signi. l. in lege censoria. vel qui lauant atria, vt notatur ff. de vsufru. l. sed & si quid. §. primo. vel castrensiani qui faciebant tẽtoria, in quibus princeps morabatur in castris. glo. rubricæ. C. de castrensianis. lib. xij. ita dicit Lucas de Penna in rubrica illius tituli.

Isti etiam apud nos dicuntur capitanei, seu castellani, & tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpuratus in l. j. col. xxx. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. de quibus in l. liminarchæ. ff. de seruis fugitiuis. et ibi Budęus. & in l. prima. C. de fundis limitrophis. & ibi Alciatus. libr. xj. & in l. munerum ff. de muneribus & honoribus. Et limitanei dicti qui stabant, limites suos tantum tuentes, & isti solum inuasiones & ingressus hostium per loca eis disposita impediebãt. de quibus memoratur Petrus Cothereau in suo schedulari magistratum ciuilium. titulo, de magistris militũ. vbi etiã ponit de alijs militibus qui dicuntur comitatenses, & præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam, ex quo habent administrationem.

VIgesimatertia consideratio sit de militibus pręsentalibus, qui in comitatu sacro militare deputati erant, & præsentiæ Imperatoriæ obsequiosi erant, vt ad mãdatum principis mitterẽtur, vnde præsentes milites, vel pręsentales seu pręsentuales, erãt Imperatoris diuinæ pręsentię obsequẽtes: qui regulariter stabãt in vrbe Cõstantinopolitana, vbi florentissimũ palatiũ, & Imperatoria sedes erat. et ibi hi milites morabãtur, nisi a principe trãsmitterẽtur. vide text. ĩ l. nemo milites. C. de re militari. li. xij. de quibus præsentalib⁹ scribitur in l. fi. ibi, sed et de pręsentalibus & orientalibus & alijs agminibus segregatos. C. de officio magistri mili. Vnde isti non tãtũ bellis erãt dicati, sed Imperatoriæ maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est dedicatissimi & sacrati milites isti præsentales dicebãtur, vt in l. fi. in principio. C. de re militari. isti li. xij. vbi pręsentiales milites spectabilib⁹ ducib⁹ cõmittebãtur, vt dixi suprà in xj. cõsideratione sextæ partis, vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducentum balistarijs Christianissimi regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistri cum aliquibus præsentialibus militibus mandato principis transmisi essent, ipsi duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt l. fi. in fine. C. de re militari, lib. duodecimo. Sed quantum ad iurisditionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erant iustitiabiles magistri militum: sed milites præsentiales suis ducibus parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, vt in prædicta l. fina. Et de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabant l. si quando. C. de appella. Et isti milites videntur debere præferri alijs simplicibus militibus sub alijs capitaneis ordinarijs militantibus, vt de eis satis amplè Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuilium. titu. de magistris militum.

VIgesimaquarta consideratio. Inter milites sunt aliqui qui habent certa officia seu certas administrationes, ex quibus alijs præsunt. Cum qui præest aliquibus dicitur inter tales habere dignitatem, vt dicit Baldus in c. primo. §. cęteri in fine. quis dicatur dux, marchio, comes. & tales sunt præferendi cæteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et vt dicit Pirrhus in tractatu de militaribus officijs, factus est militiæ gradus, & in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguenda aut cauenda incendia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent comparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pirrhus in pandectis de institoria actione. Circitores sunt qui res venales proponentes vrbem circumeunt, vt de hoc est text. in l. quicunq;. ff. de institoria actione. vbi etam dicit, ꝙ sunt medici qui circũeunt ciuitates curando infirmos. l. si duas. §. primo. ff. de excusa. tuto. de pluribus alijs vide Pirrhum ibi, licet non sint multum in vsu apud nos, nisi de his de quibus hic ante dictum est, vt de metatis, & epidimeticis, & stratoribus.

Si quis verò sit curiosus indagare plures species magistratuum, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterranum in suis commentarijs libro. xix. in capitulo, de magistratibus Græcorum & Romanorum. ex pluribus tamen pauca referre huic rei facientia sufficiat.

Magnus dux classis imperatoriæ, hoc est exercitus præerat, cui magnus drũgarius parebat & admiralus, & protocomes, hoc est qui largitionibus imperatorijs pręerat, ceteriq; classis curatores.

Magnus domesticus post Cæsarem erat spatham ante imperatorem ferebat, quo honore functus est Catacunzenus apud Andronicum iuniorem.

Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum.

Scuterius fert scutum ante imperatorem quocunq; proficiscatur. & præcedit.

Acoluthus verò sequitur imperatorem quocunq; ierit.

Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ, subest autem magno duci.

Magnus stratopedarcha est curator exercitus necessariorum & commeatuum.

Domesticus murorum curam habebat castrorum aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat.

Præfectus vestiarij imperij curat vectigal datiq; & accepti rationes.

Vestiarius imperatorem per mare sequitur, curamq; habet eius instrumenti ac vestium.

Protocomensis in mari præest omnibus curatoribus.

Protostrator qui in absentia magni domestici ferebat spatham imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulę palatinę gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens ducit ad por ram vbi adequitet: idem quoq; cũ descẽdit ordo seruatur.

Comes præterea equitatum pompæ imperatoriæ in itinere disponit, ireq; iubet ordine quo sibi placet. Habet etiam dona regia ephippia, habenas, omneq; equi imperatorij veterem ornatum singulis annis, ꝙ eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur.

Protostrator etiã post exercitum adequitat, ac si quos videt inordinatos ire corrigit, de quibus officiarijs posui s. amplè in vj. & vij. partibus.

Vigesimaquinta consideratio sit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, vt ait F. Patritius in libro de institutiõe reipublicæ, libro ix. c.j. docendi sunt milites exemplo M. Cathonis vt feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tãdem nihil magis cupiant quàm laudem ac gloriam adipisci, quæquidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait: Quod maximum est omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus rebus esse expetendam: laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum discrimen aut periculum detractant, sed gloriæ cupiditate incensi, maxima quæcq; pericula obire non ambigunt. dicam infrà in xxxix. consideratione, vbi dicetur quomodo appetunt laudari milites. Et videndum est in quibus laudari & extolli possunt, quod ex pluribus demonstrabitur.

Vigesimasexta consideratio. Miles etiam laudatur, & honorem consequitur ex cingulo. Cũm in signũ dignitatis à principe cingi debet: hinc cingulum militare dicitur quo cingitur, & gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, id est deauratus, prout probatur ij. Maccab. c. vlti. vbi etiam probatur quid debeat dici quando cingitur miles: quoniam, vt ibi habetur, dici debet. Accipe sanctum gladium, ĩ quo deijcies aduersarios populi mei &c. Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt militiæ priuilegium, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius si vexillum amittatur, in bello nuncq; portabit vexillum, donec aliud recuperauerit.

Aduerte etiam quoniam milites dicũtur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, vt dicit tex. in c. quod quidam. versi. & si fortè. j. q. j. vel aliàs habere debent symbolum, vt cognoscantur ne aufugiant: de quo fit mẽtio per Calepinum in litera S. ante Y. in verbo, symbolũ. Et propriè dicitur apud nos, La liurée, quę datur eis. & aliquando dicitur tessera, vt idem Calepinus in verbo, tessera. & laudantur si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio ꝙ habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoscantur.

Et aduerte ꝙ cingulo militari prouida maiorum institutione gladius insertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quocq; ipsius gladij aliqualiter intelligatur esse collata: & rectè cingulo decoratur ad militiam quisquis accedit, quia eum expeditum esse ad munera reipublicæ officij sui necessitas exigit. Accingi nancq; solet cui gerenda imminẽt, & cui vacatio datur, licet esse discinctũ. Vnde illud in libro regum. Non æquè gloriabitur accinctus & discinctus: quia solicitudo laboris imminentis gloriam, diligentia non amittit, vt ait Policratus libro vj. c. xiij. vbi habetur amplè de cingulo, quem allegat prædicta dicendo Lucas de Penna in l. his quidem. in iij. col. C. qui militare possunt vel non, libro xij.

Et tales milites hodie apud nos habent quandam præeminentiam vltra simplices milites, quia per consuetudines nostras, si efficiãtur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige dummodo in exercitu & in seruitio principis hoc fiat. Et ista militia collata à principe, cõfert dignitatem, ita quòd cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis prę feruntur propter illam militiam. Et prę stant in huiusmodi cinguli collatione sacramẽtum, quòd nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittãt capitaneum sub quo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgò pilarias vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra principem & regni cõmodum, reuelabunt: nuncq; induãt arma cõtra illum principem qui eis cingulum dedit: pluracq; alia iurant & promittunt quæ pro certo non obseruant: & de huiusmodi sacramentis militiæ meminit Vegetius, lib. ij. de re militari. c. v.

Simplex, tamen militia de per se nõ est dignitas, vt dicunt Cy. Bar. Bal. & Sali. in l. j. C. de iuris & facti ignorãtia. Bal. & Ange. in l. filiusfamilias. §. veterani. ff. de procur. Io. de Imo. & Panor. in c. in nostra. de procur. & do. meus Iason in l. fi. C. de testamẽtis. & in l. si quis in cõscribendo. col. j. C. de pactis. vbi plus dicit, ꝙ militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas: quòd licet non sit tutum de iure, vt ante dixi in viij. parte: in xxv. consideratione. tamen apud nos ex communi reputatione milites saltem equestres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegijs nobilium, ita quòd non cottizantur in tallijs & collectis ordinarijs.

Vigesimaseptima consideratio. Milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cũm militia duritia appelletur. Vnde ad pugnãdum fortes sunt fabri & cęteri qui laboribus cõtinuis viuunt. Hi autem qui debiles, parum valent ad corporalem pugnã, quoniã licet in studio sapientiæ & scientiæ molles carne aptos mente dicamus, vt Philosophus dicit in secundo de anima: tamen in armis, est oppositum secundũ Vegetiũ de re militari. Nõ est (inquit) dubitãdum aptiorem armis esse rusticam plebem, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, vmbrã negligẽs, balneorum nescia, delitiarũ ignara, simplici animo, paruo cõtenta, duratis ad omniũ malorum tolerantiam mẽbris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcuncq; onus ferre cõsuetudo est: vt per exempla infra videri poterit. Piscatores autẽ, aucupes & cęteri omnes qui tractare videntur ad muliebria pertinens longè arbitror pellendos à castris: sed fabros, ferrarios, carpẽtarios, aprorũcq; venatores sociare cõuenit militiæ: quoniam, vt ad Lucillũ dicit Seneca, Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transierunt. Ex quo sequi videtur, ꝙ de essentia militiæ non est nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium esse, secundũm Ioã. de Platea in l. j. C. negociatores ne militẽt, lib. xij. Hęc dicit G. Bened. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. nu. xxv. & xxvj. de testamentis.

Mos tamen Gallorum est, ꝙ omnes milites equestres sunt nobiles vtplurimum: quantũ verò ad pedestres pauci sunt mobiles, imo ferè omnes rurales & plebei, dẽptis capitaneis, ex quo cũm carent virtutibus, & sint vitijs decliti, tot & tam nephanda delicta comittunt, ꝙ vix posset enarrari: imo mirãtur omnes quomodo talia possunt adinuenire quæ perpetrantur & cõmittunt à certis annis circa in hoc regno, nec satis in eos possem excandescere, ob quòd iam pluries christianissimus rex noster eos publicari & proclamari fecit in toto suo regno inimicos, hostes, & diffidatos sui regni & reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles & iustitiarios insurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & aliàs morti tradere, prout hostes regni vbi passim reperirentur.

Et ex prędictis constat quomodo capitanei istorum pedestrium debent aduertere ad eligẽdum illos, quos corpore bene complexionatos & robustos viderint, vt suprà dictum est.

Vigesima octaua

VIgesimaoctaua cõsideratio. Etiam, vt dicit Cepola Veronen. in suo tractatu de imperatore militũ eligendo. in verbo, pro imperatore. in versi. potuit etiam esse tertia ratio. Laudãdi sunt milites ex formositate & pulchritudine. Cũ, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus. dicit em̃ Philosophus j. Politicorum. vbi si tãtum fuerint differẽtes corpore, solũq; deorum imagines seu defectuositatis homines dicent dignos seruire alijs: quasi diceret quòd deformes debent alijs seruire. Item dicit Porphyrius quòd Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio. vnde de eo dicitur.

Facies Priami digna est imperio. vnde Virgil.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus Adiuuat.

Et. F. Barbarus in libello quem de re vxoria scripsit, sic ait. Formosos cuncti diligũt, dignos credunt imperio, eis facilius obsequuntur. Imo quandoq; dignitas capitur pro pulchritudine: cùm, vt ait Tullius libr. j. officiorum, Pulchritudinis duo sunt genera, vnum muliebre, quã venustatem appellamus, alterum virile, quã dignitatem dicimus. Et facit quòd presumẽdum est pro formosiore, eo quia, vt dicit Bal. in prima constitutione fforũ. in §. itaq;. in fine secunde col. si sint duo nati simul nec iudicari possit quis esse debeat, iudicandum est pro formosiore. & de pulchritudine satis dictum est ante in v. parte, in xviij. cõsideratione. vbi laudantur reges & principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formositatem, vt de Adone filio Myrrhe, de quo Virgilius Aeglogа x.

Et formosus ouas ad flumina pauit Adonis.

Et Ouidius libro x.

Laudaret faciem liuor, quoq; qualia nanq;
Corpora nudorum pabula pinguntur amorum
Talis erat. Et Propertius libro ij.

Testis qui niueum quondam percussit Adonim
Venantem Idalio vertice durus Aper.
Illis formosum fleuisse paludibus illuc
Diceris effusa tu Venus isse coma.

Et de Auentino. de quo Virgil.

Victoresq; ostentat equos satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Adon.	Alexis.
Astur.	Auentinus.
Atys.	Achillas.
Anthinous bithynicus.	
Acanthus.	Alcibiades.
Amaracus.	Asterius.
Augustus.	Alfus.
Amphimedon.	Bellorophon.
Bathyllus	Castor.
Pollux.	Cyllarus.
Cestus,	Daphnis.
Diadumenus.	Democles.
Demetrius.	Euryalus.
Endymion.	Ephestio.
Filius maximini.	Galetes.
Ganymedes.	Pelops.
Artaxerces.	Cyrus.
Troilus.	Patroclus.
Gyges.	Hippolytus.
Hylas.	Hyas.
Hyppoclides.	Iulus.
Iuuencius.	Iason.
Ioseph. Lausus.	Lygdus.
Magnes.	Museus.
Ligurinus.	Marathus.
Magnes Sinyrneus.	Narcissus.
Nisus.	Nireus.
Nearchus.	Pyramus.
Paris.	Phaon.
Phedrus.	Parthenopeus.
Roscius.	Idas.
Hymen.	Serranus.
Spurina.	Scipio cognomento.
Turnus.	Demetrius.

Tibullus poëta elegiographus.

Xerces qui in exercitu habuit lxviij. myriades: que rõ habet bis & quinquagies centũ octoginta tria milia hominum. Herodotus tamẽ scribit in tanto mortaliũ numero neminẽ fuisse pulchriorẽ rege ipso, aut proceriore statura, vt refert Textor in sua officina, vbi etiã quæ fuerunt mulieres pulchræ: & suprà dixi de illis in secunda parte.

Fuerunt et temporibus nostris principes formositate mira decorati.

Philibertus Sabaudus.
Philippus Austriacus.
Henricus Anglus.
Franciscus Francus rex noster, qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens oẽs homines totius regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quã placabilitate: & quod magis est fortitudine, vt infrà dicetur.

Subtilissimus ille & acutissimus Papinianus iurecõsultus laudatus fuit de pulchritudine, vt est text. in proœmio fforũ. in §. & hos tres libros & c. ibi: vobis aũt ipse pulcherrimus Papianianus. & ibi Albericus.

VIgesimanona consideratio. Miles laudatur si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius. Nam (vt plurimum si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander magnus in bello valentissimus, vt dicit G. Bened. in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, quæ ex eo filium suscipiẽs. de testamentis) effigiẽ habeat, ferox vt plurimũ et audax erit in bello: quia Audaces (vt li. x. Aeneid. Virg. habetur.) Fortuna iuuat, timidosq; repellit. Quoniã, vt dicitur in libro principiorum, Anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus, q̃ masculi habentes effigiem mulieris sunt communiter quasi fœmina mollis, ocij & delitiarũ amatores, quæ multũ cõtrariãtur militiæ, quæ oĩa mala sustinere habet pro alijs & republica vsq; ad mortem inclusiuè, & ita iurant milites. instit. de testa. milit. super rubric. & in l. fi. ff. ex quibus causis maiores in integrum restituuntur.

Timere enim non debet miles hostes quantumcunq; superbos nec eos fugere, vel ab eis accedi permittere, sed in faciem eorum occurrere: & qui contrarium apud Romanos faciebant, ignominiosè puniebantur, vt de Lucio Minutio consule libro secundo, titulo de disciplina militari refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strennuum, promptum ad omnes labores absq; timore mortis. iuxta illud Senecæ ad Lucillum. Generosos animos: labor nutrit, nec est viri timere sudorem. Quinimo dicit Philosophus iij. Ethicorum. Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. textus in l. milites. C. de re militari, libro duodecimo. vt infra amplè, vt laboribus subesse non

timeāt.l.j.ff.de militari testamēto. Cū ars tritos, vsus prō ptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habent contrarium plusq̃ ociū: de quo valerius vbi suprà. Hæc G. Benedicti in d.repetitio. c. Raynutius. in verbo, testamentum.j.nu.xxvij.de testamentis.

Rigesima consideratio. Milites etiā laudantur ex latitudīe pectoris, & ex lōgitudine brachiorum, & ex pluribus alijs quę dicit Vegetius de re milita.li.j.c.vj.vbi dicit. Sit ergo adolescēs Martio operi deputandus vigilātibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valētibus digitis, lōgioribus brachijs, vētre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distētis, sed neruorū duritia collectis. Cūm hęc in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes esse q̃ grandes. iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinij.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus. Scribit Homerus Tideum paruo fuisse corpore decoratū, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Priapeis a poëta decenter scriptum est.

Vtilior Tideus, qui si quid credit Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippus Lecedęmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Sillio.

Exiguis vigor admirabile membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius lib.j.scribit corporaturā boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Prętcrea in amplitudine & latitudine plusq̃ in longitudine sapientia cōsistit, secūdū Petrū de Bellapertica, quod summē displicuit Cyno qui vltra modū longus erat, vt dicit Bart.in l.j.ff. de iurisd.om.iud.nec sunt cōmuniter audaces, nec valētes velut cor multū distās à cerebro habētes. Hęc ipse Benedicti in loco s̄.allega.

Rigesimaprima consideratio. Milites laudantur & in sobrietate: qm̄ miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus nō multum curet nec de lecto. Non em̄ assuesci debet sensualib⁹ delitijs: qm̄, vt ait Facet⁹ poëta,

Nil valet in bello qui delitiose viuit,
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam, quia miles dicitur à malo, quod sustinere debet pro republica.l.j.§.miles autē.ff.de testa. militis.vbi miles dicitur à militia.i.duritia quā sustinet. Ideo cū in expeditione degūt, tradi eis debet panis bucellatus ad comedendū per biduū.i.panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & pōderosos humores attrahit & bibit, quos cūm superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis sunt milites agiliores ad pugnādū, & pręseruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionē facilē gignunt. Et tertia die panis integer nō bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc est textus in l.j.C.de erogatione militaris annonæ, lib.xij.vbi hæc omnia amplē declarat Lucas de Pēna, quare ista fiant. Etiam G.Benedi.in sua repet.c.Raynutius.in verbo, testamentum.j.numero xxx.extra de testamen.

Rigesimasecunda cōsideratio. Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendijs contentabantur, de quibus viuere debent, & non super ęgros, vt habetur Lucæ iij. Nec debent subditos regis ad eis prębendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum est cuilibet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria autoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuasores. Capitaneo qui eos delegauit, temporali exillo, puniendo, quia militibus transeuntibus solum permittitur hospitari in domibus, & nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus, etiam sponte offerentibus recipere, nō soluto valore.l.cœnaticorū.C.de erogatiōe militaris annonæ, & l.deuotū.C.de metatis & epydimeticis, lib.xij.vbi Io.de Platea dicit æqualitatē debere esse in eo qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite vltra hospitalitatē. facit tex.i l.vnica. & quæ ibi dicit Io. de Platea.C.de salgamo hospitibus nō præstādo, eo.lib. xij. Nec possunt milites tempore pacis faciendo mōstras personarum suarū, equorum, armorū, & cæterorum militibus stipēdiarijs necessariorū, viuere de bonis rusticorū, & aliorum subditorum, nec cōuocari in magna multitudine l.fi.§.erit autē.C.de re militari, li.xij.ne grauēt subditos. O deus cūm videamus hodie modum eorū viuēdi esse omnino in contariū, ita quòd excruciāt pauperes rusticolas quotidie, & tēpore pacis, & alio modo viuēdo super populo, quid fiet de anima eorū? vnde nō debet dici quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bal.in c.cū causam. extra de testibus. & in authē.ad hoc. colla.viij.C.de vsuris.) sed quo ibit anima armigeri seu militis qui non contentantur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitū rapiunt quicquid possunt more prędatorum, & vt plurimum eos verberant & cogunt soluere, & dare certā summam, vt a domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quę magis cupit arma q̃ leges.l.fi.i prin. C.de iure deliberandi. vnde refert Valerius lib.iij.de fiducia sui. Scipionem Aphricanum in cōcione publica dixisse, quòd cūm totā Aphricā Romanæ ditioni subiecesset, non tamē aliud ex ea quod suū diceretur præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquēs. Nō (inquit) me Punicę, nō fratrē meū Asiaticæ gazę auarum reddiderunt, sed vterq̃ nostrū inuidia magis q̃ pecunia locupletior est. Quā Scipionis accusati constantem defensionē Romanus vniuersus senatus cōprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idē li.iiij.de Valerio Publicola post Tarquiniū eiectum primo cōsule, dicit q̃ post tres cōsulatus acceptissimē peractos tantæ paupertatis fuit, q̃ patrimoniū eius ad expensam exequiarum suarū defecit. Ex quo patet quid viuus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit.

Fabricius quoq̃ pluries consul & imperator Romanus (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit.

Marcus etiā Curius contra Samnites bellum gerens, legatis eorum se in scāno assidentem, & in catino ligneo cœnantem, spectamentum præbuit. Cūq̃ magnum auri pondus ei post attulissent, risit dicens: Referte & dicite Samnitibus Marcum Curium magis locupletibus imperare, q̃ ipsum locupletem fieri: & mementote me nō acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.

Attilius verò ab aratro ad imperium Romanum vocatus, postq̃ rempublicam stabiliuit, & ingentes hostiū vires confregit, multosq̃ triumphos consecutus deposito imperiali sceptro ad aratrū redire non erubuit. Textus

tamen

tamen in d.l.fi.in princi.C.de re militari.vocat eos ditissimos.& contra istos imperatores seu duces belli, de quibus hic ante qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea quę dicit Cepola in suo tractatu de imperatore militum eligēdo.in verbo, diuitijs.vbi imparator seu dux exercitus & militum plurimum commendatur in diuitijs: quod probat duodecim rationibus, & ibi scribit xxxj.priuilegia diuitiarum, quę sunt multum laudanda: quæ ibi videre poteris: & satis declarantur per Albericum in l.si quis ad declinandam.C.de episcopis & clericis.

Phocion Atheniensis vir non minus virtute quàm rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cùm ditissimus esse potuisset ob frequētes ei delatos honores. Huic cùm legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerent, hortarenturque vt ea acciperet: quis enim facilè ijs careret, liberis tamen eius essent necessaria, quibus difficilè foret in summa paupertate ad paternam gloriā peruenire. Si mei (inquit) similes erunt, idem hic agellus alet illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.

Trigesimatertia consideratio. Laudantur milites in castitate, quoniam casti esse debēt: inde stationes militum dicūtur castra, à castrando quasi castrata, vel casta, quia ibi castrari debet libido, & castè ibi viuebāt milites antiqui cōsiderantes castitatē secum habere fortitudinē annexam, quam seruarunt semper vt pupillam oculi. Iuxta illud poëticum in Georgicis.

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus in milite Mariano. Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. Deutero xxiij. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. & infra. Dominus deus tuus ambulat in medio castrorū, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea imperator amatorem castitatis se dicit in authenti.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.collatio.vj. Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius libro ij.titulo, de militari disciplina. quòd contra Numantinos imperator missus eo momēto quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacuefactus exercitus (qui paulò ante metu mortis deformi se fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute aciē illā fortē & animosam Numantiā superauit, & incēdijs exustam, ruinisque prostratam Numātiā solo æquauit.

Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis, intactam & dotatam restituit. Hæc G.Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius.in verbo, testamētum.primo.numero xxxvij. de testamentis.extra.de laude verò castitatis dictum est in secunda parte, in xij.consideratione. Idcirco non est mirādum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cùm in eis nulla sit castitas, imo si fiat exercitus viginti mille hominum, tertia pars illius erit scortorum & meretricum quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros. Maximè per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat: quod cōtingit culpa capitaneorum, & ducum exercituū, qui talia pati non deberent: ideo facilius & frequentius Thaydis castra quàm Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna in l.vnica.C.de castrensi omnium palatinorum peculio.col.v.in principio.lib.xij.

Trigesimaquarta consideratio. Milites multum & summè laudantur ex obediētia: quoniam, vt ait tex. in ca.summa xxiiij.q.prima.summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est, obtemperare. ita dicit Bartho.Cepola in tractatu suo de imperatore eligendo. in verbo, diuitijs.versicu.x.diuites &c. Imo præcepto ducis omnino parendum. c.quid culpatur, in fine.cum c.sequē.ibi, igitur quod Cæsar præcipit ferēdum est, quod imperator tolerandum est. eadem causa & quæstione. Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperij gloria parta est, dicit Lucas de Penna in lege tam collatores.col.iij.C.de re militari, libro xij.& iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiam si rem prosperè gesserit, capite puniendus est.l.iij.§.in bello.ff.de re militari.historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium in libro de disciplina militari descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filiū proprium licet victorem occidi fecit ob violatam disciplinam militarem.& de Papyrio dictatore qui Fabium Rutilium magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quàm prosperè pugnauerat, virgis iussit cędi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, eumque profugientem Romam prosecutus est: nec ibi quidem remissio prius supplicij metu, quàm ad genua eius & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non in tantum est exercenda, vt animum militum ab imperatore exercitus auertat, quia tempore belli rigor non debet omnino seruari.c.fin.de transactio.& c.sciendum.xxix.distinctio.secundūm Ioan.Fabri in prooemio institu.super verbo, gubernari.vbi etiam dicit, quòd tempore belli iura non seruantur de facto, licet sanctius esset quòd iustitia illo tempore fieret, quàm alio: quia, vt dicit Cicero primo Officiorum: Nullum est tempus quod iustitia vacare debeat.

Trigesimaquinta consideratio. Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, vt habetur in lege vnica.C.de castrensi omnium palatinorum peculio, libro xij.ibi: qui pręsto sunt super actibus quos intentos & eruditos studijs itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet: & probatur in l.j.ff. de decretis ab ordine faciendis.ibi: & peritia artis.& Ioā. de Platea in lege j.C.de conditis in horreis publicis, libro x. Et hoc est, quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur. l.ij.§.Seruius autē Sulpitius. ff.de origine iuris. Vnde dicit Vegetius libro j.cap.j.de re militari. Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciā, nemo facere metuit quod se bene didicisse cōfidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cędem. Ideoque xxiiij.c.secundi libri scribit. Cuius manibus est seruanda respublica, studiosius

oportet scientiam dimicandi, vsumq́ reipublicæ iugis exercitijs custodire. Et dicit idem Vegetius capit. xiij. secundi libri. in pugna vsum prodesse amplius q̃ vires. Nam si doctrina armorũ cesset, nihil paganus distat à milite: quę quidem scientia necessariò requiritur in duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut alijs habentibus ad ministrationem seu autoritatem in exercitu, vt amplè demonstrat Cepola in trac. de imperatore eligẽdo. in verbo, scientiã. vbi ait, q̃ hęc scientia militaris per armorum exercitationẽ acquiritur: vt est casus in l. in nomine domini. versi. hæc autem. ibi: iubemus vt semper milites ad exercitationẽ armorum teneant. C. de officio præfecti prętorio Africæ. & ibi Albericus qui dicit per illum textum, q̃ milites armorum vsu quotidiano ad bella se preæparare debent, allegat l. milites. C. locati. & est casus in l. milites. ij. ibi: vt armorũ quotidiano exercitio ab bella se pręparent. C. de re militari, lib xij. vnde exercitus nomen ab opere exercitij & exercitatione traxit. tex. in l. j. in fine. ff. de militari testamento. Veget. lib. ij. de re militari. c. j. ideo dicit, q̃ omne artificiũ seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. tex. in l. legatis seruis. §. ornatricibus. & ibi glos. in verbo, incrementum. ff. de legatis, tertio. notat glo. in verbo, possit. in c. peruenit. lxxxiiij. di. & dicit Policra. in suo sexto libro, quòd tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, sciẽtia rei militaris, exercitatio, & fides. pro quo facit tex. in §. cũq́. in prooemio institutio. ibi: quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem. & tex. in ij. constitutione C. in principio, dicit arma & leges Romanos omnibus anteponi gẽtibus et nationibꝰ: scientia & dignitate etiã dominari præteritis effecit temporibus: quę quidẽ scientia rei militaris optimè cognoscitur ex experiẽtia, vt per plura ostendit Cepola in loco suprà citato.

Ex quo infero milites expertos plurimum esse laudãdos: quoniam experientia est rerum magistra. c. quàm sit. de electio. in vj. in prin. cum alijs per eundem Cepolã allegatis. & dicit philosophus. Natura potentem, ars facilẽ, vsus promptum reddit artificẽ. & in secunda constitutione C. sed cũm sit iurisperiti, commendantur experientia rerum. & in l. certi. C. de iudicijs. vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bernard. ad fratres de monte dei. Rusticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit: in ocio simul cum corpore mollescit voluntas: facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à ducibus, & tribunis militum docenda est facit tex. in l. officiũ. in princip. ff. de re militari. & in l. vnica. §. j. C. de officio prætoris Africæ. & quæ amplè ponit Lucas de Penna in l. milites. ij. col. ij. C. de re militari, libro xij.

Trigesimasexta consideratio. Milites ex vigilantia laudantur, quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus vigilũ, q̃ tota noctevigilare debet, armatusq́ discurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorum aut negligẽtia incendiũ oriatur. tex. in l. pe. §. pe. ff. de officio pręfecti vigilũ. Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christum in euangelio: vt habetur Matthæi xxiiij. Mar. xiij. & Lucę xij. Vigilate, inquit, & parati estote, quia nescitis qua hora fur veniet. Nam hostes dicũtur fures, quos per dolum & insidias, licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensiũ dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mãdagoris dolosè inebriatos dormiẽtes interemit. Nã, vt ait Hiero. in libro vigiliarum. Vigilãdo timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum scribit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. colũ. xj. libro xj. imo ita in eis laudatur & est necessaria vigilãtia, q̃ si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. tex. in l. qui excubias. & ibi gloss. ff. de re militari. facit l. iij. §. si præsidis, eod. titu.

Trigesimaseptima consideratio. Etiam milites laudãdi sunt ex patientia in aduersitatibus, & belli sudoribus: quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, ac cæteris calamitatibus, quę innumerabiles existunt. l. vnica. §. j. C. de caducis tollendis. Et ad istud comprobandum G. Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, testamentum, primo, numero xxxix. versiculo viij. miles de testamentis, adducit plura dicta & historias antiquorum. Primò enim in testẽ adducit Senecam libro iij. de ira scribẽtem historiam de Timagine historiarum scriptore, qui cũm quædam cõtra Augustum Cęsarem scripsisset, monuit eum Cæsar vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdicit. Adducit pariter Policra. libr. iij. c. xiiij. (qui plura exempla ibi de patientia scribit) de ipso Octauiano Cæsare Augusto, q̃ miræ patiẽtię fuit, & quædam alia de patientia aliquorum, quæ cũm non multum faciant ad propositum aliter non insisto.

De huiusmodi patientia melius faciunt dicta Aeneæ, in primo & ij. Aeneidos, cũm dicat.

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur.

Lætitiam vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et libro iiij. de eo dicitur.

Mens immota manet lachrymæ voluuntur inanes.

Et in primo.

O passi grauiora, dabit deus his quoq́ finem.

Sed, vt dicit Lucas de Penna in l. milites. ij. C. de re militari, libro xij. allegando Tullium in ij. de Tusculanis quæstio. nostri exercitus primũm vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit textus in l. j. in fine. ff. de militari testamento. deinde quis labor, quãtum agminis ferre plusq́ dimidiati mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant quàm humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt. quæquidem ita gerũtur aptè, vt si vsus foret abiectis oneribus expeditis armis, vt mẽbris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, cõcursus, clamor quanti laboris est? Ex hoc ille animo in prælijs paratus ad vulnera adhuc pari animo inexercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum? quantum experti sumus ætas Tyronum plerunq́ melior est, sed ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie afferri sæpè saucios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quamuis leui ictu ploratus turpissimos ędere, at verò ille exercitatus & vetus ob eamq́ rem fortior medicum modo requirens à quo obligetur.

Trigesimaoctaua consideratio. Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis imperator vocat milites

milites fortissimos eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est textus in l. tā collatores. in principio. & duobus alijs locis. C. de re militari. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites. C. de erogatio. militaris annonæ, libro xij. Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono nō perseueratur, & qua omnia roborantur, & moderantur. de qua ait philosophus. ij. Ethicorum. fortitudo tenet mediū inter timores & audacias. & Cicero Rhetoricorum j. Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumq; perpessio. & in Tusculanis quæstio. libro iiij. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summę perpetiendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur subeundis, vel repellendis, vel est scientia rerum formidolosarum, contrariarumq;, aut omnino negligendarum conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur fortitudinem locum habere in arduis, & in grandibus. probatur, cū sit illa de qua dicitur: Tendit ad ardua virtus. hanc si quidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit, imo nec mortem pauebit. Cūm viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura, & effectu fortunam superat. Vnde Valerius. Fortiter, inquit, se i aduersis gerere, quid aliud est, quàm fortunam seuientem in adiutorium sui pudore victam vertere, vt dicit G. Benedicti in loco allegato in præcedenti cōsideratione. qui, vt ait, non sunt optāda pericula, vt fortem quis se ostendat, sed sufficit pericula si contingant valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt egrotare cupiam, tamen si egrotandum fuerit, sufficit vt nihil effœminatē faciam. Nō enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cūm nō possit athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud:

Sanguis fusus humi vires accenso roborat igne.

Tunc enim proiectus animum non proijcit, sed cum magna spe ad pugnam descendit. eaq; virtute mala fortuna vincitur, & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos nulla vi, nulloq; terrore à proposito recedentes & considerare, vt ait Valerius, titulo de constantia. in principio. quòd natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquis ordine ac recta mente complexum confidit, vel iā gestum, si obtrectetur acriter tueatur, vel nondum ęditum si interpelletur sine vlla cunctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarum narrans, prope finem. Catilinam Romanum potētia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse. Nemo, inquit, nisi victor pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma quibus corpus tegitur ab hoste auerteris, ea verò dementia est semper in prēlio, his est maximum periculum qui maximè timent, audacia pro muro habetur. Cūm vos considero milites, & cūm facta vestra æstimo. Magna me spes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus vestra me hortātur. prēterea necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliādum. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsq; tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Romanus contempsit dum speciosum mētis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Machabæus, primo Machab. iij. ibi: Et surrexit Iudas qui vocabatur Machabęus, & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prælijs, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operib⁹ suis, & sicut catulus leonis rugiēs in venatione, & de prælijs inde narrabant omnes gentes.

De Catone maiore refert etiam Valerius libro iij. titulo, de fortitudine. felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familię principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atq; vndiq; hostilibus pedibus circundatum postquam abesse sibi animaduertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum nō periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postera die ad eum supplices pacem petentes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syrię regem missus sua fortitudine, & audacia acsi totus senatus adfuisset, regem terruit. de quo idem Valerius, libro vj. titulo de grauiter dictis aut factis.

Iulius quoq; Cæsar, vt idem Valerius titulo de fortitudine refert. Cūm in Gallijs innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit: eoq; tectus acerrime præliari cœpit. Quo facto, fortitudinem, & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemq; belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla, & historiæ quæ G. Benedicti in dicto loco pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cū illustribus victorijs, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textorem in sua officina, vbi amplissimè.

Addo etiam de Parmenione duce fortissimo bellicoso & strennuo per F. Patritium libro nono de institutione reipublicæ. titulo secundo.

Dicit etiam Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, libro xij. q̄ ad militiā (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, pręparati ad pericula & pręstātis animi, & ibi amplè. vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt plura pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

Trigesimanona consideratio. Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce eorum exercitus, cum de strennuitate laudantur. Titus Liuius, ij. ab vrbe condita, addebātur & laudes, quibus haud minus q̄ præmio gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur. l. j. §. sed vtrum. ff. de seruo corrupto. & c. sunt nonnulli. lxviij. distinctio. vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi, tam mollem habebit, quā non meditatione & ratione corroboret. vt ait Cicero ij. de Tusculanis quæstio. ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. colum. vltima. ibi, quartumdecimum. C. de erogatio. militaris annonæ, libro xij. hinc est quòd, vt videmus, milites attribuunt glorię & honori mori in bello, cum de talibus ibi mortuis dicant eos esse mortuos in lecto honoris. pro quo text. in §. j. in fine. ibi. Hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. institu. de excusatio. tutorum. facit text. in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam. &, vt dixi ante in xxv. cōsideratiōe, nihil timent propter

laudem consequendam.

Quadragesima consideratio. Milites laudantur ex deuotione, quoniam imperator eos etiã vocat deuotissimos. l. tam collatores. C. de re militari. & l. fortissimi. ac deuotissimi milites. C. de erogatione militaris annonæ, libro xij. Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem. de cœlo enim est fortitudo. j. Machabæo. c. iij. & c. xj. Scidit Ionathas vestiměta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. & Exodi xvij. Cùm leuaret manus Moyses & oraret, vincebat Israël. ita tenet Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. ibi: Octauum deuota oratio &c.

Quadragesimaprima consideratio. Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quę licet in quocunq; necessaria sit, maximè tamen militantibus congruit vt sint fideles. in hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur. quia, vt Cicero ait, libro j. de Officijs. fundamentum primum iustitię est fides. & Seneca ad Lucillum, fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonũ, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrumpitur, imo & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercent, & quod promittunt minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quãtum salutis bona fides pręstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipuè, quorum status militaris, quorũq; vocatio est rempublicam defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio de re militari. cap. ij. vbi dicit, q; totius reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones i. milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atq; iuramenta suis principibus facta obseruẽt. Cui assentit Policraticus. libro vj. c. v. dicens, duo esse præcipua in milite, scilicet electio seu delectus, & sacramentũ, vt scilicet fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xlij. ibi, decimò requiritur. de testamentis. & Textor in sua officina. c. fidelissimi. scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad suppliciũ redire, quàm datam Carthaginensibus fidem violare. pro quo facit l. nihil interest. ff. de captiuis. l. conuentionum. ff. de pactis. & in c. noli. ibi, fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quẽ bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur. xxiij. q. j. & ca. innocens. xxij. q. iiij. Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent, cum tantum sit acsi promitterent sub fide, vel iurarent per deum, aut per sacra euangelia, vt dicunt Ang. Ludo. & Alex. & post eos do. meus Iason in l. iij. §. iurari. col. ij. ff. de iureiurando.

Et de commendatione fidei & fidelitatis in milite, vide Cepolam in tractatu de imperatore eligendo. versicu. pro imperatore.

Quadragesimasecunda consideratio. Milites etiam laudantur ex perseuerantia. nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseuerauerit, nunquam reportabit victoriæ triumphum, imo deficiens in vno, factus est omnium reus. c. defleat peccator. de reg. iuris. Nec meretur dici Athleta, qui saltẽ non vicerit. l. j. C. de athletis. libro decimo. Vnde Romani, quia cõtra Carthaginẽses in bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus perseuerantia, quę milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundũ Ciceronem Rheto. primo. perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaq; permãsio. Nam talia continuata vigent: imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem perseueranter cadendo. secundũ Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo,
Sic tu proficias, non vi, sed sæpè studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in oratione ad Cæsarem senem de republica, simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerẽtur in bello, non reputabãt se felices ad finem vsq; non perseuerantes, de quibus Valerius libro secundo de institutis. Mortui enim morbo, vel senio, verè mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentiũ, sed qui in acie principis pro republica ciciderunt, adhuc post per gloriam viuere dicuntur. §. j. institu. de excusationibus tutorum. quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. hinc est, q; milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeũt. vt ante dixi. De Aenea legitur libro secundo Aeneidos, quòd per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes, tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit: imo suos consolando, fortius perseuerauit, vt pulchrè habetur libro primo Aeneidos, vbi ad suos milites.

Reuocate (inquit) animos, mœstumq; timorem
Mittite, & hæc olim forsan meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur.

Lęta vultu simulat, pręmit altum corde dolorem.

Et libro iiij. de eo sic dicitur.

Mens immota manet, lachrymæ voluuntur inanes.

Et Valerius libr. iij. c. cel. de fortitudine. ponit de perseuerantia cuiusdam militis. & libro iij. titu. de fiducia. scribit de perseuerantia vtriusq; Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsq; summos perseuerantiam militarem, libro vij. suorum commentariorum de bello Gallico extollit. Et intantum est laudanda in militibus, q; ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsq; ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G. Benedicti in repetitione c. j. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xlij. de testamentis, quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

Quadragesimatertia consideratio. Milites etiam laudantur ex charitate inter eos. Cùm in militibus debeat esse charitas & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinę, desolabuntur. Imo videtur q; maior debet esse dilectio inter milites, quàm inter parentes. cum, vt facit tex. in l. militem. C. de procuratoribus. Miles admittitur ad comparendum tanq; procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea pactum de succedendo velut mortis ca-

ptandæ

ptandæ inductiuum non valet.l.fi.C.de pactis. Et tamen inter milites valet.l.licet inter priuatos.C.eo.de pactis.eo quia abundantia mutuæ dilectionis facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum:& sicut sunt socij passionum, ita esse debent & consolationum,iuxta dictum Apostoli ad Corinth.j.& cùm socij sint & vnius societatis debent se adinuicem diligere tanquam fratres,cum vt habeatur Prouerb.xviij. Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit quàm frater.facit tex.in l.verum.in princ.ff.pro socio.vbi societas dicitur ius seu species fraternitatis.& ibi gloss.in verbo,fraternitatis.& vt dicit G.Bened.in loco in præceden.consideratione.in fi.allegato.si se non adiuuarent in prælio essent peiores dæmonibus.dęmones enim si se nō diligant,tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio: Sic faciunt milites & armigeri,quoniā si vni fit iniuria,omnibus etiam fit iniuria.Si obsequium & placitum,nec illi nec cæteris.Et ista charitas cōsistit in duobus s.vno modo adiutorium proximi habendo, alio modo veritati adhærendo,vt dicit Lucas de Penna in l.fortissimi.col.j.ibi:quartum.C.de erogatione militaris annonæ. libro xij.

QVadragesimaquarta consideratio. Etiam milites laudantur ex sapientia: quoniam,vt habetur Prouerb.xxiiij.Vir sapiens fortis est,& vir doctus robustus est.& Gregorius in moralibus.Valde fortitudo destituitur,nisi per consilium fulciatur.Et Titus Liuius libro ij.de bello Punico.Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ciues laudent.Omnia audentem contemnet Hannibal,nil temerè agentē metuet.Non enim tantum viribus corporis & lacertis fortitudinis gloria est:sed magis in virtute animi.dicit Ambro.j.de officijs.& Cicero.j.de officijs.parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panormi.in c.ex multa.col.ij. versicu.nota quod pollens consilio.extra de voto.& perierūt gigantes quos dominus non elegit,quia non habuerunt sapientiā. Baruch.iij.Non sic dicitur de filio sensato,propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum.Ecclesia.xlvij.Expedit enim interdum astutia insidijsque pugnare, maximè in bello iusto & contra eos,qui nequeunt apertè deuinci. c.dominus noster.xxiij.q.ij.& ibi plures concordantias.l. j.§.non fuit.ff.de dolo.Vnde Grego.in registro.libro iij. cap.vlti.Terrenus hostis qui munita loca cupit inuadere. pugnandi arte sic vtitur,latenter quidam ponit insidias, & ad vnius loci expugnationem totum ostendit:vt dum ad defensionem loci illius vbi instat periculum conuenitur,loca alia de quibus nulla est suspitio capiantur.& euenit:vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat quod certando non potuit obtinere.Nam dum aliud attenditur,aliud non cauetur.Ita dicit Lucas de Pēna in l.fortissimi.ibi:quintum sapientia.C.de erogatio. militaris annonæ.libro xij.Et quòd in militibus requiratur sapientia,probatur in l.postliminium.§.fi.ff.de captiuis & postliminio reuer.not.Angelus in l.quod constitutum.ff.de militari testamento.& in l.vnica.C.de conditis in publicis horreis.libro x.Et ibi per Ioā.de Platea.facit etiam quod notat Bald.in l.ex diui.C. de locato.in fine. per dicta l.vnicam.Et ad hæc vide Valerium.titulo:de sapienter dictis.qui de Scipione scribendo sic ait.Turpe est viro militari dicere non putaram,ex explorato & excusso consilio quę foro aguntur administrari oportere, arbitrabatur summa ratione.irreuocabilis est enim error,qui violentię martis committitur.Vnde Cicero libro primò de senectute.Non viribus aut velocitate corporis res magnæ geruntur,sed consilio,autoritate,& scientia, dantes enim consilia plus agunt alijs,& philosophi consilia plus valuarunt in bellis quàm principes aliunde.vt idem ait libro j.Officiorum:& salus est vbi consilia multa. Prouer. xj.Vnde Trogus Pompeius.lib.xj.ait. Alexander victoriam obtinuit qui consilio gubernauit exercitum.Ita Cepola in tractatu.de imperatore militum eligendo.in verbo,virtus.vbi apprimè comprobat quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictū Horatij in odis.libro iij.ode.iiij.

Vis consilij expers mole ruit sua.
Vim temperatam dij quoque prouehunt,
In maius ijdem odere vires,
Omne nephas animo mouentes.
Testis mearum centimanus gygas.
Sententiarum notus & integre
Tentator Orion Dianæ
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus.lib.iiij.Argonauticon ita scribit.Sæpe agri potior prudentia dextra.Et habetur Ecclesia.ix.Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine.& paulò post.Melior est sapientia quàm arma bellica.& Sapien.vj.Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens quàm fortis,& melior forti est sapiens vir.& prudens vnum cōsilium multas manus vincit.Vnde apud Homerum.libro.ij.Iliad. Agamenon asserit facile se Troia potiturū, si decem sibi adessent Nestori similes,tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium quàm magnam militū manum.testis est Celius libro antiquarum lec.vj.c.xxxj.

Facit optimè poëtica historia ab ipso Homero Odysseæ viij.descripta,dum ait.Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, quòd furtim cum Marte cōcuberet,nec vires suppeterent,quibus adulterantes deprę henderet,ad artes ingeniumque confugit:lectum suum cathenulis inuisibilibus circumuinxit,quod vbi fecisset,foras abire se simulat:deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars & Venus,vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circum agerent, vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt.Vnde Homerus ibi dicit.

Nonnunquam assequitur tardus celeremque citumque
Sicvti nunc Vulcanus,vt est vestigia tardus
Mauortem cœpit,qui percutissimus vnus
Cunctorum,quicunque tenent supera astra deorum:
Et quanquam est claudus pede,rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet penas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio.Capitur ergo & ab infirmis celer. Aquilamque breui testudo vincit.

Ad hæc accedit alia & vera historia quam recenset Plutarchus in vita Sertorij,& Valerius maximus libro vij.c. iij.& Sextus Iul.Frontinus libro stratagematum vltimo c.fi.de qua etiam meminit Ioā.Andr.in c.j.in verbo,difficile.extra de treuga & pace.quòd cum Sertorius ipse dux strenuus suis copijs ex barbara turba conflatis, rationibus persuadere non posset in re militari plus habere ponderis & momenti consilium quàm vires temerarias; postea quam illi interdum parum feliciter certassent,hoc cōmento vsus est.Conuocata totius exercitus turba, duos

equos prope adduci iubet: alterum macie senioque confractum, alterum vegetum cauda pilosa: atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra valenti & forti pusillum imbecillum & debilem admouet hominem. hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam. iuuenis ediuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtrisque deprehensam, vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hęc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptoque hæc acta fuerant: Videtis (inquit) commilitones, quanto plus possit ingenium quàm vires: cui historię concordat dictum Horatij. libro ij. epistolarum. ad Augustum cum ait.

Vtor promisso, caudæque pilos vt equinæ.
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prima lege.

QVadragesimaquinta consideratio. Etiam milites plus laudantur & inter eos extollũtur felices quàm alij. Vnde Vegetius libro iij. de re militari. in princip. dicit. Rem militarem virtute sola, vel certè felicitate contineri. Et Cepola in tractatu ante allega. in versic. ob felicitatem. amplè commendat felicitatem in militia. maximè in duce exercitus, adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper, quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur in procemio institut. in verbo, felix. Textor verò in sua officina, in c. fortunati & felices. annumerat plures qui fuerunt multum fortunati & felices. Et istud interdũ prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, vt per gloss. in dicto verbo, felix. in procemio ff. orum. vel ex custodia & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas quibus sunt commissi: ita quod vnus angelus deputatus vni est fortior & maior altero, sicut suprà dictum est in iij. parte, in xvj. consideratione. incipien. istorum angelorũ. versicu. tertio protexit. cum sequen. quod quandoque vnus angelus vnius patriæ seu gentis resistit alteri, vt habetur Daniel. x. Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutarchus libro, de Romanorum fortuna. allegatus per Celium lib. antiquarum lectionum. j. cap. xxxj. in fine. vbi dicit Marcum Antonium & Augustum singulari amicitia & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpè lusibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cũ semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita admonuit. Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum, & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoque imperator, bella multa exanclasti, peritia rerum pręstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dęmon reformidat tuus. Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quod ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio. Quis in pugnando consequitur maiorem honorem in duello pro impręsia facto ex multis, vt dicit Paris de Puteo, de re militari & duello. libro x. c. j.

Primò qui cũm maiori virilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporeis vtendo: vt membris mouendo se in armis vt inermem, & agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatiõe, & cũm brachiorum & pedum temperamento, offensas & defensas faciendo vbi & quando oportunitas aderit, fines modestiæ non exeundo, ac arte & artificio belligerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incaute, nec defendendo indefensus, armaque cum mensura mouendo.

Secundò etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu rendum conseruat & tenet.

Tertiò is etiam honoratur, qui proprium vultum nũquam cõuertisset nec retro, nisi oportune cessisset: denique & is qui melius insidias hostis & offensas vitasset, & is qui in faciem percussus & repercussus inuictus permansisset, & qui hosti non cessisset, & is qui se non exanimasset, & is qui se non plicasset, nec manus aut crura ad terrã tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maximè qui sanguinem inimico fecisset se illæso, is etiam qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit Vegetius de re militari, quòd pugnator pedestris debet scire artem dimicandi. & dicit Salomon, quòd in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Vegetius libro j. c. ij. in fine.

QVadragesimaseptima consideratio. Milites & armigeri de consuetudine nõ habẽt soluere collectas, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. j. numero. iiij. C. de indictio. & in l. fi. C. de fundis limitrophis. lib. xj. vbi amplè tractat istam materiam. & ibi dicit, quod milites in acie existentes ab extraordinarijs muneribus excusantur. l. in honoribus. §. angariarum. ff. de vacatio. munerum. vbi dicitur, quod ab angariarum pręstatione & recipiendi hospitis necessitate excusantur. pro quo etiam facit l. vlti. §. pe. ff. de muneribus & honoribus.

Aduerte etiam, quia milites in multis alijs priuilegiantur seu honorantur.

j Quia miles accusatus de crimine non quęstionatur. l. milites. C. de quæstionibus.

ij Quia miles furca non suspenditur. l. iij. §. j. & ibi hoc notat Bar. ff. de re militari.

iij Miles in xx. casibus in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xxij. extra de testamentis. Et vide Bar. in l. neque. §. deportati. ff. de testament. militis. qui alio modo illos ponit. & Bald. in lege milites. C. de testamen. militis.

iiij Contra militantes stantes in bello non currit pręscriptio, vt ait Martinus de Laude in tractatu de milite. articulo ij.

v Militibus datur restitutio. l. fi. C. de restitut. militum. & etiam eorum vxores, titulo de vxoribus militũ. & etiam medici illorum. l. inter eos. §. militum medici. ff. ex quibus causis maiores. & Albericus in l. j. C. de vxoribus militum.

vj Præuentio iurisditionis non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisditionem. gloss. in l. si quis postea que. ff. de iudicijs. Martinus de Laude in dicto tracta. de milite. articulo xxij.

vij Miles non potest cogi esse tutor nisi filiorum cõmilitonis.

militonis.l.sed miles.in prin.& ibi Bar.ff.de excusa.tuto. & idem Bar.in l.propter.§.si in castris.ff.de excusa.tutorum.institu.eodem.§.idem & in milite.

viij Miles præfertur aliis creditoribus etiam anterioribus in re empta ex pecunia sua.glo.in l.ideoq;.ff.qui potiores in pignore habeantur.

ix Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus quas portat, non tamen res quas portat cadunt in commissum. Baldus in lege omnibus. C.de vectigalibus & commissis.

x Miles nõ tenetur nisi quatenus facere potest.l.miles.ff.de re iudicata.

xj Miles excusatur à vera contumacia & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia appellat. Alexand.in lege ij.ff.si quis in ius vocatus non ierit.& Ang. in l.j.ff.de edendo.

xij Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis.Speculator in titu.de teste.§.xj.versicu.tamen fallit.

xiij Miles corporaliter non est puniendus, cũm insigniis militum, sed debet exauctorari, hoc est nudari insigniis militum.lege secunda.§.sed si cum.ff.de his qui notantur infamia.

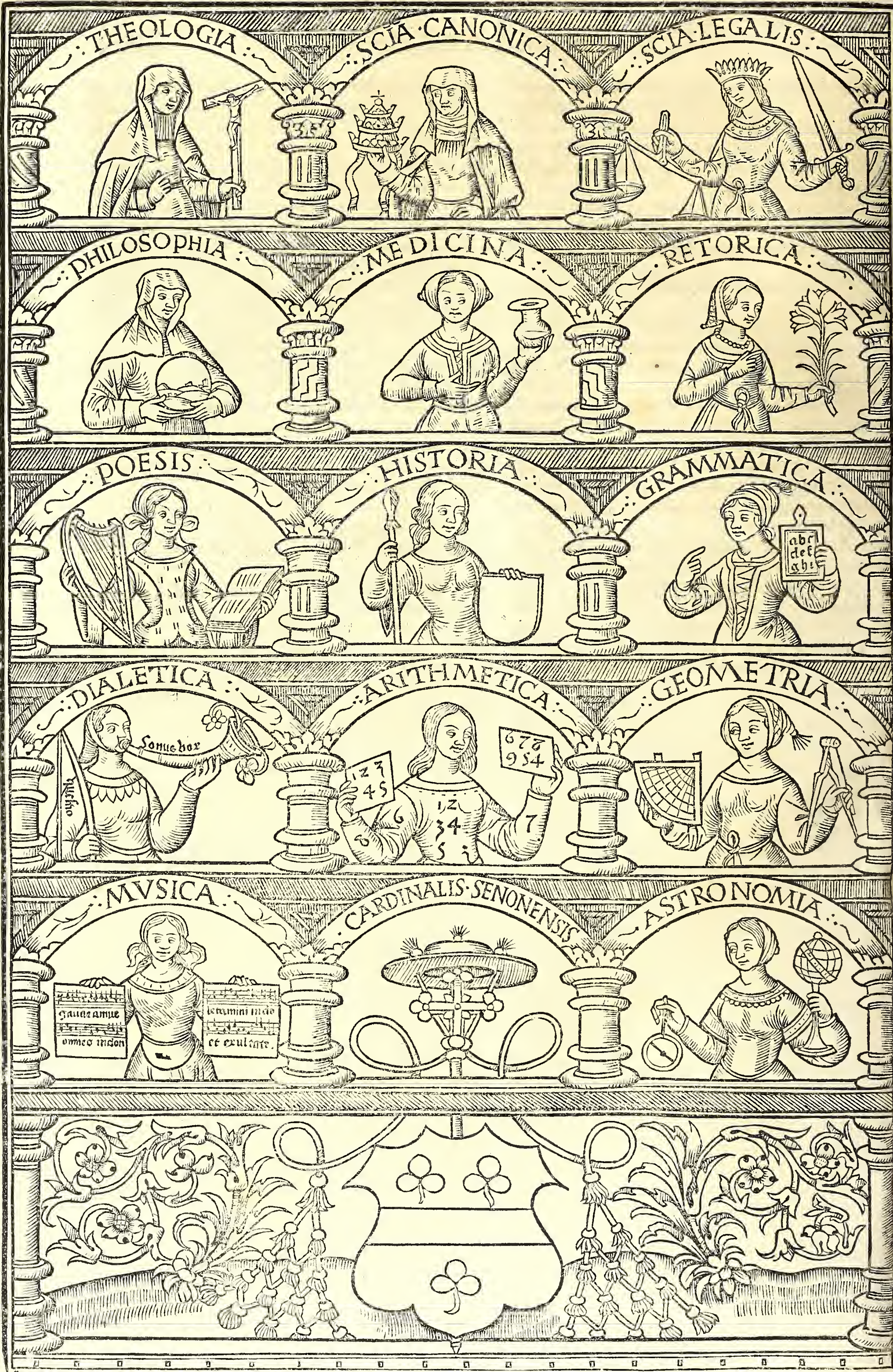
xiiij Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui.Paulus de Castro in l.si pecuniam.ff.si certum petatur.

Alia priuilegia militum ponit Specula.ti.de procuratore.§.j.versicu.item quòd est miles.

QVadragesimaoctaua consideratio. Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio laudandus est. Vnde legitur in historia scholastica, ꝙ Antipater Idumęus pater magni Herodis in quodam seruitio imperatoris fuit multis vulneribus cõfossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud imperatorem, reiectis vestibus totus denudatus dixit. Ego Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera quæ suscepi pro te, loquantur pro me si ego diligo te: & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricũ repręsentatio in corpore saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla autenticam ostendẽs veritatem suæ victoriæ & gloriosę resurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit Augustinus in vlti.de ciuitate dei. In corporibus martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victorię præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit. Videbimus in corporibus martyrum cicatrices quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis ducibus laudari debent.

NONÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

THEOLOGIA
SCIA CANONICA
SCIA LEGALIS
PHILOSOPHIA
MEDICINA
RETORICA
POESIS
HISTORIA
GRAMMATICA
abc
def
ghi
DIALETICA
Sonus vox
ARITHMETICA
1 2 3
4 5
6 7 8
9 5 4
GEOMETRIA
MVSICA
et exultate.
CARDINALIS SENONENSIS
ASTRONOMIA

DECIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, de præeminentia scientiarũ enunciat.

Secta in quinquaginta duabus C nsi derationibus.

Vm,vt suprà vidimus,multa sint quæ faciunt quem dominari,vt ait diuinus Plato,cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimum,naturalem alium, Alium secundũm consuetudinem,quartum secundũm genus,quinum violentum.& vt idem Plato ait lib.iij.de legibus.Septem sunt rationes,quæ ad dignitatem imperandi facere videntur,quæ sunt paternitas,nobilitas,dominatio,potentia,senectus,prudentia,& sors:& de singulis suis locis dicitur,hic tantũ amplè de prudentia,quę ex sapientia & scientia constat,cũm cæteris omnibus anteponi debeat,in hac parte decima dicemus laudem,honorem,& excellentiam scientiarum,describendo,& depromendo,& de ordine præcedendi inter viros literatos.de quibus etiam in sequenti parte proxima dicetur.

HVIVS PARTIS PRIma consideratio materiam introducit ad demonstrandum ꝙ dictũ Aristo.in primo de anima sit verum.s.scientia est de numero bonorum honorabiliũ,& ideo literati & habentes sciẽtias,sunt multum laudandi.Cũ scientia sit plus ꝙ vtiles necessaria.cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit,vbi enim non est scientia,non est bonum.Prouerbio.xi.Et cupiditas discendi,est optima ratio viuendi.l.apud Ilianum.ff.de fideicommissarijs libertatibus. Hæc enim caritate suffulta callem virtutum aperit,& viam vitiorum præcludit.hæc enim,vt dicit August.libro xij.de trinitate.c.xiiij.nec virtutes ipsę,quibus rectè viuitur haberi possunt,per quas,hæc vita misera sic gubernetur,vt ad illam,quæ vere beata est,perueniatur æternam.rursus qui hic pollent,deum hic,saltem per speculum & enigma,& alibi facie ad faciem limpidius cognoscent.hinc habetur Danielis xij.qui docti fuerint,fulgebunt quasi splendor firmamenti,& qui ad iustitiam erudiunt multos,quasi stellæ in pperpetuas ęternitates.

SEcund.consideratio. Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bust.secunda parte sui Rosarij,sermo.xxix.in litera D.E.& F.iiij.rationibus.

Prima scilicet ratione perfectionis:quoniam,vt ait philosophus.ij.Metha.humana natura est multipliciter ancilla,et multis angustijs oppressa,& ideo inuenta est ars siue scientia,vt suppleat defectum naturæ.vj. Politicorum quæ ars siue scientia,est habitus quidam cum ratione factiuus vbi habetur.vj.Ethicorum .& ideo imitatur naturam inꝗtum potest.l.adoptio.§.minorem natu.propterea diffinitur natura à Philosopho in ij. Phisicorũ,quòd est principium motus & quietis eius in quo est primò & per se,& non per accidens.q.d.vt perfectè quiescat natura mouetur ad artem seu scientiam:& ideo Seneca dicit ad Lucillum scribens.dociles nos natura ędidit.& Hierony.in prologo bibliæ comparat naturale ingenium molli ceræ,quę indiget artifice informante.& Tullius in tuscula.quęstio.libro ij.Sicut ager ꝗtuncunq; fertilis absq; cultura fructuosus esse non potest,ita animus sine doctrina & disciplina.& Ouidius in quinto de tristibus,inquit.

Fertilis assiduo si non renouetur aratro
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia aĩa cũ corpus intrat,est tãꝗ tabula rasa cui innata est omnium rerum ignorantia,per scientiã tamen perfectibilis,vt habetur iij.de anima.& intellectus est in potẽtia ad omnia,& non reducitur ad actum eorum nisi per scientiam.ij.de anima.

Quæquidem scientia est perfectio animæ,vt ibi dicit cõmentator Auerrois,& omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem.v. Metha.& ij. Phisico.ideo quilibet affectat sciẽtiam. Nam,vt multi philosophi dixerunt,anima est posita in corpore,vt scientijs perficiatur.ita etiam tenet magister sententiarum in ij.distinctione.

TErtia consideratio. Scientia etiam dicitur necessaria ratione illustrationis, ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis,necessaria est illustratio,seu illuminatio quædam:& hoc est propter pericula multa & dęmonum insidias,& in figurã huius deus educens popolũ de Aegypto pręcedebat eũ in nocte in colũna ignis.Exo.xiij.Hęc autem illustratio est scientia contra tenebrositatẽ ignorãtiæ,quæ est mater cũctorũ errorũ.xxxviij.dist.c.j.

Sed facit pro hac ratione & melius ad propositum,ꝙ scientia illustrat,seu illustriorem reddit hominem,potius esset ꝗ militia:quoniam,vt ait Ouid.ix.Metamor.Vlixes cõtra Herculẽ militiæ gloriã obtinuit,cũm sapiens esset.

Vnde Apuleius li.de deo Socratis.Si laudas,inquit,virum,quia diues,hoc fortunæ debetur.si quia fortis,ęgritudine debilitatur seu fatigabitur:si quia nobilis,nõ ipsum sed parentes eius laudas,& si quia pulcher,pulchritudo in senectute abiet:sed si laudas virum,quia sapiens & quantumlibet bonis moribus ornatus,tunc ipsum virum laudas.hæc dicit Iacobus magnus in suo sophologio Sapientiæ lib.j.c.j.

Vel esset,dic,ꝙ per scientiam totus mundus illuminatur,vt est tex.in authẽ.habita.C.ne filius pro patre.imo si ne illa mũdus regi non potest.vnde ecclesia vniuersalis indiget viris literatis.c.cum ex eo.§.j.de electio.in.vj.c.fin.de magistris.extra,& nõ asinis ferratis secundũ Io.Monachi in ca.super eo.de hæreticis in vj.

QVarta consideratio.Sciẽtia dicitur necessaria ratione appetitionis.deus enim nõ dedisset homini naturalem appetitũ nisi esset reducẽdus ad actũ:qm ipse dñs & natura nihil agũt frustra,secundũ Arist.j.de cęlo & mũdo.& iij.de anima.& j.phisico.&,vt ait philosophus j.metheo.omnes homines naturaliter scire desiderãt.quod etiã dicit Tullius in j Tuscul.quæstio.& Lactan.in j.diuinarum institu. Et ideo dicebat iurisconsultus Iulianus in dicta lege,apud Iulianum . ff. de fideicommissis

liberta.& est gl.in c.nisi cũ pridẽ.in verbo plerunq;.extra de renuntiatio.c.si habes.xxiij.q.iij.& glo.in c.de cõstãti nopolitana.xxij.dis.Si pedem in foueam haberem,adhuc addiscere quidem vellem.& ratio huius est,quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem,in qua etiam delectantur vt aues ad volandum, pisces ad natandum,& calidum ad calefaciendum &c.sed propria hominis operatio est intelligere.vt ait Aristo.in iij.de anima.& j.Ethi.& Tullius in j.de Officijs.& Quintilianus in primo de Oratoria institutio.& in hoc differt ab alijs animalibus.sine scientia enim homo appellatur animal brutum,dicente Dauid,psalmo xlviij. Homo cũ in honore esset non intellexit.i.intelligere neglexit,cõparatatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. & idẽ psalmo xxxj.Nolite fieri sicut equus & mulus quibus nõ est intellectus.&Aug.ad Hæreticos ait.quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus non equus vel mulus,quibus non est iutellectus.vnde interrogatus Solon Atheniensis quid esset diues sine literis, respondit. Ouis aureo vellere.& Diogenes videns diuitem literarum ignarum sedentem super lapidem dicit.Lapis super lapidẽ sedet.Quidã aurem alius philosophus dixisse fertur,ꝙ tantum distant docti ab indoctis:quantũ homines à bestijs.& Diogenes cùm ascendisset in locum eminentem,& clamasset venite homines,multis de turba irruentibus dixit.Non enim homines estis,qui non datis operam scientię.Sicut enim anima informat corpus,ita scientia intellectũ,& ideo intellectus hominis sine sciẽtia dici potest sine forma.hinc etiã dicit Cicero in li. Officio. ꝙ multi sunt homines nomine,pauci re.ad denotandum, ꝙ prorsus ignari nõ merentur appellari homines: sed potius imagines hominum.sicut in simili dicit tex.in.c.multi.xl.dist.Panor.in.c.prudentiam.in prin.de offi.delegat.

Hæc autem scientia studiosè quærenda est,vt honoris nomen adipisci possit,quod obtinuerunt hi qui sapientiã dilexerunt,vt fuerunt Theodosius,Abraham,Dauid,Salomon,Alexander,& plures alij enumerati in Sophologio sapiẽtiæ.c.j.& ij.qui omnes magnũ appetitum sciẽdi habuerunt.De hoc appetitu sciendi loquitur Hiero.in prologo Bibliæ dicendo.legimus in Hystorijs veteribus quosdam lustrasse prouincias,transijsse montes, & nouos adijsse populos,vt eos quos ex libris nouerant, palam coramq; viderent. Et ibi loquitur de Pithagora & Platone,&de Apollonio magno philosopho,ac de alijs multis,qui prædicta fecerunt discendi causa, licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem,qui causa discendi,ferè totam Europam, & Asiam transfretauit,& partem Africæ etiam transcurrit, vt viros doctos & perfectissimos literis grecis,latinis,hebraicis,& chaldæis,inueniret.

Non video prætereundum do.& præceptorem meũ doctissimum do.Iasonem Maynum, qui,vt perfectam scientiam haberet,& ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris,nunquã vxorari voluit:memor doctrinæ Ciceronis,ꝙ vxori,& doctrinę difficile vacare esset.

De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius in principio primi diuinarum institutionum dicens. Magno & excellenti ingenio viri cùm se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi contemptis omnibus publicis,& priuatis actionibus,ad acquirendæ veritatis studium se contulerunt:existimantes multò esse præclarius humanarum diuinarumq; rerum inuestigare,ac scire rationem,ꝙ struẽdis opibus aut cumulandis honoribus inhærere.hæc Lactantius vbi .s.

Hinc etiam inter viros literarum & literatorum amatores enumerat multos Textor Niuernen.in sua officina. c.alij,qui literarum & literatorum fuerunt amantissimi. quos multum laudat & honore maximo extollit,vt fuerunt Anaxagoras,Democritus,Ciprianus,Scipio & plures alij.numero xlv.quos ibi enumerat Textor.& in ca. præcedenti ponit viros doctos habitos in magno prętio & honore vsq; ad numerum lxvij.quos statim ponam.

Non erant inter alios omittendi Nicolaus Rolin cancellarius Burgundiæ,tempore Philippi ducis Burgundiæ,Guido de Rupeforti Cancellarius Francie, Ioannes Anthonius de sancto Georgio,qui fuit præpositus Mediolanen.& propter eius eminentem scientiam effectus cardinalis Alexandrinus. Adrianus de traiecto qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus nec cognitus) à cardinalibus fuit tamen electus in summum pontificem in ciuitate Romana, licet esset tunc in Hispania.

Prætereundus ne sit ille vir doctissimus domi. Claudius de Seysello dictus de aquis(q licet nothus)propter eius laudatam scientiam tam apud reges Franciæ clarui, maximè apud Ludouicum xij.ꝙ eius consiliarius secretus habebatur:& tandem effectus episcopus Marsilien.& archiepiscopus Taurinen.

Nonne Guillelmus Budæus ille apud omnes latinos notissimus,& famatissimus ob eius præclaram sentiam ad maximã dignitatẽ referendariorũ (qui dicti sunt hodie magistri supplicationũ seu requestarũ ordinariꝰ domus aut Hospitij regalis) elatus & promotus fuet.

Quid de illustri viro domino Anthonio de prat inter cunctos excellentissimo,qui etiam ob inenarrabilem eius scientiam,dignitatem præfecturę prętorio, hc est cancellariatus regni Frãciæ cum omnimoda administratione & gubernatione regni assecutus est.

De huiusmodi autem appetitu,de quo iam supra dictum est,vt compleri possit:oportet discere cupiẽtẽ intento esse animo ad studium,vt inquit Tullius in Tuscu. quæstio.libro iij.& ideo Ecclesiastes vj.c.dicitu.Si inclinaueris tuam excipies doctrinam,& si dilexeris audire,sapiens eris.imo etiam habetur Prouerbio.j.in princi. ꝙ audiens sapiens sapientior erit.

QVinta consideratio. Scientia dicitur necearia ratione fructificationis:quoniam,vt dicit Ernardinus de Bustis in loco.s.allega.innumerę enim sunt scientiæ vtilitatis.facit enim scientia homiem honestum & virtuosum.ex quo dicitur apud Tullium primo Officiorum.primus honestatis locus qui in vercognitione consistit, maximè attingit naturam humanam.item (vt dicit) est bonũ quod nobis auferri nõ põ:sed homi nẽ sequitur quocunq; perrexerit, dicẽte Boë.in j.de cõsola.

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde,vt refert Valerius maximus,& Tulius in paradoxis,libro.j.Bias philosophus qui fuit vnu ex septem sapientibus Græciæ,cũ capta ab hostibus patria alij cõpatriotę eius fugiẽtes pręciosa quę habebant aportarẽt,& ipsum ad similiter faciendum inuitarẽt,ille ridit.oĩa mea mecum

mecum porto. Nihil enim suũ reputabat, nisi scientias & virtutes. & ideo Seneca ad Lucillum scribit. Lauda hominem in eo quod ab eo nunq̃ eripi potest, & quod est propriũ hominis inq̃tum homo, hoc autẽ est animus et ratio perfecta. & vt ait Macrobius Saturnalium lib. vij. existima disciplinas multas multis esse pecunijs pręstantiores: istę quidem cito desinunt, illę verò per totum tempus permanent, scientia enim sola possessionum immortalis.

Scientia quoq; est illa per quã deo assimilamur. Gen. iij. eritis sicut dij scientes bonum & malum. & Tullius in primo de natura deorum, inquit. Nihil est per quod magis dijs immortalibus assimilemur, q̃ per ipm scire: ideo Salomon optimè pręposuit illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem pręciosum, & aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanq̃ lutum æstimabitur argentum in conspectu eius.

Propter aũt ipsam suã scientiam à deo amamur. vnde philosophus x. Ethicorũ dicit, q deus valde curat de his qui diligũt intellectũ, tanq̃ de suis amicis, & ideo ibi dicit, quòd per scire & intelligere homo cõiungitur deo & substantijs separatis. & ideo non est mirum, si omnes scire affectant: vnunquodq; enim naturaliter desiderat cõiungi suo principio, dicẽte Maximiano poëta. Ortus cũcta suos repetunt. & Boetius lib. iiij. de consolatione.

Repetuntq; suos singula cursus
Reddituq; suo singula gaudent.
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini iunxerit ortum.

SExta cõsideratio. Scientia laudatur propter eius vtilitatem, cũm sciẽtia sit vtilissima. dixi s. in principio. & vt dicit Augusti. in lib. Enchirid. & magister Sentẽ. in ij. dist. fecit deus rationalẽ creaturam, vt summum bonũ intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. & ideo cũm omnia desiderent ad finem suum pertingere. ij. & viij. Phisico. nõ est mirandum si ab omnibus appetatur.

Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos. l. prouidendum. C. de postul. vnde stoici dicebant omnes sapientes & doctos liberos esse. & Tullius in paradoxis, inquit: Nullus vir doctus, seruus aut ignobilis esse potest, nisi fortè volutabro vitiorum fuerit infectus. & vt dixi s. in prin. Ari. in lib. j. de anima, ponit sciẽtiam esse de numero bonorum honorabilium. & in primo Politicorum idem philosophus inquit, q homines ratione & intellectu vigentes, sunt domini & rectores aliorũ. & ideo in primo de officijs inquit Tullius: Omnes trahimur & ducimur, cognitionis sciẽtiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus. dixi alibi in pluribus locis.

Refert etiam Aulus Gellius, q dum Aristoteles Alexãdri magni pręceptor libros de phisico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem. Egre feto, q, ea quę à te hausi & didisci in publicum profitearis: ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, q̃tũ literis & doctrina præstare. hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu alijs cedere velint, sed vnusquisq;, & si non existẽtia, sed etiã in apparẽtia alios excellere satagit, atq; alijs doctior apparere. vnde Marcial. ait.

Diuitias & opes frequens donabit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem Sapiæ vij. de sapientia inquit: Proposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pręciosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanq̃ lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. & etiam Prouer. j. ait: doctrinam magis q̃ aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur huic nõn valent comparari. propter quod inquit Tullius in ij. de Officijs. Optima hęreditas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præstantior dignitas virtutis. Cũm ergo omnia bonum appetunt, vt philosophus j. Ethicorum. j. Rhero. iij. Thopi. & iiij. Metaphi. ideo cũ scientia sit tam bona & vtilis, ab omnibus desideratur, cũm secundũm philosõ. j. Metaphi. omnes hoĩes naturaliter scire desiderãt. & vt inquit beatus Tho. ij. ij. q. clxxxviij. articu. v. Studia literarum dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diuina, illuminando intellectum, & offerunt ea quæ possunt nos impedire à statu salutis fugando errores, & etiam cõferunt ad euitandam carnis lasciuiam. vnde Hiero. ad Rusticũ ait: Nunq̃ de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis: prosunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atq; auaritiam: quoniam, vt ait Salustius in Catilinario: Auaritia pecunię studium habet, quam nemo sapiens cõcupiscit. Sciẽtia enim, vt dicit Bernardus in lib. meditationum, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem impetratorẽ. Et nullus animę suauior est cibus, q̃ perfecta cognitio veritatis, dicit Lactã. Firmianus in primo diuinarum institutio.

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philosophus x. Ethicorum. & ij. Politico. & dicit Franciscus Petrarcha in suis triumphis, aliã delectationem q̃ dicere nõ reperio, vt amplè ponit Bernardinus de Bustis in d. sermone. in litera F. in fine. Felices etiã homines reddit: quoniã, vt ait Aristo. x. Ethi. Homo sapiẽs, maximè felix est. & Seneca ad Lucillum. beatã (inquit) vitam sapiẽtia perfecta efficit. & sequitur: Scio neminem bene viuere sine sapiẽtiæ studio. per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem, ipso dicente de sapientia. præposuit (inquit) illam regnis & sedibus. & sequitur: Infinitus est enim thesaurus hominibus. & Prouer. ij. Melior est (inquit) acquisitio eius acquisitiõe auri & argenti, ipsa enim est præciosior cunctis opibus. dixi ante. Per ipsam enim Alexander potius q̃ viribus sublimatus est: habuit enim Aristotelem in doctorem, prout narrat Aulus Gellius lib. noctium Atticarum ix. c. iij. vnde pater Alexãdri, scilicet Philippus Macedo, eo nato Aristoteli misit epistolã, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & dijs gratias agere debere, non quia natus esset sibi, sed quia suis tẽporibus ipsum nasci contigerat, sperans q sua eruditione fieret dignus regno, quam statim in sequenti cõsideratione ponam. Et etiam narrat Iacobus magnus in d. suo Sophologio Sapiẽtię. lib. j. c. j. vbi ponit qualiter Alexãder pro studio vitam exposuit. & ibi in c. ij. ponit de principibus qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra in v. parte, in x. consideratione.

SEptima consideratio. Scientia vtilis est, quod exẽplis probatur, cũ multi ex scientia & doctrina habiti sunt in magno honore, & præcio. Nam sancti viri cõmendãtur ex peritia sciẽtiarum secularium, vt arguit Ioannes de Turrecremata, in c. legimus. versiculo, sed cõtra. in prin.

xxxvij.di,quòd probat exemplis.Nam legitur Actuum vij.ꝙ Moyses fuit peritus in omni sapientia Aegiptiorũ.& de Daniel,vt habetur Danielis primo.ꝙ dominus dedit sibi & socijs suis scientiam & disciplinam in omni libro,& in omni sapiētia,& super oēs sapientes qui erant in regno Chaldeorũ.ideo vltra principes ponit Textor in sua officina c.viri docti & c.vbi enumerantur multi ex quibus aliquos ponam infrà,& quanti olim æstimatæ sint bonæ literrę,ꝙ tũꝗ doctis sit concessum,nullo certius argumento,ꝙ sequentibus patet exẽplis,de quibus etiã infrà.in xxx.& xlv. considerationibus aliquid dicetur.

Scipio Africanus statuam Ennij poetæ(quem in suis expeditionibus comitẽ semper habuerat)sepulchro suo imponi iussit,cui viuenti hortos suis proximos donauerat.Ouidius lib.iij.de arte.

Ennius emeruit,Calabris in montibus hortos
Contiguos penè Scipio magne tuis.

Et Politianus in Nutritia,Longe gratissimus olim Scipio magne tibi,& Calabris vicinus in hartis virtute emeritis,cuius gentile sepulchrum mox tenuit,eundẽ & Fuluius nobilior ciuitate donauit.& de eo ponit Philippus Bergomeñ.libro septimo.

De homero legitur,ꝙ Alexander Magnus capto inter spolia Darij Persarũ regis vnguentorũ scrinio(quòd erat auro gemmisꝗ,ac margaritis preciosum) quos tanto dignos loculo existimabat,inclusit.

De Pindaro vate ac poëta etiam legitur,ꝙ idem Alexander cum Thebas euerteret.& in omnes sine discrimine sæuiret,Pindari vatis penatibus parci iussit,& omni familiæ eiusdem.

De Aristotele idem Alexāder patriam noīe Aristotelis pręceptoris sui condidit,eiꝗ multa hominũ milia parere iussit,ad scribendos rerum naturalium libros.

Archilochi poëtæ interfectores Apollo arguit Delphis.de isto Archilocho ponit Philippus Bergomen.in suis chronicis.libro iiij.

De Sophocle tragico poëta defuncto legitur,ꝙ ipsum sepeliri iussit liber pater.Nam obsidentibus Lacedemonijs mœnia,& Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito,vt pateretur humari delicias suas.Lysander vbi intellexit Sophoclem mortuum,pacem funeri dedit.

De Platone legitur,ꝙ cum Siciliã ipsę venisset,Dyonysius tyrannus quamuis ad superbiã seuiciamꝗ natus,vittatam nauem misit obuiam,& egredientem in littore,quadrigis albis excepit.

Legitur etiã ꝙ Annicetus Cyreneus eundẽ Platonem ab Aeginetis captũ,& īter mācipia expositũ,ne quid indignũ pateretur,nũmis aliquot mercatus est,& honesto comitatu Athenas ad suos remisit,quã pecuniã cũ à Platone sibi remissam intellexisset,profecto(inquit) peccatũ videri pōt,ꝙ maiore summa nō iuuerim tantũ virum.

Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus,vt nomini eius aram in templo construxerit,statuãꝗ consecrarit,in qua scriptum erat,hunc esse illum,quem probi omnes merito debeant & imitari & commendare.Vnde extant Criniti versus in Parthenicis.

Hæc illa est ara Floribus redimita suaue olentibus,
Quam gratus benemerenti statuit discipulus seni.

Tituloꝗ hoc testatus animum suum atꝗ officium Platonem probandum probè à probis.

De Socrate legitur,quòd viginti talentis vnam orationem vendidit.

Aeschines Demosthenis orationem(qua tñ in exiliũ pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate.

Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauere,eloquentiam mirati,cuius virtutem damnauerant.

Menāder Comediographus ab Aegypti regibus per legatos magnis præmijs inuitatus est.

Gneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris domum intraturus,fores percuti de more à lictore vetuit,& fasces lictorios ianue submisit,is cui se oriens occidensꝗ submiserat.

Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecūdiã vetuit,eidem in theatro recitanti vniuersus populus Romanus,perinde ac imperatori assurrexit,hactenus Pli.li.vij.eisdẽ Virgilij diẽ natalẽ (qui fuit Octobris idibus) quotānis celebrabat,& quibusdã velut cerемonijs venerabatur Sillyus.Vnde Martialis.Maię mercurium creastis idus,Augustis redit idibus Diana,Octobris,Maro consecrauit idus,Qui magni celebras Maronis idus.

Constantius Imperator Ablabium Aepyptium philosophum prætorij sui præfectum,& vnà cūm Constantio filio imperij rectorem constituit.

Frontoni philosopho M.Anthonius princeps statuã erigi fecit,autore Capitolino,quem Augustus quoꝗ consulari ornauit dignitate.

Anaxenori Cytharedo ē Tyana ciuitate M.Anthonius tributa quatuor ciuitatum legenda præbuit.

Augustus Alexādrinus(in quos bellũ gerebat)tribus de causis fassus est se pepercisse ob Alexandri memoriã,vrbis pulchritudinem,& amorem Arrij philosophi.

Arcadij & Honorij imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta.

Dyonẽ Prusieũ sophistã,& philosophũ Traianus curru suo plerumꝗ dignatus est,Romam etiam ingressus cũ triumpho.

Artaxerxes rex Persarũ Hiscani pręfecto Hellesponti literis scripsit,vt Hypocratẽ medicũ quibuscũꝗ fieri posset pręmijs in familiã suam inuitaret,epistola ad hũc fere modũ se habebat.Rex regũ magnus Artaxerxes Hiscani S.Hypocratis medici Aesculapio prognati ad me fama peruenit.da igitur operã,vt aurum illi tribuas ꝗtũ cupit,aliaꝗ itẽ quorũ indiget,& ad me mitte.erit eñ par honore summis in Perside viris.Et si quis alius fuerit ī Europa vir clarus,hũc amicũ nostrę domui redde,nec parce pecunijs.eidem Hypocrati ab Illirijs redeunti eosdẽ honores (quos Herculi)decreuit Gręcia ob prędictam pestilentiã.

Iunio Rustico philosopho Marcus Anthonius imperator,publica oīa priuataꝗ cōsilia solebat credere,quem postea consulatu,& mortuum statua decorauit.

Ciceronẽ ab vrbe pulsum Pōponius Atticus sestertijs ducentis & quadraginta milibus iuuit,& prosecutus est.

Oppianus poëta cūm Anthonio imperatori Seueri principis filio,poëma de piscibus nuncupasset,ab eo totidem aureis donatus est nummis,quot illic erant versus.

Daniel propheta Cyro rege(quem theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur.author Theodericus Cyrenensis.

Theombrotum medicum Ptholemæus rex centũ donauit talentis,seruato Anthioco rege patre suo: dicit tamen idem Textor,ꝙ habet codicẽ Plinianũ in alterutro mendosum.nam libr.vij.cap.xxxvij.hoc de Teombroto scribit.

scribit.libro verò xix.& c.j.de Erasistrato.

Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus,vt Gorgias Leontinus auream statuã & solidã sibi posuerit Delphis.

Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentum & sexaginta statuis ornatus fuit,vt refert Philippus Bergomensis libr.vij.sui supplementi chronicarum.

Zenonem philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt,vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsumq; ornarent aurea corona,& imagine ærea.

Plinius iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commẽtarios Largio Licinio quadringentis milibus nũmum.quis nũc regum (inquit Budæus) emere bibliothecam confertissimam decem aureorum milibus velit,quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est?hęc Textor vbi suprà.

Philippus Macedo Amyntæ filius,quũis omni ferme tempore negotijs belli esset implicitus,nunq; tamen à liberali musa,studijsq; humanitatis recessit.propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrũ tanti Philosophi tempore,à quo doctrinam imbiberet cũm virtute:epistola autem in hunc modum sequentis se habebat,vt prodit Aulus Gellius libro nono.cap.tertio. Philippus Aristoteli.S.D. Filiũ mihi genitũ scito,quod equidem dijs habeo gratiam,non perinde quia natus est, q̃ pro eo q; eum nasci contigit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore,vt edoctus eruditusq; abs te dignus existat & nobis & rerum istarum successione. Hanc epistolam narrat etiã Iaco.in suo sophologio sapientię.lib.j.c.j.

Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat,dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans.

Euripides tragœdiographus Archelao Macedonũ regi sola virtutis admiratiõe fuit familiaris,adeo vt frequẽtibus cõuiuijs ab eo exceptus fuerit,& aureo donatus poculo.in eius quoq; gratiã Syracusani plerosq; Atheniensium (qui apud se seruiebant) libertate donatos domum incolumes remisere.

Iulius Calidius poëta,cum à publico Volusio in proscriptorum numerum relatus esset,ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est.

Cor.Gallus elegiographus fauore Augusti ad pręfecturæ gradum conscendit,tribunusq; cohortium effectus est:de quo Philippus Bergomensis libro vij.Anno ante christi aduentum 5181.

Vespasianus tantũ concessit Saleio Basso poëtæ Lirico,vt propter ingeniũ singularẽq; eruditionẽ auri plurimum eidẽ sit elargitus.Et refert idẽ Bergomẽ.in loco suprà allegato,q; C.Bassus ornatissimus orator & copiarũ Augusti pręstãtissimus dux,fuit missus cõtra Parthos per Augustũ Cæsarẽ & cõstitutus imperator strenuissimus.

Statium Domitianus magnifico atq; apparatissimo donauit conuiuio,coronaq; insigni,& alijs muneribus honestauit.

Eiusdem imperatoris beneficio Syllius ad tertium cõsulatum prouectus est.vnde Martial.

Augusto pia thura victimasq;
Pro nostro date Syllio camenæ,
Bissenos iubet en redire fasces,
Noto consule nobiliq; virga
Vatis castaliam domum sonare.
Rerum prima salus & vna Cæsar,
Gaudenti superest adhuc quòd optet,
Felix purpura,tertiusq; consul.

Stertinius vir clarissimus tãtum cõcessit Martialis ingenio & doctrinæ,vt ei adhuc viuenti imaginem,more veterum,in sua bibliotheca posuerit.

Ausonius Cæsaris gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragijs dignitatem adeptus est consularem.

Aurelius prudentius beneficio Theodosij imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est.

Lampsaco vrbi Helesponti propter Themistoclem pepercit rex Persarum,de cuius gloria amplè ponit Philippus Bergomas libro suo v.chronicarum. Anno ante Christi aduentum 4720.

Phalaris Agrigentinus tyrannus aliàs sæuissimus templum Stesichoro poëtę ædificandum curauit,suasitq; diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat.

Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum cõpedum paribus & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est.author Theodorus in Thalia.de quo dicit P.Bergomensis in suis chronicis libro v.sic,q; inter captiuos Darij existens cum ob inuersum pedẽ Darius ipse acriter doleret,ita vt per septem dies dormire nõ posset,Darium sanitati restituit:ita q; in maximo honote apud regem & Persas habitus est.

Matthias rex Pannonię Ioannem Monteregium hominem germanum, & ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitijs.

Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia,& ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cũm multis amicis obuiam processit,quamuis podagricus,eũq; in Cayana villa honorificentissimè excepit,quam cũm instructissima bibliotheca eidem obtulit.

Robertus Sicilię rex Franscíscum Petrarchã omnesq; eruditos viros in precio habuit.

Ptholemæus Philadelphus senes lxx.bibliacæ hystoriæ scientissimos ab Iudæa vsq; in Aegyptum vocauit, quos regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisq; muneribus donatos dimisit.

Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinũ gymnasium (quo ad publicam literarum professionẽ fuerat inuitatus) proficiscẽti,ab vrbis magistratibus gymnasiarchisq; magna hominum frequentia obuiam itum est.

Vicentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit.

Quintilianus ex Hispania veniens è fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano.

Thadæus Florentinus medicus tanta fuit nominis celebritate,vt ad curam egrotorum extra vrbem vocatus, non vilius quàm quinquagınta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusq; ab Honorio iiij.centum sibi statui voluit,à quo curato decem milia reportauit.

Marcus popilius Andronicus opusculum quoddam annalium xvj.milibus nummorum vendidit.

Arrianum historicum (qui historiam magni Alexandri octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consularem euexerunt.

Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca.

Cyrus panapolyta poeta beneficio Theodosij iunioris & Eudoxiæ eius vxoris, presul factus est.

Democritus Diagoram Milesium philosophum seruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. prædictos recenset Textor in loco suprà allegato, vbi etiam quosdã alios pictores, & ludi magistros enumerat, quos alibi ponam, cùm non multum hic faciant ad propositum.

Multi alij iurisconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerũt in maximo honore, vt fuit Seruius Sulpitius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit: de quo & pluribus alijs qui fuerunt in maxima autoritate, habetur in l. ij. §. iuris ciuilis. vsq; ad finem. ff. de origine iuris. Et plures alij reperiuntur quos plus laboriosum esset recitare q̃ subtile.

Seneca qui fuit consul vrbis Romę. §. restituta. institu. de fideicom. libertat. & familiaris ac preceptor Neronis, de cuius morte Boetius in iij. de cõsolatione philosophiæ.

Temporibus verò nouissimis visum fuit in quãta autoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus Nicolaus Rolin, ciuis hui⁹ nostrę ciuitatis Heduẽ. apud Philippum ducem Burgundiæ, cuius fuit cancellarius, & cuius consilio omnia regebãtur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit, q̃ pater à dicto duce appellabatur: ita q̃ ex eius sciẽtia acquisiuit viginti quinq; mille libras turon. reddituales singulis annis, quas suis hæredibus reliquit, de quo iam suprà dictum est.

Cuiquidem adiungendi sunt duo circũspecti viri huius ciuitatis Heduẽ. oriũdi, qui ex eminẽti scientia effecti sunt præsules & episcopi, videlicet reuerẽdus in Christo pater dñs Guillelmus de Clugny episcopus Pictauẽ. & Ludouici xj. regis christianissimi nostri francorũ secretus cõsiliarius & cãcellarius Frãciæ. Et reuerendus in Christo pater dominus Ferricus de Clugny eius frater, Tornacẽ. episcopus, qui primò fuit Heduen. officialis, & referendarius seu magister requestarũ in domo Philippi ducis Burgundiæ. & de his amplè dixi in meis commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgun. in procemio, super verbo, messire Ferry.

Pretereundus nõ est quondã dñs Ioannes Rolin, decanus primò ecclesię Heduẽ. & sancti Martini Heduen. abbas, qui ob eius eminentẽ sciẽtiã à Ludouico xj. Frãcorũ rege in studijs fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio, & ne ad partes Flandren. vbi vocatus erat, à ducibus Burgundię ne illuc accederet euocatus, & tãdẽ habitus in magno honore, & effectus fuit Heduen. episcopus.

Et his nostris tẽporibus prudẽtissimus vir dñs Dionysius Poillot, noster ciuis & cõtemporaneus, vtriusq; iuris doctor peritissimus, prætermittẽdus non est. Cũ ob eius eminẽtem scientiã, ita in pretio habitus fuerit apud Christianissimum regem nostrũ Franciscum primũ, tum quia fuerit effectus consiliarius in suo magno consilio, tũ post multas in Anglia, Scotia, & Alamania legationes fuit magister ordinarius requestarum domus regię, & multis muneribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidẽs in parlamento Parisiensi, cuius memoria tanta est, vt quę duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet.

Claudius Seysellus dictus de aquis, iuriscõsultus acutissimus à Ludouico xij. Francorum rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus, cui rex Ludouicus publica omnia priuataq; consilia solebat communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum sui hospitij ordinarium requestarum receptus, tandem in episcopum Marsilien. & deinde in Taurinen. archiepiscopum fuit ob eius eminentem scientiam prouectus & ordinatus.

Et etiam reuerẽdus pater dñs Philippus Bondet Lingonẽ. episcopus in parlamẽto Parisien. consiliarius & presidens, fuit ob eius eminentem scientiam primò decanus, deinde episcopus Lingonensis electus & confirmatus.

Quid de Guidone de Rupeforti Burgundo, qui in tanta fuit veneratione apud Christianissimum regem Ludouicum xij. cuius tempore erat cancellarius, q̃ de eo dixerit post eius mortem, q̃ voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officio cancellariatus Franciæ quantum ipse Ludouicus rex viueret.

Nonne cũ supradictis annumerabitur reuerendus pater & dñs & preceptor meus, dominus Ioãnes de Magdalena, iuriũ doctor & nostras; quẽ in meis primis iuriũ cunabulis vniuersitate Dolana legentẽ audiui, quiquidẽ ob eius eminentem scientiam cum maxima & mirabili prosecutione, prosecutus est ab ordine Cluniacẽ. vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & splendescit, sicut sol inter planetas: & in illo ordine obtinet primatũ statũ, & dignitatẽ magni prioris habẽtis regimen, administrationem, & gubernationem totius ordinis: in quo nõ legitur fuisse à centum annis talis, nec in scientia, nec in peritia, nec in religione sanctitate, & deuotione. habet sub dicto ordine prioratum de Charitate, in quo & in prioratu Cariloci, & pluribus alijs locis miranda, tam in reparationibus ecclesiarum & monasteriorum, quàm etiam fundationibus & dotationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasteriũ enim abbatiæ sancti Rigauldi funditus & totaliter destructum à fundamentis restaurauit, & de nouo deuotissima cõpositione cõstrui & ędificari fecit: dormitorium etiam abbatiæ Cluniacen. ruinosum de nouo cõstrui & fabricari fecit, & cũ mirabili deuotione factum apparet pluribus cellulis adornatum.

Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi q̃ omnia ferè monasteria & prioratus prædicti ordinis ruinosa, aut destructa, aut suis sumptibus, pœnis & laboribus cõstrui, ædificari seu reparari fecit, aut saltem procurauit, ita q̃ de eo dici potest: resplendet sicut sol in medio nebulæ meridionalis. Nõ omittendũ est, q̃ post mortem abbatis Cluniacen. fuit electus vnanimiter in abbatẽ illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorem illorũ de Boisy, qui tũc erãt in maximo fauore apud ipsum regem, ita q̃ omnia negocia regni eorum consilio expediebantur, nec quisq; illis resistere potuisset.

Octaua consideratio. Scientia est honorabilis & gloriosa, q̃m ex illa cõsequimur gloriam. Viris nãq; literatis debẽtur præmia & honores. Sapien. vij. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. & Esdræ c. fi. in fine. Magnificè sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde iurisperitis etiã princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit. l. quicquid. ibi, reuerentia studiorũ. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. & talia studiorum labor iustè meretur qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, non his quę sunt incongrua libertati. tex. in l. j. C. de assessoribus. & bona dona danda sunt doctoribus, vt habetur in c. infames. in verbo, nõ ad turpe. iij. q. vij. & q̃ scientia & doctrina tribuũt vitam suo possessori, infrà dixi ista parte, in xliiij. consideratione. in fi. Nam, vt ait Cassiodorus x. variarum epistolarum. Nec aliqua in mũdo potest esse for-

tuna

tuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cùm etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur Sapien.vij. Omnibus enim nobilibus nobilior sapiētia, vt tenet Lucas de Penna in l. proximos. C. de proximis sacrorum scri. libro xij. & hic ante in vj. consideratione dictum est. Et amplissimè de laude scientiarum scribit G. Benedicti in proœ. suæ repetitionis. c. Raynutius. de testamen. in antiquis.

NOna consideratio. Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis & scientias seu artes liberales habentibus (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicetur.) Ideo de ipsis artibus liberalibus, & earum professoribus seu in eis profitētibus videndū est, quæ sint illę, & quibus partibus alię quæ hic cōprehenduntur subijciantur.

Primò & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait F. Patritius libro iiij. de institutione rei publicæ. titu. vj. quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaq; deo optimo maximo coniuncti esse cernimur. faciunt quæ hic ante in vj. consideratione. versic. facit etiā &c. dicta sunt. vel, vt dicit Io. de Turrecremata. in c. de quibusdam. in fi. xxxvij. distinctio. dicuntur liberales tribus de causis. Primò, quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus secundùm corpora q̄ secundùm mentem occupantur. Secundò dicuntur liberales, quia licite & absq; seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertiò quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium debito tēpore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus singulariter suis locis dicetur. & q; sint septem asserit glo. in verbo, continebuntur. in l. j. §. j. ff. de varijs & extraordinarijs cognitionibus.

Primò tamen dicendū est de theologia & iurisprudētia, seu scientia iuris ciuilis, & philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt, sed propriè non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale, text. in l. j. C. qui ætate vel professione se excusant. libro x. & ibi Ioan. de Platea contra gloss. pro quo allego text. in l. medicos. C. de professoribus & medicis. eodem libro x. & in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romę, in fi. libro xj. vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. facit l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docētes &c. libro xij. l. j. §. nam vt eleganter. ff. de iusti. & iure. ibi: veram philosophiam non simulatam profitētes. Etiam moralis scientia lex dicitur, secundùm gloss. in authen. de nuptijs. in princ. in verbo, degere. colla. iiij. Et in toto corpore iuris vera theologia inuenitur & docetur, cùm eius præcepta cum diuinis concordant. §. iurisprudentia. & ibi gl. in verbo, notitia. institu. de iusti. & iure. & in l. iustitia. §. eodem. ff. de iustitia. Ideo ciuilis scientia sanctissima dicitur. l. j. §. est enim quidem. ff. de varijs & extraord. cognitio. cum leges sint sacratissimæ. l. leges. iij. C. de legibus & constitu. Ideo iura reddentes & profitentes, meritò sacerdotes appellantur. d. §. nā vt eleganter. Et de materia amplè tractatur ĩ. ista parte, in xviij. consideratione.

Et aduertendum est, q; vt habeamus cognitionem eorum de quibus in hac parte & sequenti dicemus. Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoricā aut practicā. Et theorica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in metaphisicam, quę est aut diuinitus inspirata, vt est theologia vera in veteri & nouo testamento tradita, aut humanitus perquisita, de qua dicetur infrà. aut verò in mathematicam, & huius partes sunt quatuor: vna est arithmetica, alia geometria, alia musica, & alia astronomia. Aut verò in phisicā seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoricam cōprehendi, quæ potest videri in libris Aristotelis Phisicorum de cœlo & mundo, de generatione & corruptione, Metheororum, Mineralium, de elemētis, de anima, & sic de singulis. de quibus suis locis dicetur.

Quantum verò ad Philosophiam practicam, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad polyticum, dicā sparsim in pluribus locis. de factiua cuius partes sunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte sequente. Et de vnaquaq; parte philosophiæ, etiam dicam secundùm intentū nostrum quo ad laudes & excellentias illarum inter se & ad alias, & non aliàs.

Secundùm aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes. s. in moralem, naturalem, & rationalem, vt in c. legimus. iuncta glos. pe. xxxvij. distinctio. quæ per tria munera domino oblata à magis dantur intelligi, secundùm text. ibi. & ibi Ioan. de Turrecremata sic exponit. Prima verò pars dignior, est metaphysica & naturalis. cum sit quę tractat de cœlo & mundo, ac partibus eorum, quę est realis, id est rebus speculatiuis, quæ tanq; nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendēs grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, quæ ratione ornatus & facundiæ, per thus intelligitur, quod orationū odorem designat. Tertia verò pars est moralis, quæ mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare, & rationi subijcere docet, vt meritò per myrrham quę vermes mortificat intelligatur.

DEcima consideratio. Inter omnes literatos mūdi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi. quod probatur multis rationibus.

Nam sciētia theologalis est nobilior & dignior omnibus alijs sciētijs, rōne nobilioris subiecti: qm̄, vt dicit Philosophus & cōmentator in primo de anima, & primo metaphisicæ. & Porphyrius in vniuersalibus. Vna sciētia dicitur nobilior & dignior rōne nobilioris subiecti. Quāto em̄ subiectum alicuius sciētiæ est nobilius & excellentius, tāto scientia illa est dignior. Cùm ergo subiectum sciētiæ theologię sit dignius subiecto omniū aliarū scientiarū. Cōcludendū est, q; ipsa est excellentior omnibus alijs sciētijs. Et q; subiectū theologię sit nobilius & excellentius oībus alijs subiectis cæterarum scientiarū, probatur hoc modo. Quia subiectū illius sciētię est ipse deus, vt dicūt theologi in prologo sententiarum, maximè Richardus q̄one. vj. & Thomas prima parte summę. art. vij. q. j. vbi probat theologiam esse alijs scientijs digniorē: vnde theologia à theos quod est deus, & logos sermo, quasi sermo de deo. Raymundus verò Lullius in suo introductorio artis generalis in principio. Vbi ponit subiecta scientiarū, dicit, q; deus est subiectum in theologia. Et dicitur subiectum, eo q; oīa quæ tractat ipsa theologia, dirigūtur ad dandū notitiam de deo. Et ideo, vt dicit Ioānes de Turrecremata in proœ.

decretorũ, ꝙ subiectũ theologiæ est infinitũ ipse deus, qui nobilissimus est, & infinitę nobilitatis. Et etiam ibi dicit, ꝙ theologia est sermo de deo. Et ꝙ deus sit subiectum in ipsa scientia theologię probatur per philosophum primo posteriorum, vbi dicit, ꝙ illud est subiectum in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia, sed sacra scriptura & theologia considerat dei proprietates & operationes, ergo deus est subiectum in ea. Nam theologia tractat de deo multipliciter seu multis modis.

Primò enim tractat de deo secundũm rationem suę naturalis perfectionis. Eo quia intra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinæ essentiæ personarum emanationis, & diuinę proprietates: ideo de illis tractatur in primo sententiarum.

Secundò tractat de deo inquantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione rerum, de creaturarum distinctione, & distinctorum ordinatione: & hoc in ij. libro sententiarum.

Tertiò verò tractat de deo inquantum eis operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehendũtur facta à Christo, vt de natiuitate & passione &c. Et de his tractatur in tertio libro sententiarum.

Quartò tractat de perfectione ipsius, inꝙtũ relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusionem & sacramentorum nouæ legis institutionem: & de infusione virtutum tractatur in fine ipsius tertij libri. De sacramentorum verò institutione in quarto libro. Item de operibus retributionis, ibidem. Et sic patet ꝙ omnia quæ cõsiderantur in sacra scriptura siue theologia: Aut spectant ad dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suæ perfectionis per multiplicem eius operationem: quia per quandam eius appropriationem eius potentia maximè relucet in creatione.

Sapientia in administratiõe, gubernatiõe & distinctione, misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reproborũ dãnatione, bonitatis affluentia in electorum glorificatiõe. Cùm igitur omnia quæ cõsiderantur in theologia attribuãtur ipsi deo, sequit̃ ꝙ subiectũ est deus: quod tenet Antoninus Florẽ. in sua summa, ĩ iiij. parte. ti. xj. §. vij. ex quo in §. viij. illius partis & tituli, dicit eam esse nobiliorẽ cęteris alijs scientijs, quod etiam tenet & multum latè explicat sanctus Thomas j. q. j. in vij. qõne per totum. dicit etiam eadem q. iij. ca. j. prolo. iiij. per totum, ꝙ ens diuinum rationabile est subiectum theologiæ.

Hac igitur ratione theologia omnes alias scientias excellit. Vnde. v. metaphysicę dicitur, ꝙ scientia de deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto. Et viij. Ethycorũ dicitur, ꝙ est scientia scientiarum, & habet rationem capitis inter omnes scientias: & in prologo metaphysicæ appellatur dea scientiarum. Ea propter Augustinus de ciuitate dei, libro xj. c. j. inquit. Omnũ gentiũ literas, omniũ sibi genera ingeniorum humanorum diuina scriptura excellit, & authoritate subegit. Omnibus em̃ imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequiũ sui quasi vsualis. Sanctus Thomas in prologo duodecimo. ca. primo. Dantes quoqꝫ in ij. c. Inferni, in commendationem theologiæ introducit Virgilium loquentem Beatrici, quæ theologiæ comparatur, & dicẽtem. O mulier virtutis sola per quam humana lex excedit omne contentum. in quibus verbis ostendit, quòd per theologiam humanum genus transcendit omne quod continetur intra orbem lunæ, & ascendit vsqꝫ ad quintam essentiam. Omnibus enim fine delectu doctrinis præponi debet. Omniumqꝫ scientiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuẽtes, & iam non vsqꝫ ad nubes, sed in ęthera quoqꝫ, quin & illas quondam Luciferi sedes eã collocãtes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præeminentię vltra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio. Excellentia theologię probatur ratione certioris veritatis. Quoniã, vt ait Philosophus & commentator primo commento de anima. Quantò vna scientia certiori demonstratione procedit, tantò est dignior. Et ista scientia quæ procedit per demõstrationem propter quid, id est à causa super effectum, dignior est illa quę procedit per demonstrationem: quia id est ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicę hac ratiõe sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Linconen. in primo posteriorum, Auerrois in ij. Metaphi. Procedunt enim ex principijs & dignitatibus notioribus nobis. abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium. ij. phisicorum. Sed theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes aliæ scientię habent certitudinem ex naturali lumine rationis humanæ. Ipsa verò ex superno lumine sapientiæ increatę, quæ errare non potest. j. Petri. j. Spiritu sancto illuminati locuti sunt sancti dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia deus veritas est. Io. xiiij. & c. si consuetudinem. & c. qui cõtempta. viij. distinctio. Nihil autẽ verius esse potest, ꝙ quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait. Psal. cxviij. Principium verborum tuorum veritas: in ęternum iudicia iustitiæ tuę, id est verba tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. Matthæi v. & Marci. xxiij. ait saluator. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non trãsibunt. Et tunc theologi concludunt in iij. distinctio. xxiiij. ꝙ fidei nostræ nihil potest subesse falsum. Et si aliquis dicat, ꝙ etiam in xij. metaphi. tractatur de ipso deo, & de intelligentijs separatis: propter quod theologia non videtur nobilior metaphisica. Et in viij. physicorum, tractatur de deo, inquantũ est primus motor. Respondendum est, quòd hoc est tantummodo quo ad ea quę possunt inuestigari lumine naturali, & inquantum ipse deus se habet secundũm aliquam habitudinem ad ens, quod analogicè dicitur de creatore & creaturis. Metaphysica enim tractat de deo, quia est de ente secundũm quod ens, vt videtur velle Philosophus iiij. metaphysicæ. & Auicenna libro primo suę metaphysicæ c. j. Sed theologia tractat de deo sub ratione nobiliori & mirabiliori. Quia ea quæ non sunt nata cognosci de deo à creatura nisi per reuelationem, mirabiliora sunt q̃ ea quæ possunt cognosci de deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur quòd certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ: sed aliquę scientię certiores sunt, vt metaphysica, quia de earum principijs dubitari non potest: ergo sunt nobiliores theologia, quia in sacra scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundũ Thomam, prima parte summæ, quæstione j. articulo v. quòd nihil prohibet illud quod est certius secundũm naturam esse quo ad nos minus certum. primo Physicorũ, vbi dicitur. Quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatẽ intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura: sicut oculus noctuæ

ad

ad radios solis.ij.Metaphysicæ. Et tamē minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum desiderabilius est, quàm certissima cognitio quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur xj.de animalibus. prout dicit Florentinus in sua summa, in iiij.parte, titulo xj.§.viij.vel secundūm Richardum in prologo.j.quæstione.vj. Theologia est nobilior alijs scientijs simpliciter, id est in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundū quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos.j.physic. Certitudo autem quæ est certitudo simpliciter reddit scientiam nobiliorem: quàm certitudo quæ est secundūm quid, hoc est quo ad nos. Et vt dicit idem Antonius Florētinus in sua summa.iiij.parte, titulo xj.§.viij. Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex luminæ naturalis rationis humanæ, quæ errare potest: vt etiam dicit sanctus Thomas in dicta prima parte.q.j.articulo.v.suprà allegato. Et ita etiam tenet Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali. in tracta.de persecutione ecclesiæ. in decima persecutione, vbi dicit, ꝙ vtitur in obsequium sui omnibus alijs, quod ibi amplè probat, vt videri potest.

DVodecima consideratio. Etiam probatur excellentia scientiæ theologalis ratione dignitatis materiæ: eo quia, vt dicit Anto.Floren. in loco suprà allegato. Ista scientia theologię est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcēdunt: vnde aliæ scientię dicuntur ancillę, hæc verò domina. iuxta illud Prouerb.ix. Sapientia ædificauit sibi domum &c. Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis. & alijs scientijs vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quibꝰ nulla accipit principia, sed à deo per reuelationem. sanctus Thomas j.q.j.v.

DEcimatertia consideratio. Probatur excellentia theologię ratiōe nobilioris, potioris, & salubrioris finis. Quod sic probatur, quoniam secūdūm Philosophum ij. Metaphysicę. Scientiarum quędā sunt speculatiuæ, quædam practicæ. Finis speculatiuæ est veritas, finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas theologiæ, ꝙ nedum speculatiua scientia, sed etiam practica dici potest. Richardus vbi suprà in iiij.quæstione. Et scientiarum speculatiuarum nobilitas seu excellentia attēditur penes nobilius obiectum atꝗ subiectum, & certiorem modum procedēdi. Et his duobus modis theologia excedit alias scientias, vt dictum est antè. Practicarum autem nobilitas secundūm Philosophum primo Ethicorum c.j. attenditur penes nobiliorem & potentiorem finem, quia tanto scientia practica est dignior, quanto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam sicut ad vltimum finem ordinantur omnes fines aliarum scientiarum practicarum, dicit Antonius Florē. in loco suprà allegato. vel, vt dicit Bernardinus de Bustis in loco statim allegando, est charitas & æterna felicitas: quoniam ipsa theologia inserit virtutes, docet facienda & omnia ad salutem pertinētia.ij.ad Timotheū. Aliæ verò scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem trāquillitatem, vt dicetur amplius infra in alijs sciētijs & articulis suis locis. Hinc ex his sequit̄, ꝙ est dignior & nobilior omnibus alijs scientijs ratione finis.

DEcimaquarta consideratio. Probatur excellentia theologiæ ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu cū illuminet. Ad quod facit quod habetur Psal.cxviij. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Et Petrus in cañ.sua. Habetis propheticū sermonē, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen & aliter. Illę quidem vt nocti lucēt in nocte & interpollatim. Hæc autē sacra doctrina, vt radius à sole iustitiæ procedens domino deo semper & in totum orbē: illuminatio siquidem illarum sciētiarum defectibilis est, quia siue speculatiuę sint siue practicę vel morales, tamē ordinant hominē ad felicitatem, quæ in præsenti haberi potest polyticā vel speculatiuam, nō autem futuram: quam nō nouerunt authores illarū, vt habetur di.xxxvij. §.hinc etiā filius. Vnde Hierony.tractās illud Ecclesiastes x. Labor stultorū perdet eos, quia nescierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures philosophos, Platonē, Aristotelem, Parmenidem, & alios quos stultos appellat, qa non habuerūt rectum iudicium de vltimo fine deo. Nam & si multum laborauerunt in speculando & inquirendo veritatē, in multis tñ ex suo labore non reportauerunt vitæ ęternæ donum, sed perditionis. Et hoc quia nescierunt pergere in vrbē supernā. Non enim eorū doctrinæ habēt tale lumen, sed hęc vera theologia seu sacra scriptura, quę est vera sapientia, perducit ad claritatem ęternam, docens copiosissimē de vltimo fine vero deo & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera & indeficiens: hęc dicit Antonius Florē. in sua summa.iiij.parte.ti.xj.c.ij.§.ij. vnde in §.v. dicit illam esse etiā necessariā ex rationibus ibi per eum adductis, quę tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta cōsideratio. Probatur excellētia illius scientiæ theologicæ ratione excellentioris doctoris. Ab excellētia enim & dignitate doctoris dignificatur scientia: vnde grammatica Prisciani est dignior. Et rhetorica Ciceronis apud latinos, & Demosthenis apud græcos, & poësis Maronis apud latinos. Homeri apud græcos. & philosophia Aristotelis, & sic de alijs authoribus aliarum scientiarū. Hęc enim sacra theologia, non Tulliū, non Maronem, non Homerum, non Abrahā, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non prophetas, non Petrum, non Paulum, nō Ioannem, aut alios apostolos seu quoscunꝗ alios homines: sed filium dei, qui est sapientia patris, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi. ad Collocen.ij. Cui omnia nota sunt. ad Hebræos iiij. & c.deus.ij.q.j. qui dicit Moysi. Exodi iiij. Ego ero in ore tuo. Et Hierem.j. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Et Ioan.xv. Omnia quęcunꝗ audiui à patre meo, nota feci vobis. & Lucæ xxj. ait apostolus. Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarij vestri. Hanc autem scientiam non solum tradidit nobis deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipsos apostolos à spiritu sancto instructos, quibus ait Matthæi x. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per seipsum. Matthæi v. Aperiens os suū docebat eos. Vnde Claudianus poëta ait illi.

Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ.
Passus corporea mundum vestire figura.
Affariꝗ palam populis, legemꝗ fateri.

Hinc dicit Antonius in sua summa.iiij.parte.tit.xxxj. c.ij.§.j. ꝙ autoritas sacræ scripturę est magna, & maior esse non potest: quia à deo est reuelata. Ideo dicitur Psalm̄. cxviij. hic ante allegato. Declaratio sermonum tuorum,

quæ scilicet sunt à te deo proferēte. Et vt ait Petrus in sua can.ij. Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de Paulo ad Hebræ.j. Multipharie multisq̧ modis olim deus loquens patribus in prophetis, scilicet in veteri testamento. Nouissimis diebus istis locutus est nobis in filio &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas theologiæ à tam excellentissimo doctore tradita à quo processit. Ex quibus supradictis considerantur origo, effectus & finis huius scientię, ex quibus laudatur scientia.

DEcimasexta consideratio. Etiam apparet eiusdem scientiæ excellentia ratione discipulatus perfectionis. Nullus enim philosophorum aut poëtarum, vel oratorum, aut aliorum magistrorum cæterarum sciētiarum in magnis gymnasijs habuit tales discipulos. nam Socrates habuit Platonem, Plato Aristotelem, Aristoteles Alexandrum magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Neronem, Mutius Publius Aquilium Gallum, Cornelius maximus Trebanum, Volusius Aulum Cassellium, & quàm plures alij: de quibus in lege ij.ff. de origi. iur. quo ad scientiam legalem. Sacræ autem scripturę discipuli sub deo prę ceptore & doctore fuerūt Moyses, Samuel, Dauid, Abraham, Aaron, Ieremias, Esaias, & alij prophetæ. In nouo quoq̧ testamento fuerunt Ioannes baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, Mat.xj. & apostoli, ceteriq̧ discipuli ac fideles, quibus (vt dicitur ad Hebręos xj.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernardinus de Bustis ad demonstrandum eius excellētiam, in secunda parte sui rosarij, in sermone xxix. in ij. parte, in litera N. in fine, post aliquas ex prædictis. sed cūm non videantur mihi habere magnum saporem, ad illum te remitto, & in litera sequente quæ est N N. duplicata ponit quomodo in se continent omnes alias sciētias: ex quibus concludit illam esse digniorem, nobiliorem, & excellentiorem omnibus alijs scientijs.

Ex quibus concludēdum est, quòd doctores theologi omnibus quibuscunq̧ alijs doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus, tam per cōcordata, quàm per regulas ancellariæ apostolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, præferendi sunt doctores in theologia: licet Prępositus dictus Cardinalis in procemio decreti, in fine dicat, quòd in beneficijs conferendis, præferendus est canonista theologo. dicam amplius in glossis concordatorum, & infra.

DEcimaseptima consideratio. Scientia iuris canonici cæteris post theologiam dignior est, quod multipliciter ostenditur: & maximè q̧ sit dignior scientia iuris ciuilis, in quo per consequens sit dignior omnibus alijs scientijs: cū scientia iuris ciuilis sit dignior omnibus alijs. Quod ostenditur ex multis.

Primò ex eius necessitate, cum scientia iuris canonici, seu eius vtilitate: quæ necessitas ostenditur ex quinq̧.

Primò quidem quātum ad fidei munitionem & ecclesiæ sanctæ dei contra errores & hæreses subortas. Licet enim in sacra scriptura quid credendum sit cōtineatur plenissimè, nihilominus multi errores & hæreses subortæ sunt in ecclesia dei occasione peruersorum hominum, qui aliter scripturam sanctam interpretari nisi sunt quàm spiritussanctus efflagitat. Quocirca necessarium fuit ad habendum veram consonantiam scripturæ sacræ, vt sancti patres spiritu dei pleni simul conuenientes multa explicarent, exponerent, & interpretarētur de scripura sancta. Et ita illustrata veritate nubila propalarētur errorum, quod maximè factum est in quatuor vniuersalibus concilijs, quorum canones & diffinitiones sanctæ propugnacula & lucernæ fidei nostræ sunt in ecclesia sancta dei. Vnde beatus Gregorius in c. sicut. xv. distin. illa quatuor cōcilia sunt quatuor libros euangelij quos se profiteri & venerari testatur, quare in c. ignorantia. xxxviij. distin. dicitur, q̧ ignorantia mater cunctorum errorum, maximè in sacerdotibus dei, vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. sequitur ibi: Sciant ergo sacerdotes scripturas sanctas & canones.

Secundò prędicta scientia est necessaria ad morum informationem. Tradit enim hæc scientia canonica plurima præcepta & documenta sanctæ matris ecclesiæ, quæ ad religionem, pietatem, & sanctimoniam omnes homines maximè componunt. iuris namq̧ pręcepta sunt, honestè viuere, alterum non lędere, ius suum vnicuiq̧ tribuere. l. iustitia. §. iuris. ff. de iusti. & iur. & in procemio Gregoriano. quare optimè conuenit huic loco illud prouerbiorum. Audi fili disciplinam patris tui, ne dimittas legē matris tuæ, vt addatur gratia. i. corona capiti, & torques collo tuo. gloss. i. fulgor perfectę operationis. de quo habetur j. dist. c. ius militare.

Tertiò prædicta scientia canonica est necessaria ad discretionem graduum & ordinum ecclesiasticorum, & litium & iurgiorum terminationem. Crescente enim ecclesia ipsa deo authore gradibus & ordinibus rite in ea dispositis, cum ad eos discernendos, & lites quas cupiditas effrenata pacis ęmula quotidie generat, lex non sufficeret euāgelica, tam ab apostolis quàm eorum vicarijs per successiones temporum, statuta plurima sunt ędita quæ generali vocabulo canones appellati sunt. Per quæ & dispositionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipsa ecclesia tanquam regina ornata est) distinctio haberetur, & noxio humano appetitu suo iuris regulis limitato iurgia ecclesiastica sopirentur. Quare in ca. sacerdotibus. distinc. xxxviij. inter alia quę ipsis sacerdotibus sunt necessaria ad addiscendum beatus Hieronymus ponit canones: ergo scientia canonica est necessaria ad seruandam vnitatē doctrinæ & religionis in ecclesia dei, cuius vna debet esse fides & obseruantia pietatis: quod fieri non potest, si nō haberetur notitia regularum & sanctionum sanctorum patrum, quos Christus tanquam operis sui vicarios ecclesiæ suę præesse voluit pastores & doctores. quare in c. nulli sacerdotum. xxxviij. distinctio. dicit Celestinus papa, nulli sacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere quod possit patrum regulis obuiare.

Quartò est necessaria ad multarum quęstionum solutionem, quę in sacris canonibus, & sanctionibus sanctorum summorum pontificum sunt apertę & illucidatę illius maximè sedis est fidei & altissimarū causarum dubia plana facere. iuxta c. quoties. & est fides. xxiij. q. j.

Quintò hęc sciētia canonica est necessaria, quia in nulla alia scientia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorum ecclesiasticorum, sicut ī canonica. Vnde, vt dicit ex prędictis Ioan. de Turrecremata in procemio decreti. versicu. ad pręmium. manifesta est huius scientię necessitas, vbi respondet ad argumenta quę fiunt in oppositum, quòd videbatur q̧ non esset necessaria attenta theologia, quę satis videbatur sufficere ad determinationē eorū quę sunt in scientia iuris canonici.

Pro sexta ratione dicit Hostiensis in summa in procę. ibi, quę vtilitas, quòd hęc sciētia affert magnam vtilitatē,

vt inter

vt inter iustum & iniustum, æquum & iniquum sciamus discernere, vt honestę viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuiq; tribuamus, vt in procemio Gregoriano. §. ideoq; lex. sed istud est propriū iuris ciuilis, vt infrà dicam in sequenti consideratione.

Secundò excellentia illius sciētię probatur ex eo: quoniam, vt dicit Hostiensis in procemio Gregoriano. versi. cui parti philosophię supponatur. non est quærendum cui parti philosophiæ supponatur, sed cui scientiæ tota philosophia supponatur. & potest responderi, ꝙ canonicæ, quę omnia comprehendit. & dicit Io. de Turrecremata in procœ. decreti. in versicu. ad tertium, ꝙ saltem theologiæ partim, & philosophiæ partim supponitur. Sed inquātum philosophiæ supponitur, est ea ratione qua dicitur de scientia iuris ciuilis, vt amplius dicam.

Tertiò eius excellentia probatur ratione finis, quæ est eadem cum theologia, vt scilicet ædificentur. vt dicit Hostiensis in dicto procemio suæ summę. versicu. quis finis, ibi: secundæ vt ædificentur. & ad hunc tendunt theologi & canonistæ.

Quartò excellentia huius scientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori subiecto ad alias sciētias: quod quale tamen sit, sunt diuersæ diuersorum opiniones. Et inter alias Hostiē. in loco pręallegato dicit, ꝙ subiectum huius sciētiæ est fides catholica: cum, vt dicit, sit materia. Sed hoc non approbat Ioannes de Turrecremata in loco suprà allegato. versic. ad quintū. cum, vt dicit, illud est subiectū in scientia, de quo & eius proprietatibus est principalis & totalis cōsideratio talis scientię: sed fides catholica non est huiusmodi, de qua & eius proprietatibus sit tota sciētia iuris canonici. Et etiā quia subiectū sciētiæ debet complecti om̄e quod determinatur in illa sciētia, hoc aūt nō facit fides catholica respectu omnium quę determinātur in iure, igitur &c. Et etiā fides est virtus theologica, cū deum habeat pro obiecto & fine. Vnde si subiectum alicuius scientiæ esset dicendū, magis scientię theologicæ esset dicēdum subiectū, ꝙ̄ iuris canonici, quod tn̄ non dicitur. Et vt finaliter ponam subiectū Ioannis de Turrecremata, omittendo alia quę reprobat vbi suprà, est bonū ciuilitatis Christianæ secundū ordinem iusti & recti, secundū leges siue cōstitutiones canonicas per os sanctorū patrū promulgatas diuinitus: quod, vt dicit, sic ostēditur: id est subiectū in aliqua sciētia: quod principaliter intenditur & gratia eius oīa alia in eadē sciētia cōsiderātur. Sed oīa alia quę tractantur in sciētia iuris canonici nō alterius gratia tractari videntur, ꝙ̄ vt cōicatio ciuilitatis Christianę rectè & sanctè regatur ac honestè viuaē, vt dicit Greg. in dicto procę. gregoriano supra allega. vel, vt dicit, sciētia subalternans & scientia subalternata debent aliqualiter cōuenire in subiecto, licet subalternata addat aliquid ad subiectum scientię subalternantis, vt dicit ibi: sed subiectum sciētiæ moralis, vt dicit Albertus, est bonū hominis, secūdùm quod homo: & subiectum scientiæ policitę est cōicatio ciuilis secūdùm ordinem recti & iusti, vt idem Albertus testatur. ergo subiectum scientiæ iuris canonici quæ morali scientiæ subalternatur, vt dicit idē de Turrecremata in dicto loco suprà allegato. versi. ad tertium. sit bonū ciuilitatis Christianæ secundùm ordinē recti & iusti, secundùm leges siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hę partes ponuntur ad distinguendum subiectum huius scientiæ à subiecto aliarum scientiarum humanarum practicarum. Quoniam scientia iuris ciuilis habet idem subiectū, quod ciuilitas Christiana: magis tendit ad saluationem animæ & actus concernentes animam quàm scientia iuris ciuilis. Et ideo cum anima sit corpori præferenda, vt est tex. in l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. videtur ꝙ etiam scientia iuris canonici sit scientia iuris ciuilis præferenda. dicam infrà.

Quintò excellentia iuris canonici est cæteris omnibus scientijs præferenda propter vicinitatem quam habet ad theologiam: quod probatur sic. Scientia canonica est vicinior scientiæ diuinæ ꝙ̄ sit scientia ciuilis & quęcunq; alia: ergo conclusio vera. consequētia patet, quia sicut gradus nobilitatis & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum, ita gradus nobilitatis inter scientias accipiendus est penes earum maiorem similitudinem cūm scientia diuina. assumptum probatur ex dictis per Ioannem de Turrecremata in dicto loco, & ex his quę antè dixi.

Sextò probatur ex parte materiæ sic. Materia iuris canonici est nobilior materia scientiæ iuris ciuilis, & quarūcunq; aliarum scientiarum, ergo scientia iuris canonici est dignior cæteris. consequentia patet per Aristotelem primo de anima, vbi vnam scientiam dicit nobiliorem alia, quia mirabiliorum & honorabiliorum est. assumptum patet & est manifestum, quia scientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officijs & ecclesiasticis sacramētis & documentis, quæ multa dignitate excellūt materiam, quę tractatur in scientia, scilicet ciuili, vt suprà dictū est, & infra latius dicam, igitur &c.

Septimò ostenditur ex parte finis sic. Finis quem intendit scientia iuris canonici est superior & altior, quàm sit finis scientiæ iuris ciuilis aut aliarum scientiarum. ergo sequitur, quòd scientia iuris canonici sit cæteris nobilior. consequentia est bona, per Aristotelem. vbi secūdùm ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter disciplinas. assumptum est manifestum, quoniam finis scientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei catholicæ & doctrina ecclesię, cōsistit tantum in habitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione digestorū. est felicitas humana nullo habito respectu ad beatitudinē alterius vitæ perpetuę. Finis verò scientię iuris canonici non modo est bonum hominis in perfectionem virtutū moralium: sed secundùm perfectionem infusarum virtutum, quę ad beatitudinē supernā præparant & disponūt.

Octauò probatur & ostenditur ex parte ipsarū legum: qm̄ lex & canonica regula est tanꝙ̄ dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis: ergo sciētia iuris canonici est dignior & nobilior. consequētia patet ex terminis. assumptum verò patet di. iiij. per totum, vbi ostenditur, ꝙ constitutiones principū ecclesiasticis constitutionibus nō prę eminent, sed obsequūtur. ij. q. iij. c. Eufemiū. leges seculi sacros canones sequi non dedignantur. & habetur in authē. vt clerici. & in authenti. de ecclesiasti. titu. in princi. & est tex. in c. clerici. vbi doc. de iudi. de correctione verò habetur, in c. constitutiones. di. iiij. vbi dicit tex. constitutiones principum contra canones & decreta Romanorum prę sulum vel bonos mores, nullius sint momenti.

Nonò probatur eius excellentia ex parte conditoris. Cōditor enim canonum est papa verus Christi vicarius, vniuersalis ecclesiæ pastor. Conditor verò iuris ciuilis est imperator, qui in protectionem ecclesię papę minister est: iurat illi fidelitatem & defensionem ecclesiæ. c. tibi domino. lxiij. distin. ergo videtur, ꝙ ex hac parte etiam scientia

iuris canonici sit dignior, quàm scientia iuris ciuilis. consequentia patet, & assumptum. de conditore tamen iuris ciuilis aliter dicam infrà, dum ponam eius excellentiam vltra alias quascunque scientias.

Ex quibus infertur, quòd doctor iuris canonici præferendus est doctori iuris ciuilis. & ita tenent Ioannes Andreas & omnes alij in capitulo clerici. de iudicijs. dicit Ioannes de Turrecremata, in prooemio decreti. dicit tamen Præpositus ibi, quod diceret bonum doctorem legistam præferendum doctorello ignaro canonum, per textum in capitulo, quę ipsis. xxiij. distinctione. dum narratis pluribus quæ oportet sacerdotes scire, subijcit: ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit. facit gloss. in verbo, omnino. in §. ordinatione. in authen. de monachis. Ludo. post Angelũ, & post eos Alexan. & do. meus Iason, in lege cũm quid. ff. si cert. petatur. Archi. in c. de quibusdam. xxxj. distinctio. l. j. C. de athletis. libro vndecimo. l. prima. C. de annonis ciuilibus. eodem libro. dicam latius infra. Sed ibi dicit Præpositus, quod Io. Andr. in c. j. de consang. & affinita. dicit, quod in beneficijs conferendis, præferendus est canonista theologo, nisi beneficium esset vbi hæreses pullularent, secundũm etiam Gemi. in d. c. episcopos. xvij. distinctio.

Decimaoctaua consideratio. Cũm hic versamur inter scientias iuris canonici & iuris ciuilis, videndum est an scientiæ dici possint. Et videtur quod non, eo quia legistæ vel canonistæ. vt inquiunt logici, non habent modũ arguendi nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantum modo autoritate legis vel canonis: quia dicunt, ita lex dicit, ita canon loquitur: sed qui per causam non cognoscit non scit, quia scire est per causam cognoscere, secundũm Aristotelem primo Posteriorum. & ij. Metha. & xxiij. q. viij. c. occidit. de testi. c. cũm causam. & Rofred. in princi. suorum libellorum. per Io. Andr. in prooemio vj. in l. pupillus. vbi Bar. & Bal. ff. de acqui. hære. per Ang. in l. qui Romæ. §. duo fratres. in xiiij. col. ff. de verbo. oblig. Andræas Barbatia in c. clerici. in v. col. ibi, nam scire est rem per causam cognoscere. extra de iudicijs.

Secundò facit, quia leges dicuntur amare simplicitatẽ non autem subtilitatem, vt. l. sicut. circa fi. versi. si debitori. ibi, hæ autem subtilitates à iudicibus non admittuntur. ff. quib. mod. pignus vel hypothe. soluitur. l. j. C. vt actio. ab hæredi. & contra hæred. incipiant. ibi, nec propter nimiam subtilitatem. & in c. dilecti filij. ibi, prouidentius attentius, ne ita subtiliter sed simpliciter & purè. extra de iudicijs. c. capellanus. extra de ferijs, cum multis alijs quę allegari possent.

Tertiò facit, quia lex est voluntaria, vt per Aristotelẽ in primo de cœlo & mundo. not. gloss. insti. de vsucapio. dum dicit, quod sufficit pro ratione voluntas. & probatur in l. prospexit. ibi, quia ita verba faciunt. ff. qui & à quib. & ibi, perquam durum est, sed ita lex scripta est. de intellectu cuius legis videatur Felin. in c. si quando. in viij. col. extra de rescriptis. & do. meus Iason in l. non dubium. vij. colũ. C. de legibus. facit ad propositum. l. non aliter. ff. de lega. iij. l. j. §. si is qui. ff. de exercito. hinc dicitur quod principi placuit, legis habet vigorem. dicit tex. in §. sed quòd principi. insti. de iure natur. gen. & ciuili. Et non omnium quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. l. non omnium. ff. de legibus. & subiungit lex sequens. Et ideo rationes eorum quæ constituuntur inquiri non oportet: alioquin multa ex his quæ certa sunt subuertuntur. & facit l. benignius. ff. eo. de legibus. vbi dicitur, benignius interpretandæ sunt quo voluntas earum cognoscetur: & pro certo illa lex, non omnium. est singularis & multum prodest legistis, vt dicit Alex. in apostil. ad Bald. in l. solã. C. de testi. allegando Ang. in d. l. non omnium.

Quartò facit, quia est opinatiua & formitudine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari in §. responsa prudentum. in verbo, opinionis. instit. de iur. natura. gentium & ciuili. & in l. si me & Titium. in verbo, subsisto. ff. si certum peta. & in l. seruum quoque. in verbo, subsistimus. ff. de procurato. ex quib⁹ iuribus patet, quod nõ sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubijs post quasdam rationes hincinde allegatas, dicunt finaliter, cogita, aut alia similia verba. ad demonstrandum, quod tantum opinatiuẽ loquuntur, & non decisiuẽ, prout possunt facere ex prædictis.

Quintò facit, quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non est passim necessaria, quia vt habetur in cap. licet. de regula. quę spiritu dei reguntur, non sunt sub lege. & quod Innocẽ. dicit in cap. pastoralis. de officio ordina. vbi habetur. possunt cum tanta ratione regi, quod non subijcerentur exercitio legis. & no. dominus Abbas in ca. rex pacificus. in prooemio decretalium. & bonus text. in authen. de nuptijs. §. si verò. collatio. iiij. Imo etiam quod plus est, est variabilis. ca. j. de constitutio. libro vj. l. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legibus. c. non debet. de consangui. & affini. qui text. facit tamen quod non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit text. non debet irreprehensibile videri, si secundũm varietatem temporum, varientur & iura: cũ deus etiam ex his quæ in testamento veteri statuerit, etiã in testamento nouo mutauerit. Nam si deus quãdoque variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo dei, cuius actio nostra est instructio.

Sextò facit, quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt capitulo super specula. ibi, quia tamen in Francia & nõnullis prouincijs Romanonum imperatorum, nisi inquãtum nituntur ratione, & non aliàs, & etiam Iudæi & pagani non ligantur nec subijciuntur canonibus. ca. gaudemus. de diuor. Felin. in capitulo primo, in xij. col. extra de constitutio. Et etiam videmus quod quasi omnes patriæ & prouinciæ: imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia, & contraria quibus viuunt, secundũ quod notatur in l. de quibus. ff. de legib. & in §. ex non scripto. insti. de iure naturali gen. & ciuili.

Septimò facit, quia non omnibus prouidit cũ omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit text. in lege neque. ff. de legibus: ergo talis cognitio vel notitia non potest dici scientifica, quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristole. v. Ethico. & lex debet poni vniuersaliter & non particulariter, vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cũm sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in lege omnes populi. ff. de iusti. & iur. per Barto. in vj. quæstione. & per id quod notant Innocen. Panor. & doc. in c. j. de constitutio. dum dicũt, quod licet aliquando leges transgredi ex magna causa. de quo ibi plura per Felin. in xiiij. colum. ibi, fallit septimò. & per domi. meum Iaso. in l. non solum. §. morte. in

te. in

te.in xvij.& xviij.col.ff.de noui oper.nuntiatio.& Barba.in rubrica.C.qui admitti.& in c.at si clerici.de iudi.& pet eũdem do.meum Iaso.in l.j.in j.& ij.col.C.de preci. impe.offe.vbi limitat dictum Inno.duobus modis.in ij. col.& etiã dicit ꝙ hoc casu consulendus est superior secundũm doctrinam Ludo.Ro.de qua ibi per do.meum Iaso. & in §.ex maleficijs.in iij.col.instit.de actio.dixi alibi in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię,in titu.des iustices.§.v.in glos.pour la premiere foys.

Octauò.Nam nulla doctrina potest appellari scientia quæ est verorum & æternorũ in veritate & impossibiliũ aliter se habere.cũ,vt ait philosoph⁹ in j.posteriorũ.quia nihil scitur nisi verum,vt voluit Bald.in c.ij.de constitu. vbi dicit,ꝙ scientia est entium,nõ eorum quæ natura aut ars reuelauit.Bald.in c.cum contingat.de rescrip.Pet.de Anchara.in cle.j.de concessio.præben.per glos.in l.si pater.ff.de hęred.insti.probatur in d.c.qui occidit.xxiij.qõ. viij.sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingen.aliter se habere,& diuersimode se habere.ex quo dicit Barba in d.c.si clerici.in vj.& vij.col.ꝙ lex adaptatur tempori,& est mutabilis,vt dixi:igitur &c.

In contrarium tamen. Quod ius ciuile & canonicum sit scientia,probatur ex pluribus.

Primò per tex.in proœ.fforum,circa principium.in verbo,professores legitimæ scientiæ cõstitutos.& ibi,prima vestigia cuiusq; scientiæ mediocriter tradentes.& in iiij.col.ibi,& hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ capescendæ aspirant.& in penul.col.ibi,nihil legitimæ sciẽtiæ eis deerit.& ibi,hæc sola scientia finem habet mirabilem.

Secũdò probatur per tex.in l.j.ff.de iusti.& iur.ibi,ius est ars boni & æqui.& ibi,æqui & iniqui notitiam profitemur.& ibi,æquũ ab iniquo separantes,& licitum ab illicito discernẽtes.Nam si ius est ars:vt ibi,& in procemio fforũ,in penul.col.ergo est cognitio.quoniã,vt dicit philosophus primo posteriorũ.Omnis ars & doctrina fit ex præexistenti cognitione,sicut cõtingit in iure,cũ in eo distinguamus æquum ab iniquo,quę distinctio fieri nõ potest sine cognitione,& non potest capi ars nisi pro habitu scientifico.

Tertiò probatur per tex.cũ glos.in l.j.C.de studijs liberali.lib.xj.dum ibi iurisperiti & medici dicũtur esse philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quartò probatur,quia leges habent rationem & causam:ideo eam doctores,& præsertim legentes,semper inuestigant quærentes de ratione dubitandi.Item de ratione decidendi.De ratione dubitandi: quia lex non fit nisi in casu dubio.l.Labeo.ff.de Carbo.edicto.l.antiquæ.C. de furtis.in claris enim non opus est laborare.l.continuis. §.illud.ff.de verborum obligatio. Item quia de singulis dubitare non est inutile,vt in prædicamentis Aristotelis. & per glos.in l.tertia.C.de summa trinitate & fide catholica. De ratione decidendi,vt intelligatur, ꝙ est cum ratione facta,sicuti esse debet.iiij.distinctio.capit.erit autem lex.Et sic multis alijs omissis,constat ex his ius ciuile esse veram scientiam.

Quintò,quia constat,ꝙ non est solum scientia practica,sed etiam speculatiua,quoniam oportet prudentem iuris soluere nodos,quæstiones & controuersias,quæ nunquã etiã contigerũt,quod non potest fieri nisi per subtiles indagationes,& per speculationem.Quo fit vt quia subtiliter indagandum est & procedendum per argumenta,rationes & similia,& alijs varijs modis secundũm regulas iuris,quas decet habere notas,ꝙ detestãdi sunt illi qui tantummodo(vt sunt multi)vtuntur temeritate pro scientia.contra tex.in l.quisquis.C.de postulan.vel qui tantũmodo vadũt per repertoria,& qui nihil volentes à seipsis excogitare timent consulere vel pronũciare,quoniam id à doctoribus non reperiunt tactum,& hoc licet adsit bona ratio vel bonũ simile,sed male,quia vt etiã inquit Paulus de Cast.in l.Clodius.ff.de acquir.hæredi.perniciosus est talis timor,& miserrimus est talis intellectus. Miserrimi enim est ingenij vti inuentis & non inueniendis,dicit Boẽtius de disciplina scholariũ.Et dicit Felin.in c.cũm ordinem.in iiij.col.extra de rescriptis,ꝙ expedire consultationes per regulas generales est officium procuratorũ,& eorum doctorum quos vulgus positiuos appellat.& propterea etiã rationibus innitendum est,vt dicit tex.in l.ij.§. sed quia.C.de vete.iur.enucle.& in proœ.vj.Natura semper nouas deproperat ędere formas.Et quę de nouo emergunt,nouo indigent auxilio.l.diuus.ff.de restitu.in integ. Et quia cũm plura sint negotia ꝙ̃ vocabula,non possunt omnes articuli sigillatim decidi:sed debet procedi per rationes & similia,vt l.non possunt.ff.de legib.imo quod plus est,est certissima sciẽtia,quia habet finẽ quem nõ habent aliæ scientię, vt suprà dixi,& habetur in proœmio fforum.col.penult. habetq; certissimas rationes causas & demonstrationes,vt peritis notum est.sed vt dicit Philosophus in primo de anima. vna scientia dicitur nobilior altera,vel à subiecto nobiliori,vel quia est certior,vel ꝓpter vtrunq; simul.Et de subiecto nobiliori dicam amplissimè in duabus sequentibus considerationibus.

Sextò, imo non solum est scientia simplex, sed inter alias dignissima.cũm sit diuinarum atq; humanarum rerum notitia,iusti atq; iniusti sciẽtia,authore Chrysippo. vt l.iustitia.ff.de iustitia & iure,& institu.eodem titu.in princip.quæ est illius diffinitio,à qua non est recedendũ, quia secundũm philosophum vij.Metaphisice. diffinitio est sermo indicans quid est esse rei per essentialia.& secundũm Bald.in rubrica.C.qui admitti.allegantem Boẽtiũ. diffinitio essentiam rei claudit,& allusio siue ethimologia intelligentiam rei.et propterea dicit Baldus in l.non sine.C.de bonis quæ liber.ꝙ illud dicitur inesse, quod cõstat ex sui diffinito.

Septimò quod plus est,non solum dicitur scientia:sed et sapientia secundũ iurisconsultum in l.prima.§.proinde.ff.de varijs & extraordina.cogni.qui dicit,ꝙ sanctissima res est ciuilis sapientia. & facit,quia secundũ beatum Thomam secũda secũdę,questionæ prima.articulo secũdo.de dono scientiæ. Cognitio diuinarum rerum vocatur scientia,sed cognitio legalis est huiusmodi per iura allegata.& bonus textus in l.prima.C.de vete.iure enucleã do,vbi dicit textus.Nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur,quã legum authoritas,quę & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem expellit errorem,& sic sapiẽtia:quoniam,vt dicit glos.in d.§.proinde.ciuilis scientia est sanctissima quoad animã,& firmissima quo ad mũdum.et dicit philosophus ad Alexandrũ. Sapiẽtia est cõseruatiua animę sicut sanitas corporis.sed hæc sciẽtia est huiusmodi:quia facit homines virtuosos dirigens eos in deũ,tollẽs lites,rixas,cõtrouersias,& alia ex quibus sequi solent homicidia & omnia alia mala:ergo est conseruatiua animæ & corporis,& sic sanctissima quo ad animam, et firmissima quo ad corpus.

Octauo cùm,vt clarum sit,doceat quid sit iustitia & eius effectus, & quomodo iustitia sit administranda,vt habetur.ff.de iustitia & iure.& institu. eodem, & quasi per totum.ergo est diuinarum rerum notitia,cùm iustitia de cęlo prospexit.& est essentia trinitatis cum iustitia à iure descendat,& ius sit ars boni & æqui.l.j.de iusti.& iure. & dixi in rubrica,de siustices.In princi.in commento cõsuetudinum ducatus Burgundiæ. vbi etiam posui quomodo sit vtilis.

Nonò,quia seipsum regere est summa sapiētia,vt per Philosophum de regimine principum:sed hæc sciētia nedum docet seipsum regere,sed etiam ciuitates & prouincias,& totam rempublicam,& omnem orbem terrarum: quātofortius dicitur sapiētia.probantur prædicta per textum in authē.vt omnes obediant iudi.prouinciarū.Sine ea factum est nihil,& est præcipua omniū aliarum,quum per eam reguntur omnia:quia docet iurisconsultum habere docendi peritiam,dicendi facundiā,discernendi copiā, interpretādi subtilitatem,solertiā,fidem,honores,mores, & laudabilem vitam. Notitiam iusti & iniusti,boni & æqui.& sic notitiam ipsius dei, cùm bonitas & æquitas sint essentiæ trinitatis & ipsius dei.

Quid enim plus operatur theologia,dicam infrà latius.faciunt ad prędicta l.magistros.C.de professo.& medicis.libro x.l.j.C.de professo.qui in vrbe Constantinopolita.lib.x.l.j.ff.de iusti.& iur.& instit.eodē.vbi dicitur, ꝙ ius est ars boni & ęqui.

Decimò facit,quia ius ciuile est dogma omniū sapientum,vt dicit tex.in l.ij.ff.de legibus.& vera philosophia, & non simulata.l.j.ff.de iusti.& iure.ergo est sapientia & scientia.Et si dicatur,ꝙ sunt legistę,qui ita dicunt & asserunt,& non alij.Ad hoc est responsio, ꝙ illis est credendum,cùm sint periti in arte: & peritis in arte credendum est.c.fraternitatis.de frigidis & maleficiatis.c.significasti. le ij.de homicid.lege prima.circa princip.ff.de ventre inspicien.l.semel. C.de re milita.libro xij. Alexan.in consilio primo.& cvij.in ij.volu.post Pet.de Anchara.in quęstione incipien.in antiquis.

Vndecimò facit,quia professio iuris dicitur ars liberalis,vt est tex.ad literam in l.prima.C.qui ætate vel professio.libro decimo.pro quo etiam facit rubri.iuncto tex. in l.vnica.circa finem.C.de studijs liberalibus vrbis Romæ,libro xj.& dixi suprà ista parte in nona consideratione.versicu.primò tamen.

Non obstant adducta in contrarium.

Et primò non obstat illud quod dictum est in primo fundamento contrariæ partis,videlicet,quòd legistæ vel canonistæ non habent modum arguendi,nec cognoscūt per causas. Quia vtrumq; falsum est,vt suprà satis declaraui. Et etiam quia primò licet non habeant eundem modum quem habent dialectici,vel habēt aliarum scientiarum professores,non propterea sequitur, ergo non est scientia: eo quia habent alium modum scientificum & concludentem secundùm eorum rationes & causas, quod sufficit,cum quælibet scientia habeat diuersa genera loquendi:intantum quòd proprius modus loquēdi est absurdus in alia,vt dicit Specul.in titu.de aduocato.§.nunc de exordijs.versicu.quid si aliter.& sunt verba Augustini in cap.locutio.xxxviij.distinc.& dicit philosophus in primo posteriorū.vnaquæq; scientia habet suas proprias ymaginationes,rationes & disputationes.Et bene, Quia ocutiones habent esse secundùm subiectam materiam.l. si vno.C.locati.& secundùm philosophum primo Ethicorum,tunc perfectum enunciamus,cùm subiectam materiam loquimur.de quo etiam per Baldum in lege data opera.circa medium.C.qui accusa.non pos.imo si bene inspiciamus reperiemus, quòd in omnibus legibus obseruantur primò regulæ grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna in lege grammatices.C.de professo.& medic.libro decimo.vbi ponit diuisiones grammaticales quæ obseruantur in legibus,& etiam figuræ grammaticales,vt habetur per Lucam de Penna in lege prima.C.de consulibus, libro duodecimo. vbi ponit omnes figuras grammaticales,& ꝙ legistæ eas obseruāt.Et de vnaquaq; dat text.quem ibi videre poteris.& ne transcendam materiam non transporto.

Et etiam si bene videamus iura nostra & argumentationes iurium,in his sunt obseruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primò quo ad propositiones logicales, quomodo obseruantur videatur Barto.in lege si is qui ducentum.§.vtrum.ff.de rebus dub.vbi amplè declarat primam figuram logices.Et etiam Bald.in lege testiū. C.de testi. deducit decem prædicamenta logices, quæ etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ & in deductione iuris ciuilis ad effectum prout etiam in argumentationibus sunt ferè omnia media argumentandi logices obseruanda,licet possit dici,ꝙ vltra illa sint et alia. Et ideo ineptè & malè dicitur legistam vel canonistam non habere modum arguendi. & omnes modos arguendi & argumentandi logicorum habent legistæ & multos alios quos videre poteris per Albericum in suo dictionario.in verbo,argumentum,quæ hic non transporto cùm sint impressa.

Nec sunt redarguendi in hoc, ꝙ non omnes modos argumentationum logicalium obseruant,aut quòd vltra eos alios obseruant. Quoniam,vt inquit textus in capitulo,indignū. & in ca.ecclesiastica.xviij.distinctio.canones non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam ociosis philosophorum scholis. Et facit quia legistæ sunt reales locutores,rebus & non verbis intendentes. Quia non verbis, sed rebus leges imponuntur.text.in lege secunda in fine.C. communia de legat.& in cap.commissa.§.porro.de electione.in vj.Et ideo Baldus in lege veteris.C.de contrahen.& committen.stipulatio.dicit, ꝙ leges sunt veræ philosophiæ legalis & non dyalecticæ.& ponderat ad hoc illum textum,& concordant verba Ioannis Andr.in regula,infamibus. de regulis iuris in vj. qui dicit.absit ꝙ per sophisticationes verborum naturam immutemus.& ideo secundùm eū in capi.primo de confessis.in vj.ex mente Didimi ad Alexandrum. Non artē bene loquēdi discimus,nec facundię oratorum rhetorūq; operam damus,cuius officium est falsatis sermonibus figmentare mendacia & innocentiæ fidem conferre criminibus,ac parricidij reos accusare pijssimos:qui dū putant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriam se rapuisse,nesciunt munimentum suæ conscientiæ perdidisse.pro quo facit text.in c.sedulo.xviij.dist.qui pręclarissimè ad propositum loquendo dicit:Cordi casto linguam exercitatam conferre non audeant,& putant præponendas esse verbis sententias,sicut præponitur animus corpori, debetq; veriores ꝙ disertiores audire sermones,sicut prudentiores ꝙ formosiores amicos habere.

Item & secundò: quia,vt ex suprà deductis clarè demonstratū est,legistæ & canonistę cognoscunt per causas

& rationes

ac rationes, cũ ratio legis dicatur ipsa anima legis.ff.de pactis. Et strictius est obseruanda, quã ipsa lex, secundũ Bal. in.l.quicunq;. C.de seruis fugitiuis.& in.l.non dubium. C.de legibus.in v.col.& in l.si quis seruo.C.de furtis.vbi dicit, ꝙ ratio est sicut anima, & verba sunt sicut superficies.& in dicta l.non dubium.dicit ꝙ est spiritus viuificãs legem.& dicit Panor.in consilio primo, in iiij.col.in primo volu.ꝙ ratio est sicut spiritus & anima.

Et dicit idem Bald.in l.nemo, in prin. C.de senten.& interlocuto.omniũ iudic.ꝙ ideo Francigenæ tantummodo allegant legem, nisi pro ratione in ea contenta. Et dicunt, sic est ratio legis, non autem dicunt sic est lex, vel sic lex dicit: sed concesso etiã, quòd simpliciter lex allegetur, vel dicatur, sic lex dicit prout fit, quid ad rem? cũ talis allegatio non est sine ratione, cùm lex contineat rationem & sit ratione facta, quo fit quòd allegata lege, etiam ratio legis habetur pro allegata.

Nam & idem fit de dictis philosophi: quia eius dictis simpliciter adductis philosophantes acquiescunt, quod non est nisi quod continent rationem vel causam. Sicuti etiam de dictis Pythagoræ.

Refert Boëtius in prin.suæ arithmeticæ, ꝙ sufficiebat dici, sic Pythagoras dicit.& ad propositum etiam dicit Bal.in c.ad hæc.col.vj.de pace iura.firman.ꝙ leges nõ allegantur in curijs regum pro autoritate, sed pro ratione. et hoc fit breuitatis causa: quoniã gaudent breuitate moderni, vt inquit glo.j.in l.j.ff.quod metus causa.facit tex. in l.ampliorem.§.in refutatorijs.C.de appel.

Non obstat vlterius quod dictũ est in secundo fundamento, ꝙ leges dicũtur amare simplicitatem & nõ subtilitatem, quoniã nõ est verũ: inquãtum tractatur de interpretatione iurium, vel de enucleatione quæstionũ, & ad veritatem eliciendã: sed ne subtilitatibus fiant deceptiones, peruertantur vera & recta iudicia: iniquitates æquitati præferantur sub genere boni & æqui, vt inquit tex.in l. si seruum.§.de illo.ff.de verbo.obliga.plerũq; sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur, aliàs secus. & hoc est de quo propriè loquũtur iura contraria: & id quod dicunt leges subtilitates non amare: quia est verum eas non amare: inquantum tendunt ad decipiendum, vt etiam declarat Panormita.in capitu.dilecti filij.in secunda colum. de iudicijs.extra. vbi latius per eum. quæ subtilitates sint attendendæ, & quę non, & ad quid per Romanum consil.ccclj.incipien.omnipotẽtis dei postulato suffragio. in proposita consultatione.& in c.si cupis.xvj.quæstio.j. quæ dicit, habet simplicitatem columbę, ne cuiquàm machineris dolos, & serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidijs.

Ad tertium verò fundamentum, quod factum est, ꝙ lex est voluntaria. Respondetur, ꝙ falsum est, vt ex deductis in parte contraria, quoniã etiam sola voluntas principis non facit legem. quia imo debet esse regulata ratione. Nam & voluntas eius subiacet regulæ rationis. est enim animal politicum, mortale, & rationale secundũ Bal.in l. ij.C.de seruit.& aqua.& ideo non potest iniquum statuere, vt inquit Panor.& scriben.in c.j.de constitutio.& per beatũ Tho.ij.ij.q.ix.articu.vj.& secundũ Ange.in consilio incip.sanctissima.in iiij.col.

Opinioni eius non est standum, si contraria sententia est melioribus rationibus comprobata.alleg.tex.in l.æmilius.ff.de minoribus.et multa dicit Paris de Puteo in tracta.suo syndicatus, in c.j.& ij.ꝙ nõ licet principibus, nec regibus in aliquo excedere, nec quicquã facere, quod nõ conueniat probatissimo, ac sapientissimo viro. Et si aliter faciunt, nõ sunt principes, nec reges, nec eis obediendũ est: vt ibi latissimè per eum.& per Ioan. And.in ca.j.de constitutio.in vj.post Hostien.ibidem.vbi dicunt ꝙ propriũ principis est iustitiam exercere, & si deficit, in hoc aufertur ei nomen boni & religiosi principis, & si carebit nomine, carebit & re.l.à nullo.C.de ferijs.l.imperialis.§.j. C. de nuptijs.& c.nam & ego.extra de verbo.signi. Et concordat, quia rex dicitur à regendo. vnde debet regere & non regi.ff.de legibus.l.fina.aliàs non est rex secundũ Bald.in l.non ambigere.post Cyn.ff.de legibus.& in l.post susceptum.ff.de excusa.tuto.imo expresse attestatur princeps se velle de legibus viuere.l.digna vox. C.de legibus.l.ex imperfecto.C.de testa.& §.fi.institu.quibus modis testa. infir.ita ꝙ si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cũ iniuria alterius, non esse exequendum, imo esse nullum & irritum.l.quoties.& l.nec damnosa.C.de precib.impera. offeren.l.autoritatem. C.vnde vi.l.j.§.meritò.ff.ne quid in loco publico.l.nec auus.C.de emancipatio. libero.facit cle.pastoralis.de re iudi.facit quod dicit Pau.de castro consilio lxx.in impressione noua incipien.In Christi nomine, quia frustra petitur.& hoc etiam, quia aliàs non esset lex, nisi esset rationabilis, communis & honesta.vt in ca.erit autem lex.iiij.dis.& xxiij.q.iiij.c.si ecclesia.in fi.& concordat tex.in auth.de instrumentorum cautela & fide. collatio.vj. Et faciunt tex.in authenti.vt non luxurientur contra naturam, in prin.colla.vj.& in authen.de priuilegijs dotis, in prin.collatio.viij.

Ex quibus patet, ꝙ leges sunt per ora principũ diuinitus promulgatæ, vt patet in ca.nemo.xvj.q.iij.vnde nõ possunt fieri, nisi cum vera & iusta ratione. Et si tollatur lex, semper remanet ratio legis cui subijcimur.l.j.cũ glos. ff.de coniungẽ.cum emancipato liberis.glos.in ca.fuerũt. vij.dis.Barba.in ca.clerici.in ix.col.ibi.xxj.de iudi.extra.

Nec etiã obstat.l.pspexit.in d.tertio fundamẽto allega. quia, vt aperit ibi Bal.illa lex habet rõnẽ, & ibidẽ Bal.in l.j.C.q̃ sit lon.cõsue.& Felin.in c.si quãdo.col.viij.extra de rescriptis.& potest adduci Bald.in ca. primo, de constitutio.vbi dicit, ꝙ lex dicitur satis rationabilis, ex quo non est prohibita, licet non possit demonstrari ratio eius, secundũ glos.singularem, in l.prima.§.pueritiam.in verbo, ratus.ff.de postulando.& per ea quæ not.Archid.in ca.frustra.viij.dis.& per Bal.in ca.cũ venissent.de eo qui mit.in posses.causa rei seruandæ.extra.

Ad quartũ fundamentũ, in quo dicitur, ꝙ lex est formidine permixta & opinatiua, nõ certa. Respõdeẽ, ꝙ imo est certa, cũ sit ratione facta: quę, vt dictũ est, facit omne ratum & firmũ, vt per Bal.in l.nõ dudium.C.de legi.& probatur in l.solã.C.de testi.cũ ibi nota.& in auth.de hęre.& Falcidia.§.his igitur.cum concord.colla.j.

Præterea philosophicum est respondere per verbum dubitatiuum, vt per verbum, fortè: vt glos.in l.cum res. §.sed si Stichus.ff.de legatis j. Et sub dubio fortè respondent sępe periti.glo.in verbo, fortè.in auth.quomõ oporteat episcopos.§.semel autẽ.colla.j. Pręterea leges quibus vtimur sunt approbatę: quoniã quę visæ sunt nõ rationabiles, vel bonę, fuerunt reprobatę: ergo verborum qualitas non habet vitiare seu nocere.

Ad quintum verò fundamẽtum quod sit, ꝙ leges non sint passim necessarię, & quòd vbiq; non seruantur. nõ sequitur, ergo non sunt scientificæ: quoniã & aliæ scientiæ

licet nõ seruentur vbiq;,tamen ex hoc nõ sunt minus veræ aut bonæ scientiæ,vt de medicina,quæ in pluribus nõ seruatur,vt in Scotia nulli sunt medici,& etiã valentibus non est opus medico,vt infrà dicam. Et etiam theologia apud paganos & infideles non est in obseruantia,nec attenditur.Non enim tantum attenditur id quod fit,sed & quod fieri debet.l.sed licet.in fi.ff.de officio presi.sed leges deberent vbiq; seruari.l.leges sacratissimæ.C.de legibus. Et omnis quantũcunq; iustus subest legi,sed nõ exercitio eius,no.Panor.in c.omnis anima.de censi.& in c.rex pacificus.& sentit Philosophus x.Ethico.q nõ tantũ propter iuuenes,sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum verò fundamentũ in quo dicitur,q doctrina legalis & canonica est variabilis & mutabilis.Respondetur,q illud dictum ita simpliciter dictũ est falsum. Nã quãtum ad ius naturale vel gentium attinet,probatur,vt in §.sed naturalia.insti.de iure natu.gen.& ciuili.vbi dicit q talia sunt immutabilia.Et idem de iure diuino,vt ibidẽ notatur,& in l.ex hoc iure.de iusti.& iur.ff.

Quãtum verò ad ius ciuile,quia ius nostrum est tripartitè collectum.vt in §.fi.insti.eod.dicitur q licet immutetur aliqua constitutio,nõ tamen sciẽtia iuris immutatur, cũ talis immutatio fiat secũdũ regulas iuris,quæ volunt sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente.c.nõ debet.de consang.& affi. Lex enim debet deseruire tempori.c.fraternitatis.xxiiij.distinc.& ca.erit autem lex.iiij.distinc.& quæ de nouo emergunt,nouo indigent auxilio.l.de ætate.§.ex causa.vbi est tex.ff.de interroga.actio.Et ideo etiã Deus omnipotens ex his quæ in testamento veteri statuerat,nonnulla in nouo mutauit.text.in cap.non debet.in princ.extra de consang.& affin.ob quod Panor.in dicto c.non debet.dicit,quòd licet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere,vt habetur j.Posteriorum.non tamen expedit vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia,ex eo q immutetur in aliquo:quia omnino est scientia,vt ibi dicit.Pro quo etiam faciunt quæ notantur per eundẽ Panor.in c.ij.in penul.col.versi. sed reducendo ad concordiam.extra de proba.& per eundem in c.filij.colũ.v.de cõsuetudine.vbi secundũm eum potest ex causa induci consuetudo antiqua dãnata,& etiã fieri statutum contra cõsuetudinem,quia hoc fit ex mente legis quæ est ipsa lex:& facit,quia secundũm varietatem temporum & locorum,etiã remedia & canones medicorum expedit immutari,& tamẽ immutatio eorũ,quia fit canonibus medicinæ sic dictãtibus non arguit defectum, sed potius bonitatẽ & scientiam:ergo idem in iure nostro dicendũ est,quia quod medicamẽta morbis,hoc exhibẽt iura negotijs,vt est tex.in authẽ.hæc constitutio innouat in prin.colla.viij.& dicit Bal.in l.vnica.in prin.C.de caducis tollẽdis.in ij.col.q sicut medicus obseruat tempora & loca,sic etiam iurisperitus:de quo dicto dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ,in §.ij.in gloss.fi.ti.de confiscationibus.Et quomodo ratione loci varientur iura & consuetudines, vide Aluaro.in c.j.§.item si fidelis.quibus modis feudum amit.in vsibus feudorum.& do.meum Iaso.in l.iustitia.in fin.de iusti.& iure.ff.vbi allegat prædictum verbum Bald.in loco suprà allegato.

Ad septimũ fundamentum in quo dicitur,q nõ omnibus prouidet professio legalis,ergo non est scientia,quoniam hoc est falsum,quia imo lege,ratione legis vel simili possunt omnia decidi,vt dictũ est hic ante,& facit tex. in l.siue oportet.§.sufficit.ff.de excusa.tu.& in c.secundo requiris.in j fin.de appellat.extra.& vbi sub autoritate legis,potest etiam allegari ratio naturalis,ratione legis vel simili deficiente.& notat glo.in c.consuetudo.j.dist.facit etiam tex.in c.de quibus.xx.dist.vbi ponit ad quos sit recurrendum,cum sacrosanctæ scripturæ autoritas non occurrit:dicit etiam ad exempla esse recurrendum.

Et quia ita fit seu fieri potest,igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam,& habere suos modos arguendi & rationes decidendi.Et sic constat, quòd non est etiam verum,q sit impossibile,q lex vniuersaliter verum dicat:cum sit vtile oppositũ legis in aliquo casu obseruari,quoniam imo in tali casu oppositi lex quantumcunq; generalis recipit restrictionẽ vel iure vtilitatis, vel necessitatis,vel cõgruentiæ,vel verisimilitudinis,vel honestatis,vel etiã alijs de causis,put expedit,& hoc omnino ex præcepto legum,quæ mandant sic fieri restrictionem,vt.l.cũctos populos.cũ ibi plenè notatis.C.de summa trini.& fide catholica.in l.omnes populi.ff.de iusti.& iure.l.vt gradatim.ff.de muneribus & honoribus,in l.fi. §.in computatione.C.de iure deliberandi.in l.serui nostri.C.de noxalibus.l.nec auus.ff.de emãcipa.liberorum l.ij.§.meritò.ff.ne quid in loco publico.

Ad octauum fundamentum satis respõsum est supra, respondendo ad sextum & quartum fundamẽtum,& vltra dicitur:q notitia iuris est scientia verorum & æternorum in veritate,& impossibile se habere aliter,cum sit certa & determinata habens certum finem & terminum.

Decimanona consideratio. Posito ergo pro firmo, quòd ius ciuile sit scientia,excellere debet & excellit omnes alias scientias,& debet inter omnes sciẽtias dici nobilior & dignior:quoniam multa sunt ex quibus sciẽtiæ sublimitas commendari potest,videlicet origo, effectus,& finis,in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem,conditorem,& necessitatem.

Et quia primò ab institutiõe seu origine vniuscuiusq; scientiæ origo seu exordium capiendum est,in proœmio fforum.§.sed cum vos.lege.j.versicu.iustitiam namq;.ff. de iusti.& iure.quos tex.Bald.ponderat ad hoc in l.argẽtarius.§.edi.ff.de edendo.ideo de origine iuris primò videamus.

Et licet dici possit generalẽ oẽm scientiam fuisse à deo ortam,cum om̃is ratio supernæ sciẽtiæ vel terrenæ creaturæ in eo est,qui est caput earum & autor.tex.est in c.legimus de beato Heronymo.§.fi.versic.om̃is ratio.xxxvj. distinc.c.j.de summa trini.l.ij.ff.de legibus.c.reuertimini. xvj.q.j.Et ideo dicitur Eccles.xxiiij.Ego ex ore altissimi prodij.Et Baruch iij.Hic.s.Christus,adinuenit omnẽ viã disciplinæ,& dedit puero suo Iacob:tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à deo immortali,quem alij dixerunt Iouem,alij Apollinem,alij Mercurium:sed melius dicẽdum est non insequendo fabulas antiquorum,sed Archidiaconum & Præpositum in proœmio decreti. Leges à deo optimo processisse dicemus.Cùm enim Adam citatus fuisset,& data eidẽ fuisset lex,ne de fructu arboris vesceretur,legẽ accepit,quã statim violauit,& iuris ordine seruato pœnam sustinuit:quia exclusus fuit à loco in quo positus fuerat sub lege,ne de fructu illius vesceretur.Qui cùm de inobedientia argueretur à dño quasi autori, exceptionẽ obijciẽs,relaxationẽ criminis in cõiugem,imo in coniugis autorem conuertit dicens: serpens me decepit: mulier

mulier quã dedisti mihi sociam, ipsa me decepit, & comedi. de pœni. dist. j. §. serpens. Sicq́ litigandi &, vt vulgariter dicimus, placitandi forma in paradiso videtur exorta. Hæc nõ ignorauit propheta Psal. lxxxviij. Veritas de terra orta est, & iustitia de cęlo prospexit. Nonne etiam ipsa lex seu iustitia gloriatur, q̃ semper fuerit cũ deo: cũ, vt habetur Prouerb. viij. c. Dominus possedit me ab initio viarum suarũ. & etiam ibidẽ dicitur. Cum eo erã cuncta componens. Nonne etiam habetur Esa. xxxiij. Dominus iudex noster, domin⁹ legifer noster. & Iob. xxxvj. Ecce de⁹ excelsus in fortitudine sua, & nullus est similis in legislatoribus. Et est donum dei. l. nam & demosthenes. in princi. ff. de legibus. Ille fuit qui dedit leges Moysi vt traderet Hæbręis, vt habetur Exo. xxxj. c. & Deuter. x. & Exo. xxv. Et post hoc cõstituit iudices & alios pro iustitiæ administratione ex consilio Ietronis eius soceri: vt habetur Exod. xviij. c. à quo oẽs alij qui scripserunt, & leges dederunt, modũ sumpserunt qui sunt post eũ, videlicet Foroneus qui primo Græcis leges cõstituit. Mercurius qui primo leges Aegyptijs tradidit. Solon vel Draco qui leges Atheniẽsibus primus dedit. Lycurgus qui Lacedemonibus iura cõposuit ex authoritate Apollinis. Numa Pompilius, secundũ aliquos, vel secundùm alios Romulus, qui primus Romanis leges dedit: vt habetur ca. j. vij. distin.

Reperio plures alios legislatores diuersarũ gentium. Nam Ceres mortalibus leges tulit, teste Põponio Leto de legi. Minos Cretẽsibus authore Valerio de simu. reli. Philolaus Thebanis secũdũ Voltera. fo. cccvj. Magi Persis secundũ eũdẽ eodẽ loco. Apollo Archadibus, vt ait Cice. iij. de natura Deorũ. Dryide Gallis. Zalecus, vel vt alij, Selencus Locrensibus. Hippodamus Milesijs. Gynnosophistę Indis. Zoroaster Bactrianis, secundũ Cęl. lib. x. c. xix. Plato Magnesijs. idem vbi suprà. Phaleas Carthaginẽsibus. Voltera. vbi s̃. Caldei Babylonijs. idẽ ibidem. Phido Corinthijs. idẽ Zomolxis Scythis. Cęli. vbi suprà. Charondas Turijs, teste Lęto vbi suprà.

Aduerte tamẽ legislatores eo fuisse animo, vt cognoscerent humanos suis legibus nil fidei habituros, nisi alicuius numinis autoritate fulcirentur. hinc suarũ legũ originem cõmentitio facto ad deos retulisse, quod exemplis patet. Nam Zoroastes ad Oromazim. Trimegistus ad Mercuriũ. Charondas ad Saturnum. Draco & Solon ad Mineruã. Zomolxis ad Vestam. Plato ad Iouẽ & Apollinẽ. Minos ad Iouem. Numa ad Egeriã nympham retulerunt: & ita apud nos fit. nam cũ cãcellarius pro suo tempore facit statuta, constitutiones, seu ordinationes in regno Franciæ, sub nomine regis tunc existentis, ęduntur & intitulantur.

Sed quicquid posteri post Moysen, id totũ tãq̃ simię, vt Fiscinius ait, à Moyse pro Eusebij sententia mutuati sunt, & Moyses à Deo. Nonne etiã Plato in libro de legibus à Deo legum cõditore exorditur, asserẽdo leges sine deo constitui nõ posse. Et idem Plato in Prothagora dicit cæteras humanas disciplinas à Promotheo, id est humana prouidentia, solam legem à Ioue per Mercuriũ. i. à Deo per angelũ processisse. Nonne etiã hoc attestatur Imperatores cum dicant ipsas esse diuinitus per ora eorũ promulgatas. l. fi. C. de prescrip. lon. temp. l. j. §. sed neq;. C. de veteri iure enucl. in auth. vt hi qui perhibent se habere res minorũ. in princ. colla. vj. iuxta illud Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Marcilius Ficinus habuit mirabilem intellectum ad huiusmodi originem legum, considerando, cur potissimũ in tria numina Iouem, Apollinem, & Mineruam legũ inuenta veteres contulerunt, quod nõ caret mysterio. Dicit enim legem rationalem quãdam esse regulam, quæ certo ordine mortales ad bonum producit, atque à Deo regulæ ratione sapientia inuestigatur, potentia seruatur, bonitas temperatur.

Ex q̃bus colligitur, q̃ per sapiẽtes origo iuris in his tribus colligitur & ponit: videlicet per Apollinẽ potentia, q̃nquidẽ sol planetarũ dñs est. Per Iouẽ clemẽtia, & p̃ Mineruã sapiẽtia intelligat. hoc est q̃ à Ioue Minos, ab Apolline Licurgus, & Solon à Pallade leges accepisse dicũtur, vt tres illas legum dotes à tribus his numinibus tres illi famatissimi & primi legũ latores mutuati credant. Sed apud nos Christianos, si verum admiserimus, eius rei ratio constabit, quãdo & legẽ diuinam deus Moysi dedit, cuius trinitatem tribus his rationibus hodie explicamus: patri videlicet potentiã, filio sapientiã, & spirituisancto clementiam attribuimus: vt pulchrè reluceat, quod nos trinitati diuinæ assignamus. Id gentiles theologi tribus his numinibus attribuebant. hæc tria iurisconsultus in l. j. ff. de iusti. & iure. eleganter significasse videtur, cũ dicat, boni nos & æqui notitiam profiteri: ecce in hoc denotatur sapientia, deinde subiungit æquũ ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, ecce potẽtia: & tandẽ bonos nõ tantum metu pœnarũ, verum & præmiorũ coartatione fieri cupientes, in quo denotatur clementia. Quid porrò q̃ hę tres legum dotes trino insuper vsu construũtur: potentia enim tum in ipsa lege, tum in iudicio magistratus, tũ deniq; in ministris esse debet: sic & de clementia & sapientia censemus. Cũ autem ter repetita nouẽ faciant, non ociosè apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale didicisse dicitur: vel vt Marcilius Ficinus voluit, hoc numero nouẽnario nouem angelicarũ mentium ordines intelligi possunt. quod per angelos tanq̃ interpretes legis sanciende ratio ad nos vsque transferatur. Et Imperator quoq; noster ad hunc tam ternariũ, q̃ etiam nouenarium aliquod respexisse videtur. Cum tria volumina videlicet Codicem, Instituta, & Collationes. & Codicem in duo volumina: quorum vnum continens ius priuatorum continet nouem libros, & aliud continens ius publicum continet tres libros. Collationes verò continent nouem libros. Et deniq; ex omni digestorum volumine, sex tantũ & triginta libros, quæ quadruplicatum nouenarium faciunt, publicè legendos tradidit.

Vigesima consideratio. Si scientiam iuris ciuilis ex origine & institutione laudauerimus, non est prætermittendum q̃ etiam ex effectu illius est cæteris præponenda, & omnes alias excellere debet. Cùm effectus illius sit maior & nobilior, & maioris vtilitatis q̃ effectus omniũ aliarum scientiarum. Nam & maiores nostri ciuitatis animam legem dixerunt, q̃ sicut sine anima corpus, ita sine lege nulla ciuitas persisteret: imo nec exiguus hominũ cœtus sine iustitia esse potest: vt ait Macrobius in libro j. de somno Scipionis. Quis enim furentem in arma populum frenabit, et nullo implicitus sedabit ligamine gentes: nisi iura quæ prohibent vim. l. vt vim. ff. de iustitia & iure. & nemini insidiari permittunt. quis virtuosos homines faciat inuitans eos ad bonum, & prohibens eis malum, nisi iura. l. prima. ff. de iustitia & iure. quis alta dabit cõsilia, publica suadebit, statuet cõmoda, quis terras, maria, loca cõseruet

quis pauperi, inopi, depresso, peregrino, incolæ, ciui suũ cuiq; ius reddet, si legem aut ius ciuile, per quod iustitia administratur, sustuleris, ex rapto sine lege viueretur, non esset hospes ab hospite tutus. fugeret pudor, fugeret honestas, verũq; fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorũ locũ fraudes, doli, vis tyrãnis, substituerentur. Vnde, quid em̃ sunt regna nisi latrocinia remota iustitia, dicit diuus Augustinus libro iiij. de ciuitate dei. c. iiij. Et dixi amplè in rubrica, des iustices. in princ. super consuetud. ducatus Burgundiæ: vbi etiam vide iustitiam ortam esse à deo, & eius vtilitates, per quas demonstraui q́ effectus illius demonstratur in hoc, q́ est vtilis sibĳpsi, omnibus & reipublicę, quę hic non transporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitiæ mortalibus infundendum esse consulebat, quod sine lege non vlla respublica sed nec exiguus hominum cœtus nec parua quidem domus perduraret, vt dixi supra. Et lex (vt inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis fons, mens, animus, consilium, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis sanguine ac membris vti non potest. facit l. nam & Demosthenes. ibi, ciuitatis compositio communis. secundũm quam omnes decet viuere qui in ciuitate sunt.

Quòd enim stamus, quòd incedimus, q́ viuimus tuti, q́ dominia rerum asseruamus, q́ tandem diuina & humana non violãtur, id iuri totum legibusq; debemus: hæc eleganter vt omnia Cicero significasse mihi videtur, qui ait. Nihil in ciuitate diligentius retinendum, quàm ius ciuile, quo sublato exploratum esse nemini posse quid suũ, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret, nihil deniq; inter mortales æquabile, nihil concors remaneret: proinde eum qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, sed & publicæ vtilitatis vitęq; communis vincula refellere, cũm & imperator noster in authẽticis scribit dicens: lege fieri q́ patria habitetur cautè proprìe, facultates securè retineantur, iudiciorumq; processus iustitia ornaretur. Legis enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia, infesta inimicorũ iacula proteruntur, potentesq; frenis manicisq; (vt cum Cassiodoro & propheta loquar) ferreis constringuntur. Vt meritò dixerim sicut à cæteris humanis disciplinis salubritatẽ, ita à lege ipsam peti, ipsam obtineri salutẽ, q́ legis custodia pro Philosophi sententia certa sit incorruptionis consummatio, ex qua vna pendet quicquid vitę, quicquid cõcordiæ, quicquid ciuilitatis, morum, honestatis, ęquitatis, boni, & quicquid vsq; in vniuerso rei existat, quo nõ succurrente omnia mundi regna (teste Cassiodoro) pessundarentur, & pro Platonicorum assertione ipsa vitæ humanæ compago dissolueretur: & iuxta dictum Augustini supra allegatum, regna non essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimum omnium regnorũ decus. O singulare vniuersorum præsidium, fiducię priuilegium, prærogatiua securitatis perfectæ. O saluberrima nostrorum medicina morborum. O vera, non ciuitatis solum, sed totius reipublicę anima vita beata, vita felix, aurei seculi mater & regina, quæ pulchrè florere facit quodcunq; aspexerit, & quæ regalibus suis sceptris omnia cõplectitur, fouet, tuetur, moderatur, regit. O pax populorum, tutamẽ patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aëris, serenitas maris, terræ fœcunditas. Hinc dicit Aristoteles, libro ĳ. thopicorum. Iustitia regentis est vtilior subditis quàm fertilitas temporis, solatium pauperum, hæreditas filiorum, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis, vt ait Cyprianus lib. de duodecim abusionibus.

Et effectus huius extendit se ad nobilitatem & vtilitatem, quę ex iure seu iuris ciuilis dispositione, & sic ex iustitia, à qua ius descẽdit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi scientia nobilissima homines fiunt nobiles, vt habetur in l. ĳ. §. fin. ff. de excusa. tuto. l. prouidendum. C. de postulando. per Bar. Bald. & doctores. in prooemio ffo rum. per Bar. in prima constitutione C. per Alexan. in cõsi. xv. col. penul. & consi. xviij. in fine. in j. volumi. & consi. xciiij. col. ĳ. versi. sed ita. eodem volu. & per Felin. in c. quanto. de magistris. cum vulg. & dixi in consuetudi. nostris ducatus Burgũdiæ, in ti. des droictz & appertenãces à gens mariez. §. xix. in glo. entre gens. in principio.

Et etiã, quia huiusmodi scientia ciuilis facit professores eius in orbem terrarum solenniter principari, & sedere in aula imperiali, vt dicit Azo in prooemio institutionum, & propterea dicit Ange. de Perusio in l. cũm salutatus. C. de senten. passis. q́ licet papa non recipiat ad osculum pacis, tñ Vrbanus papa recepit eum ad osculũ pacis.

Et etiam doctores iuris ciuilis alium effectum consequuntur ex huiusmodi scientia, quia sunt immunes ab hospitĳs militum, vt dixit tex. in l. iij. vbi etiam glo. C. de muneribus patrimoniorum. libro x. Imo versantes circa huiusmodi scientiam vocat Philosophus magnificos, vt habetur iiij. Ethicorum. & ita etiam eos appellat text. in prima constitutione C. & in prooemio institutionum.

Et habent multa priuilegia de quibus per Alexan. in l. centurio. in v. col. ff. de vulg. & pupil. substitu. & per Ludouicum Bologninum, in authen. habita, in primis iiij. folĳs. C. ne filius pro patre. qui dicit, q́ doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infrà suis locis dicam.

Vigesimaprima consideratio. Sicut videmus scientiã iuris ciuilis laudãdam respectu effectus, sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse non potest, nisi q́ ad eum omnia referuntur, ad quæ cognitio pertinet. teste Cicerone. Ad hęc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non solum nosipsi rectitudine quadam instituamur, sed & p̃ximo bene velimus, pro paceq; & securitate hominũ propaganda laboremus: quoniã ea est præcipua legis ratio, vt & omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & florescat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum mole, temeritate, seuitia, iniquitate humana, omnia premi & profligari, & non esse regna nisi latrocinia, vt sæpè antedictũ est in precedenti consideratione.

Et hoc est quod dicit Cicero lib. ĳ. de legibus. vbi ad ciuium salutem, ciuitatũ incolumitatem, hominũq; vitã beatam & quietam leges esse adinuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur, per text. in l. ĳ. §. post hæc deinde. ff. de origine iuris: vbi Bald. colligit, q́ ciuitas non potest stare sine iureperito. Cũm leges tendant ad conseruandam rempublicam, ciuitates & hominum congregationem. Quapropter legalis sapientiæ finem, quæ ita ad humani generis conseruationem & ad concordiam tendit, eò esse nobiliorem nemo inficiatur, quòd homine nihil sub cælo sit nobilius. Cũm teste Cicerone quædam sit cũ deo cognatio: seminaq; in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit etiam hac nostra scientia nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa

ipsa fine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis sententia legem in optimis rebus esse habendam meritò concludendum est. At fine cognito quo pacto ad eum perueniatur nouisse non erit inutile. Et sanè iuris nostri principes quidem illa cæterum prægnantissima iuris præcepta tradiderunt, vt porrò honestè viuamus, nemini damno, omnibus vtilitati, ius suum vnicuiq; tribuamus, ex quibus iustitiam consectemur. Cùm iuris præcepta sunt hæc. l. iustitia. ff. de iusti. & iure. Quæ precepta quamuis numero tria, sub vna tamen vitę honestate duo alia cōprehendi poterunt, nisi iuris prudentes hoc velint genere posito aliarum, quę vel alioquin comprehenderentur specierum enarratione oēm ambiguitatis nubem detegere voluissent vitæ. igitur honestatem latiori patere præcepto nemini potest esse incognitum. ad hanc honestatem iuris studiosus quam commodissime accedet, si ante omnia deum colat & timeat. hoc in breuiusculis quibusdā præceptis Pythagoras iussit, quod in libris de legibus Cicero vsurpauit. Cuius lex prima quam posuit ad diuinum cultū pertinet, ad diuos inquit, castè adeunto, pietatem colunto. hoc Plato in libro iiij. suarum legum iussit. Qui licet vniuersum populū exhortetur, vt pro se quisq; in eorum numero collocetur, vt deum veneretur, pręcipuis tamen legum obseruatoribus expedire. finis enim legum tendit ad notitiam boni & æqui, hoc est ad notitiam ipsius dei, in quo sunt bonitas & ęquitas essentialiter. Cū nomen domini, quod est Christus, est ipsa iustitia. c. æstimant. xj. q. iij. ad separationem ęqui ab iniquo, liciti ab illicito, discretionem & exhortationem bonorum ad præmium, quod est diuinum & ęternum, quoniam qui custodit legem beatus est. Prouerb. xxix. & vt habet. Sap. j. Iustitia immortalis est, quia facit homines dignos immortalitate ęternę gloriæ. Et teste Cicerone, in libro de somno Scipionis, omnibus qui patriā auxerunt, adiuuerint atq; seruauerint, certum esse in cœlo diffinitum locum, vbi sempiterno ęuo fruantur, vt dicit Barba. in c. clerici. in vij. col. versi. tertiò facit. de iudicijs. Cuius etiam finis tendit ad vtilitatem tam sibijpsi, cū per eam honestè viuere doceatur. l. iustitia. ff. de iusti. & iure. hic ante alle. §. iuris præcepta. insti. de iure natu. gen. & ciui. & habetur Ecclesi. iiij. Pro iustitia agonizare, pro anima tua & vsq; ad mortem certa pro iustitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. & etiam habetur Psal. xliiij. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus tuus oleo lętitię prę consortibus tuis. Et intantum profuit Traiano infideli, quoniā pręcibus Gregorij fuit à pœnis inferni eductus, vt refert Lucas de Penna in l. ij. in iij. col. C. de exacto. tributo. libro x. Ioan. Fabri in proœ. institutionum. §. j. G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 602. de testamentis. vbi etiam refert, quod ait Cicero li. iij. de Officijs, q; qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs: quæ etiam omnibus & reipublicæ vtilis est, prout dixi amplius in rubri. des iustices. in princ. in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ. Alias quasdam vtilitates posui in considerationibus quæ tendunt ad demonstrandum effectum & finem huius scientię, tā particulariter q; omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo, cum vt habeatur de Lucifero qui voluit fieri similis altissimo, propter quod prælium factum est in cœlo, & pugnauit Michaël cū dracone, ita q; per iustitiā fuit pugna intellectualis, per quam deuictus fuit Lucifer, vt habetur Esa. xiiij. quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris. Et Apocalip. xij. Et factum est pręliū magnum in cœlo, Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerūt, neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo, & proiectus est draco ille magnus serpens antiquus qui vocatur diabolus & sathanas, q seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terrā, & angeli eius cū illo missi sunt: & sequitur. Nūc facta est salus &c. propter verbum testimonij sui, quod fuit tale. s. iustitia mediante, q; ex quo maiorem locum sibi non debitum vsurpare volebat, poneretur in remotiori, secundūm quod iura dictāt. l. neminem. C. de offi. magistri militum. & c. præcipimus. xciij. dis. quæ tunc ita erat apud deum, sicut nunc est apud mundū: quoniā, vt suprà dixi, dicit lex. Dominus ab initio possedit me, & cūm eo eram semper cuncta componēs, & sint postmodū per ora principū iura promulgata.

Vigesimasecunda consideratio. Alio etiāmodo laudādam & magnificandam dicemus esse hanc nostri iuris sciētiam: quoniā si quid in honore & excellentia sacræ theologię dicitur aut reperiatur, multum esse extollendam censeremus, si ad legis scripturæ honorē q; maximè pertinere comprobamus: diuinam sanè theologiam quibus immensis laudibus eius professores extollant, neminem præterire pōt, vt quia omnibus sine delectu doctrinis & scientijs oēs præponendā esse dicāt, omniumq; scientiarum reginam esse testantur diuina & humana ei tribuentes, & iā non vsq; sed in æthera quoq;: quin & illas quondā luciferi sedes eam collocantes, quod si verū est, sicut id ipsum & nos quoq; verū esse fatemur, vt suprà diximus & probauimus, quis negabit legalē scientiam esse nobilissimā? Euidentia siquidem veritatis, compertum est theologiam tanto iuris scripti patrocinio niti, tanta eius suffragatione adiuuari, vt si legitima illi sustuleris, si legum ab ea fulcimenta separaueris, velut sterilis, arida & mācha modiciq; in humana ditione momenti sit apparitura. Cūm theologia ad duo insignia sese extendere dicatur, speculationem & actionem: certè si aliquam ipsa sui vtilitatem præstare velit, in solis speculatiuis finibus nō remanebit, sed & ad vitæ actiones ad humanos actus moderādos sese accommodet necesse erit. Ad hoc posterius totum nostrum est. Cum enim series vitæ actiuę in tribus consistat, vt viuatur honestè, nemo lædatur, & suum ius integrū intactumve persistat & constet: quòd tria ista nullius alterius q; legali traditione cognoscātur, consequēs erit vt totū illud quicquid ad virtutes ad vitia aliasq; humanæ vitę actiōes pertineat, à nostro potissimum iure theologus mutuetur. Si igitur diuina mater theologia qn̄ secundūm vnam ex diffinitionibus, quas in secūdo sententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nil aliud est q; voluntas consequēdi retinendiq; quod iustitia vetat. Si de peccato illi negotium sit, si de eo quod sancta prohibet iustitia sit, discretiua, interq; lepram & non lepram iudicatiua, quò id præsidio faciet? An sola & nuda rerum diuinarum illi suffecerit speculatio, non est arbitrandum. Augusta igitur legū scita sacrosanctaq; nostrorum patrum decreta adibit: vtpote q; propria subiectaq; iuris scripti sit hæc materia: quoniā nec peccatum esset, si lex non esset. Sed quid in re aperta tam anxiè laborandum est, tolle ex quatuor sententiarum libris iuris positiui documenta, non solum illos explumabis, sed & tota distinctionum capita in fine tertij: vbi de mendacio, de periurio, de consilijs patrum differitur: quin & quartus ipse totus qui de baptismo, de cōiugio, de pœ-

nitentia, de clauibus ecclesiæ tractat, concident & interibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summã inscriptoribus sentire veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarũ, tum humanarũ iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorũ patrũ labor exarmabitur. Adeò in seipsa parũ theologia in humanis actibus operabitur, nisi legũ sufulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quòd ille ambæ professiones affinitate cognoscantur. ex eisdem enim autoribus, Moyse & prophetis processerũt, qui nõ solũm rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraq; ab ipso optimo maximoq; deo originẽ assumpsit, vt suprà amplè demõstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna in rub. de professo. & medicis. lib. x. C. ꝙ scientia legalis est pars theologiæ: imo effectualiter vtraq; habet idem subiectũ, quicquid dicãt multi qui non intellexerũt neq; originem, neq; effectum, neq; finem illius, qui dicere voluerunt non habere subiectum. Cũm verũ subiectum ipsius sciẽtiæ sit ius, cuius diffinitio est, ꝙ est ars boni & æqui: quæ quidẽ bonitas & æquitas sunt essentiæ ipsius dei, cum dicatur Lucæ xviij. Nemo bonus nisi deus. & etiam Marci x. & habetur Iob xxxiiij. c. Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, & orbẽ terræ in ęquitate iudicabit. Psal. ix. & lxvj. Et illius scutũ est æquitas, quod est iustitia, vt habetur Sap. v. & vt dicit Augustinus in lib. de pœnitentia. Tanta est æquitas ipsius dei, ꝙ quicquid homo fecerit laudabilem in suis factis deum inuenit. Si rectè egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorũ: si peccauerit, laudabilẽ inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata cõfessus ad rectè viuendũ redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarũ. Semper enim rectus & iustus est dominus, & fidelis absq; iniquitate. Esaiæ j. & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thomas. ij. ij. q. lxxx. imo inest ei, vt dicit idẽ sanctus Thomas ij. ij. q. cxx. c. j. Cũm ergo finis & effectus iuris non sint aliud nisi bonum & æquũ, quæ sunt essentiæ dei, non est dubiũ, ꝙ ita deus potest dici subiectum in sciẽtia iuris, sicut in scientia theologica. Cũm etiã vtraq; tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt s. dictum est. Vnde ergo si immortalibus titulis, eminẽtissimis precõijs, laudatissimis prædicationibus theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissimè) quę per lapideum Iouem celeberrima, quę excellẽtissima nostræ legalis sciẽtiæ erit, & maiestas & amplitudo, qua sine ea ipsa theologia quantum circa hominum vitam & actiones versatur consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri pręstãtior, quæ prerogatior vel colligi vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa theologia celebrationum decoramentis extollitur, toties & legalis scientiæ cãdor eiusdem laudis vel præcipuam partem communionis participationisq; iure sibi vendicet: hæc Zasius in suis orationibus post repe. l. ij. ff. de origine iuris. vbi satis amplè ponit laudes iuris ciuilis.

Vigesimatertia consideratio. Visum est hic quomodo theologia participat cum scientia iuris canonici & ciuilis, & ꝙ etiam est quædam similitudo inter ius canonicum & ciuile: ita ꝙ ille tres scientiæ pręcedere debent & excellunt omnes alias scientias, & de alijs inferioribus infrà amplius dicetur: sed quia quandoq; deficiunt constitutiones papales, & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosij, & Gregorij, aliorũq; sanctorum doctorũ, quorum dicta sancta mater dei ecclesia veneratur, si in decisionibus causarũ inducatur lex ciuilis, quæ omnino disponit contrarium, quod eorum seruabitur in foro ecclesiastico. Videtur primò ꝙ dictum sanctorum lege repulsa. c. j. xx. dist. vbi post cõstitutiones Romanorum pontificum seruanda iubet ipsorum dicta sanctorum magnanimiter retinenda & promulganda. & cũ de legibus nihil dixerit, ideo id omisisse videt. l. quicquid. ff. de verborum oblig. l. j. §. si autem ad deficientis. C. de cadu. tollendis. c. dilectus. de tempo. ordinandorum. c. is qui. in prin. de senten. excommunicatio. libro vj.

Secundò facit, quoniam si canones præferantur legibus, vt suprà dictum est, multò fortius dicta sanctorũ. Cũ etiam canonibus pręferantur. c. cõstitutiones. x. dist. quod probatur eo quia videtur representare personas sanctorũ, qui videtur autoritate diuina potiusq; alia loqui: quoniã ex quo loquuntur diuina inspiratione, videtur accusare Christum qui eos accusat, argu. c. sacerdotis. vj. q. j. l. ij. C. de statuis & imaginibus. viij. q. j. c. qui. si enim ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare potuit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant quam ex constitutione. l. ij. §. ne autem. & §. sed neq;. C. de veteri iure enucleando.

Tertiò, imo quod fortius est, videtur ꝙ leges principũ in causis ecclesiasticis sunt repellẽdæ, ne diuinis rebus pręsidere videãtur secularibus negotijs implicati. xcvj. dist. c. cũ ad verum. in fi. Illicitum namq; est eum qui modo se in ordine sanctissimorũ episcoporum ecclesiasticis immiscere tractatibus. eadẽ dist. c. seq. ad sacerdotes enim deus voluit quæ in ecclesia dispẽsanda, sunt pertinere non ad seculi potestates. eadẽ dist. c. si imperator, quæ distinctio in totum facit ꝑ hac parte. Et qm̃ sancti doctores ecclesię sunt ampliori gratia spiritussancti, ita ampliori sciẽtia alijs necdũ regibus pręcellentes rationi magis probantur adhesisse: vnde hoc exemplo Natã propheta Dauid regem increpauit, & Daniel nulla alia potestate functus, nisi quia ex reuelatione diuina id præsumpsit, iudices à populo constitutos condemnauit. ij. q. vij. c. nos si competẽter. §. sed notandum. versicu. item Daniel.

In contrariũ tñ, quoniam etiam videtur ꝙ ex sentẽtia Romani põtificis leges sint diuinitus per ora Romanorũ principũ diuinitus promulgatæ. c. nemo. xvj. q. iij. Nã & beatus Petrus princeps apostolorũ secũdũm leges seculi causas ecclesiasticas iudicabat. vj. q. j. c. beatus. in fi. & Gregorius in causis ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argumenta. ij. q. j. c. legum. in fi. & Augustinus eadẽ quæstione. c. nomẽ. sensatus est enim qui credit legi dei, & lex illi fidelis. Ecclesiastici xxxiij.

Secundò facit, qm̃ infames sunt ex ecclesiæ statuto, qui Christianę legis normã abijciũt, sicut qui ecclesiastica statuta contemnunt. vj. q. j. c. infamis. in principio.

Itẽ nullę accusationes à iudicibus ecclesiasticis admittũtur, quæ per leges seculi prohibẽtur: hæc em̃ sunt sanctorum patrum vestigia. eadem. q. c. nos sequentes.

Item & tertiò papa iubet sacræ scripturæ legibus esse subiectum. xxv. q. j. c. satagendum. ergo & causæ ecclesiasticę in defectũ canonũ maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur. ad idem. l. dis. c. si ille. x. dist. c. si in adiutorium. & c. seq. & seq. vsq; ad finem. xvj. q. vj. c. inter memoratos.

Quartò, nam ex quo leges per Romanos pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt acsi essent per Romanum pontificẽ promulgatæ. Omnia enim nostra facimus quibus à nobis autoritas impartitur. l. j. §. sed neq;. C. de veteri

terii iure enucleando.

Quintò, quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum. ca. quis aut leges. liiij. distinctione. quoniam si in ordine, ergo in obseruatione. l. heredes. in fine. ff. ad Trebellianũ. Ordo namq; verborum ordinem obseruationis ostendit. c. in Christo patre. de conse. distinc. ij. faciunt notata per Felin. & alios in c. cũm dilecta. de rescriptis. & per docto. in c. mandato. de præbendis. in vj. dixi suprà in prima parte.

Sextò facit, quia textus in c. summopere. xj. quæstione iij. dicit, q̃ diuina & humana lege resoluatur dubia. nihil de dictis sanctorum patrum dicendo.

Septimò facit textus in capitulo, si inter. vj. quæstione iij. vbi papa leges humanas & principum suas leges vocat.

Octauò, quia etiam habetur xiij. quæstione secunda. cap. vnaquæq;. & §. item quæ, quòd quæ legibus diffinita sunt, mutari non licet. hinc Ambrosius in cap. iudicet. iij. quæstione vij. dicit: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat. si quis sentẽtijs suis obtemperat, non indulget proprię voluntati. nihil paratum & cogitatum de domo defert & infra. obsequitur legibus non aduersatur, scilicet naturæ, & infra. qui iudicat non suæ voluntati obtẽperare debet: sed tenere quod legum est, nec immeritò, quoniam per imperatores leges humano generi deum distribuisse notum est, dicit Augustinus viij. distinctio. capitu. quo iure. igitur & sancti quorum dicta ecclesia recipit, nihil debent contrarium legibus ex arbitrio suo dicere: sed iuxta leges & iura pronunciare. Postquam enim sunt factæ leges non de eis, sed secundũm eas iudicandum est. capitulo in istis. iiij. distinctio. & hoc iustè: quia lex est lux & via vitæ. Prouerbiorum sexto.

Nonò facit, quia etiam similitudo legis recipitur in argumentum ad decisionem causæ ecclesiasticæ. capitu. in audientia. de sententia excommunicationis. extra. capitu. si iudex. de sententia excommunicatio. in vj. fortius præualebit ipsa lex. ad idem facit xv. quæstione iij. cap. sanè. §. cũm autem.

Decimò facit, quinimo etiam causa ecclesiastica per leges expressè deciditur. c. præsulum. in fine. xvj. quæstione iij. ibi, & tricennalis lex concludit: quia & filiorum nostrorum principum manauit autoritas. & c. nos sequẽtes. vj. q. j. & xcix. distinctio. c. prouinciæ.

Vndecimò facit, quia sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, in authen. de ecclesiasticis titulis. in principio. colla. ix. ita & sacri canones principum constitutionibus adiuuantur. c. j. cũm concordan. de oper. noui nunciatio. extra.

Duodecimò, quia custoditio legũ consummatio est incorruptionis. Sapientiæ vj. vnde dicitur xxv. quæstione j. c. generali. quicunq; regum censuram in quocunq; crediderit vel permiserit violandam, vt execrandum anathema quidem fiat, & velut præuaricator fidei catholicæ apud deum reus existat. & eadem quæstione, capi. ideo. in prin. vbi dicitur, quòd in mundanis affixum est legibus excedere minime nos debemus. contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si quod ipsi diuino statuerunt consilio intactum non conseruamus. Dicta verò sanctorum credenda non sunt, nisi scripta in lege domini inueniantur: & ipsorum pręcepta prius veniunt discutienda, q̃ implenda. l. dis. c. si quis præpostera. vnde Ioannis j. c. iiij. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex deo sint. & ex his & pluribus alijs motiuis & rationibus, ita tenet Lucas de Penna in lege medicos. in secunda & tertia colũna. C. de professo. & medicis. libro decimo.

Et ad hanc vide Christoforum Longolium in suo Panegyrico in ciuilis sapientię laudem, quo comparatis adinuicem cuiuslibet facultatis excellẽtioribus, facilè apeit nullam earum nedum excellere, sed nec sibi coęquari, talemq; inter eas omnes & istam esse delectum, qualis inter continentia & contenta solet adhiberi. Et hac velut vicaria dei opera fungente omnes in hoc seculo egere necessariò. Reliquis verò contingenter.

Vigesimaquarta consideratio. Ex prædictis ergo inferendum est, q̃ doctores iuris ciuilis sunt multum honorandi, nec immeritò: quia sunt ad aliorum eruditionem. capi. super specula. de magistris. Et dicit textus in capi. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratio. sanctorũ. q̃ sunt luminosæ cãdelę ardentes super candelabrum positæ, quę in vniuersum corpus orbis terrarum tenebris profugatis veluti sydus irradiat matutinũ. & text. in dicto capitulo. super specula. dicit, q̃ fulget veluti splẽdor firmamenti, & veluti stellæ sunt in ęternitates perpetuas permansuræ. & capitu. multi. de pœnitentia distinctio. secunda. dicit, q̃ sunt radij solis, & textus in lege si arborem. §. si tamen. in verbo, locus opacus: quoniam sole cœpit esse plenus. ff. de seruit. vrba. prędiorum. cum ibi notatis per Angelum, qui multum extollit illum textum ad hoc. & antecessores appellantur, vt in procemio ffforum. §. primo. & §. discipuli. & domini vocantur. authen. habita. C. ne filius pro patre. & patres iuris, vt in l. prima. C. de excusatio. artificum. libro decimo. imo prophetæ dicũtur, vt in capi. sit rector. xliij. distinctio. in versic. prophetæ quippe. vocantur etiam nobilissimi, vt l. secunda. §. si. ff. de excusatio. tuto. & amici principis. l. diui. ff. de iurepatronatus. & parentes, vt in l. ex diui. C. de locato. vt per Barbatiam consilio suo inci. præclarè scribitur apud Iob. col. ix. in secundo volumine. imo & patres principis, & non fratres. l. ij. C. de officio diuerso. iudicum. Et professores dicũtur. C. ne filius pro patre. authen. habita. & doctores, vt in procemio Grego. & procemio vj. & in clemen. ij. de magistris. & magistri, vt in procemio ffforum. §. his igitur. Et his nominibus: scilicet magister & dominus vocabatur dominus Iesus Christus, vt habetur Ioannis xiij. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. Item vocantur præceptores. l. si in ędibus. ff. de damno infecto. & etiam dicuntur sacerdotes. l. prima. ff. de iustitia & iure. imò sanctissimi. Cũm sanctissima lex seu iuris ciuilis scientia dicatur, vt in l. prima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Et etiam iurisperiti dicuntur. l. prima. C. de professoribus qui in vrbe Constantino. libro duodecimo. & etiam celsiores. vt in l. secunda. C. de officio diuerso. iudiciorum. Magnifici etiam viri appellari debent, quia & sic versantes magnificos viros appellat philosophus, quarto Ethicorum. & ita etiam eos appellat textus in prima constitutione. C. §. primo. & in procemio institutio. §. cũq;. Sunt enim doctores iuris optimi, iustitiæ & reipublicæ ministri, inquit textus in procemio ffforum. §. discipuli. & §. penultimo. & dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. hi qui dirimunt ambigua facta causarũ, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, q̃ si prælijs ac vulneribus patriam pa-

renteſq; ſaluarent: & aliqua ex nominibus prædictis ponit Cardinalis Florẽtinus dictus Zabarella in clemen.ij. de magiſtris.in iij.q.& i quarta ponit quæ ſunt priuilegia illorum.fortè ea ſum deſcripturus,ad denotandum, ꝗ ex quo vltra doctores aliarũ ſcientiarum ſunt priuilegiati,ꝗ etiam ſunt honorãdi.Illorum etiã priuilegia ponit Alex. in l.centurio.ff.de vulg.& pupil.ſubſtitutio.

VIgeſimaquinta conſideratio. Anteꝗ̃ ponam quomodo vnus doctor etiam eiuſdem ſcientiæ ſit alteri præferendus,ponam illam antiquam & Carnolinam diſputationem,quę tamen eſt ſine rationibus validis ex parte medicorum. An legiſtę ſint digniores medicis,& ſic an debeant præcedere medicos. An verò medici legiſtas.& in hoc legiſtę,medici, & theologi inſudauerũt. Legiſtę verò ſuas partes tueantur, medici ſuas. Theologi verò arguunt ad partes pro excellentia vtriuſq; ſcientię,ſed nihil decidunt.ideo adhuc ſub iudice lis eſt.

Et imprimis capiam fundamẽta pro medicis, tuendo earum partes,ponendo multa vltra poſita per doctores noſtros iuriſtas,quæ primo referam, deinde fundamenta medicorum,tandem aliqua addam.

Inter cæteros iuriſtas reperio,ꝗ Barba.in c.clerici.de iudicijs.melius cæteris hanc materiam diſputauit. Et primò dicit,ꝗ in hoc vult ſtare tanꝗ̃ agnus coram tondente,nec vult alicui moleſtus eſſe: & adducit in medium illud quod ſcribitur apud philoſophum in iij.aliàs in primo Ethi.opus morale,vt dicit,ſumpſit nõ vt ſciamus, ſed vt boni efficiamur,& ſic philoſophia moralis non eſt introducta vt per eã ſciamus,ex quo datur intelligentia quædã ad iuriſconſultũ noſtrum in l.j.in principio.ff.de iuſti.& iure.dum dicit veram,niſi fallor, philoſophiam,nõ ſimulatam affectantes: vt non ſit philoſophia ad ſciẽdum, ſed vt boni homines fiãt.vt probatur in l.iuſtitia.§.iuris prę cepta.ff.de iuſtitia & iure.Ergo nõ eſt ſcientia,vt dicit dominus Abbas Panor.in dicto c.clerici.

Nam ſcire,eſt rẽ per cauſam cognoſcere,vt in primo Poſteriorum.& in primo Phiſicorum dicitur.tunc enim opinamur vnumquodq; cognoſcere,cum cauſas cognoſcimus primas & principia prima vſq; ad elementa.capi. qui occidit.xxiij.q.viij.Ergo ſequitur,ꝗ non eſt ſcientia facultas ciuilis aut canonica,ſed eſt quædam philoſophia moralis per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandũ malũ, & ſic ſe habet vt imperatrix. faciat illud Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et l.prima.in princ.& ibi glo.in verbo,metu.ff.de iuſti.& iure:ergo eo reſpectu excellentior eſt naturalis philoſophia,metaphiſica,aut medicina.vt dicit Barba.in dicto loco pro ſuo primo fundamento.

Sed iſtud fundamentum eſt pluſꝗ̃ debile, cùm præſupponat falſum,cùm ſatis ſuprà in quarta conſideratiõe huius partis probauerim,legalem facultatem eſſe ſcientiã habens ſuas cauſas & modos arguendi.imo magis dicitur ſcientia,ꝗ̃ phiſica & medicina,vt ſtatim probabo.

Secundò Barbatia adducit textũ in c.nõ ſanè.xiiij.queſtione v.vbi Gratianus ponit verba Auguſtini ad Macedonianum.in quibus pręmiſit medicos,legum aut canonum doctoribus.& clarum eſt ꝗ ex ordine literę validum eſt in iure argumentum,vt in l.generaliter.§.quid ergo. verſic.ordinem ſcripturæ.ff.de fideicommiſ.libertati.notatur plenè ĩ c.cùm dilecta.extra de reſcriptis.vbi per Felin.& dicit ipſe Barba.quod dicit in c.decernimur.extra de iudicijs:ergo pręferuntur medici legiſtis.

Ad iſtud fundamentum dabitur reſponſum clarum, tenendo partem contrariam, vbi ſimili modo arguetur pro parte contraria.

Tertiò, idem Barba.adducit tex.quem dicit eſſe ſingularem coniuncto dicto Barto.in l.j.C.de comitibus & archiatris.libr. xij.vbi dicit,ꝗ medicus principis,aut papę, æquiparatur ducibus & vicarijs principis,& obtinet locum comitis primi ordinis,quem gradum non habet legum doctor conſiliarius principis,vt notatur in l.iuriſperitos.ff.de excuſatio.tutorum.

Ad iſtud eſt facilis reſpõſio,ꝗ ex quo tenet primũ locum inter medicos,ꝗ ratio eſt ꝗ aliqua dignitate decoretur: ſed non dicit ꝗ ille qui inter conſiliarios principis tenet primũ locũ,vt eſt cãcellarius,qui dicitur quæſtor vel præfectus pretorio,ſit minor eo,cũ etiã ſit ſupra duces,comites,& vicarios,vt ſuprà amplè dictum eſt in ſexta parte,in j. & ſecũda conſideratiõe.vbi amplè de cãcellario & eius præeminentia ſeu excellẽtia: & etiam in d.parte poſui de primo medico principis,qui ſtat longè poſt cãcellariũ.

Quartò pro ſuo fundamẽto dicit,ꝗ illa ſcientia eſt nobilior,cuius ſubiectum eſt nobilius,vt dicit philoſophus in primo de anima: ſed ſubiectum philoſophiæ naturalis, vt dicit,eſt nobilius ſubiecto legum.eſt enim ſubiectum corpus phiſicum,vt mundus & cætera quæ in eo ſunt,vt ſtellæ,cœli,planetæ,elementa,mixta,homo,animalia irrationabilia: de quibus philoſophus proprietates & paſſiones conſiderat,& hæc ſubiecta ſunt nobiliora ſubiecto legum,quod eſt iuſtitia in politica conuerſatione.

Quòd autem cœlum,intelligentię,& planetæ ſunt nobiliores ipſa iuſtitia ciuili apparet: quoniam,vt dicit,ſunt corruptibiles in ſimplices,& ꝑpetuæ cauſę ſunt eorũ,quę in mundo ſunt,à quibus ratio & natura rerum dependet, & oẽs eius operationes inferiores: &,vt dicit, legalis potentia eſt quædam operatio variabilis.Ipſa etiam anima humana nobilior eſt ſine comparatiõe potentia legali,& ipſa iuſtitiæ communicatione,cum ſit ſubiecta ſimplex & perpetua.& eodem modo eſt dicendum de intelligentijs ſuperioribus,vt habetur in libro de anima.

Similiter & ipſe homo videtur nobilior ipſa iuſtitia legali,quia cauſa efficiens & finalis ſunt nobiliores ipſo cauſato,vt ca.cùm ceſſante.extra de appellatio.l.adigere. §.quãuis.ff.de iure patro.& habetur in lib.de cauſis.& facit l.eam quam.C.de fideicõmiſſis.ſed iuſtitia eſt effectus cauſatus ab homine,& etiam ad finem inuentus, ergo nõ eſt nobilior ipſo homine,& per conſequens ſcientia illorum eſt nobilior ſcientia legali.

Et eodẽ mõ probo,ꝗ ſubiectũ medicinæ eſt nobilius ſubiecto legis. Nã ſubiectũ medicinę eſt corpꝰ humanum aĩatũ ſed ſubiectũ legis eſt iuſtitia cõmunicatiua,ergo ſubiectũ medicinę eſt nobilius ſubiecto legali,eo quia homo eſt dignior,quia eſt nobiliſſima creaturarum. Nam cauſa efficiens alicuius operationis eſt nobilior effectu à ſe producto,iuxta illud. Manus tuæ domine fecerunt me.& probatur in lib.de cauſis.ergo homo eſt nobilior iuſtitia politica & cõmunicatiua,& ſic nobilius eſt ſubiectum medicinæ,ꝗ̃ legis,& per conſequens eſt nobilior ſcientia.

Pro reſponſione præcedentium perſuaſionum,ſeu talium qualium inductionum,neceſſe eſt demonſtrare errorem ita arguentium,qui in omnibus errant extrauagando terminos,& aliter ſumendo ꝗ̃ ſumi debeant. Nam nõ eſt

verum,

verum,ꝙ homo sit subiectũ in metaphisica,philosophia, & medicina,quæ omnes res supra declaratæ sunt subiectũ in illis scientijs:sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium & effectus illarũ quæ sunt facta causa hominis,cũ oĩa hominis causa facta sunt,nõ solùm medicina:sed etiam planetæ,cœlum,terra,aër,aqua, omnia elementa,iustitia,ius,& omnes aliæ res quæcunq; sint.Ita ꝙ homo in qualibet scientia est ita subiectũ in vna sicut in alia:& vnaquæq; scientia est ita facta ad effectum hominis sicut alia:cùm ,vt dictũ est, hominis causa facta sunt omnia,vt dictũ est amplè suprà in secunda parte,in prima consideratione.ad quam recurre ad demonstrandũ ꝙ omnia sunt sub homine,& non ꝙ homo vni rei subijciatur,& non plus vni q̃ alteri:imo omnes quęcunq; res, quæ sunt in mundo,& à deo creatæ subijciuntur homini, vt ibi amplè dixi.prçter rationem cui subijcitur homo,& non ratio homini.vnde,vt ait Sene.ad Lucillũ.Si vis oĩa tibi subijcere,subijce te rationi.vt dicit gloss.in verbo,rationis.in c.ex eo.de electio.in vj.de qua do.meus Iason in l.dedi,la premiere.§.si liber.ff.de conditio.ob causam.& in lege quoties.in vj.& vij.col.C.de rei vendi.& in lege illam.C.de collatio.sed nihil aliud est lex,nisi quod ratione consistit.j.distinctio.c.consuetudo.imo ratio est anima legis.l.cùm pater.§.dulcissimis.ff.de legatis ij. quoniam per rationem restringitur, ampliatur & ducitur.vt tenet Felin.in capitu.ex parte,in fine.extra de constitutio. Panor.in c.fi.in iij.col.extra de rescriptis.Petrus de Ancha. in consilio ccliij.in ij.col.

Item & magis errant qui tali fundamento vtuntur,dicendo ꝙ subiectum in scientia legali sit iustitia politica & communicatiua,cùm verũ subiectum sit ius,quod ars boni & æqui,quę sunt essentiæ deitatis.vt supra dictum est, ex quo subiectum ipsius sciẽtię legalis potest dici deus,sicut in theologia vno respectu,tamẽ licet alio q̃ ad theologiam.Cùm licet deus sit subiectum in theologia eodem respectu,scilicet quia considerat dei proprietates & operationes,ex quo est eius verum subiectũ secundùm philosophum,primo Posteriorum.& dixi suprà in secũda consideratione,sic etiam scientia legalis:quia considerat bonitatem & æquitatem,quæ sunt partes iuris,& ideo cũ sint essentiæ & proprietates & operationes dei,qui circa bonitatem & æquitatem operatur,ideo subiectum in illa scientia legali est ipse deus,vt amplè suprà dixi.& scientia medicinalis solum habet respectum ad sanitatem corporis, & non animæ nec morum,quod tamen facit scientia legalis:quoniam ea ratione qua homo potest dici subiectũ in medicina,quia medicina habet respectum ad sanandũ corpus,eadem ratione & digniori posset dici subiectum in scientia legali,cùm medicina habeat respectum ad illũ sanandum,& scientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum:& non solum hominem in specie prout medicina,sed totum hominem in genere & in republica quæ homini priuato præferenda est:circa quam versatur scientia legalis,non autem medicina. & sicut secundùm communem opinionem & illorum qui non vltra voluerunt dicere subiectum iuris ciuilis est homo politicus & rationalis dirigibilis constitutionibus legalibus in bonũ & in noticiam diuinarum atq; humanarum rerum,vt supradictum est.Ita homo non simpliciter,sed ęgrotus dirigibilis ad sanitatem ex constitutionibus & ordinationibus medicinalibus est subiectum in medicina:sed non potest dici ꝙ homo simpliciter sit subiectum in medicina cũ homo sanus non subijciatur medicinæ:quoniam,vt habetur Mathæi ix.Marci ij.& Lucæ v.Non est opus medico valentibus,dicit Iesus pharisæis.cui Christo credendũ est, cùm quæ dicit vera sunt, & verum est testimonium eius: & ideo non potest esse verum,ꝙ homo simpliciter sit subiectum in medicina: quod adhuc quod plus est potest semper dici in sciẽtia legali,quoniam licet dici possit, ꝙ quæ spiritu dei reguntur non sint sub lege.verum est quantum ad exercitum, sed quantum ad rationem legis semper homo subiectus est.Panormi.in cap.omnis anima.de censibus,dixi suprà in quarta consideratione. Nec est etiam verum,ꝙ iustitia sit magis corruptibilis, & ꝙ cœlum & intelligentiæ seu planetæ cœli sint magis incorruptibiles q̃ iustitia.Cùm sit constans & perpetua voluntas.vt habetur institu.de iustitia & iure.in principio.& in l.iustitia.ff.eodem.& dixi supra vbi satis probaui,ꝙ non est variabilis nec commutabilis.

Et si dicatur,ꝙ causa efficiens sit maior causato: ergo etiam sequitur & in hoc non est dubium, ꝙ omnes aliæ scientiæ,imo inter alias plus medicina minoratur, cùm homo sit causa efficiens illarum,& homo non est factus propter medicinam, sed medicina propter hominem: quia homo est dignior quacunq; scientia, imo quacunq; re mũdi,cùm omnia eius gratia facta sunt.dixi suprà amplè in secunda parte,in prima consideratione.ex quo sequitur, quòd prædicta fundamenta Barbatiæ non militant.

Quintò Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit ꝙ illa scientia est nobilior altera, cuius finis est dignior: quia omnis laus in fine canitur,& omne agens agit propter finem, & finis est,qui mouet agentẽ, & est causa causarum,vt dicit philosophus.& probatur in lege eam quam.C.de fideicommissis.sed finis philosophiæ naturalis est dignior,q̃ finis legalis censuræ, quod demonstrat,vt dicit: quia finis intentus à natura in philosophia est felicitas actuum humanorum,sed finis legalis censuræ non est felicitas actuum humanorum: ergo finis naturalis philosophiæ est dignior fine legalis censuræ, quod vt dicit apparet,finis legalis censurę est felicitas quędã circa quoddã cõmunicari secũdũ ciuilem cõuersationẽ, talis aũt non est vera felicitas actuum humanorũ,vt probatur in lib.Ethicorũ.& eodẽ modo est dicendũ de medicina,vt finis medicinæ sit dignior fine legalis censurę.Nã finis medicinę est conseruatio substantię & essentię hominis: finis autem legis est cõseruatio qualitatis & accidentis,qa bona & honesta conuersatio,in alijs aũt substantialis & cõseruatio substantiæ & formæ est dignior finis & magis necessarius fine qualificatiuo & conseruatiuo qualitatis,& vt dicit,hoc est clarissimum,quia substantia est dignior accidente:quia accidens est in esse,vt voluit philosophus v.Ethicorum.& in l.eius.ff.si cer.peta.

Parcat mihi autoritas domini Andręę Barbatiæ:quia non bene cõsiderauit finem legalis scientiæ,qm̃ si vidisset Ciceronẽ,aut de eo recordatus fuisset,& sequẽtibus allegandis,non dixisset finem legalis sciẽtiæ esse talem quem dicit.Nã Cicero lib.secũdo de legibus.ad ciuiũ salutẽ, ad ciuitatum incolumitatem hominumq; vitam beatam & quietem leges esse adinuẽtas attestatur,& satis iuribus demonstratur per textum,in l.ij.§.post hæc deinde.ff.de origine iuris:vbi Bald.dicit,ꝙ ciuitas non potest stare sine iurisperito.cum leges ad conseruandam rempublicam ciuitatis,& etiam finis legis est conseruatio pacis inter ho

mines, vt dicit Alberi. in rubrica. ff. de legibus. Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationē vnius hominis in specie, puta talis, aut talis, sed omnium & totius reipublicæ. Et tamen finis medicinę non tendit ad cōseruationem vniuersalis status hominis. Cùm medicina sit tātum pro ęgrotis: quoniam, vt dictū est, non est opus medico bene valentibus, Mathæi nono. Nec est in potestate medici facere hominem quantumcunq; specialem immortalem, iuxta illud Psal. lxxxvij. nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt. quod non est medicorum suscitare, sed solius dei. Vnde dicit. Confitebuntur tibi, quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis sed à deo solo rediuiuos fateretur, prout ita declarat illum textum Archidiaco. in c. cōuertimini. §. hinc etiam medici. de pœniten. distinctio. prima.

Item & sic. ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem reipublicæ, finis verò medicinæ ad conseruationem priuatorum hominū, est pręferenda sciētia legalis. Cùm vtilitas publica pręferenda sit priuatæ. l. vtilitas publica. C. de primipilo. lib. xij. & ibi Lucas de Penna.

Nam bonum gentis diuinius est q̄ bonum vnius hominis, vt dicit philosophus primo Ethicorum. Et apud Platonem. Iustissimè illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quisq; nescit affectus. viij. distinctio. in principio. hinc Tullius de Officijs, libro iij. Natura quidem cōsequimur, vt communem vtilitatē nostræ anteponamus: vt enim leges omnium salutem, saluti singulorū anteponunt, dicit Lucas de Penna in lege j. C. de collatione fundorum patrimonialium. libro vndecimo.

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis, sed legalis censura ad conseruationem hominum reipublicæ & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atq; humanarum notitiam tendit, vt dicit gloss. in l. j. §. proinde. ff. de varijs & extraordi. cognit. in verbo, sanctissima. vbi dicit, q; scientia legalis est sanctissima quo ad animā: quia eius præcepta concordant cum diuinis, docet enim honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiq; tribuere. ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas, & respublica: sed anima saluatur, quoniam in his tribus pendent leges & prophetæ: sed anima præferenda est corpori & quibuscunq; rebus. lege sancimus. C. de sacro sanc. ecclesi. & satis suprà demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse ęquiparanda scientiæ theologicæ, quę cùm suprà scripserim, nolo hic transportare.

Ex quibus constare potest, q; nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ, aut philosophiæ naturalis. Cùm in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ fine medicinę & philosophiæ.

Sextò, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit q; nulla doctrina pōt appellari scientia, nisi quæ est verorum & æternorum in veritate & impossibilium aliter se habere: quoniam, vt dicit, scientia est verorum, secundūm philosophum primo Posteriorum. & Commentatorē in tertio de anima. & facit text. in c. qui occidit. xxiij. q. v. & quod voluit Bar. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iuramento calumniæ. quoniam nihil scitur nisi verum, vt voluit Bal. in c. ij. de constitu. vbi dicit, q; scientia est entium nō eorum quæ natura, aut ars reuelauit. Bal. in c. cùm contingat. de rescriptis. Pet. de Ancha. in cle. j. de concessio. præbendæ. & per glos. in l. si pater. ff. de hęred. instit. probatur in d. c. qui occidit, sed philosophia est huiusmodi, & legalis censura est circa cōtingentia in humanis actibus extrinsecus contingētibus aliter se habere & diuersimodè se habere. & ideo dicit, q; lex adaptatur tempori & est mutabilis ex varietate temporum. iij. dis. c. erit autem lex. c. non debet. de consang. & affi. c. pe. de clericis non residen. c. suggestum. de decimis. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. Et per consequens videtur, q; doctor philosophiæ aut medicinę sit præferendus doctori legum seu canonum.

Ad istud fundamentū est amplissimè responsum. s. in hac parte, in iiij. cōsideratione. ibi, Ad quartum. & ibi, ad sextū. vbi satis probaui, q; scientia legalis sit immutabilis licet quādoq; mutetur ex illa aliqua cōstitutio, nō tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis. cùm oīa semper fiāt cū ratiōe, quę est aīa legis. & sicut qñq; medicus mutat medicinā rōne loci aut tēporis, etiam in vno & eodē corpore, & per hoc non dicitur facere cōtra sciētiam suam, sic etiā dicendū est de iurisperito aut alio habēte potestatem mutandi aliquas leges: sed cū scientia legalis non sit in totum mutabilis, prout nec scientia medicinalis, ideo est certa & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimò, pro parte medicorum adduco alia fundamēta. videlicet, q; sunt honorandi, quoniam vt habetur Ecclesiastici xxxviij. Honora medicum propter necessitatē, etenim illum creauit altissimus. à deo enim est omnis medela, & à rege accipiet donationē, disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam, vbi amplè cōstat q; medici sunt honorandi, & q; medicina est à deo.

Sed ad hoc dico, q; ex origine ipsius non est tam honoranda quàm scientia legalis, cùm medicina sit de terra, & iustitia de cœlo prospexit. vt supra dictum est, & ideo à digniori loco dignior dicitur. argumento eorum quæ dicūtur de matrimonio quod est dignius sacramētum, eo quia in paradiso fuit celebratum & ordinatum, Gene. ij. Erunt duo in carne vna. prout amplè dixi in cōsuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in rubri. des droictz & appartenances à gens mariez. in principio.

Octauò, facit text. in l. j. §. medicorum. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vbi dicit textus, q; medicorum eadem causa est quæ & professorum, nisi q; iustior quo ad petitionem salarij, ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cùm ex quo mercenariam operam non spernunt, non amplius inter philosophorum professores numerantur, vt dicit ibi tex. ibi, An philosophi. & ideo ex quo legistæ non petūt salarium, sed eis datur honorarium, sic dictum, quia honor est donanti, & cui datur. vt dicit gloss. in verbo, honor. in d. l. j. §. est enim. quædam enim tametsi honestè accipiuntur, inhonestè tamen petūtur, vt dicit ibi tex. Ex quo textu clarè constat, q; status aduocatorum est honorabilior q̄ medicorum eadem causa.

Nonò, per illum textum hic ante allegatum dicitur, q; medici præsunt corporibus humanis. Legistę verò rebus, sed corpus præferendum est rebus, cum sit dignius q̄ res: & digniora sunt quæ dignioribus præferuntur, vt in authen. de defenso. ciuitatum. §. nos igitur. collatio. iij. igitur medici sunt præferendi legistis.

Ad hoc est supra responsum, q; licet legistæ præsint rebus, & habeant eas subiectas, habent etiam non solum corpus ad instruendum ipsum quomodo alterū lędere nō debet, honestè viuere. & ius suum vnicuiq; tradere debet. lege. j. ff. de iustitia & iure. vt dixi ante: sed etiam præfertur

animæ

quam instruit & docet (vt etiam prædixi) quę pręciosior est corpore, igitur.

Decimò facit, quia leges impediunt cognitionē veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, qđ sic probatur per dictum Auerrois, in fine secūdi Phisicorū, vbi dicit. Ille in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis non habet impedimentum à veritate: sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo in quo non est veritas, nec falsitas. vt in legibus, & secūdo Metaphisicæ Aristotelis textu commenti xiiij. quantam vim habeat consuetudo leges ostendunt, in quibus iuuenes apologos plus animo applicabiles quàm summe veritatis, & tamen medicina ex quo est scientia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante, igitur cognitionē veritatis impediunt leges, quā medicina amplectitur: & per consequens medici legistis sunt laudabiliores.

Sed ad prædicta est satis responsum ex quo nō solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi, igitur &c.

Vndecimò facit, quia iuristæ, vt iuristæ non possunt esse prudentes. igitur nō possunt esse ciuiles. cōsequētia patet ex dicto Philosophi secūdo politicorū, qui dicit. necesse est ciuilem hominem esse prudentem. & probatur antecedens, quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine, quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verū affirmando vel negando, vt sexto Ethicorum. sed ea falli contingit, igitur &c.

Ad hoc satis est responsum suprà. Et dicit Laurentius Valla in procemio tertij libri suarum elegantiarū, quòd quinquaginta digestorum libros, cum admiratione relegit. primum qđ nescias, vtrum diligentia ne an grauitas, prudētia an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præstent, & maiori laudi danda esse videatur, deinde qđ hæc ipsa ita in vnoquoq; illorum omnia sunt egregia, & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui pręferendum putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet quæ publicè legatur tam ornata, atq; aurea, vt ius ciuile? Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim qui capitolium ab armis Gallorum, atq; insidijs defenderunt, per quos factum est, vt non modo tota vrbs non amitteretur, verūetiam vt tota restitui posset, ita per quotidianam lectionem digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atq; in honore fuit lingua Romana. hæc ille inter plura alia.

Duodecimò facit, quoniam qui à deo commendantur sunt magis approbati, vt dicit Apostolus. secūdæ ad Corinth. decimo. Non enim qui seipsum commendat, ille approbatus est, sed quem deus commēdat: sed medici à deo commendantur, vt dictum est suprà in septimo argumento, Iuristæ autem seipsos commēdant, vt habetur in cap. clerici. per doctores. de iudicijs.

Sed medici qui faciunt istud fundamentum, aut non omnia viderunt, aut veritatem tacent: quoniam etiam iuristæ & legislatores laudantur à deo: quoniam, vt habetur Psalmo lxxxiij. Benedictionem dabit legislator, & ibunt de virtute in virtutem, quoniam etiam ipse deus legislator dicitur. Iob xxxvj. Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. & Iaco. iiij. vnus est legislator & iudex qui potest perdere & liberare. & vt dicit Bernardinus de Bustis in secūda parte sui Rosarij. sermone xxix. ij. parte in litera C. hæc sciētia est à deo, vt habetur Prouerb. viij. per me legum conditores iusta discernunt. & habetur Psal. ix. Constitue domine legislatorem super eos, vt sciant gentes, quoniā homines sunt. imo dicitur Actuū v. Doctores legum dicūtur honorabiles, cùm dicatur. quidam erat in concilio pharisęorum nomine Gamaliel legis doctor honorabilis.

In contrarium tamen & pro parte legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam tenet sedes apostolica, quòd legistæ præferuntur medicis & magistris in artibus, teneo quòd indistinctè doctor legum & canonum, aut vnius illarū facultatū tantū, præfertur doctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iam suprà plura posui, sed ea quæ posui non recitabo, sed tantū de eis mentionem faciam remissiue ad loca supradicta, & suprà descripta.

Primū ergo fundamentū est Barbat. semper tenendo eius ordinē & aliqua addendo, est eo quia anima est præciosior corpore, & semper est præferēda. l. sancimus. C. de sacrosan. eccl. c. cū infirmitas. de pœni. & remis. sed legalis censura est medicina animæ, & curat animā. tex. est valde singu. iuncta sua glos. in verbo, nouis. de iuramento calū. extra. & maximè ius canonicum, qđ tendit ad bonū animæ simpliciter, & ad dirigendū animas ad ipsum deum, vt in ca. vt animarū periculis. de constitu. in vj. & est glo. magna, circa medium, quæ ad hoc reputatur singularis. in ca. cū contingat. de iureiurando. extra, sed idem etiam dicendum est de scientia legali, cùm sit sanctissima etiam quo ad animā, vt est tex. in l. j. §. est em. cum glos. in verb. sanctissima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vt dixi s. respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed medicina curat quandoq; corpus ægrotū, non semper: quia non est in medico semper releuetur vt ęger: eo etiā quia constituti sunt vnicuiq; termini qui præteriri non poterunt, vt habetur Iob xiiij. & cùm corporalia nihil sint ad comparationem animę & spiritualium, vt c. inter corporalia. de translatio. prælatorū. quoniam etiam, vt inquit Hierony. temporalis vita vitæ æternę comparata potius est dicenda mors quàm vita. & apud Ciceronem de somno Scipionis. Vestra quæ dicitur, vita mors est. Et etiam militat hoc argumentū quo ad philosophiā: quia licet philosophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quādam felicitatem cognoscendi, iuxta illud quod dicitur in Georgicis. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Nō tamen tendit ad beatitudinem animę, & per consequens scientia legalis est nobilior philosophia & medicina.

Secundò facit, quoniam illa scientia dicitur honorabilior altera, cuius subiectum est honorabilius. assumptum est philosophi in primo de anima. & pluries suprà relatum est, sed subiectum legis (vt dicit Barba.) est iustitia, & iustitia maior est omnium aliarum virtutum. vnde scribitur apud Ciceronem in libro de senectute. Optimo iustissimo cuiq; iter in cœlum pateret; & expeditissimū, propter iustitiam quis acquirit beatitudinem. & ideo dicebat Aristoteles quinto Ethicorum, quòd iustitia est virtus lucēs, vt Hæsperus, ergo scientia legalis est nobilior artibus & medicina. Hæc sunt quæ dicit Barbatia. Sed de huiusmodi nobilioritate iustitiæ ad alias virtutes & excellentia, seu præcedentia ad omnes alias, dixi in rubrica, de sustitiçes. in principio. in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. Et de subiecto digniori dixi in hac parte, in sexta consideratione, vbi posui quòd

ratione subiecti etiam æqualis cum theologia, participat cum theologia scientia nostra legalis, ideo hic non repeto. quęquidem iustitia domina est & regina virtutū, vt dicit Beroaldus in tractatu de felicitate: imo cū iustitiæ pars sit religio, vt ibi dicit, cūm dei cultus iustitiæ ascribatur. ex quo vt dicit, est animæ conseruatiua.

Tertiò facit, quia oīa denominantur à fine, & finis est qui mouet agentē, vt voluit philosophus: sed finis legalis sciētię est cōseruare rempublicā, ciuitatē, & hominū congregationē, vt probat in l.ij.§.post hæc deinde.ff.de orig. iuris.& ibi Bal.colligit, ꝙ ciuitas non pōt stare sine iurisperito. tendit eñ ab bonū publicū, propter quod homines efficiuntur beati, teste Cicerone in libr.de somno Scipionis. in versi.oībus qui patriā auxerint, rexerint, adiuuerint, atq; seruauerint, oībus esse certū in cœlo diffinitū locum, vbi sempiterno ęuo fruantur. Sed ad hunc finem non tendunt artes & medicina, ergo ex fine legalis scientia excedit artes & medicinam. & de huiusmodi fine scientiæ legalis satis amplè suprà scripsi in hac parte, in septima cōsideratione, quæ hic non refero: sed ex ibi deductis est ampliandum istud fundamentum.

Quartò facit, illa scientia est nobilior alia per quam humana vita melius disponitur. Nam homo est nobilissima creaturarum, iuxta illud Porphirij. Sumus enim rationales nos & dij, sed mortales additum nobis separat nos ab illis. & in vj. Aeneidos scribitur.

Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.

Et in illo Ouidiano.

Pronaq; cūm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; videre.

Et dixi amplè supra in ij.parte, in j.cōsideratione. Sed per cēsuram legalē melius disponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur insidiari.l.vt vim.ff. de iusti.& iure. imo non solū vna ciuitas, sed nec exiguus hominū cœtus potest esse sine iustitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Maccrobius li.x.de somno Scipionis. Ita ꝙ non solum est vtilis & necessaria cuilibet administranti & exercenti, sed etiam omnibus & reipublicę, vt dixi in dicta rubrica, des iustices. in prin. suprà allegata. in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.

Quintò, illa scientia est nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens deo, & magis ipsi deo coniūgitur: sed per legē nos efficimur virtuosi, vt.l.j.in prin.ff. de iusti.& iure.& iungimur deo, & sumus filij ipsius dei, quoniam dij & nos rationales sumus, vt dicit idē Barbatia in c.significasti.de foro competenti.nume.xiij.imo, vt dicit propheta.psal.lxxxiij. Etenim benedictionē dabit legislator, & ibunt de virtute in virtutē. & habetur Daniel.xij. Qui ad iustitiam erudiūt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates.c.fi.de magistris. & dixi ante in vij.parte, vbi dictum est, quòd aduocati sunt laudandi & honorandi in sede magistratus. ita ꝙ legistæ, etiam sacerdotes & sanctissimi vocantur. dixi hic ante in x.consideratione. Sed per medicinā in nihilo deo attingimur, imo nihil habet quòd concernat conscientiam aut animam nisi à iureconsultis, vt in ca.cūm infirmitas.de pœniten.& remissio. imo per medicinā quandoq; curamur ab infirmitate corporis tantum, nec deo coniungimur, igitur &c.

Sextò facit: quoniā, vt inquit summæ sapientię Chrysippus, lex est rerum humanarum & diuinarum cognitio. l.nam & Demosthenes.ff.de legibus.& medicina est tantum cognitio rerum naturalium & humanarum, ergo excellentior est legalis scientia. Cūm eius subiectum.s.iustitia aut ius, versetur circa diuina, vt dictum est suprà amplè, in xviij.cōsideratione. & voluit Philosophus in primo de anima.

Septimò facit, quoniam lex est donum dei.d.l.nam & Demosthenes.ff.de legibus.& fuit inuenta à deo, & sic processit à deo. Exod.xxxj.c.ibi, digito dei scriptos. & Deutero.x.c.& dicitur Exod.xxv. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israël. & dicitur Prouerbiorū vj. quòd est lux mundi, & fons vitæ. xvj.c. Et procedit à sapientia. Ecclesia. xix.& fuit inuenta à deo, ex quo est magnificanda, sicut matrimonium magnificatur ab authore. capitulo primo. de voto. libro vj.& dixi suprà hic in v. consideratione. quomodo leges inuentæ sunt à deo, & origine à deo pro cesserunt, vbi amplè.& sunt per ora principum diuinitus promulgatæ. lege fin.C.de præscrip.longi temporis. & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per me reges regnant. Medicina verò est inuenta ab homine, videlicet ab Apolline, Aesculapio, & Hippocrate doctissimo. iuxta illud Ouidianum. Inuētum est medicina meum. ex quo sequitur, ꝙ magis est honorandus legista quàm artista aut medicus.

Octauò, dicit Barbatia hoc probari ex glos.in verbo, nec medico. in capitu.non sanē, quod est c.fina.xiiij.q.v. vbi dicit, ꝙ medici non sunt maioris valoris quàm obstetrices, vt videtur facere tex.in lege, si duobus.§.si autem artifices.C.communia de legatis.

Nonò, dicit Barbatia, quòd etiam ex modo acquirendi scientia legalis est dignior, cūm faciliori modo acquiratur scientia legalis quàm artis aut medicinæ, quoniam licet modus sciendi in Philosophia naturali sit demonstratiuus, & sit certior & verior, iuxta illud, Certior aure arbiter est oculus.l. si irruptione.§. fin.ff. finium regundorum.l.ij. versi.atrox aspectu.ff. de ferijs. Et eodem modo modus sciendi medicinam est demonstratiuus aut diffinitiuus: vt apparet in primo Teh.primo canonis tertia Fen.primo. Item modus sciendi leges est positiuus & fallax. Ideo non est certus & demōstratiuus, sed modus sciendi leges licet sit pōsitiuus, tamen est finitus, & sic est certus: & adducit tex.quem dicit valde singularem in proœmio fforum. §. quibus. imo est sub.§.duabus, in impressionibus nouis. vide tamen tex. alium ad hoc in proœmio. instit. in §.cunctis. in fi. ibi: vt & initium vobis & finis legum. Ex quibus textibus tria inferuntur.

Primò, quod legalis censura est scientia contra multa argumenta in contrarium, & suprà amplè probaui in iiij. consideratione huius partis.

Secundò probatur, quod est scientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiā tex.in aut.de priuilegijs dotis. in prin.colla.viij. Vnam nobis esse in omni nostræ reipublicæ & imperij vita. In deo spem credimus, scientes quia hæc nobis & animæ & imperij dat salutem: vnde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eam respieere, & hoc eis principium esse, & medium, & terminum.

Tertiò probatur, quòd finis suus est mirabilis: & faciat illud quod habetur in amphorismis Hippocratis, cūm dicitur. Vita breuis, ars uerò longa: tempus acutum, experimentum uerò fallax, & per consequens sequitur quod ratione modi per quem scitur scientia legalis est excellentior quàm artis & medicinæ.

Decimò facit, prout dicit Barbatia, illa scientia est alia excellentior, cuius finis excellẽtiorem producit effectum, quia omnis effectus assimilatur causæ: quia natura est vis insita rebus ex similibus similia ꝓcreans, vt in primo de generatione & corruptione. c. ius naturale. j. distin. l. quod si nolit. §. si mancipiũ. ff. de edil. ędic. sed peritus in censura legali, efficitur parens imperatoris, vt est text. in l. diui. in versi. apud Vlpianũ parentem nostrum. C. de locato. Et alios plures effectus habent iuristæ, quos non habent medici: vt supra dixi in vj. & x. consideratione huius partis: sed non inuenitur iure cautũ, ꝙ medicus aut philosophus sint parentes principis, aut alios effectus habeant, de quibus supra. Et licet dicatur, ꝙ primus medicus principis æquiparetur duci, vt supra dictum est. Non tamen sequitur ꝙ propter hoc sit præponendus iuriscõsulto. Nam iurisconsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem l. j. C. de comitibus & archiatris. libro xij. Quoniã si in curia principis aut papæ sint duo doctores, quorum vnus sit medicus principis, & alter cõsiliarius: ꝙ pręferet̃ doctor cõsiliarius: quia dicit̃ pater imperatoris.

Adde vltra Barbatiã ꝙ maximè istud debet habere locum in cancellario principis, qui non solum medicos, sed etiam omnes alios, etiã duces (quibus assimilatur & æquiparatur medicus) præcedit, vt dixi supra in vj. parte, vbi amplè de eius excellẽtia & potestate descripsi: & ita se habet consuetudo, de qua dicam in fine.

Vndecimò facit, illa sciẽtia dicitur nobilior cuius splẽdore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica vtilitas priuatæ præfertur. l. j. §. pe. C. de cadu. tollen. c. bonæ. j. de postula. prelatorũ. dixi suprà. sed per scientiam legalem illuminatur mundus: vt probatur in authẽ. habita. C. ne filius pro patre. dixi supra in x. cõsideratione. & respublica legistis cõmittitur gubernanda. §. fina. in procemio institutionũ. §. duabus. in fi. & §. pe. in procemio fforũ. Sunt etiam iuristæ omni tempore felices, vt dicit tex. in procemio fforũ. d. §. duabus, in fi. Nec permittũt leges aliquem iurisconsultum in anxietatę aut paupertate viuere. ita dicit tex. in authẽ. de hære. & Falcid. §. fi. colla. j. Sed hoc nõ multum facit, quia etiam idem dicẽdum est de medicina, cũm vt dicat glos. in verbo, ditissimi. in dicto procemio fforum. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus legistas ditissimos ꝗ̃ medicos.

Duodecimò facit, quia orbis maior est vrbe. c. legimꝰ. versicu. si autem. xciij distin. sed legalis sciẽtia prodest vniuersis, quia bonos inuitat ad prẽmiũ, & malos prohibet à malo. l. j. ff. de iustitia & iure. vt dicit Barba. in dicto loco. sed adde, ꝙ etiam omnis homo est subditus legibus. c. de capitulis. cum quatuor sequẽtibus. x. distinc. etiam in foro conscientię, vt notat glos. Bal. & doctores in ca. quę in ecclesiarum. extra de constitutio. Abbas in prin. decretaliũ. Petrus de Ancha. in consi. xxj. incip. videtur prima facie dicendũ. dixi in cõmẽtarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũ. in titu. des droictz & appartenãces à gens mariez. §. vij. in glo. des prochains parens. ver. cõtrarium tamẽ. Et redeũdo ad Barba. Sed medicina nõ prodest nisi ęgrotis: cũ, vt dicat dñica veritas, Matthæi ix. & ca. multi. ij. q. j. non opus est medico valẽtibus. dixi supra. ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertiò, sacerdotes præferuntur laicis: sunt eñ dij. c. cũ ex iniuncto. §. licet autẽ. ibi, dijs non detrahes, sacerdotes intelligens, de hæreticis. extra. c. sacerdotibus. in prin. xj. q. j. dixi supra in iiij. parte. in j. ij. iij. iiij. v. & vj. cõsiderationibus. Sed doctores legum dicuntur sacerdotes. l. j. §. ij. ff. de iust. & iure. dixi supra in hac parte, in decima consideratione. Ergo doctores legum præferuntur doctoribus artium & medicinæ.

Decimoquartò, vt dicit idem Barba. facit quod habetur in ca. vnico. quod incip. gloriosus Deus in sanctis suis. §. j. de reliquijs & veneratione sanc. in vj. vbi dicit text. ꝙ doctores quasi illuminosas & ardentes lucernas super candelabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinũ: & sic doctores iuris stant sicut sydus in cęlo, ergo pręferuntur medicis. & facit tex. in c. super specula. quod est ca. fi. de magistris. extra. vbi dicitur, ꝙ doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas ęternitates permansuri, cũm plurimos ad iustitiam edocere valeant: facit etiam tex. in cano. multi. de pœniten. distĩ. ij. vbi tex. appellat doctores solis radios. & dicit Hostiensis in procemio suæ summæ. in vj. mihi col. versi. ciuili. ꝙ recti iudices & aduocati fideles vtentes legibus prout debent, meliorem vitam ducunt, ꝗ̃ fratres prædicatores, aut alij fratres: vide quæ scripsi supra in hac parte, in dicta x. cõsideratione. Ergo ex prędictis infertur, ꝙ doctores legum pręferuntur artistis & medicis.

Decimoquintò, facit pro ista parte, vt dicit Barb. tex. cui mũdus respõdere nõ posset, in proœ. fforũ. §. duabus. versi. quibus. vbi tex. dicit, & quod penè in nulla alia euenit arte, cũm & si vilissimę sint. vnde probat ibi tex. ꝙ omnes alię artes dicuntur vilissimę habito respectu ad scientiam legalem, ex quo sequitur qđ habito respectu ad doctores iuris, doctores artium & medicinę succumbent.

Et si dicatur, ꝙ lex nõ est ars: dicit qđ ibi probatur cõtrarium, qđ imo est ars, scientia, philosophia vera & nõ simulata, vt in l. j. §. nam vt. ff. de iustitia & iure.

Additio tamen ibi posita ad Barbatiã dicit, qđ illud argumentũ est ab autoritate iurisconsulti, qđ nullũ est secundũ Philosophũ & veritatẽ: & vt dicit ibi, si valet, artistæ habent autoritatem magni Auerrois qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, vt patet viij. Physic. tex. cõmen. iiij. & in ꝓlogo eiusdẽ: sed ad talia dicta per eũdem apostillatorem, ibi supra satis est responsum, ideo nõ insisto, cũm constet de contrario.

Decimosextò, facit secundũ eundẽ Barba. quoniã facultas legalis dicitur esse thesaurus: ita probatur in d. pœ. fforũ. §. nos verò. ergo excellentior est artibus. hinc vt ibi etiã dicitur, doctor iuris ciuilis dicitur antecessor, & pluribus alijs nominibus excellẽtissimis & egregijs supra positis in x. consideratione, quam vide ad hoc.

Decimoseptimò etiam facit vnũ aliud, quod ęgrè & molestè ferre deberent omnes qui saluatorem dñm nostrum Iesum Christũ colunt, qđ Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina, sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, vt l. fina. C. de postulando. Ex quo sequitur, qđ cũm Iudæi nõ possint assumi ad doctoratum iuris, vt per Bar. in l. fi. C. de Iudæis. eo quia est dignitas quam Iudæi habere nõ possunt. Si ergo assumũtur ad doctoratum medicinæ, sequitur qđ doctoratus in medicina nõ est dignitas, & per consequens præferẽdi sunt legistę artistis & medicis, nisi dicamus, vt dicit, qđ de facto & nõ de iure Iudæi vsurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decimooctauô facit argumentum ab ordine literæ, quod est validum in iure.l.generaliter.§.quid ergo.ff.de fideicōmissis libertati.sed ex ordine literæ notarius prefertur medico, vt in l.fi.in prin.C.cōmunia de legatis. Ergo multo fortius iurista siue doctor legis prefertur medico: & facit, vt dicit, quoniam seruus nō potest esse notarius, vt in l.generali.C.de tabularijs.libro decimo.& tamen seruus potest esse medicus: vt ibi.ergo inferioris gradus est medicus q̃ notarius.

Decimononô facit rubri.C.de professoribus & medi. libro decimo, vbi professor iuris præfertur medico. vbi dicit Lucas de Penna, q̃ licet medici in ordine prepositionis preferātur patronis causarum.c.nō sanè.quod est c.fi. xiij.qō.v.etiam præponūtur professoribus in iustitia petitionis, cūm publicè viuentibus prosint.l.si duas.in fine. ff.de excusatione tutorum.Et de salute hominum curam agant.l.prima.in prin.ff.de varijs & extraordinarijs cognitio.Et in ordine litere etiam preferantur.in l.medicos. C.de professoribus & medi.vbi dicit literam esse præposteratam.Cūm etiam grāmaticus in tali ordine etiam medico præferatur.l.fi.C.eodem.Et professor medicinæ siue Romę, siue in patria profiteatur, habet excusationē à muneribus.l.eos qui.ff.de vaca.munerum.quod doctores legum non habent.Et etiam medicus habet excusationem à patrimonialibus.d.l.medicos.quod non inuenitur in doctore legum secundū quosdam: imo etiam ibi de legū professoribus dicitur idem.Non tamen cōcluditur ex his honoribus, q̃ scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æquè nobilis, imo totum oppositum: vnde Aristote. j.Ethicorū, prope finem.Oportet politicum scire aliqualiter eorum quæ circa animā, quēadmodum, & qui oculos curat, totum corpus, & tanto magis quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tantæ nobilitatis, q̃ principatur dijs, vt habetur v. Ethicorum. Et dicit ibi Lucas de Penna qui multum inuebit contra medicos æmulos scientię: &, vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimô, vt dicit idem Barbatia facit, quoniam subrogatum sapit naturam illius in cuius locum subrogatur.lege eum qui.§.qui iniuriarum.ff.si quis cautio.quod an ille textus, hoc probet, ponit ibi dominus meus Iason: sed melius facit text.in capitu.ecclesia.j.extra vt lite pendente.sed doctores legum subrogantur loco dei, ergo præferuntur medicis.minor probatur, vt dicit. Nam deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam spiritualia & temporalia: quæ omnia per seipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini quem fecit, pręcepta dedit, & transgredieti pœnam imposuit, vt habetur Gene.ij.iij.& iiij.c. Et rexit mundum vsq; ad tempus Noë, quo tempore deus incœpit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noë: postea per patriarchas, per iudices, per reges, vsq; ad tēpus Christi, qui fuit verus & naturalis rex noster, iuxta illud Psalmistæ.Deus iudicium tuum regi da.Prout ita scribit pulchrè Innocen.in c.licet.de foro competenti.

Et sic apparet, quòd iudices, vt cōstat in libro Iudicū, successerunt loco dei ad regendum populum, ergo doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius dei, quod regimen non fuit datum artistis & medicis: ergo nobilior est scientia legalis, quàm artium & medicinæ: quia deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus deus sanat ab omni malo & non medici.Sapien.xvj.& infra subijcit.Etenim neq; herba, neq; malagma sanauit illos, sed tu° domine sermo, qui sanat omnia, tu es qui vitę & mortis habes potestatem &c.vt ibi: & ita dicit Lucas de Penna in dicta rubr.C.de professoribus & medicis.libro x.

Vigesimoprimô secundūm Barbatiam facit: quoniā, vt scribit.si quis opponat quòd scientia legalis est reducibilis ad nihilum, ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est ens entium, vt sæpè suprà dictum est.Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss.in verbo, sacramentum.in lege, rem non nouam.in princi.C.de iudi.& glos. in verbo, frangere.in fine.in capi.primo.de treuga & pa. extra.de per dispositionem principis, quia illam tollere potest & corrigere, quia eius est tollere cuius est condere. l.rem non nouam.C.de sacrosan.ecclesijs.Facit.c.erit autem lex.iiij.distinc.vbi lex adaptatur tempori.c. non debet.de consang.& affinit.cum similibus: & dictum est suprà, ergo peritia legalis non est sciētia.Quia ad ista pōt respondėri, q̃ licet lex corrigatur, tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma.l.j.ff.de coniungen.cū emancip.liber.in glo.& per glo.in verbo, quicunq;.in c. nouit.§.nos igitur.de iudicijs.extra.& in c.fuerunt.vij.distinctio.cūm similibus.& per consequens remanet firma scientia legalis, posito q̃ lex non obseruetur: dixi amplè suprà in iiij.consideratione.

Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia in loco suprà allegato, sequitur & inferendum est, q̃ licet artista & medicus sint doctorati à principe vel in loco illustriori: & iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à principe, vel in loco non ita celebri, quo casu data paritate preferretur doctoratus à principe, non tamen artista vel medicus prẹferendus est iuristis.Ista sunt fundamenta Barbatiæ, quibusdam per me additis pro corroboratione materiæ.Ex quibus tamen noluit cōcludere in ipsa materia pro aliqua parte, eo quia, vt dicit, nō adhiberet sibi fides, quia etiam quasi velit se dicere ita medicum sicut artistam.

Omnes tñ alij canonistæ tenent indistinctè, q̃ semper iurista doctor quicūq; sit præfertur medico doctori, & sic de similibus, prout tenent & decidunt in d.c.clerici.supra allega.Et istud etiā tenet & obseruat ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis cancellarię apostolicæ Iulij secundi, q̃ in concordatis nostris initis inter summū pontificē & Christianissimū regem nostrū Franciæ.in tit.de collationibus.in quibus habetur & declaratur clarissimè, q̃ doctor theologus prefertur doctori in iure, doctor in iure cānonico, doctori in iure ciuili, & doctor in iure ciuili doctori in medicina preferendus sit, etiam in nominationibus. Ex quo cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tā summi pontificis q̃ regis, videtur q̃ non sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio, in qua nō est dubium quo ad ecclesiam & quo ad tēporalitatem in curia Romana & in Gallia, q̃ doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tm̄, preferuntur doctoribus in medicina.Et idē in licentiatis & bacchalarijs.Et de hoc sunt regulę cancellariæ, & apud nos concordata, & ante idē determinabatur per pragmaticā sanctionem, quæ dant istā prælationem doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia consequenda: ex quo satis denotatur, q̃ sunt maiores, & in hoc nō est dabile respōsum, nec ægrè ferre

ferre debent medici, si eisdem ad oculum demõstratur prę latio iuristarum quo ad eos, tam ex decisione sedis apostolicæ ꝙ regis nostri: & ista est quæ confundit quicquid voluerit dicere Petrus de Bayro in suo tractatu super hoc edito, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, seipsum tamen confundit & intrincat in illis, cũm omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur ex superius deducitis, satis confundantur, & ad ea satis sit responsum. & cũm ita sit decisum, nõ est amplius disputandum: quia videretur ꝙ per hoc vellent impugnare potestatem principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit tex. in l. ij. quæ incipit, Disputare de principali iudicio non oportet, sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit quem elegerit imperator. C. de crimine sacrilegij.

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, ꝙ vltra casum decisum seruaretur opinio theologicorũ, iuxta dictũ apostoli ad Roma. xij. Honore enim inuicem præuenientes, ꝙ sibi adinuicẽ honorem præstent, secundũ mores & virtutes illorum, & secundũ quod inferius dicitur, ꝙ vnus doctor in vna scientia debeat pręcedere alium, quodꝗ simul cõmunicent inter eos, prout si essent vnius & eiusdem scientiæ doctores, nec alter alterum contemnat aut derideat.

Et pro conclusione dicerẽ, seruãdã esse cõsuetudinẽ in istis, quæ est, quòd inter doctores & medicos iuristas antiquior præferat, nõ habita differẽtia facultatis. & istã cõsuetudinem recitat & refert Decius in d. c. clerici. col. vj. de iudicijs. vbi dicit, ꝙ debet obseruari: quia in istis prælationibus cõsuetudo attenditur, vt per Bal. in l. obseruare. §. anteꝗ. ff. de offic. proconsulis. & in c. cum olim per illũ text. de consuetudine. extra. dixi s. in v. parte in xliij. consideratione.

Vigesimasexta consideratio. Inter tamen omnes doctores cuiuscũꝗ facultatis sint, præferũtur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores qui non legant: prout probat tex. in l. ij. & ibi Andreas de Barrulo, & Ioãnes de Platea. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij. Idem Andreas de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli in l. j. C. de consulibus. lib. xij. Alexander in l. cum quid. ff. si certum petatur. & in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substitu. ita dicit do. meus Iason in d. l. cũm quid. in prima lectura. col. iiij. Et hoc maximè, quoniã tales si legerint per viginti annos, dicũtur comites, vt habetur per glo. & doctores post tex. in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe Cõstãtinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuã. lib. xij. & per Cardinalem in c. j. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in vsibus feudorũ. & de comite dixi suprà in v. parte, in liij. consideratione. Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bal. in procε. Gregoriano. in v. col.

Sed aduertendum est, ꝙ tales habere debent multas cõditiones, de quibus habet in d. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Constãtin. & inter cęteras, ꝙ sint inter doctores ad legendum cõnumerati. Secũdò, ꝙ laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertiò, ꝙ docendi peritiam habuerint. Quartò, ꝙ etiam facundiam dicendi habeant. Quintò, subtilitatem interpretandi. Sextò, ꝙ copiã differendi se habere patefecerint. Septimò, ꝙ cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessariò requisita ad hoc, vt sit comes legens per viginti annos, per textum in dicta l. vnica. quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicẽs ibi, in secũda col. ꝙ secundũ Boëtium de disciplina scholariũ. debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, mãsuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans: quæ singula particulariter ibi declarat, ideo non transporto, cũm omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi fortè de vnoquoꝗ dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnibus ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inueniẽtur qui possint se dicere comites: sciui tamen & cognoui dominũ & pręceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & ꝙ seipsum patefecit publicè, habuisse copiam differendi in cœtu amplissimo, scilicet Mediolani, & etiam totius Franciæ dignũ fuisse æstimatum, & inter doctores ad legendum deputatos, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & vltra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem, in se probis moribus viuentem: ex quo meritò inter comites annumerari debet. Et de his doctoribus qui sic actu legerunt per viginti annos quòd dicantur illustres, & de effectu illius ponit amplè Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. col. xviij. versicu. octauum ponit in doctoribus. Et tales à tallijs excusantur. Guido papę quæstione ccclxxxvj. & quæstio. xxxix.

Vigesimaseptima consideratio. Inter tales etiam doctores actu legentes præferuntur qui maiora stipẽdia habent. Panormi. in cap. clerici, de iudicijs, extra, facit tex. in l. prima, in verbo, ordine stipendiorum. C. de agentibus in rebus. libro xij. in l. prima. ibi, pro merito laborũ stipendiorumꝗ. C. de castrensia. & in l. fina. ibi, stipendiorum prolixitas suffragatur. C. de tyronibus. eodem libro. et do. meus Iason in dicta l. cum quid. ff. si certum petatur. facit l. prima & secũda. C. de officio magistri officiorum. vbi dicit text. is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire. cui concordat ca. miramur. §. penul. & fina. lxj. distin. notat glos. fin. in ca. Vulteranæ. xij. q. ij. notatur in d. l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constantinopo. per Andręã de Barrulo. faciunt & plura alia quæ dicit Barthol. Cepola. in tracta. de imperatore eligendo. in verbo, virtutis. in principio. ij. col. & in verbo, ratione dignitatis. in iij. colũ. ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ pręferẽdus erat do. & præceptor meus do. Iason Maynus, cum propter eius eminentem sciẽtiam, & eo quia comes, & legerat per viginti annos & vltra, vt dixi: & maiora stipendia habebat ꝗ vnꝗ habuerit doctor legens, eo quia scio ipsum fuisse stipendiatum à Christianissimo rege nostro Ludouico duodecimo, de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentum alijs ducatis, ita quòd habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquã habuerunt neꝗ Bartolus, nec Baldus, nec Alexander, neꝗ Barbatia, nec quicunꝗ alius doctor qualiscunꝗ fuerit. & pro certo non solũ prædicta, sed & multo maiora merebatur: & scio ꝙ recusauit & cardinalatum & multa beneficia, sed nunquã voluit, neꝗ vxorari, neꝗ promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet, tam doctoribus, quàm aduocatis in magistratu & officio,

vide per G. Benedicti in sua repetitione, ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in quinta decisione. nume. cccccl xxxix. per Specu. in titu. de salario. & Bar. in l. j. ff. de varijs & extraord. cogni.

VIgesima octaua consideratio. Inter plures doctores præferuntur, qui libros composuerunt, seu scripserunt, cũ, sint maximo honore digni. Cùm sint velut stellę in firmamento cęli. Danie. xiij. Et satis magni sunt, qui inueniunt sapiẽtiam, & scientiam. Ecclesiasti. xxv. Non em solum sibi laborant, sed omnibus exquirentibus veritatem. Ecclesiasti. xxxiiij. De his vere dici potest illud sacræ scripturæ. Beati qui seminant super aquas. i. super populos. c. cum marthe. §. verum. de celebratio. missarum. Semen quippe satum in chartis perpetuo manet, & quilibet lector inde metens potest sumere incremẽta, sed quod verbo diffunditur tanquã naturaliter fluidum, non sic de facili germinat, cùm interdum supra petram, & secus viam, et inter spinas, & aliàs in mala herba cadat, vt dicit Lucæ viij. Hi sunt qui cùm nihil videantur agere, maiora siquidem & humana tractantes secundũ Senecã lib. j. epistolarum, Epistola viij. vt plenè dicit Lucas de Penna in. l. mulieres. in penul. col. C. de dignita. li. xij. vbi dicit, ꝙ hi sunt qui omnibus gentibus recentes semper edunt, & floridos sapientiæ fructus, è quibus, quia teneris ætatibus doctrinarum abundãtia satiantur, optimos habent sapiẽtiæ sensus, instituunt ciuitatibus & humanitatibus mores, æqua iura, leges, quibus absentibus nulla ciuitas potest esse incolumis. Honorandi enim atq; cõmendandi sunt hi qui viam veritatis aperiunt, teste Philosopho dicente. Etiam ex falsis commendabor: quia veritatis inuestigandæ viã et materiam prębui, pręparaui, & iuuat vt veritas sciatur.

Hinc dicit idem Lucas in dicto loco, cùm ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatim publicéq; omnibus fuerint præparata, non solũ arbitror palmas & coronas his tribui oportere, sed etiã triumphos, & inter deorũ sedes eos dedicãdos iudicari, & dicit hæc scripta in libro, victoriã architectoriæ. & tales etiam multum commendat Hierony. super Ecclesi. ij. c. De laude verò scriptorum scripsit amplè Ioannes abbas sancti Martini episcopi in spanhem, & Ioannes Gerson in libro quem fecit de laude scriptorum, qui incipit, scrutari scripturas.

Sed vtrum scriptores librorum debeant nomina sua in suis libris inscribere. Ioan. Andr. plenissimè in Mercurialibus. in data post regulas iuris, vbi arguit ad vtramq; partem, & pro vtraq; parte multa bona argumenta adducit: & ibi etiam ponit, an liceat doctori ex se dicere laudem suam: vide eundem, & in c. nisi. §. fi. de renuncia. extra. & per doctores in lege prima. C. de nouo codice componendo. vbi dicit Alberi. ꝙ licet in ore proprio sordescat laus, tamen etiam & Deus & Paulus & Augustinus quandoq; se laudauerunt ore proprio, vt supra dixi in prima parte, in consideratione incip. consideratio erit, an homo gloriari debeat &c.

VIgesima nona consideratio. Antiquior doctor iuniori præferri debet, secũdùm gl. in verbo, nouum. in l. cũ quid. ff. si cer. pet. facit tex. in l. j. ff. de albo scribendo. & in c. j. extra de maiorita. & obedientia. notatur expresse in §. audient. in verbo, iudice. in authẽ. de defensoribus ciuitatũ. coll. iij. & in l. j. C. de cõsuli. li. xij. & l. fi. C. de decu. eo. lib. facit. l. semper in ciuitate nostra. ff. de iure immu. l. fi. ff. de fide instrumentorũ. c. episcopi. & ibi gl. vnica. xxiiij. di. l. prouidẽdum. in prin. ibi, aut vetustas. & ibi glo. ij. C. de postulãdo. vbi dicit, ꝙ seniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus suprà dictum est in vij. parte. Et facit, quia senes melius scire præsumuntur. facit glo. vnica. in c. sic viue. xvj. q. j. vbi dicit, ꝙ seniores magistri potius sunt audiendi, ꝙ̃ iuuenes.

Etiam faciunt per me dicta in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in procemio. in gloss. de nostre conseil. & in gloss. ordonne. vbi scripsi, ꝙ consiliarij seniores & antiquiores præferendi sunt. Facit & ratio c. nisi cùm pridem. §. alia verò causa. de renuncia. extra: quoniam qui est ætate maior, pręsumitur maturitate sensus pręstãtior. & facit c. sciendum. ibi: accessit etiã dæmonibus. & ibi glo. magna ibi: item quia per antiquitatem. xxvj. q. iij. quoniam præsumitur ex rerum experientia doctior, & ideo sapiẽtior. & c. porrò Moysi. quod est c. fi. lxxxiiij. di. & Prouerb. xx. Præsumuntur enim senes probi, scientes, graues, vt dicit Lucas de Penna in l. j. C. de consulibus. libro xij. vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles, & etiam vituperabiles: &, vt dicit gloss. in verbo, ad senilem. in c. cùm in iuuentute. quod est c. pe. de pręsumptio. extra. meliores iuuenibus præsumuntur seniores, & consilium senum melius est ꝙ̃ iuuenum. c. ex multa. §. secundò quęsiuisti. in fi. extra. hinc dicitur. Cõsilium iuuenum Roboam fecit egenum. vt in ca. ecclesia. xvj. q. j. & etiam his versibus ostenditur.

Roma vetus veteres cum te rexere quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et vt dicit tex. in c. fi. xx. di. seniores sunt potius interrogandi & cõsulendi ꝙ̃ iuuenes. Vnde & iuriscõsultus quandoq; ex verbis senum rusticorum argumentari solet, vt in l. si chorus. §. j. ff. de legatis iij. Et vt dicit Bal. in c. j. per illum text. de renuncia. extra. plus valet vmbra senis, quàm eloquentia aut gladius iuuenis. idem Bal. in l. cum antiquioribus. C. de iure deliber. Felin. in c. j. de maioritate & obedientia.

Et ad prædicta videatis do. meum Iaso. in l. cùm quid. in secunda lectura. in pe. & vl. col. ff. si cer. pe. vbi ponit in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus, & seniores pręferuntur. Et de huiusmodi pręcedentia respectu antiquitatis, dicam ĩ. in xj. parte, quãdo antiqui & seniores ciues præferuntur cęteris. Decius tamen in d. c. clerici. col. v. in iiij. & vj. fallentijs, dicit hoc esse verum in honoribus delatis, sed in honoribus deferendis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est, vt per tex. in l. honores, in prin. ff. de decurio. ad idem text. in l. vnicuiq;. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. facit tex. in §. ordinationem. in authen. de monachis. colla. j.

Ex pręd ictis etiam dici potest, ꝙ ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philippus Decius in d. c. clerici. in ij. col. de iudicijs, extra. dicat, ꝙ antiquior in hoc intelligitur non ætate, sed gradu & dignitate, vt dicit glos. notabilis in verbo, antiquiores. in c. fi. & ibi Dominicus. de consuetudine. in vj. & facit tex. in c. statuimus. de maio. & obedientia. extra.

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si posterior sit ditior vel nobilior, quia istę qualitates non tollunt prerogatiuam temporis à iure ordinatam, vt notabiliter voluit Innocen. in dicto c. statuimus: sed considerantur data paritate in tempore, vt notat Bar. in l. j. ff. de obsequijs. Bald. in lege nemini. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.

iudiciorum. Decius in dicto c. clerici.

Trigesima cōsideratio. Doctor in sciētia excellens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, per glo. in verbo, tempus. in §. ordinatione. in authen. de monachis. & ibi Ange. colla. j. facit l. prouidendum. in prin. ibi, aut meritum. vbi Sali. notat. C. de postulando. imo fortius tenuit glos. j. in l. j. C. de annonis ciuilibus. libro xj. quod scholaris si sit peritus & excellēs doctrina, doctorē præcedere debet in sufficientia, cūm nō pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipēdia assignari debēt, secūdūm tex. ibi: & quomodo procedere debeat illa gl. vide Panor. in d. c. clerici. Facit tex. pro huiusmodi excellente in l. sed & reprobari. §. valde disciplinatos. ff. de excusa. tuto. & ibi Bal. notat: & per illum tex. dicit Roma. quod aliàs fuit determinatum Bononiæ vbi erat statutum, quod minor vigintiquinque annis non posset habere lecturam ordinariam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. ita notat Roma. in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio. & sequuntur Alexā. & do. meus Iason in d. l. cūm quid. ff. si certum peta. & Felin. in rubri. de maio. & obedien. & Decius in d. c. clerici.

Homini enim excellenti deferēdum est in multis, prout enim primo nobis exēplo tradidit Athenarum excellens curia in persona Zenocratis philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellētiam iuramentū remiserunt, soli eius verbo credētes: quod sibi iudicibusque suis nunquam remiserant, de quo Valerius libro ij. tit. de maiestate.

Pariter senatus Romanus accusationem lege Iulia repetundarum contra Metellum consulem Numidicū propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerunt, vt refert idem Valerius libro ij. in prin.

Similiter Alexander magnus licet Thebas igni & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicam Pindari clarissimi illius philosophi propter ipsius excellētiam cremari vetuit, secundūm eundem Valerium. lib. viij.

Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorificè suscepit, narrante Policrat. li. viij. c. xxxviij. Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumque quadrigis albis egredientem in littore excepisse.

Fertur & Mytridates Persarum rex imaginem in academia locasse, & ei inscriptum. Mytridates Rodobati filius Platonis, hanc Musis imaginem dicat.

Cneus Pompeius Possidonij domum intraturus lictorem, id est bidellum præeuntem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fasces ianuæ philosophi inclinari submittique iussit.

Hippocrati quoque Pythagoræ discipulo ob singularē eius doctrinam, auxiliaque medicinæ hominibus impēsa, honores quos Herculi cōsueuerat impēdere, Græcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis, eo quia vir multum excellens in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri, text. est in lege, ad bestias. ff. de pœnis. do. meus Iason in lege j. in ij. col. ff. de legibus. Nam inter artifices longa est differentia & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & institutiōis. verba sunt textus in lege, inter artifices. ff. de solutio.

Multa alia de excellentia hominis, quæ in pluribus relaxat ius, vide per G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ. insequēdo materiam iuuenis excellentis, à nume. xviij. vsque ad finem. de testamentis, extra.

Nec in hoc fit iniuria maiori, si à minore melius dicitur, in iure. l. potioris. §. j. C. de offi. rectoris prouinciæ. & antiqui doctores nō sunt maiores nouis in solertia. gl. in verbo, iudice. in §. audiēt. in aut. de defen. ciuita. col. iij. & quandoque reuelatur minori quod maior & antiquior ignorat, vt in c. ad audiētiam. in glo. j. de consuetu. extra. Etsi malitia suppleat ætatē, vt in c. monachus. & ibi notatur in glo. in verbo, deuotio. quæ allegat ad hoc l. iij. C. si minor maiorem se dixerit. & c. de illis. secūdo. extra de despōsatione impube. Non est mirum etiam si scientia suppleat. l. j. C. qui & aduersus quos. & c. fi. extra de desponsa. impuberum. & l. vnicuique. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. Cūm sit donum dei, vt in c. qualiter. de electio. & in c. illo vos. de pignori. extra. Ita quod sunt aliqui qui plus addiscunt in vno anno quàm alij in tribus, quia tunc ingenium ipsorū vtetur duplomate, vt in lege, continuus. §. cūm ita. ibi, quod si duplomate vsus. ff. de verborum obliga. presertim quādo sunt iuuenes, quia ad addiscendum sunt natura aptiores. l. præcipiunt. ff. de edil. edic.

Nonne Baldus qui in decimoquinto suæ ætatis anno publice repetijt legē centum Capuæ. ff. de eo quod certo loco. dignus erat & excellens inter alios, & esset alijs præferendus.

Barbatia etiam qui secūdo anno quo leges audire cœpit, publicē sub domino Ioanne de Anania de iure respōdit in materia satis difficili. l. j. de conditione indebiti. ff. & anno tunc sequenti, & sic in triennio sui studij ad legendum publicē conductus Bononiæ extitit, vt ipsemet attestatur in c. cūm vigesimum. in xv. col. de offi. delega. & in c. fi. in princ. de solutionibus.

Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillot olim magister ordinarius requestarū regis, nunc præsidens in parlamento Parisiensi effectus, fuit doctor in ætate viginti annorum in vniuersitate Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conciues & contemporanei nostri domini Franciscus & Ioannes de Monthelono effecti sunt doctores in ætate viginti duorū annorum. Ego verò in ætate viginti vnius anni assidebam capitaneo iustitiæ Mediolani, & in ætate viginti duorum annorum effectus sum doctor in vtraque censura, licet immeritus.

Et aduerte, quod dato concurrente de excellentia inter aliquos ipsa est probanda per quindecim testes, & nō minores, per text. qui est singularis in l. vnicuique. ibi: vt xv. primatum eiusdem &c. C. de proxi. sacro. scri. libro xij. prout tenet do. meus Iason in l. cūm quid. col. iiij. ff. si certum peta. & G. Bened. in loco suprà alleg. numero xx.

Aduerte etiā quod non omnis excellentia est laudanda & vtilis, sed solum illa quæ procedit ex virtute, vt ait Aristote. libro iij. Politico. c. ix.

Trigesimaprima consideratio. Doctor creatus à summo pontifice vel imperatore præferendus est doctori ab alio inferiore creato, etiam si talis ab inferiore creatus fuerit antiquior. Ita tenet Roma. in lege, si verò. §. de viro. in xlix. col. ff. solu. matrimo. sequitur do. Alexan. in lege. ij. §. si prius. ff. de vulga. & pupil. substitutio. argumento, cap. per tuas. extra de maio. & obedien. vbi Felin. post alios qui idem dicūt in militibus de quo suprà dixi. & Panormita. in cap. postulasti. col. ij. de concessio. præbendæ. & fuit dictum Francisci Tigrini, in lege secūda, per illum textum. ff. de albo scribendo. prout refert Barbatia in ca. quod clericis. in penulti. col. extra de foro competenti. &

facit gloss.fi.in lege,restituendæ.C.de aduocatis diuersorum iudicum.& in c.dominus noster.quod est.c.penul.in gloss.in verbo,elegit.xciiij.dist.& per gloss.vnicam in ca. fi.xvij.distinc.Istud tenet & sequitur do.meus Iason in lege secunda.§.prius.ff.de vulg.& pupilla.& in lege si quis maior.in fine.C.de transactio.& idem Felin.in dicta rub. de maio.& obedien.quod dicit idē do.meus in d.§.prius. intelligendum esse in doctore ab imperatore vel papa cū rigore examinis,secus si sit doctor simplici verbo,puta, esto doctor,quod potest facere imperator,vt notat Ang. in.l.cūm salutatus.C.de sentētiam passis.Et talis sic doctoratus non præcedit doctorem cū rigore examinis,vt tenet Andræas Siculus in procemio clemen.in xiiij.col.& Maria.Siculus in c.qualiter & quādo.in tertio notabili.extra de accusatio.per text.in l.nemo.C.de aduocatis diuersorū iudicū.dicit em̄ Bart.in l.magistros.C.de professo.& medicis.lib.x.ꝙ tales præsumuntur paruæ doctrinæ.

Sed tamen,vt dicit Philippus Decius in d.c.clerici.de iudicijs.in iij.col.istud videtur potius procedere de æquitate quadam,ꝙ̄ ex rigore iuris:quia tota vis in ipsa dignitate consistit,quæ ab imperatore etiam sine examine tribuitur.Cūm ipse solo verbo,doctorem creare possit:& quia talis prærogatiua dignitati cōceditur,quo casu exercitum nō cōsideratur,vt notat Dominicus in proœ.sexti. in fine.Bald.in l.qui sub prætextu.C. de sacrosan.ecclesi. Bart.in lege,maximarū.in fine.C.de excusatio.numerū. lib.x.& Areti.in d.c.clerici.vbi etiam cōcludit,ꝙ doctor ignarus gaudet priuilegio doctorum.& ibi vide,quando quis est in matricula alicuius artis,si non exerceat artē,an debeat gaudere priuilegio illorum.vbi dicit ꝙ sic,donec fuerit remotus.Plus dicit idē Decius in d.c.clerici.quòd idem dicēdum est de doctorato à comite palatino qui autoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab imperatore vel Papa.quod dicit secus si haberet potestatem doctorandi generaliter,non nominando personā,argu.text. in c.hi qui.ibi,vel alterius autoritate apostolica sibi specialiter in hac parte concessa.de præbendis.in vj.& facit tex.in c.si cui.de præben.eo.libro.& c.sequēti.& c.is cui. de offi.delega.dicto libro.

Et ad hoc facit,quia ille qui simpliciter consequitur potestatem à Papa vel Imperatore non videtur habere illam prerogatiuam,quæ in ipso Imperatore vel Papa consideratur,vt notat Innocen.vbi loquitur in materia dispēsationis.in capitu.dudum.le second.col.fi.versicu.item si Papa mandat alicui.de electio.& idem Bald.in lege si testamentum.in principio.C.de testamentis.versicu. item potest.Felin.in cap.postulasti.colū.xv.versicu.quartus casus.de rescript.Alexā.consilio xciiij.incip.consideratis. col.pe.libro j.& in consilio lx.col.vij.incip.visa legitimatione.libro ij.quod tamen intellige verum nisi nomina illorum exprimantur,cum quibus facultas dispensandi cōceditur,vt not.Io.milis in repertorio.in verbo,dispensatio.quem allegat Felin.in dicto capi.postulasti.sed est dictum Speculator.in titu.de dispensatio.§.videndum restat.char.vij.versicu.quid si Papa dat potestatem alicui. in fine.Et dicit Decius,idem esse si autoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prærogatiua quę esset in ipso imperatore vel papa.vt in simili notat Bald.in lege filius. ff.de testamen.militis.Alexā.consilio lxvij.incip.conside ratis. versiculo corroborantur prædicta.in primo volu. Paulus consilio ccxxv.incip.super primo dubio.colum. penultima.

Secundò limitat Felin.in capitu.per tuas.extra de maiori.& obedien.dummodo imperator creet eos in terris imperij,quia si sint creati extra,non habent illam præeminentiam:imo creati à Papa in terris ecclesiæ præferuntur. Cūm creati ab imperatore non habeant prerogatiuam in terris ecclesiæ.allegat Petrum de Anchara.in consilio suo cccxvj.incipien.primum dubium.vbi dicit,quòd imperator iurans non exercere iurisditionem in terris ecclesię,nō potest etiam creare doctorem.

Tertiò limitat non habere locum in doctore creato ab imperatore in iure canonico & in sacra pagina,quia de istis non videtur ei data potestas.& verba intelliguntur, secundūm quod patitur qualitas illius in quem proferuntur.lege plenum.§.equitij.ff.de vsu & habitatione.& notatur plenè per Felin.in capitulo,causam.de rescriptis.Et cūm imperator subsit istis scientijs,iuxta notata in capitu. ecclesia.de constitutio.extra.non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia.ita dicit Feli.in dicto capitulo per tuas.audiuisse aliàs fuisse attētatum:sed quia non reperit scriptum,non affirmat.

Trigesima secunda consideratio.Ex quo doctor creatus ab ipso Papa vel imperatore,præferendus est ratione maioris dignitatis creantis,ideo videtur dicendum, ꝙ creatus in maiori,famosiori,& digniori vniuersitate sit alijs præferendus.Et ideo doctores in theologia & iure canonico,aut medicina in vniuersitate Parisiēsi præferri debent omnibus alijs doctoribus in illis scientijs creatis in alijs vniuersitatibus,reddendo singula singulis,& data paritate in reliquis,cū illa vniuersitas sit maior, dignior, & antiquior omnium vniuersitatum,maximè Galliæ, & apud nos,& maximè in sacra theologia,quæ semper floruit in dicta vniuersitate.Quæ quidē vniuersitas à Carolo magno rege Francorum fuit instituta,vt refert Gaguinus in suis chronicis libro quarto.Nam delati naue ex Scotia Claudius & Ioannes,Rabanus quoq;,& Alchuinus ex venerabilis Bedę discipulis in Galliam cūm venissent,nec quicquā præter bonas disciplinas patria exportassent,se sapientiam profiteri eamq; venalem proclamāt: quare ad Carolum perlata,illos ad se vocat,vocati liberè profitentur sapientiam illis esse,quam adipisci cupientes gratis edocerent,si vita locusq; tantum eis præberetur.Intellexit imperator ingenuam hominum mentem,eosq; cū aliquot dies apud se tenuisset,videns ꝙ studia literarum iam erant vbiq; in obliuione,vt dicit Antonius Florentinus in sua historia.in secunda parte,titulo xiiij.capitulo iiij.§.duodecimo.Claudium,cui nomen erat,conuersari Parisijs & generosos adolescētes bonis disciplinis instruere iubet.Ioannem vero Papiam misit & monasterium sancti Augustini iuxta Ticinēses,quod est in Papia eidē delegauit.vt refert idem Florentinus vbi supra.

Hoc initium habuit Parisiēsis schola celebre,mox philosophis atq; theologis gymnasium.

Dicit etiā Zabarella cardinalis in cle.prima.de magistris.in v.q.ꝙ fundatores studij Parisiēsis fuerūt Alchuinus,Rabanus,Claudius & Hestorus:&,vt ibi dicit,legit ꝙ caput aureū statuæ,de qua Danielis ij.per Carolū magnū exercuit deus in Scotis,qui cū Franci regnarēt & studia literarū nō haberēt & essent in obliuione,& cultus dei periret,contigit duos Scotos monachos de Hybernia cū mercatoribus Britanis venire ad littus Gallicum in sacris & secularibus literis eruditos:qui cūm nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa canēdi clamabāt:si quis

esset auidus sapientię veniat ad nos,& accipiet eam. Nam apud nos nō est venalis.& alijs putātibus illos esse insanos,venit ad aures regis,vocatiq; sunt ad eū,& cū interrogarētur an haberēt sapiētiā,dixerūt q sic,& se paratos eā dare petētibus in nomine dn̄i,quo querēte,quid p ea vellēt,respōderūt tria.s.bona loca,aīas ingeniosas,& alimenta.tūc rex gaudēs cū iret ad bellum,vnū noīe Clemētem dimisit Parisius & nobiles pueros ei commendauit,& victualia ei ministrari praecepit,& loca optima concessit. Aliū secū in Italiam duxit,cui monasteriū in Papia sancti Augustini delegauit,vt qui vellent addiscere ad eū accederēt.Et hoc audito,q rex gratāter sapiētes & religiosos admitteret,venit Alchuinus ad eū in oībus scripturis exercitatus,quē vsq; ad finem secū retinuit,nisi cū ibat ad bella: & dedit ei abbatiam sancti Martini,vt ibi,qn̄ rex esset absens quiesceret,& ad se confluētes instrueret:& sic Franci æquati sunt Romanis & Atheniensibus quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus.hæc ille vbi suprà.

Nolo pretermittere,q hoc etiā tempore ex dictis Gaguini,Anto.Florētini in sua historia,& etiā Zabarellę in locis præallegatis,schola,vniuersitas seu Gymnasiū Papien.habuit saltē initium,ex quo cōtendere potest cū vniuersitate Parisiensi de institutione eodē tempore facta,& sic de paritate temporis,& hec dico,eo quia fui alūnus & scholaris Papien.sub quondā recolendæ memorię domino meo Iasone de Mayno præceptore meo excellentissimo,& ibi doctoratū accepi sub eo & dn̄o Francisquino de Curte,necnon dn̄o Philippo Decio,ac dn̄o Rocho de Curte,qui fuerunt ibidem preceptores mei eximij per quinqueniū,& ideo nolui tacere laudē illius vniuersitatis Papien.quæ me enutriuit,educauit,& aluit in iure canonico & ciuili:postq; tn̄ habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana & Pictauen.de quibus infra dicturus sum,prout suo loco quadrabit de vnaquaq;.

De vniuersitate verò Paduana dicit Zabarell.in clemē.dudū.versi.ab olim.de sepulturis.& Iacob9 de Arena in procemio ffor ū,q ciuitas Paduana ex cōsuetudine lōgissima habet studium.& in clemen.j.de magistris.in v.q. in fine.dicit,quòd non est memoria qn̄ incepit:habuit tn̄, vt dicit,postea priuilegia & apostolica & imperialia.

Sic ergo ex prædictis cōstat,q hæ vniuersitates,scilicet Parisiensis & Papiensis habuerunt saltē initiū tempore Caroli magni Frācorū regis circa annum dn̄i septingētesimū quadragesimū.& Anto.Florētinus nūc canonizatus in sua secūda parte historiæ.li.xiiij.c.iiij.§.xij.predicta de studio Parisiensi narrat.& in c.v.in fine.dicit,q ille Alchuinus origine Anglus philosophia excellētissimus studiū ab vrbe Romana transtulit Parisius,quod studiū à Grecia ad vrbē Romanam translatū fuerat à Romanis. Et apud nos tenetur p prima & principaliori totius Galliæ vniuersitate,quo ad philosophiā,theologiā,artes,medicinā & cæteras artes:sed nō quo ad leges: quoniā in ea nō leguntur leges,nec iura ciuilia,vt est textus in c.super specula.extra de priuilegijs.rationem duplicem assignat ibi tex.ne scilicet iura ciuilia sint impedimento theologię, vt etiam dicit Lucas de Penna in l.vnica.col.vj.C.de studijs liberal.vrbis Romę.lib.xj.& quia ciuitas Parisiensis est maior & principalis ciuitas Franciæ,vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum imperatorum,cum eas non receperint,vt ait glos.j.in c.de accusationibus.iij.q.v.dixi amplè,eo quia Franci non subijciuntur imperatori in aliquibus,vt dixi amplè suprà in quinta parte.imo etiam Hispani non vtuntur legibus imperialibus.& quod plus est,Hispani alias ordinauerunt in regno,q quicunq; allegaret leges imperatorū in iudicio,capite puniretur,vt dicit Oldradus consilio lxix.& alias fuerunt expulsæ leges à regno Hispaniæ,ita q fuit prohibitum,ne quis retineret libros,vt refert Ioannes Lupus in repetitione rubri.de donatio.inter virum & vxorem.in principio.versi.idem mihi videtur dicendum.in antiquis.refert tamen Ioannes le maire in Illustrationibus Gallię,in tertio libro.in c.incip. Semyramis,q Sarron filius magi tertius rex Gallorū primus instituit studia,vniuersitates,& collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum theologos & philosophos vocauerūt Saronidas:in maximo & pręcipuo quondam honore habitos.& hæc excerpsit Ioannes le Maire à Beroso,libro xv. antiquitatum.

Sed redeūdo ad propositū vnde digressi fueramus,etiā in Gallia apud nos sunt aliæ celebres & famosæ vniuersitates,vt est vniuersitas Tholosana,quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia,vt dicit Ioannes de Platea in §.item Romę grammatici.circa finē.institu.de excusatio. tutorum vel curatorum.&,vt ait Philippus Bergomē.in suo supplemento Chronicarum.libro sexto.Ioānes xxij. in ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit,ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianen.quæ similiter est approbata saltem ex consuetudine tāti temporis cuius initij memoria non extat in cōtrarium.& habet priuilegia tam apostolica q; regalia.Cuius tamē institutionem primariā non memini legisse,nec parum admiror,cur Pyrrhus doctor dictæ vniuersitatis,qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ,quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarū,vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam,eius tamen fundationem (vt loquar) & vnde,& quando ortum habuerit vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas quæ Pictauensis dicitur,quæ est excellētissima,& de antiquioribus huius regni,in qua oēs scientiæ liberales leguntur,exercentur,profitetur,& in ea etiā extraordinariè textus iuriū ciuilis,scilicet & canonici. In qua audiui oēs textus meos iuris ciuilis & canonici,& studui per triennium cū dimidio:sed in fine legi instituta cum certis alijs socijs meis,& maximè conuersatus sum cum excellentissimo viro magistro Thoma Cusenier Vascone,propter eius excellentem doctrinam,vt viderē eius modum studendi.audiui postmodum,q fuit aduocatus fiscalis in parlamento Burdegalen.deus eum conseruet & longæuos eius vitam protrahat in annos si superstes fuerit,post obitum beatitudine fruatur:quoniam,vt verum fatear,multum illi debeo,& ab eo multa didisci,& multa singularia sub eo scripsi,nec credo vnquā vidisse aut audiuisse sibi similem in iure ciuili,nec tempore suo fuisse similē in Gallia,qui veros sensus legum,vt ipse,haberet, caperet,& intelligeret.

Illa enim vniuersitas tempore meo abundabat doctoribus excellentissimis,& legētibus,& alijs lectoribus doctissimis i omni scibili,ita q affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum & Franciæ,Flandrię,Scotiæ,Alemaniæ,& Britanniæ,cū viderim in ea vltra quatuor milia scholarium studentium & residentium: & qm̄ in ea leguntur omnes scientiæ liberales,theologia scilicet, iura canonica,& ciuilia,medicina,artes & cętere,prout in

vnaquaq; vidi doctorari plures, dicẽda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni, cùm etiam multa priuilegia tã apostolica q̃ regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet.

Multi viri solennes & literatissimi antiquitus in prædicto Gymnasio floruerũt, vt Guillelmus de monte Laudúno, doctor in vtroq; iure, qui commentarium egregiũ & vtile fecit super clemẽtinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicolaus Dorbellus doctor thelologus: cæteros omitto, quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaq; vniuersitate floruerũt, quiq; scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est finem imponerem.

Alia est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene. quæ fuit instituta per Ioannem vigesimumsecundum, vt refert G. Benedicti doctor dictæ vniuersitatis in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in successione ab intestato. nume. cccccxcv. extra de testamentis. & idem Benedicti in d. glos. nume. 1046. dicit q; in collegio sancti Nicolai, quod est collegium doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tãtum oriundi ex prædicta vniuersitate.

Sic etiam faciunt doctores Papienses, Mediolanen. & Parmenses, & ferè in omnibus collegijs Italiæ non admittuntur, nec recipiuntur extranei & non oriundi, & doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia.

Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego támen cùm assidebã capitaneo iustitiæ Mediolani, & essem magister requestarum illustrissimi principis domini Caroli Ambasiaci tũc locũ tenentis generalis pro rege Frãcorũ in Italia, fui admissus ad prędicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod gratanter acceptum habui: sed eo nunq̃ vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papien. sed nõ fui inscriptus: ex quo post hac non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti.

Parisienses etenim doctores vltra prędicta adhuc magis grauãt extraneos, cùm nolint doctores extra eorũ vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate Theoricã eorum ad practicã deducere, & ibi practicare. vt voluerũt facere de doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatẽ creatos, quos nolũt pati ibi practicare, quod nõ video multum æquum, nec iuridicum: sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam, cùm non solum quod capere non possunt, sed etiam alijs capere non permittunt. Cùm & pro eis & pro alijs sit sufficiens vniuersitas Parisien. & si sint doctiores alijs demõstret vnusquisq; quòd sciat alter scire suum, cùm aliàs nihil sit, testãte Persio in suis satyris.

Licet enim oriundi & originarij sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Rochus de Curte in tracta. de iurepatro. quem scripsi sub eo. in verbo, honorificum. xxj. col. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in dicto verbo, & vxorem nomine Adelasiam. à numero 1048. vsq; ad numerum 1057. & Barba. consilio xxiiij. in primo volu. & dixi in sequen. parte, in xxij. consideratione. tñ extranei & peregrini non sunt omnino reijciendi, & in totum abijciendi. Maximè in exercitio artis & scientiæ & in officijs secularibus, cùm præferantur originarijs. l. fi. C. de crimine sacrilegij. Nam Carolus magnus non eiecit Claudium, & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes, sed vnum præposuit Parisijs, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam iuristarum in Gallia. Cùm non solũ oriundos & originarios, imo etiam quoscunq; extraneos alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, honorant, & collaudant, cùm non habeant respectum ad loca vnde sint orti: sed an sint sciẽtes, sapiẽtes, & docti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benignè recipiunt tractantq;.

De his originarijs & peregrinis, seu extraneis quomõ præferuntur dicturus sum latius infrà in vndecima parte.

Alia est vniuersitas in Gallia quę dicitur vniuersitas Montispessulani: & qm̃ studium gñale seu vniuersitates, nõ soleãt nec debeant fieri nisi in ciuitatibus, vt est glos. in verbo, Bononiæ. & ibi Panor. & alij in proœ. decretaliũ. per textũ, gl. & docto. in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. libr. xj. & per gloss. in verbo, hac regia. in l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constãtinopolitana. li. xij. melior tex. in proœ. ffor ũ. §. hęc aũt tria. & ibi gloss. in verbo, regijs vrbibus. Tñ ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrũ) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynũ super proœ. de reg. iuris. quę est Nicolai Boërij, quæ dicit se ibi originẽ sumpsisse, & studuisse in vtroq; iure. & fuit Placẽtinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatẽ erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter do. Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam summam super tribus libris. C. vt ipse refert in princ. dictæ summæ.

Dicit etiam Io. Fabri. in §. j. insti. de societa. q; studuit in Montepessulano. & etiam Iacob. Rebuffi & multi alij, ex quo põt & debet dici vniuersitas famosa, prout & alię vniuersitates. de quibus suprà.

Et isto termino, famosa, vtũtur concordata nostra facta inter summũ pontificẽ, & Christianissimum regẽ nostrũ Franciscũ, in tit. de collatiõibus. §. præterea volumus. vbi inter cætera cauetur, q; pręlati dabẽt prouidere de beneficijs in mẽsibus graduatis & nominatis assignatis, vacãtibus illis graduatis simplicibꝰ, aut nominatis, q in vniuersitate famosa per tempus competẽs studuerint. & ideo prodest scire quę sit vniuersitas famosa: qm̃ ex quo requiritur q; vniuersitas sit famosa, cũ sit qualitas iuncta actui, nõ sufficit probare actũ, scilicet quòd studuerint in vniuersitate, sed etiã qualitatẽ illi adiunctam, scilicet q; sit famosa: qm̃ vbi requiritur actus cũ qualitate, nõ sufficit probare actũ, nisi probetur & qualitas, & econtra. Bar. in l. Fulcinius. §. cùm hoc. ff. quibus ex causis in possessionem eatur. do. meus Iason in l. non solum. §. sciendum. in j. col. ff. quibus ex caus. in posses. eatur. in l. j. §. in eum. ff. ne quis eũ qui in ius vocatus est. & Panor. in c. ij. in ij. colũ. de rescriptis. & ibi Felin. in xij. col.

Sed cũ prædictę vniuersitates sint notoriè famosæ in Gallia, illa notorietas nõ est probanda, cũ notoriũ releuet ab onere probãdi. vbi dicit gl. notabilis in verbo, alias, in clemẽ. appellãti. de appella. imo etiã videtur, q; nõ sit allegãda illa qualitas ĩ prædictis vniuersitatibus. cũ dato actu & cõcesso q; sit vniuersitas, satis est notoriũ, aut debet esse & iudici & partibus, q; est famosa. Cũ tales suprà nominatæ sint satis superq; famosæ in Francia, secundũ doctrinã

Bart.in l.iij.ff.de iudicijs.de qua materia do.meus Iason in l.ex quacunque causa.ff.si quis in ius vocatus.& dixi in con suetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.in prooemio.in j.glo.& in alio loco ibi per me allegato.

Ex qbus videtur cocludendu, q prædictæ vniuersitates s.noiatæ, videlicet Parisien. Tholosana, Aurelianen. Pictauen.& cæteræ sunt ita famosę, quòd non est nec pro ponenda, nec alleganda famositas illarum.

Cosulerem tn quòd allegaretur, ex quo non sunt oes scriptæ in iure: sed de his, quę sunt in iure descriptæ & approbatæ de iure, vt est vniuersitas Romana, vt in rubr.& l.vnica.de studijs liberalibus vrbis Romæ.lib.xj.C.& in cap.ij.de priuilegijs.in vj.& vniuersitas Bononien.vt in proœ.Gregoriano, sexti, & clemetinarum.& vniuersitas Parisien.vt in cleme.j.§.hoc sacro.de magistris.& c.super specula.de priuilegijs.extra.q talis famositas non est alleganda nec probada, cum, vt dicit Barbatia cosi.lxij.inci. illud in medium referā.in iij.col.in j.volu. Notorium legis non est allegandum.

Quid aut de vniuersitate Andegauensi & Bituricensi, quę etiā sunt in Fracia, & Valentinę.quę est in Delphinatu, an tales apud nos reputari debeāt famosę. videt q cu hę vniuersitates fuerint à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegijs apostolicis & principu, q de his esset iustificādu in alijs locis remotis & extra sua loca. Sed. qm in vniuersitate Bituricen. archiepiscopus loci seu eius officiarij sciut & videt notoriè ibi vigere vniuersitatē, no pnt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis, ex quo tenetur illis graduatis in prędicta vniuersitate prouidere de bnficio, sicut & cæteris in alijs vniuersitatibus famosis graduatis: sed extra loca prędictæ vniuersitatis, crederem q ibi graduati tenerētur iustificare & probare famositatē dictæ vniuersitatis. Et idē dicendū est de vniuersitate Andegauē. Ex quo bene fuisset actū (saltē ad tollendam oēm dubietatem) per summum potificem & regē nostrū si fuissent nominatim expressæ vniuersitates, quas ipsi reputant & tenent famosas quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quęreret quispiā, nūquid graduato in vniuersitate Dolana, quę est in comitatu Burgūdiæ, quę no vtit dictis co cordatis, vel etiā ibi noīato ad bnficia cosequēda, debeat prouideri de bnficio in Francia, posito q illa sit vniuersitas famosa vel cu notoriū sit, q Roma, Bononia, Papia, & Padua, quæ sunt in Italia sint vniuersitates famose & etiā apud nos, an ibidē graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficijs vacātibus in regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint noīationes à prædictis vniuersitatibus dirigēdas episcopis & alijs collatoribus & patronis Gallię & Franciæ ipsis cocordatis subditis, cu non sint ipsę vniuersitates subditę dictis cocordatis. Et ista no sunt sine dubio, eo qa Papa q est supremus oim & iudex, & priceps.c.cūcta per mūdū.ix.q.iij.fecit & costituit prædicta cocordata: & priuilegiatus seu habilitatus in vno loco est vbiq priuilegiatus.c.cū olim.de clericis coiugatis. extra. Et ideo in simili dicit Zabarella in clemen.dudū.§. ab olim, in xvj.qō.de sepulturis.q habens licentiā docendi ab illo qui est princeps oim, potest vbiq docere. Licet textus in dictis concordatis videatur facere in cotrarium, cūm loquatur de vniuersitatibus regni Frāciæ tantum, vt in tit.de collatiōibus.§.monemus autem.dicam in glossis meis supra dictis concordatis, vbi hęc quadrant ad propositum, nec sint præsentis speculationis.

Ad vnum tn aduertendū est, q studia talia pnt dici generalia, & sic famosa, etiam si priuilegia specialia non habeant, & de ipsis non doceatur, dummodo talia reputentur à talia tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium. Ita dicit & tenet glo.in verbo, generalibus.in clementina, dudum.§.nos autem.& ibi Zabarella in xv.quęstione.de sepulturis, quoniam tale tēpus habet vim priuilegij.c.super quibusdam.§.præterea.& ibi gloss.in verbo, non extat memoria.quę allegat concordantias.de verbo.signi.extra.l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aqua quotidiana & æstiua.dixi amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in tit.de iustitia.§. ij.in gl.& la preuue estre sienne. Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem.de qua in proœ.ffοrum.§.hęc autem tria.

Aliqui etiam videntur tenere, quòd an studia sint generalia, relinquitur arbitrio iudicis, vt si vigeat ibi sacra pagina, iura, & artes ibi doceantur, vt notat Hostien.in cap. tuæ.de clericis non resident.quem sequitur Paul.& Petr. de Ancha.in clementi.dudum.de sepulturis.

Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia & præclara.§.hæc autem tria.suprà allegato. Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali, vel de iure communi, vt in capitulo secūdo de priuilegijs.in vj.vbi dicit quòd studium generale, & priuilegiatum est Romæ: vel etiam de antiqua consuetudine, in cuius contrarium memoria non existat, quia talia æquiparantur iuribus allegatis, vt dicunt Zabarella & Petrus de Ancharano, in locis prætactis.pro quo optima glo.in verbo, priuilegio. in princ.in titu.de causis.§.statuit & decreuit.super pragmatica sanctio.

Sed nūc inquantū hæc tangunt materiam nostrā, credo quòd sicut prefertur doctor creatus à maiori principe, ita etiā præfertur creatus à maiori & digniori vniuersitate, studio, seu gymnasio: data tn paritate in reliquis. hinc est q plus æstimātur apud nos creati doctores in theologia in vniuersitate Parisien.q in alijs vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis æstimantur doctores iurium creati in Italia, maximè Papiæ, Bononię, Paduæ, q creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianē. vbi maiori rigore examinis examinātur, q alibi, ex quo cūm propter magnū rigorē examinis pręsumat q sint doctiores: ideo magis honorātur, & sic videtur quòd alios præcedere debeat eiusdem tēporis & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis tēporis, aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa, q pręeminātia, aut maioritas loci in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia cosequenda de mente Cosme Guymier, in suo commentario pragmaticæ sanctionis, in titu.de collationibus.§.ita tamen.in glo. non teneatur.vbi dicit quòd quo ad nominādum omnes vniuersitates sunt æqualiter priuilegiatæ.

In iure nostro reperio multa fuisse studia, seu gymnasia, primò studium Romanū, quod venit à Græcis, vt refert Anto. Florentinus in secunda suarum historiarū parte, titu.xiiij.c.iiij.§.xij.in princip.& ibidem in c.v.in fine. & de isto fit mentio in lege vnica.C.de studijs liberalibus vrbis Romæ, libro xj.& in c.cūm de diuersis.de priuileg. in vj. Et quomodo Romani habuerunt leges à Græcis.vide in lege ij.§.j.& ibi gloss.ampla in verbo, constitui.de origine iuris.ff.& in §.& non ineleganter.de iure naturali gentium & ciuili.in institutio.& ibi gloss in verbo, institutis. sed quod dicit Accursius quasi stulto interueniente qui prætēsa manu trinitatem significauerit leges. Romani

obtinuerint.reprehēditur per Vdalricum Zasium in suis scholijs super d.l.ij.§.postea.in gloss.j.post Budæum in suis annotationibus in pādectas sup.d.l.ij.vbi dicit,quòd Accursius ibi fabulam narrat,tam ridiculam,q̄ falsam.& vltra dicit,ꝙ veritas historiæ est,quòd tres tantummodo legati & non decem ad Græciā pro legibus ferendis missi sunt.ideo eum ibi vide.tota tamen & cōmunis schola legistarum semper hucusq; cum Accursio nostro cōmuni præceptore pertransijt.& quomodo Roma origo legum saltem apud latinos.imo patria legum dicitur & fons sacerdotij,& pluribus alijs nominibus elegantibus sit insignita.vide tex.in authen.vt ecclesia Romana centum annorum &c.in prin.& ibi glo.j.& ij.collatio.ij.

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in suo tracta.de magnificentia dignitate,& excellētia vniuersitatis Parisien.vbi dicit,quòd in isto studio studuerūt Iulius Cæsar, vt patet in libro de vita Cęsaris. Cato, vt narrat Solinus libro j.Virgilius,& Tullius.& in eo Aurelius Augustinus docuit rethoricam,vt ipsemet fatetur, libro v.confessionum.

Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, ꝙ Plotinus Lugdunen.primus Romæ latinam rhetoricam docuit.à quo Cicero se Romæ puerum cūm Q.fratre latinè primum doctum retulit.& ita scribit Philippus Bergomen.in suo supplemento chronicarum.libro vj.Istud etiā studium Romanum est generale & priuilegiatum de iure communi,vt est textus in c.ij.de priuilegijs.in vj.

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanæ, de quo fit festum in titu.de professoribus,qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam libro xij.C.& in d.tit.de studijs liberalibus vrbis Romæ & Cōstantinopolitanæ.lib.xj.& in ti.de priuilegijs vrbis Constātinopolitanę.eo.ti.& in glo.in verbo,regijs vrbibus.in prooemio.fforum.§.hęc autem tria.& in glos.fi.in l.sed & reprobari.§.fi.ff.de excusatio.tutorum.

Aliud etiam fuit studium Beriti seu Beritensium(quæ est ciuitas in prouincia Phenicis,secūdūm tex.in l.j.C.qui ætate vel professione se excusant.libro x.) de quo studio dicit glo.fi.in d.l.sed & reprobari.ꝙ est eiusdem præeminentiæ cuius est studium Romanū.pro quo est tex.in d.§. hęc autem tria.vbi etiam legum nutrix appellatur.& in l. vnica.C.de metropoli Berito.lib.xj.

Aliud pariter floruit in Alexādrina ciuitate in Aegypto,& in Cęsariensi,de quibus habetur in d.§.hęc autem tria.& etiam de cęsariensi habetur,in d.lege sed & reprobari.§.amplius.& vtrobiq; prędicti text.sonant, ꝙ erant & fuerunt alia studia,de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense,quod est in Anglia,de quo in clemē.j.§.hoc sacro de magistris.& dicit ibi Zabarella col.v.ꝙ Alexander in libro,de natura rerum dicit,ꝙ iuxta vaticinia Merlini vigent studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamātino,quod est in Hispania etiam fit mentio in d.clemē.sed quo tēpore habuerit initium, non reperitur apud scribētes,vt dicit Zabarella in ptædicto loco.& ibi vltra dicit esse incertum quo tempore studia incœperint esse generalia in Italia,licet semper floruerint ibi,& maximè quādiu Romę viguit imperium.& tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria & in poëtica.

Et ista duo studia Oxonien.scilicet & Salamantinum sunt priuilegiata cūm studijs Parisiensis,Bononiensis,& Romano,secundūm quod in dicta clemētina scribitur.ita ꝙ in illis quinq; studijs legi debent & interpretari literæ Arabicæ,Hebraicę,& Caldęę,& debent esse duo periti in in qualibet lingua,in quolibet illorum locorum docētes, quibus prouideri debet in stipendijs cōpetentibus & sumptibus per ibi nominatos in fine dictę clementinæ.

De studio Bononiensi,etiā fit mentio in d.clemē.j.de magistris.& in d.glo.in verbo,regijs vrbibus.§.hęc aūt. in prooe.fforum.& in gl.fi.§.fi.in l.sed & reprobari.ff.de excusatio.tutorum.Et etiam tex.in prooe.Gregoriano.& ibi gl.in verbo,Bononię.Et fuit factū seu incœpit esse primo tēpore Theodosij imperatoris,vt p gl.in d.verbo,regijs vrbibus.quā ad hoc dicūt doctores esse notabilē.sed pro hoc vide clariorē in verbo,Bononiē.in d.cle.j.& tempore Accursij legalis studij obtinebat monarchiam secūdū eundē.in rub.de studijs liberalibus vrbis Romæ.li.xj. C.& tēpore Azonis ibi erāt decē milia scholariū,vt refert Odofre.in authē.habita.C.ne filius pro patre.& secūdūm Beroaldū in suo opusculo de felicitate.licet Bononia īter oēs Italicas vrbes sit florens & famigerata,eam tū Forentissimā illustrissimāq; nulla fermè res alia perquè facit ac Diatribe, & Gymnasia literarū atq; cōciliabula scholasticorū,quę haud dubiè cū oībus totius Italiæ celebrationibus Gymnasijs claritudine contendunt,nulli cedunt.quæ Alexandrino Attico Tharsensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasijs proxima accedunt,& q̄q̄ longo interuallo tamen proxima.

Aliud fuit Athenis,& quidem solennissimum & celebratissimum apud oēs authores.Vnde Hiero.cōmendās ciuitatē Athenarū.dicit illam studio fuisse aptissimā,primoq; leges tradidisse,alijsq; ciuitatibus iura transtulisse.& nō solū leges,vt suprà dixi,sed etiā quęlibet sciētia habuit ortū & descendit à Græcis,vt dicit glo.in verbo,cōstitui. in fine.post Priscianū.in l.ij.§.j.ff.de origine iuris.Et in illo studio(vt refert Robertus Gonletus.in d.suo tracta.de prędstantia vniuersitatis Parisiensis circa principium) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare.& si videbat signa impatientiæ repellebātur,si autem patientiæ admittebantur.Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita, Christianę religionis doctor eximius.

Alia verò octo Gymnasia antiqua enumerat Textor in sua officina quę sunt sequentia.

Craneū,quod erat apud Corynthum secūdūm Cice.

Cillarauium,de quo Plutarchus in Cleomene.

Lyceum,quod fuit Athenis Aristotelis schola,& etiā Ciceronis in Tusculano.

Academia, Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero.

Inq; Academia vmbrifera,nitidoq; lyceo,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Et Horatius.

Atq; inter siluas Academi quęrere verum.Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneū de quo Cicero li.de oratore.& vt ei victus quotidianus in Prytaneo publicè pręberetur.

Canopum verò agnoscit Philostratus in Herodis Attici vita.

Pecile verò porticus varia à latinis appellatur.nobilitata etiam propter picturam Marathonicę pugnę Zenonis philosophi stoici conuentu, vnde à porticu stoici philosophi dicti,& stoica secta.

Tempe

Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis.

Ista sunt studia nunc nobis antiquissima, sed plura alia antedicta sunt nouissima & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota & certa.

De studio verò Senensi dicit Zabarella in dicta clemē. dudum. §. ab olim. de sepulturis. q̃ tempore Pauli de Eleazarijs, qui cōmentatus est dictas clementinas fuit nouiter reformatum, & antea fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale, sed nō multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatū tempore Petri de Ancha. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triēnio ibi legit, vt fatetur ipse Pet. de Ancha. in d. clemen. dudū. in. iij. col. circa finem, in meo volumine.

Refert etiam Philosophus Bergomas, lib. xij. sui supplementi cronicarū, q̃ in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacræ theologiæ, & iuris pontificij, in qua magnus studentium confluit numerus. Non est tamen ciuitas quæ habeat episcopum: sed est in diœcesi Patauiēsi Austriç prouinciç ciuitate, & maior est filia matre. &, vt fertur ibi, studētes pauci emergunt docti. cum voluptati nimium operam dent, & mulierū procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur, & enormia fiunt, qđ diu noctuq; rixę admodum belli fiunt. Nūc artifices aduersus studentes, nuncq; curiales in artifices arma corripiunt. ita, vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisq; alijs vniuersitatibus, cū sint in vrbibus excellentissimis, & populis cōstitutæ. sciūt quos alloquor, qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominib9 sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt. ideo vitam multis periculis exponunt: vt vtar verbis authen. habita. C. ne filius pro patre. & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluus redijt ab vniuersitate. felicior ille tamen qui bene studuerit, & doctus redierit. Cūm frequentius accidit, plures esse cōmorantes in studijs, q̃ studentes, licet sint ibi causa studij. vt dicit Geminia. in procemio sexti. col. mihi quinta. Nec est vlla vniuersitas quæ non habeat sua impedimenta. cūm apud nos in vulgari dicatur.

Les fleusteulx & ioueulx, de paulme de poitiers.
Les danseurs Dorleans.
Les braguars Dangiers.
Les crotez de Paris.
Les brigueurs de Pauye.
Les amoreulx de Turin. de Tholosanis tamen dicitur,
Les bons estudians de Tholouze.

Dico sane in alijs supra de malis & nō de bonis, nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris necessaria & honesta, quibus cū magno salutis corporeç cōmodo, & studiorū augmento indulgere possumus, nec continuū literarū certamen approbo. studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehemēti studio incurrunt ęgritudines mortales, vt ait Felin. in c. lator. de homicidio. dispensandæ sunt horę pro cuiusq; rei officio, dummodo ab illecebris & ludis alearum atq; taxillorum abstineamus. Et quia forte non erit alienū ab instituto nostro inserere quomodo tempus sit distribuendum studētibus. Ideo epistolam Augustini Dati descriptam in primo libro suarum epistolarū, in princip. quæ non fuit facta ad aliud, & est multum elegans & vtilis: hic referre arbitratus um. Augustinus dathus Thomę Rimbotto. S. Petis quid te agere oporteat, vt facilius in literarum studijs proficere possis. paucis à me postulasti, & ipse quoq; respōdeo paucis. Tempus ante omnia statuo distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium, media nocte gallicinio. Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt, cogitatione & memoria repetentur. Diluculo est lectionibus danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est accuratius mente atq; animo volutandum, vt præuia meditatio futuram actionem tanto perfectiorem efficiat, quanto diligentius fuit pręparata. Mane cūm primū domo fueris egressus, templum pete, Deum venerare, regnum Dei quære, saluta penates, sacras peruolue lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, vbi & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abundè poteris adipisci. Quę verò splendidiora delegeris: ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut cumulatiorem eruditionem, aut salutaria pręcepta haurire queas: de esca, & potu nihil est quod scribam, veterem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te laribus oblecta: peruagari noli. Quid est enim aliud frustra circūcursare, atq; errantem plateas, angiporta, ac forum lustrare, q̃ puerorum more ludere, q̃ seipsum perdere. Censeo cum cibo & quępiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus ac post modicā quietē, quæ aut legeris, aut audieris mente complectere, difficilium locorum expositionem tracta: pręcipuam quępiam capesse sententiā, vt ea sit sibi iucundū pabulū, ac postmodum deambulanti salutare viaticum. qđ si exire libebit, angusta & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris meliores percurre codices. Inde excerpe semper præclarū aliquod atq; frugiferū: hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio, domi te opprimat occiduum tempus & vespera, foris nūq;. Nam abnoctare imprimis perniciosum simul putatur ac turpe. domū reuersus fac vt ad futuras lectiones animū applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfruere, vt nulla pars tēporis effluat tibi prorsus inanis. Cū oportunū noueris, genio indulge. Ex sacris codicibus excerpta ne desere, & anteq; ad cubitū accedas. Pythagoreorum more quid egeris dixerisve, tecum ipse repete. ac si tempus suppetat aliquid præclarius commenda memorię, Deum comprecare. Inde enim sunt quę optantur nobis bona omnia, concubina, & in intempesta nocte, sile, quiesce, vt vitam tranquillam & recte institutam degas. Vale.

De studio verò Perusino nulli est dubium, q̃ sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Barot. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani vtriusq; iuris doctores excellentissimi.

In illo etenim studio est quædam fundatio facta anno dñi millesimo tercētesimo sexagesimo secūdo, die verò vigesima sexta mensis Aprilis. per quendā Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc archidiaconum Heduen. pro duobus scholaribus ecclesiæ Heduen. aut ciuitatis seu diœcesis, qui possunt pręsentari pro sex annis per episcopū & capitulum Heduen. & ibi habēt victū tantū. Et istud cōstat ex tenore fundatiōis hic post insertæ, vt sit illius memoria in posterum, & illā vidi signatā debite, & sigillatā in archiuis dictæ ecclesię Heduen. tanq; balliuus, & consiliarius ipsius: tenor ideo est talis.

Reuerendo in Christo patri domino dei gratia episcopo: ac venerabilibus viris decano, & capitulo Heduen. Nicolaus miseratione diuina episcopus Tusculañ. sanctę Romanæ ecclesiæ Cardinalis salutem, & sinceram in domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura constringit, eisdemq́ diuini & humani iuris scriptura demonstrat, q́ in officijs chatitatis primo loco eis tenemur obnoxij, a quibus noscognoscimus beneficium recepisse: quodq́ ratione sanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendẽtes autem ecclesiarum nostrarum magis beneficia, & vitæ subsidia magna quę dudum recepimus, & de præsenti recipimus ab eisdem primo loco ipsarum ecclesiarum promouendis honoribus, & procurandis vtilitatibus obligamur, & eisdem ecclesijs ratione spiritualis coniunctionis. Quæ nobis omnes cõiunctos sanguine in charitatis cõiunctione procedunt plus ad benefaciendum astringimur, cũm scribatur in canone. Nullus nobis hęres videtur esse proximior q̃ ecclesia, quę nos domino sociauit. Sane præmissa diligenti meditatione in mente nostra sæpius reuoluentes ac cernentes, q́ modernis temporibus peccatis exigentibus a deo In nonnullis partibus increuit ignorantia secularium clericorum, qđ rarissime reperitur secularis clericus, qui sciat ꝓponere populo verbũ dei, intelligere canones, ecclesias & populũ regere, æquũ ab iniquo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare. Cupientesq́ exhibere huic defectui pro nostræ possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum, & alijs Christifidelibus, præsertim pręlatis quibus ad hoc suppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt resplendeat domus domini ex claris luminibus plurium lampadarũ diuina, quam inuocamus nobis, affistente clementia. Ad reuerentiam Dei & beatę Marię virginis ac beati Gregorij papæ doctoris egregij pro animæ nostræ remedio, & nonnullarum ecclesiarum & locorum, a quibus grandia bona recepimus hactenus, & in prẽsentiarum recepimus, vtilitate spirituali, ac etiam temporali in ciuitate Perusina vtiq́ pacifica, & quieta ĩ qua viguit ab antiquo, & adhuc viget vtriusq́ iuris & aliarum scientiarum studium generale. Quãdam domum scholarium quorum alij studere debeant in sacra theologia, & alij in iure canonico duximus ordinãdam, & pro ipsorum victu dũtaxat certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante domino alios emere intendimus in futurum. Consideratesq́ q́ ab ecclesia nostra Heduen. ex archidiaconatu, quem ex concessione & dispensatione apostolica obtinemus, in ea dudum bona recepimus & de prẽsenti recipimus, & quòd propterea eidem ecclesię, tam spiritualis coniunctionis q̃ recepti beneficij seu subsidij temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur nobisq́ reputamus ad debitũ, vt huiusmodi ordinationes seu eleemosinę nostræ dictam vestram ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore prẽsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuæ ac irreuocabilis, quę dicitur inter viuos damus, donamus, & concedimus, quòd duos scholares pauperes de dicta ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœcesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinq́ florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretione præditos, ac de honestate vitæ & moribus commendabiles, qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda & habendũ in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quòd finito huiusmodi sexennio aut cedẽtibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios prẽsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusq́ quòd vos domine Episcope vestriq́ successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autẽ vos omnes in domino Iesu Christo, quòd in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundũm deum credideritis meliores & magis prẽfatæ ecclesiæ, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam q́ prẽsentes nostræ literę in communi dictæ ecclesię vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius ecclesiæ perpetuo conseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia ecclesiæ Perusine faciemus nihilominus conseruari. & ad maiorẽ claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum prẽsentes literas per notarium infrascriptum publicari fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinioñ. die vigesimasexta mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini millesimo tercẽtesimo sexagesimosecundo, indictione decimaquinta, pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Innocentij diuina prouidentia papæ sexti anno. x. Prẽsentibus venerabilibus viris domino Angelo prẽposito ecclesiæ ciuitatis Castelli, & Raymũdo Bosco canonico Terracoñ. ac Bertholino de Sagijs de Placentia macerio domini papæ testibus, ad prẽmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Franciscus quondam Matthæi Ieremię ciuis Pisanus publicus imperiali autoritate notarius prædictis donationi, dationi & concessioni ac omnibus & singulis supradictis vnã cũm prẽnominatis testibus præsens fui, ipsaq́ de mãdato supradicti reuerendissimi patris & domini dñi Nicolai Tusculañ. episcopi cardinalis in hanc publicam formam redegi, tamen alijs occupatus per alium scribi feci, meq́ vnã cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium præmissorum. Premissam vltimam dictionem quę dicit, tercentesimo, & vltimo additam quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbãdo.

Sunt & multa alia studia in diuersis patrijs & prouincijs, quæ enumerate longum esset & fortè tædiosum, & cum vnaqueq́ patria suo sensu abundet. text. est in c. certificari. extra de sepulturis. Ideo relinquo illis discutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, q́ cũ maior honor debeatur his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, q́ etiam magis honorari & præferri debent hi qui doctorantur in vniuersitatibus famosis, vbi sunt doctores legẽtes & scholares studentes, q̃ hi qui doctorantur in locis vbi non est vniuersitas, sed tãtum habent priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates & vrbes in italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella in loco suprã sæpè allegato, quòd quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata, vt sunt illa de quibus suprã, & in clementina prima de magistris: & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata sed non actu generalia. Quædam generalia sed non priuilegiata. Quædam particularia nõ priuilegiata, & ibi dicit, q́ actu generalia etiã nõ priuilegiata magis prẽferãtur q̃ priuilegiata

giata non actu generalia. Ex quo concluditur, quod doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus magis priuilegiantur & præferantur quàm doctores in vniuersitatibus tantũ priuilegiatis & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis per doctrinam Zabarellę, vbi supra. Quoniam tales non videntur nec præsumuntur examinati in vniuersitatibus priuilegiatis tantũ, sicut in vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam infertur, quod doctores qui gradum accipiũt in facultate eis incognita causa honoris tantũ, non ita honorantur, nec honorem assequi debent, ratione illius gradus, vt dicit Petrus de anchara. in ca. j. de parochijs. & Panor. in ca. clerici. de iudicijs. Sicut de doctoribus promotis à doctoribus corruptis, vt notat Archid. in ca. de quibusdam. xxxvij. distin. argu. textus in l. prima. C. de athletis. libro x. quod non placet Philippo Decio. & Areti. in dicto ca. clerici. quia, vt dicũt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cùm prerogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Barto. in l. maxima rum. in fine. C. de excusationibus munerum. libro x. Bal. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanctis ecclesijs. Geminia. in procœmio sexti. in fine.

De cõmendatione verò studiorum & gymnasiorum dixi s. in v. parte, in xxj. consideratione. vbi dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

Trigesimatertia consideratio. Inter plures doctores prefertur qui plures habet gradus. Exemplum in doctore vtriusque iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno & magis ligant. c. j. de treuga & pace. extra. authen. itaque. C. cõmunia de successio. & §. si verò. institu. de adoptio. ita tenent Abbas & alij in d. ca. clerici. & Ioan. de ana nia. in rubrica de magistris. videantur tenere, quod hoc sit ve rum cæteris paribus, hoc est data in cæteris inter eos pari tate: ex quo videntur inferre, quod si doctor in vno iure tantũ esset prior tempore, quod præferretur: tamen hoc non vide tur verum, eo quia nunquam aut parũ eueniret, quod semper nõ esset aliqua disparitas temporis, que etiam in vna hora at tenditur, vt per glos. in l. si ex pluribus. §. fin. ff. de solutio. facit textus in l. Titius. §. lucius. ff. de liberis & posthu. Et intentio doctorum in d. c. clerici. videtur esse, quod semper doctor in vtroque precedat doctorem in vno tantũ, etiam si habeat vnum gradum priorẽ tempore: quoniã illa qua litas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis quæ non multũ consideratur vbi est alia qualitas: quo niam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit. & vbi est maior dignitas, prioritas temporis nõ attenditur, vt per glos. in verbo, preponimus. in ca. placuit. xvj. dist. notatur in ca. statuimus. de maio. & obedien.

Ex quibus inferunt doctores, quod doctor canonum & theologiæ simplici theologo præfertur, vt dicunt Hostiẽ. & Abbas post alios in ca. j. de consanguini. & affinitate. Sic etiam doctor artium & medicinæ præcedit doctorem artium tantùm, vel medicinæ tantùm, vt notat Dominicus in dicto ca. placuit. in fine.

Ex his etiam inferunt doctores, quod vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicẽ dignitatem præfertur ratione duplicitatis, etiam si illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit comitem tantũ, vt dicit Bal. in l. sed milites. ff. de excusatio. tutorum. dixi su prà in v. parte. vbi dixi de Marchione & Comite qui pre cedit Marchionem tantũ. & ibi dixi etiam quod ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferendus est illi qui non habet tot re gna: intellige tamen prædicta quãdo illa dignitas quæ est augmentata & duplicata esset talis, quod de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vtputa si quis est doctor in iure canonico tantũ, alius qui est doctor in eodem iure canonico & ciuili simul, habet duplicationẽ talem, quod vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundãs quæ augmentat dignitatem, secus si ambę sint inferiores, ita quod de nulla ad simplicem possit fieri comparatio: vt si dicamus quod quis sit doctor in iure canonico tantũ, alius verò sit doctor in iure ciuili & medicina aut artium. Nam hoc casu semper præfertur doctor in iure canonico, quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illã, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Romanus in consilio suo cccxxxiij. incip. quo ad primũ. ita etiam tenet Philippus Decius in dicto ca. clerici. in v. col. de iudicijs. Et ideo Comes precedit & Marchionem Baronem. Dux, Comitem & Marchionem. Rex, Ducem & Comitem, & vnus Rex multum autenticus præcedit habentem plura parua regna, sicut Imperator præcedit Regem habentem plura re gna. Rex etiam Franciæ tanquam excellens inter omnes præ cedit etiam regem habentem plura regna, quæ sunt multum inferiora à regno Franciæ. Cùm Rex Francię omnes præcedat, non ratione suę personæ, sed ratione excellentię dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post imperatoriam tenetur & reputatur.

Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id quod dicit Decius in d. c. clerici. in vj. col. quod de consuetudine ser uatur, quod doctor in vno gradu prior in tempore præcedit doctorem in vtroque iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. in l. obseruare. §. antequam. ff. de officio proconsulis. & in c. cum olim. in princi. per illũ tex. de consuetudine. istud non est multum securum, quia doctori de consuetudine attestanti nõ creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet do. meus Iason post multos in l. de qui bus. col. penulti. ff. de legibus.

Trigesimaquarta consideratio. Inter plures doctores præfertur qui primo licentiatus & postea doctor illi qui secundò licentiatus & primò doctor effectus fuit, per textũ in l. j. C. de cõsulibus. li. xij. quẽ ad hoc adducit Ange. Areti. in §. quædã. col. v. institu. de actio. Cuius verba illũ sequẽdo ponit Alexã. in l. j. ff. de obsequijs. & sequitur Feli. in c. j. de maio. & obed. in ij. col. Tñ do. meus Iason in l. cũ quid. ff. si cer. peta. & Philippus Decius in d. c. clerici. post eũ dicũt, quod ille textus nihil facit, quia in illa vtraque erat dignitas & patritiatus & consulatus, nimirum si prima di gnitas facit eum præferri illi qui habuit secundã dignitatem. In casu verò nostro supradicto, ille qui primo fuit licentiatus nullam primò habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi, & ex licentia simplici dignitas nõ tri buitur. Sed quicquid sit moderni in d. c. clerici. & in d. l. cũ quid. tenent opinionem Angeli duplici ratione.

Prima ponderando rationem quæ ponitur in dicta l. prima, in fi. dum ibi dicitur, quod ille præponitur qui prius fuit consul, quia prius meruit patritiatum: quia ista ratio videtur habere locum in isto casu, ex quo primo licentia tus videtur primo meruisse doctoratum, vt per licentiam declaratur, ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, quod hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitatem, vt concludit Cardinalis, in

clemen.ij.in ij.qõne.de magistris.In casu verò dictæ legis meritum declaratur per dignitatem consulatus,vt ibi dicitur:vnde præfertur virtute dignitatis,& nõ propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba,qui prius meruit patritiatũ:vt habetur in d.l.j.referuntur ad illum qui fuit prius patritius:vt ibi patet.vnde ille tex.nihil facit,quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo qui fuit prius patritius,& meritum consideratur cum dignitate.

Crederem ꝙ quo ad nos ille textus multum facit,eo quia in Gallia licentiatus dicitur habere dignitatem,cũ sit gradus tentus & reputatus pro gradu,eo quia licentiatus: imo qđ minus est,baccalarius in altero iurium præfertur doctori seu magistro in artibus.vt habetur in cõcordatis initis inter papam,& regem nostrum,in titu.de collationibus.§.quo verò.& pri⁹ erat decisum in pragmatica sanctione.in eodem titu.§.insuper.cum seq. Et ita admittuntur licentiati ad consulendum, & ad dignitates & officia sicut doctores in Gallia:& ideo cũ sit dignitas,magis stabit opinio Angeli apud nos,quę magis fortificabitur per rationem secũdam per modernos adductam,cũ dicant ꝙ secundũ Bal.in l.qui indignus.ff.de senatoribus.Licentiatus etiam dicitur habere dignitatẽ:sed,vt dicit,sine administratione,& per doctoratũ sola administratio acquirit: vnde,vt dicunt, succedit,ꝙ ille qui prius habuit dignitatem sine administratione,si postea administrationem cõsequatur,præfertur illi qui medio tempore dignitatem cũ administratione habuit,vt est tex.in l.ij.C.vt dignitatum ordo seruetur.lib.xij.Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem,eo quia non fatetur dictum Bal.esse verum:sed cũm apud nos sit verum,qđ licentiatus habet talẽ administrationem,qualem habet doctor in consulendo & in officijs,etiam in beneficialibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cũm illa verba,damus & concedimus licentiam docendi,regendi,interpretandi &c.apponãtur in eorum literis apud nos.Ideo stante hoc pro firmo,stat illa doctrina Angeli multũ roborata per illam rationem modernorum.

Aliam & tertiam rationem adducit Decius in d.c.clerici.vbi dicit,ꝙ doctoratus qui postmodum sequitur licẽtiã habet relationẽ ad licentiam.Examen ẽm videtur principuum per ea quæ habentur in l.magistros.C.de professo.& medicis.lib.x.sed quando finis habet relationem & necessariam consequentiam ad principium, principium attenditur.l.iij.§.Scio.ff.de minoribus.vnde doctoratus, qui sequitur virtualiter,trahitur ad tempus licentiæ,& sic prius doctorat⁹ videt:ad quod benefacit quod notat Bal. in d.l.qui indignus.circa finem.vbi pluribus rationibus probat ꝙ licentiatus in vno loco,non potest in alio loco doctoratum accipere.Ex quo datur intelligi,ꝙ doctoratus refertur ad licentiam præcedentem.

Ad istud etiam respondet & dicit ꝙ ista translatio, vt videatur doctoratus tempore licentiæ non fit,nec attenditur in prętudicium tertij qui interim medio tempore doctor efficitur,ex eo quod in simili tradit Bart.in l.ij.ff.de decurio.vbi dicit ꝙ doctor restitutus ad collegium,non recuperat priorem locũ in prędiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt.

Sed ad hoc est facilis responsio,eo quia interim pendẽte huiusmodi tempore quo fuit positus pro nihilo reputabatur quo ad collegium:quod secus est in licentiato qui medio tempore habet dignitatem,licet non habeat administrationem de iure,sed quo ad nos sic.

Vel etiam idem Decius aliter respondet,& dicit,ꝙ dictum Barto.loquitur in restitutione quæ est contra ius commune & de iure speciali.Ideo non est in consideratione,& tempore priuationis acquisitum fuit ius alijs in collegio ingredientibus, & non amplius expectabatur restitutio:secus in hoc casu,quia habita licentia expectabatur doctoratus secundũm ordinem iuris,& præsens status tẽdebat ad hoc,vnde interim nõ videtur ius esse alteri quęsitum,ex quo est clarum quòd illa decisio Angeli esset vera quo ad nos.quam etiam tenet Marianus in cap.quanto.de magistris.& ꝙ ille textus hoc probaret si bene & recte ponderetur:quia ibi licet consul prius haberet dignitatem,tamen illa dignitas non erat in cõsideratione respectu dignitatis patritiatus alterius:sed prior consul ibi præponitur propter patritiatum postea acquisitum,& illa coniunctio patritiatus posterioris cum anteriori consulatu facit illum præferri: &,vt dicit,ista ratio videtur in casu isto procedere, quia licentia quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto debet operari, quòd iste præferatur, eo etiam quia doctoratus habet necessariam consequentiam & relationem ad licentiam, vt dixi supra. Igitur mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiui ꝙ ita fuit aliàs iudicatum inter duos doctores Aurelianenses,qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi præcedentia.

Trigesimaquinta consideratio. Data paritate temporis & gradus inter doctores,habetur consideratio diuitiarum & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: secus si non sit paritas temporis & gradus, quia tunc non habetur consideratio diuitiarum & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis.c.statuimus.extra de maio.& obedien.Bar.in lege j.ff. de obsequijs.& Bal.in lege nemini.C.de aduocatis diuerso.iudiciorum.ita dicit & tenet Decius in dicto c.clerici. in vj.col.extra de iudicijs.

Aduerte quòd literati & nobiles ęquiparantur,etiam circa dispensationem beneficiorum. per text.in capi.de multa.extra de præbendis.facit gloss.singularis in verbo, suppleat.in lege societas.ff.pro socio.quæ dicit,ꝙ bene literati ita recipiantur in canonicos sicut nobiles,& meritò: quia literati & docti dicuntur nobilissimi.tex.in l.prouidendum est.in prin.C.de postulando.& dixi s.ista parte, in xxiiij.consideratione.& dicit Bal.in l.nemini.C.de aduocatis diuersorum iudiciorum.ꝙ si doctor est valens,licet plebeius,præfertur tamen doctori nobili minus literato.Sed si sunt ęqualis sciẽtiæ,pręfertur ille qui est de meliori sanguine,& iam dixi.Sed contra dicta Bald.scripsit Barbatia in consilio suo incip.præclarè scribitur ab Iob pro certo patientissimum.colũ.viij.in secunda parte, vbi tenet,ꝙ data æquali sciẽtia pręferatur ille qui sit plebeius. Mouetur primò per gloss.quam dicit singularem in cap. nunquam.lxj.distinctio.quæ dicit,quòd natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus,dum tamẽ ipse sit bonus & virtuosus,præferri debet illi qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus.Secundò mouetur ad hoc,per id quod voluit glo.in simili (quam etiã dicit valde singularem) in c.fidelior.l.distinctio.quæ dicit,ꝙ peccator correctus & emendatus est præferendus in promotionibus illi qui nunquam deliquit,& semper fuit bonus & innocens,exemplo Petri apostolorũ primatis. ita in proposito data sciẽtiæ æqualitate plebeius præferri videtur nobili.Et sic infert,ꝙ regula cancellariæ dictans

vt illustris

vt illustris ex sanguine præferatur non nobili, intelligi nõ debet de literato & doctore & licentiato in iure, aut docto re qui non solum est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. Saltem nõ præfertur nobilis indoctus ignobili docto ri, vt per Barbatiam in consilio suprà allega.

Et de his quæ suprà dicta sunt de doctoribus, idem intelligendum est de licentiatis, & baccalarijs (cùm sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

TRigesimasexta consideratio. Doctores honorantur insignijs pluribus, quæ eis dãtur in assumptione gradus. Nec ante debet se quis doctorẽ nominare, priusꝗ sibi tradantur insignia doctoratus, vt dicit Lucas de penna in l. vnica. C. de athletis. lib. x. quoniã, vt dicit Apuleius primo floridorũ, nõ licet insignia honoris vestitu & calceatu temere vsurpare: imo qđ plus est, assumens insignia doctoratus cùm non sit, incidit in crimen falsi. notat Bart. in l. eos. §. fi. ff. de falsis, & ibi Alexã. de Imol. & per Angelũ in l. vnica. C. ad legem viscelliã. per Angelũ de Clauasio in sua summa, in verb. insignia. §. secus autem si se doctorem simplici verbo noiet aut dicat: quia tũc tantũ extraordinarie punitur. notat Bal. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosan. eccle. & Roman⁹ in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquiren. hæredi. per Petrum Rauẽnatem in suo alphabeto aureo, in verb. falsum. idem Bal. in l. data opera. C. qui accusare non possunt. vbi dicit, ꝙ dicens se comitem, & faciens actus comitis cùm non sit, debet grauiter puniri citra mortem. idem Bald. in ca. nõnulli. §. sunt & alij. de rescriptis. dicit, ꝙ impetrans supplicationem nomine alterius punitur arbitrio iudicis. facit tex. in cap. quãto. de his quæ fiunt à prælato &c. per quem dicit ibi Petrus de Anchara. ꝙ scribens literas nomine alterius eo ignorante dicitur falsarius. Cyn. Bal. & Saly. in l. fina. C. de requirendis reis. vbi dicunt ꝙ citans aliquem fingens se nunciũ publicum cùm non sit, punitur criminaliter, & ad interesse citati tenetur. tex. singularis in l. Titio cùm esset Romæ. ff. ad municipales. per quem dicunt Bart. & Bal. in rubri. C. de fide instrumẽ. ꝙ abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur vt falsarius. faciunt notata per Dominicũ in c. j. j. distinc. vbi inuehit cõtra doctores sibi appropriantes dicta aliorum, & qui se etiam gerit pro doctore cũ non sit examinatus & approbatus, nõ excusatur à muneribus. l. reddatur. C. de professoribus & medicis. libro decimo.

Hinc sumpta occasione ponam quæ sint insignia doctoratus, & reperio ꝙ sunt sex aut septem, quæ eidem dãtur in examinatiõe, quæ debet esse triplex, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de athletis.

Primò videtur ꝙ sit liber qui eidem assignatur in examinatione quæ fit. Sed an sit de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est. & videtur ꝙ non, sicut nec in consecratione episcopi: vt patet ex eo qđ legitur xxiij. distinc. ca. episcopus. & lxxv. distinc. ca. primo. Sed in cõtrarium facit, quoniam cùm Rex coronatur, datur ei liber legis. vnde ij. Paralipome. cap. xxiij. Eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntꝗ in manu eius tenendam legem & constituerunt eum regem. fortius videtur hoc necessarium in docendo cuius officium mere in librorum lectione consistit: vt patet Deuterono. xvij. vbi præcipiuntur reges à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & Iosue. j. ca. Non recedat volumen legis de ore tuo cũctis diebus vitæ tuę, & hoc est verius, pro qua facit etiã satis aperte textus in ca. lector. xxiij. distinc.

Secundò datur birretũ, & est habitus philosophiæ qui datur doctori cum dignitate magisterij decoratur. & dicit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. qđ almirati regni Siciliæ honorantur tali insigni. Et dicitur birretum quasi bis rectum: quia bis rectum decet esse philosophũ & doctorem, scilicet in docendo & operando, & se & alios virtutibus regere & sordibus mũdare debent. c. duo sunt. xij. q. j. Et de illo birreto habetur mentio in ca. si quis virorum. xxx. distin. vel dicitur bisrectum ex multis alijs causis positis per eũdem Lucam de Penna in prædicto loco, ad quem recurre. Sed solum aduerte ꝙ datur hoc modo. Accipe birretum rotundum ad modum coronæ in signum sanctitatis & veritatis ac doctrinæ, vt tales sitis in mente quales fueritis in conuersatione, nec à docendo cessaueritis, quia non coronabitur in regno cęlorũ, nisi qui legitimę certauerit. Corona nempe in regni susceptione poni consueuit in capite: quia corona signum est perfectionis, cùm sit sphericæ figuræ angulo carens in signum carentiæ sordium: quia vbi angulus, ibi sordes esse dicuntur. glo. in clemen. ij. de vita & honestate clericorũ. super verbo, & tonsuram.

Tertiò datur anulus, ad denotãdum ꝙ per eum factus est verè sponsus philosophiæ & scientiæ, quã profitetur docendãꝗ suscepit, vt dicit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de professo. & medicis. lib. xij. Et dicitur, accipe anulum subarrationis. Nam sicut per eum contrahitur matrimonium inter virum & vxorem, ita inter scientiam & doctorem. Qui eñ talem possidet sponsam, sancti spiritus donũ possidet. & licet Ioan. Andr. dixerit in ca. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. qđ clericus anulatus est fatuus vel episcopus. Fallit tamen vt dicit ibi in doctore qui in signum matrimonij inter ipsum & scientiam deferre potest anulum, vt dicit glos. quę ponit casum in d. ca. vt apostolicę. Anulus verò in signũ dilectionis mutuę in cõiugatis poni consueuit in quarto digito sinistrę manus, vbi secundũ medicos, est quędam vena sanguinis, quę ad cor hominis vsꝗ perueniat, vt dicit tex. in ca. fœminę. in fi. xxx. qõ. v. Doctores tamen ponunt anulum huiusmodi in police, vt facilius testificare possint sub suo sigillo.

Quartò cathedra, cum dicitur, sedete virtuosi viri in cathedra non pestilentiæ & vitiorum, sed scientię & virtutum, & hęc cathedra esse debet quadrifrõs. In anteriori enim parte depingendi sunt duo iuuenes propter robur, per quos designatur amor & labor: hi namꝗ foris opus peragãt, labor agit, amor perficit. In posteriori duę puellę per quas intelligũtur cura & vigilia, quę intus in secreto consiliũ pariunt, cura ꝓuidet, vigilia attendit. In alia verò à latere describitur iuuenis accinctus, modica secum ferẽs, per quem intelligitur paupertas: quia nõ sectari superflua pertinet ad quęrendã disciplinã, vt enim ait Hiero. in tracta. fidei & credulitatis. Fluxu rerũ & vbertate copiarum animus soluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate nõ lasciua cõuiuia, nõ turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia non abiecta: quoniã pura conscientia & virtute sunt plena. non facilè ad diuitias animi, id est virtutes, diues accedit. In reliqua verò parte vir fugientis pręsentans effigiẽ, quia philosophãs & studens voluntariũ exiliũ sibi debet indicere pro scientia perquirẽda. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constantinopol.

in x.& xj.col.lib.xij.vbi allegat & citat Hugonem in didascholis hęc dixisse,quoniã vt etiã dicit Sapiẽtię cupido patria est charior,vt ait Tullius de fine bonorum & malorum.libro v.& qđ gloriosa debet esse cathedra doctoris,habetur iij.Esdrę.c.vlt.Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneum tribunal.& infrà.Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine,præsidebat enim in gloria in conspectu omniũ,& magister debet docere in alto.ca.plerũq;.in verbo,altiora.ij.q.vij.

Doctorem tamen non facit cathedra:sed cathedra doctorem per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrisosto.canonis conditor.videte quomodo sedeatis super cathedram &c.Etiam habetur ca.vlti.xl.distin.Ad locum cathedræ paulatim cũ virtutibus & magno sudore aspirare debent bene meriti doctores,aliàs si nimis festinant ad ipsam cathedram,delectantes in ipsa cathedra,vt in loco gloriæ,fiunt aliis authores ruinæ.c.quoniam multa.xlviij.distin.Non enim locus sanctificat hominem,sed homo locũ.Qui autem bene sederit suprà cathedram,honorem accipiet cathedræ:sed qui male sederit,iniuriam faciet cathedræ.c.fina.xl.distin.

Quintò datur ei zona in hunc modum.Accipe zonam aureã,& lumbos tuos cingulo fidei præcinge,vt corpus tuum sit ornatum exterius,& apud deum & homines se ostendat perfectius.quæ zona deponi non debet nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur prius soluere militiæ cingulum,q̃ cedat victori aduersitas præliorum.c.j.de renũtia.iuncta l.ij.C.de his qui nõ impletis stipendiis &c.libro x.

Sextò datur osculum pacis,vt habetur per Ioan.and. in clemen.ij.de magistris.in verbo,insignia.& ibi Cardi. Floren.dictus Zabarella in prima quęstione principali. Et sic datur. Accipe pacis osculũ,vt fœdus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum.Beati quidẽ pacifici,quoniam filij dei vocabuntur.Et de hoc osculo habetur in c. pacem.de consecra.distinctio.ij.

Septimum est benedictio,licet dicat Zabarella in dicta clemen.ij.in j.q.principali,ꝙ osculum & benedictio potius sint de bene esse,seu ad bene esse reputantur,quàm sint de insigniis.

Et prædicta insignia dat doctor doctori tanq̃ pater filio secundũm Ioã.Fabri in l.ij.C.de veteri iure enucle.Et aduerte,ꝙ doctores possunt vti insigniis doctoratus vbi est princeps,sed non coguntur.l.vnica.C.de honoratorũ vehiculis.libro xj.& Anto.Corsetus in suis singularibus. in verbo,& vbicunq;.etiam extra suum locum in quo sunt doctores,vt dicit Zabarella in clemen.vnica.in j.quęstione.de foro competenti. Eo quia talia insignia tãtum sunt ad honorem,vt dicit ibi.& ibi ponit de prælatis,an possint vti insigniis suis extra sua loca:quod distinguit in insigniis honoris tantum,& tunc sic:aut iurisditionis,& tũc non.dicam alibi.

Trigesimaseptima consideratio.Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insigniis,sed quando vult, vt tenẽt Iacobus Rebuffi in lege vnica.C.de honoratorũ vehiculis.libro xj.& Antonius Corsetus in singularibus suis,in verbo,doctores.faciunt ea quæ suprà proximè dicta sunt,quæ ideo vide.

Trigesimaoctaua consideratio.Si quis vsus fuerit insigniis doctoralibus anteq̃ esset doctor, puta quia portauerit togam seu cappam,Zonam,& birretum,si postea efficiatur doctor,non debent ei dari talia insignia.Casus est in c.quod quidam.versi.si forte.in lectura.gloss.in verbo,exhorruit.j.q.j.quam ibi sequuntur Archidia. & Ioan.de Turrecremata:refert & sequitur Romanus singulari suo 721.incip.quidam vtitur insigniis doctoratus.& etiam apostilla ad Iacobum Rebuffi in dicta l.vnica.C. de honoratorum vehiculis.libro xj.

Trigesimanona cõsideratio. An insignia doctoratus possint præscribi per licentiatũ aut baccalariũ, puta ꝙ portet Zonam auream,cum nemini cõcedatur portare deauraturam nisi habẽtibus dignitatem.tex.est in c.clerici.extra de vita & hone.clericorum.Ludouicus Roma.cõsilio suo ccxcj.dicit,ꝙ talia possunt præscribi per tantum tẽpus cuius initij memoria nõ extat in cõtrarium.Insequẽdo opinionem Hosti.in c.cùm contingat.de ætate & qualitate.Si verò pręscriptio sit minor,quia scitur eius initiũ, tunc insequẽdo opinionẽ Ioã.And.in c.abbates.de priuilegiis.in vj.in nouella.non possunt præscribi.

Quadragesima consideratio. Doctores in hoc honorãtur,ꝙ iudex tenetur eos ad se veniẽtes salutare & inuitare ad sedendum.tex.in l.fi.& ibi gl.in verbo,honoratis.C.de officio diuer. iudicum.Nisi quãdo est hora proprię causæ.tex.in l.j.C. de officio ciuilium iudicum.quod quomodo sit intelligendum declarat Purpuratus in l.j.numero clxvj.clxvij.& clxviij.ff.de offi.eius cui mandata est iurisdi.

Quadragesimaprima consideratio.Doctores in hoc etiã honorãtur,ꝙ cõsiliarij principis vocãtur,vt dicit Alex.in addi.ad Bar.in l.j.C.de dignita.libr. xij.pro quo allegat l.fi.C.de offi.diuer.iudicum.quod tũ nõ est de mente Angeli in l.quisquis.C.ad le.Iul.maie.ita ꝙ Bar.nõ potuisset se dixisse cõsiliariũ principis ex eo solũ quod esset doctor:& ita sequitur Purpuratus in l.j.col. xvij.versi.septimũ.& col.xxij.in prin.ff.de officio eius cui mãdata est iurisditio.Propterea non abs re à dominis cõsiliariis de parlamẽto huius patriæ fuit inhibitum, ne amplius simplices aduocati dicerent & intitularent se cõsiliarios,nisi cum effectu essent officiarij regis.

Quadragesimasecunda cõsideratio. Cũm ex præcedẽtibus satis sit ostensum & demonstratũ de pręcedentia sciẽtiarum & doctorum tã theologiæ,iuris canonici,ciuilis,q̃ medicinæ,& qualiter inter eos sunt honorãdi & aliis præferendi,& de insigniis doctorum,de dignitate excellẽtia & priuilegiis eorũdem.Nunc deueniẽdum est ad alias scientias,quæ sunt inferiores & minores post prædictas.Et inter inferiores videndum est quę illarũ præcedere debeat.Et inter alios qui melius demonstrauerit præeminentiam,autoritatẽ,honorem,& gloriam illarum,fuit Philippus Beroaldus Bononien.qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios,philosophum,medicum,scilicet & oratorem,& illũ hæredem fecit & instituit qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem cuius fuit contentio inter dictos fratres,cui hæreditas paterna cedere debeat.Et inter illos philosophus primò causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens ꝙ Philosophia est regina cunctarum disciplinarum.Quã M.Tullius inuentum deorum,Plato verò donum deorũ esse tradiderũt:quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datũ est à diis,nec vnq̃ dabitur.hæc est enim vitæ lex,virtutum indagatrix,vitiorum expultrix,lumen legum,magistra morum,rerum elementariorum exploratrix,cœli & mundi contemplatrix, qui in altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam

piam vestigat. Et, vt inquit Platonicus Apuleius in esti mo mundi, tergo degit, hac internuncia homines deo cognati & proximi (imo vt verius loquar) dei terreni efficiuntur. Quid per deos immortales excellentius sacratissima illa philosophia, quae supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens docet quid agatur in cœlo. meritoq; Seneca philosophorũ sincerissimus scientissimusq;, cui vtiq; credi conuenit naturæ rerum gratias agit, cùm secretiora eius ingressus discit quæ vniuersi materia sit, quid sit deus totus in se intenderit. An ad nos aliquãdo respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit pars mundi sit, an mundus, an mundi anima, an potius opifex & factor, liceat ne illi ex lege fatorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio & erroris confessio sit mutanda fecisse. Ad hæc nulla res magis discusserit caliginem illam nebulæ crassissimam, quæ (vt duo poetarũ clarissimi prodiderunt) obtutus mortalium hebetat, mẽtesq; obducit oppauso ignorationis velamento. Quid porrò vtilius illa philosophię parte, quam partim Ethicen, partim moralem appellant: quæ maximè ad homines spectat, quæ docet quid in terris agendum sit. Et errores nostros discutit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines in societatem conuocauit, respublicas bene moratas instituit. facit text. in lege vnica. circa finem. ibi, igitur vnum. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. libro x. & vt differit Cęlius. libro antiquarum lectionum xij. c. xxj. post Socratẽ. Nisi philosophi ciuitatibus dominentur, vel hi qui nunc reges potentesq; dicuntur legitimè, satisq; philosophentur, in idemq; ciuilis potentia & philosophia concurrant, neq; quod nec fit à diuersis hæc tractentur ingenijs, non erit ciuitati hominum generi, vlla malorum requies, neq; prius respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit. quod confirmat Cicero in epistola ad Q. Fratrem didascalica, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis & sapientiæ saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immeritò sectatores philosophiæ vbiq; philosophos nominant nomine sancto & religioso, quasi solos sapientiæ studiosos. Qui ante Pythagoram. Sophi, id est sapientes & habebantur & vocabantur. Quid est enim per deos immortales (vt ait Tullius libro secundo de officio capi. primo) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua philosophi nominantur? Nõ est, inquit, aliud philosophia præter studium sapientiæ. & est res religiosa, vt est textus in lege prima. §. an & philosophi. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Vnde philosoph9 verus, teste Augustino, dei amator esse creditur, quia sapientia deus est, per quem omnia facta sunt. Ioannis j. Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius in Thusculanis quæstio. libro ij. c. iij. Cùm, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, sollicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca ad Lucillum epistola xvj. philosophia quieta est & contemni non potest, quinimo apud pessimos honori est. & Augustinus de ciuitate dei libro xxij. cap. xxij. Philosophia, inquit, vel sapientia donum dei est, donum dei & auxilium contra miserias huius vitę. Et, vt dicit ipse Tullius in dictis quæstio. libro v. est vitæ dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinæ. &, vt inquit Seneca ad Lucillum epistola xcviij. est lex vitæ. & in Policratico. libro iij. cap. ix. de philosophis sic dicitur. In ipsis fuit imago virtutis, & vtinam inueniatur in nobis qui virtutis imaginem teneat. Quis vmbras virtutum induit quibus videmus floruisse gentiles. Quis enim Themistoclis diligentiam, Frontonij grauitatem,

Socratis continentiam, Fabricij fidem,
Scipionis pudicitiam, Vlixis longanimitatem,
Cathonis puritatem, Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri quasi quædam seculorum suorum sidera splenduerunt illustrantes tempora sua. hæc ille ibi. vt etiam sequitur & refert Iacobus magni in suo sophologio Sapientiæ libro j. c. xiij. vbi ponit de dignitate philosophiæ.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est sapiẽs, est oĩa: &, vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum. Et in tanta apud priscos æstimatione ac reuerentia habiti philosophi fuere, vt Platoni Sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittatam nauem obuiã miserit: ipse quadrigis albis & curru regio egredientem in littore exceperit, & triumphantium more ad vrbem deduxit. vt Alexander magnus Aristotelis philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorẽ præceptoris. Cui se non minus debere quàm Philippo patri profitebatur. & teste Gellio libro ix. c. iij. Philippus Macedonum rex scripsit ad Aristotelem, se dijs gratias agere, q filium illius temporibus sibi nasci contigisset. & autore Plinio libro vij. capitu. xxx. Cneus Pompeius Mitridatico bello confecto Possidonij philosophi domum intraturus fores à lictore percuti vetuit, licet ex consuetudine cùm consules domum aliquam ingressuri essent, clamosè simul & imperiosè ianuæ pulsarentur. & idem Plinius libro xxiiij. capitu. viij. inquit. Non ęre captus, nec arte vnam Zenonis statuam in expeditione nõ vendidit. Cato, quia philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis vel Pythaci vel alius magni philosophi imaginem ad bibliothecę ornamẽtum habuissent. Vnde Iuuenalis Satyra secunda. Nam perfectissimus horum si quis Aristotelem similem vel Pythacon emit, vt Pythagoram Crotoniatę, ac Metaponthini pro deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui pręsentia illius frui meruissent, id perscriberent ad suos, tanquam magnum quiddã ac pręclarum adepti forent, quòd Pythagoram vidissent. & Pythagorici discipuli si quid affirmarent disputando, cùm ex his quæreretur, quare ita esset, respondere solebãt: ipse dixit. ipse autem erat Pythagoras. tantũ opinio præiudicata potuit, vt sine ratione valeret autoritas, vt inquit Cicero, primo de natura deorum.

Ex quibus videtur dicendum, quòd philosophus sit pręferendus & medico & oratori. Cùm sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus vbi supra. imo & quod plus est, videtur quòd legista sit philosophus, cùm vt dicit textus in lege prima. ff. de iustitia & iure. §. nam vt eleganter. in fine. legistę veram philosophiam non simulatam profitentur & affectant. Nam ciuilis sapiẽtia vera philosophia dicitur, vt in dicta lege prima. §. est enim quidem res sanctissima ciuilis sapientia. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Ideo etiam hac ratione legistæ præferendi sunt cęteris. Verum ipsi iurisconsulti pro eorum sententijs adducunt philosophos, vt Aristotelem in lege si pater. §. fina. ff. de solutio. & in lege proponebatur. §. fin. ff. de iudicijs. vbi arguunt ex autoritatibus philosophorum & in plerisq; alijs locis.

Quomodo tamen aliquando & in quibus reprobetur

philosophia videatur.xxxvij.distinctio.quasi per totum. in quibus non insisto,cum hoc opus tantummodo assum pserim,ad declarandum ea quæ sunt honoris,gloriæ,laudis,& dignitatis.Plura in laudem philosophiæ: vide per Beroaldum in oratione per eū habita in enarratione quæstionum Thusculanarum.& per Cęlium libro antiquarū lectionum iiij.capitulo xxx.per Senecam in epistolis,pręcipuè in libro xj.epistola lxxiiij.

QVadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris gloriæ & laudis medicorum contra philosophos & oratores. Nam contra iuristas satis supra dictum est in hac parte,in xxv . consideratione.& omnia fundamenta & argumenta pro medicis ibi facta, multò magis hic prodesse poterunt & possent adduci.licet hic sit tantum quęstio ,quis istorum fratrum sit vtilior ciuitati.In cuius dubij elucidatiōe cognoscetur, & quis honorabilior.& tuendo iura medici ,sic inquit Beroaldus in dicto loco.

Quis nescit medicum ad omnes totius ciuitatis ordines,ad omnem sexum,ad omnem ætatem pertinere,cum summatibus,infimatibus,viris,fœminis,senibus , pueris ægrotare contingat. Cūm omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant,meritoq; dici potest. Medicum rem communem terrarum esse. & profecto,si vera dispicimus , si curiosè cuncta perpendimus,sola medicina soloq; medico opus est omnibus. Medicina est quæ vna contra facta depugnat eaq; identidem expugnat : quę languentibus vitam prorogat , quę iam deploratos , iam defletos , iam in familia orci numeratos luci, auræq; vitali persæpè restituit. Multiq; medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam,quę ab Aesculapio Hyppolitum,& Tyndaridam advitam reuocatos ferunt.Nonne Asclepiades inter medicos famigerabilis argumentum huiuscæ rei vel potissimum est,qui homini iam conclamato,depositoq; dum effertur,fatum attulit.Cuius animam in corporis latibulis delitescentem euocauit , eumq; ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim iurisconsulti sacrati in libris eorū sententias medicorum recitant,vt in lege septimo mense.ibi,propter autoritatem doctissimi viri Hipocratis.ff.de statu hominū. Et de sententijs Hipocratis & Galeni.in capitu.ne tales.de consecratio.distinctio.v.

Huc adde,ꝙ huic arti tantum honoris tribuere maiores,vt dijs inuentores suos assignauerint,cœloq; dicauerint Apollinem, Aesculapiumq; prodendo, quem ob id, Archiatrum seu Protomedicum,id est medicorum principem dicit antiquitas.Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentoribus scribit Polidorus in suo libro de inuētoribus rerum.cap.xix.& Ioā. Mathæus Lunensis capite iiij.& c.vj.Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polidorum:& per Rodericum in suo Speculo humanę vitæ.libro primo.c.xxij.vbi describit medicinam inter artes mechanicas , licet videatur quòd sit ponēda inter artes liberales,& ibi dicit eam multum vitę humanæ necessariam,cūm salutem hominum agant , textus in lege j.§.medicorum.ff.de varijs & extraordina.cognitio.Et si amplissimè,melius,& singularius quàm per aliū de laude medicinæ videre velis,videas Erasmū in suo Encomio.de laude medicinæ.

Aduerte etiam ad vnū,quòd grāmatici,oratores , medici,& philosophi sunt exempti ab hospitio militum,tex. est in l.medicos.C.de professoribus & medicis.libro.decimo.& in lege fina.in fine . ff. de muneribus & honoribus.sed ibi oratores præferuntur in ordine litere medicis, & medici philosophis:sed tamen etiam scilicet grāmatici videantur esse de minoribus scientijs,quandoq; præferūtur in ordine literæ,& oratoribus,& medicis,& philosophis:sed hoc est,quia est fundamentum aliarum scientiarum,& initium,vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta cōsideratio erit de oratore,qui callet rethoricam,& eloquens dicitur,an sit cæteris præferendus.Et eius causam sustentando ,videtur primò quòd sic ex eius diffinitione.Cūm orator sit vir bonus,dicendi peritus,rhetoricæ verò bene dicendi scientia,vt ait Isidorus libro secundo Aethimologiarum. capi.primo,& secundo.Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat,elegantia pollet,nitore splendescit. Cuius ope & opera præclara omnia fiūt,& magna.Equidem cōditores vrbium,non tam philosophica doctrina, quàm elegantia oratoria,& illicio facundiæ pellexerunt dispalatos , seu disparatos homines ad ciuilitatem , politicamq; viuendi rationem. Et,vt multa omittam , nihil est ita incredibile,quod in dicendo non fiat probabile,nihil tam horridum,atq; incultum , quod non splendescat oratione,ait Cicero in paradoxis.Et eloquentes pro alijs loquuntur.Vnde habetur Exodi.iiij.Non sum eloquens, impeditoris & tardioris linguæ sum.Et sequitur.Aaron eloquēs est,ipse loquetur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati.l.per hanc.C.de aduocatis diuersorum iudicum.Qui etiam oratores dicūtur,textus in procemio digestorum.§.nos verò.ibi,ditissimi regum oratores efficiantur.& in lege omnes.§.in hac.ibi,& oratorum affluēs in defensionibus copia larga præstetur.& ibi,glossa.C.de episcopis & clericis.

Hinc videmus conditores legum , quibus nihil penè emunctius,limitius,& sententiosum magis adminiculatos fulturis eloquentiæ;leges saluberrimas , eloquentissimasq; condidisse. Formatores quoq; rerum publicarum imperatores bellicorum exercituum regere consilijs , & moderari res magnas sine docta voce,& oratoris vi nullatenus potuisse.Vnde,vt ait Frāciscus Patritius libro secundo.titu.iiij.de institutione reipublicæ,Animi medicina eloquentia est,quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos comprimit,depressosq; eleuat,& ignauos fortes efficit.Vera est enim illa Euripidis sententia,qua dicitur.Omnia conficit ratio,quæ etiam hostile ferrum neutiq; efficere valeat.Quæ enim alia vis quàm eloquentiæ potest furētem populum refrenare,aut metum perculsum excitare.Quod,vt exprimeret diuinus poëta Maro,oratorem minime furentem,aut populum maritinæ tempestati comparauit,his versibus.

Ac veluti magno in populo cūm sæpe coorta est
Seditio,sęuitq; animis ignobile vulgus.
Iamq; faces,& saxa volant,furor arma ministrat.
Tum pietate grauem,ac meritis,si forte virum quem
Conspexere,silent,arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos,& pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi occidit fragor ęquora postq;,
Prospiciens genitor,cœloq; inuectus aperto,
Flectit equos,curruq; volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant.Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcunq; partem vellet,reperet:& ea dulcedini

mellis

mellis comparatur, per textum. in capi. legimus. xxxvij. distinctio. Nec in pace, & otio solum vtilis habetur: sed in bello atque tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirotarum rex. Nam cùm bellum in Italia gereret, comitem quasi gerendorum, ac sociū Cyneam Thessalum oratorē, Demosthenisque discipulum accepit. Eiusque opera impensæ admodū vtebatur. Nam ad ciuitates quas vi, & armis subigere nō poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte, in sententiam suā adducebat: Adeo vt sæpenumero Pyrrhus diceret plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis esse superatas. Et, vt inquit idem Patritius, si rectè iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quàm oratoria: quæ (vt ait) in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt, & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et, vt ait Budæus vir eloquentissimus. libro quinto. de asse. vt sine aqua & igni sacrificiū aut consecratio nō rite peragitur, sic sine stylo & eloquentia nullius aut principis, aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, & æternę memorię consecrari. Meritò apud Romanos qua republica nulla vnquā maior, nulla sanctior, nulla bonis exēplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, vt author est Cor. Tacitus. nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod vt de alijs taceam. Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit: qui latine facūdię pomerium promouit ad consulatum vsque, amplissimamque dignitatem, ex humilitate natalium & loci euectus est. Quo, quid vtilius in Romana republica excogitari potest? Quo suadente legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanę tribus. Cuius linguę fulmē Catilinę infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes à senatu decretę sunt.

Per eam de magnis mirè & sublimiter, de paruis propriè & subtiliter, de mediocribus iucundè & grauiter, de oībus sentētiosè, & luculenter dicere quis docetur, vt hic dicit Budæus in suis annotationibus. in lege j. §. quod ait prętor. ff. de seruo corrupto. & , vt etiā ait ipse Beroaldus in oratione per eum habita in enarratione epistolarū Ciceronis, & Lucani. Maximum deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest, eloquentia. Qua vna vel maximè separauit hominē à cęteris mutis animantibus deus ille parens & mundi fabricator: quæ quia sermone caret, irrationabilia meritò vocantur. Eloquētia homines palabūdos in agris atque dispersos congreuauit in populum, & ex feris atque immanibus mites reddidit & mansuetos, vt iā in principio huius cōsiderationis dixi. Eloquētia multæ vrbes cōstitutæ sunt, plurima bella restincta, firmissimę societates, sanctissimæ amicitiæ cōparatę. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Meritò itaque flexanima, & omnium regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tanta potentia, tanta maiestas, vt duce eloquentia, dijs simillimi esse videamur. Et homines eloquentes (qui oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines Bestijs antecellunt. Nihil mediusfidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato oratore prępstantius. Et quanti olim fuerunt in prętio, & ęstimatione artes (maximè oratoria) scribit Budæus in libro ij. de asse, & partibus eius. & G. Benedicti in procemio repetitionis ca. Raynutius. de testamentis. in antiquis. Sed, in oratore hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia philosophorum, verba prope poetarum, memoria iuriscōsultorum, vox tragedorum, & gestus penè summorum artificum: ex quibus omnibus alijs de per se est præferendus. ita inquit Budęus in lege prima. ff. de iustitia & iure. Siquidem & de ipsis oratoribus sæpe fit mentio in libris iurisconsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, vt in lege aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis. vbi allegatur, & dicitur Demosthenes apud Gręcos maximus orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquij fit mentio in lege Cicero. ff. de pœnis. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possessio. eatur. & in l. in quęstionibus. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Et, vt semel finiam, concludit Beroaldus in sua declamatione, quod orator philosopho & medico est anteponendus: sic quod credibile est (vt ait) post peroratam causam à tribus fratribus corā ipsos iudices concordi cōsensu omnibus sententijs simul pronunciasse pro oratore. Illique adiudicasse paternam hæreditatem. & hāc partem fouet ipse Beroaldus cū esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, pręcipue in cathedra.

Textor in sua officina sub titulo, oratorum quorundā nomina, scribit plures oratores fuisse: sed ferè omnes per eum nominati erāt pagani & infideles, & cū nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes vt Pagani. Ideo illos oratores Christianos hic describere volui: & sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum episcopus.
Dionysius episcopus Corinthi.
Quadratus apl'orū discipulus, & Athenarum episcopus.
Aristides philosophus.
Philocrates Ephesiorum episcopus.
Ignatius episcopus Antiochensis post beatum Petrum.
Policarpus Io. apostoli discipulus, Smyrnę, ciuitatis episcopus.
Egesippus historicus, & martyr.
Philippus episcopus Cretensis.
Basilius episcopus Cæsarę Capadociæ.
Panthęus philosophus.
Gregorius Nazazenus.
Athanasius.
Pamphilus martyr.
Ioannes Chrisostomus, id est os aureum.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Cassianus.
Damasus Romanus pontifex.
Hylarius Pictauen. episcopus.
Iustinus rhetor & martyr.
Apollonius rhetor Romanus.
Hyreneus episcopus Lugdunensis.
Cyprianus episcopus Carthaginensis.
Isidorus episcopus Hispalensis.
Ambrosius Mediolani pręsul.
Hieronymus cardinalis.
Augustinus Hipponensis episcopus.
Gregorius summus pontifex.
Fortunatus.
Leo papa.
Fulgentius episcopus Ruspensis.
Hylarius Arelatensis episcopus.
Sidonius Auernorum episcopus.

Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anselmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonsus.
Franciscus Petrarcha.
Bocatius.
Pius pontifex secundus.
Bessarion ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & Constantinopolitanæ patriarcha.
Paulus gentium apostolus.
Dauid regius propheta.
Salomon sapientissimus rex.
Ieremias propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat, & refert Reuerendus quondam pater, dominus Petrus Rolin: canonicus, & archidiaconus Heduēsis sanctæ sedis apostolicæ prothonotarius, & Ciuis noster Heduensis. in suo excellentissimo libro, quem composuit in defensionem artis oratoriæ, in prima parte.

Nam etiam (vt ait Cassiodorus in expositione Psalterij) Omnis splendor rethoricę, eloquentię, omnis modus poëticæ elocutionis, quælibet varietas decore pronūciationis à diuinis scripturis sumpsit exordium. recitatus in capitulo legimus. versicu. in Leuitico. ibi: denique in expositione xxxvij. distinctio. Ipsa quoque rethorica pars est ciuilis scientiæ, ait Cicero primo rethoricorum. inde aduocati dicuntur negotia perorare, hoc est, postulādo ornatius loqui, textus est in lege nemini. i fine. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. In his enim non requiritur mobilitas linguę, non celeritas verborum, non denique ea quæ nobis non possumus fingere: facies, vultus, sonus. In oratore autem Acumen Dyalecticorum, sentētia philosophorum, verba prudentium poëtarum, memoria iurisconsultorū, vox Tragedorum, gestum penè summo citatiorem non sanè displicet adhibere. Educendi deinde dictio est ex hac domestica exercitatione, & vmbratuli, medium in agmen & in puluerem, in clamorem, in castra, atque in aciem forensem subeundus vsus omnium, & periclitandæ vires ingenij. Et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poëtæ, cognoscendę historiæ, omnium bonarum artium doctores atque scriptores legendi & peruoluendi, & exercitationis causa laudandi, & interpretandi, corrigendi, vituperandi, disputandumque de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, eligendum atque discendum & perdiscendum ius ciuile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina, reipublicæ iura, sociorum fœdera cognoscenda, est libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidā lepos, quos tanquam sale conspergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro j. de Oratore. Neque enim solum acuenda nobis, neque procludenda lingua est, sed in enarrandum, cōplendumque pectus maxima rerum suauitate copia, & vbertate, vt idē ibi ait in secundo. hęc Lucas de Penna in rubrica. de legationibus. in principio. libro decimo. C. vbi etiam dicit, quod potissimè legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentiæ & facundię, & quod ad huiusmodi legationis officium pręcipuè iurisperiti sunt assumendi, & consueuerūt assumi, qui maximæ facundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alij Christiani oratores, qui non sunt connumerati à prędicto domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius Turonensis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus & Gallus &c. qui elici & extrahi possent ab historiographis, pręcipuè à Collectanea de scriptoribus ecclesiasticis: quos hic inserere potius esset fastidiosum quàm vtile, ideo recurratur ad illam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis absurdè dicit Antonius Florētinus omnes artes & liberales, & mechanicas inuētas fuisse ab infidelibus & reprobis hominibus, cùm, si bene consideretur, omnes scientiæ, maximę principales fuerunt inuentę à viris honestissimis & à deo approbatis. Primo, ipse deus caput, & autor est totius eloquentiæ, scientię, & sapiētiæ, vt plenè in dicto capitu. legimus. circa finem. xxxvij. distinctio. Secundo ab Adam omnes scientiæ inuentę & demonstratæ fuerunt. Nam etiam Iosephus in primo antiquitatū, tradit liberos Seth Adæ filij in duabus colūnis disciplinam rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse, & sic constat ante diluuium Noë omnino vsum extitisse literarum, & scietiarum. Post vniuersale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarū monimenta deleta fuerunt) Noë literarum artiumque notionē restaurasse, atque prophętas: vt Abrahā, Moysen, Esdram scribam legisque doctorē illustrasse, & introduxisse semper arbitratusque. Et in testem pro parte adduco Polidorum de inuentoribus rerum. libro primo capi. vj. Et sic theologia à prophetis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ieremia & plerisque alijs inuentę sunt. Et nullus alius post Dauidem fuit elegantior eo quicquid sentiant oratores & Historiographi. de alijs verò suo loco dicemus.

Sciendum est etiam, quod intentio principis est, vt Oratores, maximè legū, ditissimi efficiantur: textus in procemio digestorum. §. nos verò. ibi, ditissimi legum oratores efficiantur, iam suprà allegato. Ad quod etiam facit lex per hanc. §. sexcentis. C. de aduocatis diuerso. iudicum. & leges neque in paupertate viuere, neque mori in anxietate permittunt. textus in authenti. de hæredibus & Falcidia. collatio. prima. vnde dicitur.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses thalamos medicina subintrat.

Et iterum, vt notatur in dicto. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana:
Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Et prouerbiorum xviij. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum. & xij. capi. de fructu oris sui, vnusquisque replebitur bonis. & hoc habet eruditio & sapientia, quod vitam tribuit possessori suo. Ecclesiastici vij. & Prouerbiorū viij. In vijs iustitiæ ambulo, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. & ca. xj. Anima quę benedicit, impinguabitur. Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorari & ditari, vt in capi. de mulcta. in fine. de præbendis in antiquis. & Prouerbiorum ca. viij. dicit Sapientia. Mecū sunt diuitiæ & gloria, opes supernę & iustitia.

QVadragesimaquinta consideratio. Ars poëtica laudabilis est, ipsique poëtæ laudandi sunt, & licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copiosius & præclare de his disseruit Beroaldus in oratione habita in enarratione Lucani. vbi sic exorditur. Poëtica imprimis sacratissima est, quam antiqui primariam quādam

dam philosophiam esse tradiderunt, quæ à cunabulis viuendi formulam nos doceret, quæ mores, quæ affectiones ostēderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet: vnde veridicè ait Horatius.

Os pueri tenerum, balbumq; poëta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Instruit exemplis, inopem solatur & ęgrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimę liberos in poësi imprimis erudiebant, solum poëtam sapientem esse dicentes. Et, vt diuus Augustinus attestatur, poëtæ theologi dicti fuerūt cùm de dijs immortalibus diuinitus multa scriberēt. Quales Orphæus, Musęus, Linæus fuisse commemorantur. Quippe artis poëticæ studia (vt scribit Cicero) adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium præstant: Oblectant domi, non impediunt foris, pernoctāt nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat, quòd decor poëticus exercetur ab oratore, vt testis est Cornelius, quòd oratori lectionem poëtarum plurimum conferre Theophrastus affirmat (vt hic ante in præcedenti consideratione aliquid dictū est) apud quos in rebus spiritus, in verbis sublimitas, in affectibus motus omnis, & in personis decor exprimitur: ideoq; in hac lectione ipse Cicero existimat esse quiescendum, atq; omnem loquendi elegantiam expoliri augeriq;. Est enim finitimus oratori poëta, suntq; inter se cognatione quadam coniuncti.

Deniq;, vt Cicero ait, se à summis hominibus, eruditissimisq; accepisse, cùm cæterarum rerum studia præceptis constent atq; doctrina: poëtæ soli ipsa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quasi diuino quodam spiritu inflammātur. Vnde Plato ille diuinus scribit. libro iij. de legibus, poëtarum genus esse diuinum. & ab eodem dicitur in libello de furore poëtico, poëtas diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitariq; magnetis lapidis naturam, qui non solum ferreos anulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis anullis latenter insinuat. Origentes quoq; in libris ecclesiæ, quibus titulus est, Periarchon. virtutem quandam esse docet spiritualem, quæ poëtam inspiret, cuius inspiratione poëtæ repleantur. Platonis, Origenisq; sententię astipulatur Ouidius, sic scribens.

Est deus in nobis, agitante calescimus illo.

Et alibi.

Est deus in nobis, sunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco meritò poëtas prisci sacros intitularunt. Vnde ab eodem scribitur.

Ad sacri vates, & diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait.

Ille fuit vates sacer. Et Lucanus.
O sacer & magnus vatum labor.

Ennius verò sanctos poëtas appellat, q; quasi deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, q; poëtæ antiquitus in maxima veneratione, maximoq; præcio habebantur: q; à principibus fouebantur, q; à regibus ditabātur, q; ab omnibus certatim amabātur. Vnde ob id verè & pulchrè canit Naso.

Cura ducum fuerant olim regumq; poëtæ.
Præmiaq; antiqui magna tutele chori.
Sanctaq; maiestas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes.

Nam, vt hic ante in septima consideratione scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archias meritò atq; Lucullus. Cherilum poëtam quamuis ignobilem in delitijs habuit Alexander. Virgilium fouit Augustus, cuius versiculos, cùm in Theatro. Po. Ro. audisset, surrexit vniuersus, præsentem, spectantemq; Virgilium, tanquam Augustū veneratus est. Horatium Mecęnas adamauit, Tibullum Messalla dilexit, Papinium Domitianus auro palladio coronauit, Ausonium, Gratianus consulatu decorauit. Neq; solum viuentes poëte, qui honorificentius vates dici existimantur, sed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Siquidem Alexander magnus, cū inter spolia Darij Persarum regis scriniolum cepisset, auro, gēmisq;, ac margaritis præciosum, in eo libros Homericos reposuit, vt præciosissimum humani ingenij opus opere ditissimo seruaretur. Idem Homerū adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinū poëma edidicerat, quod viaticum rei militaris appellabat, noctu sub puluino, vnà cū pugione subijceret, & ita cum Homero poëtarum princi pe vigilabat, cum homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos poëtas pręstantissimi, familię ac penatibus parci iussit, cùm Thebas euerteret. Alter verò Alexander, qui Romano pręfuit imperio, Virgilium adeo admirabatur, vt eum Platonem Poëtarum vocaret, eiusq; imaginem in Larario consecraret. Quinetiam Aelius Verus Romanus imperator Martialem Epigrammaticum poëtam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fausto apud nos factum est, qui poëta regius, sæpeq; regineus dictus est tēporibus Caroli octaui, Ludouici, duodecimi, & Francisci primi hodie moderantis Francorum regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde, quòd etiam dij amatores, vltoresq; extiterunt poëtarum. Siquidem Apollinis oraculum (vt inquit Eusebius Pamphilus) Euripidem laudibus in cœlū tulit, & Archiam tanquam scelestum, ac profanum iussit exire de tēplo, quod Archilochum poëtam interfecisset. Sophoclem quoq; tragici coturni principem liber. pater tanq; delitias suas sepeliri iussit.

Præterea poëtæ quadam suauiloquentia adeo sunt dulces, vt non legantur modo, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tāta est, vt illorum dicta pro certissimis testimonijs habeātur. Nam & Plato & Aristoteles principes philosophorum Homeri, aliorumq; poëtarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quinetiam iurisconsulti illi sanctissimi in libris. ffor ū. frequenter allegant poëticos versus. Maximè in lege prima. §. sed an. vbi ter fit mentio de versibus Homeri. ff. de contrahenda emptione & venditione. & in §. item præcium. cum. §. seq. institut. eodem titulo. & in lege aut facta §. fi. ff. de pœnis. vbi Homerus pręcipuus poetarum dicitur, & in lege non facile. §. affines. ibi, viri soror. ff. de gradibus. & de Virgilio fit mentio in lege in tantum. in fine. ibi, testis in ea re est Virgilius. ff. de rerum diuisione. verū etiam in lege quæ extrinsecus. in principio. ff. de verborū obligatio. apponuntur hæc verba Virgilij. Arma virūq; cano. & in plerisq; alijs locis citant testimonia poetarum.

In decretis quoq; Virgilij carmina afferuntur, vt in c. nunq;. de consecratio. distinctio. v. & ibi. in capi. legimus. Horatius allegatur. item Lucanus in capitu. nec mirum. §. magi. xxvj. quęstione vj.

Et apostolus Paulus vas electionis, Tuba euangelij, & sanctarum scripturarum armarium poetas studiosè le-

gisse videtur: qui (vt habetur in sua epistola ad Titum) illum versiculum Parmenidis poetæ recitat. Cretēses semper mendaces, malæ bestiæ, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, martis curia disputans illud Arati poetæ inducit. In quo viuimus, mouemur, & sumus, vt habetur Actuum xvij. Præterea scribitur Exodi iij. & xj. & recitatur in capit. legimus. xxxvij. distinctio. dominus præcepit Israeliticis, vt Aegyptios argento spoliarent, Tropologicē intelligens, vt argentum, id est eloquentiam apud poetas inuentam colligerent, possiderent, in vsumq́ salutiferæ eruditionis applicarent: vt dicit tex. in dicto c. legimus.

Dauid quoq́ ille Psalmographus psalterium numeris poeticis cōcinauit. Quod (vt inquit Ieronymus) in morē Horatij & Pindari, nunc iambo currit, nūc alcaico personat, nunc saphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Deniq́ Esaię, & Iob, & Salomonis luculenta volumina exametris & pentamentris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam vt Cassiodorus attestatur recitatus in dicto capi. legimus. Omnis Poetica elocutio à diuinis scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, leposq́ poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeo carmina moduliq́ numerosi placuerunt, vt deos existimarent esse placabiliores si eos versibus adorarent, & carminibus præcarentur: vnde ab Horatio dicitur.

Carmine dij superi placantur, carmine manes.

Et non minus verē q́ facundē ait Lucretius.

Calliope requies hominum, diuumq́ voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen poetarum, qui principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures deorum mulcent, eosq́ exorabiles mortalibus faciunt, qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias ē penetralibus philosophiæ depromptas sub velamento quodam interserunt, mentes nostras optimis consilijs frequenter instruunt, & vt testis est Manlius.

Omne genus rerum docti cecinere poetæ.

Idem linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Deniq́ solis penē poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Merito nos admonet Socrates platonicus, vt diligenter caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et principes quos versibus ornant diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit.

Dignum laude virum musa vetat mori,
Cœlo musæ beat.

Hæc Beroaldus vbi suprà, vbi etiam excusat poetas, qui ludicra atq́ amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus verò in suis annotationibus in lege prima. ff. de contrahenda empt. plura de laude poetices explanat. etiam F. Patritius in libro ij. de institutione reipublicæ, titulo vj. vbi ait, q́ poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cūm propter eorum raritatem (nihil enim rarius in omni hominum genere optimo poeta inueniri potest) tum propter ingenij magnitudinem, diuinamq́ naturam, vt suprà deductum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) poetę ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cūm vtiles admodum esse cernantur. Quid enim grammaticæ sine poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguę proprietas, suaues trāslationes, verborū sententiarūq́ licētia, quæ oratiōes quasi stellis quibusdam ornant, nōne à solis poetis inuēta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui verò scripserint in poesi, tā grēci q́ latini: vide per Textorem in sua officina. in tit. de poetis grēcis & latinis. vbi fere infinitos connumerat. Sed inter grēcos excellentior est Homerus, & inter latinos Virgilius, pro quo text. in §. sed ius in fi. de iure naturali gentium & ciuili. in institu. ciuilibus. & Beroaldus de re rustica, hoc est in oratione habita in enarratione Georgici carminis. Et de laude vniuscuiusq́ satis succinctæ ibi describit ipse Textor.

Sed de poetarū comicorum latinorū gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gallio noctium atticarū. libr. xv. c. xxiiij. Sedigitus in libro quem scripsit de poetis, & quem prēstare ex oībus cæteris putet, ac deinceps quo queq́ in loco & honore ponat, his versibus suis demonstrat.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam poete comico cui deferant.
Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cecilio palmam statuo de comico.
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Neuius qui seruet prēcio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio,
Post insequi Licinium, facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Lucium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

QVadragesimasexta cōsideratio. Historici etiam in ciuitatibus recipiēdi, & inter alios literatos laudandi sunt, qm̄ (vt inquit Beroaldus) in oratiōe per eum habita in enarratione Titi Liuij, cuius verba trāsportare curaui. Cūm omnium disciplinarum cognitio vtilis, atq́ iucunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem mediusfidius vtilissimam iucundissimāq́ esse censeo, ex quo cūm multum omnibus scriptoribus debeamus, qui nō sibi sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere nos non possumus inficiari, quorum labore ac industria effectum est: vt omnium ætatum, oīm gentium, omnium populorum res gestæ, omnia prēclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur & cognoscerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta, facta ve memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret: qua quidem re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificentius, excogitari posse contenderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptum est) nihil earum rerū scire, quæ antequā nascereris factę sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere verò res gestas, antiquitatum, exemplorumq́ memorabilium habere notitiam, vtile, decorū, laudabileq́, ac propē diuinum est.

Senibus, ideo maior autoritas & fides est, quoniam ob lōgam ętatem plurimas res nosse, ac vidisse credūtur, & in antiquis est sapientia, & in multo tēpore prudentia. Iob xij. Ad hoc iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteactis seculis vixisse videantur, & illi profecto

adolescentes qui historias habeant ad manum & exempla illustrium virorum in promptu, tanto senibus sunt anteponendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum quam faciat hominis vita longissima.

Accedat quòd qui bonis orator esse affectat, in primis abundare debet exemplorum copia, & legisse atque nosse quamplurima. Nam cùm historia testis sit temporum lux & euangelium veritatis, magistra vitę, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin orator optimus esse non possit: nisi fuerit vetustatis, exemplorumque cognitione instructissimus, nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniã, vt inquit Quintilianus. Historia alere potest orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea operepretiũ est, teste Liuio lib. j. in voluminibus historicorum cuiusque exempli documẽta, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum quæ fugienda cauere possimus: quia (vt vere inquit Diodorus) pulchrum est ex aliorum erroribus vitam nostram in melius instituere, & quid appetendum, fugiendumve sit, ex aliorum exemplis posse cognoscere. vnde meritò Demetrius Phalereus Ptolemęum regem subinde admonebat, vt libros de imperio regnoque compositos legeret sæpissime. quoniam quæ amici timent principibus dicere, aut demonstrare ea in libris scripta reperiũtur: hoc est, in cognitione rerum salubre atque frugiferum scire: quibus artibus, qua disciplina, quibus moribus maxima imperia orta sint. Maximi imperatores nomen sibi immortale comparauerint. Et ediuersò qua vitiorum sentina infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa historia ad id quod honestum & vtile est capessendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur in l. prima, circa princip. ff. de iustitia & iure. Historięque (vt ait Victruuius) per se tenent lectores cùm habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cùm omnes historici sint legendi, ediscẽdi, scriptores potissimum latini, rerumque nostratium enarratores sunt colendi & legendi, quòd historici latini sanctiores, varioresque Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico qui ait. Quicquid Græcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus qui monumenta rerum gestarum recta, incorrupta, integra, atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam imprimis obseruantes legem. historiæ, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur, etenim dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: vt scribit Polibius. hactenus Beroaldus.

Ex quibus satis clare concludendum est historicos esse laudandos, & honorandos, atque latinos græcis anteponẽdos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titũ Liuium, sed in epistola per eum habita in declaratione Salustij ait, quod Salustius ob elegãtiam immutabilemque in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico poëta, qui sic inquit.

Hic erit vt perhibent doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nil demi sine detrimento sententiæ potest, vnde non immeritò dicit Macrobius Salustium in genere dicendi breuissimò dominari.

Sed attende, dicit insuper Augustinus in libro primo suarum orationum in oratione de laudibus historicorum & oratorum, quòd magna semper apud præclaros principes ac populos non modo græcię ac latij, sed etiam cæterarum totius orbis nationum atque gentium laude & gloria digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel historias, vel annales literis cõmendauerũt, quòd plurimũ, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

Intantum etiam sunt vtilitatis chronicæ, quod probant in causis decidendis, secundũ Barto. in l. j. ff. si certum petatur. Bald. Anto. & alij in cap. inter dilectos. extra de fide instrumentorum. post glos. ibi: in verbo, magis. & etiam glos. in verbo, transtulit. in cap. per venerabilem. extra de electio. & glos. j. circa principium. in ca. cùm ex literis. extra de restitut. in integrum. glos. & doct. in ca. placuit. xvj. distin. & glo. ij. in c. in nomine domini. xxiij. distin. & glo. in ca. primo. xxvij. distinc. & glos. in verbo, Romani. posito in suprascriptione. c. absit. & vbique Dominicus notat l. distinc. & glos. in verb. regijs vrbibus, in prooemio ffo rum. in §. hæc autem tria. vt refert Felin. in dicto ca. inter dilectos. col. vij. vbi etiam dicit idem esse in libris historiarum quo ad facta antiqua secundũ Dominicũ in cap. quauis. ante finem. xxj. distinc. & vide etiam de materia domi. meum Iasonem in dicta l. j. ff. si certum petatur. Si vis videre nomina multorũ scriptorum in historia, recurre ad Textorem in sua officina. in cap. historiographi plerique græci & latini.

QVadragesimaseptima consideratio. Ars grammatica etiam laudanda est, quæ in republica est multum necessaria. Cum sit fundamentum omnium liberalium artium: vt dicit Isidorus libro j. Ethymologia. cap. iiij. Ideo grãmatici ponuntur & describuntur ante oratores, vt habet in l. grãmaticos. j. & ij. C. de pfes. & medi. libro x. Nam orator sine grammatica esse non potest, & tamen grammaticus esse potest sine oratoria.

Et, vt dicit F. Patritius li. ij. de institutione reipublicę. titu. primo in fine, quòd fundamentum omnium disciplinarum est grammatica. proinde (vt inquit) videndum est, vt solida sit: si alias res ediscere volueris, quandoquidem inconcinne & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Grãmaticen Romani tanti fecerunt, vt in triuijs eam ex senatusconsulto publica mercede doceri ediscerint: quocirca triuialis scientia diutius nuncupata est. Hortaturque ibi Patritius reipublicæ præsides, vt curent, & publica quidem mercede, vt singulæ quæque doctrinæ præceptores habeãr, & de ipsis mercedibus, vt constituantur & soluantur. prędictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præses prouinciæ. textus in l. prima. & ibi glos. prima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. optimus textus in l. medicos, in fine. C. de professoribus & medicis. libro decimo. Et inrer alios sint egregij professores grammaticæ: & non tantũ literis, sed etiam moribus probatissimi. Cùm etiam tales excellere alios oportet moribus primum, deinde facundia, vt dicit textus in l. magistros studiorum. C. eodem. titu. l. vnica. C. de studijs liberalibus vrb. Romæ. §. oratores. libro vndecimo. Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus, et personalibus ciuitatis, vt dicit textus in l. medicos. & maximè archiatros, vel ex archiatris grãmaticos, & pfessores alios literarum & doctores. C. eodem titu. de professoribus. vbi patet quod grammatici ponuntur in ordine

literæ ante legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura. l. si duas. §. grãmatici. & ibi glos. ff. de excusatio. tutorum. concordat text. in. §. item Romæ. institu. eodem titu.

Huc adde etiam: quoniã, vt dicit textus in ca. si quis artem grãmaticam. xxxvij. distinc. grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta, & in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. facit tex. in §. oratores. suprà allega. Et non sunt ferendi (teste Quintiliano in libro de arte oratoria) qui artem grammaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris finaliter corruet necessaria pueris, iocũda senibus, dulcis secretorũ comes. Et Augustinus verè ait, q̃ grammatica est scientia qua apta cæterę aperiũtur, & qua clausa cęterę claudũtur. Ex quibus & multis alijs eã plurimum extollit Ioã. Ludouicus Viualdus de mõte regali in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ, in persecutione x. & vt dicit, est prima, non tamen, ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autẽ fuerint grãmatici, & qui in grãmatica scripserint, vide per Textorem in sua officina, in c. grãmatici.

QVadragesimaoctaua consideratio. Dialectica etiã est laudanda & cõmendanda. Cũm nonnulli philosophorum eam eloquẽtiæ comitem dicant. Aristoteles verò æquilancem. hinc opinatur, F. Patritius lib. ij. titu. v. in libro de institutione reipublicæ, eam ciuili viro non negligendam, tum qđ iter ad a'ias quascunq; disciplinas adolescentibus aperire videtur, tum qđ ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam cũm duo sint orationis genera, alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum concisum cui dialecticæ, vtrumq; necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat: hoc verò secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitq; ea fateri verbis, quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeo coniunxit, vt hanc compresse in pugnum manus, illam verò explicite, ac planè simi lem esse diceret: vtcunq; tamen sit rethoricen sine dialectica imbellem, dialecticen verò sine rethorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare: aliena verò fortius infringere possint; vtq; ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hierony. super epistolã ad Titum recitatus in ca. si quis artem xxxvij. distinctio. si rectę loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa dijudicet, non improbetur ab ecclesia, tamen quia non multum placuit deo patri, filio, & spirituisancto, vt in ca. omnem. eadem distinctio. & dialecticorũ sophismata sint tendicula, & fantasmata, & vmbræ quędam & imagines, quæ cito pereunt & resoluuntur, vt in c. vino. eadem dist. Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu. de persecutionibus ecclesiæ dei in x. persecutione. quòd theologus tenetur scire dialecticam, quam ibi probat esse necessariam theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam seu dialectici in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo tex. in l. vnica. C. de studijs libe ralibus vrbis Romę. §. oratores. libro x. & sunt immunes, vt grammatici & alij professores, de quibus in pręcedenti cõsideratione, per. l. medicos. C. de profes. & medi. li. x. eos tamen excellere oportet moribus & facundia. l. magistros C. eodem tit. facit text. in l. vnica. C. de professoribus qui in vrbę Constantinopolitana docentes. lib. xij.

QVadragesimanona cõsideratio. De sciẽtijs mathematicis præcipuè de arithmetica tractat Cęlius lib. suarũ antiquarũ lectionũ iiij. c. xxx. ad rem sic ait Pythagoras Italice philosophiæ priceps, & cũ eo multi, ac eo duce amplissime astruxerunt, absq; mathematico quadriuio nõ facile philosophię apicem cõtingi, nec verũ posse percipi: propterea qui illud neglexerit, philosophari rectè nõ poterit: qm̃ mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait. & libro ix. c. iiij. in fine. Subsellia quædam sint ac elementa vel gradus, quibus conscendantur altiora.

Eas verò sic nuncupatas existimat Anatolius, quòd cũm cæteræ disciplinæ deprehendi, vel nõ docente aliquo possint omnes. Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeũte aliquo, cuius solertia & industria succidantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicum in anima sicut theoreticum, hoc est, speculatiuũ in moralibus vocat Plutarchus. Equidem. & M. Tullius mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte, multiplicíq; ac subtili versari scribit. Sunt qui ex demonstrationum firmitate dici mathematicos opinentur.

Cęterum initio Geometria pręcipuè, vt ibi ait Cęlius, & arithmetica in mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatæ: quòd ad omnem scientiam, omnemq; disciplinam capescendam has in primis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cęlius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assilientibus cũ foret excussus, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit, quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitatiõis acumẽ à Platone suscepta est, quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin expetere perrexerimus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius lib. ij. de institutione reipublicæ, tit. ij. quadripartitam mathematices scientiã ciuili viro necessariã esse autumat: quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustra quęq; philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verũ omnino exhauserit. Censet etenim sapientiam earum rerum esse, quæ sunt, quæq; substantiam immutabilem habent, veram, ratamq; cognitionem, esse autem ea solum putat, quę cum immutabilis substantiæ essent, neq; intentione crescerent, neq; detractione minuerentur, neve accidentibus vllis variarẽtur, sed propria vi, propriaq; natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraq; eiusmodi quæ corpori coaugmentantur. Intelligibilia namq; omnia esse dicimus, videri autem

corporea

corporea talia per sese spectacula semper eodem modo inueniuntur: iuncta verò corpori variantur, quippe quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigétque immutabilis substantiæ ratione, sed corporis cõtagione mutantur, subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitæ scientiæ cognitionem.

Et licet Cælius in loco iam citato inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: Attamen Iudochus Clictoueus in sua epistola ad introductionẽ Arithmeticam Iacobi Fabri præponit Arithmeticam, vbi sic ait. Inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quòd ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsísque ignoratis ne quicquã reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim arithmeticam non edoctus, musicen sanè intellexerit? Quis item geometriæ inexpertus inspectiuam, aut astronomiam probe calluerit? Quãquidem hisce duabus cæteræ matheseos partes subijciantur, ex ipsísque pendeant. Quarum prior arithmeticæ numeros absolutos, eorúmque affectiones determinat ad diuinorum cõtemplationem priscorum iudicio accommodatissima & grauissima Pythagoræ autoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorúmque indagatricem Arithmeticam posteris reliquit commendatissimã. Is enim ad cælestia dispicienda illorum præsidio vsque adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurdè cecinisse videatur. Ouidius.

Isque licet cæli regione remotus
Mente deos adijt, & quæ natura negabat,
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato scribens in Epimenide: inter omnes liberales artes, & scientias cõtemplatrices, præcipuam, maximéque diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item cur homo animal esset sapientissimum, respõdisse fertur, quia numerare nouerit. Cuiusquidẽ sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sanè nõ ab re, nempe id numero, inquã, rerum discernicula, discretionésque dignoscere, inter animalia dũtaxat homini (vt qui solus omnium rationis sit particeps) cõcessum esse perquàm exploratum est: hæc ille. Et vt repetam à loco. F. Patritij præallegato. Numerorum quidem cognitio singulis penè artibus necessaria est, aut enim numerãdum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputãdǽque rationes ad vsum ratiocinãdi, qui quotidie penè singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse videntur &, inciuiles.

Ex quibus etiam concludo magistros, & in tali scientia expertos esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cũm huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse creditur.

Vinquagesima consideratio. Geometria ijsdẽ ferè laudibus & præconijs (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiã vt ait. F. Patritius in libro ij. de institutione reipublicæ, titu. ij. Dimensionis disciplina artes singulas adiuuat, vix enim quippiam agere possumus sine mensura, & turpe admodum videbitur, in singulis quibusque dimensionibus ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibúsque versatur: Hebetis nãque & obtusi ingenij est, vel manifestæ omnino negligẽtiæ ea ignorare, quæ singulis quibusque horis necessaria sunt. Et, vt inquit Iudocus Clyctoueus in epistola præcedẽti cõsideratione allegata: ipsa Geometria circa magnitudines earũque proprietates versatur, quæ à plurimis, maximè Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis Marcelli Romanorum ducis (cũm Syracusas obsidione premeret) victoriam multos dies remoratus est. Et hanc quoque disciplinam ad diuinam anagogen, seu intelligentiam quàm plurimum cõducere putauit antiquitas, quæ per circulos, sphæras, triquetra, pyramidásque, & cætera id genus: in primis ardua, cognitúque dignissima peruestigari posse cõtendit.

Cæterum Geometria (teste Cælio libro antiquarum lectionum iij. ca. xxx. initiũ est ac metropolis cæterarũ sciẽtiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhærentes agglutinatósque auellit assiduè, seducítque ad intelligibilem, æternãque naturam, cuius contemplatio sit philosophiæ finis.

Nam etiam deus satis approbat hanc scientiã, cũ ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patino ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ & librauit pondere montes & colles in statera, vt habetur Esaie xl. & iterum xlviij. c. ait. Manus quoque mea fundauit terram & dextera mea mensa est cælos. Ita ait Io. L. Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ in x. persecutione, vbi laudat Geometriam dicens talem doctrinam videri necessariam theologo, cũm etiam dicatur Sapiẽ. xj. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus: vt amplẽ infrà in finali parte, in xxxvj. consideratione dicetur. Et ars scientia liberaliũ artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. c. de quibusdam. xxxvij. distin. & quẽadmodum artes liberales ad virtutẽ non perducant, sed præparant. vide Senecam in epistolis ad Lucillum, epistola lxxxviij.

Hæc ars est licita & approbata. l. artem geometriæ. C. de malefi. & mathematicis. imo discere atque exercere publicè interest, vt ibi textus est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna in l. ij. C. de excusationibus artificum. libro x. vbi ait tex. quòd tales habẽt excusationem à muneribus. Et geometri dicuntur calculatores, secundũ glos. in verbo, calculatores. in l. oratione. C. de profess. & medicis lib. eod. x. Sed potius mensores. l. si irruptione. ff. de iudicio finiũ regũ. l. geometri. & ibi glos. ff. de excusa. tuto. & habetur per totũ titulum. Si mensor falsum modum dixerit. in libris ffforum. & ibi Budæus qui nomina mensurarũ describit, quæ singula preter duo, & plura alia recitat Textor in sua officina. in ca. mensuræ quædam.

QVinquagesimaprima cõsideratio, ad artẽ Musices se cõuertit, & an cantores & periti in musica sint laudãdi. Etenim, vt inquit Beroal. in oratiõe sua habita in enarratiõe Horatij Flacci. Musica adeò delectabilis est: vt eius dulcedine cũcta viuẽtia capiãtur, cuius origo cælestis memoratur, ipsiúsque ratione mundũ esse cõpositũ Pitagorici ascripserũt: vnde theologi nouẽ musas esse dixerũt, propter octo spherarũ cælestiũ musicos cõcentus, & vnã maximã cõcinentiã, quæ cõstat ex oĩbus, quã Armoniã noĩauerunt. Cælũque ipsum canere asseruerũt. Musicã antiquis illis tẽporibus in veneratione maxima fuisse memoria proditũ est, ac maximos duces fidibus, tibijsque cecinisse: quinetiã apud priscos, tã Græcos quàm Romanos in cõuiuijs post cœnã lyra circũferebatur, qua laudes atque virtutes virorũ fortiũ can

bantur. quam cum olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior: testis est Cicero in Tusculanum. contra laudatus Epaminundas Thebanus, quod citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoque iam senio confectus, instrui lyra non erubuit: & Plato ciuili viro quem politicum vocat, musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles in politicis dicit musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vna cum literis & gymnastica adolescentes priscis temporibus discere consueuerunt.

Et hanc a teneris annis didici in gymnasiis: quia olim & tempore meo praeceptores, & gymnasiarchae his in hebdomada post prandium loco solatii & recreationis musicam docebant, quod hodie male obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientię. Ideo non est in honore quemadmodum fuit, & esse deberet.

Denique F. Patritius in praefatione de institutione reipublicę dicit, quod libera sunt hominum ingenia, & quisque ad ea studia incenditur, quae patria consuetudine laudantur, musices laus in omni Graecia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisque eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinae expers esset, quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. quamquidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, vt ad eius numerum pleraque in republica constituit, & mutationem quoque harmoniae seu musices deterrimam, periculosamque reipublicę arbitretur. haec etiam & plura recitat idem Patricius in lib. ii. titu. ii. & Cęlius lib. antiquarum lectionum v. c. xx. in princip. vbi etiam recitat: quod Lycurgus quamuis durissimas Lacedaemoniis suis leges iniungeret, musices tamen studium egregie videtur amplexatus, quando ipsam hac natura parens impertiuisse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem (vt Fabius inquit) cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificiis ac funeribus adhibebatur: curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet: &, vt inquit eleganter apud Philostratum canius tibicen. Musica moerentibus adimit moerorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad deos laudandos paratiorem, eademque variis moribus accommodata animos auditorum quocunque vult sensum trahit, vt ait Beroaldus in dicta epistola. Magnus equidem iuxta Citharedum Theophilum, stabilisque thesaurus musica est: mores enim instituit, componitque: atque mollit irarum ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musicas rationes concinnatum, compositumque argumentorum subtilitate visi sunt. Quum & artium veluti praestantissima diuinis se inseruit rebus, & quod testatur Ptolemeus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam esse gentibus contributam putat musicam, ad praeclarius quoddam, praestantiusque opus. Nam cum sit concinnatatis inter frequentamenta varia praecipue artifex musica, non ideo a diis data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt quod animae consonantiam turbat, & harmoniam huiusce voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Caelius vbi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel linire, neque solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur Musica modulatio. Cum ad febrem quoque ac vulnera cautiones quotidie adhibeantur. Nam legitur quod a Peone & nonnullis aliis medicis aegroti pene desperatae salutis musicae oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Zenocrates, qui organicis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoque ad affectiones animi moderandas tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem cytharae suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum Boetios complures Ischiaco seu Sciathico morbo diuexatos modulis suauioribus persanasse tradunt. Et in testamento veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante Saul resocillabatur a furore dementiae, quo idemtidem corripiebatur, vt habetur, j. Regum xvj. in fine.

Quid, nonne bella musicis modulationibus accenduntur? quid aliud in Romanis legionibus litui, tubae, cornuaque moliebantur? quorum concentus, equos, milites que pariter acuebat, animabat. Lycurgus etenim tibias in re militari constituit, quibus progressui, recessuique canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam eiusmodi concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriaeque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedemonii, quod animaduertens Tyrtheus Tibicen egregius, mutatis tibiae modulis adeo militum animos in pugnam concitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam pene victores Lacedaemonii subiecerit. Cretenses etiam impetum in hostes facturi lyrae seu citharę modulis incitabantur. Argiui autem tibiae, sicut latini tubarum clangore, & galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibiis ex aere fabrefactis, & sonorosis. & de multis tibiarum speciebus scribit Caelius, libro antiquarum lectionum v. cap. xxvj. Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit concinnentes fistulatores, atque fidicinas?

Thimotaeus quoque musicus (vt testis est Dioprusensis) celebratur, quod Alexandrum magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato concentu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyrae chordam addidit, & antiquam musicam in meliorem modum mutauit: & huius Thimotei meminit Cicero libro ij. de legibus. Profuit ergo Lacedęmonis musica, profuit Alexandro, & multis. Et quantum vtilis sic musica, indicat nobis Arion Methymneus citharedus, & poeta Lyricus, dum Lesbon patriam peteret, videretque insidias & coniurationem parari sibi a sociis vel nautis (quibuscum nauigabat) propter opes quas ferebat secum rapta cithara nonnihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin dorso exceptum portauit ad littus, hoc est in Laconia, antequam nautae illuc applicuissent: in cuius rei monumentum erecta est illi statua cum graeco epygrammate, quod Raphael Volaterranus latinum fecit hoc modo.

Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin.
A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouidius libro secundo. Fastorum de eo abundę meminit his verbis.

Quod mare non nouit, quae nescit Ariona tellus.

Carmine

Carmine currentes ille tenebat aquas.
Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum.
Sæpe canes, leporesq; vna iacuere sub vmbra,
Et stetit in saxo proxima cerua Leæ.
Et sine lite loquax cum palladis alite coruus
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanq; fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium siculas impleuerat vrbes,
Atq; ita quæsitas forte ferebat opes.
Forsitan infelix ventos vndasq; timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namq; gubernator districto constitit ense,
Cæteraq; armata conscia turba manu.
Quid tibi cum gladio? dubium rege nauita puppim.
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat sumpta pauca referre lyra.
Et subiungit.
Protinus in medias ornatus desilit vndas,
Spargitur impulsa cærula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo,
Se memorant oneri supposuisse nouo.
Ille sedet, citharamq; tenet, preciumq; vehendi
Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodotus in Clio, & post eum Aul. Gellius in suis cõmentarijs noctium Atticarum. libro xvj. ca. vltimo. vbi fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia. Idem lib. iij. de arte.
Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur,
Piscis Arioniæ fabula nota lyræ.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lætis celebrata fuere? quod et adhuc his temporibus obseruantissimè fit apud nos, dum nunciatur publicè lætitiæ, & foci festiui ob quid prosperi, vel pacem compositã, aut partam victoriam, natiuitatemq; Delphini, seu primogeniti regis & huiusmodi.

Cæterum huius magna vis est ad animos in quemcũq; affectum commouendos. Pythagorã enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ domui afferendã mutatis in spondæum tibiæ modulis compressisse.

Eius quoq; discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorẽ gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum, mansuetumq; reddidit.

Et Caius Gracchus ferè populum Romanum in voluntatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis, affectus orationis longè præcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates: vt Martianus affirmat, ad lyram leges, decretaq; publica recitabant. Quid multa? musices disciplina, non solũ homines, verũetiam bruta animalia demulcet. Cerui fistularũ cantu capiuntur, Delphines (vt ante patet) musica arte mulcentur, Aues fistulis alliciuntur, Architectus quoq; citra Musicem perfectus non erit, quæ imprimis efficax est, vt inquit Victruuius ad balistarum catapultarum scorpionum temperaturas. Hidraulicas quoq; machinas efficere nemo poterit sine musices ratiocinationibus. Cũm ergo inter homines reliquaq; animantia musicæ tanta sit dominatio, eiusq; dulcedine capiantur omne quod viuit, celeberrimi scriptores extiterunt, qui ad lyram carmina componerent, & Rythmis musicis, numerosisq; modulationibus, sua scripta contexerent. Quod nõ solum à Græcis Latinisq;, verumetiam ab Hebræis factum est. Tanta quippe est suauitas, tantaq; voluptas in musica modulatione. Quid enim psalterio Dauidico modulatius? Quid canorũ magis? quod in morẽ Pindari, Horatijq; decurrit? Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius? Quid perfectius Iob? quæ omnia exametris & penthametris versibus, vt eruditi testantur, & hic ante. in. xlv. consideratione dictum est, apud hebræos cõposita citra salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & multorum instrumentorum musicorum, & quomodo scribit Textor in sua officina. ca. citharedi, tibicines, cantores, & musici, & F. Patritius in dicto libro. ij. de institutione & reipublicæ. titu. ij. & ibi textor dixit q poetæ faciunt Orphæum principem musicæ lyræ. Dorcæus verò cantu citharæ apud Thraces secundam post Orphæum meruit palmam. Martianus tamen Capella ait. nam Orphæus, Amphion, Arionq; doctissimi aurata omnes testudine consonantes flexanimum pariter reddidere concentum. & de his tribus Citharœdis omnium præstantissimus meminit Pacificus sic.
Orphæus Euridicem cithara reuocauit ab orco,
Et q; suis mouit saxa nemusq; iugis.
Pisce fuit pelagus per longum vectus Arion.
Hac etiam Amphion Mœnia struxit ope.

Anaxenori citharedo, M. Antonius tributa quatuor ciuitatum legenda concessit propter eius artis peritiam.

Eunomius Citharœdus Locrensis statuam, quæ insidentem citharæ cicadam habebat. Nam cũm in certamine (quod cũm Aristone regio musico de cãtu susceperat) chorda vna fracta defecisset, cicada superuolans vocem fertur suppleuisse. Et de plerisq; alijs, vide ibi per Textorem, qui enumerat. lxxvij. & apud priscos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt Cicero neget, si sibi duplicetur ætas se habiturũ tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat, quorum (teste Beroaldo in epistola, in principio huius considerationis allegata) apud Græcos longè Pindarus princeps extitit, apud Latinos Horatius, qui (vt ait Quintilianus) fere solus lyricorum poetarum legi dignus est.

Sed, vt semel finiam, de laude illius etiam satis constat ex dictis Isidori, in tertio libro Ethimologiarum. capitu. xiiij. vbi dixit tam turpe esse musicam nescire. q literas, vt refert Ludouicus Viualdus in suo opere regali. in tracta. de persecutionibus ecclesiæ, in decima persecutione ecclesiæ. vbi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait Christum fuisse summum musicum, & quod plus est, qd fere totum corpus sacræ scripturæ non solum versatur circa musicam, sed etiam vniuersos ad cantandum in musicis hortatur. vnde Dauid, qui teste Hieronymo Christum Lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgentem, in Psalmo trigesimosecundo ait. Cõfitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione. & Psalmo xlij. Confitebor tibi in cithara deus deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Et adhuc nos hortatur sacra scriptura laudare dominum in musica, cũm dicatur Psalmo nonagesimo septimo. Psallite dño in cithara in cithara & voce psalmi, in tubis ductilib⁹, & voce tubæ corneæ, & ps. cl.

Laudate eum in sono tubæ:laudate eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro:laudate eum in chordis & organo. & Laudate eum in cymbalis benesonantibus:laudate eum in cymbalis iubilationis,omnis spiritus laudet dominũ.Et ideo dicitur Ecclesiasti.xl. Vinum & musica letificant cor. & super vtraq; dilectio sapiẽtiæ. Quocirca tam exemplo,q̃ ratione satis constat musicam in ciuitate admittendam,& ciuili viro vtilem esse;verum necessariam,& non modo animũ oblectare,verum ingenium fouere,& promptiores alacrioresq; viros reddere, non solum ad rem militarem,verum ad summa quæq; negotia obeũda,diuinaq; persoluenda,& veneranda.idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

QVinquagesimasecunda & postrema consideratio iamiam ad aliam artis,seu sciẽtię mathematicę,partem deuenire nos admonet,quæ Astronomia, vel Astrologia vocatur,quæ tamẽ inter se discrepant,cũ Astronomia celi conuersionẽ,ortus,obitus,motusq; siderum continet,vel qua ex causa,ita vocentur.

Astrologia verò partim naturalis,partim superstitiosa esse creditur.

Naturalis dum exequitur solis,& lunę cursus,vel stellarum, certasq; temporum stationes.

Superstitiosa verò est illa quã mathematici sequuntur, qui in illis augurantur,quiq; etiã duodecim cęli signa per singula animæ vel corporis membra disponũt: sidereòq; cursu natiuitates hominũ & mores prædicare conãtur.vt dicit Isidorus iiij. Aethimologiarum.c.xxvj.

In primis antequã vlterius progressum faciam,quoniã intentio huius operis solum ad laudẽ protendit,licet multa in reprobationem huius artis dici valeant,de quibus supersedeo,vos remittẽdo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt,videlicet ad principalem inter alios post doctores ecclesię,Picum Mirandulam in suis disputationibus contra Astrologos: dicit tamen Ludouicus Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ dei.in decima persecutione:quòd theologus tenetur scire Astrologiam, eo quia in sacra scriptura multis varijsq; modis de cœlis, de cursu solis, lunæ,& astrorum tractatur: ideo conuenit vt theologus discat ipsam Astrologiã, de qua hic intendo tãtum dicere prout est permissa.& secundũm quod Ecclesiastici & theologi doctores illam approbauerunt,decisionibus eorum me submittendo:& cũ protestatione,quòd nullo modo intendo deuiare à decisionibus doctorum ecclesiæ.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maximè extollendam,cũm si vera sit & talis,vt à nonnullis etiam ecclesiasticis existimatur,est multum necessaria,& vtilis reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, videtur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus, & exemplis.

Primò rationibus sequentibus, quoniam vna est vox Theologorum & Philosophorum,mundum inferiorem à deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à superioribus reguntur : hoc Aristotelis vulgatissima illa sententia docet, necessario mundum hunc inferiorem superioribus motibus esse contiguum,vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoq; dixit Augustinus per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atq; moueri. quis igitur (inquiunt Philosophi & Theologi) dubitauerit mutationes quascunq; rerum terrenarum à motibus fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia quæ hoc demonstrat, cũm variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atq; recessu: vnde viuentium quoq; habitus & conditio variatur,dum temperat arua cœlum, dum variat fruges, redditq;, rapitq;. Sed & in diurna reuolutione sol aëris qualitates immutat plus minus,tum meridie,mane,vespere, calefaciens,exsiccans,humori,frigoriq; derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora præsertim fluxiora quis ignorat? Aestus hæc oceani faciens, ascendens,atq; descendens: pontum mouet,& terris immittit,& affert:sed & submersa fretis concharum & carcere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Crisimi seu critici,vel decretorij dies à medicis obseruari. Lunæ solisq; motus sequuntur,luna plena nascente, diuina persæpè cieri tempestates,& in corporibus agitari videmus humores.hinc pastorib⁹,nauticis, agricultoribus, obseruationes multæ de lunæ motibus acceptæ,multiplicicq; experientia multis retrò seculis comprobatæ.Cur igitur si luminarium manifestiores impressiones,& in permutandis inferioribus autoritatem persentimus cessare reliquas stellas,& inefficaces esse credamus? nec eorum vires ad nos, quamquã occultiores, peruenire:quibus subdita illis corpora varijs modis afficiantur.Quarum gnari atq; prudentes,secretiora quædam de futuris euentis possint pręcognoscere,quàm quę medici,pastores,agricolę, nautici prædiuinant.

Tertia ratio etiã sumitur ex dictis Pici mirandulæ in suis disputationibus cõtra Astrologos libr.iij.c.ij.vbi ait post prącedẽtia.Pręterea nemo negabit aëris habitũ tempestatesq; desiderum statu,posituraq; variari: cũm & calor,& frigus,& siccitas,& humiditas,& quæcũq; in sublimi fiunt impressiones à cœlestibus motibus & influxibus generentur.Quod si terræ visceribus inclusi sicciores halatus terrã mouent,si causationes in aëre ex quatuor illarum qualitatum,vel exuberantia,vel defectu:si caritatem annonæ vel humiditas nimia facit,vel siccitas,cũ aut fructus leguntur, aut seruntur inuicem fertilitatẽ status aëris modicus & oportunus.Quis negabit à stellis non modo tempestatum mutationes,& terremotus, sed pestilentias quoq;,& morborum varia genera in hominibus,in pecoribus,salubritatẽ regionum,& fertilitatem, sterilitatemq; prouenire?Tum si cõstamus nos quoq; ex ijsdẽ qualitatibus & corporis temperatura,mores,ingeniaq; variantur, integra tñ libertate seu libero arbitrio,cur nõ fieri potest: vt propensiones in nobis ad irã,mãsuetudinẽ:ad effectus, alios bonos & malos,à sideribus fiant bilem,sanguinem, pituitam,atram bilẽ vel suscitãtibus,vel frenãtibus,quòd humores affectus illi plerũq; comitantur? Cur nõ pariter sicce calidæq; cœlorum impressiones bilem exacuantes in nobis ad litem,iurgia,contumelias, inimicitias excitare possunt?Vnde bella,cœdes,vastatiões,vnde imperia regnaq; mutantur.Post hæc ita colligit Ptolemæus.Si faciũt stellæ diuersitatem corporis & animi,deriuatur hæc deinceps ad ea quæ sunt quidẽ extrinseca,sed habent cum illis affinitatem qualem cum corpore vxor,facultates,cũ animo dignitas & honores:hæc est pręcipua ratio Ptolemæi nec omniũ effectricem siderũ vim probat,aliter vllo loco quàm ex efficientia primarum qualitatum, quas producendo,cætera quoq; producant consequenter : quare nec aliàs affert causas,quàm hæc quidem Saturnus,hæc Iupiter,illa verò Mars operetur,q̃ q; Iupiter sit planeta calidus & humidus,Saturnus siccus & frigidus, Mars siccus

magis

magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter sentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verum enim verò possent alij, relictis primis qualitatibus, ad occultas vires eminentioresq; confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico. Si quid in terrenis quascunq; singulares & excellentes dotes ditemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt qualitates, sed infusam illis potius virtutem cœlitus consequantur. Quanto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida, aut quonam pacto si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabiliũ apud nos effectrices.

Quinta ratio (vt ait Picus) cũm cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinatio, cœli fatiq; potestatem vel nolentibus vndiq; persuadere videtur: in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tũ multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem & meritum, plurima præter ordinẽ & institutum cõditionis humanæ, quę causas alibi q̃ in cœlo nullas habere posse videntur: hic habilis ad philosophiã, ille nascitur ad poeticã, alius literas aspernatus, vel ciuile negociũ, vel arma libẽtius feliciusq; pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animam lucro vẽdat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meticulosus: vnde tãta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit q̃ vidit. vnde impetus tãtæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ Platoni, prius Pythagoræ Socrati cæteris naturæ secreta reserauit? Hæc ratio maior q̃ vt terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus quis non ascribat? hominem innocentem condemnari, nocentem præmijs affici, industriam plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam mendicare, aliorum ignauiam, nequitiamq; locupletari. Pyratam cœdibus cruentatũ inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos & senectute vita fungi, hominem mitissimum & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladijs obtruncari: tum portenta ingeniorum quædam & monstra vel fœtidis gaudentiũ: vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemq; fatalis potentiæ testari videntur? vt. s. amplius dicetur in finali parte in xvj. consideratione. vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate q̃ in alio dicetur, & has quinq; rationes scribit Picus in loco suprà allegato: ad quas tamen tandem respondet impugnando easdem, & de quibusdam rationibus suprà descriptis vide in margarita philosophica. lib. vij. tractatu. ij. c. viij.

Et sic videretur inferendum, quòd Astrologia ad hoc valet, potissimum vt sciamus quibus auspicijs, quibus præsidijs dextro ne an amico Hercule, demum res nostras sic frugi & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis & aciebus instituendis, de itineribus, copijs, seruorum vel amicorũ fortuna. Quæq; sua tẽpora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiũt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poetæ probant, vt infrà patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in republica, autoritatibus comprobari potest, poetarum dicta in primis ad hoc adducendo. Vnde Virgilius inquit.

Ipsa dies alios alio dedit nomine lunæ.
Felices operum quintam fuge.
Septima post decimam, & ponere vites,
Et præhensos dominare boues, & licia telæ
Addere.
Nona fugæ melior contraria furtis.

Omnium verò elegantissimẽ Hesiodus in libro cuius titulus, opera & dies.

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est, & quarta, & septima.
Prima natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda sit vxor:
Omine captato sunt omnia prospera rebus.
Et licet incuruam trabibus componere nauim.
Et quintas fuge, namq; illarum pallidus orcus,
Tum dirę eumenidum facies toto orbe vagantes
Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Lęta viris, multiq; etiam nascuntur in illa.
Hac oculus fœtum licitum castrare vel hœdos:
Scindimus octauo forti genitalia tauro,
Castramusq; sues felix est ponere plantas.
Nona viros gignit vel amica sorte puellas,
Luce viris decima faustos quoq; credimus ortus.
Vna post decimam felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera natu,

Et rursus de naturis planetarum. Virgilius.

Ad hęc, vt certis possumus cognoscere signis,
Aestusq;, pluuiasq;, & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret,
Sol quoq; & exoriens & cũm se condit in vndas
Signa dabit, solem certissima signa sequentur.
Solem quis dicere falsum audet?
Me etiam cæcos instare tumultus?
Sæpe mouet fraudemq; & aperta tumescere bella.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omnes, & in exorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius libro secundo. de institutione reipublicæ titulo secundo. Astrologia vtilis est in omni republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) sideribus suis vertendam esse terram docet Maro in Georgicis, vt suprà patet. & Hesiodus arandi, serendiq; tempora, syderum ratione significat, cum ait.

Pleiados est subigenda seges athlantidos ortu,
Hac autem sese stella condente serendum est.

Columella verò singulos quosq; dies astronomica ratione obseruari præcipit, tum propter rei rusticę vtilitatem, tum propter pericula quàm plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infrà dicetur vbi de exemplis fiet mentio.

Et, vt dixit Ptholemęus Astrologię maximus indagator in suo centiloquio. Ex constellationibus, & planetarũ influentijs, ea quæ in mundo accidunt causantur. Ideo videretur, quòd nihil melius aut potentius habere valeat homo, q̃ sub bonæ influentiæ planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, inquit Tullius libro primo de diuinatione,

circa finem. Vnde Lucanus libro vj.

Preceps agit omnia fatum.
Nec medij dirimunt morbi vitamq́ necemq́.

Et Seneca in libro Traged. ait.

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus, venit ex alto. Et iterum.
Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius libro primo naturalis historiæ. Singulis sidera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusq́ lucētia ad munera mortalibus.

Et Quintilianus libro Declamationum.

Fato viuimus, languemus, morimur, medicina quid præstas, nisi vt iuxta te nemo desperet. Et de potentia Fati Ouidius iij. de tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis libro iij. Satyra j.

Distat enim quæ sidera te excipiant modo primos
Incipientem?
Egere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quàm
Sidus & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone xxxj. sub litera N. Et iterum Iuuenalis libro vltimo.

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos veneris commendet epistola Marti.

Et Boëtius de consolatione.

Mutare fata non possumus,
Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus libro ij. ait. Corpora cœlestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones. & Ptholemæus Astronomus libr. iij. quadripartiti. dixit. Sol interficiendi & sanandi vim habet. & ibidem ait. Corpora cœlestia cogunt hominem peccare, & bene facere. Et, vt dixit Quintus Curtius libro v. Eludant videlicet, quibus forte ac temerè humana negocia volui, agiq́ persuasum est, equidem eterna constitutione crediderim, nexuq́ causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quemq́ ordinem immutabili lege percurrere. & Augustinus de ciuitate dei. c. v. dixit fatum esse ordinem quēdam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producendos in his corruptibilibus, & generalibus, preter dei & hominum voluntates. propter quod dictum etiam videntur tenere aliqui, quòd tales dispositiones fatales ex sideribus prouenientes necessitant, quod non est verum. & istud reprobant theologi, vt inferius in vltima parte, in xvj. consideratione dictum est. & habetur plenè & catholicè per Bartholemæum Sibille in suo Speculo peregrinarum quæstionum, in c. ix. primæ decadis in pluribus questiunculis, in quibus declarat quid credendum sit de huiusmodi influentijs & constellationibus siderum, & fato reprobando, aut confutando opiniones philosophorum, & astrologorum: etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula in loco præallegato. & Ioā. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de persecutionibus ecclesiæ. in tertia persecutione. vbi ponit plures errores istius scientiæ existentes in pluribus, & ex quibus ecclesia multum grauata & turbata extitit: & est tā à Lutheranis, quàm pluribus diuinatorib⁹ & sortilegis, qui his temporibus pullulant: sed cūm hæc sint extra propositū, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur astrologiam non esse negligendam. Nam, vt refert F. Patritius in loco suprà allegato. Anaximander Milesius Lacedæmonijs prędixit, vt ciuitatem ac tecta custodirent: instare enim terræ motum hac disciplina preuidit, quod quidem factū est, & magna pars eius vrbis montisq́ Taygeti concidit.

Sic Hipocrates venientem ab Illiricis pestilentiam prædixit, discipulosq́ circū vrbes Graecię dimisit, vt ęgrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium imperator exercitum suum solis defectiōe perterritum, iamiamq́ hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum consedentem liberauit, reddita ratione id sideris natura fieri, nō ira dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunq́ pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu cōfusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idē accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de lunæ defectione differuit, ne veluti prodigio diuinitus facto milit um animi deficerent.

Cicero de natura deorum adducit exemplum duorū fratrum, qui cūm simul nati essent, etiā simul postea ęgrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodē medicamine sanati sunt. de quibus dicit Possidonius Astronom⁹, q̇ ideo hæc ęqualiter & vniformiter illis acciderunt: quia eandē constitutionem astrorum in conceptione, & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimū claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentū. Nam cūm disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cūm & geniti, & orti ijsdem sideribus essent: & ipse artis suę partes tueretur, negareturq́ id fieri propter celerem cœlestium orbiū motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu, lōgo interuallo in extremitatibus rotæ guttę inuentę sunt: quomodo igitur, inquit, opinātur, cūm tam cęleri vertigine cœlum rapiatur posse & gigni & oriri geminos eodem sidere, cum figuli rota paruo cōcitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplum addo de filio Io. de Lignano tēpore papæ Martini. qui quidem Io. doctissimus iurisconsultus, ac celeberrimus Astronomus, preuidens ex genitura filiū quendam suum cruci affigēdum, volensq́ fatali geneseos dispositioni succurrere, eū sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri: sed nec sic quidem euitare potuit vim fati. Nam cū eum patria Bononiensis pro pace componenda ad Martinum pontificem maximum legatum misisset, & ipse magis ad exitium q̄ commodum patriam clanculo prodidisset pōtifici, idq́ post reditum dominis innotuisset, eum nocte patibulo affixerūt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans inquit. heu fili mi, tuum infelicissimū fatum, nec humanis literarum adminiculis, nec diuinis ministerijs superare potuisti.

Item Eschilius Atheniensis tragicus primus in Sicilia mœnibus vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens elusa

splendore

ſplendore capitis (quod erat capillis vacuum) eandē perinde ac lapidi illiſit, vt factæ teſtudinis (Nam ingenium eſt ei teſtudines raptas frangere è ſublimi iaciendo) carne veſceretur, quo ictu mortuus eſt. Sed illa ſors (vt ait Plinius libro naturalis hiſtoriæ decimo c. tertio) interemit illum poëtam Eſchilum, prędictam fatis eius diei ruinam ſecura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus, me exiſtēte Mediolani (vbi aſſidebam capitaneo iuſtitię Mediolani) cūm ſemel quidam Eximius aſtrologus dixiſſet duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria vicecomes, quintus Mediolanēſium dux) ſe moriturum ex vulnere inferendo à quodam ſuo vaſallo, interrogatus à duce qua morte ipſe Aſtrologus moriturus eſſet: qui cūm eidem dixiſſet in publico occidi & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei dux verba fecit dicens, hodie ſecus fiet, ſcientiamq́ꝫ quam prædicas ex rei euentu non eſſe veram apparere faciam, quoniam morieris ex gladio, & tunc iuſſit eum decapitandum ab executore iuſtitiæ in brolio publicē, & cūm interim pararetur locus, & campanæ ſolito more in talibus pulſarentur, vt populus intereſſet, ductus fuit ad palatium, & traditus executori: & cūm hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor eum ducens ad dictum locum, exeundo palatium ſub porta magna, quæ eſt ante eccleſiam cathedralem (quæ vulgò le Dome dicitur) tunc cecidit turris, ſeu coopertura dictæ portę & prædictos aſtrologum, & executorem iuſtitiæ vnà cum certis alijs Birrerijs interfecit: & illo anno dux Mediolani in feſto ſancti Stephani prothomartyris, & in eccleſia ipſo ſancto dicata, Mediolani vniuerſo aſtante populo, omnibusq́ꝫ aulicis ipſius ab vno ex ſuis vaſallis, multis vulneribus turpiter confoſſus eſt. quod & verum eſt de cœde ipſius ducis, ſed de aſtrolo. & alijs non vidi nec legi: ſed à quibuſdam (vt dixi) accepi qui ita referebant: ſed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures aſtrologos nominat Textor in ſua officina. in capitu. aſtrologi. qui Aſtrologiam inuenerunt, & in ea ſcripſerunt.

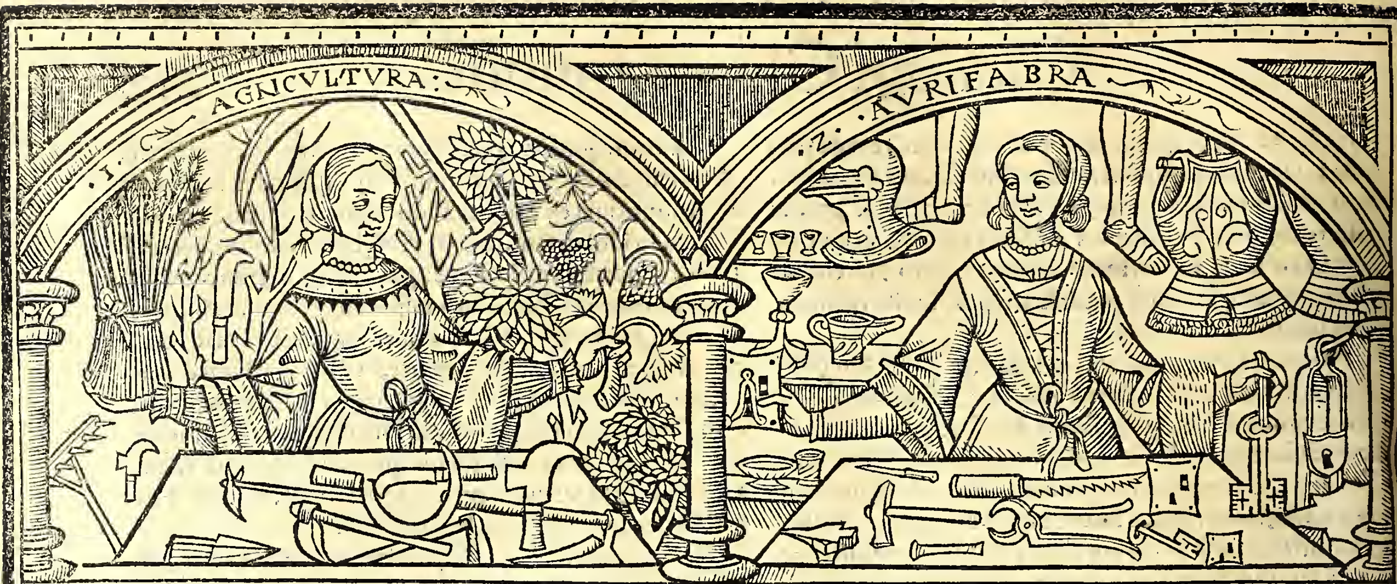
Ad hanc materiam an Aſtrologia ſit prohibita, etiam Legiſtæ & Canoniſtę inſudauerunt, Ita ꝙ etiam Canoniſtæ diſputauerunt an eam exercentes peccent. Et in hoc variį varia dixerunt: ſed non multum circa prædicta inſiſtēdo niſi quodammodo remiſſiuē, videretur primò ꝙ non ſit prohibita. Cūm ſit vna ex ſeptem artibus liberalibus, vt ſuprà dictum eſt. Ideo in ſe non eſt mala, vt inquit Ioannes Andr. in ca. ij. de ſortilegijs. Eo etiam, quia omnis ſciētia à diuinis ſcripturis ſumpſit exordium, vt dicit gloſſ. in cap. qui ſine ſaluatore xxvj. q. iij. Imo tales ſciētias exercētes præmiant iura. lege prima. ff. de varijs & extraordi. cognit. facit. l. eorum. C. de mathematicis.

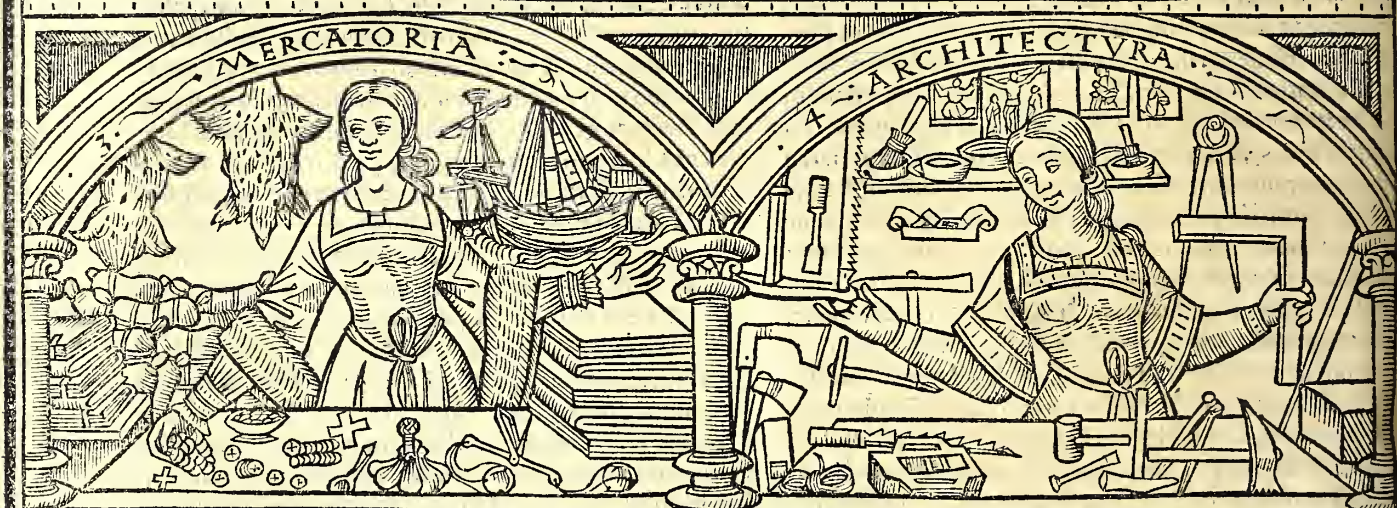
Sed quicquid ſit opus eſt, vt ad veritatem condeſcendens, dicam id quod Canoniſtæ dicūt, quod in deſuetudinem abijt: quia ex eius occaſionē homines quandoq́ꝫ incidebant in idolatriam, ex eo ꝙ credebant homines neceſſitatos corporibus cœleſtibus: quod nō eſt verum, vt dicit Bartholemæus Sibillæ, in ſuo ſpeculo peregrinarū quæſtionum, ſed corpora iſta inferiora reguntur ex vi ſuperiorum diuinà potētia hoc operante, vt dicit Archidiaconus in ca. non licet xxvj. q. v. Vel ideò abijt in deſuetudinem, quia ſtudentes in ea, dum nimià curioſitate eſſent illi ſcientiæ intenti, minus vacabant his quæ ſaluti animarū eſſent accommodata, vt dicit tex. in c. ſors xxvj. q. iij. notat Panor. in c. ex tuarum. extra de ſortilegijs.

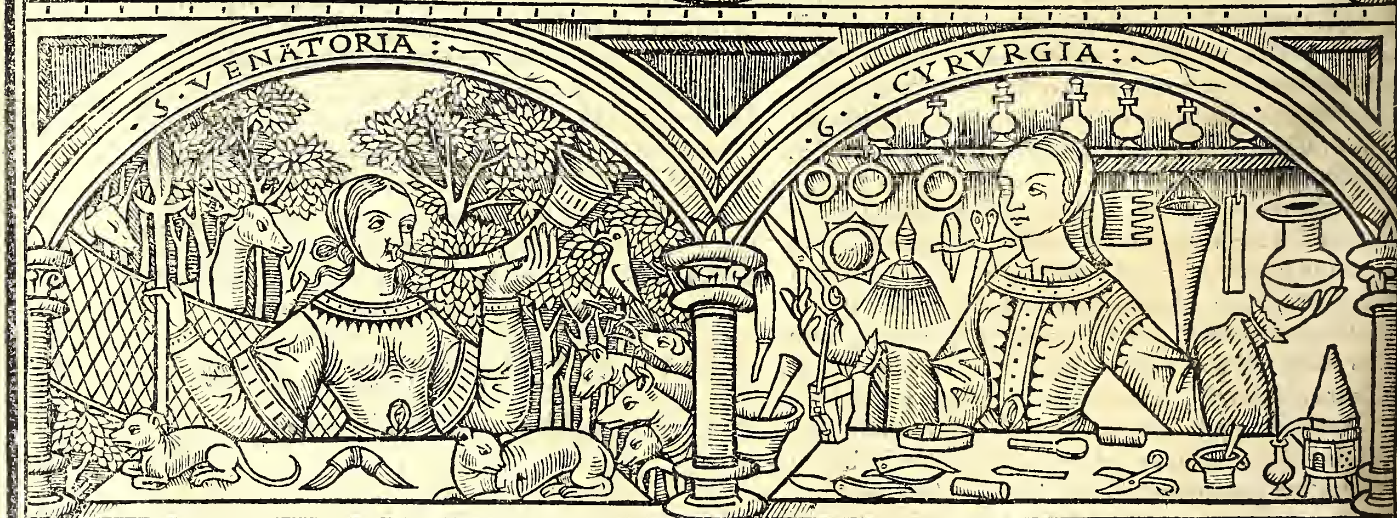
Et ad id quod dicitur, & quæritur an eā exercentes peccent: dicendum eſt quòd ſi velint prędicere ea quæ cauſantur ex corporibus ſupercœleſtibus, vt eclypſim lunæ, ſeu ſolis, ſiccitatem vel abundantiam frumenti non peccant, dummodo non credant neceſſitatem ineſſe: quia deus poteſt aliter facere ꝗ̃ aſtra ſignificent ſeu demonſtrent. Ideo dicit glo. in c. non licet xxvj. q. v. quòd medici in dando medicinam, & ruſtici in ſeminando non peccant inſpiciēdo curſum lunæ vel ſtellarum, dūmodo non credant neceſſitatem ineſſe: quia iſta corpora ſupercœleſtia ſunt ſigna rerum & non ſunt cauſæ. de hoc per Archidiaconum in c. ſi clericus xxv. q. v. & per beatum Thomam ſecunda ſecundæ, quęſtione decima. articulo decimo. vbi dicit hoc modo. Aut volunt Aſtrologi prædicere caſus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc aſſerentes, & peccāt. Quia licet corpora ſuper cœleſtia habeant inclinationem, non tamen neceſſitatem. Et licet homo inclinetur ſecundūm diſpoſitionem corporis ad aliquod vitium, tamen per rationem liberi arbitrij poteſt aliud facere. Anima enim nō ſubijcitur iſtis corporibus ſupercœleſtibus, ſed quia pleriq́ꝫ homines ſequūtur ſenſualitatē ſuam, & appetitus naturales, captiuātes liberum arbitrium & rationem intellectus. Ideo Aſtrologi quandoq́ꝫ dicūt verum, dicendo quòd talis eſt diſpoſitus ad tale vitium. Sed ſi Aſtrologi dicant, ꝙ aſtra inclinant ad tale quid, & non imponant neceſſitatem (quia vir ſapiens dominabitur aſtris) non peccant, ita dicit Panormitanus in dicto ca. ex tuarū. extra de ſortilegijs. Et cūm his hæc pars decima claudatur.

DECIMÆ PARTIS
Catalogi Glriæ Mundi,
FINIS.

1 AGRICVLTVRA
2 AVRIFABRA

3 MERCATORIA
4 ARCHITECTVRA

5 VENATORIA
6 CYRVRGIA

7 TYMPANISTRIA

VNDECIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, de plebeis, artificibus, seu opificibus: & de laudibus eorũ tractat.

Secta in quinquaginta duabus Considerationibus.

NOTATV DIgnum venit primò pro introductione huius partis, qui reipublicæ præsunt, imprimis operam suscipiant, vt iuuenes vel studijs bonarum artium, indulgeant. Cura em̃ disciplinarũ præcipua omnibus esse debet in omni libera ciuitate. Plato enim beatas fieri respublicas ait, quæ à sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus. Mercatura, nautica, aliæ ve artes ciuili societati vtiles exerceantur. Pro se laborare quisq; debet, vt vsui sit sibi, familiæq; & alijs conciuibus. hinc ocij magis quam negocij rationem exigere debet qui reipublicę pręsunt, & optimi etiam patresfamilias ab his, quibus imperant: quod quidẽ & doctissimi veteres censuerũt & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: Nihil magis odio prosequendum arbitrabantur ꝙ segniciẽ, ac torporem animi. Quocirca, anteꝙ epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisq; rationem exigebant, quid officij, quidve negocij per diem peregissent: & illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant. illos autem ex cœnaculo extendebãt, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, negocio ve, vt lucrarẽtur, imperabant. vt scribit Franciscus Patritius lib. primo de institutione reipublicæ, titulo octauo. vbi ait exemplum formicarum, & apum omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, vt ocij damnati capite punirentur, tamen ratione neutiquam caret. Cũm etiam, vt scribit Diodorus, legem fuisse apud Aegyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte quove lucro viuerent ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu viuerent, capite damnabãtur. Nec, vt dicit, mediussidius iniuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, promi ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetunt, & deniq; seditiosi & turbulẽti euadũt, adeo vt pessimè cũ illis agatur (vt etiã planè in præfatione huius operis in initio scripsi) & infrà ista parte, in xxix. cõsideratiõe. iõ neq; admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigendi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extorres, & vt ait Paulus iureconsultus in lege iij. ff. de officio præsidis. curare debet is qui prouinciæ præest, malis hominibus prouinciam purgare: quia homines pestilentes dissipant ciuitatem. Prouerbiorũ xxix. & ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suę magis oneri, ꝙ honori sunt, teste Valerio. libro de testamentis quæ rescissa sunt c. ij. & idem libro ij. titu. de institutis antiquis dicit. apud Athenienses inertes, id est, qui sine arte seu exercitatione viuebant, tanꝙ obnoxij delicto etiam in forũ protrahebantur, vt punirentur. eius sunt verba. apud Athenienses inertia in latebris suis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitq; vt facinorosæ, ita erubescendæ rea culpæ. & in ca. seq. subdit. Areopagitæ (qui officium simile Romanis censoribus gerebant) quod quisq; Atheniensium ageret, aut quoniam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: vt homines honestatem vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur. Vnde in euangelio dicitur. Redde rationẽ villicationis tuæ, hoc est negociationis, vt scribitur Lucæ xvj. Et mirum immodum & seuerẽ increpuit aliãs quidam philosophus adolescentem Romanum ex equestri familia stantem segnem apud se, & assiduè oscitantem: vt scribitur apud Gellium in ca. ij. octaui libri. qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius libro iiij. c. vltimo refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui steterat fortè apud censores oscitabundus, dum ait. Altera seueritas eiusdem sectæ & disciplinæ est, deliberatum est de nota eius. qui apud censores ab amico aduocatus est, & in iure stans, clarè nimis ac sonore oscitauit. Atq; inibi propè, vt plecteretur, fuit: tãꝙ illud iudicium vagi animi foret, & allucinantis, & flexæ, atq; aptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuitissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, teneriq; eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatę exemptus est. &, vt ait Gellius P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immeritò Textor in sua officina laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo, laboriosi, vbi ait, ꝙ Cleãthes philosophus inopia mercennarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi comparauit, interdiu liberalibus studijs dedit operam: pinsebat quoq; farinas sepenumero, vt penuriam illam necessarium plerisq; malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatẽ dies & noctes, scribebat enim fabulas suas interdiu, noctu verò operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemcunq; faciebat quæstum. Sed quę inter alias sit ratio, vt inertes & ociosi extorres fiant, est: quoniam sæpenumero fit, vt eiecti patria cũm peregrinantur & à parentum delitijs absunt, egendo discant quærere, & parta non modo luxu prodigere, verum omni parcimonia & continentia conseruare. Idcirco cũ opifices parant ea quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commodè viuitur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam cũ vrbes diuersis ornamentis illustriores reddunt: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui opifices, & artifices vtiles fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio duce expugnatore, qui Rhodum accedẽs ab ea parte muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni ta-

bula collocata erat. Cùm iam incendium vrbi pararetur, certior ab oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monimenta deleret, vrbi & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius libro xv.c.vltimo. Olimpij Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit, Capitolini autẽ Mentoris. Tales opifices ciuitates illæ quę protulerunt: inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipuè laudatur, quaquidem sanciuit, filium nequaq; parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum opifices, verum etiam mercatores in ciuitatibus fouendi sunt & extollendi. cùm ciuitates longè magis abundantes reddunt his rebus quæ magis vsui esse possunt, vt inferius eadem parte, in xlv. consideratione latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, opifices honestioris quęstus qui ciuitatem rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos: Sed taliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendam. Et si illis locus inter primarios non sit, inter reliquos honestè esse possunt. iustum namq; esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandam maximè accommodatum, si hi sine quibus ciuitas vix esse potest, quiq; participes onerum sint, honorum etiam participes aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos & virtuosos primò, secundò verò disciplinarum liberalium expertes, tertiò nobilis in suffragijs reddẽdis habenda est ratio eorum: qui mercatura, artificio, & industria ciuibus prosunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremq; reddunt.

Si verò opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem.iij. Politico.c.iij.

Inter plebeios reperiuntur quatuor status, secundũm Lucam de Penna in lege. in albo. C. de decurionibus. libr. x. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt qui in magistratu constituuntur. in secundo honore qui sequentem honorem administrauerint, vt post officiales regios, sunt officiales ciuitatis. & post eos tertiò dignantur honore, vt sunt decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimò & quartò qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infrà dicetur.

Secunda consideratio. Bartholemæus Cepola in tractatu de re militari & duello. lib. septimo, vbi de nobilitate scribit. in iiij. colũ. dicit, q triplex est hominum status, scilicet Maiorum, & hi sunt qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante in iiij.v.vj.vij.ix.& x. partibus. Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his in viij. parte scriptum est. Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebei. Et horum modi sunt nouem, vt vult Iacobus Faber in sua introductione in politica Aristotelis.

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versantur.
Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.
Tertius Cauponum, vendentium, ementiumq;, mercatorum, & nummulariorum.
Quartus Naualium bellatorum.
Quintus Piscatorum.
Sextus Portitorum.
Septimus Negotiatorum marmorum.
Octauus manu operariorum paruas facultates habentiũ.
Nonus Liberorum non tamen ex vtroq; parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est.

& in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur status reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum, & rerum: de quibus satis scripsi, præter plebeios hic describendos, vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum qui sunt in dignitate, nobilium, & plebeiorum. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. col. vltima. C. de desertoribus. libro xij. &, vt dicit Guil. Budæus in lege diuus Marcus. ff. de officio præsidis, qui vulgò status dicitur, in iure ordo dicitur: &, vt dicit, sunt tres ordines inter quos sunt plebei. & ait Zazius in repetitione l.ij. in §. post hunc maximè autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris, q Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis verò sententia & Politicorum primo, esse inter homines quosdam velut natura imperantes seu principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur, ac dominari. Qui verò ita corpore effectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse fere ex ratione dispiciens, natura paret, atq; seruit. Nihil enim natura facit tale qualem Chalcotypi, id est ærarij fabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cœlo libro antiquarum lectionum. x. c. viij. de quo infrà latius ista parte, in viij. consideratione.

Tertia consideratio. Antonius Florẽtinus in sua summa, parte prima. tit. primo. capi. iij. §. iij. dicit, q mechanica ars septem habet species. Lanificium, Armaturã, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinã & Theatricam. Et dicitur mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis secundũ glossam. in verbo, mechanicis. in authentico. de non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis &c. §. quod autem dictum est. collatio. ij. Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quę humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Lucas de Penna in lege ij. C. de excusatio. artificum. libro x.

Lanificiũ verò prima est eius species, ad quã pertinet om̃is operatio nẽdi, retorquẽdi, consuẽdi, quicquid fit instrumẽto, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, canapi, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorũ, sagorum, sagmarum, sportarum &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterũ habet duas species Architectonicam, scilicet & Fabrilẽ. Architectonica in cementariam, & carpentariam. Cementarij sunt qui ædificium ex lapidibus & cemento faciunt & construunt. Carpentarij qui ędificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam & fusoriam, & hæc fabrilis & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego verò eam primam constituo insequẽdo modos plebeiorũ à Iacobo Fabro hic in pręcedenti consideratione designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniã anteq; Adam laborasset terram, dominus deus fecerat ei & vxori eius vestes pelliceas quibus induit eos, vt scribitur Gene. iij. in fine. quodquidem artificium cõtinetur sub arte lanifica. de qua hic ante, & ĩ. in xlj. consideratione dicetur.

Agricultura verò quatuor habet species, scilicet aruũ seu agrũ, q satiõibus deputatur. Cõsitum, qui nemoribus cõstat, vt sunt vineta, oliueta, pomerium. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridum, vt hortus & rosaria.

Venatio

Venatio pro quarta specie ponitur ab eodem. & vt ait, tres habet species, scilicet ferinam, aucupium, & piscaturam: quę quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem scribit post venationem, quę continet omnem industriam emendi & vendendi. hæc vniuersa littora adit, pacem & familiaritatem cũ exteris nationibus componit, & priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antonius, sed Lucas de Penna ponit chirurgiã, & credo quod melius: quia medicina est ars seu scientia liberalis: vt suprà in præcedenti parte dictum est, in xxiiij. consideratione. Medicina veró corporis vel tuetur vel restaurat salutem: hæc continet occasiones & operationes, vt latius infrà in xlviij. considera. dicetur.

Septima species est theatrica, quæ ludos diuersi generis continet, vt in penultima consideratione huiusce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non sequar, nec ordinem Antonini Florentini, nec Iacobi Fabri, nec Zoderici Zamoreñ. in suo Speculo humanæ vitæ.

Et aduerte ad vnũ quod scribit Budæus in l. vltima. ff. si mensor falsum modum dixerit, ꝙ in omni arte, tres homines sunt considerandi. Opifex, Architectonicus, & in arte institutus, & eruditus.

QVarta consideratio. Priusq̃ ad particulares plebeiorum modos, seu mechanicorum species condescendamus, præponere generalia decens est. Primò, in omni statu, seu modo masculi pręferendi sunt fœminis, & sunt plus honorandi q̃ fœminæ: quia per masculos cõseruatur agnatio. l. pronuntiatio. §. pater. ibi: cõmuni iure. in fi. ff. de verbo. & rerum significatio. l. j. iuncta glos. ff. de probatio. Et per masculos conseruatur memoria æterna ascendentium. l. liberorum, in fine. ff. de verborũ & rerum significa. facit l. & quia. ff. de interrogato. actio. facit etiam tex. in §. item vetustas. in princip. institu. de hæredita. quæ ab intestato deferuntur. & de senatuscõsulto Tertuliano, in principio. vbi masculi præferuntur fœminis. Et naturaliter parentes plus diligunt masculos, q̃ fœminas. Quinimo matres quibus forte, & cõmuniter filia dulcior esset, & magis gratiosa, velut ei similis, in sexu semper concipere & parere mallent masculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & pariunt: secundũ philosophũ in libro animalium. Quę (inquit) fœminam ferunt, fiunt pallidiores, et grauius degunt & varia auidius appetunt, statimq̃ fastidiunt, quã quæ mares: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert q̃ fœmina, & celerius prodit, & sic matrem non tantũ torquet in partu. Et etiam masculi sunt lõgioris vitę fœmellis, cũm callidius animal sit masculus q̃ fœmella, teste Aristotele libro de longitu. & breuit. vitę. et eodem autore in libro de animalibus. in genere humano, pauci gemini seruantur, si alter mas, & alter fœmina sit, quæ mari nocet in breuitate vitæ. inde dicitur Ecclesiastici xxxvj. omnem masculum excipiet mulier, id est gratum accipiet in partu plusquã si mulierẽ pareret, secũdũ Lyrã, ibi: Quia fœmina nõ est homo simpliciter, sed homo occasionatus, secundũ philosophũ lib. de animalibus. quod denotat imperfectionẽ ratione defectus materię, ex quo prouenit ꝙ fœmina generatur, & calor est causa maris, & frigiditas reddit fœmellam, & per membra dextra generantur masculi, per sinistra fœminę. Et in vtero mr̃is à dextris sunt masculi, & à sinistris fœminę, vt scribit Arnaldus de Villanoua in suo tracta. de coitu. in prin. circa fi. & in primo c. & Cęlius lib. antiquarum lectionum. ij. c. liiij. & lv.

Et ex his facile cognoscimus & cognoscere debemus nos summo deo teneri, & obnoxios esse, quòd nos homines creauit, & non mulieres. vnde refert Lactantius libro iij. nõ sine causa Platonem de quatuor gratias egisse deo. Primò ꝙ homo natus esset & non animal brutum. Secũdò ꝙ Græcus potiusq̃ Barbarus. Tertiò ꝙ Athenis tempore Socratis. Quartò ꝙ mas potiusq̃ fœmina: quia teste Thoma in prima, quæstione xcix. articulo ij. Fœmina est quid occasionatum & defectuosum, eo quòd virtus productiua quæ est in semine maris producere intendit simile sibi perfectum secundũ masculinum sexum, sed quòd fœmina generetur, est propter virtutis actiuæ debilitatẽ vel aliquam materiæ indispositionem, aut transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australibus, qui sunt humidi, secundũ Aristotelem in dicto libro de animalibus. vbi dicit, ꝙ virtus septemtrionalis coadiuuat generationem masculorum. Australis verò ad generationem fœminarum. Vnde si Adam non peccasset in paradiso delitiarum residens, qui est suprà omnes ventos, de quo in sequenti parte in iiij. consideratione scripsi, homines tot fœminas, & non plus q̃ viros generassent.

Et nobilitas masculi, & excellentia illius vltra fœminam cognoscitur, tam ex eo quòd creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo solo, & in sexu virili tantũ: vt habetur Genesis primo & secũdo. vt sic esset primus homo principium omnium indiuiduorũ naturę humanæ, & cõsequenter totius speciei suo modo: sicut Deus est principium totius vniuersi, vt quoad esset in masculo quædam similitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem. iuxta illud Actuum xvij. Fecit Deus ex vno, omne genus hominũ, id est ex Adam, quem solũ (cum Eua tunc adhuc creata non esset) posuit in paradisum voluptatis, eiq̃ soli adduxit omnia quę creauerat, quibus ipse nomina imposuit, & deinde Euam creauit, vt patet Genesis ij. & j. ad Timoth. ij. vbi dicitur. Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Nec obstat quod in primo ca. Genesis dicitur. masculum & fœminã creauit eos: quia hoc ibi dicitur per anticipationem: vt dicit Nicolaus de Lyra ibi, vt recitat Guilliel. Benedicti i sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero cxxxvj. de testamentis. & numero cxxxvij. dicit, ꝙ maiorem habet dignitatem sexus virilis q̃ fœmineus per textum in l. prima. ff. de senatoribus. vbi sunt verba Vlpiani, ꝙ maior dignitas est in sexu virili. & ad corroborationẽ huius scribit ibi plura exempla Guil. Benedicti. & in glos. in verbo, si absq̃ liberis, secundo. de exemplari substitutione. numero xlj. allegans Augustinum de ciuitate Dei. lib. xviij. & ibi dicit, ꝙ dignior est homo quã fœmina, & quòd licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris, tamen Neptunus iratus, & iniuria motus: quia mulieres ex vna obtinuerunt, aquas laxauit per totam regionem, in maximã eius destructionẽ, & perditionẽ, pro quo placando fœminæ extunc fuerunt triplici pœna afflictę.

Primò ꝙ nunquã vocem in deliberatione cõsiliorum haberent, ex quo etiam obseruarunt Romani, ꝙ in legibus condendis soli viri, & non fœminæ vocarentur. vnde Papinianus in l. prima, ff. de legibus. Lex, inquit est, cõmune preceptum virorũ prudentũ, consultũ: & hoc quia mulieres sunt fragiles, & eorũ consiliũ inualidũ. & consilium proprie virorũ est, nõ mulierũ. arg. l. quidã decedens. §. papinianus. ff. de administra. tutorum.

Secundò qđ nunquam proles nomen matris gestaret

de quo scribitur per eundem Guillielmū Benedicti in eadem repetitio.in j.gloss.pro quo text.expressus.in §.j.in fine.institu.de legitima agnatorum tutela.

Tertiò quia nunquam fœmina hoc pulchro nomine Athena vocaretur, vt dicit Augustinus vbi supra.

De pluribus priuilegijs, prærogatiuis, & honoribus quibus viri honorantur, & non mulieres habetur in lege fœminæ.ff.de regulis iuris. & quia ibi amplissime per Philippum Decium, vbi est propria officina, & iam aliquid supra dixi in secunda parte huius operis, non insisto.& pro materia semper recurras ad Decium, vbi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis: prout etiam habetur in lege Papiniani, quæ incipit, in multis iuris nostri articulis, deterior est conditio fœminarum quàm masculorum.ff.de statu hominum.& ibi glossa enumerat lv.& idem Decius multos casus in quibus fœminæ sunt melioris cōditionis, & plures in quibus pari passu ambulant, scripsit in dicta l.fœminæ.

Adde quæ notat Dominicus in c.statutū iij.col.mihi.j.in fine.de hæreticis in vj.quia quo ad honores filij sequūtur lineam paternam, & non maternam, quod facit (vt ait) quia filius nō debet portare arma familię maternę, sed paternę.

Aduerte tamē, quia actus deambulationis in altiori loco, & sedendi in mensa denotant prærogatiuam, vt supra dixi, in prima parte in xvj.xxx.& xxxvij.cōsiderationibus. Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam vicatim quàm oppidatim, & etiam in sedendo & epulando: vt superius in secunda parte, in xxxvij.consideratione scripsi. Ideo videtur quòd fœminæ sunt honorabiliores, saltē in illis actibus.

Vlterius ad antedicta facit & comprobatur masculos fœminis esse præferendos pluribus rationibus.

Primò ratione naturali, ex eo, quia naturale est illum dominari & pręesse qui viribus corporis pręstantior est: quoniā, vt ait Iosephus apud Egesipum.libr.v.excidij Ierosolymitani c.xv.& etiā lib.vj.belli Iudaici c.xij.lex naturæ eadē oībus hominibus, volatilibus, feris bestijs infusa: vt vnusquisque cedat potentiori. Taurus Leoni, Ceruus Vrso, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Colūba seu Alauda. Ipsi tauro iuuenci inferiores, Arieti ouium greges, hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua distantia. & refert Plato lib.ij.& iiij.de legibus iustum imperiū ac secundū naturam esse, vt potētiora imbecillioribus dominētur. Quod satis approbare videntur iura, cū velint victum captū in bello victoris seruū fieri, vt habetur toto titu.de captiuis & postliminio reuersis.ff.& C.& late per scribētes in l.ex hoc iure.ff.de iustitia & iure. Quæ iura etiā apud extraneos à Romanis locum habuere ex testimonio Zenophontis.libr.vij.lex est (inquit) inter oēs homines perpetua quando Belligerentium vrbs capta fuerit, cuncta eorū esse, qui ceperunt.& corpora eorum, qui in vrbe sunt, & pecunias.& illam sentētiam sequitur Aristoteles lib.iij.Politicorū c.iij.quod locum habet veritatis, cùm bellum fuerit iustum, vt in c.iusgentium.di.j.& in c.dicat xxiij.q.v.vbi Ambrosius in li.j.de patriarchis scribit prædam regis Sodomorum vtique fuisse in potestate victoris Abrahæ, & habetur per scribē.super iiij.sententiarum.di.xv.& per Bal.in c.j.versic.sed nunquid.de milite vasallo qui cōtumax est.& do.meus Iason in l.j.in ij.q.in vtraque lectura.ff.de acquirenda possessione.

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atque animi viribus multo præstantiores: quod licet sit clarū, tamen sic probatur. Primò, quia vir ita nominatur, quia maior in eo vis est quàm in fœmina: & hinc virtus nomen accepit, vt voluit Lactantius libro de opificio dei.c.xij. Mulier verò, vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius à mollicie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, vt etiam habetur in cap.quod proposuisti.xxxij.q.vij.licet ibi ad molliciem mentis referatur, ad corpus verò refert Lactantius vbi supra.quod & idem scribit libro primo diuinarum institutionum.c.xvj.& Plato in libro v.de republica, vnde Aristoteles lib.ix.de natura animaliū.c.j.& Plinius libro ix.naturalis historiæ.c.xlviij.scribunt omnes mares in omī specie animaliū fortiores esse, atque animosiores, præterquam in Pantheris & Vrsis: & dixi in sequenti parte, in lxxviij.consideratione. Auicenna verò lib.de animabus ix.in princ.in Leopardis & Lupis. Albertus autem magnus lib.viij.de animalibus cap.j.in Vrcis & Leopardis excipit. Aristoteles etiam libro iiij.de generatione animaliū.c.vj.scribit fœminas sua natura debiliores esse quàm mares, & idem orbicularium quęstionum libro xxxix.c.xj.dixit, mulierem interfecisse iniquius esse quàm virum (quamquam naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusque proinde iniuriam facere pōt. Hinc idem lib.iiij.de natura animalium.cap.vltimo.& lib.ij.de partibus animalium.c.j.autor est, partes quas velut arma natura animalibus dedit: vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantū naturam ipsam cōcessisse, aut certè potiores atque robustiores quàm fœminę: quod & scribit Plinius libro xj.ca.xxxvij.& Albertus li.de animalibus.xij.c.vl.ad fi.& lib.xviij.tract.ij.ca.v.vbi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere quàm viros.

Ex hoc effici potest, si mas & fœmella eodem casu simul moriantur seu perierint, de iure præsumitur vir tanquam robustior diutius vixisse, & mulier pręmori tanquam debilior. casus est.l.qui duos.§.si maritus.ff.de rebus dubijs.& in l.cum hic status.§.ambo.& ibi glo.in verbo, simul.ff.de donatio.inter virum & vxorē.& in l.si possessor.§.si eodē.vbi hoc notant glo.vlti.& Bal.ff.de religiosis & sumptibus funerū. Felinus in c.capitulum sanctę crucis.col.antepenulti.extra de rescriptis. Hippolitus de Marsilijs in repetitio.rubri.C.de probatio.col.lxxxiij.de quo tamen vide Signorolū de Homodeis, consilio ix.incipien.hoc capite quomodo præsupponitur.& consilio clv.incipien.in processu facto.col.fina. Facit, quia si gemini puta masculus & fœmina nascantur, & de natiuitatis ordine nō appareat, præsumitur masculus prior ęditus.casus est in l.si fuerit.§.fina.ff.de rebus dubijs.

Et inter theologos dixit Alexander de Halis in secūda parte suæ summæ.qōne lxxxviij membro v.conuenisse mulierē fieri corpore debiliorem: virum autē validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud verò nec admiratione caret ex hoc quòd quæ mascula sunt, ea quoque sunt valentiora & firmiora. vnde & masculum pro forti, vehementi & magnanimo vsurpauerint antiqui. vt scribit Neuius. Econtrario Hipocrates libro Aphoris.v.ca.xvj. carnium effœminationem in sua translatiōe scribit pro debilitate: vt sentit ibi Galenus interpres, quoniā fœmina masculo sit debilior. Hinc quoque mulier, vt scribit idem Hipocrates aphoris.vij.c.xliiij.retulit.& Plinius lib.vij.c.xvij.ambidextra nō efficitur: hoc est quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nōnulli viri vtraque manu vtentes sæpenumero nobis apparent.

Cuiusmodi

Cuiusmodi Aioth fuisse testatur, libro Iudicū c.iij.& Astropeum Homerus lib.Iliad.xxj.Nempe ob naturę mulie bris debilitatem, vt prodit Galenus in eo loco. Nam si ambabus (inquit) manibus ob neruorum robur ac musculorum quidam viri vtūtur, optima ratione, nulla mulier vtetur: sed satis abūdeq; habeat si vna dextra modice vtatur. Amazonidas quidem solitas dextram amburere mammā tradit historia, vt in proximā manum plus alimenti concurrens, & proueniens maior vigor, & valentia ei adesset: vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur. vt scribit Cęlius lib. antiquarum lectionum ij.ca.xxxv.circa mediū. vbi etiā scribit qua ratione physici tradunt ambidextrū fieri hominē, aut sinistra vtatur aliquis pro dextra.

Accedat huc quòd scribunt qui numerorum rationes scrutati sunt, numerum parē fœminam esse, imparem verò marem: quia semper fortior fit ad omnia, vt copiosè disseruit Macrobius lib.j.de somno Scipionis. & Lucas de Pēna in l.iij.post initiū.C.qui morbo se excusant.lib.x.vt in sequenti parte, in xxxvij.consideratione dixi.

Pro hac ratione militat, quòd rerum naturæ scriptores plantis, herbis, arboribus, & virgultis, quibus maior vis inest, masculi nomen ac titulum assignant: quibus verò minor fœminæ, licet non propriè, sed similitudinariè, quòd quędam illis insint masculorum proprietates & fœminarum, & queadmodum masculus maioris est virtutis, vt plurimum quàm fœmina. Ideo planta cui maior vis adest fructus promendi, masculi adepta est nomen. Cui autem minor fœminæ, vt scribit Plinius naturalis historiæ.lib.xiij.cap. iiij.circa initium. Arboribus, imo potius omnibus quę terra gignit, herbisq; etiam vtrūq; sexum esse diligentissimè naturæ tradunt: vt etiam refert Cęlius libro antiquarum lec.xj.cap.xxxiiij.in fi.& de quibus in sequen.parte.in xc. consideratione dictum est.

Secunda ratio est, quoniā qui plus habet rationis, ingenij, prudentiæ, & consilij, aliorum rector, & dominus cōstitui debet. qui verò minus, seruiat: quia, vt ait Salomon Prouerbio.xj. Qui stultus est, seruiet sapienti. & xvij.cap. Seruus sapiens dominabitur stultis filijs. Et scribitur Ecclesiasti.x. Seruo sensato liberi seruient. Et infrà hac parte in viij.consideratione: latè dicetur, scilicet Sapientes esse præferendos illis qui inscitia rerumq; ignoratione tenētur. Sed consilium mulierum est inualidum, vt inquit Aristoteles lib.j.Politicorum.cap.vltimo.& refert Bal.in rubri. C.de rerum permutatione. versi.item quare donatio.vbi dicit hoc esse naturale & immutabile.& in ca.j.in secunda lectura.col.penul.versi.vltra quæro.extra de iudicijs. Cū plerūq; fœminarum consilium aduersus ppria cōmoda laborat.l.si pater.in fine. C.de sponsalibus.& dicit glos.in l.j.C.de confirmando tutore.quòd consilium mulierum est fragile.& in §.j.institu.de satisda.tutorum.dicit esse infirmum. Et etiam Cicero in oratione pro Lucio Murena. Mulieres omnes (ait) propter infirmitatem consilij, maiores in tutorum potestate esse voluerūt.& multo plura alia pro fragilitate huius consilij dici possent, quæ cùm sint extra propositum, relinquo ea Andreę Tiraquello in suis legibus cōnubialibus in principio. vbi multa contra mulieres scripsit. vnde aduersus eum Almericus Bonchardus Gallicus apologiam fœminei sexus ędidit. Et ibi cōcludit Tiraquellus, quòd cùm mulieres sint viris longè inferiores, & animi & corporis viribus, vt ibi, & ante aliquid dictum & comprobatum est, à quibus viribus potestas proficiscitur & dominatio: illud concludendum est, vt viri vxoribus præsint, dominentur, imperent vt domini contra vxores, quas rationes (vt ait) à diuo Augustino assumpsit. Cuius verba sunt huiusmodi in libro quæstionum Gen. vbi & glossa ordinaria citat. Est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris, quia & illis hæc iustitia est, vt infirmior seruiat fortiori, & hæc in dominationibus & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellūt ratione excellant dominatione: quæ verba (corruptè tamen & diminutè) repetuntur in ca.est ordo.xxxiij.q.v. Imo etiam vir inferioris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis, cùm vir præfectorius præferatur fœminæ consulari.l.j.ff.de senatoribus. vbi Vlpianus scribit consulari fœminæ consularem virum præferendum esse nemo ambigit, sed vir pręfectorius an fœminę consulari præferatur videndum est, & puto præferri. Quia maior dignitas est in sexu virili. In quā sententiam Euripides in Iphigenia inquit.

Præstat vir vnicus, estq; lucis huius munere
Dignior, quàm multa sane fœminarum milia.

Ideo firmabitur, quòd nimis gloriosę quędam domicellæ in pompis, supplicationibus, rogationibus seu processionibus dominicalibus, & festiuis incedūt statim post sacerdotes, & ante masculos, quoniam semper masculi in actibus publicis præferendi sunt.

Tertia ratio pro excellentia sexus virilis ad mulicbrē quantum ad dignitatem procedit, & est in principiando, omnes tam viri quàm fœminæ ex vno viro fuerunt, in quo est expressa representatio egressus rerū ab illo vnico principio primo & summo, quæ ratio confirmatur ex dictis Pythagoræ dicentis. Marem in omni genere animalium esse naturæ & virtutis principium. sicut scribit Albertus Magnus lib.xviij.de animalibus.c.ij.ad fi.& de hoc infrà eadem parte.in xvj.consideratione.versi.honor.

Quarta ratio est virtus in agendo, quia viri est agere, & mulieris est pati. vnde plus habet sexus virilis de virtute actiua, propter quod robustior est, & re & nominatione.& istud tenet Bal.in l.vltima.C.de seruis fugitiuis.vbi dicit marem esse fœmina nobiliorem, quoniam agens nobilius sit patiente. sicut etiam dicit Barto.in l.j.ff.de regu. Cato.& Iason in l.prima, in prin.v.col.ff.de verbo.obligatio.qui & paulò post illud dictum allegat pro notabili. Et fortior est causa in agente quàm in patiente.l.ij.& vltima. C.ad Tertulianum.& l.ij.§.obijcitur.ff.eodem. Ideo & res magis denominatur ab agente quàm à patiente.l.prima.ff. de seruitut.rusticorum prædiorum.& l.si quis binas.ff.de vsufructu.& vtrunq; tradit per ea iura Signorolus de Homedeis cōsilio clxvij.incipien.hoc capite in curia Barani. col.iij.versicu.nunc perueniamus. vbi & illud quoq; dicit sexum masculum obtinere vicem agentis, per notata in l.prima C.ad legem Pompeiam de parri. Et Albericus de Rosate in l.veluti.numero vij.ff.de iustitia & iur.dicit, quòd pater magis est diligendus à filijs quàm mater, secundū Philosophum, inquātum sunt principium generationis: quia pater est agens in generatione, & mater patiens: tamen ibi dicit, si mater multum excederet patrem in virtute, esset magis diligenda. facit quia boni domestici (vt ait Ambrosius) sunt malis filijs præponendi.

Quinta quia vir pręcellit fœminā, ex quo habet autoritatē in pręsidēdo. Nā secūdū verū ordinē nō mulier viro, sed vir pręfert mulieri tāq; caput corpori, sicut dicit Apl's ad Ephes.v.c.ad Corinth.xj.ad Colloss.iij.& j.Pet.iij.& has tres rōnes posuit Bonauētura in iij.sen.dist.xij.arg.iij. q.j.vbi & alij alias rationes sexus virilis dignitatem com

probantes adducunt super illa quæstione. An Deus humanam naturam potuit assumere secundũ mulibrem sexum, in qua re, concludunt diuus Thomas, Richard. & alij id indubitanter potuisse, decentius tamen atq; conuenientius Christũ hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atq; honorabilior, vt tradit Augustinus lib. 83. quæstionum antedictis tribus rationibus, quas repetit Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in commentario ante primam legem connubialem.

QVinta consideratio sit imprimis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur: ex quo gerunt magistratũ inter plebeios, omnib⁹ plebeis præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta in vij. parte, in xxiiij. consideratione comprobatum est. Sed quia de his ibi, & in vj. parte reseruaueram hoc loco scribere. ideo de potestate eorũ & iurisditione dicendum est. Nam ante Iustinianum imperatorem iam id officium fermè defecerat, cuius officij autoritas ab ipso Iustiniano reparata est. vt habetur in authẽ. de defenso. ciuitatum. in initio. colla. iij. & ratio fuit, vt scribitur ibi in §. nulla. quia præsides prouinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus, seu iudices ciuitatum) in quibus sedes præsidalis erat: vnde ex præsentia præsidum authoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum apud nos in plerisq; locis dicuntur maiores, habentes magnam authoritatem & iurisditionẽ, vt est maior Burdegalen. Rupelle, de quo fit mentio in suprascriptione c. ex parte. extra de consuetudine Pictauen. & multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimũ honoratur, & de multis cognoscit quæ ad cognitionem & iurisditionem præsidis spectare videtur. In hac verò nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulij Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus, & vitæ necisq; in suos potestatem habebat, teste Cæsare in suis commentarijs. libro primo de bello Gallico circa initium. Et licet tẽpore Iulij Cæsaris duo s. Diuitiacus & Liscus huic magistratui præerant: nunc autem vnicus præsidet, qui vulgariter le Vierg, appellatur, vt per g. scribatur: iuxta allusionem vocabuli, nec tãtam habet potestatem: quam officiarij regij sæpe conantur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisditionem in pluribus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles viri domini Decanus & capitulũ ecclesię Heduẽ. qui habẽt iurisditionẽ in eorum claustro, sed Vergobretus & Scabini ciuitatis pro viribus iura ciuitatis nostrę tuentur & cõseruant. Verũ à diuerticulo ad iter incœptũ redeamus. Vnde sciendũ est, q; ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius ꝓuinciæ, quę caput est alicuius ꝓuinciæ, vñ per singulas ꝓuincias vna erat ciuitas pręsidalis, facit l. in defensoribus. ibi, ciuitatũ vniuersarũ prouinciarum, C. de defensori. ciuitarũ: & in authẽ. pręsides gẽtiũ. ibi, per vnãquãq; ciuitatem, C. de episco. audientia. & vide hic infrà in xiiij. cõsideratiõe. Et q̃a in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui om̃ia municipia prouinciæ suberãt, ideo ibi q; plurimi nobiles affluebãt, & sæpius habitabant. Vñ in ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & nõ de decurionibus coartalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitantibus ciuitatem. l. ij. C. de defensoribus ciuitatum. & hic magistratus defensor ciuitatis dicebatur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis. idẽ ab habitatoribus simul & ab episcopo, vt in lege defensores ita præcipimus. C. eod. Postea tñ iure nouissimo ista immutata sunt, quoniam nec prohibitum est de incorporatis municipalibus & decurionibus assumere in defensorẽ, nec etiã de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed vltra albũ seu matriculam curialiũ erat albũ quoddã seu matrila, in qua certus numerus cõstitutus erat nobiliorũ ciuitatis tã decurionũ q; cęterorũ ciuitatis habitatorũ, & secundũ decursum illius albi seu exẽplaris obtinebat dignitas, vt in aut. de defen. ciui. §. interim. sed circa hęc plus immorari in cassum laboraremus, cũ electiões horũ defensorum hodie diuerso modo fieri cõtingit: vt satis innuit ibi gl. in verbo, circulum. & apud nos raro iura obseruentur in talibus, cùm ferè vnaquæq; ciuitas sua insequendo priuilegia à principibus eis concessa, certis anni diebus suos defensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defensorem ciuitatis nostrę, qui nec decurio seu scabinus fuerit, & indiscriminatim oẽs habitatores etiam coartales (quos Petrus Cothereau dixit esse burgenses) eligebant; sed à paucis annis vnus ex ciuibus nostris prospectans, q; plurimum gratia valeret apud burgenses & primarios ciues, sed nõ apud plebem, literas à rege impetrauit: quibus cautum erat, vt bailliuus Heduorum ad electionem defensoris ciuitatis procedi faceret, cùm numero l. ciuium principalium & maiorum ad hoc tantum collectorum, vnà cum officiarijs regijs, quod & actum extitit, plebeis infimis non admissis, & meritò, cùm tales in præceps ferãtur: nec de cõmodo aut damno ciuitatis pręuideant, & rogati aut per machinationes seu per brigas, vt ita dicam, tanq; coacti eligebãt: q̃a obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne si fortè contra vota eorum defensorẽ eligi contingeret, cũ in officio esset, vindictã de eis sumeret: ex quo laudandus est mos antiquus, & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxatam habebant iurisditionem vsq; ad summã l. solidorum de iure. C. vt habetur in lege. C. de defensori. ciuita. sed de iure nouissimo vsq; ad xxx. aureos, vt in authẽ. eodem. §. & iudicare. colla. iij. prout adhuc & taxatam habent iurisditionem apud nos. Et ratio assignatur ibi, quia ĩ ea ciuitate aderat ipse pręses qui forenses quæstiones dignè & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipijs non erant præsides, ex quo iurisditio magistratuum municipalium non erat taxata, vt in sequẽti consideratiõe dicetur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratibus municipalibus, quòd ratione propinquitatis si habeant præsidẽ prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate officij, tex. in lege dies cautionis. §. si tam vicinum. ff. de dam. infec.

Item defensor ciuitatis est maioris autoritatis q; magistratus municipij, quia omniũ prouincialium ibi repertorum iudex est, imo omnium rusticorum ibi repertorũ totius prouinciæ iudex est per pręuentionem, vt omisso magistratu municipali coram defensore in pecuniarijs causis litigetur, vt lege vtili ratione. C. de defensoribus ciuitatũ. Et huius rei ratio est, quoniam ipse defensor, est tanquam parens humilium & plebeiorum, vnde nomen habet defensoris ea ratione, & plebis parẽs dicitur in lege in defensoribus. & lege defensores nihil. C. eodem. Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua rustici euocari non possunt. Cũ eis sit tutor, parens, & defensor ab omni oppressione

ſione & moleſtia officialium: quoniam ſi temerarie vexatus ſit ruſticus, diſtractus à labore ſuo, erit defenſoris coercere calumniam aduerſarij, & omnino in re prouidere, nõ tanquam ſimplex magiſtratus, ſed tanquã capitaneus plebis, decurionum, & cæterorum nobilium: ita quod oppreſſiones & abuſus in prouinciã fieri impedire facto ſuo debet. Vnde quorũcunque nobilium in hoc caſu oppreſſionis popularis ipſe capturam habet, non tamen cognitionem cauſę, ſed referre debet cauſam cognitioni iudicis competentis, ſiue ſint militares, ſiue ciuiles iudices, vt in l. defenſores ciuitatum. cum ſeq. C. de defenſ. ciuitatum. & in §. audient. authen. eod. Non enim mulctare poſſunt, nec mulctas infligere plebeis, nec ſeueriores quæſtiones exercere, ne nomen defenſoris amittãt: ſed plebem, & decuriones ab omni improborum inſolentia, & temeritate tueri debent. l. defenſores nihil. ſuprà allegata. Ideo, vt recenſet Petrus Cothereau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium. titu. de magiſtratibus municipalibus. Iuriſditio defenſoris ciuitatum non eſt eis patrimonialis, quoniã plebeios ad emendas cõdemnare nõ poſſunt. & hoc eſt quod vult dicere textus in l. vnica. in prin. ibi: non tamen &c. ff. ſi quis ius dicenti nõ obtemperauerit. Et ratio eſt, quia cùm ipſi defenſores, vel municipes archam cõmunem habeant pro ære, & theſauro ſuæ cõmunitatis vel vniuerſitatis, vt in l. j. §. j. ff. quòd cuiuſque vniuerſita. nomine. periculũ erat ne nimis ſuo ęrario fauerent, ſi emendas haberent. Iuriſditio verò principis eſt patrimonialis. vide G. Pape deciſi. ſua 626. vbi quærit an Caſtellani poſſint mulctare, & mulctas imponere: vnde præſides principis iuriſditionem penali iudicio, id eſt, amendis amendari habent. l. penul. & fin. C. de modo mulctarum. Hodie tamẽ aliter obſeruatur ferè in omnibus defenſoribus ciuitatum Franciæ, cùm habeant poteſtatem condemnandi plebeios ad emendas, & illas de ærario ciuitatis applicant, ſed hoc fit ex conceſſione principis cõmuniter: vt plurimũ in diuerſis locis habẽt cognitionem cauſarum criminalium, etiam in forenſes delinquentes in eorum ciuitate, & diſtrictu repertos: vt maior Diuioneñ. qui habet cognitionem in omnibus cauſis criminalibus: ſed gentes regiæ volunt excipere certos caſus: vt in crimine læſę maieſtatis, falſæ monetę, & alijs, vt de hoc pendet proceſſus in parlamento Diuionẽſi. Etiam iure nouiſſimo videtur habere locum, cũ talibus leuiora crimina audire, & competenti caſtigatione tradere permittitur, vt eſt tex. in §. audient. in initio. C. de defenſoribus ciuitatũ. nec mirum eſt, quia ſimplex iuriſditio ſine modica coertione nulla eſt, textus in l. vltima. ff. de officio eius cui mãdata eſt iuriſditio. quod videtur verum, niſi expreſſe prohibitum eſſet à principe.

Et, vt concludam ex prædictis, defenſor ciuitatis tanquam totius prouinciæ gubernator habetur: vt colligi poteſt ex l. in defenſoribus. cum quatuor ll. ſequeñ. C. de defenſoribus ciuitatum. Eo etiam quia habet cenſuram, ſeu politiã morum, ſeu ſtatus, non ſolum hominum, ſed & ipſius patriæ. vt l. penul. C. eodem. Et ſcias quod defenſor ciuitatis (cũ ſit loco patris ciuibus, vt ante dictum eſt) non poteſt per aliquem ex ciuibus in ius vocari ſine venia. ita tenet Angel. in l. generaliter. ff. de in ius vocãdo. quem ſequitur do. meus Iaſon, in §. pœnales. numero lxix. inſtitu. de actioni. allegat text. in §. eos autem qui ita ſine mercede. in authẽ. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. colla. ij. Sed hodie eorũ poteſtas non ita extenditur, cùm maiores ciuitatum hodie loco defenſorum ciuitatum conſtituti, tantùm in vrbe, ſeu infrà circuitum, & muros ſuæ vrbis, vel incolatum aut bailliuiam defenſionem ſuæ plebis habent.

Item plebanatum habent in vrbe qui ordini decurionum coartales ſunt, ſeu fide coartati, quos Franci Burgenſes vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores noſtri non ſun ius dicentes, ſeu in illis magiſtratus non eſt: ſed ſolummodo tribunus eorum, id eſt capitaneus pro obſeruatione, & cuſtodia loci, & habet reſpectum ſuper obſeruandis moribus, ſeu ſtatu & politia ipſius vrbis. Et hæc eſt autoritas maiorum vrbicariorum, qui per prouinciã extra vrbem nihil poſſunt, nec ſunt iuridici inter ruſticos prouinciæ: ſicut ſunt iure ſcripto defenſores ciuitatum. Defenſores verò patriarũ ſeu gubernatores maximi decori ſunt, de quibus ante in ſeptima parte, in decima conſideratione. & in ix. parte, in xiiij. conſideratione dixi. nam inſignijs regijs fruuntur, ita regis perſonæ locum repreſentãt, ſed munus ſeu partes gubernatoris patrialis ęedem ſunt, cum partibus defenſorum ciuitatum, vt ſcribit Petrus Cothereau in loco allegato.

Sexta conſideratio. Sunt et alij plebeiorum ſeu incolatuum municipiorum, dicti magiſtratus municipales, & in multis differunt à defenſoribus ciuitatum, de quibus in præcedenti conſideratione dictum eſt: quoniam iſti meliores partes in iure dicendo habẽt quàm ciuitatũ defenſores, licet in iure agẽdo minores ſint, quia ciuitatum Capitanei ſunt defenſores, & nõ magr̃atus. ſed magr̃atus ius dicũt de iure ꝰ. ccc. aureos, & nõ ipſi defenſores. Et iſti magiſtratus municipales nullum imperium exercent merum aut iuriſditioni mixtum: ſed cauſas tantũ expedire poſſunt. In quibus iudicis dandi licentia eſt, ſeu quæ delegari poſſunt, iuxta ea quæ ſcribuntur in l. imperium. ff. de iuriſd. om. iud. Et ſic coram magiſtratibus municipalibus tantũ expediri poteſt legis actio, hoc eſt iuris actiones exerceri coram eis ſolum poſſunt. facit l. ij. §. deinde ex his. ff. de origine iur. Edicere autem, vel diſcernere non poſſunt hi magiſtratus municipales. ita ſcribit Petrus Cothereau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium. titu. de magiſtratibus municipalibus. in initio, vbi declarat quid ſit edicere, & de poteſtate bailliuorum, vaſallorum ſeu dominorũ Franciæ, & quam iuriſditionem habeant, dicẽs ipſos habere maiorem iuriſditionem quàm magiſtratus municipales. Et ſcias in Frãcia communiter Barones & magni domini in ſuis baronijs, & magnis ſeignorijs, quæ meliori feudi nomine decorantur, duos habent iudices, & apud eos ordo iuris dicendi obſeruatur, nec habet locum præuentio. Nam primus qui eſt inferior, & ſubalternus ſæpe in vulgari noſtro Caſtellanus dicitur, & in prima inſtantia cognoſcit de cauſis inter perſonas dictorum locorum, & aliqui habent iuriſditionem limitatam vſque ad certam ſummam: & à ſententijs eorum appellare licet ad ſecundum iudicem, qui dicitur balliuus, & eſt ſuperior, cum maiorem poteſtatem habeat. Iuriſditionem enim habent non taxatam pro quantitate ſummæ. Edicta & decreta facere poſſunt, dummodo legibus principis non refragantur. Merum, mixtum imperium & iuriſditionem exercere poſſunt: & hoc vel ex ſpeciali beneficio & expreſſo priuilegio principis: quia præſcriptis verbis inueſtire cauetur. de collatione iuriſditionis, vel moribus competit ex tali intitulatione Baroniæ vel dignioris feudi, iure communi fundata eſt iuriſditionem omnimodam, & ipſum modum imperiũ habere, vnde amplior eſt pote-

ſtas dictorum balliuorum. Aliquãdo etiam qui habet ita feudum nobile cum iuriſdictione à principe cum illa poteſtate conſtituendi balliuum, poteſt omnem iuriſdictionem ſub ſe concedere, nec tamen abdicare videtur iuriſdictionem: quia ad ſuum balliuum appellabitur à iudicæ minorum vaſallorum, qui pedanei vaſalli dici poſſent, ad inſtar iudicum, vel minores valuaſores dicantur, qui apud nos habent iuriſdictionem taxatam, & ſolam iuriſdictionem infimam exercere poſſunt. Et à ſententijs huiuſmodi balliuorum, licet ſecundariò appellare ad curiam præſidis prouinciarum, qui etiam apud nos balliui vel ſeneſcali vocãtur. de quibus antè dixi in ſeptima parte, in xix. conſideratione. Sed vnde egreſſi ſumus redeamus. Municipes hodie dicundur omnes ciues ſeu inhabitantes municipium, vt in l. prima. ff. ad municipales. Municipium autem eſt quod proprium publicum, & ordinem habet. facit lege legatis. ff. ex quibus cauſis maiores. etiam ſi ſit ciuitas. l. prima ante allegata. tamen de locis vbi eſt ciuitas habens ſuum defenſorem, diximus in præcedenti conſideratione. Ideo hic de municipijs fit mentio, quæ fortè ſunt oppida, ſeu vrbes non maximę, hoc eſt mediocres, vel minores. vt propriè eſt locus belnę qui tamen Maiorem habet. locus de Sinemuro, in quo eſt magiſtratus municipalis. locus Auxonæ, Surri, Montiſbarri. imo etiam ciuitas Cabiloneñ. non habet defenſorem ciuitatis, ſed magiſtrum municipalem, & Scabinos. qui nihil habent cõmune, quoniam ipſe magiſtratus municipalis, non habet aliquid agere cum ſcabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iuriſditionem, ſed ſubijciuntur ipſi magiſtratui municipali.

Et ipſa vniuerſitas municipij ſeu ordo decurionum, ad iuriſditionis expeditionem tenebatur ſibi aſſumere magiſtratum. Non enim ipſe ordo ius dicere poterat, ſed per ſuos magiſtratus: quiquidem magiſtratus duumuiri dicebantur, quia duo in numero ordinabãtur iudices eiuſdem poteſtatis in iure dicendo, & per præuentionẽ vnicum magiſtratum, ſeu officium exercentes, & vnius ſolius hominis vicem agentes, vt in lege magiſtratus municipales. ff. ad municipales. ex qua lege in finalibus verbis conſtat, quòd omnia municipia vniuerſitatem, ſeu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magiſtratum vel expreſſa lege municipali, hoc eſt, ex ſingulari lege, & ſpeciali priuilegio principis, vel ex moribus & iure communi, dummodo eis municipibus id non ſit expreſſe prohibitum.

Et non ſolum municipia debent habere magiſtratum municipalem, ſi nõ habeant defenſorem ciuitatis, vel eius vices gerentem: ſed etiam quęlibet Caſtellaniæ, & alij diſtrictus iuriſditionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere proprium magiſtratum, per quẽ iuriſditionem expedire in ſua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iuriſditionem habent, vel vnam ſpeciem iuriſditionis tantum, vel ex expreſſa conceſſione inueſtituræ feudi, vel expreſſo priuilegio principis, vel ex præſcrione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, ſeu alias qualitercunq;. vt declarat Petrus Cotereau in loco hic antè allegato. Vnum ex antedictis concludam, quòd cũm ipſi magiſtratus habeant iuriſditionem in ſuos municipes & ſubditos, debent eis præferri, ex ante deductis in ſeptima parte, in vigeſimaquarta conſideratione. vbi ſcripſi de gerentibus magiſtratum, ſeu adminiſtrationem, qui alios prȩcedere, & præhonorari debent.

SEptima conſideratio. Habentes dignitatem prȩferuntur non habentibus dignitatẽ, vt ante in prima parte, in lxvj. conſideratione ſcripſi. ex quo illi qui præſunt cognitioni villæ, ſeu villagij, vel caſtri, aut burgi, de quibus in prȩcedenti cõſideratione dixi in fine, cũm habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bal. in c. primo. §. cȩteri verò, quis dicatur dux, marchio, comes. in vſibus feudorum. præferuntur omnibus alijs plebeis. vt etiam in dicta ſexageſimaſexta conſideratione dictum eſt. & in ſeptima parte in vigeſimaquarta cõſideratione. vbi ſcripſi magiſtratus cȩteris eſſe præponendos. Videtur tamen, q̃ dignitas temporalis non ſit in conſideratione quo ad præcedentiam, data paritate in alijs, vt dicit Franciſcus Niconitius in repetitione c. quoniam contra falſam. verſicu. nota ſexto loco Abbatis. extra de probatio. Sed inter alios officiarij regij cæteris prȩferuntur, ex quo maximè ſunt perpetui: & non temporales, nec reuocabiles ad nutum principis, vt ſcribit Guillelmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. in v. deciſione. numero cccccl xiiij. de teſtamentis. & quòd præferãtur facit c. vt debitus honor. extra de appellatio. & l. omnem honorem ſaluum iudicibus reſeruantes. quæ eſt. l. fi. C. quando prouocare non eſt neceſſe. l. iudices. & ibi Lucas de Penna C. de dignita. libro xij. & in l. penult. C. de veteranis eodem libro. Et poſtea cõſules quos in Gallia vocamus Scabinos. ca. primo. de immunitate eccleſiarum libro ſexto. & in clemen. prima. §. poteſtas. & ibi gloſſ. in verbo, ſcabini. de pœnis. c. ij. cuius initium eſt, ex parte ſcabinorum. extra de alienatione iudicij mutandi cauſa facta. & ita refert Ioannes Mõtaigne in ſuo tracta. de autoritate magni concilij. intellige tamen dummodo exiſtens in dignitate, dico & in dignitate, quia ſi efficeretur vilis, tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. ita dicit Frãciſcus Niconitius in dicta ſua repetitione c. quoniam contra falſam: verſicul. nota ſexto loco Abbatis. vbi plura allegat. extra de probationibus.

Et quilibet magiſtratus etiã infimi ſunt in honore. l. honor. in prin. ff. de mune. & hono. c. fi. xvj. diſt. Decius in d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. extra. de appella. Ideo tales honorandi ſunt, vt dicit Purpuratus in l. prima numero cccx. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſditio. qui præferri debent ſcabinis, hoc eſt decurionibus, ſeu cõſulibus, cũm habeant iuriſditionem ante ſcabinos, vt hic ante in præcedenti conſideratione dictum eſt.

OCtaua conſideratio. Poſt nominatos in præcedentibus conſiderationibus, prȩferendi ſunt alijs Satrapæ ciuitatis, qui ſecundũm glo. in verbo, Satrapis in c. fundamenta. de electione. pro ſapientibus accipiuntur: vt ſunt aduocati, & patroni cauſarum, qui debent per iudices honorari. l. nec quicquam. §. circa. ff. de officio proconſulis & legati. notat Boerius in apoſtillis ad Dynum ſuper regula, in iudicijs. de regulis iuris. in vj. & ante in ſeptima parte, in xxviij. conſideratione deductum eſt, & comprobatum. & latius infrà eadem parte, in xviij. conſideratione. & aliquando ſagacitas dicitur prudentia. l. quæſitũ. ff. de conditio. & demonſtratio.

Facit quod ſcribitur Deutero. j. ibi, Date ex vobis viros ſapientes & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. & ibi ſequitur, q̃ Moyſes elegit de tribubus Iſraël viros ſapientes, & nobiles quos conſtituit principes, tribunos, & centuriones,

curiones,& quinquagenarios,ac decanos,qui docerent illos singula,atq; recte iudicarent, Prouerbio.xj.Qui stultus est,seruiet sapienti.& xvij.c.seruus sapiens dominabitur stultis filijs.& Ecclesiastici.x.seruo sensato liberi seruiāt.Idq; est quod Aristoteles libro primo Politico.dixit, eos esse seruos in republica,qui inscitia rerumq; ignoratione tenentur,qui verò ingenio præstant, naturaliter præstant.dixi hic ante in secunda consideratione.in fine.& in iiij.versi.secunda ratio.vbi scripsi masculos anteponi fœminis,quia plus habent prudentiæ,intellectus, consilij & rationis.Et Platonis est sententia, in li.iij.de legibus.septē esse rationes,quæ ad dignitatē imperandi facere videtur: quæ sunt,paternitas, de quo hic.ī.in xvj.consideratione. Nobilitas,vt dixi ante in viij.parte.dominatio & potentia,de quibus etiam dixi in iij.iiij.v.vj.vij.& ix.partibus. Senectus,vt hic infrà in xvij.consideratione. Prudentia, vt s̄.in x.parte.Sors,vt ante in j.parte,in xliij.consideratione.& in v.in xlv.consideratio.& ī.in vltima in lij.cōsideratione.Sed prudentiam omnibus anteponit,vt intelligantur quæ humanorum saluti expediant,& satis scripsi in d.x.parte,in principio.& meritò quia princeps ille (inquit Euripides) quisquis præeminet sapientia. Astronomi pariter istud confirmant,testantes solem ac Mercuriū præ cæteris planetis propinquos assidue in cœlesti circuitu comites inuicem esse:vt scilicet quicunq; solem siderum dominū viderint,absq; sapiente Mercurio in cœlo, nusq; incedere planè intelligāt,& in terris potentiam atq; dominationem nunq; absq; sapientia,vel concedi debere,vel concessam diu posse regnare:ideo principes plurimum laudandi sunt,si sapientia præditi fuerint.vt ante dixi in v.parte,in x.consideratione.Et in omni negotio nedum in re militari absq; consilio,prudentia,&ratione(vt dixi ante in ix.parte,in xliij.cōsideratione.)nihil aut parum prosperè geri potest.Cūm prudentia nimiū plus pōderis & momenti habeat,q; robur corporis.vt Homerus lib.xxiij.Iliados.vbi Nestor prudentissimus introducitur alloquens Antilochum filium,his versibus comprobat.

Consilio sanè multo quàm robore præstat,
Hirsutam quicunq; parat succidere syluam.
Consilio rursum nauclerus in ęquore nigro
Dirigit vndiuagam nauim,raptantibus austris.
Consilio auriga aurigam vincitq;,preitq;.

Accedat & illud Tintinij apud Marcellum,Sapientia gubernator nauem torquet,non valentia.& illud validissimum Ciceronis in Lelio.Non enim viribus,aut velocitatibus,aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio & autoritate,& scientia.& quod idem scribit libro Officiorum.parum sunt arma foris,nisi sit consilium domi.quod citat Panormitanus in capi.ex multa.§.j.versicu.nota quòd pollens consilio.extra de voto.& ibi dicit textus,quòd non sunt inutiles ad pugnandum qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij adesse valent pugnantibus.Et non solum ius postliminij est his qui pugnare possunt,sed omnibus q eius naturæ sunt, vt consilio,vel auxilio,seu alijs modis vsui bellico adesse possunt.l.postliminium.§.vltimo.ff.de captiuis & postliminio reuersis.facit l.ij.§.corporis.ibi,cæterum quæ cōsilio prudentis viri &c.non remittuntur.ff.de vacatio. & excusatione munerum.Nec cum antedictis discrepat illud Horatij in Odis.libro iij.Ode.iiij.

Vis consilij expers mole ruit sua,
Vim temperatam dij quoq; prouehunt in maius.&c.

Et vide in dicta xliiij.consideratione.facit etiam quia aduocati,& causarum oratores non minus prouident humano generi(ex maturitate & salubritate consilij)quàm si patriam armis defenderent.vt dicit textus in lege aduocati.C.de aduocatis diuersorū iudiciorum.vt ante in vij. parte,in xxviij.consideratione scriptum est.

NOna consideratio. Stulti & imbecilles,seu minus sapientes interdum sunt admittendi nec sunt omnino abijciendi:quoniam,vt ait Gellius libro secundo c.vj. & Macrobius libro Saturnalium.vj. Nemo quisq; tam efferis moribus,quin faciat aut dicat nonnunquā aliquid, quod laudari queat.in quam sententiam,profertur græcū prouerbium.Sæpe etiam est olitor verba oportuna locutus.de quo Rochus Curtius in ca.fin.colū.xviij.versiculo sextò nota.extra de consuetudine.Sed Erasmus dicit,q; in illo prouerbio græco debet esse stultus pro olitor: sed vtcunq; sit, vtrūq; huic proposito optimè conuenit.Et facit quia quemadmodū nemo est adeo malus, atq; improbus,quin interdum boni quippiam faciat.textus in cap. quid ergo turbamur.de pœnitentia distinctio.iij.Ideo dicit Plinius in panegyrico ad Traianum.laudabilia multa etiam mali faciunt.sic etiam nemo tam infimæ sortis & notæ,quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum,& neutiq; aspernendum,etiam summis viris,& prudentia præditis.Non multum discrepat dictū Ciceronis libro iij.q. Tusculanarum.Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia summa,etiam sæpe ingenia sub occulto latent,vt scribit Plautus,in ea fabula quæ intitulatur,captiui duo.& ait Seneca.potest ingēium fortissimū, ac beatissimum sub qualibet cute latere.Sed melior est sententia pro hac cōsideratione, in lege prima.§.sed neq;.C. de veteri iure enucleando.ibi,cūm possit vnius forsitan & deterioris sententia,& multos & maiores in aliqua parte, superare.quem textum dixit aureum Frāci.Curtius consilio quinquagesimo septimo.incipiente,super eo quod ab ordine.colum.iiij.& ante eum Barbatia consilio primo. col.xix.libro iij.& facit singularem Panormitanus.in ca. j.colū.vltima.extra de constitutio.& ipse Barbatia in lege si dari stipuler.col.xj.ff.de verborum obligatio.& consilio xv.incipiē.deum inuocent adiutorem.col.vij.libro iij.& consilio xl.quod incipit , à Ioue principium.col.v. eo.libro iij.& consilio lxiij.incip.illud referam in mediū. col.v.eo.libro& in repeti.rubrica.C.qui admitti.col.viij. & in clemen.ne Romani.col.ij.de electio.& alibi dicit esse valde notabilem Panormitanus in capitu.capellanus. col.ij.extra de ferijs.& ponderauit ipse Panormita.consi. silio primo.in fine.in primo libro,vbi etiam dicit notabilem.& iterum consilio lxxxv.incipien.in præsenti quæstione.in principio.eodem libro:& Romanus in repetitione.l.si verò.§.de viro.in liij.fallentia.ff.soluto matrimonio.& Barbatia.consilio ix.incipi.præclare scribitur.col. fi.libro ij.& consilio xxxiiij.incipien.præclarè optimus dicit Psalmista.col.xiij.eodem libro ij.& alibi sæpe,vt curiosus lector in his indagare poterit.

Quam sententiam clarè comprobat illud dei optimi maximi, vt scribitur Mat.xj.& Lucæ x. Abscondisti hęc à sapientibus & prudentibus,& reuelasti ea paruulis.ideo non abs re dicit gloss.j.in cap.ad audientiam.extra de cōsuetudine.Non esse inconueniens ab insipientibus,id est minus sapientibus(vt ibi gloss.declarat) petere consiliū, quia quandoq; reuelatur minori,quod maior nescit.lege potioris.C.de officio rectoris prouinciæ.& ca.esto subie-

ctus.in fine.xcv.distinctio.& c.si habes.xxiiij.quæstione.iiij.quam gloss.ad hoc notant doctores in dicto ca.ad audientiam nostram. & ferè omnes ibi scribentes post Ioan. Andræ.referunt historiam,huic materiæ congruentem de quodam fatuo Parisiensi, qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam,& tabernarium. Nam cùm tabernarius pecunias peteret ab egeno,quoniã panem veluti suauius comederat ad culinæ suæ fumum & odorem. Iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij. Quamquidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus(vt dicunt Ioan. Andræ.& Panor.)æquius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba.in lege j.col.vij.versi.pone quòd furiosus.ff.de verbo.obligatio.& consilio lviij.incipien.clementissimi dei patris. col.ij.libro primo.& consilio lix.incipien.illud in mediũ afferam.col.iiij.libro secundo.& Rocus de Curte.in cap. vltimo.col.xviij.versicu.sextò nota.extra de consuetudine.Subiungit autem Panor.in dicto ca.ad audientiam nostram.audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis)cùm locum illum legeret, Bartolum sæpius in causis,in quibus ab eo petebatur cõsilium cum mercatoribus conferre solitum,& per notata in dicto ca.& dicto.c.esto subiectus.monet Specu.in titu.de aduocato.§.nunc tractemus.versicu.facto autem intellecto.ante finem.vt etiam minus peritos consulamus,cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Speculat.sępe dixit nõnunquàm fore bonum in consilijs,seu consultationibus quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius partis litigantis,aut in decisione causarum,seu visitatiõe processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam nõ multum peritos,nec sunt despiciẽdi: quoniam,vtplurimum,mouent aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt:dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis.facit tex.in l. munerum.§.mixta. ibi,vt Herennius Modestinus,& notando & disputando bene & optima ratione decreuit.ff.de muneribus.& honoribus.

Accedat huc exemplum apud Gellium libro xviij.c. iij.ex Eschine in oratione qua Timarchum accusauit,vbi cùm populus Lacedæmonus de summa reipublicæ quidnam esset vtile & honestum deliberaret, & vir quispiam improbatissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium dedisset probatissimum,turpi autore mutato,consilium tamen secutus est.quod etiã recenset Plutarchus de ciuili institutione,vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius.libro vij.titu.de testamentis nõ rescissis.c.j. Tuditanus ciuis Romanus, vir notę insaniæ, vtpote qui populo nummos sparserat,togãq; velut tragicam vestẽ in foro trahens maximo cũ hominũ risu visus fuerit,multaq; alia furoris testimonia dederit:fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum,vt à centumuiris comprobatum sit.licet T. Longus ei sanguine proximus illud subuertere conatus est,quoniam ex Romanorũ legibus furioso & insano testari non liceret. Magis enim(vt scribit Valerius) centũuiri,quod scriptum esset in tabulis,quàm quis eas scripsisset considerandum existimauerunt.& fortè rationem istam habuerunt,quia licet furiosus, tempore furoris condere testamentum nõ possit.l.in aduersa.ff.de testamentis,quæ est.l.pauli iureconsul. Tamen si habuerit dilucida interualla,illo tempore testamẽti factionem habet.l.furiosum.C.qui testamenta facere possunt.& §.furiosi.institu.eodem.de quo satis constabat ex ordinatiõe illius testamenti,ideo ratũ mansit. Istã historiã post Valerium etiam recitat Io. And.in c.fi.in fine.de successio.ab intest. Bald.in c.j.col.ij.in verbo,sed iustã.titu. per quos fiat inuestit. Roma. Alexan. Corneus & Iason in d.l.furiosum. Barbatia in lege j.col.iij.ff.de verbo.obli.& consilio lviij.col.ij.libro ij.& l.is cui bonis.col.ij.eo.titu. Corneus consilio lxix.incip.visis nonnullis actis.col.antepe.versi.& quod ex qualitate.lib.j.& consilio lxxiij.incipien.visis & diligenter inspectis.col.j.versi.insuper dicit.eodẽ lib.j.& cõsilio ccxvj.incip.in causa vertenti.col. vlti.lib.iij. Ang. Aretinus in §.præterea testamẽtum.insti. quibus nõ est permissum facere testamẽtum. Et ex antedictis vnã cũ pluribus alijs rationibus cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus,in cõmentario ante.xj.legẽ, quòd licet etiã cõsiliũ mulieris sit quodãmodo debile & fragile vtcõmuniter,tamen interdũ à maritis exquirendum est & laudãdum,vt dixi suprà in ij.parte,in x.consideratione. Possent & multa alia adduci ad rem facientia.& quomodo ab iniquis & prauis sententiæ veræ & certæ interdum proferuntur,vt Cayphas,qui licet non esset verax, tamen verum dicit, vt in cap.dominus.j.quæstione.j.& Saul rex malus prophetauit.c.prophetauit.eodem loco. & ibi plura.

Decima consideratio. Vxorati præferuntur nõ vxoratis,cùm per matrimonium quis consequatur magnã dignitatẽ.quia,vt dicit textus in authenti.de nuptijs.§.deinceps.nuptiarum magna est dignitas.collatio.iiij.dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,in rubrica.des droictz & appertenances à gens mariez.ante finẽ. in additione.& ibi plura scripsi pro laude matrimonij. Et perpulchrè scribit Aulus Gellius.libro secundo.c.xv.maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus,maximè si habent liberos.& eius verba, elegantissima,quia etiam multas quæstiones in materia huius considerationis.& xij.subsequentis decidunt,transportaui. Postquàm soboles(ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmijs atq; inuitamẽtis vsus fuit,tum antelati quibusdam in rebus,qui vxores, quiq; liberos haberẽt seniorib⁹,neq; liberos,neq; vxores habentibus. Sic capite.vij.legis Iuliæ priori ex consulibus fasces sumendi potestas fit,non qui plures annos natus est,sed qui plures liberos quàm collega,aut in sua potestate habet,aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtriq; est maritus,aut qui in numero maritorum est,præfertur. Si verò ambo & mariti & patres, totidem liberorũ sunt, qui maior natu est,prior fasces sumit,& in omni specie honoris prior,potiorq; habetur. Super his autem qui aut cœlibes ambo sunt,aut partem numerum filiorum habent,aut mariti sunt,& liberos non habent: nihil scriptũ in lege de ea ætate est, solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent,fasces primi mensis collegis concedere,aut longè ætate prioribus, aut nobilioribus multo,aut secundum consulatum ineuntibus.& pro hoc est casus.lege prima.C.de consulibus.libro xij.vbi deciditur inter habentes eandem dignitatem, ille debet antecedere qui prius est adeptus dignitatem, etiam si posterior pluries eandem assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in lege mulieres.col.v.C.de incolis.libro.x.vbi scribit laudem matrimonij.& Cælius libro antiq.lectionum.xv.cap.xix.& xxiij.

Et prædicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres

lleres virgines in incessu,& alibi præferuntur viduis, & maritatis. vt dicit Bald.& post eũ Barbatia.in ca.causam. extra de probatio.quod tamen non est absq; dubio.in viris virginibus & castis.cũm, vt ait ibi Barbatia, dictum illius.c.in muliere virgine habeat locum in viro.de virginibus dixi ante in secunda parte,in xj.consideratione.& iij. parte,in xxxiiij.consideratione.

Filiis verò etenim pueris consulum Romanorum ante patres eorum ambulandi ius erat.& hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores(quamuis officij causa vna progrederetur) se interponerent.vt ait Valerius libro ij.titulo. de institutis antiquis.

VNdecima consideratio. Sicut inter plures plebeios, præferuntur ciues habentibus incolatum.l.libertus. §.præscriptio.ibi,potior est originis causa.ff.ad municipales.& de incolis de quibus hic.j.in xxij.consideratione. ita burgenses aliis inhabitationem seu mansionem habentibus,quoniam burgenses dicũtur habere quandam præeminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciç. & de his fit mentio in capi.ij.extra de his, quę vi metusve causa fiunt.& in cap.ex parte.in suprascriptione.de consuetudine.& apud nos Burgenses dici possunt,qui cũ aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuunt, absq; tamen aliqua administratione,& sunt originarij loci,maximè vrbis,aut oppidi,habueruntq; prædecessores in loco à tempore longęuo.Item opulenti sunt & amplas habent possessiones,& pingues redditus:raro exercent mercationes,nisi de his quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles,& magistratus, tertium obtinet honoris & ordinis locum. Et scias, quòd tales burgenses si emant baroniam (vt plures faciunt) non tamen per hoc sunt barones, nec inter barones sedere debent, nisi habeant id à principe.ita dicit Iacobus Rebuffi in lege in his.numero l.C.de prædiis & aliis rebus nauiculariorum. libro xj. Et de his infrà ista parte,in xxvj.consideratione etiam aliquid dictum est.

DVodecima consideratio. Inter quoscunq; similis status,etiam inter plebeios habens filios pręfertur non habenti.textus sunt ad hoc expressi.in lege spurij.in fine. ff.de decurionibus.& in lege in albo.C.eodem titulo.lib. x.Et,vt dicit gloss.finalis in dicta lege in albo.in ordine scripturæ anteferri debet.& eius vox in sententiis & consiliis debet esse prima.etiam anteire deambulãdo & loquẽdo.per iura in ipsa gloss.allegata.& per.l.j.C.de consulibus.libro xij.ratio est ille fauor publicus,vt ciuitas liberis repleatur.l.prima.ff. soluto matrimonio.l. liberorum.§. præter.ff.de verbo,& rer.significatio.Et dicit Pyrrhus in eadem.l.in albo.in fine.se audiuisse doctos viros legentes illum locum,qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri non habenti,& ex multis concludit numerum liberorum in multis operari.Faciunt quæ scripsi hic ante in x.consideratiõe.& in commentariis nostris super consuetudi.ducatus Burgundiæ §.v.in gloss.sur ses hommes.versicu.quid autem.Et idem Pyrrhus dicit idem esse in habente filias,sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in iiij.consideratione huius partis,magis præferretur qui liberos masculos haberet.Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi,vt dicit Petrus de Rauenna.in suo compendio iuris,in dictis notabilibus.folio xcix. Et etiã in honoribus assequendis,vt inquit Ioannes Sanxon in consuetudinibus patriæ Turonensis.titulo des douhaires de femme noble.articulo primo.& ista videntur vera in actibus publicis,in quibus benemeritus & vtilior est præferendus.dixi ante in vij.parte, in xxiiij.consideratione. Secus in actibus priuatis,vt in familia,in cuius ordine ordo naturæ tantum inspici debet.c.est ordo.xxxiij.quęstione.v.hinc cũm in domo sedetur,ambulatur, in conuiuio quoq; familiari discumbitur,cessant honores inter patrẽ priuatum,& filium gerentem magistratum,aliàs non, vt hic infrà in xvj.consideratione scribitur.

Et in rectore studij qui prçcedit episcopum scholarem in studio existentem,sed in alio loco non,vt dicit Panormi.in c.auditis.col.iij.de electione.& Felin.in rubrica.de maioritate & obedientia.& plenè dixi ante in iiij.parte,in xliiij.cõsideratione.cum seq.& in vij.parte,in xxxvij.cõsideratio.Sic etiam filius episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri,sed in ecclesia præcedit patrem:vt dicit Hostien.in c.indecorum.de ætate & qualitate.Ex quibus concludendum,q; quis potest haberi maior,& minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent:& ita dicit gl. ij.in c.quæritur ij.q.vij.quę allegat.c.q̃q̃.eodem loco.& c.perlectis xxv.distinctio.

DEcimatertia consideratio.Inter duos ęquales,qui est in suo territorio,est maior,altero.glo.vlti.in l.apud eum.ff.de manumissio.imo etiã Archiepiscopus vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum episcopũ, vt notant gloss.fi.& ibi Io.de Platea per.l.nihil.per illum textum.C.de palatinis.libro xij.dixi ante in iiij.parte.in xxij.consideratione.Et ratio,quia per eius aduentũ & prçsentiam non perdit suam iurisdictionem,nec desinit eã exercere.l.cũctos,quæ est l.iij.C.de metatis.eodem libro xij. c.ij.de officio delegati.

Et dicit textus in ea.l.nihil.exemplificando in palatino Comitis thesauri qui,fortè in prouincia præsidis morabatur,q; honor & reuerentia non solum debetur,& defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus,sed etiam à maioribus.Et ex his subnotat ibi Lucas de Pẽna in col. j.deberi reuerentiam& honorem à maiore minori,cũm in domo maioris est minor,& econuerso.Cũm in domo minoris est maior. allegat text. in authen.de defensoribus ciuitatum.§.iusiurandum.in fi.collatio.iij.& in authen.vt iudices sine quoquo suffragio.§.illud videlicet.versicu.nõ sinimus.coll.ij.&d.l.ij.& c.q se scit.ij.q.vj.& c.q̃q̃.xxiij. distinctio.& vide ante in prima parte,in xx.& xxj.considerationibus.

Ex quo etiam concludo,defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est,scabinos in ordine & loco vbi sunt scabini.Ideo quando fit congregatio trium statutum huius patrię Diuionę,nõ est dubiũ q; maior Belnę:& Vergobretus, Heduen.præcedunt scabinos Cabiloneñ.sed si fieret dicta cõgregatio Cabilone,esset dubium,an ibi essent præferendi argumento supradictorum.

DEcimaquarta consideratio. Ciuis alicuius ciuitatis supremę prçfertur,seu anteponitur primario mediocris ciuitatis,vt tenet Decius in cap.clerici.col.vj. extra de iudiciis,quod intellige verum in loco indifferenti; sed in loco eorum quilibet in suo territorio,seu districtu præfertur: vt dictum est in consideratione præcedenti. Fertur tamen cũm Iulius Cæsar in Alpibus oppidulum prætcriret, amicis quærentibus an etiam illic seditiones aliquæ de principatu forent.Mallem, inquit, hic esse primus,

quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Barto.in extrauagā.quoniam.in principio.in gl. Lombardiæ.circa medium.Quædam enim sunt ciuitates minores & pusillæ,vt communiter omnes habentes iurisditionem absq; mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres,quæ habent mixtum imperium. Aliquæ verò sunt maximæ,quę habent merum & mixtum,vt ciuitas metropolitana.nec dico (vt ait Bart.) propter episcopatum,quia forum causarum est magnum,cui suberant multæ aliæ ciuitates.allegat l.si duas.§.est autem. cùm §.sequenti.ff.de excusatio.tuto.vide infrà in lx.consideratione.in fine.& hic ante in v.consideratione.

Ex antedictis erat argumentū,quòd Vergobretus Heduen.in congregatiōe triū statutū huius patrię pręcedere debebat,& maiorē Diuionen̄.& Belnen̄. cū Hedua sit ciuitas ex vsu nostto.Diuio verò & Belna sunt vrbes, seu oppida,nisi vrgeret ea ratio,de qua ante:quia dictæ congregationes communiter fiunt & fuerunt vsq; in pręsentem diem factæ Diuioni & Belnę,& cùm Belna sit de bailliuatu Diuionēsi,& sic de territorio, dicunt Belnenses dū sunt in vrbe Diuionensi ea ratione,ꝙ maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio. Inter plebeios legitimi plebei præferuntur,etiam bastardis nobilibus:vt dicit Geminianus in cap.statutum.le second.de hæreticis.in vj.asserens Angelum ita consuluisse.est in consilio xxx. incipien.domina Francisca.prout etiam refert & sequitur Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo,Raynutius de Clera.numero xxxij.extra de testamentis. abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij,& incestuosi.propterea scribitur in ca.si gens Anglorum.lvj.distinctio.quod diuulgatum est tales incestuosos & adulterinos,nec bello seculari esse fortes,nec in fide stabiles,nec hominibus honorabiles,nec deo amabiles,vt sunt Hispani,& Burgundiones,qui sunt fortes, stabiles, honorabiles,& amabiles.vt dicit ibi textus.Et proles naturalis deturpat familiam.Et si proles nō fuerit legitima, sequitur quod habetur Sapientię.iij.Filij adulterorum in consummatione erunt,& ab iniquo thoro semen exterminabitur,& si quidam longæ vitæ erunt,in nihilum computabuntur.& tales spurij sunt infames, vt dicit Azo. in summa.C.ex quibus causis infamia irrogatur, vt infrà dicam.

Et aduerte,ꝙ conditio liberorum tacita non comprehendit bastardos,cū affectio legis non sit ad eos,qui propriè non dicuntur filij,quia non sunt ex matrimonio nati.l.filium.ff.de his qui sunt sui vel alieni iuris.per quam pulchrè dicit Bald.in cap.quæ in ecclesiarum.col.penult. extra de constitutio,quòd filius nomen naturæ est,scilicet geniturę,caro ex carne parentis decisa, & ex lumbis eius transmissa.& sicut natura manifestum est.Et,vt dicit Guillielmus Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius.in verbo,Raynutius de Clera.extra.de testamentis.post Bald. in eo loco supra allega.ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honestè potest filius nominari. qualis est filius legitimus,lege finali.ff.de iure deliberandi, non de eo in quem non decet vel non potest disponere virtus agendi in splendoribus :illegitimi nec succedunt, quia sordidi sunt.quibus non cōmunicatur dignitas tanquam indignis,& ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur postq; deficit matrimonium,titulus nobilitatis, nec mutat domiciliū ex persona viri, sicut mulier,quæ illegitimè nupsit, secundùm Bar.in lege finali.§.idem rescripserūt.le second.ff.ad municipales.vnde si statuto cauetur,quòd de relictis factis filijs non soluatur gabella,tamen de legato facto & relicto filio bastardo debebitur, & soluetur gabella secundū Barto.cōsilio ccxxij.incipiē.statuto cauetur.Bastardi enim non includuntur in dispositione legali quantum ad commodum & honores,secundùm glos.in clementi.vnica.in verbo,liberi.in fine.de baptismo.& dixi alibi.

Nec includuntur in feudis,posito, ꝙ essent simpliciter legitimati per rescriptum.ca.naturalis.si de feudo fuerit controuersia.in vsibus feudorum.de quo Panormitanus in cap.cùm Vintonensis.col.iiij.& c.innotuit.de electio. quia feudum est beneficium & honor,qui non intelligitur sentire de reprobatis.l.Lucius.§. Lucius.ff.de lega.ij. Alexan.in consilio lxiiij.col.iiij.in primo volu.vbi dicit, ꝙ non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. & idem Alexan.in consilio cxxviij.eodem volumi.& cōsilio lx.in secundo volumi.Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteotica secundùm Specula. tit. de locato.§.nunc aliqua.versicu.clxxij.de quo per Bald. in dicto capi.quæ in ecclesiarum.col.mihi pe.& finali.versicu.dubitatur vtrum naturalis.vbi etiam dicit, quòd in priuilegijs consequendis non continentur naturales,per l.lege Iulia.§.nec distinguitur.ff.de ritu nuptiarum.& idē Alexan.in locis ante allegatis.& per dominum meum Iason.in lege generaliter.§.cùm autem.col. penul.C.de institutio.& substi.ignominiosum est enim tales filios habere. l.penulti.C.quemadmodum testamenta aperiantur.secūdùm Bald.in dicta lege generaliter.Et non solum ignominiosum est tales filios habere : sed etiā ignominiosum est filijs patrem habere talem,cuius vitio spurij vocantur.ita quòd melius foret,& honestius patrem habere legitimū, quamuis plebeium & pauperem,quàm ꝙ sit filius illegitimus,maximè Spurius,seu adulterinus,aut incestuosus patris excelsæ nobilitatis.facit textus in lege si qua illustris mulier.§.primo.C.ad Orficianum.Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia:sed etiam sensu carentes,qui malunt se filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, vt ecclesiastici & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent,quàm maritum propriæ matris eorum genitorem honorare,tanquam patrem legitimum,etiam si agricola, aut mercator,aut alterius negociationis sit.Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamq; matrem impudicam demonstrant,scilicet si verum fatentur.aliàs si fastu superbiæ fingant,non est eis honor,sed summum dedecus apud probos viros.& talibus debet improperari, cùm sint quomodocunq; infames.vt dicit Azo in summa C.ex quibus causis infamia irrogatur.suprà allega.& per Alexand.in dicto consilio xciiij.vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiuè) habentes fratres,qui legitimi reputantur:tamē vt bona consequi possint,se bastardos & spurios dixerunt,& in hoc gloriari volunt,& etiam timorem ex hoc incutere putant amplioré (cum spurij citius & feruentius ad vindictam domus adiuolent)quàm legitimi,vt dicit Angelus cōsilio suo xxx. incipien.domina Francisca.& consilio cxcj.incipien.super puncto videtur.sufficiat exemplū de Goliath spurio, vt habetur.j.Regū xvij.in quo vituperari debet,prout de Hercule legimus,cui improperatum fuit se filiū Iouis ex

Alcmena

Alcmena matre genitum dicentem. de quo Ouidius libro ix. Metamorphos. in principio. ita ait.

Nam quo te iactas Alcmena matre creatum?
Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus
Matris adulterio, patrem petis elige fictum:
Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem. vt dicit Apostolus ad Hebræos vndecimo.

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare veruit clamans, de post fœtãtes, de prope fontes suscepit me dominus, vt scribitur Psalmo lxxvij. in fine.

Pariter legimus de Gordio patre regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potitus Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrũ (quo interdũ vsus fuerat) destinauit, & ex funibus quibus colla boum subiugarat nodum connexuit miro & inextricabili artificio: vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo. Eumque Ioui consecrauit, donec qui eum solueret, occurreret.

Qua de re secundùm omnes Alexander ille magnus reprehensione fuit maxima dignus, quòd potius se voluit Draconis filium, scilicet dei Hammonis in specie draconis apparentis, & spurium nuncupari: quàm regis Philippi. de quo Valerius libro ix. titulo de superbia. Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout cõmuniter sunt nobiles, & nimium honoris appetiui, vt dicit Aegidius de regimine principum, parte tertia.

Accedat huc Olympiadis Alexãdri matris super hoc comis ac prudens ad filium rescriptio. quam scribit Aulus Gellius libro xiij. capi. iiij. in plerisque monumentis rerum ab Alexandro gestarum. & Paulò antè in libro M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de insania. Olympiadam Philippi vxorem festiuissimè rescripsisse legimus Alexandro filio. Nam cùm ipse ad matrem ita scripsisset, Rex Alexander Iouis Hammonis filius Olympiadi matri salutem dicit. Olympias ei rescripsit ad hanc sententiã. Amabo (inquit) mi fili quiescas, neque deferas me, neque criminere aduersum Iunonem. Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cùm me literis tuis pellicem illi esse confiteris. Ea mulieris scitè atque prudentis. erga ferocem filium comitas sensim, benignè non grauatè admonuisse eum visa, deponendam esse opinionẽ vanã, quæ non nisi ex magna gloriæ inanis cupidine & fatuitate nõ mediocri oriebatur, & quam ille ingentibus victorijs, & adulantium blandimentis & rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sese de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tãquàm molles, effœminatos, & lasciuos, se ab Aenea adulterino coitu ex venere Vulcani vxore, & Anchise concepto processisse, gloriasse. vnde Aeneadæ dicti sunt, vt est textus Iustiniani imperatoris in authentico. vt præponatur nomen Imperatoris. §. primo. collatio. prima. imo tales, qui familijs alienis se immiscent (præsertim infimi) vt magnatum & potentũ honore, & successione participent, acriter puniuntur lege prima. C. de crimine falsi. cùm rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est (vt dicit Valerius libro ix. titulo vltimo. qui est de his qui in infimo loco nati, mendacio se clarissimis familijs inserere conati sunt. in principio) hoc impudẽtiæ genus, & anceps non ferenda temeritas. Et ibi recenset de quodam, qui cùm sanctissimæ & clarissimæ sororis Augusti vtero genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remo publicæ triremis (hoc est nauis implendæ triplici remorum ordine ad rempublicam pertinentis) fuit affixus. Nã veteris moris erat (vt & hodie vsus inoleuit de inertibus, ociosis, & in tenebris ciuitatũ languore torpẽtibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigiũ dãnare, vbi talis superbia domatur. Ideo tales spurij & illegitimi, nati etiam in matrimonio non verẽtes impudicitiam matris patefacere propter eorum superbiam, nedicam temeritatem, & impudentiam in republica perniciosissimam: & contra bonos mores & politiam, ad remigium damnari seu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea quæ in decore consistunt, vt ad dignitates. c. cùm indecorum. de filijs presbyterorum. Ex quo non potest bastardus, & spurius, etiam magnatis, dicere legitimo etiam filio plebei, quòd sit magis æstimandus & honorandus. sed potest impugnè filius plebei legitimus dicere huiusmodi spurio. quil est plus homme de bien que luy. & in hoc nõ errat. Cùm in his quæ sunt honoris, & dignitatis, seu decoris, bastardi tanquàm infames nihil prætendere possint: vt antè dictum est. Sed infamibus portæ non patent dignitatum, iuribus vulgaris, & infrà dicetur.

Imo etiam consiliarij principis esse non possunt, secundùm Bald. in lege cùm legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum, & non immerito cùm sint (vt dixi) infames secundùm Azo. in loco antè allega. & Bald. in lege iiij. in principio. ff. de liberis & posthumis, quem ibi sequitur Alexan. & idem Bald. in lege in bonæ fidei. C. de rebus creditis. & in lege prima. C. de iure aureorum anulorum. Alexander in consilio xciiij. antè allegato. Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto inter bonos & graues notatus. dicta lege iiij. in principio. ff. de liberis & posthu. cum quo transit Alexander in lege ex facto. col. v. ff. de vulga. & pupilla. & in dicta lege iiij. col. ij. & dixi suprà in principio huius considerationis. Et sic tabellio ad banchum iudicis, hoc est, grapharius esse non potest, vt dicit Barto. in lege eadem. ff. ad. l. Iuliam repetund. quem sequitur Alexander consilio lxxx. incip. exanimato processu. in secundo volu. per quorum dicta dixi aliàs in contingentia facti: quòd condemnatus actione famosa, tanquàm infamis non poterat esse graphar ius ad banchum præsidis seu bailliui, aut curiæ seu sedis cancellariæ: de quibus curijs ad longum suprà in vij. parte, in xix. & xx. considerationibus dictum est.

Nec sufficeret, quòd cõmuni opinione haberetur pro tabellione, nisi etiã pro homine legitimo reputaretur, quod est verum secundùm aliquos, etiam si esset legitimatus.

Nec etiã testis esse potest, vt plenè notatur in l. i. in verbo diuina. C. de summa trinita. & Panor. in ca. testimoniũ post gl. ibi. in verbo, emendatus, extra de testibus.

Nec etiã potest doctorari, quia doctoratus est dignitas, vt dicit Barto. in prooemio. C. & Zabarella in prooemio clementi. &, vt scribit Bald. in dicta. l. prima. C. de summa trinita. licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit. Tamen spurio doctoratus conferri nõ potest, vt dicit Zabarella in clementi. ij. de magistris, quod videtur

esse verum, etiam si essent legitimati. Cùm legitimatus sit similis archimiæ, quæ facit apparere quod nõ est: vt dicit Bal. in c.j.col.v. extra de constitutio. quem refert & sequitur dominus meus Iason in l. cùm acutissimi. C. de fideicõmissis. & idem Bal. in c. fi. extra de translatio. episcopi dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ remanẽt cicatrices. cuius dictum recenset Curtius, consilio lxxviij. col. xxvj. & sequenti. sed tamẽ Guillielmus Benedicti in dicta sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, eodem Raynutius. numero xxix. extra de testamentis. videtur tenere etiã legitimatos doctorari posse. licet legitimatio id non exprimat in verbis, ꝙ sit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiam simplices legitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciabiles, secundùm Innocen. in c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. & plus dicit idem Zabarella in clementi. ij. de magistris, valere consuetudinem vt etiam non legimati doctorentur. quem sequitur Felin. in cap. quanto. de magistris.

Vnde nõ sine causa, præsertim inter illustres bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo non nouit propter bonos mores obseruandos & retinẽdos: vt notat Barbatia in additio. ad Baldum in capitulo. naturales. titulo. si de feudo fuerit controuersia inter dominum & agnatum vasalli, in vsibus feudorum. & dicit Curtius in consilio xvj. incipien. clarus vir. col. vj. ꝙ totus mũdus abhorret & detestatur istos spurios. facit tex. in dicto capi. per venerabilem. & in §. finali. in authẽ. quibus modis naturales efficiuntur sui. collat. vij. hinc cõmune prouerbiũ de eis habetur. que ce seroit contre nature si faisoient bien. eo quia sunt male nati, vt cõmuniter male nutriti, male edocti (ideo dicit Bald. in d. c. naturales ante finẽ.) ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus spreti, ex quo non nisi mala facere possunt, & sic non nisi male agere, prout ad rei veritatem communiter videmus. Non enim sunt de parentela nobilium, cùm sordes nominari non mereantur inter præcipuos: vt dicit Bal. in d. l. cũ legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominũ. & in c. per tuas. extra de maiorita. & obedientia. ꝙ bastardus, quantũcunq; legitimatus, sedere nõ debet in eadem mensa cum fratre legitimè nato, cui semper honorẽ & reuerentiam debet. l. humilem. C. de nuptijs. facit. §. soror. institu. de inofficioso testamento. Nec etiam spurij habẽt ius retractus: vt per plura tenui in cõmentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ. tit. des retraictz. §. primo. in gl. le plus prochain. versicu. additio quando. ita etiam decidit Decius consilio suo. cclxxv. ibi per me allegatus. in versic. plenè de hac. & vide etiam Guil. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo. circa finem. extra de testamentis.

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia. vt dicit Bald. in d. l. cùm legitimè. & est de mente Angeli in consilio xxx. & cxcj. ante allegato. nisi esset cõsuetudo in contrarium, vt apud Francos vbi bastardi portant arma domus cum quadam tamen barra per transuersum (quæ incipit à sinistris & tendit ad dextram) vt dicit Guido Papę quæstione lviij. & dixi ante in prima parte in xxxviij. consideratione. in xxiiij. & lxxvij. conclusionibus, secundũ Nicolaum de Vbaldis in tractatu successionum. parte prima. col. xix. & xx. Quia si barra inciperet à dextris & tenderet ad sinistrã, non designaret genus illud infectũ: sed esse de matrice domo legitimè, fortè collateraliter processum, vt sunt illi de Borbonio, vel alij, qui habent barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habẽt barram azuream in campo aureo: & illi de Cabilone habent barram auream in campo rubeo. in d. xxxviij. consideratio. in lxxiij. conclusione.

Nam si bastardi illarum familiarum portẽt arma sine barra tendente ad dextrã & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, ꝙ honorem: quoniã alias non est eis permissum. Et possunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi bastardis ne aliter portent, quoniam expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & distinctè recognoscantur: & præsertim hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computentur inter splendores. facit c. nisi cùm pridem. §. pro graui. in fine. extra de renunciatione. maximè in participatione honorum. Cùm portare arma sit honor, qui non competit bastardis: vt tenet Bal. in d. l. generaliter. & in l. filiũ. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris. Nec dicuntur bastardi esse de genere patris, cũ appellatiõe eorum de genere solum veniant agnati, & nõ cognati. l. prima. iuncta glo. ibi. ff. de probatio. Et ipsi bastardi agnati non sunt nec habent agnatos, qm̃ etiam, vt dicit Bal. in d. l. generaliter. bastardi propriẽ, iure, aut consuetudine non sunt de domo, nec familia seu agnatione patris: quod tenet Bar. in l. fi. C. de verbo. & rer. significatio. & Petrus de Ancha. in cõsilio ccxc. in initio. incipien. visis diligenter. ex quo nimis superbè & præsumptuosè loquuntur bastardi aliquorum magnatũ seu nobilium, qui dicunt se esse de domo & familia illorum, quia nõ habent iura sanguinis: vt in §. vulgo. institu. de successione cognatorum. l. ex parte. & l. spurius. ff. vnde cognati. l. pronunciatio. §. familiæ. ff. de verbo. signi. vt dicit Barba. in additio. ad Bal. in d. c. naturales. imò plus dicit Petrus de Anc. in dicto loco, quòd filius legitimè natus ex bastardo non potest dici nobilis, cùm nascatur ex radice corrupta. l. fin. C. de naturalibus liberis. etiam si mater eius esset nobilis. Cuius nobilitas verè obnubilatur si nupserit bastardo. & sentit Bal. in l. ex libera. C. de suis & legiti. hæredib. per l. j. C. de dignitatibus. libro xij. quòd mulier nobilis nubẽs plebeio perdit nobilitatem. Et ideo cũ carent agnatis, non habent tutores legitimos, secundùm Bal. per illum textũ in l. matres. C. quãdo mulier tutelæ officio fungatur. Nec etiam tutores testamentarios secundùm gloss. & Bartol. in l. j. ff. de testamentaria tutela.

Nec etiam bastardus dicitur coniuncta persona, secundùm Innocen. in ca. nonnulli. de rescriptis. & Bal. in l. cùm acutissimi. C. de fideicommiss. & Angelus in cõsilio cxcj. suprà allegato. Nec etiam eius filius, ideo non agunt vt coniuncta persona sine mandato: vt consuluit Paulus de Castro cõsilio cxxxiiij. vt dicit Guillielmus Benedicti in loco suprà allegato.

Nec etiam bastardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra testamentum patris: secundùm gloss. in hoc singularem. in lege j. ff. de bonorum possessio. contra tabulas. quam sequitur Bald. in lege humanitatis. C. de impuberum & alijs substitutio. Nihil enim capit contra, vel pręter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra pater naturalis in bonis filij naturalis secundùm Azo. singulariter in sua summa, titulo. de legitimis hæredibus. quem sequitur Barto. in lege fi. col. ij. ff. de his quibus vt indignis. & dominus meus Iason. in §. pœnales. numero lxj. versicu. accedat dictum. institu. de actio.

Nec

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetudine: vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubri. des successions des bastards. vltra quę ibi dicta sunt, adduco Bald. in l. j. in iij. oppositione. C. de his quae pene nomine. vbi dicit tale statutum esse contra ius diuinum. vnde habetur Genesis trigesimoprimo. quod renouat Apostolus ad Galathas quarto. in fine, quòd filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. vnde pœna in cōtrarium non teneret, neq; iuramentū, secundū Bal. in l. j. & Bar. in l. Seius & Augerius. ff. ad legem Falcidiam. Et intantū legitimi præferuntur bastardis, quòd si statutum ciuitatis quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filijs popularium, certè intelligendum est de legitimis: quia legitimi plebei præferuntur bastardis nobilibus: vt dicit Ange. quem refert & sequitur Dominicus de sancto Geminiano in ca. statutum. col. ij. in fine. de hæreticis. in vj. Alleg. em Ang. in cōsi. suo xxxiij. & corruptè: quia est in consi. xxx. cuius initium est, Domina Francisca suprà allega. Cūm bastardi sint dūtaxat in defectum legitimorū assumendi. l. generaliter. §. spurios. ff. de decurionibus. Facit dictum Bal. in dicta l. filiū. in secūda lectura. in prin. qđ si alicui conceditur priuilegiū in causam filiorum, bastardi vti priuilegio nō poterunt. l. si liberti ius. ff. de operis libertorum. & l. ij. ff. de excusatio. tutorum. & idem Bald. in dicto ca. quæ in ecclesiarū. col. vlti. extra de constitutionibus.

Similiter idem Bal. dicit in. l. parentes. circa finem. ff. de in ius vocando. ꝙ si doctori fuerit concessa immunitas, et filijs: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed accidentalis: qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tūc naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbicunq; agitur de cōmodo & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantū aut spurij. Circa ea videatis Barto. in l. in tutela. ff. de capitis diminutione. & in l. pronunciatio. ff. de verborum significatiōe. & in l. j. & ij. ff. de accusatio. Ioannes Andreę in additio. ad Specula. in titu. qui filij sint legi. Bald. in capit. nonnulli. de rescriptis. Panor. in ca. per tuas. & ibi etiam Bald. de probatio. Bart. Bald. Ange. & alij in l. fi. C. de verbo. signifi. & plures remissiones ad hoc adducit do. meus Iason in §. penales. numero lviij. institu. de actionibus.

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quòd legitimitas hominis est valde decorus titulus, quem parentes debent filijs procurare per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum, ꝙ vbi ageretur de illegitimorum onere & incōmodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellatione filiorum & comprehenduntur in dispositione liberorum: de quo plenè per Ioānem de Platea in l. prima. C. de imponenda lucratiua descriptione. libro x. per Ange. in dicto cōsilio xxx. & Dominicū de sancto Geminiano in d. ca. statutum. de hæreticis, in vj. Ita ꝙ sicut filius patrem naturalem & legitimū occidens tenetur & punitur l. Pompeia. de parricidijs. Sic etiam tenebitur bastardus & spurius. per tex. in l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusationibus. Bald. in ca. per tuas. col. ij. extra de ꝓbatio, & in dicto cap. quæ in ecclesiarum. col. penul. versi. ex nobili, extra de constitu. Et comprehēduntur in l. quisquis. C. ad legem iuliam maiestatis. quia tunc cū de eorū agitur incommodo, dispositio legis ad naturam refertur, & non ad ciuilitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Barto. in l. cūm scimus. C. de agricol. & censitis. lib. xj. ꝙ spurij possunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod nō credo verum, cūm spurij sint infames, vt ante dictum est. Ideo videtur ꝙ cūm nulla bona fama tolli potest cūm non habeant: & sic frigiditas nō potest esse sine substātia vel subiecto. l. ij. Et ibi Bar. ad hoc notat. ff. de vsufructu. Nec potest esse accidens sine substātia vel subiecto: ita per illum textū dicit Bald. in l. ij. C. de bonorum possessio. secundū tabulas. & in l. omnium. C. de testamentis. Cūm enim non sit substantia bonæ famæ, quomodo restitui possit: & priuatio præsupponit habitum, & non entis nullæ sunt qualitates: vt dicit do. meus Iason in. l. eius. versicu. quòd si stipulatus. ibi: nota tertiò. ff. si certum petatur. & quòd non poest. l. quoties. ff. de nouatio. Idem do. meus Iason in l. singularia. col. ij. ff. eodem. si certum petatur. Faciunt quæ dicta sunt in prima parte, in xlij. consideratione. quòd praui, hoc est infames, & turpes personæ non sunt digni honore, quoniā & infamibus portæ non patent dignitatum. tex. in l. ij. cuius initium est, neq; famosis. C. de dignitatibus. libro xij. & regula iuris infamibus. de regulis iuris. libro vj. Et sic cum honor debeatur tantū his qui sint capaces honoris: quia actus agentium operantur tantum in patiente bene disposito: secundūm Philosophū ij. de anima. probatur in l. ij. ff. de statu hominū. & in cap. venerabilem. vbi colligitnr de electio. Non est dicendum, ꝙ homo infamis sit patiens bene dispositum ad recipiendum honorē. Nam qualia sunt subiecta, talia debēt esse prędicata, & per cōsequens, ꝙ infamis possit petere qđ sibi tanq; honorabili honor fiat: quia honor nō cadit in eo tāq; in suo penitus cōtrario. Cū honor & infamia tāq; duo cōtraria nō possunt esse in eodē subiecto. l. prima. C. de furtis. Et sic etiam prædicatum, scilicet honor, nō esset dispositum ad subiectū, scilicet ad hominem infamem, nec simul stare possunt in eodem subiecto, tanquā cōtraria. Nam homo, qui est subiectum, habet iam prędicatum infamiæ, quomodo nunc possit habere cōtrarium subiectum respiciens honorem cum infamia, & honor omnino contrarientur: vt dictum est. ideo bene dicit tex. in dicta l. neq; famosis & notatis. & quos scęlus aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorū cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe &c. col. tertia, libro duodecimo. vbi dicit ꝙ infamis nō potest fieri doctor: quia doctorari est honor, vt hic etiā prędictum est.

Decimasexta cōsideratio. Inter plebeios maximē, vbi nulla est dignitas, patres filijs sunt preferēdi. Cū per filios honor debeatur patribus in tribus. s. in exhibitione reuerētiæ: vt habetur Eccli. vij. Honora patrem tuū, & gemitum matris tuæ ne obliuiscaris: quod in multis cōsistit, vt Eccli. iij. Secūdò eis obediendo: vt habetur ad Collossenses iij. Filij obedite patribus vestris. Tertiò in necessitate subueniēdo, vt habetur. j. ad Tymoth. v. Filij reddite vicem parētibus, vt scribit Antonius Florētinus in sua summa, in iij. parte. tit. v. c. ix. §. j. & in §. ij. declarat emolumēta, quę filij cōsequūtur ex huiusmodi honore & reuerentia erga parētes: que sunt tria. Primū. s. prolōgatio vitę: vnde Eccli. iij. scribitur. Qui honorat patrē suum vita viuet longiore. Item. Honora patrem tuū, & matrem tuā, vt sis longeuus super terrā, vt scribitur Exod. xx. Deutero. v. Matthei xv. Marci vij. Et ad Ephes. vj. Secundū est exauditio orationis & consolationis in filijs. Eccli. iij. Qui honorat patrem suum iocundabitur in filijs, & in die orationis suæ

exaudietur. Tertium est in multiplicatione temporalium & spiritualium rerum. Ecclesiasti. item iij. Honora patrem tuum & matrem tuā, & superueniet tibi benedictio à deo. Lege enim naturę, patres sunt honorandi, & eis obedire tenentur filij. l. j. §. j. iuncta. l. sequēti. quæ incipit, veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de iustitia & iure. Lege etiam humana & ciuili præcipitur filijs, vt reuerentiam & honorem parētibus exhibeant. l. parentes. & l. generaliter. cum ibi notatis. ff. de in ius vocando. & l. filia. C. de patria potestate. & l. j. ff. de obsequijs à liberis & libertis parentibus a patronis præstandis. facit l. cùm oportet. §. nō autem. C. de bonis quę liberis. & in authen. de nuptijs. §. sed quod sancitum est. ibi: erubescit em̄ lex castigatores filios genitoribus statuere. & sequitur. Illos quidem erubescit. col. iiij. Et de hoc scribit Bernardinus de Bustijs in secunda sui rosarij parte, sermone xxv. in tertia parte.

Hinc parentes (hoc est pater & mater) in ius vocari nō possunt à filijs, venia nō impetrata, d. l. generaliter. ante al leg. & l. ij. eod. titu. ff. de in ius vocan. etiam si mater esset meretrix. d. l. iiij. in fi. cum l. seq. eodem loco. Aliàs puniuntur filij, vt in §. pœnales, insti. de actionibus.

Etiam pater cōuentus à filio venia impetrata habet beneficium, vt solum cōdemnetur in quātum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, q̄ possit inde viuere, vt est tex. in §. sed & si quis. institu. de actio. cōcordat l. sunt qui in id. in fi. cum l. seq. ff. de re iudicata. & hoc ob reuerentiam paternam, secundū Dynū in d. §. sed & si quis. licet Nicolaus de Neapoli ibi: quē sequitur do. meus Iason. Item ibi dicit, q̄ ratio est: quia tūc habet locum regula. dolo facis quod petis, qđ statim restiturus est. Cūm filius patrem egentem teneatur alere. l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de liberis agnoscen. Et vnum etiam scias, q̄ metus reuerentialis qui est in filio erga patrem, est sufficiēs ad rescindendum contractum filij factum in præsentia patris, aut cum patre: lege prima. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerum actio non datur. dominus meus Iason in lege transactionem. C. de transactio. & per eundem in §. quadrupli. numero lviij. cum ix. numeris sequen. institu. de actio. & per Felin. in cap. causam matrimonij. extra de officio delegati. Etiam frater maior qui gubernat, causat metum reuerentialem. Idem dominus meus Iason in lege pactum. in fin. C. de collatio. & idem dicendum est in marito erga vxorem, vt ait dominus Iason in dicto. §. quadrupli. loco ante dicto. Quia non minor debetur reuerētia per vxorem marito, quàm per filium patri, secundūm eūdem dominum meum Iasonem in dicta lege. trāsactionem. vbi declarat idem esse in socero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. sed cūm hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solum pater naturalis est honorandus, sed etiā pater spiritualis: vt per plura tenet G. benedicti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero lxxvj. extra de testamentis. vbi etiam amplè de patrino, hoc est, de illo qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia: ita quòd pœnæ inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per dominum meum Iasonem in dicto. §. pœnales. numero lxiiij. institu. de actio.

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis: vt in cap. quæritur. ij. q. vij. vbi est tex. seruamus honorificentiam patri quæ debetur à filio, nō æquamus filium patri in honore, sed prçponimus filiū patri in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt nō perdat æquitas meritum. Et iuxta dictum Senecæ: nō quis, sed quid dicat attendito. vt recenset Lucas de Penna in l. omnes iudices. col. xv. C. de decurio. lib. x. quia præualet veritas & vincit. c. consuetudo. viij. distinctio. & dixi infrà in sequenti parte, in xxvj. consideratione.

Item quando filius est iudex aut gerit magistratum, vt plenè dixi ante in vij. parte, in xxiiij. cōsideratione. vbi citaui ad hoc Aulum Gelliū libro ij. c. ij. vbi disertè scribit, quę ratio obseruatioq́ officiorum esse debeat inter patres filiosq́ in discumbēdo sedendoq́, atq; in id genus rebus, domi forisq́ si filij magistratus sint, & patres priuati. cui addo Valerium in libro ij. titu. de institutis antiquis. dum ait Q. Fabius Maximus à senatu legatus missus ad filium consulem Suessam, postq̄ animaduertit eum ad officium suū extra menia oppidi processisse, indignatus quoq; q̄ ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod cū filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius cōtinuo obsecutus. Non ego, inquit, fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Consulem agere. Nec ignoro quid patriæ venerationi debe[illegible]ur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote qui debet præcedere patrem in ecclesia, vt hic ante in xij. consideratione scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt lege sed si vnus. §. interdum. ff. de iniurijs. lvj. distinctio. cap. nunquam. in fin. habetur per Lucam de Penna colū. penult. C. de priuilegijs scholarium. libro xij. Nam aliàs videretur & censeretur quædam insania si filius patrem, discipulus magistratū, aut superiorem inferior subiugare conetur. c. si quis dubitet xcvj. distinc. Non enim est seruus maior domino suo, nec apostolus illo qui misit illum. Ioan. xiij. & vide ij. q. vij. per totum. & facit extra de officio delegati. c. vltimo. ij. & iij. responso.

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat. xxiij. q. vltima. c. est ordo. licet nōnunq̄ vicarius sit melior principali. l. iustissimè. post principiū. ff. de edilitio ædicto. Lucas de Penna in lege j. ante allegata.

Et hic notabimus, q̄ vna persona dicitur alijs præesse quinq; modis, vt notat Archidiaco. in c. quamuis. versic. in his xxj. distin. scilicet officio, vt in c. in nouo. eadem distin. Secundò vitæ merito. c. beati. ij. q. vij. Tertiò ordine, vt in c. à subdiacono. xciij. dist. Quartò administratiōe, vt archidiaconus archipresbytero. c. j. extra de officio. archipresby. Quintò cōsecratione, vt episcopus oibus. c. j. d. di. xxj. Et hæc prelatio consistit in tribus, in iudicijs. c. inferior. eadem dis. in preceptis. c. nunc autem. eodem loco. & in sacramentis. c. deniq;. eadem item dist. vt per singula ante in iiij. parte dictum & comprobatum est. & ista diuisio etiam seruit potius pro illa. iiij. parte.

Subditur & meritò, an parentes sint præponēdi omnibus alijs in honore. Hanc quæstionē plenè examinat Albericus de Rosate in lege veluti. numero viij. ff. de iustitia & iure. vbi dicit diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminentia principij triplex est. Prima est quantum ad esse naturale, quæ producit de nō esse in esse,

n esse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ alijs. & ideo dicitur, Honora patrem & matrem. & Ecclesiasti. vij. Memẽto, quod nisi per eos natus nõ fuisses. & dixi hic ante in iiij. consideratione. versi. tertia ratio.

Alia preeminentia principiandi est quantum ad esse spirituale, & ista ratione honorãdus est prelatus pre alijs. vnde Ecclesiastici iij. scribitur. Tanquam dominis seruite eis qui genuerunt opere & sermone. & de ista præeminentia dixi ante in dicta iiij. parte.

Alia est præeminentia principiãdi quãtum ad esse temporale, & secundũ hanc honorandi sunt principes seculares, vt imperator, & rex. vnde scribitur. j. Petri ij. c. Deum timete, & regem honorificate. & de huiusmodi preeminẽtia, vide supra in v. parte.

Secundus gradus principalis honoris est ratione sapiẽtiæ: & secundũ hoc honorandus est doctor, iudex, literatus & senex. vnde Leui. xix. Corã cano capite consurge, & honora vultum potẽtis. de quibus singulis scripsi, scilicet de doctis & literatis, in parte præcedenti. de iudicibus seu magistratibus, suprà in vij. parte, & etiam de senibus in sequẽti considera. & de potentibus, infra eadẽ parte, in xxvj. cõsidera. & suprà amplè in sexta, octaua, & nona parte.

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis, & secundũ hoc honorandus est vir sanctus. vnde Apostolus ad Philip. ij. de Epafrodito dicit. Excipite illũ. & sequitur. Et honore habetote: quia propter opus Christi vsque ad mortem accessit tradens animam suam.

Est etiam sciendũ, quod honor paternus in duobus præcipuè consistit, scilicet in reuerentia, & in sustentatione corporali. de quibus ante ista cõsideratione aliquid dixi.

Reuerentia autẽ paterna cõsistit in tribus. In affectu, timendo offensam paternam, ex amore. vnde Hieron. Præbeatur patribus honoris mixta formido. In effectu, & hoc obediendo. ad Ephes. v. Filij obedite parẽtibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponẽdo, & similia faciendo, quæ sunt signa honoris. vnde Apostolus ad Roman. xiij. Cui honorem, cui tributum. & de huiusmodi signis scripsi suprà in prima parte, in xj. consideratione, & pluribus alijs sequentibus.

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet: in solatio verborum. vnde Ecclesiasti. iij. Dedecus filij pater sine honore. quia vt dicit glos. Honore & solatio debent fouere parentes. vnde Hieron. De honorandis parentibus nemo patrem asperis verbis lędat. affectum sonent quicquid linguæ dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur, quod parentes debeant audire. In seruitio, vnde Ecclesiastici iij. Qui timet Deum, honorat parentes. & ibi alia ad hoc. Itẽ in exhibitione necessariorum. vnde Hieron. Honora patrem tuum, nõ in verborum sono, qui potest inopiam parentum cassa adulatione frustrari: sed in victus necessarijs ministrandis. Et Philosophus ix. Ethicorũ dicit, quod in his quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filij, maximè debent sufficientiam præbere parentibus: sunt enim in hoc eis debitores, & sic filij coguntur alere parentes. l. si quis à liberis. in prin. & §. si vel parens. ff. de liberis agnoscendis. & hic ante dictum est.

Concludit tandem Albericus in eadem l. numero x. quòd non omnis honor debetur patri, quia nõ est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis: nec continet in se omnem preeminentiam honoris. & id dicit Philosophus. ix. Ethicorum, Non omnem honorem debent homines parentibus: quia neque eũdem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vlterius quærit ibi Albericus, an in omnibus obediendum sit parẽtibus? vbi sic resoluit, licet videatur quod sic, vt habetur ad Collossenses iij. Filij obedite parentibus vestris in omnibus. tamen Philosophus ix. Ethicorum declarat, quod nõ omnia parentibus debeantur, sed quædam etiã debentur consanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuosis. & secundũ Alexandrum de Hales. iij. volumine summæ. Non solum obedientia debetur parentibus, sed & alijs: puta prælatis ecclesiasticis & secularibus, secundũ gradus & distinctionem corporalium & spiritualium, vt prælato ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalibus, patri in regimine familiæ. & idẽ decidit Tho. in ij. ij. quæstione xxvj. articu. iij. Apud legistas verò ista quæstio facilius expeditur, sic quod in atrocioribus filij non debent obedire parentibus, aliàs secus. notatur in l. liber homo. ij. in gloss. magna in fi. ff. ad legem Aquiliam. facit. l. ad ea quæ non habent atrocitatem. ff. de regu. iuris. & c. non semper malum est non obedire præcepto. xj. q. iij.

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & parendum: super ea re relatis Græcorum, Latinorumque (qui de officijs scripserunt) sententijs, Aulus Gellius libro ij. c. vij. ita concludit. Omnia quæ in rebus humanis sic fiunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media. quę sua vi recta aut honesta sunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt amicos diligere, ea fieri oportet siue imperet pater siue nõ imperet. Sed quæ his contraria, quęque turpia, & omnino iniqua sunt, ea ne imperet quidem, vt si proditionẽ patriæ, si matris necem, aut alia quædam imperarit turpia, aut impia. Sed ea tamen quæ obsequi non oportet, leuiter & verecũdè, ac sine detestatione nimia, sine opprobratione acerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquenda esse dicunt, qui de officijs scripserunt: quam respuenda. Quæ verò in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicuntur: vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorem ducere vti iussum, proficisci, vt accersitum venire: quoniam & hæc & his similia per seipsa, neque honesta sunt, neque turpia, sed perinde, vt à nobis agũtur: ita ipsis actionibus, aut probanda fiunt, aut reprehendenda: propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quid enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam? Aut pro eo Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam dicere? Non scilicet parendum, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc media atque indifferentia.

Decimaseptima consideratio. Quia in antiquis est sapientia, & in multo tẽpore prudẽtia. Iob xij. & vbi inter plebeios est quęstio de imunitate, hoc est exceptione, seu vacatione munerũ & onerũ: semper fuit venerãda senectus priuilegio ętatis. l. semp in ciuitate. ff. de iu. immu. vbi sunt verba hęc Calistrati moralia. Semp in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit. Nãque maiores nostri penè eũdem honorẽ senibus quẽ magistratibus tribuebant, circa munera quoque municipalia subeunda. idem honor senectuti tributus est, & semper honorandos dicit esse antiquos. Barto.

in l.j.ff.de albo scribendo.& in l.ij. C.de decurio.libro.x. Canonistæ in ca.statuimus.extra de maiorita.& obedien. Imo absurdum est & iniquum nouos,& sic iuuenes antiquis preferre.text.in ca.statuimus,circa initium.lxj.distin. & ibi notatur q̄ seniores semper præponendi sunt iunioribus,in electione,in responsione,& in subscriptione,per plura iura ibi allegata:quoniā qui est ætate maior presumitur maturitate sensus præstantior.text.in ca.nisi cùm pridem.§.alia verò causa.extra de renunciatio.& dixi in pluribus locis in iiij.& vj.parte.Et vtinam Hedui nostri(qui olim confederati Romanis,& ab eis fratres conscripti fuere)more ipsorum Romanorum,suos antiquiores concorditer præhonorarent: cùm hodie iuuenes antiquioribus præferri,& senum consilia postponant,quod & præpostere fit,cùm in consilijs senes sint anteponendi:vt plenè scripsi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgūdie.in procemio super textu.ordonne que six de noz conselliers.Et eorum prouerbia sunt etiam attendēda.tex.in l.si chorus.§.i.ff.de legatis iij.& glos.in ca.cùm in iuuentute.in verb.senilem.de presumptio.& pro causis decidendis seniores sunt consulendi.c.de quibusdam.in fi. xx.distinctio.Et antiquorum sententia in dubio est amplectenda.c.domino sancto.in fi.l.distinc.& ibi Archidia.de priuilegijs antiquorum.& Ludouicus Romanus in l.si verò.§.de viro.in liij.fallentia.ff.soluto matrimonio. Et iuuenes antiquis pro eorum eruditione tradendi sunt. cap.omnis etas.xij.q.prima.Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio,vt scribitur Ecclesiastici xxxij. Loquere maior natu,decet enim te.& post alia sequitur de adolescente.In medio magnatorum loqui non præsumas,& vbi sunt senes non multum loquaris.Etiam de iure in deliberando senior debet primitus loqui secundùm ordinem sessionis.c.j.de cōtrouer.feud.apud pares termi. & ibi Bal.Specu.titu.de aduocato.§.iam nūc videndum. ver.porrò.Tamē domini de Rota vtūtur q̄ iunior prius loquatur,quod practicant aduocati palatij Parisiensis in collatiōibus,vt dicit Cosmas Guymier in suis commentarijs.Ita Bal.in l.obseruare.§.anteq̄ vero.ff.de officio proconsulis.Et pro isto dicto facit bonus textus cum gloss.in c.sciendum.in initio.xxvj.q.iiij.& text.in l.clarum.C.de autoritate præstanda.& in lege fi.§.filij.C.de bonis quæ liberis.vbi antiqui præsumuntur magis temperatiores iuuenibus.& dixi amplè in parte precedente:in xxix.cōsideratione.vbi scripsi quomodo doctores antiqui preferuntur iunioribus.dixi etiam in vij.parte,in xlvj.consideratione,q̄ aduocati seniores iuuenibus anteferuntur,quę hic nō repeto.Intellige tamē,vt dixi in dicta parte præcedenti,in xxx.consideratione.Nisi iuuenes sint excellentiores sciētia,quod quadrat ibi ad propositum de literatis,sed in non literatis etiā iuuenes excellentes ingenio naturali præferuntur senioribus.Ita decidit Imola in clemen.j.de ætate & qualitate.& Ludouicus Romanus in repetitio.d.l.si verò.§.de viro.in v.fallentia.ff.soluto matrimonio.Alexander in apostil.ad Bar.in lege j.ff.de albo scribendo.Quoniam habens ingenium naturale excellens ita debet doctorari,sicut habens excellentem scientiam.

Et,vt reassumam de honore impenso senibus à iuuenibus,quodq̄ antiquitus ætati senectæ potissimum habiti sint ampli honores: elegāter scribit Aulus Gellius lib. ij. c.xv.in initio. Apud antiquissimos Romanorum neq̄ generi neq̄ pecuniæ prestātior honos tribui q̄ ætati solitus. Maioresq̄ natu à minoribus colebantur ad deum prope,& parentum vicem. Atq̄ omni in loco,inq̄ omni specie honoris priores,potioresq̄ habiti.A conuiuio quoq̄,vt scriptum est in antiquitatibus,seniores à minoribus domum reducebātur:eūq̄ morem accepisse Romanos à Lacedæmonijs traditū est:apud quos Licurgi legibus maior rerū omnium honos maiori ętati habebatur.Et grauistylo in hāc sentētiam disserit Vale.Maxi.lib.ij.titu.de institutis antiquis.vbi ait.Senectuti iuuētus ita cumulatum & circunspectum honorem reddebat, tanq̄ maiores natu adolescentium communes patres essent:quocirca iuuenes senatus die vtiq̄ aliquem ex patribus cōscriptis, aut propinquum,aut paternum amicum ad curiam ducebant,affixiq̄ valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur:quaquidem voluntaria statione,& corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborant,breuiq̄ processu rerum in lucem futurarum virtutū suarū verecundia,laboris meditatione ipsi doctiores erāt. Et sequitur.Inuitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei conuiuio essent interfuturi,ne senioris aduentum discubitu præcurrerent,sublataq̄ mensa priores consurgere & abire patiebantur:ex quibus apparet cœnæ quoq̄ tēpore quàm parco,& q̄ modesto sermone his presentibus soliti sint vti.Et ibi sequitur de maioribus dantibus exemplum virtutis iuuenibus,quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ętate,sed etiam ex tempore.Nam qui longiori tempore laboribus assiduis stipendia meruit,in dubio est præponendus,vt est tex.in l.prouidendum.in initio.ibi:aut meritum nobilissimos fecerit aut vetustas.C.de postulādo.& in l.ij.ibi: vt is gradus cæteros antecedat quem stipēdia meliora,vel labor prolixior fecerit anteire.C.de officio magistri officiorum.& in c.miramur.circa finē.ibi: nec potest de eius prouectione dubitari,cui pro laboribus multis,pro moribus castis,pro actionibus strenuis celsioris loci præmiū debetur.lxj.dist.& in lege j.& ij.C.de præfectis prætorio siue vrbis & magistris &c.& in lege vnica.C.de comitibus & archiatris sacri palatij.& in l.vnicuiq̄.in initio.maximè ibi,vt nemini penitus liceat,cū sit posterior tēpore locū præcedētis ambire.C.de proximis sacrorū scriniorū.& in l.fi.§.illud præcipue.C.de primicerio.lib.xij.cū pluribus alijs allegatis per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligēdo.in prin.ibi:quod aūt dictum est.& ante illū versiculum enumerat quinquaginta priuilegia antiquitatis,in quibus senex est magis honorādus,ad quē pro his te remitto.Et declarat Ludo.Ro.in d.l.si verò.§. de viro.ff.soluto matrimonio.in liij.fallentia.antiquitati seu senectuti deferēdum est in multis.s.in cōsilijs quærendis,& etiā sequēdis,in onere excōmunicatiōis,in onere eūdi ad iudicē pro testimonio ferēdo,in onere non comparēdi,in onere assumēdi officia autoritate vel vtilitate publica,aut autoritate tantum,in seruitiorum exhibitione,in suspitionis remotione,in pœnæ relaxatione,in maiori probationis fide,in testificatione,in reuerentiæ exhibitione, in sessione,vocis redditione & subscriptione,in consuetudinibus suscipiendis,in prælatis eligendis,in facienda reuocatione,in ordinis præposteratione,in liberis corrigendis,in obseruatione instrumentorum.De quibus singulis amplè per eundem Romanum in eo loco.Et de vltimo,in obseruatione instrumentorum & actorum inter duos notarios,vide per F.Niconitium in repetitione c.quoniam contra falsam.versi.nota sexto loco abbatis,quòd notarij officiū circa tria versatur.extra de probatio.vbi etiam dicit q̄

cit,q̃ claues castri debent esse penes maiorem natu.honestum est enim iuuenibus ministrare & obedire senioribus. quod tamen limitat,nisi sit maioritas interesse in minori: quoniam tunc præfertur minor,& ideo qui habet maiorem partem in re dicitur habere maiorem potestatem,& ibi plura ad quæ recurre.Et etiam in quibus senes & iuuenes sint laudabiles & vituperabiles.scribit amplè Lucas de Penna in l.prima.C.de consulibus.lib.xij.vbi dicit,q̃ præsumitur pro senibus,quòd sint probi,scientes,& graues.quem(vt sim breuior)videre poteris.

Et quis dicatur senex,notatur in l.si paterfamilias.§.in arrogationibus.in verbo,sexaginta.ff.de adoptionibus. & l.inuiti.in prima glos.ff.de testibus.& per glos.ij.in dicta l.semper in ciuitate.ff.de iure immunitatis. vbi notat senem esse,qui habet sexaginta annos.l.nõ tantùm.§.primo.ff.de decurio.

Decimaoctaua consideratio.Inter plebeios etiam prę ferendi sunt literati,&habentes aliquam scientiam, maximè legalem.quoniam,vt scribitur in procemio institutio.§.fi.habentes illam scientiam erunt patriarũ suarum gubernatores.& de hoc ante in pcedẽti parte.vbi laudaui viros literatos.& in ix.parte in xxxv.consider.de quo Cępola in suo tractatu de imperatore militũ eligendo in verbo,scientia.vbi probatur,q̃ miles callens sciẽtiam rei militaris præfertur alijs.Augustinus Dathus etiã in suis orationibus.lib.ij.in xiiij.epistola,dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorandos,& honore maximo extollendos vltra quoscũq; alios:cùm, vt ait,Omnia quę sunt in ciuitate non sunt omnibus apta temporibus:quis enim bellica virtute præditus toga vir vtitur?Quid militaris disciplina in pace prodest?quapropter bella gerũtur:cætera non sunt ætatum omnium.quod testatur Cicero.delirum nãq; senem appellauerimus,qui canes alat,pascat equos, studia venandi consectetur,feris plagas trudat,ac turpiter demũ repuerescat:cætera nõ cõueniũt pluribus locis. Quis enim ciuitate pulsum atq; extorrem hominẽ decet reipublicæ gubernatio? Mitto mercaturam quæ nusquã apud priscos quicq; habuit ponderis.Apud Thebanos verò nullus mercator fungi poterat publicis muneribus,nisi decẽ annos negotijs ac mercatuta destitisset. Sola literarum ac rerum cognitio ætatẽ omnẽ exigit,nunquã intempestiua est,& vbiq; gentium magno celebratur honore. Imo etiã scientia supplet:vt scribit G.Benedicti in sua repetitione. ca.Raynutius.in verbo,adiectæ impuberi.nume.xxxvij. de testamentis.Qui enim adepti sunt illam, verè homines sunt,& maximis pmijs muneribusq; dignissimi,Quapropter nõ iniuria pleriq; iurecõsulti,quos nulli⁹ ferme rei sciẽtia fugiebat,cũ de sciẽtię dignitate ac nobilitate dissererẽt, doctos viros nobiliũ nobilissimos,& verè & elegãter appellare soliti sunt,vt ante in viij.& x.parte,in pluribus cõsiderationibus.& in dicta epistola Augustini deductũ est.

Cõcludo igitur,q̃ inter plebeios aduocati cæteris præferendi sunt,atq; multis honoribus decorari debent,vt & suprà in vij.& x.parte dixi in diuersis considerationibus. Quomodo sunt honorandi etiam inter nobiles & literatos,multò fortius inter solos plebeios.Etiam quia aduocati dicuntur habere officium,vt dicit Iacobinus de sancto Georgio in l.j.in prin.ff.de iurisditione omniũ iudi.per c. fina.extra de postulando.Et post eos etiam sunt honorandi medici:vt in dicta decima parte scripsi,in xxv.consideratione.licet inter eos quandoq; fuerit contentio de paritate:vt ibi,vtraq; tamen scientia iuris & medicinæ à Deo est.Nam leges diuinitus per ora principum sunt promulgate.& scriptum est de medicina.Ecclesiastici xxxviij.Altissimus de terra creauit medicinã,& vir prudens non abhorrebit eam.Et de iure seu legibus.Prouerb.viij. Per me reges regnant,& legum cõditores iusta decernunt in l.inter claras.C.de summa trinita.& vtraq; est necessaria hominibus,iura ad pacificationem hominũ,medicina verò ad sanationem corporũ.c,facte.iiij.dist.Et vtriusq; peritus multum ab hominibus honoratur.c.nõn sanè.xiiij.qõ.v. Et de iure quo exercetur iustitia.Sapiẽ.viij. Per hanc habebo claritatem ad turbas,& honorem apud seniores. Et de medico dicitur Ecclesiastici xxxviij. Disciplina medici exaltabit caput illius,& in conspectu magnatũ collaudabitur.Ideo debent seruare iurisperiti & medici illud Apostoli ad Roma.xij.Honore inuicẽ preuenientes,vt ait Antoninus in iij.parte suæ summæ.ti.v.c.ij.§.iiij.

Et ne absit dictũ pulchrum Arnaldi de villa noua subiungo id quod in cautelis medicorũ scribit,q̃ primus locus in mensa solet seruari sacerdoti & medico,quod intelligè de sacerdote,qui est rector in sua parochia.vt.s̃.dixi in quarta parte,in vlti.consideratio. Et etiam in medico in domo infirmi.

Et de laude literarũ scribit F.patritius lib.ij.de institutione reipublicę.ti.j.vbi dicit literas imprimis ab omnib⁹, si fieri potest,ediscendas esse propter fructũ illarum.& vix arbitrari potest(vt ait)in libera ciuitate quẽq; sine literis ingenij ciuis nomen mereri.qui enim sine literis non solũ liberales disciplinas:sed minimas quasq; artes discere aut tueri possunt? Nec mercatura ipsa nec agricultura sine eis satis tuta esset:cætera prosequere,vt in eo loco.

Decimanona consideratio. Notarij & tabelliones, etiam tanq̃ literati post aduocatos & medicos præferuntur alijs plebeis. Tabelliones enim dicuntur iudices ordinarij voluntariæ iurisditionis,secundũ Innocen.in ca. cùm à nobis.de testibus.& tenet clarius Paulus de castro in cõsil.lxxiij.col.iiij.Et esse notariũ aut tabellionẽ est honor.vt habeẽ Eccli.x.Super faciẽ scribę imponet honorẽ. Et magis crediẽ tabellioni aut notario q̃ alij,secundũ glo. in verb.tabularijs.in §.si verò absunt.in authẽ.de hæredi. et falcid.calla.j.Bal.in authẽ.sed cũ testator.C.ad leg.falc. Felin.in c.in nostra.col.iij.circa medium.extra de testi.Et hoc propter officium publicum,quod habet tabellio.tex. in ucta glos.in verbo,officij,in authen.de testibus.§.sancimus.collatio.vij.Imo officium notarius & tabellionatus est dignitas,vt dicit Lucas de Penna in l.vniuersos.C.de dignitatibus.libro xij.Maximè quando est notarius,aut tabellio à principe,vt ibi dicit Lucas de Penna. Quis eñ (ait)non diligat eum,& honestate magna compleri putet,qui decreto principis ad tabellionatus officium peruenit.in authen.vt iudices sine quoquo suffragio.§.ideo licebit.collatio.ij.

Et etiã propter necessitatẽ & vtilitatẽ in republica sunt honorãdi,cũ videatur esse necessarij:qm̃ tabellariorũ siue notariorũ ars,& viuendi formula q̃ honesta honorabilis & laudãda sit,ex plurimis presertim illi⁹ necessitate & vtilitate facilè cognoscitur.periret siquidem omnis iudiciorum tela, nisi essent notarij qui acta conscriberent, periret ipsa veritas, & fides in contractibus, & commercijs,periret omnis ordo in iudicio forentium causarum, nisi esset aliqua fidelis publicaquè persona,cui iudex crederet de his quæ ab vtraq; litigantium parte, aut offeruntur,aut dicuntur. Item sunt instituti notarij

ad confirmationem veritatis,sed ipsa veritas vbicunque sonuerit,ab illo est,qui dicit.Ego sum via &veritas.Ioan. xiiij.vt scribit Zodericus Zamorensis in speculo humanæ vitæ,libro primo.c.xix.

Faciunt dicta Corseti in tractatu de potestate regia.q. xc.circa medium.vbi dicit esse notarium est habere officium,vt in ca.vt officium.de hæreticis.libr.vj.quod recta ratione est laudabile,quia in veritatis comprobatione & confirmatione radicem & fundamentum suscipit.

Etiam huius artis laudes patent,quia publicæ vtilitati deseruiunt.hi nanque nedum apud pædaneos,minoresque magistratus creditum & autoritatem obtinẽt:sed apud reges & principes.& cuncta eminentia tribunalia acceptissimi & familiarissimi existũt,de quibus ante dixi in xj.parte, in ix.cõside.& in vij.parte,in xvj.& l.cõside.Hi enim eorum manibus admirãda fide instrumẽta,priuilegia,& literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt.Et post multa temporum secula,ex horum sola notariorum subscriptione indubitatam probationẽ inducũt.hi typum tenẽt euãgelistarum Christi,qui eius gesta & acta in euãgelio tã fideliter,quam vtiliter descripserunt.Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercent magna lucra, summos honores assequuntur,vt breui tempore ac paruo labore opulenta vtilitatis compendia adipiscuntur,& tandem ab omnibus honorantur,quia omnes illis indigent. ita Zodericus in loco antè allegato.

Notarij tamen principis sunt digniores,vt dicit F.Niconitius in sua repetitione cap.quoniam contra falsam.in versi.nota quarto.numero xxix.extra de ꝓbatio.quoniã, vt dicit, esse notarũ est dignitas,vt est casus singularis secundùm eum,in l.j.C.de mandatis principum.Bal.in lege.Cassius.ff.de senatoribus.& de his vide plenè per Lucam de Penna in dicta l.vniuersos.&per Iacobum Bonaudi in glosis ad Ioannẽ de terra rubea in tractatu qui vinea ecclesiæ dicitur.articulo x.tertij tractatus.in gloss.officia. vbi etiam scribit, an infames possint esse notarij:& cõcludit quod nõ,licet infamis possit esse procurator,nisi sit procurator regis vel episcopi:quia tales non possunt esse infames.dicit tamen Cynus in l.reum.C.de procurato.quod ille qui fuit condemnatus de crimine,& sic infamis per sententiam non potest esse procurator per dictam l.reum.cõcordat textus in c.j.iuncta glo.j.& ij.iij.q.vij.Si enim pendente iudicio criminali contra eum remoueatur, ipse multò magis post condemnationem.Sed si esset infamis quia cõdemnatus alia actione famosa quam criminali,tũc potest esse procurator vilium personarũ.Ita Angelus & Io.Fabri in §.fi.instit.de exceptio.de quo late per eundem Iacobum Bonaudi in loco ante dicto,vbi dicit officium simpliciũ procuratorum esse vilissimum officium,per.l.si quis procurationem.C.de decurio.libro x.cùm tamen proueniat ex quadam literatura, preferendus est alijs mechanicis & plebeis artificibus.Cùm omnes tales plebei quodãmodo dicãtur feces vrbiũ,& sic viles:vt in principio huius partis dictũ est.Et facit quia officium procuratoris est ars.c. quia episcopus in fi.iuncta glo.vltima.v.q.iij.

Igesima consideratio. Etiam inter plebeios & populares præferri debent virtuosi, quoniam virtutum præmia tribui merentibus cõuenit. l.fi.quæ incipit.vt virtutũ.C.de statuis & imaginibus.clemen. cupientes in principio.de pœnit.& remissio.facit c.nõ loca.xl.dist.& hoc est(vt dicit Philosophus.viij.Ethicorum) honor est præmium virtutis.dixi plenè in j.parte,in xlvij.& lxiiij.consideratio.in iiij.parte,in xlviij.cõsideratio.in vij.parte,in xlvij.cõsideratiõe. & in viij.parte,in xxviij.cõsideratione.& in sequen.proxima considera.Faciunt plura quæ ad hoc accumulat Cepola in suo tracta.de imperatore militũ eligẽdo.in verbo, virtutis.de quo dixi in ix.parte,in xliiij.cõsideratiõe.vbi scripsi milites etiam ex virtute esse honorandos.licet hodie pauci sint tales.Et ex hac cõsideratione, etiam laudari possunt & aduocati & medici ꝓpter virtutes quas ex scientijs sibi acquirũt.de quo hic ante.in xviij.cõsideratione dixi.Imo, vt ait Aristoteles.lib.iij.Politicorũ.c.ix.excellentibus virtute in ciuitate parendũ est sponte,ita vt tales pro regibus habeãtur. Alios aũt excellẽtes potẽtia,aut diuitijs dicit esse à ciuitate expellẽdos.& inter cæteros preferũtur qui sunt probatæ vitę,& bonę fidei,aut magnę legalitatis reputãtur.tex.in l.iij.in prin.ibi,& an honestę,& inculpatæ vitę.ff.de testibus.& ibi gl.quę notat quod prẽsumitur bene fieri si à bono fiat,argu.l.si quis ex argentarijs.§.j.ff.de edẽdo.& in authẽ.de testibus.§.sancimus.ibi, multorum bonorũque copia virorum.colla.vij. Cùm tales in multis priuilegiantur,& honorãtur vltra alios.& decẽ casus scribit do.meus Iason in lege iubemus.C.de iudicijs.& vide eundem in repetitio.l.admonendi.in lxvij.col.ff.de iureiuran.idem in lege sciendum.col.viij.ff.de verbo.obligatio. Barba.consilio.xxiij.in primo volu.Felin.plenè in ca.super his.in fine.extra de accusat.idem Barbatia.in ca.insinuante.col.j.extra de officio delega.

Et quantum valeat virtus in vita beata perficiẽda,scribit Gellius libro xviij.ca.j.& amplissimè per Beroaldum in suo opere de felicitate,vbi quærit an virtus sit effectrix vitæ beatæ.vbi plura ad laudem virtutis disertè accumulantur.& in libro quo septem sapientum sententiæ continentur,in sententijs Cleoboli.

Vigesimaprima consideratio.Inter omnes honorandus est& laudandus,qui ab omnibus,& publico iudicio bonus,& optimus iudicatur. Quod in persona Scipionis Nasicæ contigit.vt refert Valerius lib.viij.c.quæ cuique magnifica contigerunt.c.v.dum ait, verũ specimen honoris à Scipiõe quoque Nasica oboritur.eius namque manibus & penatibus nondũ quęstoris senatus,Pythij Apollinis monitu Pesimõti accersitã deam excipi voluit,quia eodem oraculo præceptũ erat,vt hæc mistetia matri deũ à sanctissimo viro præstaretur,explica totos fastos,constitue oẽs currus triumphales,nihil tamẽ morũ principatu speciosius reperies.Et tunc vnum esse dicit Plinius,qui à cõdito ęuo,vir optimus sit iudicatus.dicit tamen Boetius in iij.de consolatione philosophiæ.est mentibus hominũ veri boni que naturaliter ĩcerta cupiditas,sed ad falsa deuius error abducit.Et nihil est,tam pupulare(vt dicit Cicero) quam bonitas,hoc est,nihil est tam charum,& gratum populo,& quod magis fauorem populi concíliet,quam esse bonũ: & idẽ deteriorum magna natio est: boni verò singulares, omne tempus Clodios non omne Catones,inquit Seneca.ad deteriora faciles sumus,& ab adolescentia viri procliui ad malum sensualitas humana declinat.vt in proœmio clemen.& non est qui faciat bonum:non est vsque ad vnum.Psal.xiij.& Catilinam,vt ait Satyrographus.

Quocunque in populo videas,quocunque sub axe,
Sed nec Brutus erit,Bruti nec auunculus vsque.
Rari quippe boni numero,vix sunt totidem quot
Thebarum portę,vel diuitis ostia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi assurgito

assurgito, illi caput aperito, illum vt deum colito: via vitiorum lata est & decliuis: & ideo cunctis peruia, via virtutis angusta, cliuosa, senticosa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in causa Pythiæ, qui sponsionem fecerat, quòd vir bonus esset, iudicatu illo supersedit dicẽs, nõ liquet: quoniã, vt vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officijs & laudibus cõtinetur. &, vt dicere solebat Pittachus perdifficile est, bonum esse. hæc Beroaldus in libr. de septem sapientũ sententijs, in sentẽtijs Biantis. vbi concludit, ꝙ quoquomodo mali dicantur siue improbi, siue imperiti, siue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremus, imo enixè curemus, vt simus potius similes sacerdotibus Aegypti, quos piromas vocant. est autem piromis in græca lingua, idem quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item qui optimus habetur & iudicatur non sine laude nominatur. Quòd optimi cognomen Traianus (vt idem Beroaldus ait lib. de optimo statu) veluti peculiare accepit ex senatus populiꝙ Romani appellatione. Quo nomine amplissima haud dubiè bona continentur. Quod nomen sibi quisꝙ mallet (vt inquit Liuius) ꝙ honores imperia ve, de quo Silius Italicus.

Optimus heu nomen melius maiusꝙ triumphis.

Et, vt author est Plinius panegyrista nomen Augusti & Cæsaris, minus est ꝙ optimi, Iuppiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur, dicebatur enim Iuppiter optimus maximus. qua in re illud annotandum, quòd antè optimus, id est beneficentissimus dicebatur, quàm maximus, quia, vt inquit verè Cicero, maius est certeꝙ gratius prodesse omnibus, ꝙ opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus quo pacto quis gloriã apud mortales consequatur, sic respondit: si optima dixerit, nechon pulcherrima factitauerit.

Prudenter em̃ Solon vnus è septẽ sapientibus, & legũ scriptor solus ex septẽ rempublicã duabus rebus contineri dixit, præmio, scilicet & pœna: vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honoribus exornentur. Illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes sint. concordat l. j. §. Nam, vt ibi bonos non solum metu pœnarum, verũ præmiorum quoꝙ exhortatione efficere cupientes. ff. de iusti. & iure. & ibi gloss. in verbo, metu pœnarum. allegat versus Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et sicut bonos præmio prosequi decet, ita malos pœna affligi. Et si mali à malitia reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per seueritatem. sic secreti sint à bonis mali, vt à frumento lolium in cerniculo separatur. fiat more medicorum, qui interdum vrit, secat, abscindit in corpore membrũ quod insanabile est, ne pars integra cõtagione obreptẽte pariter corrumpatur. iuxta illud. Immedicabile vulnus
Ense rescidendum est, ne pars sincera trahatur.

Cõsimiliter secari interdũ & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scœlerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atꝙ tolli de medio.

Superest, vt & propius ad rẽ redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimũ honorari debet. quoniam mores præferũtur sciẽtiæ, arg. c. sedulo. xxxviij. di, & l. magistros. C. de professo. & medicis li. x. vbi dicit tex. ꝙ magistros studiorũ, doctoresꝙ excellere oportet moribus primũ, deinde facũdia. cõcordat tex. in l. vnica. ibi, si laudabile in se probis moribus vitã esse monstrauerint, si docẽdi peritiã &c. C. de professoribus, qui in vrbe Cõstãtinopo. docẽtes &c. libro xij. & patet ex argumento literali psal. xcviij. Bonitatẽ, & disciplinã, & scientiam doce me. Ideò scholares bene morigerati præferẽdi sunt doctoribus male morigeratis & vitiosis: cũ doctores debeant inter alia præcellere scholares moribus iuribus añ allegatis. l. j. & ibi notatur. C. de annonis ciuilibus. li. xj. & vilissimus cõputãdus est (nisi præcellat sciẽtia & sanctitate) qui est honore præstãtior. tex. in c. vilissimus. j. q. j. adminus debet esse bonus. vt ibi in gl. illaudabilis em̃ est sciẽtia, quã vita maculat. c. nisi cũ pridẽ. §. pro defectu. extra de renuncia. ideo bene dicitur, mores ornãt sciẽtiã, qui oẽs excedunt diuitias. l. scire oportet. §. pe. ibi, neꝙ enim facultates. neꝙ dignitas est ita sufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores. Ex quo concluditur bonos & optimos, etiam moratos, cæteris præferendos esse.

VIgesimasecunda cõsideratio. Inter plebeios præferri debent originarij cæteris, vt facit textus in l. ij. C. de officio prętoris hinc dicit ibi Alberic⁹, ꝙ syndicus potius eligendus est de vniuersitate, ꝙ alius. facit dictum Ciceronis in li. de amicitia. Potiores (inquit) sunt ciues, ꝙ peregrini. Vñ inquilinus probri vel odij causa qs appellatur, quasi domũ propriã non habeat. Vnde Salustius M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ. ideo dicit text. in d. l. ij. potius eligẽdos esse prætores, qui habẽt larem in vrbe, ꝙ illi qui sunt de prouincijs, vt facit etiã tex. in c. in nomine dñi. xxiij. di. ideo, vt dicit F. Patritius in lib. de institutione reipublicæ. lib. iij. ti. ij. quæri solet à nõnullis, an oẽs magistratus inter ciues distribuendi sunt, an aliqui peregrinis tradendi. Et (vt ait) placet quibusdã magistratus oẽs qui iuri dicũdo præsunt, quiꝙ ditionem aliquã in sontes exercẽt peregrinos: esse dicũt nãꝙ simultates, inimicitias atꝗ odia inter ciues oriri, cũ ciuis in ciuẽ suum aĩaduertit. Alia autẽ ex parte longe faciliores esse, & ad gratiã clementiãꝗ proniores ciues inter se, ꝙ si res à peregrinis agatur. Quaquidẽ rõne adducti pleriꝙ Italiæ populi, eiusmodi magistratus aliunde accersire consueuerunt, & his assentit. l. fin. C. de crimine sacrilegij. & l. iij. quæ incipit, nullus. C. de diuersis officijs & apparito. iudicum. lib. xij. Et de hoc alias fuerunt ordinatiões regię, scilicet Philippi Pulchri, & Caroli quinti regum Franciæ. de quibus per G. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 1050. vsꝙ ad numerum 1052. extra de testamentis. vbi scribit rationem quare beneficia originarijs sint conferenda, & non officia secularia. quoniam (vt ait) officium seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter noticiam & familiaritatem, quas habet seu habere præsumitur cum illis de loco & compatriotis suis, quibus fortè nimis faueret, aut odio cõtra aliquos ex æquali vel inæquali conseruatione concepto: inter pares fit aliquando, & sępe inuidia, ac dignitatis cõtemptio. l. obseruandum. circa initium. ff. de officio præsidis. eis læderent contra iustitiam, quam fauores & odia multum turbant, & interdũ iudicia peruertunt & suffocant. ca. penul. ibi, de terra vxoris suæ oriundus. extra vt lite non contestata. Ideo, vt dicit, fuit ordinatio Philippi Pulchri, qua ꝓhibuit quem præfici in senescallum, præpositũ, iudicem, vicarium, aut bailliuum in loco vnde oriundus dicitur.

Verumtamen idem Franciscus Patritius inclinans ad contrariam opinionem dicit, ꝙ longe melius ciues impe-

rabunt quam peregrini,quod dicit esse manifestum & notorium ex experientia,non solum apud Romanos,Carthaginenses,Athenienses,Lacedæmonios,aliosque complures, qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclita Venetorũ republica,in qua peregrinis nullus est locus,& tamen nec iustitia,nec seueritas deest.& ex eiusmodi iudicijs nullæ discordię,nullæ seditiones,nullęque inimicitiæ oriuntur.Et vnum de illa republica refert,quod nunquam alibi se lectitasse aut vidisse meminerit,quòd ordo ciuitatis,qui à primis conditoribus cõstitutus fuit,semper mãsit,& nunquam mutatus est.Hi namque,qui eã vrbem ędificauerunt,inter se suosque magistratus diuiserunt,quasi præmium laborum suorum,& hanc hæreditatem posteris reliquerũt, vt aduenam,colonum,peregrinũ,inquilinumque ad magistratus admitterent nullum:& ita antea obseruatum est,iam pene annis mille. Quocirca posteri illorum, qui vrbẽ ædificarunt,semper reipublicæ præfuerunt,& senatores,patricij,ac nobiles appellati sunt.reliqui autem omnes plebei.Plurimum tamen(vt ait) valet consuetudo,à qua difficile est recedere. Sed si ab initio cõstituatur, tutius ciues quam peregrini imperabunt.

Nam etiam, vt habetur iij.Politicorum,noui incolæ qui ciuitatem & patriam incolere cœperunt honoribus ciuitatis non participant:sed antiqui,qui mores patriæ nouerunt sunt illis præferendi.Moderni verò,maximè penitus extranei postponendi,coram quibus non est agendũ consilium: quia scribitur Ecclesiastici viij. Coram extraneo ne facias consiliũ.Nescis enim quid pariet.facit textus in authen.de collatoribus.§.sed neque prouinciarum iudices.collatio.ix.vbi imperator possessores exprimit eosque repetit.non autem habitatores simplices,de quibus mentionem antea fecerat,cum hominibus profecto communionis alienæ nullum fas est inire certamen.xxiiij.quæstione iij.c.cum quibus.in fine.

Facit quod dicit Zenzelinus in extrauagañ.Ioã.xxij. incip.execrabilis.ibi,in diuersorum regnorum partibus, quod contra promotionem,quæ fieret ad dignitatem vnius regni.de regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis:si promouendum haberet suspectum de proditione terræ suę,vel consiliorũ,& secretorum suorum.arg.l.si quis aliquid.§.transfugę.ff.de pœnis.l.omne §.exploratores.ff.de re militari.c.petitio.de iureiurando. & notant Innocen.Hostieñ.Abbas.Areti.& Felin.in ca. super his.de accusatio.Idem Abbas post glo.in c.ex parte de testibus.& in c.quod sicut.& in c.j.& in c.cũm inter vniuersas.& melius in c.cum terra.de electio.Et est ratio,quia alicui non conuenit scrutari archana regni alieni.l.mercatores.C.de commercijs & mercatoribus.

Peregrini enim.& incolæ officium est,præter negociũ suum agere nihil,de alio inquirere,minimeque esse in aliena republica curiosum.c.leges.iij.quæstione vj.& ait Cicero libro primo officiorum.Vnde vt amicos quærat laborare curat.Genesis xix.& Lucas de Penna in lege quisquis. C.de omni agro deserto.libro xj. vbi tractat prædictam q.Francisci Patritij.& illam decidendo assentit opinioni illius,quod originarij sunt præferendi:peregrini verò non se debent de republica ciuitatis intromittere.cũm certum sit oriũdos à patria potius mores regionis scire, quàm extraneos.c.quosdam.& c.quanto.de præsumptio.Vnde Terentius in eunucho.sola(inquit)sum.habeo neminẽ hic, neque amicum neque cognatum,quam obrem alio cupio parare amicos beneficio meo.Id amabo adiuua me,quòd facilius fiat:propter quod à vero facilius in consilio deuiabit.quæ pericula in originarijs,& antiquis habitatoribus non pręsumuntur.Auspicijs enim patrijs non alienigenis rempublicam administrare oportere antiqui iudicabant. dicit Valerius libro primo,titu.de auspicijs.in principio. Cũm originarij sint potius in bonis opulenti,& diuitiarũ pleni.pariter olim non præsumebantur in exteris,vbi officia temporalia erant.cũm tunc breui tempore,quo officium duraturum erat,magna familiaritas contrahi non posset,imo nec appeti.hactenus G.Benedicti in loco antę allegato,quæ excerpsit à Luca de Pẽna in dicta lege.quisquis.qui post eum dicit attendendum esse,donec ex antiquis bonus habetur,ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui antiquis nõ debet præiudicium afferre.Vnde præceptum fuerat Moysi Deutero.xvij.regem constituere de numero fratrum.Non (inquit) poteris alterius gentis hominem regem facere,qui non sit frater tuus,hoc est de tua patria,seu gente natus.Et ibi per eundẽ G.Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis,quę cõceduntur à rege nostro extraneis:quoniam alias non possent in regno habere hæredes ex testamento,vel ab intestato.Et ex his etiã videmus hodie in regno esse consuetudinem:vt in officijs secularibus originarij,& patriotæ potius admittuntur sublatis illis antiquis constitutionibus & ordinationibus regum,& in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpola in tractatu de imperatore militum eligendo.in versi.propter nationem.vbi de istis.in fine.

Etiam de iure canonico beneficia sunt conferenda originarijs indigenis,& oriundis de loco seu regno,aut diœcesi vbi sunt sita.faciunt notata in capi.si proponente.in glos.fi.extra de rescriptis.& text.in lege in ecclesijs.C.de episco.& clericis,quæ vult quòd ad ecclesias eligantur potius illi qui sunt ex vico,in quo sunt possessiões beneficij, quam alij.& dicit ibi Bal.quod vbi in ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum,illi debẽt promoueri de ipsa & nõ aliũde.& idem dicit ipse Bal.& Albericus in lege diuus.ff.de tuto.& curato.datis ab his.idem not.gloss.vnica & doctores.in lege planè.ff.quod cuiusque vniuersitatis nomine.& idem tenet gloss.in cap.cũm inter canonicos.in verbo,ad ecclesiam alienam.extra de electio.& idem tenet Cępola in tracta.de imperatore militum eligendo in d.verbo,propter nationem.in fine.ibi,sed etiam si essent.Idem etiam tenet Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus.in verbo,honorificum.in xxj.col.dixi in præcedeñ.parte,in xxxij.consideratione.versi.licet enim oriundi.idem tenet Barba.in d.c.si proponente.& consilio suo xxiij.inci.scripsit propheta optimus.in primo volu.col.vij.vbi dicit. quod si imperator beneficij in sua gratia non faciat mentionẽ de loco vnde est oriundus,talis gratia est subreptitia:quia papa non intendit prouidere extraneo,sed vnicuique in patria sua.imo tenet ibi Barbatia.quod huiusmodi prouisio est nulla contra Bal.quos videas cũm casus euenerit.quia est casus quotidianus,qui euenit mihi consulendo in casu,in quo extraneus seu alienigena à regno impetrauit mandatum apostolicum in vim concordatorum,non facta mentione,quod nõ erat de regno.tenui ex dictis per Barbatiam, in eo loco,huiusmodi mandatum non habere locum in loco vbi habent locum dicta concordata,cũm ipsa & contẽta in eis sint data regi,& regno in priuilegium pro incolis regni,& non extraneis,qui non sunt de regno.& scripsi amplè in commentarijs dictorum concordatorũ.Et ẽ nostris aliquid de materia tractant Cosmas Guymier in suis commentarijs,

commentarijs.in verbo,exterorum.folio mihi.x.& post eum,Ioannes de Selua in suo tractatu.de beneficio in iij. parte,in xxvj.q.& maxime quia rex Franciæ habet priui legium,ꝙ alienus clericus non regnicola,sine eius permis sione & literis naturalitatis,non possit beneficiari in suo regno,vt per eosdem in locis antè allegatis.

Vigesimatertia consideratio. Inter omnes cuiuscunq; status laudabiliores sunt,qui pulchriora nomina ha bent:quoniam honor & decus est habere pulchrū nomē. hinc dicit Io. Andr.in cap.cùm secundùm Apostolum.de præbendis.& in.c.j.de deposito.vxorem suam Milanciā dixisse,ꝙ si pulchra nomina venderentur,caro esset præ tio emenda.vt dixi suprà in ij.parte,in x.consideratione. & refert Panor.& alij doctores in procemio decretalium. & laudabile est habere pulchrū nomen.Panor.in c.j.col. penul.in initio.de iudicijs.ideo pulcha nomina imponen da sunt filijs.Et bona præsumptio oritur ex bono nomi ne,& quādoq; sinistra ex prauo & turpi nomine oritur. faciunt textus & notata in l.facta.§.si in danda.ff.ad Tre bellianum.in procemio sexti.in verbo, Bonifacius.& in procemio decretalium.in verbo,Ioannes.& plura ad hęc scribit Guilliel.Benedicti in sua repetitio.c.Raynutius in verbo,Raynutius de Clara.numero lij.& liij.de testamē tis.Quia à nomine & cognomine multotiens sumitur ar gumentum.de quo plenè per Felin.in procemio decreta lium.Et sic vnusquisq; curare debet & laborare diligenter de bono nomine habendo.Cùm multo melius sit nomen habere bonum, quàm diuitias multas. Prouerbiū xxij. Nobis enim necessaria vita nostra,alijs fama nostra.in c. non sunt audiendi.xj.q.iij.& qui negligit famam credu lis est,textus Augustini.in cap.nolo.versicu.duæ res.xij. q.j.bona autem fama impinguat ossa.Ecclesiastici.xxx. hoc est,augmentat virtutes in quibus robur hominis inte rioris consistit,sicut in ossibus consistit robur hominis ex terioris.vt ibi declarat Nicolaus de Lyra,de quo hic.j.in xxviij.consideratione.

Quod etiam clarè ostendit P.Scipio,vir ille insignis Romanus consul.de quo refert Valerius libro iij.titulo de fiducia sui.c.v.quòd cùm fratrem suum de bene gestis ob trectatum defenderet,dixit.Nam cùm Aphricam totam potestati vestræ subiecerim,nihil ex ea quod meum dicere tur præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Aemilio post triumphum Macedoni cum,libro iiij.titulo de abstinentia & continentia. pena tes(inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit,præ clare secum actum existimans,ꝙ ex illa victoria alij pecu niam,ipse gloriam,atq; memoriam nominis sempiternā occupasset & reportasset. Et paulò post de Scipiōe Aemi liano dicitur.Itaq; quum per socios & exteras gentes iter faceret,non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti: sed quantum amplitudinis, scilicet gloriæ, famæ,& nominis pondus secum ferret ęsti mabatur.

Ex quibus constat,ꝙ de bono nomine curandum est, adeo ꝙ Salicetus.in lege prima.in principio.C.de summa trinitate,per illum textum parentes exhortatur pulchra& honesta liberis imponere & non turpia:quę secundùm eū quodammodo infamiam & deducus important,vna em̄ quæq; res quemadmodum intelligi debeat,ex ipso nomi ne apparet.l.diuus.in principio.ff.de bonis damnatorum. & ibi fit argumentatio ex nomine,& per gloss.facit quod scribitur Exodi xxiij.cùm deus dixerit ad Moysem.Inue nisti gratiam coram me,& teipsum noui ex nomine. Fa ciunt quæ dicit Felin.in dicto procemio decretalium.col. vj.Hyppolitus de Marsilijs.in l.j.in initio.col.penul.ff. de quæstio.Petrus Giraldi in cautelis suis,cautela.lxxxv. incipien.magnū.Cacialupus in dicta l.j.col.x.C.de sum ma trinita.Simphorianus in chronica Sabellici.de hoc no mine Franciscus.

Et bonum nomen facit,vt plus credatur illi ꝗ haben ti malum.notatur in c.in nostra.extra de testibus. Franci scus Niconitius in repeti.c.quoniam cōtra falsam.ibi,no tat Abbas quinto.numero xlvj.& Ioannes Nenizani in sua Silua nuptiali.folio mihi xcix.

Vigesimaquarta cōsideratio. Inter exteros & aduenas præferūtur qui non sunt nationis infamatę: qm̄, vt dicit tex.in l.quod si nolit.§.qui mancipia vendūt,natio nē cuiusq; in vēditiōe pronunciare dn̄t,plerūq; em̄ natio serui,aut prouocat aut deterret emptorem.idcirco interest nostra scire nationem.præsumptum etenim est,quosdam seruos bonos esse,quia nationis non sunt infamatę,quos dam malos videri,quia ea natione sunt,quæ magis infa mis est.ff.de edilitio ędicto.id etiam probatur ex sacra scri ptura.Ioā.iiij.vbi mulier Samaritana dicebat se non esse dignam dare aquam Christo,quia Iudæus,& natio Sama ritanorum erat probata apud Iudæos:ex quo etiam Iudęi improperauerunt Christo, quòd esset Samaritanus, aut dæmonium haberet.vt habetur in c.nōne bene dicimus. extra.de præsumptio.

Et licet vnicuiq; propria patria videtur maior & præ stantior alia.l.fin.& ibi gloss.C.si seruus exportandus ve neat.Nam patria est dulcis amor.l.qui habebat.ff.de leg. iij.vnde Virgi.

Nos patriæ fines,& dulcia linquimus arua.
Et illud Nasonis ad Rufinum.
Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit,& immemores non sinit esse sui.
Et idem.
Dulcis amor patriæ,quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas patrię,qua plerīq; omnes tenemur:vt sua cuiq; patria charissima atq; gratissima,dulcissimaq; sit, vt patriam suam qualiscunq; est quisq; laudet,& extollat. more Vlpiani in l.j.ff.de censibus.vbi suam patriam mi ris laudibus commēdat.vnā tamen habet gratam qua ca ret altera opem.& vnus laudat Rhodon,& alius Rhodo pen.alij autem alia pro mentis captu & arbitio: nobis sit satis ad rem,propria quarundam gentium epitheta refer re,vt scribit Textor in sua officina,ex quibus aperta est di uersarum gentium differentia.

Apuleius eruditos appellat Aegyptios,sicuti Iudæos superstitiosos.Nabathæos,mercatores. Fluxos vestium, Arsacidas.Frugū pauperes, Scythas.odorū diuites, Ara bas.legimus Alexandrinos esse fallaces.Vopiscus scribit Aegyptios esse ventosos,furibundos,iactantes, iniurio sos,auidosq; nouarum rerum.

T.Liuius perfidiam Penis,Cicero calliditatem,vt nu merum Hispanis,robur Gallis,artes Gręcis,Italis senium, Romanis pietatem ascribunt.

Io.Picus Mirandula ponebat in Hebræorum doctri na misteria & prodigia,in Græcorū disciplinis ingeniū, in Romana Academia politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Per sas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens.

quædam (inquit) gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis credulitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi. Galli stollidi, leues Græci, auari Syri, Afri subdoli, Acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici & voluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos, Ligures duros, Campanos superbos.

Ex nostris verò Christoforus Longolius Pariensis, in oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum: vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, Bellicosos vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atq; Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Arueruos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, militares Bituriges. Apostolus verò ex testimonio Epimenidis thebani sacerdotis refert ad Titum primo, quòd Cretenses sunt semper mendaces, malæ bestiæ, ventris pigri. & scribitur in cap. dominus j.q.j. Et de his & alijs in sequenti parte, in xvj. cõsideratione dictum est. & vnde ista procedant & inferius paulo post dicetur.

Aduerte tamen, ꝙ extranei in multis priuilegiantur, & inter alia, ꝙ in causis eorum est summariè procedendum. vt tenet Paris de Puteo in tractatu de sindicatu. in verbo, negligentia. charta. xxij. allegat Andręam de Isernia in prœmio constitutionum feudalium, qui dicit hoc esse verum, maximè vbi causa est modica, per authẽ. nisi breues. C. de sententijs ex periculo recitãdis. vel si sit causa in qua plus expenditur ꝙ sit valor rei, vt si sit quæstio de equo, qui interim in hospitio satis comederet. vt dicit Bart. in l. ij. ff. de re iudicata.

Et, vt reassumã quod paulo ante omissum fuerat, facit quoniã ex patria mores accipimus, & ex varijs cœli locis aspectibusve diuersę ingenerãtur morũ cõtemperationes. vt dicit Hippocrates Cous in libro de aëribus cœli. & Plato in Thimeo. & Aristoteles lib. vij. Politico. c. vij. & lib. Orbicularium quæstionum libro xiiij. c. xx. & ibi Petrus Aponensis, & Galenus in libro de substantia virtutũ animalium. c. ix. & Auicenna libro x. Meta. & Cicero in oratione, quam de lege agraria scripsit contra Seruilium Rutilium. & Plinius lib. ij. c. lxxx. & Lucanus lib. viij. & Vegetius lib. primo de re militari c. ij.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomici istud astris ascribentes: vt Ptolemæus ij. quadripartiti, & ibi Haly eius interpres, & Albumasar introductorij. lib. iij. & v. et Firmicus Maternus ad Mauortium Lollianum libro astronomicum. j. c. j. cuius verba hęc sunt. quædam gentes à cœlo ita formatæ sunt &c. vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt Herodotus in Calliope, & Plutarchus in apophtegma, quòd cũm montuosa esset Persarũ regio et aspera, vellentq; propterea regnante Cyro campestrem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, et hominũ mores, & ingenia regionum quoq; similitudinem trahere. vnde formatum est antiquum adagium. Mores hominũ, vt plantæ, ad regionis habitum respondent.

Vnde inferri posset, ꝙ cũm terra Burgundie meliora vina et subtiliora producat, ꝙ reperiantur in tota Gallia, vt in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione scripsi. ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit textus ante allegatus. in d. §. mancipia, ex quo notat glos. in authen. de referendarijs. in verbo, ex patribus. col. a. ij. ꝙ ratione patriæ quis pręsumitur bonus aut malus. facit textus in c. quando xxiij. dist. & in c. cõstitutus. extra de purgatio. canonica. vbi habetur consideratio ad patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis sit: vt inde sciatur quib⁹ moribus sit imbutus. Et sicut pręsumitur pro aliqua ratione patriæ, & aliquando præsumitur contra aliquem ratione patrię: vt est textus in c. Afros xcviij. dist. & ibi glo. j. & archidiaconus (qui adducit dictum Firmici Materni suprà allega. tacito autore) & Bal. in l. data. col. x. versic. octauo modo. C. qui accusare non possunt. facit etiam dictum Bar. in tracta. de Guelphis & Gebellinis. col. iiij. ꝙ de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius patria. Est enim præceptum iurisgẽtium, vt patriæ pareamus. l. veluti. ff. de iusti. & iure. quod dictum singularizat Barba. cõsilio xxxiiij. incipien. præclarè optimus dicit. col. xviij. libro ij. & alibi commendat in repeti. c. Raynaldus. col. iij. & lxxxviij. de testamentis. & Francis. Curtius consilio xlv. incip. statuto seu consuetu. versicu. quia quilibet. col. iiij.

Adduci possent multa quæ faciunt ad hæc scripta, per Bartho. Cepolam in suo tracta. de imperato. militum eligendo. versicu. propter nationem. & in tractatu. de simulatione contractuum. in xxj. præsumptione. & in suo libello de vita, & modo viuendi in studio. Et quòd Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum. in tit. vnde, aut quo loco possit fama procedere. in principio. quòd fama vel infamia potest ex loco, maximè originis procedere: cũm quis à natura & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus. per dictum. §. mancipia.

Et huius rei aliæ quoq; rationes vltra vim astrorũ deduci possent: tum ex eo quòd quædã nationes pre ceteris multa vitiorũ irritamenta subministrant. Nam quid aliud Cãpanos luxu ac libidine affluentes reddidit, ꝙ terra ipsa omnium quæ libido luxusq; expostulat feracissima, quæ & inuictum armis Hannibalem (vt ait Valerius) illecebris suis complexa vincendũ Romano militi tribuit. illa enim vigilantissimum ducẽ, illa exercitum acerrimũ, dapibus largis, abũdantis vino, vnguentorum fragrãtia, veneris vsu lasciuiore ad somnũ & delicias euocauit, ac tum demum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profectò, quod magis homines molles reddat ꝙ rerum copia. hinc Arabes à Virgi. lib. j. Georgi. molles dicti sunt.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionũ sit fertilissima Arabia. deinde sunt sui cuiq; patriæ peculiares mores, vna quęq; enim prouincia seu patria suo sensu abũdat. vt ait Hiero. ad Lucinũ in c. vtinã. lxxvj. dist. & in c. certificari. extra de sepulturis. & dicit Quintilia. Gentibus proprij mores sunt. Nec idem in barbaro Romano Græco probabile est, & ciuitatum etiã leges instituta ac opiniones habẽt differentiã, ob idq; scribit argumẽta à natione sumi. & scribitur in ca. oẽs j. dist. aliæ alijs gentibus leges placent. vnde ortum est vetus Græcorum prouerbium, lex & regio.

VIgesimaquinta consideratio. Inter ciues & plebeios eiusdem qualitatis honorabiliores sunt ac præferri debẽt, qui ex honestis & probis parẽtibus orti sunt & progeniti. vt suprà dixi in ij. parte, in xxiiij. cõsideratione. vbi scripsi mulieres ortas ex bonis parentibus esse laudãdas, potissimum si ex bona matre, proba, & pudica. Et idem de filijs dicendum. Mouebar ratione sequenti. Nam licet

sua cuiq;

ſua cuiq; mens ſit, tamen pleræq; ſunt animi vires, quę ſimul cùm corpore à parentibus transfunduntur in filios. prout amplè ibi deductum eſt. Et de filijs facit gloſſ. in verbo, non infamatę. in l. quod ſi nolit. §. qui mancipia. ff. de ędilitio ędicto. & in l. quiſquis. §. j. in verbo, in quibus. C. ad l. Iuliam maieſtatis. in quibus notatur. Sæpe ſolet ſimilis filius eſſe patri. & etiam in c. venerabilem. §. eos. in verbo, progenitores. extra de electio. & ibi Panor. col. iiij. facit text. in authen. de referendarijs ſacri palatij. §. pe. & ibi gloſſ. in verbo, ex patribus. col. ij. & in ca. j. lxj. diſt. & ibi gloſſ. j. quæ dicit hanc vnam eſſe cauſam quare filij presbyterorum non promouentur ad ſacros ordines. tex. in c. ſi quis. ibi, filij verò eius &c. vj. q. j. & ibi glo. in verbo, me tiuntur. quæ addit ad verſiculũ præcedentẽ. Et ſequitur leuiter filia matris iter. & in c. vltimo. in fi. de cõſecra. di. vlt. & in c. ij. ſuper verbo, defectu. de filijs presbyterorum. in vj. quę & illud quoq; dicit. hac inter alias duas ratione ſpurios ſacris non initiari. & facit quod voluit gloſ. in verbo, domum. in l. cùm vnus. §. j. ff. de alimẽ. & cibarijs legatis. & Cyn. in l. in bonæ fidei. in vij. quæſtio. C. de iureiur. & Bald. in l. j. ad finem. C. de locato. & in l. ſi quos. in fine. & ibi Ang. C. de captiuis. & Franci. de Aretio. in l. iubemus. in fine. C. de aduocat. diuerſo. iudi. vnde ſcribitur Sapien. iij. de impijs & ijs qui ſapientiã abijciunt. Nequiſſimi filij eorum quaſi nequiſſimorum nequiſſimi ſint etiam filij. & facit dictum Eſdræ lib. iiij. c. ix. Qualis ager talia & ſemina, & quales flores tales & tincturæ, qualis operator, talis & creatio, & qualis agricola, talis & cultura. atq; Mat. vij. & Luc. vj. ſcribitur. Nõ poteſt arbor mala bonos fructus facere, neq; arbor bona malos fructus facere. cuius ſententiæ initium refert gloſſ. in verbo, non infamatæ, in dicto §. qui mancipia. Et eleganti ſimilitudine inſinuant Theogius, dum ait in verbis tranſpoſitis.

Non etenim ẽ ſquilla roſa naſcitur, aut Hyacinthus,
Sed neq; ab ancilla filius ingenuus.

Et ſub ſimili forma Horatius li. carminũ iiij. Odę iiij.

Fortes creantur fortibus & bonis,
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, neq; imbellem foroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridicè huiuſmodi ſententiam tanq; prouerbio celebrem extulit Euripides, verbis tamen translatis.

Heus, heus, vt illud dictitant, rectè probum
Patre ab improbo, non poſſe naſci filium.

Et Ariſtoteles Politico. j. c. iiij. ex quorundam ſententia ait. Sicut ex hominibus hominem, & ex beſtia beſtiã: ſic ex bonis bonum generari. & libro ij. c. viij. Conſentaneum eſt (inquit) ex melioribus ortos eſſe meliores, & iterum in pręceptis rhetorices, de cauſis ciuilibus. Nemini eſt obſcurum, qui ex bonis clariſq; parentibus nati ſunt, eos conſentaneè fieri ſuis maioribus non diſſimiles. & Cicero pro Roſcio Comedo. Nemo ex improbo patre probum filium naſci poſſe æſtimaret. & Quintilia. libro v. de argumentis, ſcribit argumenta ſæpe à perſona eſſe ducẽda. Nã ſimiles parentibus ac maioribus ſuis, filij plerumq; credũtur. & nõnunq; ad honeſtè turpiterq; viuendum, inde cauſæ fluunt. Diogentes Cinicorum princeps, cùm ebrium in foro vidiſſet: illius (inquit) pater ebrius fuit. autor Laërtius. in quam ſententiam Martialis miratur, q; filia ebrioſi potaret aquam. dum ait libro vj. Epigrammat. ad Catullum. Miror, q; Baſſi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia. Quale iſtud eſt. Mali corui, malum ouum. cuius meminit Gellius li. v. c. x. & illud Homericum. libro Odyſſeæ xix. & iterum Iliados xxij. E quercu è ſaxis prognatus.

Vnde & illud Virgilianum lib. viij. Aeneidos.

Gensq; virum truncis & duro robore nata.

Item illud Quintiliani. generoſioris arboris ſtatim plãta cum fructu. & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit, vt pręſumatur filius eſſe eiuſdem voluntatis, & effectus cum parte. l. ſi operarum iudicio. ff. de ope. lib. & ita dicit per illũ text. Bald. in l. liberti. col. j. verſi. Op. iij. C. eodẽ ti. per doctores. in d. l. quiſquis. C. ad. l. Iuliam maieſtatis. propterea Albertus de Gandino in tracta. maleficiorum. titu. de præſumptio. & iudicijs dubitatis. col. iiij. verſi. præſumptio enim naturæ eſt: moueto; vt parentũ eius qui accuſatur mores cõſpiciãtur. vt proinde etiam ſciamus, quibus ſit accuſatus moribus. Nã qui bonos habuit parentes bonus, qui malos, malus præſumitur. vt pluribus iuribus hic ante allegatis comprobatum eſt. Et pulchrè dicit Angelus in lege ſi fugitiui. C. de ſeruis fugitiuis, quòd ex eo quis præſumitur tranſiuiſſe ad hoſtes, quòd natus eſt ex progenie eo nomine infamata. & ſequitur Barbatia conſilio xxxiij. incipien. præclarè optimus. colũ. xviij. libro iij. & Ioannes Nenizan inter conſilia Alberti Bruni, conſilio xij. incipien. patres conceſſerunt. col. x. hæc Tiraquellus in ſuis legibus connubialibus ante legem ſeptimam.

Vigeſimaſexta conſideratio. Inter populares, ſiue plebeios ciuitatis præferri debent primates: qui inter reliquos maioris poteſtatis vel dignitatis habentur. vt notat Lucas de Penna in rubri. de Alexandriæ primatibus. libro xj. C. & in lege quinq; ſummates. C. de decurionibus. libro x. facit quod dicitur de Chriſto. Mat. vij. in fine. erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens. Et de his qui habent aliquam autoritatem inter alios, q; ſint præferendi & honorandi: ſcribit amplè Cæpola in tractatu, de imperatore militum eligendo. verſicu. autoritatis. & dixi in prima parte, in xxxj. conſideratione. vt ſunt nobiles & burgenſes, vt dicit Ioannes Montaigne in ſuo tractatu, de autoritate magni concilij. allegat. capi. ij. extra quòd metus cauſa. & ca. propoſuit. de clerico excommu. miniſtrante. & cap. literas. de præſumptio. & Lucam de Penna in lege qui curiæ. C. de fundis rei priuatæ. libro xj. Et ibi declarat vnde dicantur burgenſes, ſcilicet à burgis: ſed aliter accipiuntur in Gallia, quia eſt quædam pręeminentia inter plebeios, quę quibuſdam acquiritur ex ſua declaratione: cùm ſe declarat burgenſem regis. Et tales ſoluunt certum quid regi, pro huiuſmodi iure & pręeminentia. & ex hoc etiam multa priuilegia conſequũtur, ſed cũ non ſint apud nos non inſiſto. Aliqui verò fiunt ex antiquitate domus cùm antiquiores dicantur burgenſes. Reliqui verò tantum ciues vel habitatores. Et huiuſmodi burgenſes cæteris ciuibus præponuntur. vt hic ante in xj. conſideratione dixi. Et an in potentia ſit collocata felicitas, ſeu an potentia ſit ſummum bonum. vide Beroaldum in ſuo opere de felicitate.

Vigeſimaſeptima conſideratio. Diuites præferuntur cęteris in honoribus, vt habetur in lege honor. §. de honoribus. ff. de muneribus & honoribus. Cùm de honoribus ſiue muneribus gerendis facultates quoq; an ſufficere oneri iniuncto poſſint: conſiderandum eſt. text. in lege paupertas. & ibi gloſſ. ff. de excuſa. tuto. & in lege ad ſubeunda. & ibi gloſſ. ad hoc clarior. ibi: vel poteſt dici. C. de

decurio.libro x.& notat gloss.in rubrica.C.quemadmodum ciuilia munera.ibi: quinto facultates.& ibi:facultas vt sit sufficiens eodem libro.& dixi supra in prima parte,in xliiij.consideratione.ratio est quia etiam diuites sunt fideliores.vnde Iuuenalis.

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet fidei.

Et potius obseruãt pacta q̃ pauperes: quoniam,vt ait Philosophus, pauperes & miseri citò flexibiles fiunt.& probat tex.in l.ij.in prin.ibi,& an locuplex vel egens sit, vt lucri causa quid facile admittat.ff.de testib⁹.& propter paupertatem quandoq; quis est suspectus.l.suspectus.& l. suspectum.ff.de suspectis tuto.vnde Lucas de Penna notat in l.fi.col.ij.C.de spectaculis.li.xj.etiam per illum tex. q̃ quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur.vide eũ ibi,quia plura ad hoc allegat Salustius in Catilinario.semper ĩ ciuitate quibus opes nullæ sunt bonis inuident,malos extollunt,vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student:ergo diuites sunt preponendi.Cùm etiam magis credatur diuiti quàm pauperi.tex.in authen.de testibus.§.sancimus.ibi,aut diuitiarum.iuncta glo.in eodem verbo.colla.vij.& probatur in l.spadonem.§.fin.ff.de excusat.tutorum.vbi dicit text. iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor,affectasse videtur:& ideo suspectus efficitur.l.scire oportet.§. fi.ff.de tuto.& curato.datis ab his.Ad quod optimè facit quod notat Speculat.titu.de testibus.§.j.circa principiũ. ibi: quartò fallit.& dicit Ioannes de Platea in lege ne quis C.de dignitat.libro xij.Debent enim diuites,contra quos non est turpis suspitio lucri,& qui possunt debitum honorem dignitati impendere,eligi ad honores & dignitates, dicta lege ad subeunda.Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pauperibus digniores.dicta lege iij.in principio. ff.de testibus.& hæc per plura alia comprobantur per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligendo.in verbo,diuitijs.vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philippus Beroaldus in suo opere de felicitate.vbi quærit an diuitiæ sint finis bonorũ:& dixi in sequẽti parte, in liiij.conside.& ante in viij.parte,in xxij.cõsideratione.vbi scripsi nobilitatẽ causari ex diuitijs saltẽ antiquis.Et diuitũ & potentũ laudabilia & vituperabilia ponit Lucas de Pẽna in l.j.C.vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur.col.ij.& iij.lib.xj. vbi refert post Philosophum ij.Rethoricorũ.q̃ quædam mulier interrogata,vtrũ melius foret hominem diuitẽ esse q̃ sapiẽtem,respondit.q̃ sæpius videbat sapiẽtes frequẽtare ianuas diuitum,q̃ diuites ianuas sapiẽtũ.Et in quibus casibus est melior cõditio paupertatis,& in quibus deterior recẽset idẽ Lucas in l.fi.C.de his qui nu.libe.vel pauper.excusa.meruerũt.eo.lib.x.vbi enumerat xliiij.priuilegia paupertatis.& xvij.incõmoda ipsius.etiam de priuilegijs paupertatis:vide remissiões per Cæpolã in loco ante citato.de quibus etiã per Bernardinũ de Bustis in secunda parte sui rosarij,sermone j xxx.post Ioan.de Indagine qui librum vnũ scripsit de laude paupertatis,qui incipit. Beati pauperes.& recurre ad Bar.in lege illicitas.§.fi.ff.de officio præsidis.& Ioan.de Turrecremata in capi.pauper.xj. q.iij.vbi octo priuilegia paupertatis refert.& per doctores in lege si quis ad declinandam.C.de episco.& cle.& dixi ante in ix.parte,in xxxij.cõsideratione.q̃ milites laudãtur ex paupertate.& multa hic possent accumulari in laudem paupertatis contra diuites:sed quia parum faceret ad propositum,non amplius immorandum est.

VIgesimaoctaua cõsideratio. Honestus præferendus est inhonesto,& infami,& habens bonam famam anteponitur infami.argumẽto tex.in l.j.in prin.ibi,& an honestæ & inculpatę vitæ, an verò quis notatus & reprehensibilis.& iterum ibi,vel propter personam à qua fertur,q̃ honesta sit.ff.de testib.& in authẽ.eodẽ de testibus. §.sancimus.ibi,bonæ opinionis esse oportet.& iterũ ibi, quia inculpabilis atq; moderata vita est.coll.vij.& c.j.ibi, absq; vlla infamia.extra de excep.& c.testes.ij.q.vij.& c. super eo.§.j.ibi,vbi vir superior est diuitijs & nobilitate, potentia vel honore,extra de testibus.& Lucas de Penna in lege ij.C.de dignitat.libro xij.& per eundem ibi in rub. colum.ij.& hoc est,quia bona fama est multum extollenda.Ideo dicit Bernardinus de Bustis in sermone xxxj.in secũda parte sui rosarij:in litera S.q̃ bona fama omnibus rebus est præponenda,quam omnes appetunt, maximè poetæ.Vnde Ouid.in iij.de arte amandi ait.

Quid petitur sacris nisi tantum fama poetis,
Hoc votum nostri summa laboris habet.

Et iterum idem ibi.

Sed famæ vigilare iuuat,quis noscet Hemerum,
Ilios æternum si latuisset opus.

Per bonam enim famam homo viuit in æternum,tex. & ibi notatur in §.filij autem.ibi,hi enim qui pro republica.institu.de excusa.tuto.& l.qua actione.§.si quis in colluctatione.ff.ad legem Aquiliam.vnde scribitur Eccle. xxx.Lux oculorũ lætificat animã:bona fama impinguat ossa.de quo dicto vide hic ante in xxiij.consideratione.& idem sapiẽs Eccle.xlj.Curam habe de bono nomine,bonum autem nomẽ permanebit in æuum,atq; idipsum magis permanebit tibi q̃ mille thesauri magni & preciosi.& q̃ cura sit habenda de bona fama.tex.in clemẽ.exiui.§.cęterum.in fi.& ibi Cardinalis.de verborum signi.c.j.§.ad exhibendum.extra de sacra vnctione.& ait Iacobus Beneuentanus libro ij.Ille beatus erit cui bona fama viget. Et quæquidem bona fama est nobis necessaria propter alios.j.ad Tymoth.iij.& c.nõ sunt audiendi.xj.q.iij.c.nolo.xij.q.j.& c.iubemus.de consecra.distin.j.cum alijs allegatis per Lucam de Penna in d.l.ij.col.iiij.C.de dignitatibus.lib.xij.Et probatur hæc cõsideratio ex dictis per Lucam de Pẽna ibi,isto medio.Honor namq; dignitatis honestat homines.Nam illa sunt honesta,in quibus sunt premiũ & honor.vt dicit Aristoteles.j.Rhetoricorum.Sed econuerso maculatur dignitas,cũ honor tribuitur inhonesto.l.ij.C.si seruus ad decurionatum aspirauerit.libr.x.vn Aristoteles iiij.Ethico.inquit,quòd solus bonus est honorandus.Itaq; honor non debet tribui vilibus & indignis. vt dicit Salutius in Catilina.Quinimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi.vt in authenti.vt iudices sine quoquo suffragio.§.eos autem.versicu.ideoq; licebit.collatio.ij.Ergo ex his sequitur quòd si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt præferendi.Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vtilem & inhonestam.Qui verò dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles.scribit F.Patritius libro primo.de institutione reipublicæ.titu.viij.& Lucas de Penna in lege maximarũ.C.de excusatio.munerũ.vbi refert,q̃ omnes mercenarij quorum opera vendũtur,non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam qui mercantur à mercatoribus quòd statim vendant,nihil enim proficiunt nisi

nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero j. officiorũ. c.lvij. Nam etiam, vt plurimũ, mercatores sunt mendaces. lxxxviij. distinc. c. ejciens. & ca. seq. Lucas de Penna in l. ij. C. de incolis. lib. x. Item mercatura si tenuis est, sordida est: vt infrà ista parte, in xlv. consideratione. Possunt enim viles censeri qui huiusmodi mercimonijs præsunt. argumẽto. l. humilem. C. de nuptijs. & l. prima. C. negotiatores ne militent. lib. xij. & l. ne quis. C. de dignitatibus. eodem libro. Potissimè si vtensilia vendunt, hoc est esculẽta & poculenta: vt l. eos. in prin. ff. de decurio. Et hi tricoli Bononiæ dicuntur. vt in l. ij. in glos. vltima. ff. de nundinis. vbi Calistratus ait. denique summæ prudentiæ & autoritatis apud Græcos Plato, cùm instituerit quemadmodum ciuitas bene & beatè habitari possit: imprimis istos negotiatores necessarios dixit. Apud nos verò regretarij negotiantur enim & emunt insimul à rusticis, & reuendunt minutatim seu ociosè distribuũt ciuibus: ita Lucas in dicta l. maximarum. vbi etiam ait, quod sæpe tales mulctantur, eo quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt, ex quibus mulctari possunt. l. ij. C. de conditis in publicis horreis. lib. xij. Et vltra quæ sint artes viles: vide plures remissiones per Cepolam in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione. de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis: sed de honorandis: & de vtraque specie, vide infrà ista parte xxxiij. consideratione.

Vigesimanona consideratio. Diligens & vtilis præferendus est inutili & pigro, & de nihilo seruienti. facit text. in l. suspectum. ff. de suspectis tutoribus, vbi sunt verba Vlpiani. Enimuero tutor quãuis pauper est, fidelis tamen & diligens remouendus nan est. & illa verba reassumuntur in §. fina. institu. eadem ratio. Cùm turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem in quibus versantur. argumento. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origine iuris. vnde inertes, id est sine arte cogendi sunt ad laborem & negotiationem. l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de mendicantibus validis. lib. xj. Et tales inutiles non afferentes fructum reprobãtur: vt habetur Mat. iij. & vij. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Vel quia etiam nõ sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione ij. ff. de verborũ obligatio. in clemen. cupientes. de pœnis. in ca. de forma. xxij. q.v. not. glos. in verbo, cuique. in princi. in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustitia & iure. & institu. in eisdem locis. in glos. ius suum. in initio. quæ allegat. c. non satis. lxxxvj. distinc. Sicut enim piger vituperatur. Prouerb. xxj. & vj. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoque opere. c. nihil. lxxxiij. distinc. dixi in prefatione huius operis circa initium. & alia plura ad hoc refert Lucas de Penna in dicta l. vnica. Ideo dicit Cicero libro j. officiorum. c. lvij. quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum: hę sunt his quorum ordini conueniunt honestè: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate omnino expellendi. Cũ Athenienses ignauos hoĩes & languore marcescentes, qui vitã in ganeis, & popinis, atque illecebris locis silentio trãsigebant, in forũ protrahebant: eosque vt facinorosos & flagitiosos supplicio plectebant: vt plenè in j. cõsideratione huius partis scripsi, & refert Guil. Leporeus Heduen. in suo tracta. artis memoratiuæ, lib. iiij. ca. x. vbi de ocio disserit. Ocia ergo tollamus: cùm pro omni verbo ocioso reddituri sumus rationem in die iudicij. vt ait Hierony. relatus in ca. quoties. xxij. q.v. & multam malitiã docuit ociositas. Ecclesiastici xxxiij. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miserias animas captiuandas. c. nisi cùm pridem. §. verum. extra de renuntia. & ibi glos. in verb. ociositas. allegans illud.

Ocia si tollas perire cupidinis artes.

Et iterum.

Quæritur ægistus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur in ca. nunquam. in gloss. penul. de consecra. distin. v. vbi Hierony. hortatur Rusticũ monachum, quod cùm in desiderijs sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper diabolus inueniat eũ occupatũ.

Trigesima cõsideratio. Cùm pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero lib. j. officiorũ. Ideo pulchriores cæteris preferri debent. vnde Beroaldus in suo opere de felicitate, ait. sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinẽ) nõ posse esse veram felicitatem. & vt ait Aristoteles. non satis idoneus est ad felicitatẽ homo penitus deformis. Est enim forma dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloriosa nequaque aspernanda. Ideo apud Platonem in gorgia. & ij. de legibus cantio cõuiualis celebratur, quã cantores in conuiuijs vsurpabant, ita concinentes, optimum quidem esse bene valere. Secũdò loco formosum esse. Tertiò habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert, quod sine pulchritudine nõ potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum Agamennon, Achilles, Menelaus, Polyzinus, Nireus, Patroclus, Deiphebus, Aenęas, Vlisses, Thelemachus, Euryalus, & alij quos in membrorum formęque dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi doceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoque Apollinem formosum appellauit. Eglog. quarta. ibi, formosus Apollo. etiam in libris Aeneidum, Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Eurialo de hac re ita sententiat.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexand. consilio ccix. incipit. ponderatis his. colum. vj. vbi refert. quod Cynus in l. prima, in tertia quæstione. ff. de iurisditione omnium iudicum dicit. quòd in corpore pulchro residet anima virtuosa, quia quo quisque pulchrior est: eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orphæus extollit Iasonem hoc pacto.

Clarior in cunctis diuus splendebat Iason:
Iuno etenim lętos oculis afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnũque & pectore fortem.

Plato verò libro j. de legibus. & libro vj. de republica. Bona bifariã diuidit, alia scilicet, esse diuina, & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem, deinde pulchritudinem, tertiò vires ad cursum, & ad alios corporis motus. quartò diuitias, imo multi formã & pulchritudinẽ bonę valitudini preferre nõ dubitarunt: moti ex hoc, quod secũ pariter forma sanitatem habere existimetur. de quo Cicero libro j. officiorũ ca. xxxv. quo loco de temperantia differit. Venustas & pulchritudo corporis secerni nõ põt à valitudine. & Ambrosius lib. j. officio. Pulchritudo inquit) su-

pra salubritatem ac valitudinem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neq; vllo separari modo: quoniam nisi bona valitudo sit pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero lib. iiij. Tusculanarũ. q̃o. Inter pręcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocat. dum inquit, Sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud poëtas forma hominis. & pulchritudo semper in honore & prętio fuit, vt hic ante patet, quòd & elegantius Titius Lucretius docet his versibus.

Condere cœperunt tum vrbes arcemq; locare
Præsidium reges ipsi sibi perfugiumq;,
Et pecudes, & agros diuisere, atq; dedere
Pro facie cuiusq;, & viribus, ingenijsq;.
Nam facies multum valuit.

Et non mirum si principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponant: cũ & antiquo tempore principes & reges apud plerosq; deligebãtur, qui forma prę cæteris præstabant: vt dixi ante in v. parte, in xviij. consideratione. vbi dixi reges & principes inter cæteros laudari ex pulchritudine, & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. verũetiam non solum principes, sed etiam plures alij laudãdi sunt ex pulchritudine: vt plures annumerat Textor in sua officina & vltra lx. sub verbo, formosi, vt etiam iurisconsulti & aduocati: vt supra in vij. parte, in xlix. consideratione. vbi dixi aduocatos ex pulchritudine esse commendabiles. De pulchritudine verò mulierum dixi in ij. parte in xxij. consideratione. & quomodo milites laudantur ex pulchritudine, in nona parte, in vigesima octaua consideratione dictum, & ista consideratio sit generalis ad illas.

TRigesimaprima cõsideratio sit de artificio, quoniam mutat hominis conditionem & potẽtius est officio, cum quadã nãq; animi perpetuitate discitur, & ex artificio vberior & honestior quæstus etiam percipitur. notatur in l. legatis. §. j. in verbo, officium. circa finem. ff. de legatis. iij. Lucas de Penna in l. ij. C. de excusa. artif. li. x. Ideo dicit Bar. in l. seruis vrbanis. §. si alij. ff. de legatis. iij. q; artificium superat officium, nisi quis haberet plura officia & artificia, quia tũc attenditur id in quo magis versatur. Et ratio quare artificium extinguit officium, est: quia officiũ in quo quis prius erat, non potest dici artificium, & sic nouũ incipit habere: si aũt prius erat in artificio, & postea transiuit ad officium, secus est, quia artificium potest dici officiũ. Hæc autem ratio cessare videtur, vbi ex artificio transit ad aliud artificium. Ideo Rogerius in dicta glos. officiũ, reddit aliam rationem quæ non cessat, quia officium ideo non mutatur per officium, quia artificia potentiora sunt, & cum quadã animi perpetuitate discũtur: eo q; inde vberior & honestior quæstus percipitur. Officia verò ad tempus propter necessitatem vel inopias insurgentes subeuntur. vt dicit ibi gloss.

Aduerte tñ, vt intelligamus. id est de quo est quæstio. q; artifex est ille qui emit rem, & mutata forma vendit, vt est emẽs ferrum, & vẽdit enses ex ipso ferro fabricatos, & sic de singulis. pro quo facit tex. in ca. ejciens dominus. §. quicũq;. lxxxviij. distinctio. quod facit ad limitationem. c. quemq;. de censibus. in vj. Quis autem sit mercator & negaciator, scribit Alexan. in d. l. legatis. & vide in d. §. quicunq;. sed latius. j. dicam ista parte, in xlv. consideratione.

TRigesimasecunda consideratio. Artificium est ita necessarium in republica, q; non solũ quis cogitur exercere artem quam nouit: sed etiam ignorãs compellitur addiscere. Ideo si in ciuitate aliquod artificium fuerit necessarium, nec sit aliquis ibi qui illud exerceat, vniuersitas ad hũc actum aliquem eligere potest & debet, & cogit facere artẽq; illam addiscere, vt postea exerceat. argumento notatorum in capi. super specula. extra de magistris. xxiij. q. j. in summa. c. quid ergo. xj. q. iij. l. moris. §. sed dãnare. ff. de pœnis. l. semper. §. quibusdã. ff. de iure immunitatis. ibi necessariam operam. & l. ij. C. de ponderato. & auri illatione. lib. x. & in authẽ. de defensoribus ciui. §. & iudicare. versi. præcepta verò faciat. coll. iij. & l. ij. §. postea ne diutius. ff. de origine iuris. & c. ex studijs. extra de præsumpt.

In his enim quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibijpsis inuicem fideliter operam dederint. ca. te quidem. & c. sicut enim. xj. q. j. & c. placuit. xc. distinctio. & cap. clericus. cum seq. xcj. distinctio. & c. in scriptutis. viij. q. j. Nec enim desidia blandiente quis respuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua respublica desiderauit. argumento. c. vos autem. xvj. q. j. Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. l. eadem. §. lege. ff. ad legem Iuliam reputundarum. & lege qui cum vno. §. j. & ij. et §. eum qui. ff. de re militari. & l. quod eui candi. C. de conditio. ob turpem causam. ita tenet Lucas de Penna in lege j. C. de excusatio. artificum. libro x. Et cũ semel inceperint artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere, verum ad hoc cogi possunt. vt recenset idem Lucas in lege j. col. iiij. C. vt rustici ad nullũ obsequium deuocentur. libro xj. Ex quibus pluries dixi in ciuitate nostra, q; cũm aliquando desinit nec reperiantur qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid quod in republica sit necessarium, vt de cõmissarijs ad distribuendũ victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorũ, secundũ ordinatiões regias, quòd ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cũm interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos qui de talibus soliti sunt se intromittere, quòd possunt cogi ad exercendum & ad ea quæ sunt necessaria inueniendum: prout ante faciebant: vbi ex desidia eorũ (aut fortè quia carius, velint vendere res mercales) mercari desistant. ex antedictis & alijs per Lucam de Penna in d. l. j. C. vt rustici ad nullum offi. facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco q̃ in alio. vide eum. Et quomodo artifices sint necessarij in republica, hic ante in j. consideratione dictum est.

TRigesimatertia consideratio. Licet Budæus, vir bonarũ literarũ dicat in suo tractatu de asse, & partibus eius. folio mihi cxxxix. artifices esse feces vrbium, vt & j. dicetur de aliquibus. tamen inter artificialia est contentio de nobilitate. vt scribitur in Viola animæ, in dialogo primo. c. j. & teste Bar. in lege. j. col. vij. C. de dignitatibus li. xij. inter artifices distinctio fit talis. Nam quidam sunt nobiles, quidam autem ignobiles. per tex. & notata per doctores ibi in lege j. ante finem. C. de conditis in publicis horreis. libro x. & in l. prouidendũ. in prin. C. de postulado. Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. vt habetur Leuitici xix. post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis. & de hac nobilitate loquitur Aristoteles ij. Ethicorum. in prin. vt refert Bonus de Curtili in suo tractatu. de nobilitate. in secunda parte.

Facit etiã dictũ Sabellici. lib. x. suorũ exemplorũ. Pulchrum est (inquit) in oĩ artiũ genere excellere, & quia pulchrum

chrum & optabile, idcircò natura, homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusq; nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus. i. variarum epistolarum xiij. quòd ars est decus vrbium. vt refert Lucas de Penna in rubri. C. de excusatio. artificum lib. x. Et æquiparantur à lege aliquem ali & artificio erudiri. per text. in l. prima. in fine. C. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel fortè ad discendum artificium iustè cōsumpta fuerint, restitues: licet aliàs aliqualiter differant. l. impēsę. ff. de verborum & rerum significatione. Et interdum ars laudatur: vt ab August. iiij. de ciuitate dei. vbi dicit, ars est virtus, benè rectèq; viuendi. & pro hoc Ecclesiasti. xxxviij. vbi de multis artificibus præmisso subiungit. Omnes hi in manibus eorum sperauerūt, & vnusquisq; in arte sua sapiens est, sine his oībus nō ędificabitur ciuitas. Item appellatione inopum non continentur agricolæ, nec artifices c. quod super. §. j. extra de voto. facit l. filij. §. vltimo. ff. ad municipales. Et licet ab operarijs seu artificibus vectigal exigitur l. ad reparationem. C. de aquęductu. libro xj. Verūtamen hi odiosè grauandi non sunt, imo leuiandi, si ipsorum artificium vtile est in ciuitate. argu. l. ad bestias. ff. de pœnis. c. quæritur. ante finem. ibi: probatur hoc xxij. q. ij. honor enim alit artes, ait Tullius libro Tusculanarum quæstionum. Et propterea his artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere l. vacuatis. C. de decurio. libro x. Nam & à pluribus oneribus artifices sunt immunes. l. j. C. de excusatio. artificum. eodem lib. & agricolæ l. prima. C. de agricolis & censitis. libro xj. de quibus infrà ista parte, in sequen. & xxxvij. consideratione. & l. fina. ff. de nundinis. Imo & omnes artes perutiles, & ex hoc fouendę sunt. vt enim ait Tullius, ij. de officijs. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valētium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multę nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu & cultu bestiarum. Et quomodo ars generaliter sumpta multa comprehendit. vide Lucam de Penna in rubri. & l. j. in prin. C. de excusa. artificum. lib. x. vbi dicit, quòd magi dicuntur habere artem.

Verum artifices à pluribus honoribus sunt arcēdi. censentur enim quidam artifices ignobiles. tex. in §. sancimus. et ibi notat glos. in verbo, ignobiles. in authē. de testi. col. la. vij. vnde Eccli xxxviij. iam ante allegato: præmisso de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabūt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neq; palam facient iudicium & disciplinam, & in parabolis nō inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accōmodantes animas suas, & cōquirentes in lege altissimi. nec est grande lucrum ipsorum artificum. iuxta illud.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

Trigesimaquarta consideratio. Multi artifices descripti in l. j. C. de excusationibus artificum. lib. x. in hoc priuilegiatur & honorantur: quòd à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet, sūnt sequentes.

Architecti, hoc est artifices principales, qui ædificijs cōstruēdis & tectis præsunt, de quibus infrà ista parte, in xlij. consideratione. & de his fit mentio in l. vltima. ff. de iure immunitatis.

Medici, de quibus in præcedenti parte, in xxv. consideratione. & infrà ista parte, in xlviij. cōsideratione.

Pictores, de quibus excellentia & laude illorū hic infrà in xliij. consideratione.

Statuarij, de quorum excellentia & laude hic, infrà in xliij. consideratione.

Marmorarij, de quibus in d. xliij. consideratione. & de excellentia marmorum dixi in sequenti parte, in xcj. consideratione. & sunt illi qui marmor cędere vel æquare sciūt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarij, vt ibi exponit glos. & sequitur Lucas de Pēna: sunt qui faciunt breues lectos, de quibus habetur in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de lega. j. & in l. legatis. §. j. et ij. ff. de legatis iij. vbi glos. vtrobiq; exponit lecticarios pro illis qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus in dicta l. prima. scilicet pro illis qui dominū in lectica portabant.

Actarij, vt dicit gloss. sunt qui faciunt machinas instar lacus vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Arcarij, hoc est qui arcas faciunt, quorū mentio est in l. vlti. ff. de iure immunita. Tales etiā vocātur scriniolarij. Actuarius verò habetur tanq; notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante in ix. consideratione.

Clauicarij, & tales possunt dici qui claues, seu clauos aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum, aut clauarum. Sicuti Lucas de Penna in dicta l. j. annumerat securios, hoc est fortè qui securim seu instrumenta ad secanda ligna, & id genus ferramentorum fabricant. & claustrarij etiam dicuntur qui claues & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat glo. sed etiam quadrigarius ductor quatuor equorum in quadriga seu curru iunctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo in l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. ff. ad legem Aquiliam.

Quadratarij, qui faciunt lapides quadratos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi glos. exponit: sed Pyrrhus ibi amplè exponit. & dici possunt latomi, qui operantur in lapidibus cędendis & quadrandis, vel qui lapides incisos & structuram constituere & componere solent: quos statuentes, seu collocatores vocant. Et loco vocabuli Græci pectas in d. l. j. positi. dicit Luc. de Pēna ibi meli⁹ stare septa, exponens septa pro his qui faciūt clausas ex quacūq; materia sit: vt in medio aluei liberè fluat aqua. alleg. l. j. §. septa. ff. de riuis. & hos fossores dicere possumus.

Structores. i. ædificatores murorū, & qui muros faciūt ex minutis lapidibus fortè.

Sculptores ligni. i. incisores, secūdū gl. ex qbus postea statuæ vel aliæ operationes fiunt. Et bene dicit ligni, quia ante de marmorarijs & statuarijs dixerat lex, hoc est de his qui cedēdo statuas aliquas in marmore, & alijs lapidibus, aut in ære seu ebore & faciunt sculpunt.

Muscarij, quia multi in expositione huius vocabuli musitant, & credo eos diuinare. Ideo pro tuo arbitrio expone, licet Pyrrhus dicat eos fortè gypsarios esse: vel qui aurum aliquo colore obscurant (quod nos emalliare dicimus) quòd illic vel muscas interdū, vel flores depingi soleant, vel quòd muticaræ à murice legi debeat.

Deauratores qui res auro cooperiunt vel cęlant, inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: vt est in text. d. l. prima. sed Pyrrhus post Alciatum dicit legendum esse coniatas: vt per albinos, albariosue intelligamus eos qui

albario muros spargunt:& hoc magis quadrat,teste Pyrrho.Est autē albariū(secundū eū)calx ipsa liquefacta,qua muri exalbantur ac renouantur.Sed Lucas ibi legit comatas,de hoc remittens ad l.e.pe.§.in ægypto.ff.de extraordinarijs criminibus.vbi verò textus est.In ægypto qui comata rumpit vel dissoluit,plectitur extra ordinem.Hi sunt aggeres,quiquidem solent aquam Niloticam continere: sed de his qui aggeris & fossata sciunt facere,dictum est ante in verbo,quadratarij.

Argentarij,qui dicuntur campsores seu nūmularij:de quibus in l.prętor.ff.de edendo.vel,vt dicit glos.qui pingunt in argenteo colore.Et de his Budæus in l.si hominē.§.quoties.ff.depositi.vbi dicit,ꝙ argentarij Romę,tabernas in foro publico conductas habebant.de his hic infrà in xxxviij.consideratione dicetur.

Barbacarij,glos.Accursij dicit.eos esse qui faciunt recepta,quæ aliàs dicuntur barbacana:sed melius putat ibi esse legendum Pyrrhus,post Alciatum,barbaricatios qui barbaricas vestes intexunt:quas barbaras & Babylonicas vocat Apuleius in Floridis.Hi quoq; (vt ait)frigiones dicebantur,qui ex auro & coloratis filis in vestibus hominum,animaliumq; effigies exprimebant.

Diatrecarij.gloss.dicit,quòd sunt illi qui faciunt calices de vitro.pro quo allegat lex,si seruus seruum.§.si calicem.ff.ad legem Aquiliam.eo fortè sic dictos:quia de facili terantur siue rumpantur. Et quamuis(teste Alciato)legi posset Diabathrarij,hoc est coriarij sutores:tamen melius stabit secundùm Pyrrhum insequendo Budæum diatretarij:hoc est tornatores: quāuis etiam secundùm eosdem diatrocharij dici possit: & sunt qui rotas pilasq; ligneas faciunt,& carros.

Aerarij fusores,qui fundunt æs.glos.exemplificat,vt qui campanas faciunt,vel similia.vt vasa ænea:vel dic secundùm illam gloss.ꝙ sunt duo vocabula separata,ærarij scilicet,qui operantur in ære,& qui faciunt vasa ænea.& fusores qui fundunt æs,ex quo fit lamina,aut aurea,argentea,aurichalcea,stānea,plumbea,ferrea,electrea,aut ærea,siue ex alio metallo,quia ęs capitur pro omni metallo.pro quo facit text.in lege vltima.ff.de iure immunitatis.vbi per se ponuntur ærarij.Et,vt dicit Lucas,fusores aliàs fossores legitur.de quibus tamen dictum est.Et aduerte ꝙ quidam Theodorus nomine primus ferrū fondere docuit,& ex eo statuam fecit ferream.

Signarij,qui faciunt sigilla,cùm signum pro sigillo capiatur.facit.l.iij.iuncta glo.§.hoc interdictum.ff.de tabulis exhibendis.

Fabricarij,qui dicuntur fabri,in dicta lege vltima.ff.de iure immunita.& dicuntur fabri magistri etiam de lignamine vel murorum.vt notat gloss.in verbo,fabrorū.in §.certè.institu,de rerum diuisione.facit.l.iij.§.item Iulianus.ff.de eo quòd certo loco.Vel etiam magis propriè à ferro,& inde faber ferrarius dictus est,& non est inuentus faber ferrarius ī omni terra Israël.vt habet̄ j.Reg.xiij.Et faber lignarius dicit̄ non solū eū,qui ligna dolaret,sed oīs qui ædificaret.l.ferri.in fine.ff.de verborū & rerū significatio.de quo vide infrà hac parte,in xlij.consideratione.

Braccharij,à longis bracchis Theutonicorū vel torcularium,quæ pro femoralibus accipiuntur,quibus pudenda teguntur:sicuti vulgariter accipi solent.vnde Ambrosius libro j.officiorum.Sacerdotes(inquit)veteri more bracchas accipiebant,sicut ad Moysem dictum est à domino.Et facies illi bracchas lineas,vt tegatur turpitudo pudoris,à lumbis vsq; ad femora erunt.vocātur etiam subligaria,seu subligacula.campestria,succinctoria,fœminalia lumbaria, & perizomata.vt habetur Genesis iij.Cūmq; cognouissent Adam & Eua se esse nudos,consuerunt folia ficus,& fecerunt sibi perizomata:ex quibus elicitur,ꝙ post transgressionem ipsi Adam & Eua primum sartoris artificium exercuerunt,faciendo sibi bracchas:& sic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum ꝗ̄ aliud,vt vsum in tegendis verecundis prętaret.Hodiè loco bracharum habemus & vtimur caligis,quæ à planta pedis ad vmbilicum,tybias & alias partes corporis obtegunt.

Particarij,vt est in textu dicta l.j.sed Pyrrhus voluit legere perticarij,quos putat esse mensores seu mensuratores ad perticam:de quibus Budæus in l.vltima.ff.si mensor falsum modum dixerit.& in tractatu suo de Asse in diuersis locis.& Textor in sua officina in c.mensuræ quædam.folio mihi cclxxij.Sed fortè bene staret particarij:& tunc dicentur negociatores particulatim,hoc est minutatim vēdentes:de quibus hic ante in xxviij.consideratione.

Libratores à libra(vt ait Accursius)id est ponderatores à pondere:cūm libra & pondus,idem significet.vt scribit Budæus in libris de Asse,in principio libri primi,& in ij.libro non prope initium.

Figuli qui faciunt vasa ex terra in figuris.vt l.vltima.ff.de seruit.vrba.prædiorum.& isti græcè dicuntur ceramei & non ceranei.

Aurifices,qui faciunt vasa aurea,vel anulos,vel id huiusmodi:de quibus hic.j.in xxxviij.consideratione.

Vitrarij,qui artificiosè de ferro vel de materia trahūt vitrum vel fundunt.Et isti apud nos pro nobilibus reputantur,ex quo alijs præferēdi sunt:de quibus infrà ista parte,in xliij.consideratione.

Plumbarij,qui extrahunt plumbum.

Specularij,sunt ꝗ faciūt specularia.&,vt dicit Budęus in l.sylua cedua,ff.de vsufructu.& Blōdus in ix.lib.de Roma triūphāte.Specularia in domus ornamento fuerunt,quę nunc per vrbes,ecclesias,pręsertim ad vmbonem siue pulpitū lectionarijs paratū videmus,marmora diuersi coloris ita expedita,vt speculi vices reddāt:quibus priscorū domus,& ipsis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij qui faciūt opera ex ebore.vt habetur de eboreis tabulis in l.ij.§.postea.ff.de origi,iu.dicit tamē textus ibi in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt,qui vestes pelliceas aut alia quæcūq; opera ex pellibus conficiunt,qui primo à deo instituti fuerunt.Nā scribitur Gene.iij.Fecitq; dn̄s deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas,& emisit eos de paradiso voluptatis.Lucas verò alias legit polliones.Pollio verò flos tritici dicitur.inde pollinarij qui cribrū faciūt de lino non de setis equorū ad pollinem purgādum.Nam cribra quę ad excutiendam farinam fiunt,excutoria dicuntur.vnde Plinius lib.xviij.Cribrorum genera Galliæ setis equorū inuenere.Hispani cliuo excutoria,ac polinaria.

Fullones verò sunt,qui maculas ē pānis detergunt,& eorum ars vocatur fullonica,vt in l.æquissimū.§.fructuarius.versi.item si domus.ff.de vsufructu.& in l.apud Trebatiū.in prin.ff.de aqua pluuia arcenda.& sunt illi qui lauant pānos ac telas.& dicit tex.in §.si.insti.de mādato.ꝙ fulloni dantur vestimenta polienda curanda ve:& dicitur,vt ait gl.penul.qui tingit & lauat pannos,& etiam polit eleuando superflua:& ibi etiā addit quis sit sarcinator:& propriè is est,qui sarcit vestimentum,vel scissum consuit.

Carpentarij

Carpentarij dicuntur propriè fabri lignarij, qui carpẽta conficiunt. Et carpentum genus est currus, seu vehiculi: sed secundũ m Isidorum libro Ethymolog. vltimo. capit. xij. est currus Pompaticus, quia in Pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehuntur. vnde Ouidius libro primo fastorum.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Hæc quoq; ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carmentum à carmenti Euandri matre dicatur.

Sculptores, secũdũ aliquos tex. in dicta l. prima. sed Lucas ponit loco illorum, sutores.

Dealbatores (ait glos.) armorum vbi debent fieri subtilissimę picturæ de quocunq; colore, & vulgo, Forbisseurs: sed quia dicit de quocunq; colore, videtur tunc non esse dealbatio, sed tamẽ prius fit dealbatio & nitor, q̃ pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo, Blanchisseurs.

Et in hac ciuitate Heduẽ. sunt excellentes qui conducuntur à multis prælatis & nobilibus diuersarum regionum: ad dealbanda templa, & palatia, & quod ante dictũ est Albiui. iunge, deauratores Albiui.

Clusores, aliàs clausatores secundũ nõnullos, tamẽ nulli exponunt quid important hæc vocabula, & forte dicuntur qui faciunt clausuras, hoc est fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendũ domos faciunt, cùm cludo olim pro claudo accipiebatur, & in vulgo, Menusiers.

Trigarij qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde triga genus currus habens tres rotas, sicuti bigę habent duas.

Signarij superfluit in dicto textu. l. j. quia ante de eo dictum est. ideo Lucas scribit. Tignarij, hoc est fabri nõ solũ ij qui tigna dolant, sed etiam qui solaria lignea, hoc est qui trabes cæteraq; ad tabulata domus vtilia, & omnes qui ædificant intelliguntur, vt inquit Caius iurisconsultus in l. ferri. §. fabros. ff. de verbo. & rerum significatio. quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia constant) significatur, vt ipse Caius ait. in l. tigni. ff. eo. titulo. vel, vt idem Lucas ait, pone tinarij, hoc est qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur: vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur. etiã sub hoc vocabulo apud nos habentur. his etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus verò in dicto loco cisiarij legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi birori genus est. pro quo est lex Vlpiani, in l. item quæritur si cisiarius, id est carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit. ff. locati & conducti. & ibi Budæus in suis annotationibus.

Bractearij (vt dicit Accursius) sunt, qui faciunt quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur pentalarge, à penta, quod est quinq;, & largæ, id est latæ, quasi quinq; latę, & volubiles rotulæ: quia tantum quinq; debent esse, vt dicunt frenarij, & sic ipsis opificibus & ipsis rotulis conuenit nomen pentalarge. Budæus verò in l. apud Labeonem. ff. de præscriptis verbis. vbi fit mentio de vascularijs. dicit q; inter artifices sunt vascularij, celatores, inauratores, & bractearij, id est qui aurum malleis fusum, & ad quãuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt, & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metal o faciunt. Et, vt ait Pyrrhus, nõ debet legi pentalarge, sed petalurgi. petalem enĩ bractea, seu folium de bracteis dicitur.

Trigesimaquinta consideratio. Inter plures artifices eiusdem artificij, pręferũtur illi qui sunt artifices principum, cum dicantur habere dignitatem: vt habetur de coquo principis, qui dicitur artifex. ita quòd venit in statuto faciente mentionem de artificibus. vt tenet Frã. de cremain notabili suo. xcviij. incip. statuto cauetur. per l. si qd venditor. §. fina. ff. de edili. edicto. Martialis.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,

Namq; coquus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludouicus Romanus singulari suo. 649. & etiam dicit eum habere artẽ et officium, ratione cuius officij præfertur, glos. in verbo, coquus. in l. legatis. iij. ita etiam tenet Felin. in rubri. de officio & potestate iudicis delegati. col. ij. versicu. tribus modis. imo dicit Ioan. Andr. in ca. j. de sagitta. q; coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium & artem. allegat textum in cap. ne tales. de consecratio. distinctio. v. & de coquo principis qui habet officium, vide Iacobinum de sancto Georgio, in l. prima. in principio. ff. de iurisdi. omnium iudicum.

Trigesimasexta consideratio. Inter plebeios præferẽdi sunt qui habent officium, & ideo cũ habere custodiam portarum & pascuorũ sit officium, vel tenere stationem ad vendendũ sal, & oleũ dicatur officium: ideo videntur præferendi alijs. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iacobinus de sancto geor. in l. j. ff. de iurisd. omniũ iudicum. ideo non præstant aliquã prelationẽ inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt magistri operũ seu architecti. in quo opere sunt artifices, puta inter latomos. in ciuitate Pictauẽ. est magister operum in illa arte: & illud officiũ cõceditur à rege, & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi artifices: & de dãnis & ruinis murorũ vel parietum, vel quomodo de nouo cõstruẽdi, solet iudicare. Et dũ studebã legibus in vniuersitate Pictauẽ. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartholemeum vnum ex filijs suis ex sacro fonte: & pro certo probus vir erat, multũ expertus in sua arte, atq; laudãdus: & cũ id officium haberet à rege, hac ratione quãdam dignitatẽ & pręstantiã in sua arte habere videtur. Et hmõi magistros operum rex creauit in vrbe Diuionẽ.

Trigesimaseptima consideratio. Præmissis his generalibus, ad nouẽ particulares modos plebeiorũ hic ante in ij. cõsideratione expressos nostra se cõuertit oratio. Et primò de primo modo, scilicet de agricolis laude, & honore illorũ qualẽcunq; honorẽ mereantur inter plebeios. & licet videatur q; nullum merentur, per tex. in l. j. & l. colonos. ij. C. de agricolis & censitis, lib. xj. & l. j. C. de agricolis & mancipijs dñicis. lib. eo. vbi dicit Iaco. rebuffi. q; agricultores, & fossores vinearum non debent eligi in consules, vbi est copia aliorum sapientum. quoniam indecorum esset consulatui tales esse consules: nisi in defectum aliorũ, vt ibi notatur. & per Lucam de Penna in l. ij. colum. iij. C. de agricolis & censitis. eod. libro xj. vbi scribit ad quę munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero, libro primo officiorũ.) omnium autem rerũ ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberi⁹, nihil dulci⁹, nihil homine libero dignius. Ex libro verò de senectute, sic ait. veniam ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sa

pientis vitam proxime videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quae nunquam recusat imperium, nec vnq; sine vsura reddit quod accipit. Agroq; ornato & bene culto nihil potest esse, nec vsu vberius, nec specie ornatius: quinetiam satis est accomoda ad fugiendum odia ciuitatum. vnde Terentius in eunucho. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neq; agri, neq; vrbis odiũ me vnq; percipit. Optimus etiam populus est qui terrae cultiuus est: vt scribitur vij. Politicorum. & refert Lucas de Penna in rubri. C. de agricolis & censitis. libro xj. Amplè de laude rei rusticę scribit Beroaldus in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis, vbi ait post Varronem. Vitę hominum duae sunt, rustica & Vrbana, quae quemadmodum loco distinctae sunt, ita temporis interuallo separatae. Longè enim antiquior rustica est. Cum rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorũ numero agricolę vrbanis antecellunt, et merito. Cum diuina natura dederit agros, ars humana aedificauerit vrbes. Ipsam verò rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoricam & agriculturam. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neq; idem sunt pastio, et agricolatio. Quae ab exiguis profecta primordijs ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis praeponerentur: vt apud veteres Romanos rusticae laudatissimae iudicaretur, vrbanae verò ignominiosę. Et apud antiquos Graecos illustrissimus quisq; pastor erat, ex quo alios polyaruas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudine ne, videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani verò cũ virum bonum laudabant, eum bonũ agricolam, bonũq; colonum appellabant. Amplissimè enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto deniq; honore, tantaq; aestimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos nõ puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligoneas & sarcula, qua gladios, & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur: &, vt inquit Elegiarum scriptor.

Centum illi in prato saepe senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum, senatores ducesq; in vrbem accersentibus; vt inquit Columella in praefatio. Aranti enim Cincinato viator attulit dictaturam. Serranum inuenere serentem oblati honores. Porcius Cato ille censorius, & omnium bonarum artium magister, agricolandi studiosissimus fuit, & villaticis voluptatibus imprimis oblectabat. Inter alios quoq; Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltrò oblata sunt regiae maiestatis insignia. Praeterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quàm à rebus rusticanis. Nã Fabij, Lẽtuli, Cicerones à leguminibus (quae quisq; optimè sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati. Multa quoq; nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios, Bubulcos, Statilios, Tauros, Pomponios, Vitulos, cognominauerunt. & Porcij Catones, & Annij Caprae inde dicuntur. & Romanorum populum à pastoribus esse ortum omnes praedicant.

Item ex agricolis milites gignuntur strenuissimi, & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebãtur. Firmiora etenim salubrioraq; sunt corpora eorum qui sub dio artus roborant, forisq; versantur: quàm qui in vrbibus intra concepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quòd Graeci, Romaniq; templa Aesculapio medicinae deo extra vrbes aedificabant. Quia videlicet credebãt fidelius constantiusq; illos valituros, qui in agris, q; qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata: & sub dialibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasq; exercitationes facilè sustinuit, & aduersus externos hostes victrix extitit. Enimuerò tempora illi ita partiebãtur, vt nonis tantum idibus res vrbanas reuisitarent: reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuentus constituti. Praeterea cum mercatorum quaestus sit periculosus & calamitosus, cum foeneratorũ inhonestus & dedecorosus. Cum opificum sordidus & illiberalis. Sola est agricultura, ex qua quaestus stabilissimus honestissimusq; consequitur, minimeq; inuidiosus. Quam Aristoteles in economicis potissimam secundum naturam possessionum esse cõmemorat: in qua Catonis oraculum, vitem quaestuosissimam indicauit. Scropha verò pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerũt. hinc locupletes appellati loci, hoc est agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumq; peculium à pecore nomen sortiuntur, quod in rusticatione quaestuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volunt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex aere nummus à Seruio Tullio rege Romanorum. Thesaeum quoq; apud Graecos memoriae proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ita ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quinetiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremq; rusticorum vitam, quàm vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo, Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem praediolum colebat: sed annuis victibus largè sufficiens. ex quo nunquam egressus ferebatur. & Diocletianus imperator Imperio imperatoriaq; purpura depositis, se contulit ad tranquillitatem rei rusticae: illicq; in quiete beatissima consenuit. Et Attalus rex, omissa regni administratione, hortos fodere coepit, & gramina seminare. Vnde non minus verè, q; eleganter scripsit Virgilius.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas. Quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem.

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes.
Flumina amen, syluasq; inglorius.

Et ab Horatio dicitur.

Beatus ille qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni foenore. haec Beroaldus.

Blondus verò de Roma triumphante. libro octauo. de dignitate agriculturae scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbanã, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturę, quam tamẽ primam posuit Varro, tantum ei tribuendo: vt longitudinem vitae hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturae fructu viuebatur, ea quam posterae habuerunt aetates delitijs vsę. Itaq; & plura de dignitate idẽ Varro edocet & origine agriculturae, quae recenset ibi Blondus, & ferè omnino sub eisdem verbis: vt scripsit Beroaldus. idem Blondus tres agriculturae partes ostendit.

Nempe

Nempe agri seminari curæ, vna pecuariorum, & pastionis secunda, & tertia villarum.

Et, vt dicit Francis. Patritius de institutione reipublicæ. libro iij. titulo ij. nisi nos ipsos nimium amamus, nobisq; ipsis eblandiri volumus, & molliciem quandã muliebrem sequi. Agricultura sola est, cui & ingenium excellentes viri manus admouere debeant: tum propter necessitatem, cũm sine ea neutiq; viuere possumus: tum etiam q quæstum nobis honestissimum & sine fallacia ac mendacio præbet. ita quòd opus agriculturæ est ad vitam humanam vtile & necessarium. vt enim dicitur Prouerbiorum xxviij. Qui operatur terram suam replebitur panibus. & ibi scribitur. Egestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum. & Ecclesiastici vij. inquit Sapiẽs. Nõ oderis laboriosa opera & rusticitatem creatam ab altissimo. Nam deus eam instituit. dicitur enim Genesis ij. Emisit dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram de qua sumptus est. & post diluuium, vt habetur Genesis ix. Noë vir agricola cœpit exercere terram & plãtauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur. vt etiam scribit Antonius Florentinus in tertia parte suæ summæ, titulo viij. capitu. iiij. §. xiij. vbi etiam vide de fraudibus agricolarum, cũm sit extra propositum.

Propterea cũm agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi & cõfouendi: ita quòd tempore agriculturæ nullo pacto debent molestari. l. colonos nunq;. C. de agricolis & censitis. libro xj. & ab oneribus publicis eximendi. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. C. eodem. Cũm perutiles sint reipubli. vnde Plutarchus ad Traianum imperatorem pedibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, quibus capitis prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisq; iustius tegumentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentq; molem: pedum adminicula robustissimo corpore tolle, suis viribus nõ procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteq; manibus repet, aut brutorum animalium ope mouebitur. Ex his sequitur, quòd nimium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnulla specialia contra iuris rationem constituuntur. vt lege finali. C. de seruit. & l. finali. §. item Sabinus. ff. de aqua pluuia arcenda. vt inquit Lucas de Penna in dicta lege prima. Sed maiora specialia & priuilegia agricolis concedũtur. Non enim pro quocunq; munere etiam tempore guerræ turbari deberent: vt dictum est & comprobatum. ne ab agricultura reuocentur, aut diuertantur. facit. l. prima. ff. de tigno iniuncto. quod si fiat destruitur, aut saltem minuitur annone præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricultores priuilegio, & immunitate: quia licet videmus ante felicem ambo am, seu exercitum regis nauem ecclesiæ, & minus cuiuslibet alterius pro transuehendo exercitum non excusari. l. iubemus nullam. C. de sacrosan. eccles. & lege iubemus. C. de nauibus non excusand. libro xj. Attamen instrumẽta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuerti: ne publica impediatur vtilitas, quæ in præbitione annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest: sed irrationabiliter periret, vt est textus & doctores. in lege prima. C. de agricolis & censitis, libro xj. idcirco merito Guillielmus Benedicti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero xcij. extra de testamentis. exclamat contra principes tyramnos, qui nedum tempore necessarij belli agricultores eorumq; animalia occupant, & agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quærunt. vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant, & destruant. qui si iuri positiuo hoc prohibenti obedire nolint quo talia prohibentur, imo mẽti humanæ ab initio naturaliter insitum ipsos agricolas, etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem, nõ esse occupandos nec molestandos: saltem veterum gentilium annales reuoluant, qui agricolas omnino in libertate agrorum colendorum turabãtur, nedum in suo, sed etiã in suorum hostium regno contra quos bellabant. Vnde Diodorus Siculus. libro iij. Indorum ante bellum Troianum gesta narrans vętera. cõfert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo quæ in bellis seruatur. Nam apud cęteras gentes, scilicet tyrannico more viuentes, hostes bellorum tempore regiones spoliant, vastantq;, neq; agros coli sinunt. Apud Indos verò belli tempestate in cãpis opus rusticum exercent, absq; cura agricolæ procul ab omni discrimine belli: hostes in prælijs mutua cędegrassantur, agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanq; communis vtilitatis ministros, neq; verò hostium agros vrunt, nec cędunt arbores. & idem septem tribus Indorũ describens. secunda, inquit, tribus est agricolarum qui multitudine superantes alios à bello reliquoq; opere liberi solis agris colendis tempus impartiũt, nullus hostis lacessit, neq; spoliat: sed existimans eos in communi vtilitate versari ob omni iniuria abstinet, ita soluti metu agricolæ terramq; liberè colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nabuzardam princeps militię Nabuchodonosor capto rege Sedechia, eiusq; filijs in patris cõspectu trucidatis, ac eo excæcato, vincto & cõpeditato, quibuscunq; occisis, ciuitate & templo demum spoliatis & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terre vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi vtilitate. vt habetur Ieremiæ vltimo. iusta igitur ratione oportunoq; fauore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates prætactas.

j Primò q non obest ei, si intra præfixum tẽpus non petijt bonorum possessionem pro consequenda hæreditate alicuius sui parentis, vel proxi. l. penulti. C. qui admitti ad bonorum possessio. possunt.

ij In corruptione albi pretoris, vbi non ita puniuntur sicut alij. l. si quis id quod. §. in seruos. ibi, vel rusticitatem. ff. de iurisditio. omnium iudicum. quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per do. meum Iaso. in vij. col. & in l. fi. C. de iuris & facti ignorantia. & in lege iuris. C. qui admitti.

iij Si vocatus in ius non iuit. l. ij. §. j. ff. si quis in ius vocatus non ierit.

iiij In vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatæ agricolis, à quibus non potest recipi, nisi octaua pro modio, & siliqua pro solido. Nec potest creditor populi retinere pignori terram, boues, vel aratra eius. in authen. ad hæc. & in corpore vnde sumitur. C. de vsuris. Et de hoc etiam est ordinatio regia Caroli octaui, de qua meminit G. Benedicti in loco ante allegato. ita quòd, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita

quod huic priuilegio etiam rusticus & agricola renunciare non potest.

v In testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinque testes. l. fi. C. de testa. & ibi do. meus Iason. de huiusmodi priuilegio.

vj In opponendo exceptionem peremptoriã post sententiam sicut opponit miles: vt notatur, in lege prima. C. de iuris & facti ignorantia. quod an sit verum, vide domi. meum Iaso. ibi. in ij. col.

vij Boues, & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia capi non possunt pro executione, vel pignore. l. executores. & l. sequenti. cum authen. ibi posita. & corpore vnde sumitur. C. quę res pignori obligari possunt, vel non. imo dicit textus in d. authẽ. quæ incipit, agricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutũ ausu temerario violare præsumpserit, i quadruplũ ablata restituat, in infamię notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.

viij Si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne perdat pretium, sed sibi restituatur. l. vnica. C. non licere habitatoribus metrocomię. libro xj. & notat gloss. in l. quemadmodum. in verbo, emptor. C. de agricol. & censitis. eodem libro.

ix Quia coloni & agricolę dominorum tributariorum non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis. l. colonos. C. de agrico. & censitis. libro xj. & ita dicit Ioannes de Platea in l. j. C. eodem titu. vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ & vacare, vt opera rustica in opere expleatur. l. si merces. §. conductores. ff. locati. ita q; non possunt cõpelli vt vadant in exercitum cũm sint immunes ab ordinarijs & extraordinarijs: imo, vt dicit, ob officia publica etiam volentes vocari non debent. quod intellige tẽpore quo vacant: scilicet tẽpore seminum, messium, & vindemiarũ, vel etiam tẽpore quo vacant in præparamentis. quoniam eadẽ priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi qui est in actu. l. qui mittũtur. §. penultimo. ff. quibus ex causis maiores. Eo etiam quia fructus videtur colligi tempore quo aratur, & terra prẹparatur ad futura semina. l. diuortio. §. non solũ. ff. soluto matrimonio. & quomodo præparamenta idem iudicantur sicut actus. dominus meus Iason. in l. si pecuniam. ff. de cõditio. ob causam. Et hæc nouem priuilegia ponit post Lucam & Io. de Platea Io. de Monthelono ciuis noster in suo promptuario iuris. in verbo, Agricola. vbi & alia duo addidit.

x Quia rusticitas dicitur patiens, & quieta: ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, q; non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti. Et alibi dicit glossa in verbo, coloni. in §. item Seruiana. institu. de actio. q; sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait textus in cap. sancta. ij. quæstione. vij. & hoc cũm simpliciter & piè viuit, vt ibi glos. inquit. & ita refert Albericus in l. vtili ratione. C. de defenso. ciuitatum. vbi scribitur inter alia priuilegium quod semper de causis eorum debet defensor ciuitatum cognoscere. & hic ante in v. consideratione dictum est. versicu. item defensor ciuitatis. & ibi Albericus quędam alia priuilegia ex suprapositis describit.

xj Habet hoc priuilegium agricultura, quòd si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis, tunc dominus minus potest prætendere deceptionem: secundũm quod videtur facere decisio Bart. in lege ij. C. de omni agro deserto. libro xj. ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiam si aliàs esset prohibita alienari. capi. ad aures. de rebus ecclesiæ non alienandis. Nec eidem potest augeri pensio, aut cẽsus. ita per plures optimas decisiones tenet Guilliel. Benedicti. in dicta sua repetitio. capi. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, numero 983. extra de testamentis. & plura alia in laudẽ & dignitatem agriculturæ Beroaldus & Franciscus Patritius in locis antè allegatis accumularũt. &, vt ante ista parte, in iij. consideratione dictum est. hęc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor. scilicet in agrorum, seu aruorum seminatione, aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomerijs, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis & rosarijs cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata: Columellą in suo opere agricolationis libro iij. c. iij. concludit, nihil magis rusticis cõuenire, q; vitẽ colere. vt ibi ad partes arguit. de quo infrà in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione dixi.

Aduerte tñ, q; fodere herbam, vel lapides non est ars. glo. in l. lex quæ tutores. in verbo, labore suo. C. de administratio. tutorum. Ludo. Romanus singulari suo. 649. Sed cũm ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus hac ratione, & etiã ea, quia inuẽtus ante alios modos. s. per Adam. vt ante dixi, & post diluuium cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. Gene. ix. ¶ Attamen quasi sordidus quęstus habetur agricultura, & ludibrio habent: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati, non tamen honorandi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur propriẹ dispositiõi & determinationi) imo non solũ ab Adã: quoniam, vt dicitur Gen. ij. plantauerat autẽ dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quẽ formauerat, produxitque dominus deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud quod fuit primò necessariũ pro vita humana fuit cultura: quod deus nobis ostẽdit, cũm à principio talia fecerit. quod plus est, Christus patrem suum Agricolam vocat. vt scribitur Io. xv. ego sum (ait Christus) vitis vera, & pater meus agricola est. huc adde q; pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos. vt de Caprarijs legimus, qui apud Mendesios populos maximo afficiuntur honore. vt refert Textor in sua officina. ca. animalia diuersa. versicu. capræ. Etiam pastoribus primo annunciatus fuit aduentus domini. vt scribitur Lucæ ij. Et suarij seu porcarij ciuitatum sunt priuilegiati. vt habetur in titulo. de suarijs. libro vndecimo. C.

TRigesimaoctaua cõsideratio. Qui circa maiora & digniora versantur honestiores dici debent: & qui circa necessarias artes versantur magis laudandi sunt, & honorandi ijs, qui circa voluptarias & honestas. Cũm multo magis propter necessitatẽ prosint reipublicæ q; alij: ideo cũm aurum sit excellẽtius omnibus rebus quę sunt in mũdo, vt amplè disputauit Matthæus. Vegius in suo tractatu de sole, terra, & auro. & dixi in sequẽti parte, in xcv. cõsideratione.

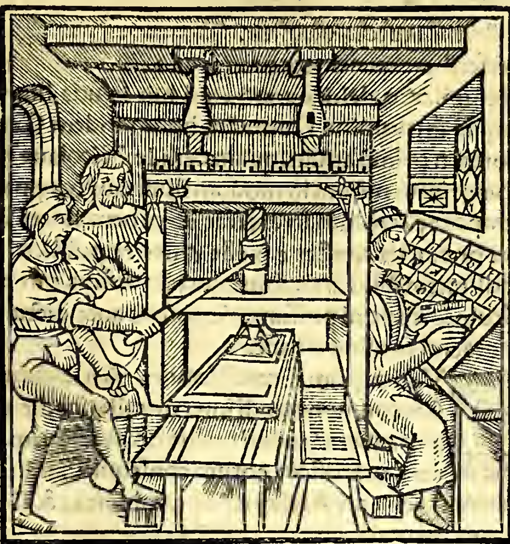
ſideratione.Quapropter qui circa aurū verſantur digniores ſunt ac alijs pręferri debēt in ciuitate inter plebeios artifices,vbi ſolū ſunt artifices auri.vt ſunt hi quos communiter vocamus argētarios ſeu aurifabros,& hic tātū loquor de artificibus non habentibus officium circa adminiſtrationem metallorum,quoniā de his alibi dixi.Et abſq; dubio(vt paucis abſoluam)ſicut aurum inter omnes res mūdi excellit,ſaltem inter metalla,ita inter omnes plebeios metallarios artifices aurifabri præferendi ſunt.Inter quos numerantur vaſcularij,qui vaſa conficiunt aurea & argētea,cælatores,inauratores,& bractearij,qui aurum malleis tuſum & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurādis deducunt.vt dicit Budæus in l.apud Labeonem.ff.de præſcriptis verbis.vbi textus facit mentionem de vaſculario.de quibus hic ante,in xxxiiij.conſideratione.in verbo, aurifices.& in verbo,bractearij.

Si verò inſpiciamus initium artificū metallorum, alij erunt artifices qui illis præferentur.vt ſunt pelliones, ſeu pelliparij,qui lana vtuntur:de quibus infra iſta parte, in xlj.conſideratione.qui primò fuerunt inſtituti & à deo, quia ſcribitur Geneſis iij.deus cùm eiecerit Adam & Eua ex paradiſo terreſtri,fecit eis veſtes pelliceas.Tubalcayn verò fuit optimus malleator,& faber in cuncta opera ęris & ferri,vt habetur Geneſis iiij.& ſic artificium ex lana fuit primò factum & per ipſum deum.

Poſt aurifabros non videtur eſſe ordo inter metallarios,niſi prout cōmunis vſus inter eos aſſignat, aut quod aliqui faciunt dignius,aut excellentius artificiū:q̄m,vt habetur in additione ſuper gl.in verbo,ex multis rerum argumētis.in §.cūq; in procemio Iuſtiniano,ex cōmuni prouerbio.Opus laudat magiſtrū,dicit textus.& Iacobus Rebuffi per illum textum.in l.j.C.de fabricenſibus.libro xj. quod materia ferri dicitur nobilis.Aut ꝙ vnus maiorem experiētiam habet ꝙ alius,aut ꝙ ſit felicior,vt de his qualitatibus ante,in ix.parte dixi,vbi ſcripſi milites eſſe laudādos ex maiori experientia,ex maiori felicitate,& fortuna, & ex pluribus alijs quæ etiā adaptari poſſunt artificibus, maximè quantum ad maiorem experientiam.Et hoc dico quoniam,inter omnes artifices cuiuſq; artis,magna ſeu lata eſt differentia, vt eſt text.in lege inter omnes artifices longa eſt differentia.ff.de ſolutio.

Et inter metallarios qui ſint præferendi, & qui ſint digniores,an extrahentes materiam,an formam ei dātes. de extrahentibus materiam ſunt textus in rubro & nigro, de metallarijs.libro xj.C.& tales nullā habent dignitatē, ſed fabricēſes de quibus eſt titulus,de fabricenſibus.eo.li. C.in multis honorātur,& priuilegiantur,vt in l.iure prouiſum eſt.& in l.eos qui.& in l.fi.C.eo.titu.de fabricenſibus.ſed hoc eſt quantū ad illos,quia quantū ad particulares,q̄a forma eſt dignior materia,ideo fabricēſes in omni ſpecie metalli ſunt digniores metallarijs ſimplicibus. Etiam inter iſtos præferuntur, qui dicuntur cælatores, ſeu ſculptores, & fuerunt plures qui in argento cælando claruerunt.quos refert Textor in ſua officina cap.ſculptores, celatores,ſtatuarij,& marmorarij, & ſunt propriè illi qui argentarij apud nos dicuntur,& quantò magis ſunt in eorū arte experti,tantò magis alijs præferuntur.& plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor in ſua officina.in cap.fabri & alij artifices.qui præ cęteris laudantur ab antiquis ſcriptoribus propter excellentia opera ab eis facta,etiā Plinius libro xxxiiij.capitulo viij.ponit nobilitates operum ex ære.

Tanquam lutum æſtimabitur argentum:

in comparatione illius. Sapientiæ vij.

TRigeſimanona cōſideratio.Inter artifices præferuntur Librarij & Impreſſores,ſeu calcographi,aut bibliothecarij:quoniā,vt ait Polydorus Virgilius de inuentoribus rerum.libro ij.capi.vij.cùm indies magis magiſq; hominum ingenia ſola librorum commoditate vigeant, & ad capeſſendas diſciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur,ipſaq; literarum ſtudia mirum in modū vbiq; floreant,piaculum hercle ſe feciſſe duceret,ſi tale inuentum ſilentio præteriret.Cùm etiā,vt ait Hieronymus ad Marcellam,huiuſmodi ſcriptorum libri, ingeniorum effigies,& vera & æterna monimenta ſint.Vnde Ageſilaus teſte Plutarcho,cùm bene multi vellent ſui corporis ſimulachrum gratis effingere,nunq; id fieri paſſus eſt,animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens.Illud enim ſculptorum,hoc ſuum.Illud diuitum,hoc bonorum eſſe opus ducebat.& plenè ſcribit Philippus Beroaldus de inuentoribus literarum.& inuentores literarum ſummopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atq; Saluſtij,& etiam ſcripſit in dicto ca.vij.ipſe Polydorus de ijs qui libros ediderunt & compoſuerunt,& qui bibliothecas habuerunt,& primò fecerunt, de quibus in ſequenti parte,in lxxiij.conſideratione dictum eſt.vbi poſui de excellentioribus bibliothecis:& tandem dicit,quòd fuit hoc magnum mortalibus munus ꝙ plures libros ſcripſerunt:ſed nequaq; conferendum huic,quod à pauco tēpore repertum eſt in nouo ſcribendi ſeu potius imprimēdi genere.Tantum enim vno die ab vno homine literarū imprimitur,quantum vix toto anno à pluribus ſcribi poſſet.Vnde adeò diſciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit,vt nullum amplius ſuperfuturum ſit opus,quod ab homine,quamuis egeno deſiderari poſſit.Illud inſuper addit,quòd autores quoq; plurimos tam Græcos,quàm Latinos ab omni prorſus interitus periculo vindicauit. Quare (vt inquit) tantæ rei autor non eſt ſua laude fraudandus,præſertim vt poſteri ſciant,cui diuinum beneficium acceptum referre debeant.Itaq; Ioannes Cuthembergus natione Theutonicus,equeſtri vir dignitate(vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ(quam Maguntiam vocant) hanc Imprimendarum literarum artem excogitauit,primumq; ibi ea exerceri cœpit.Non minori induſtria reperto ab eodē (vt fertur) autore,nouo atramenti genere,quo nunc Impreſſores tantum vtūtur.vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures verſus hos luſit.

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces præmendo.

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus homo itidem Germanus Romam primò attulit, quam deinde Nicolaus Iеson Gallicus primus mirum in modum illustrauit, quę passim hoc tempore per totum ferè terrarum orbem floret. Cùm ergo ex prædictis constet eos esse vtiles reipublicæ propter vtilitatem illius artis, sunt laudãdi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus ante dictum est in præcedenti consideratione.

QVadragesima consideratio. An alchimistæ sint connumerandi inter metallarios, sic ꝙ inter artifices laudari possint. & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeãt: & sic incidenter quæro an Alchimia sit prohibita, & si eam exercentes peccent.

Et videtur ꝙ sic, quia vna species transmutatur in aliã. Cùm plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum, sed citra deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare. cap. episcopi. §. quisquis ergo. xxvj. quæstione. v. & etiam: quoniam, vt videtur communiter nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur. ij. ad Thimotheum iij. & in capi. nec mirum. §. aruspicinæ. xxvj. questione v. semper addiscẽtes, nunꝙ ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur quòd sit verum aurũ, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparẽter verum (quod tamen raro) fit cum tam magnis expẽsis, quod est damnosum, & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam. vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, Alchimia.

Ioannes tamen Andræas in additio. ad Speculum in titulo, de crimine falsi. cõmendat Alchimistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica (vt inquit) siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt preciosum. Nec hoc faciẽdo dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem. vt de stanno, vel ære faciunt argentum, vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo: habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit glos. j. in c. ferrum. l. distinctio. sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producitur metallum preciosius. Vnde per influentiã astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis preciosam, vt tenet Panormita. in c. ij. de sortilegijs. Cùm ergo ars imitetur naturã in hoc inquantum potest, videtur bene agere alchimistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elemẽtorum, vnũ vile metallum in preciosius reducant, cùm ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cùm data fuerit oportunitas temporalis atꝙ casualis prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit text. in dicto ca. nec mirum. §. aruspicinæ, circa finem. ex quibus etiam Oldradus in cõsilio suo lxix. approbat & laudat Alchimistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse. sed potius consulerem cum Ioãne de Platea, in l. vnica. C. de argẽti precio quod thesauris infertur. libr. x. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo quia non est sciẽtia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones: & de isto videãtur etiam And. de Isernia in c. quæ sunt regalia. in vsibus feudorum. & Surgetus in suo compendio militaris disciplinæ, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villa noua se iactauerit fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimẽto submittebat: credo tamen hanc artẽ esse apud humanum genus deperditam, cum arte fundendi lapides, & ter refundẽdi aurum. Ioannes xxij. in extrauaganti, quę incipit: spondent. etiam hanc artem reprobauit.

QVadragesimaprima consideratio sit de artificijs lanificiorum, qui sunt necessarij in vita humana. vnde dicitur Prouer. xxxj. Quæsiuit lanam & linum, & operata est cõsilio manuum suarum. & sequitur. Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, retorquenti, & quæ fiũt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgilo, alabro. Insuper continet vsum floccorum, filtrorum, sagorũ, sagmarum, funium, mattularum, & sportarum ex straminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia, quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam verò ex lino seu canopo, vel ex pilo & suberis. Et inter istos qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi alijs. vt sunt illi qui vtuntur serico, cùm sit dignius lino, canopo, vel pellibus, vt in sequenti parte, in xcvj. consideratione tactum est. Ideo artifices serici seu sericarij digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices) lanificiorum pelliones seu pellipparios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris, tum quia fuit primum artificium factum, etiam à deo ipso optimo maximo, cùm scribitur Gene. iij. Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradisum terrestrem ejciẽdo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante hac parte, in xxxviij. consideratione dictum est. & recenset Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij. sermone xix. in ij. parte in litera S. & sermone xxxij. in litera X.

Contra tamen nituntur & instant Architectores dicẽtes, deum prius exercuisse architecturam creando cœlum & terram in principio. Genesis j. Et agricolæ dicũt deum exercuisse agriculturã in horto delitiarũ, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantãdo arbores & fructus pro homine, à quo Adã & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos ejciendo fecit eis vestes pelliceas, ex quo & architecturam & agriculturam, primò fecit, docuit, & exercuit. Fuerat etiã statuarius, quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, anteꝙ fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur Gene. j. & ij.

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & pannorum, de quibus habetur per Bartholomæum Anglici in suo libro de proprietatibus rerum. libro xxix. in tractatu de coloribus. in fine. Sed an tales potius debeant cum artificibus picturę ꝙ lanificij poni, dicã infra: ex quo videtur pictores lanificis esse præponendos, propter picturę excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur quæ ponantur in armis, vt ante in prima parte: in lx. conclusione: & pluribus alijs sequentibus. xxxviij. cõsiderationis dictum est. & in sequenti parte, in xciij. consideratione.

Sed quicquid sit, si tinctores lanarũ inter lanificos cõputentur, credo illos nõ esse pręferendos illis qui pannum faciunt,

faciunt,cùm lana & pannus non accedat tincturæ,sed tinctura lanæ aut pãno:& sic cùm materia prima sit dignior & maior quàm illud quod illi adiungitur per tincturam.Ideo maior erit ille qui pannum facit,quàm qui intingit seu inficit. vt est tex.in l.sed si ex meis.& l.quicquid.in fi.ff.de acquiren.rerum domi.& §.cùm ex aliena.in gloss.ab aliquo.ff.de rerũ diuisione.& textus magis ad literam in §.si tamen alienam purpuram vestimento suo quis intexuit:licet pręciosior sit purpura accessionis vice cedit vestimento.institu.eodem.de rerum diuisione.Ideo tanquàm accessorium non est maius principali,ex quo tinctores accessorij ad lanificos & pannificos non sunt maiores illis,imo tãquam accessorij sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacobus Rebuffi in l.qui aliquem.C.de murilegulis.lib.xj.vbi dicit quòd tincturerij Môtispessulani præferuntur in sedibus textoribus & canabasserijs:cùm habeant dignius officium.per.§.si quis in aliena.institu.de rerum diuisione.In artificijs verò in quibus ferruminatio est maior materia,tunc materia artificio & ferruminationi accedit:& hoc casu minus præciosum cedit pręciosiori,sicut videmus in metallarijs.Nam quod factum est ex ferro non denominatur ab illo qui primo ferrum fecit,sed ab illo qui ferruminauit.Sic etiam in aurifabris res aurifica facta per aurifabrum non est illi qui fecit aurum,sed illi qui composuit & ab eo denominatur,& illius est:licet aurum sit alterius quando forma est mutata: quod non possit reduci ad priorem statum in quo erat.dicto §.cùm ex aliena.& ibi doctores.Et hoc est quia maior & potentior est forma quàm materia,quia forma dat esse rei & conseruat eam in esse.l.iulianus.§.quæsitum.ff.ad exhibendum.Et esse & forma conuertuntur.glo.in c.in ciuitate.extra de vsuris.& do.meus Iason in l.iiij.§.catho.ff.de verborum obliga.Ideo concluditur quòd omnes artifices dãtes formam materiæ,& illam specificantes tanquàm digniores præferuntur illis qui faciunt materiam,notatur in iuribus ante allegatis.

Intellige tamen prædicta etiam quãdo tales artifices faciunt & specificant materias in opus necessarium & honestum:quoniã tales & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ præferenda est) & honestatem,quæ etiam summè commendãda est.vt in sequenti parte,in xxxvj.cõsideratione.in prin.pręferendi sunt illis qui faciunt opus voluptarium,seu res voluptati tantũ hominis deseruiẽtes.Vñ faciẽtes pannos necessarios ad vitã hominis ad vestiendũ homines qui necessario vestiri debent ad arcendũ frigus, nuditatem tegendam lasciuiam prouocantem,& decentẽ ornatũ personę.vt dicit Antonius Florẽtinus in iij.parte suę summæ.ti.viij.c.iiij.§.ij.sunt prepõnẽdi illis qui faciũt sericum,qui serifici seu setaroli dicuntur.Et autore eodẽ in d.loco.§.v.& Bernardino de Bustis in d.ij.parte.sermone xxxij.in litera.x.licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate:tamen de se est illicita,cùm deseruiat vanitati in multis,cũ sericis vtentur hodie,& velutis,& charmusinis stipendiarij & mulieres, non solum vxores principum, baronum,& militum,sed etiam mercatorum & artificũ: quod est satis indecens,& magis secundùm abusionem quàm consuetudinem locorum.Et in signum detestationis talis vanitatis legitur Lucæ xvj.quòd diues epulo qui induebatur purpura & bysso,sepultus est in inferno.Et quod dicitur in c.quisquis.xlj.distinctio.quòd in ijs debet quis se cõformare moribus patriæ.Intelligitur tamẽ semper salua honestate & decentia.ex quo ex dictis Florentini videretur, quòd lanifici essent præferendi serificis seu sericarijs.

Sed videtur cõtrarium esse astruẽdum,cùm in sequenti parte,in xcvj.consideratione dixi,quòd vestes præciosæ quę fiunt ex serico & auro,sunt vestes solis principibus decentes,& ex quibus principes ex honestate vestiri debẽt,& solis principibus cõueniunt.vt ibi dictũ est.& habetur in rubro & nigro de vestibus oloberis.libro xj.C.Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt,cùm videantur esse artifices principis,dixi hic ante in xxxv.cõsideratione.Ex quo etiam coquus principis cùm dicatur dignitatẽ habere,vt dicit Romanus singulari suo 649.pręferri debet cuicunque plebeio & artifici.Ideo multo magis serifici qui sunt artifices principis,quibus princeps permittit sericum facere in solis gyneciarijs,hoc est locis secretis, vt ait tex.in l.j.C.de vestibus oloberis.Et etiam dicit Bernardinus de Bustis in d.sermone xxxij.quòd ad serificos nõ spectat discernere si velutũ vel brocatum emat quis ad decentiã sui status vel ad vanitatem & excessum: dũmodo iusto pręcio vendant,& bona intẽtione.s.pro illis pro quibus decẽter est portandũ & sine fraude.Etiam:quoniã, vt communiter videmus,potius talia fiunt in honorem dei pro ornamentis maiorum ecclesiarum,quæ frequẽtius ex ijs quàm ex lana,lino,aut canapo fiunt.Ideo versantes circa hanc artem cęteris præferendi sunt.

Ex prædictis idem inferendum esse ad artifices tapetorum,quę videntur tãtum fieri ad ornatũ & voluptatem in palatijs & domibus:quod dic esse verum quo ad inferiores:sed quo ad principis ornatum & honestatem videntur necessarij,cùm ea quæ sunt & tendũt ad honorẽ principis sunt ita necessaria,sicut si ad cõmodum:imo quod plus est cõprehendũtur in supellectili,vt habetur in l.de tapetis.ff.de supellectili legata.Ideo de his dicẽdum est,prout de serificis.cùm videantur esse artifices eorum quæ spectant ad principes & magnates.Ideo cùm digniora tractent & nobiliora seu pręciosiora cæteris in eorum arte paritate data artificij præponendi sunt ex antedictis.

Inter hos etiam lanificos sunt textores & lanarum,& linorum,& canapis,& vt maiorem experientiam & artẽ callent,sunt inter eos honorandi.Hi tamen cùm videantur dare formam & panno & telis,videntur præferri illis qui preparãt & lanas & linũ,nec tales apud nos habentur in magna æstimatione.imo etiã in pluribus quñ fit mentio de his in iure reputãtur & qualificãtur pro seruis,vt scribitur in l.Titiæ textores.ff.de legatis.j.Ideo pro abiectis habentur,videntur tñ tales alijs sub hoc artificio lanificiorũ comprehẽsis præferendi,scilicet chordarijs seu scenofactorijs:nam scenofactorij dicuntur qui funes seu chordas faciũt.In quibus comprehẽduntur qui faciunt funes ad venandum & piscandum.Et huius artis scenofactoriæ fuit Paulus apostolus.vt refert Antonius Florentinus in suis historijs,parte.j.ti.vj.c.v.Et miror quomodo Paulus fuit huius artis artifex,cùm esset ciuis Romanus.vt scribitur Actuum.xxij.in fine.Crederem fortẽ eum fecisse solum funes ad piscandum,aut ad capiendum aues,non autẽ grossiora rhetia quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiã sunt sutores,cũ sutoris ars in vestimẽtis faciendis consistat,tam ex lana,quã panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur sarcinatores vel cerdones.vt facit textus in l.& si quacũque.§.fi.ff.ad legẽ Aquiliam.& l.item quæritur.§.si quis seruum.ff.locati. Et sunt in multiplici differẽtia:sed omnes sub vno nomine sutoris (vulgò couturiers) dicũtur.Et tales cum textoribus & pluribus alijs

ante nominatis quasi debentur pro fecibus vrbium, vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoris exercuerunt, vt hic ante in xxxiiij. consideratione huius partis dixi, in versicu. bracharij. de pluribus qui sub huiusmodi artificio lanificij cōprehendi possunt. vide per Textorem in suis denominationibus à varijs artium possessionibus positis in sua officina.

Accedat huc ꝙ lanificiorum artifices debent celebrare festum sancti Seueri, cūm fuerit artifex lanificij, & in tali artificio existēs fuit assumptus ī archiepiscopū. vt est tex. in c. statuimus. §. his omnibus autoritatibus. lxj. distin.

QVadragesimasecunda consideratio sit de artificibus vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante ista parte, in iij. consideratione. Et hæc consistit in cementariam & carpentariam, & est ars necessaria vitæ humanæ pro domibus & habitationibus fiendis, quæ nos defendūt à pluuijs, & ventis, frigoribus, & caumatibus: vt quiescere valeat vnusquisq;, & secretè operari, quæ expedit. vt est testis Antonius Florentinus in iij. parte suæ summæ, titul. viij. c. iiij. §. viij. Et Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rolarij. sermone xxxij. in ij. parte in litera T. vbi etiam dicunt, ꝙ Cy. fuit primus qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos. Gen. iiij. Et ante diluuium Noë fecit arcam de lignis leuigatis, & mansiunculas in ea, bitumine liniens eas intrinsecus & extrinsecus. vt scribitur Genesis vj. Et egressus arcā Noë ædificauit altare domino. Gene. viij. Et post diluuium Nembroth primus tyrannus ædificauit ciuitatem, vt scribitur Gene. x.

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis in iij. consideratione huius partis. & in sequenti parte, in xcv. consideratione comprobari potest. Ita etiam artifices metallorum & lanarum artificibus lignorum prę ferendi sunt. Licet Franciscus Patritius libro j. de institutione reipublicæ, titu. ix. videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atq; vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad repugnandum oppugnandumq;. prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem, ꝙ sicut forma dat esse rei, & est illa quæ dat laudē artificio, cū opus laudet magistrū, inter eos qui in illa arte dant digniorem formam & excellētiorē sunt digniores, & præferendi: vt sunt qui vulgò vocātur menusarij, cūm digniorem & elegantiorem dent formā lignis essent pręferēdi carpētarijs, qui grossiorem formā dant: pro carpētarijs tamen faceret ratio ante adducta, ꝙ ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatē fiūt, puta domus & alia ædificia. quæ verò fiunt per menusarios videntur fieri ad voluptatem saltem ad honestatem, quæ non est præferenda necessitati. Cūm necessitas vitæ humanę oīa vincat. Et omnes tales etiā dicuntur fabri lignorū. vnde, vt dicit Ioannes Chrisostomus in sermone de epyphania. Sanctus Ioseph sponsus gloriosæ virginis carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur. l. ij. §. j. ff. ad legem Rhodiam de iactu. Et aliàs pro lignario accipitur. l. ferri. §. fi. ff. de verbotum & rerum signifi. Et etiā dicitur faber lignaminis. l. ij. §. vltimo. ff. de eo quod certo loco. glo. in §. certæ. institu. de rerum diuisione. vt suprà hac parte, in xxxiij. considera. versi. fabricarij. dictum est.

Textor verò in sua officina multos scribit architectos, quos dicit fuisse nobiles, vt fuit Democrates qui Alexandriam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum construxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesię, vbi simulachrū ipsius Deæ virgineum fuerat. Vnde Plinius. Operi (inquit) præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ prienensis.

Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.

Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.

Hermogenes ædem Doricam Iunonis magnesiæ.

Sugilas mausoleum Artemisiæ.

Zenodotus nobile pauimentum Pergami.

Hermodorus nomen est Architecti qui obeliscū fecit.

Aemilius, Rholus, & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Leminium.

Valerius Hostiensis architectus fuit, qui theatrum Romæ texit.

Mnesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometriæ & architecturæ peritissimus.

Apollodorus Traiani forum, metodeum, & gymnasium Romæ fabrefecit, hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit Franciscus Patritius in lib. j. de institutione reipublicæ. titu. ix. ante allegato.

QVadragesimatertia consideratio. Horum artificum qui circa lapides, vel cementa operantur, multiplex reperitur differentia: quia aliquando dicuntur cementarij, aliquando verò latomi: & etiam status huius artificij exaltandus est & existimādus secundūm vtilitatē quā affert in republica, & secundūm excellētiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicit F. Patritius lib. vij. de institutione reipublicæ. titu. vj. Lapidicinæ commoditatem vel maximam habēt, ex quibus quadrata saxa, & cementum copiæ comparantur. Et præcipuè si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impensa. vt in sequenti parte, in xcj. consideratione dictum est.

Inter hos tamē primos autumo esse vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus, & isti fundunt lapides in fornace vi & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi sunt, cūm apud nos ex communi opiniene patriæ pro nobilibus habentur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem, vt ante dixi in viij. parte, in xvj. consideratione. Etiam sunt immunes à muneribus personalibus. vt hic ante, in xxxiij. cōsideratione.

Sed cūm sit hic quæstio de excellentia quæ procedit ex forma, quę maior est quàm illa quę procedit ex materia. Ideo infero artifices marmoreos & circa mamor artē exercentes, esse cęteris excellentiores, propter excellentiam & nobilitates ędificiorum, operum, & artificiorum quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potiusq; ex alijs lapidibus. & ex ijs Plinius libro xxxvj. naturalis historię. cap. v. ponit. cxxvj. artifices in marmore. & ibi ait hanc artem tanto vetustiorem esse quàm picturam aut statuariam. Etiam Textor in sua officina. in cap. sculptores, cęlatores, statuarij, & marmorarij, plus artifices marmorarios ꝙ alios laudat. & etiam F. patritius. libro j. de institutione reipublicę. tit. ix. inter architectores multum extollit marmorarios, pro qbus ad illos recurrere, & inter hos artifices sculptores maximè laudantur.

Dipenus verò & Scyllis Cretenses Scicyonem se contulere, vbi fuit quondam pręcipua omnium metallorum officina.

officina. Ibiq; sculpendo marmore primi omnium claruerunt: testis est Plini⁹ in dicto loco. c. iiij. Qui verò inter hos excellentior sit iudicandus. Plinius eodē lib. c. v. dicit Phidiam clarissimū ac artificē nunquā satis laudatum. Is fuit Atheniēsis sculptor & minoribus simulachris sculpendis claruit. Idem fecit statuā Mineruæ ex auro & ebore amplitudine xxvj. cubitorū. In cuius scuto cęlauit præliū Amazonum, & Gigantomachiam, in soleis Lapytharum pugnam & Centaurorū. Fabius Phidias (inquit) dijs q̃ hominibus efficiendis melior, in ebore verò longè citra ęmulum, vel si nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Aelide Iouem fecisset. Martialis libro iij.

Artis Phidiacæ toreuma clarum
Pisces aspicis, adde aquam, natabunt.

Idem libro vj.

Quis te Phidiaco formatam Iulia cœlo,
Vel quis Palladiæ non putet artis opus?

Statius libro ij. sil.

Phidiacæ rasere manus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, vt ab eo solo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à solo Apelle. Horatius.

AEdicto cauit, ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret ęra.

Stroza pater.

Cedit Lysippus Phidiacusq; labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad lxx. opera, quæ singula arti claritatem dare potuissent. Propertius.

Gloria Lysippo est animosè fingere signa.

Sabellicus verò in x. libro suorū exemplorū dicit tres opifices fuisse summos. Et etiā dicit Alexandrum suo ędicto tribuisse tribus diuersarum artium principibus viris præclarum laudis testimonium, suū cuiq; in suo genere, & inter cæteros, q̃ nullus alius pręter Pyrgotelem imaginē suam sculperet. & de his sculptoribus & statuarijs, & laude illorum etiam scripsit F. Patritius lib. j. de institutione reipublicæ. tit. x. Etiā plures statuarij laudātur à Textore in loco præallegato post Pliniū ex notabilitate operum q̃ fecerunt, tam ex marmore lapidibus quā alia materia.

QVadragesima quarta consideratio tractat de artificibus qui circa colores versantur, qui sunt in duplici differētia. Quidā sunt tinctores, de quibus ante hac parte in xlj. considera. versi. inter hos dictum est. Alij verò sunt pictores, & de his hic scribitur: de excellentia verò colorum dicetur in sequenti parte, in xciij. consideratione. & suprà in prima parte in lxiiij. cōclusione xxxviij. considerationis. vbi de armis narratur, quæ laudantur, distinguntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum versatur in omnibus tam lanis quā linis, serico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quib⁹ solet causa voluptatis honestatis aut etiam lasciuiæ adiungi pictura, quæ olim fuit in multo & maximo honore, miraq; æstimatione. & vt ait Franciscus Patritius de institutione reipublicæ. libro j. titu. x. Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum poetica & oratoribus habet. hinc dicit Laurentius valla in prooemio suarum elegantiarum quòd artes liberales proximę sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis poëte sententia picturam dicit esse tacentem poësim, Poësim autem loquentem picturam. & certe magni ingenij est, & diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumq; species sic mente concipere, vt penicello, & varijs coloribus adeo exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritum desit. Et certè cùm optimam picturam cernimus id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipsam deniq; pone cū catella, aut vtraq; putabis esse verā, aut vtraq; putabis eē pictā. Legim⁹ etiā bouē ad aspectū pictę bouis mugisse, & pictis vuis nōnullos fuisse deceptos, auesq; ad pictā speciem sui generis excitatas. vt refert Plin. lib. xxxv. c. x. Et vt differit Budæus in. l. athletas. ff. de his qui notantur infamia, huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est omnibus liniamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est sensibus expressis prope modum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam seruat, & hystoriam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuò præfert. Quinetiam legendo picturas in quibus præclara facinora exprimūtur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti si alicuius hystoriæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere possumus. quod Plinius lib. xxxv. c. x. inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminē minoris talento annis decem. quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. & huius autoritate effectum est Sicyone primum. deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenij ante omnia graphicen, hoc est picturam in buxo docerentur. Reciperenturq; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenij eam exercerent, mox vt honesti perpetuo interdicto, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habeant (teste. F. Patritio de institutione reipublicæ.) Pictores & honestum quidem, vt studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuitent. Non enim puduit Fabium patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule vsque recensebat pictura exerceri, & ab ea cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebat, & magistris quibusq; eruditissimis vtebatur.

Legimus Etiā Platonem picturæ studiosissimū fuisse. & Cicero in ea eruditos oculos se habere asserit. Quocirca nō erit verendū ne manus adolescentulorū coloribus inquinentur, cū proxima doctrina accedat pictura, hinc fundamentū præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus: vnde & signa dicuntur, & per diminutionē sigilla. Hanc artē Aristoteles summopere laudat, vultq; vt pueri illā ediscāt, quādo alijs plerisq; artibus necessaria sit. Non modo sculpturæ & cęlaturę, quæ sine ea nullo modo esse possunt, verū cōpluribus & pręcipuè architecturæ: de qua superius hac parte: in iij. & xlij. cōsiderationibus diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorū opera apud veteres gratiam aliqua meruerunt: scribit Plinius eodem lib. xxxv. c. viij. ix. x. & . xj. & primò Polignot⁹ & Aglaophon fuerūt qui simplici dūtaxat colore vsi sunt, & sui studiosos cōplures habuerūt propter simplicitatē illam, quæ fundamēta artis sola imitatione naturę iecit. Fuerūt tñ alij ante eos, & Canachus imprimis, cuius signa rigidiora extitisse, quàm, vt imitarentur veritatem Cicero ait dura etiam Calamidis fuisse, sed tamen meliora quam: Ca-

nachi, Mironis propius ad veritatē accedebant. In Prothogene, Actiōe, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentū et perfectum esse docet.

At verò Zeusis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tpe Socratis) plurimū huic arti addiderūt. Nā Zeusis luminū vmbrarūq; rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum sustentatione olympię nomen suū aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, q; nullum pretiū putaret esse illis dignum, autor est Plinius in loco antè allegato. ca. ix. Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quādam rationē picturæ addidisse. & de eo Plinius in dicto loco. c. x. ait. Parrhasi9 Ephesi natus primus Symmetriam picturæ dedit, primus arguria vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia ei9 opera q̄ plurima pinxit Archigallum, quam picturam amauit Tyberius princeps, atq; lx. sestertijs æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoq; laudem meruit Aristides Thebanus, quē æqualem dicit Apelli Plinius, dicto c. x. col. iiij. primus animus animū pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoq; dictator eiusdem pictoris tabulas duas lxxx. talentis emit.

Philippus Macedo, & eius filius Alexander quādoquidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus pręcipuè floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes pri9 genitos (vt vtar verbis Plinij) futurosq; postea superauit Apelles, eousq; in pictura ꝓuectus: vt plura solus propè q̄ cæteri oēs contulerit, voluminibus editis, quę doctrinā eam cōtinēt. Nam decorū optimè seruauit, & suæ cuiq; personæ modū dedit & venustatē, hoc est suā venerem (quā Græci charita vocant) ne aut nimiū offenderet, aut parū defraudaret: qua in re alios pictores peccare dicebat, q non sentirent quid esse satis. Eius prudentia maximè apparuit cū Antigoni imaginem pinxit, quā latere tantū altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quā & gratior Alexādro magno erat, frequenter in eius officinā ventitanti (vñ etiam ędicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperitē multa dissererēti silentiū comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererēt: tantū autoritatis & iuris erat, & in regē alioqui iracundum. Pinxit & ipsum Alexandrū magnum fulminigerū in templo Dianę Ephesię talentis. xx. Venerē Cois incœptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est qui tam ęgregio operi ad præscripta liniamenta succedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in purgula seu porticu transeūtibus, atq; post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem q̄ se præferens. feruntq; à sutore reprehensum, q; in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbē emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbiū venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo nullum diē quibuscūq; negotijs occupatū præterire, quin lineam aliquam duceret, ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parrhasio fit mētio in §. si quis in aliena. insti. de rerū diuisione. vbi dicit textus. Ridiculum est picturā Apellis vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabula qua Colotē vicit. Nam cū in immolanda Iphigenia tristem Calcanta fecisset, tristiorem Vlyssem, & mœstum admodum Menelaum: conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamennonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum luctū, quem penicillo non posset imitari.

Protogenē verò cura cōmendabat, de quo in prima cōsideratione huius partis dictū est. Ratio aūt Pamphilū, sicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id fermē tempo ris cōcipiendis visionibus laudem meruit: vt diligētia & decore Polycletus cui plerūq; palmam, vnum tantum defuisse volunt, q; pōdere quodam careret in pingēdis numinibus. Et vt humanæ formę aliquid supra veritatem adderet. Ita aliquid de autoritate deorum demeret. Atquilenes dūtaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autem ætatē consilio fingebat: hæc F. patritius de laude pictorum, qui in multis laudati fuerunt: & de laudibus plurium aliorū scripsit Textor in sua officina in ca. pictores diuersi. sed ne laudem ab aliena opera consequatur, fatetur se omnia delibasse à Plinio, prout & re vera fecit. & Patritius, & Budæus, & qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eū recurre in dicto lib. xxxv. Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerunt, scribit Textor in d. loco. c. sculptores, cælatores, statuarij, & marmorarij. in fine.

Aduerte, q; pictores sunt ita de iure priuilegiati, q; exēpti sunt ab hospitijs militum. textus in lege archiatros. C. de metatis. libro xij.

Et ex his antedictis, & multis alijs per Plinium, Patritium, & Textorem in locis suprà allegatis enarratis pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstare videtur, quòd illa ars sit quodammodo plus voluptaria quàm necessaria & vtilis, ex quo non ita sit laudanda. vt comprobat Antonius Florentinus in iij. parte suę summæ. titu. viij. c. iiij. §. xj. Tamen quia est honesta & grata principibus & magnatibus, vt ante scriptum est, etiā quia tendit ad ornatum ecclesiæ, ita q; à quocunq; non obstante prohibitione fieri potest, vt dicit Bart. in lege prima. ff. ne quid in loco sacro fiat. vbi habetur q; pictura quæ fit ad ornatum potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur q; tales alijs artificibus sint pręferendi, intellige tamen prout suprà dictum est.

Quadragesimaquinta cōsideratio sit de mercatorib9 qui sunt honorandi, cū nobis necessarij esse videantur, cū quæ nobis supersunt deuehāt, & permutando ac vendēdo ea aduehant quæ necessaria sunt. Et, vt ait Cicero. j. de officijs. Mercatura si tenuis est, sordida putanda est, si magna & copiosa multa vndiq; apportans, multisq; sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda, ac etiam si satiata quæstu vel contenta potius, vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu in agros, possessionesq; contulerit, videtur iure optimo posse laudare: vt per plura tenet & comprobat Bartholemæus Cæpola in tractatu. de imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione, vbi dicit quòd apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles: quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper aptanda studentibus minus optanda est, vt glorianti mercatori quòd in omnes oras maritinas nauigia dimisisset, dixisse fertur Lacon. Finis perscribendus est lucro propter varios fortunę

tunc euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucratus est: cogaturque decoquere, quod quidam sine ignominia ac probro nequaquā accedere potest, etiam si id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero in ij. Philippica Antonio obijcit his verbis. Tenes ne memoria pretextatum te decoxisse patris (inquies) ista culpa es, etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, qđ sedisti in xiiij. ordinibus. Cūm esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus quāuis quis fortunæ vitio nō suo decoxissent. Eiusmodi ignominia, vt careant mercatores auiditati finem imponant, ne pauperiem in senectute, cū irrisione etiam pati cogantur. plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Lucas de Penna in rubri. C. negotiatores ne militent. libro xij. Et in quibus cōmittunt crimē stellionatus. scribit Vlpianus in l. iij. ff. de crimine stellionatus. Sed quia tantū quæ faciunt ad laudē intentionis nostrę est scribere. ideo dic secundū eundem Lucam, quod mercatores necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, extra de voto. qđ super. Et sine ijs omnibus non ædificabitur ciuitas. Ecclesiasti. xxxviij. & Plato cūm institueret queadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plenē ea quæ dicta sunt ante hac parte, in prima consideratione.

Adde quod locatores ratiociniorū dicūtur mercatores, vt vult Bar. & Alex. in apostillis. in l. legatis. ff. de legatio. & ibi ponit Alexander differentiā inter mercatorē seu negotiatorem, & artificem. Nam vt dicit: Negotiator seu mercator est ille qui emit vnā rem, & non mutata forma illā vendit vt lucretur, vt sunt qui emunt candelas & vendūt. Et tales an dicantur candelarij, an verò solū illi qui eas faciunt, vide Iacobū Rebuffi in rubri. de nauicularijs seu nauclearijs. libro xj.

Artifex verò est qui emit rem & mutata forma vendit, vt est quādo emit ferrū, & vendit enses. vt est tex. in c. paratū. lxxxviij. distin. Et remissiuē quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Fely. in procemio decretalium, incip. Gregorius. in fine. & ibi, an ex vno actu antequā sit inscriptus in matricula mercatorū quis dici possit mercator, & de statu mercatorū, & diuersis negotiatoribus, vide Antonium in sua summa. in iij. parte. titu. viij. c. j. iij. & iiij. & Bernard. de Bustis. ij. parte sui Rosarij. sermone xxxij.

Aduerte tamen, quod nobiles se negotiationi & mercaturę immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de cōmercijs & mercatoribus. Quod an sit verum disputat Antonius de Butrio in rubri. extra ne cleri. vel monachi. & Barthole. Cepola. in loco antè allegato. Et lex fuit apud Romanos ne senatores mercaturę essent nimium intenti, autor Blondus libro quinto de Roma triumphante.

Plures laudauerūt mercaturā & artificiū, vt Augu. Dathus in suis epīs. lib. iij. oratione ix. & teste F. Patritio. libro j. de institutione reipublicę. titu. viij. fouendi sunt propter vtilitatem reipublicę mercatores. & dixi in dicta prima cōsideratione huius partis. Et refert Blondus eodē loco mercatorū societates reipublicæ vsui fuisse. vnde Cicero pro Plancio orans eum ex bono loco visus est laudare, cū patrem eius equitem Romanū dixit maximarū societatum autorē plurimarū fuisse magistrū. Et ad Crassipedem scribens, idē de Bythinijs mercatoribus sic habet. Quāque tibi pręsens cōmendaui, vt potui diligentissimē socios Bythiniæ, quę societas ordine ipso hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerūt autem difficillimis tēpibus rempublicā societates mercatorū. Liuius xxiij. Cū Scipiones in Hispania frumentum, vestimentaque exercitui supplēda postulassent, nec vnde darent senatus populusque haberet. Fuluius pretor in concione exhortatus est eos qui redemptitijs auxissent patrimonia, vt reipub. qua creuissent tempus cōmodarent. Tres societates. xix. hoim effecerūt pacti, vt quę in naues imposuissent ab hostiū tempestatisque vi publico periculo essent, exoluitque postea senatus. Et xxiiij: cū censores ob inopiā ærarij se iam locationibus cbsti nerent ędiū sacrarū tuendarū ciuiliūque equorū prębēdorū, ac similiū his rerum: cōueniunt ad eos frequētes, qui hastę huius generis assueuerāt, hortanturque censores, vti omnia perinde agerent, locarent, acsi pecunia in ærario esset, neminē nisi bello confecto pecuniam ab ærario petiturū esse.

Quadragesimasexta cōsideratio sit de laude hospitū, quos credere inter alios mercatores multū esse laudandos, & extollēdos. Et sub istis mercatoribus cōprehendūtur etiā tabernarij, vt not. Bar. in l. cū pater. §. mense. ff. de leg. ij. ideo etiā cōprehendunē caupones & stabularij, cū qbus addēdi sunt nautę, vt hic sit titulus de tribus furibus. s. de nautis, cauponibus, & stabularijs, qui est in ff. veteri. Nautę caupones stabularij. vt recepta restituant, quia vt dicit tex. in l. nauta. & caupo, & stabularius mercedē accipiūt. ff. eo. titu. Et licet isti sint de genere prædonū, cū nec nunc quidē abstineant ab hmōi fraudibus: vt dicit tex. in l. j. §. j. ff. eod. not. Alexand. in l. j. in prin. C. de edendo. & Franciscus Niconitius in repeti. c. quoniā contra. in prin. nume. xxvj. & xxvij. extra de probatio. Tamē hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocātur hospites. Cū hospitalitas sit multum necessaria, & multū etiā commēdatur ab Apostolo. vt scribitur ad Roma. xij. ibi, hospitalitatem sectantes. Et ex causis laudanda, amplectēda, & inquirenda est, vt dicit Ioan. de Turrecrema. in summa. xlij. distinctio.

1 Quia est res valde decora, & honesta. sacra enim res est mēsa hospitalis, vt ait Seneca lib. iiij. de offic. & Tulli⁹ lib. ij. de officijs. recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est em, vt mihi videtur, valde decorū, patere domos hominū illustriū, illustrib⁹ hospitibus: idque etiā reipublicæ est ornamēto homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nō egere. Est etiā vehementer vtile his qui honestē posse multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

2 Quia hospitalitas disponit ad susceptionē diuinę gratiæ & pręparat. vt ostēsum est. Luc. vlti. vbi discipuli cognouerūt Xpm coactum hospitari cū eis, etiā in fractione panis. vnde Grego. in Homilia. Ipse quoque dn̄s nō est cognitus in via à discipulis dum loqueretur, & in domo cognosci dignatus est, dum pasceretur. Sic etiā ex hospitate Christi in domo Marthę: ipsa, Lazarus ei⁹ frater, & Magdalena eius soror receperūt à Christo diuinā cognitionē. Sic etiā quādoque diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

3 Quia hospitalitati bona tēporalia multiplicat, exēplo viduę, quę Aeliā in hospitio recepit. Cui toto tempore famis, farinę & oleum nō defuerunt. iij. Regum xvij.

4 Quia à malo etiā tpali seruat, exemplo Raab, quę quia recepit nūcios filiorū Israel, ideo cū parētibus suis saluata est, & omnes alij ciues in Ierico occisi sunt. Iosue vj.

5 Quia meretur angelos recipere, exemplo Abrahę &

Loth.vt habetur Gen.xviij.& xix.& in summa.xlij.dist. et in c.sexto.§.at non Abrahã.xxxv.distin.vnde Apostolus ad Hebręos vltimo.Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt angelis hospitio receptis.vnde Hierony.Abraham & Loth angelos suscepe-runt,quia hospites dilexerunt.

6 Hospitalitas est amanda,quia deum meretur recipere Mat.x.Qui vos recipit,me recipit.et Mat.xxv.Qui recipit vnum talem paruulũ in nomine meo,me suscipit.vnde Hierony.ad Nepotianũ.Mẽsula tua pauperes & peregrinos suscipiat,& cũ illis Christus cõuiua erit.hoc autem nõ modo accipiendum est,cũ in membris suscipitur Christus,sed etiã quãdoq; personaliter.vt narrat Grego.de multis,tam in dialogo q̃ in Homilijs euangeliorum.

7 Quia etiam per Christum cõmendatur hospitalitas,vt scribitur in dicta summa.xlij.distin.Cũ dicatur Mat.xxv. Hospes fui,& non recepistis me.et etiã per Paulum & Petrum apostolos.vt de Paulo ad Roma.xij.& ad Hebręos vlti.& de Petro j.Petri iij.cũm dicit:Hospitales inuicem sine murmuratione.

8 Quia etiam apud Barbaras gentes commendatur,vt facit textus in.ca.offerebat.xxxij.q.vij.vbi dicit illam debere esse inuiolabilem,ita q̄ hospes hospitem defendere tenetur.vt tenet ibi glos.& l.j.ff.nautæ caupo.stabu.cũ illius dicatur habere custodiam.

9 Quia hospitalitatem sectãtes exẽplo Iotici qui primo hospitalitatem fecit,habent multa priuilegia.de quibus habetur in l.omnia priuilegia.C.de epis.& cle.Et licet ille tex.videatur loqui de his qui pauperes recipiunt gratis & & sine mercede,crederem fortè etiam prædicta priuilegia debere habere locũ in alijs hospitibus etiã peregrinos recipientibus:cũm,vt dicat Hierony.ad Nepotianũ.Mẽsula tua pauperes & peregrinos suscipiat.Ecce quomodo non solũm commẽdat pauperes,verũetiã peregrinos.Si enim nulli essent hospites ad recipiendũ peregrinos nõ pauperes,quomodo hospitari possent:ecce quomõ pauperibus subueniretur & alijs nõ.Ideo putarẽ hospites esse ita priuilegiandos sicut hospitalarios,saltẽ in his quæ possunt impedire hospitalitatem peregrinorũ,vt est in recipiẽdis & hospitãdis militibus,nisi tanq̃ hospitibus in quo priuilegiantur hospitalaria,vt scribitur in d.l.omnia priuilegia. Ex quo pluries dixi quando milites seu armigeri ponũtur in aliqua ciuitate vel vrbe ad castrametationem seu potius statione(garnison vulgo) & eis deputantur hospitia ab officiarijs loci in domibus ciuiũ,vt moris est fieri in Gallia:q̄ nõ debent poni in domibus hospitũ,ne per eos impediãtur peregrini ad hospitãdũ.Et licet aliàs cõtrarium viderim fieri in hac ciuitate,hoc tñ perperã & contra meũ iudicium fiebat.Nam hospites saltem principales ab huiusmodi hospitijs militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio,quoniã sicut videmus ergasteria mercatorũ esse exẽpta,quia à mercimonijs occupata.l.in qualibet.& l.pe.C.de metatis.lib.xij.Eadẽ ratiõe domus hospitũ,quæ omni hora possunt,& sunt hospitibus occupatę,ad quod etiã tenẽtur eos recipere.l.j.§.fin.& ibi Bar. ff.nautę,caupones,stabularij.ex quo,cũm teneãtur ex debito peregrinos recipere,& in hoc onerãtur,debẽt in alio onere releuari,quia est onus patrimoniale,quod recusare nõ possunt.l.iij.C.de muneribus patrimoniorũ.libro x. ideò in alio simili grauari non possunt.Et differit Budęus in lege solent.ff.de officio proconsulis.q̄ huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis.Cũm secundum morẽ antiquum dabatur tessera dimidiata,vt agnosci possent,& deus hospitalis erat Iuppiter,& tale ius erat honorarium, vt ibi narrat,& etiam vt erat sanctissima hospitij necessitudo,ideo violari non poterat.Sed an hodie sit honorarium,& nomen amiserint ex fama eorum? videtur q̄ sic, cũm vt plurimum sunt rapaces,& plus exigere solent à peregrinis,q̃ expenderint.

Adde tamen vnum,q̄ ex quo quãdoq; sunt multũ rapaces in exigendis debitis hospitij causa(quod scotũ vulgò vocant)põt pro hoc taxari certum precũ,vt tenet Albericus in suis statutis.in prima parte,rubri.lxxix.

Aduerte etiã ad vnũ,q̄ ex quo dixi hospites debere esse immunes ab hospitio militum,ita etiã ab hospitio iudicum,qui debẽt hospitari prout milites in loco,vbi nõ est domus principis,& sic in loco vbi non est prætoriũ,possunt exercere eorũ iurisditionẽ,nec põt eis denegari locus. ita videtur tenere Lucas de Pena in l.fi.C.de professo.& medicis.li.x.vbi textus ante finẽ parificat hospitiũ militũ & iudicũ in his verbis.Nec eorũ domus vbicunq; positæ militẽ,seu iudicem suscipiant hospitandum.Amplè verò de hospitijs militum,vide in tractatu quẽ fecit Surgetus, qui dicitur Enchiridion militaris disciplinæ.

QVadragesimaseptima cõsideratio.Cũ in præcedẽti cõsideratione de hospitibus attigerimus,binas ordinis officiorũ sententias vtraq; graue afferre libet.s.quo loco ponendus sit hospes,ex testimonio Auli Gellij.li.v.c.xiij.vbi ait in hæc verba.Seniorũ hoĩm,& Romę nobiliũ,atq; in morũ disciplinarũ veterũ doctrina, memoriaq; prestãtiũ disceptatio quędã fuit,presente atq; audiente me de gradu,atq; ordine officiorũ.Cũq; quærere tur quibus nos ea prioribꝰ,potioribusq; facere oporteret, si necesse esset in opera dando,faciũdoq; officio,alios alijs anteferre nõ cõstabat.Conueniebat aũt facile,constabatq; ex moribus Po.Ro.Primũ iuxta parentes locũ tenere pupillos debere,fidei tutelæq; nostræ creditos.Secundũ eos proximum locũ clientes habere,qui sese itidẽ in fidem,patrociniũq; nostrum dederunt.Tum in tertio loco esse hospites,postea esse cognatos,affinesq;.Masurius autẽ Sabinus in libro iuris ciuilis tertio,antiquiorem locum hospiti tribuit,q̃ clienti,& post primum locum tutelæ secundum hospiti tribuit.verba ex eo libro(teste Gellio) hæc sunt.In officijs apud maiores ita obseruatum est,primum tutelæ,deinde hospiti,deinde clienti,tum cognato,postea affini.& post Aulũ Gellium vtraq; sententiam succinctè enarrat Blondus de Roma triumphante.libro v.

QVadragesimaoctaua consideratio.Hic scribi posset de medicina,cũm inter artes mechanicas ponatur, autor est Anto.Florentinus in prima parte suę summæ,titu.j.c.iij.§.iij.vbi ait,q̄ medicina corporis vel tuetur,vel restaurat salutẽ.hęc cõtinet occasiões & operationes.Occasiones sunt sex.Aër circundans nos,cibus & potus,somnus & vigilia,motus & quies,exinanitio & repletio,& accidentia animę.i.passiones insurgentes.Operationes sunt intus & foris.Iutus,vt ea quæ intromittuntur per nares,per os,per anum,ad excitandas sternutationes,vomitationes,& purgationes. Foris,vt sunt emplastra,incisio,& vstio.Et duplex est medicina,spiritualis,scilicet & corporalis.ca.vltimo.xxix.distinctio. Corporalis medicinę precepta diuinæ cõditioni cõtraria sunt: quia nec ieiunare,nec flere,nec similia sinunt.c.contraria. de consecra.distinctio.v.vt scribit Lucas de Penna in rubrica,de professoribus & medicis.libro x.Sed quia de eis

dixi in

dixi in præcedēti parte, in xxiiij. cōsideratione. & hac parte in iij. et xviij. consideratio. ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendū est. & ad Erasmum in suo Encomio de laude medicinæ. Sed quia sub his comprehendi possunt aromatarij, Chirurgi. c. tua nos. de homicidio. et etiā dentarij: vt ait Franciscus de Ripa. in tracta. de peste fo. lxxv. versicu. sed iam de salarijs medicorū. nō tamē barbitonsores secundū glos. in ca. j. in verbo, cū de statu regularium. in vj. dicā statim. & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim aromatarij honorādi sunt: quia quo ad medicinalia deseruiūt ad vitæ hūanæ cōseruationē: & est necessariū eorū ministeriū ad esse seu cōseruationē & sanitatē humanam, & quo ad alia ad bene esse. vt dicunt Antoninus Florentinus in tertia parte suæ summæ. titu. viij. c. iiij. §. vj. & Bernardin⁹ de Bustis, in ij. parte sui Rosarij. sermone xxxij. in secūda parte, in litera y. Et isti aromacopolæ, vulgò apud nos apothecarij dicūtur, et propriè sunt pharmacopolæ, seu vnguentarij qui vendunt medicinas, et vnguenta, aliasq; medicinas secundū recepta medicorū conficiūt. vnde gloriantur in hoc, q; deus dictus sit vnguentarius. vt scribitur Ecclesiasti. xxxviij. ad principiū. & per Ioan. de Turrecrema. de cōsecratio. distin. j. in procemio. nume. iij. cū dicatur. Et appropiās alligauit vulnera eius, oleum superinfundēs, & vinū. & habetur Psal. lxxxvij. Sicut Deus creauit medicinalia. et Ecclesiastici eodem. Altissimus de terra creauit medicinam. ita & ipse primus autor extitit artis & scientiæ medicinalis. vt refert Anto. Florentinus iij. parte suæ summæ. titu. vij. ca. j. in princip. & de sapiētia habetur Ecclesiasti. xxiiij. Quasi cinamomū, & balsamū aromatizans odorem dedi. Et myropola etiam dicitur venditor vnguentorum. Et medicamentarius est qui medetur, seu qui morbis affert remedia.

Barbitonsores etiā sub medicina comprehēduntur. autor Anto. Floren. in d. loco. §. vij. & Bernardinus loco suprà citato: quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedādi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. ideo propter vtilitatē quā afferunt reipublicæ, & etiā necessitatem creauerit Deus medicum. Ecclesiasti. xxxviij. in principio. sed isti propriè sunt chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & vtiles in republica. Maximè in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiā comprehēduntur obstetrices, quę medicinam exhibere videntur. l. j. §. j. ff. de var. & extraordi. cognitio. & l. item si obstetrix. ff. ad legē Aquiliā. Plinius lib. xxviij. c. vij. Sotyrā & Salpem obstetrices facit, quarū etiam placita in quibusdam morborū remedijs citat. idem lib. xxxij. c. vj. de Salpe meminit. Et dicūtur esse artis probatæ & fidei. tex. in l. j. circa principiū. ff. de ventre inspiciendo. Et ibi Bar. quomodo iurent. Quādoq; tamen earū manus & oculus fallitur. text. in ca. nec aliqua. xxvij. q. j. c. penul. extra de proba. c. fraternitatis. extra de frigid. Et tales obstetrices debent scire formā baptizandi, cū ferè semper sint in partu fœminarum, vt vbi eminet periculum de vita infantis: & necessitas suadet, baptizare possint. c. mulier, de consecratio. distin. iiij.

Crederē, & fortè nō inconsultè oēs cuiuscunq; ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cūm ferè nullus ignarus & expers huiusce artis reperiatur, saltē pro aliqua parte corporis. Cū etiā Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinam præbet. vt dicit Bar. in d. l. j. §. j. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Ex quo euenit cū semel quidam Aulicus ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre conquereretur, quē medici non rectè curauerant: vt ex eorum incuria, ne dicā fortè inscitia morbo interijsset, petijt ab eo duce vnum Carlinū impositionis super vnūquēq; medicum sui dominij & ducatus Mediolani. quod & facile cōcessit dux, putans deridere Aulicū, cūm pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. quoniā tandem coram vno se finxit infirmū dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de alijs: & postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisq; dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri & affligi asserebat, & ita plus exegit, q; cogitasset princeps. Idcirco cūm sit ars oibus cōmunis, oēs illam laudare debent, ne seipsos illam deprimendo vituperent. Maximè qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodū conualescant, infinita consilia dant. vnde Terentius, Dum conualuimus ægrotis recta consilia damus.

Quid autē de māgonibus, seu Hippocorijs (quos vulgò marescallos vocant) & alijs curantibus corpora brutorum, an dicātur medici. vide glos. in l. j. C. de excusatio. artificum. libro xj. Ioan. de Platea in l. cūm te. C. de professoribus & medicis. lib. x. vbi ait eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte q; nō solum est licitū laudare medicos, verū etiam ipsi se laudare possunt. vt dicit Cardinalis in ca. ad aures. extra de ætate & qualitate. & Francis. de Ripa in tracta. de peste. fo. lxxv. versi. secūdo aduertant ad artis peritiā, vbi scribit quomodo licet alicui se laudare. de quo ante in prima parte, in lix. consideratione.

QVadragesima nona consideratio sit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ vt autor est Antoninus Florētinus in prima parte suę summæ, ti. j. ca. iij. §. eodē numero. cōsistit in tribus speciebus, ferina. s. aucupio, & piscatura: sed ꝓpriè venatio ferina cōuenit nobilib⁹ plebeis aūt venatio aliorū aīalium. Et isti ꝓpriè apud nos sunt Macellarij: tū pro sordidis artificijs & mechanicis reputātur. Macellarij verò dicūtur, qui macellū exercent, nō solū carniū, sed oīm obsoniorū, quinetiā panis & frumenti vēditor, quippe hęc oīa in macello venūdabantur. Varro. Duo sunt Orinthonis genera, hoc est auiariorū. vnum delectationis cā, alterū fructus gratia, quo genere macellarij, & in vrbe quidā habent loca clausa, & rure maxime cōducta, & sunt loca vbi mittuntur ꝓpriè aues & gallinę ad vendēdū, & distribuendū: & magis extensè vbi nutriūtur aīalia ad eadē distribuēda pro alimēto ciuiū & populariū. Macellū verò est locus quo venalia oīa, quæ ad victū humanū pertinebāt, cōtrahebātur: dictū Macellū à Macello quodā viro, qui in vrbe latrociniū exercebat, quo damnato censores Aemilius & Fuluius statuerūt, vt in domo ei⁹ obsonia venderentur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alij à macerando, qđ pecora dum eò ducuntur, ibiq; tenentur, macerantur. hinc dicti sunt macellarij, eo qđ mactant carnes, et vendunt in illo loco publico ad hoc destinato. & de hoc scribitur ad Corinth. x. Omne quod venit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem et honorem consequi debeant ex cōmuni vtilitate et necessitate quam afferunt reipublicę, isti nullo pacto sunt prætermittendi absq; honore. Cū multum sint necessarij in republica, maximè norūt qui carnibus vescūtur, vt Alani, nō autē icthiophasi, qui piscibus viuūt, apud quos piscinę, et viuaria in pretio. Etiā qui tales distribuunt carnes populo vocantur visceratores, quoniam carnis crudæ distributio viscera

tio dicitur,quæ fieri ſolebat antiquitus vel in ſoleni feſtiuitate,vel in funere alicuius excellentis perſonæ.

VInquageſima conſideratio.Cũ in præcedenti cõſideratione de materia venationũ tractatum ſit,quę eſt frequẽtata apud nos:hic quęro primò an ſit licita venatio,& quibus perſonis. Et in hoc,vt breui abſoluã,nõ inſiſtendo in venatione quę dicitur hominũ oppreſſiua.Nec in venatione arenaria,de quibus ſcripſit Io.de Turrecre.in ca.qui venatorib⁹ lxxxvj.diſt.Sed ſolũ in venatione,quæ dicitur ſaltuoſa,quę eſt illa quæ exercetur,& fit in ſyluis & ſaltibus interficiẽdo feras,vel aues:ſiue fiat propter neceſſitatẽ indigentiæ,vt cũ quis ex tali artificio ſuſtẽtatur,ſiue propter neceſſitatẽ violentiæ,vt cũ quis venatur feras vaſtantes fructus ſuos,vel pecora:quo caſu, licitũ eſt oĩbus venari de iure ad lupos, apros,vrſos,& leones.l.vnica.C.de venatione ferarum.libro xj.ſiue fiat propter vtilitatẽ,vt carnes habeat in cibũ, vel pelles ad veſtimentũ,ſiue propter recreationẽ.& licet oĩa iſta gñã venationũ,de quibus ante dictũ eſt,ſint opera de ſe indifferẽtia,& bene & male fieri poſſunt. Et dicit idẽ Ioan.de Turrecre.in loco ante allegato,quòd in laicis eſt licita,& licitè ab eis exerceri poteſt,dum tamen fiat ſine damno,& leſione proximi.Ex quo primò fac concluſionem ſequentẽ,ꝙ venatio omnibus laicis eſt permiſſa,ita ꝙ licitum eſt omnibus laicis venari ad feras beſtias,& fiunt occupantis.§.ferę igitur beſtiæ.cũ §.ſequenti.inſtitu.de rerũ diuiſione,quæ tamẽ in multis nõ habet locum.de quibus ſcripſi in cõmentarijs noſtris ſuper cõſuetudinibus ducatus Burgũ.titu.des foreſtz.§.ſeptimo.ad quem recurre.& ad G.Benedicti in repeti.c.Raynutius.in verbo,& vxorẽ nomine Adelaſiam.à numero 868.vſq; ad numerũ 922. extra de teſtamẽtis.Et inter alia attende ad ea quæ dicit,ꝙ cõſuetudo poteſt inducere,vt aliquibus ſit prohibita venatio,vt autor eſt Ioã.Fabri.in §.fi.inſtitu.eodem.de rerum diuiſione.Ex quibus idem Guillielmus tenet ibi,quòd in Francia ex generali cõſuetudine,& etiam ex prohibitione dominorũ agricolis eſt prohibita,ne ab agricultura euocentur,aut diuertantur.Non enim turbari debet,nec interrumpi agricultura.lege prima.in principio.ff.de tigno iniuncto.Quod ſi fieret deſtrueretur,vel ſaltem diminueretur annonæ præbitio,in detrimentum boni publici. Ne etiam ex ſua venatione pecuniam lucrarentur,ex qua fieret ab agricultura diuerſio,quod fieri non debet.vt dicit Io.de Platea in l.domini.C.de agricol.& cenſitis.li.x.vbi etiam dicit,ꝙ nec canes,nec aues ad venandum debẽt habere agricolæ.& non ſolum in Gallia eſt eis prohibitum, ſed etiã alijs non nobilibus.vt eſt teſtis idem Guillielmus in loco antè allega.numero 917.Et cũ huiuſmodi ſit prohibitum non poſſunt etiam venari:vt venationem captã domino,aut principi darent,à quo manauit prohibitio.lege prima.C.nemini licere in frenis equeſtri.libro xj.Quia omni caſu caderent in pœnam prohibitionis,acſi pro eorum lucro proprio venati fuiſſent.ſecũdũ Io.de Platea ibi. Maximè vbi venatio artificioſa prohiberetur per ſuperiorem.Quia etiam intelligeretur inhibita in apris & alijs feris iure permiſſis,vt prohibitio aliquid addat & operetur. In ſignum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliã regens, quia paſtor quidam contra fecerat,& aprum captum ei obtulerat,ipſum crucifigi fecit. vt recitat Valerius.libro vj.titu.de ſeueritate.pro quo facit,quia ex quo lex erat ſcripta,ſeruanda erat.l.proſpexit.ff.qui & à quibus manumiſſi libertatem non accipiunt.

Quomodo verò.& quando venatio ſit clericis prohibita,ſcribit Ioannes de Turrecremata.in dicto cap.qui venatoribus.lxxxvj.diſtinctio.& toto titu.de clerico venatore.in antiquis.& per Guillielmum Benedicti in loco ſæpe allegato.numero 875.

Item etiã venatio non poteſt fieri per illos(licet habeat poteſtatẽ venandi)in alienis garenis,nec in alienis foreſtis,aut iuriſditione alterius.vt per plura comprobat idẽ Guillielmus in ſæpe dicto loco.nume.869.vſq; ad numerum 875.Plures celebres venatores numero xxxiij.laudat Textor in ſua officina.in c.venatores.& ibi ait Mithridatem venandi ſtudio adeo intentum fuiſſe,vt ſeptem annis,neq; vrbis,neq; ruris tecto vteretur.

QVinquageſima prima conſideratio de piſcatura tractat,& an ſit licita.de quibus dic autore Ioanne de Turrecremata in c.qui venatoribus.lxxxvj.diſtinctio.ꝙ piſcatio, quę fit propter neceſſitatem,vt ſunt illi qui de ea victum quærunt,eſt licita.& dixit iſtam eſſe cõcluſionem Gregorij ſuper Ioannem xxj.cap.vbi leguntur apoſtoli poſt Chriſti reſurrectionem redijſſe ad opus piſcationis:quod idem dixit,ſi propter ſolatium adhibitis debitis circunſtantijs.Imo ius & facultas piſcandi non poteſt prohiberi per principes & dominos,niſi in contrariũ ſit conſuetudo.vt dicit Ioã.Fabri in §.flumina.inſtitu.de rerum diuiſione.Quæquidem eſt in Francia in multis locis,vt de hoc etiam meminit Guido Papæ q.ccccxiij.& dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ,titu.des foreſtz.§.vij.Et duo ſunt genera piſcandi quæ conſiſtunt rhetibus,& hamo.vt ait Ioan.de Turrecremata in c.eſt aliud xxiiij.q.j.

Aduerte,quia,vt autor eſt Blõdus, libro ix.de Roma triumphante.fuerunt olim venationes,& piſcationes in villis,prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes:vt ſunt ad lupos venatores, qui vulgò Luparij dicuntur.Hoc eſt qui capiunt lupos,& habent iſtud officium à rege,& percipiunt pro lupo capto certum quid à ſingulis habitatoribus loci vbi capitur,& vſq; ad certas metas & loca huiuſmodi collectæ ſubiecta.

Qui verò olim habuerint piſcinas celebres,ſcribit Textor in ſua officina.in cap.piſcinarij.Piſcinarij verò dicuntur qui piſcinas habent refertas piſcibus,eaſq; magno ſtudio curant.Oſtrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit,optimũq; ſaporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piſcium viuaria primus inſtituit.Lucullus ad piſcium receptacula montem exciditiuxta Neapolim,maiore impendio ꝙ̃ villam ędificauerat,admiſſo mari.Varro ſcribit M.Catonem Vticenſem (cũm hæres teſtamento Luculi ſeu Lucilij eſſet relictus) piſces de piſcina eius xl.millibus vendidiſſe.Murenarum viuaria excogitauit C.Hirrius,qui cœnis triumphalibus dictatoris Cæſaris ſex millia murenarum mutua appendit,& dedit in pondus.

Vedius Pollio cũm Piſcinas magno ſtudio coleret,ſolebat ſeruos occidere,eoſq; piſcibus vorandos præbere: vt hominem cruore paſti,delicatiores eſſent.

Curauit & piſcinas Hortẽſius orator,murenam adeo dilexit,vt mortuam multos dies atratus fleuerit.

Antonia Druſi murenę,quam diligebat,in aures,hoc eſt ornamentum ex aure dependens addidit.

Coclearũ viuaria primus inſtituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piſcatores Textor in ſua officina.in c. piſcatores,quos laudat ibi.Et,vt autor eſt Hiero.in pſal. lxxxij.&

lxxxij.& recitatur.in c.esau.lxxxvj.dist.Non inuenimus in scripturis sanctis sanctum aliquem venatorē,piscatores inuenimus sanctos.Nā ecclesiastici dicunt Petrū apostolum omniū pontificū primum fuisse piscatorē professione.Itē Andrēā eius fratrē.Itē Iacobum Zebedēi & Ioannē fratres.vt scribitur Mat.iiij.Marci j.& Lucæ v.Et dicitur in scripturis sanctis hoc est in veteri & nouo testamento. vt exponit Io.de Turrecremata in d.ca.Esau.propter Eustachium & etiam Hubertum,qui fuerunt venatores.

QVadragesimasecunda consideratio erit de arte theatrica,quæ consistit in ludis,& sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus,quæ inter tales sunt extollendi & laudandi:& ista ars theatrica cōtinet ludos diuersi generis.vt ait Antonius Florētinus in prima parte suē summē.tit.j.c.iij.§.iij.de quibus etiā per F.Patritiū. lib.ij.de institutione reipublicæ.tit.viij.vbi etiā originem ludorū,& genera illorū scribit,quæ sunt quatuor.s.Ludi gymnici,Circenses,Gladiatorij,& Scenici.Nam ludus gymnicus est quādo fit luctatio nudo corpore,& exercetur in gymnasio,& illius quinq; sunt genera.s.Saltus,cursus,iactus,virtus,atq; luctatio.dicitur autē hic virtus,immensitas virium in labore & pondere corporis.

Aut verò ludus,teste eodem Anto. Florentino dicitur Agon,teste eodem Anto.Florētino.& fiebat in quodam loco Romæ,qui circus Flaminius dicebatur,& exercebatur per modū certaminis,aut belli.Et agonū genera fuerūt,cursus,celeritas,sagittandi peritia,standi patientia,ad citharā quoq; & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio,terrestris quoq; & naualis perpetiendorumq; supliciorum certamina.

Aut circensis,& circenses ludi dicti sunt à circumeundo,vt dicit Antonius Florētinus loco ante allegato.Textor verò in sua officina in ca.ludi & specula diuersa ait.ludos circenses factos fuisse in circo,vbi loca erant & subsellia equitibus,patribusq; designata.Primus circū designauit Tarquinius Priscus.

Aut verò ludus est Scenicus.Scena autem eodem Anto.Florentino autore:locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito,vbi cantabant comici,& tragedi,saltabant histriones & mimi:hodie in Christianitate ad formā huius domus in conuentu religiosorum, maximè in loco qui dicitur refectoriū solent similia loca fieri. vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudē dei dū religiosi prādent.Blondus libro ij.de Roma triumphante,dicit ex Placido grāmatico scenam esse camerā hincinde compositam quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabātur.Item Scenam dici arborum in se incubantium quasi concameratam densationem,vt subterpositos tegere possit.Item Scenam vocari compositionē alicuius criminis,quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis.Vlpianus autē iurisconsultus in lege,quod ait prætor.§.ignominiæ causa.versicu.scena autem est,vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco,vbi quis consistat,moueaturq;, spectaculum sui prebiturus,posita sit ī publico,priuatoq;,vel in vico:quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. ff.de his qui notantur infamia.Et,vt ibi declarat Accursius.Scena est obumbratio cortinarum, vel pannorum, quæ posita sunt in publico vel priuato loco.Et dicitur scena à scenon secundùm Accursium, quod est chorda:quia ioculatores faciunt ire caballos per chordā:& teste Blondo eodem loco,& lib.iij.de Roma instaurata,post Cassiodorum.theatrum,Greca appellatione,visorium interpretatur,q; turba conueniens eminus videatur,& videat.Et scenam theatri frontem binnis plurimis ve cogitatiōibus constratam in quibus histriones recitabant, mimiq; mirmilones & cæteri ludi varios ludos gesticulationesq; edebant.In scena autem cùm hemicicli formam haberet gradus sediliaq; fuere,de quibus primarij magistratus, honoratioresq; spectarent,eorumq; sedilium pars intima.Et ad haec loca ostendenda debent esse officiarij in ciuitate, qui dicuntur designatores,de quibus est tex.in lege athletę.in princ.ff.de his qui notantur infamia.Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam accitis ex Hetruria ludioribus ad tibicinis modos saltantibus.Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent,difficile esset docere,vt vtar verbis Blondi in dicto libro ij.quòd singulis penè vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur,& satis constat oēs fabulas à Plauto,Terentioq; & alijs comicis fictas in scena & theatro ab histrionibus,eorumq; ministris personatis deorum cultui spectante populo fuisse actas.Ludi scenici fiebant in theatris, venationes & gladiatorij in amphiteatris.

Aut verò (insequendo ordinem Anto. Florentini in hac re) est ludus gladiatorius: & vt ait,gladiatores pugnabant in amphiteatro,& dixi ante proximo loco.Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant,& modo inter se pugnis aut gladijs,modo circa bestias intendebant.hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur,& fuerunt primo instituti à Torniamine,vt autor est Blondus loco præallegato:vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postularet) assuescerēt: non expauescere congressum hostilem,vulnera, ferrum, aut sanguinem.Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis qui docent artem gladiatoriam.Et ordo inter istos erat,quoniam primi erāt equites equis albis, signisq; militaribus in honorem Martis.Secundi in honorē Neptuni,quem in bello nautico inuocabāt.Tertij secutores dicebantur,quòd rhetiarios insequerentur,& ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laqueatij,deinde pugiles & alij huiusmodi,de quibus per eūdem F.Patritium libro ij.de institutione reipublicæ.titu. viij. Gladiatorum spectaculum fuit,autore eodem Blondo libro ij.de Roma triumphante.nō ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum,qui sanguinem venalem habent.Voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit.Nam alij iussi à regulis suis,ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum.Alij professi se pugnaturos in gratiam ducis.Alios æmulatio & certamen, vt prouocarent prouocatiuè, aut abnuerent traxit quidā qui disceptando controuersias finire nequiuerant aut noluerant,pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerūt neq; obscuri generis homines,sed clari illutresq;. Et de gladiatoribus habemus.l.vnicam.C.eodem titu.libro xj.vbi duella & torneamenta prohibentur.item nec pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lusores siue alij quicunq; sint, laudādi veniant.Non est dubiū,q; illi qui fiunt causa mercedis,ita q; fiant ludibria personarū,tales ludi sunt reprobati,& non solum sunt vituperādi,imo etiam infamia notantur.vt dicit tex.in l.athletæ.ff.de his qui notantur infamia.Ludicros & Scenicos actores censoria damnauit nota,vt improbos mēte & nihil homines.Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrāmata à Cæsare coactū,

in histrionicam inuitum descendisse. Nero eam ob causam infamis habitus est: hodie apud nos sunt de huiusmodi lusoribus histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, abateleurs, in vulgari. Hos tamen histriones nō esse infames sed eos laudandos dicit Blondus eodem lib. & libr. iij. de Roma restaurata. imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios siue gregalibus. Et Esopus ex histrionico quæstu ducenties sestertium filijs reliquit. & Roscius vir doctus, librū scripsit quo eloquentiam cū histrionia comparauit. Qui verò amœnitatis causa prædictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollēdi: quoniam, vt ait Blondus dicto loco. Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero legum primo, etiam Platonis autoritate ostendit: erat enim lex de ludis talis. Ludis publicis, q̄ sine curriculo & sine corporum certatione fiat, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibijs moderante. Eaq̄ cum diuino honore iungunto. Assentiorq̄ Platoni (vt ait Blōdus.) Nil tā facile in animos teneros atq̄ molles influere, q̄ varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtrāq̄ partem. nāq̄ & incitat languētes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tū cōtrahit. De ludorūq̄ laudibus Cicero pro Murena hæc habet. Nam quid ego dicam populum ac vulgus imperitū ludis magnopere delectari, minus est mirādum. Quamq̄ huic satis est, sunt em̄ populi ac multitudinis comitia, quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, nō est mirandū, eam. l. Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta. Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem: sed etiā voluptatē. Itaq̄ lex hæc quę ad ludos pertinet est omniū gratissima, q̄ honestissimo ordini cum splendore fructus quoq̄ iocunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tā in titulo de spectaculis & scenicis lib. xj. C. Imo dicit textus in eo loco in l. nemo. quòd festiuitates in cunctis oppidis nō debent impediri, q̄ etiam in titulo de expensis ludorū. ibi, & etiam de mayuma. & in vltima rubrica trium librorum. C. & in pluribus alijs locis. C.

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur summos viros, & multa laude præsignes lusu non abstinuisse. Nam Herculem illum portentorum domitorem Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cūm puerulis sæpius collusisse, eoq̄ modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoq̄ deprehensus est Socrates cū Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus cū filio arundinem equitabat, qui puerulis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cū pueris de famulitio lusus agitabat, hisq̄ oblectabatur plurimum dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait Cosmū Medicem iam senē, & patrię principem nepotibus paruis collusisse: & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse. vt autor est Textor in loco ante allegato. vbi diuorsos ludos & varia spectacula scribit, maximè omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Græcos pręcipua & celebratissima quatuor fuerūt genera. Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia: quorum præmia & honores magni constituti erant victoribus Athletis Oleaster seu corona oleagina. Laurus, Apium, & Pinus. Fiebantq̄ in honorem Pelopis, Apollinis, Archemori Ligurgi filij, & Palemonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia, & Isthmia referant. Vnde Statius in libro j. Thebaidum.

Non aliter q̄ piseo sua lustra tonanti,
Quum redeunt.

Nam quinto quoq̄ anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercules apud Heliden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos verò quatuor erant ludi Megalenses, funebris, plebei, & Apollinares: & de aliquis scripserunt prædicti.

Augustus verò, vt scribit Sueto. spectaculorū assiduitate & magnificentia oēs antecessit. & Domitianus spectacula ędidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus alijs scripsit Textor in loco prędicto. et Blondus lib. iij. de Roma instaurata. & libro ij. de Roma triumphante.

Inter alia spectacula quę fuerūt in tota Gallia & etiam Europa à multis annis ędita, non fuit excellētius eo quòd fuit factum in hac ciuitate Hedueñ. anno 1516. in honorē diuinæ maiestatis, necnon diui Lazari nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales, ita ostensa fuit: vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte, & sumptuositate, in quo erant ducētum & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant nec nocere his qui in inferioribus cameris erant potuissent. vt amplè in sequenti parte, in lxvj. consideratione dixi, vbi de excellentia theatrorū videre poteris.

Quicquid sit licet ludus gladiatorius, & sic torneamēta de iure canonico videtur esse prohibita. vt scribit, in tit. de torneamentis, extra. & etiā de iure ciuili, vt ante dixi. tū cū ars militaris sit vnicuiq̄ populo & reipublicę multum necessaria. vt ante scripsi in ix. parte in principio, quę cōmodè exerceri non pōt sine arte gladiatoria. Ideo crederē tales artifices docētes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios esse recipiēdos & in oppidis instituendos: vt armis iuuētutem exerceāt, & ijs iuuenes assuefacti minus hostes timeāt, nec vulnera aut sanguinē abhorreāt. quę ratio nos docuit temporibus elapsis vtile fuisse, iuuētutē Heduorū esse institutam atq̄ exercitatā in armis, ad incursiones & deprædationes illorū furciferorum (quos vulgò auāturerios vocant) euitandas & reprimēdas, nec aliàs nisi armis resistendum erat. Ex quo dico vtile esse in ciuitate, imo quasi necessariū: vt sint tales qui doceāt artē gladiatoriā in omni genere armorū. Et ferè in tota Gallia tam ī ciuitatibus, oppidis & alijs locis obseruatur. vt sint certæ societates sagittariorū & iaculatorū, qui se exercent circa artē sagittariā. & singulis annis in mense Mayo fit certa cōgregatio seu certamen inter eos, vt qui vincat deijciēdo signū alicuius auis ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psitachi, dicitur rex sagittariorū pro illo anno: & priuilegiatur & in hoc honoratur, quia efficit immunis à subsidijs, collectis, & impositionibus ciuitatis. & vocet rex sagittariorū ad alliciēdum iuuenes, vt artem illam discāt, ita q̄ si respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum: & isti sunt laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios cū in hoc magis appropinquant statui militari q̄ alij artifices.

Et inter istos etiā dicerem cōprehendi posse eos qui docent ludum gladiatorū, qui dicuntur vulgò (maistres descrymes) quia sunt vtiles reipublicæ & quasi necessarij. Imo etiam officiarij ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se

arma

arma bellica, quod alias in ista ciuitate Heduen. fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cùm non sæpe apud nos frequẽtetur) sufficiat pauca attigisse: prout ad rem faciunt, & an tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos verò qui dicũtur athletæ, pugiles, & palestriç, aut gladiatores, aut histriones & actores, seu sagittarij & iaculatores, vos remitto ad Textorem in sua officina in locis antè allegatis. & ad capitula. athletæ, pugiles, & palestriæ. Item gladiatores. Item histriones & actores. Item sagittarij & iaculatores peritissimi. & de pluribus his ponit Blondus in locis antedictis.

Non tamen est omittendum, quod hodie apud nos etiam sunt quędam spectacula permissa, vt dicit Ioannes de Platea in l. vnica. C. de athletis. lib. x. vt sunt spectacula, & ludi honesti qui fiũt in scena, vbi ludũt tragoedi & comoedi tragoedias vel comoedias recitãtes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officiũ suum, vt dicit textus cum gl. j. in l. j. C. de spectaculis. lib. xj. Sicut videmus quod domini de parlamento Parisien. præstant autoritatem suam in festo Regum & alijs quibus solent ludi theatrales, tragoediæ, aut comoediæ, exerceri & recitari, & per eos approbãtur: cùm fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem & publicam lætitiam. Et quomodo in illam causam potest legari, & qui ludi sint permissi, scribit Surgetus in suo libello, q enchiridion militaris disciplinæ dicitur. Et Angelus de Cla. in sua summa: in verbo, ludus. quorũ dicta nõ repeto, quia nõ est pręsentis speculationis. Et quod possit relinqui legatũ pro ludis in ciuitate faciẽdis, tenet glo. in verbo, ludos. in l. ciuitatibus. ff. de legatis. j. quę ponit casum cũ relinquitur recitãtibus versus vel comoedias in scena, prout fecit quędã domina Tholosana. vt dicit Guillielmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius. in verbo, si absque liberis. ij. in fideicommissaria substitutione. numero xij. extra de testamentis.

Qvinquagesimatertia consideratio. In arte theatrica etiã sunt, qui dicũtur saltatores, quod an sint laudandi videamus. Et videtur quod sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cùm sæpe iuuenes in ludis saltatorijs se exercent, en morisques vulgò, & tripudijs quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus verò non fuit, nec etiã contemptibilis esse debet ex multis. vt autor est Cælius libro antiquarũ lectionum iiij. c. iij. quoniã imprimis apud antiquos nullæ ceremoniæ fiebant, quibus non adhiberetur saltatio: quę res eò grauior videtur, quòd à magnis profecta autoribus videtur. Orphęo videlicet ac Musęo, qui vt honestissimum quidam sanxisse traduntur cum rhythmo initiari & saltatiõe. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent eos dicerẽt plerique desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absque saltatione ac musica. vt plene ibi declarat Cælius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur. ij. Regum vj. Quod Dauid cytharam, psalterium, & organa percutiens, ante archam domini saltabat. & recitatur in ca. vt cognouerunt. versi. quomodo charitatem non habebat. qui irrisus à Michol filia Saul. de poeni. dist. ij. Propterea Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto, concinnoque motu, & corporis formatione composita, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Cęterum, inquit Plato. ij. legum. reliquę animantes sensu ordinis, ordinationisque suorum motuum vacant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dei autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos, saltandique genera docuere. Itaque primam erudiendi rationem effici musarum & Apollinis opera clarum est. Ineruditumque hominem esse, qui choreæ musarum expers sit. Eruditum verò qui compos eius sit. Totumque id genus in choream, saltationemque, & cantum distribui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene cantandi saltãdique peritiam habeat. Ex quibus denique omnibus liquet saltationem, nullo modo facilium, expositorũque artificem videri: imo (vt graues volunt autores) disciplinarũ excellẽtium apicem attigit, non musices modo, sed & rhythmices & geometriæ: imprimis verò philosophiæ, tum physices, tum ethices, sed nec rhetorices cognoscitur ignarus: quatenus mores indicat & affectus quos rhetores permonent: verum nec à graphica seponitur, aut plastice: quoniã harum concinnitatem, eurhythmiamque sibi vendicat, sed imprimis memoria præcellens in saltatore exigitur. Imo verò iuxta Calcantem Homericum, scire saltatorẽ oportet quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, vt nil prorsus eum lateat. Caput autem summaque saltationis est. Imitationis scientia eorum quæ conceperit, enunciatrix obscurorum, latentiumque illustratrix. Et quod de Pericle pronunciauit Thucydides. excellens est saltatoris laus nosse quod deceat, & idipsum posse explicare. Quoniam verò imitatrix est saltatio prima in ea virtus perspicuitas, quæ in oratore desideratur imprimis, vt eorum quæ exprimuntur gesticulatione ac motu, tanta sit claritas vt nullis prorsum sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti præstantissimi sunt) saltandi studium non erat incelebre, quando ephoebi non accuratius quàm saltationem discebant. Ab Castore & Polluce acceperant. Cariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Carijs ducto, quę est in Laconia ciuitas. hactenus Cælius: vbi & in ca. iiij. saltationum species & partes plures scribit: & cum his pars vndecima finem sortiatur.

FINIS
VNDECIMÆ
Partis Catalogi Gloriæ
Mundi.

CELVM · EMPIREVM · IMMOBILE · LOCVS · DEI · ALTISSIMI · ET · BEATORVM · SEDES ·

(meridies) pimū · mobile

Scdm mobile Sive celū · cristalinū

Firmamentū

♄ celū saturni.

♃ celū Jouis.

♂ celū martis.

☉ celū Solis.

♀ celum veneris.

☿ celū mercurij.

☽ celū lune.

horizon obliquus.

☉ Oriens

☉ ccidēs

Tropicus ♋

Equinoctialis

Tropicus ♑

Septētrio.

DVODECIMA & vltima huius libri PARS, CENTENARIA erit: centum enim consideratio nes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illarum.

NCIPIENDO A DIgnioribus erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, quod mens de deo cogitãs deficit, cũm sit enim ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cũm sit inuisibilis. Lingua ipsum nõ explicat, cũm sit ineffabilis. Locus eũ non capit, cũm sit incircũscriptibilis. Scriptura eum non explicat, cũm sit inæstimabilis. Tempus eũ non mẽsurat, cũ sit immensurabilis. Virtus eum nõ attingit, cũ sit in accessibilis. Desideria & vota trangreditur, cũ sit insuperabilis, vel incõparabilis. & breuiter omnis creatura ad deum cõparata defectum habet: quia finiti ad infinitũ nulla est proportio. Quomodo ergo illũ laudare potero? Et in hoc primo, dicã cum Augustino in suis soliloquijs. c. x. Vnde hoc mihi domine, vnde mihi laudes ad laudãdum te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te, ita laus tibi est sine me, sicut complaceat ante te. Ante te dñe laus tua tu ipse es, laudent te opera tua secundũm multitudinem magnitudinis tuæ. Laus tua domine incomprehensibilis est. Corde non comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur, quia ista transeunt, & laus tua domine manet in æternum. Cogitatio incipit, & cogitatio finitur vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit. Laus vero tua in æternũ stat. Quis ergo est qui te laudet? Quis homo annunciet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui teipsum & laudẽ tuam credit. Hic te laudat, qui teipsum noscit in tua laude non posse pertingere. Laus perpetua quę nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nõ nos laudamus te, sed tu te, & per te, & in te: nobis etiam est laus in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudem: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudem. Quotiẽs ab alio quàm à te quærimus laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternã amittimus laudem. Si æternam volumus, transitoriam nõ amittimus. Laus æterna domine deus meus à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeã te, & laudabo te. Quid enim ego sum domine per me, vt laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & foetens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum, vt laudem te domine deus fortissime, spiritus vniuersæ carnis qui inhabitas æternitatem. Nunquid tenebræ laudabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ, tu vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid ergo domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit te? Nunquid foetor laudabit odorem? Nunquid mortalitas hominis quæ hodie est, & cras tollitur laudabit te? Nunquid laudabit te homo & filius hominis vermis? Nũquid laudabit te domine qui in peccatis conceptus est, & natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Laudet te domine deus meus incomprehensibilis potẽtia tua, inconscriptibilis sapiẽtia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua, superabundantia misericordia tua, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Laudent te omnipotẽtissima fortitudo tua, summa quoque benignitas tua, & charitas tua, propter quã creasti nos domine deus vita animę meæ. Hæc Aurelius Augustinus loco suprà allegato. Laudẽt te tñ dñm deum omnes angeli & virtutes tui, laudent te sol & omnes stellæ & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, gloria, & virtus sit domino deo nostro: prout dicebat vox magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habetur Apoca. xix. & habetur primæ ad Thimo. primo. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli deo honor et gloria. Sibylla Erithrea etiam præcepit, eum honorare. Cũm dicat omnium nutritorem creatoremque, qui dulcem spiritũ omnibus apposũit, ac principem omnium deorum fecit, eum dedit deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiã de huiusmodi gloria, laude, & honore deo attribuẽdis dictum sit supra, in tertia parte in prima consideratione: tamen vltra prædicta, quod adorandns, magnificandus, laudandus, & honorandus sit ex pluribus sacræ scripturæ autoritatibus comprobatur. vt ex sequentibus patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & potentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim deus creauit coelum & terram, cum omni ornatu eorum, vt habetur Gene. primo.

Ipse dominus est omnipotens. Gene. xvij.

Ipse est dominus cuius non possumus resistere voluntati. Genesis I.

Ipse est dominus deus meus, qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero.

Qui dat pluuiam super faciem terrę, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & merẽtes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod ceperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat, vt habetur Iob v.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.

Qui cõmouet terrã de loco suo & colone eius concutiunt.

Qui præcipit soli & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit coelos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora austri.

Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia quorum non est numerus.

Ipse est dominus deus apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant orbem. vt describitur Iob ix.

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius, & latior mari.
Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis cōtradicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis?
Iob x. Nam quis resistit ei, & pacem habuit. Iob ix.
Ipse est in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.
Apud ipsum est sapientia, & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.
Si destruxerit, nemo est qui ædificet, si incluserit hominē, nullus est qui aperiat.
Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.
Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.
Qui adducit cōsiliarios in stultū finē, & iudices in stuporē.
Qui baltheū regū dissoluit, & precingit fune renes eorū.
Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.
Commutās labiū veracium, & doctrinam senum auferēs.
Qui effundit despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant releuans.
Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.
Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.
Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos vt frustra incedant per inuium.
Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios. vt scribitur Iob xij.
Ipse est deus qui fecit spiramentum.
Ipse est coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.
Qui extendit aquilonem super uacuum, & appendit terram super nihillum?
Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.
Qui tenet vultum solij sui, & expendit super illud nebulam suam.
Qui terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur lux & tenebræ.
Ipse est ad cuius nutū, colūnæ cœli cōtremiscūt & pauēt.
Ipse est in cuius fortitudine repentē maria cōgregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.
Ipse est cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricāte manu eius eductus est coluber tortuosus. vt habetur. Iob xxvj.
Ipse est deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.
Quis poterit scrutari vias eius, aut quis audet ei dicere, operatus es iniquitatem.
Ipse est deus magnus vincens scientiam nostram.
Ipse est cuius numerus annorum inæstimabilis.
Qui aufert stillas pluuię, & effundit imbres ad instar gurgitū qui de nubibus fluunt, quæ pretexunt cūcta desuper.
Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum. & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoq; maris operiet. vt scribitur, Iob xxxvi.
Qui facit magna & inscrutabilia.
Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuijs & imbri fortitudinis suæ.
Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.
Ipse magnus fortitudine & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Iob xxxvij.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.
Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.
Ipse est quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij dei.
Qui cōclusit ostijs mare, circundans illud terminis suis posuit vectē & ostia: & dixit hucusq; venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
Qui aurorę locum suum ostendit.
Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.
Qui ingressus est profundū maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.
Ipse est cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.
Ipse dn̄s cōsiderauit latitudinē terræ, qui nouit in qua via habitat lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodq; ad terminos suos, & intellige semitas domus eius.
Qui scit quando nasci turi sunt homines, & numerum dierum eorum nouit.
Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, q̄ preparauit in tēpus hostis in diē pugnę & belli.
Qui scit per quam viam spargitur lux, & diuiditur æstus super terram.
Ipse dominus dedit vehemētissimo imbri cursum, & viam sonātis tonitrui: vt plueret super terrā absq; homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam & desolatam, produceretq; herbas virentes.
Ipse est pluuiæ pater.
Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.
Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiē abyssi constringit.
Ipse est qui coniungere potest micantes stellas pliades, & girum arcturi dissipare potest.
Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.
Ipse nouit ordinem cœli, & ponet rationem eius in terra.
Qui mittit fulgura & vadunt, & reuerentia dicunt ei assumus.
Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de deo. Iob xxxviij. & ibi etiam scribitur, q; ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo q; non habeant cibos. Et concordat dictum psalmi. psal. cxlvj. cum ait.
Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.
Non est sanctus vt est dn̄s, & non est fortis sicut deus noster; dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.
Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.
Suscitat puluere egenū, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus & solitum gloriæ teneat,
Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. j. Regum. ij.
Ipse est quem cœlum, & cœli cœlorū capere non possunt. iij. Regum viij.
In fine j. paralipo. vbi Dauid orat. Benedictus es domine deus Israël patris nostri ab æterno in æternum.
Tua est domine magnificentia & potentia & gloria, atq; victoria, & tibi laus.
Cuncta enim quę in cœlo sunt & in terra, tua sunt.
Tuum domine regnum, & tu es super omnes principes.
Tuæ

Tuæ diuitiæ,& tua est gloria,tu dominaris omnium.
In manu tua virtus & potentia.
In manu tua magnitudo & imperium omnium.
Et in fine ij.Paralipomenon in oratione Manasse.
O domine,immēsa est & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ,quoniam tu es dominus altissimus super omnem terram,longanimis,& multum misericors,& poenitens super malitiam hominum.
Ipse est Deus Deorum,& dominus dominorum,cuius misericordia in seculum & inæternum.
Qui facit mirabilia magna solus.
Qui fecit cœlos in intellectu.
Qui firmauit terram super aquas.
Qui fecit luminaria magna.
Solem in potestatem diei.
Lunam & stellas in potestatem noctis.
Qui percussit ægyptum cum primogenitis eorum.
Qui eduxit Israel de medio eorum.
In manu potenti & brachio excelso.
Qui diuisit mare rubrum in diuisiones,
Et eduxit Israel per medium eius.
Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.
Qui traduxit populum suum per desertum.
Qui percussit reges magnos.
Et occidit reges fortes.
Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.
Et redemit nos ab inimicis nostris.
Qui dat escam omni carni. Psal.cxxxv.
Qui fabricatus est auroram & solem.
Qui fecit omnes terminos terræ,æstatem & ver plasmauit ea.Psal.lxxiij.
Qui ambulat super pennas ventorum. Psal.ciij.
Ipse est dominus excelsus terribilis rex magnus super omnem terram.
Non est similis illi in dijs.Psalmo lxxxv.& etiam omnes gentes quascunq; fecit adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia,& Deus solus est. eodem psalmo lxxxv.
Ipse est dñs qui vitæ & mortis habet potestatem.& deducit vsq; ad portas mortis & reducit.Sapieñ.xvj.& ipse est qui liberat ab omni malo,vbi supra.
Ipse est,qui cōstitutus est Iudex viuorum & mortuorum, Actuum decimo.
Ipse dominus dinumerat arenam maris,& pluuiæ guttas, et dies seculi.
Qui dimensus est altitudinem cQli,latitudinem terræ,& profundum abyssi.Ecclesiasti.primo.
Ipse est omnipotens super omnia opera sua,terribilis dñs et magnus vehementer,& mirabilis potentia ipsius.
Honora Deum ex tota anima tua.Ecclesiasti.vij.
Ipse maior est omni laude.Eccliastici xliij.& ibi plenissime de laude creatoris.
Qui oīa in mēsura,numero & pōdere disposuit.Sapiē.xj.
Ipse est Deus noster,suauis & verus patiens & in misericordia disponens omnia.Sapieñ.xv.
Ipse est dominus qui mensus est pugillo aquas,& cœlos palmo ponderauit.
Qui appendit tribus digitis molē terræ,& librauit in pondere montes,& colles in statera.Esaie xl.c,
Ipse est cui milia milium ministrant,& decies centena milia assistunt ei.Danielis vij.
Ipse est qui bene omnia fecit,& surdos fecit audire,& mutos loqui.Marci.vij.
Ipse est apud quem omnia possibilia sunt.Mar.x.
Ipse est ante cuius thronū turba magna quam dinumerare nemo potest,gratias agit.Apoca.vij.
Ipse est ante cuius conspectum centum quadraginta quatuor milia sunt citharizātes in citharis suis. Apoca.xiiij.
Ipse est dominus quem laudat omnis militia cœlestis exercitus,& omnis creatura.Lucæ ij.
Ipse solus omne bonum.
Ipse solus omnia sciens. c. fundamenta.§.proinde.de electio,libro vj.
Ipse solus nouit corda filiorum hominum.
Ipse solus cognoscit oīa præsentia præterita & futura.
Ipse solus seipsum comprehendit.
Ipse solus est vbiq; præsens.
Ipse solus creat res de nihilo.
Ipse solus de instanti operatur.
Ipse solus stabilis manens,dat cūcta moueri,inquiens,ego enim dominus et non mutor.Malach.iij.
Ipse est secretorum cognitor.c.erubescant.xxxij.distinct. apud quem omnia sunt cognita.c.nouit.de appella.c.nouit.de offic.lega.&.c.nouit.de iudicijs.& Barbatia plenè in d.locis.Augustinus in lib.de trinita.Oportet Deū cui⁹ est & summè cuncta sentire atq; intelligere,nec mori,nec corrumpi,nec mutari posse,nec corpus esse:sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.
Ipse est cui omnia seruiunt.
Ipse est iustus,& rectum iudicium eius.Psal.cxviij.
Ipse solus ex autoritate miracula facit.
Ipse solus de qualibet creatura facit quod vult.
Ipse solus voluntatem hominis cognoscere potest.
Ipse solus in ictu oculi mortuos suscitare potest.
Ipse solus essentiæ animæ illabi potest.
Ipse solus peccata dimittere potest.
Ipse solus gratiam infundere potest.
Ipse solus in igne perpetuo corpus seruare potest.
Ista soli diuinæ maiestati conueniunt & nulla alteri,in quibus excellentia suæ dignitatis apparet.vt describitur in cōpendio sacræ Theologiæ.c.xxij.in primo libro.
Ipse vult omnes homines saluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire.j.Thimothei ij.
Ipse est qui in rebus per tempus ortis summam gratiā fecit.Cū propter salutem humani generis,qđ nimia charitate dilexit,misit filium eius vnigenitum æternaliter generatum in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum.quem verū Deum & hominē confitemur.Qui factus est obediens vsq; ad mortē crucis,vt nos redimeret à peccato:propter quod & Deus exaltauit illum,& donauit illi nomen quod est super omne nomen,vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium,et infernorū. et omnis lingua cōfiteatur,quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.ad Philip.ij.Hæc est fides nostra,hęc consolatio nostra,hæc vita nostra,hæc spes beatitudinis nostræ,firmior quā Cœlum & terra,per eum qui dixit, Marci.xiij.Cœlū & terra transibūt,verba autem mea non trāsibūt. Cui Deo nostro bñdictio,claritas,sapiētia,grarū actio,honor,virtus,et fortitudo in secula seculorum.Apoca.vij. Qui est splendor gloriæ,vt dicit Paul.ad Hebræos primo.et gloria eius est super oīm creaturarū gloriā,claritas super claritatem,sublimitas super altitudinē,beatitudo super beatitudinē,thronus deniq; super thronū,vt pote

cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra. dixi suprà in tertia parte, in secũda cõsideratione.

Aduerte etiã, q deus fecit omnia propter honorẽ suũ, vel hominis vtilitatẽ. Deus eñ cũ sit oĩm bonorũ & pulchrorũ ditissimus possessor, & copiosissimè plenus seipso, ideo intra se crescere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. homo verò cùm sit creatura de nihillo facta semper indigẽs, & de se ad nihillum vergẽs: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione, & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaq. Deus igitur, qui omnia operatur prĩcipaliter propter seipsum, & quia intus crescere non potest, ideo oĩa operatur extra se propter suum honorem. Et cùm sit summè bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatẽ, multo tñ principalius suũ intendit honorẽ, q vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hec intelligãtur, scribitur in tractatu intitulato, Viola animæ, in quarto dyalogo. c. xxxv. vbi multipliciter cõprobatur, q Deus omnia operatur ad suũ honorem. Et ibidem in c. xxxvij. ponitur quomodo homo tenetur deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ pater & filius & spiritussanctus, æquales in deitate, ita q vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide magistrum sentẽtiarum in primo libro. distinctio. xx. ordinem tamen illarum posui. s. in tertia parte, qui intelligẽdus est, secundũ quod dicitur ibi. & quod ibi ponit sanctus Thomas vbi quærit vtrũ in diuinis personis sit ordo, vbi dicit aliquem esse ordinem quẽ clarè explicat: ponẽdo q ordo in ratione sua includit tria, scilicet ratione prioris & posterioris, distinctionem, & rationem ordinis, de quibus dixi suprà in prima parte, in lxxviij. consideratione.

Et de laudibus Dei ponit Dionysi⁹ Rylrel qui fecit tractatum vnum.

Et de honore dei Ioannes de Teneramunda scripsit librum vnum.

Ipse eñ magnus est dñs super oẽs deos. vt habetur psalm. xciiij. Sed olim apud homines idolatras plures habiti fuerũt pro dijs: de excellentia quorum non curo, cùm in eis non possit dici excellentia quo ad deitatẽ, quoniam omnes dij gentium dæmonia. psalmo xciiij. & de pluribus dijs & deabus, vide Textorẽ in sua Officina i c. de dijs. vbi ponit de viris qui fuerunt reputati dij, & de mulieribus quæ fuerunt reputatæ deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus deos dicimus, vnde Virgilius de Venere.

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes

Expedior. Et etiam de stellis & planetis qui colebantur pro dijs, & etiã de animalibus, & omnes illos multi inuocabãt in eorũ necessitatibus, & putabãt auxiliũ habere ab eis secundùm diuersitates necessitatum. vt ibi declarat. & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habebantur. hodie verò loco istorum deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent deũ pro nobis, nec deos alienos adoramus, prout nec fecit Dauid.

Secunda consideratio. Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita quæ nõ sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclita felicitas, cũ sit ciuitas cœlestis in qua scripti sumus, & ciues decreti. Vnde dicit propheta psalm. lxxxvj. O q gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Sicut lætantiũ omniũ habitatio est in te: fundaris enim exultatione vniuersæ terræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: nõ est in te mancus, nec claudus, neq gibbosus, neq deformis, dũ omnes occurunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius? vbi nõ est paupertatis metus, nõ ęgritudinis imbecillitas? Nemo lęditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio. Nullus ibi diabolicus metus, insidię dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neq corporis, neq animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium sanctorum vna erit concordia, pax cuncta & lætitia continet: tranquilla sunt omnia & quieta, iugis splendor. Non ille qui nunc est sit tanto clarior quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est agnus, vbi sancti fulgebant vt stellæ in perpetuas ęternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nisi illorum qui ea perfrui digni inueniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super hæc omnia est consociari chori angelorum & archangelorum, atq omnium cœlestium virtutum, intueri patriarchas, & prophetas, videre apostolos atq omnes sanctos, videre etiam parẽtes nostros. Gloriosa sunt hęc, sed multo gloriosius est præsentem dei vultum cernere, incircunscriptum lumen videre: superexcellens gloria erit, cùm deum videbimus in seipso, videbimus & habebimus in nobis quem cernere finis non erit. hæc Augustinus in suo manuali. capit. xvij. ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit. O vita vitalis, vita sempiterna, sempiternè beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate: vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes & visio facie ad faciẽ, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi pręsens maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur: vident semper & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur. vbi verus sol iustitiæ, mira suæ pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuersos cœlestis patriæ eius illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem atq cunctarum stellarum immortali adherentes deitati, ac per hoc immortales & incorruptibiles, facit iuxta pmissionẽ domini saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecũ, vt videant claritatẽ meã, & omnes vnũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint: hæc ille. Et idẽ Augusti. amplè in libro soliloquiorũ. c. xxxvj. ponit gloriam cœlestis patriæ. fortè dicam latius infrà, quãdo ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna comedia quæ appellatur paradisus, allegatus per Albericum de Rosate in suo dictionario.

Sanctus Thomas in tertio sententiarũ. distinctio. xxij. qõ. ij. articu. j. qõ. iij. dicit triplicem esse paradisum cœlestem,

ſtem terreſtrem,& ſpiritualem,quę dicitur viſio Dei.

Vide quid dicant philoſophi & catholici de beatitudine huius cœleſtis patriæ ſeu paradiſi per Simphorianum Cāpegiū in ſuo lib.de vita ſupercœleſti.c.j.ij.iij.iiij.& v.

Aduerte etiam,ꝙ paradiſus dicitur cœlū empyreum, vt dicit gloſ.in verbo,quæ in paradiſo.in ca.eccleſia.de cōſecra.diſtinc.iiij.vt habetur etiam Ezechie.xxviij.In delitijs paradiſi fuiſti.de quo habetur de pœniten.diſtinc.ij.c.principium. Et etiam dicitur viſio Dei,ſiue vita beata, iuxta illud dictum latroni. Hodie mecum eris in paradiſo. Lucæ xxiij.Et etiam habetur ij.ad Corinth.xij.Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim &c.& poſt. Quoniam raptus eſt in paradiſum.

Vel dicitur etiā paradiſus quaſi parans dei viſum,vel quaſi paratis dans viſum:quia ibi facie ad faciem deum videbimus j.ad Corinth.xiij.vt dicit Ioan.de Turrecremata in d.c.eccleſia.de conſecra.diſtinc.iiij.

Tertia conſideratio eſt de anima,eo quia animæ beatorum collocantur in paradiſo cœleſti,qui locus deputatus eſt pro illis.gloſ.j.& ibi Ioan.de Turrecrema.in ca.tempus.xiij.q.ij.quoniā dicitur Pſal.xliiij.Aſtitit regina,id eſt anima,à dextris dei in veſtitu deaurato circūdata varietate.vt dicit Antoninus Florenti.in iij.parte.in proœmio illius iij.partis.& dixi ſuprà in iij.parte,vbi dixi,ꝙ nedum angeli ſunt in paradiſo,ſed etiam ſancti.

Ideo etiam ante omnia laudanda eſt:quia cūctis rebus præferenda eſt.Primo corpori:vt eſt text.in ca.ſchedulo. xxxviij.diſtinc.Secūdò quibuſcūꝗ rebus inanimatis.tex. eſt in l.ſancim⁹ j.C.de ſacroſan.eccl.do.meus Iaſon in l.licet inter priuatos.in j.col.C.de pactis.& in auth.ſacramēta puberum.in xvj.col.C.ſi aduerſus venditio. Alexand. conſilio ſuo xxxviij.in iij.col.in primo volumine.facit text.in ca.cūm infirmitas.extra de pœni.& remiſ.& in ca. præcipimus.in princip.xij.qō.j.& ca.ſi habes.xxiiij.qō. iij.& ca.ſolitæ.§.verum.verſicu.quòd autem.extra de maiorita.& obedi.corpus tamen rebus.l.in ſeruorum.in fine. ff.de pœnis.Alex.in cōſil.xiiij.in fi.in iij.volumine.

De excellentia animæ videatur Florentinus in ſua ſumma,parte prima.titu.j.ca.j.vbi ponit,quomodo eſt facta ad ſimilitudinem dei.& in §.ij.& iij.de nobilitate illius & pulchritudine habetur in ca.ij.§.primo & ſecūdo.Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernardinus de Buſtis in ſecūda parte ſui roſarij,ſermone x.in litera T.vſꝗ ad finē:vbi dicit,ꝙ nobilitas animæ ex tribus apparet,ex ordine,ſcilicet magnitudine,& pulchritudine.

Primo ordine,quia in ſupremo loco ordinata eſt:bonum enim vniuerſi conſiſtit in ordine.xj.Methamor.Primo,deus in infimo loco poſuit terrā & terrena grauia. Secundo loco ſuperiori & aſcendēdo poſuit aquam. Tertiò, aërem.Quarto verò ignem,quem propter calliditatem à nobis elongauit.Poſt ignem poſuit Lunam in primo cœlo:deinde Mercurium in ſecūdo cœlo:poſt Venerē,in tertio,Solem,in quarto. Martem,in quinto.Iouem,in ſexto. Saturnum,in ſeptimo. Cœlum ſtellatum cum duodecim ſignis in octauo,& quaſi ſeptuaginta duabus conſtellationibus qđ dicī firmamētū,poſt firmamentū ſiue cœlū ſtellatū poſuit cœlū criſtallinū:& poſt cœlū empyreū ī quo iacent,& collocantur animę beatorum.dicā infrà ſuis locis.

Cūm igitur natura ordinet ignobiliora inferius.nobiliora verò ſuperius.patet animam eſſe nobiliſſimam oībus ſupradictis ordine,quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo verò dicitur nobilior magnitudine,quia magna eſt terra,vt infrà dicemus. vnde dixerunt Theodoſius & Euriſtenes philoſophi,ꝙ longitudo terrę eſt triginta,& vnum millia milliariorum. Licet autem terra ſit tantę magnitudinis,tamen maior in decuplo eſt aqua.& ſimiliter vnū cœlū altero.Et ideo cœlū empyreū eſt indicibilis altitudinis & magnitudinis.vnde dicunt quidam, ꝙ ſi maſſa plūbea à cœlo empireo deſcēderet,vix in quingentis annis vſꝗ ad terram veniret. Nam,vt refert Rabi Moyſes magnus philoſophus,quodlibet cœlum cuiuslibet planetæ habet in ſpiſſitudine viam quingentorum annorum,id eſt tantum ſpatium,quantum quis poſſet ire de via plana in quingentis annis.Et idem philoſophus dicit. ꝙ inter cœlum,& cœlum ſimiliter eſt diſtantia viæ quingentorum annorū.vnde ſecundū eum à centro terræ vſꝗ ad concauum cœli Saturni,eſt via ſeptem milium ſeptingentorum annorum,id eſt tantū ſpatiū quantū de via plana aliquis iret de ſeptem millibus & ſeptingentis annis ſi tantum viueret.ita ꝙ quilibet annus computatur ex ccclxv.diebus,& iter cuiuslibet diei ſit quadraginta milliariorum,& quodlibet milliare ſit duorum mille cubitorum. Si autem tanta eſt diſtantia à terra vſꝗ ad cœlum ſaturni, quod eſt ſeptimū cœlum,quāta erit vſꝗ ad decimū,ſcilicet empyreum,dicam latius infrà de his cœlis,ſed an ſint hæc vera,deus ſcit,qui omnia fecit in pondere,numero, & menſura.Sapien.xj.Indubitanter tamen eſt tenendū,ꝙ cœlum ipſum empyreum eſt maximū & altiſſimū,in loco autem illo maximo collocabitur anima.vnde ipſa dicere poteſt illud Eſaiæ.Cœlum ſedes mea.& Eccleſiaſti.xxiiij.Ego in altiſſimis habitaui.& Baruth iij.O Iſrael,ꝗ magna eſt domus dei,& ingens locus poſſeſſionis eius. magnus & non habens conſummationem,excelſus & immēſus.Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelſo loco et nobili collocandę.

Tertiò patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine & pręcioſitate.de qua Augu.in epiſtola ad Deodatum,inquit.Animæ natura,nec terra,nec maria,nec ſidera,nec luna,nec ſol,nec quicꝗ oīno quod tangit aut videri poteſt, nō deniꝗ ipſum quod à nobis videri nō poteſt cœlū,melius eſſe credendū eſt.Imo hæc oīa longa deteriora eſſe ꝗ eſt quęlibet anima,ratio certa cōuincit.hęc ille,vt dicit bernardinus de Buſtis in dicto ſermone x.in fine. Ex quo dicit ꝙ nobilior eſt anima ꝗ omnes aliæ creaturæ pręter angelicam,quod etiam probat ſic.Nobilior eſt finis his quæ ſunt ad finem.ij.phiſicorū.ſed finis quodammodo omniū eſt homo,vt dicit Ariſtoteľ.ij.de anima. Quodammodo dicitur,quoniā vt habetur.j.Ethicorū.Duplex eſt finis,ſcilicet principalis & ſecūdari⁹,ſiue finis ſub fine,vt ibi habeť. Si loquamur de fine principali,tūc ſecundū Bonauētură in ij.diſt.v.arti.ij.q.j.& Richar.in eod.lib.diſ.j.arti.v.q.iij.ꝙ deus eſt finis omniū creaturarū quas ad ſui gloriā creauit. Prouer.xvj.Si aūt loquamur de fine ſecūdario,ſic homo eſt finis oīm.vnde Gen.j.dicit dñs.Dominamini piſcibus maris,volatilib⁹ cœli,& beſtijs vniuerſę terrę,oīꝗ reptili quod mouetur in terra.dixi ſ.in ij.parte.in j.conſideratione.Si ergo homo eſt finis aliarū creaturarū,ergo eſt nobilior illis.Pars autē hominis dignior eſt anima.vnde Augu.de ciuitate dei.lib.viij.c.xv.dicit.Omni corpori pręferuntur animæ.Et idē lib.ſoliloquiorū ca.xx.ait.Quicquid eīm cœli ambitu cōtinetur,inferius ab humana natura eſt quę facta eſt,vt ſummū ſuperius poſſideret,cui⁹ poſſeſſiōe beata fieret.Et ait Ouid.ij.Metha.Cœloꝗ animus pręſtātior omni.Et ſic anima dignior eſt cœlo empyreo in quo

est collocanda. Nam & plerunque contentum dignius est continente, sicut lapis prætiosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens in lib. de quantitate animæ Augu. ait. Queadmodũ fatendum est animã humanã nõ esse quod De⁹ est, ita presumẽdũ est nihil inter oĩa que creauit ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Crisippus in libro de contemptu mundi. Quãto cœlum terra pulchrius, tanto animæ pulchritudo omnẽ formã quãuis pulcherrimam superat. Et ibidẽ ait. Si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernardinus in loco supra allegato. Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate: vbi probat ipsam esse immortalẽ autoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinẽ peruenire possit anima. vide Simphorianũ Campegiũ in suo lib. de vita supercœlesti. ca. v. vj. & vij. & amplè in margarita philosophica. lib. xj. c. xxx. xxxij. & xxxxiij. & totus ille liber vndecimus est de anima: ad quem recurre.

Et aduerte, quod determinatio Parisiensis ita se habuit in cõsilio vniuersali Parisius celebrato, quod vna anima est perfectior alia, etiam in nataralibus, ita quod vna anima differat ab alia naturali præstantia, quod etiã tenuit Bonauẽtura, et plures alij cõtra Thomã & Alexãdrum de Halis, vt refert Simphorianus Campegi⁹ in lib. de vita cœlitus comparanda. lib. ix. dicam fortè alibi quãdo ponam, vnde hoc quòd vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam quòd anima iure humano in multis priuilegiatur.

Primò, em̃ dicit ius humanum, quod vnius animæ amissio maius damnũ censetur, quam si innumerabilium corporũ mors cõtingeret, textus in cap. si habes. versic. quid dicam de coniuge. xxiiij. q. iij.

Secundò, quod probatio quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia acceptari debet, vt in notabili casu ponit Feli n. in capi. præsentia in ij. notabi. colum. vij. de probationibus.

Tertiò, quia relictũ pro anima dicitur relictum ad pias causas, glo. est. j. in l. si quis Titio. ff. de legatis. ij.

Quartò, quia fauori animę non potest renunciari. Bal. in l. j. in ij. colum. C. de vsu & vsufructu legato.

Quintò, in his quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues cõscientiæ remorsus tutior pars est tenẽda. Ita dicit tex. in clemen. exiui de paradiso. §. itẽ quia. versi. nos itaque. de verbo. signifi. notatur in c. iuuenis. in tex. & glo. j. extra de sponsalibus. & in c. j. in glo. fi. de scrutinio in ordine faciendo. & est tex. in c. illud. §. licet autem. & ibi gloss. in verbo, in dubijs. de clerico excommu. ministrante. facit etiam tex. in c. fi. de senten. & re iudicata.

Sextò, licet vasallus feudũ irrequisito dñi consensu alienare nõ possit, etiam pro anima. vt est tex. in c. j. §. donare. qualiter olim poterat feudũ alienari. in vsibus feudorũ. Tamen dñs tanquam habens ius potentius inuito vasallo poterit feudũ pro anima sua relinquere. text. in c. vnico. j. responso. de allodijs. Ludo. Romanus per illũ tex. in repetitione authẽ. similiter. in xiij. colũ. in tertio priuilegio, piæ causæ inter vltimas voluntates. C. ad legem Falcidiam.

Septimò, quamuis pater possit filium exhæredare, & filius patrẽ ex causis positis in authẽ. vt cũ de appella. cognoscitur. §. causas. colla. ix. Tñ propter fauorem animæ si filius monasteriũ fuerit ingressus nõ poterit à patre exhæredari c. nõ liceat. in prin. xix. q. iij. Quẽ ponderat ad hoc singulare Ludouicus Romanus in d. authen. similiter. facit tex. in authen. de monachis. in princ. collatio. iij.

Octauò, quia aliàs filiusfamilias qui non potest testari. l. tam is. §. fi. ff. de donatio. causa mortis. l. sentum. cum glo. fi. C. qui testamẽta facere possunt. Tamen pro anima testari potest. c. licet. §. fi. de sepulturis. in vj. Roma. in dicta. authen. similiter. in xv. colum.

Nonò, verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione. Bar. in authen. sacramẽta puberum. C. si aduersus venditionem. hæc predicta dicit cõciuis & contemporaneus noster dominus Ioãnes de Mõthelono in suo promptuario iuris. in verbo, anima. Quamvim potestatemque, & imperium habeat anima rationalis in corpus humanum, & quã procliue ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum elegãter describit Cælius lectionum antiquarum. lib. xj. c. xv. cum sequenti. vbi philosophicè & historicè procedit.

Quarta consideratio est de paradiso terrestri, & secũdũ aliquos sunt sex, quos enumerat Philippus Bergomẽ. in primo libro sui supplementi chronicarũ. vt. j. patet. Et excellentior oĩbus alijs est ille qui est in oriente, de quo Gen. ij. Plãtauit dñs deus paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominẽ quẽ formauerat, produxitque dominus deus de humo omne lignum pulchrũ visu & ad vescendũ suaue: lignũ etiã vitæ in medio paradisi, lignũque scientię boni & mali, & cætera huiusmodi: vt ibi habet. & hic locus est in orientis partibus, cuius vocabulũ ex græco in latinũ vertit hortus. Porrò hebraicè gau eden dicitur. hau hortus, & eden: in nostra lingua delitiæ interpretatur, quod vtrunque iunctum facit hortũ delitiarum. Est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum vitæ, non ibi frigus, sed perpetua aëris temperies, cuius medio fons prorũpens totum nemus irrigat, diuiditurque in quatuor nescentia flumina. de quibus infra xviij. cõsideratione dicam. de quo cecinit poëta Ouidius.

Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Spirabant zephiri, natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.

Vt refert Ioãnes Laziardus in suis epitomat. historiæ vniuersalis. in c. v. de paradiso terrestri. Cuius loci aditus post peccatũ primi hominis interclusus est. septus est enim vndique romphea flãmea. i. muro igneo accinctus, ita vt cũ vertice eius cœlo pene iũgatur incendiũ. Cherubin quoque i. angelorũ præsidiũ arcẽdis spiritibus malis super rõphee flagrantia ordinatum est, vt hoĩes flammæ, angelos verò malos Cherubin submouerẽt, ne cui carni vel spiritui trãsgressionis aditus pateat. vt dicit Ptholemæus in suo libr. de tribus orbis partibus. c. ij. Ita etiã de hoc paradiso loquitur Archid. in c. oĩbus. in prin. xxiiij. q. j. & Alberi. de Rosate in suo dictionario. in verbo, paradisus. in iij. notabili. in fin. vbi dicit, quod paradisus est amœnissimus ex mirificis insectionibus, & plãtis, & fragãtissimis aromatibus ex vernãtibus florib⁹, & tẽperatissimis rorib⁹ & moderatissimis vẽtis ac placabilib⁹, ex amænissimis auiũ cantibus, ex purimis floribus, ex validissimis sæpibus, & ex oculosissimis custodibus. De eo etiã loquitur Bal. in c. j. §. mutus. in prin i ti. episcopũ vel abbatẽ &c. in vsib⁹ feudorũ. vbi dicit allegãdo Albertũ, quod de paradiso terrestri propter eius altitudinem aquæ cadentes faciũt tantũ strepitum, quod oẽs qui ibi noscuntur perdunt auditum: tamen non sunt surdi à natura

à natura: quia si transportarentur ad alium locum anteq̃ surdescerent, audirent. Et de huiusmodi paradiso terrestri, dicit Damascenus lib. ij. ca. xj. sic: quia verò Deus ex visibili creatura plasmaturus erat, hominẽ ad suam imaginẽ, et similitudinem tanquã quẽdam regem & principẽ vniuersæ terræ, & eorum quę in ea sunt: prę struxit ei quãdam veluti regiam, in qua diuersans beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam. & ipse est diuinus paradisus dei manibus in eden plantatus, lętitię & voluptatis omnis promptuariũ. Eden enĩ voluptas interpretatur: in oriente verò omni terra excelsior collocatus est, optima temperie et aere subtilissimo atq̃ purissimo splendidus, plantis semper virentibus insignis, odoris suauitate refertus, plenusq̃ lumine vniuersæ sensibilis venustatis & pulchritudinis super excellens intelligentiam: diuinus profecto locus ac dignus eius qui ad imaginem dei creatus fuerat incolatu, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarum manuũ factura. In medio verò eius lignũ vitæ deus plãtauerat, & lignũ sciẽtiæ &c. hæc ille. Et ibi amplè in cõmentario: an sit verum quòd nullum ibi habitauerit irrationale: sed nõ insisto, cũ non sit presentis speculationis, & solum intendo ad gloriam & commendationem illius paradisi terrestris, qui vltra commendari et laudari potest in multis.

Primò, propter antiquitatem plantationis: quoniam vt habetur Gene. ij. & suprà eadem consideratione in principio dixi. Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio & cetera.

Secũdò, nobilitate situatiõis siue fundationis: quia fundatus est locus ille in parte orientis, vt dicit beatus Isidorus. vt quidam doctores exponũt illud Gene. ij. Plantauit dñs Paradisum in principio, non quidẽ solũ temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars orientis quę nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et q̃ sit in oriente ponitur in margarita philosophica. lib. vij. xlv. vbi satis amplè.

Tertiò, propter nobilitatem hospitis: habuit enim nobilem habitatorem, scilicet hominem: etenim dicitur Genesis ij. Plantauit Deus paradisum voluptatis, in quo posuit hominem quẽ formauerat.

Quartò excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue delitiarum. vnde Gene. vbi suprà. Plantauit Deus paradisum voluptatis.

Quintò, excellentia illius denotatut ex arborum & florum amœnitate. cũ Geñ. ij. dicatur. Produxitq̃ Deus omẽ lignum pulchrum visu.

Sextò, ex præciositate fructuũ, cũ in loco præallegato dicatur. Erat enim in medio paradisi lignum vitæ.

Septimò, ex puritate & munditia quę satis comprehẽdi potest ex fluuio egrediente de illo cũm dicatur Gene. ij. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigãdum paradisum. Ista dicit & refert Ioãnes de Turrecremata. in d. c. ecclesia. de consecratio. distin. iiij. vbi dicit ecclesiam cõuenienter comparari debere paradiso terrestti, propter illa septem commendabilia quæ adaptat ibi ecclesię militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philippus Bergomeñ. & suprà dixi, sunt sex paradisi terrestres.

Vnus, vt dicit, est in oriente versus zephirum.

Alter, in ęquinoctiali inter eurum & euronotum.

Tertius de quo Beda meminit inter cãcri topicum, & circulum antarticum.

Quartus, ad oriẽtem versus eurum vltra æquinoctialem in quo solis calores sunt.

Qnintus, paradisus terrestris ad polum antarticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in occidente alius voluptatis & delitiarum paradisus, de quo sic habem⁹. q̃ senatus populusq̃ Romanus mandauit summũ sacrorũ pontificem, non nisi de Italiæ horto delitiarum eligi debere. Et de huiusmodi paradiso terrestri multa à theologis habentur in ij. sententiarum distinctio. xix.

Vide etiam Cęliũ in libris suarũ antiquarũ lectionum, lib. j. c. xxj, dicentem apud Platonem esse regionẽ similẽ paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse paradisus terrestris secundũ Arrianum, apud Græcos historicos tante in scribendo integritatis, vt veritatis cõseruator, studiosusq̃ vulgò cognominatus: atq̃ ita etiamnũ honestetur in libros. Hic in parte postrema Indici cõmentarij, veluti ipse quoq̃ Moysi succineret. Ita scribit, Hãno Carthaginensis prouectus classe ab colũnis Herculeis in oceanum, relicta ad leuem Lybia, diebus triginta enauigauit occidua petẽs: mox vbi in meridiem diuertisset plurima sese illi obiecere impedimenta. Nam pręter ardores feruidi syderis, vt in perusta regione mundi aqua potabili deficiebatur: audiebatur porrò creber de cœlo fragor, interim latè promicantia in sublimi fulgura oculos perstringebant, videbaturq̃ veluti flammarũ riui præcipitantes è cœlo. quãq̃ Cyrene ad extrema Lybie in tanta camporũ vastitate herbis nuda non sit, neq̃ item aquarũ inops: & ibi allegat de paradiso dicta Damasceni, & sancti Thomę, & Conciliatoris dicentiũ paradisum esse in oriente, que portio mũdi nobilior est: quia dextra. vt tibi Cęlius, quem videas.

QVinta consideratio est de cœlo. qđ dicit Augustin⁹ esse regnum felicissimũ carens more, & vacans sine fine, cui nulla tempora succedunt per ęuũ, vbi cõtinuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona, hæc dicit, Augustinus in suo manuali. cap. viij. Sedes enim domini est, & omnibus dominabitur. Psal. cij. & Psal. x. Dominus in cœlo sedes eius. & habetur Esaiæ lxvj. Cœlum sedes mea. & habetur Marci v. Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est. ca. et si Christus. extra de iureiurando. Altitudinẽ illius nemo dimensurare. Eccli ij. Nec quæ in cœlis sunt, quis inuestigare potest. Sapieñ. ix.

Aliqui dicunt, quòd sunt vndecim cœli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cœli secundi concaua continetur, & in orbes quatuor, & epiciclum diuiditur. Habet imprimis tres orbes sicut sol in figuratione dispositos: vltra hoc habet vnum orbem mundo concentricum prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur. insuper & epiciclum habet profunditati medij primorũ trium orbium immersum, in quo corpus Lunæ figitur & mouetur.

In secũdo verò cœlo stat Mercuri⁹, & in superficie cõcaua cœli tertij cõtinetur, & in orbes quinq̃ & epiciclum partit. Habet enĩ duos orbes inequalis spissitudinis, quorũ superficies cõnexa supremi & cõcaua infimi mũdo cõcentricę sunt, sup̃ficies verò cõcaua supremi, & cõnexa infimi mũdo sunt ecentricę sibijpsis. tñ cõcentricę, & harũ centrũ (quod etiã centrũ parui circuli nominamus) à cẽtro ęquãtis tantum quantum centrum, quãtis à centro mũdi distat, et vocantur hi duo orbes augem ęquãtis deferentes. Quõ autẽ mouentur, dicam infrà in explanatione planetarum

Tertium est cœlũ, in quo solus planeta qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie cõcaua cœli solaris cõtinetur, insuper & in orbes particulares, quemadmodum Saturni, Iouis, aut Martis cœlũ partitur. Circũfertur autem hoc cœlum totum in xxiiij horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbes eius augem deferentes super axe & polis zodiaci ad motum octauæ sphæræ circunducuntur. Quo autem motu moueatur: vide in Margarita philosophica, lib. vij. de principijs astronomiæ. c. xxxij.

Quartum cœlum est in quo Sol est, & in quo mouetur in superficie concaua cœli Martis continetur, & in tres orbes particulares diuiditur, duos scilicet augem deferentes, & ipsum deferentem solare corpus. æquantem autẽ & epiciclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab oriente per occidentem redeũdo in orientem in xxiiij. horis ad motum primi mobilis, orbes augem deferentes eisdẽ mouentur motibus quibus & orbes auges Saturni, Iouis, & Martis deferentes. Deferens autẽ solis super polis & axe proprijs secundũ successionem signorũ ab occidente, scilicet versus oriẽtem quotidie quinquaginta nouem ferè minutis & octo secũdis circũfertur. Et ita Sol totum zodiacũ in ccclxv. diebus sex horis fermè peragrat nobisq́ annum complet: dicam latius infrà vbi fiet mentio de planetis.

Quintum cœlum est in quo solus Mars rotatur cœlo lo sexto contiguum, & sub eo locatur, quemadmodum sextum sub septimo. In totidemq́ orbes diuiditur & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est in quo stat sola stella Iouis: & est cœlo Saturni contiguum, ita scilicet vt superficies eius cõnexa concauam cœli Saturni contingat: de motu etius etiã infrà dicetur.

Septimum cœlum est in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos & cõtiguos partitur, de cuius motu infrà vide.

Octauum cœlum est quod firmamentũ dicitur, & stellis numerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellãtur, quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habet. Et in hoc cœlo sunt decem circuli imaginarij sese intersecantes, ac imaginum in cœlo situm, motum & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu.

Primus est ab oriente versus occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei.

Secundus & huic cõtrarius ab occidẽte, scilicet in ortũ secũdũ successionẽ signorũ ad motũ nonę sphęrę in cc. annis, gradu vno & xxviij. minutis fere, & sic in 49000. annis totus perficitur: & motus angiũ & stellarum fixarũ dicitur: quo scilicet motu stellæ quę sunt in firmamẽto cœli variãtur de signo in signum respectu zodiaci primi mobilis. vnde pleiades stellæ fixæ quę iuxta figurationẽ sunt in capite Tauri in firmamento respectu zodiaci superioris sunt in xxij. gradu Tauri, & sic de alijs.

Tertius motus repedatiõis, quo scilicet octaua sphęra mouetur super duobus circulis paruis, quorũ poli sunt capita libre & arietis nonę sphærę, & semidiameter illorum circulorũ est gradus iiij. minuta. xviij. & secũda xliij. & ille motus accessus & recessus nominat. in vij. milibus quoq́ annis complet: & solus octauæ sphæræ proprius est, quia vnius corporis naturalis tantũ vnus est motus secundũm naturam ratione illius motus stellæ fixæ, nõ semper æquẽ distantia polis immobilibus primę sphærę. de his amplè per margaritam philosophicam, vbi suprà. c. vj.

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus quibus & decimum est insignitũ, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundò motu proprio ab occidentẽ versus oriẽtem super polis proprijs in cc. annis, gradu vno & minutis xxviij. ferè secundũm successionem signorum respectu zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionẽ in 49000. annis cõplet, quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim Platonẽ scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo in initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem diuus Augusti. de ciuitate dei. libro xij. c. xiij. in fine explodendam & religioni nostræ contrariam ostẽdit dicens. Absit, inquã, vt nos ista credamus, semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris, resurgens autẽ à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum domino erimus, ad Romanos vj.

Hoc cœlum à quibusdam Aqueum, ab alijs cristallinum appellatur: supra firmamentum enim (quod octauũ cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit: vnde Genesis j. Fiat firmamẽtum in medio aquarũ, & diuidat aquas ab aquis: & dicunt scripturæ firmamentum essẽ constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi supereminentes ab aquis subsidentibus.

Quia autem supra firmamentum sint aquæ præter Geneseos sententiam, ostendit etiam Dauid Psalm. ciij. Qui extendis cœlum sicut pellẽ, qui tegis aquis superiora eius. Et psalm. cxlviij. Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomẽ domini. Dicam infrà amplius quãdo fiet mẽtio de elementis, sed nunc sufficit, q́ etiam istud vocetur ab aliquibus cristallinum.

Decimum cœlum omnium corporum primum est mobile motu, scilicet diurno ab oriente versus occidentẽ, iterum redeundo in orientem in xxiiij. horis sine fatigatione & pœna regulariter, id est non velocius vno tempore q́ alio: & illo motu secum rapit omnes sphęras inferiores: fitq́ talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellę, nec characteres & lineationes quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt visu acutissimo quasdam percipi posse, sed alios fallunt quia falluntur. vt habetur in dicta margarita loco suprà citato. capitulo. ix.

De his decem cœlis scripsit Ioannes Laziardus in epythomatibus historiæ vniuersalis. c. iiij.

Vndecimum cœlum primo die immobile creatum, & mox angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimũ, primum mundi fundamentum & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratiõe sphæricum, locali situ supremũ, amplitudine spirituum, & corporum visibilium & inuisibilium contentiuum, dei summum habitaculum, & diuersas ob causas variè denominatur. potissime tamen dicitur empyreum, hoc est igneũ: cũm à superbenedicta trinitate in eodem residente, secundũm nonnullos illuminatũ sit.

Rabanus tamen dicit, q́ sunt tãtum septem cœli, scilicet empyreum quod est supremũ, cristallinum seu aqueũ, sydereum, igneum, olympicum, æthereum, & aëreum.

Inter hæc tñ de quibus Barthol. Anglici in suo libro de proprietatibus rerum li. viij. cœlum empyreum est dignius &

gnius & excellentius omnibus alijs. Cūm sit primum & summū, & talis est locus angelorum, regio & habitaculū hominum beatorū. Illud enim est primum mūdi firmamē tum quātitate maximum &c. vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt animæ sanctorum collocatæ. vt dicit de Lyra Danielis. vij. super illo verbo, Regnum autē & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum detur populo sanctorum altissimi. Licet enim deus sit vbiq;, tamen specialiter dicitur esse in cœlo, quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioannes Damascenus in libro ij. ca. vj. quem videas cum commentario illius, quorum dicta infra latius referentur.

Ideo species cœli in visiōe gloriæ est. Ecclesiastici. xliij. dicitur. Et spēs cœli gloria stellarū mundū illuminans in excelsis dn̄s. De huiusmodi cœlis videatur Aristoteles in lib. de cœlo & mūdo. & Antonius Florentinus in prima parte suæ summæ. tit. xiiij. & Cælius lib. j. antiquarum lectionum. ca. xiij. vbi amplē. & in iij. consideratione sequē ti. vide de nobilitate cœli circa principum. versi. & quòd corpora. sed mihi ad propositū sufficit, vt denotem quòd inter oēs cœlos sit vnum excellentius & nobilius alijs, scilicet cœlū empyreum, quòd dicitur regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circūfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historijs, vt habetur in suis libris lectionū antiquarum. libro j. capitulo xix. vbi sic inquit. Cœli dignitatem eximiam vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoq;, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo deos, Cœlum, & liberum patrem. Ac cœlum quidem quia cernatur & syderum collucentibus oculis excellenter contextū, solem præferat vtilitatis immensæ autorem incomparabilem. Neq; item excidit quod de Anaxagora philosopho proditū scimus. Qui interrogatus. Cur nam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. quāquidem vocem ab philosophis summa exceptam admiratiōe risu prosequitur Lactantius, putans nesciente quid responderet, in hęc proru pisse. Ego verò ni me quid secretius fallit (ait idē Cęlius) facilè contenderim, non temerè id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculatè admodum & excusse. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquidò cœlestem claritatem adeo præcellere naturæ quadam præsigni maiestate: vt in parenni ac vitali luce illa, augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à principe rerū deo mouentur, illustrantur, perficiūtur omnia, atq; seruātur: primò inquā, inter separatas, atq; spiritales formas, sicut inter corpora, longè clarissimo cœlū principatu censetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehēditur. Quicquid alia partiario, ac diuisim possidet, in vnū id est amplissimè congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora cōfouet ac seruat, eiusq; fomento quæ agunt in nos, non frustra agunt: Ita si non adsit cœlestis ille calor, coporum virtus oīs, præsertimq; ille ipse tam vitalis, tāq; familiaris nobis calor proflictus depereat necesse est. Cœlū vtiq; naturalē corpus est omniū corporum naturalium perfectissimū. Corpus naturale tam motus q̄ sensibilis qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporū naturalium, perfectissimus quoq; motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam verò perfectissimum corpus est, comparem quoq; locum, id est supremum habere, ex rerū dignitate consequens fuit. Ideo secūdùm Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, ex libro viij. Auscultationis Physicæ, motum primi cœli vitam esse omnibus, quandoquidē euidētissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autē cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore. item mundo si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapidis itaq; deorsum moueretur, neq; ascenderet ignis, quod mirum vtiq; est: sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primū in vnoquoq; genere causa reliquorū, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eadem causæ habeant rationem. Porrò quod de motu astruimus, patet in caloris item ratione. Nā si cœlestis intereat calor, nec ab frigore profluet frigiditas, nec ab caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sydereus, sicuti calor igneus. Sed omnes continet elemētares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes colores. hæc ille Cælius vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est sine dubio inuestigare. Cūm angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros angelorum, & vt dicit gloss. in verbo, apostolicæ. in l. omnes dies. C. de ferijs. exaltata est super apostolos, angelos, & archangelos, an condecenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis secundūm nonnullos, de quo nunc dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cūm etiam Deipara dicatur. vt dicit Ioannes Damascenus libro iiij. capitulo xij. vbi dicit Deiparam dei genitricem, deiq; parentem & propriè & verè sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus deus est qui ex ipsa natus est, ita vera dei genitrix, verum deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo dei genitrix est & mater, collocetur seu collocare debeat ad dextrā filij, prout mater collocāda est. vt dixi suprà in quinta parte, in quadragesima consideratione, & non sub filio. videtur ergo quòd virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo vbi est deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit tamen ego teneo quòd in quocunq; loco sit, est super omnes choros angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis & pręeminētiæ fuerint. dixi suprà in tertia parte huius libri, in quarta consideratione.

Etiam ex prędictis constat, q̄ Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum annunciat firmamentū. Psal. xviij. quod est triplici via, & modo mirabili.

Primò ex eorum creatione ab immensa potentia.

Secundò ex eorum conseruatione & manutenentia ab eadem infinita sapientia.

Tertiò ex eorum virtuali operatione multiplici eis collata à suprema & inpendenti clementia.

Circa primum cœlorum creatio pandit & enarrat gloriam dei, quia tanta & talis operatio quæ est de nihillo ad

esse productio non potuit fieri ab aliqua intelligentia. Cũ ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ & angelo. ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam dei ex parte eorum creationis.

Circa secundũm cœlorum manutenentia, & eorũ cõseruatio quæ immediate à deo pendet etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam dei: quia omnis creatura tã spiritualis ꝙ corporalis, quantum est de se tendit ad non esse, & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutenentia dei. sicut equus minori indiget manutenentia, ꝙ angelus: quia angelus plures prefectiones habet equo, & omne esse præter primũ esse, quantum est de se sentẽdit ad non esse. Ideo cœli in manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam dei.

Circa tertium, cœli enarrant gloriam dei ex eorũ operatione virtuali. vnde tot variationes & temporum mutationes, frigora, calores, pluuię, sterilitates, guerrarũ abũdantia, & pauca pax & iustitia, & quandoq; inter homines infirmitates, pestes & inter animalia terræ, & volucres aëris, & viuentia in aquis, talia de communi cursu proueniunt ex influentia cœli, qui enarrant gloriam dei: & licet deus posset aliter facere, & faciat quandoq;, teste beato Augustino in libro de ciuitate dei. Sic deus cõdidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. agunt causæ secundæ in virtute primę causæ, & operationes earum quando placet suspendit prima causa concurrens immediatius ad effectum cuiuslibet causæ secundę, ꝙ causa vniuersalis secunda. ita dicit amicus medicorum in declaratione illius psal. xviij. Cœli enarrant gloriam dei &c.

Aliqui ideò ponũt duodecimum cœlum, quod est cœlum trinitatis, quòd dicunt deum esse secundũm rem & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quàm virtutis eius excellentia, quæ continet & ambit oĩa creata. Et esse in tali cœlo est esse in æqualitate virtutis dei omnia continentis atq; saluantis, quod solum cõuenit patri, filio, & spirituisancto.

Nonnulli tamen dixerunt tantum esse tres cœlos. ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus. ij. episto. ad Corinthios. ca. xij. cùm ait. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim siue in corpore, siue extra corpus: nescio, deus scit, raptum huiusmodi vsq; ad tertium cœlum. Tres autem cœli de quorũ tertio meminit Apostolus sunt, vt dicit Damascenus. libro ij. c. vj. cœlum aëreũ, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis extasi raptum Paulus asserit. Alij interpretantur alio modo, ꝙ primum sit aëreum, secundum firmamentum, tertium spirituale. vbi Angeli & animæ sanctæ dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secundũm tres angelicas hierarchias. vt primum cœlum dicatur postrema hierarchia, secũdum cœlum media, tertium verò suprema hierarchia. vt amplè explicant Ioan. Damascenus & commentator ipsius in loco suprà allegato.

Sexta consideratio. In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi amplè supra in tertia parte huius libri. Prima scilicet supercœlestis quę consistit in tribus personis. Secunda cœlestis quę consistit in angelis. tertia subcœlestis quæ perficitur in prælatis: vt dicit Dionysius in suo libro de cœlesti hierarchia. Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior quę dicitur epiphania, & hęc cõtinet tres ordines, scilicet ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum. & ista est excellẽtior alijs, vt dictum est ibi. ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, ꝙ inter nouẽ ordines, ordo Seraphin est dignior & excellentior. & ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum quę sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam qui subtiliori succo de non discendo torporem operiunt. dicunt enim cœlestem hierarchiã non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culminæ finiri. vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis supremus est ordo, sub quo Cherubin qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, ꝙ in Cherubin catholici negant. patet secundo libro sentẽtiarum. distinctio. ix. Tantũ igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate autem ille supremus ordo tanquam nobiliori dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à sciẽtia nominari debuit, quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, ꝙ tanta est nobilitas & excellẽtia angelorum, quòd vt dicit Anselmus in quodam sermone. Si vnus angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles quot sunt stellæ, claritas istius solius angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. & ibidem dicit, ꝙ ille angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, ꝙtum sol transcendit pulchritudinem terre, imo magis incõparabiliter. hæc dicit Bernardinus de Bustis. in secũda parte sui Rosarij. sermone decimo. in litera b.

Septima consideratio. Sanctus Thomas in scripto eius super libris de cœlo & mũdo. ij. lec. xv. dicit ꝙ omnes stellæ præter planetas sunt in supremo cœlo, quod intellige in firmamento, quod dicitur secundũm aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellę sunt supra planetas, videntur esse digniores propter altitudinem & superiorem locum quem obtinent, & quia approximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate planetarum, vel econtra, ponit Cælius libro primo suarum antiquarum lectionum. capitu. decimoseptimo. vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoq; stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt, quandoq; verò ediuersò, & vt plurimum communem felicitatem pro nascẽtis modo, mensuraq; à prosperiore planetarum statu contribui sanciunt: à fixis verò quandam incomparabilem, & extra quam opinetur aliquis fortunę benignitatem. quam sententiam dicit comprobatam esse à Ptholemæo. Alij omnino planetas vi effectuq; præpotentiores ostendere conantur, cùm Procli sentẽtia, tum rationibus id euidenter monstrantibus. Accedente item veterum testimonio qui planetas, velut quosdam mundi principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarum studiosi. Astra (inquit secundo cœli Aristoteles) nequeũt per se & proprijs moueri motibus, aut locum mutare, sed orbi infiguntur, velut in tabula nodus. itaq; orbis motu feruntur, cui inhærent. Cęterum planetas deprehensum est diuerso ferri incessu, ac tum velocitate, tũ tarditate plurimum discrepante, atq; situ etiam, quosdam namq; extortum petere. In occasum alios remeare, porro in austrum deijci hos. In septentrionem protolli aliquos

Ideoq;

Ideoq; ex mot⁹ inęqualitate nomē quoq; indeptos & assequutos. Ex qua itē certius coniectatū orbibus eos distinctis ferri. Fixas verò globi octaui stellas dicimus non ꝗ non moueantur. Nam duplici saltem circūagi motu animaduersum iunioribus est, quibus & globus in quo sunt motibus rotatur. Altero ab ortu in occasum. Reliquo ab occasu in exortum super zodiaci polis, tantę tamen tarditatis vix, vt percipi vel annis centum queat. Nec itē fixas dixeris, quòd orbis modo circunferantur ambitu. Nam est hoc est illis commune cum planetis, quod secundo cęli (vt dictum est) astruitur.

Sed ita dicūtur, quia eandem perpetuò seruant figurā, situm, propinquitatem, distantiam. diuersitas planetarum in motu, dum vel propiores nobis fiunt, vel remotiores, causa est (sicut philosopho placet) valida, vt varij ꝑducātur effectus. Vniformis autem & constans motus mobilis primi id agit, vt diuersitas hoc genus ęterna sit, ac vniformi pergat periodo. ita dicit Cęlius in prędicto loco, qui etiam asserit Chaldęos dixisse planetas interpretes, quoniam ex alijs astris, quæ tum minime errant, tum certum seruant & statutum meatum. Sola hæc incessu proprio suoq; nitentia res futuras insignitius ostendant, ac veluti deorum mentem interpretentur. Esse autem hosce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem, de his statim dicam. Sed quo ad stellas fixas quæ sunt in octaua sphęra, cùm sit alijs inferioribus nobilissima, vt dicit Aristoteles in fine libri secundi. de cęlo. ex quo ergo etiam stellæ ibi positę sunt alijs nobilissimæ.

In hoc octauo cœlo sunt quadraginta octo imagines stellarū, in quibus est concordia, apud oēs antiquos, sicut dicebatur, & sunt in eis. 1022. stellę quæ dicūtur stellę fixę, & mouēturvno motu, scilicet ad motū octauę sphęrę in cētū annis ferè vno gradu, & antiqui posuerūt eas ī sex ordinibus. ita ꝙ illas quę sunt maiores posuerunt in primo ordine, & sunt quindecim: & quę sunt infra has posuerunt in secundo ordine, & sunt xlv. & quę sunt infra has posuerūt in tertio ordine. & sunt ccviij. quę verò sunt infra has posuerūt ī quarto ordine, & sunt cccclxxiiij. Et quę sunt infra has posuerūt in quinto ordine, & sunt. ccxvij. & quæ sunt infra has posuerūt in sexto ordine, & sunt sexagintra tres. Ex his xlviij. duodecim sunt in via solis & in zodiaco, vt dicetur infrà. & sunt in eis ex stellis cccxlvj. Nomina earū sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Pisces. de quibus infrà dicetur. Et remanent trigintasex imagines, quarum viginti vna declinant à via solis ad septentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad septentrionem habent ex stellis supradictis ccclx. & nomina imaginum sunt hæc.

Prima est vrsa minor. Secunda est vrsa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel succensus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona septemtrionalis. Septima incuruatus vel genuflexus. Octaua vultur cadēs. Nona gallina. Decima sedens super sedem. Vndecima deferens caput algol, id est diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia serpentarius. Decimaquarta serpens. Decimaquinta accusator. Decimasexta aquila volans. Alij habent vultur volans. Decimaseptima delphinus. Decimaoctaua equus primus. Alij habent caput equi. Decimanona equus secundus: alius liber habet equus alatus. Vigesima mulier quæ non nouit virum. Vigesimaprima est triangulus.

Quæ verò declinant ad meridiem habent ex stellis supradictis cccxvj. quarum imaginum nomina sunt hæc.

Prima earum est leo, quem quidam vrsum appellant. Secunda algobar, id est canis validus. Tertia flumē. Quarta lepus. Quinta canis maior. Sexta canis minor. Septima archa Noē. Octaua serpens. Nona vas. Decima coruus. Vndecima deferens leonem, & ipsius medietas est humanæ figure altera equi. Duadecima leopardus. Decimatertia thuribulum. Decimaquarta corona meridionalis. Decimaquinta piscis meridianus. Hæc nomina ponit & ordines supradictos Ioannes de Saxonia in commento super textum Alchabitij quæ hic recitantur. solum pro ordine supradicto, & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Easdem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum in capitulo secundo secundæ differentiæ. vbi etiam ponit de ordine stellarum & imaginum visibilium cœli, tam in parte septentrionali ꝙ̄ meridionali, quem ideo vide, quia ibi amplissimè.

Harum stellarum nomina ponit Ausonius Gallus his versibus.

Ad boreæ partes, arcti iunguntur & anguis.
Post has arctophilax, paritérq; corona genuq;
Prolapsus, Lyra, auis, cepheus, & cassiopęa,
Auriga, & perseus, deltoton, & andromedæ astrum,
Pegasus, & delphinus, telum, aquila, anguitenensq;,
Signifer inde subest, bis sex & sydera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & scorpius, arcitenens, capricornus & vrnam
Qui tenet, & pisces, hi sunt in partibus austri,
Orion, procyon, lepus, ardens sirius argo,
Hydrus, chyron, thuribulum quoq;, piscis & ingens,
Hunc sequitur pistrix, simul eridaniq; fluenta.

Octaua consideratio. In cœlis septem sunt principales planetę. Luna scilicet Mercurius, Venus, Sol. Mars, Iuppiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoq; luciferum, quandoq; vero hesperum fieri. Cæterum planetas: id est erratiles hos vocarunt, quòd ex aduerso cœli suū motum peragunt. Nam cœlum & reliquæ stellę ab oriente in occidentem mouentur, at ipsi soli ab occasu in orientem motum habent. Et hoc exploratum habemus ex luna parumper singulo quoq; vesperi ad orientem remeante. vt dicit Ioannes Damascenus in libro primo c. vj. vbi enumerat illos semptem planetas, & posset considerari maioritas illorum ex altitudine loci secundùm scilicet, ꝙ sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, vt dictū est in genere de existentibus in altiori loco suprà in prima parte, in xiij. consideratione.

Et quòd corpora superiora sint nobiliora, constat ex eleuatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim corpus est nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum superiorum patet ex figura siue forma ipsorū, quæ est rotunditas, quę est nobilior omnibus alijs figuris, sicut dicit Aristo. in libro de cœlo & mundo. quod patet ex eo quòd omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neq; finem, sed in se terminatus est. Et primo cœlum nobilius est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile & incorruptibile, virtutem habens actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens nobilius est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma sphęrica siue rotūda nobilior est omnibus alijs

formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem, quia non habet principium, neque finem, & est vna superficie contenta. est enim spæra figura plana vnica superficie contenta. ergo spærica forma debetur cœlo, ergo cœlum est spericum, siue rotundum: vt dicit Albertus magnus in sua philosophia naturali. libro de cœlo & mundo c.iij. & in capi.v. scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia.

Et ideo ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicit amicus medicorum in iij.c. differentiæ quintæ: videtur esse dignior, Iuppiter post & supra martem, & Mars post & supra solem, & Sol post suprà venerem, & Venus post supra Mercurium, & Luna post, quę est in primo cœlo ascendendo, & Saturnus in septimo vt suprà dixi in hac parte.

Vel etiã vnus potest dici dignior & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem in eo quod continet plus altero. ideo cùm Sol & Luna plus cõtineant quam alij planetę, eo quia Sol continet terram centies sexies sexagesies. vt habetur in Margarita philosophica libro septimo. tractatu primo c.xxxj. Luna vnam de tribus partibus terræ. Alij verò minus continent, cùm Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terræ, Venus vna de triginta septem, Mars contineat tantum terram semel & dimidiam. Iuppiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vnam vicibus, vt habetur in dicto libro vij. tractatu primo & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam suprà hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perfecit zodiacum. Iuppiter in annis ferme duodecim percurrit zodiacum. Sol verò in tercẽtum sexagintaquinque diebus sex horis. Et, vt dicit Archidiaconus in capi.j. de regula. libro vj. Sol omni anno cursum suum repetit. & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio. sed Luna ferè perambulat totum zodiacum in viginti octo diebus. vt habetur in dicto loco capitu. trigesimo quarto, trigesimo tertio, trigesimo secũdo, trigesimo primo, & trigesimo. Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione, quia Sol est in medio stellarum & planetarum totum mundum vniuerrsaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à deo creatum, vt habetur Genesis primo. dicitur rex stellarum & planetarum secundũm Isidorum in libro de natura rerum. quem refert & sequitur Guillielmus Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius in verbo, duas habens filias. extra de testamẽtis. Solis laudes præcipuæ describuntur satis ad longum per Cælium libro suarũ antiquarum lectionum xij. cap. xiiij. quas hic referre volui. Sic enim ait Solem Plato ipsius boni conspicuũ filium nominauit, credidit quoque esse solem perspicuam dei statuam in hoc mũdo ab ipso deo positam. hunc veteres vt deum venerabantur, denique quisquis non videt solem in mundo imaginem esse vicariumque dei, is certè noctem nunquam considerauit, nec solẽ suspexit exorientem, neque itẽ illius animaduertit munera, nec Areopagitæ Dionysij monumenta vnque adijt. Theologi veteres dicebant reginam omnium iustitiam è medio solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa tantum, vel etiam si ab alijs; id quidem vel à sole absoluitur, vel à sole per alia. Est quoque sol elementalium virtutum dominus. Luna virtute solis domina generationis. ideo Albumasar per solẽ, inquit, & Lunã omnibus vim insinuari. Moyses cœlestium dominum in die solem arbitratur, nocte lunam, quasi nocturnum solem M. Tullius solem veneratur, vt ducem & principẽ ac moderatorem luminum reliquorum, mundi mentem & temperationem. Heraclitus fontem cœlestis lucis nuncupauit. Phisici etiã cor cœli: id enim in æthere sol est, quod in animali cor. Cuius id proprium ne vnquam cesset à motu. Sunt & qui ætheris oculum nuncupent solem. Plerique ex Platonicorum scholis in sole mundi animam constituisse videntur. Quæ sphæram solis totam implens per globum illum quasi igneum, tanquam cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia, quibus vitam sensum motum vniuerso distribuat. Hinc Astronomi dicunt. Sicut deus solus intellectualem animam nobis tribuit, ita sub solis modo influxu eam mittere, id est quarto duntaxat mense post conceptum, vt etiam infrà patebit. In sole etiam enitescere imaginem diuinæ trinitatis miram excogitatũ est. Inibi siquidem tria quædam visitari distincta pariter, & vnita. Primum quidem naturalis animaduertitur ipsa fœcunditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fœcunditate, ipsique æqualis semper. Postremò est ab vtroque propagata calefactoria vis, penitus vtrisque par. Cæterum ex Platonicorum doctrina non est negandum cœlum solemve esse calidum. Calefaciunt autem solis radij salubriter pro ignea solis viuificaque natura, sed ex quo propagatur talis calor, & lux cœli, vide ibidem. De eo etiam habetur Ecclesiastes primo. Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Ioannes Montaigne in suo tractatu de præeminentia sacri consistorij. in primo argumento pro magno concilio, dicit. quòd sol amplius illustrat lunã sibi proximam quàm cæteros planetas & stellas eidem remotiores: sed non dicit verum, quoniam luna non est illi proxima. Cũm inter solem & lunam, sint Venus & Mercurius, ideo standum est in hac ratione eo quia est in medio planetarum. dicit etiam Plinius libro secundo capitu. vj. quòd sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque: sed syderum etiam ipsorum cœlique rector hunc mundi esse totius animum ac plenius mentem hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat aufertque tenebras. Hic reliqua sydera occultat. Hic vices tẽporum annumque semper renascentem ex vsu naturæ temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et sol ex sententia Platonis secundũ Cęlium. libro xij. antiquarum lectionum c.xij. sic describitur. Sol cœlestis est ignis, qui solũ ab ortu ad occasum ab eisdem aspici potest. animal sempiternum astrum animatum, diurnum ac maximum, huius syderis maiestas veteribus credita est diuina. Proinde religiosius dum percutitur fœdus ab Agamennone aduocatur apud Homerum, vt fœderum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplè potestatis sydus oculorum metiantur argumentis, & animi coniectura scrutentur. sed vanitas multis coarguitur indicijs immensum esse. Plinius inquit, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia vmbras

lla vmbras partibus faciat interuallis tanquam toto spacio medius. Epicuri scholæ sunt quæ statuunt ea magnitudine esse solem qua videtur. Cæterum non peruidisse illos quanta inde consequeretur absurditas. Si enim inquit Cleomedes in cœlestium orbium contemplatione tantus sit sol, quantus apparet: profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt, siquidem exoriens & occidens maior videtur. Porrò non apud omnes eodem exoritur tempore. Nam cùm sit globata specie terra, aliàs apud alios oritur & occidit, & medium cœli tenet. quamobrem cùm accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio cœli existere, simul & maior & minor fiet. Maior videlicet quibus oritur, minor quibus est in medio cœli hora eadem, quod certè in eo absurdissimum censendum est. Horum namque effectuum ratio ea promitur à scientissimis. Maior inquiunt nobis sol oriens & occidens videtur, & minor in cœli constitutus meditullio, propterea quod in orizonte per aërem densiorem & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi nanque est vicinus terræ aër. In medio autem cœli, quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectitur, quod in alio contingit situ. Argumento sunt quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraque. Nam & ex puteis altioribus sol conspectus, idipsum patitur. Eisdem porrò rationibus colligitur, cur in medio cœli sol constitutus nobis videatur propior. Oriens verò aut occidens remotior: hoc siquidem aëris efficit qualitas. In humectiore namque crassioreque conspectus longius abesse creditur. Per purum verò interuallo videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius. Si fieri posset, vt per parietes alia ve solida corpora sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare interuallo crederetur. visum porrò insigniter falli iudicio esse potest colorum subinde in sole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores videntur. vt plenè declarat Plinius eodem libro secundo. ca. xvj. quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit commentator Ioannis Damasceni libro ij. c. vij.

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem planetarum, vide quæ dicuntur in dicta Margarita in dicto libro vij. tractatu primo, capitulo xxxvj. vbi dicitur quod distantia à superficie terræ ad superficiem concauam orbis lunæ (vt quidam scripserunt) est milliarum. 107412. distantia vero à terra ad superficiem connexam orbis lunæ & concauum mercurij est milliariorum 20818250. ad connexam mercurij & concauam veneris 542750. ad connexam veneris & concauam solis 3640000. Ad connexam solis & concauam martis 3965000. Ad connexam martis & concauam iouis 28845000. Ad connexam iouis & concauam saturni 46818250. Ad connexam saturni & concauam firmamenti 65357500. & est quantitatis dimidij diametri, singulorum diameter tota est 130715000. Circunferentia est 410818571. Continet autem cubitos 3000. Ex his orbium spissitudo facilè cognoscitur. & ibi dicitur, quòd id quod de quantitate stellarum in superioribus dictum est credibilius redditur. Continet enim sol terram centies sexagesies sexies, & tres eius octauas. Terra autem continet lunam trigesies nouies, & insuper ferè quartam eius. Sol autem maior est luna sexies milites sexcenties quadragesies ter: & insuper eius continet medietatem, vti videre est in quinto almagesti Ptholemæi. Distantia autem planetarum à terra non semper est eadem propter ecentricitatem deferentis, & epiciclorum quantitates proprior est. igitur planeta terræ in inferiori parte epicicli, circa oppositum augis, & remotior in superiore parte epicicli & augen deferentis. Et dicam in hoc cum aliis, quod nec ego iam dicta verificaui, sed ab aliis posita recitaui: cæteris de eadem re opinionibus prætermissis, & sunt hæc iocunda & miranda.

Vlterius est aduertendum. nam, vt dicit glo. in verbo, die solis. in lege omnes iudices. C. de ferijs. septem dies denominantur à septem planetis, & sol est in medio illorum & descensiue sunt in firmamento affixi. Hoc modo scilicet Saturnus. Iuppiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem planetæ maximam habent potestatem atque operationem in hominis generatione, quoniam secundum Astrologos, Galenum, & cæteros medicos. Cum mulier concepit.

In primo mense dominatur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptum coagulat & condensat frigiditate & siccitate sua, iuxta illud Iob. decimo. sicut caseum me coagulasti.

In secundo mense Iuppiter ibi membra & sanguinem tribuit, & si sit masculus anima rationalis à deo infunditur, scilicet quadragesima die à conceptionis computanda, vt notatur in lege diuus. ff. de extraordinarijs criminibus.

In tertio mense Mars subtiliat sanguinem & humores condensat, ordinat, & componit. Et à deo anima rationalis infunditur embrioni si est fœmina die octuagesima pariter à die conceptionis computanda, vt notatur in glo. fi. in c. primo v. distinctio.

In quarto mense Sol ibi vitalem calorem & spiritum epati & cordi tribuit.

In quinto mense Venus organa sensibilia, & officialia membra, scilicet aures & nares & similia perficit & disponit.

In sexto mense Mercurius omnia foramina corporis componit.

In septimo mense Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. textus est de autoritate Hipocratis in l. septimo mense. ff. de statu hominum. Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies. textus est in l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus. & notatur in dicta lege septimo mense. ideo si nascatur puer in septimo mense post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bald. in l. iura constitui oportet. cum. l. seq. ff. de legibus. Sed pro hoc, tex. est clarus in dicta lege septimo mense. in fine. Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit & nascatur in octauo mense, tunc partus moritur, quia saturnus redijt super eo, qui frigiditate & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cælius libro xj. cap. primo quas vide.

Anima certè (quando spiritus est in sicco) habitare non potest. textus in c. Moyses xxxij. quæstione ij. quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, vt possint bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, vt dicit ibi glo. in verbo, in sicco. Si verò nasci distulerit in octauo mense & nascatur in nono, hinc redit Iuppiter, qui suo calore temperato partum refouet & custodit, taliter quod nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mense, nasci po-

terit in decimo, in quo redit mars qui sui caloris & siccitatis beneficio partum facit egredi iam robustum. facit text. in l. Gallus. in principio. ibi, in decem mensibus proximis ff. de liberis & posthumis. & in l. finali. C. de posthu. hæredibus instituen. Salomon verò decem mensium tempore fuit nutritus in vtero. vt habetur Sapientiæ vij. in principio. Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies. vt dicit Guilliel. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius in verbo, & sobolem quam gestauerit in vtero. numero xxviij. extra de testamentis. vbi ponit quatuor miranda quę fuerunt in conceptione virginis.

Vltra verò decem menses mulier conceptum non portat in ventre, vt dicta l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus, saltem vltra duos dies in mensem vndecimum. vt in authen. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. versicu. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo. perfecto. collatio. iiij. in quo vndecimo mense redit sol super partũ, qui vtilitatem calorem & spiritum epati & cordi refouet. videatur de hac materia Plinius in vij. naturalis historiæ c. quinto. Aristoteles in libro de animalibus. do. meus Iason. in l. Gallus in principio. in xij. col. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liberis & posthumis. De huiusmodi tempore partus quæsierunt & medici & astrologi. vt dicit Aulus Gellius in noctibus Atticis libro tertio. ca. xvj. qui ibi plura disserit. Tandem in fine illius capi. refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullũ certũ tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui nõ sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula libro iij. suarum disputationum xviij. c. & in eodem libro xxv. capi. dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari. quem allegat idem Benedicti in loco præallegato. nume. xxxj. quę videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandam excellentiam dictorum planetarum supra alias stellas coeli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentiales horum septem planetarum. v. c. differentiæ ij. & in ca. seq. ponit virtutes accidentales per quas influentie eorum fortificantur. Altitudines autem illorũ siue exaltationes ponit commẽtator super Damascenum libro ij. c. vij. non insisto, cùm non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tñ est ad vnũ quod dicit Abrahamus, vt Laudinus ait. sunt septẽ angeli conductores horũ planetarũ, scilicet Caphiel qui interpretatur virtus dei, & est conductor saturni. Saliel qui interpretatur iustitia dei, & est cõductor iouis. Samael auxiliũ dei, & est cõductor martis. Annael populus dei, & est cõductor veneris. Michaël domus dei, & est conductor mercurij. Raphaël medicina dei, & est cõductor solis. Gautici & Gauriel & est conductor lunæ. Et dicit quęlibet illorũ ducere mundum annos cccliiij. & iiij. mẽses: & fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primò, qa hora saturni creati sunt Sol & Luna. post saturnũ ducit Venus, inde Iuppiter, inde Mercuri⁹, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaque ducatus omniũ septẽ planetarũ, assumit annos 2480. & quatuor menses. Et cũ saturnus habuerit initium à creatione mũdi durauit vsque ad annos cccliiij. & quatuor mẽses quo tẽpore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mũdi. 708. cũ octo mensibus quo tẽpore incœpit Iuppiter, & durauit vsque ad annũ mũdi 1063. quo tẽpore incœpit Mercurius & durauit vsque ad annum mũdi 1417. cũ quatuor mẽsibus. Quo tẽpore incœpit habere cursum Mars & durauit vsque ad annũ. 1770. & mensibus octo. Quo tẽpore Luna incœpit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad annum 2126. Quo tẽpore Sol incœpit, & durauit vsque ad annum 2480. & mẽsibus quatuor. Quo tẽpore iterũ icœpit Saturnus habere cursum & durauit vsque ad annum 2834. & octo mẽsibus. Et iterum Venus hoc tẽpore incœpit, & durauit vsque ad annũ 3189 quo tempore incepit Iuppiter & durauit vsque ad annum 3543. & mensibus quatuor. quo tempore incepit Mercurius & durauit vsque ad annum 3897. & mensibus octo, quo tẽpore incepit Mars & durat vsque ad annum 4252. quo tempore incœpit Luna & durauit vsque ad annum mũdi 4606. cum quatuor mensibus. quo tempore incœpit Sol & durauit vsque ad annum 4960. cum octo mẽsibus, quo tempore incepit iterum regnare Saturnus & regnauit vsque ad annum 5305. sub quo natus est Christus. vt testatur satis Virgilius.

Iam redit & virgo, redeunt saturnia regna.

Quo tempore iterum incœpit Venus & durauit vsque ad annum 5669. cum quatuor mensibus. quo tempore incœpit Iuppiter, & durauit vsque ad annũ 6023. cum octo mẽsibus. quo tempore incœpit Mercurius & durauit vsque ad annum 6378. quo tempore incœpit Mars & durabit vsque ad annum 6732. cum quatuor mensibu. Et sic hoc anno domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto sumus adhuc sub regno & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum domini millesimum quingentesimum trigesimum quintum. quo tempore incipiet Luna, & erit annus mundi 7066. de aliis futuris temporibus non curo amplius determinare, cùm scio & certus sum me talia non visurum: qui verò illis temporibus existerint semper sic dinumerent & videbunt sub quo planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cùm tamen de martis ducatu adhuc habeamus decem annos dubitandum est si illo tempore vigebit pax & martis furor remissus fuerit (quod spero deo annuente) scire tamen melius possunt astrologi si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus deus nouit qui nihil ignorat. Non negabimus tamẽ, quòd inflentia planetæ aliquando aliquid operatur, ita quod magis potest aliquid euenire sub vno planeta quàm sub alio, & diuersimode, vt dicit amicus medicorum. in vj. & vij. c. differentiæ secundæ.

NOna consideratio. In octauo coelo (ex quo magis excellit) sunt decẽ circuli, quorũ sunt sex maiores & quatuor minores. Maiores sunt zodiacus, æquinoctialis, colurus solstitiorũ, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & orizon. Et inter istos zodiacus est maior, cũ in eo continentur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt libra, scorpio, sagittarius, capricornus, aquarius, pisces. Alia verò declinãt versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septẽtrionali, scilicet Aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, & hęc duodecim signa habent maximam operationem in coelo & maximam influentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta tamen semper aries præcedit & dicitur dignius aliis. vnde secundũ philosophos est primum signũ, & secundùm catholicos, sol creatus est in ariete, de quo signo & oĩbus aliis vide Antho. Florentinũ in tertia parte suæ

te suæ summæ titu.xxxj.ca.ij.§.iiij.vbi ponit de omnibus signis, & de naturis illorum.& quomodo Christus trãsijt de vno in aliud.Et etiã est dignus,quia in primo loco ponitur.Et,vt dicit Celius libro primo.ca.viij.Vt principẽ inter zodaici signa locum aries habere creditur:ex quo dicunt Astrologi mundũ habuisse initium tempore quo sol habuit introitum in arietem,&vocant Astrologi istud signum principem aliorum signorum.vt habetur in Algorismo.in lib.iij.de signis,de ariete & tauro.

Et ad obiectum qd' fieri posset,quare sit principium cũm circulus non habeat principium,neque finem.Respõdet Ptholemęus in clvj.propositione primæ partis quadripartiti,quòd ideo est principium ab ariete,eo quia est masculinum signum,& agens est dignius passo,& ęquinoctialis trãsit per ipsum:& abinde,id est ab ęquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret per istam rationem, videtur q̃ initium debeat esse à libra:quia est signum masculinum,& equinoctialis transit per ipsum,& maior motus firmamẽti est ibi:quare ergo incœperũt ab ariete potius q̃ à libra. Ptholemęus in cxl.propositione quadripartiti soluit & dicit,q̃ principium in firmamento est ille locus in quo complexio corporis est humidior,sicut prima ætas animaliũ est in qua complexio est humidior.Potest tamen aliter dici,q̃ ab ariete incipit generatio,à libra verò corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonia in commento super textum Alchabitij.

Et licet dicatur ab astrologis,q̃ prædicta signa habẽt magnã influentiam in corporibus inferioribus,eo tamen quia Augustinus in libro v.de ciuitate dei,is non assentit, nec etiam alij sancti patres doctores ecclesiæ & theologi, vt habetur in Margarita philosophica.lib.vij.tractatu ij. ca.xij.xiij.& xiiij.& etiam Picus Mirãdula in suis disputationibus multa scripsit contra eos,ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad theologos: vnde non liceat Christianis obseruare & colere elementa,aut lunæ,aut stellarum cursus,aut inanem signorũ fallaciam pro domo facienda,vel propter segetes vel arbores plantandas,vel cõiugia socianda.vide tex.ad hoc in ca.non licet.xxvj.q̃one quinta.aliãs est idolatrare,vt in ca.illos planetarios.cum cap.seq.xxvj.q̃o.ij.

Aliquid tamen(sub protestatione quòd non intendo his assentire)ex doctrina aliquorum,dico de virtutibus & potentijs eorũdem in specie,scilicet q̃ homines qui nascũtur sub his signis,magis,& vt plurimũ participant de vna qualitate q̃ de alia hoc modo.

Primo nati sub Ariete sunt capite malleari,densis crinibus instar velleris suprà frontẽ eleuatis,quasi capite certarent vel pugnarent.Iulius Firmicus tradit nasci gibbosos, qui in septima parte Arietis habuerint horoscopũ. Et idẽ refert sericarium textorem nasci qui habuerit horoscopũ in xxviij.parte Arietis.

Homines verò signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui,& magni comestores,& inquit Iulius Firmicus,& quicunq; habuerint horoscopũ in xxj.parte Tauri lanceati,hoc est iactu lanceę moriẽtur.

Sub signo Gemini nati,callidi,bifrontes.& duplicis animi natura sunt.

Sub Cancro nascuntur breues,sed lati pectoris, vt Cãcri homines,& sub hoc signo nati semper habent lites,cũ suis fratribus aut sororibus.

Homines verò lati cordis sunt sub Leone ad magnos aspirantes honores,dignitates,& dominia procurantes.

Sub Virgine homines nati,ephebi & tenues,plerique tamen eorum subtili ingenio sunt.

Libra tam viros q̃ mulieres pulchra facie barbaq; et superlicijs,& planis capillis.decenter ornat atq; parat.

Scorpionistæ facię sunt rubea, naso aquilino, oculisq; ardentibus,fraudulenti,& deceptores,vt in pluribus euadunt.

Sagittarius bellicosos, venatores,sagittarios facit.

Hæc Capræ constellatio homines longa facie,scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes.

Huius aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam suprà vidimus,q̃ Aries est primus:sed quare positus sit Taurus post Arietem:deinde Gemini,postea cancer.dicit Albumasar q̃ quatuor sunt qualitates simplices elementorum,scilicet caliditas,siccitas,humiditas, & frigiditas. Et due ex istis sunt sicut agentia,scilicet caliditas,& frigiditas.Alię verò duæ sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus,ideo incœperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis,scilicet caliditas,& aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas.Res autem prius generatur quã corrumpatur.ideo posuerunt Arietem in principio qd' est signũ calidum & siccum de natura ignis,qui est primo calidus. Et Cancrum in fine,quod est signum frigidum & humidum de natura aquæ,quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem,quod est signum frigidum,& sic cũm de natura terrę,quæ est primo sicca,quia siccitas terræ cõueniẽs est calori ignis.Etiã posuerũt signũ Geminorũ ante Cancrum,quia est signũ calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus,& humiditas aëris est cõueniẽs humiditati aquę,ita dicit Io.de Saxonia in loco.s.allegato.

DEcima cõsideratio est de mundo,& prius vidẽdum est quid sit mundus.Nam Cleomedes in libro de orbium cœlestiũ contemplatione,ita diffinit. Mundus est constitutio cæli & terrę,& naturæ rerũ,quæ intra cluduntur.Hic omnia continet corpora nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem,sed terminatus:argumento qd' à natura gubernatur, nullius enim infiniti natura esse potest,cũ id continere,& ei dominari naturam oporteat,cuius sit natura. Quòd verò naturam habeat administrantem liquet.primo ex ordine partium:deinde earum rerũ quæ oriuntur inde.tertiò ex partium inter sese consensu,mox ex miro ordine qd' hinc p̃fluit emolumento.Naturã esse Aristoteles censet principium motus & quietis,in quo primo est & non per accidens.Ad naturam efficientem,gubernantem,continentemq; Plato opificem vocauit.Aristoteles vero in lib.de mundo,dicit q̃ mundus est vniuersitatis ordo,ac exornatio à Deo & per Deũ custodita:& quomodo mũdus constat ex duobus refert Celius libro antiquarũ lectionum j. cap.iiij.& ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos,quæ cũm non sint præsentis speculationis, non aliter insisto. Dicit etiam Possidonius,qd' mundus constat ex cœlo,terra,& terrenis,cœlestibusq; naturis,ex quo licet in hoc meo libro meo etiam ponantur aliqua de cœlestibus & laudibus seu excellentijs eorũdem,tamen omnia comprehendens,intitulaui Catalogũ gloriæ mundi,tã terræ terreni q̃ cœlestis.quiquidẽ mundus lau-

dandus est, cũm ait Lucius Apuleius, in libro de dogmate Platonis, Quid enim mundo præstantius, lauda quam putas speciem, portio à te mũdabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima est ac maxime capax, item ex colore qui Cyaneus est.i.cœrule9. Ex magnitudine, postremo ex tot tantorumq; syderum varietate: Ita Celius libro prænominato.c.v.& ibi vide cur pulchra fiant in mundo & in c.seq. determinatur non esse dabile vacuum in mũdo. Quid autem sit mundus, & vnde sit dictus, & quare homo microcosmos, idest minor mundus appellatur, & q caput eius & facies orietalis regio. Vltima pars occidentalis est. vide in tractatu de locorum admirabilium mundi descriptione. capitulo lij. qui est impressus cum geographia Ptholemei.

Orbis dimensionem hic addere fortẽ non erit alienum, vt eam describit Philippus Bergomas in suo supplemento cronicarum. libro septimo, ita dicens, Cæsar diuinis humanisq; rebus singulariter instructus, cũm consulatus sui fasces ageret ex senatusconsulto (vt Priscianus in sua cosmographia scribit) censuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à suo consulatu vsq; ad consulatũ saturni per triginta continuos annos missi sunt dimensores legati viri doctissimi, & in geometrica arte periti per omnẽ terram ad presides, duces, & iudices prouinciarum: vt describerent, mensurarentq; terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerariũ, maritimũq;, etiam loca nauigaturi tangere debuerant: & si forte aliquod prodigium in his occurreret, illud senatui reiq; publicæ scripto nunciarent. Et sic in eodem autore referente repertum est, quòd omnis orbis habet famosa maria xxx. insulas. xxvij. montes famosos xl. prouincias lxxviij. vrbes insignes ccclxx. flumina magna xciiij. gentes cxxv. Cuius etiam orbis ambitus est trecenties & quindecies centena passuum millia. Longitudo verò terræ habitabilis est ab ortu solis vsq; ad occasum, & ab India vsq; ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies clxxviij. milliaria. Cuius quidem longitudinis dimensio comprehensior, id est intelligibilior est per mare quàm per terras. Latitudo autem terræ ab australi litore oceani, ab Aethyopia vsq; ad ostium Thanais fluminis in Septentrione ferè dimidio minor est quàm longitudo prædicta, & continet quinquagies cccclxij. miliaria. Repertum est etiam q profundissimum mare continet spatium xv. stadiorum in perpendiculo.

VV decima consideratio determinat quale seculorum sit dignius & excellentius alijs: sed prius scitu dignũ est, quòd Ioan. Damascenus libro j. capi. j. varias enumerat seculi acceptiões. Quoniam, vt dicit, hoc nomine queuis duratio, siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens vtroq; exprimi & significari comperitur. Enimuero seculum pro vita præsenti quæ principio & fine clauditur frequenter in sacris literis accipitur. vt habetur Lucæ xx.c. Filij huius seculi nubunt & traduntur ad nuptias. & Mat. xxviij. Ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt quæ alterna dierum noctiumq; reuolutione hac in vita succedunt. Vnde Pau. ad Titum j.c. Quam promisit qui non mentitur deus ante tempora secularia.

Seculum etiam sæpenumero pro huius vitæ desiderijs cupiditatibusq; ponitur quemadmodum etiam mundus. Paul. ad Rom.c.xij. Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.

Deus etiam ante secula esse dicitur, q ante mundi constitutionem ab æterno extiterit. Psalm. lxxiij. Deus autem rex noster ante secula operatus est salutẽ in medio. & creasse secula dicitur, quòd hanc visibilem mundi machinam condiderit. Paul. ad Hebræos c.xj. Fide intelligimus aptata esse secula verbo dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.

At verò seculum pro futura vita, quæ interminata est & principium habens fine caret: inuenitur frequenter in scriptura siue ea beatitudinis sortem consecutorum fuerit, vt Marci.c.x. Et in futuro seculo vitam æternã, siue eterna felicitate perpetuo priuandorum. vt Psal. lxxx. Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula: quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio.

Demum pro æternitate principij & finis sæpe sumitur seculum. vt Psalm. lxxxix. Priusquam montes fierent aut formarentur terra & orbis, à seculo & in seculum tu es deus: & in hoc significatu sumptum seculum seculorum omnium contentiuum est, quòd æternitas omnia preambiat & superambiat secula. Hinc deus ipse rex seculorum dicitur apud beatum Paulum vbi ait. j. ad Thimo. j. Regi seculorum soli inuisibili deo honor & gloria, vt dixi in j. cõsideratione suprà eadem parte. Et regnum eius regnũ omnium seculorum nuncupatur. Psalm. cxliiij. Regnum tuum regnum omnium seculorum & dominatio in omni generatione & generationem.

Et, vt dicit commentator Damasceni, dictio geminata siue in singulari siue multitudinis numero perpetuitatem designat fine carentem. vt habetur Psalm. cxliiij. Et laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi. & Apocalipsi iiij.c. Adorabant viuentem in secula seculorum. Idem Ioannes Damascenus accipit seculum pro ętate mundi, id est temporali duratione inter duas insignes atq; notabiles hominum mutatiões intercepta. Et hoc pacto, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab autoribus secula.

Primum fuit à mũdi exordio vsq; ad exordium Noẽ, quod durauit secundũm Hebræos annos 1556. secundũm verò quinquaginta interpretes & Isidorum in v. Ethycorum 2242. Diuus verò Hieronymus milia duo non plenẽ dicit. Augustinus verò in xv. de ciuitate dei ca.xx. dicit 2262. Philosophus Bergomensis j. libro supplementi chronicarum.

Secundũm vero seculum à Noẽ vsq; ad Abraham, cui primum mandata est circuncisio, & durauit secundũ Hebræos, ducentis nonaginta duobus annis: secundũm verò quinquaginta interpretes, & Isidorum nongentis quadraginta duobus.

Tertium ab Abraham vsq; ad Moysem, & hoc durauit quingentis duobus annis secundũm eundẽ Philippum Bergomatem, computato numero suo ab vno tempore ad aliud.

Quartum fuit à Moyse vsq; ad regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vsq; ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 485. vt refert Philosophus Berg. in princ. libri sexti suarum chronicarum.

Quintum à rege Dauid qui fuit primus regum, à quibus secundũ carnem descendit Christus vsq; ad trãsmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos quadringẽtos octoginta quinq;, vt Isidorus ponit. Aduerte tamẽ quòd Philippus Bergomensis de his duobus seculis non fecit

fecit nisi vnum.

Sextum seculum fuit à prędicta transmigratione Babylonica vsq; ad Christi adentum, & durauit annis quingentis vel circa.

Septimum ab aduentu Christi in carnem ad finē vsq; mundi extenditur.

Octauum vero à consummatione seculi sempiternum durabit. Et idipsum est quod venturum futurumq; seculū dicitur prorsus in terminum. Et istud est posterius omniū, siue sit septimum secundūm aliquos, cūm ante cōsummationem seculi complures enumerat tantū sex. vt Philippus Bergomensis. & glos. in proœmio sexti, in verbo, perfectus. & Alexander in l. si infanti. C. de iure deliberandi. Cardinalis & Moderni in ca. iij. de sponsalibus. & in rubrica de delictis puerorum. siue sit octauum, vt dicit commētator Damasceni, quod vtrunq; est vero consonum, & nō alienum à ratione, est excellentius & dignius cūm sit posterius omnium, & cætera claudat, sit sine fine futurum & beatis diem perpetuę claritatis sine noctis alternatione irradiaturum. quoniam, vt habetur Apocalip. xxj. Nox ibi non erit. Improbis autem noctem perpetuam, ignem atq; intransibilem: quia nunquā finiendam, neq; in diem commutandam esse superuenturam. ita dicunt Damascenus et eius commentator in loco prædicto.

DVodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo, quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrois primo cœli confirmatę. Terra inter elementa ignobilior est. Ignis verò nobilitate præstat quæ rerum series. vt dicit Celius lib. antiquarū lectionum j. ca. tertio. non modo in ijs visitur inferioribus, sed in corporibus itē cœlestibus. Nam, vt Aristoteles in libro de animalibus dicit. Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum sicut ignis naturæ suæ mobilitate, raritate, luciditate in mundi ratione qui ambiret maximè contulit. Ita & terra soliditate insita ad media mundi compingēda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eā verò optimū maximū Deū chorū aliquē diuini tēpli mediū cōstituisse amplius animaduertendi patet. Nam cūm mundum (vt Platonici volunt) vbique cōstrueret rationis plenissimum, quo clarius suum referret autorem: in sphera qualibet viuentia pleraque collocauit, quæ non templum modo redderent excultissimum: sed summi pontificis laudes assiduè concinetent. Quod ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc verò est illa veteribus celebrata musarum chorea, quę ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuo. saltatq;, ipse verò, vt ait Orpheus. Cœlum vniuersum cithara temperat canora. Apollo verò hic nō alius est q; Deus, quem vniuersalē vocat Pythagoras. dictumq; vult simplicem ac vnum, vel ab alijs sequestratum, & multitudinis nescium. Et quoniam Pythagorę incidit mentio, quem Plato eximiè veneratur. In quoque ingenium effulsisse diuinum grauissimi autores prodidere. Succurrit quod ex doctrina promitur eiusdem, pertinetq; ad nostri huius elementi præconiū. Hic enim sicut accepimus, & meminit in libris de cœlo & mundo. Aristoteles Terram è stellis vnam esse prædicabat, & plerique alij dicentes terram si vniuerso comparetur, esse veluti punctū, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco, vnde oculis subijciatur terræ moles, aquis circunfusa, & solis syderumq; radijs illustrata non aliam profecto visum iri probabile est, q; qualis modo visatur Lunaris globi species. Verum hoc quæso cuiusmodi putas, qd' in spatij medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum maiestate obuallatur, quorū rotata vertigo motu, vt Varro dicit. Orbito immensam illi confert salubritatem, dum noctis dieiq; custos ita attemperat annum, vt alimentorū omnis generis nec copia desit nec bonitas. Illa verò cœlestium radiorum in vnam eam coniectio, ac veluti disiectorum aggregatio, qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem. Sed cōparat inde virtutem: quanquam non me fallit Plotinum scribere eam radijs contemperationem nō posse obuenire, vt coalitu cumuloq; nouā sibi consilient virtutē, aut mirabilis aliqua inde forma dissultet. Quid verò ibi afferendum? Cūm Plato terram vocat deam antiquissimam deorum omnium, qui cœli ambitu claudantur. putat Plotinus hoc loco terræ à Platone animam esse contributam. Que cūm animantia propaginat innumera, sitq; animalis maximi, id est mundi membrum, tunc imprimis non absq; necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse, sed intellectuale atque diuinum & sensu pollens. Nam cūm anima vim iudiciariam habeat, habet & facultatem per quam dū spectat in corpus de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex ijs quæ hactenus deprompta sunt, iamiam minus videtur mirum, cœlestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignatas, vbi late dominentur. Hic concludere, rursumq; prescriptio ambitu peracto canere receptui. Quod si quem peruicacius terræ nomen, vt vile offendit, is mihi haud ita multa videtur lectitasse, cūm & scientissimi philosophi Lunam ætheream terram appellare non dubitarint. Nam et Mercurio aquam attribuerunt: Aerem Veneri, Ignem Soli. Sed amplius ordine mutato. Ignem Marti ascripserunt. Aerem Ioui. Saturno Aquam. Sphæram verò quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur, dixerunt esse terram in qua celeberrimi apud poëtas Elysij cogitentur campi, quòd ne quis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur litteris. Math. quinto. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentiū. Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt. Et Nicolaus theologus. Aquæ dicuntur (inquit) æquiuocę. Nam quæ sunt super firmamentum cœlestis sunt naturæ, quæ sub firmamento elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatem verò quasi terrenam adesse cœlo, ratione coniectari Plotinus putat. Nam terræ noturam opacam, luci aduersam, & densitate immobilem, brutamq;, à cœlo abesse longe arbitratur lucidissimo, & ad motum maximè pernici. Rursus & aquam quæ insita frigiditate imprimis cœlo aduersetur, quod esse constat calidum primum. Latini firmamentum à firmitate dictum antumant: quoniam vt in Iob legimus. Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex ijs iam satis constare potest, terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Thimeum. Diuini (inquit) decoris ratio postulabat talem fieri mundum, qui et visum pateretur & tactum. Constabat autem neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni, & terra instruere fabricator incipiens vidit, duo conuenire sine medio

colligante non posse: inde aërem & aquam inter ignem terramq; contexuit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentie maiestate constitutũ? nonne regium verè? nonne animalium principe dignum? Vtinam tam gratè beneficam in nos, ac propensissimam conditoris bonitatem recognoscamus omnes, quàm non pigebit ęqua modo lance expendentes. In sede mediatam augusti tam diuini tẽpli, veluti sacerdotes locatos qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materię imperturus, cũm illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra lasciuia retractum commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse. Satis (inquit) me in mundi sede media constitutam solidam, & vndiq; in me nutibus meis conglobatam contemplatus es. Caeterum quę species rerum est, quae varietatis maiestas, sic me inenarrabili verbarum, florum, fructicum, arborum, frugũ, copia conuestitam, & vt Apuleius inquit, Cęsariatam cõspici. Quid Arabum odoramenta recenseam? quid nata deo thura? quid orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumq; animalium & mitium & ferorum ac cicurum agmina subijciam? quid tantorum marium vastitatem? quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem: lauacris abũdis & collucentibus mirè gratam? quid piscium protentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac penè magnitudinem nullam memorem? An non cernis hic me speluncis vsq; ad delitias excauatam? illic accliuem ac superba mõtium proceritate surrectam, & quodammodo scansili supercilio coelũ affectantem ac humano genere dictantem vitę leges? Alibi sum depressa vallibus & cãpestri planicie speciosa incultaq; dulcissima vobis suggero alimenta, in visceribus nec homini sterilis. Ibi verò recondita seruantur auri, argenti, aeris, ferri, aliorumq; metalla, nec satis marmora produco omnifaria molibus fulciendis, conuestiendis, incrustandisq; parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes conformãda, nec gemmarum defuerit suppellex pręciosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchilia, margaritas foeminis suggerũt. Nec lenificae serum syluae luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid sustructiones magnifico impendio nobiles repetam? quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum. Ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagiẽtis fletum excipio prima, adultum educo etiam dilitiosè, opibus te contego meis, quicquid mihi est summa hilaritate condonatur tibi, quia magni conditoris lumẽ in animorum cleritate signatum animaduerto iam iam à reliquis naturę partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoq; & largius impertitura, nisi principem naturae deum rebelli animo, atq; intestabili nulla non hora conuelleretis. Haec sunt terrae praeconia & quę pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Caelio in loco suprà allegato.

Plura etiam laudabilia & multum singularia de ipsa terra vide per Plinium in suo ij. libro c.lxv.

Ioannes Damascenus in libro secundo c.vj. ponit ordinem quatuor elementorum & proprias qualitates explicat dicens inter cętera, quòd aqua est leuior terra, vbi nomen leuior tantundem valet atq; minus grauis, cũm aqua prorsus sit leuitatis expers sicut & terra: verum quia illa minus grauitatis quàm haec obtinet minusq; deorsum deprimitur aquea grauitas ad terram collata, quodammodo leuitas esse videtur. Et planè aqua ratione motus maiorẽ quàm terra sortitur nobilitatem, quòd terra ad suum duntaxat locum vbi extra illum fuerit decumbit: in suo verò loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet & immota. Aqua verò & ad suum praeceps ruit, & in eo collocata vltro citroq; agitatur, vt aqua fluuialis suo contenta alueo manifestum praebet indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest quàm pulchro ordine rerum opifex hunc mundum constituerit, & pro suae naturae conditione elementum collocauerit. Terram quidẽ in imo, quod omniũ sit imperfectissimum ob torporem, maximam densitatẽ, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam verò terrae supereminentẽ, quòd minus ea immobilitatis, dẽsitatis, grauitatis, & motus deorsum habeat, & perspicuitatẽ translucentiamq; in se ostẽdat. Deinde aërẽ aquae superposuit q; agitabilior sit, ratus, leuis, sursum tẽdens, magisq; perspicuus. Demum ignem supremo cõstituit loco, vt qui elementorum omnium maximè sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suã tenuitatem ampliusq; cętera dyaphanus, reliquaq; naturę dignitate excellens est: sed, vt dicit idem Caelius omnium bellariorum, iocundissimus ignis.

Caelius tamen lib. suarum antiquarũ lectionum. xiiij. c.xxxviij. dicit quòd aquae vtilitates longè videntur ignem praestare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quae absq; ignis degunt vsu, degere autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate exanguinata, exutaq; à principiorum liquore interarescunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere citra aquae humectationem. Qua ex causa Pindarum rectè autumant dixisse, optima quidem aqua. & Hesiodum in theogonia. Aquam statuisse rerum initium & chaos nominasse, velut ab effusione. Siquidem fusilis, fluibilisq;, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur & illud creditum veteribus deos per stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à dijs & hominibus odio habentur qui ad decurium procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum omnibus elementis antiquior est aqua. Porrò cũ aquarum infinitę propemodum vtilitates sint, gratissimaeq;. Qui sacerdotia gerunt moribus aegyptiorum, ostendunt res omnes è liquoris potestate consistere. Itaq; cùm hydria ad templum ędemq; casta religione defertur, tunc in terram procumbentes, manibus ad coelum sublatis diuine gratias agunt bonitati.

Cum praedictis concordant dicta F. Patritij in institutione reipublicae. libro vij. titulo x. vbi primò dicit, quòd aqua ciuitatis perquam necessaria est. Mortalium namq; natura facilius cuiusq; rei indigentiam quàm aquae ferre potest: desint frumenta, suppetunt surculorum, arborũq; fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quae aqua careat, vel quę eam noxiam habeat. Aqua itaq; pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur sine gladio interficitur. Iudith c.vij. Et ex ariditate aquae is qui patitur inter mortuos computatur. ibidem c.xj. Ad idem apertè facit text. in lege fina. ff. de riuis. & l. de pupillo. §. si quis riuos. & ibi notat gloss. in verbo, securitatis. ff. de operis noui nunciatione. & illud Ecclesia. xxxix. Initium necessariae rei vitae

hominum aqua,ignis,sal,panis,botrus,vuæ,& vestimentum,& ca.xxix.Initium vitæ hominis,aqua,& panis,& vestimentũ,& domus.Coluntur aquarum calentium fontes & stagna,quæ vel opacitas vel immensa altitudo sacrauit.De aquarum præstantia sic apud Græcos comperitur. optimã ex aquis,quæ citra vllam sit qualitatem,vel saporis vel odoris:sed quæ mox hypocondria transmittant. Illę verò incomparabilis sunt excellentiæ. Nam quæ illis immorantur,ac inflant ventrē grauantq́,censentur non bonæ.& amplius de aquarum præstantia per eundem Cęlium.c.seq̃n.&.j.ista parte,in xviij.consideratione. Circa huiusmodi autem quatuor elementa non aliter insisto,cũ reliqua quæ de ipsis possent dici,non sit præsentis speculationis:sed videatur suprà allegatus.& in margarita philosophica in lib.vij.tracta.j.c.xl.xlij.xliij.& xliiij.ad quã recurre pro summaria cognitione illorũ,& ibi videre poteris multos doctores allegatos.

Aduerte tamen ad ea quæ dicit in xliij.c.vbi asserit,ꝙ in terra est quadruplex infernus,de quibus ibi,& amplissimè in xj.lib.c.xlij,xliij.xliiij.xlv.& xlvj. Etiam de huiusmodi locis inferni amplissimè per Augustinũ Dathum in suo libro in prima parte.c.xiiij.vbi de prædictis recenset quid sentiant & philosophi,& poëtę,& oratores,& theologi,in quo non insisto.Cũm nostræ tantũ intentionis sit laudare ea quæ sunt laudanda,et quæ tendunt ad excellentiam,gloriam,& honorem,non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præstantia terræ videatur Mathæus Vegęus in tracta.quem fecit de terra,sole,& auro.

Et quomodo vsus aquæ necessariæ quo ad potum cõmunis est omnibus de iure naturę,brutis sicut hominibus. vide per Lucam de Penna in l.penul.C.de aquæductu.libro xj.Et quam vtilis & necessarius sit aqua fructibus terre,dixi infrà in lxxvj.consideratione.

Decimatertia consideratio. Sunt quatuor partes mundi seu terræ:ex quibus tota terra diuiditur. Vna est quæ dicitur oriens,alia occidens.tertia,septētrio,& quarta meridies.Et,vt dicit Cęlius libro j.suarũ antiquarũ lectionum.c.xxj.Oriēs est nobilior pars mũdi,quia dextra, quod tenet Aristoteles in.ij.de cœlo.Cleomedes tamē dicit,dextram mundi esse in septētrione,sinistram in meridie antiqua in occidente,posteriora in oriente.secundũ quod idem Cęlius eodē libro.c.ix.dicit in mũdo esse antica, postica,dextra,& sinistra,sursum & deorsum. M.Varro sexto linguæ latinæ fragmento diuersimodè orbis hasce cõstituit partes.Nam(inquit)cœlum qua tuimur dictũ templum,eius templi partes quatuor dicũtur:sinistra ab Oriēte.dextra,ab occasu.antica,ad meridiē.postica,ad septentrionem.Eandem sententiam amplexatur,& Plinius cũ ait.Errantia sydera contrarium mundo agere cursum,id est leuum,semper illo in dextram præcipiti. Pythagoras verò,Plato,& Aristoteles mundi dextras ad ortum partes esse dixerunt à quibus sit principium motus. Sinistras verò occiduas.Empedocles autē dextras quidē in ęstiuũ tropicum.Sinistras in hibernum reiecit. Et Titus Liuius ab V.c.j.augurum scientia dextras ad meridiem partes statuit,ad septentrionem sinistras.& vide infrà in lxj.consideratione.Si verò dextra cœli pars oriens est,dicitur dignior & nobilior.Cũm dextra pars sit dignior. vt suprà dixi in prima parte.in xj.consideratione.

Etiam,vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa, in tertia parte titu.cap.ij.§.in principio. oratio fit versus orientem propter tria.

Primò,propter diuinæ maiestatis iudicium,quod nobis manifestatur in motu cœli,qui est ob Oriente.

Secundò,propter paradisum ad Orientem constitutũ quasi quæramus ad paradisum redire.

Tertio,propter Christum qui est lux:& oriens nominatur.Zachariæ vj.Et ab Oriente ascēdit,& ab Oriente expectatur ad iudicium venturus.vt habetur Math. xxix. Sicut fulgur erit ab Oriente,& apparet vsq́ ad Occidentem:ita erit filius hominis.Ioan.de Turrecremata in ca.ecclesiasticarum xj.distinc.citat alias rationes,videlicet eo quia in Oriente natus est nobis saluator noster:& quia ibi habuit initium euangelium,& per consequens salus nostra.Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudinē orandi ad Orientē,tãq̃ ad dextrã existētē,& sic in digniori loco.& has tres rationes ponit etiã Ioannes de Selua, in suo tractatu de beneficio.in prima parte.quæstione quinta.vbi dicit ꝙ caput ecclesiæ Orientem respicere debet.& vide infrà in consideratione quæ fit de numeris.versic.& inter alios.vide etiã Polidorum de inuētoribus rerũ.lib.v. c.ix.vbi scribit.Cur in Orientem versi adoremus.

Licet ex prætactis soluta videatur quæstio. An regio orientalis,communiter infidelium,eligibilior, gratior,& excellentior sit regionibus occidentalibus, & communiter Christianorum:maximè propterea circa quę attenditur salubritas regionum. Tamen eam altius disputando, prout disputatur in Speculo peregrinarum quæstionum, in cap.tertio primæ decadis. Dicunt orientales,quòd patria eorum sit gratior occidentali,& ad habitandum eligibilior & rationibus comprobabant.

Primò,sic.Nam est de mente philosophi.vj. Polyticorum.septem esse,circa quæ attenditur salubritas & nobilitas patriarum:maximè ad plagam orientalem dextram cœli,vt dictum est,reperiuntur. Primum,nobilitas vegetabilium,scilicet metallorum,aromatum, & gemmarum. Secundum,salubritas fontium & fœcunditas fluminum pro generatione piscium & irrigatione terrarum. Tertium,situs congruentior ad solem,& propitior influentia quo ad influxum cœlestem. Quartum, abundantia vtilium & nobilium animalium vsibus hominum conuenientium. Quintum amœnitas situs ex montibus,syluis, fluminibus,fontibus, & mari prouenienś. Sextum, conueniens copia & salubris victualium. Septimum, temperies aeris ex regulari nascens dispositione horum.

Et ex his septem orientales se iactans excellere occidentales reddentes causam suæ iactantiæ.Nam,teste Petro Comestore,sunt insulæ suauissimæ,& multum senescentes nutriunt homines: ita ꝙ nec in ipsis insulis mori possunt,nisi ad alias insulas transferantur. Etiam in India sunt arbores(vt scripsit Alexander magnus Aristoteli) quarum fructibus sacerdotes solis & lunæ,quibus dicatæ sunt,vescuntur: ex quorum vsu ad trecentos annos sacerdotum vita protenditur.

Secundò sic probatur ex scriptura sacra,per quã Deus obedientibus promisit terram promissionis in Egyptum ad plagam orientis,quæ abundat lacte,melle,aquis.vt patet Esaie.j.& Deutero.vj.

Ad hanc quæstionem duabus conclusionibus in dicto Speculo respondetur.

Prima,quòd in quibusdam aromatibus,metallis,fructibus, gemmis præciosis orientalis infidelium regio excellit occidentalium Christianorum regiones,& con

uerso. Hoc patet ex supradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primò propter mutuam & amicabilem regionum et hominũ adinuicem communicationem, quę nutrit dilectionem et amorem ad quę etiam disposuit: ꝙ vnus homo vel patria altero homine vel alterius patrię rebus indigeret, et econuerso, quoniam plerumq; euenit, vt vt qđ alteri superest, alteri desit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio. vt est tex. in. l. prima. in prin. ff. de contrahen. emp. Secũdò illud factũ est, vt nemo vel nulla regio inspectis ꝓprijs excellētijs se extollat et superbiat, quasi omnibus perfectior sit, et sibijpsi sufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro est aliquis homo quin à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quẽlibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderauit & temperauit regionum conditiones, ꝙ ferè quęlibet regio abũdat in aliquo, quo alia caret vel min⁹ habet.

Secunda conclusio, regiones occidentales Christianorum simpliciter in his cõmunibus, quę sunt cõuenientis et optimi victus humani, pro cõseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in temporalibus ordinatiores, et in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores regionibus infidelium orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, regiones occidentales Christianorum, omnẽ terrã Euilath, Indiã, Iudeã superant & excellunt in bonis spiritualibus, in cõuenientissimis bonis corporalibus, & in ordinatissimis et honestissimis vsibus. Quod patet ratione, cũ felicior sit illa patria in qua conditiones oẽs optimæ regionis cõueniunt mediocriter & moderatè, ꝙ illa in qua vna aliqua ex his vel plures, nõ tamen oẽs cõcurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia, & Francia, vt quæcunq; bonã regionẽ efficiunt, ipse sibi mediocriter et temperatè ministrent & suggerant: quod in alijs non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris regionibus orientalibus prẹferendẹ. Orbis dimensionem posui supra, in x. consideratione quæ de mundo tractat.

Decimaquarta consideratio. Secundũm astrologos, philosophos, & cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes. Subsolanus scilicet ab oriente, Hauster à meridie, Fauorinus ab occidente, Boreas à septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur in libro de mundi descriptione. c. lix. qui est additus geographiæ Ptholemæi. Habent enim geminos hincinde spiritus, vt ibidẽ dicitur. c. xxv. & ibi autor ponit Subsolanũ pro primo In d. verò. c. lix. ponit Boream pro primo, quem alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione, cũm diuersificatur per eundem, sed ex alio excellentia illorum requirenda est.

Et ita diffinit Albertus, ventum esse vaporem terrenũ, aëris superiora transcendentem, & aërem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed in dicto ca. xxv. ventus dicitur, ꝙ sit vehemens & violẽtus. vis enim eius tãta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cœlum, terramq; conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, de quibus infrà. Seneca (autore Cælio. libro xj. suarum antiquarum lectionum. c. xviij.) eleganter & iucundè de ventorum causis finem complectentibus sic inquit. Ventos dedit summus ille rerum artifex ad custodiendam cœli, terrarumq; temperiem. Ad euocandas supprimendasq; aquas. Ad alendos satorum atq; arborum fructus. Quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ista iactatio. In summa cibũ attrahens & ne torpeat permouens. Dati quoq; venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitum animal & sine magna experientia rerũ homo, si circunscriberetur natalis solis fine. Dedit item ventos parens deus, vt commoda cuiusq; regionis fierent communia, non vt legiones equitesq; gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus qui græcè Apeliotes dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo ꝙ sub ortu solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum qui & Carcias vocatur. Hic dissoluit cũcta atq; desicca, & hic altè tonat, de quo Lucretius.

Altitonans Vulturnus, & hauster fulmine pollens.

A latere verò leuo habet Eurum, eo ꝙ ab eo fiat, id est ab oriente, & est calidus. Et videtur ꝙ sicut oriens sit nobilior pars mundi ex quatuor, ꝙ etiam hi venti prouenientes & flantes ex oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Hauster, ab hauriendis aquis, & est calidus & humidus, vnde & creassum seu nebulosum aërem facit & nutrit. Hic græcè Notus appellatur, eo ꝙ interdum aërem corrumpit. Nã pestilentia (quæ ex corrupto aëre nascitur) Hauster flans in reliquas regiones transmittit. Sed sicut Hauster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit, & in hoc est extollendus Aquilo plusq; Hauster. Nec est alienum inserere, quod refert Cælius loco predicto, ventorum proprietatem mirã in Lesbo ferè apud Mitylenem obseruatam, vbi Austro flante ægrotant homines, at Coro tussiunt: à septentrione in integrum facile restituuntur. Scribit etiam Porphyrio Atabulum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocumentũ pestilentiamq; inferentem. Nam Atabuli flatus nimio calore Apulię pestifer est & grauis.

Habet & hic Auster ventus planè meridionalis à dextris Euroaustrũ, sic dictum, ꝙ ex vna parte habeat eurum, ex altera austrum: & est calidus. A sinistris verò habet Euronotũ & ex humili flantem, & est humidus, calidus, atq; fulminans, generans largas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores, temperatè calidus. dicit Virgilius. in Geor. ꝙ melior est vitis quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus ventus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis, seu cardinalis quem Ptholemæus esse primum autumat, & dicitur à Septẽtrio, frigidus & niualis, flat rectus ab Axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. hic Aparctias dicitur, Circius qui & Thracias. hic à dextris septẽtrionis intonãs facit niuium & grandinum coagulationes. hunc Hispani Gallicum vocant, propter quod eis à parte Gallicíæ flat. Aquilo qui & boreas à sinistris ex alto flans gelidus atq; siccus & sine pluuia, quia nõ discutit nubes, sed cõstringit.

Hic enim sanus est corporibus humanis, cũm pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cũm eos sua siccitate nimis cõstringat, & semina adurat. Vnde Virgi.

Rapide ve potentia solis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries ꝙ quando diu flat ille ventus inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocãt. de quo philosophicè cecinit Ouidius libro vj. Metamor.

Apta mihi vis est qua tristia nubila pello,
Et freta concutio, nodosaq; robora verto,
Induroq; niues & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto.
Nam mihi campus is est tanto molimine luctor,

Vt medius

Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; canis elisi nubibus ignes.
Idem ego cur subij connexa foramina terræ,
Supposuitq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et, vt habetur Ieremię j. Ab aquilone pandetur omne malum. Vnde vulgò dicitur. Anglos Gallorum, Gallos verò Italorum virgam & scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab aquilone spectant. Aquilo igitur quē repurgatoriam cœli scopā philosophi vocāt, hos in Italiā, illos in Galliam reflās expellit. vnde Hieronymus appellat aquilonem scopam viarum, cū flādo purget quicquid temerè in vijs obiacet simulq; cōuerrat puluerem. Ediuerso austrum ab eodē dici reperio pincernam pluuiarū. quoniam esse notum pluuiæ cōciliatorem. indicio nomen est. de his Hippocrates dicit Aphorismorum tertio. Austros hebetare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itemq; caput aggrauare, quod si tempus aquilonium fuerit, tusses, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horrificos costarum & pectorum accidere. Hæc & plura refert Celius lectionum antiquarum libro viij. c. xxviij.

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur, quia fouet quæ nascuntur. Ab occidente inferiore flat & est humidus, hyemis frigora grauissima, & vitem relaxat, floresq; producit. Aphricus qui dicitur Libs, ex Zephyri dextro latere intonans generat tempestates, & pluuias facit, & nubiū collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgurum visus & fulminum impulsus. Eurus qui & agrestis ex sinistra parte Fauonij aspirans, eo flante in oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi vētis vide Io. Damascenum & eius cōmentatorē. lib. ij. c. viij. & Plinium lib. ij. naturalis historiæ c. xlix. vbi ponit quomodo regnāt secundū quatuor tempora anni. ꝙ aliqui magis regnant in vno tēpore ꝙ alij: vt ibi plene.

Accedat & huc quod Celius lib. antiq. lectionum xj. c. lxxviij. in laudem venti Borealis, ait sic. Dionysius classem coegerat aduersum Thurios, instructāq; ducebat. At vehementior coortus boreas naues disiecit omnes attritq;: quo tāto permulti beneficio Thurij, Borę, vti deo sacra peregere, insuperq; in ciuitatis iura cooptarunt, domo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat dici. ab Atheniensibus ventum hunc affinem, à Pausania etiam Megalopolitem.

DEcimaquinta cōsideratio est de quinq; partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tantum sunt habitabiles. vna est quæ à tropico cancri versus septentrionem vsq; ad circulum arcticum protenditur. Altera quæ à tropico capricorni versus meridiem vsque ad circulum antarcticum porrigitur. Quod autem inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonam vocant, ob vicinitatem solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terrę inter circulos arcticū & antarcticum comprehenditur zonas frigidas nomināt nimio frigore non habitabiles, non quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodū parua est, ob caloris modicitatē, quo tamen humanum genus præcipue indiget. & hæ quinq; zonæ ponuntur in libro post Geographiam Ptholemęi addito, qui intitulatur de Mūdi descriptione c. liij. & in Margarita philosophica lib. vij. tractatu j. c. xlv. Sed quæ illarum sit excellētior & dignior licet Astrologi dicant, ꝙ æquator seu zona torrida sit maior, aliæ verò minores, credo tamen ꝙ illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsque ad tropicum capricorni. Quoniam illa est magis habitabilis ꝙ alia quęcunq; sit zona, & ideo magis digna & excellētior. Cūm digniora sint ea quæ afferūt fructum ꝙ ea quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud euangelij dictum. vt habetur Lucæ iij. Arbor non afferens fructum scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius quæ multum est laudanda & extollenda, secundūm quod eam extollit Policraticus de nugis curialiū. libro viij. c. de qua latius infrà dicturus sum. vbi laudes Galliæ describentur ob frugalitatem illius. Et etiam quia est maximè temperata, vbi aliæ sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiuæ, quæ temperies est causa frugalitatis, & multum laudatur: cūm sit corpori non solum necessaria, imo etiam fructibus terræ qui sunt necessarij ad vitam humanam.

Nam, vt dicit Philosophus Bergomen. in sui supplementi Chronicarū lib. j. media solis torretur flammis. vltimas autem continuū infestat gelu, duæ sunt habitabiles, quæ inter exustā & rigentes sunt, altera à quibus incolatur nullis vnq; licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autē torrida vtriq; hominū generi cōmerciū ad se commeandi omnino denegat, sola ergo superior incolitur, videlicet inter septētrionē & æquinoctialē circulū. Vel, vt alij voluerūt inter tropicū æstiuū, & circulū articum, ab omni quale scire possumus hominū genere semotū. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est ꝙ vbi latissima.

Ex his patet, ꝙ tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & ꝙ aliæ sunt inhabitabiles. vnde videtur dicendum, ꝙ cosmographi non bene nouerūt omnia climata, vt infrà dicā tñ vt dicit Bergomen. vbi suprà tantū terra habitabilis diuiditur in septem climata. de his Virgilius in Geor. ita inquit.

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni est,
Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur.
Cærulea glacie concretæ: atq; imbribus atris
Has inter mediamq; duæ mortalibus agris:
Munere concessæ diuum & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinq; zonis in libro Metamor.
Vtque duæ dextra cœlum totidemq; sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis.
Sic onus inclusum numero distinxit eodem:
Cura dei, totidemq; plagæ tellure præmuntur,
Quarum quæ media est non est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter vtrasque locauit,
Temperiemq; dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione cuius temperiei etiam hæc plaga seu zona supra alias extollenda, vt iam hic antè dixi.

DEcimasexta consideratio. in qua de climatibus terrę fit mentio, quæ secūdūm aliquos sunt septem, maximè secundūm Ptholemæum & alios Cosmographos antiquos: sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundūm quod describuntur in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione c. lv. & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia, videlicet primū quod initium habet, vbi dies maximus est

horarum quatuordecim & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli arctici supra horizōtem graduum, similiter xiȷ. & semis & quartæ vnius. Mediū verò vbi dies maximus est horarum xiȷ. & eleuatio poli graduum xvȷ. Finis huius climatis est vbi dies maximus horarum xiȷ. & quartę vnius: & eleuatio poli graduum xx. & semis.

Habitantes in hoc climate in temporum & vmbrarū variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namq; duo habent solstitia alta, cūm sol arietem vel libram subintrat, sic habent æstates duas, vnam circa festum diui Gregorȷ. Alteram circa Lamberti, quod est in mense Septembris. Habent etiam duo solstitia. Ima sole initia Cancri & Capricorni lustrante, quibus temporibus etiam habent duas hyemes: sed nostra æstate calidiores propter solis vicinitatem. In ęstate vmbra eorum mane iacitur ad occidentem, vespere ad orientem. In meridie verò nulla est Sole super capita eorum currente. Cūm autem sol in cancro est vmbra eorum versus Austrum iacitur, in capricorno ad septentrionem protenditur.

In hoc climate habitabiles sunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Aethiopię, sub Aegypto, mare Rubrū, pars Arabię felicis, pars vtriusq; Indię, intra Gangem fluuium Sinarum regio.

Secundūm clima initium sumit in fine primi climatis. Medium verò habet vbi dies maximus est horarum xiiȷ. & dimidię. & eleuatio poli graduū xxiiȷ. & quartę vnius. Finis autem vbi dies horarum xiȷ. & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum xxvȷ. & semis. Hi estatem & hyemen nobiscum habent, sed calidior est omni tēpore. vmbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur præterq; eo die quo sol tropicum cancri describit, tūc enim in meridie vmbra eorum nulla est: in ortu solis vmbra ad occasum vergit, occidente sole vmbra in orientem proȷcitur.

In hoc climate habitant Aethiopes: & horum mores sunt pessimi, facies habent corruptas & atroces & comedentes homines. Et in hoc secundo climate sunt iste prouinciæ, pars vtriusq; Mauritaniæ, & Tinganicæ, & Cæsarieñ. Getulia, & deserta Libia, pars Africæ minoris, pars Numydiæ, Cyrene, & Marmaricę, ferè tota Aegyptus, & pars Lybiæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedrosia, maior pars vtriusq; & regionis Sinarum.

Tertium clima incipit vbi finis secundi est. Medium eius est vbi dies est horarum xiiȷ. & eleuatio poli graduū xxx. semis & quartę vnius. Finis autem vbi dies etiam est horarū xiiȷ. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradibus xxxiiȷ. & duabus tertȷs.

Habitatores in illo, tempora & vmbras nobiscum habent, nunquam sol à Ceuith capitis eorum pertingit minus his qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo quòd à nonnullis dicitur in terra sancta, aliquando solem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo libro de vita cælitus comparanda. c. ix. quòd Ierusalem & Aegyptus sunt in quarto climate. Inde dicit quòd Christus, Abraham, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusq; Mauritaniæ, pars etiam Africæ minoris & Numydię, & Cyrene, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Aegypti, & Lybię inferioris, pars Cypri insulæ & Syrię, tota ferè Iudęa, Arabia, Petrea, Arabia deserta, pars Babylonię, Susianæ, Persides, Carmanię & Ariæ, Paropanisi, tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusq; Indiæ, & regionum Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertȷ, & medium habet vbi dies est horrarum xiiȷ. & semis, & polus eleuatur gradibus xxxvȷ. & duabus quintis. Finitur autē vbi dies est horarum xiiȷ. semis & quartæ vnius: & polus attollitur gradibus xxxix.

Habitatores in eo sunt Rhodiani, &, vt quidam dicūt, Aegyptȷ, & Iudæi. Et est terra multum temperata in qua nati & effecti sunt plures prophetæ & sapientes, vt infrà dicam: propter temperantiam aëris quæ multum in hoc operatur, vt dicūt Astrologi. Et in isto climate est ferè totum mare mediterraneum, cum suis insulis & regionibus ei collateralibus. scilicet partes Hispaniæ, quę dicitur Bethica, seu Granata, & alia quę dicitur Taraconeñ. & parte vtriusq; Mauritaniæ, Numydię, Africę minoris, Marmaricę, parte etiam Illyridis & Italiæ. Cūm ferè tota Sardinia Sicilia, Epyro, Achaia, Macedonia, Eribonia, cum parte Peloponēsi, & Creta insula, pars Asiæ minoris, Lyciæ, Gallacię, Capadocię, vtriusq; Armenię, maioris, scilicet & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprius insulę, pars Syrię Mesopotamię, Arabię desertę, Babylonię, tota Assyria, pars Medię, Susianę, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanisus, pars Hircanię, Margimię, Bactrianę, & Scythię qui est extra Imaum montem, pars Sericę regionis, atq; vtriusque Indię.

Quintum clima habet principium in fine quarti. medium verò vbi dies est horarum xv. & altitudo poli graduum xlȷ. & tertȷ vnius. Terminatur autem vbi dies maior est horarū xv. & quarte vnius, et polus sustollitur gradibus xliiȷ. & semis.

Nomen illi Diaromes, quia parallelus ipsius Romanam ciuitatem summi sacerdotis sedem metitur. Ex quo dignius & excellentius alȷs dici debet: cūm summus sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit. vt dixi suprà in iiȷ. parte, in vȷ. consideratione. Et eo etiā quia ciuitas Romana est dignior & excellentior alȷs, cūm sit caput & domina orbis terrarum. vt plenè in glo. secunda in authen. vt ecclesia Romana cētum annorum. in principio. collatio. ȷ. vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclita, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotȷ. Licet posset argui de nobilitate & excellentia illius climatis, quod procedit ab oriente. Cūm oriēs sit nobilior pars mundi, vt suprà dixi in hac parte in xiȷ. consideratione.

Habitabiles verò in eo sunt prouinciæ sequentes, ferè tota Hispania, Lusitania, seu Portugalia, pars Galliæ Narbonensis, Pannoniæ, hoc est Vngarię, Illyrici hoc est, Bosinensis, Dalmacia, id est Sclauonia, magna pars Italię, Dacię, Mysię inferioris, tota Lysia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedonię, Peloponensi, Cretæ, Pontus, Bythinia, pars Asię minoris, Gallicię, Cappadociæ, Armeniæ vtriusq; Mediæ, Hyrcaniæ, tota ferè Margiana, Bacthrianę, pars Godiani, & vtriusq; Scythię, Sacharum regio, atque pars Sericę regionis.

Sextum clima exoritur vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit vbi dies horarū xv. & semis, & altitudo poli graduum xlv. & duarum quintarum. Finitur autem vbi dies est horarum xv. & semis & vnius quartę. & polus extollitur gradibus xlvȷ. & quarta vnius. Et in

isto

isto sexto climate sunt hæ prouincie. Pars Hispaniæ Tara conensis (quæ vulgo Catalonia seu Galeacia, hoc est pro uincia sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota ferè Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ, & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ, & Italiæ, Rhetia, hæc est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pānonia superior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtraq; Sarmacia, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianæ, Gordianæ, vtriusq; Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarum xvj. & altitudo poli graduum xlviij. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, q; parallelus Ripheos montes qui sunt in Scythia contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionem clima sextum à Ponto, septimum à Borysthene nominant, & Ripheos montes octauo climati deputant.

Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt.

In septimo climate regiones sunt, tota ferè Gallia quadripartita, magna Germania, pars Capadociæ, Sarmaciæ, Asię minoris, & vtriusq; Scythiæ, atque Sericę regionis.

Octauum verò clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic propriè. Nam vltra hæc septem climata sunt plures insulę, & hominum habitationes: quia tamen intemperatæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuam frigiditatem, sub climate non merentur cō putari: quapropter particula ista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Verumtamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui, interpres in quarta parte Sphæræ mundi. c. iij. Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia, octauum clima addiderunt, ne regiones illæ extra climata remanerent. Et, vt dicunt aliqui, præter regiones & climata nominata sunt multæ aliæ habitationes hominum, scilicet ante primum clima & post septimum. ideo videtur insufficienter clima ta esse diuisa in septem.

Regiones verò ante primū clima sunt istę, pars Ethiophiæ quæ est sub Aegypto, & Arabiæ Felicis & Lybiæ interioris, & tota Aethiopia, interior pars vtriusq; Indiæ, Aurea, Chersonesus, pars regionis Sinarum, & Taprobana insula.

Regiones autem vltra septimum clima sunt hæ, Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia, & Scotia, & plures aliæ p̄uincie sitę sunt. magna pars Sarmaciæ Europæ, & Sarmaciæ Asiaticæ, Hyperborei montes & pars Imai mōtis & Sericæ regionis, Dacia, Suetia, Lubera, Dantiscum, Gillādia, Hollandia, Tile insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facilè perpendi potest quòd sunt nouem Climata prout etiam dicit Petrus Apianus in sua Cosmographia. prima parte. c. vj. de climatib⁹. Et octauū dicitur Dyaripheon. Nonum verò dicitur Dyadamas, vt ibi dicit Alpianus.

Aduerte, q; terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magisq; decresceret, ad modicā quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur, quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioresq; arcus dierum supra hemisperium nostrum relinquuntur, q; sint arcus noctium sub hemisperio dimissi, sole signa septentrionalia percurrente. Cōtrarium autem euenire solet sole in opposita parte vagante.

Vnde habitantes sub parallelo trāseunte per gradum quinquagesimum secundū ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum xvj. & semis. Sub parallelo hoc est circulo trāseunte per gradū liiij. dies horarū est xvij. Sub parallelo ducto per gradū lvj. dies est horarum xvij. & semis. Sub parallelo ducto per gradū lvj. dies maior habet horas xviij. Sub parallelo aūt cōtingente gradum lxj. dies est horarum xix. Sub parallelo vero ducto per Thilē insulam in mari oceano & gradum lxiij. dies est horarum xx. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit. econtrario vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies. Sub parallelo aūt ducto per gradū sexagesimū quartū, dies est horarū xxj. & nondum completo gradu lxv. dies efficitur horarū xxij. In gradu lxvj. dies est horarū xxiij. Sub arctico aūt circulo dies vna cūm solā fine geminorū initium cancri aggreditur est horarū xxiiij. & in opposita parte zodiaci dū sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis, tunc enim tropicus horizontē vbiq; sine intersectione contingit, & quasi circulariter supra horizontē sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circunrotatur. In parallelo autem trāseunte gradum lxviij. vnius mensis est dies, cūm sol à medio geminorum ad cancri mediū mouetur, & vnius mensis est nox, cūm sol in oppositis signis moratur. In parallelo verò qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsq; ad finem cancri. Et nox duorum mēsium erit sole opposita signa lustrante.

In parallelo qui gradum lxxij. transit dies vna erit triū mensium, sole à medio tauri ad medium leonis vagante, nox tanta erit sole existente in parte opposita.

Crescēt dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphærę mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cūm horizonte concordat. Cūm igitur sol est in medietate supra horizontem continuatus dies est dimidij anni, cūm autem in medietate mouetur quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidij anni. Verumtamen cūm ibi sol vltra signum vnum sub horizonte nunq; demergitur, radijs suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aëris grossities & nebulositas interturbat & offuscat.

Prædicta scribuntur in Margarita philosophica libro vij. tracta. primo. c. xlvij. sed de his vltimo dictis non meminit Ptholemæus, sed solum de climatibus de quibus supra, & quod illorum commendabilius & excellentius iudicandum sit, satis perspici potest ex habitatoribus illorū & alijs infra dicendis.

Et ne videatur prædicta fore superflua, dico q; sunt necessaria etiā legistis ad iudicandum & cognoscendū qn̄ sit ortus solis secundus & qn̄ incipit in pluribus acquiritur ius. Nā vt statuto cauetur in ecclesia Heduen̄, canonici illius ecclesiæ qui sunt ebdomadarij in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationē illorū existētium. de iure patronatus illius ecclesiæ, ebdomada eorū īcipit quælibet die sabbati in ortu solis: quiquidem ortus est & incipit diuersimode secundū diuersitatem temporū & locorū & secundū q; sol ascendit & descendit: & ad cognitionem illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit pro-

cessus in casu emergenti. vt dixi in commentarijs ducatus Burgundiæ. titu. des iustices. §. viij. in glo. & Iour. ibi, sed nunc maius est dubium. Et an curetur de momento, vide Sozin. in l. si tibi decem milia. ff. si certũ petatur. & F. Curtium in suo tracta. feudali. in titu. ex quibus causis feudum amittatur. in iiij. parte, versi. vij. quæro.

Item etiam ad cognoscendũ & videndum vnde hoc, quòd vnus est perfectior altero, ita quòd multi quærunt scire, vnde istud procedat, & cur deus hoc ita diuersimodè distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & similibus. Salomoni sapiẽtiam, diuinarũ legum peritiam, apud Hebræos Moysi. apud Aegyptios Mercurio Trimegisto, apud Bactrianos Zorastro, apud Carthaginenses Carondæ, apud Cretẽses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quòd tam diu eas intemeratè obseruarent: donec ipse rediret, è patria nunquam rediturus emigrauit. apud Athenienses Soloni, apud Romanos Numæ Pompilio, apud Christianos verò Petro, Paulo, et reliquis Apostolicis eorumq́ue zelatoribus. Ipsam Poësim Homero & Virgilio, Rhetoricam Demosteni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphisicam & diuinam Platoni, medicinam Hippocrati et Galeno, Astrologiam Ptholemæo, iuris ciuilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Sceuolæ, Iaboleno, & cæteris de quibus in l. ij. ff. de origine iuris, Accursio, Ioanni placentino, Martino, Azoni, Petro de Bella pertica, Io. Fabro, Bartolo, Baldo, domino meo Iasoni & cæteris. Iuris pontificij scientiam Gregorio, Innocentio, Hostiensi, Gratiano, Panormitano, Ioanni de Imola. Petro de Anchara. Zabarelle, Ioã. Andreæ, Anthonio de Burrio. Artem militarem Alexandro magno. Iulio Cęsari, Hannibali. Consiliorum sagacitatem Catoni, magiã Zoroastro, Arithimeticam Iordano, Geometriam Euclidi, musicam Pythagoræ & Boëtio: logicã Crisippo, phisicam Straboni Lapsenseno tribuent.

Quęnam ratio fuit ita dispensandi, causa ne ista an influentia, an prouidentia vlla gubernentur. Hæc pro certò magnæ pręsumptionis est indagatio: cui Apostolus vas electionis vsq; ad tertium cœlum raptus ad Roma. ix. satis respondere videtur: cũm, vt habetur Psalmo cxxv. Non ne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidẽ vas in honorem, aliud in contumeliam facere. vnde sufficeret hæc dixisse, cũm, vt dixit idem Paulus ad Roma. xj. Iudicia dei abyssus multa, & quàm incõprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia. Nec tãtum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit quę latere deus instituit. Neq; enim domino gratus erit seruus qui penetralia cuncta quæ in domo sunt perlustrare tentauerit. Eaq; temeritas magis videtur explorantis insidias quàm serui præ se ferre officium. Et sic licet responderi possit: tamen cum Simphoriano Campegio in suo libro de vita cœlitus comparanda. c. ix. dicam quæ ipse dixit, cũm protestatione tamen quod concludendo non intendo ab ecclesia Romana & præceptis illius discedere. & de omnibus me remitto determinationi dominorum theologorum, ab opinionibus & determinationibus quorum non intendo discedere. dixit enim Campegius vbi suprà, quòd omnis sapiẽtia à domino deo est. Ecclesiastici primo. Et omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. & etiam allegando Augustinum, dicit eundem sic dicere. Sic deus res, quas condidit administrat: vt eas agere proprios motus sinat. Igitur sicut anima in toto corpore, sic deus semper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum deo patre fabri filius vsq; modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut nauta nauim sic iuuat, & dirigit ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum ociante anima membra sopiuntur, sic cessante deo, vt in igne Babyloniæ monstratum est, omnis naturę conatus inanis est, igitur omnia bona à deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium verò repellat, hęc nequeũt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus. Iudas autem pessimus, cæteriq; Apostoli sanctissimi. ideo dicit Christus. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. & Paulus ad Timotheum iij. ca. Non ex operibus iustitiæ quę fecimus nos, sed secundũm misericordiã suam saluos nos fecit. & Augustinus in libro de prædesti. sancto. Non quia futuros nos tales esse præsciuit: ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem suæ gratię qua gratificauit nos in dilecto filio suo. & idem Augusti. in lib. de libero arbitrio. Non propter fidem vel aliqua merita elegit deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit vt boni essent. Hæc ibi Augustinus.

Ad istud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenij, absq; tamen discessione à Romana & catholica ecclesia inquantum aliqui videntur dicere, quòd in hoc operentur influentiæ syderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærere volo & intẽdo cui ecclesia adheret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexioni attribuunt excellentiam ingenij. de quo philosophus parte xxx. problemate primo ait. Propter quod homines quicunq; excellentes fuerunt viri, aut secũdũm politiam, aut philosophiã, aut artes melancolici fuerunt: sed vt in libris de vita sana dicitur, non intelligit philosophus, quòd omnis melancolia, vel omnis complexio melancolica hoc faciat: sed intelligit de illa solum quæ est tẽperatè calida, quę facit excellentes viros.

Et sic secundũm Aristotelem, videtur quòd prima cõplexio quæ facit homines ingenio excellentes, est complexio melancolica, quæ est calida temperatè. de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam. sed condescendo ad secundam opinionem quæ est præsentis speculationis, secundũm quod fit hic mentio de astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum dicentium cõplexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie & colore & corporum quãtitate & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes & robusti. Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constãtiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoq; agẽdis. Hispani iactabundi. Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellentur. Latini supercilio si ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait. Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fiũt regali semper nobilitate fulgidi. Auari Syri. Acuti Siculi. Luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactãtie animositate præpositi, Galli stolidi: quod tamen non sine liuoris acerbi-

rate ab

tate ab ipso Iulio in Gallos ructatum, aut quia, teste Strabone, Galli sunt simplices ac nulla morum malignitate, & ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Celius libro x.c.xxj.

Non enim omniũ æquè nationum corpora sunt ad sapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. vnde more Thaletis, siue (vt alij dicũt) Socratis, dicunt multi propter tria de se deo gratias maximè se habere, scilicet ꝙ meres non fæminæ, homines non bestiæ, Galli nõ Bohemi. Sũt enim Galli suapte natura, ad philosophiam veram & religionem magis apti, eo ꝙ propter aëris & cœli temperiẽ, corpora sortiti sunt ab excellentijs contrarietatum, vt philosophi aiunt remotiora. his de causis Parisienses ingeniosiores, Delphinenses robustiores inter Gallos habiti sunt: quia videlicet illi in puriore, isti in crassiore ob montes altissimos aëre versentur.

Notatu etiam dignum est, ꝙ sibi vicinæ imo & contiguæ prouinciæ in hominibus & animalibus multũ differre videntur. vnde Lugdunẽses (vt dicit idem Campegius tanꝙ Lugdunẽ.) ingeniosiores, Delphinẽ. verò fortiores, robustiores, moribus imbecilliores, animosiores, & in armis magis strenui inuenti sunt. Forenses seu Foresiani vani, ingeniosiores, subtiliores & eximij scribę seu scriptores. Aluernigenæ robustiores, moribusꝙ inhumaniores. Lemocinenses astutiores, moribus tamen minus vrbani. Gascones & Vascones ad verbera promptiores, Normãni corpulentiores & loquaciores. vt dicit Campegius vbi suprà. Sed si vidisset gloss. in l. sequitur. §. pupillus. in verbo, animum. ff. de vsucapio. quæ dicit Normannos esse doli capaces, etiam à pueritia, eam allegare non omisisset: quod vnde procedat vndecunꝙ sit illa glos. non omnino caret veritate: imò etiam ipsi Normanni aliàs incendiarij ecclesiarum fuisse perhibentur. vt in c. concedimus. de consecratio. dist. j. & nimis crudeles seueri & furiosi, vt norũt Parisienses, qui cùm soluant orare (vt fertur) inter alia dicunt A furore Normanorũ Libera nos dñe. quod in malum sonat. Burgundiones verò sunt simplices, amicabiles beneuoli & mãsueti, generosi ingenij, bello seculari fortes, fide stabiles, hominibus honorabiles, & deo amabiles. vt dicit textus in cap. si gens Anglorum lxj. distinctio. Inhabitantes enim regiones temperatas sunt sapientiores & meliores, eo quòd super istas regiones syderum & planetarum influxus sunt optimi. Et regiones intemperatas incolentes sunt syluestres & syluarum mores habentes: ideo philosophus parte xiiij. problemate xv. dicit quòd habitantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapientiores, & in locis intemperatis contrario modo se habẽt. dicam etiam infrà in xliij. consideratione. vbi de potentijs animæ. versicu. j. de potentia. & in præcedẽ. parte, in xxiiij. consideratione.

Et in eodem loco dicit Aristote. quòd loca intemperata sunt quæ aut nimium calida, aut nimium frigida existunt, in quibus locis habitantes ferinos mores & aspectus atroces habent. Haly enim secundo quadripartiti dicit, ꝙ vniuersaliter illi quorum latitudo est intra trigesimum quartũ gradum à linea æquatoris vsque ad latitudinem xl. graduum extant sapientiores ꝙ habitantes regiones frigidas. sicut sunt aliquæ regiões in sexto & septimo climate, & maximè in locis sic extraneis non possunt nasci homines bonæ complexionis, nec boni sensus. Galenus verò de virtutibus animalium. c. ix. ita ait de Platone sic dicens in Tymæo, quidem in principio sermonũ sic scribit. Hunc quidem vniuersum ornatum & ordinem deus prius perornans nos inhabitare fecit, eligens loca & in quibus generatur eucraxia: horum viri generantur prudentissimi. Et in principio legum dicit Plato, quòd in regione temperata nascuntur homines meliores. Hoc idem sentit Auicenna quem inducit Petrus de Ebano. & dicit Haly Aristotelem & Galenum fuisse de quinto climate, qui optimi fuerunt naturales & metaphisici. Platonẽ & Ptholemæum de tertio climate, qui excellentes fuerunt in mathematicis. & Albumazar tertio introductorij dicit sapiẽtissimos esse Babylonios & Aegyptios. Sol enim nõ multum elõgatur ab eorum capitibus neꝙ appropinquat. Est enim motus solis æqualis super eos, ideo aër eorum fit cõplexionis temperatæ, neꝙ superfluæ calidus, neꝙ superfluæ frigidus. Calores eorum & naturę & corpora sunt tẽperata. Et sensus & ratio & animi qualitas sunt bona, abũdatꝙ in eis sapientia & intellectus, & rerum præstantia & honesta qualitas animi. Et hæc est terra prophetarum & sapientum.

Sed quid sunt habitantes secundum clima, sicut sunt Aethiopes, horum mores pessimi, & facies habent corruptas & turpes, atroces & comedentes homines. vt Haly testatur, se vidisse in fine septentrionis & meridiei. & dicit quòd ibi sunt spiritus maligni, & bestiæ comedentes homines: & ideo dicunt multi, quòd diutius remansit regnũ Romanorum & sic auctum est, quia medio modo se habet regio Romana inter septentrionales & meridionales. De Noë autem dicunt sapientes eum in astrologia claruisse, & filius eius Sem inter astrologos annumeratur, & pater & filius viri prę stantissimi in Caldęam venerunt post diluuium regionem tẽperatam. Iste Sem post diluuium biennio genuit Araphayath, qui fertur fuisse Melchisedech. qui primus post diluuiũ vrbem Salem condidit, quę est Ierusalem: quę est in quarto climate, quòd est medium inter septem climata. Videtur tamen, ꝙ secundũ nonnullos alios ponatur in tertio climate, vt suprà dictum est.

Et, ꝙ ex diuersis & varijs cœli locis aspectibusve diuersi generentur mores, vide per Celium lectionum antiquarum. libro x. c. xviij. Et cur vergentes ad meridiem sint timidi, ad septentrionem verò audaces, per eundem in d. libro cap. xx. idcirco si ad saturitatem quispiam velit scire diuersarum gentium mores diuersos, & varios ritus, scilicet Persarum, Gallorũ, Britannorũ, Pannoniorũ, Germanorũ, Hispanorũ, Mysorũ, Thracum, aliorũꝙ populorũ. de Getis, Scytharũ, Atheniẽsiũ, Massagetarũ, Tapyrorũ, Bactrianorũ. de Phigaleis Caspiorũꝙ, ac Derhicũ, Medorum, & Armeniorũ, Cappadocũ, Heptacometarum, Mosynecorũ. de Tibarenis & Stathmis, Indorum, Taxilitarum, Assyriorum, Sirorũ, Phenicum, Arabum, Nabatæorum, Aegyptiorum, Aphrorũ, necnon de Carthaginensibus, videat & legat ipsum Celium in prædicto li. c. xviij. & c. xx. cum xviij. c. sequentibus. & in globo in c. lxvj. in eodem lib. vbi refert diuersos populorum mores.

In quaquidem famatissima ciuitate Ierusalem oĩa grandia & admiratione digna, tam veteris, ꝙ noui testamenti patrata leguntur facinora. Quod verũ ostẽdere per humanas rationes, quę nonnunꝙ minus validæ inueniunt atꝙ à pertinacibus disputatoribus, veritatisꝙ æmulis reprobantur, pręsens minimè videtur expostulare negocium. Nec (vt dicit Andiuus poëta) hoc ipsa sibi tempus spectacula poscit. Sed quiuis pius lector veritatisꝙ cultor nedum ex diuinarum literarum seu (si mauis) sacræ Bibliæ

contextu cui nullus nisi infidelis Christianæ fidei perpetuus hostis, aut hæreticus à sanctæ matris ecclesiæ gremio exclusus refragari audet, verumetiã ex fide dignorum historiographorum qui res gestas literarum monumentis fideliter mandauerunt compluribus voluminibus facilimè percognoscere poterit. vñ dominus noster Iesus Christus secundũm humanitatẽ, item Abraham Caldæus summus astrologię magister. Isaac, Iacob, Ioseph filius eius. Moyses prophetarum summus & totius veteris legis coelitus edoctus interpres, cæteriq́ʒ prophætę diuino afflati spiritu ex quarto venerunt climate.

Albumazar Caldæos omnium peritissimos affirmat. Caldęi enim sapientes interpretantur, & post ipsos Aegyptios. Philosophus enim in prologo Metaphysices dicit, scientias speculatiuas apud Aegytios inuẽtas & maximè mathematicas. Ex diuinis scripturis habemus, ꝙ Abrahã ex Caldæa in Aegyptũ astrologiam nunq̃ ibi cognitam transtulit. Et, vt Laertius libro iij. in vita Platonis scribit. Plato in Aegyptum ad prophętas & sacerdotes se contulit. Et Diodorus libro ij. apud Aegyptios sacerdotes in eorum sacris libris sic contineri transijsse in Aegyptum Orphęum, Musæũ. Melampidem, Dedalum, Homerũ, & & Licurgum, Solonẽ, Platonem, & Pythagoram, Samiũ & cõplures insignes viros, qui in Aegypto perceperunt omnia, quę illos apud Græcos mirabiles fecerunt. Quinetiam Licurgus, Solõ, & Plato multas ab Aegyptijs sumptas leges ad suam rempublicam detulerunt. Et Pythagoras geometriam & arithmeticam, & cursum astrorum & zodiacũ ab Aegyptijs ad Græcos transtulit. Et Orphęus theologiam didiscit ab Aegyptijs.

Quatuor profecto celeberrima & bonarum literarum & scientiarum studia in orbe extiterũt, scilicet in Caldęa, Aegypto, Græcia, & postremo in Italia, & nunc Gallia ipsa siue Parisiense Gymnasium (pace omnium dicatur) in theologia principatum tenet. & dixi suprà in x. parte, in xxxij. consideratione.

Habuerunt nempe semper Galli facundiam suam magistrosq́ʒ sapientiæ Dryidas, qui terræ mundiq́ʒ magnitudinem & formam, motus coeli & syderum, ac quid dij velint, scire profitentur. Quemadmudum apud Indos, Brachmani seu Gymnosophistę erant, sic Drydæ apud Gallos vocitabãtur, qui vitæ erant integerrimæ. sic magi apud Persas, philosophi apud græcos sapientes apud latinos, prophetæ siue sacerdotes apud Aegyptios, & Chaldæi apud Assyrios. Sic ergo volunt astrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & syderum influxibus proueniant, scilicet regio temperata, & viri probatissimi & scientiæ, & artes, & omnia bonorũ genera ab ipsis cœlorũ aspectibus: quia superficies cœli cõcaua liber est primæ causę, in quo omnia scribũtur quę in mundo sunt. Si quis ergo in illam inspicere sciret superficiem, omnia illa sciret præterita, præsentia, & futura. Volunt etiam astrologi, quod non modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes & viros optimos, verũetiã ꝙ particularis requiratur influxus in conceptione & natiuitae illius, dum & concipitur & nascitur. Similiter dicunt, ꝙ si quis in temperata nascatur & educatur regione, in sua natiuitate malum habens influxum, hic pessimus erit: & sic cœlestes valere volunt influxus, ꝙ diuitias, magistratus, militiam, bellum, victorias, & rerum omnium prosperitatem cœlis & cœlorum influxibus attribuant.

Et hæc sunt quę Astrologi sentiunt secundũm Campegium vbi suprà. De hac materia licet interdum somnient & deuient à semita veritatis. ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione quę sequetur.

Ex dictis tamen Astrologorum supra positis multum sunt laudanda quartum & quintum climata, in quibus sunt Aepyptij, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic Roma. de sexto verò climate, vbi est Gallia etiam credo illud esse extollẽdum ex his quę dicturus sum. j. de Gallia in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum, quę somnia & fantasmata recitat: ad tertiã opinionem verã quę est theologorum, maximè Parisiensium, qui determinauerũt vnã animam in naturalibus esse alia perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi stãdum est. De hac autem perfectione animæ secundũ theologos dixi suprà in hac parte, in iiij. consideratione.

Licet, vt dicit idem Cẽpegius, sanctus Thomas, Alexander de Hales, & multi alij theologi tenuerunt ante hanc determinationem Parisiensem animas in naturalibus nequaquã differre, sed omnes in naturalibus esse ęquales. Bonauentura tamen & complures alij ex theologorũ schola animas in naturalibus differre asseruerunt: ita q vna sit nobilior alia, & ita tenent theologi moderni insequendo prædictam determinationem Parisiensium theologorum secundũm eundem Campegium. Qui etiam dicit, ꝙ licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarũ, tñ hæc non fiunt sine actibus frequẽtatis, quod probat quinq́ʒ ratiõibus ex quibus deueniri põt ad triplicem perfectionem, sed cũm ista non sint pręsentis speculationis, ea referre omitto. satis autẽ mihi est ad præsens aliquid depromere de excellentijs climatum, & vt cognoscatur excellentia vnius climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis. Vnde etiam diuersitas ingeniorum sit: sed de causa pręstantis ingenij, vide Cęlium lib. antiquarum lectionum vj. c. xx. vbi triplicem assignat causam, humanam, scilicet naturalem & diuinam, quę cũ supradictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori stylo referat, ideo ad eum vos remitto.

Decimaseptima consideratio aliam orbis diuisionem complectetur. Nã in tres partes generales diuiditur seu partitur in Europam, scilicet Aphricam, & Asiam: sed quę harum sit maior & excellentior videndum est.

Et imprimis quoniam dignitas & excellẽia potest imaginari ex latitudine & longitudine. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit dignior alijs: cũm tantum ipsa contineat quantum aliæ duæ, vt scribitur in libro de mundi descriptione. c. j. licet. c. iij. dicat quòd Asia sit tantum tertia pars orbis, & eo etiam quia est in parte orientali, quæ præferri debet ex causis suprà positis in hac parte, in xij. consideratione. Et Aphrica tantum contineat quantum duæ continerent Europę, ex quo Europa est tantum dimidia pars Aphricæ. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit excellentior Europa: licet dicat Ptholemęus ꝙ Europa est maior Aphrica.

Quę autem regiones seu natiões in his partibus contineantur, & quomodo diuidãtur, ponũt cosmographi, maximè in dicto lib. de mũdi descriptione. c. j. vsq. ad c. xvj. & plures alij antiqui relati à modernis: & cõpendiosè posuit Põponius Mela in principio suę cosmographie, etiam

Strabo.

Strabo.libro iij.de situ orbis.& in margarita philosophica.in libro vij.tracta.ij.c.xlix.l.lj.& lij.quas hic non transporto.Sed solum quãtum facit ad materiam subiectam dico Europam esse digniorem & excellentiorem alijs partibus terrę habitabilis,pluribus causis.

Primò,quoniã,vt dicit Strabo lib. iij.de situ orbis.imprimis multiformis est,& ad virorum virtutem ingenuè disposita,ciuiũq; & domesticarum ad alios rerum transfusiua:est em̃ tota habitabilis in exigua tantummodo parte ꝓpter frigoris vim inhabitabilis,quæ finitima Tanaidis,& Mæotidis incolis,Borystenensibusquè in curribus degentibus.

Secũdo,quia dignioies & nobiliores sub se continet regiones q̃ aliæ duæ:& sub ea digniores populi existunt.Europa nempe ab occidente clauditur mari Athlantico,à septętrione Oceano Britannico.ab oriente Tanai Meotide palude & põto.à meridie mari Mediterraneo.Et in ea sunt regiones & populi ob aëris temperiem.

Ab occasu versus ortum prouinciæ magis nominatę sunt Hispania,quæ Ibernia & Hesperia nonnunq̃ nominatur,cuius partes sunt.

Bethica seu Tudertana siue regnum Granatæ,quod Ferdinandus rex Hispaniæ decennali obsidione & bello Sarracenis abstulit:Christianitatiq; adiecit.Huius longitudinem & latitudiem ponit Plinius lib.iij.c.ij.Et dicit Granata à grano quod Græci coccum,hoc est gramen rubens vocant,Nam in ea ferè tota copiosum coccum in maxima laude gignitur.

Lusitania seu Portugalia & laudatissimũ coccum nascitur circa Emeritã Lusitaniæ insignem ciuitatem:vt docet Plinius lib.ix.& in hac est regnum deperse,vbi est rex. Lusitanum verò littus cerauno gemma pollet,quod aduersus vim fulgurum opitulari creditur.

Taraconia seu Taraconensis,quæ & Catilonia,hinc Taraconensia vina nobilitanter elegãtia.vnde Martialis. Taraco Campano tantum cessura Lyęo.

Habet hæc prouincia Taraconensis Taraconẽ ciuitatem quæ caput est prouincię quam Scipiones condiderũt. Hę partes principales Hispaniæ,in qua & alia regna sunt. Inter quę regnum Galliciæ longè lateq; vulgatum propter vniuersalem peregrinationem ad sanctum apostolum Iacobum Compostellanum.

Compostellanum regnum insuper Castellæ & Legionis astronomis memorabile reddidit Alphonsus rex prudentissimus,qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compilauit.

Plinius verò diuidit Hispaniam in vlteriorem & citeriorem eodem libro iij.c.iij.& ca.j.& ibi ponuntur plures & ferè omnes particulares partes totius Hispaniæ,cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus rex Romanorum & electus in Imperatorem præter Portugalliã, & in Hispania obtinet septem regna,videlicet regnum Granatæ,regnum Castellæ,regnum legionis,regnum gallitiæ,regnum Aragoniæ,regnum Cordouæ,& regnum Andelosiæ.

De laude verò & excellẽtia Hispaniæ,vide amplè per Philippum Bergomensem in suo supplemento cronicarum.lib.ij.qui eam laudat ex pluribus.primò,quia maxima est prouincia,quia felix & fertilis,quia plurima regna continet:quia plures habuit viros doctissimos,sanctos,& Romanos pontifices,& etiam habet mare vndiq;,& plures fluuios nauigabiles.vide etiam Celium libro x.capit. xxij.vbi dicit,q̃ puerperæ viris ipsarum decumbentibus administrant,& ibi plura alia scitu digna. Originem verò et eius antiquitatem ponit Ioannes Annius libro suo xij. ad Berosum de temporibus priscis c.j.ij.& iij.& capi.iiij. vsq; a finem dicti libri,describit seriatim vigintiquatuor reges Hispaniæ,& sunt sequentes.

Tubal.v.Iaphet filius.	Athlas.
Iberus.	Sicorus.
Iubalda.	Sicanus.
Brygus.	Syceleus.
Tagus.	Lusus.
Betus.	Sijculus.
Gerion.	Testa.
Trigeminus gerion.	Romus.
Hyspalus.	Palatuus.
Hyspanus.	Cacus.
Hercules Lybius.	Erithrus.
Hesperus.	Mellicola.

Gallia sequitur Hyspaniam medio monte Pyreneo, alia pars Europę omnium regionum excellentissima.

Et huius partes sunt Aquitania,Lugdunensis.Narbonẽsis,seu Delphinat⁹, siue Prouincia & Belgica ferè ad Regni flueta vsq; protensa,& plures aliæ quas enumerat Plinuius libro iiij.naturalis hystorię c.xvij.vbi tamen nõ facit mentionem de Delphynatu seu Prouincia.

Partiales prouinciæ Galliæ sunt plures quas alibi ponam:sed nunc capiendo diuisionem antiquorum cosmographorum diuiditur in Narbonẽsem, Lugdunensem,& Aquitaniam,vel secundũ Iuliũ Cæsarem in suis cõmentarijs,& Philippum Bergomensem libro iiij.sui supplementi in Belgicam,Celticam,& Aquitanicam.& alia est etiã Gallia quæ Cisalpina dicitur respectu Transalpinæ.

Et hę Galliarum partes plures alias partiales cõtinent.

Belgica verò prima est,quæ et à Belga insigni ciuitate nomen accepit,& hæc nunc Treueris.& dicta est Belgica, quasi bellorum gens:vbi vehicula quędã primũ inuenta fuere quę Essida dicuntur,esse gallicę.Vnde versus.
Belgica vel molli melius fieret esseda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamigi & circũuicini populi.

In hac quoque complures ducatus sunt & comitatus, vt Brachantia, Luguburgensis, Flandrensis, Picardia, Atrabatensis, Barensis, atque aliæ regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui, q̃ Flandria est Germaniæ regio, vt dicit idem Bergomeñ. vbi suprà.& in xij.libro suarũ cronicarum.

Celtica diuiditur in duas:quædam Lugduneñ.dicitur quędam verò Narboneñ.

Lugduneñ.cuius Lugdunum ciuitas est caput, tripartita est:cũm prima sit Lugdunensis, secunda Rothomagensis,quæ continet Normaniam, cũm caput sit Normanniæ.tertia deniq; caput est Turo metropolis ciuitas Andegauiæ,& Bituriceñ.finitima, Oceanoq; proxima. vt dicit Philippus Bergomensis in loco sуprà allegato, sed hodie aliter fit diuisio, quia diuiditur in Ducatus & Comitatus,vt infrà dicam.

Tertia est Narbonensis Gallia,& ipsa in duas subdiuiditur partes, scilicet in Gothiam,cuius metropolis est Narbona,& Burgundiam,in qua plurimę sunt vrbes ce-

ebres, videlicet Arelatę regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Tarentasia.

Hec regio longo tempore sub regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa ducatus titulo admodum est insignis: cuius duces cœterorum Christianorum duces facilè præcellunt. In hac duę præcipuę ciuitates Augustudunũ scilicet, quam Iulius Cæsar Heduam nominat (cuius sum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Romanorum auxilio vniuersam penè sibi subiugauerit galliam. Senonensis item altera fuit, quę Romam obtinuit, & incendit ac spoliauit, Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in transalpina gallia condiderunt. garunnam verò Sagonam, Matronam, & Sequanam. inter alios fluuios hæc gallia habet.

Alia est gallia quę dicitur Aquitania, quę secundùm Ptholemęum lib. ij. ab occasu mari Aquitanico, ab ortu & septentrione Lugduneñ. regiõe terminatur. & à meridie Pyreneis montibus habet insignem ciuitatem Burdegaliam. Populi eius Auerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alij permulti.

Alia est Gallia transalpina, quæ in sex diuiditur partes seu regiones, à gallis celticis nũcupata. Ipsi namq; galli Celtici, quia etiam terra eos quos genuerat capere non poterat præ multitudine, duce Breno senonensi, trecenta eorũ milia vnà cum vxoribus & liberis, siue glorię cupiditate pellecti: siue, vt alij volũt, ad intestiua bella vitanda ducti ad nouas sedes accessere, & in Italiam se transtulerunt (vt Iustinus in xxxiiij. epitho. habet (quorum portio nobilior in Italiam consedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, e quibus liberos suscipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes purissimi remansere Galli, atq; ita vniuersa Cisalpina prouincia appellata est Gallia, quę postea diuersis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non est de Gallia, nec etiam tunc erat sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiæ.

Gallia concomitatur & iungitur Germaniæ, ita quòd Germania magna sequitur Galliam, quæ Germania magna extensa vsq; ad Sarmatiam inter Rhenum fluuium ab occidente mare à septentrione, & Danubium à parte meriodinali. Et hæc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet & inferiorem. In superiore verò Saxones sunt ab Rheno diuisi, vbi Oceanũ influit quibus semper quasi bello contendunt: deinde Bauaria, Austria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac secus Lemni fluenta est Curuania, & aliæ nationes multæ.

In inferiore autem Germania ab Albio flumine ad oceanum protensa, quæ circa Rhenum consistit sunt Albia, Daunia, Rusia, Marcomandia, & aliæ multæ nationes: &, vt fertur, quinquaginta quatuor gentes inhabitant vniuersam germaniam, vt Ansimari, Quadungeri, & alię gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat. & de pluribus alijs vide per Philippum Bergomeñ. in libro xij. sui supplementi chronicarum. Aliæ etiam partes germaniæ nominantur in margarita philosophica. libro vij. tractatu j. c. xlvij. videlicet Franconia siue Francia orientalis, Vuestualia, Frisia, Saxonia, Thuringia, Hassia, Marchia, Brandemburgeñ. Misia, Slesia, Bohemia, Marauia, Cimbrica Chersonesus, quæ nunc Dacia, vulgò Denumarck ad septentrionem: cùm alia sit Dacia quæ Vualachia nunc dicitur, de qua infrà. post Cymbricam Chersonesum, Noruegia, Suetia in mari. Inter Danubium & Alpes Reticas, primam Reticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vindelicia seu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia cui nonnulli Stiriam & Carintiam ascribunt. Pannonia superior nunc Austria. Pannonia inferior quæ & Vngaria à mari Adriatico, Histria, Illyris, Liburnia, quam dicunt Chroatiam, Dalmatia, quæ & Sclauonia: & ista videtur esse maior quàm alię tres regiones.

Italia verò altera pars Europæ sequitur Germaniam, & est ab alpibus vsq; ad mare mediterraneum. In ea sunt plures regiones sequentes. Lombardia, Tuscia, Ethruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de alijs: & hæ partiales positæ sunt in magarita philosophica, vbi supra. Philippus verò Bergomensis libro iiij. sui supplementi, dicit hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis positam inter Adriaticum & Tuscum mare siue superum & inferum, & à iugis Alpium, dorsoq; Apenni montis porrectam se paulatim attolentem vsq; ad Reginum verticem & littora Brutiorum extenditur, in vltimoq; sui in duo scinditur cornua.

Eius autem latitudo ab Augusta prætoria, quę in Alpium fine versus occidentem est constituta, & per Romã Capuamq; porrigitur vsq; ad oppidum Rhegium, Solino teste, decies centena & viginti passuum millia colligit. Latitudo verò quadringenta & decẽ, vbi est maior latitudo: vbi verò minor centum triginta sex: vniuersæ autem ambitus tricies centena lviij. millia cõplectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino esse, autor est Varro: quem sequitur idem Bergomensis ibidem, vbi ponit quòd subdiuiditur in xviij. regionibus. sed libro x. dicit tantũ quindecim regiones esse in Italia. & in dicto libro iiij. dicit q Iginus (qui de Italiæ vrbibus scripsit) refert septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero facta per singulas regiones dinumeratione dicit tantummodò ducentas sexaginta quatuor, quæ episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cætera, dicendo illum nõ vel mediocriter doctum quem eius laudes aufugiant: quæ non solum humanarum rerum sed etiam diuinarum mater habita est. Dicit etiam Beroaldus in suis orationibus, quòd Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gẽtium in toto orbe traditur quæ omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, fœminis, ducibus, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiam per Strabonem. libro vj. suæ Geographiæ, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre: & ad Bartholemeum Sibillam in suo speculo. in iij. c. primę decadis iiij. quæstiuncula.

Inter has partes Europæ & post Vngariam est adhuc Misia, aut verius Mœsia superior: quæ Seruia siue Rhosciana & partim Bosna dicitur: Mesia inferior quę continet Bosinenses & Vualaccos, Bassos, & nunc Bulgutia: Datia quæ Vualachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Chersonesus, Epirus, seu Romania, Dedania, Molossa, Chaonia, Peloponessus, seu Morea, Achaia: ibi Chorinthus, Archadia quæ & Sitiona à Sitione rege à quo regnum Sitionorum, Macedonia, Thessalonica, Ellados, seu Atthica vbi Athenæ, Boëtia vbi Thebæ ciuitates nominatissimæ. Græcia ecce quàm lata hodie heu

Thebę ciuitates nominatissimę. Gręcia ecce quàm lata hodie, heu à spurcissimo inimico crucis Christi Turcho fermè tota deuastata. A Germania vsque ad Scythiam, Sarmatia est regio latissima: cuius partes, vt aiunt, Polonia Massouia, Prussia, Lithuania, Samethia, Liuonia, Russia &c. Scythia & quæ nominatæ sunt Sarmatiæ regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium seu Tartaria. Hæ enim partes & regiões supradictæ sunt omnes de Europa, & ferè omnes Christianam fidem agnoscunt: vt infrà amplius dicetur, ex quo magis laudanda Europa. Has partes ampliori stylo declarat Io. Laziardi in epithomatibus historię vniuersalis. c. xlij. quem videas.

Sed quę istarum quinque regionum Europę sit dignior & excellentior, & quę magis laudanda & extollenda, antequàm ponam alias duas partes orbis Asiam, scilicet & Aphricam, & cùm sis Gallus & quisque suũ laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam quia, vt plurimum, opera nostra videbuntur apud Gallos quàm alios, ne sim illis infestus plurimum eos laudare cupio. Quoniã rerum nostratium cognitio magis ad nos quàm externarũ pertinere existimatur: & quãtum quisque suę patrię debeat dici, non potest l. veluti. ff. de iustitia & iure. de quo aliquid retuli in pręfatione ad cõmentaria nostra super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ. etiã quoniam, vt dicit glo. & Bal. summãdo l. fi. C. si seruus exportãdus veneat. patria sua debe cuilibet esse maior quàm alia, cùm pro ea pugnandum sit, vt ait Catho. & argu. l. fallaciter. C. de abolitio. & l. penul. C. ad legem Iul. maiestatis. & pro patria multi se deuouerũt. quos vide per Iaco. Capelli in suis fragmentis. Id quod etiã efficit charitas quędam patriæ: qua plerique omnes tenemur. Est sua cuique patria charissima atque gratissima. Est & amor patrię rõne valẽtior omni. vt ait Naso ad Ruffinũ, & qui paulo post subiungit.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Et idem.

Dulcis amor patrię, quo non prestantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingens natura singulis innatus est. Ideo apud Sceuolam iureconsultum in. l. qui habebat. ff. de legatis iij. testator quispiam patriam suã dulcissimam vocat, & ibi Accursius notat suam cuique patriã esse dulcissimã. Atque etiam Marianus Sozinus cõsil. xxxv. incipieñ. circa prædictam col. iij. versicu. ij. magis proximè. & per illum textum etiam dicit Romanus consilio xlvij. quod incipit, in proposita quæstione. versicu. iiij. ad idem quòd sua cuique patria cœteris dulcior est & amabilior. Itaque natura ita comparatũ est, vt patriam suam, qualiscunque est quisque laudet, extollat, prædicet, sicuti etiam facit Vlpianus iureconsultus, in l. j. in pri. ff. de censibus. vbi suam ipsius patriã mirum in modum cõmendat, magnisque laudibus effert. Et cõsilium Aristotelis est relatum per Policraticum libro viij. c. ij. de nugis curialium. dicentis interesse plurimũ, vbi quicquid laudetur vel vituperetur. Nã plurimum refert qui sint audientium aut legẽtium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gẽtis nostræ aliquid attingere decreui, sed ne grauem materiam omissa prefatiuncula, seu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum nostro Textore Gallo in suis epithetis. in verbo, Galli. Cùm rerum clarissimè gestarum celebritas diu nunque lateat in obscuro: miror atque miror, quid fuerit causæ vt Gallorum (qui totius orbis nedum Europæ clarissimi fuerunt & potentissimi) obscura, ac velut nescio quo obliuionis conopeo, seu velo sepulta semper dormiuerit origo. Neque certum aliquid non modò prioris seculi scriptores posteris reliquerint: sed nec liberis quidam nobis proaui nostri verbum vnque fecerint vllum. Nulla est ortus quantum peregrini & obscuri natio, quæ aliquam sui ac principum suorũ memoriã posteritati non dimiserit. Qui de Scythis (exempli gratiã) agresti tamen & barbara gente non loquatur, quique de eorumdem regina Thomyri, non multa garriat, inuenitur nemo. Ponticam gentem solus Mithridates fecit memorabile. Colchos multa remagis quàm veneficio insignes sola Medea suis clarauit parricidijs. Sauromatę seu Sarmatæ tractilibus casulis volubilibusque tugurijs (quia plaustris pro domibus vtuntur) famam sibi cõpararũt. Troglodítas, Erembos, Astartas, Homeritas, Brachodios, Blemnyas, Aethiopię gentes & si remotissimas memorant cosmographi. De Getulis, Numydis, Massylis, Mauris, & Marmaridis Aphricæ loquuntur omnes Gymnosophistę, Bragmanes, Hermanes, Orithę, Ictiophagi, Cynamolgi, Indorum remotissimi etiam prædicantur. Abrabiæ (quę Petrea nuncupatur) Agrei Gerrei, Ammanitæ populi, & si ignoti, nomen tamen meruerunt. vt multa paucis perstringã Parthi, Medi, Babylonij, Assyrij, & aliæ cuiusque regionis gentes suis illustratæ sunt titulis, & amplissimis plerumque voluminibus decoratę. Si ab Asiaticis ad Europeos sit veniendum, Ethrusci, Pisani, Insubres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes, Precutini, Vestini, Marsi, Samnites: omnes Italiæ populi scriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Atheniensibus, Myceneis, & Corinthijs: quantum ampulletur & superbiat Græcia nemo non nouit. Soli Galli omnium tanto nobilissimi quanto rei bellicæ peritissimi omittuntur, ac velut incognita Demogorgonis spelunca inhumati, nihil omnino aut certè parũm in lucem adhuc emerserunt: magisne iniuria temporum an scriptorum negligentia contigerit, ignotum est. Audeam tamen dicere virtutum magnitudine, probitate morum, consilio, prudentia, comitate, religione, pietate, bellandi peritia, nullis vnque terrarum populis fuisse inferiores: quod satis amplè & veridicè, stylo que elegãtissimo prosequitur Textor in dicto loco, & ita Galliam cæteris Europæ partibus esse extollendam constat tam ex prædictis quàm origine, amœnitate, frugalitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obseruata literarum traditione, & pluribus alijs que etiam testimonio autorum extraneorum sigillatim declarabimus.

Nempe, vt ibidem differit Textor. Gallorum prima origo incerta & obscura est. Sunt enim qui dicunt gallos dici quoque galatas à Galate filio Herculis, qui (vt scribit Diodorus) deuicto geryone in Galliam veniens ex virgine quadam eius loci indigena Galatem genuit, qui regno præfectus incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant scribentis, Celtas (qui sunt galatæ veteres) constat à rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam galatę in Asia & gallogræci in Europa dicti sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat.

Sed hæc omnia ficta & commenta sunt eorum scilicet arbitrio, qui vt aliquid scire viderẽtur, aut saltem lectores nõ viderentur destituisse. Has ꝑ animi sententia fabricati sunt origines. Verior videt ratio vñ galli dicti sint à niueo lactis colore, quòd galla dicitur. quòd scilicet eorum corpora ob

frigoris vim modo lactis sint alba & candida. Quod etiã non discrepat à Virgiliano versu.

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectitur. Unde Baptista Mantuanus ex Dionysio. libro secundo.

Ignea mens gallis & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.

Cui9 sententię adstipulator est Laziardus in suis epithomatibus historiæ vniuersalis. ca. xvij. in fine. licet Ioannes le maire in suis illustrationibus galliæ originem gallorum à rege Gallate filio Herculis, de quo s. fuisse asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci & terrę frugalitate seu fertilitate: cùm terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur nulla est pars terrarum, quę meritò gallię conferri potest: siue eius situm, siue perẽnem salubritatem: siue quicquid quo carere vita non debet, scrupulosissimè requiratur. Itaq; ad hanc exornandã omnes naturæ vires incubuisse cur sit credibile dicam. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis ęstuet caloribus, nec rursus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocentissimus vbiq; ac saluberrimus aër durius nescias an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris Alpium vastitas, summouens ab arcto horridos aquilonis rigores Britannia patens ab ortu, regio quę nos à germanis Rhenus discriminat: prætenta occiduis flatibus Pyrenei iuga. Non hic, vt in Italia crebrò fulmina sęuiunt. Nam capitolium non semel, sed sępius fulmine ictum conflagrauit, ait Lactan. lib. iij. Nec anniuersarię lues debacchabantur, vrbesq; totas exhauriũt. Nulla hic infida grassantur Maria, nulli terremotus vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia frequẽtissimum. Nõ hic campi vastis arenarum solitudinibus squalent: nec vt in Aphrica innumeræ, tum belluarum, tum serpentum pestes homines & deuorant, & lenta veneni tabe conficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere possit: quæ tyrannicis crudelitatibus nunquam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitum corio statim arena subest, peculiare Germaniæ & septentrionis malum. Dixeris hic palladem cum Baccho certasse, maior ne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia cùm nõ tam careat quàm indigeat. Fateantur Britanni oportere se duos præciosissimos naturæ liquores Francis debere accepto referant: quòd & Gallia abundantia Britannicam sterilitatem quotannis ferè leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiã atque ex gallia expectabunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus aspera, torrido solis vapore magna ex parte squallida, & siticulosi tractus iniuria, famem vel incolis suis indicit. Profecto Lusitanię, gallicię, Asturiæ, Cantabriæ, Gallia horreum est. Non à germania. Hæc enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potum coquit absumitq; in seruisiam. Quid bellatores Morinorum, Treuerorumq;, & Burgundorum equos commemorem? Quid optima Britonũ armenta? Quid felicia Lemouicũ, Auernorumq; pascua. Quid perpetua Cereris, & Pomonę in armoricis studia? Tot nobilia Biturigũ, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiorũ saxa? Tot splẽdida Heluetiorum æra? quid tenuia? quid candida? quid neruosa Atrebatum, Rhemorum, & Camoracensium lina? quid illa terris omnibus expetita Neruiorum aulea? Allobrogum, Lotharingorum, & Corisopitentium: quo recentiores sunt argenti auriq; fodinæ. Hoc magis arguunt galliam nondum effœtam esse tot seculorum prouẽtu. Nam apud Tectosagos, Tarbelios, & Aquitanici, maris accolas aurum effodi ex Strabone, apud metellam ex Plinio nemo nescit. Et etiam apud iurisconsultum Papinianum in lege diuortio. §. si vir. ff. soluto matrimonio. relatum est in gallia lapides renasci. Sed quis obrizum Baionensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto verum quàm certum Guarone, Rhodani, & Dordone auriferas esse vndas. Druentiæ verò non solum aureis arenis beata, sed & gemmeis lapillis præciosa fluenta. Narbonẽsis prouinciæ dotes qui pro merito attigerit? tam suaues florum odores? tam numerosos succorum sapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot suaue rubentia cocci grana? fragrantes thymo saliuncta libanotide campos? emicantes benigne calidorum fontium scaturigines? Fertilissimos croci Albigesiorum agros. In pleium autem Galliæ promiscua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis soli glebas. Tot lęta apricorum collium vineta. Iam superba frugiferarum arborum poma. Iam multiplices pecorum greges. Hęc Christoforus Longolius in sua oratione de laudibus diui Ludouici atq; Francorum habita in vniuersitate Pyctauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quò ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloquij causa scius prætermisit, vt sunt vina Belnensia seu Burgũdiæ, quæ super omnia vina sunt præcipua & extollenda: & ferè per vniuersam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normaniam, & Britanniam vehuntur. de quibus infrà in lxxxiiij. consideratione huius partis.

Et etiam, vt ait Campegius in libro de tropheis gallorum. tractatu. j. Terra galliæ est frumenti præcipuè & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestiuis imbribus, in omnia frugum genera fecũda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, verũetiã Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat subministret. Hinc etiam nõ frumenti tantum copia magna est, verũetiam vini, olei, mellisq;. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duob9 magnis fluuijs Rheno & Rhodano insignis: omnia ad vsum animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi galliæ fertilitate & bonis, meminit Budæus noster in libro de Asse & partibus eius lib. iiij. vbi ait. O beatam futuram Galliã, si tam ei contigisset heros habere frugi q̃ bonos habere solet. Nam mancipia vel quæ maximè vnquam prouincia dicto habet audientia. Iam primũ in ea summũ liberi patris cũ Cerere certamen, vt vini nobilitates non possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & q̃ vtriusq; maris cinctu & cõmercio cõmodè comiterq; habitatur: soli vbertas tãta est in vniuersum, etiã inter inopes frugũ steriles q; prouincias: vt quasi annonę pręfecturã sub cardine nostro gerere existimemur. prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumq; abstemium cũm libuit possimus. quum sumen (vt ita dicam) occidentis arare videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritatẽ corporum impigram atq; eximiam ad vices obeundas. Et idem Budęus in dicto libro, & libro iij. Inter alios principes mundi dicit regem Franciæ (qui tenet ferè totam galliam) habere magnas opes, & tot nũmos reddituales

habere,

habere, quot olim Rom. imperium habuit. Vnde dicit si tributa quæ quotannis ex occasione gerendarum rerũ varie indicuntur ad statam fixam summam & formulã redigerentur, posse hylari populi conditione ad quinquies & vicies centena milia peruenire. Vectigalia autem & patrimonium regium ac diadematicũ duodecies centũ miliũ conficere, reliqua omnia quæ vices statas nõ habent (qualia sunt fortuita & aduentitia, & omnia in fiscum cedẽtia) in paginam liberalitatum sunt seponẽda, cũ muneribus & magratibus & oĩbus dispẽsationibus que codicillis conferuntur à rege, sed illa non taxat in. d. lib. iiij. sed lib. iij. aliter æstimat redditus regni Franciæ, ideo cum vide.

Extollenda & magnificanda est etiam Gallia ex moribus antiquis Gallorum, qui erant multum vtiles, laudabiles, & virtuosi, de quibus multi attestantur. Nempe Gallorum prioris seculi mores nostris longe dissimiles fuerunt.

Primò, enim liberos ad conspectum suum prius venire non patiebantur, quã per ætatem adoleuissent, ac subeũdis militaribus periculis essent idonei: quod etiam legitur obseruatũ fuisse à Spartanis seu Lacedæmoniis, qui optimis Licurgi legibus seu institutis regebantur. vtinam, atq; vtinã ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroq; parente nimis delicatè enutriti deperderentur.

Item viuentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent: hæc nõ approbo, nec approbat fides nostra Christiana, licet mutuum dare, ex charitate procedat.

Tertiò, viri quantitas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepissent, tantũdem domesticarum fortunarum æqua æstimatione cum dote conferebant: quicquid inde fructuum succrescebat asseruebatur, eratq; eius qui alteri fuisset superstes cum capite. Ita enim (teste Baptista Fulgosio in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus. lib. ij. titu. de priscis institutionibus) facta inter virum vxoremq; par conditio plus amoris retentura in matrimoniis putabatur. Et ibi scribit de Gallorum consuetudine circa matrimonia. Haud malus, ait Gallorum is mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne propter ingratum matrimonium puellę parentes incusarent, parata magno inuitatorum numero cœna virgini permittebant, vt ex inuitatis maritum sibi deligeret, electionis autem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam manibus dedisset.

Quartò, viri in vxores sicut in liberos vitæ & necis potestatem habuere. Et pro hoc facit, quoniam nõ minor debetur reuerentia per vxorem marito, quã per filium patri. Dominus meus Iason in l. transactionem. C. de trãsact. dixi. §. in xj. parte.

Quintò, si qua mulier veneficij fuisset coniuncta, à mariti sui propinquis incendio, aliisque cruciatibus consumebatur.

Sextò, quę viuentibus chara fuissent cum eisdem defunctis in funere cremari consueuerant, vel ipsa etiam animalia, ac etiam aliàs serui & clientes, quos ab his dilectos esse constabat.

Septimò, de republica nisi in publicis consiliis licebat loqui, & de prędictis, vide in commentariis Cęsaris libro vj. de bello Gallico.

Octauo, qui vltimus in consilium venerat morti dabatur, vt idem Cęsar ait ibi. lib. v.

Nono, ei qui tumulatus esset, minister publicus vestes rescindebat, adeo vt reliquę partes prorsus essent inutiles.

Decimò, prolixas nutriebant comas: hodie verò breues deferunt ad modum Alamanorum.

Vndecimò, vestes auro pictas gestabant, & hirsutis vtebantur sagulis: propterea Iuuenalis satyra ix. textorẽ appellat Gallum, vbi ait.

Et male percussas textoris pectine galli
Accipimus.

Viliores enim vestes texebant. de his Strabo libro iiij. sic ait. Sagis vestiuntur comasq; nutriunt. Promissis vtebantur fœminalibus. Pro tunicis scissos gerebant amict⁹, vix pudenda natesq; velantes, lana quidem aspera, & oblongis villis, ad quod allusit Martialis dicens.

Me pinguis gallia vestit. Et libro iiij.
Accipe sequanicæ pinguem textricis alumnam.

Et Virgil. lib. viij. de eisdem sic meminit.

Aurea Cæsaries illis atq; aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quisq; Alpina coruscant,
Gesa manu, scutis protecti corpora longis.

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonij: plurimis vero lyciis Alexandrini textere, quæ polymita appellãt, ita galli scutulis vestes diuidere, quæ scutulata dixerunt instituere. Hastas alij, alij arcus, pleriq; fundas, nõnulli fustes in bella ferebant, pręlongisq; vtebantur gladiis.

Duodecimo, galli humi corpora resupinabant ad quietem, Strobonis ætate, stramentis sedentes cœnitabant, lacte & suilla carne vescebantur, feroci omnes ingenio, ducebantur maiore belli quã agrorũ studio: torques aureos pẽsiles collo portabant, victoria efferebantur, victi autem stupebãt, eorum (quos in libello cecidissent) capita, equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio, mos etiam fuit apud gallos, pręcipuè Belgas, vt in cõmentariis Cæsaris. lib. j. in princi. & in ij. de bello gallico. laudabilis q; mercatores minime ad se venire patiebantur, qui ea importent quæ ad effœminandos animos pertinent, quæ consuetudo approbatur à F. Patritio in suo libro de institutione reipublicæ, libro primo. titulo octauo.

Decimoquarto, Mercurium præter cæteros deos venerabantur, quem omnium artium prædicabant inuentorem. vt patet in commentariis Cæsaris libro vj. de bello gallico. Ituri in pugnam, quicquid manubiarum inde retulissent, vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex pręda, graui supplicio puniebant.

Decimoquinto, vt scribit Diodo. Siccu. libro v. Fuit etiam apud eos moris, nullum absq; philosopho sacrificium facere. existimabant enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tãquam diis propinquiores. Horum intercessione bona à diis censebant petenda, quorum consilio in bello & pace vterentur. vnde & Druydas (qui vetustissimi eorum sacerdotes prędicantur) sacrificia curare publica & priuata solitos, religiones item interpretari, adolescentes disciplinis instituere, rerum naturalium causas scrutari, de cæde, de finibus, cæterisq; controuersiis cognoscere fama est: ita vt siquis siue publicam siue priuatam personam gerens decreto non stetisset, eidem sacrificiis interdicerent.

Hi omnem hominum cõgressum & sermonẽ declinabant, ne cõtagione polluerentur, vnus omnibus pręerat, in cuius defuncti locum, suffragio alius sufficiebatur. Animas credebant non interire: sed in alia transire corpora.

Multa de syderibus disputabant,de mundi & terrarū magnitudine,de rerū natura & potestate,vt de ijs & pluribus alijs. Cæsar fecit mentionem in suis cõmentarijs.lib.vj.de bello Gallico.& infrà dicetur in lix.consideratio.vbi præcipuè de laude huius ciuitatis Heduæ describetur.

Decimosexto autore Celio lib.antiquarū,lectio.xij.c.xlij.Galli sagittas helleboro cõsueuerant collinere,q̄ ijs in venatibus transfixæ feræ multò viderētur & efficerētur teneriores & delicatiores ad cibū.Rescindebant tamē partes quæ ambibant vulnus propter hellebori contagium.

Tanta deniq̄,teste Celio lib.antiquarū lectionum vij.c.liiij.fuit Gallicarū mulierum virtus,vt inter infestas ciuilis furoris acies quādoq̄ sese immittere consueuerint,ac lachrimis interdū,quandoq̄ etiam precibus obliterata discordia pacem procurare.

Vnde & apud veteres Gallos mos diutissime seruatus inoleuerat,vt cūm de pace belloq̄ consultaretur,mulieres adhiberentur.Si qua præterea(vt fit)inter socios incidisset cõtrouersia,mulieres sedebant arbitræ,qđ adhuc de cõsuetudine approbata(quæ pro lege seruatur)apud nos obseruatur.Cūm in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes,vt regina,in subditos suos ordinariam iurisditionem habere noscuntur.vt dicit textus in ca.dilecti.de arbitris.in antiquis.

Præterea in fœdere(quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt,vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quæreretur,eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisq̄ ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset,Gallicas mulieres de ea re iudicium facere.hæc Celius.vt refert Textor in sua officina in fine,vbi describit diuersos mores populorum.& in suis epithetis,in verbo,Galli.& dixi.s.in ij.parte,in xix.consideratione.vbi laudantur mulieres ex sagacitate.in fine.

Sed de Gallis vlterius prosequamur cum Textore nostro,si virtutis Gallorum inspexeris (ait ipse) maximè regum & principum per paucos reperies omnibus Romanorum imperatoribus non facilè præferendos.Quis regū nostrorum pronus fuit in stupra & rapinas,vt Iulius? in adulteria,vt Augustus? ebrietatem & comessationes,vt Tyberius? vim sororibus inferēdam,vt Caligula? ad crudelitatem,vt Claudius? Si quis inquam matrem interfecisset,vt Nero? Auariciæ studuisset,vt Galba? sordidæ fuisset gulæ,vt Vitellius? portentosæ libidinis,vt Heliogabalus? senatorum interfector,vt Domitianus,vt Traianus & Diocletianus? Christianorum homicida,vt Adrianus pedolatres? Aleator & popino,vt Antonius verus,vt Cõmodus Neronis imitator? Parcus vt Aelius Pertinax? Parricida & incestuosus,vt Caracalla? Instar Maximini gulosus? Instar Gordiani iunioris mulierosus? Cæterorū deniq̄ instar omniū probrosis omne genus flagitijs adobrutus,Sed nostra Gallia his portentis caruit.Felix Gallia regibus,inquit Italus Politianus.Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Simphorianus Campegius in suo tractatu de tropheis Gallorum,in cap.de genealogia,& Gaguinus amplè in suis Chronicis de gestis Francorum.Et in hoc præ cæteris principibus & regibus mundi veniunt laudandi,q̄ à tempore fidei Christianæ susceptæ continuo veri zelatores & protectores eiusdem extiterunt,quod patet ex significatione vocabuli (cui est seruiendū,vt in institu.de donatio.§.est & aliud.)cūm Christianissimi nuncupati sint,nullosq̄ errores contra ipsam fidē receperunt,fouerūt:sed illos à regno extirpauerunt,tanq̄ fortes hæreticorum melleatores: ita quòd sola Gallia car uit monstris,vt infra proximè amplius dicetur.Inter ali etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia,v dixi in pluribus locis,propterea verificatum est dictun psalmistæ in Gallis,vbi ait.Dilexisti iustitiam,& odist iniquitatem,propterea vnxit te deus deus tuus oleo læti tiæ præ consortibus tuis.Nec mirum,cūm maximè Gal lis innata est iustitia,temperantia,concordia,& vrbani tas,vt statim dicam.

Præconizanda est vlterius Gallia tam ex religione an tiqua & cultu deorum obseruato,prout tunc tempus pa tiebatur,de quibus iā aliquid retuli supra proximè,quān ex fide Christiana semper seruata,quam nunquam à tem pore quo illā receperunt(quod fuit anno domini 478. quo tempore Clodoueus rex Frācorum effectus est Chri stianus hortatu & deprecatione Clotildis eius vxoris fi liæ regis Burgundiæ,quæ Christi documēta sequebatur cūm ante id tempus iam effecti essent Christiani reges Bu gundiæ,quæ pars est Galliæ,dimiserunt,respuerunt,re pudiauerunt,nec ab illa recesserunt:sed semper in fid Christiana firmi & veri permanserunt,ita quòd Galli semper monstris caruit.vt dicit Petrus Blesen.in sui epistolis.& etiam Hieronymus in Vigilantium.& Petru Venerabilis Abbas Cluniacen.libro iiij.epistolarun epistola xj.

Et primò de religione antiqua & cultu deorum videa Iustinum de Massilia loquentem.Sed etiam ante Christū Galli iam de Christo prophetizauerunt facto & oper Cūm sit plusquam notissimum ecclesiam Carnoten.fa ctam fuisse & dedicatam in honorem virginis paritura prout Græci Athenis ædificauerūt templum,quod dedi catū fuit deo ignoto.Sed post Christum certū est,quòd e Gallorum regibus à Clodouei tempore (qui primus,v dictum est inter eos Christi fidem agnouit)aut infidelem effectum,aut de fide malè sentientem legimus neminem Ex Romanis autem imperatoribus & postq̄ veritatis vi agnouerunt,complures retrorsum ea deserta abierunt,a de Christo malè senserunt.

Imprimis Canstans Constantini magni filius. Arrianus,nonne persecutus est Christianos?

Idem Constantius eius frater simillimis fratri Arrianus fuit.

Iulianus apostata perfidus contra fidem (vnde apostata vocitatus est) qui post Constantium à Christiana fide r cessit,& odio summopere habuit Christianos,quibus of ficia & scientiarum studia interdixit.

Valens Imperator in oriente tanq̄ Arrianus perfectus Christi fideles persecutus est.vnde præcepit,vt monach sub temporali domino militarent.

Anastasius imperator nonne factus est hæreticus per tinax?

Iustinus minor nepos Iustiniani homo fuit auarus,rapax & impius,& hæreticus.

Leo tertius Imperator Romanus vir vtiq̄ pessimus fuit, qui beatæ Mariæ,atq̄ aliæ sanctorum imagines in publico concremari fecit.

Constantinus quintus persecutor fuit ecclesiæ qui multos catholicos & monachos occidit impiè magicis vacans artibus.

Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem.

Aurelianus

Aurelianus verò nonā in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, vt Seuerus qui quintam in Christianos suscitauit persecutionem. Domitianus secundam, Traianus tertiam, Maximinus sextam, Decius septimam. Nōne omnes isti imperatores iniqui, pertinaces, infideles, hæretici, & de Christo malè sentientes fuere? Ita vt horū æuo iusto dei iudicio Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in oriente Barbari continuè occupant, & Romani ab armorum vsu bellandiq; consuetudine abalienati: inermes, inertes, pusillanimesq; effecti, atq; ignauię dediti ad gallos tanq; strenuos & bellicosos milites, qui semper Romanæ ecclesię prōptissimi & adiutores & protectores fuere, qui nec mortem oppetere, id necessitate exigente, quandoq; dubitarunt.

Ideoq; dicit Franciscus Philelphus in epistola ad Carolum vij. Si verū sine cuiusq; inuidia fateri licet, posteaq; impia & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inuasit: nullum est vsq; hominū genus cui plus debeat Christiana religio, quàm inuictæ Francorum nobilissimæq; virtuti. Cùm reliqui enim ferè omnes, & reges, & populi Christiani ignauo quodam animi torpore tanquam elanguissent: soli Franci inuenti sunt qui ingenti animo & excelso omnium barbarorum & infidelium impetum non modo sustinuerint, sed represserint, fugarint, fuderint, oppresserint, vt dictum est suprà in quinta parte, in consideratione de rege Franciæ.

Quamobrem Carolum magnum Pipini filium imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum reges fermè omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud suos rebus bene gestis regnoq; pace acquisita feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum principum non modica pars, aut ignominiosè à suis, aut quouis alio infortunio periere.

Et vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Cæsar viginti tribus plagis acceptis in senatu & consilio occiditur.

Octauianus Cæsar Augustus apud Campaniam intoxicatur.

C. Calligula postq; triennio & decem mensibus imperitauit, trucidatur à suis.

Claudius anno Imperij decimoquarto venenatur.

Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore constitutus (qui ardente Roma Troiæ alosim decantarat) seipsum suo pugione confodit.

Vitellius cum summa ignominia ex ædibus tractus luto & stercore conspersus, mucrone gladij mento supposito, ne præ pudore faciem inclinaret, ad scalas gemonias ductus, minutatim excarnificatur.

Galba senex Imperij mense septimo in vrbe ad lacum curtij trucidatur, & eius caput, quòd toti orbi legē dixerat, à Gregario milite amputatū, ad calōes & lixas est proiectū.

Otho nonagesimoquinto imperij die seipsum pugione confodit.

Domitianus ex optimo patre pessimus filius Christianorū persecutor sæuissimus anno imperij sui decimoquinto necatur à suis: tāto infelicior, q̄to eius potētia diuturnior. Prolongatio em̄ tam sęuæ tyrannidis quid fuit, q̄ coaceruatio diuinæ indignationis, iuxta dictum Valerij maximi. Lento etenim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemq; supplicij grauitate compensat.

Antonius Commodus, omnibus (vt dicitur) incommodus, duodecimo imperij anno strangulatur.

Aelius, q̄ illiberalis esset & sordidus, Imperij mense sexto palam occiditur.

Antonius Caracalla septimo imperij sui anno dū veuāde vesicæ gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur.

Heliogaballus homo flagitiosissimus quarto imperij anno tumultu militum necatur.

Decius Christianorum inimicus imperij anno secundo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusq; reperto.

Valerianus qui cum Galieno regnauit captus à Pacaro Parthorum rege, non occisus statim, sed occæcatus, & cathenatus, atq; ad diuturnam mortē reseruatus: erat enim ei equum ascendenti scabellum pedum, quod aliter dicitur suppedaneum.

Nonne & Tyberius veneno perijt, qui ex mansueto principe in seuissimam permutatus est bestiam?

Pertinax imperator in domo sua à militibus occisus fuit.

Iulianus Didianus in palatio occisus est.

Macrinus post Bassianum à suis occisus fuit.

Alexander Varij Heliogaballi filius à militibus opera Maximini occisus fuit.

Maximinus apud Aquilegiam cum filio suo à militibus occisus est.

Gordianus tertius interfectus est à suis militibus.

Philippus & suus filius eiusdem nominis ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti sunt, pater Veronæ, & filius Romæ.

Quintilis frater Claudij occisus est.

Florianus occisus est insidijs militum.

Probus de Pannonia occisus est à militibus.

Carus Romanus cum exercitu fulminatus est.

Carinus occisus est à Diocletiano, & frater eius.

Numerianus occisus est proditione Apri soceri sui.

Diocletianus venenum bibit.

Galerius postq; multis molestijs affecerat Christianos diuturno morbo contabuit. & cùm vermes ex eius corpore scaterent, cruciatus impatiēs manu propria sese interfecit.

Licinius occisus est à suis.

Maxentius in fluuium cum suorum magna parte submergitur.

Constans Constantini magni filius occisus est.

Iulianus apostata transfixus telo in deserto Parthiæ, ab vno ignoto milite occubuit.

Valens vulneratus sagitta fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne.

Valentianus secundus strangulatus est apud Viennam fraude Arbogati comitis sui.

Honorius occisus est Romæ.

Valentinianus tertius occisus est Romæ ab vno suorum militum.

Martianus occisus est coniuratiōe suorum militum apud Constantinopolim.

Constantinus secundus occisus est à suis in balneo.

Iustinianus secundus qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit imperium Leonem ipsum & Tyberium qui inuaserat imperiū in publico iugulari fecit: sed ipse ab vno militum suorum quem relegauerat vincitur & occiditur.

Sed quid pergo tyrannorum cædes recensere, cū meæ tantū intētionis sit laudes, honores, & glorias recēsere? descendamus ergo ad laudes & triumphos Gallorum principum, qui non ita periere, vt de Clodoueo & alijs regibus vsq; ad Carolū magnum videri pōt, qui nō minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus princeps Christianorū, qui terrā sanctam occupatam à Sarracenis recuperauit in

oriente & in occidente, totã Hispaniam liberauit de manibus eorũ. Maximus pugil fidei Christianæ & ecclesię Romanæ protector. Hic fuit princeps qui occasus & septentrionis sparsa regna sub Francorũ congregauit imperio. Carolus is est cui à rerum gestarum magnitudine magno cognomẽ fuit. Qui patria æmulatus vestigia Hadrianum & Leonẽ Romanos pontifices, illũ obsessum, hunc exulãtem in integrũ restituit. Hic ille est qui Lõgobardorũ tyrannidẽ euertit, Hunnorum imperium excidit, Angliã recepit, Bauariã domuit, Hispaniam subiugauit, Italiã possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Penos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille qui Bohemos cõtudit, Dauorũ impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audiẽtes reddidit. Hic ille qui Fluẽtinorũ vrbẽ ruderibus obrutã instaurauit, denominauitq; Florentiã à liliorũ floribus Francorũ insignibus. Hic ille qui cũm tantus foret vixq; ab armis (ingruentibus vndiq; hostibus) respiraret. Interea tamẽ Papię iurisvtriusq; professores: sed & Parisiј maius aliquanto diuinæ humanæq; sapientiæ gymnasium instituit. ex quo quam multi omnibus disciplinis conspicui Christianum orbem veluti micantia sydera illustrauerint: tam mihi nimirum dictu reor difficile, q̃ longum vel summos hominum flores nobilitatis Francę delibare, vel nuda deuictarum prouinciarum commemorare nomina. Hic ille cuius felicitatẽ miratus. Oriens ab india vsq; legatos cum muneribus amicitiam eius petentes misit. Hic deniq; ille est Carolus, quẽ Augusto parem fuisse, atq; adeo maiorem, haud immerito contendimus: nisi quòd nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neq; consules de se optimè meritos extinxit, neq; ciues suos truculentissimè proscripsit, neq; collegas & consanguineos ad mortem cõpulit. vixit autem annis. lxxj. & mortuus est, vt Cæsar per violentiam, sed feliciter apud suos cũm regnasset super Gallos annis xlvij. & imperasset post bellorũ suorum finem non tribus annis dũtaxat & mensibus septem vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. de victoria eius quam fecit pro fide dixi suprà in quinta parte, in xxiij. considera tione. vbi scripsi qualiter de eo fuerat prophetisatum per Ioannem euangelistam pro tuitione ecclesiæ.

Multi ex principibus Gallorum post Carolum in imperio claruerũt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento pius Caroli magni filius, Lotharius, Ludouicus secundus, Carolus secundus dictus caluus, filius Ludouici pij & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharij, Carolus minor seu terti⁹ nepos Caroli calui. Arnulphus qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normãnos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus tertius Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum reges qui non per tyrannidẽ, sed per electionem ritè celebratã Romanum feliciter obtinerunt imperium. Et de morte istorum, vide Pyrrhum in suo sermone de fortuna. in Plutarchum & Campegium in genealogia Francorum regum, vbi vitã illorum, initium regni, & annos describit, & ex computatione temporum secundũm Chronicas imperium annis centum & decem Caroli magni progenies possedit. & cum M. Sabellico dicere possum non minus Romanæ ecclesiæ q̃ reliquę Italiæ calamitosum esse, quòd à Francis ad Germanos translatum sit imperium.

Quid amplius de Gallis dicendum venit? profecto nihil, nisi q̃ vnus & verus est deus regnum, à gẽte in gentem tranferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & dispõnẽs tẽpora, peccata quoq; puniẽs. Eccle. x. c. Quæ enim infirma sunt mundi quandoq; elegit, vt cõfundat superba. Nam postquam res Asię Ilionq; superbum cecidit. Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tandem exordium Francorũ sumpsit regnum: quod per duces aliosq; officiales diutius moderatum in sublimeq; prouectum, paulatim Normandiæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atq; Lugduni, cęterisq; circũadiacẽtibus regionibus ampliatum fuit. Tandem regem fortissimũ totam Galliam & Cisalpinam, & non minimã Transalpinæ partem occupantem, & cunctas regiones à mari vsq; ad mare in ditione sua positas in manu forti, & brachio extento, & prouida ordinnatione maturoq; semper consilio easdem regentem, huic regno diuina impartiri dignata est clementia. Huic generi hominum quòd reliquę omnes fermè nationes admirentur & amore timoreq; permixtis non immerito honorarent: deus verus qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentię fontem adaperuit: promptiusq; per hominem recturus homines Gallorum regem, non modicas virtutes, & semper in exteras nationes mirabilia operantem: vt ecclesiam suã non habentem rugam, aut maculã ab infidelibus, qui Heracliti imperatoris negligentia per orbem increuerãt: atq; in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas in subsidium, excitare voluit. Propter quod & cũm etiam summos pontifices Roma pulsos in suum locum restituerit. Tum quia Francorum gens plus cęteris diuinæ dedita visa est religioni. hinc Frãci iusto titulo Christianissimi dicti sunt. dixi amplius & latissimè suprà in quinta huius libri parte, in xxiiij. consideratione. vbi amplè dixi de regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his constat illud verificatum, q̃ Gallia quo ad fidem caruit monstris, nec vnq̃ deuiauit à fide, prout cæterę aliæ nationes. vt sunt Orientales, Asiani. & Aphricani, Aphri, & Græci, vt amplè scribit Ioannes Ekius in suo libro tertio. de primatu Petri. vbi ponit, quomodo aliãs omnes prædictę nationes fuerunt sub Romano pontifice, & deuiauerunt seu recesserunt à sede apostolica, imo etiam quasi omnes à fide. Sunt tamen aliqui qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemani, Itali, & Hispani, non ita caruerunt monstris prout Galli: quia semper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes fuerũt, quasi Bohemi, Alemani, Itali aut Hispani, & pauci fuerunt Galli. de quibus in capi. quidam hæreti. xxiiij. questione iij. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc tẽporibus nostris insurrexit quidã Hæreticus Luthęrus nomine apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scripsit, quę nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia. & sic verificatur illud quod Gallia semper caruit monstris. Itaq; nulla alia natio Christiane fidei cultu vnq̃ habita est religiosior. Romam sanè, qua, vt sacrosancta, Itali glorian tur prophanissimam dixerim, si tantum Christiani sanguinis sola penè hausit, quantũ ne reliquus orbis illa imperante effudit. vt inquit Longolius in dicta sua oratione de laudibus Frãcorũ. O praua interpretatio. An quia per tot piorum greges decem illis proscriptionibus plusq; ferina rabie desæuit. Ideo purè, Ideo religiosè, Ideo inuiolabilis cognomentum meruerit? Sacer ne Diocletianus quòd se Christianorum cædibus vsq; contaminauerit? pietate ne insignis Romanus ille populus, quòd suos in pontifices penè semper grassatus est? Non Galliã æquius

sacrosanctam

ſacroſanctam appellaueris, quæ profugos eccleſiæ præſu- les ſuo ſemper Aſylo texit, fouit, venerata eſt: & à ſede ſua expulſos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui ſi vel humillimum tuguriolum, hoc nomine conferam Chriſtianę reipublicæ nedum Gallię ſugillatio eſſet. Quod ſi ideo locus quiſpiam ſacer eſt, quòd multis nobilibusq́ beatorũ reliquijs ſcateat, pulchrè vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Chriſti exuuias reperies. Quippe præputium, inconſutilem togam, Spineũ diadema, Crucem, Clauos, ſpongiam, Lanceæ cuſpidem, & cum qua ſepultus eſt ſindonem.

Adde quorum dum in humanis ageret obſequio maxime vſus eſt, auiæ Annę, ſeptemq́ apoſtolorum, ac trium magorum corpora. Neq̃ nõ Lazari (cuius corpus in hac noſtra ciuitate Heduen. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur & in capſa nobili & diuiti reponitur in monaſterio Vezelien. huius diœceſis Heduen.) Marthæ Martialis. ac trium Mariarum cineres. Ad hęc pręcioſum diui Ioannis baptiſtæ caput, & digitũ (quo agnus dei immaculatus demonſtratus eſt) virginum inſuper milia vndecim. cũm deuota fidei Thebanorum illa legione, Prætere a Dionyſij, Martini, Coſmæ, Damiani, Sebaſtiani, Antonij, aliorumq́ ſelectorum heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ impietatis monimenta. Inſuper Claudij & Edmondi (quorum corpora cũm carne & oſſibus apud nos à peregrinis viſitantur frequentiſſimè.) Leodegarij epiſcopi Heduen. Hilarij. Radegundis reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochij, Triũ gemellorum, Genoueſæ, & Germani. Non omitto & corpus diui Quintini martyris, quod in vrbe à ſuo nomine dicta ſeruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Poſtea vero ab Auguſto Cęſare (qui Iulio ſucceſſit) & muro auctam, & fortiſſimo munitam Caſtello, à ſuo nomine Auguſta appellata eſt: quod nomen illi ad inuentionem vſq́' corporis ſancti Quintini manſit.

Et quia eſt meus & Baſilicæ ſeu parochiæ meę patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus ſum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis ſenatoris filius, baptizatus à Marcellino Petri ſucceſſore. à quo in Galliam cũm vndenis condiſcipulis miſſus in Ambianorũ vrbe Chriſti verbum propalaturus conſedit: comprehenſus tandem à Rictiouaro præfecto, perductusq́ Samarobrinam, quæ tunc Auguſta vocabatur: ibidẽ poſt multa ſupplicia ſub Diocletiano & Maximiano imperatoribus capite truncatus, ſanctorum martyrum cœtui annumerari dignus, habitus eſt. corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectũ quinquaginta annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana nomine Euſebia, monita ab angelo in Viromãduos (ſubleuãdi ab aquis eius corporis gratia) peruenit: viſum quẽ antea perdiderat ſperans ſe recepturam. quod & merito ſanctiſſimi martyris impletum eſt. Nam inuẽto corpore & capite, mox viſum recepit. Corpus & caput humo abſcõdidit eo in loco, quo ingens baſilica nomini eius dicata hodie viſitur. Corpus deinde & caput poſt trecentos annos à diuo Eligio Nouiodunenſi antiſtite (qui ſub Dagoberto Francorum rege ſanctitate claruit) ſubleuatum è terra aureo in loculo condita ſunt: tẽplum quoq́ à regibus extructum percelebrius, pręclarius, & felicius. Exinde haberi cœpit diui Quintini nomẽ, quod & nunc ſeruat, turmatim ob indies facta ſanitatũ miracula cõuolarũt & conuolant peregrini & deuoti viri. Aliorũ verò martyrum confeſſorũ ac virginũ corpora apud Gallos beatifica ta & mirificè venerata ſub ſilentio prætereo, cũ innumera ſint & fortè tædioſum foret. Sed cũ finem faciã, illud ſcilicet inſolentiæ Venetę, Francięq́ religionis argumentũ: q́ diuus Marcus paucis ab hinc ſeculis odio gẽtis ad nos migrarit, quia publico ędicto peregrini Venetijs pellebãtur, quorum è numero ſe vnum eſſe teſtatus eſt.

Et, q́ Galli pientiſſimi religioſiſſimiq́ ab antiquo fuerint, atteſtatur exẽplũ memorabile & vetuſtiſſimũ quod deſcripſit Valerius, titulo de ſeruata religione. Licet ſummo labore nixus ſit offuſcare veritatem rei, ac nebulam & tenebras obijcere, vti gens illa Italorũ noſtræ gentis glorię ſemper inuida: ſed conuicti verũ (quod celari nõ põt) fateãtur oportet. Namq́ Gallis noſtris capitoliũ obſidentibus vrbe iam capta, ne ſtatutũ Fabię gẽtis ſacrificiũ interrũperetur C. Fabius dorſo Gabino ritu cinctus, manibus humerisq́ ſacra gerens, cum de capitolio deſcendiſſet per medias Gallorum acies ęgreſſus in quirinalem collem peruenit: ibiq́ omnibus ſolenniter peractis in capitolium poſt diuinam venerationem ad ſuos ſine offenſa redijt, & hoc Gallis religione motis, cuius nequaq̃ negligens gens eſt, vt teſtatur Liuius, & Cæſar in ſuis commentarijs lib. vj. de bello Gallico. ita enim ait. Natio eſt omniũ Gallorũ admodum dedita religioni &c.

Laudanda eſt etiã ac plurimi facienda Gallia, eo quia nulla eſt alia terrarum pars, quę ſit vrbibus frequentior, atq́ ſacratiſſimis ædibus ſanctior. Et licet ambitioſis titulis Itali ciuitates cætera quoq́ eorũ oppida inſigniuerint. Certè Veneto auro non inuidebit Luteciæ ſeu Pariſianę vrbis opulentia, quam Architenius Chryſeam metallis dixit. Aediũ apparatu, ac turritorum mœniũ pulchritudine Mettis ęmulam reddet Florentiam, de magnitudine cũ Mediolano cõtendet Gandauũ, Neapolis elegantiã ęquabit vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunũ, vel Colonna, vel Turo, vel Diuio. Sanctonum ſeu Aurelianorũ feracitati, cedet Bononia, Heduorũ vetuſtati Rauenna.

Inſignienda eſt quoq́ Gallia, eo q́ ſi de riguis amniũ fluxibus & piſcoſis lacuum vbertatibus litem Galliæ mouerint, nũ Traſimenũ Lemano æquabimus? Verbanum Laterna? Larium Conſtantienſi lacu? Benacum Ruſcinonenſi? Sabinum Tholoſano? Eupilim Maſſilienſi? Facinum Burdegalo? Nam quòd ad fluuium meatus pertinet vincimus. Haud dubie Carantono Ticinum, Moſa Vulturnum, Dordona, Arnũ, Athace, Druentia Truentum, Iſara, Lyrim, Moſella Tiberi concurret. Rhenus Pado. Sed quem Rhodano conferent? quem Garunnæ opponent? quem Ligeri committent? & quod turmatim recenſuiſſe conueniat, quos Scaldi, Liziæ, Sequanæ, Matronæ, Arari, ſeu Sagonæ, Sabi, Dordonę comparabunt? cũm nullus ex ijs non qualibet magnarum nauium capax, multis paſſuũ milibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuij, imo torrentes, trabibus verius quã ratibus meabiles, niſi qua mare influunt nauigia patiantur.

Hæc deniq́ illa eſt regio quæ in orbis principatu nobiles, religioſosq́ Frantos extulit: quæ frequenti gentium incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, induſtrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, bellicoſos Vaſcones, animoſos Burgundos & feroces, Picardos alacres, Frugi Santones, Aurelianos, atq́ Pyctauos, Narbonenſes fideles, fortes Aruernos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, verſutos Ce

romanos, denique militares Bituriges, Cadurcos, Petragoricos, & meritos omnes qui cis rhenū habitāt Theutogallos.

Et si de sanctitate & excellentia sacratissimarum ædiū contendere voluerimus, nonne reperiemus quòd capita ordinum beati benedicti tam in eiusdem ordine q̃ Cluniaceñ. quàm etiam Cistercieñ. sunt in Burgundia regia. etiam in Gallia est caput ordinis Carthusiensium, & ordinis Præmonstratensis.

Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient Lutecia, Pyctauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates Galliæ, quæ excellentiores incredibili ac indicibili propè, tum impensa, tum q̃ artis elegantia constructas habent ecclesias cathedrales, quàm Italia, q̃ Hispania, quàm Germania, aut quæcunq̃ aliæ nationes. Quænā est in Italia, quæ nostræ dominę Parisiensi æquari possit? quæ ecclesiæ Bituricensis. Carnoteñ. Cluniaceñ. & infinitis alijs quas fastidiosum esset enumerare.

Extollenda & laudanda est etiam Gallia vltra alias nationes ex literarum traditione. quoniam licet à multis inuidis & detractoribus, artium ignari ac disciplinarum iudicati sint Galli. Certum est tamen apud ipsos antiquius q̃ latinos & græcos literas floruisse. Nam, vt Berosus libro xv. antiquitatum scribit. Anno quarto Nini literis & legibus, Celtas formauit Sametes, Dis cognomento, & Celtiberos Thubal. A quibus demum mille post annis græci non à Cadmo (vt docet Ioannes Annius) suas acceperunt. Nam quas primum aduexit rudes quidem paulo ante excidium Troianum Cadmus quintus eas à Galathis traxerat. Quas Galathæ & Meones prius à Gallis susceperāt. Neq̃ ergo, inquit idem Annius, Galli à Grecis sed potius à Gallis Asia & Græcia, cum colonijs etiā literas & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde annis post repertum literarum vsum regnauit apud Celtas Sarron (quod fuit apud Heduos, cùm Celtarum Hedui principatum tunc obtinerent, vt infrà dicetur in consideratione, vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum describentur.) Qui vt hominum tum recentum ferociam contineret, publica primus instituit gymnasia. A quo Celtarum theologos & philosophos vocauerunt Sarronidas, in maximo & præcipuo quondam honore habitos. Quinetiam illa dea dicendi præses Pitho nomine, quam alij Suadam, Suadelam, Leporem, Flexanimam, græci Psychagogon, quasi ductricem animæ & oblectatricem vocant. maximi loco numinis olim apud Gallos habita est. vt optimè ex Luciano docet noster Budæus in lib. de Asse & partibus eius libro iiij. & per Textorem in sua officina in vltimo c. Addo quod & scribit Iul. Cęsar in li. vj. suorum cōmentariorum de bello Gallico, vbi de disciplinis Gallorum loquitur. Ita enim ait de eis, q̃ ipsi in rebus publicis priuatisq̃ rationibus Græcis literis vtantur.

Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis facinora ad posteros clarius & notius multo non fluxerūt, cùm tunc apud eosdem literas dicant floruisse. respondet idem Textor in suis Epithetis in verbo, Galli. vel nulla omnino tanq̃ posteritatis negligentis monumenta reliquisse, vel si qua reliquerunt iniuria temporum euanuisse. Budæus verò in prædicto loco dicit Gallos & Hispanos priscis hystoricis fuisse ignotissimos, & causa ignorantiæ fuit, q̃ illi secum ipsi viuerent, cōmercia aliarum gentium auersantes.

Longolius verò in sua oratione de qua suprà laudando Galliam ex literarum eruditione, dicit eam eruditionis splendore Italiæ pręferendam. Quippe Itali de vnius eloquentiæ laudibus nobis controuersiam faciunt: sed quæ tanta est oratoris in inueniendo subtilitas, in distribuendo diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum memoria pronunciatio, vt Physicarum rerū indagationi, vt morum vitæq̃ rationibus, vt differendi subtilitati, vt Arithmeticis supputationibus, Musicę concentui, dimensionibus geometricis, Syderali diuinitati, Medicæ vtilitati, atq̃ sacratissimis theologiæ mysterijs collidi possit? Quibus disciplinis quantopere vel sola Parisiorum academia reliquum orbem vicerit (vt Romanorum pōtificū Architreuijq̃ haud minus crebra quàm illustria elogia trāseam) assiduus testis edocet Mantuanus alter poëta, alioquin Franco nomini infestus: apud quem Paulus, Areopagitam, Dionysium, Galliarum Apostolum, ita cōpellat Caroli præcinens magnitudini.

Neu desit gallis vllum decus illa per orbem
Clara, per Aethiopes nigros, audita per Indos.
Illa tuę quibus in cœlum tolluntur Athenæ.
Tot sophiæ fœcunda bonis, tot lucida claris
Scriptorum ingenijs: quæ tanq̃ sydera lumen:
Aeterno splendore ferunt gymnasmata primus
Transferet ad gallos. Mox subdit.
Et tua de gratis migrans academia campis,
Ibit ad occasum, vacuasq̃ relinquet Athena.

Ex his patet Athenas in franciam concessisse, & tale super francos Baptistæ Mantuani fuisse iudicium, quale Apollonij Mollonis de Cicerone. Et tamen, an Romani literarum gloria Atheniensibus cesserint in dubium qui reuocat, is dubio procul de omnibus dubitat. Ergo & studiorum laudem Romanis abstulimus, & doctrinarum decus, vt Atheniensium hęredes nobis meritò vendicamus. Hinc illa per vniuersam Galliam respersa literarum gymnasia, cùm summorum antistitum, regum, imperatorūq̃ liberalitate opulentissima: tum omnium liberalium disciplinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis multitudine nobilissima. Nam pręter Parisiensem scholam, & suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Moguntia, Treueris, Basilea. Iam celebrantur Pyctauium, Aurelia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nanetum, Caturcum. Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Mōspessulan⁹, Dola Hyssidorus, & Bilionius. Quotus quisq̃ est in tam numerosa priscorum Romanorum turba, qui præter linguæ lenocinium, superstitiosam verborum festiuitatem, calamistratæ orationis cincinos: aliquid ex naturæ sacrarijs depromptum, aut ex cœli regia huc translatum commodè, sapienter, aptè, tractauerit. Franci autem, q̃ omnis sermonis eliminato fuco, q̃ omni relegato exotico ornatu sint in disquirendo prudentes, in explorando circunspecti, graues in considerando, in differendo versuti, religiosi in decernendo, ingenuè omnes Europei fatētur. In Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia: vt quondam in Aegyptum Græci, Ipsiq̃ Romani Athenas, & Massiliam. Cæterum quia eloquentiā veluti filiolam exosculantur suam, non dixerim quòd ex ipsis quidam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, circunscribere, præstigiari. Fallax verborum modulamen non nisi ad circunagendam imperitæ plebeculę multitudinem pollere, sapientē à proposito linguę tectorio auerti, nunquam Francos patrij sermonis suos habere oratores. Et inter eos vnum Octauianum à sancto Gelasio, quo

Romanos omnes poëtas rhetoresq; ferè prouocamus. Sed illud dicam Lu. Plotium Lugdunensem, Romanos primum docuisse rhetoricem. Tullius certè latinæ facundiæ antistes sese ab eo prima Romani eloquij rudimenta didicisse fatetur. Quid satyricus Aquinas non peculiari apposito Gallos ornandos putauit.

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

Et iterum.

Gallia vel potius nutricula causidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus in nullam alioqui gentem non debacchari solitus, non lepido apologo ex Herculis statua Gallicam ęloquentiam insinuauit? Audiamus diuum Hieronymum in Vigiliantium. Sola, inquit, Gallia monstra non habuit: sed viris semper fortibus & ęloquentissimis abundauit. Quid Crinam seu Critiam? Quid Charundam Massilienses commemorem? quorum ille ob syderalem Mathematumq; peritiam Romani populi facta Nerone principe rexit. Hic dānatis Chrisippi, Erasistrati, Herophili, Asclepiadis, priscorumq; medicorum placitis, omnibus tam græcis q̃ latinis reclamantibus medendi artem immutauit: adeo vel eruditione, vel ęloquentia vterq; præstitit. Quis Pythia cosmographiam repræsentauit apertius? Quis Lud. Floro historiam compendiosius ęlegantiusq; texuit? Quis Hylario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunensi hæreses proscidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabiliuit? Quis animæ essentiā Claudiano subtilius aperuit? Quis Faustino diuinam graciam cum libero arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi veneres Remigio excoluit blandius? Vincentij nitidum apertumq; in dicendo ęloquium eo certè magis suscipiendum existimo, quo modestius se sua gloria peregrini inscriptione defraudare conatus est. Saluiani quàm sublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, q vnus à condito æuo Episcoporum magister dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid Museum referam? Quid Euridemum? Statium, Surculum, Seuerum, Sulpitium, Rheticium? Quid duos Consentios, patrem & filium? quid Herdicium? quid Clodium quirinalem? quid Eucherium, aliosq; innumeros diuinarum humanarumq; rerum peritissimos: in quibus eloquendi artificiū, & eruditionis altitudo de principatu certasse videri possunt?

Habuit etiam Gallia & alios quàm plures multifariæ eruditionis viros consummatos, inter quos merito pri- primarium sibi vendicat locum Robertus regio honore dignissimus. Multa quippè responsoria in ecclesia composuit: vt sunt, Sancti spiritus adsit nobis gratia. siue, Veni sancte spiritus, & emitte &c. Responsorium de natiuitate domini, scilicet Iudæa & Ierusalem. Item illud Alleluya Eripe me de inimicis. Item illud de sanctorum martyrum triumpho. O constantia martyrum. Item illud de sancto Petro. Cornelius centurio &c. Quod Romę summo pontifice missam celebrante sancto Petro in altari offertorij tēpore cum magna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus episcopus Pictauen̄. Ausonius gallus episcopus Burdegalen̄. Victorinus Massilien̄. rhetor. Sabbasius episcopus prouinciæ gallicanæ. Museus & Saluianus prȩsbyteri ecclesiæ Massiliensis. Claudius episcopus Viennen̄. Sydonius episcopus Aruernorū. Gennadius Massilien̄. ecclesiæ prȩsbyter. Gregorius episcopus Turonen̄. Audoenus archiepiscopus Rothomagen̄. Stephanus episcopus Heduen. Ruggandus episcopus Metensis. Petrus Bertrandi episcopus Heduen̄. Freculphus episcopus Lexouiē. Theodolphus episcopus Aurelianen. Hylduinus abbas monasterij sancti Dionysij apud Parisios. Ansegisus abbas Lobiensis postea archiepiscopus Senonen̄. Turpinus archiepiscopus Rhemensis. Christianus qui & Druchmarus monachus. Aquitanicus. Milo monachus. Hugbaldus monachus. Oddo primus abbas Cluniacen̄. Bernardus monachus Cluniacensis. Hildebertus episcopus Cenomanensis. Remigius Altissiodorensis episcopus. Sigebertus monachus Gemblacen. Gilbertus porreta episcopus Pyctauen̄. Oddo episcopus Cameracenen. Richardus monachus sancti Victoris Parisiensis. Petrus Blesen̄. Mauritius episcopus Parisiensis. Petrus abbas Cluniacen. Petrus cātor Parisien. Hubertus ordinis prædicatorum. Vincētius natione Burgūdus theologus ęximius, & historicus pręcipuus. Galterus episcop9 Pictauēsis. Bernardus burgūdus abbas Clareuallēsis ordinis Cisterciēsis. Philippus cancellarius Parisiē. Symon de Tornaco. Petrus ordinis prędicatorum. Guillielmus episcopus Parisien. Henricus de gādauo. Ioannes Parisien̄. ordinis prædicatorum. Nicolaus ordinis fratrū beatę Mariæ de monte Carmeli. Guillielmus Peraldi. Ioannes de Alerio Carmelita. Bernardinus de Parentinis Tholosanus ordinis prædicatorum. Ioānes de Regno Carmelita. Petrus de Palude ordinis fratrū prædicatorum. Petrus de Casa Lemouicen̄. carmelita prior generalis illius ordinis, deinde patriarcha Hierosolymitanus. Petrus Raymundi carmelita. Robertus carmelita. Petrus Rogerij. Petrus Berthorij Pictauen̄. Ioannes golcni Normannus. Isuardus qui martilogiū composuit. Alquinus Caroli magni præceptor, summus thologus & philosophus. Honorius Augustudunen̄. seu Heduen. ecclesiæ præsbyter. Petrus de Tarentasia Burgundus. Petrus de Bella pertica etiam Burgundus. Ioannes Fabri Aquitanicus. Iacobus de Raignerijs Lothoringus. Ioannes de Blauasco Burgundus. Lucas de Penna. Iodocus Lauuerinis Flamingus doctor Tholosanus. Iacobus Dorbellus doctor theologus in gymnasio Pictauensi. Guillielmus de mōte Lauduno etiam doctor Pictauē. Nicolaus Ritzeius Tholosanus carmelita. Philippus Ferrarien̄. Tholosanus. Ioannes cognomento grossus Tholosanus. Blasius Andenarius carmelita. Ioannes abbas monasterij sancti Bauonis gandaui in Flandria. Ioannes Capreolus Tholosanus carmelita. Petrus de Aliaco episcopus Cameracen̄. Ioannes gerson cancellarius Parisien. Ioannes Noblet carmelita. Petrus Dorbelli. Ioannes Foreth normānus. Henricus cognomento prudens, Flandren̄. Laurentius Burellus Diuionē. carmelita ex Heduis ortus. Robertus guaguinus. Arnoldus Bostius.

Hi supra nominati galli scripserunt in theologia, philosophia, hystoria, & rhetorica, multum splendidè & amplè, per opera eorum constare potest, prout Campegius Lugdunen. in suo tractatu de galliæ viris illustribus declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis & alios qui scripserunt in Poësi, & in vtroq; iure ciuili & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerunt: vt sunt prædicti Petrus de Bella pertica. Ioannes Fabri cancellarius Francię. Guillielmus de Cugnyo, & Iacobus de Rauenna. ita quòd ab Italis nomen subtilium vltramontanorum acquisierunt. Guillielmus Durandi dictus Speculator. Guido Pape. Ioannes Aufrerij. Henricus Bohic Brito. Cosmas guymier. Nicolaus Boërius præsidens Burdegalen̄. Ioannes Sanxon Turonenses. Pyrrhus Igneus & Stella doctores Au-

relianensis. Ioannnes de Monthelono conciuis & cōtemporaneus noster, nunc presbyter sancti Victoris parisiensis. Vincentius Cygault. Ioannes Raynauldi. Ioannes Brunellus doctor Aurelianēsis. Ioannes de garouis. Guilielmus Rouillus Alenconiensis, Ioannes le Cirier Parisiēsis. Petrus de Brazio. Ioannes Montaigne, & plurimi alij qui in iure scripserunt, & multum copiosè & eleganter.

Plures etiam in hystoria scripserunt, vt iam dictum est. vt Hylarius episcopus Pyctauensis. Gregorius Turonensis. Annonius monachus. Emardus cancellarius Caroli magni. Oddo primus abbas Cluniacensis. Sigebertus monachus. Richardus monachus. Guillielmus monachus sancti Dionysij apud Parisios. Vicentius, de quo suprà Guaguinus, & plures alij.

Longolius verò prosequens laudem gallorum in prædicta oratione enumerat multos ex prænominatis fuisse poëtas, & plures alios qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos excellēter scripserunt Germanus Brixius in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobęo ælegantiam, in Delpho candorem, in Pio ingenium, in Conrardo varietatem, in Briando acumen, in Castello eruditionem. Dicet Budeus diligenter, Briconetus leuiter, narrabit apertè Scissellus, eloquetur grauiter Tisardus, appositè Badius. Guaguinus luculēter, Pinus scitè, duo Fernandi splēdidè, Erasmus copiosè, acutè, nitidè. Faber Stapulensis philosophicè. Cuius incude expolita, iam purè loqui didicit philosophia. Clycthouei casto sermone theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathesi rubiginem detersit. Copo duce medici & cum eloquentia morbos curabunt: pręeunte Campegio, omnes philosophię partes tentabunt. Quid de Textore Niuernensi, qui tot singularia laboriosè in sua officina in vnum coniecit? Quid de Petro Turrello. Heduo qui alter Ptholemeæus in cosmographia, alter Alcabitius in astrologia, alter Cicero in arte dicēdi, alter Bias in philosophia, alter Liuius in hystoria dici potest: & vnum dicere non pudebit, quòd nec maiorem, imo nec parem recipit gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores: cùm nemo ex eis & prosa & versa oratione non polleat. Nemo item quin sit aut medicinæ, aut philosophiæ, aut iuris, aut theologię consultus omnes feré atticissantes plerique hebraicè periti & Chaldaicè, & omnes ferè græcam linguam tanquàm maternam habentes. Ex quibus satis notum est vnam Gallorum gentem plures in quocunque genere eximios vel tulisse, vel extulisse quàm reliquæ terrę. Ex quibus verificari potest dictum Iulij Celsi dicentis, galliā disciplinarum parentem, hinc dico.

Gallia doctrinæ genitrix tu prima proba.
Quicquid mendacij græcia voce refert,

Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi si bene videantur opera eius bellica, quod clarè apparet, maximè ex hystoricis extraneis. Nam galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: &, vt dicit Textor in suis epythetis. in verbo, galli. Ipsi galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, dij boni quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampulas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duobus Decijs, paucis Fabijs, Scipionibus, Curijs, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt deos magis quàm mortales se prędicent. Quanti ergo galli fulminantes per Italiam, duce Breno, Senonas ęstimare possumus? quorum fulgurantem impetum non prius retuderunt: quàm (vt in suo sterquilinio canes plurium valent) Romam omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus in epythomatibus historiæ vniuersalis ca. lvij. Quid concinemus oppressam à Gothis Italiam Merouei gallorum regis (cùm iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc est, in dubio videtur redacta subsidio fuisse liberatam, & idem subdit. Quo tempore rerum omnium summa & potestas Romanorum legibus paruit, nullam vnquàm scriptorum memoria gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam. Nihil Carthaginensium furores, nihil orientalium motus obstabant, quominus in vtranuis aurem dormirent ociosi: nihil denique æstimabatur omnium gentium vires, habita gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtriquæ paratum fortunæ. Cùm nulla vnquàm gente Romanus ipse populus intra extraque Italiam maiore hominum strage maioribusque ducum & exercituum periculis debellauit. Nam licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoque desiderata sint: nihilominus tamen animo si pugnam acrius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici aut interficere volentes. Quo apparet indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de principatu. Cum Carthaginensibus de imperio: cum gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper, cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitiū, nisi Strabo lib. iiij. etiam nobis testis fidelissimus. Vniuersa inquit natio (quam hæc etas gallicam vel gallaticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conserendæ pugnæ alacritate impigra, semperque spectantes in Boream, aut Oceano propiores conserendis pugnis sunt audaciores. Florus item de Senonibus sic ait. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita: ad hæc ipsa corporum mole perinde ac armis ingentibus adeo omni generi terribilis fuit: vt planè nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ad vltimis terrarum oris & cingente amnia Oceano ingenti agmine profecti cùm media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Romam quin etiam aggresi, vniuersum populum in Capitolium se suaque omnia recipere compulerunt &, vt paucis multa dicentur, quaquaversum transirent, non fulminantes sed fulmina plane videbantur, dolebantque ignaram cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi terroris indicium est, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gentem reperisses, quæ non habito gallorum præsidio & fauore securam se credidisset. Merito propterea. T. Liuius auidas armorum Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoque habere (inquit) accolas gallos inter ferrum & arma natos, feroces cum suopte ingenio, tum aduersus Romanum populum, quem captum à se, auroque redēptū, non vana iactātes memorāt. Fuerunt etiā galli tanta hominū frequētia & multitudine: vt trecēta & ampliꝰ armatorū millia gens vna Belgica ad olim ad bellū mitterer. Eorū virtꝰ apertius cognosci nō potest quam lectiōe Trogi apud Iustinum lib. xxiiij. scribentis. Galli abundāti multitudine (cùm eos non caperent terrę quæ genuerant)

trecenta millia hominum ad ſedes nouas quærendas velut peregrinatum miſerunt. Ex his portio in Italia conſedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illiricos ſinus ducibus auibus: (nam, augurãdi ſtudio galli prę ter cęteros clarent) per ſtrages Barbarorum penetrauit: & in Pannonia conſedit, gens aſpera, audax, bellicoſa, quæ prima poſt Herculem (cui ea res virtutis admirationem & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuicta iuga & frigore intractabilia loca tranſcendit: ibi domitis Pannonijs per multos annos cum finitimis varia bella geſſere. Hortante deinde ſucceſſu diuiſis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro proterentes petiuere: tantuſq; terror Gallici nominis erat, vt etiam reges non laceſſiti vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item libro xxv. ait. Ea tempeſtate gallorum iuuentus tantæ fecunditatis fuit: vt Aſiam omnem velut examine aliquo implerent. Deniq; neque reges orientis ſine mercenario gallorum exercitu vlla bella geſſerũt, neq; pulſi regno ad alios q̃ ad gallos confugerunt. Tantus terror gallici nominis ſiue armorum inuicta felicitas erat: vt Regum nullus ſuam maieſtatem tutam, neque amiſſam recuperare ſe poſſe ſine gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bythiniæ rege inuocati regnum cum eo parta victoria diuiſerunt: eãq; regionem Gallogręciam cognominauerunt. Nec modo gallorum (quos & celtas græci dixerunt) innumeras receſebo victorias: vt in ſeptẽtrionem profecti Celtoſcytis nomen impoſuerũt, vt Hiſpania longè lateq; domita Celtiberos & Gallecos ſua victoria teſtes reliquerunt. Omittam quomodo à fertiliſſima Italia regione (quam latini propterea ciſalpinam galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronã, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam condiderunt: & Decimam Italiæ regionem ab incolatu ſuo Venetiam appellauerint. Non dicam qua virtute Senam fuſis Ethruſcis, deuictis vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis Galliopolim extruxerint, Qui Romanos ad Aliã fluuium ſtrauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint. Qui perpetuo ſucceſſu Tribalos, Getas, Peones ſubegerunt. Græciam impleuerunt: vt iam dixi, Macedoniam occuparunt, ſedes in ea parte Aſiæ poſuerunt, quam à ſe Gallatiam nuncupauere. Mitto habuiſſe Romanos (etiam cũ iam ſibi viderentur rerum domini) ad gallicos tumultus aurum ſanctius repoſitum pontifices eorum (qui in reliquum militiæ vacatione honeſtabãtur) gallicis bellicis ab aris ad arma progredi ſolitos. Hic referam q; ſolus rex Macedoniæ Ptholemęus aduentum gallorum intrepidus audiuit: isq; cum paucis & incompoſitis quaſi bella non difficilius quã patrarentur parricidiorum furijs agitatus occurrit. Dardanorumq; legationem viginti millia armatorum in auxilium offerẽtem ſpreuit. Addita inſuper contumelia, actum de Macedonia dicens. ſi cũm totum orientem ſoli domuerint, nũc in vindictam finium Dardanis egeant milites ſe habere filios eorum, qui ſub Alexandro rege ſtipendia toto orbe terrarum victores fecerint. Que vbi Dardano regi nũciata ſunt inclytũ illud Macedonię regnum breui immaturi iuuenis temeritate caſurũ dixit. Igitur galli duce Beldio ad tentandos Macedonũ animos legatos ad Ptholemeũ mittunt, offerentes pacem ſi emere velit. Sed Ptholemęus inter ſuos belli metu pacem gallos petere gloriatus eſt. Nec minus ferociter ſe legatis, quã inter amicos iactauit, aliter ſe pacem daturum negando, niſi principes ſuos obſides dęderint, & arma tradiderint. Non enim fidem ſe niſi inermibus habiturum. Renũciata legatione, riſere galli vndiq; acclamantes breui ſenſurum ſibi an illi cõſulentes pacem obtulerunt. Interiectis diebus prælium conſeritur, victi Macedones cœduntur, Ptholemæus multis vulneribus ſaucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixũ tota acie ad terrorem hoſtium circunfertur. Paucos ex Macedonibus fuga ſeruauit, cæteri aut capti aut occiſi. Hæc cũ nunciata per omnem Macedoniam eſſent portæ vrbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amiſſorũ filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant. Nũc Alexandri Philippiq; regum ſuorũ nomina ſecuti, numina in auxilium vocabant: ſub illis ſe non tutos, verum etiam orbis victores extitiſſe, vt tuerentur patriam ſuam, quam gloria rerum geſtarum cœlo proximam reddidiſſent: vt opem afflictis ferrẽt, quos furor & temeritas Ptholemęi regis perdiderat orabant, deſperantibus omnibus non votis agendum. Soſthenes vnus de Macedonum principibus ratus, contractata iuuentute & gallos exultantes victoria compeſcuit, & Macedoniam ab hoſtili depopulatione defendit. ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnum Macedoniæ affectãtibus ignobilis ipſe præponitur. Et cũm rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſe nõ in regis: ſed in ducis nomen iurare milites coëgit. Interea Brenus, quo duce portio gallorum in Græciam ſe effuderat, audita ſuorum, qui Belgio duce Macedones vicerant. Indignatus parta victoria tam opimã prędam, et orientis ſpolijs onuſtam: tam facilè relictam eſſe, ipſe adunatis centumquinquaginta milibus prędítum, & quindecim millibus equitum in Macedoniam irrumpit. Cũm agros villaſq; popularentur, occurrit ei cum inſtructo exercitu Macedonium Soſthenes. Sed trepidi à valentibus facilè vincuntur. Itaque cũm victi ſe Macedones intra muros vrbium condidiſſent, victor Brenus nemine prohibente totius Macedoniæ agros adprædatur. Audi & eundem Trogum apud Iuſtinum libro vigeſimo epythomatum, ita loquentem. Dionyſium gerentem bellum legati gallorum qui ante menſes Romam incendunt, ſocietatem amicitiamq; petentes adeunt, gentemq; ſuam inter hoſtes eius poſitam eſſe, magnoquè vſui ei futurum vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hoſtibus affirmant: grata legatio Dionyſio fuit, ita pacta ſocietate & auxilij gallorum auctus, bellum velut ex integro inſtaurat. Sed quid in tanta ſecula galli valuerint, qui & Romanos varia ſepenumero victoria fatigarint? Nam, vt Antias hiſtoricus ſcribit, Anno ab vrbe condita 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconſules aduerſus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas Gallorũ gẽtes, quæ tunc vt imperium Romanum extinguerent conſpirauerant, miſſi prouincias ſibi Rhodano flumine medio diuiſerunt, ibi dum inter ſe grauiſſima inuidia & contentione diſceptant, cum magno periculo Romani nominis Italici victi ſunt. Siquidem in ea pugna Marcus Aemilius conſularis captus atque interfectus eſt. Duo filij conſulis cæſi lxxx. M. Romanorum ſociorumq; ea tempeſtate trucidata ſeptuaginta millia Calonũ atque Lixarum interfecta. Ita & ex omni penitus exercitu x. tantũmodo homines qui miſerũ nũciũ ad augẽdas miſerias reportarẽt ſuperfuiſſe referunt. Galli binis caſtris atq; ingenti p̄dia potiti, noua quadã execratione cũcta ceperãt, peſſundederũt,

vestis discissa & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum est. loricæ virorum concisę, phalerę quoque equorum dispertitę, equi ipsi gurgitibus immersi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt: Ita vt nihil prædę victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Maximus tunc Romæ nõ solum luctus: verũetiam metus fuit. Hæc Antias recitatus à Campegio in suo tracta. j. de tropheis gallorũ. Et vltra inquit, quod circa annũ ab vrbe condita 483. Galli Cisalpini noui extitere Romanorũ hostes: aduersum quos varia sorte bellatũ est. Nam in primo conflictu Valerio consule 3500. cecidere Romanorum. Et, vt Fabius historicus attestatur anno ab vrbe condita 645. Lucio Aemilio, Catullo, Gayo Attilio Regulo cõsulibus magna formidine consternatus senatus defectione Cisalpinæ Galliæ, cũ etiam ex vlteriore gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maximè Gessatorũ quod nomẽ nõ gentis, sed mercẽnariorum gallorum est. Itaque permoti consules totius Italiæ ad præsidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriusque cõsulis exercitu 800. millia armatorum fuisse referuntur. Ex quibus Romanorum & cãpanorum fuerũt peditum 368000. equitũ verò 26600. cætera multitudo fuit. Cõmisso prælio apud Aretium Attilius consul occisus est 8000. Romanorum, nec saltẽ tanta quanta eos terrere debuit cæsa sui parte fugerunt. Nam tria millia eorum tũc interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosius turpiusque est tam paucis amissis tãta agmina diffugisse. Idem Iustinus lib. xxxviij. de gallis & eorum virtutbus contra Romanos ait. Audiere populos Transalpinæ gallię Italiam ingressos maximis eam plurimisque vrbibus possidere: & latius aliquãto solum finiũ quam in Asiã, quæ dicatur in bellis eosdem gallos occupasse. Nec victã solum dici Romam à gallis, sed etiã captam: ita vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed precio remotum. Gallorum autem nomen quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse habeat. Nam hos qui Asiam incolunt gallos, ab illis qui Italiam occupauerant sedibus tantum distare, originem quidem ac virtutem genusque penè idem habere. Quid enim Plutarchus de gallis dicit, Nonne de Cæsare loquens, sic ait, Cæsar nouem annis militans galliam vniuersam à Pyreneo saltu alpibusque ad montem vsque Gebennam & Rhenum Rhodanumque populo Romano subegit. quòd, vt alius scribit historicus, pacata gallia à Cæsare maior gloria illi fuit quàm si totum sibi subegisset orbem. Fatetur tamen Cæsar in commentarijs suis libro primo, se Rhenum transijsse non sua sponte: sed rogatum & accersitum à gallis: non sine magna spe magnisque præmijs prædicauit, domum propinquos reliquisse, sedes habere in gallia ab his concessas, obsides ipsorum voluntate datos, stipendium capere iure belli: quod victores victis imponere cõsueuerunt: non se gallis, sed gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de gallis dicendum venit si Cæsar ob galliam non tam deuictam, quàm ab ipsis gallis deditam, maiorem gloriam meruisse videatur quàm si reliquum sibi orbem pacasset. O gloriosum gallorum genus. O genus fortissimum. O gens bellicosa, vt dicit Salustius in bello Cathilinario: præterea quod natura gens gallica bellicosa est, gens aspera, nec minus religiosa, gens fœcunda, gens animosa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum auida, & pluribus alijs epythetis testimonio tam poëtarum quàm hystoricorũ adornatur. Per ipsam enim reges regnant, per ipsam imperatores triumphant. Si galliam Cæsar non cognouisset, non solum imperium non vsurpasset, sed nec dictatoris perpetui nomen obtinuisset. Soli Franci, soli Francorum principes ac duces ex omnium gentium numero ausi sunt Cæsarę cõsulere vtilitati, & pompeianam bello Pharsalico inuadere ac debilitare audaciam. Sub Pompeio multo plures militabant quàm sub Cæsare: sed Cæsar virtute gallorum qui sub ipso militabant atque impetu magno hostes adoritur ac multos cedendo, vulnerandoque strauit. Cæsariani more hostium ora ferientes eos telis cuspideque infestabant: quo feriendi genere hostes territi oculorum periculo, terga dare coacti sunt. Cæsar autem duobus & viginti tantum milibus, quorum maior pars gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero multo plures quàm bis totidem militabant. Sed hæc victoria non Italorum, sed Gallorum fuit, qui tanquã Persæ sub vno Cyro contra Cresum & Assyrios homines timidos bella gesserunt. Item Iulius Celsus gallorum tamen æmulus libro v. de bellis Cæsaris, de gallis sic ait, Galli homines sunt aperti, minimeque insidiosi, qui per virtutem, magis quàm per insidias dimicare cõsueuerunt. Et Cæsar in cõmentarijs suis. Illud quoque prouidentissimi ducis augebat curam, quòd insidiosissimo cum rege rem gerebat assuetus dimicare cũ gallis apertis hominibus, insidiarum nescijs nec fraudibus, sed virtute bellantibus. Et hæc Campegius in dicto libro de tropheis gallorum. tractatu iij. Dicit tamen Frãciscus Patritius in libro de institutione reipublicæ. lib. ix. titulo iij. quòd antiqua consuetudo gallorum erat vt sagaces aliqui viri præficiantur qui famam ac rumorem hauriant & viatores inuitos etiam consistere cogant: vt quòd quisque eorum de quaque re audierit, aut cognouerit quærant, discantque quibus è regionibus veniant, quidque acturi sint: & quæcunque acceperint moliantur que pronunciare cogant: & ista consuetudo esset bona si obseruaretur in gallia. Sed pro certo sciunt alię nationes istud optimè deducere ad effectum, galli autem omnibus confidunt, oẽs etiam exteras gentes & hostes suos ad se aduentare & residere sinunt: vnde eorum consilia sunt omnibus etiam inimicis nota & cito promulgata: quod non fit neque apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Alemanos, qui non sinunt extraneos patriam eorum aggredi sine saluo conducto.

Et licet multi historici Itali & alij extranei æmuli sint, & Galli infesti suis scriptis, attamen verum nonnunquam profiteantur necesse est: mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis sentiant, adduco F. Philelphum Italum in quadam epistola ad Carolum septimum Francorum regem, ita enim ait. Si verum sine cuiusque inuidia fateri licet, posteaque impia & immanis illa scœleratissima Mahumeti secta inualuit, nullum est vsque hominum genus, cui plus debeat Christiana religio, quam inuictæ Francorum nobilissimæque virtuti, vt suprà iam dixi, vbi galli laudantur ex fide Christiana.

Antonius Sabellicus Aeneadis x. libro iij. de virtutibus & moribus gallorum, sic inquit. Ritus gallorũ omnino diuersus ab eo qui olim fuit. Malorum quondam dæmonũ cultores hi vt cæterę gentes, nunc verè pietatis obseruantissimi: viuebãt tunc populi quisque sibi, viuebãt & ciuitates. Pauci numero reguli in tota gente, nũc regis imperium latè omnia tenet. Matrimonia Italico ritu celebrant. Liberales artes multis curæ sunt, & imprimis diuinarum artium studia. Gymnasium quod Parisijs est id declarat, omnium quæ sunt in terris celeberrimum. Sunt & Romanarum

narum

narum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur. Penes magistratus iudicia sunt, regum est hos legere & instituere, In bellis cataphracto equite vtuntur, peditéq; leuiter armato vtuntur, & sagittarijs qui longiores intendũt arcus, nec corneos, vt Scythæ & totus ferè oriens: sed ex taxo aliave duriore materia, sunt Franciç Troiana stirpe oriundi. De pluribus alijs historicis æmulis gallorũ, vide per Campegiũ in tropheis gallorum. tracta. iij. per textorem in suis epythetis. in verbo, galli. per Lõgolium in sua oratione de laudibus Francorum. vbi etiam amplè de laudibus Caroli magni aliorũq; regum Franciæ. De Rolãdo, de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserat: de quibus suprà in quinta parte, in xxxj. consideratione. vbi fit mentio de regũ Frãciæ laudibus.

Baptista Mantuanus (qui vt Italus nobis fauere non consueuit) testimonium de gallis & gallia tulit in libro ij. de sancto Dionysio. vbi terram ipsam, mores & virtutes populi collaudat in hunc modum.

Gallia terreni pars est non infima mundi.
Sed longè lateq; patens Hispanica tangit
Oppida ob occasu, sese coniungit ab ortu
Italiæ: nostro hinc pelago (qua respicit austrum)
Clauditur: Oceano geminas quę respicit vrsas.
Vnde venit boreas, hibernaq; frigora surgunt.
Et vada Theutonici tangit vastissima rheni.
Terra hominum, frugumq; ferax, armenta, gregesq;
Vberibus pascens globis, non languida cœlo
Tabifico: non mortiferis infesta venenis.
Vt Lybie non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor india) campos.
Non etiam noctis pallens semestribus vmbris:
Quale sub Arcturo positum mare & vltima Thulę.
Sed nec vt Aegyptus: quia fusa palustribus vndis,
Sed cœlo & tenere fœcunda vligine terræ.
Insita gallorum ingenijs (quãq; modò circa
Numina cum reliquis lusi mortalibus errent)
Relligio, postq; fuerint ad sancta redacti
Legis scita nonnulli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, belloq; domabunt
Quoscunq; audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subiungit tandem.

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quę Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta crasso
Facta sit extincto, signisq; superba latinis.
Quas gentes olim non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando aquilone vel austro,
Importata graui passim sonuere tumultu.
Scit Romanus adhuc, & quam Trapeia videtis,
Arx attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones, Aemathij norunt, scit Delphica rupes,
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset eos, non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria & auro.
Intrauere Asię fines, prope littora ponti.
In gentem creuere nouam, quæ tenditur vsq;
Ad iuga Pamphilum garamantica sydera contra,
Inter cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

gnea mens gallis & lactea corpora nomen.
A candore, datum populis, muliebria tingit
Ora color tyrius, paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres, lusu, choreis, & carmine gaudent:
In venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra deum seruire, iugumq;
Ferre negant, fugiunt figmenta & hypocrisim, ore
Liberi, vt ingenuis mos est, tetricosq; perosi,
Venatu aucupio campos, montana lacusq;
Sollicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, loricę hastilia, & arcus.
Delitiæ genti, sub Dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole & ferrugine pulchrum est.
Puluere conspergi, grauibus sudare sub armis,
Pro patria, pro cognatis, pro regibus ire,
In pugnam & gladios & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus iurisperitus de felici imperio, & statu gallorum sic scripsit.

Francorum reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His deus imperium dedit, & sua iura tuetur,
Vnguntur, sancti fiunt quicunq; creantur:
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt, gentes & maxima regna,
His fines sine fine patent, pater vnus & orbis.
Innumeri his subsunt domini, dominiq; tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est bis arma recusans,
Pro sacro imperio Francorum & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis dominus bene cuncta gubernat,
Auget & imperium propria virtute deorum:
Hic prius indomitos superauit marte Ligures,
Auspice Sphorciadas pariter captosq; subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit vtrisq;,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De alijs verò duabus principalibus orbis partibus, Asia, scilicet & Aphrica, & earum partialibus prouincijs, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarũ nunc scribere supersedeo. Cùm satis superq; de ipsis per historicos, cosmographos, & alios, quisq; studiosus videre & indagare poterit.

Decimaoctaua cõsideratio. Quoniã ex quo aquę sunt necessariæ ad victũ omniũ animaliũ, plusq; alię res mũdi, ita q; ex siti hoĩes morerẽtur. vt dicit tex. in l. fi. ff. de riuis. excellentias aquarũ paucis perstringẽdo complectitur: qm̃ aliquæ sunt alijs excellentiores. Et primò de aqua cœlesti seu pluuiali, quæ excellentior est alijs. cùm, vt dicit Aristoteles libro viij. de natura animaliũ. Piscium (inquit) genus maxima ex parte amnis fluuijs bene viuit. Ita enim non modo plus cibi nanciscũtur, verũetiam pluuio humore iuuatur, vt ea quæ terra gignũtur. Olera em̃ quãuis rigentur: tamen non tantũ proficiunt quantum imbre. Quod & ipsum harũdinibus lacu prognatis euenit, nihil enim ferè accrescunt nisi aquæ pluuiæ accedant.

Adde Auerroem quoq; tracta.ij. primæ partis Canticæ super eo cantico. Aqua pluuialis purior cęteras antęcellit: si ferme pdere. Aqua pluuialis optima est, ac fontanis fluuialibusve excellentior longe. Addit Auicenna eam præcipue probari quæ æstiua sit, & Ioue tonante decussa, tenuitatis ratione, sicuti interpretantur naturalium periti. Quæquidem attenuatio fit tum virtute cęli eleuantis, surrigentisve, tum calidę, siccæq; exhalationis intra nubem inflammatæ. vnde sint tonitrua perrupta nube. Illud obseruatione dignum quod ab eodem subnectitur Auicenna. Nec præterijt medicinæ primo Paulus Aeginita, esse quidem præcipuũ aquæ pluuiæ humorem, verum citissime computrescere, q̃ sit attenuatus nimium. Proinde celerius in eum agere corrumpendo terrestrem aëreumve colorem non naturalem. Haustum verò potu humoribus putredinem cõcinare, pectus obledere, vocem ebetare. Putrescendi tamẽ causas inde proruũt nõnulli, & Paulus pręcipuè: quoniam aquæ id genus à diuersis admodũ humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus, paludibus, vt lacus prætercam, stagna, mare. Quam rationem approbasse Galenus videtur. Sed, inquit Auicẽna, si probari causa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua. Igitur attenuatio excellenter facta putrefactioni præceleri ansam prębere verò fit similius. vt enim attenuatissimũ quicq; est, ita etiam mutationi obnoxium maximè censetur. Statuendum tamen sic opinantur qui disceptantes cupiunt sententias consiliare. Nil prohibere quin quandoq; computrescat aqua pluuia: quia à tabidis corporibus aquarũ secernatur materia. Quod euenit ferè latius grassante pestilentiæ vi. verum subnotemus & diuersitatem alteram. Galenus idem in libro de bonitate aquæ sic propemodum scriptum reliquit. Aquas (inquit) pluuias ferò leuissimas esse, subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces. Educit enim sol & rapit tenuissimũ quodq; ex aquis. Vernæ hyemalesq; censeri debent præstantissimæ, ficciores quidem à terra tollũtur æstate vapores necnõ autũno quoq;. At terrosus, vt sic dicã, aër est quẽ deiecta perpurgat pluuia. Propterea id genus aquę duriores euadant necesse est. inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuię & dulcissimæ, atq; item clarissimæ, ac tenuissimæ. Ratio aũt inqt idẽ ex sole tenuissima quęq; pliciente ac leuissima. Hęc Celius lib. xiiij. lectionũ antiquarũ c. xxxv. Et rationẽ bonitatis cœlestium aquarũ ponit eodẽ lib. c. xxxvj. q̃ videas. & in c. xxxvij. ponit quibus nocumẽto fit cœlestis aqua: sed circa talia nõ insisto. & de laude aquarum iam aliquid suprà eadem parte, in xij. cõsideratione relatum est, in qua fit mentio de quatuor elemẽtis, & infrà latius videbitur.

Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam cõprecantis. Cuius in monte Hymetto visebatur ara, vt refert Celius libro lectionum antiquarum xiiij. c. xxxix.

Addo aquã benedictam multũ laudandam, cũ magis prosit ad salutem. Nã sanctificat & purgat nos, tollẽdo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à fantasmatis versutijs hoĩes defendit. vt dicit textus in cano, aquã. de cõsecra. dis. iij. & ibi Archidiaco. referens q̃ in cõcilio Nanetẽ. ita fuit statutũ oĩbus diebus dominicis, quisquis presbyter in sua ecclesia ante missarum solennia aquã benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnũ mirandum est, & est grande experimentũ fidei nostræ q̃ aqua benedicta quæ fit in vigilia paschæ vel penthecostes nũq; putrescit, ideo pręstantissima.

Hic etiã de aquis terrestribus est dicendũ. Quæquidem sunt diuersæ: aliæ em̃ salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, alię sulphuris, aliæ bithuminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nam, vt scribitur in tracta. de locorum ac mirabilium mũdi descriptione c. xxvj. & est post geographiam Ptholemæi. Iuxta Romam Albulæ aquę vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera & languores curat.

In Aethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt.

Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit.

Ex Clitorio fonte Archadiæ qui biberint, vini tędium habent, eosq; abstemios reddit.

In Chio insula fontem esse dicunt quo hebetes fiunt.

In Boëtia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert.

Cocici fons amorem veneris tollit.

Boëthiæ Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit.

In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarũ, & virorum insaniam abolere dicuntur.

Et refert Celius lib. antiquarũ lectionũ nono c. xxv. in fi. fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontẽ quoq;, & in propinquo fluuiũ Selemnũ, ab adolescẽte dictũ, qui Argyre Nymphę illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, sit à Venere in eũ deformatus. Vnde Selemni aquam id adeptã laudis fuerunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, q̃ fœminas. Quod si est (inquit Pausanias) omni auro pręciosior est Selemni aqua.

In Aethiopia fonte rubro qui bibit, Limphaticus fit.

Lechircis fons Archadiæ, abortus fieri non patitur.

In Sicilia fontes duo sunt, quorũ vnus sterilitatem fœcundat, alter fœcundam sterilem reddit.

In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias.

Clitũnus lacus in Vmbria maximos boues gignit.

Reatinis paludum aquis, iumentorum vngulas indurari dicunt.

In Asphaltide lacu Iudęæ nihil mergi potest quicquid animã habet, & eũ aliqui mortuũ mare vocat, & à fundo seu pice euomit, quã etiam bitumen appellãt, & pro pice in nauibus vtũtur. quæ res cũm adhuc humida ab antiqua educitur, aiunt alio remedio disiungi, atq; à seipsa separari non posse, nisi mulieris menstruo, sanguine, aut vrina.

In India Syden vocatur stagnum, in quo nihil natat, sed omnia merguntur.

Econtra in Alce lacu per Porcidamũ omnia fluitant, nihil mergitur.

Marcidæ fons in Phrygia Saxa generat.

In Achaia aqua profluit è saxis, Stix appellata, q̃ illico potata interficit.

Celomium stagnum Siciliæ, tetro odore remouet approximantes.

Fons est in Aphrica, circa templũ Ammonis, qui humoris nexibus humum constringit.

Fons Iob in Idumęa quater in anno colorẽ mutare dicitur in pulueruleutũ sanguinem, viridem, & limpidum: tribus mensibus in anno retinens ex his vnum colorem.

In Trogindítis lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde totiens dulcis.

Fons Silua ad radicẽ montis Sion, non cõtinuis aquis, sed incertis horis diebusq; ebullit.

In Iudęa

In Iudęa quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur, licet alijs diebus satis ingentibus aquis præcepsq; defluebat. ab eo facto sabbaticus appellabatur, & inter Archam & raphaneamq; labebatur in ea Iudęę parte in qua regnauit Agrippa.

In Sardinia fontes calidi oculis medētur, fures arguūt. Nam cæcitate detegitur furtū eorū, si sacrameto dato oculos aquis eius tetigerint, & alij dicunt esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symetum amnem.

In Asia quoq; iuxta Thianā fons Iouis appellatus frigidus vehementer ebulit, ac potantes ex eo periuros statim graui vlcere, manibus ac pedibus eorum percussis magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autē iurantes nihil oino ledebat. vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius lib. j. de miraculis. c. de stagnis palici &c.

In Epyro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensę, & accenduntur extinctæ.

Apud Garamantes fontem esse ita algentem die. vt nō bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangantur.

De pluribus alijs fontibus diuersarum virtutum. vide eleganter per F. Patritiū in institutione reipublicę lib. vij. titu. x. & infra ista consideratione in fine.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciāt, vt apud nos Heduos in oppido Borbonij Anserici, apud Borbonios in Borbonio larchembaut. Et est Aquis, quę est vrbs capitalis prouinciæ, & in pluribus alijs locis Galliæ. In Germania vt est Aquisgrani, aquę etiā calidæ scaturiunt. Itē in Italia vt apud Viterbiū, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorū, quibus benemerētibus & honesta militia missis locus ille quietis, ac inter balneas ad curandas ęgritudines Romęq; proximus: vt ab his si opus esset cōsilium haberetur, designabatur.

Quòd euenit. Nam quædā terræ sunt quæ mulum sulphuris & alumnis habent. Itaq; eum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cōtacta excandescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur dū scaturit & venit. Sulphur enim & alumen secum ferunt aquæ vtrāq; materiam igne plenam, mirisq; motibus incalescentem. sed de hoc plenè infrà in lxxvij. cōsideratione dictum est. Et adde vnum scitu dignū, scribit Vict. lib. iiij. q aquæ neruicos & podagricos efficiunt, sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturas, de prædictis scribūtur in loco supra allegato, & plenissimè Plinius in lib. ij. naturalis historiæ cap. cvj. vbi de multis fontibus mirandis. &, vt dicit ibi, q aquarum natura à miraculis non cessat. Nam plures sunt fluuij & fontes qui nō solum diuinis honoribus coluntur, verūetiam Iconijs & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infrà dicetur.

Natura autem aquarum est multiplex, & habet multas proprietates aqua. vt dicit Antonius Florentinus in sua summa. in tertia parte lib. xiij. c. ij. §. j. vbi dicit, q est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcūdatiua animalium, suffocatiua & mollificatiua terræ. Aquarū item mirandā naturam. vide per Celium lib. lectionū antiquarum. xiiij. in fine. vbi inter alia dicit, fontē apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipuè sunt admirati in nouem annorum siccitate, quibus pluit nunquam, accrescentibus cæteris omnibus,

Et inter plura maria est vnū quod dicit mare magnū, qđ ab occasu ex Oceano fluit in meridiē vergit, deinde de septētrionem qđ inde magnū appellatur, quia cætera maria in cōparatione eius minora sunt. Istud est & mediterraneum: quia per mediā terrā vsq; ad orientē, Europam, & Aphricam, Asiāq; disterminans. Cuius primę partis sinus quæ in Hispanis perfunditur Ibericus & Balearicus appellatur, deinde Gallicus qui Narbonensem prouinciā alluit. Mox Ligusticus qui iusta Genuā vrbem est pximus. post hæc Tyrrhenus, qui Italiam attingit, quē Gręci Ionicum, alij inferū vocant. deinde Siculus q à Sicilia vsq; ad Cretā vadit. deinde Creticus qui in Pāphiliā & Aegyptū pertēdit, & sic de singulis. vt in dicto libro de mundi descriptione. ca. xxviij. vbi describūtur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris. ex quo non insisto cūm sufficiat, quòd mare magnum est alijs excellentius

Sed tamen inter alias aquas terrestres aqua maris est excellentior. Cūm mare sit mater aquarū. Et dicit Plinius q omnia Plenilunio maria purgantur, quedā & statuto tēpore circa Messanā & Mylas fimo similia expuūtur in littus purgamēta. vnde fabula, solis boues ibi stabulari. His adde, vt dicit plinius lib. ij. naturalis historiæ. c. cj. vt nihil quod nouerit prætereat, Aristoteles nullū animal nisi ęstu recedente expirare affirmat. Obseruatum id multū in Gallico Oceano. & dūtaxat in homine compertū. Altissimū est em̄ omniū aquarum, vt dicit Plinius eodē lib. ij. c. cxv. vbi dicit, q altissimū mare est quindecim stadiorū, prout tradit Fabianus. Alij in ponto ex aduerso Coraxorū gentis vocant Bathea ponti trecentis fere à continenti stadijs: immensam altitudinem maris tradunt vadis nunq; repertis. De diuersis nominibus maris, & quō Oceanus dicitur pater ac perpetuus hospes omniū aquarū, & q sunt maria famosa numero liij. vide in supplemēto Cronicarum. libro primo. circa princip. Cur mare vndabūdum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescentibus, per Celiū lectionum antiquarū lib. xiiij. ca. vij. & eodem lib. c. ix. Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidius. & ibi cap. xj. Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces estate fiant deteriores. & cap. xiij. Cur mare nauseabundos faciat, et mare cur salsum. ibidem c. xv. & cap. seq. An maris superficies sit salsior.

Aduertendū est etiā, q inter alias aquas terrestres à mari sunt plures fluuij seu flumina. Et inter fluuios quidā pro prijs ex causis nomina acceperūt: ex quibus nōnulli notandi sunt, qui in historijs celebres memorantur.

Geon em̄ fluuius est de paradiso exiens, atq; vniuersam Aethyopiam cingens, sic vocatus, q incremento suę inūdationis terram Aegypti irriget. Ge, em̄ Græcę latinę terram significat. hic apud Aegyptios Nilus dictus est, propter limū quē trahit qui efficit fœcunditatem. vnde & Nilus dicitur, licet antea latine Milo dicebatur.

Aapparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Aegypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Aegypti facit. Aegyptus aëris calore semper solem habet, nunquā nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore sole in cancro existente inundat, quo profluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum. Etesiarum flatus ex zephiri parte, id est ab occiduo flant. Et habent certum tempus Nascuntur enim mense maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nam flant ab hora sexta vsq; in duodecimā. hoc igitur flatu resistunt ei vndis op

positis, quæ etiam ostijs eius quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicq; aquæ erumpentes propelluntur in austrum. quibus congestis Nilus in Aegyptum erumpit. quiescentibus quoq; Etesiarũ flatibus, ruptisq; arenarũ cumulis rursus in suum alueum redit fluuius. de cuius laudibus infrà videbitur. & vide Franciscum Patritium de institutione reipublicæ libro vij. titulo xij.

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicit Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est cateruam: quia decem fluminibus magnis sibi copulatis repletur & efficitur vnus. Fertur autem Nili modo exaltari, & super orientis terras erumpere, ac secum arenas aureas erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

Alius & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens & contra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamię qui dicitur Tigris propter velocitatem, instar bestiæ tigridis nimia pernicitate currentis.

Alius & quartus est fluuius Mesopotamiæ Euphrates nomine de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui cõtra Caldæos vadit & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomẽ accepit. Nã Euphrata Hebraicè interpretatur fertilitas, Mesopotamiã enim in quibusdã ita vno & eodẽ tempore irrigat sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt quę dicũtur in ea mũdi descriptione c. xxxiij. vbi e supradictis satis perspici potest, Nilum esse excellentiorem oĩbus alijs fluuijs quòd apertè asserit Philippus Bergomeñ. in suo supplemento Cronicarũ libro j. circa principium. vbi ita inquit, q; est fluuius totius orbis permaximus qui totam circuit Aethiopiam atq; Aegyptum. de quo Lucanus in decimo dicit.

Archanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia eñ illius cõsideratur ex multis. Primò propter eius longitudinem & amplitudinẽ, cũ sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secũdò qm̃ in eo sunt septingentæ insulæ, inter quas est illa celeberrima Meroę, Sabbæ reginæ sapiẽtissimæ regnũ. De Niloticæ aquę laude pręcipua refert Celius lectionũ antiquarũ li. xiiij. c. xxxix. Cũ ait, q; ea cũctis virtutibus insignita creditur. Nã in medicinę ratiõe fluuialis aquę & palustris dãnatur, pręter Niliacã, est haustu suauis, mediocrẽ in aluo morã ducens. sitim porrò restringit cõmodè, nec frigida quidẽ vllũ inferẽs nocumẽtũ. & Galenus Nilũ ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodũ cõparari fluminibus possit. Nã & mulierũ fœcũditatẽ & partionẽ insigniter adiuuat. Ex eo præterea in Aegypto solę oĩm palustres aquæ reddũtur cõmodiores, qñ æstate nec computrescant oĩno. Seneca in naturæ qõnibus, Pleraq; sunt (inquit) quorũ rõ reddi non põt, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarũdam viscera longè præclusa sterilitate ad conceptũ relaxauerit. Auicenna primo canonis quatuor ex causis Nilo incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primã statuit à cursus lõgitudine. Secundam ascribit regionis nitori ac præstantiæ, per quã fit aquarũ delapsus. Tertiam putat q; à meridie in septẽtrionem deferãtur sic, enim attenuari amplius. Postremo & immensam suffragari fluminis molem. Præterea dicunt Iouis vice fuisse Aegyptijs Nilum. Vnde apud poëtam Parmenonem scribitur. Iuppiter Aegypti Nile. quoniã, vt dixi, certis annis, temporibus superfusus ripis imbrium modo miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysorrhoas quasi auro fluẽs. Ex quo videmus, q; graues pœnæ sanciũtur à iure contra eos qui chomata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint oĩno, vel præter vetustatis morẽ, ita q; cõcremari debent, vt est textus ad literam in l. vnica. C. de Nili aggeribus nõ rumpendis. & ibi gl. Cy. Albericus, & Salicetus dicũt idẽ esse in alijs fluuijs, vbi posset esse magnũ damnũ, vt in Pado fluuio Italiæ, quod nõ credo esse verũ. Cũm non possit e[sse] talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puni[...] ri deberent. Nam in Aegypto non pluit, vt dicit gl. rubricaria. C. de cupressis. sed secus in Italia, aut alijs locis. Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuij sterilitas & tantum damni inferri non potest, ideo &c.

Ad prædicta facit, quia etiã ementes & vendentes arbores cupressi, in certis locis Aegypti quinq; libris auri mulctandi sunt, vt in l. j. C. de cupressis. lib. xj. & est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres tenentes aquã Nili, quę oportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit dicta glo. rubricaria, & iam suprà tactum est.

Sed vlterius pergamus cũ Celio qui altius de aquarũ præstãtia inuestigat. Reliquorũ (inquit) aquæ fluminum difficiles cẽlentur arefaciẽdo ac sitim amplius accẽdendo, præsertim si regionũ adsit malignitas, nec aër admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auincẽna eam aquam ita probat quæ ortũ pręcipuè æstiuũ, semperq; bonitate proficere, dũ à fonte disclusa abit longius. Secundò probatur quæ in septentrionẽ profluat, licet Eginita Paulus satis eam nõ probat: quoniam sit incessu tarda, duraq; aqua, rursum incalescere tardius, ac frigescere cui diuersum faciat ortũ petens. Improbantur omnino in occasum meridiẽve delabentes, præcipuè meridionali assiliente afflatu.

Putearias quoq;, nec satis probas præ fontanis arbitratur Auicẽna, q; terrosæ plurimũ sint: vt quæ in arcto contineãtur occlusæ. Porrò inesse & putrescẽtis materię quippiã necesse est, illuc solis radio minus pertingẽte, nec prorsum perflatu vllo vapores corruptioni obuios detergẽte: dicũt Galenus & Paulus vnam esse bonarũ & malarum aquarum cognitionem. Si hyeme quidem calent, frigent verò æstate: deinde si puræ sunt, nec colore oblæso vitiatove. Et si mala nequaq; fuerit hypostasis, hoc est, subsistẽtia siue substantia. Itẽ si leues sint quando terræ promixtionem coarguit pondus. Consideratur præterea incalescantne statim frigescantve, huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est, vt scribit Arist. vt refert Aul. Gel. noct. Atticarũ lib. xix. c. v. An autem aqua sit coloris expers Celius lectionum antiquarũ libro xiiij. c. ix. & eodem lib. c. xvj. scribit rationem, cur aquę fluentes sint dulces & aquarum colores.

De balneis & modicis aquis eleganter scripsit F. Patritius de institutione reipublicæ lib. vij. vbi de sulphuratis, aluminosis, bituminosis, & nitrosis fontibus, & quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debent. Item de signis aquæ purę, & de aquis insalubribus.

Sed continuando materiã sunt & plures alij fluuij, qui & à poëtis & historicis celebres memorantur, vltra quatuor supra enumeratos, inter quos enumerãtur in dicta descriptione locorũ vigintiduo, & sunt sequẽtes, Hydaspes.

Arar seu Araris, fluuius est Galliæ Celticæ per fines Heduorum. & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus

nus lib.vj.Rhodanumq; fluentem præcipitaui Arar. Oritur è finibus Garmanorum & labitur inter ducatum & comitatum Burgundiæ à parte orientis & vulgo apud nos Sagona dicitur, mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunensis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili leuitatu, ita vt oculis in vtram partem fluat iudicari non posit. Ista sunt verba Cæsaris in suis commentarijs de bello Gallico lib.j. ideo molendina nulla aut rara habet nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues & laudatissimus, carpis crassissimis præcipuè.

Bactrus, Coaspis, Araxis. Orontes, Iordanis, Cydnus Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanus, Inachus, Padus Italiæ fluuius alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluuiorum a Virgilio in Georgicis describitur, Tyberis seu Albula.

Danubius siue Ister qui in Europa plus omnibus secundùm eundem Pholemæū, famā habet, cum sit permagnus Germaniæ fluuius à niuiū copia quibus augetur (vt fertur) vocatus, de quo Ansonius epigrammatista.

Danubius penitis caput occultatus in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem medijs effundo Sueuis,
Imperijs grauidas quas seco Pannonias.
Et qua diues aquis Scythico soluo ostia Ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Inueniet fontes hic quoq; Nile tuos.

De cuius laude & excellentia, vide Franciscū Irenicū in sua descriptione Germaniæ lib. viij.c.xvij.cū pluribus sequen. & ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. & ibi etiam de pluribus germaniæ fluminibus.

Rhenus fluuius Galliæ inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui de iugo Rheticarum Alpiū vsq; in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Rhodanus Galliæ fluuius, qui adeo magni & velocis cursus est, vt vix (præcipuè stante borea) aduersa possit nauigari aqua. Ferunt, & verū est, hunc fluuium ex Alpibus oriri, quę Italiam à Gallia diuidūt: non longe à fontibus Rheni & Danubij. Fertur per Lemanū lacum Gebennæ vicinum, & versus occidentem per Galliam fluens motu prçcipiti ciuitatis Lugdunensis muros ab orientali parte alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eā Arar Rhodano commiscetur. Inde ad meridiem conuersus & Isaram Druentiamq; suscipiens, in Thyrreni æquoris freta irrumpit. Scribit Aul. Gel. post M. Varronem noct. Atticarum lib.x.c.vj. inter flumina quæ vltra imperium Romanum fluunt prima magnitudine esse Nilum, secundū Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluuijs Hispaniæ prælatus est, quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluuij in Gallia percelebres & maximi nauigabilesq;, de quibus non fit mentio in prędicta descriptione locorum, sed Ptholemæus in suis tabulis lib.ij. & de eis iam meminimus in ista parte supra de laudibus Gallorum, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordona. Athesis, Druentia, Isara, qui duo fluuij Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus. Garumna dilabens ex Pyreneo in Oceanum excurrit. Est enim in Gallia Nabornensi terminans Aquitanos, distans à Narbone stadijs octingentis tribus, de inde amplificatus amnibus per Bituriges & Santones Gallicam vtranque gentem effluit.

Ligeris seu liger oritur in finibus Aruernorum, & disterminat campos nostros à campis Borbonijs à parte meridiei, & in Oceanū influit, maximi cursus est, & vtriusq; Ligeris, scilicet & Garumnæ duobus stadiorum milibus nauigatio est.

Sequana fluuius est Galliæ Celticæ. Nam oritur in ducatu Burgundiæ in finibus sancti Sequani, non procul ab vrbe Diuionensi: & per medium ipse ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecensis & Parisiensis. vnde flumen Parisiense dicitur. vt dicit glo. in verbo, manumitti. in l.ij.ff. de officio proconsulis.

Textor verò in sua officina ponit nomina flu. præcipuè, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est in folio cclvij. & in folio cclvj. ponit fluuios auriferos & gemmiferos. & in folio eodem ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium. quos videas, quia idem dicunt quod hic ante dictum est.

Celius libro antiquarum lectionum nono c.lvij. fluminum simulachra varie nunc humana, nunc bubula seu bouilla exprimi specie consueuisse refert, cuius verba sunt. Quoniam poetæ multa illustres fabulositate in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit illis imagines circumponunt, ac velut graphicę deliniantes conformant, visum ad præsens, quæ mihi suggerit hystoria ex superstitione veteri studiosis communicare, quo in poëticis fiant quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud imprimis non solum diuinis cultos horroribus fluuios: sed & iconas illis, ac simulachra dicari frequenter consuesse, verum non modi vnius. Siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus, bouinam alij effigiē induxerunt, in ijs Erasinus est, Eurotas item apud Lacedæmonios. Asopus apud Sicyonios ac Phlyasios, apud Arginos Cephisus hominis figuram præfert Alpheus, Cephisum Athenienses hominem monstrant vtiq;. Sed ita, vti promant se nihilominus cornua, Syracusani & Anapum in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanem verò fontem fœminea circunuestiunt specie, Crimnisum quoq; & Telmissum humana honestari facie legimus. Pueri speciē formosioris adamarunt Agrigentini in cognomine ciuitati fluuio, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicare, fluminis ascripsere nomen. At pueri nihilominus simulachrum erat. & ita Parisienses Sequanam eorum fluuiū sub forma & effigie puellę venustę depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana mater Parisiorum. Sicut & Arar seu Sagona mater Lugdunensium dici potest.

De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut poetæ: & videtur esse fons paradisi terrestris totū nemus irrigās, diuisusq; in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante. de pluribus ponit Textor in sua officina. folio cclx.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres fontes salsi in comitatu Burgundiæ in oppido, seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo Salius dicitur, ex quorū aquis (quæ vt igni comprimuntur) fit sal admodum album, quo tota Burgundia, ferè Sabaudia, & Sueuia vtitur. in quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis & magnificentiæ, operarij & artifices infiniti ad vsum ipsius salis. Ex quibus fontibus ingens & Vix credibilis prouenit redditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum & vltra. Quiquidem redditus obueniunt & principi patrię, & multis alijs dominis, & ecclesijs. Et inter alios

domini de Cabilone, illustrissima & à Troianis oriunda familia, qui nunc dicuntur principes Orengiæ, habent vigintiquatuor mille libras redditi uales ex ipso fonte. Percipiunt & ex eo multos redditus annuos ecclesia collegiata nostrę dominæ Heduensis. etiam Abbatia sancti Ioannis magni in burgo Heduensi & propè omnes ecclesię in Burgundia existentes.

Addo, quòd etiam mirabilis fons apud Grationopolim vrbem Gallicam reperitur, qui quamuis calẽtes aquas non habeat: tamen simul cum ipsis aquis flammas persæpè emittit, duobus eodem loco temporeq; simul manentibus inter se contrarijs elementis. vt refert Baptista Fulgosus in sua Collectanea de dictis factisq; memorabilibus libro primo, titulo de miraculis.

Non caret etiam admiratione (vt ait) fons in Britannia, qui est in diocesi Lincollensi intra Luntham & Norãtonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa siluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri.

Et subiungit, in regione quoque vbi Gothorum sedes in septentrione erat, fons est cuius experimentum à Federico primo factum Albertus magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub corij ac cerę specie, vt antè erat, remanente.

In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum qui Lochis dicitur, deprehensum est arbores quæ in eum iam diu ceciderunt in lapides conuersas.

Quædam etiã mira refert de fonte existente mille passibus à Senisi oppido Lucaniæ in Neapolitani regni parte (ea quę nunc Basilicatã vocant) qui salsis manat aquis ad cũ si quis accesserit nihil locutus, neque retro conuersus fontem puris clarisq; fluentem aquis inuenit, quòd si secus dum proficiscitur egerit, turbatum offendit fontem. Si verò seruatis quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus loqui cœperit, loquendo turbari fontem perspicit.

Et, vt ait Plinius libr. xviij. c. xxij. Aquarum differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus, totis eas quærãt viribus. Et cur vi calentium aquarum lapides gignantur, vide infra in lxxvij. consideratione.

Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis alijs. Cũm intersit reipublicę in ciuitate salubres & optimas esse aquas (dixi hic ante in xij. consideratione.) Cuius rei gratia plura statuerunt cõditores iuriũ volẽtes & cupientes, vt plurimũ semper reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere. vt dicit Frãci. de Ripa in tracta. de peste. folio xxxij. xxxiij. vsq; ad xxxvj.

1 Primò aquarum custodes (qui Hydrophilati nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur. l. decernimus. C. de aquæductu lib. xj. per quam legem dicunt ibi Bart. & Ioannes de Platea q; generale bannum regis vocans quemlibet ad bellum non comprehendit hos aquarios, & aquarũ custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri. quod intelligit Franciscus in aquarijs deputatis per principem, seu eius vicarium pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquarijs huius temporis qui operas locant ad tempus alicui communitati. vt probatur, teste eodem, in dicta l. decernimus. Crederem tamẽ idem esse in quacunq; ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis. Quoniam tales deputati à ciuitatibus debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga principẽ. Sicut in simili videmus de multis officiarijs ciuitatum, qui sunt immunes quo ad eos, sed alij ciues supportãt eorum onera, quia in alijs deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi. Vt potius cognoscantur, signari debent in manibus per impressionem signi principis, aut illius domini, vbi sunt deputati. vt inquit textus in dicta l. decernimus. Loco cuius impressionis, seu caracteris hodie seruientes principi, aut alteri in aliquo officio, debent deferre baculum depictum signo domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum: vt cognoscatur ab omnibus, q; seruiens est curiæ talis domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur sagmina) vt cognoscerentur, vt nullus eis inferret iniuriam l. sanctum. ff. de rerum diuisione. Ad quod accedat l. prima C. de latina libertate tollenda circa medium. vbi patet seruos debere portare pileum. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. decerminus. vbi etiam deducit, q; in simili si ponatur quis in saluagardia, vt cognoscatur, debẽt apponi penuncelli regij in domibus, seu prædijs, vbi apponitur saluagardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penũcelli denotant talia esse in saluagardia principis datiua. Alij verò officiarij qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes principis, ex huiusmodi signis, semper sunt in eius saluagardia, hoc est protectione. Ideo in locis vbi aquarum custodes portant sua signa tutantur saluagardia principis, nec impunè offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, q; prædia in quibus transeunt & sunt aquæductus, consequuntur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinarijs, & superindictionibus quæ pro illis prædijs imponuntur l. prima C. de aquæductu libro xj. Et istud rationi congruit, eo quia possessores prædiorum, vt per quę aqua publica defluit tenentur suo sumptu aquęductum purgare, dicta lege prima. Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cũm in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur. Ideo cessante causa, scilicet, si non teneãtur aquęductum purgare suis expensis & sumptibus: sed vt plurimum cũm purgentur expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum, licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, lege si locus §. cũm via ff. quemadmodum seruitus amittatur. dicta lege prima C. de aquęductu. satisfacto tamen damno dominis prædiorum l. si venditor §. si constat. ff. communia prædiorum. Felin. in ca. quę in ecclesiarũ colũ. x. extra de cõstitutio. quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, non ad vsum priuatum l. quẽadmodum §. si protectum ff. ad l. Aquiliam. de Ripa tamen in loco antè citato dicit idem esse ad vsum priuatum ex decretis ducalibus ducatus Mediolani.

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum dominis prędiorum, per quę aqua publica commeat, ne plantent arbores propè aquæductus, nec natas, vel renatas teneant per quindecim pedes. dicta lege prima. Ratio ibi assignatur. Ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: &, vt ait Franciscus de Ripa loco antè allegato. Ex hoc cognoscitur

cognoſcitur iſtud ſolum procedere quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac noſtra ciuitate Heduenſi. vbi aqua fontis, qua ferè omnes vtuntur, ducitur per canales olim plumbeos, nũc ligneos. crederem tamen neceſſarium fore, vt reducerentur ad priſtinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus verò (vt ait) ſi conducatur per patentes alueos, quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, q̃ corrumpantur l. pri- prima §. oportet ff. ne quid in loco oportet ff. ne quid in loco publico ripa ve eius fiat.

6 Quod qui ex publico aquæductu ad ſuum fundum aquam diuerterit vſq; licẽtia principis, vel illius ad quem ſpectat: fundum amittat, & fiſco acquiratur l. ij. C. de aquæ ductu. & vſurpatam aquam reſtituat. dicta l. decernimus. etiam librarũ decẽ multa plectatur l. finali. C. de aquæductu. Et contra eos qui in damnum accolentium quicq; in flumine publico ripave eius faciunt, proditum fuit remedium & interdictum, ne quid in flumine.

7 Quia intereſt reipublicæ, ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorve fiat, cuilibet de populo prodita eſt actio aduerſus contrafacientes. lege prima §. hoc interdictũ ff. ne quid in flumine publico, ripave eius &c.

8 Quia priuilegium extrahendi aquã ex publico aquæductu fauore publico reſtringitur ad aquam ſuperfluam & ſuperabundantem l. ſi quis per diuinam liberalitatem. C. de aquęductu. Quod facit ad permiſſiones, ne dicam licentias mercatoribus (etiam alterius gentis vt Anglis & Ianuenſibus) ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti, quoniam huiuſmodi indulgentię debent intelligi, ſi talis quantitas ſupereſt ab vſu habitantium, & ſic recipit conditionem, ſi reſpublica non indigeat, vt in ſimili de indulgentia conceſſa Ianuenſibus, de qua per Bart. & Ioannem de Platea in dicta lege ſi quis per diuinam. Et meritò, quia priuilegium alicui conceſſum non extenderetur ad ea per quæ lęderetur publica vtilitas l. ſi. C. de officio magiſtri militum l. humilioribus. C. de ſuſcepto. & archi. l. ij. C. de priuilegijs ſcholarum libro xij. Priuilegia enim publicæ vtilitati damnoſa, non ſunt recipienda l. nec damnoſa. C. de præcibus imperato. offerendis. Etiam facit quia de ſuperfluo erogari debet & elargiri, iuxta illud Sitientibus agris noſtris aquam non dabimus alienis. lege præſes. C. de ſeruitut. Quilibet enim primò ſibi elemoſinam facit, deinde proximo c. ſanè. de pœniten. diſtinctio. iij. & vnuſquiſq; regulam diligendi à proximo accipit c. ſi non licet xxiij. q. v. Et dicitur Thobiæ iiij. Quomodo potueris ita eſto miſericors: ſi tibi fuerit multum abundãter tribue, ſi exiguum, etiam hoc libenter impartire. Et dixit textus in authenti. quomodo oporteat epiſcopos §. In omnibus. Dandum eſt ex his quæ deus dedit, quod eſt poſſibile miniſtrare. Vnde Eccleſiaſtici xxxv. ſcribitur. Da altiſſimo ſecundũ donatum eius. Hæc dicit Lucas de Penna in dicta lege. ſi quis per diuinam. vbi multum exhortatur magiſtratus qui rempublicam adminiſtrant: vt prouideant, vt primo ſit copia rerum neceſſarium in ciuitate anteq; aliquid extrahatur. Ita ſi viderint aliquod mercimonium vrbibus pernicioſum, prohibere debẽt ne ibi exerceatur l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus. Quod notandum eſt pro noſtris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatenſibus: quoniam officiales prouidere debent, ne tot vendantur & diſtribuantur, vt ciuitas non ſit euacuatã illis, ſed tantum vendantur de ijs quæ ſuperabundant, & pro neceſſitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoq; inficit ciuitates, debent qui reipublicæ gerunt adminiſtrationem aut curam, prohibere ne in publico aquæductu, aut in aquis quę pro vſu publico ſunt neceſſariæ, quis res immundas proijciat, neq; mulieres pannos, cæteraq; ſordida, ne ſeruitores mulas, equos, & reliqua huiuſmodi lauent, neve porcos admittant. iuxta illud. Heu liquidis immiſſi fontibus aprum. Neue in eo quis natet, vel ſe abluant, niſi fortè in inferiori parte, & ſecretè. vt eſt textus in lege, cũm ſupra virentes. vbi Barto. & Ioannes de Platea. C. de re militari. libro xij. Et qui cõtrauenerit, & quodam modo aquas publicas ſpurcauerit, arbitrio iudicis grauiter eſt puniendus. lege prima. §. primo. ff. de varijs & extraordina. cognitio. imo non licet habenti fontem ſeu aquam priuatam, eam aliquo modo ſpurcam reddere, ſi cum eadem ſpurcitia in aquam vel fundum defluat alienum l. apud Trebatium. in principio. ff. de aqua pluuia arcenda Areti. conſilio xxx. Cepola in tractatu de ſeruitu. titu. de fonte. Alias teneretur actione iniuriarum F. de Ripa. in dicto loco. verſicu. vij.

10 Pro fontibus conſtruendis & aqua habenda ad vſum publicum poſſunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem de Ripa in prædicto tractatu. folio xxxiij. verſicu. octauo. & ita olim Romani faciebant eodem autore

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere non eximit priuilegiatum ab oneribus quæ imponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus purgandis, aut reficiendis. lege ad portus. C. de opor. publicis. Nam ad talia onera etiam eccleſia tenetur. lege ad inſtructionem. C. de ſacroſancti. eccleſ. ſecundũ Ioannẽ de Platea in lege. ad reparationem. C. de aquæductu. Adducit etiam textum in lege abſit. C. de priuilegijs domus Auguſtæ libro vndecimo. & in lege ſecunda. C. de immunitate nemini concedenda. libro decimo. per quæ iura videtur, quòd etiam nemo poteſt ſe excuſare à refectione põtium ciuitatis per quodcũq; priuilegiũ immunitatis quod habere poſſit.

12 Extrahens aquam de publico aquęductu deriuando eam ad fundum ſuum, punitur in amiſſione illius fundi. vt eſt textus ad literam in lege ſi quis de cętero. C. de aquęductu. libro vndecimo.

Ad cognoſcẽdum ergo aquæ bonitatem quę nobis neceſſaria eſt, ponenda eſt in vas æneum, vel corinthium, & ſi maculam non fecerit, neq; in fundo vaſis arena, limuſve inueniatur, vel ſi legumina cum ea aqua coniecta, & ad ignem poſita celeriter percocta fuerint. Cognoſcitur deniq; ſi Limpida, & perlucida fuerit, & quocunq; profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neq; muſcum, neq; iuncos produxerit: his ſignis aqua tenuis, & in ſumma ſalubritate nobis oſtenditur.

Probatur etiã aquæ bonitas ex aſpectu incolarum, ſi ſint corpore robuſti, colore nitidi, non gibboſi, non ſtrumoſi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Franciſcus de Ripa in dicto ſuo tractatu de peſte. folio xxxij. verſi. dixi ex aqua. vt cognoſceretur aquæ puritas ſalubritasq; maiores noſtri inſpiciebãt iecora pecorũ, quæ his locis paſcebantur, & pluries experti ſi liuida vel vitioſa reperiebant, ex aqua & pabulo malignis id euenire arbitrãtes iudicio, mutabant regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus peſtilentem futurã.

Et ibi amplè scribit quomodo ex aqua fœtida generatur vtplurimum pestis.ideo consulendum est hominibus,vt habitationem loci sibi eligant,vbi sit aquarum salubritas, & vbertas.

DEcimanona consideratio mõtes depromit.Nempè, vt dicitur in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione c.xxiij.qui est additus geographiæ Ptholemæi.Quidã montes proprijs ex causis vocati sunt,ex quibus notandi sunt,qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus ab India vsq; ad taurũ montẽ porrectus,pro gentium & linguarũ varietate,quoquo versum vadit,diuersis nominibus nuncupatur:vbi ad oriẽtem in excelsiorem cõsurgit sublimitatẽ,propter niuiũ candorem Caucasus nũcupatur.Nam orientali lingua caucasum significat candidũ,id est niuibus densissimis candidantem. Hic fertur secundũ nonnullos syderibus proximus,vnde astra maiora visuntur,& eorũ ortus occasusq; diligenter perspiciũtur,& est asper & inhospitalis.vnde Virgi.

Sed duris genuit te cautibus horrens

Caucasus.

Et à plerisq; mons Taurus idem vocatur,qui & Caucasus,& Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plinius lib.naturalis hystoriæ v.c.xxvij.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophætę,dictus à thure,quia ibi colligitur.Alius est mons qui dicitur Libanus in Iudęa:sed, vt dicit Nicolaus de Lyra super illud Canticorum iiij.Non est ille mons de quo ibi fit mẽtio:& sic sunt duo montes Libani,sed excelsior seu altissimus est ille qui est in Phœnicia:de isto monte meminit Plinius libro naturalis historiæ v.ca.xx.

Ararath mons Armenię,in quo archam hystorię post diluuium resedisse testantur:vnde & vsq; hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia.Altius de materia refert Philippus Bergom.in suo supplemento chronicarum.libro j.in verbo,Noẽ.& ita inquit q; stetit archa ipsa(vt sacræ tradũt literæ)super altissimos Armeniæ mõtes quindecim cubitis,vt patet Gen.vij.Exsiccatis verò aqs Noẽ primum animalia ex archa dimisit,quibus emissis ipse sua cum generatione simul ęgressus confestim pro gratiarum actione deo sacrificauit.Atq; cum suis comedendo carnes epulari cœpit.Eum autem locum (vt Iosephus refert) Armeni postmodum ęgressorium vocarũt,vbi & archæ saluatæ reliquias per multa tẽpora ipsi prouinciales ostenderũt.De huiusmodi archa Berosus Babylonicus historicus in suo primo lib.de temporibus.cuius titulus, Berosi defloratio est.perpulchrè tractat dicens.Ante aquarũ cladem famosam,qua vniuersus perijt orbis &c.ait enim in fine libri,q; archa quieuit in vertice montis Gordiei,vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat,& homines sui temporis ex bitumine illo tollebant,& ad expiationem peccatorum suorum vtebantur.

Olympus mons Macedoniæ est nimium præcelsus, ita vt super illo nubes esse dicantur.Vnde Virgi.Nubes excessit olympus.Dictus olympus quasi olo lampas,hoc est totus lucens,quia solem clarum habet nullisq; vnq; nubibus fuscatur.In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant poëte,vt dicit Nicolaus Perottus in suo libro Cornucopiæ.Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte & pluribus alijs meminit Isidorus.libro xiiij.c.viij.post ipsum Ptholemæũ.Sunt aũt quatuor mõtes hoc noĩe.Primus mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniã,qui tñ Thessaliæ ascribitur.Alter in Gallogræcia vel in Cypro.Alius & tertius apud Mysos, ad cuius radices Prusa ab Hãnibale condita est.Quartus ad mare rubrũ in Aethiopia non longe ab Heliopoli oppido,qui oriente sole vsq; ad quintam diei horam flammas emittit,vt dicit Calepinus in verbo,Olympus.

Alius est mons in Macedonia dictus Athos altior nubibus,tantoq; sublimis,vt in Lemnum insulã vmbra eius protendatur,quæ ab eo lxxvj.miliaribus separatur.

De multis alijs mõtibus scilicet Parnaso,Ethna,Apẽnino,Pyreneo,Calpe,Ceraunijs,& Acroceraunij montibus,videatur in dicta descriptione,vbi supra.

In Talaro monte Epyri centum esse fontes docet Plinius libro iiij.c.j.Talarus(inquit) mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

Vigesima cõsideratio de tribus sectis mundi declarat,quæ illarum sit excellentior,cùm genus humanarum in tres sectas principales diuidatur.In gẽtiles scilicet,Iudæos,& Christianos, hoc est in præputium,circũcisionem,& baptismum.Petrus venerabilis abbas Cluniacẽ.lib.j.epistolarum quatuor sectas in mundo præcipuas scribit,scilicet Christianorum,Iudæorum,Sarracenorum,& Paganorum.

Secta verò gentilium siue paganorum, olim erat quæ colebat multos pro dijs,videlicet Saturnum,Iouem,Mercurium, Herculem,Iunonem,Proserpinã, Palladem,deã Vestem,Cererem,Vulcanum,Bacchum siue Liberum,Ianum,Quirinum seu Martem,Aesculapium,Aeolũ,Dyanum,Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum,ac multa alia idola manufacta.Et pro hac secta quidam allegant illud dictum Apostoli j.ad Corinth.viij.Siquidem dij sunt multi & domini multi.Sed Scotus primo senten. distinc.ij.eis respondet,q; Apostolus ibi loquitur secundùm opinionẽ idolatrarum.vnde eodem c.reprobat eorum sectam dicens.Nam & si multi sunt qui vocentur dij, siue in cœlo siue in terra,nobis tamen est vnus deus.Oẽs autem dij gentium dæmonia,psam.xcv.Vel potest dici, q; Apostolus ibi loquitur de his qui aliquid amant plusq; deum,& in eis ponũt finem suũ.hoc enim est eis pro deo, iuxta illud Augustini in quodam sermone dicentis. Hoc pro deo ab homine colitur,quòd ab eo præ cæteris diligitur.Vnde de gulosis,inquit idem Apostolus ad Philippẽ. ij.Quorũ deus venter est Dicit tamen Bernardinus de Bustis in prima parte sui rosarij.sermone xiiij.in prima parte illius sermonis,in litera N.q; prima expositio Scoti est melior contra gentiles & paganos adorantes statuas manufactas pro deo,qualis erat statua aurea Nabuchodonosor Daniel.iij.Cõtra quos, inquit Dauid in psal.cxiij.Simulachra gentiũ argentum & aurum,opera manuum hominũ: os habent & nõ loquentur,oculos habent & non videbũt &c.Et tandem.Similes illis fiant qui faciunt ea,& omnes qui confidunt in eis.Talia tamen simulachra gentiles sapientes deridebant. Vnde refert Ambro. libro secundo de virginibus,quòd Dionysius tyrannus cùm intrasset in templum Iouis, amictum aureum quo eius operiebatur simulachrum detrahi iussit,& imponi laneum, & dixit.Aurum hyeme est frigidum, æstate verò onerosum: deum autem suum sic irrisit,vt nec onus ferre posset,nec frigus portare.

Item cùm Aesculapij vidisset barbam auream,tolli eã imperauit,dicens incongruum esse ipsum barbam habere,quam Apollo eius pater non haberet.

Item simulachris tenẽtibus pateras aureas ademit eas, allegans

allegans se accipere debere quod dij darent. & subdit Ambrosius. Ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iupiter vestem suã defendere potuerit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit. Nec hi, qui dicuntur dij, defendere potuerunt pateras quas tenebant. Apparet autẽ stultitia paganorum, qui, vt refert Salomon sapieñ. xiij. Putauerunt esse rectores terrarum deos solem, aut lunam, aut stellas, siue aërem, aut aquam, vel ignem. Nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia. Sicut Caldæi, de quibus legitur in quadam hystoria scholastica, quòd cùm ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant deum deorum, ad hoc etiam cogebant alios hoc modo. Offerebant enim quibuscunque negantibus ignem esse deum, & alium deum pugnantibus, pugnam: ita quòd si deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent. Si verò ignis eorum deus aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarẽt. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas testeum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Caldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statimque in foraminibus cera liquefacta descendit aqua, & ignem extinxit, & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi cuiusdam ciuitatis Aegypti deo Caldæorum. Et ideo dicit Bernardinus de Bustis in dicto sermone xiiij. in prima parte sui rosarij. quod hæc secta fuit reprobata duplici de causa, & secundam comprobat ex pluribus alijs de causis, vt ibi per eũ, vbi plures theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiãt, cùm non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat est, vt intantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata in cap. caue. xxviij. q. j. quod hodie pauci sunt gentiles, ex quo aliter in his nõ est immorandum.

Alię nempè sunt sectæ vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum an sit aliquo modo laudanda, videretur quòd sic: eo quia videtur quod Christus non fuerit missus nisi pro natione Iudaica: cùm, vt habetur Matthæi xv. dicit. Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israël. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur Mathæi ij. Et ex virgine Maria quæ erat Iudæa, & de sinu Dauid, vt habetur Math. j. Qui non venit soluere legẽ, sed adimplere, vt dicitur Matthæi v. Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet Moysi cõductori filiorum Israël. vt patet Exodi iij. Et illis dati fuerunt prophætæ, plusque cęteris nationibus. Matthæi xxiij. Et salus ex Iudæis est. Ioã. iiij. Et in quibus duodecim milia signatorum stantium ante thronum dei fuerunt visa à Ioanne euangelista, vt scribitur Apocal. vij. Et quibus dedit benedictionem, etiam domui Iacob, Aaron, Israël, Abrahę & semini, Dauid, & omni generationi eius. ita quod, vt breui absoluatur, non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. psalm. cxlviij. Cùm humanã carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes choros angelorũ. Qui omnes suos apostolos, qui sunt tanquam principes sedentes super duodecim tribus Israël iudicantes ex ipsa Iudæa in consortium assumere voluit, qui illam in medio terræ posuit: cùm Ierusarem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ, vt dictũ est suprà. Ratione cuius medij consideratur maioritas, vt prætactum est suprà in prima parte, in xiij. consideratione.

Sed quicquid sit sola secta Christianorum seu sola fides Christiana est extollenda & laudanda, cùm aliæ reprobentur. De reprobatione verò sectæ Mahumeti non aliter insisto, cùm illam reprobat satis Bernardinus de Bustis in prima parte sui rosarij. sermone xiiij. prima parte. litera v.

De secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eundem in dicto loco in litera z. vsque ad finem illius sermonis, vbi ponit notabile consilium contra Iudęos blasphemantes deum & sanctos, quo modo debeant puniri.

Cùm ergo ille oẽs sectæ reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij. sermone xv. in litera E. vsque ad literam x. Dico autem illam esse extollendam pluribus alijs de causis.

Primò quia fuit prophętisata à prophętis non solum Iudęis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter iacet in duodecim articulis fidei contentis in Symbolo facto ab apostolis, quiquidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & quomodo figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem. de quibus Apocal. xxj. Et in duodecim stellis quæ erant in corona mulieris, de quibus Apocal. xij. Et in duodecim lapidibus portatis per duodecim viros perfectos. de quibus Iosuę iiij. Ponit Alexander de Hales in tertia parte suæ summę: in tractatu de fide informi, quęstione prima. Et Bonauentura in iij. distinctio. xxv. articu. j. q. j. Et Richardus in eadem distinctio. articu. ij. q. j. Et de fide & articulorum fidei nobilitate. vide infrà in xxvij. consideratione.

Et deueniendo ad primum articulum particulariter demonstrando quomodo in sacra scriptura dicti articuli erãt iam cogniti, cùm dicatur per Petrum Credo. de hoc habetur Eccle. ij. vbi dicitur. Qui timetis dominum credite illi. Et cùm dicitur In deum, habetur Deutero vj. Audi Israël dominus deus noster, deus vnus est. Et cùm dicitur Patrẽ, habetur Iere. iij. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Et cum dicit Omnipotentem. habetur Gene. vij. Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Et cùm dicit Creatorem cœli & terræ, habetur Gene. j. In principio creauit deus cœlum & terram.

Secũdus articulus fuit Andræę, qui dicit quinque videlicet, Et in Iesum, quod habetur Abacuch iij. cap. vbi dicit prophęta. Ego autem in domino gaudebo & exultabo in deo Iesu meo. Secundo Christum Abacuch vlti. Egressus es in salutẽ populi tui, in salutem cũ Christo tuo. Tertio Filium eius, vt habetur psal. ij. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. & psal. lxxxviij. Ipse inuocauit me pater meus es tu. Quarto Vnicum, dicit ibi, quia psal. lxxxviij. habetur. Et ego primogenitum, ponã illum, excelsum præ regibus terræ. Quinto Dominũ nostrum, quia habetur psal. xxiij. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo. & psalm. ij. Dicit deus pater filio quem mittere volebat ad incarnandum. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.

Tertium articulum posuit Ioannes dicens, Qui conceptus est de spiritu sancto. & hoc habetur Esaię lxiij. vbi dicitur. Spiritussanctus ductor eius fuit. Deinde dicit. Natus ex Maria virgine. Esaię vij. Ecce virgo cõcipiet & pariet

filium,& vocabitur nomen eius Emanuel,quod interpretatur nobiscum deus.

Quartus articulus fuit Iacobi maioris dicentis,Passus sub Pōtio Pilato.& hoc habetur Esaiæ l.vbi inquit Christus per os Esaię.Corpus meum dedi percutientibus,& genas meas vellentibus:faciem meam non auerti ab increpātibus & conspuentibus in me Crucifixus,inde dicit,quod habetur Iob vij.Suspēdium eligit sibi anima mea.& psal. xxj.Foderūt manus meas & pedes meos,dinumerauerūt omnia ossa mea.Itē & Mortuus,dicit,quod habetur Esai. liij.Tradidit in mortem animam suam,& cum sceleratis reputatus est.Tertiò dicit Et sepultus,quod habetur Esa.xj. Et erit sepulchrum eius gloriosum dicit prophęta videns in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria.

Quintum articulum posuit Iacobus minor dicens.Descendit ad inferos,& hoc habetur Zacha.ix.vbi prophæta loquitur,dicens futura velut præterita more prophæti-co,vnde ait.Tu quoq; in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu in quo non erat aqua.Anima enim Christi descendens ad inferos liberauit sanctos patres.

Sextum articulum posuit Thomas dicens,Tertia die resurrexit à mortuis.Oseæ vj.Dicebant mortui qui debebant resurgere cum Christo,postq; intellexerūt illum esse mortuum,fortè per annunciationem euangelicam.Viuificabit nos post duos dies,tertia die suscitabit nos,& sic se-inuicem confortabant.

Septimus articulus fuit Philippi qui dicit,Ascēdit ad cœlos.& hoc habetur psal.xlvj.Ascendit deus in iubilo, & dominus in voce tubæ.& iterū.Sedet ad dexteram dei patris omnipotens psal.cix.Dixit dominus domino meo sede à dextris meis.

Octauum articulum posuit Bartholemæus(cuius nomen indictum est mihi in baptismate) qui dixit,Inde ventu-rus est iudicare viuos & mortuos.de quo habetur Esa. iij.Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui & principibus eius.& psal.xcvij.Iudicabit orbem terrarum in iustitia,& populos in æquitate.

Nonus articulus fuit Mathæi,qui ait.Credo in spiritū sanctum.de quo habetur Iohel.ij.vbi dicit deus de spiritu sancto,quem mittere debebat in die pēthecostes.Effundā de spiritu meo super omnem carnem, & prophætabunt filij vestri.

Decimum articulum posuit Symon dicens,Sanctam ecclesiam catholicam,scilicet esse vnicam per totum mundum cap.j.§.vna verò.de summa trinita.& fide catho.& extra quam nemo potest saluari.de qua Sophoniæ vlti. dicit spiritussanctus.Reddam populis labium electum,vt inuocent omnes in nomine domini,& seruiant ei humero vno.Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus ecclesiæ.iuxta illud Pauli ad Rom.xij.Multi vnū corpus sumus in Christo.& eadem sentētia habetur primę ad Corinthios xij.licet per alia verba.Item dicit Communionē sanctorum de quo habetur Sapien.vij.Sine inuidia communico,dicit quilibet sanctus,& psal.cxviij.dicit Dauid domino.Particeps ego sum omnium timentium te,& custodientium mandata tua.

Vndecimus articulus fuit Thadæi dicens,Remissionē peccatorum.& hoc habetur Ezechiel.xxxvj.vbi dicit de9 de aqua baptismali.Effundam super vos aquam mundā, & mūdabimini ab omnibus inquinamentis vestris.Hinc sumpta occasiōe Bernardinus de Bustis explicans talia in prima parte sui rosarij.sermone xv.ponit materiam indulgentiarum,quam videas ibi per iiij.folia.

Duodecimum articulū posuit Mathias dicens.Carnis resurrectionē.& hoc habetur Ezeciel.xxxvij.vbi dicitur à domino mortuis resurrecturis.Ecce ego aperiam tumulos vestros,& educam vos de sepulturis vestris,& dabo spiritum in vobis & viuetis.Deinde dicit.Vitam æternā amen.In quibus verbis continetur virtualiter,vt prædictum est etiam æterna damnatio peccatorū per argumentum ab oppositis,vt dicunt theologi in iij.dis.xxv.& iste articulus habetur Daniel.xij.vbi dicitur.Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt,alij in vitam æternam,alij vero in opprobrium sempiternum.

Vltra autem Symbolum apostolicum sunt alia duo, scilicet Symbolum sanctorum patrum centum quinquaginta in concilio Nicæno secundūm aliquos,sed melius in concilio Constantinopolitano congregatorum,vt in ca. canones xv.dis.& hoc factum fuit contra Manichæum & Macedonium negantes spiritum sanctum esse æqualem patri & filio,ac cantatur in missa.

Aliud verò quod cantatur in prima in diebus dominicis fuit factum cōtra Arriū negantem filiū esse patri ęqualem,compositum fuit ab Athanasio excellentissimo doctore,& episcopo Alexandrino.Et vtrumq; istorū fuit ędi-tum ad declarationem primi,scilicet apostolici cōtra hæreticos malè exponentes.Primum tamen est dignius,tum propter compositorum excellentiam,tum quia oēs articulos fidei plenius continet:& est magis sententiosum q̄ alia,vt dicunt theologi in tertio.dis.xxv.

Prosequendo materiā nostram,q̄ secta Christianorū magis est extollēda,ex eo q̄ articuli fidei illius sunt approbati à veteri testamento,& cogniti à prophętis,etiam ante aduētum Christi(qui est autor & institutor illius fidei) in quē omnes fideles Christiani tenentes fidem& sectā illius, credūt ipsum fuisse natum ex virgine Maria,passum sub Pontio Pilato,& cętera huiusmodi,quæ sunt de articulis fidei:& de vero Christo qui in mundum venit,& q̄ verè fuit incarnatus.vnde dicitur Amos iij.c.Non faciet dominus verbū scilicet incarnari,quin prius loquatur ad prophætas suos:& ideo vidēdum est quæ fuerint principales prophętiæ de Christo loquentes,vt cūm patuerit eas esse verificatas,credamus eū verum fuisse Messiam per illā sententiā Nicolai de Lyra,in suo opusculo contra Iudęos dicentis.Quotienscūq; aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurū,& determinat tempus,locū,& modum,si omnia prędicta simul concurrāt & veniant,manifestè patet,quòd illud quod prædictū fuerat,verissimū est:& ideo ad oculū demōstrabitur ex pluribus prophætijs,q̄ verificatæ fuerunt in Christo,qui habuit testimonium pro se validissimum,fides sua est tenenda,& vltra alias extollenda.

Nōne primo de eo prophætizatū fuit Gene.xlix.Vbi Abrahā patriarcha dicit.Nō auferet sceptrū de Iuda,neq; dux de femore eius,donec veniat qui mittēdus est.& secundū trāslationē Caldaicā habetur,donec veniat messias:sequitur.& ipse erit expectatio gentiū.quia gētiles eius fidē recepturi erāt.Et hoc quoq; prophætatum erat Daniel.ix vbi dicitur.Cū venerit sanctus sanctorū,cessabit vnctio vestra.Quod patet esse impletū,eo primò quia cōstat Iudæos nunc nō habere regē.Nam antiquitus eorū reges vngebātur,vt habetur j.Reg.ix.c.quod hodie nō fit,sed hæc vnctio data à deo regibus fuit trāslata in regem Franciæ, propter Christianitatē in suo regno inuiolabiliter obseruatā,vt dixi suprà in quinta parte,in xxiiij.cōsideratione.

de Clodoueo

de Clodoueo primo rege Francorum Christiano, cui diuinitus vnctio sancta in suo baptismate demissa fuit, ex qua adhuc reges Franciæ inter alios reges vnguntur cum mirabili deuotione & solennitate.

Nam in natiuitate Christi Iudęi amiserunt regnũ, quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumęus, et Auxilio Romanorũ debellauit Antiochũ regem Iudęorum qui descenderat à Machabęis, & prolem regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterũ eijceretur ipse vel filij eius tanquam alienigenæ, & interfecit etiam legis doctores qui dicebant in populo illud Deutero.xv. De medio fratrum tuorum pones super te regem. Tempore cuius Herodis natus est Christus, & ideo audiens magos dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudeorum? turbatus est, Mathęi ij. Ipse enim vsurpauit regnum Iudęorum, Anno incarnationis seu natiuitatis Christi, & ab illo tẽpore trāslatum fuit regnum Iudęorum in Romanos, vt habetur Ioan.xix. Non habemus regem nisi Cæsarem: & qui se regẽ facit contradicit Cæsari.

Ex quibus patet, quod verificata fuit illa prophętia, quod verus messias qui mittendus erat (qui dicitur Christus) venit in mũdum, & fuit ille qui natus est de virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & homo. Cuius est fides Christiana quã tenemus & seruamus, quę vera est & infallibilis: & sic inter alias & supra alias extollenda.

Per cuius Christi natiuitatẽ lux orta est nobis, cũ vt habetur Esaiæ ix. Populus gentium qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. & omnes gentes preter gentes Iudęorum erant in regione vmbræ mortis. Cũm non haberent cognitionem veri dei, nec de præceptis legis, sed erant gentiles, sed tũc talibus lux orta. Eo quia deus sciebat illos debere tenere fidem Christianam. & gens Iudęorum fuit maledicta, eo quia nõ cognouit dominũ. ideo habetur Esa.j. Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe dñi sui. Israel autem me nõ cognouit. vę genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequã, filijs sceleratis. & ideo sequitur Esaię ix. quod ex quo fides Christi debebat recipi à gentibus, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnã &c. Ex quo constat hanc fidem Christi esse extollendam, cũm per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum Esaiæ ix. Multiplicabitur eius imperiũ vsque in sempiternum. & Danie.ij.c. In diebus illis suscitabit Deus cœli regnum aliud, quod non dissipabitur inęternum. quòd põt intelligi de regno Frãciæ, in quo Christianitas nũquã cessauit, nec cessabit: & sic est imperiũ diuinũ datũ à deo in hoc mũdo regi Franciæ, vel secundũ theologos est imperium Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruatur & tenetur, quòd erit semel in toto mundo, cũ dictum sit. Data est ei omnis potestas in cœlo & in terra. Math. vlti. Et fiet vnum ouile, & vnus pastor.

Extollenda est etiam hæc secta: quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quoniam, vt dicit Baruch iiij. ca. Hic liber mandatorũ Dei, scilicet datus ab isto Deo incarnato, de quo in c.iij. ibi. Qui adinuenit omnẽ viam disciplinæ, qui cũ hominibus conuersatus est: & lex quæ est in æternum, scilicet euangelica, omnes qui tenent eam peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem: conuertere Iacob, & appręhende eam. pro quo bonus tex. in l.j.C. de summa trini, & fide catho.

Ex illis enim prophętijs suprà deductis & allegatis constat quod fides Christi est prior & antiquior lege Mosaica, quod etam alijs comprobatur medijs in fortalitio fidei lib.j. in ij. consideratione. articulo ij. Eo videlicet primo, quoniam Abraham ante legem & ante circũcisionem iustus fuit, & non fuit iustus nisi merito fidei, vt patet Genes.xvj. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & merito fidei fuit sibi facta repromissio, & specialiter illa. In semine tuo benedicentur omnes gentes, vt patet Gene. xxij. Sequitur ergo ex his quod fides Christi fuit ipsa lege Moysi tempore prior, & quãuis Apostolus hoc specialiter probet, ad Galathas iij. exemplo Abrahę, tamen hoc idem probat ad Hebræ.x. & xj. per plura exempla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sarra, Isaac, Iacob, Ioseph, & Moyse. Isti enim & multi alij iusti fuerunt ante legem iustificati, vt patet ibidem. Eo etiam secũdò, quia Deus promisit Abrahæ inter cætera quatuor. primò, hæreditatis successorem. secundò, hæreditatis adeptionem. tertiò, seminis multiplicationem. quartò, vniuersæ gentis benedictionem. Et licet ad literam ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporali principaliter, tamen Deus spiritualia intelligebat.

Primò enim promisit sibi Deus hęredem scilicet Isaac. Genes.xv. Sed in hoc principaliter promisit sibi Christũ, qui pro tanto hæres Abrahæ dicitur. Quia ex eo secundũ carnem descendens in eius regnauit, regnat, regnabit hæreditate. vnde Gabriel ait de Christo. Regnabit in domo Iacob inæternum. Lucæ j.

Secundò, promisit sibi hæreditatem temporalem, scilicet hæreditatẽ Chanaã, à fluuio Aegypti vsque ad fluuium Euphratẽ, nõ vt dicto loco Gene.xv. Non quod ipse vnquam illã possederit, nisi in semine suo: vñ & semini suo dicebatur. Et dabo tibi terrã hanc. In hoc spiritualiter sibi promittebatur spiritualis hæreditas, scilicet vniuersa congregatio fidelium, tam Iudæorum quam gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiã sibi hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius sinus Abrahæ nuncupatur.

Tertiò, promisit ei seminis multiplicationem, sicut stellas cœli & arenam maris. Genes.xxij. Boni qui ex ipso descendunt per Isaac & Iacob sunt sicut stellæ cœli. Sed præcipuè veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, inquantum eius fidem imitamur: sed mali qui ex eo descendunt per Ismalem & filios Zethuræ. & per Esau fuerunt sicci & steriles velut arena maris, sed præcipuè mali Christiani, qui si habẽt fidẽ Abrahę nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt.

Quartò, promisit ei Deus omnium gentium benedictionem, quidem gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Non quòd per eum esset danda vel fiẽda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunque semen, sed per vnicum, quod est Christus. Mon enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari. In semine tuo benedicentur omnes gentes, Gene. vigesimosecũdo. quod declarat Apostolus ad Galathas tertio, dicens. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. non dixit in seminibus, quasi in multis: sed quasi in vno & semini tuo qui est Christus. Nota vt dicit Abrahę, cui Deus nõ falleret propter eius fidelitatem & amicitiã dictæ sunt, supple à Deo, merito suę fidei, repromissiones: loquitur in plurali propter promissiones supradictas, vel quia secũdũ gl. frequẽter idẽ est, æterna beati

tudo est sibi promissa,& semini eius.i.Christo nō ad Christum fieret promissio,sed ꝙ ad eum pertinebat,quia per eum promittebatur danda benedictio. Et ꝙ illud semen sit Christus & non alius,notatur ex verbis scripturæ,quę est. In semine tuo benedicentur omnes gentes,non solum Iudæi.vnde ait,nō dicit supple scriptura,in seminibus,quasi in multis,quod faceret si de multis vellet intelligi,sed dicit quasi in vno,& semini tuo,qui est Christus. Vnde de vno solo vult intelligi,& illud vnum,est Christus. Si em̄ de multis vellet intelligi,dixisset. In seminibus tuis benedicentur &c.sed dicit ibi,semini.volens de vno intelligi.ꝓpter quod Apostolus,& semini tuo. Patet igitur,ꝙ cūm promissio facta fuerit Abrahæ merito suę fidei.sicut Apostolus innuit ad Hebr.x,& xj.& ista promissio diu fuit facta ante legis dationē,satis demonstrat ꝙ fides Christi ꝓmissi præcessit legem Moysi,& sic ex prædicta scriptura Pauli,quasi ex quadā areola aromatum,collectus est etiā hic flos pulcherrimus.de quo in dicto fortalitio fidei,ꝙ fides Christi est lege Moysi antiquior,ratiōe cuius antiquitatis extollenda est vltra alias leges & sectas.

Et non solum extollenda est ex prædictis,sed etiam quia lege Moysi est stabilior. Ad probationem cuius articuli dicitur in dicto fortalitio fidei,articulo tertio.ꝙ duo sunt notanda.

Primum,ꝙ sicut Apostolus dicit vbi suprà,à tempore factę promissionis Abrahæ vsq; ad tēpus quo lex Moysi fuit data fluxerunt anni.cccc.& viginti,quos sic computat Rabanus,sicut dicit magister in hystorijs. Actuū vij. Dicit enim Rabanus,ꝙ à tempore promissionis primò factæ Abrahæ fluxerunt vsq; ad ingressum Aegypti anni ccxv.qđ verū est,quia tempore futuræ promissionis erat Abraham lxxv.annorū:& ab illo tēpore vsq; ad natiuitatem Isaac fluxerūt xxv.anni,& ab illo tēpore vsq; ad natiuitatē Iacob fluxerūt xl.anni:& ab illo tempore vsq; ad ingressum Iacob in Aegyptū fluxerunt anni lxxv.deinde ab ingressu Iacob vsq; ad mortē Ioseph anni lxxj.postea vsq; ad exitum filiorū Israel de Aegypto anni cxliiij. & quinquagesimo die ęgressionis data est lex.Exod,xix. & xx.& sic sunt cccc.& xxx.anni.Et si dicaī cōtra Apostolum id quod dicit Dominus Abrahæ.Gene.xv.ꝙ semen eius esset futurū peregrinū in terra nō sua cccc.annis, Idq; dicit Stephanus Actuum vij.non faciendo mentionem de xxx.annis.Dici potest,ꝙ scriptura non computat inimicitias,dicit etiam Augustinus ꝙ hęc computatio debet protendi vsq; ad mortem Seon regem Amorreorū & Og regem Basan.

Secundū verò quod est notandū,est ꝙ ꝓmissio facta Abrahæ quæ fuit iuramēto dei cōfirmata,Gene.xxiij.Per memetipsum iurauit dicit dn̄s &c.sequitur.In semine tuo benedicētur oēs gentes terræ,& Lucæ j.Iusiurandū quod iurauit Abraham,fuit dictū propter sui stabilitatē & firmitatem testamēti.Est em̄ testamentū scriptura authētica & solida,& talis fuit illa promissio,qa fuit summę autoritatis & stabilitatis.vnde tantę fuit firmitatis,ꝙ lex post data non euacuauit ipsam,sed potius semē promissum euacuauit legē,sicut declaratur in eodē lib.j.arti.vj.de cessatione legis Mosaicæ.Si em̄ lex euacuasset promissionē,tunc hæreditas glorię non esset ex promissione,sed ex lege:& si esset ex lege,cū Abraham,Isaac,& Iacob,fuerint ante legē, tunc non haberet istam hæreditatem.Cūm tn̄ dicat Christus Mathei xxij.adducens illud Exodi iij.Ego sum deus Abrahā,& deus Isaac,& deus Iacob:nō est deus mortuorum,sed viuorum:viuunt ergo illi non vita naturæ, ergo vita gloriæ.Quod planè dicit Christus.Mat.viij.Dico autē vobis,ꝙ multi ab oriente & occidēte veniēt & recūbēt cū Abrahā,Isaac,& Iacob,in regno cœlorū.Ideo hęc hæreditas nō est ex lege,sed ex promissione,quæ cū fuerit merito fidei Christi promissi,quia illā repromissionē habet iam Abraham,& nō habet eam ex lege,quia diu an̄ legē fuit mortuus,ergo habet eam per promissionem:ergo cū promissio fuerit facta & iurata,vt prædictū est merito fidei,sequitur ꝙ fides Christi est summę stabilitatis & stabilior lege Mosaica,cū illa sit euacuata ꝑ semē promissum. Et hæc omni pulcherrime posuit Apostolus ad Galat.iij. Hoc autem dico,vobis testamentum confirmatum à deo: quæ post cccc.& xxx.annis facta est lex,nō irritū facit ad euacuandam promissionem.Nam si ex lege hæreditas, iā non ex promissione.Abrahę autem per repromissionem donauit deus,quod sic explicatur:hoc aūt id est promissionem Abrahæ factam,dico id est firmo testamentum cōfirmatum à deo etiam per iuramenta,quod scilicet testamentum post cccc.xxx.annos,post quos supple facta est lex, non irritum facit.i.nō euacuat.quod quidem faceret,si per eam daretur benedictio:nō ergo lex irritum facit prędictū testamentum ad euacuandum.i.vt euacuet promissionem supple Abrahę factā.Non igitur per legē benedictio est, qa data est lex post multū tēpus à promissione facta,quęquidē non dicit ꝙ ꝑ legē esset promissio,sed per semen.Si em̄ ex lege esset hæreditas,nō esset ex promissione: & tūc Abraham non haberet eā,quod est falsum,vt suprà dictū est,propter ꝙ dicit Apostolus.Lex nō euacuat promissionem.Nā si ex lege hęreditas,quod oporteret,si lex euacuaret promissionē:iam nō esset supple hæreditas ex promissione:quod probat dicēs.Abrahę aūt donauit deus supple istam hæreditatem per repromissionem.Constat enim ꝙ Abraham iam habet eā,& nō habet eam ex lege,quia diu ante legem fuit mortuus,ergo habet eam per promissionem,cūm ergo promissio fuerit facta merito fidei, sequitur ꝙ fides Christi promissi,est summe stabilitatis & stabilior lege Mosaica.Et ista veritas colligitur ex prædictis verbis Apostoli,vt dicitur in pręallegato loco.

Extollēda est etiam fides seu secta Christianorum ex alia causa,eo quia lege Moysi est nobilior & perfectior,ad cuius probationem prius quatuor notanda veniunt.

Primum,quòd quamuis lex Moysi non sit effectiuæ iustitiæ nec meritoria benedictionis gloriæ,nō tamen frustra fuit data.Fuit enim data propter quatuor causas,quas breuiter tangit:& de quo infrà in xxxiiij.consideratione apertius dicetur.

Prima propter peccati prohibitionem,vt saltem timore pœnæ homines cessarent transgredi,vt hoc tandem facerent voluntate,iuxta illud Horatij.

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni,virtutis amore,

Prout notat glos.in verbo,metu,in lege j.ff.de iustitia & iure.Et pœna vnius est metus multorum,tex.est in l.j. in prin.C.ad legem Iuliam repetundarum.faciunt text.*in* l.aut facta.§.fi.& in l.capitaliū.§.pe.ff.de pœnis.& §.*hodie* autem.in fine.institu.de exceptio.

Secunda propter populi eruditionem & dispositionē, vt scilicet per legem morbum suum agnoscerent.de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat,vt scilicet populum dei erudiens ipsum dignum faceret ad percipiendum promissionem,quæ est Christus,

Tertia

Tertia propter remedij flagitionem, vt scilicet homo superbe in suis viribus fidens præcepta acciperet, in quib⁹ deficiens factus præuaricator liberatorem saluatoremq; requireret. Data est enim lex: vt dicit Augustinus, vt ceruix superborum, qui tantum sibi arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere: quos cùm lex transgredi faceret humiliaretur, & sic medicus optaretur.

Quarta propter futurorum significationem. Legalia enim fuerunt quædam vmbra futura significans, quædã́q; figura futura veritatem præsignans, vt statim dicetur,

Secundùm quod est notandum, q lex fuit ordinata, id est ordinabiliter angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter: quia inter Abraham & Christum, inter promissionem & semē, inter tempus legis naturæ & tempus gratiæ. Magno enim consilio factum est, vt non statim post hominis casum veniret mediator: sed qđ primò humanũ genus conuinceretur de ignorãtia tempore legis, quæ nec morbi nec medici claram notitiam dabat, nec ad ista homo ex suis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ, quam homo virtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet ignorantiã et impotentiam cogeretur saluatorem petere, nec Christi aduentum superfluum reputaret. Multiplicatæ sunt infirmitates hominum, contra quas nec per legem naturæ nec per legem Moysi se iuuare poterant: propter quod accelerauerunt ad medicum, qui veniens tanquã alter Samaritanus vulnera sanauit languidi, quem sacerdos & leuita, id est vetus lex & sacerdotium immisericorditer pertransierant. Lucæ x. Qui etiam tanquã alter Eliseus coaptans se corporaliter puero mortuo Sunamitis filio suscitauit eũ, quem tamen eius puer cùm suo baculo, qui designabat legis duritiam non potuit suscitare iiij. Regum iiij. Qui tanquã alter angelus descendens in piscinam nostræ immortalitatis sanauit illum, quē inuenit sibi suæq; ecclesiæ vnitum. Ioan. v. Qui omnipotentis sermo Dei patris venit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. Sapiē. decimooctauo. Primum silentium fuit ante legem scriptã, secundũ sub lege. tertium, in gloria. Primum fuit ignorantia languoris. Secundũ, desperatio creationis. Tertiũ, adeptio sanitatis. Ante legem enim homo morbum suum nõ cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat. Lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege mox fuit ruptum silẽtium, & cœperunt ęgri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diuturnos clamores fatigati homines, & de salute desperãtes cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundũ. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropiauit ad vulneratum, angelus magni consilij in piscina descendit, & Eliseus ad suscitandũ mortuum accessit, id est summi regis filius descendit de æqualitate patris ad patibulum crucis, & de sede patris ad officinam peccati, de lumine cœli ad tenebras mundi & inferni. et veniens locutus est pacem, dedit gratiã, proposuit misericordiam, promisit veniam. & ita rupto silentio cœperunt ęgri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta verò sanitate & donata immortalitatis felicitate nihil vltra restabit petendum, & tunc erit tertium beatũ silentiũ ordinabiliter. Ergo & magno dei consilio data est lex, scilicet inter Abrahã & Christũ, inter promissionem & semen promissum, inter tempus legis naturæ & tempus legis gratiæ, inter primũ silentiũ & tertium. Quando enim data fuit lex, cœpit frangi primũ silentium. Ipsa autem manante fuit secundum silentium., & tunc veniente medico, ruptoquē secundo silentio, tertium homines optauerunt.

Tertium, quod est notandum, q quando lex fuit data fuit posita in potestate qui venturus erat verus mediator, vt staret quãdiu ipse vellet, & quando vellet cessaret. Ipse autem voluit quòd cessaret, quando ipse venit, & tamen verus mediator fuit. Ex quo patet, q contra mediatorem faciunt qui legem cũ euangelio obseruare volunt. Ex quo vlterius patet cõclusio intenta. q fides euangelij siue Christi non solũ est lege Moysi antiquior & stabilior, sed etiã perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud quod perfectum est euacuat quod ex parte est. primę ad Corinthios xiij. Cùm enim venit mediator, & legem euangelicam statuit. voluit q cessaret lex Mosaica propter suam imperfectionem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate tanq̃ vero domini posita fuit.

Quartum verò quod notandum est, quòd hic mediator nõ est vnius naturæ, sed duplicis, Est enim gigas geminæ substantiæ: scilicet diuinæ & humanæ. Ipse igitur cùm sit Deus & homo inter homines & Deum mediat, dũ homines qui à Deo recesserant, per se recõciliat. Ipse, vt de⁹, omnia creauit. sed inquantum Deus non omnia recreauit, & ipse inquãtum Deus, est cum patre & sancto spiritu vnus Deus: quia non sunt plures dij, sed vnus Deus. Ex quo patet, q hic mediator non est fœderator vnius partis tantũ: sed duarũ partium, Dei scilicet hominis. Et patet etiã: q inquãtum Deus non est propriē mediator inter deũ et homines: sed inquãtum homo. Inquantum enim Deus nõ est medius, sed æqualis Deo patri. Item iste mediator non est arbiter vnius populi: sed duorum, scilicet Iudeorum & gentilium quos tanquã duos parietes ecclesiæ in se angulari lapide copulauerit, vtriusq; populi euacuans ritum. ad Ephes. ij. & primę Petri ij. Ergo qui obseruant legalia Christũ non mediatorē recipiũt: quia ipsum videtur recipere mediatorē tantũ iudęorum, quod esse nõ potest: quia mediator non est nisi duorum populorum.

Ergo qui ex circũcisione vel præputio ad fidem conuersi sunt, maneant sicut sunt, nec curent circũcisi de pręputio, nec pręputiati de circũcisione. quia, vt dicitur ad Gala. vlti. In vero mediatore Iesu Christo, neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium: sed noua creatura. Hæc quatuor notabilia suprapposita patent ex intentione apostoli ad Galathas vbi suprà.

Ex quibus elicit̃ q lex Christi & fides catholica est nobilior & perfectior lege Mosaica, secundũ qđ amplē declarat̃ ibi per ap̃l̃m & cõmẽtatores illi⁹, & etiã in fortalitio fidei lib. j. in iij. cõsidera. in iiij. arti. vbi etiã exponit illud dictũ ap̃li: ibi, Quid igit̃ lex, ꝑpter trãsgressionē posita est.

Extollenda est fides Christiana, seu secta Christianorũ: quia est oĩbus alijs sectis vtilior, qđ colligit̃ ex verbis ap̃li ad Gala. eodē c. iij. vbi cõsequẽter dicit sic. Lex ergo aduersus promissa dei: absit. Si em̃ data esset lex quæ posset viuificare, verē ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura oĩa sub peccato, vt ꝓmissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. vt ibidē ad Gala. iij. Ex quibus duo notãtur: Primũ, q per legē nũq̃ fuit vita animæ. Cuius ratio sępe dicta est suprà, quia ei⁹ sacramenta nõ afferebãt gratiã, & sic nõ præstabant animæ vitã. Secundũ est, q circũcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt saluator dicit in Ioãne. Diu enim

ante legem fuit circuncisio instituta, quia Gene. xvij. Dicendum est etiam, quod ex circuncisione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines vbi est perfectio vitæ. Vnde Iacob dicit circuncisus Gene. xxviij. Descendam in infernũ lugens filium meum. & Dauid circuncisus dicit Psal. xxvij. Assimilabor descendentibus in lacum. Item per legem Moysi nunquam fuit perfecta iustitia. Hæc enim dicit Apostolus ad Roma. iij. Ex operibus legis nõ iustificatur omnis caro. & illud ex primo sequitur. Si enim per legẽ esset vita vera, ac per hæc & vera iustitia quæ ducit ad regnum in quo est perfectio vitæ. ad Roma. iij. Iustitia dei est per fidem Iesu Christi super omnes qui credunt in eum.

Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea dicit Apostolus. Lex igitur aduersus promissa dei, quasi dicat, ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio nunquam aduersatur diuinę promissioni, absit. Non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis. Verum est tamen, quòd fides cuius merito fuit promissio, est vtilior & efficacior lege. Quod probatur, quia lex nunquam potuit viuificare, nec iustificare. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est vitam spiritualẽ afferre, verè supple, & non opinatiuè ex lege: id est ex operibus legis esset iustitia, quod tamen verum non est. Sed conclusit scriptura, id est lex scripta conclusit, id est clausa reliquit omnia, id est omnes homines tam Iudæos quàm gentiles sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire. vel conclusit, id est clausa demonstrauit esse. Per legem enim cognitio peccati, ad Romanos iij. quæquidẽ prouidẽtia factũ est, vt promissio vitæ scilicet & iustitiæ & benedictionis æternę ex fide Iesu Christi, non ex lege supple Moysi. Promissio dico: id est res promissa daretur credentibus supple in Christum.

Ex prædictis igitur patet clarissimè, quod fides Iesu Christi est antiquior, stabilior, nobilior, & multò vtilior lege Moysi, ex quo vltra illas & omnes alias extollenda est, vt habetur in dicto fortalicio fidei. libro j. in iij. consideratione. arti. v. in principio.

Extollenda est etiam religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior ex pluribus. Primò videlicet ex parte patris. Secũdo ex parte matris. Tertiò ex parte hæreditatis. Quartò ex testimonio angelico. Quintò ex cõparatione morum & institutionũ aliarum gentium, & sectarum. Sextò ex testimonio prophetarum & ex præfiguratione illius in toto veteri testamento. Septimò ex testimonio etiam gentilium.

Primò enim ex parte patris, quoniam Christiani filij dei sunt. Nam Christus appetit Christianos in sua fide spiritualiter generare. & ideo dicitur Ioannis j. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. i. in re nominis eius. Sed quo ordine filij dei fiãt, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali subdit. Qui nõ ex sanguinibus, scilicet fœminæ quasi materiæ, & viri quasi formatiui, sed ex deo nati sunt, ecce generatio & natiuitas spiritualis. Vt autem securè credamus hanc excellentiam, scilicet hominem nasci ex deo subdit deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel filij dei fieri, & hoc est. Et verbum caro factum est, quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur in fortalicio fidei loco prædicto, art. v. sed ea omitto breuitati studens.

Secundò verò ex parte matris, quę est (vt dicit Apostolus) illa quæ sursum est Ierusalẽ mater nostra. ad Gala. iiij. quę est ecclesia. quæ est mater nostra. per baptismum enim regenerati sumus ex ea. Vnde habetur Esaiæ liiij. de hac generatione secunda. & in prædicto articulo.

Tertiò verò demonstratur excellentia seu dignitas illius sectę ex parte hæreditas, quia Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. primæ ad Corinthios. & Esaiæ lxiiij, ex quo arguitur nobilitas & excellentia hæredis Hanc autẽ hæreditatem nobis insinuat beatus Paulus ad Romanos viij. Si filij & hæredes hęredes quidem dei, id est visionis diuinæ in qua cõsistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum aggregatiõe perfectus secundùm Boëtium libro tertio. Prosa ij. cohæredes autem Christi. ad Romanos vbi supra: id est simul hęredes cũ Chisto. Cuius hęreditas est esse gloriosum in corpore & anima. Ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur synagoga: sed ecclesia, dicens Petro. Super hanc petrã ædificabo ecclesiam meam, Mat. xvj. quod duplici ratione factũ est.

Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hereditare, nomine Iudaico nominaretur.

Secunda ratio est proprietas vocabulorum, quia sicut synagoga Græcè aggregatio latinè dicitur. sic ecclesia grecè, conuocatio latinè dicitur. Et quia Christiani conuocati sunt ideo à conuocatione ecclesia dicta est. Congregatio enim est pecorum & bestiarum, conuocatio verò hominum. & secundùm hoc Iudei, & quæcunque alia hominum congregatio quales sunt Sarraceni, bestijs comparantur. Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudeorum & aliorum infidelium ad Christianos: quia illi congregantur. Christiani verò conuocantur: vt notat beatus Isidorus vndecimo Aethimologiarum. Quæquidem hæreditas quæ est gloria cœlestis debetur Christianis ex promissione, & non alijs populis, vt amplè demonstratur in dicto libro fortalitij fidei libro primo, tertia consideratione, articulo quinto, Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantibus, sed tantum bona temporalia: vt habetur Leuitici vigesimosexto. & Deuteronomij decimooctauo. Non enim Agarenis, quia solum eis promisit duodecim duces in generatione eorum. Genesis decimooctauo, quòd est impletum, vt habetur Genesis vigesimosexto. vbi nominantur illi duodecim duces: sed Christianis non talia promisit, sed regnum cœlorum, vt habetur Mathæi septimo. Quicunque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. & alibi in multis locis.

Quartò, ostenditur excellentia sectę & religionis Christianæ ex testimonio angelico: quia angelus intelligens prædictam excellentiam non sustinuit à Ioanne adorari. Apocalip. decimonono. Ait enim Ioannes. Cecidi ad pedes angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi. Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Cecidit Ioannes ad pedes angeli, vt adoraret eum, non tamẽ sicut creatura creatorem: sed sicut seruus vehementer ac cum seruili subiectione honorat dñm suum creatum. Nempe angelus in veteri testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod ta-

tamen non sustineret hic. imo manifeste prohibere videtur. Propterea sequitur. Et dixit mihi. Vide ne feceris, scilicet aliter reuerentiam mihi. cuius causam subdit dicens. Conseruus tuus sum, id est tecum, & sicut tu, sum seruus eiusdem dei, & domini Iesu Christi.

Et ne credatur, quod respectu solius Ioannis propter singularem præexcellentiam eius hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit. Et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde confitentur ac testificantur Iesum Christū, esse verum Deum & dominū vniuersorum, atque hominū redemptorem & saluatorem. Et ideo merito fideles Christiani confitentur Iesum Christum verum filium Dei, cuius sunt filij per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & conseruos eorum angelos fecit.

Quintò, probatur excellentia ex comparatione morū, et institutorum aliarum gentium & sectarum, sine qua nihil non parū gratè laudatur: vt dicit Polidorus Virgilius libro viij. cap. 5 qui ad demonstrandum præstantiam & excellentiam Christianæ reipublicæ. ponit mores aliarum nationum & Christianorū, & ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora & excellentiora alijs, ex quibus demonstratur excellentia. vide eum ibi amplè ponentem præstantiam Christianæ reipublicæ.

Sextò, probatur excellentia illius fidei, cūm fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bernardi. de Bustis in secunda parte sui Rosarij in sermone xiiij. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerunt præfigurati in veteri testamento. Ponitur in fortalitio fidei in tertia cōsideratione libri primi, vbi vide amplè, & iam suprà aliqua dixi. Ideo non aliter insisto.

Septimò, probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio gentilium, qui etiam illam præuiderunt, prophetizauerunt, & approbauerunt, & multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi. vt dicit beatus Thomas ij. ij. q̄one ij. articulo vij. & probat de Bustis in suo Mariali vij. parte. sermone primo & quinto in fine. vnde Iob fuit de populo gentili dixit xix. ca. sui libri. Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur Iob more prophetico de futuris tanquā de præteritis, maximè quia debebat in proximo fieri.

Et, vt dicit Campegius in propugnaculo religionis Christianæ libro primo c. v. non est omittendus Nabuchodonosor rex, qui cūm tres pueros vidisset in fornace, dicit. Ecce ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis & corruptio nulla est in eis, & aspectus quartus similis est filio Dei. O alienigena quis tibi annunciauit filium Dei, nondum quidem mūdo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annūciauit, nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, cūm illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi; sic diceres testimonium filio Dei.

Quid Sibyllæ etiam vaticinādo de Christo dixerunt? vnde dicit Augustinus lib. xviij. ca. xxiij. de ciuitate Dei, quod sibylla Erythrea siue Cumana, vaticinata est de Christo his versibus translatis ex Græco.

Iudicij signum tellus sudore madescet,
E cœlo rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carnem præsens, vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis:
Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cūm iacet incultus densis in vepricus orbis.
Rejicient simulachra viri, cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque polumque
Inquirens, tetri portas effringet auerni
Sanctorum. sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus, retexens tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris,
Soluetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Dejciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
Iam æquentur campis montes & cœrula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem dimittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum variosque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum?
Recidere è cœlo, ignisque & sulphuris amnis.

Et dicit Augustinus ibi in his latinis versibus de Græco vtcunque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere qui fit: cūm literæ quæ sunt in eorum capitibus connectū tur, vbi y. litera in Græco posita est: quia non potuerunt latina verba inueniri quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus octauusdecimus, & nonusdecim⁹. deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum connectentes, horum triū quæ scriptæ sunt non legamus: sed pro eis y. literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita recordemur, & exprimitur in quinque verbis Iesus Christus Dei filius saluator: sed cūm Græcè hoc dicitur, non latinè. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt nouem. & ipsa nouem si ter ducantur, vt ex lato in altum figura consurgat ad viginti & septem perueniunt.

Dicit etiam Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij in sermone decimoquarto, vbi ponit de secta Iudeorum in litera O. quod hæc sibylla Erythrea (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixit de Christo. In vltima ætate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas, iacebit in fœno agnus, & puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos. Mulier vetustissima, scilicet Helizabeth puerum concipiet, stella orbis mirabitur, & ducatum præstabit, scilicet magis ad ortum, scilicet Christi. Hic habens pedes, Id est annos triginta tres eliget sibi de piscatoribus deiectis hominibus numerum duodenarium, vnūque diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio bellòve Aeneadem vrbem regesquè subjciet: sed in hamo piscatoris, deiectione et pauperie superabit diuitias & superbiam conculcabit. & hoc etiam prædictum fuit Esaiæ trigesimosexto. Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis & gressus egenorum. Huic quatuor animalia, id est euangelistæ surgent in testimoniū. huic cō-

tradicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autẽ bestia horribilis, scilicet Machomet ab oriente veniens, cuius rugitus vsq; ad gentes punicas audietur. Et horũ interpretationem & declarationẽ ponit ibi Bernardinus de Bustis vbi etiã recitat dicta aliarum sibyllarũ, quæ de Christo prophetizauerunt, & sic fidẽ nostrã Christianã præuiderunt. Et primo ponit de sibylla persicca quæ sic dicit.

Ecce bestia cõculcaberis, & gignetur dñs in orbe terrarum, & gremiũ virginis erit salus populorũ, & pedes eius in valitudine hominũ: inuisibile verbum palpabitur.

Secunda dicitur Sibylla Libyca, quę sic vaticinata est.

Ecce veniet dies, & illuminabit dominus condensa tenebrarum, & soluetur nexus synagogę, & desinent labia prophetarum, & videbunt regem viuentium, & tenebit illum in gremio virgo dña gentium: & regnabit misericordia, & vterus matris eius erit statera cunctorum.

Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic ꝓphętauit. Nascetur propheta absq; matris coitu ex virgine,

Quarta fuit Erythrea, de qua ante dictum est.

Quinta fuit Samia à Samo insula sic dicta, quæ inquit. Ecce veniet dies: & nascetur de paupercula: & bestiæ terrarum adorabunt eum: & dicent. Laudate eum in atrijs cœlorum.

Sexta fuit sibylla Cumana Amalthea nomine, quæ fuit tempore Tarquinij Prisci. quæ Cecinit dictum Virgilij in Bucolicis.

Vltima Cumęi iam venit carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo,
Iam redit & virgo: redeunt saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo dimittitur alto.
Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.
Casta faue lucina, terris iam regnat Apollo,

Et ex hoc videmus, ꝙ Virgilius etiã gentilis de Christo testimonium perhibet,

Septima fuit Helespontina in agro Troiano nata, dicens. De excelso cœlorum habitaculo respexit deus humiles suos, & nascetur in diebus nouissimis de virgine Hebræa in cunabulis terræ,

Octaua fuit Pthrygia, quæ ait. Flagellabit deus potentes terræ, ex olimpo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cœlo, & annũciabitur virgo in vallis desertorum.

Nona fuit Tyburtina noĩe Albunea, quæ sic inquit. Nascetur Christus in Bethleem, & annunciabitur in Nazareth regnante tauro pacifico & fundatore quietis, id est secundũm glossam Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus, quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tempore Christus natus. sequuntur verba Sibyllæ, O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt, & concordauit in hoc, cum beata Marcellina pedissequa sanctæ Marthæ quæ (vt dicitur) fuit illa mulier quæ exclamauit dicens Christo. Beatus vẽter qui te portauit, & vberta quæ suxisti, Lucæ xj.

Decima dicitur Europa, quæ sic ait de Christo. Ecce veniet ille, & transibit mõtes & colles & lactices Olimpi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio, & egredietur de vtero virginis.

Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ sic dicit. Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt foliũ, non apparebit venustas eius, circũdabit eum aluus maternus, & flebit deus lætitia sempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Nascetur ex matre deus, conuersabitur, vt peccator.

Duodecima appellata est Cimæa seu Cimica in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pompilij secũdi regis Romanorũ, quæ sic ait. In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capillis prolixa, sedens super sedem stratam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum. hæc illa, quæ etiam clarius dicit. In diebus illis Exurget mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri de spiritusancto filius dei nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui verò ex ea nascetur erit verus deus, & verus homo, sicut oẽs prophætæ prædicauerunt,

Dicit etiam sanctus Thomas ij. ij. q. ij. articulo suprà allegato, ꝙ tempore Constantini Augusti & Helenę matris eius, inuentum fuit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat. Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O sol Helenæ & Constantini temporibus iterum me videbis.

In chronicis quoq; regũ Castellæ dicitur ꝙ apud Toletum sub quodam saxo inuentus est liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Greca, & Latina, & in illo dicebatur. Christus filius dei nascetur de maria virgine, & pro salute hominum patietur,

Nonne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quando nouum Sydus in noua hominis progenie velut lingua & digito, quo potuit natum deum & hominẽ gentibus monstrauit,

Nonne Plato diuinus appellatus affatus est suis præceptis acquiescendum, donec sacratio aliquis quam homo in terris appareat, qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem deniq; sequentur omnes. Et eo mortuo in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus suum aurea in qua scribebatur, Credo in Christũ nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturũ. Et de eodem Platone refert Augustinus libr. vij. confessionum se legisse in quibusdam Platonicorum libris principium euangelij Ioannis. In principio erat verbum. Non quidẽ his verbis, sed hoc idem multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quòd in principio erat verbũ, & cætera quæ sequuutur adusq;, & tenebrę eam non comprehenderunt. Hæc & quædam alia refert Guillielmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaq; testatore, primo nume. 261. 262. 263. & 264.

Nonne etiam apud Francos notum est, ꝙ ecclesia beatissimæ virginis Mariæ Carnotensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem virginis parituræ. Ex quo demonstratur, ꝙ si alij gentiles de Christo verbo, prophętizauerunt, Tamen Franci facto in eum crediderũt prout & Græci, qui templum deo ignoto construxerunt, vt per gloss. in verbo, magister. in ca. turbat xxxvij. distinctio. quæ recitat, ꝙ cũm Paulus venisset Athenas, vidit Aram ignoti dei, in qua erat scriptum. Hæc est ara ignoti dei, in quo viuimus, morimur & sumus. ex quo apostolus cœpit prędicare: & Dionysius cõuersus fuit per ipsius prædicationem.

Audiui alias à nostris, ꝙ in hac nostra ciuitate Heduẽsi fuit repertũ sepulchrum, in quo erãt plures imagines seu reprę sentatiões, quas vulgo Medallias vocant, in quarum altera erat vna figura seu repręsentatio natiuitatis Christi in prę sepio inter bouem & asinum, & ante eum erat quędam

dam figura seu protractura hominis genibus flexis & manibus iunctis,& erat scriptum in rotunditate. Credo in Iesum inter animalia ex virgine nasciturum.& multum curaui inuenire,sed non potui.

Quomodo etiam Balaam astrologus per parabolam locutus est. Orietur stella ex Iacob.&c. Et tamen erat Caldæus.& vide Origenem in Omilia xiiij.super numeros. Ambrosium in epistola xxxvij.ad Cromatium. Et quomodo magi regem Iudæorum Christum prędicauerūt & dixerunt. Augusti.libro iij.de Symbolo ad Cathecuminos c.iiij.&de interpretatione munerum eorum per Ambrosium in libro de fide c.ij.& in cap.legimus.§.in Leuitico xxxvij.dis.& per Campegium in suo propugnaculo fidei Christianæ libro j.ca.v.vbi etiam dicit,ꝙ Millesius Apollo consultus de Christo ita commendauit. Mortalis erat corpore,sapiens,prodigiorū effector,sed sub iudicibus Caldæis armis comprehensus,clauis,fustibusꝗ amaram mortem passus est.

Porphirius verò inter gentes nequissimus in libro de respōsis,inquit. Christum dij maximè pium pronūciauerunt,immortaleꝗ euasisse asseruerunt. Concedit ipse Porphirius Christum,& sapientē,& pium fuisse,ꝗuis Christianos partim indoctos.partim magos nominet,tum veritati,tum sibi ipsi manifestè repugnans.

Vespasianus ac Titus imperatores auditis Christi operibus,eius potentiam timuerunt.

Alexander Seuerus templa Christo fieri statuit,& orabat in matutinis in sacrario suo corā statua Christi,vt Capitolinus refert.

Et Adrianus,vt idem narrat,statuit Christo templa facere,eumꝗ inter deos recipere:ideoꝗ templa absꝗ simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit.

Antonius Pius cùm audisset Christianos hoc frequenter vti prouerbio. Quod tibi fieri non vis,alteri non feceris,perscrutatus est Christi vitam,eiꝗ statuam tanꝗ deo dicauit.

Refert etiam Polydorus Virgilius in libro octauo c. vij.& finali.de inuentoribus rerum.ꝙ in primo fidei testimonio Tyberius Cęsar,Tertuliano teste ī Apologetico, cùm è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiusꝗ religionis sinceritatem accepisset:senatum consuluit,censuitꝗ Christū inter deos referendū,colendūꝗ templo. Senatus tñ quia prius ad Tyberiū de ea re ꝗ ad se Pilatus literas dedisset,eiusmodi relatione reiecta,Christianos persequēdo decreuit,proposito delatoribus præmio. Sed Cęsar in sentētia mansit,& comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum id scœlus inhibuit.

Traianus quoꝗ itidem sensijt,qui certior factus à Plinio secundo Bythiniæ procuratore nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis repperi,iussit vt nō inquirerentur:verum oblati punirentur.& ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano.

Constātinus deniꝗ cū Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus,deū magis ꝗ populū timuit: solūꝗ Christum & palam adorauit,idolorum templa subuertit,Christo templa passim pręciosa ædificauit.

Hæc sunt quę de Christo gentiles senserunt, quæ ideo narrari possunt propter autoritatē Augustini,qui libr.ij. de doctrina Christiana inquit. Philosophi aūt qui vocantur,si qua fortè vera,& fidei nostrę accommoda dixerūt, maximè Platonici,nō solum formidanda non sunt:sed ab eis etiam tanꝗ iniustis possessoribus in vsum nostrum vēdicanda.de qua materia in cap.legimus.cum sequentibus xxxvij.distinctio.

Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Christum,& de eo testimonium dixerunt,vide suprà in iiij.parte,in vj.consideratione.

Vigesimaprima consideratio. Sectæ Christianæ sunt xiij.nationes illā tenētes,& sunt quatuor quæ cōprehēdūtur sub latinis,qa latini principaliter oēs sunt Christiani. Et in natiōe latinorū sunt quatuor alię particulares natiōes.s.natio Gallicana,Germanica,Italica,& Hispanica,sed vna est quæ illā tenuit,& tenet sine monstris, sine aliquo errore & absꝗ eo ꝙ vnꝗ ab eadē recesserit, aut in aliquo deuiauerit: quæ est dicta natio Gallicana,quæ (vt prædixi) semper caruit monstris,semper fidem catholicā defendit,iuuit,protexit,auxit,& pro illa totis viribus contra ferè omnes nationes debellauit,vt dixi.s.in hac parte, & in quinta parte,in xxiiij.consideratione.

In hac prima natione Gallicana est rex Francię principalis (qui dicitur Christianissimus) inter omnes reges mūdi,vt dixi ī dicta quinta parte. sub quo multi sunt Duces, Comites,Marchiones,& Barones eidem obedientes, de quibus supra in dicta quinta parte. Etiam rex Nauarræ,& rex Iuetoti,licet aliqui dicāt regnū Nauarræ fuisse sub natione Hispanica,est tamen nunc sub natione Gallicana.

Secūda natio est natio Italica,in qua est principalis totius Christianitatis,qui est Papa,qui habet ī tota ecclesia & secta Christiana primatū & principatū,cui oēs obediūt seu obedire tenentur. Et in illa natiōe sunt rex Siciliæ,rex Neapolitanus,ducatus Venetiarū,duces Mediolani,Ferrariæ,& Vrbini,Marchiones Mantuæ, Montiferrari, & plures alij. Etiā plures Comites,principatus & dominationes,vt sunt Florentiæ,Senarum,& Genuæ.

Tertia natio est Hispanica,in qua sunt reges Castellę, Legionis,Granatæ,Aragoniæ,Portugaliæ,ac multi Duces,& Comites. & regnum principale dicitur Castellæ, Cuius rex nunc dicitur catholicus.

Quarta natio est Germanica,in qua est Imperator, & sunt multi reges,vt est rex Anglię,Scotię,Vngarię,Bohemię,Poloniæ,Dathię,Frisiæ,Suetiæ,Noruegiæ,Dalmatiæ,Cruatiæ,& multi Lantgrauij,Duces,Comites.

Item in insula rex Cipri. Omnes prędicti sunt obedientes ecclesię Romanæ. plures tñ hæreses ex huiusmodi Germania emanarūt,quæ fuerunt dānatę,& adhuc diebus nouissimis īsurrexit illa maledicta secta Lutherana,quę Christianitatē in multis maculauit. deus velit illā extirpare ab huiusmodi secta Christiana. de laude verò Germaniæ, vide amplè per Frāciscū Irenicū in descriptiōe Germaniæ.

Quinta natio est Gręcorū,qui habēt patriarchā Constantinopolitanū,archiepiscopos,episcopos,abbates, & cætera huiusmodi in spiritualibus. In tēporalibus imperatorē,etiam habēt duces,comites,hysbotum &c. Pauci tamen sunt nūc numero,quia Agareni,& Turchi occuparunt & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti nō obediunt Romanæ ecclesię,licet quādoꝗ fuerint subiecti ipsi Romano pontifici,tamen sæpius inconsutilem domini tunicam tentarunt,vnde duodecim diuisiones Græcorum solent numerari,quę ponuntur per Ioannem æchium in suo tractatu.de primatu Petri.libro iij.c.xvj. Nunc verò habent multos errores,& fuerunt condemnati per ecclesiam.quia dicunt ꝙ spiritussanctus non procedit,à filio,& ꝙ non est purgatorium.

Sexta natio est Indiæ,in qua est presbyter Ioānes qui

præest illi populo tanq̃ patriarcha, eiq́ centum & viginti septem archiepiscopatus subsunt. Quorum quilibet viginti episcopos habere dicitur. Hi Romano more fonte baptismatis In nomine patris, & filij, & spiritussancti renascendos baptizant. Eodemq́ ritu sacramentum eucharistiæ conficiunt. hoc solum excepto, q̃ pater noster ante sacramenti eleuationem decantant. Et post beatam virginẽ Mariam, apostolos Petrum & Paulum, atq́ beatum Ioãnem baptistam præcipuo suscipiunt & venerantur honore. Alios quoq́ & præcipuè beatum Mathæum eorum præcipuum doctorem, maximo venerãtur obsequio. beatos insuper Paulum primum eremitam, Antonium abbatem, Macharium, atq́ alios duos eremitas summa deuotione prosequuntur. Eorum quippe Imperatorẽ ferunt Christianissimum, cui & septuaginta quatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes: duodecim dumtaxat Regulis exceptis, qui Mahumeteas obseruãt leges, qui tamen Imperatoris mãdatis in reliquis parent. Hunc sane Imperatorem tempore Clementis quinti, anno scilicet salutis nostræ 1306. ad Hispaniarum regem triginta Legatos misisse, illicq́ contra infideles auxilium protulisse, prout quidam presbyter Genuensis sancti Marci præpositus in tractatu suo de moribus huiusce gẽtis, Mappa mundi intitulato, declarat & scripsit. Qui & Auenionem ad prædictum Clementem pontificem quintum cum reuerentia accedentes de multis ędocti, cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt. quibus inuisis cum gaudio ad propria rediere. Verum cũm Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa (vt fit) de eorum tribubus, moribusq́, ac regionibus rogati scripto reliquerunt, quæ idem autor reserauit. Hæc dicit Philippus Bergomas in suo supplemento Chronicarum libro viij. Quando verò dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam, sed quando vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnam de auro, alterã lapidibus præciosis. In illa terra est corpus sancti Thomæ apostoli in maxima veneratione. Apud me credo hos esse extollẽdos in fine nostra Christiana post latinos, Gallos, scilicet, Italos, Hispanos, & Germanos, & cęteris omnibus alijs nationibus Christianis præferendos, cũm non multum discrepant à fide nostra Christiana. Nisi q̃ non approbãt Papam Romanum in summum pontificem totius ecclesiæ, & non approbant eius primatũ. Fuerunt tamen aliàs sub Romano pontifice: cũm vt amplè declarat ipse Ioan. Echius in dicto suo tract. de primatu Petri libro iij. omnes orientales & Afri fuerunt subditi Romano pontifici: fortè alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis est Iacobitarum, dictorum à Iacobo hæretico discipulo patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus orientis occupant magnam partẽ Asię, & terram Mambræ: est propinqua Aegypto, & terram Aethiopiæ vsq; ad Iudæã, plusq́ quadraginta regna. Hi circunciduntur & baptizantur, cũ ferro igneo caracterem crucis imprimunt frontibus, & in alijs partibus corporis, vt in pectore, vel in brachijs. Hi confitentur soli deo, & non sacerdotibus Indorum & Agarenorum. Hi dicunt in Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum loquũtur lingua Caldæa, alij Arabica, alij verò alijs linguis secundũm diuersitatem nationum. Isti fuerunt condemnati in concilio Calcedoneñ.

Octaua natio Christianitatis est eorũ, qui dicũtur Nestoriani, ab Nestorio hęretico discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnam diuinam, alteram verò humanam, & negant beatam Mariam esse matrẽ dei: sed bene hominis Iesu. Itẽ negant vnum Christũ esse in verbo, & in carne: sed separatum, alterum dei, alterũ filium hominis. vt dicit amplè de his Ioannes de Turrecremata in c. quidam hæretici. in verbo, Nestoriani xxiiij. q. iij. Hi vtuntur lingua Caldæa in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi habitant Tartariã & maiorem Indiã & sunt multi numero. Terra eorum continet tantũ sicut Alemania, & Italia. Hi hæretici fuerunt condemnati in synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissimè scribuntur per ipsum Ioannem de Turrecremata in d. c. Philippus Bergomen. lib. ix. sui supplementi Chronicarum dicit hos habere adhuc aliũ errorem, quem prædicabat Nestor hæresiarches, scilicet nil ad vitam prodesse q̃ homines virtuosè viuerent, vt habetur in d. c. quidam hæretici. versicu. quis autem, quia dicebat q̃ prędestinatio importabat saluationẽ, aut damnationẽ: quod falsissimũ est. posset hic adaptari materia prædestinationis (quę ad theologos spectat) sed tantum remissiuè ad Bernardinum de Bustis in sermone xxxvij. in ij. parte litera N. & O. in prima parte sui rosarij, vbi confundit hunc errorem. & amplè per eundem in d. ij. parte, sermone xxiij. vbi amplè de materia prædestinationis.

Nona natio est illorum qui dicũtur Moronetæ, à quodam hæretico Morone, qui vnum intellectũ, & vnam volũtatem in Christo tantũ ponunt. Hi inhabitãt Libyã in prouincia Fenicis, ĩ magno numero, prælijs edocti & experti, specialiter vtuntur arcubus & sagittis. more latinorum Campanis, & eorũ episcopi anulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur. In scripturis diuinis litera Caldæa, & in vulgari Arabica vtuntur. Hi aliquando fuerunt sub obedientia Romanę ecclesiæ. Nam eorum patriarcha erat in concilio generali Lateraneñ. celebrato Romæ sub Innocentio iij. sed postea recesserunt. Hi primò fuerunt cõdemnati in synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ ecclesię: & iterum reuersi sunt ad eorum opinionem falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum qui dicũtur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ propè Anthiochiam. Hi proprium idioma & linguam communem omnibus, & scripturas sanctas & officiũ ecclesiæ cantant & dicunt in vulgari lingua, ita q̃ ab omnibus secularibus viris & fœminis intelliguntur. Habent suum primatem, quem catholicum vocant, cui obediunt velut papæ cum magna deuotione & reuerentia. Quadragesimam ieiunant, in qua non comedunt pisces, nec bibunt vinum: in diebus tamen veneris comedunt carnes. His temporibus Constantini imperatoris cum Scotis seu Hybernis fidem Christi susceperunt, eo quòd Hybernis seu Scotis prædictis in occidẽtali plaga viciniores essent. Et hi Armenij in Asia inter Thaurum & Caucasum mõtes constituti sunt. Nam Hyberni & Armenij ac Colchides vna sub prouincia siue regione coniunguntur. Huius itaq; conuersionis Thyriades tunc huiuscæ gentis causa fuit, qui rex quodam mirabili signo circa domum suam diuinitus ostenso Christi baptismum suscepit, qui vnà cum omnibus suæ ditioni subiectis vna die & vna præceptione deo colla submisere: ex quo factũ est, vt ad finitimas quoq; gentes Christianũ dogma peruenerit,

generit,& multitudine dilatatum sit:quorum commercio etiam Persæ fidei rudimenta aliquantulum susceperunt.

Vndecima natio Cristianorum est illorum qui dicuntur Georgiani à beato Georgio, quem habent in præsidijs in patronum.habitant in partibus orientalibus:est populus multum pulcher,fortis,& delitiosus,Medis,Persis,& Assyrijs (in quorum confinibus commorantur) valde formidolosi:vtuntur lingua græca,vtuntur sacramentis modo græcorum.Clerici habent coronas rotundas in capitibus rasas,seculares verò quadratas.Et quando veniunt ad sanctum sepulchrum non soluunt Sarracenis tributum,& ingrediuntur Ierusalem cum vexillis erectis,qa Sarraceni eos timent.Eorum fœminæ vtuntur armis sicut viri,vtuntur pileis altis in capitibus ad altitudinem cubiti,& quando scribunt Soldano,statim fit quod petunt. Philippus Bergomen.in suo supplemento chronicarum. libro ix.dicit,q Scoti seu Hyberni hodie Georgiani populi appellãtur,& vsq in hodiernum diem Christum colũt, quamuis procul ab apostolica sede veritatis magistra: qa non omnem euangelij veritatem seruãt,eo q Barbaris gẽtibus circumfusi sunt.Hi enim (vt dicit) sunt constituti in aquilonari parte,& anno Christi cccxxxviij.tẽpore Constantini imperatoris fœdera verbi dei & Christi fidem miraculosè susceperunt,& muliercula quædam Christiana ibidem captiua,huius tanti boni causam præstitit.Quæ cùm vitam pudicam & sanctam ea in regione duceret,ac dies noctesq in oratione consumeret,gentibus illis admirationi fuit.Quibus sciscitantibus cur se tantopere affligeret,ita se suum deum colere respondit,qui Christus est.Nihil ex hoc amplius mirati Barbari (quam nouitatem nouimus) mulierculam in honore habere cœperunt. Mos itaq gentis illius erat,paruulus cũ ægrotaret per vicinas domos à matribus circũferri remedia exquirentibus. Accidit autem vt quædam mater,cùm puerum aliquandiu circũtulisset,nec salutare quicq inuenisset,captiuam tanquã ebria doloris adiret,eiusq opem expeteret,quæ nihil humani illa se scire respondit:sed dominum quem coleret Iesum Christum desperatam ab hominibus salutem conferre posse,paruulumq cilitio suo superimponens,& orationem ad Iesum fundens,sanum matri confestim reddidit. Mox facti rumor totam repleuit vrbem,& ad reginam etiam peruenit,quæ dolore afflicta captiuam ad se adduci curauit.Cumq illam regiam domum ingredi recusaret, orationem ad deum pro illa fundens,illico regina ipsa est sanitati reddita,atq ex hoc admonita,vt in Christum crederet,& eum qui salutem ei præbuisset,adoraret.Quibus beneficijs & verbis commota regina rogauit virum, vt Christianus efficeretur.quod q̃q̃ ille promisisset,segnis tamen erat,nec sæpius ab vxore commotus baptizari curabat,non tam q fidei hostis esset,q̃ dubius.Contigit autem eum aliquando in siluas altissimas ire venatum, quò cùm peruenisset,coorta subito tempestate,ita tenebræ cuncta operuere,vt nec omnes cerneret,nec ab vllis cerneretur.Ignarus autem quid facto opus esset,promissionis cõiugi factæ recordatus est:& tunc Christum rogauit,vt si deus esset,ex tantis eum periculis liberaret.Nec mora dies clarissima mundo reddita est:rex ad vrbem productus, reginæ quæ gesta erant miraculi loco exposuit. Vocatur captiua,& eius consilium audit.Illa statim reijcienda idola, & Christum colendum dicit,eiq supplicandum,& basilicam construendam esse hortatur. Conuocato populo rex euangelium prædicat,& nondum sacris initiatus fit suæ gentis apostolus.Credunt viri per regem,& fœminæ per reginam, construitur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu columnæ collocantur: sed prima ac secunda erecta,tertia nullis machinis,nullisq viribus erigi potest.Cùmq ad noctem vsq laboratum esset, recedentibus omnibus sola captiua mulier apud ecclesiam in oratione perseuerat.Postera vero die,prima luce redeunte populo columna reperta est supra basim in aëre suspensa,quantum esset vnius pedis spacium:quo miraculò viso,omnes magnificarunt deum,veramq captiuæ fidem recognouerunt.Et stupentibus omnibus sensim supra basim nullo contingente deposita est.Moxq reliquæ columnæ magna facilitate erectæ sunt.At perfecta ecclesia,& populi fide confirmata,suadente captiua,totius gẽtis legatio ad Constantinum imperatorem in Græciam mittitur: resq gesta exponitur, & sacerdotes petuntur, qui cœptum erga se munus expleant.Quibus & iucundissimo vultu imperator satisfecit.Hæc Philippus Bergomẽ.vbi suprà.

Duodecima natio Christianorum est illorum qui dicuntur Suriani,à ciuitate Sur,quæ est eminentior in Suria vel Assuria.Hi vtuntur in sermone vulgari lingua Sarracenica, in scripturis diuinis & officio missæ lingua Græca.Habent episcopos & consuetudinem Græcorum seruant, & eis obediunt in omnibus.Conficiunt sacramentum eucharistiæ in fermento,& habẽt opinionẽ Græcorũ contra Latinos.Hos sequuntur aliqui Christiani,qui in terra sancta vocantur Samaritani:conuersi primo tempore apostolorum,sed non bene sapiunt in fide.

Decimatertia natio est illorum ,qui dicuntur Mozorabes.Hi olim fuerunt multi in partibus Aphicæ & Hispaniæ,nunc verò sunt pauci.Sunt enim dicti Mozorabes, quia modos Christianorũ de Arabica in multis tenebant. Isti vtuntur in diuinis officijs lingua Latina, & obediunt Romanæ ecclesiæ,& prælatis Latinorum,& conficiunt in azimo vt Latini,sed in multis discrepant ab eis,quia in diuinis officijs habent horas valde prolixas:quia cùm dies naturalis diuidatur in xxiiij.horas diei & noctis,tot officia habent,siue horas,& psalmos,ac hymnos,necnon certas orationes habent,& nimis prolixas,quas non dicunt more Latinorum.Nam illud quod Latini dicunt in principio,ipsi dicunt in fine,vel in medio.Sacramentum eucharistiæ diuidũt aliqui in septem partes,alij in decem.Est natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur nisi personis suæ gentis siue nationis,inter quas fœmina amisso primo marito nunq̃ coniungitur alteri,sed permanet in castitate perpetua.

Inter has xiij.nationes natio Italica est prima,eo quia habet vicarium Christi,qui omnibus Christianis præest, saltem præesse debet: ita quòd si fieret cõgregatio omniũ, semper Italia,hoc est ecclesia Romana præcederet, cùm omnes Christiani subijciantur seu subijci debent summo pontifici,qui in tota Christianitate primatum obtinet.vt dixi supra in iiij.parte,in vij.consideratione.vbi amplè. Et de eius laudatione refert Plinius xxxvij.naturalis historiæ.capi.vlti.In toto orbe (inquit) & quacunq cœli connexitas vergit,pulcherrima est omnibus rebus, meritòq principatum naturæ obtinens Italia,rectrix,parensq mundi altera,viris,fœminis,ducibus,militibus,seruitiis, artium præstantia,ingeniorum claritatibus.Iam situ ac sa

lubritate cœli atq; temperie,accessu cunctarum gentiũ faciili,littoribus portuosis,benigno ventorũ afflatu.Etenim contingit recurrẽtis positio in partem vtilissimam,& inter ortus occasusq; mediam aquarum copia,nemorum salubritate,montium articulis,ferorum animalium innocẽtia,soli fertilitate,pabuli vbertate.Quicquid est quo carere vita non debeat,nusq; est præstantius.Fruges,vinum, olea,vellera,lina,vestes,iuuenci.Ne equos quidem in trigarijs præferri vllis vernaculis animaduerto metallis: auri,argenti,æris,ferri,quamdiu libuit exercere nullis cessit. Et ijs nunc in se grauida pro omni dote varios succos,& frugũ pomorumq; sapores fundit.Et lib.iij.c.v.in prin.de vrbe Roma & Italia dicit.Roma omniũ terrarum caput, alumna eadem & parens,numine deum electa,quæ cœlũ ipsum clarius faceret:sparsa congregaret imperia,ritusq; molliret.& tot populorum discordes,ferasq; linguas sermonis cõmercio contraheret ad colloquia,& humanitatẽ homini daret,breuiterq; vna cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret.Et dicit tex.in ij.constitutione.C.in principio.q; arma & leges Romanos omnibus anteponi nationibus,omnibusq; gentibus dominari præteritis effecerũt temporibus.

Vigesimasecunda consideratio.Quia predictæ sectæ seu nationes,de quibus supra in duabus pręcedentibus cõsiderationibus,tribus linguis vtuntur,scilicet Arabica seu Hebræa,Gręca,& Latina,vnde(vt habetur Lucæ xxiij.& Ioannis xix.Græcè,Hebraicè,& Latinè,erat scriptus titulus,seu suprascriptio crucis Iesu Christi)videndum est quæ illarum sit excellentior.

Et videtur q; Græca sit vtilior Latina:quod satis videtur probare tex.in authen.de non alienandis aut permutãdis rebus ecclesiasticis.§.nos igitur.in fine.colla.ij.vbi dicit tex.non paterna voce,id est Latina legem conscripsimus:sed hac communi & græca,vt omnibus sit nota,propter facilem interpretationem,& dicit gloss.in verbo,voce.Ideo communior videtur lingua Græca q̃ sit Latina, quia eam norunt nedum Græci,sed & Latini,quos oportet Græcè linguæ eruditionem habere propter interpretationes & translationes multarum legum & constitutionũ quę Græca lingua fuerunt factæ,vt apparet in multis legibus.fforũ.Gręci verò parũ aut nihil curãt linguam latinã. Præterea(vt legitur in diuinis) quando hebraica lingua transferenda erat in Latinam,prius in Græcam transferebatur,vt facilior ex ea fieret translatio.

Aduerte q; textus,gl.& doctores in clemen.prima de magistris,faciunt mentionẽ de tribus linguis,scilicet Hebraica,Arabica,& Caldæa,quę sunt(vt dicit Cardinalis ibi) vtiles ad sciendũ fauore fidei:& quare omisit de Gręca,dicit glos.ibi in verbo,Hebraicè.q; illud verbũ Græcè in originali erat cancellatũ,aut fortè propter literã in textu quæ supra ibi,quibus vtũtur infideles & c.vt nihil esset superfluum.vel cãcellata fuit cũ Græci fideles fuerint sub obedientia ecclesiæ.c.licet.de baptismo.& facit quod notatur c.j.de summa trinitate lib.vj.Tamen hodie scismatici sunt,nec recognoscunt caput Romanæ ecclesiæ.Et,vt dicit ibidem gl.forte esset expediẽtior suæ linguę doctrina q̃ aliarum.Iudæi autẽ habent literã Hebraicã,sed linguam specialẽ in vulgari non habent. Habemus enim q; euanuit ipsorum lingua vulgaris.Arabica litera est Sarracenorum.Caldæa Caldęorum,de qua in c.legimus.§.sed econtra.& c.turbat.& c.qui de mensa.xxxvij.distinctio.

sed fertur quòd hæc litera hodie non habeatur,vt dicit dicta gloss.Et recitat ibi Cardinalis q; linguę sunt lxxij.vt videtur probare textus in c.septuaginta.xvj.dist.Sed principales tres sunt,scilicet Hebraica,Græca,& Latina,quæ totum orbem diuidunt.& etiam dicit q; olim fuit vna lingua omnium nationũ.scilicet Hebraica,& quod creditur & probabiliter,quòd in patria cœlesti erit tantũ vna lingua.In multis autem linguis varietas est,& vbi varietas & diuersitas ibi dissensus.Linguarũ etenim diuersitas,vt ait Augu.libro xix.de ciuitate dei c.vij.Hominem alienat ab homine,nam si duo sibimet inuicem fiant obuiã,neq; præterire,sed simul esse aliqua necessitate cogantur,quorum neuter nouit linguã alterius,facilius sibi animalia muta,etiã diuersi generis,q; homines sociãtur.Scribit Strabo trecentas nationes,quæ dissimilibus linguis vterentur descendisse in Dioscuriadem vrbem Colchorum clarissimã.

Sed redeundo ad propositum,sciendum est quæ sit honorabilior & excellentior.Nã,vt dictum est,Græca videtur magis vtilis.Ideo magis laudanda ex effectu.& visus fuit hoc probare text.in d.§.nos igitur.cum gloss.de qua supra.

Sed videtur q; illa ratio non concludat,cũm certum sit paucissimos Latinorum Græcè linguæ scios esse: omnes verò propemodum Græcos Latinam callere.Et si Gręca lingua ab omnibus potuisset intelligi essetq; communior Latina,nihil necessum fuisset vti circuitu trãsferendo scilicet Hebraicã in Græcam,& postea Gręcã in Latinam,sed suffecisset Græca trãslatio:vnde pro vtilitate Græcę linguę,vt sic sit excellẽtior,videtur melior.tex.ĩ c.vt veterũ. vbi est textus Augustini.ix.distinc.qui tex.sic ait.Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est,ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat,quod intellige de veteri & nouo testamẽto.Et etiã dicit tex.in c.si.xx.dist.de quibus causis nulla soluendi,ligandiq; autoritas in libris veteris & noui testamẽti,& quatuor euangeliorum,cũm totis scriptis apostolorum nõ appareat,ad diuina recurrit e scripta Græca.sed gloss.magna in dicto c.vt veterum.dicit,q; Hieronymus in secũdo prologo Bibliæ contrarium tenet dicens,quòd emendatiora sunt exemplaria Latinorum q̃ Græca & Hebręa: sed Augustinus in dicto c.vt veterum.ad primitiuam ecclesiam respicit,quando exemplaria Gręca & Hebræa non erant corrupta,sed procedente tempore cũm populus Christianus esset multum auctus,& hæreses multæ inter Græcos pullulassent.Inuidia Christianorũ Iudæi & Gręci sua exẽplaria corruperunt:& sic factum est,q; exemplaria eorum magis corrupta sunt q̃ Latinorum,ad quod tempus respicit Hieronymus.vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata.Augustinus verò respicit ad exemplaria latina à non fidelibus & falsatoribus translata,vel in hoc,vt dicit dicta gloss.magis credendũ est Hieronymo quàm Augustino. Quia inter istos tres Augustinum,Hieronymum,& Gregorium,magis credendum est Augustino in disputationibus. Hieronymo in historijs & translationibus.Gregorius in moralibus præponitur: quia non omnes in omnibus,sed certi per certa,vt est tex. in lege prima §.omnibus autoribus.C.de veteri iure enucleando.Nec oĩa possumus omnes.& ita dicit dicta glo. quam refert & sequitur Panor.& post eum Felin.in c.ne initaris,in fine.de constitutio.& ibi Felin.dicit illam glo. esse approbatam à Ludouico Romano in lege.si verò.§. de viro

de viro.in xv. fallentia.ff. soluto matrimonio. & in l.j. §.fi.colū.ij.ff.de verborum obliga.& in lege j.col.v.ff.si certum petatur.

Sed Archi.in d.c.fi.xx.distinctio.& post eum Præpositus & Geminianus dicunt, ꝙ quando scriptum reperitur contrarium vel dubium, ad Græcam linguam recurrendum est, prout in dicto ca.vt veterum.& dicto cap.fi.intelligitur secūdum illa tempora, quibus fidei catholicę integras erat apud Gręcos: sed cūm hodie sint acephali, & exemplaria eorum corrupta & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos qui catholicæ fidei vnitatem non sincerè tenent, integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odiū Latinorum (qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur, vt est tex.in l.j.§.prętcrea.& ibi plures concordantias in glo.ff.de quæstionibus.

Albericus De Rosate in prima constitutione.fforum. in §.illud.& in suo dictionario.ī verbo, lingua.dicit quòd inter omnes linguas trēs sunt excellentissimæ, Hebraica scilicet Græca, & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca: cuius varietas discernitur in quinꝗ partibus, quarum prima dicitur mixta siue communis, qua omnes Græci vtuntur. secunda Atheniensis, qua vsi sunt autores Græci. tertia dominica quam habent Aegypti & Syrij. quarta Ionica. quinta Aeolica. vel sic. vna dicitur Athica. alia Boëtica. tertia Aeolica. quarta Dorica, & quinta Iadica. Quantum autem lingua Græca præstet Latinè scribit Budæus in tractatu de asse, & partibus eius libro primò. folio vij.

Latinæ verò linguę dicuntur esse quatuor, scilicet Prisca & condita quam sub Iano & Saturno vetustissimi Italici habuerunt. & Latina qua Italici vtuntur, & vsi sunt: à Latino & alijs regibus Tusciæ, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit. & Romana qua post exactos reges populus Romanus est vsus. & Mixta quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus vrbē arripuit, per Solæcismos & Barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt sicut Hebræi, & Syrij.

Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palato, sicut Græci & Asiani.

Occidentales verò verba in dentibus frangūt, sicut Itali & Hispani.

Addo ꝙ septentrionales, vt Germani verba faciunt in pectore. Nos verò Galli ī gutture palato & pectore. Hinc vulgo dicitur, Itali caprisant, Alemani vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant.

Et ita dicit Albericus in loco supra allegato, qui dicit se inuenisse in authenticis scripturis super Genesim, & in inuentario vniuersi orbis in rubrica de ædificatiōe turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum. Idem etiam dicit Isido.in lib. Aethi.vbi dicit quòd locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi suprà in tertia parte in penulti. consideratione.

Guillielmus Durandi in suo rationali diuinorum officiorum c.de parasceue.col.xj.dicit quòd lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater. Lingua gręca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominum Romani imperij & papatus. Et ideo dicitur quòd lingua Hebræa erat mater omniū linguarum. Nā priusꝗ superbia turris Babyloniæ illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur Genes.xj.vbi dicitur. Erat autem terra labij vnius & sermonū eorūdē. Et iterum dicit dn̄s. Ecce vnus est populus, & vnum est labium oībus. & ob id delictū septuaginta linguę omnino diuersæ superindictæ sunt, vt ꝭ.in lxix.cōsideratione, quæ de nonnullis celebribus turribus tracta. vnde dicit Remigius super illud j.ad Corin.xiij.c. Siue linguę cessabunt. Sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebręa, sic quidā doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna, & ideo vt dixi supra. In multis linguis varietas est, & vbi varietas ibi dissensio, sed in regno sanctorum non erit dissensio, igitur nec linguarum varietas.

Item Bernardus dicit. Multi multa sciūt, vna erit oīm lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit commune omniū omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pace diuersitas linguarum. Donum tamen est vti diuersis linguis. vnde Apostolus j. ad Corinth.xiiij.dicit. Gratias ago deo meo, ꝙ omnium vestrum lingua loquor. Et apostoli loquebantur varijs linguis, Actu.ij.

De laude autē istius linguæ Hebraicę, vide amplè in margarita philosophica, in institutione hebraica. vbi laudat eā ex antiquitate, seu prioritate, cūm fuerit prior omnibus alijs, ex puritate, sanctitate, significationū affluētia ac vtilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissimè comprobatur. Et Isidorus j. Aethymologiarum. dicit græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum caracteribus esse sumptas, vti ab Aleph. Alpha, à & sic de nonnullis. E gręcorum verò fontibus latinorum linguam scaturisse indubitatū habetur j, & certum apud ferè omnes: quod an sit omnino verum, dixi suprà ista parte, in xvij.consideratione. vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

VIgesimatertia consideratio fit de tribus modis cognoscēdi vires perfici seu habendi notitiā rerum: & quibus natura rerum apprehenditur. s. experientia, ratiocinatione: & fide, & quis illorum sit excellentior.

Nam primò de experientia dicitur, ꝙ est rerum magistra, vt est tex.in ca.quam sit.in prin.de elec.in vj.& dicit tex.in l.legatis.§.ornatricibus.ff.de lega.iij.ꝙ præbet nutrimentum cuilibet artificio. Faciunt tex.in l.certi.ibi, qui cuiusdam rei peritiam habent. C.de iudi.& in ij.constitutione.in §.sed cūm.ibi, ꝗ experientia rerum.& ait Aristoteles. Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem.

Quo ad ratiocinationem, hoc est argumētationem, videtur etiam, ꝙ sit multum laudanda. Nam dicit Bald.in l. precibus.C.de impuberum.& in l.si pecuniam.C.de conditio.ob causam.ꝙ viam ferro aperit, qui per cōtraria trāsit, & habetur per Aristotelem ij.de cœlo & mundo. Opposita iuxta si posita magis elucescunt. & in primo elencorum. Positis iuxta se contrarijs, maiora à minoribus discernuntur. & in ij.de anima etiā dicit, ꝙ considerās vnum oppositorū, habet cōsiderare & reliquum. per cognitionē enim vnius, cognoscitur & aliud. l.j.in princip.ibi: nam si cognouerimus.ff.de his qui sunt sui vel alieni iur.& institu.eodem.in prin.l.j.ff.de tutelis.& institu.eodem.in prin. & l.Pomponius.§.sed & ijs qui.ff.de procu.& §.nec manifestum. institu.de oblig.quę ex delicto nascūtur. Idcirco idē Philosophus in prædicamento relationis ait. Dubitare in singulis non erit inutile. quod notatur per gl.in ver-

bo, requirens. in l. iij. C. de summa trini. & fide catholica. Sine dubitatione etenim nō bene res clarescunt. vnde Aristoteles in iiij. metaphis. inquit. Querentes veritatem sine disputatione, similes sunt ire ignorantibus.

Hinc est, quòd apud iurisconsultos nostros dicitur, ꝙ disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est textus in lege munerū. §. mixta. ff. de muneribus & honoribus. ibi: meliorem rationem disputādo habuit. & dominus meus Iason in lege, cùm quidam. ff. de liber. et posthumis. l. Offilius, alias, Offidius. ff. de legatis. iij. l. ij. §. his legibus. ff. de origine iuris. l. diui fratres. ff. de iurepatro. Ideo dicitur, Iudicantem cuncta rimari oportet. c. iudicantem. xxx. q. v. c. cùm causam. extra de testibus. l. iudices. C. de iudiciis. c. imprimis. ij. q. j. & ca. occidit. xxiij. q. viij. Vnde, vt refert Hieronymus in libro contra Pelagianos. Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia quæ dici possent ex vtraq; parte vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis exagitata, plus splendescit in lucem, tex. in c. graue. xxxv. quæstione ix.

Vel etiam ratiocinatio silogismus dicitur, diffiniturq; ratio in qua quibusdam positis & concessis necesse est per ea quæ posita sunt, & concessa aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione quæ debet esse in quolibet. Ita quòd illud quod ratione non roboratur, extirpādum est. c. cor episcopi. lxvij. distinct. & ratione viuendū est. c. vides. xxiij. q. vj. Nec sunt recipienda quæ vacua opinione iactantur, sed quæ ratione vel autoritate iuuantur. c. deniq;. xxvj. distin.

Tertius verò modus cognoscendi naturam rerum seu res perfici est fides. Quæquidem fides secundùm theologos est certa, imo certissima, imo humana conditione via certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturas rerum in libro j. de trinitate. ca. ij. dicit quòd nihil firmius, nihil certius, nihil constantius fideles tenent, quàm quod fide apprehendunt. et vt primo cap. dicit. Si ad sublimium scientiam mentis sagacitate ascendere volumus, operepretium est primò nosse quibus rerum modis notitiam apprehendere solemus. Rerum itaque notitiam (vt dicit) modo triplici apprehendimus. Nam alia experiendo probamus, alia ratiocinando colligimus: aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum verò notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his quę credere iubemur, non modo supra rationem, verumetiam contra humanam rationem esse videntur: nisi profunda & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horum itaque cognitione vel assertione magis inniti solemus fide quàm ratiocinatione, autoritate potius quàm argumentatione, iuxta illud prophætæ Esa. vij. Nisi credideritis non intelligetis. Sed & in hoc in his verbis diligēter attendendum videtur: quia horum quidem intelligētia hac nobis autoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cùm dicitur. Nisi credideritis non intelligetis. Non ergo debent exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare: dū tantum se sentiant firmos in fide, & per omnia probate cō stantiæ in fidei suæ assertione: hæc Richardus. Et ibi Faber Stapulensis in expositione, dicit vires perfici tribus cognosci modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscendi modos, experientiam, ratiocinationem, & fidem: perficiunturq; hæc suo principio, medio, & fine: sic enim amant omnia trino consummari vestigio suum imitantia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. sic experientia cognitionum initium est infimum tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus: ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singularium est, & vltimorum cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina: vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus mētis humanæ suffragium quærens. Et fides maximè diuinæ lumen est animorum, & primæ veritatis infulgentia: quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, nō aliter fidei iniuria id obtingit, quàm diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nyctecoridis, & in illa ratiocinationem quærere est debili oculo vmbraculum subtendere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absq; ratiocinatione illa quæ sunt fidei intueri, longè insignius videt & cognoscit quàm qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is sincerius solem agnoscit, quem tantus fulgor non ebetat ex aduerso contuentem, quàm qui vt illum videat, manum visui opponit ac obumbrat.

Ex quibus concluditur, & etiam ex his quæ dicit idem Faber post Richardum in ij. c. ꝙ inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

Vigesimaquarta cōsideratio de bonis disputat, quod sit vtilius seu maius aut melius altero.

Et primò aduertendum est, ꝙ bonum primò distinguitur inter minimum, medium, & maximum.

Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitię, honor, fama, potestas, & huiusmodi.

Media sunt potentiæ animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti bene & male, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi.

Maxima sunt gratia & virtutes necessariæ ad salutem, & his bonis nemo male vtitur. Vnde, vt dicit Augustinus, ꝙ virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona istud vltimū est maius, vt dicit Florentinus in prima parte suæ summæ, libro xiij. c. ij. §. vij. in princ. & in fine illius. §. ponit aliam distinctionem boni, quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, scilicet bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni enti, & tale bonum est perfectio debita & conueniens naturæ. Vnde Eccle. iij. Omnia fecit bona in tempore suo.

Secundùm est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet prīcipium intra nos, eo ꝙ virtus politica est virtus quæ acquiritur voluntaria consuetudine.

Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturę rationali benè dispositæ: & istud bonum habet principium partim intra nos, & partim extra nos.

Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his amplè idem Florentinus in d. §. vij. & in §. ix. ponit aliam distinctionem dicendo, ꝙ aliud est bonum secūdùm Tullium, Ambrosium, & Thomam. s. vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antoninus Florētinus ī dictis pte, titulo, & c. ij. §. x. ponit quinq; rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius seu melius

lius altero:& dicit textus iuris ciuilis in l.vbi autem non apparet.in princi.ff.de verborum obligatio.est dare melius bono,& optimum meliori.quod dictum refert gloss. magna.in.l.certum est.ff.si certum petatur.

Primo ergo vnum bonum est maius altero:quia diuturnius,quod probat ibi Antonius à contrario de malo, et etiã quia quanto bonũ est diuturnius,tanto securius possidetur.Et ideo dicitur Threnorum iij. Bonum est viro si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cùm igitur (vt dicit) bona spiritualia virtutum permaneant,nec auferri vel amitti possint contra voluntatem habentis,vt dicit Ambro.de pœniten.distin.ij.c.sapiens.bona autem temporalia auferri possunt inuitis,vel amitti saltem in morte.vnde Ambro.super Lucam. Non sunt hominis bona quæ secum afferre non potest:ergo spiritualia sunt maiora & digniora ꝙ temporalia.

Secundò dicitur bonum maius altero:quia impermixtius seu purius altero.Bonum enim quod est sine malo, est maius & magis eligendum,ꝙ qđ habet admixtionem mali.& gaudium sine tristitia aut metu est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam seu metũ. Ratio est,quia bonum quãto delectabilius,tanto melius,& magis eligẽdum:Sed bonum quod est malo purius & impermixtius est delectabilius.Cùm ergo bona spiritualia non habeant mali aut tristitiæ admixtionem.vnde dicitur de sapientia vera. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa,Sapiẽ. vij.& viij. Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius,sed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena,siue diuitiæ,siue voluptates habent multam tristitiam & anxietatem admixtã. vnde Saluator eas comparat spinis.Lucę viij.quia pungunt & mentem lacerant diuersis afflictionibus.Ideo spiritualia bona sunt meliora,maiora,& cęteris pręeligenda.

Tertiò,dicitur bonum maius altero,quia cõmunis secundũ Philosophũ & Apostolũ ad Galath.vj. Dum tempus habemus operemur ad omnes.Hinc dicit textus in c. scias.vij.q.j.ꝙ vtilitas cõmunis præferenda est priuatæ. habetur per Aristotelem.j.Ethicorũ.& in c.bonę.j.& ibi glos.extra de postula.prælatorum.& in c.licet.extra de regularibus.& in l.actione.§.labeo.& ibi glos.ff.pro socio. in l.vnica.§.penul.C.de cadu.tollen.& in authẽ.de restitutio.& ea quę parit.§.sancimus.ibi:ea em̃ &c.colla.iiij.

Quartò,vnum bonum est maius altero:quia sufficientius.vnde iustitia est maius bonum ꝙ fortitudo:quia habita fortitudine,adhuc iustitia indigemus,scilicet ad recte cõuiuendũ:sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficientius.quia per se sufficit sine alio, vel quia tale bonum est finis,quod potest esse sine his quę sunt ad finem,sed non econuerso. Nam habitis quę sunt ad finem,non habetur finis:sed habito fine, non indigemus his quæ sunt ad finem.vt patet de medicina & sanitate,de diuitijs & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono quod non est principium omnium.

Ex his sequitur Deum & gloriam eius,& gratiam,& virtutes,alijs bonis mundi esse maiora:sed bonum sufficiẽtissimum est Deus,quia nullo indiget,vt per ipsum Antonium Florentinum in.d.§.x.

Quintò,aliquod bonum est maius altero:quia eligibilius.Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile,vel ratione magis desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur,tanto est maius vel ratione maioris pretij.textus in.l.precia rerum.ff.ad legem falcidiam. Precium em̃ est quędã mensura rei appreciatę,vel ratione maioris damni.Nam illa sunt meliora,quorũ damna seu amissiones eorũ sunt maiora. Quia maiori bono maius damnũ opponitur.Et quia beatitudo est bonũ quod omnes maximè desiderant.vt ait Aug.de ciuitate dei.Et quia non est digna ponderatio animæ continentis,id est ęquale preciũ ad bona temporalia:& idem de alijs virtutibus. & maximũ damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus:quia priuatio beatitudinis verę,secundũ illud.Iob.xxj.Ducunt in bonis dies suos,& in puncto ad inferna descendunt.Ideo eligenda sunt potius spiritualia et æterna ꝙ alia:hæc Antoninus vbi suprà. Et anteponitur ista consideratio de donis,quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus,licet tamen posteriora virtutibus theologicis,vt ait sanctus Thomas j.ij.qõ.lxviij.in fine.

Vigesimaquinta consideratio de virtutibus exponit, quæ illarum sint excellentiores,an theologales,an cardinales,seu morales,& quę inter vtrasque.

Pro quo sciendum,ꝙ theologales sunt excellentiores, quoniam respiciunt Deũ pro primo obiecto & principali.Cardinales verò seu morales non. Secũdò theologales habent veritatem pro prima regula actuũ suorũ ad quos inclinant,& non regulam aliquã acquisitam humanitus. Cardinales autem seu morales innituntur regulę humanę, scilicet prudentiæ,siue rectę rationi naturali. Theologicæ verò veritati diuinæ.Ex quo dicunt theologi, ꝙ virtutes theologicæ sunt digniores,excellentiores,& perfectiores virtutibus cardinalibus seu moralibus.vt ponit Gabriel xxvj.q.vnica.articu.vnico.lib.iij. Et dicit sanctus Tho.j.ij.q.lxviij.viij.q.per totum.&.ij.ij.q.ix.prima qõ.ꝙ theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate verò virtutum ponit Gabriel xxxvj.q.articu.iij.dubio.iiij.lib. iij.& de ordine illarum ponit Anto.Florenti.in sua summa.iiij.parte.titu.j.c.ix.& sanctus Thomas in dicta j.ij.q. lxvj.ponit de æqualitate virtutum,& an virtus possit esse maior vel minor,& de cõparatione virtutũ moraliũ ad intellectuales:& de cõparatione moraliũ intellectualium,& theologicarũ adinuicẽ.Et sunt tres tm̃ theologicæ,s.fides spes,& charitas,sed maior est charitas,secũdũ Apostolũ, vt habetur j.ad Corint.xiij.c.vbi dicit Paul.Si linguis hominũ loquar & angelorũ,charitatem autem nõ habeam, factus sum velut æs sonans,aut cymbalum tinniens, Et si prophetiam habuero,& nouerim mysteria omnia,& omnem scientiam,& omnem fidem,ita vt montes transferam:charitatem autem non habeam,nihil sum &c. Charitas patiens est, charitas non emulatur,non agit perperam,non inflatur,non est ambitiosa,non quærit quę sua sunt,non irritatur,non cogitat malum,non gaudet super iniquitate,congaudet autẽ veritati. Omnia suffert,omnia credit,oĩa sperat,oĩa sustinet:charitas nunꝙ excidit. Tandem concludit.Maior autẽ horũ est charitas.Fides em̃ & spes sunt excellentiora cęteris donis euacuandis,quia sunt virtutes theologicę,vt dicit de Lyra super illis verbis apostoli,quæ dantur nobis ad coniungendum nos deo. Alia verò dona sunt quædã dispositiones nobis datę,vt reddamur bene mobiles à spiritusancto:& sic ordinantur ad virtutes theologicas,vt ad fines.

Ex quo sequitur,ꝙ eo quia charitas est maior fide et spe,ꝙ etiam sit maior cęteris donis. Quod enim est maius maiore,est maius minore,qđ consonat cũ regula nostra

furis. Si vinco vincentem te, vinco te, de qua in l. de accessionibus. ff. de diuersis & temporalibus præscrip. in c. penul. de concesso. præbendę. per Felin. in cap. pastoralis. in prin. de officio ordinarij. per Oldra. consilio cxcviij. & Ludouicũ Roma. in consi. ccccxxxvj. Et amplius de laude charitatis videatur Hugo præsbyter & monachus sancti Victoris Parisien. in vno lib. quem fecit incipiente, Tam multos iam lauda. & Guillelmus Rouillus in suo compendio de iustitia libro j. ca. ij.

Etiam inter cardinales seu morales quæ sunt quatuor, scilicet iustitia, prudentia, temperantia, & fortitudo, dignior & perfectior est iustitia, secundũ Philosophũ quinto Etycorum. Et dixi in pluribus locis, maximè in rubrica, Des iustices. in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdię. & suprà in quinta parte, in quinta consideratione.

De his verò virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum videri potest ad saturitatem per Antoninum Florentinũ in sua summa. quarta parte. vsq; ad decimum titulum. Et vide Lucam de Penna in l. vnica. C. de Metropoli Beritho. libro vndecimo. vbi ait, ꝙ iustitia est maior, licet prudentia sit prior. & ibi vide diuisiones iustitiæ. de quibus etiam habetur in Polyantea. in verbo, iustitia. & idem Lucas de Penna in l. euectiones. colũ. iiij. C. de cursu publico. libro xij. vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua alię non possunt, ipsa autem sine alijs.

Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam cõmunis hominum vita non attingit. Et vult Aristote. vij. Ethicorũ. tractatu primo. Heroicã virtutem dici, quæ est supra nos. Heroicam, inquam. quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea ꝙ eximia bonitate præstabat dicentem Priamum introduxit.

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare subiungit Aristo. si ex hominibus ob virtutis exuperationem & dij fiunt (vt aiunt) talis quidam is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimæ virtutis, qui communẽ hominum statum excedunt: vt qui magis mortem corporis, quàm vitiosam eligerent actionem, heroicos siue diuinos vocitabant. de quo lege Gabrielem sermone primo, de sanctis Petro & Paulo, qui incipit, Dij fortes terræ &c. Huic concordat dictum prophætæ in psalmo lxxxj. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Excelsi dicit, vt nõ quicunq; iustus deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellẽtia cæteros antecellit, & præcipuã apostoli diuini, vel dij appellantur, præcipuè Petrus & Paulus. vt apud Gabrielem vbi suprà. & in introductione morali Iacobi Fabri in Ethicem Aristotelis, & ibi amplè in commentario Iudoci Clicthouei.

Vigesimasexta consideratio de veritate demonstrat, ad ostendendum eius fortitudinem, cùm sit potentissima, expugnatissima & triumphantissima res totius mundi.

Quòd autem sit fortissima & potentissima res mundi habetur iij. Esdræ iij. & iiij. c. vbi dicitur, ꝙ cũm Darius rex Persarum fecisset cœnam magnam magistratibus suis centum viginti prouinciarum, & post cœnam obdormisset, tres iuuenes qui custodiebant corpus regis, quorum vnus erat Zorobabel Iudæus, dixerunt adinuicem. Dicamus vnusquisq; sermonem, quæ res præcellit: & qui vicerit, dabit ei rex dona magna, purpura vestiri & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post regem sedebit, & cognatus Darij propter sapientiam vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, forte est vinum. Alius verò, fortior est text. Sed Zorobabel scripsit. Fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas. Et ibi explicatur de fortitudine vniuscuiusq; secundũm quod etiam recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij. sermone xxxj. in literis x. y. z. vbi dicit quòd conclusum fuit, quòd veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicq; iniquum. Iniquus rex, iniquæ mulieres, & iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, si non est in ipsis veritas. Veritas autem manet, & inualescit inæternũ, & viuit, & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum: sed quæ iusta sunt facit omnibus, & non est in iudicio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo regum, & potestas & maiestas omnium quorum, benedictus deus veritatis, & desijt loquendo. Et omnes populi clamauerunt & dixerunt. Magna est veritas, & præualet. Et surrexit rex, & osculatus est eum, & ait. Quia omnibus est sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. Cogita in hoc quòd dicit cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernamentum, quòd etiam gubernatores patriarum & habẽtes administrationem in prouincijs, vocantur cognati regis, licet non sint de prosapia & sanguine regio, vt vidimus de domino de Trimollia, de domino de Ionuelle eius fratre, & de domino de Brione, qui etiam nunc est gubernator Burgundiæ, quem rex vocat cognatum in suis literis.

Et subdit ipse Bernardinus eodem sermone parte ij. versiculo. Secunda conclusio. quòd veritas est omnium rerum expugnatissima. & tertia parte versiculi. tertiam quæstionem. quòd est omnium rerum triumphantissima ipsa enim vincit omnia, vt dictum est. & facit lege fina. ff. de probatio. de qua per Innocen. in capi. cũm pridem. de renunciatio. facit lege illicitas. §. veritas. ff. de officio præsidis. Et de laude ipsius veritatis fit mentio in capi. consuetudo viij. distinctione. vbi dicitur, quòd valet, vincit, & viuit inæternum, & obtinet in secula seculorũ. Et meritò cũm veritas sit deus, vt habetur Io. xiiij. Ego sum via, veritas, & vita. & in c. si cõsuetudinem. eadem distinctio. hanc causam nesciunt multi prælati, qui volentes plus placere hominibus ꝗ deo, infinita sine complemẽto promittunt. vnde hãc ignorant, & ideo interrogant cum Pilato. Quid est veritas. Io. xviij. c. in fine. vt refert gloss. in verbo, veritatem. in c. vnico. de officio delegati. in extrauagañ. cõmunibus. Et peccatum est eam celare c. primo. & ca. dilectorum. de testibus cogendis. & per totum illum titulum. & melior textus in cap. quisquis. xj. quæstione iij. & capi. primo. extra de crimine falsi. & proditor est veritatis, qui non liberè veritatem enunciat, vt dicit textus in capitulo. nolite. eadem quæstione. & veritas & ratio semper preponenda est. vt in capitulo veritate. cum sequentibus. viij. distinctione. Et de eius laude vide Guillielmum le Rouille in sua descriptione iustitiæ. libro primo. capitu. xj. de eius verò dignitate & vtilitate Antonius Florentinus in sua summa. in quarta parte, titu. v. capi. xv. §. primo ij. iij. & iiij. dicit etiam Aristoteles primo Ethicorum. Duobus amicis contendentibus sanctum est laudare veritatem, & licet amicus Socrates, amicus etiam Plato, magis tamen

gis tamen

gis tamen amica veritas.& lib.iiij.Ethicorũ.Verum bonũ est & laudabile,verus est laudandus. Et veritas licet sit bona,parit tamen malũ filiũ scilicet odium,vt ait Terentius. ideo dicitur ꝙ tres sunt bonæ matres,quæ pariunt tres malos filios,veritas em̃ odium parit,pax,ocium,seu vitium, et nimia familiaritas contemptũ.de quo vltimo est tex.in l.obseruandum.ff.de officio præsidis.& in.l.nec quicꝙ.§.circa.ff.de officio proconsulis.& in.c.quãdo.& ibi glo.formalis in verbo frangatur.lxxxvj.distinc.

Vigesimaseptima cõsideratio de pręceptis diuinis ãdaperiet,quod dignius & excellẽtius sit. Nam certum est,ꝙ sunt decem præcepta decalogi,quæ ponuntur amplè per Bernardinum de Bustis in prima parte sui Rosarij sermone xvj.& his versibus continentur.

Vnum cole Deum,ne dicas vana per ipsum.
Sabbata sanctifices,habeas in honore parentes,
Non sis occisor,fur,mœchus,testis iniquus.
Alterius nuptam,nec rem cupias alienam.

Et hæc præcepta excedunt pręcepta legalia,vt ibi dicit de Bustis,Sed inter omnia præcepta vnum est dignius et excellentius,& maximũ,quod ponitur in quatuor locis scilicet Deute.vj.vbi ponunẽ tria cõtenta in vno pcepto.s. Diliges dñm Deũ tuũ,ex toto corde tuo,ex tota aĩa tua.& ex tota fortitudine tua,& Math.xxij.vbi etiam ponuntur prima duo:& in tertio,& in tota mente tua.& Marci xij. additur quartum,videlicet,ex tota virtute tua.& Lucæ x. additur:ex omnibus virtutibus tuis.& tale pręceptũ(vt dicit Nicolaus de Lyra Math.xxij.)Dicitur primũ dupliciter,scilicet origine & dignitate,seu perfectione.Perfectione tali,scilicet ꝙ omnia alia comprehendit.remitto me in reliquis ad dños theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardinum:vbi multos allegat,qui de huiusmodi præceptis amplè ponunt.& vltra vide Antoni.Florentinum in prima parte suę summę,titul.xiiij.c.iiij.per totum. vbi amplè. De pręceptis autem moralibus,vide per eundem eadem parte.eodem titulo.c.iij.& per sanctum Thomam in prima secundę q.c.cj.cij.ciij.ciiij.cv.

Sunt alia præcepta diuina quę dicuntur articuli fidei, & inter hos quis illorum sit dignior & excellentior.de his suprà dixi in hac parte in xx.cõsideratione:vbi illos seriatim descripsi,ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter oẽs primus est excellentior: quia ab ipso omnes alij dependent,scilicet credere in deum patrẽ omnipotentem,creatorem cœli & terræ.& omnes huius mundi nationes credũt hunc articulum,scilicet Christiani,& Pagani,& infideles. et dicit Psalmista ps̃ cxviij.Dilexi mandata tua super aurum & topazion. Nec hodie sunt aliqui idolatræ,imo omnes indistinctè credunt in Deũ patrem omnipotẽtem, creatorem cœli & terrę,quoniam cũm pater sit,maior est filio.deo habetur Ionnis xvj.ꝙ Christus de patre loquẽs dixit.Vado ad patrem qui maior me est.

Et quia hic de fide,eius articulis,& nobilitate fit mẽtio. Ideo quædam notatu digna,quæ ex sacris literis ortum habent,addere curaui.Est autẽ fides(vt habetur ad Hebręos xj.)sperandarum substantia rerum,argumentum non apparentium,quam definitionem sic explico.Fides est quædam inchoatio seu fundamentum futurę beatitudinis,probatioꝙ,seu ostensio earum rerum quæ nunc non videntur,vt sunt diuinę personę in sp̃uali ędificio.fides fundamentum ponit,spes parietes erigit:sed charitas tectum cõsummat,quæ operit multitudinem peccatorum:vt habetur Iacobi quinto.

Duodenarius articulorũ numerus secundũ duodecim lapides pręciosos Apocalipsis xxj.positos,& etiã duodecim apostolos primos,ex quibus structura murorum militantis ecclesiæ compaginatur,hic seriatim sequitur.

Primus est de diuinitatis vnitate,ibi. Credo in vnum Deum.Iaspide non immerito signatus,quoniam quidem Iaspis oculum purgat visum acuendo,sic primus de vnitate Dei articulus mentis aciem illuminat,postergatis erroribus.

Secũdus articulus de personarum trinitate ponitur in simbolo locis tribus, videlicet Credo in Deum patrem omnipotentem,in Iesum Christum filium eius vnicũ dominum nostrum,& Credo in spiritum sanctum. Hic articulus Saphyro notatur.quippe Saphirus lapis humanum corpus vegetũ efficit integra mẽbra cõseruans,simili modo hic articulus ecclesiæ militantis corpus adunat.

Tertius articulus est de mundi,& omniũ in eo contentorũ creatione:ibi,Creatorẽ cœli & terræ.qui Carchedonio lapide designatur:nempe hic lapis dęmonũ illusiones fugat,virtutes conseruat,sic hic articulus.

Quartus articulus est de opere iustificationis gratia spiritus sancti,ibi:Credo,videlicet sanctã ecclesiã catholicã, sanctorum cõmunionem,remissionem peccatorum,quo septem sacramentorum ecclesiæ fides innuitur,qui bene Smaragdo signatur,qui est lapis valens contra caducum morbum,& hic articulus cõtra omne peccatũ originale, mortale,actuale,& veniale est præsens medicina.

Quintus articulus est de vniuersali omniũ bonorum resurrectione,ibi: Carnis resurrectionẽ,videlicet,Credo: quippe quia Christus resurrexit primitię dormientium. primæ ad Corinthios xv.& nos omnes resurgere oportet,& bonos & malos,sed fine dispari.quippe procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ,qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij,scilicet æternę damnationis.Io.v.Hic articulus rectè per Sardonicẽ lapillum notatur:quoniã hic lapis hominem castum & humilem reddit,sic huius articuli frequens memoria.

Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorũ:ibi,Credo vitam ętermã.qui sane Sardio lapide designatur.Ille lapis hominẽ ad bonum incendit,& timorem fugat.huius articuli viua recordatio nos ad bene agendũ incitat pro tanto bono consequendo,& timores seruilem, videlicet & humanum expellit,non tamen illum filialem reuerentię timorem,qui manet in seculum seculi. Et pręnũcupati sex articuli potissime diuinitatem concernunt.

Septimus articulus & de Christi humanitate primus est de ipsius Christi cõceptione in virginis vtero per spiritus sancti operationem facta& eiusdem natiuitate,ibi:Qui cõceptus est de spiritu sancto,natus ex maria virgine.qui satis oportunè per lapidem Chrysolitum designatur,qui lapillus intellectũ humanũ confortat,vt melius intelligat, sic hic articulus per eum conceptum & natum qui illuminat omnẽ hominem venientẽ in hunc mundũ.Ioan.j.hominum intelligentiam fouet & confortat.

Octauus articulus est de Chisti passione & sepultura: ibi,Passus sub pontio pilato,crucifixus,mortuus,& sepultus.qui non improbè Berilo lapide notatur.valet quippe lapis ille contra hostium lites,vt inuictum hominem efficiat,sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem,& mundum victores efficiet.

Nonus articulus est de Christi anima ad inferna descendente:ibi, Descendit ad inferna. qui satis decenter

Topazio lapide notatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio cõtra dęmonum insultus proderit, qui tunc fuerunt spoliati.

Decimus articulus est de Christi resurrectione, ibi, Tertia die resurrexit à mortuis. qui lapide Chrisopasso insinuatur. valet em̃ is lapis contra lepram, quæ est quædam corporis corruptio, sic quia tunc noluit Deus sanctum suũ videre corruptionem. Illius articuli memoria nostræ resurrectionis spem conferet.

Vndecimus articulus est de Christi ascensione ad cœlos: ibi, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. qui Hyacintho optimè notatur, qui lapis valet ad membrorũ vigorem, & saporem salutiferum. sic huius articuli reminiscentia facit, vt membris vegetis, quę sursum sunt sapiamus, non quæ super terram, ad Colossenses tertio.

Duodecimus & de humanitate Christi sextus articulus est de futuro iudicio, ibi: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. recte per Ametisthum denotatus. Ille lapis hominem vigilem facit ad bonum prætēsum, & à malis conceptibus liberat. Sic futuri iudicij memoria frequēs nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commissis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundũ diuinitatem ponētes, videlicet. Primũ, de vnitate Dei. Secundũ, de persona patris. Tertium, de persona filij. Quartum, de persona spiritussancti. Quintum, de opere creationis. Sextum, de opere iustificationis. Septimũ, de opere glorificationis. Et septem de humanitate. Primũ, de Chisti conceptione. Secũdum, de natiuitate ipsius. Tertium de morte. Quartum, de descēsu animę ad inferna. Quintum de eius resurrectione. Sextum de ascensione. & Septimum de postremo iudicio. Eadem manet vtrobiq; sententia, q̃uis partitio varietur.

Vnde propositionum excellentia seu nobilitas penes obiectum, & maiorem iudicij nostri adhæsionem sumi solet. Et quo purius est de deo iudicium sine creaturæ admixtura, eo est huiusmodi propositio nobilior, excellētiorq;.

Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate sint longè nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de dei vnitate, & personis sint nobiliores alijs de operibus dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt illis quatuor secundũm diuisionem posteriorem præponitur in præpositio, vt dicamus in deum, in patrem, in filium, in spiritumsanctum, non autem alijs. non dicimus Credo in ecclesiam catholicam, sed ecclesiam sine in præpositione, & nõ incassum. quippe deo vni in essentia, & trino in personis, sic adhærendum fuerit, vt illi à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, nõ sic ecclesiæ. nisi suo capiti adhærendum erit, ecclesiæ quidē sponsæ adhæremus propter sponsum Christum.

Denum ille articulus, qui est de vnitate diuinæ essentiæ omnium & primus & nobilissimus habetur. Cui pauci grandi malitia excecati dissenserunt, plurimi ignorabant personarum trinitatem: sed fermè omnes maximè Iudæi & naturæ legem obseruantes, vnum esse deum credētes, cõfessi sunt. Ideo notus in Iudæa deus in Israēl magnũ nomen eius, psalm̃. lxxv. Pauci, scilicet patriarchæ & prophætę personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse deum oportuit omnes credere, secundũ id Apostoli Heb. xj. Credere enim oportet accedendem ad deum quia est: secundò oportuit credere (vt ibidem habetur) q; inquirentibus se deũ remunerator sit: tertiò credere oportuit q; aliquo medio hominis lapsum repararet, secũdũm illud Petri Actuum iiij. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datũ hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. q; de Christo redemptore dictum est. Illud postremò alta mente recõdas, quod vbi audies. Iustus ex sua fide viuet (vt prophæta & Paulus Abacuch ij. & ad Rom̃. j. scripserunt) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, aliàs statim homo corrueret in Lutheranorum errorem, quãdoquidē sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est, Iacobi ij.

Aduerte tamen multa sunt præcepta, quędam sunt dei quę omnibus anteponenda sunt, vt in cap. quę contra. in fin. viij. distinctio. c. si is. cum seq. xj. q. iij. quæ decem sunt (vt dixi) sine quorum obseruatione salus esse non potest, quæ dicuntur decalogi. vt in cap. meretrices xxxij. q. iiij. & in ca. quid in omnibus. eadem causa. q. vij. Sunt etiã præcepta quędam moralia, quędam mystica, quędam sacramentalia, quędam ceremonialia. de quibus in cap. fi. distinctio. vj. Item quædam sunt pręcepta apostolica. id est sanctæ Romanæ ecclesiæ, quibus nullus dura superbia resistere debet. cap. præceptis. xij. distinctio. Item sunt præcepta superiorum, quæ iniusta implenda non sunt. ca. si episcopus, & c. si is. xj. q. iij. Nam & præcepta sanctorũ virorum antequam impleantur sunt discutienda. videlicet si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, vt dicit textus in cap. si quis præpostera. l. dis. Sic & papa non vult q; impleatur quod per subreptionem præcipit, c. si quando extra de rescriptis. & l. nemo. C. de sent. Verum de pręcepto dei disputandum non est, Nam semper est licitum, vt in c. paratus. xxiij. q. prima.

Vigesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus, quę sunt septem, secundũ distinctionē graduum: q̃uis sint octo secundũ essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in mõte, de quo habetur Mat. v, & qm̃ vltima quę est octaua ponitur per essentiam, quę est quędam firmitas omnium pręcedentium, debētur sibi omniũ præcedentiũ præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligãtur sibi omnia pręmia consequenter attribui.

Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi. i. ab amore carnalium voluptatum, & diuitiarum, ac propriæ excellentię.

Secunda est mansuetudo, cũ dixit. Beati mites, & tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt.

Tertia est luctus, cũm dixit. Beati qui lugēt. scilicet pro peccato, & ipsum odiunt, ita q; insurgunt aduersus id ad destruendum ipsum.

Quarta est esuries iustitiæ, & est vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitię potius est beatitudo, q̃ esuries aliarũ virtutũ cardinalium: quia per iustitiam immediate coniungimur deo, quod non fit per alias virtutes cardinales. Iustitia enim prout ibi capitur, cũm dicitur, Beati qui esuriũt & sitiunt iustitiam: comprehendit fidem, spem, & charitatē, de quibus suprà dixi, quę immediate nos coniungunt deo.

Quinto est misericordia, per quam pro terrenis cœlestia merentur, & illius sunt xiiij. opera, de quibus in consideratione sequenti.

Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor & mundatur ad videndum deum, & ardentissimè diligendũ. Accipitur autem munditia cordis ibi nõ pro virtute, sed pro statu qui est purgati animi.

Septima,est pax,quæ est status virtutis,in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis,mundi,& diaboli:vel si qua est,inefficax est.vnde patet,ꝙ pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei,ꝙ alijs,quia dixit.Beati pacifici,quoniã filij Dei vocabuntur. Et licet misericordia maximè assimilet hominem Deo quãtum ad opera exteriora,tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

Octaua beatitudo est,de qua dicitur.Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam,quoniam ipsorum est regnum cœlorum.Hæc virtus,scilicet sustinentia persecutionum propter iustitiam,annexa est paci.Cũm enim pacificus sit absq; contradictione carnis,mũdi,& diaboli,vt dixi,patet ꝙ idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo,in eodem gradu est cum pace.Propter hoc dicimus,ꝙ octo sunt beatitudines quantum ad essentiam: sed tantum septem quantũ ad distinctionem graduũ.Quoniam super pacem non est virtus alia.dixit enim August. Pax est finis & consummatio omnium virtutum. Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis.Primò,quia idem præmiũ sibi promittitur quòd primæ. Secũdò,quia omnes probant à prima vsq; ad vltimam vtrumverę sint. vnde dicit Grego.Qualis vnusquisq; apud se lateat,illata contumelia probat.vel secundũ Ambrosium.Pauperibus promittitur regnum,quãtum ad gloriam animæ. Passis autem in corpore persecutionem regnum,quantũ ad gloriam corporis.

Et est inter eas talis excellentia,ꝙ semper vna de gradu in gradum excellit aliam.quoniam ista præmia se habent per aditionem adinuicem.Nam plus est possidere terram regni cœlorum,quã habere simpliciter.Quoniã multa habemus quæ non firmiter & pacificè possidemus. Plus est etiam consolari in regno,quã habere & possidere. Multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari,quã simpliciter consolari. Nam saturitas abundãtiam consolationis importat. Misericordia verò excedit saturitatem,vt plus scilicet accipiet ꝙ meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deũ. Sicut maior est qui in curia regis non solum prandet:sed etiam videt faciem regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis,filius regis.ita dicit Antonius Florẽtinus in sua summa.quarta parte libro septimo.cap.v.§.iiij.& ibi in toto illo cap.ponit amplè materiam beatitudinum: ad quem recurre in reliquis,cũm mihi sufficiat habere excellentiã vnius ad aliam.

Etiam aduerte,ꝙ beatitudines excedunt virtutes cardinales &| dona. Quoniam habitus virtutum cardinalium principaliter disponitur ad exercitium animæ:habitus verò donorum disponitur ad actus contemplatiuę. maximè.habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusq;,vt habetur in compendio theologiæ libro quinto.cap.lv.& dicitur in ca.xlvij.in fine.ꝙ sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis,quo primo ponũtur digniora,ita in beatitudinibus est ordo naturalis,vbi digniores ponuntur vltimo.

Sanctus Tho.prima secũdæ qõ.lxix.ponit,an beatitudines distinguentur à virtutibus & donis,& ibi plenè per eũ.

VIgesimanona consideratio est de operibus misericordiæ,quę sunt quatuordecim.Quoniã sunt septẽ opera misericordię corporalia,septem vero spũalia. Corporalia eñ sunt,de quibus habetur Mat.xxv.Esuriui,& non dedistis mihi manducare.& sunt hæc,pascere esuriẽtẽ,potare sitientẽ,vestire nudum,recolligere hospitem,visitare infirmum,redimere captiuum,& sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur.

Visito,poto,cibo,redimo,tego,colligo,condo.

De primo,habetur Esaiæ lviij. Frange esurienti panẽ tuum.De secũdo,habetur Prouerb.xxv. Si sitit inimicus tuus potum da illi.De tertio,habetur Lucæ iij. Qui habet duas tunicas,id est ad superfluitatem,det vnã nõ habenti. De quarto,habetur per Apostolũ ad Roma.xij.Hospitalitatẽ sectantes.De quinto,scilicet de redemptione captiuorum habetur per Ambro.in c.aurum.xij.q.ij.vbi dixit,ꝙ ornatus sacrorum est redemptio captiuorum.De sexto,scilicet de visitatione infirmorum,habetur Iob quinto. Visitans speciem tuam,id est hominem in infirmitate,non peccabis.De septimo,qđ non ponitur Mat.xxv.habetur Actuũ viij.vbi habetur de Stephano lapidato,ꝙ sepelierunt eum viri timorati,& dicitur Ecclesiasti.vij.Mortuo nõ denegabis gratiam.de quo amplè dixi supra in ij.parte in iij.consideratio.ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia,quæ sunt,videlicet,docere ignorantem,consulere dubitanti,consolari tristem,corrigere peccantem,remittere offendenti,portare onerosos & graues,& pro omnibus exorare,& continentur in hoc versu.

Consule,castiga,remitte,solare,fer,ora.

De primò habetur ad Roma.xij.Qui docet in doctrina,scilicet subueniat proximo.De secũdo habet Thobiæ iiij.Consiliũ semper à sapientibus inquire.& xij.q.ij.c.pe. vbi dicitur bonæ rei dare cõsilium,& pręsentis habetur vitæ subsidium.& æternę remunerationis expectare cernit præmium.De tertio habetur per Apostolũ j.Thessa.iiij. Itaque consolamini inuicem in verbis istis:& non contristemini de dormientibus,sicut gentes,quæ spem non habent.De quarto habetur Mathæi xviij.& in ca.nouit.de iudicijs.Si peccauerit in te frater tuus,vade,& corripe eũ inter te,& ipsum solum.& Apostolus ad Timotheum. Peccantem coram omnibus argue.De quinto habetur Lucæ sexto.Dimitte & dimittetur seu dimittemini.& Math. decimooctauo. Serue nequam omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne oportuit et te misereri conserui tui?De sexto habetur ad Romanos quindecimo. Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare,nõ solum secundùm quod infirmi sunt graues ex inordinatis actibus:sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda. secundũ illud ad Galath.sexto. Alter alterius onera portate,& sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur Iaco. quinto.Orate pro inuicem vt saluemini.& secudùm Thomã secunda secundæ q.xxxij.articulo iij.

Ista sunt spiritualia opera,seu hę septem eleæmosynæ spirituales sunt potiores corporalibus triplici ratione,prout refert Antonius Florentinus in sua summa.iiij.parte. titu.v.cap.xviij.§.vij.

Prima est,quia id quod exhibetur in eleęmosyna spirituali est nobilius,scilicet donum spirituale,ꝙ præmiũ corporale,secundũ illud Prouer.iiij.Donũ bonum tribuã vobis.legem meam non derelinquatis.

Secundò, ratione eius cui subuenitur: quia spiritus nobilior est corpore. Vnde sicut homo magis sibi debet prouidere quantum ad spiritum quàm quantum ad corpus,ita etiam proximo magis debet prouidere de eleæmosyna spirituali quàm corporali, quem ex charitate diligere debet.

Tertiò quantum ad ipsos actus quibus subuenitur. Nã actus spirituales, quales sunt eleęmosynæ spirituales, sunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in eleęmosynis corporalibus. Dicit tamen ipse Anto. florentinus vbi suprà, ꝙ secundũ aliquem casum particularem interdum aliqua eleęmosyna temporalis posset præferri alicui eleęmosynæ spirituali, sicut magis esset pascendum fame morientem q̃ docendum, sicut dicit philosophus. ꝙ indigenti melius est ditari q̃ philosophari, quãuis hoc sit melius simpliciter.

TRigesima cõsideratio est de donis spiritus sancti, quę sunt septem, scilicet timor, pietas, scientia, fortitudo, consiliũ, sapientia, & intellectus, quæ enumerantur Esaiæ vndecimo cap. vbi ea alio ordine ponit. quoniam primò ponit donum sapientię. secũdò, intellectus. tertiò, consilij. quarto, fortitudinis. quinto, scientiæ. sexto, pietatis. septimo, timoris. Et ideo videtur ꝙ hoc ordine artificiali, de quo suprà dixi in consideratione immediate præcedẽti, ꝙ donum sapientiæ sit dignius, & sic de singulis vnum excedit aliud descendendo. & ideo dicit Antonius Florẽtinus in sua summa in quarta parte. titu. decimo. cap. ij. in principio. & §. vj. ꝙ comparando ipsa dona adinuicem dignitas eorum, qua vnum præferatur alteri, est attendenda secundũ enumerationem eorum, incipiendo à sapientia. vt ponitur Esaiæ vndecimo, vt dictum est suprà. De istis septem donis & cõmẽdatione eorũ. vide amplè Guillielmũ Paraldi in sua summa virtutum & vitiorum libro primo. parte tertia. c. v. de donis. & ibi ponit, ꝙ quædam pertinẽt ad diuina, & illa sunt digniora, quædam verò ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuã, & sunt quinque: & de his primo ponit, eo quia vita actiua est ante contemplatiuam: quędam verò pertinent ad vitam contemplatiuam, vt sunt donum intellectus, & donum sapientię, & ista sunt digniora vt ibi.

TRigesimaprima consideratio de septem sacramentis enunciat (quę sunt baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, vnctio postrema, ordo, & matrimoniũ) quod illorum sit dignius, & excellentius.

De sacramento matrimonij dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, des droictz & appertenan. à gens mariez. ꝙ est dignius & excellentius alijs ex pluribus ibi descriptis ad laudem matrimonij, quam ibi posui, cùm multum quadraret ad propositum.

Celius verò libro xv. c. xix. ait, ꝙ matrimonium secundùm Augusti. quantum ad genus attinet mortalium, est quoddam ciuitatis seminarium, & ibi asserit tria esse bona coniugij: scilicet fides, proles, & sacramentum, quæ posui in dicto loco cum pluribus alijs laudibus matrimonij. & etiam de laude illius idem Celius eodem lib. c. xiij.

Dico tamen hic, ꝙ eucharistiæ sacramentum est venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandũ præcipuis magnificandũ laudibus, dignis præconijs exaltandũ, cunctis honorandũ studijs. vt dicit textus in clemẽ. si dñm in sanctis. de reliquijs & veneratio. sanctorum. imo etiã excellẽtissimũ, & est maximũ sacramentũ ex themate posito per Anto. Florẽtinum in sua summa. in tertia parte lib. xiiij. c. iiij. in princi. vbi ponit tale thema, Memoriã fecit mirabiliũ suorum misericors & miserator dñs, escam dedit timentibus se. psal. cx. Excellẽtissimũ em̃ illud dicit Textus in d. clemen. si dominũ. & Florẽtinus in d. §. primo. Eo quia oĩa alia ordinantur ad ipsum, vel perficiuntur per ipsum, nec quid pręciosius habemus in hoc mũdo. Quid em̃ præciosius & melius corpore & sanguine domini nostri, vt ait Hieronymus j. q. j. c. multi. quasi diceret nihil. de consecratio. dis. ij. c. nihil. Nihil em̃ in sacrificijs maius esse potest, nec vlla oblatio maior reperitur. & ibi ponit quomodo mirabilia sunt opera Christi. & dicit glos. in verbo, quid melius. in dicto c. multi. & in dicto ca. nihil. ꝙ sacramẽtũ eucharistiæ inter sacramẽta est maius, dignius, & melius quo ad sanctitatẽ & reuerentiam. Et, vt dicit idẽ Florentinus eadem parte suæ summę lib. xij. in principio. est maximum sacramentum quo ad essentiam. Licet quædam alia dicantur maiora secundùm alios respectus, quos infrà referam. vide tamen Bonauenturam, qui plura dixit in suo lib. quem fecit de excellentia eucharistiæ.

Sed quantùm ad istud sacramentum volo demonstrare eius excellentiam ex pluribus causis & rationibus.

Prima, quia fuit figuratum tam ante legem q̃ in lege, primò per oblationem factã per Melchisedech, vt habetur Genesis xiiij. Et fit mentio in c. accipite. de cõsecratio. dis. ij. in qua figura habemus formam exteriorem sacramenti, vt primum effectum, scilicet refectionem. ibi ante præcessit figura spiritualis in pane & vino. Item in manna. vt habetur in c. corporeum. de consecratio. distinctio. ij. Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur in quo debet fieri oblatio, & super quem. sed Ioannes de Turrecremata in dicto ca. corporeum. amplè disputat, an conuenienter fuerit figuratum in manna, non insisto, quia non est præsentis speculationis.

Item fuit figuratũ in diuersis sacrificijs, de quibus habetur in Leuiti. quibus figurabatur passio Christi. Itẽ in virga Ionathæ mellis, vbi figurabat̃ quis offerre debeat. per fauum enim designatur deuotio offerentis, figura sanguinis Christi fuit vinum, ad designandum refectionẽ. Cantico. primò. Introducit me in cellam vinariam.

Secunda, quia à prophætis prænunciatum, vt habetur psal. lxxvij. Panem angelorum manducauit homo.

Tertia, quia à Christo verbo, & facto institutũ, vt habetur Io. vj. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. facto. vt Mat. ix. & xxvj. Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. & c. panis est in altari. de cõsecra. di. ij. & c. cùm Marthæ. de celebra. missa.

Quarta, quia ab apostolis seruatum, vt habetur j. ad Corinth. xj. Conuenientibus in vnum.

Sexta, quia à summis pontificibus ordinatum, vt habetur in d. clemẽ. si dominũ in sanctis. de reliquijs & veneratio. sanctorũ. Et hę sex causæ ponũtur in cõpẽdio theologiæ. li. vj. c. xiij. & in c. xiiij. ponũtur mirabilia quę fiunt in ipso sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicetur.

Septima, quia maiora, nobiliora, & excellẽtiora continẽtur in isto sacramento, q̃ in oĩbus alijs. Continet em̃ in se nobiliora in om̃i genere entis, & illud quod est nobilissimũ in fine nobilitatis. Continet aũt Christum, in quo tres substantiæ cõcurrunt, scilicet caro, anima rationalis, & deitas. Corpus autẽ Christi de purissimis sacratissimæ virginis sanguinibus, spiritussancti manibꝰ formatum, atq; ipsi deitati coniunctũ, omni corpore nobilius est atq; pfectus. Anima verò Christi diuinis splendoribus cãdidata omni sapientia, & virtute plenissima: vt puta cui non est datus in donis & virtutibus spiritus ad mensuram. Io. vj. Intellectualem creaturam nobilitate transcendit & perfectione, deitas verò fontana & origo omnis boni, quæ ex inseparabili vnione ad naturam assumptam, in hoc sacramẽto veraciter

racîter ex cõcomitantia cõtinetur.In infinitũ nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis,de quo prophæta in psal.xlvij.Magnus dominus & laudabilis nimis,& magnitudinis eius non est finis.Et hæ rationes ponuntur ad demonstrandum dignitatem huius sacramẽti in dicto compendio theologiæ.lib.vj.c.xiij.

Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis,quæ est in hoc sacramento.Continetur autem in hoc sacramẽto realiter ipse Christus sanctus sanctorũ,vt pote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter,id est veraciter,ad Colocen.ij.In alijs autem sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis deriuata à Christo.Cùm autẽ semper quod est per essentiam tale potius sit eo quod est tale per participationem,manifestè patet hoc sacramentum seu sacrificium potissimum esse omnium sacramentorum.Quoniam propter vnum quodq; tale,& illud multò magis.authen.multo magis.C.de sacrosanc.eccle.& potẽtior est causa quàm causatum.

Nona colligi potest ex ordine sacramentorum adinuicem.Nam omnia sacramenta videntur ordinari ad hoc sacramentum tanquam ad finem,vt dicit sanctus Thomas in tertia parte,quæstione lv.arti.iij.Hinc beatus Dionysius in cap.tertio ecclesiasticæ hierarchiæ,dicit quòd non conuenit aliquem perfici perfectione hierarchica nisi per diuinissimam eucharistiam.

Decima colligi & apparere potest nobilitas & excellẽtia istius sacramenti ex ritu ipsorum sacramentorum.Nã ferè omnia sacramenta consummantur in ipsa eucharistia vt dicit Dionysius in dicto c.iij.sicut patet q; ordinati & etiam omnes alij,& etiam baptizati si sint adulti,assumũt illud sacramentum.

Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum quibus splendet hoc sacramentum præ cæteris.Tantis enim & tot hoc admirabile sacramentum fulget miraculis,vt humana intelligentia omnino obtundatur tanto splendore maiestatis,deficiunt omnes sensus in contactus in contractatione,in comtemplatione visus,in sapore gustus,olfactus in odore,solus quidam auditus fide Christi instructus percipit veritatem.Vnde huius sacramenti miraculorum sublimitate sancta ecclesia admiratione suspensa in eiusdem sacramenti solennitatis officio,de quo etiam in dicta clementi.si dominum.de reliquijs & veneratio.sanctorum.Quid hoc sacramento mirabilius esse potest? in ipso namq; panis & vinum in corpus & sanguinem substãtialiter conuertũtur,& Christus deus & homo sub modici panis specie continetur:manducatur vtiq; à fidelibus,sed minime laceratur,quinimo diuiso sacramento integer sub qualibet diuisionis particula perseuerat.Accidentia in eodem sine subiecto consistunt.O miraculum (inquit Basilius.) O omnipotentia.O dei circa nos misericordia,qui sursum sedet ad dexteram,sacrificij tempore manibus hominum continetur. Alia miracula ponuntur in dicto compendio theologiæ,c.xiiij.libro suprà allegato.

Duodecima colligi potest ex conditione fontanę gratiæ & virtutum,quas in se continet.continetur quidem in hoc sacramento omnium gratiarum fontalis origo,mare virtutum,& omnium bonorum profluxus.Hic enim est fons copiæ,omnia per gratiam irrigans.de quo Cantico.iij.Fons hortorum,puteus aquarum viuentium,quę fluũt impetu de libano.Libanus candidus noster est Christus,ex quo impetu fluunt riui gratiarum.Quare beatus Ambrosius de hoc sacramento loquens ita ait.Hoc sacramentum præstantissimum est,in quo est diuinitatis præsentia,mundi redemptio,peccatorum remissio,gratiarum diuisio,virtutum omnium congregatio.

Decimatertia colligi potest ratione præeminentię huius sacramenti seu excellentiæ ex magnitudine vtilitatis eius.Est enim vtile viuentibus in præsenti seculo,existentibus in purgatorio,regnantibus in cœlo,etiam prosunt ad cumulum gaudiorum.Et ista vtilitas cõsistit ex multis effectibus qui proueniunt ex isto sacramento eucharistiæ & sumptione.Ex quibus ponuntur per Anto.Florentinum duodecim in sua summa.in tertia parte.libro xiiij.c.xij.§.vj.& fi.& xxiij.Aut vigintiquatuor in compendio theologiæ.libro vj.capi.xv.quos ibi videre poteris,cùm sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes quare sit excellentius alijs sacramentis.Sex tamen vtilitates seu fructus huius sacramenti scripsit Bernardinus de Bustis in ij.parte sui Rosarij.sermone xiiij.in iiij.parte.qui comprehendere videntur omnes alios:& sunt magis clari,& autoritatibus probati,quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est,q; Ioannes de Turrecremata in d.c.nihil.de consec.distin.ij.dicit q; quinq; modis vnum sacramentum dicitur dignius alio:& illi quinq; modi ponuntur in glo.fi.in d.c.nihil.& in glo.in verbo,non debet.in c.ecce.xcv.distinctio.

Vno modo quo ad rem sacramenti siue quo ad effectũ eius,& sic baptismus qui delet omnem culpam & aufert omnem pœnam,est maximum bonum sacramentorum.

Secundò quantum ad id quod continetur in sacramento,& sic eucharistia est nobilissimum sacramẽtum,in quo continetur ipse Christus.

Tertiò modo,quantum ad gradum dignitatis in quo constituitur suscipiens sacramentum.& sic ordo est dignissimum sacramentum:cùm sacramentum ordinis dicatur sacramentum dignitatis,eo quia promotus ad ordinem consequitur dignitatem.textus in c.deniq;.in prin.iiij.distinctione.Ita q; nulla dignitas secularis similis est sacerdotio.c.duo sunt.xcvj.distinctio.Notat Panor.in ca.veniens.de transactio.& de his in consideratione sequenti dicturus sum.

Quartò,quantum ad ministrum,& sic confirmatio,& etiam ordo sunt dignissima.Quia non nisi per episcopũ ministrantur.c.inter corporalia.in princ.extra de translatione episcopi.

Quintò,quantum ad significatum & non contentum,& sic matrimonium est dignissimum,quia significat coniunctionem duarum naturarum adinuicem in Christo.

Sextò,potest dici quantum ad instituentem,vt est de sacramento matrimonij & eucharistiæ,vt dictum est quo ad matrimonium in commento nostrarum consuetudinũ ducatus Burgundiæ.in rubri.des droictz & appertenãces à gens mariez.vbi dixi q; matrimonium est dignius sacramentum ratione autoris,quia institutum à deo patre,& quod plus est in statu innocentiæ,& in paradiso terrestri:sed idem dici potest de sacramento eucharistiæ,quod fuit institutum à Christo:sed non in statu innocentiæ,nec in paradiso,sed inter peccatores & in cœna.

Si tamen has dignitates adinuicem comparemus,inuenietur illa dignitas potissima,quã sacramentum habet ex contẽto,quia est essentialior.Et ideo sacramentum eucharistiæ est simpliciter dignissimum,sicut dictum est.

Et ideo ad argumenta quæ facit Ioan. de Turrecremata in d. c. nihil. pro contraria parte contra sacramentū eucharistiæ, maxime ad primum in quo dicitur, ꝙ bonum commune potius est ꝗ̃ bonum vnius, vt habetur primo ethicorum. Et ideo cūm matrimonium ordinetur ad bonum commune speciei humanæ perviam regenerationis, & tamen sacramentum eucharistiæ ad bonum proprium sumentis. ideo videtur ꝙ matrimonium sit potissimū sacramentorum, & non sacramentum eucharistiæ.

Respondetur secundūm Thomam in iij. parte ꝙ matrimonium ordinatur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius ecclesię continetur substantialiter in ipso eucharistię sacramento, ex quo nobilius est ꝗ̃ sacramentum matrimonij.

Ad secundūm in quo dicitur, ꝙ digniora sacramenta esse videntur quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per episcopum, qui est maior minister ꝗ̃ simplex minister, qui est sacerdos per quem confertur eucharistiæ sacramentum: ergo illa sacramenta sunt potiora & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam quę imprimunt caracterem, vt baptismus, confirmatio, & ordo, quod non facit eucharistiæ sacramentum.

Respondetur ꝙ primum assumptum non est verum simpliciter: quoniam, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, ꝗ̃ ex parte ministri: vnde nihil prohibet aliqua sacramēta secundūm quid: vt puta ministri esse digniora sacramento eucharistiæ, vtputa confirmationis & ordinis sacramenta, quibus tamē ipsum eucharistiæ sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationē deputātur fideles Christi ad aliqua specialia officia quod pertinet ad officium. Ideo tradere huiusmodi sacramenta ad solum episcopum qui est quasi princeps in ecclesia, per sacramentum verò eucharistiæ nō deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc sacramentum, vt inquit sanctus Thomas in tertia parte, est finis omnium sacramentorum, dictum est igitur.

Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam cōsequentia, ꝙ cūm caracter sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc sacramentū cōtinet ipsum Christum, multò dignius est hoc sacramētum ꝗ̃ sacramēta imprimentia Christi caracterem.

Ad quartum in quo dicitur, ꝙ vnum sacramentum dicitur esse dignius, ex quo alia dependent, & non econuerso: sed ex baptismo dependet eucharistia. Non enim potest quis eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo baptismus est potior eucharistia.

Respondetur sic, ꝙ ratio illa procedit ex parte siue ratione necessitatis, qua baptismus est maius cæteris sacramentis, cūm sine eo nemo saluari possit. iuxta illud Ioan. iij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū dei. & c. nulli. & c. firmissimè. de consecra. dis. iiij. & ita ex hac parte baptismus potissimum est sacramentorū, sicut ordo & cōfirmatio habent quādā eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & matrimonium ratione significationis. Nihil enim prohibet aliquid esse secundūm quid dignius, quod tamen non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecre. in d. c. nihil.

Aduerte etiam quia secundū eundem de pœniten. dis. j. in summa. Ordo attendi debet intra sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectibus.

Vno modo & principaliter penes morbos ad quos curandos sicut ad finem sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Albertus magnus in prima distinctio. iiij. sententiarum.

Primus (inquit) inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit baptismus, consequens est pronitas ad malum, quam non tollit baptismus, sed diminuit: & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem prauitatis & quasi ex calore concupiscentiæ oritur deperditio bonorum spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliquæ autem debilitates semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundū digniorem regenerationem: hæc Albertus magnus. Istum autem ordinem prosecutus est magister sententiarum & alij doctores theologi, & melior videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecremata in dicta summa.

Alio modo potest attendi ordo inter sacramenta secūdūm aliquam rationem dignitatis respectu omnium aliorum sacramentorum, inquantum sunt in remedium defectus communis siue in perfectionem multitudinis. Alia verò sacramenta sunt in remedium siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune cūm sit diuinius (vt dicitur j. Ethicorum.) prius est. Vnde hoc ordine considerato Gratianus primò determinauit de ordine & matrimonio. Tum, quia ordo habet prioritatem quandam respectu matrimonij & aliorum sacramētorum. Clarum est autem, quòd agens naturaliter prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officijs, ꝗ̃ de actionibus. Tum etiam, quia sicut dictum est habet digniorē generationem ꝗ̃ matrimonium. Pœnitentia etiā habet prioritatem quādam respectu baptismi, secundū illud Actuū ij. Agite pœnitentiam & baptizetur vnusquisꝗ vestrum. & c. quis aliquando. de penitē. distinc. j. Item dicit Augu. libro de pœniten. & habetur in c. nullus. de pœniten. dist. j. Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cū veteris vitæ pœnituerit. Item respectu eucharistiæ, etiam pœnitētia videtur habere quandam prioritatem, quam omnibus accedentibus ad communionem indicitur pœnitentia, sicut etiam colligitur ex c. omnis vtriusꝗ sexus. extra de pœniten. & remissio. vbi primò iniungitur præceptum de confessione, secundò de communione: in cuius signum agnus paschalis qui figuram gessit sacramenti eucharistiæ comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. Exod. xij. quod significat communicandum esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundūm hunc ordinem aliqui tractauerunt de sacramētis, vt Gratianus, prout refert Ioannes de Turrecremata in dicta summa. de pœnitentia distinctio. j.

Trigesimasecunda consideratio est cōsecutiua ad prę cedentem de vno sacramēto. s. de ordine, & quia sunt septem secundū aliquos, & octo secundū alios, & secundū canonistas nouem. Videndū est inter octo ordines ecclesiasticos quis sit dignior & excellentior. Et sunt secundū theologos septem. s. ostiarius, lectoriatus, exorcistatus, acolitatus, subdiaconatus, diaconatus, & prępsbyteratus, quos ponit magister sentētiarū in iiij. di. xxiiij. c. j. & est tātum vnū sacramentū, ita ꝙ quilibet ordo est de substātia sacramenti ordinis, vt dicit Petrus de Palude in iiij. distin. xxiiij. & Florentinus in sua summa, tertia parte. tit. xiij. c. xvj. §.

xvj.§.j.& in toto illo c.ponit materiam ordinū:sed secundùm canonistas (vt dixi) sunt nouem ordines,quia est ordo clericatus,qui dicitur ordo apud eos,vt est textus & ibi do. Anto. Panor.& alij in c.cū contingat.extra de ætate & qualitate.& est sacramentale signum tonsura,vt dicit glo.in verbo,psalmista.in c.clericos.xxj.dis.quæ pro hoc allegat c.duo sunt.xij.q.j.Et iste ordo est aliorum ordinū initium,& ex eo primo ordine vinculum promouendi initiatur.Imò si omitteretur esset repetendus secundū Panor. post Hostien.in d.c.cùm contingat.Et etiam episcopatus est ordo,vt dicit textus in c.cleros.& c.diacones.xciij.dis. facit tex.in c.j.de ordinatis ab episcopo & c.De quibus nouem ordinibus & de officijs eorum ponit Antonius Florentinus in dicto loco in §.ix.ad quē recurre.& ad textū in d.c.cleros.&c.perlectis.xxv.distin.& c.episcopus.& c. seq.xxiij.dis.Et isto ordine non reperitur maior vel par, vt est textus in c.j.de sacra vnctione.& in gl.in verbo,episcopus.in procemio sexti.in prin.quę pro hoc alllegat gl. ij.in c.in nouo.xxj.di.& c.j.xxxij.di.De cuius dignitate vide Curtium seniorem in consilio suo lxxix.incip.super articulo,an abbas vel prior.in ij.colum.& dixi amplè suprà in quarta parte,in xxv.consideratione.

TRigesimatertia consideratio. An vita actiua sit excellentior vita contemplatiua, manifestabit. Philosophus enim.ij.Ethicorum dicit tres esse vitas hominū excellentes. Voluptuosam scilicet quæ ponit finem in delectationibus corporis.Ciuilem quæ pertinet ad actiuam, & contemplatiuam,de quibus Celius lib.antiquarum lectionum ij.c.viij.vbi ait actiuos & voluptuarios haberi tāquam exules,quia cōtemplantes iam sunt in patria.Et dicit beatus Augu.in libro de ciuitate dei c.xix.quod tria sunt genera vitę.s.ociosum,quod pertinet ad vitam contemplatiuam. actiosum,quod pertinet ad actiuam:& ex vtroque compositum,quæ dicitur vita mixta,& congruit prælatis & prædicatoribus.Alij assignant vitam secundū inchoationem, profectionem,& perfectionem.Tamen diuisio vitæ humanæ magis propria est,quā ponit Gregorius super Ezechielem.& in vj.moralium.scilicet quod duæ sunt vitæ,actiua scilicet & contemplatiua,in sacro eloquio per duas sorores figuratæ in veteri testamento per Lyam & Rachelē Lya figurat actiuam,exercens se in septem operibus misericordiæ corporalibus & spiritualibus,figuratis per septē filias Lyæ.Nā septima fuit Diuina.Rachel venusto aspectu,quæ interpretatur visum principium,significat contēplatiuam quæ ad principium rerum.s.deū speculator.In nouo enim testamento figurantur per Martham & Mariam Magdalenam.Martha actiuam insinuans quæ sollicita erat,turbata erga plurima. Maria contemplatiuam, quæ sedens secus pedes domini audiebat verbum illius. Lucæ decimo.

Et quod ista sit sufficiens diuisio declarat beatus Thomas ij.ij.q.clxxix.vnūquodque viuens ostenditur viuere ex operatiōe sibi maximè propria,ad quam maximè inclinatur sicut plantarū vita dicitur in hoc consistere,quod nutriuntur & generantur.Animalium verò in hoc quod sentiunt & mouentur.Hominū autem in hoc quod intelligūt,& secundū rationem agunt:vnde in hominibus vita vniuscuiusque videtur esse id in quo maximè delectatur,& cui maximè intendit,& in hoc vult quilibet præcipuè cōuiuere amico suo. Quia igitur quidā homines permaximè intendūt cōtemplationi veritatis,quidā verò principaliter intendūt exterioribus actionibus,inde est quòd cōuenienter vita hominis diuiditur in actiuam & cōtemplatiuam.Nam vita voluptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) nō conuenit homini inquātum est rationale animal agens secundū rationem.Est enim bestialis talis vita communis nobis & brutis.Vita autem mixta quam ponit beatus Augu.tertiā post prædictas duas virtute cōtinetur in eis sicut media in extremis quibus conficitur,vt tepidū in calido & frigido. Vita verò incipientium qui resistunt passionibus spectat ad actiuam,& etiam cōmuniter proficiētium & perfectorum ad cōtemplatiuam.Datur enim ista diuisio de vita hominis secundū intellectum,qui vtique est aut practicus aut opus intēdens exterius per mœchanica & agibilia,vel interius mortificando passiones.Aut speculatiuus intendēs veritatem speculari præcipuè circa diuina.hæc ille Anto. Florentinus in loco statim allegando.

Sed secundùm intentum nostri operis quæ illarum sit melior & excellentior videndum est.Quantum ad vitam actiuam satis eam laudaui suprà in quarta parte,in l.consideratione.vbi dictum est,quod videtur esse melior:& allegaui ibi & theologos & iuristas:sed,vt statim dicam,illud est secundū quid,id est in aliquo casu melior est actiua,sed simpliciter non.Eo quia simpliciter vita cōtemplatiua est melior & excellentior ex pluribus causis,inter quas sanctus Thomas ij.ij.q.clxxxij.articulo j.ponit octo,quas scribit Philosophus x.Ethicorum.

Prima est,quia vita contemplatiua cōuenit homini secundū id quod est optimum in eo,scilicet secundū intellectum:& respectu propriorum obiectorum scilicet intelligibilium.Vita autē actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel,per quam figuratur vita contemplatiua,vt dixi,interpretatur visum principium.Actiua autem significatur per Lyam,quæ erat lippis oculis.

Secunda ratio est,quia contemplatiua potest esse magis continua,licet non quantum ad summū contemplationis gradum.vnde & Maria per quam significatur contemplatiua,describitur secus pedes domini sedens. Non enim pōt homo ita continuè exerceri in operibus misericordiæ corporalibus vel spiritualibus,quod pertinet ad actiuam,quia non habet semper modum paratum ad exhibendum ęleęmosynam vel ad docēdum,sicut habet viā paratam ad legendum,orandum,meditandum,& huiusmodi quæ pertinent ad contemplatiuam.

Tertia ratio est,quia maior est delectatio contemplatiuæ quàm actiuæ:vñ beatus Augustinus dicit quod Martha quæ designat actiuam,turbatur.Maria verò epulabatur.vnde de sapientia quæ gustatur in contemplatione dicitur Sap. viij.Non habet amaritudinem conuersatio illius,neque tedium conuictus illius,sed gaudiū.& Gregorius super Ezechielem dicit,quod contemplatiua vita amabilis valde dulcedo est,est enim delectabilis secundū beatum Thomā vbi suprà q.clxxx.articulo:vij.ex tribus rationibus ibi per eū descriptis.

Quarta ratio est,quia in contemplatiua homo est magis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget,quàm in actiua,in qua eget adiutorio aliorum,vt possit eā exercere.vnde Christus.Lucæ x.Martha sollicita es,& turbaris erga plurima,scilicet circa quæ versatur, & quibus indiget.

Quinta, quia contemplatiua magis propter se diligitur,scilicet vt deus cognoscatur & veritas quæ perficit intellectum,vt ametur ibi figitur.Sed actiua ad aliud ordinatur,scilicet ad subueniendum proximo,nec ibi figitur

ſed vt proximus inde in deum proficiat. Vnde in pſalm. xxvj. Vnam petij à domino hãc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitę meæ, vt videã voluntatem domini. Et Chriſtus. Luc. x. Vnum eſt neceſſarium. Vnũquodq; autem perfectius eſt quod eſt propter ſe q̃ quòd propter aliud, ſicut finis magis q̃ ea quæ ſunt ad finẽ, vt ſanitas melior medicina quæ ordinatur ad illã.

Sexta, quia contemplatiua conſiſtit in quadam vacatione & quiete ſecundũm illud pſal. xlv. Vacate & videte quoniam ſuauis eſt dominus. q. d. nõ poteſtis videre & guſtare q̃ ſuauis eſt deus, quod pertinet ad contemplationẽ: niſi vacando & ceſſando ab operibus: ſed actiua conſiſtit in motu, ſicut dicitur prælato cuilibet. Prouerb. vj. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne des ſomnũ oculis tuis: perfectior autem eſt quies q̃ motus ceteris paribus. vnde beatus Augu. in xix. lib. de ciui. dei. Ocium ſanctum ſcilicet cõtemplatiuæ vitæ quærit' charitas veritatis. ſ. diuinę, cui maximè intendit contẽplatiua. Et ſignanter dicit ociũ ſanctum ad excludendum ocium pigritiæ, quod eſt malũ & ſentina omnium vitiorum. Vnde beatus Bernardi. ait. Vacare deo non eſt ocium ſcilicet malum, ſed negocium negociorum. Eſt enim exercitium vitæ beatæ ſecundũm illud beati Augu. in fine de ciuitate dei. ibi, vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus ſine fine.

Septima ratio eſt, quia contemplatiua eſt ſecundũ diuina, actiua ſecundũ humana. Quis autem dubitat diuina humanis præferenda, ſicut creator creaturæ? vnde beatus Augu. ſuper Ioannem. In principio erat verbum. ecce q Maria audiebat, id eſt contemplatiua cui vacat. ſ. audiendo diuina. Et verbum caro factum eſt. ecce cui Martha miniſtrabat, id eſt actiua ſcilicet humanitati ęgenti miniſtrando & ſubueniendo. Ipſa etiam conſideratio myſteriorum Chriſti. ſ. natiuitatis, vitæ, paſſionis, & huiuſmodi ad contemplationem pertinet: manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis ſecundũ illud quod cantatur in præfatione. Dum viſibiliter deum cognoſcimus, id eſt myſteſteria humanitatis. Per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.

Octaua ratio, quia cõntemplatiua eſt magis ſecundũm id quod eſt proprium homini. i. ſecundũm intellectum. In operationibus autem vitæ actiuæ cõmunicant nobis etiã vires inferiores, quæ ſunt communes nobis & brutis. vnde in pſal. poſtq̃ poſuit id quod eſt cõmune nobis & brutis, dicit. hoĩes & iumenta ſaluabis domine. ſubdidit poſt quod eſt ſpeciale homini ſcilicet, In lumine tuo videbimus lumen. vnde & ipſa contemplatiua vita transfert ad quandam mẽtis libertatem vires inferiores, quæ deſeruiũt actiuæ in moderatione paſſionum, & in alijs habet quandam ſeruitutem. vnde & Boetius de cõſolat. philoſophiæ ait. Liberiores animas neceſſe eſt eſſe, cũm ſe in mentis diuinæ ſpeculatione conſeruent, minus verò cũm dilabuntur ad corporalia. Et beatus Gregorius ſuper Ezechielem dicit, quòd actiua vita ſeruitus, contemplatiua libertas vocatur.

Nonam cauſam ſecundũm Thomam ponit Chriſtus ſcilicet quia diuturnior: cũm dicit. Maria optimam partẽ elegit, quæ non auferetur ab ea, vt ſcribitur Lucæ x. in fi. vbi Augu. dicit: non tamen malam elegit Martha, ſed illa Maria meliorẽ: audi vnde meliorẽ, quia non auferetur ab ea. Auferetur quãdoq; onus neceſſitatis, id eſt opus in quo exercetur actiua, ſcilicet paſcere eſurientem, docere ignorantem, & huiuſmodi, quę ſunt hic neceſſaria. Sed in vita beata iſta indigentia non habetur: ſed æterna eſt dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationẽ.

Has nouem cauſas ſeu rationes excellentiæ vitæ contemplatiuæ ad actiuam ponit beatus Thomas in loco præallegato: quas refert Antonius Florentinus in iiij. parte ſuæ ſummæ. tit. x. c. iiij. §. ij. vbi addit decimam quę eſt. Contemplatiua vita eſt maioris meriti. Vnde beatus Gregorius vj. moralium ait. Magna ſunt vitæ merita actiuæ, ſed contẽplatiuæ potiora. quod ſic declarat Thomas ij. ij. q. clxxxij. articu. ij. Radix merendi eſt charitas. Hęc autem conſiſtit in dilectione dei & proximi. Diligere autem deum ſecundũm ſe eſt magis meritorium, q̃ diligere proximum: & ideo directius pertinet ad dilectionem dei, eſt magis ex ſuo genere meritoriũ: q̃ illud quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ eſt propter deum. Contemplatiua autem directè & immediatè pertinet ad dilectionem dei. Actiua autem directè ad proximum ordinatur. Quia ſatagit circa frequens miniſterium: & ideo contemplatiua eſt maioris meriti q̃ actiua. Et hoc eſt quod inquit beatus Gregorius in iij. homi. ſuper Ezechi. Contemplatiua maior eſt merito q̃ actiua, quia hæc in vſu præſentis operis laborat: in quo ſcilicet neceſſe eſt proximis ſubuenire. Illa verò ſapore intimo venturam iam requiem deguſtat. ſ. in cõtemplatione dei. hæc ipſe Antoninus Florẽtinus vbi ſuprà & Lucas de Penna in l. ij. C. vt dignitatum ordo ſeruetur. allegat illud dictum Grego.

Vndecima cauſa eſt, quia vita contẽplatiua eſt tutior, licet actiua ſit fructuoſior. c. niſi cumpridem. §. nec putes. extra de nunciatione. vt tenet Lucas de Penna in loco hic ante citato. & Cardinalis Zaba. in d. §. nec putes.

Duodecima cauſa, quia vita contemplatiua eſt celſior, vt eſt tex. in authen. de monachis. in prin. & ibi gl. in verbo, celſiorem. colla. j.

Dicit tamen Zabarella in d. §. nec putes. q vtriq; præfertur mixta ex vtraq;, vt in d. §. nec putes. &, vt ibi etiam dicit ſe habent vt excedentia & exceſſa. gloſſ. j. in c. ſancta quippe. ij. q. vij. quam vitã mixtam etiam multum cõmẽdat Anto. Florẽtinus in prędicto loco. §. iij. & dicit eã fuiſſe ſeruatã à prophæta Dauid, vt habetur pſal. lxij. vbi ait. Labia mea laudabũt te. Laudatur deus labijs oris admonendo & prædicãdo, quod eſt præcipuum in vita actiua. Laudatur deus labijs, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectibus deuotis, quod ſpectat ad cõtemplatiuã. vtraq; pſalmiſtã non eſt dubiũ habuiſſe, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in ędition e & decãtatione pſalmorũ. Hãc vitam mixtã Chriſtus vt perfectiſſimã tenuit, & in ſe oſtẽdit. ſ. orando, & in deſerto, & in mõte, & morte: & aliqñ erat pernoctãs in oratione, vt referũt euangeliſtæ. & aliqñ prædicãdo, ſanando infirmos, corrigẽdo homines, paſcendo famelicos, vinum procurando in nuptijs ęgentibus, conſolando afflictos, vt Martham, Mariã, & alios. Hanc mixtam tenuerũt apoſtoli perfectiſſimi prędicando. Vñ ait Petrus ad ſedandũ murmur exortum in eccleſia primitiua. Non eſt ęquũ nos dimittere verbum dei & miniſtrare menſis, eligite vobis &c. Nos verò orationi & prædicationi vacabimus. Actu. vj. Hęc mixta etiam figuratur in Lazaro reſuſcitato (cuius corpus & caput præter mãdibulam inferiorẽ iacet in hac ciuitate Heduen.) qui poſt eius reſuſcitationem factus fuit epiſcopus Maſſilien. & fuit frater Mariæ Magdalenæ & Marthæ. Vnde dicitur Ioan. xj. Diligebat Ieſus Martham, deſignãtem

tem actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraq; etiam tenuerūt & complexi sunt illi eximij prophætę, Esaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Celius libro lectionum antiquarum xiiij.c. xliiij. distinguit & illustrat vitam cōtemplatiuam ab actiua post beatum Thomam. In intellectu (inquit) speculatiuā considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practicā, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas. Vna speculatiua, quę est operatio ex virtute perfecta, contemplatiuaq; quam sapientiam dicimus. Altera verò practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiam, & speculatio ex sapientia hominis: quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio & speculatio ciuitatis totius: q̄obrē in perpensionem venire actiua & speculatiua hominis felicitas pōt iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Forsitam verò hac parte aliquis quæreret, actiua ne vita prę cellat contemplatiuam, an contra omnino sentiendum. Idem doctor sanctus in explicatione septimi Polyticorum libri, speculationem cōmonet longè anteire, & prę terea ex iunioribus aliqui non neglexerūt, tamen M. Tullij sententia depromitur. Multi (inquit) & sunt & fuerunt qui eam, quam dico trāquillitatem expetentes, à negotijs publicis se remouerunt, ad ociumq; profugerunt. in his & nobilissimi Philosophi, longeq; principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt. Et mox paulo facilior quidem & tutior, & minus alijs grauis aut molesta est ociosorum vita. Fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemq; aptior eorum, qui se ad rempublicam & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitam concedendum sit rempublicam non capessentibus, qui excellēti ingenio doctrinæ sese dediderunt. Et ijs qui aut valitudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti à repub. recesserunt. Cūm eius administrandæ potestatem alijs laudemq; concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicāt, quæ pleriq; admirentur. Imperia & magistratus: his non modo non laudi, verū etiam vitio dandum puto. Augustini quoq; non negligenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarij. Si quidem illud enarrās prophæticum. Defecerunt oculi mei in ęloquium tuum. Duo (inquit) oculi sunt, mysticus acutior, moralis dulcior, Non est ocio mancipatus, qui verbo dei tātum studet. Nec maior est qui extra operatur, quàm qui cognoscendæ veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & antefertur Maria quę audiebat Marthæ operanti.

Est alia vita quæ dicitur communis, quæ etiam laudāda est. Nam primo in statu naturæ ante peccatum erant omnia communia. vnde Isidorus. Ius naturale communis omniū possessio, vt habetur prima di. & in primordijs status gratię ista vita erat, vt habetur Actuum iiij. erant illis omnia communia, vt habetur in c. dilectissimis xij.q.j. & durauit vsq; ad tempora Constantini, vt colligitur in illa causa. Item in statu futuræ gloriæ erūt omnia communia, vnde Beda super illud. Actuū iiij. Qui ita viuunt, vt sint omnia cōmunia in domo cœnobitæ vocātur: quæ vita tāto felicior est, quantum statum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cūm ergo, vt dicit Ioan. de Turrecremata in d.c. dilectissimis. in v. col. non sit reperire meliorem statum naturæ quàm ante peccatum, nec gratię q̄ primitiuum, nec gloriæ q̄ futurum: manifestum est quòd felix status est vitæ communis quæ talis status naturę, gratiæ, & gloriæ imitatur. De vita anachoritarum seu eremitarum Hieronymus plura scripsit illam amplissimè laudādo, vt etiam amplè refert Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali. in tractatu. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. in ca. anachoritæ pro Christo asperas elegerunt solitudines.

Lucas de Penna in d.l.ij. colū.iij.C. de dignitat. libro xij. dicit quæ sunt notanda describendo vitā quæ est propriè vigor animæ: quia vim tenet viuendi, nascendi, & crescendi. Quandoq; accipitur pro actu viuēdi irreprehensibiliter iusto & recto, vt in d.l.ij. ad hoc etiam.l.cū filio.ff. de legatis iij. post principum. vel vita est bonorum lętitia miserorum mœstitia, expectatio mortis. Ita bona & recta vita cum fide ęligenda est. Nam si vita deest, fides meritū non habet j.q.j.c. fertur. Et sanctus est domino in hac vita sub inferiore habitu irrreprehensibiliter domino famulari, q̄ alta indebitè appetendo damnabiliter in profundum demergi.c. de his.l. distinc. & plura alia ibi singularia de vita scripsit, quæ ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum.

De huiusmodi vita contemplatiua Phylo Iudæus natione Alexandrina scripsit librum vnum: & Prosper episcopus Reginensis tres.

Trigesimaquarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet lex veteris testamenti, & lex noui testamenti. & ista lex primò de per se est excellentior omnibus alijs legibus humanis propter quatuor secundū Thomam ij.ij.q.xij. articulo iiij.

Primò propter cohibitionem omnis criminis: quoniā, vt ait Augu. de libero arbitrio. Lex humana non potest omnia mala quæ fiunt prohibere vel punire: quia dū auferret mala omnia, sequeretur q̄ multa bona auferrentur, & impediretur vtilitas boni communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde Augu. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinibus: quia accederent homines ad nuptas, virgines, vel alias corruptelas vnde scandala sequerentur. Lex autem naturalis vt in pluribus obscurata erat, & multa peccata ignorabātur esse mala, & ideo vt nullum malum improhibitum & impunitū remaneret: fuit necessarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit psalmista. psalmo xviij. Lex domini immaculata, id est nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundò, ratiōe directionis mētis: de his etiā pōt homo legem ferre, de quibus pōt iudicare. Iudicium aūt hominis non pōt esse de interioribus animi motibus, vel volūtatibus quæ latent, sed solum de exterioribus quæ apparent: qm̄, vt dicit Vrbanus papa. De manifestis loquimur: occultorum em̄ aliàs secretorum cognitor & iudex est deus. xxxij. di.c. erubescāt. & lex dicit. Cogitationis pœnam nemo patiatur. de pœniten. di.j.c. cogitationis. & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quòd in vtriusq; actibus, scilicet interioribus & exterioribus homo sit rectus Lex autem humana non potest sufficientes cohibere & ordinare actus interiores mentis: & propter hoc necessariū fuit, q̄ superueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum, vt illud Exod.xx. Non concupisces rem proximi tui. & illud Mat.vj. Qui viderit mulierē ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in eam in corde suo. & ideo dicit psal.s. Couertens animas, quia exterio-

res & interiores actus dirigit.

Tertiò, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet scire absq; omni dubitatiõe quid debeat agere, & quid vitare: sed per legem naturalem vel humanam non potest hoc scire, quod patet ex hoc, qa de rebus humanis ideo diuersa iudicia dantur propter incertitudinem humani iudicij: & præcipuè de rebus contingentibus & particularibus, ex quibus diuersæ leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo absq; dubitatione aliqua scire posset quid ei agẽdum, quid ei vitandum, necessarium fuit vt in actibus proprijs dirigeretur per legem diuinam, de qua constat q͂ errare non potest.

Quartò, ratione adeptiõis felicitatis. Per legem enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantũ ad finẽ seu felicitatem naturalẽ, quę non excederet proportionẽ facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana, sed quia homo ordinatur ad finem supernaturalem. i. ad finem ęternæ beatitudinis quæ excedit facultatẽ humanæ vitæ: & ideo fuit necessaria lex diuina, per quã homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternę. Lex enim diuina tradit ea quæ sunt credenda fide, & sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinẽ supernam tẽdit. Hæc autem non habetur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur psal. xviij. s. alleg. Sapientiã præstãs paruulis. i. humilibus. Sapiẽtia enim est notitia diuinorum, quę perfectè habetur in superna beatitudine, nõ ĩ vita pręsenti. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi suprà. Tamen illa quę est noui testamẽti, & sic lex gratię, quæ est euãgelica, est dignior & excellentior q͂ illa quę est veteris testamenti, vt satis suprà dictum est in hac parte, in xx. cõsideratione. vbi de tribus sectis mundi fit mentio.

Sed vlterius aduertendum est, q͂ hæ duæ differunt nõ in specie, sed vt perfectum & imperfectum, sicut puer & virilis ætas. vnde Apostolus ad Galath. iij. & iiij. Statum veteris legis puero existenti sub pędagogo, & legem nouam statui viri, scilicet perfecti, comparauit.

Attẽditur aũt ista perfectio & imperfectio q͂tũ ad tria.

Primò, ex parte finis vltimi, quia lex vetus ordinabat homines ad bonum sensibile & terrenum. Lex verò noua ordinat ad bonum intelligibile & cœleste. vnde Christus in principio suæ prædicationis statim inuitauit ad regnũ cœleste dicens. Math. iiij. Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.

Secundò, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat manum, noua autem animum: quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus, vt patet in nono & decimo præcepto decalogi: non tamen puniebatur per legem talis transgressio.

Tertiò, ex parte motiui, quia lex vetus inducebat ad obseruantiam metu pœnarum, quas taxauerat. Lex autẽ noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Christi: hæc Thomas j. ij. q. xij. arti. v. & ij. ij. q. cviij. articu. j. Et facit textus in ca. hæc autem. §. ex his omnibus, xxiij. q. iiij. vbi dicit. In lege veteris testamenti corporalis pœna statuta est. In lege verò euangelij omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incœpit à terrore, dicẽs: Exodi xx. Ego sum domin⁹ deus zelotes, visitans peccata patrũ in filios vsq; in tertiam & quartam generationẽ. Hæc verò à leuitate mansuetudinis & misericordiæ: ita inquiens. Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, Mat. v. In illa dicebatur. Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In ista dicitur. Gaudeo super vnõ peccatore pœnitentiam agente, magis q͂ super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Lucæ xv. & vt vniuersaliter dicatur. In lege populus ille rudis seruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In euangelio autem populus gratiæ liber & adultus filiali amore, & hæreditatis certitudine ad cultum diuinę seruitutis inuitatur. hæc in dicto §. ex his omnibus. & ibi Ioan. de Turrecremata, qui satis prædicta declarat. & de huiusmodi lege euãgelica, quę est diuina & noui testamenti, videatur amplè Antoninus Floren. prima parte suæ summæ. titu. xv. c. vnico. in septem. §. qui ibi ponuntur: vbi omnia prędicta latius explicantur, & multa singularia. Et de lege Mosaica seu veteris testamenti habetur etiam in dicta prima parte, tit. xiiij. c. j. vsq; ad finem illius tit. vbi amplè.

De legibus verò humanis quę inter eas sit excellentior aut dignior, videatur ipse Anto. Florentinus in dicta parte. ti. xiij. c. j. §. ij. qui dicit, q͂ lex naturalis excedit alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in firmitate immutabilitatis, & in prioritate tẽporalitatis. quæ ibi amplè declarantur: & de hoc infrà in ij. consideratione sequenti. Sed inter alias leges humanas Franciscus Patritius lib. j. de institutione reipublicæ. titulo v. laudat leges xij. tabularũ ex dictis Ciceronis in lib. de oratore ad Quintum fratrem crassum loquentem.

Trigesimaquinta consideratio. Quia ex autoribus legis diuinæ. s. veteris testamenti fuerunt principaliores prophętæ, ideo est videndũ de quatuor gradibus prophętię, & quis illorum præcellat, ita q͂ inter prophętas videamus quis illorum sit excellẽtior. Ante discussionẽ istorum præsuppono cum Celio lib. antiquarum lectionum xiiij. c. xlj. q͂ prophętia secundùm Cassio. est inspiratio diuina rerum euentus immobili veritate denuncians, vt verò plenius absolutiusq; dicatur prophętia cognitio exigitur intellectualis, sicuti Daniel. x. comprobatur. q͂ si intelligentia nõ contingat nõ propriè dici prophętiam, sed tñ dici potest videns, sicuti Pharao spicas vidit. Gene. xlj. Et Balthasar manum scribentem in pariete. Daniel. v. Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorũ prophæta. Cęterum nec in morte saluatoris Cayphas, cùm dixit Iudęis, Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo. Ioannis xviij. Et quia ex ratione prophæticæ veritatis est cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophætici gradus. Is namq; excellentissimus est, vbi paribus reliquis clarior est intelligentia, dumtamen prophætię limites nõ transcendat.

Ergo gradus primus est, cũ videt qs & intelligit, velut Ieremias ollam vidit succẽsam, & faciẽ eius ab aquilone, vt habetur Ieremiæ j. quo significari intellexit Babylonici regis exercitũ ciuitatem Ierusalem exusturum.

Secundus gradus est vbi videtur nihil, sed instruẽs vox auditur. Hic verò est priore excellẽtior, quoniã veritatem expressius præmonstrant voces, sicut habetur j. Regũ iij. c. Samuel audiuit vocem domini sibi loquentis.

Tertius gradus est, cùm non vox tantum auditur, quę instat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur angustior. Cæterum vel ista contingunt in quiete: vocanturq; à theologis reuelationes per somnia, vel dum vigilamus: à iunioribus dicuntur visiones, qui est præclarissimus modus: quoniam & mentis fit illustratio maior, quæ quamuis sensuum vi exteriorum distracta,

intelligibilem

intelligibilem tamẽ supernaturalium veritatem percipit, qđ nõ fit in somno sensibus quietis. Porrò prophęticus ille modus qui raptu contingit vel extasi ad eum fermè vocatur qui eit in quiete, quia tunc exteriore sensu nõ vtimur sicut nec in somno.

Adhuc gradũ statuunt quartũ, vbi apparitione nulla figuræ cuiuspiã, vel sensibus signi occultorũ intelligibilis veritas percipitur reuelatiõe diuina. Cuiusmodi cognitio summo prophętę Dauid contigisse dicitur, super quem spiritus dñi à die vnctionis directus est. vt habetur primi Regum xvj. vt extunc gratiã prophętãdi haberet. Et iste gradus est excellẽtior cæteris. Ex quo dicitur, ꝙ prophęta Dauid est excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de lyra in procemio lib. psalmorum. vbi amplissimè ponit istos quatuor gradus prophętiæ. & dicit hũc vltimũ excellentiorẽ alijs. tertiũ verò secũdo. & secundũ primo. & de hoc vltimo ꝓbat sic. Sicut enim ille diceret melioris ingenij, & clarioris qui caperet veritatẽ conclusionum geometricaliũ sine descriptione figurarũ sensibiliũ, ꝙ ille qui capere non posset absq; tali descriptione, sic in cognitione prophętica illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit absq; sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictę, ꝙ illa quę capit sub talibus signis sensibilibus. ita de Lyra in prædicto loco. & ibi multis modis comprobatur, ꝙ Dauid fuit eximius prophęta & excellentior, licet multum de Moyse arguat. & idem de Dauid tenet Anto. Florentinus in tertia parte suæ summæ. titu. xiiij. c. xiiij. §. ix. in medio. de psalmis Dauid. De laude vtriusq; plenè in cano. vt cognouerunt. de pœni. dis. ij. vbi dicitur, ꝙ de rege Dauid tulit testimoninium dominus dicens, vt habetur Actuum xiij. Inueni hominem secundũ cor meũ, qui faciet omnes voluntates meas.

Trigesimasexta consideratio erit de iuribus, qđ scilicet iurium sit excellentius. Nam clarũ est, ꝙ ius naturale est immutabile per quodcũq; aliud ius. cũ vt dicit Iustinianus in §. sed naturalia. institu. de iure naturali gentium & ciuili. sed naturalia quidẽ iura, quæ apud omnes gentes perequè obseruãtur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma, atq; immutabilia permanent. Et ibi plenè doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, ꝙ hmõi est dignius alijs tribus de causis.

Primò, ratione cõmunitatis, de qua cõmunitate habetur amplè per doctores nostros canonistas in ca. dilectissimis. xij. q. j. vbi Ioan. de Turrecremata. & per beatũ Thomam prima qõ. ij. articu. iiij. vbi dicit ꝙ ius naturale est cõmune omnium nationum. & text. in ca. ius naturale. j. dis. & declarant amplè ibi glos. & doctores.

Et etiam hoc iure naturali omnia sunt cõmunia. dicto cap. dilectissimis. & omnium est libertas. dicto cap. ius naturale. quod nõ solum seruatum legitur à Christicolis primitiuæ ecclesiæ. De quibus legitur Actuũ iiij. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisq; eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat. Sed etiam ab antiquis philosophis traditũ inuenitur. vnde & apud Platonem. illa ciuitas ordinata traditur, in qua quisq; proprios nescit affectus, idest aliquid non habet propriũ. viij. dis. cap. primo. beatus Thomas in loco suprà allegato. articu. v. dicit ius naturale dupliciter cõsiderari, prout etiam refert Antoñ. Florentinus in prima parte suæ summæ. tit. xiiij. c. primo. §. ij. vbi videri potest. sed Io. de Turrecremata in dicto ca. ius naturale, dicit cõmunitatẽ cõsiderari debere quadrupliciter, quæ cõsideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cũm, vt dicit, cõmunitas rerum potest iuri naturali attribui: non quia ius naturale dicet omnia esse possidẽda cõmuniter, & nihil esse quasi proprium possidendum, sed quia secundũ ius naturale non est distinctio possessionũ: sed magis secundũ humanum conditum, quod pertinet ad ius positiuũ ad vitãdum discordiã quæ oriri solet ex cõmunitate rerum, vt ait Aristoteles ij. politicorũ. ita dicit sanctus Thomas secũda secũdę, qõne lxvj. articu. ij. cui dicto Aristotel. concordat expressus textus in l. cũm pater. §. dulcissimis. in fine. ff. de lega. ij. Ideo nemo inuitus cogitur stare in cõmunione. text. ad literam in l. si quis sortem. §. si centum. ff. de cõditio. indebiti. & l. fina. C. cõmuni diuidundo. Et naturale vitium est negligi qđ cõmuniter possidetur. tex. in l. meminimus. C. quãdo & quibus quarta pars debetur. lib. decimo. Nec valet pactum, ne perpetuo diuidatur res cõmunis, ita ꝙ nunq̃ fiat de illa diuisio, sed semper remaneat cõmunis. tex. ad literã in l. in hoc iudicium. §. si cõueniat. ff. cõmuni diuid.

Secundò modo pertinet ad ius naturale cõmunitas rerum, intelligendo pro tempore extremę necessitatis. vnde sanctus Thomas secũda secũdę, qõ. xxxij. artic. vij. dicit ꝙ in casu extremę necessitatis oĩa sunt cõia. Et ideo dicit glo. super illud Ambro. Propriũ nemo dicat, quod cõe est. i. cõmunicandũ. qđ plusq; sufficeret sumptui etiam violenter obtentum est. ca. sicut hi. xlvij. dis. vnde tunc licet ei qui necessitatem patitur accipere de alieno ad sui sustẽtationem, si nõ inueniat qui sibi dare velit. Et idem Tho. q. lxvj. arti. vij. dicit ꝙ vti re aliena in casu extremę necessitatis non tenetur ratione furti proprie loquẽdo: quia per talem necessitatem efficitur suũ illud qđ quis accipit ad sustentandam propriã vitã. dixi plene de hac materia in cõmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. in tit. des iustices. §. v. in glos. s'il na grace. versi. primus ergo casus.

Tertiò modo cõmunitas rerum ascribitur iuri naturali quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles ij. Politicorum ad Socratem loquens ponit, ꝙ possessiones debent priuatim, idest vt proprię possideri: quia cũm vnusquisq; natus sit plus curę impendere proprio q̃ cõmuni, nunq̃ ita diligenter colerẽtur possessiones cõmuniter possessę, sicut priuatę. d. l. meminimus. §. naturale. quippe vitium est negligi quod cõmuniter possidetur. C. qñ & quibus quarta pars debetur. lib. x. vsus tamen earũ debet esse cõmunis secundũ illud prouerbiũ. ꝙ amicorũ sunt omnia cõmunia. de quo habetur in ca. dilectissimis. xij. q. j. Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. vnde Boetius lib. ij. de cõsolatione dicit. Nullus boni nõ in cõmune deducti est iocũda possessio. Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

Quartò modo cõmunitas rerum potest dici esse de iure naturali: scilicet pro statu innocẽtiæ. de isto modo sanctus Thomas in prima parte. q. xcviij. artic. primo. dicit, quòd in statu isto: scilicet naturæ corruptæ multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum. quia communitas possessionis est occasio discordiæ. vt dixi suprà. sed in statu innocentiæ fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ cõmuniter vsi fuissent, secundũ quod vnicuiq; competeret de rebus quæ eorum dominio subdebantur. Cũ etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruet. hæc Thomas.

Ad idem est Albertus magnus in qõne de virtutibus. vbi dicit, ꝙ vtrũque, scilicet tam omnia esse cõmunia

ꝙ esse aliquid proprie, est de iure naturali: quia, vt inquit, secundũ diuersos status vtriusꝙ sunt seminaria in iure naturali. In statu em̃ in quo nõ est rapina, nec vsurpatio eius quod communi vsui est concessum dictauit ratio naturalis nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum sicut, & in commune creatum est. Sed variato statu & crescente malitia & rapina & rancore vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria ad prouisionem suorum & pauperum, & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis cõmunicandum. In hoc lo. de Turre cremata ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales quam videas in loco suprà allegato.

Secundò, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cũm alia iura humana frequenter mutentur, quia modo statuitur vnum, modo cõtrarium: ius naturale ab exordio creaturę rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet. ca. primo. §. primo. distinc. v. et supra dixi in principio huius considerationis. Et istam firmitatem multum amplè declarat Florentinus in dicto titulo xiij. c. primo. §. secũdo. vbi ponit quomodo aliquãdo mutatur & variatur. imo etiam quandoꝙ variatur ius diuinum. Cũm, vt habetur in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. non debet irreprehensibile videri, si secundũ varietatem temporum variantur & iura. Cũm deus ex his quæ in testamento veteri statuerit,

Tertiò, ius naturale alia iura humana præcellit ꝓpter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano: quoniã, vt dicit Gratianus in ca. fi. in fine. dis. vj. ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, qđ ius datum fuit Adæ per deum statim eo creato. Cũm, vt ait Philippus Bergomas lib. j. sui supplemẽti cronicarũ, dedit deus Adæ legẽ obseruandã inter homines, videlicet vt ad oẽm actũ, & omne verbum, & etiam omnẽ cogitationẽ talem in alterum haberet animũ, qualẽ in se ab altero seruari cuperet. quia tũc æquitatis viã teneret, tal emꝙ erga se alterũ esse qualẽ in se neminẽ vellet. Ius verò consuetudinis post ius naturale seu naturalẽ legem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cayn ciuitatem ædificasse legitur, quod cũm in diluuio propter hominũ raritatem fere videbatur extinctũ. Postea à tempore Nẽroth reparatũ siue potius immutatũ existimatur, cũm ipse simul cum alijs alios cœpit opprimere, & alij sua imbecillitate eorũ ditioni cœperunt esse subiecti. Ius autẽ cõstitutionis cœpit à iustificationibus, quas dominus tradidit Moysi dicens. Si emeris seruum Hebræũ &c. de quo Exodi xxj. de ipso verò & alijs qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes exprimit Isidorus quinto Aethimologiarum. c. primo dicens.

Moyses gentis Hebręæ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit.

Phoronęus rex Gręcis prim⁹ leges, iudiciaꝙ cõstituit.

Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptijs tradidit.

Solon primus leges Atheniensibus ędidit.

Licurgus primus Lacedæmonijs iura ex Apollinis autoritate confinxit.

Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis ędidit.

Deinde decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis ex libris Græcis in Latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt.

Leges autem redigere in libris primus Consul Pompeius instituere voluit, sed nõ perseuerauit metu obtrectatorũ, deinde Cęsar id facere cœpit, sed ante iterfectus est.

Nouæ à Constãtino Cęsare cœperũt, & reliquis succedẽtibus factis ex prioribus ĩperatoribus codicẽ fecit Theodosius minor August⁹ ad similitudinẽ Gregoriani & Hermogeniani. hęc oĩa Isidorus dicto lib. v. & transumptiuè. di. vij. per totũ. hunc tñ codicẽ Theodosianũ postea immutauit Iustinianus imperator, & fecit vnũ codicẽ ex tribus. vt in tit. de nouo codice faciendo. in principio.

Lex euãgelica à Christo data fuit sub Tyberio imperatore, & postea per apostolos diuulgata vbiꝙ terrarum.

Lex canonica quantũ ad canones generaliũ cõciliorũ (vt idẽ Isidorus ait in lib. vj. Aethimolo. c. xviij.) à temporibus Constantini cœpit. & habetur xv. di. in princi.

Decreta & decretales epistolæ summorũ pontificum, quasi à principio ecclesiæ cœperunt. vt patet in actibus Apostolorũ, de Decisione circa obseruantiam legalium.

Ex quibus patet, ꝙ ius naturale est prius tẽpore oĩbus alijs iuribus, & in hoc inter oĩa primatũ obtinet, vt in d. di. v. in principio. & etiã in dignitate. vt ibidem. & amplè oportet in c. ij. in fine. di. viij. vsꝙ ad finem. Et ad prędicta facit tex. in §. commodius. insti. de rerum diuisione. qui dicit. palam est vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerũ natura prodidit. ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cũm & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Aduerte etiam, ꝙ ius Romanorum omnibus alijs iuribus est excellẽtius, cũm sit commune. Alia verò sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cętera huiusmodi. Ita per plura declarat Lucas de Penna in l. j. col. vj. & vij. C. de conducto. & procurato. libro xj. vnaquæꝙ tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cũm si sit iuri Romanorũ cõtrarium, seruãdũ est. imo etiam ius Romanorũ in aliquibus patrijs nõ approbatur, puta in Hispania. vt dicit Io. Lupus in rubrica. in principio. extra de donatio. inter virum & vxo. & in Gallia (cũ Galli leges non receperint. vt notatur in c. de accusationibus iij. q. v.) Nisi inquantum ratione innititur, & ratio sic vult, nõ quia lex hoc dicat secundũ Bal. in l. nemo. in principio. C. de senten. & interlocutio. om. iudicum.

Aduerte, ꝙ hic dicendum est de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc. & honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiꝙ tribuere. vt est textus in §. iuris præcepta. institut. de iustitia & iure. & in l. iustitia. §. primo. ff. eodem titulo. & in procemio Gregoriano. §. ideoꝙ. & ibi Bald. in fine dicti procœmij facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem, id est de tribus fortissimis angulis constructam.

Primus quorũ est, honestè viuas: & iste angulus est bonũ dirigẽs ad honestum, quod propriè appellatur bonũ. Cũ dicat Seneca, nullum bonũ nisi honestũ. & est secundũ Bal. vbi supra bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis regum. Et non immeritò pro angulo turris ponitur honestas. Cũm nihil honestum esse posset, quod iustitia vacet, prout dicit Tullius Officiorũ primo. Hinc idem Tullius officiorum iij. ꝙ ad honestatem nati sumus, eaꝙ sola expetenda est. & ibi multa de honestate.

Et, vt dicit Ambro. ij. Officio. Tantus est splendor honestatis, vt vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

Dicitur autem honestas secũdum Isidorum libro decimo. c.

mo.cap.nono.& Archidiaco.in cap.erit autem lex honesta.iiij.distinctio.quasi honoris status.unde honestum est quod sua vi trahit,& allicit dignitatem.Plus enim in iure desideratur honestas,quã iustitia,vt dicit ibi gloss. prima quæ allegat pro hoc cap.fina.xxxv.qõne tertia.& satis innuit textus,dum dicit.Erit autem lex honesta,iusta,possibilis secundũ naturam & secundũ consuetudinem patriæ. Requiritur ergo primò,ꝙ sit honesta secundũ naturam & consuetudinem patriæ,& iusta secundũ naturam & consuetudinem patriæ,& possibilis etiam secundũ naturam et consuetudinem patriꝫ,aliàs non dicitur lex,nec potest esse veta lex,nec iustitia:quia vtrunq; illorum requiritur, vt dicit ibi textus.ideo non sufficit quòd sit iusta & possibilis,nisi sit honesta & secundũ naturam,& secundũ consuetudinem patriæ.facit textus in dicto cap.fina.incipiente,porro.Imo honestas detrahit legum rigori. Cùm àctiones furti non dentur patri contra filium,nec marito contra vxorem, nec econtrario,& hoc propter honestatem. De marito & vxore est textus in l.finali.§.finali.C.de furtis & seruo corrupto.& in l.si quis vxori.in principio.ff. eodem.& quòd non detur patri contra filium.textus in l. serui & filij.in principio.ff.eodem.& quòd non detur patri contra filium.textus in l.serui & filij.in principio.ff.eodem.& in l.qui seruo.§.item placuit.in dicto titulo. De patre & filio est textus in dicta l. si quis vxori.§.primo. Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur.l.prima.in fine.C.de iure dotium.Item nec actio rerum amotarum.l.secũda.vbi dicit textus. Constante matrimonio neutri eorum,neque pœnalis,neque famosa actio competit.C.rerum amotarum.Item nec filio datur actio de dolo cõtra patrem,nec ecõtrario l.non debet.ff.de dolo. Item fisco nõ permittitur rem quam vendidit retractare propter honestatem,& verecũdiam.l.prima & secũda.C.ne fiscus rem quam vendidit euincat.libro decimo.

Quęquidem honestas in omnibus requiritur negotijs,maximè in l.condenda.dicto capi.erit.iiij. distinctio. et in cano.præcedenti qui est secũdus in ordine.vbi dicit textus.Præterea in ista cõstitutione legum,maximè qualitas cõstituendarum obseruanda est.vt contineat in se honestatem,iustitiam,possibilitatem,& conuenientiam.Nota verba,honestatem & cõuenientiam.vnde Cicero tertio officiorum ait.Recta cõuenientia & constantia natura desiderat,aspernaturq; cõtraria,& si ad honestatem nati sumus,eaq; aut sola expetenda est, aut certè omni pondere grauior est habenda,quã reliqua omnia. & naturæ ratio est lex diuina & humana,& inter alia ꝙ pro amico solum faciendum quãtum religio & honesti ratio patitur,& qđ in publicis cõsultationibus honestum præponẽdum,neq; vllum cõsilium esse dãdũ,quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur.clarè ostẽdit Cicero in præfato libro.& ibi vide exempla & regula iuris.ff.semper in contractibus.

Quomodo autem esse potest,ꝙ inter illũ & illam qui se matrimonialiter coniungunt,sit honestas,si fiat inscijs pater & mater,& contra eorum voluntatem.quomodo potest esse conuenientia si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filiæ erga patrem.Quid enim peius est erga patrem,ꝙ̃ id quòd fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maximè ꝗa expressè honestas requiritur in matrimonio,vt est textus in l.adoptiuis.§.primo.ibi,quoniam in contrahẽdis matrimonijs naturale ius,& pudor inspiciendus est.& in l.semper.ff.de ritu nuptiarum.vbi dicit textus. Semper in cõiunctionibus non solum quod licet cõsiderandum est, sed & quod honestum sit.quam legem ad hoc allegat glo. in verbo,honestè viuat.in dicto procemio Gregoriano.§. ideoq; post glossas iuris ciuilis.in verbo,honestè.in dictis §§.iuris pręcepta.suprà allegatis.

Et dicunt omnes doctores,nec aliquis discrepat in locis infrà allegandis,ꝙ consensus patris de honestate saltẽ requiritur in nuptijs contrahendis,quę non est ita vilipendenda,cùm sit de substantialibus legis,quod ex voluntate vnius papę possit tolli.Cùm per hoc fieret pręiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano,saltem maiori parti.Cùm maior pars,imo maxima sit coniugatorum,& filias habentium,ꝙ̃ aliorum.

Et ideo videtur,ꝙ si iuuenis per sollicitationes suas inducat filiãfamilias cautelis,dolo,machinationib9,& persuasionibus ad eidem ꝑmittendũ per verba de pręsenti sine voluntate patris in cuius est potestate,& eam de pudicitia interpellauit,aut se eam interpellasse iactauit.Maximè quãdo habet patrem & matrem,& cõtra voluntatem eorum,ꝙ ex quo inhonestè legit.& in hoc nulla est honestas sed potius iniuria facta patri & matri:quia contra ciuilem et naturalem rationem hoc fit.vt dicit textus in §.primo. institu.de nuptijs.Cùm quo videtur concordare textus iuris canonici.in cap.non omnis mulier.in fine.xxxij.qõne secũda.Et fuit ordinatio Sotheris papę xiij.de qua habetur per Platinam in sua cronica de vitis pontificum.etiam per Philippum Bergomatẽ in supplemento cronicarum libro viij.vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eũ, ne qua haberetur vxor legitima,nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset,& quam parentes solẽni pompa Christiano more marito collocassent:quam etiam paranymphę de more custodiuissent, pręcauentes multa pericula quæ in nouas nuptias euenire solent ex præstigijs & magicis artibus quorũdam improborum. Istud etiam fuit ex ordinatione Euaristi papę vt probat textus in ca.ij.xxx.q. v.ita ꝙ si postmodum pater contradicat & agat cõtra talem iuuenem de iniuria sibi illata,& de sollicitatione & matrimonij interpellatione secundũ textum in l.sollicitatores.ff.de extraordinarijs criminibus.& de pœniten.dist. j.c.sollicitatores.vbi volunt textus,ꝙ sollicitatores nuptiarum alienarũ,& matrimoniorum interpellatores extraordinariè puniantur.Et etiã ex ędicto de seruo corrupto,qđ habet locũ in filia sollicitata.l.& tantũ.ff.de seruo corrup. Et facit l.aduersus eum.C.de furtis & seruo corrupto.vbi dicitur ꝙ sollicitans tantũ seruum,actione serui corrupti potest cõueniri,& non tantũ puniendũ est factum licet nõ sit perfectum,quia per eum non stetit quin corrumperet, quod potest trahi in malum exemplum.l.si quis seruo. C. eodem.& ibi glos.fina.extẽdit etiam ad filium sollicitatũ, cùm eadem sit æquitas.Etiam facit quoniã sicut venditione serui vel filij cõmittitur crimen legis Fauiæ de plagiarijs contra vendentes,ita contra sollicitantes:vt est textus in l.prima.& in l.abducti.C.ad legẽ Fauiã de plagiarijs. et facit text.in l.non statim.ff.eodem. In quibus venit de honestatio famę & dignitatis,ꝙ ipsa filia non tenetur cõtrahere matrimonium cum tali iuuene,qui sic eam inscio patre sollicitauit, & persuasionibus induxit,eo quia in totum deficit honestas,quæ est vna pars legis,& sine qua lex esse non potest.dicto cap.erit autem lex honesta.imo qđ fortius est,istud est contra ciuilem & naturalem rationem,vt dixi,quæ non potest mutari,cùm ius

naturale sit immutabile.imo non solum contra honestatem:sed etiam generat scandalum contra patrem,qui ita est spretus,quòd habet iustam causam exhæredādi filiam, vt est textus in authē.sed si post.C.de inofficio.testamen. & in §.aliud quoque capitulum.in authenti.vt cùm de appellatione cognoscitur. vbi est textus multum formalis. & Paulus de Castro in dicta authen.sed si post illam ad hoc notat.& istud tenet Bald.in authen.res quæ. C.cōmunia de legatis.& in l.fina.C.de dotis promissione.& dicit idem Baldus in l.omnem.ad finem. C.ad Tertulianum, qđ istud inducit odium capitale,vt refert Ioannes Lupus in repetitione.cap.per tuas.folio lxxxvj.numero decimo. extra de donatio.inter virum & vxorem.vbi permulta tenet quòd hoc casu potest exhæredari.& ibi multa singularia,& multa notanda allegat,quæ possunt videri.& dicit Paulus in dicta authen.sed si post,quam legit cum l.si filiam tuam.C.de inofficio.testmen.quòd etiam habet locum illa authen.de iure canonico.quod non placet domino meo Iasoni.in l.ij.§.quod si in patris.colū.vj.ff.soluto matrimonio.Quod dicit intelligendum Guilielmus Benedicti in sua repetitione cap.Raynutius.in verbo,dotem. numero xxxvj.extra de testamentis.si filia non spectasset tempus consuetum nubendi secundū morem patriæ. vt quia nupsisset personæ indignę.& forte idem(vt dicit)si nupserit personæ dignæ & condecenti,patre ignorante, aut inuito,non expectato dicto tempore consueto,quia tunc pater nou teneretur ei dotem constituere,ex quo pręcessit culpa filiæ sic imprudenter ac irreuerenter se habentis erga patrē. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuuamen ab eo quem contempsit.dicit text.in l.litigatores.ff.de arbitris. Aut si filia infrà vigintiquinq; annos vitam elegerit inhonestam:meritricando,quo casu credit idem Guillielmus quòd.§.si alicui.dicta authen.remanet hodie incorrectus de iure canonico,quia ius canonicum solum se intromittit de matrimonijs in libertate relinquēdis,& non de meretricijs suadendis.Ex quo efficax esse videtur consuetudo Aruerniæ de qua in titu.de successio.arti.xxxvj.consuetu.dictæ patrię.dicens ꝙ filia nubens viro indigno seu indecenti absq; consensu patris,nō potest aliquid quærelare in bonis eiusdē.quod an valeat tale statutum,vide Decium in l.nuptias.ff.de regulis iuris.

Sed quicquid dicat,nō credo,ꝙ filia quæ fecit promissiones matrimoniales sub persuasionibus talis iuuenis,teneatur ad implendum matrimonium cum eo.Tum quia vt clarum est,in hoc iniuriam fecit patri,quæ etiam videtur esse ad mortem,ex quo puellam interpellauit de impudicitia,imo se iactauit illam interpellasse,vt est tex.ad literam in d.l.& c.sollicitatores.quasi in fine.ibi,aut mulierē puellam ve interpellauerit,punitur capite.Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem & talem iuuenem. ita pater eundem iuuenem prosequi pōt ex prædictis persuasionibus & interpellationibus etiam criminaliter:cùm etiam de matrimonio interpellauit, quòd dicit fuisse eo quia dicit eam esse suam vxorem per promissiones, ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonij,ex quo capitaliter puniendus esset.

Ex quibus sequitur,ꝙ cū sit inter tales inimicitia capitalis,cū ex verbalibus iniurijs etiā oriri possit,vt dicit do. meus Iason.in l.procuratoribus.C.de procurato.imo etiā pōt & debet esse inter omnes parentes ex vtraq; parte,argumento eorum quæ dicit Panor.in c.item cū quis.col.j. extra de restitu.spoliatorum.ꝙ sicut inimicitia oritur inter spoliatum & spoliantē,ita inter amicos & consanguineos eorum propter diffamationem filiæ,quam voluerunt facere,eo quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles exitus faciūt, vt est textus in c.requisiuit.in fine.& c.cū locum.extra de sponsalibus & matrimonijs.& princeps pati nō debet,vt hostili more matrimonio fiant,vt in l.vnica.§.nec sit falcultas.C.de raptu virginum.oportet etenim (vt ibi dicit textus) vt quicūq; vxorem ducere voluerit,siue ingenuam,siue libertinam,secundū nostras leges & antiquā consuetudinē,parentes vel alios quos decet petat,& cùm eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

Ideo videtur dicendum,quòd iusta causa est dirimendi tales promissiones talis inimicitia capitalis orta ex parte dictorum iuuenis & suorum parentum propter dictas sollicitatiōes matrimoniorum & pudicitiæ interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes,contra veritatē tamē prout confessi sunt & cōfitentur.Imo,quod plus est, si dictus iuuenis illam stuprasset,aut corrupisset,etiam de volūtate illius,tanq; raptor puniri posset,ex quo ante matrimonij cōsummationem,prout est textus ad literam in d.l. vnica.in principio.& §.pœnas.ibi,siue volētibus siue nolentibus virginibus.C.de raptu virginum.

Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimēdum tales promissiones etiam factas per verba de præsenti(vt asseritur) probatas per duos alios iuuenes eiusdem status & conditionis cuius est dictus iuuenis sollicitator:qui sponte se ingerentes scripto & sub eorum signatura in modum attestationis anteq; rogati & vocati fuissent in ius ad hoc,& à tempore assertarū promissionum attestati fuerunt se fuisse præsentes in dictis assertis promissionibus,ex quo cū se ingesserunt non valet eorum dictū,tanq; dictum testium:cū testis qui se ingerit suspectus sit de falso.l.quæ omnia.§.j.vbi est textus formalis,& ibi Bar.ff.de ꝓcurato.Notat amplè do.meus Iason. in lege ait prætor.la premiere.col.ij.ff.de iureiurādo.Hyppolit.de Marsilijs in l. ex libero.colū.iij.& in l.vnius.§. seruo qui vltro.ff.de quæstio.Barba.in tractatu.de præstan.cardina. ij.tractatu.q.ij.colū.iij.Felinus in cap.ij.col. viij.de testibus.Corneus consilio cclxxxiiij.incipiente,in præsenti consultatione.in iij.volu.plus dicit Panor.in ca. cum P.de accusatio.quòd ille qui offert deponere contra me dicitur inimicus meus,ex quibus etiam constat tales probationes esse nullas,vt dicam alibi.Eo quia,vt cōstat, filia dicit se nescisse,nec intellexisse quid velint verba de præsenti,potiusq; alia verba,& dicit se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris ad effectū postmodum contrahendi matrimonium,si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse,prout nec intellexit,prout etiā (vt dicit) scit, ꝙ ex communi vsu vtendi apud nos non fiunt matrimonia sine sponsalibus, & promissionibus in manibus sacerdotis in ecclesia, aut in porta seu introitu eccelesiæ, & aliter non intellexit.Et quòd consuetudo in hoc operatur,facit textus in capitulo illud.ibi,mulier de more illarum quę panes vendunt,se anulos detulisse dicebat.extra de præsumptio.& in capitulo super eo.extra de cognatione spirituali.ibi,ita ꝙ si cōsuetudo eiusdem ecclesiæ habeat &c. Nam etiam de iure sponsalia præcedunt,& velut præparatoria præueniunt nuptias,vt dicunt glossæ rubricariæ. de sponsalibus.ff.& C.vbi etiam patet,ꝙ tituli de sponsalibus præcedunt titulos de nuptijs,& etiam patet in titulo de sponsalibus & matrimonijs in antiquis.

Ex quo

Ex quo sequitur, quòd etiam si talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum est matrimonium: sed solum repromissiones futurarum nuptiarum. Et cùm errauit non consentijt, quia qui errat non consentit. l. nihil cō sensui. §. non videntur consentire qui errant. ff. de regulis iuris. Nihil enim est tam contrarium consensui, q̃ error. l. si per errorem. in fine. ff. de iurisditione omnium iudicum. vbi dicit dominus meus Iason procedere, etiam si sit error ex vna parte tantū in his quæ requirunt consensum vtriusque, vt est in matrimonio. vt est textus in cap. tua nos. extra de sponsalibus & matrimonijs. Et etiam q error non habet consensum. textus est in. l. ij. in principio. ff. de iudicijs. & in. l. non idcirco. C. de iur. & facti ignorantia. In qua dicitur, q nullus est errantis consensus, & nulla est errantis voluntas. l. sed hoc ita. ff. de aqua pluuia. arcenda. & proprium erroris est approbare falsum pro vero. in cap. quàuis. xxxviij. distinctio. Et errare est aliud pro alio putare, cap. in quibus. xxij. quæstione. ij. & q error impedit consensum, declarat idem dominus meus in §. item si quis. primo numero lv. institu. de actio. Et quibus dicit Philippus Decius in d. §. non videtur, q hæc regula nullam patitur limitationem, & vt dicit dominus meus Iason in dicta l. si per errorem. idem dicendum est de dubitante & ignorante, eo quia primò errans & dubitans æquiparantur. Bart. in l. ij. col. iij. ff. si quis in ius vocatus non ierit. idem dominus meus Iason in l. error. in principio. C. de iuris & facti ignorantia. in l. iij. §. genera. in ij. col. ff. de acquiren. possessio. in l. quàdiu. col. ij. C. qui admitti. Sed dubitans & ignorans æquiparantur l. finali. vbi Barto. & doctores. C. de conditio. indebiti. & l. manifestissimi. vbi Barto. C. de furtis. & dominus meus Iason in locis hic ante allegatis.

Sed sic est quòd ignorantia probatur per iuramentum, gloss. est notabilis in verbo, accusari. in l. si cui. §. isdem. ff. de accusatio. glos. in verbo. scienter. in ca. ij. de tempori. ordinationum. in vj. dominus meus Iason in §. sed iste. nume. lxxxix. institu. de actio. & in repetitio. l. admonendi. in cv. col. ff. de iureiuran. Ergo etiam sequitur quòd de tali errore standum est iuramento prædictæ filię, maximè ad euitandum scandala quæ oriri possent ex tali matrimonio propter inimicitias ortas inter patrem & matrem dictæ filiæ: & ipsam filiam contra dictum iuuenem & suos parentes occasione talium subornationum & seductionū inscio patre factarum, & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolatarum, vt dictum est. & q propter scandalum impediatur matrimonium facit textus. in c. cùm in tua. ibi: vel de scandalo doceat. & ibi notatur. extra de spōsalibus & matrimonijs.

Item & talium verborū fienda est talis interpretatio, qđ scilicet quo ad prædictam filiam prædicta verba non importent promissiones de presenti, sed vim sponsalium ex sua declaratione facta per eam sub iuramēto: per quod est eidem in talibus standum, ex quo est præsumptio iuris pro ea, quia nescit quid talia verba importent, & præsumuntur potius esse per eam intellecta secundū communem vsum vtendi, quem dicit, & secundū quem intendebat promissiones facere, q̃ secundū talem subtilitatem iuris, quæ facit differentiam inter verba de pręsenti, & de futuro, vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrūque. Nimia etenim subtilitas reprobatur, maximè in causis ecclesiasticis, vt in ca. dilecti. & ibi notatur per glos. in verbo, subtiliter. quæ allegat multas concordan. de iudicijs. in antiquis. Pernitiosa est in legibus, & simplicitas est amica veritatis. §. sed quia stipulationes. institu. de fidei commiss. hæredita. vbi dicit textus. In legibus magis simplicitas, quā difficultas placet. & in cap. veritatis. Amica simplicitas. c. veritatis. extra de iureiuran. Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa. Nec simplicibus simplicitas damnosa. l. prima. in principio. ff. de dolo. Cūm nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest. l. non fraudantur. §. nemo. ff. de regulis iuris. & malitijs hominum est obuiandum.

Item facit, quia iuramenta non extenduntur ad illa de quibus non est cogitatum, vt in cap. quintauallis. & in ca. veniens. vbi plenè notatur. extra de iureiuran. Et iuramēta sunt interprætanda secundū intentionem iurantis, argumen. dicto ca. veniens. Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire: sed verba intentioni, vt dicit textus in cap. humanæ. xxij. quæstio. v. Mens potius q̃ verba attendi debet. cap. intelligentia. de verborum significa. extra. & plenè in dicto c. humanę.

Et ad iura quæ in contrarium allegantur, quæ dicunt, q filiafamilias potest contrahere matrimonium sine consensu patris, vt dicunt esse glossam, quę est prima in ordine in c. si. quod incipit, hoc sanctum. post textum. ibi xxxij. q. ij. Dico q nec ille textus, nec glo. dicunt q promissiones factas per filiāfamilias sine consensu & voluntate patris teneatur filia adimplere si nolit. bene dicit textus, q viduæ propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit, q similis conditio est de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec suam cogantur maritos accipere. Nam ille textus facit totum contrarium, ad quod ponderat eum glossa: quoniam vt constat ad hoc, vt virgines habeant maritos, requiritur q non sit extra suam voluntatem, nec parentum, quod hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in maritum qui contra honestatem, & per suas fraudes & cauillationes vult talem filiamfamilias habere in vxorem contra suam voluntatem & suorum parentū. et sic non est verum, q hoc casu vbi non est honestas, nec ex parte parentum nec filiæ, q talis textus, nec iura canonica corrigant ius ciuile in hoc, & sic. §. primum. instit. de nuptijs. l. ij. l. si nepos. cum l. sequen. ff. de ritu nuptiarum. l. viduæ. & in. l. in coniunctione. in principio. C. de nuptijs, cū pluribbus alijs. l. in dictis rubricis positis.

Item etiam, vt dictum est supra, videtur textus iuris canonici in. d. c. non omnis. in fine. xxxij. qōne ij. & in cano. sequenti qui incipit, honorantur. concordare, cūm dicat. Non est virginalis pudoris quærere maritum: sed curę paternæ hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti parētibus deferat ne appetentię æstimetur autor. Maximè, vt dicit Panormitanus in consilio duodecimo in primo volumine. Cūm ergo per hoc consulatur ipsis mulieribus, quæ sæpe contra propria commoda laborant propter sexus infirmitatem, vt dicit textus in l. si pater. in fine. C. de sponsalibus. imo expresse dicit textus in capit. nostrates. Fœdera nuptiarum consensu eorum qui hæc contrahunt, et horum in quorum potestate sunt, celebrantur. xxx. qōne quinta. & ibidem in cap. ij. qui incipit, aliter. iam suprà allegato. Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur vxor petatur, & à parentibus & propinquioribus spōsetur. quę tex. allegat ad hoc

glos.in verbo,nullum.in ca.videtur.extra qui matrimonium accusare possunt.

Saltem glos.j.in fine.in ca.sufficiat.xxvij.q.ij.& glos. in verbo,parentũ.in dicto ca.hoc sanctũ.quæ allegant c. nostrates.xxx.q.v.& ca.tuę.extra de desposatio.impuberum.& glos.in verbo,paterna.in c.cũ virum.de regularibus.quæ allegat textũ iuris pro hoc in ca.j.de despon.impuberũ.vbi dicit tex.potest autem filiũ nondũ adultũ(voluntas cuius discerni nõ potest)pater cui vult matrimonio tradere,& postq̃ filius peruenerit ad perfectã ętatem,oĩno debet hoc adimplere.& dicit Guillielmus Benedicti in sua repetitio.c.raynutius.in verbo,dotem.nu.xxxiiij.in fi. extra de testamẽtis.ꝙ viri honesti vix aut nũq̃ cũ puellis nubunt sine consensu parentum suorum,cum omnia facere velint secundũ debitam honestatem, & dictat prouerbium.quod in istis alloquendum est parentes filiæ.& oẽs doctores etiã in dicto §.j.insti.de nup.& Panor.in.d.cõsilio nõ negãt,quin de honestate requiratur cõsensus patris. Ex quo cũ ista honestas sit de substãtia legis,videtur ꝙ papa nõ possit illã tollere per aliã legẽ,quoniã sua cõstitutio tanquã nõ honesta non erit lex,vt statim dicam.

Ad textũ in.c.fi.de iudicijs.in vj.qui dicit,ꝙ in spiritualibus nõ curatur patria potestas.bene dicit ille textus,ꝙ in his quæ sunt spũalia filius potest cõparere in iudicio tam agendo q̃ defendẽdo,sine cõsensu patris,sed non vltra dicit ꝙ promissiones factæ per verba de præsenti per filiãfamilias sine cõsensu patris,persuasionibus,& indebitis inductionibus aliquorũ ligant ipsam ad contrahendũ matrimoniũ cũ eo.Quoniã ex hoc sequeretur,ꝙ generalitas illius tolleret effectũ legis in casu speciali,aliàs prohibito, quod nõ est dicendũ.Quoniã alia ratio in hoc casu reformat pactũ.s.quia contra ius ciuile & naturale,vt dicit textus in d.§.j.instit.de nuptijs.quod nõ potuit tollere Bonifacius papa per suam generalitatem.bene facit tex.in l.ij. ff.de vsufruc.ea.rerum quæ vsu consumun.vbi dicitur ꝙ ratio naturalis autoritate iurisconsulti mutari non potest. Cùm naturalis æquitas ab æterno fuit,vt notatur.v.dist. in principio.Maximè sine consensu principum seculariũ in suis locis,& etiam quia contra honestatem,quæ est vna de substantialibus legis.d.c.erit autem lex honesta.dis.iiij. & ideo cum nõ esset lex sua,si esset in casu speciali eo quia contra honestatem,multominus potest extendere effectũ suum ad casum prohibitum.Quoniam vbi habemus casum specialem,si fiat postmodum lex generalis,non derogat huic casui speciali,vt est glo.ordinaria quæ est prima, & ibi dominus meus Iason.in l.sciendum.ff.qui satisda. cogantur.est doctrina Saliceti.in l.in testament.C.de testamentis.Idem dominus meus Iason in l.j.§.sed si mihi.ff. de verbo.obliga.& in l.postq̃ liti.in fine.C.de pactis.Et dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in titu.des cõfiscations.§.j.in glos.& appartient.ibi,additio.limita hanc nostram cõsuetudinem. Item ille textus in fine reddendo rationem dicit.Cùm de his se intromittere non habeat,nequaq̃ requiri debet assensus.ex quo restringit effectum illius.c.ad casus tantum in quibus pater se intromittere non debet de negotijs filij. Cùm ergo iste casus non sit de illis,imo expresse de iure ciuili & canonico teneatur se intromittere & dotando filiam,cùm officiũ paternum sit filiam dotare.l.fi.§.vtraq̃. C.de dotis promissione.l.qui liberos.ff.de ritu nuptiarũ. & eidẽ maritũ quęrere.d.c.honorãtur.Ideo requiritur eius assensus,nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

Item,vt breuiter absoluam,quoniã iura canonica non ita aperte loquuntur,ꝙ dicant in terminis,ꝙ si filiafamilias fecerit promissiones per verba de præsenti,etiam sine consensu & permissione patris,ex illis teneatur vltra voluntatem parentum,& eis contradicentibus contrahere matrimonium cum tali,cùm quo tales promissiones fecerit,etiam ea inuita post tales promissiones factas,an si canon aut decretalis ita diceret in terminis,& esset sic facta à summis pontificibus,tolleret decisionem supradicti.§. primi.instit.de nuptijs.ita quod filia hoc casu cogi posset: & an hoc casu pater cogeretur ad eam dotandam,prout si sua voluntate contraxisset matrimonium. Istud videtur multis sine dubio,& videtur de indubitabili esse quæstio per ea quæ suprà dicta sunt,& quæ dicit dominus meus Iason in d.§.quod si i patris.in l.ij.ff.soluto matrimonio. & quæ notant doctores in d.§.j.insti.de nuptijs.& quę dicit Panor.in consi.xij.incip.& clarè materia thematis.

Et videtur pro hoc facere tex.in c.ex publico.extra de conuersione coniugatorum.vbi sponsalia de præsenti nõ possunt dissolui,nisi per ingressum religionis vnius ex cõtrahentibus talia sponsalia,eo quia habent talia sponsalia vim matrimonij.facit tex.in c.coniunx.& in c.coniuges. xxvij.q.ij.vbi coniunx vocatur à prima desponsationis fide,quam concubitu nõ agnouerat Ioseph,nec fuerat cogniturus,nec mendax manserat coniugis appellatio,vbi nec fuerat nec futura erat vlla carnalis cõmixtio.Ista sunt verba text.in d.c.coniunx.& est textus eadẽ causa & quęstio.in c.sequenti,qui incip.omne.ibi,si quis sponsam alterius in agro oppresserit morte moriatur, quia vxorem alterius violauit.& ibidem in cano.si quis desponsauerit. vbi habetur,ꝙ sponsa de præsenti est coniunx & vxor.& tenent Panor.& Felin.in c.j.de sponsalibus.& dixi amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię.in articu.vij.in glo.mariee.titu.des droictz & appartenances à gens mariez.Cùm ergo sit vxor & coniunx,ideo dicendum ꝙ nõ potest fieri separatio inter eos, nisi ob causam fornicationis secundùm dictum domini in euangelio,Luc.xvj.& habetur in c.dixit dominus.xxxij. q.j.& in c.j.& c.ex parte.extra de sponsalibus.& in d.c.ex publico.s.allegato.in fine.

Item de hoc est doctrina omnium & legistarum & canonistarũ,ꝙ papa in his quæ concernunt spiritualia, potest disponere,& statur dispositioni summi pontificis,vt notant in ca.j.extra de noui operis nuncia.vbi amplè per Panormi.

Item & ad textum in ca.fi.de secundis nuptijs.& in c. euthemium.§.pe.ibi,cùm enim.ij.q.iij.vbi doctores dicunt per illos textus corrigi omnia iura ciuilia loquentia de matrimonijs,prout etiam videtur tenere G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, dotem.numero xxxj.& xxxiiij.in fine.extra de testamentis.& Decius in regula,nuptias.ff.de regu.iuris.dico ꝙ illi textus nihil faciunt ad propositum in hoc casu,cùm tantum loquantur de iuribus ciuilibus,loquentibus de mulieribus transeuntibus ad secunda vota intra annum luctus,quæ puniebantur secundùm ius ciuile nota infamiæ:sed,vt dicunt,propter dictum apostoli.Mortuo viro,nubat mulier in domino,tolluntur illa iura ciuilia.&,vt dicunt,In matrimonijs præsertim,seculares leges,sacros canones imitari non dedignantur.& ibi glossæ quæ multos textus allegant ad hoc,sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem, scilicet, ꝙ matrimonium filię familias possit fieri sine consensu

sensus sit requisitus, verumetiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum pontificum, vt suprà dictum est, vt est textus in d.ca. aliter non fit legitimum matrimoniũ nisi &c. xxx.q.v. qui est textus formalis, ponderando dictiones, aliter non, & nisi, quæ important formam & substantiam, vt dicit Felin. in ca. cum dilecta. colũ. ix. versicu. septimum. extra de rescriptis. Et in hoc nõ obstat somniũ aliquorum dicentium illum textum tantum loqui de solẽnitatibus: quoniam esset violare textum cũm dicat, aliter non fit legitimum coniugium, & in fine dicit. Aliter verò præsumpta, non coniugia: sed adulteria, vel contubernia vel stupra, aut fornicationes potius q̃ legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.

Sed adhuc quicquid sit ex prædictis non videtur ꝙ textus in d. §. j. institu. de nuptijs. sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ, & autoritates sint insignes: non tamen propter eas à textibus legum est recedendum. l. Labeo. ff. de suppellectili legata, & q̃q̃ dicant aliqui doctores d. §. esse correctum, vt dictum est. Hoc tamẽ apertè negari potest, cũm nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon per quem liqueat prædictũ §. esse correctũ: vt dixi. Imo videtur ꝙ expresse fuit approbatus ille §. per summos pontifices, puta per Sotherem, Agapitũ, & Euaristum, vt prædictum est, & per textus iam suprà allegatos. Et cũm non inueniatur canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorũ admittere debemus, vt in authen. de non eligendo secundo nubentes. §. sin autem non valuerit. ibi: nec quælibet est lex aliquid tale dicens. colla. j. Erubescendum est enim legem correctam dicere, & corrigentem nõ allegare, vt in authen. de triente & semis. §. consideremus. colla. iij. & l. fi. in fine. C. de cõsulibus libro xij. de quo per do. meũ Iasonem in lege illam. C. de collatio. Hoc est sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, q̃ debita autoritate roborare, vt in cano. nunquid. in fine xxviij. q. j. Ad idem xxxvij. di. c. relatum.

Quòd ergo canon aliquis expresѐ legem corrigens, aut clarè contrarium statuens non diffinit, arguendi sunt doctores huiusmodi volẽtes cõtra expressam legem (quã canones venerandam dicunt, vt in cano. fi. xvj. q. iij.) pro prijs sensibus diffinire, vt in ca. fi. & ibi multi canones concordañ. per gloss. allegati xxxj. q. j. & facit. c. ego solis. ix. distinctio. & ca. consuluisti. ij. q. v. ibi: & quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est præsumendum. cum alijs allegatis per Lucam de Penna in lege prima in iij. col. C. de priuilegijs scholarum libro xij. vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, vt in authen. quibus modis naturales efficiũtur sui. §. tribus. ibi: oportet enim. coll. vij. vel quando posterior lex directè contrarium statuit c. j. de constitutionibus. libro vj.

Et facit quia antiquiori iuri standum est, vt in cap. domino sancto. l. distinctio. vbi dicit textus. Quotienscunq; in gestis conciliorum discors sententia inuenitur, illius cõcilij sententia magis teneatur, cuius antiquior & potior extat autoritas, quæ verba formaliter scribuntur in c. hoc ipsum. xxxiij. q. ij. Maximè si ambo sunt æqualis pietatis, vt in c. in canonicis. xix. distinctio. Nec inconuenit nouas leges trahi ad antiquas, l. sed & posteriores. ff. de legibus. Sed sic est, quòd nullo iure canonico cauetur, ꝙ filia subornata & seducta quæ per indebitas sollicitationes & machinationes promisit sine consensu & voluntate patris, etiam per verba de præsenti teneatur adimplere promissiones patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure, ꝙ consensus patris de iure ciuili in talibus requisitus sit per constitutiones canonicas sublatus. Ideo videtur, ꝙ dictus §. j. de nuptijs. in institu. nõ est sublatus nec subrogatus. Quod ergo non mutatur stare non prohibetur l. præcipimus. in fine. C. de appella. & l. sancimus. §. j. vbi textus formalis. C. de testamentis.

Standum est ergo potius dispositioni dicti §. in iure ciuili quàm rationibus & autoritatibus præmissorum doctorum, & maximè etiam istud habet locum in dispositione authen. sed si post. C. de inofficio. testamen. vt dicit ibi gloss. quæ debet stare, cũm non inueniatur expressè correcta, & quia casus expressos determinant, ideo non est tollendus ex interpretatiõe magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum cũm sit tantum probabilis. Cũm etiam prædicta lex sit rationabilis, cũm sit fundata super honestate, & habeat etiã ordinationem expressam summorum pontificum (vt suprà clarissimè ostẽsum est) quæ non est spernenda.

Ex quo etiam videtur, quòd si esset lex seu constitutio in contrarium & expresse contra dictum §. j. institu. de nuptijs. quòd adhuc standum esset dispositioni illius. §. quoniam, vt dictum est, non est dubium, ꝙ etiam secundùm canonistas. lex canonistarum debet esse honesta, & est vna qualitas legis etiam canonicæ, vt probat textus sepius allegatus in dicto cap. erit autem lex honesta. &, vt ibi dicit Cardinalis Alexan. & Ioan. de Turrecremata in c. j. §. præterea. cum quo legit dictum cano. erit autẽ lex. di. iiij. Lex tria continere debet, scilicet ꝙ religioni congruat: & hoc inquantum est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc quod religioni congruat cũm dicitur honesta.

Secundò ꝙ disciplinæ conueniat inquantum est proportionata legi naturæ: & ideo dicitur iusta possibilis secundùm naturam.

Tertiò ꝙ saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ, cũ dicitur & secundũ consuetudinem patriæ, & hæc tria posuit textus in c. consuetudo. j. dis.

Cũm ergo ad primum iure diuino & etiam iure ciuili, & canonico, & ex honestate patriæ requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est antè, & dicit expresse textus in dicto §. j. institu. de nuptijs. ꝙ ciuilis & naturalis ratio hoc suadet, ex quo ergo cũm ratio honestatis conueniat religioni, & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex sacris scripturis, quæ satis demonstrant consensum parentũ interuenire debere in matrimonijs filiorũ. Abrahã enim præcepit, vt filius suus Isaac non acciperet vxorẽ de filiabus Chananæorum, sed de cognatione sua, Gen. xxiiij. Nec præcepisset nisi de iure præcipere potuisset, & in matrimonio filij potestate habuisset. Itẽ seruus Abrahã pro coniugio Rebeccæ nõ requisiuit puellam sed parentes eius, Gen. xxiiij. & de multis alijs exemplis ponit Ioãnes Lupus in dicta repetitione c. per tuas. §. iij. numero xvij. de dona. inter virum & vxorem: & vltra omnes est textus de hoc ad literam: quod etiã est præceptũ dei ꝙ filia nõ possit contrahere matrimonium ex eius promissione & voto cum aliquo, patre eius contradicẽte: Numeri xxx. c. in princ. vbi dicit textus. Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramẽto, quæ est in domo pa-

tris sui, & in ætate adhuc puellari, si cognouerit pater votum quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animã suam & tacuerit, voti rea erit. Quicquid pollicita est & iurauit, opere complebit. Sin autem statim vt audierit contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quòd cõtradixerit pater. de quo textu est textus xxxij.q.ij.c.mulier.& in c.seque. dicitur ꝙ Apostolus j.ad Corin.vij.de patre loquẽs dicit. Seruet virginem suam, & det nuptui virginẽ suam. Et sua det ratio ciuilis & naturalis, quomodo posset fieri lex in cõtrarium quę nõ tolleret & religionẽ, scilicet ratione honestatis, & sic legem diuinam, & rationem ciuilem & naturalem. Et sic videtur ꝙ cũm papa non possit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cũm naturalia sint immutabilia.§.penulti.institu.de iure natu.gen. & ciui.ꝙ nec etiam potest facere decretalem contra dicta iura supra allega. Imo etiam pagani ante Christi aduentum dixerunt nuptias patre non consentiente factas non esse legitimas, imo filios ex eis natos spurios esse. quoniam, vt ait Apuleius de asino aureo lib.iiij. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente factæ legitimæ non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur: & sic & mundus, & cœlum, & tota mundi machina literatorum contra contrahentes nuptias sine consensu patris cũm filiafamilias clamant, quia ad minus cõtra honestatem, vt dictum est ante.

Et si dicatur, ꝙ talia iura possunt modificari, declarari, & alterari. vt dicit Angelus in d.§.penulti. tamen illud est intelligendum dũmodo lex quæ fit in contrarium, semper habeat suas qualitates, scilicet quòd sit honesta, iusta, possibilis, secundũm naturã & cõsuetudinem patriæ, & loco, & tẽpori conueniens. Cũm ergo vnum ex his deficiat, non est amplius lex: ex quo cũm in tali casu semper abest honestas secundũm naturam d.§.j.insti.de nuptijs. & secundũ consuetudinem patrię quæ hoc reputat inhonestũ. Ideo videtur ꝙ talis consensus non potest expresse tolli, multominus per prædicta iura generalia, ad minus in sponsalibus quòd non sit sufficiens causa ad dirimendum ea si deficiat consensus patris, etiam si sint promissiones de pręsenti, dummodo (vt dixi) sint factæ sine honestate, & per subornationes, seu seductiosas blãditias, & diabolicas machinationes.

Et ad ea quæ dicuntur, ꝙ spõsalia de pręsenti habẽtur pro vero matrimonio, ita ꝙ sunt indissolubilia, dic ꝙ hoc põt esse verũ in sponsalibus debitè & secũdũ honestatem factis, & non contra honestatem: qm̃ in his repugnat vna qualitas legis quę impedit ne talia sponsalia cõprehendantur sub lege, quæ est scilicet honestas. Et etiã non reperiuntur iura canonica quæ exprefsè tollãt dispositionẽ dicti §. primi.insti.de nuptijs. imo cõstitutiones summorum põtificum (de quibus suprà) videntur illam approbare.

Etiam textus in d.c.ex publico.de conuersione coniugatorum, dicit matrimonium esse dissolubile quãdo est cõsummatum, sed ante cõsummationem est dissolubile vno casu scilicet per ingressum religionis, vt ibi dicit textus. Alio etiam casu per summum pontificem dissolui potest, vt inquit glossa finalis ibi: ergo erit etiam in alio casu vbi est maior ratio, scilicet quando non est qualitas legis, puta honestas, & contra ciuilem & naturalem rationem. Et in iure non tantum consideratur iustitia quantum honestas c.porro.xxxv.q.iij. vnde leges, quæ dicunt concubinas posse haberi, non sunt leges, quia sunt inhonestæ, vt l.vnica.C.de concubinis. & lege fi.in fine.C. communia de manumissio. Si ergo esset lex papalis, ꝙ promissio alicuius filiæfamilias etiam per verba de præsenti persuasionibus, machinationibus, blandicijs, ne dicam fraudibus, & deceptionibus alicuius iuuenis, sine consensu patris extorta haberet vim matrimonij indissolubilem: ita ꝙ dicta filia ea inuita teneretur, etiam vltra velle patris consummare matrimonium cum ipso iuuene, tanꝙ iniqua non teneretur, & tanꝙ cõtra honestatem facta. Multo ergo minus leges generales, de quibus suprà sunt sufficientes ad inducendum ius expressum. Pro solutione huius quæstionis, ita ꝙ dicta filia teneatur in vim alium assertarum promissionum consummare matrimonium, iunctis his quæ supra dicta sunt: ex quo etiam filia asserit se nunꝙ veraciter consensum præstitisse, nec eidem promisisse: ex quo cũm non sint probationes sufficientes nec legitimæ (vt dictum est) non tenetur matrimonium adimplere, argumẽto tex. in cap.consultationi.extra de sponsa. & matrimo. Ne tamen quid omittatur quo ad respõsiones obiectionum canonistarum allegantium etiam pro se textum, in lege nuptias non concubitus, sed consensus facit.ff.de regulis iuris. Dico ꝙ clara est responsio, ita ꝙ si non esset nisi concubitus & non consensus, ꝙ non esset matrimonium. & hoc est clarum, vt vult ibi Decius post gl. sed etiam quod textus ibi affirmet, ꝙ solus consensus faciat perfectum matrimonium & indissolubile non. Cũm sit textus ad literam in d.c.ex publico.extra de conuersio.coniugato. vbi non dicitur perfectum & indissolubile, nisi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in casu præmisso talis textus nihil facit, quia non sumus in consensu vero & legitimo, sed erroneo, qui non habet effectum, cũm qui errat non consentit. Et iura canonica dicentia ꝙ consensus facit matrimoniũ, intelliguntur de vero & legitimo consensu, & non de erroneo, deceptiuo, seu seductiuo, aut fraudulento, prout in proprijs verbis de legitimo consensu sunt textus in ca.penul.de sponsali. & in c.licet. & c.fi.extra de sponsa duorũ. Non enim legitimus est, quando fit sine voluntate parentum, vt dicit tex. in dicto c.aliter. Aut quando est extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, vt in c.cũm locum. cum c.seq. & c.consultationi.extra de spõsal. seu per fraudes, seductiones, sollicitationes, & subornationes: sed potius dici debet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut aliàs indebitus, nec verus & sic non legitimus: & notanter voluerunt illi textus loqui de legitimo consensu ad tollendum fraudes & seductiones, ne iura dent occasionem delinquendi, & extorquendi consensus illegitimos contra iura prohibitos.

Item etiam textus ibi & similes non tollunt alia requisita, nec dicunt ꝙ solus consensus filiæfamilias faciat matrimonium: ex quo non tollitur alia dispositio requirens alium consensum ꝙ̃ filiæ: cũm non solum sit de iure ciuili requisitus, sed etiam de iure canonico. d.c.aliter xxx.q.v. & d.c.non omnis. & c.honorantur.xxxij.q.ij. ex quo prædicti textus nõ tollunt illud quod dictũ est, ꝙ ex quo nondum est perfectum matrimonium, ꝙ patre contradicente seu inuito & filia non persistente in primo consensu quòd teneatur, nec cogi possit ad perficiendum illud matrimonium, & iste est casus qui sæpe euenit.

Non tamẽ vellem dicere ꝙ si matrimonium esset perfectum per consensum, & consummatum per copulam carnalem

carnalem sine consensu patris, quòd pater posset illud dirimere, aut facere simpliciter dirimere, sed multis videretur, quòd tunc non possit cogi ad eam dotandā, nec q̄ debeat cogi, vide quæ hic ante dicta sunt.

Et, vt semel finis imponat huic materiæ quę licet multum sit vulgata, tamen in dictis canonistarum malè intellectis datur occasio delinquendi, ita quòd hodie pullulāt huiusmodi sollicitationes, seductiones, machinationes, & subornatiōes filiarumfamilias, quæ sunt faciles ad decipiēdum: & vt plurimum contra propria commoda laborāt: cùm de facili credant. Etiam non est præsumendum, q̄ ius canonicū intendat inducere occasionem delinquēdi. Credo indubiè, q̄ necessarium esset facere statutū aut ędictū generale in Gallia: q̄ nemo cuiuscūq; conditionis sit, audeat seu præsumat deinceps sollicitare, aut sollicitare facere verbis, donis, promissionibus, aut aliàs quouismodo seducendo, seu subornando filias cuiuscūq; conditionis existant ante vigesimumquintum annum, ab eisdem per verba de præsenti aut alias promittendum sine scitu & volūtate parentum sub pœna perpetui ęxilij & confiscationis bonorum: & quòd filiæ tales promissiones nō faciant sine consensu eorum parētum sub pœna priuationis dotis, & bonorum parētum. Et intrepidè crederem istud statutum esse validum per doctrinam Bal. in lege omne. C. ad Tertulianum. vbi tenet valere statutum quod pœnam imponit filijs cōtrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu tale statutum non vetat substantiā matrimonij, sed punit malos mores. Et si statutum seu cōsuetudo possit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, vt dicit Bal. in rub. extra de cōsuetudine. Ideo multo fortius rei illicitæ, puta sollicitationi, seductioni, & subornationi, potest imponi pœna. Aliàs sequeretur, q̄ ius canonicum (vnde tota æquitas, & forus animæ oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ fraudes, dolos, sollicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci debent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto cōtradiceret ius canonum. Ex quo negari non potest, quòd quo ad primum articulum valebit tale statutum, cùm sit punitiuum malorum, & delictorum: ex quo est fauorabile, cùm intersit reipublicæ ne delicta remaneāt impunita. Et de hoc articulo per quē imponitur pœna cōtra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutum & validum & rationabile cōtra huiusmodi sollicitatores, seductores, & subornatores, cùm solum fiat ad euitādam occasionem delinquēdi, cùm sollicitationes ita puniātur vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones, & subornatiōes sint prohibitæ omni iure, etiam diuino, cùm seducere, sit extra bonos mores trahere, & de iure ciuili sollicitatiōes prohibētur. l. & si abducti. C. de plagiarijs. l. & tuum. ff. de seruo corrupto. l. si quis filio persuaserit. C. eodem. Persuadere enim est plusq̄ cogi. l. j. §. persuadere. ff. de seruo corrupto. & dicit Salicetus in lege vnica. quasi in fine. C. de raptoribus virginum. q̄ persuasio dolosa est plusq̄ violēta coactio, & persuasio cū donis habetur pro raptu, vt dicit Ange. in §. j. per illum textum. in authē. de lenonibus. colla. iij. & sequitur Baptista. de sancto Seuerino in repetitiōe l. cūctos populos in ix. charta. C. de summa trini. & fide cath. & contra prædictos sollicitatores est tex. multum notabilis in lege sollicitatores. ff. de varijs & extraordi. cognitio. canonizatus in cap. sollicitatores. de pœniten. distinctio. j. dixi in consuetu. ducatus Burgundię in rub. des iustices. in glo. & droictz. numero lviij.

De secundò articulo, quòd filia nō posset aliquid petere, est iuridicum & rationabile, vt dicit Ioannes Lupus in repetitiōe cap. per vestras. de donationibus inter virum & vxorem. folio lxxxvij. & lxxxviij. vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quòd si filia cōtraxerit matrimonium sine cōsensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere. Et ita est cōsuetudo in ducatu Borbonij, vt scribitur in libro cōsuetudinario illius patriæ. tit. des successions. articu. 3012. Et in patria Aruerniæ. ti. eodem. des successions. artic. xxxvj. in lib. consuetudinum illius. Et dicit Petrus de Ancha. cōsilio suo xx. quòd valet tale statutum imponens pœnam amissionis dotis mulieri nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hęc iusta causa exhæredationis. l. nō tantum. §. emancipatus. ff. de verborum possess. contra tabulas. facit. §. causas. in fi. iuncta gloss. in verbo, vsq; ad xxv. in authē. vt cùm de appellatione cognoscitur. colla. viij. Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, vt dicit Sali. in lege iij. C. de adulterijs. Et prędicta lex fuit à multis regibus Castellę facta: quos Ioannes Lupus in dicto loco. fol. lxxxix. recitat. Et, vt dicit, leges prædictas nemo sanæ mētis iniustas dicet, cùm per eas si obseruentur dissensionum & inimicitiarum tolletur materia, litiūq; & iurgiorum adimetur occasio, parentibus ac filiabus optimè consuletur. Et, vt ait, ne naturæ & parētum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia iniqui peruersiq; hominis dolis & suasionibus assentiret, parentes cognatosq; iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit & est, has & similes condere leges, quibus hominum & nonnunq̄ famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur sub coniugij velamine innocentes decipere filias, qualis exinde dolor, qualisq; animi commotio parētibus euētura sint, iudicet qui filias habet. Vnde, vt & idem Ioānes Lupus ait, cōtra tales facinorosos rex Alphonsus insurgens grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

Redeundo ergo ad propositum vnde digressi sumus, dico etiam q̄ honestas requiritur in voto. c. magnæ. §. Et quidem tria præcipuè duximus in hoc negocio attendēda, quid liceat secūdùm æquitatem, quid deceat secūdùm honestatem, & quid expediat secundùm vtilitatem. extra de vo. & vo. redemp. Item etiam in iureiurando. c. de forma. xxij. q. v. & hoc in iuramento fidelitatis, prout etiā recitatur in titulo, de forma fidelitatis. in vsibus feudorum. facit. c. vnusquisq; xxij. q. iiij. & etiam in alio iuramento. c. quemadmodum. extra de iureiurando. Honestus enim modus in omnibus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, vt dicit textus in lege ex dāni. in princip. ff. de damno infecto. & grauis iniuria videtur quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. l. miles. §. socer. ibi, quare non iniquè. ff. ad legem Iuliam de adulterijs. textus notabilis in lege reprehendenda. C. de institutio. & substitu. dixi amplè suprà in prima parte, in ij. consideratione. vbi commendaui honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita.

Et cùm, vt ante dictum est, non tantum consideratur iustitia quantum honestas d. ca. porro. xxxv. q. ij. & dicit Ioannes de Turrecremata in capitu. primo. §. preterea. cū quo legit d. c. erit autem lex honesta. iiij. dis. Ideo videtur,

ꝙ istud præceptum iuris, honestè viuere, sit excellentius eo quod dicitur, ius suum vnicuiqꝫ tribuere.

Secundus angulus turris Bal. continet secundum pręceptum iuris quod est, alterum non lædere. & ideo quod tibi non velles fieri, alteri non feceris: vt in principio decreti notatur, vbi textus dicit. Hoc est enim lex & prophætæ: ęquissimum enim visum est creditorem ita agere rem debitoris vt suam ageret. &, vt dicit Hierony. ad Celantiam, & allegat Guillielmus Rouille in suo compendio iustitiæ libro primo c. xiij. quòd infinitę sunt partes iustitię, quas omnes vna breuis sententia comprehēdit, videlicet. Omnia quæcunqꝫ vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. facit text. in ca. ponderet. l. distinc. & habetur Thobiæ iiij. & in ca. licet. xlv. distinc. & in c. dilecti. de maio. & obediētia, ideo vt ibi dicit ipse le Rouille. Beatus est qui potest dicere cum beato Iob. Nulli nocui hominum, iustè vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canere cum psalmo cx. Perambulabam in innocentia cordis mei ī medio domus meę. Et, vt dicit Pyrrhus, post sua commentaria consuetudinum Aurelianeñ. ex hoc pręcepto pendent leges & prophætarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuēs iustitia. Hęc autem vera germanaqꝫ iustitia est, quæ nunqꝫ alterum lędit, nunqꝫ quę vult lędere, nec ipsa, nec per alium, nec palā, nec clam, neque quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & suprà positis videtur, quòd istud pręceptum sit excellentius cùm omnes partes sub se comprehendat. Et, vt amplè probat Plato in suo dialogo de rhetorica. Maximum malorum est inferre iniuriam. ex quo ergo ex cōtrario maximum bonum est alterum non lędere.

Tertius angulus turris Bal. continens tertium præceptum iuris, quod est ius suum vnicuiqꝫ tribuere. & istud debent habere principes & prælati in subditos, & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Baldus in dicto procœmio Gregoriano in fi. & est iustitia ad alterum. Nā sibi ipsi propriè nemo est iniust⁹, et dicitur ad aliū. Et licet duo præcepta ante posita videantur excellētiora, tamē videtur ꝙ non sufficit honestè viuere, & alterum nō lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit glos. in verbo, ius suum. in §. iuris præcepta. insti. de iustitia & iure. et in lege iustitia. §. j. in verbo, cuiqꝫ. ff. eodem. Non enim solum nobis nati sumus, ortusqꝫ nostri patrem patria vendicat, partē amici: atqꝫ, vt placet Stoicis, quę in terris gignūtur ad vsum hominum omnia creari. Homines autem hominū causa esse generatos, vt ipsi inter se alij alijs prodesse possent. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre mutatione officiorum dando accipiendoqꝫ, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero primo Officiorum. Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione. ff. de verborum obliga. & c. non satis lxxxvj. distinctio. Et de ista parte iustitiæ dixi in commento nostrarum consuetudinū in rubri. des iustices. in gloss. j. Et ex dictis ibi videtur ꝙ istud præceptum in quo comprehenditur iustia sit excellentius alijs, cùm iustitia prosit sibijpsi, omnibus & reipublicæ: & videtur quòd prima duo præcepta tantum prosint sibijpsi, ex qua ratione maioris vtilitatis tertium dicitur esse excellentius.

Trigesimaseptima consideratio. Eo quia, vt habetur Sapieñ. xj. Omnia in mēsura, & numero, & pondere disposuit Deus. Ideo videndum est primò de numeris, & quia suprà in decima parte, in xlix. cōsideratione. vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior & perfectior. textus in procœmio sexti decretalium dicit ꝙ numerus senarius est perfectus. & ibi gloss. quæ ad hoc allegat ca. vnicum. xxxv. q. iiij. Et dicit dicta gloss. ꝙ secundùm Arithmeticos sunt quatuor generationes numerorum.

Prima quæ incipit ab vno, & durat vsqꝫ ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos quod est vnum, vt dicit textus in ca. placuit ij. xvij. q. j. quia incipit ab vno.

Secunda dicitur decadicorum, à decade quod est decē, & durat vsqꝫ ad centum.

Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum & durat vsqꝫ ad mille.

Quarta verò milledicorum, à mille incipiens & durās vsqꝫ in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tñ, alios imperfectos. ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes. Numerus perfectus est, qui constat vel resultat præcisè ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit ibi gloss. est ergo sciendum quæ sunt partes aliquotæ: & dicuntur quæ aliquotiens sumptę de per se reddunt suum totum præcisè. i. non plus, nec minus, vt in numero senario qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo et aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotę: quia quatuor aliquotiēs sumptum faceret octo vel plus.

Ex his infert, ꝙ omnes partes aliquotæ sunt hęc: vnū, duo, tria, sed vnum duo tria faciunt sex, ergo senarius numurus est perfectus secundū diffinitionem numeri perfecti, quæ est Ioannis Andręæ in prædicto loco.

Exemplificat idem ibi & in genere decadicorum, in quo (vt dicit) est alius numerus perfectus & solus, scilicet xxviij. tolle partes scilicet dimidiā & circa l. nomen. §. portionis. ff. de verborū signi. quia vltra dimidiā nō esset repetire aliquotas. Nam xiiij. est pars aliquota, quia bis sumptum facit xxviij. xiij. xij. xj. x. ix. viij. nō sunt partes aliquotę de xxviij. quia aliquotiens sumptę non inferunt pręcisè suū totum, sed plus vel minus. Nam xiij. bis sumptum facit xxvj. ter sumptum facit xxxix. & sic plus vel minus, & sic de singul. vij. verò est pars aliquota quia quater sumpta infert suum totum scilicet xxviij. vj. & v. non sunt partes aliquotę iiij. verò est pars aliquota, qa septies sumptum infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia xiiij. vicibus duo sumptum facit xxviij. & xxviij. vicibus vnum facit xxviij.

Ex prædictis etiam infert idem Ioan. Andr. ꝙ omnes partes aliquotæ de xxviij. sunt xiiij. vij. iiij. ij. j. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat præcisè totum, ergo secundùm diffinitionem præcedentem xxviij. est numerus perfectus, & ita de alijs numeris perfectis dicēdum est: hęc ille vbi suprà.

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosqꝫ referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitā vnitatē alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatē, sed illam bonorum, hāc malorū exordium & causam esse di-

cebat.

cebat. Vnitatis siquidẽ natura insita circũferentiæ temperiẽ, animis virtutem, sanitatẽ corporibus, domibus & ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est vnanimitatẽ & tranquillitatẽ. At dualitas diuersa oĩa, aëri hyemem cõtribuit, animis malitiam, ęgritudines corporibus, ciuitatibus seditiones, & domibus insidia inducit: hæc ait Celius lib. xij. antiquarum lectionũ c. vij. vbi dicit ꝙ omne malum ex disparili inoritur volũtate. Addo de vnanimitate quod dicit Cicero lib. ij. offi. Magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominũ atq; consensu. Hinc ex consequentibus numeris parem quidem demonstrauit indignũ ac deficientẽ, atq; imperfectum, imparem verò plenum ac perfectũ. Etenim pari permixtus vim suã seruat perpetuò, cõduplicatus verò eundem gignit: ita vt fœcundus sit, habeatq; principij vim, diuisionis ipse nescius, vnitate semper in eodem redundante: par verò imparem nunq; producit, neq; est indiuisibilis. Et ideo Homerus vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali verò dualitatem, & superis imparia semper constituit, vulgari prouerbio vtimur, quo etiam vsus est Poëta in Georgicis, vbi sic ait.

Numero impari gaudet deus.
Inferis verò paria.

Carolus Bouillus in quada epistola ad dominũ Ioãnẽ Ganaium quærebat quare est, ꝙ Arithmetici parem numerum in fœminam, imparem vero in masculum figurãt: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerum præstantiorem esse.

Prima, quia quod vicinius & similius est suo prĩcipio, id præclarius est: eo quòd suo fonti dissimilius, aut ab eodem semotius. Atqui impar numerus similior viciniorq; est monadi omniũ numerorum fonti, quãdoquidẽ à monade impariũ inchoare series dictitatur. Par verò numerus abiunctus est disclususq; à monade, primatum habens in dyade. Est itaq; impar pare præstantior, meritò vt masculus & forma, par verò vt fœmina & materia.

Secunda ratio, quod magis vnum est, illo pręstat quod est minus vnum. Impar autem numerus est numero pare magis vnus. Nempe monas imparium princeps est, maximè vna, & ex toto insectilis. Omnis verò alius impar æquas partiones respuit, quæ tamen cunctis paribus accommodantur, est itaq; impar (vtpote magis vnum) pare præstantius.

Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est medium. Par verò imparis extremũ. Ratio quippe medij, ratio est vnitatis, at extremi nomẽ dualitatis est nomen. in cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum esse medium, extrema verò duo aut plura medium ipsum vallantia, & circa illud collocata præcellit. Igitur impar parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem.

Quarta ratio, imparitatem voca monadem, paritatem verò dixeris esse dyadem, liquet imparitatẽ in tãtum præstare paritati, quantũ dyas superatur à monade. Sicut enĩ pręstat mediũ esse per se sine extremis, q̃ extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, q̃ simplex paritas sine imparitate. est autem monas per se vt medium sine extremis, siue vt medietas & imparitas sine extremitate atq; paritate: dyas verò est vt extremũ sine medio, vt ve paritas & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actum esse sine potentia, q̃ potentiam sine actu, vnũ esse sine duobus q̃ duo sine vno, formã sine materiã, q̃ materiam sine forma: virũ sine muliere q̃ mulierem sine viro: intellectum sine sensu q̃ sensum sine intellectu, perfectum sine imperfecto, q̃ imperfectum sine perfecto. Et ibi vide quomodo diffinit monadem, dyadem, & triadẽ: & dicit ꝙ trias est primus perfectus numerus, hoc est primus, ĩ quo omnis natura relucet tam medij q̃ extremi, tam paritatis q̃ imparitatis: sed nõ est paritas, nec forma, nec materia, sed neutra, vt ibi comprobatur, sed est totus integer perfectus, tam medij q̃ extremorũ naturam vnicè cõplectẽs. Ex his infert quicquid in numeris est, trinum est. Nam aut imparitas, aut paritas aut neutrum, quod est ex ambabus totũ siue monas, dyas, trias. quicquid enĩ est post triadem priorum est resumptio numerorũ, quemadmodũ nihil etiam philosophi in rebus nouere præter tria, actum, potentiam, totum, formã, materiam, totum. Sed cũ actus ante potentiam perseueret infœcundus, & potentia pariter, priusq; illi cõmisceatur actus, nullipara sterilisq; esse dinoscatur. Liquet primũ partum oriri ex amborum copula, hoc est ex triade, quæ monadis ad dyadis est vinculum. Cùm itaq; quaternitas sit primus post triadẽ numerus, manifestum est his tribus monade, dyade, ac triade, solam superstãtialem dignitatem esse metiendam: quaternitate verò primum dei partum primam ve creaturam haud incongruè nobis patescere. In monade primus actus inesse procedit. In dyade potentia inesse stabilitur. In triade vero fit amborum congressio. In tetrade porro, & omni deinceps numero cũctis eorum partus ac fœtus liquido designantur.

At idem Bouillus in epistola sequente instat pro numero pare. Primo sic. Is numerus potior est, qui & origine antiquior, sed numerus pars est huiusmodi.

Secundò sic instat & obijcit contra prædicta. Aequalitas est inæqualitate pręstantior, par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur, igitur.

Tertiò, sic opponit. Socialitas præstantior est solitudine. paritas autem socialitas quædam est, & parium æqualium ve vnitatum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas verò quędam est solitudo, quã socialis amor à cunctis rebus expellit, igitur.

Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissimẽ & philosophicè respondet & in fine cõcludit, ꝙ impar numerus est præstantior pare.

Et facit, quia in c. nuptiæ, xxxij. q. j. dicit textus ꝙ impar numerus est mundus, par vero immundus. Celius lib. xij. c. ix. in princi. vltra dicit Monada numerorum esse patrem, Dyada vero matrem. proindeinter numeros pręstare qui Monadi præcipuè assimilentur. Ex suprà descriptis iam potest sciri quomodo laudandus sit numerus ternarius. de quo amplius infrã eodem.

De laude verò quaternarij numeri ponit idem Celius eodem lib. xij. c. ix. de quo in c. non debet. extra de consangui. & affini. vbi dicitur, ꝙ prohibitio cõiugij corporalis, seu copulæ coniugalis, quartũ consanguinitatis & affinitatis gradũ non excedit. cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene cõgruit, quia quatuor sunt humores in corpore qui cõstant ex quatuor elementis, vt ibi. & in c. in quadã. in fine. de celebra. missarũ. & in c. j. xv. dist. & sicut annus per quatuor voluitur tẽpora, sic & nos quaternum solẽne agimus ieiuniũ per quatuor anni tempora, vt in c. ij. lxxvj. di. Accursius in gl. ij. in l. hæreditatum. ff. ad l. Falcidiã. ponit tm̃ quatuor ętates hominis, scilicet pubertatẽ, adolenscentiam, iuuentutem, & senectutem seu senium.

De laude verò quinarij vide per eundem Celium vbi supra.c.decimo.

De senario verò dixi hic ante aliqd,& gl.in procemio sexti.in verbo,perfectus.eũ extollit:ex eo quia sex sunt hominis ætates,etiam sex mundi generationes.vt patet in d.gl.& de isto numero Celius loquitur in d.lib.xij.c.xj.

De septenario,& eius potestate quæ est multiplex idẽ Celius ibi c.xij.& lib.ij.c.lvj.& gloss.in verbo,senarium.in d.procemio sexti.quæ dicit eum esse perfectũ.allegans ad hoc glo.j.in fine.in summa.de pœnit.di.j.sed quòd intelligitur ibi perfectus:hoc est multis similibus approbatis in quantitate numeri,prout ponit multa exẽpla ad hoc glo.fi.in c.j.de celebra.missarũ.Primò,septẽ sunt horę,quibus laudare debet dominum deũ nostrũ presbyter.vnde psal.cxviij.Septies in die laudem dixi tibi.& iste septenarius numerus ob hoc sacratus dicitur,vt in cap.presbyter.xcj.di.Secũdò,septẽ sunt dona spiritussancti.Tertiò,septẽ petitiones in oratiõe dominica.Quartò,septẽ psalmi pœnitentiales.Quintò,septem diaconi sicut septem candelabra.& Sextò,ibi gl.ponit,ꝙ septem sunt dies seculi,& septem ætates,quibus completis finietur mundus.

De isto numero vide per Beroaldũ libro de septẽ sapiẽtũ sentẽtijs in initio.& G.Bñdicti in sua repe.c.Raynu.in verbo,& soboles quã gestauerit.nume.xxv.de testamentis.Et amplè de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus paruus Bellosanẽsis in suo septenario.vbi sunt tercentum versus & vltra.de materia,ideo videas illũ.& idẽ Celius lib.xj.c.xxxvj.post Senecã ait,ꝙ septimus quisq; annus ætati signum imprimit.Et iuxta istum numerum septenarium istud opus continet 700.considerationes.

De octonario numero.idem Celius lib.xij.c.xiij.

De nonario vero haberetur per eundẽ Celium eodem lib.c.viij.de quo dixi s.in iij.parte,in l.consideratione.

De numero denario seu decenario & eius potestate habetur per eundem Celium eodem lib.xij.c.xiiij.

De laude aũt numeri duodenarij haberetur per scribentes super psal.cviij.qui incipit.Deus laudẽ meã ne tacueris.in versi.Fiãt dies eius pauci,& episcopatũ eius accipiat alter.i.apostolatum,qui erat in numero duodenario.

Sunt etiam xij.articuli fidei,& duodecim tribus Israël secundũm filios Iacob.de isto numero vide quę dixi suprà in tertia parte,in xxix.cõsideratione.vbi posui in quibus figuratus fuit numerus duodenarius apostolorum.hic nõ repeto.

Et de duodecim numeris,vide in tractatu quem fecit Carolus Bouillus de eisdem.

De laude vero numeri ternarij (quoniã omnẽ trinum perfectũ)& numerus ternarius est perfectus,teste Aristo.j.de cœlo & mũdo.qui est suprà alios laudãdus ex lxxxij.actibus quos discernit Io.Ludouicus Viualdus per ternarium numerũ in suo tractatu de laudibus trium liliorum Franciæ questio.ij.quos hic non transporto.de aliquibus dixi suprà in v.parte,in xxxj.consideratione.

Sed vltrà illos adde,ꝙ tres sunt gradus rationalis naturalis:naturæ,deorum,dæmonum,sed deorum est excellentior,vt ait Celius libro primo.suarum antiquarum lectionum c.xxiiij.

Tria sunt præcepta iuris quæ supra posui hac eadem parte,in xxxvj.consideratione.

Tres sunt modi cognoscẽdi vires perfici,& ex quibus peruenitur ad notitiam rerum.de quibus etiam hac eadem parte,in xxiij.consideratione.

Tres vitas esse dicimus,actiuam,contemplatiuam,& mediam.eadem parte,in xxxiij consideratione.

Tres sunt sectæ mundi.eadem parte,considera.xx.

Tres sunt modi regendi.hac eadem parte,conside.lv.

Tres psalmi & totidem lectiones dicuntur in habdomada paschæ & pẽthecostes c.in die.de consecra.distin.v. Et inter alios Celius eodem lib.xij.c.ix.loquens de numero ternario,dicit ꝙ philosophi Pythagorici voluerũt imprimis trinitatẽ mensuram omniũ rerum esse,ea ratione (vt credit) quoniã summus oĩm rerũ opifex ternario numero vniuersa dispensat,imo etiã res ipsæ numero eodem terminari dignoscũtur.ad quod respiciẽs poëta iã s.allegatus.numero inquit deus impare gaudet.siquidẽ ineffabile illud agens creat primo singula,rapit mox,ac deniq; perficit.Singula quoq; imprimis ab illo perenni fonte effluunt,dũ nascũtur:deinde in eundẽ refluunt dũ originem mox suã repetũt,postremo perficiũtur vbi in suũ redierint principiũ.Idipsum vaticinatus Orphæus Iouẽ principiũ medium,& finẽ vocauit.vniuersi principiũ,vt producit.medium,vt producta retrahit ad seipsum.finẽ,vt redeuntia perficit,sed in cõuersione hac trinitas obseruatur mira qñ in ea Mercurius primũ obtinet gradũ animos per rõnem ad sublima reuocãs.Secundum Venus per visum ad superna proliciẽs.Postremũ Phæbus idipsum efficiẽs per auditũ.& Mercurius quidẽ ad ipsum precipuè prolectat bonũ.ad intellectũ Venus,in quo radiãs pernoscitur pulchritudo prima.ad animam vero prouocat Apollo,cuius est harmonia peculiaris.hinc regem illum vniuersorũ bonum,pulchrum,iustum:quod sæpius à Platone significatur,possumus nũcupare bonũ,inquã,dum creationẽ obit,vbi allicit pulchrũ.At iustũ quatenus pro cuiusq; meritis perfectionẽ elargitur.Pythagoricos item Plutarchus scribit vnitatẽ solitos Apollinem nuncupare,Diada verò litẽ & audaciã.Triada autem iustitiã.Cũm em̃ iniuriæ illatio aut perpessio per defectũ obueniat,aut excessum inseritur ijs iustũ ad æqualitatẽ retrahens.Sed illud multo grauius,principem deum tribus coli.Adoratione,Thuris sacrificio,& hymnis.Et id vtiq; ter ex totidem Hemisphęrij pũctis,mane,vespere,meridie.Proinde legibus sanciri notum est ortum ab adorantibus spectandum,quod est Pythagoricis obseruatum,nec spreuit Christiana religio,vt suprà ista parte dixi in xij.consideratione,in qua de quatuor partibus terræ fit mentio.

Trimegistus ad meridiem conuersus ad ipsum obibat. Moyses,Iudæiq; ad occidua.Ratio inde promi põt,quòd ab oriente motus est diurnus.At planetę quos esse doctrina Ptolomæi statuit velut cœlestiũ signorũ animas,ab occasum vertiginis sumũt initia.Sed viuificũ lumẽ à meridie per circuli redit obliquitatem.Adoratio reuerentiæ,cultũ exhibet,Thus suauissimę cognitiõis diuinę distributionẽ cõplectitur,Hymnorũ suauitas cœlorum refert cõcentũ,vt Pythagorici sentiunt.nec tacuit Mercurius,vel substãtiarum harmoniam separatarum in laude intellectuali,vt Peripatetici.Et inter hæc tria de adorationis præstantia scribit idem Celius libro iiij.c.xxv.vbi religiosissimè eam commendat.Cũm verò quæpiam adnotata comperi de supplicum moribus,hic transponere curaui.Celius enim libro antiquarũ lectionum viij.c.xxxix.in fine.de ijs ait. Ad supplicantium ritum spectant,quæ in Græcorum commentarijs obseruata nobis sunt.Veteribus inquiunt,diu receptissimi fuit moris,vt supplicantes caput,dextram,genua eius cui se ingererent supplices contingerent.non

tingerent.nõ tamẽ totũ caput:sed mentũ modo,vt statuere videtur Homerus.vel barbæ meditullium,qđ probat Euripides.id verò quia sit in nobis pars ea principalis,vt in qua rationalis collocetur potẽtia dextra verò qm̃ inibi maxima insit ad agendũ facultas. Genua propter motus et progressionis necessitatẽ.Tria verò hæc Symbolicè cõ sensum,actionem,progressum ad ea quæ peterentur præstanda,complecti videntur,& velut Auguria finis supplicandi apud Persas,quem omitto.

Refert Aul.Gellius not.Atticarum lib.xiij.ca.xj.ꝙ numerus conuiuarum incipere debet à gratiarum numero, hoc est à tribus & progredi ad musarum,idest ad nouem, vt cùm paucissimi cõuiuæ sunt,non pauciores sint ꝙ̃ tres, cùm plurimi non plures ꝙ̃ nouem.

TRigesimaoctaua cõsideratio sit de tribus temporib9, præterito,scilicet præsenti,& futuro,qđ sit excellentius.Nam,vt dicit glos.in prooemio institutionũ.in §.j.in glos.prouidẽtia.Triplex est hominis status. Memoria prę teritorum,scientia præsentiũ,& prouidentia futurorũ.vnde Seneca libro de formula honestę vitæ ait.Si prudens est animus,tribus dispensari debet temporibus,pręsentia ordinãdo,futura prouidẽdo,& præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat,perdet vitã.qui nil de futuro ꝑmeditatur,in oĩa incautus incidit.Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi debent,vt illa sustinere possimus,& ista moderare.A prętereito verò nulla est potẽtia cũ factũ nõ põt nõ esse factũ.l.in bello.§.factę.ff.de capti. & postli.reuer.Et hoc solo priuatur Deus,quia non potest facere pręterita nõ fuisse.glos.in verbo,restitui.in l.vnica. C.de raptu virgi.vbi refert dictũ Augustini,ita dicentis. sed corruptę allegat:quia est dictũ Hierony.secundũ textũ quẽ allegat ad hoc in c.si Paulus.xxxij.q.v.vbi dicit.Audacter dicã,cũ omnia possit Deus,suscitare virginẽ nõ potest post ruinã.& ita dicit textus in d.l.vnica. Cũ virginitas,vel castitas corrupta restitui nõ potest.De pręsenti autem nõ habemus nisi nunc(vt dicunt philosophi)Ideo videtur,qđ futurũ sit excellentius quoad viuentes.Sed cũ nihil sit incertius eo.Cũ nihil sit incertius hora mortis.l.j. ff.de condi.& demon.& etiã scribitur Math.xxiiij.Marci xiij.& Luc.xij. Dico igiẽ vobis,vigilate:quia nescitis diẽ neq; horã,imo futura sunt incerta apud hominẽ.l.sed & si restituatur.§.si.ff.de iudicijs.faciunt quæ scribũtur Ecclesiastici viij.ix.& x.Ideo videretur nõ esse considerãdum, nec ita extollendum sicut pręsens vel præteritũ qđ est certum.l.quia præsens.ff.si certum petatur. Et dicit textus in ca.si quis autem.de poeniten.dist.vij. Tene certum,& dimitte incertum . Et pro incertis à certis recedendum non est.c.si.xxx.q.v.l.cogi.§.si pater.in fine.ff.ad trebellianũ. l.adoptiuus.§.cõtra.in fine.ff.de ritu nuptiarũ.Et in incertis locus est coniecturis.c.ad audientiam.extra de homicidio.l.continuus.§.j.ff.de verborũ obligat. Et inter omnia quę sunt de pręsenti:ideo excedere vidẽtur omnes res hui9 mũdi.sed illud tempus præsens labori impendendũ est & ad bonũ,iuxta illud Pauli ad Galath.vj.Dum tempus habemus operemur bonum.

Dicit tamẽ Lucas de Pẽna in l.j.C.de agricolis & censitis lib.xj.ꝙ inter cætera memoria gestarũ rerũ perutilis est,multitudinẽ eñ scientiæ desiderat,qui scit pręterita.Sapientię viij.Et in alijs negotijs quę ingenio exercentur,imprimis magno vsu est memoria gestarũ rerum,vt ait Salustius in prologo Iugurthini.Nec dispar ędificatio oritur ex memoria virtutum,vt ait Grego.j.dialogorũ.de his vide Senecam in loco ante allegoto recitatum per eundẽ Lucam de Penna in l.j.C.de conditis in publicis horreis lib. decimo.Ad hæc enim tria potissimẽ vita sapientis est dirigenda.vnde Bernardus.

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum,præsens,posterusq́; sequens.
Præteriti recolens quæ sunt ventura videto,
Quæ præsentia sunt cum ratione gere.
Prodit enim vitam qui negligit anteriora:
Spernens ventura,captus vbiq; ruit.

Nam tela pręuisa minus lędunt.Si hic specialiter describere vellem oẽs excellentias præteriti temporis,quę antea factę fuerunt,nõ sufficerent decem volumina:sed quoniã omnia tendunt ad finem æternę beatitudinis,quæ est futuri temporis,cũ omnia excellat,vt dicit Petrus venerabilis in suis epistolis,ideo nihil est laudabilius.Cũ tali tempore,(vt habetur Apoca.xxj.Absterget Deus omnẽ lachrimam ab oculis eorũ,& mors vltra nõ erit,neq; luctus,neque clamor,neque dolor erit vltra,quæ prima abierunt. Ideo meritò pręciosa in cõspectu dñi mors sanctorũ eius, beatarũ animarũ dotes erunt pro fide,visio Dei clara.quoniam secundũ Ioan.j.epl'a iij.videbimus eum sicuti est.de qua excellẽtia gloriæ visionis Dei,dixi suprà hac parte in ij.consideratione.Pro spe recta tentio.quoniã,vt habetur Sapientiæ iij. Tunc spes illorum immortalitate plena est. pro imperfecta dilectione Dei & proximi inerit feruentissima.de quo Sapientię v.Ecce computati sunt inter filios Dei.Dotes verò beatorũ corporũ erunt quatuor,de quibus Apostolus j.ad Corinthios xv.quæ non potuerunt esse tempore præterito,nec possunt esse de pręsenti.qm̃ vt habetur Esaię lxiiij.& j.ad Corinthios ij.Nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit quæ pręparauit Deus diligentibus se.hinc Plato in phedone multa de excellentia beatitudinis futuræ quę erit in patria coelesti,& Aristoteles quos recitat Campegius in tractatu de vita supercoelesti,vbi amplè vide de beatorũ & coelestis patriæ gloria & beatitudine.

TRigesimanona consideratio erit de annis,cũ habeamus plures annos,vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ in §.viij.in gl. dedans lan.titu.des iustices.de quibus ibi vide:quia non transporto.Licet ibi fiat mentio de anno felice,de quo habetur in l.vnica.C.de oblatione votorum lib.xij.& dicitur annus fertilis & abundans,quo anno debent fieri dona & oblationes principis.

Alius est annus magnus,de quo habetur in hystoria scholastica in ca.coepit Noe.in fine.

Alius est annus Iubilæus.de quo habetur per Anton. Florentinũ in prima parte suæ summæ.titu.decimo.cap. iij.§.finali.vbi de eo.Et iste videtur excellentior propter eius vtilitates.de quibus ibi.et per Ioannem de Turrecremata in capit.quis aliquando.§.item in Leuitico.de poeniten.distinctio.prima.

Sed videtur,ꝙ annus Natiuitatis Christi sit excellentior,qui fcit transactus vsque nunc ab initio mundi.Cũq; dicatur annus gratiæ.

Est & alius annus magnus & maximus,de quo Censorinus in libello suo de die Natali.c.xv.Item est & annus vertens.vt per eundem ibi c.xvj.& in ca.sequenti fit mentio de annis Romanis.

Sunt & alij anni de quibus per Lucam de Penna in l. siue ex prætoriano.in ij.col.C.de executoribus & exacto

ribus libro xij.vbi dicit,q̃ est annus naturalis.de quo dixi in dictis commentarijs.

Vsualis qui est à Ianuario vsque ad sequẽtem Ianuarium,& hoc apud Latinos.eo quia Ianuarius dicitur à Ianua anni c.ieiuniũ ij.lxxvij.dis.vt dicit idem Lucas de Pena in l.placuit.C.de collatio.fundorũ patrimonialiũ.lib. xj.& dicam in consideratione sequenti.

Legitimus est ab Aprili vsq; ad aliũ Aprilem secundũ lunationes,& hoc apud Hebręos & Gręcos.d.c.ieiunium.

Ceremonialis est de festo ad festũ,& hoc apud omnes gentes.de consecratio.dis.iij.ca.j.& in d.l.ex prætoriano. Idem Lucas ponit quomodo annus à diuersis diuersam sumit incœptionẽ,& licet Christiani ab incarnatione Christi computent annos Christi,vt patet in textu.cap.primo in principio.xxiij.distinctio.& ipsa computatio ita est fienda.vt not Archidiaco.in cap.primo in principio.de religiosis domibus libro vj.tamen in aliquibus regionibus à natiuitate computantur,vt in Romana curia.vt in Decisione rotæ.decisio.l.in nouis.Sed not.perpetuò,q̃ secundùm cursum Franciæ & Angliæ annus incarnationis nõ incipit post annum Natiuitatis,sicut secundùm cursum Romanæ curiæ:sed post annum resurrectionis Christi.& hoc voluit dicere Decisio dominorum de Rota.numero cviij.in nouis.Et de annorum calculatione,diuersitate,& diuisione optimè tractat Philosophus Bergomas in supplemento cronicarum libro octauo.& qui primi constituerint annum,& quod alij alium habebant,& quis inuenerit hunc annum quo vtimur,aut menses.de his vide Polidorum de inuentoribus rerum libro ij.c.iiij.

Vadragesima cõsideratio erit de quatuor tẽporibus anni,scilicet vere,æstate,autũno,& hyeme,& quod istorũ præcellat.Primò gl.in l.j.§. æstatẽ.in verbo,autũnali.ff.de aqua quotidiana &æstiua.dicit,q̃ quatuor sunt anni tẽpora.hyems,quę incipit medio Nouẽbris & durat tribus mensibus,finita hyeme incipit ver & durat tantũdem,simili computatiõe habita.Postea æstas quæ similiter cõputatur,postea autũnus.& vltra dictã gl.sed hoc generalius dicit secũdũ textũ ibi,q̃ qñq; annus dicitur habere duo tẽpora,scilicet hyemẽ & æstatẽ,& durat quodlibet tẽpus senis mensibus.Et incipit æstas ab æquinoctio vernali,et finitur ęquinoctio autũnali,& hyems alijs senis mẽsibus.& facit etiã tex.in l. j.§.ęstas.ff.ne quid in flumine publico.vbi etiã gl.in verbo,refertur.idẽ refert,sed vltra addit quòd ęquinoctiũ autũnale est in nocte sancti Mathæi,& sic decimo die,exeunte Septẽbri.Sed vernale decimo die,exeunte Martio.Et, vt ibidẽ dicitur æquinoctium vocatur,quia dies& noctes coæquantur,quod bis in anno cõtingit,scilicet in autumno,& vere.Et quando incipiant hæ quatuor partes anni: versibus sequentibus videri potest.

Dat Clemens hyemen,dat Petrus ver cathedratus,
Aestuat Vrbanus,autumnat Bartholemæus.

Celius lib.antiquarũ lectionũ xvj.c.xxxvij.dicit ver esse tẽperatũ & saluberrimum.Sed autumnus acutissimos morbos & exitiosissimos,quantũ in ipsammet temporis vim & naturã agitur,importat.Siquidẽ ver maximè tẽperatũ,modificatũq; est.per autumnũ verò primũ quidẽ eadẽ die mõ frigus,mõ ęstus antepollet.Tũ aũt insequitur ęstatẽ,in qua plerũq; succi torrẽtur,interdũ vires debiles extiterũt.Porrò nõ ob id solũ noxius autũnus cẽsetur,verum etiã q̃ antea euocati ad cutẽ,reflatiq; succi per autumnum ab aëris circũcurrentis frigiditate in profundũ subitãt,coguntur q;:sed hæc cũctis hoibus indifferẽter eueniũt.At ijs qui non rectè victitãt,neq; cupiditatũ dulces insidias reliquasq; oẽs exuunt passiones ceu Corollariũ,obuenit ex fructibus detrimentũ,quorũ prolubio hæsitãdorũ pellecti,quibusq; largè in gestis,malis succis implentur.Cęterũ cũ eiusmodi ferè cẽseatur autũnus,tabidis tñ officit potissimum.hoc Hippocratis corroboratur sententia.Autũnus inquit tabidis malus est.Quod ideo putatur dictum, qm̃ hoc modo affecti improtectũ nudũq; præsidijs naturalibus.i.carniũ inuolucro exutũ obtinentes corpus,assiduè iniquitate aëris offenduntur.Nam & tabidis spiritus vitalis,viresq; naturales debiles fiunt.Verumtamen hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores,an tabescentes eos modo intellexerit,quos tabe præhensos pulmonis exulceratio infestet,an omnes vtcunq; absumptos,seu languidos ægrotos & malè se habentes.

Autumnum tamen dici putat Festus,q̃ tum maximè coactis fructibus hominum opes augescant.vnde Claudianus in Proserpinæ raptu.

Hæc tibi sacra datur fortunatumq; tenebris
Autumnum,& fuluis semper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarũ quatuor partiũ anni considerari potest,ex æquiparatione & conuenientia,quæ fit de his ad quatuor elementa.de quibus in hac parte suprà in xij. cõsideratione.qm̃ ver est pars calida & humida,& conuenit cum elemento aëris,& cum humore seu complexione sanguinis.& sole ingrediente arietem incipit ver.

Aestas verò est calida & sicca,& conuenit cum elemẽto ignis,& cùm humore seu complexione coleræ.& sole ingrediente cancrum æstas incipit.

Autumnus est frigidus & siccus,& habet conuenientiam cum elemento terræ,& cùm complexione melancoliæ,& incipit quando sol ingreditur libram.

Hyems verò est frigida & humida,& conuenit cũ elemento aquæ,& cùm complexione seu humore flegmatico,& est sole ingrediẽte capricornum.vt de prædictis per Archi.Cardi.& Dominicum in ca.statuimus lxxvj.dis.

Ideo ex prædictis cũ aër sit nobile elementũ & excellens,etiã cõplexio sanguinis sit nobilior,vt dixi ĩ hac parte xlv.cõsideratione.Ideo videtur etiã,q̃ ver est nobilior pars anni,& est in se tempus temperamento attinens.vt vult Galenus inde cõplexio.& de prædictis quatuor tẽporibus scribitur in lib.de regimine sanitatis ĩ vltimis versibus.& ibi commẽtum magistri Arnaldi de Villa noua.

Quadragesimaprima cõsideratio erit de mensibus, quis inter duodecim anni mẽses sit primus seu principalis.Nã,vt primus annus Alexãdri magni dicitur primus annus regni Macedonum,licet ante eũ fuerint plures reges in Macedonia,sed hoc fuit propter facta nobilia Alexãdri:sic etiam primus mensis anni apud Hebræos Martius dici põt,propter exitũ eorũ de terra Aegypti in illo mẽse.iuxta illud quod habetur Exodi xij.Dixit quoq; dominus ad Moysem.Mensis iste vocabitur principium mensium,primus erit in mensibus anni.& ita dicit Nicolaus de Lyra,Gene.vij.versi.Anno sexcentesimo vitæ nostrę,mense secundo.vbi etiam dicit quòd secundũ Rabi Eliezer & sequaces Hebræos primus anni mensis dicebatur September,ex quo in mense illo sunt perfectæ arbores in suis fructibus,sicut etiam mundum fuisse creatum in illo mense dicebant:quia in eo principio inceperunt anni & menses.licet rabi Iosuæ & sequaces aliter dicerent.& de hoc haberetur in capitu.huius obseruan-

tiæ

dæ vtilitas.lxxvj.dis.sed,vt dicunt,Bal.in vsibus feudorũ in titu.hic finitur lex,deinde cõsuetudines regni incipiunt. §.his.& Andreas Siculus in rubri.de constitutio.in prima col.in mense Martij,Deus creauit hominẽ.& dicit Barbatia quod pro hoc facit textus Genes.j.c.ibi,Et protulit herbã virentem.& latini secundũ antiquã computationẽ incipiebant annũ à martio,vt dicit glo.j.in c.ordinationes.lxxv. dis.& glos.in verbo,certam diem.in clemen.vnica.de reliquijs & veneratio.sanctorũ.§.licet igitur.

Vnde autẽ menses nomina sumpserũt,vt scribit Io.Laziardus in suo epithomate hystoriæ vniuersalis lib.ij.cap. xxxix.& Censorinus in suo libello de die natali ca.xviij. vbi etiã ponit mensium duo esse genera.Nam alij sunt naturales,alij ciuiles.Naturaliũ autẽ partim solis,partim lunæ esse dicuntur.Secundũ solem fit mensis,dum sol vnũquodque in zodiaco orbe signum percurrit. Lunaris autẽ, est temporis quoddã spatiũ à noua luna. Ciuiles menses sunt numeri quidã dierum,quos vnaquęque ciuitas suo instituto obseruat.vt nunc Roma à cal.in calen.

Naturales & antiquiores & omniũ gentium cõmunes sunt.Ciuiles & posterius instituti ad vnãquãque pertinẽt ciuitatem.Qui sunt cœlestes,seu solis,seu lunæ,nec peręque inter se pares sunt,nec dies habent totos. Quippe sol in aquario moratur circiter vnde xxx.in pisce ferè xxx.in ariete vnũ & xxx.in geminis propẽ xxxij.& sic in cęteris inęquabiliter:sed vsque adeo non totos dies in singulis vt annũ suum,idest ccclv.& portionem nescio quam adhuc Astrologis inexploratam in xij.suos diuidat menses.Luna autẽ singulos suos menses conficit diebus,vnde triginta circiter et dimidiato.Sed & hos inter se dispares,alios longiores, alios breuiores.

At ciuitatũ mẽses,vel magis numero dierũ inter se discrepãt:sed dies vbique habẽt totos.apud Albanos Martius est sex & triginta.Maius duodecim. Sextilis,hoc est Augustus.duo de xxx.September sexdecim Tusculanorũ.Quintilis,idest Iulius dies habet triginta sex. October triginta duos.idem October apud Aricinos trigintanouem.Mini mẽ videntur errasse,qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt,vt in Gręcia pleraque apud quos alterni mẽses ad triginta dies sunt facti. Maiores quoque nostri idem sunt æmulati cũm annum dierum ccclx.habent:sed Iulius Cæsar cũm videret hac ratione,nec ad lunam menses,vt oportebat,neque annum ad solem conuenire,maluit annũ corrigere.Et sic etiam menses,vel cum veris illis solaribus et si non singuli:tamen vniuersi ad anni finem necessario concurrent.hæc Censorinus vbi suprà.

QVadragesimasecunda consideratio erit de diebus. Vnde de his vide quæ dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in titu.des iustices.§.viij.in glos.in verbo,& iour.Sed,vt ait Censorinus in die natali c.xix.Dierum,quidam sunt naturales & alij ciuiles.Naturalis nempe dies est tempus ab exoriente sole ad solis occasum.Cuius cõtrarium tempus est nox,ab occasu solis ad ortum.Ciuilis autem dies vocatur tempus,quod fit vno cœli circumactu,quo dies verus & nox continetur.huiusmodi dies ab astrologis & ciuitatibus quatuor modis diffinitur. Babylonij quidem à solis exortu ad exortũ eiusdem diem statuerũt.At in Vmbria plerique & arabes à meridie ad meridiem.Athenienses autẽ ad occasu solis ad occasum.Cęterum Romani(vt & in tota Francia obseruatur)à media nocte ad mediam noctem diem esse existimauerunt,vt in l.more Romano.& ibi notat glos.ff.de ferijs.vt in ca.consuluit.§.penulti.ff.de officio delegati.vbi dicit text.quod secundũ consuetudines & cõstitutiones legitimas more Romano dies à medietate noctis incipit,& in medio noctis desinit subsequentis.In horas duodecim diuisum esse diem noctemque in totidem,vulgò notum est.In his horis quatuor & viginti qui nascuntur eundem diem habent natalem.Sed hoc scilicet dictam diuisionem diei credit Censorinus Romæ post reperta solaria obseruatum.Quorum antiquissimum,quòd fuerit inuentu difficile est.Alij em̃ apud eũdem Quirini primũ statutum dicunt. Alij in capitolio.nonnulli ad ędem Dianæ in Auentino.Illud tamen satis constat,nullũ in foro prius fuisse,quã id quod M.Valerius ex Sicilia aduectum ad rostra in columna posuit.Quod cũm à climate Siciliæ descriptum ad horas Romæ non conueniret L.Philippus censor aliud iuxta posuit & constituit.Deinde aliquanto post P.Cornelius Nasica censor ex aqua(prout fortè vt vidi ex minutissima arena)fecit horarium,quod & ipsum ex cõsuetudine noscendi à sole horas,horarium cœptum vocari. Horarium tamen nomen non minus annos ccc.Romæ ignoratum esse credibile est.Nam in legibus duodecim tabularum nunquã nominatę horæ inueniuntur:sed aliàs & aliter partes diei & noctis nomina sortiebãtur,vt ibi Censorinus.& quomodo primitus diuidebantur dies ac noctes tractat Polidorus de inuentoribus rerum lib.ij.ca.vj. sed de Horologio vide.j.in cõsideratione sequente.

Sed de septem diebus de quibus habetur Genesis primo,videatur Picus miranda in suo Heptaplo de opere sex dierum.& omnes ferè doctores Theologi.Genesis primo,qui declarant opera illorum sex dierum,& excellentiam vniuscuiusque.

Sed cũm vlterius non intendam in sequentibus multum insistere cũm iam mihi generetur fastidium ex prolixitate huius operis,& propter impedimenta quæ mihi singulis diebus obueniunt.Ideo breuiter concludendo dico, quod dies dominicus est inter alios & supra alios venerãdus. Tum quia mundus eo die sumpsit exordium.Genesis primo.Et in hac per resurrectionem Christi,& mors interitum,& vita accepit principium,vt dicit textus in ca.quod die dominico lxxv.distinc.& quicquid à domino insigne constitutum est in huius diei dignitate sit gestum.vt ibi dicitur.& per Ioan.de Turrecremata,qui etiam feriã quintã laudat.cũm illa die Christus cœlum ascenderit.vt in ca.ieiunium.de consecratio.distinc.v.& in corpus suum panẽ transsubstantiauit,& semetipsum comedendum discipulis dedit,& pedes discipulorum lauit.vt per glos.in ca.de penitentibus.de cõsecratio.distin.iij. Sed quicquid sit dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc est,quod propter resurrectionẽ Christi,quæ est dicta a die dñica,ab illo die vsque ad pẽthecostẽ dicũtur dies letitię. et ibi,Io.de Turrecremata in c.igitur.lxxvj.dis.imo etiam illo die natus est Christus in mundo.vt dicit Anto.Florentinus in ij parte suæ summæ.titu.ix.c.vij.§.iiij.ex quo ibi dicit,quod illa dies est multum priuilegiata.

Illo enim die dominico nihil est agendum,nisi deo vacandum,nulla operatio in illa die sancta agatur nisi tantũ Hymnis,& Psalmis,& Cãticis spiritualibus dies illa trãsigatur,vt dicit textus in c.ieiunia.de consecratio.distinc.iij. Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere,vt mercatum in eo non fiant,neque placitum,neque iudicium,neque iuramentũ prestẽt,nisi pro pace,vel alia necessitate.c.j.extra de ferijs. Nec alia tractari põt,nisi pietas hoc

suadeat.c.fi.eo.titu.secundũ Lucã de Penna in l.vnica.C. ne operę à collatoribus exigantur.& ibi ponit,an aliqua opera exerceri possint illo die,& quæ. Et episcop9 illo die in ecclesia sua esse debet.c.episcop9.eadẽ dis.iij.Et ille dies semper pro festo est obseruandus,vt habetur in c.sabbato.de consecra.dis.iij.vbi dicitur omnem diem dominicũ ob reuerentiã resurrectionis dñi nostri Iesu Christi esse celebrandam,prout & celebramus. Et cur dominicũ diem loco sabbati celebramus,refert Celius libro antiq.lectionum vij.cap.xliij.& in ca.præcedenti scribit cur Hebræi obseruabant diem sabbati.

Isti duo dies scilicet resurrectionis Christi,& natiuitatis domini multum extolluntur,venerantur,& solennizãtur ab ecclesia.Cũm in eis cantatur,videlicet in die resurrectionis domini.Hæc dies quã fecit dominus,exultemus et letemur in ea. Et in die natiuitatis. Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ,reparationis antiquæ,felicitatis æternæ.& ob reuerentiam festi dictorum dierum,licet pœnitentiam publicam agentibus in talibus diebus & non aliis diebus carnes comedere,saltem in casu posito in c.admonere.xxiiij.q.ij.vbi est casus de Astulpho,qui vxorem suam occiderat.Etiam dies sancta veneris in qua passus est Christus,vt dicit Bal.in l.j.circa finem.C.de nundinis.allegatus per do.meũ Iaso.in.l.in illa stipulatione.la j.col. iiij.ff.de verbo.obliga. vbi videntur innuere, ꝙ occidens hominem tali die puniẽdus est grauissima pœna,ꝙ̃ si alio die.quia propter magnam & feruentiorẽ deuotionẽ Christianitatis talis dies est solennis.vnde quia Clotarius rex Franciæ tali die veneris sancta occidit Galterũ Iuetoti dominum,ipsius hæredes ab omni Francorũ regum ditione liberati fuerunt.& eius terræ seu seignoriæ possessor,regẽ se Iuetoti sine controuersia nominauerit.hæc Gaguinus in chronicis Francorum.

Item dicit tex.in l.dies festos.§.j.C.de feriis.ꝙ dies dominicus semper honorabilis est & venerãdus,& facit tex. in dicta ca.j.& vltimmo.extra de feriis,vbi dicit textus,ꝙ talis dies cum omni veneratio ne est obseruandus.& sic patet quòd iure ciuili & canonico huius diei ampla veneratio est inducta.

Celius libro octauo suarum antiquarum lectionum c. ix.refert aliquos dies(secundũm superstitiosos) esse felices,& alios infelices,aliquos esse obseruandos,alios verò minimè.idem etiam libro nono c.lv.dicit sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspicatissimum.

Bernardus doctor mellifluus Burgundus plura de gestis die annunciationis beatę Mariæ virginis,hoc est feria vj.his sequentibus versibus exprimit.

Salue festa dies,quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus,& passus in cruce Christus.
Est Adam factus,& eodem tempore lapsus,
Ob meritum decimæ,cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech,Isaac supponitur aris,
Est decollatus Christus baptista Ioannes.
Est Petrus captus,Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum,cum Christo multa resurgunt,
Latro dulce tamen,per Christum suscipit Amen.

Et hos versus refert Philosophus Bergomas li.vij.sui supplementi chronicarum in principio.Illa etiam die, vt dicunt nonnulli, innocentes mortui sunt , Dauid occidit Goliam,& Dauid mortuus est,etiam Moyses , & Helias cum trecentum prophætis occisus est,etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

QVadragesimatertia cõsideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior & excellẽtior.In hoc primo aduerte quòd dies naturalis habet xxiiij.horas. Dies verò artificialis habet xij.vt amplè dixi in cõmento meo super cõsuetudinibus ducatus Burgũdiæ tit.des iustices.arti.viij.in glo.& iour.& supra in præcedenti cõsideratione.in prin.ideo nõ repeto.Sed pro materia dicit Paulus iuriscõsultus in l.ij.ff.de verbo.signifi.Cuiusꝗ diei maior pars est horarũ septẽ,primarũ diei non supremarũ.& vt dicit ibi gl.magna,est ergo maior diei pars prima,licet sit minor,est ergo maior ps diei nõ spacio:sed vsu & vtilitate,et laboribus hominũ cõpetẽtior,vt l.ij.in fi.ff.de annuis legatis.Nã in ipsis primis horis diei vel post somnũ ingeniũ acutius est.&qñ aliquis est recẽs melius operatur. vt dicit gl.in verbo,indefesso.§.sed cũ sit.in secũda cõstitutiõe.C.& est rõ secũdũ Martinũ in d.gl.magna.qa difficilius ascẽdit sol mane,ꝙ̃ descẽdat post meridiẽ.iuxta illud. Ardua prima via est:sed ignis facilius ascendit,cuius natura est ascẽdere in altũ.Sed illa ratio Martini nõ est bona secũdũ Bar.ibi,qa sol non mutatur suo circulo plus vna vice ꝙ̃ alia.& ideo alia præcedens ratio est vera:qa cõpetentior est laboribus hominũ,et vsu vtilior:quia dũ qs surgit mane,non est amplius fessus animo nec corpore.Ideo mane maiorẽ laborẽ sufferre põt,nec ipsum recusare honestè valet.Vñ memoria matutina dici solet,quæ firma constansꝗ sit,ac eorũ quæ semel apprehẽderit , retinẽtissima. Siquidẽ syncerius,cohærẽtiusꝗ adglutinãtur,quæ proferente se die percipimus,quo iam auctiore subsultat virtus ea,hebescitꝗ.testis est Celius libro anti.lectionũ xj.c.viij. in princi.et,vt ait Seneca epistola ad Lucillũ cxxij.naturã sequentibus oĩa facilia sunt,et expedita.& ibi amplè de his qui officia lucis noctisꝗ peruertunt.

Quid autem sit hora duodecima ædificare,& de horarum ratione disserit copiosè idem Celius libro lectionum antiquarum vij.c.ix.

Astrologi dicũt,ꝙ horarũ alię sunt masculinæ,alię autẽ fœminæ. Masculina vt prima,fœminina vt secũda,masculina iterũ tertia,et quarta fœminina.& sic de singulis. sicꝗ succedũt per ordinẽ vna scilicet masculina,alia fœminina vsꝗ in finẽ diei & noctis.et qa in oĩ genere masculus est dignior fœmina,vt dixi suprà in iiij.cõsideratione præcedentis partis.ideo dic ꝙ masculinæ sunt digniores.

Hic de Horologiorũ laude dicendũ fuisset , quo nihil iucũdius,aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis& si occultato sole,per tintinnabulũ seu campanam sua, vt videtur, spõte sonans horæ nobis nunciatur:vnde ꝙ̃tũ vel ad vsum vitę,vel ad animũ excolendũ vtile sit, pbè iudicabitis.Pauca ideo aut nihil de eo dicenda sunt,cũ apud scriptores non fiat mentio saltẽ de illo quo vtimur. Licet de solario aliquid tetigerimus in præcedenti cõsideratione,ꝙ est locus in quo horę ad solẽ cõspiciũtur,& plurimũ fit apud nos in tabulis lapideis, aut ligneis aduersis soli p diametrõ,hoc est per lineas dimetiẽtes & tẽdẽtes ad numeros horarũ,et ĩ medio est virgula q̃ facit vmbrã secũdũ ascẽsum vel descẽsum solis,& supputat hora secũdũ ꝙ fit vmbra solis supra lineã.Primus verò Romæ.hoc statuisse dicit L.Papirius cursor ad ędẽ Quirini ante xij.annos, ꝙ̃ cũ Pyrrho bellatũ est.Nam prius tantũ ortus & occasus solis noĩabantur , post aliquot annos adiecto meridie. Plenius tñ si velis scire quis horas primum ordinauerit, aut Horologia diuersi generis inuenerit:vide Polidorum de inuentoribus rerum libro ij.c.v.refert tamen F.Patritius

tius lib.ij.de institutione reipublicæ.titu.septimo ꝙ Anaximander milesius Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicitur.

QVadragesimaquarta cõsideratio erit de potētijs animæ sensitiuæ quæ sunt quinq; exteriores: videlicet quinq; sensus puta, visus, auditus, olfactus, gustus, et factus, quis illorum sit excellentior. Et dicit Lucas de Pēna in l.nemo carcerē.de exactoribus tributorum, libro x. Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio. Item sensus est rei cuiusq; inuentio, et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinq; sensus, visus est excellentior. de cuius excellentia amplè Augustinus de trinitate lib. xj. & Margarita philosophica lib. x. tracta. ij. c. v. vsq; ad xv. Et iste sensus visus, est color, ita ꝙ potest ad reliquos adaptari in attestationibus, vt tenet glos. in verbo, quæ nouerũt in ca. testes. iij. q. ix. & dicit Bal. post Cy. & Bar. in l. testiũ in iij. col. C. de testibus. ꝙ nomen visus est generale pro omni sensu, & est ratio: quia nomine visus cõtinetur discretio quæ inest cuilibet sensui, vt dicit etiã Anton. de Butrio in ca. cũ causam. extra de testibus. Vnde potest dici ꝙ visus fit, sicut genus qđ repræsentatur in qualibet specie sensuum. & ideo, vt dicit Bal. in d. l. testiũ. in iij. col. versi. secũdo quęro quid si testis. qđ istud nomen visus probat nõ solum in eo quod videtur, sed etiã in eo qđ per aliam discretionem sentitur, qđ tamen dicit esse verũ, quãdo visus & alius sensus est coniunctus, secus si sit omnino discretus: quia de vno separatorum non infertur ad aliud. de hac materia amplissimè per Felin. in ca. cũm causam. col. vj. in ij. conclusione extra de testibus. Faciunt quæ dicit Alexan. in cõsilio xliij. in iiij. volumi. & oculi dicti sunt, quia oculant lumen, vel ꝙ oculant sensum. Inter omnes autem sensus corporis viciniores sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur atq; continẽtur. ita tenet Lucas de Penna in l. si ea cęcitate. C. qui morbo se excusant, libro decimo. & in l. nemo. C. de re militari. lib. xij. & Archid. in ca. nec solo. xxxij. qõ. v. vel secundũ Lucam de Penna in l. infamia. C. de decurio. lib. x. Oculi dicti sunt, vt eos ciliorũ tegmina occultent, ne incidentis iniuriæ offensione lædãtur. Vel oculi dicti sunt: quia occultum lumen habent, id est secretum, vel intus positum. vnde ait Policra. de nugis curialium, lib. v. c. iij. videndi nomen ad appellationem vtriusq; naturæ adaptabis. & Hieronymus super Ierem. xliij. Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiam peruenitur, sed magis mente retinetur quod oculis cernitur. vnde Fulgēti⁹. Visus reliquos quatuor inspicit sensus, qui etem clamat videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & adorãda intendit. & Isidorus ca. j. dicit ꝙ visus dicitur, quia viuacior dicitur alijs sensibus ac præstãtior siue vberior, & amplius viget inter cætera mentis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanãt. est etiam vicinior animæ, vt dictũ est secundũ Lucam de Penna in dicta l. infamia. & per eũdem in dicta l. ea cecitate. qui dicit ꝙ totius corporis humani debilitas est oculos perdidisse. & idem in dicta l. infamia. refert vt prædixi quòd in oculis omne mentis iudicium est: vnde animæ perturbatio in oculis apparet vel hylaritas. Hinc est qđ propriè illud scire dicimus, qđ sensu visus accipimus. l. ij. §. item Labeo. ff. de aqua pluuia. arcenda. & dicit idem Lucas in d. l. ea cæcitate. & Archid. in d. c. nec solo. ꝙ quintuplex est oculus. s. corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ contẽplationis, & administrationis: de quibus ibi.

Et aduerte, quòd propter nimiam senectutem quis perdit lumen oculorum, & cęcus efficitur, vt legitur de Iacob. Genesis xlviij. & legitur idem de quodam propheta iij. Regum cap. xiij. & de Isaac Genes. xxvij. & de Elia j. Regum cap. iiij.

De oculorum mira & excellentissima constructione Celius ornatissimè & copiosissimè aperit lib. suarum antiquarum lectionum ij. ca. xxviij. vbi inter alia dicit, ꝙ oculi sunt partes toto corpore pręciosissimæ. Hi oculi profecto lucis vsu vitam à tenebris, & morte mihi discernere videntur. Nam quã miserum quãq; funestũ est cæcitatis malum. Cęcum postulare nõ posse iureconsulti statuunt, qđ insignia magistratus videre, ac reuereri nequeat. Senatoris tamen ordinem retinere Appij cęci exemplo: ad nouum verò magistratum aspirare omnino prohiberi. vt est tex. in l. j. §. casum. ff. de postulando. Quinetiam hi arguti nimis queadmodum animo affecti sumus subinde loquuntur. Nam vt imago animi vultus est, ita iudices oculi, & propterea à prudentissimis dictum animũ in oculis habitare: quoniã ardere videntur, quandoq; incendi, humescere, cohibere. Hosce duos tantum contribuit diuina ratio, quòd numerus is speciosum quiddam complecti videatur. Oculos vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoq; membrum: & ibi ex qua substantia sint oculi, & quod obiectũ habeant, & ratio cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas, & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux. Item cur ira succensi non satis vident. Item quomodo oculus dicatur naturæ speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus. Item cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehendatur. Item quomodo oculi sunt causa peccati. Et in eodem libro capitu. xxvj. ipse Celius ponit cur interdum oculi aperiri nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre nõ tędet: cũ in mẽbro corporis nobili cõcipiatur, puta auribus, quarũ iudicium (teste Celio lectionũ antiquarũ lib. ij. ca. xxix.) post celebres autores superbissimũ est & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa prouidentia sunt in ꝓminentibus seu superioribus corporũ partibus cõstitutæ. In his rectus simplexq; meatus primũ euadit, mox tortuosus. Inde iuxta cerebrũ in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiẽdi est. Auerrois primo colliget, aurẽ in osse petroso locatã scribit. Itẽ meatus ille auriũ anfractu est tortuoso, secundũ Auicennã, ne subita aëris irruptio frigiditate vel caliditate cerebrũ oblędat, vel soni excessus neruũ quo perficitur auditus cõuelleret. Nam sonus oĩs harmonia quędã est. nũc verò ambagiosa obliquitas, illa moramẽto manifesto temperamẽtũ adijcit. Et ibi an auditus tantũ perficiatur ex aëre intimo se auribus infundente seu insinuante. Item cur in lateribus aures, ratio quippe cur aure duplici, simplex tñ hauriatur sonus. Nam vt in vidẽdi ꝓprietate nerui optici coniũguntur ne visibilis species delata fiat duplex. Ita & nerui quib⁹ audiendi facultas percipitur in origine cõcurrunt, & inde formarũ audibiliũ consurgit vnio. Item qđ oscitantes aut vehemẽtius spirãtes minus audiant, ratio est: quia sensorij auditus extremũ, partem cõtingit spiritalẽ ac ꝓinde quatitur, mouetur q; cũ eadem vbi agitetur spiritus.

Item, vt inquit Vlpianus iureconsultus in l. vulgaris est. in princip. ff. de furtis. ꝙ qui aurem alicuius tetigit, totum eũ tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt per aures ejci

biliosas cerebri redundantias, & iudicio esse colorem inde luteũ. Sicuti excrementũ melancolicũ per oculos egeritur, pituitosum & sanguinem per os.

Sensus verò gustus etiã extolli debet propter membrũ à quo procedit, qđ est lingua humana quæ duplici fungitur munere, cõceptus animi enũciando: & saporũ vim præsentiendo: ꝓpterea ꝙ̃ à cæteris disparatur, nec similis est: tũ nullus locutionem præstaret articulatã sine lingua, ea nãꝙ̃ conflatur ex literis, quarum enunciatio plurimum obturbata, detruncata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem linguã vt & labra conformasset artificis infinita prouidentia. hæc Celius prædicto lib. ij. c. xxxj. & in c. sequenti de linguæ laude præcipua multa scripsit & recenset, pauca tamẽ referam. Nam humanæ linguæ incomparabile donum est, in quo bonitas infinita, inæstimabili munificentia nos, vt legitimos filios, est amplexata. Quid em̃ in tot tantisꝙ̃ corporis dotibus æqua pensandũ libra est? huius siquidẽ facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cœlitibus constituit, cõstat præcipuè illa (vt dictũ à Sophocle est.) Regina rerum eloquentia. Sunt qui ingeniosè linguam plectri similem prodidere, chordarũ verò dentes, nares cornibus, quis canenti accinitur. vnde Ambro. in hexamero ait. Plectrũ loquentis lingua est. Item lingua ipsa carnem habet raram, fungosam, & mollem, vt dicit Auicẽna. Item & neruorum multitudinẽ, prout etiã voluit Auerrois: & hoc tam ad motum ꝙ̃ ad sensum spectantium, necnon venarum, arteriarũꝙ̃: quãdo omnium horũ magnitudo numerosa linguæ mensum longè videtur excedere: imo arterias maiores in lingua existere, sicut & in cole docuit Galenus in libello, qui est de motibus liquidis.

Item hæc pars aliud habet munus autore Lactantio, quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem. Bruta verò etiam lambendo potu adiuuat.

Item idem Lactãtius falli putat si quis saporis sensum inesse palato arbitratur, quoniam lingua sit, qua sentiantur sapores nec tamen tota. Nam partes eius quæ sunt ab vtroꝙ̃ latere teneriores saporem subtilissimis sensibus trahere. Plinius tamẽ inquit. Saporũ est cæteris in prima lingua homini, & in palato, sed & in gustatu linguæ vice est aquatilibus palatum. Ad hunc verò vsum oportet linguã esse potentia humectam, actu autem minime: iudicio esse ꝙ quibus nimio plus arescat lingua vel humeat, haud ita sapores valeãt percipere. Et humectatio quidem insita interpellat manifestè, quia ipsa primò linguæ tactum præstat, quo occupante, nequit extima aduertere. argumento est, quòd qui acrius quippiam gustu apprehenderit, mox nõ valet aliud sentire. Scitu dignum est, ꝙ gustus exactior est ad peruestigandum. Tactus verò cæteris sensibus hebetior ac materialior. Sicut visus subtilitate sensus excedit omnes, postea verò auditus. Deniꝙ̃ placet Auicennæ ad loquẽdum videri præstantissimam esse linguam, quæ suos tum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat queꝙ̃ in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum est, quod Greci dicũt, oportere esse ociosam linguam, manum verò operariam.

Sensus verò tactus etiam laudandus est, cùm ex manibus præcipuè percipiatur, & manuum laus præcipua in multis consistit. vt dicit Celius libro antiquarum lectionũ ij. vbi sic orditur. Quis verò eloquentia vel ingenij claritate maiestatem, quæ ex manibus adest homini, dignè valeat exequi? ꝙ̃ aptæ hæ? quamꝙ̃ ad omnem motum nullo labore faciles? mira est artium numerositas, quã membri huius adiumento condiscimus & exercemus. Taceo pingendi, fingendi, sculpendi, nobile artificium. Quid illa musicorum cuiuscunꝙ̃ modi organorum cõtrectatio sciẽtissima, & maximè duana? Quid illa sustructionum sublimitas, ꝙ̃ elegans, ꝙ̃ scita? Quid vrbium structura in omnibus vel præstantissima? Quid multiplex agrorum cultus, quo tot tantisꝙ̃ ad vitam necessarijs instruimur? Quid illa indumentorum varietas? Quid ornatus excellentia? Iis? penetramus in viscera terræ. Metallorum inde vim lõgè preciosam eruẽtes. Imo verò & rerum natura agitur in planũ, solo etiam æquatis montibus. Admittuntur maria, repellũtur certis quoꝙ̃ limitibus veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur, obiectis molibus. Penetramus aquarum ima, naturæ supellectilem vndiꝙ̃ nobis vẽdicantes: totꝙ̃ modis rerum facies mutatur, camporũ dominamur laxitati. Supercillia montium & verrucas, quantũuis senticosas nobis obnoxias reddimus, bestias itẽ omnes, terrestres, aquaticas, aëreas. Quicquid ferè mundi vastitas cõplectitur, manuum solertia nostri fit iuris. Quid illa scribẽdi maiestas, quæ tantarum rerũ sciẽtiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil sinit interire, & quòd omnia cõterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere? quid hoc magnificentius? quid æque mirãdum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius vllum habeat? Quid tot tantarũꝙ̃ legum cõtexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum conuentorũꝙ̃ publicis tabulis comprehensa fides aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (vt referam verba Celij) seiunctis manibus fuisse non inermes modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores. Quem enim vsum rationis habeat lumen illud diuinũ omni ope destitutum? Hinc rectè mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapiẽtiæ ministras esse manus pronũciarũt. Anaxagoras verò ideo sapiẽtissimũ videri hominem dixit, quia manibus foret instructus. Harum multiplex emolumentũ, vel tritũ græcis explicat prouerbium, dicens. quid enim non efficere valeant manus? Quid verò artifex illa digitorum structura, quodnam ingenium admirando non fatigarit? nescias venustatis inde maius sit specimẽ, an emolumentorũ amplitudo clarior, maximus est in numero decor, maximus & in gradibus ac serie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum verò retentionis. Proinde excogitauit, optimus maximusꝙ̃ rerum perpensor Deus mollissimam palmã, quo sensus fieret solertior exactiorꝙ̃. Cutis palmæ, vt autor est Auicenna, omni alia cute est temperantior, excepta ea quæ in extremitatibus digitorũ est præsertimꝙ̃ indicis. vnde Galenus primo de complexionibus ait. Manum interiorem esse complexionis mediæ inter extremitates omnes: hoc est inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: veluti ea sit sensibilium corporũ regula, & planè sensus instrumẽtum homini animalium sapientissimo. Indeꝙ̃ pars eas pilis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aulus Gallius noct. Atticarum libro xix. c. ij. referens verba & sentẽtiam Aristotelis. dicit ex quinque corporis sensibus duos esse cum belluis maximè communes, quodꝙ̃ turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuꝙ̃ procedit: quæ verò ex gustu tactuꝙ̃ est, rerum omnium fœdissima est, cùm hæ duæ bestiarum etiam sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus seu olfaciendi potestas, videtur minus

minus longè necessaria ab aliis, vt dixit Celius libro j. antiquarum lectionum c.xlix. Sed de eius laude infra patebit vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicā in glo. bo. tamen & per plura idem Celius eodem lib. c.xlviij. refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus, de origine eiusdem. & in c.l. ponit cur tantum sint quinq; sensus. & in c.lij. quomodo homo tantum abutitur sensibus omnibus.

Sensus verò interiores sunt quinq;, videlicet sensus cōmunis, imaginatiua, æstimatiua, fantasia, quæ etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substātia cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis, quæ primum totū cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorū anterior & medius, quoniam maiores sunt, rursus bipartiūtur. Prima portio ventriculi anterioris organum est sensus cōmunis, & iste sensus cōmunis est nobilior proprio, quia nobiliori modo recipit & proprius obiecto, vt dicit sanctus Thomas in scripto super libro Aristotelis de anima. Secunda vero imaginatiuæ, prima autem ventriculi medij attribuitur æstimatiuę, secunda fantasiæ, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guillielmus Leporeus Burgundus in suo tractatu de arte memoriæ. quæ de illis dixi: hic aliqua inserere curabo, cūm dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primò de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum non solum à sensu cōmuni receptarum quę excolendo, sicut omnia, augetur. l. inter artifices. in verbo, ingenij. ff. de solutionibus. &, vt dicit potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensum communem. Auicenna cerebrum esse principium sentiendi & mouendi asserit, temperatūq; causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso prouenit debilitaturq; memoria. vnde fit, vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malę memorię, propter nimiū in ipsis augmenti & decrementi motuum. sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert quali in corpore animi locati sint, hoc proueniente ex qualitatum disproportione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidi facilè comprehendunt, sed non diutius seruant, rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore complectuntur memoria: vt etiam hoc habetur in margarita philosophica, lib. x. tracta. ij. c. xxix. Multa em̄, vt dicit idē G. Leporeus sunt quæ mentē facilitāt, multaq; quę obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus, velut organis ad operationes exercendas mens vtitur. vnde fit vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur, ingenia nempe aëris qualitatem sequuntur. dixi supra in hac parte, in xvj. consideratione. in qua de climatibus: vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse. Ideo quia crassus aër Thebis. Rarior autē & subtilis Athenis erat. Istud apertè probatur in c. quia diuersitatē corporum diuersitas sæpe sequitur animorum. quāuis glossa aliter exponat. extra de confessione præbēde. promptior contra vegetior, & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est, quamobrem Thraces ob crassum regionis aërem quem incolunt, obliuiosi, desides, tardi, torpescentes, nulliusq; memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cūm inqt. veruecum in patria crassoq; sub aëre nasci. Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscentia, ponit ibi, eo quia memoria est continua conseruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscentia vero est eius, quod postq; apprehensum est oblitum fuit & iterum rememoratum. Celius vero lib. antiquarum lectionum vj. c. xv. dicit memoriam aliud esse, & aliud reminiscētiam. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoq; habere in philosophia prima colligit Aristoteles. Verum imperfectam, sicut & memoriam: in hominibus enim iātum est reminiscentia. Ea vero est discursus rerum cum ratione ab vniuersalibus ad particularia, & à remotis à sensu vel indeptio ac recensio eorum, quæ in se memoria seruarit memoriæ plerumq; vegetandæ gratia. Sexto, naturaliū Auicenna scribit cognoscere aliquid sibi fuisse quod iā sit abolitum, in homine tantum est & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur facilè percipere, diu retinere, illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant q̄ percepta custodiant. Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem. propterea Aristoteles non in eisdem memoria viget ac reminiscentia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent, dociles autem reminiscentia. cuius ratio est, vt inquit sanctus Thomas & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animę operatiōes ex diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea quæ difficulter ac tardè impressionē recipiunt validè, perseueranterq; eandem custodire, vt est lapis. Quę vero nullo admittant negotio, nō pertinaciter retinere, verū tota facilitate remittere, vt cera, aut aqua. Et quia nil prorsum aliud memoria est q̄ perceptorum retentio constans, inde est, quod hebetium adminiculatior firmiorq; memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior ac magis lubrica. Cæterum in ijs reminiscentia longè pręcellēs. Galenus post Hyppocratem summus artis medicæ in micro technæ, cerebrum tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem causamq; pręcipuam arbitratur: quoniā crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescant sensus: scicciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, q; ęgregia illis suppetit memoria, quorum animę multis non distrahuntur motibus, nec cōuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri q̄uis humectioris sint naturę, pertinaciter tamen retineant, quę imbiberint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur amplius memoriæ adglutinantur, affiguntur q;, sicut quę quadam speciali annotatione notantur magis commendantur, admirantur autem ferè omnia pueri, vt quibus noua sint ac insolita: & hoc est quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores ait, eorum quæ a teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatij.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Tatu diu.

Contra vero in senioribus redundante humoris vi cōtingit memoriam esse nullam. Sed & timentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores congelantē: quibus coeuntibus concrescentibusq; nulla recipi impressio potest. vnde philosophicè ait Virgil.

Obstupuit, steteruntq; come, & vox faucibus hæsit.

Quod autē Aristot. inquit esse memoriam pręteritorū tantū. Quoniam quę adsint vel sentire dicamur, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostrā referendum

videri quæ sensimus prius vel percepimus, siue præsens id sit siue nõ. Etenim recordari possumus non modo eorum quæ iam naturę cõcesserint, sed superstitum quoq;. Diuus Augustinus scribit modo memoriam esse animũ, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat nunc antra vel etiam sinus. hæc Celius d.c.xv. & c.xxj. eodem lib.vj. Ad memoriam item actio est necessaria, cũ vt dicit ipse Guillielmus Leporeus. Quicquid natura, arteq; percipit, exercitio cõsummatur. Nã, vbi abest exercitatio. ibi aut naturalis aut artificialis peritia cesset necesse est, cũm tota virtutis laus in ipsa actione consistat. & huic sequentiæ applaudet Archadius iuriscõsultus in l.munerum ij.§.mixta.ibi: & notando & disputando. ff. de muneribus & honoribus & omne artificiũ per exercitium suscipit incrementum, vt dicit iurisconsultus in l.legatis seruis.§.ornatricibus.ff.de legatis iij.& facit tex.in lege milites.C.de re militari.lib. xij. de quo exercitio ibi per Lucam de Penna. Verum de memorię excellentia finiamus cũ Celio in d.c.xv.in prin. & c.seq. vbi ait. Memoria necessarium maximè vitæ bonum, & thesaurus ęloquentiæ ac tanq; lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi, maximè delicata & fragilis in quam primũ senectus incurrit, vt ait Seneca ĩ proœ. suarum declamationum. ac plurimum autore Plinio. Deficere tantat & meditatur, vel quieto corpore ac valido. Somno quoq; serpente computat, vt inanis mens quęrat, vbi sit loci. Imo verò huic adagio occasio data est, vt eum qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus. vnde Cato apud Ciceronem. Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriã. His enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorũ. Est profectò (vt inquit Celius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese atq; exhibent interim spontè, interim idipsum agentibus nobis ac meditãtibus, sæpè & interquiescentibus. Excidunt quandoq; proxima inhærẽt affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorum obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. quod requisiueris altius illatebrare se atq; recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit se atq; offert. Nec manet semper memoria, sed aliquando veluti postliminio redit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruario ꝗuis in famemandenti si respexerit, obliuionem cibi surrepere aiũt, digressumq; aliud quærere. Inter homines verò quibusdã tanta, vt nihil non ijsdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso eatenus florẽter excelluisse scribit Seneca, vt nõ ad vsum modo sufficeret, sed in miraculum vsq; procederet. Nã duo millia hominum, inquit, recitata, quo ordine erant dicta referebam. ducentos quoq; versus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert Textor in sua officina. in ea. memoria clari. vbi scribit xiiij. aut xv. qui memoria claruerunt, & duobus cc. sequẽtibus enumerat obliuiosos, & qui memoria exciderunt, & alios qui verba facturi memoria exciderunt: quos non recito cũm ibi videri possint. Quomodo Afranius poëta sapientiã filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gel. noct. Atticarum libro xiij.c.viij.

Quæ verò dicta sunt, de memoria naturali intelligamus: verũ de artificiali Albericus de Rosate in suo dictionario, in verbo, memoria. copiosè disseruit. quibus omissis, breuiter recitat quinq; multum vtilia ad memoriam, quæ expertus est in seipso, vt dixit.

Primò, vt fiat diuisio materiæ, quam recitare quis voluerit in partes paucas vel plures secundũm materiæ prolixitatem vel breuitatem. diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiosè reformat, vt prætactum est in præfatione huiusce operis.

Secundò, ad istam diuisionem ordinatè procedat, vt vno memorato ad aliud subsequẽs procedatur. vnde Philosophus in libro de memoria ait: ꝙ à locis facilè est reminisci, cũm velociter ab vno loco in alium deueniri possit.

Tertiò, vt sollicitè adhibeat intentionem & affectum ad ea quæ vult recordari. Quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipuè, ꝙ circa ea quę memorari vult seu agere vel proferre, imaginationem seu phantasiam suam ab alijs rebus amoueat.

Quartum est sæpe legere vel recordari eorum quę voluerimus memoria imprimi. Ideo Philosophus inquit in dicto libro, ꝙ meditationes memoriã soluunt: quia sicut ibi dicit, consuetudo est altera natura: vnde quod sæpissime intelligimus cito reminiscimur quasi naturali quodã ordine. Ideo ait Seneca in libr. de beneficijs. Memoria nil perdit, nisi id ad quod non sæpe respexit.

Quintum & vltimum est, quòd de re de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente vel in libro aliquas similitudines conuenientes memoriæ de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis. Nam vbi tractabatur de iurisditione omnium iudicum, faciebant imaginẽ seu representationem vnius pretoris sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebãt imaginem vnius minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi verò agebatur de manumissionibus, ponebant imaginẽ domini & serui qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris qui inuicem sibi donabant.

Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationũ erat imago episcopi consecrantis vasa sacra & alia consecranda. In materia de pœnitentia, erat imago sacerdotis & peccatoris confitentis, & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris hystoriarum, vbi fiũt representationes summorũ pontificum, imperatorũ, consulũ, regũ, & aliorum, vbi de eorũ vita tangitur. Sic etiam in libro Aeneidum Virgilij, qui fit cum hystorijs secundũ materiam subiectã. Sic de comedijs Terentij, & pluribus alijs quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractatur.

Secundò, de potentia sensus cõmunis qui in anteriori parte cerebri locatur: & est potẽtia sensitiua omniũ sensuũ particulariũ obiecta apprehẽdens. Dicitur autem cõmunis Philosopho asserẽte, eò ꝙ omnes sensus exteriores ab eo velut à cõmuni centro scaturiunt, suorumq; obiectorũ similitudines ad eum reducunt: quibus mediãtibus de singulis iudicat & discernit. Huic autem potẽtię tres actus attribuũtur, quorũ primus est cognoscere sensationes & sensibilia omnium sensuũ exteriorum etiam non pręsentibus obiectis: ideo communis dicitur. Secundus est conuenientias & differentias inter obiecta sensuum discernere. primò enim obiectum vnius cognoscit, secundò obiectum alterius apprehendit, tertiò actum format continẽtem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & differentias ponit, vt album non est dulce. Tertius est absentias obiectorum diiudicare, vt quod visus nõ videt, auditus non audit. Sic de silentio cæterisq; obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nerui ad organa

ad organa exteriorum protenduntur, & per hosce neruos omnium visibilium species recipit, & facilè quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non poteſt. Quapropter facta ſenſatione eas per neruorum meatus imaginatiuè tranſmittit: cuius operatio eſt receptas ſpecies & imagines reſeruare, vnde nomē ſibi vēdicat. Ne aūt potentiæ quę ſequūtur ocioſæ permaneant, ſpēs ab imaginatiua ad æſtimatiuam tranſeūt, ex quibus hæc potentia intētationes non ſenſatas, quēadmodū ouis ex ſpeciebus Lupi colore & figura, & alijs inimicitiā non ſenſatam eliciēs ipſum fugit, ſecundū Auicennam. Et hoc vel ex naturali inſtinctu, ſi fortè prius fraudem Lupi experta nō eſt: vel experimento, vt aſinus foueæ qua nuper periclitatus eſt appropinquās, caſum timet & declinat, veluti canis popinam fugiēs propter aquam calidam. &, vt dixi in principio iſta potentia videtur eſſe nobilior alijs: quāuis, vt dictum eſt, memoratiua ſit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non ſint ita digniores nec nobiliores, tamen quid de eis ſentiatur ſecūdū mentem Guillielmi Leporei non præteribo.

Potentia phantaſtica (vt ait) eſt in ſecunda parte mediæ cellulę cerebri tanq̃ centrum inter imaginatiuam & memoratiuā: conuertit enim ſe ſupra imagines in vtraq; earum reſeruatas, & tunc componit & diuidit eas: hęc imagines cū imaginibus, ſpecies cum ſpeciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monſtra, Chimeras, & operatur in ſomno ſicut in vigilia. Ex ſpeciebus præmemoratis cū ad organum ipſius peruenerunt, diuerſas imagines componit, quæ à ſenſu cōmuni percipiuntur, dum iterum ad ipſum deſcenderunt. Quoniam verò hæc potentia in homine ratiōe naturali decoratur, de qua meminit tex. in lege at qui natura. & lege. nam hoc natura de conditione indebiti. ff. Ideo non neceſſario eodem modo operatur, nōnunq̃ enim ex cōpoſitione ſpecierum intentionum diuerſarū monſtra fingit, quorum nec interdū ſimilia vidit: in brutis autem inſtinctu naturæ regitur, quę in omnibus eiuſdem ſpeciei ſimilis eſt. Ideo in talibus phātaſiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hyrundo nidū, & aranea talē texit. huius verò potentiæ opera ſi vigilantibus non deſint, raro tamen ab ipſis percipiuntur propter fortiores motus ſenſuum. Dormientes autē quorū ſenſus exteriores vacant, ſomnia appellant, quia in ſomno apparent.

Potentia autē imaginatiua eſt reſeruatiua ſpecierum à ſenſu cōmuni receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerū hic vocantur imagines ipſarū, vnde imaginatiua vocata eſt, & per hoc differt à ſenſu cōmuni, quia non eſt potentia indicatiua, ſed ſolū reſeruatiua. Fatentur multi in natura noſtra ſenſibilium cōpoſitionem inter ſe ineſſe, oportet ergo vt in nobis ſit hæc virtus quæ hęc operatur, & hæc virtus inquantum imperat ei intellectus cogitatiua vocetur. Inquantum verò imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantū occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit caſtra in ſphæra, Chimaram fingit, & lupo cornua, vt faciunt ſcholares, qui mentes à ſtudio literarū auertunt, & malè intenti quādoq; caſtra ædificant, vt ait glo. ff. in lege vnica. C. de ſtudijs liberalibus vrbis Romæ lib. xj. Nam ſenſus cōmunis virtuti formali quæ eſt imaginatio quaſi ad reponendum, impartitur quod ei tradunt ſenſus exteriores. Imaginatio verò reponit & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas ſenſibiles, virtus verò cogitatiua, ſiue imaginatiua, ſiue formatiua conuertitur ad formas, quæ ſunt in imaginatione, ad cōponendum vel reſoluendum eas: quoniam eius poteſtatis iugo ſubijciuntur.

Potentia æſtimatiua ſecundū Auicennam eſt vis ordinata in ſummo cōcauitatis mediæ cerebri ſenſibilium intentiones apprehēdens. vt puta lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunq̃ alias viſum dijudicat cū agno eſſe habitandum, & ęlicit ſpeciem, ſiue intentionem inimicitiæ quę non poterat per ſenſum apprehendi. Eſt autē virtus tranſcendens, quia apprehenſio ſua nōn eſt formarū ſenſibilium & materialium, ſed immaterialiū: bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & diſpendium in ſe non ſunt formæ materiales, nec in ſenſu cadentes exteriori, tamen ſunt accidentia ſenſibilium. Quid tamē diſcriminis habet ab imaginatiua, quia illa retinet ſpecies per ſenſum cōmunem recepas: hæc verò ælicit ex eis intentiones naturæ non ſenſatas, ſicut amicitiæ vel inimicitiæ, ex quibus ſequuntur actiones proſecutionis vel fugæ. Auicenna etiam ait, æſtimationem vtilium & nociuorū triplici modo contingere.

Primus modus eſt ex cauſa materiali, ſicut accidit in puero qui cū ęleuatur vt reſideat ſe caſurum æſtimat, ſtatim alicui adhæret: prętereа certum eſt cū oculi lippitudine prurientes ſunt purgandi, ſtatim ille conniuet antequā cognoſcat quid ſibi accidat: & ſic inductu quodā naturæ ouis lupū formidat, & animalia leonē, & aues accipitrē.

Secundus modus eſt per experientiā, ſicut accidit, cūm doloris rabies animal aliquod inuaſit, vel mellitis voluptatibus in re aliqua abſorbetur, cuius forma deſcripta eſt in virtute formali ſine imaginatione & intentiones vtilitatis, & nocumenti deſcriptæ in memoria ſtatim apparuerint res in vtilitatis vel diſpendij æſtimationē, obreptitiæ occurret. hinc canis lapidē vel fuſtem tanq̃ nociua formidat, & vacuis ſæpiuſculè oſſibus allicitur.

Tertius modus circa proprietatem coniunctā & modum ſimilitudinis verſatur, veluti ſi res aliquam formam vnitam cū intentione æſtimationis in aliquo ſenſibiliū haberet, ſicut contingit in pomo coloris coccinei quod eſt maturū & dulce. Ideo cū videmus dulciorē ineſſe pomo inductu quodam naturæ dijudicamus.

QVadrageſimaquinta cōſideratio erit de complexionibus mortaliū, quę ſunt quatuor pricipales, ſanguinea. ſ. colerica, flegmatica, & melancolica, quarū nobilior & melior eſt ſanguinea. De ijs tamen Guillielmus Leporeus Burgundus vir æloquētiſſimus, ſcripta reliquit in ſuo opere artis memoratiuæ libro j. ca. iij.

Sanguinem ait, lætum, dulcem ſermone, vultu hylarē & amatiuū, riſu facilem, liberalē, benignum, piū, omnibus artibus aptum, ſecundū alios delicata cibaria, primæq; bonitatis vinum, elementa per omnia indagantem, ad libidinem pronum. Vnde Alexander magnus imbecillitatem humanā ſe ſentire aiebat duabus potiſſimū ex cauſis, ſomno videlicet & coitu. vocē habet acutam, neq; diu neq; multū iraſcitur. Habent & ſanguinei alias bonas conditiones ſeu inclinationes, ex quibus non parū laudabiles. Hæc complexio enim eſt calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & iſtorum quilibet de per ſe & ſimplex eſt melior alijs, licet compoſiti ſint meliores, & ſic complexiones ex eis compactę.

Colerica verò eſt calida & ſicca, vt dicit Galenus primo complexionum c. viij. vnde colericus eſt impetuoſus

in suis agendis, ælati animi, vanos vltra modum appetēs honores, bonorumq; myrmecias, in iram facilè prorumpit, eademq; pacificatur, prodigus, & sine libra comedens procliuis ad ebrietatem, fidelibus deditus vigilijs, lucrum assiduè venatur, ingeniosus, docilis, fidus, syncerus, amator iustitiæ, impingentes in lingua vbi irascuntur, oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, nasum acutum, faciem citrinam, ęloquium velox, pectora ampla & hirsuta & vmbilicotenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres, oculos citrinos, linguam asperam.

Flegmatica verò est frigida & humida: vnde flegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis non defluens, bonorum contemptor, aurę q; popularis rumusculos pro nihilo habens ac sputifaciens, paruæ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorū ad honores aspirant: ideo Messalam Coruinum sui nominis immemorē flegmaticum extitisse dijudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententiæ aduersari videtur. Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus: vt nomen suum ignoret. textus est in lege cūm in libris Vlpiani. §. neque enim. C. de hęredi. instituendis. Item est facie præditus præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus debile, venas strictas, coitum nō appetit nisi vino admodum madidus aut aliundè calefactus.

Melancolica est frigida & sicca secundū Galenum: & est pessima ex compositis, vt idem dicit de ingenio c. x. & ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt medici dicunt. Melancolicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistræ semper suspicatur, alienisq; vulpina quadam sanctitate delictis illatrat, mundanarum rerum nephando amore irretitur. Implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis cōstat q; natura in vno sanguinem grauauit, & in alio restaurauit: & idem de colerico, melancolico, & flegmatico: cui sententiæ applaudet Paulus iureconsultus in lege eum qui. in princ. de iureiurando. ff. cūm qui in vno grauatur, in alio releuari debet. Et si quidam sint quos eousq; perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem atq; id admodum perspicuè deprehendi potest. Quicquid enim præter naturam accersitum est vel cōquisitum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioannes Indagine in librum de quatuor complexionibus. vbi miranda dicit de ijs & de pernoscendis planetis horoscoporum, & signorum ascendentium ex ipsis quatuor complexionibus.

Et, vt concludam, complexio sanguinea (vt iam dictū est) optima & nobilior alijs iudicanda est propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt suprà in hac parte tetigi, in quadragesima consideratione.

Quadragesimasexta consideratio, quod membrorū coporis humani sit excellentius indagat. Celius em lib. antiquarum lectionum ij. cap. xxxix. Inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit, cerebrum, scilicet cor, epar, & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen, q; caput sit excellētius & nobilius mēbrum coporis ex tribus quæ in ipso capite respectu aliorum membrorum singulariter inueniuntur.

Primò, enim excellit ea dignitate in tribus scilicet, in altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes vt imaginatio, memoria, intellectus, sensus cōmunis, & huiusmodi, de quibus suprà, habēt locum in capite & in perfectione, quia in capite congregantur omnes sensus, cūm in alijs membris sit solus tactus.

Secundò, à capite sunt omnes vires animales in alijs membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium dans illis sensum & motum.

Tertiò, quia dirigit alia mēbra in suis actibus propter imaginationē et sensus q̄ ī eo radicaliter abūdāt et insunt.

Ratione etiam primę proprietatis, scilicet perfectionis omne quod est perfectissimum in quacūq; natura dicitur caput, sicut leo in animalibus.

Ratione autē secundæ proprietatis omne principiū dicitur caput, & certè cuiusq; rei potētissima pars principiū est, vt dicit Gaius iureconsultus in l. j. ff. de origine iuris. sicut caput fluminum fons dicitur. & sic caput viæ seu libri dicitur. vnde ratio ędi debet à capite. text. in l. argentarius. §. edi. facit. l. si quis. §. si initium. ff. de ędendo.

Ratione verò tertiæ proprietatis dicitur omnis rector caput, sicut rex, dux, vel pontifex. Ita dicit Ioānes de Turrecremata in ca. j. distinctio. xij.

Ideo dicit Lucas de Penna in l. nemini. C. de consulib. & non spargendis lib. xij. quòd princeps in republica qui pro quodam corpore ponitur, obtinet vicē & officium capitis. Et Christus caput est ecclesiæ. ad Collocen. c. j. & ad Ephęsios v. Et, vt dicit Paulus iureconsultus in l. cū in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerū. caput est principale membrū hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, vbi caput inhumatur humanum, etiam absq; alijs corporis partibus, & non econuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, vt ibi dicit textus. & illud sequuntur omnia mēbra, ad Ephę. iiij. & c. nolite. xj. di. Et indecēs est mēbra perfectiora esse capite. c. miramur. lx. di. & dicit Felin. in c. cūm nō liceat à capite mēbra recedere. in principio. extra de prę scriptio. q; caput est honorabilius mēbrū cæteris. & dicit Bald. in c. j. §. ad hoc. in iiij. col. de pace iuramento firmanda. q; excellētia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. & ait Aristote. allegatus per Bald. ibi quòd cerebrum est membrum diuinū in quo est sensus & intellectus. vnde locus ab autoritate hominis est in capite. & ibi notat q; in re animata caput subiacet oculis corporis, & in re inanimata caput est principium. Item idem est q; potissimum, vnde subiungit versum istum.

Principum caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. in d. c. de facie hominis loquitur, quæ non est dehonestanda seu fedanda, cū sit ad similitudinem dei formata, vt dicit textus in lege si quis in metallū. C. de pœnis per quē etiam ibi no. glo. & post Ang. q; homo nō est bullandus in fronte. dicit tamē ibi Felin. q; facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte q; vbi caput dolet, cætera membra dolent. vt dicit tex. in cano. sunt plurimi. & in ca. ex merito vj. q. j. Specu. in titu. de inquisitio. §. iij. versic. si autem. & ita caput est dignum, quòd ab eo inchoandum est. Specu. in titu. de ęlectio. §. j. versicu. publicatione. pro quo facit textus in l. vnica. ff. de officio præfecti augustalis. vbi dicitur præfectus Aegypti habet iurisditionem, & officio suo non est priuatus, quousq; eius successor Alexādriam sit ingressus. Cūm sit metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem. l. meminisse. ff. de officio proconsulis. & in l. si forte. ff. de officio præsidis.

Ex quibus

Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos, ꝙ nõ debet haberi respectus, nec est in cõsideratione aduentus, seu ingressus regum, aut principum ĩ aliquod regnum seu prouinciam: nisi aduenerint vel ingressi fuerint principalem, aut ita loquar, capitalem ciuitatem regni, vel prouinciæ, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput ara potentiarum animæ dicitur, teste Celio libro suarũ antiquarum lectionum xj.c.xiij.& idem libr. ij.c.xxiij.sic ait.caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus.& Plato in Thimæo.caput nõ principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupauit.est ergo caput præcipuum, excelsiusꝙ in homine menbrum. primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici oẽs rationalis animæ sedẽ nũcupant secundùm aliquos, qm̃ ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorũ animalium, quę organa sint, & principia virtutis animalis tam apprehendentis, ꝙ ęligentis, seu voluntariè mouentis, quibus potissimum constat animalium inter se dissimilitudo. Licet nõ me fallat Bedæ sentẽtia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonẽ in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem verò hanc cœli similitudine quadam possidemus sublimem, sicut etiam interpretatur Aristotcles. quin & vniuersa in hominis corpore sitũ præferũt vniuersi, cũm cętera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut cõfuso admodum. Porrò & in quæstionibus, idem caput eum obtinuisse locũ scribit, quia sit diuinissimũ membrum. ab eo enim sternutamẽta quoꝙ proueniũt, quod esse sacrum auguriũ constat. inde quoꝙ obrepsisse nostris moribus opinatur Celius, vt quibus exhibeatur reuerẽtiæ cultus, ijs caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis instructionem potissimum ob vidẽdi excellentiam, qui sensus ad circũspectum omnem veluti in Specula collocari debuerit, sicut item est Auicẽna. A quo etiam illud proditur prima tertij. Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam, ꝙ manus dextra est dignior lęua secũdùm Lucam de Penna in l. aquarum possessores. col. j. C. de aquæductu lib. xj. ad quod allegatur ij. Maccha. ij. c. ibi porrectis dextris & iureiurando. inde dicitur iuramentũ dextra manu præstandum esse. Esaiæ lxij. c. iurauit dominus in dextra sua. & j. Macchab. c. vj. ita dicit Iacobus Bonaudi in glosis ad Io. de Terra rubea in tractatu, vinea ecclesiæ nuncupato. arti. ij. primi tractatus in iiij. cõclusione. in verbo, à dextris. vbi etiam dicit, ꝙ dextra arguit nobilitatem, & præeminentiam honoris.

QVadragesimaseptima consideratio de excellentia sanitatis erit, quę plurimum extollenda est: cũm, vt dicit philosophus primo Ethicorũ c. iiij. desiderabilissimum est sanum esse. & in libro eiusdem operis c. xxxj. iterum dicit. Vero sanum esse optimum est, vt nobis videtur. quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflictus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo, inquit Ecclesiasticus c. xxx. Non est census super cẽsum corporis. Qua ex re, ait Iuuenalis libro primo Satyra prima.

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur.

Corporis auxilium medico committe sodali:
Sit tibi præcipuè, quod primum est, cura salutis.

Hęc Bernardinus de Bustis sermone suo xxxj. secundæ partis sui Rosarij. in litera T. Et ideo, vt refert Celius antiquarũ lectionum lib. iiij. c. xxiiij. Fertur Pyrrhũ Epyrotarum regem post Alexandrũ prudentissimũ rei militaris adiudicatum, vbi immolaturus templa inuiseret, non regni ampliorem modum, non de hoste victoriam præsignem, neꝙ item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium pleriꝙ attoniti inhiant: sed sanitatem modo à dijs comprecari solitum, seu parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nã si toto sinu sese affundat, absit autem valetudo recta, nullum illinc profluit æmolumentum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sathera prælio cum Galathis congressurum legitimus in quiete arbitratum Alexãdrum sibi assistere, monereꝙ vt prius ꝙ in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum quàm benevalere. Quod cũm is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriã est assecutus. Scimus porrò (inquit Celius) mandatorum librum ab Imperatore dari solitum in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoꝙ in epistolis non alia est vsus consalutatione, ꝙ vt iuberet bene valere. Id institutum & Pythagorici mox seruarunt, veluti animæ, corporiꝙ nil amplius congrueret, hocꝙ vno hominis bona vniuersa comprehenderentur. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas. &, vt dicit Galenus in libro Hæreseon, id est sectarum. sanitate nil vtilius est mortalibus. Academici & Peripatetici, hoc est Platonici, & Aristotelici iter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradunt enim tria esse genera bonorum, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona, vt virtutes. Secunda corporis, vt valetudinem, & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturę, hoc est sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit. vide Celium lib. xj. ca. xxxvij. & vberius libro xvj. c. xlj. suarum antiquarum lectionum. & quemadmodum animi letitia est sanitati humanæ valdè propicia, ita tristitia contraria, vt per Lucam de Penna in lege decurionibus. C. de silentiarijs libro xij.

QVadragesimaoctaua consideratio de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnum cõposuit, & illum laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoꝙ probari vt cassus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delitijs anteferendus. Xenophon dicit nullam esse verã voluptatem citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum præuenias, nihil dulce sentiri. Labore autẽ exercitatis omnia dulcius suppeditari. ex quo Socrates dum corpus ambulando seu quoduis aliud agendo exercebat, obsonare famen dicebat, quod item nostris religiosis ante cibum præceptum est. Idem opus conferre dictitabat ad hominum bonitatem, otium verò vitium. Bonos igitur in opere esse, ꝙꝙ ociosi viderentur. Improbos autem qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiam plus æquo ambitione seu quæstu occupati appareant ociosos esse. Idem cũm laboraret circa Citharam, dicenti cuidam. Iam senex discis? Repondit, Præstat tardè discere, quàm nunquam. Lassus Hermioneus interrogatus à quo sapiẽtiam didicisset, à labore (inquit) & experientia. Pythagoræ quoꝙ sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laboribus quam maximę exercitatam: quam cõsuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines

robustos faceret, laborē namq; voluptatē quoquomodo semper comitari. Si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cūm sępe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirum si pro gloria, pro æquitate eosdem adeamus, exemplo Cornicum & Gallorum, qui quãq; rationis expertes, adeo pro gloria certãt vt vsq; ad extremum spiritum inuicem pugnent. Vnde Eusebius Corpus vitium corrūpit, animum verò earū rerum negligentia, quę ad diuinã faciunt cōtemplationem. Vltra præcedētes philosophorū sententias quæ de re sentiant poëte adducūtur. primo, Epicharmus ait. Laboribus omnia nobis dij venditant bona. Euripides. Fortunas ex laboribus venari oportet. Idem. Labor, vt dicitur gloriæ pater. Idem Laborantes deus adiuuat. Labor verò solus citra fortunam sumptus mortales adhuc minime affligit, labores audent boni, timidi nihil vnq; assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborē felix esse, neq; gloriam assequi vllam nihil agēdo potest. ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud. Omnis laus in actione cōsistit, & otiosus nullus q̃q; deos habens in ore, victū sine labore parare posset. Sophocles. Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt. Menander. Cuncta & labore, & diligētia deprehendi possunt. Philemon. Quam mihi dulcia sunt priora mala. Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem. Aulus Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert. Mementote si quid vnq; rectè per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit, benefactum autem semper remanebit. Si quid verò nequiter per voluptatem, voluptas repētè abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit. Virgilius. Labor omnia vincit. Cicero pro Archia. Nullam enim virtus mercedem laborum periculorumq; præter hanc laudis & gloriæ desiderat, quaquidem detracta, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo tantis nos laboribus exerceamus? Certè si nil animus præsentiret imposterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis, vigilijs q; angeretur. Nunc insidet quidam in optimo quoq; virtus, quæ noctes atq; dies admonet, non cūm vitę tempore dimittendam commemorationem nostri nominis, sed cūm omni æternitate adæquandam. Dauid. Tu domine laborem & dolorem consideras. Grego. in Moral. Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem. & alibi pulchrè dicit. Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustius negligentię puniatur quòd scire contempserit, quę sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contra verò studiosus tarditate punitur, vt eo maiora pręmia ferat, quo magis laborauerit. Deniq; Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus, & alij complures, qui diu vixerūt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierūt, finemq; discendi cum vita fecerūt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisq; bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer cūm audisset Herodotum senem suam Historiam recitãtem, collachrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligētia excitare solebat. Themistoclem Milciadis Trophæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis. Cæsar Alexandri conspectis tumulis, laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hæc Volaterranus libro xxxj. commētariorum in Philologia c. j. Guillielmus verò Leporeus Heduēn. in suo tractatu artis memoratiuæ libro iiij. c. vlti. dicit q; ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ cōparatur. c. ieiunium. de consecra. dist. v. Omnia vt iam dictum est, vincuntur. de quo canit poëta.

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immeritò (vt dicit) Licurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currendo, agendo, æstuando. Iustus enim labos honoribus, præmijs, splēdore decoratur. Vnde Diogenes censebat se scientiam, bonaq; animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. de quo Horatius sermonum primo. Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.

QVadragesimanona consideratio quærit, an otium aliquo modo sit laudãdum, cūm illud multi exprobrent, & ferè omnes semper otium vituperant. Sed cūm duplex sit otiū, primum laudatū, & alterum illaudatum, vt amplè scribit Lucas de penna in l. j. col. ij. C. de excusatio. artificum libro x. Ideo laudes illius otij laudati referam (prætermissio illaudato. de quo in prçcedēti parte, in j. & xxix. cōsideratio. dictum est) eo quia est literatorum, ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat. Viro nobili quemadmodū negotij, sic & ocij rationē extare oportere. Hoc item Seneca in epistolis amplectendum suadet honesto ac prudēti viro, quo ex actionum tumultu, tanq; in portum se tãdem recipiat: vbi sese primū, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosis (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati, breuitate temporis quæruntur, & improuisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes. Aristote. in lib. de anima, inquit. Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus. Sapientem decet quietem & otium in sciētiæ & prudentiæ exercitatione ponere. Non dico eam venalem, ac forensem, sed maximam quæ nos deo coniugat. Socrates dicebat ita instituendam esse vitam, vt ex te, non ex alijs voluptatē capere possis. Euripides. Qui agit plurima, plurimum peccat, quod ambitiosis & auaris maximè accidit. Ea demum ratio, q; improbi, probis rerum experientia simul & solertia præstant. quam enim quis diligit artem, in hac se libenter exercet. quam verò exercet, hanc & probè nouit. Deniq; ex Augustini sententia in libro de ciuitate. Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoso conquiescit. Otium inquit, sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandum veritati. Vnde Grego. in Ezechielem. Contemplatiua vita (de qua dictum est ista parte, in xxxiij. consideratione) est charitatē dei ac proximi tota mente cōplecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhærere. Idē. Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem in Regist. Quāto quis in rebus mortalibus occupatior, tãto à deo remotior. Isidor⁹ de summo bono. Quāto quisq; curis maioribus occupatur, tanto magis vitijs prēmitur. Mundi enim amatores non solum stulti ex eo quòd infima pro summis appetant, verumetiam miseri, quòd ea cum erumnis consequantur. Augustinus vero (vt habetur in c. qui episcopatū. §. itaq; viij. q. j.) dicit. Itaq; à studio cognoscēdę veritatis nemo prohibet, quod ad laudabile pertinet otiū, vbi est textus clarus, q; est dabile otium laudabile.

laudabile.& facit text.in ca.j.circa mediũ xxiij.q.v.vbi dicitur. Mali ab inquietudine,mala ad sanitatis otium,legũ coërtione dirigãtur.& de hoc otio laudabili etiã meminit ciuis & cõtemporaneus noster Ioãnes de Monthelon in suo prõptuario iuris,in verbo,otiũ.Et ait Bernar. Otium est vacare Deo,imo negotiũ negotiorũ,vbi nullũ admittitur otiũ.Ideo dicit Apostolus.Nemo militãs Deo implicet se negotijs secularibus.& Seneca in Epistol.Crede mihi,plus agunt qui nihil agere videntur.Sed, vt dicit Volaterranus libro xxxj.commẽtariorũ in philologia c.ij.Necessarium est huiuscemodi viris Aristotelis sententia,rerũ administratorem aliquem propè habere,qui res obeat ac curet,vt Socrates Critonem.Epicurus Metrodotũ,Apollonius Damidem,ipse quoq; dominus noster Iudam negotio præfecit,Apostoli item alios alij.Vt autem monachos attingam,ait ibi Volaterranus,Origenes, Ambrosium,Hieronymus Chromatiũ habuit.Bernardus fratrem Viterbij defunctum deflet:vt paternæ domus præsidium, curarumq; suarum leuamen.Deniq; Franciscus Aelia suo,quã q; flagitioso ob rerum experientiam carere non poterat.Sed,vt ibidem ipse Volaterranus in capitulo sequenti, inquit,ab hoc otio honesto multos pręstanti ingenio retrahit metus amittendę dignitatis, & existimationis,quã negotium sine periculo in procemio de oratore exoptat, duo quasi difficilia.Et ibi sequitur quomodo ad id otium plerìq; diuersis ex causis inducti fuerint,& qualiter multi ex negotijs humanis se in otio posuerunt,& solitudinem amauerunt,de cuius laudibus etiã ibi videre poteris.

Item propter quietẽ siue otiũ,quo fit,vt nullã molestiã corporis quisquis patiatr secundũ Augu.lib.xix.de ciuitate dei.ca.primo.Ideo multi dudum in seculo militantes post longi temporis lassitudinem,ob reliquæ vitę requiem clericantur,vt deo seruiant,& tutiori otio senescant,consilio optimo ducti,vt ait textus in l.quisquis emensis.C.de episcopis & clericis.vtique possunt in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere,vt sonant verba in l. petitionem.in fine.C.de aduocatis diuersorum iudiciorũ. et hoc satis prudenter,cũm meliorem partem eligant,& nullus beatus nisi quietus.ait Tullius libro primo de natura Deorum.Et requies saltẽ honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia,vt patet in l.finali.§.nec in ipsis. C.de his qui ad ecclesiam confugiunt.Etiam quies scilicet contemplationis quæ à iustis viris,maximè prælatis cordeappetenda est,& pro multorum lucro quandoq; postponenda est,vt ait textus in cap.in scripturis.versi.quies. viij.qõne prima.Sed in monasterijs quies,oratio,& labor manuum debet esse,textus est in capit.de pręsentium xvj. quæstio.prima.Sic & in ciuitatibus quies in consilijs,oratio in curijs,iustitiæ ministratio in iudicijs,& labor agricolarum, & artificum continuè vigere, non iurgijs,otijs, spectaculis,aut seditionibus,damnosè vacare debent. hæc Lucas de Pẽna in l.vnica.C.de gladiatoribus lib.xj.

Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio.vide per Beroaldum in suo opere,de felicitate.

QVinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit.Et in hoc considera duplicem esse naturam,naturantem,videlicet & naturatam. Natura em̃ naturans dicitur Deus.institu.de iure naturali.in princip.iuncta glos.in verbo,hinc,& in verbo,matrimoniũ.cũm dicit.Ius naturale est quod natura,idest Deus omnia animalia docuit.& pro hoc est glos.quę est finalis in l.sed & si restituatur.§.finali. ff.de iudicijs. etiam est gloss.in verbo,rerum natura,idest Deus.in §.singulorum.instit.de rerũ diuisio.de hac etiam Ouidius primo Metamorph.cũm ait.

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur.Vnde Seneca libro iiij.de beneficijs. Nihil aliud est natura q̃ Deus,& diuina quædam ratio toti mundo,& partibus eius inserta. Cũm de diuinitate & eius excellentia suprà dixerim in prima consideratione huius partis,nõ aliter immoror. Sed de huiusmodi distinctione est glos.melior & clarior in l.respiciendum.ff.si certum petatur.quæ dicit.Est ergo natura naturans,idest Deus.& ille omnia scit,vt in ca.nouit ille qui nihil ignorat.extra de iudicijs. Nam mille anni ante oculos eius tanquã hesterna dies quæ præterijt.Alia est natura naturata,scilicet hominis:quæ præterita & præsentia tantum scit,quã Deus indidit creaturis.(Futura em̃ præscire solius Dei est,vt in xxvj.qõne v.in principio.)& de qua et eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima,cũ nullæ leges eam corrumpere possint,vt habetur institu.de legitima agnatorũ tutela.in fi.cũm dicat textus.Ciuilis ratio ciuilia iura corrumpere potest,naturalia verò non vtique.facit textus in l.iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt.ff.de regulis iuri.Etiã pacto natura tolli nõ potest.l.ius autẽ agnationis.ff.de pactis.l.abdicatio.vbi glos.optima. C.de patria potestate.l.eas obligationes.ff.de capitis diminutione. Naturalia em̃ diuina quadam prouidentia constituta,semper firma atq; immutabilia sunt.vt dicit textus in §.sed naturalia.institu.de iure naturali gẽtium & ciuili.de quo per Deciũ in dicta regula,iura sanguinis.& per Bernardinum de Bustis in secũda parte sui Rosarij.sermone xxxj.in litera I.vbi ponit quomodo natura est omnium rerum fortissima. ita quòd illud quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quancunque artem natura tolli potest. prout refert de quodam Asculano poëta,qui contra Dantem Poëtam tenentem opinionem contrariã,qd' volebat probare exemplo cuiusdã catti qui arte instructus ante eũ tenebat lumen quando studebat, vel comedebat.Poëta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit.at ille proiecto in terram candelabro naturã sequens post mures cœpit currere,sicq; natura artem superauit.imo dicit Cicero libro primo de natura deorum.Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest.Quoniã natura norma legis est. vnde dicit textus in §. minorem.institu.de adoptionibus.qd' ars imitatur naturam inquantum potest.concordat textus in l.si pater familias.in fin.ff.eodem.per quem textum decidit Panormita.in cap.debitum.de baptismo.qd' non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte,vt sit pater eius spiritualis,nisi sit maior plena pubertate, scilicet decimooctauo anno. sicut in simili dicitur per dictos textus,in adoptione legali, & est ratio secundũ eum,quia absurdum videtur eum fieri patrem spiritualem, qui nõ potest esse carnalis. & illud satis innuit ibi textus in dicto §.minorem. dicens,contra naturam esse vt filius sit maior,scilicet tempore,quã pater. Et impedimentum naturæ fortius est,quã accidentis, vt in §.sed & illud.institu.de adoptionibus,& l.sed est quæsitum.6.primo & ij.ff.de liberis & posthumis. Et,vt ait idem Cicero lib.de Senectute.Omnia quæ secundũ naturã fiunt,habenda sunt in bonis.& libro tertio Rethoricorũ nouorum docet nos ipsa natura quid oporteat fieri.& vt dicit Me-

nander. Oibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. imo nūq̄ aliud natura, aliud sapiētia dicet. vt dicit Iuuenalis Satyra xiiij. At naturā efficiētē, gubernātem, cōtinētēq̄ Plato vocauit, hoc est opificē. vt refert Celius lib. antiquarū lectionū primo. c. iiij. vbi plura de natura. vnde Plinius vbiq̄ naturā parentē rerū opificemq̄ appellat, & teste Celio, vbi supra lib. ij. c. xxij. Hippocrates naturā appellat iustam, vti Aristoteles eā esse ait, velut œconomū bonū, ac patrēfamilias. qn̄ iustitiæ diuinæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitq̄ vnicuiq̄ pro dignitate, redūdantibus oīno resectis. Et, vt ait Aristo. lib. j. de cœlo et mūdo. Mirabilia naturæ multa sunt. Semper em̄ quod melius est desiderat. Ide li. de generatione. Nec aliquid frustra, & vnicuiq̄ qđ sibi cōueniens est dat. lib. viij. naturalium. & lib. xv. qđ infinitū dat natura. & libro xvj. vt dixi q̄ natura est sicut rectificator, & rector. & lib. xvij. qđ omne quod facit natura secundū ordinē: q̄ in multis cōprobaui. Quomodo etiā in animalibus sola natura vtentibus est ordo, ita q̄ natura duce errari nullo pacto potest, vt ait Cicero lib. j. de legibus. & dat similitudinē l. qđ si nolit. §. qui mancipia. iuncta glo. in verbo, nō infamate. ff. de edili. edic. Item naturali vitio parcitur. tex. & glo. in. l. fluminū. §. vitium. ff. de dāno infec. & c. ad eius. §. quę tm̄ mulier. v. distinc. Et naturalia sunt immutabilia, vulgato. §. sed naturalia. institu. de iure naturali &c. & v. distinc. in princip. & dixi suprā amplè in consideratione loquen. de iuribus qđ illorum præcellat.

QVinquagesimaprima cōsideratio laudē & precellētiam cōsuetudinis cōplectitur in globo, cū altera natura dicatur. notatur per glo. in verbo, cōsuetudo. in l. si quis posthumos. in prin. ff. de liberis & posthu. & in glo. cūm per rerū. in l. actor. C. de probatio. Quoniā cōsuetudo bene agēdi vertitur in naturam. Salustius in Iugurtha. Mihi quidem omnem etatem in bonis artibus egi benefacere. Iam ex consuetudine in naturā vertitur. & Lucas de Penna in l. missi opinatores. col. iij. C. de exacto. tributorum libro x. vbi dicit, q̄ omne quod consuetum est, est velut innatum. similis enim consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus secundūm Aristote. primo Ethicorum. & ex consuetudine vnumquodq̄ fit fortius. Tullius tertio Philip. Omne nascens facilē opprimitur, inueteratū plerumq̄ fit robustius. More enim priuilegij veneratur, & perpetuò celebratur. c. mala. viij. distin. vincit interdum ingenium & artem. &, vt dicit Seneca libro de natura. quæstio. & ex prouerbijs sapientum. Grauissimum est imperium consuetudinis, & eius autoritas est magna. cap. consuetudinis. & c. in his xj. distinctio. & Panomi. in capi. consuetudinis. & ibi Apostil. per tres, aut quatuor colū. extra de consuetudine, & consuetudo vincit, quæ omnium rerum maximè verborum est, ait Aul. Gellius libro noctiū Atticarum xij. c. xiij. Et sicut matri, debet adhiberi reuerentia consuetudini. vt dixi in commētarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in procemio. in fine primæ glossæ. in additione ibi posita: incipiente, & dicit Bald. sed in his non insisto, cūm ibi videri possint. Et, vt narrat Bernardinus de Bustis in sermone xxxj. secundæ partis sui Rosarij. in litera P. Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auerroys commentator super tertio Phisi. dicens inter alia, q̄ aliqui ita sunt assuefacti comedere venenum, vt esset eis pro cibo, & in nutrimentum conuerteretur. quod & refert Aul. Gellius noctium Atticarum libro xvij. c. xvj. Anates ponticas edendis vulgò venenis victare. Et Mithridatem Ponthi regem medicinæ rei, & remediorum id genus solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa quę leges, & statuta, vel confirmat, vel infirmat. cap. in istis. iiij. distinc. l. de quibus. ff. de legibus. ideo inquit Tullius in Tusculanis quæstio. li. ij. & dixi s̄. Cōsuetudinis magna est vis. vnde Ouidius in secundo de arte Amandi demonstrans eius potentiam dixit.

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et, quòd consuetudine magis quām scripto fiat adoratio ad orientem, notatur in capitu. ecclesiasticarum xj. distinctio. de qua suprā in pluribus locis. Vnum nō omittam quòd consuetudo illorum cum quibus conuersamur, si non est peruersa, ferenda est. vt dicit textus in capi. illa. xij. distinctio. Nam dictat prouerbium. Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus, vt in cap. ij. xlj. distinctione. Consuetudines & prærogatiuæ prouincialium sunt seruandæ. textus in lege obseruare. §. antequā. ibi, Magni enim faciunt &c. ff. de officio proconsul. & legati. facit lege si in aliquam. in principio. ibi, & ferias secundūm mores & consuetudinem, quę retrò obtinuit dare. ff. eodem. & textus in lege vt prophanos. C. de paganis. vbi dicit, quòd conuentus ciuium, & eorum lætitiæ, & festa & conuiuia consueta non debent eis interdici. pro quo etiam in §. ne autem. in procemio. ff orum. Item consuetudines ecclesiarum sunt seruandæ, vt in cap. contra morem. c. distinc. Item & terrarum. vt in c. Ioannes. de clericis coniugatis extra. & l. si fundus. ff. de euictio. et lege circa locationes. C. de locato. & l. si prius. ff. de aqua plu. arcen. Consuetudo excusat à multis, vt est textus in lege prima. C. de exactio. et translat. mili. annonarum libro xij. & ibi glos. multas allegat concordan. A consuetudine tamen (licet diutius obseruata) propter vtilitatem publicam licet discedere, textus in lege vnica. C. de expensis ludorum libro xj.

QVinquagesimasecunda consideratio laudem et excellentiam fortunę attingit. In qua aduertendum, q̄ summa felicitas secundū Platonē & Aristotelem cōsistit in tribus bonis. Primò in bonis animi, vt sunt virtutes, de q̄bus superius in quarta parte. Secūdò in bonis coporis, vt sunt valetudo, seu sanitas, et pulchritudo, de quibus etiā. s̄. dixi. Tertiò in bonis externis, quę fortunæ ascribuntur, vt in diuitijs & honoribus De diuitijs dictū est in parte precedēti, et adhuc aliquid infrā. De honoribus verò etiā suprā in j. parte. Sed restat de bonis fortunę an hęc fortuna sit felicitas, ita q̄ sit aliquo mō extollenda. Philosophus Beroaldus in suo libello de optimo statu dicit, q̄ hęc toto mūdo (vt inquit Plinius lib. ij. c. vij.) locis oībus, omnibusq̄ horis, oīm vocibus sola inuocatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum cōuitijs tollitur, volubilisq̄ à plerisq̄, & cæca etiam existimatur, vaga, inconstans, incerta, varia indignorumq̄ fautrix, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratiōe mortalium sola vtramq̄ paginam facit. Hanc fortunam deam, qua renuēte nihil secūdum mortalibus cōtingere potest. Vario ritu diuersis nominibus totus veneratur orbis.

A fortuna fortunatos dicim⁹ felices, quasi fortunę alūnos, aut filios, cui tm̄ tribuere veteres Romani, vt sexcētis tēplis, totidēq̄ cognomētis fortunā venerarētur. Nāq̄ Romæ colebatur Fortuna cognomento Primigenia, Viscata, Pusilla, Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans.

Virgo,

Virgo, Barbata: sicut Plutarchus asserit in probleuma. & in libro de fortuna Romanorũ, vbi disputat de laude & excellentia virtutis ad fortunã. Hinc Theophrastus scripsit in suo Calistene. Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in Pseudolo. Centũ doctorũ hominũ consilia hęc deuincit dea fortuna. Atq; hoc verum est, perinde vt quisq; fortuna vtitur, ita pręcellet, atq; exindè sapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit M. Tullius) esse fortunæ vim in vtranque partem quis nesciat? Nam & cum prospero flatu eius vtimur ad ęxercitus perueniemus optatos, & cũm reflauerit & retrocederit affligimur. Simulachrum fortunæ quod cum copia & gubernaculo formarint, Author est lactantius libro tertio diuinarum institutionum, tanquã & hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. cui astipulatur Virgilius, qui fortunam omnipotentem vocat, cũm dicit.

Fostuna omnipotens insipientibus
Quantum iuris atrox, quæ tibi vendicas?
Aeuertensq; bonos, erigis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit,
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitijs beat.

Et de fortuna scripsit Philippus Beroaldus ad Minum Roscium senatorem: vt his versibus ęlegantissimis patet.

Nemo diu rebus confidat Mine secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec regum regna ducumq;
Stare queunt, celeri sors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumq; colores,
Atq; annus varia tempora lege rapit.
Vt neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æstatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floris, ardoremq; decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcũque benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cęca, vaga, incõstans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Hæc dea non stabilis, varia est & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorq; polo.
Hanc pedibus prisci vates finxere carentem,
Inque pila stantem, pennigeramq; deam.
Hos, vt mater, alit: illos vt seua nouerca
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celsa cacumina ducit,
In solioq; locat, conspicuumq; facit.
Ast alium rapit in pręceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus & imperio.
Improba quanta potes, proeh, quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaque mobilitas.
Quam sit diua tuum numen venerabile, magni
Aeneadę ostendant Romulidęque patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quam dat barbatis gaudia, quòdque fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa pusillę,
Quam paruus magnum venit in imperium.
Et viscata dea est, homines quia prendit & arctat,
Auceps vt visco prendere tentat aues.
Est fortuna mala, est conuertens, est bene sperans:
Fortis habet nomen. Mascula culta dea est.
Vt tua multijuga est varia & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta deæ.
Tu sors, atque Tychę, modo tu fortuna vocaris,
Te modo naturam, cœlicolamque vocant.
Quidam te Nemesim memorant, Rhannusia multis
Diceris: ast alijs Nortia dicta dea es.
Omnibus ipsa locis cunctorum vocibus vna
Carperis, & coleris, prout mala vel bona das.
Ipsa gubernaculum gestas, quia cuncta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi tecum sumus, & tua vincla
Perpetimur cuncti, seruitiumque ferox.
Astricta nunc hos, nunc hos leuiore cathęna
Sęua ligas, felix qui iuga laxa subis.
Felix fortunæ quisquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui Paulum arrisit dea cæca, caueto
Ne det fucosas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditq; cibos: insidiasque parat.
Sic fortuna tibi comis blanditur, in altum
Tolleris, vt lapsu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi sint Troiana, & Persica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.
Rex Priamus Phrygię populis sceptroque superbus,
Qui tenuit magnas luxuriosus opes.
Occubat infelix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercęi victima fitque Iouis.
Dareum Persas & Persica regna tenentem,
Qui fuerat regum maximus, atq; ducum.
Vincit Pellęus ductor, Bessusque trucidat,
Fortuna ex alto præcipitat solio.
Ponticus ępoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma tremens.
Magna fuit quondam diuesque opulentia Cręsi,
At seruus Cyri, mancipiumque fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra trophea mari.
Diripiũtur opes Numidę regnumque Syphacis:
Sceptriferasque manus arcta cathena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorũ alter coniugis arma
Sustinet infelix, alter adulterium.
Quid magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimus Phario dirimit ense caput.
Olim Cęcropijs decorata est Hellas Athenis,
Græcia nunc omnis, Cęcropidęque iacent.
Aedipodionię tenuerunt culmina Thebæ:
At nunc Thębarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens. Pbrygijs celeberrima regnis
Nunc troia in cineres, versa sepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam
Mœnia subuersa nunc Babylone iacent.
Quid plura enumerẽ? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita pontifici.
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem quę rotat vsque rotam.
Ac veluti lunæ facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens nocte tacente silet.

Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens
Cernitur: & nunc quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoque Crispus, cum ait. Profectò fortuna in omni re dominatur. & dicit Bald. in l. si duobus. in j. col. C. cōmunia de legatis. quod à sententia fortunæ nō appellatur. Quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc dea (vt inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos vertere funeribus triumphos: &, vt ait Ouidius.

Nempe dat, & quodcunque libet fortuna rapitque
Irus, & est subito qui modo Crœsus erat.

Et quanta sit eius potestas satis indicāt versus Iuuen. cū ait.
Si fortuna volet fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem fies de consule rhetor.

Et etiā Iuuenalis eam dicit collocandā in cœlo, cū ait.
Sed nos te facimus fortuna deam, cœloque locamus.

Ideo dicit Bernardinus de Bustis in sermone xxxj. secūda parte sui rosarij. litera O. quod maior est potentia fortunæ quam stellarum, cùm de duobus sub eadem cōstellatione progenitis vnum in regno triumphare facit: alterum verò in miserabili seruitute vsque ad mortem victitare contingit. Et, vt dicit Textor Niuernensis in sua officina c. loca deis sacra. Antium maritima vrbs Latinorum fortunā habuit in honore maximo. Cui etiam sacra fecit, templūque erexit magnificum, vnde Horatius lib. j. carminum.
O diua gratum quæ regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissimè laudat, reprimit & vituperat ipse Textor in suis Epytheticis. in verbo, fortuna. Intantū etiam est laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis præferēdi sunt bene fortunati, vt dixi suprà in ix. parte, in xlv. cōsideratione. Et quomodo homines in vno loco sunt fortunatiores quam in alio, scribit Celius lib. antiquarum lectionum j. c. xxxij. dixi etiam suprà in hac parte, in consideratione de climatibus, quæ est in ordine xvj.

QVinquagesimatertia consideratio laudem & excellentiam amoris continet. Inquantum facit ad intentum huius operis, dicam solum in quo consistit eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem & Ciceronem, qui de amicitia veraciter scripserunt. Inter autem alia dicit Bernardinus de Bustis, sermone xxxj. secundæ partis sui rosarij in litera M. quod amicitia est omnium rerum fortissima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem subijsse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur. vnde Salomon Cāticorum vlti. c. inquit. Fortis est, vt mors, dilectio. & habetur Ecclesi. vj. c. Amico fideli nulla est comparatio. vnde dicit Aristote. ij. Politicorum. Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus. & Salust. in Iugurthino Non exercitus neque thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius in libro de amicitia ait. Ego vos hortor quantum possum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem in primo libro de fine bonorum & malorum dicit. Epicurus quidam ita inquit. Omnium rerum quas ad beatè viuendum sapientia comparauit, nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quintilianus libro v. declamationum inquit. Non reperio quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus in lib. de amicitia. & ipse Tullius in libro primo. rethoric. veter. Maximè bonum est amicitia: plurimæ enim delectationes sunt in amicitia. & dicit Valerius libro iiij. de amicitia. quod deserta est futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præsidio. Et autor Astrolabij inquit. Omnia dona dei transcēdit verus amicus. Est enim is amicus quidem, qui est tanquam alter idem. teste Cicero. de amicitia. Et sic amicitia habet idem velle in licitis & honestis, vt refert gloss. fi. in lege latæ culpæ. ff. de verborum & rerū signifi. vbi infert quòd non est amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus: ideo quia rei turpis causa. Et dicit amicus secūdū eandē glos. quasi animi custos. & textus in d. l. dicit amicos appellare omnes debere non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura, hoc est necessitudines honestis familiaritatis quæsita rationibus. Et ibi ait Cice. quòd nihil est tam naturę aptum, tamque conueniens ad res, vel secundas vel aduersas, quam amicitia. Principio quis potest esse vita vitalis, qui nō in amici mutua beneuolentia cōquiescat? Quid dulcius, quam habere quo cum omnia audeas sic loqui vt tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æquè ac tu ipse gauderet? aduersas verò res ferre difficile esset, sine eo qui illas grauius etiam quam tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquò verteris præsta adest, nullo loco excluditur, nunquā intempestiua, nunquā molesta est. Nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens cōmunicansque leuiores. Cūque plurimas & maximas cōmoditates amicitia contineat: tamen illa nimirum præstat omnibus, quòd bona spe prælucet in posterum. nec debilitari animos aut cadere patitur. Verumetiam iam amicum qui intuetur, tanquā exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & ægentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictu est, mortui viuunt. Tantus eos honos memoria desiderium prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quòd si exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæque sit, ex dissentionibus atque ex discordijs percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odijs atque dissidijs funditus possit euerti? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquid tanquā adminiculum annititur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiā è vita tollunt: qua à dijs immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & concludam. Vita inculta & deserta ab amicis non potest esse iucunda. Nempe & hi qui se totos tradiderunt voluptatibus sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inserere quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion doctus homo in libro Aegyptiacorum quinto vidisset se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuam ex vetere amicitia hominis & leonis, teste Aulo Gel. libro noct. Attica. v. capitu. xiiij. cuius verba transferre curaui. In circo maximo (inquit) venationis amplissimę pugna populo dabatur. Eius rei (Romę quum forte essem) spectator inquit fui. Multę ibi sæuientes feræ, magnitudines bestiarum, omniumque inusitata, aut forma erat, aut ferocia. Sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnis cæteros vnus: is vnus Leo corporis impetu & vastitudine, terrificoque fre-

mitu

ltu,& sonoro,toris,comisque ceruicum fluctuantibus animos oculosq; omnium in sese conuerterat. Introductus erat inter complures cæteros ad pugnā bestiarum Dacus seruus viri consularis, ei seruus Androdus nomen fuit. Hunc ille leo vbi vidit procul, repētit(inquit)quasi admiratus stetit, ac deinde sensim, atq; placidē, tanq; noscitabūdus ad hominē accedit. Tum cauda, more atq; ritu adulantium canum clementer & blande mouet, hominiq; se adiūgit. Cruraq; & manus eius semimortui timore, lingua leniter demulcet. Homo Androdus inter illa tam atrocis bestiæ blandimenta amissum animum restaurat. Paululumq; oculos ad contuendum leonem reuertit. Tum quasi mutua recognitione facta, lætos inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea res prorsus admirabilis maximos populi clamores excitat. Accersitumq; à Cæsare Androdum interrogatumq; dicit, cur ille atrocissimus leonū vni pepercisset. Tūc Androdus rem miram narrat. Quum prouinciam, inquit, Aphricam proconsulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus: & vt mihi à domino terræ illius præside tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines concessi: Ac si defuisset cibus, consilium fuit mortem aliquo modo quærere. Tum sole, inquit, medio rapido & flagranti, specum quandam nactus remotam latebrosamq; in eam me penetro & recōdo. Neque multo post ad eandem specum venit hic leo debili vno & cruento pede gemitus ędens, & murmura, dolorem, cruciatumq; vulneris cōmiserantia. Atque illic primo quidem cōspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit. Sed postquā introgressus, inquit leo, vti res ipsa apparuit, in habitaculum illud suum videt me procul delitescentem, mitis & mansuetus accessit, & suspēsum pedem ostendere mihi & porrigere, quasi opis petende gratia visus est. Ibi(inquit)ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuulsi. Conceptamq; saniem vulnere intimo expressi. Accuratiusq; sine magna iam formidine siccaui penitus atque detersi cruorem. Ille tunc mea opera et medela leuatus, pede in manibus meis posito recubuit et quieuit. Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eodem specu eodemq; victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego ignis copiam non habens sole meridiano torrēs edebam. Sed vbi, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertęsum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam fermè tridui permensus, à militibus visus apprehēsusq; sum. Et ad dominū ex Aphrica Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandūq; ad bestias curauit. Intelligo autem, inquit, hunc quoq; leonem, me tunc separato captum, gratiam nunc mihi beneficij, & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum. Leonemq; ei suffragijs populi donatum. Postea, inquit, videamus Androdū & Leonē Loro tenui reuinctum vrbe tota circū tabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi leonem. Omnesq; ferè vbiq; obuios dicere. Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis. Plura alia exempla de amore animaliū: maximè delphinorū, erga homines, & q; delphinus sit hominis amicū animal, vide per Pliniū lib. naturalis historiæ ix. c. viij. & Gellium in noctibus Atticis lib. vij. c. viij. Sed amore dicamus, de quo in authen. quibus modis naturales efficiūtur legitimi. §. nouimus. colla. vj. dicitur q; nihil est amore vehementius. vbi glos. in verbo, vehementius, inquit.

Non frater fratri cūm furor ille venit:

Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem cōmendat Celius libro antiquarum lectionum ix. ca. xxiiij. vbi ait q; Platonicus Phedrus magnum esse Deum amorem comprobat: apud deos hominesq; mirandū: cū propter alia multa quæ ibi describūtur. Amor certè omnibus ad omnia est ingenitus: & quemodo Athenis erat simulachrum amoris, & ei fiebant sacra multis in locis. Et idem Celius libro xij. ca. xxxvj. inquit. q; Phedrus maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat. Nec se inuenire quid melius accidere possit adolescēti q; optimus amator, aut amatori q; amatus optimus. Et esse quidem duo quæ à pueritia per omnē vitam ducere illum debeant. In rebus turpibus verecūdiam, honestis studium. Hæc autem nobis neque diuitię, neque honores præstare citius possunt ac melius, q; amor, neq; abiq; his duobus aut ciuitas vnq; aut priuatus præclarum aliquid & magnificū perficere poterit. Nec vllus adeo ignauus est quem amor nō inflammet ad virtutem, diuinumq; reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim furoreq;, vt dixi, amor amantibus inspirat. Quinetiā pro altero mori amantes soli ęligunt. Nec viri tantū, sed mulieres quoq; vnde veri amoris verę q; amicitiæ testimonia sunt locupletissima, vt est hystoria de Tito Fuluio Romano, & Gisippo Atheniensi viris amicissimis, que est conuersa ex Boccatio à Philippo Beroaldo in linguam latinam. Laudes amoris commemorat in oratione quam fecit de amore ipse Beroaldus. vbi ait Socratem philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperaturum, ob verecūdiam pallio caput operuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam: hoc est contrarium cantum celebraturus, id aperto atq; reuelato capite factitauit. Ideo ibi laudaturus amorē alacri animo ita exorditur. Magnus Deus est amor, apud hominesq; mirandus, vt philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimam in primis honorandus. Siquidem Hesiodus in theogonia cecinit post primordiale chaos repente terram & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuiq; eorum quæ sunt, naturalem vim, causamq;, qua esse expetit vnūquodque: &, vt inquit Parmeneides, ante deos omnes primum generauit amorem: vnde ab Orpheo (quem diuus Augustinus inter theologos priscos annumerat) cognominatus est Phanes, ab eo qđ ex Chao primus apparuit, licet plures amores, vt Veneres, fabulosæ ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroaldus) qui à Platone diuinitus memoratur. Qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos dijs amicos facit: dicamusq; eum esse cœlestem, beneficium, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorum causa est, vt iam dixi. Qui pacem largitur hominibus, qui ventis requiem, qui mari tranquillitatem, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine: caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate, cum tranquillitate tempestas: ita cum amore odium, ira, inuidia, liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari: ita ab amore diuelli non possunt beneuolentia,

ſocietas, neceſſitudo, concordia. Hic eſt enim amabiliſſimus amicitię nodus, princepſq́ ad beneuolentiam cõglutinandam. Vnde ab amore amicitia traditur eſſe nuncupata. Quòd eſt nauigio gubernator, quod in ciuitate magiſtratus, quòd in mundo ſol, hoc inter mortales eſt amor. Nauigiũ ſine gubernatore labaſcit, ciuitas ſine magiſtratu periclitatur, mundus ſine ſole tenebricoſus efficitur, & mortalium vita ſine amore vitalis nõ eſt. Tolle ex hominibus amorem, ſolem è mundo ſuſtuliſſe videberis, vt ſuperius dixi. Huc adde ꝙ hic Deus à nobis omnem ruſticitatẽ amolitur, omnis ęlegantiæ, omniumq́ munditiarũ pater eſt. Vnde venuſtè Plautinus ſenex amorem Deum appellat munditiantem, eũq́ puris nitoribus ait antecellere. Da mihi hominem efferũ atque truculentum: hunc amor ẽ veſtigio mollem reddet & manſuetum. Da rudem & ruſticanum, ſtatim ab amore fiet ingenioſus & vrbanus. Da incultum, ab amore cultiſſim⁹ efficietur. Deniq́ torpor omnis, ſegnicies omnis, ſomnus lethargicus, marcor, ſqualor: incuria ex amoris cõtubernio eliminantur, in quo induſtria, gnauitas, vigilantia, ſolertia, cultus, dęcor commorantur: vt de Galeſo Tymonæ, de quo vide hyſtoriam in latinũ è vernaculo ſermone conuerſam per Philippum Beroaldum. Sed hic eſt modus, hæc menſura, hoc tẽperamẽtum, quod virtutibus adhibetur in amore quoq́ adhibeatur: & procul erit omnis de amore conqueſtio. Nam, vt inquit, veridicè Plautinus ſeruus. Bonum eſt pauxillum amare ſanè, inſanè, non bonum eſt. Nam virtus in medio conſiſtit. et in nobis, teſte apoſtolo, ordinata debet eſſe charitas. Et cũm nihil aliud ſit amor ex diffinitione philoſophorũ, ꝙ fruendę pulchritudinis deſiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollim⁹, qui pulcherrimus eſt, qui ex pulchrorum deſiderio natus, pulcherrima plura mortalibus cunctis impartit. Nonne artes, vt ab hoc quaſi quodam fonte emanarunt? Nonne hic oĩm inuentionum autor eſt & propagator? medendi nempe & diuinandi, & ſagittas ab arcu excutiẽdi diſciplinam (amore duce) inuenit Apollo. Texẽdi artificium Minerua. Fabricã ęrariã Vulcanus. Mẽſuras & pondera Phędon. Literas Mercurius. Leges Ceres. Deniq́ oẽs qui per artes inuẽtas vitam excoluerunt, Amore impulſore atq́ ductore cõmenti ſunt nouas adinuentiones. Non enim talia ſatagendo inueniſſent, niſi talia adamaſſent. Omitto (vt ait) qđ per amoris beneficium animalia cuncta progenerãtur in terris. Nonne ea quæ inanimata dicuntur, amare quodam modo exiſtimãtur? Hinc magnes ferrũ trahit, Succinũ paleas, Cecias nubes, & vt inqt Empedocles. Arida terra, amat imbres. Et nemo non (vt ait Hieronymus) aliquid amat. Deniq́ amore conſtant omnia, augeſcunt, floreſcũt, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconijs extollamus.

QVinquageſimaquarta conſideratio de laude pecuniæ adſtruit, quæ excellit omnes res mundi. Cũm ei omnia obediãt, vt habetur Eccle. x. vbi dicit Salomon. Pecuniæ obediunt oĩa. & in c. vij. eodẽ loco dicit. Sicut protegit ſapientia, ſic & protegit pecunia.

Et in libro iij. de moribus medicorũ dicitur. Rex regum nummus dominus manet & dominatur, & cuncti reges ſubijciuntur ei, vnde dicitur.

Nummus honoratur, ſiue nummis nullus amatur:
Nummus vbi loquitur, Tullius ipſe tacet.

Et vt dicit Celius lib. antiquarum lectionũ xj. c. lxviij. pecunia dea dicitur. vnde Iuuenalis.

Et ſi funeſta pecunia templo.
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, vt dicit Ambroſius libro ij. officiorum c. xxj. hoc malum iandudum influxit humanis mẽtibus, vt pecunia honori ſit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo niſi diues honore dignus putetur. Nã diues à diuo fit, ꝙ qui diues ſit, quaſi deus nihil indigere videtur. vnde, teſte Philippo Beroaldo in ſuo opuſculo de felicitate. Omnes ferè exiſtimant ſummum bonum, ſeu felicitatem eſſe diuitias & ſolum diuitem eſſe beatum: primo inteſtem Horatium afferentes, qui ait.

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum.
Virtus poſt nummos.

Et in ſermonibus cum ait.

Omnis enim res
Virtus, fama, decus, diuina humanaq́ pulchris
Diuitijs parent, quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens, etiam rex:
Et quicquid volet.

Cuius ſententiæ aſtipulatur Petronius Arbiter in ſuo epigrammate, cũm inquit.

Quiſquis habet nummos ſecura nauiget aura,
Fortunamq́ ſuo temperet arbitrio.

Et paulo poſt.

Multa loquor quid vis nummis præſentibus opta,
Eueniet: clauſum poſſidet arca Iouem.

Hinc iuriſcõſultus Vlpianus in l. bonorum j. ff. de verborum ſignifica. refert ꝙ bona naturaliter dicuntur ex eo quòd beant, hoc eſt beatos faciunt, vt ſunt diuitiæ, pecuniæ. Beare autem eſt prodeſſe. Et ait Tullius, diuitias eſſe effectrices rerum magnarum & imprimis voluptatum. Pecuniæ nerui ſunt bellorum, aurum perſuaſio eſt regũ. Huic metallo (vt inquit veridicè Apuleius:) Difficultas omnes ſunt peruiæ, & auro adamãtinæ fores perfringuntur. Dicere ſolebat Verres, nihil eſſe tam ſanctum, quod non violari: nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia poſſit. Aurum (vt inquit Horatius) per medios ire ſatellites & perrumpere amat ſaxa potentius ictu fulmineo. Philippus Macedonum rex omnia caſtella expugnari poſſe dicebat: in quę modo aſellus onuſtus auro aſcendere poſſet.

Qui verò pecunias bellorum neruos eſſe dixerunt, oracula certiora dixiſſe videntur. Archidiaconus lacon ſocijs inquirentibus quantum ſatis foret pecuniam ad belli adminiſtrationem: reſpondit, bellum ordinata non quærit. vnde in ſummo imperatore hæ res ineſſe debent. Scientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas, & auri copia, ſine quo reliqua manca & mutila eſſe creduntur, ſine quo præclara non facilè geri poſſunt.

Pecunia magna bonum generis humani exiſtimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore, paupertas probro haberi cœpit, vt volunt Saluſtius & Seneca. Cui eñ diuitiæ affluũt, huic nihil deeſſe creditur. Nã, vt ait Horatius.

Et genus & formam regina pecunia donat,
Et bene nummatum decorat ſuadela venuſq́.

Hinc in c. ſicut hi. in princi. xlvij. diſt. traditur, ꝙ mens mortalium ſemper aurum, ſemper argẽtum videt: gratius intuetur aurum ꝙ̃ ſolem: omnis noſtra oratio & ſupplicatio ad deum aurum quærit: vnde Perſius.

Prima ferè vota & cunctis notiſſima templis:
Diuitiæ creſcant, vt opes, vt maxima toto
Noſtra ſit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quæ eſt vel eſſe poteſt

potest in patrimonio, iuxta textum & notata in l. pecuniæ j. & in l. seque. & in lege pecuniæ ij. ff. de verborum & rerū signifi. & in c. totum j. q. iij. & clarior est textus in l. pecuniæ iij. ff. eodem. qui ait. Pecuniæ nomine nō modo numerata pecunia, hoc est nūmi: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur: & hoc largissimè, sed strictè pro pecunia numerata, vt est textus in ca. ij. & iij. xiiij. q. iij. sed melior textus in lege j. C. de probationibus. Pręcium autem non consistit nisi in numero tantū, vt in §. item præcium. institu. de emptione & vendit. Item largè pro omni eo quòd consistit pōdere, numero, vel mēsura, vt in lege talis scriptura. ff. de legatis j. & l. ij. §. item mutuum. ff. si certum petatur. & ita notatur in lege ij. in gl. penul. C. de constituta pecu. & in dicto §. item mutum. in glos. in verbo, pecunia. & in dicto c. totum j. q. iij. Aduerte tamē, quòd strictè accipiendo est de his quæ seruando seruari non possunt. Bar. in lege j. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebellianum. & in l. interdum. ff. de conditione indebi. & Alex. in lege singularia. in vij. col. ff. si certum petatur. & ibi do. meus Iason in j. colū. vbi etiā declarat quomodo capiatur pecunia. Et idem de termino nūmus, vt dicit idē do. meus Iason in lege nummis. in iij. col. ff. de in litem iurando. Et teste Celio lib. antiquarum lectionum xij. cap. xlix. Nummus est qui rebus mensuram infert ac ęstimationem. Estque medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum prætia inæqualium ea mēsura ad æqualitatem reuocantur. Quia verò ex lege est, non natura: proinde nummi prorepsit appellatio à nomo, id est lege. Estque, vt Aristoteles inquit, tāquā fideiussor. Quapropter nummū monetam appellauere, quòd signo numismatis moueantur, cuius prætij esset. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in plerisque vituperatur, quod omitto, cūm sit alienum ab hoc instituto. de quo Lucas de Penna in l. hi penes. col. ij. C. de agrico. & censitis. lib. xj. & per Philippum Beroaldum in suo libello de optimo statu. Et teste Blondo de Roma triūphante lib. viij. inter alias diuitias & pecunias, laudat illas quæ proueniuntur ex agricultura.

QVinquagesimaquinta cōsideratio erit de tribus modis regendi rempublicam, seu tribus spēbus principandi in ipsa republica, & quæ illarum sit potior melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regēdi seu principandi est regni, in quo vnus moderatur & gubernat secundūm virtutem: & istum principatum monarchiā vocant, & est optimus inter omnes principandi modus, & multo antecellit, vt recitat Antoninus Florentinus in sua summa. quarta parte. tit. v. c. iiij. §. iiij. Representat enim diuinum regimen, quo totus mūdus ab vno creatore gubernatur et regitur. Representat etiam ordinationem naturæ per quam omnis multitudo & deformitas ad aliquod vnū gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet coelum: hæc Florentinus vbi suprà.

Legistę verò & iurisconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit textus in lege secunda. §. deinde quia difficile. versic. nouissimè. ff. de origine iuris. quòd per vnum rectius quàm per plures reipublicæ consulitur. Facit textus in lege iij. §. quāuis autem. versi. apparet. ff. de administra. tuto. vbi dicitur quòd facilius per vnum tutorem, quàm per plures tutela administratur: & ibi ratio assignatur in glos. in verbo, facilius. cūm ait.

Segnius expediunt commissa negotia plures.

Hoc & Philosophus iij. Politicorum asserit, qui c. xj. & xij. decidet viro optimo potiusque multis potestatem tribuendam, vide Boherium in tractatu suo de custodia clauium portarū ciuitatum, allegantem Aegidium de Roma in tracta. de regimine principum. & Bar. in tractatu de regimine ciuitatum. & Cardi. in capi. in apibus vij. q. j. Vnde diuus Hierony. in psal. cxlvj. Melius esse (inquit) vnū timere, vt plures non timeas: quàm plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt eum recitat Aemilius, nō posse bene rempublicam geri multorum imperijs. Sed & apud Herodotum Darius cūm de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione vincit vnius regimen præstare, ita quòd ex eius consilio & sententia. s. quòd melior foret status vnius ipse Darius paulo post rex Persarum fuit declaratus. Siquidem ex pluriū etiam optima tum gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur in publicum pernitiosa, cūm vnusquisque primus in republica esse velit. Ex talibus aūt odijs seditiōes, ex seditionibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput, à quo nequaquam membra dissentiant. Et, vt dicit Petrus de Anch. in cōsilio suo cccxxxix. in ci. pro maiori intelligentia. vbi plenè ponit de exordio regum. & dixi suprà in v. parte, in j. cōsideratione. quòd sicut iura imitantur naturam, vt in §. minorem. insti. de adoptio. Sicut regulariter in mēbrorum pluralitate est vnū caput, ita quòd si plura reperirentur capita esset monstrum l. non sunt liberi. ff. de statu hominum. & vbi pluralitas, ibi discordia c. quando Adam de poenitē. di. ij. Sic vnus tm̄ debet esse rex & dominus in societate. Ideo dicit apostolus ad Ephæs. iiij. Vnū caput, vnus spiritus, vnus dominus facit tex. in ca. in apibus vij. q. j. vbi dicitur. In apibus dux vnus est, & grues vnam sequuntur ordine literato. Imperator vnus iudex vnius prouincię. Nempe Roma cōdita duos fratres simul reges habere nō potuit. In Rebeccę verò vtero Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem præcipitur, vt singuli sint ecclesiarum episcopi, singuli archiepiscopi, singuli archidiaconi, & omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. facit etiā tex. in c. loquitur. xxiiij. q. j. vbi dicitur, quòd vnus est deus, vna fides, vna spes, & vnū baptisma. Hinc habetur Ezechie. xxxvij. Seruus meus Dauid rex super eos erit, & pastor vnus erit omnium illorum. Faciunt quæ dicit Sozi. in cōsilio suo clxv. in ij. volu. col. vij. ibi: secundo hæc conclusio probatur vbi dicit, quòd virtus vnita fortior est ipsa dispersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas, inquit. Omne regnum in se diuisum desolabitur. & Aristoteles xij. metaphi. Entia nolūt malè disponi nec bonum pluralitas principum, vnus ergo princeps. etiam plura scribit Felin. in c. quæ in ecclesiarum xxxij. colū. versicu. hanc declarationē limita. de constitu. & Aluarotus in cap. præterea ducatus. col. secunda. de prohibita feudi alienat. in vsibus feudorū. Et amplissimè per Aegidium de regimine principum. in secunda parte iij. libri. c. iij. & iiij. vbi concludit melius esse ciuitatem & regnum regi per vnum quàm per plures. & iste modus nuncupatur Monacratia seu Monarchia, vt dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiā & Democratiam. de quibus per Franciscum Patritium libro de regno & regni institutione libro primo tit. iij. Et huius reipublicæ regiæ modi sunt quinque, vt in polyticis Aristotelis libro iij. cap. x. & ibi Faber in suis commentarijs, quos idem in introductione sua, quam facit in polytica Aristotelis sic deducit.

Primus cūm vni ob ingentia beneficia, & longè præ-

ellentem virtutem gubernationis summa creditur. Et hic croprius & maxime regius modus est.

Secundus cũm vnus non omnium, sed autoritatẽ belli perpetuam habet.

Tertius cũm vnus secundũ legem & patrium morem, volentibus quidem & æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atq; dominatur.

Quartus, cũm vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante dominorum ritu exercet imperium.

Quintus, cũm vnus omnium habet potestatem & in ciuitate in ĳs quæ publica sunt, & in ĳs quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco & minus proprie regĳ sunt.

Alius verò est modus principandi, seu alius est principatus, quod est regimen optimatum principatum secundũm virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia, id est potestas optimorum in quo aliqui principantur. Hæc verò potestas est minor monacratia, sed superat democratiam, vt dicit Antoninus Florentinus in loco hic superius allegato. Hanc multum laudat Frãciscus Petrarcha in suo tractatu de institutione reipublicæ libro j.c.j. sed forte, quia Senensis, & propter eorum communitatem. Hanc etiam laudat F. Patritius Senensis libro primo de institutione reipublicæ. titu. iiĳ. vbi dicit, q; in ea specie principãdi, in qua optimates agunt soli qui in ciuitate cum virtute degunt: quiq; optimi sunt rempublicam administrant nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia.

Istam etiam administrationem, scilicet paucorum: valde probat Philippus Beroaldus in libello de optimo statu. Nam q; status optimatium, qui dicitur Aristocraticus (vt inquit) sit optimus nomine ipso declaratur, & exemplis tam recẽtibus q; vetustis liquet, & autoritate fulcitur. Sentẽtia Plautina est in milite. Nemo solus satis sapit. vnde. Ve homini soli, quia si ceciderit nõ habet subleuãtem. Ex quo fit, vt cõsultatiões plurium bonorum in vnũ cõspirantes sint salutares & conducibiles rebus magnis administrandis. Aristote. iiĳ. Politicorũ. Vno (inquit) duo meliores sunt. & Homerus. Duos ad omnia esse prestãtiores. Hinc Agamẽnon Homericus decem optat cõsiliarios Nestori cõsimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Persarum ad Oligarchiam, id est statũ paucorum traduceretur.

Et huius reipublicę optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristotel. iiĳ. Politicorum c. vĳ. & ibi in commentario Fabri Stapuleñ. & per eundem in dicta introductione in ipsa Politica.

Primus (inquit) cũm absolute & simpliciter ab optimis viris secundũm virtutem respublica moderatur, & hãc proprie optimatem rempu. appellant.

Secundus cũm in ciuitatis administratione diuitiarum & virtutis habito respectu ad magistratus euehuntur.

Tertius cũm ad tria, diuitias, virtutẽ, & populum, aut duo, virtutem, & populum, respectus habetur.

Quartus cũm ea quę respublica peculiari nomine dicitur, ad paucorũ gubernationem potentia inclinatur, & hi tres vltimi minus propriẽ optimates modi dicuntur.

Alius & tertius est modus principandi, seu alia est species regiminis reipublicæ, quę vocatur Democratia, & est regimen seu gubernatio populi, & est in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur, & magistratus omnes eligũtur, & quod pluribus videtur, id cõmune omnium esse iudicatur. pro quo facit tex. in l. ĳ. §. nouissime. & §. deinde cũm esset. ff. de origine iuris. & in l. j. in prin. ff. de consti. principum. & §. sed & quòd principi. in prin. insti. de iure naturali, gentium, & ciuili.

Et huius popularis gubernationis sunt quinq; modi seu species, secundũm Aristotel. lib. iiĳ. Politico. c. iiĳ. vbi commentarius Iacobi Fabri, quos breuiter recapitulat in introductione superius allegata modo sequenti.

Primus, cũm dominante lege, & pauperes, & diuites æquam habent gubernandi facultatem.

Secundus, cũ gubernatione secundũ legem existẽte magistratus & honores à censu & quidem exiguo dispensantur, lege posita, vt qui tantilla possidet habilis sit ad magistratus obeundos, qui verò non, inhabilis esto.

Tertius, cũm omnes omnino ciues indipiscendorum magistratuum habiles sunt, modo comprobẽtur idonei, ac lex dominetur.

Quartus, cũm lege dominãte omnes omnino ciues habiles sunt.

Quintus, cũm omnes omnino ad magistrantuum functiones sunt indifferentes, verum non lex, sed multitudo dominatur, & hæc deterrima & tyrannidi simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt q; leges, & in qua maximẽ oriri solent populi ductores, qui assentantes beneuolentia & fauore populũ quo volũt, ducũt: quos Greci, demagogos, Socrates fucos appellat.

Hanc vt dicit F. Patritius lib. de institutione reipublicæ j. tit. iiĳ. apud Herodotum laudat Othanes cũm de instituenda Persarum republica agitur, eamq; nominari dicit Isoniam, id est quasi iuris æqualitatem, quando in republica in qua multitudo dominatur, æquo inter omnes iure dirimẽda sint. Iubetq; vt in ea magistratus sorte dicatur, qui gestorum omniũ rationem reddant, vultq; vt omnia consilia in commune referãtur & in multitudine oĩa sint.

Huius finis est libertas, nihil magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere vt velit. quã quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt dicit idem Patritius, libertatem esse dicit naturalem facultatem eius quod cuiq; facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. & hanc diffinitionem ponit Iustinianus in §. j. insti. de iure personarum.

Et de istis tribus speciebus administrandarũ specierũ ornatẽ copioseq; disseruit ipse Philippus Beroaldus in dicto lib. de optimo statu. in prin. & tandem inclinatur in hanc partẽ, q; status vnius optimus pręstantissimusq; esse creditur: vt inclinat animus, ratio suadet, & sentẽtia eruditorum decernit: quorum autoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed vt ad incepta reuocemur subiungit idẽ Patritius paulopost, q; alia sunt genera regendi rempublicam quoniã, vt dicit. Nõnunq; accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices & agrorum cultores dominantur: qui quoniã multitudine præstant, nobiliores pessundãt, & virtute affectos bonisq; artibus eruditos ludibrio contẽptuiq; habent, fieri per fortunã potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquãdiu ac quiete se habeat. Sed inclinãte fortuna facilẽ cernitur, q; difficile sit cum eiusmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur omniũ rerum experientia carent, submissoq; animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temerẽ omnia, aut crudeliter agunt,

ter agũt, plebs namq; omnis aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. vnde M. Tullius in oratione pro Plantio sic ait. Non est consilium in vulgo, nõ ratio, non discrimen, nõ diligentia, & scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Est etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regnant: quorũquidem imperium neutiquam comprobandum censeo. Aduersantur enim plerũq; plebi, nec societatem inferiorẽ æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legimus. Ex ijs penè oẽs aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse cõstat, vt nec capitis quisquam reus ad populum mutata veste prouocare, aut gratiam, veniamq; deprecari voluerit. Atqui Appius Claudius regillianus cũm deceuir esset legibus scribũdis, & virginem ingenuam per vim libidinis gratia in seruitutem conaretur asserere, causam plebi dedit rursus à patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebem ostendit Claudia eiusdem gentis fœmina, quæ cũ in conferta multitudine vix in carpento diuehi posset, palam exclamauit, Vtinam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterũq; classem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur. Et quãq; nobiles viri animo excellentiores sunt: tamen proniores ad bella esse cernũtur: quæ quamuis imperia aliquando augeant, plerũq; tamen vrbes funditus euertũt. Lacedæmonij (vt Dionysius Halycarnaseus scribit) aduersa in Leutris pugna, in qua mille & septingentos ciues amiserunt, nunq; amplius ex calamitate ciuitatem cernere potuerunt. Thebani quoq; & Athenienses ex infelici euentu pugnæ apud Cheroneam non modo principatu Græciæ à Macedonibus, sed patria etiam libertate priuati sunt. Iniquũ præterea esse videtur, vt cũm ciuitas ex solis nobilibus extare nequeat, sed longè maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem oẽs famulentur.

Alimenta namq; naturalia agricultura nobis suppetit mercatura aũt reliqua necessaria. Quo fit. vt nec sine cultoribus agrorũ, nec sine mercatorib9 ciuilis societas esse possit. Non igitur à publicis muneribus auocandi sunt, quorum vsus reipublicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestandi, quæ facilè per se gerere possunt, vel collegis adiuuandi à quibus eorũ gressus adeo regantur, vt nihil incommodi ciuitas capiat, & inferiores à maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certè qui neq; abiecti sunt, neq; opulentia nobilitatis nimis exultant longè modestius præsunt. Sed si alterutrum necessarium est, vt vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longè tutius arbitror cum nobilitate, q̃ cũ plebe agere. Raro em̃ turpiter, aut indecorè agit, qui maiorum suorũ laudẽ secum pariditari cernit. At ille qui per sese ignotus est, & maiores suos longè obscuriores habet, paruam admodũ iacturam sibi aliquando facere videtur si deliquerit. Sunt præterea ingenitæ nõnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequũtur persuasione maiorum. Hæc Patritius in prædicto loco: & ibi vide exempla de virtutibus & gestis quorundam nobilium & rusticorum. Tandem concludit, q̃ ipse est de numero illorũ, qui optimam rempublicam esse dicũt, quæ ex omni genere hominũ commixta sit ex rationibus per eũ ibi deductis, & propterea laudat rempublicam Lacedæmoniorũ (sicut & Philippus Boroaldus in dicto libello, de optimo statu, in principio) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentẽ. Rex enim apud illos erat prouinius gubernatione, Senatus pro paucorũ potentia, Ephori autem statũ popularem repræsentabant. Dicit etiam (licet alijs verbis) Anto. Florentinus in loco suprà allegato, q̃ optima politia esset, quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret. Sic enim vnusquisq; auidius rempublicam amaret, & ardentius statuta seuaret. Si ergo aliqui in populo sapientiores ab ipso in principes, vel præfectos ęligantur, & hi vlterius in regem vnum pręficiũt, qui tam eis q̃ populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso principe sunt aliqui principantes secundũ virtutem, vnde in omnia regimina conueniũt. Constat enim ex democratia, id est ex potestate populi inquantum ad ipsum pertinet ęlectio principum. Itẽ ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principãtur qui prædicto modo habent vim ęligendi. Item ex regno inquantum vnus ex prædictis optimatibus ęlectus tam eis q̃ populo præficitur.

Hæc vtiq; politia in lege diuina fuit instituta. Nam ex populo aliqui sapientiores ęligebantur. Vnde Deutero. primo, dicit Moyses ad populum. Date ex vobis viros sapiẽtes & gnaros, & quorũ conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes. Et hæc erat quædã politia popularis, inquantũ hi maiores à populo ęligebãtur. Inquantũ verò hi principes populũ gubernabant, inferiores causas iudicantes, erat quasi quædam species politiæ popularis inquantum optimatum. Inquantũ verò vnus præficiebatur omnibus quasi singulariter præsidendo, erat quædam species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, quid habent ducem ęlectũ à primatibus & optimatibus, seu consilio illorum, quiquidem optimates ęliguntur à populo, & illi optimates administrant iustitiam & alia negotia communitatis & dominij. Ille verò dux præest & prę sidet omnibus tanq; omnium & optimatum & populi superior.

Hæc etiam politia seruatur in regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius regni: quoniam, vnus est rex solus in toto regno, qui prę sidet omnibus, & ducibus, & optimatibus, & cęteris alijs qui ei obediũt & subijciuntur. Isti verò optimates, qui tamẽ ab eo ordinantur & constituũtur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysi, qui consilio & prouidentia Ietronis eius cognati cõstituit ex plebe viros sapientes & timẽtes deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populũ omni tempore, vt habetur Exodi xviij. Sic rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum super cunctos sapiẽtes Babylonis. vt est Danielis ij. Et pro politia populi habet quælibet ciuitas suum defensorem, qui ęligitur à populo. de quo in authenti. de defensoribus ciuitatum collatio, tertia. & in parte præceden̄. in quinta consideratione. ex quo omnes politiæ in regno comprehenduntur.

QVinquagesimasexta consideratio. Cũ suprà proximè tactũ est dignius, nobilius, & excellentius regimen esse regni, idcirco non immeritò indagandum esset de regnis, quod ex ijs excellentius iudicandum.

De regno cœlorum ante dictum est ista parte, in secunda consideratione.

Narrat Augu. libro xvi. c. xvij. de ciuitate dei, tria olim fuisse regna ęminentia, insignia, & excellẽtia, videlicet Sycioniorum, Aegyptiorum, & Assyriorum. Sed assyriorũ (vt inquit) multo erat potentius ac sublimius. Nam Ninus Beli filius illius regni rex (excepta India) vniuersæ Asię populos subiugauerat, quæ secundũ aliquos dimidiã

partem mundi, secundum verò alios tertiam continet.

Sed secūdum Danielem, vt habetur Danielis ij. fuerūt quatuor regna antiquitus per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt & fuerūt præcipua in orbe, scilicet Orientale, quod fuit Assyriorū, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentū, fuit regnum Persarum & Medorum. Septētrionale, quod significatum fuit per ęs, eo quia fuit æneū. quartum Occidentale, quod fuit regnū Romanorum. Et cū diu fuissent regna orientis illustria, voluit deus occidentale ferreū, quod tempore esset posterius, sed imperij latitudine & magnitudine illustrius. Quòd sicut ferrū. comminuit & corruit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum regnū comminuit omnia alia regna, vt dicit textus Daniel. ij. Idq́ potissimè concessit Romanis ad domanda multarū gentium mala, qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi cōsulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemq́ eius saluti proprię præponere non dubitarent, vt dicit Augu. v. de ciuitate dei c. xiij. Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerūt, cuncta in omnibus superauit, teste Augu. in prædicto loco c. xiiij. Verū prout dicit glo. Daniel. eodē. c. ij. sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atq́ durius, ita in fine nihil erit debilius. Licet dicat Methodius, q̄ regnum Romanorū magnificabitur super omnia regna gentium, & nequaquam delebitur ab vllo eorū in æternum. Habent enim arma inexpugnabilia per quæ dejicientur omnes aduersarij eius, quod verum dici posset de imperio Romanæ ecclesiæ, non capitolij, vt dicit Lucas de Penna in lege conductores. col. iiij. C. de conducto. & procurato. libro xj.

Quicquid sit hodie inter omnia regna mundi, regnum Franciæ est excellentius alijs, vt satis amplè deduxi supra in v. parte, in xxx. consideratione. Nec potest sane dici aliud fuisse præfiguratum, quàm illud de quo Daniel. in d. c. ij. vbi dicit. In diebus autem regnorum suscitabit deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnū eius alteri populo nō tradetur. Non enim est regnum Romanorum, quia Romani non tenent illud, sed Alemani, gens à Romanis aliena. Ideo istud est regnum Christianissimū, cūm rex noster Christianissimus dicatur. & de huius regni laudibus & excellentia & etiam Galliæ, vide in prædicta v. parte, in xxx. consideratione. & in hac parte, in xvij. consideratione. Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi in suo panegyrico post additiones ad Ioannem de Terra Rubea in suo libro, quem intitulauit, Vinea Ecclesiæ. vbi ait, q̄ licet sint plura regna in mūdo: quoniam, vt ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, scilicet Asia, & Aphrica. Et in qualibet parte sunt plura regna, vt in Europa sunt regna sequentia, videlicet Francorum regnū, Romanorum, Hispanorū, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugalię, Aragonū, Nauarræ, Dacię, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardiniæ, Conachiæ, Muniauiæ, Vrchoniæ, rex Catholicus, Nauarchiæ, Colen. Mamiæ, Voloegamiæ, Minoricarum, Scotiæ, Poloniæ, de quibus dixi in d. v. parte, in xxviij. consideratione. Et omnia veniunt per successionem præter regnum Romanorum. vt dicit Bald. in l. ex hoc iure. versicu. quartò quæritur. ff. de iustitia & iure.

In partibus verò Asiæ sunt hæc regna, scilicet regnum Catalcharsę, Turnestar, Corasmę. Consamiæ, Indię, Persarum, Medorum. Portiæ, Georgię, Syriæ, Capadociæ, Bithyniæ.

In partibus verò Aphricę hęc regna colligūtur, Aethiopiæ, Libię, Aegyptiæ, Arabiæ, Iudęę, Ciliciæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ regnum, Macedoniæ, Thraciæ, Scythię, Mauritanię, & Numidię, & ibi multa ex illis laudat, maximè regna Aegyptiorum, Scytharum, Bithynię, Syriæ, Arabum, Capadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum, & Italorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cūm quibus etiam addit vitia saltem Hispanorum, & Italorum, quæ omitto recensere cūm sit extra aream. Tamen inter cętera regna mundi extollit regnum Francię ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi in dicta quinta parte, & scribit Ioānes Ferrault in suo peculiari tractatu de priuilegijs & insignijs regni Francię.

QVinquagesimaseptima consideratio de excellentiori Insula mundi percunctatur quę hic cōmodè inseritur post excellētias prouinciarum cū insulę sint pars prouincię. l. insulæ. & ibi glos. ff. de iudicijs. Nempe, vt refert Philippus Bergomēsis lib. j. sui supplementi plures reperiuntur insulæ quas describit vsque ad numerum lxxxviij. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundùm ordinem Alphabeti cum laude aliquarum. De multis fit mentio in libro de locorum ac mirabiliū mundi descriptione qui est impressus cum Geographia Ptholemęi c. xvj. cum quatuor sequen.

Credo q̄ Britannia, siue Anglia, quę Britannia maior nuncupatur, est excellentior quæ sit in mari Oceano, et illam dicit permaximam ipse P. Bergomas lib. quarto sui supplementi chronicarum. quęquidem triangularis est, & ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virgilius in Buccolicis.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hęc secundum Salinum porrigitur in longum octingentis passuum milibus. apud eosdem, teste Plinio libro ij. longissimus dies est xvij. horarum. & in Italia est xv. & illorum nox septem resultat horis. Italorum verò nouem. Vnde Iuuenalis Saty. xj.

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autē insulę maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi & salubres. Gates itē lapis ibi plurimus, optimusq́ qui in aqua ardet, oleo verò restringitur. Item Margaritas scribit Plinius libro ix. nasci in ea insula, paruas et decolores. Hanc Gregorius magnus beatissimus pontifex eo missis Augustino Mileto & Ioāne monachis, vitę probatissimæ viris, primum ad Christi fidē conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra, regū sedes, & copia negociatorum & lanificij arte celebris est. Narrat & ipse P. Bergomen. libro xij. prædicti supplementi, q̄ cūm Ioāni Anglorū regi Ludouicus Francorum rex maximum indidisset bellū, Ioannes diuino auxilio vsurus, statim et Angliam totam atq́ Hiberniā prouinciam suam Romanæ ecclesiæ vectigales fecit. Nam centū auri marchas quotānis se eidem soluturū compromisit, si ab eius impetu eum dominus liberare dignaret. Atq́ ita victoria diuinitus parta, postea aliquādiu apud Anglorum reges, hoc votū seruatum est. Et idē lib. xj. narrat quomodo Alidulphus Anglorum rex, inter cætera memoratu digna, ob singularē religionem, vniuersam insulam Romanæ ecclesię tributariam fecit. Namq́, vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi ecclesiæ persolueret.

Hybernia insula Britāniæ proxima, dimidio minor q̄

Anglia existimatur, spacioq́ terrarũ est illa angustior, sed situ fœcundior, gentes habet ferocissimas & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore & elato, membrisq́ robustissimis ac colore candido. Equosq́ parit, qui à natura sua uissimo incessu, & quadam modulatiõe veluti more regio deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hãc insulam Celestinus papa eius nominis primus per Patriciũ beati Martini episcopi ex sorore nepotẽ ad Christi fidem conuertit. autore P. Bergomate in suo supplemento chronicarũ lib. iiij. Et in dicta insula (quæ secundũ aliquos Hyrlanda dicitur) teste Baptista Fulgosio lib. de dictis factisq́ memorabilibus. ti. de miraculis. c. de gemmis. terram, coriumq́ animalium in ea natorum venenosę bestiæ deuitant, fugiuntq́. Experiẽdo enim homines dixerunt hæc animalia si ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes ipsos potius se recipere.

Hirlandiæ verò regio equos habet vectorios præcipua bonitate, quos vbinos vocant, celeriores Anglicis, quos gradarios dicimus.

Scotia etiam insula est (eodem P. Bergomeñ. ibidem teste) & est etiam Angliæ suprema portio (quamuis in d. descriptione locorum dicatur q̃ Scotia eadem est & Hibernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminibus non magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem Brumali tempore vix sol tribus horis super terrã apparet. Scoti Hyberorum amicitia, societateq́ plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt Metropolitanæ ciuitates q̃ in Anglia. In hac quippe insula constat natã fuisse aliquando arborẽ miraculosam seu prodigiosam, supra quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auiũ similitudinem, quiquidem cũ maturitati proximi essent, sua sponte decidunt, & alij in terrã, alijq́ in aquam. & qui in terram omnino putrescunt, in aquis verò demersi, mox animati enatare incipiunt, atq́ sub aqs & in aëra pennis volant, de quo infrà amplè in lxxx. consideratione. versi. refert etiam.

In mari verò magno mediterraneo credo Cretam insulam esse excellentiorẽ. vnde in descriptione locorum suprà allegata c. xviij. dicit q̃ pars est ingens græcię, et quõdam fuit cẽtum vrbibus nobilitata. vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur, autore P. Bergomeñ. in suo supplemẽto chronicarum lib. iij. nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo. (Nam Bonifacius Montisferrati Marchio illam, cũ indigeret pecunijs Venetis vẽdidit) videtur ad principatũ totius græcię fuisse nata, atq́ situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cũ & græci ferè omnes circũ idem mare sint positi. vnde et in medio mũdi dicitur esse posita. Abest à Peloponneso modicum quid. Et illi à septẽtrione est Aegeũ mare. & ab Oceano Ioniũ. A mane aũt illi Icareũ est mare. Et ab occiduo Afro abluitur põto. habet in lõgitudine ducentum septuaginta passuũ millia. In latitudine quinquaginta millia. Circuitus verò eius ccccxc. millia passuũ cõplectitur. prima (vt Ptholo. & Solinus referunt) nauibus & sagittis claruit, primaq́ literis iura cõfinxit. Equestres ordines prima ordinauit, ex qua rei bellicæ conualuit disciplina, studium musicũ inde perhibetur, & in ea inceptum est. Est itaq́ imprimis siluestriũ caprarum, admodum copiosa, ceruos non habet, lupos vulpesq́ ac alia quadrupedum noxia animalia nulla habet, serpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgò appellatur. feracissima, eo q̃ mira in ea fit solis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dedali opus à Poëtis decantatum. Maximè ab Ouidio qui ita ait.

Dedalus ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ducit in errorem variarum ambage viarum,
Ponit onus, turbatq́ notas, & limina fluxu.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scilicet. Cretam, quę olim Cortina dicebatur, penes quem est principatus. Licet Gnosum vrbs olim Minois regis regia fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit) & Strabonis optimi Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias famosam esse scribit idem P. Bergomeñ. dicto lib. j. & etiam scribitur d. cap. xviij. q̃ illa fuit famosa diuitijs, maximè ęris. Ibi enim prima inuẽtio huius metalli fuit & vtilitas. & Cypri regni principiũ, vide in d. supplemento chronicarum lib. xij.

Rhodos est Cycladum insularum (quę omnes sunt numero liij.) prima, & etiam vrbis in ea pulcherrima et Metropolis P. Bergomen. in d. supplemento libro iij. dicit q̃ hæc insula nongentorũ ac viginti studiorum ambitu cõtinetur. In orientali promõtorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nã Lesbus & Cyprus maiores habẽtur quæ & portubus, & vijs & męnibus olim sicut nunc cæteras Asiæ vrbes superauit Romanis & Græcis semper amica, quæ cũ libera esset multis & donis & simulachris excellẽtissimis claruit. Præcipuè verò Colossi fama extitit insignita. Statuã enim illam alij Solis, alij Iouis fuisse tradũt, quam Cares Lyndus statuarius decies septenũ cubitorum altam ex ære ædificauit. vnde postea Rhodij Colossenses dicti, ad quos apostolus epistolã scripsit. Fertur autẽ quondã hæc insula adeo magno terremotu concussa, vt labentibus in illis tectis ingẽs quoq́ ille colossus rueret, teste Ptholo. vbi supra. Nam, vt Solinus autor est, nunq́ ita cœlum nubilũ est, vt in sole Rhodos non sit. aurum Rhodi pluisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus. vbi studia artium liberalium, & imprimis oratoriæ & legalis facultatis floruerunt, & naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & Pyratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militum (qui beato Ioanni dicati sunt) vt superius dictum est in quarta parte, in lxiiij. consideratione. Me tedet nunc de ea loqui, cùm aut propter ipsorum militum incuriam, malam custodiã, seu defensionem, aut quia fortè ita deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut principum Christianorum discordias inter eos tunc existentes, aut aliãs nescio, deus enim scit. Ab anno domini millesimo quingentesimo. xxiij. sit in manib⁹ spurcissimę sectæ Turchanæ redacta, & per ipsum Turcham vi oppressa.

Vnum hic referam, quod ipse P. Bergomen. libro xiij. sui supplementi scripsit: ita enim ait. Ferũt Rhodios quoddam castellum sancti Petri nominatum munitissimum habere (quod intellige dum possideretur à Christianis) quodq́ magno sumptu custoditur quod non paruo vsu ipsis militibus & cæteris Christianis, qui scilicet in manus Turchorum incidunt, sæpe eo fugientes saluantur. in quo ingentes canes, milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt. de quibus dicitur, quòd Christianos odore solum cognoscant, eisq́ aduentibus blandiuntur, Turcbos autem latratu prodãt, & morsibus insectentur.

Sicilia insula est Italiæ pulcherrima, & de hac Dio. sic scribit. Sicilia optima insularum omnium antiquitate rerũ

cæteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum clxxxvij. in latitudine clxxxix. & oīs eius ambitus, vt habetur in dicta locorū ac mirabiliū mūdi descriptione cxx. clauditur stadiorū trium milliū. secūdū Diodorū in sexto clauditur stadiorum quatuor milliū trecentorum & sexaginta. secundū verò Solinū tribus millibus tantū. Est autē Sicilia hæc insula terris frugifera, & maximè frumenti fertilissima. idcirco Romani eam suū horreū vocauerunt. quod omnibus in rebus cęteris Italiæ prouincijs superior haberetur. Vnde Cicero in Ver. M. Cato sapiens cellā pennariam reipublicæ nostræ nutricē plebis Romanæ Siciliam nominauit. Ideo Ceres in ea satiōis magistra fuit, quòd in ipsa primū semina terræ cōmiserit. Abundat præterea auro, croco, mella, zucchаro, alijsq; permultis & non modo fructibus, sed & pecoribus, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisq; & sulphure plena. Vnde & ibi Aethnæ montis extant incendia. Principē vrbiū Syracusas habet, & Alphæū fluuium magnorum generatorē ęquorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea insula primum est inuenta comedia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicē, pręcipuè tritico, pascuis atq; pecoribus. ibi nullus Lupus gignitur, neq; serpens reperitur vllus.

Item & Corsicā insulam quæ abest à Sardinia nouem miliū passibus, & quę tempore Plinij (vt ipse attestatur in tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre viderentur. In ea nūc sex extant ciuitates nō ignobiles sub archiepiscopatibus Genuensium & Pisanorū ab Honorio iiij. pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiā alios fructus gignit suauissimos, abundatq; bobus, capris, ouibus alijsq; animalibus propter letissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, autore P. Bergomate in d. suo supplemento chronicarū libro iiij. & de pluribus alijs insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus in dicto supplemento libro j. Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector in locis præallegatis. & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

QVinquagesimaoctaua consideratio sit de dignitatibus ducalibus & similibus post regalē dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere qui suam patriam efferre conātur. Exaltatur à suis ducatus Mediolani, cuius dux habet iura regalia, cūm legitimare possit, vt scripsi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titulo des successions des bastards. articu. iij. in gloss. ab intestat. versicu. quid autem de ducibus. Qui etiam in suo ducatu æquiparatur imperatori in vniuerso. vt dicit Paulus de Castro consilio ccxxv. super primo dubio allegato per Alexan. in consilio ij. in primo volumine. repetito in consilio lxxxvij. in ij. volumine, Franciscus Curtius præceptor meus in tractatu feudorum (quem sub eo audiui) in secunda parte in ij. quæstione principali vbi etiam dicit, quod Angelus in consilio cxciij. incipiēte, in causa accusationis. dicit, quod comes virtutum dux Mediolani censetur supremus princeps. Et etiam dux Sabaudiæ, vt scribit Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali. in glos. prima. versicu. dubitatur. & Laurentius Calcaneus in consilio secundo incipiente, quidam nobilis strenuus vir Antonius in x. col. & arguendo pro ducatu Mediolani, in eo est vnus Archiepiscopus scilicet Mediolanensis habens xviij. episcopos suffraganeos scilicet Papiēsis. Ferrarieñ. Pergamensis. Brixiensis. Cremonēsis. Nouarieñ. Verselleñ. Iporiēsis. Taurinensis (nunc verò est archiepiscopatus) Asteñ. Aqueñ. Albeñ. Terdonensis. Saoneñ. Albiganēsis. Vintimilieñ. & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiā multi comitatus, quos nunc tenet dux Mediolani. Etiam maior est in redditu, quàm alius ducatus, sed obest cūm plures alij duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cūm tantum fuerit ducatus effectus anno 1395. et Iohānes galeatius filius Geleatij Mariæ fuit primus dux, & antea sub titulo comitis annis xx. ibi rexerat. Purpuratus verò in l. j. numero ccxxv. ccxxxix. & 633. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. laudat ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cū sit vicarius imperij, licet à paucis sit ducatus, cūm esset comitatus. vide per eundem in rubri. ff. de iurisd. om. iudi. numero xx. & d. numero. 633. dicit quod dux Sabaudiæ præcederet ducem Venetorum & sic prælatus fuit legatus Venetorum per Ludouicum regē Francorum. Ducatus verò Aquitaniæ, qui olim fuit regnum, cūm regnum Franciæ fuit diuisum in tres partes, ideo in memoriam pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cūm habeat sub se plures comitatus, & etiam ducatus, vt ante dictum est in quinta parte, in xlvj. consideratione.) videretur esse dignior, & laudabilior.

Ex multis etiam de ducatibus Britaniæ, & Normaniæ, qui sunt excellentissimę patriæ, & magni prouentus dici posset. Cūm etiam quasi in centupio excedant redditum ducatus Burgundiæ. ideo videretur, quòd sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu terra quæ dicitur Archiducatus Austriæ, qui in hoc videtur habere quandā præeminentiā seu excellentiam, vt in d. v. parte, in xliiij. consideratione scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisq; suum laudabit cūm tempus affuerit, & cūm hæc pars sit satis onerata sufficit mihi laudare patriam nostram. Et quicquid de alijs dicatur, ducatus Burgūdiæ dignior & excellētior iudicatur. testis est locuples Philosophus Bergomas in suo supplemēto chronicarū lib. viij. & xij. vbi ait quod illa regio longo tempore sub regibus fuit: sed hodie dignitate regia amissa ducatus titulū accepit. Cuius duces cæterorū Christianorū duces facilè antecellūt. Etiam (vt clarum est) dux Burgundiæ prætextu patriæ habet maiorem dignitatem, cūm sit primus par Franciæ. Hinc tenens primum locum inter pares Franciæ. Hinc est quod in conuocatione trium statuum Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sunt primi post Parisienses, qui representant principalem ciuitatem totius Galliæ, vt scripsi ante in. v. part. in. xlvj. consideratione. vbi etiam dixi ducem Burgundiæ in consilio generali totius Christianitatis precedere alios duces. immo etiam electores imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsis duces Burgundiæ, quàm alij duces Christiani, vt in cronicis patet. Verum etiam quia alias fuit dignitas regalis, ideo in memoriam & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. dixi ante in loco præallegato. & ampliꝰ scribit Felin. in. c. quæ in ecclesiarū. col. xxix. extra de cōstitutio. & in c. super literis. extra de rescriptis. & do. meus Iason in. l. iij. colum. iij. ff. de acquiren. possesio. Purpuratus in l. imperium. numero lxxxiiij. ff. de iurisdi. om. iudi. Inter comites verò videtꝰ ex ratione

ratione præcedenti,cùm dux Burgundiæ alios duces præcedat saltem Franciæ,ratione paritatis seu parreriæ,cùm sit primus Franciæ par inter duces. Ita etiam comes Flandriæ præcedere debeat alios comites,saltem in Fracia cũ sit primus par ex comitibus. Licet comitatus campaniæ potius meretur dici ducatus,cùm non solum habeat decem Barones vasallos sub se,verum vltra decem comites feudatarios & feuda ab eo tentes,tamen in Frācia comes Flandriæ alios præcederet ratione parreriæ,& sic tres comites pares præcederent alios præter comitem stabilem,de quo ante scripsi in septima parte in octaua consideratione,& nona parte.in xiij.consideratione.qui apud nos dicitur constabularius,seu Conestabilis Franciæ,Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas.ideo pares Franciæ illi præferendos arbitraretur.vide supra in dicta v.parte in xliij,consideratione.& etiā ꝙ comites de consanguine regio alios antecellunt.Inter Marchiones pauci excellētes apud nos reperiuntur.in Italia verò duo sunt excellentes,& duo in regno Neapolitano,plures verò in Alemania.In Italia sunt marchio Mantuæ,marchio Montisferrati,& etiā marchio Salutiarũ:sed inter illos crederem excellentiorem esse marchionem Mantuæ propter eius antiquitatem,& quia maiores habet sub se ciuitates & subditos, etiam iura regalia in totum,prout alij principes Italiæ,siue sint duces siue comites.ideo illustris dicitur,& cũ appellat illustrem Bal.in cōsil.cxcv.incipiente,laudare vos nõ expedit lib.ij.& ibi vocat marchionē Ferrariæ(qui hodie factus est dux)magnificũ.& Sozi.consilio suo lxvj.incipien.visa donatione.col.vj.lib.iij.appellat marchionem Mantuæ illustrissimũ.idem Bald.consil.cclix.incipiente quemadmodũ.lib.iij.illustrem appellat marchionem Ferrariæ. Et idem vocat marchionem Montisferrati illustrē in ca.cũ ecclesia sanctæ Mariæ.col.ij.extra vt lite pendente.versic.sed nunquid,ꝙ illustris dominus &c.Et ita etiam eum vocat Franciscus Curtius iunior in consilio ij.incip. vasallus.Et etiam marchionem de Trans nũcupat illustrē Philippus Decius consilio cclxix. incipiente,cōsultus ab illustri Marchione,sed apud nos nõ sunt tantæ potestatis & autoritatis,vt in Italia,nec etiam duces,& comites,cùm non habeant in totum iura regalia.

Si abundè quæras legere de Ducibus,Marchionibus,et comitibus Germaniæ,vide Franciscum Trenicum in libro exegeneos Germaniæ,vbi de laude & excellētia Germaniæ in toto illo volumine scribit.Et ibi libro tertio.ca. lxij.scribit de archiducatu Austriæ,qui temporibus Federici j.Barbarossa fuit erectus in ducatum ex Marchionatu. Temporibus verò Drusi & Traiani fuerat regnũ.Sed tempore Federici tertij patris Maximiliani primus se Archiducem nominari fecit,& gessit,de quo ante in quinta parte.in xliiij.consideratione scriptum est.

Inter principatus verò,quoniā etiā est dignitas specialis,pura Principatus Orengiæ.Talemont,Achaiæ,Pedemontiũ,credo tñ ꝙ principatus Pedemontiũ sit excellentior,cũ plures sint in eo vrbes insignes,vt est Taurinũ,in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum excellens in qua studui,Vercelæ,mons Caleti,Susa,& est optimi reddit⁹ sub estimatiōe lxx.mille ducatorũ & vltra. Habet sub se quatuor comites.de Valpargu⁹, Plosaschi, Lucernæ.& de sancto Georgio.Et de eo facit mentionem Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudorum vbi ait ducem Sabaudiæ esse principem Pedemontiũ:sed parum de dicto principatu scribit.

QVinquagesimanona cōsideratio de tribubus Iacob seu Israel quæ fuerunt duodecim secundũ filios eius. Apoca.xxj.hic pauca conferet,videlicet nomina,& quæ earum nobilissima erat.

Prima emñ fuit tribus Ruben,à primogenito filio ipsi⁹ Iacob.nõ tñ creuit:quia maculator fuit lecti patris sui.Per incestũ quippe dormiuit Ruben cũ Bala cōcubina patris sui,vt habet Gen.xxxv.vbi etiā enumerant filij Iacob)q erat vera vxor Iacob,non tamē præcipua in honore.

Secunda tribus fuit tribus Symeonis,à qua fermè oms Pharisti descenderunt.

Tertia verò tribus fuit tribus Leui,à qua sacerdotes sumpti sunt.Et quia sacerdotes & Pharisei futuri erant primarij autores,qui suis cōsilijs iniquis,& falsis persuasionibus Christi mortem procurarent,ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetarat.vt habetur Gene.xlix. Symeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia,in consilium eorũ non veniat anima mea.Et sequitur.Quia in furore suo occiderunt virum,vtpotè Christum prophetam in lege promissum.Et sequitur. Maledictus furor eorum,quia pertinax,& indignatio eorum,quia dura.

Quarta fuit tribus Iuda.quippe Iacob pater dixit Iudę. O Iuda,te laudabunt fratres tui.vt scribitur Gen̄.xlix. Cuius nomen,confitens interpretatur.

Quinta tribus Zabulõ fuit,cuius mãsio fuit prope mare mediterraneum.Hæc tribus mixta fuit Leuitibus idolatris,quod Iacob prædixerat. Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem.

Sexta fuit tribus ysachar,quæ etiā prope mare mediterraneum morans dedita fuit laboribus agriculturæ,nõ vacans ad bella frequenter:quia eorũ terra erat fertilis,& sacerdotibus decimas,& principibus tributa dabant.quam sic futuram prędixerat Iacob pater,inquiens.Isachar asinus fortis accubans inter terminos,vidit requiem ꝙ esset bona,& terram qd' optima,& supposuit humerum suum ad portandum,factusq; est tributis seruiens.

Septima fuit tribus Dan,de qua fuit Sanson,qui iudicauit populum xx.annis,& eum à Philistęis liberauit,quib⁹ tanquā coluber formidini fuit,quæ omnia Iacob prædixerat sic.Dan iudicabit populum suum,sicut& alia tribus in Israel,fiat Dan coluber in via.

Octaua fuit tribus Gad,cui⁹ possessio fuit cũ possessione Ruben,& mediæ tribus Manassę possessionibus,vt patet Iosuę xiij.Quia tamē illa vtiliter transijt Iordanē ante alias,quāuis ad suā possessionem priorē redierit.Illud prædixit pater Iacob sic.Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum.

Nona fuit tribus Aser,quæ fuit in optimo solo constituta,in quo optima quęque nascebantur,& ideo de ea pater Iacob prædixit sic.Aser pinguis panis eius,& præbebit delitias regibus.

Decima fuit tribus Neptalim,cuius situs erat in loco valde calido.ideo fructus illic primi erant quasi præcones inter alios,ex quibus primitię offerebantur ad diuinas laudes,quod verbis Iacob prænotatum sic fuerat. Neptalim ceruus emissus,& dans eloquia pulchritudinis.quasi dicat velut ceruus cursu velocior,sic terra Neptalim in fructibus,vnde diuinę laudes celebrantur.

Vndecima tribus fuit Ioseph, quę in spiritualibus & temporalibus bonis plurimũ laudatur,& hoc in ipso Ioseph qui valde in illis creuit,qd' Iacob benedicēs insinua-

uit sic. Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.

Duodecima fuit tribus Beniamin, tribus bellicosa nimis, vt videre est in libro Iudicum. de illa tribu fuit Paulus apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus plurimum ampliauit gregem dominicũ. de quo Augusti. vult prophetiam Iacob intelligi quæ est ista. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia: vt habetur Gen. xlix. sic & prædicta quę prophetarat & annunciauit Iacob pater filijs suis, scribuntur in dicto loco.

Inter istas duodecim tribus, tres tribus Leui, scilicet Iuda & Ioseph fuerunt eminentiores. Leui, scilicet in legis interpretatione. Cuius sententiæ in arduis & difficilibus legis Dei mandato stabant aliæ tribus. iuxta scripta Deutero. xvij. vbi habetur. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quẽ elegerit dominus Deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quęresq; ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit dominus.

Tribus verò Iuda regia dignitate præcellebat, vt id expresse habetur j. Paralipomenon v. Porrò Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt.

Demum tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, & si penultimus natiuitate fuerit, patet quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem vel Sicar cui dixit moriens pater, vt scribitur Genes. xlviij. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorei in gladio, & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur j. Paralipomenon v. Primogenita autem reputata sunt Ioseph.

Omissa autem tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate.

Et reuera si conferatur tribus ad tribum dumtaxat, sine sacerdotalis ordinis consideratione, quippe nõ omnes Leuitæ fuerunt sacerdotes, sed Aeronitę tantum, tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam tribu Leui, quod probatur sic multipliciter.

Primò, in benedictionibus quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato scilicet Gene. xlix. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine. vt eodem loco sic dicitur. Manus tuę in ceruicibus inimicorum tuorum. quod potissimè in Dauid impletum est, qui fuit de tribu Iuda & alij reges in Ierusalem post eum. Subinde in exhibenda reuerentia præfertur Iuda tribus sic, vt ibidẽ subiungitur. Adorabunt te filij patris tui. demum in successione, quoniam de tribus Iuda Christus venturus erat, & venit, secundùm illud ibidem prophætatum. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. & haberetur ad Hebræ. vij. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt in psal. cxxxj. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit q; in tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vtpote Ierusalem. Et tribus Iuda in fide perseuerauit cum tribu Leui. tribus Iuda post Moysem per mare rubrum prima intrauit. Et post mortem Iosuę ipsa tribus Iuda prima pro custodia terrę promissionis bellum gessit secundùm illud Iudic primo. Dixitq; dominus. Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manu eius postremò patet excellentia tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo, quia diuino decreto trib9 Iuda præcessit. iuxta illud Numeri vij. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de tribu Iuda.

Verum si consideremus tribum Leui, vt sacerdotalem tribum, quia à Leui sacerdotes assumebantur vti accipi videtur in libro numerorum. Numeri primo ibi, Tribum Leui noli numerare, neq; pones summam eorum cum filijs Israël, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad cerimonias pertinet. Vbi alie tribus ad bella segregatæ sunt, tribus Leui. i. sacerdotalis ad diuinum ministerium reseruata fuit.

Et sic ex his tribus Leui. id est sacerdotalis fuit omniũ nobilissima & à deo electa. facit. c. solitæ. de maiorita. & obedien. c. plurimos lxxxij. distinctio. & hoc patet per illud quod dixit deus Moysi. Exodi xxviij. Applica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorũ israël: vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur. Faciesq; vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem. quod de tribu Iuda nusq; legitur.

Præterea sacerdotes tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuò, sacri populorum duces, sacra dantes, id est sacramenta. & sacra docentes, id est legem dei, secundùm id. Eruntq; sacerdotes mihi religione perpetua. Exodi xxix. Et quia Saul, nec sacerdos nec de Leuitica tribu attentauit offerre holocaustum contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit. Nequaquam regnum tuum vltra consurget j. Regum xiij. quod in pœnam factum fuit. Quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum.

Eo modo rex Ozias cùm esset de tribu Iuda, quia non erat sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in cõspectu domini dei, continuo lepra est percussus ij. Paralipomenon xxvj. Et id ad dignitatem tribus Leuiticę, id est sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt sciẽtiam, & legem requirent ex ore eius. Malachiæ ij.

Demum, vt concludatur pro hac parte, Leuitica tribus ab alijs tribubus, etiam à tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina autoritate, iuxta illud. Numeri xviij. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israëlis in possessionẽ pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hac ratione probat Paulus ad Hebræ. vij. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ad Abraham, & simili modo oblationes, Gene. xiiij. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse dominus possessio eius est, Deutero x. & xviij. Hoc postremum clarè ostendit sacerdotalẽ tribum fuisse omni alia tribu digniorem, quia alijs tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur. Modo ex Pauli sententia, vt ad Hebræ. vij. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicitur. quod recitatur in c. deniq; xxj. distinctio.

Et sic constat sacerdotalem tribum omnia alia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

Sexagesima cõsideratio quarundam ciuitatũ laudes & dignitates expromit, & quę inter eas potius sit extollẽda. De oibus ne dicã pluribus laboriosum, & fortè tædiosum foret recensere, cũ in tractatu de locis ac mirabilibus mundi

mundi, qui est impressus cum geographia Ptholemę, ca. xiiij. de laude plurimarũ & de earũdem origine videri potest. & per Philippum Bergomatẽ in suo supplemẽto cronicarum in suis locis oportunis, qui plures nobis notas copiosè & eleganter laudauit. Item Ausonius poëta Gallicus suis versibus illustrauit Romam, Cõstãtinopolim, Carthaginem, Antiochiam, Alexãdriam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquileam, Viennam, Emeritam, Atheniensem, Catinam, Siracusanam, Tholosam, Narbonam, & Burdegalam, ex qua natus fuit. Philippus Beroaldus in oratione quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustij, aliquãtisper laudat Romã. Ipsa em̃ intitulatur caput orbis terrarum, vt est textus in. l. nemini. §. quoniam. C. de consulibus & non spargendis &c. lib. xij. & l. prima. §. sed & si quę. C. de veteri iure enucleando. & caput omnium ciuitatum: vt in §. fina. iuncta glos. j. institu. de satisdatione tutorum. & omnium nationum: vt est tex. in cap. beati. ij. q. vij. & quomodo alijs pluribus nominibus nuncupatur & illustratur. glos. est ad hoc expressa & notanda in verbo, anterior. in authen. vt ecclesia Romana centum annorum &c. in prin. coll. ij. & de ea alibi.

Ioannes Ludouicus Viualdus de monte Regali in suo opere regali. in tractatu de magnificentia Salomonis amplè laudauit Hierosolymitanam ciuitatem, quę dicta fuit Hierusalem, & ibi de eius constructione.

Pyrrhus in suis orationibus laudauit Aureliam. de qua iurisconsultus Marcellus bis fecit mentionem in l. quidã in testamento. ff. de legatis secundo. De ciuitate Parisiensi, vide de laude illius per Textorem Niuernensem in sua officina. in Cornucopie. in litera P. in fine. Et etiã nouissimè Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauensi in laudem ciuitatis Parisianæ. Leonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ composuit. & Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum. & ita plures de alijs multis ciuitatibus. Addo quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem, Roma sancta, Genua superba, Florentia pulchra, Mediolanum ciuitas populosa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur vnus Deus, vna Roma, vna turris in Cremona, & vnus portus in Ancona, quem portum nunc mirum in modũ auctum Adrianus imperator extruxit. Omitto multa quę adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas metropolitana est maior altera, quo ad dignitatem: vt dicit Baldus in l. si duas. in fine. ff. de excusatione tutorum. Et ciuitates propriè appellantur quæ habent episcopum. cap. episcopi. lxxx. distinctio. cap. primo. de priuilegijs. de istis amplè per Bartolum in extrauagañ. quoniam. col. secunda. per doctores in cap. si ciuitas. de sententia excommunicationis, in sexto. per Archidyaconum in capit. statutum de rescriptis eodem libro sexto. vbi dicitur q̃ causæ commissę à sede apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sunt. In Francia verò appellamus ciuitatem villam, rus verò villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est, qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimam, inclytamq́ ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus veternosam Celtarum incuriam, qui priscorum temporum maiestatem non tam obliti quã eius aspernati meminisse, sua tantum secula curant, dignantur, obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & sollicitus nostri temporis hominibus calcaria priscorum ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma, quot Athenæ in præclara rerum fascinora, non solum priuatas: sed & barbaras ciuitates egerunt, induxerunt? quas partim magnis deletas incendijs, & partim laceris resurgentes vestigijs antiquæ maiestatis suæ literis ętate seruata viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymę, perijt Milesia, velliiur Saguntos, quæ suorum ciuium clades funestas, vulsa menia, raptos honores, hac vna tantum pensatione bearunt. Quod qui florentissimè, suę ętatis amplitudines, magistratus, origines & imperia scriberent, vel anteq̃ ruerent reliquerunt vel paulopost instauratæ pepererunt. Habet suum Iudæa Philonem, Solima Iosephum, Triquetra Philistum, Gnosia Ditem, Icaria Thespim, Thucididem Athenæ, Phrigia Darhetem, & Pindarũ Thebæ. Sola hæc infelix Hedua, quæ sui nondum genuit cõmendatorem, nec q̃ ingenia, sed labos & studia desunt. Quæ prima fuit, quæ secunda, quæ tertia, tam inclytę ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longè maximũ ac copiosissimum oppidum Cæsar edocuit. O Heduam prolis mãdubię decus, Persarum dogma, Plasim Insubrium, Celtarũ caput, & Bistoniæ gentis fortissimũ robur. Quis tuos canet Hedua triumphos? quis tuũ à Samothe genus? quis stantes quondam tibi marmore turres? Tua vbi maiestas? vbi pacta primũ cum Penis, mox cum Romanis fœdera? hęc sopis nimium, nimiumq́ sopit in te Cabilini, seu Cabullini rebellio. Araris contentio, Sequanorum irę, Auernorum factio, Rhenanienses, Biturigum amor, & Alsetigenum cognata necessitudo. Indoleo, vt quę totius Galliæ princeps inclytissima Pancarpiã facultatum Thiaram quondam gesseris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris qui te viduam vllo vel encomio vel cõmiseratione soletur. Miserũ Herclè. Magna tamen & nobilis impendio gentis Heduanę potentia, quę quasi fax ardens in totum orbem succensa, per freta, per amnes, per scopulos, per syluas, per prerupta alpium discrimina, Eurum, Aquilonem, Austrum, Zephirumq́ brachio nunquã cœdente remensa, Vmbriam statuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, Thraciã diffudit, terruit Macedoniam, Iberiam strauit, minuit Italiam, Halsatiam struxit, Lusitaniam pressit, occupat Asiam, & parentis Herculis metas trãsgressa. quod Socrates, quod Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Caldæis Aegyptijsq́ edidicerunt Persas ante docuerit, quã scirent Athenæ. Nec si magiam, poësim, rhythmos, mathematicem, astrologiã, musicem, & vtranque philosophiam statim sibi Græci inuentam prædicent, diuinarum atque humanarum scientiarum Hedua parens, & protologia Græcis inuitis non desinet appellari. Tollat suos Aegyptus propęhtas, Persia magos, India gymnosophistas, augures Roma, Ida curetes, velut omnium quæ in humanarum mentium captu sunt vates antiloquos. Celtarum tamen (quorum Hedua princeps) si Samothæos, Druidas, Magos, Sarronidas, Vaties, Bardos, & Choribantas Heduorum sacros progenitores & consanguineos discusserimus, literarum inde & philosophiæ magnum quoddam mare solis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundasse credamus: sine quibus (vt cum Moyse loquar) terra erat inanis & vacua. Et in quorum solus domini spiritus ferebatur tunc super aquas, vt ęleganter ęlucidant & adaperuit Claudius musard, Heduus, vir bonarum literarum in sua cronica Samotheorum. Heduos autem princi-

pes Celtarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar in suis cōmentariis. Idcirco nullus sanę mentis hęsitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerunt, & ea etiam de quibus Symphorianus Campegius in suo libro de memorabilibus mūdi, vbi de origine Celtarū & eorum religione & literis. quos Celtas, authore Beroso, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atq; Tubalis ex Iapeto patre, à quo primū Britones, inde Galli Samothęi dicti fuerūt, & p̄cipuè Philosophi atq; Theologi sectatores eius. vnde Diogenes Laertius in principio de vita philosophorū. Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumpsisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse magos, vt dixi. Apud Babylonios & Assyrios floruisse Caldæos, apud Indos gymnosophistas, apud Græcos philosophos, apud Aegypios prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothæi dicuntur. Qui, teste Aristote. in magico & Secione in xxiij. libro successionum. Diuini atq; humani iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothęi appellati sunt. Quare, vt complures authores tradunt, philosophiæ initium & literarum simul, nō à Græcis: sed antiquissimis Samothęis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar libro sexto cōmentariorum, easq; à Samothę patre Dite habuerunt, vt ibi dicit. Necessario est fatendum, vt non à Cadmo: sed à Gallis, tam Galathę quā Meones & Gallogręci, totaq; simul Gręcia easdem habuerunt: argumento sunt quæ authores prodūt. Xenophon libro de æquiuocis temporum & Archilocus sic dicens. Gręci Barbariem quādam vetustam & non Phenicam ferebant, quia nihil Phenicum habent, vt cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent &c. & Iosephus cum pluribus aliis. Berosus verò notat quid anno quarto Nini à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim saturni Tubal Hispanus, Samothes Gallus, Thuscon Germanus regna sua legibus formant. Quartus verò Saturnus Cameses q ab Aegypto colonias in Thusciam aduexerat, econtra Thuscos iam legibus & literis à Comaro formatos corrumpere satagebat magica & vitiis. Vnde Diodorus ait in quarta. hunc Saturnum filium cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Libia fuisse summa impietate & auaritia præditum.

Quòd verò his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, Non solum ex Beroso Caldæo, sed etiam ex aliis proditur. Samothes quoq; cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phenices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt Galli prisci. Nam, teste Cæsare in vj. commentariorum. Galli à Dite disciplinas nacti etiam vsq; ad sua tempora eas retinuerunt, vsi literis quibus & Græci. Xenophon quoq; dicto libro de æquiuocis, ait, Cadmum intulisse Græciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quàm Phenicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ, philosophia, carmina, theologia, & leges Gallis, maximè apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nam, vt dicit ipse Archilochus in libro epythetorum de temporibus. Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius græciæ, eximio poëtarum habito Olympiade xxiij. et à Troiæ excidio anno quingentesimo, & qui fuit ante Romam conditam annis circiter clx. soli ius tributū fuit emendandi caracteres, & nomina, linguamq; gręcam. Quæ ipse Cadmus Samotrax ferè barbaro et plena ruditate attulit sub excidium Troianum cūm rursus esset à fuga, quam inierat, ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos caracteres & grammaticæ pręcepta græcis primus dedit cūm antea quisq; sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia suscepit. Nomen autem (vt continuetur materia) arguit à Sarrone duce Sarronidas dici gallos doctos, de quibus libro vj. Diodo. scribit amplè. Sane non est æstimandum ante Sarronem non fuisse literas & theologiam atque philosophiam apud gallos, cūm suprà probatum fuerit ea extitisse Samothæi tempore, sed vt ipse Berosus ait. Nō erāt gymnasia publica, quæ sola mitigāt humanā ferociā. Nā dicit ipse libro v. q; tempore Zanei Nyniæ filij quidem Semiramidis, & etiam tempore quo Osyris agriculturā docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt cōtineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotho sapientia, A Dryo philosophia, astrologia, et augurandi scientia. Carmē vero, & musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis ędocta.

Vnde redeūdo ad ciuitatem nostram, certum est quòd cūm ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia celtica, quòd totius Celticæ gallię principatum obtinuerit: & sic literæ primò inuentę & ędoctæ fuerunt in hac ciuitate potius quàm in aliis. Nam, vt communiter videmus in ciuitatibus primariis & principalioribus seu capitalibus, doctores & literati inhabitant & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Francię, vbi peritiores vt plurimum resident, ibiq; artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio.

Facit ad prędicta, quia de iure in ciuitatibus & non in castris studia generalia debent esse, vt in procemio, ff. orū. §. hæc autem tria. & in lege vnica. C. de studiis liberalibus vrbis Romæ libro xj. & ibi glossa & Ioannes de Platea post Bar. notant. & etiam glo. in verbo, Bononiæ. Ioānes And. Panor. & Felin. in procemio decretalium.

Cuiusquidem ciuitatis Heduorum antiqua topographia, partim in suburbiis, partim intra mœnia, vt in vicis et eiusdem ædificiis, in quibus olim templa, ac diuersorū deorum oracula, magnatumq; palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor & gloria, non sine magna honoris præfatione. Augustudunum nominanda, tantis stratagematibus clara, Cuius incolę à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei; vocabantur. Tanta, me Hercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in senatu quidē Romano primum sibi locum vsurpauerint. Id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo miliaria protendūtur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaq;, tum fluminum, tum fontium aquis, quæ frumenta, siliginem, ordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertum gignit, memora & glandes producit. Ab oriēte & meridie montibus eleuatur nemorosis, à septentrione verò et occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad septentrionem in longitudinem duodecim milium passuum extenditur, & vnadequaque fontes, riuuli ve circunfluunt. A septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Aturanumq; sinu suo suscipiētem & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A meridie verò fluuiolum, ne dicam riuum habet ex stagnis velleris progrediētem

tem: partim in circuitu vrbis circunfluentem, super quo sunt (opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus fermè tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaque ab oriente ex murorum vrbis fundamẽtis celebratissimus, ac sacer fons lepidissimus aquis scaturiens existit, dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera (cùm è bello victores sauciati redibant) hac aqua mũdabantur: omni quoq; ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est. In hac parte erant theatra amplissima, quæ his diebus diruta conspiciuntur in loco vulgò, vinea boufferandi nuncupato.

A plaga exinde orientali extra tamen mœnia, & non procul, excelsi montes & colles figuntur, qui per meridiẽ transeuntes, & arboribus & fructibus præcipuè piris, quæ apud vulgus dicũtur sine regula, omniq; ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsq; protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorũ mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice prę cæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita q plures qui totum penè peragrauerunt orbem retulerint nullum similẽ fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est coloris vbi admaturescit ferè nigri, est boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit: dum Artus cancri Phœbus suo cursu comprimit.

Est & alius mons tendens ad occasum, mons callidus dictus, vbi præcoxia fructuum genera inueniũtur propter solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur, in valle eius habens fluuiolũ vernacula lingua vocatum, Mengues. Muros verò manu potius deorum ac supernaturali, q humana cemẽtariorum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad barbarorũ incursiones cõprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portalitia, quæ de celo pendere videbãtur applicata extiterant: & de quibus hoc ęuo, duo ferè integra permansere, & quę adhuc patula cunctis adsunt. Porticulas habebebat. Itaq; tam hanc q̃ eiusdẽ suburbia multorum deorũ gentilium venustabant delubra, multisq; & varijs insignibus vicis (nomina eorũdem antiquissima tanq; excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quã vilia & minima. Et insignia & illustria loca difficile ab hominũ memoria euanescunt. Enim verò in superiori huius ciuitatis parte Capitolium situabatur, vbi nunc vicus est, lingua nostra vocitatus, le chapiteau. Licet forsan taliter potuit denominari, vbi si quid violatum erat, aut facinus cõmissum, qd' caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiam vicus fraxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum varijs bellorum triũphis refertum fulgebat, cui inhęrebat grandis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarum, eo quòd nunquã (vti laurus) ictantur fulmine, & venenis (inquit Plinius lib. xvj. c. xiiij. & lib. xxiiij. ca. viij.) obsistant. vt nostra assolet ætate fieri, quæ ecclesiasticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlũ ferè pertingentibus replet. Sic antiquitus istę arbores eiusdem Apollinis templum venustabant. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuerit in superiori vrbis particula collocatum. Nam sicut Apollinẽ scientiarũ & philosophiæ inuentorẽ esse perhibent, sic sua industria, sua inuentione, sua deniq; sagacitate, tanq; cæteris dignior in vrbe preferebatur. Tũ etiam quia cũm conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibetur, vt inferius dicetur, non mirum si superiorem vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominarit. Tum & alia consideratione, quia ibi literati, ac philosophiæ dediti, sapientesq; viri (prout ac nostra tempestate episcopi, sacerdotes, prætores, doctores, canonum statuta, prætorũ quoque & iureconsultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæteriq; bonorum morum archetypi ac exemplaria) existebant. Quiquidem tanq; digniores præferendi sunt. Est & alius paulò versus occidentem declinando vicus caninus. In quo idolum Anubis, in quodam Phano ob eiusdem Anubis honorem consecrato venerabatur, qd' caninum habebat caput. Teste Herodoto lib. ij. Sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, vt à latronum incursionibus deprædationibus furibusq; præseruarentur, sese subijciebãt. Nam sicuti canes pro hominũ custodia nascuntur, suoq; latratu arcent fures, sic hic Anubis (vt arbitrabantur) procul arcebat fures. Et vbi capti erant, hoc in templo Anubi tanq; pinguis victima mactabantur.

Fuerunt præterea in hac ciuitate reges seu reguli (qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduorum regio seu prouincia singulis assignata particula tanq; præfectis regenda & moderanda data fuerat, vt vnus limitibus. Sequanorum pręesset. Alter Rhemorũ, alter Auernorum &c. fines vigilanti cura ac studio regeret. Et si quid contra Augustudunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, vbi id asciuerit rex cui commissa fuerat, hæc rebellis pars Virgobreto, populoque Heduo q̃citius potuisset renuntiare tenebatur: vt legatis caduceatisque exploratoribus missis aut bellum aut pacem indicerent aut componerent. Quorũquidem regulorum domicilia, palatia ingentia, auro, diuersorumque specierum gemmis crustata, in vico vsque in hodiernum diem dicto regum stabilita fuerũt. Vel forsan regius vicus dictus fuit: quia regia via erat, hoc est communis & publica, & quæ latior erat.

Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus (prout nunc retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ et necis in suos potestatem habens. Qui, vt vir à virtute, sic & ipse Virgobretus à virtute quam debet habere nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari nostro dicitur, Vierg.

Adest & consequenter in medio vrbis Campus Martius, nunc Campus diui Lazari vocitatus, vbi militũ classes, ac peditum cohortes turmęq; bellatorũ hominũ, quoties ad bellum opus fuisset progredi, arma ex templo Martis confestim assumebant.

In suburbijs verò à plaga orientali, est monticulus Philosia nuncupatus, vbi templum Cupidini Deo amoris dedicatum habebatur, à philos quod est amor dictum, in quo iuuenculę virgines sub tutela Cupidinis aderant, amorum furta describentes, quæ postquam euribaticauerant: hoc est improbis moribus vsæ fuerant, inquę fornicatione repertæ, & spurcissimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniori alia monticula paulo altiori, vbi Veneri adsunt consecratæ speluncæ (sicut olim Romæ in regione suburbana meretricum diuersoria erant) eo quòd cœlet sua furta Venus. Adsunt & dumi arbores, & nemora alta, iuxta quę templum Veneri & Priapo dicatum conspiciebatur, in quo Cuculus Veneri & Priapo consecratus (eo q sit auis adultera & mecha) venerabatur: vnde dictus est hic locus vsque nunc cucubarrus, hoc est è barrho siue ebore cuculus, qui ob honorem supradictorum ibi colebatur.

Nec istud incredibile videri debet, cùm adhuc lupanaria tolerantur. Nam, vt dicit tex. in l. ancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis. in nonnullorum honestorum virorum prædijs lupanaria exercentur. Et meretricium toleratur ab ecclesia, vt maius malũ euitetur, secundũ Panor. in. c. inter opera charitatis. extra de sponsalibus.

Redeundo ergo vnde digressi fueramus, nõ longe abhinc mons est Iouis. Samothes em̃ nostrę prosperitatis autor, cũ per montiũ cacumina deambularet, huc appulisse, et ibi Ioui Olympico primũ litasse perhibetur. vnde dictus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorum nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsenti castellũ habet, & vocatur dñs de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduorũ familia. In parte verò occidentali mons est ferè nubibus proximus, distans ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hoc die mons druydum appellatur: eo quod ibi druydes, gallorũ phylosophi, & sapientes, ac vates Iouis & Berecynthię matris deorum ac Mercurij sacra celebrabant, dictiq́ fuere druydes à dryos, quod est quercus: quoniam ipsis Ioui & Barecynthię quærcus est sacra, testante Claudiano de raptu Proserpinæ.

Hi quippe druydes ephemerides, siue singulorum temporum annales, & quicquid singulis diebus ĩ vrbe, aut Heduorum regione efficiebatur, soli memoriæ mandabant, & sacra curabant memoriterq́ discebãt, neq́ ea literis mãdare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur, & vt memoriæ studerent. (nam quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cũ ea vt pote scripta, vbi opus fuerit, facile reperire confidamus) quod efficit, vt nihil de huius ciuitate constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, vt magis in præcio haberẽtur difficilè id prodibãt. vñ. ipsis deletis, deleta iacuerũt singula ęgregia eiusdem ciuitatis prouinciarumq́ facinora. Cũm id soli rescirent & antiquiores id iunioribus eiusdem sectę philosaphis docebant. Si verò quicq́ scriptum foret, dum hostes ciuitatem obsiderunt, cum dijs sub quorum tutela oĩs arbitrabatur esse ciuitas. Exemplo Troianorum, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipuè hostium deos depredari rapuerunt. Sapientes exinde hi druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mãdabantur, vt de sacerdotibus antiquæ legis Macchabeorũ j. & ij. & Deutero. xvij. legitur. Illi (teste Cæsare libr. vj. de bello Gallico) rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretãtur, ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa cõcurrit, magnoq́ hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisq́ controuersijs cognoscunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, finibusve controuersia est, ijdem discernũt, præmia pœnasq́ constituũt. Si quis autem priuatus aut publicus eorum decreto nõ paruerit, sacrificijs interdicunt. Hæc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi verò qui interdicti fuerant, numero impiorum ac sceleratorum habebãtur: his omnes decedunt aditũ, sermonemq́ defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neq́ his petentibus ius redditur, neq́ honos vllus communicatur. Et illi penè hodie excommunicatio æquiparatur. Et, cũm prædicta ita cum nostra religione conueniant, vt nõ temerè quis crederet, modum hunc quo pontifices solent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes pręuaricantesq́ anathematizare seu excommmunicare, illisq́ simul sacris interdicere (quod hoc vnicum ecclesiæ telum terrificũq́ fulmen existit) ab ipsis druydis esse mutuatos. Quiquidem Druydes etiam apud Caruntum morabantur hac lege, vt sex mensibus hyemalibus Caruntũ, rursus verò sex alijs ęstiualibus Augustudunos haud absurde habitarunt, vt de Apolline ex Seruio in iiij. Aeneid. scerni potest. quod & Virgi. hoc innuit disticho.

Qualis vbi Hybernam, Lyciam, Zantiq́ fluenta
Deserit, ac Delon maternam inuisit Apollo.

Qui sex mẽsibus apud Patharam Lyciæ vrbem. Sex verò alijs æstiualibus mensibus apud Delon responsa canebat. Quod & de druydibus satis exprimit Cæsar loco superius allegato, dum dicit. Hi certo anni tempore in finibus Caruntum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco cõsecrato. Huc omnes vndiq́, qui controuersias habent, conueniũt: eorumq́ iudicijs, decretisq́ parent, pleriq́ illo descẽdi causa proficiscuntur. Hi pariter druydes hominem diuinationi destinatũ ferientes ex ipso afflictandi, impatientiæq́ modo sua vaticinia assumebãt, teste Strabo lib. iiij. Volebant itaq́ imprimis non interire animas, sed ab alijs post mortem transire ad alios: atque hoc maximè excitari ad virtutem putant metu mortis neglecto. Multa quoq́ de syderibus atq́ eorum motibus, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi atque potestate disputabant, & iuuẽtuti tradebant. Credebant insuper pro vita hominis tantũ hominis vitam redimi posse. Sed senatusconsultum Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulibus factũ est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrificij genus sublatũ est.

Præterea hos druydas Gallorum sustulit Tyberij Cæsaris principatus, Anno regni eius vij. vel eo circa, vt Plinius refert. etiam Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte druydum (qui vt diximus in suburbano Heduorum tumescit) & de druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequenter materiam cũsequamur. In arctoo ferè aspectu iuxta Aroti fluenta Phanum Plutoni & Proserpinę cõsecratum locabatur, vbi Aurioli, Augures, & Genethliaci augurabãtur. Cuiusquidẽ Phani grandis portio, imo verius maior ad modũ turris quadratæ altissimę, hodiernis diebus apud nos cõspicitur. Et locus ille propè portam vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis genethliacis, genestoye.

Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorum ciuitatis dici possent. Tamen quia haud facile rationibus, & vestigijs comprobari possent, sicuti quæ suprà scripsimus. Ac etiam cũm nomen suum ipso ex numine quęsitũ habeat. Cætera Harpocrati mãdamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorẽ, & ab Auge quæ & Chione dicebatur eiusdem Apollinis vxore Augustudunũ anno lviij. post diluuium, vel eo circa nominasse, ac Castrichion (quod barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæquidem eo quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore cõpressa ac extincta est, & sub Pyramide quæ in monte cucubarri hac nostra tempestate conspicitur sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo verò Delphos petijt, & de his satis scriptum est in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in procemio super illo verbo, Dostum.

Cur verò Hedua dicta fuerit satis ex commentarijs Iulij Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorum dicta fuit Hedua ab augurio duorum hædorum

rum inuicem in aëre pugnantium & salientium, qui ab coadunatis incolis, cùm de nomine post primam eiusdem vrbis oppugnationem certarent, visi fuere (vt legitur de nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo augurij victore, eò quod duodecim, Rhemus verò sex viderat vultures Roma denominata fuit) Sic Hedua ab hœdis dicta fuit. Et hoc satis liquido comprobari poterit. Nam sicuti hœdi tunc temporis inter se pugnabant, cùm de nomine conquereretur, sic Heduis innata est quedam factio & temeritas (vt verum fatear) ita vt sępe inter se pugnant, & sæpissime bella ciuilia & intestina oriantur, quæ in longum protelarentur, si eiusdem ciuitatis rectorum & aliorum superiorum prouidentia abesset. quæ dictis Cæsarianis in suis commentarijs lib. vj. de bello Gallico satis comprobantur, dum ait. Namque omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas &c. & idem in vij. lib. eorumdem, inquit. Ciuitatem Heduorum omnem esse in armis, diuisum senatũ, diuisum populum, suas cuiusque clientelas &c. Quęquidem solita apud Heduos diuisio principalis causa primæ, etiã secundæ huius ciuitatis destructionis fuit. Nam cùm vnus nobilium eiusdem ciuitatis suum non poterat adimplere votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentem concitabat, & inter se pugnabant (quod adhuc his diebus efficitur) inimicos ac hostes subtili medio in vrbem reponebant. Quod fit cùm id eo medio datum esset quod soli non potuissent, hostes cum alijs præualuerunt. Et ita prius factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis incolis destructam ciuitatem arbitror, Sæpe enim fit, vt pro prijs vrbibus ciues magis quàm hostes noceant. Verum interea paulò altius & circumspectius inquirere libet, vñ tanta Heduis inflicta strages & ruina, quæ nũc circũspicitur illic inesse, & quę secũda fuit & maior huiusce vrbis oppugnatio. Romanos (scœlus infandũ) hoc perpetrasse aiũt, teste ipso Cęsare loco suprà allegato, ipso dicẽte in Heduos castra mouisse. Cũ enim ad populũ Romanũ de huius Heduorũ ciuitatis nobilitate, præeminẽtia, & autoritate crebri rumores afferebãtur. Illa nempè per vniuersum orbẽ celebrabatur, tum propter eius antiquitatem, tum propter opes, tum propter libertatem, tum denique propter suorum incolarum primæuam nobilitatem, quàuis tamen bellum aduersus Sequanos, Auernos & Rhemos, qui non potuerunt quicquam contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, plures que alios sui collimitaneos solum, tantopere de principatu, potentatu & autoritate contenderetur, dicente sic Cæsare libro j. & idem libro vj. sic inquit. Cùm Cęsar in Galliam venit alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. Hic cùm quòd se minus valerẽt, persumma autoritas & antiquitas erat in Heduis, magnęque eorũ clientelæ, & nonnunquam de principatu armis contendunt &c. Et sequitur. Aduentũ Cæsaris facta commutatiõe rerum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis restitutis, Sequani principatũ, quem vsurpabant dimiserunt, in eorũ locum Rhemi successerant. Hi enim Sequani propter veteres inimicitias nullomodo cum Heduis coniungi poterant. Eo tũc statu res erat, vt longè principes haberentur Hedui, secundùm locũ dignitatis Rhemi obtinebãt &c. Totius ergo Galliæ Celticę principalis erat Hedua, & metropolis, inquit Raymũdus Marlianus in indice suo cõmentariorum Cæsaris dicens. Celtarum clarissimi sunt Hedui. & primo libro commentariorum Cæsaris. Senatusconsulta quotiẽs honorifica facta in eos essent, vt omni tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent, plures que cosmographi id attestantur.

Vnde, cùm Romani hanc rescirent esse tam opulẽtam & potentissimã, huius laudis & honoris inuidi Heduis legatos miserunt significantes totam Romanorum gentem cum Heduis coniungi velle, æternũque fœdus, ac amicitias componere, & pacisci, cũ viderint hanc Heduorum prouinciam diuersis varijsque bellorum anfractibus, prædonũ incursionibus ac tumultu infestari. Et turpe inesse huic tã antiquæ ciuitati, quę in tranquilla suos deberet pace regere subditos, & quæ alijs longo tẽpore dominata est, nũc hostibus comprimi & agitari, dicentes que hanc inesse populi Romani consuetudinem, vt socios atque amicos non modo suis nihil deperdere, sed gratia dignitate ac honore auctos velint. Multa pręterea Heduis pollicentes, si cùm Romanis coniungi, fidemque illis polliceri & seruari, eos totarum Galliarum Romanorum medio principes futuros. Mos itaque illorum erat, quotiens aliquos videbant angustiari, & ab alijs opprimi, his scribere, vt cùm ipsis iuncti possent eorum imperio potiri, & hanc gentem suppeditare, occasionemque eos inuehendi habere, licet tamen nõ eis inimica, neque odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitiæ fictitio nomine, tandẽ possent & hostes & quondam amicos subtili medio in seruitutem redigere & eos subiugare, vt prædominarentur: quod fecerunt iudæis, quibus multa promiserant, vt patet lib. Machabeorum j. c. viij. & c. xiiij. & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca si Heduenses eorum præsidio auxilio ve ad hostes debellendos egerent, id extemplo illis renunciarent, vt possint extempore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum & carrorum quàm maximum numerum, sementes quàm maximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere possit, galeas, enses, scutaque virorum parare. Adiurantes insuper populum Romanum semper ipsis Heduis esse fidelem, eosquè quàm maximo honore habere ac fratres & consanguineos esse fidelissimos. Tãdem, vt breuibus absoluam, sub illa dissimulatione (quæ minime in amicitia decere videtur) aureos polliciti sunt montes. Quiquidam Hedui (quibus natura est facilè, quæ noua sunt credere, decipique ac se potius in extraneorum & barbarorum quàm vicinorum amicitiam semper coniungere soliti) de responsione Romanis facienda curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum prouinciæ & ciuitatis regibus, senioribusque, à senatu Conuicto Litaneoque & Cotto, qui hoc tempore magistratui Heduorum præerant aut præesse poterant (quam Virgobretum appellant Hedui, quàuis tamen nunc huic magistratui vnicus præsit) Romam Diuitiacum ad senatum populumque Romanum mittunt, auxilij petendi causa: quia eo tempore à Sequanis infestabantur, intãtum quòd Germanos & Arionistum Sequani sibi adiunxerant, eosque ad se magnis pollicitationibus iacturisque perduxerant. Heluetij itaque iam cum Sequanis per angustias & fines Sequanorũ suas copias traduxerant, & in Heduorũ fines peruenerant, eorũque agros populabantur. Hedui quippe ab his se suaque defendere non poterant. Hi igitur Sequani ne ignorantes procedamus, inquit Cæsar loco præallega. & Strabo in sua geographia lib. iiij. Trans Ararim habent domicilia, & Romanis & Heduis dudum aduersantes, Germanis sæpius adhærebant, eorũque impetus in Italiã inuitabant, robur que nõ mediocre ostẽtabant. Adeo vt illis cõmuniter quidẽ immixti eorum vires amplificarent, desistentes diminuerent. Aduersus Heduos & hæ sane causæ & fluminis cõtentio, inimicitias auxit, qui gentem vtrãque dirimit, quæ

sibi proprium vendicat Ararim, sibiq; vectigalia pertinere certat &c. hæc Cæsar. Dixit insuper Heduorum gẽtem omni tempore de senatu populoq; Romano benemeritã. Cuiusquidam Diuitiaci oratione à senatu populoq; Romano audita confestim Cęsarem cum innumerabili armigerorum bellatorumq; virorum multitudine ad Heduos præsidij causa mittunt, vt fratribus Heduis (quoquidam fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerãt) subuenire possint. Assignãtes imperpetuum Heduis, in signũ eorum fœderis amicitiæ & fraternitatis, primum in senatu (res penè incredibilis) locum quod tamen durabile nõ fuit. Enim vero postq; Cæsar citra montes copias suas, & innumerumerabiles peditum, bellatorumq; virorũ legiones, quos secum habebat traduxerat, ad Ariouistum Germanorum regem, cũm Heluetijs, pro Sequanis contra Heduos pugnantem legatos mittit (ipso testante libro suorũ commentariorum primo) qui dicerent, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliã traduceret. deinde obsides quos ab Heduis haberet redderet. Sequanisq; permitteret, vt quos illi haberent voluntate eius reddere illis liceret. Nève Heduos iniuria lacesseret, neq; his socijsq; ipsorum inferret bellum. si ita id faceret, sibi populoq; Romano perpetuam gratiam atq; amicitiã. cum eo futuram: si non, impetraret sese, quoniã M. Messalla L. Pisone consulibus senatus censuisse, vti quicunq; Galliam prouinciam obtineret, quod commodo reipublicæ facere posset, Heduos cæterosq; amicos populi Romani defenderet, se Heduorum iniuriam non neglecturum. Quiquidem Ariouistus ad hoc respondit, ius esse belli, vt qui vicissent, his quos vicissent, quemadmodum vellent imperarent. hæc sunt verba ex dictis commentarijs sumpta. Verum, vt breui absoluam, prætereundo plura bella & prælia per Romanos cum supradictis habita: & postq; ipsi Romani Auernos, Sequanos, Segusianos, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasq; galliarum partes & prouincias eisdem adiacentes in horum ditionem, Heduorum tamen industria, cura & impensis reposuerant, cũq; nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarem in Italia à C. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per Hyberna C. Trebonium cum legionibus quatuor in Belgio collocauit C. Fabium cum totidem in Heduos deducit. Sic enim existimabat tutissimam fore Galliam, si Belgæ, quorum maxima virtus. & Hedui quorum autoritas summa esset, exercitibus continerentur. Ipse in Italiã profectus est. Deinde hic Fabius post decessum Cæsaris ad se aduocat quatuor bellatorum hominum legiões, quos in Belgio collocauerat Cæsar, & in Heduam ciuitatem intrare mandat, timens ne gens huius antiquissimæ vrbis, quæ diu principatum totius Galliæ & authoritatem summam habuerat, & quę opibus & rebus ad omnia necessarijs, ac viris generosis & strenuissimis munita erat, in tantum q; ipsa Roma maiorem in suos non haberet autoritatem, propterea Hedui fratres Romanorum dicti fuere, proditiõe aliqua aduersus ipsos Romanos vteretur: quod tamen esset contra eorum morem, teste ipso Cæsare lib. v. belli Aphrici. vbi inquit, Gallos esse homines apertos & minimè insidiosos, qui per virtutem non dolum dimicare consueuerunt, & id resciret Heduos, cum Romanis ab initio ita coniunctos, & societatem promisisse, vt quod Romani in Gallia acquirerent, nomine Heduorum adeptum fore, & in Heduorum ditionem cederet, certa tamen illis constituta mercede. Cũm nullum ipsi Romani haberẽt in Galliam ius belli, quod tamen minime curauerunt, immo sibijpsis vsurpauerunt. Subsequente vna die infausta nigro signata lapillo. Hic Fabius reuoluens quæ in Romanos ab adolescentibus Heduis & Alexiensibus in ciuitate receptis facta fuerant, post Alexiensium cladẽ & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis senserant, inscijs tamen patribus & senioribus ciuitatis Heduæ, & forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant, timentes ne quid sibi sinistri vlterius contingeret, nocte, clam (huius facinoris gẽte, ciuitatis ignata) in ciues irruũt. & huic nostro proposito quadrabit, quæ in secũdo Aeneidos. Virgilius describit.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ęgris

Incipit. Cũm Romani inuadunt vrbẽ somno, vinoq; sepultam. Creduntur vigiles, plurimaq; perq; vias sternũtur. inertia passim Corpora, perq; domos & religiosa deorum Limina clarescunt sonitus, armorũq; ingruit horror.

Tandẽ Romani incẽsa dominãtur in vrbe, Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos. Augustudunũ diuũ domus, & tunc inclyta bello Menia. O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera sæuiuit, hanc destruxere, quæ ante aduentum ipsius Cæsaris in Gallia principatum tenuerat annis 4106. & caput totius Galliæ Celticę fuerat, & metropolis. Quia Cæsar sub quo prostrata fuit Anno mundi 5158. regnabat. Et Augustudunum erectum fuerat anno lviij. post diluuiũ. Anno verò mundi 1714. Diluuiũ etiam fuisse perhibetur circa annum mũdo 1656. quo colligitur Heduos tenuisse Democratiam ferè annis 4106. Et, vt verum fatear, tunc Lisci Hedui, cũm Cæsarem allo queretur adimpleta est prophętia dicentis. Neq; dubitare debeant Hedui, quin si Heluetios superauerint Romani, vnã cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi. Quæ verba formalia scripta sunt in primo libro commentariorum Cæsaris, de bello Gallico, quod tamen de prædicta destructione dixi, tute perpende. Quia pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quàm veritati inhęreredi car. Sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem & ruinam ipsa Hedua, temporum ne culpa. quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditione, non satis clarum habetur. De pluribus alijs destructionibus huiusce ciuitatis, vide in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, vbi amplissimè, in procemio.

Præterea vereor Symphorianum Campegium asserentem Lugdunum tempore quo Augustudunum stabat, & ante eius destructionem principatum totius Galliæ Celticæ obtinuisse. (Cum potius sit in Gallia Narbonensi q; Celtica). Et q; Bardi, hoc est melodiarum poetæ habitabant in ciuitate Lugdunensi Cum fundatio Aræ Lugdunẽsis, de qua loquitur ipse Campegius in libro suo de laudibus Lugduni, & Iuuenalis Satyra prima dicens.

Aut Lugdunensem rethor dicturus ad Aram.

Non precesserit natiuitatẽ Christi per vnum & xl. annos.

Ignoro tamen vbi compertum habuit, q; eo tempore, quo constructa fuit predicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druydum religio. cum tempore Tyberij Cæsaris fuerit omnino sublata, vt ante dictum est, quodquè Lugdunum conditum fuerit post hanc Heduam ciuitatem, plusquàm quingentis annis satis constat. Quia Lugdus qui Lugdunum construxit fuit xij. rex Galliæ, regnauitq; anno post exũdationem diluuij 680. post verò fundationem

nem Galliæ lx.anno ante fundationem Troiæ cl.anno & ante incarnationem Christi 1637. Si verò genesim ciuitatis eorum voluerint scrupulosius scire & inuestigare, sic præmittant. Samothen filium Iaphet primum regem Galliæ (à quo Galli Samothæi, & Philosophi Samothiam oppidum habitãtes dicti fuere, quod est in Alsetorum patria finibusq; Heduorum, priscum adhuc retinens nomẽ) genuisse Magnum secundum regem Gallorum qui Rhotomagum pluresq; alias suis nominis ciuitates construxit. Hic magus Sarrona tertium Galliæ regem (qui primus apud Celtas publica literarum studia instituit. vt inquit Berosus Babylonicus libro v.) Sarron verò Druydem à quo druydes Gallorum philosophi ac sapientes montem druydum prope hanc ciuitatem Heduam, vt dixi, & Carũtum habitantes, qui eremitico more in siluis habitabant cũm maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druydum à Druydibus dictum non fuisse, & à Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduorum stantem? Dryus igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucum, Lucus Celtem à quo Galli Celtici dicti, Celtæ verò Galatheam quæ ex Hercule Libyco genuit Galathem, Galathes verò (à quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbon Lugdum genuit xij. Galliæ regem, à quo prouincia & homines cognomẽta sumpserũt, inquit Berosus loco præallegato. Licet Eusebius scribat Numacium Plancum Ciceronis discipulum oratoremq; clarissimũ cum Octauiani Augusti temporibus Galliam comatam regeret, Lugdunum in colle quodam vbi Arar Rhodano commiscetur condidisse. Quod etiam Seneca in epistolis, cũm loquitur de incendio eiusdẽ ciuitatis testatur dicens. Huic vrbi ab origine sua centesimus annus est ætas, ne quidẽ hominum extrema à Planco deducta. Credere potius hũc Plancũ Aram, de qua suprà, construxisse, q; illam vrbem de nouo construxisse, vel potius ampliasse, & restaurasse. Cui quidem genesi supradictę concordat ęlegans querimonia sequens.

Galliæ Celticæ (cuius illa antiquissima atq; nobilis ciuitas Hedua, quam alij Augustudunum vocãt, metropolis est & augusta semper) quęrimonia.

Collocutores duo. Gallia
Celtica, & Consolator.

Gallia, quid lachrymas fundis? G. Flere necesse est
Omni desertam funditus auxilio.
Sed quid strata iaces? G. Coelo deiecta paterno
In terris qua nunc sistere parte queam.
Quis te deiecit? G. Soboles Noruegica patre
Indiga, quæ diuum me genus esse negat.
An nescis primo q; sis habita Samotho,
Olim dum Assyrias Belus habebat opes.
Nescio, sed primum quem suggeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non sinat ire deos.
An regnasse Magnum nescit Sarronq;, Dryium.
Et Bardum, & fortem defuncto Longone Rhemum.
Nannotem, & Francum teq; Lemanne potens.
Gallum Caldæo fugiant memorata Beroso.
Gallia quos veteres inclita iacet auos.
Non credo, ista latent. C. Quid? G. Patribus inuidet illa.
Quos tu si rogites non feret esse deos.
Sed que causa deos gentiles addidit astris
Virtus, quę coelos reddere sola potest.
Hi quoq; virtutis limen subiere. G. Profecto
Syderibus dignos quominus esse putat.
Cuncta quidem ignotis patriæ nihil inscia credit:
Turba Panumpheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diti q; primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi si abit bonos.
Vera refers Ditem mihi prodidit esse parentem
Litera Cæsarea testificata manu.
Quæ druydę antiqui Gallis monumenta probarunt,
Iudicio informi stirps male sana neget.
Si neget. C. Ac saltem stabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula prisca locum,
Inclyta mandubijs hoc monstrat Alexia campis.
Vrbs libij tunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui exhaustas purgat, teste Platone, animas:
Per quem felicis patet vnica semita campi,
Aeternæ ad superos est quoq; lucis iter.

Finis.

Cætera quoque de hac ciuitate Berosus habet. Qualis verò quanta ve fuerit. satis ore omnium sic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina docet.

Pendent opera interrupta, minæ murorum ingentes. Incredibilis etiam ædificiorum moles, palatia, strata, colũnæ, statuæ, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur portas strataq; viarum, & quę quotidie effodiuntur marmora, complura monumenta, & Pyramides quę adhuc extant non vetustatę consumptæ, videntur & cauernę fornices, fundamenta sub agris, sub ecclesijs, sub multorum ciuium domibus, ex quibus quanta olim fuerint ædificia præclara, quanta insuper fuerit Heduorum potẽtia, quisq; certè coniectare poterit. quæ facilè testantur quanta alias fuerit. Item numismata in ea inuenta, & alia quæ singula referre tædiosum foret. & cũm infiniti sit operis etiam hoc in loco ad scribendum idoneum me non satis inuenio, & insequar dictum Horatij. qui ait.

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam viribus.

Vnum superest, vt ea quæ nunc extant in hac ciuitate quam loci virtus, & ciues quidam fortunati restaurando valde magnificauerunt: non omittantur, quia etiam laudãda sunt, Puta basilicæ ingentia ędificia, præclara moenia, ac magnifica tecta, religiosa delubra, fana augustissima, ad mirabilia templa omni nitore fulgẽtia & ornatissima. Et ex his Basilica maior & antiquior matris & cathedralis in honorem dei, ac beatorum Nazarij & Celsi martyrum dicata firmiter fundata extitit.

Post hanc verò diui Lazari etiam martyris est templũ magnificum. In quo inter plura pinnacula, est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ, de quibus infrà.

Sunt & ibi reliquiæ sanctorum, præcipuè corpus sancti Lazari, ad quem recurrunt plures morbo grauati, & sanantur, faciesq; peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilogia (prout ab Heduis Anno domini 1516. in amplissimo theatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine saphico adonioq; ędita à Petro Turrello Hedueñ. viro vndequaq; literatissimo sequitur.

Rethores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Ararim Sedunus,
Nec virens sacra druydes celebrant
Illice viscum.
Sed suum patrem recolet beatum
Coelicis toto modulis in orbe
Lazarum, tristi phæretro leuatum.

Hedua felix.
Qui Palestino genitus parente,
Velitum sacra nituit palestra
Militum inter satrapas[q]ꝫ gentes
Sanctus Athleta.
Et per audaces brauium reportans,
Materi cunctas repulit phalanges
Vixit ac omnes agili coæuos
Dexteritate.
Moribus præstans melior[q]ꝫ prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fuit sola Syria superbum
Demo tyrannum.
Sanctior vita totiens benignum,
Qui suum felix meruit satorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apellas.
At petit toruum moriens auernum,
Manium visit tetricos labores,
Quas luunt pœnas didiscit perosa
Anxietate.
Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidum cruento
Dæmona ferre.
Attamen tetro rediens ab orcho,
Quatuor dum illic fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit.
Pendet hamatis radijs rotarum,
Glorians fastu tumido superbus,
Turpis & parcos phlegetontis vnda
Torquet auaros.
Tabet illantis puteis adulter,
Tela blaphemos cruciant acuta:
Impius pascit stygius voraces
Buffo gulosos.
Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur iocinus[q]ꝫ rodit:
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.
Dissipant fontes furiæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus harenas.
Tot[q]ꝫ præssuras tolerant inanes,
Tot pios fletus lachrimas[q]ꝫ fundunt:
Parua quot siccus generat per auras
Corpora puluis.
Sic ait mœrens nimium[q]ꝫ plangit,
Mœsta testantur quæruli dolores:
Corda dum largo liquido[q]ꝫ fletu
Ora rigaret.
Tunc stupet cœtus pariter[q]ꝫ luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans recuruo
Poplite Iesum.
Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Diclo Gallas repetit beatus
Lazarus oras.
mmolent spurcas vetui iuuencas,
Vt deos templis abigant prophanos,
Iussit Antistes populi creatus
Massilienses.
Vt videt Cæsar timidum popellum
Ad fidem Christi meritam reduci:
Præsulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.
Sic fera vitam nece candidatus,
Terminat clarum repetens olympum,
Hospitem tuta recepit proseuca
Hospes Iesus.
Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valitudinarij
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Ceruus ad vndas.
Lucidum multos clarium per annos
Scrupeo migrans phaeton flagello
Duxerat quintum[q]ꝫ gradum tenebat
Eglocerotis.
Heduus quando proprium statistes,
Corpus & sanctas tripodas Gerardus
In sua sacra poliens triumpho
Aede locauit.
Iam mihi quæso Dryades canenti
Vos enim nostis memores fauete,
Martyris digno valeam cothurno
Gesta referre.
Quo via quercu posito sub ampla
Fronduit thirsis spoliate quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.
Inde cortyna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullas[q]ꝫ præces repellit
Pastor amœnus.
Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi
Vt nec insomnis meliore pastu
Pauerit Argus.
Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atq[ue] Cantabri famulantur almo
Lazaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.
Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande præsul,
Præsul in cunctis præcibus vocande,
Suscipe vota.
Vota sunt nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat præcamur,
Sed tuos sanctas famulos rogantes
Coge sub alas.
Nam tuos præsens loculos patrone
Quærimus sicut coeuntis aucæ
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilis anser.
Tu dei summum reparans amorem
Et præcum nunc[q]ꝫ pateris repulsam:
Vincla damnati violans sathanis
Vtere votis.
Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta

Sydera

Sydera duces.

Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia quæ in prædicta ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra tulit celebranda Sydonius heros,
Augustudune, qui fouet ędis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elyseis reuocatur Lazarus oris,
Aurea dum verno vellera sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
Cum sacer Erygonis sydera Phæbus agit.

Reuelatio.

Vult quoq; Lazarias, celebrandum Humbertus ad ędes.
Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Deniq; thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
Frigida brunalis dum struit Egla niues.

Finis.

Præterea templum diuæ Mariæ ē regione supradictorum collocatur, in quo ecclesia collegiata & parochialis, habens immēsæ altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis, à Rolinis antiquissima & nobiliori familia Heduorum constructum, de quo infrà in consideratione lxiiij.

Omitto hic referre nomina aliorum diuorum templorum, sub nomine ecclesiarum parochialium tam in dicta ciuitate q̃ suburbijs constructorum & dicatorum, numero xj. Item xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas verò publicas decem. Leprosariam vnam. Conuentū vnum fratrum minorum sub regula reformatissima beati Francisci. Ab anno domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Guilliemum de Villiers, dum viueret dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum & fundatum proprijs eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinēt ordinis diui Benedicti, vnum sub nomine sancti Andochij. Secundum verò sub nomine sancti Ioannis magni dicatum. Primum nempe à Carolo magno imperatore & rege Francorum conditū. Et vidi Bullam debitè expeditam de data Anni domini dcccclvij. per quam Quintiacus fuit monialibus dicti monasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, siluis aquis, & alijs iuribus per reuerendum in Christo patrem Ionatam episcopum Heduēn. tempore prædicti Caroli magni. Secundū vero à sancto Guillielmo de familia Orēgiarum orto cōstructum fuit. Tertium verò monasterium est monachorum, etiam ordinis sancti Benedicti conditore, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam anno domini 614. regnante Brunechilde Frācorum regina, & ecclesiam Romanam regente sanctissimo Gregorio papa, orthodoxæ ecclesiæ doctore ęgregio constructum, seu ędificatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatissimi Martini Turonum præsulis, qui (vt legitur) in pago, seu in suburbijs Heduorum dum templum euerteret, & vnus gentilium stricto gladio eundem peteret, reiecto pallio nudam ceruicem percussori præbuit. Sed cum ille dexteram altius extulisset resupinus corruit consternatus. Sed dominico metu veniam præcatur. Eo igitur, quia pręsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum præsulum gemmam gerebat, mota præfata regina Brunechildis venerabile Cœnobiū fundauit, ac mirificè construxit columnis marmoreis, & trabibus abietinis formosis. Idem decenter ornauit & musino opere mirificè decorauit, hortata & commota à dicto sanctissimo Gregorio, qui hanc ecclesiam largifluis priuilegijs & libertatibus decorauit, anulo quoq; proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humani subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti doctoris intuenti. Post cuius Basilicæ domorum & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum ędificationem ibidem institutus fuisse legitur ordo monastichus, qui postmodum dicebatur ordo Brunechildis reginæ, & meritò appellari poterat. Tum ob copiosum cœtū monachorum ibi pridem ordinatè & regulariter viuentium secundum deum. Tum etiam ob redolentiam virtutum & morum in sacratis viris iamdudum ibi deo famulātibus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatissimo Gregorio institutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco deo famlantes, dicta regina amplissimis redditibus, mancipijs, & terris in diuersis regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebā sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo. qui reliquijs beatorum apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatissimo Gregorio datis.

Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalorum & quorundam gentilium incursu, ac rabie hoc monasterium diruptum extitit, & lōgis temporibus incursu inhabilitabile permansit. Successu temporis regnauit in Frācia Carolus Augustus cognominatus Caluus in reparatione sacrorum locorum furore dictorum Vandalorum & destructorum Zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus, moribus correctis, ac virtutibus sacratis viris non erat dissimilis. Hic requisiuit à dicto Cæsare hunc locum sibi dari, vt reparationi eiusdem intēderet. Qui regis assensu obtento hoc monasterium reædificauit & Basilica claustro & cæteris ædificijs ornauit. Et anxiè perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauiēn. diœcesis viros religiosos reperit, & ex his octo & decē assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tempore locum Auziaci rexit & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Item Ioannes admodū humilimus & Odo vir sagacissimus. de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculum. Nam cūm post matutinas more solito ante signum salutaris crucis pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis exoraret, visus est à multis in mentis iubilo oculos rectos habens in sublime aëris eleuatus altitudine ferè trium vlnarum vnius horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur fixa domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudum à prædicta Brunechilde regina huic loco donatas inquirere cœpit, quas denuo dictus Augustus huic ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc quidem reparatio huius venerabilis Cœnobij confirmata extitit. Anno domini 1358. à Synodo apud Heduam congregata præcepto & auto-

ritate Ioannis papæ. Et rogatu Ludouici imperatoris & Francorum regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci ratificando confirmauit. Quæ & Carolus magnus suo anulo roborauit. Ex prædictis patet monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunechilde regina hortatu beati Gregorij papæ. Et secundo reædificatũ à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

Insuper quartum est monasterium sub nomine & titulo sancti Symphoriani martyris dicatum, & est prioratus in quo Canonici regulares ordinis sancti Augustini degunt. Hic verò sanctus Symphorianus natus fuit in ciuitate Heduẽ. & comes Sede loci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana religio, saltem in Burgundia. Nam ibi constructa est capella in honorem sanctorũ Benigni, Andochij, Thyrsis & Felicis, in loco vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publicè prædicanda. Et primò reduxerunt ad fidem dictum sanctum Symphorianum Heduẽ. filium sanctorum Fausti & Augustæ patris & matris, adeo quòd sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto prioratu.

Lan.cc.soixante & dix, regnant Aurelian,
Fust à Ostun martyrizé sainct Symphorien.

Et in templo dicti sancti Symphoriani ad latus dextrũ magni altaris sunt tres tumuli argentati eleuati in quibus reponuntur dicti sancti, Faustus, & Augusta, & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis.

Faustus & Augusta hic iacent inter duo busta
Integer, & sanus medio stat Symphorianus.

In prædicta ciuitate etiam est prioratus sancti Rachonis episcopi Heduẽ. Et cœmiterium immensum vbi Poliadrium visitur, hoc est sepulchra innumerabilia lapidea æleganti modo constructa iacent, & famant omnes, ibi Christianos cõtra gẽtiles dimicasse, & qui Christiani ceciderãt, diuinitus in vna noctiũ, talia sepulchra habuerunt.

Identidem ferunt de tumulis in pago sancti Aemiliani propæ Heduam existentibus. Et de his quæ sunt in loco sancti Petri de quarreç diœcesis Heduensis, prout legitur in historia sancti Aemiliani. Licet non sit incredibile illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cùm ibi esset cœmiterium ciuitatis Augustudunensis. de quo meminit Gregorius Turonensis in sua historia in libro quem fecit in gloriam confessorum c.lxxiij. vbi ait cœmiterium apud Augustudunenses. vrbem Gallica lingua vocitauit, eo quòd ibi fueriunt multorum hominum cadauera funerata, inter quæ quòd sint quorundam fidelium dignarumq; deo animarum sepulchra frequens occulti psallentij mysterium docet. Cùm plerumq; multis appareant in ipso vocum præconio reddentes omnipotenti deo gratiarum debitam actionem. Nam audiui (vt idem recitat) quòd duo ex incolis loci, dum loca sancta orãdi gratia circumire disponerent. Audiunt in Basilica sancti Stephani, quæ huic coniungitur cœmiterio psallentium sonum. Admirantesq; dulcedinem moduli appropinquant ad ostium templi, autumantes à quibusdam religiosis vigilias celebrari, ingredientes autem, & orationi diutissimę incumbentes consurgunt, psallentij chorum conspiciunt, nihilq; lucere per templum, nisi propria claritate cuncta prospiciunt splendere, de personis vero nullam prorsus agnoscunt. Denique cùm essent attoniti, & stupore percussi vnus de psallentibus accedit ad eos dicens. Execrabilem rẽ fecistis, vt nobis archana orationum deo reddentibus adesse præsumeretis: discedite ergo, & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quibus vnus discedens abijt, alter verò qui in loco remansit post non multos dies à seculo migrauit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate Melodiarum cantus nonnullis diebus, præcipuè festis & solẽnibus in ipso cœmiterio audijsse. Et idẽ Gregorius loco antè citato c. seq. dicit in hoc cœmiterio vidisse beati Cassiani sacerdotis magni & episcopi Heduensis ciuitatis sepulchrum à multis infirmis erasum, quod pene transforatum eo tempore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed protinus virtutis magnitudinẽ sentiunt. Ibi & Simplicius episcopus nostræ ciuitatis & alij episcopi sepulti sunt.

Vnum addere volui his quæ suprà annotaui de excellentia huiuscæ ciuitatis, quæ (vt certissimum est, clarissima fuit, & super omnes Galliæ saltem Celticæ vrbes principatum tenuerit) quod in vita sancti Andochij apostoli Heduorum legitur de laude huius ciuitatis, in his verbis. Erat pręterea hæc prælibata ciuitas & tellus tunc, id est tẽpore sancti Andochij opum commercijs referta, fœcunditate ruris iucunda, nemorum densitatibus viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorũ arcibus altius circuncincta, & plurimis rituum & fanaticis caracteribus opipata. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuidè fulcita. Ita quòd pro honestate sui habitus & cultus secundo loco vti videretur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam epygramma in laudem huiusce ciuitatis Heduæ ęditum.

Hedua præfulgens totum celebrata per orbem,
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Cæsaribus fuit hæc laudata triumphis,
Armipotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec tetricis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes inclyta tunc moderans.
Cędat Alexander magnus quoq; Troius Hector,
Argolicum cędat turba cruenta virum.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet.
Hedua sinceras religat candore puellas,
Hedua candenti est ębore candidior.
Candida phana iacent niueis notata lapillis,
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchiq; liquores
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua silicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemus aërias transcendit palmite nubes,
Ardua quo passim tecta superba facit.

Sed hactenus de laudibus Heduorum. Verum enimuero dũ hæc cõgererem, & laborarẽ, attulit ad nos literas vir eruditus & facũdus Ioãnes Morin ciuis noster, & ecclesiæ Heduensis canonicus in supremaq; apud Rothomagum curia

curia consiliarius,& quidē meritissimus,quas mihi destinarat clarissimus vir Baptista Candelarius etiam consiliarius Rothomageus.Quibus vnū(vt plura omittā)significabatur,me in cōmentarijs nostris consuetudinū Burgundionum originē Heduorū priscis à tenebris vendicasse,& quo recentiore ne quicq̃ exortos,vti cæteros memorasse, vtpote à Belo,Nino,Mago,alijsq̃ vetustiorib⁹ huiusmodi viris,vt non facilè constet vllam orbis gentem Heduis censeri antiquiorem. Ipsosq̃ Heduos ab ipso Apolline tātum adamatos fuisse,vt ipsis humaniter,cœlo Iouecq̃ relicto permixtus, Augen puellā fuerit prosequutus,in quo nec mihi omnino assentit.verū putat,vt charitas patrię & affectus meo calamo stimulū addiderit,animiq̃ beneuolentia in lares patrios me excuset,cūm ingenita omnibus natura spectanda,quæ quoscunq̃ ad illud impellit,ne suę patrię quantūuis obscurę,ac ignobilis,ingrati nomen famāque subticeant.Inter hæc,mihi placuit cōmercium literarum cū tanto viro nactum esse,occasionemq̃ mutuo scribendi adinuenisse,quod & libens egi,& vt resciret hoc opus nostrum esse Calcographis tradendum , scripsi inter alia,si quid de pręstantia ciuitatis Rothomagęę in suo studij armario reconderetur,ad nos transmitteret,ne illā sub silentio cum alijs prætenrem,& si Beroso Babylonico fides adhibēda esset Apollo noster, Magus verò Rothomagorum Genesearcha dicitur,cūm Augustudunum,& Rothomagum sub eisdem ferè temporibus à prædictis duobus condita feruntur,ideo nec cōmenticum esse quod reiecerim in hystoria Heduē.Sed nec pepercit calamo vir ille apprimè doctus,& quæ rescripserit de suorum origine hic interseram,cūm sint ęlegantissima. prius tamen de eo referam(ne ei eblandiri videar)quod recenset Testor Niuernensis literatissimus vir in sua officina de loco quo laudes poëtarum scribit.Omittendi non sunt(ait)duo ætatis nostrę doctissimi viri,& linguæ latinę principes vexillarij Baptista Candelarius consul Rothomageus , & Elias Gemellus,qui si stetissent in poëtica professione,vt inclinabat naturę genius,prospere cessisset ætati nostrę , nihil inuidissemus antiquitati.Habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent.Sed heu pietas, Forenses ille declamationes & ciuiles causę,quibus appulerunt animū,prosperitatem hanc nobis sustulerunt.Audiui vtrunq̃ loquentem cūm per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent,at incredibili admiratione suspensum me retinebant,partim qđ præcipitatis quantūlibet verbis noua semper ad manum suppeterent,tum etiam qđ quę ructabant per lusum,plena tamen essent grauitatis & doctrinæ. Quod quoniam &vidi & expertus sum,non possum non vtriq̃ assurgere,& amborū sitire beneuolentiam. Hactenus Textor.Reliqua ꝓsequemur,& ipsius Baptistę Candelarij epistola de verbo ad verbum subsequatur.

Clarissimo iurisconsulto domino Bartholemęo Chasseneuz Baptista Candelarius senator Rothomageus.

Vrbis nostrę primaria fundamēta celerius ad te transmitti desideras Bartholemęe doctissime,siquidpiam ipsorum apud me tacitus reposuerim . Cui tuæ affectioni nequicquā me satisfacturum agnosceres,nisi tuę ad me redditæ literæ ad idipsum me vrgerent,cum nulla in parte officij quoad vires suppetent tibi vacare destinauerim. Quāobrem quod super hac re exigui nostri laboris fuerit,tuis omnino votis impendendū arbitror,ac dum tuo(vt ais) operi perendie imprimendo insudas,aliquid in manibus habeas,quo nostræ vrbis si fas fuerit splendorem scripto tuo illustres. Neque verò illud egi, vt mei nominis memor esses. Cæterum quod tibi visum fuerit pro amicitiæ vinculo exequere.

Itaq̃ morem tibi gesturus tantillum præfabor quo maximos hystoriæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Planè cuiuscūq̃ prouinciæ nedū vrbis famatissima auspicia,minus notoria olim fuisse,q̃ earū modo vrbium incrementa,quarū ne vlla forsan origo in medium reijciatur. Quod tum rerum vicissitudini,tum fortunæ imperio fragilitas ipsa humana debuit, cuius varij vltro citroq̃ fluxus instabilitatem hanc maximā hominum mentimentis afferunt.Ecquid quæso de triumphante illa Babylone actum est.De Niniue.de Memphi.Quid tum de celebribus Gręcię pagis.vbinam Athenę.Lacedęmon, Argos,ac pleręq̃ huius farinæ vrbes quarum memoria ferè adbuc interijt. Neque longius Romā aberrare patiar totius Europæ monarcham, cuius exordia iampridem constat inter grauissimos authores incerta.Sed neque in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas,quam Parisium vocant. Cuius origo eadē ignorantię nubecula obscurior est,saltē par vtriusq̃ conditio fuit,si ad tuum Berosum Caldęum mentem aduerterimus.

Cæterum,mi Bartholemęe,his pręfatis ne ab humeris nostris onus hoc hystoriæ difficultate reijciamus,rem ipsam compendio contingam.Parces autem Hystorię,maiorum incuria obliteratę. Parces itidem homini latebras patrię suę deploranti.Sed commune hoc vniuersam pene Galliā facinus afflixit. Quicquid verò de multis fragmentis legere potuerim , accepto iamdudum animo obaudies.

Europam nostram(vt de multis orbis partibus vnā expediā)in confesso est non omnino inhabitatam fuisse, quāq̃ plurimas ipsius plagas non adeò populis confertas acceperimus.Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret: illic protinus ex studio hominū colluuiem attrahi,quēadmodum ex Hispanijs fama retulit partem ferè dimidiam petrosis montibus desertam mansisse,ac parem apud Germanos camporū solitudinem iacuisse memorant. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigoris incōmoda,sicuti ab his regionibus auditum est,quę rectissimo sydere arcton septētrionalem incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alios profecti cæteras penitioris Europę plagas adiuerunt.Hinc opus fuit,vt quę antehac terræ incultę fuerāt aduenarū colluuione,tum primū habitari cœperūt.Cōtra quę plerisq̃ indigenis occupabātur poli(vt dictū est)in clemētina ab ipsis coactè abeūtibus desertę sunt. Qui fieri contigit,vt hinc mutatę toties vrbes partim instauratæ , partim verò delatę,nihil de sua vetustate retinuerint.

Itaq̃ de Normannia nostra illud indubitatū erit ipsam sua fertilitate inspecta etiā ab orbis inter fratres Ianigenas colliminio incolis nequicquā caruisse.Cuius vbertas exteris adeo gentibus grata fuit,vt Dacia profugi aduenæ illam appulerint.

Quibus tū affluētib⁹ antiqua patrię facies penit⁹ cōmutata est. Alij ꝑterea mores expostulasti. Tātę diuti⁹ ignorātię alimētū dedit repētina hōi colonorū accessio:quū nihil aut parū ante crudelissimi Astigni vel Rollonis iustissimi aduentū ab hystoria vēdicet.Plane vulgò acceptū fer

tur ipsam prioribus seculis Neustriã esse nuncupatam, inde alio hæredum successu Normanniam, quod recentius etiãnum patriæ nomen est, vulgata Daciæ linguæ allusione, qua Noch. ventum aquilonarem denotat. Porrò Man sua lingua hominem dicunt, qua vtriusq; mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque absurdũ fuerit hoc cõmentum, quo plerçq; vrbes similem ab allusione aduenarum sibi allusionem suscipiunt, & nouissimè inter Germanos Alemãnorum elluuiem huiusmodi commẽti simulachro nomen sortitam fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & man, hominem velut exutem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis animo facere saltem videbitur, vt hinc à me vetustiora non efflagitares.

At verò vt paulisper ab inferis, quod aiunt, Terniones scrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar.

Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarũ ambitu veluti ab ipso Beroso Caldęo didicimus. Noa pater qui & Ianus erat, tres filios latè vbicq; dominaturos dimiserat. E quorum nomissimo Iapeto plurimos exisse liberos literæ identitatem cũm Beroso sacrę attestantur. Nequam fidem ipsi Beroso quemadmodum Volaterranus ac Sabellicus fecerunt impudens derogem. Cui tũ in multis concordantijs sacram scripturam reperio. Horum igitur filiorum duo Comerus Gallus, & Samothes Galliam nostram possederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei: quod non ineleganter Cęsar in commentarijs scriptũ reliquit, teste Diodoro Siculo secum adiuncto Quoniam vterq;, inquit, Sanothen primũ Gallis philosaphiam ac literas ostendisse. Ab hoc autem Samothę filius nomine Magnus Gallis imperauit, à quo plurima sui nominis oppida deducta feruntur, quæ vt compendio studeam. Maga ab ipso dicta extiterunt, non autem Magus ipse ab ipsis. Quam rem cognitam ac veram plurimæ per vniuersam Galliam huius nominis finito contentu vrbes efficiunt. Quas commentator Viterbien. hoc in loco recenset, vt vero de multis nostram afferam. Hæc est vrbs Rothomagus cuius originem scire speraueras, vrbs sanè Magi nostri nomine splendido illustrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione desinens. Quocirca hoc primum monimento apertum erit, quæcunq; tunc temporis ædificia, palatia, tectaq; constructa fuerint, ea Maga ab ipso vt pręd ictum est nuncupari.

Nunc hystoria admonet alterum suadere, qua ratione Rothomagum composita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim si alterum obiter absoluerim: in quo mecũ tuo epistolio iocatus es. Inquiebas enim, cũ de tuis vrbis augustissimis exordijs rem ageres nostri Magi te meminisse, atq; illius temporibus Apollinem coæquęuum fuisse quem tuæ vrbis Augustudunum fundatorem commentaris. Age mi Bartholomæe, ne ad me solũ pertinere Magum putaueris quem omnibus Gallis nedum nobis impetrasse Berosus scribit. Sed Magus forsitã ea lege dictus erat, q Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxisse cum Ogyge notum est. Itaq; primus erat ille Magus, qui pallantem Galliam, atq; incultam in pagos vrbesq; ornauerit, diuiserit, coegerit. Quo credi verisimile est eo tempore ipsum Magum patriæ nostræ incubuisse, in qua vrbem nostram primariam suo nomine Magam dixerit. Qua generali voce tandiu cũ alijs eiusdem farinæ vrbibus perstiterit, donec retrò fluxis tempestatibus & aliorum augmento instauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum vt de alijs sileam à nostra vrbe rem proximè sequemur.

Alterum igitur quod supererat expediamus ab ipso Iano, vti diximus nostræ patriæ sedes indigenis fuit stabilitas, cuius medio vrbem Augustam Magi successoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore vt prope orbis diluuium fuerat vsque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perstitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Berosus memorat, regnasse fertur: sub quo Troiæ incremento & Allobrogis regno suam Berosus ipse finit hystoriã. Cæterũ Manetho Aegyptius rẽ vlteri⁹ prosequẽs post Allobrogẽ alterũ Rhomum ponit, à quo Rhomo nihil aliud priscæ historię colligimus pręter illud ab ipso Manethone relictũ. Cuius cõmentator idẽ ferè asserit. Tametsi vnũ verisimile addat, ab hoc scilicet Rhomo Rhomomũ ad Rhodani ripas fundatũ, & ĩ nostra Gallia belgica sub Sequanę littorib⁹ Romandissos populos denominatos. Quos non alios arbitramur à nostris Normannis, quãquam aliundè vox ipsa difficultatem fidei attulerit. Sed Ptholemæus in geographia scrupulum animi ademit, inquiens illos altero nomine Rhomanduos appellari, in quo exigua penè literarum mutatio rem indubiam ad oculum ostendit. Quocirca coniecturam facere oportuit Rhomi temporibus vrbem nostram Magam addito eius nomine fuisse Rothomagum vocitatam, ac si ab ipso Rhomo fuisset instaurata, neque opinioni deroget remotũ forsan discrimen à Rhomo in Rothom. Enim verò parum hoc erit si ex vrbe Roma Romulum autorẽ fueris metitus, cuius nomen vrbs sua non penitus affert. Sed satis fortasse erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbium vindicare, ex quibus prisci illarũ conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim ferè vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem sui autoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxu aut annorum volubitate prisca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello memini quem de veterum vrbium appellatiõe illustrata edidimus.

Talis igitur vrbi nostræ appellatio orta est, quam Parisio vetustiorem eo Manethonis libello conijcere licet, cũm sequentem à Rhomo Galliæ imperatorem Paridem affert, qui vrbi Parisię incrementum dederit. Hæc tum vrbe Romana antiquior est cuius initia constat trecentis post Aeneã annis prodijsse. Sed obsoleta hæc adeo feruntur, vt iandudum minus in fama memoriæ q̃ in rę fidei nanciscantur.

Sed verò vlterius audendo palam dicendum offertur, cur ab eo Rhomi nomine quod Rhomãduos vel Rhomãdissos nuper effecerat in alterius Neustriæ primum, inde Normannię titulos patria nostra transiuerit. Quibus vespero exanclatis abundè per medium vetustatis pelagus natitasse videbor. Enim uero tanta est antiquæ rei longè reiecta cognitio, vt cõiecturis tantum locus relinquatur. Sed cõmunis ille patriæ ardor hactenus inualuit, & nõ solum ab humanis, sed diuinis originibus nostra exordia repetamus. Satis illud pro exemplo vnico præstabunt quæ de Troia, Roma, alijsq; Græciæ vrbibus mendaces Græci effinxerunt: vtinã tam alijs exosi, q̃ apud me fide penitus nulla possunt. Ne interim tuæ vrbis auspicia refricem, quę ab ipso Apolline repetis, adeò te patriæ amor excitauit. Mihi verò cui onus ingeris etiam de improuiso ansam

prębuisti,

præbuisti nonnihil tuo exemplo lepidè apud te comminisci. Aequo id animo accipies. & si commenticium arbitraberis solita alijs mecum indulgentia perages, qua te quoq; non indignum apud emunctitiæ naris homines sperabis. Planè ego audacior effectus, ne tuo solum monimento, sed alia tum licentiore via causam mihi ascripsi, q; diutius inter tripodes residens musas mihi aliquando humaniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum reor magis.

Itaq; vt primum à Neustriæ voce auspicemur, delecto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est Francionem Hectoris filium cum quatuor comitibus Alanos bello adortum fuisse, ac tandem supærasse. Et quorum comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio genere illustris Amynthoris filius, qui maris procella diutius iactato Francione apud Cymmerios latebat. Cæterum vtroq; ad Meotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus æuropeis suppetias petit, vt legatus ad hæc loca missus prope Hypanin constitit, quem fluuium Barbari gentilitia voce Nester vocant: ab hoc flumine dijs volētibus nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita atq; vrbe Sycambria condita Neuster, vt cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostram appulit, quam nouitio nomine Neustriam nuncupauit. Quæ patriæ appellatio longissimo tempore inualuit. Quū ab ipso Troię excidio vsq; ad Rollonis ferè tempora in aliam Normanniæ allusionem commutata est.

Vt verò omnia super hac re commenta referam, poterat aliundè Neustriæ nomen causam sortiri à Nester, qđ secundū Hieronymū in interpretationibus hebraicis ærarium vel metallarium significat. Neustria eñ Britāniæ ac Cassiteridibus insulis proxima est, à quibus magnam stāni copiam defluere cognitissimū est. Quo fieri potuit, vt à metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

Porro vt alterius vocabuli Normannię rationem afferamus, his ferè seculis cūm apud Francos regnaret Carolus, valida Danorum manus Sequanę ripas secuta est. Hęc fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos nostraq; potentissime inuasit. Tum actis cūm Gallorum rege pacis conditionibus de pagano Christianus dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea incultę facies noua nouissimo ducis congressu restauratur. Equidem non absq; diuino numine harum aduenarum accessionum patriæ defluxam arbitrabor. Quippe ex hystorico nostrarum rerum antiquissimo. (Sed qui plura ex præmissis ignorauerit quanquā temporibus Guillielmi ac Richardi patrię nostræ ducibus rem exordiatur) ipsum Rollonum apud Scandauiam insulam Deo monitum accepimus, se vrbem vltra mare iactatam aditurum, illic quoque regnum ingens suis stabiliturum.

At qui tanta Rollonis tempestate veluti ab eodem hystorico didiscimus vrbē nostram tunc Rothomū vocitatam comperimus. Quæ reducta toties nominis allucinatio vestutioribus causis fomentum prębuit, vt hinc audita Rothomi narratione, ex homine alioqui Berosi Caldæi forsan penitus ignaro, rursus ad Rhomū antiquum Gallię principem historia recurreret, à quo magis originem habuisse credi par est.

Vnde Rollone ipso res nostras occupante, de Neustris fastidito nomine Normāni sunt appellati, vt huic nouo duci in gratiam nouum nomen à suorum Danorum ex Aquilone commeatu succederet. Et si nouerim q̄ plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius vt patrię indigenas arbitrātur. Qua in opinione Raphael Volaterranus extitit: causam ideo afferens, qđ cæteri Normannos à Scytis originem duxisse memorant. Sed verò nullam inter Scythas huius appellationis gentem reperisse, nec in Ptholemęo testatur. Quòd mihi planè liberè loquenti frigidum satis videtur, nam neque ex altera gentis nuncupatione dictos credimus: qui à Scythia proficiscentes rei euentu, vel verius dicam syderis patrij allusione, Normāni nomen habuerint. At verò quicquid in causa pendeat nouissimam hanc Normānorum dictionem retinemus, ac tum cōmune nobiscum vulgus hoc hystoriæ exemplo labitur. Pium verò erit cuilibet super his profiteri ex voto. Porrò vt nihil extra paginam oberret, suspicor te libenter scrutaturum, quonam pacto à Rothomi vocabulo, nostra ciuitas in Rothomagum desciuerit. Quamuis priori ratione idipsum absoluerim, dum corruptam annorum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro hystoriæ coronide vnum addam.

Apud nostrates longè ante fidei orthodoxæ tempora, sicuti plerisq; alijs in locis, Idola cultui summo in pretio habebantur: ac Ibidem de pluribus pro exemplo refricem quæ apud sanctum Germanum Parisijs ab omnibus & à me quoq;, cū illic studijs agerem, visa est. Pari modo apud nostros, aiunt, Rothon idolum vrbis auspicijs inuocatum fuisse. Etiam inter nos locus adhuc sui fani conspicitur, à quo Rothi idoli nomine vulgus habet, cūm altera magi dictione vrbem nuncupatam. Erat verò Magi pronunciatio nedum apud nostros, sed omnibus ferè nationibus sapientem designans.

Neq; diutius suspendendum est aliud quod à vulgò didiscimus. Quippe nōnulli Rothomagi ethymologiam à rota magorum profectam autumāt. Neq; forte verò alienum erit istud credere. Cum rotam multi pro consessu & consilio acceperunt. Ita apud Græcos amphyctiones legimus, apud Scytas dioscurias, apud alios rotam. Quo in loco apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio non erit omittenda. Sic tum in patria nostra Rothomagū gentis primarium ciuitatem sapientes Magi incoluerint, vt cæterę Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorum sapientiæ communem dictionem illam vrbi indictam fore.

Hæc igitur, mi Bartholemęe, prorsus apud me habeo: quæ de nostra vrbe tuo iussu collegi, in quibus me vetustatis nebulis plurimum vagatum conspicies. Adeo à primis auibus res fuerat suo iudicio metienda, cum ab orbis diluuio vsque in præsentem diem calculatorum more rem deflorauerim, ac breuitati studui, quam omnibus placere constans est, licet ista licentiore stylo exarari potuissent. Age quæso & vrbem nostram in tuo honorum cathalogo recense, cuius splendori ac glorię præfata (si tuo animo sederit) non parum attulerint. Quodcunque verò erit in quo tuam diligentiam adiuuare potuerim, libentius te interpellante exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & accepti ssimum & gratissimum non sine maxima animi hylaritate habeo. Pręterea ex opere à me condito quod requiras, non est modo quo te longius suspendam. Ingenuè siquidem fatebor in multis humanitatis partibus me aliquando versatum, ac de propria Minerua pleraque apud me in libellos reposuisse, non tantum ex legalibus stu-

dijs, quę etiam cum cęteris aliqua sunt. Sed tum liuentium turba deterruit, tum cordis simplicitas quę communem illam scribentium gloriam semper exosam habuit. Erunt autem posthac, dies quibus audaciorem me in ædendo tui ac multorum stimuli efficiant. Vale mi Bartholemęe & & boni nostra consule. Ex ędibus tuis apud Rothomagum die xij. Nouembris 1527.

Conradus Celtes in descriptione seu libello vrbis Norimbergæ eam summopere laudat, & in illa descriptione procedit per capita. Primò de origine & situ & regione vrbis in genere describit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce imperiali, fontibus, ędificijsq́ue, & foris vrbis, hortis, & officinis metallarijs. Tum de vectigalibus vrbis syderibus, & qualitate, aëris valetudine, & habitu populi. Tum de ingenijs & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus Augustioribus templis, & hospitalibus, eorumq́ue opibus, & reliquijs. Tum de nouem vrbis monasterijs, & eorum sanctis & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentarijs. Tum de domibus ceronisarijs, armentarijs & expositorum. Tum de pietatibus & eleemosynis vrbis, & leprosis. Tum de magistratibus vrbis & pœnis fontium. Denique de vniuersali vrbis iustitia, legibus, conuiuiorum, & nuptiarum. Postremò de annona & victualibus vrbis. Quæ omnia (lector candide, si contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo esse poterunt. Ideo lege illam descriptionem ęlegantem & facilem, quam reperies impressam cum voluminibus Exegeseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

Sexagesimaprima cõsideratio de oppidis seu vrbibus, vulgò ville dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plinius multa in suo libro naturalis hystoriæ libro iij. iiij. v. & vj. multa regionum oppida insignia describat. ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum quod in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc verò Monspessulanus, quod excellit alijs pluribus de causis. Primò magnitudine cum sit magnum, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens. Ita quòd ferè in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus. Maximè etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatibus, vt notat glo. Io. And. Panor. & Felin. in procemio decretalium. gloss. Bart. & Io. de Platea. in l. vnica. C. de studijs liberal. vrbis Romæ lib. xj. c. j. de magistris. & c. tuæ. de clericis nõ residentibus. Tamẽ in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, vt dicit Bald. in dicto procemio decretalium col. vj. & revera ita est, & præstat alijs in medicina: & dixi suprà in x. parte, in xxxij. consideratione. allegendo Nicolaum Boherium in rubri. de regulis iuris ad Dynum in vltima gloss. De isto oppido doctissimus vir Petrus Allebouft doctor in medicina meritissimus & ciuis noster ipso existente in dicto studio Montispessulani versus sequentes lusit.

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum:
Cui nouum paruus titulum dedit mons,
Lanus & amnis.

Sicut Ior & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus & sub ditione Heduorum, nunc vrbs capitalis est Burgudiæ, & dudum sedes ducum) esse excellentius alijs autumo, secundum quod communiter & vulgari sermo dicitur. Qui n'est ville que Dijon. Et quod cõmunis fama famat non omnino deperditur. & quæ cõmuniter dicuntur, non carent omnino veritate, iuxta l. si quis patrem familias. in princip. & ibi gloss. j. ff. ad Macedonen. & l. Barbarius Philippus. ff. de officio pretoris, & l. iij. in fin. & ff. de suppel. lega.

Nam primò à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc verò excellentissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nõnulli, præcipuè Annonius monachus de gestis Frãcorum libro secundo c. xxiiij. qui dicit ab Aureliano imperatore hoc castrũ olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu quàm populis & diuitijs ornasse. Cuiusquidam si velis ad saturitatem videre topographiam & genesim, videas quæ in commentarijs nostris consuetudinum ducatus Burgundię retuli in procemio. in verbo, ville de Dijon. vbi & de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens epygramma ab ipso Petro Turrello heduensi viro literato, astrophilo, & Diuionei gymnasij rectore.

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio Sequanis quos scidit almus agris,
Carmina quæso legas exili scripta papiro,
Quis (quem plura putes) sciueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo quæ Diuio condita muro,
Et triplici multis amne rigata locis.
Quondam vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel simili doctus flumine Parrisius.
Quem & si nauiponens multo cum remige Triton,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulis de ranis triste voramen
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo. vel sicco succio factus:
Nil nisi sordiduli pondera vẽtris agens.
O quàm sæpe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphij sordida rheda sui.
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres.
Assolet vt teneres cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio scammea turba natat.
Parua ferat flatu quàm siccus corpora puluis
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, atq́ue altior aluus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassica lata niues.
Principis in nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoq́ue magnifica structa theatra manu.
Sicq́ue alijs structura ingenti Diuio vicis
Ante it vt breuibus pinus acuta rubis,
Et fabricata semel sua si pallatia surgunt;
Hinc poteris longè quàm addere ad oua minus.
Septimus hic parrochus sancto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tantæ conditor vrbis,

Ogygides

O gygides Diti cui pater Iapetus.
Celtica quem primum fecisti terra colonum,
Atq; etiam nostros antehabitare locos.
Omnium & hinc primus sedes & tecta locauit,
Deq; suo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto hic diues celebratur asylum
Sanctaque maioris prima figura sacræ.
Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,
Hostię vt hic esset pegmata longa sacrę.
Voluite mira, precor, vigilanti pectore fata,
Atque quibus durant legibus illa suis.
Inclyta Mandubijs nunc staret Alexa campis,
Illa sed haud tanto sydere digna fuit.
O veneranda domus cunctisq; hylaranda diebus,
Qua residet veri victima sacra Dei.
Hostia diuinum cuius ginx numen adoro,
Aspiciat famuli vota precesq; sui.

Sexagesima secunda consideratio de templis seu ecclesijs, quod fuerit, aut sit excellentius prædicabit. Imprimis præmissa multiplici acceptione huius vocabuli, ecclesia, de quo ad do. theologos & canonistas vos remitto. vt paucis reassumã, dico q; ecclesia triumphans militanti pręfertur, & ordines vtriusq; scripsit Dionysius in sua hierarchia, de quibus suprà in iij. & iiij. parte. Ecclesia verò militans cunctis alijs rebus præferenda est, vt etiam satis comprobatum est in dicta iiij parte. Item q; ecclesia Christiana præfertur synagogæ Iudęorum, vt superius in ista parte: in xx. consideratione. & de principio ecclesiæ Christianę, vide Polidorum de inuentoribus rerum lib. v. c. vj.

Quid tamen de ecclesijs particularibus, quæ illarum sit præferenda, sumendo etiã ecclesiam spiritualiter. Et in hoc nemini est dubium, quòd ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus alijs honoranda, pluribus medijs,

Primò, est caput & mater omnium aliarum ecclesiarũ, vt habetur per tex. in cano. j. xij. distinc. & ibi ampIè Ioannes de Turrecremata etiam comprobat. Idem in cap. memoriam. xix. distinctio. Ideo est prælata cæteris, vt dicit idem Ioannes de Turrecremata in ca. quãuis. xxj. distinct. in ij. col. & est superior inter omnes ecclesias. Idem Ioannes in cap. rogamus. xxiiij. qõne prima. licet ibi dicatur q; Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum ecclesiarum dicitur. Idem in ca. oportebat. distinc. lxxix. Imo habuit prærogatiuam à Christo. Idem in ca. à recta. xxiiij. q. prima. & principaliter Christus eidem primatum dedit, secundario verò concilia, vt in ca. dudum. iij. qõne sexta. Ideo inter omnes alias veneranda. Idem in cap. visis. xvj. qõne secũda. Et quoniam ista materia est amplissimè in locis hic ante allegatis ventilata, vt per Ioannem Ekiũ Alemanum in suo tractatu de primatu Petri. vbi tenet & probat quomodo omnes ecclesiæ orientales etiam obedierunt ecclesiæ Romanæ: & etiam dixi suprà in quarta parte. Et de eiusdem præstantia, & de qua diu certauit cum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus de inuentoribus rerum libro quarto ca. septimo. Et eius autoritas satis probatur per Iudocum Clycthoueum in suo Antiluthero, & propugnaculo ecclesiæ contra Luthęrum: ideo alter non insisto. Sed descendo particularius vidẽdum est: an ecclesia sancti Petri sit maior q; Lateranẽ. Et videtur q; sic, quoniam in ca. sanctorum. x. q. j. primo nominatur. Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo suprà in prima parte.

Secundò ex cap. dudum. iij. qõ. vj. vbi dicitur q; ecclesia Petri nomine suo cõsecrara & domino instituente, prima sit & caput cæterarum.

Tertio ex capitu. futuram. xij. qõne j. vbi dicit textus Constantinus vir religiosissimus fabricam templi primæ sedis beati Petri instituit.

In oppositum tamen arguit Ioannes de Turrecremata in dicto cap. sanctorum. & probat quatuor rationibus. q; ecclesia beati Ioannis Lateranẽ. sit maior, & ibi soluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Cluniacẽ. in suo tractatu de miraculis. laudat & extollit ecclesiam nostræ dominę, quæ dicitur maior extra multis, & inter alia ex quodam miraculo qđ dicit ibi fieri singulis annis in vigilia assumptionis beatæ Mariæ, vbi cerei per xxiiij. horas accensi non diminuũtur.

De ecclesia verò Constantinopolitana primum locum post Romanam obtinere videtur, vt in ca. Constantinopolitanæ. xxij. dis. & ibi Ioannes de Turrecremata. & de ea etiã & eius excellentia facit mentionem tex. in authẽ. vt determinatus sit numerus clericorum. coll. j. & vocabatur ecclesia sanctę Sophiæ, vt dicit ibi glos. in verbo, ecclesia. Excellentia autem illius ecclesiæ consistebat in multitudine seu numero clericorum qui erant nongenti quinquaginta: vt refert ibi gloss. in verbo, mensura. quæ pro hoc allegat l. non plures. C. de sacrosanctis eccle. quem numerum Iustinianus reducit in quadringẽtis vigintiquinq; & super centum existentibus his qui vocantur ostiarij. Nam sexaginta erant præsbyteri: dyaconi autem masculi centum, & quadraginta fœminæ, subdyaconi verò nonaginta, lectores centum & decem, cantores vigintiquinque. Ei, vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum, ipsi diuisi fuerunt, ita q; diurnum & nocturnum omni hora celebrabatur officium diuinum in dicta ecclesia: ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, seu ecclesias materiales transeamus, quę & à poëtis & hystoricis plura excellentissima memorantur, vt templum Dyanæ æphesiæ, in quo fuerunt centum viginti septem columnę à singulis regibus factę sexaginta pedũ altitudine inter quas xxxvj. cęlatę fuerũt miro artificio. Tẽpli longitudo erat ccccxxv. pedũ, latitudo verò ccxx. Et factũ est à tota Asia ducentis & viginti annis: vnde inter septẽ orbis miracula propter operis magnitudinem & sumptũ incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Amonis qđ fuit insigne & sumptuosum ab Iarba rege Getulorũ factum, in quo erant centum arę. vnde Virgilius.

Iarbas rex Getulorum
Templa Ioui centum latis immania regnis,
Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem,
Excubias diuum ęternas.

De quo etiam meminit Martialis in suo primo epygrãmate. Item Virgil. scribit Dydonem fecisse templum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexęq;
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Refertq; Baptista Fulgosius lib. de dictis factisq; memorabilibus tit. de miraculis. c. de gẽmis & c. qđ beneficia animalia, neq; muscę nõ ineunt tricliniũ ecclesię Aniciẽsis in Auernia (que vulgò du puys dicitur) & si aliundè inferantur statim moriuntur, & in hoc laudanda est ecclesia, qđ veteres scripserunt Romę in herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam ingressos.

Sed ad magnificum illud templum Hierosolymitanũ, quod Deo omnipotenti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit,& septem annorum spatio perfecit,annis verò ab ortu Adæ primi hominis tribus milibus centum & duobus sermonem conuertamus,cuius magnificẽtia & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsq; approbatur. Fuit autem sexaginta cubitorum in longitudine,& viginti cubitorum in latitudine,& triginta cubitorum in altitudine.Et porticus erat ante templum viginti cubitorũ longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi,& habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi,fecitq; in templo fenestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in illo templo,vt describitur iij. Regum vj.& vij. cap.Nihilq; erat in templo,quod auro non tegeretur,vt ibi dicit.& in ca.gloria episcopi.ibi:neque verò.xij.q͞o.ij. & amplè de excellentia & magnificentia illius vltra alios ponit frater Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali.trac.de magnificentia Salomonis.& ibi probat septem rationibus,ꝙ illud templum fuit nobilissimum,& quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ ac fortissimę turris,& de illius pompa,& incredibili pulchritudine.& in officina Textoris in ca.alia opera & ędificia sumptuosa.in fine.vbi vltra alia laudat illud, dicens,ꝙ imprimis à Salomone triginta hominum milia cędendis arboribus,vt Cedris & Cupressis sunt destinata ad illud ædificandum.Lapicidarum verò extiterunt octoginta milia.Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo.Trabes erant Cedrinæ, Cedrina concameratio auro illita,vt parietes omnes.Duo Cherubin ex puro auro,pauimentum petalis aureis instructum.Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruscantes.Ante vestibulum erãt duæ columnæ Aeneæ xviij.cubitorum altitudine, ambituq; duodenum.Altare fuit æreum denum pedum altitudine,longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea. Pphialę & paterę aureę decem milia,argenteæ quadruplo maiore numero. Clandelabra x. milia ex auro & argento fabrefacta,& istud est de templo artificiali seu materiali non spirituali,de quo habetur Ioan.ij.& j.ad Corinh.iij. quod est Christus.Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria,vt patet Esdræ iij.c.vj.

Et per istud templum Salomonis & Ezechielis templum arduum & sublime, quod vidit Ezechiel in spiritu construendum,& admirabili exornandum decore,de quo Ezechiel.xlij.& per illud tabernaculum quod Moyses cõstruxit iubente domino.de quo Exodi xxv.Imaginata & figurata fuit ecclesia Christiana.

Templi verò quatuor partes esse dicuntur: Antica ad ortum,Postica ad occasum,Sinistra ad septẽtrionẽ, Dextra ad meridiem.Ita dicit Archidyac.in c.vniuersas. & est versicu.sub.c.placuit xvj.q.iij.& iam dixi suprà ista parte in consideratione quæ de quatuor partibus mundi loquitur:ibi etiam dicit, ꝙ Moyses primus tabernaculum domino condidit.Salomon deinde templum quem refert Lucas de Penna in l.vniuersi.C.de fundis rei priuatæ lib. xj.Et ibi notat ꝙ Christus ingressus Iesuralem primo templum adijt,vt habetur Math.xxj.Dans nobis formam religionis,vt quocũq; imus primo domum orationis si ibi est,adeamus,& per orationes deo nos cõmendemus: post ad agenda negotia secedamus,vtinam istam instructionẽ sectaremur omnes.

Templum verò fuit Lugduni ab vniuersis Gallis,teste Strabone in iiij.communi impensa designatum & extructum & Augusto Cæsari dicatum:ante tamen hanc vrbẽ constructum,vbi fluuiorum scilicet Araris & Rhodani est coitio,vbi nunc est abbatia Attanacensis,quod vnà cum tota regione(Autore Seneca ad Lucillũ) fatali igne,quo & Colonia vrbis,videlicet tempore Senecæ exustum est. Et de excellentia huius ecclesiæ Lugdunẽ.vide Campezium in suo tractatu de antiquitate vrbis Lugdunẽ.c.ij. & in c.iij.ponit de claris Lugdũ.

De pluribus alijs templis,vt Vulcani, Cereris,Palladis,& Panos scripsit Celius libro antiquarũ lec.xij.c.lxj. cum sequenti.

Item de illis templis quæ olim fuerũt Romæ Blondus loquitur in libro primo de Roma triumphãte.& in libro de Roma instaurata libro iij.dicit nullum in tota vrbe ędificium facilè reperiri maiori sumptu,maioriq; rerum pręciosissimarum apparatu, quàm templum pacis extructũ: de quo diuus Hieronymus in expositionibus Iohelis prophętę sic ait.Vespasianus & Titus Romæ templo pacis ædificato,vasa templi Ierosolymitani,& vniuersa donaria in delubro illius cõstituerũt.Omitto ꝙ Galeacius Maria vicecomes superbissimum templum prope Papiam ordini Carthusiensium ingenti impensa fabrefecit.

Crederem & fortè non temerè templum sanctæ Sophię Constantinopoli olim à Constantino magno extructum,fuisse excellentius post templum Salomonis regis filij Dauidis.Nam dicitur maior ecclesia, sanctissima, & mater ecclesiarum imperij,vt est textus in authen.vt determinatus sit numerus clericorum.§.j.colla.j.Nec potuissent contineri tot & tanti viri ecclesiastici,de quibus suprà,nisi fuisset amplissimum & spaciosissimum.Et lib.j. chronicarum Reginonis dicitur.Extruxit quoq; Iustinianus Constantinopoli templum,cuius opus intantum cũcta ædificia excellit,vt in totis terrarum spatijs,huic simile non possit inueniri.

Apud nos ecclesia diuę virginis Mariæ Parisiensis est maior & excellentior alijs in sua structura, habens duas immanissimas turres,quas omnes admirantur.

Quis tamen primus condiderit tabernacula,delubra, aut deo vero templum fecerit,vide amplè per Polydo.de inuentoribus rerum libro iij.ca.ix.& lib.v.ca.vj.& eodẽ lib.v.c.j.scribit vnde consuetudo sit exornare templa,diebus festis,auleis,varijsq; arborum frondibus,floribusvẽ, ac in illis offerre candelas cereas,cereosq; ac cereas imagines.Item accendere lampades,tabellasq; ponere, quibus miracula à diuis facta repræsentantur.

SExagesima tertia consideratio,quę inter sacellas seu capellas sit excellentior inquirit.Inter cætera iure cautũ est ꝙ capella ducis Burgundiæ in vrbe Diuionensi extructa,ab antiquo est multum priuilegiata à summis pontificibus.Quoniã nõ subijcitur,neq; episcopo Lingonẽ.(in cuius diœcesi est sita)neq; alijs episcopis aut archiepiscopis,sed habet suũ decanum superiorẽ immediate summo põtifici subiectũ,cũ toto collegio.de quo scripsit Inno.tertius episcopo Lingonẽ.vt in c.cũ capella ducis Burgundię de priuilegijs.extra.Ideo videtur dicendum,ꝙ Decanus illius propter talẽ exemptionẽ post episcopos in tota Gallia debeat sedere in altiori loco,vbi congregarenẽ,etiã cum abbatibus,quoniam exempti præferuntur cęteris.facit.c.per tuas.iuncta gl.in verbo,subdyaconatus.extra de maioritate & obedientia.quę dicit ꝙ episcopi exempti,id est papę immediatè subditi in cõcilio generali vel synodo, sedere debent in altiori & meliori loco ꝗ̃ nõ exempti. Ad

idem

idem tex. in c. vt apostolicæ. de priuileg. in vj. vbi habetur quod Abbates exempti in concilio prouinciali & synodali possunt vti mitra aurifrisiata. sed non exempti albam & planã deferre debent. facit etiam c. dignum. de celebratiõe missarum. in clemen. vbi clerici commensales & domestici cardinalium & episcoporum sic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium quod ijdem cardinales vel episcopi dicent, licitè dicere possint.

Ex quibus exemptione & priuilegio eidem capellę cõcesso videmus, quod Decanus dictæ capellæ Diuioneñ. incedit in pompis seu rogationibus & generalibus processionibus cum abbatibus monasteriorum sanctorũ Benigni ordinis sancti Benedicti, & Stephani ordinis canonicorũ regularium sancti Augustini, sitorum in dicta vrbe. Nam isti tres simul incedunt: imo Decanus præfatus est in medio illorum abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quæ supra scripsi in prima parte, in xiij. cõsideratione. imo etiam in conuocatiõe trium statuum patriæ Burgundiæ vidi decanũ dictæ capellæ pręcedere Decanos ecclesiarum cathedralium. Item etiam dicta capella est sumptuosa, excellenti & magnifico ædificio cõstructa, vt nulla ei æquiparari possit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna est dici cathedralis. In ea nempe constituti sunt canonici vigintiquinque, inter quos est principalis dignitas quę est Decanatus, & tres alię inferiores, vt Cantoria, Præpositura, & Thesauraria. Etiam plures capellani habituati numero totidem, optime præbendati, ita quod habent in redditibus annuis, saltem quisque canonicus pro præbenda ferè summam ducentum librarũ. Musici ibidem canorosi plures non sine magna impensa sustẽtantur. In ea fit diurnum & nocturnum officium ritè vt decet: & quotidie celebrantur ordinariè octo missæ solennes & alta voce, demptis his quæ extraordinariè dici possunt. Celebrior tamen est missa ordinaria illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc est Lordre de la thoison dor) à Phillippo duce Burgundiæ prius institutus, quia concentu iucundo & musico celebrantur. Sunt et plures capellaniæ eadẽ capella ornatissimè & optimè fundatæ, & in fundatione illius vnusquisque pauper sacerdos, qui ad hanc capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos solidos Turoñ. pro missa ex pecunijs collegij dictæ capellę. Et quia se offert materia, ideo nõ erit alienum bullæ tenorem super ędificatione dictæ sanctæ capellę Diuioneñ. cum priuilegijs eiusdem hic inserere qui sequitur.

Alexander Episcopus seruus seruorum dei. Dilecto filio Hugoni duci Burgundiæ salutem & apostolicam benedictionem. Petitionibus nobilium & potẽtũ virorũ, quæ rationi & honestati noscuntur inniti, animo nos conuenit placido condescendere, & eas libenter & efficaciter exaudire, vt ad ecclesiarum commodum feruẽtius accedantur, cũ in eorũ iustis petitiõibus ab apostolica sede facilè se nouerint exaudiri. Inde est quod deuotiõis feruore & instantia tuæ petitionis inducti, fundũ quem apud Diuionem pro ecclesia & officinis eius ædificãdis, beato Petro ac nobis liberaliter obtulisti, in ius & proprietatem nostrã & ecclesię Romanæ recepimus. Et ibidẽ ecclesiã cõstruendi, quę soli Romano põtifici debeat respondere. Tibi facultatem & licentiam indulgemus. Autoritate apostolica prohibentes, ne cui episcopo vel alij ecclesiasticæ personæ liceat quicquam iuris sibi in eadẽ ecclesia vel clericis eidem ecclesiæ seruientibus vendicare. Datum Tusculañ. vj. idus Nouembris.

Anno verò domini 1192. obijt illustrissimus princeps Hugo dux Burgundiæ fundator & ędificator prædictæ sanctę capellæ Diuioneñ. anima eius in pace quiescat.

In ea enim deuota capella etiam reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta quæ fuit à perfido Iudęo gladio perforata, ex qua tũc miraculosè sanguis exijt: vt & nunc signa & notę in ea extant, quæ & miraculis pręfulget, & ad quam causa deuotionis magna & alacris concurrit turba. Bullam autem super missiõe dictæ sacrę Hostiæ ad illustrissimum principem Philippum ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis.

Eugenius papa quartus, dilecte fili salutẽ & apostolicã benedictionẽ. Singularis deuotionis zelus quẽ ad fidẽ catholicam, & sacramẽtũ passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt: vt ea tibi cõcedamus, quæ deuotionẽ tuam, & aliorũ Christifideliũ valeant augere. Tuis igitur in hac parte deuotis supplicationibus annuentes tibi hostiã quãdam sub imagine saluatoris in trino sedentis mirabile sacramentũ Dominici corporis multis in locis à vesana cuiusdã feritate gladij ictibus perforatã, & ex eo sanguine respersam, in locis præfatis, quę in sacrario nostro erat recondita, tuę pię deuotioni cõcedimus, & donamus. Volentes & mandantes tibi, vt eã in aliqua ecclesiarũ quas possides, aut in alio loco celebri, cũm eo honore & reuerentia recõdas futuris temporibus venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romę apud sanctum Laurentium in Damaso sub anulo nostro secreto. die xxvij. mensis Septembris. Pontificatus nostri anno tertio.

Nolo te latere, quod in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdã senatoris Diuioneñ. nomine Hylarij, qui fuit ita castus, quod cũm post eius mortem vxor eius amoto coopertorio in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextrã qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Grego. Turoñ. in libro suo in gloriam confessorum c. xlij.

Sexagesimaquarta consideratio de pinnaculis templorũ, quę campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorũ tractat. Et re vera multa loca lustraui in Gallia & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellẽtius fore in Europa campanili ecclesiæ sancti Lazari Heduẽñ. de qua suprà satis propè in lx. cõsideratione dictũ est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendũ ex eius fundamentis, precipuè verò altitudine. Fundatur eñ super quatuor colũnis, seu pilis, aut pilearibus lapideis in medio chori dictæ ecclesię existentibus, quę grossitudinis sunt tantum in omni quadratura octo pedũ. Altitudinis verò xxxvj. vel vltra, cubitorum fornice distincta. in summitate verò dictarum quatuor pilarũ, & super illis constabilita est turris quadrata, altitudinis xx. cubitorũ habens deambulatoria ampla miro artificio cõstructa, deinde in acutiem & fastigiũ ducitur, habens formã Pyramidis quadratã octo quadraturis admirãdę structuræ vltra omnem excelsitatẽ quę manu fieri posset, & quęque quadratura compacta est lapidibus quadratis artificio sumptuoso in modũ cristarum factis per quas posset ascendi ad summitatem vsque, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum.

In eo sunt viginti campanę & vltra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est xviij. milium, altera vero xvj. sonus autem dum pulsantur, est consonantiæ & concordiæ, tantę, vt musicam ipsam redolere videatur.

Vnum pręterea addo, quod & ad cultum ciuitatis no-

stræ facit (licet curiosius nostra, & non extera scrutari forte dicar) sed cum veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam ecclesia diuæ virginis Mariæ collegiata, de qua suprà in d.lx.cōside. dixi ab excellētissimo domino Nicolao Rolin, olim cācellario Burgundiæ, ciue nostro cōstructa & dotata ex tribus mille libris Turoneñ. ex redditu annuo ꝓ xij. canonicis & xxiiij. capellāis, quorū superior Præpositus vocatur, & sunt exempti à iurisditione episcopi Heduen̄. in qua ecclesia ęrigitur aliud campanile ligneum sumptuosum fundatū super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectū dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima plumbata, auro illita, & ibi est horologiū magnificum, desuper attollitur dictū pinnaculum in acutię in formam pyramidis altitudinis ccc. cubitorum & vltra, tegulas habēs deauratas mirabili impensa & ornatu ordinatas, & dicta duo campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellentia, ꝙ bonę memoriæ rex Ludouicus xij. hanc ciuitatem vocabat, la ville aux beaulx cloyschez. & pluries dixit, ꝙ non erant similia campanilia in toto suo regno.

Sexagesimaquinta cōsideratio sit de castris, in quibus solent habitare apud nos principes, & nobiles, & sæpius fiunt in limitibus prouinciarū ad tuitionē & protectionem illarū, vel vt habitantes in eis nō euagentur, imo ibi sint sub quadam custodia principum. Ideo castra à castro castras dicta sunt, quia in eis voluntas vel licentia inhabitantium castratur, ne passim vagari liceat, & pateant hostibus. eadem ratione dicūtur castra in expeditione militari, tamen in plurali vel quia tanꝗ casti debēt ibi viuere, vnde intrare castra fœminis non licet. Deutero xxiij. Quādo ęgressus fueris contra hostes tuos in pugnā custodies te ab omni re mala, si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somno, ęgredietur extra castra, & non reuertetur priusꝗ ad vesperā lauetur aqua, & infra. Dominus deus tuus ambulat in medio castrorum vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo casti debēt ibi viuere, cum luxuria vires eneruet. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & in ix. parte, in xxxiij. consideratiōe. hodie verò castra militum scortis repleta sunt contra disciplinam Metelli, & minoris Aphricani. Adeo ꝙ facilius & frequentius Thaydis castra, ꝗ Hannibalis videmus euerti. vt scribit Gullielmus Benedicti in sua repetitione capitu. Raynutius in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero lxxiij. extra de testamentis.

Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est à casa alta, vt dicit Lucas de Penna in l. sicut fieri. C. de erogatione militaris annonæ lib. xij. vbi est tex. quomodo annonæ militares sunt in castris deferendæ pro exercitu principis, quod pluries videmus obseruari in castro Diuionēsi, & Belnensi. Et talia castra possunt tantum possideri, & haberi à principibus, vel ab his quibus ascripta sunt, & data à principibus, vel ex antiquitate. Ita ꝙ si priuatus, vel castellanus non miles in his locis fuerit detentator inuentus, capitali scientia cum publicatione bonorum plectetur. l. quicunꝗ castellorum. C. de fundis limitrophis libro xj. & ibi Lucas scribit, ꝙ talia quæ sunt regalia, & alia iura regalia peti possunt à possessoribus, qui habēt ex priuilegio, et quomodo docere debent de eorum priuilegio contra l. cogi. C. de petitio. hęreditat. &, vt ait, est magna prę sumptio contra illos qui habuerunt aliquam administrationem à principe, vt sunt officiarij, qui post eorum officia absoluta reperiuntur habere aliqua iura principum, præsumptio est contra eos, ꝙ debent docere de titulo. quoniam, vt cōmuniter officiarij in his sæpius malignantur. Sicut etiā esset præsumptio contra illos priuatos qui possiderent aliquas decimas vnius beneficij curati, si eorum prædecessores tenuissent illud beneficium curatum. Nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter præsumptionem existētem contra eos & eorum incapacitatem, sicut est in priuato qui tenet iura principum: quia ex quo non potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi amplè scribit Lucas, ad quem recurre. & ibi in fine quærit, an concesso castro per principem videatur concessum merum imperium quod ibi habebat: sed quia nō quadrat & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ in rubr. ad initium versi. iurisditio. in fine. ideo non insisto.

De forma verò & dispositione castrorum militarium apud Romanos, lege Blondum libro vj. de Roma triumphante, vbi etiam scribit castra vt plurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte ꝙ in legato castri veniunt arma quæ ibi ponuntur ad defensionem castri, vt tenet in terminis Oldra. consilio suo clxiij. & Martinus Laudensis in tracta. de castellanis & castris arti. iiij. vbi corruptè allegat Oldra. & ibi plura scribit de castris quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intētum videamus quòd castrum sit excellentius. Certum est enim multa esse castra in Gallia, in Italia, in Hispania, & Alemania, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerunt in construendis pluribus castris. Et inter alia duo reperiuntur excellentissima, quorum vnū ædificij sumptuositate, & cōstructionis forma, & mirabili impēsa laudari debet, de quo Phippus Bergomas lib. xiiij. sui supplementi chronicarum ait, ꝙ Ioannes Galeatius in Papien̄. sua vrbe inter cetera castellum, siue regiam domum incredibili pulchritudine et impensa extruxit, in quo & bibliothecam condidit in qua tantam librorum copiam contraxit, quātam alibi se vnꝗ vidisse meminerit. & qui viderunt, testimoniū perhibeant de excellētia illius. In medio quippe illius est curia in quadro disposita, cuius longitudo, & latiduto æqualis est ab vtraꝗ parte pro cursu (vt dici solet) vnius lanceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio sunt constructæ: patent vndiꝗ deambulacra, hoc est gallariæ, latitudinis xxx. pedū singulæ, cameræ, & aulę, & (vt verius dicam) tota domus est depicta intus excellēti & singulari pictura ex auro purissimo, & azureo ęminenti. In qualibet parte est aula ampla & superba, & hincinde cameræ decenter distinctæ. stat & castrum pro media parte & à parte meridionali in ciuitate, à parte septentrionali extra ciuitatem. Est porta singularis & ęminens qua ingreditur in legorarium, viuarium, seu conseptum principis. vulgò parcum, vbi sunt tres domus excellentes pro solatio principum, & in eo includuntur omnis generis animalia fera, & est longitudinis v. milliariorum, & latitudinis duorum & vltra. & ad vnum angulum illius septi conditū est excellentissimum cœnobium Carthusiensium. Et ibi in multis locis sunt aquę irriguę, nemora, prata, & agri feraces & fructiferi, quæ non sunt modici redditus. In eo & iuxta castrū sunt lauacra lapidea ęlegantissima, in quibus infunditur & exhauritur aqua ad libitum pro lauacro nobilium, &

dominarum

dominarum. fossata illius castri ex lapidibus quadratis cõstructa sunt, multum lata & profunda, in quibus neutiq͂ aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est castrum nostræ ciuitatis Heduen. & est tertia pars bona ciuitatis, & est situm in parte superiori, in quo sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templa, scilicet sanctorum Nazarij & Celsi, & est illa primaria, & originaria cathedralis, & sub ea est ecclesia parochialis sancti Ioannis in crotta. Alia est eclesia diui Lazari (quẽ Christus à morte suscitauit) quæ fuit capella: sed hodie locum cathedralis obtinet, & in vtraq; celebratur officium diuinũ singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cũ octo dignitatibus. lij. canonicis. & lxxx. capellanis & habituatis. Alia est ecclesia collegiata & parochialis diuæ virginis Mariẹ, in qua sunt xij. canonici, cũ Præposito. & viij. capellanis. Etiam est & alia ecclesia parochialis sub titulo sancti Quintini, cuius sum parochianus, & de his ecclesijs latè hic ante dixi in lx. consideratione. In isto castro etiam est palatium episcopale excellens, amplum, & magnificum. Est & domus seu palatium Rolinorum superbum vltra centum domos tam canonicorum, q͂ ciuium maiorum inhabitantium optimè constructas, & magno sumptu, non computatis alijs paruis domicilijs. Quibus consideratis non reperies tam latum, neq; tam opulẽtum castrum in tota Gallia, ideo inter alia sum mè laudandum est.

Domini de Ambasia tẽporibus quibus floruerunt in Gallia plura castra excellentia construi & ædificari fecerunt, vt reuerendissimus in Christo pater dominus Georgius de Ambasia archiepiscopus Rothomagen. Cardinalis & legatus de latere in Francia, castrum de Gallione in diœcesi sua Rothomagensi. Alius frater episcopus Pictauen. castrum de Diany prope ciuitatem. Alius frater episcopus Lingonen. dux & par Franciæ castrum de Mussy in diœcesi Lingonen. Alius & quartus frater episcopus Albigen. vnum castrum in sua diœcesi. Quintus eorum frater episcopus Claromonten. & Abbas Cluniacensis. aliud castrũ in Aruernia, & sua diœcesi, quæ omnia sunt excellentissima & superba mirabiliq; pulchritudine et impensa fabrefacta. Magnificus dominus Carolus de Ambasia gubernator Mediolani, & locumtenens regius in Italia, nepos prẹdictorum, cui assidebam pro magistro requestarũ, castrũ de castro Millano sumptuosa structura ẹdificari fecit. Et fortè, castrum Ambasiacum, quod est excellẽtius castrum & amplum q͂ sit in Gallia, ab eorum antecessoribus constructum est (cũm inde nomen sortiti sint) hodie tamen id castrum est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellentissima in suo regno habet, vt est castrum in nemore Vicennæ, non procul à ciuitate Parisiensi. Item castrum sancti Germani en lays, distans vij. leucis à dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Parisiensi sunt tria, vnum vulgo Lupara dicitur. Aliud Bastilda, & vt autor est Gaguinus libro ix. de gestis Francorum, vbi de rege Carolo v. meminit. vbi ait. Erat his diebus Parisij regius præpositus Hugo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad diui Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facto, quam Parisiorum communitati Carolus donauerat. Et aliud castrum dicitur rex Castrorũ, & est prope domũ de Borbonio. & hoc fortè, quia omnia ferè alia castra regni sunt de feudo illius castri. Apud nos verò excellens est castrũ dictum Dargilly, nõ procul ab vrbe Belnensi, ad quod principes venãdi causa sæpe se conferunt.

Sed inter fortissima castra est castrum Mediolani in porta Iouis, ideo arx Iouis dicitur. Alia tria multum fortissima & ferè inexpugnabilia sunt & ĩ hac patria, scilicet castrum Auxone supra Ararim, Diuionense, & Belnense: etiam castrum de Vergy, & de Salione ducis. etiam castrũ de Grancy, quod cõpetit dominis de castro Villano. Fertur & in comitatu de Rossillon esse castrum fortissimum, quod vulgò Saulse dicitur, & hæc referre sufficiat, cũm nõ sint magnæ vtilitatis: sed pro complemento materiẹ quã assumpsi in mediũ allata sunt, & diuersa iuuant. Nec semper grauibus sententijs ingenium torquendum est, et scribendum est vt res expostulat.

Sexagesimasexta consideratio sit de laude & excellentia quorũdam theatrorum, & amphiteatrorum. Theatrum enim est ædificium in hemycicli. i. circuli medij speciem factum, ad videnda spectacula. Latinè visorium seu speculatorium dicitur. Amphiteatrum verò locus etiam erat spectaculorum. i. ludos spectandi gratia ædificatus, forma rotunda veluti ex duobus constans theatris, vulgò apud nos, eschafault, dicuntur. Cõsuetudo istorũ à Græcis sumpta est. Nam cũm agrorum cultores feriatis diebus diuersis numinibus per pagos celebrarent, aut inumbrationis causa tabernacula à rusticis cõposita sunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienses, deinde Romani hoc in vrbanum spectaculum transtulerunt. Theatrum ita dispositum erat, vt à fronte inter duo cornua scena esset, in circumferentia hemycicli erant gradus ita dispositi, vt altiores in ambitu semper excrescerent. In his plebs promiscuè sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Caueæ theatrorum nullis fornicibus obductæ, velis tegi solebant. Primus omnium Q. Catullus, teste Plinio in xix. Linthæis in theatro vmbrã fecit. Primus etiam Byssina vela in theatrum ducit. Principio temporaria fiebant theatra. Primusq; M. Aemilius Scaurus, Syllæ priuignus in edilitate sua triginta tantummodo diebus scenicorum ludorum theatrum duraturum extruxit, opus (teste Pli. libro xxxvj. c. xv.) maximum omnium, quæ vnq͂ fuere humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas trecentas sexaginta, duodequadraginta pedum altitudine. Signa inter colũnas ærea tria millia. Summæ columnæ tabulis erant inauratis. Pars scenæ inferior erat ẽ marmore, media ẽ vitro. Cauea ipsa octuaginta hominum millia capiebat. Caius verò Curio theatra duo fecit temperaria amplissima ẽ ligno, quibus inter sese auersis ne inuicem obstreperent scentæ & repente circũactis ac cornibus inter se coeuntibus faciebat amphiteatrum, & gladiorum spectacula ẹdebat.

Mausurum verò theatrum ex quadrato lapide quod xl. millia hominum capiebat, primus Romæ construxit Pompeius magnus, propter quod Cornelius tacitus incusatum eum fuisse à senioribus scribit, quòd mansurã theatri sedem posuisset. Cũm antea subitarijs gradibus, & scena in tempus structa foret, sed parsimoniæ consultum, q͂ perpetua sedes theatro locata esset potiusq; immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Cuius exemplar ex eo quod Myrilene erat, post deuictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutar. Nero princeps nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem ostensurus eos in hoc theatrum populo plenum introduxit. Idem etiam alias insano sumptu inaurauit, vt in eo Tiridatem Armeniorum regem excipiet. Amphiteatri verò molem primus in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quam

paulo post Augustus mausoleum ædificaturus destruxit, vt ait Blondus libro iij. de Roma instaurata, vbi multa de materia præsenti. Qui & ipse (autore Suetonio) Amphiteatrum destinauit media vrbe, quod à Vespasiano cõditum fuit, & à Tito consecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam suam referebat iactare in senatu solitus, & patri se & fratri imperium dedisse, quapropter omnibus operibus quæ post mortem illorum, vel restituit, vel perfecit, suum dumtaxat titulum addidit, sine vlla pristini autoris memoria. Hinc illi de hoc amphiteatro Martialis in principio sui operis adulatur dicens.

Omnis Cæsario cedat labor amphiteatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto esse laudãdum, cũm fuerit alienę laudis occultator, & sic par furi.

Nos autem Hedui anno domini millesimo quingentesimo decimosexto excellens & magnificum amphiteatrum in campo sancti Lazari (qui est in medio ciuitatis nostræ) construximus, & erat è ligno quadrato, artificio solenni fabrefactum impensis ecclesiæ, & ciuium, nec in Gallia fuit simile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in superiori parte habuit: parietibus è ligno inter medijs diuisas, & tabulatis coopertas, quę loca erant viris ecclesiasticis, nobilibus, senatoribus, equitibus, & gentibus ciuiũ patricijs. In caueavero seu inferiori parte, erant gradus & sedilia ita disposita, vt altiora in ambitu semper excrescerent, vbi plebs promiscue sedebat. Quę habuit & velaria linthea quibus substantes seu subsidẽtes adumbrabantur, & ne à pluuia offenderentur. Etiam ludẽtes in medio caueæ, seu theatralis scenæ, ijsdem tantum tegebantur quos fossa aquis vallata, & alijs obstaculis à plebeis discriminabat. In eo amphiteatro lxxx. millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant spectacula finitimis, spectatores prope infiniti affuerũt, quę spectacula fuerunt excellentissima causa diui Lazari patroni Heduorum facta. vbi vita eiusdem dignis versibus, non ad pompam, sed ad diuinæ maiestatis laudem, & beati Lazari, vehementissime, & gratis, quatuor diebus recitata fuit. Vnde à deo datum est, vt nulla exibilatio, nulla plebis consternatio, aut derisoriè quid gestum fuerit. & licet nocte pluebat, tota die tamen nulla aëris serenitas maior ijsdem diebus visa fuit, de quo aliquid iam suprà tetigi in lx. consideratione. & in præcedenti parte, in liij. consideratione.

De theatris etiam vide per F. Patritium, de institutione reipublicæ, libro viij. titulo xiiij. vbi dicit, quòd locus pręstantior in theatro est orchestra, in qua sedibus loca senatorum primariorumq; ac honoratiorum magistratuum designabantur, inde omnium agentium gestus spectari possent. Item liberarum sociarumq; gentium legatis, quas postea vetuit Augustus in orchestra considere, quòd quosdã libertini generis mitti deprehendisset. Nam nobiliores & honestiores personę officio legationis fungi debent, vt in lege sciendum. in principio. ff. de legationibus. & legati seu ambassiatores debent esse homines magnæ autoritatis, vt dicit Do. de sancto Geminiano in capitu. ad apostolicæ. de senten. & re iudicata. in vj. saltem quando pro arduo negocio destinantur. facit c. estote. j. q. j. Quod autem senatus à populo discretus ludos spectaret, eius rei teste Liuio. in quarta de bello Macedonico, & Pu. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius longus consules primi autores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valer. autem maximus libro ij. titu. de institutis antiquis. hoc ex sententia posterioris Aphricani actum esse narrat.

Sexagesimaseptima consideratio ad excellentias Palatiorum stylum cõuertit, quę sunt propriè domus principum, in quibus iurisditiones eorum exercentur. Et dicũtur ædes consecratæ, quę ab omni priuatorum vsu, & cõmuni habitatione excipiuntur. l. vnica. C. de palatijs & domibus dominicis. libro xj. Et est regaliæ habere palatia in ciuitatibus, vt in titulo. quæ sint regaliæ in vsibus feudorum. & lege fin. C. de officio rectoris prouinciæ. & lege quicunq;. C. de operibus publicis. Ideo dicit Lucas de Pena dicta lege vnica. quòd existentibus in ciuitatibus Palatijs consuetis, seu publicis, nõ debent iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas vendicare. & ibi dicit, quòd Palatio regio non debent adhærere ædificia priuatorum. d. l. quicunq;. facit. c. nulla. & ibi gloss. xij. q. j. sed debent distare spacio quindecim pedum. lege si cui. C. de ædificijs priuatis. Et, vt dictum est, in magnis ciuitatibus debent & solent esse Palatia principum, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia tam summorum pontificum q; Cardinalium. Et inter alia Simachus papa primò fecit Palatium sancti Petri, vt dicit Blondus de Roma instaurata. libro j. numero l.

Nicolaus quintus in Vaticano pontificale Palatium sumptuosissimè extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hostes possent, ne pontificis ædes diripere possent.

Eugenius quartus Lateranensę palatiũ instaurauit, teste eodem Blondo eodem lib. numero xxxv.

Est & aliud Palatium nobile sancti Laurentij in Lucina, quod ob magnos fornices & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum salutis trecentesimum supra millesimum à cardinale Anglico in prædictis Domitiani operum ruinis ædificatum Ioannes Cardinalis Rothomagensis multa impensa adauxit, quod nuper Ioãnes ex galijs Picardus cardinalis Morinensis (cũm in eo habitaret) tanto ampliauit ornauitq; impendio, vt nullam pręter põtificale Palatium sancti Petri domum vrbs Roma nunc habeat pulchriorem, vt refert idem Blondus libro secundo, numero xv.

Benedictus papa xj. Tholosanus in Auenione Palatium superbum, seu pontificias, & quidem celebres ædes cum turribus & pomerijs ædificauit.

Plura sunt excellentissima palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est Palatium principis in quo exercetur iurisditio Capitanei iustitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictę iustitiæ.

Bartholomęus de Saligniaco in suo itinerario terrę sanctę. ij. capite primi tomi, laudauit Palatium Venetorum, quo dux, senatus, ac pretor ius dicunt, sumptu nedum ducali, & senatorio, sed Regio & Imperiali resplendet: admirationem (vt idem refert) ferè excedit, quòd medio Palatio fons patet, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis gemina tibi cytula opus est, altera solida altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa haustam largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia palatia Galliæ palatium Parisiense est excellentius, tam lõgitudine, & latitudine, seu magno spacio terrę, quàm in ædificijs sumptuosissimis & amplis,

nec ſolum palatium dicẽdum eſt,ſed oppidum magnum viſu eſſe iudicares propter multitudinem ędificiorum(vt ego ipſe oculis vidi) eius tamen excellentia potius conſiſtit,cùm in eo exerceantur variæ iuriſditiones pro adminiſtranda iuſtitia,& ibi cõueniant ſingulis diebus non feriatis,duo aut tria millia hominum,tam pro iuriſditione exercenda,quàm pro iuſtitia conſequenda:præcipuè in ſuprema parlamenti curia,quæ diſtinctas & diuerſas habet cameras,vt ante ſcripſi in vij.parte,in ix.conſideratione. & de quibus hic amplius referam.

In illa etenim curia parlamenti primo eſt magna camera vbi patroni agunt cauſas.In qua aſſiſtunt xxx.conſiliarij cum duobus præſidentibus,vt communiter primo & ſecundo.Secũda eſt quæ vulgo dicitur,la tournelle,vbi deciduntur cauſæ criminales,& in ea aſſiſtunt plures conſiliarij,numero xx.cum alijs duobus pręſidentibus,tertio ſcilicet & quarto.Etiam habẽt cameras diſtinctas duo aduocati fiſcales,& procurator generalis.Item tres grapharij,ciuilis,criminalis,& præſentationum.Item xij.admiſſionales,ſeu oſtiarij.Sunt etiam quatuor notarij ſignãtes loco grapharij in eius abſentia,qui & cõſilio adeſſe valẽt.

Et in ipſa curia ſunt centum conſules ordinarij ab antiquo conſtituti.Et à paucis annis à rege noſtro Franciſco j.creati ſunt alij xx.

Alia eſt etiam camera Requeſtarum dicta,vbi aſſiſtũt octo ex præfatis conſiliarijs,inter quos vnus pręſidet,qui Præſidens requeſtarum vocatur:& non ſimpliciter præſidens,cum non maiorem habeat poteſtatem in alijs cameris quàm vnus ex conſiliarijs illarum.Et in huiuſmodi camera deciduntur cauſę curialium priuilegiatorum in actionibus perſonalibus,& poſſeſſorijs.Et eſt iuriſditio iſtorũ diſtincta à curia Parlamenti,cùm ab eis ad curiam appelletur,& ſic ſunt inferiores.

Eſt & alia camera,quæ dicitur camera inqueſtarum,& in hac etiam ſunt duo pręſidentes,non tamen ſimpliciter, ſed cum adiectione.In ea eſt certus numerus conſiliariorũ ſcilicet xx.qui tãtum decidũt proceſſus & cauſas factas in ſcriptis,& vbi factæ ſunt inqueſtę,& quæ placitando, & publicè declamando decidi non poſſunt abſq; viſiõe proceſſus.Et iſta eſt curia Parlamentalis,licet videatur q; camera requeſtarũ non debeat dici de Parlamẽto, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur.

Alia eſt & tertia iuriſditio in ipſo Palatio,& in magna illius Aula iuriſditio dominorũ generalium impoſitionũ, dicta vulgò Les generaulx des aides,& eſt vna curia ſuprema,cùm de illis non liceat appellare ad aliam ſupremã Curiam.Et in hac iuriſditione pręſunt duo Pręſidentes et octo Conſiliarij.Et ab electis & Grenetarijs Franciæ appellatur ad eos,& non ad aliam curiam ſupremam.

Quarta iuriſditio dicti Palatij eſt iuriſditio dominorũ magiſtrorum requeſtarũ domus Regis,qui habent cameram & iuriſditionẽ ſeparatam,& hi tantum cognoſcũt de priuilegijs & donis datis & conceſſis à Rege,& de officijs Regijs,ſi inter officiarios de eorũ officijs oriatur quæſtio.

Quinta iuriſditio,eſt iuriſditio Balliui Palatij,qui habet cameram ſeparatam.

Sexta iuriſditio eſt in menſa Marmorea, & eſt magni magiſtri aquarum & foreſtarum,& habet cameram ſeparatam & officiarios ſub ſe deputatos.

Septima iuriſditio eſt certorũ magiſtrorum particularium aquarũ & foreſtarũ,qui etiam habent iuriſditionem in menſa marmorea,in qua ſunt officiarij deputati.

Octaua iuriſditio eſt Admirali Franciæ,qui etiam habet iuriſditionem in menſa marmorea,& ibi officiales ad exercendam iuſtitiam ſub ſe deputatos.

Nona iuriſditio eſt Admirali Aquitaniæ,vulgò de Guyenne,quæ etiã exercetur in mẽſa marmorea,& habet ſub ſe officiarios ibi deputatos pro adminiſtrãda iuſtitia. Et ex magna Aula(quæ eſt in dicto Palatio) eſt acceſſus & introitus ad loca deſtinata pro huiuſmodi iuriſditionibus exercẽdis.Et illa Aula eſt longiſſima & ampla, vbi ſtatuæ & imagines regũ in parietibus,& pilearibus lapideis ſunt erectæ,non tamẽ ſub eadẽ lance.Nã qui ambas manus habent eleuatas,ſignum eſt optime adminiſtraſſe regnum & R.P.abſq; exactione inconſueta & iniuſtitia. Si verò bene adminiſtrauerint iuſtitiam,& in reliquo male verſati fuerint,nec proſperè res geſſerint vel econuerſo, habent vnicam manum depreſſam.Sin autem in vtroque male adminiſtrarint,ambas habẽt manus demiſſas.Quod pręuidẽs Ludouicus xj.ipſo ſuperſtite ſuã ſtatuam genibus flexam manus iunctas & eleuatas more deprecãtis habentẽ,corã imagine diuę Mariæ virginis in ipſo Palatio conſtrui fecit.Sed quomodo rexerit & iuſtitiã adminiſtrauerit legas Gaguinũ in ſuis chronicis Franciæ,& dominũ Dargenteul,qui fuit eius domeſticus officiarius.

Extra prædictam Aulam & in dicto Palatio eſt alia iuriſditio,& curia ſumptuoſa & magnifica,in qua præficitur pręfes cum pluribus magiſtris computorum,& clericis & alijs officiarijs vſq; ad numerum xxx.Aedificium verò illius curiæ eſt ſuperbum & amplum,& ſic eſt decima iuriſditio in continentibus Palatij exiſtens.

Vndecima iuriſditio eſt quæ dicitur du treſbe,vbi officiarij cognoſcũt de domanio,ſeu patrimonio principis, & eſt magna iuriſditio.

Duodecima eſt iuriſditio electorum Franciæ.

Tertiadecima eſt generalium monetarũ, & officiarij huiuſmodi iuriſditionum habent diſtinctas cameras in cõtinentibus circa ipſam cameram computorum.

Sunt & aliæ iuriſditiones,quæ in dicto Palatio exercẽtur,vt eſt iuriſditio magiſtrorum,ſeu pręfectorum Latomorum,& certorum aliorum artificum (de quibus nunc nõ recordor) quæ in diuerſis cameris ſuos habent iudices & officiarios ſtipẽdiatos & ſalariatos à rege,vt & alij officiarij antedictarum iuriſditionũ,eo modo quòd ſalaria & ſtipendia officiariorũ dicti Palatij iuriſditiones in eo exercentium aſcendunt ſingulis annis vltra ſummam centum mille librarum Turonenſium.In quo conſideranda venit magna excellẽtia illius,& in multitudine litigantium ob aſſiduam multarum cauſarum auditionem.

Sexageſimaoctaua cõſideratio muros quarundã vrbiũ ſeu oppidorũ nobilitat.Imprimis murorũ Babylonis,vix credibilis relatu,firmitas & magnitudo cõſpicua extolli debet,quos Semiramis cõdidit,aut ſaltẽ ruinoſos reſtaurauit.Nã primus poſt diluuiũ Nẽbroth Gigas eam fundauerat coctili latere atq; bitumine interfuſo, latitudine(vt ait Herodotus) quinquagenũ cubitorũ,altitudine ducenũ.Ambitus eius quadringẽtis octoginta ſtadijs circũuenitur.Quos tam latos fuiſſe ſcribũt,vt quadrigas inter ſe occurrẽtes facilè reciperent.vñ inter ſeptẽ ſpectacula ſeu miracula orbis annumerãtur,turresq; haberent ccc. plures multo habituri, niſi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuiſſent.Per ambitum centum portæ ſtabant æreæ,omnes cũ cardinibus.Foſſa extrinſecus latè patens vice amnis diffunditur: quia vt ſcribit Strab.Euphrates

Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominũ millia. vnde Martialis in primo Epigram. de eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait.

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus iactet, nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Celio libro antiq. lectionum v. c. xij.) vastitatem illo argumẽto maximè cõprobat Aristo. iij. Politico. Quòd capta quandoq; ab hostibus vrbe, tertio demum die, vix id persenserit pars vltima. Etiam Propertius lib. iij. de ea ita canit.

Persarum statuit Babylona Semyramis vrbem,
Vt solidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in aduersum misit per mœnia currus,
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit & euphratem medium, qua condidit arces.
Iussit & imperio surgere Bactra caput.

Et Lucanus libro vj.

Fragili circundata testa,
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Quintianus.

Nulla dies adimet Babylonia mœnia longis,
Inclyta porticibus, varijsq; elata columnis.

Fuit itaq; Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis, quam Persarũ rex Cyrus postea cœpit, euertit, & cõplanauit die festo, quo omnes Babylonij vniuersam noctem biberẽt, & lasciuis carminibus saltationibusq; indulgerent: teste Celio antiq. lectionum lib. v. c. xj.

Item Thebæ Aegyptia vrbs insignis habuit muros à Busyride Aegypti rege cõditos, ambitu cxl. stadiorũ. vt refert Herodo. in quibus erant centũ portę affixæ, in quarum singulis memoratur. cc. custodes excelluisse, equis & curribus. Vnde Iuuenalis Satyra vltima.

Atq; vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Item Pergama seu muri vrbis Troiæ feruntur habuisse in ambitu xl. millia passuum. Credo q; fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini & Neptuno id negotij ascribitur, nec ob aliam causam, q; propter magnificentiam & altitudinem ingentem. vnde de his Lucanus libro sexto.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Ascribatq; deis.

Itẽ murus Byzãtij vrbis Thracię olim fuit milesio quadrato lapide, adeò indiscreta laterũ structura, vt vna prope muri cõpages spectantibus videri posset. Nã hæc ciuitas ab initio à Pausania Spartanorũ rege condita fuit: sed cùm parua admodũ esset, ipsam postea Constantinus magnus imperator, qui regnabat anno Christi cccxviij. Roma pontifici Siluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus, celsisq;, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta, Imperij sedes est facta, totiusq; columen, & caput orientis, & vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius atq; murorum præ se ferentes.

Muri verò Romę (quæ regina vrbiũ & totius orbis caput dicitur, vt supra ostendimus) à Romulo primo Romanorum rege constructi sunt, qui vrbẽ à noĩe suo Romã vocauit, licet hãc seu partẽ (vt plures alij ante) Euander condidisse dicatur. vnde de his Lucanus libro j.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Põponius iurecõsultus in l. si qs violauerit. quę est l. fi. ff. de rerũ diuisiõe. sic infit. Et fratres Romuli Remus occisus traditur, ob id q; muros trãscẽdere voluerit. i. volũtarie transcenderit, secundũ gl. ibi. vnde Liuius lib. j. Vulgacior fama est ludibrio fratris Remũ nouos transiluisse muros. Eius verò ambitũ varium fuisse credendum est, cùm & Plinius in iij. naturalis hystoriæ à principio paruã extitisse dicat, & suo tẽpore xx. millia passuum cõtinuisse. Et Flauius vopiscus hystoricus scribit Aureliũ imperatorẽ, seu Aurelianũ, ambitũ vrbis ad xxx. passuum millia ampliasse. Hæc etiã ciuitas xxx. habuit portas, quarum noĩa infra in cõsideratione quæ de portis tractat, describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudæę seu Palestinę quã primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon rex, vt legitur iij. Regum. iij. c. in principio.

Item Carolus magnus Frãcorum rex Florentiam, inclitam ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, instaurare fecit, maioreq; ambitu, & mœnibus circundedit.

Ambitus Mẽphis vrbis Aegyptiæ populosæ & secũdæ post Alexandriã ab Ogdoo rege ædificatus fuit cl. stadiorum. Et ipsa Alexandria vrbs Aegyptia ab Alexãdro magno condita à Democrate Architecto commensurata est xv. millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infrà in consideratione sequenti.

Sexagesimanona cõsideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua Gen. xj. Etiam Iosephus in antiquita. in principio. de ea (teste Philippo Bergomate in suo supplemento chronicarum. lib. ij.) meminit: & de ipsa Sybilla sic dicens. Cũ omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excelsam, tanq; ascensuri per eam ad cœlum. Dij verò turbines mittentes euerterũt turrim, & vocem propriam vnicuiq; partiti sunt. Vnde deus ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit, vt tot gẽtes, quę eo conuenerãt ex omni cœlo, quæ & septuaginta erãt, quibus & quousq; vnũ fuerat labium, eandẽq; lingua, etiam totidẽ linguarũ confusione superindicta separauit, necessitate inducente, vt alter alterius vocem non intelligeret, & super omnẽ terrę faciẽ dispergerentur. Et de linguarum excellentia dixi suprà ista parte.

Memoratur etiã illa ingens turris quam Ptholemęus albo lapide fecit in Pharo insula Aegypti, quæ portum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum, quàm nocturnos ignes nautarum cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Guido Architecto, qui structurę tantę suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus. Ab hac Pharos turri Pharo vocari machinas in portubus ad prælucendi ministerium fabricatas, vt est Genuę, in vrbe de Rupella, & pluribus alijs portubus maritimis habentibus Lucernam, vulgò Laternam portus. vnde Iuuenalis.

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nã Lucernarũ vsum primi Aegyptij mõstrauere, autor est Eusebius. libr. x. prępar atiõis. Et, vt recitat Philippus Bergomensis lib. sui supplementi chronicarũ vij. Illa turris erat toto orbe celeberrima, atq; permaxima tẽpore Ptholemæi. quod fuit Anno mũdi cclxx. & ante Christi aduentum. 4929. quæ ab ipso Ptholemæo Philadelpho super cancris vitreis apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. vnde Papi.

Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Et tam pulchra tamque insignis habita fuit, vt inter septem mundi spectacula connumeraretur vnũ. & de ea meminit Plinius libro xxxvj. naturalis historiæ. & fuit altitudinis passuum viginti, & palmis superabundabat. vnde Ouidius libro ij. in Ibim, ait.

Quæ colis & Memphin, palmiferamq; Pharon.

Turris alia celsissima, & toto orbi admiranda (quam Torracũ appellãt) in vrbe Crema spectatur, quam anno Christi. 1284. (cum in Lombardia durissima bella exercerẽtur, propter factiones Guelphorũ & Gibellinorũ) quedã Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus alijs huiusce factionis ciuitatibus, in medio vrbis foro erexit, & maximo cũ gaudio & ardore, atq; incredibili prope impẽsa cocto ex lapide duobus annis perfecit & consummauit.

Sequitur, qđ admiratione dignum est & laudandum. Nam teste Baptista Fulgosio lib. de dictis factisq; memorabilibus. titu. de miraculis. ca. de gemmis. Prope vrbem Grationopolim in Delphinatu, vetusta est turris, quę araneas non gignit, neq; aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur (vt experimento cognitum est) statim emoritur.

Si vis scire qui primitus cõdiderint oppidũ, muros, aut turres: vide Polydo. de inuen. rerũ. lib. iij. ca. ix. Scribit Vitruuius Turres probari rotundas & polygonias, hoc est multorum angulorum. Quippe quadratas celerius disijci machinis dissipariq;, quod assultante ariete anguli tota cõminui facilitate soleant, vt refert Celius libro suarum antiquarum lectio. xiij. cap. xxxij.

Et quia hic de turriũ structura facta est mentio, nõ esse alienũ puto, de mœniũ ratione attingere, cũ in materia dis conuenire nõ debeat. Vnde recitat ibi Celius, lapidẽ quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetrurię populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrãdi, incerto & vasto structis visitur: & ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus magnis & in fronte acutis fabricantur.

Item structurarũ vnam reticulatam, idest in modum retis factam, vel forte à materia rara & nõ densa scribit. Alteram verò antiquã seu incertam, & istã magis approbat: quia reticulata, licet sit vetustior, rimis tñ concipiendis maximè obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frõtatos vocamus, apponũtur, qui perpetua crassitudine vtraque parte religando parietem soliditatem confirmare debent. Illa etiã fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua Taleæ ex olea veste q́; frequẽtes instruantur, vt muri frons vtraq; hisce taleis, velut fibulata, suffrenataq; diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem maiestatem affert non contemnendã, profundior fossa & latior ripis præruptis obuallatisq; muro. Cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt, latam cubitis regijs quinquaginta, centum verò profundam, & amplius.

Et quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdum excurrere, ea quæ citat Celius in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitam agere, cùm foris habeant mœnia robustissima, portasq; solidas, intus autem sint molles, pigri, & effœminati) adscribenda duxi. ita enim eleganter & moraliter ait Panthedam Spartanum (vt referũt autores) cũ legationem obiret in Asia, ostentãtibus nonnullis præmunitum, latum, ac sublimem murum, respondisse. Per deos pulchra, ô hospites, est Gyneconitis, id est mulierum domus, seu senatulus. In eãdem fermè sententiam Lycurgus dixisse videtur. Nequaquã sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta foret. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos, Hæc sunt, inquit, Spartæ mœnia. Idem monstranti cuidã murum egregiè structum atq; præaltum: indaganitisq;, an pulchrum ei munimentum videretur? Pulchrum, inquit, Si mulieres non viri sunt inhabitaturi. Et hæ certe Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse altius & latius, etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebãt. Propterea iurisconsulti: sanctæ quoq; res, inquiunt, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt in l. prima. in princip. & l. sanctum. ad finem. ff. de rerũ diuisione. & §. sanctæ. institu. eodem. quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquã gubernari dispensariq; posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepẽte interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum coorien te, crassanteq; inuidia, adeò vt opinari possimus vrbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discriminum vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio, fabulosę vetustati obrepsisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas Semideosq; vrbium præfecisse curæ, vt illorum obtectæ, proualatæq; presidijs facilius humanos casus reclinarent: quoniam non munimentis modo, sed magis multo deorum indigeamus auxilio. Argumento est, non tantũ mœnia sacra veteri ritu credita, verũetiam libris cõmendatam tutelarium deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacrorum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prædę vrbium iam imminente. hæc Celius in loco prætacto, vbi ista excerpsimus.

De muris tamen, licet de moribus etiam apprimè, curandum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, quatenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem, & ad bellicas oportunitates. Cùm firmissima munitio murorũ bellicosissima esse existimatur, vt dicitur Politic. j. Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, textus est ad hoc expressus in l. vnica. & ibi notatur per Lucam de Penna. C. de expensis ludorum. libro xj. quod confirmat Cicero, ij. officio. dicens: Si duce natura in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum vrbium præsidia quærebantur. & Pomponius iureconsultus in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verborum & rerũ significatione. vbi ait, oppida dicta esse ab ope hoc est auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alij incolę vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est textus in l. omnes. & l. ad portus. C. de operibus publicis. & in l. finali. C. de quibus muneribus vel prestationibus nemini liceat se excusare. libro x. & in. c. non minus. & ca. aduersus. extra de immunitate ecclesiarum. Et hoc si necessitas exegerit, als nõ, vt patet dictis iuribus. Et si principis vel præsidis ad hoc autoritas interuenerit. text. in l. sacra. §. fina. ff. de rerum diuisione. Et an inconsulto principe refici possint, dixi in cõmento consuetu. ducatus Burgundiæ. in §. incipien. on ne peult. versicu. secundo lim ta.

Item clerici tenentur ad custodiam murorũ & portarũ, seu ad excubias ciuitatis. textus est in capi. ij. qđ incipit, peruenit. extra de immu. eccle. qđ intellige etiã tpe necessi

tatis aut periculi eminentis, vt ibi dicit tex. & doc. & ad hoc alleg. tex. ibi Panor. in l. nullus penitus. C. de cursu publico. lib. xij. vbi dicitur, q etiam ecclesia tempore expeditionis nõ excusatur ab angarijs vel perangarijs: ideo &c. qa tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum. Cùm vnusquisq teneatur defendere patriã suã: vt notatur in l. fi. in verbo, prodita. C. de abolitio. & per Lucam de Pẽna in l. in filijs. C. de decur. lib. x. Et relicta ad refectionem murorũ, fossatorum ciuitatis, castrorũ, & similium, censentur relicta ad pias causas. Spec. in tit. de instrumentorũ editione. §. nunc verò. versicu. & scias quòd inter. Ex his infert Lucas de Penna, in dicta l. vnica. q pecunia legata, vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum nõ necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & cõmutari, vt probat dicta l. vnica. & l. fi. ff. de operibus publicis. Et plura de materia murorũ, vide per Lucam de Pẽna in dicta l. fi. C. de quibus mune. &c. vbi notat signanter, q in noua fundatione ciuitatis, ante omnia ædificãdus est furnus: secundò statuẽda sunt mœnia, & tertiò ecclesia siue templũ, prout talis ordo ponitur ad literã. iij. Esdræ. c. ij.

Eptuagesima consideratio de portarũ excellentia ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula porta, ianua, fores, valuæ, confundantur, propriè tamen Porta dicitur omnis ingressus, vel exitus, quo potest aliquid importari, vel exportari. Vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) Quia in designatione vrbiũ subiunctis Vacca & Tauro (qd' abundantiã & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabat aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquẽdi, à qua portatione dicta est porta: & sic propriè olim portæ dicebãtur ciuitatum, vt dicit Lucas de Penna in l. ij. col. iij. C. de dignitatibus. libro xij. Ianua autem dicitur propriè primus domus ingressus, à Iano dicta, q huic deo bifronti seu bicipiti consecratum erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi extructis imaginem alicuius sancti. Fores verò quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri cũm de Sabinis triumphasset, domũ publicè positam. Cuius fores extra aperirentur cum antea cæterarũ ædium intro reserando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publicè admissuram. Valuæ quæ intus reuoluuntur & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius de institu. reipublicæ. lib. viij. tit. viij. sic ait. Adhibẽda est portarum ratio diligentissima, per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiantur vel redeuntibus fugientibusvẽ oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatur, vt dixi suprà in præcedenti consideratione. Et, vt ait M. Victruuius in lib. de architectura ad Octauium eiusmodi verba protulit. Curandum est, vt portarũ itinera nõ sint directa, sed sceua, hoc est flexa & tortuosa. Et de iure iuxta portas, & mœnia ciuitatum non est habitandum propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forte combureretur turris, aut ad euitandum suspitionem proditionis, vt inquit Paulus in l. neq muri neq portę habitari, sine permissu principis ꝓpter fortuita incẽdia possunt. ff. ne quid ĩ loco sacro fiat. & Hermogenes in l. pręcedenti. ibi dicit. In muris, itemq portis, & alijs sacris locis aliquid facere, quo damnum aut incommodum erogetur non permittitur. Item, quis nõ debet egredi ciuitatẽ alium de q per portam consuetam. l. fi. ff. de rerum diuisione. Et quæ relinquuntur ad custodiam ciuitatis & locorum, censentur relicta ad pias causas, vt tenet Specu. in tit. de instrumentorum editio. §. nũc verò. versic. & scias q inter. allegans ad hoc c. j. & secundũ. extra de immuni. eccle. l. pe. §. ij. C. de donatio.

De portis Babylonis quæ erant centum ex ære, & Cõstantinopolis quæ erant vndecim, dixi suprà in consideratione quę de muris tractat. etiam q Thebæ Aegyptia centum portas habuit. vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebæ portarum centum nobilis. Pontanus. Hinc ad centiforem Nili subit ostia Thebem.

Blondus verò de Roma illustrata libro primo ponit nomina portarum quæ erãt tempore quo triumphabat, et sunt ista. Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalis, Exquilina, Viminalis, Neuia, Querculana, siue Querquecula na, Gabiusa, Lauernalis. Rudusculana, Rutumena, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ scelerata, Pandana, vel libera, Mugonia, quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis: et ibi ponit vnde sic denominatæ fuerint, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex ijs laudat, reducendo ad eas quæ repertę fuerunt suo tempore. Inter illas dicit portam Triumphalẽ esse omnium celeberrimã. & dicit Liuius suo tempore xxxvij. portas fuisse in vrbe. Plinius verò dicit xxx. quamuis septem clausas fuisse cõfirmet. De his & quibus nominibus vocentur tractat Franciscus Albertinus in suo opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, charta v.

Eptuagesimaprima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad vitæ humanę vsum non paruum commodum afferre, verũm necessarij videtur. Summę quippe (teste F. Patritio de institutione reipublicæ, libro iij. c. iiij.) religionis est põtem fluminibus facere. & (vt ait) pons Sublicius qui fuit ligneus magnis ceremonijs à põtifice primum factus est, & sæpenumero restitutus. & autore Blondo in primo libro de Roma instaurata. Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marco rege Romanorum structus (vt attestatur F. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ, char. viij.) postea verò ab Horatio Coclyte pro libertate patriæ intercisus, quem deinde Aemilius lapideum fecit: hinc pontifex à põte faciendo dictus est, secundũm Varronem.

Hinc etiã ecclesiæ & domus diuinę seu religiosę tenentur ad cõstructionẽ & refectionẽ pontiũ. tex. in l. ad instructiones, C. de sacrosan. eccle. & in l. absit. quę est penul. C. de priuilegijs domus Augustæ. li. xj. vbi dicit tex. Ad instructiões reparationesq itinerũ, pontiũq nullũ gen9 hominum, nulliusq dignitatis ac veneratiõis meritis cessare oportet: domos etiã diuinas tã laudabili titulo libẽter ascribimus, & facit textus in §. ad hæc. in authen. de ecclesiasticis titulis. collatio. ix. Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. Specu. in titu. de instrumentorum editione. §. nunc verò. versicu. & scias q inter.

Vndequanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opus demonstrat, vt sunt pontes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebenensi, Lugduni, Vienne, in vrbe Sancti spiritus, & Auenione, etiam suprà Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipue fere mediam Parisiacam ciuitatẽ pręterfluens habet ibi quinq pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellẽtissimus est pons

diuæ

diuæ virginis Marię mirę latitudinis, cùm supra centum sint domus ædificatę, mirę & eiusdem structurę, partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur.

Etiam supra fluuium Ararium seu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa structi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium q Nitocris Assyriorum regina (quæ multis regnis post Semyramidem floruit) Euphratem fluuium (qui mediam Babyloniam rectus præterfluebat) fecit tortuosum, supraq; pontem erexit trium stadiorum, difficillimum factu propter paludes quę vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas ad excipiendum fluminis impetum, eiecitq; quicquid erat limi ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilę, quarum altitudo cētū quinquaginta pedum preter fundamenta extabat. Latitudo, lx. pedes continebat. distabant inter se clxx. pedibus, fornicibus verò coniungebantur, quū tamen fluuius ille sit valde impetuosus, & interdum pluuiarum abundātia concitatus ripas longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit ferox & vorticosus. hunc tamen postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Cassius.

Adrianus verò pontem sui nominis adhuc extantem (vtpote qui pons sancti angeli dicitur) super Tyberim Romæ in vaticano fecit, & Athenis pontem Cephesi fluminis alluuione desolatum restituit. De pontibus vrbis Romæ, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum in suo opere de mirabilibus Romę. charta vij. & lvj. Blondus verò libro primo de Roma instaurata, dicit pontem fuisse Romę, qui triumphalis, eo qd' per illum triumphi agebantur: & etiam pons nobilium dictus fuit, ex quo nunq; in illo ruricolæ trāsiuissent: & erat ꝑpe vbi ecclesia & hospitale Sancti spiritus in Saxia situatur.

Cęsar vno die pontem in Arari constituit, qd' Heluetij diebus viginti egerrime confecerant. Cęsar in suis commentarijs de bello Gallico lib. j. in principio.

Alium etiam supra rhenum mira celeritate, quem decē diebus absoluit, vt ibidem habetur lib. iiij.

Carolus magnus pontem opus egregium quingentorum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

Septuagesimasecunda consideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, nō importunè versatur. Sciendum tamen est prius, q domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus qd' idem est. vnde diuus Hieronym⁹ in Psal. interpretatione ait. In Palestina & Aegypto non habent in tectis culmina sed domata, quę Romę, vel solaria, vel mœniana (hoc est exterius porrecta) vocant plana tecta, quæ transuersis trabibus sustentantur.

Et est domus vnius familiæ habitaculū, sicut vnius populi vrbs, secundū Archid. post Isidorum in ca. omnibus. xxiij. qō. j. Ad quod facit l. j. §. illo videlicet. C. si quacūq; prædirus potestate &c. vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas (vt domus Iacob) l. cùm vnus. §. primo. iuncta gloss. super verbo, domū. ff. de alimen. & cibarijs legatis. Propriè autem secūdùm leges domū nostrā dicimus, vbi sedes & tabulas, constitutionēq; rerū nostrarū habemus. tex. est in l. in lege censoria. §. j. ff. de verbo. & rerū sig. de quibus plene per Bart. in l. j. ff. ad Silleianū. in prin. & secundū Lucā de Pēna in l. ij. C. de metatis & epidimeticis. lib. xij. & modernos in l. cū acutissimi. C. de fideicōmis. Et quādo simpliciter fit mētio de domo, capitur pro loco habitationis (& est edificiū quod ex tecto parietibus & fundamento constat) secundū Bar. in l. tutela. ff. de cap. dimi. & in d. l. j. ff. ad silleia. & ibi Bal. & de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipsius (licet aliquantulum videantur deriuata extra propositum pręter vltimū, in quo domus excellentiores recensentur, de quibus apud scribentes fit mentio) sequentia inserui.

Primum ergo erit, qd' primus ædificator in orbe fuit Caym qui primā ciuitatem cōdidit, & à filio suo Enoch, Enochiam appellauit. vt habetur Genes. iiij. & vj. dis. cap. fin. eamq; bitumine & aggere aliquātisper cinxit. Illuc quoque sectatores suos malos omnes venire compulit, & non alijs cōmunicauit. Primi eñ homines nullo subsidio fulti duram agebant vitā, erant profecto nudi, nullo neq; ediū, neq; ignis adiumento vsu, cibo in diem q næsito, cū ignorarent agrestes fructus in vsum futurum condere, & seruare ad egestatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent.

Experimento deinde edoctos & speluncas aiunt quæsijsse ad euitādam frigoris vim, & fructus seruare cœpisse, vt dicit Dyodorus libro primo de antiquorū gestis. vnde etiam, vt dicit Philippus Bergomensis libro j. sui supplementi chronicarum, in princi. in verbo, Caym. Cùm aliquo post tempore homines nudi essent & inermes, nec cōtra homines, aut bestias tuti, nec vlla receptacula contra frigus aut æstus haberent, naturali quadam solertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quædam atq; casas sibi fabricantes ex virgulis & arūdinibus construxere: quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Dyodorus ait libro ij. Prisci Aegyptij domos ex arūdinibus cōficiebant. Cuius rei vestigia penes Aegypti pastores permāsere huc vsq; nulla alia nisi ex thalamis facta habitacula ꝓbent. Nemo ambigit Iahelem primò artē faciendi tentoria inuenisse, & tuguria, ex quo ipse fuit pater habitantiū in tentorijs & pastorū. Gen. iiij. Non certè curabant domos pretiosas, aut excelsas sumptu aliquo facere, imo Mathusalē, de quo Gen. v. Quingētos annos habens dño dicenti. ædifica domū si vis, qm̄ adhuc trecentis annis viues. Respōdit. Propter tantillū temporis nō ędificabo domū, & sub arboribus, & supra vepres dormiuit vt prius cōsueuerat. Adeò q natio Aegyptiorū eodē Dyodoro. li. ij. teste, domos nostras diuersoria appellat tanq; breui tēpore à nobis inhabitandas. defunctorū verò sepulchra sempiternas domos, qm̄ apud inferos infinitū sit tēpus vocat: vnde domus ædificādę curā contēnunt, circa sepulchrorū magnificētiā (vt ĩ. patebit in cōsideratiōe de pyramidibus) in quibus sunt longius mansuri summum studium, operamq; impendūt, vnde dicit Ouidius.

Nondum pręcipites cingebant oppida fossæ;

Et Boetius de consolatione lib. j.

Et somnos dabat tunc altissima pinus.

Quasi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domūculis habitabat, expectando paradisi grandem ciuitatem. secundū Apostolū & Grego. lib. viij. moraliū. ca. fi. Et Didimus Bragmanarum didascolus, idest philosophorum Indiæ præceptor, siue rex, mores eorum quo ad hoc narrans ad Alexandrum ita scripsit. In construendis domibus igne saxa non voluimus, nec admixtione

pulueris cementa componimus:sed in telluris speluncis, montiumq́ latebris habitamus:nullos ibi ventorum fremitus,nullius turbinis tempestatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab ymbre spelunca quã tegula. Cuius speluncæ geminus nobis est vsus. Mansionis dum viuimus,& sepulturæ dum morimur. Et sic(vt vidi)aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudiæ habitantes.

Plura & alia huiusmodi latibula iuxta vrbem(quam Orengiam vocant)ab ea parte qua fit iter Auenionem supersunt. Etiam talia habitacula licet ruinosa,non procul ab vrbe Caturcensi ostenduntur,vt refert Guillelmus Benedicti in sua repetitione cap.raynutius.in verbo,domũ. numero vj.de testamentis.extra. Et ibi ponit qui primò ædificauerint in Aegypto,in Græcia,& in Gallia.& Polydorus de inuentoribus rerum,libro tertio.c.viij.scribit, qui primũ luteas aut lateritias domos ædificauerint,vel earum structuras & tegulas,& lapidicinas inuenerint. Domus verò si meridiem spectantes fiant, vtiliores sanè. Nam per brumã solem hybernum excipiunt,& æstate inclinato sole semper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaq; altissimę fiãt,vt totũ diẽ Hyberno sole calescant. Si verò ad arctum vergunt,humiliores esse oportet,ne à frigidis ventis apertius petantur. hæc Socrates apud Xenophontem commen.iij.vt refert Volaterranus libro vigesimoseptimo commentariorum in philologia,cap.de domo & eius partibus.

Secundũ verò attenditur circa vanitatem ędificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuosæ, aut sine necessitate,de qua sanctus Bernardus in epistola sua de regimine domus seu cura rei familiaris ad dominũ Raymũdum de castro sancti Ambrosij. Si vis(inquit)ędificare domum,inducat te necessitas,non voluptas.cupiditas ædificandi ædificando nõ tollitur,sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas,parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa,& archa euacuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus in capitu.pulchra.ibi, hoc est decorum non superfluas ædificationes aggredi,nec prætermittere necessarias.lxxxvj.di. Sunt quippe nõnulli,qui in ætatis laboriosæ initio quæstu omisso & agricultura,in eorum vita deliciarum sumunt auspitia,decorem domus excogitant,eam tandem laboriosè constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertẽtes quod scribitur Prouerb.xxiiij. Præpara foris opus tuum,exerce diligenter agrum tuum,& postea ædifices domum tuam.hæc Lucas de Pẽna in l.ij.col. iij.C.de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum.lib.xj.

Tertium ex quo ædificia,& domus multis periculis sunt subiecta,puta incendio vel ruinæ,vt ait textus in lege cũm hi.§.fi.de transactio.ff.verum non est aliquod tam firmum ædificium (quod sic dici putatur quod prius ad edendum factum fuerit) vt fluminis,vel maris, vel tempestatis,vel ruinæ,incendij vel terremotus vim sustinere possit.l.fluminum.§.seruius.vbi textus formalis.ff.de dãno infecto.vel sicut pluuijs ędificia collabuntur:vt est tex. in lege ij.C.de conditis in publicis horreis.libro x.ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur.vt enim ait Cassiodo.iiij.variarum epistola.xxx. Cito vetustatis decoctione resoluitur,quod hominum præsentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorum ruina incolarum subtracta custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maximè qñ sunt impares sumptui.l.sed an vltro.§.is autem.ff.de nego.gestis.de quibus ædificiorum sumptibus habetur in l.inter quos.§.fi.cum.l.seq.ff.de damno infecto.

Quartum ornãda est dignitas domo,non ex domo tota quærenda,nec domo dominus,sed domus domino honestanda est,& vti in cunctis habenda ratio,non sua solũ, sed etiam aliorum,inquit Tullius.j.de Officijs. Hinc Seneca in lib.de quatuor virtutibus. Si continentiæ (inquit) studes,habita non amœnè,sed salubriter. Nec dominũ velis esse notum à domo,sed domũ à domino. Nam in domo clari hominis,in qua hospites multi recipiendi,& admittẽda hominũ cuiuscunq; generis multitudo, adhibenda cura laxitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino dedecori fit,si scilicet in ea solitudo,maximè si ab alio domino solita est frequentari: vnde abstinendum est ab his.

Quintum est,expedit & honestum est vnicuiq; domũ habere vnam,conuenienter pulchrã,secundũ statum suũ. Quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit,qui(vt vis patitur) est conseruãdus,vt in l.in his.in fi.C.de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. libro xj.& l.prætor ait.§.hoc interdictum prohibitoriũ. ff.de noui oper.nuncia.& l.fi.ff.ne quid in loco publico fiat.& l.ij.& l.si quis.C.de ædificijs priuatis. Nam tantus est ædificãdi fauor,ꝙ permittens vicino vel alteri domũ facere,vel aliud ædificium construere,censetur seruitutem omnem quam in solo habebat,remittere.l.si stillicidij.ff. queadmodum seruitus amit. Et quod plus est,talis permissio non precaria ad voluntatem permittentis reuocanda, sed perpetua iudicatur,si aliud expresse non fuerit cautum in ea.l.si præcario.§.fi.ff.cõmunia prædiorum. Ea ratione,ne destruendo ędificium vrbs deformetur,& status publicus decoloretur: vt consuluit Angel.consilio j. Hinc est ꝙ non potest quis vendere colũnas aut trabes domus suæ vbi corrueret domus.l.senatus.ff.de contrahenda emptione. Nec valet legatum earum,sed debetur æstimatio.l.cætera.§.& quid si quis.ff.de legatis.j. Nec domus legari posset vt destruatur,vt dicit Martianus in l.filiusfamilias.§. ædes.ff.de legatis.j.

Sextũ erit ad eliciendũ ex prędictis duo singularia. Primũ est ꝙ non põt quis de bonis & rebus suis disponere, quarũ est dñs & possessor. dicta l.senatus.& l.cætera.contra l.nemo.C.de Iudæis.& l.in re mandata.C.mãdati. Secundũ verò est quod quis ꝑ sua re seu materia alieno ædificio posita & iũcta,licet dominus existat agere non põt seu eã vẽdicare,vt de ędificio tollatur & sibi restituatur: siue sint fustes,siue lapides,aut alia quæcũq; materia ad ędificandũ apta.textus est in §.cũ in suo solo.institu.de rerũ diuisiõe.& hoc ne ædificia rescindi necesse sit,vt ibi dicit tex.& sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea ne ruina dãnificet vicinos aut trãseuntes per vicos,& cogi põt dominus ruinę scilicet vicinãdę,de dãno infecto cauere,vt ff.de dãno infecto.per totũ. Et cæteros de dãno suæ personę,ne ruina offendãtur. Et quod plus est,hoc fieri põt ad syndici ciuitatis seu villæ requestam. Cuius etiam interest securè per vicos,& itinera commeari.l.j.§.summa cum vtilitate. ff.de his qui deiecerunt vel effuderunt. Et est textus optimus in l.ad curatoris.ff.de dãno infecto.vbi dicit, Ad curatoris reipublicæ officium spectat,vt dirutæ domus à domino extruantur.imo dicit textus in lege singularum vrbium.C.de ædificijs priuatis.& in l.præses prouinciæ inspectis.ff.de officio præsidis.ꝙ propter decorem ciuitatis potest rector curiales cogere de nouo ædificare,non curiales verò tantũ ad reædificationem antiquarum non taliter

destructarum

destructarum artantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide Lucam de Penna in l.ij.col.ij. C.de metatis.lib. xij.& amplè per Guillelmũ Benedicti in sua repetitio.ca. raynutius.in verbo, domum.numero xiiij.& xv.extra de testamentis.

Septimũ, licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt suprà dictũ est) de nouo ædificare domũ, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem reparationem tenetur.l.singularum vrbiũ.supra allegata. Adeò q si domus sit duorum potest cõdominus insolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quo modo potest cogi socius ad reparandũ, vide per dictos doctores in præallegatis locis, vbi etiam ipse Guil. Benedicti sicut laudat & magnificat nouam æditionem & reparationem domorũ & ædificiorũ (quã dicit esse pium opus) ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus in quibus possunt confiscari aut destrui. de quo etiam aliquid per Lucam de Penna in l.vnica. C.si curialis relicta ciuitate &c.libro decimo.

Octauum est, q vnicuiq necessaria est vna domus cõdecens & honesta in sui tutissimum refugium atq receptaculum. verba sunt.l.pleriq.ff.de in ius vocando. vnde Ecclesiastici xxix. Initium vitæ hominis, aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem, & quã domum nemo intrare possit contra suã voluntatem, sub pœna iniuriarum.§.sed & lex Cornelia.instit.de iniurijs. Cũm non liceat pompam rei familiaris pandi seu detegi, tex.l.ij.§.j.in fi.C.quando & quibus quarta pars debetur &c.lib.x. Adeo q domũ alienam nemini licitum est autoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas furto subtractas, vt est textus in §.conceptum.versic.sed hæ actiones.institu.de obligatio.quæ ex delicto nascuntur. Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto, secundũ Ioan.fabri.ibi. Vel esset talis res, quę animo seipsam perdidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia.l.requirendi.vbi Cyn.& Bald.C.de seruis fugitiuis.dũmodo fiat autoritate iudicis, ne sit causa maioris tumultus si aliter fieret.regula iuris in l.nõ est singulis.ff.de re.iur. Aut fieret in quisitio ad vtilitatẽ publicã secundũ Bar.in dicta l.pleriq. Et sicut posset quis vnam domum habere, ita etiam duas vel plures secundũ facultatem familiæ, statum & conditionem; imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure ob agriculturam vel pestem dum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia Beati qui habitant vrbes, Miseri castra sequuntur, maximè tempore belli: de quo Virgilius in Buccolicis.

Mantua ve miseræ nimium vicina Cremonæ.

His prætactis, vt proposito inseruiamus, scribitur iij. Regum vij.cap. Salomonem fecisse sibi regiam candenti pauimento, triplici intus materia, cedro, argento, & auro. Quod opus absoluit tredecim annorum spatio.

Domus etiam Cyri Medorum regis fuit excellentissima, quã fabricauit Mennon illigatis auro lapidibus.

Virgilius libro septimo scribit domũ latini regis centum columnis fuisse, sublimem, & Gedrinis auorum simulachris ornatam.

P.Clodius quem Milo occidit, domum habuit sestertijs cxlvij.milibus emptam.

M.Lepido viro consulari, & Q. Catuli collegæ fuit olim domus omniũ in vrbe pulcherrima: quę tamen intra annos xxxv.centesimum locum non obtinuit.

Cicero non minoris quinquaginta millibus aureis habitauit. Quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salustius in sua contra eum inuectiua.

In M.Scauri villę incendio, bis millies sestertiũ absumptum legitur.

Babylonijs laudi datum est (teste Celio libro antiquarum lectionum v.cap.xij.) quòd in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Romanos ex assertione dixit maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen in panegyricorum ratione tecta apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit contignationum quinque aut sex (vt est Lugduni.)

Legi etiam qđ Thebæ ægyptiaca, de qua suprà: domos priuatas vsq ad quartam & quintam contignationem habuit extructas.

Martialis in secũdo suo epygrammate laudat domitianum, q ex vna Neronis domo plura ædificia publica in solatium populi construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit q Nero incenderat vrbem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, Veios migrate quirites:

Si non & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit. Vidimus vrbem nostrã claudi duabus domibus, Caij & Neronis principum. Tradunt hanc domum Neronis à palatio ad æsquilias vsque protensam fuisse. In vestibulo eius Colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet. ad stagnum maris instar, circũseptum ædificijs ad vrbis similitudinem, præterea aruis, vinetis, pascuis, syluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reliqua pars auro picta erat: gemmisq, & vnionum conchis distincta. Cœnationes eburneis tabulis laqueatæ versatilibus, vt flores & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda die noctuq instar mundi circunagebatur, balneæ maribus & albulis aquis fluebant: verum illa domus tanto sumptu tantoq rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam octo quingenties sestertium, idest duodecies centena, & quinquaginta milia aureorum nostrorum attribuerit. Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solarijs lapidem quendã sphengitem, quo perpetuus dies illucebat. Cũm eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domũ multum extollit Textor in sua officina centum alia opera & ædificiosa sumptuosa & magnifica: & etiam Budęus in tractatu de Asse, libro tertio.

Hanc luxuriam notat Martialis in dicto suo secundo epygrammate in laudem Domitiani. Mos enim veterum fuit in laudatione viuentium principum defunctos iam principes damnare, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum principum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conquiescerent: sicq à vitijs retraherentur. Meritò præterea laudari videntur viuentes principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cũm de malo principe posteri tacent, manifestum est timeri pręsentem, qđ eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud quã hortari præsentem vt corruptos longa consuetudine ac deprauatos mores reformet & corrigat. Postremò (vt inquit Plinius) nihil non parum gratè sine comparatione laudatur: hæc Perottus vbi suprà.

Budęus in tractatu de Asse lib.iij.ponit excellentiã & magnificentiã domorũ, seu ædium Romanarũ vbi laudat

domū Lepidi, Craſſi, & Ciceronis: & ibi memoratur de inuectiua oratione Saluſtij in Ciceronem: vnde tanta bona acquiſiuiſſet niſi ex rapina. ꝓpterea & his temporibus multi theſaurarij, ſeu quæſtores ærarij Franciç taxati ſunt. Nam habito reſpectu ad eorū facultates antiquas & acquiſitas, necnon ad eorū ſalaria fuit æſtimatum quātum pecuniarum ex ærario regio ex rapina ſeu potius mala inuerſione ſubtrahere potuerint, & ſuper his tantū, aut plus, aut minus ex æquo & bono cōmiſſariorū in pœnam ſeu emēdam, aut verius reſtitutionem exactū fuit. Et ex dictis Budæi in loco antę citato, cōſtat Ciceronem multa ex literatura acquiſijſſe, verum multo maiora acquiſiuit quōdam Nicolaus Rolim Cancellarius Burgūdiæ ciuis noſter, qui multas domos excellentiſſimas conſtrui fecit, tam in Burgundia, vt Diuione, Cabilone, Caſtillone, Belnæ, & Heduæ, ꝗ in Flandria. Et ſuis poſteris xxv. villas in quibus erant caſtra ampliſſima & ſuperba. cum xxv. mille libris turoñ. de redditu annuo reliquerit, quę omnia ex induſtria literatura, & ſcientia ſibi comparauerat ſub ducibus Burgundiæ, ſub quibus Cancellarius extitit. Et (vt fertur) cū ſemel coram duce ab ęmulis taxaretur de huiuſmodi exceſſiuis acquiſitionibus, & ampliſſimis poſſeſſionibus, rationem ſuæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina & furto acquiſijſſe ſe purgauerit, ſed omnia, ſcio principe, & ex eius voluntate & mandato accepiſſe. Nec credo alium à Cicerone fuiſſe, qui tanta ex literatura acquiſierit.

Non omnino diſconueniret hic inſerere excellentiam domorū aquaticarū, quæ naues dicūtur. ſed quia Budęus amplè ponit in dicto tracta. de Aſſe. lib. v. excellentiam & magnitudinem aliquarum nauiū, vbi laudat nauem Philadelphi, Pholemæi, Philopatoris, & naues duas à Demetrio Antigoni factas, etiā nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues quæ vnꝗ fuerunt nec erunt, laudanda eſt illa quę dicitur Archa Noë, cuius lōgitudo fuit trecentorū cubitorum, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo, vt ſcribitur Gene. vj. & de eius excellentia etiā meminit Laziardus in ſuis epitomatibus vniuerſalis hyſtoriæ c. xj. vbi dicit quomodo fabricatam fuiſſe tradant catholici doctores. His diebus facta eſt mirabilis & excellentiſſima nauis per regem noſtrum Frāciſcum primū, quæ fuit facta in Normānia, conſtructione cuius maior pars ſiluarū illius patriæ cęſa eſt & expoſita.

Sunt & aliæ tres domus, ſcilicet conſcientiæ, familiæ, & ſepulturæ, quas ponit Antonius Florētinus in ſua ſumma, in tertia parte, titulo decimo. capi. primo. §. primo, ſecundo, & tertio. de domo ſepulturæ, dixi ſuprà in ſecunda parte.

Idem etiam Antonius Florentinus in dicto capit. primo, in principio ponit aliam domum quæ eſt principalis & excellentior alijs, & eſt domus domini. de qua habetur Pſalmo cxxj. Lętatus ſum in his quę dicta ſunt mihi: in domū domini ibimus. Principalis enim quia domini eſt & quia ab ipſo ædificata, & pręparata, & noſtra, quia propter nos ordinata, vt in ea ſemper cum eo habitemus. Eſt domus ſupernæ gloriæ, de qua ipſe pſalmiſta in alio pſalmo, ſcilicet xxv. ait. Domine dilexi decorem domus tuæ, id eſt, locum habitationis gloriæ tuæ. de hac dominus Ieſus ait. Ioannis xiiij. In domo patris mei multę manſiones ſunt, quia & ſi vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentię præmiorum, ſicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur primæ ad Corinthios xv. ſtella differt à ſtella in claritate. Cuius nobilitatē & magnificētiā Baruch admirās, ait, O Iſraël, ꝗ magna eſt domus dei, & ingēs locus poſſeſſionis eius: magnus, & nō habens finem, excelſus & immenſus. Magna eſt domus gloriæ ſupernæ & locus poſſeſſionis eius. Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona. pſal. xxxv. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. i. habitātes in ea. Magnus lōgitudine perpetuitatis, quia nō habens conſummationē. i. finem. pſalmo lxxxiij. Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Lucæ primo. Regnabit ſcilicet Chriſtus in domo Iacob in æternum. ſcilicet in eccleſia triumphante. Magnus ſecundum altitudinem dignitatis, quia excelſus. Apoſtolus ij. ad Corinth. v. Si terreſtris domus noſtra diſſoluitur, habemus domum non manufactam æternam in cœlis, in qua ſunt omnes in maxima dignitate & poteſtate. hæc ille.

Plutarchus in ſeptem ſapientū ſympoſio (teſte Celio lib. antiquarum lectionum vj. c. xxv.) hos ſcripſit ſermones, Quænam maximè felix domus foret. In eo velut in ſymbolum, quiſꝗ quod ſentiret, protulit. Ac princeps Solon, Optimam ſibi domum videri pronūciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum cuſtodes haberentur infidi, nec erogatis ſubſequeretur pœnitentia. Bias eam cenſuit optimam, in qua per ſe dominus exiſtat talis, cuiuſmodi extra eſt ex lege. Thales verò, vbi otio pingui domino ꝓfrui licet. Cleobulus, ſi plures multo ſint, qui dominum ament, quàm qui reformident. Pittacus eam prętulit, quæ tum neceſſarijs, tum redundantibus ſuperflueret. Chilon adminiſtrationi regiæ domum oportere eſſe ſimilem ſtatuit. Nam Lycurgum ferunt, cū ſubmonuiſſet quiſpiam, Democratiam induceret, intuliſſe hanc prius in domo ipſe conſtitueret.

SEptuageſimatertia conſideratio ad laudem & excellētiam quorundam bibliothecarum fit. Imprimis Gordianus imperator (cùm eruditus vir eſſet) bibliothecam maximam extruxit, in qua ſexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyramnion grāmaticus (qui floruit ætate magni Pompeij) ſuper tria librorum millia poſſedit. Plutarchus in Antonio ſcribit Pergamenas bibliothecas habuiſſe ducenta librorum millia. Fertur Ptholemæum ſecundum Aegypti regem bibliothecam omnium pulcherrimam congregaſſe, & in toto orbe terrarum nominatiſſimam conſtruxiſſe, quæ vſꝗ ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum perdurauit, teſte Philippo Bergomate in ſuo ſupplemento chronicarum libro ſeptimo. Et idem libro decimoquarto extollit bibliothecam Ioannis Galeatij vicecomitis ducis Mediolaneñ. quam Papię condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus in ſuo tractatu de aſſe libro ſecundo, multum laudat poſt Plutharcum bibliothecam Luculli.

Ludouicus duodecimus rex Frāciæ Bleſis oppido ſuę natiuitatis pulcherrimam cōſtruxit, & ibi magnam librorum (præcipuè in hyſtorijs) copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos alias fuit excellens & nominatiſſima, hodie Pariſius duæ extant mirum immodum libris refertæ, pręcipuè in Thologia: quarum vna in collegio regio, quod dicunt Nauarræ, altera verò in monaſterio ſancti Victoris collocatur.

Alphonſus Aragonū & Siciliæ rex laudatus eſt, ꝗ bibliothecā in omni facultate, & omni lingua permaximā & ornatiſſimam ſibi acquiſiuerat, & iā quinquagenarius preceptor ſe ſubmiſerit, ne loquendi vſu careret.

Adrianus

Adrianus Romanorum imperator, Romanis & etiam Atheniensibus, bibliothecam permagnificam atq; insigne construxit.

Bibliothecę (teste Victruuio) spectare debent ad orientem, tum quia vsus matutinum postulat lumen, tum quia in his libri ac tabulæ non putrescunt. Etenim quæcunque ad meridiem & occidentem spectant, tineis & humore libros vitiant, atq; membranas: quoniam venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, fundentesq; humidos spiritus pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures reges Alexandriæ & Pergami, & plures Romani, vide Plinium libro trigesimoquinto, capitulo secundo. & Blondum libro octauo de Roma triumphante. & de laude Bibliothecarum etiam scripsit Franciscus Patritius in libro de institutione reipublicę, libro octauo, titulo decimoquinto. eas commendās à comparatiōe. sic enim ait. Et si certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphātes quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoq; victu alerentur, quantò magis efferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus rempublicam adiuuant, & scriptis suis ea omnia memoriæ commendant, quæ posteris seculis profutura sint. Porrò ex antiquis bibliopolis vnicus ferè Triphon celebratur. Hinc Martialis libro quarto. Non habeo, sed habet bibliopola Triphon. Strabo libro decimotertio Geographiæ scribit Aristotelem omnium primum bibliothecam instituisse. & Plinius libro trigesimoquinto testatur Asinium Pollionem primum Romæ bibliothecam fecisse, vt refert Polido. de inuentoribus rerum, libro secundo. capitu. septimo. vbi etiam ponit, qui primò libros ædiderint, & quòd olim in vrbe Roma fuerint bibliothecæ, numero xxviij. Scribitur in opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, in secūdo libro & in tertio, quę nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponūtur volumina librorum. Idcircò definitionem libri addo, quæ est talis secundùm Lucam de Penna in rubri. de nauiculariis seu naucleriis, libro vndecimo. qui dicit. Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confusorium, corona prudentum, dyadema sapientum, honorificentia doctorum, clarificentia rectorū, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præsidentis, vas plenum sapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusq; festinat, rogatus respōdēs, fideliter obediens, contra fortunas lictor, atque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquę viuæ, paradisus absq; ruina, ædificans te gnarum si repperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si graues eum nimium, archana reuelans, & obscura clarificans. Nec est inconueniens scire quæ volumina sint excellentiora, an antiqua, an noua: & licet nonnunquam nouitas malè negligat, quod bene statuit vetustatis autoritas veneranda. secūda quæstione sexta. capitulo, anteriorum. versiculo, illud. & in authen. vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ &c. in principio. collatio. quinta. Tn̄ dicit Speculator in suo procemio, quòd volumine suo nouo cedāt volumina antiquorum. iuxta illud. Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarum dominus est. primi Regum, secundo capitulo. vnde dicit imperator. Vetustatē renouamus, vt in authen. de administratoribus. circa principium. collatione septima. quibus licet reuerētia debeatur, vt in capitulo, priscis. in principio. lv. distinctio. & ff. de iure immunitatis. lege semper. & capitu. quanto. extra de transactio. & ix. quæstione iij. capitu. conquestus. & vigesimaquinta quęstione prima. capitu. contra. tamē fides eis in pluribus non habetur. Nam secundùm varietatem temporum iura variantur humana, vt in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. capitu. recurrat. versicu. his ita. xxxij. quæstione, tertia. sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur, & laxantur canonica præcepta, vt capitu. etsi illa. prima quæstione septima. & quod paulatim labitur, cōuenit renouari, vt in authen. de quæstore. circa principium. collatio. sexta. & nihil penè in semetipso manet, sed currit natura multas euoluens mutationes, quas neque pręuidere facilè est, neque prædicere, vt in authen. vt omnes obediāt iudicibus prouinciarum. §. si verò. versiculo. si verò arripiat. collatio. v. & nihil est quod mutabilitatem non sentiat, vt in authen. de non alienan. aut permutan. §. nos igitur. aliàs in §. vbi autem lex. collatio. secunda. & lxxxix. distinctio. capitu. ad hoc. & de cōsecratio. distinctio. quinta. capitu. ne tales. prope finem. sed & semper opere vocāte consonæ causis leges ponuntur, cùm semper inopinabiles emergant, quas antiquitas non agnouit, vt in authen. vt defuncti seu funera eorum nō iniurientur. in principio. collatio. v. nec erubescat antiquitas si quid melius horum quæ ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt in authen. de nuptiis. §. maioris. collatio. quarta. & argumēto. xcvj. distinctio. capitu. esto. in fine. Nam paulatim hoc per eruditionem ad melius accedunt, vt in authen. de monachis. §. finali. versicu. oportet. collatio. prima. & omne artificium per exercitium suscipit incrementum. l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legatis, tertio. & lege, milites. ii. C. de re militari. libro duodecimo. sed & antiquorum quidam vino inebriati sunt. c. vino. trigesimaseptima distinctio. quia nō plenam notitiam scripturarum habuerunt, vt extra de sacra vnctio. capitulo primo. §. finali. ita dicit Specu. in dicto suo procemio. colū. ix. versiculo, huic ergo claritatis speculo. Antiquitati tamen in multis defertur, & præfertur iuuentuti. de quibus suprà in parte præcedente, in consideratione xvij.

Septuagesimaquarta consideratio de excellentia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tā altæ in Aegypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit: qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementa. Vnā ex iis quæ ex Arabicis lapidicinis constabat à trecentis sexaginta hominum millibus annorum viginti spatio cōstructam prodiderunt, & in raphanos, allium, & cepas, quibus operarii vescerentur, mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuisse, quàm regum Aegypti in erogandis pecuniis stultam ostentationem, siue ne pecuniam successoribus relinquendo insidiandi sibi causam præberent, seu ne plebs esset ociosa, aut ad vsum sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat cētum quadraginta tres pedum, altitudo sexagintaduo. Tres alię fuerunt septuagintaocto annis, & mensibus quatuor factæ. Omnium amplissima cōtinebat octo soli iugera, quatuor

angulorum paribus interuallis per dccc.lxxxiij.pedes. Singulorum laterum altitudo pedes viginti quinque. Secundę singula interualla per quatuor angulos pares.dccxxxvij.pedes comprehẽdebant. Tertia erat minor prædictis, sed multò spectatior, Aethiopicis consurgens lapidibus, trecentis sexaginta tribus pedibus inter angulos. Omniũ minimam fecit Rhodope meretricula Aesopi fabulatoris conserua, diuitijs illis quas meretricio quęstu sibi compa rauerat. Scribit Herodotus in Euterpe Cleopem Aegypti regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidibus, cuius lõgitudo erat quinque stadiorum, latitudo decem passuum, altitudo octo passuum, in qua decem annos fuisse cõsumptos memorat. Fecit & aliam viginti annis absolutam, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio sumptu attritus filiam (quam habebat formosissimam) coactus sit prostituere. Ea est in qua clxxx.taléta in cepis & raphanis erogata prædiximus, quibus artifices vtebantur in extruenda earũ vna. Quo argumento conjectare est, quanta queq; prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa, & ista magnificentissima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ inter septem orbis spectacula numerantur, de quibus miraculis meminit F. Patritius in suo libro primo, de institutione reipublicæ, titulo ix. & Celius antiquarum lectionum libro xij.c.xxxviij. Pyramides autem sunt structuræ & moles lapideæ maximę, ita constructæ, vt elato in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Hedua extat altitudinis xxx.cubitorum.

Subsequenti ordine de obeliscis tractãdum est, qui vocantur structuræ minores Pyramidibus deorsum versum specie quadrata, in angustum verticem desinentes & paulatim gracilescentes. Aegypti reges quatuor fecerunt obeliscos cccclxxx.cubitorũ longitudine. Ramises res Aegypti (cuius ætate captum est Ilium) obeliscum fecit, quadraginta cubitorum, & alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor, quem fecisse dicũtur viginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum est, vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyses rex ventũq; esset incẽdio ad crepidines obelisci, extingui ignẽ iuberet molis reuerentia. Obeliscũ posuit Phius xlviij.cubitorum. Ptholemæus vnum Alexandriæ lxxx.cubitorum. Fuerunt plures alij, quos volens omitto. de quibus Plinius libro xxxvj.c.ix.x.& xj.& Blõdus de Roma instaurata libro primo. vbi etiam scribit formam & figurã. Qui verò primum Obeliscos fecerint, vide Polidorũ de inuentoribus rerum, libro iij.c.xj.

De Labyrinthis etiam loquamur. Nam scribit F. Patritius in libro j. de institutis reipublicæ, titu.ix. Dedalum architecturæ inuentorem secundùm aliquos, qui in Creta regnante Minoe Labyrinthum miro girorum ordine ędificauit, ad eius similitudinem, quem diu ante Miris, à nonnullis Miro appellatus, Aegyptiorũ rex pro sepulchro sibi opulentissimo construxit, quod etiam Labyrinthi nomine nũcupauit. Cuiusquidã aditus ingredientibus facilis erat, exitus autem perdifficilis viarum perplexitate, nisi beneficio ducis itineris peritissimi. Virgi. libro vj.

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius libro xxxvj.c.xiij. dicit quatuor fuisse Labyrinthos, secundũ Aegyptium, tertium in Lemno, & quartum in Italia. de quibus Textor amplè scribit in sua officina.c.inter alia opera &c. De primis Labyrinthorum Pyramidumq; autoribus, & quæ esset eas construendi causa, scribit Polidorus de inuentoribus rerum, libro iij.c.x.

Septuagesimaquinta cõsideratio de sepulchris subnectitur, quæ ad gloriam mortuorum orta sunt (vt qui iam defecerant, viuere viderentur.) Nã legitur q; Arthemisia regina Cariæ Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo attollebatur xxv. cubitis. Cingebatur columnis xxxvj. patebat ab austro & septentrione lxiij.pedes. toto circuitu continebat pedes ccccxj. Ipsum ab occidente celauit Scopas, à septentrione Bryax, à meridie Tymothæus, ab occasu Leocares. Regina opere nondum absoluto concessit fatis. Artifices tamen non recesserunt nisi eo consummato. Ab hoc sepulchro omnia regum & imperatorum monumenta, quæ pręciosa sunt, vocantur mausolea. de hoc Propertius libro iij.

Nec mausolei diues fortuna sepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis libro primo.

Aëre nec vacuo pendentia Mausolea,
Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

Semiramidem orientis reginam, & mulierum omniũ longè celeberrimam, quamq; cum Cyro præcipuè admiratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi & rerum claritas plurima emicuisset, legimus, cùm sibi iã magno natu monumentum in quo perfuncta humanis recondereter, strueret, inscriptionem eiusmodi exculpendã curasse. Quicunq; ex regibus pecuniæ inopiam senserit, conditorio recluso sumat inde, quicquid visum fuerit. Id cũ perlegisset Darius, vt qui auri foret auidior, sepulchrũ iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam. in eas autem incidit literas. Ni malus vir fores & pecunia insatiabilis, non vtique mortuorum loculos moueres. hęc Cælius libro antiquarum lectionũ xij.c.xxxvij. Et Philippus Bergomeñ. post Plutarchum, libro tertio sui supplementi chronicarum. De sepulchro Augustorum & alijs memorandis sepulchris quæ Romæ visuntur, vide in Opusculo de vrbis Romæ mirabilibus, libro secundo & tertio. dicit tamen idem Celius libro nono suarum antiquarũ lectionum, c.xliiij. quod propter sepulchrorũ quę in Ceramico visebantur sancitum lege fuit, ne quis sepulchrum faceret operosius, quem quod decem homines effecerint triduo, neve hermas liceret imponi, nec de mortui laude ni in publicis sepulturis, nec per alium quàm per eũ qui publicè ad eam rem constitutus foret, dici licebat. Sed post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum more Romanorum, vt ibi declarat de multis quæ fuerũt multum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti Sepulchri, cùm prophętizatũ fuerit illud esse gloriosum. vt habetur Esaię decimo. &, vt dicit Bartholomæus de Saligniaco in suo itinerario terræ sanctæ, in capite sexto septimi tomi, distat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi: descenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem pauimenti ecclesiæ spatio pedum viginti nouem, quod resultat ex decẽ & octo gradibus, & à principio pauimenti vsque ad sepulchrũ, spatium est pedum octoginta. Et est dispositio loci dominicæ sepulturæ talis. In media tẽpli area stant duę domunculę, siue criptæ. Sunt enim è rupe cauatę interius & exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimẽto ex marmore candido atq; lucente. Huius sepulchri est templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à deo

deo clarificatū, ita sumptuosissimè & pulcherrimè à principibus Christianis constructum, ornatum, atq; ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianæ officijs sanctis diu noctuq; frequentatur. Est enim hoc templū miræ altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtrisq; lateribus multis sacellis distinctum, innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedū altitudine eleuatis, in testudine artificiosæ picturæ mira colorum varietate visuntur. Porrò in testudinis medio super domini Iesu gloriosum sepulchrum latè patet apertura rotunda miri (vt dicitur) effectus. Nā alij perhibent rorido cœlo per hāc aperturam dulcissimū manna super Christi sepulchrum sæpe pluisse. Alij affirmant ignem cœlestem ministerio angelorum per hāc descendere solitū, à quo sancti Sepulchri lampades fuerunt accensæ iuxta prophæticum. Cadet de cœlo super vos globus ignis, à quo illuminabimini. Verū hec actis temporibus ob scelera pseudo Christianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata cessauere, vt in antiquis gestis cœnobij montis Syon, vetustis libris repertum est, vt refert idē Bartholomæus loco prædicto, capite vij. Aperturam hanc multi principes pro zelo ducti sæpe clauserūt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito more patuit remotis laminis angelico ministerio, quoniā prophętatum erat, vt dictum est. Et erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus alijs excellentijs huius sancti Sepulchri vide ibidem. Verùm in eodem libro, c. primo noni tomi, idem Bartholomæus ponit de sepulchro Ioseph, de sepulchro Zachariæ prophætæ, & de sepulchro virginis Mariæ, quod est instar (vt dicit) sepulchri Christi, per omnia factum, nisi quòd cripta ipsius sepulchri duabus ianuis patet vtrinq;, & est marmoreum, & summè venerabile angelis, Turchis, perfidis & Sarracenis: & ibi prope est sepulchrum diuæ Annæ eius matris. Et in capitulo sequenti fit mentio de sepulchro Iosaphat regis Iuda, pulchra pyrami de insignito. Et in capit. quarto eiusdem tomi dicit, quòd sepulchrum Lazari, à quo fuit à Christo suscitatus est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro Sancto & virginis gloriosæ. Et in hac ciuitate Hedua in ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius est etiam aliud sepulchrum sancto Lazaro dicatum, ex marmore cōditum, & ita elegās vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquiæ ipsius à Gerardo episcopo Hedueñ. è Massilia allatæ diu repositæ fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui Augustini ex candidissimo marmore mira celebritate structum Papiæ, in cœnobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum prębet. Etiam sepulchra regum Franciæ, quę in cœnobio sancti Dionysij Franciæ prope Parisium (vbi est cōmunis sepultura ipsorum regum) sparsim mire cōdita sunt. Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in Capella ducum Biturigum vidi sepulchrum ducis excellēs & diues. Et in ciuitate Nanetensi, vbi duces Britonum ornatissimè sepeliuntur. & in oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longè ab vrbe de Molinis, sepulchra ducum Borboniorum laboriosè structa cernuntur. De multis sepulchris sanctorum ponit Gregorius Turoneñ. in suo libro in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuioñ. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerūt sepulchris aut statuis, scribit Textor in sua officina, in capitulo Bruta, aliaq; animalia &c. & in capitulo. præcedenti. vide de vario inhumandi ritu apud diuersas gentes. quod etiam vide in Polidoro de inuētoribus rerum, libro tertio. capitulo decimo.

Aduerte tamen, quòd licet gloss. in lege quicunq;. in verbo, libitinarius. ff. de institu. actione. dicat, q; feretrum est sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur ij. Regum tertio. q; Dauid sequebatur feretrum Abner.

Septuagesima sexta consideratio erit, cūm circa domos (vt communiter videmus) sunt horti adiacētes, vt facit textus in lege prædijs. §. balneas. ff. de legatis. iij. circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacū enim regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis, noua statim renascerentur, quæ cūm magno studio coleret Rex eius loci, deus hortorum creditus est. Statius libro primo Syluarum.

Quid bifera Alcinoi laudem pomaria, vosq;
Qui nunq; vacui prodistis in aëra rami.

Mantuanus.

Alcinoi syluas canit, & Pheacia poma.

Ouidius libro ij.

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis,
Rura petunt. Iuuenalis Satyra v.
Illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore.
Qualia perpetuus Pheacum Autumnus habebat.

Propertius.

Nec mea Pheacas æquant pomaria syluas.

Epicurus, teste Plinio libro xviij. c. iiij. primus omniū hortos Athenis instituit, cūm antea ruri tantum haberentur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto. Propertius libro tertio.

Illic vel studijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

De quo meminit Blondus libro viij. de Roma triumphante. Sed & pensiles Babylonis hortos pleriq; laudant, & inter orbis spectacula admittūt, siue illos fecerit rex Cyrus, siue Semiramis, vt refert Celius lib. xij. c. xxxviij. in fi.

Lucanus hortos habuit cultissimos, i qbus sepult⁹ est.

Mecenas quoq; hortos habuit Romę pulcherrimos in esquilijs, ad quos propter amœnitatem loci plerunq; diuertebat Octauius.

Syria etiam fuit in hortis operosissima, autore Plinio. Inde quoq; est prouerbium Græcis. Multa; Syrorū olera.

In Italia, & pręcipuè in regno Neapolitano, sunt horti excellentes.

Etiam aliàs vidi Papienses multum insudare in colendis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pecunias colligebant.

Parisienses quoq; hortos habēt fertilissimos, circa quorum cultum multum versantur. vnde ex illis nō modicos redditus percipiunt.

Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filiæ regis Ludouici xj. Francorum regis, & Ducissæ Borbonij.

Hortus verò Balsami est inter hortos excellētior, erat enim in cacumine montis vbi interfectus est Saul, & in

nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis Cleopatra regina Aegypti fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum Balsami trã stulit in Babyloniam Aegypti, vbi præciosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigaturq́ aqua fontis, in quo fama est virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cùm degeret in terra Aegypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam Balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo deus se vlciscitur de peccatoribus, vt quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Aegyptum post se traxit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Aegypto inter Helyopolim & Babylonem habens in longitudine duos iactus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ ferè albæ. hęc dicit Bartholemæus de Saligniaco in itinerario terrę sanctæ c.vj. decimi tomi, vbi refert ꝙ messis Balsami talis est. Decerpitur folium ex stipite contra solem, moxq́ gutta lucida, & mire fragans scaturit ex ruptura, & hic Balsami pręciosissimus liquor vitreis vasis colligitur, minimè fluxurus nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem Iesu paruulus est nõ sufficiens irrigationi totius horti, quare Sarraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per Rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longè aliter tres euenit, donec missis canalibus aquam putei ducerent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur Balsami hortus. Non est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie sabbati vsq́ ad auroram diei lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre.

Cæterum horti sine aqua non sunt commendabiles, nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione, aut pluuia carẽtes, nullos fructus cultoribus præstant, textus est in lege vsus aquæ. & ibi notat Lucas de Penna. C. de fundis rei priuatę libro vndecimo. Vnde hortus sine aqua, & quercus folijs defluens comparantur Esa. c. primo ad finẽ. Ideo agri qui possunt commodè irrigari (vt in plerisq́ Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cùm eis siccitas aëris in nullo officere possit: sed decurrentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiũtur, vt ait Papinianus in lege diuortio. §. quod in anno. ff. soluto matrimonio. Alias verò in arboribus & pratis detrimenta consequuntur. l. is cuius. in fine. ff. si seruitus vendicetur. & dicta lege vsus aquę. & habetur Iacobi v. quòd Elias orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam & terra dedit fructum suum. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, Deuterono. xj. de consecratio. distinctio. v. capitu. nunquam. l. decernimus. §. sciẽdum. ibi, vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata. & ibi Lucas de Penna. C. de aquæductu libro vndecimo. Melior textus in lege prima. C. de mancipijs & colonis. eodem libro. ibi, tantum colonis impartiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.

Septuagesima septima consideratio erit de laude & excellentia Balneorum, tam naturalium, quàm artificialium: cùm, vt plurimum, etiam in domibus sunt loca, quę dicuntur balneæ, seu balnearia, vt facit textus in lege prædijs. §. balneas. ff. de lega. iij. in quibus ad lauandum aquæ calidæ & frigidæ sunt, & habent Hypocaustum, hoc est locum ad sudandum. Habet enim sub pauimento locum vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatq́ sudorem. Habet etiam ab vno latere præferniũ, hoc est paruam fornacem, in qua ignis inclusus partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauãdum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnum caldarium ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium ex quo tepida, tertium frigidarium ex quo frigida. Quantumcunq́ aquæ calidę ex caldario exit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem ac lotionẽ homines vnguntur.

Et quædam ex institutione nostra vim habent, quædã verò sua sponte vim obtinent. Quæ verò ex institutione nostra vim habent propriè apud nos Thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus libro secundo. de Roma restaurata in principio. vbi ait in vrbe xij. Thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi, Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, Aurelianas, Constantinianas, & Nouatianas. Quarum loca & excellentias indicat, prius de earũ institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cùm nõ sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi & in fine libri primi cõstat Thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores. Vnde de Gordianis, ait, Iuliũ Capitolinum pauca scripsisse, sed valdè admirãda. Nam cùm dixisset domum Gordianorum tunc extasse Prænestina via ducentas columnas vno stylo habentem, addidit & Thermas ibi fuisse quales præter vrbem tunc nusq́ haberet orbis terrarum. & de Thermis Diocletiani vide Blondum in fine libri primi antè allegati. Et de balnearũ apud veteres luxurioso apparatu scribit Celius libro antiquarũ lectionum xvj. c. xlvij. vbi dicit in Balneis non statuas modo innumeras, & columnas nihil sustinẽtes visere erat, sed eo quoque peruentum est delitiarum, vt nihil nisi gemas calcare vellent, sicut prosequitur Seneca libro xiij. epistola. lxxxvj. & vide eundem Celium eo loco c. xlvj. ad initium.

In hac nostra ciuitate Heduana loca extant, dicta vulgò le celier Ioliot, vbi Thermarum reliquiæ introspiciũtur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellentes, cùm pauci habeant priuatas: sed in ciuitatibus, & oppidis sunt publicæ Thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in alijs verò exercentur Lupanaria, etiam publica quæ an sint permissa videatur textus in lege ancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis. vbi verba Vlpiani iurisconsulti sunt hæc. Nam & in multorum honestorum virorum prædijs Lupanaria exercentur. & ibi Albericus de Rosate. vide tamen sanctum Thomam in iiij. sententiarum. dist. xxxiij. q. j. articulo iij. quæstiuncula prima. & in scripto eius super Dionysium iiij. lectio. ix. col. v. in principio. Vbi dicit, ꝙ lex puniens mulieres in Lupanari est abrogata. & dicit Præpositus in cap. priuilegia. §. officium. iij. distinctio. ꝙ ecclesia permittit tacitè publicas meretrices, propter maiora mala vitanda. quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda, xiij. distinctio. per totum.

totum.maxime c.j.& ij.Faciunt dicta Hostien.& Panormita.in cap.inter opera charitatis.in fine.extra.de sponsalibus.

De iure tamen diuino Lupanaria prohibentur.Cùm prohibeatur simplex concubinatus,seu fornicatio: quia scribitur Exodi xx.Non mœchaberis.& Deutero.xxiij. Non erit meretrix de filiabus Israel.Etiam dominus exclamauit contra Ierusalem, eo q ædificauerat Lupanar,& Prostibulum fecit in cunctis plateis.& ibi adijcitur,quòd destruet dñs Lupanaria & Prostibula,vt habetur Ezechielis xvj.Et ædificasti tibi Lupanaria,& fecisti tibi Prostibulum in cunctis plateis.Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnium.dicit tamen glos.fi.in ca. meretrices.xxxij.q.iiij.q in Deuteronomio licitũ erat habere concubinam,& dare ei præcium suę pudicitiæ,vt habetur ij.Regum iij.& xv.xvj.xx.& iij.Regum xj.& j.Paralipome.ij.& ij.Paralipomenon x.& Ester ij.& Canticorum vj.facit textus in lege in concubinatu.ff.de concubinis.etiã deus non omnino abiecit meretrices,sed vt scribitur Mat.xxj.dicit,quia publicani & meretrices præcedent vos in regno dei.

Sed videtur,q ista Lupanaria etiam sustineri possint inspecto iure naturali,quo iure omni animanti à natura est tributum vt se,vitam,corpusq; tueatur,declinetq; quæ ei nocitura sunt,quæq; ad viuendũ necessaria inquirat,secũdùm quod videtur q coitus sit quãdoq; necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ,& pro euitandis malis, quæ ex defectu coitus euenire possunt,& multa iuuamenta affert,vt per plures autoritates comprobant Antonius Gazius in sua florida corona.c.xxxij.& ex nostris Andræas Tiraquellus ĩ suis legibus cõnubialibus.l.xiiij.folio clvij. & clviij.quæ cum sint lasciua non repeto,cũ ibi legi possint.Et ideo Politicarij nostri cupientes generi humano prouidere,& plura naturæ incommoda auferre,iuuamẽtaq; illi præstare,in pluribus hæc Lupanaria permittunt, quæ & ecclesia tolerat ex causis ante deductis.

De balneis verò seu Thermis quę sua sponte vim obtinent(vt ad propositum vnde digressi sumus redeamus) dicendũ est,quia alia sunt nitrosa,alia salsosa,alia aluminosa,alia bituminosa,alia sulphurosa,alia ferrosa,alia calcosa,& quędã ex his composita:& horum quidem omnium potestas est arefaciendi,quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt,vt aluminosa.& de vtilitate eorũ in fine huius considerationis dicetur.Et in his vtplurimum aquæ sunt calidæ:sed cur hoc,ita q aliquę intantum sunt calidæ,& ita feruent,vt nõ possint esse vsui nisi aut in aperto euanuere,aut mixtura frigidę intepuere,causæ sunt, teste Seneca libro xiij.epistolarũ.lxxxvj.epistola, ignibus quos multis locis terra opertos tegit aquã calescere,si subiecti sunt solo,per quod aquis transcursus est.Facere quippe dracones solemus,& milliaria,& complures formas,in quibus ęre tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua, per tantum fluat spacij,quantum efficiendo calori satis est.Frigida itaq; intrat,exit calida,idem sub terra fieri existimat Empedocles vt autor est Celius libro antiquarum lectionum xvj.cap. xliiij.vbi etiam ait,quòd quidam arbitrantur,per loca sulphure plena,vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ per quam fluũt trahere,& hic ante dictũ est in xviij. consideratione.Quod ne quis accidere miretur,viuæ calcis aquam infuderis,nonne feruebit?Hæc porro efficit ratio,vt aqua feruidæ magna ex parte salsæ proueniant, vt Aristoteles inquit,quia.s.per terram aluminosam percolantur.Exustorũ autem omnium cinis salsus est sulphurq; redolet,quare feruida omnia modo vrunt fulminis:& quidem plura fulminis tactu extiterunt: vnde,vt experientia docet,aqua salinarum decocta reddit cinerem salsum,quo vtuntur Burgundi.Refert & idem Celius q Democritus calci assignauit calidorum fontium rationẽ, quod nequit fieri,quoniam lapides vnde fit calx non habent ex calefaciendi vim,nisi in fornace calcaria præusti fuerint.

Et pro hoc calentium aquarum ratione ipse Celius adducit quod vidisse attestatur,& esse adnotatu dignum ducit,dum Patauij(vt ait) capesseret ingenij cultum, apud Aponum adnotauit ab aquis calentibus lapides gigni, quod extra omnem admirationem ei fuit.Scaturiunt (vt inquit) ibi feruentissimæ aquę in supercilio non multum eleuato,in subiecto molendinum est quod versat Balinei aqua per conuallem decurrens.Volaticam,vt nunc passim dicitur,in quam impetu deuoluitur aqua per arctum, vidit totam veluti quodam artificio,lapidea circuntectam crusta.Et cũm oculis non satis crederet,duriciem materiæ expertus est,cultelli satis validi mucronẽ insigniter retusum animaduertit.Mox repetita vrbe cum rem scholasticis quibusdam exposuisset in foro,risu exceptus est ab oĩbus ferè,tanq; inusiata,absurda,ac scurrilia promeret.Sed haud ita multo superstitio facto,illuc profecti secum in rẽ præsentem verissima senserunt,quæ prius inscitè ludibrio habuerant.& hæc omnia post(vt ait Celius) comprobata repperit ex doctrina Plinij & aliorum,vt ibi prosequitur.Et tandẽ reddit rationem cur aquis calentibus potius q̃ frigidis lapides concrescant,& coagmententur.

Et de fonte qui est in Britannia,etiam de quodam paruo lacu iuxta oppidum Gallicum vulgò dictum Loches, mira feruntur,cũm arbores aut ligna in eis immersa per aliquot annos in lapides conuertuntur,vt ante in hac parte, in d.xviij.consideratione,in fine scriptum est:& cum ista sint extra materiam non insisto. Et de balneis & materia scripsit amplè Celius dicto c.xliiij.cum iiij.cc.sequẽtibus, & Volaterranus in sua philologia.c.de partitione medicinæ,libro xxiiij.vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida,quæ fiunt ex aqua frigida,& cuius iuuamenti, & vtilitatis sint.

Balnei vsus(inquit Celsus) duplex est.Nã modo discussis febribus,initium cibi plenioris viniq; firmioris valitudini facit. Modo febrẽ ipsam tollit,fereq; adhibetur, vbi summã cutẽ relaxari,euocariq; corruptum humorem cõuenit,& habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebãtur.Asclepiades audacius. Balnea verò veterum frugi erãt(teste Celio loco antedicto.c.xlvj.) & in vsu erãt balneola perangusta,tenebricosa,vt inquit Seneca:neq; enim calida videbantur nisi obscura.Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneũ apud Linternũ.In eo ille horror Carthaginis,cui Roma debebat,qđ semel tñ foret capta,abluebat corpus laborib⁹ fessum rusticis:qm̃ se exercebat opere,terrãq;(vt mos fuit Priscis) ipse subigebat:hęc Celius.& c.xlv.quærit cur ante balnei ingressum calidum mingimus,& in exitu balnei frigidũ. Item cur non sitientes,lauacrum intrantes sitimus:& ecõtra,si sitiamus,pacatur sitis.De vtilitate verò & iuuamine balneorum me remitto ad medicos,vt ad Antoniũ Gazium in sua florida corona.c.xl.& xlj.vbi etiam declarat quę conditiones debeant obseruari pro volẽtibus in aqua calida artificialiter balneari.Ad Volaterranum & alios

per eum allegatos in loco ante citato. Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua in suo commentario regiminis sanitatis. cap. v. Balneum ad multa cõfert. Columnæ enim pedum ad conseruationem sanitatis visus & auditus sæpe lauari debent, atq; fricari cum aqua moderatæ caliditatis. Amplius capitis lotio non tardetur vltra xij. dies, nec fiat in hebdomada plusq; semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verum ita sunt vtilia & necessaria, q; etiam die dominico causa necessitatis permittuntur. ca. peruenit. de cõsecratio. distinctio. iij. Et etiam causa necessitatis religiosis permittuntur. cap. omnis qui. xxiij. q. j. Imo si quis prohibeatur balneari in balneo publico, potest agere actiõe iniuriarum, textus est in lege ij. §. si quis in mari. ff. ne quid in loco publico. & l. iniuriarũ j. §. fi. ad initiũ. ff. de iniur.

Sed tandem sciamus quæ sint balnea excellentiora in Gallia, & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primò in nostro bailliuatu Heduensi ad muros, seu in suburbijs vrbis Borbonij Ancerici (quod distat à loco natalitio meo dicto Issiacum viij. milliaribus) sunt balnea antiquissima & excellentissima à Iulio Cæsare (vt fertur) constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios fons est ita calidus & feruens, vt vix manus contineri posset: & si viuum caderet & mergeretur in eo per tẽpus, quo vix dici possit Aue maria, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ pro pane conficiendo, & pluribus alijs actibus & vsibus necessarijs. Locus autem aptus ad balneum in quo aquæ calentes cadũt & recipiuntur, est prope fontes calidos & circundatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possent.

In ducatu Borbonij oppidum est dictum Borbonium Larchembault, ferè distans xxx. milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & aliæ aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia & sumptuosa, vti balnea Borbonij Ancerici.

Sunt & alia balnea in eo ducatu & patria Borbonij in oppido vulgò dicto, Vichy, sed in operis & ædificij magnitudine & cõstructione nõ sunt ita excellẽtia vt prima.

Inter balnea excellentia semper laudata fuerunt balnea Viterbij, de quorũ laude scripsi ante ista parte. dicta xviij. consideratione, & de pluribus alijs.

Septuagesima octaua consideratio de animalibus terrestribus fit. Quia varia bestiarum genera sunt, Eccle. xliij. & eo q; sunt perfectiora auibus & piscibus, vt dicit et declarat sanctus Thomas j. j. q. lxxij. primum. &, vt dicit idem Thomas j. j. q. xlvij. secundũm secundũ. q; animalia appetunt excellentiam, & irascuntur contra derogãtia ei. Nam Celius libro iiij. lectionum antiquarum. cap. xxv. dicit. Pleraq; enim in brutali vita extant sermonis vestigia. Neq; item rationem quamlibet putaris. Nam actiuæ rationis in bestijs semina multa, quod operum & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam & naturalium peritia nobis videtur, cũm illis quadantenus esse cõmunis. Nam & remedia norunt, cibos distinguunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissimè, etiam si natura duce, in hisce potius videantur niti. Vna verò est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reijcit omnia. Neq; prona in pastum animantia deum suspicantur, aut sciunt. Peculiaris homini est in naturæ principem deum mentis excitatio: licet Plinius dicat brutorum aliqua cœlestibus reuerentiæ cultum exhibere, & ex Platonicorum doctrina coargui possit, bestias aliud quiduis facere potius, cũm cœlestia honorare videntur. Aut si honorant, nescire tamen quid agant, vel si sciant eas item intelligentiæ, ac immortalitatis videri participes, à quo dissentit Celius vbi supra. & vide Plutharcum in quodam dialogo vbi demonstrat in brutis rationem esse.

Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, vt dicit Barto. in lege j. in vij. colum. C. de dignitatibus libro xij. videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiã per Bonũ de Curtili, in suo tractatu nobilitatis. in ij. parte. Et dixi suprà in viij. parte, in iij. cõsideratione. vbi posui etiã de Leone & eius nobilitate inter quadrupedia.

Et de animalibus mira ponit Plinius libr. xxviij. naturalis hystoriæ c. xj. ex quibus possunt laudari in genere. Et reperiuntur animalia quæ vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de singulis infrà dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicẽdum tres esse gradus animalium.

Quædã enim sunt quę habent sensum, tactus, sed neq; auditum aut memoriã habent, vt sunt Conchilia et multa animalia, arborum & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atq; infimus gradus. Hæc animalia quia memoriam non habent, ideo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt.

Quædam verò sensum habent, tactus, & memoriam, sed auditu priuantur, vt sunt Formicæ & huiusce generis animãtia, quibus memoria est atq; prouidentia, & motus localis, congregant enim in cibum frumentorum grana, ne hyemis tempore fame pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cũm illa sint plantis propinquissima.

Quædam præterea sunt quę habent sensum, tactus, memoriam, & auditum, vt perfecta queq; animalia, cuiusmodi est Canis, Elephans, Leo, Bos, Capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior.

Quędam etiam sunt animalia quæ excedũt hominem in aliquo sensu, vt Aper auditu, Linx visu, Vltur odoratu, Symio gustu, Aranea tactu. vnde sunt versus sequẽn.

Nos Aper auditu, Linx visu, Symia gustu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium libr. x. c. lxix. & lxxj. sed quid respõderi possit pręponẽtibus homini bruta, vide Celium lib. antiquarum lectionum ij. c. x.

Deniq; alia sunt animalia numero quatuor, quæ victũ percipiunt tantum ex vno elementorum, vt Tulpa terra, Alec aqua, Chameleon aëre, & Salamandra igni, vt probant etiam versus sequentes.

Talpe terra cibus, Chameleon in aëre viuit,
Alec vnda fouet, flammæ pascunt Salamandram.

Aduerte etiam quòd natura mares etiã inter bruta potiore decorauit honoris insigni Draconem, & Gallũ crista, cornibus Ceruum. vnde Martial.

Dente timetur Aper, defendunt cornua Ceruum:
Imbelles damæ quid nisi præda sumus.

Iuba verò Leonem &c. vt infra patebit.

Deniq; etiam maiorem animo præter Pantheram & Vrsam, quæ animosiores sunt maribus, vt dicit Raphaël volaterranus libro xxv. suæ sophologię. c. j. & late in præ

cedenti

cedenti parte, in iiij. cõsideratione. Et nõ solum bruta fuerunt in vita honorata, sed etiam post mortem quędã sepulchris aut statuis honorata fuerunt, vt suprà dixi in cõsideratione de sepulchrorum excellentia.

Textor Niuernensis in sua officina in c. animalia diuersa. laudat multa animalia, maximè cũ quędam sunt quę vltra alia homini seruiunt. vt est, Equus, asinus, capra, sus, bos, ouis, canis, mulus: & ibi amplè de naturis eorum qđ non transporto, cũ tantum excellentiora referre curabo. Imprimis (vt ibi dicit) canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplũ. & canum quorũdam celebrum refert nomina Textor in sua officina. c. canum quorũdam nomina. Et bos in re pecuaria primã habeat autoritatẽ: & mirabili & singulari laude digni sint. Elephantes, tũ propter eorum docilitatem, intellectũ, & memoriã. sitq́ inter animalia terrestria primũ & maximũ, proximumq́ humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam amoris, & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem quæ rara est in homine, prudentiã, & æquitatem, religionem quoq́ syderum, solisq́ ac lunæ veneratione, vt amplè declarat Plinius lib. viij. naturalis hist. à c. j. illius lib. vsq́ ad xij.

Tamen inter animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita q̄ rex & princeps animalium terrestrium dicitur, & probatur sic ex autoritate Plinij eodẽ lib. viij. cap. xvj. vbi ait generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantũmodo q̄ spernens tela, diu se terrore solo tuetur, aut velle cogi testatur. Cogiturq́ non tam periculo coactus, sed tanq̄ amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum, & venantium vrgente vi contemptus resistit, cędítq́ in campis vbi virgulta syluasq́ penetrauerit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur insilit saltu quo in fuga non vtitur, vulneratus obseruatione mira percussorẽ nouit, & in quãtalibet multitudine appetit. Eum verò qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit correptum, raptatumq́ sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit: & vbi sœuit, in viros priusquã in fœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame. extant clementiæ Leonum complura exempla, vnũ supra ista parte in consideratione de excellentia amoris relatum est. Duo alia recitat Plinius dicto ca. xvj. & post eũ Perottus in vj. epigrãmate Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod verò laudetur Leo ex principatu & dominatione patet: quia Leo Grecę interpretat̃ latinę rex, cũ Leo sit rex & princeps omniũ bestiarum, vt dixi supra, & ait Isidorus libro ethimologiarum. Item est animal audax, forte, largum, nobile, magnanimũ: vt inquit Aristotel. in naturalibus. Et caput illius fortissimum est, verum quid per eum significare debeat cũm ponitur in armis ex præcedentibus coniectari potest, & ex his quę dicuntur ex hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, vbi dicit per eũ denotari fortitudinem, cũm anteriores partes describuntur figurantur, vt in pluribus quæ gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in prouerbio. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauescit occursum, Prouerbiorũ xxx. Et cũm sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat, quandoque animũ, iram, aut furorem: & aliqui eum ponunt sub solio solis: demonstrantes ipsius ad solem similitudinem. Vel secundũm prædictum autorem, Caput Leonis denotare potest vigilantiam, eo quia leo dormit oculis apertis, & de alijs eius naturis videatur Plinius lib. viij. et Celius libro vij. antiquarum lectionũ ca. xxix. Textor in sua officina dicit q̄ impetu & calore leones cætera præstant animalia, vti sol sydera: p̄terea oculis semper igneis et patentibus cernuntur, vt sol patenti igneoq́ oculo terram conspicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra lxiij. diuersarum specierum quæ ibi refert. Ideo videas eum & Plinium in dicto libro viij. per totũ. per Aristotelem & Diascoridem, & in horto sanitatis. Et si reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus suprà libro primo xxxviij. consideratione in lxxxiiij. conclusione debent interpretari arma secundũ naturas illorum animalium qualitates & nobilitates.

Et etiã inter animalia eiusdem speciei potest esse nobilitas vel excellentia in vno plusq̄ in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre ęditis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt refert Bonus de Curtili in loco in prin. huius cõsiderationis allegato.

Septuagesima nona cõsideratio erit de animalibus insectis. Inter quæ, teste Aristotele libro ix. de natura animalium. genus apũm & formicarum officiosissimum atq́ studiosissimũ, & prę cęteris ferè omnibus animalibus est. Et, vt ait Plinius libro xj. ca. v. Inter omnia insectorũ animalia, principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hominum causa genitis mella cõtrahunt, succũq́ dulcissimũ atq́ subtilissimũ ac saluberrimum: fauos confingunt, & ceras. Ille ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt. Rempublicã habent, cõsilia priuatim, ac duces gregatim: & quod maximè mirũ sit, mores habent. Regibus apum forma semper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate canidicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde subiungit Plinius ibi in ca. xvij. Non constat inter autores rex nullum ne solus habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed vsum ei tantũ negauerit. Illud constat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cũm procedit vna est, totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cũm populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresq́ assidua custodientes autoritate. Procedit foras non nisi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepente apparatus indicio diem tempestiuum ęligentium. Si quis alam ei detruncet, rõ fugiet examen. Cũm processere, se quæque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassatus deficit, aut fortè aberrauit odore prosequuntur, vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Semper duce præhenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur, migrantq́ ad alios, esse vtique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos cũm plures fuere, potiusq́ nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur, tunt & fucos abigunt. Certum est ab apibus fucos interfici. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem, & si custos adsit, alterutra pars quem suis fauere sentit non appetit eum, & alijs quoque sæpe dimicant causis, easq́ acies contrarias duos imperatores instruunt, ma-

ma rixa & in couchẽdis floribus exorta & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mulsa. Cũ defunctas progerunt funerantiũq; more comitãtur exequias. Rege hac peste consumpto mœret plebs ignauo dolore. Non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantũ murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq; deducta multitudine alias spectantes exanimem, luctũ nõ minuunt, tunc quoq; ni subueniatur, fame moriuntur. Hylaritate igitur & nitore sanitas æstimatur. hæc Plinius vbi suprà. Recitatus etiã à Iudoco Clycthoueo, c. j. de regis officio. vbi etiã refert qđ his similia dixit beatus pater Ambrosius in libro v. hexameron, ita de apibus & eorum rege loquens. Ipsę sibi regem ordinãt, ipsę sibi populos creant, et licet sub rege positæ, sunt tamen liberę. Nam & prærogatiuam iudicij tenent, & fide deuotionis affectum, quia et tanq; à se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Apibus autem rex naturæ clarus formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum (qđ in rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam & si habet aculeũ, tamen eo non vtitur ad vindicãdum. Sunt enim leges naturæ, non scriptæ literis, sed impressę moribus, vt leniores sint ad puniendum qui maxima potestate potiuntur. Sed & apes illæ quæ non obtemperauerint legibus regis, pœnitenti se mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulnere. Quod Persarum populi hodie seruare dicuntur, vt pro commissi prætio, ipsi in se proprię mortis exequantur sententiam, itaq; nulli sicut reges Persarum, tam grauissimas in subditos habẽt leges. Non Indi, nõ populi Sarmatarum, tantam quantam apes reuerentiam deuotionis obseruant, vt nullę è domibus exire audeant, nõ in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit egressus & volatus sibi vendicauerit principatum. Deniq; regem suum summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi rege nesciunt mutare iudiciũ, mentem inflectere. amisso, fidem seruandi muneris derelinquunt, atq; ipsæ sua mella diripiunt, q; is qui principatum habuit muneris interemptus est: hæc Ambrosius. Et quòd apes regem habeant, confirmatur iure canonico per textum in capi. in apibus princeps vnus est. vij. q. j. Item Virgil. libro Georgicorum iiij. de apibus earumq; rege fere eadem describit his versibus.

Ipsę regem paruosq; quirites
Sufficiunt, aulasq; & cerea regna refigunt.
Præterea regem non sic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant, rege incolumi mens omnibus vna est.
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripuere ipsę, & crates soluere fauorum.
Illę operum custos, illum admirantur, & omnes
Circunstant fremitu denso, stipantq; frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per funera mortem.

Demum Mapphæus Vegius in elegãti sua disputatione inter terram, solem, & aurũ super prestantia & dignitate sua, vbi terram inducit causam suam agentẽ, mores, naturam & conditiones apum ex Plinio & cæteris autoribus collectas venuste grauiter & copiosè describit.

Mirum nempe est naturam ipsam tam minuto animali, tanta prouidentiæ & solertiæ argumenta indidisse, voluisseq; homines illarum exemplo documenta accipere, quid reges prę stare debeant suis subditis, quæ item officia exhibeant subiecti suis regibus.

Quare, vt ad formicam mittit sapiens pigrum hominem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduiq; laboris exemplũ, cùm ait Prouer. vj. Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cũ non habeat ducem, nec pręceptorem, nec principem (saltem ignoratur) parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitantur homines ad contemplandam apum conditionem, ad considerandam rationem, vitæ laboris, & conuictus earum, vt ea attentione discantà rationis immunibus, ipsi ratione prędití, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomodo reges (vt dixi) populum moderentur: qua item ratione populus in regem officiosus sit & moriger. Ideo non immeritò apes formicis hic coniunguntur, ad efformandos hominum mores docendamq; prudentiam nequaq; illis dispares: hæc Clycthoueus.

Ctuagesima consideratio quę auiũ sit excellentior inquirit. Et licet Plinius lib. x. hysto. nat. c. ij. plurimũ laudauerit Phenicem, & eã dicit nobilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleã roseis caudã pennis distinguẽtibus, cristis faciem, caputq; plumeo apice honestante. ferunt (vt ait) vnicum in toto orbe, & raro videtur: verum nemo extitit qui viderit vescentem, annis verò sexcentis & sexaginta viuere dicitur. Et de Phenice Barbatia scripsit in capitu. quoniam abbas. numero ix. extra de officio delegati. vbi refert quòd Ambrosius, in libro hexameron, v. dixit quòd Phenix auis in locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra quingentos annos dicitur viuere: quæ cùm finem vitæ suę adesse perpenderit, thecam seu repositorium sibi facit de thure & myrrha, & cæteris odoribus: in quod impleto vitæ suę tempore intrat & moritur: de cuius carnis humore vermis exurgit, paulatimq; adolescit, & processu statuti temporis induit alas, atque in superioris auis speciem & formam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non credentes resurrectionem. Fertur de beata Cecilia, q; ad exemplum Phenicis conuertit beatum Maximianum, & eo postmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit sculpi Phenicem. Isidorus verò libro xij. Aethymologiarum ait de Phenice, quòd est auis Arabiæ: & dicitur Phenix, quia pheniceum habet colorem seu rubeum, vel quia in toto orbe singularis & vnica est: de morte refert vt proximè dictum est: de morte verò ait quòd collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruit & conuersa ad solis radios alarum plausu voluntarium sibi facit incendium, sicq; de cineribus suis iterum resurgit. Et legitur in chronica imperatorum in secunda colum. q; sub Claudio tempore beati Petri apparuit in Aegypto, & q; est grandis vt Aquila, circa collũ fulgore aureo, postera parte purpurea præter caudam, cuius color rubeus, roseus, & cęruleus, vt suprà in principio dixi. Et hæc etiam est mens omniũ aliorum autorum. Aliqui tamen quicquid de Phenice dicitur fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinij in c. ij. suprà allega. in fine.

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior iudicanda est secundùm Pliniũ in d. lib. x. c. iij. vbi inquit. Ex ijs supple auibus quas nouimus, Aquilæ maximus honos, maxima & vis. & ibi sex earũ esse genera asserit, quæ eleganter & clarè declarat: & hęc sola auis fulmine non tãgitur, ideo Ioui dicatur.

Quomodo

Quomodo autem Aquila primò fuerit dicata Romanis legionibus, & eam in acie portabant: & etiam quomõ data sit pro armis Iulij Cæsaris (à quo tempore semper vsi sunt imperatores) dixi in prima parte, in xxxviij. consideratione, in xvij. conclusio. versi. sic erit dicendũ. & in fine.

Sed quid significet, & quid per eam denotetur in pictura, in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci sic dicitur, ꝙ Aegyptij sapientes cùm volebant Deũ significare, aut altitudinem, aut depressionem, aut excellentiam, aut sanguinem, aut victoriam, Aquilam depingebant. Deum quidẽ (qđ est primum) denotat, eo ꝙ sit auis hæc fœcunda & longeua: & ad hoc quod videtur simulachrum esse solis, cùm præter cæterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios solares: vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur, & solem tanquã dominũ visus aliquando Aquilæ forma depingunt: vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, vt dixit Isidorus Aethymologiarum libro xij. cap. vij. circa principium.

Altitudinem verò denotat, quoniam cætera quidem volatilia, cùm velint in altum ascendere obliquè feruntur, cùm non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur.

Depressionem quidem, quoniam eodem modo cæteræ aues obliquè ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit, & librat ex alto sese.

Excellentiam, quoniã Aquila cæteris volatilibus præstare videtur, cùm auium regina & nobilissima dicatur: vt habetur in lib. qui hortus sanitatis intitulatur. in tracta. de auibus. capit. primo. vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt.

Sanguinem, quoniam vt dicunt naturalistæ. Aquila non aquam sed sanguinem bibit. Ideo suos pullos lambere sanguinem docet.

Victoriam etiam designat, quia reliquas aues omnes superare videtur: si cui enim congressa vinci se sentiat, resupinat sese, ac dirigit omnes alas, ac dorsum ad terram versa, atꝗ hoc modo pugnat. Auis autem inimica, cũ hoc facere nequeat, facilè in fugam vertitur: verũetiam cõtra draconem, vel hominem, vel aliud animal si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat, seꝗ mortis periculo pro eis exponit.

Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione: vocatur enim apud Aegyptios anima Baieth. Hoc autẽ nomen diuisum, animã significat & cor: est enim bai anima, eth verò cor. Cor verò apud Aegyptios est ambitus animæ: vnde nomen ipsum sonat, quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem naturæ cũ anima, vt plurimũ aquam non bibit (vt dictum est) sed sanguinẽ (quo & anima nutritur) cũ ex venatione & præda viuat.

Item Aegyptij Martem & Venerem scribentes duas Aquilas pingunt. Marem quem Marti comparant, & fœminam quam Veneri. Et hoc ideo, quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parere volunt. Aquila verò semper. Ter decies enim in die compressa postquã surrexerit, si mas vocet denuo accurrit, quapropter cũ maximè sit in Venerẽ prona Aegyptij eam Venerem vocant. Et propter hoc etiã, Aquilã soli dicarũt, quia solem imitata terdenũ numerum coëundo complet.

Deniꝗ Aquila eleuata, in ortũ tendẽs ventos significat. Aliter in aëre Aquila alas extẽdens, ventos notat.

Item hoiem tutẽ vrbẽ habitantẽ significare volentes Aquilã lapidẽ portantẽ pingũt. Illa eñ lapidẽ vnguibus eleuatũ portat in suũ nidũ, vt illo depressus nidus firmiter maneat, vel defert in nidũ lapidẽ pretiosum nomine Ethicem, & hunc cõtra calorẽ nimiũ (quẽ habet Aquila naturaliter vt dictũ est) in nido habet, ne pereant oua decocta nimio calore.

Item regẽ solitariũ, & qui lapsis nulla errata condonet, cũ volũt significare, aquilã pingunt. Hæc eñ in locis solitarijs propter insidias deprædandi, & altissimis arboribus nidificat, & altius ꝗ̃ cætera volatilia volat.

Item senẽ inedia necatũ significare volentes, aquilã pingunt cũ curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum, & ea de causa tantum inædia & famæ absumitur, testis Plinius vbi supra.

Item hoiem alienantẽ proprios liberos & paupertatẽ dum volunt significare, Aquilã prægnantẽ pingunt. Illa enim parit tria oua, ex quibus eligit vnũ, duo reliqua ejcit vel frangit, alij dicũt de pullis. hoc autẽ facit, quia tũc temporis vngues eius inuertũtur seu incuruãtur, vt prædã tenere nõ valeat, & hac de causa nõ potest tres eodẽ tpe pullos alere, & hoc teste Plinio. d. lib. x. c. iij. natura prospiciẽs fecit, ne omnium ferarum fœtus raperentur.

Aquila etiã apud theologos varia denotare reperitur: quandoꝗ eñ terrenã potestatem significat. Ezechie. xvij. Aquila grãdis magnarũ alarũ, idest rex Babylonis (quia sicut solent reges Romanorũ saltem) habuit aquilã in vexilio suo, ex quo coniecturare fortè licet, ꝙ dũ viguit monarchia apud Assyrios, & alios reges Asiæ, Aquilam pro insigni habuerũt, & sic dũ redijt monarchia ad Iulium Cæsarem, etiam pro armis aquilam sibi assumpsit.

Significat etiã aquila subtilẽ sanctorũ intelligentiam. Ezechie. j. vbi Ioãnes euãgelista per aquilã desuper eminẽtem significatur à similitudine volatus illius auis, vt dixi suprà in tertia parte, in xxxv. consideratione.

Tũ significat iustorũ animas secundũ Ambrosiũ sup Lucã, quia sicut aquila post longã vitã, scilicet centũ annorum senio grauata (vt dicit Augu. super ps. cij. se renouat rostrũ vetus nimis excrescens ad petrã collidendo, & plumas veteres deponẽdo. Nec vnꝗ fulmen (vt prædictum est) percutit aquilã. Sic sancti renouant vitam per pœnitẽtiam, & tandẽ in resurrectione renouabũtur, nec timẽt fulmen sentẽtiæ finalis damnationis. ps. cij. Renouabitur, vt aquilæ iuuẽtus tua. Et sic aquila est de his quæ fulmine non tangũtur, aut si tangãtur non ex eo moriuntur, nec extinguuntur in totũ, quẽadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt, vt dixi suprà in secũda parte, in ij. consideratione. in fine. vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro, super ramis cuius non cadit fulmen.

Tũ etiã denotat aquila Christũ ꝓpter nobilitatis regiæ dignitatẽ, quã aqla habet sup aues. vnde Prouerb. iij. dicit. ꝙ viã aquilæ in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra & expositores dicũt, ꝙ hæc intelligunt de via quã tenuit Christus in ascẽsione. Itẽ Deuter. xxxij. dicit de eo. Sicut aquila prouocans ad volandũ pullos suos, & super eos volitãs expandit alas suas, & assumpsit eũ atꝗ portauit in humeris suis, dñs solus dux ei⁹ fuit, & nõ erat cũ eo de⁹ alienus. Et vt refert Plin. di. li. x. c. v. est pcelebris apud Seston vrbẽ aquilæ gl'ia. Educatã à virgine retulisse gratiã, aues prĩo, mox deinde venatus asportãtẽ & administrantẽ. defuncta postremo in rogũ accẽsum ei⁹ sese iposuisse, & simul cõflagrasse.

Regulus siue regaliolus seu trochilus, aut parra, parua admodum auis, rex & præses auium dicitur. Nam cùm

semel aues omnes inter se cōuenissent (sicut fabula refert) vt illa pro rege haberetur, quæ sublimi volatu omnes alias vinceret. Cūq; parra sub Aquilæ asella latitante, Aquila omnes aues cæteras transcenderet, exiliens parra insedit Aquilæ capiti, & inde se esse victricem asseruit: vnde et rex auium effectus est siue regulus: quia omnes aues superauit cū superauerit Aquilam, quæ alias omnes superauerat volatu. Verùm si creditur Plin. libro x. ca. lxxiiij. dissident inter se & bella mouent Aquila & trochilus, quoniam rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, ꝙ quatuordecim reperiūtur aues quarum carnes sunt meliores & eligibiliores inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur in libro de regimine sanitatis Salerni, his versibus.

Sunt bona gallina, capo, turtur, sturta, columba,
Quiscula, vel merula, phasianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi commentator satis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cùm carnes prædictarum auium sint laudabilis nutrimenti & facilis digestionis. Dicit tamen, ꝙ circa electionem carnis volatilium secundū diuersas laudabiliores nutrimēti proprietates ad eius quod nutritur sanitatis, vel roboris intentionem carnes variè laudantur. vnde Galenus iij. alimentorum. c. xvij. & xviij. & ca. ij. de ingenio. respiciens facilem alternationem seu vicissitudinem, & subtilitatem præfert easdem omnibus alijs volatilium carnibus, & eius caro secundū Auicennam. ij. canonis. c. de cubigine. est de subtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abstergens hydropisim, & stomacho conferens. Rasis verò tertio Almāsoris: cū Isaac respiciens subtilitatem starnę, ac leuitatem ipsam cæteris prętulit. Isaac etiam secundùm diuersas intentiones carnes volatilium laudauit diuersas. Auicenna verò. ij. canonis. c. de carne, laudat carnes turturum prę cæteris dicens. Volucris quidem caro melior non est ꝙ̄ turturis & gallinarum, & subtilior earum &c. vel quia respexit ad proprietatem qua roborant & confortant intellectum, vel quia in terris eius est ipsarum tanta bonitas, quę non est in alijs locis, & regionibus.

Aues comestibiles, & quæ nutriuntur in auiarijs, quæ dicūtur orinthones, ponit Blondus in libro viij. de Roma triūphāte. vbi dixit, ꝙ coturnix seu quiscula hoc est qualea, seu ortix græcè, fuit aliàs dānata mensis: eo ꝙ gratissimus eius cibus est venenū, scilicet veratri semen, & quod patitur morbū comitialem, quē solę animaliū sentiūt præter hominē secundū Pliniū li. x. naturalis hystoriæ. c. xxiij. in fi. vel secundū Isaac, qa ex comestione carnis earū timetur spasmus (hoc est subita cōtractio membrorū, aut neruorū cū dolore quā passionē cordis dicunt) & tetanus morbus (hoc est cū musculi, q secundū spinā dorsi sunt, ita rigent, vt qs inflectere se nō possit.) Et ita etiam voluit Auicen. ij. canonis. c. de eis subiūgēs rationē, scilicet quia in substātia carniū earum est virtus faciendi huiusmodi accidentia narrata, & sic nō proueniunt illa accidētia ex eo solū, quia coturnices comedūt helleborū. Sciendū est insuper, ꝙ carnes volatiliū plus conueniūt ꝙ̄ carnes quadrupedum (de quibus ī. in lxxxv. consideratione dicetur.) Maximè his qui relicto exercitio coporali vacant cōsilijs, studijs, & cōtemplationibus, quia digeruntur facilius alijs. Iuxta illud Galeni, iij. alimentorū. Digestibilior est hæc caro volatiliū animalium, & maximè perdicum, & generat sanguinem clarum, mundum, spirituosum mēti, exercitijs & eleuationi intellectus aptum. Et ex supradictis carnem perdicum excellentiorem esse alijs liquidò constare potest.

Aduerte etiam, ꝙ inter aues etiā eiusdem generis est dabilis nobilitas aut ignobilitas, puta in falconibus est dabilis gētilis, & peregrinus, vt inquit Bar. ī trac. de falcone. & refert Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura in verbo, & cū venationibus. Bar. in l. j. col. vij. de dignitatibus. lib. xij. & dixi supra in viij. parte, in iij. consideratione, quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingenijs auiū, & de his quæ loquūtur & intelligentia. Plinius enim lib. naturalis hysto. x. c. xlj. ait, ꝙ villaribus gallinis inest religio, inhorrescunt edito ouo, excutiuntq; sese & circunactę purificant, aut festuca aliqua sese & oua lustrant, id est purificant vel circundant. & in capitu. sequenti ait, quòd Cardueles auium minimæ, quę Carduorū semine pascuntur, imperata faciunt nec voce tantum sed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem astutiam ei dedit, quam nec boui nec asino aut alijs magnis animalibus impartiri voluit: vt videlicet ī cauea & ergastulo clausa suppositam aquam ab imo per filum vasculo suspenso ad se cum rostro trahat, pedeq; filo interdum supposito cùm attigerit vasculum, sitim potu sedat.

Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatensi agro, & fallit inter herbas maximè, vnde nomen assumpsit. Rostrum enim in terra paludinosa defigit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua sit.

Item est quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine (vt est in impressione Plinij) secundùm alios Achātis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulsa, & ob hoc odiosos habet equos, quos vbi pascenti sibi superuenire viderit, & herbas deripere fugit, & ad hunc modum se vindicat & vlciscitur, vt eorum hinnitus proprijs vocibus imitatur ac deridet, & secundùm Isidorum lib. Aethymol. xij. c. vij. in fi. Achantis & Carduelis idem sunt.

Itē Psytacus, vulgò Papagallus dictus ex India, humanā vocem super oīa reddit, & quidem sermocinās, & vsq; adeo articulata verba exprimit, ita vt si eum non videris hominē locutum putes: & hoc quia est grandi lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura salutat dicens Aue, vel Chere, cetera nomina institutiōe discit, & quę accipit verba pronunciat. Vnde est illud Martialis.

Psytacus à vobis aliorum nomina disco,
Hoc didisci per me dicere, Cæsar Aue.

Et hęc cum loqui discit ferreo verberatur radio, aliter enim non sentit ictus. Vnde refert Celius libro antiquarū lectionum ij. ca. xxxij. in fi. vnū quod dicit esse præclarum rarissimum & miraculū insigne visum suis temporibus, scilicet ꝙ Psytacus fuit Ascanij Cardinalis Romæ aureis centū comparatus nūmis, qui articulatissimè continuatis perpetuò verbis Christianæ veritatis Symbolum integrè pronunciabat, perinde ac vir peritus enūtiaret. Et Statius libro vij. Syl. in laudem Psytaci ait.

Psytace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ solers imitator Psytace linguæ.

Itē picæ, quę est auis satis nota, expressior est loquacitas ꝙ̄ psytaco, sed minor nobilitas: quia nō ex lōginquo venit. satis tñ illi decoris est in specie sermonis humani, adamat verba quæ loquitur. Nec discit tātum, sed diligit, victa difficultate verbi emorit: & nisi subinde eadē audiat, memoria

memoria fallitur,& mirũimmodũ exhilarat, si interim audierit id verbũ,& facilius addiscit quæ glãde vescitur, et inter eas quibus quini sunt digiti in pedibus. Nullæ tñ duobus primis vitæ annis,& latior is est lingua,quæ sermonẽ imitatur humanũ.vnde picę dicuntur,quasi poëticę,ꝙ verba in discrimine vocis exprimãt vt homo,& si linguas in sermone nequeũt explicare,sonũ tamen humanæ vocis imitantur,de qua congruẽ Martialis ait,

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas,esse negabis auem.
Et idem libro septimo.
Pica salutatrix si tibi Lause placet.

Item Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdũ habuit(qđ nunꝗ ante visum fuerat)imitantẽ sermones hominũ,& hoc ætate Plinij.& quomodo sunt nutriendi,vide in horto sanitatis,in tract.de auibus.c.cxij.habebãt & Cęsares iuuenes(vt ait Pli.)sturnum,vulgò sturnellum et est auis maculosa magnitudine merulæ.)Item Luscinias,siue philomelas vel acredulas,Græco atꝗ Latino sermone dociles,pręterea meditãtes in diem & assiduẽ noua loquentes longiore etiã verborũ cõtextu & ordine.Et doceri dñi secreto,& vbi nulla alia vox misceatur assidente, qui crebro dicat ea quæ condita velit addisci.& maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à muliebribus,cũm habeant vocem magis gracilem ꝗ viri.

Item legimus apud Plin.eod.li.x.c.xliij.fuisse coruũ, qui pp̃l̃n Roma.transeũtẽ noĩatim salutaret forũ versus, Maxime Tyberiũ,Germanicũ,deinde & Drusum Cæsares.Nec occisor illius euasit pœnas.Nam primo pulsus ex ea regione,mox & interẽptus fuit,funusꝗ innumeris aliti celebratũ exequijs.hęc & alia multa habet Pli.qui ingeniũ extollit in descriptione intelligẽtiæ huiusmodi corui.

Et ibi etiã refert,ꝙ suo tẽpore erat eques Romanus qui habebat cornicẽ ẽ Bętica,plura verba cõtexta exprimentem,& alia atꝗ alia crebro addiscentẽ.Etiã refert,ꝙ quidã vsi sunt opera corniculorũ in venãdo.Refert & Celius li. antiq.lec.ix.c.xxxvj.cornicẽ albã visam.Itẽ coruos albos, perdicẽ albã(vidi in Sabaudia)passeres & vrsam.& idem lib.xiij.ca.lviij.refert cornicis admirabile obsequium in Aegypto,quæ tabellarij cursorisꝗ vice fungeretur.Inde moriens honestata est sepulchro:qđ & idẽ refert Plinius de tinũculo.lib.& ca.prællleg.& Cecina Volaterran⁹ cõprehensas hirundines nuncias belli mittebat amicis,in nidum pristinum redire solitas.Laudãtur & Diomedeę aues quæ iudicant inter suos & aduenas,vt per Isidorum vbi suprà.& Plinium in dicto lib.x.c.xliij.

Mira etiam de auibus alijs refert Baptista Fulgosius in sua collectanea de dictis factisꝗ memorabilibus lib.j.titu. de miraculis.ca.de auibus animalibusꝗ alijs admirandis. vbi de Farfallis auibus,quæ à Græcis pyraustæ nominãtur.quę in Cypro in metallorũ fornacibus inueniunt,per medias flãmas illęsæ volant,& si fortè longe ab ignibus auferantur,paruo temporis momento intereunt,res profectò mira huiusmodi aues in violento(quod alia viuẽtia omnia perimit)elemento viuere.

Refert etiam Fulgosus ibi,ꝙ in insulis Niuerna(quã Irlandam nominat)& Orchade quibusdam in locis,quæ mari aluntur,arbores salicibus persimiles nascũtur,in quibus ortæ paruæ quædã pilę paulatim crescendo aues anatum formã habentes effigiantur,rostro ab arboribus pendentes,& cum ad maturitatis tempus peruenere,sui ipsarum nixu arboribus excussę,in mare dilabuntur,atꝗ euolant.Britanni vulgò bernetas appellant,& quia ex auium genere non oriuntur,his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur,& ab his qui viderunt certiores (ego ipse etiam vt Baptista)facti sumus.licet Albertus magnus aliter scripserit. Sed res tam multorum virorum grauium testimonio(qui hoc viderunt)probata est vt minimẽ dubia existimari debeat.& de hoc dixi suprà ista parte, in consideratione de insulis.versicu. Scotia etiam.licet videatur difficile creditu,tamen maius mihi videtur id qđ cantat Ecclesia.Nouum genus potentiæ,qui ex aquis ortum genus,partim remittis gurgiti,partim leuas in aëra.

Aliud quoꝗ ferè incredibile de anatum natura infert ibi Fulgosus,cũm ait,ꝙ in ea parte Galliæ(quæ Britãnia dicitur)prope vrbem Redonensem oppidum est Montisfortis nomine,vbi Maio mense(cũm sancti Nicolai solennia celebrantur)à paruo lacu haud longe ab oppido, ea hora,qua vel missa,vel vespertinæ orationes cantantur Anas templum init cum tredecim pullis,quę posteaꝗ aram circũdedit,ad eundem lacum regreditur,vno pullorum quos secum veniens duxit semper deficiente,neque verò quo is se recipiat intelligitur. quod si quis, vt rei experimentum faciat, aut quia rei nullam fidem habeat comprehendere, aut occidere tentauerit, confestim rabie corripitur, ac moritur, aut grauem morbum subitò incidit.

Subdit & aliud mirandum,& de eo prudens(vt volet)iudicabit,scilicet quod à Geruasio Tibellesio Arelatensis regni marescallo ad Ottonem quartum scribitur.In lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operã dantes,hieme multas ciconias, veluti mortuas rete in siccum traxisse,quæ tanquã simul iunctę mutuo rostra ano infixa habebant,& calefactę viuæ fuerunt inuentæ.

In Lothoringia iuxta Methensem vrbem,vt etiam recitat in quodam alio lacu,salutis anno quadringentesimo sexagesimo septimo supra mille,permultæ aliæ Ciconiæ similiter inuentæ fuerunt,quæ in thermis calefactæ reuixerunt.hæc autem res effecit,vt quidem sub aquis abdere se ciconias putarent,ea ratione moti,quod vsꝗ in presentem diem,nec scriptum sit,nec satis intellectum, quo se ibides desinente ęstate recipiant(testis est Plinius libro decimo,cap.xxiij.)cũm tam multi apud Græcos Latinosꝗ fuerint,qui diligenter animalium naturas inuestigare anxiẽ curauerunt.

Et de his auibus,& multis alijs habentibus ex sua natura quasdam excellentias videri possunt per Plinium lib. naturalis historiæ,x.per totum.per Aristotelem,Albertũ magnum,Diascoridem in libro,qui hortus sanitatis dicitur,in tractatu de auibus.per Isidorum lib.Aethimologiarum xij.cap.vij.per Textorem in sua officina, in c.auium nomina.vbi cxliij.nomina auium & vltra recitat,& aliquid de naturis earum,& etiam de auibus deorum. Et cũ reperiuntur in armis depicta,aut vexillis,debent interpretari huiusmodi arma secundũm naturas,complexiones, ꝓprietates,qualitates,& nobilitates illarũ auiũ.vt suprà dixi in prima parte,vbi de armis scripsi centũ cõclusiões. Ideo aliter nõ insisto:quia etiã talia vno volumine cõprehendi nõ possent:quia licet vnũ nomẽ auiũ sit,gen⁹ tñ est diuersum:& sicut specie sibi differũt,ita & naturæ diuersitatæ,cũm aliæ simplices,aliæ astutæ,aliæ solitariæ,aliæ incolæ,aliæ aduentitię, alię canorę,& vocales. Alię dociles,alię indociles,alię perennes,alię semestres,alię trimestres:sed & alia sicut genere,ita & moribus innumerabi-

lia. Nam volucrũ quot genera sunt inuenire quecq̃ nõ posse ait Isidorus vbi.s.in princi.illius ca.vij.

Octuagesimaprima consideratio. Cũ in præcedenti cõsideratione aliquid in laudẽ quarũdam volatiliũ relatũ sit, quæ in genere animaliũ videntur esse perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc est piscibus dicendũ est. Nam sicut aër ornatus est suis animalibus.s.volatilibus, quę possunt ex eo respirare, ppter crassitudinẽ humoris, & quorũ corpora sustinere põt, sic & aqua suis.i.natatilib⁹, quę quidẽ pinnulis suis adornãtur et innitũtur aquę natãdo, sicut aues pennis suis volãdo, & reptilia etiã dicuntur: quia omne qđ natat reptãdi habet vel speciẽ, vel naturã. vnde & ps.ciij. Dauid ait. Hoc mare magnũ, & spatiosum manibus, illic reptilia quorũ nõ est numerus. & vt ait Isido.lib. Aethim.xij.c.vj. Pecoribus & bestijs, & volatilibus ante homines nõia imposuerunt q̃ piscibus, quia priusvisa sunt & cognita. Pisciũ verò postea paulatim cognitis generibus. nõia instituta sunt. Aut ex similitudine terrestriũ, aut ex specie propria, siue moribus, seu colore, vel figura, aut sexu, vt ibi per exempla declarat Isidorus. & vt Plinius inquit lib.naturalis historiæ nono.c.ij.cõplura sunt in aquis animalia maiora etiã terrestribus, qđ ibi comprobat, & concludit. vt vera fiat vulgi opinio. quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterq̃ multa, quæ nusquã alibi.

Sciendum est, q̃ multi vtũtur in armis, piscibus, vt est primogenitus Frãcię, qui apud nos dicitur Delphinus: & vtitur in suis armis Delphino azureo, seu ceruleo in cãpo aureo, ex quo videretur dicendum, q̃ ille piscis apud nos sit excellentior cæteris piscibus. de cuius excellentia ad Plinium recurre in lib.naturalis historię nono.c.viij. vbi amplè cõmendat Delphinũ in celeritate natãdi supra oẽs pisces, & volucres in pietate erga partũ, cũ gestant fœtus in infantia infirmos, quinetiã parentes fœtus, adultos diu comitãtur, & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos, cõspectiq̃ sunt defunctũ portãtes ne laceretur à beluis. Si quis eorũ captus fuerit, cęteri adnatãt supplicantũ specie captum reposcentes. & maximè laudatur propter amorẽ quem habet erga hominem, vt per plura & vltra quinq̃ exẽpla cõprobat Plinius, d.c.viij. de quib⁹ aliqua refert Gellius lib. noctiũ Atticarum vij.c.viij. & in libro qui hortus sanitatis dicitur, ĩ tractatu de piscibus.c.xxvij. Delphinus dicitur frater hoĩs, quia moribus humanis quodãmodo assimilatur. Et solus (vt ait Aristoteles) inter pisces felle caret. hi etiã simones dicũtur, ad quod nomẽ vocati accurrere ferũtur vel gaudẽt hoc nõie vocari, quia rostrũ simũ habent. Et musica arte mulcentur. vnde Arionẽ citharistã in mari nautis interficere parantib⁹ obtinuit ab illis, vt prius cithara caneret. Ad cuius cantum delphinorum gregibus congregatis cum in mari se proiecisset, ab vno exceptus est, & ad littus proiectus, vt amplè.s.ista parte, in lj.consideratione dictum est.

Sed quia etiã est leo Marinus, qui secundũ Isidorum libro Aethimolo.xij.tit.de piscicus, circa initiũ, dicitur à similitudine terrestris. Et secundũ Ambrosiũ, licet leo terrestris sit terribilis, tñ leo marinus est dulcis, eandem habẽs dispositionem & virtutem, sicut in terra, ex quo videretur dicendum illum inter pisces esse excellentiorem.

Sed quicquid sit Cete, seu Balena est maior & grãdior piscis, qui reperiri possit in mari, & est immensę magnitudinis (teste Isidoro in loco ante allegato.) Cæteris enim bestijs maris altius iacit vndas. De cuius natura & excellentia scribit Plinius lib.ix.c.vj. & in toto illo lib. vide piscium naturas quæ sunt diuersæ. & lib.xxxij.c.vltimo. dicit animalium omnium in mari viuentium clxvj. genera esse, quorum nomina ibi describit seriatim, & loca vbi laudatissimi nascuntur pisces.

Et Textor in sua officina. in verbo, pisces diuersi. enumerat ccxxij. & ibi in suo lib. Cornucopię in verbo, piscibus, scribit vrbes, & portus piscibus abundantes. & Plinius lib.x.c.xlv. inquit. Elephanti iussa faciunt, leones iugũ subeũt, in mari vituli, totq̃ piscium genera mitescunt.

Et de piscibus qui inclamati venire solebant, vide Celium lib.antiq.lectionum xiij.c.xxij. circa initium, post Plinium eodem lib.x.c.lxx. vbi ipse Plinius dicit auditũ & olfactum esse piscibus. & in c.sequenti, etiam tactum & gustum esse eis communem ait.

De piscibus verò eligibilioribus pro nutrimẽto naturę humanę scribit decem schola Salernitana, his versibus.
Lucius, & parca, saxaulus, & albica, tenca,
Gornus, plagicia, cum carpa, galbio, truta.

Et ibi in commento ponuntur vtilitates illorum, & cõditiones bonorum piscium.

Octuagesimasecũda consideratio de excellẽtia ouorũ disponit, quæ etiã pręter aues & pisces quadrupedes pariũt teste Plinio, li.x.c.lij. & quæ inter comestibilia sunt magis cõmunia & vitę hoĩs, & naturæ vtilia. Maximè cũ nõ liceat nobis semper vti carnibus ob obseruantiam nostræ legis, sed certis diebus oua, lac, & caseũ comedimus. De ouis ideo quæ multũ ad sanitatẽ hoĩs cõueniũt dicendũ est: Cũ vicem carnis aliqñ retineãt, vt vult Almãsor in c.xiiij. libri tertij. Et, vt describit Conciliator in differentia lxix. Ouũ est animal potentia ex ouificantis productũ superfluo. de cuius complexione vos remitto ad medicos apud quos multum laudantur & extolluntur, & inter alia oua gallinacea, & perdicũ: quoniam ferè in oĩbus vnguẽtis siue emplastris apponuntur oua: & quarta pars hominũ & vltra, viuit ex ouis. & bene pensato inter omnia comestibilia oua plus prosunt, quàm alia quæcũq; res de per se quæ sit in mundo. Nam ex ouis nutriuntur multi & ferè tota Europa diebus veneris & sabbati, etiam diemercurij, cùm sint magis vsitata ad vitam quàm pisces, et alijs diebus comeduntur, aut pulli, aut gallinæ, seu capones, aut alia quæcunque volatilia, quæ ex ouo generantur. & omnibus consideratis non temerè forte diceretur, q̃ maior vtilitas ex ouo in mundo prouenit, quam ex mari, saltem circa comestibilia cibaria. Quoniam primo (vt iam prædixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & magis communiter viuit, maximè diebus veneris, & sabbati & alijs, ferè semper & frequentius in omnibus cibis, si fiat aliquod condimentum apponitur ouũ, & comeditur ex eo quod ex ouo procreatur, q̃ quod prouenit ex mari. Nã comeduntur gallinæ, capones, pulli, & cætera huiusmodi ex ouis genita, quæ sunt cõiora comestibilia ad vitam hominis necessaria, q̃ ea quæ proueniũt ex mari. Quoniam nõ vniuersaliter etiam diebus quibus nõ comeduntur carnes viuitur ex præda maris, cũ sint multæ prouincię, vbi nõ abũdant pisces marini. & in omnibus orbis partibus, etiam vbi pisces marini abundant, semper ouum & plura comestibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam ferè in omnibus medicinis ad sanitatem hominis facientibus, maximè in emplastris, potionibus, vnguentis, pillulis, & clysterijs apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Præcipuè in medicina valet & est multum laudabilis

bilis vitellus oui pro nutrimento hominis infirmi conualescentis, senis, & debilis. quod voluit Galenus in xvj. terapeuticæ. ca. v. dicens. Debilibus magis sunt danda vitella ouorũ, quòd albumen ipsorum difficilè digestibile est propter eius frigiditatem & viscositatẽ. vitella verò sunt in calore & humiditate temperata, & magis humanæ complexioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum, & temperatum generãt sanguinem. vnde Isaac in v. doctrina. c. xij. dicit. Vitella sunt temperata & calori naturali viciniora, ideo ad digerendum velociora & faciliora, maximè si de iunioribus fuerint gallinis masculos habẽtibus, cùm oua huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo vt ad propositum seruit, relinquendo alia medicis, ꝙ laudabilia & electa oua ex duobus iudicantur. Primò, ꝙ ex laudabilibus sint animalibus mediocris ætatis, pinguibus etiam à natura, & cùm hoc masculum habẽtium, cuiusmodi sunt oua gallinarũ, & perdicum: quia vt ait Rasis in tertio Almansoris, cap. xiiij. Gallinæ & perdicis oua temperata sunt, & plus alijs hominibus conueniẽtia. Et in iiij. suorum Aphorismorũ. oua meliora sunt oua gallinarum, & earum quæ cùm gallis viuunt. & ait Isaac, in v. doctrina. Oua gallinacea & perdicum temperatoria & laudabiliora sunt cæteris, maximè si masculum habeãt. Vnde Auerrois in v. colliget. dicit. Oua gallinarum sunt meliora cæteris. ante quos omnes sapiens Galenus in iij. de alimẽtis. c. xxj. dicit. Meliora oua sunt quæ gallinarum & fasianorum, peiora quę sunt anserum, & struthionum.

Secundò oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia: quia, vt dicit Isaac in prima doctrina. Oua recẽtia sunt laudabiliora, cùm calor naturalis eorum sit fortior. & ante eũ illud dixerat Galenus in iij. de alimentis. cap. xxj. cùm ait. Optima quidem oua sunt quę recentissima, pessima autẽ quæ vetustissima: quę aũt inter media horum proportionantur distantia, qua distant ab extremis bonitate & malitia. vnde in regimine sanitatis Salernitanæ dicitur.

Si sumas ouum, molle sit atq; nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: Quæ in modica quantitate sunt multi nutrimenti. vnde in dicto regimine scribitur.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura.
Cum simila pura naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est ad aduertentum, quod nec obliuioni tradendum est, ꝙ ouo recenti sumpto debemus sumere haustum vini. vt scribitur in dicto regimine Salernitano, hoc versu.

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos.

Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiã eis acquiritur bonitas vel malitia. Nã inter oua decocta meliora & laudabiliora sunt in aqua elixa, ꝙ̃ assata, vt dicit Isaac in v. doctrina. cap. xvij. oua assata elixis sunt grossiora, & ad digerẽdũ duriora. cui assentit Haliabas in v. theoricæ, c. xxvj. dũ ait. Competẽtius aũt ouum quod sumitur est elixatum in aqua, & non multum decoctum vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiã sorbile vocatur. hoc namq; citius digeritur, & melior est cibus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta meliora sunt his, quæ cũ corticibus elixãtur. Vnde cæteris ouorũ pręparationibus sunt laudabiliora, & approbata atq; saniora, quia in sua naturali custodiũtur humiditate cũ aquę humectatione, suiq; odoris grauitatẽ amittunt, & subtiliãtur. quod tamẽ non omnibus placet, cũ quidam plus cum cortice oua elixa desiderant, melioriq; cum appetitu assumunt. Et inter hæc decocta quidem sufficiẽter, hoc est, nec parum decocta seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia, vel coagulata dicũtur, sunt saniora, & omnibus ferè hominibus gratiora & cæteris laudabiliora, teste Almansore, in iij. c. xiiij. oua tremula, quæ neq; dura sunt, neq; mollia inter illa duo media existunt. & Galeno in iij. alimentorũ. c. xxj. optima ouorum ad alimẽtum sunt quę tremula sorbilia. & idem in libr. de euchimia, ait. Oua quæ moderatè sunt cocta propter quod tremulenta vocãtur, meliora sunt alijs & ad digestionem, & ad euchimiam. & dicitur in regimine sanitatis Salernitanæ in illis versibus. Nutrit et impinguat triticum, lac, caseus &c. ꝙ oua sorbilia corpus humanum nutriunt & impinguant.

Oua etiã quæ suprà carbones sine fumo, ꝙ̃ quæ sub cineres coquũtur sunt meliora, vt vult Isaac in d. v. doctrina. c. xvij. vbi etiã dicit, ꝙ oua frixa seu patellata cæteris sint peiora. de omnibus te remitto amplius ad doctores in medicina, qui de hac re scripserunt.

Ideo concludo ꝙ oua inter reliqua vsitata cibaria multum commendanda sunt ratione suæ temperatæ complexionis atq; conuenientiæ ad humanũ corpus, & multitudinis nutrimenti: & quòd meliora ex ouis, laudabilia & potius eligenda sunt oua gallinarum recentia ex doctrina Auicennæ in ij. canonis. c. cccccxxxv.

Et apud legistas actio furti datur pro vno ouo, vulgato. §. gallinarũ. vbi glo. in verbo. qui lucrãdi animo. insti tu. de rerum diuisione. & per gloss. in l. id est. ff. de dolo.

Narrat & Celius lib. antiq. lectionum xiiij. c. l. mirabile esse in ouo, quod est res tã parua, mundi permixtionem intelligi quãdam. Ouũ quippe elementis cõponi quatuor ex veterũ medicorum assertiõe tradit. Nã crustæ modo circuniectum obductũq; putamen terræ imagine quadã arescentis in frigore vim naturæ pręfert. humor autẽ frigens humectusq; aquã exhibet planè. Sicuti aëreum quod inest spiritosum, calens, humensq;. At in meditullio luteum fixum mediocritatem caloris obtinens, et aridioris naturæ, igni compar facilè colligitur. Cui calculum adiecerit & color, an nõ & globata suffragatur figura? Quid quod inest Ouo vitalis vis, veluti & mundo? Et teste Aristotele in sexto de animalibus. Quæ oblonga sunt oua fœminã edunt, quæq; sunt fastigio cacuminata atq; rotundiora, & parte sui acutiore obtusa orbiculum habent marem gignunt. de quo vide Plinium in lib. x. c. lij. in fi. vbi & ait, quæ oblonga sint oua gratioris esse saporis. vbi et de diuersitate ouorum videre poteris. Sed & Celius in fine d. c. ait. Inter oua Pauoninis primatem locum tribuũt. plerique Chenalopecijs. i. anserinis secundã sibi notã vendicãtibus. Tertiam Auitijs. medici tamẽ præferunt oua gallinarum, perdicũ, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auiũ & eorum naturis, scripsit amplè Bartholemæus Anglicus suo xix. libro de proprietatibus rerum.

Istud & interseram quod nequaq; relatu indignum est. apud Græcos fertur (teste Celio libro antiq. lectionum. v. cap. xij.) Babylonios venatibus assuetos vbi in solitudine deprehenderentur, nec cibariaria percoquendi esset occasio, cruda oua funde imposita circunactione, vibratione, seu vertigine assidua tandiu rotare consueuisse, donec coquerentur.

Plinius dicto libr. x. c. lx. dicit seruari oua in lomento, aut hyeme in paleis, ęstate in furfuribus vtilissimũ. & oua aceto macerata intantum emolliũtur, vt per anulos trans-

cant. Sale exinaniri creduntur. Oua verò Velitrarum inter cibos electiles & delicatos scribit Textor in sua officina. Nam in Velitris Volscorum oppido fuit ouorum ingẽs abundantia. Mantuanus.

Iam Latiĳ Romam caput, ouiferasq́ꝫ Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens. Vinaciæ, hoc est grani vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, hordeo semicocto & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columella libro ix. Vinacea quamuis tolerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis fœtum non ędit.

OCtuagesimatertia consideratio sit de excellentia granorum, seu segetum, quoniam sunt plura, far, sigilo, triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam, De excellentiori habeo glossam quæ est prima in l. triticũ. ff. de verbo. oblig. vbi dicit, quòd triticum est nomen generale ad omnia blada seu ad omnes segetes, seu ad omne id quod in area teritur: sed alio modo, vt dicit, per excellẽtiam frumentum appellatur, sed etiã vt probat text. in lege j. C. de canone frumentario. lib. xj. frumenti appellatione omnia necessaria ad victũ continentur. imo & quod plus etiam cõtinet & Lapinum & fabas, cũ arista in se contineat. l. frugẽ. §. frumentum. ff. de verbo. & rerum significa. et ibi dicit glo. vlti. in fi. ꝙ licet sit quodã modo generale nomen, tamẽ specialiter vulgari sermone dicimus granũ frumentum, quod pro sui bonitate cætera excellit. de Melica fit mentio in d. gloss. j. De spelta verò, ordeo, & auena in d. glo. vltima. & de his fecit mentionem Textor in sua officina in cap. legumina diuersa & frumenta. vbi Lupidnum & fabã inter legumina describit. sed text. in d. l. frugen. in principio. ponit inter fruges quod est nomen generale, quoniã comprehendit & grana, et legumina.

Triticum secundũm naturã sui substãtialem in primo gradu est calidũ & humidum & sic in medio. Panis ex eo factus callidior est in secũdo gradu, quia calor eius augmẽtatur à calore ignis & coctione sicut ordeum et faba. Cũm in propria natura sicca sunt si in aqua coquantur humiditatem assumunt. ita dicunt Diascorides & Isaac. & dicunt ꝙ frumentũ habet eius virtutem calidã. Sed dicit Lucas de Penna in l. j. C. de conditis in horreis publicis. in prin. lib. x. quod frumentũ est propriè aridũ & siccum. & dicit Diascorides ꝙ triticũ recens ac rufum. i. aurosum est vtilius. de recenti seu nouo ꝙ sit vtilius satis notatur in d. l. j. C. de conditis in publicis horreis. Et dicitq́ꝫ Haliabas in quinto theoricæ. c. xv. triticum omnibus granis laudabilius est, & magis temperantiæ proximum, ideo factum est conuenientius omnibus granis, & hominũ corporibus conferẽtius ac laudabilior cibus. et de hoc tritico, & ꝙ sit laudabilius aliĳs granis, etiã ponit Auerrois in quinto Colliget, et Galenus in iĳ. dietarum laudes illius. dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius verò albi, superficie lucidum, & leue. Ex cuius substãtia et medulla farina exuberat plurima, cortex autẽ & furfur non in magna quantitate, & etiam hoc tenet Almansor libro iĳ. c. ĳ.

Item quòd sit natum in crassa & pingui terra. ita tenet Isaac in prima doctrina.

Item & tertiò, ꝙ sit nouum, licet Serapio et Diascorides videãtur sentire oppositum, scilicet quòd non sit multum nouum, neq́ꝫ multum vetustũ: sed medium. ideo dicit Auicenna in ĳ. canonis c. ccccclxxvĳ. sit igitur medium in ætate, quoniã eius humiditas inter multam & paucam est media exhausta humiditate accidentali, quam aëris desiccauit calor. propterea hæc species media laudabilior, existit, & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur.

Item & quartò ꝙ mundum sit à zizania, vel lolio, et cicerculis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Galenus in iĳ. primi. doctri. secunda. c. vĳ. ideo dicit Auerrois in quinto Colliget, ꝙ melior cæteris est panis factus ex farina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plinius libro naturalis historię xviĳ. c. vĳ. vbi vidt de frugum generibus & natura. vbi dicit, ꝙ panis ex frumento est excellẽtior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit, vbi multum laudat Italicum. Et Textor in sua officina in Cornucopie. in litera F. scribit patrias abundantes frumẽto. & sub litera P. in verbo Panibus, dicit ꝙ in Scolo Boëtiæ vico laudatissimi fiebant panes, quales fortè fiũt apud nos in oppido Belnensi. & Celius libro quarto suarũ antiquarum lectionum c. xxxv. adducit plura genera panis.

Et dixi hic antè, ꝙ panis tritici est excellentior, eligibilior, & laudabilior, intellige dummodo quinq́ꝫ habeat, videlicet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fermento, in competenti quantitate, vt satis demõstrans medici, videlicet Auerrois in v. Colliget. c. de complexionibus ciborum. Isaac in prima doctrina. Galenus in quinta. de regimine sanitatis. & in primo de alimentis. c. de fermẽto. Et ad quid sal ponitur in pane scribit Aristote. in xxj. problemat. v. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas. v. Theoricæ c. xv.

Secundũm, vt pasta benè malaxetur & dometur iuxta dictum Auicennæ in ĳ. canonicis c. ccccclxxvĳ. Et Aristoteles. in xxj. problemat. problemate vĳ.

Tertium, ꝙ panes non multum parui sint, nec multũ magni, vt dicit Isaac in prima doctrina.

Quartũ, ꝙ farina optimè pistata sit, vt dicit Haliabas. v. theorice. c. xv. et Galenus in li. de alimentis. c. de tritico.

Quintum, quòd sit post primum diem, vel secundũm vt dicit Isaac in prima doctrina.

Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Auezoar in j. c. sui Theiser. & Rasim. in xxj. cõtinẽtis. cxxvĳ. & Auicennam in ĳ. canonis. c. ccccclxxvĳ. & dicit Haliabas in v. Theoricæ c. xv. ꝙ panis calidus, cũm ex camino trahitur, omnibus reliquis peior est, quoniam immoratur eius à stomacho descensus, & sitim prouocat. Et conclusiue ad iudicandũ bonum panem dicimus cum Auerroi in cõmento cxxxvj. canticorũ. vbi dicit. Melior ex panibus est ille qui sic pręparatur, vt similis spõgiæ efficiatur, ęqualiter & temperatè fermentatus, & in clibano conuenienter decoctus. Etiam pro hoc fuit sentẽtia Galeni in primo Terapenticæ c. vj. & vide quid dicat in primo de alimentis. & de Alchimia. c. ĳ. Et quinq́ꝫ conditiones optimi panis & electi scribit schola Salernitana in his versibus.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus.
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnaldus de Villa noua cõmentator has quinq́ꝫ conditiones optimi panis explicat.

De Siligine habetur per eundem Plinium eodem libr. xviĳ. c. x. vbi ait, quòd ex Aphrica siligine dulcissim⁹ panis fit, & ipsa spissior quàm far, & maior spica eadem, & ibi etiam vide de aliĳs speciebus.

Ordeum

Ordeum verò etiam multum laudat Plinius in d.libr. c.vij.in fine,tanꝙ omnium frugum nobilissimũ,& ibi rationes assignat ex pluribus effectibus illius,quos vide.

Licet multi nominent,& ponãt orizam,vulgò risum, inter cibaria,tamen credo illud esse ponẽdum inter grana et segetes,ex quo seminatur & metitur prout & alia grana.de cuius natura & effectu scribit Galenus libro primo de cibis.c.de riso.& habetur in pandectis.c.lvij.

Et quoniam seges,seu fruges est nomen generale,vt dixi,sub quo etiam legumina comprehenduntur, quæ sunt Eruum,Vicia,Cicer, Cicercula,Faba, Lenticula, Lens, Phaseolus,Pisum,Lupinũ,Milium,& Panicũ:sed quod istorum sit excellentius,Plinius de his libro xviij.c.xij.naturas scribit,& inter alia fabam extollit,& dat ei maximũ honorem inter legumina.Cũm etiam ex faba tentatus sit panis,& farina ex ea appellatur,lomentum:aggrauaturꝗ pondus illa,& omni legumine (vnde maledicti sunt illi qui vendunt species,seu aromata,& cum illis apponũt farinã alicuius leguminis) iam vero & pabulo venalis.Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi,præcipuè homini:frumento etiam miscetur apud plerasꝗ gentes,& maximè panico solida,ac delicatius fracta & minutius trita.Et sola frugum etiam exesa repletur crescente luna.& ibi idem Pli.scribit quando seri debet,& etiam alia legumina,& de eis & alijs ibi,cum quatuor cap.sequentibus vide.

De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auerroi in quinto colliget,quòd habet illam virtutem, quam habent illa grana,quæ cũm omnia fermè illaudabilia sint,& panis ex eis confectus similiter.

De cibis & diuersis panibus scribit Textor in sua officina.in ca.cibi & panes diuersi.

OCtuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorũ disponit,quę de per se sunt excellẽtiora omnibus alijs rebus habentibus liquorem.Imprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum.Celius vero libro antiq.lectionum xvj.c.lxiiij.multum laudat vinũ ex dictis Aesculapij,& Platonis.& de eius vtilitate scribit lib.vij.c.xxxij. & lib.xv.c.xxij.& xxxiiij.cũ pluribus alijs.c.illius libri. Plinius verò libro naturalis historiæ xiiij.etiam multum laudauit vinum.Nam,vt notatur in l.j.in glo.magna.circa medium.ff.de periculo & commodo rei venditæ.& in psal.ciij.Vt educas panem de terra,& vinum lætificet cor hominis.& Iudicum ix.dicitur.Vinum lætificat deum & homines.Et de eius fortitudine habetur iij.Regum iij.c.

Multi multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia schola Salernitana probat illa habentia sequentia.

Vina probantur odore,sapore,nitore,colore.

Et subdit.

Si bona vina cupis,hęc quinꝗ probantur in illis:
Fortia,formosa,fragrantia,frigida,frisca.

Et si hæc generalia quatuor,& quinque specialia habeat cuius regionis & patriæ sint, non est curandũ,quoniam de vino et homine illud dici communiter solet, ꝙ cũm bonitatem habeant,non est de eorum origine et locis quærendum,cũm suum cuiꝗ placeat,& sic laudet:et quocunꝗ eatur,fabula eadem reperiatur de istis excellentijs vinorum.

Plinius verò dicto libro xiiij.c.primo,scribit de vitiũ natura,et quibus modis ferant seu extolluntur.& secũdo & iij.c.de generibus vitium.c.iiij.insignia culturæ vitiũ. c.v.de natura vini.c.vj.de generositate vinorũ.& ibi vide de excellentia et nobilitate plurium vinorum.

Textor in suis epithetis sub litera V.in verbo, vinum & vitibus. post Plinium, Diascoridem et plures alios laudat quàmplurima vina ex pluribus & varijs locis,in hunc modum.

Tmolus mons Lydię,teste Plini.libro v.optimo abũdat vino.Vnde Ouidius libro iiij.de ponto.

Aphrica quot segetes,quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas,quot parit Hybla fauos.

Idem libro vj.Metamor.

Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic poëtæ superaddunt,i,post,t.

Hinc Seneca in Thebaide.

Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.

Verisimile credendum est dominos Timolenses, seu Trimolenses propter eius antiquitatem nominis antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse,vel à Timoleone duce Corinthiorum,qui fuit vir clarissimus, omnium iudicio,& patriam oppressam à Tyranno liberauit.vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi suprà in prima parte,in xxxviij.cõsideratione.in xxiij.cõclusione.vnde Ludouicus de Trimolio sequens vestigia prædecessorum hanc patriam ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam,Anno domini millesimo quingentesimo. xiiij.auspicate liberauit,& post eius mortem gloriosam eques auratꝰ sine nota,hoc est,le cheualier sans reproche, intitulatus est.

Falernus mons,seu regio Campaniæ,vbi colles vitiferi optimo abundant vino.Vnde Varro.Quid in Italia vtensile non modo non nascitur,sed etiam non egregiũ non sit?Quod far comparandum Campano?Quod triti cum Apulo?Quod vinum Falerno?Quod oleum Venafrano?

Vnde Tibullus.

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem.

Non tibi si præcium Campania terra daretur,
Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martialis.

Rhesinata bibis vina Falerna.

Massicus item mons Campaniæ optimi vini ferax.

Horatius.

Est qui nec veteris pocula Massici.

Virgi.libro vij.Aeneid.

Vertunt felicia Baccho Massica.

Syllius libro vij.

Massicus vuiferis addebat nomina glebis.

Statius libro iiij.syluarum.

Gauro Massicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoꝗ Campaniæ vinum habuit laudatissimum.

Aulon mons Calabrię contra Tarentinam regionem optimo nobilitatur vino. Martialis.

Nobilis & lanis,et Baccho fertilis Aulon,
Det pręciosa tibi vellera,vina mihi.

Horatius.

Et amicus Aulon,fertilis Baccho nimium,
Falernis inuidet vuis.

Commendatur & vinum Lesbium (à Lesbo insula in Aegeo.) Proper. libro j.

Lesbia mentoreo vina bibas opere.

Pamphilus.

Se victam reddet, victam se bacchica Lesbos.

Horatius.

Hic innocentis pocula Lesby duces sub vmbra.

Aristoteles (vt scribit Aulus Gallius libro xiij.c.v.) ægrotans gustato vino Rhodio (inquit) firmum hercle vinum, & iucũdum. degustato inde Lesbio, vtrumq; (inquit) oppido bonum, sed suauius Lesbium.

Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur.

Methymna ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis.

Pamphilus.

Lesbia pampineos spargit Methymna racemos,

Ouidius.

Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos.

Cecubum oppidum Campaniæ commẽdat etiam vini bonitas. Martialis.

Cecuba fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem libro vj.

Cecuba non solos vindemia nutriat orbes.

Horatius.

Cecubum, & prælo domitam Caleno tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum generosum. Iuuenalis.

Quæ molle, Calenum.

Porrectura viro miscet sitiente rubetam.

Formiæ vrbs latina iuxta Caiectam, antiqua Lestrigonum sedes fuit nobilis vino. Horatius.

Mea nec falernæ.

Temperent vites, neq; Formiani pocula colles.

Setia vrbs Campaniæ superbit etiam vini nobilitate.

Martialis libro iiij.

Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis.

Idem in xenijs.

Pendula pampineos quæ spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus.

Spargit campanis Setia, clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido serenum quondam sede. Martialis.

Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta nec aurum,
Sume dabunt calices hæc tibi vina suos.

De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus iureconsultus in lege fi. quæ incipit, qui vinum Surrhentinum. ff. de tritico, vino, & oleo legato.

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.

Martialis.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.
Mittit iuleo quæ sibi monte placet.

Fundanum etiam cõmendatur à Fundis oppido Campaniæ. Martialis.

Hæc fundana tulit felix Autumnus opimi.

Messana vrbs Siciliæ, à Mamertinis Campaniæ populis habitata optimum ferebat vinum.

Martialis.

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta,
Si detur quoduis nomen habere potest.

Vnde Plinius d. lib. xiiij. c. vj. dicit quartum curiculũ obtinuere publicis epulis à diuo Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chios insula maris Aegei, & Aruisium in ea promõtorium laudantur vini præstantia,

Syllius libro vij.

Et Ambrosijs Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum. Horatius.

Qui Veientanum festis potare diebus.

Martialis libro ij.

Veientana tuam si domat vua sitim.

Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorũ regio Aminea dicebatur vini feracissima.

Virgi. libro ij. Georgi.

Sunt & Amineæ vites firmissima vina.

De isto etiam vino Amineo facit mentionem text. in d. l. qui vinum. §. fi. ff. de tritico, vino, & oleo legato.

Thasus insula maris Aegæi vinum habuit laudabile.

Virgilius libro ij. Georg.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Mareotis pars Aegypti itidem.

Horatius.

Mentemq; limphatam Mareotico.
Redegit in veros timores.

Statius lib. iij. Syluarum.

Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ.

Hoc vinum durat in longam vetustatem.

Naxos similiter insula maris Aegæi à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitigenam eam appellat, dicens.

Hanc post vitigeneq; spaciantem littora Naxi Bacchicam. Statius libro iiij. Achillis.

Lemnos & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum.

Tibullus.

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methone quoq; vrbs in Thracia nomen habuit à vini copia. Nam Methin Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiam vino claruit.

Syllius libro iij.

Dat Tarraco pubem vitifera, & latio tantũ cessura Lyco.

Vina apud Græcos celebrata fuere Prannium Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanos Polium, Coum deniq; & Rhodium. Celebrantur & alia pleraq; loca vini bonitate, quæ omnia longũ esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim subijcit quod in cõpendium redegit ex dictis Plinij in libro xiiij. c. vj. ante allegato. &, vt inquit ibi Plinius. Augustus setinum prętulit cũctis. Antea Cecubo erat generositas in palustrib9 populetis. Secũda nobilitas agro Falerno erat. Nascitur in summis collibus Gauranum, medijs Faustianum, imis Falernum, Albanæ vuæ sunt prædulces. Surrhentina in vineis tantum nascuntur, cõualescentibus maximè probata propter tenuitatem, salubritatemq;. Nam quæ spissa sunt, non adeo prosunt morbis: & sicut subtile vinum multos spiritus procreat atq; subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit.

Gignit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus tibi reddit pigrum.
Vinum sit clarumq;, vetus, subtile, maturum,
Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus vinum palmeum siue album esse melioris saporis & odoris q̃ cætera vina. Surrhentino idcirco medici nobilitatem dabant. Certant massica æquè ex mõte Gaurano. Præponuntur Calena, & quę in vineis arbustisq; nascuntur Fundana. Augustus probauit Mamertina circa

na circa Messenam Siciliæ genita. Potulana ab autore dicta etiam laudantur. Retica Falernis tantum post habentur à Virgilio. Ethruriæ pamam Luna habet. Liguriç Genua, inter Pyreneum, Alpesq; Massilia. Hispaniarum Lusitana copia nobilitantur. Elegantia verò Terraconensia, atque Lauronensia, & Balearica ex insulis Italiæ primis conferuntur. In summa (vt tandem concludit Textor) gloria fuere Thasium Chiumq;, ex Chio quod Aruisium vocant. Item Lesbium, quod sponte naturç suæ mare sapit. Gratia est & Clazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plinius in dicto c. vij. recitatus in quibusdam per Textorem qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria, & nobilitate vinorum Galliæ, ne alinæ gentis gloria, suam ipsi deprimerent. Existimabant enim (vt ait) fuliginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent. Sciebāt enim terram Gallicam populi virtute omniū præstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem imo & feliciorem multo. Propterea hoc velut conuenientes prætermiserunt, cùm tamen sit in confesso Belnēsibus, Aurelianus, Andegauensibus, Parrhisinis, & plerisq; alijs meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat.

Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Balnensibus audaculè, aut temerè fortè asserere præsumeret: cùm (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehātur propter eorum excellentiam, vt norunt etiā exteræ nationes, Angli, Flandrenses, & aliæ pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superant: sunt em̄ fortia, formosa, fragrātia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia, & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima & non spissa: & hæc sunt signa ad probationem boni vini. vnde Arnaldus de Villa noua in commento suo super illis versibus. Gignit & humores melius vinum meliores &c. antè allegatis, dicit ꝙ vinum Belnense est electum in potu, & vtilissimum senibus, cùm exhilarat, & melancholias reprimat.

Idem tamen Textor, nescio qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius in dictis suis epithetis in litera F. sub verbo, fructib⁹. nixus est laudare vina Viuaresia iuxta Rhodanum, quę dicit esse laudatissima, omniūq; laudibus nemine reclamante longis interuallis anteferenda: sed parcat mihi, quoniam suæ assertioni non assentiam, cùm sit plusq; notorium & manifestissimum notorietate facti permanentis, ꝙ vina Belnensia excedunt alia vina bonitate, fortitudine, & formositate, et omnia alia excellentia & nobilitate, quę vinis dari aut attribui potest: & scias lector candide, ꝙ nunq; eorum causam excellentiæ, laudis, gloriæ, & nobilitatis amiserunt: nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut obliuiosos ex contumacia illorum, sed si interfuerint, & adsint, et fiat altercatio cum cæteris, nunq; in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc non est dubium. Et licet sint alia bona vina in patria Burgundię, vt Cabilonensia, Diuionensia, & pleraq; alia in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnense est extollendum: & de his sunt versus vulgares.

Vinum Belnense super omnia vina recense,
Arbosium repete si vis dormire quietè.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina alba dulcissima & optima, et sequitur.

De Castro Caroli melius perquirerę noli,

Et cùm potio vini sit cōmunis omnibus nationibus & vtilissima, ideo præfertur omnibus alijs, etiam pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normannia. de quo meminit Textor in sua officina, vbi scribit potiones diuersas sub illo titulo, quæ sunt sequentes, Amystis, Oxyhalme, Oxysacaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Celia, Cerea, Ceruisia quæ fit in flandria, Ptysana, & Sabaia.

Sed quærreres forsitan quod est excellentius & conuenientius colono & rustico, habere vites, pratum, an serere grana. Columella in suo opere agricolationum laudat & extollit, & pratum & sationem vinearum: et seminationem, seu pratorum & pascuorum possessionem. Et, vt etiā dicit de arbusto inter autores non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franciscus Patritius de institutione reipublicę libro vij. c. v. vbi ait, quòd Cato multas de prato affert laudes, quod nulla vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore seruetur, quod nullis tempestatibus obnoxiū, quod singulis annis, & pabulo, et feno fructum reddit, pratum cùm exolescit seniusq; herbam emittit frumenti causa excolitur, & vt dicit textus ab Vlpiano iureconsulto conditus in l. pratum. ff. de verborum & rerum signifi. Pratum ex eo dictum quòd paratum sit ad fructum capiendum, scilicet vt ibi dicit glo. sine semine.

Sed quicquid sit idem Columella loco ante allegato. libro iiij. c. iij. in disputatione quam facit an vineæ sint habendæ, & an patremfamilias locupletēt: sed vt dicit, vberrimus est redditus vinearum. et omittendo veterem illam felicitatem aruorum, quibus & antè iam Cato Marcus, et mox Varro Terentius prodidit. singula iugera vinearū sexcenas vrnas vini præbuisse. Id enim maximè asseuerat Varro in primo libro rerum rusticarum. Nec vna regionum prouenire solitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno contribuitur, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliæ. his certè temporis & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris & præcipuè quam possidet Seneca vir excellentis ingenij atque doctrinæ, cuius in prædijs vineaȓū iugera singula culeos octonos reddisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videtur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria, quæ nunc ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis, apud te excederet vuarum numerum duorum milium, vt apud eum (vt ait) octingente stirpes insitæ intra biennium septenos culeos perequarent, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cùm prata et pascua, & syluæ si centenos sextertios singula iugera efficiant, optimè domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide quare hodie vilescunt, & quòd nullus vel iniquissimus vinearum locus non maiorem quæstum redderet, q; acceperit impensam. Et de laude agriculturæ satis scripsi in præcedenti parte, in xxxvij. consideratione. Et post Columellam Leonardus Portius libro secundo. de ponderibus & mensuris culturam vinearum quęstuosissimam demonstrant, secundūm computationem per eum ibi factā, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit culturam vinearum ex vino & plantis non solum modici fœnoris, sed cuiuscunq; quęstuosissimæ mercaturę redditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes ditescere. & dixi remissiuè in commentarijs nostris super

consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rub. des iustices. in glo. & droictz. versi. additio. numero lix.

OCtuagesimaquinta consideratio sit de excellētia aliquarum carnium ad alias. Nam Galenus viij. de sanitatis ratione suillam carnem cæteris laudabiliorem facit. Sed & princeps Auicenna ij. canone. c. de sanguine. humanum, suillumq́ sanguinem in omnibus exactam habere similitudinem scribit. Quin eandem quoq; carnis rationem tradit. Adeo vt impuratiores quidam (teste Celio lib. antiquarum lectionum xiij. c. lvj. post eundem) pro suilla humanam distrahere sibi licetius permiserint: quod facinus diu perrexit impunitius, donec digiti hominis intermixti forte conspecti ad supplicij diritatem, etiam si seram, autores protraxere. Auerrois v. colliget ex Auicennæ placitis porcinam carnem cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognationem.

Commētator verò regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villa noua super illis versibus. Persica, poma, pira, &c. dicit circa electionem carnium animalium quadrupedum controuersiam esse inter medicos. Quidā enim dicunt carnes porcinas esse meliores & laudabiliores, vt Galenus & quidam alij, vt antè dictum est. Alij verò dicūt carnes hedinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerrois: licet Auerrois v. colliget imponat Auicennæ, ꝙ dixerit carnes porcinas esse meliores: vt hic antè allegatum est. quòd tamen (vt dicit idem commentator vbi suprà) non dicit autoritate propria, sed autoritate Christianorū. Alij verò vitulinas laudant præ alijs carnibus. Et ibi scribit ꝙ laus, el ectio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum, multifariam attendi potest.

Primò ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior & laudabilior. Tum primò propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, autore Galeno iij. alimentorum. vbi ait. Porcinę autem carnis similitudinem ad homines addiscere est, ex eo quòd quidā comederunt humanas carnes, vt porcinas, nullam suspitionem habentes secundūm gustum ipsarum & odorem. Et Auicenna ij. cano. c. de sanguine ante allegato. Tum secundò, quia caro porcina valde nutritiua est. Nam dicit Galenus iij. alimentorum. Omnium hedulinorū caro porcorum maximè est nutritiua. & eodem lib. porcorum carne nullum aliud amplioris nutrimenti habebis sumere. vnde in regimine Salernitano scribuntur ista.

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans.

Testiculi, porcina caro &c. Tum tertiò, quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Galenus in viij. de ingenio. vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior, si porcus montana incoluerit, post porcum hœdus. Et similiter in quinta terapenticæ, vbi dicit quadrupedum caro laudabilior est porcina in calore & humiditate temperata, eiusq́ cibus plurimus, sanguis ab ea generatus omni melior est sanguine. Quod intellige, teste eodem Arnaldo de carne porcorum nō antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec nimis iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima est, sed ætatę mediocrium: puta vnius anni vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quàm siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quòd porci siluestres sunt domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores & humidiores. Ideo si aliquātulum saliantur, antequam comedātur, obtemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur in dicto regimine Salernitano, ꝙ caro porcina sine vino minus sana est ouina, vt his versibus depromitur.

Est caro porcina sine vino peior ouina,
Si tribuis vina, tunc est cibus & medicina.

Quòd tamen innuit esse verum de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel sole, vel fumo exiccatæ, quas baconem vocāt, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis cęteris paribꝰ. Et de carnibus porci siluestris siue apri dicit Auicē. ij. cano. c. de carne. Christiani verò dixerunt & qui eos imitantur, ꝙ melior caro siluestris; est caro porci siluestris siue feri. Nā cùm hoc qđ est leuior carnibus domestici porci, est fortis nutrimēti, & plurimi: & est velocis digestionis, & est melior in hyeme.

Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles esse corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, nō dispositis ad opilatiōes, & his qui impinguari quærūt, quia talia corpora indigent maximo nutrimento & difficillimè resolubili. Ideo dicit Rasis iij. Almāsoris. c. de virtute carnium. Caro grossa multum laborantibus conueniens est: subtilis verò his qui prædictis sunt contrarij conuenit. Et idem vult Auicenna tertia primi c. de regimine eius quod comeditur dicēs. Exercitati præterea & multi laboris magis sunt tolerātes nutrientia grossa. Quomodo tamē prohibitum fuit filijs Isräel, ne comederent carnem suillam scribitur Leuitici xj. vbi ponuntur animalia immūda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secundò modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium ex parte tēperatæ complexionis earū, facilis digestionis, & sanguinis ex ipsis generati temperātia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, sanguinē generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdulina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis iij. Almansoris. c. de animalibus siluestribus & domesticis. Hædulina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet tēperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea non minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum & multum sic quod ex eo proueniat repletio, et grossus generetur sanguis. Nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis exercitio mediocri vtentibus conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facilè resolubilem, licet non mediocri exercitio.

Et sicut hoc respectu caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro caprioli inter carnes siluestres est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdinam plures medici, vt Rasis & Auerrois ponunt carnem arietinam, saltem annalem. & dicit Auerrois v. colliget. c. de carne. ꝙ hæc est opinio maioris partis medicorum, pręter Galenū, qui abominatur carnes arietum. Et videtur sibi, ꝙ caro vitulorum est melioris nutrimenti ꝙ̄ arietum, ex eo forte quòd est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quod magis videtur cōuenire carnibus vitulinis ꝙ̄ arietinis. cùm arietinæ magis humidæ sint, vnde in dicto regimine Salernitano dicitur.

Sunt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Tertiò,

Tertio modo attenditur laus & melioritas carnium ex parte minoris viscositatis, & melioris odoris earum: & sic carnes vitulinę sunt meliores cæteris carnibus: quia, vt innuit Auerr. v. colliget. c. de carne. dicens qđ tales carnes vitulinæ sunt bonæ: quia nō habent vllā viscositatem, frigiditatem, & siccitatem quā habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum sunt magis odoriferæ alijs carnibus: et in hoc meliores & laudabiliores sunt carnis hædulinis, quia in carnibus hædorum apparet quædam mucillago, idest viscositas anteq̄ coquatur. Etiam Galenus iij. alimentorum. summè laudat carnes vitulinas, vbi vult ꝙ carnes vituli lactantis sex hebdomadarum vel octo assatæ saniores sunt mutonis. Facilis enim digestionis & multum nutritiuæ sunt, vt dictum est. Carnes tamen hœdulinę meliores sunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum est.

De laude verò carnium volatiliū tactum est hic ante, in lxxx. consideratione. & de piscibus qui & carnes dicūtur, iuxta Apostolum dicentem. Alia est caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, vt scribit Archidiaco. in. capit. deniq̃. distinctione iiij.

OCtuagesimasexta cōsideratio de excellentia caseorū erit. Plinius lib. xj. ca. xlj. laudat ceseos ex lacte animalium binas māmas habentium vltra alios. & ibi c. xlij. laudat caseos Nemausenses in lingua Occitana. Nymes in vulgari, vbi dicit, ꝙ Romæ vbi omniū gentium bona iudicātur, vltra alios laudem obtinuerunt. & ibi etiā plures alios caseos cōmendat, vt apud Vestinos Italiæ populos apud quos laudatissimi fiebant casei, & vt ait Textor in suo Cornucopiæ libro, in verbo, caseis. & tanto quidem præcio, vt carnium loco haberi possent. Vnde de his Maritalis.

Si sine fruge voles, ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Lunæ vrbis Hetrurię caseos cōmendat Martialis Apophoretis dicens.

Caseus Hetruscæ signatus imaginę Lunæ,
Pręstabit pueris prandia mille tuis.

Lunensem caseum dicit Plinius magnitudine conspicuum, quippe & ad singula millia pondo pręmitur.

In Trebula agri Reatini oppido casei itidem fiebant optimi. vnde Martialis.

Tremula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma, siue domatur aqua.

Panthaleon de conflentia doctor in medicina fecit tractatum summæ lacticiniorum siue de laude caseorum, & in tractatu secūdo eiusdem, laudat plures caseos.

Primò Florentinos, sic dictos quia in territorijs Florentinorum componuntur, & sunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquā de rebus satis prætiosis, & sunt grossi in quātitate notabili, & sunt valde mundi translucentes in colore cerę citrinę cūm sunt in ętate perfecta, scilicet vnius anni vel circa, & conseruāt eos in oleo bono oliuarū, & aliqui in pinguedine porci.

In secundo c. dicit caseos Placentinos esse famosos, & præcedere in bonitate Parmenses, Mediolanenses, Papiēses, Nouarienses, Vercellenses, & Pedemontanos, licet cōsimiles fiant: quia iuxta Placentiam omniū pecorum pascua bona abundāt, & sunt grossi & lati pondere aliquādo centum librarum & plus, communiter tamen lv. librarum, vel circa, & sunt sapidi & boni, maximè qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, putā triū vel quatuor annorum, & hoc secundū ipsorum magnitudinem, et sunt mirabilis pulchritudinis, in qua ferè omnes caseos excedunt. Nam eos ita mundos conseruant, vt in ipsorū cortice nulla prorsus immundities videatur, visitant enim eos persępe mundando corticem, & manibus tractādo ac fricando, vt ab omni immunditię spolientur.

In tertio ca. scribit caseos qui fiūt in Marchionatu Mōtisferrati, & dicūtur Robiolæ, & sunt parui vnius librę vel circa, rotundi, & sunt satis pręciosi, et meliores sunt in cortice mundi & translucentes. Et in iiij. c. vsq̃ ad viij. c. tractat de multis caseis plurium vallium in Sabaudia sitarū, et tam citra mōtes quā vltra montes, qui cū non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto.

In nono c. laudantur casei Brisiæ, quæ est pars Allobrogum & Burgundiæ, & isti sunt casei qui etiam à nonnullis vocatur capita mortuorū, seu monachorū, & sunt delicatissimi et gustui suaues, exponūtur em̄ igni cū quodam instrumento ferreo ipsos continēte, & sicut liquefiūt superponunt crustis panis assati aliqualiter, & verè est cibus placidus & appetitiuus, et vehuntur ad partes longe distantes, imo vsque ad Romam, et inter caseos habentur præciosi.

Addo ꝙ ꝓpter Diuionē in pago vulgò dicto Eutigny fiūt per annū casei laudabiles & optimi, qui recētes solent comedi cū sint suaues & pingues, licet parui fiant.

Etiam in ducatu Burgūdiæ in balliuatibus Auxeti, et Mōtis reperiūtur casei optimi et parum distantes à caseis de Bria, de quibus proximè dicetur.

Item in c. decimo laudātur casei Craponę in Auernia, qui habent cōuenientiam cū caseis Brisię tam in sapore q̄ in forma, nam sunt rotundi et oblongi, parui in pondere duarum aut trium librarum, & sunt valde boni saporis, et funduntur ad ignem.

Et in c. vndecimo inter cæteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maximè tamē in Torena in loco de Breamūt, vbi optimi & excellentes alios caseos illius patrię componūtur. In tota tamē Gallia casei de Bria excellentissimi habētur, quæ regio nō multū distat à ciuitate Parisiēsi, nā boni sunt, nō multū durę digestionis, cū satis sit aërei, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia nō filant, sed fundūtur quasi sicut butirum, & cū nō sunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, & meliores existunt.

Ibi etiā laudātur casei facti in patria Buturicensi, cūm sint boni licet parui nō spissi & mirabiliter pingues. Tum deniq̃ in c. xij. celebrātur casei Anglici, qui tam in pulchritudine quā bonitate sunt cōmendabiles. Nam habēt corticem mundum & boni sunt diafani siue trāslucentes: & in ipsis fiunt impressiones literarū, animaliū, florū, & huiusmodi nō sunt spissi, & minus in medio q̄ in circūferētia, & satis assimilātur Placētinis & in colore & in sapore, sed nō sunt ita magni nec spissi, nec sunt multum viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut vetus magis sit laudabilior & eligibilior, vide in regimine Salernitano, & ibi per Arnaldum de Villanoua super illis versibus.

Persica, poma, pira, lac, caseus, & caro salsa &c. Et super illis. Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans &c. Et per eūdem Panthaleonē in d. tracta. iij. vbi scribit amplè, quibus cōplexionibus cōueniant casei, & quibus disconueniant, vbi concludūt insequendo commune dictum,

Caseus est sanus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur,

Caseus anguilla nimis obsunt si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Penna in l. iubemus. C. de erogatione militaris annonæ, lib. xij. scribit multiplices casei vtilitates, adducens versus quos notauit Archidyaco. in c. deniq;. dist. iiij. quibus caseus seipsum commendat, & dicit quas cōferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur in regimine Salernitano.

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum qua commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.
Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria trudit,
Vim digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,
Fit gratus stomacho concilians'q; cibum.

OCtuagesimaseptima cōsideratio sit de oleis & excellentia aliquorum. Nam reperit portentosa hominū luxuries in oleo voluptatem, quo pleriq; ad nitorem cutis, alij ad cōsummandas corporis vires se perunxerunt. Etiā multa olea factitia adinuenta sunt ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. c. vij. et memoratur etiam Io. Mesue in tracttatu de oleis. & Arnaldus de Villanoua in suo Antidotario in capi. de oleis. vbi xxj. species oleorum, & eorum virtutes scribit: sed illa sunt olea temporalia. Sed tria sunt alia olea quæ sunt spiritualia.

Primum dicitur sanctum crisma, & istud est principale quod fit ex oleo & balsamo, & cūm isto benedicuntur omnes fontes baptismales, & calix et pathena, & cōsecratur ecclesia et altare, & puer baptizatur, consecratur in frōte, aliàs confirmatur, et inunguntur episcopi in capite & naribus quandocunq; consecrantur, & omnes fideles quādo recipiunt sacramentum confirmationis.

Secūdūm dicitur cathecuminorū siue oleum sanctum benedictum: & de isto vngitur puer dū baptizatur, in pectore, & inter scapulas, et inunguntur manus eius qui ordinatur sacerdos, et inunguntur tam ecclesia q̄ altare ante consecrationem, et reges & principes in sinu & humero.

Tertium est oleum infirmorum, quo inūguntur existētes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas in c. vnico. de sacra vnctione. extra c. generaliter, circa finem. xvj. q. j. & c. si baptizata. de consecra. dist. iiij. de isto oleo infirmorum habetur Iacobi v. Si quis infirmatur ex vobis inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum in nomine domini, vt habetur in c. si quis. iij. q. j. per Ioannem de Turrecremata.

Et cūm hæc tria olea fiant ex oleo oliuę, & fieri debeāt cūm sit propriè oleum quod ex oliua seu olea fit, vt dicit Ioannes de Turrecremata. in cap. presbyteros. §. oleo. dis. xcv. & omnia alia fiant ad similitudinem illius. Ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuę. Cūm sit analogum quod per se positum, est generalius et stat in suo famosiori significato. Et, vt refert Celius lib. antiquarum lectionum iij, c. xx. Naturę prouidētia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei, sed vetustas tædium oleo affert: non item vt vino, teste Plinio libro xv. c. ij. cuius natura seu potestas est corpus tepefacere ac contra algores munire, & eidem feruores capitis refrigerare: teste eodem Plinio ibi. cap. iij. & memorabile est, vt ait Celius loco antè citato: quod scribit Plinius libro xij. c. j. Alpibus coercitas & tam inexuperabili munimento Gallias hanc primum habuisse causam superfundendi sese Italiæ, q; Helico ex Heluetijs ciuis eorum fabrilem ob artem Romę commoratus ficū siccam & vuam, oleiq; ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum item ex oliuis maturis sumptum si sit recens calefacit calefactione temperata, & humectat, omnes tamen olei species sunt lenientes corpus: & prohibent aduentū frigoris à corpore, & faciunt ipsum habilem ad motum, molliunt ventrem: et debilitant virtutem medicinarū vulnerantium. Et datur in potu cōtra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis: & qui remollire ferrum cupiūt, oleo tingunt, at qui obdurefacere in aquam mergunt.

Textor in sua officina. in verbo, oleo & oliuis. refert plura loca oleis abundantia et nobilitata: sed Venafrum Campaniæ oppidū pręcipuam olei laudem meruit. vnde Pli. li. xv. c. ij. inquit. Et vulgo principatum in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano eiusq; parte quę Licinianum fundit oleum: vnde & Licinię gloria pręcipua oliuæ. vnguēta hanc palmam dedere accōmodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sententia. Et Columella lib. vj. Oleum optimum Licinia dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles et delicatos annumeratur oleum Venafranum. Sed mirandum est, cur antiqui qui de laudibus plurium rerum in diuersis locis nascētium scripserunt, sub silentio habuerunt ea singularia & excellentia quę in gallia crescunt, vt est oleum oliuarū patriæ Prouinciæ & Narbonensis, quod est multum excellens, & quo ferè tota Gallia vtitur & alimētatur: quod (vt opinor) et bonitate & dulcedine oīa alia olea mūdi excellit: sed Itali gloriæ nostratium semper inuidi sua extollendo nostra obnubilare & conculcare putant: vt hic antè in consideratione de laude vinorum scriptum est.

OCtuagesimaoctaua cōsideratio. Licet aliqui fructus sint excellentes & laudabiles, cūm sint plures & diuersi, in qualibet tamen specie aliqui sunt alijs excellentiores. Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. varia fructuum genera scribit, & ibi ait. c. xxv. q; Cerasorum octo sunt genera, & inter omnes fructus, seu poma prius colono annuā gratiam referunt & maturescunt: principatum duracinis assignat, quæ Campania Pliniana appellat: sicut apud Parrhisios Corbelianis, & apud nos Heduos Colchianis principatus tribuitur. Et, vt Serapio ex autoritate Galeni ait, sunt ex eis dulcia, pontica, & acetosa: & dulcia descendunt cito à stomacho, & iuuamentum quod inferunt ei est modicum: pontica verò faciunt contrarium. Acetosa autē desiccant plus q̄ pontica, & cūm hoc est in eis res incidens, & conferunt stomacho flegmatico pleno superfluitatibus. et infra dixit autoritate Dyascoridis, quando Cerasa administrantur humida molliūt ventrem, & sicca retinent. & Rasis in libro xxiij. cōtinentis. cap. 607. Galeni autoritate sic scripsit. Fructus huius habens in se dulcedinem de stomacho descendit de leui & confert ei modicè, tamen stipticus econuerso facit. & acidus cōfert stomacho flegmatico pleno superfluitatibus quia acidus desiccat magis quam ponticus, & cūm hoc habet in se partem incisiuam. & licet secundū aliquos sint frigida & humida in primo gradu, tamen videtur q; plus sint humida, ex eo q; valde cito putrescant: propterea eligi debent ex eis illa quæ

la quæ duriora sunt & solidiora: quoniam talia non ita de facili putrescunt, sicut ea quę tenera, vt manifestum est etiã in exterioribus, & magis gratia medicinæ manducentur ante cibum, quam gratia nutrimenti, vt refert Antonius Gazius in sua florida corona. c. de cerasis. quod est clxxxix. In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouenientibus ex vsu eorum, scribuntur versus sequentes in regimine Salernitano.

Cerasa si comedas tibi confert grandia dona,
Expurgant stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Et de carne sua sanguis erit tibi bonus.

Et ibi Arnaldus de Villanoua dicens, omnia dulcia & parua cerasa esse insana: de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: grossa verò rubea & mollis carnis debent comedi recentia in principio mẽsæ, quia habent vim abstersiuã stomachi, atq; appetitũ incitãdi: grossa verò nigra satis duræ carnis debent comedi in fine mẽsæ: quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit.

Plinius verò dicto libro xv. c. xviij. de ficis genera xxix. scribit. quarum vt vult Auicenna in ij. canonis. ca. ccviij. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra: & quę vehementer matura est, melior est, et proxima ad hoc vt non noceat. & subdit q̃ ficus nutribilior est reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus nõ existat in robore nutrimenti carnis & granorũ: est tamen vehementioris roboris quã nutrimentum omnium fructuum, & sanguis ab ea generatus laudabilior est omniũ fructuum sanguine æstiuorũ velocisq; digestionis & descensus à stomacho: & Isaac plurimũ eas commendauit, cũm posuit ipsas in primo loco bonitatis dicens in vniuersalibus dietis. c. xj. Vuæ sunt ficubus secundę, & præcipuè si bene maturæ sint: & in particularibus ficus cæteris fructibus laudabilior est ac nutribilior. Galenus verò super omnes ficus extollit. scripsit enim de eis in v. de regimine sanitatis circa finem. Ficus maturæ ante omnes alias fruges sunt eligendæ, & in hyeme caricæ. Humidę verò & recentes ficus magis & velocius nutriunt q̃ siccę: verum siccæ sunt minus inflatiuę, & magis stomacho conuenientes quã humidę. & de siccis dicit Auicenna in. ij. canonis. cap. cclxxx. sicca quidem ficus in suis operationibus est laudabilis, verũtamen sanguis ex ea generatus non est bonus: quia facit pediculos, sed si sit cum nuce comesta, tunc eius chimus, idest humor fit bonus, & post nucem cum amigdala, & leuior omnibus est alba, & est calida in primo & in finè ipsius est subtilis. & postea subdit q̃ admiratio siccæ cũm ieiunium adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi, & propriè cum nuce & amigdala. Et conueniũt vtręq; ficus in hoc qđ in ipsis est remotio asperitatis gutturis & mundificatio & lenitio pectoris, pulmonis, & cannę eius, & apertio opilationum epatis renũ & splenis. Ficus tamen (vt antè dixi) corpus humanum mirum immodum nutriunt & impinguant. vnde in regimine sanitatis Salernitano dicitur. Nutrit & impinguat triticum lac &c. Maturæ ficus, vuæq; recentes. Plurima ficus exit in Thessalia & Macedonia. Et Horatius in epodo ait, Fortunatas insulas abundare ficubus scribens. Suamq; pulla ficus ornat arborem. In gallia verò apud Massilienses crescunt optimę ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum verò duo sunt modi: album scilicet & nigrum, teste Plinio libro xv. capitu. xiij. vbi vndecim genera scribuntur dicens, sunt & nigra ac laudatiora cerina atq; purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore cõmendatur. & Auicenna in ij. canonis. ca. 546. sic de eis scripsit. Illa quæ habẽt colorem paleę sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis grauia, et paruæ solutionis, & Armena sunt meliora omnibus & vehementius soluentia. Inter alia tamen Damascena optima iudicantur & minus laxant ventrem Armenicis. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena à Damasco Syriæ vrbe cognomiata, quæ optimis abũdat prunis. vnde Columella libro xj. Armenijsq; & cereolis prunisq; Damasci. & hodie ferè per vniuersum orbem maximè per Galliam & Italiã meliora pruna quæ nascantur vocantur adhuc Damascena, retento nomine à loco vbi primo inuenta fuere, & sunt cõmuniter illa quę cũ aperiuntur, in totum dimittunt nucleum à carne. Nigra verò quę perfectè maturata & dulcia sunt, minus sunt frigida, stomachũ humectãt, & molliunt ventrẽ, & colerã rubeã eijciunt. vnde in regimine sanitatis Salernitano scribitur.

Infrigidant, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Et laxant ventrem propriè, cũm recentia fuerint, vt dicit Galenus in vij. Et ante cibum sumi debent, sed post pruna mox prandere non oportet: & hoc est cõmune omniũ quę cunq; laxãt ventrem, secundũ Galenum in ij. alimentorũ. c. xxix. & Mesue in xxv. cõtinentis. c. j. dicit. Si fueris flegmaticus post comestionem prunorum debes bibere de vino vetusto. Sicca verò sunt minoris virtutis: quia ex eis exsiccatis accidunt vtilitates sicut ex ficubus: & operationem habent multam bonam: sed magis confortant, & melius nutrimentum dant corpori.

Meminit & Plinius d. lib. xv. c. xv. de multis piris vbi ait Cruitumina pira cunctis esse gratissima. dicta à Crustumino oppido iuxta Veios, quæ ex parte rubentia putantur. vnde Virgilius lib. ij. Georgi.

Crustumijs, Syrijsq; piris grauibusq; volemis.

Proxima ijs falerna à potu, quoniam tanta vis succi abundat, lactea hæc vocantur in his, quæ alijs colore nigro donant Syriæ, reliquorum nomina aliter in alijs atq; alijs locis appellantur, vt apud nos Heduos sunt pira toti Galliæ gratissima, quæ vulgato nomine sine regula vocantur: & sunt similia in patria Turonensi quæ communi verbo apud eos Boni Christiani vocantur, quæ quidẽ à dictis nominibus laudãda sunt, & si sint excellẽtia in nominibus, magis in bonitate sunt excellentiora piris cuiusuis generis, & apud nos in paucis locis crescunt, preterq; in pago Heduẽ. vbi est magna abundantia: & inseruntur arbores istius fructus in locis satis vmbrosis & sabulosis, non multum pingui terra.

Abundant & piris Calabri, quæ consueuerũt hospitibus apponere. Horatius. Non quo more piris vesci Calaber iubet hospes. Hinc Adagiũ. Calabri hospitis Xenia. Etiam Normãni: quoniam maior pars potus apud eos ex piris fit, quod pyratiũ dicitur: & eo ferè oẽs vtũtur, prout & nos vino vtimur. Pira nõ sunt eiusdẽ naturę: quia quędam frigidę, quędã ęqualis sunt cõplexionis & temperatę, sunt cõplexionis dulcia cũ minus cæteris sint frigida: ideo calefaciũt & augent digestionẽ, valentq; his qui frigidi & sicci sunt stomacho secundũ Diascoridem. & ait Arnaldus de Villanoua in suo commento super illo versu. Persica, poma, pyra &c. in regimine sanitatis. Salernitano descripto. quòd inter cæteros fructus, multum impinguant. ideo porci plus ex ipsis pyris, quã alijs fructibus impinguantur. sed quia ventositatem generãt, & sic inducũt

colicam à ꝓprietate(vt ait Auicenna ij.canonis.c.de eis) ideo vsus habet, ꝙ pyra & aliĵ fructus ventositatem generantes cum ventositatẽ expellentibus comedi debent, vel ipsis comestis vinum vetus odoriferum super bibere debemus. vnde & de hoc in dicto regimine sanitatis Salernitano dicitur.

Adde potum pyro, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine viro sunt pyra virus,
Si pyra sunt virus sit maledicta pyrus:
Si coquas antidotum pyra sunt, sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachũ eleuant pyra cocta grauatum,
Post pyra da potum, post pomum vade fecatum.

Ideo meliora & via cibi cõuenientia sunt pyra odorifera, & magis de dulcedine participantia, & decocta ꝙ cruda, maximè cũ feniculo, aniso, & zuccaro.

Licet pomũ generale nomen sit omniũ fructuum, siue molliũ, siue durorũ, qui ex arboribus esui apti proueniũt, tamen vulgo pro certa specie fructus accipitur, qui magis sunt in vsu ꝙ pyra ꝓpter eorũ abundantiã & diuersitatẽ. Et inter alia pomũ dulce, vt vult Haliabas in v.theoricæ. et Auerrois in v.colliget est temperatę humiditatis, & cõfortat cerebrum odorãdo propter suam aromaticitatem. grossa & dulcia sunt aquea, & sunt decliuiora ad calliditatem ꝙ alia, quãuis magis dominãs in eis sit frigus. & dicit Auicenna in ij.canonis.c. ccccclxxiij. poma eligibiliora esse quę magis temperata sunt. vt sunt alcemia prout ipse exemplificat, confortant propriè cor odorifera & dulcia & acetosa, & si sit illic angustia ex calliditate sunt magni iuramenti, & confortãt debilitatem stomachi. Isaac in particularibus dietis dulcium pomorum substãtiæ natura & cõplexio aquosa est ac temperata caloris aliquid obtinet ideo parũ refrigerat et stomachum cõfortat ex igne parũ. & Galenus in ij.de alimentis.c.xx. quæcũꝙ bene maturata seruantur ad hyemẽ & ad ver et post ipsum proficuissima sunt dulcib⁹, itaꝙ supradictis pro cibis vti possumus, sed non in multa quantitate, et ipsa potius cocta, ꝙ cruda comedemus: quia, vt dicit Haliabas in lib.de subtiliatiua dieta pomorum & pyrorum. minus nocent quæ cocta, & eorum quę cruda comeduntur, illa quæ ad repositionem sunt idonea minus sunt mala cæteris. vt refert Antonius Gazius in sua florida corona.c.ccvij.

Quæ sint loca pomis abundantia scribit Textor in sua officina, in verbo, pomis. sed quicquid sentiant scribentes non est patria in tota Europa quæ magis abundet pomis & pyris, quàm Normannia, et illa sunt laudatissima, sicut poma Pheacum et Phaliscorum. & pyra amerina. Poma verò quę pro bonitate celebrantẽ in Gallia sunt vulgo dicta, capendu, et blondureaul. Et de supradictis sufficiat, cũ sint fructus magis ĩ vsu apud nos, et quibus cõmuniter viuitur, de aliĵs me remittendo ad eos qui de eis scripserũt.

Octuagesimanona consideratio sit de excellentia syluarum & arborum. Plures syluas excellentes scribit Textor in sua officina, in ca. syluæ. et inter alia (vt ait) Hercinia sylua est Germaniæ, cuius quondam latitudo habuit iter nonem dierum, & eam dicit esse Plinius lib.xv. natura'is Historiæ c.iij. in septentrionali plaga, roborum vastitate intacta, in qua colles occursantium inter se radicum repercussu attollantur.

Itẽ Arduena sylua Gallię incipiens à Rheno per fines Treuerorũ, Eburonũ, et Menaoiorũ x. millibus passuum longitudine per mediam Belgicam in Oceanum tendit.

Item Liuius libr.ix. ab vrbe condita, de Ciminia Hetruriæ sylua sic scribit. Sylua erat Ciminia magis tum inuia atꝙ horrẽda, ꝙ nuper fuere Germanici saltus, nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita, eam intrare haud ferè quisquam audebat.

Item poëtarum carminibus laudatissima syluarum est Dona Chaoniæ, quum propter vsum glandis ibi repertum, tum ob simulachrum Iouis Dodonei, & columbas quæ quercubus insidentes reddebant oracula.

De arboribus verò Pli.lib.xvj.c.xl. scribit laudes arborum in magnitudine. & lib.xvij.c.j. arborum præcia mirabilia, & lib.xij.c.j. de arborum honore. Et creandarum arborũ naturaliter tria sunt genera, aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu iacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam cætera vsus inuenit fauente natura. Textor verò in sua officina, in ca. arbores diuersæ. scribit nomina & laudes lxxxiiij. arborũ. & ea in quibus laudari possunt. vbi primò abietem dicit esse arborũ pulcherrimam, & rectissimam.

Esculum glandiferam.

Amygdalum fructiferam, quæ prima omnium arborum flores mense Ianuario.

Acere arborem esse amplissimam & operum elegantia & subtilitate nobilem, vnde mense aceruæ laudabiles fiunt. et de ea mensa, Martialis.

Non sum crispa quidem, nec syluæ filia mauræ:
Sed norunt lautas, & mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa, iecinoris doloribus vtilissimæ imponitur.

Balsamum verò arbusculam aromaticam cuius succus omnibus odoribus antefertur, et ad multa remedia vtilis.

Buxum tonsilem & semper virentẽ, ea fiunt tibiæ multiforatiles, laudatissimi pectines, & vnguentariæ pixides, & carien non sentit nec vetustatem.

Betulam arborem eximiĵ candoris, qua fiunt optimi circuli vasis vinariĵs idonei.

Cynnamomum arbusculam etiam aromaticam odore præstantem, cuius succus valde vtilis est.

Citrum arborem esse peculiarẽ Mauritaniæ, quæ Romanis olim gratissima fuit, et maximè expetita ad mensarum & lectorum vsum.

Cedrus (vt ait) arbor est procera cuius lignũ est iucũdi odoris, & tineis imperuium & infestũ, propterea opus dignũ cedro dicimus, quod laudabile est, et ab iniuria blattarum & tinearum maximè conseruandum, vel quòd eius oleum illitum res omnes conseruet à tineis et carie.

Cornus habet ramos rigidos & duros, propterea vsus eius bellicis hastis & iaculis conuenit.

Corylus arbor nota delicatos ferens fructus, & secundis mensis expetitos.

Costus aromatica est, cuius radix fragrat odore præstantissimo.

Myrrha arbuscula aromatica quam producit Arabia, guttis eiusdem nominis sponte stillãtibus. Eius virtus est, vt corpora vindicet à putredine.

Fraxinus arbor procera est et teres, Achillis hasta multum nobilitata, cuius materies ad multa est vtilis, obediẽtissima est quocunꝙ in opere, faciendis hastis melior corylo, cornu leuior, sorbo lentior. Ouidi. libro x.

Et coryli fragiles, & fraxinus vtilis hastis.

Tanta est vis, vt nec matutinas, nec occidentes vmbras serpens arboris eius attingat, adeo vt ipsam procul fugiat. Si ea fronde gyro claudatur ignis & serpens, in

ignem

ignem potius fugiet, quàm in fraxinũ. Floret fraxinus priusquàm prodierint serpẽtes: nec ante cõditas folia dimittit. Et quoniam vicus altior & superior huius nostræ ciuitatis Heduẽn. ab ea arbore vicus fraxini denominatur, in quo domus mea sita est, vbi conuenienter fraxinus seri debuisset ad expellenda venena, loco tamen illius construere feci ante domũ vnum pilleare lapideum altitudinis duodecim pedũ: & supra illud est posita illa repræsentatio dñi nostri Iesu Christi in modum quo fuit per pylatũ Iudæis præsentatus cũ dixerit, Ecce homo. Cuius imago est altitudinis septem pedum, sedens super saxum & est coopertũ mirabili & singulari coopertura ferrea: & tegulis plumbeis, & supra coperturam eleuatur crux lapidea, & abvtraque parte imagines intemeratæ virginis, & Ioannis euangelistæ: dictũque pilleare ex sex angulis cõstructum, est opere & artificio excellenti & magnifico, alijsque quatuor imaginibus in circuitu adornatur, scilicet sanctorũ Bartholemæi (cuius nomen porto). Quintini qui est patronus seu numen tutelare parochiæ nostræ: & etiam domus mea & locus vbi locatur dictũ pileare sunt de dicta parochia. Petronillæ, cuius nomen portat vxor mea: & Barbaræ propter meam deuotionem singularem: totũ opus tam ex pileari, coopertura, et cruce superposita completũ est altitudinis triginta pedum. Et à fronte summitatis pillearis scribitur. Regnañ. Leone papa x. Francisco francorũ rege primo. Iacobo hurault Hedueñ. epo. anno dñi 1518. Bartholemeus de Chasseneuz. I. V. doctor aduocatus regius seu fiscalis in bailliuatibus Hedueñ. & Montiscinei hoc opus fieri fecit. Et hæc interserui, vt cognoscatur, quod loco fraxini ad expellendum serpentem illũ (qui matrem nostrã Euam decepit) ne nos decipiat & veneficia diaboli Leonis rugientis, circuientis et quærentis quem deuoret: à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate, cũm sit in superiori & altiori parte, per visionem huius imaginis expellentur: & ne sub vmbra illius matutina occidentali ve serpens hostis humanæ naturæ & venenosus se subumbret, sed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plinius lib. xv. c. xiij.

Fagus verò arbor est glãdifera, & glans fagina omniũ dulcissima est, vt qua obsessi homines durauerint in oppido Chio, & muribus gliribus & turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat, & omnium ferè arborum. huius arboris cortex in magno vsu est aggrestum: ligni honos præcipuus fuit in vasis. Manius Curius (teste Plinio libro xvj. capit. xxxviij.) Iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum: hoc est procul genus, quo sacrificaret. Virgilius, Pocula ponam.

Fagina cœlatum diuini opus Alchimedontis.

Et teste eodem Plinio, libro eodem ca. vj. glans fagea suem hylarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem stomacho.

Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine, vt ait Plinius libro xv. c. vlti. Tiberius princeps tonante cœlo ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est ad uersus venena remedium habere. dicabatur olim propriè triumphis. Ouidius lib. ij. Elegia.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuò viret, & præferenda est myrto & oleæ, pacifera est. Nam portata inter armatos hostes erat indiciũ pacis & quietis. Statius lib. xij.

Pacifera lauro crimen vittisque decorus.

Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuncia. Laurifolio annuum fastidium purgant palumbes, graculæ, merulæ, & perdices.

Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore. vnde prudentissima dicitur à poëtis. Politianus in rust.

Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus,
Antæ quidem sapiens nunc ambitiosa, nec vllum
Quæ pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus eius succus in carne vinosus, trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger. Tardissimè senescit fructibus minimè laborãs. vt ait Plin. li. xv. c. xxiiij. et lib. xvj. c. xxviij. & lib. xviij. ca. xxvj. ait. Cũ germinare videris morũ, iniuriam postea frigoris timere nolito.

Lentiscus arbor trifera. i. ter producens fructus. Mastichen resinã sudat instar gũmi, & de lentisco citat Plinius libro xviij. ca. xxv. verba hæc Ciceronis.

Iam vero semper viridis, semperque grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifacia, & dentiscalpia.

Martialis.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Lentiscum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dentium cura olim vt delicatis probro dabatur.

Larix mirabilis est naturæ, incorrupta ei vis humori contumax, teste Plinio lib. xv. c. x. ipsa non ardet, nec carbonem facit, nec alio modo vi ignis consumitur quàm lapides. Nescit cariem, & valide pondus sustinet.

Iuniperus coma viret perpetua, cariem non sentit, aut vetustatẽ. Eadẽ est iunipero virtus, quæ & cedro, lignũ apprimè durum. vnde Mantuanus in quercu Iulia.

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur,
Combusta odorem reddit, & pollutum purgat aërem.

Palma portat in trimatu. genera eius xlix. nonnulli posuerũt. Fructui dulcis est succus, nullũ lignum. longũ esset de ea referre, quod multis admodũ verbis scribit Pli. lib. xiij. capi. iiij. propterea satis erit vnũ adijcere, quod ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gellius li. iij. c. vj. Si super palmæ arboris lignũ (inquit) magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresque vt magnitudo oneris sustineri nequeat, non deorsum palma cędit, nec intra flectitur: sed aduersus pondus resurgit, & sursum nititur recuruaturque. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ: quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus premẽtibusque nõ cędat. Et de multis alijs arboribus & naturis earũ scribit Textor in loco antè allegato post Plinium in libro xv. & xvj. et Diascorides libro de simplici medicina. & Isidorus libro xvij. Aethimolo. ca. vij. & viij. & F. Patritius in libro de institutione reipublicæ. lib. vij. titu. v. & dicit plures esse vtiles & necessarias reipublicę, maximè glandiferas: vt sunt quercus, ilex, fagus, esculus, suber, robor, & cerrus, de quibus Plinius d. libro xvj. ca. vj. vbi ait. glans optima in quercu, atque grandissima. Fortius lignum quercus habet, & incurruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æquè dulcissima. proximã huic cerreã tradit Nigidius, nec ex alia solidiorẽ carnẽ, sed durã. iligna suẽ augustam, nitidã, strigosam, ponderosam, fungosam carnẽ fieri esculo, robore, subere. & ibi multum laudant quercũ ex pluribus. Tũ quia maioris potentiæ ignẽ efficit, eiusque pruna magis candet, diutiusque viget, & querneus carbo ærariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus

est ad familiarem vsum, quoniã lixiuiam meliorem facit, quaquidem lintheamina conteruntur, & candidiora, nitidioraq́; redduntur.

Castaneam etiam optimè laudat Franciscus Patritius propter eius vtilitatem in alimento quod præstat, & pecori & familiæ vniuersæ, & penè omnibus in rebus ædificijs, vtilis, & ex ea amphore optime fiunt, & vinaria oleariaq́; vasa omnia. hanc nostri temporis lignarij fabri arborũ omniũ reginã appellant, qđ singulis penè vsibus optima habeatur. Quocirca in nemore ꝓpter fructũ, verũ in sylua materiaria propter lignum præcipua habẽda est.

Porrò differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nã arborũ (teste Plin. d. lib. xvj. c. xix.) quædam omnino sunt syluestres, quædã vrbanæ, mites verò quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarũmve officio humanis iuuant commodè dicuntur vrbanæ.

Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas. Plini⁹ dicto lib. c. xxvj. infelices existimat damnatas religione, quæ neque seruntur vnq̃, neq̃ fructum ferunt. veteres eas vocabant infelices, quę sunt in tutela inferorum deorum, vt quæ baccã nigram, nigrosq́; fructus ferunt. Felices verò putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, esculus, ilex, sapinus, fagus, corylus, sorbus, malus, cornus, lotos.

Item dicto ca. xix. & duobus ca. seq. scribitur ꝙ arborũ alijs decidunt folia, alię sempiterna virent coma, & folia non decidunt, vt oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, Pinis, hederę, rododaphnę, abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, rubo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, buxo, tamarici.

Item eodem lib. ca. xl. scribit Plinius cariẽ vetustatẽq́; non sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Textor in d. sua officina in cap. arbores deorũ & dearum. scribit nouem arbores, quæ fuerunt eis dicatæ, videlicet populus Herculi, Bacco hedera & vitis, Veneri myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & esculus, Mineruæ oliua, Cybelę pinus, & etiã deo pastorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus. de quibus meminit Plinius lib. xij. c. j. Arboribus verò abundant fortunatæ insulæ. India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter oẽs alias arbores quę obtinet principatũ, & quæ fuit electa in regẽ lignorũ est rãnus: quoniã, vt habetur iudicũ ix. Cõgregati sunt autem omnes viri Sichen & vniuersæ familię vrbis Mello, abieruntq́;, & constituerũt regẽ Abimelech iuxta quercum quę stabat in Sichẽ. Quod cum nũciatũ esset Ionathan, iuit & stetit in vertice mõtis Garisim, eleuataq́; voce clamauit & dixit. Audite me viri Sichen, ita vt audiat vos dominus, Ierũt ligna vt vngerẽt super se regẽ, dixeruntq́; oliuæ, Impera nobis. Quę respõdit. Nũquid possum deserere pinguedinem meã qua & dij vtũtur, & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixerũtq́; ligna ad arborẽ ficũ, veni & super nos regnum accipe. Quæ respondit eis. Nunquid possum deserere dulcedinem meã fructusq́; suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? Locutaq́; sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. Quę respondit eis. Nunquid possum deserere vinũ meũ quod lætificat deũ & homines, & inter ligna cætera promoueri? Dixeruntq́; omnia ligna ad ramnum (põdera dictionẽ, omnia, quę nihil excludit) veni & impera super nos. Quę respõdit eis. Si verè me regem vobis constituitis, venite & sub vmbra mea requiescite. veniũt ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanq̃ sub rege eorum vt ei obediant, ex quo concluditur ꝙ tanquẽ rex extolli debet vltra omnia alia ligna.

De differentia verò inter arborem & lignũ, & quid veniat appellatione ligni, aut arboris hic nõ insisto, cũm nõ sit præsentis speculationis: sed solũ de excellentia illorum inter se, & ad alias res, in quibus videtur lignum crucis saluatoris nostri esse excellentius omni alia re mundi. Quoniã in ipso facta est redemptio nostra. vnde cantat ecclesia Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri Iesu Christi: in quo est salus & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus. ex quo plurimum laudantur ligna ex quibus facta fuit crux Christi, quæ sunt quatuor, vt dicit Ioannes Andræ. in cle. prima. de summa trinitate & fide catholica. quæ hoc versu continentur.

Ligna crucis palma, cedrus, cypressus, oliua.

Cedrus enim fuit in stipite, palma in palo per lõgum. Cypressus in ligno ex transuerso, Oliua in tabula super crucem loco quarti brachij. Et de laude crucis dixi ante in prima parte, in xxxviij. consideratione. in penultima conclusione. & amplè & deuotè scripsit Rabanus tam metricè q̃ prosaicè. & plura cantat sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuentionis sanctę Crucis, & die veneris sancta, quæ omnes catholici sciunt.

De ligno vitæ cuius excellentie erat, scribit Gabriel distinctio. xix. q. vnica. libro ij. Et Iacobus de Valẽtia, psal. primo. ibi, Et erit tanq̃ lignum quod plantatum est secus decursus aquarum &c.

Lignum verò aloes, vt legitur in Plateario de simplici medicina. c. ij. est calidum & siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in insula quæ dicitur Cumear, est cũctis laudabilius & melius, & ex eo cognoscitur quòd ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est & subamari saporis, coloris subnigri vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino resistens. dum autem masticatur cito odor odoriferus videtur attingere cerebrum, & quodãmodo replere. De alijs duobus generibus, vide ibi, & de Sophisticatione illorum. Lignum verò aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem & sincopim, cõtra retentionem menstruorum, & contra oẽs passiones & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes valet. & vt breuiter concludãtur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi scribitur vnum curiosum quod est, pulueriza lignum aloes & folia gariofi. & os de corde ceruí, confice cum oleo, & inũge caput galli, in die illa & nocte non cantabit, vel tantũ confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur quę ignẽ corrumpi nequeunt, vt hebenus, quia accendi eam negat Fabianus. itaque antiqui non satis cogitantes, vt aliquæ res ignis iniuriam non paterentur, quæ cũm facilè comburi potuerint in medijs ignibus illæsæ manserint, inter mirabilia reputarunt. De quibus scribit Baptista Fulgosus libro primo, de dictis factisq́; memorabilibus. titu. de miraculis. capi. de miris rebus quæ igne consumptæ nõ fuerunt. in principio. vbi ait, tanquam rem mirã antiqui scripserunt incenso Saliorum sacrario omnia quæ in eo erant cõbusta fuisse, excepta Romuli virga. item Seruij Tullij, & Claudiæ statuas incolumes locis suis mansisse, templis in quibus erant incensis.

Nonagesima

Onagesima consideratio de excellentia herbarum,& radicũ ostẽdit.Primò Homerus apud Plinium lib.xv.gloriam herbarum Aegypto tribuit.Diodorus de Aegypto loquens: terra (inquit) inculta relicta,pecori ad pastum adeo exuberat herbis,vt oues bis anno pariant,bisq́ præbeant lanam. Aeschilus apud Plinium,Italiam herbarũ potentia refertam prodit.

De Aci fluuio Ouidi.lib.iiij.Fastorum.

Præterit & ripas herbifer Aci tuas.

Epyrus.idem Ouid.lib.viij.Metamorph.

Misit apum quanto maiores herbida tauros

Non habet Epyrus.

Textor in sua officina in c.herbarum diuersa nomina. scribit cccccxxv.nomina herbarum secundùm ordinem alphabeti,sed non declarat naturam alicuius.Plinius verò lib.xix.xx.xxj.xxij.xxiij.xxiiij.& xxv.plures herbas, & excellentias illarum etiam in medicinis scribit.& Diascorides in lib.de simplici medicina.& Isidorus libro xvij. Aethimo.c.ix.x.& xj.

Multi plures herbas laudauerunt,vt Themison medicus librum vnum de laude Plantaginis scripsit,tanq́ inuẽtor,teste Plinio,libro xxv.capitulo viij.

Iuba rex, magno prçconio exaltauit Euphorbiũ per vnum volumen.vt ait Plinius eodem libro c.vij.

Erasistratus Lysimachiam herbam scriptis celebrauit, & eam multum laudauit,vt refert Plinius dicto capitulo septimo.

Anonymos herba ab Icesio medico celebrata est.

Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis cõmendauerunt.

Phanias physicus condidit laudes Vrticæ.

Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade.

Diascorides artemisiam plurimum extollit lib.de simplici medicina.c.lij.& de ea loquitur Pli.lib.xxv.c.vij.& eam Macer matrem herbarum dicit.vt his versibus patet.

Herbarum matrem dedit arthemisia nomen,
Cuius græcus sermo iustum puto ponere primo.
Huius opem fertur prior inuenisse Diana:
Artemis græce quæ dicitur inde nomenq́,
Herba tenet quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plinius eodem libro c.iiij.q laudatissima herbarũ est (Homero teste) quam vocari à dijs putet,moly. ast inuentionẽ eius Mercurio assignat,cõtraq́ summa veneficia demonstrat,& vt ait,vidit effossam inter difficultates saxeas radicis triginta pedes longe,ac ne sic quidẽ solidẽ,sed abrutẽ,& ibi sequitur.Ab ea maxima autoritas herbæ est quam dodecatheon vocant,omnium deorum maiestatem commendantes.in aqua potam omnibus morbis mederi tradunt.folia eius septẽ lactucis similima exeũt lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi Malua syluestris,cui grande folium est & radices albæ,quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur,quod Græci optimum dicunt.Nam folium Maluç scorpionibus impositũ torporem affert.Tradũt si quis quotidie succi eius cyatũ dimidium sorbeat,oĩbus morbis cariturũ,ideo herba hęc omnimorbia dicitur.Cõstat parturiẽtes folijs eius substratis celerius solui.Sed mox post partum reuocandam esse,ne vulua etiam sequatur.Semẽ eius quę vnicaulis est aspersum cubili auiditates fœminarum infinitum augere. Xenocrates scribit radicem eius si circa dentem qui doleat sæpius pupugeris desinet dolor.hæc Plinius lib.xx.c.xxj. vbi plura alia de vi & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiã sunt quæ laudantur ex folijs tantum. Vnde de herbarum differentia per folia,& quæ herbæ toto anno floreant,vide Plinium libr.xxj.c.xvij.Sed legas omnes qui de ijs scripserũt,non reperies q sit herba in mũdo quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex folijs,quã caulis seu brassica:quia,vt dicit Macer.Caulis Romana Grçcorum brassica lingua,qm̃ ferè totum genus humanũ semper in comestione caulibus vtitur,quã quibuscunq́ alijs herbis,pręcipuè folijs & etiã tẽpore famis pauperes(vt vidi) radicibus illius seu stipitibus herbę viuũt. Et de huius herbę laudibus scripsit Crisippus medicus volumen vnũ,vt ait Pli.lib.xx.c.ix.& refert Diascorides in lib.de simplici medicina.c.cxiij.vbi plura salubria & laudanda referuntur.Cato (eodẽ teste) tradidit populũ Romanum sexcentis ferè annis medicina brassicæ vsum fuisse.Nondũ enim in vrbe cõuenerant medici qui peregrina pigmenta secum attulissent:sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant,vnde olerum vsus extitit illis ad salutem,dum illos pascit,& sanat.

Narrat & Baptista Fulgosus in sua Collectanea de dictis fatisq́ memorabilibus lib.j.ti.de miraculis.c.de admirandarum virium herbis,q in Iudæa ad Macheruntam vrbem in valle,quæ Brabra dicitur,denominata à vallę herba nascitur,quæ sanguinei coloris habet radices,& noctu lumen præ se fert,neq́ verò facilè hominum manu cõuelli potest,nisi cùm mulieris sanguine menstruo, aut vrina attingatur.Aliter enim contra vellentem nitiq́,seq́ in cõtrarium retrahere videtur,neq́ tunc quidem,nisi eius vitę periculo qui extirpare quçrit,diuelli potest,nisi si quis manu de ea radice gestauerit,aut circũfossa humo, ita vt parum se radix teneat alligatus ei canis,quod superest nitendo extirpet.Tunc enim in canem omne periculum euellẽtis transit.hac radice illi curari dicuntur quos immũdi spiritus vexãt,ita vt amplius eo malo non laborent.

Et idem in d.titulo refert,q in Lycia regio est admiratione digna (quæ Ephestion dicitur) herbido florenteq́ solo,terra si effodiatur ignes euomit,quibus nulla in parte flores aut herbæ aduruntur,vel decorem suum amittunt, vt Seneca ad Lucillum scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus vt raphanus seu radix,rapa,napus,reubarbarum,& reuponticum. De raphano & eius laude scripsit Marcion Grçcus librum vnum,& est herba seu radix comestibilis,& satis nota,tã frequens & nobilis apud Delphos quòd fertur(vt ait Plinius) in templo Apollinis Delphici adeo cæteris herbis prælatus raphanus,vt ex auro diceretur,beta ex argento, rapum ex plumbo.Aequat in Germania infantum puerorum magnitudinem,in Aegypto raphani sparguntur nitro,vbi sunt suauitate præcipui.& de his etiam meminit Blondus libro viij.de Roma triumphante.de raphano, eius laudibus & duplici scribit Plinius libro xx.c.iiij.& Diascorides cap.cccccl.Plinius libro xviij.c.xiij.dat palmam rapis in Nursino agro nascẽtibus.Nursia verò vrbs antiqua in Vmbria regione,quæ ducatus Spoletanus dicitur.& inter cibos electiles & delicatos ponuntur rapæ apud Mantineam.Sed & rapas seu napos Philippus princeps & dux Burgundionum nobilitauit,cùm annis singulis ab agro Hedueñ.iuxta Abbatiam sancti Martini(vbi generositas præcipua) ad Flandriam veherentur.& vidi

in computis seu ratiocinijs receptorum Heduen. balliuatus expensas huiusmodi conductionis. Rapam etiam laudauit Diocles, qui librum vnum de laudibus rapę fecit. Inter omnes tamē radices quę laudem magis mereantur, & quæ sint excellentiores sunt reubarbarum, & reuponticū. Et dicitur reu. i. radix & barbarum. i. barbarica, inde radix barbarica tantum est latinè, q reu barbarum græcè, quod in solo barbarico trans Danubium inuenitur. sed secundū alios rha fluuius à quo nomen medicamento notabili (vt Ammianus inquit) quòd rheum seu rha barbarum atq Ponticum vocatur. sed prima deriuatio est cōior. Et quę quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles & excellentes effectus, quam medici inter alias extollunt, ita quòd vix nunq aut raro dant medicinam infirmis, quin aliquid de reubarbaro apponatur. & dicit Mesue, q non est alicuius nocumenti, & datur omni tēpore, & omni ętate, pueris, senibus, & prægnantibus, & est de elegantioribus & melioribus medicinis. & quoddam est quod in Barbariæ regione inuenitur, vt in India, & in trāsmarinis partibus & est laudabilius, & est calidum et siccum in secundo gradu. Aliud est ponticum sic dictum, quia in Pōto insula reperitur, vel quia habet ponticum saporem. licet Mesue ponat tres species. Laudatur tamen magis ex eis quòd est subnigrum, declinans ad rubedinem, & quòd graue est cum raritate sua non perforatum, & in quo in confracturis interius habet quasi quasdā venulas distinctas, vbi inuenitur disgregatio ex rufo et glauco, & quòd est croceæ tincturę. Quòd autem nimis leue est, & perforatum, et interius minus solidum, & quasi lignū, et huiusmodi venas nō habet, & interius est quasi nigrum & subalbidū, quod & masticatum non pungit (quia bonum masticatum pungit sicut crocus) non est eligendum, sed abijciendum. Et quod est recens cognoscitur, quia nō est adulteratum, quoniam est rarum, et minoris stipticitatis, & croceæ tincturæ. Adulteratum verò his contrariatur, et varietatem quā habere debet in fractura amisit: seruatur per tres annos. Et huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Plateatius. & aliquid vide in libro sanitatis, tractatu de herbis, capi. cclxxxix, & per scribentes in medicina.

Nonagesimaprima consideratio de lapidibus (qui sunt in multiplici differentia) tractat. Nam quidam sunt magis vtiles reipublicæ q alij, quidam verò magis sunt ad speciem & decorem, q ad vtilitatem. Et, vt inquit Franciscus Patritius in libro septimo de institutione reipublicæ tit. vj. Lapidicinæ cōmoditatem vel maximam habent, ex quibus quadrata saxa, & sementum copiæ cōparantur, præcipuè si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quàm vtilitatem, labore enim plurimo indigent & ingenti impensa. Videmus namq marmorea ædificia vix longo ęuo erigi, quæ verò latericia sunt, vel tenerioris lapidis paruo tēpore absoluuntur. Et inter cæteros lapides dicit Tophos esse vtiles, nō modo propter molliciem, verum quia igni & tormentis bellicis non facilè cędunt, & humorem minus admittunt, quàm lapides reliqui. Et sequitur. Tophi species tres inueniuntur. Est enim vna rubea, quæ mollior est, sed vbi imbribus ac sole obduruit nō inutilis habetur. Est & alia nigra, vel murini coloris solidior & dēsior quæ inuenitur. his speciebus Picentes & Campani abundant. Tertiam habent Vmbri, quæ vel alba vel mellina est, hęc quàmprimum cæsa facilè dolabris æquatur, vel dentata ferra more ligni secatur, sub dio tamen mensibus aliquot exposita densior duriorq fit, & huiusmodi alba abundat Gallia in pluribus, vt in Turonia, in Tonarro, in Diuionensi agro, & Heduensi iuxta castrum nouum. vnde portæ huius ciuitatis Heduensis antiquæ adhuc extant factæ. Et ex his albis apud nos & ferè in tota Burgundia fiunt imagines. Maximè ex illis de Tonarro, seu Tornaduno, & Diuionensi agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia excellentissima & sumptuosa construuntur, & sunt in multiplici differētia: sed inter oīa præciosissimū est viride Lacedęmoniū, de quibus diffusè per Pliniū li. xxxvj. vbi c. vij. de laude & excellētia & de generibus marmorū. & c. ij. & vj. enodatur quis primus in publicis operibus ostēderit, & qn in vsum marmora venerint. Et isti lapides propter opera & artificia quę ex ijs fiunt, excellentiores iudicantur. Cū vt plurimū soli principes & magnates illis vtātur in palatijs & theatris cōficiendis, & hodie (vt & olim) in tēplis ędificandis, de quibus meminit Plinius c. v. & vij. supra allegato. Et vidi templa multū laudata, cū marmore adornentur, cū sit carius, & maiori pręcio vēdatur, ideo pręciosius fit. vnde ait Seneca in libro de quatuor virtutibus dignitatē rebus nō ex opinione multorū, sed ex earū natura constitutas. & facit text. in l. pręcia rerū. ff. ad legē Falcidiam. vbi ęstimatio rerū fit secundū quod de eis maior copia haberi nō pōt, propter raritatē illius rei. Contra dictū Catonis dicētis. Quod vile est carum, quod carum vile putato. quod intellige vno tēpore illud quod fit vile propter eius affluentiā, alio tēpore fore carum propter raritatē & defectū, vt satis etiam probat tex. in d. l. pręcia. §. fi. & ibi glo.

Inter alios lapides mundi est quidam mirabilis altitudinis & amplitudinis Romæ sustentatus à quatuor leonibus æreis in quo scriptum est.

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:
Si verò plures, dic vnde congeries.

Isidorus lib. Aethimologiarum xvj. c. iij. de lapidibus vulgaribus scribit. & c. iiij. de lapidibus insignioribus. & isti sunt vulgaribus præferendi. & cap. v. de marmoribus: quia sunt eximij lapides, qui laudantur & commendatur à maculis, & coloribus, præcipuè viriditate. Marmorū colores, & genera innumerabilia reperiūtur, vt dicit Plinius d. lib. xxxvj. c. vij. Nec omnia ē lapidicinis scinduntur, sed multa sub terra sparsæ sunt. Lacedęmonicū seu Laconicū marmor viride erat & cunctis hilarius, omniūq præciosissimum. Statius in Syl. Hic dura Laconum saxa virent.

Aliud ophites à maculis serpentium quibus distinguitur, nomen accepit. & duo eius sunt genera, molle candidum, nigrum durum.

Aliud porphyrites ex Aegypto quod est rubeum candidis interuenientibus punctis. Inuenit eadē Aegyptus in Aethiopia (quem basaltem vocant) ferrei coloris, & duricie, vnde ei nomen dedit.

Alabastrites verò est candidior cæteris intercinctus varijs coloribus, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniā optimè seruare ea incorrupta dicitur. vt ait Plinius. d. libro xxxvj. c. viij. ex quo euangelici illius vnguenti nardi pistici præciosi vasculū fuit. vt habetur Mat. xxvj. Marc. xiiij. & Luc. vij.

Quoddam enim album parium dicitur, à Paro insula Aegei maris, & est laudabile. Plinius scribit. d. libr. c. xiij. Aegyptium labyrinthum in introitu lapidei ē Paro colūnis fuisse factum. Horatius. Vrit me Glycerę nitor, Splendentis Pario marmore purius.

Sunt & multã alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto, de quibus Plinius in d.li.xxxvj. Isidorus d. c.v.& Textor in sua officina. in verbo, Marmore.

Nouissimis annis repertum fuit marmor cãdidum ex reuelatione cuiusdã pauperis in agro Comensi, vt ibi ędificaretur sacellum in honorem sacratissimæ virginis Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare & laudatissimum.

Apud nos in Gallia sunt multa loca in quibus reperta fuerunt marmora mirabilis altitudinis & amplitudinis, maximè in agro Tornodonen. & in comitatu Burgundię apud Salinas est lapidicina marmorea, quod non est mirã dum cũ in Gallia lapides renascantur. vt est textus Papiniani iureconsulti in l. diuortio. §. si vir. ibi, quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. soluto matrimonio. imo videtur quod etiam lapides habeant poros & meatus vnde spirari possint, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur ex ingenti busone in medio saxo inuento in Athonis arce Verdunensi. agri. Et etiam ex serpẽte viua inuenta in medio petrę scissæ in Latio tempore Martini quinti pontificis, vt refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisque memorabilibus. titulo de miraculis. cap. de auibus animalibusque alijs admirandis. Et, vt refert lib. antè citato. c. xviij. Theophrastus & Mutianus, credunt esse aliquos lapides qui pariant.

Sed cùm multa ferat natura quorum ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat. vnde inter alia singularia & excellentia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plinius d. li. xxxvj. c. v. circa principiũ. marmoreum lapidem sectum in Paro insula in medio naturaliter sculptã Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse. Silenus Bacchi nutritius fuit.

Albertus item magnus affirmat Venetijs se regis caput diademate ornatum vidisse in marmore naturaliter nullius artificis opera expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur.

De alio itẽ capite huic simili in vrbe Mantua viso suo tempore affirmat Baptista Fulgosus in loco antè allegato. c. de gemmis & lapidibus naturaliter sculptis.

Et idem subscribit quòd in agro Placentino suo tempore lapis alabastrites inuẽtus est, in quo posteaquam ad lenitatem suam per artifices perductus fuit, inter claritatẽ obscuritatemque, quã lapis præ se fert, figura apparet mortui capitis humani.

Item Bergomi (vt idem refert) in maiori fano in porphirite lapide, qui ad baptisterij ornatum est positus, tãquam picta serpens in orbes, circũuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides & arbores si scindantur, in quãcunque partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

Nonagesima secunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis præciosis, & quæ sit excellentior, maioris autoritatis, seu nobilior inter omnes. Plinius li. xxxvij. c. iiij. ait. Maximum in rebus humanis non solum inter gẽmas pręcium habet Adamas. & eidem inter gemmas primum locum autoritatis attribuit, ita inquiens. Proximũ apud nos Indicis Arabicisque Margaritis pręcium est. tertia autoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plinius scribit. c. v. & etiam refert. G. Budæus in tractatu suo de Asse: & à dicto c. iiij. vsque ad finem illius libri scripsit Plinius ferẽ de omnibus gemmis secundũm ordinem alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum. & etiam Albertus magnus, & Dyascorides. & in horto sanitatis in v. tractatu. & per plures alios ad quos te remitto. & etiam Nicolaus Perottus in ij. epygramma Martialis ferẽ omnes gemmarum species enumerat, eas describendo secundũm colores quibus magis assimilantur: vbi Crystallum primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem sub specie albi coloris: & hoc quia licet sit lapis niger maximẽ tamen quidam probant si habeat vitream perspicuitatem: teste Plinio in dicto lib. c. x. vbi etiam ait olim fuisse in magna autoritate & nunc in nulla. & refert idem dicto libro xxxvij. c. j. Pyrrhum regem (qui aduersus Romanos bellum gessit) habuisse gemmam scilicet Achaten, in qua nullo artifice sed spõte natura sculptæ, sed adeo tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur nouem cum insignibus suis expressæ, cùm erant musæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis & cytharã tenentis. Ismeniam Coraulem tradunt multis fulgentibusque vti consueuisse, quòd regum amicitiam conciliare existimentur.

Inter gemmas viridis coloris præcipuè commendatur Smaragdus cùm sit pręciosior multis alijs, & omnium lapillorum visu iucundissimus: quoniam nihil omnino viridius comparatum illi viret, ita vt vicinum aërem sua viriditate figurare videatur. prętere a solus gemmarum implet oculos nec satiat. Quinetiam fessa alia intentiõe acies aspectu Smaragdi recreatur: propterea sculpẽtes gemmas has maximẽ viridi lenitate lassitudinem mulcent, testis est Plinius dicto libro xxxvij. c. v. Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdon centum aureis denarijs emi iussisse, cùm multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cùmque ex ijs comminuto præcio duo relati fuissent, ægrè tulisse seuisseque in emptorem: quoniam malè curatum existimabat, quod detractum esset gemmæ dignitati.

Gyges rex Lydorum gemmã habuit tantæ virtutis in annulo, vt ea ad se versa videret quoscunque vellet nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas verò colore rubeo Carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris & nocte magis quàm die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte verò & in obscuro tantum refulget, vt circa se noctem quasi in diem vertat. & olim (vt fertur) in hac ciuitate Heduen. erat carbunculus positus super Pyramidẽ adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex libro de naturalibus rerum. Carbunculus est lapis omnium præciosissimus atque carissimus. Et colore virtutibusque superat omnes gemmas ardẽtes, sola enim habet omnes quę in ipsis sunt virtutes: & est sigillum lapidum. potest imprimere figurã suam omni alij lapidi, & non econuerso.

Laudantur & sub hoc colore hyacinthus rubeus, & coralium. Et mirum est, si verum sit, quòd virtus hyacinthi est, quòd qui portauerit secum ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgore, ita quòd non cadat super eum.

Amethystus Indicus inter purpureas gemmas tenet principatũ, vt ait Plinius lib. xxxvij. c. ix. Maxorum vanitas hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit. virtus Amethysti est contra ebrietatem, facitque hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Saphirus autem inter gemmas cœrulei coloris excellētior est,& est magnæ excellentiæ,& virtutis. Primò ex similitudine coloris cui assimilatur,qui est color cœli sereni.Cū ergo ille color sit supra hominem & supra omnes res mundi propter altitudinem cœli,quam dimēsurare nemo potest.Eccle.j.Ideo videtur q etiam ille color sit supra omnes alios,& sic ille lapis præciosus sit supra alios : vnde ex quo tenet similitudinem coloris aërei seu sereni cœli,designare videtur appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia,vt dicit Grægorius libro xviij.moralium. c.viij.& dicit Helimandus:ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est,castè portari vult:gemmaq; gemmarum,& lapis sanctus dicitur.Ideo in libro de natura rerum habetur,q qui portat hunc lapidem, expedit q summo studio castitatem seruet:quoniam tāto dicitur præciosior & melior quāto colori cœlesti est similior.Est em̄ gēma summè dura,hylaris,clara, & pura,vtpote similis cœlo serenissimo.vnde Arnaldus. Saphirus est gemma fulgens quæ hominem reddit castum,mistem,& humilem.Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem homines disponit.vnde scribitur Exodi xxviij.quòd Moyses ad præceptum domini vestem sanctam fecit Aaron summo pontifici in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides pręciosos Saphirus connumeratur.Sic Ieremias Trenorum iiij. Destructionem Ierusalem, ruinam templi & sacerdotum recogitans eorum pulchritudinem assimilauit Saphiro dicens.Candidiores nazarei eius niue, nitidiores lacte,rubicondiores ebore antiquo, saphiro pulchriores.delectabilis est, gratiosa,& pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides pręciosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus videns excellentiam cœlestis patriæ dicit portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur Thobiæ xiij.etiam Ioannes Apocal.xxj.dicit. Fundamenta muri supernę ciuitas esse ex lapidibus præciosis,inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur Exodi xxiiij.vbi Moyses,Aaron, Nadab, Abiu,& septuaginta de senioribus Israël deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum cūm serenum est.Pariter in Ezechiele x.c.legitur.quòd species gloriæ domini super Cherubin erat quasi lapis Saphirus.Et ex his & pluribus alijs multū laudantur arma Christianissimi regis Francię,in hoc quòd sunt in campo azureo,qui color est Saphirinus,vt amplè commendat G.benedicti in sua repetitione c.Raynutius. in verbo,duas habens filias.numero cxiij.cxiiij.& cxv. extra de testamentis.& ante eum per Ioannem Ludouicū Viualdum de mōte regali:in libro de triumpho trium liliorum Franciæ.& dixi antè in quinta parte,in xxxj.consideratione.

NOnagesimatertia consideratio sit de excellentia colorum.Nam,vt lapides marmorei,ligna,gemmæ, vestes,& multa ex prædictis laudantur ex diuersitate colorum,& ex coloribus,qui etiam multum commendantur in armorijs.de quibus in prima parte,in lxj.cum septem sequentibus conclusionibus xxxviij.considerationis. Et etiam in picturis,de quibus in parte præcedente,in xliij. consideratione dictum est.Ideo de illis & excellentia aliquorum scribendum est.Scitu dignum est,q colorum(teste Isidoro libro xix. Aethymologiarum.c.xvij.de coloribus) quidam nascuntur,vt sunt Synopis,Rubrica, Parætonium,Melinum,Fretia,& Auripigmentum.Cæteri verò finguntur,aut arte,aut permixtione,vt per eundem in dicto capitulo.

Item quidam sunt colores qui dicuntur natiui seu naturales,vt sunt album & nigrum,vt habetur in l.si cui lana. §.proinde.ff.de legatis.iij.Et inter hos duos colores naturales album.s.& nigrum,sunt quinq; principales intermedij,scilicet glaucus,puniceus,rubeus,purpereus,& viridis quos ponit Bartholemæus Anglici libro xix.de proprietatibus.& omnes colores præter album & nigrum dicuntur versicolores,vt est tex.& glo.in dicto §.proinde.

Celius verò libro j.antiquarum lectionum c.xx.post Marsilium Ficinum libro iij.c.xix.de vita cælitus comparanda.dicit q sunt ex Platonicis non ignobiles,qui tres esse vniuersales,pręcipuosq; mundi colores arbitrentur,viridem,aureum,saphirinum,tribus cœli gratijs decoratos. Et viridem vtiq; Veneris esse volunt,atq; item Lunę.Aureum Solis ab Ioue tamen Venereq; non alienum.Saphirum verò Ioui maximo dicatum prædicant:cui & Saphirus dicatur consecratus.Atq; Saphirinum quidem mundi Sphæris inserere,aurea verò Sphæris ad ipsam cœli similitudinem addere sydera.Ipsam verò Vestam siue Cererē, id est terram viridi prorsum ex colore indumento.

Et dicuntur isti duo colores natiui,ex quo ex eorū natura magis tendunt ad albedinem vel nigredinem:hoc est ad candidum vel obscurū,& qui nulla arte,sed natura producuntur.

Qui dicantur colores albi,& quæ gemmæ tendant ad hunc colorem album,etiam qui dicantur colores obscuri, & quæ gemmæ ad hūc accedant colorem,scribit duffusè, Nicolaus Perottus in ij.epigramma Martialis.& consequenter de alijs coloribus,ex quibus considerari pōt excellentia:tam ex natura rerum quibus ipsi colores magis appropriantur seu assimilantur,q̄ ex communi reputatione quæ habetur inter colores,de quibus scripsit in conclu clusionibus,in principio huius considerationis allegatis: in quibus multum attenditur excellentia colorum,maximè eorum qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipsa sæpe fiunt:& prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari possunt,dicuntur & denominantur digniores.et de adaptatione illorum videatur Perottus in loco præallegato.Deinde spectanda rerum natura quibus adaptari possunt,& ex his fiant laudes,et exaltationes armorum,secundūm quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potiusq̄ in accidentalibus:ex quo videtur q colores albi & nigri cūm sint naturales,sint laudabiliores.

Et licet color niger videatur laudabilior et principalior,cū per nullum alium colorem possit transmutari,incorporari,seu confundi.Ipse autem omnes alios non solū transmutat,sed etiam(quod fortius est) extinguit,& confundit:vt iā dixi in d.j.parte,in xvij.cōclusione xxxviij. considerationis.Color tn̄ albus,& qui albedini proximè accedit semper fuit plus laudatus,quia vt ait Aristoteles li. de sensu & sensato.est origo aliorum colorum,& omnes ab illo depēdent.Etiam quoniam oēs actus diuini tendentes ad bonū qui perpendi possunt semper fuerunt visi sub specie coloris albi seu candidi potius q̄ nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à deo:cūm,vt habetur Exod.xvj.appellauit domus Israël nomen cibi duplicis,quòd erat quasi semen coriandi album &c.Et habetur Apocal.transumptiuè in c.si enim.versicu.sinautem venio tibi.de pœnitē.dist.ij.Habes pauca nomina in Sardis qui

dis qui non inquinauerunt vestimenta sua,& ambulabūt mecum in albis,quia digni sunt.Qui vicerit,sic vestietur vestimentis albis,&non delebo nomen eius de libro vitę, & confitebor nomen eius coram patre meo,& coram angelis eius.& in fine.Suadeo tibi emere à me aurum ignitū probatum,vt locuples fias,& vestimentis albis induaris, vt non appareat cōfusio nuditatis tuæ.& Apocalip.vij. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus,& tribubus,& populis,& linguis stantes ante thronum,& in conspectu agni amicti stolis albis.Etiam habetur Matth.xvij.Marci.ix. & Luc.ix.quòd in transfiguratione domini resplēduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.Et habetur Actuum.j.ꝙ in ascensione domini cūm Christus ascenderet in cœlum videntibus illis eleuatus est,& nubes suscepit eum ab oculis eorum.Cūq; intuerentur in cœlum euntem illū,ecce duo viri astiterūt iuxta illos ī vestibus albis, qui & dixerunt.Viri Galilæi &c.Et Mar.xvj.Et introeūtes in monumentum,viderunt iuuenem sedentem in dextris,coopertum stola candida.

Sed quicquid dicatur,videtur quòd omnes ferè colores sint natiui & naturales,sicut albū & nigrum: cum oēs ipsi colores reperiantur naturaliter ex terra prouenientes: quippe & viridis color,rubeus,glauc⁹,citrinus,cœruleus, & rosaceus,& alij ex terra procedunt,etiam in herbis, lapidibus,& arboribus.

Sed vt à diuerticulo repetamus iter inceptum,sub colore albo continentur & alij qui videntur esse species albedinis,& sub illo colore comprehendi,vt leucopus,olorinus siue cygneus,& sandicinus.

Et colores albi quibus in pictura vtuntur sunt, Parethonium,Melinum,Cerusa,Eretria,Sandaraca: vt de his habetur per Isidorum & Perottum in locis antè dictis. Et in armorijs hic color designatur per argentum, in picturis verò per alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad planetas, vide Marsilium Ficinum libro iij.de vita cœlitus comparanda.c.xj.vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores medici in corpore quando faciunt differentiam inter colorem naturalem,et non naturalem, vt per Arnaldum de Villa noua in suo speculo introductionum medicinalium.c.xj.& ibi vide quomodo causantur in homine:sed cūm hæc sint extra propositū,ideo circa ea non insisto.

Color etiā obscurus,qui et niger dicitur,est natiuus.& vt dicit Cardinalis in clemen.j.in prin.de statu monachorum.Inter cæteros est vilior et magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monachorum ad denotandum mortificationem carnis,& tristem vitam,quam debent habere monachi nigri.Et dicitur niger à nube,quasi nubiger. Et,vt dicit ibi,sunt tantum quatuor principales colores: Albus scilicet,Niger,Citrinus,& Rubeus:& quòd diuersitas colorum inducit diuersitatem effectuum.Clemen.vltima.de regularibus.

Et aduerte quòd hic color est leucopo, hoc est vili & vulgari albo contrarius,propriè pullus appellatur,ꝙ pulli ouium ferè eo colore nascuntur,& sub hoc colore sunt qui dicuntur hyspanus,beticus,impluuiatus,suasus,mutinēsis,fuscus,ater,athracinus:& hic color à pictoribus atramentum dicitur.

Color cæsius dicitur qui cœli speciem habet,etiā glaucus,& cœruleus,cumatilis,& cyane⁹:pictores cœrulei coloris diuersa genera habēt.Quippe in argenti metallis nascitur cœruleum,quod propriè limus est:optimū vocatur Atticū,quod nunc transmarinum dicūt.secundū marmorosum siue lucidum vocant. tertium Scyricum à Scyro Aegęi insula.Affertur et Indicum ex India supra modum nigricans,& atramenti ferè tenens colorē.Itē & ex Germania quod Germanicum,siue lucidum nominant, vt refert Perottus vbi suprà:& quę gemmæ sint huius coloris.Hic tñ color videtur potius esse priuatio aliorū colorū,ꝙ̄ sit color de per se,vt dicit Aristoteles in lib.de sensu & sensato.Et de excellentia illius dixi ante in j.parte, in lxv.conclusione xxxviij.cōsiderationis.Et inter alios colores est cœruleus inter istos sub obscuritate dependentes,qui comparatur Saphiro,ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini,vt hic ante dixi in principio,vbi laudaui colorem Saphirinum,et magis tendit ad nigrum ꝙ̄ ad album:de natura cuius Saphiri dixi etiam suprà in præcedenti consideratione.

Diuersus est & alius color à prædictis qui viridis dicitur,et fit ex flore qui in segetibus frequens crescit,atq; oculos maximè recreare existimatur:à viriditate succi foliorū porri(quę summa est) Prasinus dicitur.Istius coloris præcipuè sunt Smaragdi omniū lapillorum visu iucundissimi:quoniā nihil omnino viridius comparatum illis viret. præterea soli gemmarū implent oculos,nec satiant.Quin etiam fessa alia intentione acies visu Smaragdi recreatur, vt & in consideratione præcedenti scriptum est.

Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectat visum,maximè Smaragdus,scripsit Isidorus lib. Aethymologiarum xvj.c.de viridioribus gēmis.allegatus per Bartholomæum Anglici in suo libro xix.de proprietatibus rerum.vbi ait,ꝙ propter visum,cerui & alia animalia agrestia virentia diligunt et frequentant.Ideo venatores se induunt communiter veste viridi,quia propter aspectum viroris,quem bestiæ naturaliter diligunt,minus venatorum insidias expauescūt.Et ibi etiam dicit,ꝙ iste color est medius inter rubeum et nigrū generatus,vt ibi videre potes de ratione prædictorum.

Alius etiā est color qui dicitur rubeus,qui est medius ab extremis nigredinis,et albedinis æquè distās: ad cuius generationem concurrūt materiæ perspicuitas,ignei luminis claritas,et albedinis & nigredinis concors mediocritas.Tamē propter igneam lucem partes mixti perspicuas dilatantem & rarificantem ac subtiliantem maiorem habet in translucentia conformitatem cum albo ꝙ̄ cum nigro.Non tamen ita videtur esse dignior aut nobilior sicut album aut nigrum,cūm sit accidentalis,etiam præter antedictos cæteri ferè omnes colores mixti sunt, & ex ruffo compositi,sed ita diuersi prout ruffum,aut intendunt atq; acuunt,aut cum colore viridi miscent,aut nigro infuscāt, aut virenti sensim in albo illuminant.

Et istius coloris rubei multæ sunt species, sed rubeus & ruffus generalia nomina sunt ad omnia quę quomodolibet rubēt,vt fuluus,flauus,rubidus, pheniceus, rutilus, luteus,spadicus,belnus,balaustinus,coccinus,roseus,sinopis,minium,& sunt colores sub rubeo dependentes.

Fuluus verò color est ex ruffo ac viridi mixtus in alijs plus viridis,in alijs plus ruffi habens.sic fuluam Aquilam & iaspidem,fuluos galeros,fuluum aurum,arenam fuluā, fuluum leonem,et fuluum æs.Et huius rubri coloris inter gemmas sunt,Carbunculus,Corallius,Sardonix,Hematites,Hyacinthus,& plures alię:vt scribit Isidorus Aethy-

mologiarum libro xvj.c.de rubris gemmis.

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigricantis rosæ splendore sublucet. Cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingẽdis vestibus maximè expetitus, à purpura dictus. Purpura verò piscis est ex concharum genere, viuit annis septenis, habens nobilem illum succum ad tingendas vestes in medijs faucibus: viuas conantur capere, quia florem illum morientes cum vita euomunt. Purpuras pisces habent Sigæum & Lectum Idæ promontoria. & teste Isidoro lib. Aethymologiarum xix.c.de coloribus vestium. Purpura à puritate lucis vocatur. & in his regionibus gignitur eius materia, quas solis cursus illuminat proprius & illustrat.

In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ. Lucretius libro secundo. Meliboeaq́ fulgens purpura, Thessalico concharũ tecta colore. Et Plinius ait. In Laconia purpuram optimam fieri consueuisse. Et idem de Carthagine loquens. Nunc omnis (inquit) nobilitas conchilio atque purpura constat. vide infrà, in xcvj. cõsideratione. De isto etiã colore & alijs scribit Plinius lib.xxxv.c.vj. vbi laudat hunc colorem qui & conchilium, & murex dicitur.

Sub isto colore continẽtur Violaceus, Ianthinus. Amethystinus, qui in vini colorem accedit: & sic denominatur à gemma, quæ dicitur Amethystus: item Tyriathynus color sub isto colore purpuræ cõtinetur, & etiam Molochinus, qui Maluę flori similis sit, quasi Malachinus: de natura cuius Maluæ dixi hic antè in xc.consideratione. cũm sit excellens ex effectu.

Item color Cerinus à ceræ colore vocatur, sic & à Mustella mustellinus, & à meli colore, siue à Mello insula, vnde afferebatur Melinum pigmentum ipsum: quidam tamen Melinum colorem volunt esse medium inter album & fuscum, qui Giluus dicitur. Et à croco croceus siue crocinus, qui etiam flameus dicitur. Et à cœli colore cœruleus id est viridis cum nigro, qui & glaucus siue cœsius dicitur, & etiam thallassicus.

Lutæus verò color est dilutior rutilus, qualis est color auri, hinc violæ eius coloris luteolæ dictæ. Plinius lib.xxj. c.viij. Lutæi video honorem antiquissimũ in nuptialibus flamæis totum fœminis cõcessum. Et sic olim solũ vxores flaminum, hoc est sacerdotũ, flaminicæ dictæ, assiduè vtebantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus non licebat facere diuortiũ. Eodem modo postea tegebãtur nuper nuptæ flameis, hoc est huiusmodi velis, vt perpetuò cũ viro manerent. Luca. de Martia iterum nubẽte Catoni. Lutæa demissos velarunt flamæa vultus.

Hic color Lutæus in vulgari nostro dicitur Iaune, & fit à pictoribus quibusdam terris, vel ex auripigmento, quod in Syria foditur in summa tellure auri colore, sed fragile, ad lapidum speculariũ similitudinem. Ex quo Caius princeps (vt aurum facere tentaret) magnũ pondus excoqui iussit, & vnde excellẽs aurum fecit: sed ita parui põderis, vt in detrimentum cederet: propter quod nemo postea idem tentare ausus est: quod hodie si nostri fantastici alchimistæ à suis fumosis figmentis desisterent, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optimè consulerent, cũm in his plus detrimenti q̃ cõmodi sentiãt. Hoc colore inter gẽmas succini, hoc est Ambri gen9 reperitur & Topazij. Item Chrysolitus aureo nitore translucens, & Aromatitis quæ in Arabia gignitur, ita dicta, q̃ myrrhæ odorem habeat: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cornucopię lib. in epigrãma.ij. Martialis. & Isid. in suo Aethymol.libr.xvj. vbi scribit de gẽmis secundũ eorũ colores, à c.vj. vsq; ad c.xiiij. De pluribus generibus colorum vocabulisq́ eorum græcis & latinis, vide per Aulum Gellium libro ij.c.xxvj. & post eum in Lazari Bayfij repetitio. super l.vestis.ff.de auro & argen.lega.c.ij.

Nonagesimaquarta cõsideratio sit de floribus odoriferis, seu (vt alij volũt) fruticibus odoratis, seu herbis aromaticis, & vt vtrumq; complectar, flores.s. & odores magis excellẽtes inter flores & violas seu fructices odoriferos scribuntur sequentes, rosa, lilium, calta, bacchar, cõbretum, lotos, crocus, hyacinthus, ambrotonum, amaracus, salmuca, polion, amethystus, cyamon, holochrysos, chrysitis, origanum, thimus, coniza, cytenus, narcissus, amarãthus, epithymon, œnãthe, phrygma, abrotonum, rosmarinus, anethum, achantus, anemona, cherimha, ligustrum, vaciniũ, conuoluelus, cyanus, cyclaminus, sisymbrium, tymbra, satureia, casia, melilotos, lyriũ, & lichnus: de quibus & alijs meminit Plinius libro xxj. & Isido. lib. xvij. Aethymol.c.ix. sed quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus.

Imprimis de lilio, quod sui natura (teste Plinio li.xxj. c.v.) est nobilissimũ, quo nulli florũ celsitas maior, cuius flos fragrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobilitate proximus rosæ, & quadã cognatione vnguenti olei, quod ab eo lilinum appellatur. Est & Lilium rubens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Liliũ laudatissimũ est in Antiochia & Laodicea Syrię, mox in Phaselide, quartũ locum obtinet in Italia nascens.

Susa vrbs Persarũ à Mẽnone condita nomen sumpsit à liliorum multitudine. Nam Persæ susam vocant lilium.

Lilium multiplicem habet virtutem, ita q̃ eius radices virtute suæ multis modis florem suum nobilitauere, secundũ eundem Plinium eodem libro, c.xix. Auicennam & phisicos. Nã valent contra duritiam splenis & neruorum, maximè sub prunis coctę, & cũ oleo roseo tritę, vstura sanant, & vulnera cicatrizant: & conferunt adustioni aquę calidę, cũm sint exsiccatiuę, mollitiuæ, abstersiuæ, & consolidant: valetq́ lilium incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert: & succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur. Et oleum eius est resolutiuum & aperitiuum. Conuenit enim dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem, saniem & immũditiam purgat liliũ, & morsum serpẽtis curat, similiter eius folia vexationem serpentium curant: eiusq́ radices contra serpentium ictus valent. confert & lilium puncturæ vermiũ venenosorũ atq; scorpionis: & præterea semen eius potui datũ ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius, Auicenna, & Diascorides. Ideo ex effectibus ex eo prouenientibus constat ipsum lilium esse laudandum.

Quod etiã facit ad laudẽ armorũ Fraciæ, in quib9 sunt tria lilia cœlitus demissa, de laude quorum scribit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ. & Guillielmus Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero lxxxvij. vsq; ad c.numerum. extra de testamentis. & dixi s̃. in v. parte, in xxxj. consideratione.

Alius est flos odoriferans qui dicitur Rosmarinus, quẽ propter eius excellentiã, & effectus illius excellentes laudare decreui, quem latini ab effectu, herbam salutarem

vocant,

vocant, teste Isidoro libro Aethymologiarũ xvij.c.ix.& odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur. Plinius. Libanotis radicem habet Olisatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit. Propterea ad plures valet infirmitates, vt Rasis ait in xxiij. continentis. c.694. authoritate Diascoridis: et inter cætera dixit ibi, ꝙ omnes species cum melle in oculis positæ acuunt visum. Et vt scribit Arnaldus de Villa noua in suo tractatu de vino. Cũ Anazare esset in Babylonia accepit cum multa sollicitudine, & precum instãtia à quodam antiquissimo medico Sarraceno virtutes rorismarini: quas secretiora sibi quasi nonnulli narrare debere communicari retinebat. Et dicit quòd de vtilioribus operationibus eius est cum vino, deinde cum balneo: deinde cũ fit ex eo oleum, quod est in effectu balsami: deinde cum fit electuarium ex floribus eius & aqua ardenti seu vitæ. Vinum quidem quod de hoc fit more aliorum conficitur secũdùm modos descriptos in dicto tractatu. habet mirabiles proprietates. Nam ipsum est vtile omnibus egritudinibus frigidis, rectificat appetitum, & confortat sua aromaticitate qua anima dilatatur, & sua stipticitate, qua substãtia ei⁹ cõgregatur, fortificat omnia membra, neruos rectificat. & cùm lauatur ex eo facies reddit ipsam pulchram. Et si lauetur ex eo caput non cadent capilli, imo multiplicantur, & vsus eius conseruat propriè ab Anthrace, hoc est carbone, & huiusmodi malis pustulis, cõsumit flegma & melancoliam, & confortat propriè substãtiam cordis, & ex hoc faceret acquirere aut consequi iuuenescẽtiam: & forte qui eo assiduauerit non putrefiet corpus eius, & si sæpius os lauetur ex eo, continue odoriferum reddit. Confortat dentes & gingiuas, & cancrum ex eo sępe lotum sanat, et fistulæ et huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota sæpi⁹ desiccantur, & rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate æger, siue debilitatus panem assum in eo vino madidum frequentauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum temperatum cum aqua pluuiali & propriè decoctionis florum eius herbę, & assiduatum bibere rectificat Ptysicos et ethycos, & est probatum et secretum: vt ibi dicit Arnaldus. Valet etiam dictum vinum in quotidiana litargia & quartana, in cardiacis et egritudinibus cordis, nausea et dissinterijs fluxibus. Item, & quod de excellentioribus operibus eius est, quòd est vicarium tyriacæ contra venenũ, et venenosos cibos, & est potus propriè paralyticis et tremulosis et relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuę, & mulieribus proprię humidę complexionis, & rectificat earũ matres, & prodest ad conceptum.

Fit & electuarium ex floribus eius & melle dispumato secũdùm qđ fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad omnia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius, & fiat balneum vaporosum mediante calidorũ, & est balneum vitæ, & mors senectutis: quoniam assiduatio eius facit renouari (sicut Aquilam iuuentutem) vtentium eo, & est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus.

Fit & ex floribus eius oleum quod gerit vicẽ balsami, & est res archana. Cuius magisteriũ hoc est, impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera & coopertorio, ita qđ non respiret & sepeliatur in arena vsque ad medium, & maneat sic per mensem vnum vel plus: & flores dissoluuntur in aquã & separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad solem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad modum olei siue balsami: confortat cor & cerebrum, & ad totum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & patitur experientiam balsami, quoniam gutta eius super aquam posita petit fundum & stabit. Et si ponatur in sero in oculum ieiuno, nõ tantum maculam telam, sed omne malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo (vt dicit Arnaldus) & visa, qđ aqua vitę siue ardens facta de vino in quo remolita fuerit dicta herba curat flegma falsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari nõ possunt: & si resederit dicta herba & flores & ex ea inungantur manus vel membrũ paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoꝗ sanatur.

De Rosa verò quæ ex floribus odoriferis primaria est: scribit Plinius libro xxj. c.iiij. Nascitur è spina siue rubo, et est iucũdi odoris. vsus eius in coronis prope minus est, oleo maceratur & in vnguenta transit, per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyrijs imponitur mordaci subtilitate. Mensarum etiam in delitijs inungendis minimè noxia inter rosas. Plinius celebrat Prænestinam, Campanam, Milesiam (cuius color ardentissimus sit) Trachiniam minus rubenten. Alabandicam viliorem albicantibus folijs. Vilissimam verò pallidis non pluribus, vel minutissimam spinosam, quæ differunt multitudine foliorum asperitate, leuore, colore, odore. Et ad minus habent quina folia vel numerosiora. Cyrenis verò odorifera est rosa. Et in Gallia in oppido Prouin, dicta in partibus circunstantibus prope Parisium, Bria, scilicet, vbi nascũtur rosæ mirabiliter odoratissimè, longe quã in tota Gallia, adeo qđ venduntur satis caro precio: & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ policiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis alijs odoramentis, & ponunt in scrinijs & coffris vbi sunt lintheamina, mãtilia, & similia: quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni, & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas partes. & vt scribit Panthaleon de Conflentia in sua summa lacticiniorum. c.xj. secundi tractatus. Ipse portauit ad partes Pedemontanas vbi videbantur præciosę. Ad bonitatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine, Hyspanię. Hyeme quoꝗ tota pręcox refert & cœli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa: pręterea magis omnibus locis siccis quã humidis odoratior, teste Plinio libro xxj. ca. vij. Idcirco odoratiora in oriente consurgunt: quia teste Celio libro xij. lectionum antiquarum ca. xxxj. post Philosophum, terra cũ feruet atꝗ inuritur, quod ediderit principio, bene olet. Etenim quæ parce humido quendam in modum recaluerint odorata redduntur, humor enim calore concoqui potest.

Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cũ ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plinius li. xiiij. c. xvj. vbi dicit, Inter flores fit vinum è rosę folijs tusis in lintheoloꝗ in mustum collatis cum pondusculo, vt sistat quadraginta pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec antè tres menses vase aperto. Et de eo etiã facit mentionẽ Arnaldus de Villa noua in tractatu suo de vino. vbi vinum æstiuum dicit esse propriè rosatum, quod potest fieri cum musto de siccis rosis, sicut fit vinũ boraginatũ, & fit leui⁹, citius & melius, & sufficit, secundũ eũ talis modus, scilicet vt vino potissimè rubeo supermittat in amphora hora comestiõis cũ aqua rosata quãtũ placet in sapore et odore et bibatur. Refrigerat em̃ cor, mẽbra principalia cõfortat,

custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restaurat: valet contra putrefactionẽ in febribus pestilentialibus. Ipsum etiã medicinale est, quoniã valet contra lienteriam, dissinteriam, & defectum cõtentiuæ: & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui & sincopi ex fumo colerico, & contra cardiacam quæ fit ex calefactione spiritualium: valet etiam contra dyaforesim, & assiduatio lauationis dentium cum eo confortat gingiuas, & os redolere facit, & bonum anhelitum: & lauatio faciei cum eo facit carnem solidam & coloratam: & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorũ: quoniã mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculorum ratione rosarum.

Vsus verò succi rosæ (teste Plinio lib. xxj. c. xix.) fit ad aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus. Stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se vel cum aceto somnos nauseas. Folia vruntur in calliblepharum (quod medicamentum est accommodatum vitijs oculorum, presertim cũm palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorum male sunt curata) Et siccis fœmina aspergũtur. Epiphoras quoque (hoc est morbum oculorum, quẽ vulgò lachrymam vocant) aridis leniunt, flos somnum facit: inhibet fluxiones mulierũ, maxime albas in posca, id est vino in torculari aquato potus. Et sanguinis execratiões. Stomachi quoque dolores quãtum in vini cyathis. Semen ijs optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in vmbra siccatur. Nigrum inutile, dentium dolori illinitur, vrinam ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri, naribus subductum caput purgat, capita pota ventrem & sanguinem sistũt, vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, & prætereꝗ in initijs epiphoræ: ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitijs stomachi, rosionibus, & vitijs ventris & intestinorum, & præcordijs vtilissima vel illita. Cibo quoque lapati modo condiuntur. Cauendus quoque in ijs situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus Diapasmata, hoc est inspergimina. Inde fiunt ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpora, dein frigida abluãtur. Syluestris cum adipe Vrsino alopecias mirificè emendat. Est autẽ Alopecia morbus in capite ex vitio humorũ, qui fit cum profluuio capillorum. Et vnumquodque de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad collaudandum illos qui habent rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Anglia reges, & in Burgundia, illi de domo de Vergy. Ideo nõ mirum si domus Vrsina rosam accepit, cũm sanet dolorem capitis cum adipe Vrsino. vnde Macer his versibus rosam laudat.

Dici flos florum nobis rosa iure videtur.
Quòd specie cunctos præcedat, odoreꝗ flores.
Non tamen hæc specie tantum nec odore iuuare
Nos valet, ac varijs nos adiuuat illa fidelis,
Eius sicca gradu vis est & frigida primo.

Laudatur & Gariofilatũ ex sua aromaticitate, qa si olfacitur aperit opilationes accidẽtes in cerebro & naribus: ori stomachi cõfert, corroborat eñ ipsum, atꝗ cordi auxiliatur, et valet ad emorroidas. Vnde Serapio in c. de beren gemisch, dixit de eo ꝙ calidũ est in fine secũdi gradus cõferens stomacho frigido, epati, & cordi, aufert cardiacã, quæ fit à melancolia & flegmate, tristitiam & sollicitudinem, odoriferasꝗ facit eructationes: q verò eo delectatur ipsum potius olfaciant ꝙ mãducent. reperiuntur & diuersi coloris: quædam enim rubea, quędam abba, & quædam viola cea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudãda est etiam Maiorana, quia secundũ Rasim in tertio Almãsoris. c. xxj. propter aromaticitatem suã, caliditatem, & subtilitatẽ, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrum & omnia mẽbra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, & mundificandi. Et secundũm Auicennam in ij. canonis. ca. cccclxxxj. est subtilis, resolutiua, aperitiua cum fortitudine aperiens opilationes cerebri, & conferens emigraneæ, humiditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidæ & siccæ complexionis. Cuius flores etiã odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus (teste Plinio li. xxj. c. vj.) scilicet rosæ & lilio, earũ tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quę est palliduli coloris. Et quædam sunt satiuæ, & alię syluestres, eodem teste. c. xix. Omnes satæ vt olus proximæ sunt plantis. Ex ijs verò quæ sponte opacis & macris locis proueniunt. Purpureæ latiore folio statim ab radice carnoso exeũt, soleꝗ generali vocabulo violæ flores vocãtur. Sed satiuis maxima autoritas lutęis, vnde Bartholemæus lib. de proprietatibus rerum. Viola propter violentiam odoris sic est nominata, vt dicit Isidorus. Herba quidẽ modica est viola in substãtia. Cuius flos maximi est odoris: vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & spiritus animales recreat & confortat. Flores vernales prius oriũtur, sic se citius manifestant: paruitatẽ eius in substantia magnitudo odoris pariter & virtutis nòtabiliter recompẽsat. Et dicitur ꝙ flos à proprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cum aqua confert squinantię & epilentiæ quæ accidit pueris: & est illa quæ vulgariter dicitur mater puerorum, vt scribit Plinius dicto ca. xix. vbi ample de proprietate eius. & in horto sanitatis, tractatu de herbis. capitu. ccccxcij.

Omnium verò odoramentorum atque herbarum differentia est in colore, & odore, et succo. Odorato sapor raro vlli non amarus. Econtrario dulcia raro odorata. Itaꝗ & vina (ait Plinius libro xxj. capitu. vij.) odoratiora mustis, Siluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior ẽ longinquo olet. cũm in propinquo admotus hebetatur, vt violæ, rosa recẽs à longinquo olet, sicca, propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ratione. Cur florum odores seu suffimentorum suauius ẽ longinquo oleant. Cũm in propinquo alia herbam potius redoleant, alia fumum. dicit Celius libro xiij. lectionum antiquarum. cap. xxiiij. ex hac ratione procedere: quia natura odorum caloris vi constat, cũm odorata oĩa calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maximè leue. Proinde prouehi longius potest, ac sinceriorem subuectare odorem suum à cæteris, cum foliorum odoribus, tum fumi: id est vaporis aquei depuratũ, adiunctumꝗ, qui odorem affectari videntur, cum quo terrestris quoꝗ prouehatur portiuncula, quę odore celerius sensum afficiat. Nam insisto crassamento calidum inibi potentius agit, verũm interstitio longiore victa flaccescit, calore diminuto, quamobrem sensui ingeritur odor materia defecatiore. Quod verò amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quoniam mota plus aëris, quam quiescentia replent. Quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit. Acrius autem frigoris vi infestante, minus, minusꝗ odoramenta persentimus: quoniam hebescit, retunditurque

tunc

tunc aëris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consiste re facit & cōtrahit, de quo plenè Celius eodem libro xiij. c.xix. & ibi quærit, cur præcipuè odoribus capiatur & delectetur homines. Odor verò, teste Isidoro lib. xvij. Aethimolo. c. vij. in princip. nihil aliud est quàm aër contactus, vel fumosa exhalatio vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum & florum generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius d. lib. xxj. c. xviij. Imo odor maximè est nutrimenti. Cùm, vt ait Hippocrates in suis aphorismis, bona conseruatio generis humani est in humido, melior in viuo, optima in odore. & scribitur Prouerb. xxvij. Vnguento et varijs odoribus delectatur cor. Propterea Celius lib. lectionū antiq. xiij. c. xxj. quærit an odoribus suffici alimētum queat, vbi allegat Hippocratem in lib. de alimēto dicentem. Quicūque citissima indigent adiectione, humidū remedium resumendis viribus optimum est, vbi autem adhuc otiore per odoratum. Pythagoricorū etiam sententia fuit, odores ad nutricationem conferre, veluti etiā alamur qualitatem eiusmodi attrahendo. Odores etiā sanitati plurimum conferre sensus perdocet. Nam Plinius lib. vij. ca. ij. scribit ad extremos Indiæ fines ab Oriente, circa Gangis fontem esse Astomotum gentem sine ore, corpore toto birtam, quæ frondium vestiatur lanugine, viuatque halitu tantum, & odore, quem naribus trahant. Nullū illis cibum, nullum esse potum. Tantum radicum, florumque odores varios syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam regionibus, ac plurimo passim odore fragrātibus multos gracili corpore & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Fortè quoniam ipsa natura loci, tum herbarum & frugum, atque pomorū succos fermè totos redigit in odores. Tum corporum humanorū humores illic resoluit in spiritum. Cùm igitur, vterque, odor videlicet ac spiritus sit vapor quidam, & simile simili nutriatur. Nimirum & spiritus & spiritalis homo plurimum odoribus accipit alimentum. Spiritum verò odoribus nutriri argumento est. Quòd vinum odore plenum subito spiritum recreat, quē cætera vix tandem possunt reficere. vnde Ouidius primo de ponto sic ait.

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimum suggere. ideo Auicennæ dictum probatur, cùm ait. Corpus quidem dulcedine, Spiritum verò quadā aromacitate nutriri. Tria verò spiritus animalis fomenta traduntur præcipua. Aër purus & luminosus. Odorum delectus. & Musicæ. & idem Celius eodem libro xiij. ca. xxij. scribit miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiæ occurrere. Siquidem cū aër, quo vtimur plurimū, & in quo maximè versamur. Non eadem semper sit ratione dispositus, nec idem seruet contemperamētum: sed nocturna denseat humectatione, & proinde corpus præmat & animæ tristitiam inferat, veluti nebula, circūfusam grauiorē. Nam & medicæ artis scientissimi pestilenti affectione grauius crassante ignium crebritate malo occursant, quòd ijs rarescere credatur aër. Id quod consequitur largius, si odoratiora vtantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, picee. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summæ laudatum ferunt, quod Athenas magna pestilentiæ, vt sæuius infestante, affectorum plerisque salutarem intulisset opem, accensis in proximo ignibus.

Nonagesimaquinta consideratio, quod metallorum sit excellentius alio. Et videtur quòd metalla debuissent præponi lapidibus & lignis: quoniam, vt habetur Esaiæ lx. Deus qui est remunerator in centuplo pro ære promittit ecclesiæ derelictæ aurum, pro ferro argentum, pro lignis, æs, & pro lapidibus ferrū: sed hic interserui propter connexitatem ad præcedentia. Isidorus verò lib Aethim. xvj. c. xvj. dicit septem esse species metallorum, aurum, scilicet argentum, electrum, æs, stannū, plumbum, & quod domat omnia ferrum, ex quibus aurum est preciosius, & post aurum, argentum. vt dicit Lucas de Pēna in rubri. de metallarijs & metallis. lib. xj. allegat textum in authenti. de cōsulibus. §. hæc itaque. versi. spargere aūt. ibi, argentum verò quod mox post aurum præciosissimū fiet. & ibi glos. in verbo, post aurum. collatio. iiij. Et de auro & argento fit mentio in pluribus locis in iure. Nam est titulus de auro & argento legato. in Infortiato.

Aurū verò quod nascitur & inuenit in fluuio Phison, qui & Gāges dicitur in regiōe terrę Eiulath. hoc est Indiæ, est optimū. vt habet Gen. ij. Quia, vt Plini9 scribit li. xxiij. cap. iiij. in princ. Nullum absolutius est aurū, quā inuentū fluminū Ramentis, vtpote cursu ipso tritūque perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Guillielmus Benedicti in repetitione. ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero c. de testamētis. post Ioannem Ludouicum Viualdum de Mōte regali in suo tractatu de pugna partis sensitiuę. articulo, de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q. iij.

Addo qd' etiā aurū denotat sapientiā. vt ait Celius libro antiquarū lectionū iiij. c. xxiiij. & argentū rerum naturalium notitiā. Et de his virtutibus vide antè in v. parte. in xxxj. consideratione. vbi scripsi de excellentia armorū seu insigniorū regum Franciæ, quę sunt tria lilia aurea in campo azureo, & sufficiat qd' de iure ciuili aurū dicitur precio sissimū metallorū, deinde argentū. vt est tex. in authētico, de cōsulibus hic antè allegatus. Et de excellētia auri, & ei9 laude amplissimè quàm per aliū videas per Mathęū Vegium in sua elegantissima & iucundissima disputatione, quā fecit de excellentia terræ, solis, et auri, & qd' illorū sit excellētius, vbi cōcludit aurū excellere. dicit tamen Textor in suo cornucopiæ li. in litera P. in laude ciuitatis Parisieñ. Adrianum Imperatorē dixisse plus esse auri in rerū natura, quàm reliquorū metallorū. Et quia Plin. amplissimè tractat de metallis, & iam sim tedio affectus ex prolixitate huius operis te remitto ad eundem plinium in lib. xxxiij. naturalis historiæ, vbi de omnibus scribit, maximè de auro & argento, & eorum excellentijs.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, qd' scribit Textor in loco antè citato. in verbo, aurum. qd' in Augustudunorum, seu Heduornm dyocesi pagus est Chitriacum nomine frequentibus argentifodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) non auritus sed oculatus. Cùm in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantum distat) prima literarum biberet rudimenta, iuit ibi lusum & spatiatum (vidit loca in quibus est non parua fossarū multitudo.) Ego etiam accepi in dicto oppido prima literarū principia circa annū dñi. 1488. & tunc fuerunt inuentæ ille argentifodinæ, & pluries causa recreationis me contuli ad dicta loca cū dominis Iacobo & Germano Perreaul socijs meis, de quibus etiam memoratur Textor: sed tunc eramus iuuenes, et etiam nobiscum aderant collegæ nobiles viri, domini Iacobus, & claudius de Mon-

teacuto fratres sub ferula magistri Vincentij Gaigadi, qui fuit gymnasiarcha antecessor illius Veturelli, quē textor dicit suo tempore fuisse pręceptorē seu rectorē scholarū dicti oppidi Corbigniaci, vulgò sancti Leonardi nuncupati, quæ ꝑ certo loca(texte Textore) si haberet Italia, magis tumescerer, ac superbiret, quā sua Cerere glorietur Sicilia.

NOnagesimasexta consideratio sit de excellentia aliquarum vestium, eo quia vestes sunt ad gloriam, & decorem, vt habetur Exodi xxviij. & ad ornatum hominis. &, vt dicit Lucas de Penna in l. ij. C de vestibus oloberis. lib. xj. licet scientia pręclarissima sit in viro, nullus tamē sibi apud vulgus & optimates indoctos defertur honor, sine vestium ornamento. iuxta illud,

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quāuis idiota sit ille:
Si careas veste, nec sis vestitus honestè,
Nullius es laudis, quāuis scis omne quod audis.

Et non solum vestis est ad ornatum hominis, sed etiā est necessaria ad vitam. vnde habetur Ecclesiastici xxix. Initium necessariæ rei vitæ hominū est aqua, & panis, & vestimentum protegens turpitudinem. Vnde vestis, victualia, & requies æquipollent. l. finali. §. primo. C. de his qui ad ecclesias confugiunt. Et paria sunt aliquem esse in vinculis, & sine vestibus, vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur. l. in eadem. §. primo. cum ibi notatis, in glo. vetima. ff. ex quibus causis maiores. Ex quo optimè trahitur in argumentum, ꝙ sicut non possunt pro executione sententiæ capi serui aratorij, boues, & instrumenta aratoria. l. executores. C. quæ res pignori obligari possint, vel non. vt dixi in præcedenti parte, in xxxiij. cōsideratione. Ita nec etiam vestimenta, ne alias videatur ipse debitor quodammodo in vinculis pro debito poni, quod non licet. l. ob æs. C. de exacto. tributorum. libro x. l. ij. & vt dicit Lucas in rubri. de militari veste. libro xij. hoc est verum in vestibus necessarijs, secus in his quę sunt ad ornatum & delectationem, vt enim ait Tullius libro de oratore. Vestis depellendi frigoris causa primo reperta fuit, postea ad ornatum & corporis dignitatem haberi cœpta est. & vide quæ dicta sunt antè in secunda parte. in. xxxij. consideratione. & in. vij. parte. in xliij. consideratione. Et quia antè ista parte scripsi de pluribus rebus necessarijs ad vitam hominis iuxta ordinem positum in dicto loco. Ecclesiastici xxix. sequitur & restat nunc dicere de vestibus, quæ etiam sunt necessariæ, vt dictum est. Et pro intellectu huius plura sunt genera vestium, vt scribit. Celius libro antiquarum lectionum ix. c. x. vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur) Textor verò clarius nomina vestium exprimit in sua officina, in capitu. vestimentorum genera. vbi cxl. vestimentorum genera, vel circa declarat. & plura laudat quæ dicit excellentia. vt de Abolla veste tragica, & grauium personarum, qua vtebantur externi reges. erat enim magni splendoris & pręcij.

Et de pluribus vestibus per Textorem declaratis, etiam meminit & scribit Lucas de Penna in l. vnica. col. iij. C. nulli licere in frenis et equestribus. libro vndecimo. vbi ait, quòd saccus est vestis pœnitentium, & etiam cilicium. c. in capite. l. distinc. Et stola dicitur cappa, vel superpellicium. c. nullus. xxj. q. iiij. dicitur autem stola à stolon, quod est longum secundūm Archidia. & vulgò cotta forte dicitur. Et talis vocatur alias vestis talaris. j. talos cooperiens. c. penulti. xxiij. dist. & ibi Archi. & . c. episcopi. xxj. q. iiij. & est tunica qua matronæ vtebantur.

Et teste eodem Luca in dicta. l. vnica pallium est vestis pręciosa, & birrhus vestis vilis. c. si quis virorum. xxx. distinc. de quo pallio fit etiam mentio in l. item quæritur. §. si fullo. & in l. in stratum. in fi. ff. locati. & dicit Textor in dicto loco, quòd vestimentum erat Græcis peculiare, & erat vestimentum philosophicum.

De penula etiam ibi facit mentionem Lucas, & secundūm eum est vestis vilis. l. Labeo. in medio. ff. de supellecti li legata. & est, vt ait gloss. in l. pe. ff. de præscriptis verbis. genus vestis. & de ea notatur in c. si in adiutorium. x. dist. & ibi Archidi. & Textor in loco antè dicto.

Est etiam vestis scenica & citharœdica. de quibus in l. vestis. ff. de verbo. significatio. & Scenica & funebris, de quibus in l. sed & si quod. §. ij. ff. de vsufructu. de quibus non meminit Textor.

Item est vestis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus. l. item apud. §. si quis virgines. ff. de iniurijs. de quibus nec meminit Textor.

Item est vestis interpolia, idest vsitata, vt in l. Labeo. la. ij. ff. de contrahen. emptio.

De vestibus sacerdotalibus vide Exodi xxviij. & antè in prima parte, in xxxviij. cōsideratione. in iij. conclusio.

Item paludamentum est vestis consularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad ostendendum bellum in proximo esse futurū, vt refert Lucas ibi. & autore Textore, paludamentum hodie Cottam armorum vocamus, secundū Budæum in l. j. §. primo. ff. depositi. Et dixi in d. xxxviij. consideratione. in vij. conclusione.

Item prætexta est genus vestis, qua vtebantur pueri nobiles Romani, vt notatur in §. primo. in glo. prætextatum. institut. de iniurijs. & l. iij. §. penu. ff. de liberis exhibēdis. & de his & pluribus alijs de quibus & meminit Textor, scribitur in l. vestis. ff. de auro & argento legato.

Itē chlamis vestis est militaris. facit text. ī l. fortissimis. C. de militari veste. lib. xij. & in c. si quis post. lj. dist. & vulgo mantellus dicitur, seu cappa. dixi in. d. xxxviij. consideratione. in viij. conclusione. Et videtur hodie esse dignior vestis. Cūm in rege per eam regia potestas designatur, vt est rex. in c. plerunꝗ. §. bos etiā. versicu. item per Saulem. ij. q. vij. & in c. vt cognouerūt. versi. quomodo etiā charitatem non habebat qui querenti animā &c. de pœniten. dist. ij. de quibus Lucas in d. l. fortissimis (vbi tamē est corruptus in aliquibus allegationibus à me emendatis.) Et ibi dicit secundūm diuersitatem personarū vestes esse distinguendas. c. adeo. xxiij. q. v. c. fi. xlj. dist. & xxj. q. iiij. in summa. l. sed si accepto. ff. de iure fisci. Et qualis vestis, talia corde gerit, capi. accepisti post. de pœnitentia distinc. iiij. vt cultui vestium actionis quoꝗ ornamenta conueniāt. c. rationis ordo. c. distinc.

De toga etiam fit mentio in d. l. sed si. accepto. ff. de iure fisci. qua olim soli Romani vtebātur. & de ea per Textorem numero cxxix. Et toga vestis dicitur longa, quæ honorabilior est ꝗ̄ breuis, vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. prima. C. de vestibus oloberis. libr. xj. Hinc quia aduocati longas vestes deferūt, togati dicūtur. l. si quis de togatis, & l. ne quis. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.

Et quomodo Phryges inuenerunt vestes acu facere. Et aurū in eis intexere inuenit Attalus rex Pergami in Asia. Et colores diuersos intexere Babylon celebrauit. Plurimis licijs texere (quæ polymita appellant) Alexandria instituit, Scutulis diuidere Gallia. author Plinius libro viij, capitulo xlviij. Vestimentorum sunt omnia

lanea

lanea, vel linea, vel serica, vel bōbicina. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia. vt in l. vestis. de auro & argento legato.

Fuerunt & priuatę quorūdam vestes: Adam & Aeua priusquā peccassent, degebant nudi, post peccatum texere folijs verenda, crudis pellibus humeros amicti, vt scribitur Genesis tertio. & dixi alibi in præcedenti parte. Ioannes baptista in eremo vtebatur veste camelorum setis cōtexta, scorteaq; cingebatur zona. Vnica fuit Christo vestis inconsutilis, quæ nullo vsu detrita est. de qua dicitur Ioan. xix. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Pallium Bartholemæi per annos viginti, neq; sordes vllas, neque vetustatem sensit. Iacobus apostolus (qui à corporis similitudine frater Christi dictus est) lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita vestem habuit palmaceis contextam folijs. Mortui exuuias induit Antonius abbas diebus solum festis. Maria Aegyptia consumptis vestibus nuda egit in eremo. & amplè de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor in dicto capitulo, vestimentorum genera. & in cap. sequenti. vestes gentium proprias describit, cūm ait. Pallium, Gabinium, Casiaca, Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga Sardorum, Braccę & Bradocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulea Britannorum, Strigium Hispanorum, Arsineū Tyara, Candys & Capyris Persarū, Chortheus Masiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & in capit. sequenti vestes quasdam memorabiles enumerat, scilicet vestem Antisthenis Sybaritę, qui vestem elaborauit, in qua variæ deorum effigies erant depictę. hæc quotannis in Licinię Iunonis templo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno pręcio eandem sibi compararunt.

Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis æstimatam quadringentis sestertijs.

Tarquinius Priscus aurea triumphauit tunica, testis Verrius apud Plinium.

Habuit Nero triclinaria Babylonica cccc. millibus empta. hoc est mappas & lectos triclinarios.

Syloson vestem habuit, quam cūm Dario Hystapis filio dono dedisset, totam ab eo, & vrbem & insulam Samiorū in hostimentū muneris accepit, hoc est ęquamentum seu compēsationē. Author Valerius de gratitudine.

Saxo grāmaticus scribit Frothoni cuidam vestē fuisse, qua circūamictus nullo telorum acumine lædi poterat.

Et mirum est qđ referam. Nam vidi Medialani matronam quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, & sic ccclxv. vestes habebat.

Vestes digniores & excellentiores testimonio iuriscōsultorum sunt illę quæ dicuntur oloberę, auratę, paragaydæ, sericeę, & murice tinctæ. Cūm tales sint principum, et prohibentur deferri à priuatis. l. ij. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis & auratis. libro xj. Nisi ex concessione illius quibusdam ei ministrantibus permissum sit, vt ornatiores sint coram principe. vt dicit Ioannes de Platea in dicta l. secūda post tex. & glo. Si tn̄ vestes prohibitas eis deferri cōcesserit, potest auferre cūm recedūt. vt refert ibi Lucas de Penna. argumento. l. id vestimētum. ff. de peculio.

Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurū foliatū seu frisiatū, & in iure obriziatū, vt in l. fi. C. de veteris numismatis potestate. eod. lib. xj. dicta ab olon q̄ est totū, & beris quod est aurum. Deaurata verò vestis est etiā totaliter de auro: sed nō de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis teste Io. de Platea. Paragayda est vestis deaurata solū in gaydis, hoc est fimbrijs. Paraganda (vt aliqui dicunt) est ornamentum pallij, vel vestis quod vulgò friseum dicitur, & propriè apud nos vestis est ex serico alicui⁹ coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis verò tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchilij (qui color pręciosus est vt aurum.) d. ll. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis. Et sunt murices pisces qui appellantur conchæ marinæ, alio nomine conchialia dicūtur. & si ferro præscindātur lachrymas purpurei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tincta validè præciosa: qua solus princeps vti debet, & nullus alius. vt dicit Ioan. de Platea in l. si quis nauiculam. C. de murilegulis. lib. xj. & ibi Barto. dicit idem esse de tinctis alijs qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco qui si panno laneo apponatur. Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato talia vestimenta deferre, absque licentia principis. Cūm sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi coloribus tinctæ dicuntur purpureæ, ex quo sunt ad decorem dignitatis regalis. Cūm, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. iiij. sed sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur, puta Anulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptrum quo iustitia. Gladius quo vindicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria.

Lazarus Bayfius in sua repetitione dictę l. vestis. ff. de auro & argento legato. scribit plures vestes excellentes. vt de toga picta, tunica prætexta, & alijs. ca. ij. iij. & x. & in ca. vij. ponit de vestibus aureis, maximè de paludamento aureo, de quo antè dixi: sed Lazarum videre poteris in locis antè citatis. & in cap. xj. vbi amplè. Inter alias vestes triumphales, quā alię, & inter alia ornamenta triumphantium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius in x. secundi belli Punici docet his verbis. ibi: Massinissam primum regem appellatum, eximijsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. quibus verbis annumerantur ea quibus verbis ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus in dicto cap. x. ante finem.

Et quia hic ante dictum est omnia vestimenta esse, aut ex lana, lino, serico, aut bombicine, de singulis aliquid dicendum est. Et primò de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ antè tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur in dicta l. tertia. C. de vestibus oloberis. Et quid veniat appellatione lanæ. vide in l. si cui. §. lanæ: & §. primo. vbi Albericus. & §. tertio. & l. lana. in principio. ff. de legatis tertio. Et an veniat sericū. l. prima. C. quæ res vendi non possunt. Sed ad rem plures sunt lanæ alijs prrstantiores autore Textore. Nam Miletes Asiæ fuit ciuitas, prestantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virgilius libro iij. Georgicorum.

Quamuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.

Et libro quarto.

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant,

In Canusio Apuliæ oppido,& Caledonia,seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas,

Lingonicas lanas probat Martialis lib.ij.dicens.
Lingonicis agendum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diocesi Lingonensi maximè in territorio Montis,vulgò,la montaigne.abundãt optimæ lanę quibus lanificant & Campani,& Trecenses,& Parisienses,& sunt excellentissimæ,quibus proximæ sunt lanę illius nostræ prouincię,quæ vulgò Alcetum dicitur.Etiam in Gallia reperiũtur lanæ Bituricenses quę in nihilo discrepant,nec sunt inferiores ab Anglicanis.

Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horatius lib.iij.carminum,
Te lanę prope nobilem tonsæ Luceriam
Non citharæ decent,

Plin.lib.xxvj.cõmendat Galaticas, Tarentinas,Atticas,& Milesias.& lib.viij.de lanis & ouibus loquens.Hispania(inquit)nigri velleris præcipuas habet pollẽtia iuxta Alpes,Canusia rutili quas erithreas vocant.Item Betica vt Canusiũ,Fuluas Tarentum.Et de his etiam meminit Lazarus in d.repetitio.l.vestis.c.ij.in princip.vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui.Albus in Apulia nobilis,vt ait Martialis.
Velleribus primis Apulia,Parma secundis;
Nobilis altinum tertia laudat opus.

Niger in Hispania.Pollentia,vt dixi Rutilus,qui & à Martiale ruffus, fuluus,& suæ puliginis Tarentinus.Et de his coloribus & alijs ante ista parte,in nonagesima tertia consideratione,

De linis verò & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plinius libro xix,capi.primo.sed prius scitu dignum est,quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris in lege si cui lana,§.linum.ff. de lega.iij.& vt scribit Textor,abundat Aegyptus lino tenuissimo.vnde Sillius libro iij.
Et Pelusiaco filum componere lino,

Argumentum maximè tenuitatis est,quòd singula fila ccclxv.filis constare dicantur.cuiusmodi visa sunt in Thorace Amasis regis,qui Rhodi visebatur,autore Plinio,

Aethiopes & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetunt.Est & sua gloria Cumano in Campania,quo ad piscium capturam vtuntur eius vrbis incolæ,

Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiuntur,ex quo & carbasus nomen habet,

Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam tanta bonitate & excellentia,vt margaritarũ adęquet præcium.Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere.Plinius quoq; scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum.

Nos verò Hedui lina habemus excellentissima, quæ ad nos vehuntur à regione Parisiana,ex quibus fiunt telæ subtilissimæ & splendidissimæ in hac ciuitate,& quę sunt magnæ æstimationis,optimoq; pręcio venduntur , & in his multum vocant mulieres nostræ ciuitatis , cuiuscunq; ordinis sint,vt norũt Lugdunenses,quãta abundantia huiusmodi telarũ ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur,Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ ciuitatis.Etiã laudatur pręciosissimum telæ genus Rhemense,cõmunicata alijs quoq; Galliarum populus Textrin gloria.Ausonius telam commendat Persicam,dum ait.
Laudet Achemenias orientis gloria telas,
Molle aurum pallijs Græcia texe tuis.

Commendatur Aegyptia ob præcipuam lini bonitatem,vt dixi,vel q̃ multis licijs(quæ polymita dicuntur) texere docuerint.Lucanus,libro x.
Vt mos est Pharijs miscendi licia telis.
Sillius libro xiiij.
Quæ radio cælat Babylon,vel murice picto,
Læta Tyros,queq; Attalicis variata per artem,
Auleis scribuntur acu,aut Memphitide tela.

Setabis(vt dixi) vrbs Hispaniæ tela claruit.
Sillius libro iij.
Atq; altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere Nilo.

Vt declarat Textor in dicto Cornucopiæ libro in verbo,tela,

De serico verò dicit Lucas de Penna in dicta lege iij. C.de vestibus oloberis.q̃ sericum dicitur,quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt.vermiculi enim ibi nasci perhibentur,à quibus nasci circum arbores fila dicũtur tenuissima.Virgi,
Velleraq; vt folijs depectant tenuia Seres,
Et Sidonius,
Assyrius gemmas,ser vellera,thura Sabeus.

Et hic vermis bombyx dicitur.Et solent mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus,quos ab initio veris enutriunt,primò ex paruis lactucis,deinde folijs mori,vti nutrimẽto potius eis cõuenienti.Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis,cùm etsi moriantur,tñ ex semetipsis iterũ renascuntur.Nam cùm ad longitudinẽ competentẽ deuenerint,& ad albedinẽ conspicuã,tanquã saturati amplius non comedunt;sed ore filũ emittunt quo se inuoluunt,& satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum,aliàs comedunt & rodunt, donec fecerint foramen,vt exire possint.Serico remoto reperitur vermis, corrugatus & aliquot dies non se mouet , deinde pellem emittit rugosam:& apparet papilio,coeũt simul,mas moritur,pariter & fœmella:sed prius emittit parua grana ad modũ sinapis super folijs papiri ad hæc extensis,quæ solent reseruari in loco frigido,& cũ instat ver,incipitq; calescere emittunt in loco destinato paruos vermes,qui modo prius declarato tunc nutriuntur,& ita bombyx regeneratur ex suo semine,& noui hæc ex experimenta , cùm mea cõiunx & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant,ex quibus habent sericum,quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima,linum quippe orditur,sericum verò texitur, vel bombyx dici potest autore Textore,subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt aranearum more.Reperitur autem apud Oruntem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima.

Plinius laudat Bombycem Assyriam,qua viri fœminis cesserunt,cùm viros etiam non puderet has vestes induere propter onera æstiua,intantum(inquit ille) à lorica gestanda discesserunt mores,vt oneri sint vestes,

Arabia(quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus) bombyce quoque abundat, Propertius libro secundo.
Nec si quæ Arabio lucet bombyce puella.

Hinc

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ. Iuuenalis.

Cuius delitias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolaneñ. & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica, vt vidi aliàs cum assiderē Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiam Bononienses, & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quibus netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat. & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiã scripsit Lazarus Bayfius in d. repetitiōe l. vestis. ff. de auro & argēto legato. capi. quinto & sexto. vbi multa ex prædictis ponit, quę ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesima septima cōsideratio tractat de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiam extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroaldus in oratione sua habita in enarratione Persij poetæ Satyrici. hoc imprimis gemmæ, lapilliq́ testantur. Quid enim est minutius carbunculis? Quid breuius adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamē his nobilius, preciosius ve reperitur. Scribit enim Homerus Tidæum paruo fuisse corpusculo, in quo tñ anima esset maxima, & vires amplissimę. vnde decenter in Priapeis scriptum est.

Vtilior Tidæus qui si quid credit Homero

Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridicè scribitur.

Maior in exiguo, regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius qui breui statura erat ita laudatur à Sillio.

Exiguis vigor admirabile membris.

Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, vt inquit Beroaldus, licet curiosissimè circunspexerit, & diligentissimè pensitauerit, omnes ferè res mundi magis virtute, q̃ magnitudine æstimandæ sunt. Nec quærendum est, quantus sit quisq́, sed qualis: neq; q̃ procerus, sed q̃ probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia quam refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisq́ memorabilibus, li. iij. c. de suprpsius cō fidētia. vbi ait. Egdarus rex Britannorum, cũ reges omnes qui ei parebãt in conuiuium adhibuisset, eiq́ esset relatum Rinandũ Scotorũ regē (cùm eũ statura pusillũ inspexisset cũ alijs) dixisse non mediocriter se mirari, q̃ ipse alijq́ reges viri fortes proceroq́ corpore, tã paruo homini subiectos se esse faterētur. Nulla prorsus re dicta venatũ deduxit eum, dataq́ opera, vt solus cum eo ab alijs separatus esset, Rinãdo alterũ è duobus gladijs, quos secum tulerat, obtulit, dixitq́ fortitudinis eius periculum facere velle, vt sciret an verbis in eo facta responderēt. Qua re Rinandus vehemēter territus, errori veniã petens, tandē eã impetrauit, cũ ei Egdarus generoso facto, singulariq́ virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se & non sorte electũ regnare, ei vt hoc experiri posset, potestate facta. hinc dicit Bar. in l. j. ff. de iurisditione oĩm iudi. quare est quod iuriscōsultus nō dicit, q̃ officiũ ius dicentis sit longissimũ, & nō latissimũ: quia sapientia non cōsistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiēs, quod nō placuit Cyno cũ esset longæ & grãdis staturę, & ĩ ore vulgi est. miror magis magnos sapiētes. Legit Prouerb. xxx. ante finē. Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapiētiora sapiētibus. Formicę, populus ĩfirmus, qui præparat in messe cibum suũ, Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta nō habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. Et dicit Lucas de Penna in l. inter chartulas. in principio. C. de cōueniendis fisci debitoribus. lib. x. q̃ breues dicuntur cauti. i. cũ cautela scripti, raro tñ vidi breues humiles. Et vt ait Beroaldus loco antedicto, nunq̃ quis laudauit librum ob id tantummodo, q̃ magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnq̃ duxit luculentã, propterea q̃ copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis poëma ob magnitudinem vnq̃ celebrauit: imo contra laudantur libelli, qui sunt diserti, eruditi, & doctissimè compositi, eosq́ absq́ dubio anteponimus maximis voluminibus, in quibus nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegãtior est: quantominus habet ponderis, tantoplus habet autoritatis. Vnde Martialis ait.

Sæpius in libro memoratur Persius vno,

Quàm leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintilianus dixit. Multum & veræ glorię quamuis vno libro Persius meruit.

Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatę fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt. vt Synesius Cyrenensis de laudibus Caluitij scripsit. Dion cognomento Chrysostomus, librum de comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos nume. xxviij. ponit Textor in sua officina. capitu. qui de modicis rebus opera scripserunt. Sed Celius libro antiquarum lectionũ ix. capitulo lvj. taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosq́ qui solent interdum nimis q̃ leuiculis rebus stultè operam impendere seriam.

NOnagesima octaua consideratio erit de plaustris sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui est cedendum, in retrocedendo vel dando locum, & aliàs: & ista habet magnam sequelam. Nam data paritate, pedester debet dare locum equestri, quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & cōmodius est tunc, quòd equester deferat pedestri. Cùm non sit sibi incommodi transire per aquam, quod esset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cùm facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vt plurimum quadriga facilius & potius se voluit, quàm currus, & ita de huiusmodi. intellige tamen semper (vt dixi) data paritate. Etiam non oneratus deferre debet onerato, hac ratione: quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sit scriptũ ab Apostolo. ad Galathas vj. Alter alterius onera portate. vt vtilitas vniuscuiusque consideretur, quæ multum attendenda est: quoniam licet omnia subijciantur legibus, ita quòd etiam princeps secũdum leges viuere debet, vt l. digna vox. C. de legibus. Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus libro tertio. tit. de fiducia sui. capit. sicut. & illud ibi, legem vtilitati cedere coēgit.

Si verò duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnus, quantum alter, vt dicit glossa in lege, secunda. §. primo. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat. si tamen vnus præueniat seu præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitatem, cùm videret alium, vt dicit d. gloss. magna ibi, & Bar. Aliàs, vt dicit gloss. est locus gratificationi. ar-

gumento l.fin.ff.de religiosis & sumptibus funerum. vel sorti. argumento l.in tribus.ff.de iudicijs.Ita etiam dicit Bald.& post eum Sali.in lege,per agrum.C.de seruit. & aqua.& idem Bart.in lege,quo minus.in v.q.ff.de fluminibus.Angelus etiam in l.fluminum.per illum tex.in principio.ff.de damno infecto.dicit q illi deferendum est qui primò incepit in via venire.Et cùm ante dictum est,q est locus sorti,an per hoc videatur sors permissa:dic q non, vt amplè notatur per do.meum Iasonem in l.si duobus. C.communia de legatis.& Felin.in c.capitulũ sanctæ crucis.in fine.extra de rescriptis.vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium,quis illorum præferatur: & de clausula anteferri,quæ solet apponi per summos põtifices in gratijs expectatiuis:quia aliàs literę priores in data præferrentur,vt ibi amplè per eum declaratur,& in alijs locis in dicto c.allegatis.Et quomodo etiam quandoq sors laudatur scribit Lucas de Penna in lege ij.C.quando & quibus quarta pars debetur.libro x.

Et etiam scribit Felin.in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per papam de eodem beneficio,vel à papa seu eius legato & ordinario secundũ c.si à sede.de prębẽdis.in sexto.vel ab episcopo & eius ordinario.Sed vnũ dicit singulare dominus meus Iason in l.j.in ij.& iij.colũ. ff.soluto matrimonio.q instrumentum habens magis determinatum tempus præfertur alteri.Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora.In collatione verò facta per papam aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria,quia cõtinet magis determinatum tempus:& ibi in dictis locis videri potest de duobus instrumẽtis eodem die confectis,quod illorum sit præferendum.

Et idem Felinus in dicto c.capitulum.colum xvij.ponit de duobus ad brauiũ pariter peruenientibus,& de duobus castrum intrantibus,stante statuto,q qui primò intrauerit,habeat tale præmium:& de duobus simul eodem tẽpore natis, qs dicatur primogenitus.Et de duobus simul morientibus,& de duobus simul pacem frangentibus.Et sic quando est quæstio de concursu in casu in quo concursus est dubius,& dubitat quis præcedere debeat,vide Felinum in dicto loco.Quando verò sunt tres simul incedentes,vnus præcedere debet,& non duo simul:quia communiter dicitur:quando tres incedunt,vnus pręcedere debet.

NOnagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate temporis,videlicet. An qui prior est tempore,potior sit in iure.de qua amplè declarat Dynus & Ioannes And.in regula iuris.qui prior est tempore.de regulis iuris.in sexto.notatur in l.quoties vtriusq.ff.eodem titulo.de regulis iuris.Et in hac materia dico q illa prioritas datæ operatur in multis casibus.

Operatur enim primò i hypotheca,ita q qui prior est tempore,potior est in iure.l.potior.& l.creditor.ff.qui potiores in pignore habeantur.& l.si fundum.C.eodem.

Quod extende primò non solum habere locum in hypotheca expressa,sed etiam in tacita:vnde sicut habẽs expressam hypothecam anteriorem prefertur posterioribus creditoribus habentibus tacitam vel expressam,ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem regulariter præfertur posterioribus creditoribus,non solum habentibus tacitam,sed etiam expressam:ita tenet Dinus in dicta regula iuris, qui prior.per l.j.§.& vt plenius.C.de rei vxoriç actione.& ibi hoc etiam sentit gloss.pro qua etiam opinione facit textus in lege prima.C.de precario.Nã textus ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit quòd transit res in alium cum onere suæ obligationis. facit in lege,vsucapio.& lege,pignori.C.de remissio.pigno.& l.si debitor.C.de distractio.pignorum.& lege prima,in fine.C.debitorem venditionem pignorum non debere.& lege,debitorem.C.de pignoribus.& lege,si quidem.C.de donationibus inter virum & vxorem.& lege,si predium. C.de euictio.per quos textus ita tenet Marianus Sozinus in suo tractatu oblationum.libello xij.Licet Barto.in lege prima.C.de priuilegio dotis.versiculo,quæro primò. videatur tenere contrarium.Sed vide dominum meum Iasonem in §.item Seruiana.numero lxxj.cum duobus sequentibus.institu.de actionibus.vbi etiã ponit post Angelum ibi,in quibus casibus consistat tacita hypotheca.

Secundò,extende quòd non solum habet locum prædicta regula in bonis iam quæsitis tempore hypothecæ, sed etiam habet locum in bonis post hypothecam quæsitis,vt dicit Barto.in lege,si is qui.colum.vltima.versiculo vltimò quæro.ff.de iure fisci.singulariter Bald.in lege,hac edictali.§.his illud.versiculo.ibi, vt si quis.C.de secundis nuptijs.& idem Barto.in consilio suo incipieñ.Florentinus quidam doctor.idem Bald.consilio suo cccxiiij. in v.parte consiliorum.& est casus in l.fina.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Tertiò, extende, vt non solum procedat si habeat ius ab illo qui prætendit ius in re secundo, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniam ex tempore præfertur secũdo prætendẽti ab eodẽ ius in re.textus est & ibi Bald.in lege iij.§.cũ ex causa.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Quartò,extende etiam habere locum in guarentigia, quoniam etiam licet ipsa principalis prior tempore sit potior alijs,ita etiã guarentigia quę est in ipso contractu secũdũ Barto.in lege,cùm vnus.in fine principij.ff.de bonis autorita.iudicum possidendis.& in l.si & iure.ff.qui potiores in pignore habeantur. Ange.in l.fi.C.eodem.

Quintò, extende, vt non solũ habeat locum in principali,sed etiam in accessorijs.facit textus in lege,potior. §.si de futura.ff.qui potiores in pignore habeãtur.& quod accessorium sequitur naturam sui principalis,facit regula principalis,de qua in regula accessorium.de regulis iuris. in vj.& ibi per Dinum.

Sextò,extende etiam habere locum in hypotheca generali,quæ si sit prior tempore,præfertur etiam speciali, textus & ibi Barto.in lege,generaliter.ff.qui potiores in pignore habeantur.& l.si generaliter.C.eodem.vbi Bal. Sali.& alij.Ideo dicit Lucas de Penna in lege,prædia.colum.v.versicu.decimò inducitur.C.de locatione prædiorum ciuilium.libro xj.quòd in obligatione generali potior est ille qui primò ad rem peruenit.l.si verò.ff.de peculio.l.inter eos.in principio.ff.de re iudicata.

Septimò.extende etiam habere locum non solum in principali,sed etiã in omnibus arreragijs,que hodie sunt loco vsurarum.ita est tex.in l.Lucius.& ibi Bar.ff.qui potiores in pignore habeantur.& Bald.in l.si generaliter.C. qui potiores in pignore habeantur.

Octauò,extende etiã si fiat nouatio obligationis cum expressa repetitione pignorum.quia etiã prior in tempore,est potior in iure.l.iij.in prin.& ibi Barto.ff.qui potiores in pignore habeantur.clarius dicitur j.versicu.xxi.

Nonò,extende habere tantum locum in pignore conuentionali

uentionali & non prætorio. Barto. in l. cũm vnus. in princi. versicu. venio ad secundum, ff. de bonis autoritate iudicum possidendis.

Decimò, extende etiam in pignore prætorio, si concurrat cum conuentionali. l. iij. & ibi Bar. C. vt in possessionẽ legatorum. Ludouicus Bologninus in l. fundus. ff. de annuis legatis. in interpretationibus. & Bald. consilio suo ccccclxvj. libro iiij. Et quomodo differat prætorium à conuentionali. vide Barto. Bald. Pau. & Alexan. in lege j. ff. de pigno. actio. Felin. in c. cum aliquibus. in prin. de re iudicata. do. meus Iason in dicto §. item Seruiana. numero vij. institu. de actio.

Vndecimò, extende etiam in pignore iudiciali capto in causam iudicati, vt dicit Bar. in l. cũm vnus. in fine principij. col. fi. versicu. quid in pignore. ff. de bonis auto. iudicum possiden. vbi tenet, ꝙ idem in iudiciali, quod in conuentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali est tex. in l. si & iure. ff. qui potiores in pigno. habeantur.

Duodecimò, extende etiam si prior in tempore habeat priuatam scripturam contra creditorem habentem publicam. Bal. & Angelus in lege scripturas. C. qui potiores in pigno. habeantur. Lanfranchus in ca. quoniam contra. in penult. colum. extra de probationibus. dummodo illa scriptura priuata sit munita subscriptione testium, vel probetur per testes qui fuerint præsentes quãdo talis debitor scripsit talem scripturam.

Decimotertiò, extende etiam in priuato qui est prior tempore, quia præfertur reipublicæ posteriori. ita est tex. in l. si fundum pignori. C. qui potior. in pigno. ha. & ideo idem dicendum est in ecclesia, cũ respublica & ecclesia pari passu ambulant. tex. in l. fin. C. de sacrosanc. ecclesijs. faciũt ea quæ dicit domi. meus Iason in §. ex maleficijs. col. ix. institu. de actionibus. vbi etiam æquiparat ecclesiã minori & pupillo.

Decimoquartò, extẽde etiam in priuato priori tempore qui præfertur fisco. tex. in l. si pignus. ff. qui potiores in pignore habeantur. & in l. fi. §. fi. ff. eodem. & in l. si fundũ. C. eodem. & Bal. in l. iij. C. de remissio. pigno.

Decimoquintò, extende etiam si posterior primò possederit rem hypothecatam, dummodo alius habeat anteriorem contractum: quia hoc casu dicitur prior in data. Ita tenet Philippus Francus in consilio suo cxxvj. colũ. ij. in litera D. in iiij. volumine. Et sic hoc casu non habet locum in hypotheca. l. quoties. C. de rei vendicatiõe. & ibi dominus meus Iason in iij. limitatione. quod intellige verum quando à non domino datur pignus duobus: sed si à diuersis non dominis, tunc secus. l. si non dominus. ff. qui potiores in pignore habeãtur. dicam infrà in vj. limitatione.

Decimosextò, extende vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in re augmentata per alluuionem. textus est clarus in lege si fundus hypothecæ datus sit, dein de alluuione maior factus est, totus obligatur. ff. de pignoribus.

Decimoseptimò, extende ꝙ sicut prior tempore præfertur in hypotheca in re principali, ita etiam in melioramentis. textus est in dicta lege. si fundus. §. ij. ff. de pignoribus. quod intellige verum quando ille qui hypothecauit rem, est ille qui fecit melioramenta. ita loquitur dictus §. ij. sed si alius fecit melioramenta, fortè alius ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non esset obligata cum melioramentis. lege in his. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. libro xj. & ibi Barto. & cum sequitur Paulus in lege si conuenerit. ij. ff. de pigno. actio. & dominus meus Iason in lege creditor. j. ff. si certũ petatur. Crederem hoc esse verum, si ipsa res hypothecata melioretur, secus si addatur aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna per adiunctionẽ loci, aut de parua mãso in quo sunt certæ res primò obligatæ, quia si aliæ addentur manso, non sunt hypothecatæ cum primis.

Decimooctauò, extende, quòd nõ solum habeat locũ prædicta regula in principali hypotheca, in vsuris seu arreragijs & melioramentis, sed etiam in expensis factis in prosecutione hypothecæ principalis: quoniam cũm expensæ sint accessoria ad rem principalem, sequuntur naturam sui principalis: quoniam accessorium sequitur naturam sui principalis. vulgata regula iuris in vj. facit lege cum principalis. ff. de regulis iuris. Crederem in hoc, quòd expensa impetrantis quo ad mandata & expleta decreti seu subhastationis præferantur omnibus quando fit executio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expẽsas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint collocati pro hypotheca secundũm priorem & posterioritatem temporis, videntur tales expensæ non habere naturam sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur ꝙ expensæ omniũ sint collocandæ secundũm ꝙ collocata fuerunt principalia, et ita seruatur in practica.

Decimononò, extenditur etiam si secundus in data sit rex vel imperator: quoniam, vt dicit Bal. in lege si fundũ. in principio. C. qui potiores in pignore habeantur. etiam priuatus qui est prior in data eidem præfertur in pignore conuentionali.

Vigesimò, extende etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. l. assiduis. §. fin. C. eodem. qui potiores ĩ pig. hab. & Dynus in dicta regula, q prior.

Vigesimoprimò, extende quòd non solum habet locum illa regula in prima obligatione & conuentione hypothecæ, sed etiam in obligatione nouante cum secundo creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cũ prima, vt est tex. in l. ij. ff. qui potiores in pignore habeantur. dictum est ante, versicu. viij.

Hæc regula superius posita & extensa limitatur in pluribus casibus: quoniam, vt dicit textus in lege interdum. posterior creditor potior est priore. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Primò, non habet quando secundus seu posterior esset priuilegiatus, quia tunc etiã præferretur antiquiori & priori in hypotheca. l. Titius. in principio. & ibi Barto. ff. eodem titu. qui potiores &c. quod quidem ex pluribus limitationibus sequentibus declarabitur.

Secundò ergo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conseruãdam credidit, veluti si nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit textus in dicta l. interdũ. ff. qui potiores in pignore habeantur. & ibi glo. fina. in verbo, credidero. ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor.

Primum quia creditor talis in personalibus præfertur. l. creditor. j. & ibi doctores. ff. si cert. peta. l. si ventri. §. j. l. qui nauem. ff. de priuilegijs creditorum.

Secundũ priuilegium est, quia res sic refecta videtur tacitè hypothecata. d. l. interdum. & l. j. ff. in quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.

Tertium, quia præfertur talis in hypotheca illius, etiã

alij creditori anteriori tẽpore, vt est text. in d.l. interdũ. & ratio assignatur in l. sequen. quę incipit, huius. ĩ principio.

Aduerte tamen, quia ad hoc, vt prædicta habeant locum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, ꝙ pecunia expresse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quòd res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si nõ esset refecta, cessaret ratio l. interdũ. supra allegata. Et si fuerit refecta, & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prędicta lex, vt dicit dominus meus Iason in dicta lege, creditor. j. ff. si certum petatur, qui ibi limitat dictã l. interdum. in vno casu, scilicet si domus extat, aliàs non. gl. est ad hoc quæ est vltima & minima in lege j. ff. de cessione bonorum. Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad prædictam legem, cũ non entis nullę sint qualitates. Ideo non est amplius quæstio de prælatiõe in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt ꝓcedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione ædificij: secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quàm necessitas refectiõis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium, vt est optimum argumentum in lege fi, ad finẽ. ff. de exercitoria. Sublimitatur tertiò, nisi fuerit mutuatum hæretico in refectionem seu restitutionem, quia non habet priuilegium hypothecæ, vt in simili dicit textus in authẽ. itẽ priuilegium. C. de hæreticis. Panormitanus in ca. quia gaudemus. de hæreticis. Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat ædificium de nouo, scribit dominus meus Iason in dicta l. creditor. ideo eum ibi vide.

Tertiò, principaliter limitať prędicta principalis regula non habere locum quando mutuatũ esset alicui ad effectum rerum conseruandarum, & in casu in quo aliàs res conseruari non potest, veluti si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat. & idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exoluatur, potior erit, licet posterior sit. ita dicit textus in dicta l. huius. ff. qui potiores in pignore habeantur. Intellige prædicta dummodo expresse in hãc causam fuerit mutuatum, vt ante dictum est. & ideo dicit dominus meus Iason in dicta lege, creditor. ꝙ si mercator vendidit merces suas alij mercatori, & trãsferat dominiũ, & ille mercator promittit soluere in certis nundinis, postea aufugit, & extent merces venditæ, comparent alij creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet priuilegium in illis mercibus, nec præfertur alijs creditoribus, quamuis extent dictę merces. textum habemus in lege, quidam fundum. ff. de in rem verso. per quem textum ita determinant Dinus, Barto, & communiter doctores in lege, si cum dotem. §. fi. ff. soluto matrimonio. Bal. in lege fi. C. commodati. & in lege, eum cui. C. de actionibus & obligationibus. & in lege, in rebus. colum. ij. C. de iure dotium. Quamuis cõtrarium, & male, tenuerit idem Bal. in lege, pro debito. C. de bonis autoritate iudicis possidendis. Sed dominus meus Iason in dicta lege, creditor. saluat Bald. vno casu, scilicet quando pecunia fuisset expresse, & nominatim mutuata ad emendum tales merces, quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatę, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus. tex. in l. qui in nauem extruendam. & ibi gloss. magna approbata. ff. de priuilegijs creditorum. Imo plus mutuãs expresse ad emendum tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus. ita glos. magna in fine. in authẽ. quo iure. C. qui potiores in pig. habeantur.

Quartò, principaliter prædicta regula principalis limitatur non habere locum in pignore prætorio: quia in tali prior tempore, non est potior in iure, sed habens tale pignus præfertur alijs, etiam priorem datam habentibus, vt amplè declarat Barto, in lege, cum vnus. in principio. colũ. vlti. versic. venio ad secũdum. ff. de bonis auto. iudicum possidendis.

Quintò, limita in pœna in contractu apposita: quoniã licet prior in data quo ad hypothecam principalem prçferatur, non tamẽ præfertur quo ad pœnam. ita tenet Paulus in lege, ideo condemnatus. per illum textum. ff. de compensatio. quæquidem decisio facit ad plures quęstiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiæ ratione census qui importat emendam, seu pœnam ob defectum solutionis certo tempore fiendæ. An sicut tales præferuntur cæteris creditoribus prioribus in data in principali & arreragijs, vt ante dictum est, etiam prçferri debeant in emendæ: videtur ex illa decisione ꝙ nõ. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem quæ est, quòd licet fiscus habeat tacitam hypothecã in suis contractibus, vt l. fiscus. ff. de iure fisci. tamen nõ habet in pœnis. C. de pœnis fiscalibus creditores prçferri. lib. x. & notatur in lege, rescriptũ. in verbo, hypothecas. ff. de pactis. Et sic licet receptores regij in balliuatibus aut senescallijs vti velint hac potestate, ꝙ dicant denarios regios esse priuilegiatos in regno, ita ꝙ exequi faciunt debitores realiter per captionem & detentionem obligatorum in carceribus: quod tamen illud non debet habere locum in pœnis seu emendis adiudicatis fisco. Ex ordinatione tamen regia si pœna pecuniaria seu mulcta, vulgò emenda, adiudicata fuerit per balliuos aut alios iudices immediatè subiectos supremis curijs, non excedat summam xxv. librarum turoñ. poterit executioni demandari, dando cautionem per receptorem regium. Non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu emendę inferiorum iudicum, etiam si sint Castellani aut præpositi regij, non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores iudices: prout nec etiam emendæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe receptores castellaniarum regiarum voluerint facere contrarium, sed eis fuit denegatum: quoniam licet tales pecuniæ sint regię seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ.

Sextò, limita non habere locum in eo qui habet solum conuentionẽ de hypothecando: quoniam non præfertur illi qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante adimplementum promissionis: quoniam præfertur qui credidit pecuniam, & accepit hypothecam. ita est tex. in l. potior. ff. qui potio. in pigno. habeantur.

Septimò, limitatur quando res aliqua datur in pignus à diuersis non dominis, quia prçfertur ille qui est possessor. textus est ad literam in l. si non dominus. & ibi Bar. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Octauò, limita non habere locũ quando secundus creditor offert priori debitum suum. tex. est in l. j. & ibi Bald. C. qui potiores in pignore habeantur. l. fi. & plene notatur in glo. magna, quæ est ad hoc magistralis. C. de his qui in priorum creditorum locum succedunt.

Nonò, fallit in casu in quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidẽ præfertur, vt est textus in authen. item possessor. C. qui potiores in pignore habeantur. Et hoc in odium mendacij, de quo plura per dominum meum Iasonem in l. quod te. in xj. & xij. colum. ff. si cer. peta. & per Felinum in c. cæterum.

rum.in vj.& vij.colum.extra de iudicijs.

Decimò,fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris:quia ille secundus præfertur,quando eidem est specialiter obligatū,vt est textus ad literā in l.licet.C.qui potio. in pigno.habe.

Vndecimò,limitatur non habere locum in actiōe personali.Barto.in lege prima,C.pœnis fiscalibus creditores præferri.libro x.

Duodecimò,fallit in creditoribus chyrographarijs, qui licet sint priores in data,nō præferuntur creditoribus posterioribus habētibus publicam scripturam.l.cùm tibi. & l.scripturas.vbi notatur.C.q potior.in pig.habeantur.

Decimotertiò,fallit in creditoribus banchi: quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data,ita q̄ si sint plures qui deposuerint plures pecunias apud banchum,& vnus exegerit suum debitū,non est inter alios cōmunicādū,etiam si sint priores in data,nisi in casu in quo per violentiam exegerit,vel nisi debitor ei gratificatus fuerit,vel nisi bona tunc cùm exegit fuissent iam possessa aut impedita autoritate iustitiæ,vel nisi superueniat priuilegiatus:quia tunc habenda est ratio eius.Et in casu in quo nil adhuc est exactum,præfertur is qui ex deponētibus reperit depositum suum non esse consumptum,& ille cæteris præfertur,propter ius dominij.Et si inuenerit consumptum,præferuntur depositarij creditoribus,nisi aliquis ex eis vsuras acceperit: quoniā hoc casu perdit priuilegium, & cęteris alijs creditoribus est similis.quod adhuc intelligeverum,nisi sit alius qui sit magis priuilegiatus depositario.Et si sint inter se pares,cuilibet est satisfaciendum pro rata,prioritate temporis nō attenta.Ita tenēt & dicūt Bal. & Salicet.in l.superuacuū.C.depositi.vbi pro vnoquoq; casu allegant iura: & vide Bar.in l.pupillus,ff.de his qui in frau.credit.

Decimoquartò,limitatur prædicta regula principalis nō habere locum in mobilibus quo ad nos,secundū consuetudinē patriæ ducatus Burgundiæ,descriptam in libro consuetudinū illius,in titulo Des rentes vendues à reachat. articulo iij.maximè quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris.Et istud ferè obseruatur in tota Gallia, de quo plenè ibi scripsi,ideo non insisto.

Decimoquintò,fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorē:quia hoc casu etiā si nō sit specialiter obligata & hypothecata,tamē pupillus est in hoc priuilegiatus,q̄ præfertur prioribus creditoribus,vt dicit textus & glos.in l.idemq; est.ff.qui potiores in pignore habeantur.Et ideo videtur idem dicēdum in ecclesia,cùm minor seu pupillus & ecclesia pari passu ambulent,vt dicit & tenet dominus meus Iason in §.ex maleficijs.colū.mihi ix.& secundùm alios,numero xxxij.institu.de actionibus.

Decimosextò,fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatę,q̄ ante omnes creditores debēt deduci,nō habēdo respectum ad prioritatem temporis.l.ij.ff.de priuilegijs creditorum.& faciunt notata in l.scimus.§.in computatione.C.de iure deliberandi.vbi per doctores.dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.ti.Des droictz & appartenances à gens mariez.§. ix.in glo.& faictz funeraulx.& facit l.impēsa funeris semper ex hæreditate deducitur,quæ etiam omne creditum solet præcedere,cùm bona soluendo non sint.quæ est l.pe. ff.de religiosis & sump.funerum.

Decimoseptimò,fallit in casu in quo sunt creditores habentes hypothecam,etiam in priori q̄ expensa facta in infirmitate defuncti:quia illa expensa præfertur creditoribus,etiam habētibus priorem datam.textus est in l.in restituenda hæreditate.compensatio eius habebitur quòd te in mortui infirmitatem,in sumptumq; funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris.C.de petitione hæreditatis.& illum textū ad hoc ibi notat Bal. & facit textus in l.legatum.C.de religio.& sumptibus funerum.& dixi in consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in glossa allegata in præcedenti limitatione.

Decimooctauò,fallit etiam & limitatur in creditore qui est creditor ex confectione testamenti defuncti: quia pręfertur omnibus alijs creditoribus anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus, & illa expensa ante omnia est deducenda.Bart.in lege, non ignorat.C.de fructibus & litium expen.Antonius de Butrio in ca.j.colū. j.de probationibus.dixi in dictis cōsuetudinibus loco antè allegato.

Decimononò,fallit in muliere quę pręfertur omnibus habētibus tacitam hypothecam,etiam in data prioribus. textus est in l.assiduis.C.qui potiores in pignore habeantur.Nunquid autem mulier sit potior fisco creditore,ponunt Bar.Bald.& Salycet.& ibi Alexand.in apostillis ad Barto.C.de priuileg.fisci.& in l.satis.C.in quibus causis pignus tacitè contrahitur.Et Angelus de Imola,& dominus meus Iason in l.si marito.ff.soluto matrimonio.

Vigesimò,fallit in eo de cuius pecunia militia emitur. l.fina.& authen.quod obtinet.C.de pigno.& hypothe.& glo.in l.idemq; est.ff.qui potiores in pignore habeantur. quod facit pro nostris aduocatis & practicis huius patriæ, qui emunt officia & capiunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt redditus:quia creditores deberent facere apponere in instrumentis,q̄ mutuant tales pecunias pro tali officio emendo:quia per hoc pręferrentur cæteris creditoribus,etiam anterioribus: quod non affirmo pro constanti,ideo cogita.

Vigesimoprimò,fallit in fisco agente ex causa primipili,quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypothecam in priori data,imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacitè obligata.textus,& ibi notatur in l.satis.C.in quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.Dinus in regula.qui prior.de regulis iuris.in vj.

Vigesimosecundò,limitatur nisi quando hypothecatur secundo creditori per debitorem de volūtate primi creditoris:quoniam hoc casu secundus pręfertur primo.textus est in l.creditor.la ij.§.si Titium.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Pro xxiij.limitatione, aduerte ad textum in l.potior. §.si colonus.ff.qui potiores in pignore habeantur.quòd in hoc non inspicitur prioritas temporis ex obligatione rei ad effectum inducendi post hypothecam,sed ad tempus cōstitutionis hypothecę:quoniam,vt dicit textus, nō ex conuentione priori obligatur,sed ex eo q̄ inducta res est,quod posterius factum est.

Pro xxiiij.fallentia aduerte etiam,q̄ hæc prioritas nō habet locum,nisi inter contractus validos: quia si vnus sit validus & alius inualidus,qui habet titulum validum,nō tam potior quàm etiam solus,vt est textus in l.ij.in fine.ff. qui potiores in pignore habeantur.& facit regula,quoniā id quod nullum est, nullū operatur effectum.de qua amplè per dominum meū Iasonem in l.ij.§.quòd si in patris potestate.ff.soluto matrimonio.& in l.causas.in fi.C.de

transactio.Felin.in c.ex tenore.colum.iij.iiij.& v.extra de rescriptis.& dicam aliquid infra.

Pro xxv.limitatione aduerte ad l.ij.C.de pignoribus. quæ vult,quod specialis hypotheca prius est discutienda quàm generalis, q habens specialem secundo præfertur habenti specialem & generalem primo, quo ad illam generalem.

Sed aduerte nunquid clausula quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur quæ est,videlicet q specialitas generalitati non deroget,nec econtra,tollat effectum illius legis.Ita q hoc casu etiam habens generalem primo præferatur secundo habenti tantũ specialem.Credo quòd sic:quoniam,vt dicit Bartol.in lege,sed & si adijciatur.ff. pro socio.species restringit genus ex præsumpta voluntate contrahentium.quod sequitur Alexand.cõsilio suo viij. colum.j.in iij.volumine.vbi ait,q vnum verbum speciale,alteri verbo generali iunctum,alterat illud genus.Cùm ergo ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratum,q generalitas non deroget specialitati.Ideo seruanda est eorum voluntas,quoniam contractus ex conuẽtione partium legem accipiunt.l.j.§.si conueniat.ff.depositi.c.contractus.de regulis iuris.in vj.& facit regula iuris, in toto iure generi per speciem derogatur.ff.de regulis iuris.& c.generi per speciem derogatur.de regulis iuris.lib. vj.Ex quo licet apponatur generalitas,tamen quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quòd species deroget illi.Ideo seruanda est illa conuentio,cùm illa regula habeat locum in contractibus,vt dicit Decius in dicta regula,in toto iure.& Dinus in dicta regula,generi.per l. stipulationes commodissimum.ff.de verborum obligatione.Et dicit istud tenere Ang.in consilio clx.& Fulgosum in consilio ccxv.per l.doli clausula.ff.eodem.de verborũ obligatione.

Et si dicatur q isto modo partes tollerent legem superioris,& conuenirent contra leges & decreta principum, scilicet contra dictam l.ij.C.de pignoribus.quod non est dicendum,vt dicit textus in lege, iurisgentium.§.prætor ait,pacta conuenta quæ neq dolo malo neq aduersus leges &c.facta erunt,seruabo.ff.de pactis.Ideo non videtur valere talis conuentio in casu,scilicet in quo tertius haberet specialem nõ specialiter ante hypothecatam.Ita quòd prima generalitas non discussa prima specialitate præferretur secundæ specialitati in vim contrahentium in præiudicium tertij.

Ad hoc posset responderi,q illud non habet locum in hoc casu,ex quo ante ius acquisitum tertio ex voluntate contrahentium ista generalitas alteratur per adiunctionẽ specialitatis,& illi generi derogatur per illam specialitatem subsequentem,quæ magis clarè continetur in hac clausula,ita q specialitas generalitati non deroget nec econtra q si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur,multo fortius hoc casu.Et hoc maximè etiam quia talis clausula importat q generalitas saltem sit conditionalis,scilicet eo casu quo specialis non sufficeret:quo casu primus ex vi illius clausulæ præferretur in illo casu in illa generalitate secundo creditori habenti specialem hypothecam contra d.l.ij.vt dicit Barto.ibi per l.qui generaliter.in fi.ff.qui potiores in pignore habeantur.vbi videtur esse textus ad literam pro hac clausula,ex quo decidit ille textus,q ex conuentione potest fieri,q habens generalem præferatur.Ideo multo magis hoc casu.Et aduerte quia illa l.ij.C.de pignoribus.habet tantũ locum in casu,in quo quis habet specialẽ in aliqua re & generalẽ postmodũ pro eodẽ debito,quoniã hoc casu habẽs secundã specialem in alia re comprehensa sub generali præfertur illi generalitati:quod intellige vbi non esset illa clausula,secus verò vbi primus haberet tãtum generalem in oĩbus:quia illa pręfertur speciali posteriori,vt est tex.ad literã in l.si generaliter.C.qui potiores in pignore habeantur.Et nota ista,quia quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tñ ad vnum,an dici possit q hæc hypotheca generalis in emptione redditus annalium non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium,qñ emuntur annui redditus,si nõ sint expressè pro illo certa bona particularia obligata,prout videtur facere textus in extrauaganti.regimini.j.& ij.de emptione.vbi expresse consultus papa Martinus v.& Calixtus iij.super huiusmodi contractibus,an essent validi,illos approbat in casu ibi proposito:scilicet qñ expresse in ipso contractu sunt certa bona vẽditorum obligata pro solutione dictorum redituum,cũ dicit textus extrauagantis Martini,bonis in ipso cõtractu tunc expressis pro ipsius annui cẽsus ex solutione in perpetuum obligatis.Et textus Calixti dicit.Recipere solitæ fuere illa lex domibus,terris,agris,prędijs,possessionibus & hæreditatibus prędictis,qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint prædictorum solutione redditũum & censuum efficaciter obligantes in illorum vẽdentium fauorẽ: vbi videtur approbare cõtractus huiusmodi secundũ expositionem eis factã,quę erat tantum in casu in quo bona erant specialiter & expresse certa ad hoc obligata.Et ideo cum iste casus tãgat animam,& non sit eadem ratio in generalitate quæ in specialitate,eo qa in generalitate videntur solũ partes habere respectũ ad lucrum pecuniariũ, & illa assignatio generalis fit tantũ pro securitate debiti.Ideo videtur,q sapiat vsurariã prauitatem,hoc est lucrũ ex pecunia quod est reprobatũ:& quia vt videri põt ex illo textu in dicta extrauagãti,regimini.illud quod disposuit summus pontifex fuit: qm̃ ita inuenit ex consilio peritorum qui decidebant contractus huiusmodi licitos:ideo cũ tales dicat validos,intelligendũ est iñ sanè secundũ formam in principio illius extrauagantis datã,& secundũ qualitates in præfatione appositas,quæ sunt tales,videlicet q sunt expressa certa bona in cõtractu,quę sint obligata pro solutiõe dictorum reddituum aut censuũ:qa dictio, huiusmodi,denotat similitudinem.l.deniq.ff.de pignoribus.& etiã vt sua dispositio sit cõformis conclusioni doctorũ & canonistarũ & theologorum tenenda est in suo casu,scilicet qñ est certa res expresse obligata,prout ita tenẽt prædicti doctores,maxime in redditibus de nouo cõstituendis,vt per oẽs in c.in ciuitate.extra de vsuris.& per Ambrosiũ de Vignate in repetiti.c.salubriter.nume.lxxiij.vsq ad numerũ lxxxj.eodẽ tit.de vsuris.Laurẽtius de Rodolphis in tract. de vsuris.in xij.q.primæ partis.vt etiã videtur tenere Bernardinus de Bustis ĩ suo rosario.in j.parte.sermone xxvij. in ij.parte illius.in litera B.ij.vbi ponit casum tantũ in illo qui constituit redditum super aliquibus bonis.& dicit Hẽricus Gandensis in quolibetis, quolibeto viij.questione xxij.q emptio redditus perpetui,siue ad vitã non est emptio,licet sic soleat appellari:quia extrema huius contractus per se sunt pecunia simul data,& per quotas recipienda, sed est purum mutuum.Si enim esset emptio & venditio,& verè posset dici quòd pro pecunia emeretur redditus,oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam quæ per se nata est esse extremum

inum emptionis & venditionis, vt res illa sicut fundus vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, et deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hæreditariè concedatur, vel quota huiusmodi à tali ematur, cui debetur iure venditionis: puta ei qui fundum vel mensuram vendidit &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormita. in disputione sua quinta. & Innocen. in dicto ca. in ciuitate. vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius. qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, vsura. versicu. lxxviij. quod ad hoc vt talis contractus non sapiat vsuram: requiritur quod redditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius.

Ex quo dixi in casu emergenti, quod nō habens immobilia si constituat redditum annuum, videtur fieri relatio redditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæstio de mutuo, ex quo dicebatur in contractu constitutionis redditus quod fuerit constitutus & venditus pro summa centum librarum Turonē. ex quibus receperat realiter vēdens triginta, alias verò lxx. libras soluerat emptor in duabus schedulis ipsius venditoris, quibus cōstabat quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam ex mutuo eidem facto: ex quo cùm constet de mutuo in parte, ille contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte pro qua constat de mutuo, secundùm quod in simili videtur tenere Ioan. de Turrecremata in ca. j. xiiij. q. ij. & ibi etiā quia redditus erat excessiuus, sed cùm nihil ad propositum aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi nō est expressa certa res obligata pro solutione, sed solum generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundùm dispositionem iuris approbantem tales contractus, quādo scilicet habent certa bona expressè, hoc est certitudinariè ad hoc obligata, quoniā generalitas reddit incertitudinē rei secundū Bart. in l. j. col. ij. de exceptio. vbi dicit quod exceptio quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quē sequitur do. meus Iason in l. Titiæ textores. ff. de lega. j. Et ista generalitas nō videtur habuisse respectū ad expressionē certorū bonorum, imo potius ad lucrum pecuniariū, & ad personam, & in illo maximè qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri relatio ad personam quæ magis reddunt cōtractū vsurariū, vt videtur tenere Panormi. in dicta disputatione, in xxij. col. quoniam hoc casu pecunia facit pecuniā, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniā suam (quā mutuo dederat) afferre lucrū. Ideo indubitāter, cū sorti succedat, vsura est. c. plerique. & seq. xiiij. q. iij. & in plerisque locis vulgaribus post glos. & doc. in. l. rogasti. §. si tibi. ff. si certū petatur.

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datæ in titulis, quia prioritās tituli facit præsumptionem in possessorio. Bal. in l. j. col. iij. versicu. & sic nota. C. de edicto diui Adriani tollen. faciunt dicta per gloss. & docto. in. c. licet causam. extra de probatio. Quod intellige quando est traditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas tēporis, nihil operaretur. textus est vulgatus in l. quoties. C. de rei vendica. & quia illam legē plenissimè legit do. meus Iason, ideo in hac materia aliter non insisto.

Si tamen sit dubium, præsumitur pro illo qui habet titulum à maiore, vt est textus in ca. si à sede. de præbendis. in vj. quod intellige nisi in collatione facta ab inferiore sit apposita hora, quoniam facit præsumere prioritatem. vt amplè tenet dominus meus Iason in l. prima. col. ij. ff. soluto matrimonio. & dixi in præcedenti consideratione. in fi.

Tertiò, operatur temporis prioritas in operarum promissione: quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit. ita dicit textus in l. in operis duobus simul locatis, cōuenit priori cōductori ante satisfieri. ff. locati. et ibi glos. ampla. ad quam recurre, & ad doctores.

Quartò, operatur in præstantijs faciendis, seu reddendis, quoniam reddendæ sunt secundùm ordinem quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur. vt dicit Bal. in l. vnica. §. sed vt manifestetur. C. de cadu. tollen.

Quintò, operatur in literis: quia literæ priores in data regulariter præualent. notatur in ca. capitulum. extra, de rescriptis. vbi Felin. col. iij. facit regulam quam amplissimè ampliat, & limitat. Ideo ad eam recurre in materia beneficiali, vbi sciendum est quis præferatur: an habens priorem titulū. an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem.

Sextò, habet locū in electione: quia qui prior est in electione, debet primo poni. Bal. in j. cōstitutione. C. §. qbus. col. vlti. versi. not. hic de ordine.

Septimò, habet locum in appellatiōe: quia qui primò appellat, primò agat. Spec. in titu. de reconuentione. §. iiij. paulopost principiū. & de incidēti quæstio. §. j. versi. videmus. & c. ij. de ordine cognitionum.

Octauò, habet locum in sessione, subscriptione, & responsione. textus est & ibi Ioan. de Turrecremata in c. episcoporum. lxxiiij. distinc. & dixi antè in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendum, maximè in iiij. parte, in xxiij. & lxxvj. considerationibus.

Nono, habet locum in promotione: quia prior tempore præfertur. ca. episcopus. xvij. distinctio. & in d. xxiij. distinc. dictum est.

Decimò, habet locum in possessione primò accepta inter duos habentes eūdem titulum eodē tempore in beneficijs. vt est textus in c. si à sede. de præbendis. in vj. Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos. Quia præfertur cui primo tradita est. textus est in. l. quoties. C. de rei vendicatione. dicam in sequenti consideratione. versicu. xiiij. habet locum.

Vndecimò, habet locum in prioritate scripturæ, seu literæ, quia primo scriptus præferēdus est. vt est tex. in l. quoties. ff. de vsufructu. & in l. generaliter. §. quis ergo. ff. de fideicōmiss. liberta. Et faciunt quæ dicit domi. meus Iason in l. ij. §. prius. col. penul. ff. de vulga. & pupillari substitutione. & Felin. in c. cum dilecta. extra de rescriptis. & consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptū, quod aliquis dabat rē ad censum in emphyteosim, ex quo primo dicebatur ad censum, talis cōtractus erat iudicādus censualis, & nō emphyteoticus. cum etiā vt dicit do. meus Iason in l. ij. ibi, octauo quæro. C. de iure emphyteotico. In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus cōprobaui, in consil. meo incip. ex processu moto. & etiam de ordine literæ ante dixi in j. parte. in xvij. consideratione.

Duodecimò, habet locū in concessione principis, quia prima pfertur: qm̄ in principe variatiò, & incōstātia reprobatur, cū i eo tāque in fonte iustitia debet esse cōstās volūtas. et principibus cōuenit illud verbū, Semel locutus est deus. Iob xxiij. & quod scripsi, scripsi. Io. xix. Ideo princeps debet ha

bere vnũ calamũ,& vnam linguã: quia,vt scribitur Psal. lxxxviij. Quę procedunt de labijs meis, nõ faciã irrita.vnde debet esse immobilis,sicut lapis angularis,& sicut polus in cœlo.verba sunt Bald.consilio cclxxix.incip.pridie eũ cõsului.lib.iij.Et ibi concludit, ꝙ quãdo princeps,etiã motu proprio, reuocat illud quod prius fecit,fingitur circũuentus,adeo ꝙ contrariũ probari non potest,& ita ampliare videtur quod dicitur in ca.cum olim.de re iudicata. et ideo tenet Romanus in cõsilio ccxviij.incipien.circa primam.ꝙ secũda concessio principis alteri facta contra primam nõ valet.Ita etiã tenet Paulus in cõsilio clvj.incipiẽ. viso & examinato puncto.& in simili casu scribit Alexã. cõsilio iij.in v.volumi.incipien.ex his quæ in themate.& in consilio xxiij.incipiente,viso processu.col.iij.volumi. v.Lucas de Penna amplè tractat in l.prædia.C.de locatio.prędiorũ ciuiliũ vel fiscalium.lib.xj.ex multis rationibus ibi positis. Aliàs vidi ꝙ præfertur qui est magis diligens qui dicit,eo aut ꝙ est possessor,aut ꝙ habet literas cõcessionis sigillatas,alius nõ:quoniã sigillũ in talibus multum operatur.dixi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũdię,in cõclusione.in glo. Nous auõs faict &c.Et si casus tibi occurrat,semper recurras ad Lucã de Pẽna in eo loco,vbi arguit ad vtrãq; partẽ,& pro quãlibet adducit xxx.motiua,& tandẽ concludit.

Decimotertiò,habet locũ in prędstatione iuramẽti:quoniam primũ iuramentũ tollit secundũ.vt est glos.notabilis in ca.licet mulieres.de confessis.in vj.dicam infra in sequen.consideratione.versi.x.procedit.vbi scribitur secundum iuramentum præferri primo.

Decimoquartò,habet locum in sponsalibus per verba de pręsenti:quoniam prima derogant posterioribus, etiam copula carnali subsecuta in secundis.vt est textus in ca.si inter virum & mulierem.extra,de sponsalibus & matrimonijs. quod intellige verũ,si prima spõsalia sint legitima & debitè facta,aliàs non,vt añ hac parte,in xxxvj. consideratione.

Centesima & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur,scilicet de posterioribus,est talis,ꝙ etiam quandoq; posteriora derogant prioribus:quæ regula habet locum in multis,vt dicit dominus meus Iason in l.pacta nouissima. C.de pactis.& in l.si mihi & tibi.§.in legatis.ff.de legatis. j.& in l.duobus.§.idem Pomponius.in j.& ij.col.ff.de iureiurãdo.& in l.si quis conductionis.in primo notabili.ff. de acquirẽ.possessio.in quibus locis plenè declarat vbi posteriora derogant primis,& hoc in multis casibus.

j In pactis,vt est textus in dicta l.pacta nouissima. & in l.j.§.fi.ff.de stipulat.seruorũ.& in l.clari.& ibi Bal. C.de fideicommissis.

ij Procedit in vltima voluntate.l.iij.§.pe.ff.de adimendis legatis.& hoc in gloss.in verbo, nuda.& in l.iiij. illius tituli est textus.& lege,hac cõsultissima.§.si quis autem.& lege,sancimus.§.sinautem.C.de testamẽtis.c.cũm Marthæ.extra, de celebratio.missarum.c.fi.xij.q.ij.gloss. notabilis in verbo,reuocare.in ca.j.de constitutio.in vj. Adeo ꝙ in vltimo testamento semper inest tacitè clausula, cassans & irritans omne aliud testamentum pręcedens, & sic superfluè ponitur illa clausula à notarijs,secundũm Bal.in l.fi.in v.q.C.de edicto diui Adriani tollendo. probat tex.in d.l.sancimus.in verbo,ipso iure.& in §.penul. institu.quibus modis testamentum infirmatur.

iij Procedit in codicillis,quia vltimi tollunt priores cõtrarios.l.cũ proponaẽ.vbi gl.fi.& Bar.C.de codicillis.

iiij Adde idem esse in legatis,quia per secũdum actũ alienationis,tollitur legatum prius factum.textus sunt in lege,nihil prohibet.& in lege,rem legatam.ff.de adimendis vel transfer.legatis.Imo etiam per actum secundũ nullum,tollitur primum legatum validum,quod est singulare,vt de hoc est textus multũ notabilis & singularis in lege,legatũ.ij.§.pater hortos.ff.eodẽ.quẽ non vidi vsq; nũc ponderatum:licet sit textus qui facit in contrarium in lege si iure.ff.de legatis.iij.quem allegat pro cõtrario dominus meus Iason in lege,naturaliter.§.nihil commune.colũ.ix. ff.de acquiren.vel amitten.pos.cogita de solutione,& concordia illorum textuum.

v Procedit prædicta regula in contractibus.l.cũm in plures,§.locator horrei.ff.locati.& dicta lege prima.§. fi.ff.de stipula.seruorum.& l.clari.C.de fideicõmis.Adeo, vt dicit idem dominus meus Iason in dictis locis,quòd in contractibus non est necesse apponere illa verba,cassantes & irritantes omnem alium contractum pręcedentẽ.Quia hoc tacitè intelligitur.textus est quem Bald.ad hoc ibi reputat singularem in c.j.de transactionibus.

vj Habet locũ in sentẽtia interlocutoria.l.quod iussit.ff.de re iudicata.secus tamen est in diffinitiua,vt l.j.C. quando prouocare nõ est necesse.intelligendo vt per Barto.& alios in l.nam & postea.§.si damnetur.ff.de iureiurãdo.& per canonistas in c.cũm inter monasterium.de re iudicata.

vij Habet locum in constitutione procuratorum.l. si quis cum procuratorio.in fine.ff.de procuratoribus.notatur in c.nõ iniustè.& ibi Abbas in iij.notabili.extra,de procura.facit textus in l.si quis eum.§.fi.ff.eodem.de procuratoribus.

viij Habet locum in constitutione vicariorum: quia per constitutionem secundi reuocatur primus,vt tenet Ioannes And.& post eum alij in ca.sua.de officio vicarij.& in c.j.de officio vicarij.in vj.& illa fuit opinio Calderini in capi.volentes.de officio legati.& ibi do.Abbas in iij. notabili.vbi infert,ꝙ per dationem secundi vicarij censetur primus reuocatus.Subdit tamen,ꝙ contrarium credit de iure verius.de qua materia amplè per Ioãnem de Selua in suo tractatu de beneficio.in secunda parte.in q.xiiij.vbi amplè:& ibi tenet conclusiuè,ꝙ per dationem secundi nõ censetur primus reuocatus.

ix Procedit in rescriptis.c.cæterũ.& ibi notatur per Felin.& in c.j.de rescriptis.

x Procedit & habet locum in iuramento.lege, duobus.§.fin.cum lege sequen.ff.de iureiurando.& facit tex. in capi.tua nos.extra,de iureiurãdo.Hinc dominus meus Iason in dicto §.fi.quærit de validitate glossę in capitu.licet mulieres.de iureiurando.in vj.quæ cũm sit satis declarata per eum ibi, & in lege, non solum.§.morte.in vij. col.ff.de noui operis nunciatione.& in §.item si quis postulante.colum.ij.institu.de actionibus.& in authenti.sacramenta puberum.col.xiiij.C.si aduersus venditionem. & per Felin.amplè in cap.cum M.Ferrarieñ.col.penulti. extra de constitu.& dixi in consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in titu.Des droictz & appartenances à gens mariez.§.xvj.in gloss.ne peult mettre hors.ideo ad eos vos remitto.

xj Procedit & habet locum in legibus.lege,sed & posteriores.ff.de legibus.tex.& glo.in c.j.in verbo,reuocare.de constitutio.in vj.Alexãder in cõsilio cxxij.in iiij. volu.

volumine statim allegando.

xij Procedit in statutis secundum Bart. in l. si certarum. §. fina. ff. de testamentis. & in l. omnes populi. in vltima q. tertię q. princi. ff. de iusti. & iur. Alexan. in cōsi. lviij. incip. in præsenti causa. col. j. in iiij. volu. & d. consil. cxxij. incip. viso puncto. col. j. in iiij. volumi. vbi videtur do. meus ab Alexandro accepisse ea quę dicit in dicta l. pacta nouissima. quem tamen tacuit. & Romanum consil. lvij. incipiente, in causa propositæ.

xiij Habet locū in consuetudine, nā vltima consuetudo si sit perfecta seu præscripta derogat præcedentibus. glos. in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. & ibi Decius. ff. de regu. iuris. quam glos. sequitur Antonius de Butrio. & Panormi. in ca. fina. extra de consuetu. vbi idem tenet Barbatia. col. xxix. extollens illam glos. & pro ea allegat textum singularem in l. si. C. de seruitu. & aqua.

xiiij Habet locū in possessione, qa vltima possessio simpliciter attenditur. vt dicit Bal. in ca. j. de feudi cognitione. col. j. allegat notata per Io. And. in ca. cum ecclesia. de elec. et Oldra. in consil. cccxij. incipien. Thema quæstionis. circa finem. vbi allegat tex. in ca. cum ecclesia sutrina. de causa possessionis, & proprietatis. & Federicus consil. ccxxxiiij. incipien. super primo. in primo dubio. Calderi. consil. xij. in titu. de iure patronatus. Panormi. in consilio liiij. incipien. videtur primo. col. ij. in j. volu. & per Decium in duobus cōsilijs quæ allegat in dicto §. temporalis. Quod tamen non habet locum in casu ca. si à sede. de præbendis. in vj. & in casu l. quoties. C. de rei vendica. vt dixi in præcedenti consideratio. in versi. x. habet locū in possessione.

xv Habet locū in fama: quia vltima fama tollit priorem. l. si mater. & ibi glos. vltima. C. ne de statu defunctorum. Bar. in l. fina. C. si seruus, aut libertus ad decurionatū aspirauerit. lib x. & in l. is potest. col. x. ff. de acquiren. hæreditate. Bald. in l. sacrosancta. in fin. C. de sacrosanc. eccle. et in l. fi. ff. de ferijs. & in c. cū inter R. seniorē. de electio. Felin. in c. cū contingat. col. ij. extra de rescriptis.

xvj Procedit quantū ad moram. Mora enim vltima nocet. l. illud. cum concordantijs, in glos. vltima allegatis. ff. de periculo & commodo rei venditę. l. seruum. §. sequitur. ff. de verborum obligationibus.

xvij Habet locum, & procedit quādo plures opiniones referuntur à lege, vel à glos. vltima, in dubio censetur approbari, alijs reiectis. Ita notat Bartol. in l. bona fides. per illum textum. ff. depositi. glossa vltima in l. qui filium. §. Sabinus. ff. ad Trebellianum. & dominus meus Iason in dicta l. pacta. plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit esse limitandum, nisi prima saperet ęquitatem, secunda verò rigorem: quia tunc primę standum est, allegat Francis. Aretinum in consilio clxiij. quod incipit, diligenter, & maturè discussis. hanc etiam limitationem sequitur idem dominus meus Iason in l. placuit. C. de iudicijs. & de hac materia sunt infinita cōsilia, & infinitę decisiones doctorū, quas apostillaui ad Bart. meum in d. l. bona fides.

xviij Erit de clausulis. Nam domin⁹ meus Iason in dicta l. pacta. in fine ij. col. quęrit. quid de clausula, an vltima deroget primę, an verò prima declaret sequentia. & insequēdo regulam antepositam crederem vbi essent duæ clausulæ contrariæ, quæ non possent simul concordari, ꝙ vltima derogaret primæ: sed vbi per primam potest secunda declarari, tunc attendenda est illa declaratio, vt satis faciūt ea quę dicit idem dominus meus in dicta. l. pacta. Et in hoc esset etiam attendenda illa regula, ꝙ quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelliguntur. de qua per Barto. in l. titia. §. idem respondit. ff. de verborum obligationibus. & in l. item quia. §. fina. ff. de pactis. Et amplè habetur per Ioannem Ryminaldi in dicta l. pacta nouissima. C. de pactis. vbi magis ample tractatur, ꝙ per alium.

Hinc sumpta occasione: quia materia se offert in casu contingente, quęritur. An si inter iuuenem, & iuuenculam fuerint verba de matrimonio contrahendo inter se, & iuuenis dixerit bis puellę. primò, videlicet, ꝙ nullatenus faceret promissiones matrimoniales secum, nisi de consensu suorum parentum, scilicet patris & matris, propterea ꝙ alloquerentur patrem & matrem: deinde verò & secundò dixit eidem filiæ, ꝙ nō tractaret cum ea matrimonium, nisi de consensu suorum patris & matris, si postea faciant inter se promissiones absque repetitione illorum verborum in pręsentia testium, sub his verbis. Nonne verum sit ꝙ mihi promisistis: & dicat filia ꝙ sic, & inquantum opus est, adhuc de nouo promitto, & vos in maritum accipio, & viceuersa: an illa verba præcedentia censeātur repetita in promissionibus postea per verba de præsenti inter eos facta, an verò absque alia expressione & declaratione videatur ab illa prima intentione inter eos declarata, seu ab illis primis verbis recessisse.

Istam quæstionem tetigit do. meus Iason in dicta l. pacta. colū. vltima. vbi dixit, ꝙ quando fit protestatio, aut declaratio ante promissiones quæ respicit de non cōtrahendo, in præsentia mulieris non contradicentis, ꝙ talis protestatio, seu declaratio impedit matrimonium futurū (nisi secuta fuerit copula carnalis, post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est, ꝙ si ante, nihil operatur) & dixit ita tenere doctores in cap. tua nos. extra de sponsalibus & matrimonijs. do. Anto. de Butrio in ca. veniens. le second. eod. titu. de sponsalibus. Panormi. in ca. per tuas. ad finem. extra de conditionibus appositis. vbi etiam dixit procedere in foro conscientiæ. Ita etiam tenet idem domi. meus Iason in l. non solum. §. morte. colū. vij. ff. de noui operis nunciatione. allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissimè do. cardinalis Alexandrinus in dicto ca. tua nos. in fine. iiij. col. Ex quo illa protestatio, seu declaratio fit antequā aliqua obligatio esset inter partes, ex quo declarauit illam obligationem velle esse in tali casu, scilicet, sub consensu suorum patris & matris, hoc operatur, ꝙ si post fiant promissiones, & sic cōtractus, ꝙ intelligit factus sub prima protestatione, seu declaratione cū ꝓtestatio seu declaratio ꝓcedens facta ex mutuo cōsensu partiū euacuat omnem effectum obligationis. l. obligationum substantia. ff. de actionibus & obligationibus. Eo etiam quia clausula pręcedens determinat, & declarat sequentia, vt dixit do. meus Iason in d. l. pacta. col. ij. C. de pactis. Ex quo etiā conditio adiecta in præambulis, & pręcedētibus, censetur ꝙ intelligitur repetita in sequentibus. facit dicta l. item quia. §. fi. (qui incipit) idem Iuliano placuit. ff. de pactis. & dicta l. Titia. §. idem respondit. ff. de verborū obliga. vbi plus dixit Barto. ꝙ si dictum in præparatorijs fuit omissum in sequentibus, præsumitur error per l. si tibi liberum. ff. de actionibus empti. & l. si binarum. ff. de seruitutibus vrbanorū prædiorū. qui probatur eo qđ constat illud qđ dictum & declaratum fuit in pręcedentibus, & pręparatorijs, seu pręfationibus esse omissum in sequentibus. facit textus in l. duos. & in l. auia. & ibi Bartol. ff. de conditioni. & demonstratio. & dixit Angelus in l. pacta. C. de pactis, allegando Innocentium in ca. innotuit. de ar-

bitris.ꝙ contractus sequens declaratur ex contractu praeambulo.& idem voluit Angelus in l.si quis cum aliter.ff.de verborum obligationibus. Et probatur per gloss.primam in l.prima.ff.de iudicijs.faciunt quae dixit Barbatia in consilio xij.col.iiij.& vj.in secudo volumine,vbi ait,ꝙ praeambula declarant sequentia,& eis insunt.& quae dicunt Bal.& Salice.in l.per retentionem.C.de vsuris.vbi inquiunt.maxime Salicetus,ꝙ quando fuit aliquid praeambulum ad actum,si fiat actus sequens etiam ex interuallo,intelligitur praeambulum repetitum,& sic actus praeambuli praesumitur repetitus in actu sequente:praesertim(vt ait)cum qđ dictū est in praecedentibus fuit dictū ad praesationem actus,& maxime etiam quando continuatiuus,vel coniunctiuus est actus:& est identitas personarum,& rerum. Maxime,etiam:quia protestatio facta fuit ex iusta causa fundata super iure diuino.vt habetur Numeri xxx. vbi ex praecepto domini requiritur cōsensus patris & matris in matrimonio puellae. Super iure canonico,c.aliter, xxx.quaestione v.cap.non omnis.ca.honorantur.& cap. mulier.xxxij.quaestione ij. Super iure ciuili.§.primo.insti tu.de nuptijs,& vt ait ibi textus.hoc etiam ratio naturalis suadet,ex quo de honestate talis consensus,saltem requiritur,vt tenent omnes.quęquidem honestas nō potest infringi,cum sit vnum ex substantialibus legis;cum dicat textus in cap.erit autem lex.iiij.distinct.Quaequidem causa etiam durat tempore actus,ex quo iuuat protestatio,& impedit actum sequentem.vt dicit Felinus in capitu.cum M.ferrarieñ.in xxvj.colum.versicu.fallit quinto.extra de constitutio.& intelligitur repetitio facta.dicta l.auia.& l. Iulius Paulus.ff.de conditio,& demonstratio.l.Seiae.§. Caio.ff.de fundo instructo.& etiam maxime quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus de consensu vtriusq; partis,vt tenet dominus meus Iason in dicta lege pacta.Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet ꝙ bis & reiteratis vicibus dixerit eidem ꝙ intendebat,ꝙ dicta iuuencula alloqueretur patrem suum,& matrem,& ꝙ non intendebat alias eidem facere promissiones.Cui protestationi non contradixit dicta iuuecula,sed expresse consentijt,eo ꝙ responderit ꝙ eos alloqui faceret,& sic acceptando factum,acceptauit & qualitatem,et sic mens vtriusq; fuit declarata.Et licet postea in praesentia certorum testium dixerit eidem iuuenculę.n'est il pas vray quę vous m'ayez promis,& ne me promettez vous pas encoires de nouuel.quod etiam si probetur ꝙ filia dixerit ꝙ sic,illud tamen intelligendum est,et intelligi debet sub repetitione praeambulorū quae fuerunt sub beneplacito et voluntate suorum patris & matris:& hoc indubitanter credo esse verum,ꝙ dicta filia parte contradicente,non tenetur vlterius contrahere matrimonium cum dicto iuuene,ex quo maxime,est alteri matrimonialiter cōiuncta,copula carnali secuta,ita etiam ꝙ ex sua confessione est repellendus ab actione,et prosecutione,quam facit contra eam,absq; eo ꝙ vlterius dicta filia teneatur procedere,cum sit quaestio tantū de sponsalibus,etiam per verba de praesenti,quae ex consensu partium sunt dissolubilia vt tenet gloss.in cap.ex publico.& ibi Panormita.extra de conuersione coniugatorum.ergo in his praeiudicabit confessio,licet secus in matrimonio contracto,& copula carnali consummato,quod nullo modo est dissolubile. cap.lator.& capitu.consanguinei.extra de re iudicata.& dicto cap.ex publico.

Imo tenetur iudex eum expellere visa propositione facta per eum,absq; eo,ꝙ expectet ꝙ possit repelli excipiendo,quoniam,vt dicit Bal.in lege mercalem.C.de conditio.ob turpem causam.qui excludit seipsum proponendo,non est necesse ꝙ excludatur excipiendo,quia ex suo officio iudex debet eum excludere.& facit,quoniam ex quo,ex istis declarationibus & his quae proponendo allegauit,constat eum experiri sine actione,& sic debuit per iudicem a limine iudicij repelli,etiam parte non petente, vt tenet dominus Iacobinus de sancto Georgio.in lege lecta.colū.xiij.ff.si certum petatur.& in lege vbi pactum.in xj.& xij.col.C.de pactis.& in lege si vnus.§.pactus ne peteret.ff.de pactis.& dominus meus Iason in dicta l.vbi pactum.et in l.generaliter.ff.de verborum obligatio.alias tenetur parti ad interesse,vt ibi per eos consuluit in contingentia facti,vbi amplè dixi.

xix Erit de appellationibus,an per secundam videatur recessum a prima.vide Barto.& post eū domi.meum Iaso.in l.cū procurator.§.si dominus.ff.de noui operis nūciatiōe.& ibi etiā,quid de nūciatione noui operis,quid de interpellatione,& quid de stipulatiōe.Et per eundē dominū meum Iaso.in l.qui bis idem.ff.de verbo.obliga.vbi faciūt distinctionem,an secūda fiat animo nouandi primā, an verò ex secūda sumatur idem effectus qui ex prima,& etiam an fiat prosecutio primae an secūdae:quoniam prosequendo secundam videtur recessum a prima.& cū materiae ibi amplè declarentur,non insisto.& alias ample consului in casu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re,cum clausula absq; derogando primae. Et de duobus praeceptis factis in vim mandati importantis in se clausulam,& in casu oppositiōis,refutationis,aut dilationis,seu refutatione facta post primum praeceptū, sed ex refutatione facta post secūdum praeceptum de desistendo,licet dictum fuerit,ꝙ illud faciebat renouādo primum,tamen quia sumpsit causam citationis a refutatione facta post secundum praeceptum,et non ex primo praecepto,dixi in contingentia facti,quòd tale primum praeceptum nō potuit interrumpere praescriptionem,eo quia ex illo non fuit secuta citatio,& aliter in his non est immorandum:quia amplè in casu emergenti consului.

xx Habet locum in praesentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio,quia etiam vltimo pręsentatus pręferendus est,cum patronus laicus variare possit accumulando,& secunda pręsentatio pręfertur primae.textus est & ibi doctores in cap.cum autem.extra de iure patronatus.& notatur in c.quod autem.in gloss.j.eodem tit.& per gloss.& doctores.in clemen.plures.de iure patronatus.ita tenet Rochus de Curte praeceptor meus in suo tractatu de iurepatronatus.in verbo,honorificum.in nona quęstione,vbi ponit differentiam inter patronū laicum,& ecclesiasticum,& rationem diuersitatis,& ibi concludit clericum in praesentatione variare non posse,laicū verò sic.

xxj Habet locum in postulatione,vbi licitum est variare,etiam clerico:quoniam in postulatione clericus potest variare,& valet secunda postulatio,quę derogat primae.textus in ca.bonę.le second.de postulatione praelatorum.& ita tenet Rochus in dicto loco.versi.secunda subo ritur quaestio.vbi allegat etiam glo.hoc tenentem in ca.in causis.de electio.& ibi Abbas dicit hāc esse communem.

xxij Habes regulam,ꝙ vbicunq; licitum est variare, semper vltimus actus derogat priori,& est primo validior & excellentior,vt habemus in l. praetor ait.§.si aliquando.ff.

do.ff.de noui operis nunciatio.vbi qui primo recusauit satisdationem, potest illam acceptare, ita q illa acceptatio secunda habet effectum, quod pluries dixi in casu qui quotidie in practica apud nos euenire solet in materia recredentiæ, vbi plures iustitiarij inferiores primo denegāt recipere satisdationem & cautionem: quo casu remittitur causa coram Balliuo & Iudice superiore, aliàs non deberet remitti: sed causa coram iudice loci terminari: quòd licet fuerit recusata satisdatio, & sic videtur ius esse quæsitum parti, qd' eam reuocauerit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem, videtur q causa debeat remitti coram iudice ordinario.

Et de huiusmodi variatione, q quandoq admittatur, et quando sit permissa, vide Barto.in l.si sterilis.§.qui domum.ff.de actio.empti. & do.meum Iasonem in dicta l. pretor ait.§.si aliquando. ff. de noui operis nunciatione. vbi dicit, q quotiescunq variatio permittitur, intelligitur q semel permittatur tantum, & non plus.

Et aduerte, q in consilijs necessarijs non est honestum, nec licitum variare, in consilijs verò voluntarijs secus, vt dicit Philippus Decius in regula iuris. Nemo potest mutare cōsilium suum in alterius iniuriam.ff.de regulis iuris. Et vt huic operi finem imponam, dicam cum Iudith viij. Orate pro me (lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meū in ijs quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo oīpotenti sit laus, honor, & gloria, in secula seculorū.

Amen.

CATALOGI GLORIÆ MVNDI PRÆclarum opus, à Spectabili viro do. Bartholomęo à Chassenęo, iuris Pontificij & Cęsarei doct. famatissimo, & Heduorū patrono, Prouinciæ demum præside Finit feliciter.

Lugduni impressum per Georgium Regnault, Anno à Christo seruatore, Millesimo quingentesimo quadragesimosexto.

Collectio chartarū huius operis.

* ** a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z aa bb cc dd ee ff gg hh ii. Quorum * & ** sunt duerniones, Reliqui terniones.

ÆTERNI DEI GLORIÆ.

